

IMPHIUERIK Vw P. LAROUSSE ET O

49, KU1 NûtBt'MNK IKFCMAKîf. W

COMMENTARIA
IN
SCRIPTURAM SAGRAM

K. P. CORNELII A LAPIDE

E SOCIETATE JESU,
SANCT/E SCRIPTURÆ OLIM LOVANI, POSTEA R O O PROFESSORIS.
ACCURATE RECOGNOVIT AC NOTIS ILLUSTRAVIT

AUGUSTINUS CRAMPON,
DIŒCR3IM AMUIAN. PRESBYTER.

-----O-----

EDITIO NOVA

ACCURATE EXPURGATA MENDIS QU.E IN PRIOREM IRREPSE-
RANT.

TOMUS QUINTUS

IN PROVERBIA SALOMONIS

-----LIBRARY-----

of the Missionaries of the S. Heart,
NATICK, R. I.

PARISHS

APUD LUDOVICUM VIVES, BIBLIOPOLAM EDITOREM
13, VIA VULGO DICTA DELA MIME, 13

M bCCC LX.XV

VIVAVI*% **%*%%%

VI%VVIVWIMV%VVV%WV%VW%WVWtVV**WW% %V% %VW^V%Vv%WV>V^X%VW^WV%

VIRGINI DEIPARÆ

ÆTERN/E SAPIENTIÆ GENITRICI

VOTUM.

Tuum, o Virgo , opus (ibi offero, imo refero. Tu enim omnis lucubrationis meæ, sed hujus praesertim, incentrix mihi et suggeslrix exstitisti. Te enim ubique canit hic Salomon, tibi ille tuoque Filio praelusit : nam « plusquam Salomon hic, » rex pacificus, et pax nostra. Utrique ille quadriformem hanc et Cherubicam sapientiae suæ quadrigam adornavit. Quem enim alium vivis coloribus depingit, nisi te tuumque Jesum? dum *Prov.* vm, coelesti voce detonat: « Dominus possedii me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio. Ab æterno ordinata sum, et ex antiquis antequam terra fieret : nondum erant abyssi et ego jam concepta eram : necdum fontes aquaru eruperant : necdum montes gravi mole constiterant : ante omnes colles ego parturiebar, etc. Cum eo eram cuncta componens, et delectabar per singulos dies, ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum : et deliciæ meæ esse cum filiis hominum. » Cujus vero, nisi tui tuique Filii ænigma est illud cap. XXX, vers. 18 : « Tria sunt difficilia mihi, et quartum penitus ignoro : viam aquilae in coelo, viam colubri super terram, viam navis in medio mari, et viam viri in adolescentia; » Hebraice, *baalma*, id est *in virgine*? Et illud cap. XXXI : « Mulierem fortem quis inveniet? procul et de ultimis finibus pretium ejus. » Salomonis vero Cantica quid aliud sunt, quam epithalamium Verbi cum natura humana, quam tu Virgo eidem dedisti? Quis enim corpus humanum communicavit Verbo, nisi tu Deipara? quis Incarnationis ejusdem fuit organum, mediatrix et causa, nisi tu alma Dei genitrix? Imo vero tuum quoque hoc est epithalamium connubii illius, quo te Deus Pater in sponsam elegit, ac Spiritus Sanctus te sibi despondit, ut ex te nasceretur Sanctus, qui vocaretur et revera esset Filius Dei. Cui vero flammei isti cœlestesque Cantici amores ardoresque congruunt, nisi tibi, quæ plena Deo, plena Verbo , charitalem ipsam corporasti, tuo utero novem mensibus gestasti, et in salutem hominum peperisli? « Omnia flumina, ait Salomon, *Eccle.* i, 7, intrant iu mare,

cl mare non redundat : ad locum unde exeunt flumina, revertuntur, ut iterum fluant. » Mare sapienliæ et graliæ es tu, o Maria mater nostra : ad te ergo flumina sapienliæ, qme in nos effudisti, regrediantur, ut iterum fluant. Tu magnum illum Gregorium miraculorum thaumaturgum , sui ævi Mosen, sapientiam docuisti, ne in errores Origenis magistri sui impingeret, quando eidem S. Joannem, filium tibi a Christo in cruce surrogatum, doctorem assignasti, qui ei Symbolum orthodoxæ fidei et sapienliæ tradidit. Tu eundem S. Joannem Joanni Antiocheno magistrum tribuisti, qui eidem librum S. Scripture in manus dedit, atque hoc ipso cum magnum ejusdem interpretem, æque ac Chrysostomum, hoc est, aurei oris præconem Evangelii!, effecit et auctoravit. Tu Alberto Magno postulanti Philosophiam inspirasti, qui proinde Philosophorum sui sæculi prodigium et portentum exstitit. Tu Ruperto Abbati Tuiliensi divinarum litterarum cognitionem tantam indidisti, ut eo tempore nullus ei par vel similis in orbe reperiretur. Denique quotquot sapientes, quotquot sancti. quotquot inclyti evaserunt, per te evaserunt : « Quia Deus lotius boni plenitudinem posuit in Maria, ut proinde si quid spei in nobis est, si quid graliæ, si quid salutis, ab ea noverimus redundare, quæ ascendit diciisai affluens. Tolle corpus hoc solare quod illuminat mundum, ubi dies? Tolle Mariam hanc stellam maris, quid nisi caligo involvens et umbra mortis relinquuntur? Tolis ergo medullis cordium, tolis præcordiorum affectibus, et volis omnibus Mariam hanc veneremur : quia sic esi voluntas ejus, qui totum nos habere voluit per Mariam, » ait mellifluus Bernardus, cui pariter mella hæc sua lacteo tuo, o Virgo, imbre instillasti. Unde et subjicit : « Fons Sapienliæ, Verbum Patris in Excelsis, hoc Verbum mediante te caro fiel, » et jam facium esi : ut per te carnemque ex te assumptam, suam nobis sapientia 11 communicaret, et abscondita a constitutione mundi in sinu Patris, divinitatis arcana eructaret. Sexcentis pene annis ante, idipsum Spiritu Dei revelante prævidens, Jeremías, cap. xxxi, exsultans exclamavit: « Creavit Deus novum super terram : Femina circumdabit virum. » Et multo antea Isaias , cap. vu, 14- : « Ecce, inquit, virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel. » At quis hic? explicat cap. ix, G : « Vocabitur nomen ejus admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis, » hoc esi Verbum infans, puer sapiens, Deus laciens. Tu igitur, o Deipara, es thronus Salomonis, genitrix Creatoris, mater admirabilis. Tu hortus conclusus, fons signatus, puteus aquarum viventium. Tu inaudito saeculorum omnium miraculo, Dei sterni simul es lilia, sponsa, parens. Iu paradisu voluptatis, lignum vilæ, maler viventium. Tu fons lucis, janua cœli; mater pulchræ dilectionis, agnitionis et sanctæ spei. Tu luederis arca, templum Domini, sacrarium Spiritus Sancii.

Tu sedes sapienliæ, stella matutina, mulier amicta sole. Tu gloria Jerusalem, Jælilia Israel, tu honorificentia populi nostri. Doce nos in hisce tui Salomon's Proverbiis, omnem virtutem agnoscere et colere : in Ecclesiaste, vanitatem vanitatum mundi speculari et spernere : in Canticis, uni Deo sponso uniri et sociari. Suscipe ergo, o Virgo sapiens et benedicta, hæc mea, imo tua, in tripartitam Sapientis sapientiam Commentaria, ut eodem alveo ad largitorem sapienliæ sapientia redeat, ex quo effluxit. Offer ea dilecto tuo Jesu purissimis tuis manibus, quæ candidissima sunt lilia; nec causabitur liliorum amator inter lilia non inventum, quod inter liliatas virgineæ matris suæ manus inveni-
nerit. Impetra ab eo, quæso, omnibus hæc lecturis lumen et gratiam, ut ex iis discant veram sapientiam et pacem, qua agnoscant sapienliæ pacisque fontes Jesum et Mariam, ut per eos redo tramite dirigantur, tendant et per-
veniant ad essentialem et increatam Sapientiam et pacem, quæ est ipsa S. Trinitas, trina felicitas, felix Æternitas. Amen.

MUTIUS VITELLESCUS,

SOC. JESU PR.WÜ.MTVS GEM.IUUI.

Cum *Commentarios in librum Proverbiorum Salomonis P. Cornelii a Lapide nostra; Societatis*, tres ejusdem Theologi, quibus id commissum fuit, recognoverim, ac in lucem idi posso probaverint; facultatem concedimus, ut typis mandentur, si ita iis, ad quos perlinet, videbitur. In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas, et sigillo nostro munitas dedimus. Uomæ, 23 die mah, anno 1Ü33.

MUTIUS VITELLESCUS.

Locus 7 sigilli

Imprimatur, Fr. Nicolaus Riccxnous sacri Pa' lii Magister.

APPROBATIO CENSORIS.

Commentarios R. admodum P. Cornelii a Lapide, Societatis Jesu Theologi, *in Proverbia Salomonis*, Reipublicæ christianæ utilissimos fore censeo : in iis enim talis sententiarum sanctorumque Patrum ubertas, et tam inusitata rerum varietas elucet, ut tanto viro, tanta industria, tanto denique ingenio digni censeantur. Optandum ut omnium Theologorum ac Jurisperitorum, et tam eorum qui regunt quam qui parent manibus terantur. Ac insuper iis qui in sacra salutis animarum palaestra pro concione desudant, adminicula non pauca subministrabunt. Actum Antuerpiæ, die 12 mensis januarii, anno 4635.

Egbertus SPITHOLDIUS,

S. T. L. Canonicus, et Plcbanus Antuerpi'nsis» ac librorum Censor.

Annotationes quibus *Commentaria R. P. Cornelii a Lapide S. J. in Proverbia Salomonis*, illustravit ac ditavit August. Cr ampon, diœcesis Ambianensis presbyter, Elnensis vero Canon, hon Nil obstat quin imprimantur.

Datuiu Ambiani, die 4 novemb. aim. <839.

† Jacorüs Antonius,

AmLian L'püc.

LES PROVERBES DE SALOMON

S M M

I. Contenu et caractère du livre.

Aux poésies théocratico-Iyriques, qui nous révèlent le génie pieux et croyant des Hébreux, se rattache naturellement le livre où sont renfermées les maximes de la Sagesse, fille du ciel, comme elle-même le proclame, assise, lors de la création de l'univers, à la droite du Créateur, et maintenant habitant parmi les hommes pour les unir au Très-Haut, et assurer la sainteté comme le bonheur de leur vie. Dieu, d'où toute sagesse découle, son rapport avec le genre humain, l'excellence de ses préceptes et de ses lois, le bienfait de sa protection et de sa faveur, tel est le premier objet des Proverbes; le second, ce sont les vertus et les vices avec leurs suites, le néant des choses où l'homme a coutume de mettre sa confiance, enfin les moyens les plus efficaces pour conserver la paix de l'âme dans les conjonctures difficiles, pour régler sagement sa vie, l'embellir et la rendre heureuse.

Le genre de composition est parfaitement en rapport avec le but du livre, qui est d'instruire les hommes sans expérience et de les préserver des séductions de la folie. C'est, comme le titre l'indique, un recueil de courtes maximes ou proverbes d'espèces très-variées : tantôt de simples oppositions, tantôt des comparaisons plus ou moins ingénieuses, plus ou moins riches de sens, tantôt des proverbes dans le sens propre du mot, tantôt des énigmes qui éveillent la réflexion et intéressent l'esprit (2). Ce n'est pas seulement chez les Hébreux que la sagesse s'exprime en sentences rapides, ailées, mais pleines de sens : on retrouve la même forme chez les autres peuples. Les Grecs avaient les *Travaux et les Jours* d'Hésiode, les *Sentences dorées* de Pythagore, les *Gnomes* de Solon, de Théognis et de Phocylide ; et la sagesse, par laquelle certains hommes, tels que Pitthée, aïeul de Thésée, Bias, etc., s'acquirent une gloire immortelle, n'était autre que la sagesse gnomique (3). Chez les Romains, les plus illustres guerriers, les hommes d'Etat les plus célèbres ne dédaignèrent pas de traduire en maximes brèves et profondes le résultat de leur réflexion et de leur expérience. Les Druides de l'ancienne Gaule revêtaient de cette forme leurs enseignements, et les sentences morales d'Odin dans l'Edda prouvent que la sagesse ne parlait pas un autre langage aux hommes du Nord, filais nulle part ces sortes de maximes ne furent plus en honneur, et par conséquent ne se trouvent en plus grand nombre, que chez les nations vives et spirituelles du monde, spécialement chez les Arabes (4). Aujourd'hui encore

(1) Fragmentum hocce ex opere cut titulus : *Historisch-Kritische Einleitung in die heiligen Schriften des alt. Testaments*, von Herbst und Welle, Karlsruhe, 1843, desumptum, noivulis quibusdam additis, gallico transtulimus. A. C.

(2) «Cæterum quamvis in hoc adagiorum syntagmato plurima e genere didáctico ei morali reperiantur, quæ virtutis et prudentiæ civilis studium commendant, docentque quid agendum sit ab homine ad vere sapientiæ laudem aspirante; plures tamen immiscentur sententiæ, quæ acumine potius inventionis delectant, quam quos ad morum disciplinam spectant, atque sæpius docent, quid in rebus humanis evenire soleat, neque tamen quam juste et recte id fiat, ullo judicio produnt (Conf. Auctorem *ad Herennium*, lib. IV, cap. ivit; Quintilianum, *institut. orat.* lib. VIII, cap. in). Multa quoquo politica et oeconomica insperguntur, perlinentia ad rei familiaris curam, ad vitæ civilis decorem, ad instituta popularia, hujusque generis alia. Cum vero omnis sententia dictione utatur pressa et concisa, delectet brevitate, aucupetur laudique sibi ducat quamdam obscuritatem, dum sciendi desiderium excitat, iugiturnique vires exercet ; libri hujus interpretem pluribus sæpe difficultatibus impediri necesse est, sive cum comparisonis ratio incondita est et abstrusior, quam quæ primo obtutu appareat, sive cum precipua sententiæ vis non in ipso dicto vertitur, verum in eo quod reticetur, sed est eidem arte connexum et consequens, quale est illud xx, 12 : « Aurem audientem et oculum videntem, utrumque eorum fecit Jova, » cujus dicti vim clarius expressit Psaltes xciv, 9 : « Qui plantavit aurem, nonno ipse audiet? qui formavit oculum, nonno ipsa videat? » Hæc Hosenmüller in *Prooemio in Salomonis sententias*,

(3) Plutarchi Fito *Paral.*, in *Theseo*, cap. ni.

(4) Le *Pend Namch*, ouvrage du célèbre poète persan Ferid-Eddin-Attar (édité par Sylvestre de Sacy, Paris, 1819), est riche en proverbes de ce genre. On trouve dans la *Morgtnlandticiwm h.lccbiaue* de XJ. de Hammer une abondante

Les Proverbes, ceux surtout qui se distinguent par leur naïveté et leur profondeur, exercent la plus grande influence sur les gens du peuple, et souvent une maxime courte et pleine de sens, citée à propos, les excite ou les apaise plus efficacement que ne l'aurait fait tout un discours habilement composé.

II. *Distribution du livre.*

Proverbes de Salomon, fils de David, roi d'Israël, tel est le titre du livre, étroitement lié avec les six versets suivants, qui indiquent le contenu et le but de tout le recueil, savoir, l'instruction des ignorants comme des sages (i, 1-6). Après cette indication générale, la sentence : *La crainte de Dieu est le commencement de la sagesse*, ouvre une espèce d'introduction au livre des Proverbes, très-belle et très-bien ordonnée, où l'auteur invite à la sagesse en décrivant la magnifique récompense qu'elle donne à ses disciples, et détourne de la folie, c'est-à-dire de l'impiété, en montrant les suites déplorables où elle entraîne. Avec le chapitre x' commence le premier et principal recueil de Proverbes (1) jusqu'au chap, xxii, 16. Les maximes de ce recueil se distinguent par la simplicité et le naturel aussi bien dans la pensée que dans la forme, par la régularité du parallélisme, enfin par le profond sentiment religieux et moral où elles ont leur racine. Ce sont presque toujours des distiques, dont les membres groupés deux à deux offrent un parallélisme de synonymie ou d'antithèse. Aucune considération intrinsèque n'a présidé à leur arrangement : la place qu'ils occupent est, à peu d'exception près, purement accidentelle.

Le petit recueil renfermé dans les chap, xxiii, 17—xxiv, 22, forme un appendice ou supplément au précédent. Il s'ouvre par une exhortation un peu diffuse à la sagesse, qui le sépare nettement du premier recueil, dont il se distingue d'ailleurs par un parallélisme moins simple, et comme noyé dans l'abondance des mots, par un plus grand nombre de distiques, enfin par le fonds même des pensées.

Les maximes qui terminent le chap, xxiv* sont un appendice du même genre, également séparé du précédent par un titre : *Hæc quoque sunt sapientum, ou sapientibus*.

Après ces deux morceaux intercalaires vient la seconde «collection, annoncée par le titre suivant : *Ilæ quoque sunt Salomonis sententiae, quas Iliskia, regis Judæ, viri huc translulerunt, ou collegerunt* (chap, xxv-xxix). Les Proverbes qui composent ce recueil diffèrent de tous ceux qui précèdent : on n'y trouve ni l'élocution simple et populaire de ceux de la première collection, ni le ton doctrinal des morceaux intercalaires. Les pensées sont plus ingénieuses, l'expression combinée avec plus d'artifice; le trait est plus cherché, et tourne quelquefois à l'énigme; les images et les comparaisons ne se sont pas présentées d'elles-mêmes : en général ces Proverbes sont moins le fruit de la simple observation que de la réflexion et de l'art.

Trois appendices terminent le livre. Le premier (chap, xxx), comme son titre l'indique, a pour auteur Agur, fils d'Ime, et renferme des maximes aussi ingénieuses que sages adressées à Ime et Ucal. Les enseignements et recommandations d'une mère à son fils., le roi Lemuel, remplissent le deuxième (xxxi, 1-8). Enfin nous trouvons dans le troisième un magnifique portrait de la femme vertueuse.

III. *Auteur. Compilation.*

Les titres placés en tête des chap, i et x désignent Salomon comme l'auteur des Proverbes. Nous devons accepter ce témoignage, à moins que dans le contenu même du livre nous ne trouvions des marques certaines d'une époque autre que celle de Salomon, par exemple des données historiques ou des formes de langage qui répugnent à la période Salomonienne. Or, il n'y a dans les Proverbes aucune indication historique, et dans les formes de la langue on ne peut rien citer

collection de proverbes turcs. Quant aux Arabes, on peut se faire une idée de leur richesse étonnante dans ce genre de littérature en parcourant le catalogue de leurs recueils de proverbes donné par le même M. de Hammer dans les *IPtner-Jahrbüchtrn*, ann. 1877.

(I) (ta et Bossuetiu* noster in Notis ad cap. x : « *Parabola: Salomonii* : novus titulus, nova quoque scribendi ratio : inbu: IJhoruiois. ac praparatoriis continuis qui antecesserunt, succedunt breves variis de rebus absotœque intenti» : illicnapxbwK, rive commonitio et hortatio; hic rivo sententi». »

qui soit étranger au temps de Salomon. On a», il est vrai, allégué un certain nombre de mots et de formes qui seraient des chaldaïsmes, ou du moins ne se rencontreraient que dans les livres postérieurs. Mais l'existence de ces mots, d'ailleurs en très-petit nombre, s'explique facilement, comme dans Job, par la diction poétique; de plus, lors de la rédaction du recueil entier, des expressions vieilles et difficiles à comprendre ont pu être remplacées par d'autres plus nouvelles et plus intelligibles. Il n'y a donc aucune raison pour refuser notre croyance à la déclaration si nette de titres dont rien ne fait suspecter la sincérité. Si l'on réfléchit en outre que Salomon, d'après les écrits de l'Ancien-Testament et les traditions de tout l'Orient, fut le plus sage des rois, et que la sagesse de l'ancien monde aimait à s'exprimer sous la forme de maximes et de gnomes, sur quel fondement s'appuierait-on pour prêter à un recueil de Proverbes qui porte inscrit le nom de Salomon, un autre auteur complètement étranger à la tradition (1).

Mais n'est-il pas permis de se demander si l'introduction (chap. i-ix), les deux morceaux intercalaires (xxn, 17, xxiv, 3»), et la seconde collection (xxv-xxix) ont aussi Salomon pour auteur? Plusieurs savants, qui attribuent sans hésiter le premier recueil à Salomon, lui refusent l'introduction. Par son ton préceptoral et exhortatoire, par sa sévère doctrine de la chasteté, elle convient plutôt, disent-ils, à un pédagogue, à un prophète ou à un prêtre, qu'à un roi tel que Salomon (2). Ainsi la description et la recommandation de la sagesse ne conviendraient pas à celui à qui elle fut donnée à un si haut degré, et qui la préféra avec ses biens inestimables à tous les autres trésors! Il ne dédaigna pas, dans le premier recueil, d'en exposer les leçons et les enseignements: pourquoi serait-il indigne de lui de la recommander dans l'introduction? Une doctrine aussi sévère sur la chasteté ne convient pas à un roi tel que Salomon! Mais cette doctrine est tout-à-fait la même dans le premier recueil. Si c'est le souvenir du gynécée de Salomon qui a inspiré cette objection, que l'on réfléchisse que ce prince, instruit par une amère expérience, était parfaitement en mesure pour signaler les dangers et les suites funestes du commerce avec les femmes étrangères.

A mes yeux, cette introduction appartient incontestablement à l'auteur du premier recueil, à Salomon. C'était une coutume générale de faire précéder les enseignements de la sagesse, même de peu d'étendue, d'un *Prooemium* avec une introduction, afin de disposer favorablement les auditeurs. L'auteur ou le compilateur des deux morceaux intercalaires (xxn, 17, xxiv) se conforme à cet usage; un préambule ouvre les sages leçons renfermées dans le psaume xlix, qui est très-court, et l'on sait avec quelle emphase un peu diffuse Elihu, dans le livre de Job, annonce sa sagesse. Un recueil de Proverbes si considérable que celui qui nous occupe, ne pouvait donc manquer d'avoir une préface qui le recommandât, et quel autre en serait l'auteur, sinon le disciple favori de la sagesse, surtout quand le ton et les formes du langage reflètent les plus beaux jours de la littérature hébraïque?

Salomon est-il l'auteur des deux morceaux intercalaires? Nous n'oserions pas l'affirmer, car la signification du titre est incertaine. Les mots hébreux *o'onb nbx OJ* peuvent signifier : *// (te quoque sunt sapientum)*, ou bien : *Ilæc quoque sunt sapientibus*, c'est-à-dire, pour les disciples de la sagesse : l'usage de la langue hébraïque admet les deux interprétations. D'après la première, ces maximes auraient pour auteurs des sages inconnus, et leur ressemblance avec les Proverbes de Salomon les aurait fait ranger à la suite de ceux-ci. D'après la seconde, elles appartiendraient à Salomon lui-même : après avoir formé pendant quelque temps un recueil distinct, elles auraient été dans la suite rattachées par une courte introduction à la collection principale (3).

(1) a Apud veteres non solum privati homines, qui studiis vacarent, sed principes quoque viri operæ pretium se facturos existimabant, si sapienter, acute, breviter et composito dicta colligerent, et in unum corpus redacta ab interitu vindicarent. Apophthegmatum a Julio Cæsare collectorum Cicero (*Epist. ad Albiu Claudiu*, lib. IX, epist. 16 : « Audio Cæsarem, cum volumina jam confecerit et collecta colligerent, et in unum corpus redacta ab interitu vindicarent. » etc.), ac Suetonius (in *Julio Cæsare*, cap. lvi : « Feruntur et dicta collectanea » mentionem injiciunt. Imperatorum Byzantinorum tunc laudavit Grotius in *Innotat. ad (ib. Proverb.* Ali ben Abi Taleb, Arabum post Mohammedem Imperator quartus, plures gnomarum centurias a se collectas reliquit (quas edidit cum latina vers. Conici, van Waenen. Oxon. 1806). » Hæc Rosenmullerus, *ibid.*

(2) De Wette, *Einleitung*, etc. § 280, pag. 887, edit. V.

(3) Rosenmuller regarde les vers. 17-21 du chap. xxn, non comme le préambule d'un nouveau fragment, mais comme l'épilogue du fragment qui précède.

XIV

Les opinions des interprètes sont très-partagées enr l’auteur du second recueil (chap. xxv-xxix). Ce n’est pas que le titre manque de clarté; il porte : *Ilote quoque sunt Salomonis sententia!, quas Hiskia, regis Judee, viri collegerunt*. Nous avons donc un témoignage ancien et certain que Salomon est l’auteur de ces maximes, et qu’elles ont été recueillies par des savants qui vivaient à la cour de l’un de ses successeurs; cependant on en refuse la composition à Salomon, et on leur assigne une origine postérieure (I). Elles existaient—on l’accorde —au temps d’Ezéchias. Mais elles n’ont pas été composées sous le règne de ce prince, comme le soutient Umbreit; car comment les savants de la cour de ce prince auraient-ils pu servir des expressions, *Salomonis sententiæ, colleg runt, s3ns* se rendre coupables d’une insigne fausseté? Elles ne l’ont pas été non plus sous les rois qui ont précédé immédiatement Ezéchias : dans ce cas les collecteurs auraient connu l’auteur, le lieu, la date précise de leur composition; ils auraient su du moins qu’elles n’étaient pas de Salomon. Elles appartiennent donc à une époque assez reculée pour que ces savants n’hésitent pas à les rapporter à la période Salomonienne. Mais si, sous Ezéchias, elles existaient déjà de temps immémorial, pourquoi ne regarderions nous pas Salomon comme leur auteur, Salomon, le maître dans la sagesse gnomique et le seul que l’histoire connaisse avant Ezéchias? Et qu’on le remarque bien, les savants de la cour d’Ezéchias, en attribuant ces maximes à Salomon, ne s’appuyaient pas sur un simple calcul de ce genre : ils avaient des preuves certaines. Où aurait-on été mieux instruit des travaux littéraires de Salomon et des écrits qu’il laissa, qu’à la cour d’un prince, son descendant et son successeur, où se conservaient les archives des familles et les annales du royaume? Sans doute, trois siècles s’étaient écoulés depuis Salomon, et *après trois siècles*, remarque un exégète, on *pouvait bien attribuer faussement à ce roi quelques proverbes de plus ou de moins*. Il me semble cependant qu’il était plus facile de savoir, trois siècles après Salomon, que quelques maximes de sagesse étaient de lui, qu’à nous, après vingt-cinq siècles, de savoir qu’elles ne lui appartiennent pas.

La nuance qui distingue les sentences du second recueil de celles du premier n’est pas une preuve suffisante pour appuyer l’opinion de nos adversaires, car cette nuance se trouve, non pas dans les formes de la langue, mais dans la manière d’exposer et de revêtir d’images la pensée. Les Proverbes du premier recueil sont des maximes simples et naturelles, ceux du second plus ingénieuses et plus énigmatiques. Que Salomon fût un maître dans les *énigmes* et les *pires subtiles*, l’histoire l’atteste (I Reg. X, 1). Mais des maximes de ce genre ne convenaient point au premier recueil, destiné au peuple; l’auteur en fit un ouvrage spécial, lequel fut plus tard mis au jour par les savants mentionnés dans l’inscription, et réuni à la collection déjà publiée; ou, ce qui est plus vraisemblable, publié à part sous Ezéchias, il ne fut réuni au premier recueil qu’après le retour de la captivité.

Mais si vous attribuez encore cette collection à Salomon, s’écrient quelques exégètes, quelle multitude de Proverbes pour un seul auteur! Un seul homme, fût-il un Salomon, n’aurait pu suffire à cette tâche. « Il est impossible d’imaginer, dit Eichhorn, et après lui Berthold et de Wette, que Salomon soit l’auteur de tous les Proverbes qui portent son nom. » Écoutons de Wette : a L’esprit le plus subtil finirait par s’émousser, l’imagination la plus vive par s’amortir, la veine la plus féconde par s’épuiser, si on lui demandait une telle multitude de traits, de saillies piquantes, de fines observations. Salomon, je le sais, fut proclamé par la renommée le plus sage de son temps; mais quel génie divin lui-même eût produit tant de richesses (2)? » Ainsi le nombre des Proverbes qu’a écrits Salomon est tel qu’un génie divin n’aurait pu les produire! On lirait vraiment, en entendant ce langage, qu’il est question du fameux Livre de *Salomon* (*Soliman*, ou plutôt *Suleiman*, dans la langue turque), et non du recueil de Proverbes faisant partie du canon des Hébreux. Quel est donc le nombre des Proverbes de Salomon? tout au plus 500 ; encore n’en restera-t-il guère que 460 si l’on retranche les répétitions. Maintenant que l’on répartisse ce total entre les 40 ans du règne de Salomon, on arrive au chiffre de 12 Proverbes pour chaque année. Douze Proverbes, si ingénieux, si profonds, si pleins de finesse qu’on les suppose, est-ce une tâche au-dessus des forces

(t) Umbreit, *Commentar über d!e Sprûthe Salomo’e*, pag. trrt ; de Wette, *l!dd*. Ce dernier dit, en parlant des chapitres xxv-xxix : « Il y a une chose certaine, c’est qu’ils ne portent pas le nom de Salomon. • Pour des lecteurs sans préjugés, ù leur sutlira de lire l’inscription de ce morceau pour conclure le contraire.

(i) *EMe!lung*, pag. 100.

d'un génie divin? Mais la plupart des Proverbes de Salomon ne sont ni si ingénieux, ni si piquants; plus des quatre cinquièmes sont des maximes simples, naturelles et faciles à saisir.

De Welle fait une objection moins déraisonnable, et plus en rapport avec la nature du livre : « Ce recueil, dit-il, dans sa richesse et sa variété, semble plutôt le produit de tout un peuple, que celui d'un seul individu. » On peut accorder que plusieurs de ces maximes, surtout les Proverbes proprement dits, existaient avant Salomon; mais ils n'en méritent pas moins de porter son nom, si c'est lui qui les a recueillis, qui leur a donné une forme plus littéraire, et qui les a réunis en un corps d'ouvrage. Qu'on ne dise pas qu'un grand nombre de ces maximes ne peuvent être attribuées à Salomon, parce qu'elles se rapportent à la vie privée ou à la vie des champs, toutes deux également étrangères à Salomon, et ne pouvant éveiller son intérêt (1). Salomon avait certainement une plus grande connaissance de la vie champêtre que ne le supposent les quelques Proverbes qui s'y rapportent; c'étaient les campagnes, en effet, qui fournissaient une part considérable des revenus de la couronne, et il ne lui fallut pas un grand nombre d'années pour acquérir l'expérience qui se révèle dans les Proverbes en question. Quant à la vie privée de ses sujets, s'il la connaissait peu comme roi, il la connaissait beaucoup plus comme juge, car l'histoire nous apprend qu'il exerçait cet emploi dans les affaires importantes ou difficiles (I *Reg.* ni, 16 seqq. Conf. Pron. xx, 8). D'ailleurs, comme il ne se distinguait pas seulement par sa sagesse, mais aussi par sa piété et son amour de la justice, tout ce qui exerce une influence sur le bonheur ou le malheur des peuples, devait intéresser sa sollicitude.

Un autre savant, Jahn, trouve trop faible le nombre des Proverbes attribués à Salomon. Voici son système : « Salomon, comme il est raconté au premier livre des Rois, chap, v, 12 (al. iv, 32), *e dit* ou *prononcé* 13T1 un très-grand nombre de Proverbes, que l'historiographe ou annaliste (nOîOrt) du royaume, chargé de relater toutes les paroles et actions mémorables du roi a insérés dans les annales, notant en même temps la circonstance où chaque maxime était sortie de la bouche royale. Plus tard cet annaliste, par l'ordre de Salomon, les réunit dans un livre à part, pour lequel le sage roi dicta ou écrivit l'introduction renfermée dans les chap. i-ix. Ce grand ouvrage fut bientôt démembré : plusieurs lecteurs firent pour leur usage des extraits des maximes qui leur plaisaient le plus, d'autres en copièrent quelques fragments, en sorte que les copies du livre entier devinrent de plus en plus rares. Ainsi se perdit une portion considérable de l'ouvrage, et spécialement la fin. Quand on s'en aperçut, on essaya, à force de recherches, de réparer ces pertes, eide reconstruire le livre primitif; mais on ne retrouva que les fragments renfermés dans les chap, xx, 17 —XXIV, 22; xxiv, 23-34 ; xxv —xxix, auxquels on ajouta plus tard les morceaux des chap. XXX —XXXI. A quelle époque eurent lieu ces diverses additions? On ne le sait d'une manière certaine que pour le complément considérable retrouvé et réuni au corps de l'ouvrage par les savants de la cour du roi Ezéchias (2). »

Ce système, quelque simple et naturel qu'il paraisse, tombe devant cette seule considération, que les annales du royaume existaient et étaient connues sous le règne d'Ezéchias, c'est-à-dire à une époque où le travail de reconstruction du livre des Proverbes avait déjà commencé. En effet, si des exemplaires incomplets s'en sont trouvés entre les mains du peuple, on n'aurait eu qu'une chose à faire, compulser les annales du règne de Salomon, en extraire les Proverbes omis dans les copies tronquées, et les réunir à ces dernières. Or, comme rien de semblable n'a été fait, nous devons conclure, ou bien que les annales supposées par Jahn n'ont jamais existé, ou bien qu'elles ne sont pas autre chose que les livres de la Cible qui sont arrivés jusqu'à nous.

D'autres savants ont adopté, avec de légères modifications, l'idée de Jahn. D'un passage du premier livre des Rois, ch. v, 12, et de l'introduction aux livres des Proverbes, dont l'étendue leur paraît relativement excessive, ils concluent qu'il ne nous reste de la collection primitive des maximes Salomoniques que cette introduction elle-même, le commencement du livre, et la fin retrouvée par les savants du roi Ezéchias; tout le reste, formant le corps de l'ouvrage, à partir du chap. XXIV, 34, et renfermant une multitude de Proverbes d'autres sages, que Salomon lui-même

(1) Berthold, *Eintrilung*, etc. pag. 2180,2181; de Welle, *ibid.* pag. 387 éd. v.

(2) *Einleitunö*, in'» A., tom. II, pag. 731 seqq.

XVI

avait ajoutés aux siens, est perdu. Mais ni la longueur de l'introduction, ni le passage allégué du premier livre des Rois, ne prouve que l'ouvrage ait eu à son origine une étendue plus considérable. D'abord les préambules des discours d'Elihu et du psaume xlix ne sont pas relativement moins longs que la préface du livre des Proverbes. Ensuite du passage allégué du premier livre des Rois, on n'est pas plus en droit de conclure que Salomon ait *écrit* 3,000 Proverbes, qu'on ne le serait du verset suivant, qu'il a *composé des livres* sur toutes les espèces de plantes et d'animaux.

Qu'était-ce qu'Agur, fils d'Iaké, l'auteur du premier appendice (chap, xxx) (1)? qu'était-ce que Lemuel, à qui, dans le second, sa mère adresse les plus sages conseils? Autant de questions insolubles. Le troisième appendice, où se trouve le portrait de la femme vertueuse, un chef-d'œuvre, ne porte aucun nom : l'auteur en est tout-à-fait inconnu (2).

(1) « Capito vero xxx memorantur am sententiarum auctores, quas quidem, ut ab ipso Salomone mutuatas, certe eodem spiritu scriptas, Salomonici addiderunt. » Hla Bossuetius, *ibid*.

(2) Aux Commentateurs du livre des Proverbes cités par Corn. Lapiere, ajoutons, parmi les Catholiques, et dont les notes courtes et simples sont précieuses; parmi les Protestants : Alb. Scultens, *Proverbia Salomonis. Vmionem integram ad Hebrorum fontem expressit atque Commentarium adjecit*, Lugd. Balav. 1768. Vogel en a donné un abrégé accompagné d'observations critiques, auxquelles ont été ajoutées de nouvelles interprétations et une préface de Scmler, liai. 1768. Ziegler, *Neue Ubersetzung der Denksprüche Salomo's*. etc. Leipz. 1791. Ihodo, *De tefertan Poe'arum sapientia gnomica. Hebræorum imprimis et Græcorum*, Hasniæ, 1800. Holden's, *Attempt towards an improved translation of tiw proverbs of Salomon, from the original Hebrew, with notes critical, etc*. London, 1819. limaren, *PKllologisch?krilisciwr und philosophischer Commentar über die Spratto Sabino's*, etc. lleidelb. 1826.

COMMENTARIA

IN

PROVERBIA SALOMONIS.

----- LIBRARY-

of the Missionaries of the S. Heart,

NATICK, R. 1.

ARGUMENTUM.

A Siracide, congruo tain matriciæ quam disciplinas ordine, transeo ad Salomonem, hoc est, a rivo ad fontem, a scintilla ad rogum, a radio ad solem. Uterque enim idem moralis sapientiæ de moribus et virtutibus tractat argumentum : sed Salomon uti prior, ita et sapientior longe fuit Siracide cæterisque mortalibus, adeoque sapientium omnium magister et princeps. Quocirca hic prolegomena nulla, vel pauca præmittam : quæ enim præmisi Siracidi, serviunt et Salomoni. Rem ergo aggredior, quia opus vastum, et tempus breve, scilicet magnum hic æquor arandum; si prius tribus verbis libri argumentum, partitionem, methodum, inscriptionem, auctorem, usum, scopum, parallela et Commentatores indicaro. S. Hieronymus notat Auctorem tribus nominibus fuisse *ns'8nitum : vocatus enim fuit primo, *Salomon*, id cst pacificus; secundo, *Cohcld*, id est Ecclesiastes; tertio, *ledidia*, id est amabilis Domino; atque Juxta hæc tria sui nomina, tria pariter edidisse volumina, scilicet Proverbia, in quibus fere instruit incipientes in sapientiæ et virtutis studio; Ecclesiasten, in quo proficientes; et Canticum Canticorum, in quo perfectos informat. Idem tradit B. Gregorius Nyssenus, homilia 1 *in Confie*. Audi ipsummet S. Hieronymum, epist. *ad Paulinum* de omnibus S. Scripturæ libris : a Salomon pacificus, et amabilis Domini, mores corrigit, naturam docet, Ecclesiam jungit et Christum, sanctarumque nuptiarum dulce canit epithalamium. » Plenius vero initio Commentar, *in Ecclsiasten* : « Tribus nominibus vocatum fuisse Salomonem Scripturæ manifestissime docent : *Pacificum*, id est nobü Salomonem; et rPTT Jedidia, hoc est, dilectum Domini; et quod nunc dicitur flhnp *Cohcld*, id est Ecclesiasten : ùuckwxçiç autem Græco sermone appellatur, qui catum, id est ecclesiam, congregat : quem nos nuncupare possumus concionalorem, eo quod loquatur ad populum, et sermo ejus non specialiter ud unum, sed ad universos generaliter dirigatur. Porro pacificus et dilectus Domini, ab eo quod in regno ejus pax fuerit, et eum Dominus dilexerit, appellatus est. » Et mox : « Ls itaque juxta numerum voca-

bulorum tria volumina edidit, Proverbia, Ecclesiasten et Canticum Canticorum. In Proverbiis parvulum docens, et quasi de officiis per sententias erudiens : unde et ad filium ejus sermo crebro repetitur. In Ecclesiaste vero maturæ virum ætatis instituens : ne quidquam in mundi rebus putet esse perpetuum, sed caduca et brevia universa, quæ cernimus. Ad extremum, jam consummatum virum, et calcato sæculo præparatum, in Cantico Canticorum sponsi jungit amplexibus. Nisi enim prius reliquerimus vitia, et pompis sæculi renuntiantes, expeditos nos ad adventum Christi paraverimus, non possumus dicere : Osculetur me osculo oris sui. Haud procul ab hoc ordine doctrinarum et philosophi sectatores suos erudiunt, ut primum Ethicam doceant, deinde Physicam interpretentur; et quem in his profecisse perspexerunt, ad Theologiam usque perducant. » Subdit S. Hieronymus, idipsum significare Salomonem titulis quos sibi diversos initio librorum indit. « In Proverbiis enim notatur : Proverbia Salomonis, filii David, regis Israel. In Ecclesiaste vero : Verba Ecclesiastæ, filii David, regis Jerusalem; superfluum quippe est hic Israel, quod male in Græcis et Latinis codicibus invenitur. In Cantico autem Canticorum, nec filius David, nec rex Israel, sive Jerusalem, præscribitur, sed tantum Canticum Canticorum Salomonis : sicut enim Proverbia quasi rudis institutio, ad duodecim tribus, et ad totum pertinent Israel; et quomodo contemptus mundi non nisi metropolita convenit, hoc est habitatoribus Jerusalem : ita Canticum Canticorum ad eos proprie facit mentionem, qui tantum superna desiderant. Ad incipientes et proficientes, et paterna dignitas, et regni proprii merito indicatur auctoritas : ad perfectos vero, ubi non timore eruditur discipulus, sed amore filius, proprium nomen sufficit, et æqualis magister est, et nescit esse se regem. » Denique addit allegoriam de Christo : aCælerum, ait, secundum iutelligentiam spiritualem, pacificus, et dilectus Dei Patris, et Ecclesiastes noster es! Christus, qui medio pariete destructo, et inimicitias jn carne evacuans,

fecit» utraque unum, dicens : Pacem moam do
vobis, et pacem meam relinquo vobis. De quo
Paler ad discipulos : Hic est, inquit, Filius meus
dilectus, in quo mihi bene complacui, hunc au-
dite; qui est caput omnis Ecclesiæ : nequaquam
ad Synagogam Judæorum, sed ad Gentium mul-
titudinem loquens, fex Jerusalem, vivis lapidi-
bus exstructo*. » Simili modo Paphnutius Abbas
apud Cassianum, *Collât.* III, cap. vi, hosca lres Sa-
lomonis libros triplici abrenuntiationi gradatila
accommodat.

Preterii S. Hieronymus librum Sapienti®, quia
do ejus auctore æque ac auctoritate, an scilicet
canonica sit Scriptura, dubitavit; de quo proinde
suo loco accuratius agendum.

Aneto- Porro lres libros jam citatos esse Salomonis,
dictatos illi a Spiritu Sancto, ac consequenter cos
mo c,- continere veritatem divinam , atque obtinere ca-
nonica. nonicain S. Scripture auctoritatem,apud omnes
tam Hebreos, quam Grecos et Latinos orthodo-
xos, quin et cacodoxos ac h̄eréticos in confesso
est. S. Hieronymo adstipulantur S.Basilios, Olym-
piodorus et alii. Audi S. Basilium in principium
Proverbiorum : «Imprimis, ait, Proverbiorum li-
ber instructio morum estquædam, nec non animi
perturbationum correctio ; denique vite in uni-
versum documentum, frequentes ac breves eo-
rum, quai sunt agenda, continens pneceptiones.
E desiaste* vero physiologiam attingit, nobisque
in hac vita vanitatem palam ostendit, ut in iis,
quæ cito pretereunt, minime sil homini invigi-
landum, neque item animi curas in rebus vanis
collocandum. Cantica Canticorum anima* perfec-
tionis modum demoustrant : sponsi namque ac
spons® concordiam continent, hoc est, animée
cum Deo Verbo familiaritatem, n Docet ibidem
S. Rasilius Salomonem in Proverbiis de singulis
virtutibus, nulla pretermissa, exacte disserere,
ideoque tradere non solum Ethicam proprie dic-
tam, sed et UEconoiuicam ac Politicam, qu® sunt
Ethices generico sutnpl® lres partes et species.
Instruit euimhic Salomon non tantum privatum,
qua ratione scipsum, sed et patrcmfamihas, qua
ratione familiam, ac principem, qua ratione
rempublic im gerere regereque debeat- Ali® enim
virlutes decent privatum, aliæ patremfamilias,
ahue principem. Unus exstitit Theodorus Mopsues-
tenus Episcopus (qm primo solitari® ac monastic®
vru> vile cum S. Chrysostomo cultor et collega, lap-
sus deinde in conimi luxnri® c4, ex quo frustra
“ i eum extrahere sategit S. Çhrysostomus. epist. ad
“ *Theodorum lapsum*: hic enim fuit Mopsucstenus,
ulRaromus anno ^liristi .(2\$, et alii tradunt; ñi-
que liquet ex Ue-ychio Hierosolymitano in Sy-
nodo V, act. b. Ende ulterius in hærc^es varias
prolapsus, factus est Neslorit magvter.Qui\rc cum
vile Uccnhori se dederet, non tulit graves hasce
Salomonis sententias et correptiones, premertim
luxuris, quas cap. vi, vit, et deinceps sæpius m-
ors rit; qui dicere non est veritus Salomonem,

cum Proverbia et Ecclesiasten scriberet, prophe-
tia; gratiam non accepisse, sed tantum prudentia
humana ea dictasse, uti refertur et damnatur in
Synodo V Constant., act. 4. Ex qua damnatione
inferas Salomonem vere, cum hæc scriberet,
prophetiæ gratiam accepisse, fuisseque Prophe-
tam; idque liquebit cap. xxx , vers. 1.

Porro llebræi nonnulli et Thalinudici consent
Proverbia a Salomone viva voce fuisse dicta, ca-
que vulgi ore celebrata et trita, tandem ab Isaia
post ducentos annos fuisse conscripta, et poste-
ritati tradita : qua de re quid sentiendum sit, di-
cam , cap. XXV, vers. 1.

Adhæc Lyranus, Vatablus et alii nonnulli cen-
sent has sententias a Salomone dictas et dictatas, **•

sed vario et promiscuo ordine; quocirca eas ab
alio quopiam in unum hac serie et ordine, qua
jam in hoc libro exstant, esso congestas et diges-
tas. Cælerum verius est contrarium, scilicet basco
gnomas hoc ordine, quo nunc exstant, ab ipso
Salomone eso conscriptas. Id enim rerum et sen-
tentiarum inter se connexio, et quasi contessera-
tio exigere videtur, saltem ab initio libri usque
ad cap. X. Nam post cap. x non cernitur ille ne-
xus et ordo : unde constat quasdam illarum non
a Salomone, sed a posteris huc esse traductas,
suoque ordine dispositas. Id patet ex titulo cap.
XXV et seq., ubi dicitur : « Ho quoquo parabolo
Salomonis, quas transtulerunt (Vatablus, *huc re-
tulerunt*) viri Ezechix regis Judo. » Ubi « *quoque*
innuit, alias Salomonis sententias, quæ cap. xxv
antecedunt, non a Salomone, sed ab aliis pari-
ter esse collectas, et suo ordine digestas. Verum
potius t i *quoque* referas ad ipsas parabolas, non
ad earum ordinem, q. d. Hucusque fuero parabolo
l® Salomonis; quæ sequuntur, ejusdem sunt: at
non ab ipso Salomone, sed a viris Ezechix huc
ordine eo, quem cernis, traducile et disposita).

Idem clare patet ex cap. xxiv juxta editionem
Septuaginta a Romanis correctam. Ibi enim valde
diversus est ordo ab eo qui est in Vulgato inter-
prete Latino. Nam initio capitis ponuntur ea quæ
habet Vulgatus eodem cap. xxiv usque ad veis
23, uti annotavit quoque Scholiastes ibidem ; de-
inde nonnullo senti® adduntur, quæ in Vul-
gato non exstant. Post eas subjunguntur ea quæ
in Vulgato exstant cap. xxx, et initium cap. xxxi
usque ad vers. 10 : « Mulierem fortem quis inve-
niet? » Deinde capite xxv habentur eadem quæ
apud Vulgatum eodem capite usque ad finem li-
bri leguntur. Rursum *mulierem fortem quis in-
veniet?* aliqui codices Greci ponunt cap. xxiv,
alii xxxi. Quanquam Vulgato interpreti quoad
ordinem per omnia consentiunt Greci Complu-
tenses, Vatablus et alii, quin et ipse textus ori-
gualis Hebreus.

Duo sunt primari® hujus libri partes : prior a
cap. i usque ad cap. ix continet parenesin ad sa-
picntiam. Ad cam enim omnes adhortatur Salo-
mon proponendo ejus dignitatem, naturam et

causas omnes, puta materialem, formalem, efficientem et finalem, ac effectus, sive ingentes fructus et commoda, quæ sui stupidi plena manu confert sapientia.

Posterior a cap. ix ad finem libri continet Ipsa dogmata et præcepta sapientiæ : nam cap. ix sapientia instituit sacrificium, indeque sacrum epulum, quod recte convivium sapienti® nuncuparis ; ac mox inducit Salomonem sapientissimum vehit in hoc convivio præsidem et modimperatorem, sapientiæ dogmata per varias, graves, acutas et elegantes gnomas edisserentem, et ritu conviviali omnibus hominibus ad hoc convivium invitatis enuntiantem. Unde hoc sapientiæ et Salomonis convivium imitatus est Plato in *Convivio*, Plutarchus in *Symposio*, ubi septem Græciæ sapientes super mensam sapienter interloquentes adducit, Athenæus in *Canis sapientum*, et alii passim. Quocirca Clemens Alexandrinus, lib. 1 *Stromat.*, asseverat Platonem ex Proverbiis et Ecclesiaste Salomonis nulla mutuatura vel suffuratum esse. De hoc convivio plura dicam cap. ix.

Posterior autem hæc pars in binas vel ternas subdividi potest. Prima enim ejus pars est a cap. ix usque ad xxv, ubi interrupte loquitur, suaque proverbialia quasi oracula promittit Salomon. Secunda est a cap. xxv usque ad xxx, ubi ponuntur parabolæ Salomonis congeste et digestæ a viris Ezechiae regis Juda, uti dicitur cap. xxv, 1. Tertia, a cap. xxx ad finem, complectitur ænigmata et sententias « Congregantis filii Vomentis, » hoc est, ut hebraico est, gnomas *Agur filii Jache*, ac *Lamuelis* regis. Quocirca noster Salazar censet Salomonem in hoc sapienti® convivio tres inducere interlocutores, nimirum ipsum Salomonem, Agur et Lamuclem, ideoque in versione Septuaginta verba Agur et Lamuelis statim poni post cap. xxiv, quasi hi interloquantur, cisque suas loquendi vices det Salomon : quibus absolutis ipse suas resumatur, sermonemque proseguatur usque ad finem libri; qua de re suis locis disseram. Sic Salomonem imitati Plato, Plutarchus, Athenæus et alii in suis Dialogis convivalibus, Socratem, Protagoram, Alcibiadem, Homerum, aliosque sapientes quasi interlocutores inducunt. Verum enimvero omnia quæ hoc libro continentur, etiam verba Lamuelis, cap. xxxi, esse ipsius Salomonis omnes consentiunt; etsi Salomon ibidem, uti et alias subinde matrem loquentem et se pater docentem inducat. De solo cap. xxx dubitari posset, an sit Agur, an Salomonis. Nec Agur ibidem ut interlocutor videtur in dialogo, sed ut celebris illo ævo sapientiæ per ænigmata doctor introducitur. Denique in Aguri persona loquitur ipse Salomon, uti ostendam cap. xxx.

M*libo
dui.

Uique sequitur in proverbialibus hisce gnomis frustra quæri ordinem et connexionem earum inter se, cum sæpe nulla talis inveniri et assignari queat. Estfi quidem subinde de eodem argumento, et de eadem virtute duas vel tres coacer-

vel sententias, tamen iis absolutis illico ad aliud prorsus thema digreditur. Veteres enim sapientes suam Ethicam tradebant per breves gnomas, easque diversas et disparatas, sine ullo connexionis ordinis studio, uti ostendi prooemio in Ecclesiasticum ; præsertim autem id faciebant in sermonibus mensalibus, puta in conviviiis: in illis enim mens convivarum, epulis intenta, non fert sermonem nimis serius et connexum, ut illi rursus attendere et intendere debeat, sed sententiarum elegantium varietate gaudet, seque pascit oblectat. Unde Plutarchus in *Quæst. conv.* i : « Oportet, ait, esse quæstiones faciliores, propositiones claras, succinctas interrogationes, ne rudiores absterreant et defatigent. » Ita censent hujus, libri Commentatores ad unum omnes.

Porro Salomon scripsit Proverbia stylo ethico et suasorio, non prophetico. Unde S. Cyrillus, lib. VII *Contra Julianum*, asserit, « Salomonem non vocari Prophetam a Christianis ; » hinc et Proverbia olim in synagoga decantabantur voce ad suadendum composita. Audi Zamoram, libro I *Grommai.*, cap. iv : « Pentateuchus, ait, et libri historici cantabantur modo plano et leni; libri Prophetæ, modo severo et satyrico; Psalterium, modo contemplativo et gravi; Proverbia, modo bono et consiliativo ; Cantica, modo alacri et jucundo ; Ecclesiastes autem, modo severo; sed ad hoc intelligendum opus esset experientia vivæ vocis illorum. » Salomon tamen veras aliquas hic

Sil»™»
r^Pu*¹

miscet prophetias, ut patebit cap. xxx, vers. 1 et seq.; imo Cantica Canticorum continua sunt prophetia de Christo et Ecclesia, capite i, versu 1. Quare Salomon vocatur, et vere fuit Propheta, esto inferior Davide patre suo. Unde S. Gregorius Thaumaturgus in *Eccle.* cap. i, vers. 1 : « Salomon, ait, Davidis et Prophetæ filius, item mortalium omnium clarissimus, et Propheta sapientissimus. » Et S. Augustinus, lib. XVII *De Civitate* cap. XX : « In Proverbiis, ait, Ecclesiaste et Canticis repetitur Salomon prophetasse de Christo et Ecclesia. » Idem in *Psalms.* cxxvi, « per Salomonem salubria monita, et divina Sacramenta Spiritum Sanctum operatum, » asserit. Neque Neocæsariensis solum, verum et Hilarius, canon 5 in *Matth.*, vocat « Prophetam magnum, et merito dicti sapienti® Deo charum; » itemque Ambrosius, lib. *De Salomone*, sive in fragmento enarrationis cap. xxx *Proverbiorum*, non solum communi aliorum Prophetarum appellatione, sed præ cæteris excellenti Salomonem dignatur : « Ante adventum, ait, Christi Prophetæ multi, concepto Spiritu Sancto, futura nuntiarunt, Inter quos et Salomon loco suo et ordine pro temporibus numeratur; sed inter alios et ipsum est aliqua distantia, ideoque cæteri solo Spiritu locuti sunt; Salomon autem Spiritu et adjuncta sapientia est locutus. » Isidorus etiam, lib. *De Vita et moribus Sanctorum*, cap. xxxiv : « Salomon, ait, Sacramenta Ecclesiæ revelavit. » Eodem honoris titulo

condecorant Salomonem Prosper, part. II *De Prediction.* cap. xxvn, et Rupertos, prologo in *librum Psalmorum*, cap. i. S. Antonius quoque in *Hist.* passim appellat Prophetam. Denique Franciscos Georgius, tomo V *Problem.*, qui est de septem Sapientoni doctrina, sect. 1, problem. 2, asserit, a ideo fuisse Salomonem unctum a Nathan propheta, ut innueretur ipsum habiturum chrisma prophetici spiritus, quo nonnulla futura prodiceret, et nulla recondita quamvis ænigmatice patefaceret; ad quorum quodlibet exigitur spiritus propheticus. »

in^rip- Inscribitur hic liber hebraica '7ÜO *miste*, græce
1 *. a Septuaginta -zputxiat, latine *Proverbia*, vel *Parabole Salomonis*, quia continet sententias graves, et quasi ethica axiomata tanta auctoritatis, veritatis et certitudinis, ut eis contradici nequeat, inquit S. Athanasius in *Synopsi S. Script.* cap. xiv, quod hominem quovis casu vel occursu ad sapienter agendum, vitamque prudenter instituendam erudiant et dirigant. Quare inter eas, aliæ sunt proverbialia sive adagia, aliæ parabolæ sive comparationes et similitudines, aliæ apophthegmata, aliæ strophæ et ænigmata, de quibus plura dicam cap. i, vers. 1. Ad hæc sententiæ aliæ sunt ethicæ, aliæ æconomicæ, aliæ politicæ, aliæ denique theologiae. Insuper quædam sunt didascalice et doctrinales, quædam cousoatoriæ, aliæ practicae et adhortatoriæ. Audi S. basilium in initium *Proverb.* : « Proverbiorum nomen, ait, de eo quod vulgariter dicitur, apud externos compositum est, et de illis plerumque quæ in triviis dicuntur. Quæ enim apud illos via dicitur. Unde paræmia definitur verbum juxta viam, usu multorum tritum, et quod a paucis ad plura similia transferri potest. Apud nos vero proverbium est sermo utilis, sub umbra figuraque idonea expressus, mullum et usus et gravitatis complectens, in recessu quoque mullum aliæ sententiæ contegens. Ex quo Dominus : Hæc, inquit, in paræmiis locus sum vobis. Tempus venii, ut non jam in paræmiis, sed palam vobis loquar ; quasi sermo proverbialis aperiam ac liberam dicendi viam non habeat, sed operimento quodam, et ænigmatice, ac verbis aliis mentem atque sententiam narret. » Verum enimvero diligenter hic advertendum proverbialia hasce sententias non esse veras, sed hoc quod semper illa accidat : significant enim non quid semper, sed quid plerumque fiat, vel faciendum sit; subinde etiam notant dunlaxat eventum, licet rarum : significant enim quid ex tali vel tali (acto boni vel mali sequi, ac sperari vel timeri possit, quidquid subinde accidat, ut : <Divinatio in labes regis, in judicio non erabit os ejus, » *Proverb.* xvi, 10. Similia sunt cap. X, vers. 22; cap. xviii, vers. 12. Id ipsum pluribus exemplis ostendi canone 7 in *Ecclesiasticum*.

Pono versionem Latinam Vulgatam addam versionem Septuaginta, Aquilæ, Symmachi, Theodotionis, Chaldaei, Syri, Arabici et aliorum. Ubi nota*

Septuaginta hic, uti et alibi sæpe, dissidere ab Hebræo et Vulgato Latino, quia, ut solerter advertit S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evangelii*, cap. lxvi, Septuaginta Dei spiritu acti, sæpe non tantum interpretes, sed et paraphrastæ sunt. Accedit quod Septuaginta quædam aliter legerint in Hebræo, quam Noster, præsertim cum allines sunt litteræ : tunc enim facile unam pro alia substituant, indeque variant scriptores et codices. Sic pro littera l subinde in suis codicibus habuerunt et legerunt litteram i ; pro i legerunt o, uti suis locis ostendam. Denique in versionem Septuaginta per tot esculorum intervalla nulli irreperere potuerunt, et de facto non pauci irrepererunt errores.

Denique auctor libri est Salomon, filius David, rex Israel ; qui in Ethica, æque ac in omni sapientia et scientia, excellat ; fuitque Dei dono et iudicio mortalium omnium sapientissimus. Locutus est enim tria millia parabolarum, et quinque millia carminum, quorum nonnulla, eaque meliora huic libro inserta sunt, III *Rey.* iv, 32.

Quocirca Salomon, uti ætate et antiquitate, sic et sapientia longe superavit septem Græciæ sapientes, cæterosque omnes : Salomon enim regnare cepit a creatione mundi anno 2929, a diluvio anno 1272, a nativitate Abraham anno 980, ab exitu Hebræorum ex Ægypto anno 475, post captam Trojam anno 144, ante Olympiades anno 239, ante Romam conditam anno 262, ante monarchiam Persarum, sive ante Cyrum, sub quo floruerunt septem Græciæ sapientes, anno 482, ante Alexandrum Magnum, sub quo floruerunt Socrates, Plato et Aristoteles, anno 679, ante Christi nativitatem anno 1013. Vide tabulam chronologicam, quam præfixi Pentateucho. Eodem tempore regnabat in Tyro Saron rex, in Ægypto Vaphres, cujus filiam in uxorem accepit Salomon, teste Eupolemo et Eusebio, lib. IX *Præpar. Evangelii*. Apud Lacedæmonios rex erat Stratis, apud Corinthios Ion, apud Athenienses Archippus, apud Latinos Alba Sylvius filius Æneæ Sylvii; in Asia dominantur Amazones, in Æthiopia regina Saba. Sub idem tempus floruerunt Homerus et Hesiodus, teste Eusebio. Unde et Cyrillus, libro VII *Contra Julianum*, Homerum facit coævum Salomoni : natus est enim Homerus anno regni Salomonis 20, vixitque 104 annos, uti multis probat noster Sallustius, torn. III et IV *Annal.* Quare Homerus potuit audire sapientiam Salomonis, eamque discere.

Sapientia vero Salomonis divina fuit, non humana, ulpote ei indita non ab homine, sed a Deo : * Dedit tibi (ait Deus Salomoni, III *Rey.* m, 12) cor sapiens et intelligens in tantum, ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit. » Et cap. iv, vers. 29 : « Dedit quoque Deus sapientiam Salomoni, et prudentiam multam nimis, et latitudinem cordis, quasi arenam quæ est in littore maris. Et præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium Orientum et

Ægyptiorum, et erat sapientior cunctis hominibus, sapientior Ethan Ezrahita, et Hernan, et Chalchol, et borda, filiis Mabol; et erat nominatus in universis gentibus per circuitum. Locutus est quoquo Salomon tria millia parabolas, et fuerunt carmina ejus quinque et mille. » S. Hieronymus in *Quast. Hebr.* in lib. III *Hebr.*, censet tria hæc millia parabolarum hoc Proverbiorum libro contineri : a In Proverbiis enim, ait, versus nongenti quindecim continentur, in quibus etiam continentur tria millia parabola*. » Intellige synecdochice, scilicet partem majorem trium millium contineri, non tota tria millia : præsertim quia Josephus, lib. VII *Antiquit.* cap. II, narrata Salomone compositos parabolarum atque similitudinum libros ad tria millia. Adde Quæstiones illas in lib. Regum non videri esse S. Hieronymi, nam stylo ab eo discrepant, nec S. Hieronymus earum meminit lib. *bc Script. Eccles.*, ubi tamen meminit *Quast. in Genesin*, uti solerter advertit Bqjlarminus, lib. *be Script. Eccles.*, in S. Hieronymo. Sed audi Josephum : « Composuit etiam libros odarum et carminum quinque supra mille, ac parabolarum et similitudinum libros ter mille; cuilibet enim speciei plantarum suam adhibuit parabolam ab hyssopo usque ad cedrum; idem fecit de pecoribus et cæteris terrestribus animalibus, natalilibusque et quæ per aerem feruntur. »

Porro Orígenes, prologo in *Cant.* : a Proverbia Salomonis, ait, succinctis brevibusque sententiis ingentes et perfectos continent sensus. » Quin et ipse Salomon, *Sap.* vii, 2 : « Hanc (sapientium), ait, amavi et exquisivi a juventute mea, et quæsi sponsum mihi eam assumere, et amator factus sum formæ illius. Generositatem illius glorificat, contubernium habens Dei (græce, *illi convictus cum beo*); sed et omnium Dominus dilexit illam. Doctrina (græce *uûçi*; id est *mystis*, initiatrix, sacerdotissa; sicut enim sacerdos divina pro dignitate tractat, sic et sapiens per sapientiam digne Deum colit, et sancte tractat sancta) enim est disciplinas Dei, et electrix (græce *sectatrix*; alii, *inventrix*; alii, *ponderatrix*) operum illius. » Vide sequentia. Hac de causa Remigios in illud *Coloss.* ii, 9 : *Inhabitat in ipso omnis plenitudo divinitatis corporaliter* : Habitavit enim, ait, in Salomone per sapientiam, in Daniele per castitatem, in Prophetis per sanctitatem, in Moyse per mansuetudinem, in Christo vero per omnem virtutem et innocentiam. » Sic Trismegistus ad Talium filium de heroibus et principibus ait, quod amantem consecuti immortales habentur, intelligentia cuncta complexi, » juxta id quod paulo ante dixit Scriptura Salomonem habuisse « latitudinem cordis, quasi arenam quæ est in littore maris, » hoc est, ut explicat Vatablus, dedit illi Deus capacissimum animum, multa comprehendentem sua intelligentia, *q. d.* Dedit ei tam amplam mentem, quam amplum locum occupat arena quæ est juxta mare. Hinc Nazianzenus in carm. *be Vir-*

ginitate, Salomonem vocat *Sapida verticem*. Quin et Abulensis in III *Reg.* nr, Quæst. XI, Salomonem in sapientia præfert Adamo, licet illum eidem postponent Pererius, lib. II *in Genes.* Quæst. III, Valentia, tom. I, disp. vii, *Quast.* II, puncto I, et Pineda, lib. II *De Salomone*, cap. xi, num. II.

Porro quia in Proverbiis Salomon omnem suam sapientiam expromit, hinc Proverbia a Patribus vocantur Sapientia Salomonis. Audi Eusebium, lib. IV *Hister.* cap. xxii : a Porro non hic solus (Egesippus), sed Irenæus, et tota veterum turba Proverbia Salomonis sapientiam id est, *omni virtute refertam* (vel, ut alii ad verbum vertunt, *cuncti virtuosam*, aut *omnis studiosam*) affirmabant; » et cap. x ex Melitone : <Salomonis Proverbia, ait, sive sapientia. » Clemens Romanus, lib. I *Consta*, cap. vii, cum integrum fere cap. vii Prou, de muliere prava recitat : « Audiamus, ait, quid in sapientia præcipiat sanctus sermo : Fili, serva sermones meos, etc. Dic sapientiam sororem tuam esse. » Et cap. vii iterum citans locum *Prov.* xxxi de muliere forti : a Maritum tuum de te Sapientia laudet, cum per Salomonem ait : Mulierem fortem quis inveniet? » Et iterum, cap. x : « Verbum quod in Sapientia Domini scriptum est : Melius est habitare in solitudine, quam cum loquace et pugnace muliere, » etc., quod est ex cap. xxi *Prov.* Ac ne quis arbitretur fortuitum aliquem in Clemente memoriæ lapsus, sciat non solum librum Proverbiorum, sed proeterea omnes Salomonis libros eo *Sapientia* nomino inditari; nam in epistola ad Jacobum fratrem Domini, Cantica item appellat *Sapientiam* : a Dei, ait, dilectio morti comparatur, dicente Sapientia : Valida est dilectio ut mors, » etc. De quo videndus omnino noster Turrianus in *Explanationibus Clementis*, capite vii. Atque adeo etiam S. Cyprianus, lib. II *Testim. ad Quiriti.* cap. xvi, quod est de bono martyrii : « In Sapientia, ait, Salomonis : Liberat de malis animam testis fidelis; » quæ verba petita sunt ex cap. XIV *Proverb.*; et cap. Ivi affert locum *Prov.* XV : a In Sapientia, ait, Salomonis : In omni loco speculantur oculi Dei bonos et malos. » Ubi videndus Pamelius super cap. xvi, num. 40, existimans certo omnes Salomonis libros, ac non solum Proverbia, titulo *Sapientia* inscribi a Cypriano. Denique Ecclesia hosce libros vocat sapientiales, et Sapientiam Salomonis. Unde cum in Missa vel Officio Ecclesiastico quidquam ex hisce libris recitat, ex libro Sapientie id se depromere affirmat.

Ex dictis liquet primo falli eos, qui censent Salomonem nonnulla sua dogmata hausisse a Gentilium Philosophis et Sapientibus; aut ad Gentilium ritus, dicta et facta alludere (unde et exiliis ipsum explicant) : tum quia omnium prior, æque ac sapientior fuit Salomon, adeo ut ipse nullius fuerit discipulus, sed omnium magister; tum quia Hebræi nullam cum Gentilibus voluerunt habere

communione, Linqam populus sanctus, a Gen*
tilibus separatus, et uni Deo consecratus : quare
potius Gentiles sua a Salomone et Hebraeis hauserunt, quam Hebrnei a Gentilibus, ut: docent Eusebius passim *De Præparat. Evang.*, S. Augustinus *De Civit. Dei*, Theodoretus et alii ; tum denique quia Sapientia Salomonis fuit divina et a beo infusa : longo ergo omnia Gentilium dicta dogmatique transcendit. Unde et cum Gentilium dogmatibus, moribus et ritibus cam compararo indignum est, et Deo injurium ; perinde ao indignum et injurium est hernj vel dominm, eam cum ancilla componere : omnes enim sciential Gentilium Sapientis divins velut ancili® serviunt et ancillantur.

Pini» ii Liqueo secundo quanta sit parabolarum Salomonis antiquitas, dignitas, majestas, utilitas. Quotuiiu*. circa S. Hieronymus epist. 7 *adLætam*, Albinum conjugem, de Paul® fili® institutione, monet ut eam a teneris imbuat hisce parabolis : « Discat, ait, primo Psalterium, bis se canticis avocet, et in Proverbiis Salomonis erudiatur ad vitam. » Pulcherim® enim hic traduntur sententi®, quibus in anni loco, gressu (unde et vocantur Panrmi®, quasi viatorum itinerari®, quod viam et iter, id est gressus et actiones omnes dirigant), sermone A operatione utamur ad recte gradiendum, loquendum et operandum. Qua de causa separatim i reteris S. Scripturre libris sententi® Salomonis tSiracidis cus® exstant, exiguoque libello continentur, ut per vias a quolibet deferri, legi et teri possint, accipique quasi assiduus vi® comes, imo dux, et, ut ille ait: « Vade mecum. » Ita Illustras. et Reverendiss. Matthias Hovius pi® memoriam®, nuper cum in Belgio agerem, Archiepiscopus Mechliniensis, libellum hunc Salomonis et Siracide gnomas continentem, assidue secum etiam per vias et itinera deferebat, cumque in curru et hospitibus (instar magni illius Stanislai Ilosii Cardinalis, qui concilio Tridentino prefuit) diligenter legebat et relegebat : unde ejus sententias, qu® particularem in rebus quibusque prudentiam, tam humanam quam divinam docent et proscribunt, ad unguem callebat, atque ex earum præscripto et dictamino actus omnes suos, tum privatos, tum publicos moderabatur et dirigebat; ideoque Archiepiscopatum adeo probe et sancte gubernavit, ut pnesentibus ingens sui desiderium, discipulis exemplum, posteris formam perfecti Pastoris et Episcopi, cum fama posthuma reliquerit et expresserit. Hac de causa inter elogia Salomonis illud imprimis celebrat Siracides dicens : « Ei replesti in comparationibus ænigmata; ad insulas longe divulgatum est nomen tuum, et dilectus es in pace tua. In cantilenis, et proverbiis, et comparationibus, et interpretationibus mirat® sunt terre, » *Eccli.* x l v ii, 17. Vide ibi dicta, et Josephum lib. Vili *Antiq.* cap. ii. Denique S. Hieronymus in cap. in i cele., ad illa vers. 9 : *Et investigan** componili (Salomon) *parabolas inultas* :

« Aliud, ait, in medulla habentes, aliud in superficie pollicentes. Proverbia quippe non hoo sonare quod scriptum est, etiam in Evangeliiis edocemur ; quod Dominus populo in proverbiis et parabolis sit locutus, secreto autem Apostolis dissolverit ea, *Matth.* xm. Ex quo manifestum est, et Proverbiorum librum, non ut simplices arbitrantur, patentia habere præcepta; sed quasi in terra aurum, in nuce nucleus, in hirsutis castaneorum operculis absconditus fructus inquiritur : ita in eis divinum sensum alius perscrutandum. »

Scopus et finis horum Proverbiorum est cuique Swpw, retati, sexui, statui et generi hominum, in quovis rerum occursu leges recte agendi, normamque honest® vit® præscribere, qua Deo placeant, ut ab illo post modicos brevis hujus ®vi labores ®terna felicitate et felici æternitate donentur, ac eamdem sibi subditos, sive in domo et familia, sive in república et regno perducant. Hunc finem initio libri indicat Auctor dicens : « Parabol® Salomonis, ad sciendam sapientiam et disciplinam; ad intelligenda verba prudenti®, et suscipiendam eruditionem doctrinæ, justitiam, et iudicium, et æquitatem. » Quocirca vix alius inter S. Scriptui® libros est hoc nostro ad dicendum, ad concionandum, ad persuadendum, ad ultimum mores hominum formandos reformandosque aptior; qua de causa ejus sententiis crebro utitur S. Gregorius, qui optimus morum et virtutum est magister. Atque hac de causa sicut Ecclesiasticus, sic potiori jure hic liber vocetur iwstpw, id est omnium virtutum preceptor, ac iwwaifre;, id est præ omnibus eligendus et legendus. Quocirca Basilius Imperator ad imperium instruens Leonem filium cognomento Philosophum, hoc ultimum ei dat præceptum : « Veterum sapientoni sententias revolve, ut mores tuos omni ex parte excolas : multa enim in illis præcepta valde utilia reperies, præsertira in operibus Salomonis et scriptis Isocratis : adde etiam, si vis, Iesu Sirach documenta, e quibus multum civilis et regi® prudenti® haurire poteris. » Exstat in fine tomi V *Biblioth. SS. Patrum*. Ilino in Bibliis Arabicis huic libro hic datur titulus : *Proverbia Salomonis sapientis, id est conciones ejus, qui regnavit in filiis Israel*. In Syriacis vero : *Liber Proverbiorum Salomonis, filii David, regis Israel*.

Dividunt Hebrei vetus Testamentum in tres partes, scilicet in Legem sive Pentateuchum, Prophetas et Hagiographa. Hagiographis accensent Proverbia cæterosque libros Salomonis. S. Augustinus tamen, lib. II *De Doctrina Christ*, cap. vin, dividens Scripturam veterem in historicalem et prophetalem, prophetali libros Salomonis annumerat : presertim quia, uti ipse ostendit lib. XVII *De Civit*, cap. xx, in hoc libro ver® et proprie dictæ propheti® de Christo et Ecclesia continentur, quod verissimum esse suis locis ostendam. Autumant Rabbini Salomonem primo scripsisse Canticum Canticorum, cum adhuc esset juvenis, Proverbia in virili ætate, Ecclesiasten in senio. V0=

PROLEGOMENA IN PROVERBIA SALOMONIS.

rum ordo gradusquo materiarum contrarium indicat, scilicet eum primo scripsisse Proverbia, d inde Ecclesiasten, denique Canticum, atque hoc adino in Bibliis libri ponuntur. In Proverbiis Quim incipientes erudit; in Ecclesiaste, proficiente-; in Cantico, perfectos, uti dixi inilio ex S. Hieronymo.

Vertit hunc librum ex Hebræo S. Hieronymus, ejusque versio est ea quam habemus in Latina Vulgata. Verum, quia tunc usitata, et toto orbe recepta erat versio septuaginta Interpretum, hinc, ne eam prorsus mutare velle videretur S. Hieronymus, in eadem, etsi ab Hebræo discrepantem, sæpe declinat : qua do causa nostra versio non per omnia exacte et ad amussim respondet Hebræo, sed ab eo subindo in Græcum deflectit, et, ut ita dicam, deviat. Ubi nota Septuaginta subinde nonnulla addiderunt, quæ modo non sunt in Hebræo, sive quia illorum ætato ea exstabant in Hebræo, sive quod ipsi explicationis gratia nonnulla addiderint, uti addiderunt in ne attendas fallaciam mit-lieris, cap. v, vers. 2 : hoc enim tacite in sequentibus intelligitur; sive quod ipsi non tantum interpretes fuerint, sed et scriptores hagiographi, uti docet S. Augustinus, lib. IV *De Doctr. Christiana*, cap. vu, et lib. I *De Consensu Evang.* cap. lxvi. Afflati ergo Spiritu Sancto, potuerunt ejus Instinctu dictare sententias nonnullas, quæ in Hebræo non habentur, ideoque auctoritatem habent Canonicas Scripturas, atque ut tales eas recepit et probavit Ecclesia. Tum denique quod sententiæ nonnulla ex uno loco in alium translatai sint, sive ab ipsis Septuaginta sive ab eorumdem collectoribus. Sic *Proverb.* iv, vers. ult., addiderunt : a Vias enim, qua: a dextris sunt, novit Dominus; perversi vero sunt, quæ a sinistris sunt. Ipse autem rectos faciet cursus tuos, itinera autem tua in pace producet : » nihil enim horui est in Hebræo, nec in Chaldæo. Porro a cap. x usque ad finem Proverbiorum, facile est discernere in editione Vulgata quæ sententiæ exstant in Hebræo, quæ non : illi enim quibus sigillatim numerus in margine, ad indicandum ordinem versus, præponitur, exstant in Hebræo; illi vero quibus numerus non præponitur, sed numero versus præcedentis adscribuntur, non exstant in Hebræo : ut cap. x versus annexus versui 4 : « Qui nititur mendaciis, hic pascit ventos, » non exstat in Hebræo, quia caret numero. Cap. lu versus annexus versui II : « Qui suavis est in vini demoralationibus, in suis munitionibus relinquit contumeliam, » non exstat in Hebræo.

Cap. XIV versus annexus vers. 15: « «Filio doloso nihil erit boni, » etc., non exstat in Hebræo, æque ac annexus vers. 21 : a Qui credit in Domino, misericordiam diligit. » Pari modo, ut cæteros omnes recenseam, non exstant in Hebræo versus annexi* vers. 5 et 27 cap. xv. Item annexus vers. 5 cap. xvi, item annexi vers. IG cap. xvii, et vers. 8 et 22 cap. xvm, et vers. 9 cap. xxn, ni vers. 7 cap. XXIII, et vers. 10 et 20 (ubi duo sunt) cap. xxv, et vers. 10 cap. xxvn, et vers. 27 cap. xxix. Igitur verum, cui proprius non præfigitur numerus, scito non exstare in Hebræo. Nam Septuaginta Interpretes sequitur Noster : ipse enim ca quæ non invenit in Hebræo, sed in Septuaginta, ex iis descripsit, ne quid minus iis haberemus. Unde colligas versionem Vulgatam S. Hieronymi non esse puram putam ex Hebræo, sed nonnulla ex Græcia addita, sive ab ipso S. Hieronymo, sive a quo alio.

Porro versio Septuaginta ubi pura est et sincera, olim Vulgata fuit, ideoque Canonica Scriptura, ac proinde etiam talis est : at eandem subinde minus puram et sinceram esse, ex varietate lectionum quæ in ea reperitur, liquet. Quare veda eam semper cum Hebræo et Vulgata moderna conciliare, supervacuum est, imo impossibile. Ubi conciliatio facilis erit et prona, indicabo; ubi difficilis et violenta, præteribo. Vulgatam enim modernam, velut genuinam S. Scripturam ab Ecclesia auctoratam, explicare destino. Septuaginta fere sequitur Syrus Interpres, Moses Bar-Cepha vetus auctor et ipse Syrus, lib. *De Paradiso*, parte I, pag. 307 : a Sciendum est, inquit, vetus Testamentum pluribus translationibus ex Hebræa lingua in Græcam esse transpositum; Syriace vero redditum esse, una quidem interpretatione ex ipso Hebræo, altera vero ex Græco. » Verum Syra versio, quæ modo exstat, ex Græco traducta videtur : passim enim cum eo consentit, paucis exceptis.

Denique, ut ad oculum videatur quam Salomon hisce libris sit accuratus sapientiæ ethicæque magister, quamque ejus dogmata secuti sint posteriores sapientes, præsertim Siracides auctor Ecclesiastici, qui Salomone 540 annis fuit posterior, ponam hic ex ordine gnomas Siracidai diluiores, quas ipse ex Salomone partim quoad rem ot sensum, partim verbotenus deprompsit et mutatus est, uti sequentia utriusque parallela ostendent : qua ex re mira pariter videbitur Siracidis cimi Salomone in doctrina harmonia et consuetudo.

P/ÏRALLELA

IESD Fini SIRACH IN ECCLESIASTICO,

ET SALOMONIS IN PROVERBIIS, ECCLESIASTE,
SAPIENTIA.

1. Omnis sapientia a Domino Dco est, et cum tilo fuit semper, et est ante ævum, cap. i, vers. 1.

2. Prior omnium creata est sapientia, et intellectus prudentiæ ab ævo, vers. 4.

3. Et effudit illam super omnia opera sua, et euoer omnem carnem, vers. 10.

4. Initium sapientiæ timor Domini, vers. 16.

5. In igne probatur aurum et argentum ; homines vero receptibiles in camino humiliationis, cap. n, vers. 5.

6. Altiora te ne quæsieris, et fortiora te no scrutatus fueris, cap. in, vers. 22.

7. Noli anxius esse in divitiis injustis; non enim proderunt tibi in die obductionis et vindictas, cap. V, vers. 10.

8. Cum iracundo non facies rixam, et cum audace non eas in desertum, cap. vin, vers. 19.

9. No des fornicariis animam tuam in ullo, ne perdas te et hæredilatam tuam, cap. ix, vers. 6.

10. Secundum iudicem populi, sic et ministri ejus, cap. X, vers. 2.

H. Servo sensato liberi servient, vers. 28.

12. Melior est qui operatur et abundat in omnibus, quam qui gloriatur et eget pane, vers. 30.

13. Priusquam audias, no respondeas verbum, cap. xi, vers. 8.

14. Est qui locupletatur parce agendo, etc. El nescit quod tempus preterid, et mors appropinquet, et relinquet omnia aliis, et morietur, vers. 18.

15. In bonis viri, inimici illins in tristitia : et in malitia (afflictione) illius, amicus agnitus est, cap. XII, vers. 9.

16. Et si humiliatus vadat curvus, adjice animum tuum, et custodi te ab illo, vers. 11.

17. Dives injuste egit, et fremet : pauper autem læsus tacebit, cap. xiii, vers. 4.

18. Dives commotus confirmatur ab amicis suis : humilis autem, cum ceciderit, expelletur el a nolis, cap. xiii, vers. 25.

1. Dominus possedit mo in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio, *Prov.* cap. vin, vers. 22.

2. Ab æterno ordinata sum, et ex antiquis, antequam terra fieret, vers. 23.

3. Quando præparabat cœlos, aderam, etc., vers. 27.

Cum eo eram cuncta componens, etc., et deliciæ meæ esse cum filiis hominum, vers. 30

4. Timor Domini principium sapienliæ, cap. r, vers. 7.

5. Tanquam aurum in fornace probavit eos, et quasi holocausti hostiam accepit illos, *Sap.* cap. ni, vers. 6.

6. Qui scrutator est majestatis; opprimetur a gloria, cap. xxv, vers. 27.

7. Qui confidit in divitiis suis, corruet : justi autem quasi virens folium germinabunt, cap. xi, vers. 28.

8. Noli esse amicus homini iracundo, nequo ambules cum viro furioso, cap. xxii, vers. 24.

9. Ne des alienis honorem tuum, et annos tuos crudeli : ne forte impleantur extranei viribus tuis, et labores tui sint in domo aliena, *Prov.* v, 9.

10. Princeps, qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habet impios, cap. xxix, vers. 12.

11. Servus sapiens dominabitur filiis stultis, et inter fratres hæredilatam dividet, cap. xvii, vers. 2.

12. Melior est pauper et sufficiens sibi, quam gloriosus et indigens pane, cap. xn, vers. 9.

13. Qui prius respondet quam audiat, stultum se esse demonstrat, et confusione dignum, cap. xvni, vers. 13.

14. Unus est, et secundum non habet, non filium, non fratrem ; et tamen laborare non cessat, etc., nec recogitat dicens : Cui laboro, et fraudo animam meam bonis? *Eccle.* cap. iv, vers. 8.

15. Omni tempore diligit qui amicus est, et frater in angustiis comprobatur, cap. xvn, vers. 17.

16. Quando submiserit vocem suam, ne credideris ei : quoniam septem nequitiae sunt in corde illius, cap. XXVI, vers. 25.

17. Cum obsecrationibus loquetur pauper, et dives effabitur rigide, cap. xvni, vers. 22.

18. Divitiæ addunt amicos plurimos : a paupere autem et hi, quos habuit, separantur, cap. XIX, vers. 4 et 7.

Fratres hominis pauperis oderunt eum : insuper et amici procul recesserunt ab eo.

JESU FILII SIRACII IN ECCLESIASTICO,

ET SALOMONIS IN PROVERBIIS, etc.

49. Aule obitum tuum operare justitiam : quoniam non est apud inferos invenire cibum, cap. XIV, vers 17.

20. Beatus vir qui in sapientia morabitur, etc., qui respicit per fenestras illius, et in januis illius audiens, vers. 22 et 24.

21. Longe abest a superbia et dolo, cap. xv, vers. 7.

22. Non dixeris : Per Deum abest; quæ enim odit, ne feceris, vers. 11.

23. Ante hominem vita et mors, bonum et malum : quod placuerit ei, dabitur illi, vers. 18.

24. A mortuo quasi nihil, perit confessio. Confiteberis vivens, vivus et sanus confiteberis, et laudabis Deum, cap. xvii, vers. 26.

25. Operarius ebriosus non locupletabitur : et qui spernit modica, paulatim decidet, cap. xix, vers. 1.

26. Qui nullis utitur verbis, lædet animam suam : et qui potestatem sibi sumit injuste, odietur, cap. XX, vers. 8.

27. Ex ore fatui reprobabitur parabola : non enini dicit illam in tempore suo, vers. 22.

28. Xenia et dona excæcant oculos judicum, et quasi mutus in oro avertit correptiones eorum, vers. 31.

29. Scientia sapientis tanquam inundatio abundabit, et consilium illius sicut fons vitæ permanent, cap. XXI, vers. 16.

30. Fatuus in risu exaltat vocem suam : vir autem sapiens vix tacite ridebit, vers. 23.

31. Arenam, et salera, et massam ferri facilius est ferre quam hominem impudentem, cap. xxii, vers. 18.

32. Ego ex oro Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam, cap. xxiv, vers. 5.

Ab inilio et ante sæcula creata sum, vers. 14.

33. Ego feci in coelis ut oriretur lumen indeficiens : gyrum coeli circuivi sola, et profundum abyssi penetravi, et in fluctibus maris ambulavi, et in omni terra steti, vers. 6 et 7.

34. Transito ad me omnes qui concupiscitis me, et a generationibus meis implemini : spiritus enim meus super me claudis, et hæredilas mea super mei et favum, vers. 26.

33. Gratia super gratiam, mulier sancta et pudorata, cap. XXVI, vers. 19.

33. Qui denudat arcana amici, fidem perdit, et non inveniet amicum ad animum suum, cap. xxvn, vers. 17

19. Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare; quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quod tu properas, *Eccle.* cap. ix, vers. 10.

20. Beatus homo qui audit me, et qui vigilat ad fores meas quotidie, et observat ad postes ostii mei, cap. vm, vers. 34.

21. Arrogantiam et superbiam, et viam pravam, et os bilingue detestor, vers. 13.

22. Insipientia homini» violat, vel vastat vias ejus : Deum autem causatur, *tel* accusat, in corde suo, cap. .xix, 3. *Qua verba ex Proverb, juxta Septuaginta citat S. Augustinus*, De Gratia et libero arbitrio, cap. ii.

23. Considera quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam et bonum, et e contrario mortem et malum, *Dcuter.* xxx, 15.

24. Non infernus confitebitur libi, neque mors laudabit te, etc. Vivens, vivens ipse confitebitur libi, *Isaia* cap. xxxviii, vers. 18.

25. Vacantes poculis, et dantes symbola consumuntur, et vestietur pannis dormitatio, cap. XXIII, vers. 21.

26. In multiloquio non deerit peccatum : qui autem moderatur labia sua, prudentissimus est, cap. X, vers. 19.

27. Quomodo pulchras frustra habet claudus tibias : sic indecens est in ore stultorum parabola, cap. XXVI, vers. 7.

28. Nec accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes et subvertunt verba justorum, *Exodi* cap. XXIII, vers. 8.

29. Torrens redundans fons sapientiæ, cap. xvni, vers. 4.

Fons vitæ® eruditio possidentis, cap. xvi, 22.

30. Sicut sonitus spuarum ardentium sub olla, sic risus stulti, *Evie.* cap. vu, vers. 7.

31. Grave est saxum, et onerosa arena : sed ira stulti utroque g'avior, cap. xxvn, vers. 3.

32. Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio. Ab æterno ordinata sum, cap. vm, vers. 22.

33. Quando pra'parabat cælos, aderam : quando certa lege et gyro vallabat abyssos, etc., quando appendebat fundamenta terræ, vers. 27.

34. Nunc ergo, filii, audite me : Beati, qui custodiunt vias meas. Audite disciplinam, et estote sapientes. Beatus homo qui audit me, etc. Qui me invenerit, inveniet vitam, et hauriet salutem a Domino, vers. 32.

35. Qui invenit mulierem bonam, invenit bonum. Septuaginta, *invenit xáftrae*, id est *gratias*, cap. xvni, vers. 22.

36. Qui ambulat fraudulenter, revelat arcana : qui autem fidelis est animi, amici celat commissum, cap. xi, vers. 13.

JESU FILII SIRACH IN ECCLESIASTICO,

ET SALOMONIS IN PROVERBIIS, kt o.

37. Qui in altum milfil lapidem, super caput ejus cadet, vers. 28.

Qui foveam fodit, incidet in cani, vers. 29.

38. Quasi lutum figuli in manu ipsius, plasmare illud et disponere, etc. Sic homo in manu illius qui se fecit, cap. xxxm, vers. 13.

39. Qui timet Dominum, nihil trepidabit, et non pavebit : quoniam ipse est spes ejus, capite XXXIV, vers. 19.

40. Dona iniquorum non probat Altissimus, nec respicit in oblationes iniquorum, vers. 23.

41. Non apparebis ante conspectum Domini vacuus, cap. xxxv, vers. 0.

42. Quis credit ei qui non habet nidum, et deflectens ubicumque obscuraverit, cap. xxxvi, vers. 28.

43. Omnia quæ de terra sunt, in terram convertentur, et omnes aquæ in mare revertentur, cap. XL, vers. 11.

44. Substantiae injustorum sicut fluvius siccabuntur, et sicut tonitruum magnum in pluvia personabunt, vers. 13.

45. Nepotes impiorum non multiplicabunt ramos, et radices immundæ super cacumen petrae sonant, vers. 15.

4G. Curam habe de bono nomine : hoc enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri pretiosi et magni, cap. ku, vers. IS.

37. Qui fodit foveam, incidet In eam, et qui volvit lapidem, revertetur ad eum, cap. xxvi, vers. 27.

38. Sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea domus Israel, *Jerein.* cap. xviit, vers. 0.

39. Justus quasi Ico confidens, absque terrore erit, cap. xxvin, vers. 1.

40. Victimro impiorum abominabiles Domino : vota justorum placabilia, cap. xv, vers. 8.

41. Non apparebis in conspectu meo vacuus. *Exodi* cap. XXIII, vers. 15.

42. Sicut avis transmigrans de nido suo, sic vir qui derelinquit locum suum, *Proverb*, cap. XXVII, vers. 8.

43. Ad locum unde exeunt, flumina revertuntur, ut iterum fluant, *Ecclc.* cap. i, vers. 7.

44. Quasi tempestas transiens non erit impius : justus autem quasi fundamentum sempiternum, *Proverb*, cap. x, vers. 25.

45. Spuria vitulina non dabunt radices altas, nec slabile firmamentum collocabunt. Et si in ramis iu tempore germinaverint, infirmiter posita, a vento commovebuntur, et a nimietate ventorum eradicabuntur, *Sap.* cap. iv, vers. 3.

4G. Melius est nomen bonüin, quam divitias multæ : super argentum et aurum, gratia bona, *ut scilicet sis iu ijratiu et benevolentia aliorum.* *Proverb*, cap. xxii, vers. 1.

Cælera quæ a cap. xtiiv usque ad finem libri tradii Siracides, elogia sunt Salomonis, Davidis, Mosis, Patriarcharum et Prophetarum, quæ ex proprio cujusque libro, historia vel prophetia petita fesse, adeoque illorum esse compendia, cuivis ea inspicienti liquet.

Porro adeo Siracides Salomonis fuit assecla, discipulus et temulus, ut Patres plerique, æquo ac recenliores librum Ecclesiastici Salomoni adscriban!; quasi Salomon sententiarum ejus sit auctor, Siratides vero earuindem dunluxat collector et descriptor. Quocirca S. Augustinus eælerique Patres Ecclesiasticum Salomonis nomine indigitant cilantque, uti multis ostendi proœuiio in Ecclesiasticum.

Quapropter uno hoc tomo, si fieri pbssit, totam sapientiam Salomonis, puta Proverbia, Ecelesiasten, Sapientiam, et forte Canticum Canticorum, complecti destino; perinde tic totam Siracidis sapientiam uno tomo complexus sum, prresertim quia multas Salomonis sententias in Siracide, qui eas a Salomone mutuatus est, exposui. Quare illas eodem remittam, he jam dictum dicam, et actum agoni.

Denique subinde similes Siracidis et aliorum sapientium, etiam Philosophorum, sententias citabo, quæ Salomonici sui similibus vel lucem vel decus afferunt, tuin ut rivos suo fonti restituam : a Salomone enim singuli sua hauserunt ; tum ut ostendam quanta sapientiæ, id est veritatis et virtutis, sit vis, utpote quam etiam infideles, puta idololatra et hæretici, subindo negare non sint ausi, esto in aliis multis ciecutierint, turpilorque errarint. Idipsumcnim doctori orthodoxo faciendum esse præclaro docet S. Augustinus, lib. II *De Doctrina Christiana*, cap. XL : « Philosophi autem, ait, qui vocantur, si qua forte vera et fidei nostra accommoda dixerint, maxime Platonici, non solum formidanda non sunt, sed ab eis etiam tanquam injustis possessoribus in usum nostrum vindicanda. Sicut enim Ægyptii non solum idola habebant, et onera gravia, quæ populus Israel detestaretur et fugeret, sed etiam vasa atquo ornamenta de auro et argento, et vestem, quæ ille populus exiens de Ægypto sibi potius, tanquam ad usum meliorem clanculo vindicavit, non auctoritate propria, sed praeopto Dei, ipsis Ægyptiis nescienter commodantibus eu quibus non bene

utebantur : sic doctrinas omnes Gentilium non Bolum simulata et superstitiosa figmenta, gravesque sarcinas supervacanei laboris habent, quæ unusquisque nostrum duce Ghrislo de societate Gentilium exiens debet abominan alzili devitaro; sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, et quædam morum praecepta utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud cos : quod eorum tanquam aurum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divina? providentur, quæ ubique infusa est, eruerunt, et quo perverse atque injuriose ad obsequia dn-mouum abutuntur; cum ab eorum misera societate sese animo separat, debet ali eis auferre Christianus ad usum justum prædicandi Evangelii, » *Ador.* vn. Plura hac de re dixi proemio in Ecclesiasticum. Porro in hac re cavenda est nimia licentia, qua nonnulli in Gentilium libris versali, S. Scripturam ad Gimiibum

historias, ritus et mores, quos mente piwconceperunt, accommodant, imo explicant, cum potius hæc ornniaS. Scripturam velnt pedissequa? dominam, ut ait S. Augustinus, subsequi, illique subservire debeant. Idem olim vitio datum fuit Arnobio, qui grandior a gentilismo ad Christianismum conversus in scriptis subinde gentilixat, eo quod non aliis quam Gentilium litteris imbutus, non ahud sapere, nec eloqui posset, quam quæ tot annis in Gentilibus legerat et didicerat Sed venia ei danda, quod vix catechumenus pro Christianis dira persecutione vexatis, de Christiana religione, quam necdum plene noverat, apologiom scripserit. Quid enim mirum si Gentilis adhuc Gentilitios illi naevo» insperserit? Qui ergo in S. Scripturam scribere destinant, maturius et citius, a politiori Utteratura ad sa.raxn se transférant, eaque plane mentem unLuanl oportet.

COMMENTATORES

Scripsit S. Ambrosius librum *de Salomone* (exstat tomo II Operum ejus), in quo non aliud tractat quam parabolam, vel enigma illud *Proverb.* «s, 18: «Tria sunt difficilia mihi, et quartum penitus ignoro : viam aquile in coelo, viam colubri super petram, viam navis in medio mari, et viam viri in adolescentia.» Subdit deinde explicationem totius capitis XXXI *Proverb.* de Muliere forti.

Exstat tomo vili S. Hieronymi Commentarius in Proverbia; sed certum est illum ex officina S. Hieronymi non prodiisse, tum quia stylus plane discrepat ab eo, tum quia in cap. xxx citatur nominatim S. Hieronymus, ac in cap. xxi et xxxi citatur S. Gregorius Papa, qui ducentis pene annis S. Hieronymo fuit posterior, tum quia idem Commentarius plane ad verbum exstat inter Opera Bedie. Bedie ergo est, ejusque stylus redolet, uti Bellarminusetalii notarunt; quare Bcdæ nomine eum citabo. Scripsit S. Basilius, bom. 12 *in Principium Proverbiorum* (unde subjungitur illahomiliis *de Ira et Invidia*), in qua primas sententias primi capitis *Proverb.* explicat. Sed nonnulli viri eruditi, qui aerem habent crisin, dubitant, imo negant hoc opus esse Basilii. S. Augustinus in cap. xxxi Proverò, de Muliere forti scripsit serm. 217 et 218 De *Temp.* In libros Salomonis scripsit Honorius (excusus est Coloniae anno Domini 151-1), Augustodunensis presbyter, qui claruit anno Domini 1220, teste Trilhemio. Rursum in cap. xxxi *Provirb.* de Muliere forti ingens volumen scripsit Albertus Magnus, in quo totum illud caput partira physice, partira ethice, partira mystice explicat.

Mystice quoque Proverbia et Ecclesiasten, sed breviter et punctim explicat Salonius Episcopus Viennensis (exstat tom. V *fiblioth. sanctorum Patrum*), cui Eueherius Lugdunensis dedicavit et inscripsit suos Commentarios in *Genesin*, et in *lib. Regum*; imo Salonium hunc fuisse filium Eucherii, genitum ab eo ante Episcopatum, docet Baronins, anno Christi 411, qui tam patrem quam filium a doctrina et sanctitate dilaudat.

Caput vin *Pioverò*, contra Arianos explicat Faustina* presbyter (vulgo Gregorius Bætteus Episcopus Eliberlinus), lib. VI *De Fide contra Arianos*, ad Gallam Placidiam Augustam, tempore Theodosii I pentoris. Sed liber hic parvæ est auctoritatis, eo quod auctor fuerit schismaticus : fovit enim cum Marcellino presbytero schisma Ursicini con-

tra B. Damasum Papam, tempore S. Hieronymi. Exstat tomo IV *Biblioth. sanctorum Patrum*.

Exstat Romæ in Bibliotheca Sfortiana et aliis, Catena in Proverbia Græcorum Patrum numero quindecim, nimirum Apollinaris, Basilii, Chrysostomi, Cyrilli Alexandrini, Didymi, Diodori, Epiphanii, Evagrii, Eusebii, Euslachii, Hippolyti, Juliani, Origenis, Olympiodori, Polychronii; quam e Græco in Latinum convertit noster Theodorus Peltanus, editaque est Antuerpias anno Domini 1614, quam crebro citabo.

Posteriori ævo scripsit in Proverbia Robertus Holcot, sed miscellanea continet ex varia eruditione, quæ concionatores illius ævi ac conciones suas venabantur. Sunt tamen qui putent illud opus non esse Roberti Holcot, sed Thomæ Anglici Galensis, uti in fronte libri praenotatum legimus. Lectiones in Proverbia scripsit Guilielmus Parisiensis. Lyranus, Hugo, Dionysius Carthusianus scripsere in Proverbia, æque ac cæteros omnes S. Scripturae libros.

Antonius Giggeius doctor collegii Ambrosiani Mediolani edidit Catenam trium Hebraeorum Rabinorum, scilicet Salomonis, qui a patre cognominatur *Isatides*, quia Isaaci filius; a patria *larhi*, vel potius *lacchi*, id est Lunieus vel Lunensis, ab oppido Aquitanice quod *Lunet* appellatur; nam a ni' *iareach*, id est *luna*, dictus videtur TU' *iarchi*, id est Lunensis. Hic inter Rabbinos percelebris est, cumque sæpe citat et sequitur Lyranus. Hic ergo primus est in Catena; duo reliqui sunt R. Abraham Ben Esca et R. Levi Ben Ghersom. Porro Giggeius Catenam ex Hebræo in Latinum convertit, addidilque versionem Chaldaicam et Syriacam, quas crebro citabo. Qui hactenus in Proverbia scripserunt, nec banc Hebræorum, nec illam Græcorum Catenam, uti nec Syram, nec alios nonnullos jam citatos videntur vidisse. Veritas ubivis Gentium reperiatur, colenda est, ac dicendum subinde cum Virgilio Ennium legente : « Gemmas e stercore colligo. »

E rccentioribus, et nostro hoc sæculo scripsere Hieronymus Osorius, et e Societate nostra Theodorus Peltanus, quorum uterque Proverbia eleganti paraphrasi illustravit; Constantinus Fontius, Petrus Nannius, Sixtus Senensis in *Sophias mono-Ussaro*, Michael Sidonius, Petrus Scarga e Societate nostra, Robertus Baynus, Joatmes Arboreus, Thomas de Vio Cardinalis Cajctanus, Cornelius

Jansenius in ore suo solide et profunde, ac piare alii; sed post omnes et pro omnibus fuse et erudite noster Ferdinandus a Salazar, qui multam non solum sacram, sed et profanam eruditionem continet, atquo liberalius ad conceptus elegantes et morales, etiam e Gentilibus petitos, digreditur.

Paulo fusior hic ero, tum quia Salomonem quasi sapienti® fontem hic explico, qui Ethicam tradit per gnomos breves et concisas, quæ singulæ sæpe virtutem integram explicant, quam Aristoteles, S. Augustinus, S. Thomas, cæterique Philosophi et Theologi pluribus fere capitibus et quaestionibus pertractant; tum quia liber hic lotus moralis est : materia autem de moribus ampla est et perutilis tum legentibus, tum docentibus, tum condonantibus, tum cuique hominum generi. Quare singulorum Patrum et Interpretum sensus et sententias, casque sæpe verbatim affero; sed brevitas studio succisas, et in pauca contractas, ad rerum copiam, utque lector nihil jure desideret, sed unum nunc Commentarium legens, in eo omnes intueatur et legat magno sui et temporis, et laboris, et expensarum compendio : nullis enim non est otium, nec animus et vires ad tollamque vastos et prolixos Commentarios evolvendos. Id ego in eorum gratiam prostiti, qui jam a 37 annis sacram Scripturam publice docendo, omnes omnium sacrorum librorum Interpretes evolvi, quin et e Patribus omnibus, Grecis, Syris, Latinis alque Scholasticis, cæcisque classicis auctoribus loca S. Scripturo sparsim ab iis pertractata studiose collegi. Aliorum expositiones et sententias, præsertim probabiles, ingeniosas et symbolicas, licet minus probem, non tamen improbo et rejicio, tum ne de viris doctis et eminentibus censoriam virgulam mihi arrogem, tum ut lectorum judicio æque ac usui eos permittam et resignem, uti se fecisse profitetur S. Hieronymus. Quare varios sensus refero, sed magis genuinum indico semper et profero. Ille enim est verus propriusque S. Scripturo sensus, quem Spiritus Sanctus carum auctor concepit, et hisce gnomis significare intendit. Ea de causa illum velut germanam Spiritus Sancti mentem undequaque scrutor et venor, nec meo ingenio ingeniosisque conceptibus indulgeo. Hunc enim genuini sensus a Spiritu Sancto concepti scopum mihi ita prælixo, ut irretortis mentis oculis cum jugiter intendam, nec vel pilum ab eo me

dimoveri patiar, esto alii magis ingeniosi et plausibiles occurrant. Hi enim sæpe non sunt litterales et germani; unde curiosorum aures titillant, at animum veritatis avidum non satiant, nec explent. Hic enim evenit idem quod videmus in intellectibus hominum: alii enim sunt subtiles, acutoque pollent ingenio, at parvo sunt judicio; alii vicissim sunt prudentes, acrique pollent judicio, at exiguo sunt ingenio : nimirum id accidit, tum ex Dei dono, qui ita charismata sua parit, tum ex temperie diversa et contraria. Ingenium enim et inveniendi acuta subtilitas in calore, fervore et æstu; judicium vero in frigore et quiete mentis sedat® consistit : qua de causa senes ob frigiditas sedatasque passiones valere consilio et judicio, juvenes vero ob fervorem sanguinis procellere ingeniocacumine, experimur. Ita pariter in scientiis, ac prosertim in expositione S. Scripturo, nimis acule sunt parum genuina; quæ plus habent subtilitatis, minus habent soliditatis; quæ multum habent ingenii, exiguum habent judicii: quia Sanctus Spiritus Scripturam non subtili et acuto, sed simplici, candido planoque stylo, utpote ad omnium, etiam rudium, captum accommodato, et ad disciplinam moresque conformandos apposito dictavit; ita tamen ut illi, ne vilescat, sua insit obscuritas et difficultas, quæ lectorum studium æque ac reverentiam exacuit, uti cap. i pluribus ostendam. Scitum est illud Philosophi : « Chrysippi acumen in seipso refrangitur. » Nimia enim rerum acumina, dum in nimias earum subtilitates, velut in atomos indivisibiles, ideoque invisibiles dissecantur, sui tenuitate dissolvuntur, ut mentis aciem fugiant et evanescant.

Denique addam sæpius apologos et gnomas aliorum Sapientum Salomonicis antisirophas, quæ magnam eis venustatem æque ac lucem afferent, ac prosertim Cyrilli, quos nemo Interpretum hactenus vidit, excepto uno Dionysio Carthusiano, qui illos frequenter citat. Titulus libri est : *Apoloyi morales S. Cyrilli in quatuor libros distributi*. Reperti sunt in celebri illa Budensi Bibliotheca Matthiæ Corvini regis Hungarina, manuscripti; edidit eos noster P. Balthasar Corderius Viena® Austri® anno Domini 1630. In hisce Cyrillus nulla Salomonis æque ac Ecclesiastici proverbialuculenter, docte, pie, eleganter et sapienter explicat, uti intuenti patebit. Plura de iis dixi initio Ecclesiastici.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pruno, proponit finem et scopum horum proverbiorum, siva parabolarum, qui est docere sapientiam prout tiam, quæ in recte operando consistit, cujus proinde initium est timor Domini. Inde secundo, vers. 8, hortatur omnes ad studium sapientia:, utque emeant ab illecebris et insidiis insipientium, puta impiorum. Tertio, vers. 28, ipsam sapientiam predicantem, omnesque ad se invitantem inducit, venientibus ad se ingentia proemia promittendo, respuentibus ingentes panas comminando.

1. Parabolæ Salomonis, filii David, regis Israel. 2. Ad sciendam sapientiam, et disciplinam : 3. ad intelligenda verba prudentiæ, et suscipiendam eruditionem doctrinæ, justitiam, et iudicium, et aequitatem : 4. ut detur parvulis astutia, adolescenti scientia, et intellectus. 5. Audiens sapiens, sapientior erit : et intelligens, gubernacula possidebit. 6. Animadvertet parabolam, et interpretationem, verba sapientoni, et aenigmata eorum. 7. Timor Domini, principium sapientia. Sapientiam atque doctrinam stilili despiciunt. 8. Audi, fili mi, disciplinam patris tui, et ne dimittas legem matris tuæ : 9. ut addatur gratia capiti tuo, et torques collo tuo. 10. Fili mi, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis. 11. Si dixerint : Veni nobiscum, insidiamur sanguini, abscondamus tendiculas contra insontem frustra : 12. deglutiamus eum sicut infernus viventem, et integrum quasi descendentem in lacum. 13- Qnm̄ pretiosam substantiam reperiemus, implebimus domos nostras spoliis. 14. Sortem mitte nobiscum, marsupium unum sit omnium nostrum. 15. Fili mi, ne ambules cum eis, prohibe pedem tuum a semitis eorum. 16. Pedes enim illorum ad malum currunt, et festinant ut effundant sanguinem. 17. Frustra autem jacitur rete ante oculos pennatorum. 18. Ipsi quoque contra sanguinem suum insidiantur, et moliuntur fraudes contra animas suas. 19. Sic semitæ omnis avari, animas possidentium rapiunt. 20. Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suam. 21. In capite turbarum clamat, in foribus portarum urbis profert verba sua, dicens : 22. Usquequo parvuli diligitis infantiam, et stulti ea, quæ sibi sunt noxia, cupient, et imprudentes odibunt scientiam? 23. Convertimini ad correptionem matrem : en proferam vobis spiritum mentis, et ostendam vobis verba mea. 24. Quia vocavi, et renuistis : extendi manum meam, et non fuit qui aspiceret. 25. Despexistis omne consilium meum, et increpationes meas neglexistis. 26. Ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsannabo, cum vobis id, quod timebatis, advenerit. 27. Cum irruerit repentina calamitas, et interitus quasi tempestas ingruerit : quando venerit super vos tribulatio, et angustia. 28. Tunc invocabunt me, et non exaudiam : mane consurgent, et non invenient me : 29. eo quod exosam habuerint disciplinant, et timorem Domini non susceperint, 30. nec acquieverint consilio meo, et detraxerint universæ correptioni meæ. 31. Comedent igitur fructus viæ suæ, suisque consiliis saturabuntur. 32. Aversio parvulorum interficiet eos, et prosperitas stultorum perdet illos. 33. Qui autem me audierit, absque terrore requiescet, et abundantia perfruetur, timore malorum sublato.

PRIMA PARS CAPITIS.

i i. Parabole Salomonis, filii David, regis Israel. — E t hic titulus, simul et initium libri, indicans ejus argumentum, puta quod contineat parabolæ; æque ac auctorem, scilicet quod auo-

tor ejus sit Salomon rex, Davidis filius. Unde omnino videtur hic titulus non n collectore parabolarum, ut vult Lyranus et alii, sed ab ipso Salomone suo huic libro præfixus; sequentia enim verba, quæ Salomonis esse constat, nimirum « ad sciendam sapientiam, » etc., ab hoc titulo pendent et reguntur; alioqui enim illa verba carerent supposito, æque ac sensu. Quis enim ita librum inchoaret: « Ad sciendam scientiam, » nisi præmitteret, vel subderet: « Scriptus est hic liber a Salomone, » vel quid simile? Salomon ergo primus fuit, qui libro huic suo nomen suum præfixit; id enim non fecit Moses, Josué, David, et auctores librorum Judicum, Regum, Paralipomenon, etc. Salomonem secutus est Isaías, qui ita inchoat: « Visio Isaïæ, » cæterique Prophetæ. Addit nomen patris, scilicet quod Davidis sit filius, quia hoc cognomine a cæteris, qui nomen habebant Salomonis, secernitur, et magnam libro sibiquo dignitatem conciliat, quod scilicet sapientis regis sapiens sit filius et rex, ait S. Danilins. Hoc enim fidem et auctoritatem magnam ipsi tribuit. Quare improbabiliter Scholia Vatablo adscripta censent non tantum titulum hunc, sed et sequentia, totumquo prooemium non a Salomone, sed ab eo qui ejus sententias collegii, esse additum, operique præfixum.

Pro *parabolæ*, Hebraice est »búO *miste*; Chaldaice 'bflO *mitte*. Chaldæi enim Hebraeum Ū mutant in JI, puta s in t, ut pro *miste* dicant mitte; sic pro *sectes*, id est tria, dicunt *tetes*; sic pro *schei*, id est siclus, dicunt *tkcl*, etc., perinde ac ITandri Germanicum \$ mutant in t, ut pro *wasser* dicunt water, id est aqua; pro *tías* dicunt vai, id est vas; pro *lassen* dicunt *laten*, id est relinquere. Græco vocantur «#?c|a|ixi, id est paræmi. Noster vertit, *parabola*; Tigurina vertit, *sententia*; Vatablus, *apophthegmata* et *gnoma*. Hæc omnia unum idemque significant. Igitur hæc sententiæ vocantur *primo*, hebraico O'b^D *tnscalim*, et in regimine 'bw>0 *miste* (a rad. b«O *moscai*, id est dominatus est, regnavit, præfuit, dominationem et potestatem habuit, præcelluit), id est illustres sententiæ, quasi prædominantes et excellentiores cæteris, axiomata, adagia, gnomæ, sive illæ proverbialia sint, sive parabolæ, sive ænigmata, sive quid aliud (1); quo factum est ut in Scriptura sæpe h

(1) Rectius, ut videtur, verbi búO prima significatio est, uti consonum Arabicum docet, *premere*, *imprimere*, *exprimere*, undo ol *dominio premere* (*tíeu*. xxiv, S), ai *exprimere*, similitudinem alicujus rei quacumque ratione reddere, dpeta prunum formula ab illis liguris, que cera, argilla, gypso et similibus exprimuntur, et deinde ad omne genus imitationum translata. Hinc solcmnis illa Arabum formula, *percussit similitudinem*, tanquam iclu eam exprimens, pt in moneta ih, quam et *percullere*. pro *condere* (ut Galli *frapper*), Arabes dicunt; id vero deinde est *limiliindinen propositi*, simili rem illas tnvi. Late vero patet nominis *mescalim* t^usijarn eum omnia in univorsum *carmina*, ob figuratum diccniii genus ita vocantur: prophetica, ut *Num.* xxi, 17, xxxin, xxxiv;

voces parabola, proverbium, panrmia confundantur, et pro eodem sumantur, ut scilicet sententiam, sive ratiocinationem aliquam insignem et eminentem significant. *Mule* ergo significat sententias plenas sapientiæ, difficultatis, gravitatis, utilitatis, acuminis, auctoritatis, et quasi potestatis; bæ enim cæteris prædominantur et excellunt.

Rursum b^Ū *moscai* per translationem significat assimilare, axiomata dictare, parabolizare, parabolam, ænigmata, proverbium, adagia, sententias et scite dicta eloqui. Hinc *mitte* significant parabolam, ænigmata, similitudines, comparationes, adagia, axiomata, scite dicta. Unde R. Levi: bzJO *moscai*, inquit, id est proverbium, vel parabola, est res quod dani per similitudinem pronuntiata, ut animo exhibeatur forma rei de qua loquimur, ut eam facilius imaginari, comprehendere et intelligere queat.

Secundo, grace vocantur ««pauta, quasi sententiæ, quæ in via et trivio dicuntur (duci enim est via), puta sententiæ triviales, vulgoque usurpat et Irit, ut et per viam recitentur et decantentur. Adeo enim dignæ, utiles et necessariæ sunt ad mores formandos, et vitam hominis quaquaversum instruendam et dirigendam, ut ubilibet, etiam in viis et compitis, legi, cani, iterari, et continue corde oreque versari terique debeant. Ha Hcsychius, in *Léxico*, dictam putat òri Teii duc; id est *ite*, hoc est via, quasi «capotta; Julius Scaliger tamen, lib. III *Poetices*, cap. lxxxiv, valde congrue censet «*pe«uta dici ««pà rà» quod non modo viam, sed et verbum significat, ut «rapetuia idem sit quod præter vel juxta primum verbum, q. d. A primo verbo ejusquo sensu alterum verbum et sensus alter. Est eum proprie parosmia oratio allegorica et inetapborica, vel alludens, aliudque innuens. Adde, etiamsi o^aoç accipias pro via, parormiam idem significare, nimirum sententiam, quæ præter viam, id est præter communem loquendi modum (hunc enim significat Ilcbræus -pî *derech*, id est via) dicitur, sive quæ licet vulgo trita sit, tamen vulgatam loquendi consuetudinem transcendit, quia scilicet figurata est, recondita, eminens et illustris. Parcemia igitur est sermo subobscurus, etsi interim per quodam manifesta vim suam non omnino dissimulet; vel certe est sermo ejusmodi, qui prima quidem fronte facilem sensum ofTerre videtur, at in recessu quiddam reconditum atque abstrusum continet.

Usus est autem Salomon hoc obscuro orationis genere, ne hæc doctrina inorum quasi facilis ubi ignaris contemneretur, aut profanorum hominum insidiis et sannis temere exponeretur, atque ad acuendum in studiosis earum studium et investi-

epinicia, (uu, xtv, 4; lugubri i, *Job.* xxvit, J; xxix, 1; jam brevia, sed gravia et sciitfuilliose dicta, quæ ad murum disciplinam sapientiamque perlinent.

Parabole sunt miilt, id est illustre*.

Vti silbólas, similitudines, comparationes, adagia, ænigmata, scite dicta. Unde R. Levi: bzJO *moscai*, inquit, id est proverbium, vel parabola, est res quod dani per similitudinem pronuntiata, ut animo exhibeatur forma rei de qua loquimur, ut eam facilius imaginari, comprehendere et intelligere queat.

pim 0,11 • 'd uJ"***

Volatimi Iaou,Qfc

gationem. Ita Olympiodorus in *Catena Gracomm*: «Scriptores profani, ait, parœmiarum sermonem popularem et quasi trivialem definiunt; cuiusmodi is dici hñberique potest, quem iter facientes inter se conferunt. Siquidem ꝓcc hominibus Gracis idem sonat, quod Latinis *via*. Apud eos autem qui sacra tractant, parœinia vel proverbium est sermo, qui sub modica verborum obscuritate gravem aliquam sententiam complectitur, caque ratione legentibus vel audientibus usumadfert non vulgarem. Atque illud Christus diserte confirmat: Hœc in proverbii locutus sum vobis; venit hñ» ', cum jam non in proverbii loquar vobis, sed palam. Proverbialis itaque sermo non directe et perspicue, quo tendit, aperit, sed oblique et subobscura, ut cum dicitur: Dulce inexpertis bellum: Auxilium post conflictum: Stilla assiduo lapsu cavat lapidem. » Etymi causam dat Didymus in eadem *Catena*: «Proverbialis sermo alio nomine parœmia vocatur, inquit. Nam cum initio viæ in milliaria (ut Romani appellant) necdum essent distinctæ, prise® ætalis homines per certa itinerum intervalla signa defigebant, iisdemque aliquod problema, vel apophthegma, vel illustre aliquod dictum adscribí curabant. Faciebant id autem duplici de causa: harum una erat, ut viator hinc intelligeret quantum vi® spatium emensus esset; altera vero, ut ejusmodi sententiam animo versaus, ejusdemque interpretationi inter proficiscendum insistens, •melior doctiorque evaderet, simulque itineris molestiam falleret. » Addilque: a Parœmia est oratio occulto modo veritatem ostendens. » Ac mox tertiam causam subdit: «Etenim, inquit, cum veritatis rationem non omnes curarent, ad illorum utilitatem viteque institutionem, qui iter faciebant, gravem aliquam sententiam publicis viarum indicibus veteres sapientes adseribebant, quo vel obiter pratereuntes sensum illorum investigarent, investigandoque et hauriendo eruditiores et sanctiores evaderent; ꝓao; namque græce idem significat, quod latine *via*. Sunt qui parœmiam hunc in modum definiant: Parœmia est dictum triviale, quod ab una aliqua notione ad plura transferri potest.» Sublimiorem causam dat Hippolytus ibidem: «Parœmiæ, inquit, sunt sermones exhortatorii ad omnem vite viam recte instituendam commodi; siquidem iis qui mentis affectum recta ad Deum tendunt, iter ostendunt. Habent se enim instar viarum indicum, qui itineris molestia et longitudine defatigatos recreant nonnihil et refocillant. » Verum, ut dixi, parœmia extenditur ad significandum quodvis proverbium, •t quamvis gravem sententiam. Unde Donatus: «Parœmia, inquit, est accommodatum rebus temporibusque proverbium. » Et Diomedes: «Parœmia est proverbii vulgaris usurpatio, rebus temporibusque accommodata. »

Pini». *Tertio*, a Latino nostro interprete Graea voce u vocantur paratote, id esi similitudines, a

id est assimilo, comparo, (pinsi rerum dissimilium comparatione. Unde Donatus: u Parabola, inquit, est rerum genere dissimilium comparatio.» Inde extenditur parabola ad significandum exemplum, typum, figuram, fabulam, ænigina, omnemque sententiam illustrem, uti ostendi *Ilebr.* cap. xi, vers. 19, ad illud: «Undo eum (Isaac) et in parabolam accepit. » Ita S. Cbrysostomus in *Catena Gratorum*: «Parabola, ait, est omnis sermo sapiens. » Ex *parabola* Itali et Galli per crasin formarunt suum *parola*. Nam Hispani, qui multa incorruptius servarunt, dicunt *palabra* per metathesin, pro *parabla*; ex quo fit *pariare* et *parier*. Quin etiam loquacem Itali vocant parabolanium, ait Angelus Caninius in *Ileilenisms*, pag. 8.

Ex dictis colligitur varios proverbialium harum Qah^i gnomarum esse modos et species. S. Athanasius in Synopsi S. Scriptura, cap. xiv, in lib. *Prov.*, eas ipeciu. ad quatuor redigit species: *Primo* enim inter eas Prlzi, sunt parœmiæ, id est sententiæ faciles et triviales, pires quæ licet acute, tamen ita plan® sunt et clara, ut diam a plebeiis et rudibus intelligantur et usurpentur.

Secundo, sunt strophæ, quæ aliud in cortice lit- Sscnaù, tera sonant, sed per illud aliud significant, qualia sunt symbola Pythagora, Ilori Apollinis et /Egypliorum. Exemplum dalS. Athanasius illud, cap. xxi, vers. 1: «Quando sederis ut comedas cum principe, etc., statue cultrum in gutture tuo.» Et illud, cap. XXVII, vers. 25: Aperta sunt prata, et apparuerunt herbæ virides, et collecta sunt tena de montibus. Agni ad vestimentum tuum, et hædi ad agri pretium. » Tale quoque est illud cap. V, vers. 15: «Bibe aquam de cisterna tua, et fluenta putei tui. Deriventur fontes tui foriis. » Et cap. i, vers. 17: a Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum.» Prisci enim Debrai sua dogmata involucris quibusdam, ut parabolis, ænigmatibus, strophis, involvebant, tum ad eorum dignitatem et venerationem, tum ad acuendum discipulorum ad ea perscrutanda studium. Ab Ilebræisidem mos manavit ad Ægyptios, qui suam sapientiam celabant suis hieroglyphicis; ab Ægyptiis transiit ad Gracos. Unde Pythagoras sua dogmata tradidit per symbola. A Græcis denique manavit ad Latinos.

Tertio, sunt parabol®, id est sententiæ comparatæ, sive similitudines; et his crebro utitur Salomon more Hebræo. Unde vulgo vocantur et -prffc- inscribuntur parabolæ; permulte enim Salomonis gnomæ vel expressam vel tacitam continent unius rei e'hicæ cum alia re ethica vel physica comparationem: qua de causa acumen æque ac elegantiam et difficultatem continent; difficile enim sæpe est pervidere in quo consistat unius rei cum alia comparatio et similitudo. His addi possunt antitheses; rape enim una sententia hic alteri componitur per antithesin, hoc est ei opponitur: in qua oppositione acumen æque ac lo- pira*.' ***

pos insignis elucet. Exemplum parabolarum dat S. Athanasius illud cap. xxv, vers. 13 : «Sicut frigus nivis in die messis, ita legatus fidelis ei qui misit eum : animam ipsius requiescere facit. » Similes sunt eodem capite vers. 14, 1G, 18, 19, 20, 23, 25. He.

Qn«ru, *Quarto*, sunt gryphi et ænigmata. Exemplum
£i)pia. j a| g Athanasius illud cap. xx.\, vers. 15 : «Tria sunt insaturabilia, et quartum quod nunquam dicit : Sufficit. » Tale est cap. ix, vers. 1 : « Sapi-
pientia aedificavit sibi domum, excidit columnas septem, immolavit victimas, » etc.

.Symbol* Ex hisce et similibus sua symbola et aenigmata
(ppbago- deprompsit Pythagoras, quæ veteres adeo cele-
r* brarunt, ac imprimis S. Cyrilhis, lib. IX *Contra Julianum.*, cap. ii : «Pythagoras, ait, 'migmati-
cam manifestationem magni facit. Erat autem et aliud genus symbolorum tale : Stateram ne trans-
eas, id est, ne avarus sis. Ne ignem gladio fo-
dias, id est, impudentem et iratum animum aspe-
ris verbis non moveas. Coronam ne vellices, hoc
est, leges ne offendas; nam civitatum coronæ sci-
liceterant. Ne cor edas, hoc est, ne conficias teip-
sum curis. Ne super chœnicem, vel modium, se-
deas, hoc est, ne ignaviter vivas. Non suscipien-
das hirundines in domum, hoc est, loquace® et
impotentis linguæ homines non esse faciendos
contubernales. Onus portantibus imponendum,
non autem simul deponendum, hoc est, coope-
rare alteri ad laborem et virtutem, non ad vitium
et ignaviam. Deorum imagines in annutis ne fe-
ras, hoc est, sententiam et sermonem de diis ne
facile manifestes et divulges. »

Quinta, *Quinto*, his addi possunt apologi, quibus ani-
«pologi. maya loquentia vel docentia in scenam vel scho-
lam inducuntur, uti ea inducit /Esopns. Talis est
cap. vi, vers. 6 : « Vade ad formicam, o piger, et
considera vias ejus, et disce sapientiam; quæ,
cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec
principem, parat in æstate cibum sibi, et congre-
gat in messe quod comedat.» Et cap. xxx, vers. 15 :
« Sanguisugæ duæ sunt fili®, dicentes : Affer,
affer, » Et vers. 18 : «Tria sunt difficilia mihi, et
quartum penitus ignoro : viam aquila? in c<rlo,
Viam colubri super petram, viam navis in medio
mari, et viam viri in adolescentia. » Et vers. 24 :
« Quatuor sunt minima terne, et ipsa sunt sapien-
tiora sapientibus : Formic®, populus infirmus,
qui præparat in messe cibum sibi; lepusculus,
plebs invalida, qui collocat in peira cubile suum ;
regem locusta non habet, et egreditur universa
per turmas suas; stellio manibus nititur, et mo-
ratur in aedibus regis. » Et vers. 29 : a Tria sunt
quæ bene gradiuntur, et quartum quod incedit
feliciter : leo fortissimus bestiarum ad nullius
pavebit occursum; gallus succinctus lumbos; et
aries; nec est rex qui resistat ei. »

Hæc omnia enim Hebrai vocant 'SüO *miste*,
id est sententias prædominantes, principes et re-
gias, tum quia inter sententias sunt id, quod rex

inter plebeios : sicut enim rex excellit plebeiis,
sic hæ procellunt cæteris; tum quia sicut rex re-
git subditos lisque dominatur, sic hæ sententi®
dominantur aliis, quæ ex iisdem vehit conclusio-
nes e suis principiis educuntur : quomodo Aristo-
teles, *Analyt. poster.* lib. I, cap. ix, principia scien-
tiarum vocat id est dignitates, quia re-
liquis digniora sunt, et in cæteras conclusiones,
velut proles ex se genitas principantur, ac domi-
natum exercent : simili enim modo hæ gnom®
non tantum suis conclusionibus et particularibus
gnomis, quæ a vulgo nullæ ex eis educuntur,
sed et moribus vitæque hominum quasi leges do-
minantur et imperant; tum denique quia reges,
qualis erat Salomon, tales decent. Nam, ut ille
ait : a Principis verba oportet esse pauca, digna,
sublimia et plane regia. » Eadem de causa illæ
ipsæ Græce vocantur quod saf id
est præter viam, hoc est morem loquendi com-
munem, vel præter verbum commune efferantur,
ac aliquid singulare et eximium contineant, ideo-
que omnium ore, etiam in viis et triviis cele-
brentur. Quocirca qui juxta eas mores suos diri-
git, vitamque instituit, is vere sapiens et probus,
cæteris mortalibus longe supereminet. Nam, ut
ait Plato in *Protagora* : «Probus vir et philoso-
phus magis prastat inter alios homines, quam
rex inclytus inter plebeios. »

Eadem de causa vocantur parabolæ. quia faci-
lem, planum et vulgatum loquendi modum su-
perant, ac rape aliquid parabolici, id est aliquam
similitudinem, comparisonem, allusionem, me-
taphoram, allegoriam, similemve figuram conti-
nent. Hinc et vocantur proverbialia, quasi verba
procul petita, puta ab antiquitate, vel re ar-
cana, aut e cælo accepta. Quocirca Dion Chryso-
stomus proverbialia vocat *cana verba*. Sicut enim
senectus homini, sic et proverbialia affert suam
auctoritatem et pondus. Aut planius vocantur
proverbialia, quasi communia omnium verba, quæ
præ foribus et in ore omnium versantur. Tantam
enim fidem et auctoritatem continent, ut uno om-
nium sapientum ac insipientum ore velut veris-
sima, certissima et prudentissima celebrentur.
Vide Ovidium, V *Fastor.* :

Hac quoque de causa, si te proverbialia tangunt.
Mense malas Maio nubere, vulgus aiL

Et Cicero, *De Senectute*: « Pares enim cum paribus*
veteri proverbio, facillime congregantur. * Idem*
De Amicitia : «Præposteris utimur consiliis, et
acta agimus, quæ vetamur veteri proverbio. » Est
igitur proverbium commune et antiquum aliquod
dictum omnium voce celebratum.

Denique vocantur adagia, vel prisce adagiones*
quasi ad agendum apta, ait Festus. Et Donatus
in *Eunuchum* : « Et dicta, ait, et proverbialia, et ada-
giones, quod rem agant factis hominibus adseri-
buntur. » Unde Plautus in *Amphitr.* : « Velus eM
adagium : Fames et mora bilem in nasum eoo*
Pzror-

cíunt. » Et Ausonius in praefatione *Monosyll.* : « Ut quod per aaagionem coepimus, proverbio finiamus. »

Idem ergo non tantum re et sensu, sed et connotato ne etymo sunt omnes he voces : Hebraica wife, Grec® et napa&kai, Latina; *proverbia* et *ad&jta*.

Porro hrec omnia et singula varii varie definiunt. Grreei : « Parœmia, inquiunt, id est proverbium, est sermo ad vita; rationem conducibilis, moderata quadam obscuritate multam in seso continens utilitatem;» alii : « Piuverbium est sermo rem manifestam obscuritate tegens. » Etsi enim non omnia sint obscura et figurata, pleraque tamen talia sunt, eaquc censentur optima, qure uti translationis pigmento delectant, ita sententi® utilitate prosunt. Alii generalius : « Par®mia est celebre dictum, scita quapiam novitate „ ciu insigne.» Hinc et scitu vocantur, eo quod rem qu’ T scitu dinnani contineant, qure antiquitate, reque ac eruditione, gratia et elegantia commendetur, Provrr- qtiœquo o sapientoni dictis sit deprompta. Nostra bu suo- vero bree Salomonis insuper sunt oracula , quia ore Spiritus Sancti ipsi vehit regi sapientissimo cali, dictata. Undo amplam, arcanam, sublimem, imo divinam, de moribus et virtutibus, vitaque recte secundum Deum et felicitatem instituenda, sapientiam continent; idque cum variarum parabolarum, renigmatum, schematum et figurarum sale, acumine et ornatu. Siquidem ut non mediocris est artificii gemmulam, puta adamantem, includere annulo, et aurum purpure intexere : ita non est cujusvis parœmiam apte decenterque adinveniro, eamque orationi inserere; sed hoc est opus sapientum, quorum parens, fous et urigo est Spiritus Sanctus. Omnia ergo hrec proverbia sunt lumina et oracula, non o tripodo Apollinis, sed emente Spiritus Sancti deprompta, ideoque ejus sunt axiomata et apophthegmala, ut proinde nunquam ab oro fidelium, nunquam a corde excidere debeant.

Denique sicut nervus pondusquo paro-mire sive proverbii consistit in certa ejus fide, ventate et auctoritate : sic ejusdem venustas et gratia elucet in apta scitaque unius rei cum alia simili vel dissimili comparatione: comparatio enim fit nunc L,pr, per similis synthesin et compositionem, nunc per poter- dissimilis antithesin et oppositionem, sive ea rea- «i™? ‘ pu». hs sii, sive verbalis, «ive potius reulis et verbalis tlMe- simul, quales sunt hre : « Virgo non virgo exstitit Dina. Elcana cum Anna et Ph-nenna nuplia* fuere non nuptiir. Impiorum infelix est felicitas, piorum felix est infelicitas. Hostium dona non dona. Sancas dicit: Portans non porto, habens non habeo, Videns non video, audiens non audio. Iniquorum non metuendus metus. Non bellum bellum. Ornatus inornatus. Ingrata gratia. Elinguis loquacitas. Inopes sunt opes. Humilis est id est stulte sapiens. Amicus est qXusJrugic;, id est dulciter amarus. » Sio enim, teste Plutarcho, suum

affectum vocant amantes ex voluptate et dolore mixtum, ita ut libenter contabescant.

Comparatio autem petitur nunc ab animanti- Comp bus, qualis est illa Luciani : a Iracundiores calci- bus, qualis est illa Luciani : a Iracundiores calci- lis, timidiores leporibus, adulantiores simiis, li bu»8 bidinosiores asinis, rapaciores felibus, contentio- siores gallis gallinaceis. » Item : « Cervo vivacior, graculo loquacior, luscinia vocalior, vipera viru- lentior, vulpe dolosior, echino asperior, anguilla magis lubricus, lepore timidior, limace tardior, delphino lascivior, phoenice rarior, vulture eda- cior, glire somniculosior, sue indoctior, asello stolidior, dama pavidior, hirundino bibacior. » Nunc a personis, ut David fuit Mose mitior, Salo- » pia- mone sapientior, Samsone fortior, Machabreis ani- ni,i mosior. Item : Alter est hic Nabuchodonosor, no- vus Goliath, noster hic Judas : Christianorum hæc I Susanna, Sara, Rebecca. Nunc a rebus inanimis, abîmai, ut : Castus est nive candidior, mello dulcior, oleo lui*- tranquillior, auro purior. Acedus est plumbo stu- pidior, stipite tardior. Ebriosus est spongia biba- cior, Adria iracundior, pumice siccior. Beatus est 3 stella lucidior, sole splendidior. Tales sunt illre] Tertulliani, lib. I *Contra Marcionem*, cap. i : a Ni- hil tam barbarum ac triste apud Pontum, quam quod illic Marcion natus est, Scytha tetrior, Ha- maxobio instabilior, Massageta inhumanior, Ama- zonia audacior, nubilo obscurior, hieme frigi- j dior, gelu fragilior, Istro fallacior, Caucaso ab- ruptior, etc. Quis enim tam castrator carnis cas- ■ lior, quam qui nuptias abstulit? Quis tam come- sor mus Ponticus, quam qui Evangelia corro- sil? » - M

Juvat proverbiorum elegantiam carmen vel rhythmus, qualis srepe est in hisco Salomonis, prresertnn in Hebreo, ubi multa sunt ¿puiterctra, id est similiter cadentia et desinentia.

Allegorico, Christi dogmata et sententire sunt Cbrica ! HÜD *uaale*, *parœmiæ* et *parabola*:, tum quia Chri- dle" stus more gentis sine, pula more Syrorum, ere- bris utebatur parabolis et comparisonibus, juxta I illud : «Sine parabolis non loquebitur eis, ut I impleretur quod dictum est : Aperiam in para- I bolis os meum,» *Matth.* xm, 34, 35; tum quia I sententire et dogmata CljrIsU plane sublimia et 1 regia sunt. Unde S. Chry o tomus, *orat.* 10 ex ul- I lunis tom. V : «Christus, inquit, Evangelium re- gni, ceu regium quiddam toti orbi promulgavit;» I Christi enim dogmata omnia philosophorum pia- I cita tantum superant, quantum rex superat po- q pulum; tum quia ex Evangelio quasi ex princi j pio principante cetera fidei morumque dogmata derivantur; tum quia Evangelium dominatur mentibus hominum easquo redigit in captivitatem et obsequium fidei, Il Cor. cap. x, vers. tum denique quia vi *parabola*: significat in hisce son- d tenths, sulr lilter.di sensu mullos latere mysticos et parabólicos, qui sublimius quiddam et spiri- tualius menti ingerant, spiritumque fidelium pas- cant et accendant.

2. Ad sciendam sapientiam et disciplinam, etc. — Subaudi, conscript® sunt, g. d. ¶l® sunt parabobe Salomonis ab co dictai®, vel conscript® et edil®, ut cas legentes discant sciantque sapientē n, etc. Unde Vatablus vertit, *sententia Salomofilii Davidis, regis Israel, unde disci potest sapientia et castigatio, ad intelligendum verita prudentiæ, et percipi eruditio prudenter agendi, justitia denique, iudicium et aguitates*. Eaque sic explicat : a Discere sapientiam, inquit, est discere nosse Deum. Scire disciplinam, eruditionem, vel castigationem, est mortificare carnem. Ad capiendam disciplinam prudenti®, id est ut intelligatur verbum Dei. Justitia est fides justificans. Iudicium est condemnatio sui. /Equitas est id quod æquum et rectum est, quando scilicet omnia tribuimus Deo. » Ilæc ipse (1).

Sipien- Quærcs *primo*, quænam hic intelligatur *sapien**
dyiu.T? C[quomodo distinguatur a *disciplina*? *Primo*, nonnulli per *sapientiam* accipiunt philosophiam, tii. Aristoteles enim habitus intellectus ait esse quinque, nimirum sapientiam, scientiam, intellectum, artem et prudentiam : «Sapientia autem, ait, est rerum altissimarum cognitio; sive : Est rerum divinarum humanarumque scientia.» Ita ipse, lib. VI *Ethicorum*, cap. m. Sic Olympiodorus in *Catena broseorum* : «Sapientia, ait. ex divinis operibus hauritur; disciplina vero certis legibus et regulis descripta continetur. Rursum sapientia est corporum et corporis exortium, et providenti® quæ in iis spectatur cognitio. Doctrina vel disciplina est unim® moderatio circa patibilem, rationisque expertem ejusdem auin® partem.»

Accedit R. Levi Ben Gersom : «Sapientia, ait, est rei cognitio per proprias et intrinsecas causas. »

fraudi. *Secundo*, Hugo et Dionysius per *sapientiam* accipiunt fidem, Ilæc enim altissima SS. Trinitatis, Incarnationis, Beatitudinis, Resurrectionis, et antera mysteria credit et comprehendit.

Tenia. *Tertio*, Lyranus et alii per *sapientiam* accipiunt contemplationem, per *disciplinam* actionem. Sic et Salonius hic : «Sapientia, ait, est divinarum rerum cognitio, sive fides. Disciplina est sancte et pur® vite conversatio. » Verum hos sensus non esse literales, nec genuinos, patet ex dictis, item liquet ex decursu totius libri; in eo enim pauca, et vix ulla invenies doguiata sapientia; philoso-

(1) Sex priores versus sunt inscriptio, qua indicatur libri argumentum et consilium : quos Koseiunullerus sic vertit :

- i. Si»utentia Salomouif. Dividis Alii. brieUUruui rvgu,
1. Ad siphuluui discipliiumquo discendam.
- Ad prvcprtoritm prudriilmu inV lluentiim,
3. Ad idlpifcendum cum iolelltclui cui(mu ,
Tum juili et jiirm rctitquo omni. lusUiulionrm ;
4. Ad imp' rtieDdi.u Imp lilh MQicilitrn,
JuYeuibot icirutiauiel cnrnideranlum.
Sspiem si audient doctrinam .uig< bit,
1'rudem item camiti wkrtiam acquirat,
- A. Ad tuklligandum flgoiste et eleganter dicta,
SaptAAlumquo effaU «unuuque aifigiU.

phicæ, fidei vel contemplationi», prw-rtim SS. Trinitatis, Incarnationis, Resurrectionis, etc.

Quarta ergo et *genuine*, *sapientiam* hic non spe- frurti«i
culativam, sed practicara accipe, quæ e«t cognitio Dei et ultimi finis ac mediorum eo ducentium, puta legum divinarum earumdemque desiderium, pius affectus et amor. Unde eam ita definit Cajetanus : « Sapientia est ratio et norma humanarum actionurn recta secundum allissimam causam, quæ est Deus.. Et S. Rasilius, hom. tn *Principium Prov.i* « Ad dandam sapientiam, illam, ait, scilicet di* gnatn (nobilem), pretiosam (cum Gentilium et Philosophorum sapientia sit vilis et triobolaris, ut ait S. Chrysostomus, hom. 21 in *epist. ad Ephes.*) et veram, quæ tota in moribus sita est. » Sic et Socrates ac Philosophi prisci philosophiæ nomen soli dabant Etlucæ, quæ in moribus formandis consistit. Plura de hac sapientia dixi *Ecdi. i*, sub initium. Quocirca Salomon in hisce proverbiiis siepe inculcat Dei attributa, puta providentiam, potentiam, gloriam, etc., quæ homines ad Dei cultum inducunt- Unde cap. xv, vera. 3, ait: «In omni loco oculi Donimi contemplantur bonos et malos. » Et ejus operationem energiamque in creando orbe per Verbum, puta Filium, qui est Sapientia Patris, ut cap. vm : a Quando praeparabat coelos, aderam,» etc. Item acrem perspicacium, directionem ac iudicium, ut cum ait cap. xv, vers. 8 : «Victimæ impiorum abominabiles Domino; vota ju>torum placabilia. Abominatio est Domino vita impii : qui sequitur justitiam, diligitur ab eo. »

Dis< iplina vero vocatur passionum vitiorumque correctio et castigatio. Hanc enim significat Hebraice noia *musar*, a radice ID' *jasar*, id est corrigere, castigare. Septuaginta vertunt «xitUv, quia «ai», id est *pueris*, qui sensu et concupiscentia aguutur, non ratione, proprie competit disciplina, ut lascivientes in eis sensualitatis motus refrenet et corrigat. Chaldaeus vertit ttTTOO *marduta*, id est *eruditionem*; Syrus, *correctionem*; Tigurina, *castigationem*; Vatablus, *mortificationem carnis*.

Quocirca *disciplina* proprie competit insipientibus : horum eum est cupiditates suas domare et frangerè, ut ad sapientiam et virtutem perveniant; *sapientia* vero competit provectis et perfectis, qui edomitis passionibus per sapientiam, vclut facem legis divinæ, illico vident quid ia qualibet re faciendum vel non faciendum sit. Sensus ergo est, *q. d.* Parabolæ hæ docent tam incipientes quam provectos, tam insipientes quam sapientes : III03 enim docent *disciplinam*, id est passionum mortificationem; hos vero *sapientiam* plenamque virtutem. Sic Zeno Stoicorum princeps, ut ad suam scholam et sectam plures pelliceret, dictitabat in aStoa (ita vocabatur Schola a qua dicti sunt Stoici) maturos jam fructus saporem novum accipere, immaturos vero pnecoees fieri, » *q. d.* In Stoa et rudes discunt sapientoni, et docti in eadem proficiunt et perficiuntur.

ideoquo et juvenes in ea senescunt, et senes in ea juvenescunt.

Symbolice, Lyranus et alii passini (esto nou-
nulli putent id esse litterale) per *sapientiam* acci-
piunt vitam contemplativam, per *disciplinam* vi-
tam activam; haec enim sunt duae partes et spe-
cies adaequatae virtutis vitaeque honesta?, quam
docet philosophia, id est Ethica Christiana, uti
tradit S. Gregorius Nazianzenus, *orat.* 25. « Ille
enim, ut idem ait, *orat. De Fuga sua*, sunt duae
namque quibus in altum ad Deum evolumus; » quas
in S. Basilio effulsisse idem testatur, *orat.* 20, quae
est de laudibus ejusdem, ubi eos qui actionem
jungunt contemplationi, vocat ambidextros. Sen-
sus ergo est, *q. d.* Salomon : Ecce haec sunt para-
bola! sapienti, ad quas omnes cohortor et in-
vito, quia illae suos studiosos facient ambidex-
tros, alatos et duplici oculo bene oculos; duo
enim oculi sunt actio et contemplatio, ait Nice-
tas in *Tetrasticha Nazioni*. Ita noster Salazar. In
utroque cornu! perfectio; perfectus enim est is,
cujus contemplatio dirigit actionem, ac vicissim
actio roborat et perficit contemplationem; otiosa
enim et sterilis est contemplatio, quae actionem
non porit : vicissim actio languida est et ineffi-
cax. quae contemplatione non animatur, dirigi-
tur et roboratur. Ita Olympiodorus in *Catena Gra-
conno* : a Sapientia, inquit, est quidam divin-
virtutis et sapienti afflatus, aut purus quidam
divin- glori- et majestatis defluxus. Neque enim
quidquam omnino obscurum aut caliginosum in
illam cadit. Est namque splendor aeternae lucis,
et impollutum divin- virtutis speculum, expres-
saeque divin- bonitatis imago. Qui igitur vera sa-
pientia imbutus est, hinc omnia explore cog-
noscit. Istae autem comperta habere, haud
aliud est quam divinai dilectionis Filium, eam-
que sapientiam, quae Christus est, nosse; Chris-
tus enim Dei virtus et Dei sapientia est. Illud vero
mysterium non revelatur a carne et sanguine,
sed a caelesti Patre. »

3. Ad intelligentiam verba prudentia (Syfus, *intelligenti-
ae*, et Symmachus, *ad percipiendum eloquia
intelligentiae plena*), et suscipiendam eruditionem
doctrina. — Aquila, *scientiae*; Symmachus, *pru-
dentiae*; Syrus, *ad suscipiendam eruditionem et ti-
morem*; Arabicus, *scito* (si sciveris) *sapientiam
et disciplinam, intelleges sermones; suscipe causas
sermonum, vel festum, aut celebritatem sermonum* :
hinc enim significat Arabicum BH, quod tam
voce quam significato respondet W *chagac*, id
est diem festum egit, solemnitatem celebravit,
panegyrum habuit. Unde videtur Salomon die-
bus festis luce condonatus ad populum, uti nunc
in festis concionantur praecones verbi Dei, suas-
que ad populum turmatim in templum festi
causa concurrentem habent panegyricas.

Quaeritur hic secundo, quoniam sint certa pru-
- quae docentur hisce parabolis, et quo-
- modo distinguantur ab *eruditione doctrina*? Primo,

Dionysius *per prudentiam* accipit discretionem spi-
rituum, per *cruditonem* doctrina) docilitatem, *q. d.*
Parabolae haec valent ad discendam discretionem
spirituum et ad acquirendam docilitatem, ut sci-
licet libenter alios audias, sinasque te doceri.

Secundo, Lyranus per *verba prudentiae* accipit
verba ethica, quae dirigunt agenda; per *eruditio-
nem* vero *doctrines* accipit Grammaticam, Rhetori-
cam, Logicam, etc. Verum frigida est haec expo-
sitis. Nam has scientias non tradit hic Salomon.

Tertio, R. Levi, Ben Ghersom : Sapientia, in-
quit, est cognitio rei per proprias et intrinsecas
causas; *nj'3 bina* vero (quod Noster vertit, *pru-
dentia*) est cognitio rei per causas extrinsecas, ut
cum dicimus solem calefacere, lunam refrige-
rare, cum Inec tum calore, tum frigore careant.

Quarto, Hugo : *Prudentia*, inquit, est quae pra-
cavet insidias; *doctrina*, quae alios docet et eru-
dit.

Quinto genuine, *verba prudentiae* vocantur verba,
quae docent prudentiam, ut sciat quisque quid
in quavis rerum perislasia et circumstantia pru-
denler, juxta dictamen ree rationis, puta juxta
normam virtutis legemque Dei, agere vel non
agere debeat; quam enim prius vocavit *sapien-
tiam*, hic vocat *prudentiam*; et quam prius voca-
vit *disciplinam*, hic vocat *eruditionem doctrines* :
Hebraice enim utrobique idem est verbum *musar*.
Explicat enim quod dixit, ad sciendum sa-
pientiam, per *ad intelligenda verba sapientiae*, et
ad sciendam disciplinam explicat per *ad susci-
piendam eruditionem doctrines*, ut recte advertit
Jansenius. Unde pro *prudentiae*, hebraico est *riD'3
bina*, id est discretionis, qua scilicet prudenter
discernat *pn ben*, id est inter bonum et malum,
inter licitum et illicitum, inter utile et noxium,
inter verum et falsum, inter bonum, melius et
optimum. Nam, ut ait S. Basilius, hom. in *Prin-
cip. Proverb.* : « Vera hominis consulti prudentia,
discretio est rerum quae faciendae sunt et non fa-
ciendae, et velut probus numularius, quod pro-
bum est retinet, et ab omni mali specie cavet, d
Sicut enim numularius parlim visu, partira tactu,
partira pondere, partira sono monetam probam
a falsa examinat et secernit : sic pariter prudens
actiones bonas a pravis judicio rationis et legis
divinae dijudicat et discernit.

Eruditio vero doctrinae est disciplina, quae do-
cet mores corrigere et formare juxta legem Dei;
unde hebraice est *musar sechel*, id est *disci-
plina intelligendi*, id est *prudenter agendi*, ut ver-
tit Vatablus, qua scilicet homo suas passiones
castigat, recteque vivendi leges sibi praefigit;
haec enim est preclarissima et sanctissima disci-
plina. Septuaginta pro *ad suscipiendam eruditio-
nem doctrina*, vertunt, *ad suscipiendas strophas*,
id est involucria, id est paræmias, ait Olympio-
dorus. S. Hieronymus in cap. xvi *Ezech.*, *strophas*
vertit, a versutias sermonum et solutiones amig-
matum, » tum quia illae docent *musar sechel*, id

est, disciplinam intelligendi et prudenter ajendi; tum quia Hebræi exercebant et acuebant suos discipulos, et quoslibet juniores proponendo eis strophas et æniginata, ut iis exercitati idonei accederent ad ipsam S. Scripturam. Unde, hanc vocabant juniorum logicam, sive rationalem doctrinam, siquidem, ut ait Rasilius in *Catena Græc.*, qui verborum strophæ, id est flexu et inversione utitur, eos quibuscum agit decipit, atque, ut vulpes et leones eludere solent canes, eos ludit; siquidem hi alio tendunt et alio se tendere confingunt. Solerlia ergo et solerti logica opus est ad eam retegendam, aut ut stropham convertat in anastropham, inquit Gregorius in *Catena Græcorum*. Audi Eusebium, libro XI *De Præparatione Evangelica*, capite ni, Hebræorum in parabolis exercitationem describentem: «Hac rationali doctrina, ait, ab ineunte ætate, sacrarum rerum, et utilissimarum narratione historiarum, cantuum, epodarumque exercitio, compositione ænigmatum, et speculationis allegoricæ diserta elegantique oratione suos erudiebant? Itaque primariorum disciplinarum Deuterotas (sic enim litterarum suarum interpretes appellant) quosdam habuere, qui res æniglûatibus adumbratas, non vulgo quidem omnibus, sed iis tamen qui ad illarum intelligentiam idonei censerentur, illustriori explicatione reservarent. Hoc plane secutus sapienlissimus apud cos Salomon; inde quoque Proverbiorum sui operis fecit initium, hac fere de causa ad hoc scribendi genus se adductum esse declarans, cum disertis conceptisque verbis oportere ait, quemlibet hominem scire sapientiam et disciplinam.»

Allegorico, Epiphanius in *Catena Græcorum*: «Quæ circa Christum, ait, acciderunt, ea sermonum strophas aut inversiones hoc loco vocat. Nam et carnis expers incarnatur, et inaspeclabilis sub aspectum venit, et impatibilis carne patitur, et immortalis nostri causa moritur, nempe quo immortalitatem nobis largiretur. Ejusmodi autem rerum rationumque inversiones, omnes qui in Christum credunt, simpliciter citra ullam prorsus curiositatem aut hæsitacionem admittant oportet: quo hinc edocti, Dei Filium veram per hanc justitiam administrasse, verumque judicium exercuisse intelligunt.»

Justitiam et judicium et æquitatbm. — Repete «ad intelligendum, » vel potius, «ad suscipiendam justitiam, » etc.

Quieres *tertio*, quid hæc tria significant, et qua ratione inter se differant?

JurtiUi, *Primo*, R. Salomon per «justitiam» accipit elccmosynau» sio enim accipitur Psazm. exi, 9: «gaitas «Dispersit, dedit pauperibus; justitia, » id est qoidiffe- eleemosyna, «ejus manet in sæculum sæculi; » ? et alibi. Per «judicium, » sinceritatem judicandi, pumo, ut ad veritatis normam judicet; per «æquitatem,» æquam compositionem, ut dissidentes et litigantes ex æquo et bono componat et pacificet.

Secundo, Aben Ezra per «justitiam» intelligit quod cultum Dei et omne opus bonum per «judicium, » ut recte judicet inter verum et falsum, et recta in judicio proloquatur.

Tertio, Cajetanus «justitiam» proprie dictam Tenu, accipit, quæ cuique tribuit jus suum, et quod ex jure ei debetur; per «judicium» accipit eruditionem judiciorum divinorum, quibus diversis modis homines affliguntur: hæc enim homines ad Dei metum cultumque impellunt; per «æquitatos, » sive rectitudines, accipit virtutes, quæ hominem in seipso recte componunt, ut significantur hæc tria quæ hominem recte cum Deo, cum proximo et cum seipso ordinant. Nam justitia ordinat et componit hominem cum proximo, judicium cum Deo, æquitas, sive rectitudo cum seipso: quo fit «ut sobrie, juste et pie vivamus in hoc sæculo,» ut monet Apostolus *ad Titum* n, 12: «sobrie» quoad nos, ajuste» quoad proximos, a pie» quoad Deum; nobis enim debemus sobrietatem et continentiam, proximo justitiam, Deo pietatem.

Quarto, Vatablus: «Justitia,» inquit, est fides quæ justificans. «Judicium» est condemnatio sui. Hoc enim judicium facit sibi anima in tribunali mentis suæ, quo sua errata et malefacta judicat et condemnat, de quo Apostolus: a Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus,» *Horn*, n, 15: vide ibi dicta, et *Michææ* vi, S, per «æquitatem,» id quod æquin et rectum est, quando scilicet omnia tribuimus Deo.

Quinto, Boda, Hugo et Dionysius per a justitiam» accipiunt bona opera, per «judicium» discretionem, per a æquitatem, » vel, ut in Hebræo est, rectitudinem, rectam et sinceram intentionem.

Sexto, S. Ambrosius ad illud: «Feci judicium et justitiam, » serin. 16 in *Psalm*. cxviii: «Judicii, ait, finis est justitia; in judicio est veritatis custodia, in justitia fructus æquitatis.» Et S. Augustinus in *Psalm*, cv, super illud: *Beati qui custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore*: «Amat, ait, Scriptura illa duo simul ponere. Et fortasse propter vicinitatem significationis etiam alterum pro altero poni potest, vel judicium pro justitia, vel justitia pro judicio; tamen si proprie dicantur, aliquid interesse non dubito, ut judicium custodire dicatur, qui recte judicat; justitiam vero facere, qui agit.»

Septimo, plane ad litteram et genuine: Hæc tria, «justitia, judicium, æquitas,» in re idem significant, nimirum officium virtutis, sive id quod justum, æquum et rectum est, qui est fructus et finis eruditionis et doctrina', quam pervenimus: sed accumulatur per exaggerationem, ut virtutis perfectio significetur, nipote quæ hæc tria in se includat et comprehendat. Sensus ergo est, (*J. d.* Hæ parabolæ erudiant vos, Iradentque doctrinam, quæ doceat quid in omnibus justitia, ju-

dicium et æqñitas dictent, sive quid in omnibus justum, recto iudicio consonum et æquum sit, quid scilicet in qualibet re juste et cum iudicio, hoc est, cum justa ratione et discretione, atque cum æquitate fieri debeat. Quare iustitiam hic non particularem accipe, sed generalem, quæ est complexio omnium virtutum; hasce enim docet Salomon hisce Proverbiis. Idem ergo hæc tria significant, scilicet officium et præscriptum cuiuslibet virtutis, sed connotato et etymo differunt. Dicitur enim a iustitia, » respectu rei et objecti, quod in se justum est. Dicitur a iudicio » respectu recto rationis et iudicii, quæ hoc justum esse dictat et iudicat, adeo ut Deus et quilibet æquus iudex id justum esse definiat, et contrarium facientes iudicet et condemnet. Dicitur « æquitas, » vel, ut Hebraice est, *mesorim*, id est *rectitudines*, quia secundum normam et regulam, puta legi æternæ et divinæ, conforme, ideoque rectum est, non pravum, non obliquum et distortum. Unde Syros pro *æquitatem* vertit *rectitudinem*; Cbaldæus, *directionem*; Septuaginta vero *inescarim*, id est *rectitudines*, nectendo cum ὁδῷ *mispāt*, id est *iudicio*, pro tribus jam dictis hæc duo tantum assignant : a Ad intelligendam iustitiam veram (non falsam, non fictam et hypoerilicam), et iudicium dirigendum, vel corrigendum, » uti vertit S. Hieronymus in cap. xviii *Ezech.*, ut scilicet iudicium per omnia sit directura, correctum et rectum. Alludit enim Salomon ad mortem Davidis patris sui, qui Psalmis identidem *ἡ δὲ* regi et iudici, quam privato cuique commendat hæc duo, iudicium scilicet et iustitiam, ut patet *Psal.* ix, 5, 8, 9, *Psal.* xvi, 2, *Psal.* lvi, 23, *Psal.* xxxvi, 2, *Psal.* lxxi, 2, *Psal.* lxxxviii, 15, ubi ait : a Iustitia et iudicium præparatio, » id est basis, columen et fulcrum, « sedes tua, » q. d. Iudicium, quo punis, o Domine, reos; iustitia, qua innocentes absolvis, protegis et vindicas, sunt bases regni tui; iudicii enim, quod exercet rex et iudex, duo sunt partes : una, reum damnare: hanc significat « iudicium; » altera, insontem absolvere et vindicare : hanc significat « iustitia. » Jam per catachresim idem transfert ad privatum quemque; huius enim officium in qualibet re est duplex : unum, vitium damnare et declinare, quod significat « iudicium; » alterum, virtutem colere et exsequi, quod significat « iustitia, » juxta illud : « Declina a malo et fac bonum, » *Psal.* xxxvi, 37. Vitium enim in omni iudicio tam divino quam humano est reum, virtus vero est innocens, imo ipsa innocentia, iustitia et sanctitas. Ito ergo sunt duo Christiani, sive officii et virtutis partes, puta timere et fugere malum, ac amare et prosequi bonum; hoc enim si facias, tam tibi quam cæteris omnibus eris officiosus, et nulli injuriosus. Hoc igitur est facere iudicium et iustitiam. Ita noster Prado in *Ezech.* xviii, 4. Addit Salomon tertium, scilicet « æquitatem, » hebraico *rectitudines*, ut

significet iustitiam et iudicium esso equissima et rectissima, adeoque esso ipsam æquitatem et reo titudinem moralem, quæ non est aliud quam ipsum virtutis præscriptum et officium, uti jam dixi: virtus enim est rectitudo et æquitas, vitium est obliquitas et iniquitas.

Huic accedit expositio nostri Salazar, qui per « iustitiam » accipit probitatem et honestatem in genere; per « iudicium, » prudentiam, quæ singulis virtutibus, in quibus probitas sita est, leges juraque præscribit; per « æquitatem, » vel rectitudines, ipsas singulares virtutes, vel virtutum actiones, quas cum iudicio prudenti exsequitur vir probus.

Accedit quoque expositio Jansenii : Omnis enim virtus, inquit, iustitia est, iudicium et æquitas; quæ nomina eodem recidunt, congeruntur autem pro Hebræorum more ad perfectionem indicandam. « Iustitia » enim est omne opus bonum, quia hoc justum est fieri. Idem est a iudicio, » quia illud recta ratio et lex divina faciendum decernit, a /Equitas » est et rectitudo, quia recto rationi consonum. Coniunguntur frequenter in Scripturis duo illa, « iustitia et iudicium ; » per quæ quid significetur, hic insinuat, dum additur, « æquitatem, » vel, ut habent Hebræa, pluraliter *rectitudines*, hoc est, ea quæ recta sunt. Cæterum illorum duorum alterum est mentis decernentis quod justum est, alterum est voluntatis conformantis se in operatione cum recto iudicio mentis.

Itaque hæc duo conjuncta significant, nec satis esse recte iudicare, nec satis esse quod rectum est agere; sed necessum esse, ut et quod recte iudicamus, recte agamus; et quod recte agamus, cum iudicio agamus. Idem non aliud voluit S. Ambrosius et S. Augustinus paulo ante citati.

Denique huc accedit Didymus in *Catena Graecorum* : « Iustitia, ait, primus gradus est, ut unicuique quod suum est integre tribuatur, maxime vero ut Deo, quod Dei est. Hinc illa : Dominum ex iustis laboribus honora. Legem observa. Parentibus quod æquum præsta, et caderis denique omnibus quod æquitatis ratio postulat, impertiri cura. Secundus, ut anima eo studio se in omni moderatione et æquabilitate conservet, ut nulla sui parte ad iniquitatem, aut aliquam omnino inæqualitatem inflecti se sinat. Iudicium autem est, ut unusquisque seipsum iudicare sciat, omneque consilium et votum suum ad bonum honestum dirigat. »

4. UT DETUR PARVULIS ASTUTIA, ADOLESCENTI SCIENTIA ET INTELLECTUS. — Septuaginta, ut det innocentibus astutiam, puero autem novo sensum et cogitationem; Tigurina, quas tradunt simplicibus solertiam, et imperitis scientiam et prospicientiam; Valablus, quæ dant ductilibus calliditatem, et juveni intelligentiam et consilium. Pro parvulis hebraico est *petaim*, a radice *plHD pala*; unde Gnocum *plóu*, id est blandis verbis suadeo, pellicio, persuadeo; inde *peti* (undo Gallicum *petit*)

vocatur parvulus, simplex, persuasibilis, cui facile quidvis persuadeas, qui est sequaci credulitate, ac blanditiis cito inescatur et decipitur. Unde pro *petaim*, Septuaginta vertunt *ἐτατε*, id est *nahtia carentibus, innocentibus*; Symmachus, id est *parvulis*; Aquila, id estas *qui sefar citepalpari et lactari sinunt*; Theodotion, *TxxTru**; id est *deceptis*; Chaldaeus et Syrus, *insipientibus*; Tigurina, *simplicibus*. *Peti* ergo hic vocatur parvulus, tum *ælate*, tum sensu et prudentia, puta simplex, qui facile quidvis primo oblatum et ablandiens credit et amplectitur, itaque seducitur et in fraudem impellitur. Tales enim solent esse pueri et parvuli, tum quia ductiles et faciles, tum quia fraudum inexperti.

Pro *astutia* hebraico est *HDip orma*, id est *astutia, attentio, providentia, cautio, circumspectio*. Unde *onp arum* vocatur attentus, providus, astutus, callidus, cautus, vafer, solers. Rursum *arum*, id est congregatus, accumulatus, convolutus; hinc serpens *Genes*, m, 1, decipiens Evam, vocatur *arum*, id est, suis dolis æque ac spiris et gyris circumplicatus et involutus: hæ enim spine indices erant intern® serpentis astuti®, qua Evam implicavit et circumvenit. Tales quoque sunt strophæ et parabola*, hæ Salomonis, sed in bonum, quia arcana consilia, quibus res in ign® perficiuntur, tegunt, implicant et involvunt. Eo ergo alludit *orina*. Septuaginta vertunt «*muftUv*, id est *vafritiā, calliditatem*; estque vox media, quæ tam in bonam partem pro solei tia, quam in ina'aln Pro fraude, dolo, malitia accipi potest, ut idem sil quod *xoxeu^pa*, ait Bidymus in *Catena Græcorum*. Inde *iwcup-p*; proprie significat cum, qui in omnibus rebus versatus est, *airiw* et *fpjev*, (*piasi* *ἐ* *iriciv* *frt&ίXltfv*, qui scilicet omnibus rebus sese immiscet. Verum, quia talis solet esse callidus et vafer, hinc vocatur prudens, solers, callidus; item fraudulentus, versipellis, ardelio, maleficus, impostor. Id fecit similitudo vitii et virtutis, ait S. Thomas, II II, *Quirst.* LV, art. 3, ad 1. Ille in bonum capitur. Indo S. Basilios in initium *Proverb*, ait, aliam esse vituperio dignam, aliam vero laudabilem: a Est enim *iravGUffia*, inquit) actio animi cum attentione quadam et arte, et studio laudabili rerum omnium agendarum, n Bat exempla *llebræorum*, qui astute petendo mutuo vasa aurea *Egyptio* itini, spoliarunt *Ægyptutn*, *Erodi* xn, 33; et obstetricum. quæ astute servarunt infantes *llebræorum*, quos Pharaos jusscrat necari, *Exodi* i, 19; et *llebeccæ*, quæ astute teoit, ut Jacob benedictionem et jus primogeniturn Esau fratri præriperet, *Genes*, xxvii, 15. Ac distinguons deinde *iwcvpTov*, sive astutiam, bonam a mala: «Astuti appellatio, in<(Uit, duo significat: improbus quidem sensuel arte in alienis utitur damnis; laudabilis vero cito et solerter bonum proprium vestigans, dolos et insidias alienas recte cognoscit, atque evitat.» Ad ditS. Basilios: «Vir astutus thronus est sensus, >

(j. d. In viro astuto quasi in throno «edet astutia, id est prudentia, ratio et solertia, quæ quasi regina omnibus sensibus, animique et corporis motibus prudenter et solerter imperat, a malo declinent, et ad bonum omne provehantur.

Igitur Salomon ait se hæc Proverbia scribere ut perca detur parvulis et simplicibus «astutia,» id est prudentia, cautio, circumspectio. Unde S. Gregorius Nazianzenns, *arat* 11, Proverbia Salomonis indigitat u sapientiam pædagogicam,» id e. t pueros et rude^ instituentem instar pædagogi; sicut Clemens Alexandrinus suos libros de moribus componendis inscripsit *PctdaQo^um*. «In pueris enim, ait Aristoteles, III *Ethic*, cap. i, tacet ratio, et appetitus regit omnia:» iis ergo, utpote incautis, necessaria esi cautio, quasi imperitis necessaria est peritia, quasi cupidis necessaria est prudens cupiditatum moderatio et refrenatio. Idque non tantum ut diaboli, mundi et carnis insidias illecebrasque effugiant, uti voluit Bcda, Lyranus, Ilugo et Dionysius, sed etiam ad prosequendum bonum virtutis, praesertim celsum et sublime, uti docet hic S. Basilios. Qui enim solers est, parvo labore magna sibi parat virtutum merita et inertmenta, v. gr. nulli magnas subeunt pœnitentias. et parum in aliis virtutibus proficiunt; atqui mortificat passiones suas, et qui in charitate assidue se exercet, omniaque sua facit ex amore Dei, hic brevi perfectus evadet.

Ilac astutia usus videtur Apostolus dicens: «Cum essem astutus, dolo vos cepi,» II *Cor.* xru 16. Eamdem commendat Salomon, *Proverb*, xm, 16: <Astutus, inquit, omnia agit cum consilio;» et cap. XIV, 15: «Astutus considerat gressus suos;» el *Eccli.* cap. i, 6: «Astutias illius quis agnovit?» Eamdem Christianis pravepit Christus Dominus: «Estote, inquit, prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columba?, *Matth.* x. 16, q. d. Serpens est astutus et prudens. jn-ùao, quia pro catotus ut pile totum corpus objicit fustibus et gladiis: ita et tu, o Christiane, pro anima? salute totum corpus, opes et famam objice; si *undo*, serpens ne voces incantatorum audiat, iisque inescatur et incntclur, aurem unam terne alTigil, alteram cauda occludit: ita et tu, o Christiane, ne voces adulatorum, Sirenum, meretricum, aliorumque tibi in tuam perniciem ablandieutium audis, aures indir Ulyssis claude et obtura; *tertio*, serpens, T^rta. inquit S. Basibus, hom. 9 *llexatina*, flippientibus oculis fornicali succo medetur: ita et (u, o fidelis, venu prudenti® et circumpectionis pharmaco discute omnes incogitanti® et inconsiderationis. rx qua omne malum nascitur, nebulas et caligines; *ipmrto*, serpens per angustum foramen gliscendo «hure*. pellem veterem sibi detrahit, nt novam Inducat: ita et tu, o Philolhce, mortificatione renova tuos mores et vitam: «Via enim in oœluin angusta est, et virtute semper innovanda,» altS. Augustinus, lib. II *Da Docir. Christiana*, cap. xvi; *quinto*, Quiniu erpens hostem se forliortui per insidia* aggro-

Aitntii
K
nui*/

dite. et occulte mordendo necat : ila et tu., o Christiane, diaboli vires supera consilio et provida sokrlia. Astutia hæc et so crlia in bellis tum corporalibus tum spiritualibus est summi momenti ; illa enim bellum conficit, et victoriam oblinet. Unde Vegetius, *De De milit.* : « Dux belli, ait, callidior sit quam fortior. » Sic Gedeon cum trecentis militibus astule complodens lagenas, et tubis personans, turbavit el cecidit tola castra Madian, *Judie.* vu, 20. Similia stratagemata passim in historiis legimus, quibus pauci imbelles ingentes hostium fortissimorum copiasprostraverunt. Quocirca Hannibal « norat astus adjungere ferro, » id est, ex arte dimicare, ait Silius, lib. 1 ; et Statius, lib. I *Achillcid* :

Tu tinturo providus astu
Tende animum vigilem, fccundumque erige pœctus.

Tales erant Athenienses, praesertim incoia; Astu oppidi eis subditi : unde ab àçu hoc eorum oppido dictus est astus, astutus et astutia, aiunt Lexicographi. Hinc illud Lysandri : « Ubi quod vis non assequeris per leonis exuvium, ibi vulpinum applicandum est, » *q. d.* Quod robore et viribus nequis, consilio et astutia perfice.

Firra Symbolice, cum parvulis congrue opponitur uimiiu ef componitur astutia, quia eam rebus parvis indidit Deus, juxta illud : « Ingenio pollet, cui vim natura negavit. » Hinc parva vulpes astutior est magno leone, parvus canis sagacior est magno asino, parva simia solertior est magno bove, parv@ viverne magnos lepores ex antris suis abigunt, et in venatorum manus adigunt; parva* aves astutiores sunt magnis, parvi homines acutiores sunt magnis. Denique quid prudentius formicis et apibus exiguis animalculis? « Vidimus, inquit S. Nilus apud Antonium in *Melissa*, serpentem exigui corporis magnum aliquodanimal devorasse, quod quidem ita facit : ossa et nervos paulatina conterit, et contrita exsugit; sic etiam parva prudentia magnas sæpe devoravit difficultates, atque digestis paulatim mordendo; » carpendo enim unam, mox alteram, tandem totam capit et tollit.

Vm u- Notum est emblemata scarabæi apud Alcialum, u- qUi abscondens se alis aquilæ, ejus ova perforavit, al(lue Pul*os sustulit. Hoc symbolo tropologice monemur in parvitate, id est humilitate, summam consistere prudentiam et sapientiam; hæc enim vincit iras, offensas, lites, bella cœterasque difficultates alias invincibiles. UndeS. Antonius, teste S. Athanasio in ejus Vita, in raptu videns lotum mundum laqueis dæmonum plenum rogansque : « Domine, quis hos laqueos effugere poterii? » audivit : a Humilis et humilitas, » Igitur vera prudentia et astutia est humilitas, qu e proinde omnia insuperabilia transcendit et upcral. Huc faciunt Sipientum gnomæ : « Non est sapiens, qui se sapientem existimat. Maxime scias sapientem, qui talem se negat. Absque livore, absque pompa qui sapit, tuto sapit. Quo quis sapit minus, hoc

magis se venditat; quo quis sapit magis, hoc minus se venditat, n Exemplo tibi sil noster Salomon, qui licet Dei judicio esset omnium mortaliū sapientissimus, tamen humiliter de se profitetur : a Stultissimus sum virorum, et sapientia hominum non est mecum, » *Prov.* xxx, 2.

Adolescenti scientia et intellectus. — Moro Hebræo explicat quod dixit : « Ut detur pûrvuUs astutia. » Hebraei eniin in rhythmis et carminibus, uti videre est in Psalmis, posteriore hemistichio explicant prius. Astutia ergo est « scientia et intellectus. » Unde pro *intellectus* hebraico est HOTO *mezimma*, id est cogitatio tacita, vafrities, astutia, machinatio, stratagema, taraque in bonam quam in malam partem capitur. Radix enim QOT *zumam* significat tacite cogitare, excogitare, concipere, machinari, formare aliquid inanimo. HincTheodotion vertit euUoc-papov, id est *rationationem*; Symmachus, aiaOr.aw, id est *sensum*; Septuaginta, iwctav, id est *cogitationem*; Syrus, *consilium*; R. Salomon, *cogitationem consilii*; Tigurina, *prospiciētiām*. Omnia hæc eodem redeunt. Sensus ergo est, *q. d.* Parabola; ha; dabunt parvulis astutiam, et adolescentibus «scientiam,» id est, ut Septuaginta, sensum, et « intellectum, » ut scilicet discant in rebus omnibus sensate et intelligenter, id est prudenter, caule et circumspēcte, agere, ne quid per imprudentiam, ignorantiam, vel inexperientiam peccent. Nam, ut ait vir sapiens : « Quatuor reddunt adolescentiam omnium ætatum periculosissimam :

1. » Quia facillima ad malum.
2. » Quia sequentis totius vite fundamentum.
3. » Quia difficillime corrigitur.
4. » Quia inconstanlissima in bono.»

Hinc pariter « Quadruplex est adolescētum sapientia :

1. » A pueritia slalim pietati assuescere.
 2. » Statum vite presentis diligenter perpendere.
 3. » Prompte Deo vocanti obedire.
 4. » Constanter in bonis cœptis perseverare. »
- «Quatuor adolescētum thesauri incomparabiles :
1. » Virginitas corporis, a nativitate accepta.
 2. » Innocentia mentis in baptismo data.
 3. n Ætas maxime virtuti opportuna.
 4. » Morum modestia et verecundia. »

Salomonem de more secutus Plato, et post eum Aristoteles, hæc de scientia et doctrina dedit partira dogmata, partira axiomata : «Tria dicebat pueris necessaria, ingenium, exercitationem, disciplinam. Aspectus a circumfuso aere lumen accipit, animus vero a liberalibus disciplinis. Studiorum radices amaræ, fructus autem suaves. Rogatus, quo differrent docti ab indoctis? Q;io, inquit, viventes a mortuis. Eruditionem dicebat inter prospera esse ornamentum, inter adversa refugium; parentes qui liberos erudiendos curassent, longe honorabiliores esse his qui solum ge-

Sdeotii

í

fl

naissent: eos enim vivendi tantum, illos etiam bene beateque vivendi auctores esse. Rogatus quid ex Philosophia lucratus esset? Hoc, inquit, ut injussus faciam ea quæ plerique per legum metum faciunt. Interroganti, quo pacto discipuli egregie proficerent? respondit: Si excellentiores proscuentes, tardiores non morentur. » Hæc omnia Aristoteli tribuit Laertius in ejus Vita, lib. V.

ju<p.
Primi
aliorum

Paulo aliter hæc alii explicant et distinguunt. *Primo*, S. Basibus in *princip. Proverb*, versionem Septuaginta quæ habet, *ut detur puero novus sensus et cogitatio*, sic explicat, 7. d. Ut puero detur sensus, id est cognitio præsentium; et cogitatio, id est cognitio futurorum. Sic et Polychronius in *Catena Græcorum*: Ut sensus, inquit, hoc est, omnes corporis vires ad animæ vires transferantur, servianlque menti, prudenti®, legi Dei et virtuti. Didymas vero in *Catena Græcorum*: Sensus, inquit, est cognitio historiarum, intellectus est cognitio allegoriarum.

Secundo, sagaciter noster Salazar: Aristoteles, inquit lib. VI *Ethicor.* cap. xii, et *Magnorum Moralium*, lib. II, cap. Liv, lanquam prudentiæ partes enumerat industriam, et ingenium seu intellectum. Industria pertinet ad electionem et deliberationem, ingenium ad executionem. Industrius (inquit Aristoteles) est qui facultate consultandi est præditus, et recte judicare ac videre aliquid potest. Itaque industria} munus est medi-
orum efficaciam omnino perspectam habere, atque media ipsa ordinare, et bonam in seriem redigere, ut electio sit prudens. Ingenium vero sequitur electionem, spcctatque ad executionem: a Est, inquit Philosophus, vis quædam, quam ingenium dicunt, quæ ejusmodi est, ut efficere possit, et adipisci ea quæ ad propositum finem perlinent.» Subdit Aristoteles: « Ingenium non est prudentia, sed est habitus prudenti®, quasi oculo animi innatus; » dirigit enim prudentiam, quasi oculus ad executionem, ut quod illa prudenter concepit, hoc ipsa expedite etsolerler exsequatur; unde sine ea prudentia est lusca vel monocula, quia executio est cæca: esto conceptio et electio fuerint oculata.

Tertio, Lyranus «intellectum» accipit more Philosophico pro cognitione principiorum, «scientiam» pro cognitione conclusionum non tam speculativarum quam practicarían, qualis est Ethica, de qua hic agitur.

Quarti.

Quarto, Dionysius: Hæc duo, inquit, sunt dona Spiritus Sancti, nimirum donum sive spiritus scienti® et intellectus, de quibus nulla dixi *Isaiæ* cap. xi, vers. 1 et 2.

Nota: Salomon æque ac Siracides, suam hanc sapientiam sive Ethicam copi® causa nunc vocat «scientiam,» nunc «intellectum,» nunc «prudentiam,» nunc «disciplinam,» nunc «eruditionem,» nunc «peritiam,» nunc «doctrinam,» nunc «astutiam,» nunc «calliditatem,» nunc

«consilium,» nunc «judicium,» nunc «veritatem,» nunc aæquitatern, » nunc «justitiam.» Qu® omnia in re idem significant, nimirum sive Ethicam, sive cognitionem agendorum; etymo tamen et propria nominis significatione differunt, ut patet etymon cujusque intuenti vel vestiganti. Adde Ethicam, sive prudentiam, nullas in se complecti partes, multosque actus consultationis sive consilii, electionis, disciplinae, scienti®, intellectus, etc., qui aliquando proprie et speciatim hisce nominibus significantur, aliquando vero generatili! per ea totum genus prudenti® intelligitur per synecdochen.

5. AVDIEXS SAPIENS, SAPIENTIOR ERIT (hebraice, Vert.* *addet sapientiam*, id est, ut Rabbi Levi, *cumulabitur sapientia*) et intelligexs, glberxacvla possidebit. — « Audiens, d scilicet has meas parabolas, casque ruminans, et in praxin deducens, per eas evadet sapientior. Unde Septuaginta vertunt, *hæc emm audiens sapiens, sapientior erit*; Vatablus, *quas* (parabolas sive sententias hasce^ 7lxl *audit sapiens, cognitione promovebit, q. d.* Dixi hæc mea Proverbia valere, ut parvulos et simplices doceant prudentiam; nunc addo ea quoque profutura sapientibus, ut in sapientia proficiant. Proprie ergo Salomon loquitur de suis hisce Proverbiis, ut recte notat S. Basilios; a pari tamen vel simili idem vult extendi a<l dicta cujuslibet sapientis, uti extendit Beda, Hugo et Lyranus. Inde Noster indefinite vertit, *audiens sapiens, q. d.* Quicumque sapiens, etiam infidelis et Gentilis, qui vel hæc mea, vel cujuslibet alterius sapientis dogmata audierit, iisque obedierit. evadet sapientior, ut se et familiam, quin et rempublicam prudenter gubernare valeat.

Nola -ri *audiens*: significat enim modum pervu lingendi ad sapientiam esse, avide et humiliter J^vtííeam audire. Nam, ut Aristoteles: « Auditus est u, sensus disciplina; » » superbi enim, qui se sapere putant, nolunt alios audire, ab iisque discere, ideoque in sua superba remanent insipientia.

Significat hic *pruno* Salomon, se hujus sum Ethica» discipulum requirere attentum et audiendi avidum. Nam, ut ait Isidorus Pelusiota, lib. III, *epist.* 343: « Auris auditoris desiderium est sapientis. Neque enim multos labores magistro exhibet, siquidem ad cultum et segetem ingenii sagacitas sufficit. » Nam, ut ait Philosophus: « Animus in ipsis hospitatur auribus. Audire ac tacere rerum est omnium arduissimum »

Secundo, sapientis esse libenter audire et discere, atque audire plus, minus loqui, nimirum ut ait Seneca, *epist.* 77: « Tamdiu audiendum et discendum est quamdiu nescias, et si proverbio credimus, quamdiu vivas, » el *in Proverb.* asserit, « eundem finem esse discendi atque vivendi. » Et alius: « Nulla adas videri sera ad discendum potest. Litteras Græcas senex didicit Calo. Nulli fuit inidori discere quidquam a Barbaris. Tamdiu cuique est discendum, quamdiu quid nesciat. Ad-

mille In aures cuncta, et disce ab omnibus. Alios quod es docturus, ante discito. Discunt facillime qui libenter audiunt. Multa Indies addiscentes senescimus. Quotidie aliquid addiscens fit senex Solon. »

Ina- Alfousus Aragonum rex audiens regem quein-
*■ dani dixisse principi non convenire audire et discere, iratus exclamavit : «Bovis, non hominis, illa vox;» ita Lipsius, *Monit. polit.* lib. 11, cap.vii.

Carolus IV imperator ad quatuor horas magistros in scholis Pragensibus audivit; cum id purpurati ægro ferrent, suggercrenlque horam ccenæ effluxisse: «Mihi, inquit, minime effluxit; nam co-na bæc mea est.» Ita /Eneas Sylvius, lib. IV *Gestorum Alfonsi*. Hoc est quod David rex ait P»<iZ L : a Auditui meo dabis gaudium et laetitia. »

Et S. Augustinus in *Psal. lux* : « Qui vis audiri, prior te audi, et dic illud *Psal. lxxxiv* : Audiam quid loquatur in me Dominus. Qualis ergo ego, qui non audio quod in me loquitur, et volo ut ahi audiant quod per me loquitur, etc. Admonet illum ut audiat, non ut deponat praedicationem, sed ut assumat obedientiam. » Quinimo S. Augustinus jam Episcopus a quolibet, ac præsertim a S. Hieronymo audire, edoceri et discere cupivit et postulavit, ut patet epist. ad eundem 12 et 15, in qua ait : «Ledes me, si mihi tacueris errorem meum, quem forte inveneris in factis, vel in dictis meis. » Etc pist.28: «Quancquam te multo, inquit, quam ego sum aitato majorem, tamen ipse etiam jam senex consulo; sed ad discendum quod opus est, nulla mihi <etas sera videri potest; quia etsi senes magis decet docere quam discere, magis tamen discere quam quid doceant ignorare.» R. quoque Cyrillus Alexandrinus, lib. I in *Joan.* cap. ii : «Canes, ait, venaticos imitatur sapiens huc illuc feram queerentes. Ipse enim non intellectam rem sæpe ac multum investigans interrogansque tandem assequitur. » Denique S. Jacobus, cap. i, vers. 19 : « Sit, ait, omnis homo velox ad aud:< aduna, tardus au..Ji ad loquendum. » Vide ibi dieta.

Hujus sententi® elegans exstat vulpis et corvi Hpologus, nervosis scitisque gnomis interstinctus, apud Cyrilluni, lib. I Apol. *moral*, cap. i, cujus titulus est : Simper duce, *et in entremis horis sapienti® magis studi*. Ibi sic ail : « Vulpes decrepita ardens cupidine plus sciendi, quærebat magistrum. Huic senectutis quidem infirmitate pr.vgravalze, aviditate tamen sciendi peragili,cum corvus astutior occurrisset, peracto mutuo salutationis officio, salis lieta subjunxit : Vere voluntas Dei fuit, ut cito mihi occurreret quod volebam. Te namque, qui orli cardines perambulas, et multa consideras, ut me disciplinæ silibundam in-trucres perquirebam. Cui ille respondit : O antiqua calliditatis magistra, quid amplius quaeris scie? Hoc certa tantum tibi restat, ut peccatum tuum tinam habeat. Ad hæc discipula facta doc-

trix, ita dicitur respondisse : Numquid, frater mi, scriptum a Salomone est (*Prov. cap. i, vers. 5*) : Audiens sapiens sapientiam, sapientior erit? et quare hoc dixit, nisi quod sapientiæ non est numerus? # Ex quibus deinde colligit alteram tituli gnomen : a Unde semper oportet addiscere, et in extremis horis studium sapientiae desiderabilius indagare. I inis enim prudentis sapientia est, et ob hoc quanto huic fini viciniore sumus, tanto majore impetu ad amplectendum eum avidiores, cum natura curramus : virtutis enim motus naturalis in fine fortior est, et cum visus senio ingrosarne, aspectus ex parte rationis acuitur. Dignum ergo est, ut quando plus viget mentis judicium, disciplinæ tunc plus operam impendamus. Nam dum hic vivimus, nunquam in eodem statu manemus. Quare si non proficimus, mox deficimus. Sic enim perspicimus etiam accidero in mutabilibus rebus : quoniam sol, cum ultra non procedit, revertitur, et statini dies diminuitur, dum non crescit. Similiter cum non magis protenditur ætatis cursus, mox in senium inclinatur. Igitur donec in semita fueris, semper disce, nec unquam putaveris satis esse; quia si steteris, retrocedis. Nihil nimirum organorum nostrorum natura post, sed ante lanium composuit, ut in virtutis actibus non retrocedentes, imo semper procedentes crescamus. Plures enim sensuum nostrorum ante situati sunt, ubi etiam sunt manus et pedes. Quo dicto discessit. »

ET IXTELLIGINS gvbehxacula possidebit. — **Pro gubernacula** Septuaginta vertunt xuCipvnaw, quod Complutenses vertunt ad veibum, *gubernationem*; Romani, *rationem gubernandi*. Hebraice estfflTOnn *tachbulot*, quod primo significat *consilia*, quibus scilicet se et alios gubernet. Unde Vatablus vertit, et qui *judicio pollet, industria consilia consequo-tur*; *secundo*, proprie significat gubernationem et gubernacula, ut vertit Noster et Septuaginta. Radix enim Sun *chabal* significat colligare et funibus constringere : bnn *rhcbel* enim est funis. Indo Snn *chibbel* vocatur malus sive arbor navis, a funibus dicta, quibus circumquaque in summitate colligatur, ut illis retineatur dirigaturque, per quos bmn *chobel*, id est nauclerus vel gubernator, navem gubernat. Inde nbl3i1D *ladibulu* a navis gubernatione ad quamlibet aliam publicam gubernationem transfertur, quæ consilio, industria, experientia et prudentia regenda est. *Tachbula* ergo non significat funes, nec funambulos, sed gubernacula, et |taA&, id Ost consilia, quibus gubernacula diriguntur, uti possim vertunt S. Hieronymus, Septuaginta, Chaldæus et Rabbini: esto a funibus sumpta sit translatio et metaphora, eo quod funibus velum mali, quo dirigitur navis, gubernetur. Quia ergo *tuchbulol* duo significat, scilicet consilia et gubernacula, quæ utraque instar funium inter se connexa et implexa sunt, hinc duplex est hic versio, diiplexque sensus. Prior R. Levi et Aben Ezra, quos sequitur Val»-

bins, q. d. Salomon : Qui hosco meas parabolas attente audierit, si sit sapiens, id est sapientiæ Studiosus el inchoatu sopiens, evadet sapientior; qui vero eas penitus intellexerit et perspexerit, hic *tachbulot*, id est consilium, solersque ingenium acquirat. *Secundo*» et potius, *tachbulot* significat gubernacula naucleri, indique sapientis. Sicut enim nauclerus malo et clavo regit navam, sic sapiens prudentia et consilio regit rempublicam illi per omnia bene consulens, eamque recte dirigens et promovens.

Sensus ergo est, 7. d. Qui haec mea aliavo aliorum sapientoni proverbialia audit et intelligit, is addiscet magnam prudentiam, multaque consilia et praxes, quibus non tantum se, sed et domum, collegium, congregationem, civitatem et rempublicam sapienter regere queat, ideoque cum perspecta fuerit ejus lune prudentia et sapientia, facile gubernaculis collegii vel reipublicæ admovebitur, eique gubernator ad eam moderandam praeficietur. Ita videmus in republica ad magistratus et prefecturas promoveri eos, qui sapientia et prudentia regendi pollent, quique in Ethica et Politica versati sunt. Ita S. Basilius, Boda, Hugo et alii.

Audi S. Basilius : « Prudens navarchus, ait, est qui de recto ac firmo natur® proposito iis utitur quæ accidunt, nec elatus in prosperis, nec rursus in calamitatibus demissus,» nimirum quia *tachbulot*, id est, prudentiam et sana consilia mentis suæ, quæ hoc libro traduntur, velut funes mali, quibus *regenda* est navis publica vel privata, constanter tenet, ut iis se et suos in hoc mari procelloso tueatur, et dirigat ad portum salutis.

Unde S. Basilius hoc loco, *scilicet hom. 12*, triplex assignat mare mysticum, in quo navis humanæ vitæ prudentia regitur, et ad portum dirigitur : *primum* est hoc scœoulum, in quo fortune lus dominatur, dum hos extollit, illos deprimit : in hoc ergo mari navis est quilibet homo, et hominis sors prospera vel adversa ; *secundum* mare est cor, quod variis passionibus, cogitationibus et desideriis velut maris æstibus assidue agitur et fluctuatur : in hoc mari navis est ipsa mens et voluntas ; *tertium* est vit® cursus viaque, qua pergitur in coelum, quam obsident dæmones quasi pirat®, ut navim cum mercibus, id est animam cum bonis operibus, prædenlur vel mergant. Idcirco ait in plurali, a intelligens, » id est prudens, lectitans hunc librum, vel legi audiens, *tachbulot*, id est gubernacula, « possidebit ; » quia multiplices prudentia quasi gubernaculo opus est, ut triplex hoc mare illæsi sulcemus, et ad portum salva nave et mercibus appellamus. Hinc rursum non ait : Habebit, nec tenebit; sed: a Possidebit,» quia continua prudentia opus est, ut nunquam consiliorum funes e manu dimittere, sed eos firmiter et jugiter usurpare, ac quasi hæreditalem possidere debeamus.

Adde *quartum* mare, quod est provinciarum

cœluumque hominum in mundo varietas, quæ va- hum mi riis populorum nutibus et molibus agitur et fluotuat quasi mare. In hoc mari navis est quælibet respublica, uti docet Plularchus in Poh'., Plato, lib. 11 *DeLcyib.*, S. Chrysostomus, bomil. 6 *ad Pop.*, et alii ; quare navarcho indiget, id est gubernatore solerti et prudenti, qui cam velut ingentem populorum navem apte moderetur et regat, ut scilicet inter cives pax et concordia constet, ut vicini vel amici sint vel subditi, ut schismata, seditiones, conjurationes, hæreses, pravi mores caveantur vel extirpentur. In hac ergo navi anchora est religio, funes sunt leges, vela sunt sortes et opes civium, quæ vento secundo, id est fortuna* faventi, pandenda sunt, adverso constringenda.

Igitur docet hic Salomon gubernatorem reipublicæ debere imitali nauclerum. *Piimo*, sicut nauclerus sedet ad gubernaculum, puta ad clavum hralu navis, ut cum possidere videatur : ita gubernator Pruuo. reipublicæ sedeat et possideat justitiam, ut eam tueatur et cuique administret; hire enim est in república id quod clavus in navi. Sicut enim clavus recta in portum dirigit navem, ita rectitudo justitia* dirigit rempublicam ad pacem et prosperitatem. Unde Sigismundos Imperator : a Velut is qui in puppi, inquit, sedens flectit gubernacula, simul navem ipsam flectit reflectitque : ita ad reipublicæ clavum constitutus, eam regit dirigitque. » Cumque quispiam magistralibus præferret tribunos militum, excandescens : «Tace, ait, 0 Thraso ; nulla nobis militia foret opus, si suas quisque civitalcset imperia juste recteque gubernaret. » Notum est illud : u Sat probe gubernatori, clavum rectum si tenet. »

Secundo, nauclerus sedens ad clavum circumspicit totam navim, omnibusque et singulis tam personis quam rebus prospicit providetque : ita gubernator reipublicæ omnia et singula in república lustret et circumspiciat, tñmi bona quam mala et pericula, ne quid cum lateat, ut bona promoveat, mala avertat. Unde summa lex gubernatorum est, « posse somnum vincere. »

Tertio, nauclerus multos habet nautas administratos, sibi subordinates et subservientes, ac maxime peritos sedulosque sibi seligit, quibus procujusquo talento injungit et partitur navigandi ollicia. Unde illud : « Optimosgubematores juvant remigum manus. » Idem faciat gubernator reipublicæ ut incorruptos, sapientes et fortes deligat officiales, quibuscum curas et officia gubernandi partiatur pro cujusque apliludine. a Navarchus, inquit Plularchus in *Politicis*, optimos quærit nautas : ita princeps eos asciscat amicos, qui ad rempublicam administrandam sint idonei. » Atque hæc est potissima ratio et modus beuegubernandi. Cum enim princeps solus per se non possit obire omnia reipublicæ munia et officia, accessum est ut ea obeat per alios; quare deligat oportet viroa fidos, strenuos, magni judicii et spiritus. Quod si iis neglectis cousangumeuA vel amicos minus ap-

tos, aut adultores officiis admoveat, illi vel expi- labunt rempublicam, vel sua superbia, impruden- tia, libidine cam perdent. Ita faciebat Mediolani S. Carolus Borromæus Archiepiscopus, ac proinde optime tantam rexit Ecclesiam. Ita faciebat Ro- ma? Gregorius XIII, qui quatuor viros integros spectate prudentiæ, virtutis et zeli totius Ecclesiae Romanæ regimini præfecit, inter eos operas et officia pro cujusque talento partitus, ac per cos tanta quanta legimus , imo conspiciamus, effecit. I tinam omnes reges, principes, Pontifices et Præ- lati officiales graves fidosque, qui non sua, sed quæ boni sunt communis spectant, qiiæerenl ! sane invenirent ; quossi adhiberent gubernaculis, et suæ conscientiæ, et Deo, et reipublicæ satisfac- erent, optimequo cam regerent. Ita fecit Moses secutus consilium Jethro jussu Dei, *Exodi* xvm, 24, atque hac ratione tot millionesJudæorumadeo durorum et præfractorum, tanta facilitate et feli- citate gubernavit. Scitum est illud : a Imperare vis secure ? judices statue optimos.» Tales fere sunt qui magistratum detrectant. Quocirca Alexan- der Severus Imperator ambientes magistratu ar- cebat, dicens : a Inviti, non ambientes, in repú- blica collocandi sunt. » Ita Lampridius in *Alexan- dro*. Nam « bene imperat, qui non libenter im- perat. n

Gwu. *Quarto*, nauclerus maxime attendit navis clavo ct velo : inde enim pendet tota navis directio et salus; clavum per se regit, velum per nautas, qui per nauticos funes velum ad ventum quemlibet continua translatione obvertunt, nimeque illud plane explicant, nunc contrahunt cl sinuant, nunc plane stringunt et complicant. Ita gubernator rei- publicæ ad clavum sedens sua circumspeditione et vi'gilantia omnia dirigat, ac officialesjubeat velum accommodare vento, id est, consilia modumque regendi, et officia sua obeundi, accommodare oc- casioni et tempori. Alia enim gubernatio insti- tuenda est tempore pacis, alia tempore belli, alia apud cives benevolos, alia apud malevolos, etc. Hinc navis passis velis sulcans mare, est quasi avis passis alis sulcans aera, et qua facilitate id facit avis, eadem facit et navis, si vela rite pandantur. Unde poeta? vocant a remigium alarum. » Talis plane, tamque facilis cl felix est prudens guber- natio reipublicæ.

Qaton. *Quinto*, nauclerus eminus providet et prospicit venientes tempestates, piratas ct fluctus, atque prudenter nunc se eis opponit, ac vi superat, nunc cedit et declinat. Idem faciat gubernator reipu- blicæ. Tritum est illud : « Maxime ars gubernato- ris tempestate cernitur;» et: «Regnare nescit, odia qui nimium timet. Peritus nauclerus, etiam scisso velo navigat, n

fitii §*.rio, nauclerus non suum, sed vectorum spec- tat commodum, ideoque navi dirigendæ incumbit. Idem faciat rex, princeps, episcopus,etc., ut non suum , sed reipublicæ spectet bonum, ideoque ejus regnami totus invigilet, totuinque se ejus sa-

Iuli devoveat. Nam, ut ait Damascenus in Historia Barlaam et Josaphat, cap. xxxvi : « Sicut in navi* gantibusquando nauta fallit, modicam vectoribus affert læsioncm; quando vero gubernator, totius navis efficit ruinam : sic in republica si quis pri- vatus delinquit, non tam populo quam sibimrt nocet ; si vero rex, omnis operatur conversationis detrimentum. »

Septimo, nauclerus licet non sequatur jussa, vel placita vectorum ; scitum enim est illud : « Vec- toribus, nauclere, si pares, peris; n cuique tamen pro sua capacitate respondet et satisfacit : sic rec- tor non sequatur regendorum cupiditates, sed ta- men quemque pro sua indole et inclinatione gu- bernet. eique quoad potest se accommodet. Pru- denter noster B. Francisons Borgia : « Qui cæteris, ait, præesse volunt, non una omnes, (pii parent, regula metiri oportet; sed bonos milites imitari, qui pro fistula»captu machinam bellicam sulphu- reo pulvere implent. » Ita Ribadeneira, lib. IV Vitæ ejus, cap. vin.

Hinc illud Titinnii apud Nonium : «Sapientia nauclerus navem torquet, non valentia. » Et illa vulgo celebrata : « Si diu imperare quæris, leni- ter impera, amore, non metu. Quisquis imperat recenter, non bene imperat. Non regit navim ma- gister vi mera, sed leni manu. Qui vult amari, languida regnet manu. Regendi inhabile est, quid- quid excedit modum. Juvenem facilius quam se- niozem rexis. » Hinc illud S. Pauli monitum *art Timoth.* epist. l, cap. v, vers l : « Seniozem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem ; juvenes, ut fratres; anus, ut matres; juvenculas, ut sorores in omni castitate. »

Octavo, nauclerus optimus est qui alteri perito ocun. prius servivit, ab coque ni ;im regere didicit. Item qui navarci*) totius classis prompte obtem- perat, ac seipsum flectere et regere novit. Sic pror- sus se res habet in gubernatore reipublicæ vel Ecclesia». Nam, ut ail Gregorius in *Pastor* : « Ars artium est regimen animarum ; n longo ergo usu et labore discatur oportet. Hinc illa regendi præ- cepta omnium ore ' ulgata : « Non potest bene imperare, qui male ante serviit. Nescit imperare, qui imperium alterius ferre nequii. Tam malum est regnare mullos, quam regnare neminem. Alios regit feliciter, qui ipse se regit. Sibi imperare maximum imperium omnium est. Qui se rexerit, totum orbem rexerit. Regere potest nemo, nisi qui potest regi. Regi potest nemo, nisi regere qui potest. Nemo fert se regi ab ullo, qui seipsum re- gere nequit. Qui modeste paret, dignus est qui aliquando imperet. Expertus ulrumque regi quam regere mavult. Promptius pauca ct parva, quam nulla et magna regas. »

Nono, nauclerus siepe in tempestate , veniis et Neat, procellis ad cadum cl stellas, præ^erlim polares, respicit, ut discat ubi terrarum sit. ac juxta eas cursum dirigat. Ita qui gubernat rempublicam vel Ecclesiam, crebro, præsertim in difficultatibus,

Deuin Invocet, ab coque consilium et auxilium ad bene regendum flagitet : « Nam omnium optime gubernat, cui gubernator est Deus. » Quin et Homerus censuit neminem recte gubernare nisi ex Deo; hinc et reges bonos vocat id est a Jove enutritos. « Quis ergo optime gubernet? Qui vim habet numinis. »

Quocirca symbolice Orígenes in *Catena* hoc loco, per « gubernacula n accipit peculiarem Dei gubernationem : « Hanc enim, ait, si sapiens semel nactus fuerit, nihil amplius grave patietur. Talis enim homo recta navigat ad Deum, tutoque ad voluntatis illius portum appellet. Qui autem ita comparatus non est, is utique naufragium patietur, aut circa spem, aut circacharitalem, aliamve virtutein, ut jure exclamet : Ad maris profunda deveni, tempestas demersit me, n *Psalm*. l x v h i.

Veri. •. 6. ANIMADVERTET PARABOLAM, ET INTERPRETATIONEM, VERBA SAPIENTEM ET ÆNIGMATA EORUM. — Explicat quod dixit versu præcedenti : « Audiens sapiens, sapientior erit ; » quia scilicet basco meas sententias et dogmata audiendo, « animadvertet, n id est cognoscet, « parabolam, verba sapientum, » etc. Unde pro *animadvertet* hebraice est pnnh *lehabin*, id est ad intelligendum « parabolam, » hebraice *moscai*, id est gravem et sapientem quamlibet sententiam, uti dixi versu l ; unde « parabolam » explicans subdit : a Verba sapientoni;» et a interpretationem, n ut scilicet parabolas et verba tam mea quam aliorum sapientum, aepræsertim « ænigmata, » scite et acute interpretari valeat. Nam sicut to *parabolam* refert et explicat per a verba sapientum, » sic *interpretationem* refert et explicat maxime per ænigmata; » hæc enim quia involuta et obscura, acrem requirunt interpretandi vim. Unde Septuaginta pro *interpretationem* vertunt^ c x o t i c A m A f y*, id est obscurum sermonem : hujus enim fit interpretatio : ea enim clarus sermo non indiget. Interpretatio ergo connotât et involvit obscurum sermonem. Hinc pro *interpretationem* hebraice est nî'bo *mclitsa*, quod a *maints* significante in *ntphal* dulcescere, derivatur; quia sicut dulcis cibus, ut mei, ori suaviter sapit, sic menti sapit, dulcis et jucunda est *melitsa*, id est interpretatio ænigmati et rei obscuri. Alii derivant apb *lots*, id est risit, derisit; unde aliqui vertunt *cavillos*, q. d. Sapiens adeo facile ros obscuras interpretabitur, ut quasi ridens per lusum et jocum id faciat, ut quo proponentes ænigmata irrideat et deludat : *mclitsa* enim, id est interpretationem, ad ænigmata perlinere patet ex illo *llabacuc* n, 6 : « Numquid non omnes isti super cum parabolam sument, et loquelam ænigmatum ejus? n Nam pro *loquelam* hebraice est *melitsa*. *Melitsa* ergo tam obscuram loquelam, ut vertunt Septuaginta et Noster ibidem, unde et Symmachus vertit, *problema*, quam interpretationem ejus, uti Noster et Aquila vertunt hoc loco (unde Vatablus vertit, *cloquendum*), significat. Hinc Heraclitus vocatus èst morule,

id est obscurus, tenebrosus, quod in dictis et scriptis suis affectaret obscuritatem (1).

Vere S. Augustinus in *Psalm*, cv, concione 2 : « Quod difficilius quærilur, ait, solet dulcius inveniri ; nec putetis ista vobis obscuritate subtracta, sed difficultate condita. » Ab obscuritate sententi® ergo nascitur dulcedo interpretationis, cum mentis dentibus volvitur teriturque. Dulcius enim sapit, quod labore ceu sale conditur; sub labore ergo et difficultate delitescunt delici®, sicut diffracta nuce gustatur nuclei suavitas. Inde S. Hieronymus, epist. 13 *ad PauJinum* : «Totum, ait, quod legimus in divinis libris, nitet quidem et fulget etiam in cortice, sed dulcius in medulla est. » Et S. Gregorius, homil. 6 in *Ezerh*. : « Mag- Ob<cvrf nœ, ait, utilitatis est ipsa obscuritas eloquiorum Dei, quia exercet sensum, ut fatigatione dilatur, et exercitatus capiat, quod capere non potest otiosus. Habet adhuc quoque aliud majus, quia S. Scriptur® intelligentia, si in cunctis esset aperta, vilesceret. In quibusdam locis obscurioribus tanto majore dulcedine inventa reficit, quanto majore labore fatigat animum quæsita. »

Porro prisci sapientes gaudebant ænigmatibus, tum ut iis arcanam sapientiam velarent, tum ut suum acumen ostenderent, tum ut suorum ingenium exercerent. *

Talia sunt illa Ausonii, pia æque ac gravia, et acuta præ cæteris : n'Aw-

Qusnam summa boni? Meus quæ sibi conscia recti.

Id est, quid optimum? Animus bene sibi conscius.

Pernicies homini quæ maxima? Solus homo alter.

Id est, homo homini lupus et dæmon.

Quis dives? Qui ml cupiat. Quis pauper? Avaris.

Dives est non qui multa habet, sed sorte sua contentus. Avarus omnis pauper, qui otnma quæ habet, non habet.

Quæ dos matronis pulcherrima? Vita pudica.

Mulier, indotata etiam, satis dotata est, si casta est.

Quæ casta est? De qua mentiri fima veretur.

Castæ sæpe non est, de qua fama turpiter loquitur.

Quod prudentis opus? Cum possit, nolle nocere.

Proprium prudentis est, cum possit, nolle tamen ulcisci.

Quod stulti proprium? Non posse et velle nocere.

Malus, etiam cum non possit, optat tamen Ledere.

(1) *Melitsa*, a rad. quæ ostendente Schullensio, proprie *inflexit*, *intorsit*, *obliquavit*, significat, hic et *llabac*. n, 6, do dichterio aculeato, seu aliqua *ironia aj^rso*, mtelligeidiuin est.

Et TU- El illa Thaletis. Thales enim rogatus « quid
|H'** esset omnium vetustissimum, » respondit :
«Deus.» Cur ila? *jn ijiwgng,hoo* est, quia inge-
nitus, nunquam esse coepit. « Quid esset pulcher-
rimum?» ait : « Mundus; » est enim opus Dei,
quo nihil pulchrius. « Quid maximum? Locus;»
capit enim omnia. « Quid velocissimum? Mens;»
discurrit enim per universa hominis cogitatio.
« Quid robustissimum? Necessitas, » sive fatum ;
superat enim omnia, cui ne. Dii quidem resistunt.
« Quid sapienlissimum? Tempus; » nam invenit
omnia, et in lucera profert.

Vu»î. 7. Timor Domini (Arabicus, Dei) pbncipiuu sa-
pientia. SAPIENTIAM ATQUE DOCTRINAM STULTI DE-
SPICIIST. — Procedit Salomon ordine disciplinai,
qui est ut in tradendis scientiis incipiatur ab ejus
principiis; assignat hic ergo principia sapientia.
Pro *principium* hebraico est n'C'NI *rescit*, quod
tam principium, quam caput (radix enim vX'l

Timor ros significat caput) et principatum significat.
D'ipriti- Ende veritas, *principatus sapientia est timor Do-*
mini, q. d. In sapientia primas et principatum

ub. obtinet timor Domini, qui cœlera sapientia dog-
Onit' mata edocet et imperat. Sic « principium » su-
Krnii». “dur pro principatu, *Psalm*, cix : « Tecum prm-

« cipinra, » id est principatus (hunc enim signifi-
cat llebræum ÍlÚ1) *nedabot*) in die virtutis tuæ. »
Igitur aliqui « principium » hic proprie capiunt
pro initio. Et hi per « timorem » accipiunt servi-
lem, vel initialem; timor enun Dei vindicis est
principium sapientia, id est justificationis. Ita
S. Gregorius Nazianzenus, *orat.* 28, ubi et quís-
dam addit, quæ in textu non habentur; sic enim
habet : « Unam hanc sapientiam scio, quæ in ti-
more Dei sita est. Nam et principium sapienti e
timor Domini; et finis sermonis : Omnia audi,
Deum time. Hæc sapientissimi illius Salomonis
verba sunt. » Et S. Augustinus in *epist. S. Joan-*
nis, tract. 9 : « Coepit, inquit, aliquis credere
diem judicii; si cœpit credere, ccepit et timere;
sed quia adhuc nondum habet fiduciam in die
judicii, nondum est in illo perfecta charitas.
Numquid tamen desperandum est ? In qno vides
initium, cur desperes finem ? Quod initium ? Audi
Scripturam : Initium sapientia, timor Domini.
Ccepit ergo timere diem judicii, timendo corrigit
se, vigilat adversus hostes *sugs*, id est peccata
sua, incipit reviviscere interius, et mortificare
membra sua, quæ sunt super terram. » Sic quo-
que hunc locum de timore servili S. Augustinum
de more secutus explicat S. Prosper, lib. I *De Vo-*
cat. Gentium, cap. xxvn, et S. Gregorius, lib. II
in Evxh., homil. 19, S. Bernardus, homil. 23 *in*
Cant., Magister cum Scholasticis in ill, disi. 34.

Alii « principium » capiunt pro *principatu*. Et

cUiiUf. “ *morem n inlelligunl filialem et perfectum,
qui 110,1 <^1 aliud quam charitas. tlic enim quia
summe amat Deum, hinc summo timet eum of-
fendere. Charitas ergo oblinet principium, id est
principatum, in regno sapientia, id est insti-

ti® et virtutis. Septuaginta explicationis gratia,
ne quis putet hic agi de sapientia speculativa,
ex *Psalm*, cx, 10, addunt : « Intellectus bonus
omnibus facientibus eum, » 7. d. Illi vere intelli-
gentes et sapientes sunt, qui sapientiam hanc
non tantum mente concipiunt et intelligunt, sed
et voluntate ac opere perficiunt et exsequuntur.
Deinde quis timor hic significetur, explicant ad-
dendo : « Pietas autem est principium sensus. »
Pro *pietas*, græce est *vlmCu**, id est religio. Unda
Clemens, lib. II *Stromat.*, legit, *sapientia ergo ini-*
tium est religio. El S. Basilius, homilia I *liecam.*,
principium sapientia: timor Domini: « Est enim,
ait, hic reverenti® erga Deum timor ad perfectio-
nem contendenti velut fundamentum. » Et Ter-
tullianus : « Principium, ait, sapientia metus in
Deum. » Hinc et Valablus sic explicat, 7. d. Qui
sapientes ac docti vere sunt, hi timent Domi-
num. Alii : Fundamentum et basis veræ scienti®
est timor Domini; aut : Prima et præcipua scien-
tia est limor Domini. Hanc ergo sententiam : « Ti-
mor Domini principium sapienti®, » Septuaginta
explicant per duas quas adjungunt. Prior est :
« Intellectus bonus omnibus facientibus eum ; »
posterior : « Pietas autem est principium sen-
sus. » Cœlera quæ ad explicationem hujus sen-
tenti® pertinent, recensui *Eceli*. I, 46. Ubi pariter
ostendi quod timor hic sit amor et charitas, ac
proinde quod ipse sit principium, medium et
culmen, sive perfectio sapientia, id est virtutis.

Porro Olympiodorus in *Catena Graecorum* :
« Sicut limor Domini, inquit, initium est sapien-
tia, sic pietas in Deum initium est sensus, id est
judicii secundum intellectum. Exercet ea enim
sensuum organa ad discretionem; vel quia sen-
suum appetitioni dominatur, eosdemque secun-
dum spiritum vivere compellit. »

Tropologice et anagogice Gregorius in eadem
Catena : a hic, ait, de interioris hominis sensu,
secundum quem et veram illam lucem cerni-
mus, et abdita Dei eloquia audimus, et vitali esca
pascimur, et fragrantia dirteli participes effici-
mur, et verbum vide apprehendimus. Hujusce
autem gustus vel sensus radix et causa est, pie-
tas in Deum. » Et Evagrius : « Quemadmodum,
ait, mens per sensus fertur in sensibilia, ita per
virtutes in eorum contemplationem, quæ soli in-
tellectui : sunt obvia; cujusmodi sunt coelestia
et spiritualia; eapropter sapiens Salomon illo-
rum quoque sensuum rationem habere nos vo-
luit. Porro pietatem in Deum illius sensus causam
vel initium asserit, qui est secundum intimum
hominem, per quem omnia videmus quæ sub
intelligentiam veniunt, et vitæ adhæc verbum
attingimus. »

SAPIENTIAM atque doctrinam stulti despiciunt.
— Apte subjungit hoc præcedenti sententi®. Ejus
enim est antithesis, 7. d. Quia limor Dei est ini-
tium sapientia : hinc pii et timentes Deum re-
verentur sapientiam, cique se addicunt; stulti

vero, id est itnpll, quia Umore Bei dc°lituli, despiciunt sapientiam, cujus initium, imo essentia, est ipse Dei timor. Unde pro *doctrinam*, Syrus vertit *correctionem*; Septuaginta et Chaldæus, *dís-
ciplinarn*. Pro *stulti* Symmachus, Aquila et Theodotion vertunt, id est *insipiente**, id est, ut Septuaginta vertunt, *dat&I*, id est *impíi*. Clemens Alexandrinus legit *athei*, sine Deo. Atheis-
xus enim est centrum impietatis et peccati; summa enim insipientia et stultitia est impietas ac peccatum. Ita Olympiodorus : a Pii homines, ait, disciplinam et sapientiam avide consectantur; qui autem Dei timore (qui interioris sensus radix et causa est) destituuntur, illi nullum disciplinæ aut sapientiæ gustum hauriunt, quin potius studio utraque aversantur. »

Pro *despiciunt* hebraice est M3 *bazu*, id est spernunt, contemnunt, aversantur. Et ita legunt Septuaginta, Noster, Chaldæus, Syrus ac passim Græci et Latini : hoc enim significat radix FM3 *baza*. Verum aliqui aliis punctis legunt M3 *bazza*, id est deprædanlur, a radice M3 *bazzaz*, id est spoliavit, rapuit, prædatus est, huneque dant

sensum, 7. *d*. Stulti, id est impii et athei, non tantum spernunt, sed et spoliant ac deprædanlur sapientiam, quia virtutem, ejusque arma et jura et vires denudant» exarmant et inermes reddunt, juxta illud Leonis Imperatoris : «Jura exarmat impietas. » Verum legendum est M3 *bazu*, non M3 *bazzu*, uti jam ostendi (1).

(1) *a* Rane jArtem (i-ix) Rosenmollerus, Ewaldu^etalii proœmii loco haberi potant, ot qu@ contineat generalem sapienti@ sive vil@ prudenter instituenti@ commendationem, eamque uno fere tenore propositam. Sane senator non tam quid sil sapientia docet, quam ad colendam sapientiam invitat, qu* in cultores sapienti@ commoda redundant exponit. Attamen prater universalem sapientiae virtntisque commendationem hæc pars promiscua morum præcepta continet haud pauca, in his cap. iu, 27-35; V, 1-13; vi, 1 —19, aliena a procemio. Nec verius est quod docent de nexu. Coherent plerumque, qu@ unius ejusdernque capitis, inurdum nonnisi versuum aliquot limitibus circumscripta sunt : non cohsrent ip*a capita. Dele unum aliquod ; non desiderabis. A generalibus subito te translatus vides ad specialia, a specialibus ad generalia, pullo servato ordine. Tractatur eadem res diversis locis ter quaterque. » Hæc Maurer ad h. l.

SECUNDA PARS CAPITIS,

QUA HORTATUR AD STUDIUM SAPIENTIÆ, ET AD FUGAM INSIPIENTUM, PUTA IMPIORUM.

8. Audi, fili mi, disciplinam patris tui, et nb dimittas legem (Vatablus, *directionem*) matius tue. — Pro *disi iplinam*, Syrus vertit *legem*; Chaldæus, *eruditionem*. Pro *ne dimittas*, Syras vertit, *ne obli-
viscaris*; Chaldæus, *ne erres*; Septuaginta, *ne repellas statuta matris tua*; aliqui vertunt, *ne evel-
las legem matris tua*. Verum llebræum üííJ nafas non significat evellere (quod significaturo *nothas
pern*), sed dimittere, non curare, relinquere, abjicere, uti vertit S. Hieronymus, Septuaginta, Vatablus et llebræi.

Postquam assignavit principium sapientiæ, puta timorem Dei, nunc ntriusque dogmata et præcepta tradere incipit. Inter quæ primum sancit obedientiam, ut scilicet filius monita sana honesti patris et luntris reverenter audiat, iisque humiliter obe-
Iri pri-dial; idquo primo, quia pietati in Deum proxima
b» oran** es' P*e*as *n Part^Illt's- Unde et in Decalogo post
du pà". tria præcepta primæ tabula*, quæ spectant pieta-
T.ntibu«. tein in Deuin, illico primum secund-" tabulaipræ-
C,irT cepium subjungitur de pietate in parentes; quia
parentes sunt viva imago Dei, qui est pater om-
nium, « ex quo » proinde « omnis paternitas in
cœlisetin terra nominatur,» *Ephes*, ni, 15. Porro
apte patri tribuit « disciplinam, » quia patris edu-
catio est severior : matri *legem*, quia matris edu-
catio ost lenior et blandior; matres enim amant
filios dulcius, sed patres fortius, ait Aristoteles
in (*Econoin*. Hinc Cicero tres *Officiorum* libros lilio
dicavit. Totidem *Consiliorum* libros Leo linpera-
>r filio scripsit et inscripsit. Et S. Augustinus de

matre <ua S. Monica loquens in *Confessionibus* :
« Præcepta, ait, vitæ quæ in animo plantaverat
verbo, rigabat licyrmis, alebat exemplis. » Salo-
monem sequitur Siracides, qui ethica sua pr -
cepta ita orditur : « Filr sapienti@, ecclesia jus-
torum; et natio illorum, obedientia et dilectio.
Judicium patris audite, filii, et sic facite ut salvi
sitis, » *Ecrit*. in, 1. Vide ibi dicta.

Secundo, quia prima optimaque ratio bonis et honestis moribus seipsum imbuendi est, si a puero (piis suscipiat disciplinam patris et matris, cum scilicet pater et mater fideles sunt, et probis moribus, aut certo satagunt filios ad omnem probitatem erudire, quales erant in Israel. Alludit Salomon ad Davidem patrem suum, qui, cutn esset sanctus et sapiens, sancte et sapienter educavit Salomonem, cæterosque suos filios. Idem fecit Bersabce mater Salomonis. Alludit quoque ad Itoboam cæterosque filios suos, quos ipse in disciplina et Dei timore educavit. Verum sub nomine patris et matris symbolice Salomon hic intelligit seipsum, qui, cum velit hic juvenes erudire, cosque docere timorem Dei et sapientiam, nunc personam patris filium erudentis, nunc p p. sonam pædagogi et doctoris filium docentis et dirigentis induit. Unde vers. 10 et seq., siepe lectorem et discipulum blande nomine filii compellat, uti solent facere benigni preceptores discipulorum amantes.

Sensus ergo e--t,ç. *d*. Me parcemiasten, modo quideiu fidi parentis et pædajgogi xiersouam sus*

linenfem, modo rursus sedulum virtutis et sapientii® doctorem, agentem attente audite, præceptaque documenta quæ trado, a sapientia mihi caelitus indita, quasi a matre profecta, avide haurite, uti filii solent haurire monita matris dilectissima* : ita fiet ut gratia quasi corona addatur capiti vestro. Sic Paulus ait *Galatis*, cap. iv, 19 : « Filioli mei, quos iterum parturio(quasi mater dolore, quia amore vestri plena), donec formetur Christus in vobis. » Et S. Ambrosius, lib. I *Offic.* cap. vu : a Dulcius, ait, ac vehementius simul vos diligo quos Evangelio genui, quam si conjugio suscepissem; nam vehemenlior ac dulcior est ad amorem gratia quam natura. » Ita Vatablus, Jansemus, Baynus, Pelianus et alii. Porro B. Antiochus, homil. *De mobedientia*, hanc gnomon sic legit : « Filius solers obedit patri suo, filius autem inobediens in perditione erit; » subditque : « Vitemus istius inobedientii® perniciem. Quid enim ad te resilit emolumenti, si virginitatem quidem indelibatam conservasti corporis, ac animam dæmoni per inobedientiam prostituisti?»

Mystice Didymus in *Catena Græc.*, Beda, Rugo, Lyranus per patrem accipiunt Deum, qui pater est universorum; per matrem Ecclesiam, cujus sponsus est Christus; statuta vero et leges ejus sunt Apostolica) diatypoſes et constitutiones : Ecclesia enim instar matris nos regeneravit, et nutricis lacte nos potat, cœlestique doctrina et divinis præceptis pascit mollilerque enutrit. Idem faciunt Superiores religionum, Pastores, Confessarli, Prædicatores, qui fidelium sunt patres et matres spiritales.

9. Ut addatur gratia capiti tuo, et torques collo tuo, — Hebraico *gargerotecha*, id est gutturibus tuis, quia guttur inultis annulis quasi ansulis constat, ailR. Salomon. Pro *gratia*, Syrus vertit, *decori enim sunt*; Chaldæus, *decor gratiæ*; Hebraice est jn nnb *liviat chen*, id est *additio*, vel *copulatio gratiæ*, q. d. Lex patris et matris, si eam audieris et feceris, comparabit et copulabit gratiam capiti tuo, quia lex instruit intellectum, ut concipiat ea quæ intelligere oportet æque ac eloqui, ait R. Levi. Et Aben-Ezra : Ita, inquit, lex et disciplina apta erunt capitis tui ornamenta, ac si aliquid gratiam concilians copulatum esset capiti tuo. Optime Septuaginta *liviat chen* vertunt, coronam *gratiarum*, quia in corona annulus annulo, flos flori nectitur, copulatur, intextitur et implectitur; sic enim habent, *coronam enim charitum*, id est *gratiarum*, *recipies capiti tuo, et torquem aureum circa collum tuum*; Aquila, quoniam *accessio gratiæ sunt capiti tuo, et* id est *ornamenta colli tui*; Vatablus, *ea enim gratiam addent capiti tuo, et vice torquis erunt collo tuo*, q. d. Si hasce meas leges et monita susceperis, opereque exercueris, illa te condecorabunt et exornabunt, perinde ac corona solet caput, et torques aureus collum exornare. Sicut enim corona ex nexu orum vel circulorum, torques ex

nexu annulorum plectitur et contextitur : sic et obedientiæ ac virtutum coronis decoret perfectio ex varia et continua earumdem operatione exercitatione plectitur et contextitur. Igitur exstat sapienti glori® corona; exstant rursum voluptati et deliciarum sarta; exstat tandem justitia? diadema* Gratiarum corona nihil aliud est quam virtutum caten®. Eiiimverocum quis virtutem quampiam perfecte adeptus est, a reliquis immunis esse omnino non potest, adcoque ex omnibus quasi unam coronam texit; hoc autem serto interioris hominis vertex induitur. Ita Diodorus et Chrysostomus virtutum orbem (quod hæ sibi mutuo cohærere soleant) gratiarum coronam appellat. Quin variis quoque donis et charismatibus ornati sint oportet, qui salute certe potiri volunt. Ita Auctor *Catenæ Græcorum*.

Nota : Idem est *addere gratiam capiti*, quod *addere torquem collo*; est enim parœmia, significans gratiam obedientiæ ita ornare obedientem, perinde ac corona ornat caput et torques collum : posteriori enim hemistichio aliis verbis, et alia similitudine more Hebræoidem significatur, quod priori. Symbolice tamen Diodorus : a Per verticem et collum, ait, mentem designat, per torquem vero aureum notitiam spiritalemque animi ornatum. Aut certe torques aureus obedientiam, quam Deo debemus, denotat, aut illud præsidium quod ex sacris eloquiis peti consuevit. » Et Eusebius : « Quemadmodum mens per verticem et cervicem, ait, ita divinarum rerum notitia per coronam et torquem exprimi solet. »

Porro multiplex gratia et corona gratiarum hoc loco obedientiæ, et obcdienli promittitur : *Prima* est gratia Dei et hominum, q. d. Si hisce meis disciplinis obedieris, conciliabis tibi primo gratiam, id est magnum decorem et pulchritudinem : ob eamque gratiam et favorem Dei, angelorum et hominum libi accerses.

Secunda est corona gratiarum, id est virtutum omnium : has enim vel imperat, vel suadet et consulit obediencia; illa enim imperat actum nunc religionis, nunc sobrietatis, nunc jejunii, nunc pœnitentiæ, nunc modesti®, nunc humilitatis, nunc elcemosynre, nunc charilitatis, nunc cætrarum virtutum. Quare qui obedientiæ sludot, continuam ex omnium virtutum exercitio sibi plectit coronam et torquem intorquet. Torques enim est indeficiens virtutum operatio, et continua earum connexio, cum scilicet una alteri innectitur et intorquetur assidue. Ita Beda ex S. Gregorio : « Sola, inquit, virius est obediencia, quæ caderas virtutes menti inserit, insertasque custodii. » Ille Joannes Abbas moriturus, rogatus a suisquænam esset compendiosa ad perfectionem via, qua ipse ad illam pervenisset, respondit : « Nunquam feci voluntatem propriam, nec aliquem docui quidquam, quod ego prius ipse non fecerim, » uti refert Cassianus, lib. V *Insiti*, cap. xxvin. Ha Paulus Simplex, discipulus S. Antonii, simplici obo

dientia ad culmen virtutum omnium evasit. Unde et plura ac potentiora per cum miracula operabatur Deus, quam per S. Antonium; ipse enim Deo erat in deliciis. Quocirca S. Antonius cum omnibus proponebat in exemplum, ut discerent voluntatem propriam abnegare, et studerent alacri obedientiæ, si cito ad perfectionem pervenire satagerent. Ita Ruflinus in *Vilis Patrum* lib. II, cap. 11, in Vita Pauli Simplicis.

Tertü. *Tertia* corona est copia et plenitudo (corona enim significat complementum) gratiarum, quam Deus obedientiæ remunerator obedienti infundit : illum enim omnibus suis donis, gratiis et influxibus cumulare solet. Insuper filios parentibus obediens donat longa vita, sanitate, opulentia, bona fama, omnique prosperitate, uti inferius docebit; et patet *Eccli.* m, 9 : a In omni, ait, opere et sermone honora patrem tuum, ut superveniat tibi benedictio ab eo. » Unde in *Vitis Patrum* lib. V, libello 14, *de obedientia*, num. 11, Abbas Hyperichius ait : a Ministerium monachi est obedientia, quam qui possidet, quod poscit exaudietur, et cum fiducia crucifixo adstabit; etenim Dominus sic venit ad crucem, factus scilicet obediens usque ad mortem. » Ita hanc Salomonis coronam fuse explicat Ecclesiasticus, cap. i, vers. 11, et cap. ni, vers. 1 usque ad 19. Vide ibi dicta.

Quam, *Quarta* est corona triumphi et regni coelestis, de qua dicitur : a Vir obediens loquetur victoriam, » *Prov.* XXI, vers. 28; et *Sapient.* v : « Accipient regnum decoris, et diadema speciei de manu Domini. » Ita de P. Petro Fabro, qui primus fuit S. Ignatii de Loyola discipulus, ac deinde socius, narrat in Vita ejus, lib. II, cap. xxvfn, Orlandinus, quod post mortem cuidam religioso apparuerit redimitus corona obedientiæ, eo quod ipse tam in vita, quam in morte victima exstisset obedientiæ. Mortuus enim est, eo quod Romam vocatus in summis æstatis caloribus, illam iisdem ingressus sil, cum sciret se certum adire vitæ periculum, malens vitam perdere quam obedientiam, uti perdidit Christus suam. Quocirca in *VT/ts Patrum* lib. V, libello 14, *de obedientia*, num. 19, narratur quemdam vidisse quatuor ordines in cado : *primum*, infirmorum et gratias agentium Deo ; *secundum*, hospitalitatem sectantium; *tertium*, in solitudine conversantium; *quartum*, obedientium : « Utebatur autem, ait, ordo obedientium torque aurea et corona, et majorem quam alii gloriam habebat : quia alii faciunt sua, secundum propriam voluntatem ; obediens autem omnes voluntates suas abjiciens pendet ad Deum, et ad jussionem patris spiritualis : propterea et majorem gloriam aliis habet. » Unde adhortando concludit : a Obedientia salus est omnium fidelium. Obedientia est genitrix omnium virtutum. Obedientia regni cælorum inventrix est. Obedientia cælos aperit, et homines de terra elevat. Obedientia cohabitatrix angelorum est. Obedientia Sanctorum omnium cibus est. Ex hac cmm ablactati sunt, et

per hanc ad perfectionem venerunt. • Dignum sane est ut caput, quod obediens submisit obedientiæ, exaltetur, ac coronaci torque conderetur.

Quocirca Beda putat hic alludi ad coronas et torques, quæ victoribus in agone certantibus donabantur, *q. d.* Filius qui patri et matri per omnia obedit, tanquam pugil in certamine victor, corona et torque donabitur. Et noster Salazar fuse hic censet alludi ad agones et coronas pueris agone obeuntibus propositas, de quibus Plinius, lib. XXXIV, cap. vin, et Plularchus in *Eumeni*: « Ablata est, ait, pueris pentathlis corona proposita. » Quin et Clemens Alexandrinus, bb. II *Strom.*: « Sicut in certaminibus gymniciis, ait ic et in Ecclesia sunt coronæ virorum ac puerorum Sane obediens magnam subit luctam, ut voltili talem et iudicium >uum domet, ac Superiori subternat. a Hinc est enim, aits. Gregorius, quod potenter dimicantibus in munere torques datur: ut quia signa virtutum gestant, majora semper exerceant, et debilitatis crimen incurrere metuant, dum in semetipsis jam fortitudinis est premium, quod ostentant. Unde recte in laude sapientiæ auditori cuilibet per Salomonem dicitur : Coronam gratiarum accipies capiti tuo, et torquem auream collo tuo. » Ita ipse, lib. XXXI *Moral.* cap. xi.

Hinc nonnullis illustrioribus Martyribus, qui obedientia, disciplina, fortitudine et chiaritale præcelluerunt, hanc gratiam datam legimus, ut caput recisum a cervicibus manibus gestarent, aut illud ipsum pro sanguine lac funderet. Qua de causa? an ut caput testaretur se in vita obedientiæ et legis Dei fuisse studiosissimum? an ut caput vehit martyrii victimam et holocaustum Deo offerrent? an ut caput velut post mortem, imo in ipsa morte redivivum, quasi victoris de hostibus deque ipsa morte trophæum, in signum triumphi gestarent? Ita S. Dionysius Areopagita, plexus capite, « se erexit, ait Hilduinus m ejus Vita, sanotaque manu caput a corpore truncatum, angelico ductu gressum regente, et luce coelesti circum fulgente, pendulis cœpit brachiis vectitare. Et facta est comes multitudo coelestis exercitus exanimi ejus corpori caput proprium, ab ipso monte (qui inde dictus est *Mons Martyrum*) ubi fuerat decollatus, per duo fere inilliaria deportanti, usque in locum in quo nunc Dei dispositione et sua electione requiescit humatum, sine cessatione hymnis dulcisonis Deum laudans. Sed et cælos petentia divinorum spirituum innumerabilia agmina sunt audita, canore inæstimabilis suavitatis alternis choris modulantia : Gloria tibi, Domine, adjuncto frequentius Alleluia. Quod videntes et audientes innumeri populi, et multi etiam persecutorum, in Dominum crediderunt : non credentes autem nimio terrore perculsi, quique iu suas partes fugerunt. » An non fuit hic coelestis S. Dionysii triumphus? an non hic addita fuit gratia et gloria capiti ejus?

S. ihvnysii assecla B. Severinus Boetius senatui

Roman! princeps, ejusqnc ac fidei orthodox® acerrimus propugnator, a Theodorico rege Ariano capite mulclatus, caput suum abscissum utraque manu sustulit, rogatusque a quonam foret percussus, respondit : « Ab impiis; » cumque in vicinum templum venisset, et flexis genibus sacram synaxim sumpsisset, expiravit. Ita habet ejus Vita, et ex ea Baronius ad annum Domini 526.

S. Ursicinus medicus, ad martyrium corroboratus a S. Vitali, caput præcisum suis manibus detulit ad locum sepultura?. Ferunt nonnulli tres Jlm® ramos ex ejus collo exorlos, sicque a S. Ursino Episcopo cum capite in manibus, ac tribus r®iis ex collo orientibus, prout viderat, depicti i fuisse. Ita Hieronymus Rubeus, lib. I *Ilistor. Ravennatis*, qui hæc ex monumentis ejusdem Ecclesiae accepit.

S. Domneo Rergomas nobilis, cum Maximiano Imperatori crudelitatem in Christianos, et impietatem in Deum per litteras gravissime exprobrasse!, ab eodem capite plexus est. Ferunt Bergomates illum caput suum propriis manibus acceptum usque ad eum locum, juxta quem ecclesia S. Andre® exstructa est, gestasse : in qua ecclesia corpus ejus conditum asservatur, ita ex Officio Ecclesiae Bergomensis Philippus Ferrarius in *Catal. Sanet. Italice*, ad diem 16 Julii.

S. Donninus cubicularius ejusdem Maximiani Imperatoris ab eodem ob Christi fidem decollatus apud Juliam in agro Parmensi (quod nunc Burgum S. Donnini nominatur), caput suum manibus traus Sisteronem amnem ad jactum lapidis gestavit, post mullum temporis aperto tumulo caput intra ulnas tenens, suavemque spirans odorem, repertus est per miraculum splendoris coelestis : ita Surius et Philippus Ferrarius ad diem 9 octobris. Qui pariter ad diem 5 februarii narrat S. Gemulum Martyrem apud Ganuam in agro Mediolanensi, caput sibi amputatum sustulisse, eoque cervici aptato ad Episcopum (cujus nepos erat) pervenisse, ab coque fuisse sepultum. Sic et caput suum sustulisse narrat S. Proculum Martyrem Bononiensem, et S. Regulum Episcopum et Martyrem Populoni® sub Tolila.

S. Emygdus, Episcopus Asculanus in Piceno creatus a S. Marcello Papa sub Diocletiano Imperatore, capite plexus quod multos ad Christum convertisset, caput suum manibus sublatum ad trecentos passus in proximum montem gestavit, ibique conditus est nonis augusti. Ita ex monumentis Ecclesiae Asculapæ Philippus Ferrarius ad diem 5 augusti.

Porro caput S. Pauli, a Nerone præcisum, pro sanguine lac fudit, ac tres in terra dedit saltus, quibus tres fontes elicuit, qui etiamnum perennant, et magno advenarum studio visuntur : qua de re plura dixi in proæmio epist. S. Pauli, cap. vi.

S. Secundina virgo et martyr Anagninie, sub Deo Imperatore cum acriter cæderelur, in symbolum innocentis® et virginitatis pro sanguine lac

fudit, et odorem suavissimum exhalavit. Quo viso, populus virginem rogavit ut pro ipsis apud Deum intercederet; cumque virgo oraret, tonitruo ingenti personante, spiritum Deo reddidit; cujus animam virgineam Angeli concinentes : « Veni, sponsa Christi, accipe coronam quam tibi Dominus præparavit in reternum, » cum triumpho deduxerunt in ccelum. Ita ex monumentis Ecclesie Anagnin® Phil. Ferrarius ad diem 15 januarii.

S. Aetnilianus Episcopus Trebi® et Martyr sub Diocletiano, post superatas ardentes faces, equuleum, feras, saxa et rotas, capite truncatus est. Ex cujus corpore lac pro sanguino fluxisse, arboresque flores et fructus emisisse ferunt. Ita ex monumentis Ecclesiae Spoletinæ et Trebiatis Philippus Ferrarius ad diem 29 januarii.

Denique S. Gregorius, lib. III *Dialog*, cap. xni, narrat S. Herculanum Perusii Episcopum, a Totila capite truncatum, quadragesimo die a morte et sepultura inventum fuisse integrum et incorruptum : a Et quod, inquit, est magna admiratione venerandum, caput ejus unitum erat corpori, ac si nequaquam fuisset abscissum; sic videlicet, ut nulla sectionis vestigia apparerent. Cumque et hoc in terga verterent, exquirentes si quod signum vel de alia monstrari incisione potuisset, ita sanum atque intemeratum omne corpus inventum est, ac si nulla hoc incisio ferri tetigisset. »

Claudant agmen SS. Ursus et Victor cum sociis e Thebæorum legione, qui capita sibi præcisa manibus gestarunt usque ad locum sepultur®, ibique l exis genibus orantes ea deposuerunt, quasi reipsa dicerent: «Hæc requies nostra in sæculum sæculi. » Unde eodem in loco ecclesia in ipsorum honorem fabricata est; ita Surius, torn. VII, ad diem 30 septembris, qui et addit : « Venientesque surdi, aeci, claudi, paralytici, et quacumque infirmitate detenti, tangebant corpora Sanctorum, et subitam recipiebant sanitatem, æque ac energumeni. Et usque hodie, si fides petentium non titubet, per Dei gratiam curantur, n

Annon horum omnium capiti insignis addita fuit gratia et gloria?

Simplicius et congruentius alii censent hanc coronam et torquem piwmium esse ingenu® et prob® indolis, sapienti®, virtutis et obediendi® filialis. De ea enim hic agitur, non de fortitudine agonistica athletarum ; nam nihil magis probam indolem pueri ostendit et decorat, quam obedientia erga parentes. Unde Maximus, *serin.* 23 ex Euripide : « Suos, ait, colens parentes est Deo gratus, vivus simul et mortuus. Nihil enim est quod magis decorum et ingenuum sit liberis, quam si a patre bono nati sint, et ipsi genitoribus dignam referant gratiam. »

Porro quod corona et torques olim fuerint præmium sapienti®, liquet ex *Daniel*, v, 16, ubi Baispassar expositionem manus in pariete scribentis : *Mane, tehel, phares*, a Daniele repositus, hæc ei

præmia promittit : a Purpura vestieris, et torquem auream circa collum tuum habebis, et tertius in regno in eo princeps eris. « Et III Ev/r® m, 5, tres pueri disputantes de eo quod esset fortissimum; primus enim dicebat : « Forte est vinum ; » *secundus* : « Fortior est rex ; » *tertius* : « Fortiores sunt midieres, super omnia autem vincit veritas; » vincenti hæc præmia statuunt : « Cujuscumque, inquit, apparuerit sermo sapientior alterius, dabit illi Darius dona magna, et purpura cooperiri, et in auro bibere, et super aurum dormire, et currum aureo freno, et cidarim byssinam, et torquem circa collum; et secundo loco sedebit a Dario propter sapientiam suam, et cognatus Darii vocabitur. »

Coronia- Hinc etiamnum viris doctis, cum in academiis
« , ? » creantur Doctores, datur pileus caput coronans, et torques aureus collum ornans. Unde Lyranus: Antiquitus, inquit, sapientes utebantur torque aurea, et bulla ad pectus demissa in sapienti® symbolum, quæ in pectore claudi existimatur. Sic et S. Gregorius Nyssenus, horn, in *Cant.*: « Audi, fili, leges patris tui, etc. Ut infans, inquit, prompto et alacri animo attendat parentibus, pollicetur ex disciplinis ei ornatneuta fore puerilia. Est enim ornamentum puerile torques aureus in collo resplendens', et quæ jucundis ex floribus corona nectitur. »

Significat ergo hic Salomon juvenes ingenuos, præscribit nobiles et regios, disciplina, obedientia et virtute eximios, corona et torque donari lolitos. Idem sectati sunt Græci : hi enim pueros /legantes et optimis moribus prædilos coronabant, uti de Lysi testis est Plato in *Lysi*. Sic et Pythagoram ob insignem sapientiam aurea corona redimiri solitum, eamque publico suffragio illi decretam narrat Ælianus, lib. XII *Var. Hist.* cap. xxxii. Idem pluribus confirmat Carolus Paschalius, lib. V De *Coronis*, cap. ix, et lib. VI, cap. XXIX. Cum enim sapienti et probro datur corona, ipsa sapientia et probitas coronatur. Unde Apec, cap. IV, seniores 24 ob sapientiam et virtutem coronis aureis coronantur.

Hinc secundo, apposite Lyranus : Ut addatur, inquit, corona, scilicet pontificia, aut regalis aut ducalis, capiti tuo, *q. d.* Ob sapientiam quam obediendo discas a me, mereberis creari pontifex, rex, dux aut princeps : vox enim nnb /i-vlath, id est additio, corona, alludit ad nomen *Levi*, id est additus vel auctus; sic enim eum vocavit mater Lia, eo quod jam tres filios peperisset, et marito addidisset, *Genes*, xxix, 34. Iu tribu enim Levi fuit corona sapientiae et pontificatus, *q. d.* Si parentum disciplinæ obedieris, vocaberis crisque Levi, id est additus auctusque corona doctori et pontifici debita. Sic Joseph obediendo parentibus meruit donari sapientia et dono prophetiae, ob quam creatus est a Pharaone princeps Ægypti : Pharaon enim ob prævisam septem annorum sterilitatem et fertilitatem, coronam capiti

ejus imposuit, et torque aurea collum ejus exornavit, *Genes*, xli, 42. Corona enim potestatis et principatus, torques sapienti® est insigne. Cum ergo potestati copulatur sapientia, tunc jure ei datur corona cum torque.

Addunt aliqui coronam annorum et longævitatis hic accipi, qua pueri, apud Graecos, triennes et septennes coronabantur, quod jam discrimina mortis evasissent. Verum hæc corona Gentilium fuit, non Hebraeorum; natur®, non virtutis et grati®, ut patet ex Philostrato in *Heroicis*, in *Protesilaos*.

Denique pro *gratia* Septuaginta vertunt cica™ id est *coronam charitum*, sive *gratiarum*, *q. d.* Omnes grati® et Charites Dei suis gratiis et donis te condecorabunt. Hinc finxerunt Gentiles tres esse Charites sive Gratias, Jovis et Veneris filias, puta Aglaim, Thalam et Euphrosynen, quæ gratiam grati® adderent, imo rependerent Sic iidem, ait Tertullianus, lib. De *Corona militis*, finxerunt Pandoram (*q. d.* Omne donum) esse mulierem gratiosissimam &c deam, cui cæteri dii et de® dona dederint, nimirum Pallas sapientiam, Mars fortitudinem, Diana castitatem, Mercurius eloquentiam, Venus pulchritudinem. Ergo Charitum sive Gratiarum corona, et omnium virtutum et donum, puta justiti®, prudenti®, fortitudinis, temperanti®, pulchritudinis, eloquenti®, etc., conflatus et conventus.

Porro Aristophanes pandoram ait esse symbolum terr®, eo quod terra omnia ad vitam necessaria nobis suppeditet ac donet. Verius Pandoram dixeris esse B. Virginem, nipote cui Deus omnia Angelorum et hominum dona contulerit, adeoque in qua ornanda ceciderit S. Trinitas : Deus enim Pater ei contulit suam paternitatem, ut unigenito suo esset tam vice patris quam matris. Filius eam acceptavit in matrem, Spiritus Sanctus iu sponsam, ac ut sponsam omnibus suis charismatibus eam honestavit. Ipsa enim S. Trinitatis. ®que ac parentum suorum disciplinæ et legibus per omnia obedivit et obsecundavit.

10. Fili mi, si te lactaverint (Cajetanus vertit, *incitaverint*; Syrus, *adulando deceiverint*; Chaldæus *blanditi fuerint*) peccatores, ne acquiescas eis. — Syrus, *ne obedias eis*; Septuaginta, *fili, ne te seducant viri impii, neque velis*; Vatablus, *fili, si te decipere studeant peccatores, ne consentias*, ita ut eorum consilia ne quidem in mentem et voluntatem admittas, imo nec in aures, nedum in manus et opera. Congrue hoc monitum subnectit precedenti de audienda disciplina patris et matris, *q. d.* Jussi te audire et obedire monitis patris et matris, caque quasi lac maternum haurire, ut eo enutriaris ad omne robur virtutis : quocirca nunc te hortor ut caveas a blanditiis impiorum, quibus ipsi fraudulenter quasi lacte fallaci te inescare, et ad omnem impietatem pellicere satagunt. Parentibus opponit non extraneos, sed peccatores : quia præsupponit parentes esse bonos, ad

fungi officio parentum recte instituendo filium, ait Cajetanus. Pro *lactaverint*, hebraico est inD' *tephattu*, id est allicere, pellicere, decipere, seducere. Unde >B3 *peti* vocatur parvulus, qui facile pellicitur, illicitur et decipitur : quem proinde hic præmonet Salomon, ut blanditias hasce devitet. Noster apposite vertit *lactare*, quia alludit ad lac disciplina materna), et quia *lactare* per metaphoram idem est, quod blanditiis et promissis velul lacte aliquem inescare, allicere et decipere. Unde Comicus : «Nisi me lactasses amantem, et falsa spe produceres.» Et: «Imperitos rerum in fraudem illicis sollicitando, et pollicitando eorum animos lactas.» Dicit ergo : Lactet te mater pia, non vero te lactent impii. Suscipe cum lacte physico lac morale doctrina) materna), non adulterina) prædonum : lac emm est sanguis concoctus, et primum infantis nutrimentum. Quocirca «adnata sunt lac et genitura,» ait Aristoteles, lib. Ili *ϳlistar, animal*, cap. xx ; imo «lac quibusdam pro genitura est, ut piscibus : quæ vero lac habent, omnia mammis id continent. Mammo autem datæ iis sunt, quæ animal et intra se concipiunt, et in lucem edunt, etc. At quæ ova pariunt, hæc et mammis carent et lacte, ut pisces et aves. Lac tenuissimum cameli est, mox equas, tum asinæ : crassissimum bubulum est.» Idem lib. IV, cap. X : «Leo minus lacte abundat; cibus enim quem raro assumit, quoniam carnivorus est, in corpus absumit.» Quale ergo lac puer haurit, talis et indole et moribus evadit. Hinc Tartari nonnulli suos infantes lactant lacte canino, ut evadant feri, pugnaces, rixosi instar canum.

Ljc lym-
bolum
dovUj-
tue.

Lac igitur maternum est symbolum puræ, sincero), utilis et commodæ doctrinæ : hæc enim nutrit animara, sicut lac carnem. Lac tale est doctrina legis divinæ, quam olira docuit Moses, deinde Christus. Quocirca S. Augustinus in *Psal.* XXX, conc. I : a Christus, ait, sapientiam suam ut lac nobis faceret, carne indutus venit ad nos.» Idem, *Psal.* Ixv h : a Lac, ait, significat gratiam; manat quippe ex abundantia viscerum maternorum, et misericordia delectabili parvulis gratis infunditur.» Et in *Psal.* cxxx : « Dominus, ait, noster Jesus Christus panis, se fecit nobis lac incarnatus, et apparens mortalis, ut in eo finiretur mors, et non aberraremus a verbo, credentes in carnem, quod factum est Verbum. Hinc crescimus, ipso lacto nutriamur : antequam validi simus ad capiendum verbum, non recedamus a fide lactis nostri.» Et inferius : « Sic nos Deus vult nutriri lacte, ut non ibi remaneamus, sed crescendo per lac ad solidum cibum perveniamus.» >iem, lib. *De Quantitate anima*, cap. xxxiii, tom. I, ostendens quam utile sit lac Apostolicæ doctrinæ, quam Apostolus Paulus parvulis se polum dedisse prædicavit I *for.* ill : « Quod alimentum, ait, accipere, cum quis a matre nutritur, utilissimum est; cum jam grandis est, pudendum ; respuere, cum opus est, miserandum; reprehendere aliquando aut odisse, sceleris et Impietatis; tractare autem ac dispensare commode, laudis et charitatis plenissimum est.»

dere aliquando aut odisse, sceleris et Impietatis; tractare autem ac dispensare commode, laudis et charitatis plenissimum est.»

Hoc ergo lac doctrinæ legalis et Evangelic®, avide parvulo hauriendum a parentibus, tum corporalibus, tum spiritualibus. Ex adverso lac peccatorum illi contrarium, utpote veneno peccati infectum, omnino declinandum est, ac cane pejus et angue fugiendum. Sicut enim venenum lacti immixtum perniciosissimum est planctque lethale, tum quia cum lacte facile citoque permeat per totuin corpus; tum quia lac, utpote liquidum et molle, totam veneni vim imbibit, ipsumque fit venenum : sic prorsus, si blanditiis et lenociniis suis virus peccati occulte misceant impii, illudque propinent juveni inexperto, et blanditiarum avido, virus hoc plane in totam juvenis animam penetrat, illamque inficit et occidit : putat enim se lac quod videt, quodque ambit haurire, non virus quod non videt. Quocirca S. Augustinus *De Verbis Domini secundum Matth.* hom. 19, in fine : « Majorem prædam, ait, a viduabus blandimenta eliciunt quam tormenta; » fere enim omnes virgines et viduæ, quæ naufragium castitatis faciunt, id faciunt illectæ blanditiis, cum tormentis muli® usque ad mortem restiterint, et eliamnum resistant. Et S. Gregorius, lib. IV *Moral.* XAV, explicans illud *Jobi* : «Cur lactatus uberibus?» «Energis animus, ait, ad quædam se solatia falste consolationis inclinat. Unde fit ut incessanter crescat culpa favoribus nutrita. Curari autem vulnus negligitur, quod dignum premio laudis videtur. Unde bene per Salomonem dicitur : Fili mi, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis. Peccatores etenim lactant, cum vel perpetranda mala blandimentis inferunt, vel perpetrata favoribus extollunt. An non lactatur, de quo per Psalmistam dicitur : Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et qui iniqua gerit benedicitur? Difficile enim emendatur peccatum, quod linguis pravorum nutritur.»

Unde S. Bernardus, epist. 2 *ad Fulconem* : «Avunculus, ait, tuus quærit animam tuam, qui jam perdidit suam; verba oris ejus iniquitas et dolus, etc. Blanditur, sed sub lingua ejus labore dolor. Lacrymatur, sed insidiatur. Sperne blandimenta, contemne promissiones. Promittit magna, sed ego majora. Offert plura, sed ego plurima. Dimittes ergo pro terrenis coelestia, pro temporalibus retorna.» Et epist. 78 *ad Sugerium* : « Blanda, sed periculosa laus, cum laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et iniquus benedicitur.» Et inferius : « Veri isti sunt laudatores, qui ita bona laudare soleant, ut lactare in malis non noverint. Sunt enim ficti laudatores, veri autem detractores, quos Scriptura commemorat dicens : Vani filii hominum, mendaces filii hominum in state- ris, ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum. Ili plane sunt devitandi, juxta consilium Sapientis dicentis : Fili, si te lactaverint peccatores, ne ao-

quiescas cis. Habent ergo et lac et oleum peccatores suave quidem, sed venenosum, sed mortiferum. Molliti sunt, inquit, sermones ejus, hoc est adulatoris, super oleum, et ipsi sunt jacula. Habet oleum et justus, sed misericordia), sed sanctificationis, sed lætitiro spiritualis, n Et post nonnulla : « Quorant sibi jam in parvulis Babylonis dulces, sed truces matres, quibus lac mortis emulgeant, quos blandis mulceant favoribus, ac flammis nutrant sempiternis. Nam Ecclesia alumnus ex uberibus sapientiæ laciis melioris expertus dulcedinem, jam in eo coepit crescere in salutem, jam et eo satialis eruclat dicens : Meliora sunt ubera tua vino, fragrantia unguentis optimis. Et hoc ad matrem. Verum item gustato ac probato quam suavis est Dominus, ut vere patrem dulcissimum, ait ad ipsum : Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timen-
tibus te ! »

Porro duobus modis, ait Beda, lactant peccatores eos quos decipiunt, quia aut ad facienda scelera blandimentis alliciunt, aut facta jam favoribus quasi laudabiliter acta sustollunt. Istro sunt lamiro, de quibus mystice dicitur Taren. iv : « Sed et lamiro nudaverunt mammam, lactaverunt catulos suos, » uti ibidem exponit S. Hieronymus.

Ven. < i 11. Si dixerint : Veni nobiscum, insidiamur sanguini, ABSCONDAMUS TENDICULAS CONTRA INSONTEM frustra. — Sic et Aquila, Symmachus et Theodotion. Verum Septuaginta, si advocaverint te dicentes : Veni nobiscum, particeps esto sanguinis, abscondamus autem in terram virum justum injuste; Vatablus, si dixerint : I nobiscum, insidias struimus sanguini, absconditi latitabimus contra insontem absque causa; Chaldæus, abscondamur; Pagninus, abscondamus nos contra innocentem gratis; Syrus, abscondamus justo contritionem et perniciem; R. Levi, in latebris abscondamus et occultemus, « quod virum, inquit, quantumvis insontem e medio tollant, licet in eos vel alios nullam intulerit noxam, n

Dat exemplum clarum et obvium prœdonum, in quo ad oculum ostendit quibus artibus et lenociniis impii lactent et decipiant simplices. Solent enim adolescentes, cum sua luxuriose abliguriverunt, fieri fures et prædones, ut more solito licenter et deliciose vivere queant, ita R. Levi. Est mimesis; prœdonum enim voces et gestus imitatur et repræsentat, quibus illi in suam societatem pellicere student adolescentes, proponendo eis multas prædandi illecebras. Prima est : « Veni nobiscum, » q. d. Non primus, non solus prœdam invades, nos tibi duces erimus, tu nos dunlaxat sequeris, aut comitaberis, idcoque sub alis nostris latitabis; nos enim et viribus et armis et animis prœvalidi, te contra omnes viatorum incursus tutabimur. Ita nobiscum ages vitam liberam et licentiosam, ages quidquid volueris, delicate vives, non ex labore duro, sed ex rapto et obvio. Nos enim vivimus vitam libertinam, omnis jugi legisque expertem, idcoque felicem.

Secunda est : * Insidiamur sanguini, id est viro : hrocenim consistit in sanguine; vel « sanguini, » id est ad sanguinem effundendum, ait R. Salomon, q. d. Non aperto Marte, indicto bello vel duello, viatores aggrediemur : hoc enim nobis durum et periculosum foret, nec sine nostrorum sanguine, erode et præda potiremur; sed in silvis, vel antris angulisque latitantes ex insidiis incautos, imparatos et inermes adoriemur, itaque certo eos conficiemus sine ulla nostrorum clade, vel strage. Unde idipsum iterant et exaggerant, addentes : a Abscondamus tendiculas contra insontem frustra. » Vox *tendiculas* non est in Hebræo, sed subintelligitur in verbo *abscondamus*. Tendicula enim est laqueus, quem avibus et feris tendunt et abscondunt venatores, ut eas illaqueent et capiant. Simili modo hi prædones *tendiculas*, id est laqueos et insidias, struunt viatoribus. Sic Cicero pro *Cæcinnâ* ait : « Tum aucupia verborum et litterarum tendiculas in invidiam vocant. » Efficaciores erunt hro prœdonum illecebra, si verba omnia ex Hebræo cum Vatablo veritas per futurum, *insidiabimur sanguini, abscondemus tendiculas, deglutiemus vivum*, etc.

Magna ergo illecebra facinoris sunt insidia et latebra, quæ scelus quasi velant et contegunt, ut videatur non esse. Quod enim secretum est populo, videtur non esse : « Vilia, inquit Syne-
sius, lucem fugiunt, tenebras amant, et ut securius lateant, sub terras ire solent. » Hinc latro dicitur quod a latere adoriatur; vel a latendo, quod latenter insidietur, ait Festus. Sic et fur a furvo, id est ab atris tenebris quas sectatur, nomen accepit.

Tertiam illecebram suggerit tò *frustra*, quod primo Vatablus, Jansenius et alii passim vertunt, *sine sua culpa*, scilicet sine insonis noxa et mento. Unde Septuaginta vertunt, « *šix ü k*, id est *injuste*. Verum hic sensus illecebram non ponit, sed elidit et infringit. Innocentia enim et innoxia vita viatoris arcet homines, etiam barbaros, a nocendo. Quocirca Emmanuel Sa respondet, tò *frustra* non a prœdonibus dici, sed a Salomone interloquente esse additum. Mullo magis impertinens est aliorum expositio, q. d. Abscondemus illi tendiculas, sed frustra; Dei enim tutela et ope eas evadet is qui insons est et innoxius.

Secundo, apposite Cajetanus, q. d. Invademus insontem « frustra; » hebraica *gratis*, id est absque ulla causa, absque ullo litigio vel irritatione; itaque cum occidemus improvidum, antequam se defendere queat, imo antequam sciat se suamque vitam peti.

Tertio, planior et nervosior erit illecebra, si tò *frustra* referas ad *innocentem*, cri cohoret, q. d. Ne dicas insidias has lendi « con ra insontem, » Deumque esse innocentem vindicem; nos tibi asserimus ipsum esso insontem a frustra, » id est ipsum frustra studere innocentem : Deum enim non curare an quis nocens sit vel innocens; sed

omnia permittere fortunæ et naturæ, qua lit ut qui fortior et sagacior est, uti nos sumus, infirmiore et simpliciore superet et devoret. Quare statuimus Deum non defensurum insontem, nec ejus innocentiam remuneraturum, imo permisurum ut in inanus nostras cadat et pereat. Nec ergo innocentia, nec Deus eum tutabitur a nostris viribus, adeo armatis et insidiosis.

(*Inarto*, noster Salazar «> *frustra* exponit fraudulentem, doloso : sic enim dicimus frustrari hominem pro decipere et fallere, *q. d.* Abscondamus tendiculas frustra, id est fraudulenter et dolose. Verum hebraico est O3H *chinnam*, id est gratis, sine causa, quod procul abest a rw dolose.

Porro minus apte Cajetanus censet hos latrones vere non intendere, sed simulare tantum aedem, utpote ingens scelus quod juvenis statini exhorret : igitur dicere se minaturos duntaxat necem Viatori, ad hoc ut eum liberius spolient, ab coque aurum extorqueant. Nam rē *insidiamur sanguini* clare significat eos meditari effusionem sanguinis, id est necem, sed per insidias; volunt enim eum spoliare bonis, sed secreto, ut nemo factum resciscat, idcoque eum occidere destinant. Si enim vivum dimitterent, is dimissus scelus et scelestos proderet, imo reos apud iudices perageret: ut igitur hoc caveant prædones, eum primo occidunt, deinde spoliant. Scelus ergo, quia secretum, nihili estimant, et ludum jocumque lanistarum vocant, ac sanguinem quasi aquam elTundere se uliclitant, imo jactitant.

Va*. e». 12. Deglutiamus eum sicut infernus viventem, et integrum (Chaldæus et Syrus, *immaculatum*; hunc enim significat quoque Hebræum O»OJl *tamim*) quasi descendente in lacum. — Syrus, *in foveam*; Vatablus, *invoraginem*. Hebraice est *iorede bor*, tritum do plane pereuntibus, imo perditis. Aliqui pro *infernus* vertunt *sepulcrum*, *q. d.* Deglubamus eum sicut sepulcrum déglutit corpus nuper viventis, jam mortui. Tigurina, Lyranus et alii vertunt *barathrum* eodem sensu. Verum Hebraice blXü *schol* proprie *infernum* significat, itaque hic constanter vertunt Septuaginta, Chaldæi, Noster, Vatablus, Pagninus et alii passim. Vide Delrio, adagio 197. Et major est energia in devotione inferni quam sepulcri : nam a infernus insatiabiliter cava guttura pandens, » innumeros homines absorbet, et tamen perinde semper hiat, ac si nullum absorpsisset(1).

Alludit ad Core, Dathan et Abiron, qui vivi descenderunt in infernum, *Num.* xvi. Ad quos pariter David, quem sequitur hic Salomon, alludit *Psal.* cxxui, 3, dicens : a Forte vivos déglutissent nos, » *q. d.* Sicut hosce tres vivos absorpsit infernus, iique integri descenderunt in lacum in-

(t) Miurer, *devoremus eos*, insontes, *ut orcus* devorat *utientes* (id est homines) ; *et integros vitee*, probos devoremus, *ut* devorantur *qui descendunt in foveam*. Nimis quanta est Ewaldi versio, *devoremus eos, ut orcus, vivos, vegetos; et integros*, valentes devoremus eos, *ut qui*, etc.

fernalcm, ita pariter nos hunc deglubamus vivum et integrum, ut nostram sceleris gulam humano sanguine expleamus.

Nota : Té *deglutiamos* notat *primo*, aviditatem et voracitatem, *q. d.* Esurimus et sitimus insontis sanguinem, vitam et opes adeo avide, ut optemus eum vivum et integrum glutire, sicut lupus integras vivasque gallinas deglutiti Unde S. Chrysostomus, hom. 9 in I *ad Cor.*, ingluviem latronum describens : « Horum ora ferarum sunt, inquit, vel potius saeviora quam ferarum; avidius devorant, crudelius laniant, virulentius mordent. »

Secundo, notat facilitatem sceleris patrandi, *q. d.* Tam facile eum conficiemus, quam facile infernus conficit homines. Ita Jansenius. Unde pro *deglutiamos* hebraico est *niblaem*, id est *deglutiemus eos* subito et facillime.

Tertio, notat occultationem sceleris. Solet enim pudor juvenes a scelere detertere. Hunc ergo abs-tergunt dicendo scelus fore occultum : se enim insontem quoad corpus sepulchros in sepulcro, quoad animam cum transmissuros in infernum, ita ut nulla ejus pars, mentio aut memoria, quæ sceleris sit indicium, exstet. Unde Septuaginta vertunt, *deglutiamos cum sicut infernus viventem, et tollamus ejus memoriam de terra*. Est hæc ergo quarta peccati illecebra, quam impii proponunt juveni, ut eum ad sui societatem pertrahant.

Est catachresis: *deglutire* enim ponitur pro plano perdere et occidere. Occisor enim morali æslimabono usuque loquendi videtur ob aviditatem iræ, invidiæ vel avaritiæ, haurire et glutire sanguinem et vitam occisi, sicut cetus glutivit Jonam vivum et integrum. Unde illæ phrases in Scriptura: « Gladius devorabit carnes, Percussit eos in ore gladii (os enim gladii est os occidentis gladio), De cruore occisorum bibet. » Ita Olympiodorus in *Catena Græcorum* : Phrasi Scriptura, ait, deglutire vel abolere idem est quod funditus abolere, prorsusquo deicere et superare. Qui et mystice sic exponit, *q. d.* impii : Deglubamus virum justum, id est, eum dejectum de bellato et in nostros amores transferamus, ita ut perinde ac nos aliud nihil sapiat, aliud nihil sectetur, aliud nihil ambiat, nisi terrena et tartarea, idque vivus, id est sciens et volens. Sic possessionem ejus, id est omner quos Christo lucrifecerat, pessumdabimus. Sic e' Evagrius et Polychronius ibidem.

Est quoque metonymia : deglutiri enim dicuntur homines cum eorum opes, fruges et cibi, ex quibus pendebat eorum vita, deglubuntur. Unde parabolice, inquit Jansenius, notantur hic præsidēs, monopolēs, usurarii et similes, qui suis artibus et fraudibus rempublicam et miseros expilant per monopolia, usuras, iniquos contractus, etc., qui quo sint fortiores, in suam societatem multos pertrahere student. Hinc illud *Psal.* xtn, 4 : a Qui devorant plebem meam, sicut escam panis. » Et *Jerem.* n, 3 : a Omnes qui devorant eum. » Et *Marci* xii, 40 : « Qui devorant domos viduarum. •

Nola ri quod aiunt impii : *Sicut infernus*; cum potuissent dicere : *Sicut lupus, sicut cetus*. Quid enim homines scelesti et infernales aliud, quam scelus et infernum cogitent, loquantur, operentur? Jure ergo se inferno comparant, ulpole quorum tanta est cum inferno vicinitas et cognatio, eoque tacite ominantur se in infernum ituros, nipote quem suis sceleribus deberi non ignorant. Tanta est vis conscience, etiam impiæ.

Denique baie maxime ad Judæos occisores Christi, qui insontium fuit innocentissimus (ejus enim sanguinem vilamque sitierunt, et glutierunt quasi lupi et leones infernales), pertinere, de cisque proplu tice esse dicta et praedicta, censet S. Augustinus, lib. XVII *l)c Civitate*, cap. xx, Hieronymus, Beda, Hugo, Jansenius et alii passini. Unde Septuaginta et Noster vertunt in singulari, *deglubamus eum*, esto in Hebraeo sil plurale eos. Simile est *Sapient*, n, 12, quod citat quoque et de Christo explicat S. Augustinus loco jam citato.

13. Omnem PRETIOSAM substantiam (Symmachus wX«h«v, id est *divitiis*; Septuaginta ἡρτaw, id est *possessionem*) repeiuemus, implebimus domos nostras spoliis. — Est hæc quinta, eaque summa peccati illecebra, g. d. Occiso liero invadimus ejus armaria et sarcinas; in eis sine labore illico reperiemus aurum, argentum, gemmas et quaslibet res pretiosas, quibus quasi spoliis domos nostras replebimus. Hebræumenim xhō male significat implere duntaxat, non evacuare vel evertere, uti norunt omnes hebraico periti. « Omnem, » id est omnis generis, ut vertit Vatablus : est enim distributio pro generibus singulorum, non pro singulis generum, quam vocant logici. Efficacius vertunt Septuaginta, *omnem possessionem pretiosam* xxraXa&iju'ix, id est *occupemus*, vel *recipiamus* : *impleamus domos nostras spoliis*, q. d. In promptu est opima præda, qua nos noslrosque sine labore ditemus, tantum eam recipere et occupare oportet, ultro nobis offertur, sponte nobis in manum se dat, imo in sinum nostrum incurrit; aperiamus eum, ac tantas opes acceptemus. Singula verba habent pondus et emphasis, q. d. Non aliquam, sed omnem; non qualem qualem, sed pretiosam; non transeuntem, sed solidam substantiam; non magno labore vel pretio comparabimus, sed ultro oblatam reperiemus, eaque tanta est, ut non solum nos, sed et liberos, uxores domosque nostras illa simus non ornaturi, sed prorsus repleturi.

Similem illecebra fucum peccatori objicit daemon, caro et muudus, cum cum ad superbiam, avaritiam, gulam, aliudve scelus sollicitat; quidquid enim in peccato speciosum est et sensibus gratum, homini objicit; quidquid vero in eo deforme est, periculosum et noxium, ut periculum infamiae, carceris, vilæ, gehena®, etc., subticet et occultat.

14. Soutem mittb nobiscvm, marsupium unum sit omnium NosiBXM. — Hebraice, *sortem tuam cadere*

f«v in medio nostri : *loculus unus erit omnibus nobis*; Tigurina, *sortire nobiscum*; Vatablus, *consors noster sis*; Septuaginta, *sortem mitte in nobis, ei marsupium unum sit nobis*. Ita Complutenses. Addunt Romani, *communem crumenam possideamus omnes*. Verum, ut iidem notant, hæc verba videntur esse altera interpretatio sententiæ jam posita : « Marsupium unum sit nobis. » Sic Judas commune cum Judæis marsupium habuit, *Act.* 1,18, inquit Evagrius in *Catena Gracor*. Qui et mystice addit impios cum dæmonibus habere fcedus, et commune marsupium iniquitatis, idcoque et commune marsupium damnationis in gehenna cum cis habituros. Sic et Georgius ibidem : Sors, inquit, est recta voluntatis electio justaqne actio, q. d. Missa sancta et pia illa conversatione, qua usus es hactenus, conspira nobiscum ad liberam et licentiosam. Verum hæc mystica sunt

Ad litteram ergo *primo*, sensus est, q. d. Subi nobiscum communem fortune aleam; sors tua sit sors nostra, ut et unum nobis omnibus sit marsupium, in quod injiciamus quidquid predati fuerimus, q. d. Communis tibi nobiscum erit omnis præda, commune omne lucrum. Ita Jansenius. Unde aliqui sic vertunt, *sortem tuam dejicies*, vel *mittes inter nos*, id est particeps eris omnium quæ nobis predando comparabimus.

Secundo, q. d. « Tuam sortem, ■ id est, tuas opes commisce cum nostris, ut commîmes sint omnium fortunæ et loculi. Hoc enim exigit kx societatis arche, qualis est inter praedones fœderatos (1).

Est hæc sexta sceleris illecebra, nimirum communio prædæ opum quas habent socii praedones. Ubi recte notat noster Salazar verba hæc videri speciosa, sed dolum continere. Sævi enim et dolosi isti latrones, juvenem simplici m satagentes bonis spoliare, suadent, ut ea, quæ habet, in commune conferat, ut cum primum contulerit, ipsi abripiant. Rursum ex communione loculorum tacite inducunt ad communionem scelerum : ex illa enim hæc sequitur, imo illa ob hanc lit et initur. Quare hic verum est illud elegans Hebræorum proverbium

backis, buceos, bateaos, id est in loculis, in poculis et iu flammulis, sive in ira; supple, cognoscitur indoles et ingenium hominis : Hebræum enim *kis*, quo utitur hic Salomon, significat loculos, crumenam, marsupium, sacculum, in quem pecuniæ quælibet injiciuntur, ut asserventur et custodiantur, igitur qui communem cum praedonibus habet bursam, is omnium praedationum et scelerum, quæ ipsi per hanc bursam communem committunt, lit reus et particeps : periodo ac primi Christiani olim, et Religiosi nunc omnia sua in commune conferentes, participes Cunt omnium bonorum operum, quæ per

(1) Sensus : Sortem tuam ta mittas nobiscum, una crumena erit nobis omnibus.

hinc communionem opum, vitamque communem et socialem efficiuntur. Plus enim valet efficitque nummus, æque ac homo, sive pius, sive impius, in societate multorum sibi similium, quam si solus sit : perinde ac ciphra 0 sola nil valet, sed si eam subnectas unitati, facit decem; si denario, facit centum; si centenario, facit mide, et ita consequenter, juxta illud *Eccli.* iv, 9: «Melius est duos esso semel, quam unum : habent enim emolumentum societatis su®,» etc. Vide nostrum Hieronymum Piatum, libro 1 *De Bono status Rclig.* cap. xxvn.

Aliter Baynus, q. d. Capta præda sortes jaciemus, et quod sorte obtigerit tibi, id dabimus. Sin aliter mavis : « Marsupium unum sit omnibus nobis, » id est, omnia in commune conferamus, ut communes sint loculi, communis mensa, communes expens®, communis vita, ita ut altero alter nihil magis habeat, ait R. Levi. Sic et R. Salomon Isacides, q. d. Si voles, nobiscum spolia partieris ; si etiam magis placebit, sociali communique marsupio nobiscum vives.

Apolo- Porro dementiam eorum qui sociis animantur
r-* Pr*~ ad scelus, apposito piscium duorum apologo re-
vQDm praesentat Cyrillus, lib. II *Apologorum Moralium*,
cap. XVII. cui titulus : *Contra superbientes ex amicorum multitudine, quibus etiam animantur tn malum.*
« Piscis quidam septem ordinibus dentium armatus, cum vidisset alium piscem gladiati oris armatura munitum, dixit : O utinam natur® illius mirabilis ars, qu® tam disparibus formis, vena sapienti® cuncta fudit, mihi satis intus dentibus armato, hanc etiam deforis fortitudinem addidisset! Cui alius: Quid, inquit, ageres eo gladiolo? Mox ille : Illud quod cum meo dente facio. Quo audito, alter subjunxit : Postquam certe velles eo uti in superbiam et ad prædarn, carere tibi eo est melius quam habere. Præstat enim privari bono, quam uti in malum bono. Mal® enim voluntati licentia iniquitas est. Complet enim hujusmodi habita tanto iniquitatem celerius, quanto hanc agere sperabat avidius. Et propter hoc sulphur rogo, et gladius fatuo et iniquo, quid exspectatur inde, nisi ira, sævitia, violentia atque præda?» Deinde idipsum novo ursi et bovis apologo confirmat : «Dicam ergo (ne turberis diarissime) illud quod olim bos urso dixit cornua appetenti : Amice, bona sunt cornua, sed non tibi. Quin imo longe melius esset tibi postquam naturalibus armis abuteris, ut omnino dentibus privareris. Cum enim tuum cor sæviret iracundia, vires deficerent; et cum sanguinem durus venter appeteret, dens nequiti® deesset, et sic facultatis orbatio, aut iniquitatem corrigeret, aut sopiret. Quin etiam potestatis subtractio s®pe iram in mansuetudinem verteret, et in virtutem quidem necessitatem mutaret. Attamen cordi pessimo debet deesse organum tam armatum. Potestas enim superbiendi suscitatur ausum nvadendi, et mox quemlibet actum præparat

nocendi, et quantum potest complet effectum male faciendi. O certe miserum, cui peccare licebit, quia ad facinus se armat! vah, qui amicitiam vel potentiam omnia vincentem trahit in superbiam, aut prædarn, aut violentiam ! Hinc profecto bonum malum est, et amicitia fit inimicitia, lux tenebra, potestas clementia, et dira calamitas fit fortuna. Quibus elucidatis secessit. »

15. Fili mi, ne ambules cum eis : prohibe pedem tuum a semitis eorum. — R. Levi : « Ne vel una vice tantum, ait, cum illis iter habeas, ne illorum scelerata exempla in animum demittas, » q. d. Adeo noxium et pestilens est prædonum commercium, ut non tantum cavenda sit societas cum eis, et sors communis jam dicta; sed ne quidem ambulandum sit cum eis, nec commune iter cum eis habendum; idque *primo*, quia iter eorum tendit ad latrocinia et rapinas : qui ergo iter cum eis init, pergit cum eis ad latrocinia et rapinas; imo esto ipse id nescit, tamen data occasione facile prædationis vel rapin® alicujus iit particeps, qua inescatus discet furari et prædari, habitumque furandi et prædandi induet, quem postea dediscere et deponere nequibit : inhæret enim et serpit instar gangren® furandi consuetudo, uti docet B. Antiochus, *hom.* 4L Hanc rationem innuit Salomon cum subdit : « Pedes cniin illorum ad malum currunt, et festinant ut effundant sanguinem. » Hujus rei rarum est natur® exemplum et symbolum in lupo, cujus rapiendi et nocendi tanta est vis et noxa, ut scribat Plinius, lib. XXVIII, cap. x, vestigia lupi ab equo calcata, illi afferre torporem et noxam : perinde ac torpedo pisculus manum piscatoris torpidam efficit. Tanta est societatis vis et contagio (1).

Secundo, quia cum eis versari et ambulare, est infame et probrosum. Audit enim cum eis versans socius furum, comes latronum, id est fur et latro.

Ter/io, quia cum prædonibus ambulans in perpetuo versatur metu et periculo, ne aut ab iis ipsis ob avaritiam, iram vel vindictam occidatur; aut certe a iudicibus cæterisque, qui prædones insectantur, capiatur, et publico supplicio quasi fur et latro afficiatur, uti in Belgio subinde factum vidimus. Hinc sumpsit gnomen suam Ben Sira *alphabeto* 1, littera *phe* : « Averte faciem tuam a sociis malis, ne babeto cum eis iter. Cohibe pedem tuum ab eis, ne capiaris reti ipsorum. »

16. Pedes enim illorum ad malum currunt, et vergit FESTINANT UT EFFUNDANT SANGUINEM. — Syrus, *festinant ad oppressionem.* « Malum » accipe, *primo* culp®. Unde Septuaginta vertunt, *malitiam*, q. d. Prædones currunt ad latrocinia et rapinas quasi ad opima spolia.

(1) Hic est apodosis. *Fili mi* cum emphasi quadam repetitur e vers. 10, ut lector repetita hac compellatione excitatus, ad paternam illam, quæ sequitur, dehortar Uonem eo magis attendat*

Secundo, accipi potest malum pœnæ, *q. d.* Prædones prædando ruunt in suum perniciem, currunt ad malam crucem: hæc enim eos exspectat. Ita R. Salomon Isacides : a Decurrunt illi, ait, ut sui exitii sint artifices, adcoque in rerum ignorantia versantur, ut id non animadvertant. » Prior sensus magis genuinus est; sequitur enim : « Et festinant ut effundant sanguinem, » scilicet alienum : esto Salazar explicet suum, *q. d.* Ipsi occasionem præbent, ut sanguis ipsorum effundatur per iudices, quorum est plectere fures et latrones. Hinc rursum sumpsit gnomen suam Ben Sira, *alphabeto* 2, litt. *resch* : « Procul recede a vicinis malis, et ne annumereris societati eorum. Nam pedes eorum ad malum currunt, et properant effundere sanguinem. »

17. Frustra autem jacitur rete aste oculos pennatorum. — Syrus, *ante aves*; Chaldæus, *ante volucrem pennatam*; Arabicus, *retia non extenduntur alatis tyrannice*, vel *cum tyrannide*. Aves enim non advertunt ad quid retia sint expansa; unde nihil formidant, sed ad escam, quæ juxta retia jacet, avide advolant, inquit R. Salomon Isacides : ita impii quod abripiunt, intuentur, cum inquiunt : Omnem substantiam pretiosam reperimus; verum retia, quibus inambulant, non pervident, juxta illud : « Immisit in rete pedes suos, » *Job.* xviii, 8. Hinc dicitur frustra jaci, respectu avium et impiorum, quia ipsi licet videant rete sibi jaci, illud tamen non cavent, nec fugiunt : frustra ergo jacitur illis, cum nullum ex ejus visu commodum, sed ingens damnum, percipiunt.

Porro hæc sententia a variis varie exponitur : *Primo*, Cajetanus et noster Mariana, *q. d.* Sicut rete videntibus avibus frustra expanditur, nam Continuo avolant : sic plerumque artes nocendi, et insidiæ furandi prædandique deteguntur, tum quia divites eas indagant, ut se suaque tutentur; tum quia Deus pios protegit, ut evadant incolumes. Dei ergo protectio, æque ac justorum virtus et justitia, justis pro pennis est.

Secundo, R. Levi : *Frustra*, inquit, id est sine culpa et noxa avium, tenditur eis rete, *q. d.* Sicut aucupes innoxiiis avibus tendunt retia : sic prædones illi innocentibus struunt insidias.

Tertio, noster Salazar tres ingeniosas affert expositiones. *Prima* est : *Frustra*, inquit, id est dolose, tenditur avibus reto : sic prædones doloso insontibus tendunt insidias. Verum IllebræumcAinam significat *gratis, frustra, immerito*, non *dolose*. Et latino, licet apud priscos nonnullos *frustra habere* sit idem quod frustrari et decipere, tamen nullum scio classicum scriptorem, qui *frustra* nudum pro *dolose* usurpet. *Secunda* est, sententiam hanc legendam esse per interrogationem, hoc modo : Frustrane jacitur rete ante oculos pennatorum? *q. d.* Minime vero. Nam quantumvis libere per aera pennatæ aves ferantur, «liquando tamen seso ad terram demittunt, et

cassibus implicantur. Cum igitur aves liberæ aucupum dolis captari soleant, haud sperent illi fures et prædones se evasuros, quantumvis liberi sibi videantur : tandem enim instar avium capiuntur et strangulabuntur. Verum Latini codices omnes, æque ac Græci et Hebraei, hanc sententiam legunt assertive sine nota interrogationis, idque exigit tō *autem*, quod habent Latini, et t f pip, id est *enim*, quod habent Græci. *Tertia*, quam cæteris præfert, est opes quas prædones abripiunt, hic comparari avibus pennatis, *q. d.* Frustra prædones sperent se opibus furto raptis ditandos, aut se iis diu fruituros, quia opes mile partæ sunt quasi aves alate, quæ ab injusto possessore avolant, cumque eludunt, juxta illud cap. xxiii, vers. 5 : a Ne erigas oculos tuos ad opes, quas non potes habere, » scilicet juste, « quia facient sibi pennas quasi aquilæ, et volabunt in coelum. » liic sensus sane ingeniosus et subtilis est, ideoque magis symbolicus quam litteralis videtur, praesertim quia ad litteram videntur hic homines comparari avibus, non opes.

Quarto, Beda, Lyranus, Hugo, Dionysius, Jan-O'genius, et alii passim hanc sententiam et parceriniatn ad præcedentia referentes, sic plane et clare explicant, *q. d.* Fili, cave prædonum illecebras ; imitare aves, quæ videntes rete sibi tendi, illico avolant, juxta illud Ovidii : « Quæque nimis patient retia, vitat avis. » Ita ergo et tu hisce meis monitis instructus, statim eorum retibus te expedi et avola, præsertim alis coelestibus, scilicet timore et amore Dei, in cœlum.

Unde S. Gregorius libro XVI *Moral*, cap. x, in fine : a Frustra, ait, jacitur rete ante oculos pennatorum. Pennati quippe sunt bonorum spiritus, qui dum ad albora per spem veritatis evolant, apposita pravorum hominum deceptionis retiacula declinant, n Et Salonius : « Frustra, ait, rete, id est laqueus diaboli, objicitur sanctis et electis viris ; quia facile superare possunt insidias diaboli, qui suam conversationem habent in cœlis. » Audi et Lyranum : « Frustra, ait, laqueus persecutio » nis aut mortis tenditur electis qui pennas habent spei, charitatis et aliarum virtutum, quibus et coelestia dum vivunt, desiderant, et post mortem contingant. Habent et oculos mentis, quibus mala quæ patiuntur, transitura : et bona, quæ merentur, mansura in aeternum provideant; et reproborum superbiam finiendam, tormenta vero in æternum mansura. » Nimirum viri spirituales sunt mystica? qua dam aves oculos considerationis habentes, quibus retia dæmonum videant, et pennas auxiliorum coelestium, et cooperationis propri®, quibus longius aufugiant. Quare frustra dæmon ante illas laqueos obtendit, quos resistentes suæ nequitiae non potest ad se pertrahere. Unde S. Bernardus, serin. 52 in *Cantic.*, per pen- Et eoo- natos accipit contemplativos et exstaticos. « Fru- "uphtH stra, ait, jacitur rete ante oculos pennatorum. Quid enim formidatur luxuria, ubi nec vita sentitur.

Excedente quippe anima (in exstasi), etsi non vita, certe vilæ sensu, Decesso est etiam ut nec vite tentatio sentiatur. Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam? » Hic sensus uti communis, ita planus et probabilis est. Tantum illi obstat quod pleræque aves non fugiant retia, iis retibus capiantur ab aucupe, ut passim fieri videmus.

Quocirca quintus, et quarto fere contrarius sensus. SUS) is(jUC profUIK|ior Cf involutio, sed conformior Hebræo et Græco, est Hebræorum, qui hanc paræmiam non ad præcedentia, sed ad sequentia referunt: Hebræum enim ' Ai, id est quoniam, autem, porro, verum enim vero, significat hic ■^vam incipere orationem, similitudinem et parabolam, quæ applicatur et explicatur vers. seq. 18 et 19. Nam pro *tpsi quoque* hebraico est oni *vehem*, id est sic ipsi (1 enim cum copulat similia, idem valet quod sic), ubi clarmn est esse redditionem, sive explicationem similitudinis de reti et avibus, paulo ante proposita*. Rursum 10 sic semite, etc., est postparabola, quæ parabolam retis et pennatorum clare ipsis prædonibus applicat et explicat: solet enim Scriptura et Christus in Evangeliiis, parabolas et similitudines a se propositas mox applicare et explicare in postparabola, uti parabolam invitatorum applicat et explicat subnectendo: a Sic omnis qui se exultat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur, » *Luca*, xiv, 11. Et parabolam operariorum vocatorum ad vineam applicat dicens: « Sicerunt novissimi primi, et primi novissimi; nulli enim sunt vocati, pauci vero electi, » *Alatth.* xx, 10. Idem videre est in parabola pastoris requirentis ovem perditam, *Mutuli*, xviii, 14; et servi nolentis dimittere debitum conservo, ibidem vers. 35; et seminantis ac seminis, *Matth.* xm, 19 et 37. Sensus igitur est, *q. d.* Fili mi, cave ab istis prædonibus, quia ipsi in suam et tuam perniciem scientes et volentes ruunt. Ipsi enim tendunt quidem aliis retia et insidias, sed Deus illa ipsa retia ipsis tendit, eaque convertit in perniciem ipsorum, ut iis quasi aves rapaces (hisco enim, utpote noxiis maxime tendi solent retia, æque ac feris noxiis, ut apris, lupis, etc.) capiantur. Sicut enim frustra tenditur rete avibus, frustra, inquam, quoad aves, licet non frustra quoad aucupes, eo quod aves ita stolidi! sicut, ut licet retia expansa videant, tamen non cogitent ea sibi tendi, ideoque ad escam iuxta rete sparsam advolent, itaque reti involvantur et capiantur: sic pariter prædones isti, etsi videant sua furta, prædas et cædes passim detegi, ac periculum esse ne ob ea a iudice, vel a vicinis oppidanis, vel a viatoribus capiantur et plectantur; tamen ipsi ita insipientes et stolidi sunt, ut id non curent, sed continue furari et prædari pergant, quo fit ut scientes et volentes in sua prædorum retia ruant, atque ob illas capiantur et suspendantur. Sic explicat R. Salomon Isacides initio citatus, et noster Emmanuel Sa. Sensus est,

inquit, *q. d.* « Ut aves in rete cadunt ante ipsas expansum, sic isti videntes perniciem pereunt. » Sic dicimus vulgo: Frustra gladium vel furcam minaris latroni, quia ipse eam non curat, nec ob eam prædari cessat; rete enim hic est quasi furca avium. Hoc volunt Septuaginta, ideoque vertunt negative, ut explicent vim vocis Hebrææ *chinnam*, quæ ambigua est, et nunc privationem fructus vel effectus, nunc privationem culpæ significat, ideoque nunc idem est quod frustra, sine fructu vel effectu, nunc idem quod sine culpa, immerito, injuste. Noster prius significatum secutus, vertit *frustra*. Estque pulchra antithesis ad id quod dixit vers 11: « Abscondamus tendiculas contra insontem frustra, » *q. d.* Prædones isti censent, dicuntque justum frustra et sine spe mercedis colere justitiam. At errant, quin vero ipsimet potius frustra sunt injusti, ipsi frustra injustas prædas et cædes exercent: quia nullum ex iis fructum capiunt, nisi rete, quo capiantur, et laqueum, quo suspendantur. Septuaginta vero utrumque significatum complexi sunt. Ulrumqueenim significat *δixu*; *q. d.* Sicut avibus rapacibus *αίξω*, id est frustra, ostenditur rete, quia ipse illud non curant, nec cavent; at non *αίξω*, id est non injuste, non sine culpa, quia ipsæ suis furtis et rapinis meruerunt laqueum: sic pariter prædonibus istis *δixu*; hoc est frustra, ostenditur prædorum rete, id est supplicium et furca, quia ipsi eam non curant, nec cavent; at non *αίξω*, id est non immerito, non injuste, quia ipsi suis prædationibus eam meruerunt. Igitur quod ait: « Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum, » est proverbium significans frustra impiis ostendi supplicium, frustra furibus comminari carcerem et patibulum (1). Sic enim illud explicat Salomon dum subdit:

18. Irsi quoque (Hebr. *ct tpsi*, *ia* est *sic ipsi*) ver«.ii. contra sanguinem Sulm (minus rec'j Tigurina, Aben-Ezra, et R. Levi pro *suum* vertunt *illarum*, scilicet avium) insidiantur (quia insidite eorum ducunt eos ad necem et sanguinis vitæque effusionem, dum propter eas sæpe temporalem, semper aeternam mortem incurrunt. Unde explicidiiā **addit**) ET MOLIUNTUR FRAUDES CONTRA ANIMAS SUAS. — *q. d.* Fraudes, quas moliuntur aliis, recedunt in ipsorummet animas, dum eis periculum mor-

ti) Umbreit et Ewaldus: Quemadmodum rete frustra expansum est in oculis avium, id est, quemadmodum aves se indunt in rete licet ante oculos ipsorum expiisum, ita insidiosi isti homines, qui aliis perniciem parant, in exitium ruunt non animadversum. — Quartu interpretationum, ait Maurer, nulla satis apta est. M.i « pansum in oculis omnium *avium* non est rete expansum palam, spectantibus omnibus avibus, sed expansum ita, ut ejus escam animadvertero omnes aves possint, ut in oculos cadat ejus esca omnium avium, ita ut hic prodeat facillimus aptissimusque hujus et vers. 18 sensus: Frustra isti scelerati insidias ponunt piis (vers. 11) quam possunt plurimis (vers. 17j: nemo illorum capitur; sed capiuntur ipsi, ruunt ipsi in exilium quod pararunt alus (vera. 18).

Is præsens et æternæ creant : tñ enim *moliuntur* igniflcat non intentionem pædonum : non enim intendunt procurare sibi crucem; sed effectum et consecutionem, puta supplicium, quod ex scelere eorum sequi natum est. Et mox :

Vm», «0 io. Sic semita†, omnis avabi animas possidentium rapiunt. — Est epiphonema, et postparabola sive applicatio parabola*, <7. d. Sicut aves advolantes ad escam in reti propositam eo implicantur et capiuntur : sic *semita*;, id est actiones, puta furta et prædæ, quas avari isti pædones committunt, animas cormndem, qui illas possident, capiunt et rapiunt, dum propter illas rapiuntur ad carcerem, indeque ad patibulum. « Avaritia ergo occidit animam, et snipe corpus avari. « Unde pulchre Aben-Ëzra : « Quæ rapina sublata sunt, inquit, raptorem ipsum rapiunt. » Hinc Syrus et Chaldæi vertunt, *sic sunt viæ operantium iniquitatem, et animas dominorum suorum capiunt*. Furta ergo sunt retia, quæ ipsosmet fures illaqueant, et iudici capiendos offerunt. Ita Vatablus. Sicut, inquit, aves tametsi sparsum rete ante se videant, non propterea avolant, et periculum effugiunt, esca* nimirum attentæ, illisque est exitio ca esca : sic pecunia ei solet esse auctor necis, qui furto aut rapto est eam consecutus (i).

Confirmat hunc sensum experientia, qua videmus aucupes non frustra tendere retia avibus : nam eo plurimas capiunt; aves enim pleræque exceptis passeribus, cum sint simplices et stolidæ, nesciunt reto sibi in laqueum parari, unde ad illud secure advolant. Itidem pædones advolant ad suas prædas, quibus capiuntur. Dices : Aves cum vident ante se jaci rete, avolant, esto cum jam jactum est, ad prædam revolent. Respondeo : Avolant non ob rete, sed ob motum et sonitum, quem facit auceps jaciendo rete, quemque aves vident et audiunt, sicut avolant si quis alium quemvis strepitum motumve excitet. Rursum, qui* propinquæ sunt avolant, non quæ remolæ. D. nique hebraico non est præsens HIT zara, id est *jacilur*, sed præteritum miñO *mezora*, id est *jactum*, vel *expansum* est rete. Porro apte prædones comparai cum avibus pennatis, Hebraice ípD SJD *baal kanaph*, id est dominis alm, vel pollentibus ala, hoc est egregie alatis, ac in volando velocibus et strenuis, quides sunt aves rapaces, quæ dcirco aduncos habent pedes, requo ac rostrum, ad prædam comprehendendam. lite enim partim Datura, partim continuo usu et exercitio velocissime et fortissimo in prædam involant. Idem faciunt prædones.

Quocirca Auctor *Catena Greca*, cum Septuaginta legens, *haud enim frustra retia alatis tenduntur*, sic explicat, *q. d.* Non injuria, inquit, sempiterni ignis supplicium præparatum est illis, sed tequis-

(1) In hebr. esi, *sic sunt viæ*, id est, hæc est sors *omnis rapientis rapinam* >cu *intransis tuero*; *vitam Domini illius*, rapina) vel lucri, *uufferi*, scit, tapina vel lucrum.

sima ratione : utpote omnis generis malorum et flagitiorum magistris, et ducibus pessimisqua consultoribus. Retis nomine multiplex animarum pœna ad alarum, hoc est justorum male enatorum, interitum et exustionem ordinata denotatur. Pennatorum autem voce insinuantur homines animi fastu, alisque superbiæ usque ad nubes volantes; vel certe homines, qui alis sublati ab impiorum consortio, si velint, sejungere sese possunt. Hæc ipse.

Igitur deterret Salomon juvenem a societate pædonum, eo quod eorum insidias diu latere nequeant, sed tandem prodantur, itaque eos illaqueent et perdant : quare stultos esse, qui hisce laqueis sese ingerunt. Et hoc significat adagium : « Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum, » *q. d.* Frustra furaci et stolido pædoni minaris crucem si furetur, frustra ei ostentas patibulum : ipse enim ita prædæ est avidus et assuetus, ut impotenter et stolide in periculum crucis et patibuli sese conjiciat, inserat et inferat. Similes paræmiæ sunt hæc : a Turdus viscum sibi egerit; » ex excrementis enim turdi fit viscus, quo ipse capitur, a Captantes capti sunt. Sibi parat malum, qui alteri parat. Nemo læditur nisi a seipso. Sibi malum reperii. Fæccm bibat, qui vinum. Qui in altum mittit lapidem, super caput ejus cadet : et plaga dolosi dividet vulnera. Et qui foveam fodit, incidet in eam : et qui statuit lapidem proximo, offendet in eo : et qui laqueum alii ponit, peribit in illo, » *Eccli.* Awn, 28: vide ibi dicta.

Hanc gnomen juxta communem plurium expositionem paulo ante recensitam, apologo corvi et vulpis festive illustrat, et quasi exhilarat Cyriillus, lib. I *Apolog. Moral.* cap. v, cujus titulus est: a Dum mortalises, time ubique et semper. » Corvum famelicum, inquit, circumcirca volitantem vulpes æque famelica in antro latitans contemplata, ut cum ad se rostro feriendum alliceret caperetque pedibus extensis procubuit quasi mortua; at corvus dolum metuens, astute pectus vulpis aspiciens, ex ejus respiratione et motu deprehendit in vulpe vitam et fraudem. Quare « ore sumpte lapillo, ipsum super aurem jacentis projiciens, dixit : Scito non minus vidisse corvinum oculum, quam vulpinum. Nam si tuus subtiliter comparii famem meam, et meus oculus rimatus est fraudem tuam; sed ut amplius dicam, pluries oculum fodi sic jacentis. Ad hæc vulpes respondens ait : Egoque sæpius Itela collum tenui descendeutis. Tunc corvus subjungit : Utquid hæc facere voluisti? an putabas minus me tolerare posse esuriem, cumet magis sobrietas mo releveťnam crapula gravat, sobrietas tollit mentem; et ut magis te arguam, nimis offuscat prudentiam fraus furibunda. At illa querulo dixit : Dudum hæc didici, sed plus novi, ut quandoque bonus dormitat Homerus, id est Philosophus. Nam non semper ingenium rutilat, nec pari modo mentis est validitas semper apta. Siquidem uræditi periato

Appo-

quam plurimi, et parum gnaris sæpe diligentia salutis fuit. Sic serpens callidus negligentia perit, et mus vigilantia ungulam murilegi astutioris effugit, ac frustra jacitur rete ante oculos penatorum (*Proverb*, i, 17). Sed si scire volucris

quare tibi fraudis laqueos tetenderim, disce quoniam inter fures, cum possibilitas aderit, non est fides. Vade igitur, et donec mortalis es semper time, et ubique timens circumspectus attendas. Quo dicto, divisi sunt. •

TERTIA PARS CAPITIS

SAPIENTIA OMNES AD SE INVITAT, VENIENTIBUS MAGNA PRÆMIA, RECUSANTIBUS INGENTES POENAS INTENTANDO.

20. Sapientia foris (Septuaginta; *in exitibus*)
v«r». to. PRÆDICAT, in plateis dat (Syrus, *exaltat*) vocem suam.— Septuaginta ἰσχυρὰν ἀφτί, quod Complutenses vertunt, *audaciam sermonis habet*; Romana, eum *libertate agit*, liberam scilicet emittit vocem.
v«r». ii 21. Incapite turbarum (Pagninus, tumultuantium) CLAMITAT, IN FORIBUS PORTARUM URBIS PROFERT VERBA sua. — Pro *sapientia* hebraica est nWDD *chacmot*, id est sapienti® in plurali, quia licet sapientia complexe sit una, evoluta tamen est multiplex; multas enim continet partes, dogmata et præcepta. Ob amplitudinem ergo, æque ac maiestatem, sapientia usurpat nomen plurale, perinde ac Deus hebraico in plurali vocatur *Adonai*, id est Domini, quia ipse est Rex regum et Dominus dominantium; et *Elohim*, id est iudices, vel gubernatores, quia ipse est iudex iudicum et gubernator gubernatorum. Imo per «sapientiam» hic accipi potest ipse Deus sapientissimus, ut mox dicam. Sic *Job* cap. xli, vers. 10 et 20, elephas ob vastitatem corporis vocatur pluraliter *bcheinot*, id est bestia», quia instar multarum bestiarum est. Addit Vatablus: Utitur, inquit, plurali, eo quod sapientia a multis doceatur, scilicet a Mose et Prophetis.

Ts *foris* opponitur voci insipientium et impiorum. qui in angulis et domibus secreto sua venena spargunt, dicentes: «Veni nobiscum, insidiamur sanguini,» vers. II: insipientia enim et impietas male sibi consci® fugiunt lucem, quaerunt latebras; sapientia vero et sapientes de veritate confisi et audaces, libere et publice aperta fronte et clara voce in plateis prædicant. «Foris» ergo et «in plateis,» id est palam, ubique et apud omnes prædicat. Hebraicum enim mm *rechob*, et Græcum et Latinum platea, a latitudine dicitur, idemque est quod lata. Unde mystico Salonius: Sapientia, inquit, id est Christus, prædicat in plateis, id est in latitudine orbis, gentiumque omnium. Arctius R. Salomon: Foris, inquit, id est in scholis.

Pro *radicat* hebraico est nom faranno, id est jubilat. Jubilus significat tum lætitiā, tum suavitatem, tum claritatem prædicationis sapienti®. Unde Vatablus vertit, *voce perstrepat*; R. Levi, to•em suam extollit; Abcn-Ezra, *clamat, et ut præco insonat*; alii, *elata sublimique voce vocat*. Radix •nim ranan significat exclamare ex lætitia,

ovare, acclamare, gratulandi causa vociferari. Septuaginta vertunt τυωδρατ, quod cum sit verbum medium, tam active vertas, *hymnizat*, id est canit, laudat, quam passive *hymnizatur*, id est canitur, laudatur. Olim enim parœmiæ solebant a vulgo decantari in viis et plateis. Unde Syrus vertit, *sapientia in plateis laudatur*. Sic et S. Hilarius et Tertullianus mox citandi. Melius veritas active; ipsa enim sapientia hic hymnizat, id est quasi cantilando suaviter prædicat et concionatur. Unde Chaldæus vertit, sapientia *vicatim cantat*.

Per sapientiam accipi potest *primo*, increata, quæ est ipse Deus; hic enim per prædicatores, per angelos, porque omnes creaturas, quin et per inspirationes internas, puta per illuminationes intellectui inditas, et impulsus voluntati immissos, potenter hominibus prædicat sui timorem et amorem. Unde Hebraice est niOJFI *chacmot*, id est sapienti®, in plurali, quia omnes scientiæ et sapienti® inclus® sunt in eminentissima et simplicissima Dei sapientia. Unde R. Levi: Hæc omnia, inquit, eo spectant, ut divina sapientia in rebus creatis patefiat mirabili quadam evidentia, cum animadvertetur incredibilis sapienti® ratio, qua in rebus condendis est usus; hæc enim in omnium oculos et mentes statim incurrit.

Secundo, post Verbi incarnationem accipi potest sapientia incarnata, quæ est ipse Christus; Christus enim circuivit vicos, pagos et castella, prædicans ubique regnum Dei. Hanc enim sapientiam incarnandam tempore Salomonis pr®vidit Spiritus Sanctus et per eum ipse Salomon. Vide dicta *Eccli.* i, 1. Ita Beda. Et S. Hilarius, *in Psalm*, cxvni, littera da/elA, in fine, ad illud: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum*: Via ad vitam, ait, est angusta et tribulata, quia per multas tribulationes aditur. Sed sapientia in exitibus canitur, in plateis cum libertate agit. Ergo sapientia, quæ Christus est, in via illa, in qua nobis ex multis egressus est, canitur; in latitudinibus autem cum libertate agit, in quibus non solum habitare, sed etiam deambulaturam se esse promisit. Ergo viam Domini Propheta libere currit, posteaquam dilatato corde esse coepit. Non enim ante potuit viam Dei currere, quam ipse illa digna et ampla Deo efficeretur habitatio. » Et Tertullianus in *Scorpiaco*, vu, hæc explicans de Martyribus, intrepide Christum coram populis et

judicibus prædicanlibus : «Sophia, inquit, in exitibus canitur hymnis : cantatur enim et exitus Martyrum. Sophia in plateis constantiam agit : beno enim filios suos jugulat. Super summos autem muros confisa dicit, cum quis secundum Isaiam hic exclamat : Ego Dei sum. Et hic vociferatur : In nomino Jacob. Et alius : In nomine Israelis. O bonam matrem ! Opto et ipse in filios ejus redigi, ut ab ea occidar. Opto occidi, ut filius fiam. »

Porro Salvianus, lib. IV *ad Eccles. Cathol.* : * Sapientia, ait, in exitu canitur, cur eam non dixit cani in pueritia, non in juventute, non in statu rerum incolumium, non in prosperitatibus secundorum? scilicet, quia in his omnibus quidquid laudatur incertum est. Quamdiu enim quis subjacet mutationi, non potest cum securitate laudari, et ideo ait : Sapientia in exitu canitur. Exiens enim quis de incertis periculorum, certum merebitur evasa omni rerum varietate suffragium ; quia tunc stabilis et firma laus est, quando meritum non poterit jam perire laudati. Sapientia, ait, in exitu canitur. Quid est, quæso, sapientia Christiani? Quid, nisi limor et amor Christi? initium enim, inquit, sapientiæ, limor Domini. Et alibi : Perfecta, inquit, dilectio foras mittit limorum. Ergo, ut videmus, initium sapientiæ est in timore Christi, perfectio in amore. Itaque, si sapientia Christiani timorosi atque amor Domini, ita demum vere sapientes sumus, si Deum semper ac super omnia diligamus; et hoc cum omni tempore, tum precipue in exitu nostro, quia sapientia in exitu canitur. »

Tertio, cum Lyrano, Jansenio, Salazar et alila plane accipi potest sapientia creala, puta ipsa prudentia, honestas et virtus, ut sit prosopopoeia : Salomon enim hic inducit sapientiam quasi personam subsistentem, imo quasi doctricem et concionalricetn toto mundo predicanlem. Simile est cap. lx, vers. 1.

Porro sapientia tempore Salomonis prædicabat in vicis et synagogis ad quas conveniebant turbæ populorum, per Levitas, Sacerdotes, Pontifices, Scribas et legis doctores : uti Esdras scribe legit et prædicavit Dei legem publice in platea, ante portam Aquarum per septem dies, H *Esdræ*, cap. vin, vers. 3 et 18. Tempore Christi vero ipse Christus et Apostoli virique Apostolici prædicarunt in compitis, vicis, foris, tribunalibus, uti prædicavi Paulus coram Felice Preside, *Act.* xxiv, et S. Malachias Archiepiscopus Iliberniæ, leste S. Bernardo in ejus Vita, S. Dominicus, S. Franciscus; ac idipsum Patribus Dominicani et Franciscanis Indulsi! Benedictus undecimus, Extrav. *Intercunctas*, de privilegio, et Sixtus IV in *Compend. pri-dleg.*

Hic ergo modus prædicandi in plateis et compitis est priscus et Apostolicus, quem proinde hoc reculo Romæ, in Hispania, Lusitania, India, etc., a viris religiosi renovatum et revocatum magno eum fructu cernimus. Vide Franciscum Suarez .

tomo IV *De Religione*, libro IX *De Societate Jesu*, cap. 1, num. 25.

LX CAPITULUM TURBARUM CLAMITAT. — **Aquila**, SyiU-machus et Thecodotion, *dabit vocem suam*. *Caput turbarum* vocat locum, quo *caput*, id est precipuum et quasi summa populi et turbarum confluit, qui proinde turbarum est quasi caput. Caput ergo est locus capitalis, id est primus et precipuos populi, qualis est forum, nundinae, compila, synagoga, palatia principum, etc. Est climax sive gradatio, g. d. Sapientia non tantum in plateis, sed et in foris, nundinis, populi que coetibus preconis voce et more proclamat sua dogmata.

Secundo et pressius, *caput turbarum* est locus altior, uti caput membrum eminet, ex quo prece vel orator ad turbam subjectam verba facit, uti R<v. mæ erant rostra, apud Judæos et Christianos sunt pulpita, cathedræ, suggestus. Unde e locis editis preconizan!, ut ab omnibus exaudiantur. Hinc et praecones verbi Dei pulpitis et cathedris concionantur. Ac S. Franciscus rogatus quis esset, respondit : a Præco sum magni Dei. » Septuaginta pro *nvoim homiot*, id est *turbarum*, legentes *monchomot*, id est *murorum*, vertunt, *super summos muros clamitat instar præconis*; hoc enim est x. : k7i-Toi. Hinc et Chaldaeus vertit, *in capite arcium* preconizat; Syrus, in *vicorum principiis* condonatur.

LX FORIBUS PORTARUM URBIS PROFERT VERBA SUA. — Syrus, *in aditu portarum arcium*; Chaldaeus, *in introitu portarum per urbes*, quo scilicet confluit omnis turba rusticorum et viatorum, æque ac civium. Olim enim judicia fiebant in porlis, ut exteri et advenæ libere ad ea accederent. Iudices ergo sedebant in portis, quasi loco publico, libero, et omnibus tam advenis quam indigenis obvio. Ila S. Hieronymus in Amos cap. v, qui et causam addit : « Ut nec agricola, inquit, ad causam veniens, frequentia civitatis, et novo terreretur aspectu; nec urbis habitator longe ab urbe properaret, et subvectionem quæreretur jumentorum. » Unde Septuaginta Complulensium vertunt, *in portis civitatis considens dicit*; Septuaginta vero Romæ correcti addunt, *et in portis dynastarum assidet*; ut sit unius sententiæ Hebrææ duplex versio, quod et alibi subinde facium videmus. Mystice S. Hieronymus in Amos cap. v, per *portas* accipit virtutes; hæ enim sunt porte anime credentis, per quas ad credentes Christus ingreditur (Í).

Tropologice Polychronius in *Catena Gracorum* : < Hæc, ait, summam indicant sapientiam ubique prestare, ubique vim suam exercere, nec non omne hominum genus ad sui communionem et societatem invitare. Significant ad hæc, sapientiam in anima a malitia immuni percelebrem reddi; in ea porro anima sedem adeptam, quæ omni virtutum genere ornata et exulta est, admirabilia planeque stupenda operari, idque ma-

(1) Hebr. est, in ostiis, introitu portarum, scii, clamai in urbe eloquia sua dicit

finā cum audacia et libertate. Tertio insinuat sapientiam, dum apud sapientem abdita latet, iusta laude frustrari; exitum autem per orationem sapientis sortitam, mirifice commendari, magna* que operari; siquidem per exitus et plateas illius splendor et nobilitas denotatur; per muros autem ejusdem utilitas, et ad omnem vitæ usum vis et energia; similiter per dynastas significantur doctores, verbo opereque potentes.

22. USQUEQUO, PARVULI, DILIGITIS INFANTIAM, ET STULTI EA QUÆ SIDI SUNT NOXIA, CUPIENT, ET IMPRUDENTES ODIBUNT SCIENTIAM? — ChaklæUS et SjtUS, *usquequo, insipientes, diligitis insipientiam?* etc. R. Salomon, R. Levi et Aben-Ezra, *usquequo, simplices, seducti ab impostoribus diligitis infantiam*, id est, *vos ab iis seduci placido animo fertis?* In llebræo est elegans et efficax paronomasia; nam pro *parvuli* Hcbræum est DWTID *petaim*, pro *infantia* est 'D2 *peti*, q. d. *Usquequo, parvuli, diligitis parvitatem? usquequo, parvuli, vultis esse et manere semper parvuli? usquequo, infantes, non vultis avelli ab infantia et nugis infantilibus? usquequo, simplices, non excutitis vestram simplicitatem, dum per fraudulentorum lactationes, adulationes et fraudes sinitis vos decipi, ac in fraudem et ruinam induci instar puerorum? Infantes enim et pueri prorsus nolunt avelli a matris uberibus et lacte, cui assueverunt.* Ciraiin Unde matres ubera oblinunt sinapi, ut pueri accutnf-rem sapientes, ubera fastidiant, discantque uti ¶mo. solidiore cibo, itaque viribus et animo corroborentur et crescant. Pari modo homines carnales et pueriles nolunt a sua vita carnali et puerili avelli, donec per tribulationes Deus eam ipsis faciat molestam et exosam (1).

Secundo. *Secundo*, pueri amant suas nuces et crepundia, eaque præponunt nummis aureis et argenteis, quia illas comedere possunt, sentiuntque suaves, nummos vero gustare nequeunt; omnis enim sapientia puerorum est in ore et sapore. Ita carnalis homo non sapit quæ spiritus sunt, sed quæ carnis, donec gustato spiritu desipiat illi caro. Certum et determinatum est tempus infanti®, in quo infantibus nugæ tractare et infanlire permittitur, donec disciplinæ capaces sint, cum scilicet firmiore sunt corpore et cerebro, quo facto, pueriles nugæ eis adimuntur, et ad seria traducuntur. Ita pariter nonnulla tironibus in Ecclesia et monasteriis permittuntur, quæ maturioribus vetantur, uti docet Apostolus, *llebr.* v, 13.

(1) Hcbr. est, *quousque, fatui, diligitis fatuitatem? Et quousque irrisores irrisione delectabuntur? Et quousque stulti odio habebunt scientiam? Fatui* quidem sunt, qui ex incogitantia ac mentis simplicitate potius, quam consulto peccant; *irrisores* vero, qui tantum absunt, ut melloni monentes admittant, ut potius profano supercilio despiciant irrideantque; *stulti* denique sunt, qui stolidi et inani persuasionē sibi jam sapere videntur, resipiscētiā aliis quibusvis potius, quam sibi ipsi necessariam autumantes.

Tertio, pueri amant libertatem et lusu: « Lu- Tmu* doro par impar, equitare in arundine longa, * fabricare domos luteas, ex aqua et smigmate per fistulam sufflando bullas excitare, quo mox tennes vanescant in auras. Unde impius Lysander apud Plutarchum in *Apophthegmat.* dicit: «Jurojurando viros, talis pueros oportet fallere, n Ita major pars hominum ludicras et pueriles nugæ amat. Quid enim sunt opes, dolici®, honores huius mundi, si cum coelestibus et æternis comparentur. nisi lusus et nugæ puerorum? Merito ergo Salomon patrem Davidem, *Psal.* iv, secutus, admirans eorum simplicitatem et stoliditatem, commiserando exclamat: « Filii hominum, usquequo gravi corde? ut quid diligitis vanitatem, et quærilis mendacium?» Diligis speciosas domos, feminas, mensas? diligis vanitatem. Mentitur femina se esse speciosam, cum intus sit latrina stercore et sordium. Mentitur honor se coli et esse in pretio, cum honoratus a paucis, a nullis vilipendatur et probris affleatur. Mentitur vinum se oblectare gulam, cum mox stomachum degravet, caput affligat, hominemque ad omnia, quæ hominis sunt, ineptum faciat. Usquequo ergo, o pueri, diligitis infantiam, infantiles nugæ, umbras, fraudes et mendacia?

Quarto, pueri cupiunt sibi noxia, v. g. mei, sac- (riuu diarum, poma, quæ in cruditates et vermes vertuntur, ideoque eis stomachi dolores et morbos conciliant. Rursum pueri arsenicum, quia similo, pro saccharo comedunt, itaque eo, utpote veneno, se enecant: sic oleum hauriunt pro mele, vinum pro lacte, itaque illo stomachum, hoc caput inebriant et destruunt: simili modo carnales amant pueriles voluptates, quæ noxam corpori et animi tum præsentem, tum reternam creant. Hinc illa trita: « Puer glaciem: Puero gladium. »

Quinto, pueri oderunt scholas et scientiam, ne QniuM cogantur manum ferule, oculos libro, mentem disciplinæ subicere et alligare. Nota est astutia pueri, qui jussus a magistro præeunte recitare alphabetum, ac dicere A, B, C, nunquam magistrum subsequi voluit, nec dicere A, B, C. Rogatus causam cur rem tam facilem detrectaret, respondit: «Nolo dicere, ne cogar discere.» Ita camales nolunt subicere se severæ disciplinæ virtutis et legis divinæ, sed vivere libertine et ad libitum, in quos convenit illud: « Bis pueri senes. » Hinc et apud Gentiles vera Dei fide destitutos, sapientia semper fuit infans. Quocirca per *infantiam* Lyranus et Rugo accipiunt *bona delectabilia*; Jan- senius, *bona fortunes*; Salazar, *levitatem morum studia ludicra, irrisiones et ludibria, quæ* pueris familiaria esse solent. Unde pro eo quod nos habemus: « Et stulti ea quæ sibi sunt noxia cupient, » llebr.TUm est, *et derisores derisionem desiderabunt sibi*. Insipientes enim, æque ac pueri, sunt ridiculi, amantque derisiones, id est res ridiculas et nugaces, quæ ipsis sunt noxiæ; unde eas ipse in aliis derident. Quocirca Vatablus vertit, yuou>

que, stolidi, stoliditatem diligitis, et illusores sibi illusionem placent (gaudent illudi, imo sibi ipsis illudere), *et stulti scientiam odio habent?* Pagninus, *usquequo, simplices, diligitis simplicitatem*, etc. Porro Septuaginta ri *petaim* vertunt *simplices*, id est innocentes, ideoque justos, ac *peti* vertunt *innocentiam*, id est justitiam : sic enim habent, *quanto tempore innocentes inlurserint justitia!, non erubescunt*. Tò *non erubescunt* non est in Hebræo, sed Septuaginta ad explendum sensum suum id subaudiri consuerunt. Hec versio licet prima fronte alio abire videatur, tamen in fine eodem quo nostra Latina redit, *q. d.* Pueri, qui suis na> niis puerilibus semper inhærent, confusionem et probum subeunt; igitur fiant *petaim*, id est simplices, sed alio sensu, scilicet fiant innocentes et justī : sic enim nunquam probro et confusione subiacent, sed omnis probri expertem vitam agent; innocentia enim et justitia probro vacat, laude abundat.

cap. XV] : « Membris infirmi, corruptis humoribus
Apolo- cap. XV] : « Membris infirmi, corruptis humoribus
fu » quod aggraviati, sitibunda sanguinis apposita sangui-
pén- su8a Sllji gratulari coepit, quod ad fontem venam-
mlt. rum venisset a se diutius exoptatum. Cum igitur
acumen oris per cutis poros, thesauri vivifici venam attigisset, et totis nisibus deliciosa aviditate id quod sitiverat affatim biberet, arte mirabili nocivum ab utili sequestratum, natura diligenti sagacitate promanante, malis male cupida plena facta est. Cum autem Icthalis haustus in ipsam totam perfusum virus inciperet ebullire, ac quantocius pararet virus mortem venenatam cum ingenti dolore accorsero; coepit cum ingenti clamore disrumpens singultire. Ad cujus dolentis vocem mox accurrit formicula granum trahens, quæ dixit : Quid est quod accidit tibi? Cui illa : Amatam quippe sanguinis potavi alimentum, et exhausti venenum : cupidam enim decepit me propinator avarus, qui retinens sibi commodum, sugentis in perniciem dedit virus. Tunc formica subjunxit : Bene video, quod stulti ca quæ sibi sunt noxia cupiunt (*Proverb. i, 22*). Et adjungens ait : Nescivisti quod qui alienum sanguinem sugit, propriam perditionem sumit? Et dum malo quod cupiverat, rapit, hoc lelhaliter postmodern evomit, et se sibi charissimum perdit?» Deinde idipsum exemplo draconis, crocodili et raptorum evincit : « Ilac etiam draco callidus peste cupiditatis illuditur, qui, ut naturales tradunt, dum hostiliter concupitum elephantis sanguinem avidius sugit, eodem se perimit, et non tam jucunde bibit, quain dolorose se exstinguit. Totum enim quod rapitur, raptori vinis est. An ignoras, quod avarus raptor, dum lupinis dentibus et crocodilico morsu alienam rem devorat, propriam alienat, totum se dissinat, et cor vastat? quoniam quod malo congregat, raptoribus parat. Sio Chaldaeus

Assyrium, Persa Chaldæum, Græcus Persam, ac praedonem Græcnm prædo exspoliavit Romanus, Gaudeo igitur quod nullius sanguinem sugo, sed res meas providentia curo, diligentia quæro, justitia congrego, sapientia servo. Quo dicto sanguisuga simul cum vita cruorem raptum evomuit. »

23. Convertimini ad correptionem IPagninus e Vatablus, *increpationem*) meam : en proferam vobis SPIRITUM MEUM, ET OSTENDAM VOBIS VERBA MEA. — Pro *proferam* hebraice est n>''3X *abbia*, id est *eructabo, emanabo, scaturire faciam*. Aquila et Thcodotion, id *effundam*; Septuaginta, id est *praemittam vobis spiritus mei dictionem*; Tigurina, *en efflo vobis spiritum meum*; Vatablus, *en depromo mentem meam*. Sensus ergo est, ait R. Levi et Aben-Ezra, *q. d.* Filii hominum, relinquitte nugas pueriles, sat infanti® datum; convertite vos ad meam disciplinam et meliorem frugem, date vos severiori vite, abdicat carnales voluptates, sectamini spirituales. En vobis impendam cordis et influxus mei scaturiginem, praestabo ut spiritus meus in vos affluenter derivetur, ut vobis perennes sapientiæ et virtutis influxus indo dimanent, ad eum modum quo e fonte aqu® scaturiunt.

Igitur « proferam vobis spiritum meum, » id est, ut sequitur, « ostendam verba mea, » quæ mente concepi, nimirum eloquar spiritus, id est mentis me® sensa, ita clare, sincere, copioso ac libere, perinde ac e fonte aqua clara, limpida, copiosa et libera emanat, ita ut nulla vi aut obturatione sisti vel inhiberi queat; imo quo magis obturatur, eo majore vi et conatu erumpit. Talis enim debet esse doctor et præco sapientiæ, ut nullis blanditiis vel minis ejus libertas docendi veritatem, arguendi vitia, monendi et exhortandi impediatur, sed contra omnia obstacula fortius eluetetur et erumpat.

Insuper Beda per *spiritum* accipit iram et vindictam ; irati enim iras spirant et naribus efflant, *q. d.* Nisi convertamini, depromam in vos spiritum, id est indignationem et vindictam meam, atque « ostendam, » id est re ipsa exhibebo, et opero complebo minas meas, quas verbis meis vobis sæpo comminatus sum. De vindicta enim proxime sermonem subnectit. *Spiritus* cmm significat vim. impetum æstusque animi nunc miserantis, nunc indignantis, nunc dolentis, nunc lælantis, quales fuere in Eliu dicente : « Plenus sum sermonibus, et coarctat me spiritus uteri mei. En venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas novas disrumpit. Loquar et respirabo paululum: aperiam labia mea, et respondebo, *Job xxxi!*, 18. Uosce affectus hic induit sapientia. ideoque ingenti spiritu concionatur. Nunc enim miseretur hominum infantiam et stoliditatem, nunc indignatur, nunc blanditur, nunc comminatur, ut ostendat verba sua esse vera, salutaria, necessaria ad felicitatem. Eisdem induat concionator et sapientiæ præco, ut magno spiritu

et efficacia concionetur, ac auditores in omnes partes quiaquaversum exagitet, donec eorum corda contundat, molliat et flectat ad timorem et amorem Dei.

V«n-14. 24. Quia vocavi, et resuistis; extendi manum MEAM, ET NON FUIT QUI ASPICERET. — Hebraice, *qui attenderet; Septuaginta, quoniam vocabam, et non obedistis; et extendebam verba, et non attendistis; Syrus et Cbaldæus, quia vocavi, et non credidistis, elevavi manus meas; Syrus, extuli vocem meam, et non auscultastis; Arabicus, quia vocavi vos, et non obedistis mihi; garrivi* (visus sum garrire vobis) *multos sermones, et non auscultastis eis*. Alloquitur impœnientes, qui in sua infantia et insipientia, puta concupiscentia et peccatis, persistere volunt. Hisce enim indignatur, quod suam vocationem, opcin et consilium despiciant, ideoque eis minatur misérias præsentés et æternas (1).

Porro vocat Deus, tum exterius per verba sacre Scriptura, per doctores et prædicatores, per præceptores et viros pios, etc.; tum interius et precipue per gratiam excitantem, puta objiciendo intellectui statum periculosum, in quo peccator versatur, damna peccati, gehennæ tormenta impiis parata, ac gaudia coeli piis decreta. Igitur hinc liquet Deum peccatores vocatione et gratia sua excitante prevenire, ut resipiscant et convertantur; sed in peccatorum libero arbitrio situm esse, ut vocationi et gratiæ Dei consentiant vel dissentiant pro libito, uti ex S. Augustino docet Concilium Tridentinum, sess. VI.

Jam vocare proprium est verbi et vocis: hinc appropriatur Verbo, id est Filio Dei, qui ante incarnationem per verba mentibus hominum immissa, eos vocabat ad pœnitentiam et salutem; hæc enim verba creata manant a Verbo increato, ejusque formam gerunt, et ab eo vim suam accipiunt, uti docet S. Augustinus, tract. 1 in Joan. Post incarnationem vero, per os et vocem humanam a se assumpta, predicando omnes vocavit ad se et ad salutem, dicens: « Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos, » *Matth.* xi, 28. Apostolos vero virosque apostólicos vocavit, et etiamnum vocat ad apostolalum, dicens: « Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum, » *Matth.* iv, 19. Mundus, inquit S. Bernardus, vocat et lactat, ut inficiat; diabolus vero, ut etiam interficiat, ac tanquam lupo mactet et perdat; ego autem cur, nisi ut reficiam? Reficiam enim vos interno pastu, qui vestra satiet desideria, sitim exstinguat, qui requiescere vos faciat, ut non sit ultra quod cupiatis; in me enim sunt pascua vite, in me verissima et gratissima mentis refectio.

Dr» 'i- Jam extensio manus multa hic subindicat: illa enim multis de causis fieri solet. *Primo* ergo Cajetanus oenset hic quatuor gratiæ Dei beneficia

(i) Pr» *aspicere* .«cil. manum, ut Hieronymus scripolatē verUI, melius pouereitur *allindere*.

quatuor hisce membris denotari. In vocatione boni beneficium excitandi: in extensione manus oblationem auxilii: in consilio instructionem ad eligendum bona: in increpatione monitionem ad fugiendum mala: ut enim a mala vita convertamur, bene vivamus et salvemur, necesse est primo, ut a Deo ad veteris vitæ detestationem, et novæ desiderium excitemur; *secundo*, ut ab eodem ad id perficiendum, per crebras excitationes et gratias corroboremur et adjuvemur; *tertio*, ut conversi ad malum non recidamus; *quarto*, ut bona opera studiose exerceamus, in iisque perseveremus usque ad finem vitæ. Hinc verbum Dei in Scriptura vocatur *brachium*, quia ita vocat et suadet, ut simul et brachio manuque potenter juvet ad id quod jussit exsequendum, ut inexcusabilis sit homo, si Dei vocationem non acceptet, et manum Dei ad opitulandum extensam non arripiat. Hoc est quod ait Isaias i ii, 10: « Paravit Dominus brachium sanctum suum, in oculis omnium gentium, et videbunt omnes fines terre salutare Dei nostri. »

Secundo, Lyranus censet Deum manus extendere, ut peccatorem in barathro peccatorum demersum et sepultum potenter extrahat, et ad lucem gratiæ ac justitiæ educat: sic enim ei, qui in foveam profundam lapsus est, manum porrigimus, ut cum ex illa extrahamus.

Tertio, R. Salomon et Baynus censent sapientiam extendere manus, ut hoc signo omnes ad se advocet, ad hoc, ut in disciplinam suam, imo in sinum maternum se tradant. Sic enim mater exporrecta manu advocat et attrahit ad se filiolum, ut cum in sinum et ad ubera recondat. Unde Septuaginta et Syrus vertunt, *extendi verba et vocem meam*.

Quarto, Jansenius censet Deum manum extendere, ut indicet viam salutis, quæ est lex Dei. Sic enim extenta manu et digito viatori ignaro viam demonstremus.

Quinto, Vatablus censet Deum manum extendere, ut hoc signo silentium indicat, ut scilicet omnes silenter sapientiam loquentem audiant.

Sexto, Martinus de Roa, lib. 1 *Singular*, cap. m: Serto. Manus, inquit, signum est, quo Deus et sapientia suos ad militiam evocat, juxta illud *Isaia* xli ix, 22: « Levabo ad Gentes manum meam, et ad populos exaltabo signum (vexillum militare) meum. » Hinc et olim inter Romana signa erant quidam in formam crucis, et supra eam manus extensa: manus enim est symbolum amicitia, æque ac pugna» et belli pro amico. Deus enim, cum adhuc in alienis castris sub hostili principe et signo stipendia faceremus, summa cum benignitate nos vocavit, venientes cum majore recepit. Huc referri potest illud Prov. i: « Extendi manum, et non fuit qui aspiceret. » Queritur enim, quod, cum multos ad se velati sublato signo evocasset, nemo nomen illi dederit: hæc Roa. Huc pertinet quod manus extendere sit Da-

cisci et reconciliari volentis, *q. d.* Deus : Ego injuriarum mihi u vobis illatarum oblitus, prior extendi dexteram invitans vos ad meam reconciliationem, ulque vos vicissim in signum renovati foederis dexteram vestram meae consereretis : at vos me exten* lentem manum respuistis, vestramque retraxisti» .

Septimo, Be a : Extendere manum, Inquit, est beneficia offero et conferre, imo incogitanti ea ingerere et obi adere. Juxta hanc phrasin ait Ecclesiasticus IV,; » *« Non sit porrecta manus tua ad accipiendum, q -d dandum collecta.» Hinc Artaxerxes Longima. us, teste Plutarcho in *Apoph. regum*, dicebat, sibi quasi principi (qui est Dei imago in terra) manum ad dandum, puta dexteram, esse longissimam, alteram vero ad detrahendum, puta sinistram, contractam esse et brevissimam. «Regalius enim esse addere, quam adimere.» Sic Deus ad dandum est longimanus, ad accipiendum vero brevimanus, imo nullimanus. Quocirca S. Paulus celebrat hanc Christi sententiam : « Beatius est magis dare quam accipere. » *Actor*. XX, 35. Vide ibi dicta.

Octavo, extensio manus signum est comminantis : sapientia enim minatur iis, qui se vocantem respuunt, poenas gravissimas, uti mox audiemus.

Denique extensio manus signum est summi amoris et desiderii, quo Deus et sapientia homines omnes expansis charitatis brachiis complecti, stringere sibi agglutinare satagunt. Hac de causa Christus in cruce brachia extendit, ut iis totum mundum amantissime complecteretur, imo extendit manus quasi rogans et obsecrans, ut ad eum accedamus. Extendimus enim manus cum Deum oramus et obsecramus, uti multis ostendit *1 Timoth.* ii, 8. Hoc est quod queritur Christus *Isaia* 1 x v, 2, et *Roman*, x, 21 : «Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona post cogitationes suas. »

Nota : Hæc primo et proprie ad primam vocationem, qua peccator ex peccato evocatur ad sapientiam, id est justitiam et virtutem, pertinent : quia enim hanc respuunt impii suis cupediis addicti, idcirco eis perditionem comminatur. Secundario tamen et consequenter possunt adaptari secundos vocationi, qua quis ex minori justitia vo-

Mur ad majorem, v. g. ad perfectionem, vel ad vitam religiosam. Hæc enim vocatio licet non sit præceptum, sed consilium, tamen quia a Deo manat, nullo modo respuenda est, ne ejus sapientiam, bonitatem et majestatem spernere et despiciere videamur, quod sane Deo est injurium. Spernitur enim ejus sapientia, cum ejus vocantis ad se consilio posthabito mundi consilium sequimur. Spernitur ejus bonitas, cum ejus gratiæ, quam tam liberaliter vocato offert, bona sæculi caduca anteponimus. Quocirca Deus hanc sui injuriam solet graviter punire et ulcisci, pœnis tam praesentibus quam æternis.

Memorabile et huic loco proprium est, quod

narrat S. Antonius, III *part.*, tit. 24, cap. ix, §7 cth»*-

Cum quidam aliquando Franciscani Ordinis votum suscepisset, postea vero mutato consilio factus esset Canonicus, post paucos menses incidit in morbum lethalem : quam ob causam admonitus a suis de anima per confessionem expianda, respondit mi esse opus, quoniam ostensum sibi esset se esse damnatum; quare ne amplius sibi molesti essent, quia non posset confiteri. Apparuit enim mihi, inquit, Dominus iratus, dicens : «Vocavi et renuisti; ideo vadead pœnas infimi;» quo dicto expiravit. Simile est quod in Vita S. Bernardi legimus de fratre ejus Gerardo : hic enim cum Bernardi monita de sæculo deferendo, juvenutis, novæque militi® fervore calidus obstinate respueret, Bernardus prophetico spiritu jam tum impulsus, digito in ejus latus intento : «Veniet, ait, dies et cito veniet, cum lancea huic tuo lateri infixâ pectus aperiet salutaribus consiliis, quibus nunc est clausum.» Quod ut dixit, ita evenit : paucos enim post dies eo ipso loco vulneratus in pugna, captus etiam ab hostibus, cum recordatus esset fraterna prædictionis, clamare coepit se monachum esse Cisterciensem. Plura recenset P. Piatius, lib. III *De Bono status Religiosi*, cap. ult.

Denique Lucas Abbas S. Cornelii (exstat tom. i *Bibhoth. sanctorum Patrum*) in Summariolis ad Comment. Aponii *in Cant.* hanc gnomen sic legit : «Clamabam, et non exaudiebatis; extendebam verba mea, et non intendebatis. Itaque et ego vestram perditionem ridebo. Hæc terribilis (pergit Lucas) locutio, quæ liquefaciet animam contemnentem Dei præcepta, lacrymabiliter demonstrat, qualia perpessa sit, eu quod pulsanti Christo aperire contempserit. »

25. Despexistis omne consilium meum, et increpationes meas neglexistis. — Gravis est hæc querela sapientiæ et Dei, de sui despectu. Despicere enim plus est quam spernere vel contemnere : despicere enim est quasi infra se, et ad pedes suos projectum aspicere et aspernari ; ex adverso suspicere est sursum aspicere et venerari, quasi supra nos aspiciemus aliquem esse collocatum, quem revereamur. Unde pro *despexistis* hebraica est IJHDD *tiphreu*, id est *evacuastis, otiosum et initum fecistis*, Septuaginta ἰ*cuvr<, id est *exauctorata fecistis*, auctoritatem eis ademistis, irrita et cassa fecistis, ut scilicet apud vos nullum pondus, nullam vim oblinerent; Symmachus et Theodotion, *dissipastis*; R. Salomon, *abolevistis*; Pagninus, *cessare fecistis*; Tigurina, *negligitis*; Chaldaeus, *commutastis*. Pro *neglexistis* hebraico est ODN nS *lo abithem*, id est *non voluistis*; Septuaginta, *rebelles fuistis*; Complutenses, *non intendistis*. Omnia hæc eodem redeunt, *q. d.* Despexistis consilia sana, quæ ego vobis m vestrum bonum et salutem suggessi, et pro eis amplexi estis consilia noxia, quæ vos in ruinam agunt, ut rebus frivolis vacaretis, atque somno et desidjæ vestî»

indulgeretis, ne in obtinenda sapientia aliquid laboris impenderetis; atque ut id videremini ratione et jure agere, commutastis nomina sapientiae et insipientiae®, puta virtutum et vitiorum: ut virtutes quas ego suggessi vultis, diceretis esse vitia; ex adverso vitia, quae amabatis, virtutum nomine palliaretis et decoraretis. Sic enim mundani « fortem, » inquit Nazianzenus, *orat.* 40, « appellant temerarium : prudentem et circospectum, timidum; temperantem, agrestem et inhumanum; justum, asperum. » Sic humilem vocant pusillanimum et abjectum; prodigum vocant liberalem; avarum, frugalem; iracundum, magnanimum; gulosum, jovialem; dicacem, eloquentem; superbum, excelsum. Ex adverso: <Quidam, inquit S. Hieronymus ad Demetriadem, superbiam libertatis loco ducunt, adulationem pro humilitate suscipiunt, malitiam prudenti® vico amplectuntur, et stultitias simplicitatis nomen imponunt, ac demum fallaci et pessima similitudine decepti vitiis pro virtutibus gloriantur. Nonne hi aureos nummos cum adulterinis commutant?>

V«r>. !««. 2G. Ego quoque in interitu vestro ridebo et SUBSANNABO, cum vobis id, quod timebatis, adveniret. — Hebraice, *cum venerit tiriQpachdcchem*, id est *pavor, horror, stupor vester*, id est, cum venerit terribilis clades quam pavebatis, horrebatis et cujus vehementiam obstupescitis. Pro *in intentu* hebraico est *beedcchem*, id est *in confractio-*ne, vel *contritione vestra*; Aquila, *in inundatione*; Septuaginta, *in perditione*; Symmachus, *in colloctione*; Arabicus, *propterea ridebo exitium vestrum*; Tigurino, *ego ad vestri perniciem ridebo*; Vatablus, *in calamitate vestra*; S. Augustinus in tract. 33 in *Joan.* legit *superridebo*, id est effuse ridebo : « Inter desperationem, ait, et spem fluctuat animus. Metuendum est ne te occidat spes, et cum multum speras de misericordia, incidas in iudicium. Metuendum est rursus ne te occidat desperatio, et cum putas jam tibi non ignosci, quia gravia commisisti, non agas poenitentiam, et incurras in iudicem sapientiam, quae dicit : Et ego vestro perditioni superridebo. » Sic quoque legit S. Cyprianus. lib. *De Singulari, cleric.*, sub initium. Pro *subsannabo*, Septuaginta vertunt, *gaudebo*; Lucifer Calaritanus, *Apol. pro S. Athanasio et S. Cypriano*, legit, *gratulabor adversum vos* ; B. Antiochus, homi!. 38 *De inobedientia*, legit : « Quia vocavi, et non obedivistis, sed irrita fecistis consilia mea, igitur et ego vestre perditioni insultabo; » Syrus, *exultabo, cum venerit super vos vastitas et perditio repentina*; Hebraice est *elag*, id est *subsannabo*, vel *balbutiendo et blaese loquendo vos irridebo*:

huig enim significat blaesitatem et balbutiem, indeque irrisionem, quae per ea fieri solet. Vide di la *Isaia* xxvni, 11. Porrosuósannureest sannas, irrisiones et probra velut slulto irrogare. Unde CæUus Rhodiginus, lib. XV *Antiq. lect.* cap. xxu: <Aoud Cratinum, ait, sannas fatnum significat;

undo et sanna, verbum Latinis frequens, puto de* fluxit, etiamsi a narium sonitu Grammatici opinentur dictum. » Sanna enim est solutus risus et derisus. Undo sannio vocatur, qui soluto risu et contortis corporis totius partibus, immoderatam quamdam alios deridendi formam effingit, et aliorum mores inepto quodam gestu per contemptum exprimit, ut stultus propomodum videatur ac ridiculus. Unde Cicero, lib. II *De Oratore* : « Quid «mini, ait, potest esse tam ridiculum quam sannio est! sed ore, vultu, imitandis moribus, voce, denique corpore ridetur ipso. » Loquitur anthropopath&s, sive humano more : nec enim risœ, qui fit diducto ore; nec sannæ, quae fiunt contracto naso: nec ira ullave passio cadit in Deum qui incorporeus est et immutabilis. Tu enim, « Domine potentissime et justissime, ait S. Augustinus lib. I *Confess.* cap. iv, stabilis et immutabilis es : amas, nec aestuas; zelas, et securus es; poenitet te, et non doles; irascaris et tranquillus es. » Igitur hic risus et subsannatio significat Dei grave justumque odium, quo aversatur et acriter plectit impios sui contemptores; non quod Deus delectetur tortura impiorum, sed quod delectetur justitia, justaque vindicta, qua juste plectuntur scelerati. Ita S. Bernardus, serm. 9 in psalm. *Qui habitat*, citatis hisce Salomonis verbis, *Ego quoque in interitu vestro ridebo*. « : Quid ergo, ait, in insipientium interitu sapienti® credimus placiturum, nisi justissimam suam dispositionem et irreprehensibilem ordinem rerum? sane quod sapientiae tunc placebit, sapientibus quoque placeat Decesse est universis. » Unde Symmachus vertit, *ridebo in colloctione vestra*. Deus enim, ait ibidem S. Bernardus, gaudet, cum res quæque suo loco collocatur, ut sit ordo congruus rerum in toto universo. Locus autem piorum est cælum, locus impiorum est infernus. Gaudet ergo, cum quisque piorum in cælo, et quisque impiorum in inferno, loco et gradu suo pro meritis vel demeritis collocatur : gaudet enim ordine rerum. Ordo enim est commune bonum totius universi, et consequenter singularum ejus partium.

Sensus ergo est, *q. d.* Ut homo homini se offendentem offensus, eum, dum in gravi miseria constitutus est, suam opem implorantem ridere dicitur, cum ejus preces spernit, imo ridet, illique suam ingratitudinem et scelera exprobrat, ac in ejus miseria gaudet : ille et ego gaudebo in iusla vestri punitione et interitu, tum presenti, tum «terno, ac vos in eo perpetuodescam, et crimina vestra vobis in faciem per ipsammet vestram conscientiam perpetim vobis acclamantem, per parentes, socios cæterosque vobiscum damnatos, perque ipsos dæmones insultantes objectabo. Alludit Salomon ad illud Davidis patris sui : « Qui habitat in cælis irridebit eos, et Dominus subsannabit eos, » *Psal.* n.

Est sarcasmos sive hostilis irrisio. Ridet enim Deus impios, qui sua monita riserant : congrua

justaque punitionis mensura, risus risui, subsannatio subsannationi respondet. Mitius miriusquo plene explicâis. Gregorius, IX *Moral*, xx, in hunc modum : « Ridere Dei est humanen nolle afflictioni misereri; quare ego quoquo in interitu vestro ri* debo, hoc est, afflictioni vostra nulla pietale compaliar. n Sed adhuc amplius innuitur hoc loco, nimirum quod Deus peccatoribus par pari referat, ut aperte significatur in illo *quofpie* ac si dicat : Idem quoque vobis reddam in morte, quod in vita mihi praestitistis, scilicet risum, subsannationem et æternum contemptum vestri. Audietis enim : a Amen dico vobis, nescio vos, » non vos estis ex ovibus meis. Porro Beda exponens hunc locum de Christo et Apostolis : « Tale, inquit, est *Psal.* ii : Qui habitat in cœlis irridebit eos, et Dominus subsannabit cos. Non quia buccis Dominus irrideat, aut naso subsannet : sed ea vis designata est tali verbo, quam dedit Apostolis, ut præviderent nihil prorsus impios contra eum supra quam ipse permetteret, insidiis esse acturos, quin potius illorum c fota omnia evacuanda, ejus vero gloriam post par tonem per orbem terrarum esse dilatandam praenoscerent, idcoque superbiam eorum, etiam cum maxime valere conspicerent, pro nihilo contemnerent. »

D*ns ri- Igitur ridet et subsannat Deus sceleratos sui, suæ(Iuc vocationis contemptores, jocis risibusque vacantes. *Primo*, dum eos hostiliter, sed juste pro meritis acriter punit, omnibusque irridendos et sbando, subsannandos objicit. *Secundo*, cum eis sua scelera exprobrat, uti immisericordiam exprobrabit impiis a se in judicii die damnandis. *Tertio*, dum de eorum justa pœna gaudet, facitque ut omnes angeli et Sancti gaudeant, uti gavisuros de excidio Babylonis docet S. Joannes, *Apocal.* xvm, 20 : « Exulta, ait, super eam cœlum, et sancti Apostoli et Prophète : quoniam judicavit Deus judicium vestrum de illa. » *Quarto*, dum cos hostibus, praesertim dæmonibus, tradit, qui cos necando et cruciando rideant et subsannent.

Eiein- Exempla sunt: primum in Antiocho sacrilego, Pu- cujus interitum Deus risit. « Orabat, inquit Scriptura, scelestus Dominum, a quo non esset misericordiam consecuturus, » II *Machab.* ix, 13. In Esau, qui « reprobatus non invenit pœnitenti® locum, quanquam cum lacrymis inquisisset cam, » *Uebr.* in, 17. In Jurions occisoribus Christi, quibus hæo applicat Beda, quos Romani sub Tito vastantes illuserunt, et quasi mancipia tractarunt et mactarunt. In excidio Babylonis et Baltazar regis, cui Deus ridens insultat per isaiam toto cap. xiii et XIV. In excidio Tyri, cui Deus insultat per Ezechielem toto cap. xxvin. In excidio Pharaonis et Ægypti, cui Deus insultat *Ezech.* xxix, 30 et seq.

Porro irrisiones et subsannationes dæmonum, quibus hominibus damnatis insultant, videre est in Vita Udonis Achiepiscopi Marpurgensis, qui cum vocem Dei monentis : « Udo, Udo, cessa a ludo, lusum satis Udo, » negligerei, ad tribunal

Christi citatus, et capite plexus missus fuit in tartara, uti narrat Naclerus volum. III, generat. 43, Fulgosius, lib. IX, cap. xn, et noster Canisius, libro V operis Mariani, cap. xx.

27. Cum irruerit repentina calamitas, et inte- Ven.tr.
RITUS QUASI TEMPESTAS INGRUERIT : QUANDO VENERIT SUPER VOS TRIBULATIO ET ANGUSTIA. — Hebraica, *cum venerit sicut desolatio pavor vester* (id quod timebatis et pavebatis, puta mors : hanc enim solam timent impii, qui futura vite bona et mala non credunt) *et exitium vestrum*; Pagninus, *contri* tio vestri siad turbo*; Septuaginta, *cum venerit vobis subito tumultila, et subversio similis procella* (Aquila, id est concussioni, temo motui) *affuerit, et venerit vobis tribulatio et oppressio*, vel, ut Complutenses, *obsidio* vel *obsessio*: hanc enim proprie significat Graecum Aquila, <r., id est *superfusio*; Theodotion, laTwnxHK, id *esi conturbatio, pracipitatio*; S. Cyprianus, *DeSingular. cleric., pressura et expugnatio*. Pro *repentina calamitas* hebr. est HNUD *kcscoa*, quod R. Levi ot R. Salomon vertunt, *sicut nubes, quæ repentino motu detur, ac ingenti strepitu ac fragore detonat*. Proprie *scoa* est tumultus, impetus, tempestas, grassatio repentina cum fragore. Radix enim HNü *scaa* significat repente irruere, impressionem facere, irrumpere, pracipitanter ingruere, obruere cum magna vi, impetu et strepitu, uti fit cum hostes vi occupant urbem, cum domus terrae motu quassata magno fragore corruit, cum tempestas naves sorbet, cum grando segetes sternit, cum ilumina exundant et agros obruunt. Simili enim modo Deus impios su® vocationis contemptores subita, inexpectata, vehementi et horrida strage plectit et obruit, uti Sodomam sideravit igne cadesti, orbem universum tempore Noe perdidit diluvio, Pharaonem cum loto exercitu prostravit in mari Rubro, Madianilas sub Geedone mutua cæde trucidavit, *Judie*, vu, 20.

Simili plaga plectet Antichristum cum suis asseclis, juxta illud II *Thcssal.* v : a Cum dixerint : Pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habentis, et non effugient. » Maxime vero ita plectet impios in die judicii, inquit Roda : tunc enim ira et vindicta Dei eos invadet vehemens, horrida, efficax et ineffugibilis, velul procella, turbo, tempestaset desolatio extrema; tunc invadet eos « tribulatio et angustia, » Hebraice HpWfeuhi, id est coarctatio et pressura, ut in arctis positi et undique malis obsessi evadere nequeant, sed torculari ira Dei, et gehennæ pressi et oppressi inconsolabiles effundant gemitus, complorationes et lamenta (unde Aquila vertit, *supereffusio* : erit enim diluvium malorum; Theodorelus, *pracipitutio*, quia præcipitabuntur in gehennam), quibus Deus et Sancti irrideant et subsannent. Quocirca malis obruti desperabundi dicent a montibus : Cadite super nos ; et collibus • Operite nos, d *Apocal.* vi. Impii ergo hæc præcogitent, si sapiunt, ac Deo obsecundent, ut tantum

malorum agmen evadant. Audiant et paveant Joelem, capite ii, vers. I, detonantem : a Canite tuba in Sion, i lúate in monte sancto meo, conturbentur omnes habitatores terræ; quia venit dies Domini, quia prope est dies tenebrarum et caliginis, dies nubis et turbinis, etc. Ante faciem ejus ignis vorans, et post eum exurens flamma. Sicut sonitus quadrigarum super capita montium exsiliunt : sicut sonitus flammæ ignis devorantis stipulam. A facie ejus cruciabuntur populi, omnes vultus rediguntur in ollam, » puta præ pavore et cruciatu pallescent et nigrescent instar ollæ.

Porro Cajetanus hæc omnia explicat de morte quam solam timent impii futurorum improvidi. Déclarai, inquit, qualis est mors istorum, quæ appellata est timor et fractio eorum. Declarat autem tripliciter : primo, quod venit sicut desolatio, deinde quod venit sicut turbo, et ceterum quod venit cum tribulatione et angustia. Oportuit autem a sapientia declarari istas condiciones mortis iniquorum, ad manifestandum quod mors non est hujus vitæ privatio tantum, sed annexa habet multo pejora futuræ vitæ mala. Propterea enim describitur quod veniet sicut desolatio, privans desolatum omni bono extrinseco, et similiter describitur veniens ut ventus vehemens, propellens ad extranea, ut intelligamus quod peccator moriens remanet vivus secundum spiritum. Propterea enim describitur miser tanquam desolatus, et tanquam propulsus a vento vehemente : nam et desolatus vivit, et propulsus a vehemente vento vivit. Unde et demum miseria ejus describitur ex multiplicatis undique angustis : vivit enim, qui undique angustatur. In tali itaque miseria peccatorum, dicit sapientia quod ridebit et subsannabit, derisibiles et subsannabiles reddendo eos.

Vm.19. 28. ILNC INVOCABUNT ME, ET NON EXAUDIAM (Hebraice, *non respondeo*); HANC consurgent (Septuaginta, *quaerent me mali*), et non invenient me. — Nota tunc : magnam enim habet emphasim et antithesim, q. d. Nunc ipsi nolunt audire me vocantem, idcirco tunc, cum scilicet imminet eis undique angustia, pari modo non audiam eos invocantes me; reddam par pari : surdis me surdum præbebo. Tunc ergo pœna aperiet oculos, quos nunc culpa et voluptas tenet clausos.

Dices : Ergone in hora mortis sera est invocatio Dei et peccatoris poenitentia? Respondeo : Nunquam sera est in hac vita, si vera; sed raro vera, quæ sera. Hi enim impii invocant Deum postulantque remissionem non culpa», sed pœna», ul scilicet mortem evadant. Idcirco non exaudiuntur, nec dimittitur eis culpa, nipote cum id non petant, sintque impenitentes : nec poena, utpote quæ remanente culpa, certo et inexorabiliter a Deo cis impenitentibus est decreta; sed, etsi pernerent, seria contritione, et vero emendará se proposito, obtinerent quidem remissionem culpæ, at non statim pœnæ, saltem totius. < Mane » ergo, id est, illico ut se malis circumda-

tos viderint, surgent ut Deum pro liberatione a morte et interitu invocent : at non invenient, quia Deus in pœna inexorabilis est, auresque impenitentibus claudet, quia ipsi suas Deo vocanti prius clausere.

Secundo, si tunc cum Beda et Lyrano accipias de die judicii, clarum est tunc irritam fore poenitentiam, utpote quæ fit post mortem omnium et singulorum. Post hanc enim sequetur mane illud ultimum judicii extremi, quo Deus inexorabiliter piis præmia, impiis gehennam et supplicia decernet; juxta illud quod canimus in hymno ad Laudes sabbati : o Et mane illud ultimum, quod præstolamur cernui, in lucem nobis effluat. » Multo magis impii non exaudientur in inferno, uti dives Epulo postulans ab Abraham mitti ad se et ad suos Lazarum, exauditus non est, *Lucæ* xvi, 25.

29. EO QUOD EXOSAM HABUERINT DISCIPLINAM (Hebraice *scientiam*), et timorem Domini non susceperunt; — Hebraice, *non elegerint*. Pro timorem Septuaginta Complutenses recte legunt &Æcv, quod Scholiastes interpretatur tau&txv, id est *pietatem*, vel *Dei cultum*; Vaticani vero legunt fcqcv, id est *verbum*, vel *sermonem*. Unde S. Cyprianus, lib. I *Contra Judæos*, legit, *sermonem autem Domini non acceperunt*.

30. Nec acquieverint consilio meo. — Hebr. *noluerunt consilium meum*; Septuaginta, *neque volebant meis attendere consiliis*; Aquila, Symmachus et Theodotion, *non receperunt consilia mea*.

Et detraxerint universa correptioni mea. — Hebraice, *spreverunt*; Septuaginta, *subsannabant*; Symmachus et Theodotion, *irritaverunt*; Valabius, *exsecrati sunt*.

Dat causam cur impii Deum invocantes non exaudiuntur, quia scilicet perseverarunt in quatuor hisce membris, quæ quatuor continent injurias sapientiæ per gradationem, qua a minore gradatim ascenditur ad majorem. *Prima* enim est, quod oderunt disciplinam et consequenter sapientiam : hæc enim disciplinam sancit et imperat. *Secunda*, quod timorem Domini non susceperunt. Est hæc major injuria, quia in Deum proxime redundat: qui enim spernit timorem Dei, spernit Deum terribilem et timendum. Unde Septuaginta Romani legunt, *eo quod verbum Domini non assumpserunt*, id est non ad se sumpserunt, non sibi, sed aliis applicarunt; sic enim solent impii, cum conciones audiunt, ea quæ de vitiis dicuntur et carpuntur; non sibi, sed aliis applicare. *Tertia* magis assurgit, quod noluerunt admittere consilium Dei, saluberrime illis consulentis : hæc enim major est indignitas. *Quarta* et summa est, quod detraxerunt universam correptioni meam : pejus enim est detrahere quam negligere. Septuaginta, *subsannabant meas redargutiones*. Græce, id est *suspensio naso irridebant* : enim est *nasus*; nasus autem olim subdoke irrisioni dicatus erat, teste Plinio, lib. XI, cap. xxxn; unde illud Hora-

Ili : « Naso suspendis adunco; » et Martialis : « Nasutus sis usque licet, sis denique nasus. » Hinc inysterismus vocatur sanna, irrisio.

Ver». 31. 31. COMKIDENT IGITUR FRUCTUS VIÆ SUÆ, SUISQUE consiliis saturabuntur.— Septuaginta, *sua ipsorum impietate implebuntur*; Lucifer Calaritanus, pro S. *Athanasio*, a saturabunt animas suas; S. Cyprianus, *De Singul. cleric.*, a sua impietate saturabuntur. » Est parcemia, significans impios, sive juvenes sint, sive senes, recepturospœnam et vindictam suis demeritis congruam et commensam, juxta illud *Galat.w*, 8 : « Quæ seminaverit homo, hæc et metet. » Et : « Comede quod intrivisti. » Similes sunt *Isaïæ* l ix, 4 : a Conceperunt laborem, et pepererunt iniquitatem. Ova aspidum rupe-runt, et telas aranere texuerunt : qui comederit de ovis earum, morietur; et quod confotum est, erumpet in regulum. »

Alludit ad illud Davidis : « Labores manuum tuarum quia manducabis, » *Psalm*, cxxvn, 2. Id facit Deus *primo*, cum efficit ut voluptates et dignitates, quas ambiverunt impii, vertantur illis in nauseam, luctum et tormentum: sicut concupiscentia coturnicum versa fuit Hebreis in nauseam, *Num.* cap. xi, vers. 20; idque per saturitatem et ple-ttioram, sive nimiam repletionem. Unde illud : « Omnis saturitas mala, panis autem pessima. » Sic juvenes, qui vacarunt gulæ et libidini, Deus punit, dum facit ut in senectute laborent podagra, asthmate, calculo, morbo Gallico, etc.

Secundo, cum efficit ut studia et consilia impiorum infelices habeant successus, et in ipsorum perniciem recidant. Unde Vatablus sic exponit, *usque ad saturitatem utentur consiliis suis : Deus enim deseret eos, ut suo se consilio regant*. Qui enim nolunt regi a prudentia Dei, necesse est ut regantur ab imprudentia sua, ac in mullos labantur errores, pericula et damna.

Tertio, cum impietatem eorum secundum demerita castigat et punit; sicut punivit gulam Hebraeorum immittendo in eos plagam mortis, unde locus vocatus est sepulcra concupiscentia?, *Num.* xi, 33. Simili modo Deus justa vindicta, cuilibet hominum concupiscenti® suum destinat supplicium et sepulcrum. Peccator ergo per peccati sibi ipsi plectit virgas et flagella. Ac sicut sibi quisque suffi fortuna? est faber, ita ipse sibi sure miseri® et infelicitatis est figulus et faber, uti docet *Isaías* cap. L, vers. ult.

Denique alii sic exponunt : Impii sua impietate, id est sua impia vivendi consuetudine, replebuntur, id est replebunt se continuis suis vitiis et sceleribus. Hæcenim magna est eorum stultitia, reque ac pœna, praesertim quia continuo magnis augmentis damnationem eorum auget et aggravat. Hoc est quod dicitur *Job*. xx, 11 : « Ossa ejus implebuntur vitiis adolescentia? ejus, et cum eo in pulvere dormient. » Vitia enim juventutis comitantur hominem usque ad senium, nec eum ante mortem deserunt.

32. Aversio parvulorum (rudium, simplicium, Vm.) insipientium) interficiet eos, et prosperitas stultorum perdit illos. — Perperam aliqui pro <roersio legunt *adversio*: Arabicus, *quoniam pro eo quod opprimebant pueros, occiduntur*. Est conclusio et epiphonema, paucis complectens causam ruinæ impiorum. Quieres : qurenam hæc «aversio?» *Primo*, Chaldeus, Pagninus, Vatablus, Baynus et noster Salazar censent esse quietem et prosperitatem : rebus enim secundis stulti solent perdi, ut *aversio parvulorum interficiet eos* explicetur per id quod subdit : a Et prosperitas stultorum perdet eos. » Sic enim liebrei in carmine et rhythmo prius hemistichium explicant per posterius. Unde Syrus pro *aversio* vertit *conversio insipientium*.

Secundo et proprie, «aversio,» vel ut Tigurina, *defectio*, intelligitur a ratione, a recto, a sapientia, a Deo. Igitur *aversionem* intelligit quadruplicem, quam descripsit vere. 29, dicens : « Eo quod exosam habuerint disciplinam, et timorem Domini non susceperint, nec acquieverint consilio meo, et detraxerint univers® correptioni mere. » Eo enim respicit, seseque refert. Quare «aversio n hæc est a disciplina, a timore Domini, a consilio, a correptione sapientiæ. Notat enim hoc versu duos terminos peccati, unum a quo, alterum ad quem. In omni enim peccato est aversio a Deo Deique lege, et conversio ad prosperitatem et commoda bonorum temporalium. Unde S. Thomas et Scholiastici peccatum sic definiunt : a Peccatum est aversio a bono summo et increato, ac conversio ad bonum caducum et creatum. » « Qui enim a Deo avertitur et prosperatur, tanto perditioni fit propinquior, quanto a zelo disciplinæ invenitur alienus, » inquit hunc locum explicans S. Gregorius, lib. I in *Ezech.* homil. 12. Unde R. Levi: *nz'üO mescuba*, inquit, est recessus, quo peccator, eo quod minus propositi sit tenax, modo in hoc, modo in oppositum se convertit, prout mentis restii abripitur. Hinc impii, licet grandrevi, vocantur parvuli, quia instar parvulorum cupidinibus suis aguntur et rapiuntur, juxta illud Seneca® ad Lucilium : « Auctoritatem habemus senum, sed vilia puerorum, » imo infantium.

Porro «aversio» hrec tum passive, qua scilicet impii avertuntur a Deo juxta sensum jam datum; tum active, qua scilicet ipsi parvulos seducunt, et a Deo avertunt, accipi potest. Activam accipiunt Septuaginta, unde vertunt, *pro eo quod injuriam inferebant parvulis, occiduntur; et Lucifer pro S. Athanasio*, « nam quia decipiebant parvulos, occiduntur. »

Er prosperitas stultorum perdet illos. — Pro *prosperitas* hebraico est mStf *scalvai*, quod Aquila, Symmachus, Noster, Pagninus et Vatablus proprie vertunt, *prosperitas*; Chaldæus, *error*; Septuaginta vero, iitraauc;, id est *inquisitio, examinatio*; hinc Arabicus vertit *investigatio*, puta exquisitum judicium, quo a Deo, Christo et Sanctis, praesertim quos atllixerunt, examinabuntur, judicabuntur et damnabuntur in die judicii. Aut potius exauui-

natio est ipsa prosperitas ; hæc enim hominis indolem, virtutem et vilium patefecit. Nam, ut ait Û Anselmus in *Sententiis* : « Tribulatio probat unam patientiam, prosperitas vero omnes virtutes examinat. » Porro Aben-Ezra de culpa sic explicat, 7. d. Stulti, id est impii, sua quiete perduntur, interimunturque improvidi : cum enim alta pace perfruantur, sceleribus seso obstringunt. Consequenter pari modo de pœna explices, 7. d. Impii sua prosperitate insolescentes provocant iram Dei et hominum, qua fit ut perdantur et opprimantur, uti periit Sodoma, juxta illud *Ezeeh.* ivi ,49: «Hæc fuit iniquitas Sodomie : superbia, saturitas panis, et abundantia et otium. » Ob hæc enim in tanta scelera prolapsa est, ut coelesti igne deflagrant. Prosperitas ergo impiorum in magnam calamitatem desinit, ideoque est prospera adversitas, et felix infelicitas (1).

Praeclare S. Bernardus, serm. 3 in *Domin. Paim*^ notat dici : a Prosperitas non omnium, sed stultorum perdet illos, » quia sapientes norunt prosperitate uti modesto ad suum commodum et perfectum. Idem tamen, lib. 11 *De Consider.* xn; docet sapienti majus esse periculum a prosperis quam ab adversis. « Prosperitas enim incautis, h°c disciplinam, quod icmis ad ceram, •P-nuT quod Solis radius ad nivem vel glaciem. Sapiens David, sapiens Salomon fuit : sed blandicntibus nniui. njmjs gecundis rebus alter ex parte, alter ex toto desipuit. Magnus, qui incidens in adversis, non excidit vel parum a sapientia; nec minor, cui preseas felicitas si arrisit, non irrisit. Quamquam facilius invenerim, qui sapientiam retinuerunt contraria sibi fortuna, quam qui propitia non perdiderunt. » Idem, serm* in *Cant.* : « Luxuriæ currus quadriga volvitur, quatuor rotis vitiorum, inglue videlicet ventris, libidine coitus, mollitie vestium, otii soporisquo resolutione. Trahitur equis æque duobus, prosperitate vit® et rerum abundantia; et qui his president duo, ignavi® torpor, et infida securitas : quia et copia in ignaviam solvit, et, secundum Scripturam, Prosperitas stultorum perdet illos : non sane ob aliud, nisi quoniam male securos reddit. Cum autem dixerint : Pax et securitas, tunc subitaneus superveniet eis interitus, » I *Thcssal.* v, 3.

Moraliter ergo disce magis timenda esse prospera quam adversa, majusque pectus requiri ad illa quam ad hæc moderanda. Sapienter Salvianus, lib. VI *De Gubernat.* : « Tanta, ait, rerum secundarum prosperitate corrumpimur, tanta morum insolentium pravitate vitiamur, ut et Dei penitus obliviscamur et nostri, etc. Ad hoc tantum data a Deo quiete utimur, ut in ebrietate, ut in luxuria, ut in flagitiis, ut in rapinis, ut in omni

(Il Pr *propperitai* In hebr. est *tranquillitas*, seu *socordia*, qoa, quetn perversa ipsorum vivendi ratio exitum sit h Untura, non cogiumt. Beno GrectiM Venetus vertit . rsurxwx. Videntur Alexandrini nY7w ad radicem bsu

scelere atque improbitate vivamus : quasi vero beneficium dat® pacis Sit vacatio probrositatis, ot ad hoc induciis tranquillitatis Deo donante capiamus, ut licentius securusque peccemus. Indigni itaque coelestibus doflis siimus. »

Quocirca sapienter monet Isidoros Pelusiota, lib. 111, *epist.* 255 : « Da operam, ait, vir optime, ne te tanquam unum c vulgo mutet rorum secundarum aura. Verum firmum et constantem amicis servet philosophia, cum qua es educatus. Illud enim imperitis ac gregariis contingere solet, hoc autem iis qui insigni sapientia jinediti sunt. » Nam ut ait Ausonius de Capua : « Freta secundis nescivit servare modum. » Et Plautus in *Pseüdolo* :

Quasi solstitialis herba paulisper fui :
Repente exodus sum, repente occidi

Et alius :

*

I

Fortunam reverentor habe, nam vitrea tota est
Cumque nihil statuis firmitus osse, ruit.
Res ut lxxa redit, mens ebria surgit in altum,
Optima sors homini pessima corda facit.

S. Ambrosius dum ad domum divitis cujusdara divertisset, qui sibi omnia ex voto toto vite tempore evenisse gloriabatur, c vestigio recessit : rogatus a comite cur fugeret tam liberalem hospitum : « Ne, ait, una cum eo perpetua prosperitate uso male peream. » Neque id vanum omen; vix enim domo recesserat, dum ea cum omnibus eam incolentibus terne hiatu fuit absorpta. Uta Paulinus in Vita S. Ambrosii. Nam, ut ait ille : a Ira numinis procul diuque abesse a tam secundis rebus non potest. » Et : a Plerumque secundis rebus prater meritum uti, stolidis hominibus majorum calamitatum initium præbet. Res enim prospere judicium sæpe depravant. » Quocirca orat ille : « O numen, meis admisce prosperis quiddam mali. Fragilitatis enim human® nimia in prosperis est oblivio. Res secundas hinc superbia, inde ambit lascivia. Adversa frenant, prospera animos efferunt. Rarissima in re prospera prudentia est. Tumidus secundis, timidus est idem in malis, n

33-Qui a l t e m m e (sapientiam, quæ a vers. 20 huc- Vrrt-u. usque loquitur et contionatur) a u d i e r i t , a b s q u e T E R R O R E R E Q U I E S C E T , E T A B U N D A N T I A l' E R E H I E T I R , T I M O R E M A L O R U M S U B L A T O . — V a t a b l u s C t P i l g u i l U I S , q u i a u t e m m i h i o b t e m p e r a t , t u t u s (hebraico in spe, vel fiducia, id est fiducialiter) n a t i t a b i t e t s e c u r u s e r i t a m a l o r u m m e t u ; S y r u s , s e c u r u s e r i t a m u l t i t u d i n e i n i q u i t a t u m . N o t a t g h a b i t a b i t : i m p i i e n i m m a g n a s s p e s c o n c i p i u n t , s e d i n i l l i s n o n h a b i t a n t , q u i a i i s e x c i d u n t , a d e o q u e i l l i e s æ p e v e r t u n t u r i n d e s p e r a t i o n e m : j u s t i a u t e m I n s p e , q u a s i i n d o m o p r o p r i a , p e r p e t u o , s e c u r e c t f i d e n t e r h a b i t a n t , q u i a c e r t i s u n t d e D e i o p e , e t o b e d i e n t i æ a c j u s t i l i æ s u ® r e m u n e r a t i o n e . P o r r o J a n s c n i u s , B a y n u s e t S a l a z a r h æ c a c c i p i u n t d e b o n i s p r e s e n t i s v i l ® : h æ c e n i m a D e o p r o m i s s a e r a n t I n d æ i s i l-

lius revī, q. d. Qui mere disciplinre studuerit et obedient, bonis cunctis affluet, vel prospere aget, id est, non variam, sed constantem experietur fortunam, adeo ut méta vacet « timore malorum sublato, » id est infortuniorum, quas solent felicitatem commutare, juxta illud a Deo promissum : « Jerusalem habitabit confidenter, » *Jcrem.* issili, 1G. « Et comedetis panem vestrum in saturitate, et absque pavore habitabitis in terra vestra. liabo pacoin in finibus vestris : dormietis et non erit qui exterreat, » *Levit.* xxvi, 3. Unde Chaldaeus hoc loco vertit, *prosperitas qua stulti superbiunt, ad bonos vertitur.*

Verum sub bonis temporalibus, qure Deus promisit Judreis, mystice hic et alibi in Scriptura, intelliguntur bona spiritualia promissa Christianis: illa enim, utpote caduca et exigua, erant veteris; hæc sunt novi Testamenti, quia coelestia, divina et reterua. Justus ergo Christianus, qui pio vult vivere, etsi cruces exspectet : a Omnes enim, qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur, » 11 *Timoth.* ni, 12, tamen inter cruces velut inter rosas et delicias stabit impavidus, imo fretus et alacer : quia abundantia coelestis fortitudinis, fiducia et consolationis, quam ei Spiritus Sanctus suggeret, faciet cum omnibus superiorem, ut in coelo et Deo mente defixus omnia terrena bona et mala despiciat, imo in malis exultet et glorietur, quod ea pro Deo toleret, dicatque cum Paulo : « Gloriamurin tribulationibus, etc., quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis, » *Rom.* cap. V, vers. 3. Summa ergo dictorum est solam sapientiam praestare tranquillitatem lætitiāque animā, et omnem mali metum excludere : ut sapientes, id est justī, perpetuum agant sabbatum in timore Domini.

*t iuTM Anagogice, hīc omnia perfectissime implēbun-
lo, et tur in cœlo. Ibi enim fugiet dolor et timor, ibi
quu r erit abundantia gaudiorum et bonorum omnium.
Quærit 1). Thomas U, *Quast.* XIX, art. il, an in
cœlo aberit omnis omnino timor, ac respondet,
primo, illi nullius mali fore timorem, quia Beati
erunt securi de sua felicitate, quod in æternum
eis firma permanebit. *Secundo*, fore in cœlo Dei
timorem non servilem, sed filialem, qui idem est
cum charitate : ita tamen ut primus et proprius
timoris actus, qui est timere, trepidare, angi, sol-
licitum esse, cesset, silque tantum secundarius
ejus actus, qui est Deum revereri, admirari et ca-
rere omnem etiam minimam ejus offensam. Erit
irgo ibi timor securus. Ita S. Gregorius, X\ 11 *Illo-
ra*. xv, exponens illud *Job.* xxvi : *Columna: cati
contremiscunt, et pavent ante nutum ejus.* « Ipsus,
ait, virtutes cœlestium, quæ hunc sine cessatione
conspiciunt, in ipsa contemplatione contremis-
cunt: sed idem tremor, no eis pœnalis sit, non
timoris est, sed admirationis, quia scilicet admi-
rantur Deum, ut supra se existentem, et eis in-
comprehensibilem. » EL S. Augustinus, libro XIV

De Civit. Dei, cap. IX, dubitans an in Beatis sit ti-
ni 1 : « Timor, ait, illo castus permanens in « reca-
ii inculi, si erit in futuro sæculo, non ent ti-

tenens in bono, quod amitti non potest; ubi enim
boni adepti amor immutabilis est, profecto, si dici
potest, mali cavendi timor securus est. Timoris
quippe casti nomine ea voluntas significata est,
qua nos necesse erit nolle peccare, et non sollici-
tudine infirmitatis, ne forte peccemus, sed tran-
quillitate charitatis cavere peccatum. Aut si nul-
lius omnino generis timor ibi esse poterit, ita
fortasse timor in sreculum sæculi dictus est per-
manens, quia id permanebit, quo timor ipse per-
ducit. »

Moraliter disce hic sapientem, id est justum,
in omnibus etiam adversis esse securum et intre-
pidum, tum ob fiduciam bonæ conscientia®, tum
ob animi fortitudinem, tum quia scit se Deo esse
cur et cordi. Unde Salvianus, lib. 1 *De Gubernat.* :
« Nemo, ait, aliorum sensu miser est, sed suo ; et
ideo non possunt cujusdam judicio falso esse
miseri, qui sunt vere sua conscientia beati. Nulli
enim, ut opinor, beatiores sunt quam qui ex sen-
tentia sua atque voto agunt. Humiles sunt Reli-
giosi? hoc volunt; pauperes eunt? pauperie de-
lectantur; sine ambitione sunt? ambitum res-
puunt; inhonori sunt? honorem respuunt; lu-
gent? lugere gestiunt; infirmi sunt? infirmitate
betantur. Cum enim, inquit Apostolus, infirmor,
tunc potens sum. » Et mox : - Libor itaque, et
jejunium, et paupertas, et humilitas, et infirmi-
tas non omnibus sunt onerosa, sed tolerare no-
lentibus ; sive enim gravia hæc, siva levia, ani-
mus tolerantis facit. » S. Augustinus in Ps. xxxi :
« Quomodo mala conscientia tota iu desperatione
est, sic bona conscientia tota in spe. » S. Chryso-
stonuis, homil. 1 iu *Epist. ad IUm.* : « Animi tran-
quillitatem et læliliam, ait, non principatus ma-
gnitudo, non pecuniarum copia, non potenti®
tumor, non corporis fortitudo, nec quid aliud,
sed sola parit conscientia bona; quam certe qui
puram habet, ut pannosus sit, ut cum fame luc-
tetur, tamen tranquillior beatiorque est iis qui
inter delicias degunt; sicut et qui sibi male con-
scius est, ut omnium bona possideat, omnium est
miserrimus. » Illius exemplum dat S. Paulum,
hujus Achab regem. Causam dat S. Gregorius in
Psal. cxl iii : « Nulla, ait, est major afflictio quam
conscientia delictorum. » Cum enim exterius pa-
titur homo, ad Deum confugit. Quod si malas
conscientia® tribulationem perferens, « in arcano
cordis Deum non invenit, quid facturus est homo?
ubi consolationem inveniet? ubi requiem perqui-
ret? » Justus autem licet afflictus, in arcano ta-
men cordis inveniens Deum, in co lælatur et con-
quiescit. Ita S. Tiburlius martyr tyranno minaudi
dira : « Omnis, ait, nobis vilis est pœna, ubi pura
comes est conscientia. » Ex adverso : « Perversi
trepidant, et ad omnia fulgura pallent. Igitur no-

gligil calumniam omnem recta conscientia. Vacat timore quieta conscientia. Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa, etc., hic murus aheneus esto.» Talis ergo quovis rerum eventu securus, atque medios inter hostes, pericula et terricula Deo, cui se cune esse scit, nixus, intrepidus ait cum Davide : a Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo? Dominus prolector vite meæ, a quo trepidabo? Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum : si exsurgat adversum

me prælium, in hoc ego sperabo, » *Psalm*, xxvr. Idem viderunt Philosophised per umbram. Unde Horatius, lib. III, *ode* 3:

Justum, at/, et Unarem propositi virum,
Non civium ardor priva iubentium,
Non vultus Instantis tyranni
Mente quatit solida. neque Auster,
Nec fulminantis maena Jovis manus.
Si fractus illabator orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Post acrem sapientia concionem sapiens ipse Salomon orationem resumit, docetque qua ratione sapientia acquiri possit, nimirum ejus invocatione, studio et auditu; ac vers. 10, guts ejus acquisita sit fructus, nimirum Dei gratia, et custodia ab omni malo, præsertim ab homine impio, et ab adultera, quæ sapientur, id est castitati, sanctitati et felicitati insidiatur. Igitur docet cum sapientia omnia Det dona venire, omniaque mala averti, et sine ea ubique errari.

1. Fili mi, si susceperis sermones meos, et mandata mea absconderis penes te, 2. ut audiat sapientiam auris tua : inclina cor tuum ad cognoscendam prudentiam. 3. Si enim sapientiam invocaveris et inclinaveris cor tuum prudentiæ; 4. si quaesieris eam quasi pecuniam, et sicut thesauros effoderis illam : 5. tunc intelliges timorem Domini, et scientiam Dei invenies : 6. quia Dominus dat sapientiam : et ex ore ejus prudentia, et scientia. 7. Custodiet rectorum salutem, et proteget gradientes simpliciter. 8. Servans semitas justitiæ, et vias sanctorum custodiens. 9. Tunc intelliges justitiam, et iudicium, et æquitatem, et omnem semitam bonam. 10. Si intraverit sapientia cor tuum , et scientia animæ tnæ placuerit: 11. consilium custodiet te, et prudentia servabit te, 12. ut eruaris a via mala, et ab homine, qui perversa loquitur : 13. qui relinquunt iter rectum, et ambulant per vias tenebrosas : 14. qui laetantur cum malefecerint, et exultant in rebus pessimis: 15. quorum viæperversæ sunt, et infames gressus eorum. 16. Ut eruaris a muliere aliena, et ab extranea, quæ mollit sermones suos ; 17. et relinquit ducem pubertatis suæ, 18. et pacti Dei sui oblita est : inclinata est enim ad mortem domus ejus, et ad inferos semitæ ipsius. 19. Omnes, qui ingrediuntur ad eam, non revertentur, nec apprehendent semitas vilæ. 20. Ut ambules in via bona : et calles justorum custodias. 21. Qui enim recti sunt, habitabunt in terra, et simplices permanebunt in ea. 22. Impii vero de terra perdentur, et qui inique agunt, auferentur ex ea.

Caput hoc est facile et clarum. Idem argumentum tractavit Ecclesiasticus, capite i, versu 11 et sequent., capite xxxix, versu 1 et sequent.,

capite 1 i, versu 25 et sequent.: quocirca hic brevis ero. Videat lector quæ locis citatis annotavi.

PRIMA PARS CAPITIS.

ver t. 1 et 2. Fili mi, si susceperis sermones meos , et * ANDATA MEA ABSCONDERIS PENES TE (SyFUS, ill COrde Ver» i, ruo), in audiat sapientiam auris tua, inclina cor TUUM AD COGNOSCENDAM PRUDENTIAM.— AmbicUS , si audient capientium auris tua, tradidisti cor tuum

ad intelligendum. Tò fili significat non esse verba sapientke, ut vult Baynus, sed ipsius sapientis, scilicet Salomonis, q. d. Filius meus eris, si sermonibus meis auscultaveris, ait R. Levi. Salomon enim passim hic discipulum instruit, eumque

vocat filium. Id patet ex vers, seq., ubi ait: «Si enim sapientiam invocaveris, * etc. Si enim sapientia loqueretur, diceret utique: «Si me invocaveris. »

Nostra versio difficultatem habet; quomodo enim cobærent: « Si susceperis sermones meos, » etc., cum *inclina cor tuum* ? Qui enim suscipit sermones sapientia», utique jam ad eam inclinavit cor suum. Viderunt hoc Septuaginta, ideoque clare vertunt: *Fili, si suscipiens eloquium mandati mei absconderis penes te, obediet sapientiæ auris tua* (minus recte aliqui codices habent, *obediat auri tua*; Aquila, Symmachus et Theodotion vertunt, *ad attendendum sapientiæ*), *et adjicies ortuum ad intellectum*. Adduntque insuper: *Adjicies autem ipsum in admonitionem filio tuo*, quod non est in Hebræo: unde videtur aliunde irrepsisse; ac congruum habere potest sensum, *q. d.* Si me, o fili, te quasi patrem docentem monentemque audieris, promitto tibi fore ut et te filius tuus docentem arguentemque audiat et obediat: sin mea monita spreveris, tua quoque spernet filius tuus. Justa enim est hæc lex talionis sancita a justo judice Reo, ut quod quis tribuit patri, hoc recipiat a filio suo. Aut, ut explicat auctor *Catenæ Græcorum*, *q. d.* Si acer impigerque sapienti® auditor fueris, cos propediem progressus in ea facies, ut alteri quoque quasi filio et discipulo tuo, doctrinam quam hausisti, impertiri valeas. Eundem sensum habere posset nostra versio Latina, si pro *inclina* legas *inclinabis*, uti legit Baynus, Pagninus et alii.

Secundo, Vatablus censet sententiam horum duorum versuum pendere, ac post vers. 3 et 4 qui per parenthesin interseruntur, expleri demum vers. 5. Unde sic vertit, *fili mi, si acceperis verba mea, et præcepta mea penes te reposueris, ut sapientiæ aures tuas accomodes, et cor tuum inclines institutioni* (1), etc., *tunc intelliges timorem Domini*. Sic quoque hæc legit et nectit S. Hilarius in Ps. cxxvn, initio: « Si enim, ait, sapientiam invoces et intellectui des vocem luam, et exquiras eam tanquam argentum, et tanquam thesauros investiges eam, tunc intelliges timorem Domini. »

Tertio, Noster obscurius, sed profundius et germanius vertit, *inclina*. Docet enim hic Salomon viam et modum acquirendi sapientiam, qui est inclinare cor suum ad sapientiam, cique totum cordis sinum magna attentione, humilitate et aviditale expandere. Id patebit ex seqq. Sensus ergo genuinus est, *q. d.* Si susceperis (hebraico, sí suscipies), id est, si suscipere volueris sermones meos, et si mandata mea absconderis (hebraico, sí abscondes), id est, si abscondere volueris apud te in sinu mentis turo, si, inquam, hoc agere cupis et destinas, inclina cor tuum ad cognoscendam pru-

dentiam, sic ut auris tua audiat sapientiam: quo enim propendet cor, eo ipsum inclinatur et aurem; ^{to} enim *ut audiat sapientiam* referendum est ad id quod sequitur: « Inclina cor. » Unde Baynus ex Hebræo sic vertit, *ut attentam præbeas sapientiæ aurem tuam, inclinabis cor tuum ad intelligentiam*. Idem enim, ut jam sropius monui, hic sunt *prudentia, scientia, intelligentia*; hisce enim pluribusque aliis nominibus copio, et amplitudinis causa, vocatur sapientia practica, sive ethica, quæ mores ad honestatem conformat. Ratio est, quod verba Hebræorum sæpe significant actum non realem, sed mentalem, vel verbalem, ut « susceperis » sit idem quod si volueris suscipere, non autem si actu proterito jam susceperis. Sic Deus ait Jeremie cap. i, 10: « Constitui te hodie super Gentes, ut evellas, et destruas, et disperdas, » id est, ut propheta et prodices Gentes fore evellendas, destruendas et disperdendas. Nec enim actu reali, sed mentali, vel potius verbali et prophetico Jeremias Gentes evulsit, destruxit et disperdidit. Vide ibi dicta. Rursum verba Hebræorum significant srope actum inchoatum et mente destinatum, non complutum et opere perfectum: sic hic « si susceperis, » id est, si suscipere destina-veris et inchoaveris.

Significatur ergo, ait Jansenius, necesse esse sapienti® studioso, ut cor suum abstractum ab amore rerum terrenarum (ad quas ex natura sua corrupta semper inclinatur et propendet) inclinet, atque totum addicat prudenti® cognoscendo, serio hoc ipsum et ex animo desiderans, sic ut non dedignetur auribus suis sapientiam ex aliis percipere, sed aures suas accomodet attente sapientum dictis percipiendis. Nisi enim cordis ad sapientiam propensitas et desiderium processerit, frustra aure corporali sapientia ex ore auditur sapientium. Inclinabis ergo cor tuum prudenti®, sic ut audiat auris tuasapientiayi; vel inclinabis cor tuum prudenti® ad hoc, ut cum fructu et attente auris tua audiat sapientiam. Serium enim desiderium requiri ad comparandam sapientiam, docet in sequentibus. Vox enim *absconderis* significat sapientiam esse rem pretiosam et cimelium summe desiderandum, et in arca, non argenti, sed mentis, studiose recondendum. juxta illud *Psal.* cxvm: « In corde meo abscondi eloquia tua, » ne scilicet volucres cœli, id est aerero potestates, ea diripiant et devorent juxta parabolam seminis, quam proponit Christus, *Matth.* xxi, 19. Hinc prout *audiat*, hebraico est nnspsn *lehacscib*, id est ut attendat, ut auscultet, ut attente intendat; verbum enim asp *kascab* significat magnam attentionem mentis, quæ fit cum gestu, puta cum aurium arreclioe; unde in Scriptura passim auribus tribuitur. In verbis ergo Hebraicis *ut audias*, et *inclina*, est aliquid energias, inquit Baynus, quam Latinus sermo non assequitur, qua magnum studium et sedulitas in audiendo commendatur, et humilitas cordis, dum aurem inclinatur. Si au-

di V<s 3. Imo if sapientiam, etc. Itaci Ewaldus. HæiHDullcrus, o utinam. *fili* mí. mea effata susciperes, *Kt* mea praecepta apud te conderes. *Aurem* præbeus sapientino*, *Animum* applicans ad prudentium consequendam J

dieris, inquit, sic ut attendere facias aurem tuam sapientiæ. Hoc est quod Christus toties repetit : « Qui habet aures audiendi, audiat » Valde difficile est juvenibus obi «tare sese rebus seriis, habré aurem attentam sapienti® præceptis, habre for inclinatum ad intelligentiam, scilicet eorum quæ sapientia docet Vel potius, inclinare cor ad intelligentiam, est applicare animum ad res quæ mente et intelligentia percipiuntur, q. d. Remove cor et desiderium tuum a rebus quas vides, quas audis et quæ reliquis sensibus hauriuntur, et attentum habe ad res coelestes, quæ cogitatione comprehenduntur et intelligentia : usque adeo id difficile est, ut humanas quodammodo superet vires; et proinde ad preces confugiendum est, juxta id quod sequitur.

Igitur ut sapienti® fias compos, aures et cor ipsi dede, cor totum ad illam inclina, aure tota illi ausculta. Cor enim est centrum animæ et pondus horologii nostri interni, juxta illud S. Augustini : « Pondus meum amor meus, eo feror quocumque feror. » Amor enim est actus et affectio cordis, quro facit ut voluntas rem amatam toto affectu prosequatur, ut intellectus ejus pulchritudinem jugiter consideret, ut memoria ejus semper recorderetur. Huc faciunt illa vulgo trita :

Si cupidos es discendi, disces plurima,
Doceri velle, summi est eruditio.
Ubi diesi mens, disciplina nil juvat.
Nunquam ducitur salia, nunquam minis quod discitur.
Amor, magister optimus discentium.

Denique cor est mens et voluntas cordata : hinc cor symbolum et, juxta Galenum, sedes est sapientiæ, juxta illud :

Cor wpit, et pulmo loquitur, fel commovet iram,
Splen ridere facit, cogit amare jecur.

Vide quæ do corde fuse dixi Ezech. cap. xxxvi, vers. 20.

ter».1. 3. St EMM SAPIENTIAM INVOCaveris ET INCLINaveris con tuum prudentis. — Syrus, st *ad intelligentiam tocan tuam extuleris* (1). Nonnulli codices Gricci addunt, *sensum autan qutzsicris magna voce*. Sed cœteri ea delent : unde in Vaticano ad marginem sunt adscripta, in alio autem notata sunt asterisco : videntur ergo ex alia versione in textum irrepsisse. Dat causam cur dixerit : a Inclina cor tuum ad cognoscendam prudentiam. » To *invocaveris* tripliciter exponi potest. *Primo*, S. Hilarius in *Psal.* cxxvn : « Ante enim, ait, invocanda est sapientia, id est omne legendi officium intellectui est deputandum, » q. d. Sapientiam invocare, est eam legendo inquirere ; legenti enim lectio ipsa muta voce respondet, et sapientiam, quam liber continet, oculis mentique imprimit.

(1) Recte equidem. Nam in hebr. pro *et Inclina* *Meri*, etc. ed, et n *intelligentia Meri*» oocrm *tuam*, rogande eam ut ad u vanuL

Secundo, Baynus : « Si invocaveris, » inquit, id est si elegeris. Sic enim Israel vocatur *trnpo mecora*, id est *vocatus*, hoc est electus Dei. *Isaia* xLvm, 12 et 45; et S. Paulus hoc titulo gloriatur, quod sit a vocatus, » id est electus, a Apostolus, » *Rom.* cap. i, vers. 1.

Tertio, simpliciter et plano : a Si ihvocaveris;» Hebraice, *si vocaveris*, vel clamaveris, scilicet ad sapientiam suspirando, et ardentibus precibus a Deo eam efflagitando, ita ut totum cordis tui sinum adeam postulandam, requeue acceptandam expandas. Chaldreus, si *matrem intelligentiam vocaveris*. Significat ingenti desiderio et precibus, reque ac labore et studio parandam sapientiam. Sic Salomonem secutus ^iracides explicat, dicens cap. xxxix, vers 1 : « Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens, etc., cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illum, et in conspectu Altissimi deprecabitur. » Vide ibi dicta.

Huc perlinet expositio Abcn-Ezræ, q. d. Si ita exclamaveris ad sapientiam accersendam, sicut quis amicum, cujus desiderio angitur, vocare solet. Porro Salonius : « Ille, ait, inclinat cor suum ad cognoscendum prudentiam, qui humiliat se et emundat animum a peccatis, ut dignus Hat ad percipienda mysteria divinitatis. »

Tunc ergo invocas sapientiam, cum cognitionem pulchritudinis et valoris verre virtutis ad te oratione vocas, et eam a Deo instanter petis. Tunc inclinas cor tuum prudenti®, cum in oratione positus non tantum Deum alloqueris, verum etiam ejus vocem reverenter auscultas, ut ipse te prudentiam doceat, et de natura ac pretio virtutis erudiat. Si ita virtutis notionem postulaveris, dabitur tibi tam profunda et efficax, ut in cordo tuo magnum desiderium virtutis exsuscitet, et ad sequelam ejus instiget. Huc pertinet illud Senecre in *Proverbiis* : « Oratorem te putes, si tibi ipsi quod oportet persuaseris. » Et illud Sapientis : « Prudentia non callidilate, sed consilio tue-tur prudentem. »

4. Si quæsikris eam quasi pecuniam (Hebraice, *sicut argentum* ; Syrus, *sicut thesaurum*), et sicut **THESAUROS EFFODERIS ILLAM**. — Hebraice iWDIVl *tachpcsenna*, id est *scrutatus fueris*; Septuaginta, *investiges eam*. Pro *thesauros*, Symmachus et Theodotion vertunt, àmxfuipa, id est abscondita, ooculta, recondita; tales sunt thesauri : enim grace dicitur quasi Oigtvcç oul?iw, id est repositus in crastinum, puta reconditus in longum tempus. Et Hebraice **puco matmon** (unde Chaldreum, Syrum, Græcum et Latinum *tnammonvelmammona*) dicitur a jcu *taman*, id est *recondere* : opes enim et thesauri arcto reconduntur.

Comparat ergo sapientiam thesauro : Primo, quod sicut thesaurus arcanus et absconditus est, sic et sapientia.

Secundo, sicut thesaurus magna aviditate a cupidis qurerilur, sic et sapientia a sui studiosis.

S4pi*n«
til
lbwan-
rnk
Primo.
ScudIo

Undo S. Chrysostomus in *Catena Gtoticorum* : « Sicut , inquit, avari quærunt argentum , ita tu sapientiam. » Quocirca imo allusit Christus in parabola thesauri, dicens : « Simile est regnum coelorum thesauro abscondito in agro: quem qui invenit homo, abscondit, et pro gaudio illius vadit, et vendit universa quod habet, et emit agrum illum, » *Matth.* xin, 44.

Tertio, sicut thesaurus magno et invicto labore queritur, magnaue voluptate invenitur et effoditur, sic et sapientia : labori enim respondet fructus; et quod quis assidue quærit, hoc tandem invenit, nimirum :

Omnia vincit libor.	Coelites sudore cuncta foenerant mortalibus, Sera sunt, et obsequuntur cuncta diligentias; Vincit naturam alta diligentia.

Clemens Alexandrinus, lib. IV *Strom.*, ex Hesiodo asserit quod sudor ante virtutem sil positus :

Via longa est, *inquit*, atque acclivis ad ipsam :
Ardua namque prius, sed cum ad fastigia ventum,
Fit facilis.

Et ex Simonide : « Fertur, inquit, virtus habitare in rupibus adita difficilibus, nunc autem eam celerem castum locum tenere, et quod nec aspici possit omnium mortalium ciliis, sed ab eo demum ad quem sudor venerit, qui medetur iracundi, et processerit ad summam animi magnitudinem. »

Hinc mystice philosophi interpretes , ait Pierius in Hieroglyph, cordis sagittæ, aiunt Plutonis cor ab Hercule sagitta vulneratum, coque significari , nihil esse tam abditum in rerum natura, quo non pervenerit philosophi studium. Sic S. Gregorius Nazianzenus, *orat.* 20 , ait S. Basilium suo studio philosophi latebras omnes penetrasse.

Quocirca mystice S. Gregorius, lib. V *Moral.* cap. v, per sapientiam et disciplinam intelligit mortificationem, explicans illud *Job.* cap. in, *Quasi effodientes thesaurum* : « Omnes namque, inquit, qui fodiendo thesaurum quærunt, cum fodere altius coeperint, ad laborem instantius inardescunt; quia quo se thesauro abscondito jamque appropinquare stimant, eo in effodiendo enixius laborant. Qui igitur plene mortificationem suam appetunt, quasi effodientes (hi satironi quærunt; quia quanto fiunt viciniore ad finem, tanto se exhibent ardentiores in opere. » Et inferius aliter id ipsum explicans : « Quia enim perfecte mori mundum non possumus, nisi intra mentis nostra) invisibilia a visibilibus abscondamur; recte hi qui mortificationem suam appetunt, thesaurum effodientibus comparantur. Mundo enim per invisibilem sapientiam morimur, do qua per Salomonem dicitur : Si quæsieris illam quasi pecuniam , et sicut thesauros effoderis eam. Sapientia quippe in rerum superficie non jacet, quia in invisibilibus latet. Et tunc mortificationem nostram

contingentes sapientiam apprehendimus, si relictis visibilibus in invisibilibus abscondamur, si sic hanc cor effodientes quierimus, ut omne quod terrenum mens cogitat, a seipsa manu sanet discretionis ejiciat, et thesaurum virtutis, qui se latebat, agnoscat. Facile enim in se thesaurum quæsitum invenit, si eam, quod se male presserat, molem a se terrenæ cogitationis repellat. »

Urget Bedani *effoderis*; multi enim fodiunt, sed non effodiunt. « Qui thesauros effodit, inquit, ejicit terra.* rudera, efficit in altum foveam, et sedulus insistit labori, donec thesauros, quos inquit, attingat. Et qui thesauros sapienti invenire desiderat, quidquid sibi terrenum inesse compererit, expurget, carnales illecebras abscindat, fossam humilitatis faciat, nec quiescat ab agendo prius quam se venam veritatis invenisse cognoverit. »

Rursum *effoderis* significat totum sapienti thesaurum, quoad licet, exhaustum esse. Nam sicut ii qui invenere thesaurum, non contenti partem ejus effodisse, assiduo labore permittunt effodere, donec totum exhaustum : sic pariter sapienti et virtutis avidus, non contentus partem ejus acquisivisse, indefesse pergit, donec eam totam ejusque perfectionem et culmen possideat. Hic verum est illud : « Qui conatur, juvatur. Factum adjuvat conatum, Tonans conantem. »

ii. Tunc intelliges timorem Domini, et scientiam Dei (Chald., *a facie Dei*) invenies. — Quaeres quis hic « timor Domini, » et quid faciat ad sapientiam, quæ hic ejus studioso a Sapiente promittitur? *Primo*, Cajetanus a timorem » accipit metonymice pro objecto timoris, puta pro relinendo respectu Dei, *q. d.* Tunc intelliges timendo a summo Deo, quod coram eo vere sint timenda. Discernes enim metuenda a non metuendis relative ad fontem essendi (hunc enim significat Hebraice *Jehova*), nec timebis quod mundani liment : nimirum timebis peccatum, judicium et gehennam. quod Deus minatur peccatori, ideoque vere sunt terribilia et summe metuenda; non autem timebis paupertatem, ignobilitatem, irrisiones, quod mundani minantur et timent quasi res terribiles, cum sint ludicra, caduca, et parvi momenti. « Et scientiam Dei invenies; » Hebraice *Elohim*, *q. d.* Et invenies scire secundum Elohim, id est judicem universorum, ut scilicet scias summe eum esse metuendum, cavendamque peccala quod ipso judicaturus est, et igne sterno puniturus.

Verum olivæ passim proprie hic accipiunt *timorem Domini* pro ejus metu, cultu, religione et amore. Jam cum duplex sit timor, scilicet servilis et filialis, dupliciter pariter hunc locum exponas : *Primo*, de servili, *q. d.* Si qui in servili sapientiam ejusque præceptis cor inclinaveris, tunc intelliges timorem Domini, id est tunc incipies timere Deum, quasi summum insipientem et peccati judicem ac vindicem, et sic ad sapientiam et virtutem pervenies : hujus enim initium est timor Domini, uti dixit cap. i, vers. 7. Alludit ad scrutinium tho-

saurosum : hos enim periti scrutari solent per signa et indicia, quibus repertis recta via pergunt ad inveniendum thesaurum. Talia signa olim erant carbones et cineres : hos enim solebant terræ inspergere ii qui thesaurum abscondebant, ut iis quasi indiciis nossent locum, quo requirendus esset, ne ejus obliviscerentur, itaque eum perderent. Porro carbones et cineres sunt reliquia* ignis, ac consequenter symbolum incendii gehennal. quod est objectum timoris servilis.

Secundo, plenius exponas de timore filiali, *q. d.* Si toto corde quaesieris sapientiam, ejusque precepta, utique consequeris timorem Domini, qui est ipsissima sapientia ac scientia Dei, quam Sapient. X, 10, vocat scientiam sanctorum,!. iuxta illud *Job* XXVIII, 28 : a Timor Domini, ipsa est sapientia; et recedere a malo, intelligentia. » Ille enim limor est Dei amor et chapitas: amore enim stringit et complectitur Deum, quasi summum bonum, timore cavet ne tantum bonum perdat vel offendat. Sicut ergo veteres finxere aurifodinas et thesauros custodiri a gryphibus et draconibus : sic sapienti®, virtutis et charitalis custos est limor castus et filialis. Ita S. Hilarius in *Psal.* cxxvn, citato hoc loco : « Nobis, ait, timor Domini omnis in amore est, motumque ejus dilectio perfecta consummat. Dilectionis autem nostræ in eum hoc proprium officium est, parere monitis, statutis obtemperare, pollicitis confidere. » Sic et Beda, Hugo et Jansenius, qui et sapienter annotat : Non est autem, ait, illud sic intelligendum quasi prius non habeatur Dei limor, aut aliquid sapienti® divin®. Nam ex Dei timore et sapientia procedit, ut quis pro sapientia precetur, eamque ardenti desiderio quærat. Sed dicit tunc timorem Dei intelligendum, et scientiam Dei inveniendam : quia tunc in homine firmabitur, perficietur, eique placere et dulcescere incipiet, dabilurque, quo adhuc indigebat, juxta illud Evangelism : « Omni habenti dabitur. » Et Dionysius : « Tunc intellige timorem Domini, n id est, inquit, vere experimentaliterque cognosces, atque invenies filialem Dei timorem. Quanto namque intentius studueris desuper illustrari, et dono sapienti® perfici, tanto amplius formidabis summi Dei Patris aspectum offendere, et coram eo intimore te gerere : ipsaque infusa sapientia te docebit istum timorem castum et sanctum, ostendendo tibi quam infinite et incomparabiliter Deus ollissimus sil sincere timendus, honorandus ac diligendus; sicque ingeret tibi sapientialem pudorem, ut ubique erubescas coram divini vultus præsentia inhoneste, negligenter aut turpiter te habere. Ad quod etiam Seneca admonens ait : Non aliter te habeas in secreto, aliter in publico. « Et scientiam Dei invenies, » id est sapientiam ejusque profectum et perfectionem obtinebis a Domino. De quo Psalmista, *Psal.* xxxm : « Accedite ad eum, et illuminamini, et facies vestral non confundentur. » De qua scientia dicit Dominus in

Osee cap. vi : « Scientiam Dei volo plus quam holocausta. » Apostolus quoque *Philip*, ni, 8 : « Existimo, inquit, omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei. » Hæc Dionysius.

Similiter hunc locum explicat S. Ambrosius in *Psal.* cxviii, octon.5, ad illud : « Statue servo tuo eloquium tuum; » qui et causam assignat : « Etenim, ait, vera sapientia a timore Dei incipit, nec est sapientia spiritalis sine limore Dei; ita timor sine sapientia esse non debet. Basis quædam verbi est limor sanctus. Sicut enim simulacrum aliquod in basi statuitur, et tunc majorem habet gratiam, cum in basi statua fuerit collocata standique acceperit firmitatem : ita verbum Dei in timore sancto melius statuitur, fortius radicatur in pectore timoris Dominum, ne labatur verbum de corde viri : ne veniant volucres, et auferant illud de incuriosi et dissimulantis affectu. » Et mox : « Timor ergo verbi est locus, sicut in pace locus ejus. Timor quædam statio verbi, verbum timoris est disciplina. Plenus enim disciplinæ timor non nutat ad lapsum. » Et inferius : « Timor informatur per sapientiam, instruitur per intellectum, consilio dirigitur, virtute firmatur, cognitione regitur, pietate decoratur. »

6. Quia Dominus dat sapientiam, et ex ore ejus prudentia et scientia. — Syrus, Septuaginta et Chaldæus, et a facie ejus cognitio et intelligentia. Ti quia dat causam ejus, quod dixit vers. 3 : « Si enim sapientiam invocaveris, etc. invenies, » *q. d.* Non solo auditu et studio, sed et oratione et invocatione comparanda est sapientia, quia ipsa est donum Dei : Dominus enim dat sapientiam hanc et scientiam sanctorum. Sapientiam enim humanam discas ex Aristotele, Platone, etc., sed divinam hanc non nisi a Deo, juxta illud *Eccli.* cap. XXXIX, vers. 8 : « Si enim Dominus magnus voluerit, spiritu intelligenti® replebit illum. » Et *Jacobi* i,5 : « Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter. » Hinc Thalassius *Hecatontade* 2 : « Quod lux, ait, est videntibus et visis, hoc Deus est intelligentibus et intellectis. Solus Deus natura bonus est et sapiens : fit autem et mens participatione talis, modo studiosa sit (1). »

Quod sequitur : « Et ex ore ejus prudentia, » significat *primo*, sapientiam hanc provenire ex Dei revelatione, facta Prophetis et Apostolis in S. Scripturis, quas populo exponunt et predicant doctores et prædicalores; *secundo*, hanc revelationem et prædicationem non sufficere ad percipiendam hanc sapientiam : sed insuper opus esse interna Dei illuminatione, qua Deus menti persuadeat illa quæ foris audit et legit, juxta illud

(1) Quæ sequuntur vers. 6-8, causam reddunt, cur, qui sapere sedulo studeat, Deum discat noscere et colere; etenim a Deo protici omni sapientiam, Deum esso qui efficiat, ut rectam agendi rationem teneant probi, in quo ipso vera sapientia cernitur, supra cap. it 7.

Christi *Joan*, vi, 45 : «Erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audivit a Patre, et didicit, venit ad me. n a Cum igitur, ait S. Augustinus, lib. I *ad Simplic.* Quæst. II, prædicatur Evangelium, quidam credunt, quidam non credunt; sed qui credunt prædicatori foi Insecus sonanti, intus a Patre audiunt et discunt : qui autem non credunt, forinsecus audiunt, intus autem non audiunt, neque discunt, n

Nota sapientiam ita esse donum Dei, ut tamen sit opus quoque hominis : homo enim illam sibi parare debet parlim studio, parlim oratione. Simili modo virtus, v. g. castitas, est donum Dei, et simul opus hominis eam libere amplectentis, ac pro ea contra vitia decertantis, uti fuse dixi I *Corinth*, vu, 7. Sic opera gratke sunt opera tum grati® quasi causæ principalis, tum liberi arbitrii quasi cooperantis.

Porro idem est sapientia, scientia, prudentia, uti sæpius monui; etsi Lyranus et Baynus ea distinguant hoc modo, quod sapientia sil cognitio rerum coelestium, scientia sit rerum necessariarum in hac vita, prudentia sive intelligentia spectet ad mores et integritatem conversationis inter homines.

Symbolice Beda: Verbum, inquit, quod est Sapientia, processit ab ore Patris, cum a mente ejus conceptum fuit, dictum et genitum ab æterno. Rursum ex ore ejus fluit scientia et sapientia, quia os hominis, nisi ab eo sanctificatum et consecratum fuerit, sapientiam eloqui nequit.

▼ en. 7. 7. Custodiet rectorum salutem, et proteget gradientes simpliciter. — Hebraice, *abscondet rectis salutem, scutum* (clypeus est) *ambulantibus in perfectione*; Septuaginta, *thesaurizat recte agentibus*, (S. Augustinus, lib. I *Contra advers. Legis et Proph.* cap. XVII, legit, *diligentibus se*) *salutem, proteget gressus eorum*; Tigurina, *reponit justis essentiam* (id est, ait Vatablus, is *servat justis doctrinam veram*), *protegit innocenter ambulantes*; Chaldæus, *abscondet justis incolumitatem, et auxiliabitur his qui ambulant absque macula*; Syrus, *servat rectis spem, et adjuvabit ambulantes sine macula*.

Nota : Pro *custodiet* hebraico est *pgp iitspon*, id est abscondet, reponet, servabit quasi thesaurum. Thesaurus enim duo includit : *primo*, rem esse pretiosam; *secundo*, esse arcanam et reconditam.

fWdfa. Pro *salutem*, hebraico est *rvvnn tusciia*, quod
hel>r. Pagninus, Tigurina et alii vertunt òmow, id est es-
quid ? sentiam, existentiam, substantiam, a radice U'
ics, id est *est*. Hebræum enim fcs in omnes linguas transiit. Unde R. Levi, *reservabit rectis id quod est*; Chaldæus, *incolumitatem*; Noster et Septuaginta vertunt, *salutem*, quasi *tuscia* per allusionem et commutationem unius litteræ respiciat ad ITCP *iesca*, id est *salus*, et JPCHD *toscia*, id est *salvabit*; R. Moses vertit, *legem*; alii, *formam, præscriptum, et quidquid stabile est ac solidum*; alii, *fortunam, successum*; alii melius vertunt, *tapien-*

tiam: quia sapientia est nobilissima solidissimaque res et essentia, ut hunc locum explicat Isaías cap. XXXIII, 6, ubi Septuaginta sic vertunt, in *thesauris est salus nostra*; quam explicant subdentes : «Sapientia et scientia et pietas in Deum, isti sunt thesauri sapientis. » Omnes hæ versiones eodem recidunt : *tusciia* enim proprie significat *essentiam*; inde *sapientiam*, quia luce est quasi anima et vita essenliæ hominis; inde *legem*, quia sapientia consistit in observatione legis, vel, ut R. David : Lex, inquit, dicitur *tuscia*, id est essentia, quia cum cætera sint caduca et vana, sola lex perpetuo durat; inde *salutem*, quia hanc tribuit sapientia, et ita de cæteris. Unde Aben-Ezra : « Sapientia, ait, essenti® appellationem sortitur, quod sit, atque ad omnem æternitatem duret. Hæc porro a Deo justis reservatur, ut ejus ope servant justitiæ tramitem, hoc est præcepta divina. »

Igitur *primo*, Lyranus sic exponit, *q. d.* Deus rectis et justis pro premio justitiæ dabit salutem, id est sanitatem mentis et corporis. *Secundo*, Jansenius, *q. d.* Deus apud se recondit sapientiam et salutem quasi ingentem thesaurum, eumque non omnibus, nec semper, sed solis rectis et justis erogabit tempore a se decreto. *Tertio*, Cajetanus et Salazar hunc versum referunt ad id quod dixit vers. 4 : a Si sicut thesauros effoderis eam, scilicet sapientiam, utique invenies eam; quasi hic ejus dicti det rationem, quia scilicet Deus custodit, reponit, occultat, thesaurizat (omnia in idem recidunt) salutem, sapientiam videlicet veram, quæ est justitia ipsa et salus animi. Si enim Deus thesauri adinstar sapientiam abscondit, recte sequitur thesauri in modum effodiendam esse. Dicitur autem abscondere vel thesaurizare rectis, vel recte agentibus, hebraico *lesarim*, id est sedulis; Augustinus, *d figentibus se* : quia locuples iste thesaurus, quem sic latere Deus voluit, nisi a sedulis et accuratam diligentiam navantibus non eruitur. » Hæc ipsi.

H® omnes expositiones ver® sunt et coincidunt : studiosis enim sapienti® loco præmii promisit dandam ipsis a Deo sapientiam : nunc vero quantum id sit præmium quantosque fructus, bona et commoda afferat, explicat, dicens quod Deus per sapientiam custodiat rectorum salutem, dum facit ut inter medias mundi tentationes, pericula et naufragia, quibus insipientes et impii cadunt et pereunt, sapienter incedant, ne ullaiu peccati gravioris labem contrahant, sed recta et feliciter ad portum salutis ®terme evadant. Congruum hoc est præmium, dum observantes Deum Deique legem vicissim servantur et observantur a Deo.

Unde nonnulli sic exponunt : Deus custodiet tusena, id est essentiam, hoc est soliditatem et constantem in bono perseverantiam justorum, quare ingens est thesaurus; recte enim ducit ad gloriam coelestem : perseverantia enim summum est Dei donum. Nam, ut ait S. Bernardus (vel quis-

quis est auctor), sermone *De Virtute obcdientice* : « Perseverantia est singularis filia summi regis, » quam qui duxerit, dotis nomine coelum accipit. Et subdit : « Finis virtutum est, earumque consummatio est, totiusque bord repositorium, n Ecce hoc est quod hic dicitur : « Reponit justis essentiam. » Igitur magnum perseveranti® donum in manu solius est Dei, quod justus mereri de condigno nequit, sed tantum supplicibus precibus ab eo flagitare et impetrare. Quocirca salu-
Ontio herrima est hæc precatio : Domine, da mihi per-
Iui severanfiam; da mihi assidue gratiam, quam praevides mihi fore congruam; dirige me per eas vias, officia, status, actiones, qu® peccati non habent scandalum, quibus praevides me certo et infaliibiliter perseveraturum, ac perventurum ad felicitatem aeternam.

Anagogice ergo Pagninus in *Thesaurο lingua nebraica*. in voce *tuscita*, id est essentia : Deus, inquit, reservat et thesaurizat justis essentiam suam, ut scilicet eamdē illis clare videndam offerat in cœlo; hanc ergo illis quasi thesaurum recondit : hinc Christus eamdē comparat thesauro, « quem qui invenit homo, pr® gaudio illius vadit, et vendit universa qua; habet, et emit agrum illum, » *Matth.* xm, 44. Sic et ex l'agnino Jansenius et Salazar.

Allegorico, Rabbini nonnulli hæc referunt ad Christi incarnationem : Christus enim est Sapientia ex ore Patris procedens, quæ os nostrum carnemque assumpsit, ut nos veram sapientiam, viamquo ad salutem Judæis occultam edoceret. In *Midras* enim, id est in expositione lamentationum Jeremiæ, dicitur : « Deus sanctus erit sedens, et exponens coram justis sensum legis per manus Messi®, sicut dictum est *Prov.* n : « Revelat vel occultat rectis legem, clypeus ambulanti- bus simpliciter, vel perfecte. Dixit R. Abraham Abcn-Ezra : Celat rectis legem, quia occultat ab eis verbum sapienti®, donec veniat tempus, et exponat eam ore suo coram magistris. » Ita Galalinus, lib. III, cap. xix *De Arcanis fidei*.

Er proteget gradientes simpliciter.—Hebraice, *'Igpeus est ambulanti- bus in simplicitate*, id est in Innocentia et perfectione, *q. d.* Instar clypei defendet innocentes et perfectos. Hæc verba nec- tendenda sunt sequentibus hoc modo : « Proteget gradientes simpliciter. »

i. ». **8. SERVA!** SEMITAS JLSTITIÆ, ET VIAM SANCTO-
 RI» custodiens. — « Servans, n id est servare fa- ciens : Ilcbr. enim cstnvjb *linlsor*, id est, ad servandum, ut scilicet justī servant, Deo eos servante, semitas justitiæ. Vel est hypallage, *q. d.* Deus servat in justis semitas juslili®, hoc est, Deus servat justos in semiti» jusliti®, ut ab eis non declinent ad dexteram vel sinistram. Sen- sus est, *q. d.* Deus protegit justos per sapientiam et gratiam suam, assidue servans mentem illo- rum, ut inter tot errandi et labendi præcipitia te- neant firmiter semitas justiti®, ut per eas jugiter

incedant; itaque viam sanctorum custodit, diri- git et perducit ad metam, puta ad coelestem felicitatem. Unde Septuaginta clare vertunt, *protegit autem gressum eorum ad custodiendas vias justifica- tionum, et viam reverentium se custodit*; Syrus, *vias piorum suorum custodiet*. Sic Deus promisit Abrah® justitia; et obedienti® præmium dicens : « Noli timere, Abraham, ego protector tuus sum (hebraico, *ego scutum tuum sum*), et merces tua magna nimis, » *Genes*, cap. xv, 1; vide ibi dicta. Hoc est quod orat Psaltes : *a* Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non moveantur vestigia mea, » *Psal.* XVI, 5. Alludit, imo citat illud Ann® mairi Samuelis, I *Deg.* n, 9 : « Pedes sanctorum suo- rum servabit, et impii in tenebris conticescent, » pro quo Salomon hic, vers. 13, habet : « Ambu- lant per vias tenebrosas (1). »

9. TUNC INTELLIGES JUSTITIAM, ET JUDICIUM, ET Vera.». AQUITATEM, ET OMNEM SEMITAM BONAM. — *TtlllC* TC- spicit præcedentia, *q. d.* Cum præstiteris ea qu® dixi de invocatione et investigatione sapienti® : aut, cum dederit Deus sapientiam, « tunc intel- liges justitiam, judicium et æquitatem, » hoc est omnem semitam bonam : in hisce enim Iribus sita est sapientia. An et quomodo hæc tria distin- guantur dixi cap. i, vers. 3. Praeclare Thalassius, *Hccatontade* i : « Jesum amans, inquit, liberabi- tur a malitia, et ipsum sequendo veram videbit scientiam. Mens a perturbationibus libera videt subtilius. Menti in summum purificatæ angusta sunt omnia qu® sunt, somperque esse cupit ex- tra omnia qu® sunt facta. Vis semel ab omnibus affectionibus liberari ? assuefacito te charitati, continenti® et precibus. Mens apud Deum mo- ram faciens precando, affectivas anim® vires a passionibus liberat. »

Nota viam sapienti® et virtutis vocari «semi- vi» rte tam, » *primo*, quia arcta est, cum reliqua via per quam currus incedunt, sit lata et larga. Ha q ,, S. Augustinus in *Psalm*, cxxi. *Secundo*, epiia com- t«<R> » l' pendiosa et brevis est ad perfectionem et felici- lo"u* tatem : sic enim semit® sunt breviores vi®. *Ter- tio*, quia directa est, uti semita. *Quarto*, quia se- mit® sunt viatoribus per montes et rupes, quos currus circumeunt : similiter enim via vidulis est ardua et excelsa. Ita Lyranus.

Pro *semitam* hebraico est *SjJID magari*, id est or- bita rotunda, per quam currus, puta rotunditas rotarum currilium incedit : Slip *agol* enim est te- res et rotundum; undo Aquila vertit, «qxirroi, id est *flexus*; Symmachus, *imñwfn*; id est *in- volutiones*, gyros, flexus; Septuaginta vertunt, id est *axes, orbitas, tramites, semitas*. Undo sic halient in *Catena Grac.i* «Tunc justitiam et judicium intelliges, omnesquo honestatis orbitas prospere absolves. » Orbii® et axes rotarum, in- quit auctor *Catena*, apposite ad animum transfe- runtur : ut enim axes, quibus rot® inseruntur,

(1) Alii, *ila ut Deus cuuodiai vuu* ambulantis *in Judicio*.

In quadam æquabilitate perpetuo illas continent: ita justitia animam ejusdemquo vires praecipue inferiores (ha: enim per rotas hoc loco insinuantur) firmat, jugiterque in officio continet. Possunt quoque per rotas praecepta Dei, quæ ad Deum ducunt, animumque ad ejusdem cognitionem dirigunt, accipi. Hæc auctor. Orbii® ergo *primo*, significant æquabilitatem sapienti® et virtutis; *secundo*, facilitatem quam parat ipsa exercitatio: licet enim virtus initio incipienti, ob contrarias concupiscentias, sit difficilis, exercitio tamen cas superante fit facilis. Unde S. Augustinus in illud *Psalm*, xxx: «Posuisti in loco spatioso pedes meos,» querens quomodo spatiosum simul et angustum est virtutis iter, punctim rem acu tangens respondet: «Certe angusta via est, laboranti angusta est, amanti lata est.» *Tertio*, orbit® significant iter virtutis esse apertum, publicum, tritum et regium: talis enim est orbita curruum. *Quarto*, esse perfectum: circularis enim figura, qualis est orbitarum, est completa et perfectissima.

Flexus vero et gyri, ut vertunt Aquila et Symmachus, significant *primo*, virtutis iter esse arduum et praeceps, quod proinde nunc flectendo declinare et gyrare, nunc generose superare et transcendere oporteat.

Secundo, sapientiam et virtutem esse flexilem.

quia in omnibus sinit se flecti, gyrari et regyrari freno rationis, legis et voluntatis divin®. Sic hoc freno regendam esse linguam docet S. Jacobus, cap. in, vers. 3, de quo ibidem multa dixi.

Tertio, Beda censet hominem triplici motu cieri, Tnpi-i nimirum per justitiam Deo satisfacere, per æquitatem proximo, per iudicium sibi ipsi. Simili ^/u». modo in Angelis, ut docet S. Dionysius, cap. iv *De Divin. Nom.* (et pari modo in animabus sanctis), sunt tres motus, nimirum reflexus, rectus et circularis. Reflexus est, cum angelus vel anima a creaturis reflectitur, et resilit ad Creatorem, cum in omnibus agnoscens, amans et laudans. Rectus est, cum recta ad proximos tendit, iliisque prestat, quod ex rectitudine justiti® vel charitatis debet. «Recta linea, ait Dionysius, movetur anima ad ea qu® circa se <unt prodiens.» Circularis est, cum anima se recolligit, et in se ipsam reddit su® conscientia® quieti, et conjunctioni cum Deo consulens. Tunc enim, ait S. Dionysius, » circa identitatis auctorem pulchrum et bonum indescenderet choream ducunt.» Apte ergo ait Salomon: «Tunc inlelliges justitiam, et iudicium, et æquitatem.» Deo videlicet f.imulans, tibi consulens, proximo providens, videlicet omnem semitam bonam, omnes flexus bonos, et omnes gyros bonos; sic omnes motus differentias spiritaliter exprimes. Ita Salazar.

SECUNDA PARS CAPITIS,

DOCET QUIS SIT FRUCTUS SAPIENTES, NIMIRUM CUM ILLA VENIRE OMNIA BONA,
ET MALA OMNIA AVERTI.

Ver®, io. 10 et 11. Si intraverit sapientia con tuum (Septuaginta, *si venerit in tuam mentem*), et scientia ANIMAI tuai placuerit (idem est *scientia* quod sapientia), CONSILIUM CUSTODIET TE, ET PRUDENTIA servabit te. — Septuaginta, *cogitatio sancta servabit te*. Pro *placuerit* hebraico est *Unam*, quod Septuaginta vertunt, *pulchra esse videbitur*; Aquila, id est *decora et venusta erit*; Pagninus, *siVulcucrit*; alii, si *amana, jucunda, suavis fuerit*; alii ad verbum, *si scientia pulchrescet animae tua*, ut videaris tibi pulcher ex pulchritudine scienti®, quam suspicis et admiraris; Vafabylus, *si sapientia cor tuum invaserit, et scientia animum tuum delectaverit, prospicientia custodiet te, et intelligentia institutio te servabit*. Idem aliis et aliis verbis repetit, exaggerat et inculcat, ut sapienti® honestatem et decus discipulo commendet, illumquo in ejus vclut spons® pulcherim® et castissima; amorem accendat. Sensus est, r/. d. Si sapientiam in anim® tu® penetralia admiseris, ejusquo decorem perspexeris et complexus fueris consilium quod ipsa tibi suggeret, quoque res tuas omnes sapienter et decore moderabitur, custodiet to (hebraico *super te, q. d. Super te excubabit circumquaque, sicut vigil ex-*

cubat super castra), et prudentia quam te docebit, servabit te ab omni malo, necubi per imprudentiam labaris: nimirum, ut eruaris *primo*, a via mala, et ab homine qui perversa loquitur; *secundo*, ut eruaris a muliere extranea: *tertio*, ut ambules in via bona, uti sequitur: non enim sufficit declinare a malo, nisi et facias bonum. Huc facit quod S. Chrysostomus, homil. 63 *ad Popul.*, docet, tantam esso virtutis suavitatem, ut cœlera omnia, qu® in mundo suavia sunt, illi comparata amara, et fellea esso videantur, imo ut omnes labores, dolores, cruces sua suavitate condat, dulcoret et suaves efficiat.

Sic sapientia, virtus et charitas dulces effecit ignes S. Laurentio. Icones S. Ignatio, sagittas S. Sebastiano. equuleos S. Vincentio, carbones S. Tiburtio. Sic S. Lucia virgo sapiens ad rogam, quasi ad epulas invitata, læta et exultans processit. Sic et S. Agnes, S. Caecilia, cæterequo virgines et martyres. Hinc de S. Stephano canit Ecclesia: «Lapides torrentis illi dulces fuerunt; ipsum sequuntur omnes anim® just®.»

Igitur sapientia et virtus est pulchra Noemi (a vni-vm«i *Unam* enim et *naam*, id est *pulchra fuit*, dicta est *Noemi*) de qua dicitur, *Ruth* i, 20: «Hæc est illa .mi

Noemi » decora et speciosa, quæ omnium oculos in sui speciem et admirationem rapit. Nam, ut ait S. Augustinus, epist. *ad Consentiam* : a Quid est aliud justitia et virtus nobis, quam interioris hominis pulchritudo?» Et Philo, lib. *De Vita Mosis*, ex Platone in *Convivio* : a Virtus, ait, non pulchra lanium, sed ipsius pulchri idea est, » nimirum pulchritudinis, quæ in creaturis est exemplaret speculum. Ratio est, quia sapientia et virtus est summa participatio Dei : Deus autem in se pulcher est, adeoque ipsa increata, essentialis et immensa pulchritudo, quam qui videt, non potest non summe adamare, ut patet in Beatis, qui toti in eadem rapiuntur et absorbentur. Deus ergo sapientia et virtuti suam pulchritudinem præ cælis rebus communicavit et indidit, atque in ea suam speciem et decorem ostendit : præsertim in Verbo incarnato, puta in Christo, qui omnis virtutis fuit speculum, de quo proinde dicitur *Psal.* xliiv : « Speciosus forma præ filiis hominum; » quin et in passione sanguine suo purpuratus speciosus incessit, ut ejus speciem admirantes Angeli exclamarint : a Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibibus de Bosra? iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ, » *Isaïæ* lxi, 1.

Unde S. Augustinus in *Psal.* xliiv, post initium : < Christus, ait, pulcher in cælo, pulcher in terra, pulcher in miraculis, pulcher in flagellis, pulcher in ligno, pulcher in sepulcro. » Et causam subdit : « Summa et vera pulchritudo, justitia est. Si ubique justus, ubique decorus. » Hinc et Martyres in sua fortitudine pulchrescunt, pulchramque petunt per vulnera mortem : quocirca purpurati in cælis incedunt, palmis et laureis coronati, *Apoc.* vn. Id adeo verum est, ut Gentiles in sui admirationem rapuerint hæc sapientiæ et virtutis pulchritudo. Unde Lyricus in hymno de laudibus virtutis exclamat : « O virtus ardua laboriosaque hominibus, pulcherrima vilis inventio. Tuam, o virgo, ob venustatem etiam mori, optabilis in Gracia habetur sors, atque labores vcheinens et indefessos perpeti. Tua ergo gratia Hercules Jove satus, Ledæque filii suis factis quid possent declararunt. » Dictum est veterum : « Solus sapiens decorus, omnis nequam turpis. » Et :

Virtus repulsæ nescia sordidæ,
Intaminatis fulget honoribus,

ait Horatius, lib. III *Carm.*

W it. 12. Ut eruaris a via mala (ex Hebræo vertas, *mali*, id est quæ ducit ad malum; Syrus, *liberabit te sapientia a via mala* (1)), et ad hominem qui per-versa **LOQUITUR**.

Vin.n. 13. Qui relinquunt iter rectum, et ambulant per vias tenebras » — Hebraice, *qui relinquunt semitas rectitudinis, ut ambulent per vias caliginis*.

tV) Alii, a *vía mati*, scii, hominis, nb eo vivendi modo (joca* ζequitur vir malus.

14. Qui LETANTUR, CUM MALE FECERINT, ET exultant in rebus pessimis. — Chaldæus, *exultant in perversione malitia*.

Septuaginta hæc pathetice efferunt, miscntque exclamationem ; sic enim habent, *ut eruat* (sapientia et cogitatio sancta) *te a via mala, et a viro nihil loquente* wigg**, id est fidele, vel nihil tide dignum, cui credi debeat, sed omnia fucata, fallacia, perniciose et venenata. *O qui dereliquistis vias rectas abeundo in vias tenebrarum, qui lætamini in malis, et gaudetis in eversione mala*. Pendent hæc a versu procedente : « Consilium custodiet te, etc. ut eruaris a via mala. » 7. d. Du® sunt vi®, id est vivendi rationes et modi : una mala, altera bona; sapientia custodiet te a mala, et deducet ad bonam, ut scilicet omne peccatum ducens ad gehennam cane pejus et angue fugias, ac omnem virtutem ducentem ad coelum toto pectore prosequaris. Pro *qui perversa loquitur*, alii vertunt efficacius, *qui pervertentia loquitur*; Cajetanus, *qui loquitur versutias*, id est strophas, flexus et versuras verborum, quibus versutus alios in errorem, fraudem et malum inducit. Hebraice enim JTODnn *tahapuchot* significat perversitates, quibus quis alium a vero et virtute avertit, ac in fraudem vitiumque convertit, itaque in ruinam agit, evertit et subvertit : atque alludit ad *p9 *puch*, id est *fucus*, quia tales fucum aliis faciunt, et fucata sapientiæ virtutisque simulatione in errorem vitiaque abducunt.

Ait ergo Salomon sapientiam docere maxime cavendos esse pravos et perversos, qui non tantum prava agunt, sed et eadem alios docent vel suadent, idque callide per fraudes et illecebras : has enim detegit et patefacit sapientia. Porro, quia tales permulti sunt, hinc mutato per enallagen numero singulari in pluralem, cos describens ait primo : « Qui relinquunt iter rectum; » tale enim est iter sapientiæ et virtutis. *Secundo* : « Ambulant per vias tenebrarum et caliginis, » 7. d. Vivunt in cæcitate et erroribus, saltem præclicis, ac in operibus inhonestis, quæ quærunt tenebras, ac simillima sunt tenebris, atque ducunt in tenebras æternas. Quocirca Nazianzenus, orat, *ad ISO Episcopos*, laies apte comparat sepiis : « Illi enim, ait, sermones, sicut et sepiæ atramentum, contra seipsos expuunt, quo effugiant venantes, et latent indagantes. » *Tertio*, quod insuper lælentur, cum male fecerint, et exultent in rebus pessimis. Est climax, sive gradatio. Per gradus enim crescit oratio declarans malitiam crescentem impiorum. Eo enim crescit illa sensim, ut in peccatis rideant, gaudeant et exultent; sed risus hic es. caninus et sardónicas, qui dolorem et mortem conciliat : ridendo enim exterius, interna malorum conscientia cruciantur, ait S. Augustinus, serra. 24 *De Tempore*, atque ridendo moriuntur, de quo Eusebius Emissenus, hom. *De SS. Epiphora et Alexandr.* : « Exultant, ait, in rebus pessimis, et de sui perditione lælantur, similes illis, qui

forte sumentes exitiales herbarum succos, cum risu perire dicuntur. »

Pro *exultant* hebraico est *ibu g'fa*, id est cantant, saltant, tripudiant : *bu yo/* enim notat tripudium, exultationem et volutationem externam, qua quis internum cordis gaudium externis gestibus aperit et pandit, ut cum saltat, gyros facit, et volutat sese circuituionibus et circumrotationibus. Unde non multum dissonat a Græco *cqzUiáa*. Sic S. Joannes Baptista audita salutatione B. Virginis exultavit, id est præ gaudio exsilit, et subsiliit in utero malris, *Luca* i, 4L

Tales ergo similes sunt illis quos in Apulia videmus morsos a tarantulis continuo saltare et tripudiare, ac saltando et tripudiando emori. S. Ambrosius, lib. I, *epist.* 6, eos comparat cicadis, quæ canendo, id est strependo, moriuntur : a Qui sub ardore, ait, ferventium cupiditatum se mulcent cantu sibi noxio, statimque occidunt. » Sic Turcæ in honorem sui Mahomet solent se in orbem gyrare et rotare (quod proprie notat Hebraice *gol*], donec deficiente spiritu et mente cadant et corruant, illamque vocant choream Angelorum, quibus recte aptes illud : « In circuitu impii ambulant, » *Psal.* xi, 9. Ili ergo uti a bibunt sicut aquam iniquitatem, » teste S. Job, cap. xv, ita vicissim ridendo et exultando pergunt Linguam vituli ad macellum, tanquam ebrii ad furcam, tanquam phrenetici (ail S. Gregorius citans hunc locum, hom. 4 in *Ezech.*) ad exitium, de quibus Isaías cap. iu, vers. 9 : « Peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt. Væ animæ eorum, quoniam reddita sunt eis mala ! » ait S. Bernardus, serm. 16 in *Cant.*

▼ en. 15. Quorum vñe perversa sunt, et infames gressus eorum. — Septuaginta, *quorum semita* prava* (Symmachus «*auēai, id est *curva*, oblique incedentes more cancerorum; Theodolion, *çptSXox*, id est *tortuosa*, intortæ instar strabonum, qui oculos distortos et intortos habent : item *vafre*, *calidæ*, *versutæ*, *sinuosæ* instar serpentoni), *d flexuosi cursus eorum*; Aquila, *et jactant se in flexuris suis, et subsannant in involutionibus* vel *gyris suis*; Tigurina, *qui vias suas depravant, et propudiosi sunt in orbitis suis*; Vatabhis, *quorum semita sunt obliqua, et qui perversi sunt in semitis suis*; vel, *quorum rationes vita a recto aberrant et perversitates sunt in viis ipsorum*. Sic et Pagninus et alii, *et recedentes* vel *retrogradientes in semitis suis*, ut cancri. Addunt Septuaginta, *ad longe faciendum te a via recta et alienum a sententia*.

Impii In eedunt
tl can*
eri.
Igitur impiorum gressus et actiones sunt obliquæ et sinuosæ instar cancerorum et serpentoni. Cancri enim, teste Aristotele et Plinio, vel retrorsum incedunt, vel oblique ad latus, præseitim sinistrum, quod symbolum est pravitatis, sicut dextrum est virtutis et bonitatis. « Cancri, inquit Plinius, lib. IX, cap. xxxi, in pavore etiam retrorsum pari velocitate redeunt. » Quocirca S. Ambrosius in *Psal.* xxxvt, sic legit et explicat : < Fle-

xiiosus cursus eorum, sicut lubricus et flexuosus auctor eorum, n̄ puta diabolus serpens antiquus. Unde S. Ephrem, agens de choreis et turpi saltatione, ait : « Choream non Petrus, non Joannes, sed draco antiquus suis voluminibus docuit. » Huc quoque alludens Nazianzenus in carmine *Ds Virgint.* ita impios pingit :

At velut obliquo gradientes tramite (anen,
Aut velut oblongi sinuow mmibra (rabentes
Angues, vivetis depressi pondere carnis.

Sic enim impii instar cancerorum, non qua oculi aspiciunt, id est non qua ratio et lex Dei dictat, sed retrorsum, quasi aversi a lege et Deo incedunt, ac sinistra dextris, falsaveris, caduca internis præferunt; nam, ut ait S. Ambrosius, lib. *De Abraham* : a Bona hujus saxuli instabilia sunt, et rotarum in morem cum ipso saxulo volvuntur. » Rursum instar serpentoni in mille vitiorum orbes se sinuant et gyrant, dum ab uno scelere mox in aliud et aliud labantur, donec universum scelerum circulum confecerint, quo confecto rursus a principio in orbem redeunt; quare merito infames sunt apud Deum, Angelos et homines.

16. Ut eriaris a muliere aliena, et ab extranea QUIB MOLLIT SERMONES SUOS. — Vatablus, *qUG verbis suis blanditur*, vel blanditiis allicit; Symmachus, *cujus verba sunt lubrica*; Chaldæus, *cujus verba sunt lema*; Baynus, *qua verba sua polit*; « *cujus cantu tolerabilius est audire basiliscum sibilantem*, » ait S. Cyprianus, *De Singular*, *dena* Mulier enim instar Sirenis mentem etiam sapientoni incantat et excantat, uti patuit in ipsomet nostro Salomone, Samsone, Davide. Lege vitam S. Martiniani apud Surium, 13 februarii, et mira hujus rei exempla invenies.

Alienam et *extraneam* vocat adulteram, quæ alterius viri uxor alios ambit amasios; licet alii per *extraneam* accipiant alienigenam, id est non Judæam, sed Gentilem. Verum simpliciter Hebraei mulierem exteram vocant meretricem. Pendet hic versus a vers. 11; sic enim cum eo hic nectendus est : « Consilium sapientia* servabit te, ut eruaris a muliere, » etc. Unde Septuaginta hoc loco paraphrastice vertunt, *flli, ne te comprehendat malum consilium* (mulieris), *qu& dereliquit doctrinam adolescentia**, etc.

Monuit cavendum a consortio et colloquio improborum, nunc monet cavendum a muliere illice et impudica; nihil enim ita contrarium sapienti®, ac mulier illex. Ita Beda. Cujus causa Theologica est, quod Spiritus Sanctus auctor sapientiae, cum sil purissimus spiritus, derelinquat et fugiat homines luxuriosos, nipote carni et veniri suo immersos.

Causa ethica est, quod inter concupiscentias vehementissima sit libido : concupiscentia autem rationi, ideoque sapientia* e diametro adversatur. Unde libido dicta est ab eo quod libeat, ait Casianus *Collât.* Nil, cap. u. Quocirca S. Wolstanu*

»

Episcopos Wlgorniensis appetitus ad libidinem a nobili matrona, facto signo crucis : «Fugo, ait, comes lascivia;, mortis fdia, vas Satanas, » cique alapam summo nisu inflixit, el sic vehit alter Joseph mulieris lenocinia compressit. Ita Suritis, tom. I, in ejus Vita. Sic et S. Agnes ad Præfegli filium : « Discedo a me, ait, pabulum mortis, fomes peccati. *

Nini nili in vetitum damni segura libido.

Moller blanda et bella etiam siliceum emollit virum.
Corporis robur viresque animi libido effeminat.

Causa physica est *prima*, quod libido sua vehementia omnes sensus, mentem tolamque animam ad se rapiat, ut luxuriosi aliud præter ipsam sentire, sapere, cogitare nequeant, inulto minus cogitare coelestia et divina, quæ suggerit sapientia. *Secunda*, quod in libidinis actu cum semine excernantur plurimi et nobilissimi spiritus, quibus mens indiget ad cogitandum et speculandum. Rursum semen est nobilissimus sanguis : exhausto ergo semine exhauritur et sanguis, in quo vita? menlisque robur consistit. Unde videmus libidinosos robore corporis et vigore mentis destitui, ut ea, quæ sapientiæ et prudentia? sunt, non capiant, imo subinde in delirium, amentiam, epilepsiam, apoplexiam incidere. Ita Galenus, lib. XIV, part. cap. x, ait nimiam venerem spasmus inducere. Quocirca nonnulli (quod non recte Platoni, utpote Gneco, tribuitur) : Venus, inquiunt, dicta est a *ve*, id est *sine*, et *cü;, id est *mens*, *q.d.* Sine mente, quod rationem et mentem

▼ «erti
Cyta*
W».

homini eripiat. Sicltltredoré idem est quod te, id est rine, et cor. Virum ha c ingeniosa est allusio, hoh genuinum etymon : Venus enim est vox Latina, non Gr.< ca; Venus, inquit Giraldas, *syntagm.* 13, ex Cicerone, lib. II *Do Natura deorum*, dicta quod ad omnes res veniat, vel quod per eam omnia proveniant. Varro vero, lib. IV *De Lingua Latina*: •Venus dicitur, ait, non quod vincere velit, sed quod vincere, et vinciri ipsa. Viere est vincere, a quo est in Asoto Ennii : Ibant malam viere Veneriam corollam. » Et mox : «Poete, ait, de cælo, quod semen ígheum cecidisse dicunt in mare, ac natam e spumis Xenvrem conjunctione ignis et humoris, quam habuerunt, vim significantes Veneris, a qua vi natis dicta vita,» juxta illud Lucilii : «Ais est vita, vides quæ nos facere omnia cogit » Venus ergo vel a veniendo, v l a riendo, id est vim i' udo, vel u vi dicta, Hoc ultimum secutus S. Isidónis, lib.VIR Ong., sub fmem : «Venerem, ait, exinde dicunt, quod sine vi femina esse virgo non desinai.» Græcis Venus dictaàyfòJir» ab iipi, id est spuma, quod ex maris spuma dicitur enata, l t l l dodo in *Theogonia*, vcl, ut Arislol- l s, quod semen rit spumo-um. Sunt qui riti T. i- . », id est insanire, dictam putent, l'ut Eu> çe-j ; i « Nam »*ulta pioxima Venus

mortalibus.» Hinc Venus pingitur ardentem faç ceni pectore gestans cum gratiis el Pitiro , id est, Suadela, quod ignitum amorem intuenti infigat, eique omnia qu e vult persuadeat. Euripides vero in *Hecuba* Venerem dictam censet Aphroditen quasi dçpcc-L.T.i, id est imprudentiam et insipientiam; hanc enim Venus inducit : unde ipsam vocat deam insipientia?.

Porro sapientia, ut eruaris u muliere aliena, sita est non in fortitudine colluctationis, sed in prudentia fugiendi aspectum et consortium ejusdem. Ita S. Cyprianus, *De Singul. cleric.* : « Vidule, ait, nunc prudentiam in isto bello, non fidem nobis datam esse victricem, quæ nos timiditatis remedio liberasse! : et contemplamini quæ sunt modo arma sumenda, si vultis habere legis auxilia. Estote timidi, ut sitis intrepidi, et licet timor in certamine infirmitas esse videatur, tamen secundum verbum Apostoli, virtus in infirmitate perficitur. Separamini, deprecor, separamini a contagione pestifera. » De illecebra mulierum tractat *Eccli.* XXV. 29, et xui, 6. Vide ibi dieta.

Symbolice, per mulierem hanc adulteram tam symku. hic quam cap. vu, vers. 19, cap. ix, vers. 13, el æ "k *• alibi significatur hæresis vel falsa doctrina : hæc enim adulterat et corrumpit veram Dei fidem et sapientiam. Imo ad litteram hæresin hic significari censet Vatablus, cum R. Salomon et Hebræis. Audi Bedam : « Potest per muliereni extraneam hæreticorum pravitas intelligi, a Christi et Ecclesia? membris aliena, quæ mollitia disertitudinis, et blandimentis lingua? corda decipere innocentium solei. Unde Psalmista, *Psal.* xi.v : Mollierunt sermones suos super oleum, et ipsi sunt jacula. »

Porro R. Levi et alii per mulierem hanc acci- Et w pinnt concupiscentiam quamlibet, rationi et sa- ;Mentite repue nantem in homine. Hæc enim instar adultera? vaga est, petulca, infida, instabilis, cupidinibus æstuans, omnium peccatorum et malorum mater. Unde Thalassius, *lleeatontade* 2 : « Sicut concupiscentia, ait, et ira multiplicant peccata, ita continentia et humilitas eadem exinaniunt. Animam purificari, est eam ab affectionibus liberari. Hæc autem libertas charilatem Dei nobis parit. Occasus spiritales sunt anima? perturbationibus inquiete : sol enim justitio? illis occidit. » El *llaatonfade* 3 : «Mens, cui affectiones imperimi, cogitat quæ non decent. Quales autem cogitationes sint, produnt sermones et opera. Mate cogitationis dux est affectio, affectionis auctor sensus : quo ut male utamur, in causa est mens. Magna equidem mens, quæ ab affectionibus libera est et sequestrata ab his qua? sunt, ac in Deo versatur. » El *Uccatont.* 4 : « Sicut absurdum est bonum dominum subesse improbo servo, ila et absurdum corruptibilis corporis mancipium esse rationalem mentem. Impera et tu Eva?, et a serpente cave, ne delusa tibi quoque de limo pra b> at. Monachum verum agit mens, qua? sensibus ita renuntiavit, ut ne videre quidem fo-

I

I

rat cogitationem voluptatis. Mens affectionibus Imperans, extra periculum et timorem est. Expectatio futurorum bonorum mentem bonis expectatis conjungit, quibus immorando praesentium obliviscitur. »

Quin et Architas Tarentinus, testo Cicerone, lib. De *Senectute*, dictitabat « nullam pestem in mundo capitaliorem esse, quam concupiscentiam et voluptatem. » Hinc enim patria: proditioes, bine rcrumpularum eversions, bine cum hostibus clandestina fœdera nasci: nullum denique scelus, nullum flagitium esse, ad quod suscipiendum libido voluptatis non impellat. Et Socrates apud Laertium, lib. II, admonebat juvenes, u ut voluptates fugerent quasi Sirenes, » si virtutem quasi patriam aspicere vellent instar Ulyssis, qui cera obturatis auribus prætemavigavit Sirenes, ut Ithacæ fumum subsilientem cerneret. Et Seneca: « Sapiens, ait, hoc unum concupiscit, nihil concupiscere, u Celebre est illud monaclu Ægyptii apud Nicephoram, lib. XI, cap. xliiii, qui rogatus a cur toties voluptates sibi subtraheret, » respondit: « Ideo subtraho, ut ira: causam et occasionem praecidam. Scio enim illam semper de voluptatibus belligerari, mentemque meam perturbare, el cognitionem ipsam fugare, v Et illud Marci Eremita; tract. De *Lege spiritali*: « Cor voluptatis amans, career el catena est animæ in tempore egressionis (mortis); at idem laboris studiosum, janua est aperta. »

Vrn. 17 17 et 18. Er relinquit ducem pubertatis sufi, ET
,U8- pacti (Syrus, *testamenti seu promissionis*) Dei sui oblita est. — Pro *ducem* Hebraice est tjlbx *alluph*, quod Tbeodotion, Pagninus et alii cum Nostro proprie vertunt, qwww, id est *ducem, rectorem*, hoc est, ut Syrus, *nutritum*; Tigurina, *maritum pubertatis*, id est juventutis, vel *adolescencia: suæ*, ut habent llebræa: tunc enim ccepit esse pubes et aptaconjugio; Chaldæus, *quæ reliquit ducatum*; Septuaginta vero respicientes ad radicem tÿjK *alaph*, id est didicit, vertunt, Si&wxaXixv, id est *doctrinam*, et Symmachus fiâOr.ac., id est *disciplinam*-, alii, *assue/actioncmvei manuductionem* (hanc enim proprie significat *alaph*), qua scilicet puella prius assuefacta disciplina; patris vel mariti, sinebat se ab ea regi (1). Itaque hæ versiones omnes eodem recidunt.

Sensus est, *q. d.* Sapientia faciet ut eruaris sicut ab homine improbo, sic et a muliere adultera, quæ reliquit maritum, cui in adolescentia, cum pubescere ccepit, se despondit, eumque accepit quasi ducem et gubernatorem suæ juventutis. Hoc sensu liquet esse sermonem de adultera. Ita Beda, Baynus, Jansenius et alii. Posset tamen esso sensus de fornicaria: hæc enim relinquit ducem pubertatis suæ, id est patrem vel tutorem, qui est custos adolescenti et virginitatis suæ. in adolescentia enim virgines, cum pubescunt, ma-

ximas patiuntur tentationes, æque ac insidias castitatis: unde tunc maxime indigent custodia parentum et tutorum. Verum de adultera potius agi patet ex eo quod adjungit: « Et pacti Dei sui oblita est, n *q. d.* Oblita est sacramenti et sponsonis nuptialis a Deo institute, violavit pacta et jura conjugii a Deo sancita, *Genes. n*, 24. Addit Aben-Ezra quid subtile: Sacrosanctum, inquit, nomen suum Deus inter virum uxoremque interposuit: illud si demas, nihil aliud relinquetur nisi ignis et incendium. Nam hebraico tTN *isch* est vir, rivX *isscha* est uxor: deme ex illis H' *ia*, quod est nomen Dei, nil remanet nisi o r i CRes *vaes*, id est *ignis et ignis*.

Uxor ergo æque ac maritus horreant adulteri- l'13ia
riuni. Horrebunt, si ejus turpitudinem, quotquan-
taque mala in se contineat, pervideant. Nam
primo, conjux adulterans fallit fidem conjugalem, Prico°-
quæ summa est, datam alteri conjugii. *Secundo*, Secando,
violat matrimonium, quod unum cum una esse
voluit natura, ipseque nature auctor Deus, *Genes.*
n, 24. *Tertio*, violat Sacramentum: jam enim in Tertio-
loge nova matrimonium per Christum factum est
ingens Sacramentum, ideoque sancta colendum,
Ephes. v, 32. *Quarto*, injuriam facit proli, tum nate Qwrto-
ex conjugio, utpote cui fratres et hæredes adulteri
nos injuste adsciscit; tum nasciture ex adulterio,
utpote quam facit spuriam, adulterinam et hære-
ditatis incapacem. *Quinto*, injuriam facit reipubli- Quinto,
cæqnam lædit suo scandalo et injustitia. Quocirca
injuriam hæc in Deum redundat. Linde Septuaginta
vertunt, *testamenti divini oblita est*. Hac de causa
Deus adulterii severus solet esse vindex et ultor,
ut patet ex historiis tam sacris quam profanis.

Porro ri *pubertatis* notat tres causas, ob quas
puella indiget duce et custode. Prima est, quod
pubertas sit ætatis mediæ inter infantiam et ju-
ventutem: in infantia est carentia rationis et ju-
dicii, ac proinde securitas a peccato: in juven-
tute ulriusque est maturitas: in pubertate et ado-
lescentia ulriusque est inchoatio. Quocirca si tunc
puella rite dirigatur et instruat, sapiens sancta-
que evadet; sin sibi et procis insidiantibus per-
mittatur, fiet impudica et meretrix: ergo luno
eget duce et custode, vel parente, vel tutore, vel
sponso. *Secunda*, quod pubertas hæc sit in sexu
femineo, id est molli, debili et lubrico, ac ob in-
experientiam et imprudentiam incauto et flexili,
qui proinde a viris facile seducetur, nisi a duce
custodiatur. *Tertia*, quod pubertas cum maturi-
tate generandi afferat stimulos carnis, et incen-
tiva libidinis, quibus puellæ eorum hactenus in-
experte resistere nesciunt. Unde ne eos sequantur,
duce, monitore el custode indigent. Quocirca Ec-
ch. cap. XLii, vers. 9: o Filia patris, ait, abscon-
dita est vigilia, et sollicitudo ejus aufert somnum,
no forte in adolescentia sua adultera efficiatur. »
Vide ibi dicta. Igitur auget puellæ crimen, inju-
riam el stoliditatem, quod relieto duce adoles-
cente suæ, quem tam fidum, prudentem, cautum

li) Recini», *amicum*, vel *toctum juventutis tua*, manium.

el amantem experta est, sequatur adulterum, infidum, imprudentem, incautum, inimicum. Unde

Tropologico : Anima Deo in baptismo vel justificatione desponsa, concupiscentiis illecta, dum eis consentit, relinquit Deum sponsum et ducem pubertatis suæ, cajas amore et timore enutrita fuerat, cum per bæresim, vel etiam aliud quodvis peccatum oblita pacti cum Deo initi, fidem in baptismo Deo datam infringit, novamque concipit opinionem, amorem et foetum illicite delectationi:. Unde Deus de hac sui injuria et contemptu conquérons, animamque vagam ad se revocans, *Jcrem. in,1* : «Tu, inquit, fornicata es cum amatoribus multis : tamen revertere ad me, » etc. « Ergo saltem amodo voca me : Pater meus, dux virginitatis meæ tu es, » uti ibidem exposui.

vin it. 18. Inclinata est ad mortem domus ejus, et ad inferos semitæ ipsius.—Septuaginta, posuit (Symmachus, ójtaiv, id est terminavit) *enim juxta mortem domum suam, et penes infernum cum terrigenis orbitas suas; Aquila, flexus suos; Symmachus, gyros suos*, de quibus dixi vers. 14; Chaldæus, *quoniam inforca mortis est domus ejus, et ad gigantes itineraria semitarum ipsius; Syrus, oblita est liminis domus sure, et itinerum semitarum ipsius*. Huc respexit S. Ambrosius, lib. I *De Cain*, cap. v, dicens : « Vite inferorum domus ejus, deducens in secessum mortis, » *q. d.* Domus adultéra vel meretricis est quasi vallis quædam inclinata, ducens et propendens ad sibi vicinum barathrum morlis et gehennæ.

Pro *inclinata est*, Hebraice est Hrii? *scacha*, id est *incan ala est* (1); estque pulchra paronomasia inter nnDS *scacccha*, id est *oblita est*, et *scacha*, id est *incurvata est*, *q. d.* Oblivio, id est peccatum et adulterium ejus, eam prius erectam inclinavit, incurvavit et depressit usque ad mortem, imo usque ad gehennam. Pro *inferos* Hebraice est O'NDI *rephaim*, id est gigantes : sic vocantur diemoncs et damnati apud inferos, tum ob superbiam giganteam, tum quod mergantur abyssu inferni, sicut gigantes mersi sunt abyssu diluvii, Genes, cap. vi, 2 et 7. Recte comparat domos et fornices meretricum domibus gigantum, quia utraque erant depressa et quasi fovea subterranea. Unde illud Virgili, lib. III *Æneid.* :

Nim qualis quantusque c a v o Polyphemus in antro.

Et antèrius, Enceladum gigantem ait sub /Etna degere, eamque concutere :

Fimi Mt Enceladi semiustum fulmine corpus
Urçen mole hic, ingentemque insuper ,Etnam
Impositam ruptis flimmam expirare caminis;
Et fessum quoties mutai latus, intremere on.nem
Murmure Trinacriam, et cœlutn subtexere fumo.

(t) Quum JP3, *domus*, sil masculini generis, Roschmullerus vult de muliere libidiosa hrc dici, hoc sensu, *inbiidtt* illa mulier *ad mortem, domum tuam*, per appositionem, ad arcum, qui domus ejus crii futuri. Pan ration?, quia JTCjWorr, masculini quoque genens csl, vorrai rom m ver*, bcq. inulti referunt ad *mulierem alienam*.

Frigidius R. Salomon filicides *rephaim*, interpretatur O'313 *nirpim*, id est debilitatos et imbecilles, qui nimirum a recto tramite aberrante! vacillant, ac tandem in gehennam misere decident. Et Aben-Ezra : *Rephaim*, inquit, significat mortuos quasi *nirpim*, id est debilitatos; quod eorum vires a mulieribus enervate sint, juxta illud : a Homo nudabitur et debilitabitur. »

Alludit ergo hic Salomon ad lupanaria, quæ fiebant in specubus, locis subterraneis et fornicibus; unde et *fornicari* dictum, *q. d.* Domus, puta fornix fornicariae, depressa et subterranea, inclinatur et vergit ad sepulcra et inferos, ut hoc suo situ lesietur illam, ejusque amasios vergere in mortem et gehennam. Rursum lupæ h@ viliores solebant extra urbes degere in sepulcris et monumentis; unde *Jerem. n, 23*, Septuaginta dicunt de meretrice : « Vide vias tuas in sepulcris multitudinis. » Hinc et illud Martialis lib. I :

Abscondunt spurcas et monumenta lupas.

Hinc et Venus cognominata est Libitina, eo quod praesset mortuorum feretris et sepulcris, in cujus proinde templo vendebantur et locabantur ea quæ ad sepulturam pertinent, teste Plutarcho in *Problem.* « A libendo Libentina est dicta, » ait Varro : ita Girardus in *Syntagm.* Denique S. Chrysostomus, homil. in *Psul.* 1 : « Quid est, inquit, mulier speciosa? Est sepulcrum dealbatum. »

Sensus ergo est, *q. d.* Meretricum habitacula sunt in fornicibus et monumentis atris, imis, spurcis, fetidis, ut hoc ipso repræsentent mortem et gehennam, ad quam ipsæ cum suis procis recta vergunt et pergunt. Ob libidines enim multi incurrerunt mortem præsentem, adcoque pleraque gentes adulterium puniunt morte, uti ostendi Genes, xxxvni, 24. Rursum quot cædes fiunt ob amasias et adulteras? Porro omnes incurrunt reatum inortis æternæ el gehena@, adeoque viri graves censent longe majorem partem hominum damnari ob libidines. Infernus ergo est domus et equuleus libidinosorum. Hoc est quod de adulterio et libidine ait Job, cap. xxxi, vers. 12 : « Ignis est usque ad perditionem devorans, et omnia eradicans genimina. » Ubi S. Gregorius : « Quid, ait, est libido, nisi ignis? Et quid de carne et mente exorte virtutes, nisi flores? Quid item turpes cogitationes, nisi paleæ? Quis etiam nesciat, quia si in paleis ignis negligenter exstinguitur, ex parva scintilla omnes paleæ accenduntur? Qui ergo virtutum incrementa non vult exurere, ita debet libidinis ignem exstinguere, ut per tenuem scintillam nunquam possit ardere. » Quia ergo libido est ignis, idcirco punitur igne gehennæ, et ad eum ducit.

Quocirca S. Chrysostomus, *homil.* 21, ex varii in S. Matthæo locis, hisce coloribus et epithetis mulierem illicem pingit: « Quid est aliud mulier, ait, nisi animiti@ inimica, et ineffugabilis pcena, necessarium malum, naturalis tentatio, desidera-

bilis calamitas, domesticum periculum, delectabile detrimentum, mali natura boni decore depicta?»

Denique posset quis suspicari alludi hic ad *Gēben Ennom* (unde dicta est gehenna), id est ad vallem filii Ennom, in qua parentes filios vivos cremabant idolo Moloch. Verisimile enim est in eadem valle fuisse fornices et antra luparum: Gentiles enim suos deos, id est dæmones, colebant non tantum sacrificiis, sed et comessionibus ac libidinibus, presertim Beelphegor, sive Priapum, quem Cajetanus censet eundem esse cum Moloch. Patent hæc Osee cap. iv, vers. 14, et lib. III *Reg.* cap. xv, vers. 12 et 13. Sicut ergo in line valle Ennom inclinate et depressæ erant domus meretricum, adeoque erant in ipsa gehenna Moloch: sic pariter eadem inclinata? erant ad gehennam Luciferi: ex illa enim in hanc directum erat iter, certusque post mortem transitus. Unde S. Augustinus libidinem vocat æterni ignis æmulam.

19. Omnes qui ingrediantur ad eam, non revertentur, nec apprehendent semitas vitæ. — Septuaginta has *semitas* dupliciter explicant; sic enim habent: *Omnes euntes in eam non revertentur, neque apprehendent semitas rectas: non enim apprehenduntur ab annis vitæ*; Chaldæus, *omnes qui ingrediuntur, non revertentur in pace, neque capient* (Syrus, *nec recordantur*) *semitas vitæ*. Vatablus, *quotquot ad eam ingrediuntur, non redeunt, neque apprehendunt vias vitæ*. Tò ad eam Boda referi ad mortem (1), *q. d.* Cave a muliere extranea, quia illa te ducei ad mortem; quam si semel incurreris, nunquam redibis ad vitam. Alii nervosius referunt ad mulierem, *q. d.* Cave a muliere extranea, noli ad eam ingredi, id est noli cum ea rem habere, quia si ad eam ingressus fueris, incurres mortem, incidetque in barathrum libidinis et gehennæ, ex quo redire et emergere non poteris, perinde ut a morte et inferno non datur regressus ad vitam, id verum est, tum quia per se et viribus naturæ nemo potest a peccato mortali, quale est adulterium et fornicatio, resurgere ad vitam gratiæ; tum quia qui semel implicitus est amoribus adulterarum et meretricum, ita cum iis intricatur, ut difficillime se iis expedire possit, etsi communes habeat gratiæ mensuras, quas Deus peccatoribus ad resurgendum largiri solet.

Non reverti ergo, est raro difficulterque deserre ardentes insanasque mulierum illecebrosarum libidines, quæ excæcant corda fornicatorum, et quasi visco ea alligant mulieribus, ut non nisi magna et rara gratia resipiscant. Sic mystice ex hâc resi vera et formata, pauci redeunt ad fidem orthodoxam.

Causæ sunt multæ: *Prima* est infirmitas lapsæ Dature contracta ex peccato Adæ: hæc enim ingens est in appetitu concupiscibili. In eo enim

magna est proclivitas ad res «ensibiles et carnales, cui si indulgeas et servias, eam tibi dominam, teque ejus mancipium constituis, ut in ea assidue te volutare gaudeas. Quare sicut ferrum ad se rapit magnes, sic carnalem ad se sua trahit Agnes, uti docet S. Basilios, *De Virginitate. Secunda*, quod Secucâ insatiabilis sit cupiditas, atque inde insatiabilitas peccatorum, ait Cajetanus. *Tertia*, quod meretrices mille norint artes blandiendi et devinciendi sibi amasios, ut eorum opes emungant. *Quarta*, quod diabolus lapso refricet species voluptatis preterite, et ad eam iterato captandam assidue impellat: per peccatum enim in peccatores jus et dominium acquirit: unde eos ita exagitat, ut videantur energumeni et ad æmone possessi. Quocirca S. Chrysostomus libidinem vocat «dæmonem voluntarium;» et hom. 23 *ad Populum*, ait: Tam difficile est libidinosum castitati quam mortuum vite restituere. *Quinta*, quod libido hominem dementet, faciatque animale et brutum. Videre hoc est in meretricibus, quæ subinde per prædicatores Dei instinctus compunguntur depœnilent, sed illico ut amasium vident, in pristinos amores relabuntur, ac quasi cerebro et mente carcent, ruunt in sceleratos amplexus. Hoc est quod ait Osee, cap. iv, vers. 14: a Fornicatio, et vinum, et ebrietas auferunt cor.» Et cap. v, vers. 4: «Non dabunt cogitationes suas, ut revertantur ad Deum suum: quia spiritus fornicationum in medio eorum.» Vide utrobique dicta. Quocirca Clemens Alexandrinus, lib. II *Pædag.* cap. ult: «Parvam, ait, epilepsiam dicebat sophista Abderitanus esse venerem, existimans morbum immedicabilem.» Sic et Alexander Magnus usum veneris comparabat morbo caduco, ex coque sese esse hominem, non deorum aliquem, clare perspicere asserebat. Addit Clemens: a Voluptas carnis tripliciter luitur: » quia carnalem triplici vita per triplicem mortem privat, nimirum vita gratiæ per peccatum, vita naturæ per citam mortem, vita gloriæ per mortem gehennæ æternam. Et hoc voluere Septuaginta vertentes, *non comprehendentur ab annis vitæ*. Sapiens ergo sollicitatus a Thaide quapiam, ingens poscente veneris pretium, dicat cum Demosthene: «Ego tanti pœnitere non emo.» Ego tam brevis et spurcæ voluptatis compendium, tanto trium vitarum, et æternitatis dispendio non mercor. Chaldæus vertit, *non revertentur in pace*, id est ad pacem et prosperitatem: quia scilicet implicabuntur mille conscientiarum angoribus, morbis, molestiis, curis, sollicitudinibus, etc., ut vivant inquieti, tristes, miseri, pauperes, ærumnosi. Exemplum illustre est in S. Augustino, qui quam ægre et violento gratia? l'otu sese concubium amoribus expedierit, fase narrat, lib. Vili *Confess.* cap. vu et seq. Et in Salomone, qui mulieribus suis adhæsit in senio, uque ad mortem, unde hoc nomine valde dubia redditur ejus salus æterna.

20. Ut ambules in via bona (Hebr. et Chaldaice,

(i) Non ma'e.

inrfütēnorum), et caij.es justorum custodias. — Pendet hæc sententia a vers. 11 : « Prudentia servabit te, ut eruaris a via mala, » etc., atque a ut ambules in via bona. » Duos enim fructus et officia sapientiæ ac prudenti® assignat, nimirum declinare a malo, et facere bonum : non enim sufficit ad justitiam et salutem mala non agere, sed requiritur ut et bonis operibus insistatur. Tò calles significat vitam justorum esse angustam, arduam et excelsam. Nam « callis est iter pecudum inter montes angustum et tritum, acallo pecudis vocatum, quasi callo pecudum ppreduratum, » ait S. Isidorus, lib. XV *Origin*, cap. ult.

Porro Septuaginta sic vpi tunt, *nam si ambulastnt semitas tenas* (Cassianus, *rectas*), *invenissent Utique semitas justitia leves*; semita enim virtutis ambulatione in ea, et exercitio usuque fit levis. Sic quoque legit S. Hieronymus vel potius S. Paulinos, episl. *ad Cdantiam* : a Asperam, ait, nobis et insuavem virtutum viam nimia fecit vitiorum consuetudo; quæ si in alleram partem transferatur, invenietur, sicut Scriptura dicit, semita justitiæ i «vis. p Sic et legit Cassianus, *Coll.* XXIV, cap. xxnr, ubi docet legem Dei et virtutis esse in se levem, sed concupiscentia et vitio nostro fieri gravem : «Hos, ait, nos esse manifestant est, qui semitas Domini rectas ac leves pravis durisque desideriorum cautibus asperamus, etc., dum præsentium oblectationum illecebris occæcati, per obscuros iinpeditosque vitiorum sentibus calles, laceratis cruribus et dirupta illa nuptiali veste reptamus, non modo acutissimis veprium aculeis configendi, sed etiam virulentorum serpentino vel scorpionum illic latitantium ictibus proster- nendi. »

Sic et S. Augustinus, lib. *Dc Natura et Grat.*, cap. ixix, ubi docet amantibus legem sapientiæ eteharifalisse levem, timentibus vero gravem. «Omnia quippe, ait, fiunt facilia charitali, cui Christi sarcina levis est: aut ea una est sarcina ipsa quæ levis est. » Et iuferius : «Secundum hoc et illud dictum est : Si ambularent si milas bonas, invenissent utique semitas jusliliæ leves. » Objicit deinde: «Quomodo ergo dicitur, *Psal.* xvi : «Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias dante. ras. nisi quia utrumque verum est? Dur® sunt timori, leves amoris : charitas ergo inchoata, inchoata justitia est : charitas provecta, provecta justitia est : charitas magna, magna justitia est : chantas perfecta, perfecta justitia est. n Rursum via justitiæ levis est, quia expedita et libera ab amore rerum temporalium, quarum cupiditate et T»iu» onere impii degravantur. *Terito*, levis, quia alis grati® Dei sustollitur et vehitur. Unde Christus, *Miifh.* cap. xi, vere. 28 : «Venite, inquit, ad me omne* qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum melon super vo*, et dis- 'ite n m», quia mitis sum et humilis corde : et iuv siæUs requiem animabus vestris. Jugum enim tue est, et onus meum leve. »

21 et 22. Qui exim recti sunt, habitabunt in **VEN. IT TERRA, ET SIMPLICES PERMANEBUNT IN EA. IMPII VERO 'en.», DB TERRA PERDENTUR ! ET QUI INIQUE AGUNT, AUFE- RENTUR ex ea.** — Pro *habitabunt*, Symmachus vertit, *hareditabunt*; Arabicus, *et via impiorum peribit de terra, et qui transgrediuntur legem, ejicientur ab ea*. Pro *simplices*, Hebraice est O'O'DD *tcinimim*, id est *perfecti*; Septuaginta, *sancti*, Pagninus, *immaculati*; Vatablus, *integri*. Pro *perdentur*, Hebraice est 1D1D' *iicaretu*, id est *exscindentur*. Pro *auferentur*, Hebraice est triD' *iissechu*, id est *everrentur, eradentur*; Chaldæus, *direptores eradicabuntur ex ea*; Vatablus, *funditus evellentur*; Syrus, *radicitus extrahentur*.

Per *terram* accipe terrenam opulentiam et felicitatem, puta longam, pacificam, prosperam et opulentam vitam in terra : hæc enim Judmis illo ævo a Deo promissa erat, si pietatem colerent, *Deuteronom.* xi.

Anagogice et maxime sub terra præsentis intelligitur terra viventium, sanctis cl electis a Deo promissa et parata in cœlo : sio enim, ut nuper dixi, lia? promissiones felicitatis terrena? ad litteram accipiendo? sunt, quatenus facta? sunt Judæis; sed sub liis spiriJies adumbrato? sunt, quatenus diriguntur ad Christianos. Ita S. Augustinus, lib. IV *De Cûit.* cap. xxxiii : « Hoc, ait, est sacramentum veteris Testamenti, ubi occultum erat novum, quod illic promissa et dona terrena sunt intelligentibus, etc., et quæ illis temporalibus significaretur æternitas, et in quibus Dei donis esset vera felicitas. » Nam bona temporalia, ut idem ait m *Psal.* cv, « ideo nemini conferunt veram felicitatem, quia non exstinguunt insatiabilem cupiditatem. Qui enim biberit, ait, ex hac aqua, sitiet iterum, » *Joan.* cap. iv. Unde Beila et Hugo per *terram* accipiunt Ecclesiam tum militantem, tum beatam et triumphantem. Porro novo auctor *Caten® Græcor.* per *terram* accipit retherein, in quo quasi in terra post mortem miles et Sancti habitant, ut inde in die judicii transferantur in caelum ad videndum Deum : «In illa namque, ait, mansueti velili in tabernaculis ælatem agunt, in ipsum cirium deinde aliquando assumendi, ut appareant vultui Dei. » Videtur ergo auctor hic sentire animas justorum post mortem quiescere in æthero, nec videre Deum ante diem judicii, quo transferentur in coelum. Verum hic est error accedens ad errorem Chiliastarum, qui censebant sanctos in hoc mundo regnatos cum Christo per mille annos, ac deinde transferendos in coelum, de quo dixi *Apoca/.* XX, 4. Pejus Aben-Ezra : Pii, inquit, terra? h ereditatem adipiscentur in futuro saiculo. Hæc enim est fides et spes judaizantium, qui sub suo Messia non nisi terne bona exspectant, coelestium ignari.

Nola *hareditabunt* ex Symmacho : significat enim terram tum præsentem, tum futuram in eoe- lis, solis justis et sanctis deberi jure quasi luere- ditario, utpote filiis Dei, cujus esi terra et pleni-

Tropi!
luicpn
reo nt
Urra'n.

ludo ojus. Undo illud : « Fidoli totus mundus divitiarum est. » Impii ergo dum terrain occupant jure non suo, etsi non injuste, certe inique cam occupant : invadunt enirn hæreditatçm hei et filiorum Dei, cujus ipsi sunt inimici et hostes : quocirca (piasi iniqui possessores ipsi ex ea non tantum auferentur, sed stii pilus exscinduntur, et eradica buntur, ut nulla eorum supersit prosapia, fama vel memoria. Hoc apud Judæos Deus faciebat communiter; apud Christianos voro permittit impios ad tempus terra fruî, sed in fine vilin eos omnino ab ea abradit, et in tartara deturbat. Rursum *abradentur* et *exscinduntur* significat impios invitos, et magno dolore ac cruciatu a terra auferri et evelli, utpoto illi toto corde alDxos, nec habentes coelestium spem ; cum ex adverso sanctis terra sit exsilium, coelum patria, ideoque o terra in cælum migrare desiderent. Alludit ad *Job* cap. Ivin, vers. 17 : « Memoria illius pereat de terra, etc. Expellet cum de luco in tenebras, eido orbe transferet cum. Non erit semen ejus, neque progenies in populo suo, nec ullæ reliqui® in regionibus ejus. »

Quod de injusta vel iniqua impiorum **possessione** terr® dixi, intelliaç ethice et moraliter. non juridico et civiliter. Juridice enim impii æque at justo sua possident. Quocirca merito in Concilio Coii-tantiensiieu. Vili, inter alios errores Joannis Wiclef damnatur iste ordine 45 : « Nullus est dominus civilis dum est in peccato mortali. » Deus enim impiis hoc jus et dominium concedit, esto ipsi id non mereantur. Unde ethice verum est illud : « Divitia et opes sunt patrimonium virtutis, » quia virtus i lipsum meretur el sæpo reipsa acquirit, ut rite illud administret et distribuat. Ratio a priori est, quod dominii et jurisdictioni» fundamentum sit, non gratia divina, quæ per peccatum mortale tollitur, sed jus naturas et gentium, atque consensus hominum respiciens bonum republics politicum, qui sæpe dominium, imo principatum, hominibus impiis, etiam infidelibus attribuit. Si enim impii ejus essent incapaces, magna sequeretur reipublicæ confusio et pçrluib itio per bella et seditiones. Vide inter alios Gregoi um de Valentia, cap. n, vers. 2, tractat *De Justitia*, disp. V, (juæjt. jV, puncto 2«

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docet primo, quod sapientia vitam prolonget, gratiamque Dei et hominum conciliet; nemvio, wn. 5, sperandum esse in Deo, cumque colendum, ac patienter ferendam ejus castigationem: tertio, vers. 13, laudat sapientiam a pretio, pulchritudine, longævitac, opi us, potentia, efficientia, pace et securitate; quarto, vers. 27, amulando esse docet pto» tn beneficentia, non impios in pravitate, to quod impio» sequatur perditio, pios vero benedictio.*

1. Fili mi, ne obliviscaris legis meæ, et praecepta mea cor tuum custodiat, 2. Ioneritudinem enim dierum, et annos vitæ, et pacem apponent tibi. 3. Misericordia et veritas te non deserant, circumda eas gutturi tuo, et describe in tabulis cordis tui : 4. et invenies gratiam, et disciplinam bonam coram Deo et hominibus. 5. Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, et ne innitaris prudentiae tu®. 6. In omnibus viis tuis cogita illum, et ipse diriget gressus tuos. 7. Ne sis sapiens apud temetipsum : time Deum, et recede a malo: 8. sanitas quippe erit umbilico tuo, et irrigatio ossium tuorum. 9. Honora Dominum de tua substantia, et de primitiis omnium frugum tuarum da ei : 10. et implebuntur horrea tua saturitate, et vino torcularia tua redundabunt. 11. Disciplinam Domini, fili ini, ne abjicias : nec delicias cum ab eo corripieris : 12. quem enim diligit Dominus, corripit : et quasi pater in lilio complacet sibi. 13. B -alus homo, qui invenit sapientiam, et qui allinit prudentia : 14. melior est acquisitio ejus negotiatione argenti, et auri primi et purissimi fi netus ejus : 15. pretiosior esi cunctis opibus : et omnia, quæ desiderantur, huic non valent comparari. 16. Longitudo dierum in dextera ejus, et in sinistra illius diviti®, et gloria. 17. Viæ ejus vi® pulchræ, et omnes sumit® illius pacifica). 18. Lignum vitæ est his, qui apprehenderint eam : et qui tenuerit eam, beatus. 19. Dominus sapientia fundar* vit terram, stabilivit cælos prudentia. 20. Sapientia illius eruperunt abyssi, et nubes rora con crescent. 21. Fili mi, ne ellluaul hæc ab oculis luis : Custodi legem atque consilium î

22. et erit vita anîmæ tuæ, et gratia faucibus tuis. 23. tunc ambulabis fiducialiter in tua, et pes tuus non impinget : 24. si dormieris, non timebis : quiesces, et suavis erit somnus tuus. 25. Ne paveas repentino terrore, et irruentes tibi potentias impiorum. 26. Dominus enim erit in latere tuo, et custodiet pedem tuum ne capiaris. 27. Noli prohibere benefacere eum, qui potest : si vales, et ipse benefac. 28. Ne dicas amico tuo : Vade, et revertere : cras dabo tibi : cum statini possis dare. 29. Ne moliaris amico tuo malum, cum ille in te habeat fiduciam. 30. Ne contendas adversus hominem frustra, cum ipse tibi nihil mali fecerit. 31. Ne æmuleris hominem injustum, nec imiteris vias ejus : 32. quia abominatio Domini est omnis illusor, et cum simplicibus sermocinatio ejus. 33. Egestas a Domino in domo impii : habitacula autem justorum benedicentur. 34. Ipse deludet illusores, et mansuetis dabit gratiam. 35. Gloriam sapientes possidebunt ; stultorum exaltatio, ignominia.

PRIMA PARS CAPITIS*

Multa rursum ex hoc capite mutuatus est Ecclesiasticus, cap. i, cap. ni, cap. xv, quæ ibidem explicui. Quare hic brevis ero.

1 ct2. Filii mi, ne obliviscaris legis m m, et prje-
CPTA MEA COK TÛL'M CUSTODIAT. LONGITUDINEM ENIM
dierum (Septuaginta, *xtatis*), et annos vitæ, et pa-
cem apponent tibi. — Sunt verba non Dei, ut vult
Lyranus, nec patris cujuslibet, ut vult Cajetanus,
sed ipsius Salomonis, qui discipulum instruit,
eumque docet veram sapientiam et virtutem : Sa-
lomon enim sapientiæ et virtutis praecepta disci-
pulo traditurus, eum excitat ad eorum cupidita-
tem et studium, proponendo ei præmia, nimirum
vitam longam, pacificam et prosperam.

Per annos vitæ, *primo*, accipe longævitatē; *se-
cundo*, sanitatem et rectam valetudinem : nam
anni languoris sunt potius anni mortis quam
vit®, ait Lyranus; *tertio*, noster Salazar per *annos
vita*: accipit integram vitæ human® periodum, g. d.
Vives 70 annos vit® human® a Deo præscriptos,
Psal. Lxxxix : « Dies annorum nostrorum in ipsis
septuaginta anni;» *quarto*, Jansenius et Baynus,
longitudinem dierum referunt ad præsentem vitam,
annos vero *vitæ* ad futuram et æternam, ne per
taulologiam idem repeti videatur. Undo ex lle-
bræo vertas, *annos vitarum*, puta annos vit® tam
naturalis quam supernaturalis, tam præsentis
quam ætern®, tam grati® quam glori®. Perpe-
ram R. Levi sic explicat, g. d. Si legi obedieris,
diutius vives quam tibi ab astris fuerat constitu-
tum : nec enim longævitas ab astris, sed a Deo
decernitur et tribuitur. Per *pacem* accipe , *primo*,
tranquillitatem; *secundo*, lætitiā; *tertio*, pro-
spera omnia : hæc enim Hebræis significat *pax*;
quarto, Jansenius et Baynus accipiunt pacem con-
BCienti®, quæ illam Deo amicam efficit, ideoque
CEnperat omnem sensum, itaque omnis pacis
Oinmsque boni est causa. Hæc quarta pax magis
ad Christianos pertinet, lres prim® ad Judæos :
Juda is enim bona temporalia promissa sunt, Chri-
stianis spiritalia et æterna.

3. MISEIUCORDIA ET VERITAS TE NUN bLxkKANT. —

Chaldæus, *benignitas et veritas ne dimittant te*; Va-
tablus, *beneficentia et fides ne destituant te*; Septua-
ginta, *eleemosynæ et fides ne deserant te*. S. Chryso-
stomus argumento in epist. ad *Philippenses*, post
hanc sententiam addit et istam : a Misericordia et
fides sit tibi vera. »

Quæres, quænam virtutes sint *misericordia* et m w
veritas? *Primo*, S. Chrysostomus verbis jam cita-
tis per *misericordiam* accipit eleemosynam, per
veritatem veram fidem in Deum. Undo Arabicus
vertit, *eleemosynæ et fidelitates non deficient a con- r*
spectu tuo. j l

Secundo, Beda : *Misericordia*, ait, in operibus, ve- Seaak
ritas elucet in verbis. 3

Tertio, Lyranus : *Misericordia*, inquit, est erga Tert*
pauperes, *veritas* erga omnes.

Quarto, Hugo : *Misericordia*, inquit, est erga 00lrt*
proximos, *veritas* erga, seipsum. 1

Quinto, noster Salazar : *Misericordia*, inquit,
spectat proximum, *ventas* Deum, nolatquo verum
ejus cultum. Alii e converso *ion chcsed*, id est
pietas, quod Noster vertit *misericordia*, referunt
ad Deum : pietas enim proprie et *primo* respicit
Deum; *secundo*, patriam ctparentes; *tertio*, quos-
libet pauperes et afflictos. * 2

Sexto, auctor *Catenæ Græcorum* per *misericordiam*
accipit charitatis officia, piaque opera; *per fidem*
autem sanum de rebus sacris iudicium, veram-
que in cæteris omnibus prudentiam.

Septimo, Dionysius : *Veritas*, inquit, est triplex,
scilicet vit®, doctrinae et justitiæ : vit®, qua vere,
id est recte, vivimus; doctrin®, qua vera doce-
mus et loquimur; justitiæ, qua cuique suum jus,
quod ei vere debetur, tribuimus. Alii : *Veritas*, in-
quiunt, est triplex, cordis, oris et operis : cordis,
qua vere de agibilibus sentimus et iudicamus;
oris, qua id quod vere sentimus, eloquimur; opo
ris, qua vere id quod legi et virtuti conforme est
operamur. I

Octavo et maxime genuine : *Misericordia* signi-
ficat opera virtutis indebita, qu® gratis et libera-
liter præsiautur; *veritas* sive fides, fidelitas et jus-

titia, significat opera virtutis debita, quæ ex obligatione justitiæ, fidelitatis, similisve virtutis facienda sunt. Hisce ergo duobus S. Scriptura complectitur omne officium virtutis (omne enim vel debitum est, vel indebitum, et liberale) : quod proinde quasi primum et universale sapientiæ et virtutis praeceptum, primo loco assignat hic Salomon, ex eo deinde particularia singularum virtutum officia eliciturus. Ha Jansenius, Baynus, Dionysius et Cajetanus qui ait : *Misericordia*, Hebraice *chesed*, est gratia, qua ex libero nostro animo benefacimus proximo, non ex debito; *veritas* est, qua exclusa omni fictione adæquamus facta dictis, verba cordi, cor debitis.

Te non deserant. — *Primo*, per hypallagen sive conversionem sic exponas, <7. d. Tu, o fili, ne deseras misericordiam et veritatem : sic enim nec ipsæ deserent te. Sicut enim Deus, sic et sapientia viriusque neminem deserit, nisi prius ab eo deseratur, ut ait Concilium Tridenlinum ex S. Augustino, sess. VI. Unde Vatablus τὸ *et non deserant* exponit, *sint tibi familiarissimæ*. Nam, ut ait Sapiens : « Fugax est natura boni. » Ha S. Cirysostomus loco jam citato, explicans hæc verba de perseverantia, sic ait : « Eleemosynæ ac fides ne deserant te. Non ait : Semel facias, neque secundo, neque tertio, neque decies, neque centies, sed perpetuo non deserant te, inquit. Et non dicit : Ne deseras illas, sed : Ipsæ ne deserant te; ostendens nos illarum, non illas nostro adjumento opus habere, docensque eo satagendum nobis esse, ut illas apud nos continuemus. Adapta, inquit, illas collo tuo. »

Præclare S. Laurentius Justinianus, cap. 11 *De perseverantia*, hæc idem dat elogia : « Perseverantia est singularis filia summi regis, finis virtutum, earumque consummatio. sine qua neque qui pugnat victoriam, nec palmam victor consequitur. Nutrix est ad meritum, mediatrix est ad præmium, soror palienlioe, constantia » filia, charitatis vinculum, sanctitatis propugnaculum. Tolle hanc, nec obsequium mercedum habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo. Sola est, cui æternitas redditur, vel potius quæ adornllati hominem reddit, dicente Domino : Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit, etc Incasum enim bonum agitur, si ante vitæ terminum relinquatur. » Et inferius pluribus interjectis : « Solum non perseverasse, est amisisse coronam. Attollite oculos ad cælum, intuemini ipsum certasse et vicisse, ac certantes fortiter adjuvare exhortationibus, exemplo, verbis, promissis et donis. Nulla debet esse trepidationis ignavia in tantis favoribus. Currile ad montem Dei, ad gloriam ipsius contemplandam, ad perfectionem virtutum, ad cacumen perseveranti®. »

Secundo proprio, g. d. Misericordia et veritas tibi, o fili, non sunt a natura insilæ, nec connaturales, sed extrinsecæ et adventitiæ : sunt enim

deducant. Vide ergo ut eos observes, eis obsequaris, cos detineas tua bonitate et obedientia : ne, si cos per inobedientiam aliudve peccatum offendas, illi a te aufugiant, ac te deserant, nudumque et miserum relinquant. Sic enim S. Basilios /e Virgin. ait : a Sicut apes fumo, ita angeli libidine et peccatis fugantur. » Est prosopopœia : Virtutel misericordia enim et veritis hic quasi person®, qowja-imo quasi angeli ad sapientiæ discipulum accedentes et recedentes inducuntur, ac velut predagogi ejus qui studet sapientiæ et virtuti. Sic Gentiles finxerunt Gratias esse deas alas, vel angelos, qui ad homines cuchantes et gratiosos e cælo advolarent, acharites vero et ingratos refugerent, et revolarent in cælum : virtutes enim sunt grafite gratis a Deo homini immissæ. E

Sic eleemosyna speci® virginis pulcherrimæ, pu. oleagina corona in capite redimii®, apparuit S. Joanni Eleemosynario dormienti, teste Leontio in ejus Vita, eiimque a somno excitans, dixit : « Sum primæ filiabus magni Regis : si tu me libi amicam paraveris, potero te ei efficere familiarem. Nulli enim major est apud cum. quam mihi fiducia : quoniam ei ut e cælo descenderet in terram, et carnem acciperet humanam, ego persuasi.® Quocirca S. Joannes totum se eleemosynis dedens, post mortem visus est a Sabino eremita, ab eadem virgine deduci ad thronum summi Regis. Porro ex hac visione adeo factus est beneficus, ut, cum quadam die. nullus ab eo postulasset beneficium, mæstus gemensque dixerit : « Hodie miserandus Joannes nullam ab aliquo accepit mercedem, nec ullum vel minimum potuit offerre piaculum Christo pro mullis et magnis suis delictis. Quid hoc minus, nisi etiam majus dixeris illo Titi Imperatoris: Hodie non regnavimus, quoniam neminem affecimus beneficio. » Hæc Leontius.

Simili modo sapientia et castitas quasi du® specios® virgines et sorores, per visum apparuerunt S. Gregorio Nazianzeno, uti superius dixi. Ex adverso virtutes fugiunt infames et sceleratos. Sic Asiræa, id est justitia, a Poetis dicitur, viti crescentibus indignata, evolasse in cælum, ih que in signum Libræ esse conversa. Unde Ovidius, 1 *Metamorph.* :

Et virgo arde madentes
Ultima caelestium terras Asiræa reliquit.

Et Seneca in *Octav.* :

Neglecta terras fugit et mores feros
Hominum, et cruenta exde pollutas manus.

Oportet ergo nos sapientiam et virtutes colore, venerari, diligere, eique studere et obsequi ; sic illam nobis amicam et familiarem efficiemus : amantes enim et colentes se ipsa redamat, ex adverso negligentes et spernentes vicissim ipsa spernit, fugit et aversatur. Hoc est quod ait Isaías, ux, 14 : a Conversum est retrorsum judicium, et justitia longe stetit : quia corrui in platea veri-

(as, cl «equitas non potuit ingredi. » Hinc Filius fici de coelo descendit, ut ad misericordiam et justitiam exsultantes et profugas reduceret.

Tertio, Janst-niU' hæc acceperit non ut officia hominis, sed ut pia mia a Deo leges suas observanti danda, q. d. Si fici præcepta custodieris, nunquam te deseret Ilei misericordia et verità-. Hebraice enim est IpTp Sx «/ iaozbucha, id est non deserent le, in futili»» (licet futurum Hebræi sæpe capiant pro imperativo, vel optativo. Unde Noster et alii apte vertunt, « te non deserant »). Hoc sensu vertit Syrus, *longitudo enim dierum et annorum vita; addetur tibi; et pax, et benignitas, et veritas non relinquent te*. Et Abcn-Ezra sic explicat, quasi dicat : Si cor tuum præcepta in a custodierit, Deus emittet venialem et misericordiam, ut ab iis serveris, ita ut nunquam a te divellantur : quam ob rem liga cas, etc., hoc est, ne unquam hæc oblivioni tradas. Et R. Levi : Verba, inquit, nihil aliud iusinu ml, quam veritatis pietatisque parentem et auctorem esse Deum.

CinrevDA eas Girrcni tuo. — Septuaginta et Aquila, *alligas eas super collum tuum*; Syrus et Chaldæus, *liga eas incollo tuo*; S. Chrysostomus, argumento in epist. ad Philip., *adapta eas collo tuo* : « Sicut, ait, divihim liberi circa collum bullam habent auream, illamque nunquam deponunt, utpote quam Linquam nobilitatis suæ insigne gestant, ita et nos eleemosyna semper amerciendi sumus, ut ostendamus nos misericordis ac benigni patris esse filios, qui solem suum exoriri facit super bonos et malos. » Et inferius : « Circumdemus nobis istum ornatum. Torquem faciamus auream (eleemosynam dico) donec hic fuei imus. Quamprimum enim hæc retas transierit, nullus amplius erit ejus usus. » Vide quæ de torque dixi cap. i, vers. 9.

Simili modo Plato in *Cratyllo* : inquit, id est virtus, dicitur, quasi aî?sní, quia eligenda præ omnibus quasibonumprrestantissimuin. Autquasi «« ffw, id est, quod sine ullo impedimento jequabili quadam et consentanea semper ratione fluat.

Ita in Vitis *Patrum*, lib. VII, cap. xi.iv, in Meditationibus 12 Anachoretarum, ordine undecimus hunc sibi quotidie virtutis stimulum adhibebat : • Imaginor, ait, virtutes esse personatas, quæ me undique circumcingant et circumvallent, ut post mortem testentur coram Deo quod requiem invenerint in me. »

Secundo, Dionysius : «Circumda eas gutturi tuo, » hoc est, inquit, aliis quoque eas prædica, ut et ipsi nequaquam misericordiam et veritatem relinquant, et quantum ad hoc « quasi tuba exalta vocem tuam, » ut ait Isaias, cap. lvi, l, et, ut O-ce, vm, l : «In gutture tuo siî tuba,» ut possis dicere cum S. Job, xxxi : « Non dedi ad peccandum guttur meum. »

Tertio, plane et genuine Jansenius; «Circumda eos gutturi, » hoc est, inquit, firmiter et undique kbi adsint, semperquo tibi sint præ oculis; vo-

lili id quod circumdatur collo, et a collo dependet, undique hominem cingit, semperquo oboculos versatur.

Accedit Cajptanns : « Liga eas super colla tua, » hoc est jugiter habe eas præ oculis instar alligantis pendulum aliquid ex utraque parte colli, ut semper habeatur præ oculis. Sicut enim, inquit, collum jungit corpus capiti, ita humanum studium jun d corpus actionum humanarum capiti, quod est lumen rechi; rationis. Alliganda* virtutes prreceptunlur collis, hoc est humanis studiis, humanisque conatibus, ut non deserant hominem, ut non subterfugiant exercitationem. Circumda ergo illas collo luo, id est arctissime illas complectere, illis te cinge et orna, ut velut familiares lili semper et ubique obversantur, teque honorent et ornent. Alludit ad *llcut.* cap. Vi, 8 : « Ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque et movebuntur inter oculos tuos. »

Igitur torques *primo*, significat misericordiam et veritatem nobis debere e sc familiarissimas, et conjunctissimas instar vestis; *secundo*, iis nos ornari, sicut torque aureo ornatur collum; *tertio*, eas nos facere ingenuos, liberales et nobiles : torques enim symbolum est ingenuitatis et nobilitatis. Unde S. Gregorius in *Decretal.* § *Prudentes*, tit. 24 *De donationibus* : a Hanc sibi, ait, quodammodo nobilitas legem imponit, ut debere se; quod sponte tribuit, existimet, et nisi in beneficiis suis creverit, nihil se præstitisse putet. »

Quarto, torqui olim inerant amuleta contra venena et fascinationem : ita misericordia dissipat omnes fascinationes et livorem odii et invidiai : beneficentia enim amicat tam inimicos quam amicos.

Quinto, torques signum est principatus : ita beneficentia et justitia decent faciuntque principes, juxta illud Christi : a Reges gentium dominantur eorum, cl qui potestatem habent super eos, benefici (everget®) vocantur, » *Lucæ*, xxi, 25. « Largitas, inquit Lactantius, libéralités et magnificentia regi® laudes sunt. » Et S. Hieronymus, lib. l *super Matth.* : « Qui divitiarum, inquit, servus est, divitias custodii ut servus; qui autem servitutis discussit jugum, distribuidas ut dominus. »

Sexto, torques signum est fortitudinis, militia?, SaU certat inis et victoria?, uti ex Beda et S. Gregorio dixi cap. i, vers. 9. Significat ergo pro misericordi® et veritatis officiis assidue fideli certandum esse pro viribus usque ad mortem, pnescriptim contra inimicitias et odia, ut ab iis se vinci non sinat, sed vincat in bono malum, adeoque inimicos beneficiis superet faciatque amicos.

Et descuide in tabulis cordis tui, — Hebræis familiare est uni similitudini non insistere, sed illi aliam et aliam adjungere : ita hic misericordiam et veritatem assimilavit, prozio, comitibus vel paedagogis, qui adolescentem nunc ducunt, nunc deserunt; *secundo*, torqui, qui circumdat et ornat guttur et collum; *tertio*, bie scripturae in-

scripts cordi. Estque gradatio : magis enim adirerei homini torques quam comites, ac magis inscriptio cordis quam torques : ut significet misericordiam et veritatem debere homini esse familiarissimas et intimas, intimoque cordi insculptas. *Tabulam cordis* vocat ipsum cor planum et instar tabulae expansum : olim enim ante usum charta scribebant in tabulis, praesertim ceratis. Unde Symmachus vertit, *describe eam super pectus tuum*.

Porro *tabula* symbolum est latitudinis et expansionis, ac significat hasce virtutes debere toti latitudini cordis esse inscriptas, ut ipsum totum quantum quantum est, hasce virtutes imbibat, casque latissime in proximos expendat. Unde sicut cor capax est totius mundi, sic et cordis chapitas et misericordia totum mundum amplectatur. Hinc pro *תלחך*, id est *tabula*, aliqui legentes id est *latitudinem*, vertunt, *describe eas super latitudinem cordis tui*. Ita S. Hieronymus in cap. II *Ilabacuc* (qui et sic explicat : a Scribere jubetur planius, ut possit lector currere, et nullo impedimento velocitas ejus et legendi cupido teneatur). » Quocirca S. Joannes Elcemosynai ius dictitabat : a Etiam si totus mundus contineret Alexandriani ad petendam eleemosynam, nec Deo vires deessent, nec mihi animus ad eam singulis et omnibus erogandam. Ipsa enim experientia quotidie disco eleemosynam non depauperare, sed ditare : quo enim plura erogo, eo plura eroganda Deo ante accipio. » Sic S. Paulus, S. Xaverius, simitaeque viri Apostolici cordis latitudine complectebantur totum mundum, eique evangelizare, totumque ad Christum traducere optabant et sagtebant.

Andi S. Chrysostoinum, hom. ult, in epist. *ad Roman.* : « Cor Pauli caelo celsius, terra latius, solari radio laelius, igne calentius, adamante firmitus. Cor nova vivens vitis potius quam hac nostra. Vivo ego, jam non ego, vivit vero in me Christus, inquit. Christi igitur cor erat cor Pauli, Spiritus Sancti tabula, gratile lebes, etc. Sensus ergo est, quod dicas : Inscribo misericordiam et veritatem in tabulis non lapideis, in quibus inscripta fuit lex Moysis, sed carneis, in quibus legem suam per gratiam inscribit Christus, qui docet Apostolus, II *Corinth.* in, nimirum inscribe et imprimo cas in cor tuo per totam ejus tabulam, id est latitudinem, ut eas toto corde ames, de iis assidue cogites, ac ubique opere exsequi destines. Vido quae de eleemosyna dixi *Deui.* xxvi, *2, ubi viginti insignes ejus fructus recensui.

Posset quoque *tabula cordis* metonymice accipi nonile vel bulla, quae ex torque collum cingente dependebat supra cor, quasi dicat : Haec virtutes ita cingant et ornent os, vultum et collum tuum, ut simul bulbo cordis inscribantur : quo significatur omnem de eis cogitationem et sermonem qui fit oro et capite, debere habere connexionem «am corde, imo originem ex corde : nisi enim ex

corde procedat virtus vel virtutis sermo, non verus, sed fictus et fucatus est. Rursum veteres bulla* cordis inscribebant nomen sui Dei vel amici, quem summe diligebant, ut eum semper in oculis, semper in corde haberent, uti ostendi *Jtrcm.* XVII, 1, ad illud : « Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo, exaratum super latitudinem cordis eorum. » Significat ergo misericordiam et veritatem adeo debere nobis esse amicas, ut bulla cordis inscribantur, juxta id quod dicit cap. vu, vers. 3 : a Liga eam in digitis tuis, scribe illam in tabulis cordis tui. Dic sapientiae : Soror mea es, et prudentiam voca amicam tuam. » Quae ultima de sorore et amica verba hoc pariter loco in nonnullis Bibliis inserta leguntur.

Simili modo sponsae ait sponsus, *Cantic.* vm : a Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum. » Ubi S. Gregorius : « In corde, inquit, sunt cogitationes, in brachio operationes. Super cor ergo et super brachium sponsae dilectus ut signaculum ponitur, quia in sancta anima, quantum ab ea diligatur, et voluntate et actione designatur. »

4. Et IXVEXIBS GRATIAM ET DISCIPLINAM BONAM Vert. coram Deo et hominibus. — Syrus et Chaldaeus, *et invenies misericordiam* (Chaldaeus, *gratiam*), *benignitatem et intellectum bonum*. Per *disciplinam* vel *intellectum bonum* (1), accipe bonam morum compositionem, ex qua quis bene institutus, compositus, moratus, prudens et intelligens esse dignoscitur. Sensus ergo est, quasi dicas : Si monitis meis parueris, gratosus eris in oculis tam Dei et Angelorum quam hominum ; insuper facies ut tua disciplina, tum mentis, tum actionis, puta inorum compositio tum interna, tum externa, placeat Deo aequae ac hominibus. Unde Septuaginta pro bovi *vesekel*, id est et disciplinam vel intellectum, legentes aliis punctis Sa CI *vaskel per* crasin, pro bsem *vchaskel*, vertunt eodem sensu, *provide bona coram Deo et hominibus* ; Aquila, Symmachus et Theodotion, *zipiùm*, id est *circumspice bona*, quod secutus S. Paulus, II Cor. viii, 21, ait : a Providemus bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. » Sensus ergo est, quasi dicas : Si feceris ea quae dixi, gratosus eris, et provideo, id est providebis, bona, id est bonam disciplinam, morum compositionem, aedificationem coram Deo et hominibus, ut coram iis moribus compositus, virtute et sapientia praeditus, prudens et intelligens appareas, atque ut talis ob

(1) Ewaldusel hoc loco *intriligitur* significatum tenendum cum veteribus existimat, quo servato hic fero prodibit sensus, *et invenies gratiam et intelligentiam bonam*, rectam, in oculis Dei, etc., id est, tunc te dignum gratia Deus, recto intelligentem homines habebunt. Quod tamen Maurero durius videtur, qui ipse interpretatur *curam bonam, studium* erga aliquem (coiff. rs. XI, 1, á). Koseumullcrus, coll. I Sam. xxv, 3, vertit *venustatem, gratum aspectum fan* - censeo verteudum *bonam opinionem, seu famam*, apud homines, ut Ps. cx, 13, *intellectus bonus*, etc.

iis habearis, lauderis et celebreris. Nota tō *dr-cumspice* : significat enim opus quodlibet a sapiente et prudente quoad omnes sui partes, circumstantias, modos, rationes, intentiones ita interius et exterius circumquaque lustrandum, moderandum et componendum esse, ut nihil in eo sit mancum, incongruum, indecens, immodicum, quod carpi aut reprehendi possit, ut instar

imaginis perfecti sit, quod omnibus suis lineamentis ita quaquaversum adæquata, et exacte conformata est, ut nihil in ea desit vel supersit, ac proinde nil in ea notari aut vituperari queat. Sic ergo in quolibet opere omnia lustra, et instar Argi centum oculis circumlustra, ac singula ita concinne compone, ut cum Apelle dicere queas: a Pingo aeternitati; vivo, operor æternitati. »

SECUNDA PARS CAPITIS.

DE FIDUCIA, HONORE ET CULTU DEI.

A thesi descendit ad hypothesin, nimirum post generale præceptum misericordie et iustitie transit ad particularia virtutum præcepta, quod ex primo illo generali velut conclusiones e suo principio educuntur. Incipit autem a religione et cultu Dei, quia luee est prima virtus, ceterarum fons et mater, et quia a Deo ubique est inchoandum, præ-crim in Ethica, juxta illud Nazianzeni : a te principium, tibi desinet. » Et illud S. Augustini, I *Confess.* XV : « Ecce (u, Domine Rex meus et Deus meus, libi serviat quidquid utile didici, libi serviat quod loquor, et scribo, et numero. »

Ver». 5. S. Habe fiduciam (Syrus et Chaldæus, spera) in Domino ex toto corde tuo, et ne innitaris prudenti. — Syrus, *sapientie animi tui*, sed Dei gratie; Septuaginta, *esto confidens in toto corde super Deo, in tua autem sapientia ne extollaris* : Romana, *ne exalteris*; Arabicus, *ne eleveris*; Symmachus, *ne sis confidens*, quasi dicas : Innitere Deo, illique totus incumbe, non tu prudenti, ait Aben-Ezra; ac Dei providenti, non tu, omnia assigna et accepta refer, ait R. Levi, Vatablus et Pagninus: *Fide*, ait, Domino ex toto corde tuo, et intelliigentice tuæ ne innitaris; alii, ne prudentias tuæ velut baculo incumbas et innitaris (hoc enim proprie significat hebraico JJXP *iissaen*), sicut pater Scipionis senescens filio quasi scipioni innitebatur; unde filius vocatus est Scipio, quasi dicas: Scipio sit libi non tuum ingenium, non tuum consilium, sed spes in Deum; si enim Deo velut scipioni incumbas, firmus in omni actione consistes: cæteraenim sunt baculus arundineus, ut ait Isaias cap. xxxvi, 6, et Ezechiel. cap. xxix.

Est sententia generalis docens in qualibet re, actione, tribulatione, exspectatione, periculo, metu, etc., ut felix sit successus vel exitus, spem omnem collocandam in Deo, idque ex toto corde, et non innitendum esse prudenti proprii, ita scilicet ut putes illaique solam tibi sufficere, aut precipuas rei conficiendi partes et momenta in ea colloques : hæc enim collocanda sunt in Deo. Itaque vetaris hic ita fidere tibi tuoquo ingenio et consilio, ut diffidas vel minus fidas Deo. Alioqui prudentis est ita fidere Deo, ut tam in et mentam consilio et manum operi admoveat : hoc enim jubet Deus et natura ac gratia.

Prudentia enim est oculus et rector animi, omniumque ejus motuum et actionum. Unde prudens dicitur quasi porro vel procul videns, et prudentia quasi procul videntia sive providentia, ait ex Isidoro et Boetio S. Thomas, II II, *Quæst.* XLVII, art. 1, et *Quæst.* XLIX, art. 6. Huc facit illud S. Gregorii Nazianzeni in *Distich.* : « Deo dante nihil potest livor, eodem abnuente nihil potest labor, » Et illud S. Basilii in *Constitutis*, monast. cap. xvi : « Ad perfectum virtutis cumulum conjuncta simul esse utraque hæc oportet, et humanum studium, et auxilium ecclesie fidei opera ascitum et comparatum. » El cap. xvi : « Causas cur illa sic fiant, Domino assignare debet animus, neque omnino esse quidquam existimare, quod suarum virium facultate assequi possit, etc. Porro humilitas tutissimus est virtutum omnium thesaurus. » Maxime tamen hæc sententia locum habet in obtinenda sapientia et virtute. Hæc enim cum sit donum Dei, idque in fidelibus et sanctis supernaturale, utique vires et prudentiam hominis transcendit. Unde a Deo speranda et postulanda est, ita tamen ut Deo operanti coopérons et collabores. Quocirca Salomoni et Beda cōsent hæc dici a Salomone ad erigendam pusillanimitatem et diffidentiam discipuli, quasi dicas : Ne existimes hæc mea sapienti et virtutis præcepta, quod mox daturus sum, vires tuas superare, nec diffidas te sapientiam et virtutem, utpote arduam et coelestem, posse consequi: spera duntaxat in Deo, al) coque toto corde illam efflagita, ipse tibi eam elargietur; quare ne innitaris prudenti tuo, quasi peream tuis viribus et consiliis illam parare debeas : Deus illius est largitor, ipse eam poscentibus et sibi collaborantibus ultro illam donabit. Impia ergo et superba fuit Philosophi vox de Deo :

Det vires, det opes, .mimum æquutn mi ipse parabo.

Deus enim est qui mentem illuminat, voluntatem elevat, vires aspirat, ac perinde ut ventus navi aspirans feliciter eam in portum salutis impellit, uti pulchre docet S. Chrysostomus, homil. 34 in *Epist. ad Illebr.* Et S. Basilii, homil. *De Spiritu Sancto* : « Da mihi, ait, naviin vacuum, gubernatorem, nautas, funes, ancores, omnia disposita, et nusquam esse spiritum venti; nonno

cessat omnis qualiscumque apparatus, si desit operatio spiritus? Ita licet sil ampla sermonis supellex, mens profunda, et eloquentia, et intelligentia, si non adsit Spiritus Sanctus qui vim suppeditat, otiosa sunt omnia. » Idem, orat. 7 *De Virtute et vitio* : « Beatus, ait, qui omni spe rerum huius mundi scipsum orbavit (nam, ut idem ait, cpisl. 19 *ad Gregoriani Naztanzenum* ; « Spes mortalium sunt somnia vigilantium »), ac in solo Deo omnem spem fixit atque locavit suam. Sicut enim execrabilis est, qui spem ponit in homine, ita omni laude dignus, qui ex Deo totus pendet. Spes enim quæ in Deo collocatur, non sinit se in alio constituere, neque sibi auxilium ferri vult, etc., sed oportet vere in Dei auxilio acquiescere. » Idem, orat. 20 : « Sicut nulli alii nos præterquam Deo soli cultum tribuere par est, sic etiam in nulla alia re spem nostram constituere debemus, quam in Deo omnium rerum domino. »

Idem, homil. 8 *Ilexam.*, spei exemplum dat halcyonem, vel halcedinem avem, cui in media hieme ovis juxta littus maris incubanti Deus tranquillat mare et ventos : « Silesunt, ait, et consopiuntur tum omnes venti, quiescunt undæ, tumida æquora placantur septem lotis diebus, cum ovis incubat halcedo. Id omnes nautæ sciunt, et halcyonides dies illos appellant. Quid ergo a Deo etiam præter omnium spem tui causa non fuerit exorabile, quem ad imaginem ipse suam creavit, cum alitis tam exigua gratia mare tam vastum, tam terribile sævumque tranquillum esse media brumajussum delinetur atque quiescit? » Hoc est quod ait Jeremias, cap. xvii, 7 : a Benedicius vir qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus, » etc. Vide ibi dicta. Denique *ne innitaris prudentia: tuæ* S. Oorotheus, *serin.* 5, attribuit Religiosis, docetque eos sinere debere se regi a Deo per suos Superiores in omnibus et per omnia,

ñirs.ô.

6. IN OMNIBUS VUS TUIS COGITA ILLUM, UT IPSE DIRIGET gressus tuos.— Pro *cogita* hebraice est *injn dachu*, id est *scito* vel *cognosco illum*. Sic et Syrus, et Chaldæus. Vatablus, *in omnibus negotiis agnoscito illum*, ejus scilicet presentiam!, potentiam, majestatem, providentiam, bonitatem, justitiam, vindictam, etc. Est melalepsis : ex cogitatione enim intelligitur reverentia, obedientia, spes clamor; hæc enim parit attentam Dei, sive numinis, cogitationem et meditationem. *Cogita* igitur, id est cogitando spera, reverere, cole et dilige ut creatorem, gubernatorem, dominum, judicem ubique presentem, omnesque tuos actus intuentem. *Cogita*, inquam, Deum ubique et semper, vel actu vel virtute, ita ut vi huius cogitationis arcearis a malo, et cogaris ad omne bonum, præserlium ad Dei melum, spem et amorem; de spe enim sermo præcessit. Ergo *cogita*, id est *primo*, frequenter (*cogito* *enim* *es* *verum* frequentativum a *cogo*, ait Fessler) menti tuæ objice, spera et invoca Deum : hoc enim si feceris, ipse diriget gressus tuos.

Strade. *Secundo*, a *cogita*, » id est time et reverere Deum

ubique presenterè, ne quid committas quod oculos tantum majestatis offendat ; sed potius fac omnia quæ illos oblectant. Unde Boetius : « Magna nobis indicta est necessitas probitatis, cum omnia agamus in oculis Dei cuncta cernentis, per *Cogito* enim dicitur a *cogo* : « Cogendo enim animum reminisci, quod in ea repositum est, dicitur cogitatio, » ait Isidorus, lib. I *Sentent*, cap. xv; *cogo* autem dicitur quasi *coago*, id est unum ago. Cogitatio enim numinis presentis cogit nos ad ejus metum et cultum ; cogitatio enim est rei presentis, memoria absentis. Ita S. Isidorus, *De different, cogitat, mentis et memoria*; cap. i : « Memoria, ait, preterita revocat, mens futura presentii, cogitatio presentiam complectitur. »

Tertio, a *cogita*, » id est intende in omnibus actibus Deum, ut ad illum quasi ad scopum et finem omnes referas, et in omnibus illi placere contendas. Ita Lyranus et Cajelanus censent hic præcipi rectam in omnibus intentionem; hæc enim in rectum finem dirigit gressus nostros.

Quarto, « *cogita* » cum, id est ejus operationem queritur, et gratiam, ut illi quasi omnium largitori omnia bona accepta referas, nil tibi arroges. Ita Hugo. Unde S. Hieronymus, dialog. 3 *Contra Pelag.*, bino probat necessitatem gratiæ. Unde Arabicus vertit, *agnosce sapientiam, ut dirigat vias tuas*.

Quinto, a *cogita*, » id est representa tibi Deum, Quinto. Deique voluntatem, vitam et legem, quasi normam tuarum actionum, cui ad amussim omnes conformare debeas: atque sic Deus, quasi norma et regula, rectissime diriget omnes gressus adusque tuos. Ita cogitabat Deum ubique David dicens, *Psalm*, xv : « Providebam Dominum in conspectu meo semper; quoniam a dextris est mihi, ne commovear. » Idem præcceptum Tobias moriturus dedit filio, cap. alvi : « Omnibus, ait, diebus vilum tuum in mente habeto Deum, et cave ne aliquando peccato consentias, et pretermittas præcepta Domini Dei nostri. » Sic Elias et Elisæus : « Vivit, inquiunt, Dominus, in cujus conspectu sto, » Hi *lleg.* xvn, 1, et IV *Reg.* m, 14; ac S. Job, cap. XXXI : « Nonne Deus considerat vias meas, et cunctos gressus meos dinumerat? » Assidua enim cogitatio divinæ præsentiae maxime stabilimentem in Deo.

Hoc fuit olim, etiamnum est, præcipuum Ascetorum et Religiosorum officium et exercitium, ut semper et ubique Deum cogitarent, cum coque luiml (pasi pressente versarentur et colloquerentur. Unde Abbas Allois in VWs *Patrum*, lib. V, libello xi, num. 5 : a Nisi, ait, dixerit homo in corde suo : Ego solus et Deus sumus in hoc mundo, requiem non habebit. » Et rursum : « Si vult homo, in una die usque ad vesperam pervenit ad mensuram divinitatis. » Ibidem Abbas Bessarion : « Monachus, ait, debet totus esse oculus, sicut Cherubim et Seraphim, » qui jugiter intuentur, amant et glorificant Deum. Et Abbas Daniel : a Quis enim aufert a nubis Deum? nam et furis Deus est modo,

Morale

et iterum in colín Deus est. » Et Abbas Theonas, num. 12 : « Quia impeditur mens nostra et revocatur a contemplatione Dei, propterea captivi ducimur in carnalibus passionibus. » Et Abbas Joannes : « Sicut, dum pluit, arbores producunt ramos, sic, quando Spiritus Sanctus descendit in corda Sanctorum, virescunt quodammodo et innovantur, et proferunt folia in timore Dei. » Undo idem operans non intendebat operi, quia mens ejus absorpta erat in contemplatione Dei. Ibidem, num. 31, Abbas Serapion : « Sicut, ait, milites Imperatoris, cum ante ipsum stant, non debent dextera aut sinistra respicere : ita et monachus, cum stat in conspectu Dei, et intentus est omni hora in timore ejus, nihil est quod eum de adversarii malis terrere possit. » Ibidem, num. 35, Abbas Hyperichius : « Cogitatio tua, ait, semper sit in regno cœlorum, et cito in hæreditalem accipies illud. » Et : « Vita monachi juxta imitationem Angelorum fiat, comburens atque consumens peccata. » Et alius, num. 42 : « Sicut nemo potest lædere eum qui est ad latus Imperatoris, sic Satanas nequit nobis nocere, si anima nostra inhaeserit Deo; » scriptum est enim, *Zachar.* i : « Appropinquate mihi, et appropinquabo vobis. » Plura de hac re dixi Genes, xvn, 1 et seq.

Et ipse diriget gressus tuos. — To *et* notat primo, similitudinem et vicissitudinem, quasi dicas: Cogita de Deo, et ipse vicissim similiter cogitabit de te, ut dirigat gressus tuos ad omnem prosperitatem. sanctitatem et felicitatem, juxta illud quod Christus dixit sanctæ Catbarinæ Senensi : « Filia, cogita semper de me, et ego cogitabo de te. » Tu, ut mihi obedias et servias : ego, ut te dirigam, protegam, et in omni gratia et gloria promoveam. *Secundo*, notat mercedem et præmium quod ex promissione et pacto. Deus enim hic et alibi quasi pactum init nobiscum, quo promittit, seque quasi obligat ad dirigendum omnes actiones nostras, ut felicem et sanctum sortiantur effectum, si nos cogitemus de eo proponentes illi per omnia placere et obsequi, sequentes patrem fidei nostræ Abraham, cui Deus dixit : « Ambula coram me, et esto perfectus, » Gen. xvn, 1. Idem filium monuit Tobias, cap. iv, vers. 20 : « Omni tempore, ait, benedic Deum ; et pete ab eo ut vias tuas dirigat, et omnia consilia tua in ipso permaneant. »

Ita Sancti in omnibus rogant impetrantque ut dirigantur a Deo, ut Deum habeant aurigam præidentem animai suæ, omnesque ejus motus et actus aurigantem. Ita David, ad quem alludit hic filius Salomon, *Psalms.* cxviii : « Gressus meos dirige secundum eloquium tuum. » Idemque crebro eodem psalmo iterat. El *Psalms*, xxii : « Dominus, ait, regit me, » sicut pastor ovem, unde hebraice est, Deus pascit me; vel, Drus *est pastor* m^{us}; bine « nihil mihi deerit : nam in loco pascuæ ibi me collocavit. » Quæ verba citans Philo, libro 1 De Agne. : « Impossibile, ait, est deesse commodum aliquod, ubi Deus præsidet, solitus

plena perfectaue bona largiri rebus omnibus.*. Ita S. Augustinus, lib. XI *Confess.*, n : « Quando, ait, sullieio calami lingua enuntiare omnia hortamenta tua, et omnes terrores tuos, et consolationes et gubernationes, quibus me perduxisti, » etc. 7 Ita S. Antonius apud S. Athanasium : « Unica, ait, est ratio vincendi inimicum, ludilia spiritalis, et animæ Dominum semper cogitantis jugis recordatio, quæ dæmonum ludos quasi fumum expellet. » Et : « Securitas animo*, præsentis majestatis judicium est. » Hinc docent Theologi ad bene agendum non sufficere justo habitus gratiæ et virtutum infusos vel acquisitos, sed insuper eum egere actuali motione, influxu, auxilio et directione Dei, præsertim in actibus difficilibus et heroicis, ac ad superandum graves tentationes. Imo censent justum in omni actu meritorio egere actuali motione Spiritus Sancti, eo quod in Concilio Palæstino, quod sæpe citat S. Augustinus *Contra Pelagium*, definitum sit, « gratiam ad singulos actus dari; » et Apostolus dicat: « Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est, qui operatur in nobis velle et perficere, » Il *Corinth.*, in. Ita Dionysius.

7. Ne sis sapiens apud te ipsum. — Hebraice, *in oculis tuis*, ut scilicet in iis et in vana opinione tua videaris tibi præ aliis sapere, llæc enim est philautia, superba præsumptio et nimia sui æstimatio. Arabicus, *ne sis apud animam tuam vitelligen*; Septuaginta, *ne sis prudens apud te ipsum*; quos secutus Apostolus, *Hom.* j.ii, IG: « Nolite, ait, esse prudentes apud vosmetipsos. » Ubi quatuor expositiones recensui. Ha Jansenius, Lyranus et Baynus exponunt, quasi dicat : « Ne te sapientem esse aut prudentem vana elatione persuasum habeas; » Hugo : « Ne novas opiniones invenias, casque alienis anteponas; » Cujctanus, *ne tu ipse de tua sapientia judicium feras*; Vatablus, *ne reputes te sapientem*. Accedit R. Salomon Isacides : « K_s, J_t, sapiens apud te, ut verba illorum, a quibus reprehensus es, negligas: » Aben-Ezra : « Ut jactabundus dicas, Sapientia mea duce rectum iter capiam; » R. Levi : « Ut inerties te dedas, et sapientiæ studium omittas, quod tibi sal sapere videre. » Porro Beda : « Videtur hoc idem esse mandatum cum eo quod præmissum est: Ne innitaris prudentiæ tuæ; sed multum distat. Innititur enim prudentiæ sute, qui ea quæ sibi agenda vel dicenda videntur, patrum decretis præponit. Sapiens vero apud semetipsum est is, qui in illis quæ ex patrum magisterio potuit recte cognoscere, sese præ cæleris quasi doctior extollit. » Cajetanus vero : « Hoc, ait, ad judicium, illud vero ad fiduciam spectat. »

Hic est fons omnium errorum et hæresiim, quod scilicet eorum auctores videantur sibi pro aliis sapere, ideoque nolint Ecclesia* et Doctorum sententia* cedere et credere; de quibus Isaías, cap. v, vers. 21 : « Vu;, ait, qui sapientes estis in oculis

*!

v«n.i.

J

▼ ostris, et coram vobismetipsis prudentes !» Vere Climachus, *gtadu* 3 : « In his, nit, qui sibi erodunt, dæmon siepe propheta tit. »

Quocirca vera sapientia, ait S. Jacobus, cap. ih, vers. 17, modesta et humilis est; seipsam ignorat, quia non aspicit, nec reflectit ad se, juxta illud Pauli, I *Corinth*, ni, 18 : « Si quis videtur inter vos sapiens esse, stultus fiat ut sit sapiens. » Quin et Plularchus : « Quo magis profeceris in philosophia, eo minus turgebis fastu. »

Time Deum, et iicece a malo. — Pertinent b@c verba *primo*, ad to *habe fiduciam in Domino*, quod pneccssit vers. 5. Spei enim subnectendus est timor, ait Beda, ut, quantum spes animum elevat, tantum timor deprimet, itaque anima consistat in recto virtutis «equilibrio instar molte, in qua lapis molaris superior inferiori incumbit, ab coque fulcitur; lapis enim superior repræsentat spem, inferior timorem. *Secundo*, hæc verba pertinent ad id quod proxime antecessit : « Ne sis sapiens apud temetipsum, » quia superbiam et arrogantem sapientiæ præsumptionem nihil ita coercet et deprimat ac timor Dei, qui superbos humiliat, et humiles exaltat. Unde Apostolus, *Reni*, xi, 20 : a Noli altum sapere, sed time. » Et *Eccli*. xxv, 14 : « Timor Dei super omnia se superposuit. » Vide ibi dicta.

*r». 8. 8. SANTAS QUIPPE ERIT UMBILICOTUO (SYTUS, *camitua*), Er irrigatio ossium tuo; iM. — « Irrigatio, » id est medulla, ait Il. Salomon, juxta illud *Job* xxt, 21 : « Medullis ossa illius irrigantur. » Septuaginta, *et erti sanitas corpori tuo, et curatio ossibus luis*. Pro *irrigatio* Syrus et Symmachus vertit, -io-TT,; id est *pinguedo*, puta medulla: Theodotion, id est perfusio; Aquila, id est *irrigatio veipotio*; et hoc proprie significat llebr.eum >ipCl stccu»; Septuaginta, ImjiiXaa, id est curali#, item *corporis cura et exercitatio*, v. g. qua athletæ corpus ad robur et luctam exercebant. Unde ex r» i-ijcOnx nascitur tuuO-ux, id est concinnitas. Hinc apte, inquit S. Gregorius Nazianzenus, *orat*. 20, mater S. Basilii vocata fuit Emmelia, quia moribus ita erat composita, ut ipsa concinnitas videretur, cuiusque filio S. Basilio cum lacte indidit. Sensus ago est, q. d. Totum corpus tuum sanum erit. Corporis cniin sanitas maxime pendet ex sanitate tum teneriorum partium osso carentium, scilicet vitalium, puta cordis, hepatis, splenis, viscerum, quæ sunt juxta umbilicum, et ipsius umbilici; tum duriorum, puta ossium, quæ sunt quasi bases et columnæ nostræ domus et microcosmi. Ossium autem sanitas medullæ pinguedine irrigatur, fovetur, alitur et roboratur; unde ea deficiente ossa arescunt, ex quo sequitur tabes et corruptio hominis. Quocirca Galenus ossa vocat fundamenta corporis, caque in homine numerat plusquam trecenta : ossium vero nutrimentum proprium asserit esse medullam; hinc omnia animalia habere ossa concava pro medulla concienda, excepto leone qui ossa habet solida, ita

ut nullam vel exiguam habeant medullam. Inter ossa asserit eminere spinam dorsi; medullæ autem spinalis, reque ac nervorum principium < "s« cerebrum : ex medulla enim spinali oriri triginta paria nervorum, indeque vires in inferioribus partibus. Umbilicus vero superiora membra cum inferioribus connectit. Rursum fœtus in utero matris per umbilicum nutrimentum attrahit et sugit, eoque alitur. Unde de umbilico bæe sunt Galeni pronuntiata : « Umbilicus ad amussim est in modio hominis. Umbilicus fœtus umbilico matris continuatur. In umbilico fœtus ligatur, et per eundem nutritur. Ad umbilicum est quatuor vasorum conjugium; ad umbilicum enim junguntur duæ venæ et duæ arteriæ primariæ. Per umbilicum fœtus in utero reddit lotium. » Hisce de causis umbilicus symbolum est totius corporis, illudque repræsentat, cujus bases et columnæ sunt ossa. Ad litteram ergo grammaticè significatur totum corpus totumque hominem fore sanum, vegetum et robustum; sed per hoc symbolice repræsentatur totam ammani omnesque ejus partes fore sanas, vegetas et validas. Est enim parœmia, in qua timor Domini comparatur sanitati umbilici et medullæ ossium.

Sensus ergo est, quasi dicat : Sicut si sanus sit umbilicus, et sana medulla ossium, lotum corpus sanum et forte erit eum omnibus suis membris : sic pariter, si in te sit sanus et integer timor Dei, efficiet ut tota anima tua sana et valida sit, omnesque ejus partes, tam nobiles quam ignobiles, tam debiles quam fortes, ac præsertim appetitum tuum, qui est quasi umbilicus animæ, et rationem, mentem et spiritum, quæ sunt quasi ossa animæ eam sustentantia, sanabit, fovebit, roborabit, perficiet. Sicut enim per umbilicum fœtus conjungitur matri, ab eaque sugit alimentum : sic pariter anima per timorem Dei conjungitur Deo, ab eoque omnem gratiam, sanitatem et robur sugit et haurit. Haec R. Levi et Jansenius. Unde illud de Behemoth, *Job* XL, 11 : « Fortitudo ejus in lumbis ejus, et virtus illius in umbilico ventris ejus. » Et irrigatione ossium per medullarum pinguedinem significatur in *Job* bona hominis valetudo, *Job* xxt : « Viscera, inquit, ejus plena sunt adipe, et medullis ossa illius irrigantur. » Contra per ariditatem ossium mala valetudo designatur apud eundem, *Job* xxx : « Cutis, inquit, mea denigrata est super me, et ossa mea aruerunt præ caumate. » Et Psalmista, *Psalm*. ci : « Ossa mea sicut cremum aruerunt. » Est enim medulla ossium fomentum et firmamentum. Metaphorice ergo hac sententia significatur cutis, quæ prædicla fecerit, bona fore constitutione, potissimum secundum animam et mentem, omnesque ejus animal vires tilmas fore et sanas, ut quæ Dei gratia et sanabuntur et firmabuntur, ad adipem et pinguedinem caelestium charismatum irrigatæ recreabuntur, juxta illud *Psalm*. lxxh : « Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea. »

Quidam non male sic explicant : Per timorem Dei est umbilico sanitas, quia per illum refrenantur pravæ cupiditates et libido, quæ in umbilico et circa illum viget; et est irrigatio ossium, quia per illum omnia corporis membra, omnesque animæ vires redduntur apte et agiles ad virtutum opera. Similis tropus, quod attinet ad irrigationem ossium, est *Eccli.* XXVI : « Gratia mulieris sedute delectabit virum suum, et ossa illius impinguabit. » Et *Proverb.* xv : « Fama bona impinguat ossa, » Ita Jansenius et Hugo. Umbilicus enim, sive lumbi, sicut origo sunt seminis, ita concupiscentiæ sunt symbolum, ait Pierius, *bierogl.* 34, cap. XXXIV. Unde illud *Ezeeh.* xvi, 4 : « Non est præcisus umbilicus tuus. » Vide ibi dicta. Quare apposite per *umbilicum* intelligas vim animæ concupiscibilem, per *ossa* irascibilem, in qua est fortitudo, quam repræsentant ossa; ultramque enim sanat, vegetat et dirigit timor Dei.

Urobili- *Secundo*, specialim per umbilicum accipi potest stomachus: hic enim umbilico adjacet, vel subjacet: ac per stomachum conscientia. Sano enim stomacho bona fit cibi concoctio, qua rite alitur et roboratur totum corpus. Sic pariter, si per timorem Dei sana sit conscientia, ipsa verbum Dei, quod est cibus animæ, ruminando concoquet, ut in illo alat omnes suas vires et potentias. Rursum sicut catapotii, sive pilulis acribus et mordacibus, expurgantur e stomacho et visceribus pituitosi, biliosi, cæterique noxii humores, quibus expulsis corpus sanum consistit: sic pariter per timorem gehennæ et vindicte Dei, qui acer est et mordax, expelluntur e conscientia omnes noxiæ cupiditates, quibus ejectis anima restat sana et integra. Quocirca cuique orandum est cum Psalte: « Confige timore tuo carnes meas; a iudiciis enim tuis timui. » Hoc est quod ait Theodoretus, lib. I *De Curandis Græcorum all'ect.* : a Timor Dei medicamentum est optimum, quod ex malis conficitur, sicut in theriacis accidit;» Iheriaca enim efficitur ex veneno, puta ex vipera. Nam, ut ait Isaias, cap. xxvi, vers. 18, juxta Septuaginta : *Per timorem tuum, Domine, concepimus, et parturivimus, et peperimus spiritum salutis.*

Untoli- *Tertio*, umbilicus significat medium, eo quod r umbilicus sil medium in homine. Unde unibilicus dictus est ab umbone, quæ est media pars clypei; umbilicus enim est ligamentum intestinorum, quod mediam fere planitiem veniris oblinet; ad hoc factum, ut per eum fœtus in utero matris nutriatur. Hinc Reate vocatur umbilicus, id est medium, itali. Et Cicero, Act. vi in *Verrem* : « Et raptam, ait, esse Liberam, quam eamundum Proserpinam vocant, ex Ennesium nemore, qui locus, quod in media insula est silus, umbilicus Siciliæ nuncupatur. » Et Livius, lib. V, Ætoliam vocat umbilicum Græciæ. Umbilicus ergo significat mediocritatem in actionibus omnibus servandam, ac medium, in quo consistit virtus, a quo in declines ad extrema, incidet in vitium.

Sennis ergo est, 7. d. Si timeas Deum, et recedas a malo, puta a vitio, erit sanitas umbilico tuo, id est, erit sana et omnibus numeris absoluta actio virtusque tua, quæ fugiens extrema vitiorum in umbilico, id est in medio, consistit.

Quarto, umbilicus ob vicinos lumbos, ventrem et genitalia, repræsentat « facultatem spiritaliter generandi, inquit Hugo, per verbi prædicationem, qua pollent doctores; quam sanam futuram esso dicit, quia sana erit eorum doctrina atque zelus ardens. » Unde de sponsa dicitur *Cant.* vii : « Unibilicus tuus crater tornatilis non indigens poculis, id esi, alii, quibus alget stomachus et venter, opus habent vini potione ut calorem afferat; non sic tibi, cujus in corde tantopere exardet et æstuat charitas et zelus. »

Porro apte umbilicum componit et comparat ossibus, quia sicut reliquum corpus ossibus et nervis compingitur, ita venter umbilico quasi nodo et catena colligatur. Unde ruptura illius lothalis est. Hinc et Hebr. vocatur ITO *schorar* id est nodus concatenatus.

Mystice *primo*, Lyranus : Sanitas umbilici, ait, est bona animi dispositio, puta moderatio in prosperis; medulla ossium est robur et constantia in adversis. *Secundo*, Beda : « Infirmitas, ait, operum adumbrata umbilico, ad statum perfectionis per timorem Dei convalescit. Per eundem irrigantur ossa, id est, animi vires et robur recreantur et firman- tur, » ad superandos omnes labores, tentationes et difficultates sine lassitudine; lassus enim et nimio labore fractis medulla ossium minui, et sensim consumi solet. Hinc S. Gregorius Nazianzenus, *orat.* 20, S. Basilium comparat Achilli, quem fingunt Poete educatum a Chirone centauro, ab coque enutritum medullis leonum et cervorum. Longe enim melius sanctiusque educatus fuit S. Rasilius a timore Dei quasi pædagogus, ab coque et sanctam audaciam Iconum, et pium pavorem cervorum hausit et suxit. Ila Nicetas ibidem, et ex eo noster Salazar. *Tertio*, auctor *Catenæ Græcorum* : Animæ ossa, ait, sunt robustiores firmioresque illius vires, quæ singote, ut suo munere probe fungantur, singulari cura et diligentia egent. Ad memoriam pertinet illud: a Memor fui Dei, et delectatus sum. » Ad mentem et contemplativam animæ partem illud : « Consideravi opera tua, Domine, et obstupui. » Ad appetentem vero ejusdem portionem illud : « Coram te, Domine, omne desiderium meum. » Ad ratiocinantem tandem illud : a Consideravi dies antiquos, » et quæ sequuntur. Porro autem per conpus, universam omnium animai facultatum congeriem accipere licet : a Omnia ossa mea (inquit Propheta) dicent : Domine, Domine, quis similis tibi? » Cura proinde et studium virtutum integram sanamque vite tuæ conversationem conservabit; gratia autem et benignitas Dei corpori tuo sanitatem impertiet. Anagogice, corpora nostra in præsentī vita sunt infirma et ulcerosa; nam et

caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus vicissim pugnat adversus carnem; at cum illud quod in corruptione satum fuerat, ex terne pulvere semel surrexerit, integræ mox sanitati restituetur. Curatio autem perfecta tum demum humanis ossibus continget, (piando os coibit ad os, et articulus ad articulum, et compago ad compaginem. Tunc enim, juxta Prophetæ prædictionem, ossa nostra floreunt sicut herbæ campi. Aliter: Tunc, inquit, corpus tuum perfecta* justitiæ actionem sortietur, florente nimirum jam tum illo, lætoque virtutum colore et venustate admirabiliter splendente. Et cogitationibus tuis, quæ ossium more animam intus constringunt, plena a Deo curatio obveniet. Hæc ille.

▼ èri. 9.

9. Honora (Chaldæus, *glorifica*) Dominum de tua SUBSTANTIA, ET DE PRIMITIIS OMNIUM FRUGUM (SjTUS, *fructuum*) tuarum da ei. — Ita Romana et Hebræa. Verum Beda, Lyranus et alii legunt, *da pauperibus*; Septuaginta, *honora Dominum de justis tuis laboribus* (Chaldæus, *de tuo mammona*; Syrus, *de tua possessione*; Vatablus, *de tuis opibus*; Pagninus, *divitiis tuis*), et primitias da ei de tuis fructibus justitiæ; Aquila, Symmachus et Theodotion, *de germine tuo*; Hebræus, *de proventu tuo*; S. Augustinus, serm. 1 *De decimis*: « Deliba ei de tuis laboribus. »

Primo, Beda, Lyranus, Hugo, Dionysius hæc accipiunt de eleemosyna, q. d. Da eleemosynam, non tam ut subvenias pauperi, quam ut Deum per eam honores, scilicet faciendo eam pura intentione placendi uni Deo, cumque honorandi. idcoque fac eam animo hilari, largo et liberali, ac de primis et melioribus fructibus, uti præcipit Deus, Num. xviii, 29. « Da ei, » id est, da pauperibus propter amorem et honorem Dei; honor enim divinæ majestatis exigit ut meliora et majora ei dentur, non ex rapina, sed ex bonis justo labore pailis, idque animo læto et liberali. Denique Dei honor est, quod divites, quos ipse sui vicarios constituit, provideant pauperibus: Dei enim est omnibus providere de necessariis; sed partem suæ providentis transcripsit in divites, idcoque illis divitias dedit, ut ipsi per eas vice versa succurrant pauperibus. Quare cum id divites præstant, consulunt honori divinæ providentiel, faciuntque ut pauperes eam agnoscant et glorificent. Hoc est quod ait Apostolus: « Ministerium hujus officii (eleemosynæ) non solum supplet in quæ desunt sanctis, sed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino, per probationem ministerii hujus glorificantes Deum, etc. Gratias Deo topea inenarrabili dono ejus, » II Cor. IX, 12. ha hunc locum explicat S. Augustinus (si tamen is est auctor), lib. *De Vita Christiana*, cap. xn: « Melius est, ait, te non facere eleemosynam, quam unde paucos tegis, inde plurimos, denu- dare. Illam eleemosynam Deus comprobatur, quod de justis laboribus ministratur, sicut scriptum est: Honora Deum de tuis justis laboribus » et

V.

et delibaci de tuæ justitiæ fructibus. Nam illam eleemosynam abominatur et reprobatur, quæ de lacrymis præstatur alienis. »

Secundo, alii hæc accipiunt de oblationibus, victimis, decimis et primitiis juxta legem Deo offerendis; dum enim hæc offerebant Judæi Deo, hoc ipso protestabantur se hæc a Deo accepisse, idcoque illi accepta referre. Unde primitias dabant quasi primos et meliores fructus, decimæ quasi frugum complementum: ut testarentur, tam prima quam media et ultima, advoque omnia, se a Deo accepisse. Primili, inquit Vatablus, significant inchoationem a Deo, decimæ vero perfectionem: Deus enim dat incrementum et perficit. Hac ergo protestatione honorabant et glorificabant Deum. Ita S. Hieronymus in cap. xlv ExecA., Cyrillus, lib. II in Joannem, cap. xcii, S. Gregorius, lib. VII *Registri*, epist. 111: « Quidquid, inquit, in Dei sacrificio ex seriore offertur, omnipotentis Dei non placat iracundiam, sed irritat. Hinc scriptum est: Honora hominum de tuis justis laboribus. » Sicci Cajetanus, Baynus, Jansenius, R. Salomon, R. Levi et alii.

Hic sensus hoc loco magis proprius et genuinus est, tum quia per vota, sacrificia, decimas et primitias proprie honoratur Deus: illorum enim oblatio est actus religionis, cujus actus elicitus est Deo debitum honorem et cultum tribuere; eleemosyna vero est actus elicitus a misericordia, qui subinde duntaxat imperatur a charitale, vel religione; tum quia hæc omnia proprie spectant Deum, docentque actus quibus eum colere debeamus, nimirum sperando, reverendo, honorando illum per oblationes lege præscriptas.

Allegorico S. Cyrillus, lib. III in Joan. cap. xxix: Alitg* Christiani, inquit, in lege nova offerunt Deo True- nc< tus justitiæ, cum non corruptibili et exteriori materia, sicut Judæi, sed ut veri adoratores adorant Deum in spiritu et veritate, uti sanxit Christus, Joan. IV, 22. Sic et auctor *Catane Graecorum*, qui et addit: Allegorici autem is Deo primitias offert, qui omnem recte factorum causam et laudem illi, tanquam primario auctori humiliter submissoque animo tribuit, sibi vero ex omnibus nihil quidquam proprium adscribit; aut qui ex quovis studiosi actionis genere aliquid illi tanquam primogenitum offert. Exempli causa, mane dum a somno exsurgit, primitiarum loco defert illi orationem et grallarum actionem; ex verbis autem tanquam primitivam offert illi psalmodiam: idemquo in reliquis omnibus operibus et actionibus, ex quibus justa oblatio fieri potest, observare curat. Tum si omnem curam et cogitationem a primo exortu usque ad seram noctem ab omni vitio puram incontaminatamque retinere studet, omneque voluntatis suæ momentum Deo assignat. In summa, jubemus hic omnes bonorum operum fructus Deo fideliter offerre. Per horrea autem et torcularia sensilis appetitus vires insinuat: per frumentum vero morum præcepta diviniue

sapientia? decreta, neo non reconditos sacrarum Scripturarum sensus; per cellas tandem facultates animæ, quæ rationi obstinate repugnant: has enim omnes iis rebus impleri oportet, quas quisque ex mystica sua messe aut spiritali vindemia collegerit. Hæc ille.

Ven.it. 10. Et implebuntur horrea (Aquila, *apotheca*)

TUA SATURITATI, ET VINO TORCULARIA TUA REDUNDABUNT. — Syrus, *vinum scaturient*, q. d. Si honores

Deum dando eleemosynam pauperibus, vel potius dando oblationes, decimas et primitias lege proscriptas Deo, Deus vicissim dabit tibi copiosam messem frumenti, et uvarum vindemiam, ex quibus multa vini dolia exprimas ea copia, ut vinum redundet et superfluat. Per *saturitatem* enim intelligitur abundantia frumenti et frugum, quæ heros cum familiis affatim exsaturent. Est metalepsis vel metonymia; ponitur enim effectus pro causa, puta saturitas pro frumento. Unde Septuaginta vertunt, *ut impicantur cellaria tua saturitate frumenti, vino autem torcularia tua redundant, vel superfluant*; Vatablus et Pagninus, *tino torcularia tua se rumpent*. Hoc enim proprie significat Hebr. *uprotsu*, q. d. Tanta erit vini copia, ut torcularia ipsa disrumpantur, ait Abenezra. S. Hieronymus, in cap. xlv *Ezech.*, legit, *implebuntur horrea tua frumento*; Augustinus, serin.

1 *De decimis, replebuntur arcto frumento*. Additque: «Et non erunt in cis neque morbi, neque casus,» ç. d. Erunt fruges tum uti multo!, ita sanie et integre, sine vitio, vel infortunio ullo. S. Isidorus legit, *implebuntur horrea tua ubertate*, quæ vox ducta est ab uberibus lacto fecundis. Sicut enim hæc quo plus lactis emanant, eo plus novi admittunt et recipiunt: sic opes quo magis in eleemosynas oblationes Dei erogantur, eo magis affluunt. Unde Clemens Alexandrinus, lib. III *Pædag.* cap. i: a Largitio, ait, bonus est finis benignitatis, cl potum sitientibus communicans rursus augelur et repletur; sicut ad ubera, quæ suguntur vel inulgentur, solet lac copiosius accedere. »

Ciu m Ratio est *prima*, quia id ipsum hoc loco et aliis, priam*- quasi congruum pietatis mercedem cl præmium Deus promisit. Unde Ecc/i. xxxv, 11: «Sanctifica, ait, decimas tuas. Da Altissimo secundum datum ejus, etc., quoniam Dominus retribuens est, et septies tantum reddet tibi. » Vide ibi dicta.

fleuh. *Secunda*, quia qui opes erogant in opera pia, hi recte eis utuntur; quare merentur earum esse dispensatores et domini. Quocirca illis eas credit et committit Deus, æque ac homines prudentes et pii, qui sua optime erogare et utilissime collocar» cupiunt. Unde Hebroi eleganti, sed vera paronomasia dicunt: osar *ostar*, id est *decima ditat*; nimirum si des decimas Deo, ipse te ditabit. Avaris vero, qui opes recondunt; aut prodigis, qui eas inutiliter profundunt vel abliguriunt, tam Deus quam homines opes negant, imo subtrahunt. Unde S. Augustinus, horn. 1 *De decimis*: «Uæc, ait, est

Dei justa consuetudo, ut si illi decimam non dederis, tu ad decimam revoceris, scilicet novem opum partibus detractis. » Ita Cain, qui avare pecora dabat Deo, Deus vicissim in os regent: «Non dabit tibi terra fructus suos, » Genes, iv.

Tertia, quia hoc poscit natura frugum et opum, Tertii, ut scilicet expandantur in id ad quod a Deo creata? sunt, scilicet ad honorem Dei, et alimentum egentium; hic enim esi finis, et quasi beatitudo earum. Unde xp̄v̄z̄x̄ra, id est *pecuniæ*, Groce dicuntur *int* id est *ab utendo*, quod scilicet eis bene uti, sancteque eas expendere oporteat. Quare fruges, si loqui possent, clamarent; vel, si alas haberent, utique avolarent ad viros pios, qui illis pie utuntur, casque in Dei honorem erogant.

Quarta, quia id congruit Deo, nimirum Dei sapiemia!, justitiæ et sanctitati, ut sua dona sapienter, juste et sancte effundat in eos qui eisdem sapienter, juste et sancte sunt usuri ad Dei gloriam et pauperum alimoniam. Unde ipse *Malach.* m, 10: «Inferte, ait, omnem decimam in horreum meum, et sit cibus in domo mea, et probate me super hoc: si non aperuero cataractas codi, et effudero vobis benedictionem usque ad abundantiam. » Qua de re ibidem plura dixi.

Mystice, vir pius Deum sanctis operibus colens, Mhu*. omnesque suas dotes mentis et corporis, quas a Deo accepit, ad ejusdem honorem referens, ad ejusque laudem et gloriam expendens, implet horrea mentis suæ sapientia, gratia et virtute. Ita R. Levi. Quare in eo impletur spiritaliter, quod corporaliter prostituin est Judæissub Ezechia, quorum hæc est vox H *rami*, xxxi, 10: «Ex quo cæperunt offerri primitiæ in domo Domini, comedimus. et saturali sumus, et remanserunt plurima, eo quod benedixit Dominus populo suo. » Audi S. Cyrillum, lib. XVI *iti Levit.*: Justus manducans replet animam suam non cibo corporali (hic enim justis siepe defuit et deest), sed cibo coelesti, qui est verbum Dei et sapientia ejus, quo semper pascentur justi.

11. Disciplinam Domini, fili mi, ne abjicias, nec deficias (Aquila, *ne reprobes*; Chaldæus, *ne execreris*; Thcodotion, *ne reprehendas, neque fastidias*; Chaldæus, *ne nauseas*; Syrus, *ne tædio afficiaris cum ab eo corripieris*. — Septuaginta, *fili, ne parvipendas disciplinam Domini, neque fatigeris* (Græce *fx/i ixXûw*, id est *ne dissolvaris*, ne enerveris, ne cadas animo) *ab eo correptus*; S. Hieronymus in cap. XX *Ezech.* legit: «Fili, ne contristeris ad disciplinam, neque deficias quando ab coargueris;» S. Cyprianus, lib. *De Habitu virej.*: «Fili, no neglexeris disciplinam Domini, nec defeceris ab eo correptus;» Pagninus: a Correctionem Domini, fili mi, ne abjicias, et ne tædio afficiaris propter increpationem ejus; » Tigurina, *castigationem Domini, fili, neaverseris, neque fastidias*; Vatablus, *ne moleste feras ad increpationem ejus*. Quocirca ait R. Salomon Isacides: Si Deus æruinnis, quibus corrigaris, angi te velit, eui imprimis ut

singulare Dei munus gratas habeto; sicut enim pater, qui filio unica dilecto benefacere studet, postquam illum flagello percusserit, mox eundem blanditiis deliuit, ita jucundiora tibi bona videbuntur, postquam vapularis.

v,u.is. 12. Quem enim diligit Dominus, corripit (Septuaginta, arytnf), et quasi pater in filio complacet sibi. — Hebræus, *et tanquam pater filium volet*; vel, *et tanquam pater filium* (castigando) *delectatur*; Chaldæus, *et sicut pater qui corripit* (Syrus, *erudit*) *filium suum*; Vatablus, *quem erum Dominus amat, objurgat* (Pagninus, *Increpat*), *et tanquam pater filium* (corripit quein) *amat unice*; Septuaginta vero aliis punctis legentes vertunt, *quem enim diligit Dominus, arguit; flagellat autem omnem filium quem suscipit*.

Per *disciplinam* ergo accipe correptionem Dei, tum eam quæ fit per verba Dei vel vicariorum ejus, puta rectorum, concionatorum, confessoriorum, magistrorum, etc.; tum eam quæ fit per flagella et tribulationes a Deo immissas vel permissas, sive ad culparum commissarum castigationem, sive ad committendarum præservationem, dum videlicet ad patientia! et virtutis incrementum Deus innocentem et immeritum affligit, uti affligit S. Job. Error enim damnatus, a Pontifice est hic: « Omnes justorum tribulationes sunt pænæ peccatorum. » De verbali castigatione hunc locum explicat Christus, Apec. cap. ni, 19, dicens: « Ego quos amo, arguo et castigo. » De reali per verbera et flagella explicat S. Paulus *ad Hebræos* cap. xii, vers. 1, ubi ex Septuaginta sic ait: « Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris, dum ab eo argueris; quem enim diligit Dominus, castigat; flagellat autem omnem filium quem recipit. » Septuaginta enim, et ex iis S. Paulus, aliis punctis in Hebræo legerunt *kicb*, id est *affligit*, flagellat, cruciat, dolere facit; pro quo Noster et alii legunt 2ND *keab*, id est *sicut pater*. Esto Noster Ribera in *Ilcbr.* cap. xn, 5, censeat Septuaginta legisse iisdem peno punctis quibus Noster, scilicet 3XD *kaab*; hoc enim primo significat « sicut pater; » secundo, « flagellat, » legendo 3to per *patach* sub *aleph* (et forte tempore Septuaginta *carnets* caractere non differebat a *patacri*), ut *cal* ponatur pro *pici* vel *hiphil*, scilicet *kaab* pro *kieb* vel *hikib*. Rursum Baynus subaudit *rô castigat*; unde iisdem punctis legens sic vertit, *quem enim diligit Dominus, castigabit, et ut pater filium* (castigat) cui *bene vult*. Fusc hunc locum tractat S. Paulus *Ilcbr.* cap. in, tí et seq., ac ego ibidem; quare hic plura non addam, ut ad ulteriora, quæ multa supersunt, pergam.

frnicu- Summa est, per *disciplinam* significatur hic tum
ti;«t n- morum castigatio, tum severa educatio. Deus enim
tao/X suos filios non educat blande ut mater, ne eos
anui, faciat molles et ignavos, juxta illud:

Blanda patrum segnes fácil indulgentia natos;

Iruao sed dure ut pater: idotue *primo*, ut puerilem te-

vitatem deponant, fiantque maturi et viri. *Secundo*, taud* ut vitia pueritia! et nature innata resecent. Cum corriperis ergo, « ne deficias, » id est, ne pusillanimis fias, ne ob id te abjicias, ut servi facere solent; sed potius gloriare, et excellentem te reputa; tunc enim, ut pulchre ait Nazianzenus de plaga grandinis: a Recepisti monile ingenuorum. » Unde raton< m correptionis subdit, dicens: « Et quasi pater in filio complacet sibi, » q. d. Quia Deus pro singulari amore filiorum in illis sibi complacet, idcirco nequit in eis aliquid tolerare, quod sibi displiceat: hinc illos castigat, ut illud tollat Quare sicut medicus urens et secans non irascitur sgro, sed (egritudini: sic Deus castigans non irascitur filiis vitiosis, sed ipsis vitiis, adeoque pro filiis pugnat contra vitia. S. Augustinus in *Psal.* Xu: « Intellige, ait, horno, medicum esse Deum, tribulationem esse medicamentum ad salutem, non pœnam ad damnationem. » Unde Apostolus hanc Dei disciplinam ait esse consolationis, non desolationis, *Hebr.* cap. ni, vers. 5.

Tertio, ut evadant duri et fortes tam corpore Tertio, quam animo, quasi athleta» ad subeundos quosvis labores et agones. Unde Seneca, lib. *De Providentia*: a Deus, inquit, bonos ut severi patres durius educat, vultque eos doloribus ac damnis colligere robur. » Et Glossa: « Tanto minus, ait, de flagello, quo castigamur, murmurare debemus, quanto certius in eo pignus paternæ dilectionis tenemus » Hoc est quod ail *Eccli.* cap. vi, vers. 21: « Quam aspera est nimium sapientia indoctis hominibus; quasi lapidis virtus probatio erit in illis. » Vide ibi dicta. Et Isidorus Pelusiota: « Vir patiens, inquit, laborum exploratio est, et quasi lapis íau- [AT., » id est *probationis*. Sicut ergo lapide lydioprobat bounitas auri, sic labore et dolore probatur bonitas patienti® et patientis. Nam, ut ait Nazianzenus in earm. *De Virtut. et vitiis*: a Patientia molestiarum est decoctio. » Sicut ergo bonus stomachus concoquit cibos quantumvis duos, sic valida patientia decoquit adversitates quantumvis graves. Ex adverso sicut imbecillis stomachus carnem salsam concoquere non potest, sic infirma et debilis patientia acria verba et verbera digerere nequit. Unde S. Chrysostomus, hom. 2 ad *Popul.:* « Quod, ait, de voluptate dixi, eam non in ciborum apparatu, sed in comedentium affectu sitam esse, idem de contumelia vel molestia dico, eam nou a coutumcliantium sententia, sed a patientium affectu construi vel destrui. » Hoc est quod ait Sapiens: « Contumeliae dolorem non in se, sed in sensu sentientis sentiri. »

Quarto, denique Sanctos crucibus exercet Deus, Quart», ut mereantur gloriam leternam, ad quam eos destinat et præparat. Ita S. Augustinus in *Psal.* xeni: « Duos filios, ait, habet homo: alterum castigat, alterum dimittit: facit unus male, et non corripitur a patre; alter, mox ut se moverit, flagellatur. Unde illo dimittitur, et ille cæditurf nisi quia huic cu-so hæreditas servatur, ille autem dimissus ex-

hæredalus est; videt cum non habere spem, et dimittit eum, ut faciat quod vult. » Plura hac de re dixi *Jacob. 7*, 2; *Apoc. IH*, 19; *Eccli. n*, 1 et seq. Dura ergo, o athleta Christi, affligeris, vexaris, tribularis, cogita, non ab homine, sed a Deo (ibi hæc quasi disciplinam immitti, ideoque eo amore, quo Deus quasi pater tibi ea immittit, eodem quasi filius tanti patris ea suscipe, ac brachiis voluntatis extensis amplexare dicendo : Hæc crux, ivre ærumna mihi a te, o Pater, ab æterno destinata est; amplexor eam ex toto corde, quia sic placitum ante te. Et cum S. Andrea : « O crux amabilis, diu desiderata, concupiscenti animo preparata! Gaudens ad te venio. Suscipiat me per te, qui pro me pependit in te, et per te me redemit. »

Nota : Hic finit Salomon præcepta de cultu Dei, quæ numero sunt quinque. Primum est de spe, quod assignavit cap. ni, vers. 5 : « Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo; » secundum de reverentia, vers. 6 : « In omnibus viis tuis cogita illum; » tertium de timore, vers. 7 : a Time Deum, et recede a malo ; » quartum de religione, vers. 9 : « Honora Dominum de tua substantia; » quintum de patientia, vers. 11 : « Disciplinam Domini ne abjicias, s

Mould* Moraliter, disce hic quantum bonum sit disciplina et castigatio Dei. « Disciplina, ait S. Augustinus, tract. *De Bono disciplina*, tomo IX, magistra est religionis, magistra vene pietatis, quæ nec ideo increpat ut lædat, nec ideo castigat ut noceat. Denique mores hominum irata corrigit, inflammata custodit, ita Salomone dicente : Fili, ne deficias a disciplina Domini, neque fatigeris, cum ab eo increparis. Quem enim diligit Dominus, iucepat; flagellat autem omnem filium quem recipit. Nihil profecto est quod non disciplina aut emendet, aut salvum faciat. Quam si quis sapiens apprehenderit, nec gratiam amicitiarum perdit, nec periculum damnationis incurrit. » Idem, *De Visit, infirm.* citato hoc loco: « Vis scire quia infirmitas corporis salutem animæ parturit? audi Dominum Apostolo

respondentem : Virtus in infirmitate perficitur; aa si dicat : Complectere quam paleris infirmitatem; quoniam ita proficies de virtute in virtutem, si in infirmitate virtus argumentatur. Virtus autem est salus animæ, infirmitas corporis; quandoquidem per virtutem animæ parit salutem, donum Dei est: non enim est aliunde nisi ex Deo salus animæ. Flagellum ergo Dei ne contempnas, sed flagellatus dic : Deo gratias. Diligo corripientem, dilige corrigentem, dilige arguentem. Non in furore, non in ira, sed in misericordia aperi pulsanti, devotus esto vocanti, gratias age miseranti, redi ad te, cogita parumper, cogita de Deo, pensa si potes, quoniam super omnia opera sua ipsius miserationes. Ipse Deus est, ipse iudex est, nec te vult damnari, nec vult te male judicari, vult tui misereri, flagellat in te misericorditer, quæ in eum deliquisti pertinaciter. »

Hinc S. Augustinus, lib. 1 *De Semi. Domini in monte* (et habetur 23, *Quast. IV*, cap. 11 *Ea vindicta*), docet Superiores debere imitari Deum, ut quasi patres castigent suos ex amore, non ex odio vel vindicta. Ilursum Deus, inquit S. Cyprianus, lib. *De Habitu virginum*, corripit ut emendet per disciplinam, ac consequenter docet singulos, etiam sacerdotes, debere amare, non odisse disciplinam, ac eos qui se de erratis admonent et corripiunt. « Disciplina, inquit, custos spei, retinaculum fidei, dux itineris salutaris, fomes ac nutrimentum bonæ indolis, magistra virtutis, facit in Christo manere semper, ac jugiter in Deo vivere, ad promissa coelestia et divina præmia pervenire. Hanc et sectari salubre est, et aversari ac negligere lethale. Fili, ne neglexeris disciplinam Domini, nec defeceris ab eo correptus, » etc. Causam subdit : « Considerantes quod templa Dei sint membra nostra, ab omni fæce contagionis antiquæ lavacri vitalis sanctificatione purgata; nec violari illa aut pollui fas est, quando qui violat et ipse violatur. Eorum nos templorum cultores et antistites sumus; serviamus illi, cujus esse jam coepimus. »

TERTIA. PARS CAPITIS.

DE DIGNITATE, USU ET PRETIO SAPIENTIÆ.

Idem, argumentum tractat Ecclesiasticus cap. i, cap. XT, cap. xxxix. Vide ibi dicta.

Vert. 13 **Î3-** BRATUS HOMO QUI INVENIT SAPIENTIAM, ET QUI ATOUT prudentia. — Syrus, *qui invenit prudentiam*; Chaldæus, qui *profert* vel *eructat intellùgentiam*; Septuaginta, *et mortalis* (S. Augustinus contra *Adimantum*, cap. xix, legit *immortalis*) *qui vidit* (Scholiast, qui *tenuit*) *prudentiam*; Tigurina, o *felicem hominem qui invenit sapientiam* (id est cognitionem ici, quæ fit per disciplinam et tribulationem, ait Vatablus), *et qui haurit*, vel *eruit prudentiam*; Pagninus, *Lcatus homo qui invenit sapien-*

tiam, et homo qui eduxerit eam in lucem. Hebraice est *iaphic*, quod Aben-Ezra exponit, g. d. Beatus homo qui, postquam sapientia imbutus fuerit, eam in vulgus prodit. Et It. Salomon: *Iaphic*, inquit, id est educit, g. d. Beatus est qui alios sapientia imbuat, qui scilicet illam corde suo conclusam et latentem ore suo depromit, et aliis communicat.

Beda, Aben-Ezra, Dionysius, Salazar et alii hæc nectunt præcedentibus : a Disciplinam Domini, fili mi, ne abjicias, n ut causam subdat dicens: « Beatus homo qui invenit sapientiam, » q. d. Discipuli-

nam et castigationem Dei amplectere, imo beatum te estimā, quia per eam pervenies ad veram sapientiam et virtutem, in qua vera beatitudo consistit, juxta illud *Job* v, 17 : *a* Beatus homo qui corripitur a Deo; increpationem ergo Domini ne reprobes : quia ipse vulnerat, et medetur; percutit, et manus ejus sanabunt. » Dei ergo iridae sunt passiones, imo nimirum passiones et cruce a Deo immissae sunt disciplinae et doctrinae, imo beatitudines, atque, ut ait S. Pacianus Episcopus Barcinonensis in *Parænesi ad poenitentiam* : «Tribulatio est repertorium divinarum, et inventarium cognitionis Dei. » In cruce enim invenitur Deus juxta illud Psaltis : «Cum ipso sum in tribulatione. »

Verum generalis est hæc sententia, nec arctanda ad solas cruce : redit enim de more Salomon ad laudes sapientiae. Plenus ergo sensus est, *q. d.* Beatus ille qui sive per orationem, sive per studium, sive per tribulationem, sive quo alio modo invenit et acquirit sapientiam ; beatior est, qui in ea sensim ita crescit, ut tandem affluat et abundet sapientia, ita ut et in alios eam eructet et effundat. Unde S. Bernardus, *De Convers. ad Clericos* : «Si corde, inquit, habueris sapientiam, ore afflues prudentia; sed affluere, non effluere cura,» nimirum esto concha, non canalis : concha enim prius se ipsam implet aqua, antequam quidquam emittat; canalis vero omnem emittit aquam quam recipit, nec quidquam in se retinet. Prius ergo te imple sapientia, deinde eam in alios effunde; insipientes enim qui, statim ut aliquid sciunt, volunt esse doctores, totam sapientiam effundunt, et nil ejus in se retinent, uti idem ait serm. 18 in *Cant.* : « Quamobrem si sapis, inquit, concham te exhibebis, et non canalem, etc. Verum canales multos habemus hodie in Ecclesia, conchas vero perpaucas. »

Huc facit illud S. Chrysostomi, orat. 4 *Contra Judaeos* : « Sicut, inquit, in pecuniis, qui duos lucratus est aureos, proclivis est ad decem, et ad viginti colligendos et congregandos : sic usu venit in virtute, qui fecerit bonum opus, offleiumve prostiterit, exstimulationem et exhortationem sumit, ut quoquo modo benefacta cumulet. » Nam ut aiebat S. Dominicus Loricatus, rogatus quomodo ad tantam vite austeritatem pervenisset : « Sicut somnus somnum adescit, sic vigiliis vigiliis pariunt, labor laborem, poenitentia poenitentiam allicit et invitat, » ut si unam feceris, secundam, tertiam, quartam, etc. facere gestias, itaque in ea crescas, adeo ut tandem nulla tibi dura vel difficilis videatur, uti videre est in priscis illis Ascelis et Anachoretis. Simili modo aiunt Debrai : « Peccatum trahit peccatum, et præceptum trahit præceptum, » *q. d.* Sicut peccatum unum allicit ad alterum, ita observatio præcepti unius allicit ad observationem alterius, ut, si unum impleas, cupias implere et alterum.

14. Melior est acquisitio ejus negotiatione

argenti, et AURI primi et purissimi fructus ejus.— Jan^enius et alii legunt, *et auro purissimo fructus ejus*; Complutenses, *et auro primo fructus ejus*; Syrus, *auro purgato vel probatissimo pretiosiores fructus ejus*. Sic ergo Nostra versio nectenda et exponenda est, utroque melior est negotiatione repetatur in posteriore membro, hoc modo : Melior est acquisitio sapientiae negotiatione argenti, et fructus ejus melior est negotiatione auri primi et purissimi. Hunc esse sensum patet ex Hebræo, qui sic habet : *Quia melior est negotiatio ejus negotiatione argenti, et auro melior est proventus ejus*. Ita Pagninus, Chaldaeus. Et Septuaginta, *melius est*. inquit, *illam mercari, quam auri et argenti thesauros*; Tigurina, *quia potior est merx illius merce argenti, et proventus ejus auro puro puto, q. d.* Studium sapientiae longe antecellit studium divitiarum, ait Vatablus.

Jam quia in negotiatione sunt duo, scilicet merx quae emitur, et pretium quo illa emitur, hinc duplex hic dari potest sensus : Prior, *q. d.* Sapientia est merx pretiosior auro et argento, ideoque præ omni auro comparanda. Posterior, *q. d.* Melius est sapientia quasi pretio mercari et emere salutem omneque bonum, quam auro mercari et emere merces quaslibet etiam pretiosissimas; proventus ergo et fructus, quem profert paritque sapientia, melior et præstantior est quolibet auro et proventu auri. Ex quo inferendum relinquit beatum esse eum qui invenit et acquirit sapientiam; hoc enim processit, idque hic probat, scilicet beatum esse sapientem, eo quod sapientiae pretium sit inaestimabile. Igitur significat duo : *Primum*, mercaturam optimam esse spiritalem, qua mercamur sapientiam et virtutem; mercamur autem eam oratione, studio, rerum terrenarum contemptu, exercitio et adversitatum patientia : quare mercaturam hanc longe meliorem, id est digniorem æque ac utiliorem esse mercatura qua comparatur aurum et argentum, quia iis longe præstat, longeque dignior et fructuosior est sapientia, quo tacite innuit præ sapientia coiteri omnia parvi vel nullius esse momenti. & *eundem*, longe melius nos per sapientiam mercari et comparare Dei gratiam et gloriam, quam mercatores per aurum et argentum mercentur et emant merces corporales etiam præstantissimas; quare huic uni sapientiae mercatura nobis esse incumbendum præ omni mercatura auri et argenti, tum ut eam comparemus, tum ut per eam acquiramus felicitatem eternam. Ipsa ergo pretiosior est omni pretio et re pretiosa, ait Eustachius in *Catena Græcorum*. Igitur sicut mercatores laborant assidue, ut accumulent aurum, sic sapiens laboret noctes et dies, ut augeat et accumulet sapientiam et virtutem, puta opera bona et merita, quibus immensos gloriæ thesauros sibi in cadis comparet. Addit II. Salomon meliorem esse negotiationem sapientie, quam sit auri et mercium : quia in hac qui illas vendit, easdem perdit et emptori resignat; in sapientia vero, qui eum aliis communicat, eam-

Mereat
ra tirtu-
li* pr-
stautusi-
nu.

dem «ibi reservat, imo adauget; perinde ac qui lumine candelæ suæ» candelam alterius accendit, lumen suum non perdit, sed auget et multiplicat. Huc facit proverbium Arabicum alibi a me citatum: «Acquire libi aurum cum mensura, et scientiam sine mensura,» *q. d.* Opibus quantum vitæ sat est, at sapientis et virtuti in infinitum stude.

Vn 4b. **IB.** Pretiosior est cunctis opibus; et omnia, quæ **DESIDERAMUR, HUIC NON VALENT COMPARARI.** — **Pûg-** ninus et Vatablus, *gemmis hæc est pretiosior, et muta quæ expetere potes, ei aquari vel aquiparari non possunt.* Pro *opibus* Hebraice est 0'3'0D *peninim*, quod Cajetanus, Pagninus, Tigurina et alii vertunt, *margaritis*. Noster cap. xx, vers. 15, vertit, *gemmis*; Syrus, *lapidibus pretiosis, et nihil est quod comparetur ei*; aliqui, *adamantibus*. Unde Septuaginta, quos sequitur S. Augustinus *Contra Adimantum*, cap. xix, paraphrastice nonnulla addentes sic vertunt: «Nonne resistet illi ullum malum? bene nota est omnibus appropinquantibus ei; omne autem pretiosum non est illa dignum.» Significat sapientiam adeo esse pretiosam, ut dignitate et pretio superet omnes res pretiosissimas, uti gemmas, adamantes, margaritas, quæ oliin, cum magna earum erat raritas itinere in Indias nondum patefacto, summi erant pretii. «Principium culmenque omnium rerum pretii margarite tenent,» ait Plinius, lib. IX, cap. xxxv. Iluc alludens Christus, ait S. Chrysostomus in *Catena*, ait *Matth.* ini, 45: a Simile est regnum cadorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas; inventa autem una pretiosa margarita, abiit, et vendidit omnia quæ habuit, et emit eam. » Vide tredecim analogias inter margaritam et sapientiam sive virtutem, præsertim heroicam et Apostolicam, quas recensui *Apocal.* xxi, 21: quare hic plura non addam.

Hic igitur verum est illud Tertulliani in *Scorpiaco*. cap. IV: «Si tanti vitrum, quanti verum margaritum?» id est si vilreæ et fucate opes et honores ita illiciunt animas mundanorum, ut pro eis labores omnes, dolores et vitam insumant: quam fideles excitare debent opes et gloria coelestes, quas parit sapientia et virtus, ut pro eis ultro capessant labores omnes, ac probra, tormenta et martyria quælibet forti et alacri animo sustineant!

Secundo, significat sapientiam superare omne desiderabile, ideoque solam cordis nostri desiderium implere et cæquaro; quia scilicet ipsa sapientia creata est divina, increata vero est ipse Deus, qui solus replet immensam animæ nostræ capacitatem et sitim; ut «plena sit voluptas, dum non stimuletur aviditas,» ait Ambrosiaster in I Cor. i, 12. Deus enim immensum est bonum, quod animam ita implet, satiat et inebriat, ut nil ulterius desiderare vel capere queat. Unde Nazianxenus in carm. De *Beatitud.*:

Felix qui Christum fortassis omnibus emit.
Felix qui pectus ludida omne Deo.

Tertio, docet sapientiam et virtutem pretestorem cunctis gemmis et adamantibus, qui ferro, malleis et igni resistunt, imo fiunt duriores; simili enim modo virtus solida superat omnia adversa. Unde Septuaginta vertunt, *non resistet illi ullum malum; imo* «crescit adversisagitata virtus;» est ergo forlior adamante. Audi S. Chrysostomum, hom. 4 in *Genes.*: «Adamantibus solidiores Dei gratia nos efficit, et, si volumus, omnino invictos. Itaque sicut qui adamantem tundit, nihil illi nocet, sed seipsum fatigat et robur suum imminuit: in hunc modum se habent res nostræ cum salutis nostræ adversario, si armis quæ nobis Spiritus Sancti gratia exhibet, nos muniamus.» Addit Plinius, lib. XXXVII, cap. iv, et ex eo S. Hieronymus in *Amos* cap. vu: «Adamas, ait, venena irrita facit, lymphationes abigit, metusque vanos expellit a mente, et ob id quidam eum Anachitem vocavere.» Idem multo magis facit sapientia et virtus. *Tertio*, S. Isidorus (cui consentit S. Augustinus, XXII De *Civit. Dei*, cap. iv), lib. XVI *Origin.* cap. XU: «Adamas, inquit, dissidet cum magnete lapide in tantum, ut juxta positus ferrum non patiatur abstrahi a magnete, aut si admotus magnes comprehenderit, rapiat atque auferat.» Ita Martyrum virtus minas, tormenta et terrores tyrannorum non tantum contempsit et irrisit, sed et ambivit, atque ad se attraxit. Audi S. Ambrosium, lib. VII, *epist.* 53, qua narrat S. Paulum sibi apparuisse et revelasse corpora, æque ac Martyrium SS. Gervasii et Protasii >a Astasius, ait, iussit B. Gervasium (eo quod idola muta irrisisset) tamdiu plumbatis tundi, quamdiu exhalaret spiritum. Quo remoto iussit sibi adstare Protasium. Cui et dixit: Miser, vel tu vivere stude, et noli ftaBabaroç (violenta morte) interire sicut et frater tuus Gervasius. Cui B. Protasius respondens ait: Quis est miser, ego, qui te non timeo, an tu, qui me timere probaris? Astasius dixit: Ego te, miser homo, quomodo timeo? B. Protasius dixit: In hoc probaris timere me et lædi, si non sacrificavero diis tuis (persuaserant enim idolorum sacerdotes Astasio, illum in bello non habiturum victoriam, nisi cogeret Gervasium et Protasium sacrificare diis iratis). Si enim non timeres te lædi a me, ad sacrificium idolorum non me compelleres. Ego autem te non timens contemno minas tuas, et omnia idola tua ut stercora reputans, Deum solum, qui regnat in cælis, adoro, etc. Age ergo quod empisti (in me excruciendo), ut mihi possit occurrere cum meo fratre Gervasio hodie benignitas Salvatoris nostri. Tunc Astasius iussit cum capite cædi. »

Plura de adamante ac virtute Christi et Martyrum, quam repræsentat, dixi *Amos* vu, 7. Idem per umbram viderunt philosophi. Unde Stoicorum dogma erat, «nihil esse expetendum præter virtutem, nihil fugiendum præter vitium.» Antisthenes apud Laertium, lib. VI, cap. i, asserit, «virtutem sibi sufficere ad felicitatem, nec ulla re

opus habere nisi robore Socratico; virtutem esso armaturam, quæ detrahi non possit. Ensis enim et clypeus excutiuntur; sapiens autem ac virtute præditus nunquam non armatus est, coquo vinci non potest, n Phocion : « Unica virtus, ait, potens est, reliqua cuncta nugre. »

i«. 16. Longitudo difrum in dextera fjes, et in si-
fisiia illius Divniæ hr gloria.—Septuaginta, *longitudo enim ætahs et anni vitat in dextera ejus, etc.* Arabicus, *quia in dextera ejus longitudo astatis, et in sinistra ejus divitia, honor et nobilitas*; Tigurina, *ad dexteram ejus vita est diuturnitas, etc.* quod Vatablus sic explicat, q. d. *In potestate sapientia est langa vita, opes et gloria.*

Est prosopopœia. Sapientia enim hic more poetico et comico describitur ut coelestis virgo. imo regina, dextera et sinistra præmia sui studiosis et asseclis ostentans. Dextera autem in Scriptura est dignior et potior sinistra, sicut dextra manus in homine potior et fortior est sinistra, dextranque partes animulis sunt potiores sinistris. Unde motus animalium incipit a dextera, ideoque bajuli onera imponunt sinistra* : a Cum enim dextera movere, sinistra moveri apta sit; ob eam rem onera non parti moventi, sed mobili imponi debent, » ait Aristoteles, lib. *i)e Gressu animal.* Hinc et dextera pugnant athleta» et milites, ideoque dextera est symbolum defensionis et tulclæ, esto apud profanos n.n dextera, au sinistra fuerit polior. dubitent nonnulli. Fuit enim variarum ætatuin et gentium varius hac in re mos et consuetudo. Inde Cyrus apud Xenophontem, lib. VIII *Partios*, convivas suos, quos honoratiore loco excipere volebat, ad sinistram collocare solebat, eamque partem velut Cordi viciniorem digniorem dixit. Idem probat Bellnrminus, lib. I *De Rom. Pontif.* cap. xxvii, ex Eusebio, lib. I *De Vita Constantinij* ideoque S. Paulum asserit in priscis imaginibus pingi ad dexteram S. Petri, non quasi ipso digniorem, sed quasi ejus stipatorem et satellitem, ut scilicet gladio suo eum defendat : qui enim a dextris alicujus est, ejus quasi latero est et hyperaspistes. Ha Nebrissensis in *Quinquagena* cap. XXXIX. Plura vide apud Ihdlarminum, Baronium, Lipsium, etc. Verum apud Judæos dextera potior et honoratior erat sinistra. Nam in Scriptura boni et bona ponuntur ad dexteram, mali et mala ad sinistram, ut patet in electis et reprobis, *Matth.* XXV, 33. Gaudet autem Salomon usu et comparatione dextera» cum sinistra, ut patet cap. iv. vers. -7 : « Vias, qua» a dextris sunt, novit Dominus; perversa» vero sunt, quæ a sinistris sunt. » Et cap. xxvif, 16 : « Oleum dexter© sure vocabit, n Et *Ecrli.* : « Cor sapientis in dextera ejus, et cor stulti in sinistra illius, n Et *Cuntir.* n, 6 : a Lmva ejus sub rapito meo, et dextera illius amplexabitur me. » Igitur longitudinem dierum ponit in dextera sapienti©, quia in homine nil melius est vita vitæque conservatione et continuatione. Vita enim est basis et fundamentum opum,

glori©, cæterorumque bonorum omnium. Bino licet «temitas in rebus inanimis, ni oëlis et elementis, sit duntaxat essenti© æt»mitas; in animatis tamen, ut in Angelis et hominibus, est vil® perpetuitas et æviternitas. Unde Isidoros Pelusiota, lib. III, *epist.* 149 : xaiir/rr.;, inquit, <ji⁹⁹

id est æternitas est quasi æviternitas, vel ©tern®-vitas, id est æternæ vit© continuatio, indeque eam proprie soli Deo, utpote qui solus ortus expers ab ©terno vixerit, et in ©ternum victurus sit, congruere asseverat.

Porro Antonius Nebrissensis in *Quinquagena* cap. XVI, citato hoc Salomonis loro : Quamvis, inquit, per *longitudinem dierum* intellipatur interminabilis vitre jucunda possessio, respicit tamen ad illud, quod qui pertipgebat annum vitre centesimum, incipiebat in *dextra* manu computare, cum in sinistra superiores numerassct : ut de Nestore, qui apud Ovidium dixerat ;

Vixi

Annos bis centum, nunc tertia vivitur ætaa

Juvenalis ait :

Felix nimirum qui per tot «ernia mortem

Distulit, atque snot jam dextera computat anooe

EtS. Hieronymus, lib. I *Centra Jotfn.* : « Centesimus numerus, inquit, de sinistra transfertur ad dexteram. » Modum computandi veterum per digitos dextera? et sinistre explicat ibidem Nebrissensis. Huc facit quod scribit Plinius, lib. XXXIV, cap. vu : a Janus geminus a Numa rege dicatus, qui pacis bellicque argumento culitur, digitis ita figuratis, ut cccLxv dierum nota, per significationem anni, temporis et ævi se deum indicaret.» Janus enim est sol, cujus annum cursum totidem dies conficiunt. Accedit quod in dextera sit religio. Inde Plinius, lib. XI, cap. xlv : * luest, ait. et aliis partibus religio; sicut dextera osculis aversa appetitur, in fide porrigitur. « Per dexteram cium datam fides datur sanciturque : quocirca ea porrecta salus denotatur. Hinc cum Marius in Romanos grassaretur, quos salvos volebat, sublata exporrectaque dextera denotabat, teste Plutarcho et Appiano in ejus Vita. Dextrum etiam dicitur quod charissimum, ut *Genes*, xxxv, 18. Benjamin dicitur filius dextera», quia patri Jacobo in deliciis. Denique fætus masculos in dextris gigni, feminas in sinistris docet Plinius, lib. MI, cap. iv, Hippocrates, *Aphor.* V, cap. xlviii, etGallonus, lib. XIV *De Usu partium.*

Ad litteram ergo ostentat in dextera promittit- SynboU que sapientia suis discipulis longevitatem : quia d l!"rF Deus Judiéis (qutbus, utpote popularibus sibi co.e- fNr^ vis. pruno et proxime scribit hæc Salomon) per Moscn, *Levit.* xxvi et alibi, promiserat longam et felicem vitam in hoc sæculo, si sua, id est sapientia©, præcepta servarent, ac deinde opes et gloriam, puta abundantiam vini, olei, frumenti, victoriam do hostibus etc. Porro per hrec tempora-

lia bona promissa Judæis, promittit similia spiritalia Christianis, æque ac Judæis : qui non Judaico et carnali sensu, sed spiritali et Christiano charitalis spiritu legem implebant, quales erant Moses et Prophetæ, alique Sancti veteris Testamenti. Quocirca sapientia hic Christianis promittit vitam longam, id est æternam, in qua nostra beatitudo consistit; similiter gloriam et opes spirituales, quæ sunt virtutes, gratia et dotes gloriæ cœlestis. Sapientia ergo inagis hæc dona a se promissa confert Christianis, quam Judæis. Confert enim Christianis vitam æternam, inquit Jansenius, qua' hic in spiritu incipit, et in futura perficitur vita. Confert et veras divitias veramque gloriam, quia animam replet multis gratiarum charismatibus, et filios Dei efficit, cosque reges ac sacerdotes creat, et in futura vita omnis boni abundantiam et æternam gloriam præstat. Huc facit illud Catonis : « Magister artium est honor et gloria. » Honos enim alit artes.

Symbolice, nulli per longitudinem dierum accipiunt æternam beatitudinem, per opes vero et gloriam temporalium bonorum copiam et felicitatem, 7. d. Sapientia confert bona tam spiritalia et æterna, quam corporalia et temporalia; sed spiritalia in dextera, id est per se et primario, temporalia vero in sinistra, id est comitanter et accessorie. Recto enim ista per dexteram, quia omnibus commoda et felicia sunt; hæc vero per sinistram, quia nullis sinistra et infelicia sunt, uti fuere ipsimet Salomoni, adumbrantur. Unde R. Levi et Lyranus per dexteram et sinistram accipiunt primariam et secundariam intentionem, g. d. Sapientia et Deus sui cultoribus primario promittit et confert bona spiritalia et æterna; secundario vero quasi mantissa) loco adjicit opes et gloriam, juxta illud Christi : « Querite primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis, » *Malth.* vi, 33. Æterna enim sunt fida et coria (dextera enim fidelitatis est symbolum, ait Rhodiginus, lib. IV *Antiq.* cap. in. Undo in pactis, quibus unus alteri fidem suam obligat, dexteram dexterae illius commiscet); temporalia vero infida, instabilia et mendacia, quia hominibus non esse æperæ deserunt. Sic et S. Gregorius in *Psal.* v. *unir»- pEnitent.* : a Constat, ait, quia per multiplicitatem dierum perennis vita accipitur : per paucitatem vero cursus istius sæculi designatur; scriptum (Iu'PPe est: longitududo dierum in dextera ejus. Quid enim per dexteram, nisi perpetua vita designatur? Quia ergo Sanctorum requies nullo clauditur termino, recte in dextera Dei dierum dicitur esse longitududo.» Idem, III part. *Pastor*, cap. xxvii, citans illud *Cant.* 11, *Lama ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me* : Sinistram Dei, ait, prosperitatem videlicet vite præsentis, quasi sub capite posuit, quam intentione summi amoris premit : dextera vero Dei eam amplectitur, quia sub æterna ejus beatitudine tota devotione continetur, lime rursum per Salomonem dicitur:

Longitudo dierum in dextera ejus, in sinistra vero illius divitiæ et gloria. Divitiæ itaque et gloria qualiter sint habenda docuit, quæ posita in sinistra memoravit. » Sic et S. Ambrosius in *Psal.* cxvni, octon. 14, ad illud : *Anima mea in manibus tuis semper*, citato hoc loco : « Bonis, ait, manus utraque dotata est dotibus. In eo tamen habent varietatem sui muneris, quod et præsentia et futura tempora comprehendunt, ut læva præsentium remuneratrix, dextera futurorum sit. »

Præclarius vero S. Augustinus in *Psal.* cxx : « Sponsa, ait, dicit de sponso, de Christo Ecclesia in amplexu pietatis et castitatis. Quid ait? Sinistra ejus sub capite meo, et dextera ejus complectetur me. Quid autem quia sursum erat dextera, deorsum sinistra; et sic complectebatur sponsus sponsam, supponens sinistram ad consolationem, imponens dexteram ad protectionem? Sinistra, ait, ejus sub capite meo. Deus illam dat, ideo sinistra ejus, quia omnia ista temporalia Deus dat. » Et paulo post : a Ergo si est sinistra, sit sinistra, sed sub capite sit. Supra illam sit caput tuum, id est, supra illam sit fides tua, ubi habitat Christus. Noli temporalia præponere fidei tuæ, et non erit sinistra super caput tuum; sed omnia temporalia subde fidei tuæ, et fidem tuam præpone omnibus temporalibus, et erit sinistra sub capite tuo, et recte dextera ejus complectetur te. Audi hoc ipsum exponi in Proverbiis, quid est sinistra ipsa, quid est dextera, cum de sapientia diceret : Longitudo, ait, dierum et anni vite tuæ in dextera ejus, in sinistra autem ejus divitiæ et gloria. Longitudo illa dierum æternitas est. Hoc enim proprio modo dicit Scriptura longum, quod æternum est. Nam quidquid finem habet, breve est. Alio loco : Longitudine, ait, dierum replebo eum. » Et mox : « Sed longævum pro aeternitate illa positum est. Longa vita est in dextera ejus. At vero divitiæ et gloria, id est sufficientia vite hujus, ea quæ bona existimantur ab hominibus, sinistra est. Nescio quis venit, et vult tibi percutere dexteram, id est tollere tibi fidem tuam. Tu accepisti alapam in dexteram, præbe sinistram, id est ut illud tollat, quod temporale est, et non ea quæ æterna habes. Audite Paulum Apostolum hoc facientem. Homines persequabantur in eo quod Christianus erat; percutitur illi dextera, ille sinistram opponebat : Civis Romanus sura, ait. Dexteram contemnebant illi, et ille de sinistra terebat, quia illi dexteram ejus timere non poterant : nondum enim Christo crediderant. »

Denique Alchimista, ex eo quod hic dicuntur esse opes in sinistra sapientiæ, colligunt sapientiam invenisse alchimiam, id est artem ex re aliove metallo vi lapidis philosophici faciendi aurum vel argentum, adeoque hujus artis auctorem fuisse Salomonem. Verum hæc frivola sunt et nugæ. Vide Pinedam, lib. IV *De libris Salom.* cap. in, n. 1 et seq. Melius Didymus in *Catena* Græcorum : « Per sapientiæ dexteram, inquit, per-

fectorum hominum virtus et energia significatur; per sinistram, bonorum hujus vitæ affluentia. Per dexteram, divinarum rerum cognitio ex qua immortalitatis vita oritur; per sinistram, humanarum rerum notitia, ex qua gloria et opum abundantia nascitur. »

Aliter R. Salomon Isacides, *q. d.* Qui dextre in sapientia versantur, laboribusque rite funguntur, hi diuturnitatem vitæ, et comitantor opes gloriamque obtinebunt. Qui vero sinistro calle gradiuntur, cum labores obeant, haud tamen ad ejusdem nomen ac dignitatem pertingent, ab eadem nihilominus divitias gloriamque reportabunt.

virim Porro cans® cur sapientia et virtus vitam pro-
ji°l°v[. I°nnct s,int quinque. *Prima*, quia sapientia sa-
iunqoiD- pienter providet tam commoda quam incommoda
tuphd- sanilati et vitæ; incommoda cavet, commoda ac-
ter. cersit.

Primū.
S* enodo. *Secunda*, quia sapientia moderatur iræ et tristi-
tiis, cæterisque animi passionibus, quæ vires,
spiritus et vitam consumere solent, faeilque ho-
minem pacificum, lætum, hilarem, ideoque lon-
gævum : nam « animus gaudens ætatem floridam
facit, spiritus tristis exsiccat ossa. »

Ttrtio. *Tertia*, quia sapientia docet prudentiam et tem-
perantiam in cibo et potu, quæ est mater sanita-
tis et longævitatis. Hinc legimus in Vitis Patrum
S. Paulum, S. Antonium, S. Macarium, S. Ro-
mualdum, etc. vixisse, imo superasse centesi-
mum annum. Sic etiamnum in monasteriis vide-
mus moniales, nipote curis vacuas, sobrias, con-
tentas, hilares, vivere 90 vel centum annos.

Qoirto. *Quarta*, quia virtus non est aliud quam hones-
tas et rectitudo vitæ, quæ longitudinem vitæ me-
retur et efficit : justum enim est ut qui recte vi-
tam exigit, eam longam et longævam sortiatur.

Quinto. *Quinta*, quia lex Dei est : a Honora patrem tuum
et matrem, etc., ut longo vivas tempore, » *Deut.*
v, 16; congruum enim premium est ut ei vita
servetur, qui vitæ cognoscit et honorat auctorem :
Deus autem et sapientia est auctor et pater vitæ
nostræ. Quare si eam honoremus, eique obedia-
mus, ipsa vitam, quam dedit, conservabit et pro-
longabit.

Porro Septuaginta hoc loco subnectunt aliam
sententiam, quai nec in Hebreo, nec in Chaldæo,
nec in Latmo habetur, scilicet hanc : « Ex ore
ejus procedit justitia, legem autem et misericor-
diam in lingua portat. » In quæ verba Olympio-
durus in *Catena Græc.* : « Ante, ait, annorum vitæ,
dexteræ itidem et sinistre sapienti® meminerat
Sapiens; hic vero ejusdem lingua* et oris mentio-
nem facit, adeoquo totius corporis effigiem, to-
tamque illius compagem et symelriam describit,
et per quamdam prosopopoeiam ob oculos nobis
ponit. »

Sensus ergo est, </ d. Sapientia ore promit, do-
cet et jubet ea quæ justa et sancta sunt, nimirum
quæ legi Dei æternæ, ac misericordi® et pietati
sunt conformia. Ita S. Augustinus, lih. *Contra ad-*

vers. *Izgú et Prophet*, cap. xi : « Qui (Deus), ait,
nos æquo animo injurias sustinere el donare prae-
cepit, etc. Et hoc ideo, quia de sapientia Dei dic-
tum est, quod lenem et misericordiam in lingua
portat. Nec per misericordiam debita debitoribus
nostris scienter dimitteremus, nisi per legem ipsa
debita discerneremus. »

Secundo, idem S. Augustinus, lib. *De Gratia et
Libero Arbitrio*, cap. xvni, torn. VII : « Cum dici-
tur, inquit : Diligamus invicem, lex est; cum di-
citur : Quia dilectio ex Deo est, gratia est. Sa-
pientia quippe Dei legem et misericordiam in
lingua portat. Unde scriptum est in *Ps.* txxxin :
Etenim benedictionem dabit, qui legem dedit, »
</ d. Sapientia ore edicit sancilque legem, sed
eodem ore promittit misericordiam, id est gra-
tiam, qua legem impleas, juxta illud S. Leonis :
« Juste instat præcepto, qui prevenit auxilio. »

Tertio, noster Salazar exponit, *q. d.* Sapientia
præcepti duritiem mitigat dulcedine premii. Nam
eodem ore quo fert præceptum, affert et miseri-
cordiam, id est, premium liberale et munificum,
quod gravitatem precepti edulcoret.

Denique S. Gregorius Nyssenus notat per pro- sipiea-
sopopæiam induci hic sapientiam quasi sponsam
regiam, quæ ab omni ornatu se ipsam lectori
commendet; dicit enim : « In sinistra ejus divitiæ meabo,
et gloria. Deinde oris quoque ejus dicit redolen-
tiam, spirantem bonum odorem justitiæ, dicens:
Ex ore egreditur justitia. In ejus autem labris
pro rubore naturali legem florere dicit et miseri-
cordiam. Et ut hujus spons® inveniatur omni ex
parte perfecta pulchritudo, laudatur quoque ejus
incessus. Dicit enim : In viis justitiæ ambulat.
Ejus quoque pulchritudinis laudibus nec deest
quidem magnitudo, cum ejus incrementum ex-
currenit tanquam planta aliqua bene germinans.
Ut autem inlelligas cui piant® assimiletur ejus al-
tutudo : Ipsa, ait, est lignum vitæ, quod est qui-
dem nutrimentum iis qui cam apprehendunt,
iis aul< m qui innituntur, columna firma ac sta-
bilis, et quæ non potest labefieri. Per utrumque
autem inlelligo Dominum : ipse enim est vita et
fulcrum ac firmamentum. Ita autem habet dictio-
nis contextus. Lignum est vitæ omnibus qui ap-
prehendunt eam. Comprehenditur autem cum
caderis ejus quoque laudibus potentia, ut per
omnia bona impleatur laus pulchritudinis sa-
piente. Deus enim, ait : Sapientia fundavit ter-
ram. » Et paulo inferius : « Post hæc autom inci-
pit tanquam paranympus deducere juvenem ad
ejusmodi cohabitationem, ad divinum thalamum
jam jubens intueri. Dicit enim : Ne dimittas eam,
et retinebit te; dilige eam, et custodiet te; cir-
cumvalla eam, et te in altum evehet; honora
eam, ut te amplectatur, ut det tuo capiti coro-
nam gratiarum : corona autem deliciarum te pro-
teget. Cum his nuptialibus coronis eam jam lan-
quam sponsam ornasse!, jubet ab ea nunquam
separari, dicens : Quando ambulas, duc txim*

et Ml tecnm, cum dormies; te custodiat, ut tecum experrecto colloquatur. *

feri. (7. 17. V|B EJUS VIJR PULCHRA, ET OMNES SEMITA IL-
LIUS p a c i f i c a , — q. d. Viæ per quas sapientia incedit et præcedit, quasque nobis calcandas et sequendas proponit, sunt elegantes, pacemque et prosperitatem rerum omnium afferunt, juxta illud *Cant*, vii, l : a Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis! » Pro *pulchri* hebraice est E3JJJ *noam*, id est pulchritudo, decor, venustas, elegantia, q. d. Viæ sapientiæ et virtutis sunt viæ pulchritudinis, decoris et eleganti®. Virtus enim est vera Noemi, vera scilicet pulchritudo, verus decor, vera venustas animes et actionum, totiusque hominis. Unde S. Augustinus in bivio virtutis et vitii constitutus, cum hinc blanditi® libidinis etun ad se pellicerent, inde decor castitatis, eo victus libidines omnes discussit : « Aperiebatur enim, ait, ea parte qua intenderam faciem, et quo transire trepidabam, casta dignitas continenti®, serena et non dissolute hilaris, honeste blandiós ut venirem neque dubitarem , et extendens ad me suscipiendum et amplectendum pias manus, plenas gregibus bonorum exemplorum. Ibi tot pueri et puellæ, ibi juvenius mulla, el omnis ætas, el graves viduae, et virgines anus : et in omnibus ipsa continentia nequaquam sterilis, sed fecunda mater filiorum gaudiorum de marito te, Domine. Et irridebat me irrisione exhortatoria, quasi diceret : Tu non poteris quod isti et iste? An vero isti et iste in semetipsis possunt, ac non in Domino Deo suo? Dominus Deus eorum me dedit eis. Quid in te stas, et non stas?Trojice te in eum, noli metuere, non se subtrahet ut cadas. Profice te, securus excipiet te, e! salvabit te. n Ita S. Augustinus, lib. Vili *Confess.* cap. xi.

Porro llebræa ad verbum sic habent, *et omnes via ejus via pulchritudinis, et omnes semita ejus pax*, id est plena* pace, adeo ut ipsa pax vocari possint; Septuaginta, *via ejus via bona, et omnes semita ejus in pare*; Syrus et Chaldæus, *via ejus via suavitatis, et omnia itinera ejus pacifica*; Vatablus, *via ejus sunt vía amana*; Pagninus, *delectabiles*; Aben-Ezra, *qua voluptate ambulantes in cis perfundunt, et omnes semita ejus pacata*; Arabicus vero, *de ore ejus procedit justitia, et super linguam suam portat legem et misericordiam , via ejus via bonitatis, et cursus ejus in pace*.

Pro *via*, Septuaginta vertunt d&n;, quod *primo* significat axes curruum; *secundo*, tabulas in quibus leges cum suis pernis et præmiis descripte eunt; *tertio*, tabulas in quibus militum nomina exarata sunt; *quarto*, vias el semitas. Quæ omnia recte adaptari possunt sapientiæ. Verum hoc loco 4v h; non nisi vias et semitas significare patet ex llebræo *netibot*, quod omnes ad unum vertunt vtaí, vel *semitas*. Sensus ergo est, sapienti® sive virtutis vias, id est modos el rationes agendi, esse pulchras et elegantes, itaque decore

compositas, ut omnes in sui speciem et amorem rapiant (cum ex adverso viliorum praxes sint turpes, infames, exos», exeerabiles), ac simul adducere pacem, id est serenitatem et tetitiam conscientia' : hæc enim consistit in victoria passionum, quam parit virtus. Item adducere pacem cum Deo, quin et cum hominibus, quantum est ex parte virtutis, itec enim cuique jus suum tribuit, imo et charitatem exhibet, quæ mater est pacis. Denique adducere pacem, id est omnem prosperitatem omneque bonum. Verum sicut inter dissidentes siepe lite vel bello pax paranda est : ita et virtus, quia e diametro a concupiscentia dissidet, jugi cum en colluctatione et bello victoriam et pacem sibi paret oportet; quo facto dicit cum Psalle, *Psalm*, iv : « In paco in idipsum dormiam et requiescam, n In Deo enim et Christo, qui est pax nostra, segura lætaque dormit et conquiescit. Unde Beda, qui hæc omnia accepit de Sapientia incarnata, puta de Christo : « Viæ, ait, id est actiones Christi et doctrinæ, quæ in Evangeliiis continentur, pulchræ sunt, quia divinae, ac puri hominis modum longe transgres*®, et omnia ejus jussa ad pacem ducunt ©ternam : omnia quæ in carne gessit, ad reconciliandum Deo mortales, ad pacificandum cum Angelis genus humanum, ad demonstranda suis servandæ ad invicem pacis et dilectionis exempla perlinent, n Addit auctor *Catena Gracorum*, vias Christi pacificas esse, « quia ipse nobis inhibuit ne percussi repercuteremus, aut injuria appetiti resisteremus, aut injuste criminali recriminaremur, aut habili ludibrio vicissim haberemus, n Ad hanc Salomonis gnomon perlinat illa S. Laurentii Justiniani : « Vitanda sunt quæ multis obstaculis impediuntur, quia opera Spiritus Sancti facilia sunt et irquabilia, diaboli vero aspera el plena sentibus. n Ita habet Vita ejus, cap. ix.

18. Lignum vita est nis qui apprehenderint eam : VenJi et qui tenuerit eam, reatus. — Septuaginta, *lignum vita est omnibus qui complectuntur eam*; S. Augustinus in P\$. XXXII, *omnibus possidentibus eam*; S. Hieronymus in *Isaia* l x v, *omnibus qui accedunt ad eam*; idem in *Ezech.* xLvn, *omnibus credentibus in eam*. Poscet quoque proprie verti, *omnibus roborantibus eam*, id est, omnibus qui fortiter et robuste eam amplectuntur eamque luentur, propagant el propugnant. Arabicus, *ipsa est lignum vita, custodiens omnes qui ea proteguntur, et qui nituntur ei, tanquam illi qui nituntur Domino*. Est catichresis, q. d. Sapientia affert sui studiosis immortalem et suavissimam vitam, uti faciebat fructus ligni vite in paradiso, imo præ illo multo magis. Unde noster Pineda in *Ecc/e.* cap. n, vers. 5, num. 9, sic exponit, </ d. Non ideo erat beatus Adamus, quia edere poterat de ligno vite, cujus fructus nullo manuum illius labore constabat : sed ideo beatus homo, qui labore et nisu manuum ita apprehenderit sanctitatem et hones-

tum virtutis laborem, ut videatur sanctitas in illius manibus atque laboribus radices figere, ex quibus pullulet velut arbor vite, cujus fructus est beatitudo.

Eleganti metaphora comparat sapientiam ligno vite, *q. d.* Qui ita firmiter sapientiam, id est virtutem, tenet, ut in manibus illius quasi radices egisse videatur, nihiloque facilius ex illis evelli possit quam antiqua arbor ex terra, in qua allissimas radices egit: fiet sane in illius manibus lignum vitæ, id est arbor, quæ vitalem fructum ferat, illi, qui in paradiso proveniebat, similem, itaque fructum manuum suarum comedit. Nam sicut paradisos tropologico significabat animam sanctam, perpetua lætitia virtutumquo flore et fructu vernantem: sic arbor vitæ repræsentabat sapientiam, sive virtutem in genere; quatuor vero flumina, quæ juxta eam e medio paradisi scaturiebant, repræsentabant quatuor virtutes cardinales, nimirum Ganges prudentiam, Nilus temperantiam, Tigris fortitudinem, Euphrates justitiam. Ita S. Ambrosius, lib. *De Paradiso*, cap. i, S. Augustinus, XIII *De Civit.* xvi, Origenes in Genes, n, Philo, lib. *De Allegoriis*. Vide dicta Genes. ii, 8 et 9.

fiipten- Sapiencia ergo dicitur *lignum vitæ*, vel ut ex Ile-
^lignnm1 ^ræ° verlas j *vitæ* : *Primo*, quia vitam tam
Primò, naturalem animæ, quam supei naturalem gratiæ
procurat, conservat, prolongat.

Secundo. *Secundo*, quia sicut lignum vitæ vigorem vitæ, puta humidum radicale et calorem naturalem per defectum senectutis labascentem restaurabat, et pristina integritati restituebat: sic pariter sapientia sive virtus vires animæ et gratiæ, vitio concupiscentiæ arrosas et senescentes, pristino vigori restituit, imo roborat et adauget. Ita Cajelanus juxta illud *Isaia* lxxv, 22: a Secundum dies ligni erunt dies populi mei, et opera manuum eorum inveterabunt. n Respicit enim ad id quod dixit vers. 16: «Longitudo dierum in dextera ejus.» Unde S. Hieronymus cilans hunc locum *Isaia* lxxv: «Justus, ait, ut palma florebit quotidie triumphans de adversariis, et insigno victoriæ proferens.»

Tertio. *Tertio*, sicut fructus ligni vitæ erat suavissimus eratque quasi nectar et ambrosia hominis innocentis et sancti, jam inchoantis felicitatem: sic pariter est et sapientia ac virtus, juxta illud *Psal.* XXXV: «Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos.» lia Jan- senius.

Quarto. *Quarto*, sicut lignum vitæ præservabat hominem a morte, faciebalque ut homo vivus ab hac vita transferretur ad cœlestem et beatam: sic et sapientia transfert hominem a vita gratiæ ad vitam gloriæ, inquit Lyranus.

Quinto. *Quinto* et maxime, lignum vitæ in paradiso re- præsentabat visionem Dei, qua in cœlo fruuntur Sancti, idcoquo immortales et beati redduntur per omnem æternitatem: hanc enim assequuntur merito sapientiæ et virtutis; ita S. Hierony-

mus in *Ezech.* xlvii, S. Augustinus in *Psal.* xxxn, et alii. Idque ita esse patet ex Apoc. n, 7: «Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei. o Et cap. xxa, vers. 1: «El ostendit mihi fluvium aquæ vite, splendidum tanquam crystallum, procedentem de sede Dei et Agni, et ex utraque parte fluminis lignum vitæ.» Vide qua: utrobique annotavi. Significat ergo Salomon usum et esum ligni vite, Ad peccato deperditum, per sapientiam restitui, ac consequenter restitui et immortalitatem, quam hoc lignum afferebat. Ita S. Hieronymus in *Isaia* lxxv. Huc facit vulgatum illud, ait Aben-Ezra: < A sapientia viro, qui est parvus quidam mundus, vitam afferri. »

Allegorico S. Hieronymus in *Isaia* cap. lxxv, per «lignum vite» accipit Christum, qui in medio paradisi, id est Ecclesiæ, quasi arbor vitalis, vitam omnibus in se credentibus largiens, erigitur. Sio et S. Gregorius, lib. XII *Moral.* iv, S. Augustinus, lib. I *Contra advert. Legis et Prophet.* cap. XV, et Reda, quem audi: Sicut lignum vite vivificabat Adamum, «ita per sapientiam Dei, id est Christum, ait, vivificatur Ecclesia: cujus et nunc Sacramentis ac sanguine pignus vite accipit, et in futuro præsentis beatificatur aspectu.» Lignum vite ergo inter alia repræsentabat Eucharistiam, quæ vitam gratiæ conservat, et cujus vi resurgemus ad vitam immortalem, uti docet Christus, *Joan.* vi, 55. Sic et Dionysius: «Christus, ait, vocatur lignum vite, quia multiplici alimonia reficit ac sustentat fideles, quousque de vita gratiæ ad vitam gloriæ eleventur, videlicet pane lacrymarum, vigore operationum bonarum, donis gratiæ, virtutum consolatione, et spe futurorum, imo seipso, suique corporis ac sanguinis Sacramento.»

Porro Polychronius in *Catena Græcorum* per «lignum vitæ» accipit crucem, in qua Christus «pasi fructus in arbore pependit, ut nos sua redemptione, sanguine et gratia cibaret et pasceret, ad immortalitatem restitueret.» Per lignum vite, ait, crucem denotat: qui enim Christo sincere solidequo adhæret, illi e ligno illo dimanat incorrupta vita. Qui vero basi illius sese adjungunt, iis fundamentum, cui inconcusso insistant positum est prævalidum. Sunt enim perinde fere comparati atque illi qui pedem in tuto fixerunt. Sapientia omnibus est lignum vite, qui gnaviter illam sectantur; piis porro firmum est munimentum, qui securo illi innituntur. Nam et in Deo requiescit, et super dilectum suum amore languida suaviter incumbit.»

Et qui texubiut bah, DEKti's, — qui scilicet con- sl-rnter eam tenuerit, anxia cura etiam minima ejus monita perpendens, ait R. Levi, et observans, quique in ea firmiter perseveraverit usque ad finem vitæ, hic utique beatus est, quia mox a morte (eterna beatitudine donabitur. Hebraice est FPDOID *tormdiea*, id est *sustinentes eam*; "JD/l *tamach*

enim est desuper sustinere, ne quid cadat aut pereat : virtus enim, quia in alto et arduo sita est, sursum est sustinenda assiduo labore et nisu, ne ex fragilitate et concupiscentia deorsum in voluptates sensiles et carnales decidat et defluat. Unde Chaldæus vertit, *qui negotiantur vel occupantur in ea*; S. Augustinus, *possidentibus eam*; S. Hieronymus, *qui reclinantur super eam*, non quasi super mollem et delicatum lectum, sed quasi super fortem columnam et infrangibile fulcrum (hoc enim significat Hebraeum *tamach* : et tale erat lignum vitae); et alibi, *credentibus in eam*; Pagninus, *qui fulciunt eam*, ita ut vicissim ab ea fulciantur et sustententur; Septuaginta, *qui incumbunt in eam sicut in Domino secunda*, q. d. Sapientia iis, qui sibi innituntur et incumbunt, est id est tuta, fida, secunda, perinde ac si ipsi Domino incumberent et inniterentur, uti revera ipsi incumbunt et innituntur. Sapientia enim Deum adducit, imo Dei individua comes est socia et filia : Hebraice enim *meussar* tam significat securum, quam beatum; radix enim *isseher* in *pici* significat tam recta incedere, recta firmare gressus, hoc est secure incedere, quam beare et beatum facere. Unde S. Hilarius in *Psal.* i, omisso Ti» *secunda*; sic clare legit, *lignum vitae est omnibus qui complectuntur eam, et qui incumbunt in eam sicut in Domino*. S. Hieronymus vero, in *Isaia Lxv*, legit, *et qui innituntur super illam, quasi super Dominum firmitas* : supple, erit, vel accedet eis. Et S. Augustinus in *Psal.* xxxn, ex hoc loco docet Deum nobis esse securam possessionem : « Dicat, ait, anima omnino secunda, dicat : Deus meus es tu, qui dicit animæ nostræ : Salus tua ego sum. Dicat secunda, dicat : Non faciet injuriam, cum hoc dixerit; imo faciet, si non dixerit. Arborea volubas habere, quibus beatus esses. Audi Scripturam dicentem de sapientia : Lignum vitae est omnibus possidentibus eam; ecco possessionem nostram dixit esse sapientiam; sed ne putes ipsam sapientiam, quia possessionem luam dixit Scriptura, aliquid esse quod sit te inferius, sequitur et adjungit : et incumbentibus in eam velut in domo tuta. Ecce Dominus tuus est tibi quasi baculus ; securus homo incumbit, quia ille non succumbit. Dic ergo securus: Possessio tua est; possidentibus eam Scriptura dixit : Implevit fiduciam, removet dubitationem. Dic securus, ama securus, spera securus. Tua etiam illa verba sint in psalmo : Dominus pars hæreditatis meæ. Ergo unde beati erimus? Deum possidendo. »

Insuper Auctor *Catena: Græc.* sic legit, *lignum vitae est omnibus qui adhaerent illi, quique firmiter illi tanquam (psimet Domino innituntur; quod explicans Didymus : « Si Dei sapientia, ait, est lignum vil \ non injuria Adainus ab illo abstinere jussus est. Siquidem in malevolam animam non mirabitur sapientia. Quia vero arbor vitae oritur ex iustitiæ fructibus, non inveniens cui rei comparet illum qui ad lignum illud vitae anhelat, orationem in*

seipsam transferens, ait : Ha constitutus est qui in me fidit, ac si in Dominum ipsum spem suam rejiceret, n Denique Salomonem de more imitatus Siracides, cap. xv, vers. 3 : « Cibabit, ait, illum (sapientia discipulum) pane sapientiæ et intellectus (quasi ligno vitae), et aqua sapientiæ salutaris potabit illum; et firmabitur in illo, et non flectetur : et continebit illum, et non confundetur. » Quæ verba ibidem exposui.

19. Dominus sapientia fundavit (Syrus, *posuit Vertit fundamenta*) terram, stabilivit (Syrus *ordinavit*) coelos prudentia. — Terra enim in medio mundi sine ullo fulcro pendula haeret, et firma immobilisque consistit, nulli innixa nisi Deo Deique sapientia, quæ eam ita fundavit, et fundatam continet, uti dixi *Gen.* i, I. Similiter cados, eorumque molem, numerum, ordines, motus, lucem, stellas, etc., in inani hoc et vacuo antea spatio ita stabilivit, ut perpetim eodem tenore subsistant; ipse ergo quasi Atlas cos sustinet et firmat. Septuaginta pro *stabilivit* vertunt *wúowiv*, id est, < subito expedivit, vel citra laborem produxit, inquit Auctor *Catena Græcorum*. Hebraeum enim *piD concn*, id est præparare, idem est quod •creare, facere, firmare, stabilire. Hoc est quod ait Psalter : « Etenim firmavit (Hebraice *con*, vel *conen*) orbem terre, qui non commovebitur, » *Psal.* xcii, 1. Fundavit enim terram quasi mundi centrum, basin et fulcrum, idque miratur Job cap. XXXVIII, vers. 4 : « Ubi cras, ait, quando ponebam fundamenta terre? Quis posuit mensuras ejus? vel quis tetendit super eam lineam? super quo bases illius solidatae sunt?» Hæc dicit ut ostendat quanta sit sapientiæ celsitudo, utpote qua Deus usus sit et utatur in suminis operibus, puta in creatione et gubernatione totius universi.

Per *sapientiam* accipe tum essentialem, quæ communis est toti S. Trinitati, Ium notionalem sive personalem, quæ est Verbum sive Filius Dei. Unde Didymus in *Catena Græcor.* : « Et hæc quoque, ait, in Dei Patris Filium apte conveniunt, ut qui vera illa et sempiterna scientia et sapientia sit, per quem omnia facta sunt. Fundavit terram. Quin cujusque fidelis anima terra quoque appellari potest, ut quæ centesimum fructum proferre nata est. Hæc enim causa est, quæ de divinæ sapientiæ pinguedine sapiens efficitur, Deo Patre ipsam in ea fundante et constituyente. » Quod ergo K. Salomon et neoterici Rabbini per *sapientiam* accipiunt legem Mosi, asseruntque per eam condita esse universa, insulsum est et fabulosum.

20. Sapientia illius eruperunt abyssi, et nubes Vew.io rore concreverunt. — Illebr. *manant*, vel *stillant rorem*, id est pluviam ; vel *ex rore stillant*, supple pluviam : nubes enim concreverunt, et densantur, dum resolvuntur in rorem et pluviam idque fit sapientia Dei, ut scilicet per pluviam nutriantur plantae, germina et animalia. Hebræa sic habent ad verbum, *scientia* (Septuaginta, *in sensu*) *ejus abyssi scissa*: vel *ruptae sunt* (Vatablus, *dehiscunt*),

Abyia» *et atneiz rorem distillant.* Ha et Syrus. Per *abyssum, primo*, accipi potest abyssus, id est immensa illa vorago aquarum creata initio mundi, ex qua cætera deinde formata sunt, Genes, i, 2. *Secundo*, *abyssi* sunt fontes et fluvii, qui sub terra et e terra Dei sapientia variis in locis scaturiunt, inquiunt Vatablus, Lyranus, Jansenius et alii. Tertio, proprio ruplæ sunt abyssi et cataractæ cœli in diluvio, cum depluerunt in terram aquam, quæ totam terram obruit tempore Noe, Genes. vn, 11. Ita Boda et Cajtanus. Secunda expositio maxime videtur genuina : comparat enim abyssos, id est fontes, cum nubibus et rore quasi res stabiles et perennantes; fontes autem et fluvii dicuntur findi vel dividi et dissecari, tum quia terram aridam dissecando quasi dividunt, tum quia diversis et velut dissectis locis erumpunt.

Quæres, quomodo hæc nectantur pracedenlibus? quid enim facit sapientia physica, quæ creavit terram et coelos, ad ethicam de qua hoc cap. et toto libro agitur? Respondeo : Variæ sunt causæ*, ob quas hanc illi subjungit Salomon : *Primo*, quod ipse hoc capite, uti et cap. vin, et cum secutus Siracides *Eccli.* cap. xxiv, et cap. xlii et xliiii, laudet sapientiam generico sive in communi, prout complectitur tam creatam quam incretam, tam physicam quam ethicam.

Secundo, quod in Deo ulraque sit unum quid; quin et una ita connexa sit cum altera, ut una vicissim exigit alteram, et sit quasi origo alterius. Quia enim Deus sapientissimam habet providentiam et omnipotentiam physicam, qua creavit coelos et terram, et omnia qua' in eis sunt; hinc pariter habet sapientissimam providentiam et omnipotentiam ethicam, qua creaturas rationales, quæ in coelo et terra sunt, quasi ejus partes et membra, puta Angelos et homines, ethice gubernet, doceatque recte et sancte vivere, proponens ad hoc magna id facientibus proemia, et non facientibus supplicia. Vice versa Deus ac Dei sapientia et sanctitas, qua gubernat rationalia, quamque communicat et aspirat hominibus et Angelis, poscit omnipotentiam ad creandam terram, in qua degant homines quasi in loco certaminis et luctæ, ac coelos quasi locum Angelorum, et quasi premium recti certaminis hominum sanctorum, ut scilicet eos cœlo donet et beet.

Tertio, quia Deus in creatione univorsi non tantum ostendit sapientiam physicam, sed et ethicam. Deus enim, ut ait Psaltes, « sanctus est in omnibus operibus suis. » Nimirum inter alia Deus in creatione coeli, terra, etc., ostendit suam bonitatem, qua se suaque bona dignatus est communicare creaturis, priesertim homini et angelo, propter quos et ad quorum usum creavit omnia. Quocirca S. Hieronymus in *Ezech.* i : « Unaquique res, inquit, fulgurat Dei cognitionem, » et consequenter Dei reverentiam, cultum et amorem. Mundus enim, ejusque creatio, conservatio et gubernatio est opus divinitatis Deoque proprium :

quare in eo clare resplendet divinitas et consequenter Dei majestas, sapientia, sanctitas, etc.; hæc enim omnia in se includit divinitas. Quocirca « stabilivit coelos prudentia, » quia magna Dei prudentia fuit tales, tot tantosque coelos creare hominibusque et Angelis spectandos objicere, ut ex eorum specie Dei majestatem, sapientiam et sanctitatem agnoscerent, colerent, amarent, qua in re vera eorum sapientia, virtus et sanctitas consistit.

Quarto et proprie, hæc pertinent ad longitudinem dierum, opes, pacem, firmitatem, gloriam, etc., quæ paulo ante dixit sui studiosis afferre sapientiam. Estque argumentum a majori ad minus, </. *d.* Ne mireris quod dixerim sapientiam hæc omnia prestare; ipsa enim multo majora prostitit et prestat, dum creavit et etiamnum creat, id est conservat, coelos, terram et omnia quæ in eis sunt; si enim hæc potest, quæ longe majora sunt, utique et illa quæ* minora sunt poterit. Addit noster Salazar hæc dici, ut doceat sapientiam non esse inertem et otiosam, sed operatricem et negotiosam, ideoque nomines debere laborare assidue in exercitio sapientiæ et virtutum, sicut Deus et Dei sapientia assidue operatur, dum conservat, movet, gubernat coelos et terram, ac omnia quæ in eis sunt.

Mystice Dionysius : Coeli, inquit, repræsentant Ecclesiam triumphantem, terra militantem, nubes Propbetas et Apostolos, ros eorum doctrinam et gratiam, qua irrigarunt et fecundarunt hominum mentes, ut sapientiam et virtutem eos docerent. Sic fere et Boda. Hinc sicut terra pendet a cœlo, sic Ecclesia militans pendet a triumphante, utpote a qua nubes et rorem, id est viros Apostolicos, doctrinam et gratiam recipit.

Rursum auctor *Catenæ* Græcorum : Nubes, inquit, significant inexhaustam judiciorum Dei profunditatem.

21. Fili mi, xb effluant hæc ab oculis tuis: Ve«.»i. custodi legem atque coxsiLiUM. — *Oculos* non tam corporis quam mentis intellige, *q. d.* Cave ne hæc mea praeopta et monita a mente et memoria tua, per occursionem aliarum rerum et spccierum, tibi excidant; sed aliis omnibus omissis, et eorum quasi oblitus, his solis intende, hæc unica jugiter menti et memoriae tua* obversentur, ut ea opere expleas, itaque sapienter et sancte vivas, ut felicitatem æternam consequaris. Alludit ad pueros scholares, qui ob humidius cerebrum et ob mobilitatem ælatis, ut facile quid discunt, ita facile aliis speciebus occurrentibus effluere sinunt et obliviscuntur, cum senes qui siccus habent cerebrum, quod semel didicerunt hoc constanter retineant; quocirca magistri pueros identidem monent, ut quæ audiunt in mente conservent. Apposite S. Gregorius Nazianzenus, orat. 19 : a Quod, ait, in tranquillis undis evenire cernimus, ut cum injectus lapillus centrum effecerit, abus su-

per alium circulus excitetur, continenterque in superfit » in agitatus extremum semper dissolvat : id mihi plane hit quoque accidit; aliud enim in mentem xenii, aliud supervenit, aliud sese subduxit; atque in delectu laboro, dum id quod prius arripui, ei quod postea in animum influit, loco cedit et effluit. »

Septuaginta vertunt, *fili, ne rajaf-wr*, id est *effluas vel diffluas*", quo alludens S. Paulus, *Ilcbr.* cap. n, l : « Propterea, inquit, abundantius oportet observare nos ea quæ audivimus, ne forte pûçuv, id est *pereffluamus*, vel *supereffluamus*. » Ubi fuse hunc locum exposui : quare hic ea non repetam (I).

Custodi legem atque consilium. — Hebraice, custodi *essentiam meam et cogitationem*. Lex vocatur *essentia*, vel *subsistentia*, tum quia est aeterna semperque subsistit; tum quia sui observatores facit æternos, immortales et beatos; tum denique quia legis et virtutis bonum solidum et stabile est, reliqua omnia caduca et evanida, nisi legi et virtuti serviant. Vide dicta cap. n, vers. 7. Unde Septuaginta vertunt, *custodi meum consilium et sententiam*; Tigurina, *observa essentiam et prospicientiam*, id est, ut Vatablus, *sanam doctrinam et prudentiam*. Huc facit illud Isocratis apud Maximum, senii. 17 *De Eruditione* : « Diligentius verborum, quæ a sapientibus audire licuit, quam pecuniarum deposita servanda sunt. »

Ven. «. 22. Er erit vita animatus, et gratia faucibus tuis. — *Vita*, scilicet gratiæ et gloriæ. Unde ex liebræo vertas *vitæ* in plurali; nam O'»n *chaiim* in hac significatione Hebraeis duntaxat est plurale, ideoque tam vitam quam vitas significat; nimirum sapientia est lignum vitæ, sive arbor vitalis, uti dixi vers. 18. Septuaginta, ut vivat *anima tua*, et *gratia sit circa collum tuum*; Syrus, *sit collo tuo chantas seu pietas*; Pagninus, et *erunt* (mea præcepta) *vita animæ tuæ, et gratia gutturi tuo*, q. d. Si mea hæc præcepta observes, consequeris vitam gratis in hoc sæculo, et gloriæ in futuro, juxta illud *Baruch* iv. 1 : « Hic liber mandatorum Dei, ctlex quæ est in æternum; omnes qui tenent eam, pervenient ad vitam; qui autem dereliquerunt eam, in mortem, d Insuper hæc mea præcepta erunt ■ gratia faucibus tuis, » id est gratiam Dei et hominum tibi conciliabunt, (equo ornabunt, sicut torques aureus solet fauces et collum ornare, juxta illud cap. i, vers. 9 : « Ut addatur gratia capiti tuo, et torques collo tuo; o quod hic repetunt Septuaginta. Vide ibi dicta. *Secundo*, Beda, </ d. Hæc precepto dabunt tibi gustum et aporeni divinum (gustus enim est in faucibus) ut dicas cum

(1) Vocem bebræam a hu fluxit deducentes, Alexandrini verterunt rte *diffluas*; Vulgatus, *ne effluent hac*, metaphora petita a vas», aquam, quam continet, emittente, cui animus hominis et a Gneis cl a Humanis comparatur. Hodternts verbum n1? significatu liaud differre videtur a yV? *intorsit, detorsit*, ut ç••nuin.s sensus *ne defannt* >tc

Psallo : « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ! » et : a Gustate et videto quoniam suavis est Dominus. » *Tertio*, Basilius in *Catena Græcorum*, et Dionysius, q. d. Temperantiæ virtus donabitur gustui tuo ad comedendum moderate; hanc enim docet et confert sapientia, sive prudentia. *Quarto*, Lyranoet Cajetanus et Hugo, q. d. Dabitur tibi gratia sermocinandi, docendi, prædicandi, persuadendi, ut scilicet ex faucibus, id est ex imo pectoris sensu, ardentia et efficacia verba depromas, quibus sapientiam et virtutem, qua plenus es, in alios effundas. Noster Salazar censet Salomonem alludere ad sapphirum, in quo legem Mosi datam a Deo inscriptam fuisse tradunt llebræi, teste Lyranoet Abulensi, Exodi cap. xxiv, 12; ac Suidas in verbo *Moyses*, S. Epiphanius, lib. De 12 gemmis, et Anastasios Nicænus, *Quast.* XXXVIII in S. Scripturam. Sapphirus enim pueris e collo pendere solebat, tum ornatus causa, tum ad amoliendum fascinum, inquit Plinius, lib. XXXVII, cap. ix. g. d. Lex olim in sapphiro inscripta magis ornabit collum tuum graliauque Dei et hominum tibi conciliabit, ac amolietur omne fascinum carnis et mundi, quam tuus ille gemmeus sapphirus, quo de more collum redimire soles. Adde sapphirum, ob suum splendorem, i esentile et majestatis Dei esse symbolum. Vide quæ de sapphiro notavi, *Erodi* cap. xxxiv, vers. 10, et Apoca/. xxi, 19, ubi inter alia dixi olim Pontifices quasi antistites sapientiæ, o coUo gestasse sapphirum, cui inscripta erat veritas.

23. Tunc ambulabis fiducialiter in via, et pes tuus non impinget. — Pagninus, *non percutiet*; Septuaginta, *ut ambules fidens in pace omnes vias tuas, ctpes tuus non impingat*, juxta illud cap. xv, vers. 19 : « Via justorum absque offendiculo; » Chaldæus, *tunc ambulabis in spe* (Syrus, *cum spe*) *tn viis tuis, et pes tuus non offendet*, q. d. Via sapientiæ et virtutis plana est, carens scandalis et offendiculis : quare si per cam incedas, securus incedes sine timore anxio, quia nusquam impinges, offendes, vel corrues, in nullam culpam vel poenam incurres : si quæ tribulatio accidat, prudenter cam declinabis vel fortiter transcendes et superabis. « Ratiocinantis enim nature offensio, vol est immunda cogitatio, aut mendax falsavo opinio, » ait Basilius. Rursum « ambulabis, » id est proficies in via Dei et virtutis, et proficiendo confides in Domino, conscientiam quoque bonam habendo eris vir bonæ spei, ait Dionysius. Nam et Philosophus asserit quod hi, qui in divinis benose habent, melioris sunt spei. « Et pes tuus non impinget, » id est affectus tuus seu operatio, qua tendis ad finem tuum, non ccspitabit recedendo a via virtutum ac medio rationis. Prudentia enim diriget te, ut cum Psalte, *Psal.* xxv, dicas : « Pes meus stetit in directo; » et cum Job cap. xxili : « Vestigia ejus secutus est pes meus. » Alludit ad illud *Levit.* XXVI, 3 : « Si in prarceptis meis ambula-veritis. etc., absque pavore habitabilis ui terra

fljstra. Rabo pacem in finibus vestris; dormietis, et non erit qui exterreat, n Denique [leda pulchre et pie explicat : a Fiducialiter, ait, in via nostra incedimus, cum Dei gratia confisi, profectum in bona nostra conversatione suscipimus. Si ergo ejus imperiis humiliter subdimur, et gustum superni amoris suavius faucibus mentis attingemus, et operationis bonté augmentum semper obtinebimus; sed et in tentationibus, ne deficiamus, ipso juvante defendemur. »

Ver.'.M. 24. Si DORMIERIS, NON TIMEBIS : QUIESCES, ET SUAVIS EIUT SOMNUS RUUS, — q. d. Sicut in ambulatione et motu promisi te fore securum, sic pariter te fore securum in quiete et somno promitto; tam ergo in motu quum in quieto, tam in vigilia quam in somno, tam per diem quam per noctem, semper et ubique securus eris, intrepidus, Itelus et alacer vives. Unde Septunginta, *si enim sederis, sine timore crsis; si vero dormieris, suaviter dormies; Vatablus, cum quiesces, non pavebis; cum recumbes, jucundus erit somnus tuus*, tum quia suavis est somnus post laborem, tum quia virtus tata talum parit somnum. Sicutenim tristitia occurrens vigilantissimo animo inordinato per diem, naturali quasi phantasiæ mentisque resonantia roeurrit in somnis, facitque somnum tristem et molestum : sic vicissim tatiia quam ordinato animo parit operatio virtutis exercita per diem, naturali sympathia recurret phantasiæ per noctem, facieique somnum suavem et jucundum. Alludit ad *Deuter.* cap. xxviii, vers. GG : «Dabit tibi Dominus cor pavidum, etc., et erit vita tua quasi pendens ante te. Timebis nocte et die, et non credes vita tuæ; » et ad *Psal.* xc : «Non timebis a timore nocturno, a sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu et dæmonio meridiano. Cadent a latere tuo mille, » etc.

Anagogice, « suaviter dormies, » id est suaviter morieris; «suavis erit somnus tuus,» id est suavis erit mors tua, ut ait Poeta :

Stulte, quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?

Imo mortis frater, ait Homerus; adeoque mors inchoata et dimidiala. Unde Hebræus fiDIJI *areba*, id est suavis *erit*, nonnulli vertunt, *oppignorata* erit somnus tuus*, q. d. Somnus tuus suavis, erit pignus suavis future mortis, ob spem beata resurrectionis, qua e morte quasi c somno evigilatis ad vitam teternnm. Unde ab Hebreo *araba* et *arabon* deducitur Greciini«^«&»v, et Latinum *arrha* »eu arr/iabo^id est, pignus quod dari solet creditori donec solvatur debitum. Hinc qualis est somnus, talis solet esse mors : si ille serenus, quietus, tatus, mors pariter serena, quieta, læta accidet ob fiduciam virtutis et bonæ conscientiæ; si ille turbidus, inquietus, tristis, mors quoque turbida, inquieta et tristis obveniet obsederá et pavorem mata conscientiæ.

Denique auctor *Cátente Grcrromm* sic explicat : «Lege cautum apud Judæos exstabat, ut sive

domi residerent, sive mane e strato surgerent, sive quid aliud agerent, divina eloquia animo semper pertractarent. Si nos ergo circa divinarum rcrutn meditationem sic occupati fuerimus, ab hostili metu immunes erimus pacemquoet animi a pravis cogitationibus tranquillitatem obtinebimus, et sententia denique incerta minime fluctuabimus. Si, inquam, sapientia probe muniti fuorimus, neque domi sedentes metu concutiemur, neque noctu dormientes phantasmatis turbabimur, neque malarum cogitationum insidiis, quæ ab externo hoste inferuntur, perterrefiemus, neque impii tandem et scelerati homines (qui ut vim nostram frangant bonisque nature nos spolient, non absque impetu hinc et inde irruere nonnunquam solent), facili negotio nos dejicient. Siquidem Dominus ita nos defendet, gressusque nostros ad eum modum firmabit, ut ubique immoti persistamus. Vel ad hunc modum hæc accipe : Sive in terra ætatem geris, timoris expers vives ; sive per mortem hinc evoceris, cum gaudio e vita excedes ; neque hostes, qui sub aspectum non veniunt, formidabis, sive illi opera tua ad examen adduxerint, sive sancti angeli. »

Idem per umbram videre Philosophi, qui docent justum somniare honesta et tranquilla, sceleratum inhonesta et turbulenta, adeoque ex somno licere colligere profectum in virtute. Ita Aristotele*, lib. I EfAire ; a Meliora, ait, sunt somnia studiosi ; » et Plularchus : « Quomodo quis suos in virtute profectus sentire possit, » inter alia signa dat somnium, si quis scilicet non turpia sed honesta somniet. « Siquidem, ut equi jugales, ait, recta currere instructi, non deserunt viam etiam dormiente auriga : ita bruti affectu* domiti nec m somnis facile recalcitrant. » In carnalibus vero et impiis, « somnus est cogitationum mare, iniquationum fluctus, tertius ventris filius, » ait Nicetas in *orat.* 3 Nazianzeni.

25. Ne paveas repentino terrore, et irruentes tiri potentias impiorum. — *Primo*, nulli hoc necunt præcedentibus, quasi partem premii studiosi virtutis, q. d. Ambulabis fiducialiter et requiesces, ne paveas, id est ita ut non paveas, vel non pavebis ; sic enim ex Hebreo vertas. Unde Septuaginta, non *timebis pavorem supervenientem, neque impetus impiorum ingruentes*; Chaldæus, *non timebis a rqjentino terrore, et repentino casu, et a desolatione, vel calamitate impiorum, cum venerit*; Syrus, *non pavebis a timore repentino, et ab impetu peccatorum*.

Secundo, hæc accipi possunt ut præceptum vel monitum ; unde Scholiastes vertit, *si animo percellaris, ne timueris, q. d.* Si quod periculum, si quis terror te inopinato invaserit, no cedas, ne timeas, quia Deum habes u latere luo. Melius tamen hæc nou ut præceptum, sed ut premium (1)

(1, Pruinbiuvu» modus cum emphasi pro indicativo

accipias. Nam promittitur hic studioso sapientiæ et virtutis securitas ab omni terrore. tam dæmōnurn quam hominum, etiam qui subito et ex inopinato magna vi et potentia irruit, ideoque homines auxilii et consilii inopes percellere et consternare, imo obruere et opprimere solet, juxta illud. Psallis, *Psalm*, xxvi : a Si consistent adversum me castra, non timebit cor meum. » Pro *potentias*, Hebraice est nxz? *scJioa*, id est desolatio «t calamitas impiorum, qu® dupliciter accipi porosi. *Primo*, active, 7. d. Calamitas quam impii infligunt aliis libi vicinis, te non comprehendet, si vaces sapientiæ et Deo. Ita Noster. *Secundo*, passive, 7. d. Si vivas ex virtute, calamitas publica, quæ alios impios obruit, te non involvet, quia Deus te ab illa proteget et eximet. Ita Chaldæus. Sic in fine mundi crunt horrendas eclipses solis et lunæ, siderum casus, terræ motus, fremitus maris, et omnium rerum pavenda» mutationes, adeo ut homines arescant pre timore et expectatione eorum quæ supervenient universo orbi. At Sancti tunc non pavebunt, sed gaudebunt. « His autem fieri incipientibus, inquit Christus, *Lucæ* XXI, 28, respicite et levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. » a Levate capita, id est exhilarate corda, ait S. Gregorius, hom. 1 *inEvang.*, quia dum finitur mundus, cujus amici non estis, prope fit redemptio quam quæsisitis »

ten u 26. Dominis enim erit in latere tuo, — sicut satellites et stipatores sunt a latere principis, ut cum contra omnes insultus tueantur, ideoque luterani et latrones sunt dicti, teste Isidoro et Varone, juxta illud Davidis, *Psal.* xv : « Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear. » Pro *latere* Hebraice est boo *kesel*, quod proprie significat stultitiam, inconstantiam, mutabilitatem. Unde Aesilim passim vocantur inconstantes et vertumni, id est stulti. Inde b'OD *kesil* vocatur Orion, sidus ita dictum ab inconstantia, quod eo tempore quo oritur (quod lit circa novembrem), in mari et terra tempestates concitet, juxta illud Virgilii : « Fluctu nimbosus Orion. » Alii *kesil* stellas esse censent, quæ *Ilyades* dicuntur t w C_m, id est a *pluendo*, quod pluvias adducant. Eædem dicuntur *Suculæ*, non a suibus, sed ab Hcbræo *kesil* per methatesin inverso, uti nonnulli viri docti autumant. Hinc et *Casleu* vocatur mensis novebris a coeli intemperie et inconstantia. Igitur sic proprie ex Hcbræo veritas, *quoniam Deus erit in in*onstantia, mutabilitate et mobilitate tua*, scilicet te fulciens, confirmans et sustentans, ne nutes, labaris et corruas. Unde explicans subdit : « Custodiet pedem tuum ne capiaris. » Hinc et k. Salomon sic vertit et explicat, q. d. u Dominus erit

wen *timebis* (vm. 21) usurpatur. To *desolatio impiorum* pasuve sumendum, hoc sensu : cum impii calamitate exprimentur.

libi præsto in iis, in quibus desipere videbaris.»

Secundo, *kescl* per antiphrasin significat contrarium ejus, quod jam dixi, scilicet firmitudinem, immobilitatem animi, fiduciam, constantiam, qua quis sibi constat, ut patet *Levit*, cap. in, 4 et seq., *Job* xv, 27, *Psal.* lxxvii, 7 : « Ut ponant in Deo spem suam : » Hebraice q Sdd *kislam*. Sic boo *Aesci* per metathesin est quasi idem quod Sd ü secAeZ, id est intelligentia, prudentia, constantia. Juxta hoc significatum veritas, *Dominus erit tibi in constantiam, fiduciam et immobilitatem*, ut scilicet te in lubrico, ancipiti et periculoso sustentet, ne cadas, faciatque constantem et immobilem. Unde Septuaginta vertunt, *Dominus erit super vias tuas*. quasi earum preses, director et lutor ; vel *in omnibus viis tuis*, quasi tecum ambulans, ducens et protegens, ut nec feræ, nec latrones, nec quis alius vel aliud tibi nocere valeat ; Pagninus et Baynus, *quia Dominus erit fiducia tua*; R. Levi, *in iis quæ speraveris, aspirabit tibi Deus*, q. d. Aderit tibi Deus, tuebiturquo in iis quibus eidem fisus et fretus fueris, quæque ab eodem speraveris, ac cavebit ne ullis calamitatibus implicaris.

Tertio, *kesel* significat ilia, lumbos, vertebra, spondylum. Unde veritas, *Deus erit in lumbis vel iliis tuis*, vel ad lumbos, ilia et spondylum tuum, id est ad latus tuum, ut vertit Noster. Causam dat Marinus in Léxico Hcbræo, quod illis attribuitur stultitia et inconstantia, sicut renibus doctrina. Hoc significato veiiit Tigurina, *Dominus*, inquit, *aderit lateri tuo*, ut scilicet lumbos et ilia, puta partes teneriores et vitales, ideoque transfossioni vulneri et neci magis obnoxias, ac consequenter totum corpus, ipsamque vitam tueatur et confortet, ne ullo telo, noxa aut malo lædalur. Chaldæus, *Dominus erit in adjutorium tuum*; Syrus, *tecum*.

Et custodiet pedem tuum ne capiaris, — Syrus, *ne venatione capiaris*, uti capiuntur feræ laqueo; Septuaginta, *firmabit* (Scholiastes, *servabit*) *pedem tuum, ne commovearis*; Complutenses, *ne quatiaris vel concutiaris*, q. d. In insidiis, in via lubrica, in scopulis et scandalis Deus custodiet te et pedes tuos, ne capiaris, ne vacilles, ne impingas et cadas, juxta illud *Psal.* lxxv : « Qui posuit animam meam ad vitam, et non dedit in commotionem pedes meos, » Symbolice S. Gregorius XXXI *Moral.* cap. XVII, per *pedem* progressum i l interiora virtutis, per *latus* circumspectionem -d cautelam insidiarum accipit ; unum enim sine altero non sufficit. « Bene ergo dicitur, inquit, Dominus erit in latere tuo, et custodiet pedem tuum, ne capiaris ; quia miles Dei divinæ gratile clypeo protectus, et quæ ex latere possint prodire circumspicendo considerat, et gressum ante faciem ferre proficiendo non cessat. » Rursum, « ne capiaris. » iutellige vel a malo temporali, vel a tenalatione ; tantalio enim intellectum boni delectabilis ostensione allicit, et affectum vetiti amore devincit : Domini vero protectio hos duos animæ pedes a laqueo liberat, si eam suis jussis obsequentem

inveniat. Illustrat ille intellectum justorum, qui suum voiuniatem explere contendunt. Scriptum est enim : a Intellectus bonus omnibus facientibus cum, » *Psal.* cx, 10.

Ilmii. Moraliter, hinc disce fructum sapientiæ et vir-
U*n(ert\$ t,J^s CS5C sccur*,alcm cl immunitatem a timore,
Yč.r<u Qu' sane homini valde molestus est, cumque af-
fiigil et cruciat. Unde Seneca : a Heu, inquit, quam miserum est metuendo fleri senem!» Hinc quo magis crescit virtus, eo magis crescit et securitas. Quocirca nonnulli ita perfecti evadunt, ut occurrente re terribili vel formidolosa, nec primos repentinae formidinis motus sentiant, quod signum est magnæ virtutis, fidei et spei in Deum. Ha *Psaltes*, *Psal.* xxvi, 1 : a Dominus, inquit, illuminatio mea et salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ mæ, a quo trepidabo? Ita in Vitis Patrum legimus de Abbate Theodoro, quod cura a quodam rogaretur : «Si liat strepitus aut sonitus magnus ex improvise, timesne?» responderit: a Si cælum terræ adhæreat, Theodorus non formidat. » Etiamsi fractus illabatur orbis, iupavi-

dum ferient ruinæ; petierat enim a Domino ut auferret a se timorem, ac impetraret. Et de S. Pachomio legimus, quod serpentes et scorpiones in via occurrentes calcabat illæsus, quin et flumina vectus crocodilo tranabat securus, quia perfecta spes et chantas foras mittit timorem, I Joan, iv, 18. Et de Abbate Macano, quod cum casu in sepulcro Paganorum cubaret, ac cadaver mortui vice cervicalis capiti supposuisset, da mones, ad eum terrendum, ex cadavere et circa cadaver voces edere et colloqui cœperint. Tumque Ma» arios nil metuens, sed capite cadaver tundens, diabolo fidenter dixerit : «Surge, vade quo poles.» Ex adverso nonnulli adeo imperfecti et pavidus sunt, ut dum soli sunt, praesertim noctu, omnes sibilos, strepitus et umbras formident, qui sane miseri sunt : vincant ergo timorem audacia, fiducia et oratione, recitent.jue *Psal.* xc : « Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur, » etc., quem propterea ab Ecclesiasticis omnibus in Completorio sub noctem recitari jubet Ecclesia.

QUARTA PARS CAPITIS,

Æ.VULAND0S ESSE BONOS IN BENEFICENTIA, NON MALOS IN PRAVITATE, EO QUOD DEUS BONIS BONA, MALIS MALA RETRIBUAT.

Vin. 17. 27. Noli prohibere benefacere eum, qui potest : SI VALES, ET IPSE BENEFAC. — **Post sapientiæ** CUCOMIUM redii ad particularia ejus præcepta. Igitur sicut vers. 5 primum sapientiæ præceptum assignavit de cultu Dei, sic hic secundum assignat de beneficentia in proximum. Hebræa ad verbum habent, ne prohibeas bonum ab heris vel dominis suis, cum est robur manui tuæ ad faciendum, id est cum potes facere. Quod varii varie explicant. Noster enim per heros vel dominos accipit divites et potentes, quibus suppetii facultas benefaciendi: deinde tō *noli prohibere* censuit repetendum in posteriore hemistichio, *q.d.* Ne prohibeas divites benefacere egentibus, sed et tu, cum poles idem facere, ne prohibeas teipsum tuamque manum ab opere bono. Salomoni suffragatur Ben-Sira, dicens : a Esto bonus, et manum tuam a bono ne prohibeas. » « Vir bonus, ait Cicero, est qui prodest quibus potest, nocet autem nemini. »

Alii vero per dominos intelligunt egentes et pauperes ; >» enim non ex justitia, sed ex cbaritale debetur beneficium et eleemosyna. Unde superfina divitum esse bona pauperum asserit S. Chrysostomus, S. Augustinus, S. Bernardus et alii. « Quid ergo indignaris cum pauperes aliquid a te petunt? paterna requirunt, non tua, » ait S. Chrysostomus apud Antonium in *Melissa*, cap. vu. Hinc et S. Joannes Eloemosynarius pauperes vocabat dominos suos. Ha Vatablus, *nt arce*, inquit, *beneficium a domino suo, id est ab eo qui tali beneficio est dignus*; alii, *a domino*, id est a paupere,

qui eo opus habet (1). Ita R. Levi et Aben-Ezra : Dominus beneficii, inquit, est tum pauper, tura ipse beneficus; hic enim pecunia» suæ est dominus, cujus avarus est servus. Nam, ut ait Seneca: « Pecunia, si uti scias (benefaciendo), ancilla est, si nescias, domina. » Unde Septuaginta: a Ne abstineas benefacere egeno, quandocumque habuerit manus tua auxiliari. »

Rursum Cajetanus censet hic præcipi restitutionem, *q. d.* Redde bonum, quod juste vel injuste possides, heris et dominis suis. Verum alii passim censent hic agi de beneficentia. Unde Chaldæus, *ne desinas facere bonum, dum valet manus tua ad faciendum*; Syrus, *ne te cohibeas a benefaciendo, dum id manus tua præstare potest*. Paulo aliter R. Salomon, *q. d.* Si amicum indigentibus beneficio prosequendis intentum videris, ne illum prohibeto, nec alio divertito, cum fuerit facultas tua ad faciendum, id est quando in potestate tua est ut illum prohibeas et removeas a benefaciendo. Summa, Noster optime vertit; vult enim Sapiens neminem prohibendum a beneficentia, quin et benefaciendum cuique si possit. •

Causam dat P. Syrus in *Sententiis* : «Beneficium, inquit, dando accipit, qui digno dedit;» et : «Beneficium dignis ubi das, oiunes obligas.» Nam « beneficium qui accipit, libertatem vendit. » Ex adverso, ut ait Antonius in *Melissa*, cap. xxvii

(1) Et quidem recte. Sequitur in bebr., oan est iu testale uiamiariim tuarum t facere illud.

De Beneficentia, ex Photio : « Qui multa dant indignis, tria committunt absurda : nam et ipsi jacturam faciunt ejus, quod dant, et malos roborant materia vitiorum suppeditata, et in bonos contumeliosi sunt. » Quare charis, id est gratia, datur *beafau*, id est domino sive marito suo, cum datur digno; illi enim debet dari, ideoquo illi quasi conjugio obligata est. Unde Homerus Patitelo, primam Charitum sive Gratiarum, dixit conjugio copulatam, quia scilicet dignos respicit illisque velut uxor obstricta et debita est. Preciarías S. Cbrysostomus apud Antonium in *Melissa*, cap. xxix : a Non benefacit, inquit, qui benefacit, sed beneficium ipse accipit potius quam dat. Majora enim accipit quam largiatur; quoniam Deo mutuum dat, non hominibus; auget opes, non minuit; minuit autem si nihil demat, si nihil elargiatur. » Porro sicut primus beneficentia) gradus est, benefacientes non impedire; secundus, eos ad benefaciendum hortari et adjuvare: « virtutibus enim multis abundat, qui alienas amat, » ait Sapiens; *tertius*, per se benefacere : sic ex adverso, *primus* maleflcentiæ gradus est nolle benefacere; *secundus*, benefacientes dehortari et impedire; *tertius*, malefacientes adjuvare et incitare; *quartus*, per se malefacere.

Ven. 21 28. Ne dicas amico tuo : Vade et revertere :
CRAS DABO TIBI, CUM STATIM POSSIS DARE. — Chaldæus, *si habes apud te* (I); Septuaginta addunt, *non enim scis quid pariat sequens dies*; vel, ut legit
Oto ch S. Cyprianus, lib. Ili *ad Quirinum* : « Non enim
contingat sequenti die. » Hæc *prima* est
2/c*o- causa cur statim dandum sit beneficium, ne, si
rnflU' differatur in sequentem diem, impedimentum aliquod
donationem impediens superveniat. Ita Na.
Smoda, riatw nus, *orat.* 16, cujus verba mox citabo. *Secunda*,
quia qui cito dat, cito levat necessitatem proximi; qui tarde,
sinit eum in illa infigi et in
Ttrtix. cruciatu durare. *Tertia*, quia qui cito dat, cum dono
dat promptum et liberalem animum, qui potior est beneficio.
Ex adverso « qui tardo fecit, diu noluit, » ait Seneca. *Quarta* : « Bis dat
Qoiru. qui cito dat, » ait S. Hieronymus et alii, tum quia cito
succurrit indigenti® et voto petentis; tum quia celeritas sæpe
sortem duplicat; tum quia qui cito dat, potest secundo dare :
una enim beneficentia invitat et provocat aliam. Preclare Seneca :
« Omnis, inquit, benignitas properat, et proprium facientis cito
facere; si de die in diem trahens profuit, non ex animo fecit.
Itaque duas res maximas perdidit, et gratiam, et tempus. »
Quiou. *Quinta*, si differt, cogis petentem reverti sæpius,
itaque facere jacturam temporis, negotiorum et lucri, quæ pluris
subinde illi est quam tuum beneficium : quare non raro eum
pcenilet petiisse beneficium; raro enim illi stat, quod tot
precibus, itineribus, laboribus, damnis emit. Vere sapiens : « Fit du-

II) tiebr. er «>(crewm, quoi bene interpretatur Vulgaiui, tvn fiaam, eie.

plex bonitas, si accesserit celeritas. > Et Ausonius :

Gratin qua tarda est, ingrata est :
Quæ fieri properat, gratia grata magli.

Et Democritus apud Antonium in *Melissa*, cap. xxix *De Benefic.* : « Si benefactor es, statim .a. cito; tarditas enim vitiosum reddit munus. Parva potius largire quam magna promitte. Hoc enim periculo vacat, et qui accepit re, non verbis indiget. » Praeclarius idem Antonius in *Melissa*, oap. xxvn, ex S. Gregorio Nazianzeno : « Gratitude specimen, inquit, Deo exhibeas quod te fecerit unum illorum, qui beneficia prestare possunt, non autem qui opus habent accipere; et quod non in^piciendæ tibi sint alien® manus, sed aliis tu®. Dives esto, non solum opibus, sed etiam pietate; non solum auri, sed insuper virtutis possessione; alios antecellas exhibendo te probiorem et benigniorem. Deus esto calamitosis, Dei misericordiam imitando; nihil enim beneficentia divinius in hominem cadit. Misericordiam tuam ne nox quidem intercipiat; ne dixeris : Alias redi, et in crastinum dabo, ne quid forte accidat inter propositum tuum et beneficium, unde impediatur. » Idipsum praestitit Job, dicens cap. xxxi : « Si negavi quod volebant, pauperibus, et oculos viduæ exspectaro feci. » Hujus precepti formam et speculum exhibet Deus, cum amicissimos suos aliquid a se postulantibus vacuos non dimittit, sed plenos bonorum quæ petunt, ac lætos et exultantes apud se delinet. Ita Anna Samuelis mater sterilis ad templum oratura venit, et tanti filii futura mater abiit, I *lieg.* i. Ita Sara a probro interfectoris maritorum per orationem illico Dei opo liberata est, *Tobiæ* in. Ita Judith oratione magis quam gladio armata, Deo duce Holofernom occidit, Assyriorum exercitum confudit, et Israelein liberavit, *Judith*, xiii.

29. Ne MOLIARIS AMICO TUO MALUM, CUM ILLE IN TE Ven. «
habeat fiduciam. — Hebraice, *ns ares*, vel *fabrices super socium tuum malum, et* (id est cum) *ipso sedens in fiducia tecum*; Chaldæus, *ne cogites contra proximum tuum malum, cum ipso habitet tecum in pace*; Syrus, *qui sedet tecum in quiete*; Septuaginta, *ne fabrices in tuum amicum mala prope habitantem et confidentem in te*. Ha Complutenses et auctor *Catenæ Graecorum*, licet Romana pro *amicum* legant contrarie *inimicum*; Tigurina, *ne machinerie proximo tuo malum, cum ille securus tecum habitet*; Vatablus, cum *ipse sibi a te nihil tale metuat*. Pro *moliaris* Hebraice est *ünnn tacharos*, quod tam arare quam fabricare significat : sicut enim, qui arat, præparat terram sementi; sic qui machinatur malum, quærit et parat modos artesque fallendi et supplantandi proximum. Ita R. Salomon. Idem fabricatur rem in specie bonam et amicam, sed interius inimicam et noxiam, sicut Greci fabricarunt equum Palladis, quæ est patrona misericordi®; sed dolose ei imposuerunt milites.

qñf equo a Trojanis in urbem inducto noctu egressi, urbem Græcis prodiderunt.

Sententia clara est; post beneficentiam enim laudatam vituperat maleficientiam, praesertim in amicos. Hæc enim duplicem continet malitiam : *primam*, amicitiae violationem, quod amicum lædat; *secundam*, perfidiam, quod eum specie amicitiae doloso et perfide supplantet. Quare tales amici ficti pejores sunt inimicis publicis; ab his enim, nipote notis tibi, caves : illos, quia ignoras, imo amicos se simulant, cavere nequis. Illi ergo sunt pestes omnis cœclis, societatis et convictus humani, qui fide et amore constringitur et compaginatur. Inde Seneca : a Pejora sunt tecta odia quam aperta; gravior est inimicus, qui latet sub pectore. » De quo plura cap. xi.

Vm.30. 30. Ne contendas (Hebraice, *ne litiges*) adversus HOMINEM FRUSTRA, CUM IPSE TIBI NIHIL MALI Fecerit. — Septuaginta posteriorem partem aliter vertunt; habent enim, *noli inimicitias exercere adversus hominem sine causa, ne quod tibi operetur* (Hebraice, *retribuatur*) *malum*; Vatablus, *ne tibi malum rependat*; Tigurina, *ne temere litem cum quoquam suscipias, si tibi nihil malefecit*; Syrus, *ne litiges cum homine absque causa*. Omnis enim lis est noxia, sed maxime quæ insonti intentatur; insontis enim tutor et vindex est iudex, aut certe Deus. Hinc Seneca in *Proverbiis* : «Cum pari contendere, anceps est; cum superiore, furiosum; cum inferiore, sordidum. »

Ven.ii. 31. Ne æmuleris hominem injustum (Hebraico, DOD Ū'R ts *chamas*, id est, ut Vatablus, *injustitiae*, vel *rapina*; Tigurina, *violentem*; Chaldaeus, *raptorem*; Syrus, *iniquum*), nec imiteris (Hebraice *eligas*) vias ejus. — Syrus, *nec placeant tibi omnes viae ejus*. Pro *cernuleris* Hebraice est xjpn *tekanne*, quod, quando cum *lamed* construitur, significat zelare, zelo fervere, vehementer aliquid ambire; quando vero oum *beth* construitur, uti hic fit, significat irasci et invidere. Sensus ergo est, *q. d.* Ne irascaris quod videas injustos vi et fraude alios opprimere, seque ditare et exaltare, neve eorum prosperitati indigueris et invidias, ut ad eam libi accersendam velis imitari eorum vias, puta actiones et rapinas. Alludit ad *Psalm.* XXXVI, 1 : «Noli annulari in malignantibus; neque zelaveris facientes iniquitatem, n Ubi pro *aemulari* Hebraice est irtflri *titehar*, id est ne irascaris, ne succensoas; pro *zelaveris* est idem verbum quod hic, scilicet *tekanne*. Hinc *secundo*, aliqui w *ne amuletis* exponunt *ne imiteris*. Ha Tigurina (1). Unde et Septuaginta vertunt, *ne acquiras malorum virorum opprobria*, imitando scilicet eorum fraudes, rapinas et scelera, ut te instar illorum dices et locupletes. Est enim hæc, et fuit olim, communis piorum tentatio, quod videant impios prosperari, so vero deprimi et adversis exagitari. Hac enim de re queritur et quasi ex-

fi) Rede.

postulat cum Deo Jeremias, capite xn, versu 1 et seq. Job, cap. xxi, vers. 7; Habacuc, cap. i, vers. 13, et David, *Psalm*, lxxii toto. Verum viri in fide et virtute solidi hac re non turbantur, quia coelestia sperant, terrena parvipendunt. Unde S. Chrysostomus, homil. 8 in 11 *ad Timotheum* : « Ne æmuleris, inquit, virum injustum : si nullus malus supplicio afficeretur, nemo putaret Deo humanarum rerum curam imminere : si omnes punirentur, nullus speraret resurrectionem futuram, quod quasi merces hic omnibus redderetur; idcirco hic punit quosdam, plerosque non punit. » Inferius vero aliam suggerit causam : « Sunt plerique boni qui mali aliquid habent admixtum, quod hic deponunt (nimirum poenis exsolutis), et mali item, qui bonorum aliquid operum habeant, quorum hic recipiunt vices, ut illic æterne puniantur. Si hæc omnia nobiscum reputaverimus, nihil nos lædere poterit aut perturbare, nihil ad æmulationem aut zelum provocare. » Tertiam causam dat S. Augustinus, epist. 70 : « Hæc bona, inquit, ne putentur mala, dantur et bonis : ac rursus, ne putentur summa, dantur et malis. Itemque auferuntur ista bonis, ut probentur; et malis, ut crucientur. »

32. Quia abominatio Domini est omnis illusor, Vm. n ET CUM SIMPLICIBUS SERMOCINATIO EJUS. — Pto *Ulusot* Noster videtur legisse phj *nalots*, per *tsade*, jam legunt vn) *naloz*, per *zain*, id est *pravus*, *per-versus*; R. Salomon, *qui per devia transversus agitur*; R. Levi, *qui a recta via deviat et flexuosum iter ingreditur*, id est improbus. Improbus ergo vocatur *illusor*, tum quia seipsum et alios deludit specie illecebrosa voluptatis, qua sibi peccatum, indeque damnationem accersit; tum potius quia valde improbi, uti impii et athei, non tantum monitores et monita conlemunt, sed et omnia humana et divina derident (qui est summus impietatis gradus), et hi proprie in Scriptura vocantur *letsim*, id est derisores vel illusores, ut patet *Psalm*, i, i, ubi *primus* peccatorum gradus statuitur : «Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum; » *secundus* : « Et in via peccatorum non stetit; » *tertius* et summus : « Et in cathedra pestilentiae : (Hebraice *letsim*, id est densorum) non sedit. » Audi B. Antiochum, homil. De *Ubedientia et Inobedientia* : «Quis est illusor? Illusor est qui verba Dei perverse intelligendo et docendo corrumpit. Illusor est qui suos proximos simplices et pauperes insultando contemnit. Illusor est qui magna Dei promissa quasi parva despicit et pœnam æternæ damnationis quasi tolerabilem spernit. »

Quocirca illusori Salomon hic opponit simplices, Hebraice C3'TJ» *iescarim*, id est rectos, probos, justos. Unde Septuaginta vertunt, *immundus enim coram Domino omnis iniquus; in justis autem non facit consilium, vei, ne in justorum cœtu sedem* (judicialem ad vindicandum) *capit, q. d.* Deus judicat et condemnat omnem iniquum. velut im-

purum et immundum; at cum justis non agit in concilio, quasi pro tribunali cl longo subsellio, sed amice el familiariter. El, ut llebræa habent, *cum rectis*, H1D *sodo*, id est *secretum*, colloquium, familiaris sermocinatio Deicst; Chaldæus, *quoniam amandatur a Deo omnis iniquitas, et cum rectis colloquutum ejus*. Hæc clara est antithesis, *q. d.* Deus a se elongat iniquitatem el iniquos, sibi vero approximat æquos et justos. Syrus, *quia pollutus est iniquus coram Deo, et cum justis confabulatio ejus*; Pagninus, *quia abominatio Domini est omnis perversus, et cum rectis secretum ejus*.

foedi Hebraice ergo *sodo* proprie significat secretum, arcanum? • & Ait Aben-Ezra : Deus probis arcana sua consiliaque patefacit, v. g. qua calamitate impium vexare statuerit. Porro rò *quia* dat causam cur injusti, qui prosperantur, non sint æmulandi, nec imitandi; sed justis et pii, qui vexantur et tribulantur : quia scilicet injusti sunt abominabiles Deo, justis vero amabiles, imo amici et secretarii, nipote quibus Deus sua arcana, judicia et consilia pandit, tum quæ in Scriptura revelavit, præscribit de præmiis cœlestibus, quæ Deus justis qui hic vexantur, præparavit; tum quæ per internas inspirationes, consolationes, illustrationes illis suggerit, quibus cos ita roborat el exhilarat, ul et omnia mundi prospera generose calcent, ac nulla ejus adversa formident, juxta illud *Psalm*, xxiv, 14 : a Firmamentum est Dominus omnibus timentibus cum , et testamentum ipsius ut manifestetur illis; » pro quo S. Hieronymus vertit, *secretum Domini omnibus timentibus cum, et pactum suum ostendit illis*.

Hebraice est idem nomen quod hic, scilicet 110 *sod*, quod proprie significat secretum; sed Septuaginta per aphæresim *sod* acceperunt pro 110' *iesod*, id est firmamentum vel fundamentum. Quare ex iis simili modo hic veritas, *et cum rectis* vel *simplicibus firmamentum ejus, q. d.* Deus firmat rectos cosque facit firmamentum cæterorum.

Riempii. Quam hæc sententia sit vera, liquet ex vita Abrahæ, Isaac, Jacob, Mosis, Davidis, Isaïæ cæterorumque Prophetarum et Apostolorum, quibus Deus sua secreta patefecit, juxta illud Christi, *Joan*, xv, 16 : « Jam non dicam vos servos; quia servus nescit quid faciat Dominus ejus. Vos autem dixi amicos; quia omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis. » Idem liquet ex Vita S. Antonii, S. Hilarionis, S. Pachomii, aliorumque Anachoretarum, quibus Deus multa occulta et futura revelavit. Unde Abbas Anuphus apud Palladium in *Lausiaca*, cap. l v i i i, ait : « Nihil rei cupiditas in cor meum descendit, præterquam solius Dei. Nihil ex rebus Ierrenis occultavit mihi Deus, quod non significant et ostenderit meis oculis. Non inlerdiu somnum cepi, non noctu requievi Deum quærens : una mihi semper astitit angelus mundi ostendens potestates; omnem petitionem accepi a Deo protinus. Vidi Deo sæpe assistentes myriadas, vidi choros

justorum, vidi Martyrum congeriem, vidi monachorum vitæ institutionem. » Et cap. XLiir, Joannes Abbas, qui Theodosio Imperatori prædixit victoriam : « Oportet, inquit, mentem eorum, qui Deum quærunl, otium agero ab aliis omnibus. Vacate enim et cognoscite, inquit, quod ego sum Deus, *Psalm*, xlv. Qui ergo Dei cognitionem ex parte est consecutus (universam enim nemo potest accipere), consequitur quoque aliorum omnium cognitionem, et videt mysteria Dei illa ostendentis, et prævidet futura, et contemplatur revelationes, quales Sancti, et efficit virtutes, et oblinet a Deo omnem petitionem. » Et cap. xx, Abbas Macarius sibi dicit : « Habes Angelos, Archangelos, omnes supernas Potestates, Cherubim el Seraphim, Deum horum effectorem. Illic versare, ne sub cœlos descenderis, ne incideris in mundanas cogitationes. » Idem patet ex Vita S. Mechtildis, S. Lyduvinæ, S. Mariæ Oigniacensis, S. Catharines Senensis, cum qua Christus ita familiariter versabatur, ut eam doceret legere, psallere et Horas recitare, etc.

Memorable est quod in Vila B. Hermannii Joscphi Ordinis Præmonsiratensium legimus, eum a puero puerili simplicitate et candore solitum in ecclesia visere imaginem B. Virginis cum puero Jesu, cum caque familiariter colloqui, cibos et fructus offerre, ac dum ei semel obtulisset pomum, B. Virginem porrecta manu illud acceptasse. Crevit cum ætate hæc Hermannii cum B. Virgine et Jesu familiaritas, adeo ut ipsa singulis subinde diebus eum visitaret, cum eo quasi cum fratre colloqueretur, pecunias ad vicium et vestitum procuraret, morbos depelleret, tentationes el adversitates quaslibet discuteret; quin et cum in sponsum acciperet nomenque sponsi sui, scilicet Joseph, ei imponeret. Cum enim quadam nocte de more in oratione pernoctaret, vidit in medio chori virginem inenarrabilis pulchritudinis, regali schemate insignitam; cique duo assistebant dextra lævaque angeli, specie formosissimorum juvenum, quorum unus dixit : « Cuinam desponsabimus hanc virginem? » Respondit alter : « Cui tandem nisi fratri hio præsentî? » Tum alter : « Veniat ergo, » inquit. Vocatus accessit sane pudibundus. Postquam autem usque ad reginam pervenit, alter angelus ei locus est: « Oportet hanc illustrissimam puellam tibi desponderi. » Ille humilis et pudicus, tanta sponsa se indignum proclamavit. Cumque reluctando moras necteret, angelus dexteram ejus apprehendit, et manui B. Virginis copulavit, hisque verbis eam illi despondit : « Hanc ego virginem tibi trado sponsam, sicut olim fuit desponsata Joseph, ut nomen sponsi pariter cum spousa accipias, et de cætro Joseph vociteris. » Hinc perpetua ei cum B. Virgine, vclut sponsa, familiaritas : a qua tandem in cœlestem thalamum evocatus est anno Domini 1236. Hæc el plura habet Vita ejus apud Surium, die 7 aprilis^ quam ejus

familiaris vir gravis conscripsit. Cito ultimam Surii editionem Coioniensena, quæ valde adaucta est a Mosandro.

Huc facit quod ex Officio Ecclesiæ Placentinæ Romæ approbato, scribit Philippus Ferrarius ad diem 4 februarii in Catalogo Sanctorum Itali; S. Gelasûfl inquit, puer Placentinus, cum S. Opilium fraterculum suum in cubiculo orantem invenisset, Angelorum multitudinem cum eo colloquentem propriis oculis conspexit, vocemque audivit: «Sinite parvulos venire ad me; talium est enim regnum coelorum.» Vixit uterque sub annum Domini 420.

Unde Beda hoc loco: «Sermocinatio Domini, ait, cum simplicibus est, quia illos sapienti coelestis secretis illustrat, quos terreni fastus ac duplicitatis nihil habere considerat. Hinc etenim dicit: Abscondisti hrec a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis,» *Matth.* xi. Hausit hoc Beda ex S. Gregorio, Hl part. *Pastor.*, admon. 12, ubi sic ait: «Cum simplicibus Deus sermocinari dicitur, quia de supernis mysteriis illorum mentes radio suæ visitationis illuminat, quos nulla umbra duplicitatis obscurat.» Igitur «simplices» hic vocantur recti, ut habent Hebraea, et justi, quia hi simplices sunt in agendo et loquendo, cum pravi et peccatores sæpe sint duplices et ficti, aliud ore dicentes, aliud corde cogitantes, aliud opere agentes.

Alium sensum affert Lyranus et Dionysius, ut *hæc ejus* referatur ad illusorem, *q. d.* Illusor solet sermocinari cum simplice, ut eum decipiat: non cum astuto, qui novit ejus[^]iolos. Nam, ut ait Nazianzenus, «parum cauta est simplicitas. Minime enim is suspicatur improbitatem, cujus animus ab improbitate liber est ac purus.» Et S. Ambrosius, lib. Ili *Offic.* X, loquens de Gabaonitis, qui fefellerunt Josué: «Josué, ait, cito credidii, adeo sancta erat illis temporibus fides, ut fallere aliquos posse non crederetur. Quis hoc reprehendat in Sanctis, qui cæteros de suo affectu aestimant? et quia ipsis amica est veritas, mentiri neminem putant; fallere quid sit ignorant; libenter credunt quod ipsi sunt, nec possunt suspectum habere quod non sunt.» Verum prior expositio communis est et genuina, ut vi *ejus* respiciat Deum, non illusorem.

Vot. ij. 33. Egestas a Domino in domo impii: iiabit acvla autem justorum BENEDICENTUR, — id est bonis affluent. *Primo*, temporalibus: hrec enim, uti Judicis promisit Deus, *Levit.* xxvi, *Deuter.* xxviii et alibi, sic et reipsa præstitit; impiis vero uti minatus est egestatem, sic et reipsa inflixit. Ita Lyranus, Cajetanus, Jansenius et alii. Sic ctiamnum meretrices, quantascumque a suis amatoribus opes emungant et corrogent, semper lamen sunt pauperes. Sic et mechanici, et mercatores, qui per fraudes et injustitias se ditare satagunt, depauperantur. Idem videre est in furibus, pæredonibus, similisque farinæ hominibus.

Secundo, spiritalibus, puta dotibus gratiæ ei virtutibus in hac vita, ac dotibus gloriæ in futura. Ita Beda et Hugo. Id semper verum: esto enim nuncsrepe pii egestate temporali premantur, spiritalibus tamen opibus abundant. Vice versa esto impii temporalibus abundant, in summa tamen spiritalium bonorum egestate degunt. Causam addit dicens: «A Domino,» *q. d.* Ideo pii sunt divites, impii pauperes, quia Deus piis, nipote amicis et filiis, benedicit, id est benefacit (Dei enim dicere est efficax, idcoque idem quod facere); impiis vero, utpote inimicis, maledicit et malefacit, eosque bonis privat, punit et castigat. Unde Hebrei habent, *maledictio Dei in domibus impiorum; domui autem justorum benedicet*; Septuaginta, *exsecratio Dei in domibus impiorum; tuguria autem justorum benedicuntur*.

Est hrec secunda ratio, qua probat id quod dixit vers. 31: «Ne temuleris hominem injustum, nec imiteris vias ejus.» *Prima* enim ratio fuit vers. 32: «Quia abominatio Domini est omnis illusor (Hebraice *perversus*), et cum simplicibus (Hebraice *cum rectis*) sermocinatio ejus.» *Secunda* priori connexa est hic, quod Deus pios abundantia præmict, impios egestate puniat. Porro Auctor *Catena Grac.*, vertente nostro Peltano, sic habet, *in impiorum domibus moratur Domini maledictio, justorum autem casa benedictione cumulantur. Quod* Olympiodorus ibid, sic explicat: «Res impiorum, ait, etsi splendidæ magnificæque hominibus videantur, apud Deum tamen sunt viles et execrabiles. Contra vero res justorum, licet abjectæ et tenues cernantur, divina tamen benedictione copiose locupletantur. Sublimiori autem sensu per domum intelligentes animæ facultates designantur, per casas vero vel stabula præscenles et concupiscentes ejusdem vires; in illis enim brutæ rationisque exsortes perturbationes et animi passionibus grassantur laleque dominantur.» Et Basilii ibidem: «Domus impii, quæ tugurio vel casæ, quasi hominum domicilium, antepositur, præstantiorque habetur, sortitur maledictionem: justorum autem stabulum, quod domui, vel alijumentorum receptaculum, postponitur, viliusque censetur, benedictione impletur; mystice vero, justorum casæ vel stabula accipi possunt pro externis illorum actionibus, domus autem pro contemplatrice animæ virtute. Aut casæ vel stabula sunt rudes, qui ad justos tanquam ad bonarum disciplinarum officinas adducuntur; domus vero, discipuli jam perfecti et eruditi. Quod si justorum casa benedicuntur, inulto magis illorum domus divina benedictione locupletantur. Et hrec quidem apud eos, qui pietati et religioni dediti sunt, ita habent; apud impios autem contraria obtinent.» Et alius anonymus ibidem: «Immundorum spirituum diversæ sunt domus; una namque eorum domus sunt superbi, alia corumdein domus sunt omnes invidi, alia itidem omnes foedis voluptatibus mancipati, alia rursus

omnes ambitiosi, alia tandem omnes hypocrite; et in omnibus hisce domibus sterna sævit punitio. Cas® autem justorum sunt Sanctorum mansiones, quæ Dei benedictione affatim cumulantur. w Hæc Patres in *Catena Græcorum*.

W.-i M. 31. Ipse delidet illusores (Hebraice, *deridebit derisores*), et mansuetis dabit gratum. — Tertia est hæc ratio, g. *d.* Noli imitari vias illusorum, id est impiorum, qui pios derident, cosque fraude et injustitia quasi ludendo divexant, quia Deus eos vicissim deridebit, juxta id quod dixit cap. i, vers. 26 : « Ego quoque in intentu vestro ridebo et subsannabo; » idcoque eos hominibus et dæmonibus ridendos exhibebit. Hæc est enim justa lex talionis, ut Deus illusoribus illudat. Derisisti alium, derideberis ab alio. Fraudasti proximum, 'raudaberis a proximo. Rapuisti terrena, vana et caduca, privaberis coelestibus, veris et solidis, ac iepeetiam terrenis, a Jus, enim, inquit Cassiodorus, lib. V *epist.*, exigit sagittas fraudis redire in dolosum verticem sagittantis. » Quocirca apposite S. Augustinus in *Psal.* cxxn : « Ferto, inquit, insultantem, et ridebis postea gementem. » Simili modo animalia generosa non ferunt derisores. Plinius, et ex eo Pierius, *Hieroglyph*, lib. I, cap. x, docet Iconem febris correptum, etiamsi ad furorem exæstnet, simiæ pastione liberan : tanta enim indignatione simiam fert leo, ut nullum animal avidius perdere desideret. Causa est, animalis ridiculi petulantia, leonem indignissimis modis exagitantis. Nam simul ac vel ex arbore aliqua, vel ex tuto latentique loconacta fuerit occasionem in leonem insiliendi, pro magno habe! negotio caudæ ejus se applicare, natibusque afligere, atque ita quibuscumque potest modis regi suo illudere: quod cum impatienter ferat leo, impotenter admodum in hujusmodi animal efferascit.

Porro Septuaginta vertunt, *Dominus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*. Et recte, quia illusores sunt superbi, et mansueti sunt humiles. Septuaginta sequitur et citat S. Petrus, *epist.* I, cap. V, vers. 5, et S. Jacobus, cap. iv, G, ubi fuse hunc locum explicui, quare plura hic non addam, nec actum agam. Denique Syrus vertit, *ipse illusores deturbabit et perdet* (Chaldæus, *propellet*), *et in sapientes misericors erit* (1). R. Levi sic explicat, g. *d.* * Deus efficit ut, qui costeros ludibrio habent ac sannis excipiunt, a cæteris derideantur, cum in exitium ruent; humilibus autem, qui cæteros honore prosequuntur et colunt, seipsosque demittunt, gratiam benevolentiamque apud mortales conciliabit. »

15. 35. Gloriam sapientes possidebunt : stultorum exaltatio (ita lege cum Romanis, Græcis et Hebraeis; uod *exsultatio*, ut aliqui legunt), ignominia.

(1) Vulgatu* cum Alexandrinis on neglexit. Quæ particula k i. membrorum antithesis coæquationcin significait, quini hæc Bint (conf. *Thren.* ni, 8i), M evi* itlMioribiu (*pie illudit, cl9 id eçl ai, ex alia varie* mam iis dot gratiam*.

— Est hæc quarta ratio, cur imitando? sint vtæ piorum, non impiorum, g. *d.* Sapientes et pii acquirunt gloriam præsentem ctæternam, tum apud Deum et Angelos, tum apud homines; stultorum autem, id est impiorum, modica exaltatio et gloria vertetur in ignominiam præsentem et æternanj in gehenna.

Noster in Hebreo legisse videtur OTIO *nuiront* id est *exaltatio*, *celsitudo* : jam legunt OHO merini, id est *exaltans*, q. *d.* Stultorum quisque exaltat ignominiam, hoc est, impius quantumcumque ni* tatur ad alta, tamen altissim® et maxim® ignominia se exponit. Quo enim altius ascendit, eo profundius cadet, juxta illud Claudiani :

Tollantur in altum, ut lapsu graviore ruant.

Unde Septuaginta vertunt, *gloriam sapientes hrcreditabunt, at impii exaltabunt ignominiam*; S. Hieronymus, *Apolog. contra Rufinum*, legit : *Impii exaltant contumeliam*; Chaldæus, *stulti suscipient tribulationem*; Syrus, *hæreditabunt dolorem*; Pagninus, *at stultus exaltat quod est ignominiosum*; Tigurina, *sapientes gloriam, stulti autem ignominiam, dum evehuntur, hareditate acquirunt*; Vatablus, *gloriam sapientes jure hæreditario assequenlur, et unusquisque stultorum sustinet ignominiam, id est*, inquit, *stulti afficiuntur ignominia*; Aben-Ezra, *maledictio, id est egestas in domo impii a Deo*, etc. *Ipse derisores per interpretem alloquetur* (id est *deridebit*), *mansuetis* (id est *iis qui, quod sannis excepti derisique sint, abjecti videantur*), *dabit gratiam*. *Gloriam sapientes hærcditabunt, stulti elevant extolluntque ludibrium^vci stulti extollunt et honore prosequuntur virum ignominiosum*; R. Levi, j>robrum stultos suscipit et evehit (2).

Pro *possidebunt* Hebraice esi ibnj* *iinchalu*, id est hærcditabunt, sive hæreditario quasi jurc possidebunt, q. *d.* Ex adolescenti® piis studiis atque laboribus devolvitur in viros sapientes et ætata provectos, tanquam prioris ætutis fructus et hæreditas, honor et gloria : sicut enim vitii individuus comes et assecla est probrum et dedecus, sic vicissim virtutis assiduus et fidus achates est honor et decus. Ex adverso impiorum *exaltatio*, id est possessio separata, hæreditas, pars illis peculiariter attributa, est *ignominia*. Opponitur enim *exaltatio* possessioni; Hebraice enim in *rum* in *hiphil*, id est exaltare, idem est quod exaltando vel levando separare sibi et secernere aliquid peculiare quod in possessionem suam cadat. Sic de Davide dicit Deus, *Psal.* lxxxxyiii. 20 : « Exaltavi electum de plebe mea; » Chaldæus : « Secrevi juvenem de populo. » Fuit enim David quasi peculium et cimelium Dei. Unde de eo ait *Eccli.* cap. XLvn, vers. 2 : « Quasi adeps separatus a carne, sic David a filiis Israel. » *Exaltatio* ergo idem est

(2);Matirer, *et. sed guicumque Stultus est, aufert iqno* miniam*. Ewahl, *sttdtos flattai ignominia*, id est faniat, iufamac, lamosos reddit ignominia. Quæ non inelegani sed audacior ialerpruuuo videtur,

quod gloria, q. <l. Gloria < st propria dos et laus
piorHin. Si dicas : Etiam impii subinde exaltan-
tur st adipiscuntur gloriam; respondet, gloriam
hanc non tam esse gloriam, quain ignominiam,
tum quia impium non decet gloria, nec eum de-
corat, sed dedecorat : impius enim in gloria, est
idem quod simia in purpura; tum quia gloria
hæc mox vertenda est in ignominiam. Et sic li-
quet antithesis posterioris hemistichii cum priore.
Veritas hujus sententi® patet in Joseph, Aman,
Mardocheo, Saule, Davide, etc.

Secundo, R. Levi : Stulli, inquit, exaltabunt ig-
nominiam, id est alta et magna erit eorum igno-
minia, qua ob suam vecordiam notabuntur, ut
propter eam amandentur, abiganturque ab illa
sede in qua omnibus noti clarique erant. *Tertio*,
Impii exaltant, id est attollunt, et quasi ingens
onus levant, ut capiti suo imponant gloriam mox
vertendam in ignominiam, quod ipsorum elatas
cervices gravabit et deprimet usque ad terram,
imo usque ad abyssum et infernum. Igitur glo-
riam sapientes possidebunt, utpote quorum Deus
pater est, quorum fratres Angeli sunt, quorum
occupatio nobilissima est, scilicet sapere et servire
Deo : quos Deus ut charissimos filio* am it, B. Vir-
go ut natos pulcherrimos diligit, S. Ecclesia ut
pretiosissimas gemmas, quibus illustris et splen-
dida procedit, cordi habet.

Esto ergo quod pii in hac vita saepe apud mun-
danos sint inglorii et inhonorati, impii vero glo-
riosi et honorati ; tamen apud viros sapientes, qui
norunt rcsjuxta suum cujusque pretium (estimare,

pii sunt gloriosi, impii inglorii, prfpserim quia
pii honore* recusant et fugiunt. Nam, ut ait Aris-
toteles, ■ magna dignitas est non uti honoribus
sed efficere ut iis dignus sis. » Et S. Chrysosto-
mus, homil. 1 in I ad *Corinth.* : « Altus, ait, est qui
nullis indiget, sed omnia despicit, et aseipso habet
magnitudinem.» Quocirca talem donabit Deus glo-
ria aeterna, imo in illa extollet et cæteris alborem
faciet. Causam dat auctor *Catena tîrrtr.* : « Deus,
ait, quatenus est ipsamet justitia per essentiam,
ob-istit injustis; quatenus autem prima veritas,
mendacibus et falsis; quatenus su ■■■■ e raansuo-
tus et humilis est, obsistit <uperbis,» recipit v.-ro
et amplectitur humile*; quatenus sapientia est,
stultos abominatur, sapientes honorate! glorificat.

Quocirca S. Gregorius, lib. 1, «puh 5, loqueas de
se vitam monasticam ante Pontificatum agente :
a Nihil, ait, in hoc mundo appel-ns, nil pertime-
scens, videbar mihi in quodam rerum vertice
star.-, ita ut in me pene impletum crederem illud
Isuæ Lviii (Sustollam te super altitudinem terrae.
Supr eniin altitudinem terne sustollitur, qui et
ipsa, quæ alta et gloriosa presentis videntur sæ-
culi, per m< ntis despectum calcit. » EtS. Cypria-
nus, *De Orat. Dominic.* : « Qui renuntiavit j mi spe-
culo, major est honoribu* ejus et regno; et ideo
qui se Deo et Christo dedicat, non terrena, sed o e-
stia regna desiderat. » Sic Moses gloriosior fuit
l'haraone, cujus gloria mersa est in mari Rubro;
Elias Achaborege, Eliseus Joramo, Joannes Bap-
tista Herode, S. Athanasius Constantino, S. Ambro-
sius Theodosio, S. Rasilius Juliano.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

*Percit discipulum hortati et incitare ad studium sapientia et virtutis tum suo exemplo, tum sapientia
commoda recensendo. Secundo, vers. 14, docci viam impiorum quasi tenebrosam declinandoli, justmm
vero viam quasi splendentem capessendam. Tertio, vers. 23, agit de custodia cordis, oris, oculorum et
gressuum.*

1. Audite, filii, disciplinam patris, et attendite ut sciatis prudentiam. 2. Donum bonum
tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis. 3. Nam et ego filius fui patris mei, tenel-
lus, et unigenitus coram matre mea : 4. et docebat me, atque dicebat : Suscipiat verba
mea cor tuum, custodi præcepta mea, et vives. 5. Posside sapientiam, posside pruden-
tiam : ne obliviscaris, neque declines a verbis oris mei. G. Ne dimittas eam, et custodiet
te : dilige eam, et conservabit te. 7. Principium sapienliæ, posside sapientiam, et in omni
possessione tua, acquire prudentiam : 8. arripe illam, et exaltabit te : glorificaberis ab ea,
cum eam fueris amplexatus, 9. dabit capiti tuo augmenta gratiarum, et corona inclyta
proteget te. 10. Alidi, fili mi, et suscipe verba mea, ut multiplicentur tibi anni vit®.
11. Viam sapientia! monstrabo tibi, ducam te per semitas æquitalis : 12. quas cum ingres-
sus fueris, non arctabuntur gressus tui, et currens non habebis offendiculum. 13. Tene
disciplinam, ne dimittas eam : custodi illam, quia ipsa est vita tua. 14. Ne delecteris in

semitis impiorum, nec tibi placeat malorum via. 15. Fuge ab ea, nec transeas per illam : declina, et desere eam. 16. Non enim dormiunt nisi malefecerint : et rapitur somnus ab eis nisi supplantaverint; 17. comedunt panem impietatis, et vinum iniquitatis bibunt. 18. Justorum autem semita, quasi lux splendens, procedit et crescit usque ad perfectam diem. 19. Via impiorum tenebrosa ; nesciunt ubi corruant. 20. Fili mi, ausculta sermonee meos, et ad eloquia mea inclina aurem tuam. 21. Ne recedant ab oculis tuis, custodi ea in medio cordis tui : 22. vita enim sunt invenientibus ea, et universa carni sanitas. 23. Omni custodia serva cor tuum, quia ex ipso vita procedit. 24. Remove a te os pravum, et detrahentia labia sint procul a te. 25. Oculi tui recta videant, et palpebra tuæ præcedant gressus tuos. 26. Dirige semitam pedibus tuis, et omnes viæ tuæ stabilientur. 27. Ne declines ad dexteram, neque ad sinistram : averte pedem tuum a malo, vias enim , quæ a dextris sunt, novit Dominus : perversæ vero sunt quæ a sinistris sunt. Ipse autem rectos faciet cursus tuos, itinera autem tua in pace producet.

PIUMA PARS CAPITIS.

V<n.i. 1. Audite, filii, disciplinam patris (Vatablus, *castigationem paternam*), et attendite (attento et intento animo hæc mea dogmata excipite), ut sciatis prudentiam. — Hebraice, *ut sciatis intelligentiam*; Septuaginta, *ut sciatis cogitationem*; Aquila, *intellectum* : ut scilicet prudentiæ dictamina de virtute probisque moribus in opus conferatis et reipsa exsequamini. « Disciplinam, » Hebraice *musar*, id est castigationem, eruditionem, disciplinam, qua puerorum levitas castigatur et coercetur. Unde Septuaginta vertunt, «xsuoar», -ζ'ι-Ji;, «aifii», id est, *audite, pueri, puerilem instructionem*. Quocirca quia hæc disciplina pueris et grandævis cupiditates suas moro puerorum sequentibus (« parvi enim refert an ætalo an moribus puer sis, » ait Philosophus) molesta est, hinc identidem illos ad eam amplectendam hortatur, proponendo eis fructus et commoda. « Patris, n id est mei ipsius, qui hic me gero ut pater filios suos severe, sed vere et probe instituens. Salomonem hic loqui patet ex eo quod subdit : « Nam et ego filius fui patris mei. » .Minus recte ergo Hugo, Beda et alii censent hæc esse verba Dei.

Sensus est, *q. d.* O filii, o discipuli, audite meam disciplinam do moribus castigandis et ad virtutis normam efformandis, quæ carni quidem onerosa et ingrata accidit, sed spiritui utilis est et necessaria; ideoque a me quasi patre vestro paterno affectu et amore vobis traditur, ut vos non tam meos quam sapienti® filios efficiam, ut scilicet faciatis prudentiam : prudentia enim non tam in audiendo, quam in agendo et audita faciendo consistit : « Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur, » Hom. n, 13. Audite ergo me qui, Deo iubente, hæc edico et quasi os divinum Dei jussa proloquor.

im i. 2. Donum bonum tribuam vobis, legem meam ne dirilinquatis.—Sic et Septuaginta. Verum Vatablus et Pagninus vertunt, *doctrinam enim bonam*

propono vobis, legem meam ne relinquit; Calatinus, lib. II *De Arcan, fidei*, cap. v : « Documentum bonum dedi vobis, » id est legem, inquit, nam non est bonum nisi lex; R. Levi : a Possessionem bonam dedi vobis.» Hebr. enim npi *lecach*, a rad. npb *lacach*, id est accepit, proprie est res accepta vel accipienda, puta donum quod accipitur ; et quia inter dona primas obtinet lex et doctrina, hinc passim pro ea sumitur, *fionwn* ergo *bonum* est doctrina legis divina; jam tradita, et deinceps tradenda, qua; tanquam eximium donum et bonum neutiquam est derelinquenda. Quocirca « diis, parentibus et praeceptoribus reddi æquale nequit, » ait Aristoteles, quia scilicet parentes naturam, cæteri doctrinam contulerunt. Pro *tribuam* Hebr. est 'Dæ *riattati*, id est dedi, tradidi ; sed llebræi praeteritum crebro sumunt pro quolibet tempore. *Nattati* ergo idem est quod dedi, do et dabo, *q. d.* Si leges et monita mea suscipiatis, ruminetis et opere perficiatis, sentietis quantum illa sint donum, quantum sapientia; contineant, quantos fructus pariant.

3 et 4. Nasi et ego filius fui patris mei (1), te- v*rt. i
NELLUS, ET UNIGENITUS CORAM MATRE MEA : ET DOCE- eU'

dat me, atque dicebat. — Hebraice, *tener et unicus ad faciem matris meae*; Septuaginta, *dilectus in facie malris meæ*. Hebraea ad 'JS|? *lipline*, id est in facie vel ad faciem, in margine habent 'oab *Hbne*, id est in filiis, et ita legendum vult Galatinus, lib. II, cap. v, *q. d.* Fui unicus in filiis, vel inter filios matris meæ. «Et docebat me,» non mater, hebr. enim est verbum masculinum >m> *ioreni*, id est docebat me vir, puta pater meus; sed sub patro per syllepsin intellige et matrem. Unde Septuaginta vertunt, *qui* (pater et mater) *ducebant it docebant me*; Aquila, *illuminabant me*; Chaldæus, *et docebant me; et dixit mihi Dominus*.

(i) Cum videlicet carissimus fui patri meo. Alii, imm ei ego filius, id est discipulus scii, docilis, *fui pain's mei*.

Moraliter, S. Ambrosius, in cap. i *S. Luca*, docci proprium essa eorum qui nobili genere nati eunt, pietatem pariter cum sanguine ducere, ut appareat in cis « transmissa immaculate puritatis hæreditas. Sic Isaac a parentibus nobilitatem pietatis accepit, quam posteris dereliquit. » In virtutibus et vitiis certa est hæreditas, ait Chrysostoinus, serra. 111 : a Parentis vitium (iliorum exitium. Numquid non in semine tota arbor? vitium ergo seminis vitium est totius arboris. » Contra arguit S. Paulus : a Si delibatio sancta est, et massa; et si radix sancta, et rami, o id est, ut explicat Theophylactus, certa res est ut massa similis fermento evadat, rami radici, filii parentibus, Rom. cap. X.

Sihmon Quæritur hic primo quo sensu et qua de causa Salomon vocetur *p *rach*, id est tener vel *tenellus*?

CM»' Respondeo primo, eo quod ætatis esset parvee et tenerte, *q. d.* Pater meus David, rex sapiens et sancpISj nie Salomonem a teneris instruxit, docuitque sapientiam, puta Deum timere et colere. Igitur et vos, o parentes, vestros filios a puero instruite, eosque docete timorem Dei; aevos, o filii, eundem a puero imbibite et discite sapere. Ita Lyranus, Cajctanus et alii. Addit Cajetanus et alii nonnulli Salomonem fuisse puerum moriente Davide patre, *q. d.* Patrem meum Davidem non nisi tener et junior audivi et attigi : obiit enim antequam adolescerem, et tamen præcepta, quæ mihi puero instillavit, grandævus relineo. Hoc enim magnæ est virtutis : sæpe enim pueri demortuo patre, cujus disciplina coercebantur, sapientiam abjiciunt, seque dant suis cupidinibus. Favet S. Hieronymus, epist. *ad Vitalem*, ubi asserit Salomonem genuisse Roboam anno ætatis undecimo, et empisse regnare duodecimo. Ergo jam tunc vita functus erat David pater. Et S. Ignatius, epist. 8 *ad Magnesian.*, ubi ait Salomonem peregissee iudicium meretricum cum adhuc esset puer. Verum contrarium longe verius est, scilicet Salomonem empisse regnare sub annum retatis vigesimum, ac proinde viginti fero annis convixisse patri, ab coque eruditum, uti ex Abulensi, Pineda, Saliano, imo ex ipsa S. Scriptura ostendi *Ecli. xtvn*, sub initium. Porro Davidem non tantum in vita, sed et in morte acria dedisse Salomoni monita sapientire et salutis, patet 111 *Rcg. n, I.*

Becnndo. *Secundo*, alii Salomonem censent vocari *tenellum*. id est tenere in deliciis nutritum. Unde Chaldeus vertit, *filius fui patris mei delicatus*, *q. d.* Esto in deliciis regiis fuerim educatus, tamen sapientire et virtuti studui. Magna enim lis est virtuti cum voluptate, reque ac castitati cum pulchritudine, juxta illud :

Lis est cum forma magna pudicitiae.

Tritio. *Tertio*, alii « tenellum » exponunt rudem, inexpertum, indoctum. « Nihil enim, ait Reda, magis ad spem percipiendæ sapientire mentes erigit, quam cum cos, quos in sapientia jam clarere mi-

ramur, aliquando parvulos et Indoctos fuisse meminimus. n Hoc sensu ait David, II *Reg. in*, 39 : « Ego adhuc delicatus et unctus rex, » id est tener, insuetus labori longioris gubernationis. Et Roboam vocatur « rudis et corde pavido; » Hebraice, *puer et tener corde*, II *Paral. Xin*, 7.

Quarto, Pineda per teneritudinem hanc accipit «jauto, educationem teneram, plenam curre ac sollicitudinis. Ita ipse lib. III *De Rebus Salomon*, cap. tv. Adde teneram et delicatam corporis complexionem. Fuit enim Salomon delicato et optimo corporis temperamento, indeque docilis et capax sapientire. Nam, ut ait Aristoteles, lib. II *De Anima, textu* 49: « Duri carne secundum intellectum sunt inepti ; molles vero, » id est teneri, o bene apti.»

Quinto, recte a tenellum » interpreteris mollem, Q ioto. flexilem , ductilem , docilem, sicut cera mollis, quæ cito potest informari, ait Ungo. Talis enim fuit Salomon, turn ob bonum animum et indolem, quam a Deo sortitum se dicit *Sapient*, cap. vin, 19, tum ob formationem Davidis, tum ob exercitationem et studium sapientire, ideoque ad ejus culmen cito pervenit. Sunt enim ex adverso quidam pueri ita nature durre, refractario», hebetis, indocilis, ut nihil addiscere velint aut possint, ut parentes et magistri in iis docendis oleum et operam perdere videantur. Unde Septuaginta vertunt, *filius enim ego fui patri obediens*. Huc facit illud Poete :

Dum tener est rutus, generosos mstnie mores.

Hinc et B. Antiochus, hom. *De Obedientia*, legit : « Filius fui et ego patri obediens, et (ideoque) dilectus in conspectu matris mere; » matres enim diligunt filios obedientes.

Hinc S. Rasilius in *Regulis fusius explicatis*, in- Apnero terrog. 15, sapienter docet parentes et magistros debere docere et formare pueros a teneris, cum instar cerre molles sunt, fonnamque sibi impressam facillime recipiunt et retinent. Quocirca pterosque eximios Sanctos legimus a puero coepisse operam dare sanctitati : plura eorum exempla recensui 11 *Timoth. in*, 14. Idem censuere Gentiles, ut Plato, lib. VI *De Legibus*, Aristoteles apud Laertium, lib. V, cap. i, ubi asserit pueros doctos ab indoctis differre, sicut vivi differunt a mortuis. Rursum, visum lumen accipere a circumfuso aere, Gnomi», animum autem a disciplinis. Cleanthes apud Laertium, libro VI, cap. vi, ait pueros et homines imperitos sola forma differre a bestiis. Demades apud Antonium in *Melissa*, part. I, serin. 50, asserit doctos ab indoctis tantum differre, quantum deos ab hominibus. Præclare Seneca, *epist.* 69 : « Ut dii immortales, ait, nullam didicere virtutem, cum omni editi, et pars nature eorum est esse bonos, ita quidam juvenes egregiam sorliti indolem, in ea quæ tradi solent perveniunt sine longo magisterio, et honesta complectuntur cum primum audiunt.» Præclarius S. Bernardus, tract. *De Ordine vita.*, sive de doctrina puerorum, post medium :

« Pueri, ait, n puritate dicti sunt, et decet ut regnet in eis simplicitas, et innocentia, ct puritas, hoc est virginitas, cum his crescant, ct in his perseverent, ut mereantur sequi Agnum quocumque ierit. » Idem, serm. 3 *De Epiphun.* : « Pueris, ait, simplicitas naturalis, et cognata virginibus verecundia est. »

Sitomco Quariter *secundo*, quo sensu ct qua de causa
tuiwV* ^o,non n unigenitus?» Scriptura enim contrarium videtur dicere. Nam, I *Parat*, cap. 111, vers. 5, printer Salomonem numerat lres alios Davidis ex Bcthsabeo filios, scilicet Simmaa, Sobab et Natimi. Dicendum breviter, inquit noster Sallianus, tom. III *Annal*, anno mundi 2989, num. 3, probabile videri Simmaa, ct Sobab et Nathan filios fuisse Bethsabce ex Urla, priore marito. Ila censent Abulensis, In cap. m, vers. 1 *Parai*. Lyranus ct Vatablus, Tornicllus loco citalo, Hugo Cardinalis in cap. v ll *llegum*, nec displicet Salmerón!, tract. 28, in tom. III. Probatur autem, quia, si David mullos ex Belhsabec liberos suscepisset, cum primus eorum, omisso parvulo innominato qui ex adulterio natus est, fuerit Salomon, tam natura ordine, ut constai ex ll *Peg*. xir, vers. 11, quam regire successionis dignitate, primus utique nominatus fuisset in filiis Bcthsabeo, non postremus. Ordinem enim nativitatis a Scriptura servari ex utroque loco ll *lleg*. 111, 2 et l *Paral*. m, 1, in quo numerantur filii Davidis, intelligi potest : utrobique enim Amnon tanquam primogenitus primus censetur, tum Daniel siveChcleab, tertius Absalom, et ita deinceps. Cum ergo lres illi priore loco nominentur, priores nati fuerunt: non ex Davide, qui ex Belhsabec primum suscepit infantulum illum innominatum, tum Salomonem : ergo ex Uria, cujus filios propterea David adoptione fecit suos, quod sic reparabat injuriam factam patri. Cum enim ejus uxore corrupta lilium ei SDngero studuisset ignaro, ipse scien> prudensq^v ejus filios sibi per adoptionem attribuit; reparavit ct factam liliis Injuriam, quibus patrem sustulisset, dando illis pro privato homine parentem regem. Denique sic plurimum dilecte Bcthsâbee gratificabatur, cujus Salomon dicitur « unigenitus. »

R ip. I'robabilioi nihilominus est sententia, lres ðl-
tafaUw. ct insuper Salomonem, a Davide cl Belhsabcc genitos fuisse. Clarissima est enim Seriplurre id affirmantis rallo, l *Paral*, m. 3 : « Porro in Jerusalem, ad, nati sunt ci, *Davidi scilicet*, filii, Simmaa, et Sobab, ct Natlñn, ct Salomon, <piatuor de Bcthsabee filia Animici, n Quomodo nati sunt Davidi quatuor, sí lres eorum nati Mint Ire? magna profecto vocum abusio admitteretur, si pro uno, qui natus esset revera Davidi, quatuor ci nati diwrcntur. Helenia igitur simplici significatione verborum, neo violenta interpretatione obscurata, dicendi sunt omnes filii Davidis naturales, ab coque geniti. Deinde si Nathan non luit veru« Davidi» filius, sed adoptivus, verus autem

Urte, non recte utique n D. Luca per ipsum Nathan generntioChristi ad Davidom duceretur, quippe qui Davidis non fuerit, sed Urte. Hanc sententiam probant quioumque volunt Nathan fuisse fratrem naturalem Salomonis, quorum plurimos numerat Pineda, lib. I, cap. vin, numer. 3, et lib. VII, cap. XXVI. Eadem est enim crelerorum duorum ratio, et qui volunt natum Salomonem quadriennio post adulterium Davidis. Ejusdem sententia? sectatores sunt Theodoretus ct Procopius in l *Paral*», et ille idem Pineda, Salazar, Baynu», Arboreus, Janscnius, Cajelanus hoc loco, ac Cliotovæus in *Damascenum*, lib. IV, cap. xv, Salmeron, tract. 28, tom. III, Barradius, tom. I, lib. V, cap. ix : addunt ct Annii Philonem biblicum, et si quos alios.

IgiturSalomon vocatur *unigenitus*, hebraico *unicus*, id est unice a matre dilectus* Unde hebraico, latine ct grace non est unicus matris vel matrisure, sed *unicus coram matre sua*, id est, ut Soptuaginta vertunt, *dilectus in facie matris suce*, id est unicus per singularem amorem , curam, Bolliciludinem, perinde ac si esset solu^ et unigenitus. Significatur ergo Salomonem placidissimi et quietissimi fuisse ingenii, qui instar Jacob domi cum matre versaretur, queo ei instillabat amorem et prrecepta sapientiæ, non autem instar Esau in agris venaretur. Rursum eum matris, et vicissim matri fuisse amantissimum. *Unigenitus* ergo *coram matre sua*, id est tanquam unigenitus longo dilectissimus, non alieno, sed proprio matris lacte enutritus, semper in brachiis, in gremio, in oculis matris versatus. Unde ait ad eum mater, cap.xxxi, vers. 2 : a Quid, dilecte mi? quid, dilecta uteri mei? quid, dilecte votorum meorum?» SicPsa/. Lxxxv, 11, dicitur : « Lretclur cor meum, ut timeat nomen tuum.» Pro quo Hieronymus et Chaldæus proprio legerunt, *uni cor meum, ut timeat nomen tuum*. Quod aln ad effectum procandi et efflagitandi revocant : a Hoc unum tribue cordi meo, ut te timeat; » alii ad timoris magnitudinem ct perfectionem, « unice te timeat cor meum; » alii ad conjunctionem intimam cordis cum divino timore, « uni cor meum limoro tuo. » Sed melius *uni*, id ebl collige omnes cordis mei vires, ut te diligam ex loto corde, ex lota anima, ex lotis viribus, ut tuo timori ne dilectioni unice invigilem, nihil mihi extra te sit in cælo, et sine te mñil velim super terram, hu c una mea sit cura et sollicitudo. Sic *Psal*. xxi, 21, dicitur : « De manu canis unicam meam, n 7. d. Unius me vitre amor et sollicitudo pungit, hoc mihi solum superest, scilicet vita : hanc tu etiam ablatis creteris rebus tuere ct conserva. Sic dicit Salomon se unicum coram matre, in quo uno et oculos et animum mater deligebat, unicum amabat atque curabat; ita Pineda, lib. i De *Debus Salomon*» cap. vin. Sic *Cantic*» vi, dicitur : « Una est matris sure (id est dilecta, et) electa genitrici sure. »

Secundo, idem Pineda : «Unicus,» inquit, cum s«n<&

Pieitnr
tamen
unigeni*
tua.
Primo
J
keto*.

<pt* h.»- <|o filio regia dicitur, videtur respicere ad successionem regni, ut qui prm nullis fratribus successionem et hæreditate regni unicus sil. Sio Oenei, ssii, 2, ri *tollo filium tuum unigenitum* Septuaginta perinde existimarunt ac si diceret : «Tolle filium tuum dilectum; » S. Ambrosius, *tolle dilectum*; Symmachus, *unicum tuum*. Sed cum haberet prnterea Ismaelcm, non intelligit « unicum » genitum, sed successionem et destinationem ad genus et principatum. Sicut et ipse David exponere videtur, dicens I *Paral*, xxix, 1 : « Salomonem filium meum unum (Septuaginta, *unicum*) elegit Deus, adhuc puerum et tenellum, » quasi dicas : Quod ad regni successionem attinet, non habeo alium, qui regnandi particeps esse debeat, «rfertto, *Tertio*, noster Salazar et Franciscus Suarez. Illi mvgHü" Part* to"1, *' *Oil'II*. XXVII, disp. 2, sect. 3, *unigenitum* interpretantur primogenitum, *q.d.* Cum lilii primogeniti amore et indulgentia parentum abuti ac protervire soleant, ego tamen ita discipline me subdidi, ut starem quasi puer «coram matre mea, » ab eaque me doceri, regi, flecti et formari sinerem, illi per omnia me subjiciens et ab ejus nutu pendens. Licet enim prior Salomone filius fuerit infans ex adulterio Davidis cum Belhsabco conceptus, tamen ille illico, ut lucem vidit, expilavit, ideoque quasi non natus in computum non venit, ait ex Glossa S. Thomas, III part. *Quast.* XXVII, art. 2, ad 3.

Si objicias Salomonem non videri primogenitum Davidis ex Bellisubec, eo quod Ires ante illum filii nominentur, ipseque sit quarius et ultimus, I *Paral*, in, fi; respondeo, sepe in Scriptura recensendis filiis non servari ordinem temporis et generationis. Sic *Genes*, xi, 27, dicitur: «Thare genuit Abram, Nachor et Aran, » et tamen Aran senior fuit Àbramo; nam Abram filiam Arau in uxorem duxit.

Salomon Addunt nonnulli Salomonem fuisse filium pœdilatitai, intentile, puta genitum a Davide et Bethsabce de adulterio punitentibus, ideoque præculeris diuturnità. lectum, quasi qui pignus esset divinas reconciliationis et fructus gratiæ a Deo acceperet. Audi nostrum Lorinum in cap. i *Eccles.* vers. 1. Fortasse etiam Salomon, qui post mortem infantis ex adulterio geniti susceptus est per legitimum nutriaonium, et secuta in utroque parente pœnitentia, ideo maxime dilectus est, atque vel a matre ipsa nutritus, vel coram ipsa, cum alii extra domum et u nutritibus; ac proinde David eundem sumopere dilexit, utpote recuperata jam gratia, abfct genitum, regni successionem, ac de quo prolixetam multa Deus promiserat, et vicissim Salomon gloriabatur hoc nomine, quod David filius et esset et diceretur.

Aflfgitt- Mystico, sive allegorico, Salomon hic reprin-
Ur i'*** bClllul qui fuit teneret unigenitus Patris (eterni, ac virginis Maria* Deipari», et unico dilectus et subjectus, *Luca*, n, fil. Ita Galalmus, lib. II De Arcan. *jid.* cap. v, et lib. III, cap. xxn,

qui putat hunc esse «ensnm litteralem, sed ex dictis liquet esse mysticum. Porro Christus proprio fuit unicus Patri cedesti, quia ex eo solo genitus, quo Deus et Verbum; atque unicus matri tuu;, quia qua homo ex ea sola sine opera viri ex Spiritu Sancto conceptus : unde sicut in codis est ápiirwp, id est sinu matris : sic in terris est á-í-tw|, id est sino patre. Atque hæc fuit causa uni et singularis amoris reciproci, tum Virginis in Christum, tum Christi in Virginem main m; amor enim filiorum solet dividi in patrem et matrem, ideoque in singulos minui : at in Christo fuit indivisus et collectus amor filialis; unicus enim et totus tetendit in solam matrem, quasi ipsa sibi pater esset et mater : fuit ergo ingens et ardens. Vicissim virgo Deipara amorem suum in filium non divisit cum marito, utpote qui nihil ei contulit, sed totum sola possedit. Fuit ergo et ille magnus et eximius, quia amore materno et paterno quasi mater et pater dilexit eum, eum, inquam, quem sciebat Deum esse æque ac hominem, ideoque immenso amore redamandum. Christus ergo fuit toner corpore, quia molle optimumque habuit corporis temperamentum, indeque tenerum et flexilem animum, ideoque bene disciplinabilem, ait Calatinus, et omnis sapientiæ capacissimum. Rursum Christus dicitur tener, quia in eo fuit ineffabilis pietatis teneritudo, et in trunco humanitatis clementissima: divinitatis insertio, ac fructuosa plantatio. Ipse denique legem dedit Judæis per Moysen, Christianis per seipsum, de caque dixit : « Hoc fac, et vives, » *Luor* x.

4. Suscipiat verba mea cor tuum, custodi precepta mea, et vives. — Pagninus ad verbum Hebrea vertit, *fulciat* vel *sustentet eloquia in cor tuum* : quod Baynus per hypallagen sic explicat, </. d. Eloquia mea fulciant cor tuum tenerum et fluctuans; Septuaginta, *firmitur noster senno in tuo corde*; Chaldæus, *apprehendat* (Symmachus, *tenait*) *verba mea cor tuum*; Syrus, *rcsuLant verba mea in corde tuo*.

Sunt verba non Dei, ut vult Chaldæus et Beda, quasi alludat ad colloquium Dei cum Salomone habitum, III *Peg.* hi, 5; sed Davidis ad Salomonem, ut palet ex dictis, </. d. O fili, suscipe monita mea auribus non tantum corporis, sed et mentis, nec lanium suscipe, sed et lirina, ut nunquam excidant, nulla translatione elidantur. Solent enim puerorum phajdasia et mentes esse vagæ et fluida), ideoque quod audiunt, facile effluere et excidere sinunt. « Inquieta est ac rnobis juvenum mens, et animus semper fluctuat, » ait Aristoteles, II *Politic.* Enmare ergo eam jubet anchura constantia; constantisque amoris et timoris Dei, ut luce patris et sapientiæ documenta constanter retineat, caque contra parasitos et seductores fulciat, id est tueatur et propugnet, ne ab iis se seduci et in vitia abduci patiatur.

Custodi precepta mea, et vives, *q. d.* Si custodieris mea precepta, longævus eris tum vita u-

tnræ, tum vita grafia, tum vita gloriæ in relerum. Unde Syrus vertit, *custodi prxeepta mea et vitam et legem, sicut pupillam oculi, q. d.* Quantum amas vitam tuam, tantum ama custodiam præceptorum meorum: quantum amas animam tuam, tantum ama disciplinam meam: quantum amas et custodis pupillam oculi tui, tantum ama et custodi legem meam; quia hæc est vita, anima et pupilla oculi tui.

!>. POSSIDE SAPIENTIAM, POSSIDE PRUDENTIAM: NE OBLIVISCARIS, NEQUE DECLINES A VERBIS ORIS MEI. — Illebr. mp Aene, primo, significat *eme, compara, acquire; secundo, posside*, quia emendo acquiritur rei possessio, et quod emimus hoc possidemus. Unde Vatablus vertit, *compara sapientiam, compara intelligentiam*; Pagninus, *eme sapientiam, eme intelligentiam*. Sensus ergo est: Compara tibi sapientiam præficam, sive prudentiam et virtutem, omnium opnm pretio et omnium rerum dispendio; ipsa enim omne pretium, omnemque jacturam longe superat. At cum comparaveris, firmiter eam reline et possido, ut nullis blanditiis, promissis, minis, terroribus sinas eam tibi eripi, juxta illud cap. xxiii, vers. 23: «Veritatem eme, et noli vendere sapientiam;» omnia enim hæc spectant ad perseverantiam et constantiam in sapientia et virtute, ideoque Noster optime vertit, *posside; posside* enim per metalepsin, *primo*, idem est quod eme, acquiro, juxta illud Evæ *Genes*, cap. IV, vers. 1: a Possedi, id est acquisivi, hominem (Cain filium) per Deum. » *Secundo, posside* proprie idem est quod emendo occupa, deline, possido, 7. d. Omni studio cura ut acquiras et possideas sapientium tanquam rem summi pretii, perinde ac mercator satagit emere et possidere merces pretiosas.

Moraliter, hic disceparentes debere filiis magis providere de sapientia et virtute, quam de opibus et prædiis. Mundani faciunt contrarium, ideoque errant, et filiis pessime consulunt. Quid enim prosunt opes homini, qui nescit eis bene uti, imo cui sunt instrumenta superbire, gulre, luxuriæ? Quid hoc est aliud quam dare gladium insipienti et furenti, quo in aliorum et suam ipsius necem ruat? Unde in præposteram hanc parentum curam graviter invehitur S. Basilios, Prosper et alii.

Vtr*.*

6. Ne DIMITTAS eam, ET CUSTODIET TE: DILIGE EAM, et conservabit te. — Septuaginta, *et adinere-lit tibi; Chaldæus, et proteget te; Syrus, ut liberet te; S. Hieronymus, epist. 2 ad Nepotianum, et apprehendet te; idem in cap. xvii Ezechiel. sic legit: «Ama illam, et amplexabitur te; dilige illam, et custodiet te;» Arabicus, concupisce illam, et tutabitur te. David quasi sollicitus pater idem id'ntidem repetit, aliisque et aliis verbis inculcat litio, quasi rem summi momenti, in quo ejus felicitas omneque bonum situm sit. 7. d. Sapientiam quasi «ponsam indissolubili matrimonii vinculo tibi, 0 fili, copula, nec des ei libellum repudii,*

ut eam dimittas: ita vicissim ipsa tibi fida erit firmiterque adhærcbit, imo ab omnibus malis culpre et poena? proteget, et in omni bono conservabit te. Secus faciunt sponsæ hominum, quæ sæpe sponses deserunt, et ad adulteros transeunt; aut si in fide perstent, sponso non alunt nec custodiunt, sed ab iis aluntur et custodiuntur.

7. Principium sapientia, posside (Baynus, *possidere, et sic verti potest exllebrreo*) sapientiam; et IN OMNI POSSESSIONE TUA, ACQUIRE PRUDENTIAM. — Hæc verba in speciem videntur esse contraria et continere antithesin: possessio enim sapientia non est principium, sed finis et complementum sapientia. Quocirca Tigurina ex Hebraeo sic vertit, *ante omnem cognitionem compara sapientiam; Vatablus, principium sapientia, compara sapientiam; Syrus et Chaldæus, tuitio sapientia, compara sapientiam; Hebraea ad verbum habent, principium sapientia eme, vel posside intelligentiam.*

Igitur primo, ri posside potest accipi in actu inchoato, vel destinato, 7. d. Principium sapientia est possidere, id est comparare sapientiam, puta illam emere, illi studere, illam audire, meditari, ut sic cam acquiras et possideas, juxta illud *Sapient. vi, 18: «Initium illius (sapientia) verissima est disciplina concupiscentia, 7. d. Tunc sapere incipies, cum eam amare et prosequi, illicque vacare et studere cceperis. Sic enim se explicat subdens: «Et in omni possessione tua, acquire (hebraice est idem verbum mp Aene, quod paulo ante Noster vertit, posside) prudentiam (1), 7. d. Principium, via et modus acquirendi sapientiam et veritatem est, si omni studio, omni conatu; omni pretio, etiamsi omnes tuas opes impendere deberes, studeas eam tibi comparare. Sic ait Seneca: «Magna pars boni est velle fieri bonum. » Ita Dionysius, Jansenius. Hugo, Cajetanus ctalii. Sensus ergo est, 7. d. Principium sapientia non est arida speculatio et contemplatio sapientia, sed sapida voluntas et studiosus conatus ad sapientiam, ut scilicet timore Domini, qui etiam principium est sapientia, commoti, omni via et modo enitamur ad sapientiam acquirendam.*

Secundo, alii, 7. d. David ad Salomonem: Principium sapientia est cam mente concipere, comprehendere et possidere; inde enim fiet ut suo tempore eam opere exerceat. Tu ergo, o fili, jam nunc a teneris eam menti imprime, ut grandior et rex factus eam exsequi, ac juxta eam vivere et gubernare queas. Aut, ut Baynus: Sensus, inquit, proverbii est: Sapientia primam curam habe; et non, ut inquit ille: «Querenda pecunia primum, virtus post nummos. » Et in omni possessione acquire prudentiam, » ut nihil vel possidere velis, vel discere quod a prudentia fuerit alienum. Aut, ut idem, 7. d. In principio sapientia posside et disce sapientiam ab aliis, juxta illud

(1) Sen, omnium facultatum tuarum pretto compara fructe/ligentiam. Hic est utriusque membri genuinus sensus.

Jacobi i : « Sit autem omnis homo velox ad audiendum. » El postea eris magis idoneus, ut res omnes cum intelligentia et prudenter trades et tuopte ingenio intelligentiam augebis.

Tertio, noster Salazar sic exponit, « posside » vel eme « sapientiam, » hoc est, conjugio tibi copula sapientiam. Olim enim nuptiæ flebant coemptione, qua sponsus sponsam cum parentibus certo pretio coemebat, uti Osee emit Gomer, cap. in, vers. 2 : « Fodi, inquit, id est emi, eam mihi quindecim argenteis. » Jam conjugio copula, id est arduissime tibi adstringe sapientiam et virtutem, ut ab ea divelli te non sinas. Unde S. Augustinus hoc spiritale conjugium repræsentatum in connubio Ad® cum Eva censet lib. II De *Gen. contra Manich.* cap. xin; de illo enim dictum est Gen. n : « Hoc nunc os de ossibus meis, et caro de carne mea. Os de ossibus ait, fortasse propter fortitudinem, et caro de carne propter temperantiam. Il® namque du® virtutes ad inferiorem animi partem, quam prudentia rationalis regit, docentur pertinere. »

Quarto, pro *principium* hebraice est JTOXI *rescit*, græce quod tam summam, caput, principatum, quam principium significat, *q. d.* Principatus sapienti® situs est in possessione sapienti® : primas in sapientia tenebis, si cures ut eam possideas; summa perfectio et complementum sapienti® consistit in ejus possessione.

Quinto, *q. d.* Sapientia et virtus sita est non in ejus lectione, auditione, speculatione, sed in ejusdem occupatione et possessione; si ergo eam *carperis* possidere, habes principium sapienti® : si in possessione ejus progressus fueris, eamque dilataveris, quantum in possessione, tantum quoque in sapientia progredieris : si eam plane possederis, habebis pariter plenam et perfectam sapientiam; porro, hæc possessio sila est in usu et praxi sapientia*, sive virtutis. Is enim habet et possidet virtutem, qui eam exercet, ac ea utitur: virtus enim sita est in ejus usu, praxi et exercitio.

Summa, sensus est, *q. d.* Virtus non consistit in ejus cognitione vel speculatione, sed in ejus exercitio et praxi : quantum enim eam exercueris, tantum ejus possidebis. Simili phrasi quis dicat : Principium opulenti® est possidere opes. Principium honoris est possidere honores. Sic ergo h®c sententia consentit, et in re eadem est cum illa cap. i, vers. 7 : « Timor Domini principium sapienti®, » quia timor Dei instigat ut compares et possideas sapientiam, id est virtutem. Quare initium timoris est profectus sapienti® et virtutis; profectus timoris est initium sapienti® et virtutis; complementum timoris est complementum sapienti® et virtutis. Vide dicta cap. i, vers. 7.

Denique Hebræa ad verbum sic habent, *principium chochma*, id est *sapientiæ*, *eme*, vel *possidebina*, id est *intelligentiam* vel *prudentiam*; et sic leguunt aliqui codices Latin® Vulgat® editionis

manuscripti, quod sic exponas : Si vis adipisci veram sapientiam, non speculativam, sed practican!, compara tibi prudentiam agendorum; hæc enim est vera, imo ipsissima sapientia, quam hic deprædico. Hic sensus æque ac primus, quartus et quintus pr® caeteris videntur litterales et genuini.

Tropologice Baynus, *q. d.* Priusquam studio sapienti® indulgas et contemplationi, da operam ut sapientiam illam, qu® in moribus et intelligentiæ vit® consistit, acquiras : Martha enim ducit ad Mariam, vita activa ad contemplativam. Qui enim illico inire volunt contemplativam, ante sedatas passiones per labores vil® activa; perinde faciunt ut qui Rhetoricam discere volunt non præmissa Grammatica; unde S. Sabas : « Sicut, inquit, tlos fructum antecedit, ita vita cœnobitica anachorclitica. » Ita refert Cyrillus in Vita S. Joannis Silentarii.

Anagogice Lyranus : Principium, inquit, sapienti® possidendo; in patria cadesti est possessio sapienti® in via, puta in hac vita.

Symbolice aliqui, *q. d.* Principium sapientiæ est possidere vel comparare sapientiam, id est doctorem sapienti® et magistrum, qui te erudiat et doceat, sine quo nunquam sapienti® sive virtutis et perfectionis peritus evades : ars enim hæc sublimis et divina sine doctore non discitur.

8. Arripe illam, et exaltabit te : glorificase- ver*. **RIS AB EA, CUM EAM FLERIS AMPLEXATCS, — id est** cum eam intra ulnas tuas et gremium strictiore tenebis complexu, ait S. Hieronymus in *Eccli.* cap. in. Pro *arripe illam* Hebraice est nSo'JO *sal-scleha*, quod proprie significat : Sterne illi viam, aggesto aggere sive terra; cumulo viam illi eleva et complana, eleva et exalta illam; inde enim HT713 *solda* vocatur agger, vallum, terra aggesta in cumulum. Unde *Psal.* lxxvii, 5 : **obi**

solfa larocheb baarabot; quod Noster vertit, *iter facite ei qui ascendit super occasum*. R. Abraham, Marinus et alii vertunt, *elevate vel sternite viam equitanti in cados*. Septuaginta hoc loco vertunt, Trtf.xxsxAMaw aùrrS, id est *aggeribus circumda* vel *circumvalla illam*, id est firmissime illam retine et communi. Hinc Maximus, Cent. V, cap. (Econoni. cap. Lxxxiii, legit : « Obside cam, et exaltabit te. » Sicut enim milites, obsidendo urbem, eam capiunt, ejusque spoliis dikntur : sic pariter qui obsident sapientiam, ejus opibus locupletantur et exaltantur. Symmachus, *porta eam*; Aquila, àviXiM, id est *suscipe, arripe, vel retine eam*; Chaldaeus, *dilige eam*; Pagninus, *exalti illam, et exaltabit te*; alii, *aggera et contumula illam*; Tigurina, *evehito ipsam, et evehet te*; R. Abraham, *lauda illam*; alii, *calca illam*, id est assidue illam tere, preme et versa : onS *sala* enim significat *calcare*; a *sala* autem ÝîD *salai* (unde iSo *sollu*) subinda sua tempora mutuatur.

Hinc et R. Levi sic exponit : Si iter facias sapienti®, et iucedus assiduo in lege, honorem libri

conciliabit Et R. Salomon : Perscrutare illam, inquit diuturnoque studio in illa immorare, ut minutissima quicquid pensites, sicut cum quis vindemiæ reliquias vestigans, hinc indeque discurrit ad racemos pratermissos asportandos. Apud Thalmudistas *salse!* significat crines discernere et examinare. Baynus vero explicui ut sint hrac verba Ravidis ad Salomonem, *q. d.* Sterne iter sapienti/B, et fac ei expeditam et sublimem viam, ut possit facile vagari per regnum tuum, et ipsa exaltabit te; Hebræum enim *salseleha significat* viam sapienti» et virtutis esse arduam et excelsam, ac proinde sternendam illi cum labore, elevatione et contentione corporis et animi. Loquitur de sapientia quasi de sponsa nobili, imo regina, cui proinde via sit sternenda et complananda, ut per illam curru vehatur et deducatur in domum sponsi, puta ejus qui eam amat et ambit.

Noster non ad verbum, sed ad sensum vertit, arripe; ut *primo*, significet magno desiderio et studio prosequendam esse sapientiam, ut non tam rogetur quam rapiatur. *Secundo*, ut significet eam arcte menti copulandam esse : arripere enim est ad se rapere. *Tertio*, ut significet eam firmiter tenendam et custodiendam; quod enim rapimus, hoc firmiter stringimus, ne quis ramulus vel hostis nobis eripiat. Itaque *10 arripe sapientiam* in re idem est cum eo quod processit, « possido sapientiam ; » sed modum possidendi suggerit, scilicet raptum, sicut Romani Sabinas virgines raperunt in uxores. Unde *quarto*, *arripe* significat vim adhibendam ad consequendam sapientiam et virtutem ob concupiscentias nostras, quæ illi reluctantur, juxta illud Christi : a Regnum coelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud, *Matth.* xi, 12. Unde Hugo : Arripe illam, inquit, hoc est, ad te rape instar rapacis avis, puta accipitris, quæ in predam nobilissimam tolis viribus involat, eamque invadit, ut comprehendat; aut tanquam pnedo violenta manu illam capta. *Quinto*, *10 arripe* significat velocitatem, 7. d. Festina ad illam, procure ad illam, invola ad illam. Ita Lyræus. Adeo amari et ambiri vult sapientia.

Porro versionem Septuaginta sic explicat auctor *Catenæ Græcorum*: «Circumda illam aggeribus, ait, hoc cd, jugi divinarum Scripturarum usu et meditatione illam confirma; nec enim ut sapiens •is sataest sapientiam amare, aut obiter illam degustasse, sed magna preterea opus est custodia et cura, ne, quam comparasti, denuo amittas. A grem autem seu vallum, morales virtutes hoc loco vocat : illæ enim sunt quæ mentem ad Dei cognitionem sublevant, eandemquo ab omni adversitate propugnant. » Unde ex hoc loco S. Isidorus, lib. Ht *Sentent.* cap. ix, docet sapienti® studioso necessariam esse assiduam S. Scripture lectionem : « Nemo, ait, potest sensum S. Scripture cognoscere nisi legendi familiaritate; idque toto capite variis rationibus et similitudinibus demotetrai.

Et exaltabit tibi, — tum in presenti vita, uti exaltavit Salomonem, tum in futura. Unde Glossa quoradam Hebreorum paraphraslicu sic explicat: a Et deducet te equitantem in cados. »

Glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus. — Septuaginta, *honora eam, ut te amplexetur*; Chaldæus, *amplexare eam. ut glorified te*; Syrus, *ut te honore excolat*. Est enim reciproca sapienti® et studiosi amplexabo, raque ac glorificatio; sponsus enim sua bona in connubio communicat sponso. Quare si amplexa is sapientiam, illa vicissim amplexabitur te; si etiam glorifices, illa vicissim glorificabit te. « Cum cani fueris amplexatus duobus brachiis actionis et contemplationis, » ait Hugo. Idipsum sibi exoptat S. Hieronymus prrefat. in 11 lib. *Comment, in Amos* ad Pammachiuni: « Pommachi, ait, cano jam mecum capite impetra mihi a Domino, ut comitem mihi habere merear sapientiam, do qua scriptum est: Ama illam, et servabit te; honora illam, et amplexabitur te, ut ipsa adjuvante et socia oeculum in Amos opus expleam. » Idem nos quoque optamus et oramus.

9. Dabit capiti tuo augmenta gratiarum, et coronabit te. — Ven.9
ROÑA INCLYTÀ PROTEGET TE,— instar SCuti, Vel potius galera. Hebraice, *dabit tibi copulam gratiæ* (Cajetanus, *societatem gratiæ*), et *diadema coloris cinget te*; Septuaginta, *ut det capiti tuo coronam gratiarum, corona autem deliciarum* (Aquila, *glorificationis*; Symmachus, *gloria*; Theodotion, *decoris*) *proteget te*; Chaldæus, *ponet in capite tuo pulchritudinem gratiæ, corona decoris erit superte*; Syrus, *ponet in capite tuo pulchritudinem charitatis, et in coixma laudis saturabit te*; S. Hieronymus, in cap. xlv *Ezedi.* legit : «Coronam gratiarum suscipiet vertex tuus; » per eamque intelligit cidarim sacerdotalem; Tigurina, *dabit capiti tuo additamentum* (Pagninus, *conjunctionem*) *gratiæ*; Vatablus, *sertum elegans, et muniet te magnifice corona*; Salomonem secuti Arabes : « Scientia, inquiunt, est diadema puero, et intellectus torques aureus. » Per « coronam gratiarum, » inquit auctor *Catenæ Græc.*, virtutum catenam, divinorumque chrismatum congeriem accipe; per voluptatis autem diadema divinæ cognitionis ornatum : licet alii hæc duo pro eodem accipiant, ut *10 et* significet *id est*, de quo mox.

Sensus est, *q. d.* Si sapientiam amplexatus fueris, illa dabit tibi cumulos gratiarum, iisque quæjasi corona ornabit, raque ac proteget te contra omnes tentationes et hominum insultus; conciliabit enim tibi gratiam non tantum hominum, sed et Dei, ab eoque impetrabit omnem gratiam et virtutem, quibus quasi corona pulcherrima redimitus, gratosus sis et speciosus, raque ac robustus et inclytus in conspectu Dei, Angelorum et hominum, tum per gratiam in hoc sraculo, tum per gloriam in futuro. Igitur jn nns *liviati chen*, id est copula gralira (quos Noster vertit, *augmenta gratiarum*), accipi potest, ut sit idem quod diadema

decoris, sive *corona inclyta*; quia sicut in corona annulus annulo, flos Bori, aurum auro copulatur et innectitur, sic et in sapientia ac virtute una lex alteri, una virtus alteri, una actio honesta alteri continua serio copulatur et innectitur, ut faciant coronam et catenam, imo coronidem omnium virtutum. Rursum faciet sapientia ut in virtutibus quotidie augearis et crescas, itaque coronam hanc tuam augeas, expolias, perplectas, ejusque orbem consummes.

Qningne Porro corona hæc erit multiplex; *primo* enim
sn 'm dabitur tibi quasi sapientia) doctori laurea doc-
geoiü toralis; *secundo*, quasi eximio in omni virtute
dabitur tibi laurea virtutis; *tertio*, quasi victori
passionum tuarum dabitur tibi corona triumphalis;
quarto, quasi sponso, qui sapientiam quasi
sponsam tibi despondisti, dabitur tibi corona
nuptialis. Olim enim sponsi et sponsi corona-
bantur (ut cliamnum fit), juxta illud *baia* 1 x i,
10: a Quasi sponsum decoratum corona. » Et
Cantic. ni, 11: a Egredimini et videte, fili Sion,
regem Salomonem in diademate quo coronavit
illum mater sua in die desponsationis illius, et in
die telili cordis ejus; » *quinto*, dabitur tibi corona
regni, ut quasi rex per sapientiam non tantum
te, sed et totum regnum pie et sapienter administres,
lias omnes coronas per sapientiam adeptus est
Salomon, ac adipiscitur quilibet sapienti et
virtutis studiosus. Rex enim evadit, etiamsi
privatus et pauper sit, tum quia regit regnum
animæ suæ, tum quia alios dirigere novit, tum
quia regnum æternum adipiscetur per illam. Ita
mendicus ille sapiens apud Taulerum interrogatus
quis esset, respondit: « Rex sum; » ubi est regnum
tuum: « In anima mea. Sic enim externos et
internos sensus meos regere novi, ut cuncte vires
animæ meæ mihi subdita sint. Quod profecto
regnum cunctis mundi hujus regnis prestantius
esso nullus ambigit. » Fuso hoc ejus colloquium
enarravi *Ilom.* xn, 2, in fine. Plura de hac corona
dixi cap. i, 0, et *Eccli.* i, 22, et cap. vi, 32.

Moraliter, disco hic quanta sit sapientia) et virtutis
præslantia, quæ sui studiosis honorem plusquam
regum et imperatorum pollicetur. Nam, ut ait
poster Alvarez de Paz, *De Oignit, perfect*, lib. IV,
pag. 3 oap. XXXII: Mundana nobilitas hominem
ad tempus, sanctitas in æternum exaltat. Nobilitas
amicum regum, perfectio Dei amicum, et Angelis
parem constituit. Illa se amplectentes curis et
negotiis laboriosis onerat; hæc quia sino onere
magnos facit, se complexantes glorificat. Illa
capiti, id est menti, nobilium solet per occasionem
addere augmentum vitiorum; nam ex nobilitate
superbiunt, et in omnia illa vitia impingunt,
quorum est superbia principium; hæc perceptorum
montibus addit quotidie augmentum donorum,
ac spiritualium gratiarum, quia ex perfectione se
dejiciunt, et illas virtutes assequuntur, quod
humilitati semper adhæronl, Nobilitas deni-

que corona insidiante circumdat, quia nulli nobilibus
invident, multi prosperitati eorum ac divitiis
insidiantur; at perfectio cingit capita perfectorum
corona protegente: omnes enim perfecto famulantur,
et necessaria subministrant; et tantum abest ut
eum lædant, quod ad ipsum ut ad asylum confugiunt,
et sui ipsorum adiutorem profitentur. Idipsum
præclare docet S. Basilius præfat. in *Ascetica*.

10. Audi, fili mi, et suscipe (Chaldæus, *suscipe* Ve* io.
a me, qui sum rex et doctor sapientissimus) verba
MEA, UT MULTIPLICENTUR TIBI ANNI VITÆ. — Hucusque
fuerunt verba Davidis ari Salomonem, nunc Salomon
eadem sapientiæ studioso suis verbis confirmat et inculcat.
« Annos vitæ ■ intellige presentis Judæis promissæ,
tum æternæ fidelibus sapientibus, id est Sanctis, prepara-
te. Vide dicta cap. m, 1G. Preclare S. Augustinus,
serm. 90 *De Temp.*, tres assignat vias ad vitam et
ccelnm, scilicet « bonum cogitare, bonum dicere,
et bonum facere; » tres pariter ad mortem et gehennam,
scilicet u malum cogitare, malum dicere, et malum
facere. » Et S. Ambrosius, serm. 74 *De fiatai. Martyr*:
« N'otas, ait, mihi fecit Dominus vias vite, cum me
docuit fidem, misericordiam, justitiam, castitatem; his
enim itineribus pervenitur ad salutem. ■ Unde Septuaginta
hic addunt, *ut fiant tibi multa via vita*, id est inul-
te honeste actiones, quæ ad veram Dei cognitionem
viteque immortalitatem ducunt, inquit auctor *Catena*
Grec., qui et addit: Vita, inquit, tria significat,
nempe vite tempus, vite institutum, vite alimentum.

11. VIAM SAPIENTI MONSTRABO TIBI (Septuaginta, V-rs. II.
ciocco te; Aquila, *deduxi te*; Tigurina, *dirigam te*;
Vatablus, *docebo te per viam justitia incedere*), ducam
te peu semitas æquitatis. — Hebraico, *incedere te*
faciam in orbitis rectitudinis; Septuaginta, *rectis*;
Aquila, in *tramitibus rectitudinis*. « Vi sive
sémite cl tramites, suut ad virtutem aditus, quorum
principium fit sapientiæ acquisitio, » ait Nyssenus,
orat. 2 *Contra Eunomium*. Chaldæus et Symmachus,
in *semita recta*; Pagainus, *calcare te feci sumtas rectas*.
Semita ergo æquitatis sunt sémite æquabiles, planæ,
recte, sine scopulis et lapidibus, ut scilicet nusquam
impingas. Tales sunt sémite sapientiæ et virtutis. Vide
dicti *baia* xxvi, 7.

Porro auctor *Catena Græcor.*: Sapienti orbite, inquit,
sunt viæ, quæ de uno bono honestoque opere deducunt
ad aliud; unum enim opus viam sternit et invitat ad
aliud, una virtus ad aliam, q. d. Ostendam tibi
quomodo in via virtutis nunquam consistere, sed
continuos progressus facere debeas.

12. Quas cum ingressus fueris, non arctarum- v<r>.ii
tur (Syrus, *non nutabunt*; Symmachus, *non tribu-
labuntur*; alii, *non stringentur*) gressus tui, et
CURRENS NON HABEBIS OFFENDICULUM. — Septuaginta,
non concludentur tui gressus; si autem cucurreris,
nun laborabis, vel *non fatigaberis*; Aquila, *non scan-*

doiizaberis; Syrus, *non offendes*; alii, *non impinges, non comtes*. Explicat sapientiæ sive virtutis semitas æquitatis, id est planas et æquabiles, <7. d. Adeo plana et expansa est virtutis planities, ut in ea pedes et gressus tui arctari, vel in saxa impingere nequeant, sed per eam velut æquor porrectum totis viribus procurrare possis, sine ullo offendiculi metu vel periculo; qui enim gressus suos ob arctam aut scopulosam viam protendere nequit, parum abest quin cadat, ait R. Salomon. Licet enim incipienti sit arcta salutis et virtutis via, ut ait Christus, *Matth.* vn, 14, si nimirum libertatem carnis et concupiscentiæ spectes : hanc enim virtus stringit et arctat; tamen si in ea progrediaris et constanter pergas, senties eam complanari et exporrigi, nec in ea arctabuntur gressus tui. ita ut arctando collidantur, impingant aut lædantur; sed ad maxima commoda, ac ad veram libertatem conscientiae et gloriae lætus alacerque recta et velociter decurres, dilatatus et corroboratus tum per assiduum virtutis exercitium, et bonam bene agendi consuetudinem, quæ quasi in naturam vertitur; tum per suavitatem gratiæ, et flabra consolationum, quas libi aspirabit Spiritus Sanctus. Vide dicta cap. j1, vers. 9; quare cum Psalte canes : « Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum, » *Psalm*, cxviii, 32. Igitur exercitium virtutis vires spiritui majores continuo addit, puta habitum et gratiam, indeque facilitatem majorem, quibus fit ut is non delassetur, sed novum majusque currendi in via Domini robur capiat; secus est in cursu corporali, quo nervi et artiri, quibus fit motus et cursus, luxantur, debilitantur et delassantur, ideoque minor vis ad procurrendum restat. Idem fit in cursu vitiorum, de quo impii dicunt *Sapient.* cap. Lvii : « Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, ambulavimus vias difficiles, et viam Domini ignoravimus; cum ex adverso de virtutis studiosis, quibus fervor vires addit, sicut torpor minuit, clare pronuntiet Isaías, cap. XL, vers. 31 : « Qui autem sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut aquilæ; current, et non laborabunt; ambulabunt, et non deficient. » Vide quæ ibidem annotavi.

irn k^ v*rlulc erB° verum est hoc parafluxum :
Mt. kJ Labor non delassat, sed roborat; quies non roborat, sed delassat; labor vires auget, otium minuit. Labor laborem parit, quies quietem; somnus somnum adescat, languor languorem, torpor torporem; vigilias vero vigiliæ pariunt, virtus virtutem. » ut aiebat S. Dominicus Loricator. Adde virtutem proprie in actu voluntatis consistere, quæ agendo et volendo non lassatur, sed intenditur et roboratur. « Ambulas, » inquit S. Augustinus (vel quisquis est auctor) *De Cantico* novo cap. m, si amas. Non enim ad Deum passibus, sed affectibus currimus. Via ergo ista nostra ambulantes quænt; tria sunt hominum genera, quæ odit, remanentem, retro redeun-

tem, aberrantem. » Virtus enim continuum cursum mentis requirit, quia finem et terminum non habet, sed instar flammæ crescit in immensum. Quocirca Barlaam ad Josaphat apud Damascenum, in *Ilstor.* capite xix; a i'rodivis, ait, ac facilis via est in cælum; atque etiamsi ob corporis afflictionem arcta et angusta dicta est, tamen ob futurorum suorum spem iis recta et clara est, qui non stulte ambulant, verum Dei voluntatem exacte intelligunt, atque ad dimicandum adversus diaboli versutias ipsius armaturam induunt, et in oratione atque obsecratione cum patientia et spem in hoc ipsum invigilant. » Nam, ut ait Abbas ille in *Vitis Patr.* lib. V, libello 7 *De patientia*, num. 22: a A patiente Deus aufert bellum tentationis. » Unde ibidem num. 25, Asceta ille : « Totus labor, ait, quem hic sustineo, nequit comparari cum una die tormentorum, quæ peccatoribus in futuro sæculo pp@parantur. » El num. 47, alteri graviter tentalo, el cogitanti discessum nocte apparuit gralia Dei specie virginis, dicens : « Nusquam vadas, sed sede hic mecum, nihil enim mali fiet ex iis quæ audisti. Qui credens verbis ejus ibi sedit, et statini sanatum est cor ejus. » Huc facit apophthegma R. Nechoniæ filii Akana in *Pirke Avoth*, id est in *Sententiis Patrum*, cap. m : a Quicunque legis jugo colla submittit, ille liberat se altero, sed duriori, humani imperii jugo; et qui excutit jugum legis a cervicibus suis, paret eas jugo mundi et imperii, utique difficiliore. »

13. Tene disciplinam, ne dimittas eam : custodi ^{Vert} ILLAM, QUIA IPSA EST VITA TUA, — tuius formalis, quia actus virtutis est vita, id est actus vitalis vel naturalis, vel supernaturalis; tum causalis, quia virtus est causa vitæ longævæ, uti dixit cap. m, 16. Eadem est causa vitæ sancti per gratiam, et vitæ beatæ per gloriam, quam confert. Unde Hebræa habent, *apprehende eruditionem, ne languescas: custodi eam, quia ipsa est vitee tua*, id est multas vitas libi conferci; Septuaginta, *aistodi cam tibi ipsi in vitam tuam*; Syrus, *constanter persevera in disciplina*; alii, *robustus esto in disciplina*, vel *robora te, et invalesce in disciplina* relinenda, peragenda, tuenda et propaganda, sicut pugil in stadio, et miles in praelio se roborat, omnesque vires colligit, ut hostem superet et victor evadat.

Hujus sententiæ veritatem eleganti ovis et cervi apologo speciosis exemplis instructo demonstrat ^{D°xu†} Cyrillus, lib. II *Apolog. moral.* cap. jx, cujus titulus : *Contra appetitum superba: libertatis*. « Ovis, ait, avida propine libertatis, sociali grege relicto, dominium sui pastoris effugit. Cumque per solitudinem errabundam cervus vagam et profugam invenisset, cœpit pius quærere ipsius solitudinis et erroris occasionem. Cui mox illa respondit : Dudum certe servile jugum durissimum passa, nunc frui volo sicut et vos libertate cunctis gratissima, atque patronum duriores effugere, qui non solum me usque ad sanguinem emulgebat, verum etiam singulis annis ab opportuno vellere

Exempli- spoliabat. Tunc cervus illi compattali : Satis, in-
quii, carissima, dolco de errabundo itinere tuo,
sed mullo magis de erroneo concilio. Nimirum
libertas dulcis est, cl thesaurus incomparabilis,
ped non communiter universis. » Mox idem exem-
plo populi, corporis, navis, formic® planum fa-
cit : 1 Plura enim sunt, quibus pax, Vila securi-
tasque solutis tantum ex debita subjectione con-
tingit, et propter hoc non csl aliud libertas cis,
quam salutaris perditio libertatis. Nam libertas
populi, quem regna non coercent, libertate perit.
Sic corpus etiam anirnæ subjectum vivit, et mox
cum ab ea liberatur, exstinguitur. Navis subjecta
naulis, servatur a fluctibus, a quibus si libera
fuerit, statim naufragio dissolvetur. Formica quo-
que alis librata, cum de fovea sursum erigitur,
finali miseria captivatur. Ilis ergo libertas, certa
est perditionis captivitas. Hoc modo, mea caris-
sima, crede rem etiam tccum se habere. Nam at-
tende quomodo et qualiter nunc incedas sine
duce, pascualis itineris nescia, sine tutore nulla
propria validitate armata, inter inimicos solivaga,
atque in miseriis te circumvallantibus destituta.
Nimirum via libi error est, praecipitium ductor,

esuries pascua , perniciēs socius , et tui tandem
crudelis interitus sunt extrema. Ego certe cornu,
pede, magnitudine et agilitate munitus, vix a fe-
ris hujus solitudinis sum securus. » Deinde idip- Dttaa*
sum hoc dilemmale evincit, et sole clarius osten-
dit : « Ex quo autem naturaliter te delectat libertas,
dic, amabo, si ad bene vel ad male faciendum?
quippe si intendis benefacere, hoc tantum est,
quod a te exigit pastor tuus, cur ergo refugis
eum ? si sine ratione agere cupis, ipsa erit tibi
libertas, exitialis servitutis captivitas. Nam mal e
voluntati libertas peccandi est causa, qua quidem
iniquitas ejus consummatur, sed mox captivitas
sequitur. Sic mala voluntas quanto liberior est,
tanto servilior; quanto polcnior, tanto infirmior ;
el quanto sublimior, tanto humilior. Audi igitur
consilium meum, et quantocius ad dominum
tuum revertaris, ne libere pereas, etteipsam lu-
pis devorandam impendas. Nam si dominus tuus
te mulget aut tondet, ab eo sumis hæc ipsa quæ
tribuis, quia tecusloditet pascit; eligibilius quippu
est lac dare et vellera, quam cum omnibus per-
dere vitam. Quibus auditis ovis gaudenter ad pas-
torem rediit. »

SECUNDA PARS CAPITIS,

VIAM IMPIORUM UTPOTE TENEBROSAM DECLINANDAM, PIORCM VERO QUASI SPLENDIDAM CAPESSENDAM
ESSE DOCET.

Vert. 14. **ii.** NE DELECTERIS IN SEMITIS IMPIORUM , NEC TIBI
placeat malorum via. — Pro *delecteris* Noster legit
N3D *tobe*, id est *velis, acquiescas*, ut vertit cap. i,
10, *concupiscas, delecteris*. Jam aliis punctis legunt
XDD *tabo*, id est *ingrediaris*. Unde Septuaginta,
vias impiorum ne intres ; Chaldæus, *in via im-
piorum ne ambules*. Jam sensus est, inquit Dio-
nysius, *q. d.* Ne delecteris impiorum actibus vi-
tiosis, item spectaculis, torncamenlis, hastiludiis,
choreis et similibus vanitatibus, quæ vanro sunt,
et sæpe cum peccato conjunct®, aut occasiones
peccatorum.

Rursum pro *placeat* hebraico est T2ND *tcasccr*,
quod proprie significat, *ne te bees vel beatifies*,
id est, ne te beatum reputes in via impiorum. Ita
Aquila, Theodotion et Vatablus. Pagninus vero,
ne beatifies malos in via sua. Abusive tamen idem
verbum significat *incedere, dirigere, ducere*, ut TtfX
asear sil idem quod TCP *iascar*; litter® enim nnx
ohevi puta N et » inter se commutantur. Unde Pa-
gninus vertit, *ne gradiaris in via malorum* (I); Sep-
tuaginta, *ne cernuleris veas iniquorum*; abi, *ne pedem*
vel *gressum* (*Afirmes invia impiorum*, scilicet ne fir-
miter in eorum via incedas, neu putes te firmo
apud eos loco consistere, quia cito cos procella

quæpiam sterne! et dejiciet. Festive llueo : «Ne tibi
placeat via malorum, » quia, ait, lutosa est in luxu-
riosis, tenebrosa in iracundis, spinosa in avaris,
petrosa in detractoribus, cavernosa in simulato-
ribus, mentosa in superbis. » Pulchrius el pien-
tius S. Bernardus m *Sentent.*: « Viæ, ail, quæ du-
cunt ad mortem, trifaria ratione dividuntur. Alia
œrmnosa, alia laboriosa, alia deliciosa. /Erum-
nosaest in pauperibus superbis, laboriosa in cu-
pidis el avaris, deliciosa in divitibus deliciosis.
Via quoque, quæ ducit ad vitam, simili ratione
distinguitur. Est enim alia sanguinea, alia pur-
purea , alia lactea. Sanguinea in Martyribus, qui
in sanguine Agni suorum corporum indumenta
laverunt, et per iter martyrii triumphalis altitudi-
nis solium attigerunt. Purpurea est in Confessori-
bus, qui in sua corno vestigia Dominicas passionis
per abstinentiam expresserunt, et in suis corpo-
ribus vulnerum Christi stigmata portaverunt. Lac-
tea in Virginibus , quæ in seipsis puritatis ange-
lic® candidatum (candorem) et virtutes sanctimo-
nias consecraverunt, et per viam manditi® ad
amplexus et thalamos veri sponsi virtutum pen-
nis feliciter evolarunt.

15. F0GB ab ea , nec transeas per illam : db- vm.19»
clina , et desere eam. — Pro *fuge ab ea* hebraico
csl 1HJHD *peraehu*, quod varii varie vertunt. Pag-
ninus , *elongare vel cessa ab ea* ; Vatablus , *desere*
cam; Chaldæus *recede ne transeas cum is*; Baynus,

(I) Ita hodiernorum plcrique. Sicut prius hemistichium
ingressum, ita posterius hoc *progressum* in via impro-
borum dtaoadeu

abominare vel *exwrare cam* ; Septuaginta, *in quocumque loca castra metati fuerint, ne supervenitis illuc* ; R. Salomon, *aversare, et flocci facito cam* ; R. Levi, *abole et irritam fac eam, q. d.* Si vires sufficiant, eorum consiliis obviam ito, caque dissipa, ne scelus, quod moliti sunt, expleant. Pro nec transeas per illam, Syrus vertit, *ne transeas per locum, quem illi habitarint*; Chaldæus, *nec transeas cum cis*. Pro *declina et desere cam*, hebraico est, *recede ab ea et transi*; Chaldæus, *declina et transi ab eis*; Septuaginta, *declina ab eis et abscede* ; Lucifer in *Apolog.*, *cos devita*; Aquila, Symmachus et Theodolion, *transi*. Hæc omnia pene synonyma Jungit Salomon, ut ostendat quam cavendum sit consortium cum impiis, adeo ut nec cum illis communem viam, multo minus vocem habere sustineamus : « Ne pes contagium trahat, » ait S. Augustinus in *Psal.* lxxvi, ne scilicet a communi via ad consortium, a consortio ad colloquium, a colloquio ad vitii communionem trahamur. Singula tamen ita distribuit et secernit Hugo : « Fuge ab ea, scilicet opere, et ne transeas per illam cogitationis delectatione, declina occasiones, desere locum ; » quorum duo priora mystica sunt, duo posteriora litteralia. Sic et Cajetanus censet hic præcipi fugiendam esse viam impiorum ob occasionem et periculum peccati. Scribit Plinius, lib. XXVIII, cap. x, vestigia lupi obstupefacere equos : « Tanta vis est animalis (lupi), ait, ut vestigia ejus calcata equis afferant torporem. » Majorem torporem et noxam afferunt vestigia et consortia impiorum. Exemplum ad litteram formidabile exstat III Reg. xni, ubi Propheta a Deo jussus ire in Bethel, et arguere cultores vituli aurei, jussus est pariter nec cibum cum idololatris sumere, nec communi impiorum via, sed alia reverti ; et quia deceptus ab alio Propheta cibum in Bethel sumpsit, idcirco rediens a leone occisus est.

Mystice, per vias impiorum et impietatis accipe cogitationes et suggestiones improbas et impuras; per has enim quasi vias impietas in animam ingreditur, eamque perdit et occidit ; quare illas omnino fugere et fugare oportet : ipsæ enim sunt ignita diaboli jacula, quibus ille animæ passionibus ad malum succendit. Ita auctor *Catenas Græcorum*.

- <5. 16. NOX BRUI DORMIUNT MSI (Syrus, *donec*) malefecerint : et rapitur (perperam Complutenses et Dionysius legunt, *capitur*) somnus ad fies, Risi supplantaverint. — Septuaginta, *non ciumwmnum capiunt, nisi malefecerint : ablatu est somnus eorum, et non dormiunt* ; Chaldæus, *dividitur somnus eorum donec ponant scandalum* ; Syrus, *donec voluntatem suam expleant* ; Tigurina, *fugit somnus abets, ni ruinam aliquam dederint*; Vatablus, *mri impingere fecerint, 7. d.* Adeo avidi sunt scelerum. adeo iis invigilant si inhiant, ut somnum non capiant, nisi mala patrarint, ideoque sæpe in multam imo lotam noctem pervigilant, ut suas

nequitias et insidias, quas machinantur, expleant, atque ex prædis cœnas instruant, in quibus laute comedant panem impietatis, et vinum iniquitatis bibant, ut sequitur. Ili similes sunt serpentibus illis, de quibus Plinius, lib. VIII, cap. xxix : « Quitóla æstate insomnes sunt, quamdiu venenum viget; postea vero ex algore veneno orbat, dormiunt totam hiemem. » Rursum rò *non dormiunt* notat eos noctu suas fraudes, dolos et scelera machinari et exsequi, utpole filios tenebrarum, qui oderunt lucem, juxta illud Poeto :

Nox, et amor, vinumque nihil moderabile suadent:
Illa pudore vacat, Liber amorque metu.

Ita R. Levi : Nec etiam nocte, inquit, quiete somno frui possunt, nisi scelus aliquod perpetrent aliquem supplantantes. Hi similes sunt hyeniset lupis vespertinis sive nocturnis, qui noctu prædantur et grassantur, de quibus dixi *llabacuc* cap. i, vers. vin. Opponit enim hosce impios noctambulónos piis, quorum « lux splendens procedit et crescit usque ad perfectam diem. »

Nota: Aliqui codices pro *rapitur* legunt contrarie, *non rapitur*; censent enim in Hebræo negationem, quæ in priori membro « non dormiunt » precessit, in posteriori « et rapitur » esse repetendam, sicut repetenda est cap. xxx, 3, cum ait : « Non didici sapientiam, et novi (id est non novi) scientiam sanctorum. » Sensus vero istius (ait Franciscas Lucas in *Notis* hic) : a Et non rapitur somnus eorum, » seu « ab eis, n idem est, qui præcedentis partis, a et non dormiunt; n mutato enim dicendi genere idem dicitur iterum. Amplius tamen aliquid hac repetitione significatur, nimirum quod cum etiam prostraverint aut circumvenerint aliquem impii, somnum non tam capiant quam rapiant. Rapiunt vero somnum, quia aut interdum dormiunt, noctu insontibus perniciem machinali, aut brevem, et quasi furtivum dormiunt somnum, ut quamprimum ad sua negotia redire possint. Non enim sibi somno vacandum putant, quibus ea sunt assidua studia, quæ et dies facile desiderent et noctes : dies, ut consilia capiantur; nectes, ut capta consilia perficiantur. Porro quando sine negatione legitur : « Et rapitur somnus ab eis ; » non tam significari videtur, quod ipsi somnum rapiant (nam id fortasse significari posset), quam quod somnus ipsis violenter abripiatur præ eo, quo fervent, male agendi desiderio. Etsi autem ista lectio : « Et non rapitur somnus ab eis, n commodè possit et intelligi, et ex Hebræo transferri, non ideo tamen in Vulgato editionis textum recipienda est, quippe quæ, quod fide digniores loquuntur codices, non Vulgati Interpretis scriptura sit.

Porro si Lautæ est impiorum aviditas ad malum, quanta debet esse piorum ad bonum, ut non dormiant nisi insigniter benefecerint; et, si quando secus accidat, dicant cum Tito Imperatore et cum S. Joanne Eleemosynario ; a Diem

perdidi;» imo cum muliere illa forti, *Proverb.* XXXI, 13, quæ « de nocte surrexit, deditque prn> dam domesticis suis, et cibaria ancillis suis, » si id non præstiteriūt, dicant : « Noctem perdiidi. » Tales erant olim monachi dicti Acœmetæ, id est non dormientes, sive insomnes et vigiles, quod noctu æque ac die vigiles in Dei laudibus et bonis operibus persisterent. Essæi vero diem orationi, labori et studio dedicante», noctu modicum cibi et somni sumebant, teste Eusebio, Philone et aliis.

- i7. 17. Comedunt panem impietatis, et vinum iniquitatis bibunt.— Chaldæus, *quoniam cibus eorum cibus est impiorum*; Lucifer Calaritanus in *Apol.*, *cibantur cibus impietatis*. Dat causam et finem cur impii non dormiant, nisi malefecerint, quia scilicet ex prædis et maleficiis suis cœnas instruunt; dormire autem nolunt, nisi laute cœnarint. Ita videmus prædones in silvis tota die latitare et insidiari viatoribus, ac noctu egredi ad hospitia semola sibi nota, ibique splendide cœnare et perpotare, ac tum ebrios in somnum rucere. Vivunt enim ex rapto. Comedunt ergo « panem impietatis, » scilicet panem, id est cibum, impietate et scelere comparatum, ac bibunt « vinum iniquitatis, » hebraico CD'DDH *chamasim*, id est capinarum et violentile, id est raptum et vi extortum. Unde Vatablus vertit, *victitant enim cibo impie quasito, et bibunt vinum vi extortum*; alii, *vinum oppressionum*; Symmachus et Aquila, *injustitiarum*; Chaldæus, *vinum raptorum bibunt*. R. Levi : Cibi, inquit, illorum et potus crimimbus et rapina constant; quæ illis ita jucunda accidunt et deliciosa, ut nulla re alia, qua vescae* tur, indigeant. Verum parvo tempore hisce suis prædis fruuniur. Nam, ut dicitur *Job* xx, 15: « Divitias quas devoravit, evomet, et de ventre illius extrahet eas Deus; » Septuaginta, *dtvifta injuste parta evomentur*. Inde Nazianzenus, *orat.* 9, et ibi Nicetas : « Qui noxium, ait, cibum sumpsit, una cum eo probos etiam evomit; sic qui inique congerendis opibus studet, non solum ipas, sed quas prius jure possidebat, plerumque amittit. »

Secundo, Boda, Hugo et Jansenius sic expouunt per hypallagen : Comedunt avide impietatem quasi panem, et iniquitatem sicut vim poculum pleno ore exhauriunt : ita enim cupiunt et sitiunt malefacere, ut sitim hanc explere nequeant, sed malefaciendo magis acuant; una enim impietas excitat sitim et desiderium alterius, qua perpetrata nova siti sitiunt aliam et aliam, sicut bibones, quo plus potant, eo plus sitiunt et potare gestiunt, donec se plane inebrient. Unde Septuaginta vertunt, *vino autem iniquo inebriabuntur*. Vide S. Chrysostomum pulchre impios ebriis assimilante»!, hom. 34 in *Genes.*, et homil. 13 in epist. *ad Rom.* Alludit ad *Job* xv, 16 : « Qui bibit quasi aquam iniquitatem. »

Mystice, Hugo hæc adaptat indigne communi-

cantibus; hi enim comedunt panem Eucharistiæ impie, et vinum sacrosantum inique bibunt; iis ergo Eucharistia est panis impietatis et vinum iniquitatis, quia ipsi impie et sacrilege ea abutuntur, eamque profanant et polluunt, ideoque iudicii in sibi manducant et bibunt, non dijudicantes corpus Domini, I *Cor.* xi, 29.

18. JUSTORUM AUTEM SEMITA, QUASI LUX SPLEN-

dens: procedit, ET CRESCIT usque ad perfectam diem.—Tò *autem* notat antithesin inter viam piorum et impiorum, quod scilicet piorum via sit lucida et lux, impiorum vero tenebrosa et caligo, ut sequitur (1). Hebraice, *semita justorum celui lux splendens vadit, et lucet vel illuminat usque ad formatum vel roboratum et firmatum diem*. Est pulchra paronomasia inter *mx orach*, id est semitam, et *UK or*, id est lucem, *q. d.* *Orach* justorum est *or*, via et lex vitæ justorum est lux. Tigurina, *via autem justorum inclarescit, qua subindi fit illustrior usque ad perfectum diem*; Vatablus, *via justorum promovet et splendescit usque ad perfectionem diei*, id est usque ad meridiem; Septuaginta, *via justorum similiter ut lux fulgent, procedunt et illuminant, donec dirigat* (Lucifer, *corrigat*) *se dies*; Theodotion, *tanquam lux splendens, vadens et illuminans usque ad stabilitatem diei*; Aquila, *ad paratum*, id est formatum et firmatum, *diem*; Symmachus, *ad stabilem diem*; Arabicus, *via autem justorum hac forma* (vel *imagine*) *splendescunt lumine, et illucescent donec dirigatur dies*, vej *fiat dies perfectus*; Syrus, *procedit lux, donec st& biliatur dies*; Auctor *Catena Gracorum*, *procedunt justi et lucent, donec dies hac feliciter absolvatur*. Idque sic explicat : Præsens vita, inquit, erroribus, periculis et tentationibus plena nox potius est quam vita; quare in hisce ejus tenebris Deus justos posuit quasi lumina, qui cam illuminent, donec omnium tentationum nox penitus absolvatur, ut huc alludat S. Paulus, *Philipp.* ii, 15 : « Ut sitis sine querela, et simplico lilii Dei, sine reprehensione, in medio nationis pravæ et perversæ; inter quos lucetis sicut luminaria in mundo. » Sensus est, *q. d.* « Semita, » id est vita et conversatio sancta, justorum est quasi aurora, vel Lucifer lucens mundumque illuminans; sicut enim lux aurons sensim intenditur et crescit usque ad perfectum diem, id est usque ad meridiem, in qua discussis omnibus nebulis et tenebris aurea, clara, plenaque lux toto hemispheRIO resplendet : sic pariter et justorum justitia et sanctitas sensim crescit, donec dissipatis omnibus ignorantia et concupiscentiæ nebulis, ipsa pura plenaque refulgeat, quod inchoate fit in hac vita, perfecte vero fiet in cœlo, ubi amplius crescere non poterit, cum in hac vita semper crescat. Unde Beda sic explicat, *q. d.* « Justo-

fi) Senius propnuf est : Proborum conditio semper lætior fit atque felicior. Lucem felicitatis &ymboluin esse in Scriptura, omnibus notum esU

rum opera in luce scientiæ peraguntur, et ælcrnim ducunt ad vilain, quæ est perfecta dies. » Plenius Dionysius : Semita justorum, inquit, *est* conversatio bonorum et contemplatio virtuosorum, in qua lux graliæ, splendor sapientiæ, puritas cordis relucent. Hæc crescit spiritali profectu usque ad perfectum diem, id est, usque ad summum gradum doni sapientiæ ac virtutum, et usque ad diem æternitalis, de quo *Cant. n. 17* : < Donec aspiret dies, et inclinentur umbræ; ¶ et *Psalm. lxxxiii. II* : « Quia melior est dies una in atriis tuis super millia, » hoc est, de fide transit ad spem, de spe ad comprehensionem, de chântate ad beatificam fruitionem. Et Isaías, cap. XXX, vers. 21 : « Hæc est via, ambulate in ea. » Sic et S. Gregorius, homil. 5 in *Ezech.*, et cilatur *be Poenitentia*^ disi. 2, can. x *Non revertabantur* : ■ Justorum semita quasi lux splendens, etc. In eorum enim animis, inquit, bonum desiderium atque intellectus lucis intimæ jam pars diei est ; sed cum usque ad finem vitæ in virtute proficiunt, ad perfectum diem tunc veniunt, quando ad cœleslia regna perducti in cam lucem, quam desiderant, jam minus aliquid non habebunt. » Vide eundem, lib. XXIX *Moral*, cap. n, ubi docet auroram Ecclesia) et Sanctorum esse in terra, meridiem fore in coelo.

Ex hoc loco refutatur error Joviniani dicentis justum unum alio non esse justiore, nec posse in justitia crescere, eo quod virtutes omnes sint parces, æque ac vitia paria, uti censebant Stoici; et Lutheri, qui docet posse quidem justum crescere in virtute, at non in justitia, eo quod hæc non sit inhærens, sed extrínseca, puta imputatio justitiæ Christi, quæ in omnibus justis est par et æqualis. Verum ulriucque error jugulatur hic a Salomone dicente, quod semita justorum, quæ utique non est alia quam justitia et actiones justæ justorum, crescat instar lucis et auroræ usque ad perfectum diem et meridiem : atqui lux crescit et intenditur, atque ex minore fit major, donec sit maxima in meridie; ergo pari modo intenditur et crescit justitia et sanctitas justorum. Vide Bellarminum, lib. III *De Justifie.* cap. xvj.

j Moraliter : Nota justos reple comparari auroræ. *te j* n- f'rt/no, quia aurora lucem suam mutuatur a sole : «*. sic justî suam justitiam hauriunt a Christo, qui proinde vocatur sol justitiæ, *Moloch. iv. 2*. Hinc Poetæ finxerunt auroram Titanis, id est Solis, et Terra filiam. Nam ex sole procedit illa claritas cœb, quam auroram vocamus, eademque intuitu nlibus vi letur e terra prodire. Hoc est. aund ait Psalter de Deo, *Psal. xx<v\7êrf ó* : a Educet quasi lumen jusuliam tuum, et judicium tuum tanquam meridiem. »

«ned©. *Secundo*, aurora sensim crescit, sed ita ut paucis horis evadat in meridiem : sic et justus sensim crescit, ac per heroicos actus cito enititur ad perfectio»' m, ut illi applicari possit illud Christi : « Exullavit ut gijas ad currendam viam,

etc., nec est qui se abscondat fit calor ejus, w *Psalm. xviii. 6*. Dum ergo mane auroram et solem nascentem et crescentem intuemur, cogitemus nos totidem passibus tanquam veloci motu ad apicem virtutis eniti et contendero debere. Sol enim oriens in aurora tacite nos salutans exclamat : Surgite, mortales, somnum excutite, nox transiit, dies illucescit: ite ad opus et labores honestos, actus virtutum exercete, crescite in sapientia et sanctitate. En ego vobis iter præoo; imo facem præfero, et præluceo, me sequimini, me imitamini. Ita S. Furseus raptus in exslasin audivit Angelos sibi occinentes : a Ibunt de virtute in virtutem, donec videatur Deus deorum in Sion, u uti refert Beda, lib. III *Historice Anglic.* cap. XIX. Dicat ergo sibi virtutis studiosus : Ego sum sol decora facie et pulcher aspectu, qui silentii gravitate, conversationis modestia, verborum et actionum mearum rectitudine, ac zelo, monendo, docendo, predicando, celebrando, confessiones audiendo, consulendo, neminem tederò, omnes autem edificare, illuminare et accendere tencor. Vide nostrum Alvarez de Paz, *De Natura imperfect*, lib. III, cap. xxvnr.

Tertio, sol in aurora per nubes radios transmittens, pulcherrimus apparet; unde a Poetis vocatur auricomus, et a Græcis , id est roseos habens digitos, id est radios. Sic paritor mira est pulchritudo animæ justæ cl sanctæ, quæ charitate quasi aurea luce et igne resplendet. «Lux, ait D. Augustinus, regina oculorum est, dies imago vitæ, nox vero mortis. » Hinc de sole, et mystice de Christo, dicitur *Psalm. xviii. 6* : « Ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. ¶ Hinc Arabes luciferum vocant *azohora*, a splendore et pulchritudine; radix enim lHT *zahar*, Hebraico, Chaldaice et Arabice significat splendere, effulgere, clarescere. Et forte ab *azohora* Latini acceperunt nomen *aurora*.

Quarto, aurora nil est aliud nisi aer obscurus Wurta et tenebrosus, qui post noctem illucescentis solis lumine collustratus, et tenebras abjicit, et luce sensim effulget, licet exigua, simulque cum modica luce in solem resolvitur : ita anima justî, dum e tenebris vitiorum se convertit ad virtutem, luce gratiæ collustratur; sed ita ut admixtas habeat tenebras errorum et vitiorum, quæ sensim crescente luce gratiæ dispelluntur. Unde S. Gregorius, lib. XVI *Moral*, cap. xxv : « Mens jusli, ait, aurora dicilur, quro peccati sui tenebras deserens, ad lucem jam erumpit aeternitatis. n

Quinto, aurora vapores resolvens ex iis rorem Quinta, omnibus optatum et gratum, quo herbæ et plantæ fecundantur, producit. Unde dicilur aurora, quasi aura rorans ; aut quasi aurea hora, quod lux cum sit alba, in aurora mixta vaporibus et nubibus atris, per casque transparens et velut commixta, videatur aurea. Sic pariter poenitentia et contritio, qua peccalor fit justus, quæquit

ci adducit justitiam, adducit pariter rorem doloris et lacrymarum; item rQrem, id est, fecunditatem bonorum operum. Ita S. Gregorius, *Cant.* vi, 9. Ecclesia, inquit, in incipientibus est aurora, quia e tenebris peccatorum luce sancte operationis splendere incipiunt. Rursum aurora est aurea hora, quia post longas noctis tenebras accidit optatissima et gratissima, utpote afferens lucem et diem, eamque sensim crescentem. Unde qui in aurora nascuntur peculiarem sortiuntur tunc influxum, qua vegeti, vitales, robusti, ingeniosi, et, ut nonnulli volunt, felices efficiuntur. Similem, imo praelanliorein affluxum gratiae sentit peccator, dum ad justitiam traducitur, qua anima vitae, vigori, saluti et felicitati restituitur, atque aurea charitale donatur.

Sexto, aurora peditenlim et graviter incedere videtur, ac primo sibi soli lucere, deinde crescente luce alia et alia sensim illustrare, suaeque luce perfundere. Unde Cajetanus legit: a Crescet usque ad directionem diei, id est, usquequo perveniat ad hoc, ut dirigat omnia claritate luminis sui. » Nam quo magis progreditur, magisque nobis approximat, eo pulchrior apparet et micantior, eoque plura, ac tandem omnia illuminat: ita justus sensim sine sensu crescit in justitia, ut et alios luce suae doctrinae, vitae et spiritus illuminet, imo subinde integras urbes, provincias et regna convertat. Porro sicut sol hanc lucem spargit et intendit vehementi et continuo motu: sic et justus, ut lucem sapientiae et virtutem spargat, ingenii labore et contentione utatur oportet. Audi S. Gregoriana, lib. VII *Registri*, cpisl. 125 *ad Claudium*: «Justorum semita quasi lux splendens procedit et crescit usque ad perfectum diem. Nunc enim cum lux nobis veritatis infulget, cum sese regni caelestis suavitas mentibus aperit, jam quidem dies est, sed adhuc perfectus non est. Tunc autem dies perfectus erit, quando jam quidquam de nocte peccati in mente nostra non erit. Vos autem usque ad perfectum diem crescite, ut, quousque patria aeterna videatur, bonorum hic operum augmenta dilatentur; quatenus tanto post in retributione major sit fructus muneris, quanto nunc studium creverit laboris. »

Septimo, aurora vehit solem; unde a Poetis vocatur currus Solis. Rursum Lucifer, sive Venus, parens aurorae, jugis est comes et assecla solis. Nam mane orientem solem praecedat, facitque auroram; vespere occidentem solem sequitur, et vocatur Hesperus. Sic justus assidue ad Deum et Christum, per fidem, spem, charitatem, rectam intentionem et orationem respiciunt, atque cum eo instar Noe et Henoch ambulantjugiterque versantur; indeque ab eo suam lucem omneque lucis incrementum et complementum hauriunt, ut jam non in terris, *ed in coelis cum beo et Angelis conversentur. «Sol enim visibile est Dei hieroglyphicum,» ait Horus Apollo, lib. I *Hierogl.*

cap. vi, et S. Gregorius Nazianzenus, orat. De S. *Athanasio*: «Quod sol est sensibus, ait, id intelligentibus est Deus.» Quocirca idem Nazianzenus nomine Kicobuli scribens ad ejus filium, triplicemque assignans viam, unam terrenam, tenebrosam et nocti similem, per quam incedunt mundani et impii; secundam mediam, partim terrenam, partim coelestem, perquam ambulant, qui a peccato ad justitiam convertuntur; tertiam coelestem, puram et lucidam sine umbris, per quam ascendunt Sancti, donec ad praeslantissimum lumen perveniant; hanc tertiam ita describit: «Hac praeclara via, ait, ii omnes incedunt, quibus jam "vita minime in terra est. Ter certe qualerque beati homines in terra sublimiorem terra vitam agentes, caelibes, mundi contemptores, caelipetæ, pauperes, tristes, humi cubantes.» Et post nonnulla: «Hos ego deorsum vergens pertimesco, ac velut Deum ipsum, cum ad homines accidit, perhorresco, ut qui longe supra mortales omnes assurrexerint.» Quin et Seneca, qrist. 41: «Radii solfe, ait, contingunt quidem terram, sed ibi sunt unde mittuntur: sic animus magnus et sacer et in hoc demissus, ut propius divina noscamus, conversatur quidem nobiscum, sed beerei origini suae. »

Octavo, aurora tandem in solem desinit, ac in ^{ociitk} ejus perfectam lucem et meridiem transit et convertitur: ita et Sancti per plenam sapientiam, gratiam et gloriam in Christum et Deum quasi transformantur, ut videantur esse parhelii, et dii quidam creati. Ita S. Dionysius, lib. IV *De Divin. Nonna.*, docet Sanctos indies majori luce gratiae a Deo perfundi, adeo ut tandem liant loti lucidi et Deiformes. Et Christus ait: «Justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum,» ^{3faltA.xni,43.} Et Psaltes *Psal.* cix, 3: a In splendoribus sanctorum, ex utero ante Luciferum genui te; » pro quo llebraei habent, *ex utero aurorae tibi* (o Christe) ros pueritia? *tuæ*. Quod ad litteram de personali Christi generatione, mystice de spiritali, qua ipse per gratiam in animis justorum nascitur, et crescit ad plenam lucem, accipias. Splendores enim sanctorum personales Christo, qua Deus est, est splendidissima gloria sanctissima divinitatis, omniumque ejus attributionum; qua vero homo es, sunt splendores gloriosa* Christi resurrectionis, ascensionis in caelum, sessionis ad dexteram Patris, missionis Spiritus Sancti, et conversionis Gentium; qua vero Christus publica est persona, et paler justorum, splendores ejus sunt giurile Apostolorum, Virginum, Martyrum caeterorumque Sanctorum, quibus decorabitur «in die virtutis,» id est in die judicii, qua potentiam suam toti orbi ostendet. Ita S. Augustinus et Theodorus ibidem. Sensus ergo est *primo*, de deitate Christi, *q. d.* Ante Luciferum, o Christe, cras in rore et flore adolescentia tua, id est, ab aeterno genitus es Deus et Verbum divinum, ideoque gloriosum; *secundo*, de humanitate Christi, *q. d.* Ex ulero Virginis libi.

○Christe, erit ros puerili» ture, id est nasceris puer ex utero Virginis sine opera viri ex illapsu Spiritus Sancti, sicut ros e oëlo in terram descendit quasi ex utero aurora. Vel ros, id est plenitudo gratire, erit tibi, o Christe, ab utero aurora, id est a primo instanti conceptionis tua*, quo quasi divinus Lucifer terra orieris ex alto. Ita S. Augustinus in *Psal.* cix, et Tertullianus, lib. V *Contra Marcion.* cap. IX. *Tei'tío*, Maldonatus el alii de Christo patre fidelium et justorum exponunt, *q. d.* Ex utero, id est in baptismo, tibi, o Christe, nascitur ros puerili®, id est multitudo sanctorum puerorum et juvenum; ros enim est minutissima pluvia, et frequentissime ac creberrime cadit. Vel /os, id est, gratia progeniei ture, id est filiorum tuorum Christianorum, *7. d.* Generatio tua et posteritas, o Christe, non carnalis erit, sed spiritalis, qualis est roris; qui in terra per gratiam, in coelo per gloriam fulgebunt quasi steli® in perpetuas aeternitates, *Daniel*, xn, 3. Quid autem sunt steli®, nisi oculi, gemme, pyropi et faces cœli?

Huc respexit S. Petrus scribens *epist.* II, cap. I, vers. 19 : « Habemus firmiorem propheticum sermonem; cui benefacitis attendentes, quasi lucernre lucenti in caliginoso loco, donec dies elucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris. » Vide ibi dicta. Denique huc facit illud *Cant*, vi, 9 : « Quæ est ista qu® progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol? » Ubi S. Gregorius docet Ecclesiam in incipientibus progredi ut auroram, in proficientibus pulchrescere ut lunam, in perfectis electam esse ut solem. « Anima, inquit, qu® prius erat in tenebris, nunc quasi aurora splendens apparet. Eadem, dum peccantibus bona exempla prrebet, quasi luna in nocte lucet. Dum vero magis ac magis crescit, cl de die in diem per consuetudinem operis lumen iustiti® tam perfecte accipit, ut etiam bonis exempla imitationis praebeat; profecto jam luna sol eilicilur, quia qu® in nocte errantibus nunc lucebat, modo in die ambulantiibus lumen veritatis manifestat. »

Rupertus vero et Hugo de S. Victore in *Institut. Mortati.* serm. 34, idipsum applicantes B. Virgini, qu® primiceria, imo mater est justorum : B. Virgo Maria, inquiunt, fuit aurora Ecclesia), quia prrecedentis temporis, puta judaismi et gentilismo quod quasi nox fuerat, finis exstitit; et vera lucis, puta salutis et christianismi, initium : fuit *»nim ipsa Solis iustiti®, puta Christi, qui ex ipsa penitus est, prreventrix, sidusque antelucanum. Rupertus autem asserit B. Virginem exstitisse auroram in nativitate, lunam in conceptione l'ili, solom in assumptione ad cœlum.

IK 19. VIA IMPIORUM TENEBROSA : NESCIUNT UBI corruant. — Hebrrea nervosius habent, via *impiorum caligo*, *nesciunt in quod impingant*; Chaldæa, *in quo offendant*; Septuaginta, *quomodo offendunt*; Complutenses habent utrumque rm id est in gw» *quomodo offendunt*; Symmachus, *in quo inflr-Mbu itur* Oppuiul viam et vitam impiorum vire

et vitre piorum, quod bree sit lux, et ut aurora crescat ad perfectum diem; illa vero sil tenebras et vesper, cujus caligo crescit usque ad perfectam noctem. Caligo hrec sila est : *Primo*, in errore Caligo pratico, quo peccatores, dum peccant, iudicant hic et nunc peccatum praferendum esse virtuti. Gulosus enim sibi dicit in mensa delicata : Hic melius mihi est explere meam gulam, el ventrem cibis saburrare, quam iis temperare, geniumque fraudare. Iratus dicit : Satius est mihi et jucundius vindicare meam injuriam, cumque, qui me lresit, ferire, quam parcere et noxam condonare. *Secundo*, in imprudentia, quia qui passionis restu SccooIa agitur, non considerat locum, tempus, personas, aliasque circumstantias, (jure eum metu et pudore afficere, ac a peccato revocare possent. *Tertio*, in Tertio improvidentia, quia non prospicit finem, ac pericula et damna ipsi ex peccato obventura, v. g. periculum sanitatis, vil® el gehennre, quod sibi accersit. Aviditas enim el passio gui®, veneris, honoris cum excrecat et obtenebrat, ut ista non consideret, non videat, quo fit ut perinde ac homo in nocte el tenebris ambulans, in lapides et scopulos tum culpre, tum pœnarum impingat et corruat, et quandoque præceps in fossam et necem ruat; subinde anceps hrereat cl nesciat quo pergere debeat, sed, ut ait S. Petrus, palrans el manu tentans viam perquirat. Porro hre tenebra per continuos peccatorum actus crescunt, donec hominem lotum excrecent, ut ultro ruat in suam perniciem et gehennam. Unde S. Augustinus in *Psal.* cxxxvin : « Cum peccant, inquit, tenebra sunt; et cum insuper non confitentur peccata, sed ea defendunt, tenebrant tenebras suas. »

Has tenebras reprrepresentavit plaga tenebrarum Ægypti, qu® tant® fuere, ut essent palpabiles, de quibus dixi *Exodi* x, 22.

Denique analogias plures lucis et virtutis, ac tenebrarum et peccatorum recensui in *epist.* I *S. Joan.* cap. 11, vers. 8 et seq.

20. Fili mi, ausculta sermones meos, et ad elo- Ver*.V QUIA MEA, INCLINA AUREMTUAM.—Septuaginta, oppone *aurem tuam*. Salomon instar magistri itentidem auditorem, quasi puerum oscitantem, ad attentionem excitat, tum quia disciplina morum molesta est, tum quia pueri mente vagari solent: unde crebro excitandi sunt, ut eam ad dicta magistri revocent. Rursum tð *inclina* notat humilitatem discipulo utilem et necessariam, *q. d.* Sicut dum sonum, v. g. musicam audire concupiscis, aurem inclinas, ut sonus per aures demissas ascendat, porque sinuosos aurium meatus surrepat ad ipsum auditus organum, itaque suaviorem in auribus harmoniam excitet : sonus enim natura sua fertur sursum ; sic pariter tu aures corporis et cordis humiliter inclina dictis meis, ita suaviora tibi accident. « Sinalio interiorum aurium, ait S. Ambrosius, lib. VI *Ilcxam.* cap. ix, modulandi quemdam numerum præsiat et disciplinam. Siquidem per anfractus aurium quidam

rhythmus efficitur, et modulis quibusdam ingresa* sonus vocis exprimitur. » Huc facit Lacedæmonum statua Apollinis : illi enim dabant quatuor aures totidemque manus, ut significarent sapientiam (hujus enim symbolum est Apollo) multarum rerum auditione et manuum operatione comparari, teste Pierio, lib XXXIII *Iherotjl.* xxv.

S«n.ti. 21. Kb recidant (Yatablus, *excidant*; Baynus, *effluent*) au oculis tuis, custodi ea in medio cordis lui. — a Oculos» tum corporis accipe, 7. d. Jugiter ea aspice et lege in hoc S. Scripturæ libro descripta: tum mentis, 7. d. Jugiter ea menti tu® obvertentur, jugiter ea intueri et contemplare; tum voluntatis, 7. d. Jugiter ea ama, volve et versa : oculi enim sunt indices amoris : a ubi enim oculus, ibi amor; ubi manus, ibi dolor. » Unde Thecodotion vertit, *ne subsannentur ob oculis tuis; custodi* (Yatablus, *asserva*) *ca in medio*, id est in intimo, imo in ipso centro *cordis tui*, quasi rein sumine pretiosam summeque dilectam. Ita explicant S. Basilius et Theodotion illud *Psl.* xxxix, vers. 9 : « El legem tuam in medio cordis mei, » 7. d. Legem Dei mei in intimo cordis asservo, amo, rumino, cætera vel extra cor, vel ad extima ejus amando. Alludit ad fimbrias et frontalia, quibus Judæi inscribebant legem Dei, ut jugiter oculis obversaretur, de quibus dixi Exodi xiii, 16. Miraberis Septuaginta pro *oculis* vertere *fontes*; sed scito Hebr. py *en* et oculum el fontem significare : fons enim est quasi oculus terne, et vicissim oculus hominis est fons lacrymarum. Vertunt itaque, *ne derelinquant te fontes tui; custodi eos in corde*. Per fontes *primo*, accipias oculos, ut sic Septuaginta concilies et adæques Nostro juxta analogiam jam dictam. *Secundo*, auctor *Catenæ Graecorum* per fontes accipit virtutes : hæ enim sunt fontes e quibus fluunt bon® actiones, atque ut Ihixus non intercідatur, custodiend® sunt in corde, ut ex eo jugiter manent. *Tertio*, apposite noster Salazar per fontes accipit prima hæc documenta sapienti®, qu® tradii Salomon, 7. d. Hæc mea dogmata sunt quasi fontes el principia cælerorum qu® deinceps traditurus sum, quare ea jugiter oculis tuis propone, ideoque ea in cordis meditullio asserva. Alludit ad fontes, qui in medio urbis erigi solent, ut omnibus civibus circumcirca habitantibus ex ®quo inserviant, tum ad

potum, tum ad incendium, rf quod orfrfnr, r^stinguendum. Sensus ergo est, *q. d.* Ut hæc prima documenta mea, ex quibus reliqua Amint Unquam c fontibus, a te longius non abeant, « custodi ea in medio cordis lui,» ut omnes animi et corporis facultates hosce fontes in promptu habeant, ex iisque sua hauriant officia et exercitia ad vulgarem usum bonorum operum; ac rursum ut, quando ignis exarserit concupiscent'®, ira, vel alienus passionis, e proximo suppdal unda ad exstinguendam flammam, id est bona consilia ad temperandos animi ardores atque motus.

22. Vita enim slnt invenientibus ba, et universa vm.H ca.iini sanitas. — Hebraice *medi'ina* vel *medela*; Septuaginta ad fontes referunt, unde vertunt, *vita cnun est invenientibus cos.* Alludunt ad fonte* medicos, uti sunt Spadani in Ardenna, qui inde bibentes a calculo aliisque morbis sanant et curant; simili enim modo animæ calculos et morbos curant liee dogmata sapienti®. Ipsa ergo sunt vita tam formalis, quia virtutes actuale* sunt vitales actus voluntatis, quam causalis, quia vitam animæ tum naturalem, tum moralem, tum supernaturallem conferunt, curant, roborant, adaugent. Vide dicta cap. iu, vers. 8.

lime eadem sunt * univers® carni, » id est toti homini, « sanitas,» 7. d. Totum hominem persanant, et in sanilate conservant. Sic enim per sy* necdochen sæpe *caro* sumitur pro loto homine, ut « Verbum caro factum est : » caro, id est homo, a Videbit omnis caro (id est homo) salutare Dei. »

Secundo, metonymice *raro* sumitur pro anima et concupiscentia, quæ residet in carne quasi in sua materia, officina et figulina : concupiscentiam enim sopit el sanat sapientia et virtus. Sic dicitur : a Caro el sanguis (id est homo carnalis el concupiscens) regnum Dei possidere non possunt, w I *Corinth.* XV, 50. Vide S. Augustinum, *epist.* 116, elS. Cyprianum in prologo *de Cardin, operibus Christi.*

Tertio, proprie « carni sunt sanitas, » quia virtutes ipsum corpus sanant, roborant et vegetant Inde S. Ambrosius in *Psal.* xlv, legens juxta Septuaginta : a Fons est, ait, ut aqu® supereffluent requirentibus, quo et univers® carnis vel flagitia diluantur, vel incendia exstinguantur. »

TERTIA PARS CAPITIS.

DE CUSTODIA CORDIS, ORÎS, OCULORUM ET GRESSUUM.

Ven. ii. 23. Omni custodia serva cor tuum, quia ex ipso vita procedit. — Arabicus, *quia ex ipso processus vitæ.* Hebraice est IDüobDQ *nicol mismar*; quod *primo*, cum Aben-Ezra, Bayno et aliis verlas, *prie omni custodia serva* vel *custodi cor tuum, q. d.*

Omni Custodi cor tuum diligentius et fortius quam cuscu»i du (odias tuam domum, tuos agros, tuos thesauros,

tuam uxorem, tuos Hios, tuas arces et urbes; mtodi quia nil tam tuum libique tam carum et pretio- corU^ri sum quam cor, ex quo tua vita procedit et pendei, juxta illud :

Omnia si perdii, ammJoi tervare memento.

Chaldæus vertit, *omni monitione*; Syrus, *omniM**

itone serva cor tuum, 7. d. Non cesses omni cum cor Itium admonere, ut a vitiis caveat et virtuti studeat, ac cavere ne quod vitiosum semen in illud irrepāt. Unde Vatablus, *omni cura muni pectus tuum*: nam domus, arcæ, opes, etc., exteriori tantum egent custodia; at cor tam interiori eget quam exteriori. Nam ex ipso corde velut e terra udosa ebuliunt stirpes malarum cogitationum et desideriorum, quod ut non fiat, præmuniendum est cor sanctis cogitationibus et desideriis; aut si id factum est, illico mate illæ cogitationes ex corde exstirpandæ sunt.

Jfti*to. *Secundo*, cum Symmacho, Aquila, Cajetano et aliis vertas, *ex omni custodia serva vel muni cor tuum*; Noster, *omni custodia*, etc. : *omni*, id est maxima, vel proprie *omni*, q. d. Omnem omnino custodiam, quam aliis quibusvis rebus adhibes, adhibe cordi tuo: Sicut enim cor naturale a natura, inquit Plinius, lib. XI, cap. xxxvn, « firmo opertum est membranæ involucro, munitum costarilm et pectoris muro, ut pariat præcipuam vitre causam et originem, » quem cordis murum luxatum esse, imo apertum per costam unam a Deo sublatam, ex qua formata est mulier Eva quæ solum est voluptatis, eleganter docet S. Cyrillus, lib. *De Adoratione*, Sic mullo magis cor rationale, id est mens et voluntas munienda et custodienda est omni munimine et custodia, quia ex ipsa vita virtutum, grati® et glori® procedit. Custodiis ergo, quibus cuAtodis opes, famam, filios, uxorem, parentes luos, iisdem, imo pluribus et majoribus, custodi cor tuum. Unde Beda : « Sunt, ail, qui recte vivere videntur hominibus; sed quia reda intentione non faciunt, a Deo, qui cor respicit pravum, vita eorum reprobat, quæcredebatur bona: omni ergo diligentia cordis munditiem serva, quia ad ejus examen modus aestimabitur vite. » Et Dionysius : « Omni custodia custodi cor tuum, id est cum summa et jugi diligentia praeserva mentem luam ab omni cogitatione immunda, ab omni affectione iniqua, ab omni omissione culpabili; et insuper exerce eam assidue in meditationibus et affectionibus sanctis, et verbis actibusque virtutum, quia ex ipso vita procedit, id est ex cordis puritate vita gratte derivatur in actu omni exteriori : et nisi cor custodiatur, reliqua bona fiunt inaniter. Imo quemadmodum ex corporeo corde dependet et oritur vita natur® : ita a corde spirituali, quod est mens, pendet ac pullulat vita gratiae, ac profectus in ea. ideo ait Salvator : Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Et in Dcufer. : Custodi lemetipsum et animam tuam sollicite. Invisibiles namque hostes ipsum cor tanquam pretiosissimum obsident castrum, idcirco intentissima custodia cM necessaria homini evadere cupienti, n Hinc ait Eusebius Emissenus : a Quid est quod nos vigiliis laboribusque conficimus, et ea quæ Deus maxime in nobis esse desiderat, atque requirit (hoc est cor mundum a quotidianis culpis ac neqbggenliis istis:

quas qui non vitat, paulatiin deficit, et ad graviora perlabitur), non habemus? » Itemque : « Hæc est (ait) spiritualium bonorum ratio, ut, cum ea summo labore constet acquiri, tam facile pereant, ut vix possit intelligi. Et inde est quod interdum nos sanctos putamus, quoniam lucra de laboribus aestimamus, et detrimenta subséquente non pensamus. Itaque (juxta dottrinai» Clinachi) ponamus in janua cordis portarium et custodem, ipsum Dei timorem, qui nihil illicitum permittat intrare, aut intus manere, et sit cor nostrum semper in Domino. Nam quod amat, in eo se figere solet. Propter quod testatur S. Hieronymus : Gulosus cor habet in ventre, lascivus in lumbis, superbus in eminentia, avarus in pecunia. » Et S. Augustinus, semi. 90 *De Temp.* : u Faciamus » illud quod scriptum est : a Omni custodia serva cor tuum. Consideremus cum Dei adjutorio, et custodiamus corda simul et conscientias nostras; et si est quisquam in nobis, cui cogitationem malam inimicus eliciat, quantum potest laboret, vel ut in sermone non peccet; ut, si ei diabolus unum diem rapuit, et convertit in noctem, vel secundum diem in illo obtinere non possit. Si vero et hoc subtilitate callidissima potuerit obtinere, ut malum et corde cogitemus et ore loquamur, si jam duos dies perdidimus, vel unum diem cum Dei adjutorio conservemus, ne etiam nos usque ad opera mala possit nequitia inimici subvertere. Si vero et hoc factum est, non tamen de misericordia desperemus, sed cito per poenitentiam de luto facis pedes animæ nostræ excutere festinemus; non enim vult Dominus mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat. »

Denique tð *omni custodia serva cor tuum* intellige eodem modo quo illud : « Diliges Dominum Deum tuum ex toto, vel omni corde tuo, » quod fuse explicui *Deuter.* vi, vers. 5.

Tertio, Hebraice *mismar* et *asmora* significat custodiam, id est vigiliam militarem : Romani enim diem æque ac noctem in quatuor vigiliis distribuerant, ita ut quælibet contineret tres horas, atque in initio cujuslibet vigili® mutabant excubitores. Unde sic exponas : Sicut milites omni custodia, id est, qualibet diei et noctis vigilia, custodiunt urbem et castra, sic tu qualibet hora, imo momento diei et noctis custodi cor tuum, juxta illud *Psal.* cxxix, 6 : « A custodia matutina usque ad noctem. » Ita Auctor *Catenes* Græc. Hcbræi vero noctem dividebant non in quatuor, sed in tres vigiliis, ut colligitur *Judie*, vir, 10, in Hcbræo, et Luc. xii, 38 : « Et si in tertia vigilia venerit, » etc. Idem fecere prisci Græci. Unde Homerus, *Iliad*, x : « Praeteriit, ait, nox plus duabus partibus, tertia autem adhuc pars reliqua est. » Ha S. Bernardus, serm. *De triplici custodia manus, linguae et cordis*, primam vigiliam et custodiam debere esse docet manus, id est operum : secundam linguæ, id est verborum : tertiam, eamque summam, cordis; loquens enim de adventu

Domini : « Si ait, in tertia vigilia venerii, et ita invenerit, beati sunt servi illi. Quod nequaquam de prima, sed nec de secunda dictum quidem repones. Est autem vigilia hæc super cor, cui sane omnem jam custodiam exhibere Sapiens monet : nimirum quia ex ipso vita procedit. Ego tamen etiam hanc constare arbitror specialiter in duobus : ut videlicet super affectionum pariter et cogitationum suarum greges mens sollicita vigilantiter intendat. Et bene huic datur omnis custodia, a quo cameras quoque duas procedere constat : nisi forte (quod absit) simulationis gerantur studio et pietatis habeant speciem, non virtutem. Sicut enim fontis vena scaturiens, nisi fossas ante impleverit adjacentes, nec relinere, nec se dare, nec in altum sese tollere praevalere, quod videlicet alias occupetur : sic humanus animus donec eas quas prædiximus manus et linguæ custodias solerter impleat, nec ad perfectam hanc sui ipsius poterit reflecti curam, nec jucunda devotionis tranquillitate frui, nec in sublimem divinae contemplationis proficere gradum. »

Qiiirto. *Quarto*, idem S. Bernardus, *serm.* 46 inter parvos : « Omni custodia, » id est ab omni parte, ab omni positionum differentia, pula ab ante et retro, a dextris et sinistris, a sursum et deorsum, custodi cor tuum, quia undique sunt hostes qui cor tuum obsident, eique insidiantur vel oppugnant. « Omni custodia, ait, serva cor tuum. Solent dicere homines hujus sæculi : Bonum castellum custodit, qui corpus suum custodit; nos autem non sic : Sed sterquilinum vile custodit, qui custodit corpus suum; Apostolo teste : Quoniam qui seminat in carne, de carne metet corruptionem. Quivero, inquit, in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. Ac si dicat : colendum et custodiendum magis animæ castrum, quoniam adema ex ipso vita procedit. Sed castrum istud in terra inimicorum situm undique impugnatur : et idcirco omni custodia, id est, ex omni parte vigilantia sollicitudine est muniendum, inferius, superius, ante et retro, a dextris et a sinistris. Inferius impugnat concupiscentia carnis, quæ militat adversus animam, quia caro concupiscit adversus spiritum. Superius imminet iudicium Dei : horrendum est enim incidere in manus Dei viventis, *llebr.* x. Sollicite satis hac parte cor suum custodierat qui dicebat : Semper enim quasi tumentes super me fluctus timui Deum, *Job.* xxxi. Retro mortifera delectatio est, quæ oritur ex recordatione prædierum peccatorum. Ante instantia tentationum. A sinistris vero arrogantium fratrum et murmurantium inquietudo. A dextris obedientium fratrum devotio. Possunt enim ii quoque (nisi caveatur) duobus nocere modis : aut bonis eorum actibus invidendo, aut singularem gratiam minutando. » Deinde vigiles et custodes singulorum recensens subdit : « Vigilet ergo adversus carnem rigor disciplinæ; contra iudicium Dei, iudicium propriæ confessionis, et hoc sit

duplex : manifestum de manifestis, occultum de occultis. Ende ait Apostolus : Si nosmetipsos dijudicavimus, non utique iudicemur, 1 Cor. xii. Contra delectationem, quæ procedit de recordatione prædierum peccatorum, frequentia lectionis. Contra instantiam tentationis, instantia supplicis orationis. Contra fratrum inquietudinem, patientia et compassio. Adversus obedientium fratrum fervorem, congratulatio et discretio; congratulatio enim expellit invidiam, discretio nimiam æmulationem. »

Quinto, *llebræum* 1DZ70 *mismar*, id est *custodia*, metonymice significat stationem et speculam, e qua vigiles et excubitores solent speculari et lustrare omnia circumcirca, ne qua hostis irrumpat. Sic ait Habacuc, cap. ii, 1 : « Super custodiam meam stabo. » Et Isaias, cap. xxi, 8 : a Super speculam Domini ego sum, stans jugiter per diem; et super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus. » Sic sensus erit, g. d. Ex omni mentis specula excuba, et custodi cor tuum, ne qua aliqua cogitatio, delectatio, suggestio hominis vel dæmonis irrepit, quæ cor tuum invadat, occupet et vitiet. Porro mentis speeuke sunt prudentia, circumspectio, providentia, cujus variæ sunt species et modi, jta S. Gregorius XXXI *Mor.* cap. xx. Unde S. Bernardus, *serm.* *De triplici genere cogitationum nostrarum*, docet cor custodiendum a triplici cogitatione. *Primo*, otiosa et vana; *secundo*, carnali de cibo et potu; *tertio*, obscena et immunda. a Admonet, inquit, nos S. Benedictus (fratres) sollicitos esse circa cogitationes nostras. Sapientis utique consilium sequens, qui omni custodia cor custodire suadet, quoniam ex ipso vita procedit. Tria igitur occurrunt genera cogitationum, a quibus multa sollicitudine cavere Decesse sit eos qui convertuntur ad cor, et dignum Deo in semetipsis templum exhibere festinant. » Ac deinde triplicem jam dictam cogitationem explicans concludit : « Oportet enim, si mundas conservare volumus animas nostras, adhuc longe agentibus cogitationibus hujuscemodi multa cum indignatione occurrere et exullare a nobis, ut nullus eis detur accessus. Et primum quidem genus cogitationum, otiosarum scilicet, ad rem non pertinentium, lutum est, sed lutum simplex, id est, non inhærens, nec foetens, nisi forte diutius immoretur in nobis, et per incuriam ac negligentiam nostram in alterum genus cogitationum vertatur. Quod quotidie experimur; dum enim otiosa tanquam minima spernimus, ad turpia atque inhonesta ditabimur. Secundum vero cogitationum genus non lutum simplex, sed ut jam diximus, viscosum ac limosum est. Nam tertium quidem sic cavendum est non tanquam lutum, aut limus, sed tanquam immundissimum ac foetidissimum caenum. »

Sexto, *mismar* hebraice significat carcerem vel seu. locum similem, in quo custodiuntur rei vel periculosi, ut virgines et filii regum, juvenesque pro*

fervi ; idemque significat Latinum *custodia*. Cor ergo petulans et vagum carceri et custodi® mentis mancipandum est, ne quod scelus admittat ; custodiendum est ut virgo, ne a procis seducatur ; servandum ut filii regum , no quis eos tyrannus invadat et occidat. Quocirca Cassianus, lib. VI *D' Instit. renun.* cap. H, singulare remedium contra tentationes fornicationis assignat cordis custodiam : u Principaliter, ait, vitii hujus correctio) cordis perfectione descendit, ex quo etiam huius morbi virus Domini voce prodire signatur. De orde, ait, exeunt cogitationes make, homicidia, Jdulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, etc., *Matth.* xv. Illud ergo est primitus expiandum, unde fons vit® et mortis manare cognoscitur, dicente Salomone : Omni custodia serva cor tuum , ex his enim sunt exitus vitee. Caro enim ejus arbitrio atque imperio famulatur, et idcirco summo studio parcimonia jejuniorum sectanda est, ne escarum abundantia referta, caro, praeceptis animæ salutaribus adversata, rectorem suum spiritum dejiciat insolescens. Cæterum si omnem summam in castigatione lanium corporis collocemus, anima non similiter u caderis vitiis jejunante, nec meditatione divina et spiritualibus studiis occupata, nequaquam ad illud sublimissimum vera' integritatis fastigium poterimus ascendere, illo, quod in nobis est principale, puritatem corporis infestante. Oportet ergo nos mundare prius, juxta sententiam Domini, id quod intus est calicis et paropsidis, ut fiat et id, quod deforis est, mundum. »

In Vita S. Ægidii uniuerso primis S. Francisai sociis, quæ exstat apud Surium tomo Vili, narratur quod , cum quaereretur qua ratione make et imundre cogitationes superandas essent, varique varios modos suggererent, B. Juniperus dixerit : « Ego, cum procul adventantem hunc inimicum prospicio, portas animi bonis desideriis, sanctissimisque cogitationibus occludo, et interius subblata voce : Procul, procul, exclamo, occupatus est diversorii locus. Tunc Ægidius : Ego, inquit, arma Juniperi mihi assumo. »

Porro S. Augustinus, lib. *De Custodia mulier.* cap. V, notat non dici : « Serva » corpus, sed « cor tuum , V quia esto corpore sis castus, tamen , si cor turpi cogitatione delectetur, impurus et adulter es, juxta illud Christi : « Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam. jam moechatus est eam in corde suo, » *Matth.* v, 28; quare custodiendi sunt oculi, aures, cæterique sensus , ne cor inficiant. « Voluntas enim prona faciendi, ait. reputatur pro opere facti : ac si dum aliquis Jnulkn m libidinoso oculo considerat, per f nes-Uas corporis sui in secretum mentis venenum g tortis instillat. »

Insuper S. Bernardus in *Méditât*, cap. ix, pulchre explic i s instabilitatem cordis humani, quod statim evagatur et volvitur instar molendini, u dum ab amore cœlesium elongatur, et m amore ter-

restrium occupatur : Cumque elabatur, ait, illis et involvitur in istis , vanitas illud recipit, curiositas deducit, cupiditas allicit, voluptas seducit, luxuria polluit, torquet invidia, turbat iracundia, cruciat tristitia sicque miseris casibus submergitur omnibus vitiis; quoniam unum Deum (quiei sufficere poterat) dimisit. Per mulla dispergitur, et huc illucque quærit ubi requiescere possit, et nihil invenit quod ei sufficiat, donec ad ipsum redeat. A cogitatione in cogitationem ducitur, et per varias occupationes et affectationes variatur, ut saltem varietate ipsarum rerum impleatur, quarum qualitate satiari non potest. Sic labitur cordis miseria, subtracta divina gratia. »

Singulare ergo remedium ad custodiendum cor est, si illud uniamus Deo, et occupemus divinis cogitationibus sanclisque desideriis ; hæc enim excludent omnes motus pravos ir®, superbi®, incidile, gulæ, acediæ, libidinis, etc. Unde S. Bernardus in *Méditât*, cap. vi : « Omne tempus, ait, in quo de Deo non cogitas, hoc computes te perdidisse. Quocumque loco consistis, cogitationes tuas jacta in Deum , et aliquid salutare in animo tuo versa : mens bamque sapientis semper apud Deum est. Illum semper ante oculos habere debemus, per quem sumus, vivimus et sapimus. Templum enim sanctum est Deo mens pia, et altare optimum cor ejus. » Idem (vel quisquis est auctor) lib. *De Passione Domini*, cap. ii, docet cor nostrum uniendum cordi Jesu Christi ; ipse enim quasi N'azaræus ny³ *natsar*, id est, servabit et custodiet cor nostrum. « O quam bonum, ait, et quam jucundum habitare in corde hoc! Bonus thesaurus, bona margarita, cor tuum, bone Jesu, quem fosso agro tui corporis inveniemus. Quis hanc margaritam abjiciat? quin potius dabo omnia, omnes cogitationes et affectus mentis commutabo et compáрабо illam mihi, jactans omnem cogitationem meam in cor Domini Jesu , et sine fallacia illud me enutriet, n Idem remedium assignat S. Basilius in *Degul. fusius disp.* interrog. 5 *De cohibenda mentis ad fútiles cogitationes evagatione* : « Omni custodia, ait, custodiendum fuerit cor nostrum, neque patiendum, ut assidua de Deo cogitatio ex animis nostris elabatur, neve eorum, quay mirabiliter ab eo facta sunt, memoria contaminetur per fútiles et evanidas cogitationes : contraque illud agendum assidue, ut ex perpetuane purissima recordatione impressam in animis nostris piam de Deo cogitationem, voluti indelebile aliquod signum circumferamus. Siquidem hæc est ratio, per quam erga Deum acquiri charitas consuevit, quæ simul cum ad conficienda ipsa Dei mandata nos excitet, tum vicissim quoque ab iisdem ipsa ad perpetuitatem stabilis conservetur. Quod ita esse docet Dominus ipse, qui quidem modo dicit : Si diligitis me , mandata mea servate ; modo vero : Si praecepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea. Et quod efficacius etiam possit commovere ;

Sicut ego mandata Patris mei servavi, et maneo in ejus dilectione. »

Docet deinde S. Rasilius animam cor suum custodituram, si omnia sua opera ex mente et voluntate Dei agere studeat; id quod prebat similitudine fabri : « Ut enim faber ferrarius, verbi gratia, quodcumque dolabram sive asciam cudit, si assidue illius memor sit, unde instrumentum illud faciendum ex pacto acceperit, et praescriptam sibi ab illo formam et magnitudinem animo versat, et ad voluntatem ejus, qui condixit opus, dirigit quod facit : alioqui si ejus memoriam menti sibi patiatur excidere, prorsus aut aliud quippiam omnino, aut longe dissimile officium ab eo quod facere instituerat : sic Christianus quoque si actiones suas omnes, sive minores, sive majores ad Dei voluntatem direxerit, is sine controversia et egregie opus illud perficit, et simul assiduam illius in animo sibi memoriam conservat, a quo id jussus est facere; vereque illud dicere poterit : Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi ne commovear; itemque precepto illi Pauli satisfaciet : Sive manducatis, sive bibitis, sive quid aliud facilis, omnia ad gloriam Dei facite. Quod si quis in eo, dum opus administrat, a perfecta illa proscripti mandati norma desciscat, hunc perspicuum est debilem Dei memoriam retinere. »

Exempla

Moraliter, hic disce quam Religiosus, sacerdos, imo fidelis, et homo quilibet debeat custodire suum cor, id est, mentem a cogitatione vana, et voluntatem a delectatione illecebrosa. Unit hoc in singulari Ascetarum et Monachorum. Haec senex ille apud Joannem Moschum in *Prato spirit*, cap. cx : « Esto, ait, janitor cordis tui, ne intret peregrinus, dicens : Noster es an adversariorum? » Magnus ille Joannes Abbas apud Iluffinum in *IWI Pair*, cap. i, hoc suis dabat documentum : « Cordi nostro et cogitationibus precipua adhibenda est cura; observandum namque est ne qua cupiditas, ne qua voluntas prava, ne quod desiderium, et quod non est secundum Deum, radices in corde nostro defigat. Ex iis enim pullulant vanæ et inutiles cogitationes, et tantum moleste, ut nec orantibus nobis cessent, sed rapiant a nobis captivam mentem. » Et paulo inferius : « Quæ ergo hito observat mens, Spiritui Sancto aperit in se locum, qui cum ingressus fuerit et illuminaverit eam, semper ibi gaudia, semper lætitia, semper charitas, patientia, longanimitas, bonitas et omnes fructus Spiritus oriuntur. Et hoc est quod dicebat Dominus, *Matth.* vn : Non potest arbor bona malos fructus facere. » Et post nonnulla : « Si ergo mundo corde astiterimus ante Deum, et liberi ab omnibus vitiis et passionibus, poterimus etiam, in quantum possibile est, videre Deum, et orantes oculum cordis nostri in ipsum dirigere, et videre invisibilem mente, non corpore. Maxime vero custodiendum est cor, cum e somno expurgiscimur. » Nam,

ut ait Clirnichus, *gradu* 26 : « Est et spiritibus (dæmonibus) unus, qui precursor dicitur, qui nos e somno sargentea protinus excipit, primumque nostrum cogitatum protinus inquinare nititur. Da Domino primitias dici tuæ ; erit enim tota ejus qui prior occupaverit. Memorabile verbum operarius quidam optimus locutus est. Ab ipso, ait, matutino tempore cursum meum totius diei scio, » Idem Climachus, *gradu* 29, docet hanc custodiam parere tranquillitatem cordis, quæ est paradisi hujus vite : « Nihil enim aliud ejusmodi tranquillitatem esse cor, ait, nisi mentis intimum cadum versutias (temonum ludibria jam æstimaos. ille igitur proprie tranquillus est, qui carnem quidem omni corruptionis labe purgavit, mentem vero supra creaturam omnem elevans, omnes illi subicit sensus, atque vultui Domini animam sistens, supra virium suarum modum in illum se semper extendit. »

Quia ex ipso vita procedit. — Cor enim naturale est causa vite naturalis; et cor morale, puta mens et voluntas, est causa vite moralis, puta virtutis, gratia? et gloriæ. Cor enim purificat sanguinem et ex eo gignit spiritus vitales, cosque diffundit per totum corpus ; hi autem spiritus sunt causa motus, sensationis omnisque operationis vitalis. Cor enim est animæ receptaculum, voluntatis fons, consilium et rerum agendarum radicem continens. Igitur cor, sive mens, est tanquam rex in mortali corpore, ait Aben-Ezra. Hinc cor in homine est primum vivens et ultimum moriens. « Os primum mori tradunt, cor novissime, » ait Plinius, lib. XI, cap. XXXVII. Unde pro eo quod habemus : « Ex ipso vita procedit, » Hebraea bibent, ex ipso exitus vitæ procedunt. Quod aliqui explicant de morte, g. d. Conserva cor, quia si illud moriatur, exibit cum illo et anima vitæ tua. Verum genuine per exitum vitæ accipias emanationem vite, puta spirituum vitalium, qui a corde procedunt. Quocirca nullum animal vivens præditum sanguine est sine corde et jecore, atque cor in senium et mortem vergens sensim imminuitur. Hinc malum omen datum Julio Cæsari, quod eo die, quo primum in sella aurea sedit et cum purpurea veste processit, in victima bovis optimi cor inventum non fuerit. Unde consternatus Spurina aruspex aiebat vereri se ne consilium et vita Cæsaren! deficerent, quorum utrumque ex corde proficiscitur, itaque contigit, uti narrat Suetonius in Vita Julii, cap. lxxxi. Sic et eo die, quo occisus est Helvius Pertinax Imperator, in hostia non est inventum cor. In corde « mens habitat, ait Plinius, lib. XI, cap. xxxvn. Ex hoc fonte duæ grandes venæ in priora et terga discurrunt, spaciæque ramorum serie per alias minores omnibus membris vitalem sanguinem rigant. Solum hoc viscerum vitiis non maceratur, nec supplicia vitæ trahit, læsumque mortem illico affert. Cuderis corruptis vitalitas in corde durat. »

Denique audi S. Bernardina, *term. iii*, infer

parvos : « Omn; custodia serva cor tuum , quia ex ipso vita procedit. Duobus autem modis vita a corde procedit. Aut quia corde creditur ad justitiam , et justus ex fide vivit et fide mundatur cor, et mundo corde Deus videtur, id est, agnoscitur, et hæc est vita æterna, ut cognoscant le unum Deum , et quem misisti Jesum Christum; aut quia Christus vita nostra, qui nunc per fidem habitat in cordibus nostris, erit cum apparebit, et nos cum ipso apparebimus in gloria ; et qui nunc latet in corde, tunc quasi de corde ad corpus procedet, quando reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Unde et alius Apostolus ait : Nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus, » I *Joan.* cap. in.

Eoeomiã
cbantj-
lfi.

Symbolice, per *cor* accipe charitatem; quod enim est cor in corpore naturali, hoc est charitas in corpore spiritali, puta in complexione virtutum. Quare charitas omni custodia servanda et custodienda est ; tanta enim est ejus dignitas , utilitas et necessitas, ut omnem custodiam exposcat. Audi S. Laurentium Justinianum in *Ligno vitæ de charitate*, cap. xiii : « De ipsa charitate hoc sentiendum est, quod sit recta voluntas et ab omnibus terrenis ac presentibus prorsus aversa, juncia Deo inseparabiliter, et unita igne quodam Sancti Spiritus, a quo est et ad quem refertur incensa, inquinamenti omnis extranea, corruptionis nescia, nullo vitio mutabilitatis obnoxia, super omnia quæ camaliter diliguntur, excelsa, affectionum omnium potissima, divinæ contemplationis avida, in omnibus semper invicta: summa actionum bonarum , salus morum, finis cœlestium præceptorum , mors criminum , virtus pugnantium, palma victorum, sanctarum mentium arma, causa meritorum bonorum , premium perfectorum ; sine qua nullus Deo placuit, cum qua (si inquam illa perseveret) nullus unquam graviter peccare potest; fructuosa in pernitentibus, læta in proficientibus, gloriosa in perseverantibus, victoriosa in martyribus, operosa omnino in omnibus fidelibus, ex qua quidquid est boni operis vivit. » Plura vide apud nostrum Alvarez de Paz de natura perfectionis spiritalis lib. III, parte II, cap. XVII.

cor c'iar, lalc m oinn' custodia custodiebat S. Maria Oigniacensis, de qua scribit Cardinalis Vitriaco (apud Surium die 23 junii exstat) Lb. I Vitee ejus, cap. vi, «quod ab exiguis et venialibus culpis ita sibi caveret, ut crebro ad dies quindecim nec unam inordinatam cogitationem in suo posset pectore reperire.» Et mox : « Tanta puritate cor suum custodire nitebatur, semper illud pre oculis habens : Qui modica negligit, piuhitini decedit, ut ne verbum quidem ullum, aut aspectum inordinatum , nec inhonestum corporis habitum, nec risum immoderatum, nec indecentem vel indecorum corporis gestum, in ea unquam, aut certe raro, advertere potuerimus. »

24. Remove a te os pravum (Aquila et Thco- Ven ti dolion, *oris obliquitatem* vel *perversitatem*), et detrahentia (Septuaginta, *injusta*; alii, *infamia*; sia enim vertit Noster, cap. it, vers. 15) labia sint procul a te. — Post cordis custodiam præcipit oris custodiam; nam hæc æque ac illa perdifficilis est : « Linguam *enim* nullus hominum domare potest, » ait S. Jacobus, cap. ni, vers. 8.

Per *os pravum* Rabbinii accipiunt irrisionem; irrisores enim os depravant et intorquent. Unde R. Salomon sic explicat, *q. d.* Ne illud facias, cujus gratia mortales de te obloquantur, atque in te ora obtorqueant. Aben-Ezra vero, *q. d.* Ea cave a quibus in falsas opiniones detrudaris, qua} mentem suis vinculis implicant.

Melius alii per *os pravum* accipiunt os detractoris, *q. d.* Procul fuge a detrahente fama} proximi, ne audias ejus detractionem; illa enim valut pestis et lepra vicinis audientibus contagium suum affricat, cosque inficit et interficit, uti docet S. Bernardus, semi. 24 in *Cant.* Optime hæc accipias plane ut sonant, *q. d.* Noli os tuum depravare, coque aliis detrudere; posterius enim hemistichium explicat prius, scilicet *os pravum* explicant *labia detrahentia*. Sicut enim cordis proprii custodiam præcepit, sic et oris proprii custodiam præcipit : magna enim est cordis et oris sympathia et connexio ; unde sicut inors naturalis incipit ab ore, indeque sensim proserpit ad cor, uti dixi vers, præced., sic et mors moralis ab ore et verbis proserpit ad cor et voluntatem.

Quare per *os pravum* plene et plane accipias omnem sermonem pravum, sive is mendacium sil, sive blasphemia, sive irrissio, sive calumnia, sive detractio, sive quid aliud. Vere S. Bernardus : a Detractor, ait, et libens auditor, uterque diabolus in lingua portat. » Et *Excii.* cap. x, vers. 11 : « Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit. » Vide quæ de malo detractionis dixi *Eccli.* v, IG, et cap. xxxm, vers. 15, et *Jacobi* ni, 5 et seq.

25. Oculi tui recta videant, et palpebra tuæ Verr tv PRECEDANT GRESSUS TUOS. — IlCcta potilis Cst adverbium quam nomen, *q. d.* Directe antrosum respice, non retrorsum, non dextrorsum vel sinistrorsum. Nam Hebraice HDD *nochach* idem est quod coram, ante, e regione, puta recta sive in directum. Hebraice est ergo, *oculi tui in directum aspiciunt, et palpebre tuæ dirigant* (Chaldæus, *dirigantur*) *coram te*; Pagninus, *palpebræ tuæ dirigant viam coram te*; Septuaginta, *palpebræ tuæ annuant justa*, id est, nutu et nictu oculorum innuant honesta ; nam ex adverso a impudicus oculus impudici cordis est nuntius, » ait S. Augustinus, *epist.* 109. Unde auctor *Catena: Grece*, vertit, *et palpebrai tuæ spectent ad justa*, id est, inquit, nutibus ad nequitiam ne utaris, sed quilibet sensus ad honesta tantum tibi obsequium presici; Tigurina, *oculi tui ad ea sint intenti, quæ coram te sunt, et palpebræ tuæ vecta inspiciunt in ea quæ*

ante te sunt, ut iter tuum recta dirigant, ait Vatablus. Hebraico enim *ialsciru* tam rectum facere quam dirigere significat.

Post cordis et oris custodiam sancit custodiam oculorum; oculi enim in amore (virtutis aut vitii) sunt duces : atque ut custodias cor, opus est pr^o cæteris sensibus et membris custodire ocul^{os}, æque ac linguam. Sensus ergo est, 7. d. Oculos coerce, nec sinas eos circumcirca oberrare et vagari, ne hauriant formas aut species illecebrosas, qu^o pravas in corde cupiditates excitent : quare oculos tuos rege, ut tantum aspiciant recta, id est coram, sive ante se, ad hoc ut pedes et gressus hominis necubi offendat vel erret, dirigant : ad hoc enim dati sunt oculi, ut viam præhistrent, per eamque dirigant iter totius corporis : quare ulterius non sunt jaciendi. Unde explicans subdit : « Et palpebr^o tu^o præcedant gressus tuos (1), » q. d. « Palpebr^o, id est oculi tui, ita vibrentur, ut viam præcipiant, per eamque inoffense dirigant pedes tuos, ulterius non ferantur; idcirco enim Deus eis dedit palpebras, ut eis coerceantur, ne aliorum jaciantur. Magna enim est vis oculorum ad cor et mentem vulnerandum : species enim visa per oculos transit ad cor et mentem, illicque suam formam et consequenter amorem vel odium imprimit, quæ species hæret in corde, etiam postquam res visa abierit. Ita explicat S. Basibus, lib. *De S. Virgin.* Undo ibidem docet virginem in neminem debere defigere oculos et obtutum : a Oculi tui, ait, recta videant, et palpebr^o tu^o innuant justa, neque te palpebr^o rapiant, neque capiaris oculis tuis. Quod si juxta natur^o rationem tactus quidam est oculorum ad corpora jactus; et sicuti, cum in eos, qui morbo tenentur, oculorum obtutus diutius figimus, morbi ipsius consortes efficimur; contraque cum his qu^o aciem naturaliter juvant (uti color viridis, speculum, aqu^o limpid^o, etc.), infigimus luminum radios, secretissima natur^o ii indo proficit noster intuitus : ita profecto et cum in voluptatis indicia injicimus oculos, animus voluptatis morbo fit saucius; sicut etiam cum viris bonis intendimus, magna in anima per oculos emolumenta suscipimus. » Ac deinde : a Dux enim et pravius ac pronubus oculorum jactus est ejus, cujus ministr^o sunt manus, tactus.

Mystico et analogice hæc passim accipiunt doctores oculis mentis, q. d. Sicut oculos corporis, sic multo magis oculos cordis, rationis et mentis coerce, ut recta duntaxat aspiciant ad ea qu^o recta ratio facienda et omittenda dictat, non oblique ad ea qu^o cupiditas suggerit. Ita Beda, Cajetanus, Bayous, Jansenius et alii. Unde R. Salomon exponit, q. d. Veritatem et rectitudinem oculi tui inspicere studeant. Et R. Levi : Oculi tui

dispiciant quod rectum verumque sit. Quin et S. Gregorius, III part. *Pastor.* Admoni. 16, in fine : « Palpebre, ait, gressus procedunt, cum operationem nostram consilia recta proveniunt; qui enim negligit considerando providere quod facit, gressus tendit, oculos claudit, pergendo iter conficit, sed providendo sibimetipsi non antecedit; atque idcirco citius corrumpitur, quia quo pedem operis ponere debeat, per palpebram consilii non attendit, »

Et S. Ambrosius, lib. *De Itino mortis*, cap. rx : « Oculi tui recta videant, etc. Quod non esset dictum, ait, nisi frequenter errarent. Vidisti meretricem, captus es vultu ejus, et forma decoram putasti : erraverunt oculi tui, perversa viderunt, aliena nuntiaverunt. Nam si vere vidissent, vidissent deformem meretricis affectum, inhorrentem procaciam, indecentem impudicitiam, marcentes libidines, teIram colluvionem, animæ vulnera, conscientia^o cicatrices. » Causam erroris subdit dicens : « Errat igitur oculus, ubi errat affectus. Affectus ergo deceptio, est deceptio visus. » Denique Beda : « Palpebro præcedant gressus tuos, id est, inquit, iter justitiæ, quo ingredi debeas, diligenter edisce, et in cunctis, quæ agere disponis, sollicitus ad quem sint ventura finem provide. »

26. DIRIGE SEMITAM PEDIBUS TUIS, ET OMNES VIÆ TUÆ STABILIENTUR. — Chaldæus, *dirigentur* (2). a Dirige, V Hebraice D/D *palles*, id est *libra*, et ad libellam reel^o rationis adequa semitam pedibus tuis, ut scilicet recta rationis, legis, prudentia^o et virtutis orbita incedas, non deflectas ad dexteram vel sinistram. Unde Septuaginta vertunt, *rectas orbitas fac pedibus tuis* (Aquila, *cura vel muni viam pedum tuorum*; Symmachus, *osserva vel care pedibus tuis*), et *vias tuas dirige*; Aquila, Symmachus et Theodolion traumi, id est para vel *firma*. Ha se explicat Salomon subdens : a Ne declines ad dexteram, neque ad sinistram, p Pagninus : *Pondera semitam pedum tuorum, et omnes vice tuæ stabilientur; al i regula vel trutina et (equilibra semitas pedum tuorum*; S. Augustinus, *epist.* 47 : « Rectos cursus fac pedibus tuis. » Citat hunc locum S. Paulus juxta Septuaginta, *Ilebr.* XII, 13 : « Gressus (grace est r^hJx; eadem vox qu^o hic, id est orbitas, semitas, gressus) rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans quis erret. » Est metaphora a stratoribus viarum; hi enim æque ut fabricatores domorum. ut vias recte sternant et complanent, illas ad libellam dimetiuntur, sternunt et fabricant : nullo enim pacto erigi possunt fabric^o vel viae, nisi facierum angulorumque rectitudo per perpendicularium indaginem exploretur : caque precipua est observatio in aedificiis, æque ac pavimentis moliendis, ut structura omnes perpendiculo re-

fi) Ilebr. est, et palpebra tuæ rectum faciant, scii. visum tuum, recte contendat ante te.

(i) Rectius, *stabiles sint* et certa?, ne huc illuc avertaris a recto tramite sapientiæ et virtutis. Cf. *Ps.* cxix, 8.

spondeant; neque proclinationes, ut ait Vitruvius, lib. V], cap. xi, et lib. VII, cap. in, in ullam pariem habeant. Simili modo structura virtutum in fabrica anima; debet fieri ad perpendicularum, puta ad rectitudinem rationis et prudentiæ, qua virtutes singulæ per se, et comparate cum aliis, rectum teneant ordinem et commensurationem, quam prescribit lex et recta ratio, nec in alterutram partem lateralem propendeant aut devergant. Sic enim opus erit appensum linea rationis libratumque.

It. Salomon Ibraëuin *palles* exponit, *q. d.* Pondera divini præcepti violationem cum mercede et praunio, pœnas item scelerum et præmia compara; tunc enim recte eliges honestum et spernes peccatum.

Porro S. Augustinus, epist. 47, cujus verba recito ibo vers, seq., censet hic alludi, imo probari liberum arbitrium, *g. d.* «Libra semitam pedibus tuis,» hoc est, accipe libram vel libellam liberi arbitrii, in eaque gressus et actiones luas trutina, ut in equilibrio recte rationis consistent, nec in alterutram partem earum balances devergant, *q. d.* Vide quomodo vivas, recta regiaque sapientia; et virtutis via incedito. Quod si id feceris, viæ, id est actiones tuæ stabilientur, ut stabiles et firmæ in virtute perseverent, ac dirigentur a Domino, ut prosperos habeant successus: hi enim pendent a Deo; Deus enim est causa omnis sortis et fortune nosiræ, adroque ipse est fortuna fortunans, qui bosco fortunat, alios non, uti ostendi *Genes*, xxxi, 27 et seq.

Mystice pedes sunt affectus animi: hi per sapientiam regulandi sunt, ut ad bonum tendant. Ita auctor *Catena: Gntcorum*. Rectas semitas, inquit, appellat anima; vires, quibus nixa in virtutibus progreditur, deque uno opere bono ad aliud provehitur. At vero animæ pedes ejusdem sunt impetus, per quos de hoc in aliud fertur.

27. NB DECLINES AD DEXTERAM, NEQUE AD SINISTRAM, AVERIE PEDEM TUUM A MALO. — ChaldæUS, *transfer pedem tuum a malo*. Sensus litteralis est clarus, *g. d.* Dirige gressus tuos juxta regulam recte ratiois legis et voluntatis divina®, ut ab ea in neutram partem, puta nec ad dexteram, nec ad sinistram declines, juxta illud *Isaiæ* xxx, 21: «Hinc est via, ambulate in ea, et non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram.»

Symbolice, S. Augustinus in *Deuteron*. Quæst. Altili, et alii per dexteram accipiunt prospera, et per *sinistram* adversa. Baynus per *dexteram* accipit amicos, et per *sinistram*, inimicos, *q. d.* Nec amore prosperorum et amicorum, nec timore adversorum et inimicorum deflectas a recta virtutis via. Olympiodorus vero in *Catena Gracorum* per *dexteram* accipit honorem et gloriam, per *sinistram* crucem et ignominiam, *g. d.* Si propter vite integritatem honoreris, ne efferris animo: si vilipendaris, ne animum despondas aut ab officio desistas. Rursum S. Augusti-

nus, lib. II *De Peccat, mer.* cap. xxxv: «Non declines, inquit, in dexteram superba presumptione justitiæ, nec in sinistram secunda delectatione peccati.»

Moraliter, ex hoc loco S. Gregorius Nazianzenus, *orat.* 26, docet nimium zelum æque cavendum ac torporem, temeritatem aique ac pigritiam: «/Eque enim, ait, inutiles sunt iners ac supina segnities et imperitus fervor: ille ad bonum minime accedens; hic autem ulterius cadens, ac dextro dexterius aliquid efficiens. Atque id probe cognitum et exploratum habens Salomon: Ne declines, inquit, ad dexteram, neque ad sinistram, ne per contraria in æquale malum, hoc est, in peccatum incidas.» Et Cassianus, lib. XI *De Instil, renant*, cap. iv: «Ne divertaris ad dexteram, neque ad sinistram, id est, ne tibi do virtutibus blandiaris, et dextris successibus ac spiritalibus extollaris, nec deflectens ad sinistram tramitem vitiorum, secundum Apostolum, gloriam tibi ex eis in tua confusione conquiras. Nam cui sub specie succincte vestis ac nilidæ cenodoxii non potuit diabolus generare, pro squalida et inculta ac viliori conatur inserere; quem non potuit per honorem dejicere, humilitate supplantat; (piem scientiæ cl elocutionis ornatu nequivit extollere, gravitate taciturnitatis elidit. Si jejundet palam, vanitatis gloria pulsatur: si illud contemnenda* gloriæ causa contexerit, eodem vitio elationis obtunditur, n

Vias enim, quæ a dextris sunt, novit Dominus; PERVERSÆ VERU SUNT QUA A SINISTRIS SUNT. — HIC versus non est in Ibraëo, nec in Chaldæo, nec in Complutensi, vel Regia Latina, nec in Cajetano, nec in manuscriptis nonnullis vetustis; est tamen in Septuaginta ex quibus eum Noster transcripsit. Unde colligas nostram Vulgatam versione non per omnia puram putam esse. S. Hieronymi, quam scilicet ipse concinnavit ex Ibraëo, cum nonnulla ex Septuaginta sint addita, quæ non exstant in Ibraëo. Ex Septuaginta eadem legunt S. Gregorius Nazianzenus, S. Hieronymus, S. Augustinus, S. Cyprianus, Beda locis mox citandis. Perperam ergo Lyranus et Cajetanus censent eam ex glossa aliqua in textum vitio scriptorum irrepsisse.

Nota: *Dextrum* significat bonum et felix, *sinistram* malum et infelix. *Primo*, quia (gentiles illas voces sic usurpabant, et vero ita censebant. Unde felit, Græci dextra fulmina censebant boni et felices ornificis, sinistra vero mali et infelices. *Secundo*, quia dextra pars animalis potior et robustior est sinistra, quæ infirmior, est deficiens et quasi manca. Undequæ sinistra manu fiunt, minus recte fiunt. *Tertio*, quia motus principium est a dextra parte. Tertii. In homine enim et animalibus mutatio loci a dextra proficiscitur, eo quod ad impulsu expeditior sit ob calorem hepatis, et solidiorem ejus partis ac firmiorem musculorum naturam, uti docet Aristoteles, lib. III *De Part, animal*, cap. nr, et

(giurta. Galenus, lib. VII, *Aphorism.* 44. Hinc et physici Orientem, a quo cadum moveri incipit, vocant dexteram cœli partem. *Quarto*, quia veteres in iudicio de moribus virtutes et virtute præditos collocabant a dextris, vilia et vitiosos a sinistris. Quocirca Lactantius disputans de littera Pythagoræ, indice virtutis et vitii, lib. VI *plevero Cultu*, cap. in : « Quid enim, inquit, opus est r littera in rebus contrariis atque diversis? sed altera illa melior conversa est in solis ortum, altera illa deterior ad occasum : quoniam qui veritatem ac justitiam sequitur, is accepto immortalitatis præmio, perenni luce potiretur ; qui autem ab illo malo duce illectus prætulit vitia virtutibus, mendacium veritati, necesse est ad occasum et tenebras deferatur. » Accedit Aristoteles, lib. II *be Cado*, can. i, qui de Pythagoricis loqueas, ait : Via virtutis propterea, inquiunt, dextera dicitur, quia ad Orientem solem tendit, id est ad lucem atque splendorem ; via vero vitii sinistra, quia Occidentem versus, id est in noctem tenebrasque deferatur. Hinc « dexter » idem est quod prosper et propitius, ut Quintilianus, lib. IV, iv : « Adsit Domitianus dexter ac volens, » Et Virgilios, Vili *Æneid.*:

Et nos, et tua dexter adi pede sacra secundo.

Sensus ergo est, *q. d.* Vias, quæ a dextris sunt, id est actiones bonæ et laudabiles, ideoque felices, quæ nos constituent ad dexteram Christi in die iudicii inter electos et beatos, a novit, » id est approbat, amat, promovet, prosperat et beat Dominus : odit vero, destruit et punit eas quæ a sinistris sunt, puta malas et probrosas, ideoque infelices, quæ impios constituent in die iudicii a sinistris Christi inter damnatos et reprobos. Accedit S. Augustinus, Quæst. XLVHI in *Deuter.*, ubi per vias dexteris accepit coelestia, per sinistras terrena.

Verum difficultas est in nexu contextus; videtur enim hic esse amphibolia, imo contradictio, ac posterior pars repugnare priori. Quomodo enim consentit tamen *ne declines ad dexteram* cum eo quod subdit: « Vias quæ a dextris sunt novit, » id est probat, « Dominus; » si enim eas probat, ergo illæ non declinandæ, sed sequendæ et ambiendæ sunt.

Primo, S. Augustinus, epist. 47 ad *Valentinum*, hinc probat necessitatem gratiæ æque ac liberi arbitrii: « Quia, ait, si non esset liberum arbitrium, non diceretur : Rectos cursus fac pedibus tuis, et vias tuas dirige : ne declines in dexteram, neque in sinistram. Et tamen sine Dei gratia si posset hoc fieri, non postea diceretur : Ipse autem rectos faciet cursus tuos, et itinera tua in paco producet. » Et mox : » Vias, quæ a dextris sunt, novit Dominus, quomodo intelligendum est, nisi quia ipse fecit vias dexteris, id est vias justorum, quæ sunt opera bona, quæ utique præparavit Dominus (sicut dicit Apostolus) ut in illis ambulemus; vias autem sinistras, perversas, id est vias

impiorum, non utique novit, quia non eas ipse fecit in homine, sed homo sibi. » Objicit deinde sibi S. Augustinus, cur ergo dixit : « Ne declines in dexteram neque in sinistram, cum potius ducere debuisset videatur : Tene dexteram, et ne declines ad sinistram? » Ac respondet, « declinare in dexteram, qui bona ipsa opera quæ ad vias dexteris pertinent, sibi vult assignare, non Deo. In sinistram vero, » qui omnia gratiæ tribuens, et nihil libero arbitrio, dicit : « Faciamus mala ut veniant bona, *q. d.* Non sic defendatis liberum arbitrium, ut ei bona opera sine gratia tribuatis; nec sic defendatis gratiam, ut quasi de illa securi mala opera diligatis. »

Secundo, S. Chrysostomus ex variis in S. Matthæum locis, *hom.* 8, censet hic ludi in nomine *dextrum et sinistrum*, aliterque accipi quam paulo ante. Hic enim per dexteris vias, vel, ut ipse legit, partes, accipit justos ; per sinistras, peccatores : quia Christus in die iudicii justos et electos statuet a dextris, peccatores et reprobos a sinistris, *Matth.* XXV ; et sic explicat illud *Matth.* vi, vers. 3 : a Te faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, » *q. d.* Cum dextera das eleemosynam, noli te apud sinistram, id est apud avaros et peccatores, jactitare.

Tertio, S. Augustinus, lib. R De *Peccat, merit, et remiss.* cap. xxxv : a In dexteram declinare, inquit, est seipsum decipere, dicendo se esse sine peccato; in sinistram autem, propter nescio quam perversam atque pravam securitatem, se tanquam impune dare peccatis. Vias enim, quæ a dextris sunt, novit Dominus (Christus), qui solus sine peccato est, et nostra potest delere peccata; perversæ autem sunt quæ a sinistris sunt amicitie cum peccatis. »

Verum hæc videntur mystica potius quam literalia, nec dubium lectoris animum explent. Dico ergo hanc sententiam : « Vias quæ a dextris sunt, novit Dominus, » etc., coherere cum proxime præcedenti : « Averte pedem tuum a malo » (scilicet capessendo vias quæ a dextris, non autem illas quæ a sinistris sunt); non autem cum illa remotiore : « Ne declines ad dexteram, neque ad sinistram. » in Proverbiis enim, ut sæpius monui, sunt multæ sententiæ disparate, nec inter se connexæ; per tales enim gnomo prisci tradebant suam sapientiam. Forte etiam ex alio loco eam huc transtulerunt Septuaginta, nam hoc loco non exstat in fonte Hebræo. Sic enim alie sententiæ nonnullæ ex uno loco in alium traductæ sunt a collectoribus earumdem, uti ostendi Proæmio in Ecclesiasticum.

Porro una sententia alteri non est contraria, sed una cum altera recte consentit : nam cum ait vias a dextris nosci et probari a Domino, perversas vero esse sinistras, tunc dextrum et sinistrum inter se sola comparantur, ac per dextrum significatur via virtutis, quia hæc coram Deo est dextera, id est proba et felix; per sinistrum significatur

via vitii, quia hæc coram Deo est sinistra, id est reprobata et infelix. Cum vero ait : « Ne declines ad dexteram neque ad sinistram, tunc dextrum et sinistrum non inter se, sed cum media virtutis via comparat, ideoque dextrum et sinistrum significant vilia utrimque virtuti, quæ in medio est, per excessum vel defectum opposita. Virtus enim est in medio, a quo declinat vitium oppositum in dextrum per excessum, in sinistrum per defectum. Via ergo virtutis media est dextera, aqua si declines ad dexteram vel sinistram, aberras et peccas. Itaque vis est in te ne declines; hæc enim particula mutat phrasim et appellationem, ut loquuntur Logici. Nam via dextera est via virtutis; declinale vero ab hac dextera est vitium, sive declines dextrorsum, sive sinistrorsum; omnis enim declinatio et recessus a medio, quod præscribit virtus, est vitium. « Non ergo dexteram viam ambulare, sed ad dexteram declinare prohibemur, » ait Beda.

Ita acute explicat S. Gregorius Nazianzenus, *orat.* 20 : « Ne declines, inquit, ad dexteram, neque ad sinistram, nuper contraria in æquale malum, hoc est in peccatum incidas. Quanquam alioqui quod natura dextrum est, his verbis laudat : Vias dextras novit Deus; perversæ autem sunt sinistra. Qui fit igitur ut qui dextrum laudat, idem rursum a dextro nos abducat? Intelligit profecto quod dextri speciem habet, cum revera tale non sit. Quod etiam spectans alio loco inquit : Ne magnopere justus sis, nec supra modum sapiens, *Eccli.* vu. Par etenim justitiæ atque sapientiæ detrimentum affert acris tam in actione, quam in sermone animi impetus, a bono nempe, et a virtute propter excessum excidens. Hanc enim defectus et excessus peneque labefactant, non secus ac regulam additio aliqua aut subtractio. Nemo igitur sapientior sit quam conveniat, nec lege exacior, nec luce splendidior, nec norma rectior, nec precepto divino sublimior. Id vero tandem ratione consequemur? Nempe si modesti et compositi esse curemus, naturæ leges comprobemus, rationem ducem sequamur, ordinem et disciplinam non aspernemur. »

Et S. Hieronymus in cap. xii *Zachar.* : « Devorabunt (inquit) duces Judæ et tribuni ad dexteram et ad sinistram eos qui in medio itinere incedere noluerunt, nescierunt autem iterum; unde Dei populus pollicetur : Nec ad dexteram, nec ad sinistram decimabimus; via regia gradiemur, *Num.* XX : Via dextra parcitas est, quam Greci citius vocant; sinistra, luxuries; media rectaque, frugalitas. Omnes igitur qui sunt in via dextra, quibus dicitur : Ne sis justus nimis; et in sinistra qui audiunt : Viæ quæ ad sinistram sunt, perversæ sunt, devorans flamma consumet. » Idem in *Ecclesiaste* cap. X, explicans illud, *Cor sapientis in dextera*, etc. : « Et in Evangelio, ait, precipitar ut nesciat sinistra quid faciat dextera sapientis, *Matth.* vi. Et quando percutimur in

maxillam dexteram, non jubemur sinistram genam præbere perculienti, sed alteram dexteram; justus enim sinistram in se non habet, sed totum in eo dextrum est. Et cum ad judicandum Salvator venerit, agni a dextris, hædi vero a sinistris erunt, *Matth.* cap. xxv, Et in *Proverbiis* scribitur : Dextras vias novit Dominus; quæ autem perversæ sunt, a sinistris sunt. Qui ergo sapiens est, semper de futuro sæculo cogitat, quod ducit ad dexteram; qui vero insipiens est, de presenti, quod positum est in sinistra. Quæ quidem secutus idem philosophus et poeta ait :

Dextera quæ magni Ditis sub mania ducit
Hac iter Elysium nobis, at lava malorum
Exercet panas, et ad impia tartara mittit.

Firmianus quoque noster, in preclaro *Institutionum* suarum opere, y litteræ meminit, et de dextris ac sinistris, hoc est de virtutibus et vitiis, plenissime disputavit. Nec putemus huic sententiolæ illud esse contrarium in quo dicitur : Ne declines in dexteram, neque in sinistram : hic enim pars dextera pro bono accipitur, ibi vero non tam dextera, quam declinatio dextera accusatur : ne plus sapiamus quam sapere nos necesse est; quia virtutes in medio sunt, et nimietas omnis in vitio est. »

Accedit et S. Augustinus, *epist.* 47: a Averte, ait, pedem tuum a via mala, hoc est a sinistra. Quod manifestat in consequentibus, dicens : Vias enim quæ a dextris sunt novit Dominus Deus; perversæ vero sunt quæ a sinistris sunt. Eas utique vias ambulare debemus, quas novit Dominus Deus, de quibus in psalmo legitur : Novit Dominus viam justorum, et via impiorum peribit; hanc enim non novit Dominus, quia sinistra est. Sicut dicturus est etiam illis ad sinistram constitutis : Non novi vos. Quid autem quod ille non novit, qui utique novit omnia, sive bona hominum, sive mala. Sed quid est? Non vos novi, nisi tales vos ego non feci. Quemadmodum illud quod dictum est de ipso Domino Jesu Christo: Quia non noverat peccatum; quid est (non noverat), nisi quia non fecerat? Ac hoc quod dictum est : Vias quæ a dextris sunt novit Dominus, quomodo intelligendum est, nisi quia ipso fecit vias dextras, id est vias justorum, quæ sunt utique opera bona, quæ paravit Deus (sicut dicit Apostolus) ut in illis ambulemus; vias autem sinistras perversas, id est vias impiorum, non utique novit, quia non eas ipse fecit in homine qui fecit hominem, sed homo sibi. Propter quod dicit; Odivi autem ego perversas vias malorum, ipsæ sunt a sinistris, n

Ipse autem rectos faciet cursus tuos; itinera autem tua in pace prouucet, — *q. d.* Si ingressus fueris vias quæ a dextris sunt, id est vias probas et honestas, Deus, qui illas novit, id est probat et prosperat, rectos faciet, id est diriget cursui

vitæ tuæ, ut in Illis feliciter cl animose progrediari sper plures annos vitæ, quos tibi pacificos dabit, facieique ut tandem moriens in pace expectans felicitatem æternam obdormias et conquiescas. Unde Polychronius in *Catena Græcorum* : «Tu, ait, abstine ab omni malo cl peccato : ille inierim viam tuam ad bona diriget, tuosque inimicos evertet. Indicat per hæc autem, complurium rerum eventus in nostra potestate positos non esse, sed in Dei voluntate. Is enim est qui hominum studia in terris, cæteraque omnia quæ ad æterna illa bona, quæ in cœlis reposta habemus, spectant, recte provideque admi-

nistrat. » Preclare Seneca: «Si hominem videris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter adversa felicem, in mediis tempestatibus placidum, ex superiore loco homines videntem, ex æquo deos, non subibit te veneratio ejus? nou dices : Ista res major est altiorque quam ut credi similis huic, in quo est corpusculo, possit? Vis istuc divina descendit, animum excellentem, moderatum, omnia tanquam minora transeuntem, quidquid timemus optamusque ridentem, celestis potentia agitat. Non potest res tanta sine adminiculo numinis stare. Itaque majori sui parte illic est, unde descendit. »

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docci fugiendam esse meretricem ut pestem. Remedium fuget suggerit vers. <5, dilectionem uxoris propria : sic enim vitabitur aliena : amor enim castus pellit incestum, uxor meretneem.

1. Fili mi, attende ad sapientiam meam, et prudenti» meæ inclina aurem tuam, 2. ut custodias cogitationes, et disciplinam labia tua conservent. Ne atb-ndas fallaci» mulieris : 3. favus enim distillans labia meretricis, et nitidius oleo guttur ejus; 4. novissima autem illius amara quasi absinthium, et acuta quasi gladius biceps. 5. Pedes ejus descendunt in mortem, et ad inferos gressus illius penetrant. 6. Per semitam vitæ non ambulant, vagi sunt gressus ejus, et investigabiles. 7. Nunc ergo, fili mi, audi me, et ne recedas a verbis oris mei. 8. Longe fac ab ea viam tuam, et ne appropinques foribus domus ejus. 9. Ne des alienis honorem tuum, et annos tuos crudeli, 10. ne forte impleantur extranei viribus tuis, et labores tui sint in domo aliena, 11. et gemas in novissimis, quando consumpseris carnes tuas et corpus tuum, et dicas : 12. Cur detestatus sum disciplinam, et increpationibus non acquievit cor meum, 13. nec audiui vocem docentium me, et magistris non inclinavi aurem meam ? 14. Pene fui in omni malo, in medio ecclesiæ et synagogæ. 15. Bibe aquam de cisterna tua, et lluenta putei tui : 16. deriventur fontes tui foras, et in plateis aquas tuas divide. 17. Habeto eas solus, nec sint alieni participes tui. 18. Sit vena tua benedicta, et lætare cum muliere adolescenti» tuæ : 19. cerva carissima, et gratissimus hinnulus, ubera ejus inebrient te in omni tempore, in amore ejus delectare jugiter. 20. Quare seduceris, fili mi, ab aliena, et foveris in sinu alterius? 21. Respicit Dominus vias hominis, et omnes gressus ejus considerat. 22. Iniquitates suæ capiunt impium, et funibus peccatorum suorum constringitur. 23. Ipse morietur, quia non habuit disciplinam, et in multitudine slullitiæ suæ decipietur.

' *

PRIMA PARS CAPITIS.

Kti. U 1. Fili mi, attende ad sapientiam meam (Septuaginta, *sermonibus meis appone aurem tuam*), et prudentiæ meæ inclina aurem tuam. — Salomon 110-vum sapientiæ documentum de fuga meretricis daturus, moro suo discipuli attentionem excitat, ut ille advertat et ponderet quanti illud sit momenti. Dicit ergo illi : Silens studiose attende et intende meis sermonibus. Nam silentium disci-

».

puli disciplinæ custodia est. Unde Pythagoras suis discipulis silentium quinquennale indicebat.

2. Ut custodias cogitationes, et disciplinam labia tua conservent. — Septuaginta, *ut custodias cogitationem bonam* (Aquila, Symmachus et Theodotion, *scientiam bonam*), *sensu» autem labiorum meorum mandat tibi, q. d.* Labia mea enuntiant internam meæ sapientiæ cogitationem, ejusque son-

d

sum, ac mandant ut illum simpliciter, uti enuntiatur, accipias, menti imprimas et opere exsequaris. Alii legunt, *sensum labiorum meorum mando tibi*, a Cogitationes » ergo hic non discipuli, sed sapientiæ et Salomonis accipe, q. d. Attende ut custodias meos conceptus, meas cautiones, mea consilia, ut vertit Valabius. Unde Chaldæus vertit, *ut admonitus sis in consilio*; Syrus, *ut cautus sis in cogitatione*; R. Levi, *ut custodias cogitationes, quibus instituaris ad prudentiam*. Sic et Aben-Ezra (I). Consequenter tamen cogitationes quoque discipuli accipe; qui enim custodit cogitationes sapientiæ, hic utique et suas custodit. Nam hanc suarum custodiam docent et proscribunt cogitationes et consilia sapientiæ. Unde S. Gregorius, III part. *Pastor*, admon. 15: « Ut custodias cogitationes tuas : Nihil quippe, ait, in nobis est corde fugacius, quod a nobis toties recedit, quoties per pravas cogitationes defluit. Cum ergo cogitatio per custodiam restringitur, cor, quod fugere consuevit, invenitur. »

Ne attendis fallacia mulieris. — Hæc verba non sunt in Ilcbræo expresse, sed tacite subintelliguntur. Unde Septuaginta, et ex iis Noster ea expresserunt. Quocirca hæc verba pendent ab iis quæ sequuntur : a Favus enim distillans labia meretricis, etc.; ex iis enim hæc conclusio deducitur : « Ergo ne attendas fallaciæ mulieris. » Igitur per *fallaciam* intelligit blanditias, mollitiem et elegantiam verborum, pulchritudinem, ornatum vestium, faciei fucum, fictiones, artes et fraudes, quibus meretrices amasios ad se pellicere, inescare et pervertere solent. Unde Septuaginta habent, *ne intendas fawXp*, id est rnalæ, pravæ, perversæ, *fallaci mulieri*; S. Hieronymus in cap. *lini Isatæ*, *ne attendas pessimam* (S. Cyrillus, lib. XV *be Adorat., improbam*) *mulierem*; quare mirum est Arabicum vertere, *ne auscultes mulieri bonæ*. S. Chrysostomus, hom. Liad *Popul.* legit, *ne discas pulchritudinem alienam, et ne occurras mulieri fornicanti; mei enim*, etc., quasi hæc pertineant ad oculos; ac si dicat : Noli aspicere faciem pulchram meretricis fucatæ et comptæ, quia hæc pulchritudo *aliena* est, id est alienæ mulieris, quæ tua non est uxor. Rursum *aliena*, quia pulchritudo hæc sæpo non est naturalis, sed fucata, et aliunde, puta a stibio, purpurisso et fuco, atque a vestibus et gemmis mutuata. Maxime enim mulier ferit et vulnerat aspicientem perpulchram faciem et oculos, instar serpentis et basilisci. Magis tamen hoc loco respicit ad verba blanda et fallacia meretricum, ut patet ex seq. Hisce enim mullos decipiunt et dementant, præsertim accedente fuco faciei et oculorum. Unde de iis canit Codrus :

Biden non tot habet certum, non Illumina pisces,
Quoi scelerata gerit femina mente dolos.

(I) RweumuUprus, titl *custodias cogitationes solertes et*
■, mea fccil. monita, er ut *scientiam labia tua ten-*
ncant. ut scite semper loquantur jahia tua, prudenter
wurraat, d opus fuerit, illecebris vp'uvlaUa»

Cum enim mulier nec viribus, neo ingenio, ucc consilio polleat, hinc ad dolos so convertit, nt quod illis non potest, hisce obtineat et perficiat: sicut animalia imbellia eadem de causa dolosa sunt, ut vulpes, simi, feles, etc., cum ex adverso leones, tigrides, lupi non dolosi, sed violenti sint : quia cum viribus et roboro sua exsequantur, dolo non indigent. Adde, mulierem quid serpentinum habere. Videtur serpens Evam seducens, illi totique sexui suam indolem et fraudes inhalasse. Adde et meretricum malitiam studiumque fallendi, imo continuum exercitium, quo novas indios decipiendi artes excogitant, ut non aliud cogitare, non aliud somnare, ac totæ ex fraudibus consul videantur. Idem argumentum tractat Ecclesiasticus, cap. xxv, vers. 22, ubi plura hac de re dixi. Quare hic brevis ero.

Præclare S. Hieronymus, lib. i *Contra Jovin., sibi* finem : a Amor formæ rationis oblivio est, et insani proximus, fœdum minimeque conveniens animo sospiti viliuii}; turbat consilia; altos et generosos spiritus fnfigit; a magnis cogitationibus ad humillimas detrahit, querulos, iracundos, temerarios, dure imperiosos, serviliter blandos, omnibus inutiles, ipsi novissime amoris facit. Nam cum fruendi cupiditate insatiabilis flagrat, plura tempora suspicionibus, lacrymis, conquestionibus perdit; odium sui facit, et ipsi novissime sibi odio est. » Et post nonnulla : « Doctissimi viri vox est pudicitiam imprimis esse retinendam : qua amissa omnis virtus ruit. In hac muliebrium virtutum principatus est, hæc pauperem commendat, divitem extollit, deformem redimit, exornat pulchram : bene nieretur de majoribus, quorum sanguinem furtiva sobole non vitiat. »

Quocirca S. Augustinus, lib. *De Honest, mulier.* Mulieri* cap. ii : « Inter alia, ait, certamina Christianorum <ewriP- sola dura sunt prælia castitatis, ubi quotidiana 01 est pugna, et rara victoria. Gravem namque sortita est castitas inimicum, cui quotidie resistitur et semper timetur. » Et S. Ephrem, serra. *Adversus improbas muliera* : « Quid enim est mulier, ait? Laqueus comptus, et homines in voluptates illiciens, quæ splendida quidem specie et excelso collo oculis annuit, et genis arridet, lingua vero dulciter canens voce alios decipit, et sermone pellicit, etc. Quid est mulier? naufragium super terram, fons nequitiae, thesaurus immundili et malitiæ, mortifera conversatio atque confabulatio, oculorum pernicies, animarum exitium, cordis spiculum, juvenum perditio, sceptrum inferni, et concupiscentia præceps. Quid est mulier? causa diaboli, requies serpentis, diaboli consolatio, dolor inconsolabilis, caminus succensus, malitia incurabilis, diurna confabulatio, hospitium lascivorum et officina dæmonum, » etc. Hao de causa S. Hieronymus *ad Nepotianum*, de vita clericorum et sacerdotum : « Hospitolum, ait, tuum aut raro aut nunquam mulierum pedes terant. Omnes puellas et virgines Christi aut æquoliter ignora,

®it Acqualiter dilige. Ne sub codern tecto mansi-
tes : nec in preterita castitate confidas. Nec sane-
tur Davide, nec Samsone fortior, nec Salomone
potes esse sapientior. Memento semper quod pa-
radisi colonum de possessione sua mulier eje-
cerit. »

1rs fai Porro inter alias meretricum fallacias est hæc
lendi una e præcipuis, quod ita fugiunt, ut velint vi-
Eiuhe- deri; ita pugnant, ut velint vinci; ita odia exer-
(UIU. cent, ut tunc ament maxime. Ha de Cleopatra
scribit Plutarchus in *Antonio* : « Dabat operam ut
sæpe lacrymans videretur, statim autem lacry-
mas abstergebat, oceultabatque quasi vellet An-
tonium latere, » Audi S. Hieronymum, *epist.* 47 :
« Palliolum interdum cadit, ut candidos nudet
humeros, et quasi videri noluerit, celat festina,
quod volens detexerat, ¶ Quocirca adolescens ro-
gatus a meretrice cur nolit se audire, nec attin-
gere, apud Plautum in *Bacch.* respondet :

Quia isthæc lepida sunt memoratui,
Eadem in usu, atque ubi periculum facias , aculeata sunt >
Animum fodicant, bona deslimulant, facta et famam sa <zanL
Apage a me, apage.

S. Nilus in *Sententiis*, cap. *De fornicatione* : « Mu-
lierum, ait, coelus fuge; ut primum eas convene-
ris, depressa humi facie leniter ac sedate loquun-
tur, atque ejusmodi lacrymas edunt, quæ com-
miserationem redoleant : modesteque sese com-
ponunt, et frequenter ingemiscunt : do castitate
percunctantur, et studiose ac diligenter audiunt.
Si eas prospexeris, paulipser caput attollunt. Post
etiam defixioribus oculis te intuentur, ac subri-
dent, imo profusum et dissolutum risum edunt,
ac denique omnes mortis hamos et pweBligiarum
illectamenta (imo philtrea et veneficia), atque om-
nis generis casses, quibus anima obsidetur, ex-
pediunt. » Et mox : a Viret, ait, herba, quæ aquis
propinqua est, et libidinis affectus in muliebri
colloquio. Forma fucata intemperantium exilium
et naufragium est. » Quamobrem S. Gregorius
Nazianzenus in *Præceptis ad virgines* :

Virgo, ait, sis oculis, virgo sis auribus atque
Lingua; nam tribus his Tacilo est decedere recto.

Diogenes duas mulierculas inter se colloquentes
conspicatus : « Aspis, ait, a vipera venenum mutua-
tur; » ita Antonius in *Melissa*, part, li, cap. xxxiv.
Secundus Philosophus, rogatus ab Adriano Impe-
ratore « quid esset mulier, » respondit : « Viri nau-
fragium, domus tempestas, vitæ captivitas, læna
complectens, exornata Scylla, animal malitiosum,
malum necessarium. » lia Maximus, *serm.* 39. Ubi
et citat S. Basilium dicentem : « Insuperantissime
mulieres naturali pulchritudine carentes ad colores
confugiunt, et sunt, ut ita dicam, ornalæ ad spec-
taculum, per ornatum inornatæ, et per dedecus
ac turpitudinem turpiores. » Plura vide apud
auctores jam citatos, et Tiraquellum in lege 9 *Con-
nubiale*

Mystice, omnia quæ hic de meretrice dicuntur, Monti-
Olympiodorus et Polychronius in *Catena Græc.*,
ac S. Hieronymus in cap. vi *Ezech.*, et alii adap-
tent hæresi; Lyranus, idololatriæ; tu adapta vo-
luptati et concupiscenti®, de qua scite ait Damas-
cenus, lib. IH *Parali*, cap. xxrin, ex S. Chrysos-
tomo : « Cani similis est voluptas, o homo ; si eam
propellas, fugit; si alas, remanet. Malorum om-
nium metropolis est voluptas. » S. Basibus, *Ex-
hort. ad baptismum*: « Voluptas, ait, diaboli ha-
mus est ad exitium trahens. Voluptas peccati ma-
ter est, voluptas sempiterni vermis nutrix : quæ
eum, qui se fruitur, ad aliquod tempus delinit,
post autem felle amarius digeritur. » S. Gregorius
Nazianzenus in *Tetrastichis* : « Omnis vitii esca est
voluptas objecta, ad exilii hamum avidiores ani-
mos facile attrahens, ¶ Quocirca voluptatem quasi
meretricem ita pingit Claudianus, lib. II in *Laudes
Stiliconis* :

Blanda quidem vultu, sed qua non tetrior ulla,
Interius fucata genas, et amicta dolosis
Illecebris, tonos auro circumligat hydros,

puta serpentes.

Igitur :

Sperne voluptatem, nocet empta dolore voluptas.

Quæcumque ergo do meretrice jam dicta, et
deinceps dicenda sunt, mutato nomine concupis-
centi® attribue.

Rursum Beda, Cyrillus Alexandrinus, lib. XV
De Adurat., et Cyrillus Hierosolymitanus, *De decem
dogmat*, catechesi 4, et S. Hieronymus, in cap. l x v
Isaïæ, per meretricem accipiunt sapientiam huma-
nam, quæ instar meretricis fucata, et pigmentis
eloquenti® illita, meile dulciores, oleo nitidiores
effundit sermones.

3. Favus enim distillans ladia meretricis, it Ven-fc
nitidius oleo guttur uus.—Hebraice, *quia favum
distillant labia extranea, et lenius oleo palatum ejus.*
Ila Pagninus et Vatablus, qui pro *lenius* vertit,
blandius; abi, *lubricius*; alii, *levigatum præ oleo
guttur ejus*; Arabicus, *quoniam mcl distillât ex duo-
bus labiis mulieris meretricis, os tuum brevi tempore
oblinet mellitis etoieatis verbis*; Septuaginta/mei
enim distillât a labiis fornicaria!, *quæ ad tempus
impinguat fauces tuas* : Hebræum enim pSfl *chalac*
idem est quod mollis, tencr, levis, lenis, lubri-
cus; talia autem solent esse pingua. Forte etiam
Septuaginta pro *chalac* legerunt nbn *chelcb*, id est
adepts, pinguedo. «Impinguat» ergo, id est, pin-
gui blanditiarum oleo delinit, mulcet, infarcit,
inescat. Unde Syrus vertit, *molliora oleo verba ejus*;
Chaldæus, *lenius oleo guttur ejus*. Apposite Hugo
Victorious, lib. *De Carnal, nuptiis vitandis*: « In
favo mellis, ait, duo sunt, scilicet mei et cera. In
facie meretricis similiter duo sunt, scilicet decor
et gratia, hoc est, pulchritudo oris, et dulcedo
sermonis. Cera succendit ignem, mcl præbet dul-
cedinem : sio pulchritudo meretricis igne libidinis

inflammata carnem» blandimento Icnocinantis sermonis subvertit mentem; stillat mei ex cera, dum meretrix verba sua mollit et facit dulcia. »

Rursum amoris emblema est alveolus apum ex quo prodit absinthium, hoc est, « ex dulci amaritudo. »

Vidisti alveolis si forte absinthia nasci :
Sic Fpao dulci torquet amarus amor.

S. Chrysostomus, hom. 14 *ad Populum*, a favum » labiorum refeit ad oscula blanda meretricum, nitidum guttur pra oleo ad sermones blandos earumdem; Hugo vero Cardinalis « oleum » refert ad earum unguenta, quibus se inungunt ut gratum odorem redoleant et spargant, a Meretrix enim, ait Chrysostomus, amare nescit, sed insidiatur tantum; venenum habet illius osculum, toxicum os perniciosum. Si vero non statim apparet, propterea magis ipsam fugere oportet, quoniam obtegit perniciem, et mortem habet celatam, nec a primordiis manifestam apparere permittit. Itaque si quis voluptatem sectatur, et vitam lætitiæ plenam, fornicantium consortia mulierum fugiat; bellis enim innumeris et tumultibus amatorum animos implent, et continuas ipsis pugnas conculionesque concitant per verba, per opera omnia. » Et S. Basilius, *De Virgin.* : « Formodorum, nit, oscula cavere oportet, non secus ac venenatorum animalium morsus; diffunditur enim virus ex osculo in omne corpus. »

Melius alii passim utrumque referunt ad verba meretricum; hæc enim ipsæ ita edulcorant, ut mei stillare (unde Diogenes ea vocabat « mellitum laqueum »), ita emolliunt, ut oleo molliora videantur, ac efficacissima sint ad animos quantumlibet viriles deliniendos et emolliendos : instar olei enim lubricant et influunt in animos, cosque emolliunt, enervant et effeminant; sunt enim voces et canius Sirenum. Unde Ulysses, id est vir sapiens, obturat aures et fugit, ne iis dementetur et perdatur. Audi S. Fulgentium, lib. II *Mythologies*: « Sirenes, ait, græce tracloriæ dicuntur; tribus enim modis illecebra amoris trahitur, aut cantu, aut visu, aut consuetudine. Amantur enim quædam speciei venustate, quædam diu lenocinante consuetudine. Quas Ulysses socii obturalis auribus transeunt; ipse vero religatus transit: Ulysses enim greco quasi o *fan* id est omnium peregrinus dicitur. Et quia sapientia ab omnibus mundi rebus peregrina est, ideo astutior Ulysses dictus est. Denique Sirenes, id est delectationum illecebras et audivit et vidit, id est agnovit et iudicavit, et tamen transit nihilominus. Ideo quia audite sunt, mortuæ sunt; in sensu enim sapientis, omnis voluptatis affectus moritur. Ideo volatiles, quia mentes amantium permeant celeriter. Inde gallinaceos habent pedes, quia libidinis affectus omnia, quæ habet, aspergit. Denique et Sirenes dicte sunt : enim grace traho dicitur. »

Quocirca S. Cyprianus, *De Singul. cleric.*: « Nunc, ait, blanditias exhibet meretrix, nunc verba mollia; et quod venenosius est super cuncta, psallere delectatur, cujus cantu tolerabilius est audire basiliscum sibilantem. » Quocirca S. Hieronymus *ad Gaudentium* : « Vocis dulcedines, ait, per aures animam vulnerantes fugiat. » Denique S. Ambrosius, lib. II *De Abraham*, cap. xi, docet omnes sensus custodiendos esse castitatis studioso : « Quia et visus procacior, ait, habet crimen; » et ideo scriptum est : a Noli intendere fallaci mulieri, neque capiaris oculis, neque abripiaris palpebris. Et in ipso auditu crimen est, si seducat meretrix, et multo blandimento sermonis et laqueis labiorum suorum te alliget. »

Porro verba blanda et fallacia recte comparantur oleo : *primo*, ob similem lubricitatem; *secundo*, quia oleum vim maximam habet interius penetrandi : eandem habent verba mellita; *tertio*, quia oleum, auctore Galeno, lib. XI *De Simplic. medicamento, facuit*. cap. vu, mordenti pariter ac lenienti facultate præditum est : « Nam quod oculos, ait, mordicet, quod guttur exasperet, sive ad tussim provocet, quod ventrem radat, atque secessus sanguinolentos efficiat, abunde magna testimonia sunt, mordacem illi inesse facultatem. At quod ulcera dolore liberet, et ventris mordicationes, aut irrigatum, aut infusum omnino sanet, quæque morsu irritantur mitiget; cum et ipsa non parva sint contraria* ipsius facultatis indicia, plane omissa sunt. » Hæc ille. Recte igitur verba lenia, sed quæ aculeos in animum defigant, cum oleo comparantur, quod (ut est apud Galenum) culem lenit, interiora mordet. Inde os sublinere idem est, quod adulando et blandiendo decipere.

Mystice, S. Ephrem tract. *De Abstinentia a cupiditatibus*, hæc accipit de voluptate carnis sive concupiscentiæ : « Meminerimus, ait, illius quod ait Paræmiastes : Favus dislillans labia meretricis, dulcedinem concupiscentiæ favo significans; quodque infert dicens : Quæ ad tempus nitidum guttur efficit, postea vero bile amarius invenies, et acutius ancipiti gladio.» Idem in illud, *Allende tibi*, cap. m : « Resiste, ait, urenti concupiscentiæ, ut flammam, quæ nunquam exstinguetur, effugere queas. Nam si nos perturbationes superarimus, non recedent a nobis, quin et magis adversum nos insolescent. Audi eum, qui ait : Mei distillât a labiis mulieris fornicariæ, quæ ad tempus impinguat fauces suas, postea vero felle amariorem invenies, et acutam magis gladio ancipiti.» Præclare Boetius, lib. III *De Consolat.* ante medium :

Habet omnis hoc voluptas,
Stimulis agit (ruentes;
Apiumque par volantum,
Ubi grata mella fudit
Fugit, et nimis tenaci
Ferit icta corda morsu.

Tres

bUndi-
tiarum.

Rimisi cule est emblema Sabini :

Cum puer alveolo furalur mella Cupido
Furanti digitum cuspido fixit apis.
Sic etiam nobis brevis est et peritura voluptas,
Quam petimus} tristi mista dolore nocet.

Quocirca reple ait Salomon *favus distillans*, quia voluptas tantum dat stillam mellis, mox datura mare fellis : ex adverso virtus dat stillam fellis, mox datura mare mellis.

Idipsum pulchre repræsentat Barlaam Josaphat regi apud Damascenum in *Histor.* cap. xiii, per parabolam hominis fugientis unicornem, ac apprehendentis arborem, ex qua stillabat mei, quo inescatus homo periit : nam duobus muribus rodentibus sensim arborem, illa tandem cum homine corrui in subjectum barathrum : unicornis enim est mors; arbor vita, vel voluptas; duo mures sunt dies et nox sibi continue succedentes vitamque consumentes; barathrum est gehenna.

Ven. «. 4. Novissima autem illius amara quasi absinthium, ET ACUTA QUASI GLADIUS BICEPS. — SyTUS, quasi gladius duplicis aciei, qui scilicet utrimque acutus est habetque aciem, qua utrimque scindat et secet. Septuaginta, postea vero amarior felle invenies, et acutam plusquam ense ancipitem; Arabicus, novissime autem amaritudo ejus amarior absinthio, et acuet multo magis quam gladius habens duo ora, id est duas acies.

Pro absinthium hebraico est *fuyb laana*, quod nonnulli vertunt *amaritudo*, *toxicum* vel *venenum*; communiter tamen vertunt *absinthium*. Significat ergo mei sermonum meretricis in fel dolorum converti: dolorum, inquam, qui tam acuticiclethiferi sunt, ac si gladio bicipiti inflicti fuissent; perinde ac mei omniaque dulcia a stomacho in fel et bilem amaram et dolorosam convertuntur, uti docent Galenus et medici. Sicut enim gladius biceps corpus dissecat, sic sermones cantusque meretricum per aures in animam penetrantia, cum suo acumino transverberant et dissecant. Amari-
Voub' lu<J° bujus absinthii et acumen hujus gladii sentitur a fornicariis : pruno, in sordibus, nausea et morbis, præsertim in lue Neapolitana, quibus Deus fornicationem castigat; secundo, in damnis bonorum fortune : meretrices enim emungunt opes; tertio, in infamia; quarto, in litibus, rixis et pugnis cum meretrice, quæ impudencior cane virus omne in amasium evomit; quinto, in reatu peccati et iræ Dei, ac denique in morte præsentis et æterna, quam adducit; sexto, quia hominem privat ingenio, judicio, fortitudine tam mentis quam corporis, facitque hominem quasi irrationalem et brutum. Unde nonnulli nomen Ventis derivant a *va*:, et «v», quasi dicas : sine mente, amens, quia hominem dementat et quasi excerebrat. Vera est hæc allusio, at non verum etymon; nam Venus a vinculo est dicta, puta a viere, id est ligare, ait Varrò, quod amantem umasiæ colliget et constringat. Idem notavit

Plautus in *Truculento* : « In meile, ait, sunt lue linguæ veslæ (meretrices alloquitur), atque orationes lacteae, corda in felle sunt sita atque acerbo aceto. E linguis dulcia dicta datis, corde amaro facilis. » Verum sicut absinthii amaritudo tollitur per acetum, si scilicet illud aceto maceres, sic et noxa auditus vulnerati cantu meretricio tollitur compunctione et penitentia. Audi Bedam : « Novissima ejus, ait, quasi absinthium. Cum ergo expertus est absinthii amaritudinem, adhibeat penitentiae dolorem. Nam dolor ille hoc dolore corrigitur ac solvitur. » Porro nola est absinthii amaritudo vel ex ipso nomine; Græcis enim dicitur

ab *áJiGÚxt*, id est a tangendo, quod nullum animal ob eximiam amaritudinem hauc herbam attingat. Veteres Græci Comici *apiuthion*, id est impotabile vocarunt, quod hanc vix ullus ob insignem amarorem possit ebibere. Tam amara est luxuria, utpote quæ vires corporis debilitat, templa Spiritus Sancti, ut ait Paulus, profanat, et lupanar convertit turpitudinis. Hæc prava cupiditas pulchritudinem tollit, salutem eripit, putidissimas aegritudines infert, celerem senectutem affert, famam eripit, et omnem corporis florem, ac optimam dispositionem diripit. Luxuria famam denigrat, ingenium hebetat, voluntatem captivat, appetitum illigat, sensum infatuat, et hominem rationis compotem quodam modo in brutum convertit. Ejus initia blanda quidem sunt et quasi meile illita, sed novissima amara quasi absinthium, et acuta quasi gladius biceps; media autem tot periculis, tot molestiis, tot inquietudinibus plena, ut impudicus etiam in hac vita pro brevissima voluptate dolorem centuplicatum recipiat.

Denique Josaphat rex apud Damascenum in *lHistor.* cap. XXIV, ad hunc locum alludens, imo cum citans et explicans de mundi pompis ac deliciis : « Quid ergo, ait, perdit (patrem regem Abenner alloquitur) atque insane gloriam eam retines et amplecteris, quæ instar recentium florum marcescit atque deletur, et execrandas ac fetidas delicias, venlrisque ei eorum quæ infra ventrem sunt affectiones, quæ quidem ad aliquod tempus stultorum sensus oblectant, æterum amarius felle postea digeruntur, tum nimirum, cum umbra islæ atque inanis hujusce vitæ insomnia præterierint, atque in perpetuo ignis nunquam extinguendi ac tenebrosi cruciatu eorum amatores et iniquitati operam dant, provolventur, ubi insoinè* vermis absque ullo fine ipsos corrodet, ac perpetuus ignis in infinita sæcula eos concremabit*/»

Quocirca S. Ephrem, tract. *Adversus improbas mulieres*, hoc remedium contra mulierum speciem et illecebras suggerit : « Et ne respicias in mulieris speciem, sed averte ab ea oculos, et non permaneas in loco ejus. Quando enim videris mulierem formosam, atque illustrem fulgentibus oculis, preclara forma» genis nitentibus,

aspecto suo eximiam quamdam speciem pr® se ferentem, ut exardescat animus, libido augeatur, cogita terram esse quod miraris, cineremque quod incendit, et comprimetur insana tua cupiditas. Explica quoque faciei pellem cogitatione, et cernes tunc omnem ejus pulchritudinis vilitatem. Nihil enim nisi ossa, nervos, fœtoresque reperies. Cogita etiam tandem senescentem, commutatam, morientem, totumque illum evanescentem pulchritudinis florem. Cogita quid admireris, et erubescere. Erubescens resipisce, et poenitentiam age. ① Id reipsa præstitit S. Ephrcm. Quadam enim vice ingressurus civitatem, rogavit Deum ut ei occurreret quippiam bon® ædificationis. Et ecce occurrit ei meretrix, quæ in eum influens, ab eo increpita respondit : « Me decet te intueri, te vero terram; quia Eva ex Adamo facta est; Adam vero, puta vir, ex adama, id est ex terra. Tu ergo inspicere matrem tuam. » Ita habet Vita S. Ephrcm. Plura vide apud Isidorum Pelusiotam, lib. IV, *epist.* 129, ubi tractans illud I *Cor.* cap. vi: « Qui fornicatur, in corpus suum peccat, » decem illius loci expositiones, et totidem damna scortationis recenset. Vide S. Chrysostomum, hom. 21 in *epist. ad Rom.*, et hom. 5 in I *Thessal.*

5. Pedes ejus descendunt in mortesi, et ad inferos gressus illius penetrant. — Pro *penetrant* hebraice est *ʾʕV2n'itmochu*, id est sustentabunt, fulcient, fovebunt, roborabunt infernum, sicut sustentatur paries fulcro, ne cadat et pereat. Simili enim modo meretrices sustentant infernum, quia major pars hominum damnatur propter libidinem, *q. d.* Vacuaretur, et quasi caderet infernus, nisi libidinosi cum implerent et sustentarent, ait Cajctanus et R. Levi : « Gressus ejus, inquit, mortem foveant et firmant, hoc est, summopere conferunt ut mors admirabili prorsus ratione inferatur, velut si mortis manus fulcirent, cisque « il vitam auferendam robur suppeditarent. » Libido ergo est fulcrum et basis inferni. Tigurina, *incessus ejus ad inferos trahit*; Pagninus, *infernum gressus ejus tenebunt*; Septuaginta, *imprudenti®* (vel *insipienti®*) *enim pedes ducunt utentes ea cum morte* (Scholiastes, *cum dolore*) *in infernum*, a *Imprudenti®*, » id est imprudentis et insolentis meretricis pedes ducunt eos qui illa impure utuntur ad mortem et infernum. Aut « *imprudenti®*, » id est imprudentium hominum qui insipienter meretricem adeunt, pedes ducunt ipsosmet utentes ea ad mortem et infernum. Est prosopopoeia significans summam fornicariorum imprudentiam, adeo ut videantur ab ipsa imprudentia et insipientia regi, agique in mortem et gehennam. *Mortem* intelligo tum pñsentem, tum æternam; libido enim spiritu* et sanguinem exhaurit et inficit, itaque mortem advocat et accelerat, non unam, sed plures. Unde S. Cyprianus, *De Singular, cleric.*, in fino : « Per infinita dedecora, inquit, multiplices morte* invehit in perniciem perditorum, n hi veteres repræsentarunt per Scyllam et Charybdim, quas

finxerunt feminas in fretum Siculum præcipitatas, in scopulum et voraginem fuisse conversas, inter quas cum navigant nautæ, aquarum arctarum vorticibus abrepti vel ad scopulum colliduntur, vel a voragine cum mercibus sorbentur. Unde Scylla dicta est a æwXpux, id est confusio, ait S. Fulgentius, lib. II *Mythol.*; vel, ut alii, a mwU*, W a spoliando; aut a oxúUnv, id est vexando; Charybdis vero a çamiv, id est ab hiando, et fciCiw, id est sorbeo. Per Scyllam ergo et Charybdim repræsentarunt duos maxime periculosos human® vit® scopulos, in quos major pars hominum impingit et colliditur, scilicet iram et libidinem. Ira enim hominem facit amentem, in furorem agit, et in rixas, cædes et ignes protrudit; libido vero est quoddam animi delirium, quod hominis opes, nobilitatem, famam, sanitatem, vitam, animam, æternitatem haurit et absorbet. Facit enim amor ut turpia videantur honesta, ac deformia pulchra, damnosa utilia, tristia Irela, funesta Augusta stulte amanti appareant, ut oh vilem meretricem opes, famam et vitam prodigat et pr®cipitet. Ita S. Fulgentius loco citato, et fusius Natalis Comes, lib. Vili *Mythol.* cap. xxiii.

6. Per semitam vitæ non ambulant, vagi sunt ven.& GRESSUS EJUS, ET INVESTIGABILES.—Septuaginta, *vias vit® non ingreditur; lubric® autem orbit®* (Aquila, *flexus*; Symmachus, *gyri*) *ejus, et non bene vestigabiles*. Ita habent Romana, licet Complutenses deleant *vias vit® non ingreditur*. Pro *lubrica* græco est , id est fallaces, infidæ, dubiæ, periculosas, pernicios®, item lubricas; enim vocatur, qui in lubrico non potest consistere, titubans, vacillans fallente vestigio. Syrus, *error sunt semit® ejus, et ignorat*; Chaldæus, *instabiles sunt semit® ejus, et ignorat*. Hebræa ad verbum z habent, *viam vit® forte libras* (hoc enim est Hebraice obon *tcpalles*; male ergo vertit Cajctanus, *ne forte exponderes* (id est, inquit, ne minime ponderes viam vit®) *et expandis? vagi*, vel *mobiles gressus ejus, ut non cognoscas*, id est ut sint tibi incognoscibiles et imperversigabiles, *q. d.* Si quæris viam vit®, quæ ducit scilicet ad vitam, hic sanam et prosperam, in cælis vero beatam et æternam, noli sequi pedes et gressus meretricum, quia ipsæ per viam vit® non ambulant, sed vag® sunt, et æslibus libidinum ita varie jactantur, ut impervestigabiles sint vyc earum, desideria et actiones. Amor enim vagus facit cor vagum, cor vagum facit phantasiam vagam, phantasia vaga facit vagari pedes, manus totumque corpus. Noster Salazar ò *non scies*, vel *cognoscas*, exponit, *q. d.* Si forte te pœniteat ingressus in domum et antrum meretricis, ac referre pedem velis, non scies iter, quareverti debeas, quia antra hæc sunt extra communem semitam, ideoque carent vestigiis hominum, ut videantur esse antra mortis et inferni, a quo non est reditus ad vitam : quo significat eos qui semel implicuerunt se amoribus meretriciis, ægre ac vix redire ad frugem et castitatem, quasi

In fossa et inferno Cupidinis depressi et demersi essent, nec inde sursum ascendere valerent. Aliiter R. Salomon : Non scies, ait, libi cavere, nisi quando quatieris et corrues. Hoc versu et procedentibus alludit ad lupanaria, fornices et antra meretricum, quae speciem mortis et inferni referunt; imo olim subinde crani in ipsis mortuorum sepulcris, juxta illud Martialis, lib. I :

Absconduni spurcas hinc monumenta lupas.

Alludit enim ad id quod dixit cap. n, vers. 18 et 19 : « Inclinata est ad mortem domus ejus, et ad inferos semitae ipsius; omnes qui ingrediuntur ad eam, non revertentur, nec apprehendent semitas vitae. » Vide ibi dicta (1).

Porro stolidus est Rabbiorum apud R. Salomonem expositio, qui sic explicant, *q. d.* Deus pater noluit iis qui singula praecepta observant, certa singulorum promissa, ne mortales, inadvertentes cui mandato major merces propositi esset, illud amplecterentur, ceteris neglectis. Illis ergo ait : Ne libres legis semitas, quoniam amplectenda, quaeve deserenda; nam vagi sunt gressus ejus : amovit nempe Deus explicationem semitae legis, nec ejus cognitionem concessit. Stolidus, inquam, imo impius; quid enim legi cum meretrice, de qua hic agitur?

7. NUNC ERGO, FILI MI, AUDI ME, ET NE RECEDAS A VERBIS ORIS MEI. — Septuaginta *ne* id est antiquatos et irritos facias sermones meos. Solent enim juvenes amoribus impliciti sapientum monita, quasi senum deliria spernere et irrita facere. Auctor *Catena Graecorum* notat tamen *nunc* trifariam accipi. Vox haec *nunc*, inquit, quandoque adverbii temporis notionem obtinet, ut : a Ex hoc *nunc* et usque in saeculum. » Nonnunquam temporis momentum denotat, ut : a Nunc turbata est anima

(1) Vario ab hodiernis quoque hoc comma 0 exponitur, praesertim quia ambigunt, verbum *thrpales* siue secunda aut vero tertia feminina futuri persona Rosenmulleras, *semidam vitae ne libres*, seu *appendas*, cum ea versans, id est, ne forte tibi persuadeas, fore ut mortem et exilium vites et vitam consequar, dum libidine socium te adjungis, nam *nutant*, seu *vagantur orbitae ejus*, incerti et vagi sunt ejus gressus, a recta semita aberrant, *te nesciente*, vel ut *non noveris*, te a recta vitae itinere ad exitium properare. Gesenius et Umbralius, membris sejunctis, *viam vini caveat adultera ne expendat!* existimantes, pingi bis verbis perversam cogitandi rationem, qua, dum alii solliciti expendant, quoniam via ad salutem ducat, eam adultera consilio negligat. Junctis membris de Wette et Ewaldus, *viam vitae ne expendat, nutant orbitae ejus*, etc. Maner utrumque verbum *thepalles* et *theda* ad Juvenem referi, eam autem particula vim tribuit, quam sive alias habet Ss, hoc sensu, *vitae viam non poteris*, seu *tibi non licebit expendere, nutant vias ejus*, mulieris libidinosae, scilicet, ut findantur, se aperiant ad eam ejusque sequaces vorandum, *te non opinante*, inopinato, subito. Vertendum ego censeo, *ne*, id est, nedum, *libret*, id est *sequatur*, meretrix *vias vitae*, etc., hoc sensu : tantum abest ut meretrix vias vitae sequi possit, ut contra vagentur gressus ejus

mea. » interdum vero rei Matum et qualitatem indicat; atque hoc sensu hic usurpatur. Quia, inquit, ita comparatus es, ut ad impostricem et dolosam illam mulierculam divertere velle videaris : doctrinam meam exprime atque confirma opere, quod utique futurum est, si virtutem consecutus ab improbitate procul recesseris. Haec ipse. *Quarta* et genuina, ubi nunc more Hebreo post recensita damna meretricis apte subjungitur, quasi particula concludentis et adhorlantis ad ejus fugam, *g. d.* Dixi meretricem esse amariorem absinthio, acutiorem gladio ancipite, ducere ad mortem et infernum, etc. « Nunc ergo, fili mi, etc. longe fac ab ea viam tuam ; » ne turpi et modica voluptate tanta damna insipienter tibi accersas. Simile *nunc* est *Josue* cap. xxiv, 14, ubi Josue recensitis Dei in Israel beneficiis, adhortans ad ejusdem cultum concludit, dicens : « Nunc ergo timeate Dominum, et servite ei perfecto corde. » Et *Deuter.* X, 12, ubi Moses, promissis Dei praeceptis et promissis, adhortans concludit : a Et nunc, Israel, quid Dominus Deus tuus petit a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum? » Simile est nunc Samuelis I *Reg.* XII, 7.

8. Longe fac ad ea viam tuam, et ne appropinquabis foribus domus ejus. — Totum enim remedium fornicationis, tota salus sita est in recessu et fuga meretricum et occasionum, uti nervose et eleganter docet 8. Cyprianus, toto tract. *De Singulari cleric.*, quem genuinum esse S. Cypriani partum docet Cardinalis Daronius, tom. II *Annal.* in *Cypriano*. Imo Apostolus I *Corinth.* vi, 18 : « Fugite, inquit, fornicationem. » Nam meretricis fores attingere et vel leviter manu pulsare, potest et solet esse impura fornicationis exordium.

Mystice, levissima meretrix est levitas ruentis, cujus fores, id est primum os ingressus, vir religiosus vitare ac fugitare debet, nisi velit majoribus vitiis foedari : levitas enim mentis, scurrilitates, detractiones et subsannationes generat, iras in his qui delusi sunt, atque indignationes exsuscitat, et in apertas contumelias ultro citroque jactatas non semel prorumpit. Haec inimica est compunctionis, hostis devotionis, mater autem ineptae laticiae, quae solet saepe in tristitiam ac dolorem desinere. Quia scriptum est : » Risus dolori miscebitur, et extrema gaudii lucius occupat. »

9. Ne des aliis honorem tuum, et annos tuos veni. — Pro honorem hebraico est *lift hod*, id est celebritas, dignitas, honor, gloria, majestas, a qua aliquis celebratur, et quae celebrem et gloriosum reddit.

Igitur hoc loco per *honorem*, primo, accipe integritatis castitatique decus et famam, *q. d.* Ne honorem et decus castitatis perdas per dedecus fornicationis, imo decus hoc prodigas tradasquo aliis, scilicet infamibus meretricibus et lenonibus Unde Chaldaeus vertit, *ut non des aliis meretricem tuam*. Ha Jansenius.

Secundo, per *honorem* accipe honores publicos

nt magistratus, prefecturas, prelaturas, etc., g. d. Vide ne honorem et dignitatem officii tui, quod geris, commacules infamia libidinis. Rursum ne ad majores dignitates, quas speras vel ambis, per dedecus fornicationis tibi aditum precludas. Ita Biynus. Nam, ut divine ait Cassiodorus, lib. IV *Variar, epist.* 12 : « Magistratus esse debet innocentée templum, temperanlire sacrarium, ara justitiae. Absit a judiciariis mentibus aliquid profanum. Pio principi sub quodam sacerdotio serviatur. » Meretrices enim magistratibus tempus, vires, consilium, mentem eripiunt, ejusque dominantur : ut una meretrix sæpe regat principem, princeps rempublicam ; itaque respublica lota a meretrice regatur proterve, avare, turpiter, injuste et tyrannice.

Tertio, per *honorem* accipe rerum praeclare gestarum decus et gloriam : hæc enim obscuratur per conversationem cum meretricibus. Unde Symmachus vertit, *nc forte des alteri gloriam tuam*. Sic Salomon dedit maculam in gloriam suam, eamque ofuscavit per tot concubinas.

Quarto, per *honorem* accipe florem juventutis, ejusque decorem et robur : hæc enim est et vocatur honorjuventutis, juxta illud Virgilii : « Oculisque afflavit honorem, n q. d. Ne fornicando perdas decorem et robur juventutis, libique celerem senectam, imo mortem concilies : venus enim vires et sanguinem exhaurit, facile hominem debilem, luridum, rugosum, canum, ut mortis simulacrum esse videatur. Unde Septuaginta vertunt, *ut non projiciat* (alii, *prodat*) *aliis vitam tuam*; Vatablus, *ne des aliis decus tuum*. Unde explicans subdii, *et annos tuos crudeli*. Sæpe enim hic, æqueac in Psalmis, posterius hemistichium explicat prius, ut : « Deus in adjutorium meum intende, » explicatur per id quod subditur : a Domine, ad adjuvandum me festina. » Hæc enim est synonymia et elegantia metri et rhythmii. Chaldeus, *ut non des aliis virtutem tuam*; Chaldaeice enim est *chelach*, id est tuum vigorem, strenuitatem, fortitudinem, et robur tam animi quam corporis.

Alludit ad Samsonem, qui honorem suum tradidit alienigenæ, puta sua? Dalilre Philistææ, cum illi revelavit suum fortitudinis secretum, scilicet suum rubar, decus et honorem consistere in crinibus: iliis enim ab ea detonsis quasi enervatus, captus a Philistæis, cum robore portentoso perdidit decus et vitam, *Judie*, xvi. Huc allusit Ecclesiasticus cap. lx. 6, dicens : « Ne des fornicariis animam tuam in ullo, ne perdas te et hæreditatem tuam. » Vide ibi dicta.

Et *annos tuos crudeli*. — Septuaginta, *ætatem tuam immitibus*; Syrus, *immiserii ordibus*. Per crudelem nonnulli accipiunt carnificem; Baynus, mantum adultera», q. d. Cave ne ob adulterium perda* annos vitæ, et plectaris capite a judice per carnificem, vel occidaris a manto adultera», cuius torum violasti. Pleræque enim gentes, etiam

hærticæ et infideles, adulterium quasi reipublicæ pestem puniunt morte, uti alibi ostendi.

Melius alii per *crudelem* accipiunt meretricem. Hæc enim crudelis est, quia opes, famam et vitam mullorum crudeliter aufert ; licet enim Hebraice HT3K *achiari* sit masculinum, tamen comprehendit et femininum, ut *Thren.* iv, 3 : « Filia populi mei crudelis, » Hebraice, *orinari*; *Jerem.* cap. XXX, 14 : « Percussi te castigatione crudeli, » Hebraice, *achzari*. Unde Ecclesiasticus eam comparat serpenti cap. xxv, 22 : « Non est caput nequius super caput colubri ; et non est ira super iram mulieris. Commorari leoni et draconi placebit, quam habitare cura muliere nequam. » Vide ibi dicta. Et *Apoc.* xvn, 6, meretrix Babylonia crudelis perhibetur : « Et vidi, ait, mulierem ebriam de sanguine Sanctorum, et de sanguine Martyrum Jesu. » Hic autem proprie dicitur *crudelis*, quod annos vitæ et sanitatis enervet, debilitet, abbreviet, succidat.

Aut, quod eodem redit, per *crudelem* accipe libidinem ; hæc enim crudeliter sævil in totum corpus vitamque hominis, quin et in mentem et animam, quam mille curis, zelotypiis, angoribus, remorsibus, peccatis, poenis, ac tandem tormentis gehennæ excruciat. Vide S. Chrysoslogum, homil. *De decollatione S. Joannis Baptistæ*, et hom. *De muliere et pulchritudine*, et sæpe alibi egregie hanc libidinis crudelitatem depingentem. Exstat de meretricum crudelitate emblemata hoc titulo :

Meretricis facies.

Sphingis, an hæc potius vera est meretricis imago,
Quæ fera crura locæ, virginis ora gerit?
Semper ut inducat blandos quæ callida vultus,
Sævitiæ præbet post monumenta suæ.

Tropologice et mystice Lyranus, *nc des honorem p*.cltOr tuum*, id est, Dei cultura (qui tuus dicitur, quia dat an-honor est in honorante), *alienis*, puta diis et idolis, *et annos tuos crudeli*, id est, dæmoni, qui in sui cultores crudelis est, sævitque ut tyrannus, ideoque eis sæpe sanitatem et annos vitæ extorquet. Hausit hoc Lyranus more suo ex R. Salomone, qui sic explicat : « Nedes alienis honorem tuum, » id est, inquit, ne forte ad deos alienos convertaris, ut eis gloriam, laudem decusque tuum impendas ; « et annos tuos crudeli » principi gehennæ, id est, dæmoni ; « ne forte impleantur extranei viribus tuis, » id est, ne idolorum sacrificuli artibus suis et fraudibus pecunias libi subducant ; a et labores lui, » id est, opes labore tuo parlæ, sint in idolio, vel in domo sacrificuli. Porro Midras per *crudelem* accipit angelum mortis.

Rursum peccator quolibet peccato dat honorem suum, puta gratiam et adoptionem in filium et hærcdem Dei, alienis, scilicet dreinonibus, et annos vitæ suæ crudeli, scilicet Lucifero, cui vitæ labores anuosque impendit. Ita Salonijs, qui sic

explicat, *q. d.* : *n* Spatia vitæ, quæ tibi dedit Deus, male vivendo ne tradas diabolo. » Et S. Gregorius, III pari. Pas/or. ad rnon. 13 : a No des alienis honorem tuum, et annos tuos crudeli : Qui namque, ait, alieni a nobis sunt, nisi maligni spiritus, qui a cœlestis sunt patriæ sorte separati? Quis vero honor noster est, nisi quia in luteis corporibus conditi, ad conditoris tamen nostri sumus imaginem et similitudinem creati? vel quis alius crudelis est, nisi ille angelus apostata, qui et semetipsum pœna mortis superbiendo perculit, et inferre mortem humano generi etiam perditus non pepercit? Honorem itaque suum alienis dat, qui ad Dei imaginem et similitudinem conditus, vitæ suæ tempora malignorum spirituum voluntatibus administrat. Annos etiam suos crudeli tradit, qui ad voluntatem male dominantis adversarii accepta vivendi spatia expendit. »

Feai. Haque peccatum, æque ac diabolus, est crudelissimus peccatoris hostis, tyrannus et carnifex. Aucj; g, Chrysostomum, hom. unie, *fie Pœnitent.* : a Conceptit dolorem, ait, peperit iniquitatem. Conceptit peccator delicii dolorem, et, si non pœnitucrit, parit sibi mortem. Parvulus, antequam prodeat ex utero, dolor est matri; postquam vero editus fuerit, venit ei gaudium. Peccatum vero conceptum coluber est in præcordiis hominis, parit mortem, nisi fuerit poenitudine expiatum. Peccati conceptio serpens est in præcordiis latens. Consummatum, venenum spirat, et lethiferum generat morbum. Qui peccatum parit, in iudicium cadit; et si neglexerit, in ipso manebit. Natura suum mulier libenter perlactat, natum vero peccatum facit exitium nutrienti. » Idem, hom. 30 *ad PopuL* : « Vides, ait, quod dæmone pejus est peccatum? » Et *hom.* 40 : « Gravis, ait, gravis paralysis est peccatum. » Idem, hom. 2 *in Psalm.* L, peccatum vocat feram immanem, quæ in Davidem insiliit, cumque allisit. Et in *Psalm*, cxxxix, sub initium : « Nihil, ait, est quod lædat hominem, nisi solum peccatum; eo autem sublato omnia sunt facilia, explicata ac tranquilla : sicut, si id adsit, sunt omnia scopuli, tempestates et naufragia. » Unde concludit, vitiosum hominem esse fera improbiorem. » Idem, hom. 33 *in Maith.* : * Magnus, ait, dæmon peccatum est : potest si abs te abjeceris, major tu eris, mihi crede, quam qui dæmonia ejiciunt. » Et hom. 5 *De Pœnitentia* : « Malorum omnium causam constat esse peccatum : ex peccato tristitia, ex peccato tumultus, ex peccato bella, morbi atque omnes quotquot nos premunt passionem. »

(0. N® FORTE IMPLEANTUR EXTRANEI VIRIBUS TUIS, ET LABORES TUI SINT IN DOMO ALIENA.—Septuaginta, *et labores tui in domum alienam veniant*; Chaldæus, *et laborem tuum introducas in domum alienam*. Jam *viribus* Jansenius et alii proprie accipiunt: has enim fornicando effundit fornicarius, ad explendam fornicariæ libidinem. Per effusionem enim crebram seminis, et nublado sanguinis, otturi-

cluntur pariter multi spiritus vitales, quibus effusis exhauritur corpus et debilitatur. Viribus ergo extranei implentur, cum per eas impudicarum mulierum satisfit desiderio, quas conservare oportuisset in procreationem prolium legitimarum ex legitimo et moderato uxoris usu. Unde medici docent, et experientia constat, eos qui ante matrimonium luxuriose vixerunt, viresque suas effuderunt, postea inito matrimonio quasi enerves et eviratos, inhabiles et impotentes esse ad generandum. Deo simul castigante priorem libidinem per sequentem sterilitatem.

Verum quia meretrices proprie non implentur viribus fornicariorum, imo potius æque ut fornicarii, fornicando vires suas debilitant, et enervant corpus suum; et quia Hebræi habent, *ne forte saturentur alieni robore tuo* : hinc potius per robur et vires accipias opes : hiæ enim saturantur meretrices. Unde et Chaldaeus vertit *chelach*; S'il *chail* autem Hebraice et Chaldaice significat *primo*, robur et vires; *secundo*, facultates et opes, quia in his robur et potentia divitum consistit. Unde Vatablus vertit, *ne forte satientur alieni iis quæ viribus suis paravisti, et labores tui sint in domo aliena*. Sensus ergo est, g. d. Ne meretrices emungant tuas crumenas et opes, itaque labores, id est divitiæ labore tuo partæ, transeant in domum vilis et abominandæ meretricis. Posterius enim hemistichium more metri explicat prius : sic vires, virtutes, robur vocantur divitiæ Joðxxxi, 24: « Si putavi aurum robur meum; » *Psalm.* XLvin, 7 : « Qui confidunt in virtute sua, et (id est) in multitudine divitiarum suarum gloriantur. » Sic S. Paulus, *Ilthbr.* vi, 5, « virtutes venturi sæculi » vocat opes spirituales, puta gratias et charismata, quæ erunt in futuro sæculo. *Prov.* x, 15 : « Substantia divitis, urbs fortitudinis ejus. » Ita Joannes Alba Electorum cap. lxxxvii, Cajelanus et Salazar hic. Meretrices enim non juvenes, sed juvenum crumenas et opes ambiunt, ac nunquam donis satiantur, donec omnia exhauriant, juvenesque dispolient, itaque nudos et pauperes omnibus ridendos exponunt. Quocirca S. Chrysostomus, homil. 63 *ad PopuL*, meretrices vocat « patrimoniorum syrtes et scopulos; » alii, « Scyllas et Charybdes, » uti dixi vers. 5. Sic filius prodigus totum patrimonium in meretrices exhausit, ut præ inopia coactus sit pascere porcos, *Luca*: cap. xv, vers. 17.

11. Et GEMAS IN NOVISSIMIS, QUANDO CONSUMPSERIS *ferMU* carnes teas et CORPUS tuum.] Pro *yemas* hebraico est nono *nahamta*, id est, rugias instar leonis famelici, aut vulnerati et cum morte luctantis : sic enim et rugit, id est inconsolabiliter et miserabiliter luget et ejulat juvenis, cum fornicando consumptis omnibus tam viribus, quam opibus, « in novissimis, » id est, demum vel tandem, invenit se opibus exhaustum, viribus et caniibu» consumptum, idque irrecuperabiliter. Tq enim *m novissimis* idem cal quod postea, sequenti tem-

pore, tandem : hoc enim significat Hebraice JF1nN *ochant*. Alii, « in novissimis, » id est, inquiunt, eum ad novissimam, id est extremam paupertatem et miseriam fueris redactus. Septuaginta pronSHJ *nahamta* legentes DCH3 *nachamta* vertunt, et) *tr-niteas in novissimis, quando contrita: fuerint carnes corporis tui*.

EmUe. Quam amor viscera amantis exedat docet em-
r'74e* blema oli® bullientis, in qua inclusus liquor vel caro subjecto igne consumitur, de qua carmen :

Extā velat chasis fervor consumit in ollis,
Sic mea consuma viscera oecus amor.

Aliud emblemā est lcd®, quæ igne quo ardet, consumitur :

Ut qna nutritur pinguedine tēda tabescit,
Qua vivo, hac morior, quam pereō, hac perc%

Rursum, sicut culices advolant ad flammam qua comburuntur, sic amantes ad amicas.

UhidoH Porro libido totum corpus emaciat, singulo-
r i ex- rumque membrorum vigorem et carnes exhau-
b rit. *Primo*, quia sanguinem et spiritus vitales,

Cu m quibus aluntur et vegetantur omnes corporis par-
r,rhM- tes, effundit. *Secundo*, quia lædūt partes vitales,
Ser iodi. cerebrum, cor, jecur et stomachum, quæ

cæteris partibus nutrimentum dant et robur. Ex cerebro enim decidi semen docet Galenus in Comment, lib. III *Epidemion*. Unde libidinosi laborant cerebro, puta morbo comitali, fiuntquo epileptici, uti experientia constat. Quare *libidinem* non aliud esse quam *parvam epilepsiam* dixit sophista Abderites apud Clementem Alexandrinum, lib. II *Pmkqj*. cap. x, eo quod lotus homo per exinanitionem concubitus abstrahatur. Et Alexander Magnus, cum deus a nullis prædicaretur, se, (juod mortalis esset, deprehendere dicebat somnio et concubitu. Somnus enim mortis imago, concubitus species est morbi comitalis. Ita

r«rth Plutarchus in *Alexand. Tertio*, quia semen a singulis corporis membris et partibus deciditur, ut singulas embryonis partes et membra membris parentis conformia efformare queat. Alia enim vis seminalis requiritur ad formandum caput, alia ad stomachum, alia ad cor, alia ad brachia, alia ad pedes embryonis efformandos. Igitur per semen crebro effusum singula membra vacuantur et attenuantur, imo singulorum membrorum melioret nobilior portio, ac radiculis vit® substantia, et medulla effunditur. Hoc est, quod ait S. Augustinus, *De Veru Religione* cap. XL : « Aliud (semen) totius animalis latentes numeros accipit, et inchoatur in prolem, sive convenientia duorum corporum, sive tali aliquo phantasmate commotum, per genitales vias ab ipso vertice defluit in intima voluptate. » Plura vide apud Tiraquelhim, leg. 15 *Connubiali*, num. 45 et seq.

Mystice, omnia qu® hic dicuntur de fornicatione accommodes cuilibet peccato et peccatori ; hic cum vires bene operandi et merendi, ac opes

spirituales, puta gratiam et virtutes, a ojus ad ha> reditatem cœlestem exhaurit, casque, quas dāw debuerat Ileo, tradit peccato et diabolo : quocirca hanc suam stultitiam incusabit sero ardens in gehenna, factus dæmonum domicilium et ludibrium. Ita Polychronius in *Catena Græc.* : « Quod, hio carnum, ait, detrilionem vocat, hoc paulo ante virium consumptionem appellaverat; aut per corporis carnes concupiscendi vim accipe, per carnes autem spiritus virtutem et energiam. » Ibid. Basilius : a Ne, ait, in novissimis tui te pœniteat, et doleas quando nimirum exactor accedet, corpusque quod magno ante studio curaveras, in terne pulverem vertendum deseres. In inferno enim quis confitebitur tibi? » Ibid. Gregorius : a Per carnum contritionem, ait, quamdam labem et corruptionem in carne infixam hic exprimit. Cæterum propter improba et scelerata opera permulti carnem Christi sacrilego contemunt, sanguinemque ejusdem pretiosum fende consumunt, communem nimirum illum ducentes, » Clarius et pneclarius S. Gregorius, III parle *Pastor*. admonit. 13 : a Ne forte impleantur extranei viribus luis, et labores tui sint in domo aliena. Quisquis enim, ait, per acceptam valetudinem corporis, per tributam sibi sapientiam mentis, non exercendis virtutibus, sed perpetrandis vitiis eia*-borat, nequaquam suis viribus suam domum, sed extraneorum habitacula, id est, immundorum spirituum facta multiplicat, nimirum vel luxuriando vel superbiendo agens, ut etiam so addito perditorum numerus crescat. Bene autem subditur : Et gemas in novissimis, quando consumpseris carnes et corpus tuum. Plerumque enim accepta salus carnis per vilia expenditur; sed cum repente subtrahitur, cum molestiis caro atteritur, cum jam egredi anima urgetur, diu male habitata quasi ad bene vivendum salus amissa requiritur. Et tunc gemunt homines, quod Deo servire noluerunt, quando damna negligenti® su® recuperare serviendo nequaquam possunt. »

Harum luxuri® nozarum veritatem pulchro vi- Apob-
per® el elephantis apologo, pulchris epithetis Rnl
insperso, repræsentat Cyrillus, lib. IV *Apolog. mo- xur*
ral. cap. ix : « Furibunda viper®, ait, ad coitum properanti, elephas obviu quæsivit ab ea, et dixit : Quo sic effrenato passu, jam effuso desiderii impetu, cupiditatis abruptissimo cursu ardentem, mi carissima, properas et festinas? At illa vix percepto eloquio mox respondit : Nimirum, frater, anhelu venere® suavitatis ad gaudium, accelero ad inconsununat® deliciosilatis solatium, festino gandíos® felicitatis ad actum. Quo audito castus et prudens elephas ejus non minus deceptioni, quam lethifer® furiositati compassus, illico sic locutus est dicens : Scio certo quod furibunda luxuria oculos non habeat, et ob hoc nequit videre quo ruat. Nimirum ad occasum amantissim® vit® tendis, ad basium mortis amarissim® proficisceris, ad morbum eruent® libi-

BJni (Unis cæca animaris, duco furorc. » Deindo ejus
kmru damna ita conglomerat. « Quid enim est coitus,
nisi deliciosa perniciēs, mors latens, venenositas
blandiens, dulcis effusio vitam perdens, am-
plexus destructionem moliens, et suavitas diro
fallens? Te siquidem dilectione contenebrat, ac
vita privat : canes ad morsus acutissimos instigat,
equum Infatuat, cattum furore tormentai; stul-
tum passerem suaviter evacuat, oculos occæcat,
fœtore commaculat, rationem obscurat, beatissi-
mam virginitatem violarci vitæhoram decurtat.»
Ciu m. Causam deinde delectationis venereæ subjicit :
a Ad hæc, ait, vipera dixit : Si hæc venus, ut as-
seris, incutit, ut quid in coitu natura tantam de-
lectationem infudit? Natura enim æquitate domi-
nica neminem decipit, neque unquam sapientia
eam gubernante erravit. Cui illo : Fateor, inquit,
quod dixisti ; attamen excessivum venereorum
solatium læsionis eorum est evidens argumentum.
Et nimium ipsa venere corporis valetudo contun-
ditur, et nisi tanta veneris delectatio traheret, ad
hoc natura ultra superfluum nullatenus movere-
tur. Venus enim per mille ululatus agitur, et ad
scholæ ferulam ducit, qua puero suo mater blan-
ditur. Quo dicto recessit. »

Veri. it 12 et 13. Et dicas : Cur detestatus sum disci-
it<3, PLINAM, CT INCREPATIONIBUS NON ACQUIEVITCOR MEUM,

NEC AUDIVI VOCEM DOCENTIUM MB, ET MAGISTRIS NON
inclinavi aurem meam? — Verba sunt clara : signi-
ficant enim ingentem, sed serum et inutilem do-
lorem et poenitentiam vitæ in libidinibus con-
suinptæ, quando luxuriosus nudus, miser et
a?ger exclamabit, et miseris inutilibusque que-
relis cuncta pulsabit. Unde Chaldæus vertit, *quo-
modo odi disciplinam, et eruditionem excraturum est
cor meum ; Syrus, et correctionem abominatur cor
meum?* Similis est, sed magis pathetica impio-
rum vox, *Sapient*, v, (b) : « Ergo erravimus a via
veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis. Las-
sati sumus invia iniquitatis et perditionis, et am-
bulavimus vias difficiles; viam autem Domini igno-
ravimus. Quid nobis profuit superbia? aut divi-
tiarum jactantia quid contulit nobis? transierunt
omnia illa tanquam umbra, » etc.

Pro non *acquievit*, Septuaginta vertunt, *deliquit*;
hebraico est *naats*, id est *sprevit*; Theodotion,
exacerbavit. Sunt hi quatuor gradus contemnen-
tium correptionem. Primo enim tales cupidinibus
impliciti, si moneantur de earum turpitudine,
periculis et damnis, victi a voluptate non acquies-
cunt monitioni et monenti. *Secundo*, cum decli-
nant et fugiunt, ne molestam sibi cantilenam
donno audire cogantur. *Tertio*, cum spernunt.
Quarto, eundem exacerbant, dum asperis verbis,
risibus et probris eum afficiunt, cique pro benefi-
centia maledicta regerunt et rependunt.

Pro *docentium me* hebraico est HIO *inorai*, quod
Aquila, Symmachus, et Theodotion vertunt, *illu-
minantium me*; proprie ad verbum vertas, *im-
pluentium mihi*. Doctor enim et monitor suam

doctrinam et monitionem, velut pluviam distil-
lât et impluit in aures et animum discipuli, ut
restinguat ardores concupiscentiæ et libidinis,
juxta illud Mosis, *Deuter. xxxn, 1* : « Concre-
scat ut pluvia doctrina mea, fluat ut ros eloquium
meum, quasi imber super herbam, et quasi stillæ
super gramina. »

14. Pene pii in omni malo, in medio Ecclesia Ven.i€
et Synagoge. — Vatablus, *parum abfuit quin lap-
sus sim in malum contubernium, et catum omnis
mali*. Per *malum* ergo, cum Valabro *primo*, ac-
cipe malum culpæ : libido enim est origo et
causa omnis mali, id est, omnis culpæ et peccati,
ait S. Chrysostomus, *q. d.* ait Aben-Ezra : Pene
totum me in criminibus volutavi, idque in me-
dio Ecclesiæ et Synagoga?. Et Jansenius : a Prope-
modum, ait, incidi in omne malum in media
Ecclesiæ et Synagoga. » Quod dupliciter accipi
potest. *Primo*, ut sit sensus : Propemodum inci-
di in omne vitiorum genus, cum conversarer in
coetu impiorum et carnalium hominum, ut per
Ecclesiam et *Synagogam* intelligatur coetus malo-
rum. Neque enim vocabula illa hic accipiuntur,
ut distinguuntur aliquando, sed significant ex sua
natura cælum, qui *Ecclesia* dicitur, quasi convo-
catio; et *Synagoga*, quasi congregatio. Hoc enim
ea nomina significant, et nonnunquam pro malo-
rum coetu accipiuntur, ut : « Odivi Ecclesiam ma-
lignantium. » *Psal. XXV*. Et : a Exarsit ignis in Sy-
nagoga eorum, » *Psal. cv*. Itaque secundum hunc
sensem verba hæc sunt pœnilentis, et sero agnos-
centis vilia, in quæ prolapsus est exemplis et
societate corruptæ multitudini. Sic et Orígenes
in *Catena Gracorum*, qui Limen caule legendus
est, dum ait in damnatis in inferno manere se-
mina vilium, et sic misericordiam succurrendi
fratribus mansisse in divite Epulone jam dam-
nato (I).

Secundo, per *malum* accipe malum pœnre, *q. d.*
Pene omnia mala, hoc est calamitates omnes, me
obruerunt, propemodum infelicissimus factus sum
omnium hominum, idque in conspectu totius
multitudinis : hoc enim aggravat infelicitatem
hominis, quod ea conspicua sit multitudini, et
pauperem, debilem et inglorium respublica vi-
deat, quem prius viderat divitem, sanum et boni
nominis ac famæ.

Tertio, Polychronius in *Catena Gracomm*, per
omne malum accipit omnem infamiam, qua sci-
licet fornicarius infamis fit coram Ecclesia, id
est, cælu perfectorum ; et coram Synagoga, id
est, cælu infirmorum et imperfectorum. Pnecclare
S. Cyprianus, *De Singulari cleric.* : a Respice, ait,
quanta mala conversatio pluralitatis hujus acqui-
rat, quæ non nisi corruptionem seminat, pullu-
lat vitia, cupiditatem concipit, ignominiam parit,

(t) in medio Ecclesiæ. Rnsrmnllerns, *propalam*, om-
nibus spectantibus. Maurer, *inter medios meos*, in «ihm
greinioque patria, pacis et fortune.

rabiem concitat, porrigit furiam, lasciviam pascit, petulantiam nutrit, casus exaltat, ruinas {edificai, rapinas eripit, præcipitia instruit, periculis navigat, naufragiis velificat, perditione gaudet, interitum fovet, confusionem mercatur, thesaurizat opprobrium, criminationes exaggerat, accusationes inflamat, et eatervatim semel in fascem glomerans numerosas indagines captionum, per infinita dedecorum multiplices mortes invehit in perniciem perditorum, n

Quarto, alii per *malum* accipiunt drnmonem, juxta illud : ¶ Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo, » id est, a dæmone, uti exponit S. Chrysostomus et Tertullianus, ut sensus sit, *q. d.* Dum inter scorta et scortatores versarer, versabar quasi inter dæmones impuros et scelestos, qui non nisi tartareum ignem, cui similis est libido, exhalant; videbar mihi vivus inter dæmones agere, et in inferno defossus.

Quinto, per *omne malum* accipit gehennam. Sicut enim in coelo est omne bonum, sic in inferno omne malum ; in terra vero inter utrumque media participatio utriusque est, ac mixtio mali et boni, ut sensus sit, *q. d.* Per libidines pene prolapsus sum in gehennam ; passus lanium inter me et gehennam interfuit, ait R. Salomon. Pernitens ergo dicat cum S. Maria Ægyptiaca : u Misericordias Domini in celernum cantabo, » quia, nisi manus Domini tenuisset me, lapsus fuisset in gehennam, in quam libidine actus ultro ruebam, sed dextra Dei ruentem tenuit et stitit. Et cum Isaia cap. i, vers. 9 : « Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset, et quasi Gomorrha similes essemus. » Illo est, quod ait S. Augustinus in *Psal.* cñ : « Amores turpes quantas molestias habent ! quantas sollicitudines hic in ista vita ! omitto gehennam. Vide ne jam ipse libi gehenna sis in hac vita. »

SECUNDA PARS CAPITIS.

SUFFOCANDUM ESSE AMOREM MERETRICIS PER AMOREM UXORIS.

Veri. 15. 13. Bide aquam de cisterna tua, et fluenta putei tui. — Hebraice, *et fluenta de medio putei tui*; Syrus, *et fluenta ex fonte tuo* : in puteis enim est fons et scaturigo aquæ vivæ; Septuaginta, *bibe aquas de tuis vasis, et de tuorum puteorum fonte*; S. Hieronymus in *Ezcch.* cap. xxxii, legit : « Bibe aquam de tuis aquis, et de puteorum tuorum fontibus; » Vatablus, *aquam e puteis tuis bibe, et fluenta ex fontibus tuis*; Arabicus, *bibe aquas de vasis tuis, et de puteis fontis tui*.

Note sunt cisternæ, in quas colliguntur aquæ, præsertim deciduæ et pluviae. Per *cisternam* et *puteum* R. Salomon accipit legem Mosis, de qua et sequentes versus usque ad vers. 20 intelligit; R. Levi accipit mentem sive intellectum et rationem; alii passim sapientiam, *q. d.* Hauri aquam, id est, sanam doctrinam morum, ex lege Mosis, dictamine mentis et rationis, atque a sapientia quam tradit Scriptura. Verum hæc mystica sunt, de quo mox plura.

Igitur ad litteram *primo*, Cajetanus per *cisternam* et *puteum* accipit fundos et facultates, *q. d.* Vive jucundo cum uxore tua e tuis facultatibus. « Deriventur fontes tui foras, » et ex facultatibus tuis largas disperse eleemosynas. « Habeto eas solus » cum uxore tua, « ne sint alieni participes tui, » id est, ne eas profunde in meretrices et lenones, de quibus sermo processit. Sic et S. Rasilus in *Psal.* XIV : a Bibe igitur, miser, ait, de luis vasis aquam, ut ait Salomon, hoc est, proprias comidera facultates et subsidia vitæ : non ad alienos fontes propera, sed ex proprii fontis scaturigine tibi vite solatia collige, n

Favent Septuaginta qui pro *habeto eas solus*, vertunt, au (mxfxma, id est, *sint tibi soli exis-*

tentia, id est facultates. Verum *tea?ywTx*, id est *existentia*, accipe potius sic, *q. d.* Tibi soli existant aquæ cisternæ lue, ut exteri eas non occupent. Unde Romani vertunt, *sint tibi soli possessio*. Adde toto hoc loco non de facultatibus, sed de mulieribus esse sermonem ; atque cum hactenus egerit de odio et fuga meretricum, jam ad id ipsum remedium suggerit amorem uxoris proprii. Sed, quia carnalis et lubrica hæc materia caelis auribus est exosa, hinc per paræmias et parabolas honesta quasi periphrasi eam circumscribit; quas deinde in postparabola explicat dicens, vers. 18 : « Lætare cum muliere adolescenti tuæ, » *q. d.* Hæ omnes parabolæ cisterna!, putei, fontium a me hucusque allatæ, non aliud significant, nisi ut diligas uxorem, quam in adolescentia virginem libi despondisti, cum caque te exhilares : sic enim fiet ut non quæras illicitas voluptates et amores meretricum.

Secundo ergo et genuine, per *cisternam* et *puteum* accipe uxorem, ex qua marito hauritur aqua pura, id est casta voluptas matrimonii et procreationis liberorum. Alludit ad etymon Hebræum; Hebraice enim femina dicitur nap3 *nekeba* quasi *napo mackebet*, id est cisterna. Unde Isaia, cap. i i, l : « Attendite, ait, ad petram, unde excisi estis, et ad cavernam laci (Hebraico *mackebet*, id est cisternam), de qua precelsi estis, » quam parabolam explicat subdens : a Attendite ad Abraham patrem vestrum, et ad Saram quæ peperit vos. » Hæ ergo sententiæ : a Bibe aquam de cisterna tua, et fluenta putei tui, » etc., sunt proverbia sive paræmiæ et parabole, quæ sensu parabolico ad litteram non aliud significant, nec aliud castis auribus sonant quam : Dilige uxorem

tuam, ea utere honesto in timore Dei; cum ea urtare, ut per illam restinguas sitim concupiscenti®, et inultos cgregiosquo liberos procrees. Ergo voluptatem conjugii castam, puram et fecundam hauri de uxore tua, quæ tibi sit instar cisternæ puræ carentis luto fornicationis, morositatis, zelotypi®, etc.; talis enim quærenda vel formanda est uxor, scilicet casta, morigera, hilaris, non morosa, non zelotypa. Ita Beda, Hugo, Jansenius, Vatablus, Baynus, imo S. Hieronymus in cap. m *Malachite*, et S. Chrysostomus in cap. i *Maith*. Quocirca huic sententiæ Salomonis antistrophe respondet illa Ben-Syra *alphabeto* 1, littera *inern* : a Aquæ mulieris quæ virgo juvenis est, dulces sunt, et augent vires; sed aquæ mulieris vetulæ amaræ sunt ut absinthium, et debilitant vires, ut cisterna, quæ aquas habuit, quas ventus hauriendo absorpsit. » Deus enim ad sedandum ignem el sitim libidinis instituit matrimonium, eique gratiam suam addixit, ut conjuges caste hoc suo statu et vocatione, ad quam a Deo vocati sunt, vivant, præsertim in novo Testamento, ubi Christus matrimonium effecit Sacramentum, quod conjugibus gratiam ad caste et socialiter vivendum ex opere operato confert. Hanc gratiam coelestem innuit vox *cisterna*, quæ aqua pluvia ex coelis defluente impletur. Hinc fit ut usus uxoris restinguat cupiditatem libidinis, non vero usus meretricis, qui magis eam accendit : libido enim vaga et intemperans similis est hydropi, qui in hydropicis continuam excitat sitim, ut quo plus bibunt, eo plus sitiant, ut docet S. Augustinus, De *Genes. ad litter*, lib. IX, cap. x, et *Eccli.* cap. xxvi, vers. 15 : « Sicut viator sitiens, inquit, ad fontem os aperiet, et ab omni aqua proxima bibet. »

Plura physica et medica dici possunt de analogia cisternæ et putei cum femina, sed casibus auribus parco, sequorque Apostolum monentem : « Non plus sapere quam oportet, sed sapere ad sobrietatem, » *Rom.* xu, 3. Sufficiat quod, sicut aquæ puteo et fonte hauritur, sic ab uxore jucunditas et numerositas filiorum fidelium et proborum. Hinc Jacob, Isaac, Abraham cum Rachele, Rebecca, Sara, fuere velu! « fontes quidam generis humani, ait S. Ambrosius, libro De Isaac, cap. IV, et specialiter devotionis ac fidei. Quid enim est puteus aquæ vivæ, nisi profunda; altitudo doctrinæ? Unde et Agar ad puteum Angelum vidit, Genes, xvi. Et Jacob ad puteum Rachelem sibi invenit uxorem, Genes, xxix. Moses quoque secus puteum futuri locavit merita prima conjugii, » *Exodi* n. Hæc S. Ambrosius. Idem uxoris el conjugii remedium ad vitandam fornicationem suggerit Apostolus, *Ilebr.* xu, 4, dicens : • Honorabile conjugium, et torus immaculatus; fornicatores enim et adulteros judicabit Deus. » Et I *Corinth*, vu : « Propter fornicationem unusquisque uxorem suam habeat, et unaquæque virum suum. »

Jam hanc sententiam Patres mystice, sed varie admodum exponunt, variisque accommodant. *Primo*, Orígenes, homil. 12 in *Numer.*, ad ss. Trailla verba, De *puteorum tuorum fonte* : « Lnus, « fuit, puteus est scientia Patris, alius puteus cognitio Filii, tertius puteus cognitio Spiritus Sancti Sed horum puteorum unus est fons : una enim substantia est et una Trinitas. » De hoc fonte ait Dominus, *Jerem.* n, 13 : « Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. »

Secundo, S. Augustinus, lib. II *Contra Creston.* Sm » cap. xiv, per *puteum et fontem* accipit Spiritum Sanctum, per aquam dona Spiritus Sancti, quæ participant soli fideles et sancti, non hæretici et impii. « Hujus, ait, fontis largo atque invisibili flumine lætificat Deus civitatem suam, de qua Propheta prædixit : Fluminis impetus lætificat civitatem Dei. Ad hunc enim fontem nullus extraneus, quia nullus nisi vita sterna dignus accedit. Hic est proprius Ecclesie Christi, cui tanto ante prophetatum est : Fons aquæ tuæ sil tibi proprius, et nemo alienus concupiscet tibi. De hac enim Ecclesia, et de isto fonte dicitur et in Cantico Canticorum : Hortus conclusus, fons signatus, puteus aquæ vivæ. » Idem, tract. G in *epist.* S. Joannis : « Quid est, ait, de fonte alieno ne biberis? Spiritui alieno ne credideris. » Simili modo S. Ambrosius, lib. I *De Spmtu Sancto*, cap. XX, per fontem accipit Filium Dei, puta Christum : « Quis dubitet, ait, flumen esse vitæ Dei Filium, de quo æternæ vitæ flumina profluebant? Bona ergo aqua, spiritalis gratia. Quis hunc fontem dabit pectori meo? in me saliat, in me fluat vitæ largitor æternæ; supereffluat in nobis fons iste, non effluat. Dicit enim Sapientia : Bibe aquam de tuis vasis et de puteorum tuorum fontibus, inque plateis tuis superfluant aquæ tuæ. Quomodo hanc tenebo aquam ne effluat, ne qua penetrans rima peccati æternæ vitæ distillat humorem? Doce nos, Domine Jesu, doce sicut docuisti tuos Apostolos, dicens : Nolite vobis thesaurizare thesauros in terra. »

Tertio, S. Ambrosius lib. *De Isaac*, cap. iv, per Tettiti», *puteum et fontem* accipit sapientiam et moralem Elhic** doctrinam, quæ medetur libidini et concupiscentiæ : « Eo quod adversus tentamenla mundi, ait, remedium nobis vera sapientia sit, moralis quoque doctrina, quæ imaginem inundantem voluptatis meretriciis quibusdam illitam fucis irriquo suo diluat, et fluente sui fontis abstergat. » Sic et Patres Graeci in *Catena*, ut Olympiodorus : « Bibe aquas, ait, hoc est, salutaria vitæ documenta ex sacris et divinis litteris hauri, et pietatis potum ex divinis cognitionis puteis, quæ jam inde ab initio familiariter nobis cohabitavit, fontisque nomen accepit. Ex quo fonte proscaturiunt pocula, quæ mentem refocillant, animumque recreant, ac sese in plateas in quibus sapientia libere concionatur, copiose diffundunt. Non sinit

tamen fontis nostri aquas ea ubertate diffundi, ut concedant ad alienos : siquidem veneranda fidei mysteria ab iis, qui suo more turpem vitam agunt, vult nos abscondere, et ob id paulo infra subjungit : Nullus externus tecum communicet ; sed illi solum qui ejusdem tecum sunt doctrinæ et fidei. Uxor autem pubertatis, cujus paulo post fit mentio, mystice doctrinam cui a puero familiariter assuevimus denotat. Oblectamentum autem ex illa capit conjux ejus, quando secundum theoricam notitiam, quam nactus est, operatur. » Deinde Didymus : « Divinarum rerum cognitio, ait, et puteus, et fons est : illis, qui ad virtutis studium primum accedunt, puteus est; fons vero iis qui ad illius fastigium jam pervenerunt. Atque ita Christus salvator noster super fontem sedisse scribitur; Samaritana vero fontem illum puteum nominabat; aiebat enim : Neque in quo haurias habes, et puteus altus est. Eadem divinorum mysteriorum intelligentia et mater quoque, et uxor, et soror nonnunquam appellatur. Mater quidem, quia a Christo docente per illam geniti sumus; uxor vero, quia dum illa familiariter nobiscum degit, parit virtutes rectæque fidei dogmata; soror autem, quia hæc æque ac nos ex Deo Patre orta est. Et sapientiam, inquit, sororem meam dixi. Potest aliter quoque sententia hæc exponi : per hoc enim quod divinorum mysteriorum cognitionem fontem vocat, rerum quas continet, copiam ostendit; per id vero quod ipsi soli usum illius concedit, singularem voluptatem, quæ inde percipitur exprimit » Mox Polychronius: a Denuntiatur uxor, ut illi uni adhæreat, cui primo ad nuptias tradita fuerat. Deinde ad maritum reversus, ait : Fons aquæ tuæ tibi sit proprius, hoc est, sana illa casiaque doctrina, quam a puero hausisti, tecum in vita perseveret. »

Quarto, S. Ambrosius, lib. III *Hieram.* cap. xn, t^o t^obo, per *cisternam* et *puteum* accipit gratiam et sanctitatem internam: « In teipso, ait, suavitatis tuæ gratia est, ex te pullulat, in te manet; intus, id est in teipso, quærenda jucunditas tuæ est conscientias. Ideo ait : Bibe aquam de tuis vasis, et de puteorum tuorum fontibus. » Sic et Christus, *Joan.* vu, 37, clamabat : « Si quis sitit, veniat ad me et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre hujus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. »

Quinto, alii physice per *asternam* et *fontem* accipiunt nientem bonam, ex qua emanant et ebulliunt cogitationes sanctæ, quibus anima irrigatur et fecundatur ad omne opus bonum. Ita S. Gregorius Nyssenus, hom.9 in *Cant.*, ad illud, *Hortus conclusus fons signatus* : « Fons, inquit, est cogitativa nostræ animæ facultas, quæ omnis generis ratiocinationes in nobis facit scatere et emanare; sed tunc noster fit motus cogitationis, quando omni nostra movetur operatio

quæ sunt nobis conducibilia; et bonorum exhibent procreationem. Quando autem quis converterit cogitationem ad excogitandum vitium, tunc in alienos consumitur fluentum : adeo ut beno alatur quidem spinosa vita irrigata ope malarum cogitationum, exsiccetur autem et marcescat melior planta, nullo humore bonarum cogitationum nutriente radicem. »

Iluc perlinet expositio S. Hieronymi in *Malach.* cap. in, qui per uxorem cisterna et puteo significatam accipit legem naturalem, quam Deus mentibus omnium inseruit : « Uxorem adolescenti, ait, naturalem dicam intelligentiam, et legem in corde præscriptam, quæ omnibus hominibus insita est. Et de hac conjugæ prædicatur a Deo : Conjungitur uxor viro; et jubemur ut de nostris aquis potemus et fontibus, » etc. Huc quoque spectat explicatio S. Ambrosii, lib. III *Offic.* cap. i, ubi per *cisternam* et *fontem* accipit cor proprium, ad quod post negotia redite, illudque consulere, et ab eo edoceri debemus : « David Propheta, ait, docuit nos tanquam in ampla domo deambulare in corde nostro, et conservari cum eo tanquam cum bono contubernali, ut ipso sibi diceret, et loqueretur secum; ut est illud : Dixi : Custodiam vias meas. Salomon quoque filius ejus ait: Bibe aquam de tuis vasis, et de puteorum tuorum fontibus, hoc est, luo consilio utere. Aqua enim alta, consilium in corde viri. Nemo, inquit, alienus particeps sit tibi. Fons aquæ tuæ sit tibi proprius, et jucundare cum tua uxore quæ est tibi a juventute. Cervus amicitie et pullus gratiarum confahulentur tecum. Non ergo primus Scipio scivit solus non esse, cum solus esset; nec minus otiosus, cum otiosus esset : scivit ante ipsum Moyses, qui, cum taceret, clamabat ; cum otiosus staret, præliabatur; nec solum præliabatur, sed etiam de hostibus, quos non contigerat, triumphabat. »

Sexto, Salomus hic et S. Hieronymus in cap. XXII *Ezech.* et in cap. iv *Amos*, per *asternam* et *fontem* accipiunt S. Scripturam, cujus interpretes et custos est S. Ecclesia, a qua haurire oportet sanam doctrinam, non autem a spurcis lactibus hæreticorum. « Cisternam, inquit Salomus, vocat catholicam, id est veteris et novi Testamenti doctrinam; puteum vero, profunditatem et altitudinem ejusdem; aquam, scientiam, fluentia, copiam et abundantiam scientiæ, id est, varios S. Scripturæ* appellat intellectus. Docet enim his verbis cavere a doctrina hæreticorum, et attendere lectionibus S. Scripturæ. Et est sensus : Bibo aquam de cisterna tua, id est, serva et opere imple doctrinam, prædicam aliis. Et fluentia putei tui, id est, abundantia sermonis tui, seu scientiæ, affluenter in te redundet in operibus bonis. »

16. DERIVENTUR FONTES TUI FORAS, ET PLATEÆ AQUAS TUAS DIVIDE. — Hebraice, *divisiones vel rivus in plateas promanen!*. Ita Vatablus.

Septuaginta, *effundantur tibi aquæ ex fonte tuo: in tuas autem plateas transeant aquæ tuæ*. Ita legunt Complutenses, quibus consentit S. Ambrosius superius citatus, qui legit, *in plateis superfluant aquæ tuæ*; licet Romani addentes negationem pi contrarie legant, *non supereffundantur tibi aquæ extra tuum fontem*. Romanis consentit Orígenes, horn. IS in Num., et Clemens Alexandrinus, lib. II *Strom.*, et Aquila qui vertit, *ne dispergantur fontes tui extra* (1); Chaldæus consentit llebrææ et Gomphitensi uc Nostro, vertilque affirmative, *redundent aquæ tuæ foras, et in plateis rivi aquarum**, Syrus, *abundent aquæ tuæ in plateis tuis, et in plateis fluant*. Pro *deriventur* hebraico est WW* *iaphutsu*, id est *dispergantur*, longe lateque spargantur; grace, ú-tpu/jíaOw, id est *supereffundantur*, id est, ut habet versio *Catenæ Græcæ* : a Magna ubertate profundantur, » ut redundent et supereffluant.

Sensus est, *q. d.* Ex te et uxore tua velut o copiosis purisque fontibus procreentur et promanent multo legitima), pulchre et bene morato proles, quæ discurrant per plateas, quasi rivi limpidissimi : quorum aquis, id est sanctis moribus, cum vicinia tota, tum etiam reipublicæ horti ac viridaria feliciter irrigentur, qui proinde tibi ac toti civitati sint ornamento, æque ac voluptati et utilitati. Ita Beda, Jansenius, Baynus et alii. Significat finem et fructum conjugii esse bonum prolis et sobolis copiosæ et honorato, hocque debere spectare et quærero conjuges : cum ex adverso fornicarii et adulteri in fornicatione quærant dunlaxat voluptatem, non sobolem, imo eam non raro impediant ne concipiantur, aut conceptam præfocent et enecant, ne crimen in vulgus emanet, neve prolem alere te neantur. Quod si qui prolem quærant el alant, illa ut spuria et adulterina, ideoque malo educata et morata, parentibus est dedecori et civitati noxia. Spurii enim non raro a matre meretrice levitatem, et mores meretricios hauriunt et induunt : qua de causa dignitatibus publicis arcantur, et ad beneficia Ecclesiastica inhabiles Juro Canonico censentur.

Porro *fontes* vocat uxores, quia illoævo Judæis permissa erat polygamia, sive pluralitas uxorum : sicut Abraham habuit duas, Sarani et Agar; Jacob quatuor, scilicet Rachelm, Liam, Balam et Zelpham. Ut tamen ostendat monogamiam longe præfcrendam esse polygamia, ob pacem, et ob

meliolem educationem filiolem, identidem uxorem in singulari vocat venam, cisternam, puteum, cervam, hinnulum.

Et in plateis aquas tuas divide, —*q. d.* Sicut c puteo vel fonte aquæ per canales et aquæ ductus derivantur et dividuntur per platea^, fora et compita ad magnum civitatis ornamentum et eommodum : sic pariter tu filios et filias, quas ex uxore suscepisti, divide per connubia in varias domos et familias. Rursum in varia officia vel opifici? gradus et status reipublicæ ad tuum æque ac civitatis decus, voluptatem el utilitatem. Notat affinitates, dignitates el honores, quos per filios et filias e legitimo toro susceptas, sibi suæque familiæ conciliabit; praesertim quia filii et filiæ honeste a patre et matre in conjugio educati, non tantum dignos talibus muniis se praestabunt, sed et parentum consilium ductumque sequentur : nam bene educati el morigeri filii et filiæ sinunt se a parentibus regi, ducique ad illa connubia, gradus et status, sicut aquæ sinunt se duci dedique ad arbitrium artificis, qui eas per canales, quocumque vult, ducit el flectit.

Preclare S. Cyprianus, *De Bono pudicitia* : < Pudicia, ait, est lionor corporum, ornamentum l,i inorum, sanctitas sexuum, vinculum pudoris, glX fons castitatis, pax domus, concordia® capuf. » Idem, *De Singul. dcric.* : « Castitas, ait, munimen invictum est sanctimonias, et expugnatio fortis infamia», fortitudinis firmitas et lascivi® petulantis infirmitas, probitatis præsidium et improbitatis excidium, animæ vittoria et corporis preda, ubertas gloriarum el sterilitas criminum, pronuba sanctitatis et repudium turpitudinis, sinceritatis indicium et abolitio scandalorum. *

Mystice, sapienti® et virtutis nostre fontes foras derivamus, cum alios docemus, bene consulimus, monemus, et in omni sanctitate formamus el perficimus; aquas dividimus, cum congregationes cœlusquo pios variis in locis erigimus, juxta illud *Sapient.* vu, 13 : » Quam sine fictione didici, et sino invidia communico, et honestatem illius non abscondo. » ita Patres paulo ante citati.

Porro sapientiam aliis communicare debemus large et liberahter instar fontium, qui tantum aquae emittunt, quantum recipiunt; tantum enim uqu® ex iis effluit, quantum affluit. Sic doctor, prædicator, monitor, etc., tantum sapientiae in proximos efl'iindat, quantum a Deo accepi^ tantumdem rursus et continuo a Deo receptura Quocirca id est supereffluant aqua sapienti® ex ore doctorum, ut instar torrentium magno spiritu largissimo et efficacissime eructent et egurgitent magnalia Dei et monita salutis, uti fecit S. Petrus el Apostoli, recopto Spiritu Sancto in Pentecoste, Ador. n.

17. Hadito eas solus, nec sint alieni participes Ver», il tui. — Hebraice, *sint tibi soli tibi, et non alienis tecum*. Ita Vatabliis. Septuaginta, *sint tibi soli possessio, et nemo alienus particeps sit tibi*; Cbaldæus,

(1) Particulam u-n in codice Romano huic versui promissam, spuriam esso censet Rosentnullerus. « Nam, ait, abest non tantum m codice Alexandrino et in Arabica translatione, verum et in pluribus codicibus, quos consuluit Parsons, continuator editionis Græca versionis* ab llohnesio inchoaiæ, el in iis codicibus o quibus Aldus el Complutenses Gncam translationem ediderunt. Aqmlæ •item interpretationi, quæ ex editione Romana prolata, Uquo a Montetalconio in ulto codice manuscripto reperla est, ne a librariis m.t.4 additum sil o versione Alexandrina, jute seicndum est. »

erunt tibi soli, et alieni non participabunt ferum. S. Chrysostomus in *Psal.* ix exponit, *q. d.* Custodi aquas, id est fontem, id est uxorem luam, ne cum aliis consuetudinem habeat: sed tu solus ea utaris, ne dubitare incipias an filii sint tui, an adulterorum. Verum melius hrec non tam de filiis, quam de uxore accipias cum Ilugonc, Jansenio, Bayno et aliis, *q. d. a* Habeto, » id est habebis, has aquas, puta proles legitimas, a solus, » si c sola uxore eas suscipias; nec alieni, scilicet adulteri et fornicatores, partem earum sibi vindicabunt, sicut vindicare poterunt, si eas ex meretrice vel adultera suscipias: meretrix enim sicut vaga est et multis se prostituit, sic et siepe non tuos, sed nothos et spurios, quos ex alio concepit, tibi supponet, aut certe communes procreabit filios, in quibus scilicet partem aliquam obtineas tu, partem aliam alii, qui cum eadem fornicati sunt. Rursum alieni erunt participes tui, quia spurii, quos tibi quasi tuos substituet meretrix, partem hereditatis tuæ adibunt, caque genuini tui filii fraudabuntur. Huic similis est illa gnome Ben-Sira *alphabeto* I, littera *samedi*: « Scriba docens alios ducat virginem, et ne ducat eam quæ virum experta est; nam aquæ virginis tibi soli erunt, anuas vero ejus quæ virum experta est antea, anus præter te hausit. »

Mystice S. Gregorius, lib. I in *Ezcch.* horn. 12, et ex eo Boda ac Salonijs hic, per *fontes* accipit sapientiam quam pura et sincera intentione promovendi Dei gloriam et salutem animarum prædicare debemus; ne, si vanæ gloriæ, similisve cupiditatis causa prædicemus, alieni, id est demones, partem in nostro labore sibi vindicent. Objicit enim sibi S. Gregorius quod posterior pars hujus versus prorsus adversari videatur: a Quomodo enim, ait, aquam scientias solus habere poterit, si banc in plateis dividit? » Ac respondet: « Sed cum prædicamus populis, nimirum in plateis dividimus, quia in auditorum multitudinem scientiis verba dilatamus. Cum vero nos adjuvante divina gratia intrinsecus custodimus, et ne maligni spiritus, qui jure a nobis alieni sunt, quia sortem beatitudinis perdiderunt, nobis in elatione subripiant, sollicitudine cauta circumspicimus, soli habemus aquas, quas in plateis dividimus, ut a nobis alieni in eis participes non sint. Hi nimirum de quibus scriptum est: Alieni insurrexerunt in me, et fortes quæsierunt animam meam. Aquas ergo et in plateis dividit, et solus habet, qui per hoc, quod nullis prædicat, se in cogitatione temporalis gloriæ non exultat. Tunc enim possidet homo quod docet, quando se non gaudet innotescere, sed prodesse. »

Rursum S. Bernardus, lib. I *be Consider*, cap. v, ex hoc loco monet Eugenium Pontificem ut inter tot Pontificatus negotia subinde redeat ad fontem cordis sui, in coque se recolligat: a Omnes, ait, pariter participant te, omnes de fonte publico bibunt pectore tuo, et seorsum sitiens stabis? si ma-

ledictus qui partem suam facit deteriore, quid ille qui se penitus reddit expertem? Sane deriventur aquæ tuæ in plateas, homines et jumenta et pecora bibant ex cis, quin et camelis pueri Abrahæ» potum tribuas; sed inter cæleros bibe tu de fonte putei tui. Alienus, inquit, non bibat ex eo. Numquid tu alienus? cui non alienus, si tibi es? Denique qui sibi nequam, cui bonus? Memento proinde, non dico semper, non dico sæpe, sed vel interdum reddere teipsum tibi. »

<8. SIT VEXA TUA BENEDICTA, ET LATTARE CUM MU- Ver>*11

LiERE (Hebraice, *de uxore*, vel *cum uxore*) adolescentiæ tuæ. — Septuaginta, *fons aquæ tuæ sit tibi proprius, et jucundare cum uxore quæ a juventute tua*, quam juvenem juvenis duxisti. Syrus, *fons tuus sit benedictus* / Vatablus, *sit vena tua benedicta, et gaudium quod de uxore capis, quæ tibi in juventute desponsa est*, repete, *sit benedictum*. Hoc enim gaudium honestum est et castum juxta leges conjugii et timoris Dei, ideoque Deo placitum, ab eoque benedictum, ut jure sit, cumlatum et fecundum.

Jam *primo*, Cajetanus et alii citati vers. 15, per *venam* sive fontem accipiunt facultates, *q. d.* Eae ut opes tuæ velut fontes deriventur in pauperes; sic fiet ut ipsæ benedicantur tum a pauperibus, tum a Deo, qui, ut ait Paulus, II *Ccr* ix, 10: « Multiplicabit incrementa frugum » ii] qui in egenos profusi sunt. Sic et Jansenius. Unde Septuaginta habent, *icw act ficta* » u h ^ x g v t x, ti est *sint tibi soli existentia*; alii vertunt, *sint b**. *soli facultates*. Sed qua ratione hi fontes foras corripandi sunt, dividendi in pauperes, et tamen solus illos Dominus debet habere, nec alieni participes esse debent aquarum illarum? Adde quod S. Augustinus legit, lib. II *Contra Crescon.* cap. xiv: a Eons aquæ sit tibi proprius, et nemo alienus communicet tibi. » Contradicere enim sibi videtur, dum has aquas effundi vult et retineri. Nimirum, quia tunc bene relinemus, quando effundimus. Et ex eo quod effundimus, quasi perenni recursu divinarum benedictionum, nihil amisisse videntur, non secus ac si nihil effudissemus, nec alieni ex nostris opibus pariem aliquam accepissent, sufficiente Deo semper camdem, quam effundimus, materiam benigne satis, imo multo largiorem. Nam verba Septuaginta, *sint tibi soli facultates*, interpretari possumus: Existima te solum divitem; tot enim tantaque Deus in te largitus est, ut solus facultates possidere possis opinari.

Verum quia sequentia et pnedentia ad uxorem et proles spectant, non ad opes, hinc *secundo*, melius Hugo per *venam* accipit filios, *q. d.* Si ex uxore sola caste liberos susceperis, faciet Deus ut illi vicissim felix sit faustum sortiantur conjugium, ex quo put modo filios procreent, quibus quasi aquis nmtr&bcalis urbem irrigent et civibus locupletent.

Tertio et optime, patenam accipias uxorem; hanc enim paulo aule vocavit *puteum*, id est

venam et fontem aquarum, id est liberorum, g. d. Fac ut uxor tua fecunda sit et benedicta a Deo, ac benedictionibus uteri felix. Id cilicios, si ejus amoro et legitimo usu contentus, vires corporis non exhaustias vaga et aliena libidine, et per amorem Dei vilia declines. Sic enim uxor tua benedicetur a Deo, multosque insignes, validos æque ac probos filios tui procreabit, juxta illud Psal. cxxvii : « Uxor tua sicut vilis abundans in lateribus domus tuæ; filii tui sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ tuæ. Ecce sic benedicetur homo qui timet Dominum, » Idem promissit Deus Judæis *Deuteron.* xxviii, 4, et alibi. Illa Vatablus, Baynus, Jansenius et alii, et patet ex eo quod explicans subdit :

Et LÆTARE CUM MULIERE ADOLESCENTIS TUÆ. — Hæc est postparabola, sive applicatio et explicatio parabolæ præcedentis de usu cisternæ, putei et venie, q. d. Quod dixi : « Bibe aquam de cisterna tua, et fluentia putei tui, etc. Sit vena tua benedicta, » nunc explico dicens : a Lætare cum muliere adolescente tuæ, » nimirum per hasce parabolas nihil aliud casibus auribus ingero, quam ut caveant alienos amores meretricum, solaque uxore, quam virginem in adolescentia dilexerunt et duxerunt, contenti ea quasi sibi a Deo data honeste utantur, ac cum ea lætentur et jucunde vivant, præsertim cum illa a Deo benedicta dabit marito egregios probosque liberos, indeque lætam et longævam senectam; cum ex adverso meretricum amor, uti inhonestus et adulterinus, ita infaustus sit, brevis et illiberis, ac in rixas, tristitias, odia et damna gravia desinat.

Ita Retabatur S. Joachim cum S. Anna, præsertim quando oraculo Angeli post longam sterilitatem, miraculo Deiparam Virginem Mariam ex ea genuit. Unde B. Damascenus, orat. 2 *De Nativ. B. Mance*, eam sic lætantem inducit : « Merito igitur Anna, divino spiritu plena, lælo hilarique animo personat : Congaudete mecum, quæ promissionis germen ex sterili ventre peperit, ac benedictionis fructum uberibus meis, ut optaveram, nutrio. Sterilitatis mœstitiā exui, ac lætam fecunditatis vestem indui. » Et post pauca : « Dicant item matres omnes hac fecunditate predite : Benedictus qui orantibus id, quod optabant, largitus est, et fecunditatem sterili dedit, ac felicissimum illud Virginis germen concessit, quæ mater Dei secundum carnem fuit, cujus venter cœlum est, in qua habitavit is qui nullo loco capi potest. »

Tm. ii. 19.. Cerva ciliarissima, et gratissimus hinnulus. Ubera ejus inebrient te in omni tempore, in amore ejus delectare jugiter. — Hebraice, *cerva amorum. et hinnulus grafite* (gratiosus), etc.; en amore ejus aberrat semper; Septuaginta, *cerva* (vel *cervus*) *amicitia, et pullus gratiarum confabulatur* vel conversetur tecum; at propria (Scholiastes pro *ííx*, id est *propria*, legit *çilia*, id est *dilectio, amicitia*; sic quoque legit S. Ambrosius, lib. *De Jacob*, cap. vu) *præcat te, et adsit tibi, et omni tempore : in hu-*

it

jui enim amicitia conversatus diuturnus eris. Grece riti; id est *pullus*, significat pullum equi, et ita vertunt Complutenses cl S. Ambrosius, lib. *De Jacob*, cap. vu; extenditur tamen ad fœtus cervorum et aliorum animalium. Unde Noster vertit, *hinnulus*; Symmachus et Theodotion repetunt nomen *cervus*, verluntque *cervus gratia*; Pagninus et Rabbini, *ibex graliæ*; Vatablus, *sit hæc relut amata cerva, et caprea gratiosa*; Syrus, *cerva amaris et dama amoris*; Arabicus, *hinnula grafite tuæ*; ahi vertunt, *rupicapra gratiosa* : hæc enim, inquiunt, vocatur nbjP *inala* ab *ala*, id est ascendit, quod montes et rupes ascendat. Unde Martialis :

Pendentem summa capram de rupe videbu*
Casuram speres; decipit illa canes.

Repete ex vers. 18 verbum *sit, q. d.* Sit tibi uxor cara et grata, sicut heris grata et cara est serva speciosa, mitis et placida, imo sicut hinnulus speciosus, gratiosus, obsequens et amabilis. Quare minus genuine Rabbini exponunt, q. d. Sicut cerva amorum invenit gratiam apud hinnulum, ita uxor maritum ex corde diligens vicissim a marito redamari debet : uxor enim hic tam comparatur hinnulo, quam cervæ. a Hinnulus » vocatur fœtus, sive pullus capreolarum, caprarum, damarum, cervarum, qui sua specie, parvitate, gratia, motu, celeritate, cornutalione, saltu, ludicris gestibus mire recreat intuentes, cisque est in deliciis. Unde *Canite.* i, 9, ait Sponsa : « Similis est dilectus meus capræ, hinnuloque cervorum. » Hinc et cervæ hinnulique ab homine cicuraniur, hominemque se alentem quasi filii comitantur et sequuntur, imo subinde nutriunt, sicut cerva perpetua comes et assecla fuit S. Egidii, eumque suo lacte per plures annos enutrivit, uti habet ejus Vita apud Surium, die 1 septembris. Similia de cervis in Vitis aliorum Sanctorum legimus. S. Prisco Episcopo Nucertino cum sociis fame afflictis cervam accurrentem lac præbuisse, coque celebrante Angelos concinuisse, ac sorores sepultas ei defuncto medium in sepulcro locum cessisse, scribit Paulus Regius Episcopus Equenensis, lib. *De Sanctis Regni Neapolitan*, part. H, et ex eo Philippus Ferrarius in *Catalogo Sanctorum Italice*, qui et addit, S. Gerontio Episcopo Phicocleni jubente, cervam comitibus siti laborantibus lac præbuisse; floruit sub Symmacho Papa. Hem Simeonem Armenuni monachum in eremo cum duobus discipulis degentem, dum ob nives cibus haberi non posset, ad orationem confugisse, atque illico cervum affuisse, qui se occidendum comedendumque præbuit.

« Innocens, ait S. Ambrosius, est natura cervorum. » Cerva ergo *amorum* significat uxorem, quam puellam et virginem duxit maritus, moribusque suis assuefecit, pudicam, obsequentem, domesticam, pulchram, gratiosam, amabilem esse marito, ac amorem tum mariti, tum domesticorum sibi conciliare, atque efflicere ut in familia sit pax,

invicemque omnes ament, juvent, tolerant. Ille tamen amor est conjugalis, id est honestus et moderatus; non adulterinus, id est inhonestus et immodicus. Nam Sixtus Pythagoreus, et ex eo S. Hieronymus ait lib. I *Contra Janin.* : « Adulter est in suam uxorem amator ardentior. In aliena quippe uxore omnis amor turpis; in sua nimius. Sapiens vir iudicio debet amare conjugem, non allectu. » Et inferius : « Nihil est fcedius quam uxorem amare quasi adulteram. »

Edera ejis inebrient te (*ubera* significant amores. Unde Vatablus vertit, *amores ejus perpetuo te refiriant*; nam llebræum **nnn** *dodim* significat amores, **nm** *daddaim* ubera, quia ubera sunt illices amoris, et quia cor, quod amoris est sedes, uberibus quasi stipatur et continetur. Unde explicans subdit) : IN AMORE EJUS DELECTARE JUGITER. — Sic et sponsa ait sponso *Cantie.* i, 1 : « Meliora sunt ubera tua vino. » Et : « Memores uberum tuorum ; » *uberum*, id est amorum, gratiarum et beneficiorum, quæ a te in nos distillant, sicut lac ex ubere distento; constat enim sponsum non habere ubera, sed sponsam. Sic *ubera* accipiuntur pro amore inferius cap. vit, vers. 18; Oseen, 2; *Eiech.* XXIII, 17, et alibi.

Sensus ergo est, *q. d.* Amor, gratia, officia et obsequia uxoris tuæ, quibus te pascit, vestit, recreat, diligit, et per omnia conjugii officia obsequitur, instar uberum tibi sit, o marite dulcissime; itaque te inebriet, id est, tuam cupiditatem expleat et satiet, ut alieni) meretricis amoris et voluptates non requiras, sed in unius uxoris amore et officiis delecteris jugiter. Hic tamen amor moderatus sit oportet, ut rectæ rationis et honestatis dictamen metasque non excedat. Unde Cbaldæus addit, rationem disce in *omni tempore, q. d.* Tuus amor sit rationabilis, honestus, ratione et honestate definitus. Sic enim vicissim provocabis amorem uxoris erga te, ut tibi fida sit, tæque sui amantem redamet quasi cerva amorum, idquo jugiter. Magnes enim amoris est amor, nimirum honestus et conjugalis: qui idcirco stabilis est; cum amor inhonestus et meretricius illico dilabatur, imo in odium et rixas convertatur. Et sic exponas t i *delectare* per futurum, ut significet fructum amoris, *q. d.* Hoc modo delectaberis in amore ejus jugiter, juges habebis conjugii lui delicias. Septuaginta vertunt, in *hujus enim amicitia tonversatus*, vel circumductus, reWxçi; tini, quod Complutenses vertunt, *multiplicabilis eris*; Romani, *diuturnus eris*; auctor *Galena* Græcor., *muttesimui eris*. Sensus est, *q. d.* In casto amore uxoris tuæ vives vitam lætam, ideoque diuturnam, et accedes ad felicitatem primorum patrum ante diluvium, qui fere mille annos vixerunt; tu enim pro mille annis, mille commodis et gaudiis multis annis perfrueris. Unde S. Ambrosius mox citandus legit, plurimus *eris* (1).

(1) Hebr «1, m amore çju» oberret, vel titubee per-

Porro conjuges delectationem copula moderari debere, caque non propter se, sed ad generationem prolis uti, pulchro passeris et turturis apologo docet Cyrillus, lib. IV *Apolog. moral*, cap. X : a Libidinosum passerem immoderatissime coitu Ap«i» sese effundentem turtur prospiciens, mox ad eum venit et dixit : Ut quid, mi frater, in tanto libidijum. noso impetu, et libidinis impetuoso fervore consumeris, ac tui prodigus temetipsum effundis? an ignoras quod animalia multum coeuntia non diu vivant? Parco tibi, quiesce, et cuncta cum moderatione age. Cui ille respondit : Si nosti delectationem veneream, quid miraris? dulcis esca trahit ad hamum, et morsus unus gustatus suaviter rapit morsum alium. Ad hæc turtur, intelligens ipsum sola delectatione adduci, adjunxit : Scio certe quod generationis amore non duceris, sed delectationis venereæ cupidine ventilaris. Attamen quid est quod effundis? nonne digestissimam medullam, nonne vitæ amabilis sementivam, et humanæ naturæ radicalis carnis substantiam, et divitiarum generalise thesaurariam venam?» Deinde, quod hoc bono proprio, æque EJw ac ordini natune repugnet, nervose edocet : «At- “tende igitur quid tui prodigus destruas, quid infernus dispergas, quid ingratus in nihilum projicias, et iniquus depositarius naturæ carissimum thesaurum tibi, commendatum, inimicai vanitati impendas. Profecto subversor es ordinis mundialis, et naturalis legis transgressor. Mundi enim ordo et lex naturio hæc est, ut tanta naturæ delectatio dirigatur in prolem. Tu autem perempta et neglecta prole, auctor perversitatis, in delectationem umbratilem et transitivam prolificum semen fundis. Quid plura? stultissimus quippe est, qui delectabiliter se destruit, et tanto dementius quanto lethalius se perdit. Quibus dictis, quievit. »

Nota ex iis, quæ ante plures annos annotavi Qmum» in cap. V epist. S. Pauli *ad Ephesios*, sub finem, amores et officia conjugum optime repræsentari arri « per cervas et cervos. Nam, ut docent Aristoteles, UIOrU Ælianus, Plinius et Oppianus, *primo*, cervi corvæquo amor est singularis; *secundo*, cerva ama- Secuuh. bilis est, et in deliciis homini; *tertio*, cervus et Tenu, cerva carent felle, pari modo in connubiis olim Junoni pronubæ sacrificantes fel eximebant et abiciebant, ad cheuitatem conjugum designandam, aitPlntarchus; *quarto*, cervus et cerva caste, QairU, nec nisi secreto congregiuntur; *quinto*, velocissimi quiou. sunt ad invicem opitulandum; *sexto*, cervorum in Suta, cervas amor uti ardentissimius, ita et fortissimus est. Unde de iis canit Seneca :

Si ennjugio timuere suo,
Poscunt timidi pralii cervi,
Et mugitu dant concepti
SI^na furoris.

petuo, id est, semper lo oblectes ejus amoro tanqnam lui oblitus, similitudine desumpta ab ebrio, qua iu priori hemistichio est usus.

Septimi. *Septimo*, cerv® mari suo fid® sunt, donec is ab alio cervo duellatore victus succumbat; unde Ne-
 Ocu y i. mesianus : « Cerva marem sequitur; » *octavo*, cervus mox a congressu in scrobem se abdit quasi libidinis eum pudeat, donec pluvia ablutu*, et
 Kooa. quasi purificatus in pascua redeat; *nono*, cervus et cerva post conceptum congressu abstinent, 7. d. Sapiens : Tale sit libi, o homo, conjugium, talis uxor, qualem jam cervam descripsi, scilicet unablis, unica, sincera, blanda, casta, collaborans, ardens, foriis, fida, verecunda. Ita Venerabilis Beda.

/Decima. Quibus adde *decimo*, cervos et cervas invicem succollare et mutua capitum onera ferre, ut doceant idem faccre conjuges, ac implere illud Aposto.; *Galat.* vi : « Alter alterius onera porlate, » quod omnibus quidem hominibus, sed maxime conjugibus jugiter invicem conviventibus faciendum est. Ha S. Augustinus, *Quæst.* LXXI, inter 83 : « Cervi, ait, cum frelum ad insulam transeunt pascuorum gratia, sic se ordinant, ut onera capitum suorum, qu® gestant in cornibus, super invicem portent, ita ut posterior super anteriorem cervice projecta caput collocet. Et quia necesso est unum esse qui cæteros præcedens, non ante se habeat cui caput inclinet, vicibus id agere dicuntur : ut lassatus sui capitis onere ille qui præcedit, post omnes redeat, et ei succedat, cujus ferebat caput, cum ipse præiret. Ita invicem onera sua portantes frelum transeunt, donec veniant ad terne stabilitatem. Istam fortasse cervorum naturam intenderat Salomon, cum ait : Cervus amici-li® et pullus gratiarum tuarum colloquantur tecum. Nihil enim sic probat amicum, quemadmodum oneris amici portatio. »

Undeci- *Undecimo*, cerv® ob uterum arctiorem difficil-
 tni. lime pariunt; hinc ad faciliorem partum seseli herba uluntur, teste Plinio, lib. Vili, cap. xxxii. Deus etiam eas adjuvat per tonitru, juxta illud *Psal.* XXVIII : « Vox Domini præparantis cervos. » S. Hieronymus, *obstetricans cervos*; Aquila et Symmachus, *parturiens*; Chaldæus, *parturire faciens cervos*; cerv® enim matricem habent angustam, qu® pavore tonitru dilatatur, ut facilius pariant. Hinc iit ut cerv® ament intimo suos fœtus, utpole quos tanto dolore et nisu enix® sunt. Idem faciat uxor, cujus pariter difficillimus est partus, ut filios, quos per novem menses utero gestavit, tantoque dolore peperit, diligat, educet, instruat, formet ad omne bonum prosequendum, et ad omne malum cavendum, ad quod opus est magna industria. Audi Aristotelem, lib. VT *De llistor. animal.* cap. XXIX : a Cerv® parere juxta vias solent metu bclluarum. Incrementum hinnuli celare, etc. Ducere suum hinnulum ad stabula consuevit, quem locum sibi habet refugium : petra abrupta est uno aditu, unde defendere se repugnareque solet iis qui invadunt. » Addit Plinius, libro VIH, cap. xxxii : a Editos parius exercent cursu, et fugam meditari docent, et ad prærupta ducunt,

saltumque demonstrant. » Simili modo prob® matres filios sollicite ac solerter educant et instruunt, monent, exercent in omni virtute et fuga viliorum.

Duodecimo, cerva serpentes insequitur et devo- Dnoded* rat : sic uxor bona insectatur scortatores. « Et gratissimus hinnulus, » id est filius ex ea natus, ait Reda et Rugo, castitatis amator, ad bona agilis, et visu fidei perspicax, libi jucundissimui erit. Hinc a Græcis cervus vocatur D-xoc quasi D* gç u; id est extrahens serpentes; vel quasi fççpôq id est levis, agilis. Cervos narium spiritu e cavernis extrahere serpentes docet Lucretius, lib. VI. Addit Plinius, loco jam citato, cervos suo halitu urere serpentes. Hinc et singulare abigendis serpentibus remedium est cervini cornu suffitus, ait Nicander.

Deamo *tertio*, cerv®, quia frigid®, timid® sunt. Unde illud Chabriae, et postea Philippi patris Alexandri Magni : « Melior est exercitus cervorum duce leone, quam leonum duce cervo. » Et illud Tertulliani : a In pace leones, in prælio cervi. » Sed contra insidias hostium Deus cervas dotavit acri auditu et circumspectione; cum enim anres arrigunt, audiunt acerrime et insidias præsentunt, fugiendoque evadunt, ait Aristoteles. Sic uxores timid® sunt; timor hic eas uti et cælera animalia timida docet circumspectionem et prudentiam, præserlim ut audiendo vocem mariti, eique obediendo, pericula cuncta et damna devitent. Rursum bifida ungula cerv® notat discretionem et examen agendorum, ut uxores sint discret®, caveantque ea qu® maritum vel familiam turbare vel exacerbare valerent Insuper prudentiam cervi (nam cerva cornibus caret) notat, quod cornua positurus secretum petit, ne inermis deprehendatur. Ende Proverbium : « Ubi cornua ponunt cervi, » id est loco incognito et inaccessio. Denique Aristoteles, lib. I *Llistor. animal*, cap. I : « Cervi, ait, ingeniosi sunt et timidi. » Vide eundem lib. IX, cap. v.

Denique cerv®, quia carent felle, sunt vivaces iwi ac diutissime vivunt. Ita Aristoteles, loco jam citato. Et Plinius, lib. Vili, cap. xxxii : « Vita cervis, ait, in confesso longa est; port centum annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat. Febrium morbos non sentit hoc animal; quin et medetur huic timori. » Pari modo Salomon hic promittit conjugibus longævilaleiu, si castam, honestam et concordem vitam agant in timore Dei. Sunt qui trecentos annos vil® dent cerv®, alii plures, alii pauciores.

Mystico, sicut per venam, fontem, cisternam, adumbrantes uxorem pudicam; sic et per cervam et hinnulum accipe sapientiam et virtutem: hæc enim nobis omni hinnulo speciosior, carior et gratior esse debet, quasi sponsa optatissima. Cui proinde omnes cerv® dotes jam recensitas facile accommodes, ob quas illa summo amure et studio dignissima est. Unde Chuldæui

vertit» *cerea amorum et exaltatio gratia?* *Rationem disce in omni tempore, in amorem ejus incumbere semper*; Vatablus, in *dilectione ejus perpetuo sis implicitus*; Syrus, *vias ejus disce omni tempore, et amorem quos cogita*. Sapientia ergo et virtus est cerva amorum, quia amorem sui excitat; et quia homines amat, ac ab iis amari cupit, idque vehementer et ardenter.

Allegorice, cervus et cerva repraesentant conubiura Dei cum anima sancta et religiosa, in quo omnia plena sunt amoris, voluptatis, gratiarum, laudum et jubilorum. Unde Hugo Victorinus, lib. I *De Vanii, mundi*, et ex eo noster Alvarez de Paz, tract. *De Incitamentis Religios.*, lib. I, part. II, cap. xxv, sub finem, per *cervum* et *ubera* accipit animam Religiosam, Christo per tria Religionis vota desponsam. Est ergo, inquit, anima Religiosa sponsa Dei, et Deus sponsus est animæ sibi per hunc felicem statum consecrata; siquidem hoc inter illos arctum vinculum intercedit. Quos sponso dulcissimos preterire non possum, nisi prius laetissimo corde illis congratuler: O Domine Deus meus, o sponse carissime, sit vena tua benedicta, et lætare cum muliere adolescenti» tuæ, cerva carissima, et gratissimus hinnulus. Ubra ejus inebrient te in omni tempore, in amore ejus delectare jugiter. Hæc sponsa tua, sicut aquarum vena effundit aquas, ita sanctorum affectuum filios libi profundat. Tam pulchra et decora sit, ut gaudii ac lætitiæ occasiones singulis momentis sibi præbeat. Tam fidelis, ut, quemadmodum cervi iniria tranantes se invicem juvant, anteriore caput sequentis sustinente: sic tuæ domus curam et tuorum servorum sollicitudinem non invita sustineat. Tam amabilis, ut hinnuli, qui in deliciis habetur, gerat imaginem, ejusque convictu delecteris. Ubra ejus, Domine, quæ servus tuus Bernardus congratulationem et compassionem vocat, ita libi satisfaciant, ut gaudio ejus de profectu bonorum, et compassionem ejus de casibus pusillorum, voluti inebrieris, eique vicem rependens in suis bonis gaudeas, et suas infirmitates dissimules. Amor denique ejus erga te sic purus et ardens, sic a privato amore alienus inveniatur, ut ex eo tanquam ex amore sponsæ dulcissimæ capias voluptatem. Sic quoque S. Ambrosius, lib. *De Jacob et Vita beata*, cap. vii, tolum hunc locum explicat de viro perfecto, qui uni Deo adhærens et serviens beatus est: «Quid enim requirat, ait, qui inferiora despicit? Prestantissimo autem inhæreat, sicut scriptum est: Cervus amicitiae, et pullus equi gratiarum conversetur tecum. Amicilia autem procedat te, et una:», tecum in omni tempore. Buna enim virtutum amicitia, epuram boni charitas. Nihil itaque aliud quænt projectus ille, nisi solum et pncclarum bonum; unde et dicit: Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ, et videam delectationem Domini. Neque vero eum

tanquam angustum inopemque fastidias, quia unius hominis vehit solitaria societate contentus sit. Hujus enim amicitia circumdatus, plurimus erit: abundat enim hujusmodi viro ad beatitudinem et ad possessionem boni, et ideo nihil aliud desiderat. Nihil enim quasi novum expetit, qui omnia habet. Nihil enim boni, quod non habeat; nec superfluis delectatur, sed necessariis, et eo ipso necessario, quod non sibi, sed carni adhrærenti sibi necessarium sit; idque indulget, quod ab interioris hominis proposito non discrepet, quod faciat utraque unum, et reconciliet exteriorem hominem juxta atque interiorem Deo, ut fiat in utroque unus spiritus. Hujus igitur propositi vir nec dispendiis minuitur, nec adversis frangitur, nec repagulis inhibetur, nec suorum amissionibus mcestificatur. »

Accedit Pierius, *Hieroglyph. I*, cap. xvi, ubi per *pullum gratiarum* (ut vertunt Septuaginta) accipit pullum columbinum, per quem intelligit Spiritum Sanctum, qui gratiarum est distributor. Itaque significari hic, ut semper Christi et Spiritus Sancti solatia requiramus. Verum Hebraicum *inala* pullum equi vel cervi, non columbra significat. Unde Noster vertit *hinnulus*.

Symbolice, S. Ambrosius in *Psalm.* xli, initio, chriitnt per «cervum amorum et pullum gratiarum» accipit Christum, qui est amor amorum et gratia [¹ *] gratiarum: «Cervus amicitiae, ait, et pullus gratiarum confabuletur libi; verus enim Dei Filius in semetipso naturam, quam animantibus ipse donavit, expressit, qui in hunc mundum tanquam cervus advenit, et cum his se. mira simplicitate jungebat, a quibus ei parabantur insidira. Ferlur enim hujusmodi cervorum esse simplicitas, ut, cum se exagitari viderint, his sese equitibus adjungant, qui ministerio fraudis appositi, fugra specie ac simulatione societatis inductos ad retia usque deducant. Ha ergo Dominus, tanquam ignarus periculi atque improvidus, Judæis dolum sibi struentibus admiscebatur, et societatem Judie proditoris sui sibi adseivit, cujus simulatione funesta usque ad crucis laqueos et passionis relia pervenit. » El post nonnulla: «Similis est, ait, consobrinus meus caprera hinnuloque cervorum siiper montes Bethel. Bonus cervus, cujus mons est domus Dei, in quam tanta celeritate currebat, ut spons» vota et desideria provenirci. Denique quem do longinquo venientem viderai, repente sibi adesse cognovit. Undo et ait: Ecco hic stat post parietem nostrum, prospiciens per fenestras, eminens per retia, Et paulo post ordiens *Psalm.* xli: «Sicut desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. Cervi similitudinem suscipit etiam Christus, quia veniens in terras serpentem illum diabolum sine ulla sui offensione protrivit; cui calcaneum suum obtulit, sed ejus venena non sensit. Unde dictum est ei: Super aspidem et basiliscum ambulabis. Simus ergo et nos cervi, ut

super serpentes ambulare possimus. Erimus cervi, si vocem Christi sequamur, quæ nos et præparat cervos, et facit morsus serpentium non timere; ac si qui forte fuerint vulnerati, aufert eorum dolorem, solvendo delictum. De his cervis dicit Dominus ad Job : Observasti partus cervarum, numerasti autem menses carum plenos partus? Dolores autem carum solvesti, enutristi filios carum ut non timeant?» Et mox : «Merito ergo cervus factus est Dominus, ut tales sibi cervos Domini vox præpararet, de quibus ait : In nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Tollebant enim serpentes, cum spiritu oris sui sancti Apostoli de latebris corporum eruerent nequitias spirituales, nec venena mortifera sentiebant. Denique cum exsiliens de sarmentis Paulum vipera momordisset, videntes Barbari pendentem viperam de manu ejus, putabant repente moriturum. At ille stabat intrepidus, nec vulnere movebatur, nec veneno infundebatur. Unde videntes cum non tanquam hominis conditione genitum, sed tanquam Dei gratia editum, supra hominem esse arbitrabantur. Vide cervum viperam de latebris eruentem spiritu divino qui erat in naribus ejus, sicut dixit Dominus ad Job. »

ninnoli Tropologice, S. Hieronymus in *Isaia* cap. xxxiv, Apostoli sub finem, docet cervos et hinnulos gratiarum
•t docto esse Apostolos et sanctos doctores, qui quasi hinnuli celerrime discurrerunt et discurrunt per orbem, cumque magnis laboribus et doloribus converterunt et convertunt ad Christum; de quibus ait Job, cap. xxxix : «Numquid, etc., parturientes cervas considerasti? Incurvantur ad foetum, et partant, et rugitus emittunt. » Vide rugitus S. Pauli et Apostolorum graphice describentem S. Gregoriani eodem loco. Porro dotes tredecim cervæ paulo ante recensitas facile adaptabis Apostolis, doctoribus et prædicatoribus.

Rursum Beda : a Cerva carissima, ait, sive gratissima, ut quidam codices legunt, est sancta Ecclesia, quæ serpentinam odio habere solet et conterere doctrinam. Gratissimus hinnulus populus csl, ejus virtutum varietate delectabilis, et eadem castæ semper fidei commutatione succensus. Cujus uberibus inebriamur, cum ultriusque Testamenti paginis contra hæreticorum fraudes instruimur, cujus paco et amore jugiter delectari, magna est exercendarum occasio virtutum. »

Denique S. Augustinus, semi. 21 De *Verbis Apostoli*, per cervum accipit amicum, qui amici onera portat, sicut cervi alter alterius cornua dorso vicissim excipiunt, dum mare transfretant : «Cervus amicitiae, inquit, et pullus gratiarum colloquatur tecum. Nihil enim sic probat amicum, quemadmodum oneris amici portatio, » juxta illud : a Aller alterius onera portale, et sic adimplebitis legem Christi, » *Galat.* vi.

VERIS IX SINU ALTERIUS? — Est Conclusio, Ç. (I. Cum ex dictis, o fili, o discipule, clare perspicias quanta sint commoda honesta uxoris et conjugii, ac quanta damna inhonestæ meretricis et fornicationis, erisne adhuc tam demeas et vecors, ut ab aliena meretrice te seduci et foveri sinas in luam perniciem et ruinam? Unde llebræa habent : *Ut quid errabis, fili mi, in aliena, et amplexaveris sinum extranea?* amor enim est error, et amantes sunt quasi amentes; Septuaginta, *ne multus sis ad alienam, neque continearis ulnis non propria;* ubi id est *multus*, opponitur ^{tw} zoUccç; id est *multesimus*, quod processit, q. d. Cum deliciis uxoris tuæ abundes, sisque quasi multesimus in gaudiis solidis, cur iis relictis et eorum vice stolide fias nullus et multesimus in sumptibus, curis et doloribus in meretricem exhauriendis? Cum enim illa multis assueverit, et a multis multa corroget, si tu ea poliri velis, oportet ut tu unus nullorum vices subeas, fiasque ex uno multiplex, ut ejus cupiditali, ornatui et avariti inexplibili satisfacias; ulquetu unus præstes ei quæcumque multi præstilerunt.

2!. Respicit Dominus vias hominis, et omnes ^va ii gressus ejus considerat. — Hebraice, *coram oculis Domini via hominis, et omnes semitas ejus ad amussim librat, vel ponderat;* Syrus et Chaldæus; *quoniam in conspectu oculorum Dei via viri, et omnes semita manifesta sunt coram Deo.* Est hæc nova et efficax ratio ad dissuadendam fornicationem et consuetudinem cum aliena, quod cum fornicatore? quadrant tenebras et fornices, in quibus lateant, quasi a nemine videantur; Deus tamen clarissime eorum turpitudinem et scelera intueatur, eaque sit publico judicio ad lancem et trutinam expensurus, condemnaturus et puniturus. Ipse enim a omnes ejus gressus, » id est actiones, ad libellam librat, examinat et ponderat an boni sint, an mali; rursum quam boni vel quam mali sint, ac quantum premium vel poenam mercantur. Unde Septuaginta addunt causale *enim*, ut ostendant hic novam rationem et causam dari ad vitandam meretricem; sic enim habent, *sunt enim coram oculis Dei via viri, et in omnes ejus orbitas* (Aquila, *flexus*; Symmachus, *ros*) *speculatur.* Expressius Vatablus hæc nectit versusi precedenti, prorogando hucusque nolam interrogationis, hoc modo : «Cur enim, mi fili, alieni esses implicitus? cur in gremio alieni adhæresceres, quando ^{vi} hominis oculis Domini sunt expositi, et omnium itinera quæ lance expendat? » Eundem lucidissimum Dei oculum fornicariis intorquet, et multis intentat Ecclesiasticus, cap. xxiii, vers. 25 : «Omnis homo, ait, qui transgreditur lectum suum, contemnens in animam suam, et dicens : Quis me videt? tenebræ circumdant me, et parietes cooperiunt me, et nemo circumspicit me : quem vereor? delictorum meorum non memorabitur Altissimus. Et non intelligit quoniam omnia videt oculus illius,

vert. ig. 20. Quare seduceris, fili mi, ab aliena, et fo-

etc., quoniam oculi Domini multo plus lucidior s super solem, circumspicientes omnes vias loininum, et profundum abyssi, et hominum corda intuentes in absconditas partes.» Ubi plura de hac re dixi : quare ea hic non repetam.

Var*.îi. 22. Iniquitates suæ capiunt impium, et funibus (S. Irenæus, lib. III, cap. x, legit *restibus*) peccatorum suorum constringitur.—Symmachus, *comprehenditur*; Arabicus, *ligatur*; Vatablus, *irretitur*; Pagninus, *tenetur*; Hebraico, “ian* iittamech, id est *fulcitur*, *tenetur in alto ne cadat*. Unde R. Salomon interpretatur, *suspenditur*. Suspensus enim, inquit ipse, funibus laqueisque fulcitur, a quibus pendet. Sic et R. Levi, qui pro *capiunt* vertens *il-laqueant*, et pro *constringitur* vertens *fulcietur*, hoc est, inquit, retibus peccatorum funibusque fulcietur firmabiturque laqueus, quo perditus constringatur, quod plane nullis flagitiosis accidisse constat, qui sibi ipsis fuere artifices exilii. Septuaginta, *iniquitates virum capiunt, et catenis peccatorum suorum implicatur*, vel *ligatur*; Chaldaeus, *peccata sua comprehendunt impium*, quasi lictores et tortores reum.

Quæritur *primo*, quorsum hoc dicat Salomon, et quid hoc faciat ad præcedentia et sequentia? Respondeo *primo* : Recte hic versus connectitur precedenti, *q. d.* Deus iudex et vindex respicit fornicationes et peccata cujusque, ut ea libret, judicet et puniat, nec ejus manus quisquam evadere poterit. Esto enim ad tempus peccata dissimulet, et peccatorem suæ libertati relinquat, tamen is jam funibus peccatorum suorum constrictus tenetur, ut quasi reus suo tempore sistatur judici et plectatur.

Secundo, recte quoque cohæret cum vers. seq. hoc sensu, ut sit occupatio, *q. d.* Fornicatores et peccatores fatentur se male agere, et coram Deo reos esse, sed sibi persuadent quod, in senio refrigerescente ætate et concupiscentia, se amoribus meretriciis facile expedient, poenitentiam agent, et saluti suæ consulent. Verum errant, quia vilia, preserlim libido, consuetudine roborata sunt quasi funes e multis actibus quasi filis implexi et contorti, qui ita valide ligant animam, ut ab iis etiam in senio se expedire non possint, juxta illud *Job* xi, 11 : « Ossa ejus implebuntur vitiis adolescentis ejus, et cum eo in pulvere dormient. » Quare juvenis, fornicari assuetus, etiam in senio fornicabitur vel realiter, vel mentaliter per memoriam et delectationes morosas prælerilarum fornicationum : itaque in peccato suo morietur; nam, ut ait S. Augustinus, idipsum in se expertus, lib. VI *Confess*, cap. xii et seq. : « Dum servitur libidini, facta est consuetudo; et dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. »

Fri»» Qu-vres *secundo*, qui sint « funes peccatorum, »
' Tl* Ugant impium? Respondeo *primo*, est culpa sive macula peccati, quæ post actum remanet.

Secundo, est ipse realis maculis annexus, quo
b'<*Q'peccator reus tenetur et obnoxius ir® et vindici®

Dei; peccata enim transeunt actu, manon! ream.

Tertio, est ipsa servitus diaboli, a quo peccator Tertio* quasi mancipium captivus tenetur, juxta illud S. Petri, *epist.* II, cap. n, vers. 19 : « Cum ipsi servi sint corruptionis ; a quo enim quis superatus est, hujus et servus est. » Unde S. Isidorus, lib. II *De Summo bono*, cap. xxxix : a Principaliter his duobus vitiis, ait, diabolus humano generi dominatur, id est superbia mentis et luxuria carnis. » Et S. Paulus, II *Timoth.* n, 26 : « Resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem. » Unde Dionysius : Peccator, inquit, est equus diaboli ; sicut enim eques agit equum quo libel, sic et diabolus agit peccatorem. Reatus ergo peccati est quasi funis lictorum, obligans animam Deo, peccato, dæmoni ut tortori, morti et inferno ut carceri, equuleo et suppliciis. Ita S. Hieronymus in cap. iv Ezechiel. : a Alia, ait, sunt Domini vincula quibus in salutem ligamur, alia diaboli quibus decem et octo annis ligaverat mulierem in Evangelio, *Luca* ini, vers. 16. Unde et funibus peccatorum suorum unusquisque constringitur. »

Quarto, « funes peccatorum » sunt peccandi ha- Quarto. biluset consuetudines, quæ ita peccantem ligant et quasi necessitànt, ut iis se extricare nequeat, nisi per singulare robur et gratiam cœlilus a Deo immissam, quale habuit David, dicens *Psal.* cxv : « Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. » Ita S. Hilarius in *Psal.* cxviii. lilt, *chct* : a Modo funis, ait, ex pluribus minimis crescentis in multum, peccata tanquam longo fune tenduntur. Sunt etiam hæc delictorum vincula, de quibus in Proverbiis scriptum est : Fasciis peccatorum suorum unusquisque constringitur; .stringit enim nos atque alligat, et his vitiorum funibus implicat diabolus, in omni vitæ nostræ cursu laqueos prætendens. »

Quinto, funes peccatorum sunt connexio et colli- Quinto, gatio peccatorum; unum enim peccatum trahit ad aliud, et hoc ad aliud, ut gula trahit ad libidinem, libido ad furtum, furtum ad homicidium, etc., ex quibus omnibus fit funis tam implexus et eras' sus, ut rudentibus nauticis vel curulibus æquari possit. « De luxuria, ait S. Gregorius, XXXI *Morat.* xxxi r caecitas mentis, inconsideratio, inconstantia, praecipitatio, amor sui, odium Dei, affectu? præsentis seculi, horror autem vel desperatio futuri generantur, » juxta illud *Isaia* v, 18 : « Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, et quasi vinculum plaustrum peccatum ! » Ubi multa hac de re dixi. Ita Beda : a Impii, ait, funibus peccatorum suorum constringuntur, cum incessabili augmento suæ pravitatis intereunt. Qui enim funem facit, torquendo semper, et involvendo filis fila adauget. Talis est fortitudo malorum operum, tales libri haereticorum, In quibus pravis prava nectentes, non aliud scribendo, quam quo se arctius obligent, agunt. »

Porro S. Isidorus pro *funibus* legit *crinibus*; per quos accipit intonsam comam et barbam, quæ

olim orant poma et symbola pœnitentium. Andieum De *Offic. Eccl.* lib. II, cap. xvi : « Qui pœnitentiam agunt, et capillos et barbam nutriunt, ut demonstrent abundantiam criminum, quibus caput peccatoris gravatur, sicut scriptum est : Crinibus peccatorum suorum unusquisque constringitur. Vir quippe, si comam nutriat, ut ait Apostolus, I Cor. xi, ignominia est : illam ergo ignominiam suscipiunt pœniteres pro merito peccatorum. »

Igitur per *funes* possunt accipi pœnæ et pœnitentiis! peccatorum; hæ enim peccatorum ligant, cruciant et affligunt. Unde S. Augustinus in *Sententiis*, sent. 75 : a Corpus, ait, carnis nostre ornamentum fuit ; peccavimus et compedes inde accepimus, ut vinculis mortalitatis omnis humanarum actionum cursus præpediretur. » EIS. Ephrem per *funes* peccatorum accipit pœnas gehennæ; sic enim ait, tract. De *Variis tormentis inferni* : a Hisco suppliciorum locis distribuuntur miseri, quisque pro peccatorum suorum modo vehementius miliusve, sicut scriptum est : Quia funibus peccatorum suorum constringitur unusquisque. » De iisdem dicitur *Psal.* xvn, G : « Dolores inferni circumdederunt me. » Ubi pro *dolores* hebraico est 'San *cheble*, id est *funes*, ut vertit S. Hieronymus, quia dolores atroces, seu funes, hominem stringunt et coarctant, ut patet in parturientibus.

23. Ipse morietur, quia non habuit disciplinam, ET IN MULTITUDINE STULTITIÆ SUÆ DECIPIETUR. — Hebraice, *errabit* ; Symmachus, *et stultitia illius errabit*; Septuaginta, *is moritur cum his qui non habent disciplinam, et de multitudine vitæ suæ dejectus est, et periit propter imprudentiam*, vel *insipientiam*, Pro *vitæ* grace est *Piowiwc*, quod Complutenses vertunt, *violentia*; sed minus recto: nam fita est violentia, Putt.; voro est vita; Chaldaeus, *ipse morietur absque disciplina*.

Ex dictis vers, præced. liquet quis sit sensus, nimirum, *q. d.* Assiduitas fornicandi et peccandi, quæ quasi funis ligat juvenem scortatorem, adiget eum ad mortem præsentem et æternam, quia disciplinam institutionemque non admisit, eique obedire noluit. Unde ob multam suam stultitiam decipietur; quia, cum sperabit longam adhuc vitam, subita peste vel lue correptus, aut gladio, telo, similiyo casu ictus morietur. Rursum, sperabit se in senio vitam mutaturum, et pœnitentiam acturum, sed decipietur, quia in senio vitia juventutis sibi inhirrenlia et agglutinata, imo inolita reperiet : quare iis adhæresceit immorietur, peribit et damnabitur. « Justo enim Dei iudicio fit ut peccator, qui in vita oblitus est Dei, in morte obliviscatur et sui, » ait S. Augustinus. Unde Vatablus vertit, ipse *moriaur absque disciplina, in multitudine stultitiæ suæ imp/cabitur*.

Nota sunt exempla Chrysaorii in morto clamantis : « Inducias vel usquo mano, » casque non ol-

linentis, apud S. Gregorium, IV DfaZog cap. xxxvii, et aliorum similium apud eundem, et apud Venerabilem Bedam in *IJistar, Angl.* Palladius in *I/iusiaca*, cap. xxvi, scribit S. Pachomium optasse ferarum dentibus laniari, eo quod 40 annorum solitudine, jejuniorum aliarumque rerum asperitate, non potuerit hunc hostem expugnare, licet nunquam hosti succubisset. Deinde et B. Mosen ex latrone eremitam, cujus vita quondam parum continens fuerat, nulla jejunii severitate potuisse lasciviam carnis domare : imo cum post sexennium jejunio vigilias diuturnas, longas preces multasque lacrymas junxisset, nihil tamen obtinuisse, donec tandem post exantlatos multos alios labores benedictione patris sui spiritualis quietem aliquam, fremente licet Satana, meruisset. Quibus exemplis Deus videtur ostendere voluisse, quam sit arduum initum semel cum luxuria fœdus dissolvere.

Quocirca ingens est stultitia, quod peccator semper longiorem vitam sibi promittat, nec peccandi finem facit, cum tamen hic a Salomone præmonitus debeat citam mortem exspectare, imo subitam et inopinatam, juxta illud Christi : « Et vos estote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet. » Luca xn, 40. Stultitiam hanc promovet dæmon, dum quolibet anno suggerat homini : Tu adhuc validus es, hoc saltem anuo non morieris; facile ad unum annum vitam pro*rogabis : hoc ergo anno licebit fruì solitis voluptatibus, sequenti pœnitentiam nges. Hunc autem PinW-sensum et suggestionem quolibet anno renovat : quio fit ut, dum annus ipse mortis adest, sibi jha. idem persuadeant quod aliis annis, nimirum : Facile hunc annum superabis; interim decipiuntur, quia illo anno moriuntur, et imparati moriuntur, quia putaverunt se illo anno non morituros. Hic est ergo paralogismos diemonis quomullos decipit et implicat ut male vivant, et male moriantur : Tu singulis annis prudenter poles sperare adhuc annum vitæ. Atqui inter singulos annos est annus mortis, quo scilicet Deus decrevit ut moriaris. Ergo illo anno potes sperare Ubique persuaderete non moriturum, cum tamen Deus certo decreverit te illo moriturum. An non hæc manifesta est fraus et deceptio? Proinde audiant tales quod dictum est diviti illi promittenti <ibi pluros annos vitæ splendidæ : « Stulto, hæc nocte animam luam repetunt a le; quai autem paranti, cujus erunt ? » Luc. xii, 20. Et illud Joðxxf, 13 : « Inclini in boms dies suos, et in puncto ad inferna descendunt » gaudentes, epulantes, dormientes. Audiant ergo peccatores sapiens S. Augustini consilium in *Suilentiis*, sent. 71 : « Remedia conversionis ad Deum nullis cunctationibus sunt differenda, ne tempus correctionis pereat tarditate. Qui enim pœnitenli promisit indulgentiam, dissimulanti diem crastinam non spondit. » Et ; *Sentent.* 138 : « Animus male sibi conscius, dum videtur sibi nullam pœnam pati, credit quia nou

jti licet Deus; cum abuti patii ntia Dei, et non in-
(elligere parcentis benignitatem, jam sil magna
damnatio.» El *Sentent.* 235 : «Nullus in Deo lo-
cus est, nec est quo fugiatur ab ipso nisi ad
sum. Qui vult evadere offensum, confugiat ad pia*
catum. »

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Dotet sponsori satcger.duir. ess: vl illico sponsione se liberet. Mot, vers. 6, pigrum formica; exemplo ad laborem excitet. Ad hac, vas. 12, describit apostatam, et septem vitia, gua Deus odit. Deinde, vers. 20, exhortatur ad custodiam legis, reditque ad incidcandum fugam meretricis et adultera.

Î. Fili mi, si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam, 2. illaqueatus es verbis oris tui, et captus propriis sermonibus. 3. Fac ergo quod dico, fili mi, et temetipsum libera : quia incidisti in manum proximi tui. Discurre, festina, suscita amicum tuum : 4. ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebrae tuæ. 5. Eruere quasi dainula de manu, et quasi avis de manu aucupis. 6. Vade ad formicam, o piger, et considera vias ejus, et disce sapientiam : 7. quæcum non habeat ducem, nec praeceptorem, nec principem, 8. parat in æs late cibum sibi, et congregat in messe quod comedat. 9. Usquequo piger dormies? quando consurges e somno tuo? 10. Paululum dormies, paululum dormitabis, paululum conseres manus, ut dormias : 11. et veniet tibi quasi vialor, egestas, et pauperies quasi vir armatus. Si vero impiger fueris, veniet ut fons messis tua, et egestas longe fugiet a te. 12. Homo apostata, vir inutilis, graditur ore perverso, 13. annuit oculis, terit pede, digito loquitur, 14. pravo corde machinatur malum, et omni tempore jurgia seminat. 15. Huic extemplo veniet perditio sua, et subito conteretur, nec habebit ultra medicinam. 16. Sex sunt, quæ odit Dominus, et septimum detestatur anima ejus: 17. Oculos sublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem, 18. cor machinans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum, 19. proferentem mendacia testem fallacem, et eum qui seminat inter fratres discordias. 20. Conserva, fili mi, præcepta patris tui, et ne dimittas legem matris tuæ. 21. Liga ea in corde tuo jugiter, et circumda gutturi tuo. 22. Cum ambulaveris, gradientur tecum : cum dormieris, custodiant te, et evigilans loquere cum eis. 23. Quia mandatum lucerna est, et lex lux, et via vitæ increpatio disciplinæ : 24. ut custodiant te a muliere mala, et a blanda lingua extraneae. 25. Non concupiscat pulchritudinem ejus cor tuum, nec capiaris nutibus illius : 26. pretium enim scorti vix est unius panis : mulier autem viri pretiosam animam capit. 27. Numquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, ut vestimenta illius non ardeant? 28. aut ambulare super prunas, ut non comburantur plantae ejus? 29. sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non erit mundus cum tetigerit eam. 30. Non grandi! est culpa, cum quis furatus fuerit : furatur enim ut esurientem impleat animam : 31. deprehensus quoque reddet septuplum, et omnem substantiam domus suae tradet. 32. Qui autem adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suam : 33. turpitudinem et ignominiam congregat sibi, et opprobrium illius non delebitur : 34. quia zelus et furor viri non parcat in die vindiciae, 35. nec acquiescet cujusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima.

PRIMA. PARS CAPITIS.

1 et 2 Fili mi, si spoponderis pro amico tuo, captus es verbis oris tui, et captus propriis sermonibus. — Docuit juvenem cavere a meretrice, n*

cum ea opes suas dilapidet; nunc cumdem docet cavere a temeraria (nam rara et prudens, honesta est, opusque beneficentia et charitatis) fidejussione, quæ pari modo opes sæpe exhaurit. Sunt enim juvenes improvidi, qui pro quolibet amico illico fidejudent, ideoque eo deficiente debitum præstare coguntur, quo fit ut se et familiam sæpe in magnas angustias conjiciant, et ad extremam pauperiem, quin et in carcerem redigant. Idem fidejussionis argumentum fusius tractavit *Eccli.* cap. XXIX, 19 et seq., et ego ibidem; quare hic cum Salomone brevis ero.

Sensus est, *q. d.* Si pro crimine vel debito alterius fidem tuam et leipsum obligaris, scilicet te curaturum ut reus crimen purget, vel pro eo satisfaciat, adeoque poenam statim luat, aut quasi debitor debitum exsolvat; « defixisti, » id est stipulatione et defixione manus tue in manum creditoris obligasti leipsum (1). Unde Chaldaeus vertit clare, *promisisti solvere extraneo manu tua; Syrus, porrexisti manum tuam extraneo; Septuaginta, trades manum tuam inimico tuo; Scholiastes, infixisti in catenam manum tuam.* Hinc noster Marius de Roa, lib. I *Singul.* cap. iv, sic exponit: a Defixisti manum tuam apud extraneum, » id est, jus et potestatem extraneo fecisti, ut te manu prehendat et quasi debitorem suum apud judicem vocet, ac quæ spondidisti repetat. Insuper, « illaqueatus es verbis oris tui, » quia ore tuo promisisti te soluturum debitum, vel luiturum crimen amici pro quo fidejussisti; et a captus es verbis oris tui, » id est sponsione tua te obligasti, et quasi captivum tradidi tui creditori vel judici, ut te capere et in carcerem conjicere possit, si, deficiente debitore, debitum ejus non exsolvas. Unde Septuaginta vertunt, *laqueus enim fortis viro propria labia, et capitur verbis oris sui.*

Idem suaserit Philosophi. Celebre est illud Thaletis: a Sponde, noxa præstata est. » Unde addit Ausonius in dicto Thaletis:

Per mille possum currere exempla, ut probem
Prædes vadesque poenitudinis reos.

Et illud Chilonis: « Sponsioni non deest jactura. » Unde Plinius, lib. VII, cap. xxxii: « Mortales, ait, oraculorum societatem dedere Chiloni, tria ejus præcepta Delphis consecrando aureis litteris, quæ sunt hæc: Nosse se quemque; et nihil nimium cupere; comitemque teris alieni atque litis esso miseriam. » Chersias, apud Plutarchum in *Convivio Platonis*, refert fabulam Homeri de Ate quæ, quod adfuerit Jovis sponsioni do nativitate Herculis, ab eo precipitata est in terram.

Symbolice, hæc aliqui adaptant Christo, qui

(1) Ante *defixisti* repetenda est particula *si*. Multi etiam ante commatis 2 utrumque membrum eam subaudiunt, ut orationis præparati; continuetur, *et sic* demum sequatur vers. 3: sed minus recte. Sunt qui veritimi, non *pro amico tuo. pro alio spondere*, add *amico tuo, alii fidem dare tibi* non male.

pro debitis et peccatis nostris vadimonium subiiit, seque vadem et prædem Deo Patri quasi creditori exhibuit, dum reipsa solvit debita luitque crimina nostra, quando manus suas in cruce defigi permisit.

Mystice hæc referas ad pastores, episcopos, principes et reges, qui se Deo obligant spondentque se subditorum salutem curaturos: quare si subditi ipsorum negligentia pereant, Deus sanguinem eorum de manu ipsorum requiret. Unde Septuaginta vertunt, *fili, si sponderis amicum tuum; Aquila, sodalem; Symmachus et Theodotion proximum tuum*, scilicet scilicet scilicet te Deo salvumque exhibiturum. Ita Beda et S. Bernardus: « Deus, ait, amicus est in sponsione, sed extraneus in exigenda ratione. » Audi S. Gregorium, III parte *Pastor.* admon. S: « Spondere pro amico est alienam animam in periculo suæ conversationis accipere. Unde et apud extraneum manus defigitur, quia apud curam sollicitudinis, quæ ante deerat, mens ligatur. Verbis vero oris sui illaqueatus est, ac propriis sermonibus captus, quia dum commissis sibi cogitur bona dicere, ipsum prius necesse est, quæ dixerit, custodire. Hiaqueaturigitur verbis oris sui, dum ratione exigente constringitur, ne ejus vita ad aliud, quam admonet, relaxetur. Unde apud districtum judicem cogitur tanta in opere exsolvere, quanta eum constat aliis voce præcepisse. » In die enim judicii Christus judex Episcopo, Pastori, Superiori dicet illud *Icrem.* XIII, 20: « Ubi est grex qui datus est tibi, pecus inclytum tuum? Quid dices; cum visitaverit te? tu enim docuisti eos adversum te, et erudisti in caput tuum, » dando mala vitæ exempla, contraria illis quæ ore docebas. « Numquid non dolores apprehendent te, quasi mihi? » Unde S. Thomas in cap. xiii *ad Ileb.*, led. 3, *et defixisti manum, et illaqueatus es verbis oris tui*, sic explicat, *q. d.* O pastor, obligasti te Deo, ut pro grege tuo impendas manum et os tuum, ut quidquid oro potes proloqui, et quidquid manu potes operari pro salute gregis tui, hoc ex sponsione tua tenearis præstare, nimirum pascere gregem tuum omnis virtutis exemplo, et perenni doctrina eloquio.

Rursum alii hæc accommodant ad vota præsertim religiosa, *q. d.* Si voveris Deo castitatem, paupertatem, obedientiam, pro amico, id est pro anima tua salvanda, volis tuis obstrictus teneris apud Deum. Discurro ergo, festina, ne des somnum oculis tuis, omnes curas intende, ut Deo reddas vota, quæ distinxerunt labia tua. Discurris, si internis inenlis oculis pericula, violandi vota perlustres. Discurris, si media ea adimplendi exquiras. Discurris, si in diversas partes curras, et omnia dona quæ habes in auxilium accersas. Discurris, si eas de virtute in virtutem, de castitate in castitatem, de paupertate in paupertatem, de obedientia in obedientiam. Verum hic sensus est accipere. MHH odatilius; non enim ugilur hic de voto,

sed de fidejussione : hanc enim significat hebraico i> *arab*; nisi dicas vota esso fidejussionem pro triplicis concupiscente debito et reatu, quo anima cujusque hominis rea et obligata tenetur : pro concupiscentia enim carnis fidejubet et spondet votum castitatis; pro concupiscentia oculorum sive avaritia spondet votum paupertatis; pro superbia vitæ spondet votum obedientiæ. Unde R. Levi per amicum mystico accipit concupiscentiam.

Denique Rasilius in *Catena Græcorum* per *amicum* mystice accipit corpus, per *sponsionem* emendationis propositum, a Laqueus fortis, ait, est pœnitentiæ et continenti® dilatio; qui enim nimium differt, ille pravis suis operibus quasi propriis laqueis misere tandem capitur.» Et mox: « Cave, ait, ignavus aut dissolutus sis; cave animo concidas, aut fortitudinis molestias subterfugas. Corpus quod Deo oppignorasti edoma, et ad praeceptorum, quæ ille proposuit, observationem subinde excita. Ne fracto sis animo : amicum pro quo spondesti exacue identidem et excita. Carnem tuam laboribus assuefacias, inquit, moleslisque rebus capidem exerce; jam enim corporis exercitationem, incitationem hoc loco appellat. » Et inferius : a Vult autem Sapiens eum qui virtutibus ex proposito incumbit, animi prosperitate valere, supraque adversariorum laqueos fortiter sese efferre, virtutum nimirum alis in altum sublatum. »

Ven. 3 3 et 4. Fac ergo quod meo, fili mi, et tembtipsum
ti 4. LIBERA, QUIA INCIDISTI IN MANUM PROXIMI TUI. DIS-
CURRE, FESTINA, SUSCITA AMICUM TUUM : NE DEDERIS
SOMNUM OCVLIS TUIS, NEC DORMIENT PALPERRJJTUÆ. —
« Temetipsum libera » ab obligatione sponsionis
qua te pro amici debito debitorem, pro crimine
reum creditori vel judici effecisti, ut ipse jam in
te tuasquè facultates, libertatem et vitam jus ha-
beat possitque te bonis privaro, carceri manci-
pare, imo neci tradere, a Quia venisti in manum
proximi tui : » tum creditoris vel judicis, apud
quem fidejQSSisli. Ha Vat.iblns, q.d. Tametsi ami-
cus et proximus sit creditor, in cujus manus in-
cidisti, propere tamen libera te ab obligatione :
quanto magis tibi festinandum esset, si incidisses
in manus alieni: tum lui amici pro quo fidejus-
sisti : pendes enim ab ejus manu, ut, si ille fueial,
vel piger et incurius nolit laborare, ut pro debito
creditori satisfaciat, sed illud in te njiciat, tu
illud prestare debeas; nam paulo ante amicum
pro quo qui-spondesti, vocavit proximum, cre-
ditorem vero vocavit extraneum. Sicut enim ami-
cus fuit negligens ante sponsionem, sic po4 eam
negligenlior fiet ad solvendum debitum, confisus
de tua ope et opibus. Unde Septuaginta vertunt,
quia *lenisti in manus malorum propter amicum tuum* ;
Syrus, quia *propter amicum tuum incidisti in ma-
nus inimici tui*. Quid ergo facto opus? Remedium
suggerit, dicens : « Discurre, festina, suscita ami-
cum tuum, » tum eum pro quo spondesti, ut
ille creditori satiifaciat, itaque te fidejussione tua

liberet. Unde S. Ambrosius, lib. *De Tobia*, cap. XXIII, legit : a Stimula civem tuum quem spondesti;» Syrus, *suscita igitur amicum cujus causa fidejussisti*; Symmachus et Thecodotion : *Incita civem tuum*; tum alios amicos, ut curent debitum vel judici exsolvi, aut ab eo remitti, aut te sponsione tua liberari. Unde Hebraici» est *robora* (adhortatione tua) vel *suscita*; alii, *multiplica amicos tuos* in plurali : hoc enim significat “pjn *reecha* cum *iod*, licet *iod* hic ut paragologicum et superfluum accipiant Noster, Septuaginta, Aquila, Symmachus et Thecodotion, qui vertunt in singulari, *suscita amicum tuum*; Pagninus, *vade, calcare fac te, et robura* (Tigurina, *evehe*) *amicum tuum*; Clarias, *vade, prosterne te*, etc. Valablus, *abi, humilia (e ante eum, cui promiseris, eique quasi calcandum te pra.*Le, ut te obligatione fidejussionis tua» liberet; sic et R. Levi et Aben-Ezra. Alii, *vade, calca te*, id est quasi calcaribus stimula te, *roborare amicis tuis*; Septuaginta, *esto non remissus, stimula autem amicum tuum quem spondesti*. Pro *stimula* grace est rx- id est *exacue et stimula*; Symmachus et Theodotion, 7Txpçpy.r,aGv, id est *incita, impelle*^Summa, hic omnes versiones significant sponsori omni studio et sollicitudine esse laborandum, ut se obligatione fidejussionis liberet; unde addit : « Ne dederis somnum oculis tuis; » Symmachus et Thecodotion ; *ne des dormitationem oculis luis, neque indormites palpebris tuis, q. d.* Ne sis somnolentus et tardus, sed vigil et acer, ut hoc onus excutias.

Magis vigilantes et acres esse debent sponsores, sive susceptores, in Baptismo et Confirmatione, ut baptizatum et confirmatum, pro quo sponderunt, instruant, moneant et dirigant in viam virtutis et perfectionis Christian®. Maxime autem tales esse debent Pastores, qui curam animarum susceperunt, de quibus S. Gregorius, III parte *Pastor*, admon. 3 : a Quisquis, ait, ad vivendum aliis in exemplum proponitur, non solum ut ipse vigilet, sed etiam ut amicum suscitet, admonetur. Ei namque vigilare bene vivendo non sufficit, si non et illum cui præcst, a peccati tempore disjungit. Bene autem dicitur : Ne dederis somnum oculis luis, nec dormitent palpebra lue. Somnum quippe oculis dare, est intentione cessante subditorum curam cmnino negligere. Palpebra vero dormitant, cum cogitationes nostra ea qua» in subditis arguenda cognoscunt, pigredine depri- mente, dissimulant. Plene enim dormire, est commissorum acta nec sciro, nec corrigere. Non autem dormire, sed dormire est, quæ quidem reprehendenda sunt cognoscere, sed tamen propter mentis Ludium dignis ea increpationibus non emendare.»

Dices : Quid ergo mihi facto opus? « Discurre, festina, suscita amicum tuum. » Plutarchus, lib. *fie sera Numinis vindicta* : Eryngium, inquit, herba est, quæ si in capra vel capri præeunlis os immittatur, grex totus sistit. Sic, ait, si Superiores sistant, grex totus consistit; et quidquid ipsi prue.

stiterint, subditi æmulabuntur. Ut igitur subditi non consistent, discurrat Superior, festinet, suscitetur iosligetqne eos verbo et exemplo ad magnos virtutum progressus.

Vew.s 5. Erudere quasi damula de manu, et quasi avis de manu aucupis. — Septuaginta, *ut salveris tanquam damula c laqueis, et sicut avis de manu cultu-* pis; Syrus, *ut libereris velut dama a retibus, et ve-* hit avis a laqueo. Damæ sunt capre®, capreoli sunt capre® sylvestres, quæ, quia timid®, cavent sibi a venatoribus et laqueis, et quia veloces, celerrimo aufugiunt, de quibus Martialis, lib. XIII :

Dente timetur aper, defendunt cornua cervum,
Imbelles damæ quid nisi praeda sumus?

Sensus ergo est, q. d. Sicut damula timida et suspicax celerrime effugit eripitque se e manu venatoris eam capere conans, ac sicut avis volatu liberat se ab insidiis aucupis : ita et tu satage, ut illico e manu et jure creditoris te liberes, ne te tuaque capiat et in suum jus transcribat. Unde Tigurina, *elabre velut caprea e manu, et ut avicula e manu aucupis*. Parvae enim aves timidiore sunt, ideoquo viso aucupo statim evolvant. Rursum, capre® cum timore acerrimi sunt visus; unde grace vocantur a Jipxiw, id est videndo : bine minus venatores et canes vident, statimque fuga se proripiunt.

Ven. 6. 6. Vade ad formicam, o piger, et considera vias EJUS, ET DISCE SAPIENTIAM. — SJTUS, *diSCC hanc nOTI* habere messem; Septuaginta, *amulare vias ejus, et esto illa sapientior*; Chaldæus, *similis esto formica*, etc.; Syrus, *assimilare formica et considera vias ejus*; Arabicus, o impotens, vade ad formicam, et cum perspexeris eam, assimilare viis illius.

V«r>.7. 7. Quæ, CUM NON HABEAT DUCEM, NEC PRÆCEPTOREM, nec principem. — Chaldæus, *quæ non habet messem, nec ducem, neque dominatorem*; Septuaginta, *nam cum non sit ei agellus, nec habeat qui cogat* (Aquila et Thcodotion, *qui extorqueat*; Chaldæus, *eum a quo cogatur*), *nec sub dominio sit*; Syrus, *et disce quod non habeat messem, et non habet supra se dominatorem, neque qui incurvet eam*, ut sibi subiciat (I).

Itn.8. 8. Parat in æstate cibum sibi, et congregat in messe quod comedat. — Septuaginta, *parat in messe alimentum* (Hebraice, *panem*), *et multam in messe facit acervationem*; Scholiastes, *coacervat in messe escas suas*; Symmachus, *necessaria sua*; Vitiabit, *in messe alimentum suum comportat*; Syrus, *in horreum colligit*; Chaldæus, *coacervat*. Huc facit pro-

ti) « Hoc in formica est maximo mirabile, quod, quum UUlliis imperio subsit, tamen vivat tam politio', quasi moderatorem haberet, qui singula proscriberet Neque Philosophum (Aristotelem) id fugit, qui *Itutoría* Animal*. libri I, cap. i, postquam grues, apes et formicas inter politica animalia recensuit, horum alia observat vivero ú? rqtovx, *tub duce*, grues scilicet et apes, aha vero *sine duce*, oempo formicas. » Bocharlas *Hic-rozoic*. lib. L

verbium Arabum *Cent*. 1, num. 30 : «Esto in diebus æstatis formica,» id est labora et congrega fruges in sstate, quibus vivas in hieme; operare in juventute, ut lucreris ea quibus vivas in senectute ; collige merita in terra, qu® te alant et beent in cœlo.

A fidejussione temeraria cavenda, ne per eam familia et res familiaris patiantur, congrue transit ad fugam inertiae, et studium laboris ac diligenti®, ut per illa quisque sibi et su® familias do victu, vestitu rebusque necessariis provideat. Adducit vero stimulum aptissimum, nimirum formic®, quæ adeo est provida, operosa et laboriosa, ul studio a Deo creata videatur ad hoc, ul hominibus præbeat exemplum providenti®, laboris et diligenti®, de qua proinde Horatius, bbro I, *Satyr*. 1 :

Parvula nam exemplo est magni formica laboris,
Ore trahit quodeumque potest, atque addit acervo (2).

Porro providentia, solerlia et diligentia formicarum multimoda esi, multasque habet partes, et b°-actus nobis imitandos. *Primo* enim formica faciendo frumentationem providet sibi cibum in Pruno, æstate, ut eodem vivat in hieme. Ita S. Basilus, horn. 9 *llexam*. : « Non lute,ait,camdem, o homo, diligentiam adhibebis? non hoc tempore presenti fruges tibi recondes formic® exemplo? formica temporis hiberni pabulum æstate sedulo sibi condit, et non, quod hiemis incommoda nondum adsunt, otiosa tempus traducit; sed incessabili quodam intenloque studio legendi semina tantisper incumbit, dum sufficiens alimentum in cellulis sibi recondat. Neque id incuria facit, sed sapienti quadam providentia, ut quam plurimo tempore pabulum sibi persistere conservarique possit. Secat enim unguiculis fructus medios, arrososque condii, ne rursus in fruges exeant e terra, atque inutiles inde sibi ad alimoniam fiant. Cum senserit cos madefactos imbre, profert atque exsiccat. Nec omni tempore id agit, sed cum præsenscrit acrem serena in statione teneri, serenumque cœhun. Etenim nunquam ex nubibus imbrem defluxisse conspexeris, quanto tempore a formicis expositum est frumentum. »

Secundo, formica frumentum defert in suaanlra, Secnodt quasi in cellas et apothecas, ibique recondit et asservat. Inde formica dicitur quasi ferens, vel forans micas, id est perforans, ait Isidoras et Aldrovandus, lib. V *l)c Insectis*, in *Formica*. Idem nobis faciendum, nimirum labore juventutis paranda sunt alimenta senectutis, ac sudore temporis præmia æternitatis. Ita Cyrillus Uierosoly-

(2) El Virgilius, *Æneid*, IV, 402 seqq.

Ac reluti incentrili formio farri» «rrrnm
Cum populant i hyemis meunirr», Uctoquf reponunt)
It nigram campi» agoien, prxhmqor por horbas
Convectant calle augnilo : pan pnuxlia truduut
Obnũ « fruicenia humen»; pan agamia cogunt,
CaiU¿aulquv mora»; open» omrni icmiU fcrv»L

lanus, *Catecù.* 6 : « Videns, ait, formicam in cesiate sibi thesaurizantem cibos imitare, et thesauriza tibi ipsi fructus bonorum operum in futura sæcula. » Porro Angelus Caninius in *UeUenismis* : A græco *inquit*, dicitur *formica*; *m* enim mutatur in litteram *b*, *b* vero in *f*. Sic ex *m*; fit somnus pro *sopnus*; ex Hebræo *bacar* et Punico *baccara*, fit vacca; ex *ffc*; fit vita. Jam a pù?tuſest proverbium : « Bonorum myrmecia,» sive formid^{dia}, significans summam opulentiam : hanc enim laborando parant formic®. Myrmecia etiam sunt gymnasia, in quibus discipulorum frequentia sapientiæ dant operam.

T«rt»o *Tertio*, formica grana incidit, et arrodit oculos seminis exedens, ait R. Levi, ne germinent et putrescant. Unde hebraico vocatur *nemata*, id est incidens, circumcidens, a blo *mol*, id est circumcidit. Ita et nos bona opera circumcidere debemus a vanitate, ne in vanam gloriam erumpant et corrumpantur.

Oonm *Quarto*, formica grana meliora seligit : ita et tu, o Christiane, meliorum virtutum, quales sunt chapitas et humilitas, actus exerce. Hinc Cicero, *De Natura deorum* lib. III : a In formica, ait, non modo sensum, verum etiam mentem, rationem atque memoriam esse sustinemus. » Pythagorici quoque formicæ dabant mentem et rationem.

ç .luto. *Quinto*, formica præsentit serenitatem, tumque grana acri exponit; et pluviam, tumque grana in antra recondit. Ita et fidelis in pace publice suam doctrinam actusque virtutum exponat, in tcnlatione vero et persecutione eosdem abscondat. Audi B. Petrum Damianum, lib. II, epis/. 18 *ad Cardin.* : « Quis, quæso, ait, formicam ad hoc tritrandi genus instituit, ut segetum grana discernai, et ignobilia respuens elegantioris frugem generis eligat? Acervum quippe segetum diligenter explorat, et hordeum quidem tanquam jumentorum pabula, quasi fastidians aspernatur : ubi vero triticum reperii granum libenter amplectitur. Hæc etiam venturæ serenitatis tempus quibusdam deprehendit indiciis, et cum cellaria sua aerio cernit humore madescere, propriis humeris repositas victui suo fruges exportat, et damna domestica precaveos torrentibus eas radiis solis exsiccant; et tanquam non sufficiat, eadem ore proprio grana præcidit, ne videlicet per hiemalis inclementiam imbris iterum turgeant, et negata spe victus in herbas erumpant. »

Sett *Sexto*, Plinius, lib. XXX, cap. xi : aFormicæ, ait, ut apes communicant labores; sed apes utiles faciunt cibos, hæc condunt, et si quis comparat onera corporibus carum, fateatur multa portione vires esse majores : gerunt ea morsu; majora aversæ postremis pedibus moliuntur humeris obmxæ. Est iis reipublic® ratio, memoria, cura. Semina arrosa condunt, ne rursus in fruges exeant e terra, majora ad introitum dividunt, madefacta imbre proferunt atque siccant. Operantur et nocte plena luna, eadem interlunio

cessant. Jam in opere qui labor, quæ sedulitas?»

Quocirca formicæ in commune assidue et fervide laborantes repræsentant agmina Religiosorum in commune ferventium et desudantium. Unde hoc formicarum studiose laborantium intuitu compunctus et permotus fuit S. Malchus, ut profugus cum vitæ periculo ad monasterium rediret. Audi eum in Vita quam scripsit S. Hieronymus : « Aspicio, ait, formicarum gregem angusto calle fervere, ferre majora onera quam corpora. Aliæ herbarum quædam semina forcipe oris trahabant; aliæegerebant humum de foveis, et aquarum meatus aggeribus excludebant. Ill® venturæ hiemis memores, ne madefacta humus in herbam horrea verteret, illata semina præcidebant; hæ luctu funebri corpora defuncta deportabant : quodque magis mirum est, in tanto agmine egrediens non obstabat intranti ; quin potius, si quam vidissent sub fasce et onere concidisse, suppositis humeris adjuvabant. Quid multa? p ilchrum mihi spectaculum dies illa præbuit : unde recordatus Salomonis ad formicarum soleitiam nos mittentis, et pigras mentes tali exemplo suscitantis, coepi tædere captivitatis et monasterii cellulas quærere, ac formicarum illarum similitudinem desiderare, ubi laboratur in medium; cumque nihil cujusquam proprium sit, omnium omnia sunt,» etc.

Porro tantæ solerti® causa est, quod formica temperamento sit sicca; mens autem sicca est sapientissima. Rursum, quod loco sanguinis habeat humorem tenuiorem; sapientiora enim sunt animalia, quæ habent sanguinem tenuem et mundum, probeque temperatum. Hanc causam dat Aristoteles, lib. H *De Part, animal*, cap. iv.

Septimo, formica quod viribus nequit, hoc consilio et continuatione perficit. Unde assidue laborando excavat semitas, saxa et rupes : eadem enim semita, caque regia et secuta semper incedit. Ita et tu, o Philothce, regia patrum via ingreditor: noli novos novantium calles dubios et periculosos ingredi ; certoque tibi persuade nihil esse tam difficile, quod non continuato labore per Dei gratiam evinces. Audi Aristotelem, lib. IX *Distor, animal*, cap. xxxvin : « Insectorum officiosissimum præ cæteris omnibus animalibus genus formicarum et apum est, etc. Eadem semita semper ambulat, et cibaria recondunt, et cellas promptuarias faciunt; nec interdiu solum, sed etiam noctibus plena luna laborem exercent. » Præclarius S. Ambrosius, lib. VI *Ilexam.* cap. iv : « Est, ait, in natura quadrupedum, quod imitari nos sermo adhortatur propheticus, quo exemplo caveamus desidiam, exiguitate vel infirmitate corporis a virtutis studio non reflectamur, neque revocemur ab ullius propositi magnitudine. Exigua est enim formica, quæ majora suis audet viribus, neque servitio ad operandum cogitur, sed spontané® proposito prospicienti® futura alimentorum subsidia sibi præsiruit. Cujus ut imiteris industriam, Scriptura commonet te, dicens : Confer te ad formi-

cam, o piger, et emulare vias ejus, et esto illa sapientior. Illa enim nullam culturam possidet, neque cum, qui se cogat, habens, neque sub domino existens, quemadmodum preparai escam, quæ de tuis laboribus sibi messem recondit : et cum tu plerumque egeas, illa non indiget.» Et inferius : a Nigro convectatur agmine preda per campos; fervent semita comitatu vianitum, et quæ comprehendi angusto ore non possunt, humeris grandia frumenta truduntur. Spectat hæc dominus messis, et erubescit tara parca piæ industriæ negare compendia. »

^{xii} ^{ti} ^Ů. *Octavo*, Plinius, lib. XXXVII, cap. x, et lib. XI, cap. XXXI, ait formicas grandes in India erueri aurum ex arena. Additque : a Erutum hoc ab eis tempore hiberno Indi furantur (estivo ardore, conditis propter vaporem in cuniculos formicis, quæ tamen odore sollicitate provolant, crebroque lacerant, quamvis pre velocibus camelis fugientes. Tanta pernecitas feritasque est cum amore auri. » ^b ^{Foty-} Solinus aliud addit pene miraculum, dum formicis istis pedes tribuit leoninos : « Formicæ, inquit, ibi ad formam canis maximi arenas aureas pedibus eruunt, quos leoninos habent, quas cudiunt ne quis auferat, captantesque ad necem prosequuntur. » *Ælianus*, lib. III, cap. iv, easdem formicas auri custodes nuncupat. Sic labore et studio philomusorum, quasi formicarum rationalium, eruitur aurum sapientiæ et charitatis, cui tantum quisque sibi accumulatur, quantum in erundo laborat. Hinc in Isthmo Soli immolabatur formica : quia sicut sol omnia quotidie terrarum opera visitatione collustrat, ita pari diligentia formica omnia deprehendit, quæ quisquam accuratissime occultaverit. Formicæ ergo laborando immensas corrogant opes; unde proverbium : Ἰσχυρὸν ἡ μύρμηξ, id est *bonorum myrmecia*, pro thesauris maximis; ἡ μύρμηξ enim est formica.

^{Íti} ^o. *Nono*, licet Cardanus, lib. IX *De Subtil.*, scribat formicas carere oculis, ac pro eis uti cornibus ad pretenlandam viam, tamen Albertus Magnus et ex eo Ulysses Aldrovandus, lib. V *De Insectis*, asserunt contrarium; nec enim possent tanta itinera et opera peragere sine oculis. Formicæ ergo geminos habent oculos, qui corpus regunt, et iter dirigunt. Si quæ oculis orbetur, hæc formicam oculis pollentem fortissime amplectitur, nec dimittit nisi domum reducta : magnus enim inter eas est amor mutuus, pax, concordia, auxilium. Unde Plinius, lib. XI, cap. xxx : « Et quoniam, inquit, ex diverso convehunt altera alterius ignara, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. Quæ tunc earum concursatio? quam diligens cum obviis quædam collocutio atque percontatio? Silices itinere earum attritos videmus. Sepe liuntur inter se viventium solæ, pretor hominem. » Oculis nobis sit ratio et consideratio, ut nihil sine ratione et consilio unquam agamus; ita nunquam facti nos pœnilebit. Quin et cum S. Job

oculus simus reco, pes claudio, et Inopes consilio dirigamus et adjuvemus.

Deamo, formicæ, quamvis vivant in grege, non infedra* tamen habent regem, ducem vel preceptorem. Rursum licet ducem careant, tamen sibi mutuo benevole obsecundant et obtemperant. Domum sive civitatem simul construunt quam habitaculis variis distinctam plantarum tegunt particulis. Unda Aristoteles, lib. I *Ithor. animal.* cap. i : « Civilis, inquit, generis est homo, apis, vespa, formica, gnu; quarum aliæ sub ducem degunt, ut græves et apes : aliæ nulli subditi imperio sunt, ut formiche. Habent tamen formicæ suos ductores, » non veros duces. Haec *Ælianus*, lib. II, cap. xxv : « Seniores, inquit, formicas constituunt exploratores quæ ipsis presint, et adducant in meliora pabula; non duces quorum imperio subdantur. » Hæc civilia et socialia vitæ communis officia imitentur quicumque in eadem republica, civitate, monasterio, domo, vitam agunt. Audi Bedam hic : « Si tantillum, inquit, animal principe carens, et rationis expertus, natura ducem sibi providet in posterum, multo magis tu ad imaginem Dei conditus, ad videndam ejus gloriam vocatus, doctorum magisterio adjutus ipsum conditorem habens ducem, debes in presenti bonorum operum fructus congregare, quibus in æternum vivas in futuro. Hæc etenim vita in coinesse comparatur et ætati, quod nunc inter ardores tentationum tempus est colligendi futurorum merita promiorum. At dies iudicii hiemis similatur rigoribus, quia tunc nimirum nulla relinquitur facultas pro vita laborandi, sed tantum cogitur quisque de horreo prisca* actionis, quod recondidit, proferre.

Undecimo, formicæ res foetidas, ut origanum, sulphur, cornu adustum adeo oderunt, ut, si eorum fumus aut cineres super earum domos spargantur, ex iis alio emigrent. Ita fidelis non lanium res fcedas, sed et fœdam famam; puta infamiam et malum nomen, devitet. ^{Vadae*}

Duodecimo, formicæ omnes circa ventrem striciperita?, et quasi linctæ sunt, in senio more avium assumptis alis volant. Nam, ut ait Cardanus loco citato, ex eo Aldrovandus, consolatur illorum imbecillitatem natura volatu addito : sed ab editis alis parum supervivunt. Haec philomusus ventrem stringat per temperantiam et abstinentiam : ac senescens vacationem a negotiis sibi indicat, olivumque quietis et contemplationis sedetur, quod se ad evolandum in cælum comparet.

Decimo tertio, philomelæ formicas et earum ova ^{Dedo} avidè quærunt et comedunt, quia ex his convalescunt ægrotæ, et sonore efficiuntur. Ita virgines quærunt prudentiam et operationem instar formicarum, quibus a morbo acediae curantur, et sonore ad laudandum tum Deum, tum laborem et industriam efficiuntur. Unde in cado cantabunt canticum novum, *Ajyocal.* xiv.

Decimo quarto, myrmicolcon; sive formicaleo, o æo» cibui formicarum rapit, comeditque in hiemo^ tqucni

quia in restate improvidus sibi de cibo non providit. Illa oliosi et hypocrite insidiantur opibus laborandum et strenuorum, casque per vim vel fraudem diripiunt. UodoS. Chrysoslomus in *Psal.* Xtviu : «Sapiens, inquit, ostendit vel formicis esse deteriore[m] virum pigrutn et desidem, et otio languentem,cum illuc mittit, ut discat esse laboriosus et industrius : Vade, dicens, ad formicam, o piger, et imitare vias ejus, n Rursus myrmicoleon est dæmon , qui virtutes et virtute prædilos devorare satagit : si cum timeas, sreviet ut leo, si contemnas, timidior et infirmior erit formica. Ita S. Gregorius explicans illud *Job* iv, 11 : « Tigris periit eo quod non haberet prredam ; » ubi Septuaginta et ex iis S. Gregorius pro *tigris* legit *myrmicoleon*, id est, formicarius Ico. Sic de Modesto Valentis Imperatoris profecto conante S. Basilium pertrahere ad arianismum, canit Cyrus Theodorus : « Modeste, Basilio Magno subes. Formica sane es, rugias licet ut leo. »

Decimo fuinto. *Decimo quinto*, formicis proprium est, quod in majori sua ætate virtute crescunt. Auctor *Do Natura rerum*, lib. 1 *De Temp.* cap. ix, cl ex eo Aldrovandus, asserit solam formicam inter animalia senio fortificari et crescere. Ita sapientes et sancti cuncto virtute in virtutem, adeoque in senio maxime sapiunt.

Decimo felU>' *Decimo sexto*, formicæ arte multiplici onera redcluni faciliora portatu, quia illa dividunt et in plures partiuntur, aut [dures eidem oneri succollant, aut illud inflectunt apioque componunt, illudque nunc pedibus, nunc ore gerunt, aut protrudunt. Sic sapientes omnia, licet difficilia, facilia efficiunt consilio et solerlia, praesertim cum alios rei peritos socios operi adhibent.

D Kpumo. *Decimo septimo*, formicæ hieme quiescunt, et cjb0 fruuntur æstate collecto. « Sic unusquisque Christianus in rerum tranquillitate, quam significat restas , colligat verbum Dei, ut in adversitate et tribulationibus, quæ hiemis nomine notantur, habeat undo spiritaliter vivat, » ait S. Augustinus, lib. *Contra Adiman.* cap. xxiv.

Dedmo *Decimo octavo*, formicæ a vino cavent, quia si illud gustent, subito inebriantur : ita sapientes cavent a vino, in quo est luxuria, quæ mentem homini eripit facilque amentem.

D dmo ftuo* *Pedmo nono*, formicæ sunt prrenuntiæ mortis; ita eandem pronuntiavere Cimoni, teste Plularcho in ejus Vita, et Neroni : cum enim issomniasse pennatarum formicarum multitudine oppleri, concitata in se multitudine, mortem paulo post sibi conscivit, teste Suetonio in *Nerone*. Causam dat Aldrovandus : Formicas, inquit, esse mortis indicium asserunt, quod terne filii sint, et in subterraneis caveis habitent, quo identidem mortuorum cadavera inferuntur. Ita sapiens semper prospicit imminentem mortem, sibiquo quotidie dicit : « Omnem crede diem tibi diluxisse supremum. » Hinc Plato : a Philosophia (Ethica), ait, non est aliud quum meditatio mortis. • lime et /Egyptiis

formica erat bicroglyphicurn trium illustrium dorum. Per eam enim *primo*, denotabant diligentis* simam investigationem rorum quæ ad usum vilæ facerent; *secundo*, providentiam solerteli); *tertio*, indefessam laboris perseverantiam. Affirmabat Pythagoras laborem omnem, licet gravem, si paulado) a primordiis vilæ ei nos dedamus, uti formica facit, dulcem et facilem fieri toleratu : unde ipso suis aliud non inculcabat quam ut otium, nipote omnium malorum causam , fugerent, ad laborem indefessum quasi omnis virtutis et boni parentem, amplecterentur.

Exstat apologus Aphlhonii sophistæ, qui talis est : Cicadæ ohm restate assiduis cantibus induigebant; formicæ vero hiemis memores laboribus fructibusque colligendis operam dabant. Verum cum hiems advenisset, formicæ iis, quæ collegerant, pascebantur : cicadas autem delectatio illa et canendi voluptas eo indigenti miscriæque perduxit, ut esurirent omnes et fame conficerentur. Sic juvenus laborem fugitans malo habet in senectute. Legitur hic idem apologus inter fabulas Gabri Græci, et sic latine redditur :

Petebat a formica cicada cibum ;
Sed formica ait : Quid æsclate faciebas
Quod acute arsiate caneret, dixit :
Hiemo salia, inquit, nec ama cibum.

Vigesimo, formicis laboris et agilitatis stimulus vig» est bilis. Nam et « formicis sua bilis inest, » qua 010 eos, qui antra illarum ingrediuntur, turmatim invadunt, mordent et 3pe enecant. Ita hominibus natura dedit bilem, quasi cotem virtutis : illa ergo ut colo, non vindicte, sed virtutis, utantur. Irascere ergo tu pusillanimitati et acedi, si vis fieri magnanimus. Irascere tu gulre, illique caput amputa, ut fias sobrius. Irascere tu jr, et cum Nazianzeno, *Iambico* 21, adversus iram dicito : « Irascor ir, dremoni intus condilo.»

Vigesimo primo, formicæ rectas sequuntur semitas : quærunt enim viarum compendia ; sed tamen mo viam suam obliquant discursu implicito. Illa sapiens reclum virtutis iter capessat rectamque ad perfectionem viam, quæ est crux, optetque nulla pali pro Christo; sed tamen odia et persecutiones obliquando devitet.

Denique fabulati sunt veteres, Myrmidones (populi nomen est in Græcia) prognatos esse ex myrmecibus, id est formicis, vel ex Jove in formicam transmútalo, uti refert et ridet Clemens Alexandrinus, *Adhort. ad Gentes*, pag. 11, sive fol. 6. Verum acutius Ovidius, et ex eo Aldrovandus, censet Myrmidones ita vocatos, quod formicarum instar seduli essent, et indefessi in tolerando laboro.

Myrmidonasque voro, nec origine nomina fraudo.
Corpora vidisti, mores quos ante gerebant,
Nunc quoque habent : parcum genus est patiensque laboru>
Quawitique tenax, et quod quæsitâ reservet.

Myrmidones ergo sint Rebgiosi, Sacerdotes on>

MyrroL nosquo fideles in studio virtutum et bonorum op-
rum , ac præserlim in zelo animorum : quocirca
' instar formicarum non spectent preterita vel præ-
senlia, sed futura, ut eorum habeant providen-
tiam , sibiquo do annono prospiciant. Plura do
fo micis vide apud Ulyssem Aldrovandum, hb. V
flo *Insectu*, in Formica; Pierium, *Hieroglyph*. 8.
Scripsit et in hanc Salomonis sententiam librum,
cui titulus *Fornicarium*, Joannes Nider, S. Theo-
logiæ Doctorex ordine S. Dominici, tempore Con-
ciliî Constantiensis, in quo ex Aristotele, Plinio,
jEliuno, Alberto Magno et aliis sexauinta duas
conditiones et dotes formicarum recenset, easquo
mystico et pie adaptat fidelibus, ut ex iis discant
sapientiam, vitamquo honeste et sancto instituant.

Formiti Mystico noster Alvarez de Paz, lib. I *De Exstinct*.
wt «ut- vitiar, part. 2 : Formica, inquit, hominem provi-
uMcot- duin et in negotiis gerendis strenuum Ægyptiis

significat. Et apud Hieronymum, aut Bedani po-
tius in Prov., diligentem operariiim'significat, qui
in præsentî vita velut in æstate fructus justitiæ,
quos in æternuin recipiat, sibi recondit. Juxta
quam interpretationem formica duce, præceptoro
ac principio carens virum mihi sæcularem indicat
(et ego aliquos tales vidi), qui sino directione
spiritualis magistri, et sine magnis adjumentis
quibus nos in vita Religiosa perfruimur, vitam
spiritualis conversationis arripuit. Hic quia selec-
tor vitiis exstirpandis et virtutibus inserendis in-
tendit, cito proficit, et non semel viros Religiosos
excedit. Si hujusmodi hominem apud te habes,
et forte habes, et ei tanquam magister rationem
procedendi præsoribis, illius vitam attento consi-
dera, et videbis quam acriter luam segnitie re-
prehendat. Ipse quidem in cordo suo omnium se
minimum reputat, oro tibi omnia sua interiora
pandit, et te velut praeceptorem interrogat, sig-
nis ex corde profectis tibi vitam Religiosam . ro-
fitemli se submittit. At vita ejus clamat, et to acri-
ter increpat, et dicit : a Usquequo, piger, dormies?
quando consurges do somno tuo? Paululum dor-
mies , paululum dormitabis, paululum conseres
manus, ut dormias ; et veniet tibi quasi viator
egestas, et pauperies quasi vir armatus. »

Post hunc versum do formicis, adjungitur simi-
lis de apibus apud Septuaginta in editione Ro-
mana, cstquo hic : « Aut vado ad apem , et disce
quomodo operariaest; operationem quoque, quam
venerabilem facit (Scholiasles , ipwipfaTxt, id est
mercatur, uti legit S. Ambrosius, lib. V *Hexaemer*.
cap. XXI) cujus labores reges cl idiotie, » id est
privati, a ad sanitatem afferunt. Appetibilis autem
omnibus est et clara : etiam cum sit roboro infir-
ma, sapientiam honorans evecta est. » S. Hiero-
nymus, in cap. m *Ezech.*, legit : « Vade ad apem,
disco quomodo operatrix sit, et opus suum castum
faciat ; cujus laboribus reges et imperiti pro sa-
lute abutuntur, id est utuntur. S. Ambrosius
loco jam citato legit, *cujus labores reges et me-
diocres ad salutem sumunt*. Noster Peltauii in

Catena Graecor, clare vertit, *aut vade ad apem tt
disce cujusmodi til, quamque admirandum opus con-
ficiat. Cujus quidem labores tum reges, tum privati
guigue ad sanitatem depromunt. Et quamvis viribus
invalida atque, imbecilla est, apud omnes tamen in-
clyta apfrimeque grata habetur : utpote ad sopien-
tium commendandam et excolendam in lucem edita.*

E Latinis eumdern venum citant S. Ambrosius
et Hieronymus locis jam citatis, ac S. Paulinos
epist. 21 *ad Amandum*. Commode enim formicæ
annectitur apis, quia utraque laboriosa; sed for-
mica sibi soli, apis sibi et aliis laborat. Unde do-
cet homines facere eleemosynam et beneficentiam,
uti docent S. Ambrosius et S. Rasilus jam citati.
Igitur pro *quomodo opterana est*, grace est, «ç
ispiri; id , quod alii vertunt, *quam operatrix est*;
S. Brsilus, *quomodo sapiens operatrix est*; alii,
quam argumentosa est. Unde illud in Officio Eccl.
S. Cæcilæ : « Cæcilia tibi , Domine, quasi apis
argumentosa, » id est gnava, industria, sedula,
a deservit. »

Pro *operationem quoque venerabilem facit*, Grace
est *aiavm*, id est gravem, castam, pudicam, inno-
centem, splendidam, religiosam, augustam, se-
riam, colendam, reverendam, venerandam, quia
apes sunt casto*, et virgines, nesciuntque concubi-
tum , et tamen maximum examen filiorum pro-
ducunt ; et quia ex rore cœlesti conficiunt mei et
ceram, ex qua fiunt cerei, quos accendimus in
honorem Dei et Sanctorum. « Digna, ait S. Am-
brosius, lib. I *De Virgin.*, virginitas, quæ apibus
comparetur; sic laboriosa, sic pudica, sic conti-
nens. Rore pascitur apis, nescit concubitus, mella
componit; » unde repræsentat B. Virginem parien-
tem Christum, castitatis fontem. ■ Est enim apis
animal mundissimum, » ait Aristoteles, fibro IX
Ilislor. anim. cap. iv. Unde Columella, libro IX,
cap. V : « Maxime cavendum est, inquit, curatorî
qui apes nutrit, ut pridie castus sit a rebus vene-
rêis. » Et Æhanus. lib. V, cap. xi : « A complexu
venereo recentem agnoscunt, atque illum sicut
hostem insequuntur. »

Pro clara, alii vertunt, *illustris*; alii, *gloriosa*,
Pro *etiam cum sit robole infirma, sapientiam* Ao-
norwis *evecta est*, S. Ambrosius legit, *itaque*, cum
ipsa sii *infirma robore, valida est vigore sapientias
et amore virtutis*. S. Chrysoslomus, homil. 2 in
Isaiam : « Est quædam, ait, apis super apes; Il
quomodo inter apes rex quidam est, qui nomi-
natur esse rex : sic princeps apum Dominm meus
est Jesus Christus, ad quem mittit me spiritus, ut
comedam mei : bonum est enim, et favus ejus,
ut indulcentur fauces mere. Et forte subtiliores
littorie favi erunt, mei vero est qui in his est in-
tellectus. Atque licet sit imbecilla viribus, ut quæ
sapientiam honorarii, provecta est. »

Igitur Septuaginta proponunt hic exemplum et
stimulum laboris, apem ; upis enim assidua est
in opere, neo patitur quampiam otiari; unde iner-
tes fucos expellit, juxta illud ; « Iguavum, fucos,

pecus a prrosepibus arcet. » Rursum modus operandi apum est mirabilis : operantur enim in communi, suumque habent regem et rempublicam quasi monarchicam. Unde repraesentant Religiosos, eorumque monasteria, ait S. Aldhelmus, lib. II *De Laudibus virgin*, cap. it. Quocirca Plutarchus civibus dans exemplum vitæ civica;, apes : «Alia;, inquit, ceras struere, aliæ niel coquere, aliæ favos polire, aliæ flores libare, alite denique æquare ab initio discunt, n Quid mirabilius, quam jdero favos apum tanta proportionem et pulchritudine in sexangulas formas compositos, in iisque cellas, in quibus mei et ceram condant, tam affabre concinnatas? quid mirabilius, quam videre apis singulas tanto ordine laborare, quasi partilis inter se ex conducto operis, examina nova procreare, fovere, animare, educere? Quocirca hæc admirans Virgilius in *Georg*, lib. IV, ait :

Esse apibus partem divinis mentis, et haustus
Æthereos dixere.

Quin et Aristoteles, lib. III *De Gener, animal*, cap. x: «Nihil, inquit, habent (crabrones) divinitatis, ut habent apes, n

Porro opus apis, puta mei, usurpari ad sanitatem docent medici. Mei enim sobrie sumptum salubre est, conditque cibos omnes, quin et a corruptione corpora præservat, etc. Unde Plinius, lib. XI, cap. xiv : «Solis radiis, inquit, medicamenta, non mella, gignuntur, oculis, ulceribus internisvisque visceribus dona ccelesia, » g. d. Mella non tam sunt mella quam medicamenta et dona coelestia. Igitur in apibus hæc præ cæteris nobis admiranda et imitanda a Deo proponuntur.

Apibus omnibus communis est labor; nullus, cum per coelum licuerit, otio perit dies.

Communis est omnium cibus; neque enim separatila vescuntur, ne inæqualitas operis et cibi fiat, et temporis.

Pax inter eas præcipua.

Apes, quæ aculeum perdunt, mella de cætero facere non possunt.

Suntct inter apes diversa officia. Aliæ struunt, aliæ poliunt, aliæ suggerunt, aliæ distribuunt ex eo quod allatum est. Videres omnes certare de munere. Videres alias invigilare quærendæ annonæ;. Videres de castris alias esse sollicitas, cæque custodire. In apibus totius virtutis insigne reperies, et quæ in aliis animalibus sigillatim sparsæ videntur, in istis natura mater propensiori beneficio congregavit. Quibus est adolescentia ad opera exeunt, seniores intus operantur. Integritas est cunctis apibus corporis virginalis, et tamen maximum filiorum examen emittunt. Non solum ab odoriferis, quibus delectantur, sed etiam a fœtidis mei sugunt. Mira munditia in eis. Pari-ter aggregata suaviter cantant. Habent privatim consilia. Tempora prænoscent : prædivinant enim imbres venlosque, et nunc se continent tectis. Si dies futurus est initis, provolant univ>

vitæ et nitore sanitas apum j estimator. Vita apum longissima septennis : nunquam autem ultra decem annos perdurant. Hieme latent, et tunc vescuntur meile, quod jestate congregarunt. Vespro persequuntur apes et impugnant. Juniores disciplina quadam matribus subditæ sunt, nec agunt quidquam sine majorum imperio. Denique, ut ait Virgilius :

Ingentes animos angusto in corpore versant.

Quocirca S. Hieronymus, episl. *ad Rusticum monachum*, et habetur *De consecrat*, disi. 5, can. 32 : «Nunquam non facito, inquit, aliquid operis, ut semper te diabolus inveniat occupatum, etc.; vel fiscellam texe junco, vel canistrum plecte viminibus, sarriatur humus, areolæ æquo limite dividantur, etc. Apum fabricare alvearia, ad quas te mittunt Salomonis Proverbia, et monasteriorum ordinem, ac regiam disciplinam in parvis disce corporibus. » Plura de apibus vide apud Aristotelem, Plinium, Ælianum, Aldrovandum, ac apud Thomam Cantipratensem qui *Apiarium*, sicut Joannes Nider *Formicarium*, conscripsit, puta libros duos apum, in quibus octoginta duas apum proprietates dotesque recenset, quas ingeniose et pie fidelibus et Heligiosis adaptat.

Mystice, Didymus in *Catena Græcor*. : «Versandum, ait, nobis est in S. Scriptura ut apes in campis floridis, ut ex illis opportuna libantes, mellis, id est sapientiæ, favos nobis conficiamus, cos denique dextre in mentis alveari recondamus, n

Alius ibidem per apem accipit S. Ecclesiam, quæ apum labores et studia imitatur. Unde lautam doefrinæ, Sacramentorum et exemplorum mensam familiæ suæ proponit, ut ex ea saginati fideles matrem suam imitentur, sinique strenui et assidui in opere virtutum.

Lenique S. Chrysostomus ibidem : «Apis, ait, diligens et operosa erat Paulus, utpote a legis floribus, ejusdem umbris et typis prædulces mellis favos colligens, sapientiæque studium præ cæteris omnibus in honore habens. Cujus quidem mellis dulcedine et reges et idiotæ, hoc est, illi qui ex Israel, et illi rursum qui ex Gentibus conversi erant, ad sanitatem usi sunt. Idem ille licet viribus parum firmus esset, ut ipse fatetur, in Christo tamen robustus erat. Ego, inquit, in infirmitate et tremore, sed omnia possum in eo qui me confortat. »

Porro S. Ephrem, serm. ascetico *ad Fratres*, formicam cum ape combinat, indeque hoc efficit proverbium : « Post formicam apis, » hoc est, post laborem requies, post amaritiem dulcedo, post tribulationem consolatio, post certamina corona et gloria. « Acerbitatem laboris, inquit, dulcedo quietis excipit, et asperitatem vitæ gaudium. » Additque, sicut Salomon nos jubet imitari formicam et apem, sic Christus serpentem et columbam, dicens : «Estote prudentes sicut serpentes, sicut columbro.» Serpens enim, in-

■ «pibas
fmiiM-
dv

quit, analogus est formicæ, columba api. Unde subdit : a Nisi odio habili fuerimus sicut serpentes, non reddemur amabiles quasi columbæ. Nisi viles et abjeeli exstiterimus instar formicarum, non erimus industrii ut apes. »

frn ». 9- USQUEQUO, PIGER, DORMIES? QUANDO CONSURGES F. SOMNO tuo? — Pro *dormies* hebraica est *jacebis* : solent enim dormituri jacere. Pro *consurges* Septuaginta vertunt, *excitaberis*. Est acris increpatio accidiæ et accdorum, quos paulo ante exstimulavit exemplo formicæ et apis. Per *somnum* intellige inertiam et pigritiam, item somnum proprie dictum : solent enim inertes et pigri esse somnolenti, et noctes diesque dormire, *q. d.* Usquequo inertis, otio et somno indulges, o ignave? Usquequo stertis, et Endymionis somnum dormis, ut non tam vivere quam lethargo laborare et mori videaris? quando soporem hunc, qui est viva mors, animo excuties? Expergiscere tandem; sat somno inortique datum : evigila, age, satage, vive, laborem cum alacritate capesse.

Ven.io. 10- Paululum dormies, paululum dormitabis, PAULULUM CONSERES MANUS, UT DORMIAS. — Hebraice *parum somnorum, parum dormitationum, parum connexionis manuum ad dormiendum (i)*. Ilcbræum R1DW *tenumot* significat dormitationes, id est propensiones in somnum, cum homo dormilurit et incipit nictare et dormire, *q. d.* Dices mihi, o piger : Sinas, quæso, o ergodiocia, operumque exactor, me parum dormire; aut, si hoc nolis, saltem dormire : ego enim dormitorio. Cui respondet, non tantum ex profundo longoque somno, sed etiam ex crebra hac dormitatione, cui assuevit, secuturam egestatem, a Et veniet, inquit, tibi quasi viator egestas, » etc. Septuaginta, *paulum quidem dormis, paulum autem sedes, parum autem dormitas, paulum autem amplecteris manibus pectora*. Desides enim nunc jacent dormituri, nunc sedent otiaturi, et ulrumlibet facturi inertes manus inertis applicant pectori. Unde Syrus vertit, *pones manus super pectus tuum*.

Tin. II. 11. Et VENIET TIBI QUASI VIATOR, EGESTAS, ET PAUPERIES quasi VM armatus. — Hebraice *quasi vir clypei*, id est vir clypeo armatus. Ha Symmachus, Theodotion, *tanquam vir hostifer*; Syrus, *sicut vir scutatus*; Septuaginta, *deinde supervenit tibi tanquam malus viator paupertas, et egestas tanquam bonus cursor*.

Jam primo, R. Levi, Isidoras Clarius et Baynus sic exponunt, *q. d.* Si parum dormias, et irruerit egestas, illa non durabit, sed velut viator pertransibit, et ut vir armatus, qui non manet, sed semper procedit, donec perveniat ad belli aciem. Verum hic sensus frigidus est, et enervat vim mentemque sententiæ, quæ suadet laborem, dissuadet

inertiam incommodo egestatis ante oculos posito.

Secundo ergo et genuine, *q. d.* Si somno inertis te dedas, imo si dormites duntaxat, veniet libi subita et inopinata egestas instar viatoris seu cursoris, ac paupertas adeo valida, ut illi resistere nequeas : insiliet enim illa seu vir armatus in te inermem et desidera, teque profligabit et prosternet. Unde Aben-Ezra : «Ad te, ait, divertet egestas tanquam peregrinus, cujus adventus, donec astet, ignoratur; et paupertas tanquam qui clypeo munitus ad alium expugnandum accedit. » Septuaginta per malum viatorem intelligunt insidiatorem et praedonem, *q. d.* Egestas instar praedonis invadet et praedabitur te, leque nudum et egenum efficiet. Per bonum cursorem accipiunt velocem, qui velociter currit ad prædam et spolia, uti faciunt milites expugnata urbe vel castris hostium, *q. d.* Simili modo spoliabit te paupertas, et ob inertiam ad extrema te rediget. Ha passim Interpretes.

Tertio, magis genuine et nervose noster Marlinus de Roa, lib. HI *Sing.* cap. n, per *viatorem* accipit non eum qui iter agit, sed lictorem vel apparitorem, a Viatores enim, ait, olim ii dicebantur, qui magistratibus aderant, et cives, ut se sisterent, evocabant, aut etiam prehendebant, qui nunc alguaziles o porteros. » Unde Cicero De Senectute : «A villa, ait, in senatum arcessebantur Curius et cæleri senes; ex quo, qui eos arcessebant, viatores nominati sunt.» Idem in *Vatin.* : aMiserisne viatorem, qui M. Bibulum vi domo extraheret. » Viatores etiam in ludis Circensibus dicebantur, qui huc illuc cursitabant, agitatorum jussu, si qua forte re egerent. In sacris autem Litteris cursores sive emissarii dicuntur regum judicumque ministri, qui semper illis adsunt parati ad accipienda et præstanda mandata, l *Reg.* XXII. Vide igitur quid miles in capta urbe, quid apparitor in oppignorata domo, aut nexa et obærata efficiat. Idem enim paupertas efficiet : ubi ingruerit, nec aurum, nec argentum factum infectumve relinquitur, pretiosa vasa et aulæa venduntur, ucc in agro villa, nec in urbe ædes, nec in ædibus lectus, nec vestis in corpore remanet, cuncta vel pereunt, vel nectuntur, aut pignoribus apponuntur. Ea vero, quæ proxime sequuntur dicta confirmant. Hæc Roa (2).

Moraliter, disce hic quam fugiendum sit otium et inertia tum corporalis, tum spiritalis : utraque enim causat egestatem, corporalis corporalem, spiritalisspiritalem. Quocirca Ausonius, *epigr.* 110:

Sanus piger, oft, febriente multo est nequior.
Potat duplum, dapesque duplices devorat,

(2) *Viator* : ita et Rosenmullerus, id est, qui impigre pergit, ac propius propiusque advenit, donec propositum itineris scopum attingat. Maurer, *ut miles excurrrens*, id est inopinato, nam de improvviso veniunt qui ad investigandum excurrunt milites. Posterius hemistichium indicat, fore ut a pigro egebas arceri non posses.

(1) Per mimesin inducitur pigri ad eum, qui ipsum e somno excitat, responsio. Vei sunt verba per ironiam concedentis.

ira

COMMENTAIIUA IN PROVERBIA SALOMONIS, CAP. VI.

Et alius :

Anecia pigris ramper indigentia est.
Se pigra virtus nunquam asina extulit

Isocrates in *Areopagitico* : «Prisci Athenienses, ait, tenuiores ad agriculturam et negotiationes deducebant, dictitantes inopiæ causam esse pigritkun, et ad rapinas caulesque inopia plerosque impelli. Quare fonte malorum sublato, etiam «etera delicta, quæ inde velut ebullirent, auferri. » Undo Cato :

Plus vigila ramper, nec somno deditus esto;
Nam diuturna quies vitiis alimenta ministrat

Porro paupertatem ex pigritia nasci docet Salomon, cap. X, vers. 4 et î\$, cap. xxiv, vers. 30 et seq., et Ecclesiasticus, cap. iv, vers. 5, et cap. x, vers. 18. Et Poeta :

Spinam qui timet, non carpet rosam.
Otium vivi est hominis sepultura.
Ante mortem viva se sepulcro infert inertia.
Destruit rem, destruitque dignitatem inertia.
Vita pro sale ut sui (porco) sic et data est inertibus.

S. Isidoros Pelusiota, lib. II, *epist.* 197 : «So*lerlia, ait, oblectamento roborata, ipsius quoque nature oblivionem quasi affert, atque extra ipsius terminos jaculatur. Quod si quis socordiam exstinxerit, rectas cogitationes, quæ et jus et iudicium confirment, pullulants conspiciet. »

S. Petrus Chrysologus, *scr?..* 106 : « Infructuosa arbor intricat cespitosi, necat spatia, exhaurit terr® vires, cultorem conficit damno, afficit tædio possidentem; ac si excidere istam lucrum est, est istam commodum non habere. Sic homo utique, qui naturæ donum, munus animæ, rationis beneficium, excellentiam sensus, iudicium mentis, artis industriam, cultura bonum per steriles atque inopes actus evertit, occupat, mergit, auctori fructum, cultori gratiam negat : sicut arbor e terra, sic iste e vita meretur excidi. Et sicut infecunda arbor, si fuerit in vinea, dum fundit mortiferam subjectis vilibus umbram, inimica non sibi soli, sed etiam palmitibus fit fecundis : ita homo deses et Ignavus, si præsit populis, non sibi soli fit noxius, sed multis, dum sequentes se suo vitiat et perdit exemplo. »

Denique S. Bernardus, De *Modo bene vivendi*, cap. 11 : «Qui Deum, ait, tota mente diligit, propter Deum otium postponit. Ilegnum Dei non dabitur otiosis, sed in servitio Dei studiosis. Regnum Dei non dabitur vagantibus, sed pro servitio Dei digne laborantibus. » Cogita illud S. Vran-cisci : « Modicus labor, gloria immensa. Modica voluptas, pœna æterna. »

Mystice S. Chrysoslomus in *Catena* Græc. : Somnus annute, inquit, est pravarium cogitationum nequitia, earumdemque ignoratio. Dormitatio est in easdem inclinatio consensu quodam imperfecto. Inde sequitur egestas et defectus sanctarum

cogitationum, desideriorum, illustrationum, gratiæ, virtutis omnisque boni.

Si vero impiger fueris, vemet ut foxs messis TUA, ET EGESTAS LO5'GB FUGIET A TE. — **Septliagillta** addunt, *tanquam malus cursor*. Est antithesis impigri ad pigrum, *q. d.* Piger pigritia sibi parit egestatem, impiger vero et sedulus per laborem et diligentiam parat sibi copiosam messein bonorum, quæ ita exuberet, sicut fons exuberat aquis. Hic versus non est in Hebræo, Chaldæo, Syro, nec in Septuaginta Complutensibus, sed exstat in Septuaginta Romæ emendatis, atque ex iis in Latinum Vulgatum translatus est : apte enim apponitur et opponitur versui præcedenti, *q. d.* Si pigrescas, egestas velut miles armatus te inermem invadet et sternet, omniaquo tua auferet; sin impigre labores, tu vice versa velut miles armatus egestatem inermem propelles, et longe fugabis a te, ac ejus loco opes et divitiæ domum tuam instar fontis nunquam sistentis, bonorum omnium abundantia complebunt. Nam, ut canit Pocla :

Impiger parat sudore, quod vir fortis sanguine.
Impiger invenit, ut posi, si velit, piger ilat.
Optima homini industria, ut pe-sitna est ignavia.
Fortuna lapsa est, subleves industria.
Natura prxstat arti, utrique industria.
Prxstantior violentia est industria.
Cuncta perficit tentando multiplex solertia.

Et alius :

Assiduus labor et solers industria quid not
Edomat? huic cedent omma, dura licet.

Denique « bonorum laborum gloriosus est fructus, » *Sap.* cap. ni, vers. 15.

Moraliler Dionysius Carthusianus : Ex his docemur, inquit, in Dei obsequio omnem pigritiam somnolentiamque vitare, atque viriliter aggredi opera bona. Et certe pigris valde est ponderandum ac formidandum, quod in *Apocal.* cap. ni, vers. 10, ait Altisslmus : «Utinam frigidus esses aut calidusl sed quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo. » Denique pigri in divinis in presenti et in futuro sustinent detrimentum, quia idipsum boni quod agunt, faciunt cum labore et tædio, sine consolatione et gustu, propter quod aut parum aut nihil merentur. Ferventes vero et agiles Deo serviunt cum gaudio, et delectabile est eis exercere divina. Ideoque in premio ereseunt precipue, el sunt Deo diari et complacentes. Pigritia ex charitatis defectu et inconsideratione divinte majestatis ac novissimorum procedit. Ideo ait S. Bernardus : Pigri, si diu in suo torpore permanserint, aut opprimuntur sub onere, et succumbunt, aut quodam modo in inferno sunt, ut nunquam ad plenum respirent in lucem miserationum Domini, nec in libertatem spiritus, quæ sola facit jugum suave et onus leve. Inde autem tam perniciosa emanat tepidilas, quia voluntas eorum nondum purgata est, nec sic vo-

hint ne diligunt bonum, sicut noverunt, a propria concupiscentia abstracti et illecti : amant enim in carne sua terrenas consolatiunculas sive in verbo, sive in signo, sive in facto. El si hæc aliquando interrumpunt, non Limen penitus rumpunt. Inde est quod raro dirigunt affectiones Suas in Deum, et compunctio eorum non continua, sed horaria est.

Vrn. 12. 12' HOMO APOSTATA, VIH INU ILIS, GRADITUI ORE per verso.— Arabicus, *tir dives, transgrediais legem, decurrit viam non rectam* (1).

Vers. 13. <3- A.NNUIT OCULIS, TERIT PEDE, DIGITO LOQUITUR.— Arabicus, *hic enim oculis suis annuit, et indicat pedibus suis, et docet nutibus digitorum suorum* (2).

jlen. h. i4- Pravo corde machinatur malum, et omni tempore jurgia seminat.— Apte et congruo ordine ab otio et pigritia transii ad impietatem et scelera, quæ ex otio nascuntur: otiosi enim sunt garruli, rapaces, machinatores malorum, susurrones, etc. a Nam multam malitiam docuit otiositas. » Otiosus ergo, vel est. vel fit apostata.

Ipiiu Pro *apostata* hebraico est Sjpba *beliaal*, quod ^IdT aliqui derivant a 'Ss *beli*, et nhjl *ala*, g. d. Non ascendit, sed descendit; sicut Lucifer, superbe volens ascendere in cælum, misere descendit in Tartara. Melius R. David derivat a *beli*, id est sine, et Sjp *faut*, id est utilitate, q. d. Inutilis. Eo hic alluditur; ait enim : allomo apostata, vir inutilis. »

Tertio et optime, derives a *beli* et 'TVjol, id est *sine jugo* : ita enim vertere solet alibi S. Hieronymus et Aquila. Hinc *belial* significat *primo*, inobedientiam, rebellionem, impietatem; *secundo*, inobedientes, rebelles, impios; *tertio*, diabolum, qui princeps fuit omnis apostaste et inobedientiæ, quique primus apostata, legis, fidei et obedientie Dei jugum excussit. Hinc a viri » vel a filii Belial n vocantur apostate, q. d. filii diaboli, vel filii inobedientie, rebellionis, impietatis, hoc est, improbissimi et impiissimi. Ita Vatablus: Belial, inquit, est qui omni ratione, humanitate, religione, pietate et omni probitate destitutus est; vel homo nihili, impius et inutilis, aut apostata, el sui instituti desertor qui nihil promovet. Chaldæus *belial* vertit *calumniator*. Igitur per *apostatam* hic non tantum apostatam a fido vel religione, de quo hunc locum explicat S. Thomas, II H, *Qutrst.* XII, art. i, ad 2 : tales enim pauci erant ævo Salomonis; sed generatim impium, qui a Deo Deique lege desciscit, accipe, juxta illud *Eccli.* X, 14 : a Initium superbite hominis,

apostatare a Deo; quoniam ab eo qui fecit eum, recessit cor ejus, » Et *Eccli.* xix, 2 : a Vinum et mulieres apostatare faciunt sapientes.» Unde Septuaginta et Syrus pro *homo apostata* vertunt.

insipiens et iniquus; incipiens animi in hoc libro significat iniquum et impium : hic enim summa est insipiens. Isidorus Clarius vertit, *homo impius*: Hebraice enim *belial* significat hominem insigniter impium, puta superbum, contumacem, violentum, turbatorem pacis, factiosum, seditiosum. Quocirca S. Bernardus loco mox citando per *apostatam* accipit superbum; R. Levi, mendacem, Chaldæus, *calumniatorem*; S. Gregorius vero, eum qui seminat discordias : unde et iam Hebræo reliqua apostatæ epitheta, ut « terit pede, annuit oculis, digito loquitur, » etc., efferuntur per participium; ultimum vero, scilicet a jurgia seminat, » effertur per verbum, quasi hoc sit proprium apostatæ vitium et officium. Et in sequenti vers. 16 : a Sex sunt quæ odit Dominus, » ubi sex, imo septem, apostatæ vitia et officia recensentur, ultimum et pene primum, quod proinde Deus detestatur, est : ■ Seminat inter fratres discordias. » Id magis patebit vers. 16, ex versione Septuaginta. Hinc rursum *belial*, sive apostatæ, datur epithelum px srx is *aven*, id est, *vir iniquitatis*, id est, iniquus, sceleratus, de quo mox. Quocirca apostasie vitium hic non unum est, sed multiplex; apostasia enim vocatur impietas, et apostata homo insigniter impius, cujus septem vitia hic cl vers. 16 enumerat.

Apostatam ergo hisce moribus quasi coloribus Apon» pingit : *Primo*, quod sit « vir inutilis, » id est. noxius. Est miosis : parum enim dicitur et plus vn,n*. significatur. Sic *Psalm.* xlii, dicitur: « Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt. » Et Job xv, 16 : « Abominabilis et inutilis homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem. » Unde hebraice est px C'X is *aven*, id est, vir iniquitatis, vanitatis, cupiditatis, mendacii, idoli, nihili, laboris, afflictionis; Septuaginta, vir *iniquus*; Tigurina, vir vanus. Porro S. Thomas, II H, *Qwest.* XII, art. 1, hæc explicans de apostata proprie dicto : « Apostata, inquit, dicitur vir inutilis, quia nihil facere potest boni, quod placeat Deo, eo quod caret tide, sine qua impossibile est placere Deo, ■ *Hebr.* vi. Sic peccator et reprobus est vir inutilis, quia frustra natus in mundo, frustra accumulat opes, honores, filios; frustra studet, negotiatur » laborat. Quid enim suut reprobi, nisi folles et fomenta geheunie?

Secundo, quod « graditur ore perverso; » Septuaginta, *ambulat in perversitate* (Symmachus, *in perversitatibus*) oris : quia corde perverso perversum habet os, dum perversa, id est fraudulenta, loquitur, quibus alios decipiat et in fraudem deducat ; dum ure amicitiam simulat, corde odium gerit. Rursum « os perversum » est os procax, impudens, scurrile, mendax, etc. Syrus, *vir stultus, vir uuquus oblique jradilur*; R. Salomon, *ura-*

(1) Vers. 12-15. Describitur hominis nequam et perditionis, ejusque soras et exitus*

Vers. 12. in hebr. est, *homo impius, vir nequam ore terreno graditur*.

(2) Id est, qui noctu oculorum, pedis tacito pulsu digitisquo signa dat : quæ sunt dolosi et maligni hominis. Siriniinum c'1 illud Nævii in Tarentilla : a Ahum tenet, dn adlucidi, alibi manus est, diu percellit pedem. »

ditur labiis distortis, id est, inquit, in alios ora diducit.

p tiv *Tertio*, quod « annuit oculo; n Septuaginta, *àir nuit oculo*; Aquila el Theodolion, *carpit oculo*.

Quarto, quod « terit pede; d Septuaginta, *significat pede*; Symmachus, *proterit pede*; Pagninus, *loquitur pedibus*; Vatablus, *indecore pedes suos succutit*. vel feriendo terram, vel premendo pedem socii. Unde R. Salomon, *pedibus calcat pedem*.

✠ *Quinto*, quod « digito loquitur; » Septuaginta, *docet nutibus digitorum*; Symmachus, *digitis demonstrans*; Chaldæus, *indicans*; Syrus, *annuit digitis*.

r milt Quæres, quidnam, et quosnam hi gestus depr-ro. notant? *Primo*, Vatablus hrec refert ad immodes-

mi inconditos gestus et gesticulationes impii, tettato, quibus affectat gravitatem et auctoritatem, g. d.

Homo vanus, superbus, impius componit oculos ad ea quæ dicit, et gesticulatione quadam manuum et pedum utitur, uti solent pseudoprophetae, scilicet componit sese totum, fingit vultum, plodit pede, quasi auctoritatem habens, etc., ut facilius imponat. Sic S. Hieronymus, epistola *ad Rusticum*, taxans Grunnum, id est Rafflnum, fastus: «Cum mensa posita, ait, librorum exposuisset struem, adducto supercilio, contraculisque naribus, ac fronte rugata, duobus digitulis concrepabat, hoc signo per summam ostentationem ad audiendum discipulos provocans. » Et S. Bernardus, tract. *De Grad, humil.* : a Primus, inquit, superbi® gradus est curiositas. Hanc autem talibus indiciis deprehendes : si videris monachum, de quo prius bene confidebas, ubicumque stat, ambulat, sedet, oculis incipientem vagari, caput ercluin, aures portare suspensas, ? motibus exterioris hominis interiorem immutatum agnoscas. Vir quippe perversus annuit oculo, terit pede, digito loquitur, et ex insolenti corporis motu recens animæ morbus deprehenditur, quam, dum a sui circumspectione torpescit, incuria sui curiosam in alios facit. »

: iodo. *Secundo*, alii hæc referunt ad simulationem et hypocrisin, g. d. impius et hypocrita fraudulenter agit, nutuque oculorum quasi annictando amicitiam simulat : solent enim amici amicis oculis annictare. Plodit pede, ut similet se admirari dicta et facta amici. Digito loquitur, ut extento digito eandem admirationem simulet, ac interim corde machinatur eidem malum.

Tedio. *Tertio*, alii hæc referunt ad irrisionem, q. d. ir mo. impius, ut quempiam irrideat, aliis annictat oculo, quasi notans alterius dicta factaque esse ridicula risuque digna. Eadem de causa plodit pede, et digitum extendit, quasi alium pede proterendum, et digito subsannandum indicans. Huic simile est proverbium : a Medium ostendere digitum. » Medio enim digito porrecto summum contemptum significabant. Unde Satyricus :

M'c'jrel Uqneom, tmediumque ostenderet unguem.

Diogenes apud Lacrtium hospitibus quibusdam

Demosthenem videre cupientibus, non Indice digito, sed medio porrecto demonstravit, dicens : « Hic est vobis ille Atheniensium concionalor. » Simul significans Demosthenem et gloriæ avidum et effeminatum.

Quarto, aptius alii hæc referunt ad fraudes et Qnjrfi, machinationem mali, g. d. Improbis, fraudulentus et veterator, dum ore blando amice cum quopiam colloquitur, cui corde machinatur malum, tunc simul per intervalla latenter, cum se ab amico videri non putat, sociis et complicitibus suis annuit, et, ut Septuaginta, annuit oculis, significans quid facto sit opus, ut amicum fraudulenter impetant, cumque affligant. Eadem de causa plodit pede, et digito loquitur, significans sociis, qui gestus ejus ex conducto intelligunt, qua arte et fraude amicum circumvenire debeant. Sic olim heri, crepitantibus digitis, indicabant servis quid fieri vellent. Unde illud Martialis, lib. 111, *epigr.* 40 :

Digitis crepitantis signa novit eunuchus.

line spectat illud *Eccli.* xxvn, 25: «Annuens oculo fabricat iniqua. » Nictatio enim oculorum, si sit naturalis, signum est timiditatis, ait Plinius, lib. XI, cap. XXXVIII; sin autem sponte sit assumpta, signum est amoris, vesaniæ, fraudis, adulationis, machinationis mali.

Denique S. Isidorus, lib. I *Origin*, cap. xxv : « Sunt, ait, quædam et digitorum notæ, sunt et oculorum, quibus secum taciti procuique distantes colloquuntur. Sic mos est militaris, ut quoties consentiat exercitus, quia voce non potest, manu promittat; alii quia voce non possunt, gladio- rum motu salutant. Ennius de quadam impudica : Quasi in choro pila ludens dotatim (forte legendum datatim) dat sese, et communem facit. Alium tenet, alii adnutat, alibi manus est occupata, alii pervellit pedem, alii dat annulum spectandum, et a labris alium invocat, cum alio cantat, attamen aliis dat digito litteras. Et Salomon : Annuet oculo, terit pede, digito loquitur, n

Sexta nola et vitium aposlatæ, id est hominis s^u. improbi et belial, id est diaboli, est : « Pravo corde machinatur malum; » Hebraice, *fabricat malum*; S. Ephrem, tract. *Contra impudicos*, legit, uti Noster, *machinatur malum* : « Sicut enim, ait, ex latebris multitudo venenatarum bestiarum egreditur, sic ex corde similium hominum multitudo pessimarum cogitationum procedit, n Cor enim malitia depravatum quid cogitare, velle et eructare potest, nisi mala prava et perversa? sicut fons amarus non nisi amaram aquam fundere potens est. Unde Hebræi sic planius habent, *perversitas in corde ejus fabricatu, malum*; Vatablus, *concinat malum omni tempore*; Septuaginta, *pervasum cor architectatur mala*.

Septima est : « Et omni tempore jurgia semi- septiwju nat; d Hebraice, *contentiones spargit*; n Chaldæus, *jurgia jactat*; Syrus, *inter duos conturbat*;

Septuaginta, *in omni tempore, giti tahs est,urbationes affert civitati*; Vatablus, *immittit occasiones contentionum*.

Hoc est ultimum et pessimum, summeque noxium apostatae vitium, in quo excellunt apostatas a fide vel Religione, in quos hæc omnia imprimis quadrant. Quantum sit hoc vilium quaulaque reipublicæ pestis, ex hoc loco docet S. Gregorius, IH parte *Pastor*, admonit. 2-1 : a Ecce, ait, quem seminantem jurgia dicere voluit, prius apostatam nominavit; quia nisi more superbientis Angeli, a conspectu conditoris prius intus mentis caderet, foras postmodo usque ad seminanda jurgia non veniret. Qui recte describitur, quod annuit oculis, digito loquitur, terit pede. Interior namque est custodia, quæ ordinata servat exterius membra. Qui ergo statum mentis perdidit, subsequenter foras inconstantia motionis fluit, atque exteriori mobilitate indicat, quod nulla interius radice subsistat. Audiant jurgiorum seminatores, quod scriptum est : Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Atque e diverso colligant, quia si filii Dei vocantur qui pacem faciunt, procul dubio Satan® sunt filii qui confundunt. »

Vers. is. 15. Huic extemplo (Syrus, *ideo extemplo*) VENIET PERDITIO SUA, ET SUBITO CONTERETUR (Hebraice *Cōilfringetur*), nec habebit ultra medicinam. — Vatablus, *subitoque sic conteretur, ut mederi nãno queat, q. d.* Plaga ejus erit insanabilis et immedicabilis, conteretur ut vas figuli, quod reparari nequit, sed in minutissimas partes dissilit, et in pulverem contunditur.

Quam hoc verum sit docet experientia : ita enim sæpe videmus homines improbos, machinatores malorum, et turbatores publicæ pacis, repentinis, inopinatis et inevitabilibus adversitatibus obrui, quæ non raro eis mortem afferunt præsentem et æternam : justa enim et congrua est pœna, ut qui aliorum pacem et rmiciliam (cujus læsio sæpe est irreparabilis) disciderunt et lacerarunt, ipso- rum quoque sanitas et salus irreparabiliter discindatur et laceretur. Brevis ergo est impiorum vita et malitia, sin autem quandoque paulo prolixior sil, utique cedit eis ad pœnæ augmentum; Deus enim tarditatem supplicii gravitate compensat. Adde Hebræum ONDO *pilom* proprie significare inopinatam, improvisam, subitaneam ruinam : ul, cum in flore et culmine sunt bonorum et voluptatum, et exultant in rebus pessimis, tunc subilo cl improvise a Deo elidantur et confringantur, ut illico ab extremo ad extremum, puta a summo gaudio ad summum dolorem trans-eant : quæ res pœnam et doloris sensum valde adauget.

VtM.te, 16,17, 18 et 19. Sex sunt quæ odit Dominus, et
11 rt SEPTIMUM DETESTATUR (Syrus, *CXSCCultur*) ANIMA EJUS
(Hebraice, *et septimum abominatio animæ ejus*) :
Oculos sublimes, linguam mendacem, manus ef-
FUNDENTES INNOXIIUM SANGUINEM, COR MACHINAM

(Syrus, *excogitans*) cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum, proferentem mendacia TESTEM FALLACEM, ET EUM QUI SEMINAT INTER fratres discordias. — Cum paulo ante descripserit belial, id est apostatam, ejusque mores et scelera, in quæ per otium et desidiam solent homines decidere, idcoque eum graves clades et exitium sibi accersere : nunc catalogum gravissimorum criminum subjicit, quæ Deo summe exosa sunt, in quæ desidia solet apostatas sive belial, id est homines improbos deducere. Porro hæc crimina similia et pene eadem sunt cum ante recensitis in apostata vers. 12. Ad apostatam enim hæc omnia pertinere patet, tum quia illi mox hæc subjicit, tum ex Septuaginta qui clare hæc cum eo connectunt, eique attribuunt, dum pro eo quod Noster et Hebraea habent, *sex sunt quæ odit Dominus, et septimum detestatur anima ejus*, ipsi vertunt, *quoniam gaudet* (belial, id est apostata, qui processif) *omnibus quæ odit Deus; conteretur autem propter immunditiam animæ*, quam explicant per septem vitia quæ sequuntur.

Idem colligas ex eo quod septem hæc vitia, septem recensitis in apostata quasi ex æquo, imo nonnulla ad verbum respondeant. Nam primo, *Tò» oculos sublimes* respondet *tò annuit oculis*; *Secundo, tSi linguam mendacem* respondet *tò graditur ore perverso*; *tertio, t£ manus effundentes innoxium sanguinem* respondet *tò tir inutilis*, Hebraice *px ts aven*, id est vir iniquitatis; *quarto, t* cor machinons cogitationes pessimas* respondet *tò corde machinatur malum*; *quinto, TM pedes veloces ad currendum in malum* respondet *tò terit pede*, ut currat ad malum, proximumque pessumdet et proterat; *sexto, tû proferentem mendacia testem fallacem* respondet *tó digito loquitur*, dum digito indicat mendacia, fraudes, insidias : digito enim sociis insidiantibus signum dat, modumque innuit sceleris exsequendi; *septimo, t« qui seminat inter fratres discordias* respondet *tò et omni tempore jurgia seminat*. Igitur recenset hic Salomon septem flagitia, in quæ viri belial, sive apostat®, id est, homines inertes et improbi, prolabi solent, non quidem simul in omnia, sed nunc in hoc, nunc in illud, et tandem in omnia.

Quæritur, quomodo *seminare inter fratres discordias* hoc loco ponatur septimum et gravissimum peccatum, de eoque dicatur : « Lt septimum detestatur anima ejus, n q. d. Septem jam recentada sunt, quæ Deus abominatur; aut, q. d. Ubi ad sex priora accedet septimum, omnia reddet prorsus execranda. Ita R. Salomon. Unde Vatablus vertit, *sex sunt quæ odit Dominus, imo septem sunt qua abominatur*; et Aquila, Symmachus, Theodotion, *septem sunt abominationes anima ejus*.

Verum hæc non satisfaciunt nostre versioni Vulgatæ quæ habet, *sex sunt quæ odit Dominus, et septimum detestatur*, id est exeeratur, *anima ejus* plus enim est detestari vel execrar! aliquid, quam simpliciter odisse. Cum ergo Deus exeeretur su*

siirrallonem sive seminationem discordiarum, reliqua vero sex dicatur tantum odisse, sequitur susurrationem cæteris sex esso graviolem . esseque scelus gravissimum. Sic etiam vertit Tigurina, hæc ser. inquit, *odit Dominus; septimum autem ex animo detestatur*. Strpe enim Hebræi numerum cardinalem accipiunt pro ordinali, puta « septem » pro a septimum, n Sic a una sabbatorum » vocatur prima sabbatorum, sive dierum, puta Dominica, prima dies septimanae. Similia videbimus cap. xxx, vers. 15, 18, 21, 29, et *Amos* j, 3. Huc alludens S. Paulus *Doman*, i, 29, vocat « susurrones Deo odibiles. »

Gnrior Dico ergo, licet homicidium per se sit gravius
h-oïd- susurratione, quia hæc tollit amicitiam, illud vi-
Pnwi tam, tamen ex adjunctis et effectis, quorum susurratio est causa vel occasio, ipsa homicidio et cæteris quinque vitiis hic recensitis est gravior Deoque magis exosa et detestabilis. Ita docet I. Thomas, II II, *Quast.* LXXIII, art. 3, ad 1 et 2. Ratio est *prima*, quia susurratio sæpe tollit fraternum amorem et diaritalem, eamquo quasi occidit et interimit inter fratres. Gravius est autem adimere et quasi occidero charitatem, quam vitam naturalem per homicidium : charitas enim longe præstantior est vita. Audi S. Gregoriani, ill part. *Pastor*, admon. 24 : « Omnes, inquit, qui per discordiam separantur, a viriditate dilectionis arefiunt. Qui etsi boni operis fructus in suis actionibus proferunt, profecto nulli sunt, quia non ex unitate charitatis oriuntur. Hinc ergo perpendant seminantes jurgia quam multipliciter peccant, qui dum unam nequitiam perpetrant, ali humanis cordibus cunctas simul virtutes eradicant. In uno enim malo innumera peragunt; quia seminando discordiam, charitatem, quæ nimirum virtutum omnium mater est, extinguunt. Quia autem nihil pretiosius est Deo virtute dilectionis, nil est delectabilius diabolo extinctione charitatis. Quisquis ergo seminando jurgia dilectionem proximorum perimit, hosti Dei familiaris servit; qua ille amissa cecidit, hanc iste vulneratis cordibus subtrahens, cis iter ascensionis abscidit, n

Secunda, quia ex susurrahone sequuntur sæpe cædes, non una, sed multa». Quot prælia inter *reges* et principes amicos, cum multorum millium strage, regnorum et rerum publicarum eversione, susurrones et elianmum suscitant. Quocirca S. Clemens, epist. 1 *ad Jacobum fratrem Domini* : * Homicidiorum, inquit, tria genera dicebat esse S. Petrus, et poenam eorum parilem fore (bserebat. Sicut enim homicidas interfectores fritrum, ita detractores quoque eorum, cosque odiente' homicidas esse manifestabat, p Et S. Augustinus ut habetur XI, Quest. IH, cap. *Nemo* : • Nemo, inquit, peritorum aut prudentium putet quod minus periculum sit in verbis lingua mentiendo, quam manibus sanguinem fundendo, p Qua de causa passim in Scriptura susurronum et detractorum lingua comparatur gladio, novaculæ

acutæ, armis et sagittis. Denique S. Bernardus, serm. 3 *in Cant.*: a Proditores sunt, inquit, quia in hoc Domini castrum inimicos ejus introducere moliuntur, quales sunt utique detractores Deo odibiles, qui discordias seminant, nutriunt scandala inter fratres, p

Tertia, quia ex susurratione oriuntur plurima T«tb. peccata, puta odia, calumnio), lites, rixæ, cædes, rapinæ, incendia, vastationes urbium et regnorum, milleque alia scelera. Unde *Eccli.* cap. xxvin, 45 : « Susurro, inquit, et bilinguis maledictus; minie* enim turbabit pacem habentes. Lingua terria multos movit, et dispersit illos de gente in gentem. Civitates muratas divilum destruxit, et domos magnatorum effodit; virtutes populorum concidit, et gentes fortes dissolvit, » etc. Vide ibi dicta.

Quarta, quia susurratio per se evertit civitatem, rempublicam, collegium, monasterium, ordinem. Tollit enim unionem civium, Religiosorum, domesticorum, etc., ac civitatem ordinemquo lacerat et discindit. Facit enim schisma, id est scissionem reipublicæ. Legimus schismata Ecclesia», ac vidimus quot quantasque clades pepererint; indeque didicimus nullam majorem esse Ecclesia) pestem quam schisma, quia ipsum solum totam Ecclesiam dilacerat, et quantum est in se, evertit. Facit enim ut una pars in aliam insurgat, cum eaquo confligat, itaque mutuis odiis et gladiis sese invicem conficiant. Vide S. Cyprianum, lib. I, epist. 6 *ad Magnum*, perstringentem schisma Novationi, et epist. 8 *ad Plebem*. Vide ea quæ dixi in epist. *S. Judæ* vers. 19. *

Denique S. Thomas, II II, *Quast.* LXXIV, art. 2 in corp.: a Susurratio, inquit, majus est peccatum quam detractio, etiam quam contumelia, quia amicus (quem aufert susurro) est melior quam honor, et amari quam honorari, uti lib. VIII *Ethic.* cap. vin, Philosophus dicit, n El in responsione ad 3 : a Hoc peccatum (susurrationis), inquit, maxime contra Deum est, quia Deus dilectio est, ut dicitur I *Joan.* cap. iv; et propter hoc dicitur *Proverb.* vi : Sex sunt quæ odit Dominus, et septimum detestatur anima ejus; ethoo septimum ponit eum, qui seminat inter fratres discordias. * Sic cl Hugo, Dionysius, Jansenius et alii.

Apposite observat Jansenius quod in hisce septem vitiis priora quinque referuntur tanquam vitia particularium partium hominis, incipiendo ab oculis, qui in suprema hominis parte collocantur, et deinde procedendo secundum ordinem quem habent partes in corpore humano usque ad pedes; duo vero reliqua vitia referuntur tanquam personarum vitia, non autem partium hominis. Et videri potest quinque illa vitia, quæ partibus corporis tribuit, considerasse tanquam per quæ a partibus suis vitietur et lædatur lotus homo; duo vero reliqua, quæ personarum sunt, tanquam per quæ lædatur communitas et respublica, cujus perionæ illæ sunt partes. Mullum

enim communitatem lædunt testi» fallax, qui iudicium corrumpit, iudicemque inique judicare facit cum oppressione innocentium; et qui seminat discordias inter eos, quos maximo conveniebat esse concordēs.

Jam *primum* inter septem scolara Deo præ cæteris exosa, recenset «oculos sublimes;» Vatablus, *elatos*; Syrus, *superbos*; per quos *primo*, alii accipiunt impudentiam et luxuriam. Nam, ut ait *Ecclesiasti.* xxvi, 12 : « Fornicatio mulieris in extollentia oculorum. » Unde R. Levi accipit « eos, qui perfricta fronte oculos superbe attollunt, » Additque : « Recenset Salomon singula membra ex ordine; orditur a sublimiori, et desinit in infimum. »

Secundo, alii passim accipiunt superbiam et fastum, indeque aliorum contemptum et despectum; superbus enim elatos babel oculos, iisque quasi ex alto despicit et vilipendi! alios, quasi se longe inferiores, viles et abjectos. Unde Septuaginta vertunt, *oculus contumeliosi*; vel, ut Lucifer Calaritanus, *Apolog. pro S. Athanasio*, legit, « oculus contumeliosus. » Despicere enim est ex alto deorsum aspicere, et quasi sub se posita spernere. Ita Bcda, Hugo, Lyranus, Jansenius, Cajetanus, quin et S. Hieronymus in cap. n *Nahum* : « Ut autem sciamus, inquit, quomodo injuria oculis fiat, Salomon testis est dicens : Oculus contumeliosus, lingua iniqua. » Fastus enim, æque ac contumelia, maxime se prodit in oculis elatis et despicientibus. Hinc orat Ecclesiasticus xxi, 5 : « Extollentiam oculorum, inquit, ne dederis mihi. » Et Job xli, 25, de diabolo sub figura leviathan, id est ceti, ait : « Omne sublime videt, ipse est rex super universos filios superbite. » El Isaias u, 11 : a Oculi sublimes hominis humiliati sunt. » Et cap. v, vers. 15 : a Humiliabitur vir, et oculi sublimium deprimentur. »

Secundum vilium Deo exosum assignat « linguam mendacem, » id est *fallacem*, ul verlit Pagninus; Septuaginta vertunt, *lingua injusta*; S. Hieronymus, *Apolog. 2 contra Iulianum*, legit, *lingua iniqui*. Triplex enim est mendacium, scilicet otiosum, jocosum et perniciosum; tertium solum est peccatum mortiferum Deoque exosum, reliqua duo venialia sunt. Loquitur ergo hic de mendacio pernicioso, ait R. Levi, quod Deo et hominibus valde est invisum, tum quia directo adversatur Dei veritati et fidelitati; tum quia injurium est proximo, illique grave damnum injusto infert; tum quia evertit omnia hominum commercia, contractus et societates, ideoque toti reipublicæ est exitiale. Quis enim contractum ineat, negotielur, tractel cum eo qui mentitur et fallit; qui quod dicit, non prestat; qui promittit, nec facit? lingua enim homini data est tum ad Deum laudandum, tum ad vitam socialem, ut quisque quod corde concipit, hoc ore aliis enuntiet, itaque contractus, fœdera, connubia, etc., ineat, quod si id non facit, sed fraudulenter aliud dicit

ore, aliud servat in corde, hic lingua sua abutitur ad noxam proximi, et quantum in se est, omnem civilem conversationem evertit.

Sic « mendacium » in Scriptura sæpe sumitur pro fraude, fallacia, injustitia, ut Osee iv, 2 : « Maledictum, et mendacium, et furtum, et adulterium inundaverunt, et sanguis sanguinem tetigit. » Et cap. vu, vers. 1 : « Revelata est iniquitas Ephraim, et malitia Samariæ, qui operali sunt mendacium; et fur ingressus est spoliis, latrunculus foris. » El *Apoc.* xxii, 15 : « Foriscanes, et venefici, et impudici, et homicidæ, et idolis servientes, et omnis qui amat et facit mendacium. » Et cap. XX, vers. 27 : « Non intrabit in eam (Jerusalem codeslem) aliquod coinquinatum, aut abominabilem faciens et mendacium. »

Tertium assignat « manus effundentes sanguinem innoxium; » Hebraice *naki*, id est *innocentis*; Septuaginta, *sanguinem justum*. Homicidium enim summum est scelus secunda tabulæ spectantis proximum; aufert enim vitam homini, quod longe prestat fama, uxore, opibus cæterisque ejus bonis. Unde in Scriptura « effusio sanguinis » per antonomasiam et catachresin significat quodlibet scelus enorme. Vide dicta *Genes*, ix, 6,

Mystice Basilus, in *Catena Grate* : a Hominis flagitiosi oculus, ait, et lingua injusta, et externæ hominis partes, quod ordine hio exponantur, significant vires animæ; hæc enim per corporis membra ad malum feruntur. Nam quod incorporées! oculus, et lingua et manus, hoc in anima sunt! ratio, appetitus et iudicium. Inter cælcros autem illi effundunt sanguinem justum, qui foedis operibus contaminati sanguinem Domini bibunt. »

Quartum assignat « cor machinaos cogitationes pessimas; » Hebraice, *cor fabricans cogitationes iniquitatis*, tum cujuslibet, tum prescripta ejus quod injuria est proximo, qua scilicet quis machinatur proximo eripere fortunas, famam, dignitatem, vitam, etc.; omnia enim hæc septem vicia spectant noxam proximi. Notat apposite Jansenius, « cor machinaos mala » medio loco poni, id est quartum inter septem vitia, quia cor cæterorum est fons et scaturigo. Idem notat Pohchronus in *Catena Gracorum*, qui et addit dæmoniwm observare externos corporis motus, ul ex illis internos cordis affectus rimetur et deprehendat. Porro recte dicitur, cor *fabricans*, quia sicut faber fabricat domum, unum laterem alteri, unam trabem alteri, unum parietem alteri jungendo et superaedificando, nunc recta, nunc oblique, nunc angtilariter, nunc transversim, etc., sic pariter cor quod machinatur alteri malum, unum im fraudem alteri, unam rationem alteri innectit et implectit, nunc directe, nunc indirecte, etc., ut suam mali fabricam exstruat et perficiat.

Quintum assignat a pedes veloces ad currendum in malum; » Septuaginta, *pedes festinantes ad male faciendum*. Velocitas luce notat inexplabilem sceleris aviditatem et destinatum studium. Nam ex

subita cholera, vel casu smguioem fundere, non ita grave est; at destinato studio, et quasi siti sanguinis, cum tanta alacritate fundere grave est, et Deo abominabile; sceleratis enim pruriunt pede*^ ad currendum, et manus ad infligendum vulneia. Alludit ad illud *PsaL* xiii : «Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. »

Sertum assignat « proferentem mendacia testem fallacem; » Hebraice, *efflabit, conflabit, inflabit mendacia testis falsitatis. Inflabit* ; sicut enim bullæ flatu puerorum inflantur, sic et mendacia tlatu oris impiorum, qui plusquam pueri sunt; ac sicut bullæ, sic et mendacia vacua et inania sunt. Rursum sicut tubicen magno conatu et spiritu inflat tubam prælii, sic impii inflant tubam mendacii : vim enim ingentem sibi inferunt, ut contra conscientiam, veritatem et famam mendax et falsum testimonium proferant. Unde Seneca : «Mendacia proferentes, inquit, strangulari solent, et per singula verba hæsitare. » Ita videmus testes mendaces, dum testimonium falsum coram iudice proferunt, expallescere, titubare, tremere, ut vix effari queant, ac ingenti oris, vultus, totiusque corporis confusione prodere internum cordis sui scelus, orisque fallaciam. *Conflabit*, quia sicut faber vitrarius ingenti oris flatu conflat vitrum, sic testis mendax eodem conflat calumniam et mendacium, quod fragile est ut vitrum, ac instar vitri elucescente verilate frangitur et rumpitur. *Efflabit*, quia sicut fornax accensa efflat scintillas, quæ sæpe segetes, imo domos succendunt : sic mendax efflat falsa testimonia, quæ instar ignis homines, familias, civitates et regna accendunt et perdunt. Hoc proprie significat Hebræum rVD' *iaphiach*. Unde FVD *piach* vocatur favilla, quæ facili flatu excitatur, et e fornace efflatur; et CZFID *pecham* vocatur carbo, qui flatu accenditur et ignescit. Unde Septuaginta vertunt, ixxxúi tfiuJü iJi/.c;., quod Complutenses vertunt, *exurit mendacem testis injustus*, quia videlicet testis injustus mendacem actorem suo mendaci testimonio roborans, excitat et accendit ad prosequendam causam et litem injustam, qua comburat et perdat innocentem. Auctor *Catenæ* Græc. H sumit passive, nempe pro eo qui mendaciis impetitur et oneratur, non pro men-

dace qui impetit et onerat. Mendax enim eum, quem impetit calumniis, exurit, id est affligit, cruciat et perdit. Melius rò Çwîij accipias non ut masculinum, sed ut neutrum significans mendacia, non mendacem. Unde Romani et alii vertunt, *accendit falsa testis injustus, q. d.* Testis falsus excitat mendacia, struitque falsa testimonia, quibus accendantur et perdantur innocentes. Falsum enim testimonium est quasi ignis suscitatus flabello lingua? testis mendacis, qui innocentes afflat et exurit, ut condemnentur a iudice, perdant quo opes suas, quin et famam sæpe ac vitam. Imo testis fallax et mendax est quasi fornax, quæ jugiter exhalat favillas et scintillas mendaciorum, fraudum, calumniarum, etc.

Septimum assignat « eum qui seminat inter fratres discordias; » Septuaginta xpUitç, id est *judicia immittit in medio fratrum*. Hebraice enim CDOTD *medanim* derivatum a JH *dun*, id est judicare, litigare, contendere, significat judkja, contentiones, lites, rixas. Unde Scholiastes vertit, GwnJixtx;., id est lites, jurgia, discordias, lidem Septuaginta vers. 14 *medanim* derivantes a WHO *medina*, id est regio, provincia, sive colonia juri ac judiciis alicujus regni vel reipublicæ subjecta, vertunt, *qui civitatibus affert dissidia, vel turbationes*, ut ponat pu *ben*, id est inter, vel interstitium et dissidium inter fratres.

Quantum sit hoc malum dixi vers. 14 et 16. Sic et Amos ix excidium intentat Tyriis, quod « non sint recordati foederis fratrum, » quod scilicet Idumæos ex Esau prognatos, ideoque fratres Jacobi et Judæorum, suscitarmi ad bellum Judiéis inferendum, uti exponit Vatablus. Et vers. 11, idem intentat Idumæis eandem ob causam. Vide ibi dicta.

Præclare S. Cyrillus Hierosolymitanus, *Catechesi* 15 : «Fraternum, inquit, odium locum dabit Anljchrislo. Præparat diabolus schismata populorum , ut tanto facilius hostis recipiatur. » Sicut enim fraterna charitas domum præparat loti S. Trinitati, juxta illud *Joan*, xiv : « Ad illum veniemus, et mansionem apud eum faciemus, » ita diabolo et Antichrisio nihil aptiorem præparat locum quam odium, lites, schismata, ac præscrim seminatores eorumdem.

SECUNDA PARS CAPITIS.

DE CUSTODIA LEGIS, ET FUGA MERETRICIS.

20. Conserva, fili mi, præcepta patris tui, et ne dimittas legem matris tuæ. — Septuaginta, *et ne expellas jura matris tuæ*; Syrus et Chaldæus, *ne aberres a lege matris tuæ*. Redit de more ad inculcandam custodiam disciplinæ et legis divinæ, quam ipse quasi pater filiis inculcavit, singulique patres et matres probæ filiis inculcare debent et colent. Quare cum Ivea sententia eadem sit cum

illa cap. i, vers. 8, ibique sit explicata, hic plura non addam.

Quantum vero valeat in filiis institutio parentum, liquet hodie in Japonia, ubi parentes Christiani parvulos ita efformant ut ambient marlyrium; quare pueri beli et alacres carnificibus jugulandos ultro se offerunt, ac viros virtute superant. Patheticum est quod narrat Victor Ulicen-

sis, lib. II *De Wandal. persecui.*, de matre filiolum incilante et protrahente, ut Confessoribus damnatis ad exilium comitem passionis et martyrii se adderet; sic enim eum compellabat, imo compellebat : a Curre, domine mi, vides universos sanctos, quomodo pergunt et festinant hilares ad coronas? Quam nos cum increparemus, quod importuna videretur, aut viris pro sexu jungi, aut exercitui Christi sociari, respondit : Benedicite et orate pro me, et pro isto nepote parvulo meo; quia, etsi peccatrix, filia sum quondam Zuritan® civitatis Episcopi. Cui nos : Et quare ita abjecte ambulas, et qua ratione de tam longo itinere huc pergere demonstraris? Quæ respondit : Cum hoc servo vestro parvulo ad exilium pergo, ne inveniat eum solum inimicus, et a via veritatis revocet ad mortem. Ad hæc verba repleti, nihil elicere valuimus nisi ut voluntas fieret Dei. n Idem Victorinas, lib. III, narrat duodecim pueros, in fide orthodoxa et pietate probe a parentibus educatos, Ariani mira constantia restitisse : «Indignantur, inquit, ob hoc graviter Ariani, et se superatos a pueris erubescunt. Unde accensi subdi fustibus jubent, quos jam ante paucissimos dies variis verberibus dissipaverant. Imprimuntur vulneribus vulnera, et rursum poena restaurata crudescit. Facium est, Domino confortante, ut nec ætas minor deficeret in dolore, et magis animus cresceret roboratus in fide. Quos nunc Carthago miro colit affectu, et quasi duodecim Apostolorum chorum conspicit puerorum. Una degunt, simul vescuuntur, pariter psallunt, simul in Domino gloriantur.» Et sub finem libri Maximum puerum ita celebrat : «Unum tamen vehementi conatu, qui inter cos infantulus videbatur, nomine Maximum, cupiebant auctores malorum a Sanctorum consortio separare, dicentes : Infantule, quid festinas ad mortem? dimitte eos, insaniunt, et audi consilium nostrum, ut possis invenire vite remedium, et tanti regis adire palatium. Tunc ille rotate quidem puerili, senili tamen maturitate clamabat : Nemo me separat a sancto Paire meo Liberato Abbaio, et fratribus meis qui me in monasterio nutrierunt. Cum ipsis sum in timore Dei conversatus, cum ipsis desidero passionem suscipere, cum quibus credo me et futuram gloriam invenire. Nolite putare quia potestis seducere pueritiam meam. Simul nos Dominus septem voluit congregare, dignabitur omnes uno martyrio coronare. Quomodo nemo perire potuit de septenario illo numero felicitum Machabroorum, ita etiam septenus nostre congregationis numerus nullum inveniet detrimentum.» Denique sicut Salome, mater septem Muchabroorum, eos enutrivit et erudivit ad tantam in tormentis fortitudinem : sic pariter S. Symphorosa septem filios, et S. Felicitas totidem suos educavit ad lauream martyrii, quorum triumphos quotannis celebrat Ecclesia.

† <b. ti. 21. Liga (Syrus, *firmiter fige*; R. Salomon, *circumliga*) sa in corpus tuo jugitur, et circumda

guttur Tío.—Septan; infa, *liga ea super anirriom tuam semper, et quasi torquem circumda* (Symmachus, *stringe*) *arca colium tuum*; Chaldæus, *alliga ea collo tuo*. Vatablus exponit, 7. d. Sint semper in corde tuo et in ore tuo, quod per guttur intelligitur; scilicet semper corde ea rumina, et ore ea proloquere, ut aliis roque ac tibi ea commondes et inculces. Alii, 7. d. Inscribe, vel nolis brevibus insculpe ea in bulla appensa super cor tuum, ut ea jugiter cordi et oculis tuis obversentur. Similiter inscribe ea in fimbriis colli tui, vel in torque qui ex collo tuo dependet. Aut sint tibi pro bulla cordis tui, et pro torque colli tui, hoc est, summe sint tibi cordi et cure. Hæc sententia pari modo quo prior, eadem est cum illa cap. III : « Circumda eas gutturi tuo, et describe in tabulis cordis tui. » Vide ibi dicta.

22. Cum ambulaveris, gradientur tecum : cum Vert dormieris, custodiant te, et evigilans loquetur cum eis. — Tria hic tempora memorandas disciplinæ et legis commendat, quæ cætera omnia complectuntur, nimirum primo, tempus ambulandi, quo totum diem complectitur : dies enim est tempus ambulandi et negotiandi; *secundo*, tempus dormitionis, puta noctem; *tertio*, tempus evigilandi, puta mane, quo significat ea per diem ita jugiter esse mente volvenda, ut eidem noctu dormienti per somnium recurrant, de iisque somnietur, ac inane evigilanti primo sese objiciant. De primo ait : « Cum ambulaveris, gradientur tecum. » Hebraice est *nnxi tanche*, quod tam est secunda?, quam terti® person®. Unde tam veritas, *deduc* fecum legem, quam ipsa (lex) *deducat te*, uti vertunt Aquila, Symmachus, Theodotion et Chaldæus. Utrumque eodem redit, et utrumque significavit Noster vertens, *gradientur tecum*, ita scilicet, ut tu ea tecum adducas, et ipsa vicissim deducant te recta virtutis via, necubi impingas vel cespites. Syrus, *tibi ca adstare curato, tecumque sint* (1).

De *secundo* ait : « Cum dormieris, custodiant te; » Hebraice, *custodiant super te*; Vatablus, *ut super dormientem excubent*; Syrus, *custodi ea, ut custodiant (e, g. d. Ale et fove per diem memoriam legis, ut ipsa noctu te dormientem custodiat ab omni illusionem et insidiis dromonum, roque ac hominum; si enim per diem illi studueris, ipsa vicissim noctu instar excubitoris excubabit et cuse todiet te; perinde ac famuli et milites, quos princeps alit per diem, noctu pro eodem vigilant et excubant, cumque securum reddunt, ut tuto quiescere et dormire queat.*

Moraliter, hic disce optimum remedium contra

(1) Pro *gradientur tecum*, est in hebr. *ducat te*, scilicet preceptum patris et institutio matris, de quibus versu præced. pluraliter locutus est. Cepit Vulgatus verba hebraica ut admonitionem, quum tamen pro pronuntiatione capienda videtur, tuia quod orationis consecutio id facilius admittit, tum ob parallelismum supra 111, 23. *Pro lequere cum te, habet tunc tecum colloquatur*

nocturnas illusiones esse sanctas cogitationes et orationes, ut quis iturus cubitum illas animo ver-
set, iliisque indormiat; ili® enim quasi vigiles
sepiunt implentque mentem, ne sopita diabolicis
illusionibus pateat. Hoc remedium suggerit S. Ber-
nardus tract. *Do Vita solitaria*.

De *tertio* ail : « Evigilans loquere cum eis; »
Hebraice, *cum evigilaveris, ipsa (lex) te alloquatur*.
Sic et Septuaginta. Syrus vero, *et quando excitatus*
'ucris, hæc tibi sint meditatio; Chaldreus, si *evigi-*
laveris, ipsa sint locutio tua. Significat ita assiduo
mente revolvendam esse legem, ut ipsa et dor-
mienti et evigilanti prima occurrat; ex primor-
diis enim cogitationum mane pendent et derivan-
tur cogitationes totius dici. Unde diabolus id sciens

vigilanti conatur objicere primo cogitationes fre-
mundanas et vanas, uti ex Cbmacho supe-
rius dixi; vide et dicta *Douter.* vi, vers. 8. Sensus
ergo omnium est, *q. d.* Ambulans, sedens, cu-
\ms, surgens, aut aliud quidvis agens, semper
legem Dei animo pertractes, assiduoque in illa
meditare. Ita Polychronius in *Catena Grac.* : aSen-
sus, inquit, est, quandocumque aliquid medita-
beris, aut loqueris, aut operaberis, omnia semper
secundum legem a Christo præfinitam facito et
operare. Ambulationis enim vox horum omnium
vim et rationem in se continet. Qui enim legis
mysteria studiose rimatur, universam legem lu-
men quoddam esso deprehendit. » Est prosopo-
poeia; nam sapientia, sive disciplina et lex, indu-
citur ut persona sui studiosum comitans, dedu-
cens, protegens, viam prælucens, deque omnibus
admonens et præmonens.

Anagogice Beda et H. Salomon : Cum ambula-
veris, inquit, id csl cum vitam deges, lex tecum
gradietur, id est tccum assuescet, teque deducet;
cum dormieris, id est cum in sepulcro reconditus
fueris, custodiet te; cum expergefactus fueris, te
alloquetur, id est, quando mortui ad vitam revo-
cabuntur, ut iudicium subeant, sacra lex te allo-
quelur, id est patrocinium tuum suscipiet.

Denique huic sententiæ similis est illa cap. in,
21 : « Custodi legem, etc., tunc ambulabis fidu-
cialiter in via tua, et pes tuus non impinget; si
dormieris, non timebis, n Vide ibi dicta.

Vm.13. 23. QUIA MANDITUH LUCERNA EST, ET LEX LUX, ET
via vita increpatio **DISCIPLINE.** — Septuaginta,
quia lucerna mandatum legis, et lumen viæ vitæ, et
correptioel disciplina; Aquila, Symmachus et Thco-
dotion, *increpationes disciplina!*; Syrus, *increpatio*
et eruditio. Dal causam cur tam studiose amplec-
tenda sil lux cl disciplina, curque eam ita com-
mendet et inculcet, nimirum eo quod ipsa sil lu-
cerna præiens, illuminans et dirigens omnes actus
nostros ad virtutem et felicitatem. Quare eadem
est lux pellens ignorantia® tenebras, et demons-
tran^ quid faciendum sit, sicut lux demonstrat
qua sit eundum, juxta illud *Psal.* xvm, 9 : a Pne-
ceplum Domini lucidum, illuminans oculos. »
Ncc tantum lux est, sed et «via vitæ, n id est via

ad vilain. Nam «increpatio disciplinæ, n vol eru-
ditionis, est increpatio redarguens et castigans
pravos hominum mores; quæ non est aliud quam
lex nos increpans et castigans, aut humana patris
et Superioris redargutio juxta Dei legem, *q. d.* Si
huic me® disciplinæ et legi Dei parueris, per obo-
dientiam hanc quasi viam, pervenies ad vitam
longævam et felicem in hoc sæculo, ac ad æter-
narnet felicissimam in futuro. Id innuit llebræum
F" Tnn *thora*, id est lex, quæ vox deducitur a fTV
tara, id est sagittare, emittere jaculum vel spicu-
lum. Sic enim pater vel Superior, qui legis est
custos, sua increpatione et castigatione quasi spi-
culo et stimulo legem imprimit subditis, juxta
illud *Eeclesiastæ* xii, versu H : « Verba sapien-
tium sicut stimuli, et quasi clavi in altum defixi,
quæ per magistrorum consilium data sunt a pas-
tore uno. »

Alludit, imo citat Salomon illud Davidis patris
sui *Psal.* cxvni, vers. 105 : « Lucerna pedibus
meis verbum tuum, el lumen semilis meis. » Ubi
S. Augustinus censet esse repetitionem : posteriori
enim membro idem dici et repeti, quod dictum
est priori, ut idem sil « lucerna, » quod « lumen ; n
et asemit!®, » quod « pedes. » Idem enim verbum,
id est mandatum Dei, dicitur esse « lucerna pedi-
bus, et lumen semitis; » lucerna enim dicitur a
luce, quia lucem suam per lumen diffundit et
spargit. Eleganti® ergo, rhythmi et vari® syno-
nymy® causa, mandatum, sive lex, dicitur « lu-
cerna et lux. n Lucerna, quia, ut aitS. Ambrosius
in *Psal.* cxvni, vers. 103 : « Nobis in hac mundi
nocte præluccet, ne, sicut in tenebris ambulantes,
incertis titubemus vestigiis, et viam veram inve-
nire nequeamus, n Lux, quia per diem ambulan-
tibus viam virtutis pneconsilral. Ita S. Hilarius
in eundem *Psal.* cxvni, vers. 105 : « Scii, ait. se
nisi in verbo Dei illuminatum has corporum te-
nebras, et hanc sæculi noctem ferre non posse.
Scit ubique adesse lapides offensionum, laqueos
fun i.m, scrobes fovearum. Ut enim quis nocte
egressus lucernam antefert, et quo pedem infe-
rat contuetur, atque ad singulos gressus lumino
pneeuntésollicitus est : ita unusquisque nostrum
manens in se verbum D.i, in omnes operum pro-
cessus tanquam lucernam prætendit. Omnis ete-
nim doctrina cœlestis dux nobis ad iter vitæ est,
qu® luccrn® modo in hac node sæculi piæfe-
rundaest, cum aliquid aut agimus, aut rogitamus,
aut loquimur. » Et inferius : « Ad omnem igitur
anim® nodr® pedem utamur Dei verbo ut lucei-
na, sed lucerna semper ardente, semper in offi-
cium suum per nostram prudentiam preparala.
Verbum autem, quod pedibus lucerna csl, ipsulr
illud et semilis lumen est. Sensim enim et domes-
tice ingredienlibus lucerna opus est, peregrinum
autem et publicum iler ingredientibus lumen po-
tius necessarium est, ne latro insidietur, ne am-
bigu® vi® error occurrat. Per incrementa enim
a minori ad mMus acceditur, ut ei cui verbum

Doi primum lucerna sit pedibus, id ipsum verbum ei fiat lumen in semilis. p

Sic et S. Hieronymus ibidem. Et Cassiodorus : « Idem verbum, ait, est lucerna pedibus in nocte diversis offensionibus irretita, et lumen semilis; per ipsum siquidem, dum ad vitæ bonæ cursum instruimur, clariilcali cordo directis pressibus ambulamus. n Quin el Baruch, cap. iv, 2, loquen* de lege data Judæis, illi dat lumen et splendorem : « Convertere, inquit, Jacob, et apprehendo eam; ambula per viam ad splendorem ejus contra lumen ejus, n

Lychnii Hujus Incerine symbolum est gemma dicta lych-
n,s) vel lycbnites, id est lucernula, vel lucernatis,
gb. «Lychnis, inquit Isidoros, lib. XVI *Origin*, cap. Mv, ex genere ardentium lapillorum csl, appellala a lucernarum flagrantia : gignitur in multis locis, sed apud Indos probatissima. Est hujus duplex facies, una quæ purpura radial, altera quæ cocci rubore; sculpturis resislit. » Sic clara et ardens est sapientia et lex, et tum cadesti purpura radians, et tum cocci rubore accensa. Eadem omnibus fortune telis resistit, nu quam se deformari patiens. Ita noster Causinus, lib. XI *Parad. /ustor*. cap. xuii.

Ui rn Mystice S. Ambrosius in *Psal.* cxvni : Lex, in-
inipfectis est lucerna, eadem perfectis est
Piimo. Itix et sol, quia imperfectis rudiora, perfectis sublimiora ostendit, a Mihi lucerna est, ait S. Ambrosius, Angelis lux est.' Petro lux erat, quando astitit ei Angelus in carcere, et lumen refulsit ei. Paulo lux erat, quando euntem ad persequendum populum Christianum, circumfulsit eum lux de cælo, et audivit dicentem sibi : Saule, Saule, quid me persequeris? » El mox : « Oleum tuum humilitas est, quo cervicis nostræ dura mollescunt. Oleum tuum misericordia tua est, quo etiam collisa scopulis peccatorum foveantur corpora. » El sub finem : « Pedibus, ait, lucerna salis ad ambulandum, sed semilis non satis est ad illuminandum; idem verbum tamen et pedibus lucerna est, cl semilis lux est, quia idem unigenitus Dei Filfus el delinquentibus advocatus, et remunerator csl fortibus; peccatorum remissor, præmiu-ruin largitor. Itaque cui lucerna fuerit verbum Dei, huic quocumque pergit, lucent semita', sicut lucebat sancio David, et ideo quasi m lumine ambulans dicit : Juravi et statui custodire judicia justiliæ tuæ. p

Secundo. *Secundo*, S. Rasilus el Theodoretus In eumdem vers. 103 *Psal.* cxvin : Lex vetus, inquit, fuit lucerna, quia unam gentem illuminavit. Cude et Joannes Baptista, qui fuit terminus legis, dictus est a lucerna ardens et lucens, » Evangelium vero csl lumen, quia totum orbem illuminat; hinc Christus fuit sol justiliu, et Apostoli lux mundi.
renio. *Tertio*, S. Augustinus in eumdem psalmum: Verbum increalum, inquit, est lumen, imo lux; verbum creatum est lucerna.

Quirto. *Quarto*, alii : Lex, inquit, justis oostea casuris

ci reprobandis præluccet ut lucerna ad modicum fernpus; nam mox exstinguitur : justis vero perseveraluriset salvandis præluccet ut lux solis, quæ semper sui similis permanet. Alii aliter, quæ omnia striclim, sed exacte more suo complexus est noster Lorinus : Lucernæ munus, inquit, ad dispellendas noctis tenebras magis videtur pertinere, luminis ad ambulandum de die.

Quod per mysticum sensum referri potest ad Qot res adversas et prosperas, ad praecepta el concilia, ad legem veterem, quæ processit solem novæ, et ad ipsam novaro; ad Judæorum sub modio Incernam, et ad Gentilium fidelium super candelabrum ; ad exemplorum propositionem, et ad precepto vivendi, quæ per illa comprobantur et illustrantur; ad inæquale in diveris gratiæ lumen, sicut est quoque ploriæ; ad exiguum et subobscure lumen viæ, et ad clarius patriæ; ad lumen pedibus prædicatoris necessarium, et ad singulas ejusdem, vel aliorum privatorum actiones eodem dirigendas ; ad Christi divinitatem velut in laterna inclusam, seu in testea Gedconica lagena, *Judie*, cap. vu, vers. 16, vel in candela sive teda, face, cereo, et ad eandem secundum se, atque ut a Patre luminum procedentem.

Et lex lux, — lum quia lex clara est et lucida intellectui, lum potius quia lex intellecta et cog* nila dirigit hominem in operando. Perperam ergo ex hoc loco hæretid colligere contendunt, quod S. Scriptura tola sit clara el legenti perspicua. Nec enim omnis S. Scriptura est lex, cum pretor leges conlineal historias, prophetias multaque alia. Nec rursum omnis lex per se, nisi explicetur, est cui libet clara et perspicua; unde non solum Christiani, sed et Judæi suos habebant scribas el doctores, qui eam populo explanarent. Nota elegantem aptamque allusionem inter *lex* et *lux*. Similis paranomasia est in vocibus Hebraicis nilD (*hora*, id c>l lex, et MX *or*, id est lux. Lex enim dicilur *thora* ab JTTin Aora, id est docuit : docet enim et illuminat subditos circa ea quæ agenda sunt. Sic lex græce dicitur^;a vtium», id est pascere et instruere, uti notat noster Azorius, Part. I, lib. V, cap. i, quæslto 1, el Salas, Part II tract. XXIV, di-put. I, sect. 3, num. S. Hinc et juxta l idorum, lib. II *Elymol.* cap. x, lex dicitur a *legendo*, co quod edatur et scribatur ut legi possit, vel ut sæpiù* Ivgalur ad instructionem et illustrationem mentium, juxta illu i *Psal.* xxiu: tPrntctptum Domini lucidum, illuminans oculos. » Cicero vero, lib. I De *Legibus*, Lgem derivat a *deligendo*, eo quod lex doceat qumnam deligenda et eligenda sint. Sic et Dominicus Soto, Lb. I Dî *Justit.* Quæsl. 1, art. 1. Cæterum D. Thomas I H, *Quæst.* XC, art. 1, legem derivat a *ligando*, quod homines liget et obliget ad aliquid prestandola vel omittendum. Unde el lex dicitur *jugum* vel *vinculum*, juxta illud *Psal.* n: «Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum. n

Lex ergo est lux, quia ipsa est radius lucis (eternas manans a sole increato, qui est ipse Deus. Lex enim creata est participatio legis æternæ et increato, quæ est in mente Dei, quam Deus hominibus indidit ad recte, sancte et feliciter vivendum, juxta illud *Psal.* iv : a Signatum est super no' lumen vultus tui, Domine, n Hominibus dico, sed præsertim principibus et magistratibus, tum saecularibus, tum Ecclesiasticis. Horum enim officium est legem Dei populo proponere, tueri et vindicare, et per pœnas et premia populum cogere ad illam observandam ; quin et leges humanas condere, quæ juvent ad legis divinæ custodiam. Quare ipsi populo sunt animata et viva lex, præcipue cum ipsi primi legem observant, populoque viam obedientiæ et virtutis præcunt.

Hac de causa olim quinque Patriarchis, qui ut riini*] sapientia et sanctitate cæteris antecellere debent, puta Romano, Constantinopolitano, Alexandrino, Antiochêno, Hierosolymitano, tcreu- tur lira-ûc jpS; imperatori præferri solet lampas, teste 'or* Theodoro Balsamone in *Melete*, sive disceptatione de hoc ritu, et Curopalate *De Officiis Ecclesiæ et aulæ Constantinopolitanæ*, cap. vi, num. 37, quem audi : « Imperator, ait, crucem in dextra semper portat, in sinistra vero involucrum codici simile, ligatum mantili, habelque intus cavitatem, et vocatur Acacia (id est sine malitia, innocentia), quasi dicat illud : Imperatorem humilem esse ut mortalem, neque propter imperii sublimitatem efferri, neque insolenter se jactare. Per mantile significatur inconstantia ejusdem imperii, et mos ab uno ad alium transeundi. Larnpadem præferunt Imperatori propter illud Christi dictum : Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est. • Porro lampadis hujus supremæ partes, ut idem ait num. 7, sanctis crucibus coccineis, cinnabari et bractea erant ornato. Insuper Patriarcha in festo Epiphaniæ larnpadem dabat Imperatori, ut idem ait cap. vin, num. 2. Ad hæc /operator, inquit idem cap. x, num. 3 : a palmarum festo nihil aliud fert, nisi stemma et saccum, dextra portans crucem, sinistra mantile cum Acacia, ut moris est, et larnpadem. n Idem eum facere feria quinta magnæ hebdomadæ et in Paschale narrat in sequentibus. Sic et olim regibus Ch Udæorum et Persarum ignis præferebatur, ut dixi *Jcrem.* i, 13.

III 24 L Ut CUSTODIANT TE A MULIERE MALA, ET A BLANDA lingua (liebræus et Chaldæus, *a lenitate*; Syrus, *a criminatione*) extrakbjb. — Hæc verba pendent a procedentibus, inemque et usum legis ac disciplinæ significant, *q. d.* Gradiantur tecum lex, quæ est lux, ac increpatio disciplinæ, a ut custodiant te a muliere m da, n id est, ut Symmachus, u meretrice; Aquila, *a muliere sodalis lui*. Meretrix enim *mala*, imo pessima, est *mulier*, sive spectes malitiam fornicationis, sive impudenti®, sive rixatum, sive consumptionis opum, sive damnorum

omnium. Eadem vocatur *extranea*, quia non est uxor propria, sed vaga, et commune omnium prostibulum, imo non raro alterius viri uxor, idcoque adultera. Unde Septuaginta vertunt, *correptio et disciplina ad conservandum te a muliere nupta, et a calumnia lingua alienee*. Identidem redit et inculcat fugam fornicationis, meretricis et adulteræ, quia hic est laqueus, quem dæmon tendit omni hominum generi, præsertim juventuti, coque majorem hominum partem capit, illaqueat, dementat et occidit. Nihil ergo it i contrarium sapientiæ et virtuti, uti Venus el meretrix. Vide dicta cap. ir, vers. 16, et cap. v, vers. 3.

25. Non concupiscat pulchritudinem ejus cor Ven.fl TUUM, NEC CAPIARIS NUTIBUS ILLIUS. — Nota rò *Concupiscat*; inde enim liquet contra Phariseos et Rabbinos nonnullos, lege velcri non solum vetitum fuisse opus externum fornicationis, sed et internam ejus concupiscentiam ab opere semotam ; illa enim prohibita est nono et decimo Decalogi praceplo : « Non concupisces. » Ita enim contra eos hoc præceptum explicat Christus dicens : a Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam moechatus est eam in corde suo, » *Matth.* v, 28. Vide dicta *Roman*, vu, 7. Unde Septuaginta vertunt, *non te vincat forma concupiscentia* ; S. Hieronymus in xxvii *Ezech.*, *non te decipiat pulchritudinis desiderium, ne capiaris oculis tuis*; Aquila, Symmachus et Theodolion clare, *ne concupieris pulchritudinem ejus in corde tuo*. Nam, ut ait S. Augustinus, serm. 83 *De Temp.*: « Prima adulterii oculorum tela sunt, secunda verborum; » nihil enim illecebrosius est formoso vultu comploque habitu mulieris. Unde S. Ambrosius, lib. I *De Penitent.* cap. XIV : « Ne te vincat, inquit, concupiscenda formæ. Si non vis vinci, non congregare, ne de le vilia coronentur. » Idem lib. I *De Abel et Cain*, cap. v : « Ne vincat le formæ desiderium, adulterina est, fucis illita, nequaquam sincero fulgens decore. » S. Chrysoslomos, homilia 3 *De verbis Isaiaë*, legit : « Ne cognoscas pulchritudinem alienam; » sicque exponit, *q. d.* Ne studio animadvertas, ne curiose inlueare, ne viliosæ contemplationi immoreris, quæ ab animo corrupto et concupiscentia proficiscitur. Sed quid (inquiet aliquis) mali hinc possit oriri? ex hoc amor velut ignis excitatur. Ut enim ignis ubi fœnum aliquod arripuerit nihil moratur, sed simul ut attigit materiam lucidam, accendit flammam : itidem et ignis concupiscentiæ, quæ est in nobis, simul atque per oculorum intuitum elegantem ac venustam attigerit formam, protinus exurit animam. » Unde concludit Chrysoslomos : « Proinde ne spectes temporaneam illam, quæ ex aspectu proficiscitur, voluptatem : nam illa inflictio vulnere plerumque celeriter avolat, at vulnus non avolat, sed plerumque manet et interficit. El quemadmodum cerva confixajaculo in vilaii corporis parte, etiamsi venatorum effugerit manus, nihil inde fert lucri : sic et anima accepto concupiscentiæ jaculo p

lascivo curiosoque aspectu, etiamsi cum jaculo permittatur abire sine opere, tamen ipse per se corrumpitur ac perit, n

Salomonem secutus Siracides, cap. xxv, 28 : « Ne respicias, ait, in mulieris speciem, et non concupiscas mulierem in specie. » Ubi nulla hac de re dixi, æque ac hic cap. v, vers. 3 et 4; quare hic plura non addam. Remedium est avertere oculos, ne videant vanitatem et vanam pulchritudinem mulieris, ac dicere cum S. Job, cap xxxi, 1 : « Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine. » Si inadvertenti illa objiciatur, illico ad se mens oculos revocet, ac inter alia cogitet speciosam mulierem non esse aliud quam sepulcrum dealbatum, foris speciosum, intus sordibus deforme et abominatione plenum. Quocirca Religiosus ille in *Vitis Patr.*, lib. V, libello 5 *de Fornicat*, num. 24, cum memoria cujusdam pulchre mulieris illi recurreret, illumque affligeret, ivit ad sepulcrum ejus (erat enim jam mortua), ac cruorem putredinis ejus mire fœlentem admoventes naribus : « Ecco, inquit, desiderium quod quaerebas, saliare ex eo ; » itaque ardorem concupiscenti® fcelore graveolenti® restinxit.

Nec capiaris nutibus illius. — Hebraice, *et non capiat te pupillis suis*; Septuaginta, *neque capiaris oculis tuis, neque abripiaris ab ejus palpebris*; Pagninus, *et non capiat te splendoribus suis*; Chaldæus, *ne seducat te palpebris suis*. Hebraica vox tZPDpDp *aphappaim*, id est *palpebris*, geminata esta radice Cpy *oph*, id est volavit, vibravit, celerrime movit et jecit, sicut sol celerrime vibrat radios, et sicut nubes vibrant fulgura. Simili enim modo volant palpebrae, et oculi in palpebris, quasi aviculæ bellæ in alis expansis, quæ sui decore et specio rapiunt ad se influentes. Sicut ergo lynx avicula, quæ a colli versura verilla et torquilla dicitur, de qua Aristoteles, lib. II *De Histor. animal*, cap. xii, fertur intuentis in sui amorem rapere, et quasi dementare, teste Pierio, *Illicrogl.* lib. XXV, cap. Ii. Rursum sicut sol vibrat radios, iisque homines ad se rapit : sic mulier vibrat radios oculorum, quibus quot jactus, tot sagittas amoris jaculatur in aspicientes. Denique nutus ictusque palpebrarum ejus sunt totidem fulgetra, quibus perstringit oculos influentium, et quasi obstupescit, ut ab eorum intuitu avelli, alioque se convertere nequeant, uti docet S. Ambrosius, lib. I *De Abel*, cap. iv. Iis ergo mulier cepit sapientissimum Salomonem, sanctissimum Davidem, fortissimum Samsonem, ut nemo sibi persuadeat se eos sustinere et eludere posse.

Audivi in Belgio matronam sapientem et sanctam monentem confessarios, etiam Religiosos et sanctos, ut caverent sibi ab aspectu et colloquiis feminarum pœnitentium. Quia, inquiebat illa, adeo illices sunt oculi earum, ut, si in virum quempiam illos defigant, illum sui amore plano illaqueent et irretiant. Addebat : Certa sum non esse virum adeo gravem et constantem, cui, si

fixe eum reciproce per quadrantem Intuita fuero, non persuaserim quidquid voluero.

Oculi ergo feminarum fascinum quoddam continent, quo fascinant et quasi reti illaqueant intuentes. Unde S. Ambrosius, lib. I *De Patient.* cap. XIV, legens juxta Septuaginta : « Neque capiaris oculis luis: ipsi, ait, nobis oculi retia sunt, et ideo scriptum est : Neque capiaris oculis tuis. Ipsi ergo nobis tendimus retia, quibus involvitur et implicamur; ipsi nobis vincula nectimus, sicut legimus, quia vinculis peccatorum suorum unusquisque constringitur, et inferius : « Multa retia tenduntur a diabolo, multa retia sunt; oculus meretricis laqueus amatoris est. » Hinc Syrus vertit, *ne sis pruda censationis oculorum ejus, et palperis suis captivum (e faciat.* Salomoni succenturiatur Ben-Sira *alphabeto* 2, littera *he*: « Absconde, ait, oculos tuos a muliere gratiosa, ne capiaris reti ejus, » id est forma et nutibus nictibusque ejus; hoc enim est rete feminarum, quo potentissimos et sapientissimos quoque capiunt. Et littera *vau* : a Væ ei qui vadit post oculos suos, quos novit esse filios scortationum, » id est scortationi addictos!

Hanc gnomen apposito et eleganti araneæ et muscæ apologo, bellis dogmatibus decorato, illustrat Cynillus, lib. I *Apolog. Moral*, cap. vi, cui titulus : *Vide pedem, cui tribuas, et in securioribus dubita*. Sic enim ait : « Texenti araneæ retiaculum artis suæ, musca volitans coram ea posita dixit : Ut quid concludis fallaci reti semitas liberioris naturæ? quonam jure usurpas publicum. et densis retiaculis apertissimum claudis gradiendi modum? At illa respondit: Nimirum naturæ auctoritate hæc facio, quia doctrix effecta, scholas meas in semitis maxime apertis extendo. Tunc musca subjunxit : Si ita est, disciplinæ tuæ regulas pande. Cui illa libenter annuens: Scito, inquit, quod mortalium vita non minus pendet ab oculorum rectitudine, quam a corde. Quod ut panderet quidem sapientia natura repleta, multum sibi invicem cor et oculus conformavit, videlicet in agilitate motus, in copiositate spiritus, et in unitate conductus. Propter huc maxima diligentia gubernandis adhibenda est oculis, ne, si erraveris, vitam perdas. Nunquam pariter ambos claudes, sed quiescente uno vigilans alius te gubernet. Lucerna enim corporis lui est oculus tuus (*Matth.* vi, 22), et idcirco ambos una si clauderis, statim ductus in tenebras offendiculis confunderis. » Ex hisce deinde tria insignia sapientiæ ad oculum æque ac pedem regendum dogmata, sive regulas colligit. *Prima* est : a Omni custodia serva cur tuum, *Prov.* iv, 23, et diligentia vigili oculum tuum. *Secunda*, vide ut non sis prodiga de pedibus tuis : nunquam enim des alicui simul pedes tuos, ne forte porrectis in malum, perditionis causa sis eorum. Pes enim sapientis est prudens, et fatuorum stolidus; *Eccli.* xxi, 25, *Prov.* iv a 25. Palpebrai igitur tuæ præcedant

Apolo.

F»

**

trh bg

gressus tuos, nec pes unquam ducem oculum antecedit. *Tertia* autem finalis regula mea est, ut ibi semper plus timeas, ubi libi plus arridet securitas : ac tibi minus speres, ubi spei plus apparet. Quod enim quaeres in certo, aliquando replies in incerto; et quia dubitabis in solidis, bino D. mirum in dubiis tutus eiis. Sapiens enim timet et declinat : stultus autem transilit et confidit. Doceo igitur tu quiescere, moneo te cum cautela procedere, et pedem tuum ad praevisum passum tantum extendere. » Confirmat deinde dicta infrausto stolid® musc® exemplo et casu : « His, ait, cum admiratione auditis musca sic inquit : Certe valde magna sunt quæ instruis. Mox illa respondit: Verum est, si hæc facis; nam intellectus bonus omnibus facientibus eum. Musca deinde regularum cl monitionis oblita, quietis impatiens et incauta, cum in arane® laqueum incidisset, rea cœpit lamentari de iudice quod captum fraudulentia decepisset. Cui illa respondit : Arte capere pestilentem , puto non esse dolum fraudis, sed diligentiam æquitatis. Olim dixi tibi : Quiesce, aut caule perge, et non audisti. Discant ergo alii in malo tuo, quod neglexisti incauta bonum tuum. Et hoc dicto, damnavit eam. »

Vers.M. 26. PRETIUM ENIM SCORTI VIX EST UNIUS PANIS (S. Augustinus mox citandus legit, *vix est dimidium panis*); MULIER AUTEM VIRI PRETIOSAM ANIMAM CAPIT. — Ib braice, *pro scorto usque ad frustum panis, mulier autem viri pretiosam animam venatur*. Quod primo, Tigurina sic vertit et explicat, *nam propter meretricem adigitur quispiam ad cibum punis, q. d.* Cave a meretrice, quia illa tibi loculos emunget, redigetque te ad inopiam, ut arido pane famem explere cogaris (1). Huc etiam trahi posset versio Vulgata, *q. d.* Pretium, quod domi habet meretrix, vix est unius panis. Sic et Cajelanus et Vatablus : Meretrix, inquit, decoquet omnia usque ad buccellam panis, atque interim animam insuper capit, rapit et perdit. Sic et R. Levi vtR. Salomon vertunt, *propter scortum ad monetam pants, id est, ad egestatem rerumque inopiam redigens, juxta tritum illud : Qui pascit meretrices, facultates suas profligat*. Sic et Aben-Ezra, *propter meretricem ad pretium panis* id est, inquit, a propter scoria tantum profunditur, ita ut cogatur ab aliis stipem unius panis emendicare. » Rursum Cajelanus et Baynus per *scortum* accipiunt meretricem ; per *mulierem viri*, adulteram, quæ, inquit Cajelanus, *animam*, id est vitam, viro eripit, quia solent adulteri capite plecti. Aut, ut Baynus, *animam*, id est mentem et sapientiam viro adimit. Verum melius per *scortum* et *mulierem viri* accipias eandem meretricem, sive ea innupta sit, sive nupta, ideoque adultera.

Secundo, Chaldæus vertit, *quia sermo meretricis similis est placenta: panis, sed pretiosam viri ani-*

mam venatur; Syrus, *similis est enim meretrix tortee panis*, etc. *q. d.* Sicut aucupes et venatores per escam , puta per grana et frusta panis, venantur aves et feras : sic meretrix sermone blando et melleo velut placenta mellita inescat, venatur, capit et perdit animas virorum. Ita S. Cyprianus, lib. I *De Singul. cleric.*: « Quanti, ait, et quales Episcopi, Clerici simul et laici, post confessionum victoriarumque calcata certamina, post magnalia et signa noscuntur cum his omnibus naufragasse, cum volunt in navi fragili navigare. Quantos Icones domuit una mulieris infirmitas delicata, qu®, cum sit vilis et misera, do magnis efficit pnedam ! quod Salomon loquitur dicens : Prelium mulieris tantum est unius panis ; mulier autem pretiosas animas captat. »

Tertio et genuine, *q. d.* Res vilissima est scortum : pretium enim ejus vix est unius panis; si eam pretio æstimes, invenies eam vix uno paue licitari et a'stimari. Quod ergo hebraice est : *Tro scorto usque ad frustum* vel *tortam panis*, sic expone : *Pro scorto*, id est, pretium scorti, *usque*, id est summum est, *pretium panis*, ut, si pretium ejus extendas et exaltes quoad potes, vix perventurum sit usque ad pretium panis. Hunc sensum poscit versio Vulgata et Septuaginta qui sic habent, *pretium enim mulieris meretricis quantum est unius panis; mulier autem virorum pretiosas animas capit*. Panem accipe non minutum convivii, qui singulis singulus apponitur, ideoque exigui est pretii, sed magnum famili®, qui multis in locis plures pendit libras, ideoque majoris est pretii, ac sæpe æquat pretium scortationis.

Sensus ergo est, *q. d.* Scortum vilissimum capit rem pretiosissimam, puta *animam viri*, tum quia eam dementat, tum quia eam gehennæream facit. Satagit enim Salomon ostendere indignitatem scorti et scortationis ex ejus vilitate, quæ tamen rem pretiosissimam perdit, atque ejus objectu adolescentem ab illa avocare. Ita S. Ambrosius in *Apolog. Davidis*, cap. in : « Vilis, ait, tibi videtur mulier ad pretium, sed foris est ad vitium, quia virorum pretiosos animos capit ; » quia nobiles virorum mentes ad æternam felicitatem a Deo creatas, Christi sanguine emptas, ad summæ S. Trinitatis similitudinem effigiatas, donis grati® decoratas , imo Spiritus Sancti domos et templa, diabolo, peccato et gehenn® mancipat. Anima viri dicitur *pretiosa*, inquit Aben-Ezra, quod a divina luce sumpta est. Est enim divin® particula aune , ut ait Poclā, et quasi participatio divinitatis. Anima enim viri magis æpiam anima femin® participat nobilitatem, dominium, sapientiam et eminentiam Dei ac divin® mentis.

Porro *pretium scorti* accipi potest pruno, proprie, quia scorta scoi talione sunt vilissima, fœtore et lue venerea putidissima, infamia famosissima, loquacitate dicacissima, inopia sordidissima. Quid enim est scortum nisi vilissimum veneris prostibulum, publicum impudentiæ propudium , ju-

(t) Ita hodierni fere omnes, prater Ewaldum, qui Vulgatu uxurpreU cuaseaUt.

ventulis pestis, latrina sordium, lotius repub-
blic® dedecus ctprobrum? Quare sapienter mo-
net Martialis :

Subdola fimos®, moneo, fage retia mœcbæ;
Abscondunt spurcus hæc monumenta lupas.

Secundo, pretium scorti accipi potest metony-
mico pro pretio scortationis, sive congressus cum
scorto; hoc enim parvum el vile esse solet, prae-
sertim si meretrix sil publica et omnibus expo-
sita, g. d. Disce ex vili libidinis pretio quam vi-
lis sil ipsa libido; communi enim hominum ju-
dicio vile ei statutum est pretium. Qua de causa
meretrices videmus esse pauperrimas, et commu-
niter vix habere panem domi, quem comedant.
Hinc etiam olim panis dabatur meretrici pro mer-
cede fornicationis, ut palet ex Athenæo, lib. HI;
idque significat hic Salomon, dicens : a Pretium
scorti vix unius panis. » Ita Dionysius, Salazar et
alii. Sane meretrix non meretur panem quem co-
medit, saliusque foret eam veneno emori, quam
pane vesci, eoque vitam tam turpem et noxiam
prorogaro.

Symbolice et moraliter, « pretium meretricis
vix est unius panis, « id est meretricia) fornica-
tionis turpitudine exiguo brevis et modica) volup-
tatis pretio emitur. Ita Beda. « Recordare, ait,
quia brevis voluptas est fornicationis, et perpe-
tua pœna fornicatoria. Sicut enim unus panis diur-
nam solum effugat esuriem, et nihilominus post-
modum esurit qui comesto pane salur abeesserat:
sic qui intrat ad scortum, ad horam quidem eva-
porat libidinem, sed post paululum ardentior re-
dit. » Sic et S. Augustinus hom. 250 *De Tempore* :
a Prelum meretricis, ait, vix dimidium panis,
mulier autem pretiosam viri animam capit. Et
quanta iniquitas, et quam lugenda perversitas!
ita ut animam, quam Christus sanguine suo re-
demit, luxuriosus quisque propter unius momenti
delectationem libidinis, diabolo vendat. Vere enim
nimium plangenda et misera conditio est, ubi
cito pr/cterit quod delectat, et per diabolum in
cruce manet sino fine quod cruciat: sub momento
enim libidinis impetus transit, et opprobrium in-
felicitis animte permanet. »

Eadem habet tract. *De Honest. mulier*, cap. in.
Quocirca S. Chrysoslomus, homil. 29 *ad Popul.*:
« Quid, ait, luxuria correptus a demoniaco dif-
fert? etc. Quo fit ut nunquam sit in se ipso, sed
in sepulcris versetur. Sepulcra sunt meretricum
diversoria, cum multo fœtore, nulla putredine
sunt repleta, d

Mystico, hæc omnia quæ dicuntur do meretrice,
mutato nomino applices hæresi et cuivis concu-
piscentiæ. Hæc enim res vilissima est, et interim
©ternis animas pretiosas pœnis addicit. Hæc ignis
est, quo conflaquant opes, fama, sanitas, vita, *fe-*
licitas, æternilas. Idem monui cap. v.

is.etio 27,28 et 29. Numquid potbst nono abscompfhr
IGNEM IN SINU SUO, UT VESTIMENTA ILLIUS NON AH-

deant? (Aquila, Symmachus et Theodotlon, num-
quid subagitabit homo ignem in sinu suo, etc.) AUT
ambulare **sum** prunas (Syrus, *super prunas et*
ignem), UT non comburantur plantae ejus? sic
QUI INGREDITUR AD MULIEREM PROXIMI SUI (**SceptUa-**
gmla, ad mulierem nuptam), non ero mundus cum
tetigerit eam. — Hinc sumpsit gnomon suam
Ben-Sira, *alphab.* 1, littera *dalcth* : • Abstrahe car-
nem tuam a muliere gratiosa, tanquam a carne
prunarum, id est, Unquam a corpore vel acervo
el congerie prunarum. Aut potius caro mulie-
ris vocatur « caro prunarum, » quia instar pru-
narum rivales ejus accendit el adurit. Alludit ad
nomen Hebraeum mulieris, q. d. twdia, id
est mulier, est CM *esch*, id est ignis, quia caro
ejus non tam caro est, quam prunæ ardeutes :
ipsa ergo est ignis carneus et caro ignita. Huc fa-
cit emblemata Amoris, quo pingitur ipse quasi leda
cerea, quæ admoto igne torretur, remoto liqua-
tur, subjecto hoc carmine quasi lenmute i

Proxima fix igni flagrat, atqne remota liquescit;
Me procul ipse liquat, me prope tonet Axor.

Jam difficile est parabolam concinne adaptare i-m a
poslparabolæ. Quid enim habet ustio sinus, ves-
tium et plantarum facta per ignem, cum immu-
ditie facta per tactum et ingressum ad uxorem
proximi (i)? Primo, S. Ambrosius per ignem in
sinu acc ipit cogitationem ardentis libidinis in sinu
mentis, quæ instar ignis exurit, et exurendo deni-
grat totam animam et corpus. Sic enim scribit m po.
Psal. i : « Alligabit quis ignem m sinu, vestimenta
autem ejus non comburentur? Etenim qui semel
in sinu incutis flagiln flammam ferventis adole-
verit, cito corporis sui vestimenta comburet. Et
in stipulam ignis exsiliens inhærecl ac permanet,
donec omne quod corripuit absumat : ita vel exi-
gua scintilla peccati, si quo viliorum fomilefuerit
excitata, incendium grande excitat. Noli ergo stare
in jleccalo, m Idem, lib. 1 *De Pœnitent.* cap. mi :
« Bonum, ait, est nubere quam uri ; est enim
fiamma quæ interna urit. Unde hunc ignem non
alligemus in sinu mentis et recessu pectoris, ne
interioris nostri uramus exuvias, et forense hoc
nostræ annn e vestimentum, vclamenque carnale
edax libidinis fiamma consumat; sed transeamus
jler ignem. El si quis incidit in amoris incendium,
transiliat, et non alliget adulterinam cupiditatem
vinculis cogitationum, nullos sibi nodos assidua
nexu meditationis adstringat, non intendat sæ-
pius in formam mulieris meretricis, nec adoles*

(1) Sicut ignem nemo illæsus fovet in sina, ita qd
intus alit vetitam libidinis flammam, vel ardentis illb
citis amoribus adulteras fovot, haud ũrcolonūs evadit
Similis comparatio ĩpud Oridum, iir/Aed. Acior. \crsu
731 seqq.

Ut «tinctum dw*r*m ri ittlfaro Un 'U,
Vivet, el • minimo miximns igni» trnt :
61c. nisi TiUns quidquid renovabit am rem,
Ehmau rtdtnlewcl, qua uxrio ulla fuiL

confida ad vultum juvenis oculos levet. Etsi fortuito aspexit, eleaptaest; quanto magis capietur, si curiosa aspexerit? »

El inferius remedium suggerens : « Verum esto, ait, inciderit oculus, sed non intendat affectus. Vidit carnalis oculus, sed premat cordis oculos mentis verecundia. » Et post nonnulla : « Et si viderit caro ignem, non alligemus in sinu, hoc est in secreto mentis animique arcano. Non implicemus ignem hunc ossibus, non ipsi nobis nodos injiciamus, non misceamus sermonem aliquem cum hujusmodi, undecxæstuet ignis. Adulterinus sermo juveniculæ nodus adolescentium est : verba adolescentis vincula sunt amoris. Vidit hunc ignem Joseph, quando cum adulterii cupida mulier allocuta est; voluit eum capere sermone, misit laqueos labiorum suorum; sed pudicum virum ligare non potuit. Solvit enim vincula mulieris vox pudoris, sermo gravitatis, habena cautela?, fidei custodia, castimoniæ disciplina. Capere igitur eum retribus suis impudica non potuit; misit manum et apprehendit vestem ejus, ut nodum stringeret. Verba petulantis mulieris cupiditatum retia sunt, manus ejus amoris nodus est. Sed nec fetibus capi potuit mens pudica, nec nodo : excussa veste, solutus est nodus; et ideo quia non alligavit ignem in sinu mentis suæ, non combussit corpus suum. » El cap. xiv docet, viro mulieris speciem plane animo esse excutiendam. « Transiliamus ergo eam, ne nobis dicatur : Ambulate in igne flammæ vestræ, quam accendistis; quoniam sicut ille, qui alligat ignem in sinu, vestimenta comburet : sic qui ambulat per ignem, pedes comburat necesse est, quoniam scriptum est : Ambulabit quis super carbones ignis, pedes autem non comburet? Gravis ignis est, et ideo non demus illi alimenta luxuriæ. Pascitur libido conviviis, nutritur deliciis, vino accenditur, ebrietate flammatur. Graviora his sunt fomenta verborum, qui viuo quodam Sodomitana? vitis mentem inebriant. » Idem in *Psal.* cxvii, octon. 1 : « Quomodo, inquit, te in lupanari non vidit Christus, quando te vidit, qui adulterando in corde tuo te ipsum lupanar effecisti? »

? c. nd(t) uifn *Secundo*, S. Augustinus, serm. 230 *De Tempore*, per *ignem in sinu* accipit aspectum libidinosum, speciem pulchre mulieris ardentem in oculis aspicientis, eosque sui amore incendit. De oculis enim hisce sermo præcessit : « Non concupiscat pulchritudinem ejus cor tuum, nec capiaris nutibus illius. » Iisdem ergo oculis hæc annectit S. Augustinus : a Quomodo enim, ait, si aliquis carbones ignis apprehendat, si eos cito projecerit, nihil nocebunt; si vero diutius tenere voluerit, sine vulnere eos jactare non poterit : ita et ille, qui ad concupiscendum oculos defixerit, et libidinis malum in corde suscipiens, moras in suis cogitationibus habere permiserit, excutere a se sine animæ occisione vel plaga non potuit⁹ Et ideo cum Propheta jugiter clamemus :

Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos, » etc. Basilios vero, sive is Magnus sil, çive Selenciensis, sive quis alius, in *Catena Græcorum*, per ignem in sinu accipit sermonem obscenum : « Fovet, ait, ignem ille in sinu, iliigalque in eo, qui immundum sermonem avide haurit, aut fecdam cogitationem in corde suo immorari sinit. Ambulat autem super incensos carbones, qui per opus peccati, aut consensum in peccatum animam suam perdit. »

Tertio, Chaldaus, ilugo, Cajetanus, Dionysius, Terto, Jansenius, Baynus et alii passim hæc accipiunt de ipso adulterio; hoc enim esse ignem in sinu, qui totum corpus cum veste exurat. Ingredi enim ad uxorem proximi phrasi Scripture idem est quod eam cognoscere, et cum ea adulterium committere. Sed *to non erit mundus* applicant et explicant diversimode. *Primo*, Hugo et Cajetanus explicant de immunditie peccati et culpæ, </ d. Sicut qui sinu gerit ignem, vestes adurit; et qui ambulat super carbones, plantas ustulat : sic qui uxorem proximi adulterio vitiat, igne libidinis conscientiam inurit, decolorat et maculat. *Secundo*, Jansenius et Baynus exponunt de immunditie fanne, puta de infamia, quam sibi consciscit adulter, g. d. Sicut ignis in sinu, et prunæ calcatae pedibus legi celarique nequeunt, quia fumus et nidor sinus et pedum ignem latentem et proserpentem produunt : sic pariter adulterium licet secreto commissum latere nequit, quin per colloquia, gestus aliaque indicia erumpat, itaque ingenti infamia adulterum aspergat et maculet. *Tertio*, R. Levi et Jansenius *to non erit mundus*, Hebraice >pj *naki*, id est insons, innocens, innoxius, explicant, *non erit impunitus*. Sic enim hæc phrasis accipitur *Exodi* xx, 7 : « Nec enim habebit insontem (id est, non sinet impunitum) Dominus eum qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra, d Et alibi sæpe. Unde S. Cyrillus legit, *non erit immunis*; Septuaginta enim vertunt, cù &GwwOr.aiTat, quod primo, veritas, *non erit innocens*; secundo, *non erit indemnus et impunitus* : uterque enim vocatur a0wcc. Sic sensus erit, q. d. Sicut qui ignem gerit sinu, indesentit noxam, dum vestis ejus ignitur, atque qui pedibus premit prunas, iis aduritur : sic pariter, qui adulterium committit, sentiet noxam et pœnam, quia vel a marito adultera?, vel a iudice vita mulclabilur el occidetur. Imo adulteri olim igne cremabantur. Unde Judas Thamar quasi adulteram rogo adjudicavit, *Gen.* xxxvni, 24. Scribit Lucianus in apolog. *Pro mercede conductis*, Salelhum Crotoniensem principem legem tulisse, ut adulteri vivi cremarentur. Atque cum ipse fratris uxorem deinde commaculasset, deprehensus atque se excusans dum causam diceret, quod amore captus fecisset, « Voluntarius (ut Lucianus ait) et nihil reluctans in ignem animo magno insiluit. » Opilius etiam Macrinus Imperator adulterii reos semper vivos simul incendit junctis corporibus.

Onarta, *Quarto*, Pâtres passim accipiunt hæc non de
 7iar?U5 ^)so a^u^er*^> sed de familiaritate, colloquiis,
 nuiierû. tectu simplici, conversatione cum feminis et uxo-
 ribus proximorum. Nam *ñ ingredi ad uxorem pro-*
ximi hic non significat cum ea rem habere, sed
 cum ea colloqui, versan. Unde Syrus vertit, sic
qui ingreditur ad uxorem proximi, et ad illam prope
sit. Sic Gabriel Archangclus ingressus dicitur ad
 B. Virginem, cum ei nuntium incarnationis Chri-
 sti detulit, *Luca*: i. Salomon enim hic, postquam
 monuit claudendas esse aures sermonibus atque
 cantilenis, atque oculos formæ illecebrosæ mu-
 lierum, nunc generatim monet omnem cum cis
 familiaritatem esse cavendam, ac præsertim ne
 eas adeamus, manusque aut vestes earum tan-
 gamus; eo quod, sicut ignis in sinu adurit
 vestes, sic tactus et conversatio mulieris adurit,
 suique amore incendit corpus tangentis, ac per
 corpus quasi per vestem transit ad ipsam ani-
 mam, illamque fædo concupiscenti® incendio et
 tartareo libidinis igne inflamat, denigrat, ma-
 culat. Et sicut is, qui pedibus nudis ambulat et
 calcat carbones accensos, plantas ustulat: sic qui
 conversatur cum muliere, etiamsi obiter quasi
 ambulando duntaxat, igne concupiscenti® affla-
 bitur, ac ustulabit pedes, manus, oculos, aures
 omnesque sensus suos; quin et proserpente hoc
 igne ustulabit phantasiam, memoriam, ipsamque
 mentem et voluntatem, ut aliud cogitare, memo-
 rare, amare, concupiscere nequeat quam amoris
 hunc ignem, quo accensus sensim totus concre-
 matur et ardet. Igitur familiaritas mulierum, et
 leves vel aspectus vel contactus, vel confabu-
 lationes et risus, famam conversantis infamia,
 animam vero etiam nescientem et non adverten-
 tem, vanis et illecebrosis concupiscentiis inqui-
 nant, atque ad fornicationem vel adulterium in-
 citant.

Ita hunc locum explicat S. Cyprianus, tract. *De*
Singular. Cleric., paulo post initium. Dissuadens
 enim clericis habitationem et consortia femina-
 rum: a Incerta, inquit, victoria est inter hostilia
 arma pugnare. Et impossibilis liberatio est flam-
 mis circumdari, nec ardere; quod Salomon non
 negat dicens: Quis alligabit in sinu suo ignem,
 vestimenta autem sua non comburet? Aut quis
 ambulabit super carbones ignis, pedes vero non
 comburet? Sic qui introierit ad uxorem proximi
 sui, non erit immunis: neque omnis qm tangit
 cam. Credito, quæso vos, credite divinte fidei,
 quinimo plus quam noslrro: quia omne quid-
 quid pollicetur, non potest fallere, dicente Do-
 mino: Facilius est, inquit, cælum et terram pre-
 terire, quam de lege unum apicem cadere. » Unde
 pluribus interjectis concludit: « Amputanda sunt
 omnia nobis, qurceumquo igniferi fomitis sulfu-
 ranlibus flammis scatens fornax cxresluantis car-
 nis exæstuat, ne vel tenuis quædam scintilla ser-
 vata majora confluet incendia, » Sic et S. Augusti-
 nus, *serm.* 230: «Non solum, inquit, ab extra-

ncarum familiarilate, sed etiam ancillarum nos-
 trarum, vel quarumcumque vicinarum, aut fiHæ,
 aut alumnae, aut ancili® unusquisque familiari-
 tatem, vel secretam colloctionem vitare conten-
 dat, quia quanto earum vicinior conditio, tanto
 facilior ruma est. De familiaritate enim talium
 Salomon nos admonet dicens: Numquid alliga-
 bit quis ignem in sinu suo, et vestimenta ejus non
 ardebunt? aut ambulabit quis super prunas, d
 non comburentur plant® ejus?»

S. Chrysostomus, episl. 7 *ad Olympiam*: «Salo-
 mon, inquit, qui valde bene nov» rat quam peri-
 culosum esset virum mulieri propinquare, dice-
 bat: Alligabit quis in sinum ignem, et vestimenta
 non comburet? etc. Hoc est autem quod dicit:
 Sicut est impossibile conjunctum igni non in-
 cendi, ita qui accedit ad mulierem, non potest
 illud effugere.» S. Basilus, tract. *De Virpn.t*
 «Ac velati stupa, inquit, si stupam contigerit,
 ignisque rursus ignem, fumum ex se minime ex-
 citant; stupa vero, si ignem odorata fuerit, pro-
 tinus inflammata succenditur: ita et femineum
 corpus masculum tangens non nullo labore, nec
 inflammatione ad concubitum opus habet, sed
 cum naturali ad se invicem rapiantur ardore, si-
 mul ac se contingunt, scintillam voluptatis fu-
 mantem intrinsecus sentiunt. Inde scriptum est:
 Alligabit quispiam ignem, » etc.

Quocirca S. Franciscus Xaverius monebat con-
 fessarios ut caverent a feminis: illas enim adiri
 minori fructu, majori periculo vel fanne, vii con-
 tinenti, vel utriusque: ex fumo enim flamma.
 Hinc S. Hieronymus, epist. ad Euslochium *De*
Custodia Virg., hisce Salomonis verbis acriter per-
 stringit agapetas, hoc est feminas, quæ quasi spi-
 ntales spiritalibus viris cohabitabant, amorem
 castum foris præ se ferentes, sed intus ardentes
 cupiditate luxuriæ: « Unde, inquit, in ecclesias
 agapelarum pestis introiit? unde sine nuptas
 aliud nomen uxorum? imo unde novum concis
 binarum genus? Plus inferam: unde meretrices
 univiræ? eadem domo, uno cubiculo, sæpe uno
 teneniur et lectulo; et suspiciosos nos vocant, si
 aliquid exlimemus (ita legunt veteres codices,
 ab extimeo: minus recte ergo Erasmus correxit
existimamus). Frater sororem virginem deserit,
 cælibem spernit virgo germanum, fratrem quæ-
 ril extraneum; et cum in eodem proposito esse
 se simulent, quærunt alienorum spiritale sola-
 tium, ut domi habeant carnale commercium, b-
 tiusmodi homines Salomon in Proverbiis spernit,
 didens: Alligabit quis in sinu ignem, et vesti-
 menta ejus non comburentur?» Easdem agapetas
 pari acrimonia inseciuntur S. Basilus, Nazianzo
 nus, Chrysostomus cæterique Patres. Agapctæ
 greco idem sunt quod latine caræ, dileclæ, uü
 eliamnum a nonnullis vocitantur, et pari locOj
 vel pari suspicione et periculo habentur.

Severa, sed vera est sententia S. Bernardi,
 serin. 65 *in Cant.*: «Cl 7 f mina semper esse, et

non cognoscere feminam, nonne plus est quam mortuum suscitare? Quod minus est non poles, et quod majus est, vis ut credam tibi? » Vero quoque Comicus : «Omnis amans, amens. »

Moraliter, hinc disce quam cavenda sit conversatio cum muliere : vox enim ejus, oculi, vultus, totumque corpus féminin est quasi ignis, intuentem, colloquentem, conversantem tarlareis libidinis flammis tacite et nescium succendens. Sensim enim hic ignis ab oculis et sensibus ad phantasiam prorepat, inde ad cor, mentem et voluntatem proserpit, nec cessat, donec totum hominem inflamet. Hoc est quod ait Job xxxi |2: «Ignis est (libido) usque ad perditionem devorans, et omnia eradicans genimina. » In quæ verba commentaris S. Gregorius : «Quid est, inquit, libido, nisi ignis, et quid de carne et mente exort® virtutes, nisi flores? quid item turpes cogitationes, nisi paleæ? Quis etiam nesciat, quia si in paleis ignis negligenter exstinguitur, ex parva scintilla omnes paleæ accenduntur? Qui ergo virtutum incrementa non vult exurere, ita debet libidinis ignem exstinguere, ut per tenuem scintillam nunquam possit ardere, n

Quocirca S. Chrysostomus, epist. 7 *ad Olymp.*, agens de Joseph sollicitato ab hera sua, asserit tentationem hanc fuisse pejorem fornace Babylonia, et lacu leonum, in quem conjectus fuit Daniel; et ventre ceti, quo sorplus fuit Jonas. « Et s'eut, ait, Babyloniam fornacem manus illae Persie® cum multo studio succendebant, abundantiores escam ignibus suggerentes, et porrigentes flammæ diversa fomenta: sic tunc misera h@c atque miseranda mulier accendii ignem illa fornace majorem, unguentis oblita, fucamenlis genarum, picturis oculorum, voce confracta, motibus et gressibus dissolutis, mollibus vestimentis, auri circulis et infinitis ejusmodi machinamentis, quasi per magica quædam turpitudinum volens illicere infantem. » Et post mulla igneam tentationis hujus vim representaos : «Sed tamen in tantisretribusconstitutus, et tam urbanam feram videns ad semetipsum accedere, omni eum ex parte perculere requirentem, p«r tactum, per vocem, per oculos, per colores, per stibium, per aurum, Ver unguenta, per vestimentum, per affectum, •er verba, per circumpositum ornamentum, per jecrelum, per solitudinem, per hoc quod poterat latere, per divitias, per potentiam, et quæ habeat in eo secum facientia, cum his omnibus quæ supra commemoravi, ælatem, servitutem, peregrinationem . vicit omne illud incendium. » S. Nilus, orat. 20 *Adversus vitia* : « Ad ignem potius ardentem, ait, quam ad mulierpm appropinqua. Nam si ad ignem accesseris, dplore affectus resilies : at si feminae desiderio incensus fueris, haud ita facile recedes. Est enim mira hujus ignis natura, qui, dum delectat, urit; sed abeunle delectatione, manet livor et plaga.» Hinc •corium, sive masculum, sive femineum, vo-

catur a Poetis ignis. Ita Virgilius, *Ecloga* 3 9

At mihi seso offert ultro meus ignis Amyntas.

Ovidius, lib. II *Amorum* :

At meus ignis abest, verbo peccavimus uno.

Nemesius, IV *Eclog.* : * Lycid® crinitus Jopas, Ignis erat.» Terentius, *Eunuch.* : « Accede ad Ignem hunc (ad meretricem), jarn calescas plus salis. » Apulcius, lib. II : a Discede, miselle, quam procul a me, a foculo discede; nam si te vel modice meus ignis afflaverit, ureris intime.»

Dices : Quid remedii contra hunc ignem? Respondet Salomon : Noli ad eum appropinquare, et non afflabit te; fuge ab eo quantum poles, fugo omnem ejus cogitationem, quia hæc illecebrosa est, ac placendo displicens et displicendo placens, assidue blandiendo ex sensu facit consensum, mentemque sibi subjugat. Quocirca Religiosus igoemV- ille in *Vitis Patr.* lib. V, libello 4, de confinentia, num. G8, matrem senem per fluvium translatus, prius illam pallio involvit ne eam conlin- itrtaw geret, sicquo involutam transtulit. Rogatus ab ea, causam dixit : a Quia corpus mulieris ignis est; et ex eo ipso quo te contingebam, veniebat mihi PII- in mento recordatio aliarum feminarum. » Alius ibidem, libello 5 *De fornicatione*, num. 37, lentatus a meretrice, ut flammam tentationis restingueret, digitum unum, mox secundum et terium, cæterosque ex ordine in lucernam ardentem immisit, itaque igne lucernæ exstinxit ignem concupiscenti®.

Memorable est quod de S. Francisco scribit L. Waddingus in *Annal. Minor.* anno Domini 1222: Barii in Apulia, inquit, Fridricus II Imperator meretricem submisit, quæ lentaret castitatem S. Francisci. At ille lectum igneum ei proposuit, in coque decumbens meretricem ad secum decumbendum invitans, illam in fugam conjecit. Idque per rimam spectans vidensque Imperator, exclamavit : «Surge, vir Dei, quia Deus tecum est; nam, ut video, nec odor ignis est in te, nec vis incendii tibi molesti® quidquam intulit. Tuum est Deo gratias agere, qui virtutem dedit ut non timeres a timore nocturno, nec Veneris aut ignis flammam sentires. » Idem alia vice eundem tentationis ignem frigore nivis, eam in gelida hieme amplexando, restinxit, perinde ac in Vila S. Malachi®, de rege Mumoniæ, ejus discipulo, scribit S. Bernardus : a Quotidiano, inquit, aqu® frigid® balneo, male calentem exstinguebat in carne libidinem. »

Similis fui| tentatio, similisque per ignis contactum victoria alterius, cui proinde dæmonei victi quasi victori acclamarunt : «Vicisti, vicisti, quia in igne fuisti, et non arsisisti,» uti alibi fusius enarravi. Sane qui ignem mulierum vicit, vincet ignem tortorum, dicetque cum S. Laurentio in craticula ustulato : « Igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas. » Quod enim S. Lau-

rentlu* ignem Valeriani vicerit, id heroicis ejus virtutibus, ac precipue angelicæ ejus castitati, qua ignem concupiscenti® vicerat,tribuendum est: perinde ac quod trium puerorum corpora in fornace Babylonia manserint illæsa, virginitati eorum attribuit Damascenus, lib. IV *De Fide*, cap. XXV. Vide historiam *Daniel*, in, 50, ubi plura hac de re dixi.

Mystice, mulier est hæresis et concupiscentia; quare si libros hæreticorum vel obscenos videas et legas, sensim sine sensu ad hæresin et obscenitatem incitaris. Quare merito Patres Concilii Tridentini utrosque sub gravibus poenis vetuerunt, et Vulcano mancipandos censuerunt. Igitur insipienter et perperam faciunt, qui ob elegantiam styli et phrasis cos legunt: nam pro exili vanoque fructu longe majora damna, ignesquo praesentes et æternos sibi accersunt. Non desunt alii probi castique, qui elegantiam cum honestate, imo pietate, doceant; ut quid ergo eam a cœnosis et venenatis auctoribus, cum tanto conscientia® periculo haurire malunt?

Rursum auctor *Catena Græcor.*: «Mulier nupta, inquit, mystice est malitia, cui vir est diabolus, qui una cum illa generat iniquitatis filios. Quicumque tetigerit Illam, inquinabitur: hoc est, quicumque colloquiis illius fretus, aut familiaritate ejusdem usus fuerit, esto quod pravum opus allinet, mundus evadat, intra se tamen inquinabitur.» Denique S. Cyrillus, *Catechesi* i, per ignem hic proprio accipit peccatum. «Urit enim, inquit, peccatum nervos animæ, et conterit ossa mentis spiritalia, et lumen cordis obtenebrat.» Porro ipse sic legit: «Involvat quis ignem iu sinu, et vestes ejus non urantur?»

30. Nox grandis est culpa, cum quis furatus fuerit: furatur enim ut esurientem impleat animam. — Componit et anteponit adulterium furto in noxa et scelere. Dices: Furium rei notabilis est peccatum mortiferum, et, ut quidam ait, furtum est panis diaboli: quomodo ergo hic dicitur «non grandis» esso «culpa?» Respondet S. Chrysostomus, hom. 40 *ad Popul.*, sensum Salomonis esse, *q. d.* a Gravis quidem res etiam fur, std non tam gravis quam adulter. Ille enim, etsi frigidam causam habet, tamen ex pauperie necessitatem pretendere potest; hic vero, nulla ipsum cogente necessitate, præ dementia sola in peccati voraginem corrui. Hoc et de jurantibus dicere licet: nec enim isti ullum habent quem præmillant prætexlum, sed contemptum solum.» Eadem fusius habet scribens in *Psal.* xlix, ad illud: «Si videbas furem, currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas.» S. Thomas vero, II 11, *Quæst.* LXVI, art. 5, ad 1: «Furtum, inquit, dicitur non esse grandis culpa duplici ratione. *Pruno* quidem, propter necessitatem inducentem ad furandum, quæ diminuit, vel totaliter tollit culpam, ut patebit art. 7: furatur enim ut esurientem impleat animam* *Secundo, per com-*

parationem adulterii, quod punitur morte. Unde subditur de fure, quod deprehensus reddet septuplum; qui autem adulter est, perdet animam suam.» Ilebræus, Symmachus et Aquila habent, *non spernent furem cum furatus fuerit, ad implendam animam suam cum esurierit*; Chaldæus, *non vitio verritur furi*, etc. Vatablus, *non reputant probro furi*; Syrus, *non mirum est, q. d.* Minui probum est furari quam adulterari. Noster causam probri et infami® assignavit, vertens, non *grandis est culpa*; ex culpa enim nascitur infamia et probum (I).

31. Deprehensus quoque reddet septuplum, et **Vm.11»** OMNEM SUBSTANTIAM DOMUS SUM TRADET, — **quia** scilicet fur tenuis fortunæ et substantiæ esse solet. Quare si rem magni pretii furatus sit, cogaturque reddere septuplum, omnem substantiam suam restitutione impendet; imo si ea non sufficiat, impendet se ipsum, juxta legem Erodi xxn, 3: «Si non habuerit quod pro furto reddat, ipse venumdabitur.» Sed quo jure «reddet septuplum?» Nani jure divino Judæis sancitur, *Exodi* xxn, 1, ut qui furatus est ovem, reddat quatuor; qui vero bovem, reddat quinque boves; non autem septem. Respondet Hugo forte apud alias nonnullas gentes furi indictam mulctam in septuplum. Verum hoc est conjectare: hucusque non legi ullas gentes id fecisse. Quare planius et certius Jansenius et alii sic explicant: «Reddet septuplum,» id est, reddet *multuplum*, puta quadruplum, vel quintuplum, *q. d.* Cogetur abunde et copioso restituere, ac sarcire damnum quod furando intulit. Sic dicitur *Job* v, 19: «In sex tribulationibus liberabit te, et in septima non tanget te malum.» Est Poeticus hebraismus, *q. d.* Licet septies, id est pluries et omnimode, in tribulationes incidas, semper Deus ex iis emet te. Sic «septupla,» id est multiplex, «ultio datur de Cain,» *Genes*, iv, 24. Sic dicitur *Eccli.* vn, 3: «Non semines mala in sulcis injustitia, et non metes ea in septuplum,» id est multipliciter. Similia sunt *Levit.* xxvi, 18; *Jcrem.* xv, 9; *Amos* i, 3; *Proverb.* cap. XXX. 15 et alibi.

Aliter respondent Aben-Ezra et Vatablus, Sapientem loqui copululim: copulasse enim dual taxas duobus casibus furi præscriptas. Nam *Exodi* XXII, 1 et 4, proscribitur ut, si furtum inveniatur in manu furis, reddat duplum; sin vendiderit vel occiderit, reddat quintuplum: copula duplum et quintuplum, habebis septuplum.

Sensus est, *q. d.* Fur damnum quod domino intulit abunde resarcit; adulter autem non potest restituere marito injuriam et noxam, quam illi uxorem ejus violando intulit. Ergo adulterium

(1) Rectius, ut opinor, bodiorni vertant, *non despicunt furrm*, id est, non imponis dimittitur fur, cum *furatur ad explendum animum suum*, id est famem, quod esurient. — Vers. 81. *Et. sed deprehensus*, etc. «OD, ait Schultcos, affert hic *vilipendium contemptionemque* illam qua quid *negligitur*, ac Unquam *few spernitur*. •

gravius et nocentius est furto, cum hujus damnum sit reparabile, id aliud irreparabile, nec nisi sanguine adulteri espiabile. (Inde Septuaginta vertunt, si aiffem dqire/iMsus (fur), *reddet septuplum . et omnem substantiam domus suæ dans liberabit scipsum.*

32. Qui autem adulter est, propter cordis inordinatio vi perdet animam suam. — Hebraice, *adulter est deficiens corde; corrumpens animam suam, ipse faciet illud*; Chaldaice, *qui querit perdere animam suam, ipse facit illud*; Septuaginta, *mæchus propter inopiam mentium perditionem animæ suæ acquirit*; Tigurina, *qui adulterium committit cum muliere, excors est, et qui hoc facit, animam suam perdit*. Sensus est. q. d. Fur furando perdit opes suas : at adulter adulterando perdit mentem, item animam suam. Ergo adulterium deterius est furto. Per animam, primo, intellige vitam : adulter enim iuro gentium omnium morte mulctatur, ut ostendi Genes, xxxviii, 24; secundo, salutem animo? : hanc enim prodigit adulter, animamque devovet diabolo et gehennæ.

iDOfrll
m*nils
idtille
gn<l
Cc'p.
i'rima

Quæres, quænam sit «inopiacordis» adulteri, qua perdit animam suam? Respondeo primo, aliqui per inopiam mentis accipiunt concupiscentiam libidinis; hæc enim mente et ratione destituitur, soloque irrationalis et brute voluptatis reslo agitur. agilque adulterum in scelus et exilium : sicut enim venter non habet aures, sic concupiscentia non habet mentem; imo mentem non audit, sed ea quæ suggerit libido.

secundo.

Secundo, «inopia mentis» est inopia animi, puta mollities, imbecillitas et infirmitas roboris et virium mentis. Adulter enim constantia et robore animi destituitur; sinitquo se molliter et effeminato capi, ducique ab adultera quasi bos ad victimam. De quo plura cap. seq.

V Hio

Tertio. « inopia mentis » est inopia iudicii, quia libido iudicium evertit, hominemque dementat, ut videatur esso demens et insanus, imo delira et insana faciat pro amore suæ pellicis et adultera?, uti experientia sæpe fieri videmus. Amans ergo est amens. Unde Chaldæus vertit, *indiget intellectu.*

Quarto, « inopia mentis » est inopia rationis; adulterium enim ratione hominem privat, cumque efficit brutum, imo peiorem bruto. Multa enim bruta furantur alimenta sua, at alienam feminam non invadunt, sed castum cum consorte colunt connubium, uti faciunt cervi, elephantes, leones turtures, columbæ, etc. Hisce ergo peior est adulter violans iura et sanctitatem conjugii, qui jam in lene nova longe major est, nipo tevecta ad dignitatem Sacramenti: conjugium enim est septimum legis novæ Sacramentum, idcoque prorsus insolubile, sanctum et inviolabile.

Ex adverso venenata animalia cum alienis commiscuntur ut vipera, quæ exitialis est, cum murena << r roditur, sed illi ut prius venenum evomat, inquit S. Iulius, hum. 7 lrr.e.m. Adulter

ergo vipera sunt, imo viperis peiores : quia venenum adulteri retinent. Audi S. Ambrosium, lib. V Ilexam. cap. vii : « Jussit Deus ambos (Adam et Evam) esse in uno corpore et in uno spiritu; quod unum separas corpus, unum dividis spiritum, natura adulterium est. Sed hoc docet murante et vipera non iure generis, sed ardore libidinis, expetitus amplexus. Discite, o viri, qui alienam permolere querit uxorem, cujus serpenti sibi adsciscere cupiat contubernium, cui etiam comparandus ipse serpenti sit. »

Propria adultero caque insignis mentis inopia et insipientia est, quod, cum possit eandem, imo majorem voluptatem haurire ex muliere soluta, v. g. ex meretricibus formosissimam sibi diligere, ubi minor est culpa, minor infamia, minus periculum, imo omnis apud homines impunitas, ipse amore cæcus malit conjugatam, ubi longo major est culpa et infamia, et certum periculum, ut vel a marito, vel a cognatis, vel a iudice deprehendatur et capite plectatur. Et hanc significat Salomon, dum subdit : « Quia zelus et furor viri non parcat in die vindicte.* Quæ ergo tua, o adulter, est phrenesis et vesania, ut sine necessitate, sine causa, ex mera libidine le in hæc discrimina conjicias? In perpetuo versaris metu, anxietate, suspicione, ne res emonet, ne maritus rescisciat, ne ad iudicem deferaris. Illi metus et angores omnem luam in adulterio voluptatem diluunt, imo suffocant et extinguunt.

Audi S. Chrysostomum, hom. 3 Ite Verbis Isaïæ,

hanc adulteri inopiam mentis citantem et explicantem : « Nam quæ potest esse voluptas, ubi metus, ubi discrimen, ubi periculum, ubi tantorum malorum expectatio, ubi tribunalia, ubi accusationes, ubi iudicis ira, ubi ruina, ubi gladius et carnifex, ubi barathrum ac deportatio? quin potius, si voles, tollantur hæc omnia. Ponamus nulli notum esse flagitium præterquam ipsi viro et mulieri quam adulteravit. Quomodo feret conscientiam redarguentem, acerbam et amarulentam accusationem ubique secum ferens? Quemadmodum enim seipsum nemo potest fugere, ita nec illam ejus curiæ sententiam; hoc enim tribunal non pecunia corrumpitur, non adulationibus acquiescit, eo quod divinum est, et a Deo nostris impositum mentibus. Vere adulter per inopiam sensus exitium suæ ipsius animæ conciliat. » Sed, ut ait vir sapiens : « Furibunda luxuria oculos non habet, idcirco casum et barathrum, in quod ruit, nequit intueri. » Hac de causa S. Rasilus, epist. 3 canonica ad Amphilochoium, inter canones pienilientiales, can. 58, adulteris duplam, fornicatoribus simplam poenitentiam injungit. « Qui adulteravit, ait, in quindecim annis Sacramentis non communicaverit. In his autem quindecim annis sic quoque dispensabitur. Quatuor annis erit deflexus (stans extra fores Ecclesiæ, confiteos scelus suum, et fideles ingredienti rogans ut pro se deprecantur, ul ait can. 5G), quinque

audiens (lectiones sacras et conciones), quatuor substratus, in duobus consistens sine communione. Pornicator septem annis non communicabit, duobus deflens, et in duobus audiens, et in uno solo consistens, octavo autem ad communionem admittetur.»

itu ia. 33. Turpitudinem et ignominiam congregat sidi, ET OPPOBRIUM ILLIUS NON DELEBITUR. — Verba SUDt clara. Clarum enim est adulterum apud omnes gentes esse infamem, haberique quasi probrum et pestem reipublicæ. Unde alicui adulteros mutilant auribus, aliæ naribus, aliæ verendis, aliæ publico ludibrio cos exponunt, ac tandem capite muk tant. Esto enim culpa adulterii per pœnitentiam adultero condonetur a Deo, manet tamen apud homines memoria et infamia perpetrati sceleris, ac quamdiu durat memoria, durat et infamia: quin et si quos ex adulterio liberos suscipiat, illi ipsi etiam post mortem exstabunt ad ignominiam monumenta, ait S. Chrysostomus, hom. *De Carnis concupiscentia*.

Perperam ergo ex hoc loco Tertullianus, lib. I *De Pudicitia*, cap. .win, contendit probare, ex eo quod hic dicitur: « Opprobrium non delebitur, » culpam adulterii esse indelebilem et irremissibilem. Aliud enim est culpa, aliud opprobrium, uti jam dixi. Adde non raro per poenitentiam insignem deleta culpa deleri et infamiam, uti contigit Davidi. Sed et audi Tertullianum: a Nam et in Proverbiis Salomon specialiter de mœcho inexpressibili: Mœchus autem, ait, per indulgentiam sensuum perditionem animæ suæ acquirit, dolores et dehonestationes sustinet. Ignominia autem ejus non abolebitur in ævum. Plena enim zeli indignatio viri non parcat in die iudicii. » Verum quod moechia sil inexpressibilis, id est irremissibile, jam est exploratus error. Nimirum Tertullianus, nimio pudicitii amore in hæresin lapsus, librum *De Pudicitia contra Psychicos*, id est animales Catholicos, scripsit pro hæresi Montani, de non recipiendis pernitentibus, saltem moechis et fornicatoribus, maxime cum culmen criminum teneant moechia et fornicatio, uti ipse initio libri profitetur. Unde et cap. v moechiam idololatriæ et homicidio comparat, et quasi æquiparai. Sed, ut dixi, ipse uti nimius fuit castitatis amator, ita nimius fuit adulterii osor, nunisque illud elevat et aggravat.

Pro *turpitudinem* hebraico est JJJJ *nega*, id est *plagam*. Septuaginta, *dolores et ignominias sustinet*; Chaldæus, *plaga et ignominia accedet ei*; Symmachus, *plagam et contumeliam inveniet*; Syrus, *ipse facit ut ad eum accedat calamitas, et ipsum deprehendat, et ignominia non recedat*. Per *plagam* ergo primo, cum Nostro et Syro accipe sceleris publicationem, infamiam et ignominiam. Secundo, cum Septuaginta accipe dolores, tum corporis quos parli luxuria, item verberationes, instigationes, aliasque pœnas eidem a iudice infligendas, tum cruciatus et angores mentisci con-

scientiæ, quos graphice depingit S. Chrysostomus, hom. I *De Lazaro*: « Etenim, ait, qui adulterium committit, etiamsi milites fuerit dives, etiamsi nullum habeat accusatorem, non desinit tamen seipsum accusare; et voluptas quidem temporaria est, dolor vero perpetuus, limor undique ac tremor, suspicio et anxietas: angulos metuit, umbras ipsas formidat, suos ipsius famulos conscios, inscios, illam ipsam quam corrumpit, et vtrum quem affecit contumelia; obambulat amarum accusatorem circumferens conscientiam, cum sit suo ipsius iudicio condemnatus, nec vel ad breve tempus possit respirare. Nam et in lecto, et in mensa, et in foro, et in domo, et intendili, et noctu, et in ipsis frequenter somniis hæc iniquitatis simulacra videt, ipsiusque Cam vitam agit gemens ac tremens super terram; cum nemo sciat, intus tamen habet ignem implicitum. »

Porro quanta fornicationis et mœchiæ sit turpitudine et ignominia, apta similitudine explicat Isidorus Clarius, *orat.* 35, tomo I: « Si quis virginem, ait, condemnasset, ut animalibus ratione carentibus permisceretur, deinde illa permixtione delectaretur; nonne ob hanc causam maxime lacrymis esset digna, quod ab hoc morbo liberari non posset, ex eo quod ne morbum quidem esse intelligeret? Hoc prorsus est manifestum. Quod si illud res molestissima est, hoc nihilo est inferius. Nam a domesticis contumelia affici miserabilius est, quam ab alienis. Hos homicidis ego deteriores iudico: nam mori præstat quam ita ignominiose vivere. Homicida enim a corpore animam divellit: hic vero animam simul cum corpore perdit, et quodeumque peccatum dixeris, nihil huic sceleri æquale reperies. Si enim de scortatione disserens Paulus dixit: Omne peccatum quodeumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem scortatur, in proprium corpus peccat. Quid de hac insania furoreque dicamus, qui tanto scortatione deterior est, quantum non dici quidem potest? Neque enim solum dicendum est quod qui hæc palilur sit mulier, sed quod perdit etiam esse virum, et neque iu alteram mutatus est naturam, et quam habet non servavit; sed communis ulriusque proditor effectus est, dignusque qui a viris et mulieribus expellatur, ut qui utrumque genus affecerit injuria. Atque ut discas quantum hoc sit: si quis accedens polliceretur efficere ut canis evaderes, nonne ut corruptorem illum caveres? Tu vero ipse te ex homine non canem fecisti, sed rem mullo ignominiosiore. Nam canis res usui apta est, hic vero nulli rei utilis. » Audi et Plinium, lib. Vili, cap. xxvii: « Panthera sic avida est excrementorum hominis, ut, si in vaso suspendantur altius quam ut possit attingere, enecet sese defatigati porrectu coi pons; » ita nonnullis quod est foBdissimum, id dulcissimum est. Cogita quam horridum sil tangere leprosos, putidos, moribundos, sanie et tabe fluentes: ideinque attribue meretrici; ipsa enim sordibus et fœlori-

bus plenior est, quam sit leprosus et moribundus.

Igitur adulter, qui in fœdis libidinibus volutatur, similis est porco, qui luto et coenosis aquis pascitur; porcus enim est spurcus, et ipsa quasi spurcities. Habet hac do re insignem apologum P0™ ut felix Cyrillus lib. IV *Apolog. moral*, cap. i :

« Stabat, ait, felix in splendido prato lingua sua pellem lingens, ut adhærenlem ei pulverem expiaret. E contra vero porcus in vicino cœno fredendo sese volutans, cutem turpissima jactatione hujusmodi sordidabat, dicens : O quam amœnissimus mihi lectus, et stratus dulcissimus hic est! o quam mihi delectabilissimus sensus! o quam suave balneum camî mcæ! quam dulcis hæc aqua refrigerii! quam nobilis hæc stilla roris transcendens Libani latices, Damasci fontes, et Panormitana balnea sospitate! » At cattus, hæc audiens, indignans dixit : « Quid est hoc ubi jaces? Tum ille respondit: Lutum et camum. Tunc cattus, increpando, adjunxit : Merito es porcus, quia delectaris in fœtidis, impinguaris in sordidis, et lætaris in rebus pessimis. Cui porcus impatiens dixit : Vade, judica mures tuos; quid mihi et tibi? At ille : Recte, ut video, Salomon dixit (Prou. cap. IX, 8) : Noli arguere derisorem, ne oderit te. Attamen pestilenti muri judex auctoritate naturæ sum constitutus, et tibi immundo, si percipis, ab eadem natura in moribus corrector sum præfexus. Te namque lingendo lingua, vitare sordes doceo, si attendis; atque illum judico, cum in maleficiis eum judicialis ungula comprehendit.»

Et etiti- Deinde castitatem comparans cœlo, animæ, floribus et gemmis, ejus pulchritudinem ostendit : uül- a Vide quam cara sit Deogratæ munditia, tam animæ, quam naturæ. Ille enim cœlum in sempiternum sibi paravit mundissimum, et replevit clarissima luce mundum : animam de candidato semine generat, et de puro sanguine membrum cibatur. Mira quidem rutilantia flores germinant, ac splendenti pluma, squama et pellicula carnes ornat, natura quoque pretiosissimas gemmas gignit purissimas, et metalla puritate splendentia panis, et condit suo diverso modo digesta. Ut quid ergo in immunditiis delectaris? Nescis quod expulsiua virtute dissoluta, retentis foeditatibus, caro perit. Ideo si vitam tantum diligis, sordes fuge, et ad purgativum lavacrum mox ascende; quo dicio requieuit. »

14. 34. Quia zelus et furor viri non parcat in die vindictæ. — Septuaginta, *plenus enim zeli furor viri ejus non parcat in die judicii*. Apud Judæos enim maritus per se adulterum occidere non poterat, sed debebat eum accusare apud judicem, a quo condemnabatur ad lapidationem. Apud alias tamen gentes, quin et apud Romanos, jure Cesareo permittitur marito impune occidere adulterum, in adulterio cum sua uxore deprehensum; hoc enim conceditur justo ejus dolori, qui tantus est, ut maritum agat in zelum et furorem, qui vix retineri possit, quin manus in verbera et cæ-

dem erumpant. Unde Chaldæus vertit, *quia zchis est ira viri*; Vatablus, *maritus enim zelotypia impatientia accensus, cum ei vindicandi occasio offertur, non parcat* (1). Impune dico apud homines, non apud Deum. Apud Deum enim occidens adulterum privata auctoritate, homicidii reus est.

35. Nec acquiescet cujusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima, — quia injuria tori maxima est, nec ullis donis compensari potest, ideoque maritum qui læsus est, facit implacabilem et inexorabilem. Loquitur do eo quod fit ut plurimum. Mariti enim quidam adeo viles sunt, ut ob pecuniam noxam adultero condonent; alii adeo modesti et pii, ut ei injuriam remittant. Ilinc colligendum relinquit : si maritus adeo ulciscitur adulterium, quomodo illud ulciscetur Deus, qui matrimonium sanxit et instituit? Quocirca ipsum nullis legis veteris hostiis poterat expiari; unde nec ulke ad ejus expiationem in Levilico fuere præscriptæ. Hebraice est, *non suscipiet facies omnis copher*, id est *propitiationis*, vel expiationis aut satisfactionis, *et non volet, cum multiplicaveris munus*; Septuaginta, *non commutabit ulla redemptione inimicitiam, neque dissolvetur multis donis*; Aquila, *munerum oblatione*; Theodotion, *non accipiet personam ullius satisfactionis*; Vatablus, *ullius intercessoris*; Pagninus, *non accipiet personam omnis pretii*, etc. Nam, ut ait S. Hieronymus in cap. vi *Amos* : « Libentius audit maritus uxorem interfici, quam pollui. »

Similis et reciprocus est zelus uxorum in maritos, fidem sibi datam per adulterium violantes. Illi enim implacabiles rugiunt, et smviunt sicut U)ianJu]. leænæ raptis catulis, ac sæpe maritos obtruncant. Ita scribit Cicero, lib. II *Offic.*, Alexandrum Phærcum a Thebe uxore interfectum propter pellicatus suspicionem. Et Justinus, lib. XXVI, narrat Demetrium Antonii regis filium jussu Arsinoes uxoris interemptum, quod cum Berenice socru stupri consuetudinem haberet. Alter Demetrius cognomento Nicanor a Cleopatra uxore occisus est, ob zelum Rhodogunæ Phraatis regis sororis, ut tradit Appianus in *Syriaco*. Clytemnestra, audiens Agamemnonem maritum deperire Chryseidem, et se adulterio cum Ægistho polluit, et tantum ipsum morte mulclavit. Sed instar mulorum sit, quod scribit Apollonius Rhodius, lib. I *Argonauticâ*, Lemnias mulieres zelotypia incensas, quod mariti captivas quasdam feminas adamarent, maritos suos omnes et prælcra universum genus masculinum obtruncasse. Denique Seneca in *Medea* ita canit :

Nulla vis flammas lumidique venti-
Tanta, nec teli metuenda torti,
Quanta cum conjux viduata Ydis
Ardeat el odit.

(i) Proprio ex hebr. nom *zelotypia est ira ardens viri*, id est, nam alieiu amoris stimuli iracundiam indamurant mariti*

Plura conguessit Tiraquellus in leg. 13 *Connubial.* num. 28 cl sq.*

Mystice, adulterium est hærcsis, et quodvis peccatum mortiferum ; per hoc cnim anima Deo desponsa, eo spreto, adulteratur cum carne, mundo et cibunone ; unde peccator dolores el ignominiam sibi congregat, et opprobrium illius non delebitur, quia zelus et furor viri, puta Dei, non parcet in die vindici®, id est in die mortis et iudicii. Ha Beda : a Dominus, ait, qui nunc parcit reprobis, non parcet in die mortis, nec acquiescet precibus sero clamantium ad se, nec dona, quorum non est ibi tempus vel facultas, suscipiet;

zelatur cnim si quis sponsam suam, id est Ecclesiam, sive animam quamque fidelem, corruo pere prestinoli. » Et S. Hieronymus (loqueos da die iudicii) episl. *ad Heliodorum* : « Tunc, ait, ad vocem tub® pavebit terra cum populis; tu gau* debis. Judicatur Domino lugubre mundus immugiet, et tribus ad tribum pectora ferient. Potentissimi quondam reges nudo lalcre palpitabunt. Adducetur cum suis stultus Plato discipulis; Aristotelis argumenta non proderunt. Tunc tu rust* canus el pauper cxnllabis, et dices : Ecce iudex qui involutus pannis in presepio vagiit, » eU ('lura in hanc rem dixi Joe/u u, vers. 31.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ut ea, quæ de meretrice, et fornicatione dia it, magis confirmet et illustret, producit tn vmam meretricem, sive moecham, suis verborum et fucorum lenociniis juvenem illicientem et seducentem; ac dande, vers. 2X ejus insipientiam ostendit, quod ad victimam, laqueum animaque exitium ducatur.

1. Fili mi, custodi sermones meos, et præcepta mea reconde tibi. 2. Fili, serva mandata mea, et vives : et legem meam quasi pupillam oculi tui : 3. liga eam in digitis tuis, scribe illam in tabulis cordis tui. 4. Dic sapientiæ : Soror mea es; et prudentiam voca amicam tuam, 5. ut custodiat te a muliere extranea, et ab aliena, quæ verba sua dulcia facit. G. De fenestra enim domus meæ per cancellos prospexi, 7. et video parvulos, considero vecordem juvenem, 8. qui transit per plateam juxta angulum, et prope viam domus illius, graditur, 9. in obscuro, advesperusceute die, in noctis tenebris, et caligine. 10. Et ecco occurrit illi mulier ornatu meretricio, præparata ad capiendas animas : garrula et vaga, 11. quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus suis : 12. nunc foris, nunc in plateis, nunc juxta angulos insidiane. 13. Apprehensumque deosculatur juvenem, et procaci vultu blanditur, dicens : 14. Victimam pro salute vovi, bodie reddidi vota mea. 15. Idcirco egressa sum in occursum tuum, desiderans te videre, et reperì. 1G. Intexui funibus lectulum meum, stravi tapetibus pictis ex Ægypto; 17. aspersi cubile meum myrrba, et aloè, et cinnamomo. 18. Veni, inebriemur uberibus, et fruamur cupilis amplexibus, donec illucescat dies : 19. non est enim vir in domo sua, abiit via longissima; 20. sacculum pecunie secum tulit : in die plenae lunae reversurus est in domum suam. 21. Irretivit eum multis sermonibus, et blanditiis labiorum protraxit illum. 22. Statini eam sequitur quasi bos ductus ad victimam, et quasi agnus lasciviens, et ignorans quod ad vincula stultus trahatur, 23. donec transfigat sagitta jecur ejus : velut si avis festinet ad laqueum, et nescit, quod de periculo animæ illius agitur. 24. Nunc ergo, fili ini, audi me, et attende verbis oris mei. 25. Ne abstrahatur in viis illius mens tua : neque decipiaris semitis ejus. 26.-Multos enim vulneratos dejecit, et fortissimi quique interfecti sunt ab ea. 27. Viæ inferi domus ejus, penetrantes in interiora mortis.

PRIMA PARS CAPITIS.

Multa ex his jam cap. præcedent. explicata sunt, alia castis auribus miuus grata: quare omnia paucis expediám.

1. Fili ai, custodi stumotes meos, et feæcepta Vez*U mea rkconde tibi, — velut thesaurum pretiosum, qui vitam animamque tibi servabit; a reconde. »

inquam, in arca menti* tuæ, ut ex ea tempore opportuno ad aliorum salutem illa liberaliter depromas. Unde Syrus vertit, *absconde in corde tuo*. De more novum orsurus sermonem excitat discipulum ad attentionem, proponendo dogmatum suorum praestantiam. Septuaginta huic sententiæ subnectunt aliam, quæ nec in ilebræo, nec in Chal-dæo, nec in Latino habetur, nec huic loco est opportuna : unde ex alio loco huc traducta et inserta videtur. Est autem hæc : « Fili mi, honore Dominum, et valebis, et præter eum ne timueris alium. » Eamque legunt Complutenses, Romani, Lucifer Calaritanus, *Apolog. pro S. Athanasio*, S. Epbrcm, tractatu *Contra Impudicos*, qui pro *alium* vertit *alienum*, a Valebis, » id est bona eris corporis mentisque, Deo dante, valetudine, inquiunt aliqui. Verum Græce est *itr/ÿcti*; id est potens et validus eris ad quidvis aggrediendum, et ad malis omnibus resistendum. Unde S. Hieronymus in cap. vi *ad Ephes*, legit : a Fili, honora Dominum, et confortaberis, » *q. d.* Si Deum, ut decet, honores et colas, Deus te faciet omnibus malis et hostibus validiorem : quare præter eum neminem alium, nec dæmonem, nec hominem, nec deum fictitium timeas, id est reverearis, metuas et colas, juxta illud *Isaice* vin, **lñ** : « Timorem ejus ne timeatis, neque paveatis : Dominum exercituum ipsum sanctificate; ipse pavor vester, et ipse terror vester. » Et illud Christi : « Nolite timere cos qui occidunt corpus; sed potius timete eum qui potest et animam et corpus perdere in gehennam, » *Matth. x*, 28.

2. Fil i, serva mandata mea, et vives (Hebræus, Aquila, Symmachus et Theodolion, *et vive*, id est certo vives, tum in hac vita vitam longævam et felicem, tum in futura æternam et beatam), et le-
GEM MEAM QUASI PUPILLAM OCULI TUI. — Hebraice

rtymoa
Latinam
Gri nm
tí He-
breu-u.
1. tPK tscfl̄ enim, id est *vir*, derivatur dīmitivum JKPN *ischon*, id est *virunculus* : ita dici-
[Ur pUpj]la> quod jn ea virunculi imago resplendeat. Sic Græci pupillas vocant ut vertunt Septuaginta, *q. d.* Virgines et Nymphas, quod virginis imago appareat in pupilla. Unde Plutarchus scribit oratorem quemdam acute, sed salse, dixisse de impudente quodam, quod in oculis haberet non xop; sed repz; id est non virgines, sed meretrices. Sic et Latini pupillam vel pupulam vocant quasi parvam pupam, id est parvam puellam. Unde Manilius, lib. IV :

Parvula sic totum pervasit pupula cælum.

Mirum est quod scribit Plinius, lib. XXV] If, cap. XXV! : « Augurium ex homine ipso est, non timendi mortem in egritudine, quamdiu oculorum pupillæ imaginem reddant. » Inde etiam vox *p ipdius*, quasi pupus et pupa. Alii censent pupillam dici *ischon*, id est caliginem vel nigredinem, quod ipsa tenebrosus et nigerrimus sit orbiculus oculorum : ex quo tamen elucet virtus

visiva et scintilla luminis. Nam sicut Deus ex tenebris produxit lucem mundi, *Genes. i*, 2, dicendo : « Fiat lux, » ita ex illa oculi caligine inire produxit lucem corporis. Quo alludens Apostolus, II *Corinth. IV*, 6 : a Deus, ait, qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Jesu. »

Porro Aristoteles, lib. V *De Gener, animal*, cap. i, docet vim visus in aqueo humore consistere, nigredinem autem signum esso copiae humoris aquei. Idem, lib. I *De llistor. anim.* cap. i : « Candidum oculi, ait, magna ex parte simile in omnibus est. At quod nigrum dicitur, variat : aliis enim atrum; aliis admodum cæsum; aliis fulvum; aliis caprinum, quod morum optimorum indicium est, et ad cernendi claritatem primatum obtinet. » Nigredo enim necessaria est ad congregandos colores, qui videndi sunt, quia lux et color lucidus, puta albus, visum disgregat et dispergit.

Sensus ergo est, *q. d.* Tam tibi cordi et curæ sit mea lex et disciplina, quam est pupilla oculi, quam ut teneram pupulam et virgunculam summe diligis et custodis : quamque est ipse orbiculus niger pupillæ, in quo acumen visus consistit : esto enim in lege quædam sint atra, id est obscura et difficilia, tamen in iis vis mentis, rationis et virtutis consistit. Multo ergo magis ea custodi, quam tutor custodit pupillum et res pupilli : magis enim diligitur pupilla oculi quam pupillus mortui.

Igitur sicut pupilla, inquit S. Rasilus, hom. **Íl llexaemer.**, a natura tribus quasi propugnaculis munitur et custoditur, nimirum *primo*, quadruplici tunica, scilicet speculari, reticulata, crystallina et cornea; *secundo*, palpebris et ciliis contra muscas, arenaset pulveres; *tertio*, superciliis, sub quibus in cavo quasi antro delitescit, ne lædi queat, utque ipsa aciem visivæ potentiæ recta intendat ac moderentur. Supercilia ergo sunt quasi oculi domicilium et propugnaculum; ipsa enim sunt quasi tectum tegens oculos, ne capitis frontisque sudor in cos, sed potius in tempora genasque defluat. Vide S. Basium loco citato.

Secundo, sicut pupilla est quasi fax, stella, et **Secundi** parvus sol totum hominem illuminans, præluccens, dirigens, ut omnes vias et actiones clare et recte obire possit : nam sine luce pupillæ homo cæcus esset, nihilque peragere posset, sed in mille lapides et scopulos impingeret : sic pariter lex est lux hominem dirigens ad honeste recteque operandum in quovis rerum occurso. Unde Christus : « Lucerna, ait, corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosus erit, » *Matth. yi*, 22.

Tertio, sicut pupilla, licet parva, in se res omnes, quin et cælum mundumque continet et comprehendit : sic lex et disciplina, licet in rebus parvis sita videatur, tamen in se continet omnem

honestatem, omnem virtutem, omne bonum, quin et cœlum ac beatam æternitatem, perennemque felicitatem.

!hæc ergo verba sibi repræsentet Religiosus et fidelis quisque, caque sibi occini putet a Spiritu Sancio : Fili mi, custodi sermones meos, etc. sicut pupillam oculi, nimirum exactissime, summo studio, amore, conatu, perfectione. Fugata ergo procul socordia ad perfecta, magna, celsa enitere, quæ tibi status et vocatio tua suggerunt. Si hæc quotidie audis, nec obedis; si quotidie illis monearis, nec moveris; excitaris, et non assurgis, nihil perfectum, nihil tua vocatione dignum aggre- diens, utique invisus es illi, cujus adhortationes spernis, et a oujus perfectione degeneras.

Porro si custodiverimus legem Dei ut pupillam oculi, ipse Deus vicissim custodiet et diliget nos ut pupillam oculi sui, juxta illud *Zachar.* ir, 8 : «Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei.» Quæ sane res est miræ consolationis et spei, gaudiique inaestimabilis. Quocirca pro ea instanter orat David, *Psal.* xvi, 8 : «Custodi me ut pupillam oculi; » Hebraice, *quasi pupillam filiam oculi*: Chaldæus, *ut pupillam orbicularem, quæ est in medio oculi*. Pupilla enim videtur esse filia oculi, quia in eo et quasi ex eo enata imaginem filiolæ sive virgunculæ, uti paulo ante dixi, repræsentat.

vers. J. 3. Liga eam in digitis tuis (Syrus, *in collo tuo*), SCRIBE ILLAM IN TABULIS CORDIS TUI. — Septuaginta, *circumponere eam digitis tuis, inscribe eam super latitudinem cordis tui*, ut scilicet eam jugiter in corde et pectore velut incisam et insculptam geras. «Ut semper animæ tuæ molitionibus astet,» ait R. Levi. De quo plura dixi cap. in, vers. 3. Alludit ad illud Mosis *Douter.* vi, 8; *Exodi* xin, 16 : a Ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque et movebuntur idler oculos tuos,» quod Judæi crasse ad litteram, ut sonat, accipientes legem Decalogi membranulis inscriptam brachio, fronti et fimbriis affigebant et alligabant, caque vocabant phylacteria, *q. d.* Conservatoria legis, ut patet *Matth.* cup. XXIII, vers. 5.

Melius noster Salazar hæc accipit de annulis digitorum, *q. d.* Legis a me tibi tradita? observationem perfectam vice annuli digitis insere, atque id tibi pro arrhabone et pignore ad nuptias sapientia erit : exinde enim licebit tibi sapientiam et prudentiam sororem tuam, id est sponsam conjugemque pleno ore nuncupare. Solet enim in nuptiis a sponso digito sponsæ inseri annulus nuptiarum pignus et arrhabo : atque in annulo solebat olim incidi effigies sponsi, vel amici, reive adamatæ. Annulus hic « digito quarto inseritur, quia in eo vena quædam sanguinis ad cor usque pervenit, » ait bidorus, lib. *De Offic.* cap. xv. Igitur annulus hic symbolum est amoris conjugalis, quod scilicet sponsa non tantum in annulo et digito, sed et in corde gerat, omnemque amorem in illum defigat.

Verum, quia non dicitur hic : *Incide ea in*

nulo, vel *per annulum insert ea digito*; sed *liga ea super digitos tuos*, ut habent Hebræa, Aquila, Symmachus et Theodotion ac Noster ; Septuaginta, *circumponere eam digitis tuis* : hinc simplicius et planius accipias hoc ut paræmiam, quæ non aliud significat, quam, *q. d.* Habeto legem jugiter præ oculis, habeto eam semper in mente, semper ejus recordare, perinde ac si illa digitis tuis alligata foret: solemus enim, cum alicujus recordari volumus, illudque præ oculis habere, digito filum vel quid simile alligare, ut illud rei, cujus recordari volumus, memoriam et quasi præsentiam sui, oculis mentique objiciat et sistat. Esse enim paræmiam et similitudinem patet ex nota similitudinis *quasi*, cum ait Moses : « Ligabis ea quasi signum in manu tua ; » eo enim alludit hic Salomon. Quod si quis religiosior legis memoriam, filo, charta, similive re digitis alligaro velit, oculisque objicere, is plane ad litteram monitum Mosis et Salomonis servabit. Ita faciebant Judæi per sua phylacteria, qui non ob ea carpuntur a Christo, sed quod in phylacteriis duntaxat gestarent legem, non in corde, nec opere eam exsequerentur. Omitto nugas et superstitiones, quas posteriores Judæi phylacteriis addidere.

Secundo, Baynus apposite sic explicat, *q. d.* Lex oculis mentique tuæ semper obversetur, perinde ac eisdem digiti obversantur. Rursum decem sunt Decalogi præcepta, totidem tibi Deus dedit digitos. Cuique ergo digito per imaginationem et memoriam affige unum præceptum, primo primum, secundo secundum, etc. ut, quoties digitos tuos intueris, toties in illis Dei præcepta quasi alligata intuearis, uti faciunt rhetores, et qui artem memoria* docent. Hi enim partes orationis, vel rei recordandæ, digitis cogitatione affigunt, per eosque ordine distribuunt, ut ita eorum intuitu singulorum ex ordine recordentur, cum singula memori® referant, reddantque fideliter digiti quasi pignora sibi commissa et concredita.

Tropologice, liga legem in manu et digitis, id est, iisdem illam exsequere et operare. Ita Beda: «In digitis, ait, in actibus dicit : In tabulis cordis, in latitudine cogitationis. Unde et alia translatio dicit : Describe eam in latitudine cordis tui. » Sic et Lyranus. Addit Dionysius per digitos notari discretionem ; sunt enim digiti ab invicem discreti, *q. d.* « Liga legem in digitis, id est, operibus eam cum discretionem associa. Sicut enim in manu vis operativa, ita in digitis vis discretiva mystico designatur. Unde Psalmista : Benedicius Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium et digitos meos ad bellum, » *Psal.* cxl iii, 1. Denique Auctor *Catenæ Græcor.* : « Per manum, ait, plena suisque numeris et partibus absoluta operatio designatur; per digitum autem simplex minusque perfecta. Ait ergo : Meis verbis, me® doctrinæ obsecutus, cor ad virtutum susceptionem diffusum, capaxque et facile exhibeto. »

4. Dig sapientia : Soruk mea es (ita Hebræa et

Romana ; male ergo aliqui legunt est), ET prudentiam YOCA amicam tuam. — Septuaginta, *dic sapientice sororem tuam esse, et prudentiam notam* (Chaldaeus, *cognatam*) *redde tibi*; Aquila et Theodotion, *et notam mtelligentiam vocabis*; R. Salomon et Aben-Ezra, *sapientiam tanquam propinquam et affinem semper habeto*.

Sensus est, q. d. Sapientiam dilige et adama intime ut sororem unicam, omni decore ornatam, illamque « sororia tibi dilectione conjunge, » ait Beda. Sic et R. Levi : a Dic, ait, sapienti : Soror mea es, ob amorem, quo illam complecteris. Et prudentiam voca amicam tuam, hebr. *yiVlmoda*, id est bene nolam et propinquam, ili ut semper cum prudentia et sapientia conjunctionem habeas. »

gipka- Sapientia recte vocatur *soror* : *Primo*, ob pnrri-
4/na». diligitur, cum sponsa apud homines innuat carnalem complexum.

Señad* *Secundo*, quia sapientia nobis quasi congenita et connaturalis est : illius enim semina el quasi rudimenta insevit nobis et ingeneravit Deus el natura. Ita Cajctanus. Rursum sapientia filia est primogenita Dei Patris, cujus pariter filius est homo, æque ac angelus.

Tedio. *Tertio*, quia sapientia soror est mentis et rationis : homo autem est animal mentis et rationis compos. Nam sapientia sive virtus non est aliud, quam perfectio rationis, sive amor boni rationalis, quod scilicet recta ratio amat ac dictat, iudicatque ab omnibus esse amandum. Rursum sapientia supernaluralis esi soror spiritus, sive hominis baptismo el spiritu Dei renali, ac evecti ad statum supernaturalem filiationis et hæreditalis Dei. Iluc allusit Christus dicens : a Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cadis est, ipse meus frater, et soror, et mater est, » *Matth.* xn, 50.

Rursum per *sororem* accipe sponsam et uxorem ; ut enim juvenem avocet a meretrice, olTcl illi sapientiam sponsam, r/. d. Si sponsam ambis, ambi sapientiam, ambi virtutem : sive enim sapientiam quæras, illa sapientissima est; sive nobilitatem, illa nobilissima est; sive divitias, illa opulentissima est; sive speciem, illa speciosissima est. Illam ergo uti sponsam ama et compleo tere, cum eaque dissuaviare, ut ejus amoribus occupatus et implicitus, omnes spurcos meretricum. velut stultarum, infamium, pauperum, deformium. amores fastidias et devites. Sic sponsa in Canticis vocatur a sponso usoror.» Prim© enim sponde el sponsi fuere sorores et fratres, nipote filia* et filli ejusdem patris Adæ. Roc est quod ait Salomon *Sap.* vm : « Hanc amavi a juventute mea, et quotivi sponsam mihi eam assumere, et amator factus sum form© illius. »

« .3. Physice simul et elhice disce hic studium sapientie esse optimum remedium ad fugiendam libidinem et servandam castitatem : tum quia mens occupata studio non cogitat de venere, tum

quia sapientia ex diametro opponitur veneri, porindo ac spiritus carni, cœlum terr©, Angelui bruto plane adversatur. Audi nostrum Alvarum de Paz *fie Castitate*, lib. V, cap. lxxv : a Litterarum studia, præserlim sacrarum, optima sunt castitatis instrumenta, el juvenibus valde accommodata; quibus et necessaria sibi et aliis discunt, et sapientes evadunt, et impudichi cogitationes avertunt. Quapropter Sapiens hujus utilis laboris meminit, ut juvenem ad castitatem incilaret : Dic sapienti : Soror mea es; et prudentiam voca amicam tuam, ut custodiat te a muliere extranea, et ab aliena, quæ verba sua dulcia facit. Si pulchritudinis, inquit, amator es, si verborum suavitate delectaris, ostendam tibi pulcherrimam sponsam, cujus amplexibus salieris; ostendam sororem fidelissimam et suavissimam, cujus alloquio miram percipias suavitatem. Sapientia tibi in sponsam data est. Nam quidam tui similis sum ego, qui et alio loco dixi : Quæsivi sponsam mihi et non inveni, et amator factus sum formæ illius. Erit, inquam, sponsa tua perpetuo vinculo tibi conjuncta, propter quam habebis claritatem ad turbas, et filios ex ea, scilicet verissimos rerum sensus accipies. Est etiam soror tua ex eodem Deo patre progenita. Hanc ergo sororem voca, et amicam appella, seu (ut clarius loquar) in locum sponsæ, sororis et amie habe. Si ita feceris, illa te a concupiscentia carnis liberabit, et ejus dolos ac fallacias, quibus te illaqueare nititur, deleget et dispellet, »

Notum est exemplum S. Gregorii Nazianzeni, cui per vipionem sese quasi amicas obtulerunt sapientia et castitas, specie duarum virginum sororum, eo quod ipse castitatis æque ac sapienti esset studiosus; quod superius recitavi. Sic hodie in monasteriis, ubi viget studium litterarum et sapienti©, viget pariter castitas et disciplina Religiosa : ubi jacet illud, jacent et h©.

Anagogice Polychrqnus in *Catena Græcor.* per sapientiam accipit contemplationem et vitam contemplativam, quam repræsentat Magdalena; huic enim dicit Martha, id est vita activa : Soror mea es, quia du© h© vil© quasi sorores, ab eodem Christo quasi patre procréât© et institut©, ad eandem in cadis hæredililem cernendam ducunt, atque utralibet ab altera quasi soror a sorore juvelur et fulciatur oportet : actio cniia egei directione contemplationis, contemplatio vicissim indiget labore et fructu actionis.

5. It custodiat te a muliere extranea (meretrice et mœch i), et ab aliéna, que verra sua dulcia facit. — Hebraice, *quæ sermones suos lenificai*; Vatablus, *quæ verbis suis blanda est*; Symmachus et Theodotion, *cujus verba lubrica et mollia*; Syrus, *cujus verba blandiendo decipiunt*; Septuaginta, *quæ te sermonibus adoritur gratiosis*, uli legit S. Ambrosius, lib. I De *Caino*, cap. iv. Qui mystice hæc exponens : a Du© enim mulieres, inquit, unicuique nostrum cohabitant, inimicitiiis ac discordii*

dissidentes, velut quibusdam zelotypi® contentionibus nostre replentes animo domum. Una earum nobis suavitati et amori est, bland® conciliatrix grati in, quæ vocatur voluptas. Hanc nobis opinamur sociam ac domesticam, illam alteram imitem, asperam, feram credimus, cui nomen virtus est. Illa igitur meretricio procax notu, infracto per delicias incessu, nutantibus oculis et ludentibus jaculans palpebris retia, quibus prætiens juvenum animas capit (oculus enim meretricis laqueus est peccatoris); quemcumque viderit sensu indigum prætereuntem in angulo, in transitu domus suæ, sermonibus adoritur gratiosis, faciens juvenum volare corda, domi inquieta, in plateis vaga, osculis prodiga, pudore vilis, amictu dives, genas picta. Etenim quia verum decorem naturæ habere non potest, adulterinis fucis affectat® pulchritudinis lenocinatur speciem, non veritatem, n

Mystice quoque R. Levi : Sapientia, inquit, custodiet te a muliere aliena, ne scilicet obsequaris animo concupiscenti.

Veri.e. 6. De fenestra enim domus meæ, per cancellos prospexi. — Quia exempla delectando magis movent quam præcepta, hinc Salomon exemplo (sive vere id gestum sit, sive, ut volunt Vatablus, Jansenius et alii, arte compositum et comice confictum ad rem illustrandam) quod frequenter accidit, in medium adducit, quo ostendit quantum sil juvenibus a meretrice periculum; ac simul graphice meretricis mores, modosque illiciendi et seducendi describit. Ait ergo : « Per cancellos prospexi. » Cancelli angusti et reticulati esse solent, quo fit ut qui per eos prospicit, alios videat, sed ab iis non videatur. Salomon ergo, ut mores juvenum specularetur, per cancellos prospicit, ut eos conspiciens ab iis non conspiceretur. Sic enim proceptor per cancellos in scholam et discipulos intuetur, ut ipsi nescientes se videri libere agant, indolemque et mores suos prodant, quos deinde ipse formet, corrigat vel dirigat. Idem faciant Superiores, ut subinde secreto advertant mores indolemque subditorum, cum ipsi se liberos et a nemine cerni putant. At sint memores istius dicti : « Ne quid nimis, » ne subditi advertentes omnia sua curioso notari ab eis alienentur, fiantque diffidentes et pusillanimes, aut fidi et hypocrite, aut iracundi et elliontes. Idem facit Deus; ipse enim omnia videt, et tamen a nomino videtur, nisi a viris timoratis et perfectis, qui illuminato mentis oculo sciunt, cogitantquo so ubique a Deo videri, ideoque omnia sua honeste sancteque agunt, ne qua in re oculos tant® majestatis offendant. Viri ergo illuminati cancellos hosco relegunt, ipsumque Deum cominus semper intuentur.

dima- Audi S. Bernardum in *Formula honesta vitæ*, Inlcr decem profectus spiritalis documenta hoc nono loco assignantem : « Nonum, ait, est ut quis- to Dei. quis quibuscumque negotiis implicaiur. Deum in

corde memoriter studeat habere, et semper honorem Dei omnibus anteponat ; sed ad hoc precipue nitatur, ut sic semper Deum prasentem intelligat, ac si ipsum, qui præsens est in sua essentia, videret : sicque cum timeat et revereatur, et intenso amore in cum feratur, coque prout potest in via fruatur, et in ipso non in alio requiescat. n

Septuaginta pro prima persona substituunt tertiam, itaque prospectum hunc non Salomoni tribuunt, sed meretrici et niæchro, de qua sermo processif. Sic enim habent : « De fenestra enim domo sua in plateas prospiciens, quemcumque viderit stultorum filiorum adolescentem inopem cordis, » etc. Ubi cancellorum non lit mentio, et pro *prospiciens* *grace* est zurónwM, id est prono totoque quasi corpore inclinata, per fenestram circumquaque prospectans : meretrices enim fugiunt cancellos, quia cupiunt videre, ut videantur et ipsæ. Prima enim illecebra earum est, prospiciendo per fenestras ostentare se, et quasi offerre transeuntibus. Unde S. Ambrosius mystice per meretricem accipiens quamlibet voluptatem et concupiscentiam, quæ hominem ad peccatum illicit et sollicitat, lib. I *De Camo*, cap. iv : « Nam quid, ait, tam meretricium, quam saecularis voluptas, quæ a fenestra domus sue intrat, oculis prima tenamenta prroludens, et penetrat cito sensum in plateas prospiciens, id est in publicas transeuntium vias, non autem in legis interna mysteria obtutum mentis intendens. »

7. Et VIDEO PARVULOS, CONSIDERO VECORDEM JU- Vers.7. vexem. — Pro *parvulos* hebraico est O'XTID *pe-thaim*/id est, ut Chaldæus, *insipientes*; Septuaginta, *stultos*; Tigurina, *stupidos*; Vatablus, *simplices, imperitos, inexpertos* (1).

Sensus est, ç. d. Ego per cancellos prospiciens vidi multos per plateam inambulantes juvenes, incautos, imprudentes, inexpertos, atque inter eos unum pro croleris *vecordem*; Hebræus, *carentem* corde; Chaldæus, *delicientem intellectu*; Septuaginta, *inopem mentis*; S. Ambrosius, *indigum* (ita Romana, male ergo alii legunt *indiguum*) *sensu*. Hanc juvenum vecordiam scite repræsentaï vetus Smbb. emblema. Nam veteres juventutem pingebant quasi adolescentem nudum, velo quodam obduc- T<aUt* los oculos habentem, cujus dextra post tergum vincta erat, Leva soluta : hunc insequabatur tempus nullas occasiones subministrans, siogulis vero diebus filum unum de velo, quo facies illius operiebatur, detrahebat. Cujus pietur® hæc est explicatio : Primo, nudus adolescens significabat quod rotas illa judicio et ratione caret, et de malis quæ gessit, gloriatur, tantum abest ut erubescat. *Secundo*, velatos habet oculos, quia tanquam

(1) Hebr. est, *tunc vidi inter simplices, imperitos, animadverti inter filios*, Juvenes, adolescentulum *mente carentem*, seu *vecordem*. ut bene Vulgatus. Nam et Laimi ut llebræi *cordi* intellectum tribuunt, dicuntque *cor ei sapii*. lime *tordis defectus* idem est qui sapienû*.

cacus per singula sape momenta offendit, et in vitia praeceps fertur, non habens alium ductorem quam pravos suos affectus. *Tertio*, dextram habet ligatam, et sinistram solutam, quia nihil dextre el considerate agit, sed omnia sinistre, inconsiderate, perturbate, prout oravo affectu ducitur. *Quarto*, hunc persequitur tempus ad mortem. *Quinto*, tempus filum unum de velo, quo ejus clauduntur oculi, quotidie detrahit, quia ejus vita sensim per singulos dies minuitur, et quo plura detrahuntur fila, eo clarius animadvertit, quam prave incedat, quotque pravis affectibus quasi tyrannis vinctus teneatur : el experientia discit maturescente sensim retale, quo miser tendat, quanquam plurimi sint, qui nec affecta jam retale a pravis adolescentia» moribus recedant; sed in morte videntes suam vanitatem el stultitiam, ac pericula æternitatis, sapiunt, sed sero. Vide exemplum Chrysaorii clamantis : a Inducias usque m me,» apud S.Gregorium, IVDia/og.cap.xxxnir. Porro sagaces sunt meretrices, ut jtrvenem vecordem dignoscant et adorianur, non cordatum et castum; idque dignoscunt ex habitu et vultu, sed maxime ex oculis. Cum enim vident oculos vagos, lascivos, curiosos, agnoscunt vecordiam; cum vero vident oculos graves, modestos, constantes, agnoscunt illos esse sapientis, cumque fugiunt. Unde Palladius in Vita S. Chrysoslomi : < Infelicia, ait, scorta ex ipso oculorum motu pudicos agnoscunt ac fugiunt viros; non secus atque infirmus oculus solis jubar, et vultur unguentum, » scilicet a fur furem, lupa lupum, ac vicissim agnus agnum, leo leonem, » ut vulgo dicitur-

Vtn-S 8* Q't'1 TRANSIT PER PLATEAM JUXTA ANGULUM (D), ET PROPE MAM DOMUS ILLIUS. — SÍC CIIHU Solent proci et rivalet amicarum domus noctu obire et ambire, ac juxta angulos inambulare, ut in iisvcl abscondere se, vel per diverticula elabi queant, si quis eos insequatur.

Vfn i 9. Graditur in obscuro, advesperascente die, in noctis tenebris et caligine.— Hebraice, *in crepusculo, in vespera diei, in nigredine noctis et obscuritate* (Î). Libido enim lucifuga est, et tenebras quænt, utpote malo sibi conscia, pudenda el infamis.

hrt '• 19. Et ECCE OCCURRIT ILLI MULIER ORNATU MERETRICIO (Hebraice, *habitu meretricis*; Septuaginta, *speciem habens meretriciam*), preparata ad capiendas animas, garrula et vaga.— ITo *preparata ad capiendas animas*, hebraice est 3l? nnîD *netsurath*

(1) P st *angulum* hebræa addunt </ur, id est juxta domum meretricis in plaieæ angulo constitutam; vel quod probabilius, juxta eum angulum, in quo a meretrice obtnn poterai, id est, juxta angulum illius platea», in qua domus meretricis constituta erat, cui interpretati hl favent qu e subjiciuntur, el *viam domus ejus*, quæ au hit ad ejus dumum . *gressus est*.

li) Proprie, in *pupilla nociis*, id est media nocte, quod expreti Graces Venetus, <» y j a t îç .

kb, id est *custodita* (3), *reservata corde*, id est vafra, callida, insidiosa, illecebrosa, ut capiat animas juvenum. Aut *observata corde*, it' est qua» cor habet quod observat juvenes, cisque insidiatur, ut decipiat; Pagninus, *anxia corde*; Yatablus, *cauta corde*; Cajelanus, *immunita corde*; R. Salomon, *munita corde*. Sicut enim civitas circumdatur munitionibus, ita meretricis cor calliditate et stultitia circummunitur. Alii per anliphrasin vertunt, *incustodita corde*, quæ scilicet cor habet liberum, impudens, vagum, volaticum, ðeque ac oculos et manus. Unde et tales facit oculos et corda juvenum sese assectantliura. Quocirca Syrus et Septuaginta vertunt, *quæ facit juvenum volare corda*, ut volaticam volatici sequantur; forte Syrus el Septuaginta pro DliTD *netsurath*, legerunt DW *notsetsath*, id est *evolare faciens* : p j *nots* enim est avolare; inde pno *notsets* in *poel* est avolare facere t idque cum impetu et rapacitate quasi ad prædam : inde enim a rapacitate accipiter dicitur p *nets*; unde aliqui *nisum* avem rapacem dictum putant. Sic enim meretrix juvenes quasi nisos ad se velut prædam allicit, et avolare facit. Denique Baynus vertit, *anxia corde*, vel *ligata corde*, hoc est. anxietate cordis amorem simulans : ut *netsurath* sit a verbo *tsur*, id est coarclare, non a *nalsar*, id est servare. Possunt hæc verba *netsurath leb*, id est corde ligata sive anxia, referri ad cordis secreta et dissimulationem. Ego, ait Baynus, mallem referre ad habitum corporis et ornatum, quem laxum et lascivum gestabat, sed circa præcordia strictum et colligatum, ut corporis elegantiam ostentaret. Chaldæus alio sensu vocem Hebræam *netsurath* interpretatur, nempe pro fortitudine, ut sit sensus : Fuit habitu meretricio dissoluta et effeminata, sed corde robusto et virili, ulpole inverecunda et impavida. Potest denique exponi *desolata*, sive *destituta corde*, hoc est sine intellectu, juxta illud *Isaia* i, 8 : «Sicut civitas quæ vastatur;» Hebraice, *netsura*, id est *desolatur*; R. Levi Ben Gersoin ad habitum sive ornatum meretricium refert, q. d. Erat nudo collo et pectore corde tenus, quod vestitum et lectum habebat. Et hunc sensum ex Chaldæo licet intelligere, cum vox Chaldæa ulrumque significet, fortitudinem et absconsionem. David Kimchi vertit, *observata corde*, a verbo *natsar*, ul sit sensus : Erat cauta, quæ cum alios deciperet, ipsa decipi non potuit. Hæc Baynus.

Describit illecebras meretricis : *Prima* est, habi- nUcebra tus et ornatus meretricius; nam lege et usu Roma- «irretii* nomm aliarumque gentium, meretrices incedunt p': habitu ab honestis matronis diverso. Vide Alexandrum ab Alexandro, lib. V *Genial.*, cap. xviii. Rursum meretrices ornant se supra opes et statum; atque ornatus earum est levis, illecebrosus, spirans amorem. Qua de causa mullæ rubra vel

(3) Ita Rosenmnlcrus. Schultens, *fida corde*; Maurer, *leda cordes* Ewaldus, *obfirmaia, obsiinaia corde*.

coccinea tunica incedunt : cum matronarum etiam nobilium el divilum ornatus sit gravis, castus, et repe pullus alerque. Esto enim sub noctem oberare dicat meretricem, tamen sublustrem noctem notat, cum sat adhuc ornatus conspici potest. Adde eam per diem ornare se, ac ornatam se exhibere in ostiis et fenestris juvenibus transeuntibus conspiciendam. Unde S. Cyprianus, lib. *De Habitu virginum*: a Ornamentorum, ait, ac vestium insignia, et lenocinia formarum non nisi prostitutis et impudicis feminis congruunt; et nullarum fere preliosior cultus est, quam quarum pudor vilis est. In *Apocal.* cap. xvii describitur meretrix illa perdita, cum qua fornicati sunt reges terræ, amicta pallio purpureo et coccineo, » etc, Multa de hoc ornatu dixi *Isaïæ* cap. ni, vers. 2G, et *Petri* cap. ni, vers. 3. Notat Noster Pineda in *Salomone prævio* lib. Vil, cap. vin, Hebræum fpü *schit*, id est *ornatus*, posse verti spinam aut vepres. Sic enim vertit Noster *Isaïæ* cap. v, vers. 6, et cap. x, vers. 17, et cap. xxvn, vers. 4. Et eadem vox cum levi punctorum mutatione *Psal.* l ix ii, G, sumitur pro operimento, vel ornamento iniquorum : « Operti sunt iniquitate et impietate sua, » y. d. Etiam spinis ornantur, quæ alios pungant, et instar hami alicujus rapiant quidquid ipsis applicitum fuerit. Ubi Chaldaeus legit, *coronam imponent capiti suo de rapina sua*. Itaque ornatus meretricis est spina, est hamus pungens oculos libidinosorum. Cum enim videant quod concupiscunt, sed frequenter frui non possunt, necessarium est frequentissime dolere, et, ut S. Petrus dicebat, habere oculos plenos adulterii et incesabilis delicti cum desiderio, quod excruciet animum. Sic Alexander Magnus dicebat Darii filias esse dolores oculorum; erant enim speciosa*.

b (i-idi. *Secunda* est, quod *præparata* sit *ad animas capiendas*, quod scilicet mille nord, milleque alias indies cogitet artes et fucos, quibus incautos illidat et seducat.

Tiftu. *Tertia* est, quod *garrula* sit et *vaga*; Pagninus, *tumultuosa et perversa*; alii, *clamosa et proterva*, vel, ut Chaldaeus, *prævaricatrix*; Yatablus, *streperà et inconstans*; Syrus, *rebellis et comessatrix*; Septuaginta, xal quod Complutenses vertunt, *elevata est* (superba) *et luxuriosa*; Romana, *vaga est et luxuriosa*; alii proprie, *volatica*. sive *alata est et infrunita*; Aquila, oxoXoiCoooa, id est *vacans est otioque diffluens*; alius, *tumultuosa* est instar frementium fluctuum, *latratrix* instar canum, *personans* instar ursorum, *tumultuans* instar ebriorum vel populi furentis (1).

Porro mulier hæc dicitur *vaga* quasi *vacua*, quod «ine negotio temere huc illueque discurrat. Ita Perroltus; aut *vaga* quasi *vana agens*, vel *vadendo agens*. Ita Papias : « Vagus, ait, dicitur erraticus, discurrens, vadendo agens. Vagatur, discurret,

(i) Maurer, *impetuosa Uta et indomita* est, disciplina exeusa rucas in omnem libidinem.

vagus et dissolutus : dispersus est, errai, vagus agit; n ant *vaga* quasi ri *acta* : agitur enim æstu cupiditatis, uti vaccæ aguntur cestro.

Ex adverso matrona honesta et virgo, *primo*, ornat se modeste; *secundo*, preparai se, ut alian ad modestiam et verecundiam adducat; *tertio*, pauciloqua est et id est domus custos, uti ait Apostolus, *Tit.* cap. n, vers. 5, ubi dixi ejus symbolum esse testudinem, quæ semper cat domi, quia domiporta domum suam secum deferret : quæ enim vagatur instar Dinæ, sæpe a Penelope venit, abit Helene, » ut ait Poeta. Ita de S. Bernardo qui virginum fuit flos et decus, scribit auctob Vite ejus lib. III. cap. ii : « Incessus ejus, et habitus omnis modestus et disciplinatus, preferens humilitatem, redolens pietatem, exhibens gratiam, exigens reverentiam, solo visu lætificans et ædificans intuenste*.

11. Quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus scis.— Hebraice, in *domo non habitant* (Septuaginta, *non quiescunt*; Chaldaeus, *non morantur*) *pedes ejus*.

12. Nunc foris, nunc in plateis, nunc juxta angulos insidians.— Chaldaeus, *et contra omnem angulam opportuna*.

Quarta est hæc conditio et illecebra meretricis, quod, cum ardeat libidine et studio alliciendi amasios, sit instabilis et nequeat domi consistere; sed nunc ad ostium, nunc in plateis, nunc in angulis sese ostendet, et impudice insidietur pudiciliæ juvenum, cui tam ardenter inhiat. To *nunc foris*, *nunc in plateis*, idem est, q. d. Nunc foras ante ædes, nunc longius in plateam progressa. Ita Baynus et Jansenius. Aut, ut noster Salazar : Foris, inquit, id est in limine domusalque in vestibulo; is enim solet subesse sensus illi particulæ *foris*. *Cantic.* vin : a Ut inveniam te foris, » id est in limine. El S. Malthæus cap. xxvi, vers. 69, de Petro ait : a Sedebat foris; » Lucas vero locum expressius significans habet : a Sedebat ad ostium foris, » id est, in vestibulo domus. Ergo cum hæc mulier domi pedes coercere non posset suos, nunc foris erat, id est in limine domus sedebat; nunc in plateis (crescit oratio) juxta angulos insidians.

Porro hæc mentis pedumque instabilitas, evagatio et discursatio evidens est signum meretricis. Unde Tiraquellus in legem 10 *connubialcm*, num. 31, ex hoc loco, et ex lege li *qua illustris*, docet quod ea meretrix praesumitur, quæ alienas domos, nunc hanc, nunc aliam intrare consuevit, Hinc et meretrices vocabantur peregrino?. Unde Comicus in *Andna* : « Adeone, ait, es demens in peregrina? » « id est, in meretrice, inquit ibidem Donatus : mulieres enim peregrinæ, inhoneste et meretrices habebantur. » Et in *Eunucho*, Parmeno, cum Thais dixisset matrem suam Samiam fuisse, et habitasse Rhodi, tacere se posse respondit, quoniam videlicet verisimile esset posse meretricem nasci ^{**x} peregrina et ipsa meretrice : dixerat enim

Parmeno taciturnum sc quæ vera a Thaide dice-
rentur.

vr< II <3. APPREITEXSUMQUB DEOSULATUR JUVENEM, ET
PROCACI VULTU BLANDITUR, DICENS. — Pro *procaci*
hebraico est *forti facie*, id est, ut Chaldæus, Sep-
tuaginta et Tigurina, *impudenti facie*; Theodolion,
impudenter egit in vultu suo; Symmachus, *audacia*
obdurant faciem suam; Syrus, *fronte perfricata in-*
quit illi. Huc pertinet proverbium Arabicum :
« Homo sine pœnitentia est tanquam fluvius sine
aqua, et mulier sine verecundia est tanquam lam-
pas sine lumino. »

Quinta est hæc conditio et illecebra meretricis,
qua manifeste prodit suam impudentiam et libi-
dinem per impura oscula, blanditias et verba :
sicut enim manus usu et exercitio callo obdures-
cunt, sic et frons usu scelerum perfricta impu-
dente callum induit.

Sapienter S. Daulius, tract. *De Virgin.*, docet ca-
venda esse oscula etiam fratrum et sororum :
« Sufficit enim, ait, peccatum, et per tactum fra-
terna? manus, et per pacis ac dilectionis osculum,
sensum carnis ad sua molienda opera latenter
excitare, et concupiscente oculos, sicuti Adæ,
post voluptatis gustum amplius ad malum ape-
rire. » Citat Philosophum dicentem : a Oscula ca-
vere oportet, non secus quam animalium vene-
natorum morsus; diffunditur enim venenum ex
osculo per olirne corpus, etc. Est enim gravis,
ac vehemens insita masculinis corporibus adver-
sus feminas flagrantis concupiscentiæ vis, instar
sluppæ, quæ si ignem odorata fuerit, protinus
inflammata succenditur. »

Audi et auctorem *Catena: Grece*. hio : Osculum,
inquit, insani diabolicique amoris est argumen-
tum; incensusque et libidinosus animi sensus ad
obscenum lurpeque veneris commercium, data
opera invitans hominemque provocans. Cum au-
tem dicit : « Vidima pacifica est mihi, » aperte
mentitur, siquidem malitia nihil habet vere pa-
catum, eademque vultum nostrum rubore magis
perfundere, quam sincera dilectione recreare sa-
tagit. Quare externa persona assumpta multa,
quæ ad fraudem et imposturam faciant, commi-
niscitur. Hæc ille.

Memorabile est quod in Vita Gregorii VII Pon-
tificis legimus, eum gratia compunctionis fuisse
privatum, eo quod monile neptis suæ manu trac-
taret. Et in Vita S. Apollinaris scribit noster Ra-
derus, eam virili vestitu inter monachos vitam
egisse; cui ægrolanli cum inflrmarius assisteret,
identidem illum sensisse tentationes libidinis, ideo-
que exclamasse : a Monachus hic, aut diabolus
'b ni est, aut femina. » Denique S. Ephrem adversus
,UrU improbas mulieres : « Û malum, ait, malorum
pe-simum mala mulier! laqueus comptus, nau-
fragium super terram, fons nequitiæ, thesaurus
immodibæ, mortifera conversatio, oculorum
perniciēs, animarum exitium, cordis spiculum,
teuuxrum <xMu:upiscentia praeceptis, causa

diaboli, requies serpentis, diaboli consolatio, do-
lor inconsolabilis, caminus insensus, eorum qui
salvantur offensio, malitia incurabilis, officina
dæmonum, amor flagitiosus, bestia impudens,
incontinentissimus impetus, effrenatum o* rerum
arcanarum, triumphus tenebrarum, dux delicto-
rum. oblectamentorum magistra, insatiabilis con-
cupiscentia nequitiæ, æterni supplicii conciliatrix,
prudencia terrena, viri socordia, vipera vestita,
pugna voluntaria, quotidiana calamita*, procella
domus, viri naufragium, immanis bellua, adulte-
rorum diversorium, arma diaboli, expolita rabies,
exornata mors. » Unde contra cam hoc remedium
suggerit : « Cogita terram esso quod miraris; ci-
nerem, quo incenditur et comprimetur insana
tua cupiditas. Explica quoque faciei pellem cogi-
tatione, et cernes lune omnem ejus pulchritudi-
nem esse vilitatem : nihil enim nisi ossa, nervos
faeloresqiiio repenes. Erubescere quid mireris. Eru-
bescens resipisce, et poenitentiam age. »

14 et 15. Victimam pro salute vovi, hodie red- Ven. «
didi vota mea (Hebraice, *victimam pacificorum super eU5'*
me; Syrus, *sacrificia pacifica sunt hæc*; Septuaginta,
sacrificium mihi est hodie, reddo vota mea). Idcirco
EGRESSA SUM IN OCCURSUM TUUM DESIDERANS TE VI-
DERE, et reperi. — Septuaginta, *desiderans faciem*
tuam, te inveni; Chaldæus, *propterea egressa sum*
in occursum tuum, quippe me vertens ad quarendum
societatem, quod dixeram me te adducturam, vel te
a me repertum iri.

Pruno, Daynus ex Hebraeo sic explicat, q. d.
Nunc obligata sum reddere victimas pacificas in
gratiarum actionem (quas homines solent red-
dere, dum votorum compotes fiunt), po*teaquam
te adeo desideratum et quæsitum invenerim. Jam
dudum votum feceram de victimis pacificis sol-
vendis, quum primum lui compos fierem; ecce
jam compos facta, solvam quæ vovi; hodie mihi
occurristi, hodie reddam et solvam vola. Verum
Noster vertit, *reddidi*, in præterito, non *reddam*,
in futuro.

Secundo, alii q. d. Victimam pro salute vovi et
obtuli; hac de causa egressa ut te reperirom, ecco
illico te reperi. Hic enim est fructus votorum et
victimarum mearum, quæ utique tantum bonum
meruerunt et impetrarunt. Quo dicto merelrix
impudenter sc suaque Deo placere mentitur, ac
Deum in partem sui sceleris trahit, quasi Deus
faveat et cooperetur ejus lenociniis, ideoque ju-
veni de scelere non esse erubescendum, nipote
quod secundet et prosperet Heus. Quæ sane in-
gens est blasphemia in Deum; sed ad eam cæcos
agit libido.

Tertio et genuino, q. d. Ecce vovi Deo victimas
pacificas pro tua meaque salute : tanti enim mihi
est salus tua, quanti mea; atque hodie eas ob-
tuli, ex cisque de inore convivium opiparum
(hostia enim pacifica majori ex parte cedebat of-
ferenti, qui ex ca suis epulum apparabat, uti
dixi *Levit*, ui) tibi instruxi; idcirco egressa sum.

et te ad illud invitem et deducam; et ecce, quæ bona est utriusque nostrum sors, illico te reperì. Earnus ergo, epulemur, ut in bonis ducamus diem hunc, tam nobis faventem et fortunatum. Ila Hugo, Cajctanus, R. Salomon, R. Levi, Jansenius et alii.

tau u- *Sexta* est hæc meretricis et mœchæ illecebra, scilicet sacrificium simul et epulum, ad quod juvenem invitat, ut ad luxuriam perducatur; venter enim cibo meroque æstuans despumat in libidines, ut ait S. Hieronymus. Et S. Paulus, | *Timoth.* V, G, loquens de vidua: « Quæ, inquit, in deliciis est, vivens mortua est, » *q. d.* Corpus deliciosum est castitatis sepulcrum. Addit S. Chrysostomus, hom. 2 De *Lazaro*, ipsum esse mentis et animæ sepulcrum: « Mortuus est, ait, dives et sepultus est, nimirum anima illius in corpore tanquam in monumento defossa, ac sepulcrum circumferente, nempe carnem. Non secus enim ille, quam si catena quadam temulentia ac ventris ingluvie, vinc-tus esset, sio otiosam illam ad mortuam reddiderat. » Alludit ad illud Platonis in *Cratilo*: τόαχ dicitur quasi axox, quod corpus sit quasi sepulcrum animæ.

Vm. ia. 16. Intexui funibus lectulum meum, stravi tapetibus pictis ex Ægypto, — *q. d.* Ut mollius cubes, non tabulis ligneis ideoque duris, sed funibus lineis vel laneis, ideoque mollibus instravi et contexui lectum meum. Septuaginta Romana pro *funibus*, habent *institis*. Instita erat tenuissima fasciola, quæ solæ extremitatem ambibat eique subsuebatur, qua matronæ honestæ utebantur. Unde Aquila et Theodotion vertunt, *peristromatis circumstravi*. Verum melius Complutenses Græcum xupixtç TtTxxx rm xXiW pxu vertunt, *funibus tetendi lectum meum*; quod plano consentit cum Nostro, ac cum Hebræo et Chaldæo, qui habent *stragulis*, puta funibus substratis, *stravi lectum meum*. Idem significant institæ, puta funes delicatiores, quibus quasi fasciis substratus erat lectus ad molliter cubandum. Syrus, *stramentis lectum meum stravi, et ornamentis lecti Ægyptiis illum ornavi*. Porro stramenta vel stragula hæc pretiosa fuisse palet ex Hebræo *marbaddim*, quod Noster cap. xxxi, vers. 22 vertit, *stragulatam vestem*.

Stravi tapetibus pictis ex Ægypto. — Sic et Septuaginta et Chaldæus, atque Hebr. D)3ün *chatuboth*, id est *incisa*, significat (apeles; quia hi variis florum, hominum, animalium figuris inciduntur et insculpuntur. Addit Aben-Ezra: Tapetes hi orant *chatuboth*, id est incisi in modum anguli ad similitudinem templi. Porro vox Hebræa *ethun* hic tantum reperitur, quam Chaldæus, Vatablus et alii vertunt *funem*; Septuaginta et Noster (quibus, utpote antiquioribus et eruditioribus, magis credendum est) vertunt *pídís*. Tapetes enim omnes varias continent picturas, atque in picturarum elegantia eorum ornatus consistit. Unde et Theodotion vertit, *descripsi picturam Ægypti*. Aliqui per tapetes pictos accipiunt delicatissimas cas-

demque variegatas sindones; hæ enim fiebant ex lino prestantissimo Ægypti.

Quare longius abit Vatablus, qui sic vertit et explicat: *Tapetibus adornavi lectum meum, qui constat chatuboth, id est lignis calatis et funibus Ægyptiis*. « Celata ligna, ait, vocat asseres incisos et elaboratos, qui intexti erant lino Ægyptio, quod est in summo pretio; » et Baynus, *ornamentis ornavi lectum meum, trabibus calatis, funibus Ægypti*; et Pagninus, *tapetibus adornavi lectum meum incisis fune Ægyptio*; et Cajctanus, *pavimentis pavimentavi lectum meum elevatis funibus*; cIR. Levi, *lectulus*, ait, *confectus est ex inasione cedrorum; funes vero per eum extensi sunt reticulati ex cannalje Ægyptio, id est confecti ex cannabe purissimo Ægyptio, aim ibidem sit sericum prestantissimum: sericum*, id est byssus, puta linum, uti ostendi *Exod.* XXV, 4. Ubi videas in quam varia quasi augurando abeant, qui a Vulgata et a Septuaginta recedunt. Quare hisce invicem consentientibus, non illis, assensuendum esse æquus prudensque lector censebit.

Moraliter, disce hinc electi mollitiem esse pulvinar diaboli; incitat enim ad lasciviam et libidinem. Undo Amos, cap. vi, vers. 4, illi vix æternæ maledictionis intentat: a Vie, ait, qui opulenti estis in Sion, etc., qui dormitis in lectis eburneis, et lascivitis in stratis vestris, etc., bibentes vinum in phialis, et optimo unguento delibuti! » Talis fuit dives epulo, qui propterea sepultus fuit in inferno. Quocirca S. Chrysostomus, hom. 1 De *Lazaro*, docet fidei imitandum esse Davidem ejusque lectum regalem: « En, ait, ostendo tibi lectum B. David. Qualis igitur erat ille? non argento et auro, sed undique lacrymis et confessione erat exornatus. Hæc ipse fatetur, ita loquens *Psal.* vi: Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Itaque vice margaritarum undique lacrymis erat distinctus. » Et inferius: a Vis tibi alium commonstrem lectum Jacob? solum habebat substratum, et lapidem capiti suppositum, coque vidit illum intelligibilem lapidem. casque scalas, per quas ascendebant et descendebant Angeli, Gen. xxviii. Hujusmodi lectos excogitemus, ut ejusmodi videamus insomnia.»

Mystice, meretrix est quævis cupiditas, ac speciatim hæresis, cui hæc omnia adaptant Beda ad Basibus, Gregorius et Olympiodorus in *Catena Græc.* Hæresis enim est superba, tumultuosa, clamosa, instabilis, ac quod uno die asserit, sequenti negat, indiesque nova dogmata figit et refigit. imo fingit et refingit. Notat autem Basibus voluptatem esse causam hæresis, ubi hic innuitur; ut enim homines voluptati sine metu numinis indulgeant, negant fidem et numen, juxta illud: « Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus, » *Psal.* xiii, 1.

17. Aspersi cubile (Hebraice O3PIJ *miscabi*, id est *lectum*) meum aloë, et cinnamomo. — Vatablus *cubile meum odoratum reddidi myrrha*,

etc. Aliqui hæc accipiunt de liquore vel suffitu. Inde Paguinus vertit, *suffivi; ahi, perfudi*. Planius hoc accipias de ipsis aromatibus vel eorum floribus; iis enim meretrices solere suos lectos aspergere, palet II *Paral.* xvi, 14, ubi de Asa rege delincto dicitur : « Posuerunt cum super lectum suum, plenum aromatibus et unguentis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte composita, » Inde Theodotion vertit, *cubile meum myrrha* txaX-xówzz, id est *ornavi, compsi*; Septuaginta vero, *aspersi cubile meum croco, et domum meam cinnamomo*.

Myrrham odoratam esse, eaque aspergi solere vestes et lectos, patet *Psal.* xLiv, 9. De aloe vide Plinium, lib. XXVII, cap. iv, et fusius Dioscoridem, lib. III, cap. xxn, ubi tradit aloen florem album germinare, qui gratum odorem expire!. De cinnamomo quam odoratum sit, præserlim si dibtillelur, experientia constat, et docet Plinius, lib. XV, cap. vir.

Septima est hæc aromatum et odorum illecebra, quæ corpus mentemque sua suavitate emollit et effeminat : « Voluptas enim est esca malorum, » ait Plato et ex eo Cicero in *Catone Majore*. Quocirca Clemens Alexandrinus, lib. II *Pædag.*, cap. vin, docet Christiano fugiendos esse deliciosos odores et unguenta, *primo*, quia excitant mollitiem et libidinem; *secundo*, quod S. Magdalena pœnitens eos obtulerat Christo, ungens ejus pedes : a Eo, ait, quod apud se pulcherrimum esse existimabat, nempe unguento, honoravit Dominum, atque etiam ornamento corporis, nempe capillis suis, abstersit unguentum quod redundabat, libans Domino lacrymas pœnitentia: propterea ejus peccata remissa sunt;» *tertio*, quod Apostolorum et fidelium sit fragrare virtutibus» non aromatibus, ac cum sponsa dicere Christo sponso : a Trahe me, post te curremus in odorem unguentorum tuorum, » *Cant.* i. Unde Apostolus II *Corinth.* n, 14 : a Deo gratias, inquit, qui semper triumphat nos in Christo Jesu, et odorem noli-tis sue manifestat per nos in omni loco; quia Christi bonus odor sumus Deo, » etc. Unde concludit Clemens : « Oportet viros imprimis apud nos unguenta non olere, sed vitæ probitatem, spiret autem femina Christum, qui est regalis unctio, non unguenta, et diapasmata; divina autem semper ungatur pudicilke unctione, sancto delectata unguento, nempe spiritu. Hanc suavis odoris unctionem hominibus nolis suis Christus comparat, ex aromatibus coelestibus hoc unguentum componens. Ibi autem unguento ipso quoque Dominus ungitur, sicut per David meminit *Psal.* XLiv : Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo liti-tis præ participibus tuis. Myrrha, et stacte, et casia a vestimentis tuis. » Et post nonnulla : a Suavis autem odoris studium est esca otii et molli-tiei, quæ ad libidinosam et intemperantem cupiditatem item paulatina attrahit. Et sicut boves (et bubali per nares) annuhs et funibus, ita etiam in-

temperans suffitibus et unguentis et suave olentibus coronarum odoribus trahitur. » Et inferius : « Desipientes autem mulieres, quæ canos quidem tingunt, capillos autem ungunt, celerius canescunt propter aromata desiccaloria. Quocirca sunt etiam, qui unguntur, sicciores; facit autem siccitas caniores; sive enim canities est pilorum exsiccatio, sive calidi defectus, siccitate proprium pilorum nutrimentum ebibente humidum, et efficiente canos, quomodo unguenta adhuc amaverimus, propter quæ cani fiunt qui canos fugiunt? Quemadmodum autem, qui naribus sunt sagacibus canes, feras odore investigant : ita ex nimis curiosa unguentorum fragrantia, qui moderati sunt et temperantes, venantur intemperantes, » ideoque male olentes et putidos agnoscunt. Idcirco enim meretrices odorifera circumferunt, ut suum fœlorein contegant, quia ipsæ putent pessime olent, juxta illud Poetæ :

Posthume, non bene olet qui bene semper olet.

Subdit Clemens valde odorata nocere corporibus : a Nux, ait, emittit spiritum, qui torporem et veternum immittit, ut vel ipsa ostendit nominis etymologia (*nux* enim græce dicitur xzpx rcjxfltpw, hoc est a torpedine, aut gravedine); narcissus vero flos est gravis odoris : id autem arguii nominis appellatio, ut qui nervis vocis, hoc est torporem, afferat. » Clementi adstipulatur Plinius lib. XV, cap. xxn : « Caryon, ait, a capitis gravedine propter odoris gravitatem convenit dictum. » Sic et *nux* Latinis dicitur a nocendo, quasi noxa. Unde Ovidius epigram, *de Nuce* :

Quoniam sala lædcre dicor,
Imus in extremo margine fundus habet.

Nux enim generale est nomen fructuum omnium, qui duro clauduntur cortice, sicut *pomum* omnium qui molli sunt cortice. Unde sunt nuces myristice et odoratæ; quin et ex nucibus vulgaribus fit oleum et unguentum, multo magis ex nucibus pineis, cedrinis, cypressinis, etc.

Clementi consonat S. Ambrosius, lib. I *De Cain*. cap. iv : a Spargit, ait, odores suos voluptas, quia Christi odorem non habet, » Et S. Chrysostomus bom. I *De Lazaro* : a Miles es spiritualis, ait : talis autem miles non dormit in lecto eburneo, sed humi; non oblitur unguentis, nam ista cura eat meretriciis amoribus implicatorum ac perditorum, scenicorum, mentisque deploratæ hominum. Te vero non oportet olere unguentum, sed spirare virtutum; nihil immundius anima, quoties corpus talem habet fragrantiam. Corporis enim ac vestium fragrantia arguit intus latere animum graveolentem et immundum. Quam enim diabolus aggressus deliciis eviraverit animam, omni-que viliorum genere compleverit, tum et in corpore sue corruptionis lectum oblitur unguentis. Nec secus atque hi qui pituita nasi catharroque perpetuo laborant, et vestes et manus et faciem

contaminant, eo quod subinde narium profluvium abstergunt; anima quoque istius pravi profluvii malitiam in corpus abstergit. Quis enim præclarum aliquid, aut bon® frugis, opinabitur de coqui spirat unguenta?»

Horribile hac de re narrat exemplum B. Petrus Damianus Cardinalis, epist. *ad Blancam Comitissam*, cap. xi, clex co Baronius, tom. X, anno Christi 998, num. 20, de uxore Ducis Vencliarum, quæ ita delicate vivebat, ut aquas communes dedignata, rore cœli a famulis undique collecto sese ablueret. Ejus porro cubiculum tot thymiamatum aromalumque generibus redolebat, ut pudor sit referre. Hæc enim, ulciscente hanc mollitiem numine, toto corpore computruit, adeo ut nemo famulorum ejus fœtorcm ferre posset. Sensim ergo computrescens, doloribus putidis miserabiliter cruciata diem clausit extremum.

Sapienior fuit magnus Arsenins, de quo hæc legimus apud Surium, die 19julii : Aqua, qua palmarum ramos madefaciebat, ut fierent molliores, nunquam ab illo mutabatur; sed sic diu manebat, ut tandem corrumpetur maleque oleret, et aspectu tetra esset; adeo ut quidam ex Patribus senem rogarent cur hoc faceret, et ei exprobrarent socordiam. Is vero : a Cum, ait, suaveolentia el aromatibus prius usus sim, odoratus damnum modo corrigo contrariis. »

Ven. is. 18. Veni, inebriemur uberibus, fruamur cupitis AMPLEXIBUS, DONEC ILLUCESCAT DIES. — Soient enim luxuriosi vario uberum contactu explere suas libidines. Unde Hebrea vox O”n *dodim* tam *amores*, quam *ubera* significat. Quocirca Septuaginta vertunt, *veni, et fruamur amicitia* (Syrus, *fruamur amore*) *usque ad diluculum; veni, et colludemur cupidine*; Aquila, Symmachus el Theodotion, *circumplicemur in amoribus*; Chaldæus, *veni, delectemur amoribus usque mane, et mutuo adhærcamus desideriis*; Tigurina, *ades, amori indulgebimus in crastinum usque, amore nos exhilarabimus*.

¶ Sota to *inebriemur*, id est satiemur, expleamus ad satiem nostram libidinem. Sed el vere libido mentem inebriai, id est dementat, ut luxuriosus instar ebrii dicat et faciat infanda, quæ sobrius el san® mentis compos non auderet dicere vel facere, imo nec cogitare, uti docet S. Chrysoslo-mus, homil. 5 *contra Juda:os*.

Ottava 10. *Octava* est hæc illecebra uberum et amplexuum, caque uti impudentissima et patentissima, sic et summe illecebrosa ac potentissima; amplexus enim luxuriosi sunt proxima dispositio ad concubitum, ejusque initium el inchoatio. Porro quam ignitus et venenatus sit amplexus, imo tactus mulieris, liquet ex eo quod scribit S. Gregorius, lib. IV *Dial.* cap. xi, de Ursino presbytero, qui animam agens, cum mulier, olim ejus uxor, naribus ejus aurem admoveret, ut sentiret an adhuc ei vitale spiramen inesset, collecto spiritu et voco exclamavit : « Recede a me, mulier, adhuc igniculus vivit, paleam tolle. » Et ex eo quod Reribit

Jacobus de Vitriaco Cardinalis in *Vita S. Mariae de Oignies*, lib. II, cap. v, nimirum cum quidam amicus ejus, vir spiritualis, ex devotione manum ejus stringeret, indeque sentiret primos carnis motus insurgere, audivit vocem quasi e cedo lapsam : « Noli me tangere. » Et ex eo quod scribit Chronicon Hirsaug. Joannis Trithemii ad annum Domini 4091, nimirum brachium Gebhardi Abbatis miraculose sanatum, cum is illud feminæ devota osculandum præbuisset, rursum obriguisset: atipie Wilhelmum Abbatem sanctum ei dixisse : « Hæc est pœna temeritatis tuæ, frater, qui manum Deo consecratam, ipsiusque miseratione sanatam, feminæ, gloria tactus inani, præbuissti osculandam. » Simile est quod narrat S. Gregorius de Andrea Fundano Episcopo, lib. III *Dialog.* cap. vu. Et aliud quod narrat Joannes Moschus in *Prato spirit*, cap. xix.

Denique quam potens sit hic amor, docet emblemata, in quo Cupido pingitur insidere leoni, cumque domare et regere, cum hoc lemmate :

Vidi ego qui durum possit frenare leonem :
Vidi egp qui solus corda domaret amor.
Omnia vmcit amor.

Hinc amoris hieroglyphicum est salamandra, quæ creditur igne vivere et ali, quo cætera consumuntur :

Te nutriunt, salamandra, ignes qui citera perdunt:
Alterius nobis vivere morte datum est.

19 et 20. Non est enim vir in domo sua, abiit via it longissima. Sacculum pecunia secum tulit, in die et plenæ luna reversurus est in domum suam. — *Nona* est hæc mœchæ illecebra, qua juveni omnem exi- Nom li- mit metum. Dicit ergo impune eum secum posse comessari et luxuriari, eo quod maritus domo tu. absit. Ne vero juvenis reditum ejus metuat, asserit eum abiisse via longissima, ideoque sacculum pecuniæ pro viatico secum tulisse. Denique eum non reversurum ante plenilunium, puta ante medium mensis lunaris, quali utebantur llebræi; quare usque ad illum diem impune eos posso agere quodlibet. Poterat diem scire mœcha, tum ex mariti dictis, tum ex ejus negotiis. Unde Pagninus vertit, *in dic statuti temporis*; Cajetanus, *supputato tempore*; Tigurina, *certo die*.

Pro *in die plnce lunce*, Hebraice est KDDH OI’S *leiom hackese*, id est, *ad diem obtcdionis*, scilicet luna?, puta ad plenilunium, cum luna plane lumine solari legitur et obducitur. Septuaginta vero accipiunt neomeniam sive novilunium, quia tunc luna lumine destituta obtegatur, agitque quasi in tenebris. Ita Aben-Ezra, R. Levi, Baynus et Vatablus.

Symbolice S. Ambrosius, lib. I *De Caino*, cap. iv : « Absentiam viri, ait, hoc est injuriam legis, obtexit; lex enim absens peccantibus est; nam si adesset, non delinqueretur. Et ideo ait : Non adest vir meus; abiit autem viam lon duquain ia*

voluero pecunia? accepto in manu. Quid hoc esse dicam, nisi forte qma divites putant nihil esse quod non cedat suæ pecunias, el in gratiam sui legem vélin* esse venalem ? »

Mystice, Hugo per virum sive maritum accipit Christum. « Non est vir, » id est Christus, inquit, « in domo sua, » id est, in mundo visibili specie ; a abiit via longinqua, » puta ascendit in coelum ; < sacculum pecuniae secum tulit, » id est, corpus ex quo sanguis divinus redemptionis nostre pretium fluxit; a in die plenæ lunæ reversuros est in domum suam, n hoc est, indio iudicii, cum plena erit Ecclesia sanctis virtutibus et meritis, redibit in mundum , ut bonos præmiet ot beet, matos puniat et damnet. Hinc peccatnres sibi licere putant impune peccare asquead diem mortis et iudicii, quasi tunc poenitentiam acturi, sanctequo victuri. Atque interim repentina vol inopinata morto obruti, sceleribus pleni trahuntur ad igneum Christi tribunal. Quocirca pra> monuil omnes Christus dicens : « Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit, » *Matth.* XXIV, 42.

Viri II. 2*. IRRETIVIT EÛM MULTIS SERMONIBUS, ET BLANDITIIS laborum protraxit illum. — Pro *irretivit* Hebraice est vrjH *hittatú*, id est, *declinare fecit illum*; Septuaginta, *seduxit*; Tigurina . *flexit*. Pro *multis sermonibus*, Hebraice est j'"lilpS 313 *berob Hecha*, quod Theodotion vertit, *in multitudine donorum*; npb *lecach* enim et sermonem, qui accipitur a loquente, et donum, quod accipitur a donante, significat. Radix enim nph *lacach* significat accipere in genere. Unde illud : « Accepisti dona in hominibus, > *Psal.* txvti, 19. *Accepisti*, id est dedisti, uti explicat Apostolus *Ephes*, iv, 8. Vide ibi dicta. Meretrices enim dona exigua solent dare vel promittere, ut majora impetrent.

Pro *protraxit illum*, Hebraice est W tH *taddichennu*, quod Aquila, Symmachus et Theodotion vertunt, *pepulit illum*; Baynus *impulit*; Tigurina, *perpulit*; Pagninus, *expulit*; Syrus *abripuit eum*; Septuaginta, *laqueis laborum tuorum alligans domum adusque attraxit*. Greca est (gúuito, quod Complutenses vertunt, *impegit illum*; Romani et S. Ambrosius, *attraxit illum*. Significat blanda et captiosa meretricis verba ita inescare, ligare et dementare anitbum el concupiscentiam juvenis, ut eum quasi funibus attrahant, et violenter propellant ad ejus cupidines explendas. « Thesaurus, itiquil S. Ambrosius lib. 1 *De Caino*, cap. iv, demonstrat, regna promittit, amores spondet continuos, inexploratos concubitus pollicetur, sino pædagogo disciplinas, sino monitore sermones, vitam sino sollicitudine, mollem somnum, inexplabilem cupiditatem. Seducens cum, inquit, multo blandimento sermonum , et laqueis laborum suorum alligans, domum adusque attraxit. » Formulam verborum, schemnque meretricis (tnyitice voluptdis) subjicit S. Ambrosius i » Ipsa, ait, in medio stans: Bibite, ait, et inebriamini, ut

cadat unusquisque, et non resurgat. Illo apud me primum, qui omnium perditissimus. Ille meus est, qui suus non est: illo mihi gratior, qui sibi nequior. Calix aureus Babylonis in manu mea inebrians omnem terram, u vino meo biberunt omnes gentes. Qui est ergo insipieutior, divertat ad me ; et indigentibus sapientia principio dicens : Panibus absconditis suaviter utimini, et aquam furti dulciorem bibite. Manducemus et bibamus; cras enim moriemur, « etc.

Quare juvenes a meretricibus sollicitati illico JorH» animos colligant, cosque in castitate obtinrent, ac imitentur S. Wolstanum Episcopum Wigorniensem in Anglia, qui a nobili pulchraque femina ad turpitudinem provocatus, facto signo crucis dixit : n Fuge, fomes lascivire, mortis filia, vas Satanæ; » el simul alapam mulierculas tanto nisu impegit, ut crepitus illisre palline tota domo audiretur; ita eam procul a se abegit. Ha habet ejus Vita apud Surium, die 29 januarii. Simile fecisse legimus 8. Edmundum Caiiluariensem Episcopum, qui illectus a femina , illam ad facinus nudatam ita virgis cecidit, ut omnem ab ea tentationem dispulerit, utique per opem B. Virginis, cui ipse virginitatem voverat, ideoque in annulo insculptam gestabat Salutationem angelicam. Nul- lum enim remedium contra carnis tentationes presentios cultu et invocatione Deipare. Illa enim est virgo virginum , castitatis asylum , puritatis antistes, acerrima .virginitatis custos et vindex, ut ex omnium sæculorum historia notum csl.

Apposite Plutarchus, tract. *Quod amor non sit Sm-judirium*, docet amoris amigma et symbolum esse sphingem. Sicut enim sphinx erat Thebanum mon- sium ex variis animalibus commixtum, imocou- ficium , sic et amor ex variis tum amati ideis, tum amantis imaginationibus conflatur et confingitur. Sphinx enim vultu et manibus similis erat puelltespeciosa*, corpore cani, alis avi, unguibus leoni, cauda draconi, voce homini; quæ homines pr i-tereuntes diffi< ilibus et inextricabilibus quæ- sitionibus remorari ferebatur. Ita Pierius, *Hierogl.* i et 7. Unde Ausonius in *Grypho ternario* :

Illæ etiam thalamos, *ait*, per trina «enigmata qnærens, ()ui bipes, el quadrupes foret, el tripes, omnia solus, Temili Aoniam voluciis, leo, virgo, Informis: Spinai voluirii peums, pedibus fera, Ironie puella.

Sic mulier hæc illecebrosa habet vultum speciosum puellæ, sed corpore procax csl, impudens et luxuriosa ut canis ; alas habet avis, quia per fora et compita ad cælus juvenum non tam cuirii, quam volat ; unguis leonis, quia amasios suos lac<ral; caudini draconis, quia eosdem in lino implectit, perdit, occidit, devorat ut draco. Undo implexum amigma hujus sphingis, puta meretrici", proponit Plutarchus lo< o cibilo. « Sed quina- m. ait, amoris unguis ao dentes sunt? suspicib, zelotypia. At habet quidpiain illex ac floridum? Spluux etiam varietatem alarum illecebrosam ha-

huit, et ad solis radios conversos aureus erat beati® color, adversus nubes autem cœruleus, quale jubar iridis relucet. Sic etiam umor habet quidam gratiosum, nec inelegans, sed blani .m et jucundum. Rapit autem hominum vitas familiasque, et nuptias, et imperatores, non ænigmata proponens, sed ipsemet ænigina inventu solutisque difficile existons. Ut si quis hujusmodi (enigma componat : Quid sit quod oderit simul et amet, fugiat et persequatur, minetur et supplicet, irascatur et misereatur, desinere velit ac nolit, eadem re maxime tum gaudeat, tum tristatur. » Ac deinde illud sic exponit : « Amantium autem affectus veri sunt: amant, oderunt; eumdun absentem desiderant, præsentem metuunt; adulantur, convicia dicunt; pro amato moriuntur, occidunt; optant non amare, abstinere amore nolunt; emendant, et obcæcant; docent, ac perdunt; imperare volunt, et servitatem tolerant, Ille est

causa cur hic affectus maxime pro insania reputetur. Hinc amatorius vir Euripides inquit : Amabam ; amor autem hominibus furor est. • Hinc sphinx dicta ab effectu, quod homines suis verbis et quæstionibus ita stringat, ut se expedire non possint Nam est constringere, vel vincire. Unde Statius in lib. I *Thebaidos* scribit, sphinga monstrum fuisse alas et ungues habens in similitudinem Harpyiarum, quod insidens scopulo vi® imminenti insolubilia ænigmata transeuntibus proponebat, quæ cum solvere non possent, ex improviso veniens alis et unguibus ad se in rupem trahebat. Ita amasios implicat meretrix, atque ad se rapit, perdit et necat Quid ergo implicatius sphinge? meretrix. Quid rapacius Harpyia? meretrix. Sphinx liba erat Cliime-FdJ et Orci canis. Qu® major Chimera quam meretrix? quis canis tam impudens quam meretrix?

SECUNDA PARS CAPITIS,

QUA OSTENDIT JUVENIS AMORE CXCI INSIPIENTIAM, QCOD A MERETRICE STSAT SE DUCI
AD LAQUEUM ET EXITIUM, QUASI BOS AD VICIIMAM.

22. STATIM EAM SEQUITUR QUASI BOS DUCTUS AD VICTIMAM, ET QUASI AGNUS LASCIVIENS, ET IGNORANS QUOD AD VINCULA STULTUS TRADATUR» — DCSCPibitur hic juvenis illecebris meretricis capti vesania, *primo*, eum ait : «Statim eam sequitur,» quia foris illecebra meretricis, intus concupiscentia ejusdem stimulat. Externa ergo cupiditas internæ occurrens illam exosculatur, sibique illigat, ducitque quo vult. Qua ratione enim juvenis amore æsluans amores meretricis oblatos, imo stimulantel pene cogentes respuat? Septuaginta vertunt, *ipse autem secutus est eam* quod Complutenses vertunt, *datus*; Romana, *infatuatus*; S. Ambrosius, *circumventus*; alii, *dccq)tus*. Respondei enim h rc vox Hebraeo Oxnd *pitom*, quam noster vertit, *statim*; Septuaginta vero ex sua radice ND3 *patha*, id est seductus est (unde *peti* vocatur parvulus, insipiens, qui facile credit et decipitur), vertunt, quod est participium a xi-çow ; Uzççç autem est species avis marinæ levissimo», quæ fucile a quovis vento circumagitur, quæque facile decipitur et capitur, inquit llesychius, ideoque incipiens el stolidus. Inde mkçsc proverbialiter sumitur pro decepto et stolido, lino Mirççç ropa id est a levitalo dicitur, inquit Oppianus; inde xck ^ cSxi idem est quod efferri, et leviter circumagi in modum

Undo a Suida interpretatur elatus, irritatus, celeriter actus, inescatus, deceptus, in fraudem impulsus. Addit Suidas : < Cepphus genus est avis, quæ larius vocatur. Est autem levis el innatans undis. O cepphe, id est, o vilissime et loquax. Cepphum enim talem esse dicunt. Dicitur autem hoc proverbium de viris inconsidera-

tis. Cepphus enim spumam marinam comedit Piscatorum vero filii primum eminus spumam projiciunt, deinde proxime, denique manu tenent, itaque cepphum spuma inhiantem decipiunt et capiunt. » Ille Suidas. Idem docet Aristoteles. Gaza cepphum putat esse fulicam, alii larum; Aldrovandus censet esse avem laro congenerem, cujus formam ipse depictam exhibet *Ornithol.* tom. Ili, pag. 89. Cepphus ergo vocatur homo inconstans, levis, fatuus. Unde Pierius, *llurotjl.* 23, cepphum asserit esse hieroglyphicum fatuitatis et stuporis, quo avis hæc egregie laborat

Adogiographus vero : CeppAus *larus*, inquit, est proverbium dici solitum in garrulum ac vecordem. precipue qui cujusvis rei cupiditate decuplus capitur : ab avis ingenio sumptum, quam spuma marina gaudere et capi tradunt. Apposite ergo noster hic juvenis inescatus a meretrice, stolidusque sequens spumam Veneris, a Septuaginta vocatur id est vecors instar cepphi. Audi Polychronium et Didymum in *Catena Gnrc.* : «X*r-foc, inquit Polycbronius, larius vel fulica, avis est stolidus et clamorosa, spum i victitans, et ad libidinem admodum propensa. Ab hoc autem nomine deductum est verbum ww», quo hoc loco usi sunt Septuaginta interpretes. Cum hujus autem avis natura et qualitate nonnullam affinitatem habet hæreticorum sermo : videtur is enim propter apparentem compositionis splendorem el venustatem, utcumque candidus et virilis; verum reipsa est stolidus, viribusque destitutus, atque ideo captu perquam facilis. » El Didymus : u Assignantur, ait, tres erodiarum seu fulicarum

tor?

COMMUNIAHIA IN PROVERBIA SALOMONIS, cap. Vil.

species, nimirum cepphus, Igucus et asterias, hoo est, fulica seu larus, ardea vel ardeola, et stellaris. Præ cæleris autem ad coitum propensa est fulica vel larus; interim congressus sorlilur admodum difficiles. Vociferatur namque, et usque dum sanguinem per oculos mittat, conatur; jancelque nonnunquam quasi sensu destituta, ita ut laqueo, vel manu quoque facillime capiatur, et parit tandem magna cum difficultate. Tali itaque avi propter libidinis ardorem Sapiens hoc loco comparat illum qui, meretrices sectatus, iis denique obsequitur, n

Primo ergo juvenis hic vecors comparatur ceppho; *secundo*, bovi. Unde ait : « Sequitur (meretricem et moecham) quasi bos ductus ad victimam; » Ilebr. *ad lanienam*; Septuaginta, *ad mac-tationem*; Chaldæus, *sicut bos ad macellum*; Tertullianus, *sicut taurus ad victimam*. Cum enim laniones tauros feroces ducere volunt ad macellum, praemittunt vaccas, quarum libidine actus taurus stolide sequitur, itaque decipitur, ligatur et mac-tatur. Simili prorsus modo juvenis hic meretricem sequens ab ea decipitur, verbisque ejus illecebrosis quasi funibus ligatur, et in exilium corporis simul et animæ ducitur. Notum psI boves esse stolidos, adcoque symbolum stoliditatis. Exstat emblemata bovis arantis, qui fatigatus et senescens frustra detrectat jugum, quod ipse juvenis subiit. Ergo

Ne juvenile actum doléis stile senecta ;
Quid facias juvenis, tu prior ipse vide.
Sero detrectat onus qui subiit.

Tertio, comparat juvenem luxuriosum agno. « Et quasi agnus, inquit, lasciviens. » *Primo*, quia agni simplices sunt et stolidi ; talis enim est hic juvenis. Sane Columella, lib. Vil *be Ile rustica* cap. m, ait agnos tam esse stolidos, ut recens editi matrem propriam non agnoscant, sed oves primo obvias, quin et subinde vulpes luposque, quasi matres, sequantur : ita juvenis hic lupas, id est meretrices, quasi matres, imo sponsas sequitur, ut ab iis devoretur; *secundo*, agni cum lascivire et in agnas insilire incipiunt, ducuntur ad macellum et jugulantur : tunc enim habentur agni perfecti, ac caro eorum solida est aptaque ad esum, imo nullis in locis ad delicias expetita : sic et juvenis hic, lascivire incipiens cum meretrice, aptus est macello Salame et gehenna?. Porro Aristoteles, lib. V *be IHstor. anim.* cop. xi : «Oves et capræ, inquit, anniculas coeunt, n puta cum sunt agni unius anni. *Tertio*, agni grandiores, puta arietes, valde in venerem propensi sunt ac lasciviunt, imo furunt. Addit Aristoteles, lib. VI *Be llistor. anim.* cap. xix : «Coeunt, inquit, lam oves quam capræ, quamdiu vivunt. » Ita et juvenis hic ad insaniam usque lascivit, ruens ad necem animal et corporis; lascivii, inquam, per omnem vitam, quæ proinde ei brevis est, æque ac oculus. Nam, ut ibidem ait Aristotelea : [†] Vita capris ad oculo-

nos cum plurimum annos, ovibus ad denos, sed magna ex parte ad pauciores. »

Hæc comparatio agni lascivientis non est in Illobræo, sed hoc loco apposita. Porte noster Interpretes pro ooy *eches*, id est *compes*, legit *kebes*, id est *agnus*, sicut Septuaginta pro eo videntur legisse ^dSd *keleb*, id est *canis*. Unde vertunt, *et sicut canis*, inquiunt, *ad vincula*; sic et Syrus ac Chaldæus. Canis enim valde luxuriosus est et impudens. Unde Diogenes cognominatus est Cynicus, quod publice instar canum venerem exerce-ret. Unde et discipuli ejus dicti sunt Cynici, quasi canini, ob impudentem mordacitatem et libidinem. Ita Laertius in *Vita Diogenis*, Lactantius, lib. III, cap. xxv, S. Chrysoslomus, hom. 3i in *Matth.*, et S. Augustinus, lib. XV *Civit.* xx. Sicul ergo canis mas petulans lascivit, omniaque miscet et turbat, præserlim dum cestro libidinis agitur, canesque feminas insequitur; quare necesse est eum vinculis alligare, ac subinde suffocare, suspendere, vel in flumen demergere : sic prorsus lascivit hic juvenis, ideoque a Deo vinculis malorum illigatur et astringitur. Hinc *canis* in proverbium abiit, notatque impudentem et luxuriosum; pluraquo a cane sunt proverbia, ut illud Theocriti : «Periculosum est canem intestina gustasse,» *q. d.* Qui semel cum scorto peccavit, difficulter ab eo abstinet : illecebram ejus velut auctorem libidinis degustavit. « Canis masculi infinita cubilia, » *q. d.* Luxuriosus una non contentus, passim per aliena cubilia volutatur. « Canum vincula, n *q. d.* Luxuriosus seipsum dat in servitutem meretrici, sicut canes ultro seipsos heris præbent vinciendos cibi lenocinio.

Quarto, juvenis hic « ignorans est, quod ad vincula stultus trahatur; » Symmachus, *exultans super vinculis stultus*; Pagninus, *et sicut compes ad castigationem stulti* (1); Vatablus, *ceu dun\ compes stulto ad castigationem adhibetur, q. d.* Juvenis sequitur meretricem, ut cum ea libere lasciviat; at nescii quod ab ea ad vincula trahatur : meretrix enim ei erit compes; suis enim lenociniis, dolis et fraudibus ita eum sibi illigabit, ut se ab ea avellere, expedire et extricare nequeat. Erit ergo semper ejus quasi servus et mancipium, vinculis meretriciis adstrictus et compeditus. Pro *compes* hebraice est *eches*, quod R. Salomon vertit, *venenum*. *Et sicut venenum*, ait, *ad castigationem stulti*. Melius alii vertunt, *tintinnabulum*, vel *crepitaculum*, quod olim puellæ leviores, præserlim meretrices, calceis applicabant, ut ejus sono juvenes ad se intuendum excitarent, et in sui amo-

ti) Ita et Maurer. Gesenius, *et stcutf in compedibus ad supplicium* it sen trahitur *improbis* : minus recte. Alii aliter. Cæterum haud improbabilis conjectura Itosennullen verba corrupta esse suspicantis, quum quæ proxime sequantur vers 23, ei quæ stalim subjiciatur comparatio cum ave laqueo capta , fere flagitent, ut bovem inter et avem secundo loco fera aliqua alia cominotnoreliir, quæ pedica? irretita a vccrArrc occidatur*

rem provocarent, ut p l t *laite* m, 16 et 19. Dicit ergo : Juvenis hic videt uuditque hoc crepitaculum, capiturque incessu et forma meretricis : unde eam sequitur; sed ignorat quod hoc crepitaculum erit ei compes, qua pedes ejus astringentur, ut quasi vinctus et captivus a meretrice teneatur, ac quidquid ei libuerit, agere et exsequi debeat. Igitur sicut stulti et insani vinciuntur compedibus, ne sibi aliisque noceant : sic et ipse similes sponte sibi compedes induit. Rursum tintinnabula solent gestare stulti, indeque stulti dignoscuntur, q. d. Juvenis hic captus tintinnabulo calceorum meretricis stultescit : unde dignus est ut quasi stultus tintinnabula gestet, iisque castigetur et notetur infamia, 7. d. Juvenis hic infamis est, omniumque risibus et sibilis exponitur, quasi stultus, qui in signum stultitiae gestat tintinnabula. Sic videmus vere stultos subinde cum feminis stultis et amentibus tintinnabulatos incedere.

Aliter alii : censent enim hic alludi ad tintinnabulum, quod olim gestabant rei capite mulcandi, ut ejus sonitu populus ad supplicium concurreret, sive ne quis ad eos approximans contaminaretur : uti ex Zonata et aliis docet Turnebus, lib. XI *Adversar*, cap. xxt, et lib. XXIII, cap. xi. Sic sensus foret, q. d. Juvenis illo moecham sequens similis est reo, qui ad necem ducitur, ideoque tintinnabulum gestat. Simili enim modo ipse quasi ad necem damnatus, ultro ad eam pergit et properat.

Verum prior explicatio videtur simplicior et planior, ideoque germanior, praesertim quia illa compedum similitudo priscis fuit usitata. Simili enim modo *aureas compedes* per proverbium vocarunt servitutem splendidam et amabilem, qualis est amantium et aulicorum vita. Unde Diogenes scripsit Aristippum in aula regia aureis teneri compedibus, ne posset avolare. Seneca in dialogo quodam affectus et rationis : « Stulli est, ait, compedes suas quamvis aureas amare. » Loquitur de uxore formosa. Sic et Horatius de amica speciosa : « Tcnetque grata compede vinctum. » Igitur Salomon, ut juvenis luxuriosi vecordiam et amentiam repraesentet, comparat eum *primo*, cecpho sive laro; *secundo*, bovi ducto ad victimam; *tertio*, agno lascivienti; *quarto*, compedibus insani; *quinto*, cervo sagitta transfixo jecur; *sexto*, avi laqueo captæ, uti ex Septuaginta audiemus vers. seq.

41.13. 23. Donec transfigat sagitta jecur ejus; velut SI AVIS FESTINET ad LAQUEUM, ET NESCIT QUOD DE PERICULO ANIMJB ILLIUS AGITUR. — SYRUS, Ct nCSCLt sc ad mortem suam pergere; Septuaginta adduit nomen cervus : Et tanquam cervus, inquiunt, sagitta vulneratus in jecore (Syrus, sicut cervus, cujus hepar sagitta transfoderit); festinat autem tanquam avis in laqueum, nesciens quia pro anima currit.

Duplici sagitta juvenis hic transfigitur : *prima* amoris meretricii, quæ jecur ejus sauciat. Jecur

enim sedes esi amoris et concupiscenti®, juxta illud celebre :

Cor sapit, et pulmo loquitur, fel commovet iram,
Splen ridere facit, cogit amare jecur.

Secunda, doloris quem parit amor, 7. d. Juvenis hic sauciatur sagitta amoris, ideoque sauciabitur mox sagitta doloris. Alludit ad cervos, qui ardent amore cervarum, coque capiuntur et sagittis transfiguntur. Nam, ut tradit Aristoteles lib. IX *IHstor. animal*, cap. v, venatores, ut cervos capiant, cervarum lascivientium vocem imitantur : ad illam illico accurrunt cervi : mox illos inter arbusta latentes venatores sagittis configunt, 7. d. Simili modo juvenis mœchæ blanditiis illectus eam sequitur, et ecce a marito mœchæ, qui scelus odoratus in insidiis latet, confoditur, aut a judice, vel certe a Deo punitur et plectitur. Unde Isidorus Clarius sic exponit : « Non quiescit miser, nec abstinet a scorto, donec maritus scorti spiculo configat jecur ejus. » Priorem sagittam amoris magis notasse videntur Septuaginta, dum vertunt, et tanquam cervus vulneratus in jecore, scilicet sagitta amoris sequitur meretricem. Posteriorem sagittam doloris magis notat Noster, dum vertit, donec transfigat sagitta jecur ejus; et Chaldaeus, stent cervus in cujus hepar sagitta volat : quanquam et prior sagitta amoris hisce verbis accipi queat, q. d. Juvenis voce et specie meretricis illectus eam sequitur, donec sagitta amoris plane transfigat jecur ejus, id est, donec meretrix irremediabiliter et immedicabiliter sauciet ejus appetitum (cujus symbolum est jecur) concupiscentia sui. Sicut ergo cervus sagitta ictus fugit, sed mortem non effugit, quin potius currendo vulnus auget et aggravat, mortemque sibi accelerat : sic qui sagitta amoris in corde ictus est, huc illuc discurrit, et vulnus amoris mortisque adaugere. Nam ex vulnere amoris illico sequetur vulnus doloris ; sine dolore enim non vivitur in amore. Doloris, inquam, tum remorsus et angoris conscienti®, ut intelligit Jansenius; tum morborum, litium, paupertatis, infami®, periculorum milleque miseriarum, quæ libidines et adulteria sequi solent ; tum mortis quæ illi vel a marito ejusque cognatis, vel a judico paratur ; tum gehennæ et damnationis æternæ, qua ilhim Deus configet.

Denique de cervo ita scribit Plinius, lib. Vili, Orritg cap. xxxii : « Animal simplex est, m tantum ut 'a'LU' hominem juxta venantem non cernat; aut si cernat, arcum ipsum sagittasque miretur. » Quo quid opportunius ad exponendam hominis stoliditatem, feminæ speciem, id est arcum ipsum, et sagittas quibus transfigitur, demirantis? Addit Plinius, « pastoralis fistula et cantu mulcetri. » Addit Aristoteles, lib. V *De IHstor. animal*, cap. v, ita sibilu et cantu venantium allici, ut allero venantium cantante alteri liceat clam a tergo ferire. Quod ex Aristotele repetunt Xenophon, Varro, .Elianus, et ex /Egyptiorum disciplina Horus, lib. II /furo-

glyph. cap. txxxvn; illi enim hominem adulatione deceptum significabant picto cervo cum tubicino. Qn0 quid similis ad exponendam tum vim muliebris cantus, tum stoliditatem cervinam adolescentis, quem petulans femina « protraxit, et irritavit nullis sermonibus, donec transfigat sagitta cor ejus, v et pereat m efficacia vocis?

A*nti« Per*jecur* melonymice intelligit vitalia, puta cor, trr.°s- hepar cætera^quo partes hominis vitales : dicit ritnr. tamen transfigi jecur potius quam cor, pectus aut
I « ventrem. *Pnmo*, quia, ut dixi, jecur sedes est amoris : ubi ergo juvenis peccavit amore, ibi transfigitur el dolore; *secundo*, quia *jecur* est fons sanguinis, et consequenter seminis; semen enim non est aliud quam sanguis purissimus : quia ergo jecore effudit semen, hinc eodem etTiindit sanguinem, critquo plaga hæc immedicabilis et lel'hifera, quia in sanguine consistit hominis vita; Terti*, *tertio*, quia dum sagitta jecur transfigitur, subindo fit,ait Aristoteles, lib. III *fie Part, animal*, cap. x, ut homo rideat, et ridendo moriatur : ita moechi et mrechæ sæpe ridendo, dum scilicet amor indulgent, imo suljjnde in ipso flagranti adulterio occiduntur, vel a marito, vel a cognatis, vel a
Qoirtc. corivalibus, vel ab ipso Deo ; *quarto*, quia jecur symbolum est voluptatis, felicitatis et glori®, juxta illud *Thrcn.* n, 11 : « Effusum est in terra jecur meum. » Vide ibi dicta. Dum ergo jecur transfigi dicitur, hæc omnia transfigi et perimi
QaiDto. significantur ; *quinto*, quia transfixo jecore illico homo concidit et moritur : ita inœchi et mœch® sæpe subita morte plectuntur. UndeS. Ambrosius mox citandus legit : a Et sicut cervus sagittatus in jecore haeret saucius, n Cervus enim in armo aut capito saucius currere non cessat; at saucius
fctu. in jecore hæret, cadit et moritur; *serto*, quia sæpe mors moecho infertur a moecha, et vico versa. Ua amor occidit amorem, amans amantem, cujus symbolum est jecur. Horribile exemplum recenset Naclerus coi. n *Chronog. gen.* 20, anno 574. de Rosimunda uxore Alboini regis Longobardorum, quæ l'elmcchildum adulterum adamavit, eumque ad necem mariti impulit : sed postea Longinum adamans, cum Helmechildo venenum propinasset, isque vim ejus persentiret, ab eo stricto gladio coacta reliquum veneni ebibere, tam scipsam quam adulterum veneno sustulit.

Denique ipse concubitus solaque venus multos occidit. Galenus, lib. I De *Spannate*, scribit animales partes non solum seminaria humiditate destitui ex superfluo coitu, sed etiam vitali spiritu, qui ex arteriis evacuatur cum spermatica humiditate. Quocirca non mirandum, si imbecilliores efficiantur mullum utentes venere, utpote re purissima ab universo corpore excunte, el accedente insuper delectatione, quæ per se potest vitale robur exsolvere. Ex quo factum est ut quidam immoderate delectati mortui sint : htec fere Galenus. El profecto pleriquo, aut quia nimium

delectati sunt in opere venereo (ut ille dicit), sive etiam quia immoderate commixti sunt, in ipso concubitu occubuisse leguntur. Nam, ut refert Plinius, lib. VII, cap. un, Cornelius Balbus prætorius et Q. Heterius eques Romanus in venereo obiere. Cujus etiam rei meminit Valerius, lib. IX, cap. xu. Tradit etiam Petrus Damianus quemdam principem Tarentinum, dum cum meretrice congrederetur, animam emisso. Jovianus quoque Pontanas, in libro *De Obedientia*, scribit se compertum habere Beltrandumquemdam, cognomento Ferrerium, in venere expirasse. Observatum quoque est inGræcorum monumentis : idem Pindaro illi novem Lyricorum (ut Fabio placuit) principi accidisse : licet aliter sentiat Valerius Maximus, lib. IX, cap. xu. Et id quoque contigisse Speusippo Platónico prodit Tertullianus in *Apologetico*. Hæc et plura Tiraquellus in leg. 15 *Connut*). num. 27. Hinc Venus Libitina, quasi mortis et sepultura prases, colebatur in rede Libilin®, teste Plutarcho in *Numa*. Eadem cognominata est dwîπεççδ»οç, id est homicida.

Mystice, cervus sagitta ictus, dictamum herbam comedens, sagittam excutit. Unde Plinius, lib. VIII, cap. XXVII : « Dictamum herbam, ait, extrahendis sagittis cervi monstravere percussi eo telo, pastuque ejus herbæ ejecto. Chelidoniam visui salubrem hirundines monstravere, vexatis pullorum oculis illa medentes. » Ita juvenis sagitta amoris ictus illam excutiat per poenitentiam et mortificationem; hujus enim symbolum est dictamus. Dictamus enim, ait Dioscorides, lib. III, cap. xxxi, est herba acris, mordax, pulegio similis, purgandi vim habens, serpentibus inimica, ac vulneribus corporum medetur. Talis prorsus animæ et conscienti® est poenitentia. Unde Tertullianus, lib. De *Panilentia*, sub finem : « Cervus, inquit, sagitta transfixus, ut ferrum et irrevocgbiles moras ejus de vulnere expellat, scit sibi diciamo mendendum. Hirundo, si excœcaverit puilos, novit illos rursus oculare de sua chelidonia Peccator, restituendo sibi institutam a Domino exomologosin sciens, præteribit illam, qu® Babylonium rogem in regna restituit? »

Huc facit S. Ambrosius, lib. I De *Cain*. cap. v, qui per moecham mystice accipiens voluptatem, ejus remedium assignat virtutem. Inter virtutes enim sola poenitentia et mortificatio proprie et ex diametro opponitur voluptati, camque perimit. « His auditis, ait S. Ambrosius, vclut cervus sagittatus in jecore hæret saucius : quem miserans virtus, et casurum cito videns, improvisa occurrat. verita ne inter moras illecebris demulcentibus, mens concidat humana. »

Noster Salazar per dictamum accipit virginitatem, acamoremet invocationem B. Virginis, qu®, ut superius dixi, singulare est remedium adversus tentationes carnis. Affert rationem, quia dictamus, inquit, grace raeOtvwtw, latine *virginale*, dicitur, vel quia nullo semine sato adolescit, vel

quia comestum venerem enecat. Verum nihil tale habet Plinius, Theophrastus, Dioscorides, Ruelius ac similes, qui de plantis herbisque scripsere; quin potius Dioscorides, lib. III, cap. xxxi, æque ac cæteri plano dictamum a parthenio, quod et malricariam vocant, distinguunt.

Huic Salomonis gnoinæ antistropha est illa Syrorum: a Ne pandas fendras, ut excipias sagittas, quibus feliatur cor tuum, v hoc est, ne aperias oculos et aures, ut excipias species et cantilenas feminarum, quibus sancietur cor tuum amore illecebroso, indeque dolore salebroso.

Vblut si avis festinet ad laqueum. — Est hæc sexta et ultima comparatio, g.d. Sicut avis advolat ad escam ibiquo capitur ab aucupo, sic juvenis hic incauto sectans illecebram meretricis et mœchæ, cadcin capitur, illaqueatur et perimitur.

Rursum, sicut avis femina ligata ab aucupo juxta retia sua voce et cantu alias ad se advocat, præsertim mares sibi congeneres, quæ ad eam advolantes reti implicantur et capiuntur: ita mœcha hæc, illiciens juvenem, ducit eum ad laqueum et necem. Vidi in Belgio anales palcutrins; sive illices et seductrices, ab aucupo cicuratas, quæ ad anates sylvestres advolantes, eas lurinatim posi se ad retia ducebant, magna spectantium voluptate et aucupum lucro. Chaldæus vertit, *et festinat sicut passeret ad laqueum*. Passeres enim salaces sunt: unde mas femina amore in retia et laqueum so dat.

Et nescit quod de periculo anima? illius agituil — Tò *nescit* Jansenius refert ad avem, bovem, agnum, corvum, etc.; magis genuino ex llebræo referas ad juvenem, cum allusione tamen ad avem, bovem, etc. ut sil epiphonema, q. d. O insignem juvenis stoliditatem, qui sequitur mœcham, et nescit quod sequendo eam conjicit se in certum animæ, id est vitæ, tum præsentis, tum æternæ periculum, quæ sane magna et miseranda est ejus vecordia. Sicut enim bos sequitur vaccam, et nescit so sequendo eam lanione duci ad macellum; et sicut canis inhiat escæ, et nescit se accederò ad laqueum, etc.: sic prorsus juvenis hic stolidus sequitur mœcham, et nescit, id est, non cogitat, non advertit quod sequendo eam incurrat pressons et «ternum vitæ discrimen. Indo Chaldæus vertit, *et nescit quod tendat ad mortem animæ suce*.

Vm. si 24 et 23 (i). Nunc ergo, fili mi, audi me, et attinde Vilnus oris MEI (llcbttea habent in plurali, *nunc cryo, filii, obaudite mihi, et animum advertite verbis oris mei*. Ita Vatablus): Ne abstrahatur in VIIS ILLIUS MENS TUA, NEQUE DECIPIARIS SEMITIS ejus.— Hebraice, *ne declines ad vias ejus cortuum, neque erres in semitis ejus*, ut scilicet a vera virtutis et castitatis via aberres, easque in devios vitii et libidinis labyrinthos, ac præsertim ne deserta castrorum societate et contubernio deflectas et de-

fi) Epilogai.

vies, ad aberrandum per vias quæ ducunt addomum meretricis, a qua juveni omnis mali originem fontemque exstitisse audivimus.

Nominat *semitas*, quia meretrices, præsertim secret®, quæ publice honest® haberi volunt, solent in secessibus, antris et lustris habitare. Unde a via regia turpitudinis pudore sese elongant, ideoque per semitas secretas ad eas tenditur; quin et quæ publice pudorem suum prostituunt, in seinitis consident, ut transeuntes aucupentur, indeque *semitariez* sunt dicte.

2G. Multos enim vulneratos dejecit, et fortissimi QUIQUE INTERFECTI SUNT AB EA.— Septuaginta, *multos erum vulnerans dejecit, et innumerabiles sunt quos truridavit* (ita legit S. Ambrosius); Hebraico, *et fortes (2) omnes* (qui scilicet eam secuti sunt) *interfecti ejus*, id est, ab ea. Hoc dicit, ut nemo suis viribus, suæ præteritæ castitati præfidat: quia mulier fortes, annosos, castos per omnem vitam in senecta dejecit, corrumpit, perdidit. Ita « filia hominum, » id est, fili® Caini, sua specie illexerunt et corruerunt « filios Bei, » puta filios Selli, indeque orti sunt impii gigantes, ob quos Deus totum orbem perdidit diluvio, Genes, vi. Quis Hectorem, Trojam totumque Aⁱæ regnum perdidit? una Helena. Quis fortissimum Samsonem Philistæis tradidit? Dalila. Quis sanctissimum Davidem ad adulterium et homicidium impulit? species Bethsabeæ. Quis sapientissimum Salomonem dementavit? concubin®.

« Quanti et quales Episcopi, all S. Cyprianus tract. *De Singul. cleric.*, clerici simul et laici, posi confessionum vicioriarumque calcata certamina, post magnalia et mirabilia et signa usquequaque monstrata, noscuntur cum bis omnibus naufragasse! Quantos leones domuit ula mulieris Infirmitas delicata, quæ, cum sit vilis et misera de magnis efficit prædam! » Igitur Martyres qui tormenta vicerant, a feminis deinde victi sunt. Confessores qui tentamenta quælibet superarunt, a muliere superati sunt. Quis ergo iam demens sit, ut tum tantorumque heroum exemplo non sapiat? ut se unicum cæteris omnibus fortiorum æstunct? ut In igne illeæsum se fore confidat? • Ignis, mare, mulier, mala tria, » ail Menander, imo malum unicum. Mulier enim esi Ignis et mare, quod plurimos et valadlssimos baurit sorbetque.

27. VII INFERI DOMUS EJUS, PENETRANTES IN INFERIORA (inanuscripti legunt, *inferiora*) mortis.— Syrus et Pugnimi*, ad *cubacula mortis*; alii, *ad penetralia mortis*; Septuaginta, *deducentes in promptuaria mortis*. More rhythmici llebræi idem dicit posteriori hemistichio, quod dixit priori. Igitur idem est: « Via inferi domus ejus, » quod « penetrantes in interiora mortis. » In inferno enim mors suum intimum habet cubile, suum penetrale,

(2) *Forte*», id MI, numero validos, copiosos, at para * lehsmus docet: ita null

suum thronum et regain. Si ergo quæras : « Quid est infernus? » apte respondebo : a Infernus est penetrale et regia mortis, » quia in co mors retorna pleno jure in omnes damnatos, tam dæmones quam homines dominatur, et in perpetuum dominabitur. Reprobi ergo in hac vita sunt quasi in atrio mortis; in inferno vero erunt in ipsis penetralibus et visceribus mortis. Sicut vice versa electi m hoc mundo sunt quasi in atrio vitæ, in ccelo vero erunt in ipsis penetralibus vitæ, ubi vita dominatur et regnat perpetim. Sensus ergo est, r/. d. Meretrix ornavit cubile suum, aspersitque aloe et myrrha : sed hæc non tam convivii et voluptatis, quam mortis et sepulturae sunt indicia et prsnuntia : iis enim inungi solent corpora defunctorum. Scias itaque certo, o juvenis, cum adis domum meretricis, te ire ad domum mortis et gehennæ, quia fornicando et adultc- 'o vitam abbrevias , incurrisque certa pericula vitæ, et illico post mortem detruderis in tartara. Quare domus meretricis, ait Aben-Ezra, est infernus quidam, quia ipsa inferni est via et initium. Idem minatus est Salomon, cap. 11, vers. <8 : vide ibi dicta. Dicit *viæ* in plurali, ait Vatablus, non via, quod multis rationibus cadant, qui sequuntur eam.

Tropologice meretrix et mœcha est concupiscencia ac hæresis : hæc omnibus insidiatur, et omnes , qui illam sequuntur, occidit : hæc quoque recta ducit ad inferos. Ita Polychronius in *Caïma Græcor.* : a Innumeri, ait, hoc loco dicuntur, qui per latam viam incedunt, siquidem tales non sunt digni, qui aliquo numero aut loco habeantur; sunt itidem permultae vitiorum et flagitio-

rum species, quæ flagitiosos ad inferos præcipitef Irahunt.

Porro quam formidabilis sit infernus , et iudicium, graphice depingit S. Cyrillus Alexandrinus orat. *De exitu animaiet de secundo adventu* : « Metuo mortem, ait, quoniam acerba mihi est. Metuo gehennam, quia æterna est. Metuo tartarum, quia nihil habet coloris. Metuo tenebras, quia nihil habent lucis. Metuo vermem veneniferum, quoniam æternus est. Metuo genios iudicio præficiendos, quoniam sunt immisericordes. Metuo, cum cogito illius diei terribile et muneribus inexpugnabile concilium, tribunal horribile et iudicem incorruptum. Metuo flumen ignis ante tribunal illud fluens, vehementissimamque flammam, torrentem et acutos enses. Metuo severissimas poenas. Metuo supplicium finem non habens. Metuo tetram illam caliginem. Metuo profundas tenebras. Metuo infracta vincula, stridorem dentium, fictum inconsolabilem.» Et S. Ephrem tract. *De Vanis inferni tormentis* : « Hanc diem, ait, mente volventes sancti Dei martyres, non sunt miserati sua corpora, sed omne tormenti genus subierunt, spe coronarum gaudentes. Alii, in solitudinibus et montibus atque speluncis, in jejunio et virginitate decertarunt; ac jam quidem contendunt non tantum viri, sed et mulieres, pars debilior, ac per angustam portam arctamque viam incedentes , regnum coeleste rapiunt. Quis ergo patiat se illo rubore suffundi, ut, cum mulieres illabora coronentur, multi autem viri condemnentur? non enim est ibi masculus et femina ; sed unusquisque propriam mercedem recipiet secundum proprium laborem. »

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Capite precedenti in scenam produxit mulierem meretricem suis lenociniis, fucis et fraudibus omnes ad se allicientem et perdentem. Jam ut ab ea omnes avocet, hoc capite in scenam producit feminam, imo reginam, et quasi deam castissimam et sapientissimam, puta ipsam Sapientiam, quæ meretricis amula et antagonista ab ea omnes ad se advocat, promittendo cis primo, se docturam veritatem, justitiam, scien tiam, timorem Dei, prudentiam et fortitudinem. Secundo, vers. 15, promittendo regnum, opes et gloriam: quæ omnia asserit esse sua, et a se suis discipulis donari. Tertio, vers. 22, altius assurgens asserit se isse Deo coætendam, Deumque per se creasse et composuisse cælum et terram, omniaque quæ in eis sunt. Quarto, vers. 32, concludendo hortatur omnes, ut sese audiant, itaque hauriant a Domino vitam et salutem; si enim se spernant, minatur æternam mortem et miseriam.*

1. Numquid non sapientia clamitat, et prudentia dat vocem suam? 2. In summis excelsisque verticibus supra viam, in inediis semitis stans, 3. juxta portas civitatis in ipsis foribus loquitur, dicens : 4. O viri, ad vos clamito, et vox mea ad filios hominum. 5. Intelligite, parvuli, astutiam, et insipientes animadvertite. 0. Audite, quoniam de rebus magnis locutura sum : et aperientur labia mea, ut recta prædicent. 7. Veritatem meditabitur

giiftnr meiiri, et Initia mea detestabuntur impium. 8. Justi sunt omnes sermones n.ei, non est in eis pravum quid, neque perversum ; 9. recti sunt intelligentibus, et atqui invenientibus srientiam. 10. Accipite disciplinam meam, et non . l cuniam ; doctrinam magis, quam aurum eligit. 11. Melior est enim sapientia cunctis pretiosissimis : et omne desiderabile ei non potest comparari. 12. Ego sapientia habito in consilio, et eruditus intersum cogitationibus. 13. Timor Domini odit malum : arrogantiam, et superbiam, et viam pravam, et os bilingue detestor. 14. Meum est consilium, et æquitas, mea est prudentia, mea est fortitudo. 15. Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt : 16. per me principes imperant, et potentes decernunt justitiam. 17. Ego diligentes me diligo : et qui mane vigilant ad me, invenient me. 18. Mecum sunt divitiæ, et gloria, opes superbæ, et justitia. 19. Melior est enim fructus meus auro, et lapide pretioso, et genimina mea argento electo. 20. In viis justitiæ ambulo, in medio semitarum iudicii, 21. ut ditem diligentes me, et thesauros eorum repleam. 22. Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio. 23. Ab æterno ordinata sum, et ex antiquis antequam terra fieret. 24. Nondum erant abyssi, et ego jam concepta eram : necdum fontes aquarum eruperant : 25. necdum montes gravi mole constiterant : ante colles ego parturiebar : 26. adhuc terram non fecerat, et flumina, et cardines orbis terræ. 27. Quando præparabat cœlos, aderam : quando certa lege, et gyro vallabat abyssos : 28. quando aethera firmabat sursum, et librabat fontes aquarum : 29. quando circumdabat mari terminum suum, et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos : quando appendebat fundamenta terra. 30. Cum eo eram cuncta componens : et delectabar per singulos dies, ludens coram eo omni tempore, 31. ludens in orbe terrarum : et deliciæ meæ, esse cum filiis hominum. 32. Nunc ergo, filii, audite me : Beati qui custodiunt vias meas. 33. Audite disciplinam , et estote sapientes, et nolite abjicere eam. 34. Beatus homo qui audit me, et qui vigilat ad fores meas quotidie, et observat ad postes ostii mei. 35. Qui me invenerit, inveniet vitam, et hauriet salutem a Domino : 36. qui autem in me peccaverit, lædet animam suam. Omnes, qui me oderunt, diligunt mortem.

PRIMA PARS CAPITIS.

Nota *primo*, sapientiam hic per prosopopoeiam poeticam et comicam induci ut personam, quæ humani corporis organa, gestus, vocem, concionem usurpat. Idem factum est cap. i, et *Ecdi.* cap. XXIV, *cl Sapient.* cap. vii. Sic enim elegantior æque ac cõlicacior est concio, cum ipsa sapientia, id est ipsa honestas et virtus, suam pulchritudinem, fructus et dona ostentans, omnesque ad se invitans, in scenam inducitur, ut singuli eam videntes, et loquentem audientes, divina ejus specie et oratione illecti, protinus eam sequantur. Ita Nazianzenus, *orat.* 39.

Nota *secundo*, sapientiam, sive prudentiam et virtutem, hoc loco, uti et passim in libris sapientialibus, sumi in genero, prout abstrahit, aut prout communis est increatæ et creatæ; sive sapientiam hic significaro tam creatam, quam incretatam, quæ re ipsa idem est cum deitate et Deo, quatenus ipsa communicat so sapientia» creatæ et creaturis. l'ndo quædam hic dicuntur quæ magis conveniunt creatæ», ut quod, vers. 22, dicitur juxta Septuaginta, *Dominus creavit me in initio viarum suarum*: quon-

dam magis competunt sapientiæ increata», ni quod ibidem dicitur : « Ab æterno ordinata sum ante omnem creaturam. » Ita Nazianzenus, *orat.* 39, Tertullianus, *S'oiptari* cap. vu, Cajetanus, Janse- nus et alii. Hinc rursum S. Athanasius, Cyrillus, Hilarius et alii passim disputantes contra Arianos, hæc litterali sensu accipiunt de sapientia incarnata. puta de Christo, iudeque probant Christum esse Deum, de quo plura vers. 22. Sapientia enim incarnata partira creata est, partira increata; Christus enim ut homo creatus est, ut Deus vero iu- creatus.

Salomonem secutus Siracides, *Eccli.* toto cap. XXIV. sapientiam similia, imo eadem de se prædicanlem inducit : quare ibi pleraque quæ hoc cap. dicuntur, explicui.

1. Nl mquid non sapientia clamat, et tredfn- Ven. I. tía (Thcodotion, *inteUigentia*) dat (Chaldæus, *elevat*) vocem suam. — Simile audivimus cap. i, vers. 20 : « Sapientia, ait, foris predica, in plateis dat vocem suam. » Vide ibi dicta. Syrus, *ideo* (ut scilicet avocet te a meretrice, cujus æmula est)

sapientia prodicat, et prudentia respondebit (ibi.

Mirum est Septuaginta aliter plane vertere; sic enim habent, *tu sapientiam prædicabis* (greca $\chi\rho\rho i r t \varsigma$, id est preconio ibis, promulgabis ea ut præco), *ut prudentia tibi obediat*. Sapientia in re idem est quod prudentia; sapientia enim hic non speculativa, sed practica accipitur, quæ scilicet actiones et mores dirigit, quod est officium prudenti®. Porro hujus versionis Septuaginta varii varios dant sensus. Primus est. 7. *d*. Si sapientiam preconizalos, id est magna voco (qualis solet esse vox præconis), evocabis et invocabis, illa volis luis obediens advolabit ad (e, lecumque habitabit ac te sapientem efficiet, omnesque actiones tuas dirigit sapienter et ad beatum finem perducet. Sapientia enim submksas preces et exilia vota zon audit, magnas poscit, contentis volis vult evocari.

Secundus, q. d. Si sapientiam ejusque præcepta tu® anima' et menti magna voce instar præconis in James, ut illa feriant, penetrent, et sibi subjungent omnes animæ tuæ vires; tunc sapientia sive prudentia obediet libi, id est tunc tu obedias prudentia», ut sil hypallage, 7. *d*. Sapienti® et grati© Dei eJ officere ut ejus dogmata audiamus et capiamus. cisque obediamus. Ita noster Salazar.

Tertius planior, 7. d. Si sapientiam animæ tuæ predices et persuadeas, ut illi obediat, sesequodetal, vicissim ipca sapientia obediet, sesequedetal tibi. Sapientia enim et Dou* colentes se colit, honorantes se honorat, obediens tibi sibi obedit, juxta illud vers. 17 : « Ego diligentes me diligo. » Et illud Dei per Samuel* m ad Heli : « Quicumque glorificaverit me, glorificabo eum, » Il *Rcq.* ir, 30. Et illud : « Voluntatem timentium se faciei. » Sic Josué obediens Ileo per miraculum stitit solem, « obediens Domino voci hominis, et pugnato pro Israel, » *Josué* x, 14. limo enim est lex amicitia. qualis est inter justos et Deum, ut amicus faciat id quod vult pelilque amicus, ejusque desideriis obsequatur : Iwac est dignitas ju<li, hæc dignatio Dei nostri. Rursum si sapienti® et virtuti obedias, utique illa quoque tibi obediet, facietque quod vis, quia quod ipsa vult, idipsum tu vis, nimirum bonum honestum amplecti, et voluntatem legemque Dei implere.

Quartus, q. d. Si sapientiam, id est fidem et virtutem, magno et Apostolico spiritu quasi præco Dei predicalas, utique illa tuum præconium secundabit, illique obsequatur et obediet; faciet enim ut populi, quibus ita predicas, tu® predicationi se subdant et obediant, 7. *d*. Sapientia dabit predicationem) tuæ vocem virtutis, ut efficaciter auditoribus persuadeas quod predicas, juxta illud : « Doniinus dabit verbum evangelizantibus, virtute multa, » *Psal.* l x vii, 12. Ita Christus, qui est Dei sapientia, duodecim Apostolis cum predicantibus affluit cisque subjecit et obediens* m fecit totum quasi orbem. Idem hodie facit viris Apostolicis, qui Indos, Japones, Sinas convertunt.

2. IN SUMMIS EXCELSISQUB VSHTIOTUS SUPRA TTAM Vtrg.1 (Syrus, *inter vias*) in medus semitis stans. — Hebreos, in *capite excelsarum supra viam in loco senatarum constihita*; *Septuaginta, super exrdsas summitates et inter medium semitarum stetit*; Chaldæus, it *capite collium est sapientia*, etc.

3. Juxta portas civitatis in ipsis foridus loqui- Vm.k TUR. dicens. — Hebreos, *ad os civitatis, ad tngio sum ostiorum prateonizabit, vel jubilabit*, id est ji> hilando prædicabit; hoc enim significat Hebræum HDID *faranno*; Septuaginta, *apud portas enim poteniium assidet, et in introitibus canitur* : do qua phrasi dixi cap. 1, vers. 20 et 21 ; Chaldæus, *in foribus juxta portas in introitu civitatis*; Syrus, *in aditu portarum laudat et dicit*.

Hæc omnia generatilo significant sapientiam ubique, tam in locis excelsis quam humilibus, tam in viis et triviis quam in portis et foris, ubi est hominum concursus, predicare, nec formidare judicium, qui in portis olim sedebant, judicia; sed omnes tam nobiles quam plebeios, tam principes quam subditos, ad virtutem et Dei cultum adhortari, tum per homines probos et ferventes, quos quovis submittit, tum per Angelos et sanctas inspirationes, tum per ipsas creaturas, quæ singulæ sapientiam Dei representan!, et ad ejus cultum et amorem nos invitant, ut sapientia et virtus, ac via ad beatitudinem jure omnibus cognita esse debeat, cum omnes vocem ejus audiant, nemoque se excusare possit dicendo se eam non audisse.

Parliculatim vero significat *primo*, Deum e summo cœlorum vertice sapientiæ suæ leges et dogmata, puta sui timorem et amorem, dictare et predicare toti mundo, tum per fabricam, gubernationem, ac pulchritudinem coelorum, juxta illud *Psal.* Win : « Cœli enarrant gloriam Dei. » Unde S. Augustinus, lib. X *Confess.* cap. vi : « Coelum et terra, ait, et omnia quæ in eis sunt, ecce undique mihi dicunt ut amem te, nec cessant dicere omnibus ut sint inexcusabiles. » Et Marcianus Anachoreta apud Theodorem in *Historia SS. Pair.*, cap. m, visitantibus eum Episcopis verbumque ædificationis postulantis, ingemiscens : « Deus, ait, universorum quotidie loquitur per creaturas, et per divinas Scripturas disserit et monet ea quæ oportet, et inducit ea quæ sunt utilia, terretque minis, et adhortatur promissis; et ex his nullam capimus utilitatem. Quomodo ergo loquens profuerit Marcianus, qui tantam utilitatem amittit cum aliis, et commodum non vullex cis capere? »

Secundo, sapientia, puta Deus, legem dedit Mose et Ilobræis in vertice montis Sina, *Exodi* xix et xx« Sic et Christus in monte promulgavit legem novam. allissimaque perfectionis dogmata, ac præsertiin octo beatitudines ibidem edidit, *Matth.* v, f et seq., ut ostenderet fidelem in montem, id est ad excelsa, vocari, ac Christianos celsiorem terris debere agere vitam, puta cadeBtem et divinam,

Tertio, Rapiencia prædicavit assidue in tempio quod erat in monte Sion, per Sacerdotes et Scribas. Ibidem Christus et Apostoli promulgarunt et prædicarunt legem Evangelicam, juxta illud f<aie n, 3 : a De Sion exhibit lox et verbum Domini do Jerusalem, n Et illud *Psal.* n, 6 : a Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus pmdicans praeceptum ejus. » lidem in viis et triviis, in portis et tribunalibus publico et intrepide coram regibus et magistralibus, nihil veriti eorum minas, mortes et cruces, prædicabant fidem et sapientiam veri Dei incarnati.

Quarto, Prophète, qui legem Dei prædicabant, degebant in montibus, uti Elias et Eliseus, cum filiis Prophetarum agebant in monte Carmelo. Unde Carmelitarum origo. Sic et in novo Testamento viri sanctitate eximii in montibus, rupibus et columnis degentes, docuerunt mortales veram sapientiam esse terrena despicere, amare carestia. Talis fuit S. Antonius, Macarius, Hilarión. Talis Simeon Stylítos, qui in columna 36 cubitos alta stetit usquo ad extremam senectam. Cujus hæc quotidie erat concio, teste Thcodorcto in *Ilistor. SS. Patrum*, cap. xxvi : « Jubet, inquit, in calura suspicere, et evolare, et a terra discedere, et regnum, quod exspectatur, visione apprehendere, et gehennæ minas timere, et terrena contemnere, et futura exspectare. »

Quinto, quia in ecclesiis ex locis editis, puta e pulpitis, prædicatores prædicant Dei verbum et sapientiam, ut procul a toto populo audiri possint; sicut præcones e loco edito in foro contenta voce utab omnibus audiantur, solent promulgare leges et scita principis ac magistratus. Hoc est quod dixit cap. i, vers. 21 : « In capito turbarum clamat. »

Symbolice, per *verticem* accipias lumen et dictamen rationis, quod in capite quasi in arce et vertice posuit Deus, ut toti corpori viam virtutis ostendat, et iter felicitatis prmlnceat. Unde nos- ter Salazar sic explicat, q. d. « In summis excel- sisque verticibus supra viam, » id est ari cum mo- dum, quo evenire solet viatoribus itineris inso- lentibus, uti a pastore vel alio quolibet, quem eminus e montis vertice in viam spectantem aspexerint, statini exquirant, rectane in destina- tum locum pergant, an deerrent et in avia feran- <ur : sic et de illis, qui viam honestatis aggressi sunt, decernere debemus. Semper enim illis præ- sto est in arce mentis, quasi e vertice montis in viam prospectans ipsa sapientia, id est honestatis cognitio suffllclens, a qua de rectitudine atque er- roribus illius viæ optime» edo entur. Hujus sen- t Hili® auctor mihi fuit Hebræus Philo in libro *De Plantatione Noe*, ubi sic habet : « Ei sane, qui viam carpit vitiorum, semper adosl vel tenuis aliqua cogitatio boni in mente, voluti ex scopulo in viam prospectans pastor, quæ illum a via mala revo- cat, et ad virtutis iter adhortatur. »

Hic sensus appositus est, ac nonnullis litteralis,

mihi potius symbolicus videtur, si cum pran- dentibus jam recensitis, quos litterales esse li- quet, comparetur.

Mystice, per vertices Ecclesia et sipientio* ac- cipias Apostolos et viros Apostolices, qui quasi homines cœlestes et a Deo c rlitus missi ejus sa» pientiam et sanctissima jussa depnedieant. Unde S. Augustinus in *Psal.* xevi : « Annuntiaverunt cali justitiam ejus, et viderunt omnes populi glo- riam ejus. Qui cali, inquit, annuntiaverunt? Coeli enarrant gloriam Dei. Qui sunt cali? qui facti sunt sedes ipsius. Quomodo enim in calis sedet Deus? sic sedet m Apostolis, sic sedet in prædi- catoribus Evangelii. El tu, si vis, coelum eris. Si vis esse cadum, purga de corde tuo terram. Si terr nas concupiscentias non habueris, et non frustra responderis sursum te habere cor, calura eris. Si resurrexistis cum Christo, fidelibus Apo- stolus loquitur, quæ sursum sunt quænte, ubi ChrMus est in dextera Dei sedeña, que sursum sunt snpite, et non quæ super terram. Capisti sa- pere quæ sursum sunt, et non quæ super terr im, et sub terra sunt, nonne fœtus es cœhim ? Car- nem portas, et cordo jam cœliim es. Conversa- lío enim tua In cadis erit »

Mystice, rursum Ecclesia hæc proprie adaptat B. Virgini; unde hoc caput legit in lectionibus festi B. Virginis ad Nives, die quinta augusti, bi- que tum quia B. Vireo fuit estque idea et exem- plar sapientiæ, id est virtutis et sanctitatis, tum quia ipsa est mater æternæ Sapientia in ipsa in- carnata, tum ob aha quæ recensui for/i. xxiv initio capitis, tum denique quia Virgo Deipara B- Vir» illo ad Nives festo Romw se suamque sapientiam ostendit et prædicavit m monte Esquilmo, dum Uh «u illum in summis æstatis caloribus nivibus coope- slua-ruit, locumquo templo in eo /edificando Liberio Pontifici et Joanni Patricio per visum apparens, designavit, in quo tum Deus, Christus et ipsa co- lerentur, tum martyres, qui in eo monte plurimi martyrii lauream consecuti sunt, honorarentur. Meo enim montem eum sibi præ cæteris delegit, ejusque quasi hærrs a Joanne Patricio institui vo- luit. ut inter Martyres quasi Martyrum regina in martyrio, id est in templo habitaret. Ohm enim non nisi super sculptra Martyrum altaria et tem- pla ædificabantur, quæ inde vocabantur marty- ria. uti ostendi Apoco/, vi, 9. Quare Martyrum il- lorum sanguis et corpora partiin in eadem B. Vir- ginis basilica, partira in vicinis S. Práxedis, S. Pu- donlianæ et S. Bibianæ ad Ursum Pileatum tem- plis sepulta, a fidelibus religiose visuntur et co- luntur. Igitur B. Virgo ex hoo monte et templo per se, perquo concionatores pranlicat, omnesque ad se vocat, commendans eis niveam suam puri- tatem, humilitatem, charitatem, Dei timorem et cultum, quo» vera est sapientia. Unde in hoc tem- plo S. Gregorius homiliam jam octav. habuit ad populum in *Natah Christi*, et 21 in *Pasrhute*, et -2 infra octavam ejusdem, quæ non nisi orales-

tern el virginalē sapientiam spirant. Olim Mrcenas, amicus Augusti Cæsaris, in Esquiliis habuerat hortos amoenissimos; Nero deinde ibidem palatium exstruxit, quod ipse ab auri incastratura aureum indigitavit, atque ex eo ludibunde et exultans spectavit suum illud Romæ incendium. Verum cessere hi Esquiliarum montem Virgini Deiparæ, quæ est « hortus conclusus, fons signatus, » atque unica Mæcenæ nostra, caque beneficentissima, quæ pariter est domus aurea et nivea, restinguens Neronianos libidinis et crudelitatis ignes. In Esquiliis pariter fuit nemus et templum Lucina?, sive Dianie, quæ a Gentilibus colebatur quasi dea pudicitia», ac viis præesse credebatur. Unde ejus simulacrum in biviiis et triviis collocabant, ut iter agentibus viam demonstraret. Sed falsam Dianam exclusit Deipara vera virginittatis antistes, veraque stella maris, ac fida viæ dux in coelum tendentibus. Ha Andreas Fulvius, insignis antiquitatum Romanarum investigator, lib. II, cap. vi, cum dixisset in hoc monte fuisse lucum Dianie, subdit : a Eodem loco Ecclesia sanctæ Mariæ Majoris ad præsepe viget, quæ felicioribus quam Lucina auspiciis, nostris temporibus lucem et vitam largitur iis qui nascuntur. » Hæc ergo basilica est omnium non solum quæ in Urbe, sed quæ in orbe universo sunt B. Virginis, augustissima et sanctissima, in qua ipsa in Esquiliis quasi in excubiis, pro fidelibus Urbis et orbis excubat, cosque docet, illuminat, protegit, opitulatur, dicit opibus tam spiritalibus quam corporalibus; quare illi optime adaptes sequentia Salomonis elogia, ac præserlim illud vers. 15 : « Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt, etc. Ego diligentes me diligo, et qui mane vigila-verint ad me, invenient me. Mecum sunt divitiæ et gloria, opes superbæ, et justitiæ, » etc. uti ex exemplis quæ mox subjiciam patebit. In hac basilica conditum est præsepe Domini, cunæ, fœnum et panni, quibus involutum fuit Verbum infans, quæ S. Hieronymum, S. Paulam et nobilitatem Romanam olim traxerunt in Bethlehem. Unde ipse, epist. 17 *ad Marcellum* : « Illud præsepe, inquit, in quo infantulus vagiit, silentio magis quam infimo sermone honorandum est. » Et mox : a Ecco in hoc parvo terne foramine cœlorum conditor natus est, hic involutus pannis, hic visus a pastoribus, hic demonstratus a stella, hic adoratus a Magis. Et hic, puto, locus est sanctior Tarpeia rupe. » Tarpeia ergo rupe, puta Capitolio sanctiores sunt Esquiliæ, quæ quasi posthuma Bethlehem Domini præsepe continent. Quocirca migrante c Bethlehem Romam præscipio Christi, eodem remigravit et S. Hieronymus : illius enim reliquia» in basilica Virginis juxta præsepe Domini condita» sunt, ut apud quod vivens delictatus est, etiam mortuus in pace conquiescat. In eadem basilica visuntur reliquiæ S. Martino» alio-nunquē Apostolorum, Martyrum et Confessorum multorum, qui omnes mula voce adeuntibus et

orantibus inhalant et inclamant veram sapientiam, ut scilicet ipsorum heroicos virtutum actus et agones æmulemur. Sic præsepe Christi omnibus inclamat Christi amorem, humilitatem, paupertatem mundique contemptum.

Vis plura, caque admiranda? accipe. In hac Mirini» Virginis basilica, uti narrant Carolus Siconius, D; iu'lr' lib. I *De Regno Italice*, noster Canisius, lib. V *Marialis*, cap. xxn, Pompeius Ugonius, lib. I *De Stationibus Roman.*, station. 8, et alii, grassante atroci illa peste, quæ Romam afflixit et Pelagium Pontificem sustulit, S. Gregorius Magnus tempore Paschali supplicationem lotius populi instituit, indeque cum litaniis processit versus basilicam S. Petri ad placandam Dei iram, in qua solemnī pompa circumferebatur imago B. Virginis depicta a S. Luca : ac ubicumque imago hæc procedebat, illico pestilenti cœli gravitate et caligine dispulsa, succedebat optata aune claritas et salubritas. Quin et juxta eam audita fuit melodia Angelorum concinnantium : « Regina cœli, helare, alleluia. Quia quem meruisti portare, alleluia; resurrexit sicut dixit, alleluia. » Quibus succinuit S. Gregorius : « Ora pro nobis Deum, alleluia. » Atque exinde hunc hymnum usurpavit Ecclesia, quasi Paschalis iœtitiæ argumentum, ad congratulandum Bealæ Virgini gloriosam Filii resurrectionem. Porro Ordo Romanus, et ex eo Baronius, torn. Vili, anno Christi 590, tradunt imaginem B. Virginis delatam fuisse ab ipso S. Gregorio; dumque ille cum eadem pervenisset ad molem Hadriani Tiberi adjacentem, in signum reconciliāli Numinis visum fuisse angelum, qui nudatum gladium in vaginam reponeret, eoque symbolo luem cessasse significare voluisse, sicut prius eadem per sagittas cœlitus lapsas fuerat pnemonslrata, uti refert S. Gregorius, lib. IV *Dial.* cap. xxxvi. Atque ob hanc angeli apparitionem, moles Hadriani deinde semper castellum S. Angeli nuncupata fuit.

Porro majora beneficia B. Virginem in hac ecclesia quam in aliis, se colentibus et invocantibus, impertiri experientia constat.

Memorabile est quod scribit B. Petrus Venerabilis Abbas Cluniacensis, S. Bernardo coævus, lib. II *Mirae*, cap. xxx, nimirum Romanos solere in vigilia Assumptionis B. Virginis offerre eidem ingentes cereos, cosque sub vesperam accendero in hac ejus basilica, qui cum totam noctem usque ad ipsius festi dici horam sextam vel nonani arserint, reperiuntur ejusdem esse ponderis, quod habuerunt antequam accenderentur. Idque miraculum continue per centum annos durasse, et clamnum durare ipse testatur. Id facit incorrupta cl æterna virginitas Deiparæ, cujus symbolum est cereus albens et ardens, qui ab ape virgine conficitur.

In hac basilica Missam celebrans S. Martinus I T<sr't'ira- Pontifex per B. Virginem miraculose a morte servatus est. Cum enim Olympius Exarchus spathariū submisisset, qui cum gladio transfode-

ret, spatharius ad altare accedens B. Virgine excreatus fuit, ut refert Platina, Baronius et alii in Vita S. Martini.

Qnir- In eadem ipso Assumptionis B. Virginis festo,
in«i publicas litanias peragens cum clero et populo
Leo IV Pontifex anno Domini 817, urbem a pestifero serpente cum necando liberavit, ut referunt Anaslasius Bibliolhccarius, Baronius et alii.

0«Hn- Illustre est quod scribit Joannes Nauclerus vol. 2
lObI Generat. 34 de S. Ilcnrico Imperatore qui cum S. Cunegunde conjugio perpetuam servavit virginitatem : a Fertur, ait, de Henrico hoc, quod semper primam noctem ingrediens Urbem, solitus fuerit orando pernoctare in ecclesia S. Mariæ Majoris; contigit autem semel quod, dum solitarius oraret, visus sit sibi Christus Pontificalibus indutus procedere Missam celebraturus, quem sequebatur S. Laurentius, et loco Subdiaconi Vincen- tius; post hos Virgo Dei genitrix cum multitudine Virginum et Angelorum; dehinc Joannes Baptista cum Patriarchis et Prophetis; post hos Petrus et Joannes cum cæteris Apostolis et Evangelis- tis, S. Stephanus cum Martyribus, S. Martinus cum Confessoribus, Angeli incœperiint introitum : Suscepimus, Deus, misericordiam; et dum cantaretur : Dexterâ tua plena est justitia, omnes, Christum et Beatam Virginem imitantes, extenderunt digitos in Henricum. Post Evangelium indicibili jubilo angelus librum deosculatum a Christo prresenlavit IL Mariæ; et posteam omnibus per ordinem deosculandum, demum annuit B. Virgo angelo, ut porrigeret librum etiam Henrico ad osculandum, dicens : Praebe ei pacis osculum, cujus mihi virginitas placet. Et cum, pr® nimio gaudio raptus, nesciret ad plenum intendere, angelus ipsum in nervo tangens, dicit : Hoc tibi erit signum dilectionis Dei propter luam castitatem et justitiam; et exinde usque ad mortem claudicabat : ex quo eventu vocatus est Henricus Claudus. »

Igitur B. Virgo, deligens sibi domum in vertice Esquiliarum, indo clamat, omnesque ad se advocat, ut ab ea sapientiam discant, ejusque beneficiis et gratiis poliantur.

feri. 4 4 et 5. O Vim, ad VOS CLAMITO, ET VOX MEA AD
*5' filios hominum. Intelligite, farvoli (id est ut Septuaginta, simplices; Tigurina, incauti), astutiam, et insipientes animadvertite. — Hebræus, insipientes corde, intelligite; Septuaginta, cor apponite; Syrus, stulti prudentes sint in cordibus suis. Pro astutiam, Tigurina vertit, solertiam; Vatablus, scientiam. Astutia ergo est hic cautio, prudentia et providentia, uti dixi cap. i, vers. 4.

Cajetanus per viros homines virilis sexus, per filios hominum feminas notari autumat, q. d. Omnes tara viros quam feminas appello, et ad sapientiam advoco. Melius noster Salazar per viros accipit proceres et magnates, per filios hominum plebeios qui cum nomine familia? non commenduntur, filii Adam in universum appellantur. Unde

Aben-Ezra : Compellat, inquit, viros, id est divites, et filios hominum, id est pauperes. Simplicissime cum Jansenio accipias eosdem; iidem enim sunt viri, qui et filii hominum. praesertim quia viros hos mox vocat parvulos, et quia solet Salomon, reque ac David, in suis hisce gnomis et quasi rhythmis posteriori hemistichio explicare prius. Unde Septuaginta vertunt, vos, o homines, advoco, et profero vocem meam filiis hominum. Sub viris et feminas more communi intelligit. Sensus ergo est, y. d. O viri, o, inquam, filii hominum, id est o homines universi, ad vos voce contenta ex corde ardenti clamito; clamosa enim vox procedit ex ardenti cordis desiderio; illam ergo audite eique obedite : Quicumque inter vos parvuli sunt, non retate, sed sensu et prudentia, quales per natura lapsre infirmitatem, perqué nativitatem omnes sunt, plerique etiam per mexperientiam et concupiscentiam, cujus instinctum sequuntur, tales evadunt; quicumque, inquam, parvuli sensu estis, intelligite et discite astutiam, id est prudentiam et cautionem, ut caute et prudenter vitam instituatis. «Et insipientes animadvertite,» Hebraice, apponite cor præceptis hisce raonilisque meis; sic enim fiet ut nihil per imprudentiam vel inconsiderationem peccetis.

Mystice, Beda notat sapientiam, id est virtutem, poscere viros, non feminas, puta non effeminatos, sed viriles animos, quia a viro dicta est virtus (piasi virilitas; hæc enim requiritur ad resistendum concupiscentiis femineis, atque ad terrores et difficultates quaslibet fortiter superandum.

6. Audite quoniam de rebus magnis locutura sum; et aperientur labia mea, ut recta PRXDL- CENT. — Syrus, aperit os meum rectitudo. Pro liay- nis Hebraice est erv» negidim, quod Septuaginta vertunt, præclans; Syrus, principalibus; Vatablus, nobilibus et eximiis; Chaldæus, principe dignis; Symmachus, ducalibus, quæ scilicet principes et duces decent et ornant, quæque Deo summo omnium principe et duce digna et decora sunt. Unde R. Salomon, locutura sum verba pnnepum et gravissima (1).

Attentionem sibi conciliat sapientia promittendo quod dictura sit res uiagnas et rectas. Magnas, tum quia agit de virtutibus, quibus ad reternam salutem, quæ in Dei possessione consistit, tendendum est. aegehenn® tormenta vitanda sunt. Verum enim est illud : a Nullum bonum, nisi reternum; nullum malum, nisi æternum; » turn quia non solum Ethicam, sed et OEconomicam ac Politicam, qua magnæ respublicæ et regna administranda sunt, docebit; qua de causa Aristoteles triplicem hanc suam Ethicam, Magna moralia inscripsit. Unde Aben-Ezra vertit, locutura sum ac si essem princeps et dux. Rectas, quia tradet discipli-

(4) Hebr. est, audite, nam generosa, eximia, egregia loquor, et apertio labiorum meorum, quæ afferunt labia inca, recta sunt.

nam corrigendi mores prava, cosque rectos et honestos efficiendi. Hæc et sequentia clara et perspicua sunt, nec magno commentario indigent. Antistropa Salomoni est Christi, veri Salomonis et Sapientiae incarnata!, vox : «Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi,» *Matth.* xm, 35. Christus enim annuntiavit, imo fuit, a magnum pietatis sacramentum. quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria, I *Timoth.* ni, vers. ult. Quocirca Christus ab Isaia cap. ix, vers. 6, juxta Septuaginta, vocatur a magni consilii Angelus,» id est nuntius et legatus.

Mystice, B. Virgo magna prædicavit, cum concepto Boi Verbo cecinit : « Magnificat anima mea Dominum; et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo. Quia fecit mihi magna, qui potens est, » etc. *Luca* i.

7. VERITATEM MEDITABITUR GUTTUR MEUM, ET LABIA mea detestabuntur impium. — «Meditabitur,» id est meditato loquetur; hoc enim significat llebræum O-H» ica, juxta illud: «Os justi meditabitur (id est meditatam cloquatur) sapientiam. » Undo explicans subdit : « Et lingua ejus loquetur judicium,» *Psal.* xxxvi, 30. Est metonymia; ponitur enim causa pro effectu, antecedens pro consequente, puta meditatio pro locutione, quæ ex meditatione manat.

Sensus est, *q. d.* Auscultate me attentissime, nam veritatem loquar, non speculativam et otiosam, sed præficam, quæ vos faciet beatos; loquar, inquam, illam, non extemporaneo, quasi promens quidquid in buccam venit, sed diu meditatam, quam nullo tempore, studio et meditatione, mento versavi, discussi, probavi, veramque et salutiferam per omnia judicavi. Opponit se sapientia et anteponit philosophis, qui vera quædam docuerunt, sed veris falsa miscuerunt.

Et labia mea detestabuntur impium,—id est impietatem, ut habent llebræa et Chaldæa. *Impium* ergo hic est generis non masculini, sed neutri, significans id quod impium est sive impietatem, *q. d.* Loquar vera, id est honesta, pia, sancta, ideoque redarguam labia falsa et mendacia, ut vertunt Septuaginta et Syrus, puta inhonesta, impia. scelerata. Veritas enim practica est ipsa honestas, pietas, sanctitas, ideoque falsitas practica illi opposita est inhonesta, impietas, pravitas. Consequenter tamen sapientia detestatur quoquo hominem impium, quatenus impius est. quia non naturam, sed impietatem ejus detestatur : unde 8;epe hoc libro redarguit insipientes et impios. Aliter noster Salazar, *q. d.* « Labia mea detestabuntur impium, n id est, « impius detestabitur labia mea, » ut sit hypallage. Impius eam odit veritatem juxta illud : « Veritas odium patet, » quia veritas moribus impiorum adversatur,

eosque culpat et reprehendit, de quo vide S. Augustinum, lib. X *Confess.* cap. xxin.

8. Justi sunt omnes sermones mei, non est in eis pravum quid, neque perversum.— Hebraice, *ÚI justitia* (Septuaginta, *cum justitia*) sunt omnia verba oris mei, nihil in eis implicatum et tortuosum.

Probat sapientia se loqui veritatem, quia loquitur justitiam; veritas enim practica non est aliud quam justitia, et rectitudo actionum vitæ et morum.

9. Recti sunt intelligentes, et æqui inveniunt scientiam. — *q. d.* Sermones mei recti, id est justi et æqui in se sunt, tales quo videntur iis qui vere sunt intelligentes, quique studio et usu inveniunt et acquirunt scientiam agibilem, hoc est, prudentiam. Vatablus vertit, *rectos reddunt eos qui inveniunt scientiam*. Potest secundo, rectitudo hic accipi pro candore et sinceritate, ut opponatur simulationi et hypocrisi, quæ verbis obliquis, implicatis, circumtorlis suam nequitiam velat et obtegit, *q. d.* Loquar candide, sincere, aperte, sine fuce, quia nihil in me est pravum et perversum, id est simulatum, fucatum et fictum; tertio, Hebraice *Ō'FIIDJ nechochim* non tantum refitos, sed et ante oculos positos, claros et perspicuos significat. Unde Vatablus vertit, *obvii sunt intelligenti*; Septuaginta, *présentes sunt intelligentibus*; Chaldæus, *manifesti sunt viro intelligenti, et comperti ei qui expetit scientiam*; Syrus, *manifesti sunt ei qui hac scire desiderat, q. d.* Sermones mei plani, faciles et evidentes sunt iis qui rationem et prudentiam, non vero erroneum concupiscenti® judicium sequuntur. Unde auctor *Catena Græcor.* duas ultimas expositiones jungens sic explicat, *q. d. a* Doctrina mea nihil continet sophisticum, nihil perplexum, nihil tortuosum; omnia quæ tradit, sunt recta et plana : omnia sana et manifesta : nihil illa continet fucatum, nihil subdolum, nihil germana sinceritate destitutum.»

Solent oratores, in exordio orationis, conciliare sibi auditorum attentionem, docilitatem et benevolentiam, sive eos facere attentos, dociles et benevolos. Attentos, promittendo se dicturos de rebus magnis, raris, utilissimis, imo necessariis. Dociles, promittendo se dicturos clare, breviter et methodice, ut ab omnibus facile capi et intelligi possint. Benevolos, promittendo se dicturos pulchra, grata, jucunda. Ita Salomon hic, sive Sapientia, attentionem sibi conciliavit vers. 6, pollicendo se de rebus magnis locuturum. Docilitatem hic conciliat, pollicendo se clare et perspicue dicturum et docturum'. Benevolentiam conciliat vers. 11 dicens : « Melior est enim sapientia cunctis pretiosissimis. » Ut vers. 18 : « Mecum sunt divitiæ, et gloria, opes superb®, et justitia, » etc.

10. Accipite disciplinam (Hebraice *1010 musar*, Vtn.io. id est, eruditionem et correptionem) meam, et non pecuniam; doctrinam magis quam aurum (Chaldæus antiqui babvul, yuam *thesaurum*) eligite. —

Hebraic®, *et scientiam prie auro electo*: Septuaginta, *et scientiam super aurum probatum*; Chaldæus, *conflatum*; Syrus, *purissimum*. Sensus est, *q. d.* Capessite mea hæc sacra Ethices dogmata, caque praterie ornili pecuniæ. Non ergo velat omnino studium pecuniæ congreg.mda; hoo enim habent reges, mercatores Christiani et patresfamilias, quorum est thesaurizare filiis, ut ait Apostolus II Cor. cap. su, 14; sed confert tantum et pi.cfert disciplinam pecuniæ. Unde comparisonem hanc explicans subdit: « Doctrinam magis quam aurum eligite, » *q. d.* Studete magis colligenti.e sapienliæ ol vituli, quam numinis et auro; virtus enim omne aurum superat. Debrai enim, dum duas res inter se comparant, maiorem asserunt, minorem negant; quæ negatio comparative accipienda est, ut significet minorem rem postponendam majori; ut cum Dominus ait, *Osee vi*: « Misericordiam volui, et non sacrificium; » negatio hæc non significat Deum nolle vel odisse sacrificium, cum ipse illud sanxerit in *Letifico*; sed tantum notat Deum malle et pluris facere misericordiam, quam sacrificium. Negatio ergo hæc non negationem, sed comparisonem el pospositionem significat. Cum ergo major pars hominum inhiet diviliis, cisque primum, imo fere totum studium impeadat, dicatque illud: « O cives, cives, quærenda pecunia primum est, virtus post nummos; » Sapiens et sapientia præposterum hoc hominum iudicium corrigit, dicilque: a *Qui rite primum regnum Dei, et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis,*» *Matth. vi, 33.*

Secundo, aliqui negationem hic proprie accipiunt, quasi sapientia hic dehortetur a studio opum, et adhorletur ad studium virtutum, *7. d.* Nolite studere congerendis opibus, sed virtutibus; qui enim student opibus, facile propter illas festa justiliam aliasque Dei leges violant. Ille sensus est verus, sed prior magis ex phrasi II mente Scriptura. Unde seqnilur: « Melior est enim sapientia cunelis opibus. »

Tertio, noster Pineda, lib. IV *De Rebus Salomon*. cap. xviii, acute notat *aurum* hoc loco Hebraico vocari *ron charuts*, id est praeisum vel separatum, id est, purgatissimum, quod Latini vocant *obryzum*, quasi ad obrusam examinatum et a scoria expurgatum; ut sensus sit, *7. d.* Sicut aurum ex elymo sui nominis eligitur, secernitur et separatur ab omni alia inutili el viliori materia: sic multo majori jure vos, o veritatis amatores, veram et salutarem sapientiam eligite, eamquo secernito a do, trinis falsis et peregrinis, atque ab erroribus quos suggerit mundus, caro el diabolus.

◆«mf. 11. Melior est enim sapientia cunctis pretiosissimis (Hebraice D'3'JD'O *mippeninim*, id est, *pramargaritis*; Symmachus, *intimis*; R. Salomon, *pne gemmis d lapidibus pretiosis*), bt omne oesiderABIL8 ei non potest compauari, — quia ipsa est ordinis coelestis et divini; ergo omne terra etiam

totius pretium longe superat. Unde Septuaginta, omne *autem pretiosum non est illa dignum*, perinde ac non est dignum, imo indignum, lulnm comparari cum auro; Syrus, *pnsantinr enim est sapientia auro purissimo, et melior gemmis, et nihil est illi (eguale*. Dicit ergo sapientia et virtus: Ego sum pretium, el quidem eximium, quo homines mortales ad immortalitatem perveniunt. Ego gemma pura et splendida, qua animæ sands exornantur. Ego thesaurus, cujus possessione omnes Angeli el Sancti ditescunt. Ego altitudo, ex qua tum ccelestia, tum terrestria conspiciunt, et quale unumquodque sil manifeste cognoscunt. Ego claritas e sole justitiæ ad mortales delapsa, civitas Regis magni, et imago pulcherrima regni crelo-ruin. Per me homines, antea mimici, se in Dei amicitiam ac familiaritatem insinuant, et animæ sanctæ ad filiarum et -ponsarum Dei dignitatem ascendunt, et felicitatem omnem huic mortali vite cognatam acquirunt. Ego inter universa Dei opera evidenter emineo, cujus possessionem solis carissimis scio esse concessam, qua templum Dei fiant, et omnis foeditatis impuritatem abjiciant. Mecum sunt divitiæ el gloria, pura deliete et justitia.

12. EGO SAPIENTIA HABITO IN CONSILIO, ET ERUDI- Vert. II.

IIS INTERSUM COGITATIONIBUS. — a Eruditis, » id est sapientibus et prudentibus, pula houeslis, piis, sanctis. Nam, ut initio dixi, sapientia, id est honestas et virtus, hoc libro nunc vocatur doctrina, nuuc intellectus, nunc eruditio, nunc scientia, nunc disciplina, etc.

Commendavit hucusque se sapientia, suique desiderium auditoribus excitavit; nune desiderantibus locum domumque suam o-tendit, ut ad cam tendant, ibique ejus compotes fiant. Ait ergo: a Ego sapientia habito in consilio,» hebraico rtDny erma, id est, in astutia, vel *cum astutia*, vel astutiam, ut vertit Symmachus: omnibus enim his modis verti potest. Per *astutiam* accipe cautionem, solerliam, consilium, circumspectionem, providentiam, uti dixi cap. 1, 4. Unde Septuaginta vertunt, *ego sapientia habitavi consilium*; Pagninus, *ego habitavi cum astutia*; Tigurina, *ego cohabito solertur, q. d.* Nunquam me deserit solertia. inquit VatâblÛs et Abcn-Ezra: Sapientia, inquit, opus habet solertia, sine qua illi consistere nequii, aut *7. d.* Ego sapientia Calleo perspectamque habeo calliditatem, ac si in illius meditullio stationem haberem: ipsa etiam desceûdo ad extremum cognitionis omnis solerti.' cogitationis. Sensus ergo est, *q. d.* Quicumque me concupiscitis, et quieritis locum habitationis itie.r, adite domum prudenti», sive solerti» et consilii: ibi me docentem audietis; ibi enim est thronus meus, ibi 'Uin pnesens; imo sedeo regina et prases, ut omnia consulte, solerter, circumspecte et sapienter dirigam et moderer. Unde hoc suum oillemm exphoans> subdit: « Et eruditis intersum cogitationibus. » Intersum quasi prases, id est, pra-

sum. Sic Seneca ait : « Cum praeesset nobis Deum et interesse probaremus , » 7. d. Ego sum quae omnes sapientes, honestas et sanctas cogitationes , sermones et actiones dirigo : imo suggero, suadeo et impero. Hebraice est, *ego scientiam cogitationum invenio*, id est, ut Vatablus, ego sola invenio bonas et sanctas cogitationes. Ego enim sum omnis consilii, omnis honestatis, omnis virtutis praeses , imo doctrix et dictatrix. Unde Septuaginta, *scientiam et cogitationem ego invocavi*, id est evocavi, e mente mea elicui et produxi ; et Syrus, *ego creavi astutiam et cognitionem, et consilium ego acquiro*; Chaldaeus, *invenio*; R. Salomon, *ego habito juxta solertiam*. Cum enim, inquit, legis cognitione quis praeditus fuerit, erga res omnes solertia et acumine imbuitur. Habitat ergo sapientia in consilio, quia habitat in corde sapientis et justis, ubi sana et recta consilia excogitantur, ut ea excitet atque promoveat (1).

Porro auctor *Catenae Grac.* : « Per consilium sanum, ait, voluntatis circa piacula electionem hoc loco insinuat ; per cogitationem autem et cognitionem, accuratam circa caetera considerationem. » Et mox : « Siquidem hic, nempe in coelestium rerum meditatione, quasi in propria sede dego ; ibique, nimirum in rerum externarum consideratione, quasi in tabernaculis habito. » Anlithropha Salomonis est Christi, qui est Sapientia incarnata, sententia : « Ubi sunt duo vel tres congregali in nomine meo, » ut tractent Christiana, honesta, caque quae Christi sunt, « ibi sum in medio eorum, » JfatlA. xvm, 20. Et illa : « Siquis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus, » Joan, xiv, 23.

Antiqui Codices legunt, *ego habito in concilio*, quod eodem reddit ; in concilio enim sapientum senatorum agitur vigetque consilium. Unde Cicero agens de senatu et senatusconsulto, lib. III *De Legibus* : « Senatori, ait, tria jussa sunt : ut adsit, nam gravitatem res habet, cum frequens ordo est; ut loco dicat, id est rogatus; ut modo, De sit infinitus. » R. Levi videtur haec referre ad scholas et academias ; sic enim explicat : « Ego sapientia ea loca inhabito in quibus reperitur solertia, studiorumque rationes, ordines nimirum, qui a Logica praescribuntur. » Aptius referas ad Synodos, ad collationes Patrum, etc.

Mystice, haec apte congruunt B. Virgini. Primo, quia ipsa praest in Conciliis et piis congregatio-

ni Hebr. est, *habito comitium*, seu *prudentiam*, tota versor in ea, mihi cum prudentia familiaritas est. Coni. *hai*. LVIU, 15, ubi Dominus se dicit *habitantem aternitatem*; et I *Tim.* VI, 16, Deus dicitur *lucem inhabitans*. *Habitare* igitur hic valet *tenere et usurpare* aqmd tanquam suum. Ad hinc phrasin illtMrand. iin confert etiam carmen Grxcum, quo in amicitiam Plutarchus usus est de *Discrimine amici et adulatoris* :

IHp' J'airrç góprte mi iatpîç cíxt' fliiro, *apud eam gratin et desiderium domum potuerunt*. Sequitur, *et scientiam considerantia, vel solertiarum invenio*.

nibus ipsius nomine et honore erectis : ex quibus admirabilis in lotam Ecclesiam redundat fructus, adeoquo experientia docet, per hosce coetus multis in locis fidem orthodoxam restitutam, pietatem avitam revocatam, accensum bonorum omnium studium et zelum, kl liquet ex sodalitate Rosarii, quam jussu B. Virginis S. Dominicus Ordinis Praedicatorum fundator instituit, per quam ipse mira in omni hominum genere ad Dei gloriam effecit, et etiamnum per sui Ordinis alumnos eillcere pergit. Romae in basilica S. Mariae Majoris preclarissima sodalitas, vulgo dicta *Confalonis*, est erecta, quae ad S. Bonaventuram suam refert institutionem, cujus industria Urbs quorundam studio divexata, suo splendori est restituta tempore Clementis VI, anno Jubikei 1350. Plura de Sodalitatum B. Virginis erectione, usu, fructu, numero, splendore, vide apud nostrum P. Antonium Spinellum in *Marioli*, cap. xl.

Secundo, B. Virgo praest sanctis cogitationibus et consiliis de vita emendanda, de capessendo sancto vitae statu, de amplectendis consiliis Evangelici, de ineunda perfectionis via, de consecrandis heroicis virtutum actibus.*

Oculatus hujus rei sum testis. Cum enim ante 70 annos agerem Confessarium in aede Beatae Virginis Asperi collis juxta Lovanium, ac confessiones peregrinorum eo quotidie turmatim per centenos, imo millenos confluentium exciperem, multi sua virtutis consilia et vota per B. Virginem transigenda mecum communicarunt. Hic enim dictitabat se hanc peregrinationem suscepisse, ut B. Virginem consuleret de statu vitae capessendo. Hle, ut virginitatem ei offerret et dicaret. Iste, ut Religionem ingrederetur. Alius, ut remedium scrupulorum, aliarumque tentationum a Beata Virgine posceret. Alius, ut e salebris amorum et peccatorum emergeret. Alius, ut opus aliquod heroicum conficeret. Alius, ut lites rixasque ope ductuque B. Virginis componeret, etc., se eam religiose adire, suaque ei vota offerre affirmabant. In Aspero colle ergo quasi e summo vertice, uti dixit vers. 2, clamat Deipara, omnesque ad se advocat, ut sana dmnis honestatis consilia doceat et suggerat. Vide nostrum Hieronymum Piatum lib. I *De Bono status Religiosi*, cap. xxiv, ubi ostendit B. Virginem primam omnium vitam Religiosam in paupertate, castitate et obedientia egisse, ejusque exemplar posteris dedisse, atque ideo illam tum Ordines omnes, tum Religiosos singulos, peculiari cura et amore complecti, imo ipsam omnes Ordines excitasse : idque nominatili! de Carthusiensi, Carmelitano, Dominicano, Franciscano, Olivetano, Hieronymitano, ac Societate Jesu ex ipsorum chronicis demonstrat.

Tertio, B. Virgo praest eruditae et eruditioni cuilibet. S. Gregorius Thaumaturgus Neocæsareae Episcopus, qui S. Macrinam, et per eam S. Basilium, in tide et pietate instruxit, jussu B. Virginis edoctus fuit a S. Joan. fe Apostolo, qui per visum

apparem* tradidit ei Symbolum, cujus ope ipse cuin populo ab omni Arianorumque hereticorum errore permansit intactus, uti refert S. Gregorius Nyssenus in ejus Vita. Ipsa S. Cyrillum contra Nestorium docentem B. Virginem esse Christiparam, non Deiparam, non tantum erudit, sed et armavit, effecitque ut Nestorii blasphemata lingua computresceret, isque misere infelicem animam exhalaret. Ipsa S. Joannem Damascenum contra Copronymum, Leonem Isaurum ceterosque iconoclastas ad eos debellandos instruxit. Ipsa S. Dominicum contra Albigenses instituit, effecitque ut haeresin per re et suos aboleret. Denique celebre est illud Ecclesi in Officio Deiparae elogium: « Gaude, Maria virgo, cunctas haereses sola interemisti in universo mundo. » Taceo Rupertum Abbatem Tuitiensem, Albertum Magnum, Hermannum Contractum Comitem, pluresque alios, qui cum rudi essent ingenio, ope Virginis acumen mentis, quin et Philosophi, S. Scripurae, Theologi, aliarumque scientiarum peritiam insignem sunt adepti. Denique S. Ambrosius, lib. *De Institut, virg.* cap. vn, loquens de Deipara: a Eadem, ait, postea Joanni Evangelistae est tradita conjugium nescienti. Unde non mirum praeter ceteris locutum mysteria divina, cui praesto erat aula coelestium sacramentorum. » Et Rupertus, lib. I in *Cant.*: « Horum, ait, discernendorum utique magistrante esse oportebat, o B. Maria et magistra magistrorum, id est Apostolorum, juxta illud: Fons hortorum, puteus aquarum viventium, quae iluunt in perpetuum de Libano. »

Otm u- Tropologice, disce hic utilissimum esse erudita,
Tober^3 es^ honesta sanctaque cogitare, legere, audire,
Terc' loqui. Huic enim cogitationi, lectioni et collo-
tioni quasi rerum ad se perlinentium, inserit et
immiscet se sapientia, puta Deus ipse, ideoque
eam promovet, auget, periled per lumina quae
intellectui immittit, et per pios impulsus quos vo-
luntati afflat. Ita discipulis euntibus in Emmaum
ac de Christi morte loquentibus Christus ipse se
immiscuit, suamque resurrectionem et gloriam
ostendit, *Lucos*, xxiv. Ita S. Antonius audiens legi
in ecclesia: « Si vis perfectus esse, vade, vende
omnia quae habes, et da pauperibus; » illudque
meditans mundo valedixit, Deoque totum se in
vita monastica consecravit. Eadem sententia eo-
dem modo a saeculari conversatione ad vilem per-
fectum studium traductus est S. Franciscus. Ita vi-
cissim S. Augustinus audiens a Poliliano vitam
S. Antonii, camque ruminans, sese ad continen-
tiam, imo ad aemulationem S. Antonii convertit,
uti ipse referi lib. VIII *Confess.* cap. vi et vn. Ita
S. Simeon Stylites cogitans illud quod in Missa le-
gi audiebat: « Beati pauperes spiritu, quoniam
ipsorum est regnum caelorum, » non lanium
paupertatem Evangelicam amplexus est, sed et
columnam quasi ad coelum conscensurus ascen-
dit. Ita S. Joannes Columbinus legens trulinans-
quo vitam S. Marii /Egyptiacae, non tantum vitae

perfectam se dedit, sed et Ordinem Jesuatorum in-
stituit. Ita S. Ignatius, fundator Societatis nostrae,
a saeculo ad Deum conversus est lectitans in lecto,
cum e vulnere decumberet, animoque volvens
vitas et gesta heroica Sanctorum.

13. Timor Domini odit malum: abrogantiam, bt vni-
SUPERBUM, ET VIA M PRavam, ET OS BILINGUE (SyrUS,
perversum) detestor. — Tigurina, *timor Domini*
odium mali est (Vatablus, *odisse malum est*), *fas-*
tum et arrogantiam, et os perversum ego odi; Bay-
nus, *superbiam et superbum, et viam mali, et os ver-*
sutiarum detestor; Pagninus, *et os loquens perversi-*
itates odit. Probat sapientia se erudit, id est
sapientibus, honestis et bonis cogitationibus, ac
consequenter locutionibus et actionibus, quae ex
cogitationibus manant, interesse, imo preesse a
contrario: quia scilicet timor Dei, quem ipsa ha-
bet, quemque ipsa dixit cap. i. 7, esse princi-
pium sapientiae, odit omne malum, id est, om-
nem ineruditionem, sive omnem insipientiam,
inhonestatem, malitiam. Quocirca ego imprimis,
inquit, detestor arrogantiam et superbiam; »
haec enim est origo omnis peccati, juxta illud:
a Initium omnis peccati est superbia, » *Eccli.* ca-
pite X, vers. 15.

Rursum detestor omnem viam, id est, actionem
et consuetudinem, *pravam*; item os *bilingue*, la-
est fraudulentum, mendax, delractorium, quod
ore simulat amicitiam, cum corde tegat inimici-
tiam. Dixit se odisse malum: id probat per ter-
nas mali species, quas ipsa detestatur. Ait enim
se detestari *arrogantiam*, quae est in mente; pra-
vitatem, quae est in via, id est actione; eldolum,
qui est in ore. Huic simile est illud *Eccli.* cap. i,
vers. 27: « Timor Domini expellit peccatum, etc.
Iracundia enim animositatis illius, subversio
illius est. » Et cap. xv, vers. 7: a Longe enim
abest a superbia et dolo; » consule quae illis lo-
cis dixi.

Huc facit apologus hominis et Satyri apud Aesopum. Homo quidam, inquit, cum Satyro inita so-
cietate, una cum eo comedebat. Hiems vero et tunc
frigus cum foret, homo manus suas admotas ori
aillabat. Bogante autem Satyro quam ob causam
hoc faceret, ait: Manus meas calefacio propter
frigus. Sed paulo post edulio calido allato, homo
admotum ori insullabat in ipsum. Consulente
rursus quare id faceret, ait: Ferculum frigefacio.
Suscepto sermone Satyrus: « Sed ego, ait, ex
nunc renuntio tui amicitiae, quia ex eodem ore
et calidum emittis et frigidum. » Affabulatio. Fa-
bula significat fugere nos amicitias oportere, qua-
rum anceps est affectio.

Anislopha Salomoni est illa Christi sententia:
« Ite a me, quia mitis sum et humilis corde,
et invenietis requiem animabus vestris, » *Matth.*
XI; et illa: « Nisi efficiamini sicut parvuli, non
inhabitis in regnum caelorum, » *Matth.* xvm. 3;
et illa: « Omnis qui se exaltat, humiliabitur; et
qui se humiliat, exaltabitur, » *Luc.* xiv, 11.

n v>rr> Mystice, B. Virgo timore et amore Dei plena
 °d*! ma*um> 8@d præsertim arrogantiam et super-
 ouf biam detestatur, eo quod ipsa sit humillima, ac
 humilitatem et humiles summe amet. Sciebat enim
 humilitatem esse virtutem, qute propriæ divinæ
 debita est majestati, ut ait S. Bernardus. Infinita
 enim illa Creatoris celsitudo et majestas infini-
 tam jure suo poscit sub se creaturæ inclinationem
 et humiliationem. Sciebat Evam per superbiam
 displicuisse Deo, ideoque per humilitatem sibi
 placendum esse Deo. Unde S. Augustinus, tract,
 super *Magnificat* : « Eva, ait, propter superbiam
 abjecta, Maria propter humilitatem electa; super-
 bam Deus despexit, et humilem aspexit; id quod
 superba perdidit, humilis recepit. » Et Ven. Beda
 hom. in G feria iv *Temper, decemb.* : « Decebat,
 inquit, ut, sicut per superbiam Evæ mors intra-
 vit, ita per humilitatem Mariæ panderetur introi-
 tus vitæ. » Sciebat filium suum per humilitatem
 summam reparaturum mundum, ideoque deita-
 tem suam inclinaturum usque ad carnem morta-
 lem, imo usque ad flagella, crucem et mortem.
 Huic ergo ipsa se adaptare, et quasi præire viam-
 que sternere debuit : præsertim quia, sicut su-
 perbas matres filiis ingenerant superbiam altos-
 que spiritus, sic humiles suis ingenerant spiritus
 placidos et submissos. Unde noster Canisius, lib.
 IV *Marial*, cap. vm : « Mater, ait, a filio haud
 ququam degeneravit, sed filius potius matris in-
 dolem ac naturam expressit. » Solent enim in-
 cantes magis matrissare quam patrissare, id est,
 magis matrem referre et sequi quam patrem.
 Quocirca S. Ambrosius : « Humilem, ait, et mi-
 tem paritura, humilitatem debuit ipsa præferre. »
 Sciebat ipsa diaboli caput, id est, superbiam con-
 terendam esse sua humilitate, juxta illud *Genes.*
 cap. in, 15 : « Ipsa conteret caput tuum. » Unde
 S. Ildephonsus, serm. 2 *De Assumpt.* : « Rico, ait,
 Christus humilis ad humilem Virginem venit, ut
 de tam profunda humilitate triumphum extolle-
 ret salutis, » Denique sciebat illud *Eccli.* m, 20 :
 • Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et
 coram Deo invenies gratiam. » Unde S. Bernar-
 dus, serm. in illud *Apoc.* xu, *Signum magnum ap-
 paruit in calo* : « Cum Maria, ait, quanto major
 erat, humiliaret se in omnibus, certe humiliata
 est præ omnibus, quia major omnibus exstitit.
 Quapropter merito facta est novissima prima,
 quia cum prima esset omnium, se novissimam
 efficiebat; merito facta est omnium domina, quæ
 se omnium exhibuit ancillam : » « magna enim
 prorsus et rara virtus est humilitas honorata, » ait
 idem S. Bernardus serm. 4 super *Missus est*; præ-
 serlim si illa summa sit in summo honore, ut
 scilicet mater Dei sentiat et dicat se ancillam, ut
 virgo stet inter corruptas, cum iisque quasi im-
 pura purificetur, uti B. Virgo fecit in festo Puri-
 ficationis ; ut omnium prima faciat se omnium
 ultimam, uti ipsa fecit in consessu fidelium in
 Pentecoste, Ad. i, vers. 14; ut in tot donis et præ-

rogativis nihil sibi tribuat, sed totum Deo ejus-
 que gratiæ refundat, uti ipsa fecit, dicendo :
 « Magnificat anima mea Dominum, etc.; quia fe-
 cit mihi magna qui potens est, et sanctum nomen
 ejus. Respexit humilitatem (græce -rantTM*TM, id
 est abjectionem, vilitatem : vere enim humilis non
 vult humilis aistimari, sed vilis reputari) ancillaj
 sum : » undo hac humilitate meruit fieri mater
 Dei. Ipsa enim « humilitate concepit Filium Dei,
 virginitate peperit, » ait S. Bernardus. Et S. Ilde-
 phonsus, serm. 2 *De Assumpt.* : « B. Virgo, in-
 quit, humiliat se in cunctis, ut totam suscipiat
 in se gratiam conditoris; quia quod per paries
 aliis datum est, tota simul in eam venit gratiæ
 plenitudo, quia scilicet multum se humiliavit
 inter immensa dona, inter divinitatis commer-
 cia. »

Rursum S. Bernardus, serm. 1 super *Missus est* :
 « Nec mediocriter, ait, Deo placet illa anima, in
 qua et humilitas commendat virginitatem, et vir-
 ginitas exornat humilitatem ; sed quanta putas
 veneratione digna est, in qua humilitatem exal-
 tat fecunditas, et partus consecrat virginitatem? »
 Idem, serm. 2 *De Adventu* : « O Virgo, ait, virga
 sublimis, in quam sublime verticem sanctum eri-
 gis usque ad sedentem in throno, usque ad Do-
 minum majestatis; neque enim id mirum, quo-
 niam in altum mittis radices humilitatis. »

Denique S. Ambrosius paucis perstringens hu-
 milis Virginis mores, lib. II *De Virgin.* : « Virgo, B
 Irrat
 ait, erat non solum corpore, sed etiam mente,
 quæ nullo doli ambitu sincerum adulteraret af-
 fectum ; corde humilis, verbis gravis, animo pru-
 dens, loquendo parcior, legendi studiosior, non
 in incerto divitiarum, sed in prece pauperis spem
 reponens; intenta operi, verecunda sermone, ar-
 bitrum mentis solita non hominem, sed Deum
 quærere, nullum lædcre, bene velle omnibus,
 assurgere majoribus natu, æqualibus non invi-
 dere, fugere jactantiam, rationem sequi, amare
 virtutem. » Et mox : a Nihil torvum in oculis,
 nihil in verbis procax, nihil in actu inverecun-
 dum ; non gestus fractior, non incessus solutior,
 non vox petulantior; ut ipsa corporis species si-
 mulacrum fuerit mentis, figura probitatis. » Et
 S. Augustinus, serin. 35 *De Sanctis*, post medium :
 « O vere beata humilitas, qua » Deum hominibus
 peperit, vitam mortalibus edidit, cœlos innova-
 vit, mundum purificavit, paradisum aperuit, et
 hominum animas ab inferis liberavit. O, inquam,
 vere gloriosa Mariæ humilitas, quæ porta para-
 diso efficitur, scala coeli constituitur. Facta est
 certe humilitas Marine scala coelestis, per quam de-
 scendit Deus ad terras. Quia respexit, ait, humili-
 tatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me
 dicent omnes generationes. »

14. MEUM EST COXSUÛM, ET /EQUITAS, MEA EST Vh i- l>-
 PRCDENTia, mea est FORTITUDO. — Cajctanus, po-
 tentia; S. Prosper, virtus. Pro agüitas hebraica
 est FPOin tuscia, quod Septuaginta vertunt, secti-

ritas; S. Prosper, lib. I *De Votat. Gentium*, cap. ix, *tutela*; Aquila, luvouto, id est dotta Zcguin *institutio*; Syrus, *doctrina*; Chaldæus, *cogitatio*; Tigurina, essentia; Pagninus et Baynus, *le*®; Cajctanus, *statutum*; alii, *constantia*; alii, *sapientia*; alii, *fortuna*; alii, *efficacia*. Vide quæ de *tuscia* diiii cap. it, vers. 7, ubi dixi *tuscia* significare essentiam, indeque legem et requitatem conformem ipsi naturæ rerum, sive ipsi essenti® et justili®; hinc addit : « Mea est prudentia; » hebraice est H2'3 *ani bina*, id est *ego sum intclligentia* et sapientia, scilicet, quæ omnia cum ratione sapienter ordino, decerno, jubeo.

Redit sapientia ad id quod dixit vers. 12 : « Ego sapientia habito in consilio, et eruditis intersum cogitationibus, » quia scilicet mei juris, mei domini est consilium, ad me pertinet, imo ex me proficiscitur et manat, ac consequenter mea est æquitas, mea prudentia, mea fortitudo. Ilæ enim consilii et sapientiæ sunt comites, imo partes. Vera enim sapientia et prudentia non est, nisi sit æqua, et justitiæ æquitatque conjuncta. Idem dicas de fortitudine. Sapientia enim non est temeritas nec temere agit, sed consulto et prudenter, ideoque fortiter. Nihil enim agit nisi cujus rationes et modos rite exsequendi, remque perficiendi, optime praeviderit et perspexerit, indeque fortiter

rem exsequitur et perficit. Rine de Romanis dicitur, quod obtinuerunt et « possederunt omnem locum consilio suo et patientia, » l *Marhab*. vm, 3. Adde sapientiam adsciscere sibi comitem fortitudinem; hæc enim illi necessaria est instar brachii, ut cum acrimonia comprimat vitia, et subditos in officio legum suarum contineat.

..Mystice, noster Canisius, et ex eo Salazar : a B. Virgini, ait. competunt tria, quæ stulti Græci in sua Minerva (dea sapientiæ) velut eximia prædicant, scilicet virginitas, prudentia et fortitudo.» Et mox eam comparat Penthesileæ Amazonum ducissæ : « Hæc Virgo, ait, Amazonum, id est sine mammis mulierum, optimam se ducem præbct Siquidem prima est quæ hanc virginitatis semitam ingressa fuit, quamque innumerabiles puellarum vere Amazonum copiae sunt secute. »

Rursum S. Bonaventura, serm. l *De B. Virgine* : « Virgo, ait, fuit coelum, puta firmamentum, uniformiter semper motum per patientis firmitatem. Nam licet in ea aquæ inferiores, id est vires sensitiva et sensibiles, fortissime fuerint concuss® in filii passione, superiores tamen a sua non fuerunt pace commote. Et licet sentina navis, id est pars sensibilis, repleta fuerit aquis maris, pars tamen superior navis semper ventis prosperis **navigavit.** »

SECUNDA PARS CAPITIS.

SAPIENTIA PROMITTENDO OPES, GLORIAM, JUSTITIAM, ETC., OMNES AD SE INVITAT.

Vert.<5. **IS.** Per me (Hcbræus, *in me*) reges regnant, et legem conditores (Hcbræus, *principes*; Vatablus, *consiliarii*; alii, *gubernatores*) justa decernent. — Septuaginta, *ct dynasta scribunt justitiam*; Aquila, Symmachus et Theodolion, *decernunt justitiam*; Chaldæus, *ct potentes ungo justitia*.

Vers. 16. **4G. pEn ME PRINCIPES IMPERANT, ET POTENTES (Syrus, *judices just*; Chaldæus, *in rectitudine*) decernunt justitiam.** — *Propotentes* hebraice est a>3'13 *nedibim*, id est benefici : ita vocantur principes, quia eos decet clementia et beneficentia. Hinc illud Christi: « Reges Gentium dominantur eorum, et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur, » *Lucæ* xxi. Undo Aquila et Symmachus vertunt, ixwsti&uevu, id est *magnifici, qui ultrodant*; Septuaginta, per *mc magnates magnificentur, ct tyranni* (id est reges et principes) per me *tenent terram*; Pagninus, per me *principes habebunt principatum, ct principes omnes judicant terram*; Tigurina, per me *domini dominantur, et omnes judices terree munifici sunt ct liberales*; Vatablus (1), *ct nobiles ct omnes judices terree*, repete, imperant et dominantur.

Sapientia hic sibi arrogat jus in regna et imperia, in reges, principes et magistratus omnes,

(.1) Rectius ad verbum.

atquo hoc jus educit ex eo quod dixit vers. **14** : « Meum est consilium et æquitas, mea est prudentia, mea est fortitudo. » Hæ enim sunt dotes principum et magistratum; adeoque qui iis quatuor virtutibus præditi sunt, digni sunt magistratu et principatu, ac sæpe ad eum evehuntur.

Igitur per sapientiam regnant reges et principes, *primo*, quia omnes a sapientia prima et increata, puta a Beo, suum regendi jus et regnum accipiunt, juxta illud Apostoli, *Doman*. xiu, l : « Non est potestas nisi a Deo. » Deus enim summum et infinitum habet dominium, a quo homines et Angeli omne suum partiale jus, dominium et regnum accipiunt et participant, non tantum boni, sed et mali. Audi S. Augustinum *De Natura boni contra Munich*. cap. xxxii : « Item quia etiam nocentium potestas non est nisi a Deo, sicut scriptum est, loquente sapientia : Per me reges regnant, et tyranni per me tenent terram. Dicit et Apostolus : Non est potestas nisi data a Deo. Digne autem fieri in libro Job scriptum est : Qui regnare facit, inquit, hypocritam hominem propter perversitatem populi. Et de populo Israel dicit Deus : Dedi eis regem in ira mea, *Osce* xin. Injustum enim non est ut improbis accipientibus nocendi potestatem, et bonorum patientia probetur, et malorum iniquitas puniatur. Nam

per potestatem diabolo datam et Job probatus est, ut justus appareret; et Petrus tentatus est, ut non de se praesumeret; et Paulus colaphizatus, ac se extolleret; et Judas damnatus, ut se suspenderet »

Sapienter quoque nosier Suarez, lib. III *De Legibus*, cap. iv, num. 5 et 6 : Hæc sententia, ait, «per me reges regnant,» duo significat : *primo*, hanc potestatem secundum se spectatam esse a Deo, et esse justam et conformem divina? voluntati ; *secundo*, supposita translatione hujus potestatis in regem, jam eum gerere vicem Dei, et jus naturale ac divinum obligare, ut pareant illi. Electio hujus personæ in regem non est immediate a Deo, sed mediantibus hominibus, ad quos Jus eligendi pertinet.

Secundo, quia sapientia reges illuminat et dirigit, ul regaliter, id est sapienter, juste et sancte, non tyrannice, id est impotenter, injuste, impie subditos regant. Unde hanc sapientiam a Deo postulavit et impetravit Salomon rex Israel; III Brff. ni, 6. Quocirca sapienter Aristides, tom. II, *Orat. Rhodiaca*: «Reges,ait, optime res humanas administrant, cum se universi Domino Deo reddunt similes; civitates autem, si ad principum sententiam accedant proxime, reguntur optime.» Quocirca, ex hac Salomonis gnome S. Thomas, III, *Quast.* XCVIII,art. 3, docet omnem legem regum et principum derivari a lege æterna; hæc enim idem est cum sapientia æterna. Nam, ut idem ait art. 1 : Sicut Dei sapientia, quatenus per eam cuncta sunt creata, rationem habet exemplaris, vel artis, vel ideas, ita eadem sapientia movens omnia ad debitum finem, habet rationem legis; quare lex æterna nil aliud est, quam Dei sapientia, secundum quod est directiva omnium actionum et motionum.

Tertio, quia viri sapientes solent eligi et evehi ad gubernacula reipublicæ : sapientia enim hu non tantum Ethicam, sed et OEconomicam ac Politicam complectitur. Sicut enim Ethica sapientia regit privatum quemque, (Economica totam domum et familiam, sic Politica rempublicam et regnum.

Tropologice, auctor *Catena Grac.* : Reges, inquit, sunt sancti, qui per sapientiam pravis animi affectionibus et perturbationibus dominantur. Reges rursum et magnates sunt, qui opere et sermone potentes sunt. Tyranni tandem, qui carnem lascivosque ejusdem sensus acriter opprimunt et edomant.

Allegorico, per sapientiam incarnatam, puta per Christum, etiam qua homo est, reges et principes imperant. *Primo*, quia David, Salomon cæterique reges Juda propter Christum ex eis nascenturum, a Deo evecti sunt ad regnum, ac creati reges. Decebat enim Christum Regem regum et regia stirpe nasci, ac continua regum propagine honorari. Ita Rupertus, in cap. II *Canlic.*

Secundo, Christus Dominus, non solum qui

Deus, sed et qua homo, habuit et habet absolutum et directum dominium, non tantum spirituale, sed et temporale; nimirum habuit potestatem super omnia regna mundi, per quam posset illa moderari, regere et mutare pro arbitrio. Ita docet D. Thomas, lib. I *De Regim. prime*, cap. XXII, Turrecremata, lib. II *Summa Eccles.* cup. cxvi, S. Antoninus, Almainus et Navarrus, quos citat et sequitur Suarez, III *Part. Quast.* XXII, art. 4, disp. 48, sect. 2, ubi docet Christum habuisse per se et directe excellens et transcendens dominium, ac potestatem in res omnes creatas et super omnes omnium hominum et Angelorum actiones. Iloc enim illi a primo instanti conceptionis sure debuit fuisse, tum ratione unionis hypostaticæ cum Verbo, tum ratione redemptionis et infiniti ejus meriti, quo Christus meruit summam exaltationem nominis sui, ad quam perlinet : «Ut in nomine Jesu omne genu flectatur,» *Philip.* u. Quare hoc dominium et regnum Christi altioris erat ordinis, quam sit dominium regum et principum, adeoque inter illud et summum immensumque Dei in omnia imperium erat quasi medium. Probabat id ex Scriptura. Nam Apoc. i, Christus vocatur «princeps regum terre;» poterat ergo Augustum Cresarem, Herodem cretcosque reges de thronis suis ut summus eorum princeps deponere, aliosque eis surrogare; sed noluit in hac vita hoc suo jure uti, quia venerat daturus exemplum humilitatis, paupertatis et contemptus mundi, ac sua passione redempturus orbem. Apoc. cap. xix: «Habet in femore,» id est in humanitate, «scriptum : Ilex regum, et Dominus dominantium. » Unde Apostolus, *Ilcbr.* u, attribuit Christo homini illud *Usai*, vin : «Omnia subjecisti sub pedibus ejus, constituisti eum super opera manuum tuarum.» Et I *Corinth.* xv : «Omnia, ait, subjecta sunt ei, præter eum qui subjecit ei omnia. » *Matth.* cap. ult. ait Christus : «Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra. »

Quocirca S. Cyrillus Alexandrinus, initio lib. *De Hecla fide ad Theodos. Imp.* : «Tam pii, ait, et preclari vestri imperii summum praesidium est Dominus noster Jesus Christus. Nam per illum reges regnant, et potentes scribunt justitiam, sicut scriptum est. Estque illi potentissima Voluntas, solus et nutus, boni omnis impediō. Distribuit autem prompte diligentibus se omnia quæ laudabilia, et admirabilia ac eximia. Adhuc quæ dixi demonstranda sufflciunt, vel ea quæ vestræ majestati donata sunt, et adhuc danda, ut credimus. Quod autem gloriosa in Deum pictas, regiis honoribus immobile sit fundamentum, etiam ex ipsa sancta divinaque Scriptura docere attentabo, idque quanta fieri potest brevitate. »

A Christo hoc regnandi et imperandi jus participavit B. Virgo tanquam ejus mater. Begis enim mater regina sit oportet, uti concludit S. Athanasius in serin. De *Deipara*, idque *primo*, quia mater in filium regem jus habet maternum, quo ei quasi

filio potest præcipero et imperare : quare hoc quoquo jus habuit B. Virgo in Christum. Cum enim filius naturaliter parentibus subjectus sit, hinc iit ut quicumquo naturaliter habet filius, eadem quoque parentibus cedant et obveniant. Christus autem naturaliter, puta ex vi unionis hypostatic®, habuit dominium in omnia; ergo idem obvenit quoque ejus matri. Unde ipsa a S. Athanasio, Ruperto, Ildephonso, Anselmo, Bernardo et aliis, imo a tota Ecclesia salutatur «Regina cœli et terræ, regina hominum et Angelorum. » Audi Damascenum, orat. 2 De *Assumpt.* : a Oportebat Dei matrem ea quæ Filii erant possidere, atque ab omnibus rebus conditis ut Dei matrem adorari. Quanquam etiam semper ita comparatum est, ut Increditas a parentibus ad filios devolvatur; nunc autem (ut eruditi cujusdam viri verbis utar) sursum sacrorum fluminum fontes fluunt. Etenim filius matri res omnes conditas in servitutem addixit. » Audi et Rupertum in *Cant.* iv : « Hæc in cœlis regina Sanctorum, et in terris regina regnorum est; quandoquidem est mater Regis coronati, quem constituit Dominus super opera manuum suarum, ac proinde regina constituta totum in jure possidet filii regnum. »

Se. ocda. *Secundo*, B. Virgo habet hoc omnium dominium, titulo Deiparæ. Tanta enim est dignitas et sublimitas esse matrem Dei, ut poscat dominium omnium quæ in Dei sunt potestate, et a Deo creata sunt. Unde S. Augustinus, serm. 35 De *Sanctis* : « Quid dicam, ait, pauper ingenio, cum de te quidquid dixero, minor laus est quam tua dignitas meretur. Si cœlum te vocem, aliorum es. Si matrem gentium dicam, præcedis. Si formam Dei appellem, digna existis. Si dominam Angelorum vocitem, per omnia te esse probaris. » Et S. Methodius, serm. De *Purificatione* : a Euge, ait, quæ debitorem habes eum, qui omnibus mutuatur; Deo enim universi debemus, tibi autem etiam ille debet. »

Tertu. *Tertio*, quia Christus summe honorat matrem, ideoque hoc dominium ultro et liberaliter ei communicat. Ita Hippolytus, orat. De *Sanctificatione* : « Qui dixit, ait, Honora patrem et matrem, ut decretum a se promulgatum observaret, omnem gratiam matri et honorem impertit. » Et S. Bernardus, homi. 2 super *Missus est* : « Deus, ait, cui subditi sunt Angeli, Principatus et Potestates, subditus crai Mariæ et Joseph propter Mariam. Miraro ergo utrumhbet, et elige quid amplius mireris, sive Filii Dei benignissimam dignationem, sive matris excellentissimam dignitatem. Utrunque stupor, utrimque miraculum; et quod Deus feminæ obtemperet, humilitas absque exemplo; et quod Deo femina principetur, sublimitas sine socio. » Pluribus hæc confirmat Salazar.

Qinru. *Quarto*, quia fideles omnes hoc jus, hunc titulum deferunt ultro Deiparæ. Unde omnes gentes sua lingua eam vocant et invocant *Dominam*, idque significat nomen *Maria*, uti ostendi *Exodi* xv, 20.

Quocirca Constantinus Imperator edificata urbe Omuo-Bysanlio, quæ deinde ab eo Constantinopolis est dicta, illam per Episcopos eo convocatos solemniter, ritu B. Virgini dedicavit. Ita Zonaras, lib. III Anna/, et Nicephorus, lib. VII, cap. xxvi : « Encœnia, ait, et consecrationis festum diem celebrant, incruento sacrificio operantur, precibus votisque urbem abunde prosequuntur et firmant, eademque Dei genitrici dedicant, novam Romam, imperantemque Constantinopolim cognominar*» tes, Alexandro tum Byzantii Ecclesiam regente. » Addit Gregorius Turonensis lib. De *Gloria Martyr.* cap. IX, in ejus fabrica ope B. Virginis tres pueros in altum extulisse tres columnas, quæ præ magnitudine nulla vi, nullis machinis attolli poterant. Hinc et B. Virgo Constantinopolim quasi suam sæpe ab Hunnis, Avaribus alisque Barbaris defendit.

Narses, Justiniani Imperatoris dux militum inclytus, qui Gothos ferocissimos diuturnis victoriis insolentes penitus profligavit, Italiamque a periculo Arianismi, cui illi erant vehementer addicti, et ab eorum tyrannide in libertatem asseruit anno Domini 553, Deiparæ virginis adeo studiosus fuit, ut ejus intercessione ac peculiari directione in præliis instructus, ingentes de hostibus retulerit victorias.

Ludovicus Pius, Caroli Magni filius, templa in Virginis honorem construxit; cui ita addictus fuit, ut non venatum quidem proficisceretur, nisi sacram Deiparæ imaginem secum ferret, ut coram illa in media solitudine suas funderet preces, auctore Crantzio, lib. I, cap. x.

Hungaria adeo B. Virgini fuit devota, ut ipsa Hann-regnum virginis vocata sit. Nam S. Stephanus rex Hungariæ se ipsum regnumque suum, per votum gmb. et oblationem, in Deiparæ tutelam assiduis precibus obtulit : ecclesiam in honorem Virginis in Alba regali magnificentissimam extruxit, et regia munificentia exornavit; Assumptionis festum Hungaris celeberrimum esse, et diem dominæ ab iisdem appellari voluit : quos Virgini devotissimos ex institutione S. Stephani et S. Gerardi Martyris Episcopi Canadiensis, testatur Hungarorum capitis submissa inclinatio ad nomen Virginis. Ita Bonflnius De *Rebus Hungariæ*, et noster Canisius, lib. V *Marial.* cap. xxviii.

Joannes Comnenus, Imperator Constantinopolitanus. victorias insignes, quas de Scythis aliisque hostibus retulit, Virgini Deiparæ acceptas tulit : undo eidem vota persolvit instituto festo quod Pazzinacarum vocant, in rei gestæ monumentum, et grati animi testimonium : quas victorias Deiparæ ut unicæ victricis acceptas referens, eidem religiosum anno Domini 1123 paravit triumphum, qui a Nicola Choniata ita describitur : « Currus gemmis pretiosissimis ornatus a quatuor equis candidissimis trahebatur; habenas viris potentissimis moderandas, et cognatis suis currum curandum dedit. In curru Dei genitricis imaginem

collocavit, ipse crucem manu gestans currum sequebatur, et Sancte Sophia? templum ingressus, atque in conspectu omnis populi ob successus gratiis Deo actis, in palatium abiit, n Hæc Nicetas.

Idem ante enm fecerat Joannes cognomento Zimisces, Imperator Constantinopolitanus, anno Domini 071, propter ingentem victoriam de Barban's Deiparæ praesidio partam.

Henricus I Imperator se snumque imperium B. Virgini subjecit.

indu diui” Sic Lusitani repertum a Vasco Gama iter in Indiam, ipsamque Indiam B. Virgini obtulere. Audi nostram Maffoinm initio lib. II *Ilistor.* : « Patefacta jam India, primum omnium Emmanuel toto regno supplicationes indixit : dein Marte Virgini ejus navigationis præsidi exstructam ab Henrico principe ædiculam, in ipso aditu portus Olissiponensis miram in amplitudinem extulit, auxitque. Ad ejus templi custodiam et ceremonias, et navalis prresertim turbæ ducumquo animos rite expiandos, eximia sanctitate monachi acciti e Ilionymiana familia : locus sumpto a Christi incubilis noinine Bethlehem dictus, imprimis totius Rispante tum structura, tum religione visendus.» Hæc Maffcius.

n. 17. Ego diligentes me muco (hebraico, *diligam*), et qui mane vigilant ad me, invenient me. — Romana, et *quærcides me invenient*; at Comphitenses, *invenient gratiam*; S. Ignatius, epist. *ad Mariam Cassatotifem, invenient pacem*.

Promisit sapientia suis multa et magna, imo regna et imperia, suique desiderium accendii; nunc modum, quo obtineri possit, suggerit, nimirum dilectionem. Qui enim diligit ex corde sapientiam et virtutem, ille omnem adhibet laborem et «ludium ad eam consequendam, ac difficultates omnes, quæ occurrunt in vincendis cupiditatibus, facile superat et transcendit. Nam « omnia vincit amor. » Et « amanti nihil difficile.»

Porro si de sapientia increata, vel incarnata, puta de Deo, vel de Christo, hæc accipias, clarum est illam diligentes se diligere : tum quia ipso vult a nobis diligi, ut nos vicissim magis diligit, ideoque dilectione et amore suo nos prævenit, ut cogat nos ad se redamandum. juxta illud I *Joan.* iv : a In hoc est charitas Dei, non quasi nos dilexerimus cum, sed quoniam ipse prior dii xit nos; » tum quia Deus per dilectionem el charilatem nos elevat ad sui amicitiam. Amicitia; autem prima lex est ut amicus diligit amicum, et vicissim ab eo diligatur. «Magnes enim amoris est amor. Si vis amari, ama. n

Quocirca autistrophæ Salomoni est illa Christi sententia *Joan.* xiv : « Qui diligit me, diligetur a Patre meo; et ego diligam cum, et manifestabo ei meipsum.» Unde S. Ignatius, epist. *ad Mariam CtosaM.* : «Faxit Deus, Maria, ait, ut tui similis «im, quæ Jesum Filium Dei amas; quare et ipse dicit tibi : Ego diligentes me diligo; et qui me quaerunt, pacem invenient.»

Porro, hic notanda sunt amoris paradoxa et axiomata, quæ variis locis tradit S. Augustinus : «Amando, ait, nou ambulando itur ad Deum. Amandus csl Deus ea ratione, ut ejus amore nostri obliviscamur. Amare Deum est diligere seipsum. Minus Deum amat, qui cum eo aliquid amat, quod non propter ipsum amat. Quisquis seipsnm præ Deo amat, nec Deum, nec seipsum amat. Non amatur Deus nisi do Deo. Amans Deum facile quæ mundi sunt deserit. Amando bonum, boni et meliores efficimur. Amor meus pondus meum, illo feror quocumque feror. Amor bonus vel malus facit affectiones bonas vel malas. Amator Dei mulierum amore non vincitur. Fecerunt civitates duas amores duo, terrenam, scilicet amor sui usque ad contemptum Dei, coelestem vero amor Dei usque ad contemptum sui. n Ita ipse lib. XIV *De Civit.* cap. XXVIII.

Et qui mane vigilant ad me. invenient me. — «Mane,» id est cito, mature, tempestivo, puta a prima relate, a pueritia, a teneris. Pueri enim, cum sint tabulæ rasæ, facile discunt, et quod didicerunt usque ad senium retinent, juxta illud :

Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu.

Rursum « mane, » id est diluculo : diluculo enim post somnum et quietem restauratis jam viribus et spiritibus, maxime viget mens hominis ad meditandum, studendum, orandum, et ea, quæ virtutis sunt, obeundum, uti pluribus ostendi *Eccli.* xxxix, fi, et *fieuter.* vi, 7.

Tertio, « mane, » id est sollicite, per catachresin; de quibus enim solliciti sumus, illa primo experrectis occurrunt, illa in ne cogitamus, machinamur et molimur. Audi S. Bernardtim, serm. 99 *in Cant.* : « Et qui mane vigilaverint ad me, invenient me. Vides quomodo non solum de amore suo certum te reddat, sed etiam de sollicitudine sua, quam pro te gerit, si te senserit sollicitum sui. Vigilas tu, vigilat et ille : consurge in nocte, in principio vigiliarum, accelera quantum vis, etiam ipsas anticipa vigilias, invenies eum, non ptaevenies. Temere in tali negotio, vel prius aliquid tibi tribuis vel plus : nam illo te magis amat et ante. » Sic S. Magdalena amore Christi ebria, summo inane querens Christum in sepulcro, prima meruit eum videre resurgentem, ejusque pedes sanctissimos deosculari, *Joan.* xx, 1 et 16. Vide ejus amores, affectus et gemitus graphice depingentem Origenem, hom. *De Magda!*.

Notat R. Salomon, pro *invenient me*, hebraica scribi '321NĪO» *iimtsaunni*, per duplex *min*, quorum prius est paragogicum, *q. d. Nun*, id est quinquaginta prudentiæ fores illos reperire curabo, qui me requirunt. *Nun* enim index est numeri quinquagenarii, quem Rabbini partem esse volunt rationum quibus prudentia obtinetur. Verum hoc frivolum olet rabbinismum, et cabalislicum videtur.

B. virgo Mystice, B. Virgo diligentes se diligit, sed longe
mire uo» majori dilectione, idque *primo*, quia ipsius cha-
ritas est ardentissima. Nam Spiritus Sanctus, in
Ciu m eam superveniens, «vehit ignis ferrum totam de-
prlm*' coxit, incanduit et ignivit, ita ut in ea Spiritus
Sancti flamma tantum videatur, nec sentiatur nisi
tantum ignis amoris Dei et hominis, » ait S. Ilde-
phonsus, serm. 1 De *Assumpt.*

Srcundx *Secundo*, quia ipsa est mater Christi; quare quos
Christus summe dilexit, ut vitam pro eis daret,
ipsa pariter summe diligit, quasi Christi sui filios,
suosque nepotes. Unde Origenes, tom. 1 in *Joan.*,
in Præfatione docet, « Mariæ filium esse Dominum
Jesum Christum, et præterea omnem cum, qui
est perfecte Christianus : qui enim hujusmodi est,
non amplius vivit ipse, sed in ipso vivit Christus;
et ideo de eo dici potest Mariæ : Ecce filius tuus
Christus.» B. Petrus Damianus, serm. 1 De *Nativ.*
Virg. : « Scio, ait, domina, quia benignissima es,
et amas nos amore invincibili, quos in te et per
te filius tuus et Deus tuus summa dilectione di-
lexit. Quis scit quoties refrigeras iram judicis,
cum justitiæ virtus a praesentia deitatis egredi-
tur? In manibus tuis sunt thesauri miserationum
Domini, et sola electa es cui tanta gratia concedi-
tur. » Addit summum amorem Virginis junctum
esse summae potentia; el efficacia; : « Fecit, ait, in
te magna, qui potens est, et data est tibi omnis
potestas in cælo et in terra. » Causam subdit :
« Quomodo illa potestas tuæ potenti® poterit ob-
viare, quæ do carne tua carnis suscepit originem?
Accedit enim ante illud aureum human® recon-
ciliationis altare, non solum rogans, sed impe-
rans; Domina, non ancilla.»

Tutu. *Tertio*, quia unus idomque est habitus charita-
tis, quo diligitur Deus et proximus, teste S. Thoma
II II, *Quasi*. XXV, art. 1. Cum ergo habitus chari-
tatis, quo diligit Deum, sit maximus in Deipara,
sequitur et habitum (ac consequenter actum, qui
habitu adæqualur) quo diligit homines, in eadem
esse maximum. Nos ergo diligimus eam habitu
et actu intenso, v. g. ut octo; illa autem nos di-
ligit habitu et actu intenso ut milito, sive ut rail-
lies millesies : quantum ergo millio superat oc-
tonarium, tantum dilectio Virginis superat nos-
tram.

Qniru. *Quarto*, quia Christus Deiparam præfecit Eccle-
sia; Et fidelibus, ut eorum sit regina, patrona et
mater. Sicut ergo Christus a S. Petro, dum cum
præfecit Ecclesia;, summum præ aliis Apostolis
exegit amorem, ut oves suos eodem pascerci, di-
cens : « Simon Joannis, diligis me plus bis? »
ac accepto Petri responso : « Domine, tu scis quia
amo te; » subjungens : « Pasce agnos meos, »
Joan. XXI. Sic pariter Deiparam præcicns Eccle-
sia;, sumnlum illi contulit amorem, ut omnes eo-
dem regeret et pasceret quasi regina et mater.
Quocirca morions S. Joannem, et in eo fideles
omnes, Virgini commendavit, dicens : « Mulier,
ecco filius tuus. » Unde S. Antoninus, IV part. lit. XV.

cap. n : « Quia, inquit, Joannes interpretatur
in quo est gratia, cuilibet etiam, qui Joannes di-
citur, et existit, in quo scilicet est gratia grat^{»11«}
faciens, datur Virgo Maria in matrem. »

Quinto, quia ipsa peperit Christum, qui est
amor Dei et hominum, cumque quasi carnem
suam Deo in cruce obtulit pro salute totius mundi-
Undo S. Bernardus, serm. De Assumpf. : « Aat du-
bitare, ait, aliquis potest omnino in affectum cha-
ritatis transisse Maria» viscera, in quibas ipsa,
quæ ex Deo est charitas, novem mensibus corpo-
raliter habitavit?* Et S. Antoninus affectum amo-
ris Deiparae erga genus humanum, quem ipsa in
passione Christi præ se tulit, exprimens IV part
tit. XV, cap. xx, § 11 : « Quod, ait, dicitur Hom.
vin de Patre æterno Christi, id et de ejus matre
temporali dici potest. Proprio Filio suo non peper-
cit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, scilicet
passum, voluntate et affectu : et quomodo non
etiam cum illo nobis omnia donavit perlinentia
ad recreationem nostram? »

Denique magnitudinem amoris Virginis in ho-
mines testantur innumera et immensa ejus bene-
ficia, sæpe per miraculum hominibus præstita,
quibus plente sunt historice et Vitæ Sanctorum.
Unde S. Bernardus, serm. 4 De Assumpt. : « Sileat,
ait, misericordiam tuam, Virgo beata, si quis est
qui invocatam te in necessitatibus suis sibi me-
minerit defuisse. » Et infra : « Quis ergo miseri-
cordi® tuæ, o benedicta, longitudinem, latitudi-
nem, sublimitatem et profundum valeat investi-
gare ? »

Porro omnes quidem diligentes se diligit Dei-
para, sed maxime eos qui mane adeam vigilant,
id est imeros, qui a teneris illi servire incipiunt.
Sicut enim Christus parvulos præ cærens amat,
dicens : « Sinite parvulos venire ad me, talium
est enim regnum coelorum, » MaM. xix : sic eos-
dem præ cælcris diligit Deipara : tum quia ipsa
purissima est, ideoque pueros, id est puros dili-
git, ut cos in puritate conservet ; tum quia ipsa
Christum puerum tenerimo dilexit, fasciis invol-
vit, lactavit, etc., ac in eo didicit amare et edu-
care pueros : pueri enim ipsi Christum puerum
représentant; tum denique quia major est Dei
gloria, nmjorque fructus curare et instituere pue-
ros, quam grandævos vel senes. Pueri enim sicut
lame primam lincturam plane hauriunt, imbibunt
et retinent; grandævi vero jam vitiis tincti diili-
cilo novam virtutis tincturam admittunt, aut re-
ceptam facile abjiciunt. Quocirca viri sapientes
et religiosi maximo laborant in educanda juven-
tute, atquo in ea sitam esse censent reformatio-
nem Ecclesiae, ac bonum totius reipublicæ. illius
enim semen, radix et fundamentum est juvenus :
juvenes enim fient viri, regentquo Ecclesiam vol
rempublieam, quisque pro suo talento el gradu,
ae quæ a puero didicerunt, aliis instillabunt verbo
et exemplo, legibus, consiliis, concionibus el mo-
ribus; itaque instar fermenti timore el amuro Dei

fermentabunt et imbuent omnes sibi subditos, cognatos, amicos, vicinos. Id experimur iu scholis Societatis nostra ac Sodalitatibus J. Virginis, quas in iis instituimus, per quas integras urbes et respublicas ab hæresi purgamus, vilia inolita corrigimus, lapsos mores reformamus, et primitivæ Apostolorum Ecclesia:, quoad licet, restituere conamur, auspiciis B. Virginis, ideoque prospero ubique eventu felicique passim successu.

▼ m. ti. 18. Mecum (Septuaginta, *mihi*; Symmachus, *a me*) SUXT DIVITIÆ ET GLORIA, OPES SUPERUS ET JUSTITIA.— Pro *opes superba* perperam Complutenses legunt, *opes superna*, a Superba:, • id est ampla:, magnifiche, splendide : sic superba palatia et templa vocantur magnifica. Hebraice est pnp pn *hon atec*, id est *substantia antiqua*, ut vertit Theodotion (1): antiqua enim habentur in pretio; Syrus, *opes antiqua*; Aben-Ezra, *opes sublimes et valida*; Aquila, *substantia aim pace*; Symmachus, *vita antiqua*; Septuaginta, *possessio multorum*; Vatablus el Isidorus Clarius, opes , R. Levi, *opes stabiles*.

Dixit sapientia, vers. 16, sua esse regna, principatus et regimen orbis; nunc pariter dicit suas esse opes, gloriam et justitiam : per justitiam enim subsistit respublica et conservatur orbis. Nam per injustas rapinas, fraudes, aedes, latrocinia, oppressiones et tyrannides evertuntur respublicae, regna et imperia. Unde Aben-Ezra per *justitiam* accipit felicitatem, juxta illud *Psalm.* Lxxxiv, 12: «Justitia (id est felicitas) de cælo prospexit. »

Porro sapientiam parare gloriam opesque stabiles et durabiles liquet experientia, qua videmus viros prudentes et solertes sua prudentia et solertia fieri divites, honoratos et gloriosos; cum opes insipientium, id est impiorum, quas ipsi parant per fraudes et scelera, illico data occasione ab injustis possessoribus avolent, juxta illud : « De male quæsilis non gaudet tertius hreres. »

Hæc sententia significat non quid semper fiat: videmus enim inultos sapientes probosque viros esse inglorios et pauperes; sed quid saepe fiat factumque sit, præsertim in veteri Testamento, ubi Deus Judæis, si legi et virtuti studerent, promiserat opes temporales, felicitatem et gloriam terrenam; quidque ex sapientia natum sit fieri, nisi quid extrinsecus impediât. In novo vero Testamento sapientibus, id est probis, qui student mundi contemptui, paupertati et humilitati, Christus promisit opes spirituales gloriamque sternam in coelis, esto non raro adjiciat quoque gloriam opesque terrenas, uti ipse pollicitus est, *Matth.* vi, 33.

Ex* mplum sit ipse auctor Salomon, qui per sapientiam factus est regum omnium maximus,

(1) *Athaq, traiuirit*, scii, modum, v. g. pretii vel r- ' - b,n< *luuiiantia iplendidiuima, velvetustiuima*, a kogu Coojest*.

opulentissimus, gloriosissimus, justissimus. Undo sapientia in suo sapiente Salomone exislens, tam de ipso quam de se loquens ait : *a* .Meum est consilium et æquitas, mea est prudentia, mea est fortitudo. Per me reges regnant (Salomoni enim quasi regi regum parebant, muneraque deferebant « omnes reges Arabiae, ducesque et satrapæ terrarum,» *IH Reg.* x, 10, « et omnia regna Philistinorum,» *HI Reg.* iv. 21), et legum conditores justa decernunt, etc. Mecum sunt divitiæ et gloria, opes superbæ el justitia. » Ita noster Pineda, lib. V *De Rebus Salomonis*, cap. i, hæc censet de ipso Salomone quasi sapientiæ præside dici.

Porro spirituales gratiæ et virtutum opes, quæ solæ veræ, stabiles et frugiferæ sunt divitiæ, semper secure affert sapientia : illæ sunt quas perniciosus avarorum gazis opponens Apostolus recenset, I *Timoth.* vi, 11 : « Tu autem, ait, o homo Dei, hæc fuge; sectare vero justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. » Sunt ergo hæ sex : justitia, quæ modum impunit op«rçi- habendi cupiditati, faciens ut lus quæ vitæ sunt salis, contentus quis vivat, aliena ne concupiscat quidem; pictas, quæ dum Deum verum colit, ^>*< abjicit avarilire idololatriam, vel dum benigne v,5' aliis facit, non sinit adhærescere cum crudelitate avaritiam; fides, quæ meliora objiciens futura *Gaim.r*, bona, præsentium facile persuadet contemptum; 2'« charitas, quæ facit ut Deum diligens ipsius exsequatur de dandis eleemosynis, deque amore fraterno præcepta; patientia, qua vel cum gaudio *JMr.i*, nostra rapientes sustineamus, non inopiam dun-³⁴¹ taxat rerum; mansuetudo, ut adversus aviditatis irrequietem, et cupiditati permixtum furorem, domes feros duosque cum aliis mores.

Nota : Gloria individua est sapientiæ, id est virtutis, comes et assecla. Gloria enim, ait Cicero, lib. II *De Invent.*, « est frequens de aliquo fama cum laude. » Et, ut ait S. Augustinus (vel quisquis est auctor), lib. LXXXIII *Quast.*, in xxxi : «Gloria est clara cum laude notitia. » Unde *gloria* ^{Glori} dicitur quasi *ciaría* et *claritas*, ac *gloriarí* idem est quod *clarificari*, ait S. Augustinus, tract. 80 et claritu. 100 in *Joan.* Hinc quanta est sapientia et virtus, tanta est et gloria. Quare divina sapientia et virtus, quæ est ipse Deus, cum sit immensa, immensam habet gloriam, scilicet in se el S. Trinitate. Unde essentialiter Pater glorificat Filium et Spiritum Sanctum, elbi vicissim Patrem infinita glorificatione. Nolionaliter vero Verbum est gloria Patris, juxta illud *Ilcbr.* i : « Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substanti@ ejus. » Verbum enim clare repræsenlat et celebrat omnes virtutes et perfectiones Patris. Homines vero et Angeli, cum creatam el exilem habeant Dei notitiam, hinc create et exililer laudant et glorificant Deum. Infinita enim restat in Deo dotum et perfectionum claritas et gloria, quam Angeli et homines adæquare, imo assequi nequeunt, cum omnem crear

Glom
D* alo-
rum.

Et viito-
rum'

tam mentem et vim etiam beatorum in immensum transcendat. Jam sicut Deus homini communicat particulam suæ sapientiæ et virtutis, sic communicat et gloriæ. *Primo* ergo eam communicat beatis : unde hæc proprie a nobis vocatur gloria; et ad eam omnes aspirare debemus, non quomodolibet, sed ad ejus culmen conniti. Fidei enim, præsertim Sacerdoti et Religioso, sufficere non debet, si salvet animam suam, et gloriam assequatur: hoc enim desidis est et pusillanimis; sed ad summum ejus gradum, quos cum Dei gratia juxta vocationem suam assequi potest, aspirare debet ac totis viribus contendere, ut ad Seraphinos, vel Cherubinos, vel Dominationes ascendat, ait S. Chrysostomus. *Secundo*, communicat cum Sanctis in hac vita, qui virtuti et sanctitati tum suæ, tum alienæ student, quique in omnibus Deum glorificare satagunt. Quare hoc singulis in qualibet actione propositum esse deberet, quod S. Ignatius fundator Societatis nostræ, nobis verbo et exemplo commendavit, ac scripto quasi testamento reliquit : « Ad majorem Dei gloriam. » Dicat ergo sibi quisque in quolibet opere : Volo hoc opus tam perfecte, tam intense, tam heroice perficere, ut ex eo quam maxime fieri potest, glorificetur Deus. Dei enim gloria est principium et finis gloriæ nostræ : quare quo magis gloriam Dei propagamus, eo magis gloriam quoque nostram adaugemus, tum in terris ad tempus, tum in cælis per omnem æternitatem. Quare quod boni operis hic negligimus, ejus gloria privamus non solum nos, sed et ipsum Deum per totam æternitatem. Quæ sane consideratio quemque stimulare debet, ut nihil boni operis, nihil virtutis et perfectionis, quod cum Dei gratia assequi potest, prætermittat. Quod enim hic per momentum negligis, perdis in perpetuum. Quanta gloria est eritque in omne ævum S. Pauli, S. Athanasii, S. Augustini, S. Cæciliæ, S. Sebastiani, S. Thomæ, S. Ignatii, S. Francisci Xaverii, cæterorumque Apostolorum, Martyrum, Confessorum, Virginum! Illam ambi, illam æmulare.

Mystice, gloria inter puras creaturas est quasi propria dos B. Virginis, tum quia ipsa uti gratia, ita et gloria est plenissima, omnemque omnium Apostolorum, Martyrum, Virginum, hominum et Angelorum gratiam et gloriam in se complectitur, ac nullis parasangis transcendit; tum quia eam copioso fidelibus communicat : a Quia hæc est voluntas ejus (Dei) qui totum nos habere voluit per Mariam, v inquit S. Bernardus, semi. *De Nativitate*. Unde Patres immensitatem gloriæ Virginis miris laudum præconiis celebrant. Andreas Cretensis, orat. *De Dormit. Virginis* : « O sancta, inquit, et sanctis sanctior, et omnis sanctitatis sanctissime thesauri. » Ad hunc gloriæ cumulum immensum respiciens dicebat Ildelfonsus, serm. 2 *De Assumpt.* : « Sicut incomparabile est quod gessit, et inoffabile donum onod percepit, ita inestimabile atque incomprehensibile præmium et

gloria, non dico inter cæteras sacras virgines, verum etiam ultra omnes Sanctos, quod promeruit. » S. Chrysostomus in *Liturgia* eam vocat, a incomparabiliter gloriosiore quam Seraphim. » Petrus Damianus, serra. *De Assumptione*, ostendit rationem cur Virgo dicatur *pulchra ut luna* : « Virgo, ait, inter animas Sanctorum et Angelorum choros supereminens et evecta, merita singulorum et omnium titulos antecedit, et quantumlibet aliæ stellæ reluceant, luna tamen magnitudine præeminet et splendore : sic utramque naturam Virgo singularis exsuperat immensitate gratie et fulgore virtutum, n Deinde affert rationem cur dicatur *electa ut sol* : a Quoniam sol, inquit, lucidius incandescens, ita sibi siderum et lunæ rapit positionem, ut sint quasi non sint, et videri non possint; similiter et virga lesse veri prævia luminis in illa inaccessibili luce præluces, sic utrimque spirituum hebetat dignitatem, ut sint quasi non sint, et comparatione illius nec possint nec debeant apparere. » Hoc ipsum prius significavit S. Hieronymus in Prologo ad Sophoniam prophetam, ubi in commendationem mulierum commemoratis aliquibus ex veteri Testamento : « Taceo, ait, de Anna et Elisabeth, etcæteris sanctis mulieribus, quarum velut siderum igniculos clarum Mariæ lumen abscondit. » Idem habet Basilius Seleuciæ Episcopus, orat. *De Annuntiatione* : a Virgo, ait, universos Martyres suo splendore tantum excedit, quantum sol reliqua astra. » S. Bernardus, serra. *Signum magnum* : « Jure, ait, Maria sole perbibetur amicta, quæ profundissimam divinæ sapientiæ, ultra quam credi valeat, penetrant abyssum, ut, quantum sine personali unione creaturæ conditio patitur, luci illi inaccessibili videatur immersa. Illo nimirum igne Prophætæ labia purgantur, et illo igne Seraphim accenduntur : longe vero aliter Maria meruit. non velut summatim tangi, sed operiri magis undique et circumfundi, et tanquam ipso igne concludi. » Bonaventura in *Speculo B. Virginis*, cap. vi : « Ecce, ait, quam gloriosum gloriæ Mariæ privilegium est, quod ipsa in gloria gloriosissima est post Deum ! gloriosum gloriæ Mariæ privilegium est, quod quidquid post Deum pulchrius, quidquid dulcius, quidquid jucundius in gloria est, hoc Maria, hoc in Maria, hoc, per Mariam est. Gloriosum omnino gloriæ Mariæ privilegium est, quod quidquid post Deum major gloria nostra, majus nostrum gaudium est, de Maria est. » Unde S. Bernardus : « Summa gloria est, o Maria, post Dominum te videre. »

Porro, ut alia taceam, bellicam victoriarum in præliis gloriam, ac triumphos, ducibus et regibus sibi devotis largita est B. Virgo. N'arseti duci Justiniani Imperatoris illustres contra Gothos numerosos et prepotentes victorias ipsa concessit anno Domini 552, quando trucidato toto Gothorum exercitu, Italam ab eorum tyrannide libera

clorll
u'iiu

vit. Audi Evagrium illius ⑥vi historicum, lib. IV, cap. XXVI : a Commemoratum est, ait, ab his qui una cum Narsete fuerunt, dum precibus et aliis pietatis officiis divinum numen placaret, debitumque cultum ei tribueret, sanctam Virginem Deiparam ei apparuisse, planeque tempus praescripsisse quo bellum cum hostibus gereret, atque ut non prius ad praelium committendum se accingeret, quamcētus signum acciperet. Multe alias quoque res a Narscle valde memorabiles gest⑥ sunt, n

Ileracium Imperatorem rebus imperii quasi desperatis spem omnem post Deum in B. Virgine posuisse, ac ejus ope Chosroem regem Persarum profligasse, atque crucem Domini recepissee anno Domini 62G, narrat Paulus Diaconus lib. XVIII *Distor.*, et Theophanes in *Annat. Græcorum*, in gestis Ueraclii.

Pelagius I, Hispani⑥ rex, Saracenos Hispaniam occupantes anno Domini 718, invocata Virginis ope, cecidit, capto eorum duce Aleman, ac c⑥sis mersisque 80 hostium millibus. Testes sunt Lucas Tudensis, Mariana et alii Hispanorum Historici.

Basilus Imperator Constantinopolitanus Saracenos Dcipar⑥ et Christo insultantes, ejus auspiciis ad internecionem pene cecidit anno Domini 867, teste Curopalate.

Christiani terram sanctam ductu Virginis infidelibus extorserunt, cum mandatum esset omnibus ut diebus singulis sabbati Officium B. Virginis recitarent. Nec irritae fuere preces et vola : nam ipsi, duce Godcfrido Bullonio, post varia cum Saracenis pr.elia, Hierosolymam expugnaverunt anno Domini 1099. Ha Tyrius in *Bello sacro*, Baronius et alii.

Anno Domini 1212, Alfonsos VIH, Castell⑥ rex, cum paucis immensam Maurorum multitudinem praeunte signo crucis et regio vexillo, in quo erat imago B. Virginis cum filio, invasit, prostravit, perdidit, cress Maurorum ducentis millibus, cum e Christianis vix 25 aut 30 occubuerint. Itec victoria, qua nulla illustrior exstitit in Hispania, ab Hispani; annuo festo recolitur die 16 julli, sub titulo Triumphus crucis.

Anno 1571, sub Pio V, illustris de Tureis relata est navalis victoria ope Virginis, qu⑥ titulo S. Mari⑥ de Victoria, die 7 octobris annua gratulatione celebratur. Plura vide apud nostrum Spicellum in *Marioli*, tract. *De Miraculis B. Virgin.* pag. 65I et seqq.

19. Menon EST E5IH frictis meus auro, et lapide PRETIOSO, ET GEMMILA MEA ARGENTO ELECTO.— Pro *lapide pretioso*, Hebraico est ①b *paz*, quod primo, significat aurum praeslans et purificatum, quasi jam soliditatem (radix enim H3 *pazaz* significat *solidare, roborare*) adeptum, ut amplius diminui non possit. Aurum ergo *paz* est aurum *ophaz* per aphæresin litter⑥ o, sive aurum ophir, puta aurum obrizum et optimum. Unde Sy a-

chus vertit, *præ auroophaz*; Aquila, *prca auro obrizo*; Chaldæus, *prie conflato et auro obrizo*. Hinc et Arabes aurum vocant *fes*. Unde Joannes Leo in *Descript. Africa* lib. III, Fessam Africo urbem dictam putat ex eo quod, cum urbis fundamenta jacerentur, *fes*, id est auri cumulus inventus sit.

Scando, paz significat lapidem pretiosum, uti melius vertunt Septuaginta et Noster tam hic quam *Psalm.* win, 11, quia aurum immediate praecessit. Unde *Psal.* civili. 127. Septuaginta et S. Hieronymus *paz* vertunt, *topazium*, de quo nulla dixi Apoc. XXI, 20. Marinus Brixianus in *Léxico* censet *paz* esse *adamantem*, quia adamas pretiosissimus, æque ac fortissimus et solidissimus est.

Tò enim non est in Hebraeo, nec in Septuaginta, illudque nonnulli Codices Latini omittunt; retinent tamen Romani et plures alii. Pro *fructus* hebraico est H3 *peri*, quod proprie significat fructum arborum, qui sponte sine labore et cultura hominis obvenit. Pro *genimina* vero est HNlbD *tebua*, quod significat fructus agrorum, vinearum, hortorum, etc., qui ex cultura et industria hominis proveniunt. Unde priores repnesentant gratias praevenientes, qu⑥ a solo Deo sine libera hominis cooperatione ipsi immittuntur; posteriores significant actus virtutum, quos homo grati⑥ pra>venienti consentiendo et cooperando producit. Sensus est, *q. d.* Ne, ex eo quod dixi : « Mecum sunt diviti⑥ et gloria, n censeas hæc dunlaxat mei esse juris, ut cui velim ea distribuam, ac me nihil amplius vel excellentius habere, quo meos ditem; assero et pronuntio h⑥c tantum esse externos et accessorios mihi fructus; interni enim et mihi proprii fructus et proventus sunt pretiosiores omni auro, et argento, et lapide pretioso : sunt enim altioris ordinis; imo ipsi sunt fons et scaturigo bonorum omnium, ex quo proinde diviti⑥, gloria, cæteraque hujusmodi velut rivuli dimanant et profluunt. Fructus et proventus hi sunt cogitationes et actiones omnis honestatis et virtutis, praesertim eximi⑥, heroic⑥ et divin⑥. Il⑥ enim ex sapientia, id est ex virtute, velut fructus ex arbore, et seges ex messo, et uv⑥ c cultura vine⑥, imo velut fili⑥ a matre prodeunt et gignuntur. Unde sapienti⑥ non tam officia, quam membra et partes esse videntur. Quocirca Septuaginta vertunt, *melius est me pro fructu percipere super aurum et lapidem pretiosum, et genimina mea argento electo*. Fructus enim a fruendo dicitur : quare qui fruitur sapienti⑥ officiis et actibus, hic ejus fructus percipere, ipsaque sapientia et virtute frui dicitur. Sic *genimina* dicuntur a gignendo vel generando : quare qui virtutis actus quasi filias ex matre producit et gignit, hic ejus genimina, qu⑥ meliora sunt auro et argento, percipit et gustat.

Quocirca S. Cyrillus Alexandrinus, lib. *Derecta Fide ad Theodos. Imp.*, post initium : « Itaque, ait, Indic⑥ gemm⑥ reverenda vestra adornant capita;

nnirnrn vero et mentis spiritualis ornatus sit fides recta et inadulterala, quam servaturos vos confisus, offero librum, quasi mentis fundamentum, et animo) splendorem, et cordis coronam. Scriptum est onlm : Melior est sapientia lapidibus sumptuosus, et omne pretium non csl illa dignum. »

Salomoni succinit gnome Syrorum et Arabum Cent. 2, num. 25 : « Non est gloriatio in operibus et stemmate, sed gloriatio in scientia et eruditione. » Et num. 29 : « Acquire tibi aurum in mensura, et scientiam sino mensura, » q. d. Non opibus, sed scienti® in infinitum studendum csl. Et Cent. 1, num. 86 : « Ditissimus divitiarum intellectus est, n id est divitiarum omnium præstantissimæ sunt intellectus, seu eruditio.

Mystico, fructus B. Virginis est Christus, pretiosior omni auro et lapide pretioso. Unde de eo dixit Elisabeth, imo dicit tōta Ecclesia : « Benedictus fructus ventris tui. » In quæ verba scribens S. Bonaventura : « Melior, ait, est fructus meus, fructus ventris mei (quem ego tanquam meum hominibus, et pro hominibus offero) auro et lapide pretioso. » Quocirca Ilesychius Hierosolymitanus ait uterum Virginis esse auri fodinam, ex qua Christus, hoc est, divinitatis aurum cum terra humanitatis nostro? permixtum, effossum erutumque est. Eleganter vero Damascenus, orat. 1 *De Nativitate*.[^] Christum margarito, B. Virginem conchas comparans : « Lætetur, ait, mundi mare; in ipso enim concha gignitur, quæ cœlitus ex divinitatis fulgore in utero concipiet, et Christum ingentis pretii unionem pariet. » Porro virtutes topazii, quas recensui *Apocal.* xxi, 20, facile est adaptare B. Virgini.

Hac de causa B. Virgo a Patribus vocatur mediatrix et auctrix redemptionis salutisque nostræ : non quod ipsa per se ejus lyrumel pretium solverit (hoc enim soli Christo competit); sed primo, quod ipsa c carne sua purissima conceperit et pepererit Christum, qui est pretium salutis nostræ. Secundo, quod B. Virgo astans cruci, Christi filii sui vitam, dolores et mortem atrocissimam Deo obtulerit ardentissima charitate in holocaustum, et ut victimam pro peccatis totius mundi, sicut Abraham obtulit Isaac Deo in holocaustum, Genes., xxii. Quocirca S. Ephiphanius, serm. *De Laud. Virg.*, B. Virginem vocat sacerdotem et

B. Virgo 7iuf- n', ar< ! : * ° Virginem, ait, stupendum Ecclesiæ thesaurum, qui adeptus est ingens mysterium ! Virginem appello velut sacerdotem pariter et altare, quæ quidem mensam ferens dedit nobis celestem panem, Christum, in remissionem peccatorum. » Sicut ergo Christus immolans se in cruce, pretium jutum pro nobis Patri persolvit : sic B. Virgo, eundem ac seipsam cum eodem offerens Patri, quantum potuit cooperata est Christi sacrificio, et consequenter redemptioni nostræ. Christus enim est res et peculium Virginis; Christus enim ad Virginem pertinebat quasi filius ad matrem, eratque pars matris, nipote caro de carne

ejus, et os de ossibus ejus. Unde S. Bonaventura in illud Joannis m, Sic *Deus dilixit mundum, ut Filium suum unigenitum daret*, addit et ait : ■ Sic scilicet Maria dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, n Fuse et erudite idipsum hic probat noster Salazar, qui totum hoc caput pie et luculenter in sensu mystico applicat B. Virgini.

Porro per Christum B. Virgo innumerabiles in Christianis toto orbe diffusis, tum gratiarum et virtutum, tum hominum sanctorum, puta Virginum, Martyrum, Apostolorum, Doctorum, Episcoporum, Anachoretarum, fructus et genimina edidit editque assidue. Quocirca B. Petrus Chrysologus, *serm.* 140 : « Quantus, ait, sit Deus, saC ignorat ille, qui hujus Virginis mentem non stupeat, animum non miratur; pavet cœlenni, tremunt Angeli; creatura non sustinet, natura non sufficit, et una puella sic Deum in sui pectoris capite, recipit, oblectat hospitio, ut pacem terris, coelis gloriam, salutem perditis, vitam mortuis, terrenis cum cœlestibus parentelam, ipsius Dei cum carne commercium pro ipsa domus exigit pensione, pro ipsius uteri mercede conquirit, et impleat illud Propheta : Ecce hæredilas Domini, filii; merces, fructus ventris. » Ita Chrysologus. Plura in hanc rem attuli Eccfi. cap. xxiv, vers. 16, ad illud *. « Et in plenitudine sanctorum detentio mea. »

20. In viis justitie ambulo, ix medio semita - Vfra- *• kl m judicii, — ne a medio tramite ad sinistram vel ad dextram deflectam, ait Aben-Ezra et R. Levi; virtus enim est in medio, imo ipsa est medium vitiorum. Septuaginta, th *viis justitiæ ambulo, inter semitas justificationis* versor; Pagninus, th *via justitia ambulare faciam*; Hebraice enim *ihn» ahallech*, cum sit futurum *piel*, tam *ambulare faciam*, quam *ambulabo* significat.

21. Ut ditem diligentes mb, et thisauros Eoneu repleam. — Syrus, *magnifico diligentes, spem et horrea eorum impleo*. Quod enim spes sperat, hoc orat et orando impetrat : quare quantam habes spem, tantam habebis et rem; quantum enim speras, tantum impetrabis, ut alibi dixi ex S. Bernardo.

Hebr., ut *harreditare faciam diligentes me C' ics*, id est *esse*, sive *id quod est*, puta substantiam solidam et permanentem. Unde Aben-Ezra : *Ics*, inquit, est substantia ad omnem wternitatem duratura, estque vox generica, quæ aurum, gemmas, omnesque opes et thesauros complectitur. Hinc Pagninus vertit, *ut h(ereditare faciam diligentes me esse perpetuum*; hoc enim absolute est tes sivo ens, quod scilicet semper est. Sapiens ergo amat tes, id est rem oxistentem et solidam, qualis est virtus : insipiens amat umbram rei, puta voluptates inanes et fugaces, quæ non habent esse solidum et stabile. Sapiens ambit Deum, qui est -n *Ens* : « Ego, ait, sum qui sum, » *Exodi* cap. m. Insipiens ambit mundi vanam speciem, quæ non est

res vera, sed apparens duntaxat et spectrum (1).

Unde Chaldæus, *ut hareditare faciam diligentes me annos multos, et cellaria eorum repleam*, ut scilicet donem eos longævitate et rerum abundantia; Septuaginta, *ut distribuam amantibus me substantiam, et thesauros eorum impleam bonis*. Thesauri enim *primo*, significant cellas et apothecas, in quibus conduntur opes et thesauri : has ergo spondet sapientia se bonis impleturam. *Secundo*, thesauri significant ipsasmet opes pretiosas, quæ reconduntur. Et sic quod Noster vertit : « Et thesauros eorum repleam, » accipi potest, *q. d.* Ut plenas opes, plenos et cumulos thesauros eis conferam. Implere enim Ilcbræis sæpe idem est quod piene dare.

Porro posterius hemistichium de more explicat prius. Idem ergo est : « In viis justitiæ ambulo, » quod « in medio semitarum iudicii, » repete, ambulo; *iudicium* enim idem est quod *justitia*, quæ hic generalis est virtus, omniaque sua facit prudenter cum ratione requoque iudicio. Sic, « ut ditem diligentes me » explicat per id quod subdit : « El thesauros eorum repleam. »

Sensus est, *q. d.* Ego sapientia versor in viis, id est, actionibus justis, puta honestis, probis et sanctis, quæ in medio vitiorum extremorum iuxta dictamen rectæ rationis et iudicii versantur; iis oblector, iis præssum et dominor, eas moderor et dirigo. Ne vero quis putet me inopem esse, meosque discipulos pauperes facere, aut relinquere, eo quod solis actibus justitiæ intendam, creteYa videar negligere; addo, quod superius dixi, meas quoque esse opes et gloriam : hæ enim sunt an-

(1) Singularis, nec tamen contemnenda Jarcnii interpretatio, quam nuper suam fecit et confirmavit Cesium in *Thesauro* his verbis, *quod impertiar amantibus me, est* mihi, suppetit mihi quod me cohnlibu- impertiar. Duo opponuntur, scii, *tes* sic infinitivo preponi debuisse, et deesse accusativum rei post *impertiar* ted illud refellitur loco I ȓ'arn.cap. xu, 5, hoc verbis *I)eut*. cap. uxn, 8.

cillæ et quasi pedissequæ sapientiæ : atque ideo ita actibus justitiæ intendo oculo dextro, ut tamen sinistro respiciam quoque opes et gloriam; quare primario mei studiosos doceo formoque in moribus sanctis, secundario tamen curam quoque opum habeo : « ut ditem diligentes me, » tum quia ipsi opibus digni sunt, cum insipientes et improbi iis indigni sint. Unde opes, si haberent sensum et rationem, aufugerent ab improbis quasi indignis, et confugerent ad probos quasi dignos, utpote qui iis rite utuntur ad Dei, qui eas dedit, voluntatem et gloriam, puta ad suum et aliorum commodum; tum quia iusti opes suas colligunt juste, ideoque illæcis permanent et perdurant, iniusti vero eas corradunt injuste per fas et nefas, ideoque ipsi eis non diu gaudent, sed mox in suam inopiam retabuntur; tum denique quia iusti opibus suis, licet non ita magnis, contenti et securi vivunt, iisque læte utuntur in timore Dei; iniusti vero, quia avari, quo plus habent, eo plus desiderant; unde semper remanent pauperes : pauper enim est qui semper appetit, et plura desiderat. Rursum iniusti, quia male sibi opes pepererunt; hinc male sibi conscii semper metuunt ne illæ ipsos deserant, atque ab eis auferantur. Itaque ad litteram divitias hic temporales accipio, sub quibus mystice spirituales intellige; sapientia enim maxime ditat suos gratiis et virtutibus.

Septuaginta versui jam dicto hunc subnectunt: « Si annuntiavero vobis quæ in diem (id est quotidie) fiunt, memor ero quæ a sæculo numerare; » qui non exstat in Ilcbræo nec Latino. Apte tamen Septuaginta eum hic inserunt paraphrastice, ut sequentia præcedentibus connectant, *q. d.* Hactenus annuntiavi et recensui ea quæ quotidie efficit præstatque sapientia, scilicet opes, gloriam, consilium, justitiam, etc.; nunc majora recensebo, nimirum ea quæ ipsa a sæculo, puta ab initio mundi, fecit, puta quod ipsa creavit coelos et terram totumque orbem. Unde sequitur :

TERTIA PARS CAPITIS.

SAPIENTIA ALTIUS ASSURGENS COMMENDAT >E SUI STUDIO, ASSERENDO SE DEO COÆTERNAM, DEUMQUE PER SE C'xLOi TOTUMQUE UNIVERSUM CONDIDISSE ET COMPOSUISSE.

Vtn.it. 22- Dominus (hebraico *Jchova*, quod est nomen proprium Dei) possedit me in initio viarum suarum (hebr. **m** *suæ*), antequam quidquam faceret a principio. — liebræus, *cx tunc*, id est a principio; Syrus, *Dominus creavit me in initio creationis*. Sic et Chaldæus, *Dominus*, inquit, *be-roani*, id est *creavit me*; et Septuaginta, *Dominus fera*, id est *condidit*, vel *creavit, me initium viarum suarum in opera sua*; Syrus, *Dominus creavit me in principio creaturarum suarum*; Arabicus, *Dominus creai il me in principio viarum suarum in operibus suis*.

Pro possedit me, hebraico est *banani*, id est possedit vel acquisivi! me; hic tamen melius veritas, *possedit me*, quia sapientia æterna est increata æque ac ipse Deus; ac proinde acquisita non fuit, sed semper exstitit in Deo ipsi connaturalis et coæva. Laudavit enim hucusque sapientia seipsam ab operibus creatis, quæ operatur in hominibus; nunc laudat se ut divinam ab iis quæ divine operata est in Deo et cum Deo, dando illi ideam rerum fabricandarum, puta cœli, terre et totius universi, per quam Deus omnia condidit et creavit. Laudat ergo hic se, quod ipsam posse-

derit Deus, et per ipsam cætera omnia; ac proinde quod ipsa fuerit, et sit tota possessio propriumque peculium Dei, in qua **eminenter** continentur et possidentur cætera omnia, non tantum creata, sed et ipsa attributa Dei, quæ increata sunt. A mente enim et sapientia manat voluntas et amor, indeque rerum creatio et effectio, uti dixi *Eccli.* cap. i, vers. 4. Unde Aquila vertit, *Dominus possedit me ab initio opificiorum suorum*; Symmachus, *Dominus possedit me principium viarum suarum ante opificium suum*; Theodotion, *ante opificium ejus a tunc et ex tunc ante sæculum pr(e)purata sum*. Sensus est, quasi dicat: Deus me sapientiam possedit in initio operum suorum; cum enim cœpit condere cælum et terram per me, tunc me uti cœpit, meamque vim et energiam, quæ antea in Deo solo inclusa latebat, eratque quasi otiosa, exerere et patefacere: unde tunc cœpit quasi me possidere, id est possessione mea uti, possessionis meæ vim et fructum ostendere; imo vero, a antequam quidquam faceret a principio, » puta ab æterno, « possedit me, » sed quasi thesaurum absconditum et incognitum, solique Deo notum. Ab æterno ergo possedit me per modum habitus, in tempore vero quo per me creavit omnia, possedit me per modum usus. Unde Tertullianus, lib. *Contra Hermog.* cap. XVIII, legens ex Septuaginta, *creavit*, vel *condidit me*: « Sophia ipsius, ait, exinde nata et condita est, ex quo in sensu Dei ad opera mundi disponenda cœpit agitari, » cum scilicet eam applicavit ad res creandas. Qui enim rem aliquam possidet otiose, nec ea utitur, videtur eam non possidere, nec habere, juxta illud Christi: a Omni habenti (id est utenti talento suo, ejusque **lucrum** afferenti) dabitur (plus talentorum); ei autem qui non habet (id est qui non utitur talento suo), et quod videtur habere (puta talentum, quod quia otiosum relinquebat, potius non habere quam habere videbatur), auferetur ab eo, » *Matth.* xxv, 29; usus ergo rei est ejus viva possessio, ac habere et possidere rem est ea uti.

Porro Septuaginta, qui solent consentire De-lineo, nec dissentire ab Aquila, Symmacho et Theodolione, videntur pari modo vertisse, *Dominus* fr.Tr.ai, id est *possedit me, a xrx*, id est *possideo*, ut notat Bellarminus, lib. I *De Christo*, cap. xvi; imo S. Hieronymus, lib. Vili in *Isaiæ* cap. XXVI. Unde levi mutatione unius litteræ nin < manavit ir-Tict, id est *creavit me*, a id est *condo, creo*. Conjecturam hanc juvat quod lidem Septuaginta *Genes*, iv, 1, ubi idem est verbum: a Possedi hominem per Deum, » ipsi pro *possedi* vertunt ÚTr.Gx per r. Jam tamen knot per i legunt omnes codices Græci et passim Patres; indeque tanta lis cum Arianis, qui ex hoc loco contendebant probare Filium Dei (hic enim est Sapientia Patris) non esse Deum, sed esse creaturam. Aut cede Septuaginta secuti sunt aDc:ani significatum flop *kana*, quod est *acquisivi! me*, puta, cum *creavit et condidit me*. Imo pro eodem accipitur *posse-*

dit me per metalcpsin. Sic enim Eva gignens filium vocavit cum *Cain*, id est *possessio*, dicens: W3p *kaniti*, id est possedi, id est genui et gignendo possedi, *hominem per Deum*; est enim filius possessio et supellex parentum. Unde jure naturæ est parentum in filios potestas.

Rursum pro *in initio* Septuaginta et Symmachus vertunt, *initium*. Sic et Pagninus, *Dominus*, inquit, *possedit me principium viæ suæ*, id est operum suorum, inquit Vatablus; et hoc proprie significat Hebræum **nW** *rescit*, id est principium; sed *rescit* sæpe sumitur pro n'üxnn *beresdt*, id est *in principio* (propositionem enim , id est *in*, Hæbræi æque ac Græci et Latini sæpe sublicent et subaudiunt); et ita accepit Nosier, Aquila, Tigurina et alii. Insuper Hebræum radcGræcum xfxn, et Latinum *principium*, subinde significant id quod in aliqua re est præcipuum et princeps, juxta illud de *bchemot*, id est elephante: « Ipse est principium viarum Dei, » Job xI, 14, *q. d.* Elephas est præcipuus inter animalia, eorumque quasi princeps, sive magnitudinem, sive clementiam, sive robur species. Sic sapientia est princeps operum Dei, et præcipuum, quod Deus in animo habuit, inquit Aben-Ezra.

Quæres, quænam hic sapientia intelligitur? Ineptiunt Rabbini, qui per sapientiam accipiunt legem Mosis, quam ipsi bis mille annos ante mundum a Deo creatam fabulantur. Vide Galatinum, lib. VII *De Arcanis fidei*, cap. i. Igitur.

Respondeo *primo*, cum Tertulliano jam citato: Intelligitur hic sapientia increata, caque essentialis, quæ communis est toti S. Trinitati, puta Patri, Filio et Spiritui Sancto: hanc enim possedit, id est habuit, Deus ab æterno, per eamque concepit, dixit et fecit omnia; per illam enim velut ideam sapientissimam et perfectissimam architectatus est cælum, terram, totumque universum. Hanc quoque juxta Septuaginta creavit, id est elicuit, Deus anlhropopathws, sive nostro modo concipiendi. Cum enim in nobis et Angelis omnis sapientia, sapiensque rerum faciendarum conceptio, idea, dispositio et ordo sit actus a mente et intellectu elicitus (est enim ipsa rei intellectio et conceptio, quæ verbum mentis dicitur); hinc et in Deo talem concipimus, quia ex nostris actibus metimur et concipimus divinos, sicut ex rebus creatis concipimus Creatorem. Esto enim hic actus in Deo proprie non sit elicitus, sed substantialis, quia deitati intrinsecus, adeoque cum ea re ipsa unum quid idemque, tamen nostro modo concipiendi (qui divina uti in se sunt concipere non possumus, sed tantum eo modo, quo videmus illa fieri inhumanis) vocatur elicitus, quasi manans ab ipsa substantia et perfectione deitatis, sicut lux manat a sole. Nam creandi verbum ab Hebræis amplissime sumitur pro facere, elicere, concipere, ut cum ait Isaias cap. xlv, 6: a Ego Dominus formans lucem, et creans tenebras, faciens pacem, et creans malum, » id est faciens.

R eliciens malum et tenebras; lire enim, cum sint mera privatio, pioprie creari nequeunt. Et *Psal. 1, 12* : n Cor mundum crea, » id est effice, elice, « in me Deus; » nec enim cor jam creatum proprie creari potest, nec ejus mundities, cum sit merum accidens.

1Ef +

I *Secundo*, accipi potest sapientia increata, sed nolionalis, sive personalis, puta Filius Dei, qui est Sapientia genita et Verbum Patris, uti docet S. Augustinus, lib. VII *De Trinit.* cap. n, e! Magister Sent. in I, dist. XXVIII, liti. F, et ibid. Bonaventura, ac D. Thomas in I, disi. XXXII, art. 2. Hanc enim possedit Pater ab æterno per generationem, tanquam prolem et imaginem suam. Undo S. Hieronymus epist. *ad Cyprianum*: « Possessio, inquit, significat quod semper Filius in Patre, et Pater in Filio fuerit. » Una enim persona alteri est intima, eam occupans et possidens per mutam

I !

I r I ' , id est circumincessionein, ait Damascenus de qua plura dixi initio I *epist. S. Joannis*. Unde in ea consistit S. Trinitatis immensa opulencia, felicitas et bealiludo. Hinc nonnulli censent, et innuit Beda S. Joannem ex hoc loco accepisse initium Evangelii sui : « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. » Hæc enim verba explicant i> « Dominus possedit me in initio viarum suarum. » Clarius S. Epiphanius hæresi 73 *Contra Semiarios* :

< « Cum, inquit, sapientia dixerit : Creavit me principium viarum suarum , principium exposuit (S. Joannes) dum dixit : In principio erat Verbum; ut ne iu prolatione, sed in substautia solida passionis exortem, ex Patre Deum Verbum intelligamus. » Ibidem S. Epiphanius docet S. Paulum verba Salomonis usurpasse, sed nonnihil transmutasse, dum de Christo dixit : « Primogenitus omnis creatura, » et : « In ipso creata sunt omnia. » Alludit Salomon ad *Genes. i, 1* : « In principio creavit Deus ccelum et terram. » Ubi mystice S. Augustinus, S. Ambrosius, S. Basilios : « In principio, » inquit, id est in Verbo et Filio, <|. d. Per Verbum quasi ideam et sapientiam Pater creavit omnia, Hinc et aS. Paulo Christus vocatur « principium et primogenitus omnis creaturai, » id est prior genitus ante omnem creaturam, *Coloss. i, 15* et 18. Hinc et Filius vocatur Gracilium Patris, quia Pater eo quasi brachio potenti creavit, et perdita recreavit omnia, *Isaun 1 iii, 1*.

1 / ■ ■ ■ ■ ■ li Filini Dices : Quomodo de Filio Dei dici potest : « Dominus creavit me ? » Indo enim Ariani concludunt qÇ'lu*. Filium Dei non esse Deum, sed creatum et creaturam, hicque est eorum Achilles.

Bm p. Primo. Respondet *primo* S. Basilios, lib. II *Contra Eunomium*, S. Epiphanius, /i-rrcs! 69, S. Hieronymus, epist. *ad Cyprianum*, in Hebræo non esse *creavit*, sed *possedit* ; creavit ergo idem est quod elicuit, genuit, et gignendo possedit.

tooiJn. Respondeo *secundo*, fzTiw non tantum significat creavit, sed et *condidit*, fecit, operatus est. Sic el Latinum creavit in Scriptura sæpe idem est quod

ferit; fecit autem vel condidit Deus Pater- Filium suum, quia illum genuit. Sic in Scriptura hæc tri.» *creare, facere, gignere*, sæpo pro eodem sumuntur; verbum enim *creo* amplissimo sumitur, uti paulo ante ostendi. Ita S. Athanasius, semi. 3 *Contra Arian.*, et S. Cyrillus, lib. V *Thesauri*, cap. vi, qui idipsum probant ex eo quod Filius Dei dicatur hic creatus, antequam Deus quidquam crearet et faceret, imo per ipsum creasse omnia. Filius ergo fuit ab æterno et increatus; quare cum dicitur creatus, non aliud quam genitus significatur. Sic Latini dicunt creare et procreare liberos, pro gignere et generare. Vide nostrum Alf. Salmicronem in *epist. S. Pauli*, disp. xxi, Part. II, ubi varia verbi *creo* significata recenset.

Respondeo *tertio*, cum Concilio Orientali apud S. Hilarium, lib. *De Synodis*, paulo post initium, *anathematismo* 5 : Filii Dei productio nunc dicitur *generatio*, quia est productio in eadem substantia, puta in eadem numero deitate; nunc dicitur *creatio* tantum ad hoc, ut significetur productio sine mutatione creantis. Vox ergo *creavit* notat Patrem generasse l ilium sine passione, decisionem, imminutionem gignentis; cum in humanis pater generet filium cum magna passione et decisionem seminis. Audi S. Hilarium : « Sapientia qua' se dixit creatam, eadem in consequenti se dixit et genitam, creationem referens ad parentis indemutabilem naturam, quæ extra humani partus speciem et consuetudinem, sine imminutione aliqua ac demutatione sui creavit ex scipsa quod genuit. Creantis enim opus non habet passionem aut permixtionem, aut partus. Esse enim aliquando incipit, quod creatur ex nihilo. Et qui creat, efficit pro potestate quod condit; et est opus virtutis creatio, non natura ex natura gignente nativitas. At vero nativitas légitimam originis et genuina natura profectus est. Ex natura enim generante naturam sumpsit genita natura. Sed quia Dei Filius non corporali partitudinis est genitus exemplo, sed ex perfecto Deo perfectus Deus natus est, idcirco ait crealam se esse sapientia, omnes in generatione sua corporales passionem excludens. »

Igitur cum nulla vox possit perfecte explicare quomodo procedat Filius a Patre , hinc pluribus utitur Scriptura, ac nunc dicit genitum, ut notet eum recipere substantiam Patris gignentis; nunc dicit creatum, ut sine allevatione vel mutatione generantis eum gigni significet. Utrumque igitur dicitur, ut ex utroque sumatur quod est perfectionis, relinquatur vero quod est imperfectionis. Ita D. Thomas, lib. IV *Contra Gentes*, cap. vin.

Porro S. Epiphanius, *hæresi* 69, pro *possedit* et *creavit* legit, *Dominus me ut pullum exclusit*; grace enim habet id est nidificavit, et pullum in nido exclusit : eniin est pullus. Videtur ipse in Hebraeo legisse »D53p *kinnenani*, id est in nido me exclusit; *ken* enim est nidus. Filius Dei dicitur pullus, sed Putri coævus, et per

omnia coæqualis, ul notetur sublimis, cmlcstis ol divina ejus generatio, quod quasi aquila ab aquila sit genitus, puta Dens de Deo.

Quxrta

((espondeo *quarto*, Jlebræuin n'Jxn *rescit* non tantum principium, sed el p;inci;>itum significaro; significat enim quodlibet principium, sive temporis, sive dignitatis, quale est principatus : hinc *Arnos* vi, 1, *rescit goim* vocantur capita, sive principes populorum ; unde et Latina vox *principium* pro principatu sumitur *Psal.* cix, cum ait : « Tecum principium, id est principatus, in die virtutis tuæ. » Itaque sic recte veritas et exponas, *Dominus creavit me*, vel *mihi principatum viarum suarum*, hoc est, Dominus ab æterno in seipso habuit et possedit me, sed in tempore, quo creavit mundum, dedit mihi principatum operum suorum, primas operum mihi detulit, constituit me principem operum suorum, præfecit me omnibus operibus suis ; omnia enim per me creavit, conservat et gubernat. Sic dicuntur creari reges, presides, magistratus, cum dignitas regalis, prefecture et magistratus cis confertur. Igitur Pater Verbum suum præfecit toti creaturæ, operique creationis, dum per illud omnia condidit. Rursum Pater gignendo Filium suam creandi potestatem, suum in creaturas jus et dominium omne eidem cum essentia communicavit. Unde S. Athanasius, lib. *De Decretis Niccnæ Synodi*, pro *creavit* legens *præfecit*, sic exponit : « Dominus præfecit me operibus suis incipiendis, rebusque inchoandis, » huneque maxime genuinum hujus loci esse sensum censet noster Salazar. Sic et Olympiodorus in *Catena Gracorum.*, ac ibidem Didymus, S. Cyrillus et alii.

Unde solerter advertit S. Cyrillus, S. Athanasius et alii, non dici absolute : a Dominus creavit me principium, sed principium ad opera sua ; p vel, ut alii vertunt, in *opera sua*, aut *propter opera sua*, q. d. Deus constituit me principium et causam ad creandum et producendum opera sua. Sic et Nazianzenus, orat. 4 *De Theolog.* : « Sapientia, ait, dicitur creari, non secundum se, sed secundum progressum, quem ad creandum facit, p Unde Eusebius Cæsariensis, lib. III *ad Marcellum*, ait wrw» positum pro KarlraÇ», vel *M-riçtfli*, id est ordinavit, sive constituit, ut refert Socrates, lib. II *Distor.* cap. xvii.

Audi el S. Ambrosium lib. I *De Filii divinitate*, cap. n : « Hæc, ait, est illa sapientia ineffabilis, quæ initium viarum Dei apud Salomonem vel condita, vel genita, vel creata describitur, quam tamen sic conditam dicit, ut semper eam cum Deo fuis e ostendat. Quid enim Deo dabis, ut initium possis sapient.æ ipsius consignare? Non enim ita Deus sapientiam suam condidit, quasi aliquando sine sapientia fuerit. Sed eum initium viarum suarum dicat, initium motus operis aliqujus ostendit, ul hoc initium b ibeal sapientia Dei, quod de Deo processit ad creanda omnia, tam coelestia *siam terrestria, non quo coeperit

esse in Deo. Creata est ergo sapientia, imo genita, non sibi, quæ semper erat, sed his quæ ab ea fieri oportebat, ut, quia quanta et qualis esset scire non poterat, de ctlcctn operum suorum virtus ejus et potentia nosceretur : ut quod de conditis æstimamus, tunc magis timeremus, cum facta miramur. »

Hinc et r» *creavit* accipi potest pro *creare me fecit*, potestatem creandi mihi dedit, ut sit hebraïsmos, quo *cal* ponitur pro /np/ul, qui in Scriptura est creber. Unde S. Athanasius, senn. 3 *Contra Arian.*, sic exponit, q. d. Sapient an creari non in se, sed in suis exemplaribus, id est, in creaturis : hæ enim exemplar sapientiæ divin® referunt, quia ad illud et ex iUo sunt express®.

Respondeo *quinto*, multi Patres censent notari O'3iato> hic generationem Filii Dei, non divinam et æternam, sed humanam et temporalem, qua « Verbum caro factum est. » Humanitas enim et caro Christi fuit creataci creatura, uti est caro cætcro-rum hominum. Nam paulo post de eodem dicitur : « Ante omnes colles ego parturiebar : » quare hic notari geminam Christi naturam : divinam, cum dicitur, *parturiebar*; humanam, cum dicit, *creavit me*. Ita S. Athanasius, Nazianzenus, Cyrillus, Augustinus et alii mox citandi.

Audi S. Epiphanium, hæresi 69 *Contra Arianos* : « Dominus, ait, creavit me, hoc est, ædificavit me in utero Mari®, principium viarum suarum jn opera sua. Principium enim viarum descensus Christi in mundum, est corpus ex Maria, quod est assumptum in opere justitiæ et salutis ipsius. »

Tertio, sapientia potest hic accipi creata et participata : hanc enim ab æterno possedit Deus, quia scilicet ab æterno illam, ut derivatam a sua prima et increata sapientia, ac destinato ase tempore creationi applicandam, et creaturis cornmu-caudam intellexit, suoque intellectui cognoscendam et voluntati decernendam objecit Deus. Hanc enim proprie in tempore ipse creavit; ab æterno vero creavit, id est, creare decrevit et predestinavjt. Sic enim llebræi sæpe verba realia usurpant pro mentalibus aut verbalibus, ut cum Apostolus II *Tim.* i, 9, ait gratiam Christi ante tempora sæcularia nobis esse datam, id est, dari decretam et prædestinatam. Et Jeremías i, 10, ait se constitutum super regna, ut ea evellat, destruat et disperdat, id est evellenda, destruenda et disperdenda prænuntiet. et quasi vice Dei decernat. Huic etiam sequentia satis apte conveniunt, quæ significant res omnes a Deo creatas esse juxta sapientiæ normam, cuique propriam et convenientem. Denique ad creatam sapientiam capessendam proprie et primo hic invitamur : nam increatam, quæ Deo est propria, assequi nequimus. Ita D. Thomas I part. *Quast.* XLI, art. 3. Unde noster Hieronymus Prado in cap. ii *F,zech.* sic exponit « : Dominus possedit, vel creavit, me initio viarum suarum, » id est, Dominus operi a se creato me in-sculpsit, uti Phidias sculptor clypeo Miurvæ a so

sculpte vultum suum insculpsit. Ex sapientia enim, quæ lucet in creaturis, cognoscitur sapientia Creatoris, quasi eis insculpta.

Quarto, accipi hoc loco potest sapientia incarnata, quæ est Christus homo. Hunc enim in tempore a se decreto creavit et possedit Deus, ab retorno vero creavit et possedit, id est, creare et possidere decrevit et prædestinavit : nam per unionem hypostaticam divinitas possedit humanitatem Christi, illamque effecit suam, ita ut Christus non tantum qua Deus, sed et qua homo, sit et dicatur Filius Dei naturalis, utque omnes actiones et passionες Christi hominis sint actiones et passionēs Dei. Unde a S. Dionysio vocatur *Meandrica*; id est, *Dciviriles*. Atque inde infinita vis merendi, satisfaciendi et redimendi in Christo processit, puta a deitate infinita, cui humanitas hypostatice erat conjuncta.

Rursus S. Ambrosius et S. Chrysostomus, serm. *De Trinitate*, m creavit exponunt per futurum creabit, q. d. Dominus in tempore incarnationis creabit me : prædicat enim futurum quasi jam esset factum. Christo enim qua homo proprie competit esse creatum in tempore (hinc et Deus hic non vocatur Pater, scilicet Filii Dei, sed Dominus, scilicet humanitatis ejusdem. « Caro Dominum agnoscit, ait S. Ambrosius, lib. *De Fide*, cap. vn, gloria Patrem significat; creatura nostra Dominum confitetur, charitas Patrem novit»), sicut eadem, qua Deus est, competit genitum esse ab aeterno. Porro Christum hominem creavit et pos- q'-rÚm «dit Deus *in initio*, vel; ut Septuaginta, á?/.w, id est, principium et principatum, *viarum*, id est, De., operum suorum, *primo*, dignitate, quia Christum Friæo. fecit primum, principem, caput et ducem omnium Sanctorum, imo omnium Angelorum et hominum totiusque universi; *secundo*, tempore et causalitate, quia nonnulli Theologi censent Christum per se primo a Deo prædeslinatum fuisse, ante prævisionem Ad® et peccati originalis, eo quod Deus primo voluerit condere Christum, et in eo ostendere divitias gloriæ et magnificentis suæ, ac deinde propter Christum voluerit condere Angelos, Adamum, cæterosque homines et creaturas universas. Atque id plane significari volunt hoc loco : « Dominus creavit me initium, » vel, ut alii legunt : « In initio viarum suarum. » Quare hanc sententiam suæ opinionis faciunt basin et fundamentum. Ita Alexander Alensis, Scotus, Albertus, Claudius Taurinensis, Catharinus, Pighius et alii, quos citat et sequitur noster Suarez, III part., *Quast.* 1, art. 3, disp. 5, sect 2. Verum non satis efficaciter id ipsum ex hoc loco probant, uti multis ostendit hic Salazar.

Alii ergo cum D. Thoma, III part. *Quast.* I, art. 3, iique non minoris notæ et numeri, quos citat et - quitur Gabriel Vasquez, III part. tom. 1, disp. IO. c osent Christi incarnationem a Deo fuisse decretam et prædestinatam post lapsum Ad®, ad ejus reparationem, et totius generis humani re-

demptionem. Hanc enim, non aliam, Incarnationis Christi causam tradunt Scripturæ et Patres passim. El tunc decretura Dei de creatione munii, Angelorum et hominum, ac de permettendo Ad® lapsu peccatoque originali, fuit prius decreto de incarnatione Christi in genere causæ materialis : eodem tamen fuit posterius in genere causæ finalis, et quasi formalis. Christi enim incarnatio fuit finis, decor, forma et complementum creationis Angelorum et hominum, ac totius universi. Quocirca inter creationem inundi et incarnationem Verbi fuit mutua quædam conlradependentia. Nec enim Deus decreverat creare mundum, Angelos, Adamum, ejusque lapsum permittere, nisi simul decernendo Christi incarnationem ad restaurandum Ad® lapsum, et ad complementum decoremque totius fabricæ suæ; nec vicissim decreverat incarnationem Christi, nisi simul decernendo creare mundum, ac permittere Ad® lapsum, utpote in cujus remedium decernebat Christum incarnari. Unde fit ut decretum creationis mundi et permissionis lapsus Ad® sit quidem prius decreto incarnationis Verbi in genere causæ materialis, eo tamen sit posterius in genere causæ finalis, et quasi formalis. In eo ergo Christi incarnatio fuit prior, ac principium omnium viarum, id est operum, Dei, vel, ut Septuaginta vertunt. *ad opera sua*, ut scilicet homines peccato Ad® perditos restauraret et revocaret ad vitam.

Verum quidquid sit de ordine et prioritatem incarnationis Christi respectu naturæ, et status naturalis universi, certum est respectu gratiæ et status supernaturalis tum hominum, tum, ut multi volunt, Angelorum, Christum priorem fuisse, quia per Christum ejusque merita Deus decrevit hominem lapsum redimere, ac Sanctis quibuscumque, sive Martyribus, sive Virginibus, sive Apostolis, sive quibuslibet aliis, quin et, ut multi volunt, Angelis quoque omnibus suam dare gratiam et gloriam. Christus ergo fuit principium, id est, causa meritoria, exemplaris et finalis, omnium viarum, id est, omnium operum supernaturalium Dei, quia Deus eum fecit principem et institutorem ordinis hujus supernaturalis, ejusque primatum et principatum ipsi addixit, fecitquo ipsum caput omnium suarum prædefinitionum et prædestinationum, predestinatorum, effectorum, donorum, gratiarum, virtutum, dotum gratiæ et gloriæ, quas ab illo et per illum in cæteros Sanctos, quasi per influxum capitis in membra derivat. Unde S. Ambrosius, lib. I *De interpellatione Job* : « Soli Christo, ait, servabatur magnarum prerogativa virtutum, quia ipse est virtutum principium, sicut dixit : Dominus creavit me principium viarum suarum. » Et S. Basilius, *Apolog. ad Ccesarianos* : « Christus, inquit, principium Evangelicarum viarum nominatur, quæ nos deducunt ad regnum, » ut per nos ruinæ Angelorum, quæ ac hominem instaurentur et reparentur. Sic quoque de Christo incarnato hunc locum accipiunt

S. Athanasius, serra. 3 *Contra Arian.*; Nazianzenus, orat. 4 *De Theologia*; Cyrillus, lib. V *Thesauri*, cap. ir; S. Augustinus, lib. I *De Trinitate*, cap. xn; Polychronius et Beda hic, S. Hieronymus in cap. IV *Micheæ*; Hilarius, lib. XII *De Trinit.*, sub flnem; S. Ignatius, episl. *ad Tarsenses*; Epiphanius, *Jærcsi* 69; S. Basilius, lib. VI *Contra Eunom.*; Damas-cenus, lib. IV *De Pide*, cap. iv, et alii plures quos fuse cilat (.abrid VasquezIH part., tom. I, disp.10, num. 10.

Cbrbtus Audi S. Ambrosium, lib. HI *De Fide*, cap. iv, ponanunc iocu in sic litlraliter, æqueac moralilerex-plicantem : a Principium, inquit, nostræ virtutis est Christus. Principium integritatis, qui docuit virgines non viriles exspectare concubitus, sed integritatem mentis et corporis Sancto magis dicare Spiritui, quam marito. Principium parcimoniæ Christus, qui pauper factus est, cum esset dives. Principium patienti® Christus, qui, cum malediceretur, non remaledixit, cum percuteretur, non percussit. Principium humilitatis Christus, qui formam servi accepit, cum Patrem Deum majestate virtutis æquaret. Ex illo enim accepit virtus unaquæque principium. Et ideo ut hæc virtutum genera disceremus, Filius datus est nobis, cujus principium super humeros ejus. Principium illud crux Domini est, principium fortitudinis, quo via sanctis est reserata Martyribus ad sacri certaminis passionem. »

Ubi nota, Hebraice *rescit* significare *primo*, initium, principium; *secundo*, primitias frugum et fructuum, quæ ex lege Deo offerebantur; *tertio*, principatum; *quarto*, originem, fontem et causam. Christus ergo est *rescit*, id est *primo*, principium operum Dei, quia primus sanctorum, electorum et prædestinatorum. *Secundo*, idem est primitiæ sanctitatis, quas genus humanum peccato infectum Deo obtulit. *Tertio*, idem est princeps omnium Sanctorum, Angelorum et hominum, quia ad triplex hoc *rescit*, id est principium, creavit et destinavit eum Deus. *Quarto*, idem est causa, fons et origo omnis sanctitatis, omnis gratiæ et glori® omnium hominum, el, ut multi, omnium Angelorum. Ita Didymus in *Catena Græcor.*: a Sapientia, inquit, quæ ab æterno fuit in Deo, facta est in tempore principium, id est causa et effectrix operum Dei. »

Porro S. Cyrillus, lib. V *Thesauri*, cap. v, per vias accipit leges et præcepta Dei; bis enim quasi viis imus in cælum, quorum principium ait fuisse Christum, tum quia Christus viam in cælum exemplo suo nobis præivit, atque eodem ingrediendi initium nobis donat proveniendo mentem per gratiam suam; tum quia lex vetus ultimos quasi limites legum Dei dedit, Christus vero earum principia, id est precipua et excellentiora, edocuit, ut v. g. lex vetus dicit: a Diliges amicum tuum; » Christus addit: « Diligite inimicos vestros, » Sic in pluribus aliis Christus legem evexit et perfecit, quæ recenset S. Matthæus cap. v.

Audi S. Cyrillum, lib. V *Thesauri*, cap. iv: « Dominus creavit me initium viarum: Vias (inquit) sanctos viros, Prophetas scilicet et legislatores appellarunt, quia possunt monendo ad cum ducere. Ergo creavit me, hoc est, fecit me super legem et Prophetas initium, id est potestatem, ut non in illorum verbis sistere faciam, sed ad meliora documenta traducam. » Sic et S. Basilius in Apciog. *ad Ceesarianos*: * Principium, inquit, Evangelicarum viarum nominatur, quæ nos deducunt ad regnum; factus est enim secundum dispensationem via nostra. » Et S. Fulgentius: a Quod autem, inquit, initium viarum Domini creatus est Filius, quid est aliud, nisi quod ipse via nobis est factus, ut eo duce et rectore per adoptionis, quam recepimus, gratiam, ad virtutum nobis profectum pateret ingressus. »

Denique Christus fuit novi mundi principium, Cbrbw tum quia novam Ecclesiam novumque Christianorum et Sanctorum populum instituit; tum quia resurgendo a mortuis nov® vitæ et beatæ suis dedit exordium, ac Beatorum cælum inchoavit Unde ab Isaia, cap. ix, vers. 6, vocatur « pater futuri sæculi; » de quo Sibylla apud Virgilium, *edog.* 4:

Tu modo Discenti puero, quo ferrea primum
Desinet, et toto surget gens aurea mundo,
Casta fave Lucina.

Mystice, Dominus creavit el possedit B. Virgine b. vtriqo nem, nipote Christi matrem, quasi principium Pf,n 'V viarum, id est operum suorum; quia, ut recte ° notat Suarez, HI part. tom. II, *Quast.* XXVII, disp. i, sect. 3, mater a filio non fuit disjuncta etiam in electione divina. Quod videtur insinuassee Andreas Cretensis, semi. *De Assumpt.*, dicens de B. Virgine: a Hæc est declaratio profundorum divin® incomprehensibilitatis; hic est scopus, qui excogitatus est ante rotula. » Pluribus congruis naturæ el grati® rationibus idipsum probat ibidem Suarez. Quocirca S. Epiphanius contra Ariomanitas, *haresi* 69: « Quandoquidem, ait, ipsa sapientia ædificavit sibi domum, fortassis a persona human® ipsius natur® pie dici poterit, ut presentia ipsius in carne de ipsius deitate dicat: Dominus creavit me, id est, ædificavit me in utero Mari®, principium viarum suarum in opera sua. Principium enim viarum descensus Christi in mundum est corpus ex Maria, quod est assumptua in opere iustitiae et salutis ipsius, d Insuper B. Virgo in ipso initio viarum, ipsoque momento conceptionis et vit®, a Deo solo possessa fuit tanquam ha^reditas amplissima, mater utique Dei dilectissima futura.

Igitur B. Virgo ab æterno predestinata fuit, ut Primo, esset principium, id est prima, princeps et domina omnium operum Dei, puta omnium purarum creaturarum. *Secundo*, ut esset idea sanctitatis, Sw jmU juxta quam sanctos Angelos, Apostolos, Martyres, Virgines, Confessores, Religiosos efformaret. Cum

ergo Deus B. Virginem mente concepit et prædestinavit, hos omnes adeoque fideles omnes prædestinavit. *Tertio*, principatum gratiæ et gloriæ ei decrevit, principatum sanctitatis æque ac domini ei addixit : destinavit enim eam , ut esset omnium creaturarum princeps, regina et domina.

Quarto, Deus eun fecit primitias operum suorum. Solebant Deo offerri primitiæ frugum, ut per eas cæteræ fruges censerentur Deo oblate et sanctificate : ita mundus obtulit Deo B. Virginem quasi primitias naturæ humanæ, per quam omnes homines tolaque natura censeretur ei oblata, purificata et santificata. Qua de causa pulchre Rupertos in cap. ii *Cantio*. B. Virginem ita de se loquentem inducit : « Priusquam nascerer, Deo præsens aderam ; antequam fierem , bene illi cognita fuero. Elegit me ante mundi constitutionem , ut essem sancta et immaculata in conspectu ejus in charitate. Et si deliciæ ejus esse cum filiis hominum, quanto magis deliciebatur cum ista ancilla Domini, miraculo cunctorum filiorum hominum? »

Petrus Damianus, serm. *De Nativ. Virg.*, agens de Deipara super illud, *Non est factum simile opus in universis regnis* : Nihil, inquit, verius, nihil sublimius, nihil dulcius miseræ mortalitati et mortali miseri. Nam ehi multa magis facta sunt in creaturis mundi, nihil tam excellens, tam magnificum fecerunt opera digitorum Dei. Virgo Dei genitrix, cujus pulchritudinem sol et luna mirantur. » Germanus patriarcha Constantinopolitanus, orat. *De Zona Virg.* : « Omnia, inquit, in Virgine sunt admirabilia, et naturæ vires excellentia, in qua Deus suam exeruit potentiam; fecit enim in me magna qui potens est. » S. Bernardus hom. I super Missus est : « Et quid, inquit, mirum si Deus, qui mirabilis legitur et cernitur in sanctis suis, mirabilem se exhibuit in matre sua? » S. Bernardinus Senensis, tom. I, *conc.* 61, art. 6. cap. iv, agens de dignitate Dei genitricis : « Unde, inquit, Propheta : Elevata est magnificentia tua super cados, Deus; magnificentia enim Dei dicta est virgo Maria. » Idem, tom. III, *serm.* 11, art. 1, cap. ii, eundem psalmi versiculum de Deipara explicans : « Singularis, inquit, magnificentia Dei fuit B. Virgo, quia in ejus exaltatione plus magnificatur, et etiam in ejus humiliatione, devotione, gratiarum actione, et omnium bonorum Dei fruitione plus ipsa magnificat Dominum, quam omnis creatura alia simul sumpta. Unde merito elevata dicilur super cælos, id est super Angelos. » Sane fecit in ea magna qui potens est; quin etiam maximum operum suorum, hoc est, Dominica incarnatio, in ejus utero est perfectum; mento igitur « magnificentia Dei » dicitur. In Revelationibus S. Brigitiæ in *Serm. Angel.* cap. v : « Mundo, inquit, creato adhuc unus minor mundus, qui est Virgo Maria, coram Deo cum omni venustate nondum creatus astabat, a quo major gloria Deo, et Angelis major laetitia, atque omni

homini ejus bonitate fruere volenti major utilitas quam do hoc majori mundo provenire debebat. » Et infra sermonem ad Virginem dirigens : « Elongeris, inquit, ac fructiferis arboribus comparari possent operatila; nam charitate ea faci iras, quæ plus omnium florum pulchritudine, et fructuum suavitate Deum atque Angelos delectare debebant; Deusque in te ante suam creationem plures virtutes prævidit, quam in omnibus herbarum, florum, arborum, fructuum, lapidum, geminarum seu metallorum generibus, quæ inveniri possent in totius orbis amplitudine; unde mirum non est, si Deus in te, o minor munde, qui adhuc creandus eras, magis delectabatur, quam de hoc majori mundo ; » hæc ibi. Et certe merito Virgo sanctissima microcosmos, seu minor mundus, in hac S. Brigitte revelatione appellatur, tum quia Deum omnia continentem in se portavit, tum etiam quia, ut ait S. Bonaventura in *Speculo Virginis*, cap. vi : « Quidquid post Deum pulchrius, quidquid jucundius est in gloria, hoc Maria, hoc in Maria, hoc per Mariam est. » Quare Petrus Galatinus, lib. VII *De Arcanis Catholica: veritatis*, cap. xvni, reddens rationem cur B. Virgo *Increm.* xvn dicatur *solum gloriæ Dei* : « Quia, inquit, sicut sedes ornata ac regio more parata, sedentis magnificentiam ac majestatem indicat, ita Deus in B. Virgine ostensurus erat gloriam suam et claritatem. »

Consonant veteres Rabbinii, ut R. Jaceados apud Galatinum, lib. VII, cap. i : a Ideo, inquit, mundum Deus creavit, quia viderat ex Israel excidendam petram sine manibus, puta B. Virginem, ex qua Messias proditurus erat, juxta illud : Dominus possedit me in initio viarum suarum. » Et cap. ii, citat R. Onkelos dicentem : a Propter sapientiam creavit Deus coelum et terram, hoc est, amore intemerate Virginis, quæ est mundi sapientia, creavit Deus cælum et terram; vel amore Messiæ filii sui, cui in divinis sapientia attribuitur. Non solum amore Virginis conditus est mundus, sed etiam sustentatur. Ob scelera enim innumera, quæ mundani committunt, nullo pacto consistere posset, nisi ipsa gloriosa Virgo cum sua misericordia et clementia pro nobis orando sustineret. » Et cap. iv, docet Rabbinos matrem Messiæ vocare *primum hominem*, cujus proinde cæteri homines filii huncupari possint. *Primum*, intellige, non creatione et tempore, sed tum dignitate, tum fine et scopo, tum in prædestinatione et decretis Dei, uti jam explicui. Unde S. Bernardus, serm. I in *Salve Regina* : a De hac, inquit, et ob hanc, et propter hanc omnis Scriptura facta est; propter hanc totus mundus factus est; et hæc gratia Dei plena est; et per hanc homo redemptus est, Verbum Dei caro factum; Deus humilis, et homo sublimis. » Idem, serm. *De Virgine*, B. Virginem appellat mundum specialissimum : « Mariam, inquit, Deus tanquam mundum specialissimum sibi condidit, quem in justitia et

B. Virr.
inkrte»
in m. fr*

D. Virft
primal
homo

Mnctitnte fundavit. » El S. Epiphanius, serm. De *Laudibus Virginis*, cam *cadi terrxquo mysterium* nuncupat,, quia scilicet per lapsum hominis lapsa* sunt pariter in deterius omnes creatura?, propter hominem fact® et homini servientes; per B. Virginem vero Christum parientem homo pristina? virtuti restitutus est, et per hominem cœlera creatura. Ergo B. Virgo fuit quasi reparatrix totius mundi, uti docet Damascenus, orat. 1 De *Nativit. Virg.*; S. Anselmos, lib. De *Excellentia 7<rginis*, cap. x. El S. Bonaventura in *Psalterio Virgin.* : « Dispositione tua, inquit, Virgo sanctissima, perseverat mundus, quem et tu cum Deo ab initio fundasti, » quia scilicet propter B. Virginem et Christum Deus fundavit mundum; ipsa enim toto mundo longe est nobilior et præslantior, imo ipsa est mundi decus et pulchritudo. Rursum B. Virgo cœlum dissidens a terra ob peccatum Adæ, eidem per Christum reconciliavit; atque sicut ipsa Christum e cœlo in terram sua puritate et humilitate devocavit, sic pariter ipsa prima verbo et exemplo viam omnibus hominibus in cœlum patefecit. Quocirca Christus eam electis omnibus patefecit, voluilque ut nemo salvetur cœlumque conscendat, nisi ipsa consentiente, imo adjuvante et dirigente. Qui ergo salvus esse cupit, et salutem suam assecurare, cultor sit B. Virginis, ac in ejus amore et devotione quotidie crescat et proficiat. Plura, si lubet, vide apud nostrum Salazar hic, cujus præcipua laus est in laudibus Virginis.

Denique sicut Christus, sic et B. Virgo novo Christianorum raculo, ac novo aureoque Virginum, Martyrum et Sanctorum omnium mundo dedit exordium, de quo Sibylla apud Virgilium *eclog.* 4 :

Magnus ab integro sæclorun naicitur ordo:
Jam redit et virgo, redeunt Saturnia regna,
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.

Tropologice sapientiam, Christum et Deiparam imitantur, qui per Dei electionem et graliam faciunt se auctores magnorum et heroicorum operum, ut qui instituunt novas Ecclesias, sanctos Ordines, Religiones, Congregationes, etc. quales fuere Apostoli, S. Antonius S. Basilios, S. Augustinus, S. Benedictus, S. Romualdos, S. Bernardus. S. Dominicus, S. Eranciseus. Ili enim recto dicant : a Dominus creavit » et constituit a me principium,» imo principem «viarum» et operum suorum, ut scilicet me faceret fundatorem nov.e gentis et Ecclesia?, aut sancti Ordinis, quo quasi via <mres mei asseclæ recto itinere contenderent ad culmen perfectionis, ad vitam Apostolicen, ad excelsam in cœlis gloria? lauream. Ili enim non tantum habent meritum et laudem propriam, sed et omnium sui asseclarum etiam post mortem, quamdiu durabit Ordo sanctus ab ipsis fundatus, v. g. S. Dominico tribuitur laus sanctitatis et sapientiæ S. Thomæ Aquinatis, S. Vin-

centii Ferrerii, S. Cafharin® Senensis, cæterorumque omnium, qui ex ejus institutione et disciplina religiose et sancte vixerunt, vivant et vivent. Quoto ejus laus et laurea crescit et crescit usque ad diem judicii; atque in cœlis omnes S. Dominicani S. Dominicum ut parentem, ut magistrum, ut ducem, ut causam suæ sanctitatis et glori® colent, diligunt, laudabunt et celebrabunt per omnem ætemitalem. Quæ sane magna est laus et gloria. Ili cniw sunt novi Ordinis, quasi novæ Ecclesiae et novi mundi sancti conditores, hi sunt ver® sapientiæ doctores, præcones et fundatores, flosce notavit Daniel cap. xii dicens : « Qui docti fuerint, fulgebunt ut splendor firmamenti, et qui ad justitiam erudiunt mullos, quasi stelle in perpetuas æternitales. » « Ibi Petrus, inquit S. Gregorius, homil. 17 in *Evang.*, cum Judæa conversa, quam post se traxit, apparebit. Ibi Paulus conversum, ut ita dixerim, mundum ducens. Ibi Andreas post se Achaiam, ibi Joannes Asiam, Thomas Indiam, in conspectum sui Judicis conversam ducet. Ibi omne Dominici gregis arietes cum animarum lucris apparebunt, qui sanctis suis prædicationibus Deo post se subditum gregem trahunt. »

Rursum hæc gnome monet initia actionum per sapientiam esse ordinanda; ex initiis enim pendunt media et finis : qualia enim sunt initia, tales solent esse et fines actionum. Unde symbolum esi Pythagora : a Egre dicnli introeuntique valvas esse exosculandas, hoc est initia, et fines actionum et institutorum sapienter esse disponenda et complectenda.»

23. Ab ÆTFRAÛ ORDINATA SIM, ET EX ANTIQUIS AN- Ver». 13. TEQVAM terra fieret. — llebræus, a *capite*, ab *ante terram*; Tigurina et Pagninus, ab *initio ante terrenam*; Syrus, ab *esterno ante omnia opera*; Arabicus, ante *sæculum* /undavit me in principio. Pro *ordinata sum*, Hebraice est >7D0'3 *nissachti*, id est *principatum habui*, princeps exstiti: ita Pagninus; Baynus, *coronata sum*; Vatablus, *princeps facta sum*: nam sapientia, inquit, potestatem habet in omnia quæ facta sunt; Chaldæus, ante *socculum preparata sum*; Aben-Ezra, *electa fui*; R. Levi, *donata sum fortitudine, potestate dominandi et prestanti sublimitate*; Septuaginta, ante *socculum fundavit me* (vel *fundata sum*) in principio antequam terram faceret. Sic et Syrus, ante *sæculum*, inquit, *stabilivit me, et a principio antequam formaret terram*; Marinus in *Léxico*, ego *mcipsam inauguravi*, llebræum enim *;03 *nasach* proprie significat fundere, effundere, libare, sacrificare : in libatione enim effundebatur oleum vel vinum Deo. Hinc *nasach* significat regem vel principem, sive laicum, sive sacrum, ordinare, inaugurare, inductorare; hoc enim fiebat fuso in principem oleo. Unde *Psalms*, ii, ubi Noster vertit : « Ego autem constitutus sum rex super Sion; » hebraice est *nissachh*, vel, ut jam legunt, *nasachti*, quod Chaldæus vertit, *ego autem inductoravi* (alii, *ordinavi*) *regnum meum*. Quare

Noster optime cum Tigurina et aliis vertit, *ordinata sum*. Unde mirum est interpretem doctum .d negare, ideoque pro *nissachti* legere 'JIODJ *natasti*, id est vexillavi, instar vexilli militum me ordinavi. Nam omnes codices Debrai habent *ms-sachti*, non *nasasti* (1).

Igitur *ti ordinata sum* significat *primo*, sapientiam a Deo ordinatam et constitutam esse principem rerum creandarum. *Secundo*, eamdem ordinatam esse sacerdotem (*nasac/i* enim significat libare et sacrificare, quod est sacerdotum); sapientia enim Dei sancta est sanctificans omnia, 4»« Dd. Ocoque offerens, consecrans et quasi sacrificans res a se conditas. Quo pertinet illud Trismegisti : «Mundus hic est pulcherrimum Dei templum,» in quo scilicet sapientia est sacerdos, victimis sunt res creatæ, quæ muta voce laudant Deum, eique se offerunt, obediunt et serviunt, atque homines et Angelos ad Dei creatoris sui laudem cultumque invitant et incitant. *Tertio*, *to ordinata sum* significat sapientiam in se esse ordinatissimam, resque omnes creatas optimo ordine disponere, collocare et gubernare. Ordo enim est summum universi bonum; providentia enim et bonum universi consistit in congruo partium singularum ordine, mutuaque ad invicem coordinatione et dispositione. Hæc enim, si servetur, erit ubique pax; sin turbetur, illico orientur dissidia et bella etiam inter coelos et elementa, ut patet in vacuo, in hiatibus, in lerræ motibus, in fulminibus et tonitruis, in ventis et turbinibus, in procellis et tempestatibus. Vide Nazianzenum, *orat.* 26. Hinc discant principes regimen sapientiæ consistere in ordine, ut quamque rem et personam suo ordine, loco et gradu collocent, dicant, faciant. Sic enim regent ordinatissime, ideoque sapientissime et optime.

Ordo m- Igitur primo, sapientia increata essentialis ordinat in Deo omnia ejus attributa, omnes personarum divinarum processiones, ut scilicet prius origine Pater generet Filium, deinde posterius origine cum Filio spiret Spiritum Sanctum. Ad hæc ordinat omnia Dei decreta, omnes actiones, omnes rerum faciendarum ideas; ideæ enim in Deo sunt ordmatissimæ, ideoque cum juxta eas res creat, conservat et gubernat, ordinatissime et sapientissime creat, conservat et gubernat. Hinc ex Hebrao vertas, *ab atemo ordinans fui*, vel *ordinavi, omnia*; 'D3D3 *nissachti* enim tam est conjugationis *piel* activæ, quam *niphal* passivæ. In *piel* ergo significat *ordinavi*; in *niphal*, *ordinata sum*. Sapientia enim ab æterno ordinavit omnes mundi ordines, omnes ætatum, legum, temporum, reguorum, regum, Ecclesiarum, Pnelatorum, Pontificum, etc., vicissitudines et successiones.

Szcundo, sapientia increata notionalis, quæ est

(1) Vertunt alii, *ab attrito firmiter constituta fui*, voluti solum fervore metallum.

Verbum sive Filius Dei, ordinatissima est : tum quia ab æterno ordinata est, ut per omnia Patri genitori suo assiinilctur, ejusque sit viva imago et character; tum quia in sancta Trinitate Filius secundum, ideoque medium, obtinet locum, qui locus est ei debitus, estque locus ordinis : medium enim est ordo extremorum, quia ea in se ordinat et unit. Quare Filius vocari potest ordo Patris et Spiritus Sancti, quia cum ipse medius sit, et a Patre genitus, efficit ut Pater in sancta Trinitate sit primus, ipse vero sit secundus, ac Spiritus Sanctus sit tertius, qui est congruus et debitus personarum sancta; Trinitatis ordo. Rursum dum ipse cum Patre producit Spiritum Sanctum, unit Spiritum Sanctum tam sibi quam Patri.

Tertio, sapientia incarnata ordinata est, quia humanitas subordinata est divinitati : unio enim hypostatica facit ut illa huic optimo et decentissimo ordine sit copulata et devincta. Rursum Christi potentia;, cogitationes, verba et actiones omnes fuere ordinatissimre. Denique Christus quasi princeps ordinatissime disposuit, regitquo Ecclesiam et fideles singulos, dando cuique eum gratiarum ordinem, quem sapientia ei dictat. Christus ergo ordinatus est rex Ecclesiae, juxta illud : « Ego autem constitutus sum (hebraico *nissachti*) rex super Sion,» *Psal.* n. Idem ordinatus est Pontifex Ecclesiæ, juxta illud : «Tu es sacerdos in leternum secundum ordinem Melchisedech,» *Psal.* cix.

Quarto, sapientia creata ordinata est, quia manat ab increata. Ilæc enim ordinatissime creavii coelum sursum, terram quasi centrum deorsum, in medio cætera elementa, quodque in ordine et statione sua. Eadem coelis, stellis, soli et lume suum dedit ordinem, moluinqu ordinatissimum. Denique ipsa res omnes per sapientiam et ordinem cuique inditum sapientissime et ordinatissime disposuit, movet, regit et gubernat, juxta illud : « Omnia in mensura et numero et pondere disposuisti,» *Sapient*, xi, 21. Quocirca omnes Angeli, homines et creaturæ quælibet in sua statione adeo apposite a sapientia sunt collocaii, ut videantur esse castrorum acies ordinata, aqua Deus vocatur *Dominus Sabaoth*, id est exercituum, hi enim exercitus non sunt alii quam ordines et acies Angelorum, hominum et creaturarum omnium.

.Multi *to ordinata* accipiunt pro *preeordinata sum*, illudque exponunt, quasi dicas : « Priedestinata sum ab æterno. » Sed minus genuine; Debraimi enim *nissachti* non significat pradesliuare, sed ordinare et regere : sicut rex ordinat rempublicam, magister discipulos, pater filios, dux milites.

Septuaginta vertunt, *fundata sum*; quæ enim ordinata sunt, hæc et fundata firmiterque solidata sunt. Ordo enim dat stabilitatem rebus, ut patet in fabricis domorum et templorum : in hisce enim si omnia debito ordine fundamento supenedifi-

centur, fabrica consurgit fortis et solida. Unde S. Fulgentius in *Responsione ad objection. Arian.*, Respons. 3, idipsum explicans de Christo docet, voce *fundata sum* significari quod Verbum, quod est sapientia Patris, per assumptionem humanitatis non sit mutatum, quia firmiter retinet suam divinam naturam æque ac personam, quæ inde hypostasis, id est subsistentia, dicitur, quod in ea fundatum sit, firmiterque consistat ctsubsistat: «Ante sæcula, inquit, sapientia fundatam se dicit, ut nativitatem suam, qua de Patre nata est, immutabilem esse monstraret. Quod enim fundatum dicitur, nulla ratione convellitur; quod autem convellitur, non mutatur.» Et Polychronius in *Catena Græcor.*: «Significat, inquit, Verbum menti paternæ, non ut reliqua, sed instar firmamenti firmissime adjunctura esse. Aut, *q. d.* Totius universi principium et fundamentum me constituit. »

Hinc consequenter Christus qua homo fundatus est, quia humanitas in hypostasi Verbi fundata est. et hypostatice subsistit. Unde S. Athanasius, serra. 3 *Contra Arianos*: «Quantum ad humanitatem, inquit, fundatur, ut nos super illum velut pretiosi lapides inædificemur, efliciamurque templum habitantis in nobis Spiritus Sancti, » juxta illud: a Superædificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu; in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino, » *Ephes.* n, 20. Sensus ergo «*i fundata sum* est, *q. d.* Deus ab æterno constituit ut ego Christus in carnem venturus essem fundamentum Ecclesiæ; cui omnes fideles inædificarentur. Architectus enim ante fabricam præconcepit fundamentum, idque solidum, ut, si machina rimam patiatur, possit ex soliditate fundamenti restaurari. Ita S. Cyrillus, lib. VI *Thesauri*, cap. vin: «Præfundatur, ait, ante nos Christus, et in ipso nos omnes superædificamur, idque ante initium mundi in præscientia Dei, etc., ut, si prævaricatione cademus, in ipso rursus renovaremur. »

Denique per sapientiam accipi possunt sapientia! objecta et dictamina, qualia sunt, Deum esso colendum, honorandos esse parentes, cuique suum jus essetribuendum, proximo esse benefaciendum, etc. Uree enim toto hoc libro tradit Salomon; atque hæc ab reterno in mente Dei ordinata et decreta sunt, ut in tempore crearentur, ac communicarentur Angelis et hominibus, cieterisque creaturis pro earum capacitate et modulo.

Mystice, hæc omnia adaptes B. Virgini. Ipsa enim ab reterno ordinata fuit, quia ipsa est opus magnificum, et fabrica divina, non unius horre, mensis, anni aut sæculi, sed sæculorum omnium. Ab reterno cimi ordinavit Deus, ab milio mundi eam in variis figuris, archetypis, exemplaribus per sæcula omnia delineavit; ita ejus virginitatem delineavit et præludit in Angelis, chaxilatcm

in Seraphinis, sapientiam in Cherubinis, integritatem in cadis, splendorem in stellis, in pratis gratiam, in arboribus fructum, in animalibus spirandi agendique virtutem: adeoque omnium justorum virtutes non nisi umbratilia quredampræ-ludia exstiterunt, in quibus Deus delineando prima tantre fabricæ® rudimenta praeludebat. Quocirca ipsa a S. Bernardo apposite vocatur «negotium omnium sæculorum. » Et Ven. Beda: «O Virgo, inquit, beatissima, in te sola rex ille dives et prædives exinanitus est. » Igitur ipsa ab æterno in Dei prædeslinatione fuit ordinata et constituta a Deo princeps et regina coeli et terræ, Angelorum et hominum, uti dixi versu præcedent.

Secundo, ipsa fuit ordinata et constituta sacerdos mystica, ut Christum suum in holocaustum et victimam pro peccato offerret Deo, ad redemptionem totius generis humani.

Tertio, ipsa fuit ordinatissima, ideoque sanctissima in omnibus suis cogitationibus, sermonibus et actionibus, quas particulatim describit S. Ambrosius, lib. I *Offic.* cap. xvni, et fusius lib. II *De Virgin.*, initio. Hinc pariter ipsa ordinat et disponit congregationes sibi addictas, Ordines, Religiones, item Virgines, Martyres, Confessores, Doctores, quos opportune Ecclesiæ submittit ad ejus vel restaurationem vel incrementum, uti SS. Dominicum et Franciscum Christo volenti mun-Oniaor- dum sceleratum perdere, ad ejus renovationem düatí suggestit et obtulit. Vide P. Piatum, lib. I *De Bono status Relig.* cap. xxxiv. Audi Damascenum, « orat. *De Nativ. Virg.*, quam miro virtutum ordine D. el concentu ordinata et ornata fuerit Deipara, particulatim et eleganter depingentem: «Cupiditatem oniuem ad id, quod solum expetendum et amandum est, intentam habes; iram vero adversus peccatum duntaxat, illiusque parentem. Appetitus tuus in hoc silus est, ut divinis sermonibus nutriaris, bisque sagineris; sanctam omnem et cum animo: utilitate conjunctam cogitationem habes; contra, supervacaneam et animo exitiosam, antequam gustes, ejicis; oculi semper ad Dominum, perenne et inaccessum lumen influentes; aures divinum sermonem audiuu., a <iritus cithara oblectantur, per quos Verbum caruv-.. assumpturum ingressum est; nares unguentorum sponsi odore deliniuntur. Quod quidem divinum unguentum est sponte exhaustum, atque huinanitatciu suam ungens; porro labia tibi sunt Dominum laudantia, ipsiusque labris adhrerentia; lingua et fauces Dei verba discernentes; cor purum ac labis expers; venter, in quo habitavit is qui nullo loco capitur; laciis ubera, quæ puerum Jesuni aluerunt; manus Deum gestantes; genua thronus Cherubinis sublimior; pedes Dei lege tanquam lucerna deducti; tota denique Spiritus thalamus es, gratiarum pelagus. »

Hinc ipsa vocatur *castrorum acies ordinata*. *Cant.* vi, 9. Quia ipsa Sanctorum aciem instruit ad

debellandum diabolum, mundum, carnem; ad eradicandam libidinem, simoniam cæteraque Meciera.

Ipsa quoque ordinata fuit consanguinea S. Trinitatis. Peperit enim Christum, qui non tantum qua Deus, sed et qua homo, est Filius Dei Patris naturalis. Christus ergo qua homo, est filius naturalis tam Deipare, quam Dei Patris. Quare Deo Patri consanguinea est Deipara, quia eundem genuit Filium, quem et Deus Pater, eumque naturalem, non adoptivum. Rursum ipsa est sponsa Spiritus Sancti, quia ejus ope el opera sine viro virgo mancus concepiti et peperit Christum. Unde Poeta ;

Sake, Virjo, Dei filia, sponsa, parens.

Fuit enim ipsa filia Dei Patris, sponsa Spiritus Sancti, parens Dei Filii.

Ipsa denique ordinavit et conjunxit hominem Deo, tum quia genuit Christum Deum et hominem; tum quia per Christum Deum hominibus, et homines Deo reconciliavit. Unde omnes seculorum ordines, successiones et status optarunt videre Virginem concipi et nasci; et, ut ait Damascenus, serm. 1 *De Nativit. Virg.*: a Certabant sæculi quodnam maxime ortu tuo gloriaretur. Verum eorum concertationem prefinitum Dei, a quo facta sunt sæcula, consilium superavit, et postrema prima facta sunt, dum ipsis felicissima natiuitas tui obtigit. »

Quocirca Albettris Magnus super *Missus est*, et ex i o S. Antoninus IV part. tit. xv, cap. xiv, § 3, docet Virginem esse matrem omnium quatuordecim causis : « *Primo*, inquit, quia genuit omnes sanctos spiritualiter. *Secundo*, propter curam quam gerit omnium. *Tertio*, dignitate, quia est primogenita ante omnem creaturam, et est excellentissima creaturarum. *Quarto*, prioritatem predestinationis; ipsa enim ante secula predestinata est, ut esset, ex quo recreandum fuit omne creatum. Et sic dicitur de ea *Proverb.* viti: Dominus possedit me in initio viarum suarum, id est in principio operum suorum, ut sim prima omnium quæ pure creature sunt. »

Ab (eterno ergo ordinata es, o Virgo sanctissima, et antequam terra fleret, ut ad te oculos attolleret, quem culpa premeret, deprimeret afflictio, peccati reus, salutis incertus, el ab omnibus derelictus ; ut in te el per te inveniret reus veniam, afflictus consolationem, derelictus asylum, insipiens sapientiam, peccator justitiam, justus perseverantiam. Urbs vere refugii, portus naufragantium, et solatium omnium in te sperantium. Tu stella maris, cujus radius universum orbem illuminat, cujus fulgor et prefulget in supernis et inferos penetrat, terras etiam perlustrans et calefaciens magis mentes quam corpora, fovet virtutes, excoquit vitia. Tu, inquam, es preclara et eximia stella, super hoc mare magnum el spa-

tiosum necessario sublevata ; micans meritis, Illustrans exemplis.

Moraliter sapientiæ, requo ac Deipare discipulos et filius est, qui motus omnes animæ ordinat, regit et componit, ut ejus anima possit dicere : Ab æterno ordinata sum in mente mea. Atque hio facile alios ordinabit et reget, juxta illud : « Rex eris, si reges te ipsum. Qui se regit, alios rexit. » Ex ordine enim oritur pax, unio, concordia et amor, non tantum hominis in scipso, sed et cum Deo, cum Angelis, cum cæteris hominibus et creaturis universis, uti patuit in Adamo in statu innocentie, cum corpus sensui, sensus rationi, ratio menti, mens Deo subordinata esset, ac subiecta obediens. Nam, ut ait S. Bernardus ex S. Augustino, *serm.* 3 inter parvos : « Pax corporis est ordinata temperantia partium. Pax animæ irrationalis, ordinata requies appetitionum. Pax animæ rationalis, cogitationis actionisque consensio. Pax corporis et animæ, ordinata vita et salus animantis. Pax hominis ac Dei, ordinata in lido sub æterna lego obediencia. Pax hominum, ordinata concordia. Pax domus, ordinata imperandi atque obediendi concordia cohabitantium. Pax civitatis similis est. Pax coelestis civitatis, ordinalissima et concordissima societas fruendi Deo, et vivendi in eo. Pax omnium rerum, tranquillitas ordinis. Ordo est partium disparium rerum suæ cuique loca tribuens dispositio. »

Idem in *Octo punctis vite spiritalis*, hoc septimum assignat : « Discretum, moderatum el ordinatum te in omnibus exhibeas, quia Deo nunquam placuit aliquid Immoderatum, instabile, confusum, inordinatum ; super humilem autem et quietum requiescit Spiritus Domini. » Hoc vero octavum : « Discas tibi ipsi præesse et teipsum regere, non alios; propriam vitam ordina, mores tuos compone, teipsum judica, apud teipsum accusa et condemna, nec impunitum dimitte excessum. Tibi ipsi esto durus, nunquam aliis. »

Idem, lib. III De *Consider.*, sub finem agens de clericis, eorumque inordinato et indecenti vestitu : « Pellicula discolor, ait, suorum ordinem decolorat. Quid sibi vult quod clerici aliud esse, aliud videri volunt? Id quidem minus castum minusque sincerum. Nempe habitu milites, quæstus clericos, actu neutrum exhibent. Nam, nequo pugnant ut milites, neque ut clerici evangelizan!. Cujus ordinis sunt? Cum utriusquo esse cupiunt, utrumque deserunt, utcumque confundunt. Unusquisque in suo ordine resurget. Isti in quo? An qui sine ordine peccaverunt, sine ordine peribunt? Aut si summe sapiens Deus veraciter creditur, a summo usque deorsum nihil inordinatum relinquere, vereor istos non alibi ordinandos, quam ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. O miserandam sponsam talibus creditam paranymphis, qui ad subiecti cultui em -, pro-

prio 'retinete qutestaI non Verentur. Non amici profecto spónsi, sed æmuli sunt. »

v.r-n. 24. Nondum ehant abyssi, et ego jam concepta (Pagninus et Tiguriná, *fumata*) ebam (Septuaginta, *antequam abyssos faceret*; Arabicus, *antequam abyssos faceret*. Abyssos inteliigc Immensas voragine el profunditates aquarum creatas initio mundi, de quibus dixi *Genes, i, 2*). Necdum fontes aquarum eruperant.—Hebraice, in non *fontes graves*, vel *gravidis aquis*; Pagninus, *adhuc non erant fontes aggravati aquis*; fontes enim videntur quasi gravidis et praegnantibus aquis, ut eas parturiant et effundant. Septuaginta, *priusquam procederat* (Arabicus, *emitterentur*) *fontes aquarum*; Chaldaeus, *antequam essent fontes moles aquarum*; Vatablus, *necdum fontes aquis redundabant*.

ver» ». 25. Necdum montes gravi mole constiterant.—Hebraice, *antequam montes essent imersi*, demersi, infixi; Pagninus, *fundati*; Tigurina, *antequam montes mergerentur*, scilicet aquis primigeni® abyssi, *Genes, i, 2*. Aut potius, *terra immergerentur et infigerentur*, inquit Vatablus. Radices enim montium videtur terne immorsari et infix®, perinde ac fundamenta domorum et templorum terrae immerguntur, id est profunde eidem infiguntur, in eaque fundantur et solidantur.

Ante colles ego parturiebar.—Hebraice est *cholalti*, quod Noster vertit, *concepta eram*; Vatablus, *formata sum*; Aquila et Theodotion, *tôwfiw*, per *partum erupi*; Symmachus, *quasi obstetricis opera conformata sum*; Septuaginta, *ante omnes colles gignit me*; S. Cyprianus, *genuit me*.

Sic et S. Augustinus, lib. *De Trinitate*, cap. xii: « Ante omnes, inquit, colles genuit me, » id est, « ante omnes altitudines creaturarum. »

Explicat ri quod dixit vers. 22: « Dominus possedit me in initio viarum suarum, etc. Ab aeterno ordinata sum, » dicendo quod ante abyssos, ante fontef, montes et colles, id est ante creationem mundi ab aeterno a Deo concepta et formata sit. Est miosis; minus enim dicit, sed plus signifient: significat enim sapientiam ita fuisse in mente Dei ab aeterno, ut illi ideam dederit abyssorum, fontium, montium, collium, omniumque rerum in tempore creandarum, atque in tempore creationem Dei direxerit ad illa sapienter creanda cetera. Meo enim dicit: « Necdum erant abyssi, fontes et montes, » quia scilicet hi per sapientiam creati sunt, et sine ea creari non poterant.

sapientia hic intelligitur essentialis, communis toti S. Trinitati. Hec enim in mente Dei concepta fuit ante hominem, et per hanc in tempore Deus creavit omnia. Potest et recipi notionalis, puta Verbum sive Filius Dei; hic enim genitus est a Patre, ac per eum pariter facta sunt saecula, *Ifrbr. t, 2*. Ita de irlern i Filii generatione hunc locum accipiunt S. Cyrillus, S. Hilarius, S. Epiphanius, S. Fulgentius et alii scribes contra Ariano*; quos citavi Vers. 22, ut sensus sit, *q. d.* « Necdum erant abyssi, et ego jam concepta eram, » puta a Patre

per intellectum, et quia conceptio illa perfectissima semper atque integra fuit, utpote indivisibilis, et tota simul subjungit: « Ante omnes coeles parturiebar. » Est enim conceptio in eadem natura divina, ideoque generatio et partus, ait D. Thomas, I part. *Quaest. XXVII*, art. 1, ad 2. Ende Mercurius Trismachistus loquens de divina Verbi generatione: « Intelligentia illa Deus, inquit, cum maris ac feminæ vim haberet, et vita et lumen esset, genuit Verbum, alteram scilicet mentem opificem, » etc. Et Poete finxerunt Minervam deam sapientiæ ex cerebro Jovis natam, ut significarent sapientiam et Verbum genitum a solo aere, esse ideam ejus primariam, ad quam ipse omnia architectatus est. Denique posset hic accipi sapientia incarnata, puta Christus homo, sed tum *ri concepta eram et parturiebar* accipiendum est non realiter, sed mentaliter, sive in mente et praedestinatione Dei. Ita Hugo.

Verbum parturiebar significat *pruno*, sapientiam et *5 pa*, quasi ab aeterno stimulasse Deum ad pariendum *iwitr* et ere indura res in tempore. Sic enim mulier, cum parturit, stimulatur ad enitendum fœtum. *2t. Secundo*, sapientiam ejusque opera esse res arduas et operosas, quæ in se requirant parturitionem, id est longam meditationem, molitionem et operationem, licet Deo sint plana et facilia ob infinitam ejus potentiam, quam in momento solo jussu nutuque creavit caelum et terram. Atque hac de causa Deus rerum creationem molitus est perfectitque per sex primos mundi dies, ut significaret quam molitio hæc in se esset ardua et difficilis. licet sibi utpote omnipotenti esset facillima. *Tertio*, *ri parturiebar* significat mentem Dei Tertiam, sapientiam quasi gravidam et praegnantem ab aeterno, in tempore eam peperisse, cum scilicet ejus opera, puta coelum et terram creavit et quasi peperit. *Qti'trio*, *ri parturiebar* idem est quod *pariebar* et *partu enixa eram*, *gignebar* et *genita eram*. Utrumque enim significat *llecbræum cholatti*, quod est temporis praeteriti. Significat ergo in Deo idem esse gignere et genuisse, gigni et genitum esse. « *P** Unde Filius in eodem instanti aeternitatis semper *^-X-* et gignitur et genitus est, semper nascitur et natus est. In divinis enim et aeternis idem est fieri et factum esse; sterilitas enim est quasi punctum indivisibile, semper durans unum idemque, ac proinde sine ulla sui mutatione coexistit tempore praeterito, praesenti et futuro. Quia enim hæc successive coexistent eidem instanti aeternitatis semper manenti et constanti, hinc juxta illa dicitur Pater genuisse, gignere et geniturus semper Filium, cum proprio duntaxat semper gignat Filium, ac semper Filius ab eo sit genitus. Ita clare docet S. Hilarius, hb. VII *De Trinit.* post medium, clarius S. Augustinus in *Psalm*, li, clarissime Origenes hora. B *in Jerlm.*: « Filius, ait, continuo esse suum accipit et manet a Patre, sicut splendor a sole. » Unde tropologice addit: « Nos etiam, qui fratres sumus Christi, semper a Deo generari

per singulos intellectus, per singula opera et verba sancta, si semen, id est gratiam, ejus suscipiamus, eique coeperemur. » Hinc S. Thomas, lib. IV Contra *Gentes*, cap. xi, docet in partu corporali, eo quod fiat cum motu et successione, *primo*, esse conceptionem; *secundo*, parturitionem; *tertio*, partum; *quarto*, praesentiam rei parto ipsi parienti: at in Deo qui caret motu et successione, partum ab aeterno fuisse plenum atque perfectum, ideoque simul fuisse Verbi conceptionem, parturitionem, partum et praesentiam Patri parienti, hoc est gignenti; atque ut hoc significaret Salomon, cum dixisset: a Ante omnes colles parturiebar, » ne quis parturitionem praecessisse partum existimaret, illico subjunxisse: a Quando praeparabat ccelos, aderam, » *q. d.* Ab aeterno parturiebar, sed plene et perfecte, ut eodem instanti perfecte existerem essemque praesens Patri gignenti, cum eo moliens ccelos totumque universum.

Cw Mystice haec adaptes B. Virgini. Unde Ecclesia uo\irgf- haec pro Epatóla legit in sacrificio Missae Conceptiuntionis et Nativitatis ejusdem. Conceptio enim et penxm Nativitas Deiparae fuit principium operum Dei uiTfX circa redemptionem hominum, in quo magnum

Uri pietatis Sacramentum, puta incarnatio Verbi mox peragenda et celebranda erat. Ipsa enim est thalamus et thronus veri Salomonis nostri, in quo Deus suam omnipotentiam et magnificentiam ostendere voluit: a Et magnum magni Numinis illud opus. » Quare fecit B. Virginem in sui conceptu et ortu nobiliorem et pulchriorem omnibus Angelis, etiam Seraphinis, imo fecit eam ideam perfectionis, virtutis et sanctitatis, ut ipsa esset exemplar decoris et gratiae tam Angelorum quam hominum, quin et creaturarum omnium; imo fecit, ut ipsa esset imago divinitatis, in qua Deus praeceteris puris creaturis suam sapientiam, amorem, virtutes et decus omne, quod fas erat, exponeret et mundo repraesentaret. Ipsa ergo est it»ynu* oceanus pulchritudinis, fons paradisi, templum Ierum. et sacrarium Dei, a abyssus humilitatis, gratiae et sapientiae, » uti eam vocant S. Ildcphonsus et S. Bernardus, imo «i abyssus miraculorum, » ait Damascenus, orat. I *De Nativi!*. Ipsa pariter praec omnibus collibus fuit mons in vertice montium, quia a ut ad conceptionem Verbi pertingeret, meritum verticem super omnes Angelorum choros usque ad solium Deitatis erexit, » ait S. Gregorius in lib. I *Iley*. cap. i. idcirco ante colles et montes ab aeterno concepta fuit in mento et praedestinatione Dei, quae ex tunc illam parluriit quasi gestiens illam eniti et parere, ideoque tempore a se decreto illam quasi enixa est et peperit. B. Virgo enim ab aeterno praedcslinata fuit a Beo, non tantum ut esset sancta, sed ut esset mater Sanctorum, imo idea sanctitatis, ut scilicet juxta eam reliquos sanctos Apostolos, Martyres, Virgines, Confessores efformaret. Habet enim ipsa puriorem virginitatem quam habeant caeterae vie-

gines; majorem scientiam quam habeant Doctores; fortiolem patientiam quam Martyres; clarius lumen propheticum quam Propheto; ardentiolem zelum quam Apostoli; denique sanctitatem quamcumquo majorem quam habuerit ullus Sanctorum, a Tot tibi sunt dotes, Virgo, quot sidera caelo. » a Caeteris, inquit S. Hdefonsuset S. Bernardus, datur gratia per partes, Mariae vero tota gratiarum plenitudo. » Cum ergo Virginis conceptionem et nativitatem celebramus, nostram quoque celebramus: nam in ipsa quasi in matre filii nos concepti et nati sumus. Porro concepta est B. Virgo quindecim annis ante partum et nativitatem Christi; Christum enim peperit anno aetatis 15. Quare cum Christus natus sit anno Augusti Caesaris 42, si retro 15 annos Virginis computes, incidet in annum Augusti 27; illo ergo anno concepta fuit B. Virgo, quo et Augustus Caesar, uti narrat Josephus, lib. I *Belli*, cap. xv et xvi, Dei instinctu, licet arcani nescius, praetere morem in Syriam profectus, ut provinciam lustraret, Herodem regem Judaeae magnis honoribus affecit, et novis provinciis praeficiens exaltavit: Herodes vero in gratiarum actionem urbem magnificam exaedificavit, quam a Caesare Caesaream appellavit, quin et juxta fontes Jordanis insigne templum ex marmore candido Caesari exstruxit. Nimirum quia in Syria et Judaea tunc concipiebatur Virgo, quae fonte purior et marmore candidior erat Dei templum ac viva possessio, cui proinde Augustus veniendo in Syriam, honorem detulit, et dominatum ac imperium quasi resignavit.

26. Adhuc terram non fecerat, et flumina, et y mu cardines orbis terrae. — Hebraice, *adhuc terram non fecerat, et plateas* (vel *ea quae extra sunt*, ita Tigurina), *et caput pulverum orbis*. Unde *primo*, Hebraei censent hic tria notari elementa, puta per *terram* globum terrae; per *ea quae extra sunt*, aërem, qui extra terram arctam sursum spatiose lateque expanditur; per *caput pulverum terrae* notari ignem, qui est caput et princeps terrae caeterorumque elementorum, *q. d.* Ego sapientia fui ante omnia elementa. Nam de quarto aquae elemento mox subdit, dicens se fuisse ante abyssos.

Secundo, Septuaginta vertunt, *Dominus fecit regiones, et inhabitabiles, et summitates habitatas ejus quae sub caelo est*; S. Hilarius, lib. XII *De Trinit.*, *et cacumina quae habitantur sub caelo, q. d.* Deus fecit terram, eamque dispescuit in regiones habitabiles et inhabitabiles: Inhabitabiles sunt, quae teguntur mari; habitabiles, quae e mari exstant et eminent, quae; vocantur caput *pulverum orbis*, quia sunt pulverulento et siccitate sua ubique pulverem creant.

Tertio, Noster optime per mmn *chutsot*, id est *plateas*, vel *ea quae extra sunt*, accipit [*lumina*, quia, ilumina sunt quasi plana in terra, vel extra terram siccam plateae, quae eodem itinere placido semper tenore et aequore fluunt. Nec enim de

plateis urbium hic sermo esse potest, cum inilio mundi null® fuerint urbes. Unde Aquila et Symmachus vertunt, id est *exitus*, quales sunt effluxus fluminum (1).

Porro per *caput pulverum terræ*, licet Chaldæus accipiat *verticem terræ*, et Septuaginta, *summitates, habitatas terræ*, Noster tamen optime vertit : « Cardines orbis terræ. » Cardines enim continent pulverem terræ friabilem et solutum ne diffluat, itaque terra findatur el hiet. Porro per *cardines terræ*, Jansenius accipit quatuor mundi limites, scilicet Orientem, Occidentem, Meridiem et Septentrionem, quibus quasi columnis sustinetur et consistit mundus. Sic et Aben-Ezra τὸ *pulverum* interpretatur *plagarum*. Alii accipiunt polos mundi, circa quos coelum vertitur. Noster Pineda in *Eccle.* cap. m, vers. 20, num. 3, censet alludi hic ad creationem hominis et animalium e pulvere terræ; igitur *caput pulverum terræ* vocari pulveres, qui sunt principium, et velut fundamentum hominis, ut brutorum animalium, quæ terram calcant. Melius accipias cum nostro Salazar centrum terræ : ad hoc enim quasi ad caput revocantur omnes lineæ, a circumferentia terre per medium ejus ad alteram circumferentiam ductæ. Centrum enim proprie continet et coercent pulverem terræ, ut non dilabatur et diffluat, sed suo loco immobilis consistat. Unde centrum est quasi basis et fundamentum terræ, juxta illud *Job xxxvin, 4* : « Ubi eras, quando ponebam fundamenta terræ? Indica mihi, si habes intelligentiam. » Possent quoque per *caput*, id est capita, *pulveris* accipi aggeres arenarum, qui in littoribus mare continent et coercent, ne exundet et terram obruat. Sic enim promontoria in mari eminent, ejusque impetus refringunt. Unde et *capita* vocantur, ut promontorium Bonæ Spei vocatur caput Bon® Spei; sic et antera in littore maris Arabici et Indici eminentia, vocantur capita. Atque sic τὸ *caput* acceperunt Septuaginta et Chaldæus. Quare sic Nostrium cum Septuaginta conciliabis, si per *flumina* accipias tam fluvios quam æquora sive maria, quæ Septuaginta vocarunt regiones inhabitabiles; ac tunc summitates habitat®, uti vertunt Septuaginta, erunt aggeres maris montesque, qui mare in suo alveo coercent no terram montibus subjectam et habitatam obruat. Unde Hebraice vocantur *capita*, a Nostro vocantur *cardines terræ*, quia terram fulciunt et muniunt contra mare, no ab illo exundante mergatur. M< ninit montium, collium, fluminum, abyssi el fontium, quia hi omnes stabiles suul, vel situ ut montes, vel fluxu

ut fontes. Unde vocantur fontes perennes, quia suo perenni fluxu æternitatem repræsentant, *q. d.* Sapientia magis stabilis, magis antiqua et æterna est, quam sint montes, mare et fontes, quæ apud homines habentur maxime stabilia et perennantia. Eamdem mox cœlis conferet et anteferet, dicendo : « Quando præparabat cœlos, aderam. » Gradatila cmm ab inferioribus ad superiora conscendit.

27. Quando præparabat coelos, aderam (Syrus, Venir. cum *CO fui*; QUANDO certa lege et gyro vallabat abyssos. — Septuaginta, cum *pararet cœlos, aderam illi*; Hebraice, *in paranda illum cœlos, ibi ego, in describendo ipsum circulum super fodem abyssi*; Pagninus, *(piando describebat circino fanem voraginis*; Tigurina, cum *constitueret globum super faciem abyssi*; Syrus, *quando fecit circulum super faciem abyssi*; Chaldæus, *cum gyrum circumduxit in faciem abyssi*. Quod explicans Vatablus primo, Abyui per *abyssum* accipit centrum terre, quia profundissimum, </i. *d.* Ego sapientia aderam Deo, cum ipse globum et periphæriam terræ quasi circino circumscriberet circa centrum ejusdem, hoc est, dum ipse collocaret centrum terre in medio mundi, et circa illud terræ circulum, cœlorum que orbes rotundos efformaret, ac quasi circino circumscriberet. Sic et Aben-Ezra et R. Levi per *abyssos* accipiunt terram, quæ est centrum cœlorum et sphærarum coelestium.

Secundo, Cajetanus per *abyssos* accipit cœ- Second», los, sicque vertit, *quando arano sculpebat super facies abyssi* : hoc est, inquit, quando coelum unum velut circino in rotunditate elaboratum alteri cœlo supposebat; unde cœlum dicitur quasi cœlatum.

Tertio, alii per *abyssos* accipiunt maria, sed varie Tertia, explicant. *Primo*, aliqui sic : Gyro vallare abyssos est idem quod circumdare mari terminum suum, puta terram in circuitu maris elevare, caque ratione quasi vallum mari opponere, ne transgrediatur. Ita Ludovicus Molina, tract. *De Opere sex dierum*, disp. xi. Accedit Lyranus, R. Salomon et Hugo, qui per *abyssos* accipiunt maria, qu® Deus certa lege el gyro metatus est, ut appareret arida. *Secundo*, alii, *q. d.* Gyro vallare abyssos, est facere globum aqu® rotundum. Unde Melchior Canus et alii censent aquam per se esse rotundam, ac facere globum separatum a globo terræ. Verum hoc recte refutat noster Clavius in *Sphæra*, el Ludovicus Molina loco jam citato. *Tertio*, alii, qui censent aquam el terrain unum globum efficere, sic exponunt : Gyro vallare abyssos est efficere ut aqu® turra commixtae unum cum ea globum efficiant, ac utrumque uno gyro et circulo complecti.

Quarto, Jansenius per *abyssos* accipit aereiu om- Qmrt*, niaquo elementa, qu® subjacent sphæris cœlestibus, *q. d.* Deus gyro, id est circulo coelestium sphærarum, omnia elementaria corpora conciant.

(1) *Chutsoth, qua sunt extra*, id est agros et pascua nomadum, vel deserta, ab hominum habitationibus juncta. *Terra*, scii, culta.

Pro *cardines orbis terra*», hebr. est *caput pulveris terra*, id est, summam glebarum terre, Uosenmullcrus, *caput humi mundani*, scii, hominem, hujus mundi regem Nou male. Maurer, *primum pulverem orbis terrarum*, intelb^e elementa, primam tualcriam orbis te raram.

Qo Ie iō, *Quinto*, alii melius per *abyssos* accipiunt aquas, room*, qure siiht super BrHi.iitibhhuh, tie quibus dixi

i, 2 bt 6. Agit enim hib de cœlis et abyssis cœlestibus, postea daturus de mari et abyssis terrenis. Inilio enim mundi, ut ostendi *Genes*, cap. f, d et seqq., Deus creavit tantum cfelum empyrbum sursum, et terram deorsum, ac tdlüm spatium intermedium replevit abyssso, id est immensa vi aquarum, ex quibus deinde cœlos, aerem et cætera omnia etfbrtnavlt. Quare primo die mundi superne vallavit abyssum hanc gyro cœli empyrei, ut illud non excederet, imo nec ingrederetur; inferius vero vallavit eandem circulo terræ, ut ultra illum sese non extenderet. Rursum quando Deus ex hac abyssso formavit firmamentum dividens aquas superas ab inferis, abyssum hanc supernam, puta aquas, quæ sunt slipra cœlos sidereos, superne vällavit eodetl gyro cœli empyrci; inferne vero vallavit eas gyro primi cœli siderei sive primi mobilis, ut nec superne, nec inferne hoscc gyri sui limites transgredi possent. Quocirca noster Salazar censet hasce aquas Inter cœlum empyreum et cados sidereos, præter alias rationes hac et am de causa ibidem positas es«c, ne primum mobile sud motu èfccum raperet cœlum empyreum. Hoc çhim, utpote Dei et Beatorum sedem, voluit Deus esse immobile : quare Deus noluit illi cœlos sidcredfc, qui moventur, esse contiguos, ne illi empyreum secum raperent, ideoque medias interjecit aqbds, quæ vim impetumque primi mobilis elbdant et hebetent, ne ad cœlum empyreum perveniat. Hoc videntur voluisse Septuaginta dum vertuht, *cum secerneret sedem suam*; Aquila et Symmachus, *turrim suam* (addunt Septuaginta, *super ventos*. Sed hoc ad sequentia perlinet), *q. d.* Cum Deus cœlum empyreum velut sedem gloria; suæ altiore faceret aquis supercaelestibus, illamque ab eis secerneret et elevaret, tum ul esset thronus Dei et Beatorum, tum ut aquife supercœlestes suo circulo definiret, circumscriberet el quasi circino exornaret; ego sapientia aderam Deo, omnia dirigens et modc!.m< (1).

Hucusque aeternitatem suam ostendit sapienti^, dicens se ante moules cl foules ab æterno conditam et possessam a Deo; nunc ostendit quid ih tempore per eam operatus sil Deus, nimirum ciclos et abyssos cœlestes per se produxisse, limitasse et quasi circulo eleganti circumscripsisse. Unde auclor *Cátente Græc.* sic explicat : «Quando prnparabal, hoc est cœlum stellis ornabat, una aderam: non dicit sed autzapqw, nempe quo per hoc indicet in glorile el m ijcsllalis solio se Patri assidere, ejusdemque virgulis, honoris et potestatis cum illo esse : quando seorsum-

(1) Serto, Maorcr, *quum describeret orbem in superficie occani*, id f orbis terrarum ccano circumdati marginem rotundum, in quo inniti putabatur hemisphænuin cœli : conl. *Job* xxvi, 10. De termino mari coubtillueudo ver^ 19 sermo est.

quo ab aliis sedem suam ponebat, aderam, opernmqdb ohnferebain; egebat n inique latio illa ad summa rerum fastigia potestate virluteque Deo digna. » Hebraice enim *j'jnhachin* significat preparare, parare, ornare; solidare et stabilire. Unde Abet)-Ezra vertit; *quando firmabat cœlos*; R. Levi, *quando disponebat corios ad illum numerum, constitutionem, latitudinem, magnitudinem qua constant, item sidei'a in cis defixa, tunc aderat sapientia hxc omnia disponens et ordinans.*

Mystice, B. Virgo aderat Deo cœlos et aquas D. vlrw cœlestes formanti, <piia quidquid in cis pulchVe condebat Deus, id totum vrl lilleraliter, vel spiritualiter pulchrius destinabat indere B. Virgini, quia ipsa futura erat cœlum animatum, in quo plenitudo divihitatis inhabitatura erat corporaliter. Unde Damascenus, oral. 1 *De Naliv.Virginis* : «Hodie, inquit, ex terrena nalura cœlum in terra condidit ille, qui olim firmamentum ex aquis finxerat, atque in altum extulerat. At sane illo longe divinius est : nam qui in illo solem cfi'çccrat, in hoc juslitiae sol ortus est.» Porro non iipe unum duntaxat, sed quintuplex cdelum fuit B. Virgo, inquit S. Bonaventura, serm. 1 *De Laudibus Virgin*, tom. III : a Domina nostra, ait, fuit cœlum aereum per puritatem omnimodam; cœlum igneum per ardentissimam charitatem; cœlum sidereum per patienliæ firmitatem; cœlum aqueum per frigidissimam castitatem; cœlum empyreum per tolius sapientias claritatem. » Jam abyssum Uquarum spiritualium Virginis accipe ex S. Bernardo, serm. *De D. Maria* : «Dominus altissimus eam quasi mundum specialissimum creavit, quam in justitia et sanctitate coram Ipso fundaret, et fluentis sapientiae irrigaret, et cœlestibus desideriis instar acris sublimaret, et igne dilectionis accendendo illustraret. Hinc in ejus mente tanquam in quodam firmamento solem posuit rationis, et lunam scientiæ, cl virtulcs tanqbam stellas speciei omnimoda», » etc.

In Revelationibus S. Brigitlæ in *Serm. Angel.* D. Virgo cap. v : d Mundo, ait, crealo adhuc Unus minor mundus, Virgo Maria, coram Deo, cum omni venuslate nondum creatus astabai, a quo major gloria Deo et Angelis, major l.rlitia, atqûe omni hoiiiini ejus bonitate frui volenti major utilitas, ejitam de hoc majori mundo provenire debebat. » Et infra sermonem ad Virginem dirigens : «florigeris, ait, ae fructiferis arboribus comparari possent opera lua; nam charitale ea factura eras, quod plus omnium florum pulchritudine el fructuum suavitate. Deum alque AngeldS delectare debebant.» Addilque : «Scimus Deum in te ante suain <?rcalioncm plures virtutes pnevidisse, qdàm in omnibus herbarum, florum, arborum, fructuum, lapidum, gemmarum seu metallorum generibus, qua» inveniri possent in lotius oi bis amplitudine : unde mirum non est, si Deus in le, o minor munde, qui adhuc creandus eras, magis delectabatur, quam de hoc majori mundo. »

Veri. 11. -8- OÜA?mO ÆTÎEHA FIRMABAT SURSL'M, ET LIBRA*

bat FO>TEs aql'ahlm. — Pro *æthera* Hebraice est a*pno *srechakim*, id est cœli, æther, aer levissimus. Radix enim pnb *scachac* significat contundere, motero > levificare. Unde jXKP *scachac* vocatur pulvis contusus et miniTissfinus, momentum, cœlum, æther, quia leves et subtiles sunt : licet cabali* tæ ita cœlos dictos putent, eo quod justis molant manna, uti fecere Hebrœis in deserto. Unde Syrus et Chaldæus vertit, *nubes* : Quando, inquit, roborabat (Chaldæus, *condensabat*) nubes; Septuaginta, *ventos et nubes* : Cum validas, inquit, faceret super ventos nubes; Aquila vertit, *momenta*; S. Athanasius in *Synopsi*, cap. xiv, legit, *quando segregabat thronum suum super ventos*; Yatablus, *catos* : «Quando firmabat, inquit, cœlos desuper, n Cajetanus accipit cœlum empyreum; R. Levi, firmamentum quod Deus ex aquis fluidis formavit, densavit et firmavit. Verum de cœlis jam egit sapientia, quare noster cum Sym-

Æther
tjuid *

macho, Pagnino et Tigurina optime vertit, *other*. Descendit enim Salomon a cœlis et abyssu ad æthera, et inde ad aquas, ab aquis ad terram, quæ ima est. Per *ætherem* accipe aerem, et cum Lyrano ignis elementum, si quod est super aerem. Adde etiam si vis crbes planetarum, praesertim Lunæ, Martis et Veneris, qui Soli subjacent, quos multi censent esse similes aeri purissimo, ideoque vocari *ætherem*. Igitur Deus ætherem firmavit, quia aerem (et cætera jam dicta) licet fluidum et secabilem ita stabilivit, ut semper perduret, ac nubes a pia graviditas sustineat et suspendat, atque validos ventos in terram emittat.

Pro *librabat* Hebraice esLTITp *iaazoz*, id est /trtifirabat. Unde Chaldæus et Syrus, *cum roboraret fontes abyssi*; Septuaginta, *cum confirmatos* (Tertullianus, *firmos*) ponebat fontes ejus, quæ sub calo; Tigurina, aim *æthera superne figeret, fontesque abyssi firmaret*; Aquila et ThcodoUon, *in statuendo gyrum super faciem abyssi*.

Per *fontes* Jansenius accipit nubes, quæ instar fontium aquam, pluviam ex æthero effundunt. Hos enim ita librat Deus, ut in acre suspensi habeant, juxta illud *Job* xxvi, 8 : a Qui ligat aquas in nubibus, n Undo S. Athanasius in *Synopsi* xiv, legit : «Quando firmabat ea quæ super nubes sunt, eram cum eo cuncta componens. »

tforue
•qwi
r! l
Fu ó.
b mulo.

Melius accipias fontes qui in terra sunt. Hos enim, inquit Molina, loco superius citato, Deus libravit, id est quasi libra et trutina per terram aptissimis spatiis divisit, distribuit et dimensus est. Rursum, ut noster Salazar, librare aquas dicuntur, qui illas per suos canales et aquæduclus dirigunt, et altitudinem metiuntur, ad quam ascendere possunt; non enim altius deduci possunt, quam sil carum origo et scaturigo. Unde in Juro libratores et libellatores vocantur. Deus ergo per sapientiam «libravit fontes aquarum, » id est per secretos terne meatus direxit et dispersit fontes, ut opportunis locis erumpant, locorum altitudi-

nem et depressionem quasi ad libellam examina-
nons, ut per illas aquæ secundum nativam conditionem decurrant, et in novas scaturigines deducantur, ibique in fontes emanent. Hebraice et, *cum roboraret fontes abyssi*, quia Dens initio mundi abyssum, id est aquarum vastitatem, quæ totam terram operiebat, a terra deduxit et separavit (ut terra posset habitari ab hominibus et animalibus), eamque partim in maria et flumina distribuit, partim per venas in ririghlas terra regiones, ita æque ac apposite quasi ad libellam libramque justitiæ dispertiit, ut nulla queri possit se aquis destitui. Unde experientia dotet quocumque fere loco, si fodiatur, reperiri aquam, ut patet in puteis, qui ubivis fere locorum effodiuntur. Sicut ergo ex hepate sanguis per venas distribuitur in totum corpus singulasque ejus partes, ad illud humeclandum, calefaciendum et alendum, miro naturæ artificio et beneficio : ita pariter mirabili arte et sapientia Detis aquas abyssi per venas in omnes terra regiones libravit, id est æqualiter divisit, et quasi ad libellam distribuit, ut omnes possint producere gramina, herbas, plantas, arbores, etc., utque suis locis in fontes et flumina erumpant ad portandum homines et animalia, et ad alios quoslibet eorum usus. Quod sane magnum et mirabile est sapientiæ divinæ opus. Insuper librai Deus foiltes abyssi, dum facit ut ex mari tantum aquarum effluat in flumina, in vapores et nubes, quantum aliunde ex fluminibus et pluviis influit, ut alludat ad illud *E>des*. cap. i, vers. 7 : <Omnia flumina intrant in mire, et mare non redundat; ad locum, unde exeunt flumina, revcriuntur, ut iterum fluant.»

Tertio, potest to *librabat* accipi pro librare, id est ejaculari faciebat. Sicut enim milites librant, id est ejaculantur, inagnaque vi intorquent tela, saxa, balistas, tormenta : sic pariter Dei nutu fontes magna copia et impetu vibrant et ejaculantur aquas.

Quarto, *librabat*, id est graves faciebat fontes, ut scilicet e montibus locisque editis in planitiem terra decurrerent ad hominum et animalium usum. Sic Plinius, lib. XI, cap. x : «Apes, inquit, si cooriatu procella, apprehensi pondusculo lapilli librant se,» id est graves se faciunt, non vi procellæ abripiantur. Et Cicero, *V Tuscul.* : «Undo terra, et quibus librala ponderibus, quibus cavernis maria sustineat. » Hinc pondera vocantur libramenta.

Et hoc significat Hebræum HTJP toaros, id est *roboraret*. Roboravit enim Deus fontes, dum eos perennes effecit, ut magno robore continuo aquam largiter effundant et ejaculentur. Rursum roborat et graves facit aquas, ut deorsum ad hominum usum decurrant, ne instar levis aeris et nubium, veniis et procellis hinc inde difflantur et dispergantur (1).

(1) Hebr. est, cmjh /trinarcentur, valescerent, æstua-

Simili modo sapientia ab aquarum copia, fluxu et ordine sese dilaudat *Eccli.* xxiv, 40 : « Ego sapientia effudi flumina. Ego quasi trames aquæ immensa de fluvio, ego quasi fluvii dioryx, et sicut aquæductus exivi de paradiso, » etc. Vide quæ ibidem annotavi.

Mystice, B. Virgo est æther, id est aer et aura cœlestis æque ac fons et aquæductus gratiarum, uti ostendi *Eccli.* xxiv, 40. Unde illud viri sancti: « Quoties suspiro et respiro, toties ad te suspiro, Jesu, Maria. »

Tropologice, Olympiodorus in *Catena Groecorum*, per *cethra*, id est ventos et nubes, accipit Angelos, qui homines cœlesti doctrina perfundunt; per *fontes*, divinos doctores et magistros. Horum enim mater est sapientia, per quos homines erudit.

29. Quando circumdabat mari terminum suum, ET LEGEM PONEBAT AQUIS, NE TRANSIRENT FINES SUOS. — Hebraice, *quando ponebat mari statutum suum* (statum terminum), *ne transiret os suum*, id est, ut Pagninus, oram et littus suum. Aliter Vatablus, *nc transiret*, inquit, *os ejus*, id est jussum Dei statuentis sibi littus in terminum. Sic et Syrus, *mari*, inquit, *legem ponebat, et aquæ non praetergrediuntur os ejus*, Alludit ad *Job* xxxvni, 10 : « Circumdedi illud terminis suis, et posui vectem et ostia, et dixi : Usque huc venies, et non procedes am* piius, et hic confringes tumentes fluctus tuos. »

Termini maris sunt eminentiora terne et moles arenarum, quæ sua siccitate mare exæsluans sorbent, ac sua quantitate et densitate coercent, ne transgrediatur et terram obruat. Eisdem appellat *ostia*, quibus quasi repagulis clauditur mare, ne egrediatur; ac *vectes*, propter firmitatem et soliditatem, præsertim rupium et montium mari adjacentium, illudque continentium et reverberantium ne exundet. Hic versus deest in Septuaginta Romanis; in Complutensibus tamen sic exstat, *in ponendo mari proscriptionem suam* (terminum a se præscriptum), et *aquæ non transibunt os suum*, id est littus suum.

Symbolice, Deus fluctibus maris, id est temptationibus et tribulationibus sæculi, limites ponit, cum ob Christi merita carum impetum imminuit et reprimit, ac fideles ita corroborat, ut illi resistendo sint; cumque facit ut non diu durent, ne sua longitudine tædio afflciant et dejiciant pugilem Christi, ac tandem post conflictum optatam animæ tranquillitatem pacemque impertitur.

Mystice, Deus initio mundi mare circumdans suo alveo quasi alvo, suisque littoribus quasi terminis respexit in hoc typo adantitypum, puta ad B. Virginem, quam facturum erat Deiparam, ita ut illa simili modo suis visceribus conciperet et concluderet Dei Verbum, quod est mare et abys-

rent *fontes occani* cœlestis, ait Maurer, Rosentnullerus : p - nuas aquæ oceani ex terrai utero proruperunt el SUCta; mu ..., mC/i. v u, 11.

sus sapientiæ, potenti©, virtutis omnisque sonti et boni, juxta illud *Job* xxxvni, 8 : « Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat quasi de vulva procedens; cum ponerem nubem vestimentum ejus, et caligine illud quasi pannis infanti© obvolverem? » Hinc nomen ei inditum *Maria*, MarU quod hebraico *primo*, significat amaritudinem maris a 10 *mar*, id est amaritudo, et a» *iam*, id est qUod a maris; quia ipsa mare jam dictum ambiit, puta mirhudo Christum, qui omnem amaritiem generis humani UUIU' dulcoravit, imo in meram dulcedinem convertit. Ha S. Ambrosius, lib. *De Institut. Virgin*, cap. v : « Speciale, inquit, Maria Domini hoc nomen invenit, quod significat *Deus ex genere meo*. Dicla sunt et ante Mariæ multe : nam et Maria soror Aaron dicta fuit; sed illa Maria amaritudo maris vocabatur. Venit ergo Dominus in amaritudinem humanæ fragilitatis, ut conditionis amaritudo dulcesceret Verbi coelestis suavitate et gratia temperata. Hoc significavit fons Mara per lignum dulcoratus, *Exodi* XV, eo quod populus nationum amarus ante peccatis, vel caro nostra temperamento Dominion passionis in usus alteros mutaretur. Egregia igitur Maria, quæ signum sacræ virginitatis extulit, et intemerate virginitatis pium Christo vexillum levavit. »

Ubi nota, S. Ambrosium censere nomen *Maria*, vel ut Hebræi dicunt, *Mariam*, per crasin dici quasi n> *anno merechem ia*, id est *ex utero Deus*, quia scilicet ipsa ex utero concepit et genuit Deum.

Secundo, S. Epiphanius nomen *Maria* autumat dici quasi a* TID *mor iam*, id est myrrha maris, quia scilicet ipsa myrrham maris passionum myrrlu Christi assistens cruci, pectore suo sustinuit et luari, conclusit, juxta illud *Cantic.* i, 12 : « Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur, n Itaque magnum fuit mare dolorum ipsius, majus fuit marc amoris ejusdem in Deum et homines. Quocirca mare amoris in se conclusit et quasi absorpsit mare doloris.

Tertio, alii *Mariam* derivant a nv *iara*, quod Et 4 in *hiphil* rn*IH *bora* idem est quod ostendere, docere, dirigere. Unde miD *more* est doctor; hinc *Mariam* est doctrix vel illuminatrix maris, quia ipsa omnes in hoc sæculo velut mari procelloso se invocantes docet, illuminat, et ad portum salutis æternæ dirigit.

Quarto, alii *Mariam* interpretantur *pluviam ma-* Etpluvii *hs* : HTID *more* enim etiam pluviam significat; quia ipsa gratiarum copiam et quasi mare e cœlo a Deo suis precibus elicit, et in homines depluit.

Quinto, multi *Mariam* exponunt, ut idem sit e i domi» quod Domina maris. *Mura* enim Syriace est do- inuris, mina (unde *maran ata* idem est quod « Dominus noster venit, » I Cor. xvi, 22), *iam* est mare; quia ipsa maris, terne totiusque mundi est princeps et domina.

Sexto, alii *Mariam* interpretantur per anagram- Et cd- ma quasi CT O"i *rum iam*, id est *celsitudo maris*, 'ior vel O*0 HOT *rama miiam* id est *excelsior muri*; n'

COMMENTALA IN PROVERBIA SALOMONIS, cap. VID.

quia ipsa omnes hujus sæculi rerumnas, persecutiones, tribulationes, mortes, etc., longe superat et transcendit. Quare ipsa sicut puritate est virgo, et pietate mater omnium viventium verius quam Eva, sic pariter omnium dolores et afflictiones ipsa in se concipit, concludit, absorbet, dum cos ad se suspirantes solatur, curat, sanat, exhilarat, vivificat, corroborat.

Quando appendebat fundamenta terræ. — Pro *appendebat* bebraice est ipin *chuko*, id est decernebat. delineabat, statuebat, constitutebat. Chaldreus, *ponebat*; Syrus, *faciebat*; Septuaginta, *fortia faciebat*; Pagninus, *describebat*; Cajctanus et Marinus, *sculpebat*; S. Hieronymus, *aptabat* et *stabiliebat*.

Noster Salazar per *fundamenta* accipit jam dictos maris terminos, puta littorum aggeres, quibus quasi vallis se munit, fundat et stabilis terra contra restus maris, no iis obruatur. Verum de terminis maris jam egit Salomon, nec salis apte ii appendi dicuntur ut fundamenta. Quocirca Lyranus, Hugo, Baynus, Cajctanus, Janscius et alii passim per *fundamenta terree* accipiunt centrum terræ; hoc est enim quasi basis et fundamentum terræ. Aut simplicius per *fundamenta terræ* intelligunt ipsam terram cum suis partibus in imo fundatam, *q. d.* Ego sapientia aderam Deo, ilique suggerebam ideam juxta quam fundaret et locaret terram in ima parte mundi, ut ipsa esset centrum quasi sustinens totum universum. Deus enim singulis terræ partibus gravitatem indidit, qua fit ut omnes deorsum vergant ad infimum mundi locum, ibique constipatæ firmam terræ molem constituent: quo fit ut terra firma consistat, perinde ac si robustissimis saxorum fundamentis innixa foret. Est catachresis; terra enim proprie nulla habet fundamenta, sed in scipsa suisque partibus conglobata et fundata consistit.

Alludit ad illud Joô xxxvni, 4: «Ubi cras, quando ponebam fundamenta terræ? etc. Quis posuit mensuras ejus, si nosti? vel quis tetendit super cara lineam? super quo bases illius solidae sunt? aut quis demisit lapidem angularem ejus?» Magnum enim sapientiæ divinæ opus fuit, quod terram sino fulcro sola sua potentia sustineat, itaque firmet, ut ipsa non modo firmissima consistat, sed et totam universi molem, velut Atlas humeris suis sustineat. Unde Noster solerter vertit, *quando appendebat, primo*» ut significet Dei nutu terram quasi pilam pendulam Uretre in mundi medio, firmarique in vacuo. Centrum enim terræ natura sua non magis exigebat hunc situm et locum, in quo reipsa a Deo locatura est, quam alium quemlibet; poterat enim Deus illud locaro in cælo vel supra cælos: et si ibidem locatum a Deo fuisset, tam firmiter ibi consisteret, et totus mundus circa illud, quam nunc in suo loco sibi a Deo decreto consistit. Ipso ergo Deus per se centri mundique totius est centrum, qui scilicet suavi centrum mundumque sustinet, firmat et stabilis.

Vide dicta *Genes.* i, 1. Hinc illud Poetre, lib. 1 *Meta* morph.*, de chao ante terræ mundique creationem:

Nec circumfuso peodebal in aere tellus
Ponderibus librata suis.

Secundo, *appendebat* juxta nonnullos innuit terram quasi in libra suspensam, librari et motu librationis moveri, eo quod ipsa ob montes, maria et valles hinc inde sibi inserta, aliud habeat centrum magnitudinis, aliud gravitatis: ac proinde, cum terra una sui parte nova imposita mole urbium, templorum, palatiorum, navium, exercituum, tormentorum prægravalur, illam centrum gravitatis mutare, ideoque librare et trepidare; sed quia in tanta terræ vastitate hæ moles impositæ exigue sunt, hinc quoque motus librationis inde consequens exiguus et insensibilis est, eademque de causa centrum magnitudinis a centro gravitatis non multum distat, sed unum alteri vicinum est. Sed de hoc *plura* Ecrit. i, 4.

Mystice, id ipsum recte adaptes B. Virgini, in qua Deus, qui est centrum magnitudinis, ideoque centrum creaturarum omnium, ut ait Trismegistus, sociavit se terræ et humanitati nostræ quasi centro gravitatis, dum ipsa deitatem Verbi incorporavit, suaque carne induit et vestivit. Minim enim hoc fuit sapientire opus, quare ita deitatem cum humanitate temperavit ac libravit, ut humanitati accedat dignitas deitatis, et tamen deitati suus maneat honor et majestas. Ipsa vicissim est centrum, ad quod confluunt omnes creaturarum perfectiones, omnes Angelorum et hominum prærogativæ ac dotes; item omnes hominum preces, rerumque, lationes, afflictiones, ut ipsa eas sustentet, sublevet, curet et sanet.

30. Cum eo eram cuncta componens. — Hebraice Ven.ii pOK *amon*, quod *primo*, Aquila et Chaldreus vertunt, *eram in latere ejus nutrita*; R. Salomon, *apud cum nutriebar*, *q. d.* Ego sapientia quasi filia Dei alebar divinis ejus opibus et operibus, earum pulchra compositione, specie et artificio me pascens et oblectans, ut sequitur.

Secundo, R. Levi, *eram*, inquit, *apud Deum qui alit, amplificat, et praparat quæ ad prudentiam pertinent*; et Vatablus, *cum eo sum velut alumnus, velut is qui alit ista inferiora* (I).

Tertio, Pagninus vertit active, *eram apud eum velut nutritus*, *q. d.* Sicut procures, procreatis liberis, solent eos nutricibus et præceptoribus alendos formandosque tradere: ita Deus rebus a se creatis nutricem assignavit sapientiam, ut eas gubernet, alat et quamque ad suum finem dirigat» Hinc *Sapient*, xvi, 25, sapientia Dei dicitur « nutritrix, » id est, alitrix omnium tanquam mater indulgentissima. Sicut enim principes filiis lactatrices procurant, ita Deus suæ sapientire et provi-

ti) Scholtens, *relut alumnus*, passive, quod huc optimo quadrat ob sequentia, *oblectabar, ludens*. Allusum nobili huic dicto *Joan*, i, 18; « Qui est in sinu Patris. »

dentiae commisit homines nt res alias, ut ab ea benigne alantur, foveantur el perficiantur.

Quarto, Tigurina vertit, *fida illi aderam*, quasi fida œconoma res omnes Dei fideliter disponens, ordinans, dispensans.

Quinto, Symmachus et Thcodotion, *eram apud illum firmata*, ut scilicet perpetuo Deo adessem, ejusque opera perpetim gubernarem et firmarem.

Sexto, alii vertunt, *aderam illi quasi artifex*, vel *architectus* (1). Sic enim JOX *aman* artificem significat *Cant*, vu, 1, q. d. Ego sapientia in opere creationis fui quasi architectus Dēi, qui totam universi molem, quasi unam Dei fabricam et domum, architectonica arte optime et elegantissime disposui et composui.

Septimo, Septuaginta vertunt : xtw xùt ô

quod Complutenses vertunt, *eram apud cum componens*; Romana, *disponens*; Tertullianus, *modulans*; alii, *compingens*, *compaginans*, *conso-*

cians, *coaptans* : enim idem est quod compono, adapto, conjungo, conglutino, compagino; unde tribuitur conjugibus, de quibus ait Apostolus : a Despondi (grace ipfwaq̄w) vos uni viro virginem castam exhibere Christo,» Il *Corinth*, xi. Simili enim modo sapientia omnes res aptissima ἡ σύνθεσις, id est coagmentatione, compositione, junctura, concordia et quasi conjugio inter se copulavit, perinde ac si harmonico et musico concentu moderata et modulata forent. Unde illud : a Concentum (Hebr. *nabla*) cadi quis dormire faciet? » *Job* xxxvni, 37. Quod Pythagorici, imo S. Augustinus, *epist.* 28 *ad S. Biaronymum*, et Leo Castius in *Isaïæ* XL, vers. 26. ac Georgius Venetus in sua *Harmonia*, proprie de musica musicoque concentu accipiunt. Censent enim cœlos tam apposite coordinatos esse, ut suo motu suavissimum effluciant sonum et concentum. Verum certum est hunc concentum non esse musicum, sed mysticum, nihilque aliud significare quam ordinalissimam cadorum harmoniam, dispositionem, motum et circulationem, quæ contemplantium non auribus, sed mentibus jucundissimum ingerit concentum. Unde pnemisit Job loco citato : « Quis enarrabit cadorum rationem? » puta ordinem, dispositionem, circulationem. Quocirca Plato in *Timao* asserit, ideo maxime nobis a natura datos esse oculos, ut circuitus, qui in cado ordinalissime peraguntur, uPuentes, ad vitæ disciplinam traduceremur, et erraticos animi motus cadorum adinstar moderaremur et componeremus.

Huc alludens, imo hæc citans S. Dionysius, De Diu. *Nom.* cap. vu : a Hæc (Dei sapientia), inquit, ut scripta divina tradunt, omnium est artifex, et semper omnia componit, estque causa indu solubilis cohærentiæ et ordinis omnium : finesque priorum cum sequentium principiis semper connects, et unam universi conspirationem concentumque pulcherrime efficit. »

(1) Iu Maurer.

Mystice, hæc omnia adaptes B. Virgini, ipsa enim quasi peculiaris et propria filia Dei, apud illum in omni sapientia et sanctitate enutrita fuit; ipsa vicissim in iisdem omnes homines enutrit, componit, promovet, elllcitque ut tota Ecclesia, imo anima cujuslibet fidelis et sancti, sil ἡ ὁμοῦν, id est harmonice et ordinalissime coaptata instar cithara suavissime modulantis, ut ait Damasce-nus, orat. *De Nativi!*. *Virg.*, adeoque instar cœli et mundi, qui a sui specie grace x̄poc, id est ornatus et pulchritudo, nuncupatur. Fuit enim ipsa cadum animatum, et mundus quidam supra-mundanus ac divinus. Multis idipsum hic ingeniose et pio prosequitur et confirmat noster Salazar. Ego actura non agam, et brevitati studens ad ulteriora pergo.

31. ET DELECTABAR PER SINGULOS DIES, LUDENS Veri.II
CORAM EO OMNI TEMPORE, LUDENS IN ORBE TERRARUM : ET DELICIE MEÆ ESSE CUM FILIIS HOMINUM. — Sensus est, q. d. Ego sapientia cum Deo omnia moliens, creans, conservans, propagans, gubernans, tum in ipsa rerum adeo pulchrarum creatione, tum post eam, *orbe perfecto*, ut habent Septuaginta, considerans scilicet jugiter omnium rerum per me conditarum perfectionem, decorem et ordinem, delectabar in hoc intuitu et contemplatione per singulos dies, id est perpetim, quia perpetim ea intuebar cum gaudio, et sine ulla salie aut fastidio, quod hominibus obvenire solet, etiam in rerum pulcherrimarum continuo longoque aspectu. Unde eram « ludens coram Deo omni tempore : » *ludens*, id est gaudens, inquit Beda et Salonius, qui et causam addit : « Ludebat enim, inquit, per singulos dies Filius, id est gaudebat se esse unum, id est. unius substantiæ, cum Patre a principio ex diebus æternitatis. » Alludit ad pueros quorum, mox ut nati sunt, proprium opus est ludere : undena», id est puer, dicitur a ἰμύC», id est ludo, uti dixi *Eccli.* xxx, vers. 9.

Rursum eram a ludens, » quia creationem, conservationem, propagationem et gubernationem tam facile et jucunde peregi et perago, ac si luderem, et ludendo id egissem et agerem. Porro, lusum hunc maxime perago « in orbe terrarum, » ubi continue produco nova animalia, novos pisces, novas aves, nova saxa, novas arbores, novos fœtus tam artis quam natum, Sed tamen deliciæ meæ esse cum filiis hominum, q. d. In aliis ludo, sed cum hominibus deliciarior, imo singulares habeo delicias, ideoque cum illis habito, præserlim in templo, ubi cum eis dissuavior. Unde Deus templum vocat suas delicias, suam voluptatem, juxta illud *Psal.* xxvi, 4 : « Unam p. > tii a Domino, hanc requiram, etc., ut videam voluptatem Domini, et visitem templum ejzs. » Hinc Deus *Deut.* xxxiii, 12, dicitur in eo « moraturus tola die quasi in thalamo, » qui est sedes sponsalilii amoris el amplexuum, q. d. Deus semper in templo celebrabit nuptias, et perpetua

COMMENTARIA IN PROVERBIA SALOMONIS, Ca p. VITI.

charifate complodetur accadente* ad se. Ibi ergo « deliciæ meæ esse cum filii* hom'num , n g. d. In templo quasi indurne m-*a l. Diissima ago cum filii* meis quibus stipatum me video , sicut Job felicem se uMimabat dicen* cap. xxix , ft : « In circuitu m m pueri mei. » Denique per Isaiam, cap. tvi, 7 sancit et promittit : « Adducam eos in mont m sanctum meum, et Retificabo eos in domo orationis meæ.

Nuta primo : Pro *delectabar* Hebraice e*t *scansatim*, id est, *et delicia| de die in diem*, quod tam active, quam passive accipi pole-l. Passive accepit Noster vertens, *delectabar*, q. d. ! go ver-sabar in assiduis deliciis, adeo iis plena, ut vi»-cer non aliud esse quam meræ deliciæ. Active, q. d. Ego eram Deo in deliciis, ego oblectabam Di um (1). Unde Septuaginta vertunt, *cajo eram cui adgaudebat ipse*, q. d. Deus me oblectatus mihi adgaudebat, congratulabatur, arridebat et ap-plaudebat de tam sapienti et pulchra rerum crea-tione, ordinatione, gubernatione. Deus enim ma-gis adgaudet suis attributis, quæ in se habet (qua-lis est sapientia), utpote immensis et divinis, quam ipsis creaturis. Undo Septuaginta, utramque signi-ficationem jungentes, sic totum hunc locum red-dunt : a Ego eram cui adgaudebat ; quotidie au-tem jucundabar in facie ejus, in omni tempore cum Retaretur orbe perfecto, et lælarelur in tiliis hominum. » Interpres *Catena: Gracor.* vertit, *ego eram cui blande arridebat*, id est, inquit, a cui ab-blandicbatur, « vel » cum quo jucunde Retabatur, » idque « orbe perfecto, n Cernens enim Adamum et Evam, simul videbat et cognoscgbat omnes Sanctos, qui olim ex illis nascituri erant, viden-doque oblectabatur : hæc auctor *Catena:*. S. Igna-tius, epist. 7 *ad Tarsenses*, intelligit de Christo Deo, legitque : « Quando faciebat ocios, una ipsi aderam, et ibi aderam illi coaptans singula, et congratulabatur mihi quotidie cpngaudebatque. » Tertullianus, lib. *Contra llermoyenem*, cap. xvhi, le-git : « Ego eram ad quam gaudebat; quotidie au-tem oblectabar in persona ejus. Quando oblecta-batur cum perfecisset orbem, et iuoblectaba|ur in liliis hominum, n S. Athanasius in *Synopsi*, cap XIV : « Ego eram in qua Retabatur, singulis die-bus in conspectu ejus deliciaba?; » « piuzsv enim et conspçctum, sive faciem, et personam signifi-cat. S. Cynllus, lib. II *Contra Julianum* : « Gaudere Deum, » inquit, in suis operibus patet ex divina Scriptura : « Ego eram cum qua Letabatur, in con-spectu ejus in omni tempore. »

Porro llebræn m **OtýppP** scaascumi est nomen geminatum, cujus simplex est njTO *scaa*, id est as-pexit blande, cum voluptate intuitus est : undo *:aascuim* significat oblationes ex rei pulchra' in-tuitu, jucunditates, delicias, ludos qui fiunt cum

(1) Recte. Tum temporis mea ille ope utebatur, meo-que delectabatur opere. Eram instar suavisona puelli, qui jucundis lusibus patrem oblectat.

applausu et blando amplexu, qualia spnt blanda oscula, smves complexu*. Alludit ad illud Grncx. I, 31 : « Vidit D»iis cuncta quæ firccrat, et erant valde bona, » ideoque iis quasi bonis adgaudebat, approbabat, oblectabatur, quod proinde persin-gulos creationis dies, ad quælibet Dei opera, (*tenes.* i, repetitur.

Nota *secundo* : Pro *ludens* Hebraice est rpHOJJ *mesacheket*, quod Vatablus vertit *ludo ridens*; Bay-nus, *ridire faciens*. Sic et R. Levi : « Sapienti i, in-qui, per re* a se condita- et subministratas l etilia voluptateque perfundit mortale*. Itaque ludus Ludan*, hic sapientiæ et Dei signifie d primo, ejus oblec- J* talionem in rernm ideo pulchrarum tam sapienti creatione, conservatione, propagatione et guber-natione; *secundo*, facilitatem, quod quasi ludens et jocans sine labore res creet, conservet, propa-get, gubernet; *tertio*, rerum vicissitudinem. qualis est in ludo taxillorum, latrunculorum, alearum, etc.; *quarto*, rerum ordinem, pacem, consonan-tiam, et quasi concentum musicum. Lusit ergo, et assidue ludit Deus in musica quasi harmonia et gyratione orbium coelestium, atque in aptis-sima dispositione, motu, progressionem tot stella-rum et siderum.

Rursum ludit in coelis per eclipses, per hiatus, per maculas solis et lune, per astra innumera viæ lacteæ instar lactis candida et splendentia. Ludit in æthere per fulmina, tonitrua, halones, parclios, cometas ! dracones, çækraque ph eno-mena, ac per ventos, procdlas, turbines, nives, grandines, etc. Quid enim aliud videtur esse toni-truum, nisi vastorum Dei globorum collisio et lu-dus? Quid parelii, nisi radiorum intermicantium spectra? quid fulgetra, quid coruscationes, nisi ignium arte factorum ludicra et joci? Ludit ma-f;isin terra et aquis per monstra marinad tern s-ria, per æstuset lluculus, qui sesc videntur attol-lere usque ad sidera, per lerræ motus, per ignes /Etnæ, Vesuvii, Heclæ, etc., per fossilia et mine-ralia, uti sunt aurum, argentum, æs, sulphur, vi-triolum, etc. Ludit in plantis, arboribus, herbis tot ac tantis, quæ tam pulchros et varios pariunt fructus et etfectus. Ludit in animalibus adeo spe-ciosis et multiplicibus. Ludit in agnis, hædis, ca-tellis, capreolis; sed maxime ludit m hominibus, tam varias cis indens indoles, voces et vultus, ut nullus alteri per omniqt sit similis; per dotes na-tura? et gratiæ tam magnas et diversas, perstatus tam diffformes et uniformes.

Ludii io humanis divina potentia rebus.

Ludit hunc exaltando, illum deprimendo; hunc ditando , illum depauperando; hunc occidendo, illum vivificando. « Etenim nos quasi pilæ sumus in manu Dei, » ait Comicus. Hoc est, quod ait P|iiilo in lib. *Quod Deus sit immutabilis*, sub fi-nem : « Verbum divinum choreas in orbem du-cit, quod vulgus hominum fortunam qominat, » quia scilicet quasi ludendo facit ut res aipgulæ

Mystice, Sapientia incarnata lusit ab aeterno apud Patrem, eum sua specie oblectans, juxta illud *Psalm*, cix : « Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum; ex utero ante luciferum genui te; » Hebraice, *ex utero ab aurora tibi ros adolescentiæ tuæ; Aquila, pueritiæ tuæ*. Filius enim ex vi æternæ productionis suæ appellatur adolescens, imo puer in ipso primævo ætatis rore et flore coram Patre ludens. Idem ante incarnationem ab origine mundi lusit in orbo terrarum : quia per creationem hominis et mundi, per tot sui figuras, oracula, cæremonias, sacrificia, etc., prælusit suæ incarnationi, eamque quasi in ludo quodam mystico repræsentavit. Deliciæ vero ejus fuere cum filiis hominum, quando humanam naturam induit, hominumque frater et filius effici voluit. Hæc est philanthropia Dei nostri, de qua Paulus *ad Titum* m, vers. 4; itaque in Christo amoris magnitudo omne naturæ et miseriam humanæ fel in mei, omnes dolores et cruce in delicias convertit. Hæc ergo sententia verissima est in Sapientia incarnata, quæ, ut ex immensa dilectione se communicaret hominibus, cum iisque deliciaretur, eorum ærumnas omnes, excepto peccato, in se suscepit, ut iis sua bona rependeret. Quocirca amor hic et deliciæ Christi erga nos effecerunt, ut pariter ipsi in deliciis foret nostra fames, sitis, labor, dolor, mors et cruce universæ. Nam, ut ait S. Bernardus, hora. 2 super *Missus est* : « Videas si attendas (in Christo) tristari lætitiā, pavere fiduciam, salutem pati, vitam mori, fortitudinem infirmari. Sed, quod non minus mirandum est, ipsa ibi cernitur tristitia lætificans, pavor confortans, passio salvans, mors vivificans, infirmitas roborans. » Nostre ergo miseri fuere deliciæ Christi, ut ejus felicitates fierent deliciæ nostræ. Clarius S. Petrus Chrysologus, *serin.* 150 : « Christus, ait, venit suscipere infirmitates nostras, et suas nobis conferre virtutes; humana quærere, præstare divina; accipere injurias, reddere dignitates; ferre tædia, referre suavitates : quia medicus, qui non fert infirmitates, curare nescit, et qui non fuerit cum infirmo

Delicia
frintm- Lege Vitam S. Gertrudis, et miraberis delicias
tí' ns Christi cum ea. Inter alia lib. III, cap. v, cumqua-
Grtru- ^cln v*cc *Ua diceret : « Domine, offero me tibi,
ac parata sum pali quidvis, quo tu lauderis; »
audiit ab eo : « Meus amor adeo intrinsece tibi
jungitur, ut nolim sine te beate vivere; quia ex
quo inte meum amorem collocavi, sustinere ne-
queo ut a te separer. » Et cap. xxvi : « Ego, ait,
Deus, qui sum purus el merus amor, cum te mihi
elegerim, ita desidero ut uniaris milii indissolu-
bili unione, sicut homo desiderat relinere halitum
et spiritum suum, sine quo nequit vivere. » Lege
illud caput, ubi narrat se unitam cordi Christi, ab
eo suxisse omnem consolationem, gratiam et be-
nedictionem. Et lib. IV, cap. m, nocte Nativitatis
Christi audiit ab eo : « Collocavi te in sinu pa-
ternæ meæ benignitatis, ut jugiter impetres a me
quidquid desiderat anima tua. » Vidit tum pari-
ter Christum infantem, unigenitum Patris, mira
aviditate sugere et rapi ad cor Virginis matris :
quo viso intellexit quod, sicut humanitas Christi
pascabatur lacte Virginis, sic divinitas ejusdem
mire deliciabatur frui corde illo innocentissimo
et dilectissimo. Et lib. I, cap. iv, ait Christus :
« Ego totus sum illius (Gertrudis), quia toto af-
fectu inter brachia ejus velut in carcere me in-
clusi, ac tali amore divinitatis meæ illi sum inse-
parabiliter unitus, quali in eodem metallo con-
data vi ignis uniuntur aurum et argentum. » Et

infirmatus, infirmo non potest conferre sanitatem. » Unde jure obstupescens hunc Christi amorem exclamat S. Bernardus, serin. 64 in *Cant.*: « O suavitatem, o gratiam, o amoris vim ! summus cunnum unus factus est omnium. Quis hoc fecit? amor dignitatis nescius, dignatione dives, affecta potens, suasu efficax. Quid violentius? triumphat de Deo amor, o ut et do nobis triumphet, cogalque nos par pari reddere, ut nos totos dedamus amoris Christi, sicut ipse se totum dedit amoris nostri.

Quare Christi deliciæ potius fuere cum hominibus, quam cum Angelis : tum quia homini:?.*, non Angelorum naturam assumpsit; tum quia homines, quibus ob naturæ corruptionem ardua et difficilis est virtus, suis consolationibus roborat, mulcet et detinet, ut virtus eis facilis et suavis videatur. Ita effecit ut in deliciis esset S. Pt 'ro crux, S. Laurentio craticula,S.Sebastiano sam'; e, S. Vincenlio equuleus, S. Agncli roqus, S. Francisco sacra stigmata, etc. Porro cum Sanctis nonnullis eximiis, uti cum S. Paulo, cumS. Antonio, cum S. Catharina Senensi, cæterisque Virginibus et Martyribus quanta fuere Christi deliciæ ! Denique deliciæ hæ tanta fuerunt in Christo, ut ipsum Chirtoi nectare amoris ebrium effecerint. Annon amore

*briw.C' c^r*us Christus, quando propter homines e cælo in uterum Virginis descendit, ex utero ad præsepium, e præsepio ad crucem? Annon quasi ebrius cursitabat per villas et castella, per urbes et pagos, prædicans regnum Dei, patiens famem et sitim, æstus et frigora, probra et maledicta, Snos i», irrisiones et blasphemias amore hominum? An-

Jnsi a- non in crucc>non lanldolore quam amore ebrius, menus infamis, irrisus, nudus et quasi scurra, imo latro, fwit. pependit, et animam exhalavit? Quocirca Christus vicissim propinans Christianis eximiis hoc amoris sui nectar, eos pariter ebrios, imo amentes effecit. Amor enim eximius, teste S. Dionysio, parit exslasin et amentiam. Annon amore Christi non tam amans quam amens erat Paulus, cum diceret : a Vivo ego jam non ego, vivit vero in me Christus. » Et : a Sive mente excedimus (alii vertunt, *sive insanimus*), Deo; sive sobrii sumus, vobis? » Il *Corinth*, v, 13. El : « Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihimunduscrucifixusest,etego mundo,» *Gal* vi. Et : « Spectaculum facti sumus mundo el Angelis et hominibus, nos stulti propter Christum, d l Cor. iv, 9. Annon amore ebria, imo quasi exanimis eral sponsa, quando a sponso ducta in cel-

lam vinariam suspirans dicebat : « Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore languéo? » Annon amore ebria erat S. Monica, quando sumpta S. Synaxi exclamabat : a Cor meum et caro mea exaltaverunt in Deum vivum : volemus in emioni? » Annon amore ebrius, imo amens erat

S. Franciscas, quando se fecit mundi ludibrium, dicens se esse a fatuellum Christi? » Exstat ejus amoris Canticum italico scriptum, sed latine redditum apud Lucam Waddingnm in S. *Francisa*, lib. III, in quo inter cætera ita cum Christo dissuaviatur et deliciatur :

Urit amor, me torquet amor, som factus amori
Alter amor : nostri est rictor amons amor.
Hanc mihi non and«, non flamma, nec auferet enfi*»

Et inferius alloquens Christum, ait cum sibi furatum esse cor et mentem per amorem, imo se esse *impazzito*. id est delirum et stultum effectum a Christo :

Cor mihi foratu*, cogis habere modum?
In tc mutato quid superasse potest?
Quid mens, quid f. r t non polis ipsa sui?
Si te, Christe, refert mens mea, farta tua,
Culpa tua est, quidquid victus amore gero.
Desipio? per te sum rationis egens.
Mentis inops? amor est, qui (adi esse inopem.

Et post nonnulla :

Tu vulneratus ipse
Amons es sagittis.
Te devocavit ælhre,
Tcmsque collocavit
Nudumque pauperemque.
Ardes amore vivens,
Et occidens amore.
Ibas amore victus
Ceu ebrius per orbem.

Et nonnullis interjectis :

Ergo si facit ebrium,
Si mentis fácil impotem,
Si vires amor eripit,
Amor te quoque perdidit.
Qui me desipere impulit,
Hic mentem eripuit tibi.

Summa : « Da, Domine, ut amore amoris tui moriar, qui amore amoris mei dignatus es mori.»

Mystice quoque hæc attribuas Virgini Deipare: sapientia enim Dei simili modo lusit et prelusi! in figuris, quibus adumbrata fuit B. Virgo, in Eva, in arca Noe, in arca testamenti, in rubo ardente et incombusto, in virga Aaron frondente, etc. Rursum Deipare deliciæ sunt esse cum Deo, utpote Filio suo, et cum liliis hominum, quibus Filium hunc genuit; unde *Cantic*. vm, dicitur : a Quæ est ista quæ ascendit do deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum?» In quæ verba B. Petrus Damianus, serm. *De Annunt.*: «Non est locus voluptatis, ait, nisi uterus Virginis. » Hinc ipsa a nobis et a tota Ecclesia quotidie salutatur et invocatur : «Salve, regina, mater misericordiæ, vita, dulcedo el spes nostra, salve. »

QUARTA PARS CAPITIS,

1ST CONCLUSIO, OUA SAPIENTIA POST RECENSITAS SUI DOTES ET FRUCTUS, STIMULAT OMNES AD SUI STUDIUM ET OBSEQUIUM.

3i 32 et 33. Nunc ergo, filii, audite me (imM oê-
<J| dite) : Beati, qui custodiunt vias meas. Audite
DISCIPLINAM, et ESTOTE SAPIENTES, ET NOLITE ABJICERE eam. — Pro *abjicere* hebraico est IjnDD h-phrau, quoti Septuaginta vertunt, ^r, i^z^yr.n, id est *ne obstruamini*, vel *ne obturemini*; Chaldæus, *ne conculcetis eam*; Syrus, *ne erretis*; Vatablus, *ne sitis ignavi*; Pagninus, *ne postponatis eam*; alii, *ne feriammi*, id est nolite ferias et otium agere, sed slu tete et laborate, ac labore et sudore parate vobis sapientiam, partainque conservate, augete et promovete. Quare w *ne feriamini* non significat, ne percutiamini, ne pœnas detis, a verbo feno et *ferire*, sed a *ferior*» *ferari*, idem est quod, *ne otiemini*, ne pigri el remissi sitis, ut ob laboris diutini tœdium sapientiæ studium abjiciatis. Iloc enim significat Hebræiini JHD *para*, et Septuaginta vertentes *ne obstruamini*, q. d. Ne pigritiæ et acedia* torpore ac sopore aures animumque obstruat, ut nullum detis aditum audiendæ et percipiend® sapientiæ. Sic enim indociles et incapaces omnis disciplinæ in vestra insipientia, et concupiscentiis, ac vitiis indormietis et immoriemini. Notat juvenes effrœnes, qui suis cupidinibus addicti obturant aures, ne audiant monita et correptiones parentum, magistrorum, concionatorum, ut suis voluptatibus libere et impune fruuntur.

▼m >4. 34. Beatis homo qui audit me, et qui vigilat
AD FORES MEAS QUOTIDIE, ET OBSERVAT AD POSTES ostii mei. — Hebraice, *custodit postes ostiorum meorum*; Septuaginta, *servans limina meorum introituum*. Est metalepsis, vel metaphora petita a discipulis diligentibus, ac suinmo mane advolantibus ad scholas magistri, qui ibi pervigiles præslolanlur, dum ostia reserentur, ut in scholas ingrediantur, q. d. Beatus est, qui instar discipuli diligentis festinat ad scholas meas, id est, ad me. IU R. Salomon : « Beatus, ait, qui vigilat ad fœrcsmea>, ut primus scholas synagogatnque ingrediat, et exeat postremus. » Vigilat ergo, id est, vigilat, ardenter mo amat, ideoque ad fores meas pervigilat. Nam, Ut habet gnome Arabum : a Amans dormire nequii; amor enim amanti somnum interdicat. »

Alii per *fores* domus accipiunt ostia Ecclesia). Bada accipit S. Scripturam et Doctores. Hi enim sunt quasi janitores sapienlûe, qui ejus scholam et disciplinam auditoribus reserant. Salomoni succinit Siracides, Ecc/t.vi,36: « Si videris sensatum, ait. evigila ad eum, et gradus ostiorum illius exterat pes tuus. »

U. 35. Qu» ml invenerit, inveniet vitam (tum na-

tura», tum gratia», tum gloriæ, unde hebraico »*4 O'71 *chaiim*, id est *vitas* in plurali), et hauriet salutem a Domino. — Pro *salutem* hebraico est pxl *ratson*, id est voluntatem, beneplacitum, benevolentiam. Unde Chaldæus vertit, *habebit beneplacitum a facie Dei*; Aben-Ezra, *benevolentiam conditoris sui sibi comparabit*; Pagninus, *educet quod voluerit, a Domino*; Cajetanus, *quidquid voluerit, a Deo facile obtinebit*; Tigurina, *proliciet favorem Domini*; Vatablus, *hauriet voluntatem a Domino*, id est, *assequetur quidquid volet, a Domino*, puta salutem animæ et corporis rerumque omnium. Unde Symmachus, Aquila, Theodotion vertunt, *salutem*, æque ac Noster : salus enim omne bonum optabile complectitur. To *hauriet* significat tum facilitatem, tum copiam, q. d. Tam facile et copioso hauriet vitam et omne bonum ad vitam spectans, a Deo, quam facile et copiose hauritur aqua e fonte vel fluvio.

Porro Septuaginta vertunt, *egressiones mece egressiones vitæ, et præparatur voluntas a Domino*. Le-gerunt ipsi pro pD' *iaphec*, id est educit, aliis punctis in *Imphal*, pa> *iuphac*, id est educitur, excitatur, præparatur. Et Syrus, *quoniam processiones meæ vitæ sunt processiones, et procedit complacentia a Deo*. Quod *primo*, sic accipi potest, ut *voluntas* sit idem quod beneplacitum, favor, benevolentia, et, ut Syrus vertit, *complacentia Dei* : hoc enim passim in Scriptura significat hebræum *ratson*, pro quo Septuaginta alibi vertunt, Et sic sensus erit, quem alii jam recensiti assignarunt, q. d. Qui me invenerint, invenient vitam, ac simul prwparabitur eis favor ac benevolentia Dei, ex qua hauriant omne bonum. Unde aliqui vertunt, *depromet benevolentiam a Deo*, q. d. Deus erit ei vehit penu et promptuarium dives, ex quo depromat quidquid ei placuerit.

Secundo, voluntas, oiXw;, non Dei, sed hominis hic a°cipi potest, q. d. Sapientia* studiosi ab ea hauriunt vitam, et omnia bona reccivita : ne vero ea sibi, suoque studio arrogant, indeque superbiant, sciant, voluntab m hanc suam studendi sapientiæ et vacandi virtuti, origin* m habere non a seipsa, sed a Deo. Deus enim sua gratia præveniendo præpurat, allicit, impellit voluntatem nostram ad vacandum sapienti® et virtuti. Unde R. Emmanuel sic vertit et explicat : « Educet voluntatem a Domino, id est. Deo illuminante cognoscit quid ei gratum sit et beneplacitum. »

bio hunc locum accipit S. Augustinus s< ribens contra Pelagianos, ex eoque probat initium salutis et bon e voluntatis esse a gratia preveniente/ nun a libero arbitrio. Ha ipso, *tpisl.* 107, et pa*-

Firm alibi, ac ex eo Concilium Arausicanum II, can. 4, S. Prosper et Fulgentius. Et sic quoque accipi potest versio nostra : « Hauriet salutem a Domino, » q. d. Hauriet a Domino gratiam bene operandi; in quo salus nostra consistit. Porro to *preparabile* universini, puta de omni preparabile utili ad salutem, explicat Concilium Arausicanum, can. 4, et S. Augustinus, *Enchiridion*. xxxii, ei Optime lib. VI De *Gratia et Libero arbitrio*. cap. xvi et XVII. Unde sicut ex diversa praeparatione tum seminis, tum terrae semen recipientis, varii et dispares generantur fructus : sive ex diversa praeparatione, tum gratiae, tum voluntatis, varii et dispares proveniunt virtutum actus, uti pulchre docet S. Prosper, lib. II De *Vocatione Gentium*, cap. xii.

Huic sententiae objiciebant Pelagiani illud Zachariae. i : a Convertimini ad me, et ego convertar ad vos; » et illud Proverbia, xvi : a Hominis est animam preparare, et Domini gubernare linguam. » Respondet S. Augustinus, lib. II ad Bonifacium, cap. viii, et lib. De *Gratia et Libero arbitrio*. cap. V, commendari in his sententiis liberum arbitrium, sed non excludi gratiam praevientem, quemadmodum in illis : uConverte nos, Deus salutaris noster; » et : « Praeparatur voluntas a Domino, » commendatur gratia proveniens, sed non excluditur arbitrii cooperatio. Si enim solus Deus ista faceret, frustra diceretur hominibus : « Convertimini; » et si homines soli ad hoc sufficerent, frustra diceretur Deo : a Converte nos; » et si Deus sine nobis nos prepararti, falsum esset hominem praeparare animam; et si absque Deo nos corda nostra praepararemus, falsum esset praeparari voluntatem a Domino. Unde concludit S. Augustinus, cap. viii, jam citato : « Quapropter multa Deus facit in homine bona, quae non facit homo; nulla vero facit homo, quae non facit Deus ut faciat homo. » Primi enim impulsus voluntatis ad bonum amandum, et illuminationes intellectus ad bonum cognoscendum, sunt a solo Deo : sunt enim actus a Deo elicit, ideoque necessarii, non liberi : voluntas enim impellitur et necessatur (ut ita dicam) a Deo ut vitaliter eos eliciat, ideoque necessario, non libere; consensus vero et cooperatio libera voluntatis partim est ab arbitrio hominis, partim a gratia Dei, quae prius erat praeveniens et operans, jam est comitans et cooperans*.

Mystice, qui quirit et invocatur opem B. Virginis, illam illico invenit et assequitur, atque ex S. Maria quasi ex mari haurit copiam bonorum omnium : si nam ergo corde invoces, ore hauries, juxta illud Psalmi, cxviii : « Os meum apertum, et attraxi spiritum. » Exemplum tibi sit S. Elisabeth, quae salutans B. Virginem se visitantem, ac ab ea resalutata, illico cum prole S. Joanne Baptista repleta est Spiritu Sancto : « Ut facta est, ait, vox salutationis tuae in auribus meis, exultavit in gaudio infans in utero meo, » Luc. i, 41. Quae verba exuendum » Guericus, serm. De Joanne Baptista :

« Vox, ait, Mariae dum in auribus Elisabeth sonat, ad cor Joannis penetrat, spiritum ejus animat, gaudioque salutariter vegetat. » Immo, ut ait Concilium Basileense instituens festum Visitationis Dei-pare : « Ipsa non solum supplicantes exaudiet, sed, sicut ex sua clementia consuevit, etiam supplicare volentium preces proveniet. » Causam dat S. Anselmus, lib. De *Excellentia Virginis* : « Velocior est, ait, nonnunquam salus memorato nomine ejus, quam invocato nomine Jesu unici filii sui. Et id quidem non ideo fit, quod ipsa major et potentior eo sit (neque enim ille magnus est et potens peream, sed illa per ipsum). Dicam quod sentio : Filius ejus Dominus est, et iudex omnium, discernens merita singulorum : dum igitur ipse a quovis suo nomine invocatus non exaudit, juste quidem facit; invocato autem nomine matris, etsi merita invocantis non merentur, ut exaudiat, merita tamen matris intercedunt ut exaudiat. » Salomonem sequitur Sirachides, Ecdi. xxiv, 26 : « Transile ad me omnes qui concupiscitis me, et a generationibus meis implemini ; spiritus enim meus super mei dulcis, etc. Qui edunt me, adhuc esuriunt : et qui bibunt me, adhuc sitient. » Vide ibi dicta.

36. Qui autem in me peccaverit, perdet animam suam. OMNES QUI ME ODERUNT, DILIGUNT MORTEM,— non formaliter, sed materialiter : quia scilicet oderunt virtutem, et unant cupiditates ac vitia, quae ducunt ad mortem praesentem et aeternam. Pro laedect hebraice est *laedect*, id est injurius est animae suae, illi violentus tyrannus et raptor est, quia eam eripit sapienti, sibi ac Deo, tradit quo peccato, diabolo et gehennae. Unde sibi ipsi est tortor et carnifex : spoliatur enim gratia, pace, gloria omnique bono; et ultro accersit sibi peccati foedera, angore conscientiae, iram Dei, ignem aeternum, omneque malum, idque in aeternum. Unde Chaldaeus vertit, *disperdet animam suam*; Septuaginta, impie agunt in suas ipsorum animas; Aquila et Symmachus : *injuriam facient animae suae*; id est injuria allicit, offendit, inique opprimit animam suam; Pagninus, *spoliatur animam suam*; Cajetanus, *torquet animam suam*, quia eam vi a bono distortet ad malum, a caelo in infernum, a Deo ad diabolum. Salomoni succinit Tobias cap. xii, 10 : « Qui faciunt peccatum et iniquitatem, hostes sunt animae suae. » Porro to in me peccaverit idem est quod me spreverit, audire noluerit, dereliquerit, et, ut Aben-Ezra, paxaverit, id est, in me contumax fuerit, vel a me aversus : quia animum ad cupiditates, quas ego veto, applicat et convertit; to enim peccaverit opponit *qui audit me, et qui vigilat ad fores meas*, vers. 31. Sensus est, q. d. Terque quaterque beati illi qui me audiunt, mihi obediunt; terque quaterque miseri, qui me audire, mihi obedi-re nolunt, vel per ignaviam, vel per concupiscentiam, vel per malitiam.

Mystice, sicut signum praedestinationis est cui-

lus et devotio erga Deiparam : ita signum reprobationis, et causa damnationis est irreverentia etinobedientiaergaeamdem, ut patet in Nestorio, Helvidio, Constantino Copronymo, Juliano Apostata. Qui enim Deiparam colit, Christum Deum ejus Filium colit : qui in illam peccat, in Christum peccat. Quocirca sicut Christus in Ecclesia, quasi in familia sua, est tanquam paterfamilias : sic in eadem B. Virgo est quasi materfamilias, ex dono et voluntate Christi. Ecclesiam accipio tam triumphantem, quam militantem. Quocirca Germanus Constantinopojit. Patriarcha, orat. De *Deipara* : « Sicut, ait, continua respiratio non solum est signum vitæ, sed etiam causa : sic sanctissimum

Marite nomen, quod in Dei servorum ore assidue versatur, simul argumentum est, quod vera vita vivant, simul hanc ipsam vitam efficit et conservat, omnemque eis laetitiam et opem ad omnia impertitur. » Unde addit : « Nemo salvatur, msi per te, o Virgo sanctissima. » Et S. Bonaventura in *Psalterio Virginis* : « Quem vis, ait, salvus erit; et a quo avertis faciem tuam, ibit in interitum. » Et rursum : « Qui digne coluerit illam, justificabitur; et qui neglexerit illam, morietur in peccatis suis. » Quocirca exclamat Damascenus, orat. *De Nativit. Virg.* : « Donum omnium donorum præstanlissimum est .Maria Virgo, quæ sola Creatore digna erat, vivum cœlum, calis ipsis latius.»

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Parabolice describitur domus et convivium sapientiæ, ad quod ipsa simplices invitat. Nam derisores asserit esse incapaces correctionis et sapientiæ. Deinde sapientia, vers. 13, inducit, depingitque sui cernulam mulierem stultam; quæ vecordes seducit, imo secum ad tartara ducit.

1. Sapientia ædificavit sibi domimi, excidit columnas septem. 2. Immolavit victimas suas, miscuit vinum, et proposuit mensam suam. 3. Misit ancillas suas ut vocarent ad arcem, et ad moenia civitatis : 4. Si quis est parvulus, vmiial ad me. Et insipientibus locuta est : 5. Venite, comedite panem meum, et bibite vinum quod miscui vobis. 6. Relinquire infantiam, et vivite, et ambulate per vias prudentiae. 7. Qui erudii derisorem, ipse injuriam sibi facit : et qui arguit impium, sibi maculam generat. 8. Noli arguere derisorem, ne oderit te. Argue sapientem, et diliget te. 9. Da sapienti occasionem, et addetur ei sapientia. Doce justum, et festinabit accipere. 10. Principium sapientiæ, timor Domini : el scientia sanctorum, prudentia. 11. Per me enim multiplicabuntur dies tui, et addentur tibi anni vitæ. 12. Si sapiens fueris, libiinetipsi eris : si autem illusor, solus portabis inaitim. 13. Mulier stulta el clamosa , plenaque illecebris, et nihil omnino sciens, 14. sedit in foribus domus suæ super sellam in excelso urbis loco, 15. ut vocaret transeuntes per viam, el pergentes itinere suo : 16. Qui est parvulus, declinet ad me. Et vecordi locuta est : 17. Aquæ furtiva dulciores sunt, et panis absconditus suavior. 18. Et ignoravit quod ibi sint gigantes, et in profundis inferni conviva (yus.

PRIMA PARS CAPITIS.

i. L Sapientia ædificavit sini domum, excidit columnas septem.—Pro *sapientia* hebraico est DIDDH *chochmot*, id est *sapientiæ* in plurali, ut significetur sapientiæ dignitas, majestas et amplitudo, quod scilicet ipsa in se una sil instar multorum, pluraque comprehendat, adeoque ipsa sit omnium sapientiarum, cousiliorum, ini dligentiarum, prudentiarum, etc., complexio et mater. Pro *excidit*, Septuaginta vertunt, *subdidit* ; Syrus, *erexit*; S. Ambrosius, lib. I *De Fide*, cap. vn, *sustulit*; Athapr- 5. in *Disput. contra Arium*, *stabilivit*; i ' . ' *•'i. . r *ca r-dir*;.. ; Arabicus, *ft i*

eam inniti septem columnis, llæergo columnæ sunt fulcra el bases, quibus sapientia domum superædificial, perinde ac Romæ basilicas S. Petri, S. Pauli, S. Laurentii, S. Joannis Lateranensis, B. Virginis Majoris, S. Cæciliæ, etc., columnis c marmore excisis, iisque plurimis et magnificis insistentes et inædificatas videmus. *Excidit* ergo, id est e rupe succidit, dolavit, polivit, erexit, stabilivit quasi bases domus sapicnliæ.lta Galatinus, lib. HI *De A tuais fidei*, cap. m,et Aben-Ezra. Est catachresS el melalepsis.

Quæres, quænam luee domus et fabrica sa-

Itomuiet pientimTNota hic esse quasi continuam allegoriam
 ñiun » vel Parabolam, ideoque Salomonem hic loqui
 puti? parabolice el /enigmatice, uli et swpius alibi in
 quod r hisce Proverbiis. Hæc enim ipse contexit ex gra-
 vibus, insignibus, elegantibus, obscuris, acutis,
 et praiserlim parabolicis gnomis : unde omne ge-
 nus sententiarum huic libro inseruit et immiscuit.
 Igitur quia cap. vu, 14, proposuit illecebras et
 domum convivii a meretrice apparati, ad quod
 ipsa juvenem invitat, ul eum perdat et pervertat,
 idcirco hoc loco ei componit, opponit et antepo-
 nit domum convivii a sapientia exstructam, veris
 deliciis instructam, ad quam juvenem invitat, ul
 eum a meretrice avellat, et ad sui studium ani-
 mæque salutem traducat. Hic igitur proponit et
 exponit ei suas delicias, de quibus dixit cap. præ-
 ccedenli, vers. 31 : a Deliciæ meæ esse cum filiis
 hominum, n

Grammaticæ ergo et in cortice Illteræ, domus
 hic convivii a sapientia instructi, sive triclinium,
 accipitur, in quo ipsa sua, sapientiæ scilicet, fer-
 cula, dogmata inonitaque salutis proponit. Allu-
 dit ad primas sapienlum comas, in quibus sa-
 pientes quasi symbola sapientiæ conferebant, ac
 promebant sententias aculas, graves, obscuras,
 parabolas, ænigmata, etc., ut patet ex Athenæo,
De Canis sapientum; Platone, Macrobio, Plutarcho,
 imo ex Siracide, *Eccli.* xxxii, 4, ut ibidem docui.

Huc facit quod de oeconomica, sive de sapienti
 domus constitutione censuere septem Græciæ Sa-
 pientes apud Plutarchum in eorumdem Convivio.
 Primus enim Solon : « Ea, inquit, mihi optima
 videtur domus, ubi res est neque injuste parta,
 neque in ea vel conservanda diffidentias, vel in
 sumenda pœnilentia est locus. Bias : in qua do-
 minus sua sponte talem se gerit, qualem foris
 propter leges. Thales : in qua plurimum otii do-
 mino conceditur. Cleobulus : in qua plures sunt
 qui diligant, quam qui metuant dominum. Pitta-
 cus : ubi neque requiruntur supervacanea, neque
 desiderantur necessaria. Chilon : maxime oportet
 domum urbi, quæ sub rege est, similem esse;
 adjecitque Lycurgum cuidam qui populare im-
 perium Sparlæ instituere ipsum juberet, respon-
 disse : Prius tu hoc domui tuæ facito. »

Ejtem- Parabolice vero sub hoc corticc grammatico
 l Per domum inlelligil templum, templique Syna-
 ga. gogam. Hoc enim ædificavit Salomon sapientiæ
 praeses el princeps quasi domum sapientiæ, id
 est Dei, lll Bej. vi, 1, el cap. vii, 1; et hoc sufful-
 ciebatur et ornabatur septem, id est multis, co-
 lumnis. In co quoque erat mensa, id est altare,
 in quo victima} Deo mactabantur, cum libamine,
 id est mixtione el effusione vini, item mensa pa-
 num propositionis. Atque in eo docebatur sapien-
 tia, id est vera fides, lex. virtus, prudentia, reli-
 gio el cultus Dei, a sacerdotibus, Scribis el Pha-
 risæis. Porro per templum accipe Synagogam et
 Ecclesiam, quæ congregabatur in templo ad au-
 diendos cultores et doctores sapientiæ : tam enim

Synagoga quam templum erant typus, ac typice
 repræsenUbant Ecclesiam, quam sapientissimi^
 Salomon, puta Christus, construxit el inlubiUt,
 ibique velut in schola docet per suos magistros,
 sacerdotes et doctores Christianam sapientiam et
 virtutem, de quo mox plura. Sapientia ergo Dei,
 sive Deus per sapientiam, ædificavit templum et
 Synagogam, id est domu in suam, in qua colere-
 tur, ac per suos sacerdotes et doctores doceret
 Judæos et proselytos sapientiam, id est veram
 Dei cognitionem, amorem, cultum, omnemque
 honestatem et virtutem. Ita per domum el mero-
 sam hanc templum Salomonicum accipiunt He-
 bræi, el noster Hieronymus Prado in EsecA. cap. v,
 num. 7, ejusque assecla Vilalpando inEsec/i. xu
 tom. II, part. Î, lib. HI, cap. xx. Ubi docet præter
 plurimas columnas, quibus fulciebatur templum,
 præcise septem fuisse columnas porticum tem-
 pli, id est atrii. Atrium enim erat templum pe-
 puli : nec enim populus, sed soli sacerdotes in-
 gredi poterant Sanctum, et solus pontifex Sanc-
 tum sanctorum. Pro singulis ergo atrii porticibus
 docet septenas fuisse columnas hinc et hinc, hoc
 est, universim qualuordccim, iisque represén-
 talas fuisse tres tesseradecades genealogiæ Christi,
Matth. i, 17. Sed audi Vilalpandum : a Bini sunt
 in porticibus singulis columnarum ordines; ordo
 septenis constat columnis : tres hujusmodi por-
 ticus domum Dei, Sanctumque sanctorum com-
 plectuntur medium. Quid, si huc forte respexit
 S. Matthæus, cap. i, 17, universam Christi genea-
 logiam in tres partitus tesseradecades, quot co-
 lumnis extrinsecus Dei domus cingebatur? Tres
 enim erant porticus, et quæque habebat tessera-
 dccadem columnarum, puta septenas columnas
 in uno ordine, et septenas in altero illi opposito:
 tres ergo erant columnarum, aequæ ac genealo-
 giarum Christi tesseradecades. Simili modo Sira-
 cides, post elogia sapientiæ. ait eam domum fuisse
 in Sion et Synagoga Hebræorum. « Et sic, ait, in
 Sion firmata sum, et in civitate sanctificata simi-
 liter requievi, el in Jerusalem potestas mea, » Ec-
 ch. cap. XXIV, 15.

Rursum noster Pineda, lib. III *De Rebus Salo-
 monis*, cap. XXVIII, et Joannes de Cailhagena,
 lib. X, hom. *De B. Virgine inveniente Jesum in tem-
 plo*, per domum accipiunt academiam. Sapientia
 ergo ædificavit sibi domum, hoc est, iuquiunt, DU-
 Salomon sapiemtissimus sapientiæ nomine in
 monte Sion juxta regiam et juxta templum, imo in
 atrio templi, ædificavit academiam, in qua duo-
 tores docerent sapientiam. Unde et Romæ acade-
 mia el gymnasium, in quo docentur omnes facul-
 tates, vocatur *Sapientia*, a Excidit columnas sep-
 tem, » id est, septem artium liberalium suggesta,
 sive altas cathedras e marmore elaboratas, e qui-
 bus doctores docerent. Ende hebraico vocantur
 uDHIDP *ammudini*, a rad. *ajamad*, id est stetit,
 g. d. status, stationes, in quibus scilicet stabant
 doctores.

Scp'em ergo columnæ sunt septeni gymnasia, in quibus totidem erant cathedra, e quibus doctores profitebantur omnes artes liberales, quisque suam. Qua de re audi Optatum Milevitanum, lib. III *Contra Partnen.* ad illud *Isaia xvi, Onus vallis visionis*: «Non ait, in Sion, sed in una ejus valle; non in illo monte Sion, quem in Syria Palestinas a muris Jerusalem parvus disternat rivus, in cujus vertice est non magna planities : in qua fuerunt septem Synagogæ, ubi Judæorum populus conveniens legem per Moysen datam discere potuisset, ubi nulla lex audita est, nec ab aliquo celebratum judicium, nec aliqua est illic ab aliquo iudice lata sententia; quia locus erat doctrina», non controversias. » Post doctrinam, si quid agendum erat intra muros Jerusalem, agebatur. Inde scriptum est in Isaia propheta, cap. li : «De Sion exhibit lex, et verbum Domini de Jerusalem. » Hinc el Aben-Ezra per septem columnas accipit septem artes liberales. Scientiæ enim, inquit R. Levi, sunt columnæ prudentiæ et sapientiæ (1).

Ancillæ a sapientia missæ ut vocarentur ad artem, id est ad academiam in arce Sionis erectam, diversæ sunt facultates, quæ in academia tradebantur. Hæ enim, sui objecti et specie, allieiebant et invitabant omnes Hierosolymitanos et Judæos, quin et proselytos exterosque, ad adeundam et audiendam hanc scholam sapientiæ. Unde Justinus in *Dialogo contra Tryphonem* asserit antiquos Mithræ, id est Solis, sacerdotes imitatos fuisse Hebræos in saxorum Sionis sublimilite docentes, quippe qui simili modo in saxea spelunca discipulos suos Mithræ sacris imbuerent. Idem affirmat Tei lullianus, lib. *De Corona militis*, sub finem, et lib. *De Prescript. contra hæret.* cap. XL.

Porro sunt, qui in porta templi Orientali locum academici fuisse commemorant. Ita Arias Montanus in *Apparatu*, et S. Antonius, part. I, tit. 5, rap. I, § 5. Eundem notavit Paulus dicens *Actor. ix*, 12: a Neque in templo invenerunt me cum aliquo disputantem, n puta in gymnasium, quod in atrio templi erat. Hanc academiam Christus præsentia sua et auctoritate honorare et auctorare voluit, cum, ut ait S. Lucas, cap. n, parentes invenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum. Addit Pineda, lib. III *De Rebus Saloni.* cap. xxviii, hanc Salomonis academiam fuisse matricem cæterarum, ex qua proinde prodierit Pythagoras, testo S. Ambrosio, lib. I, *episl.* 6, Plato, Socrates, Aristoteles, etc. Hosco enim cæterosque

Gentium Philosophos sua dogmata a Salomone et Hebræis hausisse docet Eusebius, Hb. III *De Prepar.* cap. m, Clemens Alexandrinus, lib. I *Strom.*, et alii; quare in hac sua academia docuisse ipsummet Salomonem, utpote auctoratum a Deo sapientiæ doctorem, atque has aliasque parabolas dictasse, juxta illud : « Locutus est quoque Salomon tria millia parabolas; et fuerunt carmina ejus quinque et mille. Et disputavit super lignis, » etc. III *Reg.* iv, 32. ilinc consequenter inferunt Salomonem hæc dictasse post /edificatum templum et domum suam, sub annum regni sui 26. Nam quarto anno regni sui cœpil /edificare templum, illudquo post septem annos absolvit, ac deinde ædificavit domum suam per tredecim annos, III *Reg.* cap. vii, I. Quod si omnes hos annos in unum confles, invenies 23, post quos in gymnasio juxta templum «edificalo primus ipse docere coepit, cum privatim domi suos docuisset. Unde ex variis ejus sententiis, diversis temporibus ab eo pronuntiatis, vel etiam repetitis, collectus et concinnatus est hic Proverbiorum liber, ut patet ex cap. xxiv, vers. 23, et ex cap. XXV, vers. 1.

Allegorico, domus sapientiæ, puta vetus Judæorum templum, Academia el Synagoga, representat Ecclesiam Christi. Hanc enim Clirislus, qui est Sapientia increata et incarnata, ædificavit, id est erexit et inchoavit, in eodem Sionis templo docens et prædicans. Unde in eodem Apostoli in Pentecoste receperunt Spiritum Sanctum, et linguis igneis ibidem promulgarunt legem novam. Ita S. Ambrosius, lib. I *De Fide*, cap. vii; Cæsarius Arelatensis, hom. 7 *De Pascha*; Anastasius Nicænus, *Quint. LX in Script.*; S. Athanasius, orat. 5 *Contra Ariano**; S. Isidoros, lib. Vili *Ety-mol.* cap. i : S. Thomas, III part. *Quæst.* XXXII, art. I, ad 3, et auctor *Quæst. veteris et nom Testamenti* apud S. Augustinum, tom. IV, *Quæst. LH* : «Domus Christi est Ecclesia, ait, quam ædificavit sibi sanguine suo. »

Afidi S. Gregorium, lib. XXXIII *Moral.* cap. xv : « Domus sapientiæ, ait, Ecclesia vocatur : quæ septem sibi columnas excidit, quia ab amore presentis sæculi disjunctas, ad portandam ejusdem Ecclesiæ fabricam, mentes prædicantium erexit. Quæ pro eo quod perfectionis virtute subnixæ sunt, septenario numero designantur. Immolavit victimas, quia vitam prædicantium mactari in persecutione permisit. Vinum miscuit, quia divinitatis et humanitatis suæ nobis pariter arcana prædicavit. Mensam quoque proposuit, quia Scripture sacre nobis pabula aperiendo preparavit. Ancillas etiam suas misit, quæ ad arcem nos atque civitatis moenia vocarunt : quia prædicatores infirmos abjcclosque habere studuit, qui fideles populos ad spiritalis patriæ ædificia superna colligerent. »

Quænam sint septem Ecclesiæ columnæ? Respondet primo, S. Augustinus, lib. XVII *De cohuaa*

Bazoos
4ocuit IQ
rj au<
itmk

(1) Monet Rosentnullents, supervacaneum esse, omnes hujus allegoriæ excutere velle minutias, cur v. g. septem, et non novem vel decem memorentur columnæ, quid eæiem defignent, quid puellæ emisse, etc. Nara in parabulis et allegoriis non omnia habent significationem : went in pictis tabellis persona tantum ad vivum solet sisti, regunc4 vtru. vel cæteri personam hanc ambientes ornatus nou ad vivum, sed pro arbitrio pictoris apponuntur. Vide intra, pag. 250, col. i,

one? *Civit.* cap. iv, ct S. Cregnriu% XXIII .Vora/. I, esse
trino 8,nP”^lS pnrtilmares Ec< lesina, e quibus Ecclesia
universalis conflatur et consistit. Septenarius enim
est symbolum plenitudinis ct universitatis : sep-
tem ergo columna* sunt omnes Ecclesia» parti-
culares , quæ conflant Ecclesiam universalem.
« Per septenarium numerum, ait S. Augustinus,
est univer-iP E« desia» significata perfectio. » Hu-
jus rei symbolo S. Joannes tpocalypsin ita in-
scribit : • Joannes septem Ecclesiis; » quia, ut
ait S. Gregorius, « Joannes septam Ecclesiis scri-
bit, ut unam catholicam septiformis gratæ Spiritu
plenam designaret. »

Se. uto. *Sei undo*, auctor *Catena Græcor.* et Lyranus per
septi m columnas acc piani septem Sacramenta
Ecclèsia» Christian»?, quibus quasi columnis illa
fulcitur.

T«iU *Tertio*, auctor Imperfecti in S. *Matth.* apud S.
Chrysostonifim, Aonii/. tO, per septem columnas
accipit septem dona Spiritus Sancti, quibus ipse
suffulsit Ecclesiam , *Isaiai*, xi. 2. Hi enim spiritus
sunt robusti, imo robur Ecclesia* : roborant enim
tam Praelatos quam fideles singulos contra om-
nes inimicos , puta contra heréticos, infideles ,
atheos, politicos, et quoslibet impios, imo contra
dæmones totamque inferni potentiam.

Quarto. *Quarto*, S. Ambrosius (vel quisquis est auctor :
nam idem Commentarius inter opera Bedæ in-
venitur) in *Apocal.* i, ante finem, per septem co-
lumnas accipit universitatem prædicatorum. quos
Deus per septem, id est omnes, mundi æt ites illi
submisit : a Sapientia, ait, ædificavit sibi do-
mum, quando Dominus noster Jesus Christus ab
initio mundi usque ad finem ejus, ex numerosi-
tate electorum Ecclesiam sibi construxit et con-
stituit. Excidit columnas septem, quando iis sep-
tem temporibus predicatore^, qui singulis tem-
poribus convenirent, in Ecclesia sua statuit, qui
ct monitis salutaribus ct bonorum operum exem-
plis eam sustentarent. »

Otinto *Quinto*, Salonius per septem columnas accipit
omnes Ecclesiæ doctores : hi enim velut colum-
næ eam suffulciunt. Inde Paulus, *Galat.* u,9, Pe-
trum , Jacobuni el Joannem vocat columnas Ec-
clesia. Audi Sidonium : « Columnæ domus hujus
sunt sancti doctores; quæ columnæ bene septem
esse dicuntur, quia sancii doctores repleti sunt
septiformi gratia Spiritus Sancti. Quomodo ergo
excidit sapientia has columnas? quia mentes præ-
dicatorum ab amore presentis sæculi velut a sua
lapidicina separavit, et ad portandam ejusdem
ecclesiæ fabricam erexit. »

Symboli- Symbolice, Sapientia increata, puta Eilius Dei,
ædificavit domum, id est, corpus humanum
don.ui >n incarnatione, in qua inhabitavit plenitudo di-
Vwbi. vinitatis corporaliter; columnæ septem sunt sep-
tem dona Spiritus Sancti, quibus plena et suffulta
luit Christi humanitas, frate XJ, 2. Mensa est men-
sa Eucharisliæ , in qua Christus nobis suam car-
nem comedendam, et suum sanguinem bibendum

proponit, de qua mox. ita S. Athanasius in Disp.
contra Arium in Concilio Nicmo : » Sapientia, ait,
jd est Verbum sive Filius Der, cum esset in'-orpo
n us, ob nostram salutem ædificavit sibi domum
in utero Deiparæ Mariæ sine commercio virili, et
homo factus est, el eeipsnm exhibuit exemplar
omnis virtutis : ut qui illum sequi vellent, quasi
in divino itinere haberent vestigia, ad quæ simi-
les facti, divinie naturæ participes redderentur.»
Domus ergo Christi est corpus, per quod Cliris-
tus, ail S. Athanasius, nobis id est con-
corpor, effectus est. Sic et S. Gregorius Nyssenus,
orat. 2 *Contra Eunomium*: Sapientia ædificavit sibi
domum, hoc est carnem, inquit, quam assumpsit,
q. d. « Verbum caro factum est. » Et S. Augusti-
nus, lib. XVII *De Civital.* xx, ubi lotum hunc lo-
cum sic explicat : « Hic certe agnoscimus Dei sa-
pientiam . hoc est Verbum Patri coæternum, in
utero virginali domum sibi edificasse corpus hu-
manum , et huic tanquam capiti membra Ecce-
siam subjunxisse, Martyrum victimas immolasse,
mensam in vino et panibus preparasse ; ubi ap-
paret etiam sacerdotium secundum ordinem Mel-
chisedec; insipientes et inopes sensu vocasse,
quia, sicut dicit Apostolus : Infirma hujus mundi
elegit Dens, ut confunderet fortia. » Sic et Anasta-
sias Nicænus in Quæst. S. *Script.* Qua^l. XL : a Sa-
pientia, ail, ædificavit sibi domum, cum Verbum
caro factum est, et habitavit in nobis. » Paravit
mensam, scilicet divinæ carnis et sanguinis in
Eucharistia. « Miscuit vinum suum, ut qm suam
divinitatem carni univil tanquam vinum merum.»
Sic et Cæsarius Arelatensis, homil. 4 *De Pascha*
S. Ambrosius, lib. I *De Fide*, cap. vii, el lib. III *De*
Spiritu Sancto,cap. vin,et S. Gregorius, lib. XXXIII
Moral, cap. xv : «Sapientia, ait, domum sibi con-
didit, cum unigenitus Dei Filius in semelipso, in-
tra uterum Virginis mediante anima humanum
sibi corpus creavit. Sio quippe corpus unigeniti,
domus Dei dicitur, sicut etiam templum vocatur;
ita vero,ut unus idemque Dei atque hominis Filius
ipse sit qui inhabitat, ipse qui inhabitatur.» Quo-
circa graviter inore suo S. Leo, episl. 13 *ad Pul-
duriam Augustam* : « Sacramentum, ait, reconci-
liationis nostre aule tempora «terna dispositum
nulle implebant figure, etc., ut et intra intemerata
viscera (edificante sibi sapientia domum, Verbum
caro fieret, el forma Dei ac forma servi in unam
conveniente personam, creator temporum nasce-
retur in tempore ; et per quem facta sunt omnia,
ipse inter omnia gigneretur. » Sic et S. Thomas.
HI part. *Quast.* \\\II. art. 1, ad 3.

Porro de triclinio et convivio Euchariste hunc Et K>
locum accipiunt S. Cbrysoslomus in *Psal.* xxii,chirutU
S. Ambrosius,iib.I *De Fide*, cap. vii;S. Cyprianus,
lib. II, episl. 3 *ad Cacilium*; Anastasias iNicwnus,
Qufot. XL *m Script.*; Beda, Hugo ct alii h o; quin
et Ecclesia in Ufficio Venerabilis Sacramenti,
quod composuit S. Thomas, in quo prima Au-
tiphona ad Laudes est hæc : « Sapientia ædili-

cavit sibi domum, miscuit vinum, et posuit mensam. Alleluia. »

Phy . e. Physice, Hebroy in Sanedrim apud Galatinum, ,n Arcanis fidei, cap. ni, sic exponunt :

r i' lui. «Sapientia ædificavit domum suam, id est, Deus per sapientiam creavit mundum. Dolavit columnas ejus septem, id est, ordinavit septem dies primordiales creationis mundi, quibus omnia creavit, formavit, et suis locis ordinibusque quasi per columnas distinxit. Immolavit victimam suam, vel coxit victimam suam, vel decoctionem suam : per hoc intelliguntur maria, flumina, et omnia mundi necessaria. Misit puellas suas, ut vocarent : hi sunt Adam et Eva. » Hæc Hebroy in Sanedrim, et R. Salomon hic. Potho Prumiensis presbyter, sub annum Domini 1152, scripsit tract. *De Magna domo sapientia*, qui exstat tom. XII *Illi- blio- SS. Patrum* editionis Coloniensis recentissima?, part. I, pag. 642, in quo per domum sapientiae symbolice accipit hoc universum; per septem columnas, septem dies creationis mundi, item septem dona Spiritus Sancti, quæ deinde per singulos dies prosequitur, et cuique diei suum donum adaptat, juxta illud : a Dominus sapientia fundavit terram, stabilivit coelos prudentia,» *Prov. m, 19*. Allegorico vero domum sapientiae interpretatur uterum B. Virginis, in quo Deus homo factus novem mensibus habitavit; unde ornatum et dedicationem templi Salomonis eidem mystice accommodat.

Trcpoio- Tropologice sapientia, id est Christus, per grabu I Dñi am ædiYicat domum, id est templum in anima eitMinu fideli, cum eam sanctificat. Tunc enim in ipsa nixu, erigitur templum virtutis et sanctitatis, in quo S. Trinitas inhabitat, imo cœnat, juxta illud *Apocal. ni, 20* : « Si quis audierit vocem meam, et aperuerit mihi januam, intrabo ad illum, et cœnabo cum illo, et ipse mecum. » Et illud *Joan, xiv* : « Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. » Ita S. Athanasius in *orat. 5 Contra Arianos*, et in *Disp. contra Arium in Concilio Nicano*, et auctor *Imperfecti hom. 29 in Mntth*.

Audi S. Bernardum, serm. 3 *De Adventu* : a Beatus, apud quem mansionem facies, Domine Jesu. Beatus, in quo sapientia ædificat sibi domum, excidens columnas septem. Beata anima, quæ sedes est sapientiae. Quænam est illa? Anima utique justi. Merito plane, quia justitia et judicium præparatio sedis tuæ. Quis in vobis est, fratres, qui desiderat in anima sua sedem parare Christo? Ecce quænam illi serica, quæ tapetia, quod pulvinar oporteat præparari. Justitia, inquit, et judicium præparatio sedis tuæ. Justitia virtus est, quod suum est unicuique tribuens. Tribue ergo tribus quæ sua sunt. Redde superiori, redde inferiori, redde æquali, cuique quod debes, et digne celebras adventum Christi, parans ei injustitia •edem suam. Redde, inquam, reverentiam Pro-

lato, et obedientiam, quarum altera cordis, altera corporis est. » Ubi et septem domus hujus spiritalis columnas assignat, nimirum sui sibi que commissorum custodiam et disciplinam, erga Prolatos reverentiam et obedientiam, erga fratres consilium et auxilium : ac septimum assignat judicium, quo nos coram Deo judicemus et humillemus. « Hæc plane, ait, est digna sedis præparatio Domino majestatis, ut et justitiæ mandata studeat observare, et semper indignum sese et inutilem arbitretur. »

Porro S. Bonaventura tractatu *De Septem donis Spiritus Sancti*, septem sapientiae columnas assignat ex illo S. *Jacobi* cap. m : « Sapientia, quæ desursum est, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens* plena misericordia et fructibus bonis, judicans sine simulatione. » Itaque septem columnas sic construit et erigit : a Prima columna est pudicitia in carne, secunda simplicitas in mente, tertia modestia in sermone, quarta suadibilitas in affectu, quinta liberalitas in effectu, sexta maturitas in judicio, septima sanctitas in intentione. »

Præsertim vero domus sapientiae est anima Et dira digne communicantis. Hæc enim cum Zachæo suscipit Christum in domum suam, ab coque meretur benedici, et omni caelesti benedictione cumulari. Ita ex S. Athanasio Salazar. Talis ergo anima est triclinium sapientiae, quia tribus lectis, totidenique convivis ornatum et instratum, nimirum memoria, voluntate et intellectu. In memoria epulatur gratiarum actio, juxta illud *Psal. cx, 4* : « Memoriam fecit mirabilium suorum misericors et miserator Dominus : escam dedit timentibus se. » In voluntate quasi conviva accumbit et epulatur charitas, juxta illud eodem *Psal.* : a Initium sapientiae timor Domini; » hic enim timor est filialis, ait S. Augustinus, ideoque charitas. In intellectu conviva est et epulatur Dei cognitio et contemplatio juxta illud eodem *Psal.* : « Intellectus bonus omnibus facientibus eum, » qui animum exstimulat ad omnem virtutem, operaque heroica justitiæ, ac præsertim ad perennem Dei laudem et jubilum. Unde sequitur : « Laudatio ejus manet in sæculum sæculi. » Rursum hoc triclinium, ejusque triplices delicias ita pingit S. Thomas, et ex eo Ecclesia in Officio Vcnr. Sacramenti ad secundas Vesperas : « O sacrum convivium, in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis ejus, mens impletur gratia, et futuro gloriæ nobis pignus datur! » Multo magis sapientia ædificat sibi domum, cum sanctum quempiam vitæ statum, v. g. Religionem, vel Ordinem, instituit, præsertim in quo docetur omnigena sapientia, qualis nunc est Societas Jesu, et olim fuere plerique alii Ordines. Vide quæ de hac mystica virtutum ordinumque fabrica dixi in tine Aggæi prophète.

Mystice, Sapientia, id est Filius Dei, ædificavit sibi, id est in proprium suum usum, domum se dignam, scilicet uterum Virginis Deiparæ, cum

Mptloe,
domui
Verbi ed
uteruè

Virginii, illuni sibi in habitaculum elegit : ideoque ut esset divinum ac dignum Deo, pre Angelis, Cherubinīs et Seraphinis, summi-» id gratiis adaptavit et adornavit, puta septem columnis, id est robustissimis virtutibus, puta Iribus theologicis, robusta fide, spe et charitate; ac quatuor cardinalibus, robusta prudentia, justitia, fortitudine et temperantia. Audi S. Bernardum, *serm.* 9 inter parvos : « Hæc itaque sapientia quæ Dei erat, et Deus erat, de sinu Patris ad nos veniens, ædificavit sibi domum, ipsam scilicet matrem suam Virginem Mariam, in qua septem columnas excidit. Quid est in ea septem columnas excidere, nisi ipsam dignum sibi habitaculum fide et operibus preparare? nimirum ternarius numerus ad fidem, propter sanctam Trinitatem; quaternarius perlinet ad mores, propter quatuor principales virtutes. Quod autem in B. Maria sancta Trinitas fuerit (fuerit dico per præsentiam majestatis), ubi solus Filius erat per susceptionem humanitatis, testatur nuntius coelestis, qui ei arcana mysteria reserans ait: Ave, gratia plena, Dominus tecum.» Et post pauca: « Spiritus S. superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ecce habes Dominum, habes virtutem Altissimi, habes Spiritum Sanctum, habes Patrem et Filium et Spiritum Sanctum. » Et inferius : « Fuit igitur B. Virgo Maria fortis in proposito, temperans in silentio, prudens in interrogatione, justa in confessione. Illis itaque quatuor morum columnis, et tribus fidei predictis, extruxit in ea sibi domum Sapientia cœlestis : quæ adeo mentem ejus replevit, ut de plenitudine mentis fœcundaretur el caro; ac Virgo singulari gratia eamdein ipsam sapientiam carne tectam pareret, quam prius mente pura conceperat. Nos quoque, si ejusdem sapientiæ fieri domus volumus. necesse est ut eisdem septem columnis extruamur, id est ut fide et moribus ei præparemur. Et in moribus quidem solam puto sufficere justitiam, tamen virtutibus circumfultam. Itaque ne errore fallatur ignoranti®, sit ei previa prudentia. Sint hinc inde temperantia atque fortitudo, ne forte labatur, vel in dexteram, vel in sinistram partem declinando. » Vide Franciscana Suarez, III part., Quæsf. XXVII, art. 3, disp. 4, sert. 2, ubi docet Deum B. Virgini in conceptione primaque ejus sanctificatione indidisse omnes habitus virtutum, omniaque dona Spiritus Sancti. Unde S. Athanasius, *serm.* *De sanctissima Deipara*, illi applicans illud Psallis : « Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus, » asserit in ipsam descendisse Spiritum Sanctum cum omnibus suis virtutibus essentialibus; et S. Bonaventura in *Psalterio Virginis*, loco *Te Deum laudamus* : « Tu, ait, sponsa et mater regis æterni: tu templum et sacrarium Spiritus Sancti, totius beatissima » Trinitatis nobile triclinium. » Audi B. Petrum Chrysologum, *serm.* 141 : « Quantus sit Deus satis ignorat, qui hujus Virginis mentem non stupet, animum non miratur : pavet coelum, tremunt Angeli,

natura non sufficit, et una puella sic Deum in sui pectoris capit, recipit, oblectat hospitio, ut pacem terris, cœlis gloriam, salutem perditis, vitam mortuis, terrenis cum coelestibus parentelam, ipsius Dei cum carne commercium pro ipsa domus exigit pensione, ut impleatur illud Prophet® : Ecce hæreditas Domini, filii; merces, fructus ventris. »

Quocirca per domum sapientiæ accipiunt uterum B. Virginis S. Ignatius, epist. *ad Philipenses* : « Sapientia, ait, ædificavit sibi domum, et factus est sicut homo Deus cum corpore, quod suscepit ex Virgine, non ex colloctione scilicet, aut semine viri : Virgo enim, inquit Isaia < cap. vn, in utero concipiet et pariet filium. » Et S. Hieronymus in cap. vn *Isaiæ*, ad illud : « Ecce virgo concipiet. » De Deipara quoque explicat S. Ildephonsus, lib. *De Virginitate Deiparæ*, et *serm.* 3 *De Assumpt.*, et S. Bernardus, *serm.* 9 ex parvis : « Quid est, ait, in ea septem columnas excidere, nisi ipsam sibi dignum habitaculum fide et operibus preparare? » Petrus Damianus, *serra.* *De Nativit.*, similiter de Virgine exponit, quam dicit esse domum columnis septem suffultam, septem scilicet donis Spiritus Sancti dotatam. S. Hieronymus in *Isaiæ* cap. m, et lib. *Contra Helvidium*, uterum Deiparæ vocat a sacri ventris hospitium, cujus novem mensibus habitator fuit Jesus. » Andreas Cretensis, orat, *in Salutat. Angel.*, a consecratum « vocat a regis palatium ; unicum illius, qui nusquam capitur, habitaculum. » Georgius Nicomediensis orat. *De Oblat.* « domum gloriosam » vocat. Similiter S. Bonaventura in *Speculo*, cap. vin, de ea vult dici illud *Psal.* xcii : « Domum tuam decet sanctitudo, Domine. » El patriarcha Jacob, *Genes.* cap. xxvni, de eadem mystice pronuntiavit : « Non est hic aliud, nisi domus Dei et porta cœli. » Denique S. Epiphanius, *hærti* 73 : Pro *Verbum caro factum est*, inquit Salomon : « Sapientia ædificavit sibi domum. »

Anagogice, Sapientia ædificat sibi domum, cum .vi^x. suis discipulis et filiis, puta sapientibus, qui juxta da®** sapientiam et virtutem vixerunt, post mortem < t o m * dat corpus gloriosum, juxta illud Christi *Joan.* n, glo >0- vers. 19 : « Solvite templum hoc, et in Iribus diebus excitabo illud. » q. 4. Crucifigite me, et corpus meum occidite, atque ego illud tertia die a morte ad vitam gloriosum suscitabo. Unde subdit S. Joannes : « Ille autem dicebat de templo corporis sui. » Rursum cum eis dat domum et thronum in cœlo, juxta illud S. Pauli II *Corinth.* cap. V, vers. I : « Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod aedificationem ex Deo habemus, domum non manu faciam, æternam in cœlis. »

2. Immolavit victimas suas (Arabicus, *holocausta* Vu? 1 sua), MISCLIT VIXCM. ET PROPOSUIT MENSAM SI AM. — Septuaginta, *mactavit* (S. Ambrosius, lib. I *De Pide*, cap. vu, *interfecit*) *hostias suas, miscuit in cratere vinum suum, et mensam suam paravit*

Chaldæus, *ordinavit*; Syrus, *prc̄tparavit*; Aquila, *disposuit*; Arabicus, *potuit*; Symmachus, *apposuit*; Theodolion, *sfip<W>O* Vatablus, *instruxit mensam suam*; Cajetanus *lamant laniationem suam*; Tertullianus mox citandus, *sophia jugulavit filios SUOS*. Pro tyxarx, id CSt *victimās*, legit atoó;, id est *filios*. Pro *rniscmt* Cajetanus vertit, *colavit*, i l e4 purgavit, defæcavit vinum. 7. d. Purum et limpidum merum apposuit. Verum Hebræum "JOO *masarh* significat *miscuit*, non *rotavit*. Et solebant veteres, tum samiat s, tum sobrietatis studio, vinum aqua miscere et diluere, ne caput fount, hepar accenderet, et bilem acueret, itaque concitaret ardores et febres. Adde dilutum facilius concoqui el ad cor deferri quam merum. Ita Hippocraies el Galenus, ac ex iis Cornelius Cohus, lib. I De *Medic.* cap. tv. Ende Abeti-Ezra hic : Vinum, inquit, aqua temperatum ita prodest potanti, sicut concoctio vescenti (1).

Myitke Mystice *primo*. Anastasius Nictenus, *Quast.* XL ijU'a. l,l *Scriptur.* : «Christus, inquit, suam divinità tū'juod'tcm carni univit, tanquam vinum merum aqua diluens. » Et S. Hieronymus in cap. II *Ecclesiastæ* : «Sapientia, inquit, in cratere mixto praetereuntes ad se convocat. Corpus Domini cralerem magnum debemus accipere, in quo non meraca divinitas. ut in eœlrslibu , fuit, sed propter nos humanitate media temperata est, et per Apostolos in minora xudtx, scyphos parvulos et crateres, in loto orbe credentibus effusa sapientia est. n *Secundo*, *rhmiscuit* signiheat mixtionem aquæ cum vino in Eucharistià, de quo mox. *Tertio*, quod Christus præceptorum suorum poculum ex narratione historica, et intelligentia spiritali contemperant, ait S. Gregorius mox citandus. *Quarto*, quod ex Jiidæis quasi ex mero, et ex Gentibus quasi ex aqua unam Ecclesiam commiscuerit, ait Cæsarius Arclatensis, homil. 7 *De Pascha*. *Quinio*, aqua mixta vino significat Deum adversa prosperis miscere suis fidelibus.

'l Quæres, quænam hic mensa, qu@ victim@, lapú t\ quod vinum ad litteram intelligitur? Doctus In-
qut? terpns censet hæc omnia nihil significare, sed tantum per ethopœiam ad ornatum parabole adhiberi : parabolam autem convivii sapienliæ non aliud significare, quam sermonem et doctrinam sapienliæ, eo quod olim sapientes in convivii suam sapientiam depromere et docere solerent. Verum cum hæc omnia parabol@, puta convivii sapienti@, necessario» sint partes, videntur necessario aliquid repn sentare, et parabolice significare, æque ac ip\$ a p lchola. Unde cæteri interprete- singula hæc explicant et adaptant. Quocirca

Nola *primo*: Men«n tum in Scriptura tum apud profano* est symbolum alimoni@, deliciarum omniumque bonorum. Talis maxime fuit mensa

(1) Alii, mûcuít. id «t, condivit aromate ad suaviorem ei conciliandum saporem.

Solis apud Ægyptios, omnibus epulis quotidie instructissima, et cuivis accedere volenti semper parata, de qua Herodotus, lib. III. Similis, imo lonco opimior et praeclarius est hæc mensa sapienti@.

Nota *secundo* : Veteres infer epulas sacrificabant, imo sacrificium epulo sacro claudébflrtL De Judæis patet *Erodi* xu. De Christo et Christianis patet in ultima Chrbti crena, rbi p<>4 sacrilicium et epulum agni instituit sacrificium et epulum Enduristi@, ac deinde ardentem dbim de sapienti l, id est charit ite, habuit s rmonem. *Joann.* XIII et sequent De Gentilibus liqu» t »x Maciobio, Virgilio, Homero, Atheuæo, qui victimis subjungunt epulas, imo sacrificia vocant qutisi sacras epulas.

Nota *tertio* : Alluditur hic ad mensas velorum, quæ non minus sapientia, el eruditis ac sapiei tibiis colloquiis, disputationibus, lectionibus, quam d ipibus et vino condiebantur, uti pulchre docet Plülàrchus, lib. I *Sympos.* problem. 1. Macrobius, lib. VII *Satum*, cap. 1, Gellius, lib. VI, cap. xiii, Athenæus, lib^XV *bipnosophist.* (id est Cœnarum sapientiim) cap. xxi. Tales fuere mens@ et cœnæ Christi *Lucæ* cap. xi, vers. 38, et cap. xxn, vers. 16, ac Christianorum primorum, teste Tertulliano, *Apolog.* XXXIX, adhibiti etiam lectione S. Scriptuwe, ut docet S. Augustinus, lib. *De Comuni vita sacerdotum*, et *epist.* 109. Simile hic instruitur convivium sapienliæ.

Despondeo ergo : Per mensam hanc et convi- .MemiMi
viuin accipitur sacrificium, et eo peracto agape aiUH'
sive convivium, quod offerentes et sacrificantes in atrio templi instruebant ex victimis Deo sacrificatis : harum enim pars magna in victima pacifica cedebat offerentibus, uli dixi *Lyvit.* m. Sapientia ergo, invitans suos ad hanc mensam, tacite invitat ad offerendum Deo sacrificium. Hic enim est primus actus religionis, summusque Dei cultus, quem præscribit sapientia : utque eum cum voluptate obeant, simul eos invitat ad epulum sacrum ex victimis Deo oblatis, quod ipsa per sacerdotes et Levitas, porque pios offerentes et convivas condiebat sermonibus doctis et piis, præsertim sentiis ex Scriptura petitis, qu@ omnia hic nomine rnsa? et convivii significantur. Atipie hæc mensa optime repræsentat allegorice mensam Eucharistiae, ejusque agapes, de qua passim Patres hunc locum accipiunt, uti mox ostendam. Quocirca partialiter S. Gregorius citatus vers 1, et ex eo Beda per mensam accipit S. Scripturam : «Qu@ fessos, ait, atque a sæculi oneribus venientes pane verbi reficit, n Et Anastasius Nicænus : «Paravit, ait, mensam suam, scilicet Trinitatis cognitionem. » In mensa enim exponebantur codices, v.g. Biblia, ut a quolibet legerentur, juxta illud : « Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum;» *mensa*, id cstS. Scriptura, inquit Origenes, S. Hieronymus, Hilarius, Euthymius, Anselmus, Cajetanus et alii, q. d. Quia Judæi ex

Scriptura nolunt agnoscere Christum, hinc flat ut ex Scriptura mortem et excaecationem petant, ex qua vitam et lumen captabant. Cude sequitur : < Obscurentur oculi eorum. »

Igitur sapientia paravit mensam, victimas et vinum, cum in Levilico sanxit ritum colendi Deum per varia sacrificiorum, libaminum, rituum et caeremoniarum genera (in victimis enim quasi cibis adhibebatur vinum quasi potus qui libabatur, id est effundebatur Deo) : ut iis Judæos pie semper ac jucunde in Dei cultu occupatos delineret, ne ad .entium idola et vitia deflecterent : præsertim quia inter sacrificia Sacerdotes et Invitæ canebant Dei laudes et psalmos, tum voce, tum musicis instrumentis: legebant Mosen et Prophetas, cosque populo explicabant docendo et concionando, uti jam fit in templis Christianorum sub Missarum solemntia. Mensa ergo hic est altare : altare enim est mensa Dei, in qua ipse cum hominibus convivatur. Unde in Scriptura altare vocatur mensa, uti dixi in fine Levitici. Porro ut eo alliciat Judæos, illecebram adhibet mensæ convivialis quam post sacrificium fieri sanxit in atrio templi, quam simul sacris sermonibus condiri instituit. Huc ergo omnes invitat sapientia, ut ad Dei cultum omnemque virtutem traducat. Vetus est Comici dictum : « Nunquam salis ornatur navis et millier; » adde tertium, « nec mensa principis. » Quocirca hire sapienliæ mensa, æque ac navis et sponsa, tot ferculorum, rerumque jam dictarum variolate ac elegantia ornata est, ut amplius ornari nequeat, perinde ac decet mensam Dei.

Rursum noster Pineda, lib. III *De liebus Salom.* cap. XXVIII. sicut per domum sapienliæ accepit academiam a Salomone erectam in moule Sion juxta templum, sic per mensam accipit mensam academiæ, in qua doctores accumbebant cum discipulis, ut eos docerent temperantiam æque ac sapientiam. Sic mensa Minervæ consecrata celebris est, et mensa Ægyptia quæ in schola Ægyptia proponebatur. Athenæus quoque, lib. V, post Initium, illas philosophorum Atheniensium convivales delicias celebrat, quibus pecuniam Theophrastus legavit, non ut in eo congressu lascive el impudenter protervirent, sed ut, quos haberent in convivio sermones, temperanter et docte persequerentur. Sed illud subjicit, philosophis etiam curæ fuisse cum juvenibus ad se coactis stata quadam lege convivari, (piam Xenocrates in Academia sua, itidemque Aristoteles in Lyceo moderandis conviviis tulerunt. Ac nihil notius quam cœna philosophica. El discipulos illos Mithr.r panis oblatione initiari docuit Justinus in *Apolog. ad Antonium Plum*, et Tertullianus *De Prescription.* capite xi., ubi videndus Pammelius, num. 24 i, S. Hieronymus super *Amoa prophetam*; idemque epist. ad *Pauhnum* scribit Apollonium de Tantalii fonte potasse, id est, ut Philostratus ftb. Ili *De Vita Apollonii*, cap. X. scribit, de illa potione quæ non tam amicitiae vulgaris, quam mutui consensus inter

sapientes firmandi causa apud Indos inventa est. Erat autem (ut idem Philostratus cap. vit narrat) eo loco, ubi Iorchas cum Apollonio coram aliis sapientibus colloquebatur, statua Tantalii subscriptione notata, similis propinanti phialam, quas plena sitienti cuipiam abunde potum sufficeret : Tn qua humor distillabat incorruptibilis potionis, qua* phialam mensura nunquam excedit. Existimare enim opus est Tantalum dicendi facultate non caruisse, cumque ipsam hominibus communicaret, increpilurn a poetis fuisse, qnod nectar hominibus bibendum dedisset. Hæc Pineda.

Allegorice, hæc de mensa a Christo incarnato proposita in Ecclesia tum in cruce, tum potius in enic> Eucharistia, passim accipiunt Patres et interpretes, indeque probant Eucharistiam case sacrificium, simul et Sacramentum : v ctimæ enim notant sacrificium; mensa, id est altare, notat tam sacrificium quam Sacramentum. De mensa, id est altari crucis, explicat S. Gregorius et ex eo Beda, Lyranus et alii, *q. d.* Sapientia immolavit victimas, id est Christus immolavit seipsum in cruce. Audi S. Gregorium, lib. XVII Moro/, cap. xvii : « Immolavit Dominus victimas, seipsum offerendo pro nobis. Miscuit vinum, præceptorum suorum poculum ex narratione historica, et intelligentia spiritali temperans. Unde alias dictum est : Calix in manu Domini vini meri plenus est mixto. Et posuit mensam, id est Scripturam sacram, quæ fessos ad se, atque a sæculi oneribus venientes pane verbi nos reficit, el contra adversarios sua refectioe nos roborat. Unde et alias ab Ecclesia dicitur : Posuisti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me. Misit ancillas suas, Apostolorum videlicet animas m ipso suo initio infirmas, ut vocarent ad arcem et mœnia civitatis : quia dum æternam vitam denuntiant, ad alta nos mœnia superna* civitatis levant, quæ profecto mu nia nisi humiles non ascendunt. Unde illic ab eadem sapientia subditur : Si quis est parvulus, veniat ad me; ac si aperte dicat : Quisquis se apud se magnum estimât, aditum sibi mei accessus anguslat : quia tanto ad me altius pertingitur, quanto uniuscujusque mens apud se verius humiliatur.»

Dices : Christus unicum obtulit victimam, id est seipsum : hic autem sapientia dicitur obtulisse victimas in plurali. Respondeo, Christi victima omnes victimarum species complexa est : ipsa enim fuit holocaustum, sacrificium pro peccato, et victima pacifica; ita Lyranus, imo S. Augustinus, lib. XVII *De Civif.* XX. Addit Beda Christum non unam, sed multas sustinuisse mortes, æe instar multarum fuisse victimarum; quia plurima tormenta sustinuit, quorum quodlibet sufficiebat ad eum occidendum. Denique in Hebreo non est *victimæ*, sed *victimam* in singulari. Accedit auctor *Catene* Grrorr. : « Miscuit in cratere vinum, inquit, nam primo Christus Dominus seipsum Deo Patii in hostiam et sacrificium pro omnibus obtulit. Alox Apostolos, aliosque et alios mortis suæ

COMMENTARIA IN PROVERBIA SALOMONS, cap. IX.

imitatores fecit. Per craterem autem Ecclesiam accipere licei : hæc enim sanguinem, qui pro ea effusus est, in usum suscepit, sancteque custodit atque distribuit. Quem etiam sanguinem arcaniori quadam ratione vinum hoc loco appellat, sicut mensam in ipsa instructam paratamque Dominici corporis escam. Possunt etiam per hæc vasa ad mysticam oblationem deputata, ut sunt altaria, calices aliaque ejusmodi, accipi. »

De mensa Eucharistiæ accipiunt alii passim. Inebri- Unde et hic utriusque speciei, scilicet panis et vini, fit mentio, ac victimæ carnis et sanguinis Christi : atque in celebratione Eucharistiæ canuntur Deo laudes, recitantur prophetiæ, Epistolæ, Evangelia, fiunt conciones et exhortationes. Denique post eam olim celebrabatur agape, id est convivium sacrum, in symbolum charitatis, uti dixi in *Corinth*, cap. xi, vers. 21 et vers. 33, et cap. XIV, vers. 26. Alludit ad mensam panum propositionis, quæ erat typus Eucharistiæ et elemosynæ, de qua dixi *Exodi* xxv, 23. Alludit quoque ad illud *Psal.* xxn : « Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos qui tribulant me. » Ita S. Augustinus, lib. XVII *De Civit.* xx, et S. Athanasius in *Disput. contra Arium in Concilio Nicanio* : « Sapientia, ait, posuit mensam sacri altaris, in quo panis, id est sacrosanctum Christi corpus et sanguis, edendus et bibendus proponitur. » Et S. Cyprianus, lib. II, epist. *ad Caecilium* (quæ in alia editione ordine est 63) : « Per Salomonem, ait, Spiritus Sanctus typum Dominici sacrificii ante præmonstrat, immolat hostiæ, et panis et vini, sed et altaris et Apostolorum, faciens mentionem : Sapientia, inquit, ædificavit sibi domum, et subdidit columnas septem, mactavit suas hostias, miscuit in cratere vinum suum, et paravit mensam suam, etc. Atque ex hoc miscuit probat in calice Eucharistiæ vinum esse aqua miscendum : a Vinum mixtum, ait, declaratur, id est calicem Domini aqua et vino mixtum prophetica voce denuntiat, ut appareat in passione Dominica (in ultima Christi ad passionem euntis cæna) id esse gestum quod fuerat ante prænuntiatum. » Simili modo ex hoc miscuit, aquam vino esse miscendam in Eucharistia colligit R. Samuel Marochianus, lib. *De Adventu Messiae* cap. xx, qui exstat tom. V *Diblioth. SS. Patr.*, et S. Isidorus, *De Vocat. Gentium*, cap. xxvi : a Dei, ait, sapientia constituit sibi domum S. Ecclesiam, in qua mactavit sui corporis hostias, in qua miscuit vinum sui sanguinis in calice Sacramenti divini, et præparavit mensam, id est altare Domini, cui mittens servos suos Apostolos atque doctores ad insipientes, id est ad omnes gentes verum Deum ignorantes, ait : Venite, comedite panem meum, et bibite vinum quod miscui vobis. »

Sic et S. Hieronymus in *Isaiæ* cap. LV, vers. 1 : *Emitte abique argento, etc., vinum et lac* : « Spreto, ait, illorum leno, et pecuniis quibus aquas Domini emimus, pergamus ad eum qui ca-

licem tenens Sacramenti discipulis loquebatur : Accipite, et bibite, hic est sanguis meus, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum. Quod vinum miscuit et sapientia in cratere suo, omnes stultos sæculi, mundique sapientiam non habentes, provocans ad bibendum. Denique ita hunc locum accipit Ecclesia in Officio Vener. Sacramenti. Vide Adrianum Finum in *Elagello Judaeorum*, lib. VI, cap. xi.

Quocirca ad hoc sapientiæ convivium alludit Christus in parabola invitatorum ad nuptias ; » mittens enim servos ait : a Dicite invitatis : Ecco prandium meum paravi, tauri mei et altalia occisa sunt, et omnia parata; venite ad nuptias, » *Matth.* xxn, 4. Nam primo, nuptiæ, id est nuptiale convivium, quod rex, id est Deus, fecit lilio suo, est mensa Evangelicæ doctrinæ et Sacramentorum, maxime Eucharistiæ a Christo institutæ. Ita Orígenes, Euthymius et auctor *Imperfecti* ibidem; secundo, filius regis sponsus est Christus incarnatus, cujus sponsa est Ecclesia. Ita Orígenes, Hilarius, S. Hieronymus, S. Gregorius ibidem : hujus nuptiæ quasi sponsalia inchoata sunt in Incarnatione, et consummabuntur in cælo; tertio, invitati sunt Judæi, tum ante, tum post incarnationem Christi, ut eam vel futuram, vel factam crederent. Haec iidem; invitati, inquam, per legem Moysi, deinde vocati per servos, id est Prophetas et Apostolos : quarto, tauri et altalia significant convivium opipare esse instructum. Ita S. Hieronymus et Euthymius, itaque idem est : « Tauri mei et altalia occisa sunt, non cum eo quod de sapientia hic dicitur : a Immolavit victimas. » Allitia enim non sunt alites, id est volucres, sive aves; sed vituli, boves, oves, etc., ita dicti ab alendo. Hoc enim significat Græcum οἰνὴ, id est altalia saginata, uti vituli saginantur ad splendidum convivium.

Physice et ethice, sicut per fabricam domus significatur sapientiæ Hebræi in Sanedrim accipiunt creationem mundi, sic consequenter S. Dionysius Areopagita, epist. 9 *ad Titum Pontificem*, per mensam accipit mensam divinæ providentiæ, qua mortalibus de omnibus affatim providet, duplicesque cibos, solidos scilicet et liquidos, proponit : « Calix autem, inquit, cum rotundus sit, et patente apertoque ore, patentem et omnia obuntem omnium providentiam, quæ principio et fine caret, significat. » Accedit R. Salomon : Proposuit mensam suam, hoc est, inquit, rerum omnium naturam sicco et húmido constare voluit. Vide Theodorolum ceterosque lib. *De Providentia et Numine*.

Tropologice, mensa sanctorum dogmatum et exemplorum in Ecclesia proponitur, et ad eam quisque fidelis invitatur, juxta illud *Eccli.* xv : « Cibabit illum panem vitam et intellectus, et aqua sapientiæ salutaris potabit illum. » Unde auctor *Catena: Græc.* : « Per victimas, ait, divina mysteria secretaque eorum sensa, nec non sanam sacramene S. Litterarum interpretationem denotant. »

Huc facit quod, ut notat Pineda, a sponso Christo dictum est Ecclesia* *Cant*, vu, 2 : « Umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis; n̄ pertinet enim tum venter, qui est mentis symbolum, ubi cibus doctrinæ concoquitur; tum crater et poculum ad sapientiæ significationem, sic exponente S. Ambrosio, super Eæod. xvi : « Est enim, ait, in omni doctrina tornatus, el polus spiritualis non deficiens plenitudine, el coelestium secretorum cognitione. » El forte colludit cum hac ipsa caeremonia illud *Isaiæ* xxvm, 9 : « Quem docebit scientiam? et quem intelligere faciet auditum? ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus, n̄ id est, a poculis quæ uberum figuram habebant, in quibus, initiandis sapientiæ discipulis vase in modum femineæ mammæ lac propinabatur apud /Egyptios, uli Apuleius auctor est. Hoc est quod ait Christus *Matth.* xxn, 4 : « Ecce, ait, prandium meum paravi, tauri mei et altilia occisa sunt, et omnia parata; venito ad nuptias. » Ubi auctor *Imperfecti* apud S. Chrysostomum, *hom.* 41, per mensam accipiens S. Scripturam, per tauros exempla Prophetarum, Sacerdotum et Martyrum in S. Scriptura nobis ad exemplum proposita : a Quidquid, ait, jam quæritur ad salutem, totum jam adimpletum est in Scripturis. Qui ignarus est, inveniet ibi quod discat. Qui contumax est et peccator, inveniet ibi futuri iudicii flagella, quæ timeat. Qui laborat, inveniet ibi glorias et promissiones vitæ perpetuæ, quæ manducando excitetur amplius ad opus. Qui pusillanimis est et infirmus, inveniet ibi mediocres justitiæ cibos, qui, etsi pinguem animam non faciant, tamen mori non permittunt. Qui magnanimus est et fidelis, inveniet ibi spirituales escas continentioris vite, quæ perducant cum prope ad Angelorum naturam. Qui percussus a diabolo, et vulneratus est in peccatis, inveniet ibi medicinales cibos, qui cum per pœnitentiam revocent ad salutem. Ut quid ibi scriptum est : Achar propter furtum laminæ aurem lapidatus, nisi ut habeant fures quod timeant? ut quid ibi filii Israel, qui fornicati sunt cum filiabus Moabitarum, percussi refugerunt in Beelphegor, nisi ut habeant fornicatores, quod perhorrescant? ut quid concupitores carnis castigati sunt in deserto, nisi ut nemo delicias concupiscat? ut quid David arguit Nathan et suscepit, nisi ut adulteri et homicida! pœnitentiæ remedium non desperent? Hoab meretrix sanctificata est, ut meretricibus spes daretur. Nihil ergo mimis est in hoc convivio, quam quod necessarium habet salus humana, »

Huc facit quod scribit B. Petrus Damianus in Vita S. Bonifacii Camaldulensis monachi, deinde Archiepiscopi ac Martyris, nimirum cum, cum Olhonii IH Imperatoris esset consanguineus, itaque carus, ut ab eo non alio nomine vocaretur nisi

thlmnl
g. Doni-
Cwu'

anima mea, ingressum in ecclesiam S. Bonifacio Martyri cognomini suo dicatam, imitationis illius et martyrii desiderio accensum dixisse : « Et ego Bonifacios vocor; cur ergo etiam ipse Martyr esse

non debeo? Quocirca ingressas ordinem S. Romualdi, indeque creatus Archiepiscopus et Apostolus Russia», eam cum suo rege tum prædicatione, tum miraculo, scilicet per medium ignem transeundo illæsus, convertit, ideoque a regis fratre occisus Martyr occubuit. Sic et Cornelius Musius, leste Miræo, assidue a S. Cornelio Pontifice et Martyre sibi cognomine postulavit, ut ei tam sanguine, quam nomine assimilaretur, ac imprætravit; nam anno Domini 1572, captus in Hollandia, sanguinem pro Christo dedit.

Magis apposite el propriè S. Augustinus, lib. XVIII De Civit, xx, et Anastasios Nicænus, *Quæst.* XL in *Script.*, victimas, quas sapientia immolavit, accipiunt Martyres, quos sibi ipsi Deus quasi victimavil. Sic et Tertullianus, lib. *Contra* Gnost. cap. vn : « Sophia, ait, jugulavit filios suos; sapienter utique jugulavit, dum in vitam: rationaliter, dum in gloriam. O bonam matrem ! Opto et ipse in filios ejus redigi, ut ab ea occidar. Opto occidi, ut filius fiam, n̄ Rursum victima est mortificatio, et quia crebro el quotidie oportet mortificare se Deo, hinc ait *victimæ* in plurali; quæ tamen condiendæ sunt vino orationis et devotionis; sicut enim amari cibi meile condiuntur, ut gustui suaves dulcesque evadant : sic et mortificatio oratione condienda, ut Deo hominique dulcescat.

Anagogice, Hugo mensam accipit æternæ refectioms et beatitudinis, de qua Christus *Luca* xxn, vers. 29 : « El ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo. »

Mystice, B. Virgo mensam nobis instruxit et proposuit, cum Christum panem animarum verum nobis peperit et dedit. Ita S. Epiphanius, serm. *De Laud. Virg.* : « Ipsa est, ait, fidei mensa intellectualis, quæ vitæ panem mundo suppeditavit. » Et post pauca : « Locuples est, carissima, et virtutibus plena, mensa virginea, optimis quibusque cibis abundans, quibus terra fruatur. O candelabrum virgineum, » etc. Et Andreas Cretensis, *hom.* 2 *De dormit. Virg.* : « Ostendit, ait, suam sanctissimam mensam, ulpote quæ ipsum totum vivificum panem Dominum nostrum Jesum, qui est vita eterna, qui creatam continet naturam, ex fermento Adamicæ conspersionis panem factum in utero gestavit æconomice; qui eos qui sancte ad eum accedunt, reducit ad vitam recentiore, et reddit in Deo perfectos. Quo quidem modo eos quoque expurgat, et reddit immortales, qui participatione novæ illius el pulchra! ejus communionis ei junguntur, fiuntque familiares. » Eadem miscet vinum aquæ, cum lites el schismata sopit, cum homines et gentes diversas, imo adversas, commiscet, vinculoque pacis et charitatis in unum consociat. Unde Synodus Constantinopolitana, epist. *ad Hormisdam Pontificem* : « Ecco, ait, intercessione sanctissima! Virginis olim quæ fuerant membra divisa, per Spiritus Sancti gratiam ad unitatem et charitatem perfectam sunt redacta. » Denique ipsa

quasi sophia jugulavit filios suos, ut legit Tertulianus. puta ChrMiim Dominum et Martyres, quos altans cruci Deo immolavit, et indies immolat et offert. Inde S. Ephrem, *De Laudibus Viryitiis* : « Virginem, ait, appello, velut sacerdotem pariter et altare, quæ quidem mensam ferens, dedit nobis coelestem panem in remissionem peccatorum. » Et B. Petrus Daniianus, scrm. *De Nativi!*. : a Cibus, inquit, Eva tradidit (alii legunt *comedit*), per quem nos aeterni convivii fame mulctavit; cibus Maria dedit, qui nobis cmlestis convivii aditum patefecit. » Porro noster Fernandez in Genes. in, num. 7, recte expendit tō miscui/ vinum. Quid, quæso, ait, immiscuisti, o Dei mater, sanguini filii tui, quem potamus? Anne limpidissimam aquam lacrymarum, quas in circumcissione, et quas stans juxta crucem Jesu mater ejus, ex oculis istis virgineis copiosissime et dolultissime profudisti, visaque fuit ista commixtio sanguinis filii ei lacrimai uni matris? o si mihi filiere! torrensiste voluptatis, quo anima mea perfunderetur! Jure optimo D. Epiphanius vocat Virginem Dei matrem, mensam fidei. Nimirum in Virgine sua matre dignissima proposuit Deus omnia quæ divinus amor excogitavit epularum, ac ciborum, et condimentorum, et liquorum genera, quibus anima; piorum et impiorum etiam pasci, nutriri confirmarique possent. Venite (inquit), bibite vinum quod miscui vobis. An illud verbum *miscere* usitatum in poculis amatoriiis, a Virgine matre similiter usurpatur? Quod si ita est, significatur plane in divina Eucharistia vis qmedam admirabilis, et velut amatoria, quam piorum anima? sentiunt, cum rite communicantes corpus et sanguinem Domini, solvuntur in lacrymas, ardent amoris ignibus, humana omnia fastidiunt, divinis inhiant, suique prorsus immemores, ac priore vita di posita sese in Deum suum transmutant. Hæc Fernandez.

Ven. 3. 3. Misit ancillas scas, ut vocarent ad arcem et ad moenia civitatis. — Pro *ancillas* hebraice est *naaroth*, id est puellas, juvenculas, adolescentulas, ut vertit Theodolion, Aquila et Symmachus. Septuaginta vero et Syrus vertunt, *servos suos* (!). Sic ergo habent Septuaginta, *misit servos suos, convocans tum excelsa prædicatione ad Craterem*; Syrus, *misit servos suos ad vocandum super excelsa*. Sic et Arabicus; uterque enim solet sequi Septuaginta.

Qu res *primo*, quænam sint *ancillæ* sapientiæ ab ea missa* ad evocandum, et invitandum omnes ad ipsius convivium? Cajctanus accipit virtutes omms qua* sapientiæ ancillantur, hominesque ad virtutu! u et cælum invitant; alii accipiunt Angelos: ou n s vnim sunt administratorii spiritus in ministerium missi propter eos qui hæredilatam ca-

ti) Sexi minus concinne. Poscebat enim allegoria; ratio, ut bupi* nu i, muli, servitio et comitatu suo adhiberet Dou virus, sed (eminas.

piuntsalutis, *Hebr.i*. R. Salomon accipit Adamum et Evam, item Mosen et Aaronem.

Verum dico per *ancillas* accipi prædicalores, Anelili doctores, Prophetas et Apostolos. Hi enim olini ante Christum omnes vocabant ad Synagogam et Dei cultum, post Christum vocant omnes ad Ecclesiam et Christianismum. Hi vocantur *ancillæ*, id est servi, ut vertit Syrus et Septuaginta, quia sapientia hic inducitur ut matrona et domina, quæ in sui obsequium poscit ancillas potius (piam servos, puta feminas putius (piam viros. Hoc enim exigit decor et venustas parabolæ.

Tropologice, addit Hugo Prophetas et Apostolos vocari *ancillas* ob vilitatem et humilitatem, et quia, inquit, molles erant et tractabiles ad infirmitatem proximi sublevandam. Sic enim ancillæ ad infima et durissima quæque sese demittunt, ut bene suæ obsequantur. Quocirca sicut oculi ancillarum semper in heram respiciunt, sic oculi Apostolorum et Doctorum in Christum, ut ejus nutus observent, ab eo gratiam postulent, illi se totos mancipient, juxta illud: a Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri, » *Psalm*, cxxii, 2. Ita S. Gregorius, cujus locum et verba superius recitavi, atque ex eo Ueda et lingo. Sic el S. Athanasius in *Disp. contra Arium in Concilio Nicceno* : « Post igitur illius (Christi) passionem, ait, et resurrectionem emisitsapientia, virtus, Verbum, Deus Apostolos ad omnes stultos, brutos scilicet Gentiles, Deique ignaros, proposita mensa, nimirum sacro altari; et in eo panem cœlestem, et incorruptibilem, et omnibus vitam donantem qui inde participarent, sanctum videlicet et sacrosanctum suum ipsius corpus, exhibuit; vinumque exhilarans mentem, quod sobrietatem facit incujusquo animo qui inde degustant, quasi in cratere suum ipsius sanguinem miscet, advocans sibi prædestinalos atque electos per Apostolos suos. Atque ita omnis quidem stultitia omittitur, regni autem cœlorum cives efficiuntur, qui illos audiunt. » Denique Honorius Augustodunensis presbyter Commentarium brevem scripsit in *Proverbia Salomon*. qui exstat torn. XII *Biblioth. SS. Patrum*, edit. Coloniensis, ubi per ancillas accipit Apostolos; hos enim vocari ait ancillas, « propter insipientiam, infirmitatem et paupertatem; quia idiotas, infirmos, pauperes et despectos elegit Christus Apostolos, quos ad prædicandum misit in mundum, ut fideles populos vocarent ad arcem æternæ beatitudinis, et ad mœnia Jerusalem cœlestis. » Hæc Honorius. Eadem ad verbum habet Salonius, qui longe anterior fuit Honorio.

Tropologice et mystice, per *ancillas* accipe eloquentiam, scientiam, miracula, virtutes sanctorum fidelium vere sapientum; per hæc enim quasi per ancillas sapientia et Deus homines ad se allicit et advocat, ut palet ex *Actis Apostol.* et *Vitis Sanctorum*. Unde D. Thomas,! pari. *Quæst.* 1, ari. 5 : Sapientia, inquit, est Theologia, aucdlæ

sunt ali® scienti®, quæ Theologi®, sive scienti® rerum divinarum, ancillantur et inserviunt.

Quæres *secundo*, quænam sil *arx* et *maniaeírtatis*, *supra* quam, ut Hebræus, et *ad* quam, ut habet Noster, ancili® sapienti® ornnes ad ejus convivium evocant? Nola llebraicead verbum est, *vocavit super*, vel *ad pinnacula* (vel *fastigia*) *excelsorum urbis*. Nam fluppe, quod Noster vertit *arx*, significat *pinna*, *fastigia* et *summitates* domorum et murorum: unde Pagninus vertit, *vocavit ad summitates excelsorum civitatis*; R. Levi, vacarti *super alas altiorum partium civitatis*; bhal-diims, *vocavit in altitudine colitum validorum*; Syrus, *super excelsa*; Vatablus, *misit puellas suas invitatum ad summam urbis arcem*. Hoc posito,

Respondeo: quam vers. l vocavit *domum sapientia* propter amorem et unionem, hic propter munitionem et amplitudinem vocat *arcem* et *mania civitatis*, id est arcem et civitatem mœnibus munitissimam, qualis crai arx Sion, qu® et civitas David dicta est, in qua erat Salomonis regia et templum. Simili de Causa Ecclesia triumphans vocatur civitas Jerusalem, *Apocal.* xxi, 2.

An est Arx ego e-t templum el synagoga in arce Sion templnm æd ficata; ac Ecclesia Christiana, qu® predicante ei^Ecſ.e- chisto et Apostolis in eodem loco inchoata est.

Dicitur *arx*, quia erat loco edito, et muris circumdatis munitissima instar arcis, ut in omnium esset oculis et conspectu, utque inde vocum tubarumque sono longe latcque resonante omnes ad eam evocarentur, ita noster Pineda, lib. III *De Rebus Salomonis*, cap. xxvin. Porro, inquit, quod subditur: « El ad mœnia civitatis, » procul dubio designatur civitas ipsa David, vel arx Jebusiei: hæc enim arcis nomine appellatur frequenter in Scripturis, l *Parai.* xi, 4, 5, 7; ll *Regum* v, 7, 9, et Josepho passim. præsertim lib. VU *Antig.* cap. m. Porro quod subditur: « El ad mœnia civitatis, » indicat murum et mœnia munitissima, quibus suam civitatem, id est arcem Sion, cinxit David, ll *Beg.* vjquem arcis murum vetustissimum et fortissimum appellat Josephus, vi; et videtur quidem peculiaris aliqua turris, caque proeelsa el fortissima, in Sione a Davide exædificata, ut indicat (*ant.* iv 4.) (Ju® cum propter altitudinem opportunissima esset ad circumspicendum vt speculandum, opportunum etiam erat sapienti® atque doctrinarum symbolum; quare sapientissime eo loci domum doctrin® constituit Salomon, et ad hanc ipsam rem alludens dixit ad sponsam: « Sicut turris David collum tuum, qu® ædificata est cum propugnaculis; mille clypei pendent ex ea. » Quod ltheodorelo exponente hunc bibet scibiim: Hab l collum tuum, quod caput tuum et faci, m suMinet, omnes aliorum doctrinas, quibus tanquam jaculis cunctos adversarios transfigis. Habet etiam clypcos mullos, quibus protegeris, el ignita hostis tela exstinguis. Munita enim es splrflus armatura, el sic facile hostevulneras, cum omnibus fortium sagittis abundes;

cosque modo per Prophetas, modo per Apostolos redarguis, atque ipsorum retegis imbecillitatem.

Tropologice, arx significat Ecclesiam e-se munitam instar arcis, quia undique a dæmonibus, carne el mundo obsidetur el impugnatur: qnan fideles ideo evocari ad convivium sapienti® i arce, ut ejus victimis et vino roborati, illique obstricti et devincti acriter arcem hanc propugnent, ac decertent contra omnes concupiscenti® motr aliosque Ecclesie et fidelium hostes. Sciant ergo hoc esse convivium militare, quod ad præliandum, non ad quiescendum instruitur, juxta illud: « Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me, » *Psal.* xxii. Solent enim duces milites praliaturos convivio excipere, aut vinum potumque eis propinare, tum ut eos sibi devinciant, tum ut eos ad pugnam cibo vinoque corroborent. Tale est convivium Encharisti®, quo quasi militari pascimur, ut contra omnes mundi dæmonumque phalanges quasi pugiles Christi generose decertemus, juxta illud S. Chrysostomi, hom. 6! *ad Popul.*:* Tanquam leones igitur ignem spirantes ab illa measa recedamus, facti diabolo terribiles, el caput nostrum revolventes, et charitate in quam nobis exhibuit, Ende notant nonnulli hanc mensam adumbrat un fuisse permen-sam panum propositionis, quam cingebat a corona interrasisilis », pro qua Septuaginta vertunt quod Complutenses vertunt, *corona pugths*, sed perperam; vertendum enim ed cum Rom inis, *corona palmi*; hunc enim significat Hebraice *nsn tophach*, quæ est mensura quatuor digitorum, sive palmus, ut vertit Noster et Chaldæus; wxXiçi; ergo, unde est genitivus hoc loco non significat pugilem, uti putarunt Complutenses, sed palmum; Hebrum enim *tophach* palmum significat, non pugilem.

Secundo, *arx*, vel, ut Hebraice est, *summitates et pinna excelsorum urbis*, pula Sionis, notant Ecclesi® altissima et tutissima loca, uti est status perfectionis. qualis cernitur in Ordinibus el Religionibus, ubi viget disciplina. Sapientia enim omnes vocat non tantum ad Ecclesiam el Christianismum. sed etiam ad Christianismi perfectionem et apicem, præsertim omnes sacerdotes, rvl.giosos, doctores, prædicatores, qui sunt sal terr® et lux mun li. Hi enim in arce, id est in celsitudine sapienti® vt virtutum, consistere debent, ut alios eodem magis vita el exemplo quam verbo vocent. Unde Caj tanus vertit, *vocavit super humeros excelsorum urbis*; sicque explicat, *q. d.* Ancili®, id est virtutes, a sapientia miss® ad invitandum omnes idipsum præslml, ac reipsa omnes invitant et advocant, si non ore, sed humeris portentur, id est si non verbis, sed rebus et factis sustententur, et proponantur per *excelsos civitatis*, id est per cos qui excellunt statu, conditione et officio; horum enim est sicut statu et gradu, sic et virtute et meritis excellere, el reliquis antecellere. Sic enim w' xxdse torum pmctaatio, wf w-

funi Septuaginta. Talis fuit hoc sæculo S. Carolus Borromæus, qui in excelso virtutum omnium culmine consistens post se traxit Mediolanensem Ecclesiam, quam moribus adeo sanctis imbuat et decoravit, ut videretur esse paradisus terrestris.

An Ec- Igitur status perfectionis et Religio est arx Ecclesiæ, quæ est Sion civitas David, puta Christi.

RHiHo- *Pnmo'* Quia instat arcis munita est legibus, orationibus, poenitentiis, exemplis, exhortationibus, nH. c(Ct Unde S. Bernardus, serm. 4 *De Dedic. Eccl.*, Fn.70. Religionem vocat arcem Dei, et quidem munitissimam : «Optimum, inquit, certe castrum tulisti Christo, si inimicis ejus tradideris Claram vallem. » Et S. Hieronymus ad Hedibiam, *epist.* 150 : « Vis, inquit, esse perfecta, et in primo stare fastigio dignitatis, fac quod fecerunt Apostoli, vende quæ habes, et da pauperibus, et sequere Salvatorem, et nudam solamque crucem virtute nuda sequaris. » Et S. Cyprianus, *De Orat. Dom.* : « Qui renuntiavit jam sæculo, major est honoribus et regno ; et ideo, qui se Deo et Christo dedicat, non terrena, sed coelestia regna desiderat. » Nam quasi aquila in arduis posuit nidum suum, *Job* cap. XXXIX, vers. 27.

Repod- *Secundo*, quia instar arcis excelsa est. Unde *Apec.* XXI, 2, Jerusalem coelestis vocatur, quia scilicet a coelis a Deo vocata est, et ad coelum nos ducit. Quocirca S. Bernardus *ad Fratres de monte Dei*, agens de Religiosis : « Quos, inquit, quo nomine dignius appellem nescio, homines coelestes, an Angelos terrestres, degentes in terris, sed conversationem habentes in coelis. » Et Climachus, *gradu* 4, monasterium ait esse coelum quoddam terrenum ; et ideo quo affectu ac reverentia credimus Angelos ministrare Deo, eodem nos etiam fratribus nostris ministrare debere.

Tcîtx). *Tertio*, quia ipsa est Sion, id est specula : tum quia cœlestia speculatur, tum quia omnia terrena respicit et despicit, tum quia ex alto omnes hostium insidias circumspicit et avertit, tum quia ipsa est specula in quam omnium oculi conversi sunt. Quocirca præclare S. Gregorius Nazianzenus, orat. I in *Julian.*, Religiosos vivis hisce coloribus pingit : a Kdesne, inquit, hos pauperes victu ac tecto carentes, hos humiles et terrenos, et supra terrena; qui inter homines versantur, et rebus humanis sunt superiores; qui vinculis pressi, et liberi sunt; retenti, et teneri non possunt; qui nihil in mundo habent, et omnia habent; qui mundo superiores sunt ; hos, inquam, propter mortificationem immortales, propter solutionem Deo conjunctos; qui ab amore alieni, sed divino amore ardentes; quorum fons lucis, et quorum jam radii, splendorisque trajectiones; quorum angelici psalmorum cantus, et pernox statio, et mentis ad Deum excessio ante mortem iu coelum se rapientis; quorum purgatio, et tamen purgantur, quippe nullum ascensus et deificationis modum sibi constituentes; quorum est conteri et abjici, et quorum simul csl super thronos sedere; qui cl num

sunt, et incorruptibili vestiuntur indumento; qui in solitudine hujus sæculi, alterius sæculi frequentia ac celebritate fruuntur; qui voluptates abjiciunt, et tamen perpetuam atque inexplicabilem animorum oblectationem habent; quorum lacrymæ peccati diluvium sunt, et mundi expiamentum; quorum extensio manuum flammam exstinguit. » S. Gregorii comes S. Rasilus, serm. *De Monachi institut.*, illum ait, qui sæculo nuntium remisit, hoc imprimis cogitare, semperque animo versare debere, se jam ultra humanas naturæ fines processisse, seque ipsum ei instituto tradidisse, quod sit quam maxime a corpore sejunctum, ac propterea Angelorum conversationem imitandam suscepisse, siquidem hoc angelicæ naturæ proprium est, liberum esse a vinculis terrenis, nec omnino distrahi ad aliam ullam pulchritudinem contemplandam, sed oculos in Dei vultum assidue defixos habere. Id expertus alter S. Gregorius cognomento et rerum gestarum gloria Magnus, mire luget suum e monasterio lapsum, vel potius raptum ad pontificatum, uti patet lib. VII *Registri*, epist. 126 *ad Leandrum*, et lib. I, epist. 5 *ad Theoctisten sororem Imperatoris* : «Alta, inquit, quietis meæ gaudia perdidisti, et intus corruens ascendisse exterius videor : unde me a conditoris mei facie longe expulsum deploro. Conabar namque quotidie extra carnem fieri, cuncta phantasmata corporis ab oculis mentis abigens, superna gaudia incorporaliter videre; et non solis vocibus, sed totis medullis cordis ad Dei speciem anhelans dicebam : Tibi dixit cor meum : Quæsi vultum tuum, et vultum tuum, Domine, requiram. Nil autem in hoc mundo appetens, nil pertimescens, videbar mihi in quodam rerum vertice stare, ita ut in me pene crederem impletum, quod pollicente Domino ex Propheta didicissem : Sustollam te super altitudines terræ. »

Mystice, B. Virgo mittit ancillas, id est animas sibi devotas, ut alios advocent ad ejus convivium, quod ipsa apparavit tum in generatione et educatione Christi, tum tota vita sua, splendidissimum omnium virtutum exemplar nobis ad imitandum proponens, idque in Sion, ubi ipsa post ascensionem Christi in cœlum habitavit; invitat enim ipsa omnes ad arcem Sionis, id est ad vitam excelsam et contemplativam. Unde experientia docet omnes pene Religiones ejus instinctu et ope institutas, atque in particulari, quicumque adeas evocantur, ipsius fere auxilio et quasi voce evocari. Ita videmus viros B. Virgini devotos, ac præsertim congregationum ejusdem Sodales zelo animarum fervere, ideoque B. Virginem per eos in omnibus orbis provinciis mira et magna operari, nimirum infideles et hæreticos convertere, urbes antiquæ virtuti et pietati restituere, multos utriusque sexus ad vitam cœlibem, imo angelicam traducere, sive domi, sive in variis Religiosorum Ordinibus. Vide nostrum Spinellimi *De Deipara* x1.

B. Virgo ergo vocat ad craterem cum excelsa prædicatione, quia ipsa fuit crater continent et propinans nobis carnem et sanguinem Christi, juxta illud *Cani*, vu : « Umbilicus tuus crater tornatilis nunquam indigens poculis, » De quo S. Ambrosius, lib. *De Instit. Virg.* cap. xiv : « Vere, inquit, alvus ille Mariæ crater tornatilis, in quo erat sapientia, quæ miscuit in cratere vinum suum, indeficientem cognitionis piæ gratiam divinitatis suaj plenitudine subministrans. In quo Virginis utero simul acervus tritici, et lilii floris gratia germinabat, quoniam et granum tritici germinabat et lilium. » Et S. Ildcphonsus, serm. 1 *De Assumpt.*, eadem mutuatus ex S. Ambrosio : « Vere, inquit, alvus Mariæ tornatilis fuit, quia in eo sapientia se influxit, quæ in cratere illo vinum miscuit. » Sic Ildcphonsus, quem citat Vincenlius Belvacensis in *Speculo Historiali*, lib. VII, cap. cxxi.

Ven 4 4 et 5. Si quis est parvulus, vñuat ad me. Et
•t •• INSIPIENTIBUS LOCUTA EST : VENITE, COMEDITE PANEM MEUM. ET BIBITE VINUM QUOD MISCUI VOBIS. — Pro *parvulus* hebraico est *peti*, id est parvulus, cui facile quidvis persuadetur ; Septuaginta, Chaldæus et Syrus, *insipiens*; S. Cyprianus, lib. II *Testimon. contra Jud.* num. 2, *insciens*; alii, *simplex*, de quo plura cap. i, vers. 4. Pro *insipientibus* hebraico est *ab* non *chasar leb*, id est ei qui deficit corde, puta inopi cordis, et cui deest cor; Septuaginta, *egenti sensu*; Chaldæus, *indigentibus intellectu*; alii, *carenti mente*. Idem ergo est *parvulus* quod *insipiens*, puta homo, qui sensu et carne tantum ducitur; posterior enim pars de more explicat priorem. S. Gregorius tamen symbolice per parvulum accipit humilem; humilis enim capax est sapientiæ : « Qui enim, inquit, necdum semetipsum despicit, humilem Dei sapientiam non apprehendit, juxta illud Christi : Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis, » *Matth.* xi.

Sunt hæc verba sapientiæ invitantis ad se suasque epulas. Unde subauditur *to* *dicens*, quod proinde suppleat Septuaginta hoc modo, *dicens* : *Si quis parvulus, veniat ad me*. Per panem et vinum accipit agapen, sive convivium sacrum ex victimis Deo immolatis, quod sacris lectionibus et sermonibus condiebatur, uti dixi vers. 2. Sub quo allegorico intelligit epulum Eucharistiæ, quod comedendum est ore et stomacho tum corporali, tum spiritali, puta attenta meditatione, oratione, desiderio, amore, humilitate animique unione cum Christo sumendum et ruminandum. Omnes ergo ad S. Synaxim hic invitat sapientia, id est Christus, uti hisce verbis Ecclesia omnes ad illud evocat in festo Venerabilis Sacramenti; et S. Gaudentius, in serm. 19 *ad Neophytos* : « Contendite, inquit, pulli generosi, ad sacram offam, in qua est vita, et ex cœlesti illo cibo mica non cadat, » Nam, ut ait S. Ambrosius, lib. IV *De Sacram.* cap. n : a Bonæ aquilæ circa altare; ubi*

V.

enim corpus, ibi et aquilæ. Forma corporis altare est, et corpus Christi est in altari; aquilæ vos estis. » Atque Zacharias, cap. ix, vers. 17 : « Quid enim, inquit, bonum ejus est, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines? » Ubi multa de fructu sanctæ Communionis dixi, æque ac *Exodi* xvi, 35, ubi fuse egi de manna, quod erat panis cœli et panis Angelorum, omne delectamentum in se habens, omnemque saporis suavitatem : quo solo pasti Hebræi in deserto sani vegetique ad continuam peregrinationem, ac robusti ad bella contra Amalee, Og et Basan conficienda evaserunt. Atque idcirco manna expressus erat typus Eucharistiæ, qui est panis coelestis sanitatem, delicias et immortalitatem tam animæ quam corpori conferens, juxta illud Christi : « Hic est panis de cœlo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur, etc. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum, et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita, » *Joan.* vi, 51.

Ex hoc loco parvulos esse docendos et formandos ad virtutem docet Joannes Gerson, part. II, tract. *De Parvulis trahendis ad Christum*, ubi laboris hujus fructum et meritum exaggerat, ac seipsum exemplum proponit. Ipse enim, cum esset Cancellarius Parisiensis, et summis Academiis negotiis districtus, pueris tamen erudiendis eorumque confessionibus audiendis assidue vacabat, secutus exemplum Christi, qui ait : « Sinite parvulos venire ad me; talium enim est regnum cœlorum, » *Matth.* xix, 14. Ideoque et parvulos iudicio maturos illico ad S. Synaxim hortabatur.

G. Relinquitte infantiam, et vivite, et ambulate v per vias prudentiæ®, — *q. d.* Relinquitte pueriles et infantiles nugas, errores, desideria, concupiscentias; « et vivite, » id est, et sic vivetis vitam humanam et rationalem, sequentes ductum rationis et honestatis, cum antea more puerorum vixeritis vitam animalem, qualem agunt bestię rationis expertes, quæ sola phantasia et sensu aguntur; « et ambulate, » id est, sic relinquendo infantiam ambulabitis, a per vias prudentiæ®, » vel aet » id est idcirco, « ambulate per vias prudentiæ®. » Si enim per vias prudentiæ® ambuletis, utique relinquetis Infantiam et imprudentiam, ac vitam homine dignam capessetis, quæ vos ducet ad vitam beatam et æternam. Unde Chaldæus vertit, *amandate a vobis insipientes vecordiam* (Syrus, *stultitiam*), sive *indigentiam intellectus vestri, et vivite*; Septuaginta Complutenses, *relinquite insipientiam, et vivetis; et guarite prudentiam, ut vivatis*; Romani vero, *relinquite stultitiam, ut in sarulum regnetis, et guarite prudentiam*.

Pro *ambulate per vias prudentiæ*, hebraice est, *dirigite in via intelligentiæ*, vel *rectam facite viam prudentiæ*, hoc est, per viam rectam prudentiæ® incedite, ac juxta ejus dictamen opera vestra dirigite. Unde Aquila et Symmachus, *recte ite in via intelligentiæ; Seplua^intd, corrigite scientiam et*

17

intelligentiam; S. Cyprianus, lib. II Testim. cap.», legit, *a* corrigit scientiam et intelligentiam; » Syrus, *vias rectas cogitate*.

Itm 7. 7. Qui ERUDIT DERISOREM, IPSE INJURIAM SIDI FACIT : ET QUI ARGUIT IMPIUS, SIDI MACULAM GENERAT. — Syrus, *qui corripit flagitiosum, capiet sibi ignominiam*. Dat causam cur (I) parvulos et simplices, qui facile monenti cedunt et credunt, advocarit, non versutos, puta derisores et impios, in sua impietate obstinatos (hos enim opponit parvulis et insipientibus) : quia scilicet derisor, utpote superbus et tumidus, deridet monita et monitores. Ita Beda, Cajetanus, Jansenius et alii. Quare qui cum monet, « injuriam sibi facit » (Hebræa et Septuaginta, *accipit ignominiam*), primo, quia exponit se suaque risui et ludibrio derisoris.

Secundo, quia imprudentiae notam sibi accersit, quod sine fructu, imo cum damno, derisorem corripiat. Facit enim contra illud sapientis, *Eccli.* cap. Exui, vers. 6 : « Ubi auditus non est, non effundas xermonem. » Et contra illud Christi, *Matth.* vn, G: « Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis. » Ubi nota primo, per *sanctum* et *margaritas* significari doctrinam Evangelii et veritatis; per *canes* et *porcos*, perversos et obstinatos, idque propter immunditiam et rebellem oblationem. Vetat incorrigibiles ergo docere et corripere, quia, ait, illi velut porci sermones suis appetitibus et immunditiis contrarios contemnunt et calcant, deinde vero acuuntur in sermonis auctorem, cumque vel verbis vel verberibus lacerant. Nota *secundo*, hoc intelligendum per se : nam per accidens Christus, S. Stephanus, Paulus et alii perversissimis Judæis prædicarunt, eorumque incredulitatem acriter corripuerunt, tum ul publicum perhiberent testimonium veritatis et gloriæ Dei, tum ad contestationem inexcusabilis impietatis improborum, tum propter aliorum adstantium utilitatem, et vitandum scandalum. Tunc enim sancta non dantur porcis, sed potius Deo et electis ejus.

Tertio, quia causa vel occasio est, ut derisor gravius peccet, dum peccatum suum tueri sategit, in coque se obfirmat, ac momenti detrahit, obmurmurat, eumque deridet. Unde Plutarchus : « Pertinacem, inquit, in delicto monere perinde est, ac speculum cæco objicere, n qui putans se suamque cæcitatem rideri, objicienti indignatur, in eumque sævit et furit.

Quarto, qui irritat derisorem, ut reddat talionem, ul scilicet eadem vel similia vitia in corripientem retorqueat, et petulanti lingua probra in eum reciprocet, ut ita sua tegat vel propugnet. Unde S. Gregorius, libro Vili *Moral*, cap. xxiv :

(1' Ita nectunt Rosenmüllers et Ewaldns. Aliter Maurer : ■ Continent potius quæ subjunguntur tria commata, illius institutionis, ad quam invitavit sapientia vers. 1-6, monitura alterum, monitum inquam de prudentia in compiendo et docendo.

« Scirpus in flore, inquit, est hypocrita in laude. In flore suo manum carpentis incidit, quia in laude hypocrita positus, non hunc quisquam corripere audeat, asperitate sua protinus vitam corripientis secatur. Sanctus namque esso non appetit, sed vocari; et cum fortasse corripitur, quasi in opinionis gloria detruncatur. Deprehensum se in pravitate irascitur, sibi loqui redarguentem prohibet, quia quasi in occulto vulnere tactus dolet. Qualis imperitis innotuit, talis vult ab omnibus aestimari; et paratior est mori quam corripiri.

Ex dictis liquet perperam Aben-Ezra pro *derisorem*, vertere in nominativo *derisor*. Derisor, inquit, qui arguit alium, ipse sibi ignominiam accersit. Quando enim qui alium arguit, deridet, ostentatque risum et cachinnum, tunc sibi conflatur dedecus. Correptio enim facienda est gravi malo, non vultu, non irrisorio. Perperam, inquam : nam omnes alii vertunt *derisorem*, iu accusativo, æque ac *impium*, de quo sequitur.

Iisdem de causis, « qui arguit impium, sibi maculam generat, » præsertim quia impius in impietate obstinatus insuper conatur alios ipsumque arguentem ad suam impietatem pertrahere, ejusque culpa vel suspitione maculare. Hebraice est, *et qui increpat impium, maculam ejus*, scilicet sibi attrahit vel adauget et multiplicat; Chaldæus, *et correptio impii macula est ipsi*, tum impio, tum corripienti; Septuaginta, *arguens impium maculavit se ipsum*. Nonnulli codices addunt, *correctiones enim impii livores sibi, q. d.* Si corripias impium, quot verba, tot livores et dolores lividos vividosque ei infligis, qui proinde livorem indignationis, maledictionis et vindicte stillare non cessant, ut monentem vel verbo, vel verbero reverberet, illic dolores et livores pariles, tum in corpore tum in animo vicissim impingat.

8. Noli arguere derisorem (Septuaginta, *malos*; vñ. t. Syrus, *scelestum*), ne oderit te. Argue sapientem, et diliget te. — Est antithesis correctionis derisoris et sapientis, quod illa creet odium, hæc dilectionem, ideoque hæc sit amplectenda, illa omitenda : utpote quæ tam corripienti quam corrupto, quem ad odium aliaque peccata excitat, et quasi irritat, est damnosa. Per *sapientem* intellige sapientiam, id est virtutis, studiosum, vel etiam in sapientia et virtute perfectum : nam perfectio hujus vite mixta est cum imperfectione; nemo enim tam perfectus est, qui non habeat nonnulla vitia, quæ corrigat. Unde S. Gregorius loco jam citato : « Redargutione, inquit, deterior redditur, quia quasi diræ percussionis æstimatur jaculum puritatis verbum. Unde exasperatus protinus in contumelias surgit, et quæ mala exaggeret, contra vitam correptoris inquit. Demonstrare longe incomparabiliter reum reprehensorem suum desiderat, ut innocentem se non suis actibus, sed alienis criminibus ostendat; ita ut sæpe homo redargutionis aliquid se dixisse pœniteat, et quasi a carpentis manu, sic a corripientis animo quidam, ut ita

dixerim, sanguis mœroris currat. Unde bene per Salomonem dicitur: Noli arguere deriscrem, nec oderit le. Neque enim justo timendum est ne derisor, cum corripitur, contumelias inferat, sed ne tractus ad odium pejor Cat:»

Sapientes vero et sancti diligunt corripiētes et correptionem, quia per hanc diriguntur ad morum emendationem et vit® perfectionem, Sapiens ergo diligit correptionem, quia diligit veritatem et virtutem : virtus enim est veritas. Quid enim aliud sunt dictamina virtutum, nisi lumina veritatis? Impii vero amant vitium, ideoque mendacium. Quid enim est vitium, nisi mendacium practicum, quo malum pro bono appetitur et laudatur? in illo ergo verum est illud Comici : « Obsequium amicos, veritas odium parit;» ideoque correptionis medicina ei vertitur in venenum. Igitur sicut sol ceram liquefacit, lutum indurat: sic correctio et veritas a sapiente blande, a stulto et impio dure accipitur; ac in illo amorem, in hoc odium parit. Audi Patianum, *Parœnesi ad pœnitentiam* : a Ut camum solet tunc maxime fœtere, cum moves; et incendium tunc maxime ardere, si vertas; et rabies tunc maxime sœvire, si provocas : ita illi objurgationis necessari® stimulos contrario calce fregerunt, non sine suo quidem malo et vulnere repugnantes. Nam a Domino dictum est : Argue stultum, et odio te habebit. Rursum, sicut vinum melli infusum mellescit, felli vero mixtum fellescit; et sicut aqua infusa vino vinescit, aceto vero mixtu acescit, imo illa in vinum, hæc in acetum transit; insuper sicut terra lapidosa et senticosa omnem humorem et pluviam in lapides, sentes et vepres commutat, terra vero mollis et pinguis pluviam in herbas et flores transfert; denique sicut stomachus bonus cibum in bonum succum et sanguinem convertit, stomachus vero biliosus cibum in bilem vertit, non vitio cibi, qui bonus et suavis est, sed vitio stomachi, qui amarus et biliosus est: sic pariter sapiens correptionem in amorem, impius eamdem in bilem et odium traducit, non vitio correptionis, quæ bona est: sed vitio impii, qui cor habet superbia et ira infectum.

Moraliter, hio nota correptionem sapienti esse amandam et ambiendam, sicut amatur sal, licet salsum, ad condiendas carnes; et pilulæ, licet amane, ad expurgandos malos humores; et lixivium, licet acre et mordax, ad defricandum sordes capitis: ut pari modo per correptionem anima suo nitori restituatur, imo ad illustrem sanctimoniam et perfectionem assurgat. Quocirca parentes liberorum, magistri discipulorum, Superiores subditorum, Prælati Religiosorum amantes, crebro eos monere et corrigere solent, ut ita nrovis omnes deponant, ac obediētiæ et humilitati assuefacti, magnis continuai mortificationis passibus ad perfectionem contendant. Justis ergo necdum perfectis dicitur tanquam studiosis sapienti® discipulis : a Audito. filii, disciplinam patris, et

attendite, ul sciatis prudentiam; > justis vero perfectis tanquam magistris illud etiam Salomonis injungitur : « Argue sapientem, et diliget te; da sapienti, » id est discipulo sapienti®, « occasionem, et addetur ei sapientia. Doce justum, et festinabit accipere. » Ad hos namque omnes pertinet imperfectiones arguere, occasionem proficiendi dare, et veram virtutem docere, non tam sermone quam opere, et purissim® sanctitatis actione.

0. Da sapienti occasionem, et addet ei sapientia (Hebraice, et *sapiens erit amplius*). DITU; NSTVM, et festinabit accipere, — scilicet doctrinam quam doces. « Occasionem, » sapienti® scilicet et discendi. Unde Chaldæus, *doce sapientem, et sapientiar erit adhuc; ostende justo, et addet scientiam*. Hebraice tantum est, *da sapienti*, scilicet *doctrinam et consilium*, inquit Cajetanus (1).

Significatur hac parcemia sapienti porrigendam esso occasionem sapienti® et virtutis, eo quod sapiens iUius avidus occasionem sibi datam illico arripiat, ut quod optat et quærit, in sapientia proficiat : nam in omnibus sui profectum vestigat. Unde hæc sententia variis aptari et varie explicari potest.

Primo, ut per *occasionem* cum Cajetano accipiamus doctrinam et consilium, *q. d.* Da sapienti sanam doctrinam et consilium; nam ipse illico illud amplectatur et exsequetur, itaque fiet sapientior, et, ut ita dicam, viruosior. Unde explicans subdit : a Doce justum, et festinabit accipere. » Posterior enim pars rhythmici explicat priorem.

Secundo, per *occasionem* accipias correptionem, de qua sermo præcessit; correptio enim sapienti est occasio proficiendi, suosque defectus corrigendi. Unde S. Augustinus, epist. 48 *ad Vincetium*, ex hoc loco docet Donatistas aliosque hæreticos, in hæresi sordescētes, non tantum verbo Dei instruendos, sed civi pcenisque cogendos esse ad Orthodoxam fidem, eo quod poen® sint illis occasio sapiendi, idque probat experientia multorum, qui poenis reducti sunt ad sanam fidem. Unde concludit : a His omnibus harum legum terror, quibus promulgandis reges serviunt Domino in timore, ita profuit, ut nunc alii dicant : Jam hoc volebamus, sed Deo gratias, qui nobis occasionem præbuit jam faciendi, et dilationum morulas amputavit. »

Tertio, significat sapienti duntaxat suggerendam esso occasionem proficiendi: ex illa enim ille ulterius se provehet. Unde illud : « Sapiens nutu, stultus fuste monendus est. » Ita S. Antonius, epist. 2 *ad Fratres Arschoitas* : a Erant, inquit, et alia mulla qu® velim docere; sed si dederō occasionem sapienti, sapientior erit, » *q. d.* Multa scripturiebam, sed ex paucis qu® scripsi, cœtera colligētis. Sapiens enim ex dictis non dicta, ac stulto expresse dicenda, per se rimatur et col-

ti) Recte. Pro *et festinabit accipere*, hebr. est, *et augebit ille doctrinam*»

ligil. Vel, *dedero occasionem*, id est spatium et tempus cogitandi discendique. Unde

Quarto, Syrus per *occasionem* accipit tempus opportunum, *q. d.* Noli tempore importuno, sed opportuno docere, corrigere, exhortari et stimulare sapientem ad meliora. Sapiens enim si importuno tempore moneatur, v. g. cum est aliis occupatus, cum mcestilia deprimitur, cum mente obnubilatur, ex monitione affligetur vel exacerbabitur : sin opportuno, cum v. g. serenus est, docilis, hilaris, optime accipiet monitionem. Sic ergo Syrus vertit, *da tempus sapienti, ut iterum sapientia imbuatur*. Sensim euim discitur sapientia et virtus, atque qui hodie infirmi et invalidi sunt ad opus aliquod heroicum, cras vel perinde robustiores facti ad illud fortes erunt et validi. Infirmis ergo æque ac pueris danda sunt temporis spatia, quibus se suamque infirmitatem superent et vincant. Sic Christus ad tempus Apostolorum vilia et infirmitates toleravit, allegans inter cælcra, « utres vetustos novum vinum facile ferre non posse, » *Matth.* IX, 17. —

Quinto, significat Sapiens parentes, magistros et superiores debere subinde filiis, discipulis et subditis dare occasionem proficiendi in sapientia et virtute, ejus exercendæ occasionem suggerendo et objiciendo. Sic magistri obscuras quæsliones discipulis proponunt, ut earum solutionem investigent, sicque ingenium acuant. Sic B. Aloysius Gonzaga agens cum Patribus et Doctoribus, ut sermonem de rebus spiritualibus induceret, proponebat cis quaestiones de virtutum et viliorum actibus, de sensu certarum sententiarum S. Scripturæ, de officiis Religiosi, etc., quasi cupiens ab eis edoceri. Sic senex ille in *Vitis Patrum* dicebat Superiores debere noviliis et subditis opportune suggerere occasionem exercendæ nunc patientiæ, nunc humilitatis, nunc obedientiæ, nunc resignalionis, nunc charilatis, etc., ideoque verbis acrioribus subinde eos pun gere, stimulare et mortificare; atque cum, qui id facere negligat, esse in suos crudelem, et panem filiis debitum subtrahere : sicut enim pane alitur corpus, sic occasionibus et stimulis alitur virtus, et acuitur spiritus. Hac de causa Deus quasi peritus magister nobis objicit nunc tribulationes, ut discamus patientiam; nunc contemptus, ut discamus humilitatem; nunc afflictos et pauperes, ut discamus beneficentiam, etc., juxta illud Apostoli : « Creati in operibus bonis (id est, ad opera bona) quæ præparavit Deus ut in iis ambulemus, » *Ephes*, n, 10.

Denique significat sapientem occasionem discendi non perdere, sed ex omnibus profectum capere, ac justum, si ansam amplius se justificandi naclus sit, cam non omittere, sed instar aucupis aves hasce coelestes aucupari et captare. Occasio enim instar avis prælervolat, ni statim ut se offert, prehendatur, juxta illud :

Frete capillata est, a t go occa :0 calva;

ut, cum pertransiit, prehendi nequeat. E contrario, insipientes et impii infinitas bene agendi occasiones prælcire sinunt, quas serio, sed sero quærent, ac occasiones malo agendi obviis manibus amplectuntur; unde in ælcernum eos pœnitbit, juxta illud *Sap.* v, 6 : « Erravimus a via veritatis, etc., lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, et ambulavimus vias difficiles. Et virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere, in malignitate autem nostra consumpti sumus. »

10. PRINCIPIUM SAPIENTIÆ, TIMOR DOMINI : ET SCIEN- Veri. 12
tia sanctorum (Syrus, *justorum*), prudentia. — Quod Sapiens sapientiæ statuit principium, cap. i, 7, idem statuit hic ipsa sapientia, scilicet timorem Dei : in hoc enim sapientiæ basis, imo summa consistit. Pro *principium* hoc loco hebraico est nS'îin *tcchillat*, quod non nisi principium significat, cum cap. i, 7, sit rWfcH rescii, quod etiam primas, primitias et principatum significat, ut ibidem dixi. Probat principium sapientiæ esse timorem Domini, ex eo quod scientia sanctorum sit prudentia : prudentia enim idem est quod sapientia; cum ergo hæc sit scientia sanctorum, id est eorum quæ sancta, honesta et pia sunt, quoque sui studiosos faciunt sanctos, sequitur eamdem esse timorem Dei, quia hic in se sanctus est, et sui studiosos facit sanctos. Significatur ergo, inquit Jansenius, de ea sapientia hic esse sermonem, quæ incipit in nobis esse et crescere ex concepto Dei timore : sicque parvulos et insipientes posse ad sapientiam pervenire, si Dei timorem concipiant : quem quia omnino abjecerunt impii et derisores, ob id sapientiam non posse percipere. Ad indicandam expressius differentiam inter hanc sapientiam et cam, a qua juxta mundum quidam dicuntur sapientes, subditur : « Et scientia sanctorum prudentia, » hoc est, scientia et cognitio rerum sanctarum, quales scilicet Scriptura docet, et scientia quam habent sancti homines, illa sola est vera prudentia vel intelligentia. Potest enim to *sanctorum* exponi, ut vel ad res, vel ad homines referatur; et potest in Hebræo repeti in secundo membro *principium*, ut sic vertatur, *et scientia sanctorum est principium prudentiæ*. Unde R. Salomon, *radix prudentiæ est scientia sanctorum*, seu sacrorum, puta Dei et Angelorum, ait Aben-Ezra; ac coeli et beatarum mentium, ait R. Levi. Aut vice versa cum Vatablo vertas, *principium scientiæ est sanctorum intelligentia*, quæ utique non est alia quam timor Domini. Omnis enim prudentia, et intelligentia, et sapientia sanctorum, id est rerum sanctarum, quamque habent homines sancti, consistit in timore, id est cultu, reverentia, obedientia et amore Dei. Unde alius vertit, *summum in prudentia est, nasse divina* (1); Septuaginta vertunt, *consilia sanctorum intolli-*

(i) Quod ad verum accedit, nam ro *sanctorum* hic de Deo sanctissimo sumendum videtur, nl sensus sit, *cognitio Dei est inictelligentia*, utroque hemistichio apta sibi invicem respondente.

gentin. Adduntquo explicationis gratia, *cognoscere enim legem mentis est bonæ, g. d.* Vera intelligentia et sapientia est consulere ea quæ sancta sunt, ipsosque Sanctos sancta operantes; quia hi, cum sint mentis bonæ, cognoscunt non speculative lanium, sed et practice, Dei timorem et cultum situm esse in observatione legis divinæ : illam enim opere explent, ideoque habent timorem Dei, ac consequenter veram sapientiam et prudentiam, quæ in Dei timore et sanctitate consistit. Idem ergo in re, vel quasi idem sunt limor Dei, scientia Sanctorum, sapientia, prudentia, intelligentia, sanctitas, scientia, et cognitio practica, id est custodia legis divinæ. Timor enim Dei stimulat cogitque hominem, ut custodiat Dei legem, imo plene timere Deum est custodire Dei legem, quod eât esse sanctum. Ille ergo est sorites, qui in orbem circulumque vadit : ubi est sapientia, ibi est timor Dei ; ubi est timor Dei, ibi est scientia Sanctorum et sanctitas; ubi est sanctitas, ibi est prudentia ; ubi est prudentia, ibi est cognitio, id est observatio legis divinæ. Ergo a primo ad ultimum, ubi est sapientia, ibi est observatio legis divinæ, in caque omnis sapientia consistit, juxta illud *Ecrüte. mi*, 13 : « Finem loquendi pariter omnes audiamus. Deum lime el mandata ejus observa; hoc est enim omnis homo. » Prudentia ergo est virtutum princeps, regina, oculus et lux, quæ, ut ait Jamblicus, epist. *ad Amphalum*, « singulorum vitam ad exemplar divinum referens, qua potest optima similitudine depingit, ideoquo sui possessores Deo similes facit. »

Porro S. Chrysoslomus in *Catena Græc.* : « Nihil aliud fere, inquit, est sanctorum consilium, quam prudens et sagax de rebus, quæ in praxim veniunt, judicium. Sed et nihil quoque æque student et desiderant iidem illi prudentes et sancii, atque divinam cognoscere voluntatem, » practico scilicet, id est cognitam exsequi. « Nam Spiritus Sanctus est vita animæ. » Hucusque S. Chrysoslomus.

A¹⁰- Hujus gnomes appositus exstat apologus apud
Í jx' Cyrillum, lib. I *Apolog. moral*, cap. m, cujus titulus est : Prudentia vera est quæ simplicitatis innocentia decoratur. Animalia, inquit, inter se quæsierunt quodnam ex ipsis esset prudentius, ac volatilia proposuerunt corvum, terrestria vulpem; accessit simia, dixitque tam corvum, quam vulpem, esso astulos ac dolosos, at non prudentes ; idque hac ratione evicit : « Astutia nocendi conjuncta est cum ignorantia virtuoso agendi ; prudentia autem vera est ars preclarissima recte vivendi cum simplicitate, nescia quemquam lædendi. Quæ itaque minus provida sunt, arte quidem armata, calliditate et stimulis nocendi malitiosiora fore dicam, sed non prudentia. Nam is tantum prudens est, qui ratione recta in omnibus gubernatur. Veram recta ratio naturæ rationalis illa est, quæ suum finem ut optimum irtendit, e* omne quod impedit ad hunc finem

consequendum, effugit; et cuncta quæ expediunt ad illum finem agit et quæril; et in his omnibus quousque ad illum finem, perveniat, firma constantia permanet, finis autem naturæ rationalis est, sine omni malo, gaudere omni vero bono, et cum perpetuitate securitatis, et securitate veritatis lætari. Ad hunc capessendum cuncta impeditiva sunt vilia, ctomnes virtutes opportunæ. Quo definito, unusquisque sociorum secessit in sua. »

11. Per me exim multiplicabuntur dies tui, et addentur tibi anni vitæ. — Septuaginta, *hoc enim modo multo vives tempore, et adjicientur tibi anni tifa?*; id enim dat causam non tantum versus præcedentis, sed et vers. 5 et sequentium, puta dat causam totius orationis et invitationis sapientiae, *q. d.* Invitavi, et assidue omnes ad me, puta ad sapientiam, et ad timorem Dei, invito ; nunc venientibus magna promitto præmia. Ego enim sum, quæ mei studiosis porrigo vitam sanam el felicem per multos annos in hoc sæculo, et per omnem æternitatem in futuro. Vide dicta cap. m, 8.

12. Si sapiens fueris, tibi metipsi eris : si autem illusor (Syrus, *improbis*), solus portabis malum. — Est hic alter stimulus, quo sapientia pungit omnes ad sui sequelam, *q. d.* Si, o fili, meis sapientibus monitis parueris et sapienter vitam institueris, tibi metipsi, id est ad tuum, non ad meum vel alterius, commodum et præmium id feceris ; si autem ea spreveris et deriseris, tu solus poenam lues, *q. d.* Tibi, non mihi, seritur et metitur, ne putes mea me lucra spectare, meque ad meum honorem discipulos aucupari : ego nec discipulis nec honore indigeo; sat mihi docta, sal honorati sum : tuam utilitatem, tuum honorem quæro; tibi consulo, et ut tute tibi ipsi consulas suadeo : si enim mihi parueris, ut sapias libi ipsi, gloriam, vitam et felicitatem promereberis ; sin mo deluseris, leipsum deludes, tibi que mortem et gehennam accerses : « Unusquisque enim onus suum portabit,)) *Galat.* vi, 5. Septuaginta addunt, *tibi et proximis*; Syrus, *tibi et amias tuis*. « Si, inquit, sapiens fueris, tibi eris et proximis : si aukm malus evaseris, solus utique hauries (Greece ávúXxoá, *q. d.* Exantlabis magno labore, dolore et angore) mala; » Symmachus, si *autem pestilens fueris, portabis mala*. Septuaginta secutus S. Ambrosius, in *Psal.* XXXV, vers. i, hoc discrimen inter justum et injustum constituit, quod hic inutilis mun 'o sit, ille utilis et proficuus: « Injustus, inquit, et aliis inutilis, et sibi noxius; justi autem vita fructuosa aliis, sibi dulcis. Dicit enim Salomon : Fili, si sapiens eris, tibi sapiens eris et proximis ; si autem malus evaseris, solus hauries mala. Advertimus ergo quia justitia aliis potius est nata, quam sibi : commune commodum, non suum spectat, et alienum bonum pro suo ducit emolumento. Beata est præclara justitia, cujus bonum omnibus proficit. Ex uno plerumque proficiscitur, atque nd omnes prcvcnll»

Quocirca idem S. Ambrosius in *Psalm*, cxvin, *octon.* 10, ad ilia : « Qui timent te, videbunt me, et laetabuntur, » docet justum solo aspectu aliis prodesse, suamque afflare justitiam. « Prophetat, inquit, totum orbem replendum esse timore divino, et ideo quasi timentes Deum Sanctorum dicit cognitione laetari. Qui enim videt justum et gaudet, etiam ipse vult esse justus. Pulchrum est enim ut eo in aliis delectetur, quod vult ipse in se servare, si possit. Est enim insitum bonis, ut castum pudicus , prudentem sapiens affectu pio diligat, misericors liberalem, et virtutes suas in aliis amet. Plerisque enim justii aspectus admonitio correctionis est, perfectioribus vero lætitia est. Quam pulchrum ergo ut videaris et prosis ! Bonum ergo vir justus. » Probat id exemplo avis, quæ vocatur icterus, quod ictero, id est morbo regio, laborantes sanat; de qua Plinius, lib. XXX, cap. xi : « Avis icterus, inquit, vocatur a colore; quæ si spectetur, sanari id malum tradunt. » Ad quæ verba alludens S. Ambrosius : « Nam si est tanta vis, inquit, in naturalibus, ut animal visum prosit ictericis, ita ut mortui quoque ejus animantis corpus prodesse dicatur, si fuerit demonstratum iis qui hujusmodi inciderint passionem,

dubitare possumus quod justii sanat aspectus. Nonne vel ipsi oculorum radii virtutem quamdam videntur infundere iis qui fideliter cum videre desiderant? » Subdit S. Ambrosius contrarium evenire impiis: «Sed quemadmodum, inquit, justus lætificat cor innocentium, cum videtur, ita et improbi justorum cognitione torquentur, quia vel tacitis sanctorum moribus arguuntur. Torquet castitas incontinentiam, avaritiam liberalitas, impietatem fides. »

Post hunc versum nonnulli codices Græci subjiciunt ista : « Filius disciplinam nactus sapiens erit, imprudente autem ministro utetur. » Addunt Romani et S. Cyprianus in *Condì. Carthag.* ac Syrus sequentia : « Qui fidens est in falsis, hic pascit ventos ; idem autem ipse sequetur aves volantes : deseruit enim vias vineæ suæ, semitis vero agelli sui erravit; ingreditur autem per avia loca atque arida, et terram destinatam in sitim : contrahit autem manibus infructuosa; » vel, ut clarius habet Syrus, *diam ipse nihil congregavit.* Verum hæc omnia non sunt in llebræo, nec in Latina Vulgata, nec in Græcis Complutensium, et pleraque habentur cap. seq., unde ex eo huc translata videntur.

SECUNDA PARS CAPITIS.

EBODUCIT SCHEMA MULIERIS STULTÆ, QUÆ JUVENES SEDUCIT, SECUMQUE AD TARTARA DUCIT.

13. Mulier stulta et clamosa (Syrus, *deceptrix blandiendo*) plenaque illecebris, et nihil omnino sciens. — Sapientiæ, quasi regime invitanti omnes ad regium virtutis epulum, opponit mulierem insipientem, quæ ad suas delicias cunctos pellicit : ut illius honestas et pulchritudo, hujus inhonestas et turpitudine ex mutua collatione clarius appareat, utque invitati hujus fraudes el illecebras exitiales agnoscant et caveant, illius vero honoratum veritatis probitalisque epulum sectentur et ambient. Salomonem de more secutus Herculi» Plato et Philosophi similia narrant de Hercule, binum. B Js enjm ut ex narrat S. Basilus, 110-mil.24 De *legendis libris Gentil.*, cum quadam dio an sequenda esset via voluptatis, an virtutis, ambigeret; astiterunt illi duæ fornirne, quarum conditionem statim ex ipso habitu agnovit. Altera, inquit, forma conspicua, molliore facie, lascivis oculis, sermone blando, omnia fausta faciliaque et ad vitæ solatia tendentia per otium pollicendo, Herculem ad se trahere conabatur. Altera vero vultu rigido, squalenti moesloque orc, magnam fiduciam atque constantiam præ se ferens, nihil jucundum, nihil amœnum ostendebat, laboresque immensos terra marique subeundos (I). »

(4) Htbr. esi, *mulier stultitia-*, stulta, est *streperà*, tumultuosa, in oppositione ad sédalos composilosque Sapientia, Unquam castæ et honesta.* mulieris, mores, nec *"orit quidquam*, ouituum rerum ignara est.

Quæres, quænam est hæc mulier stulta? Respondeo eamdem esse, quæ descripta est cap. vu, 10; quam enim ibi depinxit Sapiens, eamdem hic depingit ipsa sapientia, quasi sibi æmulam, corrivalem et antagonistam. Grammalice ergo mulier hæc esi meretrix : nihil eniin ita contrarium sapientiæ, quæ pudica esi, spiritualis, angelica et divina, ac meretrix et libido, quæ impudica est, carnalis, diabolica et tartarea. Ila S. Ambrosius, lib. I *De Caino*, cap. iv, et S. Hieronymus, in *Osce* cap. xm,et Clemons, lib. Hi *Padag.* cap. in, Boda, Jansenius, auctor *Catena Græcor.* et alii hic.

Parabolice vero per meretricem repræsentatur ipsa insipientia, puta cupiditas, sive concupiscentia, ac prava doctrina, præsertim hæresis. Undo S. Ambrosius censet per duas hasce mulieres describi virtutem et voluptatem sibi invicem adversantes, quarum quælibet omnes ad se invitat. S. Augustinus vero, S. Hieronymus, Polychronius, Evagrius et alii accipiunt liæresin : hæc onhn est falsa sapientia, quæ veræ sapientiæ ex diametro opponitur. Audi Philonem (cujus verba recital S. Ambrosius, lib. I *De Caino et Abele*, cap. iv) lib. *De Merced. ineretr. non accipienda in sacrarium*, graphice hoc Annæ el Phcnennæ, vel potius Sane et Oollæ, id est virtutis et voluptatis, litigium et illicium depingentem. «Duas, inquit, nostrum quisque uxores habet in suo contubernio, eas-

quo infensas sibi invicem, et animal domum replentes contentionibus zelotypis. Harum alteram diligimus, quasi amicam blandam et familiarem, quæ voluptas dicitur; alleram odio prosequimur, ut immitem ac tetricam, et nobis minime benevolam : hæc virtus nominatur. » Deinde antequam earum jurgia exponat, utriusque habitum depingit : « Illa, inquit, ad nos accedit ornatu meretricio, fracto incessu præ mollitie, obtutu lascivo inescans animas juvenum, temeritatem et impudentiam præferens in oculis, elata cervice supra naivam staturam assurgens, ridens cachinnabundaque, calamistiala et cincinnatula, fucata facie, pictis superciliis, recens lota, purpurissata, pretioso floridoque amicta palliolo, aureis gemmatisquo armillis superba, et murenulis mundoauc muliebri cætero, spirans unguenta fragrantissima, non tam domum suam quam fora com-pitaque diligens, petulans, suæ formæ prodiga, ascitiliæ vero avida. Et cum ea pedissequæ domesticæ, vafritia, injustitia, nequitia, quibus stipata more principis sic pertentat animum. » Hic prolixum subnectit sermonem, quo voluptas in adversariam sibi virtutem invehitur, et suos ad se allicit amatores. Deinde ad virtutem similiter depingendam transiit, a Altera, inquit, in abdito stans, veritate ne forte illa mariti communis animum ad se solam pertraheret, corruptum donis, vel oblatis, vel ostentatis; neve pretioso aspectu emollitum deciperet: quando ascititio cultu et magicis eum allectari demulccrique animadvertebat præstigiis, repente supervenit, ingenio, malronalique incessu gravis, vultu serena, genuino quodam pudoris colore suffusa, simplex moribus, vitæ integra, mente semper sui similis, verbis haud blanda, sanam mentem veraciter exprimentibus, decora nativo habitu, moderata gestu, vestitu modica, ornata non auro, sed longe pretiosioribus ornamentis. Comites eam sequebantur, pietas, sanctitas, veritas. » Hic deinde insignem subtextit orationem, qua virtus cum smula sibi voluptate expostulat, et qua miseros homines voluptatis nexibus implicatos, ad beatam ipsius virtutis evocat libertatem.

Merctr» Igitur tam meretrix, quam concupiscentia et riinvui. hæresis, *primo*, est « stulta, » Hebr JVpj'DD ri'JX <*aipidl- e\$cel jji'giiih id est, *mulier stultitiæ, q. d.* Est btre«ii. ipsa stultitia personata et habitu muliebri ves-pri®». tjta; (Uin quia meretrix libidine et avaritia ebria “ul* mentem et rationem perdidit, ac quasi dementata et vesana non nisi sordes et luxurias cogitat; tum quia meretrix symbolum est stultitiæ, puta cupiditatis et hæresis, quæ ipsissima est stultitia. Quo-circa S. Isidorus, lib. VIII *Origin*, cap. xi: « Venus, inquit, vocatur Cupido propter amorem; est enim dæmon fornicationis. Qui ideo alatus pingitur, quia nihil amantibus levius, nihil mutabilius invenitur. Puer pingitur, quia stultus et irrationabilis amor. Sagittam et facem tenere tln-gitur: sagittam, quia amor cor vulnerat facem,

quia inflamat. » Hinc Poetæ Venerem Vulcano nupsisse ferunt, ut significant amorem ardore incendi. Rursus eam strabam pingunt, quia pravus est amor.

Secunda, meretricis, et concupiscentiæ, ac hre-s-wai», resis conditio est, quod sit « clamosa, » Hebraice r-l'Oin Aonda, id est *tumultuosa*, vel *tumultuans*, ut vertit Orígenes, Vatablus et Pagninus: Mutter *stulta*, inquit, *tumultuatur*; Septuaginta, *audax*. Quam sint clamosæ et tumulluosæ meretrices, liquet experientia, quæ docet plerasque lites, rixas et cædes excitari per vel propter meretrices. Idem ex eadem liquet de cupiditate ethæresi, quæ tot tumultus, bella et incendia nostro hoc sæculo excitavit in Gallia, Anglia, Scotia, Belgio totaque Europa: ut per eam passim templa et monasteria concremata, urbes eversas, provincias vastatas, innumera hominum millia trucidata cernamus. Addit S. Ambrosius, lib. I De *Caino*, cap. iv: « Illic comessantium tumultus, concertantium clamor, litigantium cædes, concentus canentium, saltantium strepitus, ridentium cachinnus, lascivientium plausus, confusa omnia. » Et cap. v: s Illa vini ebrietas, fomes libidinis, quo per carnes vaporantur interna viscera, animus ignescit, anima exurit. Sævus criminum stimulus libido est, quæ nunquam manere quietum patitur affectum. Nocte fervet, die anhelat, de somno excitat, a negotio abducit, aufert consilium, amantes inquietat, lapsos inclinat, castis insidiatur, potiundo inflamat, usuque accenditur. Nullus peccandi modus, et inexplebilis scelerum sitis, nisi morte amantis exstingui non potest. » Similes tumultus ostendit in cupiditate avaritiæ, sive æris libidine. « Omnibus, inquit, invida, sibi vilis, in summis divitiis inops, affectu extenuat, quod censu abundat. Nullus rapiendi modus ubi nulla mensura cupiendi. Sic inflamat, sic igne suo pascit animum, ut hoc solo distet, quod illa formarum adultera sit, ista terrarum. Elementa concutit, maro sulcat, terram effodit, nec sereno grata nec nubilo, condemnat proventus annuos, fcetusque terrarum arguit. »

Tertia, quod sit « plena illecebris, » Hebraice nrriD *petaiuth*: quod primo, Cajelanus et Pagninus vertunt, *simplicitatis*; Mannus, *stoliditatis, q. d.* Mulier simplex; Vatablus, *imperita*; Marinus, *stolida*; 'na *peti* enim est parvulus, simplex, rudis, imperitus. *Secundo*, Septuaginta vertunt, *indiga panis*; unde auctor *Catenis Gratorum* legit, *el ad frustuli panis inopiam redigitur*, ut *petaiuth* derivetur a *na path*, id est frustum, buccella panis, *q. d. buccellaria*: quales sæpe sunt meretrices, quia omnia dilapidant, ideoque, ut ait S. Chrysostomus, homil. G3ud *Populum*, similes sunt dolio perforato. *Tertio*, optime Noster vertit, *plena illecebris*. Radix enim nni} *patha* significat suadere, illicere, decipere, seducere. Unde Tigrina vertit, *persuasiones habet, q. d.* Pitho est, sive Suada, vel Suadela. Pitho enim Gentilibus fuit dea

suasionis, persuadeus quidquid volebat, de qua Horatius, lib. I, *epist.* 6 :

Ac bene nummatum decorat suadela venusque.

Et Cicero, *De Claris Orator* : a -utá, inquit, quam Græci vocant, cujus effector est orator, hanc *Suadam* appellavit Ennius : ejus autem Cethegum medullam fuisse vult, ut quam deam in Periclis labiis scripsit Eupolis sessitavisse, hujus hic medulla
* lam nostrum oratorem fuisse dixerit. » Talis suada est meretrix, æque ac voluptas, de qua S. Ambrosius, lib. I *De Caino*, cap. iv : a Illa, inquit, meretricio procax motu, infracto per delicias incessu, nutantibus oculis, et ludentibus jaculaos palpebris retia, quibus pretiosas juvenum animas capit (oculus enim meretricis laqueus est peccatoris); quemcumque viderit sensu indigum prætereuntem in angulo, in transitu domus suæ, sermonibus adoritur gratiosis, faciens juvenum volare corda : domi inquieta, in plateis vaga, osculis prodiga, pudore vilis, amictu dives, genas picta. Etenim, quia verum decorem naturæ habere non potest, adulterinis fucis affectat pulchritudinis lenocinatur speciem, non veritatem. Vitiorum succinctacomitatu, et quodam nequitiarum choro circumfusa, dux criminum, talibus verborum machinis murum mentis aggreditur humanum. » Et inferius : « Thesaurus demonstrat, regna promittit, amores spondet continuos, inexploratos concubitus pollicetur, sine pædagogo disciplinas, sine monitore sermones, vitam sine sollicitudine, mollem somnum, inexplabilem cupiditatem. »

Has illiciendi artes egregie callebat Anna Bole-na, quæ cum esset meretrix, et a Gallis vocaretur Equa Anglicana, Henrico Vili Angliæ regi ejus congressum expetenti, asseruit se esse virginem, neminique se virginitatis florem, nisi viro suo dedicaturam. Colloqui, colludere, simul etiam cum rege saltare, nunquam a sua modestia alienum judicavit, tantum a concubitu abhorre-re se finxit. Quibus artibus ita regem inescavit, ut jam ei fixum esset, repudiata Catharina, tam sanctam virginem in uxorem ducere. Duxit, periit, Angliamque perdidit usque in pnsentem diem. Ita Sanderus, lib. I *De Schism. Anglic.*

O^^^” Quarta est, « nihil omnino sciens » prætersuos K14U. amores et libidines, ac illiciendi nummosque emungendi artes : hisce enim lotam mentem intendit et expendit, ut nihil aliud scire vel cogitare posse videatur. Unde Septuaginta sensum reddentes vertunt, *quæ non novit pudorem*, quia tota impudens est, ut ad impudicitiam suam juvenes pelliciat. Sicut enim virginitatis et castitatis paronymus est pudor, sic impudicitiae pronuba est impudentia. Vide S. Ambrosium, lib. I *De Virgin.* Chaldæus vertit, *nescit bonum*; Syrus, *nescit utilia*.

r<n.u 14 Sedet in foribus domus sufi, super sellam in excelso urbis loco. — Syrus, *sedet super throni cxcüsum* tum quia superba est, ait Aben-Ezra,

tum ut suam pulchritudinem ostendet, omnesque ad suos amores invitet. Hic enim est mos meretricum : imo nonnullæ curant se gestari per urbem sellis undique patulis, quasi veneres quasdam, ut suam formam venditent et nundinentur, ideoque post se trahunt greges juvenum, uti faciebat S. Pelagia primo peccatrix, deinde conversa a B. Nonno, pœnitens et sancta, cujus Vita exstat apud Surium, die 8 octobr. Hinc illud *Jerem.* ni, 3 : « Frons meretricis facta est tibi, noluiti erubescere. » Magnum sane illicium est in oculis feminarum. Quocirca S. Lucia (non celebris illa heroína Syracusana, sed alia, quæ proinde quasi patrona invocatur ab iis qui oculis laborant . et a nonnullis vocatur Lucilia) sentiens ob oculorum pulchritudinem se expeti a tyranno, oculos sibi eruit, cosque ad tyrannum misit, hoc dicto : a Scito nihil amplius in me superasse, quo a te mihi timeam injuriam ; » vere implens illud Evangelii ! : « Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et projice abs te. » Ita Sabellius, lib. IV *Exempt*, cap. vni. Simile exemplum recenset Isidorus Pelusiota, lib. II, *epist.* 53; vide eum. Simile habet Joannes Moschus in *Prato spirit.* cap. I x.

15. Ut VOCARET TRANSEUNTES PERVIAM, ET PERGEN- Ven. Ik tes itinere suo. — Hebraice, *qui dirigunt semitas* suas; Septuaginta, *qui recta pergunt in viis suis*; Syrus et Chaldæus, *quorum vice rectae sunt*.

16. Qui est parvulus, declinet ad me. Et vecor - v"-- 15. di (Hebraice, *carenti corde*) locuta est. — Eadem in Hebræo sunt verba quæ vers. 4 sapientiæ attribuit. Unde Septuaginta vertunt, *qui est vestrum insipientissimus, divertat ad me, et indigentibus sapientia præcipio, dicens*. Clemens Alexandrinus, lib. III *Paedagogi*, cap. xii, *quisquis est vestrum stultissimus, ad me declinet ; ei autem qui eget prudentia, praecepit, dicens*. Solent enim meretrices insidiari viatoribus, cosque incautos aggredi, et ad se pellicere. Unde in semitis desident, qua eis transeundum est, indeque *semitariae* sunt appellatæ. Porro Septuaginta vertunt, *insipientissimus*; Chaldæus, *mente captus*, quia summa insipientia est sequi stultam et clamorantem meretricem. Unde anonymus Rabbinus in Glossa magna Hebraica sic paraphrastice vertit, *et columbae seductae non habenti cor verba hæc fecit*. Columba enim amat aquas, cumque ex eis bibunt, colla non resupinant, teste Plinio, lib. X, cap. xxx, uti resupinant aliæ aves, eo quod fauces habeant arciores, et quia timent insidias et laqueos, quos cis juxta aquas tendere solent aucupes : columba vero stolidæ prona) bibunt, et pleno se proluunt ore, ideoque insidias aucupum non circumspicientes iis facile capiuntur. Tales sunt adolescentes stolidi, qui blanditiis meretricum seduci se sinunt, et aquis carum furtivis, id est meretriciis voluptatibus, totos se immergunt et submergunt. S. Ambrosius, lib. I *De Caino*, cap. iv, hæc ille paranhrastice exponit : « Ipsa in n.cdio stans:

Bibite, Inquit, et Inebriamini, ut cadat unusquisque, et non resurgat. Ille apud me primus, qui omnium perditissimus. Ille meus est, qui suus non est : ille mihi **gratior**, qui sibi nequior. Calix aureus Babylonis in manu mea inebrians omnem terram, a vino meo biberunt omnes **gentes**. Qui est ergo insipientior, divertat ad me, et indigentibus sapientia præcipio, dicens: Panibus absconditis suaviter utimini, et aquam furti dulciorem bibite. Manducemus et bibamus, cras enim moriemur, d

Vers t7. 17. Aqua furtiva dulciores sunt, et panis absconditus (Hebraice, panis *absconditorum* vel absconsionum) suavior. — Septuaginta, *panes occultos libenter attingite, et aquam furti dulcem*; S. Ambrosius, lib. 1 *De Caino*, cap. iv : « Panibus absconditis suaviter utimini, et aquam furti dulciorem bibile; » S. Hieronymus, In Osce, xm : « Et aqua furtivam dulcedinem; » Pagninus, *aqua furata dulciores sunt, et panis in abscondito comestus magis sapit*. Pro *furtiva* hebraico est O'31X1 *genubim*, id est furto subductus (unde 3J3 *gannab* est fur, et F13XI *geneba* furtum), ideoque clandestinus, secretus et absconditus, ac proinde quod secretum, nec passim notum, continent, aut continere putantur, suavitatem. Idem enim sunt aqua furliu, quod panis absconditus : fures enim clanculum furantur, furtumque abscondunt.

Nota : Meretrix h®c stulta imitatur sapientiam invitando omnes, ®que ac ipsa fecit, ad suum convivium; sed longe impar et dispar. Sapientia enim ad vinum vocat, inquit Jansenius, meretrix ad aquas : quia aqueum, id est insipidum, exsuccum et frigidum est, quidquid mundus aut caro ostentat. Illa mensam suam bene instructam palam proponit, hæc suam mensam occultam esse insinuat. Illa ad suum panem vocat, dicens : « Venite, comedite panem meum ; » hæc ad aquas furtivas, dicens : « Aqu® fuitiv® dulciores sunt, et panis absconditus, » hoc est, qui in abscondito editur, quia scilicet fuitivus, a suavior » est. Videtur autem ab hac muliere desumpta hæc sententia ex vulgatis proverbiiis, ut vulgatum proverbium suo accommodarit proposito. Et sic esse, ut proverbium significat, res ipsa docet.

Igitur a aqu® furliv® » ct a panis absconditus» sunt clandestina et furtiva scortationis et adulterii voluptas, quam velut cibum et mensam suam meretrix hæc proponit et opponit convivio sapientis®, vers. S. Sicut enim famuli ex dolio aqu® aut vini, quod herus recondit, sibi que soli servat, ardent furlim aliquid haurire, et, si epistomium desit, terebrato dolio per fistulam vinum sorbunt. Ludo exsugunt, qua in re miram sentiunt delectationem, esto vinum in se vulgare sit, minusque sapidum. Sic pariter moechi et scortatores ardent furtiva libidine alieni® uxoris vel meretricis, esto illa minus pulchra et compta sit. Unde noster Sal. . . ; t. I U/U. 4 a. L. undrinzn, sive furtivum • ucci-

pit furfureum, qui fit ex furfuribus, qui datur porcis et canibus, item hominibus vilibus, quales sunt mancipia et sortita. Hos enim qui porcos et canes fœditate et impudenti libidine imitantur, porcinis et caninis siliquis cum filio prodibo, *Luca* XV, 16, ali par est. Nam furfures a furando dicti videntur, quod eos cribrum, vel excerniculum, transmissa farina subtiliori in se retineat atque effuretur, uti et pauperes qui divitum panes pinsunt, eosdem sibi non raro servant et furantur. Unde Terentius in *Eunucho* asserit meretrices a panem atrum (qualis est furfureus) vorare jure hesterno madefacturo. »

Porro in omnibus quidem rebus furtiv® delectationes sunt majores, sed maxime in venere. Unde passim poet®, qui tractant de amoribus, celebrant amorem furtivum, id est clandestine el quasi furto acceptum ;ct scortatores et lenones maxime quærunt puellas furtivas, id est aliunde abductas, vel raptas,juxta illud Plauti in *Curali.*: « Qui suas mercari furtivas, atque ingenuas virgines. » Et in *Persa* :

Adduxit simul

Forma expetendam mulierem

Furtivam, abdueUm ex Arabia penitissima.

Imo ipsum adulterium vocatur *furtum*, quia est furtum uxoris alieni®, quod utique majus est, quam furtum bovis vel equi. Unde Tibullus :

CeUn vult sua furta Venus,

id est adulteria. Et Ovidius, II *Metamorph.*:

Hoc certe furtum coojux mea nesciet, inquit

Et puer conceptus furto vocatur conceptus ex adulterio. Ita Clemens Alexandrinus, lib. III *Pædagog.* cap. xii : a Dulcem furti aquam, inquit, furtivam dicit venerem. Hinc adjutus Bceotius Pindarus : Dulce quid, inquit, furtiva cura veneris.»

Porro cur furtiva sint suaviora patentibus, Cur fur* causa est, quod furtivorum majus sit desiderium et concupiscentia, idque ob multas rationes. n
Prima est, quam dat S. Hieronymus in cap. xiii Ciaa
Osce : a Quidquid enim non licet, magis deside- PFUIU-
ratur. Nam nitimur in vetitum semper, cupimus-
que negata. » Velatio ergo acuit rei velit® con-
cupiscentiam, sicut frigus circumstans calorem
exacuit per anliperistasin.

Secundam addit idem, quia « quod raritate Seetud* dulce est, assiduitate in amaritudinem vertitur. » Obvia enim, velut quæ habemus in manibus, panem facimus : at secreta, reclusa et abscondita, velut nova, rara et curiosa, ambimus. Illa S. Augustinus, cujus verba mox recitabo. Curiosa enim præ cæteris est Venus et libido : unde novas semper querit pellices, novos amores, novos libidinis modos et artes. Quocirca Plutarchus, lib. *De Curiositate*, adulterium ait non esse aliud a curio ila temalienæ voluplitis. Libido enim,

quia insatiabilis, una satiari nequit; uud«- alias et alias assidue qurerit, ut se exsatiaret, nec satiem invenit, quia, ut dixi, insatiabilis est, perinde ut hydropicus aliam et aliam appetit aquam, quia quæ sitis insatiabilis est.

Terti*. *Tertia*, quia puellæ furtivæ, v. g. bello capine, aut vi rapte, aut fraude abductæ, vel seducte, sæpe sunt pudicæ et virgines, quæ* magis a scortatoribus expetuntur. Ili enim meretrices vehit viles et sordidas fastidiunt, atque virgines vehit honestas et nobiles ambiunt. Vicissim virgines, quia inexperte, putant in libidine arcanam et miram latere voluptatem, hinc acrius ea tentantur. Ita S. Hieronymus, epist. De *Vitando suspecto contubernio* : « Inter illecebras voluptatum, inquit, etiam ferreas mentes domat libido, quæ majorem in virginibus patitur famem, dum dulcius putat omne quod nescit. Libidinosa nuns, quod non licet, dulcius suspicatur. »

QoirU. *Quarta*, quia furtiva adipisci difficilior est : difficultas autem rei cupite desiderium adauget. Ita Quintilianus, *Declamat.* 14 : « Ut in furorem, inquit, charitas aliqua convalescat, opus est difficultatibus : brevis de concessis, et statini satiati vicinus affectus est. »

Qaint*. *Quinta*, quia in furtivis delectat ipsa ars fallendi et furandi, quæ sæpe valde ingeniosa est, magnamque continet solertiam : ideoque valde delectat turn illa, tum quod per illam quis adipiscitur. Unde Poete Mercurium faciunt deum, quod ipse artis et fallaciarum, ac doli fraudisque inventor et concinnator sit, ideoque illi dant cognomentum xánrrñc, id est fur: quo alludens Horatius, lib. I, *ode* tO :

Candidum, *inquit*, quidquid placuit jocosum
Condere furto.

Ita S. Augustinus, lib. III Confess, iv et seq., narrat se cum sociis furatum pira, non ob pira, sed ob artem et fallaciam, quæ est in furto : a Et ego, inquit, furtum facere volui, et feci nulla compulsus egestitate, nec penuria, sed fastidio justitiæ et sagina iniquitatis, etc.; non ad nostras epulas, sed ut fieret a nobis, quod eo liberet quo non liceret. » Et in fine cap. vi : a An libuit facere contra legem saltem fallacia, quia potentatu non poteram, ut mancarn libertatem captivus imitarer faciendo impune quod non liceret, tenebrosa omnipolenliæ similitudine? » Et cap. ix : « Risus erat, quasi titillato corde quod fallebamus eos, qui hæc a nobis fieri non putabant, et vehementer nolebant, etc., cum dicitur : Eamus, faciamus. et pudui non esse impudentem, » Simile exemplum monachi furantis panem, quo non indigebat, recenset Cassianus, *Collât.* II, cap. xi. Similia plura audiunt Confessarli, qui excipiunt confessiones furunculorum.

Denique dsemon, ut homines ad furta et furtivas libidines p rlahat, eis persuadet illas voluptatibus conjugii, aliisque licitis esse suaviores.

Quare in eorum imaginatione pingit et fingit chimeram voluptatis illicite tanquam suavissimæ, ut imagiuontur, sibi que persuadeant nihil esse suavius meretrice, cum a parte rei sæpe nihil ea sit deformius, sordidius, putidius. Undo pro suavior hebraico est *imam*, id est *pulchrescit*, id est pulcher videtur, suavis apparet.

Mystice, « aquæ furtivæ » sunt pravæ artes et scientiæ, quæ clanculum docentur, uti est ars ^{mj}u « ^{Tl} » magica, sortilega, divinatoria, astrologia judicaria, ac praesertim hæresis. Ita S. Augustinus, ui nil-tract. 97 in *Joanncin* : « Cavete, inquit, timendo dorando, ne irruatis in illud (enigma Salomonis, ubi mulier insipiens et audax, inops panis effecta, convocat praetereuntes, dicens : Panes occultos libenter attingite, et aquæ furtivæ dulcedinem. Hæc enim mulier vanitas est impiorum, cum sint insipientissimi aliquid se sciro opinantium, sicut de ista muliere dictum est : Inops panis efficitur. Quæ cum sil inops panis, promittit panes, id est, cum sil ignara veritalis, promittit scientiam veritatis; occultos tamen panes promittit, quos tamen dicit libenter attingi, et aquæ furtivæ dulcedinem : ut ea scilicet libentius et dulcius audiantur et agantur, quæ palam in Ecclesia dici credique prohibentur. » Causam subdit, quam paulo ante secundo loco assignavi : a Ipsa quippe occultatione condiunt quodam modo nefarii doctores sua venena curiosis, ut ideo so existiment aliquid discere magnum, quia merentur habere secretum; et suavius hauriant insipientiam, quam putant scientiam, cujus prohibitam quodam modo furantur audaciam. Hinc et nefarios ritus suis hominibus sacrilega curiositate deceptis, vel decipiendis, magicarum artium doctrina commendat. Ilincillæ illicite divinationes inspectis pecudum visceribus occisarum, aut vocibus et volatibus avium, aut signis multiformibus dæmoniorum insusurrant auribus hominum periturorum (alias imperitorum), per colloquia perditorum. Propter hæc illicita atque punienda secreta mulier illa non solum insipiens, verum audax etiam nuncupatur. Sed hæc non solum re ipsa, verum et a nomine noslræ religionis aliena sunt. Quid? quod mulier hæc insipiens et audax, sub Christiano vocabulo tot scelestas horreses condidit, tot nefandas fabulas finxit.»

AudiS. Gregorium, lib. XXIII *Moral*, cap. xxvi: « Sunt, inquit, nonnullæ hærcses, quæ aporte metuunt praticare quod sentiunt, et apud infirmorum mentes verba sua tanto magis condiunt, quanto quasi amplius reverenter abscondunt : miseris enim cordibus occulta hæreticorum verba eo magis sapiunt, quo cum reliquis communiter non habentur, n idem, cap. sequent, xxvn, istam aqnain furtivam et panem absconditum præsentis vitæ delectationem vocat. Tantum vero solet esse irritamentum in voluptate, bonoque alio hujusmodi terreno, ubi primum non conceditur, sed negatur, aut saltem difficulter habetur, ut eo ar-

tificio sæpius utatur diabolus: quod in Pharaone paleas neganto, et nihilominus Hebræos ad operahili cogente mirabiliter expressum est. *Exodi* v dicitur : a Nequaquam ultra dabitis paleas populo ad conficiendos lateres. » Ubi egregie, Procopius ita edisserit : « In hunc modum sollicitat diabolus eos qui Deo operam dare student, difficilem præbet malitiam, ne ejus satietas fastidium pariat suo cultori; nitimur enim In vetitum semper, cupimusque negata; et quo magis inhibemur, eo magis cupidine ardemus. » Hæc Procopius.

Sic viris Religiosis dæmon sæpe immittit tædium continua* obedientiæ, ac immittit desiderium vitæ separata?, qua quis sibi et Deo quasi beatus vivat. Quod Abbati Carnotensi contigit, qui Prælati vitam onusque fastidians cogitabat Hierosolymam, ut ibi privatam et beatam ageret vitam. Ad quem S. Bernardus, *epist.* 82 : « Sed dices, ait, Unde ergo mihi tantum desiderium, si ex Deo non est? pace tua dixerim, quod sentio. Aquæ furtivæ dulciores sunt, et hujusmodi (ut ita loquar) absinthio amariorem dulcedinem ab angelo Satanæ, sub prætextu angeli lucis, sitienti cordi tuo infundi non dubitat, quisquis ejus astutias non ignorat. Siquidem is cujus invidia mors intravit in orbem terrarum, etiam nunc bonis, quæ te facere videt, invidet; et, cum sit mendax ab initio, mentitur et nunc meliora pollicens, quæ non videt; falsum mel cum vero felle permiscens, dum promittit dubia pro certis, immittit etiam vera pro falsis, non ut conferat, quod frustra speras, sed ut auferat quod fructuose tenes. Sed confido quod nullis maligni versutiis abduci vel seduci poteris, spe incerti boni certum inire malum, et æque certum deserere bonum. » Hæc Bernardus sparsim illa epistola.

Denique aquæ furtivæ sunt cupiditates quæ, quia fædro et turpes, latibula quærunt, et furtim explentur; cum virtus, utpote honesta, lucem ambiat, nulliusque oculos vereatur. Huic præest Deus, qui fons est omnis boni; illi diabolus, qui umbras duntaxat boni promittit et præstat. Undo juro quærilur Deus *Jercm.* n, 13, dicens : a Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. »

Vm». i». 18- Et IGXORAVIT QUOD IDI SIXT GIGAXTES, ET IX profuxdis im'eumconyivæ ejcs. — Ignoravit, non meretrix, sed juvenis al? ea illectus. Nam Hebraico est verbum masculinum JTP K? *lo iada*, id est *non scivit*, scilicet parvulus, el vecors juvenis invitatus et seductus a meretrice, </ d. Rudis et vecors adolescens nescit in domo meretricis dominari gigantes, ejusque convivas cum ipsa ad infernum descendero. Unde improvidus et sine metu gigantum ac inferni, quasi bos ductus ad victimas sequitur meretricem, ibique incidit in manus gigantum, a quibus ducitur ad tartara : hæc enim supplenda esse patet ex cap. vu, vers. 22. Pro

gigantes hebraico est D'X!H reptiaim; Septuaginta Trqtvîç, td est *terrigena*, sive geniti e terra ac terra? filii. Sic enim vocati gigantes, utpoteterrenorum avidi, coelestium inanes. Scholiast/» vertit

, id est *pugnantes cum Deo*; Tigurina et R. Levi, *mortui*; alii vertunt, *manes inferi* (1). Per Girmte» *gigantes* significantur dæmones et damnati : hi enim gigantibus uti scelere, ita et damnatione sunt d4tnMu, similes, ac cum Deo bella et odia æterna gerunt. </*

Alludit ad gigantes, qui ex luxuria nati sunt, *Gen.* vi, 2; *Job* xxn, 3 : « Ecce gigantes gemunt sub aquis, et qui habitant cum eis. » Sicut enim gigantes mersi sunt diluvio tempore Noe, et inde in tartara deturbati : sic et dæmones ac damnati. Abyssus enim inferni subjacet abyssu aquæ. Unde S. Scriptura gigantes passim quasi damnatos ob insignem superbiam et impietatem collocat in inferno, atque infernum vocat domum gigantum, *Proverb.* n, 18, et cap. xxi, 16; *Sapient.* xiv, 6; Isaïæ XXVI, 14. Imo Gentiles, teste Macrobio, lib. I *Satum*, cap. XX, gigantes Poetarum aiebant significare impiam gentem deos contemnentem et negantem; ideoque draconum pedes eis affinxerunt, ut repræsentarent nihd eos rectum cogitasse, totius vitæ eorum gressu atque processu in inferna tendente. Igitur significat gigantes, id est dæmones, dominari in domo meretricis, ut tam ipsam quam amasios ejus ad libidinem omneque nefas incitent. Unde S. Chrysostomus, homil. 2 m *Matth.*, cubiculum meretricis vocat officinam diaboli. Idem in *Psal.* xu : « Sicut, inquit, ubi est cœnum, eo porci concurrunt : ita ubi sunt meretrices, et meretricia cantica, illic congregantur dæmones. » Et S. Ephrem in tract. *Contra improbas mulieres* : o Quid, ait, est meretrix? Causa diaboli, diaboli consolatio, arma diaboli, triumphus tenebrarum, dux delictorum. » Aliter vertunt Septuaginta, ipse, inquiunt, nescivit *quod gigantes apud eam pereunt*; Chaldæus, *et non novit quod ibi dejiciuntur gigantes*; Tigurina, *et non novit quod mortui illic sunt*; Syrus, *nescit fortes apud eam perire, q. d.* Juvenis audax, præfusus suis viribus animi et corporis, nihil sibi mali a quoquam timet in domo meretricis; sed nescit in eadem dejectos periisse gigantes, id est homines viribus, sapientia, imo et sanctitate potentes et præstantes, uti fuere Samsones, Davides, Salomones; quare multo magis ipse in eadem dejicietur et peribit, tum corpori per luxum et libidinem mortem sibi accelerando; tum anima, obligando eam dæmoni et gehennæ. « Fortissimos viros libido domuit, et violentos imius feminæ congressus impulit in ruinam, ait S. Basilius, lib. *De S. Virgin.* Etenim via, inquit, quæ ad domum ejus ducit, recta ad infernum, mortisquo barathrum tendit : at ille inierim luxu obcæcatus, carnique et gulæ deditus, haud considerat non modo pygmieos, sed gigantes quoque

(1) Recte : quibus mortuis ipse, si eam domum ingreditur, adjungendus sit

apud illam perire. Siquidem qui illius moribus atque consiliis obsequuntur, prorsus terreni atque carnales efficiuntur, totique in carnem versi ad sempiternum tandem interitum abducuntur.» Clemens Alexandrinus, lib. III *Pædag.* cap. xir, pro *gigantes*, vertit *serpentes* : a Miser autem nescit, inquit, quod serpentes apud ipsam habitant; » ced per serpentes accipit gigantes : quia, teste Macrobio, I *Satum.* xx, et S. Gregorio Nazianzeno, orat. 2 *Contra Julianum*, veteres pingebant gigantes superne homines, inferne serpentes, sive cum spiris serpentum, ut significarent cos potentiam miscuisse calliditati et fallaci®, ut quod viribus non poterant, id fraudibus perficerent. Tam ergo serpentes quam gigantes repræsentant dæmoncs : sed serpentes notant eorum vafriliem et dolos, gigantes robur et ferociam. Alludit ad diabolum, qui specie serpentis decepit Evam, et per Evam Adamum, *Gen.* m. Simili enim modo in dies per mulieres et meretrices seducit et perdit maiorem hominum numerum. Hinc consequenter per *serpentes* accipi potest ipsa meretrix, ejusque soci® et len®. Hæ enim serpentis halitu quasi afflat® serpentinos hausere mores, dolos et fraudes quibus mille lenociniis et artibus, quasi spiris, ita amasios involvunt et implicant, ut sese expedire nequeant, juxta illud *Eccli.* cap. xxv, 22 : a Non est caput nequius super caput colubri, et non est ira super iram mulieris, » etc. Vide ibi dicta.

Exstat inter apologos Gabri® ultimus de serpente el agricola: a Agricola, inquit, serpentem frigore pene congelatum sinu suo condidit; at s rpens calore sinus incalescens agricolam momordit et occidit.» Sic mali tractant benefactores; sic scilicet meretrices tractant suos amasios; nonne ergo serpentes sunt? Quid igitur est meretrix? Respondet S. Ephrem, tract. *Contra improbas mulieres* : « Est expetita rabies, vipera vestita; » et Anastasios Nicænus, *Quæst.* LXIII *in Script.* : a Est quies serpentis, diaboli solatium, officina d®monum. » Idem dicas de cupiditate quavis; hæc enim mystica est meretrix. Porro gigantes hi, puta dæmoncs, a Scholiaslc vocantur ôwpwtya, id est pugnantes contra Deum, quia dæmoncs, cum in Deum, nipote gehennæ ignibus se cruciantem, ardeat ira et vindicia, nec ipsimet Deo nocere possint, sæviunt in homines, tanquam in vivas Dei imagines, in cosque iras suas effundunt; quare sollicitant eos ad libidines et scortationes, ut iis in se imaginem Dei deturpent, profanent et perdant. Nam, ut ait S. Ambrosius, *epist.* 82 : < Virginitas fons est, in quo maxime imago Dei lucet ac splendet. » Adde dæmonem ex libidine ad alia scelera gradum facere, imo per illam ad hæc viam sternere; cum enim castitatem hominis expugnavit, facile eum ad quælibet crimina, ipsainque hæresim pertrahit. Unde Balaam hoc consilium impium dedit Balac regi Moab ad perdendo Mo cn I Hcbræo- : Submite, inquit, in cas-

L * i n speciosas puellas qrn

illos ad sui amorem illidant, nec tamen sui copiam faciant prius quam Hebræi adorarmi suum idolum Bcelphcgor. Et consilio respondit eventus. Vide historiam, *Num.* xxv, ubi eam pertrac-tavi. Sic hodie Luthero, Calvino cælerisque apostatis libido fuit et est origo causaque apostasi® et hæresis.

Et in profundis inferni conviva ejus. — Ilebrada, Aquila, Symmachus et Theodotion, *in-vitali ejus, q. d.* Meretrix hæc suos convivas et amasios interficit, mitifique ad orcum et tartara, ut sicut hic conviv® ejus fucrunt in scelere et ardore libidinis, ita ibidem ejus conviv® sint in ardore gehenn®. Dicat ergo ipsa suis amasiis illud Leonid® : « Prandete hic mecum, commilitones, apud inferos ccenaluri. » Unde Septuaginta vertunt, *et in profunditatem inferni occurrit* ; S. Hieronymus, in cap. XIII *Osee* : « Terrigeu® apud eam pereunt, et in profundum inferni occurrunt; » auctor *Catena: Græc.*, ζῆΤξῖϞ'ί, id est *profundum*; vertit quoque *rete*, vel *laqueum* : meretrix enim est rete diaboli et laqueus inferni ; qui ergo illum effugere cupit, fugiat a meretrice, sicut aves avolant a rete.

Quare Salonius hic : « Qui verba meretricis libenter audit, inquit, et oscula ejus delectabiliter suscipit, quasi januam pulsat inferni. » Nam, ut ait S. Gregorius : a Ex quo luxuria mentem alicujus occupavit, vix eum bona cogitare permittit. Sunt enim desideria viscosa; ex consensu oritur operatio, ex operatione consuetudo, ex consuetudine desperatio. » Vide dicta cap. n, vers. 18, et cap. V, vers. 5. Fornicatoribus ergo inculcetur illud *Isaiæ* xxxm, 14 : « Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis? » Vide ibi dicta. Porro S. Ephrem, tract. *De Variis tormentis inferni* : « Illud, inquit, in profundo inferni, declarat quosdam quidem esse apud inferos, sed non in profundo, scu ima parte inferni, qui longe mitius puniuntur. » Luxuriosi ergo, qui in profundo inferni sunt, cæteris damnatis gravius puniuntur.

Audi S. Cyrillum Alexandrinum, orat. *De exitu animi et de secundo adventu*, tom. IV, poenas inferni recensentem et graphice oculis subjicientem : « V® sontibus, inquit, cum ex aula nuptiarum exigentur! heu qu® tum poenitentia, qu® afflictatio, quis angor, qu® jactatio futura est? Grave est a Sanctis separari, durius a Deo separari, ignominiosum est pedibus manibusque colligari, et in ignem conjici; molestum est in imas detrudi tenebras, teirum dentibus stridere atque tabescere, odiosum nullo fine cruciari; malum linguam inflammari funestam, aqu® guttam petere, neque obtinere; acerbum in igne esse, et clamare, neque subveniri; insuperabiles fauces, immensus gurges, ubi inclusus quis et detentus evadere aut aufugere nequeat; insuperabilis custodi® murus, immites custodes, tenebricosus career, infracta vincala, inconvuls® catene*. ferique Pi ' m®

filli» ministri, grave-» illæ quæ ad supplicium adhibentur scuticæ, firmi ungues et infracti, duri nervi, turbida pix atque torrens, fœlcns sulphur, ignea illa cubicula, exstincta pyra, putidus virozusque vermis, inexorabile concilium, invictus gratia iudex, inexcusabilis defensio; notis compuncti magnatum vultus, exoleti optimates, mendici reges, imperili sapientes, fatui et rejccilitii oratores, dementes divites, non audite falsa scribentium assentationes, manifeste malitiosorum versati®, perspicuæ fraudatorum calliditates, virosus avarorum odor, aperta personarum simulatio, verberones, impostores, omnia apud illos nuda atque patefacta. V® improbis! profani, scelerati et impuri sunt in Dei conspectu. »

Adjiciunt Septuaginta Romani hanc gnomen : a Sed resili, ne moreris in loco, neque injicias oculum tuum ad eam, ita enim transibis aquam alienam. » Quod ita explicat Clemens Alexandrinus, III *Pædag.* cap. n : « Ne ad alienum fluvium accedamus, nobis suadet pædagogus, per alienum fluvium alienam uxorem libidini deditam (et instar fluvii secum rapientem et absorbentem amassios) allegorico significans, ut quæ ad omnes dimanet, et per meretriciam intemperantiam omnium voluptati effundatur. » Sicut ergo ne a torrente rapido abripiaris, procul ab eo fugis : sic

ne torrente libidinis abripiaris, procul fuge a meretrice. Mystice, idem Clemens, lib. I *Strom.*, hisce verbis significari ait, cavendum esse ab hæreticorum baptismo.

insuper addunt Septuaginta Romani : « Ab aqua aulem aliena abstine le, et de fonte alieno ne biberis, ut longum vivas tempus, adjiciantur etiam tibi anni vite. » Hæc etiam legit Syrus, et Concilium Carthaginiense apud S. Cyprianum, ubi Nemesianus ex iis probare contendit, cavendum esse hærellicorum baptisma, ideoque illud esse invalidum et irritum, qui fuit error S. Cypriani et totius illius Concilii. Clemens vero, lib. III *Pædag.* cap. n, ad litteram de meretrice exponit : « Ab aliena, inquit, aqua abstine, et ex fonte alieno ne biberis, titillantis sensum delectationis fluentum nos vitare admonens, ut vivamus longo tempore; adaugeantur autem nobis anni vite, sive alienam voluptatem non venantibus, sive etiam hærescs decimantibus. • Hinc notat auctor *Catena Græror.* : Sicut, inquit, apud Deum est fons vite, ita apud diabolum est vena vel fons mortis. Rursum, ut fons Dei est virtutis et agnitionis, ita fons diaboli est nequitiæ et inscitæ. Verum hæc omnia absunt ab Hebræo, Latina Vulgata, et Greca Complutensi. Quare certam S. Scriptura fidem non obtinent.

SECUNDA PARS LIBRI.

Hucusque porrigit se encomium et paraenesis, sive exhortatio ad sapientiam, quo Salomon laudes, dotes et fructus sapientiæ recensendo, inculcando et exaggerando, omnes ad eam invitavit et incitavit. Posito ergo hoc quasi prooemio nunc ipsas Parabolas, id est gnomos et dogmata sapientiæ, sive Ethic®, tradere aggreditur. Igitur hæc secunda pars inscribitur hebraico iTCO *miste*, id est *Parabola*, id est gnomæ, et sententiæ practicæ *Salomonis* (I), quæ in liebræo velut carmina et rhythmici perelegantes sunt, tum antithetis, tum paronomasiis, tum homioplolis, sive similiter cadentibus, aliisque schematibus, ac sæpe posterius hemistichium oppositio est prioris; licet subinde tacite duntaxat et obscure per metonymiam, qua

ii] « Minime vero, ait Rosenmüllcrus ad h. l., quidam (inscriptionem) apposuit, indicaro voluisse censendus est, quæ precedimi non esse Salomonis; sed præmisit eam indicandi novi generis dicendi ergo, quippe singuli versus in iis quæ sequuntur singulas plerumque absolunt sententias, quarum una raro cobæret cum altera, ita ut per antithesin, lær similo aut comparisonem res eadem declaretur in quolibet scorsili) verni. » Alexandrinus interpres, nisi librariorum peccato ea parte truncatus est, hanc inscriptionem aut non legit, aut non dignatus est suo libro inferro, quod Sapientia» orationem continuari existimaret.

cx causa effectum, et metalepsin, qua cx antecedente consequens oppositum, aut vice versa cx consequente antecedens, vel comitans, oppositum subintelligendum lectori relinquit. Exempla dabo cap. X, vers. 6, 8, 9, 13, 14 et sequent. Crebro enim opponit sapientem stulto, justum impio, strenuum pigro, divitem pauperi, ac generati® virtutem vitio, virtuti sua premia, vitio suas pœnas annectens. Sunt tamen nonnullæ gnomæ mera parabolæ, id est similitudines, quibus unam rem, v. g. virtutem, alteri comparat et assimilat; quædam etiam sunt non tam de moribus quam de eventis hujus vite, quæ scilicet certos status, officia, actiones in hac vita comitari, vel subsequi solent, sive frequenter, sive nonnunquam. Insuper nonnullæ sunt comminatori®, alicæ promissoriæ quædam ethicæ, aliæ æconomicæ, aliæ politico?, ut dixi in Prologo. Denique gnomæ hæc mixtim et disparate sine ordine proponuntur et commiscuntur, uli fit in distichis Calonis, P. Syri aliorumque veterum Gnomologorum. Unde Hugo ad caput x : Hoc caput, inquit, æque ac sequentia usque ad caput xxv, tot habet partes quot parabolas; quare hic connexio non est quaerenda, nec capita in certas sectiones dividi queunt.

PAHABOLÆ SALOMONIS.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Alternai sermonem de filio sapiente et stulto, id est probo et improbo, operante et otioso, simplici et pravo, de charitate et odio, ac præsertim de lingua bono, ejusque malo, eorumque poenis et premiis.

1. Filius sapiens lætificat patrem : Cilius vero stultus mœstitia est matris suæ. 2. Nil proderunt thesauri impietatis : justitia vero liberabit a morte. 3. Non affliget Dominus fame animam justi, et insidias impiorum subvertet. 4. Egestatem operata est munus remissa : manus autem fortium divitias parat. Qui nititur mendaciis, hic pascit ventos; idem autem ipse sequitur aves volantes. 5. Qui congregat in messe, filius sapiens est : qui autem stertit æstate, filius confusionis. 6. Benedictio Domini super caput justi : os autem impiorum operit iniquitas. 7. Memoria justi cum laudibus : et nomen impiorum putrescet. 8. Sapiens corde præcepta suscipit : stultus cæditur labiis. 9. Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter : qui autem depravat vias suas, manifestus erit. 10. Qui annuit oculo, dabit dolorem : et stultus labiis verberabitur. 11. Vena vitæ, os justi : et os impiorum operit iniquitatem. 12. Odium suscitatur rixas : et universa delicta operit chantas. 13. In labiis sapientis invenitur sapientia : et virga in dorso ejus qui indiget corde. 14. Sapientes abscondunt scientiam : os autem stulti confusioni proximum est. 15. Substantia divitis, urbs fortitudinis ejus : pavor pauperum, egestas eorum. 16. Opus justi ad vitam : fructus autem impii ad peccatum. 17. Via vitæ, custodienti disciplinam : qui autem increpationes relinquit, errat. 18. Abscondunt odium labia mendacia : qui profert contumeliam, insipiens est. 19. In multiloquio non deerit peccatum : qui autem moderatur labia sua, prudentissimus est. 20. Argentum electum, lingua justi : cor autem impiorum pro nihilo. 21. Labia justi erudiunt plurimos : qui autem indocti sunt, in cordis egestate moriuntur. 22. Benedictio Domini divites facit, nec sociabitur eis afflictio. 23. Quasi per risum stultus operatur scelus : sapientia autem est viro prudentia. 24. Quod limet impius, veniet super eum : desiderium suum justis dabitur. 25. Quasi tempestas transiens non erit impius : justus autem quasi fundamentum sempiternum. 26. Sicut acetum dentibus, et fumus oculis, sic piger his qui miserunt eum. 27. Timor Domini apponet dies : et anni impiorum breviabuntur. 28. Expectatio justorum lætilia : spes autem impiorum peribit. 29. Fortitudo simplicis via Domini : et pavor his, qui operantur malum. 30. Justus in æternum non commovebitur: impii autem non habitabunt super terram. 31. Os justi pariet sapientiam : lingua pravorum peribit. 32. Labia justi considerant placita : et os impiorum perversa.

v< I. 1. FIUVS SAPIESS IÆMTIFICAT PATREM ; FILIES VERO STULTUS ROÆSTITIA (SJTUS, COIfusio) IST MATRIS SUÆ. — Arabicus, *contristat*, vel *mastam facit matrem suam*. « Filius sapiens » est probus, modestus, obediens; * stultus » est improbus, petulans, con-

tumax. Ita passim hoc libro sapiens vocatur probus, stultus vero improbus, quia vera sapientia est ipsa virtus et probitas, ac vicissim summa insipientia est vitium et improbitas. Dicit ergo quod filii probitas patri sit gaudium, improbitas vero m»-

tri sit moerori, quia filius est pars, caro et sanguis parentum : filii ergo virtus el vilium in parentes proxime redundat, cisque vel læliliam, vel tristitiam conciliat. Sub patre intellige et matrem, ac vicissim sub matre intellige et patrem (1). Tribuit tamen læliliam patri, mœstiliam matri : primo, copilo causa; *secundo*, quod patres, utpote sanguinei, priores sint ad lælitiam, matres vero, utpote phlegmatico) et melancholicie, ad tristitiam; tertio, quia patres severius educant castigantque filios : quo fit ut filii bonos induant mores, quibus patrem lætificant; matres vero blandius et conniventius tractant filios : quo fit ut filii evadant vitiosi, petulantes, contumaces, itaque mœrorcm matri afferant, eo magis, quo ipsa per nimiam indulgentiam causa vel occasio fuit ut tales evaderent filii. Mœret ergo, quia ipsa mœroris ansam dedit. Ita Baynus. Vere Quintilianus; « Mollis, inquit, illa educatio, quam indulgentiam vocamus, nervos omnes et mentis et corporis frangit; » *quarto*, quia filius sapiens ad publicos evehitur honores, officia et cathedras, quæ spectat pater, ideoque laetatur; stultus vero privalem cum matre vivit vitam ignavam ei voluptariam, matrique gravis est et rebellis: quare ipsa occulta hæc dedecora et probra filii spectans, assiduo luget et mœret. Ita R. Salomon, R. Levi et Aben-Ezra. Denique matres tenerius amant filios quam patres, tum quia feminæ sunt, tum quia certiores sunt illos suos esse filios, quam patres, tum quia plus filiis conferunt quam patres; nam, ut alia taceam, novem mensibus in utero alunt gestantque eos cum magnis doloribus, fastidiis et angoribus; deinde pariunt eos cum ingenti cruciatu et periculo vitæ; denique jam natos lacto suo alunt nuliuntquo per plures annos. Hinc fit ut magis anxie sint de filiorum vita et moribus, magisque doleant et mœreant, si pravi evadant, quos tantis impendiis, laboribus et doloribus genuerunt et educarunt. Accedit quod filii ob rationes jam dictas magis imitentur indolem matris, quam patris; quaro matri culpæ et probro datur magis quam patri, si filius evadat insolens et improbus. Igitur mœret ipsa probum et culpam tum filii, tum suam. Illo facit illud Meandri : « Lditia patris filius sapiens. » Vice versa Valerius Maximus, lib. 1, cap. n, hanc dat rationem, cur Dionysius tyrannus sedorum poenas vivens non dederit : « Dedecoro, inquit, filii mortuus poenas rependit, quas vivus effugerat. »

Porro hanc gnomon primo loco collocat Salomon, ut moneat tum parentes honeste filios educare, corumquo vilia castigare, ut illis sint gaudium, non moerori; tum filios, ut probi se gerant, parentibusque sint obsequentes; sic enim foro ut eos exhilarent, non contristent. Solent enim filii

(1) Esi illic sermonis duobus membris constantis «afXXa-pi seu vicissitudo elliptica, ubi in uno membro unum, in altero alterum exprimitur, et tamen in utroque membro ulrumquo intelligendum.

amore et reverentia parentum tangi, adeoque hic summus est eis ad virtutem stimulus, quem proinde eis hic adhibet Salomon. Ita S. Augustinus sua hieresi el scortatione moerori fuit S. Monica matri suæ, cujus dolores et lacrymas, quibus eum secundo quasi parturiit. fuisse ipse recenset in libris *Confess.* Ita Blanca, regina sancta, magna sollicitudine educavit S. Ludovicum regem Francorum fdium suum, ac causa fuit sanctitatis ejusdem. Idem enim ei occinebat illud : « Fili, mallet te aspicere mortuum, quam committentem aliquod peccatum mortale, quo Dei offensam odiumque incurreres. » Ita non raro filii improbi sua improbitate matres ingenti moerore afficiunt, imo conficiunt et enecant; quare veri sunt parricidæ et matricidæ.

Mystice, « filius sapiens » est fidelis probus, praesertim peccator pœnilens; hic « lælifieat patrem », id est Christum, qui cum sanguine suo genuit, et matrem, id est Ecclesiam, quæ eum utero baptismi peperit; improbus vero eosdem contristat. Typus hujus moeroris exstat in matre vidua urbis Nairn, lugente filium unicum jam mortuum, quem Christus matris lacrymis commotus ad vitam revocavit, *Luca* cap. vii, vers. 11, ut ibidem explicant S. Ambrosius, S. Gregorius, S. Augustinus, Beda et alii.

Rursum filii sapientes sunt discipuli, subditi, poenitentes; hi enim, si bene se gerant, lætificant suos magistros, Superiores, Confessarios, etc.; sin male, eos magno mœrore afficiunt, quia, ut ait Sixtus philosophus in *Sentent.*, num. 164 : « Peccata discentium, opprobria sunt doctorum. » Nam iidem erga subditos affectum habent tam matris, quam patris. Unde ille dicebat Praelato :

Verbera patris babes, uberi mitris babe.

Dicant ergo cum Jeremía cap. ix, i : « Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum ? et plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei. »

2. Nil proderunt thesauri impietatis : justitia Ver». *. vero liberabit a morte. — *Primo*, aliqui cum Hugone hæc accipiunt generatim de quibusvis thesauris et opibus, etiam juste licileque partis; omnes enim opes dicuntur « impietatis, » id est impiæ, eo sensu quo a Christo vocatur « mammona iniquitatis, » *Luc.* xvi, 9, scilicet *primo*, quia opes sæpe per injustitias conquiruntur. Unde illud : « Dives aut iniquus, aut iniqui hæres; » *secundo*, a iniquitatis, » quia divitiæ sunt occasio, materia et stimulus omnis peccati, praesertim injustitiæ; *tertio*, a iniquitatis, » id est iniqua, id est infida, fallaces, caduca, vanæ et mendaces, non vera, non fideles et stabiles, uti explicat Christus ibidem versu il, eodem cap. ; *quarto*, addit S. Augustinus, serm. 35 *De Verbis Domini*, « iniquitatis, » quia iniqui solas eas putant esso divitias; non onum norunt spirituales, coelestes et æternas, quæ a nomine eripi possunt. Unde pro *thesauri*

impietatis hoc loco aliqui vertunt, *thesauri inquietudinis, turbationis, motus, seditionis*; hæc enim omnia significat Hebræum *yüi resta*. Sic ergo sensus erit, *q. d.* Thesauri quantumvis magni non prosunt, sed polius obsunt, quia animo afferunt perpetuam inquietudinem, turbationem et quasi seditionem passionum, ut nunc metus eas amittendi confligat cupiditate cas retinendi, nunc spes eas augendi confligat cum timore eas minuendi, nunc anxietas eas conservandi confligat cum obligatione et dolore eas restituendi, vel erogandi in amicos aut egenos. Hac de causa Christus opes vocat spinas, quæ tangentem pungunt et lacerant, *Matth.* capite xin, vers. 22. Unde S. Gregorius et S. Bernardus docent eas non esse amandas, utpote a quæ amatae inquinant, possessæ onerant, amissæ cruciant. » Quocirca Clemens Alexandrinus, lib. VI *Pædagog.* cap. vi : « Divitiæ, inquit, serpenti similes, quem si quis nescit inoffense eminus accipere, bestiam sine periculo summa cauda apprehendens, ca mani circumplicabitur et mordebit. Ita et divitis, si ab imperito viro apprehenduntur, inhærent, et mordent. Sed si quis, se magnificum præbens, recte et scienter eis utatur, illæsus permanebit. » Vide S. Chrysostomum, hom. 82 in *Matth.*, ubi avarum daemoniacum, et illum æque ac hunc mille æslibus agitari, furere et insanire nullis demonstrat.

Secundo, propriè genuine, « thesauri impietatis » vocantur opes *impietate acquisita*, ut vertit Pagninus, sive per impietatem parte, vel conserve, v. g. per usuras, rapinas, injustos contractus, per immisericordiam, per violationem festorum aliarumque legum divinarum, vel humanarum. Hi enim, licet ad modicum tempus prodesse videantur, quo eis fruitur dives impius, tamen tandem non prosunt ei, sed obsunt, tum quia a male parta, male dilabuntur ; » tum quia, etsi apud homines subinde prosint, apud Deum tamen non prosunt : Deus enim impietatem ejus punit sape in hac vita, et semper in futura : Deus enim auro corrumpi nequit, uti corrumpuntur iudices et principes; tum denique quia in hora mortis non liberabunt divitem impium a morte tam præsentis, quam æternæ ; illius enim reus est impius, juxta illud Christi *Matth.* xvi : « Quid enim prodest homini, si universum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur ? » At contra « justitia liberabit a morte, » quia, etsi nonnunquam apud homines, inquit Jansenius, ob justitiam justus occidatur, apud Deum tamen justitia hominis frequenter efficit ut communem aliquam evadat ultionem divinam, atque humanam persecutionem, ut patuit in Daniele et tribus pueris; semper aulem efficit ut a perpetua morte (quæ sola vera mors est) liberetur homo, pro qua evadenda nihil proderunt thesauri impiorum. In hac aulem parte satis insinuat thesaurus juste partos et divites fibulos prodesse, juxta illud : « Dis-

persit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum sæculi. » Cæterum ut prior sententia adhortatoria est ad sapientiam, ut per quam parentes exhilarantur : ita hæc ad justitiam, ut quæ certius quis assequitur, quod impii per divitias suas assequi conantur.

Significat ergo Salomon studendum esse potius justitio, quam opibus corrogandis; quod ille prosit, hæc obsint; estque antithesis inter impietatem impiosque thesauros, et justitiam justosque thesauros : quod hi liberent a morte, illi non quaquam, imo causa sint mortis. Hoc est quod ait *Eccli.* cap. xli : a Substantio injustorum sicut fluvius siccabuntur, et sicut tonitruum magnum in pluvia personabunt. » Et Christus : « Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te ; quo autem parasti, cujus erunt? » *Luc.* xii, 20. Et Abraham ad divitem Epulonem in inferno positum « Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua et Lazarus similiter mala; nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris, » *Lucæ* xvi, 23. Ita divites in inferno sero sapientes gemunt ejulantque : « Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? transierunt omnia illa tanquam umbra, » *Sapient.* v, 8.

Porro Septuaginta vertunt, *non proderunt thesauri* *ζῶντων*, id est *exlegibus*, legem praevaricantibus. Alludunt ad « *ζῶντων*, id est numisma, quod a id est a *lege*, dicitur, *q. d.* non proderit *ἀνόμων*, numus non proderit exlegibus, quia cum numus a lege dicatur, non nisi legis studio- sis convenit et prodest ; exlegibus autem non convenit et obest. Numisma enim dicitur a *μι* », et numus quasi *μῆγος*, addito *υ*, ut fiat *μῆγος*, prima producta, eo quod deposita veteri rem cum re permutandi consuetudine lege signatus sit numus, cique pretium impositum. Unde numus dictus moneta, quod signo numismatis monerentur homines, cujus pretii esset: ita Festus, Pompeius, Ambrosius Calepinus et Nicolaus Perollus in epigram. 40 libri V Martialis; licet Isidorus, libro XVI *Etymolog.* cap. xvi : « Numi, inquit, a Numa Pompilio secundo rege Romano vocati sunt, qui eos primum apud Latinos imaginibus notavit, et titulo nominis sui præscripsit. Hinc et numisma dicitur, quod nominibus principum configiebusque signabatur. » Addit Petrus Gregorius, De *Bepubl.*, *el* ex eo noster Salazar, mimos a *υ* », id est *lege*, dici, quod juxta leges et justitiæ canones parandi et expendendi sunt. Quare cum impii cos illegitime contrajus et fas conflent, vel asservent, hinc quasi iniqui possessores a Deo iis spoliabuntur ; quin et vita mulctabuntur, sicut vita mulclantur, qui illegitimos et adulterinos numos cudunt. Unde S. Ephrem, tract. *Contra divites* : « Si, inquit, adulterantes pecunias contra leges lex punit, Deus etiam cos, qui contra jura sua adulterinas opes sibi parant, merito spoliatur. » Quin et Plutarchus, in *Moral.* : « Qui, inquit, malo viro addit opes et gloriam, is fabricanti imnis-

Numi
dictus
quili
v w
tu.

irat vinum, bilioso niel, cœliacis obsonia, quæ morbum animi, hoc est stultitiam, augeant, »

Mystice, auctor *Catcnæ Græcor.*: Thesauri impietatis, inquit, sunt artes, eloquentia et scientiâ, quas magno studio sibi comparant tumhæretici, tum homines vani et ambitiosi. Verum hæ omnes nihil eis proderunt, nec liberabunt eos a morte presenti et æterna. Preclare nosier Thomas Theodidos, *De Imitai. Christi*, lib. 1, cap. ni : « Adveniente, inquit, dic iudicii non quæretur a nobis quid legimus, sed quid fecimus; nec quam bene diximus, sed quam religiose viximus. » Etlib .lil, cap. XLvm : « Veniet tempus quando apparebit Magister magistrorum, Christus Dominus Angelorum, cunctorum auditurus lectiones, hoc est, singulorum examinaturus conscientias ; et tunc scrutabitur Jerusalem in lucernis, et manifesta erunt abscondita tenebrarum, tacebuntque argumenta linguarum. »

jnuitu Justitia veho liberabit a morte. — Quænam hæcjusü'ia ? *Primo*, Vatablus intelligit sapientiam : Sapientia, inquit, quæ gignit justitiam, liberat a morte. *Secundo*, R. Salomon et R. Levi intelligunt eleemosynam, juxta illud *Psal.* exi, 9 : « Dispensit, dedit pauperibus, justitia (id est eleemosyna) ejus manet in sæculum sæculi. » Et illud Tobiae ad filium, cap. iv, 11 : « Eleemosyna ab omni peccato et a morte liberat, et non patietur animam ire in tenebras. » *Tertio*, Lyranus accipit justitiam proprie dictam, quæ est virtus jus suum cuique tribuens ; hæc enim opponitur injustitiæ, et opibus injuste partis. *Quarto*, auctor *Catcnæ Græcor. per justitiam* accipit poenitentiam ; hac enim poenitens justo puniens peccatum liberat se a morte animæ. *Quinto* et optime *justitiam* hic accipias universaliter, prout generalis est virtus, sive complexio omnium virtutum faciens hominem justum, pium et sanctum : opponitur enim impietati et opibus impie, id est improbe, partis, llæc justum sæpe liberat a morte presenti (uti liberavit Noe a diluvio, Lot ab incendio Sodomæ, tres pueros a camino ignis ardentis, Danielcm a leonibus, Joname ventre ceti), semper ab æterna.

Veri. 3. 3. Non affliget Dominus fame (Chaldæus, *non facit esurire*) animam justæ, et insidias impiorum subvertet. — Jussit Deus Judæos affligere animas suas per jejunia, sed jejunium est sanitas animæ et corporis. « Non affliget kune » ergo, scilicet coacta et noxia, ut cos invitos fame conficiat. Unde Septuaginta vertunt, *non occidet Dominus famem animam justam* ; S. Hieronymus, in *Isaia* LiV, *non interficiet* ; Symmachus et Theodotion, GÛXiurç-XGvrxJit, id est *non suffocabit famem quasi angina justum* ; famem enim instar anginæ fauces constringit, itaque suffocat famentem. Sensus ergo est, *q. d.* Deus non sinet affligi fame justum, ita ut anima, id est vita, illi eripiat, et quasi stranguletur ; sed potius cibos illi submittet mira novaque providentia, sicut Danielcm aluit in lacu leonum per Angelum raoientem Habacuc, Eliam

aluit per corvos, llebreorum tres milliones in deserto aluit manna per quadraginta annos. Ex adverso Deus impiis Judæis comminatus est et immisit famem, ut cum tempore Eliæ clausit cœlum, ne plueret per lres annos. Rursum cum Judæos, qui Christianos bonis spoliarent, teste Apostolo, *Hebr.* X, 34, ad tantam famem redegit, ut matres comederent suos filios, ac multa eorum millia fame quasi angina strangulavit. Audi llegesippum, lib. V *De Excidio Jerusalem*, cap. xxiv : « Interclusis jam faucium meatibus strangulabantur, obriguerant interiora viscerum, obstructi erant ductus ciborum, aruerant jecoris venæ, quæ cibos attrahunt; perierat usus, et aviditas cumulabatur : virtus defecerat, et appetentia manebat. »

Igitur hæc sententia coercet avaritiam et errorem mundanorum, qui ne egestatem et famem patiantur, per fas et nefas opes corrogant. Decipiuntur enim, et per hoc ad famem rediguntur.

Dices : Numquid subinde videmus justos affligi fame ? nonne legimus plures Martyres in carceribus cruciatos, imo enectos fame ? Respondeo : Hæ sententiæ significant non quid semper, sed quid sæpe eveniat. In veteri autem Testamento ordinarie Deus non permittebat Judæos justos fame affligi, quia promiserat eis opum frugumque abundantiam, si legem suam observarent. In novo autem Testamento Christianis justis opum non tam temporalium, quam spiritalium copiam promisit. Quare cum Deus justos famere sinit, copiam alimonix spiritalis, puta gratiæ et consolationum cœlestium, eis subministrat, eaque animam pascit, roborat, Letificai, impinguat. Promissis enim stat, qui pro re prava, v. g. denario quem promisit, dat majorem, v. g. aureum. Igitur Deus promittens temporalia, si pro eis substituat spiritalia, quæ longe majoris sunt momenti, utique promissis stetisse dicendus est. Porro Deus etiam in lege nova raro justos (excipio Martyres; in his enim famem est pars Martyrii et triumphii) permittit fame confici ; imo sæpe per miraculum cos alit, uti aluit S. Magdalenam in Balma raptu cantuque angelico; ac S. Paulum, primum Eremitam, in deserto per corvum, qui per 00 annos quotidie dimidium ei panem afferebat ; adveniente vero S. Antonio duplicavit annonam, integrumque panem attulit. Sic plures Martyres in carceribus aluit per Angelos. Sic in dies alit tot millia monacharum et monachorum pauperum, presertim mendicantium, ut miraculi sit instar, quod in uno S. Francisci Ordine Deus assidue eleemosynis piorum alat plusquam millionem, hoc est decies centena millia Religiosorum (hunc enim numerum adæquant, imo superant, si numerentur omnes viri et feminæ, paupertatis S. Francisci et S. Clare asseclæ), qui nullum habent censum, nullos redditus, sed sola paupertate sunt divites, solaque benedictione S. Franchi, qui hoc suis dabat pro viatico : « a Jae a cogitatum tuum in Domino, et ipse te enutriet. » Hic ergo impletur

illud Apostoli, R *Corinth.* n : « Nihil habentes, et omnia possidentes. » Hoc est centuplum pauperibus spiritu promissum a Christo, *Matth.* xii, 29. Hæc est paupertatis Evangelicæ majestas, quæ scilicet tolius mundi possessionem sibi vindicat. « Fidei enim totus mundus divitiarum est, » ait S. Bernardus, serm. 21 *in Cant.*

Porro justum hic quemlibet, sed maxime eleemosynarium accipe, juxta illud Christi promissum : « Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. » Unde S. Cyprianus, *De Opere et Eleemosyna* : « Metuis, inquit, ne patrimonium (uum deficiat, si operari largiter coeperis? Quando factum est ut justo deessent subsidia vitæ, cum scriptum sit : Non occidet Dominus fame animam iusti? » quasi dicas : Impossibile est ut Deus fame perire sinat eum qui lamentes alit, ul Deus fame eripiat vitam illi qui famelicorum vitam fame pereuntium sustentat.

Mystice, S. Basilius in cap. i *Isaiæ*, Bpda et Hugo hæc accipiunt de fame spiritali, ioc est, de defectu verbi Dei, graliæ et Sacramentorum. Unde notat S. Basilius hic dici, *non affliget Dominus animam iusti fame* : « Non enim loquitur, ait, hic de fame corporis (utique enim dixisspt (fe corporibus justorum), sed de inedia apimarum. » Hugo vero accipit famem viliorum. Quid est, inquit, luxuria nisi fames insatiabilis voluptatis? quid superbia nisi fames insatiabilis dignitatum? quid avaritia, nisi fames insatiabilis facilitatum? Quæ quidem concimine cum his quæ Joannes dixit : « Quidquid est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ. » Hinc S. Thomas, Opuse. *De Eucharistia*, ad ejus frequentationem allicit hac sententia : a Non affliget Dominus fame animam iusti, d quia Eucharistia famem vitiorum jam dictam redat : rursum sedat famem animæ ad eam anhelantis, cœferaque ejus vola et desideria; quin et non raro famem corporis. Sic Joannes Abbas apud Palladium in Lausiaca, cap. lxi, per plures annos sino cibo vixit, sola se pascens Eucharistia in Dominica. S. Catharina Senensis diu sola Eucharistia vixit, imo ea sumpta fastidiebat omnem cibum corporeum; cumque eum jussu confessorli accipere cogeretur, illico iijum stomacho reluctantem propijcjepa).

Et insidias imbiobum subvertet. — Pro *insidias* h brake est nin *hauvat*, pro quo Septuaginta legentes nin *rhauvat*, verterunt *vitam* : « Vitam autem, inquiunt, impiorum evertet. » Verum emidi legunt *hauvat*, id est vanitatem, pravitatem, insidias, fractiones, con|ritiones. Unde Tigurina vertit, *astutiam* (Vatablus, *calamitatem*, *damnum*, *pernidem*) *vero impiorum propellet*. Sicque est antithesis cum hemistichio præcedenti inter justitiam justorum et insidias impiorum; illam enim tutatur alitque Deus, has evertit, *q.d.* Non sinet Deus justos probosquo spoliari bonis, et fame affligi; improbos vero, qui per fraudes et insidias

eos bonis spoliarent ad famem redigere conantur, impellet in eandem perniciem, quam ipsi probis machinati sunt, ul suis dolis capiantur, suisque artibus quasi retibus illaqueentur, itaque eos subvertet. Unde Pagninus, *et propter pravitatem impios Deus erpellet*. Duplici ergo beneficio Deus justum afficit, el quasi duplici telo pro ipso depugnat. *Primo*, quod famem ab eo depellat; *secundo*, quod insidias impiorum eum ad famem redigere conantium dissipet et evertat, juxta illud *Psalm.* XXXIII, 11 : « Divites eguerunt et esurierunt; inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono. » Porro David insidias impiorum comparât insidiis leonum prædæ insidiantium, et in eam involantium. « Insidiatur, inquit, in abscondito quasi leo in spelunca sua; insidiatur ut rapiat pauperem, rapere pauperem dum attrahit cum, » *Psalm.* ix, 9; sed Deus has insidias leonum conterit. Unde subdit vers. IS : « Contere brachium peccatoris et maligni; quæretur peccatum illius, et non invenietur, n

Denique *hauvat* Chaldæus vertit, *kiniana*, id est *possessiones*; R. Saadiact Baynus, *substantiam et opes*. Unde Syrus, *facultates impiorum perdet*; Chaldæus, *possessiones impiorum expellet*, *q. d.* Deus opes piorum tuebitur, ne fame affligantur, impiorum vero opes evertet, ut fame crucientur, llebræum enim *hauvat* derivatur ab il'H *baia*, id est esse, *subsistere*; unde substantiam, id est facultates, significat et alludit ad prt *hon*, id est opes. Rursum *hauvat* vertas esse, hoc sensu, *q. d.* Deus evertet impiorum esse et vivere, id est vitam eis adimet, uti vertunt Septuaginta (1).

4. Egestatem operata est manus remissa; manus AUTEM FORTIUM DIVITIAS PARAT. — SÉNUS est datus, quasi dicas : Labor parit ojies, otium inopiam; diligentia ditat, negligencia depauperai; fervor est parens opulentia, torpor egestatis (2).

Pro *egestatem* hebraico est Ojn ras; quod, si alio puncto legas csn ros, significat toxicum, venenum, *q. d.* Pigritia est quasi lentum venenum, quod sensim proserpens tothm hominem inficit, eumque torpore æque ac fame conficit et enecat. Verum legendum estros, id est egestatem, non ros, id est venenum; ros enim legunt Septuaginta, Noster, Chaldæus et cælcri. Egestatem accipe ad litteram pro inopia opuin. Allegorico, Reda accipit egestatem bônorum in ocelo, *q. d.* Quicumque in vita remisit et pigre vixit, hic bonis omnibus in futuro sæculo carebit.

Pro *remissa* hebraice est Fl'ÛI *remia*, quod tam fraudulentam, quam projectam, id est remissam, inertem et pigram significat. Pigri enim solent ex inertia manus torpidas exporrigere, imo projicere;

(1) Maurer mn vertit *apiditatem* : recte tnm ob etymon, tum oboppositionem priori membro. Sed Debrai mato sensu ille pravis cupiditalibus usurpant, et omnino de malis et perniciosis studiis et conatibus. Hin Vulgatus reddidit *iniiditu*.

(2) Hebr. est, *pauper tñt qui agii manu ranista*.

fidem quia nolunt laborare, fraudulentum evadunt et fures, ut victum sibi comparent, ut videmus in pigris mendicis. Rursum, qui fraudi innititur, remissus fit et iners, quia fraudem sibi ad victum parandum sufficere putat; sed decipiuntur utrique, quia tam fraus quam pigritia causa est egestatis; Deus enim fraudulentos punit redigitque ad paupertatem, uti experientia constat. Unde vertit Chaldæus, *paupertas attenuat virum dolosum, et manus recti ditat*; Syrus, *manus autem justorum dabitur*; Pagninus, *pauperem facit manus fraudulenta*; Tigurina, *qui operatur fraudulenta manu, egenus est*. Vatablus pro *fraudulenta* vertit, ut Noster, *remissa*, et utrumque connectens sic explicat, 7. d. Qui malis artibus optat augere rem suam, ut faciunt otiosi, qui decipiunt alios ut vivant, ad egestatem redigetur. R. Salomon, R. Levici Aben-Ezra •TOH ip *caph remia* (quod Noster vertit, *manus remissa*; alii, *fraudulenta*) vertunt, *balances fraudulentæ*!. Unde sic transferunt, *egenus erit, quisquis balance* habet fraudulentæ*, ut justum non det mercium pondus, cum eas vendit; et plus justo ponderet eas, cum emit. Septuaginta vertunt, *paupertas virum humiliat*, id est, facit ut manu sit projecta et abjecta. uti solent esse viles et humiles; Septuaginta de more secutus Arabicus vertit, *paupertas deprimit hominem; manus audacium ditabuntur*.

Aliqui per *manum remissam*, scilicet ad dandum, accipiunt manum avaram, q. d. cp *caph*, id est curva et clausa manus, avara, et bonorum tenax egestatem et penuriam adducet; contra vero *manus fortium*, id est ad apertum, id est liberalis, et in eleemosynas effusa, divitias et fortunas cumulat. Unde *Eccli.* cap. iv, 3G : « Non sit, ait, porrecta manus tua ad accipiendum, et ad dandum collecta. » Nam, ut ille ait : « Plures opum condi, promi paucissimi. » Verum hic sensus arctior est; atque « manus remissa » proprie non est avara, sed acceda et pigra; sicut *manus fortium* non est liberalis, sed laboriosa, sedula, industria.

Pro *fortium* hebraico est DOTH *charutsim*, quod Syrus vertit *justorum*; Chaldæus, *rectorum*; Septuaginta, « vJpifov, id est *virilium*, qui viriliter agunt; Tigurina, *sedulorum*: Baynus, *sollicitorum*, quales solent esse mercatores ad rem attentum; unde Pagninus vertit, *et manus mercatorum sollicitorum ditabit illos*. Proprie *charutsim* significat viros aëros, qui quod cogitant et inchoant, strenue prosequuntur, nec desistunt, donec ad destinatum finem perducant. Radix enim *fin chorals* significat acuere, exacuere, exrllarc vim et virtutem suam, acriter et alacriter agere, urgere, ad finem rem perducere. Alii *charutsim* vertunt, *incisos, concisos, praecisos*, quales sunt attentum ad rem, qui præciso ad obolum vel momentum sua exigunt, vel disponunt. Unde mercatores hoc habent axioma : Si vis ditescere, attentus esto ad omnia etiam minima, nihil negligas, nullam occasionem lucri etiam exigui pretermittas,

quia ex multis exiguis quid fit magnnm et eximium. Noster vertit *fortium*, id est sedulorum, strenuorum. Qui enim fortis est, rem strenue urget, et ad finem usque p*xurge|. Pro *divitias parat* hebraico est *tasar*; quod si alio puncto sinistro legas *tasir*, id est *decimat*, sensus erit, 7. d. Labor strenuus sedulorum ex uno lucratur decem, sortemque decuplat; sicut terra fecunda ex uno grano seminato producit decem, imo 30, 00 et <00.

Porro hæc sententia in opibus tam spiritualibus, puta sapientia et virtute, quem temporalibus locum habet. Virtutum enim studiosus maznos earum cumulos et thesauros congregabit, negligens vero et piger earum inops manebit; nimirum, ut ait Comicus :

Cœlites sudore cuncta fœnerant mortalibus;
Quidquid est in orbe servit omne diligenti*,
labore virtus cresci ac pecunia.

Sicut ergo mercatores intenti opibus quotidie lucrum adjiciunt lucro, denarium denario, aureum M«nh-
aureo: sic multo magis mercator meritum quotidie virtutem virtuti, actum actui, gradum gradui adjiciat, ac diem sibi periisse putet, quo nihil in virtute promovit, quo nulli eleemosynam corporalem aut spiritalem contulit, quo in re quapiam se ipsum non vicit, quocirca desidiam et otium ut pestem fugiat. De S. Antonio scribit Sozomenus, lib. I *Distor.* cap. xui : « Neque ipse otiari aliquando in animum induxit, et qui preclare vitam esset acturus ad laborandum hortatus est » Et S. Athanasius ait eum instar apis collegisse mei virtutum ex Sanctorum conversatione : ab uno enim qui in humilitate excellebat, didicisse humilitatem, ab alio patientiam, a tertio charitatem, a quarto aliam virtutem in qua eminebat. S. Ephrem, in *Cantic. spiritual.* : « Qui amat otium, inquit, nunquam prosperabitur. » S. Ambrosius, lib. I *De Cain.* cap. iv : « Non dormientibus, inquit, non otiantibus, sed vigilantibus pollicentur premia, et labori merces parata est. » S. Leo : « Non dormientibus provenit regnum cœlorum, nec otio et desidia torpentibus beatitudo æterna ingeritur. » S. Hieronymus, vel quisquis est auctor, epist. *ad Demetriadem* : « Excitandus est, inquit, spiritualibus stimulis semper animus, et majore quotidie ardore renovandus. Orationis instantia, illuminatio. lectio, sollicitudo vigiliarum, diurna et nocturna ejus incitamenta sunt. Nihil enim in hoc proposito otio deterius est, quod non solummodo non acquirit nova, sed etiam parata consumit; sancte vite ratio processu gaudet et crescit, cessatione torpescit et deficit. » S. Bernardus, lib. II *De Considerat.* *ad Eugen.* cap. xni : « Si recte, ait, Sapiens hortatur sapientiam in otio scribi, cavendum et in otio otium est. Fugienda proinde otiositas, mater nugarum, noverca virtutum. » S. Basilii, in *Constit. Monast.* cap. v : « Quid Apostoli, nonne ipsi quoque Dominum sunt imitati? nonne

assidui in laboribus erant? Animadvertite Paulum indivulse laborantem, n De B. Alenino, qui tempore Caroli Magni in Gallia laude doctrin® floruit, scribit auctor Vit® ejus : « Fugiebat modis omnibus otiositatem. Nam aut legebat, aut scribebat, aut discipulos erudiebat, aut orationi vacabat, aut psalmorum decantationi, inevitabilibus tantummodo corporis indulgens necessitatibus. » S. Bonaventura, in *Regula Novit*, cap. vin : < Per tria ista tota vita tua decurrat, ut semper ores, aut legas, aut servias, et potissimum senibus, forensibus et infirmis; et factis servitiis non stes cum fratribus otiosus, sed statim vade ad cellam, et ibi ores aut legas, n

Hoc olim fuit unicum studium Religiosorum et Anachoretarum, qui inde Ascet®, id est exercitatores, sunt dicti, quod in continua vitiorum lucta et victoria, ac in perpetuo virtutum contrariarum usu sese exercerent. Talis fuit Barlaam, qui Josaphat discipulum ad eamdā ascēsin exhortaos, inter alia ait, « virtutes esse scalas coeli; » quare sicut coelum ingenti altitudinis spatio a nobis elongatum distat, ita multis magnisque per virtutum scalas passibus eo contendendum et conscendendum est. Vide Damascenum, in *Historia* cap. xi et seq. Quod si quotidie incharitate, humilitate et patientia cresceremus, si quotidie tres cis gradus adjiceremus, totidem quasi passibus in coelum ascenderemus, ac post annum, imo post decem vel viginti annos, quam alte nos ascendisse, quantos virtutum meritorumque cumulos coacervasse cerneremus et gauderemus? Æternitatem cogita. Brevis est vita : vive, patere, labora, mercare æternitati. Abbas Athanasius, ait Joannes Moschus in *Prato spirit*, cap. cxxx, raptus in exstasin vidit choros laudantium Deum, cumque averet ad cos ingredi, audit : « Nemo huc ingreditur négligeas ; abite, certate, contemnite vanitates sæculi. » Sic itur ad astra. Et cap. cr, Angelus ait ad Christophorum : a Ora ut accendamus candelam tuam, n Tum ille ad se : < Christophore, inquit, majori labore opus est. »

QUI NITITIB MENDACIIS, HIC PASCIT VENTOS ; IDEM autem ipse sBQurrūn aves volantes.—Hæc sententia jam deest in llebræo, Chaldæo, nonnullis Latinis ac Septuaginta Complutensibus, licet in Romanis eadem habeatur, non hoc loco, sed cap. pñcccd. post vers. 12. Habent tamen eam Latini Romani, illamque legit S. Augustinus, lib. III *Contra Crescat*, cap. ix; Clemens Alexandrinus, lib. I *Strom.*; Antonius in *Melissa*, *serm.* 22, et alii. Quare videtur olim exstitisse in llebræo, et habere auctoritatem canonicam S. Scripturæ. Huic affine est proverbium Arabum : « Mendacium infirmitas est, et veritas sanitas. Mendacium vilitas est, et veritas magnificentia, sive uobilitas. n

Per *mendacia*, *primo*, accipe opes per fraudes et mendacia comparatas, ut pertineat hæc gnome ad eam quæ præccsait : « Egestatem operata est inaxuu remica, » pro quo alu vertunt, *frauda-*

lenta, quasi dicat : Qui per mendacia et fraudo» satagit ditescere, hic pascit ventos, id est vane, et frustra laborat perinde ac si pasceret ventos ; vel, ut vulgo dicitur, reti venaretur ventos : mox enim per illud erumpunt venti : simili enim modo divili®, quas per fraudes avarus quærit, instar venti et avium volantium avolabunt ab eo, sequetur eas, nec assequetur. Undo preclare S. Gregorius Nazianzenus : « Quid, inquit, opus est multas opes reponere temporum mutationibus, qu® alias in alios ventilant instabilem opulentiam. » Idem ad cives timore perculsos : a Magis, inquit, ventis aut litteris in aqua descriptis fidentum est, quam divitiis. » Et in orat, *ad Julianum* tributorum exæquatorem : « Ut pulvis, inquit, a turbine, sic opes ab aliis ad alios subinde ventilantur atque jactantur, et sicut fumus dilabuntur, et insomni more homines deludunt, umbrequæ instar manibus teneri nequaquam possunt, nec desperat® carentibus, nec satis certe possidentibus. » Idem *ad Seleucum*, Iambico 3, opes asserit a mentes avaras ludere, » ac imitari

Meretricis aslus, quæ procos fillax suos,
Hunc hoc, et illum dispari ludit modo.

Rursum eas

Similes esse fluctibus, motu levi
Quos ferri in altum cernimus, labi et cito.

Unde Septuaginta Romani cap. ix, 12, post : « Qui nititur mendaciis, hic pascit ventos, » hasce duas gnomas subjungunt : « Deseruit enim vias vine® su®; in semilis vero agelli sui erravit; ingreditur per loca avia atque arida, et terram destinatam ad sitim, contrahit autem manibus infructuosa. » Quibus verbis nitentem mendaciis, sicut *primo*, comparavit pascenti ventos; *secundo*, sequenti aves volantes : ita *tertio*, comparât stolido agricol®, qui deserit vineam suam, et per agrum suum (ex quo æque ac ex vinea, si utrumque coleret, magnos vini ac frumenti fiUctus perciperet) oberrans transit ad loca avia, arida et siccitate siticulosa, ex quibus nullum posset sperare frudum : unde « congregat manibus infructuosa, » vel, ut vertit interpretes Clementis Alexandrini, lib. III *Strom.*, *colligens manibus sterilitatem fructuum, q.d.* Vice fructus et messu nil reportat nisi ¿Uxpñíow et sterilitatem. Unde Clemens hæc omnia adaptans mendaci hæresi et hæreticis, lib. III *Strom.* : « Qui, inquit, falsis innititur, is pascit ventos, et insequitur aves pennatas. Non intelligit verbum hic philosophiam, cum hæc in multis probabiliter argumunlelur, et probabiliter loquatur ; sed h®reses insectatur. Inferi itaque : Reliquit enim vias vinea; su®, in semitis autem propri® agriculture su® erravit. H® autem sunt, qu® Ecclesiam relinquunt ab initio. Jam vero qui cecidit in hæresim, transit per solitudinem sine aqua inhabitabilem, sitibundam terram pervadens, colligem manibus sterilitatem fructuum. »

Secundo, per *mendacia* accipe mendaces et fallaces spes, quas relicto Deo homines reponunt in amicis, cognatis, principibus; item in suis opibus, viribus, ingenio, sapientia, ut beneficium, dignitatem, opes, praelaturam, gloriam, etc. assequantur. Ille enim pascit ventos, id est inaniter laborat, quia vel id quod ambit non assequitur, vel, si assequatur, non inveniet in eo quietem et gaudium quod quærebat, sed molestias, tædia, angores, invidias milleque similes ærumnas, ut eum fœli pœniteat, optetque et dicat: Utinam nunquam hanc dignitatem ambivissem! utinam nunquam eam assecutus fuisset!

Tertio, per *mendacia* accipe falsas rationes, errores, paralogismos, fallacias, quibus hæretici, sophiste et doctores superbi sua dogmata tueri et fulcire nituntur, illi enim pascunt ventos, quia patefacta rationum falsitate ruunt eorum dogmata, honor et auctoritas, quæ ab eis fugiunt instar avium volantium. Ita S. Augustinus, lib. III *Contra Crescon.* cap. ix, qui hanc gnomen applicat Cresconio et Donatistis, ac per ventos accipit dæmones, qui sunt spiritus inflati et inflantes ut venti: « Qui fidit in falsis, inquit, hic pascit ventos, id est, fit esca spiritibus malis. » Verum hoc mælicum est, non litterale.

Quarto, per *mendacia* accipe quælibet mendaciter dicta et facta, quibus mendaces sua vilia excusare et tegere, aut quippiam oblinere nituntur. Qui enim iis nititur, pascit ventos: nam detecto mendacio et fraude nihil consequetur, nisi nomen mendacis et fraudulentum.

Quid sit *pascere ventos* explicui *Osee* xn, 1, ubi de Israele ponente spes suas in Assyriis et Ægyptiis, sed fallaces, eo quod per ipsos a manu Nabuchodonosoris Chaldæi non fuerit liberatus, ait: « Ephraim pascit ventum, et sequitur æslum. » Ubi dixi *pascit* posse *primo*, accipi passive, g. d. Ephraim pascit, id est comedit ventos; vivit et pascitur vento. Sic superbi pascuntur honore, et tumida sui opinione quasi venio, quo inflati et turgidi incedunt, sicut chamæleontes pascuntur vento; sed sicut chamæleon vento vivens exsuccus est et exsanguis, ideoque colores mutat, et rei cui applicatur colorem induit: sic et ambitiosus ambitione exsuccus, et metu honoris perdendi exsanguis, nunc rubicundus est otlætus, nunc pallidus et mæslus, nunc felix, nunc miser; quare beatus esso nequit. Ila Aristoteles, lib. I *Magnor. moral.* cap. xi.

Secundo, *pascit* posse accipi active, ut a pascit ventos » idem sit quod cibatur ventos, puta solum dat in cibum ventis; ut venti, puta Assyrii, in quibus confidit, cum devorent. Aut a pascit, » id est regit, et ad pascua ducit ventos, sicut pastor regit et pabulum ducit boves, oves, capras, etc. Hoc enim proprie significat Hebraice *nyr raa*, juxta illud *Psal.* xxn, 1: « Dominus regit (Hebraice *raa*, id est *pascit*, quasi pastor oves) r. *, et nihil mihi deerit, in lo?o n'ecua ibi

me collocavit. » Stultum enim et impossibile est WP* ventos quasi oves regere, et ducere ad pascua: esto per magiam magi subinde videantur pascere ventos. Nam Methonenses, ait Pausanias, in *Cor.*, vento saevienti offerunt gallum gallinaceum, coque lacerato et sub vitibus defosso sedant noxios Africi flatus. Eunapius et Suidas, atque ex eis Sigonius, lib. IV *Imperii Occident.*, narrant Constantinum Magnum capite mulctasse Sopatrum philosophum, quod incantationibus suis ventos retinisset, ne naves frumenta deveherent Constantinopolim fame afflictam. Finni et Lapones Septentrionales populi mercatoribus ventos venales exhibebant, tres nodos magica arte sacratos a loro pendentes eis offerentes; quorum primo soluto placidos, secundo vehementiores, tertio vehementissimos essent habituri. Ita Olaus, lib. III, cap. XVI, ex Saxone grammatico. Ea arte utuntur in navigantes ex arbitrio, ita ut his favere vel minus visum fuerit; sic sistunt et movent flamina et flumina, inquit Zieglerus in *Scandia*. Plura vide apud Alexandrum ab Alexandro, lib. III *Genial.* cap. xii. Verum hæc superstitiosa sunt et magica, ac proinde summe noxia. Magi enim suas seque consulentium animas et corpora diabolo pro vento oppignerant. Omissis magicis accipe physicum. Cum aliquando Etæste ita vehementer flarent, ut fruges læderent, Empedocles jussit asinos excoriari et utres fieri, eosque in promontoriis extendi, ut ventum exciperent; quo sopito appellatus fuit id est *prohibitor ventorum*, ait Suidas, penes quem sit fides. Nam et hoc difficile est creditum; et esto verum sit, hoc non est pascere, id est ad libitum regere ventos; nec pabulum eis præbere. Solus enim Deus est, qui ventos uti creat, ita pascit et regit, atque in eo suam magnificentiam et omnipotentiam ostendit. Hinc dicitur ambulare, imo volare super pennas ventorum, *Psal.* xvn, II; ac venti sunt Angeli, id est nuntii Dei, juxta illud: « Qui facis Angelos tuos spiritus, » id est ventos, *Psal.* cm, i. Et Job, cap. xxviii, 23: « Qui fecit, inquit, ventum pondus, et aquas appendit in mensura. » Et *Amos* iv, 13, vocatur Deus « formans montes, et creans ventum, » ubi plura hac de re dixi. Hinc Theodosio Imperatore pugnante pro Deo, venti Dei pugnarunt pro Theodosio contra Eugenium, cum telajosliuni in ipsosmet hostes retorserunt, ita ut Theodosius ventos pavisse et vicissim venti Theodosium dici possint; de quo Claudianus, in *Puncg.*:

O nimium dilecte Deo, cui militat xlher,
Et conjurati veniunt ad classica venti.

Nola: Recte mendacium comparatur vento et Meodapaslari ventorum. *Primo*, quia, uti ventus fluidus dicitur, est, levis et evanidus, statimque tenues vanescit in auras, sic et mendacium instar venti et fumi Prima, dissipatur et evanescit. « Quæ decipiunt, inquit Seneca, *tpist. S.*, nihil habent solidi; tenue est: nunc dncium, si diligenter inspexeris. »

Pascere
reatos,
quid?

Secundo, sicut ventus non hæroL sed celerrimo pertransit, sic et mendacium. Unde eleganter Petrarcha, lib. II *De Vila solilar**, mendacium cum urinatore, qui sub aquis degit, conferens : a Simulata, inquit, illico patescunt, fucus sudore diluitur, et argutum etiam mendacium vero cedit, coramque pressius intuen- te diaphanum est. Nemo sub aqua diu vivit, erumpat necesse est, ac frontem quam celabat, aperiat, ut ventis ac molli aura pascatur. »

£«nio. *Tertio*, sicut ex uno vento plures generantur, iique contrarii, qui inter se con- fligunt et colluctantur : sic ex uno mendacio plura nascuntur, eaque sibi invicem contraria et colluctantia.

Qurto. *Quarto*, ventus, licet sit tenuis et inanis, utres tamen distendit : et mendaces turgent vento vanitatis et superbire. Rursum ventus canoras facit aves; nam cygni favonio afflati canunt suavius. Erigitur enim alarum densitas, fidium nervos temperatos referens, et plectrum statim zephyrus suggerit. Insuper, sicut organa sunt hydraulica, quæ aqua aguntur : sic sunt et anemaulica, quæ vento arte excepto harmonice personant. Talia vidi Tusculi, in quibus philomelæ aliæque aves, arte factæ instar vivarum philomelarum et avium, miro venti artificio canebant et modulabantur. Simili modo, ventus vanitatis et ostentationis agit mendaces, ut artificiose et eleganter sua mendacia concinent atque decantent; sed sicut in illis præter sonum nullus est fructus, sic et in his. Mendaces enim sunt velut æs sonans et cymbalum tinniens.

Culato. *Quinto*, S. Rasilus, hom. 6 *Uexarn*, : Vultures, inquit, et galli in aerias subvecti pi igas solo ventorum flatu hau ' 4ufe concipiunt ova quæ, quia ex vento sunt, ideo irrita et inania ac subventanea vocantur. Sic mendaces ex vento, id est ex diabolo, qui est pater mendacii, concipiunt mendacia, fraudes et dolos, quæ exterius speciosa, intus inania sunt et in fumum evanescunt; quæ nullum pascunt nisi diabolium, cuius sunt ova et fœtus. Unde S. Augustinus, lib. III *Contra Crescati*. cap. ix : a Porro, inquit, si maledictus, qui spem suam posuit in homine, quanto magis qui spem suam ponit in falsitate opinionis humanæ? ut in illud aUud incidat quod scriptum est : Qui fidit in falsis, hic pascit ventos, id est, fit esca spiritibus malignis, n De talibus, ait 0>6e x, 13 : ■ Arastis impietatem, iniquitatem messuistis, comedistis frugem mendacii; quia confisus es in viis tuis, in multitudine fortium tuorum. »

S««u. Serto, ventus, licet subtilis, subinde ita validus est, ut arbores, turres, domos sternat et evertat: sic mendacium, licet in se inane, tamen subinde fucis et fraudibus ita palliatur et armatur, ut inter reges et populos bella internecina eo citet, ac urbes, regna et imperia evertat.

Tropologice, ventosi sunt et ventos pascunt, qui vulgi opiniones et rumores consecretantur; et qui adulationibus propriis ac detractionibus aliorum

gaudent; hisce enim multa permiscuntur mendacia. Nam, ut ait Jeremías cap. ix, 3: « Extenderunt linguam suam quasi arcum mendacii. » Quare tales pascunt ventos, et instar canum stolidorum sequuntur aves volantes, donec suam stoliditatem advertentes sero poenilcant, camque rideant et damnent. Ita Hugo. Denique, qui creaturis potius fidunt quam Creatori. Omnes enim creature ventus et umbra sunt, si cum Creatore conferantur. Unde Psalles, *Psal.* iv, 3, commiserans exclamat : « Filii hominum, usquequo gravi corde? utquid diligitis vanitatem, et quærilis mendacium? » Et Isaias cap. xxviii, 15 : « Posuimus mendacium spem nostram, et mendacio protecti sumus, etc. Subvertet grando spem mendacii. » Et Jeremías cap. XII!,2? : « Hæc sors tua, parsque mensure tuæ ame, dicit Dominus, quia oblita es mei, et confisa es in mendacio. » Et cap. xvi, 19 : « Vere mendacium possederunt patres nostri, vanitatem, quæ cis non profuit. » Post gnomon jam explicatam Septuaginta hoc loco subnectunt aliam, quæ nec in Hebreo, nec in Latina Vulgata exstat, esque hæc : « Filius eruditus sapiens erit, imprudente autem utetur ministro; » camque legit S. Augustinus, lib. XVI *De Civit*, cap. n, et sic explicat : « Solent impii pacem perturbare Sanctorum; sed hæc in usura cedunt proficientium, juxta illud Apostoli : Oportet hæreses esse, ut probati manifesti flant in vobis. Unde etiam scriptum est : Filius eruditus sapiens erit; imprudente autem ministro utetur, » q. d. Dei providentia fit ut impii, V. g. hæretici, exagitent fideles et pios, ad eorum probationem, ut scilicet crescant in fide et virtute : quocirca imprudentes, id est impii, esto videantur dominari piis, revera tamen ministrant et serviunt, quia Defis cis quasi ministris utitur ad acuendam piorum virtutem et gloriam. Rursum, q. d. Filius in disciplina eruditus, et moribus compositus, est sapiens; sæpe tamen, Deo disponente, fit ut ministrum habeat imprudentem, ut is exerceat tum ejus patientiam, tum prudentiam, utque imprudens minister a prudente hero prudenter regatur, discatque prudentiam. Ad hæc servi, quia servili sunt ingenio; hinc si herum sapientem, id est modestum piuinque, nacli sint, insolescunt eique molesti sunt; sin durum et imperiosum, cervices submittunt. Sapiens ergo servilia ingenia serviliter tractet, usurpetque illud Melania» apud Palladium in *Lati- siaca*, cap. cxviii : « Contra stolidos animi elatione, velut cane et accipitre utendum est. »

Tertio, et valde apposite sic exponas, ut significetur hic sapienliæ vis, potestas, dignitas et majestas, quæ tanta est, ut etiam insipientibus imperet et dominetur, q. d. Filius eruditus et prudens non tantum sibi sapiens erit, sed et alios regere poterit, imo imprudentibus et insipientibus tanquam ministris uti noverit; sua enim sapientia sciet quomodo dornandi et regendi sint, quibusque ministeriis applicandi, ut sibi sapere, aliis

processo discant. Hoc est quod Salomonem secutus Ecclesiasticus ait cap. x, 28 : a Servo sensato liberi servient. » Vide ibi dictd.

frt.5. 5. Qui congregat in messe (Chaldæus, (*pīi operatur incestate*), filius 8APIBfis £St; qui autem stertit ASTAT* (Chaldæus, *in messe*) filius confusionis.— Hebraice, *filius confundens*, tam se, quam suos parentes, domum et familiam. Est hoc præceptum vel monitum prudentiæ æconomicæ. Igitur grammatice ad litteram significat in messe æstate laborandum esse agricolæ (quales fuere ferisci patres, et plerique hominum primis mundi sæculis) ex præcepto hei, *Genes*, n, IS, et cap. m, 17, ut paret sibi suisque alimenta in hiemem : nam si olietur et stertat, sinatque preterire inesscm, in hieme famebit et mendicare cogetur vel fame conficietur; quod ipsi ingens erit damnum, æque ac confusio et probrum, lime gnomæ parallela est illa Ben-Sir® *Alphabeto* 2, littera *lamed* : a Ne dormias in juventute tua, et in senectute tua no ducas vetulam. « Nam quatuor sunt ætales secundum totidem partes anni. Puerilia est ver, æstas juvenus, autumnus ætas provecior, hiems senectus. Atque sicut æstas apta est colligendis frugibus in hiemem, sic juvenus idonea est comparando viatico in reliquam vitam; quod non potest facere qui dormit et stertit, qui otiosus est et deses, quo sensu dicimus, a Jus vigilantibus scriptum esse, non dormientibus. »

Symbolice ergo sub cortice litteræ et parabolæ hm* j7i- significatur, *primo*, laborandum esse in adolescentia, ut parentur alimenta senectuti. Rursum in adolescentia studendum sapienliæ et virtuti, ut ea fruamur in senectute. Adolescentia enim recte vocatur *gestas* et *messis*, quia vegeta, animosa, fervida, studio et laboribus apta, docilis, ingeniosa ; sicut enim formatur et assuescit animus corpusque sive virtuti vel vitio, sive labori vel olio in adolescentia, sic durat et perseverat fere per reliquum vite. Unde Septuaginta vertunt, *incolumis* (legerunt ipsi pro *ager*, id est congregans, aliis punctis *agur*, id est collectus, servatus, incolumis) *evasit ab cestu filius intelligens; correptus autem a vento fit in messe filius iniquus*, *q. d.* Juvenis sapiens in adolescentia, quando ebullire solet ardor sanguinis et concupiscenti®, ab eo immunis evadit, quia ardorem hunc restinguit domando et mortificando suas passiones ; insipiens vero, qui a vento ardente, sive uredine concupiscenti®, in adolescentia abripi se sinit, fit filius iniquus in messe, » id est in senectute, in qua homines metere solent id quod seminarunt et didicerunt in juventute. Virtutes enim et vitia adolescenti® adhærent homini usque ad senium et mortem. Uredo est ventus urens, qui siccat frumenta, puta spicas, ut inanes sint, neo dent farinam ; ita concupiscentia siccat omnem virorem et medullam virtutis, facitque hominem inanem, omnique bono et virtute vacuimi. Auctor vero *Catena Græcorum* versionem Septuaginta

sic explicat, *q. d.* Cruces et calamitates patienti animo acceptæ vitam, impatienti autem mortem adferunt : « Vir intelligens, ait, qui per cruces et calamitates non secus excoctus et probatus est, atque aurum per incensam fornacem probari solet, lætos justitiæ fructus edit ; contrario, vir iniquus ab iis etiam rebus, per quas melior alioqui evadere debebat, sæpe corrumpitur et depravatur, et omnino etiam perditur. » Didymas ibidem : « Qui naturali, inquit, sapientia et intelligentia valet, illum neque sol exurit per diem, neque luna per noctem. Per ardorem, viti» hujus curas et molestias designat Illos vero qui propter isliusmodi res dejiciuntur et quasi deficiunt, famum vocat. Christus servator noster afflictiones et persecutiones illas quæ propter Dei verbum interdum eveniunt, in Evangelica parabola æstum appellat. »

Secundo, *cestas* et *messis* est symbolum occasio- Et <xxa- nis, sive temporis idonei ad rem bene gerendam, *q. d.* Qui arripit occasionem rei conficiendæ, gremio illa sese offert, ille sapiens ; qui negligit, desipit : nam a fronte capillata est, a tergo occasio calva. »

Tertio, trito symbolum est præsentis vite, hiems Et Pr* mortis et status futuri sæculi, ubi nullum est laborandi et metendi tempus, *q. d.* Qui laborando congregat sibi in hac vita merita bonorum operum, ut ex iis colligat præternia æternitatis, ille demum sapiens est : qui vero in hac vita ea negligit, ac corpori, gulæ et luxuri® inhiat et indormit, ille insipiens est, et confundetur in die judicii : quia tunc videbit se ob neglectum hoc tempus damnari, et cruciari in gehenna flaminis sternis. Unde sapienter monet Ecclesiastes cap. ix, 10 : a Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare ; quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quod tu properas. » Quocirca S. Gregorius Nazianzenus in *Tetrastidns* vitam præsentem ait esse nundinas, in quibus omnia mercari liceat, post eas nihil :

Hinc esse vibra nundinam credas velim;
Negotari si scias, lueram fructus,
Caduca mutans commodis perennibus :
Populi tempus ulud alkium non suppetet.

Hæc Nazianzenus.

Mystice Hugo : Tribulationes, inquit, et labores, Mystic*, quibus assidue homines affliguntur in hac vita, ®*1“ sunt æstus et gestas, in hac magna humilitatis, 0- patientiæ, charitatis cæterarumque virtutum messem colligere licet ; qui ergo sapiens, tempus hoc captat : qui autem desipit, impatientia, inertia et acedia sua præterfluere sinit et perdit. Huc facit exemplum formicæ propositum a Salomone, cap. vi, 6 : a Quæ parat in æstato cibum sibi, et congregat in messe, quod comedat. » Ubi nullas formicæ et diligenti® analogias recensui.

5. Benedictio Domini suria cadit in istum ; os au-

TEII IMPIORUM OPERIT INIQUITAS. — Complutenses et «alii nonnulli legunt, *iniquitatem*; Hebraice, *benedictiones super caput* (vel capiti) *justorum*; *os autem impiorum operit iniquitas*, vel *iniquitatem*, ut vertit Symmachus et Aquila; Theodotion, *rapinam*; Vatablus, *injuriam*.

Jam *primo*, Vatablus hunc dat sensum, *q. d.* Solet justus benedici; impius autem semper cogitat malum, ut scilicet aliis inferat injuriam, calumniam, rapinam. Verum hic nulla apparet antithesis inter justum et impium.

Secundo, Cajctanus, *q. d.* Justi indoles et ingenium est aliis benedicere; id est bene precari et benefacere, si possit: at «os impiorum operit iniquitas;» vel, ut ipse vertit, a operitur iniquitate, » quia plenum est maledictionibus, calumniis, probris, etc. Hic clara est antithesis inter benedictionem pii, et maledictionem impii.

Tertio, aliqui *id super caput* exponunt, *aperto capite, et ore jactitat*: *Benedictio Domini super caput justi*, id est, inquiunt, justus, quæ juste peperit, et honesta industria quæsivit, ostentat venditatque palam. Sic enim infra dicitur: «Bonorum labiorum gloriosus est fructus, » Et *Actor. XX, 34*, S. Paulus gloriabundus dicebat: «Ipsi scitis quoniam mihi, et his qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ. p Contra vero: «Os impiorum operit iniquitatem, p vel rapinam, vel injustitiam (omnia in idem recidunt), id est cæbi absconditque lucra, nec audet palam exponere artes et fraudes, quibus ditatus est; fraudes enim et scelera, quia pudenda, lucem fugiunt, tenebras amant.

Quarto, *q. d.* «Benedictio, p id est gratia Dei, operit caput justi; at iniquitas et scelus operit os et caput impii, *q. d.* Gratia et peccatum secernunt justum ab impio: justo enim propria est gratia, impio peccatum. Quocirca opera justi sunt opera gratiæ et virtutum; opera vero impii sunt rapine, fraudes et scelera. Unde Chaldæus vertit, *in ure impiorum operitur rapina*. Et R. Levi: «In justis, inquit, caput benedictiones defluunt, nimirum ut sit cordatus: jugiter enim versabitur in cogitatione bonorum; vel etiam vox capitis innuit rei primordia: in exordio enim justus patefacit benedictiones, quibus cumulatus incedit; impius vero iniquitatem, quam machinatur, occultat, ne, si detegat, explere veletur. Significat ergo justum, cum aliquid aggreditur, semper benedictione se auctum experiri; tum etiam cumulari se bonis, auxiliumque praeberi, ut optato fine fruatur; cum nihil pneter honesta, utque aliis benefaciat, in votis habeat. Quare in negotii exordio sperandum esi ei benedictiones impensum iri: si enim cæteri conscii sint cogitationis illius, libentissime suppetias ferent. Impiis autem secus contingit. Verentur enim semper, ne poliantur iis quai vehementer appetunt, si alii id perspectum habeant; quamobnm occultum aliis esse crimen voluit, quod pnestare nefarie moliuntur. Qua in re par

pari illis refertur, cum memoria justi sit in benedictione, » etc.

Quinto et genuine, *q. d.* a Benedictio, » id est affluentia bonorum omnium, defluet, et quasi cælo depluet in caput justi; os autem et caput impiorum operiet iniquitas, id est pœna iniquitatis, quæ quia justa, ita os eorum obturabit, ut ne mutire quidem, vel hiscere, contra Deum vel homines audeant, juxta illud *Psal. evi, 42*: «Videbunt recti, et lætabuntur; et omnis iniquitas oppilabit os suum. » Impios ergo operiet confusio, condemnatio et supplicium fraudum, mendaciorum, injuriarum, aliarumque iniquitatum, quas ore et capite (ibi enim est ratio et voluntas) commiserunt (1).

Ubi nota *primo*, per *os* accipi caput et vultum synecdochice; sed dicit *os*, quia impii plerasque fraudes, injustitias et scelera ore perpetrant; *secundo*, iniquitas metonymice sumitur pro pœna iniquitatis tam hic quam alibi sæpe. Unde Septuaginta vertunt, *os autem impiorum operiet luctum intempestivum*, Græce ἀέπcv, quod interpres *Catena Græc.* vertit in nominativo, *planctus et luctus intempestivus*. Unde Orígenes ibidem hoc explicat: «Justo prudenti et ornato res quoque difficiles et afflicte faciles evadunt; sed aliter allecto etiam levia et consolationem quamdam habentia, difficiles videntur. » Sensus ergo Septuaginta est, *q. d.* Cito impii, el ante tempus ab ipsis præcogitatum punientur, ideoque lugebunt: esto subinde per confusionem luctum suum celarex et vultum lætum præ se ferendo operire legereque contentur. Rursum erit hic planctus intempestivus, id est ante tempus judicii extremi et gehennæ, ut hic luctus sit praludium planctus æterni; *tertio*, per *justum* accipe quemlibet, sed maxime misericordem et eleemosynarium: hic enim peculiariter in Scriptura vocatur justus; et hic, utpote beneficus, solet benedici a Deo et hominibus. Unde huic apte opponitur Don *chamas*, id est violentia, injuria et iniquitas, quam aliis inferre solet impius, ideoque in poenam et supplicium incurrere, juxta illud *Psal. cvin, 17*: «Persecutus est hominem inopem, et compunctum corde mortificare; dilexit maledictionem, et veniet ei.» Quocirca noster Salazar sic exponit, *q. d.* «Benedictio Domini super caput justi, » id est, affluentia bonorum omnium misericordie continget; «os autem impiorum operit iniquitas, n hoc esi, iniquitatis pœna, puta Dei maledictio, inopia et

(1) *Benedictiones in caput justi*, piste fausta precantur omnes; *et*, at *os improborum operit injuria*, vel *violentia* .-improbis, quorum os nil nisi injuriosa proloquitur, quicumque eos norunt, diras imprecantur, quas Deus exaudiet. Dirarum imprecatio ex opposito (*benedictiones*) supplenda est, uti sæpe unum membrum supplendum ex altero. Sunt vero talia, in quibus sensus non statim obvius est, eum in finem sic confirmata, ut audientis vel legentis animum acuant et intentum reddant, sciendi studium excitent, et ipaa disquisitione vires ingenii exerceant.

egestas, incumbet immisericordi et avaro, præserlim cum in die iudicii, cum sui similibus immisericordibus audiet a Christo iudice : « Ite, maledicti, in ignem æternum. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; p cum ex adverso misericordes audient : a Venite, benedicti Patris mei, possidete regnum paratum vobis a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare, » *Matth.* XXV. Unde S. Chrysostomus, hom. *Quod eleemosyna sit ars omnium quaestuosissima* : « Eleemosyna, inquit, vestis est, quæ cum homine resurget; his vestibus fulgebunt, qui tunc audient : Esurientem me vidistis, » etc.

Exemplum hujus sententiæ illustre exstat in Joseph. *Genes*, xi.ix, 25, quo hic alludit Salomon : Jacob enim pater moriturus benedixit filio suo Joseph, justo et sancto, dicens : « Omnipotens benedicet tibi benedictionibus uberum et vulvæ, » etc. Vide ibi dicta.

Vert. 7. 7. Memoria justicū laudibus; et nomen impiorum putrescet. — Hebraice, *memoria justicū in* (vel ad) *benedictionem*; Septuaginta, *memoria justicū cum encomio, nomen vero injusticū exstinguitur*; Chaldæus, *memoria justicū benedictio*; Syrus, *in benedictione*; Tigurina, *memoria justicū laudem habet* (Vatablus, *celebris est et plausibilis*), *impiorum vero nomen sordet*; Vatablus, *exolescet, putrescet*. Sensus est, q. d. Justicū memoria grata, suavis et honorata est, ut tam Deus quam homines cordati cum ejus mentionem faciunt, cum benedicant, laudent, celebrent; impiorum vero nomen, fama, existimatio, laus, gloria sensim corrumpitur, sordet, abjicitur et aboletur. Sic Abraham, Noe, Mosen, Aaronem, Davidem aliosque justos veteris Testamenti laudat *Eccli.* xliiv et seq., ac Apostolus, *Ilcbr.* xr. Rursum Abcn-Ezra sic vertit et explicat : « Memoria justicū cum benedictione, » hoc est, recordabitur justicū Deus ob benedictionem qua illum cumulabit, juxta illud *Psal.* cxm, 12 : « Dominus memor fuit nostri, et benedixit nobis. » Justicū ergo recordabitur, eundemque benedictione prosequetur; nomen autem improborum putrescet, id est oblivioni tradetur tanquam arbor putrefacta, quæ non succrescit. Et Baynus : Fieri potest, inquit, ut improbus dum scelus occultat, justicū et probi viri fama aliquandiu fruatur; sed ut flos marcescit paulatim, et caro putrescit, quæ sale non conditur : sic fama impii carens fructu virtutis, et divin© sapientiæ sale, marcescit et corrumpitur.

Est metalcpis : *putrescet*, id est, uti res putrida putebit et foetebit, q. d. Impii erunt infames, juxta illud *Exod.* V, 21 : « Fœterc fecistis odorem nostrum coram Pbaraone, » id est invisos et abominabiles nos fecistis Pharaoni. « Habent enim mores suos colores, habent et odores; colorem in conscientia, odorem in fama, » ait S. Bernardus, serm. 71 in *Cant.* Itaque ex putredine intelligitur corruptio, ex corruptione fœtor, ex fœtore abominatio, et infamia infamisque exsecratio. Fama ergo et gloria temporanea impiorum sensim atteritur,

corrumpitur et putrescit, ut omnes cordati, cum eorum meminerunt, eos vituperent, lacerent et aboinineniur, juxta illud Malhathiæ de Antiocho : « A verbis viri peccatoris ne timueritis, quia gloria ejus stercus et vermis est, » I *Machab.* n, C2.

Apte infamia impiorum comparatur putredini, inftau *Primo*, quia putrefactio fit, cum in toto pars ali- ^{^P0***} qua corrumpitur, quæ sensim alias inficit et corrumpit. Sic unum vitium serpit ad aliud, et consequenter una infamia ad aliam, quæ sensim totum hominem inficit et maculat.

Secundo, putrefactio fit, cum partes putrescentes separantur a sanis et integris : sic infamia oritur cum vitia a virtutibus separantur, cumque quis a consortio proborum se separat, et improbis sociatur; hi enim ipsi suam improbitatem affricant, el infamiam afflant.

Tcrho, putrescunt primo, húmida, deinde sicca, Tertio, cum scilicet paries quæ corrumpuntur, segregant se a natura, ac a naturali sua temperie caloris et frigidi, húmida et sicci, a Quapropter et putrescunt alia omnia excepto igne; etenim terra, et aqua, et aer putrescunt (quin el ligna, et lapides ac metalla); omnia enim hæc sunt materia igni, » ait Aristoteles, lib. IV *Mctcorol.* cap. n. Sic cum quis a suo officio desciscit, puta ab ea moderatione quam requirit ejus status et gradus, tunc vitium contrahit el infamiam.

Quarto, Aristoteles ibidem putredinem ex suis Qauu. principiis et causis ita definii : « Putrefactio, inquit, est corruptio ejus, quæ in unoquoque húmido proprie, et secundum naturam, calidilatis, ab aliena caliditate; hæc autem est, quæ ambientis. Quare, quoniam secundum indigentiam patitur calidi, quia autem indigens tali virtute frigidum omne, ambæ utique causæ erunt, el putrefactio communis passio, et frigiditatis propri®, et calidilatis aliente. Propter hoc enim et sicciora fiunt, quæ putrescunt omnia, et tandem terra et fimus. Exeunto enim proprio calido, evaporat quod secundum naturam humidum, et inducens humiditalem non est amplius; inducit enim trahens propria calidilas. » Pari modo putrescit anima ex frigore interno et calore externo, cum scilicet in ea refrigescit amor Dei, et accenditur amor mundi, putaopum, honorum, voluptatum; per illum enim sensim evaporat omnis vitalis charitatis et virtutum succus, ejusque loco succedet concupiscenti® tabes et corruptio»

Quinto, Aristoteles ex dictis colligit res putre- Qnintflb fieri facilius in restate quam in hieme, in tepore quam in fervore, in quiete quam in motu, a Et in frigoribus, inquit, minus putrescunt quam in æstu; in hieme cuim paucum est in ambiente aere et aqua calidum; quare nihil potest: in æstate autem amplius. Et neque quod congelatum : magis enim frigidum quam aer calidus, non igitur vincitur; movens autem dominatur. Neque fervens aut calidum : minor enim quæ in aere calidilas ca quæ in re; quare non dominatur, ne-

que facit transmutationem ullam. Similiter autem et quod movetur et fluit, minus putrescit, quam quod non movetur; debilior enim iit motus, qui ab ea quæ in aere calidilate quam qui in re pre-existit; quare nihil facit permutari. Eadem autem causa, et quare multum minus quam paucum putrescat; in majori enim amplior est ignis proprius, et frigidum, quam ut dominentur, quæ in circumstante, virtutes. Quapropter et mare secundum partem quidem divisum cito putrescit; totum autem non. Et aliæ aquæ eodem modo. » Simili modo in æstate, id est in prosperitate, facilius putrescit virtus et fama per vitia quam in hieme, id est in adversitate : similiter in lepore potius quam in fervore, aliquid in quiete potius quam in motu, quo fertur ad bona opera. Hic enim motus calorem virtutis et charitatis acuit, qui omnem putredinem vitiorum excludit : æque ac societas justorum, quæ est quasi mare sanctitatis, a quo si quis sese separat, facile corrumpitur et putrescit, uti videre est in apostatis Religionum.

Suto. *Sexto*, ex putredine nascuntur vermes et serpentes. Unde illud Ovidii, lib. XV *Metamorph.* :

Sunt qui, cum clauso putredine est spina sepulcro,
Mutari credant humanas angue medullas.

Porro putridiora, magisque fœda et horrida esse cadavera et vermes eorum qui vacarunt deliciis, ventri et veneri, quam sobriorum et castorum, docet ratio et experientia. Simili modo infames ob vitia generant serpentes, puta filios, nepotes, amicos, socios serpentinis moribus; hos enim verbo et exemplo ipsi docuerunt. Sic fama posthuma et putida Arii, Uitheri, Calvinii, Machiavelli etiamnum parit Arianos, Lutheranos, Calvinistas, Machiavellistas*, præsertim quia eorum discipuli et libri supersunt, qui eorum sectam assidue proseminant. Nihil enim virulentius et pestilentius libris hæreticis, magicis, amatoriiis; ex hisce enim multi hæresin, magiam, amores con-discunt et imbibunt.

SepUmQ. *Septimo*, Plinius remedium putredinis assignat mei. Sic enim ait, lib. XXXII, cap. xxiv : « Mellis talis natura est, ut putrescere corpora non sinat jucundo sapore atque non aspero, alia quam salis natura. » Sicut ergo sal sua salsedine, sic mei sua dulcedine corpora a putredine preservat. Mei symbolum est bonitatis, benignitatis, affabilitatis, beneficentiae: hæc enim homini optimam famam conciliat omnemque infamiam dulcorat et emendat. Hinc de Josia dicitur *Eccli.* cap. xlix, vers. 1 : « Memoria Josie in compositionem odoris facta opus pigmentarii. In omni ore quasi mei indulcabitur ejus memoria. » Vide ibi dicta. Rursum, cedrus medetur putredini; nam, ut ait Plinius, lib. XXIV, cap. v, « defuncta corpora incorrupta ævis servat, viventia corrumpit; mira differentia cum vitam auferat spirantibus, defunctis pro vita sil. » lime cedro digna, vocantur digna æterni-

tate; cedrus enim, quia incorruptibilis, immortalitatis et eternitatis est symbolum. Cedrus autem symbolum est sapientiæ, integritatis et roboris, uti fuse ostendi *Eccli.* xxiv, 17. Insuper, balsamum medetur putredini, quia succum odoratum forlemque suggerit, quo corpora quasi alantur et servantur. Balsamum symbolum est odoratarum et sanctarum actionum, quibus alitur fama et gloria ne putrescat. Unde Plutarchus in *Moral.* : « Deliacum, inquit, navigium dum subindo sarcitur et reconcinnatur, periculum in multa sæcula redditur : sic faina* semper aliquid addendum est, ne putrescat. »

8. Sapientis corde accepta suscipit : stultis Ven. 8
cæditur labiis. — Tò corde cohæret cum sapiens, non cum praeopta, ut patet ex regimine Hebreo. Pro «editur hebraice esIdnb' ilîûbct, quod Septuaginta vertunt, *supplantabitur*; Chaldaeus, *capietur*; Theodotion, fîgMirat, id est *fermentabitur*, instar fermenti subigetur et macerabitur; Aquila, *vapulabit*; Symmachus, *torquebitur*; Baynus, *corruet*; R. Joseph, *claudicabit*; R. Salomon, *fatigabitur*; Tigurina, *in vana incurrit*; Marinus, Vatablus et alii passim, *impingit, offendit*. Omnes hæ versiones eodem redeunt.

Primo ergo sensus planus est, q. d. Is qui «corde, » id est vere sapit, admittit Superiorum et magistrorum præcepta libenter, patitur se ab eis doceri et moneri : at stultus exeditur labiis docentis et corripientis, quia molestum est ei audire docentem, suosque defectus redarguentem : quare quot verbis corripitur, tot quasi flagellis cæditur et castigatur. Ita Reda, Lyranus, Jansenius, Baynus et alii, atque hoc sensu clara est antithesis sapientis et stulti.

Secundo, «stultus cæditur labiis» propriis, et, ut Chaldaeus vertit, *labiis suis capitur*, quia scilicet temere nulla effutens, Superiori obmarmavans, detrahens, minans, facile a circumstantibus mendacii, vel seditionis, fraudis, calumniae, maledicentiae, etc., arguitur, imo non raro poenas dat; itaque labiis suis petulantibus cæditur, id est sibi ictus, plagas et verbera accersit. Unde Pagninus vertit, *propter labia punietur*. Opponit ergo sapientem stulto, quod ille doctrinam, monita, leges, edicta Superiorum, tacens, patiens libensque excipiat; hic vero garrulus et tumultuosus iis obstrepat, obmurmuret, multaque in prælatos et Superiores deblateret (uti videmus fieri, cum novæ leges conduntur et promulgantur), ob quæ punitur, graviaque sibi damna accersit. Horum enim stultitiam perstringit hic Sapiens. Hic sensus valde est appositus.

Tertio, 16 labiis ex Hebreo necti potest cum *stultus*, non cum *cæditur*, ut sit antithesis inter sapientem corde et stultum labiis, vel, ut Cajetanus vertit, *stultum labiorum*. Unde Septuaginta vertunt, *qui non est tectus* (male aliqui legunt *reotus* pro *tectus*; hoc enim est açt-p;) *labiis, obliquans supplantabitur*. «Stultus labiis» vel «labiorum»

dicitor, qui temere loquitur, el quidquid in bue* eam venit, effutit; qui nil celare, ml dissimularo potest; sed iram, odium æstu-que animi verbis prodii; qui præceps est ad loquendum, ut prius velit docere quam discere, ut sensus sit, 7. d. Qui corde sapit» non temero ore loqueturquod corde sentit, non subito addocendum prosiliet; sed potius inaici alios audire, et ab eis præcepta vitæ suscipere. At qui stultus est, taro corde quam ore el labiis, temere prosiliens ad eloquendum quidlibet, ad docendum potius quam ad discendum, hic impinget el offendet, tum ad culpam praviloquii, tum ad ejus pronam : nam nunc offendet veritatem per mendacium, nunc charilatem per detractionem, nunc reverentiam per nimiam libertatem, nunc pacem per lites el dissidia, etc , ac consequenter offendet, id est, pronas dabit harum culparum, ut nunc mendacii redarguatur, nunc ut calumniator puniatur, nunc ut seditiosus capite plectatur. Inde Arabum est proverbium : a Cave ut feriat lingua tua collum tuum. » Non raro enim homines ob linguæ incontinentiam capite mulclanlur. Quocirca monet S. Jacobus, cap. 1 : « Sit autem omnis homo velox ad audiendum; tardus autem ad loquendum. p

Porro, quod Theodotion vertit, *stultus labiis fermentabitur*, notat qualitates fermenti competere stulto » scilicet stultum dum labiis monitorum corripitur, instar massæ fermentatæ vi fermenti, id est correptionis, *primo*, ira inflammari et superbia intumescere; *secundo*, in acorem et amaritudinem verti, ut in corripientem insurgat cumque litibus et probris laceret; *tertio*, hanc suam amaritudinem per totam massam, id est totum populi cestum spargere; *quarto* elgenuine, ri *fermentabitur* notat eum instar massæ fermentatæ pinsentium manibus subigi, id est verbis et verberibus credi, confundi, macerari, cruciari, uti vertit Noster et cæteri omnes. Addunt aliqui fermentum hic accipi pro malitia, 7. d. Sapiens præcepta virtutis avide excipit el haurit : ut stultus gaudet labiis, quoro fermentum, id est malitiam, puta amores, impudicitiam, obcronitalem. rixas, rebelliones suggerunt. Undo iis illico fermentatur, id est inficitur, polluitur, corrumpitur, juxta illud : « Quia inflammatum, » aut, ut alii vertunt, a Fermentatum est cor meum, et ego ad nihilum redactus sum, d nescivi, » *Psal.* L\xn, vers. 21. Quæ verba S. Augustinus cl alii accipiunt de ardore libidinis, qui renes urit.

Rursum, quod R. Joseph vertit, *stultus labiis claudicabit*, significat *primo*, stulti sermones claudicare, id est deficere ac defectibus scatere, esseque mancos et mutilos, scilicet veris falsa inis-^{'we}, honestis turpia, prudentibus imprudentia, aptis inepta. *Secundo*, eos opere non exsequi, quod ore docent. Claudicat enim oratio, cum ei ex «equo non respondet operatio; oratio enim et operatio sunt velut duo pedes doclons cl concio-

naloris, uti docet S. Chrysoslomus, hom. 20 *ad Populum* (1).

Denique, Septuaginta vertant *i lî*

(rccexû.iota?irai, id est *qui autem non teetus est labiis, obliquans* (Romana, perterse *agens*) *sup* plantabitur* : çî^eaim est tectum ; nam çrp» idem est quod tego, celo, suffero, patior, tolero. Unde ççtp; idem est quod carens tecto, peregrinus, impatiens, qui nil, liceisecretum, celare, nd sufferre valet, intolerabilis. Garrulus ergo est quia est instar domus habentis ostium (os enim est ostium), sed carentis lecto, ideoque omnibus aeris injuriis obnoxias; sic enim garrulus omnium risibus, probris et sannis exponitur. Unde Plutarchus in *Moral.* : a Sicut tedium, inquit, ostio carentium nulla est utilitas, ita inulto magis oris clauastro carentis nullus est usus. • Sen-us ergo est, 7 d. Loquax similis est peregrino, qui carens tectu et domo per vias et regiones incognitos oberat, sæpiusque a via aberrat et obliquas carpit semitas, quibus in avia fertur, ac subinde in lapides impingit, in fossas, rupes et præcipitia rapitur. Simili enim modo loquax de rebus incognitis, in quibus hospes el peregrinus est, sermocinatur linguaque oberrat. Unde Decesse est eum sæpe a vero, recto, honesto et prudenti aberrare, ac in falsa, torta, turpia, insulsa el inepta impingere, ob quæ verbis et verberibus vapulabit. Ut verbo ergo rem omnem complectar : a Qui temere quidvis effundit, semper fere impingit. * Nam lingua alios flagellans, sibi ipsi maximum est flagellum. Vide quæ de damnis linguæ dixi *Jacobi* cap. 111, vers. 8, et *Eccli.* xxvui, 16.

9. Qui ambulat simpliciter, ambulat coxfidex - vtW. TEH : QUI AUTEM DEPRAVAT VIAS St A3, MANIFESTIS er it .—Septuaginta, *qui ambulat simpliàter* (Aquila el Symmachus, *in simplicitate*) *ambulat fidens; qui autem distorquet vias suas, cognoscetur*. Aliqui pro *cognoscetur* vertunt, *conteretur*, quasi JH> ioda, id est cognomi, per commutationem litteræ n cum affini n, aut potius per catachresin, sit idem quod J7T iara, id est *contrivit*; sic enim *Judie.* vin, 16, cognoscere aliquem in spinis çebraismo significataliquem spinis flagellare et conterere. Ita R. Salomon, Aben-Ezra, Pagninus et Cajelanus. Virum cæteri omnes vertunt, *cognoscetur*, non *conteretur*; ioda enim proprie significat cognoscere. Hugo ri *simpliciter* exponit *humiliter*, q. d. Qui ambulat in humilitate suique contemptu, hic fidenter ambulat, quia, cum se imo collocet loco, non habet quo ulterius cadat et descendat, quare non timet depressionem et honoris jacturam, quam superbi summe metuunt. Aut, inquit, «simpliciter ambulat,» (jui una tantum via, <|u® est Christus, ambulat, scilicet qui Christi vilmi et virtutes sequitur. Verum dico, «qui ambulat* id est vivit, agit, conversatur, » id est innocenter, candide, sine fictione et dolo, integre, per*

(1) Ilct r csl, *al umiui labih pnrccps ruit*.

fecte; hic «ambulat confidenter, id est intrepide, tuto, secure, animose, fidenter. Unde Hebraice est, *ambulans in integritate* (Chaldæus, *qui ambulat in perfectione*; Pagninus, *per/ecte*), *ambulat in spe*. Ratio est, quia innocentia, candor et integritas nihil timet, nullius oculos veretur; sed aperta fronte, vultuque sereno d intrepido, utpote bene sibi conscia, palam, coram Deo, Angelis et hominibus incedit : optat enim sua omnibus patere, quia laude digna sunt; nec quidquam agit, cujus eum pudere aut pœnitere debeat. Nec ergo puniri, nec confundi, nec in fictione et fraude deprehendi metuit. Ita S. Gregorius, III part. *Pastor*, cap. xii : < Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter. Fiducia quippe , inquit, magna? securitatis, est simplicitas actionis. » Incedit igitur confidenter, id est primo, intrepide; *secundo*, aperta fronte, et palam, coram omnibus; *tertio*, fidenter, et, ut vertit Syrus, *in spe*, quia fidit de Dei ope et protectione, quod scilicet Deus ejus innocentiam tutabitur contra omnes hostium calumnias et insidias; dicitque cum Psalle, *Psal.* xxvi, l : « Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo? » quodque Deus omnia adversa ei in bonum et salutem convertet, juxta illud : « Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, » *Rom.* vin, 28. Et : « Quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? » l *Petri* m, 13. Unde Beda : « Facile, inquit, spernit adversa, qui se per isthme ad gaudia æterna venturum sperat, dicens cum Propheta: Dominus defensor vite mea?, a quo trepidabo? » Ex adverso, « qui depravat vias suas, » id est, qui prave agit, ac præsertim qui fraudulenter et fecte operatur, « hic manifestus erit ; » fictio enim et pravitas diu latere nequeunt, quin se indicio aliquo prodant et deprehendantur : quare tunc homini pudorem et pavorem, insuper et noxam pœnamque afferunt. Est hic, uti et in aliis proverbiiis, antithesis, sed tecta metelepsi, qua consequens ex antecedente, et metonymia, qua effectus ex causa, et vice versa intelligitur. Igitur *manifestus erit* opponitur *confidenter ambulat*, quia prave ambulans, cum metuat suæ pravitatis et fraudis manifestationem, semper incedit pavidus; postquam vero illa manifestata fuerit, incedit confusus et anxius : cum justus incedat confidens, id est impavidus, liber, interritus. « Semper enim præsumit sæva perturbata conscientia, » *Sap.* xvn. Et, ut ait Job XV, « sonitus terroris semper in auribus ejus, et cum pax sil, ille semper insidias suspicatur. Non credit quod reverti possit de teuebris. » Quocirca vere S. Cyprianus, lib. l epist. 3 ad S. Cornelium Pontificem *De Fraudibus Fortunati* : « Hæcest, ait, frater, vera dementia, non cognoscere et nescire, quod fallaciæ non diu fallunt. Nox csl tamdiu, quamdiu elucescit dies; clarificato autem die et sole oborto, luci tenebras et caliginem cedere, et quæ grassabantur latrocinia, cessare necesse est (l). »

Çi, !.. - . , çwi *pervertit vias tuas. sciens reddetur,*

Moraliter, disce hic quantasitvis et robur simplicitatis, candoris et innocentia, utpote quæ faciat hominem metus expertem, in periculis tutum, in adversitate fidentem, denique casibus, ipsaque morte superiorem et celsiorem. Undo auctor Operis Imperfecti apud S. Chrysoslomum, hom. 25 *in Mattii*. : « Sicut, ait, si brevem scintillam in magnum dejeceris profundum, statim extinxeris : itidem et omnis trislitiæ superabundantia in bonam missa conscientiam, exstinguitur facile. » El Plutarchus in *Moral.* : « Ut nepenthes herba, ait, ab Homero predicate, addila poculis omnem tristitiam discutit (unde Grace dicitur *nepenthes*, quasi rriS0o; id est *sine dolore*), ita bona mens insita nobis omnem vite sollicitudinem abolet. » Denique S. Gregorius, lib. XII *Moral.* : « Nihil est, ait, quod pati ab aliis simplex formidet; habet enim quasi artem quamdam suam simplicitatem, nec suspectus est pati, quod se fecisse non meminit. At contra mens prava semper in laboribus est, quia aut molitur mala, quæ inferat; aut metuit, ne sibi hæc ab aliis inferantur. »

Exempla sunt in *Vitis Patr.* Abbas Theodorus dicebat : a Si cælum terne adhaereat, Theodorus pb non formidat. » Poposceraat enim precibus a Deo, ut auferret ab eo formidinem. Abbas Sisois orans pro discipulo a dæmone correpto : « Deus, ait, vis, non vis, non dimitto nisi curaveris cum ; » et curatus est. Alius senior ingressus speluncam Iconis frementis : « Quid angustiaris, ait, o Ico? est locus qui capiat te et me; si vero non vis, egredere hinc. » Leo autem non ferens, egressus csl inde foras. Sic S. Antonius confidens in Deum, risit omnia (temonum spectra, et S. Athanasius omnes Arianorum persecutiones. S. Pachomius fiducia in Deum serpentes calcabat, et crocodilos domabat. /Eneas Sylvius narrat Alfonsum regem rogatum quisnam foret liber? respondisse :

Sapiens, sibique imperiosus,
Quem neque pauperies, neque mors, neque vincula terrent.

Celebre est illud P. Syri : « Nocens precatur, innocens irascitur. » Hinc innocentia symbolum est salamandra in ignibus illæsa, de quo Poeta :

Ambulat in medios salamandra illæsa per ignes;
Nempe Alesa manet semper et integritas.

Et echinus in pilam convolutus contra canes, de quo Poeta :

Integritas virtusque suo munimine tuta,
Non palei advera morsibus invidi.

Unde pingitur ipsa innocentia intrepida hoc lem-mate : « Nil fulgura terrent. »

Fulgura non metuo, pellunt ea germina lauri;
Fortune insultus despicit integritas.

sentiet, experietur, scii, castigationem et pœnain. Alii Vimen, *manifestus erit*, seu *deprehendetur*, haud incomm*b' : ita post Vulgatum Ewaldus.

SicS. Petrus innocens, postero die capite plectendus, securus dormiebat in carcere, Actor. xn, et Daniel in lacu Iconum, a Invicta vis semper sua innocentia est.» Memorabile est quod scribit Orosiusjib. Vili /M *Gestis Emmanuelle*, Albuquerqueium prorogei Indi® rerum gestarum gloria inclytum, in gravi tempestate arrepto puero dixisse : a Hujus innocentia fretus, confido me Christi benignitate e tinctibus emersurum. » Audiit Christos, adfuit et emersit. Tanta est aliena apud Deum innocentia, quanti ergo propria! nimirum « securitatis matdr innocentia est. Nam vera innocentia ne quidem inimico nocet. »

10. Qui annuit oculo, dabit dolorisi : et stultus labiis verberabitur, — id esi punietur, cruciabitur tum in hac vita, tum in futura. Undo Saloni : a Verberabitur, inquit, id est condemnabitur, propter verba iniqua qu® locutus est. » Difficile est videre connexionem prioris partis cum posteriore. Dico breviter, ea nectenda esse partira per antithesin hoc modo, *q. d.* Qui petulanter annuit oculo, dat aliis dolorem; at stultus, qui petulanter loquitur, labiis datsibi ipsi dolorem, quia ab iis, quos verbis læsit, verberabitur. Comparat enim linguam effrenam et petulantem cum oculo effreno et petulanti; quod hic aliis, ille sibi dolores et plagas conciliet. Partim per similitudinem hoc modo, *q. d.* Qui annuit oculo, similis est stulto labiis. Sicut enim annuens oculo, sibi æque ac aliis affert dolorem et plagas, dum ob suos nutus et nictationes plectitur et verberatur : sic pariter et stultus labiis tam sibi quam aliis parit dolores et plagas. Nam sicut alios lingua verberat, sic vicissim abois et verbis et plagis castigatur ac verberatur. Igitur sicut vers. 8, stultum labiis opposuit sapienti corde : sic nunc cumdem componit et comparat cum annuente oculis; pluribus enim sentiis hic vitium et petulantiam linguæ insectatur. Porro, apte comparat stultum labiis annuenti oculis, quia stulti, id est impii, scelus, quod palam eloqui non audent, innuunt oculorum nictu; unde ut idipsum labiis inter suos, sic nictibus oculorum apud alios eloquuntur; tam ergo oculis quam labiis sermocinantur (I).

Porro, annuere oculis solent homines variis de causis. *Primo*, ex lascivia et libidine; sic enim juvenes puellas ad se pelliciunt nictatione oculorum. Primi enim amoris indices et illices sunt jactus oculorum. Ili dant dolorem tum marito uxoris, cui annuunt, quia movent ei zelotypiam; tum ipsi uxori, qu® idcirco a marito vapulat; tum sibi ipsi, quia exponit se periculo, ne a marito velut adultera occidatur. Ha exponit Clemens Alexandrinus, lib. III *Pcdatjog.* : a Lascivi, ait, as-

ti) *Qui nictat oculo*, tecto maligno, a/fert el creat uoionm. animos vulnerat; *et stultus labiis*, qui temero animi wniba effutii, *prccccps ruit*. Quod vull scriptor, hoc csl, periculosum esse el tecte loqui el temere loqui : quum, prius qui faciat, noceat alus, qui posterius, ipse cibi.

pectus, el versatilibus, et tanquam conniventibus oculis intueri, nihil est aliud quam oculis moechari, cum per oculos cupiditas ineat prima pugnee prelude. Annuens enim oculo cum dolo, viris congregat mœrores. Talem utique effeminatum Sardanapalum regem Assyriorum in lecto pedibus sursum sublatis purpuram carpentem, et albuginem oculorum versantem pingunt. Quæ hæc exercent mulieres, suo intuitu sui ipsarum len® sunt.>

Secundo, annuunt oculis adulescentes, iidem sunt stulti labiis, quia iisdem cæduntur. Ha noster Salazar, 7. d. Adulatorannuendooculis, el probando vilia aliorum, iis, quibus adulatur, dolorem infert, quia causa est, ut ipsi vitia vitiis adjiciant, obqu® deinde in graves dolores et pœnas incurrunt : unde idem quasi stultus labiis verberabitur, quia ab eo cui adulatus est, cuique causa fuit dolorum, tandem reportabit plagas et vulnera. Quocirca Plutarchus in *Moral.* : a Ut pictura, ait, est tacita poesis, ita silentio sæpe laudat adulator, scilicet vultu, nutu et obsequiis, » Et Maximus, *serin.* 11 : a Ut corvi, ait, involantes cadaverum oculos effodiunt, sic adulescentes suis adulationibus oculos, rationem scilicet et mentem corrumpunt,* :^; ergo estxopd; id est *adulator* est *corvus*. Unde illud, tic xz^xxx; «c xokicx; i|urisciv id est, *satiùs est in corvos quam in adulescentes in-adere*. Hos cavendos monet Ecclesiastes, cap. vu, vers. G : a Melius est, ait, a sapiente corripi, quam stultorum adulatione decipi. » Nam, ut ait S. Augustinus in *Psalms*, 1 ix, a plus persequitur lingua adulatoris, quam gladius persecutoris. > Adulator ergo est similis polypo, ait S. Basilius, hom *De Legend. Mr. Gentil.* : « Nam quod justum est ait, apud eos qui justis rationem habent, laudat apud iniquos statim vituperat more polypi, qui colorem terre, quem attigerit, reddit, d Vide Plutarchum in *Compar, adulatoris el amici*.

Tertio annuunt oculis irrisores. Hi enim dolorem dant irriso, et sæpe sibi ipsis. Qui enim irident alios, vicissim iridentur ab ipsis, et irisiones suas simili irisione, aut eliam plagis el verberibus luunt; irrisor ergo annuens oculis dat dolorem aliis, ideoque vicissim ipse quasi stultus labiis suis verberatur, dum ob labia sua irrisoria verbis et verberibus mulctatur. Ita Abenezra, RedactCajetanus. Unde Hebræum *ripearais* proprie significat *excidere, incidere*, inacquo per metaphoram annuere oculis; quia nictans, oculos quasi incidit et palpebras in illa crebra et sæpius repetita nictatione, eoque signo videtur pariter incidere honorem illius quem nictando irridet. Ita Marinus in *Léxico*.

Quarto, fures, proditores, latrones alique facinorosi oculis annuunt sociis, ut iis secreto innuant modum et tempus perficiendi furti, proditoris, cædis, similisve sceleris, in quod ante occulta fœderatione conspuarunt. Ha R. Salomon, R. Levi el Baynus.

Quinto, et maxime apposite, **annuunt** oculis fidi, simulati, dolosi, hypocrite, qui simulant se amicos, et data occasione inimicitiam, quam corde foveant, exerunt, amicumque incautum supplantant, Unde Septuaginta vertunt, *qui annuit oculo cum dolo* (Syrus, *cum fraude*), *congregat viris tristitias*. Sic enim in Scriptura, praesertim apud Salomonem, annuere oculis dicuntur dolosi et fraudulentum. ul cap. vi, vers. 12 : « Homo apostata, vir inutilis, graditur ore perverso, annuit oculis, etc., pravo corde machinatur malum, non Alludit ad illud Davidis patris sui, *Psalm*, xxxiv, 19 : « Non supergaudeant mihi, qui adversantur mihi inique, qui oderunt me gratis, et annuunt oculis; » quod explicans subdit : « Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, et in iracundia terne loquentes, dolos cogitabant. » Accedit Tigurina quæ sic vertit, *qui annuit oculis, negotium facesset; stultius autem labiis suis in varia incurrit*, id est, inquit Vatablus, *qui fucatus est vultumque fingit, graviter lædct; qui autem stulte loquitur, parum lædit, quia statim deprehenditur*.

Denique sic Salomonem interpretatur ejus de more assecla *Eccli.* cap. xxvii, vers. 23, dicens : «Annuens oculo fabricat iniqua, et nemo eum abjiciet ; in conspectu oculorum tuorum concubabit os suum , et super sermones tuos admirabitur; Novissime autem pervertet os suum, et in verbis tuis dabit scandalum, » et consequenter *dolorem*, ut ait hic Salomon.

Porro Septuaginta pro **unb'** *iillabet*, id est *verberabitur*, legentes **d Sep** *jescallem*, id est *pacificaldt*, vertunt, *qui annuit oculo, cum dolo congregat viris tristitias; qui autem arguit cum libertate, pacificat*. Septuaginta de more sequitur Syrus, *qui*, ait, *annuit oculo cum fraude, colligit moerore; qui manifeste reprehendit, pacem conciliat, q. d.* Qui occulte annuens oculo, doloso vitia alterius subsannat, aut ei malum machinatur, hic illum moerore afficit, tum quia illum irridet, aut malum molitur, tum quia occulte et dolose id facit; at qui vitia alterius manifeste redarguit, hic pacem conciliat, quia redargutione sua facit, ut corruptus corrigat vitia, quæ erant causa odiorum et litium, itaque redeat pax pristina inter amicos, socios et cives. Aut, ut auctor *Catenæ Græcæ*, *q. d.* Sapiens per liberam vitiorum increpationem sæpe peccatorem ad poenitentiam et frugem adducet ; at fraudulentus nihil serit, nisi dolorem et inimicitiam.

11. Vexa vitæ os **nsn** : et OS impiorum operit iniquitatem. — Aliqui legunt, *iniquitas*. Unde Syrus, *et os impiorum tegit iniquitas* ; Arabicus, *fons ritæ in manus justi, et os impii obturat perniciem*. < Venam vite nonnulli accipiunt venam sanguinis ; in sanguine enim consistit anima et vita, q. d. Sicut vena jugiter continet sanguinem vitalem, eumque per corpus dispergens illi dat vitam : aie patii r 0« justi manat verba sanguinea, id est vitalia, quæ vitam animabus audientium afferant

Verum « vena vitæ » hic vocatur *fons vitæ*, ut vertunt Septuaginta. Chaldæus, Aquila, Symmachus, et sic vertit Noster. *Psalm*.xxxv, 10: «Quoniam apud te est fons vitæ; non jam *fons vitæ* dicitur, qui jugiter aquas vivas, id est fluidas, limpidas, dulces et salutiferas effundit : aquæ enim mortine vivis opposita? vocantur aquæ quiete, quæ non fluunt, ideoque putant, amara* sunt et salsæ, ac noxam afferunt : quales sunt in stagnis et paludibus. Unde et mare Mortuum vocatur lacus Asphaltites, tum quia stagnat, tum quia nec piscem, nec ullum vivens alit. Sensus ergo est, *q. d.* Os justi est vena et fons vite, quia jugiter eructat verba vitalia, quæ scilicet audientibus aspirant vitam gratiæ; docet enim eos recte vivere, ut a Deo vitam beatam et æternam consequantur. E contrario, « os impiorum » in se « operit » et concludit « iniquitatem, » ita ut sit quasi venact fons iniquitatis, quæ jugiter eructat verba iniqua, luxuriosa, detractoria, blasphema, fraudulenta, injusta, impia, quæ audientibus perniciem (1) et mortem afferunt. Unde Hebraice est, *os impiorum operiet rapinam* ; Tigurina, *violentiam*; Chaldæus, *injuriam*. Ita Aben-Ezra : « Os justi, ait, est lanquam fons vitam afferens iis, qui ab illius ore disciplinam hauserint. Igitur ab eo vita emanat, cum alios morum institutione conformat. »

Os ergo impiorum est quasi stagnum aquis mortuis, id est rebus verbisque putidis, inhonestis, noxiis et pestiferis, quæ in alios effundit, restagnans ; imo os impii est quasi mare Mortuum omnia mortificans, et jugiter sulphureos vapores, id est, infernales concupiscentias et passiones, exhalans. Illud ergo *operit iniquitatem*, vel *iniquitas, primo*, quia ita plenum est iniquitate, ut ipsa iniquitas quasi exundans restagnet et operiat os ejus ; *secundo*, quia operit et celat ore iniquitatem , quam machinatur et premit corde ; *tertio*, quia iniquitas, id est iniquitatis pœna, iu ejus velut auctoris os redit, ipsumque confusione et dolore cooperit. Nota, sub ore intelligi et cor. Cor enim proprie est vena et fons vitæ et mortis, id est, sermonum vitalium et lethalium ; sed cor ita annexum est ori, et vicissim os cordi, ut unum idemque in homine esso videantur. Accedit Hugo, qui sic exponit, *q. d.* Os justum est quasi purus fons aquæ, quia candide sui cordis sensa promit, nihil fingit, nihil celat; at os impiorum operit et celat iniquitatem, quam corde machinatur, ul suo tempore eam operetur in aliorum perniciem.

Rursum Lyranus hæc adaptat confessioni peccatorum, *q. d.* Os justi vere peccantis emanat vitales aquas puræ et sinceræ confessionis peccatorum, per quam veniam vilamque gratiæ consequitur ; at os impenitentis et impii operit sua scelera, itaque manet in morte et peccato mortali. Fuse et eleganter hæc confessioni accommo-

(1) Quod magis ad Ibraea accedit, scilicet. vertenda *Juria*, vel *riolenia*. Vide supra vers. 6.

dat nnjtnr Enlazar. A'erum luec arctior est explicatio : Sapiens enim generatiti! loquitur, magisque agit de verbis salutiferis doctorum, monitorum, confessoriorum, concionatoriim, quibus audientes ad virtutem vjtanque gratiæ excitent ; hi ergo sunt venæ et elices vitalia verba in omnes emanantes. Adde, confessionem sacramentalcm tempore Salomonis necdum fuisse institutam , ac peccatorem confitentem necdum posse vocari » *justi*, sed prenitentis.

.Mystice Hugo : Vena vite est os justi, id est Christi, inquit, qui est justus antonomasticc, quia Sanctus Sanctorum ; nam Christi verbo multe animæ a morte peccati ad vitam gratiæ, ac multa corpora a morte naturæ ad vitam humanam revocata sunt.

Porro Septuaginta vertunt, *fons vita in manu justi : os autem impii operiet perditio* ; quod noster Salazar fuse et eleganter more suo explicat de eleemosyna, *q. d.* Eleemosyna in manu justi est quasi *fons vitæ*, id est fons vitalis et perennis, qui jugiter fundit, imo eructat aquas beneficentiæ et largitionum ; os autem impiorum, id est orificium fontis, puta liberalitatis impiorum, operit perditio, puta perdita cupiditas et avaritia, qua omnia corrudere, nil elargiri volunt. Et sic S. Rasilus hom. *In dītescentes avaros*, et S. Chryeostomus, hom. *55 qd Populum*, docent beneficentiam esse quasi fontem, ex quo jugiter bona et dona omnia scaturiant, quia quantum superne exhauriunt dando, tantum inferne scaturit recipiendo, uti fit in puteis et fontibus. Verum priorem sensum exigunt Hebræa, Chaldæa, Syrus. Aquila, Symmachus et Noster ; agitur enim hic de ore et verbis, non de manu et eleemosyna. Quare Septuaginta ne a textu originali cæterisque interpretibus dissentiant, six exponendi sunt, *q. d.* Fons vite est in manu, id est in potestate, puta in ore justi, quo ad libitum promit verba vitalia. Unde per antithesin ei opponunt : « Os atq. impiorum operiet perditio, » *q. d.* Ora autem impiorum jugiter promunt verba perdita, noxia, pestifera ; hic enim, non alia, in se continent, operiunt et contegunt. Unde auctor *Câteche Grate*. sic exponit Septuaginta, *q. d.* Actiones justi panunt salutem et vitam aternam ; impiorum autem sermones aliud nihil progignunt et promerentur, quam supplicium et pœuara : quia enim pleræque actiones fiunt manu, hinc manus significat actiones quaslibet, etiam locutiones, quæ oro fiunt. Ita Salonius.

12. Odium suscitatur rixas : et universa delicta operiet charitas. — Arabicus, *eleemosyna* ; Septuaginta, *odium suscitatur contentionem* (Symmachus et Theodotion, *pugnās*) ; *super omnes autem non contententes operiet amicitia* ; ScLoliastes, *omnes autem injurias facientes operiet amor* ; S. Athanasius, in *Synopsi S. Script.* cap. xiv, pro id est *contentionem*, legit *winj*, id est *victoria* ; unde aie Labet, odium *excitat victoria* (victoria enim ex-

citatur emulationem, invidiam et odium. Unde et Arabicus vertit, *odium elevat dominium, vel superioritatem*, vel *victoria*) ; *omnes vero qui contentiosi non sunt, contegit amicitia*. Sed vera lectio Septuaginta est ut patet ex Hebræo, Symmacho, Theodotione et Latina vulgata. Syrus alio abito, *odium, ait, excitat judicium, et super omnes iniquos operiet confusio* ; Tigurina, *odium excitat occasiones contentionum, sed dilectio omnes precaricationes obtegit* ; Valabius, *chantas condonat alii* » omnia delicta.

Sensus est, *q. d.* Odium facit ut eo laborans capiat occasionem carpendi eum quem odio prosequitur, cum coque contendendi et rixandi, etiam ubi nulla est culpa vel delictum. At amor et charitas adeo fugit lites et rixas, ut etiam culpas et delicta, quæ rixarum possent esse causa, operiat, celet et abscondat. Inde auctor *Catena Græc.* exponens versionem Septuaginta, odium, *ait, et simultas movent pugnās et contentiones, pacis autem studium generat gratiam et amicitiam*.

Lyranus hæc arctat ad correptionem : « Sicut, *ait*, odium per rixam manifestat defectus aliorum, sic charitas celat, nisi quantum correctio fraterna requirit ; » imo et correctio hæc primo secreta facienda est, juxta præceptum Christi, *Jfatt. xvi, 15* : « Si peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum inter te et ipsum solum. » In quæ verba scribens S. Augustinus causam dat : « Nam si solus, *ait*, nosti, et vis coram omnibus arguere, non es corrector, sed proditor. »

Verum generalis est hæc sententia, nec ad solam correptionem arctanda. Unde S. Petrus eam citans *epist. I*, cap. iv, vers. 8, ad omnia charitatis officia eam extendit : « Ante omnia, inquit, mutuum in vobismetipsis charitatem continuam habentes, quia charitas operit multitudinem peccatorum. » Et S. Jacobus, cap. v, vers. 20 : « Qui converti, inquit, fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et operiet multitudinem peccatorum. » Vide utrobique dicta. Nam I *Petr. iv*, ample hæc explicui, ostendique charitatem operire peccata tam propria quam aliena, tam præterita quam præsentia et futura. Quare hic verbum non addam, nec actum agam.

13. IX LABIIS SAPIENTIS IXVEXITUR SAPIENTIA : ET VIRGA IX DORSO EJUS QUI INDIGET CORDE, — id est CS insipientis. Hebraice, virga super cor ejus qui minutus est corde. *Pruno*, Septuaginta sic vertunt et explicant, qui ex labiis profert sapientiam, virga percutit virum vecordem, *q. d.* Sapientia invenitur in labiis sapientis ; at stultus, quia per eandem viijet detegi corrigi quæ suam stultitiam et vitia, hinc, eam horrei ut virgani qua flagellatur. Unde aliqui sic vertunt, in virga sapientis reperitur sapientia. et eadem virga ut in corpore ejus qui indiget corde.

Secundo, Bnynus, *q. d.* Si quis quærit sapientiam, inveniet eam in labiis sapientis ; verum quia insipiens eam sibi non quærit, idcirco tan-

dem invenietur in dorso ejus virga, et dabit vexatio intellectum ei qui doceri noluit.

Tertio, Cajetanus, *q. d.* Sapiens sponte ullroque sapientiam proloquitur: at stultus non nisi virga compulsus, ut, nisi flagro eum adegeris, nec micam sapientiæ ab ejus ore sis eliciturus.

Quarto, aptius alii, *q. d.* Sapiens sponte libensque sapientiam eructat; at stultus, qui quasi asinus virga impelli debet ad sapientiam, ut scilicet eam non tam doceat, quam discat et agat, ad idipsum adigi debet correptione acrique stimulo sapientis, *q. d.* Sapiens abundat sapientia; at stultus caret sapientia, et abundat insipientia, ideoque indiget virga, ut ea compulsus discat sapere.

Quinto, apposite noster Salazar: In labiis sapientis invenitur sapientia, id est, sapientis sapientiam testantur verba quibus ulitur; insipientis vero cl excordis stultitiam et fatuitatem, verbera et flagra quibus tunditur; verberum, inquam, vibices, atque plagarum livores, qui impressi remanent. Id sibi volunt illa verba: « Et virga in dorso ejus qui indiget corde; » supple, invenitur, id est virgæ vestigia. Compendio dixerim: Sapientiam intelligentis verba, fatui vero stultitiam verbera testantur.

Sexto, planius et plenius Jansenius: Indicat, inquit, quod per sapientiam fit, ut in labiis sapientis inveuiatur sapientia, quæ sapienter cum loqui multa facit, quod ad ipsius sapientis facit decorem et gloriam. At per insipientiam fit ut in dorso stulti inveniat virga, hoc est, ut propter multa quæ insipienter ctagitet dicit, graviter ipsum castigari et puniri contingat cum multo ipsius dedecore (1). Significat ergo sapientiam suum possessorem apud homines decorare, insipientiam dedecorare; et quod, sicut in labiis sapientis invenitur decus ejus, ita in dorso stulti dedecus ejus. Hæ tres ultimæ expositiones genuinæ sunt, et eodem fere redeunt. Igitur clara est antithesis, quod sapiens decus sapientiæ gerat in ore, stultus dedecus insipientiæ portet in dorso, puta vibices flagrorum, quibus adactus est, ut aliquid bene et sapienter agat, discat et dicat. Eamdem notat allusio et antithesis vocum Hebraicarum **T O siphie**, id est *labia*, et *sccbet*, id est virga, *q. d.* Sapiens decus suum gerit in *siphie*, id est labiis sapientiæ; stultus vero suum dedecus et probrum portat in *scebet*, id est in virga, id est in vibicibus virgæ in dorso ejus.

Moraliter, notat Hugo et Salazar sapientiam inveniri in labiis sapientis, quasi thesaurum absconditum in agro. Igitur sicut olim thesaurus quæri solebat indicio carbonum, vel fragmentorum vitri, aut urticarum (hisce enim signis olim notabant locum thesauri, quem defodiebant): sic pariter, qui quaerit sapientiam et sapientem, labia quxdam diligenter vestiget, quæ verba incer-

rupta præse ferant instar carbonum denigrantia, instar vitri fragminum vulnerantia et sanguinem effundentia, urticarum in morem pungentia et lancinantia. Labia, inquam, vestiget, quæ vilia carpant, scelera incusent, peccata redarguant, et quæ nullis adulationibus emollescant.

Mystice Beda: « Virga in dorso, ait, est vindicta in posterioribus, id est in sequenti vita. Qui ergo non vult virgam portare in dorso, portet in labiis sapientiam, loquatur laudes Christi, et præcepta deprædicet. »

14. Sapientes abscondunt scientiam: OS autem stulti confusio est. — Septuaginta, *sapientes occultabunt sensum, os autem temerarii*, Grieco «*pcnarcS*», id est præcipitis, procacis, *appropinquat contritioni*. Pro *confusioni* hebraico est anno *mechitta*, id est contritio, fractura, sive corporis, sive animi, qualis est animi consternatio, confusio. Unde Syrus vertit, os *festinum proximum effraction**; Chaldæus, *ori stultorum consumptio proxima*; Tigurina, *sapientes dissimulant scientiam, os vero stulti terrorem accersit*; Pagninus, *os stulti est contritio propinqua*; alii, *os stulti est prostratio sibi ipsi*; Baynus, *os stulti fractures vicinum*; Vatablus, *ori stulti est perniciæ (clades) propinqua*. Aliqui cum R. Levi accipiunt contritionem et perniciem activam, *q. d.* Stultus sua garrulitate, petulantia, dicacitate et mendaciis omnia turbat, rixas concitat, multisque contritionem et perniciem affert. Melius alii accipiunt contritionem passivam; unde Noster vertit, *confusioni proximum est*. Sensus ergo est, *q. d.* Sapiens arroganter non ostentat sapientiam, sed eam sapienter et modeste abscondit et celat, ut tempore opportuno eam depromat et eloquatur: quare nihil dicit nisi bene expensum et mente ruminalum; at stultus nescit celare id quod scit, vel scire se putat; sed instar musti ebullientis, quidquid habet in mente, temere ore eructat: quo fit ut mulla dicat insulsa, arrogantia, seditiosa, maledica, ob quæ redarguitur; ideoque confunditur, et pudore ac ignominia allicitur; imo conteritur, ac plagis et verberibus afficitur, ac subinde lingua aliove membro, quin et vita mulctatur. Ilinc R. Salomon: Sapientes, inquit, sapientiam abscondunt, id est, imo corde reponunt, ne ullo unquam tempore aboleatur, juxta illud: a Abscondi in corde meo eloquia tua. » Sic et R. Levi et Aben-Ezra.

Quod si aliquando os stulti non confundatur, causa est vel ejus improbitas et impudentia, vel quod inter ejus verba et irrisionem audientium interjacet cortina simulationis. Coram enim corisum dissimulant, vel etiam adulando eum laudant; sed in corde, eo præsenle, coque absente inter se palam insulsa ejus dicta subsannant. Parallelum huic sententiæ sunt Philosophorum gnomæ. Zenonis: a Ob id binas aures habemus, et os unicum, ut plurima audiamus, loquamur autem paucissima. Quare loquacibus aures in linguam defluxere. » ita refert Laertius, libro VII,

ti) Iu Koscoiuullerus.

cap. i. Euripidis : « Infreni oris et illegitim® stultitiæ finis, est infortunium et denlifragiurn. » Apollonii : « Loquacitas multos habet errores, silentium autem tutum est. » Catonis :

Nam nunquam tacuisse nocet; nocet esse locutam.

Demosthenis : a Si tam multa sapuisses, nunquam tam multa locutus fuisses. » Democratis : « Avaritia est omnia vello dicere, et nihil audire. » Theocriti in Anaximenem verbosum : a Incipit verborum flumen, mentis gutta; » indicans cum multum habere verborum, parum mentis et sapientiæ. Theophrasti : « Magis fidendum est equo effreno, quam verbo incomposito. » Denique Arabum est proverbium : a Os linguæ carcer est. »

Moraliter, disce sapientes celare suam sapientiam et virtutem, quia uni Deo eam probare satagunt; quare hominum oculos laudesque non aucupantur, dicuntque cum Apostolo : a Modo enim hominibus suadeo an Deo? An quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem, » *Galat.* i, 10. Tales fuere primi Christiani, de quibus idem Apostolus, *Coloss.* nr, G : a Mortui estis, et vita vestra est abscondita cum Christo in Deo; » ubi multa in hanc rem dixi. Horum primiceria fuit B. Virgo, quæ secreti amans abscondit se in templo usque ad angeli de Verbo pariendo nuntium, « intenta operi, verecunda sermone, arbitrum mentis solita non hominem, sed Deum quærere, » ait S. Ambrosius, initio libri II *De Virgin.* Eam imitati Essæi, ac deinde tot examina Ascetarum, ut S. Antonius, S. Hilarión, qui, ut ait S. Hieronymus in ejus Vita, « crebro locum mutabat, honorem fugiens et importunitatem : semper enim silentium et vitam ignobilem desiderabat; » S. Paulus, S. Macarius, S. Pachomius, S. Romualdus alique innumeri. Et quot hodie sunt in Religionibus viri et feminæ sapientia et virtute præstantes, qui ut mundi gloriam calcent, solique Deo et animarum saluti vacent, dicunt cum Psalte : « Elegi abjectus esse in domo Dei mei magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum. » Hi Deo cogniti, mundo incogniti, calentes Deo pro orbe universo offerunt lacrymas; unde horum meritis precibusque stat mundus. Horum hoc est axioma : « Vivo libi, imo vive Deo, et longe nomina magna fuge. Bene vixit, qui bene latuit; Ááta p«óçra; xáOt ffx;,, latenter vive, latenter morere, » ut in magno illo et decretorio sæculi dio, qui erit horizon temporis et æternitatis, pro sprete mundi pompa cœlitum choris, gloriaque Sanctorum sempiterna, a Christo judico donari bcariquo merearis.

Apolo- Hanc gnomen illustri pavonis et erinacii apolo-
f°'ri0' logo festivis rerum parabolis insignito, oculis
quasi spectandam exhibet Cyriillus, lib. II *Apolo-*
log. moralium, cap. xxi, cui titulus : *Contra vane*
gloriosos et volentes apparere, a Pavo, ait, orinaci

v.

occurrens, ut coram eo propriam gloriam ostentaret, ipsumque de spinosa cute confunderet: mox sublimata cauda, et quasi purpurea varietate, mirabili stellari specie pennis aureis ordine situatis, effuse volitans hinc inde offerebat se luminibus intuentis. Verum ille nutu prudenti® pavonen) vana gloria efferri comprehendens, ipsam ut perderet, sub globo collecti corpusculi et recondita facie, spinas undique tantum præbuit. Quo quidem facto, cum pavo se illusum cerneret, statim ira correptus, lamentativis eloquiis illum aggressus dixit : Quamquam homo pulchras res mirabili admiratione semper cernere delectetur, tu tamen occultatis oculis non solum eam pulchritudinem videre sprevisi, imo te ipsum mihi horrendum spinarum globum, deformemque formulam tribuisti. Cui ille respondit : Nemini certe facit injuriam, qui utitur re sua. Attamen, quæso, ut pacifice dicas mihi quid pluris tibi sit videri, an esse? nimirum si dicis esse, quid tibi cum oculis meis? nam sine his non minus existis. Sed si videri plus appetis, jam pompa factus es umbratilis, et pupillare speculum quæris. Memento quod basilisci oculus occidit. Quin etiam pace tua recte dixero tibi, quod olim simiae sibi ante speculum gratulanti vulpes dixit : Gaude, soror, magis quod es, et nequaquam quod in luce similitudinis specularis appares. Nempe quia es, habes substantiam feritatis; sed in quantum in similitudine speculi appares, tantum umbra efficeris vanitatis. » Deinde idipsum variis parabolis tigrisiailia. dis, fumi, seminis, lepre, aromatum, castane® demonstrat : a Non audisti quod tigris velocissima raptos catulos perdidit, quia fixo per viam in speculum oculo mentitam sui similitudinem admirata, jam eos se invenisse putavit, et sic ob vanam apparentiam amatam filiorum substantiam amisit. Quid ergo ventilabro pompositatis effunderis, et tantum in superficie id, quod foris est, quæris? Recordare quod fumus evanescit cum spargitur; et tellus non pullulat, nisi immissum semen visceribus suis recondat. Albedo extrínseca nubilat oculum, et lepra per cutem respersa contaminat membrum. Occultata vero forma micat lucidius, et res aromatica cum est abscondita, plus delectat olfactum. Sic etiam castanea sub spinoso cortice reconditur, ut sprete vana apparentia, sub vera exisientia medullaris dulcedo requiratur. Hoc modo igitur ego spinis vallor exterius, ut in substantia sim tutus. Sic (Erod. xxxiv, 33) Moysi facies luminoso velamine conditur, et (*Exod.* xxxvr, Apulo. 14, 19) Sanctuarium Dei multiplici undique operimento velatur, v Denique apologo formicæ et cha- c'a† 4. 4. mæleontis concludens hoc epimythium assignat : « Si audisti formicæconsilium, datum chamæleonii de colore aureo glorinoti et lætanti, hoc ipsum tibi dictum pula, scilicet claude oculum, et eris in vera gloria stabilitus. Nam duobus superciliis, ut clausura firmiori servetur, oculus clauditur, et uno tantum, ut raro sit suspensa palpebra,

aperitur. Quo dicto pavoni se admirabiliorem reddens, ipsum reliquit. »

Ven. <5. 15. SCBSTANTIA DIVITIS, URBS FORTITUDINIS EJUS !

pavor pauperum, egestas eorum. — Chaldæus, *pos-
sesso divitis civitas est divitiarum ejus* (Syrus, *eftri-
tafes munita*), *et paver pauperum, necessitas eorum*;
R. Salomon, *egestas pauperum est summa calamitas
torum*; Aben-Ezra, *pauperes*, id est excordes, *a
uamet egestate profligabuntur*. Sensus est, g. d. Di-
ritiæ divitem muniunt, vallant et roborant contra
paupertatem, persecutiones, calumnias cæteras-
que hujus vite calamitates, perinde ac urbs fortis
munit et defendit cives contra omnes hostium in-
cursus, rapinas, cædes, etc. Quare dives in divitiis
quasi in urbe inanita confidens, animosus habi-
tat : at pauper ob egestatem omnium injuriis pa-
tet, quia non habet opes quibus se redimat et de-
fendat, ideoque incedit timidus et pavidus, per-
inde ac frigidi et ægri, quibus deest sanguis et
calor, incedunt pallidi et pavidus : nam « opes
homini pro sanguine sunt, » inquit Sapiens. Unde
Tigurina vertit, *opibus velut urbe fortissima fidit lo-
cuples : pauperes vero sua ipsorum pauperies timidos
reddit*; Vatablus, *consternatio inopum est egestas eo-
rum, id est, diffidunt pauperes propter inopiam suam*.
Ita videmus divites incedere erectos, fidentes, ani-
mosos, impavidos; pauperes vero contractos, ab-
jectos, pusillanimes, pavidos.

Pro pavor hebraico est nno *mechitta*, id est
consternatio, *contritio*, ut vertit Pagninus; *frac-
tura*, vel *fractio*, ut Syrus. Ita Beda : « Divites,
ait, confidunt in divitiis, quasi in civitate mu-
nita. Pauperes ideo pavent, ne deficient, quia
fmper se norunt egenos. » Hinc dicitur pauper a parvo
» hit o ære vel lare, ac irwxfc grece a id est pavi-
dus, formidolosus. Unde «ruxtâm, id est inopem
degere et mendicare, est irwwtçm, id est formi-
dare, pavere, metu percelli. Et Lyranus : « Dives,
ait, confidit in magnitudine divitiarum suarum,
sicut obsessus in fortitudine murorum : pavor
pauperum, egestas eorum : quia homines mali
non formidant pauperibus injuriari. » Nam, ut
ait *Eccli.* vn, 13, « sicut protegit sapientia, sic pro-
tegit pecunia. » Significat ergo Salomon magna
esse divitiarum commoda, si quis eis recte uta-
tur : paupertatem autem ex se esse incommodam,
nisi altiore spiritu, puta Evangelico, fulciatur et
quasi animetur. Unde et Aristoteles I *Ethic.* cap. x,
docet opes esse instrumentum ad acquirendam fe-
licitatem aptissimum, easdemque materiam prae-
bere virtuti.

Porro hæc sententia, cum sit paranoia, indefi-
nita et generalis, variis rebus et finibus aptari po-
test. Hugo, Cajelanus et noster Salazar putant cam
dici contra divites et divitias, quod ha: superbiam
et audaciam pariant; ac contra panperes et pau-
pertatem, quod hæc hominem abjiciat, ideoque
tacite co andari auream mediocritatem; hanc
enim expellit Salomon cap. xxx, dicens : a Divi-
tias el paupertatem ne dederis mihi, tribue tan-

tum victui meo necessaria, n Nam, ut ait Porta :

Auream quisquis mediocritatem
Di . tutus caret obsoleti
Sordibus tecti, caret invidenda
, Sobrius aula.

Sio et noster Fernandez in *Genes.* cap. xvii, sub
finem : « Substantia divitis urbs fortitudinis ejus, »
q. d. Clausum, inquit, circumseplmn, egregie
communitum, denique fortem et invictum, imo
et victorem se tenet dives intra suas ojies, vel ad-
versus ipsam legum el judicum justitiam et po-
testatem. Enimvero inexpugnabilis solet esse pe-
cuniosi aut illustris viri causa, licet excrandis
nobilitata flagitiis. Quid plura? Tam vere, quam
elegantem scripsit S. Cyprianus, epist. *ad Donatum*:
« Nullus de legibus metus est; de quæsiloro, do
judico pavor nullus : quod potest redimi, non ti-
metur. Esse jam inter nocentes innoxium (adde
tu et pauperem elignobilem), crimen est. » Sic ille.
Quem videris absolvi, time ne dives sit; quem
damnari videris, pauperculum scias. Isle hodie
mundus est Hæc Fernandez.

Huc faciunt Senarii Menandri apud Stobæum,
serm. 89, quibus non alios se deos agnoscere ca-
nit, quam argentum et aurum, qui omnia pos-
sunt :

Ego utiles deos vero esse arbitror
Nostros, et argentum, el aurum maximo :
Istos quidem, si dedices tua in domo,
Quidquid voles, roges, tibi omnia aderunt,
Ager, domus, servique el argyromata (*argentea vasa*)
Testes, amici, judices : tandem dato,
Ipsos habebis « vel ministrantes deos.

Melius Baynus, Jansenius et alii referunt ad la-
borem et fugam otii, de qua dixit vers. 4 et 5 :
« Egestatem operata est manus remissa ; manus
autem fortium divitias parat, o Sensus ergo est,
q. d. Esto sedulus in opere et labore, ut libi pa-
res opes sufficientes ad commodam vitam : hæ
enim te munient instar urbis fortissime© ; si enim
ex pigritia vaces otio, incidet in egestatem quæ
te faciet pavidum, utpote omnium injuriis obno-
xium. Favent Septuaginta dum vertunt, *possessio
divitum civitas munita, contritio impiorum pauper-
tas*. Ubi cum divites opponant impiis, videntur
per *divites* accipere impigros et sedulos, per
impios vero pigros desidesque, ideoque frau-
dulentos et furaces, q. d. Impigri suo labore pa-
rant sibi possessiones, quæ ipsis sunt praesidio,
quasi civitas munita; at pigri et impii suo tor-
pore creant sibi paupertatem, quæ ipsos conterit
redigitque ad angustias famis, inediae el mortis.

Hinc tropologice significatur labore parandas
esse opes virtutum : hæ enim sunt quasi urbs
inexpugnabilis, quæ hominem contra omnia ad-
versa protegant et communiant. Unde Hugo :
a Hæc affluentia est urbs electorum, ait, cujus
vallum est contemptus terrenorum, murus spesA

antemurale patientia, turris humilitas, fons turrim muniens lucius, rivulus hujus fontis aqua lacrymarum, speculator prudentia, janitor obedientia, rex chantas, custodes milites justitia, temperantia et fortitudo. » Vere Lyricus : « Sunt ver© opes, qu© serviunt virtutibus. Summas opes, summam virtutem existimes. »

Anagogice significatur laborandum hic esse, ut per bona opera magnas gloriæ opes comparemus in cadesti Jerusalem, quæ erit nobis urbs invicta et fortissima. Unde auctor *Catenæ Græc.* sic explicat, *q. d.* « Homines virtutibus dediti, qui bonis operibus abundant, coelestem Jerusalem, quæ est civitas præ cæteris munita, per virtutem sibi comparant; impii vero qui nullum bonum opus possident, sempiterni supplicii reatu sese obligant. Nam per contritionis nomen hoc designavit, sicut per bonorum operum penuriam mortem ipsam. » Et Beda : « Qui in Deum, ait, dives est per bona opera, confidit in illo quasi in urbe inexpugnabili, quia a nullo hoste possit superari. At qui virtutum inopia coangustantur, ideo coelestibus egent divitiis, quia noxio pavore timeant duos pro domino tolerare labores. » Ubi adverte Bedam tñ *pavor* accipere active, *q. d.* Pavor pigrorum, puta pavor horrorque laboris est causa egestatis eorum; sicut ex adverso fortitudo, id est, labor foriis et strenuus est causa substantiæ divitis. Esto magis genuine ad litteram *pavor* hic accipi debeat passive ut effectus, sicut patet ex to *urbs fortitudinis*, quæ pavori opponitur : ut sensus sit, *q. d.* Sicut substantia divitis causai urbem fortitudinis, id est, confidentiam et securitatem, qualem habent cives in urbe forti : sic ex adverso egestas pauperum causât in eis pavorem.

Cttinm Sed redeo ad sensum Bed©. Cœlestis Jerusalem
5 vocatur « urbs fortitudinis, » *primo*, quia per
râi. fortitudinem aditus in illam parandus est, nemo-
Primo. que nisi fortis in illam ingreditur. Unde in Vita Patrum in Vita *Epicteti et Astionis Martyrum* legimus Vigilantium, ab Astione missum ad parentes, ut eos de sua morte solaretur, eis rogantibus quænam esset illa regio paradisi, in qua filium degere et vivere asseruerat, Vigilantius respondit : « Regio est robustorum seu virorum fortium; civitas Christicolis nuncupatur Jerusalem coelestis, cujus murus ex auro purissimo est constructus, habens portas duodecim, et in singulis dependent margarita? » Hæc civitas, et aula fortium Christi, adumbrata fuit per triginta fortissimos milites aulæ Davidis, Il *licum*, xxiii.

o. *Secundo*, quia in se fortissima est. Undo de ea canit Isafas xxvi, i : « Urbs fortitudinis nostro Sion; Salvator in ea ponetur murus et antemurale. » Alii vertunt ex Hebræo, *urbs fortitudinis in nobis est Sion; Deus salutem ponet d in muros et propugnaculum, q. d.* Vis nosse quam fortis sit illa Beatorum urbs? Audi : ipsa salus suis muris et propugnaculis eam cinxit; Deus posuit salutem ei pro muris et propugnaculis : ipsa ergo salus

urbem undique cingit et propugnat. Nemo autem est qui ipsi saluti et incolumitati nocere queat.

Porro S. Ambrosius hæc accommodat eleemosynæ, quæ non tam robore quam liberalitate emit ccelum, Martyres enirn emunt coelum caro, quia sanguine; cleemosynarii autem vili pretio, puta argento et auro, id est alba et rubra terra. Sic enim, ait S. Ambrosius, lib. HI, epist. 25 *ad Vercellensem Ecclesiam*, longiuscule ante finem : a Est ergo, ait, et his materialibus divitiis virtuti locus. Quasi gubernatores estis in magno mari. Si quis bene guhernat suum navigium, cito transit fretum, ut perveniat ad portum; qui autem nescit regere suum censum, onere suo mergitur. Ideo scriptum est : Possessio divitum civitas firma. Quæ est ista, nisi Jerusalem quæ in cælo est, in qua regnum Dei? Bona hæc possessio, quæ fructus perpetuos facit. Bona possessio, quæ non hic relinquitur, sed illic possidetur. In hac possessione qui fuerit, dicit : Portio mea Dominus. Non dicit : Portio mea ab illis usque ad illos porrecta et diffusa terminos. »

16. Opus justi ad vitam : fructus autem impii Vtn.it. ad peccatum. — Pro *fructus* hebraico est rtXUD *tebua*, id est *proventus*, qualis est seges agrorum el vindemia vinearum. Unde Aquila, Symmachus el Theodotion vertunt, *genimina impiorum*; Septuaginta, opera *justorum, vitam faciunt*; *proventus autem impiorum* id est *peccata*, scilicet sunt; vel, ut Complutenses legunt, id est *peccatis*, supple, serviunt vel abundant.

Primo, R. Salomon sic explicat, *q. d.* Salomon opus templi perfecit ad vitam Israelitarum, ut scilicet ibidem sua crimina expiarent : fructus autem Manassis fuit ad peccatum, eo quod m templum induxerit idolum. Verum hæc expositio vel mystica est, vel per exemplum duntaxaL

Secundo, alii per opus accipiunt opus hominis, per *proventus* fructus terra», ut opus sit lucrum labore partum, *fructus* sit census et redditus illaboratus, qui terræ fecunditate olioso diviti provenit : ut Salomon hic vitam laboriosam tenuium praeferat olios© et inertii divitum, *q. d.* Opus el labor, quo justus tenuis fortun© victum qua»ril, melior, sanctior et felicior est otio inertii divitum, quibus sponto terra vel census annui opes subministrant. Labor enim vitam corporis sustentat, vitam grati© consequitur, et vitam glori© promeretur. At vero otium iners, quo dives impius opibus luxuque diffluit, multorum peccatorum, ut superbi©, gulæ, luxuriæ, etc., illi est causa. Hic sensus valde est accommodus. Huic consentit illud Lyrici : a Opum voluptas atque luxus asseclæ. »

Tertio, Cajetanus exponit, *q. d.* Justus opera et labores suos refert ad luendam vitam tam corporis quam animæ; at impius non tantum labores, sed el proventus terræ refert ad peccatum : tam prava siquidem est ejus intentio, ut bonis etiam, quæ na-

tura sponte profert, abutatur ad peccandum (I).

O'Hr/û, simpliciter el plane Janscnius: Justus, inquit, operatur et laborat, non ut habeat unde luxurietur, et desideriis pravis satisfaciatur, sed ut vivat; ac fructus, vel ut habent Hebrei, proventus qui impio provenit ex laboribus ipsius, aut etiam citra ejus operam, usurpatur ab eo ad peccatum. Hoc est ergo differenti® inter justum et impium, quod justus quæritopus, impius fructus et proventus operum sive suorum, sive alienorum. Justus quærit ex opere suo vitam, impius utitur suis bonis ad peccatum. Quocirca huic sententiæ antislophæ sunt illæ sapientum: « Vitam ad tuendam, non ad regendam, opes date. Opes oculatas efficit prudentia. Opes sapienti serviunt, stulto imperant. Opes sapientis sunt, insipiens opum.B

Mystice, sub vita corporali inlelge spiritalem gratiæ, q. d. Justus omnia sua facit, ut vitam grati® et gloriæ adaugeat, ut scilicet per magna bonorum operum merita magnam in coelo gloriam consequatur; at impius omni suo labore et proventu abutitur ad peccatum, ut concupiscentias suas expleat; itaque sibi majora in dies tormenta in gehenna parat. Est clara antithesis: nam justi opera ad vitam tendunt; impii vero ad peccatum, et consequenter ad mortem præsentem et æternam. Ita Lyranus, Hugo, Janscnius et alii. Porro Dionysius: Fructus, inquit, impii, id est delectatio ejus, seu actio interior tendit ad peccatum, quia concupiscentia, cum conceperit, parit peccatum, *Jacob*, i. Cogitationes ergo, intentiones et molitiones justi foruntur ad bonum, puta ad virtutes, quæ homini conciliant vitam gratiæ et gloriæ; impii vero feruntur ad malum, puta ad peccata, quibus sibi conciliant mortem et gehennam: gulosus enim non fertur nisi ad delicias, avarus ad opes, iratus ad rixas, superbus ad fastum, etc.

hrs. 17. 17. VIA VITÆ, CUSTODIENTI DISCIPLINAM: QUI AUTEM INCREPATIONES RELINQUIT (Sj'TUS, *odit*), ERRAT.—Hebraice njWlO *mate*, id est, *faciens errare*, quia non tantum ipse errat, sed et in suum errorem alios adducit. Jam quia Hebræi carent casibus, hinc vario casu hæc varie vertunt. Septuaginta, *Vias vite custodit disciplina: disciplina autem calens increpatione* (græce , quod auctor *Caten*. Grec, vertit, *quæ examinata et probata non <s.j errat*; Scholiastes, *via vite custodit innocentes*; Symmachus, *semita ad vitam custodientium disciplinam*; Pagninus, *semita ad vitam custodiens correctionem*; Syrus et Chaldæus, *via vite custodit disciplinam* (2).

Pro *disciplinam* hebraico estioio *musar*, id est castigatio, correctio, increpatio, disciplina, sive quæ ab homine datur, sive quæ a Deo, qualis est

(1) Ita Maurer et Roscnmullerus.

(I) Maurer, uia *ad citam* est, id est, viam quæ ducit ad salutem monstrat, *qui servat disciplinam; et*, sed *qui relinquit reprehensionem, errare facit*.

cum morbos, famem, bella aliasque tribulationes immittit. Sensus ergo est, q. d. Via vite est custodia discipline; sive, qui custodit disciplinam vel increpationem, hic recta regiaque via graditur ad vitam sanctam, felicem et æternam: qui vero increpationem respuit, hic aberrat a via vite, rectaque graditur ad mortem æternam. Docet ergo Salomon sapientem libenter se subicere disciplinæ et correctioni, tum hominum, tum Dei, cum scilicet Deus nos corripit, vel per S. Scripturam, vel per internas inspirationes, vel per externa flagella et tribulationes, ut vitam mutemus, et vitia reseccmus; vel ad majorem humilitatem, patientiam, mundi contemptum cæterasque virtutes ascendamus. Causam a priori dat S. Chrysoslomos, in *Psalm*. vin, 10: « Infer, ait, supplicium, et cessare facies a vitio; quemadmodum enim putrefactiones cedunt usturis et sectionibus, ita et a supplicio arcetur improbitas. Qui scinditur et uritur, iter ad sanitatem ingreditur. » Unde Clemens Alexandrinus, lib. I *Pædag. cap. xvi*: « Est, ait, reprehensio veluti quædam chinirgia affectionum animæ; medicamentum autem est probri insimulatio, quæ resolvit affectiones quæ jam occaluerunt, impudicæque ac libidinosæ vite sordes expurgat, faslusque ac superbi® carnes quæ excreverunt exæquat. Jam vero admonitio est veluti quædam diæta ægrotantis animæ: quæ sunt sumenda, consulit; et quæ non sunt, prohibet. » Et paulo post: « Benevolentia, ait, non odii signum est reprehendere; ambo enim probum obijciunt et amicus et inimicus, sed inimicus quidem irridens, amicus vero benevolens, » ut scilicet ad virtutem et salutem cum quem corripit, deducat. Igitur labores, correptiones et tribulationes sunt « regia ad cælum via, » ait Nazianzenus, orat. *De plaga grandinis*: qui autem eas rejicit, hic a coelo aberrat, et devius abijt ad tartara. Hac scilicet via incessit Christus rex noster, ideoque ait: « Nonne oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam? » *Lucæ* xxiv. Si ergo molestiam seniis in disciplina, in correptione et tribulatione, respice finem: illa enim te ducet ad cælum, ducet ad gloriam. « Non ergo aspicias, inquit S. Chrysoslomos, quod via est aspera, sed quo ducit; neque aliam, quod lata est, sed ubi desinat: » via enim arcta ducit ad cælum, lata ad infernum, ut ait Christus, *Matth.* vn, 13. Idem Chrysoslomos, hom. *De eruditione disciplinæ*, tom. V: « Eruditio, ait, discipline custos est spei, et dux viæ ad vitam ferentis, et spirituum magistra virtutum; ad coelestes repromissiones perducit, et ad divina premia facit pervenire: hancque nos sectari oportet ad vitam, et averti ab omni malitia; dicit enim Psalmista: Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, et pereatis de via justa. »

Porro cur Deus statuerit ut disciplina, correctio et tribulatio, sit via ad vitam, ejus vero repudium sit via ad mortem et gehennam, causa est innata

nobis concupiscentia : hæc enim, ne sibi relictâ, luxuriât et exundet in vitia, disciplina coercenda est, sicut virga coercemus petulantiam puerorum. B. Ægidius socius S. Francisci, rogatus cur S. Joannes Baptista, cum esset a peccato purus et innocens, in deserto tamen tam asperam vitam egisset, apte respondit : « Cur caro sale perfricatur? utique ne putrescat; sic et caro innocens sale pœnitiæ et asperitatis perfricanda est, ne voluptate corrumpatur. » Hoc est paradoxum, quod quasi principium suæ doctrinæ statuit S. Jacobus, initio Epistola; , dicens : a Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, scientes quod probatio fidei vestræ patientiam operatur. Patientia autem opus perfectum habet; » ubi multis hac de re egi. Huc facit illud Poeto :

Quamlibet o mediis consurgunt lilii spinis;
Sic virtus ipsis crescit ovatque malis.

Virtus enim, æque ac farina, cribrata evadit purissima.

Denique notanda est versio Septuaginta : *Disciplina vero, carens increpatione, errat*, quia carens norma limaue increpationis temere vagatur et aberrat, nec finem suum, qui est morum correctio, assequitur. Notent hoc Superiores et concionatores, qui nimis suaves sunt et dulces, indeque discant dulcedini miscere increpationes et oburgationes, cum opus est : sine iis enim vitia inolita non resecantur; sicut sordes inolito scutellis stanneis non eluuntur, nisi lixivio acrioro perfricentur : atque morbi graviores non curantur, nisi ferri sectione, vel ustione cauterii. Audiant et discant tam ipsi, quam audientes et subditi, illud Apostoli : « Quod si extra disciplinam estis, cujus participes facti sunt omnes; ergo adulteri, et non filii estis, etc. Omnis autem disciplina in presenti quidem videtur non esse gaudii, sed moeroris : postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet justitiæ, » *Ilcbr. x*», 8. Talis concionator fuit Christus Dominus, qui ita exorsus est predicare : « Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum coelorum, » *Matth. iv*, 17. Idem identidem væ maledictionis et damnationis œternæ Scribis et Pharisæis intentavit, ut patet toto cap. xxiii *Matthai*. Talis fuit Joannes Baptista in Judæos detonans : « Progenies, inquit, viperarum, quis demonstravit vobis fugere a ventura ira? facito ergo fructum dignum poenitentia; », » *Mattii. m*, 7. Talis S. Petrus : « Poenitemini, inquit, et convertimini, ut deleantur peccata vestra, ut, cum venerint tempora refrigerii a conspectu Domini, » etc., *Act. n*, 19. Talis S. Paulus in Areopago : « Et, inquit, tempora quidem hujus ignorantia; » despiciens nunc Deus, annuntiat hominibus ut omnes ubique pœnitentiam agant, eo quod statuit diem in quo judicaturus est orbem inæquitale, » *Act. xvii*, 30. Idem Elymam magum ita redarguit : « O plene omni dolo et omni fal-

lacia, fili diaboli, inimice omnis justitiæ, non desinis subvertere vias Domini rectas. Et nunc ecce manus Domini super te, et eris cæcus, » *Act. un*, 10; et Galatas, cap. in, 1 : « O insensati Calato, quis vos fascinavit non obedire veritati? » Tales fuere cæteri Apostoli, quorum ex precepto et exemplo Christi hæc erat perpetua concio : « Pœnitentiam agite. » Tales fuere omnes Propheta, ut liquet ex eorum libris et oraculis.

Denique huc spectat paradoxum Climachi, *gradu 4*, quod est apex perfectionis Christiani®, imo Religiosæ : « Bibe, inquit, summa alacritate oburgationes et irrisiones a quovis homine tibi propinatas, non aliter quam aquam vite. » Cur? quia hac ratione, primo summe honoras Deum, offersque ei uniones mysticos. *Secundo*, simillimus es Christo dicenti : « Ego autem sum vermis, et non homo, opprobrium hominum, et abjectio plebis. » *Tertio*, summe humilias te, pateris, vincis teipsum. *Quarto*, impetras magnam Dei gratiam. *Quinto*, assecuras tibi salutem. *Sexto*, in eo consistit vera sanctitas et apex perfectionis. *Septimo*, redimis poenas inferni. *Octavo*, das aliis exemplum et speculum heroicæ virtutis. In illis ergo exulta et jubila, uti faciebat Juniperus socius S. Francisci, qui probra in sejacentibus respondebat : « Amice, projice uniones hos in sinum meum; hasce enim margaritas ambio. »

18. ABSCONDUNT ODIUM (SJTUS, inimicitiam) LABIA Ver». It, MENDACIA : QUI PROFERT CONTUMELIAM, INSIPIENS EST.—Hebraice, *proferens infamiam ipse stultus*; Septuaginta contrarie vertunt, *operiunt inimicitiam labia injusta*; qui autem proferunt contumelias, insipientissimi sunt. Verum pro labia Sixx;«, id est *justa*, videtur legendum ôîî*s, id est *injusta*, uti vertit Thcodotion. Hebraea enim habent, *labia mendacii*; Aquila et Symmachus, *labia mendacis*. Pro contumelias hebraico estnm *dibba*, quod significat rem infamem, scelus, probum, contumeliam. Unde Aquila et Symmachus vertunt, *vituperationes, sive e*» in absentem fiant per detractionem, sive in presentera per contumeliam. Jam *primo*, ex Hebreo, Tigurina sic vertit, et explicat per modum unius sententiæ bimembris, *qui celai odium labiis mendacibus, et qui infamiam prodit, ceque stultus est*.

Hoc secutus Jansenius Vulgatam versionem carpit; ea enim recitata sic ait : Ad hunc vel similem modum omnes fere vertunt, cum nec sensus recte constet, nec Hebraea sic habeant. Non est enim verbum pluralis numeri, sed singularis *abscondens*, vel *operiens*, ut ad hunc modum vertendum videatur : « Abscondens odium labiis mendacibus, et proferens infamiam, ipse stultus, » hoc est, uterque horum est stultus. Itaque duo linguæ vitia inter sese contraria hic describuntur, quorum alterum est tegere odium verbis falsis et sermonibus amicitiam simulantibus ad decipiendum; alterum est ex odio proferre alicujus infamiam et contumeliam. Ambo hæc, quantumvis int diversa et contraria, insipientis sunt et stulti j

quia imprudenter fiunt et impie. Nostra littera, ut ad hunc sensum accedat, sic est accipienda : Labia mendacia nonnunquam maligne abscondunt latens in corde odium, et tamen simul cum eo qui hoc agit, etiam est insipiens qui odium non abscondit, sed ex odio alterius profert infamiam : hæc Jansenius. Verum Vulgata; versionem consentiunt Septuaginta, Syrus, Pagninus et Chaldæus : *Insidiatur*, inquit, *inimicus labiis mendacii, et qui profert detractionem, stultus est*. Licet enim HD3D *mecasse*, id est abscondit, operit, tegit, sit singularis numeri, tamen per enallagen Hebræis frequentem sumitur pro plurali *mccassim*, id est abscondunt, præsertim quia sequitur nomen singulare HRJP *sina*, id est odium, esto cum eo non cohæreat : ac 'JW *siphte*, id est labia, cum quo cohæret, licet sit duale, usurpatur tamen tam pro plurali quam pro duali et singulari : imo omnia nomina dualia et pluralia apud Hebraeos, quæ carent singulari, vel potius usitata sunt in duali vel plurali, quam singulari, qualo est *siphte*, id est duo labia, tam singulare quam plurale vel duale significant, puta tam unum labium quam duo, vel plura labia. Unde verbum vel participium cum iis cohaerens, tam in singulari, quam in plurali ponere, æque ac vertere licet, ut hoc loco tam veritas, *abscondit labium* quam *abscondunt labia*. Aut certe Noster pro HD33 *mecasse* in singulari legit *mecassot* in plurali feminino : *siphte* enim, id est labia, hebraico sæpe est feminini generis, subinde tamen est masculini. Est quoque elegans antithesis inter mendacem abscondentem odium et stultum proferentem contumeliam, . d. Qui callide abscondit et celat odium, præferens labiis amicitiam, hic tectus et fictus, puta hypocrita, mendax et fraudulentus est : at qui contumeliam et probum alterius, quod secreto novit non celat et abscondit, sed in lucem profert et prodit, hic insipiens est. Insipiens, id est nequam, iniquus et impius : quia crimen et probum proximi secretum in lucem profert, ideoque mortifere peccat contra charitatem et iustitiam, ut docet D. Thomas, II II, *Quæst.* LX.XII, art. 2, et *Quæst.* LXXIII, art. 2, et ibidem casieri Theologi.

Rursum insipiens est proprie, *primo*, quia prodit suam garrulitatem, imprudentiam, malediccutiam; *secundo*, quia per eandem provocat eum cujus crimen prodit, ut ipse vicissim par pari referat, suaque occulta scelera pandat; itaque seipsum exponit periculo infamiæ; *tertio*, quia creat sibi inimicitiam, iras, lites graviaque mala, ac subinde mortem; *quarto*, quia puerile et femineum est conviciari. Insipientes enim et imbelles pueri ac feminae, cum manibus non possant se ulcisci, ulciscuntur ore, jaciendo probra el plastra maledictorum in adversarium. Plura mala, profercus contumeliam, insipienter sibi creat, si crimen, quod alteri vel occulte per detractionem, vel publice et palam per contume-

liam objicit, non sit verum, sed falsum. Tunc enim ille cui detrahit vel conviciatur, juste potest eum arguere mendacii et falsitatis, cumque calumniæ in iudicio reum peragere ac pumam talionis ab eo deprecari. Quod si id ipso, eo quod probus et patiens sit, non faciat, eo major ejus resultat laus, ac vicissim majus calumniatoris probum et dedecus. Nam, ut sapienter ait S. Augustinus, serm. 15 *De Resurrect.* : « Maledictum patientia repperit in suum redit auctorem, il* læso eo qui petebatur. » Unde et Seneca, *epist.* 77 : « Æquo animo, ait, audienda sunt imperitorum convicia, et ad honesta vadenti contemnendus est ipse contemptus. »

Carpit ergo Salomon hic duo vitia in speciem opposita, sed reipsa sæpe connexa, et ex eadem odii radice prodeuntia. Prius est, abscondere odium (1) : satius enim est odium patefacere quam abscondere : patefactum enim exhalat et minuitur, vel evanescit; absconditum vero seso intendit, densat et gliscit, sicut ignis absconditus serpit, crescit et gliscit; in flammam vero erumpens, vel seipso consumitur, vel ab hominibus aqua injecta restinguitur. Unde Moses, imo Deus *Levit.* x a, 17, sancit : « Non oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publice argue eum, ne habeas super illo peccatum. » Quin et Seneca in *Prov.* : « Gravior est, ait, inimicus, qui latet in pectore, gravius malum est omne quod sub aspectu latet. Nam eum qui palam est adversarius, facile cavendo vitare possis. Trojanus equus ideo fefellit, quia formam misericordiæ mentitus est. » Idem alibi : « Amari, ait, et agnosci amat, qui odium ostendit. » Accedit quod hic sit duplex nequitia, scilicet prima, odium ; secunda, hypocrisis, puta absconsio odii, et simulatio amicitiae. Atqui, ut ait Cassiodorus in *Psal.* l i v : « Gravissimum inimicitias genus est esse corde adversarium, et lingua se simulare devotum. » Et Boetius, lib. i i l l *De Consol.* : a Nulla, ait, pestis est efficacior ad nocendum quam familiaris inimicus. » Quocirca Aristoteles in *Ethicis* docet sapientem et magnanimum esse apertum tam in amore quam in odio, ac utrumque palam libereque edicere et profiteri. Sic enim ait lib. I V *Ethic*, cap. m : « Necesse est etiam ut aperte tam odium quam amorem præ se ferat magnanimus: latere enim velle timentis hominis est; majoremque veritatis curam quam opiuionis habeat dicatque et agat omnia aperte. »

Posterius est contumeliam proferre, quod ex priori oritur, puta ex odio : ideo enim odium ad tempus celatur, ut opportuno tempore in contumeliam et injuriam erumpat. Quocirca remedium utriusque vitii est succidere radicem, puta deponere odium : sic enim nec ut mendaces abscondemus odium, nec ut stulti proferemus conluinc-

(1) Scu blandis sermonibus uti, et interim animo malum machinari. Hebr. est, *qut tegit*, dissimulat, odium blandis sermonibus, est *labiis mendacibus*, hypocrita.

Hatt. Hoc forte voluere Septuaginta dum vertunt, *labia justa operiunt inimicitias*, id est eas abolent, delent, exstinguunt (chantas enim operit multitudinem peccatorum), neinconiuiueliamerurnpant, fiantqueirreconciliabiles. Nain,ulsapienter ait Plutarchus in *Moral.* : « Amicitia » post convicia mutua et fante lacerationes invicem datas, aut non coeunt, aut cicatricosa? coeunt. » Unde infert Beda: a Si ergo, ait, verax et sapiens esse desideras, odium neque in abscondito cordis contege, nec per oris contumeliam profer, sed tuum et cor dilectione et os veritate repleatur. »

Veri. 19. 19. In MULTILOQUIO NON DEERIT PECCATISI, QUI AUTEM MODERATUR LABIA SUA, PRUDENTISSIVUS EST. — Hebraice, in *multitudine verborum non cessabit praevaricatio*, vel *transgressio*; et qui *cohibet* vel *prohibet labia sua*, intelUgens vel *prudens est*; Septuaginta, *ex multiloquio*, vel, ut legit S. Cyprianus, *ex multiloquentia, non effugiet peccatum* (Symmachus, *vitium*); *parcens autem labiis sensatus erit*; S. Isidoros in *Soliloquio, multiloquium non effugiet culpam*.

Multilo- Quieres, quodnam vocetur hic *multiloquium*?
quianj Nam et Christus et Sancti multa sancte locuti sunt
ntitum et scripserunt, ut patet ex Evangeliiis et Patrum
K' libris, in quibus proinde defuit peccatum. *Primo*,
Primo, Clemens Alexandrinus, libro II *Padagogi*, capite vi, per *multiloquium* accipit verba inepta, otiosa et nugosa : * Inepte etiam nugæ, ait, sunt silentio prætercundæ. Nam Scriptura ait : Ex multiloquio non effugies peccatum, n Hæc vera est, at non adæquata expositio. Huc accedit S. Bernardus qui per *multiloquium* accipit verba otiosa. Sic enim scribit serin. *De triplici custodia, manius, lingua] et cordis* « Quam vera, ait, sententia, fratres, in multiloquio non effugiendum peccatum! Ut enim præleream cætera, si propterea est otiosum verbum, quod nullam rationabilem causam habeat; quam rationem de eo reddere poterimus, quod est præter rationem? Nemo nostrum, fratres, parvi æstiinet tempus, quod in verbis consumitur otiosis, siquidem tempus acceptabile est, et dies saluiis. Volat verbum irrevocabile, volat tempus irrevocabile, nec advertit insipiens quid amittat. Libet confabulari, aiunt, donec hora prætereat. O donec prætereat hora, o donec pertranscat tempus, donec hora prætereat, quam tibi ad agendam pœnilentiam, ad oblinendam veniam, ad acquirendam gratiam, ad gloriam promerendam miseratio conditoris indulget. Donec transeat tempus, quo divinam tibi repropitiare debueras pietatem, properare ad angelicam societatem, suspirare ad amissam hæreditatem, aspirare ad promissam felicitatem, excitare remissam voluntatem, flere commissam iniquitatem. »

Secundo, Cresconius Grammaticus per *multiloquium* accipit eloquentiam, quasi ars oratoria, sive rhetorica hic notetur et damnetur. Unde ipse sic legit, *ex multa eloquentia non effugies peccatum*.

Quem redarguens S. Augustinus, lib. I *Contra Cresconium*, cap. i, *multiloquium* ita définit; « Dictum, ait, non est, ex multa eloquentia, sed ex multiloquio. Multiloquium autem est superflua locutio, vitium scilicet amore loquendi contractum. Plerumque autem loqui amant etiam qui nesciunt quid loquantur, etc. Eloquentia vero facultas dicendi esi congruenter explicans quæ sentimus : qua tunc utendum est, cum recta sentimus. Hoc modo ea non usi sunt heretici. » Unde idem lib. I Itetrari., in *Prologo*, causam scribendi libros Retractationum hanc assignat : « Illud etiam quod scriptum est : Ex multiloquio non effugies peccatum, terret me plurimum, non quia multa scripsi, vel quia multa etiam, quæ dicta non sunt, tamen a me dicta, conscripta sunt. Absit enim ut multiloquium deputem, quando necessaria dicuntur, quantalibet sermonum multitudine ac prolixitate dicantur. Sed istam sententiam Scripturæ sancte propterea timeo, quia de tam multis disputationibus meis sine dubio nulla colligi possunt, quæ si non falsa, at certe videantur, sive etiam convincantur non necessaria. Quem vero Christus fidelium suorum non terruit, ubi ait: Omne verbum otiosum, quodeumque dixerit homo, reddet pro eo rationem in die iudicii? » *Matth.* XII. Idem libros suos *De Trinitate* hac prece ad Deum concludit : a Coram te est firmitas et infirmitas mea; illam serva, istam sana. Coram te est scientia et ignorantia mea. Ubi mihi aperuisti, suscipe intransientem : ubi clausisti, aperi pulsanti. Meminerim tui, intelligam te, diligam te. Scio scriptum esse : In multiloquio non effugietur peccatum. Sed utinam predicando verbum tuum, et Inudando te tantummodo loquerer! non solum fugerem peccatum, sed meritum bonum acquirerem. quamlibet multum sic loquerer. »

Igitur *multiloquium* est vitium, quo nimis gestit homo loqui, idcoque locuturiens plura quam oportet proloquitur, ac verborum est prodigus, uti faciunt qui incontinentis et intemperantis sunt linguæ, ac semper loqui avent, deque rebus omnibus miscent sermones, ac temere suum de singulis proferunt iudicium et censuram. Hi enim facile incidunt in peccata : quia labento lingua, et fallente memoria, ac rapiente prurigine loquendi, facile veris immiscent falsa, utilibus noxia, necessariis vana et otiosa; ac difficile, imo impossibile est, ut cautelam et circumspectionem, quæ requiritur, omnibus suis dictis adhibeant. Quocirca imprudenter multa effutiunt, multosque offendunt, ac in detractiones, irrisiones, scommata, convicia, desultoria lingue levitate dilabiuntur. Ita S. Ambrosius, lib. I *De Cain et Abd*, cap. IX : « Nos autem, ait, claudamus ostium, ne culpa intret, ne lapsus aliquis sermonis exeat : intrat culpa, si lapsus exierit. Audi quomodo intret culpa. Ex multiloquio, inquit, non effugies peccatum : exivit multiloquium, peccatum intravit, quia in multiloquio nequaquam, qui exit

sermo, trutinatur, imprudenter labitur, licet ipsum ultra mensuram loqui, grande peccatum non sit. » Et S. Gregorius, admonit. 13, III pari. *Pastera!*: «Admonendi (inquit) sunt multiloquio vacantes, ut vigilanter aspiciant, a quanto rectitudinis statu depereant, dum per multiplicia verba dilabuntur. Humana etenim mens aquæ more circumclusa ad superiora colligitur, quia illud repetit, unde descendit; et relaxata deperit, quia se per infima inutiliter sparsit. Quot enim supervacuis verbis a silentii sui censura dissipatur, quasi tot rivis extra se ducitur : unde et redire interius ad sui cognitionem non sufficit, quia per multiloquium sparsa, a secreto se intima» considerationis excludit. » Hæc et plura S. Gregorius.

Aliam causam cur multiloquium sit causa peccatorum dat S. Antiochus, hom. 102 *De Silentio* :

qua periclitatur mentis tranquillitas, non solum circa operationem spiritualem lentescere faciteam, ac desiderare ; sed et molestissimo dæmoni acedia mancipat illam ac dedit. Et quemadmodum exæstuantis balnei fores continenter apertæ si sint, intimum calorem ocius effiant, et expellunt in caquæ sunt extrinsecus : ita etiam anima, » etc. Consentit S. Dorotheus, doctrina 24 *De Compunctione* : « A multiloquio, ait, abstine; hoc enim exstinguit cordi advenientes cogitationes rationales et ccelestes, » datque similitudinem furni (simile est in hypocaustis) calentis, qui calorem servat, quamdiu ostium clauditur; at si illud reseat, calor exhalat. Simili enim modo cor devotionis calorem et spiritum conservat, quamdiu ostium oris claudit : at si illud ceserei, per verba exhalat ille calor spiritus.

Texto

Tertio, cum S. Chrysostomo in *Psal.* cxl, præcise et rigide : In quovis multiloquio, etiam pio, sancto et necessario, non deest peccatum, quia impossibile est homini debili et caduco, singulis suis dictis adeo multis, illam circumspectionem et moderationem adhibere, quæ requiritur, perinde ac impossibile est per plures dies aliquid agere et vivere sine vitio et peccato, uti docet Franciscus Suarez, imo Salomon, cap. xxiv, 16 : a Septies, ait, in die cadet justus. » Simile est in sagittario, qui etsi perillissimus sit sagittandi, et scopum sagitta certo configat, quoties ei libuerit, tamen, si centies in scopum continuo jaculctur, impossibile est ut semper cum configat et nunquam aberret : quia humanæ mentis attentio et contentio finita est ac caduca, postque plures actus elicitos mollescit, flaccescit ac labitur. Quare præstai breves facere conciones et sermones ac crebros uti fecit S. Leo, S. Ambrosius, S. Augustinus. S. Bernardus et alii, quam prolixos et raro*. Peccant hac in re contionatores, qui horam in contionando excedunt, itaque sua prolixitate auditoribus tædium, sibi fatigationem et periculum mille loquendi creant. Mens enim, velut ar-

cus intentus, tanto tempore in hac attentione et intentione durare nequii, quin fatigetur et labatur : ad breves autem sermones attentionem congruam prestare valet, et in coder i mentis vigore ad modicum tempus durare sufficit : a Alliga, inquit S. Ambrosius, lib. I *De Offic.* cap. in, sermonem tuum, ne luxuriet, et multiloquio peccata sibi colligat ; sit restrictior, et ripis suis coerceatur : cito lutum colligit amnis exundans. »

Remedium ergo hic suggerit Salomon : « Qui autem moderatur labia sua, prudentissimusest. » Illebraice ^{^>3^0} maskil, id est *prudens* est, scilicet antonomastice per excellentiam, hoc est, prudentissimus est. Pro *moderatur* hebraice est -**pinchosech**, id est prohibet, inhibet, tum per silentium, quod est « tutum animi asylum, » ait S. Ambrosius, I *Offic.*; tum consequenter per moderatum et circumspectum eloquium : utrumque enim opponitur multiloquio, illudque corrigit. Porro silentium docet premeditati quid et quomodo dicas, itaque circumspecte et prudenter loqui. Tacens ergo et parce loqueos prudentissimus est; *primo*, quia cavet damna linguæ exuberantis, quæ plurima et maxima sunt. Rursum quia regit linguam, quæ ob sui fubricitatem difficillima est gubernatu. Itaque qui eam gubernare novit, mire prudens et perfectus est, uti docet S. Jacobus cap. ii, vers. 2.

Secundo, quia silentium est index et effectus animi maturi, collecti, divini; qui enim tacet, secreta et cum Deo loquitur. Unde Solon dicebat : « Stultus tacere nequit; quare si tacuerit, sapiens reputabitur. » Et Seneca: «Taciturnitas stulto homini pro sapientia est. » Quocirca S. Benedictus Religiosorum in Occidente Patriarcha, in *Regulæ* cap. vi, de taciturnitate ita sancit : « Faciamus, ait, quod ait Propheta *Psal.*, xxxviii : Dixi : Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiam, obmutui et humiliatus sum, et silui a bonis. Hic ostendit Propheta, si a bonis colloquiis interdum propter taciturnitatem debet taceri, quanto magis a malis verbis, propter pœnam peccati debet cessari. Ergo, quamvis de bonis et sanctis ad ædificationem colloquiis, perfectis discipulis propter taciturnitatis gravitatem, rara loquendi concedatur licentia; quia scriptum est : In multiloquio non effugies peccatum. » Et Diadochus in asceticis *De Perfectione*, cap. Lxx : « Silentium, ait, mater est sapientissimarum cogitationum. Ut si balnei ostium nimis frequenter aperias, calor abit : sic nimis os loquendo aperiens, devotionem amittit. » Et S. Isidorus : u Linguosus homo imperitus est, sapiens paucis utitur verbis. Brevem sermonem scientia facit (hinc angeli, quia pollent ampla scientia, uno verbo tantum dicunt, quantum homines mille verbis, et Dens omniscius unico verbo omnia dicit). Loqui multum stultitia est. Vox enim insipientis in multiplicatione sermonis. Maneat igitur in verbo mensura, in sermone statera.»

Tertio, quia prudens loquela cum tota dirigatur ad alios, præcæteris actionibus hominis magnam requirit circumspectionem; ideoque qui illam habet, prudenlissimus sit oportet. Qui enim orat, sibi et Deo orat : qui jejumat, sibi jejumat : qui dat eleemosynam, dat quod lubet : at qui loquitur, debet prævidere quid, ubi, quomodo, quando, coram his illisve loquatur, ut omnes ædificet, neminem lædetvel offendat. Aliter enim coram Prælatis, aliter coram subditis, aliter coram doctis, aliter cum rusticis, aliter cum justis, aliter cum peccatoribus, aliter cum Hispanis, aliter cum Italis, etc., loquendum : quod enim phlegmatico, v. g. prodest, hoc cholenco obest. Vide S. Gregorium, III part. *Pastor.*, ubi fuse docet quomodo admonendi sint elati, pusillanimes, gulosi, iracundi, fervidi, torpidi, etc., quisque pro sua conditione accomodate ad suam indolem. Hinc moderationis linguæ symbolum est elephas, qui cum mole animalium sit maximus, idemque prudentissimus, linguam tamen habet perexiguam, atque interius positam, ut pene oculos fugiat, teste Aristotele, lib. II *De Animal*, cap. vi. Ita generosissimi quique et prudentissimi verbis sunt parci, sed factis efficaces : a Non credo auguribus, qui aures verbis divitant, » ait Accius in *Astyanacte*. Salomonem secutus Siracides, *Eceli*. cap. XXVIII, 29, graviter monet de cura et custodia linguæ adhibenda : « Aurum tuum, ait, et argentum tuum confla, et verbis tuis facito stateram, et frenos ori tuo rectos; et attende, ne forte labaris in lingua, et cadas in conspectu inimicorum insidiantium tibi, et sit casus tuus insanabilis in mortem. » Ubi plura hac de re dixi.

Exemplum memorabile est in lib. *Sentent.*, sive *Apophtheg. Patrum*, cap. XLV : Anachoreta, inquit, celebris vidit, cum fratres de S. Scriptura rebusque piis loquerentur, angelos se eis miscentes, hilari vultu exultantes. Cum vero ad vana colloquia deflecterent, vidit angelos recedentes cum indignatione, daemones vero specie porcorum inter colloquētes se volutantes. Quare circumiens monasteria monebat, dicens : « Cohibete, fratres, a multiloquio, et ab otiosis verbis linguam, quia malus interitus animæ generatur, et non intelligimus quoniam per hæc cl Domino Deo. et sanctis angelis odibiles sumus. Dicit enim Scriptura divina : Quia in multiloquio non effugies peccatum; hæc enim infirmam et vacuam efficiunt mentem atque animam nostram (1).»

20. Argentum electum, lingua justi : cor autem impiorum pro nihilo. — Pro *electum* Septuaginta vertunt, id est *ignitum*, igne examinatum, igne defecati et purgatum tum a terra et scoria, tum a stanno, plumbo aliisque metal-

lis. Nam, ut ait Plinius, lib. XXXIV, cap. IVI, in eadem vena nascitur stannum, argentum et plumbum. Materia enim igne liquata primo fundit stannum, deinde argentum et plumbum : « Ejus, ait Plinius, qui primus fluit in fornacibus liquor, stannum appellatur ; qui secundus, argentum ; quod remansit in fornacibus, galena, quæ portio est tertia addita venæ. Hæc rursus conflata dat nigrum plumbum. » Magna enim est metallorum interse vicinitas, ideoque argentum accedit ad aurum. Unde, ut idem ait lib. XXXII, IV : a Omni auro inest argentum vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octava parte, etc. Ubicumque quinta argenti portio est, electrum vocatur ; • quod priscis in pretio fuisse testatur.

Modum vero eruendi purgandique argenti idem describit lib. XXXIII, cap. VI : a Non nisi in puteis, ait, reperitur, nullaque sui spe nascitur, nullis ut in auro lucentibus scintillis. Terra est alia rufa, alia cineracea. Excoqui non potest, nisi cum plumbo nigro, aut cum vena plumbi, galenam vocant, quæ juxta argenti venas plerumque reperitur; eodem opere ignium descendit pars in plumbum; argentum autem superne innatat ut oleum aquis. Reperitur in omnibus pene provinciis, sed in Hispania laudatissimum.» Addit deinde originem argenti vivi : « Est et lapis in his venis, cujus vomica liquoris «eterni argentum vivum appellatur, venenum rerum omnium. Exest (exedit) ac perrumpit vasa permanens tabe dira. Omnia ei innatant præter aurum ; id unum ad se trahit. Ideo et optime purgat, caderas ejus sordes expuens crebro jactatu fictilibus in vasis, ita vitii abjectis, ut et ipsum ab auro discedat. »

Hinc argentum ob sui puritatem in Scriptura significat sapientiam, legem, doctrinam etcloquia Dei, ait S. Augustinus, lib. XVII *De Civit.* V, et S. Gregorius, IV *Moral.* cap. XXVIII. Et patet *Psal.* XI : « Eloquia Domini casta, (sicut) argentum igne examinatum, probatum septuplum; » *casta*, id est pura, sancta, irreprehensibilia, et, ut ait ibidem S. Augustinus, « Eloquia Domini casta, sine corruptione simulationis, probata peccatoribus per tribulationes. Purgatum septuplum per timorem Dei, per pietatem, per sanctimoniam, per fortitudinem, per consilium, per intellectum, per sapientiam, » puta per septem dona Spiritus Sancti. Ambrdsiaster vero in Apoc. II, 18 : « Septuplum, ait, propter septuplam purgationem, quæ fit per septem virtutes vitiiis capitalibus contrarias » Xam superbia purgatur per humilitatem, ira per mansuetudinem, luxuria per castitatem, gula per abstinentiam, invidia per amorem, acedia per fervorem, avaritia per liberalitatem.

Sensus ergo est, q. d. Lingua justi proloquitur sapientia et sancta, puta eloquia Dei, quæ pura et pretiosa sunt instar argenti, quia manant ex sapienti et sancto corde. At cor impiorum, et consequenter ejus lingua et verba, quia insipientia, et impura, idcirco nihili æstimantur, et pro ni-

li) Et Cato, *Dht.* lib. I, dist. 3 :

Virtutem primum esse perhuc cornescere linguam;
Primum ille Deo est, qui scit illius lacero.

hilo habentur. Ostendit quod dixit vers, præccd. : «Qui autem moderatur labia sua, prudentissimus est. » Quia scilicet lingua ejus est quasi argentum electum, 7. d. ait Aben-Ezra : Justi lingua est tanquam argentum probatissimum; illa enim ciTalur verba cum delectu el moderatione, qu@ tanquam argentum purum, putum el probatum, magna sint in æstimatione. R. Salomon vero : Lingua justii, illius scilicet, inquit, qui ea ad alios corrigendos scit uti, est quasi argentum electum : cor autem impiorum pro nihilo, quod nimirum justii reprehensiones non admittat.

Ungui quinque analogias argenti el linguæ scrjnrti io»-monisque sapientum el justorum. Argenti enim dotes sunt quinque : *prima* est candor et nitor; *seunda*, pretium; *tertia*, soliditas; *quarta*, puritas; *quinta*, sonus. Eædem sunt in lingua justii.

Primo. Igitur *primo*, sicut argentum præ auro cælerisque metallis candet, nitet et splendet: sic candent, nitent et splendent verba sapientum, suntque instar fontis limpidissimi, do quo Poeta :

Fons erat illimis, nitidis argenteus undis.

Verba ergo æquè ac cor sapientis argentea sunt, id est instar argenti nitentia et grata : verba vero @que ac corda impiorum sunt plumbea, ænea el ferrea, id est atra, tetra, gravia, dura, rnolesla. Ila de S. Mechtilde legimus in ejus Vita : «Silentium exacte servabat; cum vero loqueretur, loquebatur ut Angelus, ita ut, si cum ea colloqueris, putares te loqui cum Angelo. »

Secundo. *Secundo*, sicut argentum post aurum inter metalla est pretiosissimum, sic et pretiosa sunt verba sapientum, et a cordatis auscultantur, æstimantur magnoque habentur in pretio. Hinc pretium commune rerum est argentum et monela argentea, quæ successit prise@, rudi et æneæ : ita pretium virtuti ponit sapiens, ut quod ille dixerit el fecerit, id omnes honestum, ipsamque virtutem æstiment : majus enim pondus et pretium addit virtuti vita et facilis, quam ore et verbis. Audi Plinium, lib. XXXIII, cap. m : «Servius rex primus signavit æs. Antea rudi usos Roms Remeus tradit. Signatum est nota pecudum, Unde et pecunia appellata. Argentum signatum est anno Urbis d l x x x v (corrigendum videtur c c c c l x x x v; primum enim bellum Punicum cæpit anno Urbis c c c c x c), Q. labio consule, quinque annis ante primum bellum Punicum. Et placuit denarius pro decem libris æris. n El mox : « Aureus nummus post annum l x i i percussus est quam argenteus.» Hinc Æsculanum fecere deum, quasi præsidem æris; et Argentinuni. quasi præsidem argenti. Quod irridens S. Augustinus, lib. IV De *Civit.* cap. xxi : «Romani, inquit, commendabant se Marti et Bellon@, ut bene belligerarent; de» Victori e, ut vincerent; deo Honorino, ut honorarentur; de@ Pecunia, ut pecuniosi essent; deo /Escutano el filio ejus Argentino, ut haberent æream argenteam nua pecuniam Nam ideo patrem Argentinii Æscu

num posuerunt, quia prius ærea pecunia in usu esse cæpit, posi argentea. Miror autem quod Argentinus non genuit Aurinuin, quia et aurea subsecuta est. Quem deum isti si haberent sicut Saturno Jovem, sic et patri Argentino, et avo Osculano Aurinum præponerent. » Verius, vir sapiens et sanctus est Argentinas, quia argentea, id est cæleslia (nitor enim candorquc, æque ac valor argenti repræsenlat cælum sublime, præstans, nitidum et candidum), et divina argentine loquitur.

Tertio, argentum est solidæ naturæ; nec facile Terti* labefactatur, ait R. Levi : ita solida sunt dicta justorum, tum quia bene expensa et pnemeditata, ideoque veracia el circumspecta; tum quia manant ex dictamine justitiæ et prudentia*, æquo ac constanti@, quia impavide el constantor veritatem proloquuntur, pro caque stant fortes usque ad mortem : sicut argentum purum constans est, ignique resistit. Ex solidilate enim probant argentarii algenti puritatem : cum enim argentum igne extractum nihil amisisse, sed in balance appensum idem habere pondus, quod ante ignis examen habebat, cernunt, tunc purum putum esse judicant.

Quarto, argentum electum proprie est id quod QuIrt/) a fæcibus, scoriis aliisquo metallis, expurgatum eslel selectum. Unde Septuaginta vertunt k v, id est ignitum et igne defæcatum. Similis est lingua justorum : hæc enim ea quæ dicere cogitat, prius expurgat ab omni mixtione falsitatis, vanitatis, adulationis, ostentationis, obscenitatis, hypocrisis, fraudis : imo non nisi pauca cum magno delectu, ideoque rara et selecta loquitur.

Quæres, in qua fornace et igne ignitur el purgatur sermo linguæ? Respondeo *primo*, in igne considerationis, discretionis el judicii : hoc enim quia acre et exactum, in Scriptura vocatur ignis, ut *Daniel*, cap. vu, vers. 9, ubi describens judicium Dei : « Thronus ejus, ait, fiammæ ignis; rotæ ejus ignis accensus. Fluvius igneus (ignea judicii sententia) rapidusque egrediebatur a facie ejus. » Igitur sapiens in fornace discretionis examinat et expurgat ea quæ dicturus est, juxta il* lud S. Bernardi : a Verba prius bis ad limam veniant, quam semel ad linguam. »

Secundo, ignis hic est gratia Christi ac charitas, ejusque auctor Spiritus Sanctus, qui corda justorum purgat, regit, ignitque, ut non nisi recta, vera, sancta et charitate ardentia loquantur. Hoc est quod de Christo pradixit Malachias cap. m, vers. 2 : « Ipse enim quasi ignis contiens, et quasi herba fullonum; et sedebit conflans et emundans argentum, et purgabit filios Levi, et colabit eos quasi aurum, et quas' argentum. » Vide ibi dicta. Hinc S. Augustinus paulo ante citatus, ignem purgantem linguam assignat septem dona Spiritus Sancti.

Mystice, hic ignis est tribulatio et persecutio, auæ excoquit mentes et Unguas Confessorum et

Martyrum, casque al) omni levitale, oIirne, concupiscenliapurgat, ac constantiam Deiquc ardentem amorem cis inspirat, ut coram tyrannis el impiis fidem legemque Dei intrepide profiteantur, doceant et praidicent, dicantque cum S. Laurentio : Igne mo examinasti, et non est inventa in me iniquitas, » *Psal.* xvi, 3. Pro quo S. Hieronymus vertit: «Probasti cor meum, visitasti noçlef conflasli mc, et invenisti cognitiones inear non transire os meum, n ut ex æquo veritas et professio oris respondeat cognitioni et confessioni cordis, nec alia proloquatur os, quam cogitet cor. Igitur sicut argentum ab igne non tantum non consumitur, sed etiam purius et splendidius efficitur, inquit Baynus: sic justii el sapientis viri lingua, tantum abest ut vel osoris mendaciis, vel stulti detractionibus inficiatur, aut maledictum rependat maledicto, convicium convicio, ut etiam juxta Paulum bene precetur maledicentibus : a litibus seminandis inter fratres usque adeo aliena, ut multos ad concordiam reducat, el esurientes pascat verbo vitæ, quo vivit homo, non in solo pane. O pretiosam et electam Unguam, cui nulla persecutionis flamma silentium imponere potest, quo minus fidem Christi resonet, odium a corde, el mendacium a lingua dulcissimo sono expellat. Talis eral Christi Jesu lingua, in cujus ore non est inventus dolus; qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur; cui Dominus dedit linguam eruditam, ut sciret sustentare eum qui lapsus est verbo. Quæ tamen lingua, quamvis electa, cor improborum Judæorum non penetravit : nam valde parum cordis et inelligentiæ habent improbi, et ob defectum cordis verbo vitæ, et pabulo hujus linguæ non sunt pasti, sed ut stulti fame mortui sunt.

Quinto, argentum præ auro, stanno, ære aliisque metallis, argenteo, id csl jucundo gratoque, sono resonat : unde nummularii sono solent explorare bonitatem et puritatem argenti. Hinc el Deus jusserat Mosi facere tubas ex argento, ut iis tot millia, imo millions populi convocaret, Num. x, 2; tub@ enim argente@ præ corneis etæncis sunt sonoræ et jucundæ. Unde et nolis et campanis, dum eas ex ære fundunt et confiant, solent miscere argentum, et quo plus urgenti miscetur, eo plenius et suavius resonant. Simili modo plene el suaviter resonant argente@ igncæque voces, dictaque sapientum et justorum; quales fuere Apostoli, de quibus dicitur Pia/, xvni, 5 : «In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terra verba eorum. » El Elias, de quo *Eccli.* XLviit, l : «Surrexit Elias quasi ignis, el verbum ipsius quasi facula ardebat.» Ubi plura dixi de hisco linguis. Quocirca carum symbolum est piscis appellatus lucerna, do quo noster Causinus, lib. Vili *lIstor. parabol.* cap. x l v i i i : Subit, inquit, in summa maria piscis cx argumento appellatus lucerna , linguaeque ignea per os exorta tranquillis noctibus relucet- *Mt Plinius, lib. VI, cap. xxvn.

Ha sapientes, quales erant Apostoli, sunt lucerna mundi, qui orbem sua luce collustrant, et linguis igneis amore divino accendunt, « solemque novum nova sidera portant. »

Denique lingua sapientis est instar hydrargyri, sive argenti vivi, quod in omnem partem sese librat el agilat, quodque efficaciter aurum expurgat : sic enim linguaiuoli sapientia fulgentis, et charitate ardentis, sese agit in omnem partem, ut quidquid villosum est etiam in viris Religiosis, eradat et expurget. Memorabile est quod in Vita S. Antonii Patavini legimus, ipsum argentea et ignea lingua concionando, instar hydrargyri ubi-vis gentium hæreses, odia, libidines, usuras, aleas, aliaque scelera sustulisse, ideoque hoc pnemium tulisse, ut post mortem reliqua ejus carne sensim consumpta, lingua duntaxat integra et illæsa perduraret, quam proinde 32 post mortem ejus anno S. Bonaventura religiose visitans. el cum lacrymis exosculans : «O lingua benedicta, ait, qu@ semper laudasti Deum, multisque eumdem laudandi causa exstitisti ! Nunc clare liquet quanti apud cum sis meriti et pretii, qui te ad lam sublime præconis sui officium efformavit. »

Con altem impiorum pro kibilo. — Hebraice, cor *impiorum sicut modicum*; Aquila et Theodotioo, *sicut parum*; Symmachus, turûxc, id est *vili* et *nuflius prefix*; Chaldæus, *contritio*; Syrus, *rebellio*.

Jam *primo*, Tigurina sic vertit et explicat, lingua *justii electum est argentum, quod cor impiorum parvipendit*; Hebraice, *æstimat ut parum*, ut rem modicam, g. d. Impii parvi pendunt sapientiam, quam lingua justus proloquitur.

Secundo, Vatablus, cor, inquit, *impiorum est velut pauxillum*, supple, argenti, g. d. Parvi est pretii, parvo ære et argento æsliinandum. Accessit Pagninus qui vertit, cor vero *impiorum parum est electum*.

Tertio, Baynus vertit, *cor impiorum ut exujium*, quod referri potest, inquit, ad qualitatem, vel ad tempus, g. d. Parvo tempore durat inteUeclus improbi ; vel parum boni sensus et cordis habent improbi.

Quarto, Aben-Ezra, g. d. Perexiguum est quod discas ab impio. Aut cor, id est scientia, impiorum non mullum probatur.

Quinto, R. Salomon : Cor impiorum pro nihilo, inquit, quia justorum reprehensiones non admittit.

Sexto, R. Levi, g. d. Impiorum animus et cor uon nisi brevissimi temporis usuram in corpore habebit.

Septimo, Septuaginta vertunt, *cor autem impiorum deficiet, q.* d. Cor et lingua justii instar argenti electi solida sunt, ideoque durant et constantia sunt; at cor el lingua impii, puta ejus sensa et eloquia, fragilia et caduca sunt, ideoque cito deficient. Porro naturale cordis augmentum, æque ac decrementum ita describit Plinius lib. XI, cap. xxxvii : « Augeri id (cor) per singulos anuos in

homine, ac binas drachmas ponderis ad quinquagesimum annum accedere; ab eo detrahi tantumdem, et ideo non vivere hominem ultra centum annos defectu cordis, Ægyptii existimant, » ut scilicet post quinquagesimum annum cor quotannis deficiat et decrescat ad duas drachmas, sicut ante quinquagesimum quotannis ad duas drachmas accrevit. Longe majus et velocius est decrementum cordis moralis, puta sensus et sapientie insipientis et impii : quia rapiente semper cupiditate, ad stultas illico cupiditas, nugasque suas transit et abit. Hinc « stultus sicut luna mutatur, » *Exii. xxxv h.*, 12. Unde Orígenes in *Catena Græc.* totum hunc versum sic explicat: « Justorum sermo probatur (ut argentum electum), eo quod rebus ipsis fidem faciat. Deficit autem cor stultorum, quia perpetuo mutatur et fluctuat. »

Octavo, ad verbum plane et plene vertit Noster : « Cor impiorum pro nihilo, » id est mens et sensus, ac consequenter sermo inde manans, impii, parvi vel nullius est pretii et momenti : cum ex adverso cor, id est mens et sensus, ac sermo justi sit pretiosus instar argenti.

Quæres, cur Salomon linguæ justi opponat non linguam, sed cor impii? Respondeo, sub corde intelligit os et linguam : quod enim sentit cor, hoc eloquitur, præsertim quia insipientes et impii quidquid habent in corde, hoc ore effutunt, juxta illud *Eccli.* XXI, 29 : « In ore fatuorum cor illorum, et in corde sapientium os illorum. » Igitur insipientes et impii sicut res viles et nullius momenti, imo impuras, malas et noxias, corde ruminant, sic easdem ore eructant. Sapientes vero et pii sicut res sublimes, sanctas, coelestes et divinas corde volvunt, sic easdem ore profantur : horum ergo cor et os argentum est, illorum plumbeum, terreum et sordidum.

Vtn.ii. 21. Labia justi erudiunt plurimos : qui autem inducti sunt (Hebraice O'HIX *evilim*, id est insipientes, stulti : ita Chaldæus et Syrus), in cordis egestate moriuntur. — Pro *erudiunt* hebraico est 1JH» *tint*, id est pascent, utique docendo, id est erudient : nec enim labia aliter pascere possunt, juxta illud *Jerem.* m : « Et pascent vos scientia et doctrina. » Jam ergo clara est sententia, ejusque antithesis, *q. d.* Justi adeo abundant sapientia, ut non tantum se, sed et plures alios erudiant, doceantque honestos et sanctos mores, quibus ad vitam beatam pervenitur : at indocti et insipientes, id est impii, adeo inopes sunt sapientiæ, ut scipsos (multo minus alios) erudire et dirigere non sciant : quare in cordis egestate, id est in sua inopia mentis et sapientiæ, scilicet in sua insipientia, id est concupiscentia et impietate, sicut vivunt, sic et moriuntur : ideoque justi erunt felices, tendentque ad vitam æternam; impii vero ob suam insipientiam et impietatem erunt miserrimi, ibuntque ad tartara, ubi perpetua esurie mentis et sapientiæ ac morte æterna cruciabuntur. Nam iu insipientia hebraïsimo idem est quod

propter insipientiam : ejus enim demerito morte plectuntur, *q. d.* Impii ob suam imprudentiam et improbitatem perniciem mortemque sibi accersunt. Ita R. Levi.

Rursum cum Jansenio sic explices, ut non significetur differentia inter effectus et conditiones justorum et stultorum, sed tantum describatur efficacia eloquiorum justi, quæ tamen non perveniat ad stultos, ut sit sensus : Labia justi pascunt quidem mullos; at stulti, quoniam ajusto pasci recusant, propter defectum sapientiæ moriuntur. Atque hunc sensum secutus videtur noster Interpres, et sic recte constat nostra versio. Est enim sensus : Labia justi erudiunt multos; at qui ab eis se doceri non patiuntur, sed indocti manent, moriuntur per cordis egestatem (1).

Hinc et vulgo dicitur, ait Lyranus : « Multum est pauper, qui est fatuus vel indoctus. » Septuaginta pro littera T legentes affinem T aliaquo puncta substituentes, pro 1JH' *Uni rabbim*, id est *erudiunt multos*, legerunt '*) *ijn» iadeu ramini*, id est *sciunt excelsa*; unde vertunt, *labia justorum sciunt excelsa*, scilicet speculantur coelestia et divina, quorum inops est mens et cor insipientium et impiorum, ideoque moritur morte peccati et gehennæ. Ita auctor *Catænæ Græcor.* « Justi, ait, rationem sublimium rerum norunt; insipientes autem nihil sublime sapiunt aut quaerunt. » Chaldæus vero cum Syro 1JH» *iiru* accepit in significatione Chaldaica et Syriaca, qua radix *Hyl raa*, quæ Hebraeis significat pascere, Chaldæis et Syris significat cogitare, velle, amare et amorem conciliare. Unde Chaldæus vertit, *labia justi multos placant*; Syrus, *multum amant*, vel *amare faciunt*. Justus enim possidet pacem et charitatem, iisque plenus eadem aliis aspirat et afflat etiam solo aspectu. Unde facile sedat lites, et pacem inter dissidentes conciliat, secutus illam Christi beatitudinem : « Beati pacifici, quoniam filii Dei Vocabuntur, » *Matth.* v. Unde S. Bernardus, serm. 23 in *Cant.* : « Tranquillus Deus, inquit, tranquillat omnia, et qui tu in aspiciere quiescere est. » Hanc Dei tranquillitatem participant Sancti, qui sunt sedes et thronus Dei, in quibus, ut idem ibidem ait, « non est sensus egens, nec cura pungens, nec culpa mordens. » Idem, lib. V *De Consider.* cap. v, in fine : « Deus, inquit, amat ut charitas, novit ut veritas, sedet ut æquilas, dominatur ut majestas, regit ut principium, tuetur ut salus, operatur ut virtus, revelat ut lux, assistit ut pietas. Quæ omnia faciunt et Angeli, facimus et nos : sed longe inferiori modo, non utique bono quod sumus, sed quod participamus. »

(1) Quum *ion* alias semper in hoc libro sit status constructus adjectivi, Rosenmullerus posterioris hemistichii hunc, qui minus concinnus videtur, sensum facit, *et stulti per vecordem moriuntur*, a Quemadmodum unus probus multis prodest, ita ex adverso unus demens aliis insipientibus causa exilii evadere potest perversis suis consiliis. »

Quocirca S. Chrysostomus, hom. *De mansuetudine*, toni. V : a Si capitales, inquit, inter se inimici sint, mansueti viri correptione placantur et mansuescunt, etiamsi natura in iram et furorem propensi sint. Qui vero per hanc conciliari nequeunt, intractabiles plane sunt, nulloque honore digni.» Addit deinde: « Mox ut viderit, mitigat furibundos : neque enim nullis ei verbis vel admonitionibus opus est; sed pacem, priusquam loquitur, persuadet. Quemadmodum solis jubar, ut primum apparet, fugat tenebras : ita benignus et justus sua presentia res turbulentas componit, quietas quo ac tranquillitas reddit. Est autem et hoc dignum recenseri, quod Christus solum pacificos filios Dei vocat. Et quare suum vocabulum pacificis communicat? Quia solus hic Filius Dei pro viribus imitatur, qui pacis et amicitiae factor aliis est. » Et mox pacifico hæc dat similia et analogia: « Porro quod in corporibus nostris nervi, hoc pacificus in domo, in Ecclesia, in civitate; Paulus enim more suo fratres vocat corpus et membra invicem. Unde verum est illud, quod pacificator eandem habet virtutem in domo, Ecclesia et urbe, quam habent in corporibus nervi dispersa et separata conjungentes et connectentes. »

iiu. 11. 22. Benedictio Domini divites facit (Hebraice *ipsa ditat*), nec sociabitur eis afflictio. — Septuaginta, *benedictio Domini super caput justis hac ditat; et non adjicietur eis afflictio*, vel *nec ut laqueum adjunctam habet cordis tristitiam*; Vatablus, *benedictio Domini locupletat, nec quidquam molestia tecum affert* (1). Quare minus recte Cajetanus per afflictionem vel dolorem accipit poenitentiam, non hominis, sed Dei, *q. d.* Non poenitet Deum, quod justos ditavit; unde divitias eis semel datas non revocat, nec aufert : « Sine poenitentia enim sunt dona Dei, » Roman, xi, 29. Pro *eis* hebraice est *ei*, scilicet benedictioni, *q. d.* Benedictio Dei mera est benedictio : quare ei sociari nequit ullus dolor vel maledictio. Sed cum luec Dei benedictio reperiatur in divitibus, puta justis, quos Deus ditat, hinc recte vertit Noster *eis*. Sensus ergo est, *q. d.* Non casus, non fortuna, non fraus, non usura, non rapina, quibus ditescere satagunt impii, non etiam industria vel labor proprius, sed Dei favor et benedictio, id est beneficentia, est propria et precipua causa ditans hominem justos, quæ pariter facit ut eis non societetur afflictio, vel in acquirendo, vel in conservando, vel in expendendo opes sibi a Deo datas : quia justis spes in Dei providentia et benedictione collocantes, illique magis quam suo labori et industrio; (etsi eum non negligant) confidentes, in ea securi conquiescunt, scientes se Deo esse cure : quare laborant sine anxietate, et fructum lucrumque laboris sui Deo committunt, contenti illa lucri

(1) Roscnmutlerq, *benedictio Joca, illa* demum vere *ditat*, nec addit Jova dolorem cum ea. Maurer, *factor Joca, is ditat*, nec quidquam addit ei labor ijjacis.

opumque mensura, quam Deus dederit ; cum ex adverso impii mille curis et angoribus cruciuntur, ut opes parent, augeant et conservent, nec unquam eis sint contenti, sed plura semper desiderant.

Per divitias accipe temporales : hæ enim Salomoni et Judæis promissæ fuere a Deo, sub quibus mystice intellige opes spirituales, puta sapientiam, gratiam, virtutes, etc., promissas Christianis, juxta illud *Sapient.* vii, 9 : a Omne aurum in comparatione illius arena est exigua, et tanquam lutum æstimabilur in conspectu ejus. » Et rursum : « Non habet amaritudinem conversatio illius, nec tædium convictus illius, » sed charitatem et gaudium.

Significat ergo *primo*. Dei esse ditare, ac proinde volenti ditescere, Dei favorem et benedictionem esse ambiendam, tum per justam sanctamque vitam, tum per orationem et invocationem.

Secundo, maledictionem Dei esse causam egestatis : ideoque videmus pauperes, qui per fraudes, furta, iniquos contractus satagunt ditescere, Deo eis maledicente depauperati, ac omnes eorum labores et curas inanes reddi, et in fumum abire.

Tertio, opes a Deo datas justis secum afferre animi quietem, moderationem, lætitiā, gaudium; cum opes a mundo datæ mille advehant sollicitudines, turbationes, lites, mœrores, quæ omnem opum voluptatem obruunt et extinguunt ; hoc enim mœrorum additamentum vice auctarii et fœnoris donis suis omnibus miscet adjicitque muudus.

Sic Deus benedicendo Abrahæ, Isaac, Jacob, Davidi, Salomoni, etc., eos ditavit, idque ipsimet agnoverunt, et cum gratiarum actione confessi sunt, ut patet Genes, xii, 2, et cap. xvi, vers. 18, et cap. xxii, vers. 17, et cap. xxiv, vers. 1 et seq. Sic de viris Religiosis et Apostolicis ait Apostolus : « Nihil habentes, et omnia possidentes. » « Providentia enim Dei est census pauperum, » ait S. Chrysostomus, isque certus, perennis et inexhaustus. Unde S. Franciscus non aliud dabat viaticum quam hoc : a Jacta cogitatum tum in Domino, et ipse te enutriet. » Videmus quot quantosque fundos et census Dei benedictio dederit monasteriis Ordinis S. Benedicti. Sane ii tanti fuere, ut scribat Trithemius, si omnes in unum colligerentur, facile tertiam Europæ partem æquatueros. Vulgatum est illud regis Franche de S. Mauro : « Monachus hic plus acquisivi! suo breviario, quam majores mei gladio. » Causam dat S. Hieronymus, scilicet quod Religiosus pro Deo relinquens omnia possideat Deum : Dei autem sunt omnes opes. Sic enim ait epist. *ad Pammach.* : « Religioso Christus est omnia, ut, qui omnia propter Christum dimiserit, unum inveniat pro omnibus, et libera possit voco proclamare : Pars mea Dominus, » qui dives est in misericordia, æque ac opulentia.

13. Quasi fili* risum stultus operatur scelus : v«n.u.

SAPIENTIA AUTOI EST VIBO PRLDKXTÍA. — NoStCF Salaxar ıı *quasi* accipit non proprie, ut nolani similitudinis, sed per catachresin ut notam veritatis, sicut accipitur loa», cap. i, vert. i l : « Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre. » Unde Septuaginta pro littera legentes affinem, puta pro *pineo Kischoc* legentes *pınw bischoo*, vertunt, *in risu insipiens agit male* ; Chaldæus, *quando ridet stultus, operatur scelus*. Sensus ergo esse *primo, q. d.* Stultus, id est improbus, dum ridet et arridet, dum se hilarem et jucundum ostendit, machinatur scelus et noxam, a Sapientia autem viro est prudentia, » id est prudenti sapientia est cautio, ne ab improbo deludi aut circumscribi se patiatur; prudens enim ex modo risus indagat animum et machinationes insipientis. Est enim, ut ait Seneca, a risus, cachinni, arrisio, irrisio et subrisio. Rident sinceri, cachinnos edunt stulti, arrident adulescentes, irrident scurra, subrident callidi et dolosi. Hæc prudentes viri perspicue discernunt. »

Secundo, q. d. In risu, seu quando ridet, stultus operatur malum, id est risus et joci opportunitatem sceleribus magnis prebent. Rationem dat Aristoteles, lib. IV *FAhicor.* cap. vin : Quia risus licentiam et liberiores quamdam facultatem administrat. et inter risus et jocos abest pudor, verecundia discedit. Et pseudo-Augustinus, serm. 39 *De Diversis*, qui numeratur 97 *Do Tempore* : Risus frequens, ait, corrumpit mores; relaxat enim nervos rigoris adslrptos; severus autem vultus custos est disciplina!. S. Chrysostomus, hom. 62 *ad Populum*, recenset quædam loca ubi risus liberior est, et in his maxima quæque delicta evenire docet, scilicet in theatris, in conviviis atque ejusmodi aliis. Sensus ergo esse, *q. d.* Risus et joci solventes animi rigorem causa sunt, ut animus diffluat in gulam, venerem, convicia alia* que scelera. At « sapientia viro prudentia, » id est ipsamet sapientia, qua pollet vir prudens, jocis ac risui modum imponit, leges proscribit, ne forte excessus peccandi licentiam et libertatem adducat : hæc apposite Salazar.

Verum planius et simplicius olii passim ıı *quasi* accipiunt propriam notam similitudinis : Hebræa enim ad verbum habent, *quasi ridere est stulto facere scelus*. Et hoc voluit Septuaginta vertentes, *in risu*, id est instar rfcus, per modum risus, *insipiens agit mahtm*; Vatablus, *jocus est stulto scelus designasse*. Sensus ergo planus clarusque est, *q. d.* Stultus, Id est impius, quasi ludendo et ridendo scelera etiam ingentia designat et perpetrat; at « sapientia e* t viro prudentia, n id est at sapientia docet virum prudenter et serio agere Idcoque sceleri impii resistere, omniaque agere ex proscripto sapienliæ, rationis et legis divinæ.

Jorro ıı *quasi per risum* multa innuit : *Primo*, facilitatem et pronitatem stulti ad sedera, *q. d.* Stultus tam facilis est ad scelus, quam ad risum. Uhde Jan&mus et Cajetanus sic exponunt, *g. <L*

Quasi risus est stulto operari scelus, hoc est, putat rem esse ridiculam et jucundam ; non magni facit peccare, sed parvi pendit, imo lætatur operando scelus, et ridet. « Sapientia autem est viro prudentia », vel ut hebraico est, *intelligentia*, hoc est, affert ei prudentiam et intelligentiam, qua scilicet cognoscat quam sit res gravis et execrabilis operari scelus.

Secundo, recreationem, quod scelere se oblectet, *q. d.* Stultus sicut risu, sic et sedere se recreat et pascit; unde studio et ex proposito illud committit, imo captat, quærit et ambit, uti quærimus jocos et ludos. Si tamen inde pœna vel infamia ipsi immineat, seso excusat dicens : Jocatus sum, ludens dixi, ridens feci; ita Hugo. Quocirca hanc gnomen spectaculis obscenis et crudelibus adaptans S. Salvianus, lib. VI *De Providentia* : « Ludi publici, ait, ludibria vitæ nostra. In theatris et circis deperimus, juxta illud : Stultus per risum operatur scelus. »

Tertio, levitatem, *q. d.* ait R. Salomon : Sicut stultus leviter et quasi per risum operatur scelus, sic sapientia prudenti est levis, dum quasi per risum prostat illa quæ sapientia præeipit. Et Abcn-Ezra : Sicut, inquit, leve est stulto scelus designare, sic sapienti viro prudentia, supple, levis est, aut facilis propter assuetudinem.

Quarto, inconstantiam, *q. d.* ait R. Levi : Stultus sicut per mentis inconstantiam fortuito et temere ad quidvis sine causa, sine deliberatione ridet et arridet, sic et idem simili modo scelus admittit : nunc enim hoc patrat, nunc aliud et aliud, prout eum rapit occasio et libido. At sapiens agit omnia prudenter cum ratione et destinato consilio ; ideoque omnia quæ molitur, felicem consequuntur effectum.

Quinto, pro *scelus* hebraico est rnOT *zimma*, quod verti potest *cogitationem*, *q. d.* Stultus nil facit graviter et mature, sed omnia quæ cogitat, hæc ridicule et jocose operatur; at « sapientia est viro prudentia, » id est, at sapientia docet virum ea quæ cogitat prudenter, id est maturo, serio et prævia deliberatione, tractare et exsequi. Tales sunt in aulis principum assentatores, qui ut principum cupidinibus indulgeant, omnia coram sceleribus per jocos et cachinnos excusant, vel eludunt. Talis in aula Henrici Vili regis Anglico fuit Franciscus Brianus, Eques auratus. Cum enim rex, amoribus Annæ Bolenæ captus, cogitaret eam in uxorem ducere, quam dictitabant esse ipsiusmet regis filiam, eo quod mater Annæ regis concubina exstitisset, a Briano quæsivit, inquit Sanderus, lib. I *De Schismate Anglic.* : « Quale peccatum videretur matrem primum, deinde filiam, cognoscere? » Cui Brianus : « Omnino, inquit, tale, o rex, quale gallinam primum, deinde pullum ejus gallinaceum comedere, n Quod verbum cum rex magno risu accepisset, ad Brianum dixisse fertur : a Næ tu merito menses inferni vicarius. » Brianus *uiim jam prius ob impietatem notissimam voca-

batur inferni vicarius. Rex igitur cum et matrem prius, et postea tiliam Mariam Bolenam pro coo- cubina tenuisset, demum ad alteram quoque filiam Annam Bolenam animum adicere cœpit.

Sapientia est vino piudentia.—Hebraice, *intelligentia*. *Primo*, Septuaginta sic genuine vertunt et explicant, *sapientia viropant prudentiam*; unde Lyranus : Sapientia, inquit, est cognitio de divinis. Hæc virtuoso parit prudentiam, quia per notitiam de divinis procedit ad dirigendum humanos actus, circa quos proprie versatur prudentia. Et S. Thomas, I part. *Quæst.* I, art. G : « Prudens, ail, vocatur sapiens, in quantum ordinat humanos actus ad debitum finem. Undo Proverò, x dicitur: Sapientia est viro prudentia. » *Secundo*, Chaldæus vertit, *sapientia est viro prudenti*, ut per sapientiam scelus, quod stultus per risum operatur, devitet, et contra illud se tueatur. *Tertio*, Tigurina : *Jocus*, ait, est *stulto scelus designasse; id varo si quis animadvertit, sapientia est*. *Quarto*, Vatablus, *sapientia est viro intelligentiæ*, id est sapientia pollet vir intelligens. *Quinto*, Jansenius verba transponens : Prudentia, inquit, est viro sapientia, id est prudenter animadvertere et intelligere quam seria res sit operari scelus, et ad quantum malum perducatur hominem, est viro magna sapientia. Porro jam sæpius monui sapientiam et prudentiam hoc libro in re idem significare, scilicet ethicam, sive scientiam practicaram. Unde signanter dicitur : « Sapientia est viro prudentia, » *q. d.* In rebus humanis sapientia est prudentia, et sapiens est vir prudens, quia prudenter ordinat actiones vitæ humanæ ad ultimum finem; nam alioqui sapientia simpliciter sumpta toto genere distat a prudentia, estque contemplatio rerum altissimarum, puta Dei, Angelorum rerumque cœlestium. Illa I). Thomas, II part., *Quæst.* XLVH, art. 2,

i (O-

Vers. 1.

24. Quod TIMET IMPIUS, VENIET SUPER EUM ; DESIDERIUM suum JUSTIS DABITUR. — Hebraico. *formido impiis ipsa eveniet ei*; Syrus, *impius ad perditionem trahetur; et justo quod sperabat, dabitur*; Vatablus, *impiis accedunt, quæ metuunt ; justis vero datur* (2), *quod cupiunt*; Septuaginta, *in perditione impius circumfertur, desiderium autem justorum acceptabile*. Vel clarius, ut vertit interpres *Catena: Græcor.*, *in perditionis fovea volutatur impius; justorum autem desiderium Deo est gratum, seu acceptum*; id quo sic explicat, *q. d.* In perditione impius volutatur, si quidem tentatione aliqua ingruente absque omni timore statim peccato sese dedit; cum o diverso per patientiam et tolerantiam tentationi, quæ advenerat, debuisset resistere.

Ille sententia connexa est precedenti, camque limitat et temperat per occupationem. Dicci enim quis : Si stultus per risum operatur suas cogita-

ti) Maurer, *et*, at *sapientia tiro intelligenti*, id est, homini intelligenti vero pro ludo est sapientia, lusus est sapientia tilt : aptus ad parallelisuiui et elegantiam»

(1) Proprie *dabit* sciL Deus.

tionem et scolarè; ergo semper Mus et alacer, agens vitam jucundam et beatam. Respondeo; risum hunc magno timori permixtum esse, adeoque exterius impium ridere, interius vero timere et trepidare. Dura enim scelus machinatur, patrat aut patrat, illico conscientia suggerit ei agmen poenarum et malorum sceleri et scelestis impendentium, quæ ipsum ingenti metu et angore concutiant. Nec enim timor hic inanis est et vanus, sed reali* et serius; quæ enim timet ab irato Deo, adveniet ei. Mala hæc sunt tura futura in gehenna, tum presentia, puta infamia, si scelus prodatur; jactura bonorum; metus ne quod machinatur infelicem habeat exitum, ut votis et spebus suis per scelus non potiatur; offensa amicorum, vicinorum omniumque civium; career denique ac mors ipsa : hæc enim omnia ipsum scelus meretur. Ex adverso justorum, qui gravi et severo vultu protendunt prudentiam, hi in corde celant suas spes et gaudia, quia certo sperant se desideriiis suis fruituros. Deus enim id eis hic et alibi promisit, ut *Psalms*, exuv, 19 : « Voluntatem timentium se faciet, et deprecationem eorum exaudiet, et salvos faciet eos ; » atque hujus rei arrham et pignus dat ipsum desiderium. Cum enim Deus donum aliquod cuipiam vult elargiri, prius eidem ingens illius desiderium iTH ittit : tum ut per hoc fiat capax, oretque pro dono ; tum ut eo gratus sit donum, quo magis et diutius fuit desideratum : quæ de causa solet Deus pariter differre rem desideratam, ut dilatio augeat desiderium et orationem, desiderium cumulet gaudium, cum re ipsa potietur. Igitur est hic una, sed virtute duplex antithesis, 7. d. Impio adveniet non id quod sperat, sed id quod timet : at e contrario justo accedet non quod timet, sed quod sperat. Ita videmus et experimur Deum implere in bonis desideria servorum suorum, etiam in rebus domesticis et parvis : imo ea prevenire et superare, juxta id quod profitetur Ecclesia : « Deus qui merita supplicum excedis et vota, » etc.

Legimus in *Vita S. Iliidcijardis*, multos se ejus precibus commendare solitos, ac compotes voti factos ei gratias egisse : cumque illa miraretur, eo quod ipsorum oblita pro eis non orasset, accepit a Deo responsum, Deum id eis protitisse non quod actu pro eis orasset, sed quod orare destinasset : ipsum enim exaudire tacita et virtualia suorum vota, etsi in actum non exeant.

Porro maxime implet Deus in senis suis desiderium majoris virtutis et perfectionis. Hoc enim desiderium efficax est medium ad perfectionem oratione postulandam, et operatione procurandam. Quocirca ut sapienter monet B. Laurentius Justinianus, lib. I *Dc Diripi. et perfect, monast.*, cap. ult. : « Quicumque illius superine vitæ deliciis, divitiis bonoribusque abundare desiderat, donec in carne vivit, quamdiu operari licet, virtutum semina spargere non desistat ; ut meritorum maiuulo in horreis caelestibus valeat aggregare,

semper proficere studeat; qualiter in via Dei crescere possit, assidue meditetur. El nunquam eradicari de se permillal perfectionis desiderium; quin potius quantumcumque profecerit, quamvis plurimis virtutibus locupletatus exstiterit, continuecum Apostolodical: Egomenonarbitrorcomprehendisse. Atque ex his æstuanlis amoris provocatus stimulis semper majora appetat dona, et meliora spiritus charismata concupiscat. » Desideria itaque magni momenti sunt ad perfectionem assequendam, præsertim ardentia et efficacia : ea igitur augenda et acuenda sunt.

Cum ergo, o homo Dei, tibi sentis immitteri a Deo desiderium alicujus grati®, virtutis, conversionis animarum, etc., scito Deum rem desideratam tibi efflagitanti reipsa daturum: ideo enim ejus desiderium tibi immittit, et quasi prænuntium præmittit. Sicut enim, ut ait Alcuinus in Responsis ad Carolina Magnum Imperatorem, timor, quo Deus impiorum mentes ante supplicium percellit, est a iræ et vindicta» divinæ fecialis. » Sicut enim fecialis apud Romanos erat sacerdos denuntians bellum hostibus : sic timor prænuntiat supplicium impiis, ac desiderium rem desideratam prænuntiat piis mox aflore.

Ven. 15. 25. QUASI TEMPESTAS TRANSIENS NON ERIT IMPIUS :

JUSTUS AUTEM QUASI FUNDAMENTUM SEMPITERNUM. — Hebraice, *sicut transit turbo, sic non erit impius; justus vero ut fundamentum mundi* vel *sæculi*, hoc est, ait Vatablus, *quam cito præterit turbo, tam cito desinet esse impius; justus vero permanebit in vita, sicut fundamentum mundi perseverat*; Chaldæus, *sicut transit turbo, sic transibit impius*; Syrus, *velut turbo repente transit, ita profligabitur impius, et non reperietur; justorum autem fundamenta in cetemum ponentur*; Arabicus, *in transitu turbinis perit impius; justus autem, cum declinaverit mala, servabit se in ætemum*. Septuaginta rursum pro legentes puta pro HiHDD *kesupha*, id est *quasi tempestas*, legentes *besupha*, id est *in tempestate*, vertunt, *pratercunte* vel *ingruente procella deletur* (vel *evanescit*) *impius; justus autem inde declinans servatur in sæculum, vel in cetemum*. Pro *tempestas* hebraico est fIBID *supha*, id est turbo, tempestas, procella, quasi vastans, obruens et finem aliis æque ac sibi afferens. Radix enim tposupfc significat cessare, desinere, finire; et *sopii* est finis, terminus.

Jam in genere sensus adæquatus est *q. d.* Sicut tempestas cito transit et desinit, sic et impius; justus vero perdurat tum in hac vita, tum magis in futura et æterna. In specie vero, sive in particulari magis hæc sigillatilo applicando, quia tempestas dupliciter accipi potest, scilicet passive et active, hinc duplex hic est sensus. Prior accipiendo passive, *q. d.* Cum quæ ingruit publica clades et calamitas, tentatio et tribulatio, illa corripitur et abripitur impius; at justus in ea manet firmus et inconcussus, vel quia prudenter eam delinat, vel quia a Deo protegitur, vel, si in cum

ingruat, fortiter eam tolerat et superat. Ita Janse-
nius.

Huic expositioni favent Septuaginta, quorum verba jam recitavi, et Tigurina, dum vertit, *ubi tempestas p>aderit, impius nuspiamest; at justifundamentum perpetuum est*. Unde Christus justum comparat domui fundatæsuper petram, quæ omni tempestati et procellæ resistit; impium vero domui ædificatæ in arena, quæ procella sternitur, *Matth.* vu, 24. Simili modo Jeremías, cap. xxiii, vers. 19 : a Ecce turbo, ait, Dominion indignationis egredietur, et tempestas erumpens super caput impiorum veniet. » Et Nahum, cap. i, vers. 3 : « Dominus in tempestale et turbine viæ ejus. »

Posterior accipiendo active, *q. d.* Impius est similis procellæ et turbini transeunti, quia etsi ad tempus instar tempestatis terribilis sit hominibus, non diu tamen subsistit, sed ritu procellæ prætereuntis subito e vita tollitur; quæ quantumvis videatur longa Incesse, tamen ad æternitatem sequentem, in qua ælernum moritur mortem, brevis est; justus autem fundamento sempiterno, hoc est diu duranti, comparatur, quia juxta promissiones veteris Testamenti diu in hac vita persistit; aut, etiamsi hic non diu vivere detur, non tamen vivere desinit, ut qui per mortem corporalem veram æternamque adipiscatur vitam. Hunc sensum exigunt Hebræa, Chaldæa, Syrus et Noster. Salomonem de more secutus *Eccli.* XL, 13 : « Substanti® impiorum, ait, sicut fluvius siccabuntur, et sicut tonitruum magnum in pluvia personabunt. » Vide ibi dicta.

Nota impium recte comparari procellæ et turbini. *Primo*, quia impii instar turbinis irruunt in justos, cosque affligunt et vexant; at justus affligitur, et non perit. Dictiones hæc fortis animo sustinet, quasi fundamentum firmum et inconcussum.

Secundo, quia sicut tempestas, sic et grassatio impiorum, sæva est, violenta, confragosa et horribilis, cum reboant tonitrua, coruscant fulgura, perstrepunt venti, cadunt fulgetra, torrentes imbrium depluunt, etc., juxta illud Virgilii, *Æneid.* lib. V:

Tempestas sine more furit tonitruque tremiscunt
Ardua terrarum el campi, ruit ælhere toto
Turbidus imber aquis, densisque nigerrimus Auslns.

Tertio, utraque subita est et inopinata; subito Tertio, enim oritur, at subito pertransit et occidit. Quocirca fortis animo sustinenda est, utpote certa spe, quod illico transibit et evanescet. Ita Julianus Apostata quasi tempestas pertransiit sæviendo in Christianos : nam vix biennium regnavit. Unde cum S. Athanasium Alexandria ejiceret, ideoquo Christiani illacrymarentur : « Bono animo, inquit Athanasius, estote; nebula enim est, et brevi evanescet. » Verus fuit vates, nam eodem anno in Perside Julianus occubuit. Ita Sozomenus, lib. V, cap. XIV.

Quarto, quia utraque ingentia sæpe dat dair

Lego historiam decem persecutionum primitivos Ecclesiæ, puta *primee*, Neronis; *secunda*, Domitiani; *tertia*, Trajani; *quarta*, Antonini; *quinta*, Severi; *sexta*, Maximini; *septima*, Decii; *octava*, Valeriani; *nonce*, Aureliani; *decimae*, Diocletiani: et videbis quantas Christianorum ediderint strages.

Quinto

Quinto, quia utraque semotipsam interemit, ac in semetipsa desinit, stragemque et interitum, quem aliis affert, eundem sibi conciliat; ac sicut bombyx giorno suo se involvit et emoritur. Impius ergo tempestate sua mergitur; at justus eam superat, vel per eam transit et enavigat ad portum felicitatis et stabilitatis æternæ. Sic Nabuchodonosor comparatur turbini et tempestati, *Jerem.* cap. iv, 13: « Ecce quasi nubes ascendet, et quasi tempestas currus ejus; velociores aquilis equi illius; væ nobis, quia vastati sumus, » Et de Antiocho invadente Ptolemaeum Philometorem ait Daniel, cap. xi, 40: « Quasi tempestas veniet contra illum rex Aquilonis in curribus et in equitibus, et in classe magna. » Et de Cyro invadente Babylonem ait Isaías, cap. xxi, vers. 1: « Sicut turbines ab Africo veniunt, de deserto venit, de terra horribili. » Similia sunt cap. xxviii, 2, cap. XXIX, 6, cap. lxxv, 15, et alibi.

Porro R. Levi sic exponit: « Quasi tempestas, etc., *q. d.* Quando procella et tempestas ingruet, non nisi ad impium abolendum urgebit, perinde ac si finis tempestatis esset ad iniquum exilio mulcandum. » Sic Aristoteles, in *Meteor.*, ait Deum tonare, ut hoc fragore homines impios metu numinis percellat. Unde et fulminibus non raro tanguntur peccatores, v. g. adulteri, scortatores, pederasta?, cum sunt in flagranti delicto; indignatur enim fremitque aer tonando et fulminando in impios, qui aere ad scelus abutuntur, ac Creatori æque ac creaturis sunt injurii, juxta illud *Sapient*, cap. v, 21: « Pugnabitque cum illo orbis terrarum contra insensatos. Ibunt directe emissiones fulgurum, et tanquam a bene curvato arcu nubium exterminabuntur, et ad certum locum insilient. »

Denique eleganter hunc locum explicat noster Fernandez, in *Genes*, xxxi, sect. 8, num. 8: « Quasi tempestas non erit impius, » Cælum. inquit, aliquando tenebris obducitur; dein maligno fulgore intermicant fulgura, reboat æther, immugiunt tonitrua, furit tempestas. Quid ergo? pavor horrorque in terris. Bene, sed soluta demum in pluvias nube tempestas silet, cælo redit serenitas, terras Inx alma revisit. Quievit tandem fragor, qui gentes terruerat; sola in terris visenda restant lutum sordesque. Sic habent lili hujus mundi, dum vivunt, honorum digniluluinque nominibus ac titulis, pomparum vanissimarum strepitu, auri argentique facti et infecti tinnitu reboant, audiuntur, sciuntur, celebrantur, mortalibus sunt admirationi ac terrori: tempestas est. Cælerum mortis interventu sepultis illorum

cadaveribus, pauci Heriliorum superbia et memoria sepelitur. Optimi vero adjungit Sapiens: « Justus autem quasi fundamentum sempiternum. » Impius quidem in oculis et in ore hominum est; justus vero sub humo latet infossus, ut parietis cæmenta: contemnitur, opprimitur. At quam dispar utriusque finis! illius anima sempiternis deputatur incendiis, evanescit gloria, et in perpetuam oblivionem memoria tumulatur. At justo dicitur: Leva caput tuum, attolle sursum oculos, quia appropinquat redemptio tua: surge ab humo, et intra in gaudium Domini tui. i

Moraliter, justus est fundamentum æternum, quia in Deo et cælo fixus, immotus inter adversa et prospera consistit, dicitque: Mora*»-
itwuoat
UnUa.

Etiamsi fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruina».

Hinc Aristoteles in *Ethicis* docet virum virtute praditum esse similem quadrato lapidi, qui in quodeumque latus volvatur, quadrate et Urine consistit, omnemque fortunæ aleam quadrato mentis vultusque situ excipit. Et Seneca definit virtutem esse æqualitalem et tenorem vitæ per omnia sibi consonantem. Atque in Cebetis tabulis vera disciplina pingitur insistens quadrato lapidi, fortuna vero globo volubili. Adde justos esse fundamentum mundi; quia propter eos mundus est stabilis, qui alioqui ob scelera impiorum sæpe a Deo everteretur. Unde illud Ruffini, præfat. in *Vitas Patr.*: « Quis dubitet mundum precibus stare Sanctorum. »

Eleganter S. Augustinus, in *Psal.* lxxxvi, 1: a Fundamenta ejus in montibus sanctis. Non frustra, ait, de lignis quadratis (edificata est arca Noe, quæ nihilominus figuram gestabat Ecclesiæ. Quid est enim quadrari? Attendile similitudinem quadrati lapidis. Similis debet esse Christianus in omni tentatione sua. Christianus non cadit, et si impellitur, etsi qua vertitur, non cadit: nam quadratum lapidem quacumque verteris, stat. Cadere visi sunt Martyres, cum percuterentur; sed quid dixit quædam vox Cantici? Cum ceciderit justus, non conturbabitur, quoniam Dominus confirmat manus ejus. Sic ergo conquadrmini ad omnes teutationes parati; quidquid impulerit, non vos evertat: stantem te invernai omnis casus. »

Præclare S. Gregorius Nazianzenus, *orat.* 28: « Est quædam in fabulis arbor, ait, quæ cum ereditur viret, et adversus ferrum certat, morte vivit, et sectione pullulat, atque cum absumitur, crescit. Talis plane esse vir philosophus (sapiens) videtur. Floret enim inter cruciatus, ac vitæ molestias virtutis segetem existimat, atque in adversis gestit et gloriatur. » Unde post plura subjicit: « Duo hæc arripi et superari nequeunt, Deus et Angelus; tertium est philosophus, in materia expers matris, in corpore ineircumscriptus, in terra cælestis, in passionibus impatibilis,

omnibus rebus se vinci facile ferens, praeterquam animi magnitudine, eo ipso quod vinci se patitur, eos qui superiores sibi videntur, devincens. »

26. **Sic** ACETUM DEXTIMUS, BT FUMUS OCULIS, SIC piger (Chaldæus, *nuntius piger*) his qui miserunt eum.—Acetum purgat quidem firmatque dentes, sed tamen suo acore eis dolorem et stuporem affert, ut cibos mandere nequeant; aceto enim hebetantur et obstupescunt dentes, fiuntque acidi, ait Lyranus. Quare perperam Cajetanus pro *acetum* contendit vertendum esso *aero*: acria enim, inquit, nocent dentibus, cum acetum prosit iisdem. Fumos vero oculos limpidos sua caligine offuscat, cruciat, elicitquo lacrymas. Unde extat æmgma fumi apud Symposium :

Sont mihi, sunt lacrymæ, sed non est ausa doloris.
Est iter ad cælum, sed me gravis impedit aer;
Et qui me genuit, sine me non nascitur ipse.

Jam sensus in genere adæquatus est, g. d. Sicut acetum molestiam noxamque affert dentibus, et fumus oculis: sic pariter piger molestiam noxamque creat iis qui miserunt eum, quia pigro, remisso, imperfecte, negligenterperagitea, ob quæ missus est, (ardeque redit et renuntiat mittenti ea quæ gessit.

In specie vero *primo*, Jansenius sic explicat: Monet, inquit, hæc sententia dispicere diligenter quibus quis negotia sua gerenda et curanda committat. Sicut, inquit, acetum est dentibus noxium, quos oh acredinem stupefacit, inidoneosque reddit d bene masticandum, et sicut fumus est noxius o nilis, quos hebetat et pungit: sic piger his qui miserunt illum est noxius et molestus, quia dum causam eorum sibi commissam male curat per suam pigritiam, nocumentum simul et dolorem eis adfert, facitque ut causam suam bene disponere nequeant. Sic et R. Levi et Aben-Ezra. His adde illud Ausonii, *epigram.* HO :

Sanus piger febriente multo est nequior,
Potat duplum, dapesque duplices devorat

Secundo, alii, *q. d.* Sicut fumus ante oculos abit in aerem et evanescit, sic piger missus ab hero abit, nec redit, itaque eum suspensum tenet. Rursum sicut aceto stupefacti dentes cibum mandere, et oculi fumo offuscati rem præsentem cernere nequeunt: sic herus avidus sciendi quid piger a se missus in re quam cordi habet gesserit, dum ille tardat, nec cibum avet sumere, nec quid jucundi videre, quia pigri reditus et responsum eum sollicitum tenet.

Tertio, sicut acetum acidus et acedus pigrosque ad manducandum efficit dentes, ac fumus tardos pigrosque ad cernendum facit oculos: sic piger pigritiam suam afflat hero, ut ob ejus tarditatem cogatur tarde, lente et imperfecte rem acrem, quam mente destinarat, exsequi.

Quarto, pressius et nervosius noster Salazar censet hic significari quod piger hero sua pigritia

concitet iram, bilemque moveat, *q. d.* Sicut ex aceto dentium stupor, ex stupore stridor et collisio accidit; item ex fumo oculi obtenebrescent et perstringuntur: sic etiam ob pigrum ministrum Lardo et cunctanter res sibi demandatas præstantem, cosqui miserunt aut demandarunt, tam vehemens et acerba ira nonnunquain corripit, ut illorum dentes bile excitata stupefacti strideant et collidantur, et oculi caligantes hebetescent præ furore; conceptam vero iram atque furorem omnem in socordem illum ministrum tandem effundant. Hinc Aristoteles apud Stobieum, *serra.* 18: « Ut fumus, ait, mordicans oculos non videre permittit quæ pedibus adjacent, sic iracundia oburiens rationem offuscat, et quod bonum habitura mens fuerat a ratione, eo non sinit ipsam iracundia sine labore potiri ac molestia. » Huc facit illud Comici: « Nuntiorum plurimos sua interemit tarditas. » El tamen subinde ea uti prudentia suadet, juxta illud ejusdem: a Festinare noli tristi destinatus nuntio, n

Symbolice, piger et pigritia symbolum est iniquitatis et pravitatis, quæ animæ magis nocet quam acetum dentibus et fumus oculis, tum quia pigritia, sive acedia, est unum e septem vitiis capitalibus; tum quia ipsa est fons et origo malorum omnium: a Multam enim malitiam docuit otiositas, d *Ecdi.* xxxiil, 29. Unde Septuaginta sic Vertunt, *sicut uva acerba dentibus noxia est, et fumus oculis, sic iniquitas his qui ea utuntur*; et Syrus de more sequens Septuaginta, *sicut uvæ acerbæ*, ait; *dentes lædunt, sic nocet iniquitas illam perpetranti*, hoc est, ut explicat auctor *Catenæ Græcorum*: « Iniquitas noxia est suis auctoribus; nam et sensum adimit, el mentem graviter offendit, nec semel exorsa finem facile facit. » Alludit ad illud Mosis *Deuter.* cap. xxxii, 32: a De vinea Sodomorum, vinea eorum, et de suburbanis Gomorrhæ, uva eorum, uva fellis, et botri amarissimi.» Huc vicissim alludit *Ezech.* xvm, 2: « Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupescunt. 9

Porro citant hanc versionem Septuaginta S. Hieronymus in *Ezech.* xvm, 2, S. Ambrosius in *Psal.* xxxv, et S. Augustinus in *Psal.* xlviii, ubi sic eam legit et explicat: «Sicut uva acerba dentibus vexatio est, et fumus oculis: ita iniquitas utentibus ea. Qui nlanducaverit enim iniquitatem, id est, qui libenter eam habuerit, non poterit manducare justitiam. Panis enim justitia est. Quis est panis? Ego sum panis vivus, qui de coelo descendendi; ipse est panis cordis nostri. Quomodo ergo qui manducat ore uvas acerbæ, obrigescent et obstupescunt dentes ejus, et minus idoneus iit ad manducandum panem, et remanet illi laudare quod videt, et manducare non posse: sio is qui iniquitate usus est, et pastus peccatis, incipit non posse manducare panem, laudat verbum Dei, et non facit. Unde non facit? Quia cum cœperit tacere, laborat; quomodo sentimus laborare dea-

tes post uvas acerbis, cum cœpcriinus manducaro. Sed quid faciunt illi quibus obstupuerunt dentes? Temperant se aliquantulum ab uvis acerbis, et incumbunt pani : sic et nos, si volumus manducare justitiam, temperemus nobis ab iniquitatibus, el incumbamus justitiæ, et nascetur in corde non solum delectatio laudandi justitiam, sed etiam facilitas manducandi, hoc est operandi. n

Iniqui- Porro *iniquitas* recte comparatur aceto et uvæ
tutimi- acerbæ, quia sicut hæc acerba est dentibus, sic
K<rbæ. iniquitas acerba est mentibus; illis enim creat
stuporem, et dolores tam præsentis quam æternos. Rursum, sicut uva acerba e^t immatura, quæ ante tempus maturitatis decerpitur et gustatur : sic iniquitas et iniquus voluptatem ambit gustare ante tempus, ideoque ex ejus acerbitate dentes ipsius obstupescunt; voluptatis enim tempus est in futura vita; laboris vero et crucis tempus est in præsentis. Insuper, iniquitas recte assimilatur fumo. *Primo*, quia instar fumi a saeculari caligine aciem mentis obducet, » ait S. Ambrosius, lib. II De *Cain et AM*, cap. i. Peccatum enim excæcat iudicium rationis, ut malum iudicet esse bonum, ac concupiscentiam censeat esse prudentiam. *Secundo*, sicut fumus ciet lacrymas, sic et iniquitas mullos dolores, indeque lacrymas concitat. *Tertio*, sicut fumus mox evanescit, sic et voluptas peccati illico transit; sed infixum menti relinquit aculeum et reatum. *Quarto*, S. Macarius, *homil.* 16 : a Velut domus, aër, fumo repleta effundit illum in aera, ita peccatum abundans in anima redundat exterius. » *Quinto*, sicut flamma fumo proxima est; fumus enim oritur ex igne, et rursum vertitur in ignem et flammam : sic iniquitas oritur ex igne concupiscentiæ, et vicissim magis cum accendit et inflammat. *Sexto* : « Sicut fumus apes fugat, sic custodem vitæ nostræ angelum lacrymabile peccatum expellit, » ait S. Basiliius, hom. *De Invidia et Livore*. *Septimo*, idem S. Basiliius in *Isaiæ* xiv : « Natura fumi, ait, neque substantialiter in se subsistit, neque corpore ullo constat. » Sio peccatum non est substantia, imo non est ens; omne enim ens est bonum. Peccatum ergo est lanius privatio entis et boni; et, ut ait S. Augustinus, « peccatum esi non ens, peccatura est nihil. » *Octavo*, S. Basiliius, ibidem fumum ita definit : a Vapor est peracri sapore sollicitus gustum, sursum versus a latione ignis c suffumigante materia remissus. » Sic acris est sapor peccati, illudque ab igne concupiscentiæ exhalans tendit sursum per superbiam, omnes transcendere ambiens et satagens. *Nono*, sicut in fumo lux tenebris miscetur; fumus enim vapores crassos cum tenuibus et pellucidis convolvit : sic in peccato vera falsis, bona malis miscentur, lia S. Basiliius ibidem : a Fumum hunc, inquit, nonnulli vocant dextrum, qui corruptum habent mentis iudicium, deque rebus pronuntiant opinioniones æcum pugnantes ac permutatas, asseren-

tes quod amaniri est dulce, et quod dulce est amarum, ponentes lucem tenebras, et tenebras lucem. Ili in fraudem et errores pellecti ab eo qui se transfigurat in Angelum lucis, Aquilonem asserunt esse dextrum, cum qui sinister sit ac vitandus. d Denique sicut fumus in Ignem desinit, sic peccatum desinit in ignem æternum gehennæ»

Mystice et tropologice Lyranus : a Acetum, quod a vino degenerat, et fumus, qui ab igne ascendens evanescit, hi sunt qui ab Ecclesiastica sua vitæ charitate per superbiam vel socordiam recedunt, et etiam verbis impugnant, de quibus dicitur I *Joan*, n : « A nobis exierunt, sed ex nobis non erant. » Et Salonijs : « Piger, aër, est male vivens Catholicus, qui non laborat nec operatur, ut ad æternam beatitudinem pervenire mereatur. Per acetum et fumum hæreticorum dedignatur perfidia; per oculos et dentes prædicatores sancta? Ecclesia, qui bene oculi dicuntur, quia recta itinera prævideni; pulchre etiam dentes, quoniam spiritualia alimenta fidelibus ministrare solent. Ergo sicut acetum dentibus, et fumus oculis, id est sicut perfidia hæreticorum est contraria bonis doctoribus, quia contristat eos, et molestiam illis gignit et lacrymas : sic piger, id est Catholicus malus, gravis est eisdem bonis doctoribus, qui miserunt eum, hoc est, qui iusserunt ut fidem suam operibus impleret. Ideo gravis est, quia fidem suam operibus destruit. »

27. Timor Domini apponet dies, et anxi impiorum brevia buntur. — Septuaginta, *minuentur*; Vatablus, *succiduntur*, juxta illud : « Vi i sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos, » *Psal.* l iv, 24, c. d. Impietas facit impios brevis ævi, at timor Dei pios facit longævos. Vide « licta cap. in, 2, et *Ecdi.* cap i, 12. Hæsententi significant non quid semper, sed quid sæpe accidat, præsertim illo ævo judaismi. Porro R. Levi sic explicat : « Hic, ait, viro diuturnius vitæ spatium concedit; nam cum it in divinæ providentiæ gremio jaceat, calamitates evaefit, quibus pressus ad mortem adigeretur ante natura* senescentis ætatera; verum impiorum anni decidentur, neque ad constitutum tempus devenient : immatura enim eos morte prava illorum mulclabil deliberatio, » puta intemperantia vel imprudentia, qua se in mortis periculum temere conjiciunt, aut certe demerita; obquæ Deus eos morte cita punit. Denique S. Augustinus in *QuæstL Novi et Vet. Testam.*, Qu XXVIII, per impios accipit idololatras. « Cum Salomon, ait, dicat : Anni impiorum minuentur, quomodo ergo est quod videamus impios aliquando longævos? Dignum erat quidem omnes impios non solum citius hac luce carere, verum etiam nec unius momenti temporis vita frui, qui conditoris sui immemores, vitæ totius auctoritatem imputant creaturæ. Sed Scriptura hos impios alloquitur, qui cum sub Dei lege agerent, propensiores in idolis erant. Pejores enim sunt cæteris impiis; scientes cium Deum, et contemnentes eum, obtemperant

servis. Et quod de his dictum sit probat Aposto* Ius, dicens : Scimus autem quoniam quaecumque lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur ; Gentiles autem non habentur in numero vivorum, n
 «•M* 28. Expectatio justorum lætitia : spes autem impiorum peridit. — Pro *expectatio* hebraice est nSnin *tochelet*, id est spes, expectatio ; Symmachus tojuvj, id est patientia, tolerantia, perseverantia in re molesta cum expectatione melioris sortis, puta patiens expectatio, qua spe præmii duramus in malis, et nos rebus melioribus servamus. Theodotion vertit, ^octaux; eodem sensu Aquila, Kxsaíoua, id est *præstolatio*, qua caput, finis el summa rei alicujus spectatur et expectatur, de qua ait Apostolus, *Rom.* vin, 19 : « Expectatio (greco ázGxxpxJcxíx) creatur® revelationem filiorum Dei expectat; » Septuaginta, *immoratur justis lætitia*. Expectatio, sive spes, *primo*, proprie sumi potest, *q. d.* Spes justorum est læta, et gaudet etiam in tribulationibus, quia certa est ex promissione Dei se re sper »la, v. g. beatitudine æterna, potituram. Unde Syrus vertit, *spes justorum in gaudio*. At spes impiorum non est læta, sed anxia et crucians, quia dubia timet, vel difflidit se rem speratam adepturam ; nam si sperat bona temporalia, illa sæpe non consequitur ; si æterna, illis certo privabitur. Hoc est quod ait Apostolus *Rom.* xn, 12 : a Spe gaudentes ; » ideoque ob hanc spem « in tribulatione patientes. » Et *Hebr.* xi, 1, fidem spei conjunctam ita definit : a Fides est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. » Vide ibi dicta. Hac de causa dicebat S. Franciscus : « Tanta est gloria quam exspecto, ut omnis me pœna delectet. » Hinc illa ejusdem brevis, sed efficax concio, assidue meditanda : a Brevis voluptas, pœna æterna. Modicus labor, gloria immensa. Multorum vocatio, paucorum electio, omnium retributio. p

Secundo, expectatio et spes sumi potest metonymice pro adeptione rei sperate, cum scilicet spes vertitur in rem, *q. d.* Felicitas, quam sperant et expectant justis, certo eis obveniens, magnam eis alierei lætitiā; cum enim cernant se re adeo læta et tamdiu sperata potiri, votique compotes factos, ac bonis omnibus circumfluere, lælabuntur mirifice; at impii spebus suis excidunt, ideoque affliguntur et cruciantur, tum quia spes eorum tota fixa est in rebus præseutibus, quæ, ni pote flux® et evanid®, cito transeunt et pereunt, ait auctor *Catena Græcorum*; tum quia bona æterna, quæ primum sunt spei objectum, non assequuntur.

Addit Hugo *tertio* : « Expectatio justorum lætitia, n hoc est, inquit, ipsa in lætitiā justos expectat in coelo, eo quod ab ipsis coelum honestandum et decorandum sit, ipsaque beatitudo quasi nobilitanda ; ipsius enim dignitas est, quod non tribuatur impiis, sed justis, quorum virtus tantum premium meMur. itaque justis sicut bea-

titudine decorantur et glorificantur, sic ipsi vicissim beatitudini et coelo decorem ac splendorem afferunt. Tanta est justorum dignitas, tantus justitiæ decor, tantus grati® et sanctitatis splendor. Præclare S. Bernardus in *Psal.* lcx, serm. 4 : a Si expectatio, ait, justorum lætitia, et tanta lætitia, ut omne quod desideratur in sæculo, non valeat ei comparari, ipsum quod expectatur quid erit? Oculi non vidit, Deus, absque te, qu® preparasti diligentibus te, » *Isaice* lxiiv. Idem, serm. 67 in *Cant.*, expectationem comparans adorationi, possessionem gustationi : « Denique, ait, expectatio justorum lætitia; nam peccator nihil exspectat. Et inde peccator, quod bonis presentibus non modo detentus, sed et contentus nihil in futurum exspectat, surdus ad vocem illam : Exspecta me (dicit Dominus) in die resurrectionis meæ in futurum. El ideo justus erat Simeon, quia expectabat et odorabat jam Christum in spiritu, quem necdum in carne odorabat. Et beatus in expectatione sua, quia per odorem expectationis pervenit ad gustum contemplationis. Denique ait : Et viderunt oculi mei salutare tuum, *Luc.* n. Justus quoque Abraham, qui et ipse expectavit, ut videret diem Domini, et non est confusus ab expectatione sua; nam vidit, et gavisus est. Justi Apostoli cum audiebant : Et vos similes hominibus expectantibus dominum suum. Quidni justus et David, quando aiebat : Exspectans expectavi Dominum? n *Psal.* xxxix.

29. Fortitudo simplicis via Domini : et pavor Ven. ik his qui operantur malum. — Pro *simplicis* hebraice est onh *lattom*, id est *integri*; Septuaginta, *sancti*; vel in dativo, *integro*, *innocenti*, *perfecto*. Pro *pavor* hebraice est nno *mechitta*, id est contritio, confractio sive corporis, sive animi, puta consternatio et pavor.

Primo, Syrus sic vertit et explicat, *roborat perfectos via Domini, et frangit operantes malum*; Chaldaeus, *et absumptio his qui faciunt iniquitatem*; Septuaginta, *munitio uti firmamentum, et robur viri sandiest timor Domini; contritio autem operantibus mala*. Hebraice enim nyo *maoz*, et fortitudinem et locum fortem, puta munitionem et arcem significat. Unde arx Antichristi a munitione vocabitur *Maozim*, *Daniel.* XI, 39 ; Tigurina, *via Domini integro robur est, facinorosis autem pavor*; Vatablus, animi *consternatio*, supple, est via, sive *mandatum Dei*, a quia solet frangere ejus animum, qui operatur iniquitatem. » Hinc enim lex minatur iram Dei et exitium, sicut eam observanti promittit Dei gratiam et gloriam. Lex ergo pium roborat, impium consternat.

Sensus ergo est, *q. d.* a Via Domini, » id est lex legisque custodia, puta virtus, justitia, probitas, sanctitas, qua justis sciunt se placere Deo, seque illi esse curæ quasi amicos et filios, a quo expectant hæredilatam æternam : hæc, inquam, sanctitas ita roborat illos, ut nil adversi timeant, omnesque tribulationes et persecutiones fortiter

superent : at eadem lex et sancit 'is percent, consternat. pavidosque efficit rursus qui operacit'ur malum . quia ea destituti sciunt a Deo invisos et exosos; ideoque ab eo non nisi iram , supplicia et vindiciam expectant : jure ergo pavent. Hic sensus connexus et profundus est, ideoque genuinus. Similem gnomen audiemus cap. xxi, 115.

Secundo, planius, *q. d.* Sicut « via Domini, » id est probitas roborat, et animosum facit simplicem, id est integrum et perfectum : sic ex adverso via impiorum, qui operantur malum, id est eorum malitia et improbitas eis tremorem et pavorem affert; male enim sibi conscii non nisi mala et pomas expectant. Causa est, quod via Domini ducit ad Dominum, ideoque ab eo dirigitur, protegitur, munitur, roboratur. Igitur a fortitudo simplicis via Domini » in re idem est, quod fortitudo simplicis est ipse Deus, juxta illud *Psal.* xlii, 2 : « Quia tu es, Deus, fortitudo mea, » hebraice *maozi*; II *Reg.* xxii, 33 : a Deus qui accinxit me fortitudine, n hebraice *maoz*; Proverbum, xvi, 10 : « Turre fortissima (hebr. *oz*, idem quod *maoz*) nomen Domini ; ad ipsum currit justus, et exaltabitur; n *Psal.* XXXVI, 39 : «Salus autem justorum a Domino, et protector (hebraice *maoz*, id est fortitudo, fortis defensor) eorum in tempore tribulationis. » Jam « si Deus pro nobis, quis contra nos? » *Rom.* vii. Et S. Augustinus : a Quid, ait, times, o homo, in sinu Dei positus?» Quocirca inferius cap. XXVIII, vers. 1, ait Salomon : « Justus quasi leo confidens absque terrore erit. » Quin et Cicero Pro *Milone* : « Magna, ait, est vis conscientia* in utramque partem, ut neque timeant, qui nihil commiserunt, et poenam semper ante oculos versari putent qui peccarunt. » Et Poeta :

Hic murus aheneus esto,
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Innocens ergo securus agit inter tot vitæ pericula, nec ullus est tantus terror, qui diu commoveat. Est enim mente defixus in Deo, illique fidit uni, ac se ei novit peculiari esse curæ, cui scit parere universa. Ex adverso nocens et peccator ubique pavidus est et trepidat. «Sicut enim umbræ corpora, sic peccata sequuntur animas, et manifestas facinorum repræsentant imagines, » ait S. Rasilus apud Antonium in *Melissa*, parte I, serm. 16. Et S. Chrysostomus apud Maximum, *serm.* 26 : a Sicut, ait, qui noctu ambulant, tremunt, etiamsi nemo sit qui terreat : sic et qui peccant, non possunt confidente animo esse, etiamsi nemo sit qui redarguat. » Sequitur enim cos terribile spectrum et larva peccati. Idem, hom. 22 *De nequitia depulsa* : «Sicut, inquit, qui carcerem habitant capitis damnati, damnationem opperientes et mortem, vel si deliciis abunde frumitur, vitam longe agunt molestiorem ut anxiam : sic et qui improba conscientia molestantur. » Idem, serm. De *Job et Abraham* : « Tuta, inquit, armatura est tuius Dei, inexpugnabile scutum. »

30. USTIS IN ÆTERNUM NON COMMUEBITUR : IMP I AUTPM NON HABITABUNT SUPER TERRAM. — Pro *non commuebitur* hebraice est *xb lo timot*, id est *non nutabit*; Aquila, *pi* id est *non offendet*, vel *non succumbet*; Vatablus, *non movebitur loco*. Alludit Salomon ad illa Davidis patris sui : «Qui facit hæc, non movebitur in æternum,» *Psal.* xiv. «Qui confidit in Domino, sicut mons Sion, non commuebitur in æternum, » *Psal.* cxxiv. «Justi autem hæreditabunt terram, et inhæbent in sæculum sæculi super eam. » *Psal.* xxxvi. Pro *in æternum* hebraice est *oVun leolam*, id est in sæculum. id est longo tempore, multis annis et sæculis. Sensus ergo ad litteram est, *q. d.* Justus justique familia, puta filii et nepotes, Deo protegente in urbibus domibusque suis luti firmique degent multis annis et sæculis, agentque vitam tranquillam et felicem : at impii diu non habitabunt in terra; sed ex ea Deo vindice cito expellentur vel ab hoste, vel a morte (sic lex Judæorum dicitur æterna, id est nullis sæculis usque ad Christum duratura). Id enim Deus promiserat Judæis justis, et injustis comminatus erat, *Levit.* XXVI, et alibi. Quod si quando id reipsa uon præstabat, brevitatem et aerumnas hujus vitæ æternitalem et felicitatem alterius in cælo pensabat. Unde Cajelanus censet hic promitti Judæis firmam possessionem torne sancte, si in Dei cultu et justitia persisterent : expulsionem vero ab ea, si a justitia desciscerent. R. Levi vero : Justus, inquit, stabilis in sua sede permanet; at impii non nisi brevissimo tempore certum aliquem locum incolent : curo enim sceleratis actionibus assueverint, complunmis invisi erunt.

Anagoge, Christianis justis promissa est terra viventium in cælis, a cujus possessione in æternum non dimovebuntur; impii autem «am non hæredilabuunt, sed sub cælo et sub terra detruentur in tartara, ait Hugo.

Tropologice, justus non commuebitur, esto gravi tribulatione vel tentatione pulsetur; sed constans fortisque stabit, nec a Deo, lege et justitia dimoveri se sinet. Unde Aquila vertit, *non offendet, non succumbet*; Hebraice, *non nutabit*; et R. Levi : « Justus, inquit, in sæculum, » id est intra præscriptum illi vivendi spatium, «non commuebitur, » juxta illud Erodi xxi, 26 : a El numerum dierum tuorum implebo. » Et auctor *Cutenæ Grece*. : « Justus ad eum modum in gratia Dei firmatus est, ut per viam vite incedens turbari, aut de bono in malum transmutari nequeat. »

31. OS JUSTI PARTURIET SAPIENTIAM, LINGUA PU VORUM peribit. — Pro *parturiet* hebraice est *3ns tanuft*, id est *fructificabit*; Tigurina, *propagabit*, Chaldæus, *notum facit*; Syrus, *loquitur, q. d.* Sicut terra profert et parturit fructus suos, ut triticum, uvas, p nua , nuces, etc., sic os justus velut terra fecunda profert et parturit sapientiam, quæ stabili. qui dam ærauinquen est, ait H. Levi, eamque in uhuu ptupagat el disseminat; ideoque *dig-*

num est ut oc hoc maneat et perduret instar agri vel arboris fructifer® : at lingua impiorum, quia profert inania, stulta, prava, impia, instar arboris st* rilis et noxi®, meretur perire et exscindi, ac de facto sæpe perit et exs-inditur. Unde hebraico est, *Ungui pravitatum vel perversitatum excidetur*; Syrus, *amputabitur*.

Ti *parturiet* notat *primo*, justum nil loqui nisi mente præconceptnm, examinatum et præmeditalum, ideoque probum el perfectum instar fructus et fœtus bene efformati : « Sermo enim est fructus cogitationum, » ait Clemens Alexandrinus, lib. I *Pitdag.* cap. v. *Secundo*, sermones justi esse « pias cjos proles et fetus, quos ipse magno nisu, hbore et molimine parit, sicut mulier magno nisu tt dolore prolem parturit. *Tertio*, justum opportuno tempore loqui, sicut terra stato tempore ma- in fructus producit. Tales sunt sermones concionatorum, confessoriorum et similium, qui animas magno labore, dolore et gemitu Christo pariunt instar cervarum, uti fuse docet S. Gregorius in illud *Job xxxix*, I : a Numquid nosti tempus partus ibicum in petris, vel parturientes cervas considerasti? etc. Incurvantur ad fetum, et pariunt, et rugitus emittunt. » *Quarto*, « parturiet » æque ac Hcbræum *ianub* uotat uberem sermonum justi fructum; a *ianub* enim fit H313D *tenuba*, id est proventus et copia fructuum, inquit Abenezra; labori enim respondet merces fructus : atque sicut terra, sic et mens linguaque justi pretiosos cop;ocosque sui fetus et fructus magno temporis laboris molimine enititur et parturit.

Septuaginta vertunt, *os justi* diwçäfti, id est *distillât sapientiam*. Tò *distillât* significat *primo*, pretium verborum justi. Sicut enim myrrha distillât stacten, qu® myrrha est pretiosissima : sic os justi distillât eloquia sancta, præsertim hortando peccatores ad pœnitentiam et mutationem vil®, juxta illud *Cant*, v, 13 : « Labia ejus lilia distillant lilia myrrhnm primam. » *Secundo*, paucos et parcos esse sermones justi, sicut stilla et resina guttatim distillât. *Tertio*, eosdem esse bene expensos et eliquatos, sicut eliquat® sunt aquæ, qu® erosio et herbis ab aromataris distillantur. *Quarto*, justum se accommodaro ruditati et infanti® discipulorum. Sicut enim præceptor pueris sensim indillal modum legendi et scribendi, cæteraque Grammatices præcepta, ne, si simul omnia eis tradat, eorum memoriam confundat el obruat; itidem facit sapiens et justus : rudes enim et pueri similes sunt vasis angusti oris, in qu® proinde stillare, id est guttatim oportet liquorem infundere : si enim toium infundas, supereffluet et perdetur. *Quinto*, justum mullo plura in corde servare quam ore proferat. Unde S. Chrysostomus, hom. 43 in *Matfh.* : a Ex vc bis, inquit, velut c rivis mullo majorem fontem esse conjice. Quod enim extra profertur ex illo profluit, ejusque superfluum est quod intus esL » El mox : « Pari

etiam ratione proba verba multo probatiorem virtutem intus esse significant.»

32. Labia just i considérant placita, et os im- V«n.u
piorum perversa. — « Considerant, » id est considerato proferunt. Est metalepsis, qualis est illa : « Os fusti meditabitur, id est meditato loquetur sap: . am. » Pro *considerant* hebraico est pjr v *iedeun*, id est *sciunt* • Aquila et Theodolion, *cognoscent*; Pagninus, *labia justi sciunt quod placitum est Deo, et os impiorum loquitur perversa*; VatabHs, *labia justi cognoscunt beneplacitum* (Tigurina, *grata*), hoc est inquit, *sate et apposite loquuntur ea qud piarent Deo et hominibus*.

Sensus est, *q. d.* Justus considerat qu® Deo ac hominibus sunt placita, eaque cum gratia, decore et venuste proloquitur; ideoque omnibus placet, omnesque ei applaudunt : at os impii loquitur perversa, quæ Deo et hominibus displi* cent; ideoque ab omnibus displauditur. Unde Septuaginta pro pJIT *iedeun*, id est *sciunt*, litterL vicinis, sed aliis punctis legentes cpjrv *iariph*, id est *distillant*; aut potius pJTP *iiddeun* in *pici*, id est cognoscere faciunt, erudiunt, vertunt, *labia virorum justorum distillant gratias* (quasi gemmas); m *autem impiorum* xaôçpiçtrouf quod Complutenses vertunt, *avertitur*; alii, *pervertitur, subvertitur*; melius Romana, *pervertit*. Quod ergo verba loquitur justus, tot grati®, tot ros®, tot margarite ex ore ejus distillant, juxta illud spons®, *Psal.* iLiv : a Diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum. » In Belgio celebris est Joscio Religiosus S. Bertini, qui ante 500 fere annos quotidie salutans Deiparam quinque psalmis, incipientibus a totidem litteris nominis *Maria*, post mortem inventus est quinque rosas vultu et ore gestare cum inscriptione nominis *Maria*. Rosas ergo psalmorum offerens Deiparæ in vita, post mortem ab eadem meruit totidem rosis coelestibus decorari : ita habent archiva monasterii S. Bertini, S. Antoninusetalii. Quoties ergo Salutationem Angelicam Deiparæ devote recitas, totidem ei rosas ore luo depromis; quam si iteres ad numerum psalmorum, rosarium in modum psalterii corona rosea, imo gemmea, præstantius illi offeres.

Porro frigide Cajctanus sic vertit et explicat; *labia justi furiunt scire voluntatem*, id est justus voluntatem suam verbis explicat sine fuco et fraude; *at os impiorum loquetur revolutiones*, id est consilia sua fraudulentis verbis involvit. Melius R. Salomon : « Labia justi sciunt p3H *ratson*, id est benevolentiam sui conditoris sibi comparare, eundemque delinire; rationem etiam perspectam habent, qua mortales sibi devinciant, amicitiaque inter eosdem conservetur. » ElR Levi: « Lingua justi *ratson*, id est propensionem mortalium sibi demereri scit, cum ejus verba consentanea jucundaque accidunt. » Et interpretes *Catenæ Græror.* sic ex Septuaginta vertit et explicat, *justorum virorum labia gratam fundunt orationem; os autem impiorum velut perversum, fastidium movet, q.cL*

Justorum sermone* ita sunt apti et concinni, ut gratiis referti videantur; ita rursum firmi, ut solvi nequeant; impiorum autem oratio parit tedium et abominationem. Hoc est quod monet Apostolus, *Ephes*, ir, 29 : a Omnis sermo mulus ex ore

vestro non procedat; sed si quis bonus ad aedificationem fidei, ut det gratiam audientibus. » Et *Colots*. iv, 6 : u Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere. »

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Vanas habet qnomas de justitia, esquitate, divitiis, consilio, secreto, beneficentia, etc.; sed plurimas antitheses de justis et injustis, quibus justorum [ructus et felicitatem post hanc vitam, injustorum damna et infelicitatem repræsentat.

1. Statera dolosa, abominatio est apud Dominum : et pondus æquum, voluntas ejus. 2. Ubi fuerit superbia, ibi erit et contumelia : ubi autem est humilitas, ibi et sapientia. 3. Simplicitas justorum dirigit eos : et supplantatio perversorum vastabit illos. 4. Non proderunt divitiæ in die ultionis : justitia autem liberabit a morte. 5. Justitia simplicis dirigit viam ejus : et in impietate sua corruet impius. 6. Justitia rectorum liberabit eos : et in insidiis suis capientur iniqui. 7. Mortuo homine impio, nulla erit ultra spes : et expectatio sollicitorum peribit. 8. Justus de angustia liberatus est : et tradetur impius pro eo. 9. Simulator ore decipit amicum suum : justi autem liberabuntur scientia. 10. In bonis justorum exaltabit civitas : et in perditione impiorum erit laudatio. 11. Benedictione justorum exaltabitur civitas : et ore impiorum subvertetur. 12. Qui despicit amicum suum, indigens corde es : vir autem prudens tacebit. 13. Qui ambulat fraudulenter, revelat arcana : qui autem fidelis est animi, celat amici commissum. 14. Ubi non est gubernator, populus corruet : salus autem, ubi multa consilia. 15. Affligetur malo, qui fidem facit pro extraneo : qui autem cavet laqueos, securus erit. 16. Mulier gratiosa inveniet gloriam : et robusti habebunt divitias. 17. Benefacit animæ suæ vir misericors : qui autem crudelis est, etiam propinquos abjicit. 18. Impius facit opus instabile: seminanti autem justitiam merces fidelis. 19. Clementia præparat vitam : et sectatio malorum mortem. 20. Abominabile Domino cor pravum : et voluntas ejus in iis, qui simpliciter ambulant. 21. Manus in manu non erit innocens malus: semen autem justorum salvabitur. 22. Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra et fatua. 23. Desiderium justorum omne bonum est : præstolatio impiorum furor. 24. Alii dividunt propria, et ditiores fiunt : alii rapiunt non sua, et semper in egestate sunt. 25. Anima, quæ benedicit, impinguabitur : et qui inebriat, ipse quoque inebriabitur. 26. Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis: benedictio autem super caput vendentium. 27. Bene consurgit diluculo qui quærit bona : qui autem investigator malorum est, opprimetur ab eis. 28. Qui confidit in divitiis suis, corruet: justi autem quasi virens folium germinabunt. 29. Qui conturbat domum suam, possidebit ventos : et qui stultus est, serviet sapienti. 30. Fructus justi lignum vitæ : et qui suscipit animas, sapiens est. 31. Si justus in terra recipit, quanto magis impius et peccator?

*«- •• 1. Statera dolosa (S. Ambro«ius, lib. III *De Officiis*, cap. ix, legit *adultera*) abominatio apud Dominum : et pondus æquum, voluntas ejus. — « Voluntas, » id est volition, beneplacitum, gratum Deo. Est melonymia; ponitur enim abstractum pro concreto, potentia pro objecto. Debraia, Aquila

et Symmachus, *bilanrcs doh abominatio Domini; et laptis perfectus*, vel integer, *voluntas*, vel beneplacitum, *ejus*; lapis, id est *pondus perfectum*. ut vertit Aquila, et *plenum*, ut Symmachus. Olim enim lapidibus utebantur pro ponderibus, uti eliaium nonnullis in locis laciunt. Extat Videntis

Imperatoris lex, qua jubet ut public® measure et pondera sint ænea vel lapidea, ne facile deterantur et minuantur; unde juin passim sunt ferrea vel ænea. Quocirca Septuaginta clare vertunt, *statera dolosa abominatio Domini; et pondus justum acceptum est ei; Syrus, pondera justa amat.*

Ad litteram sensus est manifestus. Jubet enim ut in emendo, vendendo, omnique rerum permutatione, distributione, contractu, justa adhibeatur menura; nec ei emptor aliquid addat, vel venditor demat. Ratio est, quia justitia consistit in æqualitate arithmetica et precisa; quare medium justitiæ consistit in indivisibili, ut scilicet tantum precise des quantum ex justitia debes, cum in cæteris virtutibus medium suam habeat latitudinem; ut, v. g., temperantia dictat ut cibi libram plus minus comedas; esto ergo paulo amplius, vel paulo minus sumas, a medio virtutis temperanti® non deflectis. Unde Aristoteles, lib. V *Ethic.* vu, ait omnis juris et justitiæ essentiam in (equilibrio consistere, ideoque jus et justitiam apud omnes gentes esse eandem, esto leges et statuta diversa sint; sicut apud omnes eadem est mensurandi et ponderandi ratio, esto measure (quibus leges assimilantur) sint divers®.

Porro Reus identidem Judæis præcepit ponderum et mensurarum æquitatem, gravibusque pœnis vetuit earum per fraudem imminutionem et immutationem; ut per Mosen *Deuier.* xxv, 14, per Amos cap. vin, 5, per Osce cap. xii, 7, per Michæam cap. vi, 11, per Ezcchielem cap. xlv, 10; quia fraus in mensuris et ponderibus turbat contractus et commercia hominum, eorumque societatem, vitam civilem et rempublicam evertit; hæc enim tota nititur justitia, quæ proinde est basis et columen reipublic®. Cum ergo justitiam aufers e república, solem aufers e mundo, eumque excæcas, confundis et perdis. Tolle justitiam, et omne honestum, omne sanctum sustuleris. Hac de causa Rom® in Capitolio amphore, pedis, cætirarumque mensurarum et ponderum idea exstat, ne quo dolo vitari et imminui queant. Quocirca S. Augustinus, serm. 216 *De Tempore.*: a Ille vero, ait, non solum Christianus est, sed et ipse Christus in illo habitat, qui stateras dolosas et measuras duplices velut gladium diaboli pertimescit. » El Concilium Mogunlinum sancit : « Ut quicumque justa pondera et measuras lucri causa mutare ausus fuerit, per triginta solidos dies in pane et aqua tantum pœniteat. »

Symbolice, statera symbolum est justitiæ. Idem ergo sancit hic Salomon, quod Pythagoras suo hieroglyphic®, a Stateram ne transilias, p ait Clemens Alexandrinus, lib. I! *Strom.*, nimirum ut in omnibus servemus justitiam, æquitatem et æqualitatem, ne in judicio, distributione bonorum vel onerum, aliavo re simili amico causam adjudicemus, et inimicum suo jure priveamus; ne divitem praeieramus pauperi, nobilem ignobili, cognatum vel popularem extraneo, etc. Sio et Boda

hunc sensum quasi litteralem affert : « Statera dolosa, ait, non tantum in mensuratione pecunie, sed in judiciaria discretione tonetur. Qui enim aliter causam pauperis, aliter potentis, aliter sodalis, aliter audit ignoti, statera utique librat iniqua, p Imo in Jure Canonico 43, Can. x *Omnis*, exS. Isidoro, lib. III Sen/ent cap. I u, ita sancitur: a Omnis qui juste judicat, stateram in manu gestat. In utroque penso (in utraque lance, puta in absolvendo et condemnando) justitiam et misericordiam portat; sed per justitiam reddit peccati sententiam, per misericordiam peccati temperat poenam, ut justo libramine quædam per æquitatem corrigat, quædam vero per miserationem indulgeat. p Hinc et justitia pingitur quasi virgo velatis oculis stateram manu gestans, et pensa utriusquo bilancis æquilibrans. Quocirca Pompeius Phraati Parthorum regi postulanti, ut Euphratem Roman® ditionis limitem esse vellet : « Imo, inquit, illud magis postulandum, ut Romanorum fines a Parthorum regno justitia dirimat, p teste Plutarcho in *Apophth. Rom.* Et Trajanus Imperator prefecto Urbis strictum ensem in conspectu omnium dedit, dicens : a Cape ferrum hoc; et siquidem recte imperium gesseris, pro me; sin aliter, contra me hoc utere, p Ita Nicephoros, lib. III *Jhst.* cap. xxm. Alfonsus vero Aragoniæ rex principes negligentes justitiam assimilabat cadentibus morbo comitali : « Nam cum animæ, inquit, materia sit sola justitia qua tenditur ad vitam, quid restat principibus sublata justitia, quæ est vitæ quasi nutrimentum et cibus? p Ita Panormitanus de dictis Alfonsi.

Tropologice Beda : a Sed et is, inquit, qui sua bene gesta meliora quam proximorum, suaque errata judicat leviora, trutina ponderat dolosa. Ncc non et ille, qui onera importabilia imponit in humeros hominum; ipse autem uno digito suo non vult ea tangere. Ille etiam qui in publico bona et mala agit in occulto, pro iniquitate dolos® libere abominatur a Domino. At qui sinceriter agit in omnibus, qui causam et causam æqua lance discernit is nimirum justis judicis voluntati et, actioni congruit, p

Hugo vero per stateram *primo*, accipit judicium suum rationis, quod rectum et sincerum est, cum in eo vera falsis, honesta turpibus, sancta profanis preponderant, juxta illud *Eccli.* xxi : a Verba prudentium statera ponderabuntur; p dolosum vero et pravum, cum pluris æstimat profana quam sancta, lurpia quam honesta, falsa quam vera. Sic et auctor *Catena Gracor.* : « Statera, ait, sublimiori sensu vis est discernendi et judicandi, quæ cum a natura in nobis exstat, ab omni prava affectione, et animi perturbatione libera esse debet. p

Secundo, inquit Hugo, est statera amoris, in Seculo. qua, si recta sit et sincera bilanx amoris Dei, præponderat amoris mundi; sin dolosa et corrupta, amor mundi superat amorem Dei. *Tertio*, Tecti*

statera est cor hominis, cujus una balance appenditur presens felicitas et pœna aeterna; in altera præsens tribulatio et adorna felicitas, juxta illud *Eccli.* xv : « Apposuit tibi aquam et ignem; ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita et mors, bonum et malum; quod placuerit ei, dabitur illi. »

Qaarto. *Quarto*, est statera S. Scripture, quæ recta est et fidem orthodoxam parit, si eam juxta unanimem Ecclesiæ sanctorumque Patrum sensum accipias; dolosa vero, si eam ad hæreticorum vel philosophorum errores detorqueas. Ita S. Augustinus, lib. 11, cap. vi, contra Donatistas. El habetur 24, *Quæst.* I, can. VI : a Non afferamus, inquit, stateras dolosas, ubi appendamus quod volumus, *gt* quomodo volumus pro arbitrio nostro, dicentes : Hoc grave est, illud leve; sed afferamus divinam stateram de Scripturis sanctis, et in illa quid sit gravius appendamus, imo non appendamus, sed appensa a Domino cognoscamus. » Et infra : a Video, ait, quid homines detestentur, quid horreant; verumtamen recurrens ad illam stateram, ubi non ex humano sensu, sed ex auctoritate divina omnia pensantur,» etc.

C-.into. *Quinto*, statera est conscientia, quæ recta est, cum Dei legem et rationes aeternas sequitur; dolosa vero, cum fucatas carnis rationes, pretextus et fraudes assectatur. Unde Apostolus ad hoc rectæ conscientiae tribunal Gentes, quæ lege carent, vocat et citat Rom. n, IS : « Qui ostendunt, inquit, opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, in die, cum judicabit Deus occulta hominum; » tum enim recta conscientia in lucem prodibit, et dolosam damnabit. Unde S. Isidorus in *Dealer.* cap. xii : « Vetatur, inquit, ne in conscientiae nostre domo mensuras duplices habeamus, id est, ne ipsi quæ distictionis regulam molliunt remissione indulgentia presumentes, eos, quibus verbum Dei prædicamus, districtioribus præceptis et gravioribus, quam ipsi perferre possumus, gravemus ponderibus. »

Sexto, S. Ambrosius, lib. III, epist. 19 *ad Constantium* : « Ponderet, inquit, unusquisque sermones suos non cum fraude et dolo. Statera fallax improbabilis apud Deum; non illam stateram dico, quæ mercem appendit alienam, et in vilibus quidem rebus raro constat fallacia; sed statera verborum ipsa apud Deum est excrabilis, quæ præ tendit pondus gravitatis sobri®, et subnectit versutias fraudulentis®. Hoc maxime condemnat Deus, si decipiat aliquis proximum suum promissorum benignitate, et subdola iniquitate defœneratum opprimat, nihil sibi profuturus astutiæ suæ artibus. »

Intimo. *Septimo*, statera est animus hominis, in quo balances sunt ratio et sensus, voluntas et concupiscentia. Item ipse homo, in quo balances sunt anima et corpus. Ita S. Basilius in illud : « Attendo

tibi ipsi : Nam sicut, ait, in stateris contingit ut, si unam depresseris lancem, alteram illi oppositam elevaris; simili modo assolet in animo et corpore contingere : unius exuberans copia necesse est ut alterum imminuat. » Huc facit illud *Psal.* tu, 10 : « Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum, » id est, ut S. Hieronymus vertit, *verumtamen tanitas filii Adam, mendacium filii viri, in stateris dolosis fraudulenter agunt simul.* Et Theodotion, *vapores sunt filii hominum, mendacium filii viri, ut momentum stateræ, quod mox sursum, mox deorsum fertur.* In quæ verba S. Basilii : « Mendaces, inquit, homines corrupta habentes animæ judicia, quos et Propheta miseros predicai, dicens : Vah dicentibus tenebras lucem, et lucem tenebras, amarum dulce, et dulce amarum. Mihi, inquis, presentia dentur, quis novit futura? Male libram expendis, mala pro bonis eligens, vana veris anteponens, momentanea perpetuis potiora ducens, transitoriam denique voluptatem pro lætitia nunquam desitura ac perpeti praeligens. Mendaces ergo homines in stateris iniquitatis. » Et mox : « Nec enim in die illo iudicii tibi licuerit dicere : Quia nescivi quid esset bonum. Tibi namque propria datur libra, quæ sufficiens discrimen boni ac mali demonstrat. Corporea namque pondera in libre lancibus probamus; quæ vero ad instituendam vitam eligenda veniunt, per liberum arbitrium discernimus; quod et stateram nominavit, quod momentum æquala ad utramlibet (lancem) possit capere. »

Et in eundem psalmum Ruffinus : « Sunt, ait, mendaces filii hominum in stateris, id est in libra justitiæ, in boni inahque deliberatione, dum bonum malo preponderant. Dictum est hoc a simili eorum, qui in stateris in quibus videtur esse justitia, emptores decipiunt. » Et S. Hilarius : « Mendaces, ait, quia impietatis suæ sensu aut falluntur, aut fallunt; et in eo mendaces, ut decipiant in stateris, sub justitiæ scilicet nomine injusta peragentes. » Et Theodoretus : « Van® quidem, ait, omnes res humanæ sunt; verumtamen plurimi confidunt rebus fluxis tanquam perennibus, qui æquitatem despiciunt; inquæ autem mentis trutinam tenent, et justitiam quidem contemnunt, injustitia vero gaudent. » Et Cassiodorus : « Mendaces filii hominum in stateris: Sive illos tangit, ait, qui ponderibus iniquis ementium decipiunt simplicitatem, sive quod homines sibi placentes, justis atque immobiles videri volunt, cum sint deceptrici mutabilitate fallaces. In stateris enim hoc significat, quasi in libra justitiæ collocati, non creduntur amare fallaciam, » Et S. Ambrosius in eundem *Psalm.* lxi : « Mendaces filii hominum in stateris : Nam filii hominum, inquit, videntur sibi ponderare æquitatem, et gravitate severioris iudicii examinare justitiam, duri aliis, remissi operibus iniquis, sermone censors. Unde Salomon ait, Proverò, xi ; Execrabilia

Domino duplex pondus, cl statera fallax non bona. in quo significat eos qui rapinam inexplibili corde meditantur, el sobrietatem fronte præcendunt. Tales Scribæ Judæorum sunt, qui onera gravia aliis observantiae durioris imponunt, non habentes rectum jugum animæ suæ, sed propensa iniquitate curvati. »

Anagogice S. Ambrosius, lib. III, epist. 19 *ad Constantium* : a Pendet, ait, per singulos nostrorum statera meritorum, atque exiguis vel boni operis, vel degeneris flagitii momentis huc atque illuc sæpe inclinatur; si mala vergant, heu me ! si bona, presto est venia. Nemo enim a peccato immunis, sed ubi propendunt bona, elevantur peccata, obumbrantur, teguntur. Ergo in die iudicii aut nostra opitulabuntur nobis opera, aut ipsa nos in profundum tanquam molari depressos lapide mergent. Gravis est enim, utpole talento plumbeo suffulta, iniquitas, intolerabilis avaritia, atque omnis superbia, tetra fraudulentia. »

▼ en.1 2. Ubi fuerit superbia, ibi erit et contumelia; LUI AUTEM EST HUMILITAS, IBI SAPIENTIA. — Hebraice, *venit superbia, et venit ignominia, q. d.* Quocumque ingressa fuerit superbia, illico eodem ingreditur et ignominia. Sic dicimus : Venit fur, et venit carnifex; precedi! enim fur, sequitur carnifex qui eum suspendet, a Raro enim antecedentem scelestum deseruit pede pcena claudio; » raro superbum deserit ignominia. Chaldæus, *ingrediente superbia, adest ignominia*. Septuaginta pro *superbia* vertunt id est *injuria*; Syrus, *contemptus*. Sed 0Gpi; hio verius superbiam et arrogantiam designat, ait auctor *Catenæ Graecor.* Sic emo habent Septuaginta, *m quemcumque invadit superbia, illum occupat el ignominia; os autem humilium meditatui sapientium*; Ilcbræus et Syrus, *aim modestis vel humilibus sapientia*. Pro humilibus hebraico est *tsnuim*, quod Neater, *Michæa* vi, 8, vertit, *sollicitum* : a Sollicitum, ait, ambulare cum Deo tuo. n Ubi multa de hac voce dixi. Hinc Symmachus vertit, *apud accuratos sapientia*; Arabicus, *quo intrat fastus, ibi erit contemptio; et os humilium meditatur* (meditato loquitur) *sapientiam*.

Porro ignominia hæc duplex est, passiva et activa. Passiva, *q. d.* Superbia Deo et hominibus est exo^a; ideoque superbi ab omnibus despiciuntur, vituperantur, deprimuntur, ignominia el probris efficiuntur; ex adverso humilitas Deo el hominibus esi grata et honorata, ideoque humilis vere sapii : et ubi est humilitas, ibi est el sapientia, quia vera sapientia est Deo et hominibus per humilitatem placere. Rursuin, *q. d.* Superbus læditur et affligitur sui contemptu, ignominia et contumelia, quia cum ambiat honorari, valde dolet cum contemnitur, irridetur, conviciis allicitur; at vero humilis humiliter et sapienter tolerat. vel distimulat sui contemptum, irrisiones et probra; uno iis gaudet : gaudet enim sui humi-

liatione, gaudet et tranquillitate paceqne animæ, quæ nusquam nisi in humilitate reperitur. Superbi ergo per superbiam contumeliam sibi accersunt; humiles vero per sapientem contumelia! tolerantiam, honorem et gloriam sibi conciliant. Sicut ergo humilitas est vera sapientia, et humilis est vere sapiens, ideoque honoratus : sic ex adverso superbia est mera insipientia, et superbus est vere insipiens, ideoque despectus. Est metalepsis, catachresis et metonymia, in hisce antithesibus frequens : ex antecedente enim et causa intelligitur consequens et effectus, ac vice versa ex effectu causa : puta ex superbia insipientia, ex insipientia despectus; atque vice versa ex humilitate sapientia, ex sapientia decus et honor. Unde S. Augustinus in *Psal.* 1 : « Esto, ait, humilis in humili Deo tuo, ul sis excelsus in glorificato Domino Deo tuo. » El inferius : « Nostis quia excelsus est; si te excelsum feceris, longinquabit a te; si te humiliaveris, propinquabit ad te. » Idem, tract. 104 in *Joan.* : « Humilitas, ait, claritatis est meritum, claritas humilitatis est premium. » Activa est superbi ignominia, *q. d.* Ubi est superbia, ibi est superbus aliorum despectus, irrisio et contumelia. Superbi enim ex fastu, quo præ se cæteros despiciunt, eosdem contemnunt, irrident, probris afficiunt : perinde ac nubes vaporibus tumentes et gravidæ in grandines, tonitrua el fulmina dissiliunt. Superbia ergo parit contemptum et contumeliam; at vero humiles nemini se anteponunt, sed omnibus postponunt : ideoque vere sapientes, id est humiles et virtute priediti, censentur, atque ob hanc humilitatem et sapientiam ab omnibus honorantur el amantur. Ita Aben-Ezra.

Hic sensus cohæret priori, ejusque est causa.

Plenus ergo sensus erit, si activam ignominiam passivæ jungas hoc modo, *q. d.* Superbus ob fastum ab aliis despicitur, el contumeliis afficitur, ideoque vicissim cos despicit, et contumeliis afficit, cum eisque jurgatur et conviciis certat, ut superet: ita auctor *Catenæ Græc.* At vero humilis cum despicitur, et probris vexatur, humiliter tacet, sapienter dissimulat, ac pro probris regerit verbasapientia, quibus suam patientiam el charitalem patefacit, ac iratos et probra jacentes lenire, sedare et in sui amorem rapere, ac ad Dei timorem traducere satagit; quare nunc modesto monendo, nunc blande compellando, nunc leniter consolando, mitigat eorum iras, avertit contumelias, impetrat amorem et benevolentiam.

Nola hic superbiam congrue puniri ignominia, humilitatem vero coronari gloria, quia paresi ut qui se exaltant humiliantur, et qui se humiliant exaltentur, ut ait Christus. Quocirca Deus punire solet superbos, aut errore in condili*. aut infelicitate eventuum, ait Jansenius; humiles vero donare sapientia qua prudenter se gerant, indeque sapientiæ nomen et gloriam ab omnibus consequantur, cum ex adverso superbus mirabi-

nomili
TiciDn'

lia supra caput suum imprudenter aggrediatur, Ideoque dum ei* non valet satisfacere, ab aliis temeritatis stultitiæque damnatur. Incipit enim turrim, id est rem magnam, efficere sumptibus necessariis minime computatis, et, cum eam perficere nequeat, omnes qui vident, illudunt ei dicentes : a Quia hic homo cœpit ædificare, et non potuit consummare. » Sic de regibus superbe volentibus præliū decernere cum Nabueodonosor, ait Ilabacuc, cap. i, vers. 10 : a Tyranni ridiculi ejus erunt, » id est, superbos principes audentes secure* congregari risu et sibilo explodet. Unde S. Augustinus, in illud Psal. xxiv : u Computraverunt livores mei (sic enim ipse legit, pro quo nos legimus, *cicatrices metu*) a facie insipientis rææ. Si fueris humilis, nit, erigeris; si fueris elatus, curvaberis : non enim deerit Deo pondus, unde te curvet. Illud erit pondus, fascis peccatorum tuorum; hoc replicabitur in caput tuum, et curvaberis. » Idem, initio lib. I *De Civit. Dei*, docet superbiam constituere civitatem diaboli, humilitatem vero civitatem Dei, ideoque eam omnium principum transcendere dignitates, a Nam scio, ait, quibus viribus opus sit, ut persuadeatur superbis quanta sit virtus humilitatis, qua fit ut omnia terrena cacumina temporali mobilitate nutantia, non humano usurpata fastu, sed divina gratia donata celsitudo transcendat, p Idque probat ex illo : a Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, » *Jacobi* iv, 6, et I *Petri* v, 5. Vide ibi dicta. Idem S. Augustinus m *Evangelium secundum Matthæum*, serm. 10, explicans illud Christi, *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde* : a Magnus esse vis, ait, a minimo incipe. Cogitas magnam fabricam constituere celsitudinis, de fundamento prius cogita humilitatis, d Altitudinis ergo et gloria* fundamentum est humilitas. Causam dat *homil.* ull. inter 30 : a In rebus quippe visibilibus. ait, ut excelsa quisque contingat, in excelsum erigitur; Deus autem cum omnium sit excellentissimus, non elatione, sed humilitate contingitur. Unde per Prophetam dicitur : Prope est Dominus his qui attriverunt cor. Et iterum : Excelsus est Dominus, et humilia respicit, et excelsa a longe cognoscit. Excelsa ipsa posuit pro superbis. Illa ergo respicit, ut attollat : ista cognoscit, ut deprimat et dejiciat. » Idem, serm. 49 *De Tempore* : a Melior est, ait, peccator humilis, quam justus superbus. » Et *serm.* 13 : K Humilitatis, ait, passibus ad cœli culmina conscenditur, quia Deus excelsus non superbia, sed humilitate attingitur, etc. Discamus humilitatem, per quam Deo propinquare poterimus; sicut ipse in Evangelio ait : Discite a me, quia ininitus sum et humilis corde; et invenietis requiem animabus vestris, *Matth.* cap. xi. Per superbiam mirabilis Angelorum creatura cecidit de coelo, per humilitatem Dei fragilitas humanto naturæ ascendit ad cadum. Honesta est enim inter homines humilitatis consuetudo, sicut Salomon ait : Ubi fuerit su-

perbia, ibi erit et contumelia; ubi autem humilitas, ibi et sapientia. Item alius sapiens : Quanto, inquit, major es, tanto humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam. Item Deus per Prophetam ait : Ad quem autem respiciam, nisi ad humilem et quietum, et tremmentem verba mea? Quicumque humilis et quietus non fuerit, non potest in eo habitare gratia Spiritui Sancti. De is humilis factus est nostrae salutis causa; erubescat homo superbus esse. Quantum humilitate inclinatur cor ad ima, tantum proficit in excelso. Qui enim humilis erit, exaltabitur in gloria. »

3. *Simplicitas* *gestorum* diriget eos : et *mjpplam-* *tatio* (id est fraus qua alios circumveniunt et supplantant, ait Aben-Ezra) *pebvcbsoblm* *vastabit* eos. — « *Simplicitas*, » id est *interritas*. *innocentia*, *perfectio*; Septuaginta, *perfectio rectorum* (interpret *Catenæ Græcor.* vertit, *rectarum*, scilicet *virtutum*, inquit) *deducet* eos; et *supplantatio contemnendum* (Dei legem, ait auctor *Catenæ Græcor.*) *depraedabitur* eos. Ita passim videmus milites similesque, qui prædas exercent, tandem aliis prædam fieri; sicut pisces, qui minores prædantur, majoribus præda fiunt, ab eisque devorantur. « O piscis, prædam vis de parvo, præda efficeris majori, » ait S. Augustinus in *Psal.* lxxiv. Chaldæus, *simplicitas rectorum diriget eos, et pervertent direptores, tunc conteres eos*. GigueiUS in *Catena llebr.* suspicatur interpretem in Bibliis Regiis errasse, et pro *direptores* vertendum *derisores*. Verum eum non errasse patet ex Chaldæo, qui habet >TTi3 *bozaze*, id est *direptores*, non *T?3 *boze*, id est contemptores et irrisores, Syrus, *spes justorum ædificabitur, et superbia iniquorum profli-* *gabitur*. *Sunsps* est planus, *q. d.* Integritas justorum diriget eos, ut in suis conatibus prosperum habeant successum, ac impiorum fraudes, dolos et laqueos molTensi pertranseant. At vero impiorum pravius, qua alios supplantare conantur, ipsos mel vastabit, quia incident in laqueum quem aliis tetenderunt, suisque dolis et fraudibus capiuntur; perversitas, quam aliis machinati sunt, in ipsorum caput recidet; ac in eam2em. vel similem perniciem Deo ulciscente incurrent. Hoc est quod ait S. Hieronymus, epist. ad *Pammach.* *simplices tuti sunt inter dolones*. Dolones sunt flagella intra quorum virgas latet pugio, inquit Servius m VII *Jineid.* Dolones dicti a fallendo, quod decipiant ferro, cum ligni speciem praeferant Et S. Ambrosius, lib. III, *epist.* 19 : u Bona, inquit, puri sermonis sinceritas, et locuples apud Deum, etiamsi inter laqueos ambulet. » Et S. Macarius, *homil.* 40 : « Anguis quidem lubricus inier ipsas elabilur manus, columba superne volans retia despicit; simplex vero dolos et fraudes facile defugit, *q. d.* Quam facile anguis sua lubricitate e manibus elabilur » ac columba supervolans retia prælcervolat, tnm facile justus dolose! fraudes sibi strucluB evadet, tum quia a Deo dirigitur, tum

quia didicit et in praxim redegit illud Christi : « Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columba » j » IfoZ/A. i. Denique *Ecch.* cap. xxyii, vers. 28 : « Plaga *dolora*, ait, dolosi dividit vulnera, et qui foveam fodit, incidet in eam ; et qui statuit lapidem proximo suo, offendet in eo ; et qui laqueum alii ponit, peribit in illo, » uti Aman suspensus est in cruce quam parabat Mardocheo. Vide ibi dicta. Preciare S. Augustinus in *Psalm.* cxxm : « *Ideo*, inquit, quærit te major raptor, quia invenit minorem raptorem ; ideo le quærit major aquila, quia prior cepisti leporem ; preda tibi fuit minor, preda eris majori. » Ita R. Salomon, R. Levi et Aben-Ezra.

Denique videmus Deum simplices et sinceros dirigere et tutari, ac fraudulentos sæpe in laqueos, quos sinceris posuerunt, impingere. Causa est, quod sinceri proxime accedunt ad Deum, qui simplicissimus et sincerissimus est; hinc et a rerum simplicitas vestigium est Dei, » uti docet S. Augustinus, lib. *De Vera Religione*. Idem, lib. XI *De Civitate*, cap. x : a Est itaque, ait, bonum solum simplex, et ob hoc solum incommutabile, quod est Deus. Ab hoc bono creata sunt omnia, sed non simplicia, et ob hoc mutabilia. Creata sane, inquam, id est facta, non genita. Quod enim de simplici bono genitum est, pariter simplex est. » Et mox : a Pater qui genuit, simplex est, et Filius qui genitus est, pariter simplex est; sed ideo simplex dicitur, quoniam quod habet hoc est, excepto quod relative quæque persona ad alteram dicitur. » Et S. Bernardus, serm. 80 in *Cant.* simplicitatem Dei ita describit : « In ea et multa in unum, et diversa in idem rediguntur, ut nec numerositate rerum sumat pluralitatem, nec alterationem de varietate sentiat. Loca omnia continet, et quæque suis ordinat locis, nusquam contenta locorum. Tempora sub ea transeunt, non ei. Futura non exspectat, preterita non recogitat, presentia non experitur, » Et serm. 81 : « Qui tribuit in simplicitate, inquit, diligitur a Deo, et simplicitas candor est; nam nœvus duplicitas: quid duplicitas nisi dolus? » Et mox : « Sponsus itaque et cum sit virtus, in virtutibus complacet sibi; et cum sit lilium, inter lilia commoratur; et eum sit candor, delectatur candidis, » Et serm. 82 : « Manet in fundamento prorsus inconcussa simplicitas, sed minime apparet duplicitate operte humanæ dolositatis, »

Mystice, supplantatio perversorum, qua videlicet mentem et rationem perverse supplantant et subdunt concupiscentia), perdet eos, quia rationem, quæ domina est, faciunt servam ; et concupiscentiam, quæ serva est, faciunt dominam. Caput ergo habeat in pedibus, et pedes in capite.

- Huc facit apologus aucupis et vipere apud Æsopum : * Auceps inquit, visco accepto et arundinibus, aucupatum egressus est; viso autem turdo super alta arbore sedente, et arundinibus inter se in longitudinem conjunctis, sursum eum com-

prehensurus suspiciebat. Cæternim ignarus viperam dormientem conculcavit. Hæc vero irata mordit ipsum. Ille jam agens animam dicebat : Me miserum, alium enim captaturus, ipse ab alio captus sum ad mortem. Affabulatio. Fabula significat eos, qui proximis insidiantur, ignaros sæpe ab aliis idipsum pati. »

4. Non proderunt divitia in die ultionis (**He- Veri. 4.** braice, *ira*, vel *indignationis*, supple, Domini); **justitia** AUTEM LIBERABIT A MORTE. — **SODSUS** Cst **clarus**, g. d. Cum Deus ulciscetur peccata, vel in hac vita, vel in die judicii, ultionem hanc peccator redimere non poterit divitiis, quia Deus iis non flectitur, nec indiget, cum sit earum dominus; sed justitia est, quæ ultionem hanc redimit, et a morte per eam intentata liberat, juxta illud Danielis ad Nabuchodonosor, cap. iv : « Peccata tua eleemosynis redime. » Sic justitia liberavit Noe a diluvio universali, Loth ab incendio Sodomie, Josué et Caleb a morte, qua cæteri omnes Hebrei ob murmur perierunt in deserto, *Numer.* xiv; Susannam ab infamia et lapidatione, *Daniel*, xiii: Danielelem a devoratione leonum, *Daniel*, vi. Maxime autem in die judicii divitiæ non proderunt, sed sola justitia liberabit nos a sententia damnationis et a morte gehennæ : justitia, inquam, tum proprie dicta, puta probitas et sanctitas; tum improprie accepta, puta beneficentia, ait auctor *Catena Græc.*, et eleemosyna : ob hanc enim nræstitam Christus electos adjudicabit cælo, et reprobos inferno ob eandem neglectam, *Matth.* xxv. Undo Chaldæus vertit, *non prodest mendacium (mendaces et fallaces divitiæ, in cisque repositæ spes divitum) in die iræ; justitia vero liberat a morte mala.*

a Justitia ergo liberabit a morte, » quam justus venientem æquo animo exspectat, accedentem sustinet, et ut initium vitæ melioris admittit. Vivit ergo cum moritur, et secundum exteriorem speciem victus a morte, mortem ipsam vincit ac proterit, eamquo conculcans, ac velut scabellum pedum suorum efficiens, immortalem vitam apprehendit; nec tantum se, sed et alios liberat a morte. Sic enim corpus Elisei tangens mortuum, eum a morte ad vitam revocavit, *IV Reg.* xm. Tam viva, tam efficax est justitia. Huic sententiæ similis est gnome cap. x, vers. **i** : « Nil proderunt thesauri impietatis. » Et illa *Eccli.* cap. v, vers. 10 : a Noli anxius esse in divitiis injustis; non enim proderunt tibi in die obductionis et vindictæ. » Vide ibi dicta. Et illud *Tobice* cap. xn, vers. 9 : « Eleemosyna a morte liberat, et ipsa est quæ purgat peccata, et facit invenire misericordiam et vitam æternam. »

Greci codices hic insererunt aliam gnomen, quæ non est in Ikbræo, nec in Latino nimirum hanc : a Moriens justus reliquit pœnitentiam (male Complutenses legunt, *pernitentem*); facilis autem fit et jucundus impiorum interitus. » Quod sic exponas, g. d. Justi in hac vita agunt poenitentiam, at in morte ei valedicunt, quia propter tam trans-

runt nd gloriam; nut, ut DIdymus in *Catena Gratorum* : Justus moriens mœrorcm et luctum aliis relinquit, quia alii do interitu ejus lugent ac dolent; at impii qui in bonis ducunt dies suos, poenitentiam seram inchoant in morte, ideoque eam continuabunt per omnem æternitatem; quare eorum poenitentia et interitus jucundus accidit justis quob afflixaerunt, juxta illud : « Lætabitur justus, cum viderit vindictam peccatoris. »

5. Justitia simplicis dirigit viam ejus, et m impietate sua corruet impius. — a Simplicis, » Hebraice CMDD *tamim*, id est integri, immaculati, perfecti. Unde Septuaginta, *justitia immaculatas* (Complutenses legunt, ζαύπο*, id est *immaculati*) *dirigit vias; impietas autem incidit in injustitiam*. Quocirca *primo*, sic explices, g. d. Justitia dirigit, id est, ut Chaldæus, *facit rectam*, justam et probam viam, vitamque immaculatum; ex adverso impietas impiorum detorquet viam impiorum, eamque facit curvam, pravam, improbam, injustam. Rursum impii in Deum facile labuntur in injustitiam, fiunlque injusti in proximum. Qui enim fidem Deo datam non servat, multo minus servabit fidem datam vel debitam homini.

Secundo et genuine, q. d. Justitia vias, id est actiones, justorum dirigit, id est fortunat et prosperat, ut inoffensi per omnia pericula incedant, ac felices rerum suarum Deo secundante sortiantur successus; at vero impius ob impietatem suam in mulla impinget adversa et damna, corruetque in inulta infortunia, ut videantur omnia in tibus ejus, ut vulgo dicitur, resilire. Sic *dirigere* pro *fortunare* et *prosperare* sumitur *Psalm*, cxxxix, 12: « Vir linguosus non dirigitur, » id est non prosperabitur, « in terra, » Et alibi sæpe, præsertim in Psalmis. Ita R. Levi, Hugo, Jansenius et alii.

Porro, *justitiam* hic rursus proprie et ample accipio, quia ei opponitur impietas; Baynus tamen et noster Salazar per *justitiam* accipiunt solam eleemosynam, quasi dicas : Eleemosyna cleemosynarium prosperat, rectaque via dirigit in cœlum; at impietas, id est avaritia, qua quis impius est in pauperes, facit ut impius corruat in mala ipsamque gehennam. Unde S. Chrysostomus, homilía 9 *Depœmentia*^ rectam regiamque viam in cœlum docet esse eleemosynam : « Eleemosyna, ait, regia via, quæ homines celerrime in cœlorum axes adducit. Magna res est eleemosyna (vide quam recta in cœlum pergat), præcedit aerem, transit lunam, solis radios excedit, ad ipsum venit cœlorum culmen, ipsos pcrtransiens cœlos, et Angelorum populos decurrens, Archangelorumque choros et omnes superiores potestates, ipsi assistit regali throno, n Et S. Augustinus, serm. 25 *De verbis Domini* : « Via cœli, ait, est pauper, per quam venit ad Patrem. Incipe ergo erogare, si non vis errare. Patrimonii tui quo es ligatus, compedem solve, ut liberad cœlum possis ascendere. »

6. Justitia rectorum liberabit eos; et in insidiis

buis capientur iniqui. — Similia est hæc sententia præcedentibus; sed ibi dixit justitiam conciliare bona, hic vero eamdem liberare a malis. Pro insidiis hebraica est mn *hauvat*, quod Pagninus vertit, *in pravitate*; Vatablus, *ob improbitatem* vel *oboppressionem*, qua alios solent opprimere; Syrus, *in iniquitatibus suis*; Septuaginta Romana, !» axwkiía, id est *in perditione*; Complutenses vero, h aSwXtx, id est *in inopia consitu*, vel *temeritate sua*; Procopius, ð owiCcv, id est *in impiatote sua*; Aquila, Symmachus el Theodotion, in *injustitia injuste agente capientur*. *Justitiam* rursus generatim accipe pro probitate : licet Baynus et noster Salazar more suo speciatim accipiant eleemosynam. Utraque liberat a malis tum præsenlis vitæ, tum fuluræ. Unde Cajetanus accipit liberationem a carcere et vinculis, juxta illud S. Chrysostomi, homilía" *De poenitentia* : « Eleemosyna vincula dirumpit, tenebras solvit, exstinguit ignem, carcerem aperit. » Idem, hom. *De divitiis et pauperi*. docet eleemosynam liberare ab amore divitiarum, quo quasi vinculo alligantur avari, ut divitiis suis quasi mancipia adstricti et concatenati videantur. Unde noster Salazar τð *et insidiis suis capientur iniqui* sic exponit, q. d. Avari et injusti pecuniarum asservatores in insidiis suis, hoc est suis metipsorum opibus injuste et inique partis, captivabuntur; quæ sane pecuniarum servitus et captivitas major est, quam sit vinculerum ferreorum. Unde S. Chrysostomus, hom. 13 in epist. † *ad Corinth.* : a Quando divitiis, ait, fuerimus alligati, quomodo adversarios vincemus? sunt enim vinculum grave his qui uti nesciunt, sævus tyrannus et inhumanus, omnia imperans in perniciem illorum qui illi serviunt; sed si voluerimus, hæc vincula, et acerbam hanc tyrannidem de sede deturbabimus. Quomodo autem id fiet? si divitias omnibus distribuerimus : quando enim Plutus fuerit solus adversus solos, sicut latro quidam in solitudine omnia facit mala; cum autem in medium eum adduxerimus, non amplius nos superabit, omnibus eum undique alligantibus. » Hic sensus subtilis est et pius, sed arctior, et symbolicus potius quam litteralis : nam ad litteram sicut quamvis justitiam rectorum, sic et quasvis insidias impiorum accipe.

7. Mortuo homine impio, nulla erit ultra spes; V ET EXSPECTATIO SOLLICITORUM PLRIBIT. — Pro *Sollicitorum* hebraico est *onim*, quod Vatablus vertit, *violentorum*; R. Salomon, *fortitudinum*; Chaldæus el Syrus, *iniquorum*; Septuaginta, *impiorum*; Pagninus, *divitiarum*; alii, *mendaciorum*; alii, *vanitatum*; alii, *cupiditatum*, vel *cupidorum*; alii, *dolentium*; alii, *raptorum*; Noster optime vertit, *sollicitorum*, sive anxiorum, qui scilicet sollicite, anxie et cum dolore cupiditali opimi, voluptatum et honorum hujus mundi se dedunt, imo inhiant. Hi enim, ut cupiditatem suam per fas et nefas expleant, laborant, satagunt, solliciti sunt et anguntur. Hæc est mala cupiditatis sollicitudo : nam est

et bona sollicitudo; do quia S. Bernardos, libro II *De Consideratione ad Eugenium* : « Sollicitudo, ait, officium Prelati est, non celsitudo. Nec locus est olio, ubi sedula urget sollicitudo omnium Ecclesiarum. » El semi, i *ad Fratres* : a Esto magis sollicitus, ait, ut scias quid desit tibi; ulinam sic esse-muscupidi gratia? spiritualis, quemadmodum saeculares homines pecunia temporalis! » Et serm. 69 *wi Cant.* : « Dilectus meus mihi, et ego illi. Nec dubitat se amari qui amat. Ita est. Amor Dei amorem animae parit, et illius praecurrens intentio intentam facit, sollicitudoque sollicitam, » quae efficit ut sollicite ambulet cum Deo suo, *Michea* cap. vi.

Copula *et* vel est nota similitudinis copulans similia, idem valens quod *sic*; vel est esegetica et explicativa, idem valens quod *hoc est*. Priori acceptione sensus est, *q. d.* Sicut in morte perit omnis impii spes vitae tum presentis, ad quam redire nequit; tum aeternae, a qua excluditur : sio pariter omnis spes et expectatio hominum sollicitorum, id est anxie et sollicite cupiditali opum et honorum inhiantium, in morte, imo saepe ante mortem, interibit.

Posteriori modo sensus est, *q. d.* Cum moritur, aut cum mortuus est homo impius, nulla restat ei spes, d, id est *hoc est*, expectatio sollicitorum, qui avare et cupide bonis mundi contra vel praeter Dei legem inhiant, peribit, in morio enim perit vita, et cum vita omnis spes impiorum, qui in hac vita solliciti sunt ad accumulandas opes, quasi in aeternum hic victuri. Significatur ergo, inquit Jansenius, impio per mortem intercipi et auferri irreparabiliter, quod sperare et desiderare solitus fuit, divitias scilicet, gloriam et omnem vitae hujus felicitatem, ut idem hic significetur quod per Prophetam : « Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis. » Et : « Non descendet cum eo gloria ejus. » Et alibi : « Sunt reliquia homini pacifico. Injusti autem disperibunt, simul reliquia impiorum interibunt, » quia post mortem nihil est ei reliquum. Secundum spiritualem intelligentiam significari etiam hic recte intelligitur, impio postmortem nullam esse spem veniae, quia in micino nulla est redemptio. R. Salomon vero : « Expectatio sollicitorum, hebraico *QWaim*, zi est filiorum spes, ait, qui sunt illorum robur et divitia, peribit et irrita fiet; nam ob parentum demeriti haud bonis ullis gaudebunt. Cum autem justus vita functus fuerit, illius bobotes habebit quod speret, ob parentum justitiam. » Aben-Ezra : « Expectatio iniquorum, inquit, qua se sperabant iniqua gesturos, irrita fiet, » R. Levi, *q. d.* • Impius pene lotus moritur; spes etiam quam in insigni suo robore et vi collocabat, evanescet. Aut *q. d.* Mortuo impio cessabit spes, qua illius amici ab ejus viribus et facultatibus certum munimen sibi despondebant. Expectatio etiam, qua eidem fidebant futurum, ut opem praescutem

afferre posset, irrita corrueat : eodem enim vita functo, vis omnis et robur disperibit (1). »

Alludit ad Benjamin quem mater Rachel, iam partu cupide enixa, dolore emoriens vocavit *Benoni*, id est filium doloris mei; pater vero Jacob vocavit eum *Benjamin*, id est filium dexteram, *q. d.* Sicut Rachel filiorum cupidissima, hanc suam cupiditatem luit morie : nam partu Benjamin interiit, indeque vocavit eum *Benoni*; sic pariter expectatio *onim*, id est sollicitorum, id est cupiditatibus inhiantium, ideoque dolentium et suspirantium, peribit, imo ipsosmet enecabit: quod enim appetitur sollicite ex amore, hoc acquiritur cum dolore, et amittitur cum mœrore, qui saepe hominem ita affligit et cruciat, ut vitam ei adimat.

Porro Septuaginta, si tamen in codices eorum non irrepsit error, contrarie vertunt, ut latentem hic anlithesin exprimant; sic enim habent, *ubi justus mortuus fuerit, spem non amittet, impiorum vero jactantia et gloriatio post mortem interit, q. d.* Justus moriens spem melioris vitae non amittit, sed praemitlit per bona opera, quae in viti fecit: haec enim eum post mortem in coelo excipient ac beabunt; at impii spes omnes quas in opibus, amicis et dignitate sua repositas habebat, ac de quibus se jactabat et gloriabatur, in morte cum ipsa vita, in qua fundatae erant, evanescent. Unde auctor *Catena Graecor.* per exempla sic exponit : « Sperabat justus venustam ex legitima uxore prolem se suscepturum, et ucee suscipit; sperabat susceptam magnis honoribus, multisque opibus potituram, et ecce potitur. Idem statuam de cæteris similibus. Quin ad futuram quoque vitam et resurrectionem sermo hic transferri potest; subindicationem justum bonis omnibus hic usum, futurorum quoque bonorum spe neutiquam frustratum iri; aut post mortem non modo in se, sed in suis quoque liberis gloriosum et celebrem futurum. At impiorum gloriam, qua inaniter saepe gloriati fuerant, et in qua finem suum tantum non collocaverant, vanam et momentaneam fore. »

8. Justus de angustia liberatus est; et traditur (perperam aliqui legunt, *trudetur*) impius pro eo. — Hebraice, *et veniet impius pro eo*, quod Hugo exponit, *propter eum, q. d.* Impius propter justum a se afflictum veniet et subibit in ejus angustias. Planius alii pro eo exponunt, *in lotum ejus*, puta *in angustiam ejus*. Unde Vatablus, *justus*, inquit, *ex adversitate eripitur sed impius succedit illi*; Syrus, *subibit impius pro eo*.

Dupliciter haec sententia exponi potest. Pmvo^

(1) Maurer, cum *moritur homo improbus, perit spes* hominis improbi, cum moritur, spes peni; *et exspeatio facultatum* {omm pluralis est non *ps* aven, sed *p^ on*), opum, divitiarum *perit*. Ha concinnus prodii parallelismus, et artificiose elargitur unum membrum allero completur, a Quemadmodum onirn, ait ille, in priore membro cujusnam spes pereat dicitur, non dicitur quoniam. sic in posteriore quatenus spes pereat expiiatur, nua expnuului* cujuaiu»

presse, *q.d.* Deus justum liberat sæpe amalo, quod illi impius struit, focitque ut impius pœnam talionis luat, ac in malum, quod justo struxit, incurrat : uti Aman incurrit in furcam quam struxerat Mardocheo ; inimici Danieli* incurrerunt in fauces leonum, quos Danieli appararant; senes adulteri inciderunt in lapidationem quam machinati erant Susanne, *Daniel.* xiu.

Secundo, ample, 7, *d.* Justus ad tempus modicum in hac vita affligitur et angustiat, at mox Deus afflictioni finem imponit, cumque liberat ; impios vero ad modicum tempus gaudere et dominari permittit, at mox gaudio eorum finem imponit, facitque ut in angustias justi succedant. Hæ enim proprie competunt et debentur impio, ut cum eo quasi reo sibi subdito, proprioque subiecto semper perdurent. Id sæpe fit in vita, semper in morte, cum justi angustiis hujus vitæ liberati evolant in paradisum; impii vero in eas subintrant perpetuo cruciandi in gehenna.

Septuaginta vertunt, justas cbà tàpaç, id est, a *venatione vel captura, liberatus est; pro eo autem tradetur iniquus, q. d.* Dives venatur pauperem justum; at justus ab ejus laqueis insidiisque a Deo eripitur, et in easdem recidit dives, dum alius polentior eum venatur et devorat, juxta illud *Eccli.* xiu, 23 : a Venatio leonis, onager in eremo ; sic el pascua divitum sunt pauperes. » Unde auctor *Catena Græc.* legit : « Justus, ne prædatorum præda fiat, liberatur ; pro eo autem in captionem tradetur impius. » Ubi Didymus: Justus, inquit, divinam legem animo semper versans, seseque in illa oblectans, et a mortis laqueis eripitur, et a venatoribus dæmonumque insidiis liberatur, et ab omni tandem seditioso el turbulento sermone custoditur. Traditur autem et conjicitur in illa incommoda impius. Quod si vir justus iU homo quandoque conciderit, statini rursus consurgit atque emergit. Et inferius : Aut ideo hoc dicitur, quia justus ut homo subjacebat quibusvis noxiis, quæ impius per vexationem injuste illatam in illo punit, et quasi exstinguit; adcoque justum a poma, quam in altero sæculo subiturus erat, liberat; seipsum vero propter iniquam vexationem certæ pœpæ reatu obstringit ; objicitur autem huic pœnæ impius non ab alio quam a scilpso, suaque propria malitia, ut qui jam ante in reprobum sensum sponte seipsum conjecisset.

Ven. ». 9. Simulator ore decipit amicum (Hebraice V|jn *rcthu*, id est *proximum*) suum : justi autem liberabuntur scientia.—Pro *decipit* hebraico est IVTO| *iaschit*, id est *corrumpit*! Unde Aquila, Symmachus et Theodotion, *in ore hypocritarum corrumpet amicum suum*, supple, impius qui pnpco⁢ Chaldæus, *ore dolosus nocet amico suo*. « Simulator » est tum adulator, tum quivis hypocrita, deceptor et impostor, quasi cheat : Fallax adulator et hypocrita decipit, id est, decipere et perdere conatur (et actu incautos sæpe decipit) proximum *uum; at justi sua scientia ha^ce ejus fraudes dignos*

cent, evitabunt et discutient. Itaque < scientia justi * opponitur ori simulatoris; illius enim hypocrism et dolos deprehendit et devitat. *Scientiam* accipe tum cognitionem sanctie Scripture, rerumque divinarum, cum prudentiam et cautionem. Hæc sententia clara est in hæreticis, qui simulant se doctores veritatis, cum sint præcones falsilatis; quorum impostura* detegit scientia, id est, vera fides et Theologia. Ita Beda, Hugo, Jansenius et alii (1).

Septuaginta vertunt, in ore impiarum laqueus est avibus, *sensus autem justorum prospere procedens*; vel *justorum autem sensus felix fanstusque existit*. Idem reipsa dicunt quod Vulgata; laqueus enim oris impiorum non est alius quam simulatio, hypocrisis et adulatio; sed laqueos ho^ce justi sensu et sapientia prediti prospere et feliciter vel evadunt, vel dissipant.

10. In bonis justorum exultabit (male aliqui le- ver*, ta glint, *exaltabitur*) civitas : et in perditione impiorum edit laudatio.—Hebraice, in *bonitate*, vel in feono, id est, in prosperitate et felicitate, *q. d.* Cum prospere justis omnia succedunt, cum bonis vel temporalibus vel spiritualibus affluunt, tunc exultât civitas, tum quia justitia et virtus omnibus est amabilis et veneranda, tum quia ipsa in totius urbis exemplum et commodum redundat. Si enim justi abundant, ip*a bona sua cum abis totaque civitate communicant; at * in perditione impiorum erit laudatio, » hebraico HD *rinna*, id est jubilatio, ovatio, communis lætitiaet exultatio; tum quia omnes laudabunt Dei justitiam, quæ impios perdidit, morteque merita mulctavit; tum quia exultabunt omnes, quod ab impiorum vexatione, rapinis, scandait, etc., sint liberali. Porro non parva est hæc virtutis commendatio, el vitii vitupcnuin, quod virtuti omnes applaudant, vitio omnes insultent : vox enim populi est vox Dei. Unde Aristoteles, lib. V *Moral*, cap. i, docet vocem populi firmam continere veritatem, similem illi quam habent oracula.

Pro *exultai* Symmachus vertit, «plpMxwwi •»-kn; id est, *exultabunt civitates*; Theodotion, d>w<v" ànocvTM, id est *latabuntur*; Syrus, *roborabitur civitas*; Septuaginta, , quod Complutjases vertunt, recfa *gessit avitas*, quia scilicet exemplum virtutis justorum mutata est; Romana, *bene se gessit*; auctor *Catenx Græc.* clare, m *prospero justorum successu civitas promovet et floret; in impiorum autem intentu exultaba et plausus exuritur*. Sic et Complutenses ac Chaldæus ; Tigurina, *cum bene estjushs, cxul at civitas ; et cum pereunt impii, ovat*. Est ergo antithesis objecti lætitiae et exultationis, quod scilicet civitas exultet de bonis piorum, et de malis eorum doleat ; at de bouis impiorum dolent, et de malis eorum exultet. Cajetaus pro *erit laudatio* vertit, *erit canius* : mmirum

(it Hobr. esi, ore jnrofamu, impius in gañera, cm opponitur in scq. membro Kfrntia. id ea ^pieutu.

▼ ita justorum est quasi cantus, qui omnes recreat, atque ad simile virtutis studium festivo plausu excitat; at improbus dum vivit, omnes offendit, ideoque dum moritur, sic omnes ejus luctus et funebria justa recreant, ut illa cantibus, sæpe compositis ad publica gaudia carminibus concelbrent.

11. Benedictione justorum (Hebraice *rectorum*) exaltabitur (Vatablus, *evehitur et floret*) civitas: et ore impiorum subvertetur. — Aquila. Symmachus et Theodotion, *dejicietur*. Pro *civitas* Chaldaeus vertit, *provincia*.

Hic versus dat causam procedentis, cur scilicet in bonis justis exultet civitas, et in perditione impiorum jubilet, quia nimirum per benedictionem justorum exaltatur, et per os impiorum subvertitur.

Quæres, quænam sit a benedictio justorum? » Respondeo *primo*: *Benedictio* hic uti et alibi sæpe accipi potest pro rerum affluentia et opulentia; justis enim, cum sint opulenti, in cives sunt benefici, et civitatem collegiis, monasteriis, templis, aliisque fabricis magnificis ornant et exaltant; ut *benedictio* sit idem quod bona justorum, in quibus exultare civitatem dixit vers. præced. Ita auctor *Catena: Græcor., q. d.* Opulentia justorum cives et civitatem exaltat, facitque splendidam et magnificam; at vero verba impiorum eamdem subvertunt. Opponit *os* opulenti®, quia tam perversum est os impiorum, ut æquipolleat, imo propolluat, opulenti® justorum; plus enim illud destruit quam hæc ædificet. Adde opulentos fere eligi in magistratum, ac civitati præesse, eamque regere; quare cum justis sunt opulenti, eliguntur in magistratum, tumque justis suis sanisque consiliis et legibus exaltant civitatem; at vero *os*, id est imperium, impiorum eam subvertit; quia dum in ea imperant impii, impiis suis decretis, exactionibus, rapinis eam subvertunt. *Os* enim sæpe significat jussum et imperium; ut cum Prophet® toties ingeminant: « Os homini locutum est, » id est, Domini* W. auod dicimus, imperavit.

Secundo, *benedictio* idem est quod beneficentia; dicere enim Dei et Sanctorum est efficax, ideoque idem quod facere: quod enim dicunt, hoc faciunt. Sic sensus erit, *q. d.* Justis sua beneficentia et eleemosynis sustentant et magnificant civitatem; at impii suo ore, id est sua maledicentia æque ac maleficentia eam evertunt.

Tertio, magis proprie et genuine, *benedictio* est boni precatio, et benedicere est bene precari, y. d. Cum justis bene precantur civitati, Deus preces eorum exaudit, ac civitati bene facit, eamque exaltat; at impii ore suo maledicentes tam Deum quam cives, merentur ut Deus eam subvertat. Sic impii cives Sodom® meruerunt eam incendio subverti; at Lot, fugiens e Sodomis in Segor, eamdem ab incendio, cui pariter destinata erat, tua oratione et benedictione liberavit, *Gen. xix*,

21. Sic Jacob *Gen. xlix.* et Moses *Deuter. xxxiu.*, morituri benedicentes Israeli, cum bonis cumularunt. Sic Deus servavit Jerusalem ab excidio Sennacherib, ob preces Isai® et Ezechi®, *Isaiæ* cap. xxxvii; ac Salomoni et Judiéis benedixit propter Davidem, juxta illud: « Profiter David servum tuum non avertas faciem Christi tui, » *Psal. cxxxi*, H). Sic S. Gregorius litanis suis urbem gravi peste liberavit. Hoc est quod ait Sapientis, cap. vi, 26: « Multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum. »

Quarto, plenius, *benedictio justorum* sunt bona eorum consilia, monita, eloquia, exempla, quibus ignorantes docent, mæstos consolantur, errantes corrigunt, omnesque ad virtutem et ad Deum traducere satagunt. Hisce enim exaltatur civitas; cum « impiorum ore, » id est malis consiliis, litibus, rixis, seditionibus, dolis, etc., evertatur, juxta illud Plularchi in *Moral.*: « Unius lingu® dolo et prodicione urbes conciderunt, regna, respublicæ Hoc est quod ait Ecclesiasticus, cap. xxviii, 16: a Lingua tertia multos commovit, et dispersit illos de gente in gentem, civitates muratas divitiis destruxit. » Vide ibi dicta.

Addit Hugo per *benedictionem* accipi eloquentiam et efficaciam dicendi, quam habent Sancti, per quam subinde urbes et regna ab exitio liberant. Sic S. Leo sua dicendi facundia et gravitate Attilam compescuit, ne Romam vastaret; et Genserico jam Romam occupanti persuasit, ut ab ejusdem incendio, ignominiiis et cædibus temperaret, ita S. Gregorius sua modesta humilique suaviloquentia Mauritium Imperatorem aliosque principes sibi et Urbi offensos reconciliavit. Ita S. Bernardus in schismate Petri Leonis, sua dicendi agendique gratia regem Angli® aliosque magnates Innocentio II, legitimo Pontifici, ejusque Ecclesiæ astrinxit, ac schisma sustulit. Simili modo suos Ordines et monasteria celebrarunt et exaltarunt Religiosi sapientia et eloquentia prostantes: uti Ordinem S. Benedicti celebrarunt Gregorius VII, Leo IX, Victor II Urbanus II, alique permulti, qui ex eo ob sapientiam et virtutem evecti sunt ad Pontificatum. Ordinem Cisterciensium celebravit S. Bernardus, Dominicanum S. Thomas Aquinas, S. Vincentius Ferrerius, Petrus Tarantius, qui creatus Pontifex dictus est Benedictus XI, et alii; Franciscani S. Bonaventura, Alexander Alensis. Joannes Duns Scotus, et alii.

12. Qui *despicit* amicum suum, *indigens corde* est; vir autem prudens tacebit. — Pro *despicit* hebraice est *baz*, id est *spoliat*, scilicet suo honore et æstimatione per contemptum et despectum. Unde *baz* per apocopen idem est quod HT3 *baza*, id est contempsit, despexit ex alto, alto supercilio dedignatus est. Septuaginta, *subsannat cives indigens corde*, a *Despicit* n *ergo* non tantum corde, sed et ore; opponitur enim *tacebit*. Itaque « despicit, » id est despecte et conlemptum, uti sentit, sic et loquitur de amico suo.

Sensus ergo est, *q. d.* a Qui de corde despicit amicum, p id est, nt Hebraea, proximum suum, eo quod in eo aliquod vitium aut defectum notet, ideoque ore despiciatius de eo loquitur, vilipendi!, deprimit, ridet; Inc a indiget corde, p id est intellectu, iudicio et sapientia, hoc est, insipiens et *vecors* est, ut vertit Vatablus, tum quia proximum irritat et provocat, ut vicissim eum despiciat, et contemptim de eo loquatur; tum quia sapientia dictat vitia esse celanda, virtutes autem propalandas; tum quia justo Dei iudicio fit ut qua mensura mensi fuerimus, remetiatur nobis, juxta illud *Isaiae* xxxm, 1 : a Væ qui spernis, nonne et ipse sperneris? » tum quia hic despectus oritur ex superbia, qua se sapientem, alium dementem æstimat, ait IL Levi; superbia autem est insipientia. Addit Hugo eum indigere corde, id est cordis commiseratione, compassione et lenitate, quæ aliorum vitia celanda, et secreta suavique correctione curanda esse docet, *Galat.* vi, L

VIII AUTEM PRUDENS TACEBIT. — HcbræiCC, Vir iH-telligentiarum vel prudentiarum, id est valde intelligens et prudens, *tacebit*; Septuaginta, *vir autem prudens silentium ducit*; Syrus, *in silentio habitat*, quasi in cella cordis, pacis et tranquillitatis suæ, *q. d.* Vecors propalat vitia proximi, eum despicit, ridet, probris lacessit; ut vir prudens vitia proximi dissimulat, imo cum a vecordi despicitur et probris lacessitur, probra non regerit, sed suffert et tacet. Qui hoc facit, is *sanovirprudentiarum*, id est multe prudentiæ, et quasi sapientiæ miraculum est, tum quia animi pacem, modestiam et magnitudinem, quæ probra omnia despicit, ostendit; tum quia sua modestia despicientem redarguit, confundit, compescit. Nam qui exprobranti probra regerit, is ea magis accendit, ut plura audiat; qui ad ea tacet, suo silentio ea sopit: perinde ac qui latranti cani oblatrat, cum irritat ut magis latret; at qui tacitus transii, latratum inhibet. Unde S. Basibus, hom. *De ira*, cos comparat echo. Sicut enim si vocem emittas, respondebit eadem voce echo, et quo magis vociferaris, eo magis vociferabitur echo: sic pariter qui voce probra jactat, similia sibi ab alio, quasi ab echo, responderi jactique audiet. Quocirca concludens sanum hoc suggerit consilium: a Noli ergo, ait, malam ferre gratiam, neque mali mutui restitutor esso. Contumeliam intulit iratus, vince umoveque silentio malum. Tu vero contra facis, qui velut undam fluentem illius iram in cordis penetralia suscipiens, ventos imitaris contra flatibus adversis resistentes. Noli tuo adversario pro magistro uti, nec quem odio persequeris, hunc minuari, nec fieri voluti speculum irati velis, illius formam in te ipso repræsentans. Rubicundus est illo ob iram? Tu minime ruborem pr.rferas; illi sanguinei oculi? tibi quiete et cum gravitate aspiciant; vox illi aspera? tibi mitis et blanda, imo potius nulla. » Audi et Bedani in *Collectaneis*, tom. III: « Cum vero, ait, linguæ derogantium corrigi nequeunt, æquui-

miter sunt per omnia tolerandi. Sæpe vero cum de vita proximorum conquerimur, mutare locum conamur, secretum vitæ remotioris eligere; videlicet ignorantes, quia si desit spiritus, non adjuvet locus. Tolerandi sunt ergo ubique proximi, quia Abel fieri non valet, quem Cain malitia non exercet. » Sic Saul initio regni aapienter se suosque regens, ad contumelias suorum obticuit. Audi Scripturam, 1 *Rcg.* x, 27: « Filii vero Behal dixerunt: Num salvare nos potent iste? et despexerunt eum, et non attulerunt ei munera; ille vero dissimulabat se audire. » Verum est enim illud: « Qui nescit dissimulare, nescii regnare. » Porro R. Levi generalius hæc accipit: Prudens, inquit, socium suum non deludit et contemnit, sed silet dum aller loquitur, attenteque illius sermones audit; licet autem is in medium proferat ea quæ ipse perspecta habet, auscultat tamen ejus dignitati favens, licet nihil inde percipiat emolumenti.

Salomonem secutus Rabbi Simeon in Pirfce *Avoth*: « Per omnem vitam, ait, educatus fui inter sapientes, nec inveni quidquam corpori salubrius silentio. » El Ben-Sira in *Sentent.*: * Vidisti asinum nigrum? neque nigrum, neque album, » hoc est, ut ejus Scholiastes exponit: « Doce linguam tuam, ut semper dicat: Nescio, ne quando in responso capiaris. » Sic cæteri Hebraeorum Rabini negationem in respondendo vel silentium commendant. Unde Anonymus: « Doce linguam tuam dicere: Nescio, quod squilibro est auro et argento. » Huc facit gnome Arabum, *Cent.* 2, num. 52: a Sæpcnumero silentium est responsum, ut quis respondeat omittendo responsum. » Nimirum multorum accusatone*, querela et calumnie manifestam sæpe habent falsitatem, nec responsum aut apologiam merentur; unde ad eorum criminationes silere, sufficienter respondere et se purgare est. Et *Cent.* i, num. 98: « Taciturnitas conciliat suis amorem. Pœnitentia super silentio melior est pœnitentia super sermone; » hoc est, præstat poenitere taciturnitatis, quam silentii. « Nam nulli tacuisse nocet, nocet esse loculum, » ait Cato. Pergunt Arabes: « Taciturnitas sapientia est, sed rarus est agens eam. » Huc pertinet distichon Calonis:

Demissos animo, ac tacitos vitare memento:
Qua Humen pUcidum est, iursau Diet altius unda.

Ita S. Mauritius Episcopus Andegavensis, « erat sermone silens, et silentio loquens, » ait Fortunatus in ejus Vita.

13. Qui ambulat fraudulenter, revelat arcana: V«r- IX
QUI AUTEM FIDELIS EST ANIMI, CELAT AMICI COMMISSU):
— Hcbræus, *ambulans delator revelat secretum; fidelis spiritu aperiens verbum* (1); Chaldæus, *qui occur-*

(1) Rectius, *qui it obtrectatum, detegit arcanum; sed qui fidi est animi, rem tegit.* Sensus est hic: si videris aliquem arcana alterius vel sponte, vel levi de causa manifestare aliis, certe scias, talem hominem unum ex se animo candidum et ingenuum, cui fidi possit, sed frau-

sator {Syrus, calumniator) est, aperit secretum : ct qui filetis est in spiritu, celat secretum; Septuaginta, vir bilinguis revelat consilia in consessu : fidelis autem spiritu abscondit res; Symmachus, custodii verba.

Pro qui ambulat fraudulenter hebraico est **boi rachil**, id est *negotiator*, indeque delator, detractor, calumniator. Est pulchra metaphora. Detractor enim vocatur *rachil*, id est mercator, sive negotiator, quia sicut hic merces comparat non pro se, sed ut eas distrahat et divendat, sic delator verba et gesta aliorum vestigat et conquirat, ut illa ad alios deferat, et per circulos quasi venum circumferat, ut inde lucrum aliquod reportet. Unde *rachil* uti litteris, ita et significatione alludit ad Sjn *ragal*, id est ire, ambulare, deferre. Ita Pagninus in *Léxico* : Ut negotiator, inquit, multas habet species mercium quas ab aliquibus emit, et aliis vendit : itidem detractor verba hinc et inde collecta et audita aliis refert. Consonat R. Abraham, qui ita scribit : Sicut mercator quod ab uno emit, alteri vendit, ita detractor, quod ab aliquo audivit, alteri revelat. *Radiil* ergo est, qui explorat aliorum secreta, vel vitia, vel consilia, eaque deinde abis enuntiat. Unde Cajetanus vertit, *explorator revelat secretum, et fidelis spiritus tegit*; S. Hieronymus in *Isaïæ* cap. xxxix : *qui fidelis est spiritus, abscondit negotia*.

Sensus ergo est, quasi dicat : Explorator qui fecte et faudulenter cum amico simulans se amicum conversatur, itaque expiscatur amici mentem, ejusque arcana consilia et secreta, hic eadem mox revelat aliis; qui autem fidelis est animi et spiritus, hic celat amici *commisum*, id est secretum, quod sibi commisit et concredidit. Rursum *commisum*, id est admissum sive perpetratum aliquod delictum. Ita Dalila expiscans Samsonis viri sui secretum, fortitudinem scilicet ejus consistere in capillis, illud prodidit Philisthæis, et Samsone perdidit, *Judie*, xvi, i 7. Huc facit proverbium Arabum *Centur.* 2, num. 54 : a Arcanum tuum de sanguine tuo est; sæpe aperuisti illud, et est causa mortis tuæ. Et *Cent.* 2, num. 61 : a Secretum est fides, hoc est, co **HUI** endatum fidei alterius, v *q. d.* Qui servat secretum, pro fideli habetur; qui divulgat, pro infideli. *Ibid.* num. 65 : « Arcanum tuum est captivus tuus, si custodieris illud; tu autem capivus es, si manifestetur. » Et hum. 59 : « Pectus tuum dilata secreto tuo, hoc est, ne detege illud ulli. Possidet homo animam suam (vel scipsum), qui occultat secretum suum ab amico suo. » Et num. 36; « Ne aperi secretum tuum simiis, id est, ne detege arcanum tuum derisoribus. » Simiæ enim omina quæ vident imitantur et iterant, itaque agentes deridere videntur. Et ÇenL 1, num. 74 : < Os linguæ career est. Cave ut

dnleaũ, deceptorii calumniatorilqua ingénu : hunc tn cavetoj quoi de aliis eaim apud Ce, idem de te apud «jloe proiuucue vllluet.

feriat lingua tua collum tuum. » Huc facit gnome Hebræorum : « Intrat vinum, exit arcanum. » Quod enim latet in animo sobrii, hoc natat in lingua ebrii. Similis est gnome Poete :

Eximia est virias, prestare silentia robus;
At contra fravis e>l culpa, tacenda loqui.

Et illa Thaletis : a Vide ne to in jus vocet senno contra conjunctos tibi ac socios dictus, » *q. d.* Ne fidas amicis, ut eis committas arcana, ut inde illa effutiant, magna tua infamia et ignominia. Ha Laertius, lib. I, cap. i. Et illa Aristonis : a Venti nobis molestissimi sunt, qui abstrahunt pallia; nam his contra ventos munimur : ita gravissime lædunt amici, qui expiscantur arcana. » Et illa Tiberii Imperatoris apud Dionem : a Principis animum, aut nemini aut paucis cognitum esse oportet. » Et illa Metelli Macedonici qui, rogatus quidnam acturus esset post subactos Arbachos, respondit : « Tunicam meam exurerem, si eam consilium meum scire existimarem. » Et illa Bedre in *Collect.* : « Imperiti sicut loqui nesciunt, sic tacere non possunt. Amicum secreto admone, sed palam lauda. » Plura de revelatione secretorum dixi *Eccli.* xxvii, 17.

Pro *fidelis animi*, Aquila et Theodotion vertunt, mçôç íraúuxri, quod cum Romanis veritas, *fidelis spiritu*, ut «TvwpÆTi respondeat Latino ablativo, quo Græci carent; noster tamen Salazar proprie accipiens in dativo vertit, *fidelis spiritui*, sicque exponit : *Fidelis spiritui*, id est animo suo, dicitur qui arcana servat, quia ea quæ in animo luto latent, palam discere, et in vulgus spargere, quoddam est proditiōis genus adversus animum ; animus enim non secus ore aperto proditur, quam urbs aliqua ostio reserato. Vel aliter : Qui secreta non violat, fidelis spiritui dicitur, id est Spiritui Sancto ; quasi vero e contra is, qui arcana amicorum palam facit, Spiritui Sancto infidelis sit.

Causas duas subdit : Prior est, quia Spiritui Sancio, qui primus et notionalis est amor, tribuitur omnis honesta benevolentia, omnisque amicitia ejus opera copulatur. Nihil autem æque amicorum concordiam distrahit, sicut arcanorum et secretorum revelatio. Posterior, quod secretorum revelatio ex amore proficiscatur; jure ergo optimo eidem revelatio secretorum tribuitur, cui dilectio etiam accommodatur, puta Spiritui Sancto, qui est amor formalis et causalis : ubique enim amorem et amicitiam astringit et copulat. Verum hæc mystica, vel accommodatitia sunt; vera enim versio est, *fidelis spiritu*, ut habent Septuaginta, Chaldæus, Noter et alii passim. Ita tacitum apud se servabat secretum amicorum S. Ambrosius, ut ne quidem fratri dilectissimo Satyro illud communicaret. Unde *De Obitu Satyri*: < Cum omnia, inquit, nobis essent nostra communia, individuus spiritus, individuus affectus, solum tamen commune non erat secretum amicorum; non quo conferendi periculum verere-

mur, sed tenendi servaremus fidem, etc. Erat enim fidele indicium extraneo non esse proditum, quod non esset cum fratre collatum. »

14. Ubi non kst gubir nator, populus connit; salus (Syrus, *liberatio*) altui, udi multa consilia. — Pro gubernator hebraico est *niSnnn tarhbuloth*, de qua voce fuse dixi cap. i, vers. 5, docuique significare gubernacula navis, indeque reipublicæ, ac consequenter consilia, industriam, solertiam, quibus gubernatur navis, æque ac respublica. Unde Hebræa ad verbum habent, *ubi non sunt consilia et consultagubernacula* (Cajclanus, *ingenia*), *corruet populus; et salus in multitudine consiliarii*, id est consiliariorum; Theodolion, *in incogitantia corruit populus; salus autem in nomine multi consilii*; Septuaginta, *quibus non est gubernatio, cadent tanquam folia* (legerunt Q'bi? *alim*, id est, *folia*, pro *y am*, id est *populus*), *salus autem in multo consilio*; Chaldæus, *in multitudine consilii*. Recte populus comparatur foliis arborum, tum ob copiam, tum ob vicissitudinem, qua aliis cadentibus alia subnascuntur; tum ob decorem: sicut enim folia decorant arborem, sic populus rite compositus rempublicam. Vatablus, *ubi non consilia, cadit populus; ubi autem satis consiliariorum est, consciatur*. Ita et Cassianus, Collât. H *De Discretionem*, cap. iv, legit, *quibus non est gubernatio, id est consilium et discretio*, inquit, *cadunt ut folia*. Est metalepsis: ex consiliis enim intelligitur gubernatio bona, consulta et prudens; ex gubernatione ipse gubernator, ut vertit Noster. Sensus est, *q. d.* Ubi non est gubernator sapientia et prudentia gubernandi praulitus, ibi in multa pericula et damna corruet populus; at ubi is adest, et consilio vel proprio pollet, vel alieno utitur, ibi populus salvus, et a malis omnibus immunis securusque consistit.

Vox ergo *tachbuloth* pluralis significat primo, nullis magnisque consiliis modhque regendi opus esse rectori reipublicæ, utpote qui ad varias variorum hominum et populorum conditiones, indoles, appetitus sese attemperare debeat, ut quemque conformile! ad suum ingenium regat. Hujus apologum vel exemplum Poeta dant Proteum, qui in mille formas sese vertebat, ut cuique sese assimilare, ejusque indoli et moribus sese conformaret. Accedit quod ail Sallustius in *Jugurth.*: u Vulgus ingenio seditiosum atque discordiosum, cupidum novarum rerum, quieti et otio adversum. » Et, ut idem ait in *orat. Marcii*: « Impigre linguæ, ignavi animi. » Et Livius, lib. XXIII: « Hæc, ait, est natura multitudinis: aut servit humiliter, aut superbe dominatur. Libertatem, quæ media est, nec spernere modice, nec habere sciunt. » Philo, lib. *De Josepho*: a Sicut, ait, gubernator pro ratione ventorum mutat navigationis subsidia, non uno modo navem dirigens: sic reipublicæ moderator debet esse multiformis ac multiplex, alius in pace, alius in bello; aliter se paucis, aliter multis opponens adversariis, » etc. Astipulatur S. Gregorius Nazianzenus in *Orat.*, i

Apol.: « Nam profecto, inquit, ars quardam artium et scientiarum mihi esse videtur, hominem regere, animal maxime varium et multiplex; id est, ars una est plures artes coercens. » Et post pauca: a Quemadmodum, inquit, si quis belluam variam et multiplicem, ex multis belluis magnis juxta parvisque feris mitibusque compactam, cicurare ac ducere aggrediatur, huic in natura adeo varia et prodigiosa gubernanda, maximus ubique labor subeundus sit, magnumque certamen: quippe nec vocibus eisdem, nec alimentis, nec manus attrectationibus ac sibilis, nec reliquis delectetur; sed ahi aliis pro sua quique natura et consuetudine vel gaudeant, vel offendantur; ut qui ejusmodi belluæ curam susceperit, eum varia omnino et multiplici scientia ornatum esse oporteat. Haud dissimili modo communi huic Ecclesiæ corpori, instar composite cujusdam et inæqualis belluæ, ex pluribus variisque moribus et sermonibus coagmentato, summopere quoque necesse est, Antistitem scilicet simul et simplicem esse, quantum ad eam, qnam ad res omnes adhibere debet animi integritatem; et quam maxime varium et multiplicem, quantum ad id attinet, ul uniuscujusque benevolentiam sibi conciliet. »

Secundo, tachbuloth significat gubernatorem rei-publicæ debere imitari gubernatorem navis, de quo multa Plato iu dialogo *De Degno*, etlib. Vili *De liepub.*, et Phitarchus in *Moral.*, ubi inter cætera ait: « Ut in magnis tempestatibus validissimo clavo, optimo gubernatore, el pluribus fulturis opus est: sic magnas et turbulentas res administranti summa sapientia opus est; quam cum gubernator non habeat ex se, a probis consiliariis mutuetur et discat oportet. » Unde Vegetius, lib. III: « Fieri, ait, quid debeat cum multis tracta; quid facturum sis, cum paucissimis, vel potius ipse tecum. » Vide dicta cap. i, vers. 5.

Quocirca Pius II, sapiens et generosus Pontifex, lib. I, epist. 387 *ad Ludovic. Gallia regem*: « Scriptura, inquit, quæ ait: Ubi multa consilia, ibi salus, consiliorum multitudinem non requirit, sed maturitatem el digestionem; quæ res in paucis mhnquam in multis facilius reperitur; neque enim honestas aut justitia multitudine facile suadetur, quæ variis affectionibus agitata ad prona frequenter inclinat confusione; subita est consulentium multitudo, neque bene res se habet ubi suffragia numvrantur, non ponderantur; sæpe enim fit ut major pars meliorem vincat. » Justinianus edixit quoque hoc modo: « Sed neque ex multitudine auctorum quod melius et æquiusest judicetote, cum possit unius forsitan et deterioris sententia, multos et majores aliqua in parte superare. » Testis Cicero, « Q. Scævola juris peritissimū, cum de jure prædiorum consuleretur, suos interdum consultores ad Furium et Caseilium prædicatores rejecisse. » Et constat Baitolum ad iudicium mercatorum et opificum ulcraque sua élu-

Steuodt.

Cotxsilii

®

nu* 7"

mhn-

Cooritu

*

tola,

i>b L

In Corn»*

cabrasse. Nam, ut Idem tradit M. Tullius : « Assiduus usus uoi rei deditus et ingenium et artem sæpe vincit. »

Ita Severus Imperator nil statuit unquam absque plurimorum Jurisconsultorum aliorumque peritorum corona. Augustus ad consilium etiam privatum adhibebat Mæcenatcm et Agrippam, sicut Julius Cæsar Q. Pedium et Cornelium Balbum. Et Augustus post mortem illorum, si quid, cujus eum pœoiteret, accidisset, exclamabat : « Horum nihil mihi accidisset, si aut Agrippa aut Mæcenas vixisset. »

Tenio. *Tertio, tachbuloth* notat salutem reipublicæ consistere tum insipientiagubernatorum, lumin obedientia civium, sicut salus navis pendet a nauclero, chori a chorago, orbis a sole. Quod enim est sol in mundo, choragus in choro, nauclerus in navi, hoc est sapiens rex vel princeps in república. Hinc Gnomi rursum Hebræi consilium vocant mp *sod* a comi- *íasazî* iJ est fundavit; quod enim fundamentum est in domo, hoc consilium est in re agenda, ut eo stante stet, ruente ruat. Audi S. Chrysoslomum, homil. 34 *in epist, adllebr.* : « Magistratum ducemque et rectorem non habere malum est, et est argumentum multarum calamitatum et principium defectus ordinis, et perturbationis et confusionis. Nam sicut si chori coryphæum a choro et ducem sustuleris, non erit amplius chorus modo congruus et ordinatus; et si a phalange exercitus amoveris imperatorem, non erit amplius numerosa et ordinata acies; et si a navigio dempseris gubernatorem, navem demerges: ita etiam, si a populo rectorem abstuleris, omnia evertisti et delevisti. » Deinde de his qui principem habent, non tamen illi parent, hæc annectit : « Atque malum quidem est magistratus et rectoris defectus, occasio scilicet eversionis; non minus autem malum est inobedientia subditorum. Populus enim non parens rectori nec magistratui, est similis ei qui non habet, el forte etiam deterior : nam his qui rectore carent datur venia, si ordo atque moderatio non servetur; his autem non ita, sed pœna digni sunt, »

Idem fuit sensus Philosophorum. Aristotelis, *Bhetor. ad Alexand.* : « Consiliari, ait, eorum, quæ inter homines, divinissimum; n Platonis : a Quidam sacrum profecto consultatio est; » nam consilio stant regna, urbes, domus. Sallustius *ad Casar.* : « Ego, ait, ita comperi, omnia regna, civitates, nationes usque eo prosperum imperium habuisse, dum apud cos vera concilia valueiunt. Ubicumque gratia, timor, voluptas ea corrumpere, paulo post im ninutæ opes, deinde ademptum imperium, postremo servitus imposita est. » Omnium suffragio damnatur ipse Julius Cesar, nec ind'<tilura,necincon>ulaluconsihose(iatu>usus, ait Su Ionius unde et se et rempublicam perdidit. Idem feci Nero (pii senatum capitaliter oderat, ait Su* tonius. Similis fuit Iheroiim isS.ciln* rex , qui nulla de re convocavit vel consuluit publi-

cum consilium, teste Livio, lib. IV *Belli Punici* secundi. Fuse hoc argumentum tractat Card. Palæotus, lib. *De Sacri Consistorii consultationibus*, et Martinus Laudensis, tract. *De Consiliariis*, et Boetius, *De Auctoritate magni consilii*. Huc facit quod omnes reges et principes suos habeant consiliarios, senatores, parlamentum, etc. Porro, « consiliorum gubernaculum lex divinasil!, » ait S. Cyprianus.

Tropologice, S. Dorotheus ex hoc loco docet fidelem virtutis studiosum egere ductore et gubernatore. « Cavere, ait, nos admonet ne nosmetipsos informemus, ne nos sciolos habeamus, ne pci* suadeamur esse nos satis nobis ad regimen nostrum. Opus enim nobis est auxilio præter Deum, opus coadjutoribus. Nihil est miserabilius, nihil quod citius expugnari queat his, qui nullos duces, nullos auctores habent ad viam Dei. Ait enim : Quibus non est gubernatio, decidunt ut folia. Folium a principio semper virens, semper germians , semper delectabile est : non multo post arescit et languet, et cadens conteritur et conculcatur. Talis homo est, qui a nemine regitur. A principio ferventissimus ad jejunia, ad vigilias, ad quietem, ad obedienciam, et ad quæcumque cætera bona. Paulo post extincto eo fervore, si nullum habuerit suum gubernatorem aut fotorem, qui extinctum ignem suscitet et accendat, desiccatur et cadit, ac demum destitutus ab hostibus suis captivus trahitur, qui ut voluerint in ipsum grassantur. » Hæc ille et optime.

Hanc gnomon illustri apologo vulpis et formicæ festivis parabolis ceu filis sericis phrygionice acupicto exornat Cyrillus, lib. I *Apolog. moral.* cap. x, cujus titulus : *Ubi multa consilia sunt, ibi salus*, « Vulpécula?, ait, ut super terram sibi domum construeret, materiam congreganti formica obviavit, et salute dicta, quid esset quod faceret exquisivil. At illa respondit : In obscuris terra? latibulis hactenus habitavi, modo fert unimus in luce cunctis gratissima mihi nidum construere. Cui formica mox dixit : Fuitne tibi forte unquam molestum primum illud habitaculum? Cui illa: Nunquam certe, sed tutissimum et quietum ; atamen ad voluntatem hanc dulcedine lucis inclinor. Tum formica subjunxit : Nimirum dulce est lumen, et delectabile oculis videre solem, sed longe magis sapii vita, et delectabilior est segura quies. Quamobrem, soror, licet non sim tanti, ut consiliaria sim prudenti® tuæ, hoc tamen libi in memoriam revoco, et in hac novitate verum est, quod gallinariis el pellionibus non es modicum odiosa; illis quidem, propter zelum gallinarum, istis vero, pellium cupidilate tuarum. Suadeo itaque ut in novo negotio consilium antiquorum requiras : nam consilium custodiet te, et prudentia te servabit. Ad hæc vulpes inconsulte respondit: Minimum quidem, soror, hoc attendo; nam egeri» tuo consilio me mm me puto. Cui formica prudenter respondit : Principia quidem rerum mole

minima, virtute aut maxima. Nam ex parvo semine ingens palma nascitur. Quare in minimis exordiis maxima sunt consilia agenda. Quoniam parvus error in principio, maximus est in fine. Sic modica radicis corruptio in totum arboris corpus effunditur, eo quod in suo principio totius realitas continetur. Adde quod, si minima negligas, paulatim defluas in majora, *Eccli.* xix, i. Propter quod Salomon in Proverbio dixit: Audi consilium, et suscipe doctrinam, ut sis sapiens in novissimis tuis, *Prov.* xix, 20. Nam et cogitationes consilii roborantur. Ad hæc vulpes, victa ratione, respondit: Etsi in hoc ipso, quod paro, consilio uti sit opus, tamen satis mihi a natura consilii est domi. Cui prudenter formica: Conscriptum est, inquit, *Prov.* m, 7: Ne sis sapiens apud temetipsum, et ne innitaris prudentiæ tuæ, quia dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. » Idipsum deinde similitudine oculorum, radiorum et nautarum confirmans, subdit: a Nonne plura vident quatuor oculi quam duo? et multiplicati radii plus illustant? major certe facultas est plurium, et ratis pluribus nautis securius gubernatur. Verumtamen cujus est consilium? nonne est sapientiæ? nimirum hæc quæ abscondit uni, revelat alteri: et humilitatis amatrix ut plurimum, rectum de agendis consilium docet per alienum. Quod si bene judicasti, teste consiliario addito, certior eris, et recte in melius dirigeris. Quanto igitur consilium est ex pluribus, tanto salubrius exislit. Quoniam ubi multa consilia, ibi salus. Sic audiens sapiens, sapientior erit, et intelligens gubernacula possidebit, *Prov.* i, 3. Ad hæc vulpecula dixit: Scio quod provida es; doce, quæso, cujus sit consilium audiendum. Tunc iUa: Sapientis, inquit, prudentis, scientis, expert., umici fidelis, magnanimi, Deumque timentis. Quibus dictis, provida callidam a se eruditam vale dicto dimisit. >

is, 15. Affligetur malo, qui fidem facit pro extraneo: qui AUTEM CAVET LAQUEOS, SECURUS ERIT.— 7. d. Qui fidejubet pro alio, affligetur multis molestiis, et subinde damnis: cogetur enim debitum debitoris, si is solvendo non sit, aut solvere nolit, ex suo ære dependere et præstare; qui autem cavet laqueos obligationum, qui in sponsione et fidejussione latent, ab hisce molestiis et damnis immunis et securus erit. Vide dicta cap. vi, vers. 1 et seq., et *Eccli.* xxix, 4 et seq. Hic sensus patet ex Hebræo, qui sic habet: « Contritione conteretur homo, cum fidejusserit pro extraneo; et qui odit defigentes (stipulantes et fidejubentes defigendo et conserendo manum manui creditoris), confidit; Symmachus, qui *autem odit captiones* (laqueos cautionum et sponsionum), *confidit*; Theodotion, *odio habens laqueis implicari confidet*, id est, confidenter et secure aget, non timens lites et damna quæ ex fidejussione sequuntur. Septuaginta vero sic vertunt, *malus male facit, cum commixtus* (Hebræum enim arab

proprie miscere, indeque stipolari et spondere significat) *fuerit justo: odit autem sonum securitatis*. Hebraice enim ypn *taka* et defigere, et sonare tubaque clangere significat. Potest hæc Septuaginta versio ad Vulgatam adaptari, *q. d.* Malus, id est avarus creditor, affligit justum, qui ex charitate pro debitore sponndit. Hinc justus odit sonum, quem in stipulatione fidejussionis vel assecurationis manu conserta edere solet, *q. d.* Odit complosionem manus suæ cum manu creditoris, hoc est, odit fidejussionem. Si tamen ca ample ut sonant accipias, significant justo periculosum esse omne cum malo sive impio commercium: periculum enim est ne ab eo fraude tur, intricetur aut seducatur. Unde auctor *Catena Græc.* sic Septuaginta clare vertit et explicat, *improbi inter justos immixti faciunt improbe, sermonemque de salute et securitate* (doctrinam salutis) *institutum aspernantur*. Et Syrus de more assecutans Septuaginta, *improbis, ait, male facit, cum occurrerit justo, quod oderit spei compotes*; Chaldæus vero, *malus, ait, male agit contra justum, eo quod fidejussor stetit pro extraneo, et odit eos qui spem suam collocant in Deo*. Cassianus denique *Collât.* I, cap. XX: « Malignus, inquit, nocet, cum se commiscuerit justo, id est, diabolus decipit, cum fuerit colore sanctitatis obtectus; odit autem sonum tutelæ, id est discretionis vim, quæ de seniorum verbis ac monitione procedit. »

16. Mulier gratiosa inveniet gloriam, et robusti habebunt divitias. — Pro *robusti* hebraice est *antsim*, id est fortes, prævalidi, valentiores, potentiores, qui aliis prouvaient, puta qui animo sunt infracto, omnisque laboris patientes. Unde sæpe in malum sumitur, significatque tyrannos et prædones, qui vi et armis alios subjugant, spoliant, confringunt. Unde Theodotion vertit, *et irrumpentes apprehendent divitias*; quidam Hebræi vertunt, *formidabiles ditantur*, quia talibus cæteri ex metu munera deferunt, ait Aben-Ezra. Hinc R. Salomon mystice, sed judaicé, sic expouit: « Mulier gratiosa, id est Israelitica Synagoga, ad divinam gloriam proxime accedet et ad ejus legem; robusti autem, id est filii Esau, divitias per furlum rapinamque auferenti se ad dicent. p

« Mulier gratiosa, » vel, ut hebraice est, *gratia*, *primo* est mulier pulchra et venusta; *secundo*, gratiosa in verbis et factis; *tertio*, honesta, pudica, obsequens marito, sedula omnique virtute predila. Unde aliqui vertunt, *mulier virtuosa sustentat honorem, et prævalidi divitias*; Chaldæus, *mulier benigna dividit gloriam, et robusti currunt post divitias*; Symmachus, *mulier bona assequetur gloriam*; Vatablus, *mulier modesta assequetur gloriam*, id est mulier quæ obsequens erit marito, commendabitur: severi autem vel rigidi assequuntur divitias.

Jam *primo*, Baynus sic exponit, *q. d.* Mulier gratiæ, id est uxor pulchra, gloriam suæ piiichritu-

dinis viro in dolem affert : undo et femin® valde pulchra? sine dote nubunt, quia dos earum est forma et pulchritudo. At CZTynp *aritsim*, id est viri robusti, solliciti, et ad rem attenti, pulchritudini anteferunt opes, et cum conjugo opulentam dotem quærunt, plus gloriæ ex opibus quam ex pulchritudine sperantes. Verum hæc expositio inulta addit, ac alienior videtur, alioque detorta.

Secundo, melius noster Salazar, *q. d.* Sicut decor mulieri parit gloriam, id est dives et nobile matrimonium, puta splendidum et copiosum maritum : sic labor viro parit opulentiam, *q. d.* Feminis quidem opes el magnam dotem pulchritudo et forma; viro autem fortunas et facultates sua tantummodo industria parit : atque adeo feminæ sedentariam; socordem et mollem vitam agere fortasse licet; viro autem non item, sed labore et sollicitudine impigra opus est. Sic *gloria* pro opibus sumilur *Genes*, cap. xxxi, 1, in Hebræo. Ita Aben-Ezra.

Tertio, Cajetanus, *q. d.* Sicut viri fortes et strenui fulciunt suas opes et familias sua fortitudine et strenuitate, sic uxor gratiosa, id est casta et bene morata, sustentat portatque honorem et gloriam tam suam, quam mariti : nam viri honor et gloria consistit in uxoris castitate et probitate. Accedit R. Levi : Gratia, inquit, feminæ dignitatem fulcit et conservat, perinde ac si columna fulcrumque esset, cui gloria inniteretur : sicut robusti conservant divitias, et sunt tanquam columna? quædam, quæ illas a prædonibus vastatoribusque tuentur, ilebræum enim qon *tamach*, quod Noster vertit, *inveniet* et *habebunt*, proprie significat fulcire, sustentare, uti domum fulciunt column®.

Quarto, simpliciter et genuine .lansenius : Hebraice, inquit, ad verbum habetur, *mulier gratiæ apprehendet gloriam, et fortes apprehendent divitias*. Est autem mulier grati®, mulier gratæ venustatis et probitatis. Unde Noster vertit, *mulier gratiosa*; alii, *mulier venusta*; significaturque quod, quemadmodum mulier sua pulchritudine et gratia morumque probitate obtinet gloriam apud homines: ita viri sua fortitudine consequi debent divitias; ut intelligamus quod, quemadmodum gloria viri est mulier venusta, ita fumili® opes pendent ex fortitudine et sedulitate viri. Docet ergo in mulieribus maxime requiri formam et morum gratiam^ in viris industriam et laborem (1).

¶ Porro quantam decor (animo? magis quam corporis) feminæ gloriam conciliet, pulchre dō^ S. Basilius, tract. De *Virg.* : «Talem se, ait, habitu, incessu et toto corporis gestu femina exhi-

(1) *Quinto*. Scholtens : «Mailer, ait, quantumvis tenera sit ac debilis, si gratia et virtute pnestel, admirationem omnium ad se rapiet tam valide, tatū potenter, ut hac in parte contendere possit cum violenta virorum, qui ahorum ope* rapiunt invadontque. v N.ur O'ṭṭiy alias plerumque sensu malo de *violentis* «iicitur. Non tamen temper : coni. *Jrrvm* xx, 11.

bebit, ut. qui illi sorte obvii fuerint, quasi vivum Dei simulacrum aspicientes, faciem ad reverentiam atque admirationem sanctitatis inclinent* venerentur, inquam, aspectum illius, atque, Ut dixi, tanquam divinæ imagini reverenter de via decedant. » Talis fuit Judith, cujus gloria fuit forma, sed magis pudicitia, virtus et fortitudo, qua Holofernem occidit, et braelem liberavit. Unde ei victrici populus acclamavit : « Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri,» *Judith* XV, 10. Talis fuit Esther, quæ sua forma et gratia gloriam regni, thorumque Assueri assecute*- Aman suspendit, llebræos servavit.

Porro Septuaginta interjiciendo unam sententiam, hanc gnomen aliter efferunt per bimbrem antilhesin : « Mulier gratiosa, inquit, suscitatur viro gloriam; thronus autem ignominia? mulier odio habens justa, » id est, improbae, impudenti, pervers® mulieri ignominia insidet quasi throno suo : nusquam enim magis dedecus et ignominia cernitur, quam in femina improba, lasciva et perversa. Pergunt Septuaginta, *divilia? rum indigentes sunt pigri, fortes vero nituntur divitiis*. Septuaginta more suo sequitur Syrus, *mulier pia, ait, viro adipiscitur laudem; sedes autem ignominia mulier quæ verantem odit. Inertes etiam in divitiis sunt indip^ntn lurtres autem obtinent scientiam*.

Symbolice et mystice, auctor *Catew iSrcacor.* : «Mulier benignaci gratiosa, » ait, sublimiori sensu est sententia mitis grataque curibus, cujus vir est mens vel animus : thronus aua ignorami® est vis vel potestas infami®. Nam m »«omo, in quo peccatum regnat, et veluti rex in solio suo sedet, voca* 4 aedes iniquitatis : ita homo probro et ^norninia coopertus appellatur « sedes ignomi-fr - » Ignominia autem nascitur ex malitia, hæc .<®m ex peccato. Quod autem ex aliquo natum est, hoc pars illius est, ut lapis ex saxo, et cespes ex terra, aliaque similia : atque ideo ignominia est species vel proles peccati. « Pigri opum inopes evadunt, robusti autem et impigri divitiis cumulantur. > Vir fortis et axvmosus edomat et subjugat corpus suum, lascivus autem et intemperiiis una cum anima ipsum quoque corpus corrumpit et perdit. Aliter : Vir bonus et fortis corporis illecebras fortiter contemnit ; totus autem in eo est, ut anim e suæ bene sit : qui vero alio modo affectus est, is præterquam quod animæ suæ non parcit, suum quoque corpus corrumpit et interimit. Hæc ülü

47. Beveva† t* animæ suæ vin MisMîCons : QViVr AUTEM CRUELIS EST, ETIAM PROPINQUOS ABJICIT. — Hebraice est *ocher*, id est turbat, conturbat Pro *propinquos*, hebraico est TINS s* *ero*, id ŪSt car* nem suam; sed quia propinqui sunt consanguinei et concarnei, ut ita dicam, utpote ex eadem carne parentum progeniti, hinc caro in Scriptura significat propinquos, ut *Genes*, xxxvn, 27. Judtt

nit de Joseph : «Frater et caro nostra est. » Pro *benefacit* hebraico est boiū *gomd*, quoti primo, significat ablactare; *secundo*, retribuere et benefacere.

Primo ergo Vatablus sic vertit et explicat, *ablactat animam suam*, id est defraudat suum genium et desiderium vir pius, ut in alios sit misericors: immisericors autem omnia abligurit et devorat, ideoque etiam in propinquos crudelis est. Alii, *q. d.* Misericordia misericordem ablactat a pravis desideriiis, et a nimio suorum amore, ut in vere paupes sit misericors, opesque suas effundat.

Secundó. Septuaginta vertunt, *vir misericors animæ suæ benigne facit; ast immisericors quoque corpus suum perdit*. Quod Jansenius siq̃ explicat, *q. d.* Vir misericors animæ suæ, id est sibi ipsi, benefacit : at crudelis non modo alios, sed etiam carnem suam, id est seipsum, lædit. Alii, *q. d.* Vir beneficus utitur bonis suis, sibique ex iis benefacit : at avarus semetipsum defraudat el inedia conficit. Sic enim juste punit Deus avaros, ut, quia opes suas in alios non erogant, sibi ipsis quoque vitæ alimenta ex avaritia derogent et negent. Auctor vero *Catena Græcor.* sic, *q. d.* Vir benignus et liberalis ex instituto deditus est animæ; avarus autem et tenax nec animæ, nec corpori parcit, quippe quod non nutrit, nec tractat opoylebat; aut certe immodice crudelis et parcus est : se enim immodice saturans, in adversam valetudinem et paupertatem deflectit, et tandem omnino perit. Hæc ille.

Tertio, melius Noster per *carnem* accipit propinquos, uti et Vatablus el alii. Unde sic explicant Lyranus, Hugo et Dionysius, *g. d.* Vir misericors, dum aliis benefacit, animæ suæ benefacit : at crudelis etiam in propinquos, et consequenter in carnem et animam suam, immisericors est. Balio est *primo*, quia misericors in alios, tot sibi patronos ante Deum numerat, quot suis subsidiis sublevat. *Secundo*, quia Deum sibi debitorem fácil; Deus enim promisit: «Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequantur,» *Matth.* v. *Tertio*, quia sola misericordia post mortem defunctos comitatur, ut agat eorum causam in tribunali Christi, inquit ex S. Augustino Lyranus. Unde pro *benefacit* Aquila el Ihecodotion vertunt, *retribuit (puma suæ; Syrus, vir pius, inquit, jacet sibi pignora bona*. Huc accedit expositio Cajelani : Vir misericors, inquit, non modo aliis, sed et anima? suæ benefacit, quia rependit illi quod debet, scilicet actum virtutis : virtus enim animo debetur, ex eo quod animus suoapte instinctu ad virtutem impellitur, camque postulat et desiderat.

Quarto, noster Salazar sic antithesin profundius concinnat, *q. d.* Qui vere et ex animo misericors est, is quidem benefacit animæ suæ, id est, non ex affectu carnis beneficia et eleemosynas collocat suas, sed ita expendit ut animæ sua' prosint, Id est, non proximis solum et consanguineis, quos plerumque ex affectu humano fovere solemus;

sed etiam alienis distribuit bona. Contra vero, « qui crudelis est, etiam propinquos abjicit : » ille scilicet, qui propter avaritiam misericordiam exuit et sævitiam induit, non sohim alien» non succurrit, sed etiam in consanguineos et carote cognatione conjunctos impius existit.

Quinto, plane et simpliciter, *q. d.* Vrr misericors liberaliter sua expendit, ideoque imprimis animæ suæ, id est sibi ipsi, benefacit; deinde superflua in alios egentes benefaciendo dispertit : at crudelis, id est avarus et immisericors, *primo*, exter* nos, deinde propinquos, *tertio*, seipsum tandem vitæ necessariis defraudat. Nulla enim per aposiopesin subticet Salomon, quæ teotori subaudienda relinquit. Gnomæ enim hæc brevitæ sua elegantes et acutæ lectoris ingenium exercent et acuunt. Aut clarius, *q. d.* Vir misericors benefacit anima* suæ, id est sibi ipsi, suæque familiæ et propinquis : immisericors autem non tentum in extraneos, sed et in propinquos suamque familiam, et consequenter in seipsum et animam suam crudelis esi. Unde Symmachus vertit, *turbat suas ipsius domos; Chaldæus, retribuit bonum vir benignus; qui perdit corpus suum, crudelis est*. R. Salomon : Misericors, inquit, et pius animæ suæ, id est propinquis (quos amat ut animam suam) beneficia impendit; crudelis autem propinquos suos conturbat et abjicit. Per bomæosin enim cimile ex simili, vicinum ex vicino, conjunctum ex eo cui jungitur, v. g. amicus ex amico, propinquus ex anima propinqui intelligitur (1).

Mystice, significatur viri pii primum et proprium opus esse, ut consulat animæ suæ, ejusque salutis æternæ per studium virtutum et bonorum operum : scit enim nihil sibi vicinius et charius esse anima, quam si perdat, omnia perdit : unicam enim tantum habet, non duas, non tres. Si unicam ergo perdit, omnes et omnia perdit, idque irreparabiliter per omnem æternitatem. Unde monet Sapiens : « Omnia si perdas, animam servare memento. » Hoc esi quod inculcat *Ecdi.* XXX, 24 : « Miserere animæ tuæ, placens Deo. » Vide ibi dicta.

Denique notat S. Thomas II II, *Quæst.* CLIX, art. 1, ad 3, crudelitatem hic sumi pro immisericordia, quæ propinquis beneficia subtrahit : nam alioqui crudelitas, inquit, proprie opponitur dementiæ, estque atrocitas animi in exigendis pernis, sicut clementia est lenitas animi ad facile eas remittendum et condonandum. Diciturenim crudelitas a cruditate : nam sicut ea quæ sunt oocta et digesta, suavem habent saporem, ita ex ad-

it) Sensus est : vel, sibi ipri benefacit, qui benefacit aliis; et affligit suam carnem, id est sriptmn, qui affligit alios;—vel, qui benefacit sibi ipsi, sui corporis curain gerendo, opibu^pie suis hilariter utendo, isql erga altea se bcuiguuin pnebel; al qiu w;qn»uu. y. g. ob avaritiam, male habet, is etiam erga alios iinmams est : conf. *Ecdi.* XIV, 5, 0. talerigr interpretatio Rosemnultao præplaceu

verso illa qnæ sunt cruda et indigesta, asperum crudumque habent saporem. Simili modo clementia est lenitas et suavitas, crudelitas vero asperitas in exigendis pomis : illa suavis et sapida, hæc austera et aspera. Ita D. Thomas.

Hanc gnomen pulchro bombycis et araneæ apologo, bellis gnomarum rosis florido, illustrat Cynilus, lib HI *Apolog. moral.* cap. xvm, cujus titulus : *Ollir differentia sit inter avarum et liberalem.* « Bombyci, ait, dixit aranea : Ut quid, frater mi, sic temetipsum torquens evisceras te pro non tuo? At die : Tu autem te, ut quid? Tum illa : Ego, inquit, laboro pro meo. Mox ille : Quid est tuum? cui aranea dixit : Bonum meum est præda. quam capio in hoc retiaculum incidentem. Ad hæc ille : Quænam est præda? tum illa : Præda mea est musca. Quibus auditis, vermis locutus est dicens : Certe, soror, detestanda mihi videtur ars fraudulentiae, cassus labor dementiae, ac repudianda præda miseriae. Nondum nosti, ut video, quid sil verum proprium bonum, hoc est intrinsicum, non extrinsecum, Tantum nempe illud est verum proprium bonum, quod, nisi possessorejus sponte ipsum reliquerit, est invictus : is namque veraciter vincitur, qui a bono proprio spoliatur. Bonum autem extrinsecum est, quod nolente etiam possessore abripitur. Sic enim bonum proprium virtus sola dignoscitur, quæ nimirum te, nisi eam reliqueris, non relinquet. » klipsum sib: bombyx applicans subjungit : « Igitur bonum meum est verissima liberalitatis virtus, qua cum communico propria, mihi hæc ipsa magis approprio, quam cum aliena possideo; et cum distribuero, coiligo: et dum expendo, recondo. Propterea nimirum, ut cunctis proficiat, cælum cursu rapidissimo volvitur, et sidera lumen diffundunt, aer roridus con- crescit in pluviam, et ubique tam commoda germinat terra. Sic etiam non sibi, sed aliis natura geminificat, et liberalis metalla progenerat : scaturiunt fontes, fructificant arbores, mellificant apes, et cara vellera gerunt oves. Tota igitur natum* ars, labor et studium, ad beneficium exhibendum ex virtute liberalitatis concurrunt. Hoc igitur agendo sequor eam, et ex medullis charioribus beneficia impendere conor. Quibus auditis, illiberalis aranea a doctore liberalitatis confusa obmutuit. »

Ex^n-
p4u“

it. 18. Impius facit opus instabili, seminanti autem justitiam merces fidelis. — Perperam aliqui vertunt, *seminanti injustitia*, huneque dant sensum, 7. d. Impii opus, v. g. agricultura, est instabile; Hebraice, *est mendacium*, quia scilicet messem copiosam, quam labor exigebat et promittebat, non prestai : at justus qui seminat in et cum justitia, laboris et agriculture suæ, Deo illi benedicente, copiosam mercedem messemque percipit. Perperam, inquam, nam Hebrea ad verbum habent, *impius font opus mendacii*, id est mendax, instabile el fallax; *seminanti autem justitiam merces ventati**, id est vera, fidelis, stabilis; Septuaginta,

impius facit opera injusta, semen nutem justorum merces veritatis; Chaldæus, *impius facit opus iniquitatis* (Syrus, *oppressionis*), *et qui seminat injustitia, veritas merces ejus erit. Veritas*, id est stabilitas, soliditas, *q. d.* Merces ejus erit stabilis et solida: sic enim Hebraei id quod certum, solidum et firmum est, vocant verum et veritatem ; quod vero fallax est instabile et evanidum, vocant mendax et mendacium. Rursum *veritas*, quia vere messis et merces respondebit suo semini, puta gloria gratiæ, quies labori, beata aeternitas passioni temporaria? : veritas enim messis in eo sila est, ut suum semen referat et reddat, sed novum et multiplicatum.

Est antithesis inter impium facientem impia, et pium, sive ju.<tum, facientem pia et justa, quod pii opus, id est merces et fructus operis sit verus, id est certus, stabilis, fidelis : impii vero merces fructus operis sit mendax, id est evanidus, quia non perdurabit, nec fructum et mercedem quam sperabat assequetur. Similis ergo est impius araneæ, quæ se eviscerat, ut telam texat, cujus nullus est usus vel fructus, nisi ut capiat muscas. Quid enim aliud sunt opes, honores, deliciae, pro quibus laborat et sudat impius, nisi titillantes molestæque muscæ? juxta illud *Isaia* i ix, 5: « Telas araneæ texuerunt. » Et *Oscæ* vin, 6 : « In aranearum telas erit vitulus Samariæ. » Justus vero similis est api, quæ ceram et mei quasi nectar cadeste conficit. Hoc est quod ait S. Paulus *Gnla*f. vi, 7 : « Qui seminat in carne, de carne et metet corruptionem; qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. » Et David : « Euntes ibant et flebant, mittentes semina sua; venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos, *Psal.* cxxv, 6.

Justitiam hic, uti et superius, generatim accipio pro quovis opere justo, et *impietatem* pro quovis opere impio el injusto. R. Salomon tamen et noster Salazar justitiam arctant ad eleemosynam. et impietatem ad avaritiam, *q. d.* Impius, id est avarus, facit opus instabile, id est colligit ac comparat opes instabiles ac mendaces: quæ nimirum nunquam diu apud aliquem durant, sed ocus deserentes ad alium demigrant, quæ fallaces sunt et inanes. « Seminanti autem justitiam merces fidelis. » Nomine *justitiæ* eleemosynam aliquando intelliigi alias animadverti. Itaque ait : Qui facultates atque opes suas seminis instar spargit in pauperes, fidelem, constantem et minime fallacem mercedem auferet. Eleemosynam vero semini conferri solitam nemo ignorat. Hic sensus est accommodus, sed arctior : prior ergo plenus est et adæquatus. Unde Vatablus clare vertit, *impius facit opus fallax* (irritum, me ' lox) ; *qui vero serit justitiam, solidam mercedem recipiet.*

P CLEMENTIA PRÆPARAT VITAM , ET SECTATIO MA- V*rf. l»
LORUM mortem. — Hic versus explicat precedentem, ejusque dat rausam, 7. d. Upus justi est sta-

bile, impii vero instabile : quia justitia ducit ad vitam, impietas vero quæ mala sectatur, sæpe præsenlem, semper æternam affert mortem. Pro *clementia* enim hebraico est *justitia*. Unde llebræa ad verbum sic habent, *sicut justitia ad vitas, sic persequens malum ad mortem suam*; Septuaginta, *vir justus progignitur in vitam, persecutio autem impii tendit ad mortem*; Aquila et Symmachus, *et sectator mali ad mortem suam*; Chaldæus, *sicut qui facit justitiam, servatur ad vitam; sic qui sequitur malum, servatur ad mortem*; Syrus, *filius justitia* ad vitam, qui facit malum ad mortem*; Vatablus, *firmum quid est justitia ad vitam; qui autem malitiam sectatur, mortem sibi occersit* (1). Ex his patet justitiam hic ample sumi, opponique cuivis malitire et sceleris. Noster tamen pro *justitia* vertit *clementia*, tum quia ponit speciem progendere, et exemplum pro regula generali; tum quia inter opera justitiæ excellit clementia et eleemosyna; unde in Scriptura per *justitiam* sæpe significatur eleemosyna, ut *Psal.* exi, 9 : « Dispersit, dedit pauperibus, justitia (id est eleemosyna) ejus manet in sæculum sæculi. »

Quocirca noster Salazar hoc loco pariter *justitiam* uti est in llebræo, accipit pro eleemosyna, ideoque censet Nostrum vertisse *clementia*. Unde sic exponit, *q. d.* « Clementia præparat viam et beatitudinem, et sectatio malorum, » id est, avara divitiarum disquisitio et sordida assertatio, « mortem, » supplepræparat. Forte etiam Noster in Hêbræo pro HDTV *tseduka*, id est justitia, legit *ton chesed*, id est pietas, clementia; inde RTON *chasida* est ciconia, avis pia in parentes. Ut ut est, verius videtur quod ait Janse- lius, per *clementiam* synecdochice intelligi quam- ibet justitiam (opponitur enim *sextationi malorum*, id est iniquitati et injustitia), quia ex clementia imnis bonitas, justitia et sanctitas, velut rivus e fonte promanai. Nam. ut ait S. Ambrosius, *De Jbitu Satyri fratris* : « Si libido atque iracundia eliquorum vitiorum educatrices sunt, jure casti- atem atque clementiam dixerim quasdam virtu- es parentes; quanquam pictas quoque ut om- nium principium bonorum, ita etiam virtutum eminarium est cæterarum. » Hinc clemens dici- ur qui non irascitur, quasi colens mentem, nec ascendendo vexans aut turbans, ait Donatus. Mens nim clemens, lenis, quieta, placida et benigna, ti passionum turbationes excludit, ila virtutum mniuin capacem se reddit. Unde Poeta :

Quo quisque est major, magis est placabilis ine,
Atque animos faciles mens generosi cipit.

Et Comicus :

Proxime Deo propinquat, qui utitur clementii.
A bestiis nos separat demeutla.
Clementia omnes, sed magis reges decet.
Clementia una homines pares facit diis.

(I Maurer, *integer justitia art vitam* integer est hoc
»mtu, ut vivat; *seti qui sectatur tnulum. ad mnrtem*

Denique Christus apicem justitiæ et virtutis Chris- tian® posuit in clementia et mansuetudine : « Dis- cite, inquit, a me, quia mitis sum et humilis cor- de, et invenietis requiem animabus vestris, » *Maith.xi*. Et Dei prima dos, nomenque proprium quod sibi indidit, est a clemens et misericors, » ut patet *Exodi* xxxni, 19, et cap. xxxiv, 6, Jonæ iv, 2.

20. Abominabile Domino cor pravum; et volun- Vm.sa. tas ejus in iis qui siMPLiCiTER ambulant. — He- braice, *abominatio Domino perversi corde* (ita Aquila et Symmachus), *et beneplacitum ejus perfecti, vel integri via*; Septuaginta, *abominatio Domini viæ perversa; accepti autem ei omnes immaculati in viis suis*, hoc est, ut clare vertit Vatablus, *adomi- natur Dominus pravos corde; integris vero conversa- tione delectatur*; et Syrus, *amat* (Chaldæus, *vult*) *qui sine macula sunt in via ejus*. Ratio est clara, quia Deus est ipsa bonitas, integritas, sinceritas, sanctitas, cui proinde extreme contraria et exosa est omnis malitia, pravitas, duplicitas, iniquitas. Peculiariter autem ei exosa est fraus, fictio et sim- ulatio, quia monstri simile est, ait noster Sala- zar, duplex in uno homine homo, ut alius homo se ostendat in ore, alius lateat in corde; ut aliud proloquatur, aliud cogitet et sentiat. Sapientia enim sterna, puta Deus, est ipsa veritas, sinceritas, « candor lucis æternæ, et speculum sine ma- cula, » *Sapient*, vn.

Talis fuit Satyrus frater S. Ambrosii, de quo ipse scribit in orat, funebri *De Obitu ejus* : « Quam plaudebam mihi quod tali me Dominus fratre do- naverat. tam pudico, tam efficaci, tam innocenti, tam simplici? ut cum tuam innocentiam cogi- tarem, efficaciam desperarem; cum efficaciam, innocentiam» Sed utrumque mira quadam virtute jungeoas. » Et inferius: « Tanta» simplicitatis erat, ut conversus in puerum, simplicitate illius ætalis innoxia, perfecta virtutis effigie, et quodam inno- centium morum speculo reluceret. Intravit igitur in regnum coelorum, quoniam credidit Dei verbo, quoniam sicut puer artem repulit adulandi, inju- ria? dolorem clementer absorbit, quam clemen- tius vindicavit, quærel® quam dolo promptior, satisfactioni facilis, difficilis ambitioni, sanctus pudori, ut frequenter in eo superfluam magis ve- recundiam prædicares, quam necessariam quæ- reres. » Et post pauca : « Etenim intemerata sacri baptismatis dona servavit, mundus corpore, pu- rior corde; non minus adulterini sermonis op- probrium quam corporis perhorrescens, non mi- norem ratus pudicitiae reverentiam deferendam integritate verborum, quam corporis castitate. »

21. Manus in manu non erit innocens malus; se- MEN AUTEM JUSTORUM SALVABITUR. — SyPUSCI Chili- dæus hæc accipiunt de violenta injectione ma- num in alios, deque pugnis et verberibus : sic enim vertunt, *qui extendit manum suam contra so- cium, non erit immunis a mato*. Accedunt Septua- eiita. *manui manus injiciens injuste, non erit unpu**

nih/.c; çin* *mitem seminat justitiam, accipiet mercedem fidelem*; Symmachus» *manus manni conserens*; S. Hieronymus contra Ruflinuin, *manus inferens*; Hebraea, *manus ad manum non erit insons impius*; Arabicus, *qui injicit manum in oppressione, non erit sine supplicio; et qui seminat justitiam, præmium fidele*, scilicet recipiet.

Proverbium hoc videtur æniema; quare obscuritas ejus varias et perplures peperit expositiones. Eas ad novem redegit Joannes Baptista Navaretus in *Thren.* m. *Prima* est : In Hebræo est, *manus ad manum*, id est plaga super plagam, et adhuc impius non est innocens, sed in sua perseverat malitia, uti fecit Pharaon. Quæ verba etiam repetuntur cap. xvi : « Abominatio Domini est omnis arrogans; etiamsi manus ad manum fuerit, non est innocens. » Sumpta metaphora a lintheaminibus sordidis, quæ semel atque iterum sapone lavantur et non dealbantur.

Seauxlx. *Secundus* sensus hujus loci est : Quidquid condor malus, licet ambas congerat manus, abundet opibus et favore, non expiabit peccatum suum, nisi pœnitentiæ pharmacum sumpserit.

Tut». *Tertius*: Licet peccator suum dissimulet peccatum, quemadmodum una manu positasuporaliam pecuniam tegimus; sic licet sua velit occultare crimina, non effugiet supplicium Dei.

Coirti. *Quartus* sensus est : In Hebræo est *manus ad manum*. Loquitur Salomon de homine fraudulento; et ideo dixerat : « Abominabile est Domino cor pravum, et voluntas ejus in iis qui ambulant simpliciter; » et statim subjungit : « Manus in manu, » hoc est, licet fraudulontq; tribuat propria manu tibi munera atque ea in manu tua reponat, ne te illi committas, neque ei fidas, quia non intendit benefacere, sed decipere. « Semen autem justorum salvabitur, » id est a fraude, et dolo, quem impii machinantur, liberabit Deus justum.

Quia. *Quintus* sensus est Joannis Arborei. Septuaginta legunt, *manui manum injiciens*, seu conserens, non *erit innocens impius*, id est, licet impius manum manui jungat, et ad horam a pravo opere manum retrahat, nilque mali exterius operetur, non retinet cordis innocentiam : malum enim corde machinatur, interius alit monstrum; et sic exponit D. Gregorius, lib. XXV *Moral*, cap. m, et Boda.

Sexu. *Sextus* senius : *Manus in manu*, hoc est, citissimo et repente superveniet ultio impio. Hali solent dicere, *a mano a mano* pro *stetim*, et cum res aliqua est juxta aliquem, solemus dicere, *res est ad manum*. « Non erit innocens, » est Hebraicus tropus, pro eo quod est, non erit impunitus, ha lib. I *Peg.* XXVI : « Quis extendet manum in Christum Domini, et innocens erit? » hoc est, erit impunitus. Vel *manus ad manum*, id est subito, celeriter, fa» illime; nil enim facilius aut celerius facimus, quam unam manum alteri jungere, 7. d. Subito iniquitas impii manifestabitur. Ita exponit Cajetanus et legit *manus ad manum*; asseritquo esso aliquorum Hebræomm sensum.

Septimus sensus : Etiamsi conspirent impii in s^{um}. unum, et mutuo sibi præstent auxilia, et in signum hujus conspirationis manus sibi dent, non ovadont supplicia, licet multi sint in scelere participes. Tali enim malorum factioni opponitur congregatio justorum, de qua dicit Salomon : « Semen autem justorum salvabitur. » Ha exponit Jansenius. Et sic *Psal.* xix, do impiis dicitur : « Adipem suum concluderunt, » id est omnes vires suas sociavere ad perpetrandum mala, et sic addit David : a Os eorum loculum eat superbiam. »

Octavus sensus, qui est Bayni : Ubi manus filii o.un. ad manum patris additur ad malum, cum filius et posterius peccata majorum sequuntur, non erunt impuniti, et sic sequitur : a Semen autem justorum salvabitur. » Ad mercedem justorum multum valet parentum pietas quam sequuntur.

Nonus sensus : Si manus Dei ad manum horni- Noav nis accedat, hoc est, si Dei præcepta conferantur cum operibus quæ malus facit, cognoscetur manifeste supplicii reus, nec poterit supplicium evadere. Chaldæus paraphrastes supplet quædam dicens, *qui extendit*, vel *mittit manum contra socium suum, non est innocens a malo*.

Duas alias expositiones de avaritia et eleemosyna affert cæterisquo præferi noster Salazar Prior est : Ifanus *ad manum*, scilicet addita, significat plures manus ; sicut dies ad diem, annus ad annum, scilicet additus, significat pluies dies et annos. Sensus ergo est, 7. d. Avarus qui plures habet manus ad depredandum aliena, estquo instar Briarei gigantis centimanus, non erit innocens, id est impunitus, sed suorum scelerum ei rapinarum pœnas exsolvet : « Semen autem justorum salvabitur, » id est, filii autem misericordium, qui aliena non rapiunt, sed sua in pauperes libéralité? elargiuntur, omnia evadent supplicia.

Posterior : Olim, inquit, apud Romanos moral manus manui injicere, aut conserere, cuius alicui super fortunis aut ro familiari intendebatur. Inde illud Tullii epist. *ad Trebatium* :

Non ex Jure manu consertum, sed mage ferro Rem repetunt.

Quare juxta Septuaginta sic exponit, *manus manni injiciens*, aut conserens injuste, non erit impunitus, id est, qui injustas pauperibus lites intendit, et manu consertos in jus vocat, ut bonis suis per injuriam eos spoliaret, meritas sui sceleris pœnas dabit. Qui autem seminat justitiam, accipiet modicam fidelem; *justitia* sumitur pro eleemosyna, 7. d. Qui e converso non spoliatur pauperes, sed liberalibus largitionibus illis succurrit, et inopiam eorum sublevat, fidelem, hoc est certam et caslantum mercedem auferet. Verum hic ritus conferendi manum in lite fuit Romanorum, non Hebræorum.

Igitur hoc proverbio : *Manus ad manum*, Sp-

tuaglnta, Syrus, Arabicus et Chaldæus censent significari violentiam ; alii olivum et pigriliam, ut Salonijs ; alii cognationem ; alii multitudinem ; alii secretum ; alii fraudem ; alii conatum ; alii celeritatem. Unde Pagninus, vertit, *mox mox non erit impunis vir malus ; semen autem piorum evasit*. Et R. Levi sic exponit : *Manus in manu*, id est quando acerbissima) calamitates quasi de manu ad manum inopinato ingruunt, universique ob illas periclitabuntur, periculum duntaxat ad justos pertinebit, noxa vero ad impios ; impii enim iis punientur, justis vero commune periculum sino noxa evadent. Rursum Evagrius in *Catena Grac.* : a Per injustam, inquit, manuum in manus injectionem munerum venationem, jure prohibitam hoc loco significat. Qui igitur aliter affecti, hoc est, a vitio illo alieni, seminant justitiam, illi accipient mercedem fidelem, veram et certam, ut qui avaritiæ non attendant, ut illi. Quia vero qui justitiam operatur, ex Deo natus est : Deus autem vita est ; fit ut illo justitiam seminare recte dicatur, qui de Dei cognitione virtutumque studio alios instruit. »

Verisimilius est hoc proverbium : *Manus ad manum*, significare conspiracyem, societatem, propaginem, posteritatem (1), *q. d.* Licet malus sive impius mullos habeat sceleris socios, successores et posteros quasi manus auxiliares, non tamen erit innocens, id est impunitus. Esto manum filiorum et nepotum, amicorum et sodalium quasi exercitum in aciem educat, tamen hic cum tutari, ut potentiorum Dei vindicis manum evadat, non poterit. Ita Jansenius : Sensus, inquit, est, *q. d.* Etiam si inter sese conspirarint impii, non erunt tamen impuniti ; at justis eorumque posteris impiorum conspiracyem, æque ac punitionem evadent. Sic apte constat antithesis ; opponitur enim semen justorum semini et posteritati impiorum, quasi congregatio congregationi, societas societati, successio successioni, posteritas posteritati, iusti enim in se et in posteris præmiantur, suntque felices ; impii vero in se « quo ac in posteris miuntur, suulque infelices. Hunc sensum arguit repetitio hujus sententiæ cap. xvi, vers. 5, i de superbo, qui filiis sociisque stipatus gloriosus incedit, dicitur : a Abominatio Domini est omnis arrogans, etiam si manus ad manum fuerit ; non enim innocens, n Rursus eundem arguit, quod manus sit symbolum societatis, iude quo polenti et roboris, juxta illud :

An nesds longas regibus esse manus?

El illud : « Multi manus onus levius reddunt. » Nam, ut ait Heraclides : a Invalida pugna est unica) tantum manus, quia unus vir nullus vir. » Et illud Virgih ; a Juvenum manus emicat ardens ; »

(1) Tafen* Schnltans, qui vertit, *de manu ad mimum*, per omnes generationes, ætales, *iuipunu non erit*, id est, nunquam impunis erit « ui/ui. Ci. *tixod* xx, 5.

est enim hæc militum manus copiosa, ideoque valida.

Moraliter S. Gregorius, lib. XXV Mora/, cap. m : « Ad Deum, inquit, quasi tot gressibus mens accedit, quot bonis motibus proficit. Et rursum tot gressibus longe fit, quot malis cogitationibus decrescit. Unde plerumque contingit ut necdum procedat in opere motus mentis, et tamen perfecta jam culpa sit ex ipso reatu cogitationis, sicut scriptum est : Manus in manu non erit innocens malus. Manus enim manui jungi solet, quando quies, cit in otio, et nullus eam usus laboris exercet. Manus ergo in manu non erit innocens malus, ac si diceret : Et oum manus cessat ab iniquo opere, malus tamen non est innocens per cogitationem. »

22. Circuios (Syrus sicut *circulus*) aureus id est sa - v n intus suis, mulier pulchra et fatua. — Septuaginta, *inauris aurea in nare porca*, sic mulieri Vfon, id est male prudenti (Complutenses, *stulta* ; S. Hieronymus in cap. xvi *Ezech.*, *male morata pulchritudo* ; Hebraice, *quod inauris est in naribus suis*, hoc est mulier pulchra, et recedens a sapore et sensu, id est deficiens consilio et sapientia, insulsa, vecors, stulta. Hebraice 013 *nezem* proprie significat inaurum, id est ornamentum aurium, sive monile ex aure pendulum ; pari modo tamen significat monile ex fronte vel naribus dependens, qualis est circulus aureus (2). Unde Chaldæus vertit, *sicut monile aureum in naribus suis*, sic mulier pulchra et fatido sensu ; Syrus et Arabicus, (*anquam inauris auri in naribus porcet*, sic pulchritudo in muliere foetida gustu, id est quæ ore fodet, sivo cui fœtet anhelitus, aut potius quæ fœtet insipientia ; gustus enim, cibos discernens, symbolum est sapienti virtutes a vitiis discernentis, *q. d.* Quæ corruptum habet palatum et iudicium meatis, id est insipiens et imprudens.

Primo, Jansenius sic exponit, *q. d.* Sicut aurcus circulus non convenit in naribus suis, nec suum ornat : ita nec pulchritudo, quæ per se res est præclara, non convenit mulieri stulte, sed male ibi videtur a natura collocati, sicut postea dicitur : « Non decent stultum verba composita. » Et : « Non decent stultum delici. » Sicut enim sus circulo aureo naribus infixus non novit bene uti, ita neo mulier stulta sua pulchritudine. Deinde, quia sicut sus circulo aureo non cohibetur a suffodienda terra, sed nihilominus se cœuo immergit circumque feda ! : ita et mulier vecors, cum pulchritudine sua gloriam sibi comparare deberet, non ea tamen retrahitur a voluptatum illecebris, sed voluptatum co?no se immergit, sicque pulchritudinem suam insipientia fœdat et obscurat. Quocirca viro uxorem pulchram et fatuam habenti faciendum est, quod monet gnome Syrorum et Arabum : « Si Imbuentis rete, trahere illud no forte traharis ab ipso, id est, si habueritis uxorem

(i) Vid. quæ ad *Gm.* cap. xxiv, vers. Si, do hac voce attuimiui

rem, subjice illam tibi, ne ipsa te sibi subjiciat, ac te secum perdat, d

Secundo et nervosius, comparat mulierem pulchram, sed stultam et impudicam immundæ sui, sive porco, pulchritudinem vero ejus circulo aureo in naribus, q. d. Sicut sus naribus cœnum sursum deorsum versans, aureum illum circuli ornatum corrumpit, planctque deformat : sic mulier pulchra et impudica inquinat et deturpat pulchritudinem sua immunditia, imo ea abutitur ad libidinem, juxta illud Poet® :

Lis est cum forma maena pudicitia.

Ita applicat auctor *Catener. Græc.*, Beda, Lyranus, Baynus, imo Clemens Alexandrinus, III *Pædag.* cap. xi : « Quemadmodum, inquit, aurum poluitur immunditia suis, cœnum rostro suo conturbantis : ita quæ sunt paulo magis luxui deditæ mulieres, si nimis copiis invitentur ad libidinem et impudicitiam, probro ac dedecore alliciunt veram pulchritudinem, eam inquinamentis Veneris polluentes. » Sic et S. Chrysostomus quem citat ibidem Scholiasles Clement. : « Sicut porca, inquit, ea maxime parte corporis sui (id est nare) lutum ac cœnum vertens, aurum mundum vitiat atque inquinat : sic et mulier suam ipsius commaculat bonam formam.

Tertio, noster Salazar, q. d. Sicut aureo circulo naribus adacto sus trahitur a quolibet quocunque iubet : sic mulier auro et donis trahitur a quolibet ad explendam ejus libidinem. Similis est phrasis *Job.* x1, 21 : a Numquid pones circum in naribus ejus? n Septuaginta, *numquid circumpones capistrum circa nasum ejus?* Verum quia donorum hic non fit mentio, sed tantum fatuitatis et pulchritudinis, quæ comparantur circulo aureo, ut vertunt Septuaginta, hinc

Quarto, aptissime et nervosissime mulier impudica comparatur *sui*, fatuitas *circulo* narium, pulchritudo *aureo*; feminæ enim fatuitas, id est facilitas, qua viris arridet, confabulatur, consentit, puta vecors lascivia et impudicitia est instar circuli, quo eam viri lascivi apprehendunt, et circumagunt ad suas quisque libidines; pulchritudo vero est instar auri splendentis quod virorum oculos ferit rapitque, ut circum hunc aureum, id est lascivam pulchritudinem apprehendant, per eamque mulierem suæ concupiscentiis subjiciant. Alludit notatque inanes et monilia, quibus se ornant feminæ®, ut viros alliciant. Pulchritudo enim hic tam naturalis quam adseilitia, qua se feminæ stibio fucant, et monilibus ornant, intelligitur. Hebraice enim Oli *nezem* significat ornamentum seu monile, quod publice vel in fronte, vel in naribus, vel in auribus prostituitur causa merendi cratiam ; unde aliqui lexicographi *nezem* per duarum priorum litterarum melathesin, adjecta littera *mem*, derivant a HDT *zana*, id est fornican, mereri, prostituere se.

hkit ergo quod pulchritudo hæc feminarum

tam naturalis, quam adseififia ex fuco et monilibus, sit similis circulo aureo suum, sive pòrco- c.,lnl rum. *Primo*, quia sicut hic ornatus sues non de- ẽrwAu cet, nec decorat, sed potius dedecorat: sic et pul- lucir*, chritudo ista mulieres fatuas et lascivas non con- priuw- decorat, sed deturpat et infamat. *Secundo*, quia, Seciwfa sicut sues circum aureum narium, dum nari- bus vertunt cœnum, luto commaculant : sic femi- næ lascivo suam formam fœdant, dum eam libi- dine inquinant. *Tertio*, sicut circulo aureo sues Tmia trahuntur et circumaguntur a subulcis: sic femi- næ sua forma ab impudicis trahuntur et rapiun- tur ad scelus. *Quarto*, naribus suis gratius et sua- Qairu. vius olet cœnum quam unguentum, ait Lucretius lib. VI : ita meretrici suavius olent sordes fornicationis, quam aromata et lilia castitatis.

Porro feminæ vecordes et impuro recte adæ- mein quantur sui. *Primo*, quia sus est animal plano sto- simllit lidum; unde S. Augustinus, lib. VI *Contra Faust*, cap. vn : « Quod in rerum figuris porcus, inquit, hoc in rerum genere stultus. » Et Ilorus Apollo in *Hieroglyphics* docet Ægyptios sapientem repræsentare per elephantem, stultum et stolidum per suem. Quod ergo est gladius in manu phrenetici, hoc est pulchritudo in femina fatua et lasciva; sicut enim ille gladio impotenter utitur, multosque ferit, sic et lasciva sua forma verberat, feritque multorum oculos et animos.

Secundo, sues totos dies in cœno se volutant, s^uod* eoque gaudent : sic et feminæ lascivæ nonnisi lascivia et impudicitia delectantur. « Porci, ait auctor Imperfecti in *Matth.* hom. 17, proprium est in cœno se volutare, nunquam in cœlum adspicere, nec quærere dominum suum : » sic et impudica in cœnum voluptatum project® nunquam in cœlum aspiciunt, nunquam Deum Dominum vindicemque cogitant.

Tertio, sues sunt pronæ admodum in venerem, Tertio, teste Aristotele, lib. VI *Ilistor. animal*, cap. xviii: sic et feminæ lascivæ. Rursus, sus est animal fœdum, gulosum et immundum. Unde Cicero, lib. II *De Natura Deorum* : « Sus, inquit, quid habet prster escam? cui quidem ne putresceret, animam pro sale datam esse dicit Chrysippus. » Hac de causa suillæ carnis esus vetitus fuit Judæis, *Levit.* xi, vers. 7. Vide ibi dicta.

Quarto, sus est animal impudens æque ac in- QaarU. docile : tale est et femina impudica sive meretrix. Unde Aristophanes Hippocratis filios suem resipere dixit, quod inscii essent et moribus non admodum comptis. Et Pierius, *Ilierogl.* 9 cap. xi : Sus, inquit, est hieroglyphicum indocilitatis; nara apud Physiognomos suilla frons, brevis quippe et hispida capillis sursum versus erectis, indocilitatis indicium est manifestissimum. Est enim animal maxime brutum sus, nulluniquè animalium magis indocile, cum reliqu® omnes pecudes aliquid habeant in quo, dum vivunt, usus, vel industria, vel frugalitas prosit. Hinc proverbium : « Sus Bæotica, » pro valde laido et stupido. Hinc

et porcus priscis erat delirii piaculum, ut ibidem ostendit Pierius, cap. xix.

Denique S. Chrysostomus, in *Catena Grvcorum*, proponit questionem : « Cur Deus, nature auctor, mulierem mente destitutam, specie effingit venusta? Aut cur, cum venusta condita esset, effecta est stulta? » Ac respondet : « Deus mulieribus natura stolidis formæ pulchritudinem nonnunquam indulget, no prudentes sagacique ingenio predila; liberalis formæ gratiam plus æquo mirentur; verum prudentiam et intellectum formæ venustati antepoant, illudque consedentur quod vere bonum et pulchrum : sic fatuis quoque hominibus magnas quandoque opes concedit et facultates, quo prudentes intellectus donum, quod stultis deest, considerantes et admirantes, propter opum penuriam animo non concidant, sed illud, quod vere bonum est, studiose persequantur. »

Quocirca auctor Imperfecti, hom. 45 in *Matth.*, sanum hoc juvenibus dat consilium : « Tu itaque, juvenis, ait, quando uxorem ducere vis, noli questore divitem, sed bene morigeratam, quia mores boni divitias frequenter acquirunt, divitias autem mores nunquam fecerunt. Et gloriosior est paupertas fidelium, quam divito peccatorum. Noli quærere speciem, quia scriptum est : Sicut in aures aure® in naribus porci, ita mulieris male morigerate species. Quia m specie meretrices placent, in moribus autem matronæ. »

Hanc gnomon eleganti pavonis et corvi apologo explicat S. Cyrillus, lib. II *Apologorum moralium*, cap. XXV, cui titulus : *Contra eos qui gloriantur in carnis specie*. « Pavo, inquit, aureis pennis decoratus, ac plumea luce pomposus, coram corvo vanam seso effundebat in gloriam, atque illum de pennæ nigredine confundebat. Cujus mox corvus dementiam deridens : Itene video, inquit, quod in te regula physionomiæ non fallat. Nam quia parvum tanto corpori habes caput, ideo minoris es sensus. Unde non miror si in penna volatili, quæ a vento rapitur et defertur, tuam ut levis leviter gloriam posuisti ; omnis enim caro fœnum (*Isaiæ* x1, 6), et omnis gloria ejus quasi flos agri; decor namque floris pulchritudo est carnis. Formositate quippe materiæ rutilat, solidilate non durat, et levitate quantocius evolat. Amens ergo gloriaris in umbra; sed sicut aureus circulus est in naribus sordida; suis, sic et carnis lucidilas cum ignavia mentis. Quod si igitur ex venustate corporis gloriaris, jam te tua lucidilas denigrabit, tuaquo te specie deformabit. Nam forma carnis mentis pulchritudinem abstulit, et lumen corporis splendorem animæ fugavit. » Ostendit deinde hanc majori deformitate obscurari et obrui, a Te laudarem, si deformitatem in tuæformæ substantia non viderem. Nam caput habes serpentinum, sonum pectoris ululosum, cor ihalcivolum, pedem fœdum. Numquid carnis vano laudanda species est, cum substantialis formæ defectu mens

ipsa deformis sit? Absit : nam anima quanto caro sil pulchrior, tanto fit ipsa deformior. Vera igitur species est, virtus mentis, et gloriosa formositas, claritas rationis. Quibus dictis, ex sua specie confutatum pavonem dimisit tristem. ¶

Tropologice Abbas Nesteros apud Cassianum, *Collât.* XIV, cap. xvi, hæc accipit de viris doctis, sed turpiter viventibus : a De istis ergo, inquit, qui imaginem quamdam scientiæ videntur acquirere, vel de his qui, cum sacrorum voluminum lectioni, ac memonæ Scriplurannx diligenter insistunt, carnalia tamen vitia non relinquunt, in Proverbiis eleganter exprimitur : Sicut in auris aurea in naribus suis, ita mulieri make moralæ species. Quid enim prodest quempiam ornamentum eloquiorum coelestium, et illam pretiosissimam Scripturarum speciem consequi, si eam lutulentis operibus vel sensibus inhaerendo, quasi immundissimam terram subigendo confringat, aut coenosis libidinum suarum polluat volutabris? » Sic et S. Hieronymus in *Ezech.* cap. xvi, ad illa : *Et dedi inaurem super nares tuas*, « Quando vivimus, inquit, et de nobis dici potest : Non mortui laudabunt te, Domine, sed nos, qui vivimus ; tunc odoratur Deus odorem sacrificii nostri bonæ fragrantæ, et aureum circulum sensuum ac dogmatum divinorum habemus in naribus. Quando vero mortui sumus, el versamur in cœno atque in sordibus turpitudinum, habemus illam inaurem in naribus, de qua scripsit Salomon : Sicut in auris aurea in naribus porcæ, sic mulieri male morata » pulchritudo. » Sic el Salonius : « Circulus aureus, inquit, est scientiæ ornamentum, quod instar suis cœno immergit, qui illud immunda actione sordidat. Hujus enim anima pulchra est per scientiam, sed fatua per actionem. »

Rursum, mulier fatua et pulchra est anima fidelis, in baptismo vel poenitentia a peccatis abluta et dealbata, quæ deinde pristinis cupiditatibus illecta ad eas redit, cum cisque quasi amasiis scortatur, sicut sues lautæ redeunt ad lutum, juxta illud S. Petri, *epist.* II, cap. n, vers. ±2 : « Contigit enim eis illud veri Proverbii : Canis reversus ad suum vomitum ; et : Sus lota in volutabro luti. » Ubi mulla hac de re dixi. In his enim circulus aureus, quo eos diabolus apprehendit, circumagit, et ad solita scelera reducit, est veterum amorum recordatio, viva voluptatum preteritarum repræsentatio, ac dulcedinis illecebrosæ memoria. Hanc enim excitat acuitque daemon, preserlim in agone mortis; quo fit ut multi tunc per delectationes morosas peccent et damnentur. Qui sapit ergo, dum vivit et viget, has species et illecebras e mente aboleat per contrarias imaginationes, orationes, meditationes virtutum et rerum divinarum, preserlim Passionis Christi, qua nihil est efficacius.

Huc facit apopbthegma R. Josué in *Pirke Avoth*, id est in *Capitulis Patrum* : « Quotidie vox quædam de monte Horeb exhibat, non obscure iaten-

tans vae hominibus illis per quos legi damnum infertur, aut injuria; quia vere quicumque negligenter incumbit in studium legis, is prorsus reprobus est et infelix, sicut dicit Scriptura : Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra et fatua. »

Denique Salvianus, inilio lib. IV *De Gubern. Dei*: « Quid est aliud, inquit, principatus sine meritorum sublimitate nisi honoris titulus sine homine? aut quid est dignitas in indigno, nisi ornamentum in luto? quid est aliud vocabulum sanctum sine merito, nisi ornamentum in lulo? Circulus aureus, ait Sapiens, in naribus suis, mulier pulchra et fatua. El in nobis itaque Christianum vocabulum, quasi aureum decus est: quo si indigne utimur, it ut sues cum ornamento esse videamur. »

Vm. M. 23. Desiderium justorum omne bonum est: praestolatio impiorum furor. — Chaldaeus, *desiderium justorum ad bonum est, expectatio impiorum ad furorem*; Hebraice, *justorum desiderium tantummodo bonum est; expectatio autem impiorum furor*, sive *ira penetrans*; Septuaginta, pro *FTOp ebra*, id est furor, aliis punctis legentes *HTJP obero*, id est transivit, vertunt, *spes autem impiorum transibit*, id est *peribit*; Scholiastes, *abscedet*. Est metonymia: *desiderium* enim vocatur res desiderata, sive id quod desiderant justii; *praestolatio impiorum* est id quod praestolantur et expectant impii.

Sensus est, q. d. Desiderium justorum fertur ad omne bonum, id est ad omne honestum, ad omnem virtutem; justii non desiderant aliud quam operari bonum, ila Pulychronius in *Catena Graec.* Impii vero praestolantur et expectant, ut furiose se gerere possint, ut iram et furorem suum in alios evomant; ira enim, qua quis modum excedit, vocatur *H13JJ ebra*, id est furor, quia limites rationis *abar*, id est transgreditur, ait Aben-Ezra. Aut, ut alii, quia omnia pervadit, inflammat et vastat instar ignis. Ende Baynus, et ex eo noster Salazar vertunt, cupiditas *justorum omnis bona est*, sicque explicant: Justii nil concupiscunt nisi benefacere, ac ubi potestas deest, cupiditas benefaciendi adest et acuitur; e contrario *impiorum praestolatio*, id est expectatio et desiderium, est *furor*, id est impiorum vota longe diversum est studium; nam praestolatio eorum furor. *Praestolatio* hic sumitur etiam pro desiderio, nimirum impiorum vota ex furore et ira profecta aliorum perniciem avidissime exoptant. Itaque quemadmodum pii ac justii homines plura bona conferre desiderant quam impendunt, et quod deest facultati, votis compensant: sic etiam impii plura mala inferre cupiunt quam inferunt, et malefaciendi facultatem desiderio nocendi longo superant; atque ideo majoribus poenis se subji-ciunt, quam illa sunt quae damnis illatis respondent. Hinc illud: <Tota vita justii est boni desiderium, » quia non nisi bona agere desiderant, non qL> bonum esuriunt et sitiunt, juxta illud: « Beati

qui esuriunt et sitiunt justitiam, » *Matth.* v Talis Cuius Daniel, qui proinde vocatur *vir desideriorum*; ideoque meruit intelligere 70 hebdomade* adventus Christi, *Daniel.* cap. ix, 23, et cap. x, 19. Vide S. Bernardino, *epist.* 10, ubi inter caetera ait: « Desiderium peregrinationis in plenitudinem commutabitur dilectionis, etc. Sicut autem fides ducit ad plenam cognitionem, sic desiderium ad perfectam dilectionem (1). »

Tropologice, ex hac gnome disce proxim facilem crescendi in omni virtute et merito esse, si crebra et ardentia earum desideria concipias. Per haec enim virtutem quamlibet, etiam quam exterius ob paupertatem, infirmitatem, aliumve defectum exercere non possumus, interius in animo concipimus, firmamus, augemus. Verbi gratia, pauper habens efficax ingensque desiderium faciendi eleemosynam, si opes haberet, acquirit virtutem eleemosynae, ac per illud tantum vel plus meretur, quantum dives, qui ex consuetudine dat eleemosynam. Infirmus, qui jejuna-re vel cilicia ferre nequit, desideret hoc facere. Religiosus, certo officio ab obedientia alligatus, desideret retere omnia quae alii obeunt, obire; desideret efficaciter concipiari, docere, audire confessiones, visitare infirmos, Indis predicare, etc., si liceret, iliaque Deo offerat: nam Deus haec desideria ita grata habebit, ac si ea opera comple-ret. Id ita esse docet S. Paulus, II *Cor.* vm, 12: « Si enim, inquit, voluntas prompta est, secundum id quod habet, accepta est, non secundum id quod non habet; » his verbis nobis significans Deum magis promptam voluntatem, quam donum ipsum spectare. Hujus ratio est, quia eleemosyna et alterius cujusvis viriulis perfectio et meritum in voluntatis promptitudine, non item in multitudine operumque magnitudine consistit. Unde S. Augustinus in *Psal.* cv: « Bonam, inquit, Deus voluntatem coronat, quando non invenit facultatem. » Et S. Bernardus, *epist.* 77: Deus, ait, indubitanter tribuit bonam voluntati, quod defuit facultati. Causam a priori dat S. Thomas, I II, *Quaest.* XX, art. 2: « Quia, ait, tota formalis bonitas operis exterioris pendet a bonitate actus interioris, quia a voluntate elicitur. » Unde sequitur, si Deo placere appetimus mullumqua promereri, frequenter pia desideria concipiamus bona prestandi opera, nec non bonas intentiones applicandi, non solum operibus quae facere intendimus, verum etiam illis quae facturi non sumus, non quidem borne voluntatis, sed facultatis defectu. Quo haec bona voluntas promptior fuerit, eo uberiores producet spiritualium pro-

(i) Juxta Maurer sensus est: Probis mera felicitas Obtingit, improbis poena. *Desiderium et expectatio*, ait, pro eventu sunt desiderii et spei. Rosenmuller>>: *Justii nihil cupiunt quod bonum non sit*, hinc votorum compotes fiunt; *expectatio impiorum* non solum frustra erit, verum et in eo desmet, ut *indignatione* Dei* vebeuiculisimam experiantur.

ventum Fegetem, testo I). Bernardo. Tantum moreris quantum vis; et bona crescente voluntate, crescit pariter et meritum.

Smeli Symbolice Lyranus : Justorum desiderium est omne bonum, hoc est ipse Deus, in quo ominenter est omne bonum, quique est bonus et bonum per essentiam. Unde Christus interpellatus a quodam dicente: «Magister bone, quid boni faciam, ut habeam vitam aeternam?» Respondet: a Quid me interrogas de bono? unus est bonus Dens. » Et David : « Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. Sitivit anima mea ad Deum fortem vivum ; quando veniam , et apparebo ante faciem Dei ? » Ptu/. xlii, 2. S. Bernardus, *serm.* 84, explicans illud *Cantio. m* : *In lectulo meo per noctes (persivi, (piem diligit anima mea.* « Magnum bonum, inquit, quaerere Deum. Ego hoc nulli in bonis animre secundum existimo. Primum in donis, ultimum in profectibus est; virtutum nulli ccedit, ccdil nulli. Cui accedat? quam nulla praecedit. Cui praecedat? quæ omnium magis consummatio est; quæ enim virtus adscribi possit non quaerenti Deum , aut qui terminus quaerenti Deum ? Qüærite, inquit, faciem ejus semper. Existimo quia nec, cum inventus fuerit, cessabitur a quaerendo. Non pedum passibus, sed desideriis quaeriliir Deus. Et utique non extundit desiderium sanctum felix inventio, sed extendit. Nnmquid consummatio gaudii, desiderii consumptio est? oleum magis est illi • Lam ipsum flamma. Sicest. Adimplebitur lætlua, sed desiderii non erit finis, ac per hoc nec qtrerendi. » Idem, trad. *De Diligendo Deo*, agens de complexu sponsi et sponsæ, puta Christi et amniT sancta? : «Ihnc, inquit, illa satietas sine fastidio. Hinc insatiabilis illa tîM inquietudine cnriodtns. Hinc alternimi illud atque inexplicabile desiderium nesciens egestatem. Hinc denique sobria illa ebrietas , vero, non mero ingurgitans; non madens vino, sed ardens Deo »

Anagogice, desiderium justorum tendit ad bonum, puta ad beatitudinem oelestem, quæ est complexio omnis boni. « Pra stolalio impiorum furor, n id est, id quod præstolantur impii, sors quæ illis obventura et exspectanda, est furor, id est Dei ira et vindicta in gehenna, usque ad intima non tantum corporis, sed et anim® penetrans, comburens et crucians. Ita R. Salomon, Hugo, Dionysius et alii.

Unde S. Bernardus, *serm.* N t» *Vigilia Nativit. Uomini* : « Desideria nostra, inquit, in tribus maxime constituta videntur, quod decet, quod expedit, quod delectat, » puta triplex desiderium est, boni honesti, boni utilis, boni delectabilis. Alquo hoc docet in coelo duntaxal implendum; ibi enim est « summum bonum, inquit, summa utilitas, summa gloria, summa voluptas. Atque luce quidem inierim exspectatio nobis nostra est, et promiisa nobis visio majestatis, ut eut Deus

omnia in omnibus, omne jucundum, omne n^le, omne honestum. » Idem in *Sententiis* : • Triforme, inquit, est desiderium electorum. Unanimiter nabile in domo. Unde est : Unam petii a Domino. Victoriam obtinere de mundo. Unde est : Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Præsentialiter frui Deo. Unde est et illud : Cupio dissolvi, et esse cum Christo. »

24. Alii dividunt propria, et ditiores pilnt; alii rapiunt non sua, et semper in egestate sunt. — Hebraice, est *spanar, et addetur adhw ; est prohibens a rectitudine, verumtamen ad defectum* 1); Vatablus, *est qui dispergit rem, et augetur res ejus magis ; et qui parcit rei suæ plus (equo, set ad inopiam*, id est, sed penuria et egestate opprimitur. Noster tō *prohibens a rectitudine* accipit pro eo qui *recedit a justitia*, facileque injusta, ut opes accumulet; unde vertit, udi *rapiunt non sua*; Septuaginta, *sunt qui propria seminantes* (Aquila, Symmachus et Theodotion, dispergentes) *plura faciunt ; sunt autem qui congregantes (aliena, addit Auctor Catena Griec.) minuuntur*; Chaldæus, *est qui dispergit, et rursus addetur ei; indigentia erit ei qui recedit a rectitudine*; Syrus, *est seminat sua, et nullum introducet; est qui non sua congregat, et modicum est illi*. Syrus ergo nostro consentit.

Sensus esiclarus. Opponit enim liberalem avaro : quod libendis sua distribuat, in omnes sit beneficus, nullasque facial eleémosynas, et tamen inde non fiat pauperior, sed ditior; avarus vero recondens suas opes, easque augens et accumulans per fas et nefas, per fraudes, usuras et injustos contractus, quibus rapit aliena, inde tamen non evadat ditior, sed pauperior. Rationem *n seminantes*, ut vertunt Septuaginta. Eleemosyna enim et beneficentia est quasi seminatio. Sicut enim agricola, qui jact semen, pro uno grano vel modio recipit viginti, trigiula, imo subinde sexaginta et centum, dum copiosam colligit inessem : sic pariter beneficus spargens suas opes in egenos, jact quasi semina, ex quibus multiplicatis magnam cum ingenti fœnore a Deo percipit bonorum tum temporalium, tum spirituabum abundantiam. Avarus vero similis est bui-o, qui frumentum in granario recondit, kbi illud situ contrahitur, corrumpitur, a muribus corroditur, itaquu sensim minuitur, nullumque dat fructum : sic enim et avail opes recondit® Deo maledicente sensim perenni, minuuntur et consumuntur. Hoc est quod docci S. Paulus, 11 *Cor.* ix, 6 : « Qui parce seminat, parce et metet; et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet, p etc., ubi plura hac de re dixi. Vide et S. Chrysostomum, hum. *Quod eleemosyna sit ars omnium quastuosissima*. Exempla plura bu-

tt) Clarius, *est qui dispergit*, largiter distribuit, liberalis est, *et augetur opibus ette**, et CSI *qui parcus* «st *pius Justo, tantummodo ad egestatem*. Pro *parais plus justo*, hebraea verti quoque possunt, *cohibens se a mrf* (udî/ie.id est, uuxricurdia; et cantalb uUicua

jus rei repcries apud Leontium in Vita S. Joannis
 ̇leemosynarii Patriarchæ Alexandrini. Igitur hoc
 est fidelium paradoxum, sed divinum et verissi-
 mum : a Eleemosyna ditat, tenacitas depauperai;
 quod das, acquiris; quod relines, perdis ; ero-
 gando opes accumulatas, condendo imminuis. »
 Hæc sententia, uti et aliæ, significat, non quid
 semper, sed quid sæpc fiat; nam subinde videmus
 contrarium fieri, scilicet avaros ditari, liberales
 depauperan : sed tunc Deus pauperiem tempora-
 lium ubertate spiritalium donorum compensat.
 Ita Basilius in *Catena Graxorum*.

Apolo- Hanc raptorum vesanam infelicitatem graphice
 me?00" ^oc lupi el bovis apologo repraesentat Cyrillus,
 pini. * lib- Hl *Apolog. mor.* cap. xv : a Vagabundus otio
 lupus rapax, cum cerneret bovem post jugum
 laboris ac commodi, in cibum falce linguæ her-
 bas demetentem, mox ad cum veniens, dixit :
 Quid est hoc, quod tam validum animal aculisque
 cornibus armatum, non solum ab homine jugum
 toleras gravissima^ servitutis, sed, quod deterius
 est, post lam gravis laboris onus, vivis edulio
 vilitatis? Certe si supra artem doli vigoremque
 denlis, mihi tantam natura validitatem dedisset,
 etiam sine labore, ita bonis carnibus vescerer,
 ut aselli etiam esum dedignarer. Al hæc bos, ru-
 minata sententia, dicitur respondisse : O si inno-
 cente bonum, mansuetudinis fructum, æquila-
 tis commodum, pacisque decus libra rationis ap-
 penderes, et hostilis rapacitatis reatum diligen-
 tiori circumspectione librares; videres utique
 quantæ calamitatis sit sævire hostiliter, ac rapa-
 citer vivere, cum nequissima vita misere juven-
 tutis sil lues. Nam cum male vivitur, virtutis no-
 bilior vita vera perimitur; et ea quæ relinquitur
 vita, cum in e^ vivat vitalis calamitas, nequior
 mors efficitur, et sic vera vita per semelipsam
 damnatur. Quid igitur gloriaris, quod oliosæ ra-
 fUpiDB pacilalis vivis malitia? » Unde concludens sub-
 ibuiüj. jicjt. a Omnis namque furis est mens immun-
 dissima, discordile amica, fellita voluntas, civili-
 tas æmula, ferocissima vita. Ferre ergo jugum
 suavissimum onus virtutis est mihi, et tempe-
 stuosa libertas in præjudicium aliorum, ac servi-
 tus vitiositatis sit tibi. Sic nempe carius est mihi
 comedere fænum de labore justiliæ, quam hædum
 de scelere avarili * violentum. Quo audito, lupus
 confutatus discessit, n

Ven. S3. 23. Anima, quæ benedicit, impinguabitur; et qui
 inebriat, ipse quoque inebriabitur.—Hebraice, *ani-
 ma benedictionis impinguabitur; et irrigans diam ipse
 rnv tore*, id est, *p/iwia est*, id est, ipse aliis benefa-
 ciendo pluviam frugibus suis, ut lætissimæ et co-
 piosissima? evadant, inducit. Sua enim beneficentia
 meretur ut Deus pluviam suis frugibus impluat,
 omniaque ejus bona fortunet, prosperet el multi-
 plicet. Ratio est, quod Deus del opes dignis;
 opibus autem dignus est, qui iis uti novit; iis
 autem bene uti norunt, qui benefici sunt, easque
 in egenos dispensant. Noster, æque ac alii apud

Pagninum in *Léxico*, *mv iore* per metathesin ac-
 cipiunt pro HTV *Urne*, id est irrigabitur et ine-
 briabitur; hoc enim ex æquo respondet t ú mio
marne, id est, qui irrigat et inebriat, a Inebriat, »
 id est affluenter largitur eleemosynam; sic ebrie-
 tas sumitur pro satietate, copia et affluentia,
Psalm. XXXV, 9; *Cantic.* v, 1; *Proverb.* v, 19. Est
 melonymia : ponitur enim effectus pro causa;
 ex copia enim rerum sequitur ebrietas. Unde
 vertit : « Et qui saliat pauperes, ipse satiabitur, »
 quia, ut dicitur cap. xix, vers. 17 : « Fœneralur
 Deo qui miseretur pauperis, et vicissitudinem
 suam reddet ei. »

Aliqui t o *benedicit* proprie accipiunt pro *bene
 precatur*, q. d. Qui aliis bona apprecatur, huic vi-
 cissim alii bene precantur, ac Deus ipse benedi-
 cet. Verum hoc arctius est : « Benedicit » ergo,
 id est benefacitsive bene precando, sive sua ero-
 gando, sive consilia suggerendo, sive docendo,
 sive quo alio modo. Dat causam ejus quod dixit
 vers, præced. : « Alii dividunt propria, el ditiores
 fiunt. » nimirum quia qui aliis benedicit, id est
 benefacit, hic a Deu impinguatur et ditatur bonis,
 tam spiritalibus quam temporalibus; et qui
 alios suis opibus saliat et quasi inebriat, hic vi-
 cissim a Deo inebriabitur, id est abunde locuple-
 tabitur. Alludit ad fontes et flumina; quantum
 enim aquarum e fontibus inferne defluit, tantum
 superne in eos influit; ac quantum apertis cata-
 ractis flumina depluunt, tantum superne in ea-
 dem impluit. Beneficus enim et cleemosynarius
 est instar fontis et putei, qui jugiter beneficia sca-
 turit, ebullit et effundit, uti docet S. Basilius in
 illud *Lucæ* xii : « Destruam horrea mea. » Unde
 Chrysostomus, homil. 23 in *Acta* : « Fontes, in-
 quit, ex quibus irrigua ducitur aqua, in summis
 locis debent oriri. Igitur simus et nos animo su-
 blimes, et statini misericordia diffluet. Non enim
 potest fieri summam animam et divitias contem-
 nentem non etiam misericordem esse, » juxta il-
 lud : « Sursum divinorum fluminum fontes. »
 Aliam similitudinem uberem adhibet Clemens
 Alexandrinus, lib. III *Pædag.* cap. vu : Sicut, in-
 quit, ad ubera, quæ suguntur vel mulgentur, lac
 solet confluere, sic el opes confluunt ad eos qui
 erogant illas. Quocirca B. Petrus Chrysologus,
serm. 10Í : « Esto, inquit, dives in misericordia,
 si semper esse vis dives. Et tunc erunt horrea tua
 majora, tunc plena, si non fuerint largitate va-
 cua, cupiditate inclusa. »

Porro hæc gnome magis in spiritalibus quam
 in temporalibus bonis locum habet, ul experientia
 docet. Unde Chaldæus pro *qui inebriat, ipse t.ia-
 briabitur*, vertit, qui *docet, etiam ipse addiscet*
 Ita videmus doctores, concinnatores, confessarios,
 etc., qui sua Spiritus Sancti charismata in alios
 liberaliter effundunt, copiosius iisdem a Spiiitu
 Sancio rigari el inebriari; ac quo ipsi in proxi-
 mum Dei amore liberaliores sunt, eo vicissim
 Deum in se liberaliorem experiuntur. Unde S. Gro

gorius, IH *Pastor*. cap. xxvi, τὸ anima *quæ benedicit, ipsa impinguabitur*, sic explicat : « Qui enim praticando exterius benedicit, interius augmenti pinguedinem percipit; et dum vino eloquii auditorum mentem debriare non desinit, potus multiplicati muneris debriatus excrescit, » Huc facit Beda in *Collectaneis*, qui inter tria ænigmata hoc *primum* proponit : a Quæ est illa mulier quæ innumeris filiis ubera porrigit, quæ quantum sucta fuerit, tantum inundat? » ac respondet : « Mulier ista est sapientia, n *Secundum* : a Ubi est anima hominis, cum dormiunt homines? In Iribus locis, aut in cordo, aut in sanguine, aut in cerebro. » *Tertium* : a Qui sunt tres amici et inimici, sine quibus nemo vivere potest? Ignis, aqua et ferrum.»

Mystice, ro *benedicit* innuit eleemosynarium esse sacerdotem mysticum, qui egenis benedicat ore, et magis manu. Sic Paulus docet, II *Corinth*, cap. IX, vers. 12, eleemosynam esse sacrificium, cujus victima sint opes erogata*, altare sint pauperes, sacerdos sit eleemosynarius, immolatio sit erogatio, distribuens eas, v. g. Paulus, sit Diaconus. Fusius idem docet S. Chrysostomus, hom. 20 in epist. II *ad Corinthios*.

Porro Septuaginta prorsus alio abeunt, planeque dissident ab Hebræo, Chaldæo et Latino ; sic enim habent, *benedicta omnis anima simplex; vir autem animosus non est formosus; vel, ut Auctor Catena Græcor., vir autem iracundus est incompositus; alii, indecorus, vel inhonestus; hoc enim est Græcum* *νῆξ ἰουοxtuwv*, quod S. Chrysostomus, hom. <7 in *Joan.*, sic exponit, *q. d.* Anima sincera doli et simulationis expers, æque ac modesta et mitis, est benedicta caraquo Deo ; at vir animosus, sive iracundus, non est formosus, nec decorus : quia indecorum et turpem vultum, indecoros clamores, indecoras iræ actiones et gestus induit. Turpitudinem hanc vultus in ira pulchre repræsentat S. Basilius, hom. *De Ira*. Denique Syrus per antithesin vertit, *anima, quæ benedicit, benedicetur : quæ maledicit, maledicetur*.

Venae. 26. Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis; BENEDICTIO AUTEM SUPER CAPUT VENDENTIUM. — Hebraice, *prohibenti frumentum maledicet ei populus*; S. Ambrosius, lib. III *Offe.* cap. vi, *captans pretia frumenti* (S. Cyprianus, *captans annonam*) *maledictus in plebe est* ; Aquila, *maledicent cum populi*; Symmachus et Theodotion, *maledictus a populo*; S. Chrysostomus, hom. 39 in epist. I *ad Corinth.*, *qui frumenti auget pretium, est populo execrandas*; Septuaginta vero, *qui continet frumentum, relinquat illud nationibus*; et Chaldæus, *qui prohibet frumentum in necessitate, illud hostibus suis relinquet*. Solent avari tempore famis frumentum abscondere, vel etiam coemere, ut crescente fame carius illud vendant : quo iit ut crescat frumenti pretium, ac pauperes famem patiantur, et subinde fame enecantur. Quod sane est inhumanum, ac peccatum grave contra charita-

tem et justitiam legalem. Illud ergo hic insectatur Salomon. Qui id faciunt, flagellatore* annona», et Dardanarii vocantur, a Dardano quodam qui annonam supprimebat, ut carius venderet, contra quos Ulpianus in leg. *Annonam, de Extraord. criminibus*. Et S. Gregorius Nazianzenus. *orat.* i!f: « Quid ad hæc, inquit, dicemus, qui frumentum emimus et vendimus, ac temporum difficultates observamus, ut opes nobis comparemus, et in alienis calamitatibus delicias capiamus, atque non ut Joseph /Egyptiorum facultates majoris dispensationis causa (utrumque enim norat, nimirum et recte colligere, et recte annonam tribuere; quemadmodum etiam et famem prospicere, et eminus ei obsistere); sed ut iniqui et conscelerati popularium nostrorum opes acquiramus? »

Et Isidoras Pelusiota, lib. III, epist. 81 : « Inexplebilem, inquit, quemdam ac sævum et crudelem Dardanarium, hoc est frumenti cauponem, te esse nonnulli aiunt; ut qui tempora observes, ac de egestatibus occasionem lucrandi arripias, et de calamitatibus messem colligas. Quamobrem hoc tecum reputans, alios non tam tua, quam te Dei ope indigere, fac te cognatio moveat.» Et Apollonius frumentarius, *epist.* 85 : « Terra, ait, mater est omnium; justa enim est. At vos, cum iniusti sitis, vestram duntaxat matrem eam effecistis, et nisi destiteritis, perficiam ut vobis in ea consistere non liceat. »

Uberius et nervosius S. Ambrosius, lib. III *Offe.* cap. vi, vitii hujus enormitatem exaggerat : « Cur, inquit, ad fraudem convertis naturæ indulgentiam? cur invides usibus hominum publicos partus? cur populis minuis abundantiam? cur affectas inopiam? cur optari facis a pauperibus sterilitatem? Cum enim non sentiant beneficia fecunditatis, te auctionante pretium, te condente frumentum, optant potius nihil nasci quam te de fame publica negotiari. Ambis frumentorum indigentiam, alimentorum penuriam, uberes soli partus ingemiscis, fles publicam fertilitatem, horrea frugum plena deploras, exploras quando sterilior proventus sit, quando exilior partus, votis tuis gaudes arrisisse maledictum, ut nihil usquam nasceretur. Tunc messem tuam venisse lætaris, tunc tibi de omnium miseria congeris opes; et hanc tu industriam vocas, hanc diligentiam nominas, quæ calliditatis versutia, qua» astutia fraudis est? et hoc tu remedium vocas, quod est *couppement* nequitiae? latrocinium hoc an fœnus ap* pellem? Captantur tanquam latrocinii lempo^ quibus in viscera hominum durus insidiator ob^ pas. » Et inferius : « Recte igitur Salomon : Qih continet, inquit, frumentum, relinquet illud nationibus, non hæredibus, quoniam avaritiæ emolumentum ad successorum jura non pervenit. Quod non legitime acquiritur, quasi ventis quibusdam ita extraneis diripientibus dissipatur. Et addidit : Captans annonam maledictus in plebe

est; benedictio autem in rapite ejus qui participat. Vides ergo quod largitorem frumenti esse deceat, non pretii captatorem. Non est igitur ista utilitas, in qua plus honestati detrahitur quam utilitati adjungitur. »

Memorabile est quod tradunt Trithemius, Cochlæus, Genebrardus, Munslerus, Demochares et alii quos citat noster Serarius, lib. IV *Moguntiac. Herum*, cap. i, de Battone Archiepiscopo Mogontiaci, sub anno Domini 970, eum scilicet avare condidisse frumenta, ac pauperes vocitasse mures, cosque quasi mures fame perire permisisse; ideoque justa Dei vindicta a muribus invasum, ad turrim, quæ etiamnum in medio Rheni visitur, et *Turris murum* appellatur a multis, confugisse, ibique a muribus insequentibus peremptum esse et devoratum. Esto Serarius ibidem contendat historiam hanc esse fabulam. A dardanariis Slatensibus occisus est, anno Christi 1127, B. Carolus Comes Flandriæ, filius S. Canuti regis Daniæ et martyris, eo quod eorum avaritiæ obsisteret, cosque cogeret tempore famis frumenta divendere; locus necis mihi ostensus est Brugis Flandrorum, ubi quasi martyr colitur; sanctitatem enim ejus Deus miraculis pluribus declaravit, et cæsores ejus gravi ultione mulctavit. Ita Molanus in *Natalibus Sanctorum Belgii*, die 2 martii, et Aimonius, lib. V *Dc Gestis Francar*, cap. v. Exstat Vita^{ejus} recens, impressa Parisiis, anno Domini 1615.

Porro dardanarios, quia communem victum occupando famem conciliant, velut civium pestes populus exeeratur, et diris devovet, ac non raro tumultu facto depredator, imo occidit et discerpit. Notanda versio Septuaginta et Chaldæa, *qui continet frumentum, relinquat* (Chaldæus et auctor *Catenæ Græcor.*, *relinquet*, in futuro) *illud nationibus*. Quibus verbis Salomon optat, vel prædicit frumentum avare servatum ab avaro distributum iri in populos: hoc enim roerctur avari avaritia, hoc pariter poscit frumenti conditio: ad hoc enim illud condidit Deus, ut eo alantur populi et pauperes. Auctor *Catenæ Græcor.* legit, *qui frumentum detinet, gentibus et infidelibus illud relinquere compellitur*; ac per gentes accipit dæmones, qui avarorum sunt hærcdes, eorumque bona invadunt et dissipant. Atque mystice sic exponit: « Frumentum est verbum Dei, quod, dum Judæi abdere contendunt, datum est Gentibus facientibus justitiam ejus. » Ita revera siepe accidit justa Dei vindicta, uti docet S. Chrysostomus, hom. 39 in I *ad Corinth.*: « Multi, inquit, etiam integra dolia exinanierunt, et nec acetum quidem dederunt gentibus; acetum autem ex vino factum totum humi jecerunt, et dolia sua simul cum vino corruerunt. Alii autem rursus, cum nec otia quidem esurientem impertierint, integras frumenti capsas in fluvium projecerunt; et quia Deum non audierunt jubentem dare egenis, jubente circulione vel invili quidquid erat intus, effuderunt ad exitum et extremum genium: nullum quidem risum et

multas exeeerationes simul cum hoc damno id caput suum attrahentes. Ipsi autem nequaquam impunes abeunt. » Addit enim Chrysostomus: « Sicut enim isti a circulione exesum, et inutile redditum frumentum in fluvios jaciunt: ita eos qui hoc fecerunt, propter hoc ipsum factos inutiles projiciet Deus in fluvium ignis. Sicut enim frumentum curculio et vermis, ita justorum animas exedit crudelitas et inhumanitas. » Curculio est animal parvum frumentum corrodens) musque medullam exedens: dictum curculio quasi gurgulio, eo quod in eo nihil pene aliud videtur quam guttur, ait Varro.

Benedictio autem super caput vendentium. — Septuaginta, *in capite ejus qui communicat*; S. Cyprianus, *in capite ejus qui participat*, id est in caput ejus qui alios suarum opum participes efficit; Auctor *Catenæ Græcorum*, *favor autem et benedictio super caput distribuentis*, quasi dicas: Tempore famis distribuens frumentum, Dei et hominum gratiam, favorem et benedictionem nanciscitur; omnes enim ei benedicunt et applaudunt, omnes eum laudant et celebrant.

Mystice S. Gregorius, III pari. *Pastor.* cap. xxvi: a Frumenta abscondere, inquit, est prædicationis sanctæ apud se verba retinere; in populis autem talis quisque maledicatur, quia in solius culpa silentii pro multorum, quos corrigere poterat, poena damnabitur, et Ipsissima S. Gregorii verba transcribit Salonius, et adnectit: « Illi vendunt frumenta, qui verba vitæ suis auditoribus annuntiant. Quod pretium accipiunt ab eis? Pretium fidei et confessionis sanctæ. Quomodo veniet benedictio super eorum capita? Quia singulis eorum dicturus est Dominus: Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, intra in gaudium Domini tui. » ikrc Salonius. Eadem ad verbum habet Beda; unde ex Beda hæc et alia nonnulla descripsisse videtur Salonius. Beda enim fusior est, et Beate stylum hæc redolent. Quocirca Salonius hic non videtur esso ille priscus discipulus Salviani, et filius S. Eucherii, qui postmodum creatus est Episcopus Lugdunensis sub annum Domini 410; nam Beda S. Eucherio fuit longo posterior; floruit enim sub annum Domini 730. Alius ergo hic Salonius sil oportet.

27. Bene consurgit diluculo, Qui quærit bona; QUI VTEM INVESTIGATOR MALORUM EST, OPTIMUM IUR ab eis. — Pro *consurgit diluculo* hebraico est *nnVw schocher*, id est auroraos, dilucidans, manicans, id est mane consurgens, mane quærens, mane aliquid faciens; mane enim solent homines res suas requirere, ac negotia sua peragere. Pro bene hebraico est *tob*, id est *bonum* neutro, vel *bonus* masculine, ut vertit Aquila, Aben-Ezra, R. Salomon et R. Levi. Sed Noster adverbialiter accepit (*ob* pro *lutob*, id est *ad bonum*, id est bene; vel simplicius *tob* accepit masculine, (pasi dicat: « Bonus aurorans est, id est bene consurgit diluculo, qui quærit bona. » Sensus ergo est,

q. d. Oni mano, dum surgit, concipit, vestigat, quærit et destinat opera bona quæ per decursum (olili* dici per.igat, hio utique bene consurgit, quia sibi parli et para! magna merita, quibus Dei bominumque gratiam sibi concilia! ; undo Hebræa h'benl, *quæretlfi mane bonum, quærit beneplacitum*, vel *bonam gratiam*, ut vertit Aquila et Septuaginta; *qui autem investigator est matorum*, id csl qui mane cogitat, machinatur, vestigat mala quæ per diem operetur, hic utique male consurgit, quia ad malum suum : nam mala, quæ machinatur, in caput ejus recident, cumque oppriment : sicut Saul, quærens Pythonissam, ab ea nuntium cladis et mortis accepit, ait Lyranus (1). Unde Aquila clare vertit, *matutina consurrectio boni quærit gratiam bonam, q. d.* Cum vir bonus mane consurgit, quærit operari bona, quibus gratiam Deict hominum demereatur; et Chaldæus, *qui consurgit diluculo ad bonum, quærit beneplacitum; qui quærit malum, veniet super cum*; Syrus, *qui quærit bonum, quærit beneplacitum*; Septuaginta, *fabricans bona quærit bonam gratiam*, hei et hominum ; *exquirentem mala, comprehendent cum*. Quod explicans auctor *Catenæ Græcorum* : « Per cos, inquit, qui bona in corde fabricant, illos designat, qui ea suggerunt quæ ad bonum inducunt; et dios rursum, qui disciplina indigentes incilant, ut eam capessant; tales enim accipiunt gratiam a Domino. »

Porro noster Salazar hæc, uti et plura alia hoc capite, arctat ad eleemosynam et beneficentiam. Unde sic explicat : « Bene consurgit diluculo, qui quærit gratiam, » ille scilicet, qui beneficiis ac donis liberalibus gratiam aliorum inire contendit; «bene,» id est non frustra, non in vanum, non gratis, aut sine mercede, diluculo consurgit ad beneficia collocanda. Mane autem surgere ad donandum, ad opportunitatem referendum est. Nam opportunitas beneficia atque munera auget plurimum; donum quippe cito ac tempestive collatum duplex quodam modo est (ut alibi diximus). Contra vero : « Qui investigator est malorum, opprimitur abéis. » Hæc pars cum superiori sic consuenda csl : illi scilicet, qui non beneficia, sed mala aliis inferre parat, secus accidet; nam mala, quæ ahis intendit, in ipsum cumulatius redibunt.

Hac expositio est apposita, sed arctior, nec adæquans mentem Salomonis; Salomon enim loquitur de quolibet bono el do qualibet virtute. Mulli enim sunt pauperes, qui eleemosynam facere nequeunt, et tamen hi bonum aliud mane destinare, ac per diem operari possunt et debent. Rursum sapientis est mane vacare non tam elccmosynæ, quam sapientiæ et Deo per orationem, meditationem et studium, uti monuit Salomon cap. vin, vers. 31, et Moses *Dcuter*, vi, 7, ac David

(!) Maurer, *qui sectatur bonum*, eo ipso *quærit* et sibi acquirit *gratiam* Dei el heniiuum, *sed qui quærit matum*, id ei *superveniet*.

dicens : « Deu*, Deus meus, ad te de luce vigilo, » Pv//. LXii, 2. Unde Doctores mane docent, et discipuli discunt arte* et scientias; mane enim maxime viget mens et ingenium. Quocirca Pagninus vertit, (*pîi quærit bonum, quærit quod placitum est beo; et qui quærit malum, veniet ei*. Sic et Vatablus. Hinc et R. Salomon sic vertit et explicat, *vigilator bonus, qui in rectum iter mortales deducere studet, cosque arguit et instituit, hic quærit bona, id est benevolentiam divinam sibi demereri crpetit*; Tigurina sic vertit, *qui mature consecatur bonum, invenit quod desiderat; qui autem malum quærit, eveniet ci*. R. Levi hoc modo explicat: *Bene consurgit*, etc., hoc est, «qui bonus est, bonumque studiose sectatur, Deo acceptus est, ut bono fruatur; cum enim a Deo ita homo sit constitutus, ut bona anxie appetat, ideo dubio procul optati finis compos erit; qui autem investigator malorum, etc., hoc est, malo opprimitur, qui mala appetit. Secus enim quam decreverat res male succedent; quæ enim in alios machinabatur, in ipsum recident, atque implicabitur retibus, quæ in alios occulte pararat. »

Huc accedit Jansenius, qui pro *quærit bonum*, legens ex llebræo *quærit beneplacitum*, idipsum cum Tigurina accipit de eo quod placitum, gratum et jucundum est operanti, *q. d.* Quicumque mane consurgit ad bonum sectandum, is sane illud inquit, quod cum obtinuerit, ipsimel pergratum erit ac volupe; secus ille, qui ex aviditate malefaciendi novas scelerum rationes vestigat; hic enim ob malum, quod tam avide sectatur, tunc cum evenerit, dolebit maxime.

Vir ergo bonus et probus ex bonis propositis quæ mane concipit, semper quietus el jucundus est, quia bonum et sanctum, ideoque jucundum et lælum in sanctis operibus transigit diem; impius vero ex malis machinationibus malum et improbum, ideoque tristem el anxium totum agit diem. Significat ergo Salomon, diluculo cum sur-
gimus, mentem illico elevon iam ad Deum, ul illi
suggerat et inspiret, que ipsi placita sunt,
mnlem ex iis cflbrmare debere bona proposita
virtutum, ait Lyranus, v. g. beneficentia», humi-
litalis, mortificationis, patienti», etc., quæ per
diem obeat; ac qurrere modos et rationes, qui-
bus magis placeat Deo, ideoque destinare aliqua
heroica victori» sui et perfectionis opera, quæ ad
Dei gloriam illo die exerceat, quibus Deum valde
honoret et oblectet, seipsum sanctificet, ac pro-
ximos ædificcl. A propositis enim matutinis, si
efficacia el ardentia sint, pendet felix sanctusque
totius diei decursus. Unde solent sapientes et vir-
tutis studiosi mane disponere opera tubus diei,
quid scilicet singulis horis facturi sint, modum-
que faciendi sibi præscribere, atque omnia deindo
Deo olferre, ul illi sint grata, ipseque ea dirigat
el prosperet. Ex adverso impii, instigante diabolo,
mane machinantur et destinant fraudes et scelera,
quæ per diem operaturi sunt, quibus diabolus

Mia*
drü-

<xe>
cealx

pascatur, ipsi fiant sceleratiores, ac alios in eadem scelera verbo et exemplo pertrahant; sed horum finis est gehenna, illorum bealitudo.

Unde Glossa anagogice sic exponit: a Bene consurgit diluculo, qui quærit bona, etc., id est, ad vitam consurget in tempore resurrectionis, quia nunc bona agit in tempore operationis; qui autem mala quæ dicat vel agat inquit, eorum pondere ab alioribus retardatur. » Quocirca Abbas Silvanus in Pitrum. *Videtur* b, vil, cap. XL! » (sequor editionem nostri fferiberti Rosweydi), docebat mane de omni virtute esse cogitandum * « Surgens mane, inquit, sumat initium sapientiæ in omni virtute, et in omni mandato Dei, in magna patientia et longanimitate, et charitate Dei, cum humilitate animæ et corporis, in oratione et deprecatione, cum gemitu, cum puritate cordis et oculorum, et custodia linguæ, etc. Cogita omni die mortem vicinam esse, et quasi jam clausus in monumento nihil de hoc sæculo cures. Inedia escarum, humilitas et luctus non recedant a te. Timor Domini omni hora permaneat in te. Hæc ergo, et si qua alia virtus est in his, prospice. » Et Jib. V, libello 1, num. 8, Abbas Joannes: « Per singulos dies, inquit, surgens mane de omni virtute sume principium, et mandatum Dei custodi in magna patientia cum timore et longanimitate, in tribulatione cordis et observationis, in oratione multa et supplicationibus, cum gemitibus, in puritate et munditia linguæ, et custodia oculorum, injuriam patiens et non irascens, pacificus et non reddens malum pro malo, non attendens ad vitia aliorum, neque te ipsum exaltans; sed esto subditus et humilior omni creatura*; renuntiando omni materia corporali, et his quæ secundum carnem sunt, in cruciatio, in certamine, in humilitate spiritus, in jejunio, in fictu, in laboribus, includens te sepulcro tanquam jam mortuus, ut videatur tibi esse proxima mors omni die.

Vm. 29. 28. QUI CONFIDIT IN DIVITIIS SUIS, CORRUET: JUSTI AUTEM QUASI VIRENS FOLIUM GERMINABUNT.—*TÓVÍrens* non est in Hebræo, sed id Noster subintelligit. Septuaginta vertunt, *qui autem inhæret justis*, *et* Quod Complutenses vertunt, *oriatur*; Romani, *germinabit*; Vatablus, *justi velut arbor frondibus ornata florebut*. Sensus est clarus, *q. d.* Qui spes suas fidenter et arroganter collocat in suis divitiis potius quam in Deo, ob casque securus et superbus omnia praesumit, hic *corruet*; Hebraice *cadet*, scilicet ut folium aridum decidit ex arbore: tum quia divitiæ instabiles sunt, cadunt et pereunt, ut qui hodie est dives, cras sit pauper; qui hodie est Cyrus, cras sit Irus, Iroque pauperior; tum quia divitiæ multis æruinis et tribulationibus, ac præsertim iræ et vindictæ Dei, rursus nequeunt, juxta illud Ecclesiæ. v, vers. 10: « Noli anxius esse in divitiis injustis; non enim proderunt tibi in die obductionis et vindictæ. »

Jusi! AUTEM QUASI VIRENS FOLIUM GERMINABUNT, — quia spes suas in Deo reponunt, qui facit ut ope-

ra eorum instar virentis folii germinent producantque fructus gratiæ et gloriae, qui perennent in omne ævum; folium enim semper virens, quale est cedri, lauri, palmæ, refert speciem vite immortalis et æternæ, ait S. Ambrosius in *Psalm*, i. Unde Lyranus: Justus, ait, sicut folium virens germinabunt, id est, proficient de bono in melius, sicut ex caudice folii germinat calyculus, ex calyculo flos, ex flore fructus, v. g. pomum, nux, pirum. Unde R. Levi: « Sicut, inquit, sub folio germen enascitur, ita justus in germen se induent, ut proferant fructus, quos a Deo speraverant. » Et Cajetanus: Justus, inquit, imitabitur arborem folia proferentem, quia sicut arbor folia virentia, sic ipse innumerabiles filios suæ justitiæ imitatores et assecclas progignit. Justus accipio in genere pro quolibet justo et sancto; licet noster Salazar more suo justum arctet ad elemosynarium, cujus folium virens est spes beato immortalitatis; ut sensus sit, *q. d.* Sicut arbor veris calore conferta, folia virentia progerminat; sic liberalis et misericors (hic enim nomine justus notatur, ut sæpe alias animadverti), charitatis calore et misericordiis æstu tepefactus, spem pululabit virentibus foliis quasi vernantem. S. Chrysostomus in illud Apostoli, *Oportet semper lutescere* esse: « Sicut radix, inquit, in pingui plantata solo singulis annis tempestivos affert fructus et folia, sic et pecunia in manibus pauperum plantata, non solum in singulos annos, sed etiam in singulos dies spirituales nobis fructus foliaque producit; fidem scilicet in Deum, peccatorum abscissum, conscientiam bonam, lætitiæ spiritualem, spem jucundam, et bona quæ præparavit Deus diligentibus se. » Hoc est quod ait Paulus, I *Timoth.* cap. vi, vers. 17: « Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo (qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum) bene agere, divites fieri in bonis operibus, etc., thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant vitam æternam. » Vide quæ ibidem annotavi.

Alludit Salomon ad illud Davidis patris sui: « Justus ut palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur, » *Psalm*. xci, 13. Et illud de justo: « Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo; et folium ejus non defluet, et omnia quæcumque faciet prosperabuntur, » *Psalm*. i, 3. Huc vicissim alludit Isaías, cap. xxxv, vers. 1: « Lætabitur deserta, etc., et florebit quasi lilium. Germinans germinabit, et exullabit lætibus, et laudans: Gloria Libani data est ei, decor Carmeli et Saron. »

Ubi nota *primo*: Homo est quasi arbor inversa, cujus radix, id est caput, vergit sursum versus cælum, a quo rationem et mentem accepit; rami, id est pedes, sunt in terra; *scindendo*, impii sunt arbores steriles sine fronde, flore, fructu; justus vero

sunt arbores fructiferae, et semper virentes instar palmæ et olcæ; *tertio*, folia sunt verbum Dei, ait S. Augustinus, in *Psalms*.i, aut, ulS. Ambrosius ibidem, sunt virtutes morales Gentilium; fructus sunt virtutes Christiani et divinæ. Aut, ut Orígenes, fructus sunt iustitia et amor sapientiæ; folia vero sunt opes et cætera quæ ad usum vitæ perlinent. Aut, ulTheodorctus in *Psalms*, i, flores et folia sunt spes beatitudinis; fructus vero est ipsa bealitudo. Simplicius, fructus sunt opera bona charitatis et virtutum in hac vita; ac laudis, gloriæ et confessionis Deo in altera, puta in cælo. Iusti ergo velut palmæ semper virent foliis et frondibus, id est virore et vigore animi et operationis, atque modestia, gratia et decore externi conversationis, qua quasi folia fructus, id est virtutes internas ornant, tegunt, fovunt, tuentur, in diesque novas eliciunt et progignunt. *Quarto*, hæc omnia habet iustus, quia velut arbor plantatus est iuxta aquas et fluente gratiæ, legis et verbi Dei, a quibus rigatur, et perennem succum vitalem sugit. Ita Theodorus et S. Athanasius ibidem. Hinc *quinto*, prospere semper agit, quia a Deo regitur et gubernatur. Ita Eusebius ibidem.

Symbolice, arbor vitæ est Christus in cruce erectus, cujus rami sunt Apostoli virique Apostolici, quin et fideles omnes; agricola est Deus pater, radix est fides et sapientia; folia sunt spes et oratio multiplex; fructus sunt electi qui salvi fiunt, vel fructus est sanguis et aqua ex lalerc Christi profluens, ut sanguine martyrium, aqua baptismum a se institutum repræsentaret. Fructus crucis floruit in Patriarchis, germinavit in Prophetis, dedit odorem in incarnatione, maturuit in passione, comeditur post resurrectionem. Ita S. Chrysostomus in *Psalms*, i : a Funus enim Christi verum est in fenus immortalitatis. » Quocirca Boda hunc Salomonis versum sic explicat, *q. d.* : « Qui confidit in divitiis, etc, hoc est, qui præscribitis bonis inhians futura non cogitat, ultisquo in novissimo carebit; qui autem spe futurorum præmiorum bona faciunt in præsentia, iuste quod sperant accipiunt. Virens quippe in arbore folium fructus, quos nondum ostendere habet, signat affuturos; et iusti quasi virens folium germinant; quia spe salvi facti, in fidei ac virtutum gratia proficere non cessant. »

29. Qn conturbat DOMO» suam, possidebit (Hebraice, *hærcditabit*) ventos : et qui stultus est, serviet sapienti.—Hebraice, *et servus stultus sapienti corde*; Septuaginta, *qui non conversatur domi, hærcditabit ventum; et serviet imprudens prudenti*; Græce. jxx quod alii aptius ad rem præsentem vertunt, *qui domi se facilem et comem non exhibet*; de quo mox. Nam et conversari et facilem se præbere significat. Posterius significatum hoc loco exigit llebræum IDiy ocher, id est *perturbans domum suam*.

Vlrii Jam primo, Syrus sic vertit et explicat, *qui adificai domum suam tn oppensione, relinquit filiis suis*

suspiria; qui non congregai in domo sua, dividit ventos filiis suis, q. d. Pater qui opes per usuras, fraudes et rapinas colligit, aut eas dilapidat, hujus patrimonium abibit in ventum, nec filiis aliam hæredilatam relinquet quam ventum, id est nihilum.

Secundo, Tigurina vertit, *qui perturbai domum suam, ventum hæredilate accipiet; et servus stulti ad sapientem corde transit, q. d.* Herus qui servos et ancillas vexat, objurgat, verberat, fame conficit, hic faciet eos fugaces, ut inslar venti ab eo aufugiant, et transeant ad herum prudentem, qui eos clementer et humaniter tractet.

Tertio, Vatablus; *q. d. Qui perturbat domum*, id est, qui dilapidat rem familiarem, *tandem nihil est habiturus, et stultus erit servus sapienti corde*, id est, quidquid stultus possidet, habiturus est sapiens : bona stulti quasi ab indigno possessore avolabunt ad sapientem, quasi iustum sui herum et dominum, Accedit R. Levi : Vox servi, inquit, fortuitos casus significat, *q. d.* Opera laborque vecordis in sapientis utilitatem cedet, iuxta illud : a Injustus præparat, iustus autem induetur. >

Quarto, Cajctanus, *q. d.* Pater crudelis, savions in filios, privat se potestate patria in filios, vel quia filii ab eo aufugiunt, vel quia princeps eos potestate tyrannica patris eximit : vice versa, pater sapiens filium insipientem et protervum humanitate sua in suam redigit potestatem.

Quinto, auctor *Catena Græc. ex Septuaginta* sic Quinta, vertit, *qui domui suce se facilem commodumque et comem non exhibet, ille possidebit ventos; qui autem mente caret, serviet prudenti*, idque sic explicat : « Qui de quolibet domestico incommodo incenditur (ira excandescit, litigat, vociferatur, etc.), extorris tandem a patria fiet, et ab aune intemperie humiliabitur; debet autem commodus frugique paterfamilias omnibus, quoad ejus fieri potest, sese accommodare; debet, exempli causa, uxori tanquam vasi infirmiori nonnulla indulgere, illique in quibus licite valet, gratificari; debet, ne Levi de causa filios in iram, aut animi tristitiam conjiciat, summopere cavere; debet fratres egestate pressos ope et auxilio sublevare; debet servis iustitiam et equalitatem administrare; debet denique omnibus quod æquum et iustum est præslare, cniexque ut omnia hæc faciat, contendere. Per ventum autem accipere licet animi irgritudinem ex intempestiva ira natum. Stultus autem serviet prudenti, nam prudentia valens dat operam, ut insipientes ad se attrahat, et in suum usum convertat. »

Sexto et genuine, *q. d.* Insiptiens et stultus, qui domum, id est familiam, suam perturbat, sive litigiis et rixis malaque administracione eam vexando et dissipando, sive gula et luxuria dilapidando rem familiarem, hic bærcdilabit ventum, id est, ad nihilum extremamque inopiam redigetur, ideoque ipse quasi stultus cogetur servire sapienti, qui res suas ac redditus fundosque admi-

nîstref, ut cos in integrum vel ex toto, vel ex porte, restituat, juxta illud *Eccli.* x, 28: a Servo sensato liberi servient. »

Simili modo Aristoteles, I *Polit.* cap. m et iv, asserit sapientoni esse regere, insipientum vero regi a sapientibus. Et Philo, lib. *Quod dderius poster, insid.* : « Sapiens , inquit, dicitur Deus insipientis, » juxta illud Dei ad Mosen : a Constitui te Deum Pharaonis, » *Exod.* vn, 1. Et S. Gregorius Nazianzenus de sapiente el fideli Episcopo : a Pro-nubus, inquit, ammanito), et, ut ita dicam, Deus est, aliosque deos efficit. »

Mystice Glossa : Stultus servit sapienti, id est, inquit, impius vivit pio : ille damnatur, iste accipit bravium, pro quo certabat.

Trapelo Tropologice, S. Gregorjus, XX *Moral.* cap. xix : <Dum injusti swviunt, inquit, justi purgantur, et utilitati innocentium militat vita pravorum, dum hanc et premendo humiliat, et humiliando semper ad melius format. Ende recte quoque per Salomonem dicitur: Qui stultus est serviet sapienti. El tamen sæpe conspiciamus sapientes subesse, stultos vero arcem dominii tenere; sapientes serviliter obsequi, stultos tyrannica elatione dominari. Quomodo igitur definitione divinæ sententia sapienti stultus servit, dum plerumque hunc jure temporalis dominii comprimit? Sed sciendum est quia contra sapientis vitam, dum stultus praeeminens terrorem potestatis exercet, dum hunc laboribus fatigat, contumeliis lacerat, profecto hunc ab omni viliorum rubigine urendo purgat. Stultus ergo sapienti etiam dominando servit, quem ad meliorem statum premendo provehit. Sic nonnusquam pupillis dominis ad disciplinæ magisterium servi præsunt, terrent, preinuut, feriunt; et tamen esse servi nullo modo desistunt: quia ad hoc ipsum ordinali sunt, ut proficientibus dominis etiam feriendo famulentur. Quia igitur mala reproborum bonos dum cruciant, purgant, utilitati justorum militat etiam potestas iniquorum, n Sic et Beda, qui et insuper addit eum, qui perturbat domum animæ suæ, pascere ventos, id est oblectare dæmones. «Stultus, inquit, est peccator quilibet, qui dum vitam sapientis, hoc est justis, invidet, atque invidendo persequitur, ad probationem ejus velut ignis auro deservit. Qui mentem suam tumultibus cogituum noxiorum conturbare non metuit, hanc utique malignorum spirituum fluctibus, quibus obruatur, aperit. El qui stultus est, sapientem persequitur. Per hoc ei etiam dominando servit: quia patientiam ejus premendo, probatiorem reddit, ut, se videlicet damnato, ille bravium pro quo certabat, accipiat, p

VtB. M. 30. Futieres JUSTI LIGNUM VITÆ : ET QUI SUSCIPIT animas, sapiens est.— Chaldæus, *et susceprix animarum est sapientia*; Cajetanus, *et capiens animas esi sapientia*. « Lignum vitæ » est arbor vitæ, sive vitalis, qualis creata fuit in paradiso ad prorogandam homini vitam, *Genes.* ii, 9 Jam *lignum*

sive arbor *vitæ* ponitur pro fructu arboris vitæ. Sic enim verba apte ordinanda sunt, *q. d.* Fructus justis est instar fructus ligni vitæ, quem scilicet proferebat arbor vita». Arbor enim vitæ mystice est ipsa sapientia et justitia, el consequenter ipse sapiens el justus : fructus vero ejus sunt opera justa et sancta. Sensus ergo est, *q. d.* Justus est similis arbori vitæ : sicut enim hæc sita in medio paradisi suaves el gratos proferebat fructus, qui homini prorogasseni vitam, et conciliasset immortalitatem, ex quibus cuilibet accipere licebat quantum volebat. Ipsa enim arbor omnibus erat exposita, ac copia el suavitate fructuum omnes ad se invitabat et alliciebat. Sic pariter jushls sua sapientia et virtute suaves el gratos edit justitiæ fructus, quibus tam sibi quarn aliis, quos verbo et exemplo justitiam docet, conciliat vitam æternam et beatam immortalitatem, atque eos omnibus offert, cisque omnes ad se allicit el invitat. Quare justus qui a animas suscipit, » Hebraice np^S *lokeach*, id est *capit*, id est, ut Valablus, *inescat*, allicit ac trahit ad se, et ad Deum, hic utique sapiens est : sapii enim non tantum sibi, sed et aliis, quos erudit, justificat, et reda semita ducit ad beatam aeternitatem. Unde Pagai-nus vertit, *qui docet animas, sapiens est*; npb *lacach* enim subinde significat docere : unde np!^? *lectuh* vocatur doctrina, quia eam discipulus ab ore doo-toris excipii et suscipit. Hoc est quod ait Daniel, cap. XII :« Qui ad justitiam erudiunt mullos, fulgebunt quasi steli® in perpetuas aeternitates. » Rursum *suscipere* in Scriptura est opitulari, dirigere, fovere, protegere, uti patet passim in Psalmis. Suscipere ergo animas est eis auxiliari, casque omni ope el opera dirigere ad virtutem et salutem.

Porro quod Septuaginta addita de more impio-rum anlithesi, vertunt, *de fructu justitia! nascitur arbor vitee; auferentur autem intempestive anima iniquorum*; et Syrus, *exterminabuntur animæ impiorum*; et Arabicus, *ex fructibus justitia: modificabitur arbor vitæ; et animæ dei Unantium a legere-movebuntur ante terminum suum*, similem habet sensum, *q. d.* Ex justitia quasi ex semino pullulat arbor vitæ, id est vitæ pressentis longævitas el felicitas, ac fuluræ beata internila*, similis illi quam conferebat esus pomi arboris vitæ : vice versa, iniqui cito et immature ante senectam, imo ante ætalem virilem ex hac vita auferentur. Cum enim vita a Deo detur et prorogetur ad faciendam justitiam, qui eam non facit, sed inique vivit, hic utique vita meretur a Deo privari. Similis fuit gnome cap. in, 18, ubi de sapientia, id est justitia, dicitur : « Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam ; el qui tenuerit eam, beatus. » Vide ibi dicta.

Noster Salazar rursum hæc arctat ad eleemo-synam, *q. d.* Justus, id est misericors, mercedis loco capiet arborem vitæ, id est, vitam non secus producet quam si fructu ligni vitæ vesceretur, ætatis m dies labantis jacturas quotidie redimen*

« Et qui suscipit animas, sapiens est, » <l. d. Quapropter qui suscipit animas, id est qui multos pauperes sublevat, (pii peregrinos excipit, et necessariis emolumentis donat, etc., hic vere et ex animo sapit. Ilæc expositio apposita est, sed arcior, nec adæquata, ut palet ex dictis.

Mystice, auctor *Catenæ Græcorum* per *lignum vitæ* accipit perfectam Dei notitiam quæ ex justitia nascitur : *De proveñtu justitia nascitur arbor vitæ*, hoc est, inquit, « linis virtutum est jusliliæ fructus ; harum autem perfectio est notitia Dei, quæ lignum vitæ interdum appellatur. » Vide quæ de ligno vitæ dixi cap. m, 18, *Gen.* ii, 9, *Apec.* n, 7, et cap. XXII, 2.

Moraliter, discite hic sapientis et sancti esse suscipere animas etiam peccatis oneratas, ærumnis afilíelas, lentalionibus oppressas, ignorantia cascadas, angoribus et scrupulis implicatas, etc., casque sublevare, consolari, roborare, illuminare, expedire, Deoque saluti et cælo restituere. Anima enim etiam unica vilissimi rustici, Indi, vel barbari, pluris est, majorisquo pretii quam sit cælum et terra, totumque universum. Ipsa enim est viva imago Dei et S. Trinitatis, creala ad ejus gloriam, ut ipsum in ælernum laudet et celebret : cum anima, quæ peccato perditur, perpetim Deum el Sanctos exccrelur el blasphemet in gehenna. Ita animas quaslibet suscipiebat Christus, quasi verus earum pastor. Unde ipse ait *Joan.* xviii, 10 : a Ego sum Pastor bonus. Bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis. » Et S. Paulus *Hom.* xv, 7 : a Propter quod suscipito invicem, inquit, sicut el Christus suscepit vos in honorem Dei. » Ita omnes suscipiebat S. Ambrosius, uti habet ejus Vita : « Facillimi, inquit, ad eum aditus, etiam infimis; palam omnibus eum alloqui cupientibus sanctus vir propositus erat ; nullus ingredi a janitoribus velabatur, imo nec adventum alicujus sibi voluit nuntiari : omnes ad sovenientes benigne excipere ; uniuscujusque audire negotia, commodis el opportunitatibus omnibus inservire, singulorum levare molestias, et perferre miseras et infirmitates consuevit. » Et inferius : n Quotiescumque illi aliquis ad promerendam pœnitentiam lapsus suos confitebatur, ita alliciebatur commiseratione, ut flens aliena sicut sua peccata, ad fletum pœnilenlem etiam commoveret, et causas criminum, quas illi confitebantur, nulli nisi Domino apud quoni lutcedebat, loquebatur. » Ilæc Paulinus in Vita S. Ambrosii, Ita ipso suscepit S. Augustinum tunc juvenem Manichæum et concubinarium, dum rum ad fidem et castitatem convertit. Ita suscepit Theodosium Imperatorem post cædem Thessalonioensium, dicens : « Qui secutus es errantem (Davidem), sequere pœnitentem. »

Mirus in hac re fuit Vitalius, qui quotidie laborando manibus pretium laboris impendebat in meretices, ut eo fornicationem illarum redimeret, uti refert Leoulius Neapolis in Cypro Epi-

scopus in Vita S. Joannis Eleemosyntaril : « Ingrediens, inquit, civitatem, scribit omnes quæ notó erant meretrices, et coepit laborare opuscula, et accipere per singulos dies siliquam unam. Cum ergo occumberet sol, manducabat unius ærei lupinos. Et intrabat ad unam meretricum, et dabat ei ærcos nummos, et dicebat : Dona mihi noctem istam, et noli fornicari. Et manebat juxta eam nocte illa, observans eam ne fornicaretur. Stabat ergo a vespere in uno angulo cellulæ, ubi dormiebat mulier, psallens et orans pro ea, et mittens genuflexiones usque ad auroram, et exiens accipiebat verbum ab eâ, quod nulli diceret actionem ejus. » Sic et S. Simeon, cognomento *Salus*, scortationem meretricum dato eis pretio redimebat, uti refert idem Leontius in ejus Vita : qui et addit eum a Deo donum castitatis accepisse adeo eximium, ut etiam cum meretricibus conversans, omni prorsus libidinis sensu careret.

31. SI JUSTUS IN TERRA BfcCHIT, QUANTO HAGIS Ven. IU
impiis et peccator. — Aliqui hanc sententiam exponunt de justi præmiis, quasi ea opponantur injusti suppliciis, g. d. Si Deus justos non tantum in futura vita premiai, sed et in presenti multis cumulat donis; quanto magis impios non tantum in gehenna puniet, sed et in presenti vita nullis cruciabit afflictionibus? Unde aliqui Debrai sic vertunt, *justus pacem habebit in terra*. Hebraice enim *abû scalam* et pacare et retribuere significat ; Chaldæus, *ecce justus in terra roboratur : impii autem et peccatores de terra perdentur*.

Melius alii passim hæc accipiunt de tribulationibus justorum, q. d. Si justi ob leves et veniales culpas in hac vita tot castigantur ærümnis : quomodo castigabuntur impii ob gravissima scelera non tam in hac vita quam in gehenna? Unde Septuaginta, quos sequitur S. Petrus, *Epist** II, cap. iv, 18, vertunt, si *justus quidem vix salvatur, impius et peccator ubi parebunt?* Arabicus, *peccator ubi apparebit* ; Cajelanus, *ecce justus in ierra anendabitur*; Syrus, si justus vix vivit, impius et peccator *ubi reperietur?* q. d. Si justus magno cum labore per multas tribulationes ad salutem elucando ægre pertingit, quanta pro loi enormibus sceleribus supplicia luent impii in gehenna? Bino illa S. Ililarionis tremebundi in morte ad animam vox : a Septuaginta prope annis servisti Christo, et mortem limes? v Ita S. Ambrosius, lib. II *Apolo-
logia Davidis*, cap. ili : a Si justi, inquit, pœnæ atrocioris receperunt sententiam, tu quemadmodum libi spem impunitatis proponis, cum Scriptura dicat : Si justus vix salvus fit, pœcûtor et impius ubi parebunt?» Et S. Augustinus, lib. XX *Contra Faustum* : « Quid enim justius unico (Dei Filio), cui tamen Deus non pepercit? Et quid evidentius quod nec justis parcat, emendans eos validate tribulationum? emu de hac re aperto sil dictum : El si justus vix salvus erit. » EIS. Gregorius, XXVI *Moral.cup.* xvn : « Peccata, inquit, nequaquam divina severitas nulla remanere oer-

mittet, sed iram iudicii a nostra (justorum) hic correptione incipit, ut in reprobatione damnatorum tanquam in fine motus conquiescat : » sicut lapis movetur per aerem, sed in terra quasi in centro conquiescet. Fuse et exacte hanc sententiam explicui I *Petr.* iv, 18; quare hic ea non repetam, nec actum agam. Porro Lyranus per exempla sic eam explicat : « Si Martyres, inquit, tanta patiuntur injuste, quanta tormenta manent

eorum tortores? Si Job, Tobias et alii Dei electi tanta in hac vita passi sunt, quid miramur si nos longe inferiores aliqua afflictio tangat? etsi enim impii non sumus, certe si nos peccatores negamus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est, » I *Joan.* i. Huc facit illud Catonis :

Quod merito pateris, patienter ferre memento :
Cumque reus libi sis, ipsum te iudice damna.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Bfore suo proponit antitheses diligentis disciplinam et eam odientis, impii et iusti, operantis et otiosi, stulti et sapientis, veracis et mendacis, fidelis et fraudulentis : sippius vero inculcat bona et mala lingua:, puta a vers. 13 usque ad 20, et a vers. 22 usque ad 24.

1. Qni diligit disciplinam, diligit scientiam : qui autem odit increpationes, insipiens est. 2. Qui bonus est, hauriet gratiam a Domino : qui autem confidit in cogitationibus suis, impie agit. 3. Non roborabitur homo ex impietate : et radix justorum non commovebitur. 4. Mulier diligens, corona est viro suo : et putredo in ossibus ejus, quæ confusione res dignas gerit. 5. Cogitationes justorum iudicia : et consilia impiorum fraudulenta. 6. Verba impiorum insidiantur sanguini : os justorum liberabit eos. 7. Verte impios, et non erunt : domus autem justorum permanebit. 8. Doctrina sua noscetur vir : qui autem vanus et excors est, patebit contemptui. 9. Melior est pauper et sufficiens sibi, quam gloriosus et indigens pane. 10. Novit justus jumentorum suorum animas : viscera autem impiorum crudelia. 11. Qui operatur terram suam, satiabitur panibus : qui autem sectatur otium, stultissimus est. Qui suavis est in vini demorationibus, in suis munitionibus relinquit contumeliam. 12. Desiderium impii munimentum est pessimorum : radix autem justorum proficiet. 13. Propter peccata labiorum ruina proximat malo : effugiet autem justus de angustia. 14. De fructu oris sui unusquisque replebitur bonis, et juxta opera manuum suarum retribuetur ei. 15. Via stulti recta in oculis ejus : qui autem sapiens est, audit consilia. 16. Fatuus statim indicat iram suam : qui autem dissimulat injuriam, callidus est. 17. Qui quod novit loquitur, index justitiæ est : qui autem mentitur, testis est fraudulentus. 18. Est qui promittit, et quasi gladio pungitur conscientiae : lingua autem sapientium sanitas est. 19. Labium veritatis firmum erit in perpetuum : qui autem testis est repentinus, concinnat linguam mendacii. 20. Dolus in corde cogitantium mala : qui autem pacis ineunt consilia, sequitur eos gaudium. 21. Non contristabit justum quidquid ei acciderit : impii autem replebuntur malo. 22. Abominatio est Domino labia mendacia : qui autem fideliter agunt, placent ei. 23. Homo versutus celat scientiam : el cor insipientium provocat stultitiam. 24. Manus fortium dominabitur : quæ autem remissa est, tributis serviet. 25. Mœror in corde viri humiliabit illum, et sermone bono lætificabitur. 26. Qui negligit damnum propter amicum, justus est : iter autem impiorum decipiet eos. 27. Non inveniet fraudulentus lucrum : el substantia hominis erit auri pretium. 28. In semita justitiæ, vita : iter autem devium ducit ad mortem.

1. Qci DILIGIT DISCIPLINAM, DILIGIT SCIENTIAM NES, INSIPIENS EST. — ARABICUS, QUI amat distipH-
(Septuaginta,sensum) : qui aitem odit increpationem, amat bonitatem, vel beneficium. Pro discipli-

nam hebraico est 1010 *musar*, id est castigatio-
nem, correptionem, increpationem. Unde Tigu-
rina, *qui diligit castigationem, diligit scientiam;*
qui vero castigationem odit, obbrutescit, id est fit
bardus et brutus : hoc enim est hebraico ^{1^3} *baar*.
Per *scientiam* intellige practicam, puta morum con-
formationem, honestatem et virtutem.

Sensus ergo est : Qui amans est disciplinæ, ac,
cum ab officio et a recto aberrat, sinit se corrigi,
libenlique animo correptionem excipit, hic uti-
que amat scientiam morum, puta honestatem et
virtutem, ac proinde vere sapit, vere philosophus,
(Míáís id est amator sapientias est ; qui autem odit in-
dlKI' crepationem, nec, cum male agit, patitur se cor-
Jt msi- ripsi > hic utique insipiens est, idque *primo*, quia
pítoi. ostendit suam superbiam et arrogantiam, qua
hi io. putat se plus cæteris sapere, idcoque sua vitia et
Srcundo. defectus stolide et superbe defendit. *Secundo*, quia
in errore et vitiis pertinaciter persistit, nec instrui
et corrigi vult ; ideoque incorrigibilibus et inemen-
Ttrtio. dabilis est. Tertiam causam mox subjiciam ex An-
tiocho. Quare sicut æger desipit, qui ægritudinem
non agnoscit, nec ei cauterium aut pharmacum
acrius admoventi patitur, itaque in egritudine ma-
net et moritur ; et sicut a via aberrans desipit, si
nolit in rectam viam reduci ; et sicut discipulus a
veritate declinans desipit, si nolit a magistro
emendari et instrui : sic prorsus desipit, qui a
virtute et via salutis aberrans non vult corrigi,
instrui, dirigi, et inviem virtutis et salutis reponi.
Ita S. Cbrysostomus, tom. III, hom. *De ferendis*
reprehens. : « Qui, ait, odit reprehensiones, ait
Salomon, insipiens est. Non dixit sic vel sic re-
dargui, sed tantum redargui ; nam si quidem
juste arguit amicus, agit ut peccatum corrigat :
sin absque ratione et immerito, jam laudanda
est voluntas ejus, et probanda intentio mentis,
agnoscendumque et testandum amiciliæ benefi-
cium. Non enim reprehenderet, nisi multum di-
ligeret. Proinde ne stomachemur, nec succensca-
mus, cum arguimur. » Causam subdit : « In pec-
catis, ait, id efficiunt reprehensiones, quod in
vulneribus remedia. Idcirco sicut insipiens est
qui pharmaca rejicit, ita et stultus est, qui non
grato animo suscipit reprehensiones. » Addit si-
mile ex sole : « Quid lucidius solo ? Et tamen lux
ejus deficit. El profecto sicut lucidam illam lucem
sa?penumero supervenientes tenebræ obtegunt,
ita et intellectum nostrum quasi in meridie ful-
gentem et perspicuum inconsiderantia obrepens
tenebrosum reddit ; et nonnunquam evenit ut sa-
piens non videat quod oportet, et minoret hebe-
tior clare et acute illud perspiciet. » Unde con-
cludit S. Chrysostoinus : « Correptionem bene
ferro, non vulgaris, sed summ® philosophie præ-
conium et laus est. » Sic quoque explicat Antio-
chus, *homil.* 68 : « Homo, ait, si quidem de se
quam modestissime sentit, sequo pro abjecto ha-
bet et vili, inulta cum animi voluptate et bene-
volentia exootal, quæ in se recidunt correptiones,

aut quamlibet asperam objurgationem. Beatus
monachus, qui se aliud esse censet nihil quam
omnium peripsema. » Peripsema, inquit Scho-
liastes, est ramentum et limatura, qua scilicet
monachus omnium judiciis et censuris quasi li-
mis se corrigendum, radendum in humilitate
omnique virtute expoliendum subjicit. Probat id
Antiochus : « Qui odit increpationes insipiens est,
quia ei impendit non simplex tribulatio ; qui au-
tem diligit eas, liquet hunc jam nulla percelli
animi perturbatione, sed sedato est animo. Quam
igitur profuerit benigne eos excipere, qui nos suis
exercent sannis et scommatibus, quamlibet ama-
rulentis, præ illis qui nos adornant suis commen-
titiis laudibus, qui juxta Scripturam vix differunt
abeo qui maledicit ! »

Insuper S. Augustinus scripsit librum *De Cor-
reptione et Gratia*, in quo objicientibus Pelagianis
neminem debere corripere, quod corrigere vitia sit
opus gratiæ Dei, non liberi arbitrii et humana-
rum virium, uti faciebat S. Augustinus el Ortho-
doxi, respondet cap. v : a Quicumque corripere
non vis, ex eo sane corripiendus es, quia corripere
non vis. Non vis enim tua tibi vitia demonstrari :
non vis ut feriantur, fiatque tibi utilis dolor, quo
medicum quæras : non vis tibi tu ipse ostendi,
ut, cum deformem te vides, reformatorem desi-
deres, eique supplices ne in illa remaneas foedi-
tate. » Et post pauca : a Dolor quippe ille quo
sibi displicet, quando sentit correptionis acu-
leum, excitat eum in majoris orationis affectum,
ut Deo miserante, incremento caritatis adjutus,
desinat agere pudenda et dolenda, et agat lau-
danda et gratanda. »

His adde apophlhcgmata S. Augustini, lib. *De*
Correptione : « Melius est a justo misericorditer
corripere quam fallaciter laudari. » ita ipse in *Psal.*
CXL. « Nemo corripitur et instruitur sine labore
et dolore, quia virtus in infirmitate perficitur, » in
Psal. Lxxxix. a Correptio ad emendationem perti-
net, redargutio furoris, id est accusatio, ad dam-
nationem, n in *Psal.* vi. « Quem non corrigunt
verba, corrigent experimenta, » serm. 50 *De Temp.*,
a Non corrigimur nisi dono Dei, » *homil.* 2 inter
50. « Veritas etiam per iniquos corripit peccato-
res, » ibid. Aom. 3. Huc facit proverbium Sixli Phi-
losophi, num. 237 : « Qui sapienti non obtempe-
rat, nec Deo obtemperabit. »

2. Qui bonus est, uavriet gratiam (Hebraice
pñ *raison*, id est benevolentiam, favorem, gra-
tiam) a Domino : qui autem confidit in cogita-
tionibus suis, impie agit. — Hebraice est JTCT
iarscia, quod, cum sit in *hiphil*, significat *primo*,
valde impie agere, ut patet *Daniel*, n, 5, et cap.
iii, vers. 10. *Secundo*, significat impietatis reum
agere et condemnare. Unde Pagninus vertit, *et*
malas habentem cogitationes condemnabit ; el Tigu-
rina, *scelestus impietatis condemnabitur*.

Igitur sensus generalis et ad equatus est, *q. d.*
Vir bonus, qui bonitati et bonis actionibus, qui-

bus Deo placeat, assidue intendit, hic hauriet u Deo gratiam, ul de bono in melius proficiat, juxta illud : « Ibunt de virtute in virtutem; videbitur Deus deorum in Sion, » *Psal.* lxxxiii, 8. « Qui autem confidit in cogitationibus, » Hebraice, vir *cogitationum*, vel machinationum et imaginationum, qui scilicet suas imaginationes sequitur, iisque totus innititur, non Deo Deique voluntati et legi; hic assidue im, ie *aget*, ac quotidie de una impietate progredietur ad aliam, de minore ad maiorem, donec culmen impietatis conscendat, /; atque totus impius, indeque cum Lucifero a Deo præcipitetur in tartara. Unde Chaldæus vertit, *bonus est qui suscipit voluntatem Dei, viri impii consilium infringetur*; Syi as, *benefet viro qui custodit voluntatem Domini, impius condemnabitur*; Aquila, *bonus Ur.ipy/iu*, id est *supereffundit*; vel potius, *abunde et ufluenter hauriet beneplacitum et gratiam a Domino*. Undo Beda apponite et clare sio explicat : a Qui bonus est, non confidit in cogitationibus suis, sed Domini gratiam quærit, et quersitam invenit; per illam vero accipit, ut pie vivere possit. Qui autem in cogitationibus suis fidit, bonus esse nequit; nam quia gratiam superni adjutoris petere non curat, merito ia impia actione perdurat. »

Porro, *bonus* hic quilibet *justus* inlelligilur, sed præserlim *humilist* inquit Beda et Hugo, qui humiliter disciplinam et correptionem, de qua precessit, excipit: hic enim directe opponitur superbo, qui in suis cogitationibus confidens disciplinam respuit. Humilis enim sua humili submissione, qua se instruenti et corripienti subjicit, meretur insignem a Deo gratiam, qua tum vilium de quo corripitur efficaciter corrigat, tum se in virtute opposita cælerisque valde promoveat. Unde Antiochus, *hom.* 68 jam citata : « Vir humilis, ait, incredibili lætilia perfunditur tacitus super correptione privataci contemptu, magis quam pro exhibito honore, et proprii celebritate nominis; unde et talis a Deo predicalur beatus, juxta Isaia? testimonium : Sanctificate cum qui extenuat animam suam; qui autem odit correptiones, imprudens. » Sicut enim hauriens aquam, eo puriorem et copiosiore haurit, quo major est putei profunditas, ex quo haurit; sic et justus eo maiorem et copiosiore Dei gratiam proficit, quo major est animi ejus humilitas et demissio : ex hac enim velut e puteo haurienda est aqua vilæ, puta Dei gratia.

Denique Septuaginta habent, *melior* (minus recte Complutenses legunt, *melius*) *qui invenit gratiam a Domino; vir autem iniquus tacebitur. Quæ* sententia obscura est et hiulca; unde eam plenius el clarius sic effert *Catena Grece*. : « Melior vel præ'tantior est, qui gratiam invenit apud Dominum, quam qui honoratur apud homines; vir autem iniquus legisque prevaricator silentio obruetur. » « Etenim, ut ibidem ait Didymus, comperiuntur quidam boni, bouisque actionibus in-

tenti, soli Deo noli. Hos autem illis preferi, qui apud homines honorantur, inagnique fiunt. Qui enim apud homines commendantur, sæpemimero ejusmodi laudem et commendationem in superbiam vertunt : atqui soli Deo cogniti probatiquo sunt, illi virtutem usque ad finem incontaminatam conservant; nec injuria. Verum apud homines iniquos et improbos nihil ejusmodi locum habet : quando quidem apud illos omnia sunt perversa et distorta, »

Huic senlenliæ Salomonis parallela est illa Piatonis in *Thcæteto* : « Deo nihil est similis, quam cum ex hominibus aliquis justissimus est. In hoc nimirum et vera hominis prestantia et facultas versatur, et quantum inde homo abscedit, wtmx et ávzvípía, id est nullitas, et hujusmodi quædam ignavia sive imbecillitas, ut hominis nomen amittat, sane existit. » El rursum : a Philosophia et vera sapientia est animi reditus e tenebrosa ista vita, quæ potius nox quam dies appellanda est, ad veram illam entis lucem, » Et illa Pindari in *Isthmiis*, ode G : « Si quis delectatus labore exercet a Deo structas virtutes, simul Deus illi amabilem gloriam serit, jam ad ultimos felicitatis fines appellens anchoram jecit, divinitus honoratus existons. » Et illud Sixli non Pontificis, ut voluit RufDnus, sed Philosophi Pythagorici, num. I : « Fidelis homo, electus homo est; electus homo, homo Dei est; homo Dei est, qui Deo dignus est; Deo dignus est, qui nihil indigno agit. »

Moraliter, exboe versu et precedenti discoquam fideles virtutis studiosi, presertim Religiosi, debeant faciles esso in admittenda disciplina, correptione, objurgatione et castigatione, imo cam amare, desiderare et ambire. Hæc cnim est scala ad vitæ emendationem, ad humilitatem, ad patientiam, omnemque virtutem et perfectionem. Quocirca Antiochus Abbas Laure S. Saba?, qui ante mille annos floruit eo tempore, quo Ilcraclius Imperator sanctam Crucem reportavit Hicrosolymam sub annum Domini 611, Antiochus, inquam, *homil.* 68 jam citata : « Sane, ait, quam eum par est magnum censi el admirabilem qui, cum increpatur acrius, et ignominia non levi aspergitur, perferi tamen; quemadmodum honesta illa Chananitis, magnlquo meriti, quæ quidem simul atque a Domino audisset : Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere catellis; non modo indignata non est, sed ex diverso seipsam extenuans respondit : Imo, Domine; etenim catelli edunt de buccellis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Hoc responso in admirationem tant n istius et humilitatis el fidei se surrigens Dominus, dixit : O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. » B. Isaías Abbas, *orat.* 8, inter alia apophlhcgmnta hoc habet : « Si quis reprehendit te propter rem aliquam quam fecisti, vel non fecisti, si taces, Jesu te similem prebes; sin respondes; Quid, inquiens, feci? » on am-

pius ei similis es. At si par pari refers, es omnino dissimilis. » B. Dorotheus, *dottrina* 21, docet efficax remedium adversus quælibet peccata esse patientium correptionis.

Verum præ aliis sublimiter et divino hoc argumentum tractat Joannes Climachus, gradu I *De obediencia*. Accipe pauca e mullis : a Sicut crudele est, ait, ex ore famelici infantis manibus panem rapere, ita el seipsum et operarium lædit, qui animas suscipit regendas, nisi illi coronas quantas illum sustinere posse novit, horis singulis providere satagat, sive per contumelias, sive per ignominias, sive per abjectiones, sive per ludibria. Tria enim maxime cavenda committit : *Primum*, quod ipse increpationis mercede privatur; *secundum*, quod aliis ex alterius virtute prodesse posset, id agere omisit. *Tertium* vero est, quod est gravissimum, quod ii nonnunquam qui videntur esse probatissimi, et laboris patientissimi, si ad tempus negligantur, atque jam ut virtutibus prælati non corripiantur, sive probris atque injuriis npn afficiantur, ea quæ in cis inerant modestia et tolerantia destituentur. Nam etsi bona et frugifera pinguisque terra est, consuevit tamen aquæ, id est ignominia, defectus illam infructuosam ac sylvestrem efficere, spinasque fornicationis et noxiæ securitatis in ea germinare. »

Affert deinde inter alia exemplum Abbacyri, quem quotidie ab omnibus corripit et probris exagitari videns, interrogavit : « Quid est, ait, frater Abbacyre, quod te quotidie a mensa expelli video, ac nonnunquam dormire incœnatum? Qui ad hæc respondit : Crede mihi, pater, probant me patres mei, utrum monachus esse cupiam ; non autem vere id faciunt; quam ego patns aliorumque intentionem non ignorans, levissime ac sine ulla molestia omnia tolero. Et ecce 15 jam annum ego istud cogitans, sicut et ipsi, quando monasterium intravi, dixerunt mihi, quod usque ad 30 annum renuntiantes probare solerent. Et recte quidem, pater Joannes, sine probatione enim aurum non perficitur. Hic igitur egregius Abbacyrus, secundo anno postquam adveneram, migravit ad Dominum in monasterio hoc, patribus, cum deficeret, dicens : Gratias ago Dominoci vobis, patres, quod me ad salutem meam lentantis jugiter; hac enim ex causa immunis a lenlatione demonum hactenus mansi. » Unde hortando concludit : « Affige in animæ ligno (quam crucem dicimus) incudem, videlicet mentem, ut per alternos malleorum ictus el crepitus percussà ludibriis et maledictis irrisiōibusque lacessita, injuriis affecta, infracta, el in nullo la sa seu dissoluta perseverans, lota lenis et plana, nmmobilisquo persistat. Exuo te voluntatibus tuis, ul confusionis amictu; atque his nudus stadium pietatis ingredi; irrisiōes horis singulis ul iquhm vivam bibe. » Et pluribus interjectis subdit aureo hoc apophthegmali rem obsignans : a Is qui ad

placidissimam animi quietem atque ad Reum currit, die omni qua maledicta non sustinet, ingens detrimentum se sustinuisse arbitratur. »

3. Non roborabitur homo ex impietate, et maldix justorum non commovebitur. — Pto mow roborabitur hebraica est, pn «b lo tiaon, il est non dirigitur, ut habeht Septuaginta Complutenses, et Chaldæi item, non firmabitur, non stabilietur. Ita Aquila el Symmachus ; Septuaginta Romana, non prosperabitur homo ex iniquo; radices autem justorum non auferentur; Tigurina, nemo cum impietate firmus erit; radix autem justorum non mottbilur; Vatablus, homo impius non perdurabit, sed cito pendit/.

Sensus generalis el adæquatus est, q. d. Impietas non prosperat, nec stabilem facit impium, sed potius efficit ut in adversa nulla incidat, evetatur, et evellatur : at vero justitia et probitas justos prosperat, stabilit et firmat, ul videantur esse instar arboris, qua* firmas in terra egit radices, ideoque nulla ventorum vi evelli, uut loco moveri potest.

Jam sub hoc generali sensu ad particulares descendere licet. Inde *primo*, Baynus hæc adaptat ad hæredes et filios, q. d. Impius paucos, vel nullos, relinquit hæredes et posteros, eosque miseros et infelices, qui proinde ejus domum et familiam propagare et exaltare nequeant : at vero justus instar arboris bene radicata, ideoque multos ex se ramos spargentis, numerosam, felicem et splendidam progignetsobolem, perquam suam familiam propagabit, copiosamque et splendidam efficiet. Sic et Aben-Ezra : « Radix, ait, est symbolum posteritatis quam justus, cum vita defunguntur, post se relinquunt. »

Secundo, noster Salazar hæc more suo arctat ad divitias, q. d. Ex impietate, id est ex opibus injuste partis, nemo roboratur, hoc est, nemo robustam, firmam et stabilem fortunam inde adipiscitur. Nam cum male parta male dilabantur, cum his pariter fortuna hominis labitur et ruit : a Radix autem justorum proficiet, n </ d. Facultates justorum, id est juste parle, Linquam arbor quæ altiores egit radices, nulla vi evellentur, vel auferentur, stabiles erunt el immote. Audi S. Chrysostomum, hom. 2 in epist. ad Ephes.: « Si vis filiis tradere divitias, posside justas, si ulto sint tales; hæ enim manent, stantque firmæ et stabiles : quæ autem non sunt ejusmodi, dto pereunt et intereunt. »

Tertio, Lyranus : Radix justorum, inquit, est eorum stabilitas in virtute et honore : unde David fuit stabilis in regno pro se et pro sua posteritate.

Quarto, alii hæc referunt adactiones : has enim injustis prosperat Deus; in impiis vero infaustas reddit. Ita auctor *Catence Grmc.* : Quanquam, ait, justus e medio abeat, el moriatur, attamen radix ejus manet firma. Nec ea tantum, sed boiue quoque laudabilesque actiones sanaque consiha,

qu® inde prodierant, efe. Siquidem praeter alia hoc justis adhuc residuum est, quod denuo ad vitam aliquando redituri sunt. »

Tropologice, radix justi est justitia, gratia et charitas, quæ nunquam excidet, cum caetera omnia. etiam scientia et prophetia, peritura sint, I *Corinth.* xni, 8. Gratia enim est radix et semen glori® : sicut enim ex radice pullulat arbor, sic ex gratia et clwrlate progignitur gloria æterna. Inde Apostolus, *Ephes.* ni, 17 : « In charitate radicati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus Sanctis quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum. » u

Allegorico, radix justorum est Deus et Christus : quia enim justi in Deo et cruce Christi, quasi arbore vitali et immobili, radicati sunt, hinc nulla tentatione vel tribulatione concutiuntur aut commoventur, dicuntquo cum S. Paulo : « Quis, nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames, etc. Cerlus sum quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque altitudo, neque fortitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro. » Hinc Christus vocatur « radix David, » *Apoc.* v, 5, et cap. xxn, 16, ac « radix Jesse, » *Isaïæ* xi, 1.

Anagogice, radix justorum est æternitas : sectantur enim bona æterna, in iisque mentem speque omnes defigunt ; quocirca nullis temporalibus bonis vel malis, utpote caducis et evanidis, commoventur. Impii vero, qui sectantur bona praesentia, cum iis transeunt et evanescent : quare firmi et stabiles esse nequeunt. Unde S. Chrysostomus, hom. 2 in *Genes.* : « Tale quiddam, ait, sunt diviti®, tale quiddam universa hujus vitæ prosperitas, nihil firmum habens, nihil subsistens, nihil fixum, nihil radicum ; sed magis quam Ruminum fluentia praetercurrit. Atqui spiritualia non sunt talia ; sunt enim firma, immobilia, vicissitudinem non accipientia, sed ad omne sæculum se extendentia. Quant® ergo sit insciti® nutantia cum immobilibus commutare? »

Veî*. 4 L Mulier diligens corona est viro suo : et PUTREDO IN OSSIBUS EJUS, QU3B CONFUSIONE RES DIGNAS gerit. — Hebraice, *quæ pudefacit* ; Tigurina, *mulier pudefaciens* (Vatablus, *dedecorosa*) est *ceutabes in ossibus ejus*. Huic simile est illud Sixti non Pontificis, uti voluit Rudinus, sed Philosophi, in *Proverbiis* sive *Sententiis*, qu® habentur in *Biblioth. SS. Patrum*, num. 228 : « Mulier pudica est viri gloria ; reverentiam habens uxori, habebis eam reverentem. »

Aliqui *diligens* accipiunt ut participium verbi *diligo*, ac interpretantur, *amans maritum* sed perperam : nam hebraico est *Tn TIIX *escet chut*, id est *mulier virtutis*, id est strenua, sedula, virilis, quo strenue filios et familiam regit, continet, promovet ; ideoque marito non tantum est fida, pudica et casta, sed et laborum dolorumque

ejus omnium socia, solamen et remedium ; cuius proinde dotes heroicas describit toto cap. xxxi. Unde Thcodoretus vertit, *mulier fortitudinis* ; S'yn> machus, *abundantia* : Septuaginta, *mulier fortis* ; Chaldæus, *honestas* ; Syrus, *virilis* ; Tigurina, *vir* » *tulibus prædita* ; Aben-Ezra : « Mulier, qu® divitias congerit, est mariti corona, quia illius opera in pretio habetur et honoratur ; sicut diadema regium caput cæteris verendum reddit. »

Hæc viro suo est *corona*, id est instar coron® Cor 4 eum ornat, Letificat, tegit, roborat, sanctitate, vigore, gaudio, omnique bono afficit et replet. Corona enim symbolum est perfectionis et cumuli, nihilque notat nisi perfectum et suis numeris absolutum, uti alibi dixi. Rursum corona dicitur id quod decorum et gloriosum est. Alludit ad coronam nuptialem, qua sponsus et sponsa coronari solent in signum amoris et concordie®, gratulationis et gaudii nuptialis, uti docet Carolus Paschalius, lib. II De *Coronis*, cap. xvi et xvii, et Alexander ab Alexandro, lib. II *Genial*, cap. v. Unde Claudianus in nuptiis Honorii Imperatoris ita canit :

Tu festas Rymenæ faces, tu gratia lores
Elige, tu geminas concordia necte coronas.

Rursum corona hæc symbolum erat victori®, quod scilicet conjuges conjugio vicissent scoria- dttn' tionem, adulterium, procos et ræchos, omnemque vagam et pudendam libidinem. Ila S. Chrysostomus, hom. 9 in I *ad Corinth*, in morali : « Idcirco, ait, coron® imponuntur capiti, ut victori® signa sint, quod scilicet antea libidini fuerint impenetrabiles. Ha demum cubiculum ingrediuntur, quia scilicet a voluptate superati non sunt. Quod si libidine superatus quispiam scipsum scoriis addixerit, cujus jam rei gratia coronatus incedat, qui tam fœde libidini colla subdiderit? » *Tertio*, eadem signum erat laboris et strenuitatis. Unde u inoris fuit olim, ut nova nupta januam viri lana coronaret, quasi quæ sedula in lanificio futura, lineis lancisque pannis virum et filios esset amictura, juxta illud cap. xxxi, vers. 13 : « Quæsivit lanam et linum, et operata est consilio manuum suarum. » Et vers. 21 : « Non timebit domui su® a frigoribus nivis ; omnes enim domestici ejus vestiti sunt duplicibus. » *Quarto*, corona hæc symbolum est regni : maritus enim est quasi rex, u cujus regnum est uxor et familia. Unde S. Chrysostomus, hom. in *Psalm*, iv : a Quoniam, inquit, David mulierem (Bethsabæ uxorem Uriæ), qu® in viri potestate erat, tanquam alienum regnum occupaverat (cuilibet enim viro regnum est propria conjux ; et non sic rex purpuram et diadema ut vir uxorem suam diligit), propterea qui ex uxore ei natus erat filius, insurrexit tyrannus volens abripere regnum patris : vi rapuit ipse regnum alienum, et vim passus est circa proprium ; et qui clanculum peccaverat, de eo triumphus palam actus est. » *Quinto*, corona hæc symbolum

est integritatis, virtutis et perfectionis, juxta illud *Isai* in lxi, 10 : « Induit me vestimentis salutis, et indumento justitiæ circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona, et quasi sponsam ornatum monilibus suis. « Serto, corona hæc symbolum est filiorum multorum et insignium, quos uxor virilis parit et educat marito. Ili enim sunt corona, id est decus et gloria parentum, qui eos et in mensa et foris stipant, et circumdant instar coronæ. Unde Apostolus, *ad Thessa* L cap. n, vers. 19 : « Quæ est enim, inquit, nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? nonne vos, » etc. Et illud *Psal.* Cxxvii, 3 : « Filii tui sicut novella* olivarum in circuitu mensæ tuæ, » *q. d.* Deo tibi benedicente, leque Deo cooperante, ex uxore multos insignes procreabis, et in omni virtute educabis filios, qui proinde quasi corona te cingent et ornabunt.

Mystice, mulier diligens et strenua est Ecclesia, et quælibet anima sancta, quæ Christum sponsum decorat et delectat quasi corona, juxta illud *Cantic.* m, 11 : « Egredimini, et videte, filiæ Sion, regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater sua in die desponsationis illius, et in die lætitiæ cordis ejus, » puta in die incarnationis, quo Christus carnem nostram sibi despondit, et in ea cæteros homines fideles et sanctos, uti explicant S. Athanasius, S. Ambrosius, S. Gregorius, S. Bernardus, Cassiodorus, Philo Carpathius et alii ibidem. Et *Isaias*, cap. lxi, 3 : a Eris ait, corona gloriæ in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui. » Porro in Incarnatione coronata el humanitas assumpta : hæc enim Verbum cinxit et coronavit ; in passione vero corona Christi fuit spinea, per quam meruit adipisci in coelis roseam et gemmeam. Atque spineam in hac vita communicat suis electis, uti communicavit realiter S. Catharinæ Senensi. Spinea enim corona Christus se exhibet regem patientium, afflictorum et tribulorum, cosque præcedit quasi antesignanus, ut per spinas, dolores et crucis suos deducat ad immarcescibilem gloriæ coronam, a Pudeat, inquit S. Bernardus, serm. 5 *in festo omnium Sancturum*, sub spinalo capite membrum fieri delicatum. » Turpe censebant primi Christiani coronari floribus ritu Gentilium, quod Christus spinis coronatus fuisset, non Christo illudere et insultare viderentur. Inde Clemens Alexandrinus, lib. II *Piridag.* cap. vii : « A ratione, ait, alienum est, ut qui audierimus Dominum fuisse spinis coronatum, ipsi venerabili Domini passioni per ludum insultantes, habeamus capita redimila floribus. » Idem docet Teitullianus, lib. *De Corona militis*. Addit S. Athanasius, Christum coronatum fuisse spinis, ut omnes nostrarum sollicitudinum et angorum spinas in se suscipiens, nos sua securitate et lætitia donaret, suoque patrocinio protegeret et coronaret. Unde tract. *De Passione et Cruce*, sic ait : « Christus spineam coronam gestavit, ut vitæ nostræ

curas (quasi spinas in se suscipiens) aboleret. *

Mystice, S. Thomas, serm. *De S. Cæcilia*, hoc thema sermonis proponit : « Mulier diligens corona est viro suo. » Fuit enim, inquit, S. Cæcilia diligens quintupliciter : *primo*, in carnis maceratione ; *secundo*, in Dei dilectione ; *tertio*, in devota oratione ; *quarto*, in eleemosynarum largitione ; *quinto*, in aliorum conversione. Eadem fuit corona viro suo, quia eundem ad Christum et ad castitatem convertit : unde cum co meruit a) angelo corona liliorum donari. Eadem corona gemmea et viro suo in vila æterna. Idem S. Thomas in I *Corinth.* vii, led. 2, hisce novem coronis S. Cæciliam condecorat : *primo*, sapientia in parte rationali ; *secundo*, munditia in parte concupiscibili ; *tertio*, constantia in parte irascibili ; *quarto*, modestia contra multiloquium ; *quinto*, veritate contra mendacium ; *sexto*, discretionem contra stultiloquium ; *septimo*, sanctimonia in facto ; *octavo*, verecundia in signo ; *nono*, gratia in conversando.

Porro auclor *Catena Græc.* per mulierem virtutū mystice accipit virtutem ; per rem confusione dignam, vitium et malitiam : « Sensus est, ait, sicut virtus mentem exornat, ita malitia eandem profanai et perdit ; pravamque et insolentem convicialricem reddit. Rursum, mulier virilis est anima justi : hæc enim viriliter contra vicia et animi perturbationes decertat ; et ut quavis adversitate superior evadat, strenue laborat.

Et putredo in ossibus ejus, quæ confusione res dignas GERIT. — Salonius, Beda, Lyranus et Hugo Te *ejus* referunt ad mulierem, *q. d.* Mulier impudica sua libidine conciliat sibi morbos et putredines, uti patet in lue venerea, quibus et caro et ossa ejus putrescunt et tabescunt, uti experientia docet meretrices et moechas computrescere. Verum ex antilhesi, et ex Hæbræo pronomine masculino, liquet *ejus referri* ad virum, *q. d.* Sicut mulier pudica et strenua instar coronæ virum ornatur, Letificai, corroboratur, vivificatur : ita ex adverso mulier impudica, desidiosa et pigra (huic enim opponitur *diligens* et sedula. Ita R. Levi), rixosa, ebriosa, prodiga, aliisque vitiis pudendis dedita, virum dedecorat, affligit, infamat, mœroris et molestiis conticii, adeo ut medulla ossium ex tristitia diffluat et consumatur, itaque omne ejus robur (quod est in ossibus) et vigor intereat, ipseque etiam senectam contrahat et emoriatur. Alludit ad illud Adæ de Eva : « Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea, » *Genes*, ii, 23. Ubi Anastasias Sinaita : Os, ait, ad robur, caro ad voluptatem perlinet, quia uxor bona marito non tantum voluptatem, sed et robur ad superandos omnes labores et familia) difficultates affert. Ad idque : Vice versa uxor mala os, id est robur, mariti exedit et consumit. Unde Septuaginta vertunt, *sicut autem in ligno vermis, sic virum disperdit mulier malefica* ; et Syrus more suo legens vestigia Septuaginta, *sicut fungus et vermis in ligno, ita virum profligat mulier malum faciens, q. d.* Sicut

teredo et tineasensim lignum exedunt, erodunt et consumunt : sic ipuller mala et perversa vires viri erodit et absumit. *Malefica est* maligna, item incesta et mocha, indeque proprie malefica et venefica. Solent enim mœchæ, ut amasiis mœchis fruanhir, maritis secreto propinare venena, vel naturalia vel magica, quibus eum vel cito, vel sensim conficiantctenecent,juxta illud Ausonii:

Toxica xelotypo dedit uxor mœcha marito.

Et illud de maleficiçalo ad veneficam apud Atheninn. lib. VI : « Tu illum venenis tuis putrefecisti, et vehit lignum carie corruptum vitiasti. » Cum enim mulieres sint timid® et imbecilles, quod vi et robore nequeunt, hoc fraude et veneficiis peragunt, ut non aperio marte, sed ex insidiis inimicos appetant et perdant. Refert Diodorus, lib. V, Hecalen feminam omnium primam aconitum invenisse, et ad venena mortifera conficienda ummum studium impendisse. Nota est Medea, Circe et Thessala mulier, id est venefica. Hinc lot sagæet venefica}, cum pauciores viri sint sagi et magi. Denique leges civiles mulieres adulteras et veneficas jungunt, velut quadam affinitate conjunctas : sunt enim adulterium et veneficium proxima et cognata, ut mulier quæ impudica est. non raro sit venefica. Leges hasce citat Tiraquellus, leg. Vili *Connub.*, num. 22 et seq. Huc facit llebræorum inilio *Gemaræ* adagium : a Quod eruca sesamis, id meretrix est in domo. » Sicut enim eruca sesama et olera, in quibus degit, depascitur et vastat : sic meretrix domum in qua habitat consumit, et miserum maritum devorat. Hinc a Comico vocatur *limax* : limaces enim olera exedunt.

Veri. s. 5. Cogitationes justorum judicia, et consilia impiorum fraudulenta. — Hebraice, *consilia impiorum dolus* ; Septuaginta, *gubernant impii dolos*. Hebraice enim Dîbnnn *tachbuloth* et consilia et gubernacula significat. Unde cum Septuaginta sic ad verbum vertas, *gubernacula impiorum dolus*, q. d. Gubernacula, quibus impii se suaque gubernant et promovent, sunt fraudes et doli. Est metaphora a gubernaculo navis : sicut enim illo nauclerus regit navem, ilhidque intra navim absconditur : sic fraudulentis per dolos sua peragunt, cosque in corde celant et abscondunt. Chaldæus, *solertia* (Syrus, *molitiones* vel *conversatio*) *impiorum fraus est*; Pagninus, *cogitationes justorum ad faciendum judicium, consilia impiorum ad faciendum dolum*.

Jndkh? Quæres, quænam sint *judicia* quæ cogitant mentoque versant justis. *Primo*, auctor *Catenæ Groec.* Jos'crum qtia? respondet esse Dei judicia, ejusdemque præcepta : IUfp. Pnioo. hæc enim justis meditatione cordeque et animo jugiter pertractant, iisque Numinis melum et cultum sibi indUcunt.

Secundo. *Secundo*, idem : « *Judicia*, ait, exercent, qui secundum rationis dictamen assidue operantur. Sic et S. Gregorius, lib. XIX *Moral*, xin, explicans illud

Job. XXIX, Et diademate, judicio meo : « Justorum judiçla, inquit, recto diademati comparantur, quia per magni operis gloriam ad retributionis ducunt coronam. Quæ nimirum judicia serum quotidie introrsus agunt : quid Beo, quid proximo debeant solcrier aspiciunt, alquo ad agenda bona se vehementer accendunt, et de perpetratis malis dHricle redarguunt Unde bene quoque per Salomonem dicitur : Cogitationes justorum judicia. Justis quippe ab omni strepitu sæculari ad corda sua redeunt, ibique ascendunt tribunal mentis, atque ante oculos se et proximum statuunt, et deducunt ad mediam regulam testamenti, qua dicitur : Quæ vultis ut faciant vobis homines, et vos eadem facite illis. Transferunt in se personam proximi, et sollicitè attendunt quid sibi, si ita essent, fieri, vel non fieri juste voluissent : sicque districto jure atque judicio causam suam et proximi, juxta tabulas divinæ legis in foro cordis examinant. Bene ergo dicitur : Cogitationes justorum judicia, quia ipse eorum intus motus cordis, quasi quædam libraestjudiciariæ potestatis. »

Hujus conscientiæ tribunalis personas omnes apte repræsentat S. Bernardus, lib. *De Inter, domo*, cap. XIV : « In domo propria, ait, et in propria familia habeo accusatores, testes, judices et tortores. Accusat me conscientia, testis est memoria, ratio judex, voluptas career, timor tortor, oblectamentum tormentum : quotquot enim fuerunt oblectamenta mala, tot erunt tormenta dura in perna. Nam inde punimur, unde delectamur. » Accedit Beda : a Justis, ait, sua facta si Pomino placeant, sedula meditatione dijudicant; ne forte ipsis minus sollicitis supernus arbiter contra cos invisibiliter adversa disponat, juxta illud Apostoli : Si nosmelipsos dijudicarem, non utique dijudicarem, l *Corinth.* XI. At reprobi, divini timoris obliti, de fraude quam faciunt sua consilia cogunt, d

Tertio, S. Hieronymus in cap. v *Amos* per *judicium* accipit mentis constantiam, q. <l. Justis mature deliberant; at ubi delib rarunt, in proposito constantes sunt : impii vero in horas mutant sua consilia et decreta. « Volvetur, ait, quasi aqua judicium pessimorum, quia non stat in una sententia, sed circumfertur omni vento doctrinae. Quod probaverant improbant, et quod prius laudaverant, putant esse pro nihilo, n

Quarto et genuine, Vatablus, Jansenius, Lyra- Qnim nus et alii per *judicium* accipiunt jus et justitiam, q. d. Cogitationes justorum sunt *judicia*, id est sunt justitiæ, hoc est, sunt justæ et æquæ, ut nulli faciant injuriam, sed cuique jus suum tribuant (est metonymia : ponitur enim abstractum pro concreto, *justitia* pro *justæ*). At vero cogitationes, machinationes et « consilia impiorum » sunt de dolis et fraudibus. Non enim aliud cogitant, quam qua ratione aliis fucum facere, cosque decipere ac rebus suis fraudare queant, ul

per fraudes et dolos res suas augeant et promoveant.

Moraliter, cogitationes jugorum detieni esso judicia, ut, quemadmodum judicium non inconsiderato agitur, sed a judico mag ia mentis attentione exercetur : ita mons ju4i, et ad perfectionem anhelantis cogitationes rationis judicio selectas recipiat, et non indifferenter ex otiositate aut curiositate insurgenti s admittat. Comprimat eas timor Domini sanctus, qui occulta etiam cordis nostri et secreta rimatur; liget eas spes donorum cœlesium, quæ non inania cogitantibus sed pura et sancta considerantibus frequenter offertur.

Porro tangit hic Sapiens radicem omni* boni vel mali; Iitrij enim est bona vel mala cogitatio. Unde Beda in *Collevantis* : « Istis fomitibus, ait, quasi gradibus coalescit omne peccatum. Cogitatio namque pravi delectationem parit, delectatio consensionem, consensio actionem, actio consuetudinem, consuetudo necessitatem, n Vice versa, cogitatio sancta rei sancte delectationem parit, delectatio consensionem, consensio actionem, etc.

V»* 0. 6. Verba impiorum insidiantur sanguini : os justorum liberabit eos. — Colueret hæc sententia precedenti, estipe gradatio, q. d. Impii non solum student pios fraudare bonis, sed et spoliare vita : turn ut facilius bona eorum occupent, tum quia oderunt eos eorumque pietatem et virtutem, quæ quasi sudes in oculis ipsorum impietatem assidue pungit, cruciat et flagellat. Sit Jcza) d per falsos testes sustulit Naboth, ut ejus viaeam occuparet, III *Rcg.* xxi.

At OS JUSTORUM LIBERABIT EO.— QUOS ? COS SCİLICET, quorum sanguini insidiantur impii : sicut Daniel liberavit Susannam, cujus vitæ insidiabantur senes incesti, *Daniel*, xiii : ita Lyranus, Baynus et Cajetanus. Porro Jansenius extendit etiam ad impios, q. d. Impii cupiunt alios perdere; at justi omnes tam pios quam impios satagunt salvare. Noster Salazar ad solos impios refert, 7. d. Justi non referunt par pari, sed cos ipsos a quibus fraudulentis accusationibus damnantur, eos, inquam, ipsi testimonio suo absolvunt. Virtus enim non modo se ipsam, sed et alios quoslibet tuetur et salvat, a Enimvero virtus earum est virium, ut non modo scipsam adjuvet atque defendat, sed alios propugnet, opemquo ope destitutis ferat,» inquit auctor *Cátente Græcorum*. Tanta et tam ampla est justorum charihs, ut omnes etiam inimicos brachiis amoris complectatur, ac vincat in bono malo. ex inimicis faciat amicos, juxta illud : « Inimicos æquô ac amicos amicat amor. »

Denique Decretum V, *Quæsf.* V, cap. fin., per os *justum* accipit os judicis impios castigantis, itaque cos ab impietate liberantis : « Aliud est, ait, ex oliartele aliorum crimina deferre, ut quos secreta admonitione corrigere non possumus, convictos judicis sententia corripiat; atque aliud insidiando falsa objicere, vel insultando vera facile exurobrarc. Illud vero choritalis, hoc autem im-

pietatis est officium. Unde in *Proverbiti* dicitur : Verba impiorum insidiantur sanguini : os justorum liberabit eos.»

7. Verti impios, et xos ercwt : domes autem v«*»r justorum permacebit. — Pro *verte* hebraico est •pSH *haphoe*, quod tam est infinitivi modi qnam imp rativi ; unde tam *vertere* quam *verte* significat. Infinitivus autem apud Hebreos pro omni tempore, modo, numero et persona accipitur. Unde Pagninus vertit, *vertet beua impios, et non erunt* ; et Vatablus, *evertentur impii, ut nusquam sint* ; et Chaldæus, *subvertuntur impii, et non (uervuntirr* (1), Bebrei ente, cum careant verbis compositis, simplex usurpant pro composito; unde *haphae* significat tam convertere, evertere, subvertere, quam *vertere*.

Verum Noster proprie et nervose vertit in imperativo *verte*, sed sensu difficili. Pnmo, B'da exponit, q. d. Convertite, o Dea-, impios, præ-erUm heréticos et infideles, ad bonam fruem. et sic desinent esse impii, eruntque pii; desinet hæresis et infidelitas, ac triumphabit ubique fides et pietas. Verte ergo illos, ut quod fuerant non sint amplius impii, neque inimici, sed evadant pii et amici. Sic et S. Gregorius, homil. 32 tn fro>?j. : a Relinquamus, ait, nosmetipsos quales peccando nos fecimus, et maneamus nosmetipsi, quales per gratiam facti sumus. Ecce etenim, qui superbus fuit, si conversus ad Christum humilis factus est, semetipsum relinquit. Si luxuriosus quisque ad continentiam vitam mutavit, abnegavit utique quod fuit. Si avarus quisque ambire jam desiit, et largiri didicit propria, qui prius aliena rapiebat, procul dubio semetipsum relinquit ; ipse quidem est per naturam, sed non est per malitiam. Hinc enim scriptum est : Verte impios, et non erunt. Conversi namque impii non erunt, non quia non erunt omnino in essentia, sed scilicet non erunt in impietatis culpa. Tunc ergo nosmetipsos relinquimus, tunc nos ipsos abnegamus, cum mutamus quod per vetustatem fuimus, et ad hoc nitimur, quod per novitatem vocamur. Pensamus quomodo sc Paulus abnegaverat qui dicebat : Vivo autem jam non ego. Exstinctus quippe fuerat s;rvu* illo persecutor, et vivere coeperat pius pi'lioator. » Illic sensus moralis est, non literalis, ut palet ex antithesi quæ sequitur : « Domus autem justorum permanebit.»

Secundo, Jansenius exponit, « verte, » id est evertite, o Deus, ut amplius non sint, nec pios opprimant.

Tertio, alii, q. d. Avertite, o homo, paulisper te vultumque tuum ab impiis; cumque te rursus ad eos converteris et respexeris, videbis cos non cs*o et p"riisse, juxta illud *Psal.* xxxn: « Vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani. Transivi, et ecce non erat : quæsivi eum, et non est inventus locus ejus. » Verum sic di*

<11 Rectissime.

cendum esset : « Verte te ab impiis; » jam autem dicitur : « Verte impios, et non erunt, »

Quarto, noster Salazar : « Verte, inquit, id est circumage impium, aut in orbem gyra, ut sensus sit : tam cito impius perit atque esse desinit, quam cito volvitur in gyrum, id est, non longiori spatio permanebit, quam est id quo gyrus absolvitur. Verte igitur in gyrum, et interim non erit. Ad id spectat illius Philosophi facinus, qui, rogatus ut suam de vitæ humanæ brevitatem enuntiaret sententiam, vertit semetipsum in orbem, innuens scilicet se vitæ spatium unius gyri duratione metiri. Huc alludit adagium Græcorum : *ρόχΧε; τ ῑ οΜρσίνίνα*, id est circulus aut orbis res humana; quod ergo non ad vicissitudinem, sed potius ad duralionem refero, id est, res humanæ ea velocitate abeunt et deficiunt, qua circulus vel orbis conficitur a saltatore vel aballo quovis. Hæc ipse.

Quinto, simpliciter et germane, « verte, » id est, si vel modicum verteris impios, videbis eos everti et non esse, *q. d.* Impii tenuissimam habent subsistentiam, quæ minima conversione, et, ut ita dicam, flatu uno, instar bullæ difflatur, dissipatur et evanescit, perinde ac in ludo scachiorum, alearum, taxillorum, verte scachium vel aleam unam, el totum lusum, totam ludentis vincentisque sortem et fortunam everteris. Quid enim est vita et sors impii, nisi lusus fortunæ, nisi ludus aleæ? Unde Septuaginta, *quocumque se verterit impius, deletur*; et Cajetanus, *verte impios*, id est converte, ait, rotam forlunæ impiorum, ut conversa rota impii, qui in culmine consistebant, deorsum devolvantur in imum, et videbis eos jam non esse, utpote depressos, ac fortunis, honore, statu et gradu, tandemque ipsa **rita* privatos et eversos. Rursum, « verte impios, » id est, voive impiorum ætatem et sæculum, volve paucos annos vilæ ipsorum, et videbis eos morte consumptos, juxta illud *Eccle.* cap. i : a Generatio praeterit, generatio advenit. » Omnia enim hæc notant citum transitum, finem el interitum impiorum cum suasobole, *q. d.* Verte non nihil rotam temporum el sæculorum jugiter rotantium sibi succedentium, videbis post paucos annos defecisse Impios. Sicut enim in libro, si veritas folium unum, succedit aliud quod prius operit et sepelit; et si intuearis verti volviq. aquam fluminis, cernes aquam, quæ coram te est, illico labi et defluere, aliamque succedere et affluere, quæ præcedentem extrudat : ita prorsus se habent impii, eorumque domus el fomiti parva conversione temporum; si paucos annos eos requiras, videbis plane inleriisse, nec reliquisse hæredes, sed cetera abrasos et æterna oblivione sepultos; videbis alios ac sæpe externos in eorum locum, domum, gradum, opes et prædia successisse, imo ipsos ipsos exclusisse, el deturbasse impios : at vero domus et familiæ justorum, quia fundatæ in justitia et in Dei patrocínio, permanent et perdurant per multa sæcula.

Denique auctor *Catnæ Græcorum* sic Septuaginta vertit et explicat, *quocumque impius cogitatione se vertit, omnis illius conatus et cogitatus omneque studium atque consilium frustrancum est. Per domus autem justorum bonas cogitationes hoc loco exprimit; quandoquidem bonæ sententiæ, bonaque et salutaria cogitata, haud secus ex illorum animo prodeunt, atque ex divite quodam penti. Sunt hi enim, ut illorum quoque domus supra petram edificata.*

8. Doctrina sua noscetur vir : qui autem vanus IT EXCORS EST, PATEBIT CONTEMPTUI. — « Nos CCIIir, » id est publice cognoscetur, laudabitur et celebrabitur; hoc enim significat bebræum *iehulal*: hoc enim exigit antithesis. Hebraice, *ad os* (id est juxta quantitatem et mensuram) *intellectus laudabitur vir, et perversus corde erit in contemptum*; Septuaginta, *os intelligentis laudatur a viro : socors autem subsannatur*; vel, ut vertit et explicat auctor *Catenæ Græc.* : « Viri prudentis os vulgo laudatur : qui autem bebetis ignavique cordis est, ab omnibus subsannatur; vir operosus bonisque actionibus ex instituto deditus, tametsi rudis et idiota sit, melior honoralioreque est ignavo diserta comptaque oratione utente; » Syrus, *os prudens laudant mortales, excors autem despicietur velut stultus*; Symmachus, *secundum prudentiam suam laudabitur vir; qui autem corde divaricat, pudefiet*. Nonnulli doctrinam hic speculativam accipiunt, *q. d.* Ex doctrina sua noscetur vir, an scilicet sil philosophus, an grammaticus, an medicus, an jurisperitus, etc. Qui enim docet aut docte disserit de rebus philosophicis, is noscitur esse philosophus; qui de medicis, esse medicus; qui de juridicis, esse *'urisDc*rilus : verum hic sensus hoc loco est inpertinens.

Alii per doctrinam accipiunt veritatem, *q. d.* Qui veritatem loquitur, is noscetur esse verax et cordatus : at vanus et excors, qui mendacia proloquitur, noscetur esse mendax, ideoque patebit contemptui.

Verum dico : *Doctrina* hic, uti et toto hoc libro, non speculativa, sed practica intelligitur, idemque est quod *prudentia* tam in loquendo quam in agendo. Sensus ergo est, *q. d.* Per doctrinam, id est prudentiam, *noscetur*, Hebraice, *laudabitur vir*, quia quantum in dicendo et operando ostenderit prudentiam, tantum pariter famam el laudem consequetur : ex adverso qui vanus et excors est, Hebraice, *qui curvus*, vel *obliquus*, id est pravus et perversus est *corde*, qui scilicet prava loquitur vel agit, hic erit contemptui, quia habebitur imprudens, insipiens, pravus et perversus (I).

Porro prudentia hæc requirit ut quod dicimus et agimus, primo, sit verum et alienum ab omni falsitate et mendacio; secundo, ut sit sincerum et

(1) Maurer, *pro ratione uile Utgenticr sua? laudatur quisque, sed animus perversus est contemptui.*

alienum a simulatione et hypocrisi ; *tertio*, ut sit grave, serinmquecl alienum a levitate, et ludicro jocorum et nugarum; *quarto*, ut sit justum et alienum ab injuria aliorum; *quinto*, ut sit utile et alienum a damno et noxa; *sexto*, ut sit maturum et opportunum, nimirum personis, loco et tempori congruum : quæ enim importuno loco vel tempore dicuntur vel aguntur, hæc imprudentiam sapiunt, ideoque dicentem et agentem velut imprudentem contemptui et ludibrio exponunt.

Exemplum sit Joseph, qui et in carcere et in domo Pulipharis ita prudenter se gessit, ut omnium ore celebratus, a Pharaone præfectus fuerit /Egyp- to, ac sua prudentia fami, quæ Ægyptum et vicinas provincias occupaverat, succurrerit, juxta illud Psazii/civ, 21 : a Constituit eum dominum domus suæ, et principem omnis possessionis suæ, ut erudiret principes ejus sicut semelipsum, et senes ejus prudentiam doceret. » Et David, de quo dicitur I Reg. xvm, 5 : a Egrediebatur quoque David ad omnia quæcumque misisset eum Saul, et prudenter se agebat. » Et vers, ultim. : « Prudentius se gerebat David quam omnes servi Saul, et celebre facium est nomen ejus nimis. » Et Daniel, qui a Nabuchodonosore ob eximiam prudentiam præpositus fuit toti monarchiæ Babyloniorum, *Daniel*, n, 48, et v, 12.

Sermo Porro in sermone illico cernitur prudentia vel imprudentia. Unde Socrates aiebat : u Loquere, mentis, adolescens, ut te videam ; » in sermone enim ve- Gtoææ. iut jn speculo videtur indoles pectoris et mentis. Idem dictitabat : « Qualis homo est, tabs etiam ejus erit oratio; orationi autem facta simillima, factis vita. » Testis est Cicero, *Tuscul.* V; et de Scipione cauto in verbis et factis dicebat Cato :

Ille sapii solus, volitant alii velut umbræ,

Maximus, *serm.* 15, citat Romulum dicentem, «vasa fictilia sono et percussu, hominem vero sermone explorandum esse ; » et Demonaclem asserentem, « in speculis vultus figuram, iu colloquiis autem animi naturam et imaginem cerni posse: sermonem enim quasi figulum, animi formam effingere et proferre; » et Solonem dictitantem, a orationem esse operum simulacrum : » ea quippe, quæ in opus prouunt, prius animo concepta verbis indicantur. Democriti apud Stobæum hæc est vox : « In speculo faciei figura; in verbis autem animi qualitas cujusque hominis deprehenditur. »

Mystico Beda : « Doctrina sua, ait, quisque vir esse noscitur, quia si recta docet, et hæc operibus implet, sanctus esso colligitur. »

ç. 9. MELIOR EST PAUPER ET SUFFICIENS SIBI, QUAM GLORIOSUS, et indigens pane. — Hebraice, *melior est vilis vel ignobilis et servus sibi, quam se glorificans et deficiens pgne.* Pro *et servus sibi*, alii vertunt, *et servus ipsi.* Unde Chaldæus, *melior est abjectus qui habet servos ;* Pagninus, *melior est qui loca pendet se, et servus est ei, quam qui glorificat*

sc. el card pane; et Vatablas, *prcestat abjectus qui servo* habet*, id est *du es est*, etc., g. d. Pluris fit, et a pluribus colitur, qui abjectus plebei vestita sine pompa famulorum et equorum incedit, ac interim domi habet famulos, qui agros et vin as colant, aut merces comparent, quibu* rem ipsius augeant, quam gloriosus qui vestibis sericis aureisque amicius, nullis stipatu- famulis pompose incedit, et tamen domi non habet alimenta, quibus se suosque alat. Sunt enim nonnulli, qui exterius suum splendorem ostentant, omniaque sua in exlerna ornamenta impendunt, quo fit ut domi egeant; malunt enim domi esurire, et foris splendere, quam domi abundare, et foris sordere, in quos fuse invehitur S. Chrysostomus, hom. 22 in *Matthæum*.

Verum Noster melius vertit, *melior est pauper et serviens*, id est *sufficiens sibi ;* qui enim sibi laborando servii, nec servilia opera detrectat, hic facile sibi sufficientem victum et vestitum comparat. Ille *melior* est, id est pnestanlior et capientior judicatur, plurisque til, et a pluribus colitur, quam gloriosus, qui quasi nobilis magnifice incedit, ideoque non vult laborare, sed gloriatur nobilitate avorum et atavorum , ac splendore vestium et famulorum, atque interim domi vix panem habet quem comedat. Unde Symmachus vertit, *melior est vir in vilitate serviens sibi;* Syrus, *qui sibi usui est et servit;* et Tigurina, *obscurus homo, qui sibi laborat, prostat glorioso qui pane indiget.* Sic et R. Salomon, Aben-Ezra et R. Levi : a Præstantior, ait, est qui abjectus sibi servit, agrosque colit, itaque ditatur, quam qui honore excolitur, sibique vult a cæteris servilium exhiberi, cum panis egestate laboret, v Clarissime vero Septu- ginta in *Catena Gravor.* sic habent, sicque explicantur a Basilio et Chrysostonio : « Vir, qui honore contemlo commodis suis servit, præstat homini gloriam aucupanti, neque panem lamen, quo vescatur, habenti. » Basilius : « Sati- us, ait, est suis commodis operam dare, etiamsi ea de causa contemptui apud nonnullos habeatur, quam reipsa agere, et velle nihilominus inter divites censer. » Chrysostomus : « Quandoquidem multi laborem detrectant, non solum tanquam molestum, verum etiam tanquam parum honestum, primum quidum per exemplum a formicæ industria et labore petilum eximere studuit (ad has enim pigros omnes supra amandabat) ; hic vero alleram istam suspicionem e medio submovere contendit, qua quis imbutus dicere forte potent: Heus tu, quid de labore concionarla? Liberare res vilis et probrosa est, nipote mancipiorum propria. Ad hæc autem ille : Et quanto satius esi hoc qualecumque probum sotierre, et laule vivere , quam fame tabescere ! Qua, qüæso, do causa laborare dedecorosum ducis? nec enim alten servis ut probum devites, sed tibi ipsi, et id quidem sponte. Nisi enim leipsum ab inedia) incommodo liberare velles, nullam pernios alio-

rum rationem haberes : ca propter tute ipso es, qui ex tali servitute fructum capis, adeoque non tam alteri quam (ibi ipsi servis. Adverte milites, nonne unusquislibet illorum sibi ipsi servit? Nonne qui manuum opera vitam tolerant, pari modo sibi ipsi serviunt? Ne igitur ob laborem succenseas; tu tui namque ipsius dominus es, et non alius quispiam. Nonne cernis egenos qui victum ostiatim quæritant, nulli servire? Ergo illi quoque sibi serviunt. Qualis, obsecro, honor est illis, pane quo pascantur egere? » Hucusque 5. Chrysoslomos.

Porro Septuaginta eleganter opponunt ἀρκίαν sufficientis sibi rtuf. egentis pane, q. d. Praestat sufficiens sibi inglorius, quam gloriosus egens pane : præstat ignobilis satur nobili famelico.

Hinc disce divitias prestantiores esse nobilitate, juxta illud :

Et genus el formam regina pecunia donat.

Indeque laborem otio, ac pauperem sibi laborantem, suisquo licet paucis contentum, prestare glorioso, cui nihil sufficit ad jactantiam, cum omnia desint ad vitam. Undo Apostolus : a Est, ait, S ii cnu- ffuocslus magnus pietas cum sufficientia, » greco UfrbV ataquía, id est animo suis contento, I *Timoth.* vi, 6. Salomoni succinit Siracides : « Melior est, ait, qui operatur, et abundat in omnibus, quam qui gloriatur, et eget pane, » *Eccli.* x, 30. Vide ibi dicta. CüoxfiÆe. Succinunt et gnomæ Philosophorum. Antonius in *Melissa*, cap. xxxvii, citat Socratem dicentem, < satius esse se in paucis facultatibus continenter hilariter agere, quam in magnis infelicitate. Quare ditissimum esso, qui paucissimis contentus est. » Epictetus, rogatus « quis esset dives, » respondit : « Cui satis est quod habet. » Maximus, *serm.* 12, citat Democritum qui, rogatus « quomodo quis dives fieri posset, » respondit : « Si cupiditatum pauper erit, si inopi erit desiderio. Quare cos qui naturalibus divitiis contenti sunt, ditiores esse iis qui, cum multa possideant, plus tamen concupiscunt : illis enim nihil deest, his plura quam possident. » Plato, interrogatus « quantas opes habere conveniret, » dixit : « Quanto possidenti neque insidias pariunt, neque rerum necessariorum inopiam. » Cleanthes suam vitam laboriosam preferens otiosæ nobilium : « Dum illi, ait, pila ludunt, ego fodiens duram humum exerceo, n Sensit vir sapiens hominem non ad otium, sed ad laborem a Deo conditum esse ut eo victum sibi paret. Maximus, *serm.* 32, citat Democritum qui, rogatus a quomodo laboriosi et industrii differrent a desidiosis : n « Quo, ait, impii apiis, spe nimirum bona. Sperant quippe qui corpus laboribus excreent, opima laborum premia; desides autem presentem intuentur egestatem. » Probus Imperator non patiebatur militari esse otiosum, sed multa opera manu militari perfecit, dicens « annonam gratuitam militem comedere non debere. » Ita Flavius Vopiscus in

Vita Probi. Alfonsus Aragonum rex, reprehensus a quodam quod propriis manibus laborasset : « Numquid, ait, Deus el natura frustra regibus manus dederunt? » Rursum : « Regum cibus est honos, ait, quem dii immortales non otio aut luxu, sed improbis laboribus multisque sudoribus hominibus vendunt. » Ita Panormitanus *De Gestis Alfonsi.*

Vera ergo nobilitas sita est in labore, non in otio, non in pompa, sed in virtute; in factis el stemmatis non avorum, sed cuique propriis: labore enim sustentamur et vivimus, virtute gloriamur, factis celebramur. Preclare Cicero, orat. *Contra Sallustium*, sibi objicientem generis ignobilitatem : « Satius est, ait, meis gestis florere, quam majorum opinione uti; et ita vivere, ut sim posteris meis nobilitatis initium, et virtutis exemplum. » Et Poeta :

Et genus et proavos, el quæ non fecimus ipsi,
Vix ca nostra voco.

Et Cassianus, *Collât.* 11, cap. x : « Nihil, ait nostrum est nisi hoc tantum, quod corde possessum, atque animæ nostre cohærens, a nemine prorsus potest auferri. » Igitur : « Nobilitas sola est atque unica virtus. Nobilissimus Deo est, clarissimus virtutibus. Aliena laudat, qui genus laudat suum. » Et Solon apud Ausonium : « Pulchrius multo paratur quam creatur nobilis. » Urbanus III Pontifex objicienti sibi generis humilitatem : « Magni viri, ait, non nascuntur, sed virtute fiunt. » Maximilianos imperator cuidam, oblato auro, nobilitatem emere volenti : « Ditare quidem te possum, ait, at nobilitare non nisi te propria virtus potest. » Nimirum : a Simia haud læna liat regio diplomate. » S. Gregorius Nazianzenus, orat. 19 *De Gregorio* patre suo : « Unam nobilitatem, ait, in pietate sitam esse censebat, atque in eo, ut undo ortum habuimus, et quo tandem perventurimus intelligamus. » Auree vero apud Prudentium *PeniStephanon*, sive *De Coronis*, Romanus Martyr genere nobilis, sed iideel effuso sanguine nobilior :

Postquam inter ictus hymnum dixit plombeos,
Erectus iniit ! Absit dl me nobilem
Sangnis pofetllmn prætot, aut lex Curia:
Generosi Christi sedi nobilitat viros.

Et S. Agatha apud Quintianum President : « Multo præstanlior, ait, est Christiana humilitas et servitus regum opibus ac superbia.

Mystice Saloni : « Vero, ait, molior est frater idiota et simplex, qui operatur bona quæ novit, unde vitam æternam mereatur habere in cœlis, quam gloriosus, id est clarus eruditione, vel comptus doctoris officio, qui indiget pane dilectionis, quia neque dominum diligit, neque proximum. Vel certe ideo pane indiget, quia non operatur quæ intelligit aut docet, » v. g. melior est S. Franciscas Aristotele el quovis philosopho ac inani theologo.

Hanc gnomon pulchro simi® et vulpis apologo venustat Cyrillus, lib. III *Apolog. moral.*, cap. x, cujus titulus : *Quod melius sit minus egere, quam plus habere*. Cum simia, inquit, jocosa, veste induta et vana catenula irretita, jubilans exsultaret, suamque opulentiam et felicitatem jactaret; retudit eam vulpes, dicens hæc non tam esse copiam, quam inopiam, quod vestis indigenti®, catenula captivitatis sit signum. « Nam paupertas est, ait, indigere; fortunæ vero habere, hanc unde suppleas indigentiam, avariti® vero semper pluscupere. Si amplius habes, aut eo indiges, aut non indiges; et si habes, aut his uteris, aut non uteris. Si uteris luxuriando, fatua; si non uteris, es retinendo avara. Si vero egens habes, quam artificialiter dives, natura tam pauper es. Vide igitur quod plus habere, aut sine vitiositate, aut sine aliqua paupertate nemo possit: vane igitur, quia plus habes, gloriaris. Ego certe me minus egere nunc gloriior, et arte nudam esse; quia nec egeo, nec cupio vestimentum, ditio rem me puto. Nimirum, qui minus eget, is natura dives est, cum sit ipse sufficiens. Solam namque hanc, ni fallor, æstimaverim esse veram opulentiam non aliunde mendicantem, sed cupiditate abdicantem, natam habere sufficientiam. Cupiditatis victor Diogenes, hoc se ditio rem putavit, quo minimis indigeret. Hinc cum virum quemdam naturali vase manuum haustum sumere vidisset, jam seipso dives ejus exemplo factus, potationis vasculum confregit. Quare hujusmodi diviti®, aut naturalis paupertatis opitulativum solatium, aut cupiditatis anxii® jugum sunt onerosum. Disce igitur quod melius sit non egere, quam indigentem habere. »

rm. 10. 10. Novit justus jumentorum suorum anima» : VISCERA AUTEM IMPIORUM CRUELIA. — Syrus, *impii autem claudunt viscera sua*; Chaldæus, *miserationes impiorum crudelitas*. Hebræum enim O'DîTl *rachanum* et miserationes, et viscera, quæ sedes sunt misericordi®, et miseratione commoventur, significat. Sensus ergo Chaldæi est, 7. d. Miserationes impiorum sunt crudeles, adeoque non sunt misratio, sed crudelitas. Si quando enim misericordiam aliquam præstani, tot moris miserum trahunt, ac tanta verborum asperitate et supercilio beneficia in odium adducunt, denique tot conditionum et usurarum onere ea aggravant et vendunt, ut non tam misereri quam feritatem et crudelitatem exercere videantur.

Sensus Vulgat® versionis est, 7. d. Novit justus quantos labores et dolores animæ jumentorum suorum patiantur: ideoque eos moderatur, mitigat, solatur et medetur. Hursum novit quid jumentis anima appetat, illudque ei exhibet. Unde Pagninus vertit, *cognovit justus appetitum jumentisui*. Anima enim sedes et symbolum est appetitus. Novit ergo non speculative tartturn, sed et practice: novit, id est, attendit et curam gerit suorum jumentorum. Sic dicitur II *Tim.* h; 19: < Cognovit

Dominus qui sunt ejus, » id est amat, curat, protegit, promovet Deus suos electos. Et Psal. 1, 6: « Novit Dominus viam justorum; non novit, id est diligit, dirigit, secundat et prosperat. Unde Scylaginta vertunt, *justus miseratur animas jumentorum suorum; viscera autem impiorum immisericordia*.

Jam per *jumenta*, primo, Lyranus accipit servos et ancillas: *jumenta* enim dicuntur quasi *juvamenta*; servi autem juvant herum.

Secundo, Beda per *jumento* accipit proximos rudes et hebetes instar jumentorum: hos enim juvare, et vicissim ab iis juvari debemus lege natur® et ehiritalis. a Justus, ait, compatitur, et miseretur hebetudini et fragilitati proximorum sibi commissorum.» Quam enim curam gerit bubulus suorum boum et jumentorum, ac pasto! suarum ovium, eandem gerere debet rector subditorum.

Tertio, proprie et genuine Aben-Ezra: Novit, ait, justus quare indigeant sua pecora, ilhmque misericorditer eis præstat, quia justus non tantum hominum, sed et brutorum miseretur; præsertim quia hæc misericordia in suum commodum redundat. Qui enim alit et impinguat bovem suum, seipsum alit et impinguat: bos enim arabit hero terram, segetesque producet, ac deinde cedet ei in cibum. Itaque esto amicitia et charitas proprie non sit inter nos et bruta, ut docet S. Thomas et Aristoteles, tamen ad illa quasi per mantissam et auxesin quamdam sese extendit; estque hic amor non tam amicitiae, quam concupiscenti®, quia herus amat bovem non ob bonum bovis, sed quia bos est jumentum, peculium et bonum suum. Ha S. Chrysostomus, hom. 29 in *epist. ad Rom.* a Sunt enim, ait, Sanctorum animæ vehementer mites et hominum amantes, non solum erga suos, sed etiam alienos, ita ut hanc suam mansuetudinem etiam ad animantia bruta extendant. Propterea et sapiens quidam dixit: Justus miseretur animarum jumentorum suorum. Si ergo jumentorum, multo magis hominum.» Idem Chrysostomus plenius in *Catena Grite*. hunc locum sic explicat: a Quid, ait, audio? Numquid justus jumentorum suorum animas miseratur? Utique erga illa quoque magnam humanitatem et clementiam ostendamus oportet, idque cum ob alia, limi ob id maxime, quod ea ratione et occasione illis compati et condolere discamus, qui ejusdem nobiscum sunt generis. Nec enim Deus citra causam in lege præcèpît, ut jumentum prolapsus erigamus, et errabundam ovem ad viam reducamus, neque bovis triturantis os obligemus. Vult itaque ut magnam in bruta quoque animantia misericordiam exerceamus. Primo quidem propter nos ipsos, deinde vero ul quoad necessaria ministeria obeunda magis sint idonea, postremo autem ut curam et humanitatem in illa exercere assueti, qu® sua nobis ministeria prusiani, erga proximos paulatim benigni et miseri*

cordes evadamus. Qui enim exterorum misere-
tur, multo magis familiarium et domesticorum
miserebitur, et qui misericordiam exercet in ju-
mentum, magis exercebit illam in fratrem con-
sanguineum. Sed dices forsā : Jumentum mi-
nisterii usum affert, frater autem nullum omnino.
Imo vero magnum : conciliat enim tibi æternam
apud Deum mercedem. Ecce qualem curam et
servitutem jumentis impendimus, ut bene sit il-
lis : neque turpe aut ignominiosum hoc ducimus,
et hominibus servire turpe ducemus ? Tropicis
autem per jumenta indociles, et rationis luce pene
destitutos discipulos hoc loco significat, p

Piñu Idcirco ergo Deus Judæis præceperat misereri
jumentorum, ut discerent misereri proximorum,
ne, si in jumenta essent crudeles, discerent effe-
rari in homines. Ita sanxit : «Non arabis in bove
simul et asino,» DeuL xxu, 10, quia asinus im-
par est bovi : quare si idem cum bove jugum tra-
heret, plus æquo gravaretur. Et : «Non coques
hædum in lacte matris suæ,» Exod. xxv, 19, quia
crudele est ut lac matris, quod hædo est alimen-
tum vito, fiat eidem tormentum mortis. Et : «Si
ambulans per viam, in arbore vel in terra nidum
avis inveneris, el matrem pullis vel ovis de-
super incubantem, non tenebis eam cum filiis,
sed abire patieris,» Deuter. xxu, 6. Ita sanxit diem
Sabbati, ut in eo quies daretur tam jumentis,
quam hominibus, ab omni opere et labore, quo
per septimanam desudant, Deuter. v, 14. Hanc
misericordiam Deus sanxit non tantum suo verbo,
sed et exemplo. Ipse enim jumentorum curam
gerit. Unde illud Psal. xxxv, 7 : « Homines et ju-
menta salvabis, Domine. » Et Christus, ait S. Ber-
nardus, in præsepio positus fuit inter bovem et
asinum, ut salvaret homines et jumenta. Et Psal.
em, 14 : a Producent foenum jumentis. » Et Psal.
cxLvi, 9 : a Qui dat jumentis escam ipsorum, et
pullis corvorum invocantibus eum. » Deum ergo
Deique pietatem imitantur, qui in bestias miseri-
cordes sunt.

Kttwpla. Sic S. Anselmos, ut habet ejus Vita, affectu com-
miserationis movebatur erga bestias, casque de-
flebat, cum laqueis venatorum irretitas cerneret.
Gordianus senior Imperator, teste Capitolino,
tanto bonitatis erat, ut in scholis, si quis puero-
rum vapularet, lacrymas non tonerei.

Præ reliquis sensum hunc pietatis in bestias
ostendit S. Franciscas, de quo ita scribit S. Bo-
naventura, lib. I Vito ejus, cap. v.a : «Conside-
ratione prim® originis omnium, abundantiori pio-
tate repletus, creaturas quantumlibet parvas fra-
tris vel sororis appellabat nominibus, pro eo quod
sciebat eas unum secum habere principium. Illas
tamen viscerosius amplectebatur et dulcius, quæ
Christi mansuetudinem piam similitudine natu-
rali pr®tendunt, et Scripturæ significatione figu-
rant. Redemit frequenter Agnos, qui ducebantur
ad mortem, illius memor agni mitissimi, qui ad
occisionem duci voluit pro peccatoribus redi-

mendis. » Narrat deinde eum sui, sive porc®, quæ
agnum occiderat, maledixisse, ac suam mox in-
firmari empisse, et intra triduum mortuam : simi-
liter eum aves et pisces captos libertate donasse :
quocirca eas illi applausisse, ac ab eo invitatas
cantu suo Deum laudasse. Mira sunt quæ addit
de cicada, phasiano, falcone, et lupis a viro sancio
dilectis et protectis, atque ad Dei laudem invitatis.

Mystice R. Levi : Justus, inquit, novit animam
jumentis sui, id est, vitam corporis sui (corpus enim
est quasi jumentum animæ) tuetur et curat, ideo-
que cavet ne corpus nimium labore affligat, ne
nimia austeritate vigiliarum, inedia, ciliciorum,
disciplinarum illud conficiat. « Viscera autem im-
piorum crudelia, » quia dum gill®, libidini et vi-
tiis intemperanter indulgent, crudeliter in seip-
sos sæviunt : nam et sapitatem et robur lædunt,
quin et vitam non raro sibi auferunt, aut certe
decuriant.

Denique notanda hic collectio et dogma arca-
num Cassiani, Collât. XI, cap. x : «Justus, ait, mi-
seretur animas jumentorum suorum; viscera au-
tem impiorum sine misericordia. Ideoque iisdem
vitiis subjacere monachum certissimum est, quæ
in alio inclementi atque inhumana severitate con-
demnat. Rex enim rigidus incurret in mala, » Prov.
ini, juxta Septuaginta.

11. Qui operatur terram suam, satiabitur pani- ven. u.
bus; qui autem sectatur otium, stultissimus est.
—Hebraice, *indiget corde*. Pro *otium* hebraico est
rekim, quod Aquila, Theodotion et Septua-
ginta vertunt, parata, id est *vana*; Syrus, *qui fes-
tinat post vanitatem*; Chaldæus, *vacua*; Pagninus,
vacuos; Baynus, *inania*; Tigurina, *perditos*. *Rekim*
enim significat homines ignavos, otiosos, inanes,
perditos, quales sunt sourræ et mendici validi;
item res inanes, vanas, perditas. Qui enim cum
scurris ignavis et otiosis versatur, sectatur igna-
vum, vanum, turpe et sceleratum otium, fltque
scurra, maledicus, fur, etc. Huc facit proverbium
Syrorum et Arabum, Cent. 2, num. 27 : « Acquire
diligentiam : ca enim est thesaurus magnus; » et
num. 28 : «Recede a pigritia, quia ipsa est plena
damno. »

S. Chrysostomus, in *Catena Græcorum*, hæc ita
præcedentibus vers. 9 et 10 connecting. d. « Non
quia operandum et laborandum dixi, injuste quo-
que ditescendum dixi. Bona sane et honesta est
operatio, sed ea quæ cum justitia est conjuncta,
cujusmodi est agricultura. Ignavia enim malitiam
parit et fovet, non etiam rem familiarem au-
get. » Accedit S. Hieronymus : qui per *vana* accipit
mercaturam, utpote periculosam et incertam,
quasi ab ea Sapiens avocet homines ad agricul-
turam. Explicans enim illud *Isaiæ* xxiu, de Tyro :
a Operare terram tuam; etenim naves nequaquam
veniunt de Carthagine. Profuit enim Tyro, inquit
Hieronymus, naves interire peregrinas, ut cogat-
ur operari terram suam, de qua in Proverbiis
dicitur : Qui operatur terram suam, satiabitur pa-

nibus, etc., ut nequaquam de incerto fluctuum nnufragiorumque discrimine, sed operis sui vivat frugibus, n

Verum sub agricultura hic quodlibet opus honestum, et quamlibet artem honeste ditescendi accipit : hæc enim opponitur inertī otio ; proponit tamen agriculturam, tum quia ea est maxime necessaria, tum quia ipsa est aars innocentissima» (ait S. Augustinus scribens contra Faustum Manichæum, eam damnantem homicidii, quod plantas evellendo eis animam vitamque adimat), ideoque præcepta Ad® in paradiso, et rursum post expulsionem e paradiso, quāin proinde primi Patriarch®, ac deinde reges etiam et principes, uti Job, Abraham, Moses, Esau, etc., exercuere. Quinct Diocletianus, teste Eutropio, relicto imperio in rusticatione consenuit, atque Herculeo el Galeno eum ad imperium resumendum invitantibus : « Ulinam, ail, Salon® possetis visere olera nostris manibus instituta! profecto istud tentandum nunquam judicaretis. » Faraotes Indorum rex Apollonio de ejus victu sciscitanti : « Ego, ait, palmarum fructibus, aut oleribus pascor, aut quæ præbent mihi arbores, quas ego his manibus colo. » Lysander Lacedæmonius cum ad Cyrum Minorem Persarum regem venisset, in hortum ductus, admiratus el proceritates arborum, et directos in quincuncem ordines, et humum subactam, Cyrum interrogavit a quo essent arbores plantat®, el cujus solertia tam apte dimensæ? Cui respondens Cyrus ait : a Atqui ego ipse sum ista dimensus, mei sunt ordines, mea descriptio; mea enim manu sunt sate. » Tum Lysander purpuram ornalumque persicum multo auro splendentem initionis dixisse fertur : « Recte, Cyre, te beatum ferunt homines, quoniam virtuti tuæ fortuna conjuncta est. » Ita Cicero in *Catone*.

Oiimui PriE O Quieres, cur sectans otium vocetur «stultissimus? p despondeo *primo*, quia otium inducit pauperiemj et hominem ad famem necemque redigit. Quid autem stultius quam inertī otio sibi famem mortemque consciscere, el quid aliud est otium «quam vivi hominis sepultura?» ut ait Philosophus.

mio. *Secundo*, quia otium facit mentem ignavam hebescere et brnlescere, sicut hebescit et rubigine obducitur ferrum otiosum, ut gladius et culter quo nemo utitur. Unde Cassiodorus : « Natura humana, ait, sicut duris laboribus instruitur, ita per otia torpentia infatuatur.» Consonat Plutarchus in *Muralibus* : « Ingenium, ait, hominis ceu cariem et senium in otio contrahit, propter obscuritatem, et quies vitæque sedentaria non modo corporibus, verum etiam animis marcorem affert. » EIS. Chrysostomus, hom. 5 in I *ad Corinth.* : • Eorum (qui laborant) sunt animæ puriores, ait, eorum sunt mentrs robustiores ac finnion s. Nam qui est otiosus, et multa teiner* loquitur, et multa agit temere, et tota die nihil operatur, torpore et veterno mentem repletam habet. »

Tertio, quia otium pant detractioes, catam- Tertio, nias, irrisiones, furta, estque causa omnis mali; otiosi enim fiunt aleatores, compotores, scortatores, prædones, etc. Quocirca Diogenes, teste Laertio, lib. V], otiosorum negotium dicebat esse amorem, quod hic affectus potissimum occupet otio deditos. Ita enim fit ut, dum otio vacant, in rem negotiosissimam incidant Et Appius Claudius, teste Valerio Maximo, dictitabat populo Romano longe melius committi negotium quam otium : quod populus bellis excitetur ad virtutem, m pace defluat ad voluptates ac luxum, ex quibus nascitur rerumpublicarum ac regnorum exitium.

Mystice, Polychronius in *Catena Græc.* : «Terram. ait, hic vocat animam, m qua bon® et mate cogitationes gen.?rantur; bonæ :si eam sanctis cogitationibus et operationibus exerceas; malæ, si eam otiari sinas. Panes vocat divini verbi pabulum ; stultos autem eos dicit qui circa vanam doctrinam occupantur. » Sic et Beda : a Ille, ait, terram suam strenue operatur, qui arcana cordis sui per quotidiana exercitia, per legis meditationem, per vigilantiam mentis, quasi qui exercet agriculturam, instanter erudit, atque spiritualibus cibus velut panibus, ne fame ignoranti» pericliletur, interioris hominis sui sensum reficere non desistit. Qui exercet animam suam spiritualibus studiis et nunc virtutibus, et tunc dapibus saturabitur præmiorum; qui autem pro salute animæ su® nunc laborare detrectat, tunc inter stultos reprobabitur : tametsi nunc vel divina, vel mundana sapientia gloriosus videtur. *

Rursum B. Petrus Damianus per terram accipit corpus, quod laboribus et pœnitentiis subigendum est, ut continenti® et benefici® fructus proferat. Sic enim ait in epist. *ad Fratres mandatarum transgressores* : « Quisquis desiderat spiritualium segetum ubertate ditescere, desudet nunc agrum sui corporis disciplina» ac continenti® vomere continuo labore sulcare, et tanquam novalium suorum glebas sarculo sapiente confringat; dum quidquid durum, quidquid infecundum in se deprehenderit, jugis pœnitentiæ contusionibus terat. Nec desinat gula? prurientes urticas, atque inhorrescentes carnalium desideriorum vepres radicitus exstirpare, quo uberes proventus spiritualium segetum valeant sui corporis rura proferre. Unde Salomon ait : Qui operatur terram suam, satiabitur panibus, d Vide quæ de agricultura litterali el mystica dixi *Gen.* n, 15.

Qui suavis est in vini dbmorationibls (perperam Beda et Lyranus legunt, in *vini moderationibus*), IN SUIs MUNITIONIBUS RELINQUIT CONTUMELIAM. — Ille versus deest in Hebneo, sed eum habent Romana et Greca, qu® sic habent, *qui jucundus in vini conversationibus* (symposiis) *immoratur, in muntionibus suis ignominiam relinquit*. Sensus est, q. d. Qui delectatur immorari symposiis, et vini computationibus, hic «in suis muntionibus. » «a

est domibus, arcibus, urbibus locisque aliis quantumvis munitis relinquit infamiam et ignominiam, Probr* quia ebrietas multa secum affert probra, dede-
? cora et<^iUnna> inter quæ *primum* est, quod ebrius mento captus effutiat quidquid in animo habet, omniaque sua secreta prodat, ob quæ odia sibi concitat, insidias accersit, fortunis et sæpe vita privatur. Rursum ebrius præ æstu meri nudat corpus, ejusque partes, quas honestas contegit. Sic Noë ebrius nudavit verenda sua, quæ sane magna est ignominia, ideoque irrisus fuit a Chain filio suo, *Gen. n*, 22 (t).

fceio- *Secundum*, quod, ubi mero incaluit, multa di-
'-3U cat agatque ridicula, insulsa, delira. Unde S. Rasilus, orat. *De Ebrietate* : « Cum multum, ait, meri infusum fuerit, quasi tyrannus quidam arcem petit, et a summo vertice ingentes tumultus animæ præbet, nulli rei ne principali quidem parcens; sed ipsam primum rationem in servitutem captam adducit; deinde eam dispositionem, ac ornamentum, qui doctrinæ parius est, confundit ac perturbat risu indecoro, voce horrenda, ira præcipiti, libidine cffrænata, cestro ac furore in omnem inhonestam voluptatem. »

Tertium. *Tertium*, quod cœnaculum et cubiculum repleat vomitu, crapula, sordibus, juxta illud *Isaïæ* cap. xxviii, vers. 8 : « Mens® replet® sunt vomitu. » Et *Jerem. xlviii*, 26 : « Allidet manum Moab in vomitu suo, et erit in derisum etiam ipse. » Et illud *Ilabacuc n*, 16 : « Repletus es ignominia; bibe tu quoque, el consopire; circumdabit te calix dexter® Domini, et vomitus ignominiae super gloriam luam, p

Qo«r- *Quartum*, quod potando decoquat patrimonium, itaque se, filios et uxorem redigat ad inopiam et paupertatem. Nam, ul ait S. Ambrosius, lib. *De Elia et Jejunio*, cap. xn : « Ebrii uno die bibunt multorum dierum labores. »

Quin- *Quintum*, quod civium et militum ebrietas det
tu“* occasionem hosti invadendi, capiendi et vastandi arces et urbes : ita auctor *Catena: Gracorum*. Sic Balthasar sua computatione perdidit vitam, Babylonem et monarchiam Babyloniorum, *Daniel*. cap. v, vers. 30. Sic Illoferncs ebrietate sua perdidit se lotaque Assyriorum castra, *Judith* xiii, 10. Quocirca, ut ait S. Ambrosius, lib. *De Elia et Jejunio*, cap. ix : « Unius mulieris (Judith) jejunium innumeros stravit exercitus ebriorum. » Sic Troja indulgens genio a Græcis capta est, juxta illud Virgili!, ll *Æiietd.* :

Invadunt urbem vino somnoque sepultura.

Vere Plato apud Stobæum, serm. 18 : « Guber-

tt)«Vldetur hoc adililamcntumortum duxisse ex vetere aliqui prions versus proximi hemistichii interpretatione, cujii' luctar quum procAnmarfle^i-etcAemer, ici rûiiiM reddidit, matted vero munitionis significatu cepit. E quibus interpretationibus ad marginem codicis alicujus Gnecæ ver-lotus enotatis forsitan aliquis tinxit illud additamentum au explicandum versum It. » Uax ltosenmullerus.

nator ebriosus, ait, et quivis cuicumquo roi præpositus omnia subvertit, sive navigium, sive currum, sive exercitum, sive urbem, sive quamcum* que rem fidei suæ commissam, n Quocirca idea Plato, dialog. 3 *De Repùblica*, ita sancit : « Non conceditur custodi ut ebrietate gravatus, ubi terrarum sit, nesciat, nempe ridiculum esset custode indigere custodem. »

Denique probra et damna ebrietatis describit S. Ambrosius, lib. *De Elia et Jejunio*, cap. xvi : a Ebrietas, ait, fomentum libidinis, ebrietas incentivum insania; ebrietas venenum sapientiæ. Hæc sensus hominum mutat et formas, per hanc fiunt ex hominibus equi adhinnientes. Siquidem naturali vapore corporis calidi, et prteter naturam vini calore flammati cohibere se non queunt, et in bestiales libidines excitantur, ut nullum tempus præscriptum habeant, quod doceat indulgere concubitu; vocem amittunt, colore variantur, oculis ignescunt, ore anhelant, fremunt naribus, in furore ardescunt, sensu excidunt. Hinc phrenesis periculosa, hinc calculi gravis pœna, hinc exitialis cruditas, hinc vomitus frequens semesas epulas cum internorum viscerum cruore fundentium. » Et nonnullis interjectis : a Hinc etiam vanae imagines, incerti visus, instabilis gressus; umbras sæpe transiliunt sicut foveas. Nutat his cum facie terra, subito erigi et inclinari videtur, et quasi vertatur, timentes in faciem ruunt et solum manibus apprehendunt, aut concurrentibus montibus sibi videntur includi. Murmur in auribus tanquam maris fluctuantis fragor et resonantia fluctu littora. Canes si viderint, leones arbitrantur et fugiunt. Alii risu solvuntur incondito, alii inconsolabili mœrore deplorant, alii cernunt irrationabiles pavores. Vigilantes somniant, dormientes litigant. Vita his somnium est, somnus his mors est; excitari nullis vocibus possunt quantumlibet stimulando impulsu petas; nisi resipuerint, evigilare non possunt. Unde bene Jeremías hujusmodi hominem tanquam superfluum creaturam deflendum putat. Quid est homo ebrius, nisi superflua creatura? n

12. Desiderium impii munimentum est pessimorum; Ven. u radix autem justorum proficiet. — Perperam Beda, Lyranus et Complutenses pro *munimentum* legunt *monumentum*, sirque exponunt, q. d. Desiderant impii, gaudentque dum impii similes vigent in hominum memoria, dumquo eis splendida sepulcra et monumenta eriguntur. Perperam, inquam : nam llebrœum TÏO *metsod* significat arcem el munimentum, non monumentum ; significat quoque rete el venationem. Undo B. Salomon vertens *venatio*, sic explicat, q. d. « Impii hoc maxime optant, ut iis vescantur, vitamque sustentent, quæ scelerati per fraudem et rapinam venati fuerint. » Melius Chaldæus vertit, desiderai *impius retia mali*; Syrus, ad *malum prastandum*; Cajet mus, *desiderium impii laqueus malorum*, q. d. Impius optat et quæril modos, artes ut dolos, qui-

bus quasi retibus justos illaqueet et perdat ; at voro justī, Deo protegente, illos evadent. « Radix enim justorum proficiet; » Syrus, *germinabit*; Chaldæus, *permanebit*; Tigurina vertit, *qui impietatem desiderat, malum venatur; at radix justorum ferax est*; Vatablus, *optat impius rete malorum*, id est, *optat sibi dan artes malorum vd munitionem et præsidium malorum, quo scilicet possit tuto alios lædere(l)*. Hæc versio plana est el facilis, ad eamquo Vulgata accommodari potest. Planior timen Vulgate versionī-^{*} sensus est//. *d.* Desiderant impīi muniri ct roborari pessi nos, ut eorum societate et robore sc suamque impietatem communiant et stabiliant contra viros principesque pios cl probos. Sic hæretici unius urbis vel regnī desiderant hæreticos aliarum urbium et regnorum roborari, ac potiri victoriis contra principes orthodoxos, ut per eos se suamque hæresim stabiliant, ac fidem orthodoxam Clini principibus cam propugnanti-bus pessumdent et evertant. At incassum laborant. Nam Deo impietatis vindice fidem fideles-que suos protegente , a radix justorum proficiet, » ut scilicet justitia et justī firmiores agant radices, id est magis confirmentur, roborentur, ac magis magisque crescant et proficiant ; ex ad-verso impietas cum impiis sensim infirmetur, de-crescat et evanescat, uti nunc hæresim decrescere cernimus et gratulamur. Quocirca auctor *Catena*; *Græcor.* ex Septuaginta sic vertit et explicat, *desideria impiorum sunt improba, at piorum radices (piasi vallo cincto sunt firmæ*. Et Paulus quoque Apostolus pietatem et cbaritatem radicem et fun-damentum appellat : « In diaritate, scribit, fun-dati ct radicati. » Sunt autem ejusmodi in tuto collocati, siquidem pietas ab omni adversitate li-berat. Aut ob id certe istud dicitur, quia illorum senlentiæ et cogitatus supra petram, quæ Chris-tus est, fundati sunt : hactenus auctor.

Rursum noster Salazar, Septuaginta ex Complu-tensibus et Romanis, sic ad verbum vertit, *cupidi-tates impiorum malæ; radix autem justorum in mu-nitionibus*. Idque tripliciter explicat : *Primo, q. d.* Impiorum cupiditates et studia rebus malis, id est caducis el terrenis, affixa sunt, nihil sublime ct coeleste cogitant ; contra vero radices justorum,

(i) Recctiores. Rosenmullcrus cum Vulgato, *impius ama visca munitionem malorum* hominum, id esi, desi-derant impij, muniri el roborari pessiniòs, ul eorum societate roborad magis noceant, et magis sint formi-dabiles; *radicem autem justorum dabit* Deus, id est, ubi impīi frustra concupiscunt asjluin, abrepti inforluuio-rum turbine, ibi justis erit radix firma, a Deo voluti alte impacta. Umbrcitus, *appetit improbus capturam malorum*, student improbi so invicem opprimere ; *sed radicem justorum dat* Deus, radices agunt Deo favonio pii. De Welle, *sed radix justorum fert* fructus. Maurer, *appetit improbus præsidium impiorum*, Student improbi in presidio esse improborum, studet alter allero \$c de-fendere ; *sed radix justorum pnrbc*. intelfige presidium, id e«t, sed quod improbi sibi invicem pra[^]iqrp nequeunt presidium, probis prestai sua ipsorum súbíltaS'

id est eorum affectiones et studia in munitioni-bus, 7. d. Justī affiora et sublimiora affectant, ccelcsüa meditantur, in hisque figunt desideria sua. Vel abler : Impīi quidem voluntas et mena exarmata est atque imbellis, atque adeo illam in-numere cupiditates et pravæ affectiones invadunt. At vero a radix justorum, » id est eorumdem vo-luntas animusque, « in munitionibus, » id est septus undique ac munitus est, ne scilicet pravæ cupiditates illum adoriantr et debellent. Aut de-nique , quod satius reor, nomen *radicis* ex fami-liari Scripture loquendi modo divitias el fortunas sonat. Atque adeo sensus est : Cupiditates impio-rum malæ, id est ad malum inferendum pronæ; justos enim et probos circumvenire, et bonis suis spoliare cupidissime desiderant. Radix vero pio-rum, id est eorum facultates, in munitionibus, hoc est lutæ atque secure sunt ab eorum insidiis, quad muris sept® ac præinctæ forent. Use ipse more suo eleganter et ingeniose.

i3. Propter peccata labiorum ruina proximat MALO : EFFUGIET AUTEM JUSTUS DE ANGUSTIA. — Ts malo est generis masculini, non neutri, 7. d. Ho-mini malo, non rei make, vel ad rem malam. Pro ruina hebraice est cpiO moi&v id est laqueus, qui homines et aves ducit in ruinam et mortem. Unde ex Hebreo vertas, tn pntvancatione labiorum la-queus malo, id est homini impio, supple, approxi-mat. Alii vertunt, *laqueus malus, q. d.* Impius fraude quam labiis concinnat, malum aliis (2) struit laqueum. Verum prior versio esi aptior. Unde Septuaginta vertunt, *propter labiorum lapsum peccator incidit in laqueos* (Chaldæus, *corrui malus*; Syrus, *capietur*), *justus autem ejusmodi laqueos facile declinat*; Vatablus, *sermone suo irretitur mat-ius justus autem ex angustiis evadit*.

Sensus est, *q. d.* Imp us intemperantis est lin-guæ, suaquo garrulilate et dicacitate imprudenter parat sibi laqueum ct ruinam, quia propter eam iu nullas incidit lites ct calamitates. At justus ef-fugiet de angustia, tum quia cavet a garrulitate, quæ parit laqueos et angustias; tum quia justus ita sapiens est ct cautus, ut si quando in aliquam angustiam incidat, sua loquendi agendique pru-dentia ct sagacitate, norit se ex ea expedire, et laqueum effugere. Ita David accusatus apud tebis regem Palæstinæ, quod esset proditor a Saule ad cum perdendum submissus, calumniam hanc ef-fugit, prudenter simulando se stultum el delirum l XXI, 13. Sic Abigail excidium domui sua ob duritiem Nabal mariti sui imminens a Davide prudenti et humili sermone iras Davidis sedando discussit el effugii, l llcg. xxv, 23 el seq.

Mystice S. Thomas, serm. *De decollat. S. Joan-nis Ilaplistæ*, hanc sententiam eidem adaptat, cainque quasi thema sermonis proponit : Baptista, inquit, hodie decollatus ab Herode liberatus fuit a triplici angustia, scilicet carceris, corporis et

<> ABUS. sibi

ft

ix*

sæculi, etc., quia scilicet transiit in libertatem glorio? filiorum Dei; ivit enim ad limbum patrum, nuntians eis Christum advenisse. Unde et Christus sequenti anno crucifixus et mortuus, ad limbum descendens, eidem cum ceteris patribus gloriam beatitudinis contulit, cumque gloriosum in cælum ascendens secum cum triumpho deduxit.

Post hunc versum Septuaginta in editione Romina hanc gnomon, quæ nec in Hebræo, nec in Græco, nec in Vulgata Latina exstat, inserunt: « Qui videt leviam, misericordia dignus habebitur; qui autem occurrit in portis, vexabit animas; » hoc est, inquit Scholiastes: a Qui videt leviam, » id est probus, modestus et non curiosus, misericordia dignus est. « At qui occurrit in portis, » id est curiosus, et qui se intrudit in negotia, vexabit multos. Auctor vero *Catenæ Græcor.* hunc versum sic enuntiat, sicque explicat: « Qui placido inisericordique oculo intuetur, et ipse misericordiam consequetur; qui autem in portis se obviam feri, animas exterit. Placido cernentem eum vocare videtur, qui nulla neque invidia, neque avaritia laborat, neque quid discretio exigit, ignorat; per cum autem, qui in portis occurrit, avarum designat, aut illum sane, qui proximo insidias parat, eidemve adversatur; aut hominem ejusmodi, qui illis qui controversiarum causa in tribunal ingrediuntur, in ipso statini introitu sese objectat; aut eum denique qui a viis, quæ ad vitam ducunt, ad malas semitas eos abducere conatur, quibus mala machinatur. » Et Olympiodorus: « Qui non videt aspere, hoc est, qui recta placidaque mente ornatus est, is (utpote nihil in se peccato reliquum habens) Deum videbit. Qui autem in portis occurrit, est avarus; siquidem quærens quem exterat et consumat, quasi in portis, ubi olim jus dicebatur, occurrere et insidiari dicitur. »

Ven. 14. I L D b FRUCTU oms SUI UNUSQUISQUE REPLEBITUR (Hebraice, *saturabitur*) noxis, et juxta opera manuum suarum retribuetur ei.—Ita Hebræa, Aquila, Chaldæus et Symmachus, licet Septuaginta pro *manuum*, habeant *labiorum*: « Et retributio labiorum ejus, inquit, dabitur illi. » Perperam Cajetanus a citatis Interpretibus recedens, vertit, *de fructu oris viri saturabitur bono*, scilicet auditor, et juxta opera manuum suarum retribuetur ei; sicque explicat, quasi hic ponatur discrimen fructus sermonum et operum, quod scilicet fructum sermonum percipiat, non loqueas, sed audiens: fructum vero, id est, mercedem operum percipiat ipse operans. Contrarium enim hic dicit Salomon, scilicet tam oris quam operis fructum ad suum pertinere ac redire auctorem. Unde Vatablus sic explicat, *q. d.* Verba et opera accipient a Deo retributionem (1). Sic et S. Chrysostomus, in *Catena Græcor.*: « Ne arbitreris, inquit, in operibus tan-

tum virtutem consistere; nam persæpo quoque consistit in verbis. Quare subdit: Retributio labiorum ejus tribuetur illi. Atque huc quoque spectat illud Domini: Ex ore tuo judico te, serve nequam. » Alius ibidem: a Virilis animæ sermo ad virtutem tendit; et quidem bonus bonos generat fructus, sicut e diverso malus malos. Dominus autem tanquam benignus et liberalis dator liberalem mercedem persolvit bonis, supplicia autem ex instituto non irrogat, verum mali sibi ipsis illa adsciscunt. »

Maxime vero significat hic sapiens eos, qui blandis verbis æque ac eleemosynis mæstos, ægros et afflictos solantur, lætificant et exhilarant, simili modo, ac pari, imo majori mensura (ul innuunt Septuaginta) a Deo et ab aliis lælificandos fore et exhilarandos, juxta illud S. tregorii: a Et gaudia tribuens, unde es lætificandus, accipies. » Et illud: « Qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. » Et illud Christi: « Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequantur, » *Matth.* v.

15. Via stulti recta in oculis ejus: qui autem vult sapiens est, audit consilia. — Pagninus, *obtemperat consilio*; Symmachus recte invertit, *qui vero audit consilia*, ait, *sapiens erit*, quia ex consilio quod suscepit, proficiet in sapientia. Sensus est, *q. d.* Stultus, id est, insipiens et imprudens, id quod concepit et judicat, vel concupiscit et amat, oculis mentis suæ censet esse æquum et rectum: unde sibi praevidens alios consulere negligit; at sapiens suo judicio diffidens alios consulit, eorumque consilia libens amplectitur et sequitur. Ratio est *prima*, quod stulti sunt superbi, putantque se plus aliis, imo se solos sapere. Rursum: « Dum docti et sapientes magis putari quam esse concupiscunt, ideo alios audire detrectant, ait S. Augustinus, *epist.* 174. At sapientes sunt humiles, sciuntque in propriis facile quemlibet falli, nec ambiunt haberi, sed esse sapientes; idcirco libenter alios audiunt, imo consulunt. Alii enim sincerius de nobis rebusque nostris judicant, quam nos ipsi. Nos enim in nostris excæcat amor proprius.

Secunda, quia stulti amant suas cupiditates, iisque ita affixi sunt, ut ab eis avelli nolint; quare cavent alios consulere, ne prava eorum desideria et judicia arguantur, eandemque relinquere et mulare vi venialis cogantur. Sapientes vero sequuntur judicium rationis, virtutis et legis divino?, quæ suadet ut in propriis alios consulamus, ne latens amor cupiditatis alicujus judicium offuscet, ac cupiditatem pro ratione substituat.

Tertia, quod stulti duri sint cerebri, pertinaces et obstinati in eo quod semel sibi persuaserunt; et sapientes sinant se duci et flecti quocumque eos ratio et veritas consiliorum, quæ ab aliis suggeruntur, ducit. Sic Moses, licet assidue cum Deo colloquens, Jethro tamen soceri sui consilium de partiendo in alios regiminis onere libens ad-

fi) Ahi, rf *Piatum manuum alicujus*, quod manibus que iniurii (hæc est vocis hebrææ vis), ideo *redibit*.

misit, magno sui et totius populi commodo, *Exodi* xviii. Sic S. Petrus, licet caput Ecclesiæ, Pauli licet inferioris consilium, imo correptionem, de non judaizando humiliter audivit et suscepit, *Galat.* II.

s.Au- Eminuit hac in re S. Augustinus, qui cum in-
riKiinus gCnjo esset acutissimo, et doctrina eminenti, la-
men alios, ac imprimis S. Hieronymum de dubiis
•nra S. Scripture consulere solitus fuit, ul patet ex
epist. ejus *SadS. Hieronymum*, in cujus fine ait :
l' a Sane idem frater aliqua scripta nostra fert secum,
quibus legendis si dignationem adhibueris, etiam
sinceram atque fraternam severitatem adhibeas
quæso. Non enim aliter intelligo quod scriptum
est : Emendabit me justus in misericordia, et ar-
guet me, oleum autem peccatoris non im-
mguet caput meum; nisi quia magis amat objurgator
sanans, quam adulator unguens caput. Ego au-
tem difficillime bonus judex lego quod scripse-
rim, sed aut timidior recto, aut cupidior. Video
etiam interdum vitia mea, sed hæc malo audire
a melioribus, ne cum me recte fortasse repre-
hendero, rursus mihi blandiar, et meticulosam
potius mihi videar in me quam justam tulisse
sententiam, » Item S. Ambrosius, qui scribens ad
Et s. Sabinum, illius licet se eruditione inferioris cen-
Ambre suro scripta sua subjicit, causamque addit :
biw. a Nescio enim quomodo preter imprudenti » ca-
liginem, quæ me circumfundit, unumquemque
fallunt sua scripta, atque ul filii etiam deformes
delectant, sic etiam scriptorem indecores etiam
sermones sui palpant. »

Denique parallela Salomoni est illa Siracidis
gnome : a Fili, sine consilio nihil facias, et post
factum non pœnitebis, » *Eccli.* xxxn, 24. Et illa
Tobiæ ad liliū, cap. iv, vers. 19 : a Consilium
semper a sapiente perquire. »

Ver*. 16 16. Fatuus statui indicat iram suam. — He-
braice, *stulti in dic cognoscetur ira ejus*, id est, ut
Septuaginta et Syrus, *imprudens eadem die enun-
tiat iram suam*; S. Cyprianus, *patefacit furorem
suum*; Chaldæus, *stultus importune iram suam
ostendit*.

Qui autem dissimulat injuriam, callidus est. —
Hebraice, *tegens ignominiam, callidus est*; Vatablus,
cautus est; Septuaginta, *abscondit* (Beda, *occultat*)
autem ignominiam vir astutus. Callidus ergo hic
idem est quod prudens et astulus : ita auctor *Ca-
tenæ Græcor.* Significat in offensa et ira maximo
dignosci sapientem a stulto, quod stultus illico
iram prodat, sapiens eam tegat, celet et dissi-
mulet. Hinc illud elegans Ilebræorum prover-
bium : DJJD3 DIDD *backis backos backaas.* id
est, in crumena, in calice, in ira, maxime cog-
noscitur indoles et ingenium hominis : in crume-
na enim cognoscitur ejus avaritia, vel liberalitas;
in calice ejus sobrietas, vel ebrietas; in ira ejus
prudentia dissimulandi, vel imprudentia indig-
nandi vel ulciscendi.

Triplex ergo hic innuitur discrimen, quo in ira

sapiens a stulto secernitur. *Primum* est : Stultus si Tripla
verbo asperiore, multo magis si verbere pun-
tur, illico ira corripitur et excandescit, quia pas- «un? et
sione, non ratione agitur. At sapiens licet scorn-
mate, above verbo, aul facto duriore appetatur, ?n in-
mentem cohibet ne irascatur, quia illam habet
placidam, eo quod iram mortificarli, praque po-
tens sit et dominus. Quocirca in sapiente « ira ra-
tioni sicut canis pastori obedit, » ut ait S. Rasi-
lius, homil. De ira, ut scilicet instar canis nunc
immittatur in gregem, nunc revocetur a ratione
ad ejus libitum.

Secundum : Stultus ira correptus illi interius in sped-
ammo indulget. Dum enim injuriam sibi factam dn:a*
jugiter recogitat et exaggerat, animum ira gravi-
dum magis accendit et inflamat : non enim stu-
duit mortificationi, sed instar bruti iras et appe-
titus suos sequitur, illisque indulget; quo til ut
ex ira incidat in indignationem et furorem. At
vero sapiens, esto aliquando ira subita corripia-
tur, tamii in illam statini in animo refrenat et
compescit, illico enim judicium mentis advocat,
quod multas illi rationes iræ reprimand » sugge-
rit. Rursum sapiens novit illud Sixti philosophi,
num. 275 ; « Magnam scito esse sapientiam, per
quam ferre potes ineruditorum insipientiam. »
Et num. 283 : a Domesticorum indignationes ferre
sapientis est. » Preclare S. Ambrosius in cap. vi
S. *Lucæ*, ad illud, *Beati pauperes* : • Mitiga, ait,
affectum tuum, ut non irascaris, aut certe iratus
ne peccaveris, juxta quod scriptum est : Irasci-
mini, et nolite peccare. Preciarum est enim mo-
tum temperare consilio, nec minoris virtutis du-
citur cohibere iracundiam, quam omnino non
irasci, cum plerumque illud leutius, hoc fortius
æstimetur. »

Tertium : Stultus iram animo conceptam exte- Tertiant
rius prodit per vultum iracundum, per verba in-
dignationis plena, per gestus minaces, etc. Cla-
mat enim, vociferatur, minatur, complodit ma-
nus, pedibus pulsat terram, convicia jactat, etc.
Sicut enim scintilla ignis injecta in stipulas, nisi
restringatur, serpit gliscitque, nec desinit donec
interius totam domum pervaserit ; quo facto fo-
ras per fenestras et tecta erumpit : sic prorsus res
se habet in ira, cui stultus non resistit, sed eam
sequitur, fovet et auget. At vero sapiens iram
etiam juste animo conceptam premit et tegit. ne
foras erumpat. Sapienter enim cogitat, si eam
prodat, se tam alios, quam seipsum, magis ira
accensurum, lites et rixas concitaturum, nilque
boni, sed inultum mali effecturum, juxta illud
Apostoli : a Irascimini, et nolite peccare. Sol non
occidat super iracundiam vestram, » *Ephes*, iv,
26: vide ibi dicta, a Injurias enim qui ulciscitur,
exaggerat, » ait Aristoteles. Prudenter ergo iram
(piasi feram animo cohibet, ne, si leo hic furens
foras exsiliat, in noxam et cædem multorum ruat;
quare exspectat dum, sedata ira, ratione rem
suam agat, ac injuriam sibi illatam vel corri-

piendo offendentem, vel iudice causam snain agendo, vel potius eam condonando deleat et obliteret. Ita Cassianus, *Collât.* XVI, cap. xxvii : a Stultus eadem ipsa hora pronuntiat iram suam; occultat autem ignominiam suam astulus. Non enim, ait. ignominiosam iracundiae passionem ita a sapientibus occultari debere decernit, ut iracundiis velocitatem culpans, non prohibeat tarditatem, quam utique, si per necessitatem humana? infirmitatis irruerit, ideo censuit occultandam, ut, dum ad præsens sapienter obtegitur, in perpetuum deleatur. Hæc enim natura est iræ, ut dilata languescat et pereat, prolata vero magis magisque conflagret. Dilatanda ergo atque amplianda sunt pectora, ne angustiis pusillanimitatis arctata, ita iracundi® turbulentis testibus oppicantur, et recipere secundum Prophetam illud nimis latum mandatum Dei angusto corde nequeamus, nec dicere cum Propheta : Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatares cor meum.»

Igitur sapiens iudicat satius esse ignominiam sibi illatam occultare et condonare, quam commemorando renovare et augere ; scit enim hac ratione plus virtutis et glori® sibi accessurum, quam si iram minando vel vindicando proderet. Nam, ut ait S. Basilios, homil. De *tra*: « Si nihil moveris, integer es animo et sanus ; si vero aliquid animo paleris, saltem in te conde tristitiam. In me turbatum est cor meum (ail Propheta), id est, non extra perturbationem animi ostendi, sed veliiti quamdam intra littus abruptum undam retinui. » Et mox : « Sedabis igitur mentem latrantem et exacerbatam. » Modum suggerit : « Tecum in tui cordis recessu rationis tribunal verebere, sicut pueri immodestum aliquid agentes viri venerabilis præsentiæ vereri solent, n Ita Saul jam rex creatus dissimulabat suorum scommata et obloquia, iramque et vindictam continebat, l *lleg.* x, 27 : a Qui enim nescit dissimulare, nescit regnare. »

Varios ira* sedandæ modos recensui *Ephcs.* iv, vers. 26 et 31 ; sed nullus fere eflicacior est consideratione Christi crucifixi, si ejus passiones æqueac patientiam intuearis et rumines. Nam, ut ait S. Ambrosius, tract. *De Conflictu virtut. et vitiorum* : « Si passio Redemptoris ad memoriam reducatur, nihil tam durum, quod non æquo animo toleretur, n Ita S. Elzearius Comes Ariani iram domui! meditatione passionis Christi. adeo ut jam iræ expers et inoftr.; videretur. Quoties cniiu aliquid injuriam sibi dici vel fieri sentiebat, illico confugiebat ad Christi passionem, nec ab ejus consideratione cessabat, donec tant® patienti® exemplo, motus iræ subsideret, redirectqm pristina animi placidi tranquillitas.

Huc faciunt prudenti® axiomata, sive doctrina, S. St*verini episcopi in *Biblioth. SS. Patrum*, torn. XV, sive in *Supplemento* recenter a Theologis Colonieusibus edito : « Nemini opprobrium dixeris; uullum couUmuos ; de nullo malum loquaris ;

simultates odio habe; inimicos noli exasperar*: utilius esi enim eos amicos facere, quam inimicos habere: cum nullo litiges; inimicitias dissolvo; sectare silentium, quia absque poenitentia est; tumultum pœnitentia subsequitur; concupiscen- tias animi tui vince. Justitiæ opera sunt, semper Deo gratias agere, Dei cultores amare, nemini nocero, nec contristare quemquam, pudice vivere, misericordem esso, proximum sicut seipsum diligere, esurientes saturare, etc. Sicut lucerna ardens ita esto, et Angelus Dei vocaberis. Absentem noli condemnare, præsentem juste accipe. Ex argumentis noli condemnare, nu et tu condemneris. Misero noli exprobrare, ne et tu exprobrabilis efficiaris; circa omnes enim iudicium Dei est, et ut justum est iudicat. Facies seniorum semper inquire, ut instruaris verbis eorum : sapientoni enim sensus pleni sunt fructibus vitæ. Ducem vitæ Ime ut Deum habe: a Deo enim tibi missus est ut salveris. » Qui hæc servat, facile iram cohibet, et offensam dissimulat ac condonat.

Talis sit sacerdos oportet, ait S. Ambrosius, lib. III, epist. 25 *ad Vercellensem Ecclesiam* : a Ut sit promptus ad misericordiam, promissum non remordeat, lapsum revocet, compatiatur dolori, mansuetudinem teneat, pietatem diligat, iram depellat vel decoquat ; sit quidam lituus plebis excitandæ ad devotionem, mitificandas ad tranquillitatem. Vetus dictum est : Assuesce unus esse, ut vila tua quamdam picturam exprimat, camdem servans semper imaginem quam acceperit. Quomodo potest unus esse, qui nunc iracundia inflammatur, nunc indignatione gravi exiestuat, nunc vultu excandescit, nunc pallore immutatur per momenta varius et discolor? Sed esto sil natur® irasci, aut plerumque causæ, hominis est tamen temperare iracundiam, non leonino raptari furore: non norit assuescere clamori, non serere, nec acerbare familiare jurgium. Scriptum est enim : Vir iracundus effodit peccatum, **Prov.* xv.

47. Qui quod novit loquitur, index (perperam ven.il Complutenses, Hugo et alii legunt, *iudex*) JUSTITIÆ EST : QUI AUTEM MENTITUR, TESTIS EST FRAUDULENTUS. — Hebraice, *efflans veritatem annuntiabit justitiam; testis falsitatum dolum*, repete, annuntiabit vel efflabit; Septuaginta, *plenam fidem annuntiabit justus, testis autem injustorum dolosus*; Symmachus, qui *patefacit fidem* (id est rem veram et certam) *annuntiat justitiam: testis falsi dulus*; Chaldæus, *loquetur fidelitas et annuntiabit justitiam; testimonium falsum dolosum*; vel, *qui attestatur veritatem, narrat justitiam*, etc. Syrus, *veritatem eorum quæ videntur justus eloquitur; testis fallax fraudulentus est*; Vatablus, *qui loquitur veritatem, nuntiat justitiam, et testis mendaciorum est fraudulentus*, hoc esi, inquit ipse : « Qui verax est, loquitur quæ justa sunt; mendax vero est fraudulentus (i), »

(1) Proprie, *jcd testis falsus dolum*, sc. annuntiat, profert.

Senrap planus et genuinus Vnlgatæ versionis est, quasi dicat: Qui id quod certo cognovit, utpote quia vidit, vel a viris fide dignis audivit, eloquitur, sive in iudicio, sive extra illud, hic indicat id quod æquum et iustum est: quod enim verum est et bona fide dictum, hoc pariter æquum et iustum est; veritas enim est iustque, imo veritas est iustitia. « Qui autem mentitur, testis est fraudulentus, » tam in iudicio quam extra, quia fraudem facit, et in fialidem iudices aliosque inducit, persuadendo eis mendaciam. « huiusque iniustitiam facit, tum quia menti » si ille fallit, tum quia mendacium falsumque crimen alteri affigendo causa est, ut alter injuste de crimine, quod non fecit, condemnetur. Huc accedit R. Salomon, qui sic explicat: In iudicio verax vera deponit. ut iustum demonstret insontem. Et Aben-Ezra: Qui, ait, sermone suo iusta veraque profert, ac rite assuevit, cum in testem advocatur, procul dubio veritatis integer erit assertor, neque ab æquitatis norma recedet; fraudator autem mentiendo assuetus, quando ad testimonium ferendum depositur, iniquitatis et mendacii amore inflammatus falsa testabitur. Accedit et Baynus, qui sic explicat, *q. d.* Qui solet loqui quod novit, id est qui solet loqui veritatem, hic « index est iustitiæ, » id est solet adspisci in testem veritatis, ut in iudicio testetur id quod verum est iustum est. « Qui autem mentitur, » id est qui solet mentiri, hic ut mendax et fraudulentus a testimonio ferendo in iudicio repellitur, iure enim præsumitur vel metuit iudex eum, rui extra iudicium solet mentiri, etiam mentiturum in iudicio.

Porro Hebremp, *efflans veritatem annuntiabit iustitiam*; et Septuaginta, *plenqm (idem annuntiabit iustus*, sic apposite explicat nostpr Salazar: « Efflans veritatem, id est qui confidenter, qui pleno spiritu rem enuntiat, qui, cum dicit teMimopipm, non promittit vocem tremulam, et veluli sulfurato spiritu strangulatam (ut mos est mendacibus), is quidem a index iustitiæ est; » ipso enim dicendi ac proferendi modo salis innuit se vera et sibi constantia loqui. « Qui autem mentitur, testis est fraudulentus, » id est, qui hæsitat, titubat, ut hi solent qui mendacia proferunt, hic falsidicum. Item se esse prodit. Hoc sibi vult Hebreia lectio: « Testis falsitatum dolum, » supple, dictione ipsa pre se fert. S. Chrysostomus tamen in *Catena Græcor.* sic Septuaginta explicat, ut sensus sit: « Quidquid vir iustus et fidelis asserit, id statim tanquam verum recipitur; aut iustus ea tantum narrat, quæ certo explorata habet; at homo dolosus, qui mendacium texere, aut iniustitiam persuadere nititur, fidem haud temere invenit, iniustorum autem nomine designat hoc loco hæreticos: nam licet hi contra veritatem armati insurgant, et falsitatem urgeant, fidem tamen apud sapientes nullam obtinent. Dolosi quoque dicuntur fidem, quia nihil recti aut sani in pectore gerunt. » Hæc S. Chrysostomus.

48. Est qui promittit, et quasi iam pungi- vult. *n* TUR conscientia?; lingua autem sapientium sanitas est.—Syrus, *sanat*. Pro *est qui promittit* hebraico c4 HÜ13 id est, qui temere aliquid effutit aut jurat, promittit et vovet, Unde ex Hebræo sic veritas, *esf effutiens vduť transfusiones* vel *compuntiit* nes gladii*. Minus recte Theodotion et Symmachus pro non *Me* legentes nOU *botech* vel *Meath*, id est sperans, confidens, vertunt, *est fidens vi punctione gladii*; Symmachus, *ut punctio gladii*.

Igitur Hebreia, *primo*, sic apte reddunt Septuaginta, *sunt qui loquentes vulnerant ut enses*; vel, ut habet auctor Calena: *Graecorum, sunt qui oratione sua nry secus vulnerant quam ense; lingua autem sapientum sanitatem afferunt*, idque sic explicat, *q. d.* imprudentes, dum aliquem carpunt, ita *aejbc*, imprudenter et barbare id faciunt, ut ille eorum videantur esse enses transfodientes animam: at vero prudentium reprehensio sanat potius quam vulnerat; licet enim gladio acutius ferire videatur, attamen mystica illa sectio vitam verius quam mortem affert. Huc accedit versio Tigurinas, *temere cfficitur perinde est atque gladio peifodere; at sapientum lingua salubris est*.

Secundo, Aben-Ezra hæc refert ad perjurium, *q. d.* Perjurus temere pejerans suo falso testimonio ita lædit proximum, ac si consuevit transverberaret: at linguæ sapientum, qui ad amussim hæc testimonia examinant, eorumque falsitatem deprehendunt et coarguunt, medentur huic vulneri, quod testis perjurus inflixerat.

Tertio, R. Levi, Cajetanus et Jansenius hæc referunt ad falsas criminationes et calumnias, *q. d.* Calumniator qui falsum alteri crimen impingit, perinde est, ac si gladio cum confoderet, quia non raro ob crimen falso impactum innocens morti adjudicatur. Unde Chaldæus vertit, *sunt qui dicunt quasi gladios tumultuosos*; at lingua sapientum non nisi honesta, iusta, honorifica eloquitur, quæ animos etiam exulceratos solantur et sanant.

Quarto, Noster apte refert *bote* retulit ad votum et promissionem, uti et Aben-Ezra: « IVrtinent, ait, hæc ad eos qui gravia delicta illicque vovent. »

Rursum, *gladio conscientia* idem est quod *saentia quæ i gladio*. Est hypallage similis illi Psal. v. « Doming, ut sculo bonæ voluntatis tuæ (hoc est bona voluntas tua ut scuto) coronasti nos. » Unde Beda legit, *conscientia*, in nominativo.

Sensus ergo est, *q. d.* Qui temere aliquid promittit aut vovet, cuius postea cum poenitet, vel quia rem illicitam aut indecentem promisit, uti Jephle vovit se immolaturum id quod primo sibi e domo sua occurreret, si victor fedirei; occurrit autem *primo* filia: quocirca yoti eum poenituit *Judie*, xi, 35; vel quia promissum aut votum est difficile et arduum, ideoque illud prestare nequit, aut non vult; is perpetuo animi dolore et conscientia remorsu, quasi gladio compungitur, sibi que dicit: Cur me volo, vel promissione, adeo

difficili obstrinxi? Cur temere ad rem tam arduam præstandam me obligavi? Quomodo hoc voti onus mihi tam durum excutiam? Ita Beda: « Promittunt, ait, nonnulli divinæ obedire voluntati, sed ubi tentatio terrens sive blandiens impedimentum præstiterit, deserunt quidem cœpta, sed tamen conscientia promissi quasi gladio punguntur. » Huc pertinent vota et juramenta iratorum, ut cum parentes irati vovent vel jurant se filium petulantem verberaturos, mutilaturos, exhæredaturos, cujus postea eos pœnitet, cum ira deferbuit. At lingua sapientum, quæ nihil nisi bene consideratum et pñemeditatum promittit et vovet, sanat omnes dolores animique ægritudines, quæ ex promissione et voto oriri possunt. Hasce enim omnes sapiens ante promissionem prævidit, et animo præconcepit. ac pariter de remedio singulis afferendo casque persanando prospexit.

Rursum, lingua sapientum non tantum proprios, sed et alienos sanat dolores, puta odia, lites, rixas, cœterasque animorum ægritudines; novit enim prudentibus consiliis dulcibusque verbis eos lenire, mulcere, et, ut ita dicam, excantare. Talis fuit lingua nostri R. P. Petri Canisii, de qua illud vulgo ferebatur: « Lingua Canisii est lingua cams, » quia uti canis lingendo ulcera sanat, sic et Canisius sua sapientia et suavi loquentia odia, lites, dissidia omnesque animorum ægritudines persanabat. Ita refert P. Sachinus secretarius Societatis Jesu in Vita *Canisii*. Sic videmus hodie viros sanctos unico verbo subinde lenire afflictorum moerore, corumque timores, scrupulos et angores dissipare.

Hoc est, quod monet Salomon, Ecc/e. v, 1: « Ne temere quid loquaris, neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram Deo, etc. Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere; displicet enim ei infidelis et stulta promissio; sed quodcumque voveris redde; multoque melius est non vovere, quam post votum promissa non reddere. » Huc facit illud Sixli, sive Sexti, Pythagorei in *Sentent.* 187: « Age magna, non magna pollicens; » incipientes enim magna pollicentur, sed parva præslant.

Ver*. i9. 19. Labium veritatis firmum erit in perpetuum: QUI AUTEM TESTIS EST REPENTINUS, CONCINNAT LINGUAM mendacii. — Hebræa more suo sunt concisa et ambigua, acpronyed, id est festis, jam legunt IX *ad*, id est *usque*. Rursum njPXîR *argia* significat momentum, citum; radix enimpri *raga* significat concitatum esse, commotum, conturbatum subito; unde apte Noster vertit, *repentinus* (I).

Igitur ex Hebræo sic *primo*, vertunt Septuaginta,

(1) *Labium veritatis*, homo veritatem amans, serioque in cunctis suis sermonibus observans, ne quidquam vel falsi vel fraudis proferat, *firmabitur in perpetuum*, nullis litibus ahisque malis implicatur, quibus subvertatur; sed tantummodo *ad momentum lingua mendacii* manet, brevi in omnium odium incurrit, ommsque generis damna ubi luxenaU

labia veracia dirigunt testimonium; testis autem citas (Scholiastes (fouó&r., id est *iracundus*) *linguam habet injustam, q. d.* Testis consideratus et verax rectum et verax perhibet testimonium: at testis inconsideratus et præceps falsum sæpe et injustum eloquitur ac testatur. Unde auctor *Catane Græcorum* sic vertit, sicque explicat: « Labia veracia rite moderantur testimonium; testis autem præceps injustam habet linguam. Hic planius et accuratius exponit, veracis hominis linguam veritati patrocinari, suoque testimonio fidem facere, et veritatis studiosos dirigere: at vero præcipitis incontinentisque linguæ hominem veritati adeo non favero, ut contra veritatem quoque linguam suam amare non dubitet. » S. Chrysostomus, ibidem: « Utrobique, ait, est lingua; sed ibi vulnera, hic pharmaca. Quid hoc autem adferri potest admirabilius? Cernis hic linguam sua natura non esse malam; siquidem usus illius ad opposita sese extendit, nempe ad bonum et malum. »

Secundo, Chaldæus, *labium veritatis dirigetur in sæculum, et festinus linguæ testis falsitatis est; et Syrus, labia veracia recta sunt, iniqua est lingua testis repentini*.

Tertio, Pagninus, Cajetanus et Vatablus, *labium veracis firmum erit in perpetuum, et ad momentum lingua mendacis, q. d.* Veritas est stabilis et æterna, sed falsitas labilis et momentanea, nimirum statim prodit se lingua mendax, ejusquo mendacium deprehenditur et dissipatur: at veritas linguaque verax firma et inconcussa perdurant. Ita R. Salomon: Labium verax, inquit, solidæ basi nititur, atque ad æternitatem durabit; testis fallax vero temporis momento brevique durabit, nec ullum progressum faciet, cum, ut aiunt, mendacia pedibus trunca sint. Et R. Levi: Mendax, inquit, aliquando casu veritatem dicit, sed ad momentum; nam illico falsa veris miscens, ad sua mendacia relabitur.

Quarto, Aben-Ezra, Hebr. HJWW *argia*, id est *repentinus*, accipiens ut futurum a verbo jm *raga* vertit, *cessare faciam, et abolebo linguam fallacem*.

Quinto, optime vertit Noster, *labium ventatis, etc., q. d.* Verax qui meditato veritatem eloquitur, semper sui similis, firmus in veritate consistit, idemque semper obfirmate asseverat, nec ulla in re sibi contradicit, ac vicissim ei jure contradici nequit, quia verum non contrariatur vero, sed falso; unde veritas est invicta, ideoque ferrea et adamantina. Quare S. Epbrem, tract, *be Veritate*, eam cum silice comparat, quia veritas, inquit, instar silicis, *primo*, robusta est et firma; *secundo*, argumentis icta clarius elucet et resplendet; *tertio*, scintillas excutit, quæ si mentem semel corripunt, totum animum collustrant et accendunt.

At vero testis repentinus, hebraice *argia*, id est concitatus, qui levitate vel odio, aliave passione concitatur et conturbatur, temere ad testimonium ferendum prosilit, ideoque impræmedi-

tale et precipilauter testatur et dicit, quod illi cupiditas, vel ira, vel levitas suggerit. Hic concinnat linguam mendacii, quia non veritatem spectat, sed suam cupiditatem et levitatem, quæ sæpe veritati est contraria; itaque facile mentitur; atque dum unum mendacium dixit, ut illud tueatur, Decesse est ut plura alia concinnet et effingat: quo fit ut facile variet, et in contradictoria impingat, sibi que contradicat, ac cum veritate famam praecipitet, babeaturque fallax et mendax. Veritas enim soli falsitati opponitur; at falsitas una non tantum veritati, sed et alteri falsitati, cique multiplici opponitur et contradicit. Unde Tigurina vertit, *verax labium firmum csf semper; mendax vero lingua in momento variat*, hoc est, ait Beda: «Doctrina sacra, dum a veritate non deviat, in æternum firma persistit. » Sed hoc mysticum est. Hinc notat Lyranus non dici *labia* in plurali, sed *labium* in singulari, quia veritas una est et singularis, nec variatur de uno in aliud, sed quasi uno tantum ore et labio loquatur, una semper cadumque perseverat, quod certum est veritatis argumentum. Nam, ut recte Tertullianus, lib. *De Præscript.* cap. xxviii: «Quod, inquit, apud multos unum invenitur, non est creatum, sed traditum. »

Est metalepsis Salomoni hic frequens et assidua. Ex antecedenti enim subintelligit connexa et consequentia, quæ per anlithesin priori parti opponuntur. Sensus ergo est, 7. d. Homo verax mature et prudenter vestigat veritatem, nec antequam eam certo compererai, eloquitur: quocirca in ea jam comperta constans est et firmus; at levis et mendax impremeditate loquitur quod ei in buccam venit, indeque multa falsa effutit, quæ proinde infirma et instabilia sunt, ac inslar fumi dissipantur et evanescent. Igitur a testis repentinus, » id est impremeditatus, temerarius, concitatus, facile mendacium aliquod suæ loquacitati qua prurit, suoque testimonio quod effutit, immiscet; quod deinde pluribus aliosase confictis mendaciis tueri cogitur; nimirum ut concinne et consequenter loquatur fucum, dolos et simulationes dictis suis immiscet; nam ventas, quæ simplex est et solida, fucum omnem ascitiliumquo ornatum rejicit, et simplici oratione assertionemque se tuelur. Huc facit proverbium Hebræum: «PON *emeth*, id est *veritas*, quadratos et stabiles habet pedes; at ipū *seeker*, id est *mendacium*, acutos et debiles. »

20. DOLLS IN CORDE COGITANTUM MALA; QUI AUTEM PACIS INEUNT CONSILIA, SEQUITUR EOS GAUDIUM. — Pro *cogitantium* hebraice est *çnin choresce*, id est fabricantium, ut vertunt Septuaginta, ac, ut Aquila, Symmachus et Theodolion, *machinantium mala*. Sicut enim faber cudendo fabricat gladium, sic impius cogitando fabricat dolos et fraudes. Rursum, pro *qui pacis ineunt consilia*, hebraice est *leioatse*, id est *consiliarios pacis*, vel eos qui consulunt pacem, *sequitur gaudium*.

Jam *primo*, R. Levi cencet proprie et precise huc dolum impiorum opponi gaudio piorum. Est inquit, calliditas qua quis vevutus fiat, ut aliis astute perniciem inferre possit; sed enim fraus, quam is molitur in pacis consilia ineuntes, hoc est probos, quorum studia et consilia ad pacem reeque agendum spectant, in eorundem gaudium et voluptatem redundabit; nec enim detrimentum ullum accipient ex nefariis machinationibus impiorum, in quorum caput hujusmodi scelus recidet, Deo justo in eorum potestatem venire prohibente: qua de causa justis uadium continget, gaudium, inquam, ad æternitatem duraturum; ex quo fiet ut profligati exitium subeant. Ea etiam erit horum sententia, mentem nefaria machinantium assidue cum fraude doloque detineri ad malum inferendum, in animo autem consulentium pacem semper gaudium residere: quamobrem in scelesti animo fraus, injusti autem mente Imtitia stationem semper habet. Ita ipse.

Secundo, aptius alii censent per metalepsin gaudium pacificorum opponi dolo, id est dolori quem pamt dolus machinantium mala; cum enim cogitationes fraudis plenas assidue versent, nulla lælilia voluptateque perfunduntur, ait H. Salomon, ut e contra pacis consilia ineuntes gaudio perfruuntur. Sicut enim parturientes fertum ingenti dolore exagitantur, sic et parturientes dolum mille timoribus, curis et angoribus excruciantur, juxta illud *Job* xv, vers. 35: «Concepit dolorem, et peperit iniquitatem, et uterus ejus preparai dolos. » Et illud *Psalrn.* vn, 15: «Ecce parluriil injustitiam, concepit dolorem, et peperit iniquitatem. » Et illud *Isam* l ix, 4. «Conceperunt laborem, et pepererunt iniquitatem. Ova aspidum ruperunt, et telas arane texuerunt; qui comederit de ovis eorum, morietur: et quod confotum est, erumpet in regulum. » Vide ibi dicta. Hinc PK <nem. id est iniquitas, contractum in PX *on*, idem est quod dolor, quia ex iniquitate nascitur et contrahitur dolor, sicut ex ovo nancitur pullus; quare si pullum doloris averseris, tolle ovum iniquitatis: ex illo enim non alius quam doloris pullus progignitur.

Porro omnes probos, sed maxime pacificos, qui pacem consulunt et conficiunt, sequetur gaudium, quia pax pre cæteris ingens et divinum est donum, Deo gratum, Angelis jucundum, hominibus exoptatum, uti alibi sæpius ostendi.

21. Non contristabit justum quidquid ei acciderit. Vm U RIT: IBIPII AUTEM REPLEBUNTUR MALO. — Pro CO/dri-stabit hebraice est nOK' *icunne*, quod *primo*, significat *occurrere*; *secundo*, *contristabit*; radix enim H3N *ana* significat occurrere et lugere. Rursum pro *quidquid ei acciderit*, hebraice est PX *? *kol aven*, quod *pruno* vertas, *omnis iniquitas*; *secundo*, *omnis dolor*. Prius significatum secuti Septuaginta vertunt, *non placebit justo quidquam injustum; impii autem replebuntur malis*; et Syrus, *non est bonum justo aliquid injustum*; et Chaldæus, *non decet*

justum aliquid iniquum; Pagninus, non *cantabitur a justo omnis iniquità*; Tigurina, *justo nulla im-V' det iniquitas*, quod Vatablus sic explicat, *q. d.* « Nulla iniquitas hominis injusti poterit lædere virum justum ; at impii pleni sunt malitia, *q. d.* Impii non solum laeduntur a malitia quæ exterius advenit, sed etiam a sua. qua pleni sunt nequitia. »

S. Chrysostomus vero in *Catena Græc.* sic Septuaginta explicat : « Quemadmodum quod injustum est, justo non placet, ita nec injtsto quoque justum. Non provenit hoc autem ex rerum natura, aut inde certe non tantum, verum a diversa eorum opinione et judicio, qui de iisdem aliter et aliter statuunt et sentiunt. Quatnobrem ne dixeris mihi : Iste vel ille veritate offenditur ; iste rursum vel ille veritati non credit. Ab ipsis enim iudicibus vitium hoc nascitur, non a rebus quæ judicantur. Ut enim sol hic corporeus nullam radiis suis utilitatem aut suavitatem illis adfert, qui oculorum infirmitate laborant, sed damnum potius et poenam f ita manifesta quoque veritas nullum perversæ animæ commodum aut gaudium parit. » Alius in *Catena Græcorum* : « Dat, ait, causam cur justo nulla placeat iniquitas; qUia, inquit, virtutes omnes sunt connexæ, ohinesque sibi cohærent, et in unum scopum tendunt. » Adde bonum oriri ex integra can a, et e complemento totius; malum vero ex singularibus defectibus. Quare, ut quis justus sit, requiritur ut omni justitia et virtute polleat ; ut quis vero sit injustus, sufficit si unum scelus admittat, v. g. ut sit raptor, vel adulter, vel homicida.

Secundo, melius Noster vertit : « Non contristabit justum, quidquid ei acciderit, » id est ullus dolor, puta ulla res tristis, quæ ei dolorem concitet ; « impii autem replebuntur malo, » puta multiplici ærumna et dolore: Sic et R. Levi : « Non continget justo, inquit, res ulla perniciosa, Deo illum subducente a calamitate, quam illi inferre scelerati cogitabant, ne scilicet ratione aliqua lædatur. Eosdeni etiam illæsos servabit Deus a morum pravitate et opiniofium ob peculiarem providentiam; » cum impios permittat, imo curet, multis affici plectique afflictionibus. Notat Hugo *ri acciderit* : « Accidens, inquit, adest et abest præter subjecti corruptionem ; itd prisons prosperitas et tribulatio viro justó Udest et abest præter ejus contristationem et conturbationem. »

Huc facit apologus piscatorum apud Æsopum : a Piscatores, inquit, trahcbahl verriculum, quod cum grave foret, gaudebant et exsultabant multum inesse prædæ existimantes ; hed eum in littus ipsum traxissent, piscesque paucos quidem, sed lapidem in eo permagnum invenissent, tritari et mæreret coeperunt, non tam piscium paucitate; quam quod contraria ante animo praesumpserant; quidam autem inter eos natu grandior dixit : Ne tristemur, o socii ; hatn voluptati, iit videtur, soror est tristitia ; et nos Igitur oportebat lanium ante lætatos omnino aliqua In re èbani tritari.

Alfabulatio. Fabula significat non oportere tritari, frustrata spe. »

Porro non dicit : « Justo nil accidet mali; » contrarium enim sæpe videmus, scilicet Tobiam affici affligique cæcitate, Jobum morbis variis, Laxarum ulceribus, Davidem persecutionibus, Dcnielem leonibus, SUsannam calumnia, etc. Sed dicit: « Non contristabit justum quidquid ei acciderit, » quia justus tribulationes quaslibet sive a Deo, sive a dæmone, sive ab homine, sive a natura obvenientes, patienti, forti hilarique animo patitur et sustinet : quo fit ut nulla ærumna turbetur, nulla afflictione concidat, animumque despondeat, sed placidus fidensque et imperturbatus in omni adversitate consistat. Nam, ut ait P. Syrus: a Medicina calamitatis est æquauimitas. » El Sixtus philosophus in *Sentent.* : « Prépara et apta animam tuam ad tribulationes, et beatus eris. Tyrannus bcaliludinem non aufert. » Quocirca S. Thomas, III part., *Quæst.* XV, art. 6, docet in Christo et justis fuisse tristitiam, quæ apprehenderet et seuliret mala, non quæ perturbaret rationem.

Causæ cur justus nulla re contristetur et turbetur, sunt varia? : *Prima*, quod res omnes hujus mundi, quæ turbationem afferre possunt, parvi ifcstimet, ideoque eas non amet; quare, si ille ipsi auferantur, non dolet, quia illas non curat. Lndo Sixtus philosophus in *Sententiis*, cap. xtv : « Omnia, inquit, auferenti a te cedo præter libertatem. Sapiens vir et pecuniæ contemptor similis est Deo. » Et Isocrates ad Demonicum : « Existima, ait, nihil humanum esse stabile ; sic enim neque fortunatus eris præter modum lætus, neque infortunatus præter modum tristis. »

Secunda, quia justus reframat suas cupiditates, s^a.-ah. quæ sunt causæ peccatorum, et consequenter perturbationum ac tumultuum, juxta illud *Thren.* i, S: a Peccatum peccavit Jerusalem, propterea instabilis facta est; » ubi multa hæde re dixi. Quocirca Tertullianus, lib. De *Patientia*, cap. vu : « Quod nostrum, inquit, videtur, alienum est : nihil enim nostrum, quoniam Dei omnia, cujus ipsi quoque nos. Ita si damno affecti impatienter senserimus, non de nostro amissum dolentes, affines cupiditatis deprehendemur. Alienum quærimus, cum alienum amissum dolentes ægre sustinemus. Qui damni impatientia concitatur, terrena coelestibus antepónendole proximo in Deum peccat; spiritum enim quem a Domino sumpsit, sæcularis rei gratia concutit. Libentes ergo terrena amittamus, coelestia tueamur. Totum licet sæculum pereat, dum patientiam lucrifaciam. »

Tertia, quia justus pacem et quietem animi rebus omnibus antepōnit, ideoque eam quarumvis teruin dispendio emit aut redimit, juxta illud S. Pauli *id Colos.* m, 15 : « Pax Christi exsultet in cordibus vestris. » Et illud *Philip*, iv, 7 : « Pax Dei quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, et intelligēlias Vestras, in cbrislo Jesu. »

QuirU. *Quarta*, quia justus scit se suaque Deo esse curi» : quare in paterna vigilique ejuo providentia suaviter conquiescit, dicitque cum Psalte, Psa/m. xxn, 1 : « Dominus regit me, et (idcirco) nihil mihi deerit, n Auditque illud Apostoli, *Philip*, iv, 6 : «Nihil solliciti silis, sed in ornili oratione, etc., petitiones veslræ innotescant apud Deum, » Et illud *Hom. vin*, 2# : a Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. « Huc facit illud Pindari in *Isthmiis*, ode3 : « Tempus, dum volvuntur dies, alias aliam affert rerum vicissitudinem ; sed tamen invulnerabiles lili deorum. »

QuinU. *Quinta*, quia mentem habet in Deo fixam, cum coque ita se unit, ut unus cum eo spiritus efficiatur. Quare Deus cum sit ij «"i utabilis, et consequenter imperturbabilis, justos quoque qui sibi agglutinati sunt, facit quasi immutabiles et imperturbabiles. Unde Sixtus, non Pontifex, sed philosophus, in *Proverbiis* sive *Sententiis*, cap. xm: vers. 36 : «Semper apud Deum, inquit,est mens sapientis. Sapientis mentem Deus inhabitat. Sapiens semper similis est sibi. » Et cap. xxxvi : « Deum honora, ut ipse dominetur tui. Si autem dominatum tui gerit Deus, ita demum tu dominaberis omnibus. » Et cap. x1 : « Templum sanotum est Deo mens pii, et altare optimum est ei cor mundum et sine peccato. » Denique S. Clirysostomus, hom. 1 in 11 *ad Corinth.*: « Nihil aliud, inquit, tam molestum est quam Deum habere offensum. Id si absit, non afflictio, non insidiai, non alia res ulla molestiam afferre potest recte sapienti; sed quemadmodum exiguam scintillam, si in profundam aquam immergas, exstinxeris: ita quamvis magna animi dejectio, si in bonam incidit conscientiam, perit facileque evanescit. » Idem alibi sæpe hoc argumentum praeclare tractat, ut orat. : *Quod nemo læditur nisi a seipso*, et in epistolis *ad Olympiadem*.

Moraliter, hic disce justitiæ fructum esse animi imperturbati quietem et tranquillitatem,quæ summum pene hujus vitæ est bonum, etiam Philosophorum communi voce et testimonio. Unde Synesius Episcopus Ptolemaidis, qui sanctitate et doctrina admirandus floruit sub annum Domini 420, coævus S. Ambrosio, Augustino et Hieronymo, hymno priino, qui exstat tomo Vili *Biblioth. bS. Patrum*, sic cauit :

Alius equos scite agitet,
Alius arcum bene tendat,
Alius acenos opum custodiat,
Celebris admodum alius sit :
At mihi ii.mquillam liceat
Vitam cælens ignotam, sed Deo notam, ducere.

Et Pentadius :

Non est, falleris, hæc beata vita.
Fulgentes manibus videre gemmas,
Aut auro bibere, et cubare cocco,
Regale,*» dapibus gravare mensas;
Sed mulos trepidum timere usui,
Nec vano populi favore Ungi.

Et Comicus :

Continentis ac patientis vita tnnquल्लीûnu est i
Beata vih perpes èst tranquillila' :
Gymnasium sapienti@ est tranquillitas î
Vii dolere s vis gaudere paraos? vive tibi

El Lyricus :

Est mihi rus parvum, tenus «me mnnne parvum.
Sed facit hæc, nobis atraque magna, quies.
Castra alios operosa vocent èêtlæque curules,
El quidquid vana gaudia mente moveL
Pan ego arn plebis nullo conspectus honore,
Dum vivam dominus temporis ipse mei.

El Epigrammatographus :

Et qui præcelsæ rupis stai vertice tntus.
Irati ridet vimque mmasque maris :
Sic animus se pace tenens, rerum undique circum
Latrantes iludas despiddt impavidus.

Hase imperturbati animi quies maxime cernitur in Vita religiosa et monastica, de qua inter alios Simon Junior egregie in *Capp. monilibus*, cap. tilt.: «Quies monastica,inquit,est imperturbatus animi status, liberæ et exsultantis animæ serenitas , basis quaedam cordis, nullis agitata turbis , nullis inundata fluctibus, contemplatio luminis, mystica Dei cognitio, sermo sapientiæ, abysus consiliorum Dei, raptus mentis , pura cum Deo conversatio, oculus pervigil, intellectualis adoratio, unio et copulatio cum Deo, terminus, deificado, et in magnis asceticæ vitæ laboribus sine labore requies.»Causam dat, cap. in: « Qui in uno (Deo) per unum videt, et seipsum et omnia videi, et in co absconditus, nihil omnium videt,» *q. d.* Religiosus unum Deum videt et amat, ac per cum cætera omnia : al præter Deum nihil videt, nihil curat, nihil amat : in Deo ergo fixus, immotus et imperturbatus consistit.

22. Abominatio est Domino labia mendacia : qui vult AUTEM FIDELITER AGUNT , PLACENT EI. — **Hebraico**, *factores veritatis*, vel *fidelitatis*, WjH *retsono*, id est *beneplacitum ejus*. Ita Aquila, Symmachus et Theodotion. At Septuaginta, *qui facit fides* (id est, *qui bona fide agit, ut* vertit auctor *Catena Gracor.*, qui scilicet ubique fidelis fidem datam prestat), *acceptus est ci*; Pagninus, *et m facientibus veritatem est voluntas ejus*; Tigurina, *labia mendacia abominatur Dominus; qui autem veritati studet, favorem habet ejus*.

Per *labia mendacia* intellige fraudulenta, quæ alios decipiunt, aut per mendacia noxam inferunt, qualia sunt falsi testis, qui per calumniam falsum crimen alteri impingit; itaque causa est ut innocens in judicio condemnetur. Ita Aben-Extra. Hæc enim exeeratur Deus : unde eis opponit factores fidelitatis vel veritatis, qui scilicet verilalem enuntiant, quique fidem aliis datam nec verbo, nec facto fallunt, sed re ipsa præstant. Hem qui testes in judicio sincerum veritati testi-

inonium perhibent, ut innocens absolvatur, nocens condemnetur. Hi enim patroni et defensores sunt fidei, æque ac iustiti® et innocenti®, ideoque Deo pergrati.

Veruti 23. Homo versutus celat scientiam : et cor insipientium provocat stultitiam. — Pro *versutus* hebraica est **Qinp arum**, id est astutus, cautus, prudens, ul vertunt Septuaginta; opponitur enim insipienti, id est imprudenti. Pro *provocat* hebraico est Nlp* *üicra*, id est vocat, provocat, evocat, scilicet e corde ad os et linguam, hoc est proferi, eloquitur, predicai, jaciat, ostentat. Rursum, *provocat*, id est, ambit et quæril occasiones evulgandi suam stultitiam, prodendo arcana sibi commissa. Unde Chaldæus, *stultus autem rquietit scientiam*, hoc est, iterum ilerumque secretum quod novit, aliis et aliis data occasione enuntiat et prodii : quia mente et ore prurit, ul secretum in mente reconditum pandat, el velut fœtum parturiat, ac in lucem producat. Addit Dionysius: Stultus, inquit, suo stultiloquio provocat audientes ad ineptam lætitiā, risus, cachinnos, quin et ad libidines aliaque scelera. Quocirca clare Vatablus vertit, *vir cautus dissimulat scientiam; at cor stultorum deprædicat stultitiam*. Sensus ergo est, q. d. Vir cautus et prudens non jaciat, sed celat scientiam, id est arcanum quod scit et novit, quodque corde et mente clausum gerit, idque *primo*, studio secreti, prudenti®, humilitatis et modesti®; *secundo*, studio quietis, ne cogatur arcanum quod scit, palam enuntiare; *tertio*, ad vitandam æmulum el imperitorum invidiam, contentiones, lites et rixas; *quarto*, ut sua scientia, ejusque fructu et lucro majore fruatur. Sic cauli artifices dum in arte sua novam aliquam rem, aut arcanam praxin valde utilem inveniunt, eam celant, ex eaque ingentes opes sibi comparant, cum soli eam norint el exerceant. Sic versuti lusores aleæ, scachiorum, pilæ, etc., dissimulant se illius lusus peritos, ut alios ad ludendum provocent, superent, lucrentur et ditentur. Ex adverso insipientes, cum quid excogitarunt, didicerunt, audierunt, above modo sciunt, scientiam hanc, sive arcanum quod norunt, celare nequeunt; sed instar gallinarum, dum ova ponunt, vociferantur, eamque plenis buccis jactant et deprædicant: quo fit ut non tam scientiam quam stultitiam suam jacent, omnibusque pandant. Idque *primo*, ex superbia, ut suam scientiam ostentent; *secundo*, quia garruli sunt et clamosi, ac secreti el quietis impatientes; *tertio*, quia gaudent contentione, litibus et rixis; *quarto*, quia imprudentes sunt, nec vident ex hac scienti® ostentatione ejus fructum et lucrum sibi imminutum iri. Quare imitantur corvum, qui invento cadavere quasi epulo crocitāt, itaque alios advocat, qui epuli partem ipsi eripiant, de quo Poeta :

Nam tacitus pasci si posset corvus, haberet
Pluā dapis, et rixæ mullo miuus mvidi&que

Denique prudens, ait R. Levi, celat id quod scit, id est quod audivit, vel aliunde didicit, donec plane certus sil id esse verum, ne, si dubium sit aut falsum, ignominiam sibi consciscat : at stultus illico quod audivit aut scit, etiamsi dubium, eloquitur; unde, si id falsum deprehendatur, omnium risibus exponitur.

Porro Septuaginta pro HD13 *chose*, id est legit, operit, celat, aliis punctis legentes HDD *kisse*, id est sedes, thronus, solium, vertunt, *vir prudens sensus*, sive *intelligentiæ*, *thronus existit*; *cor autem insipientis exeerationibus obnoxium erit*. Quod Olympiodorus et S. Chrysostomus in *Caten. Græc.* sic exponunt. Olympiodorus : « Universus enim illius sensus, propter prudentiam qua pollet, in eo conquiescit. Aut ob id virum prudentem sensus, judicii, vel intelligenti® thronum vocat, quia sensum omnium regina et quasi caput est prudentia. Denique ut is qui plenus est malitia aut inscitia, sedes inalili® vel insciti® appellari solet: ita qui omnia novit, recte sensuum vel scienti® sedes vocatur. Vocatur quoque prudentia principium sensus, quia imperium oblinet in illo. • S. Chrysostomus : « Vir prudens thronus vel sedes ob id dicitur sensus, quia est sapienti® cathedra, sensusque atque judicium ad eum modum in illo quiescunt, ut nunquam inde recedant. Cor autem insipientium exeerationibus, etc. Unde hoc ? quia ul quidam ex sapientibus dixit, viam persequitur qu® maledictioni et execrationi subjacet; sed et omnis quoque iniquus apud Dominum exeerabilis est : sicut omnis etiam insipiens propter iniquitatem suam detestabilis est. »

Huc facit proverbium Sixli Pythagorei in *Sententiis*, numer. 54 : « Bona mens chorus est Dei, mala mens chorus est dæmonum. » Et num. 40 : a Mens pii templum est sanctum Deo. » Huc quoque facit emblema serpentis : serpens enim hebraice vocalur **any arum**, id est astulus, versutus, cautus, quia se suaque celat, ne voce et sibilo suo prodatur et ab hominibus necetur: quare silet nec sibilat nisi in pugna, aut magna tempestate jamjam ingruente. Idem facit vir prudens : ne enim vox sibi exilio sit, silet, nisi qu® necessitas loqui cogat. Unde Isocrates *ad bernonicum* tempus loquendi et tacendi hisce cancellis definit et circumscribit : a Duas fac occasiones loquendi, vel de quibus scis clare, vel de quibus necesse est loqui; in his enim solis sermo silentio est melior, in aliis autem melius est tacere quam loqui. » Et Thales Milesius apud Laertium, lib. I, cap. i : « Sapiens, inquit, non nisi cum res postulaverit, loquelur, et paucis suam absolvit sententiam; stultus autem non habita ratione loci, temporis, personarum, eie., sua loquacitate omnia effutiet. » Nam, ut aiebat Solon : « Stultus silere nequit. »

24. Manus fortium dominabitur : quæ autem re-vaa. u MISSA EST, tributis serviet. — Pro *fortium* hebraico est D>Xnn *charutsim*, id est præcisorum, acrium,

strenuorum, sedulorum, sollicitorum; Theodotion, id est *virilium*; Aquila, ovmpvtatr», id est *abbreviantium*, qui brevi, id est celeriter et cito, negotia sua expediunt; Septuaginta, ζζuxrûv, id est *electorum*; Pagninus, manus *mercatorum sollicitorum dominabitur*; Tigurina, *sedulorum manus primas obtinet*; Vatablus, qui *strenue obeunt munia sua solent esse domini aliorum*, contra *cessatores erunt (ributani justorum, id est servient justis*. Porro no quis difficultatem strenuitati obtendat, Septuaginta eam tollunt addendo *facile*: a Electorum manus, inquit, facile, » vel citra difficultatem, « rerum potietur, n Pro *remissa* hebraico est fPOH *renda*, id est remissa, tarda, pigra: hæc enim directe opponitur *manui fortium*, id est forti et strenuæ.

Sensus est clarus, *q. d.* Fortes, diligentes et strenui sua virtute et strenuitate parant sibi opes, dominium et imperium: at vero ignavi, remissi et pigri a fortibus et strenuis sub jugum mittuntur, fiuntque eis tributarii, quo fit ut strenui post laborem in opibus sibi partis conquiescant, vivantque quiete ex aliorum, quos sibi subjecerunt, laboribus et tributis; pigri vero per desidiam a strenuis subacti, post otium et inertiam laborem, quem fugerant, amplecti cogantur, ut census et tributa strenuis persolvant. Nimirum hæc est justa merces laboris, hæc pariter congrua poena otii et inertii®, ut scilicet strenui donentur quiete, otiosi damnentur ad labores. Sic Romani sua fortitudine acquisierunt imperium, majorique orbis parti dominati sunt. Sic et Græci, Assyrii, Persi® et Germani, qui deinde degenerantes in delicias, luxum et segnitiam, ab aliis spoliati sunt dominatu, ac sub jugum et tributum missi, uti Sardanapalus ob luxum et ignaviam spoliatus fuit imperio Assyriorum, quod fortitudine sua obtinuerat Ninus. Baitassar computatione sua perdidit monarchiam Babyloniorum, quam strenuitate sua erexerat Nabuchodonosor. Darius ignavo luxu perdidit monarchiam Persarum, quam virtute sua fundarat Cyrus. Chilpericus desidia sua perdidit regnum Francorum, quod vigore suo inchoarat Pharamundus.

Secundo tamen *remia* idem est quod dolosa, fraudulenta: ita Syrus. Unde Septuaginta, *dolosi autem erunt in direptionem*; Aquila et Symmachus, in *tributum*, hoc est, ut Vulgata, *tributis serviet*; Pagninus, *manus dolosa erit tributaria*. *Manus enim dolosa* indirecte opponitur *manui forti*, quia manus fortis est laboriosa, dolosa vero est otiosa: quod enim laboriosa obtinet per laborem, hoc dolosa obtinere satagit per dolos et fraudes. Sed fallitur et spe sua frustratur, quia Deus benedicit laboriosis, maledicit dolosis, facitque ut patefactis dolis, bonis, quæ per dolos corraserunt, spolientur vel per iudices, vel per milites et prædones. Unde Cajetanus vertit, *et dolus erit ad liquefactionem*. quia sicut nives a*stu liquantur et evanescunt, sic oves fraude partæ ea

v.

detecta auferuntur et pereunt. Denique hæc gnome affinis est illi cap. x, vers. 4. < Egestatem operata est manus remissa; manus autem fortium divitias parat. »

Mystice, hæc sententia verior est in dominio et servitute spiritali, 7. d. ait Dionysius. Qui fortes sunt in operatione virtutum, hi solent prefici fratribus, ac preesse sensitivo quoque appetitui, ejusquo passionibus imperare. Unde Seneca: < Vis, inquit, habere honorem? dabo Ubi magnum imperium: impera tibi. » Qui vero ad opera virtutum pigri sunt et remissi, hi implentur peccatis, et pncipi tenebrarum, puta et dæmoni serviunt, cujus exactioni seu tentation! dant assidue pro tributo consensum in malo: quocirca cum illo tandem mittentur in carcerem infernalem, ubi ei perenne laborum et dolorum omnium tributum pendent.

Igitur manus remissa egestatem sibi parit et servitutem, quia sua operandi negligentia vitia ex tepiditate manantia fovendo, bonos mores prius acquisitos attenuat; et quæ antea virtutibus fulta dominabatur, nunc vinculis socordiæ ligata virtute, hostibus suis, scilicet vitiis, subjicitur. Unde sapienter de rege voluptatibus corrupto canit Prosper, *epigramm.* 53:

Licet ampio

Utatur regno, sat miser est famulas.

Cum mens, carnali nimium dominante tyranno.

Tot servit sceptris subdita, quot vitua.

Opera ergo tepide et remisse facta hæc damna creant: *primo*, Deum non placant; *secundo*, Angelis et Sanctis stomachum movent; *tertio*, dæmones ad risum et contemptum provocant; *quarto*, operantem non perficiunt; *quinto*, majorem in dies difficultatem bene operandi inducunt; *sexto*, tempus sine fructu consumunt. Ita Alvarez de Paz, lib. V, pag. 3, De *Documentis perfect.* cap. xxxi.

25. Moeror in corde viri humiliabit illum, et ser- Ven. mone bono laetificabitur. — Pro *mæror* hebraice est HJXT *deaga*, id est sollicitudo, sollicitus metus et pavor, cujus comes, imo filius est *mæror*. Pro *humiliabit illum* (1) hebraico est *iaschenu*, id est incurvabit illum, et quasi in DTO *scarhat*, id est foveam, dejiciet. Sensus ergo planus est, *q. d.* Sollicitudo, indeque angor et *mæror*. viri, quantumvis fortis et magnanimi, cor ammumque dejicit, sternit, et quasi in foveam pusillanimitatis diffidenti® et desperationis precipitai: at sermo bonus, id est suavis, jucundus, hilaris, illud in spem melioris fortuna? erigit, animat, læüficat, vivificat.

Porro quia hic *mæror* sæpe oritur ex tristiore nuntio, aut ex acriori increpatione vel comminatione, quæ directe opponitur sermoni bono, id est suavi, læto et blando, eoque curatur etsan- natWh* hinc Septuaginta vertunt, *terribilis sermo*

(i) Rectius, *illud. aS cum afflixo famin.*

*turbai cor viri, nuntiatio autem bona (ætificat cum; et Chaldæus, verbum timons in corde viri terrorem gignit; Syrus, formidolosi sermo cor viri perturbat, q. d. Sicut formidolosi sermo audienti formidinem injicit, sic eam disjicit sermo animosi, qui audienti animos, fiduciam et lætitiā ingerit. Rursum sermo terribilis est verbum acre, mordax, mmax, praesertim Superioris, Principis, Prelati, quod turbat sternitque cor viri, praesertim subditi, adeo ut aliquando ei mentem eripiat, cumque faciat amentem et delirum, uti experientia constat: at remedium est, si idem vel quis alius, verbis formidolosis vel acribus turbato suggerat verba animosa, lenia, blanda, jucunda, quæ formidinem vel acrimoniam priorum oblitèrent, superentet extundant, perinde ac canis vulnus quod mordendo inflixit, lingendo sanat; atque viperæ morsus ejusdem carne, puta theriaca (hæc enim fit ex carne viperæ) curatur. Unde Theodoretus *DcCurand. Grax. affect.*: «Verborumictus, inquit, ut accidit in theriacis, verbis curantur; et quæ «ermo attulit damna, sermo redimit. » Contraria enim contrariis curantur, puta iracundus et mordax sermo curatur sermone miti et leni.*

Denique auctor *Catena Gracor.* per sermonem terribilem metonymia in Scriptura usitata accipit rem terribilem, qualis est labor, *q. d.* Labor hominem dejicit, merces excitat. Unde sio et Septuaginta vertit sicque explicat: «Sermo terribilis conturbat cor hominis; ast fama vel sponsio bona lætificat illud. Qui vitam circa actionem occupatam primo aggrediuntur, illos molestiæ, quæ passim occurrunt, carundemque commemoratio non nihil conturbant: inierim promissorum bonorum merces eorum animos denuo solatur et excitat. Siquidem perfecte justus non timebit ab auditione mala; munitus est enim timore Domini, qui superat hæc omnia. »

V«n. 1». 2G. QU! taaUGIT DAMNUM PROPTER AMICUM, JUSTUS est; ITER AUTEM IMPIORUM DECIPIET EOS.—**Hebraice,** *errare faciet eos.* Pro *qui negligit damnum*, hebraico est ljp *iather*, id est reliquus, superstes, excellens, præslaus, abundans. Unde primo, Aquila vertit, *abundans* pro proximo suo *justus*, id est, ut Pagninus, *abundantior est amico suo justus, q. d.* Justus qui non nisi per justos contractus, modos et praxes rem suam adaugēt, fit ditior socio qui non est justus, ait Vatablus, ideoque per fas et nefas, puta per fraudes, usuras et iniquos contractus se locupletare satagit: opes enim jure partæ Dei benedictione augentur et stabiliuntur; opes vero per injuriam acquisii®, Deo maledicente, imminuuntur et dispereunt. Ita Aben-Ezra: Sensus, inquit, est, *q. d.* «Major est justo opum copia quam sit ejus socio. »

Secundo, Chaldæus vertit, *melior est justus socio tuo; melior*, tum ethice, hoc est justior: unde Syrus vertit, *justus dat bonum consilium amico suo;* tum physice *melior*, id est excellentior; unde Tigurina, præstantior erit justus proximo suo, *q. d.*

Justus honore et gloria antecellit cæteris sociis suis, esto divitibus, honoratis et nobilibus, quia justitiæ decus et splendo!* omnem opum et houorum splendorem transcendit et superat(i). Summa enim est justitiæ gloria el majestas, adeo ut omnis externa gloria illi comparata ingloria, omneque dedecus esse videatur, ait S. Chrysostomus in *Psal.* XXXIV.

Tertio, R. Levi: Justus, ait, in* *iather*, id est proficit ex amico suo, hoc est, justus arripit ab amico præstantiam, cum ab eo pnestantissiina addiscat, quibus in omni virtute perficiatur: secus accidit in scelestis qui a sociis nonnisi vilia el scelera, quæ intuentur et audiunt, addiscunt.

Quarto, R. Salomon: Justus, ait, in* *iather*, id est condonat proximo, *q. d.* Vir probus pravis amici moribus parcit, erroresque condonat

Quinto, Septuaginta Complutenses vertunt, *sapiens justus sui ipsius amicus erit;* Roman., *cognitor justus sui ipsius amicus erit; eos autem qui pccant, persequentur mala, ot via impiorum seducet tos.* In nonnullis libris additur: «Sententi® autem eorum immites. » Verum auctor *Catena: Gravar.* plenius Septuaginta sic vertit, sicque explicat: «Justus cordatus et sui ipsius et proximi quoque amicus est; at impiorum vi® in errorem deducunt illos. Observa hic quod justus ad utramque fortunam commodum et benevolum se pnebeat Etenim si quid boni de proximo audit, non dolet, ncc invidet, sed ex animo gaudet; contra vero si quid mali illi accidisse intellexerit, animo conturbatur et contristatur. Verumtamen tam dolor quam gaudium illius sunt moderata. Apud impios autem diversa affectio obtinet: nam ubi eos ob terrificas comminationes merito formidare el conterreri oportebat, ibi lætantur et aspernantur. Contra ubi propter bona, quæ alicui obvenerunt, gaudere debebant, ibi propter invidiam tabe» eunt, opposita nimirum affectione ducti et incitati. » Alius anonymus in eadem *Catena*: «Qui, ait, secundum Dei imaginem sese conditum agnoscit, ille secum habitat, modesteque de se ipso sentit; nec non, ne aliquid quod ad inimicitiam vel malitiam faciat, designet, diligenter cavet, neque bonorum tandem cogitationes perturbat, aut pia studia infestat. » Alius: «Vir, ait, prudentia et justitia excultus amici commoda perpetuo spectat et curat, observatquo quonam modo singula rito administret. Et si quod erratum amicum committere contigerit, illud dissimulat et ignoscit; impii autem, contrarium plane iter ingressi, omnia in deteriore pariem rapiunt. »

Sexto, noster Latinus Interpres profunde et germane Hcbræum ID' *iather* vertit, *qui relinquit*, vel *negligit damnum suum;* radix enim in* *iathar* significat superasse, restare, relinquere, quasi dioat:

(i) Ita el Roscnmllcrus. Manrer, *circumducti*, d> ducit, dirigit in viam rectam *socium suum*, alios *Justus* sed via improborum errare facit, in errorem ducit tss.

Qui relinquit, scilicet sua lucra, hoc est qui negligit domnum suum. Sensus ergo est, quasi dicat : Qui non tantum alios non defraudat, sed et damna sua negligit, ut proximorum commodis consulat, hic demum antonomastice et per excellentiam justus, id est æquus, honestus, probus est, ac charitate proditus, ideoque Deo chorus et hominibus honoratus, qui proinde damnum quod Dei et virtutis amore subiit, abunde rependit, facientque ut cæteris ditior evadat; cum ex adverso impii, qui per fraudes ditescere satagunt, et sua commoda aliorum damnis redimunt, inde non ditentur, sed depauperentur; quare a iter eorum seducet eos : » *iter*, id est via, ratio et modus agendi, puta ditescendi per fraudes et damna aliorum, decipiet eos, quia ab opibus speratis deducet eos ad inopiam. Unde sequitur : « Non inveniet fraudulentus lucrum suum. »

Sic Abraham cessit meliorem regionem Pentapolis nepoti suo Lot; sed Deus vicem illi rependit in Chananæa, ubi eum bonis omnibus ditavit. Vico versa, Lot præripicns Abrahæ Pentapolim, opes omnes, quas in ea congesserat, ejus incendio conflagrantes perdidit, *Genes*, xm, vers. 9 et seq., et cap. xix. Sic Isaac puteos a se effossos invadentibus Geraritis ultro concessit; sed Deus ei vicem rependit, dum opes ingentes acnominatim alium puteum, quem ob copiam aquarum vocavit *Abundantiam* (unde urbs quæ juxta eum deinde (edificata est, dicta est Bersabee, id est puteus abundantiae), illi attribuit, *Genes*, xxvi, 21 et 33. Sic Jacob, cedens Labano socero suo meliorem ovium fœturam, majorem a Deo accepit, *Gen*. xxxi, 7 et seq.

Memorabile est quod in *Annalibus Societatis Jesu* legimus, P. Joannem Baptistam Romanum in naufragio arreptam tabulam Judæo cuidam cessisse ea lege, ut, si enataret, Christianus fieret; enatavit uterque, Judæus tabula incubans, Baptista mari, aut potius Deo : itaque sibi temporalem magna meriti lætitia cumulata, Judæo tam temporalem quam spiritalem vitam impertiit : Judæus enim tanta charitatis exemplo victus, manus nomenque Christo dedit, ac baptismo regeneratus Christiano deinceps ritu vixit.

Denique S. Thomas, II II, *Quæst.* XXVI, art. 4, ad 2, docet ex hac Salomonis sententia, ex charitate negligi posse bona temporalia ob majus bonum amicitiae, non vero spiritualia : magis enim debeo vitare peccatum meum quam proximi, magisque curare salutem meam quam alienam.

Dino consequenter inferunt Theologi per diarilatem licere amico vitam pro tuenda amici vita periculo objicere, uti apud Gentiles fecerunt Pylades et Orestes, Nisus et Euryalus, Damon et Pythias, aliquo quos recenset Valerius Maximus, lib. IV, cap. vu, quos a tam generoso amicitiae actu laudant Patres, ut S. Ambrosius, lib. III *Offic.* cap. x», asseritque Dionysium tyrannum visa Damonis et Pythiae amicitia, qua alter pro altero

vadem se morti offerebat, optasse cos sibi in amicitiam asciscere. Eosdem laudat S. Augustinus, lib. IV Confess, cap. vi, et S. Hieronymus in cap. vn *Michææ*. Quin et Aristoteles, IX *Ethic*, cap. vm : « Qui, ait, pro alius mortem oppetere consueverunt, eligunt magnum quoddam honestum sibi ipsis. » Generosus enim et perfectus amicitiae et magnanimitatis actus est mori pro amicitia et amico. Denique Christus, Joan, xv : « Majorem, inquit, dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. » Pluribus rationibus idipsum confirmat Suarez, II II, QuasL XXVI, art. 4, contra Paludunuraet Durandum. Si licet vitam ponere pro vita amici, multo magis licet pro ejus pudicitia, aliavo virtute defendenda. Sic S. Didymus vitam exposuit pro vita claustritatis S. Theodoræ, dum mutatis cum ea vestibus pro ea in lupanari remansit : unde postea cum eadem martyrio laureatus est. Celebratur eorum natalis dies in *Marlyrol.* die 28 aprilis. Eosdem dilaudat S. Ambrosius, lib. II *be Virgin.* Sio S. Alexander S. Antoninam, mutatis cum ea vestibus, e prostibulo liberavit, ac deinde simul cum ea martyrium igne consummavit, ut habent *Martyrol.* die 3 mail : exstat eorum Vita apud Surium. Idem prostitisse quemdam virgini Corinthiæ narrat Palladius in *Lausiac.* uv. Sic matronæ Lacænæ maritos carceri mancipatos, mutato cum eis habitu, et carcere claustrum morte liberarunt, uti refert Valerius Maximus, lib. IV *De Amore conpuj.* cap. vi.

27. **NOX IXVEMET FRAUDULENTUS LUCRUM : ET SO-** Ven. 17. **STANTIA HOMINIS ERIT AURI PRETIUM. — Hebraice** •prP ttb lo latharoc, id est non aduret, vel non assabit dolosus venationem suam, id est non comedet feram vel prodam, quam venatur per dolos et fraudes : ita R. Salomon, R. Levi, Aben-Ezra, R. David, Pagninus, Vatablus et alii possim. Alius, non perforabit aucupium suum, id est perforando non capiet, non assabit, non comedet id quod aucupatur; alius, non obsepiet prædam suam, ut scilicet diu illa fruatur; nam illa cito illi eripietur vel elabetur; inde onim OO in charakun vocantur cancelli, quia rem obsopiant, vel quia perforati sunt.

Idem omnium est sensus. Est enim proverbium Hebrois. imo et aliis gentibus, usitatum : « Fraudulentus non assabit prodam suam, » id est non potietur, non vescetur et fruatur proda sua, quia eam quam per fraudes aucupatur, vel non assequetur : unde Chaldæus vertit, non fiet obviam venatio viro doloso; vel, si assequatur, illa ei eripietur, ut eam assare, caque vesci et frui nequeat. Unde Noster clare vim proverbii expressit vertendo, non inveniet fraudulentus lucrum suum, quod fraude claustrum dolo venatur; et Septuaginta, « i* rxi » id est, ut Romana, non consequitur; Complutenses, non fabricabit remissiones suas. Nimirum : « Male parta, male ditabuntur. » Et :

De male quantis uou giudei tertius tueret.

Et pnj

COMMENTARIA IN PROVERBIA SALOMONIS, cap. XII.

Est metalepsis. Ex assaltane enim prædæ intelligitur tam procedens ejus investigatio et comprehensio, quam consequens comestio et epulatio.

Et substantia hominis brit auri pretium. — Legit ip> *iekar*, id est *pretium*; jam aliis punctis legunt ip' *iakar*, id est *pretiosus*. Rursum *pincharuts*, id est precisum, significat tam hominem strenuum, sedulum, acrem, quam aurum. Unde primo, Pagninus vertit, *et divitia hominis pretiosa, sollicitudo*, vel strenuitas et sedulitas, quia per strenuitatem parantur opes et imperia, tam temporalia quam spiritalia, ut dixit versu præced. tt R. Salomon, *substantia viri solliciti* (et negotiationi incumbens, ait, Aben-Ezra) *est pretiosa et honorifica*; et Vatablus, *substantia hominis seduli pretiosa est*; alii, *substantia hominis pretiosa, est sedulitas, q. d.* Pretiosissimum quod in opibus hominis, est diligentia et sedulitas. Ita R. David.

Secundo, Chaldæus vertit, *substantia hominis erit aurum pretiosum*; quæ versta cumdem cum Vulgata reddit sensum.

Tertio, R. Levi, *substantia viri pretiosi* et gloriosi, puta justi, *erit aurum*, quod omnium facultatum est prestantissimum.

Quarto, Hebreus apud Pagninum in *Léxico*, *substantia qua per sollicitudinem paratur, pretiosa*, id est rara est et chara; et Baynus, *divitia pretiosa hominis solliciti, q. d.* Opes hæreditate relictæ sunt charæ, at chantares sunt, quæ proprio labore et sollicitudine parantur; quare esto illas subinde quis prodigat, has tamen, quasi laboris sui fructus et premium, studiose tuetur et servat.

Quinto, Septuaginta vertunt, *possessio autem pretiosa vir mundus*, qui scilicet ab omni scoria peccati, avaritiæ et fraudum instar auri igne defecati expurgatus est; hoc enim significat Hebraice פְּחָח *charuts*. Unde auctor *Catena Grac.* vertit, *vir autem sincerus scelensque purus pretiosum est peculium*. Sic et Syrus more suo legens vestigia Septuaginta, *substantia pretiosa*, ait, *homo electus*. Quid enim pretiosius sinceritate, puritate, justitia, sanctitate? Audi S. Ambrosium, lib. I *Officior*, cap. m : « Denique pretiosa possessio homo mundus. Sepi ergo hanc possessionem et circumvallato cogitationibus, munito piis sollicitudinibus, ne in cam irruant et captivam ducant irrationabiles corporis passiones, ne incursent motus graves, ne diripiant vindemiam ejus transeuntes viam. Custodi interiorem hominem tuum. Noli eum quasi vilem negligere ac fastidire, quia pretiosa possessio est. Et merito pretiosa, cujus fructus non caducus et temporalis, sed stabilis atque æternæ salutis est. Cole ergo possessionem, ut sint tibi agni.

Sexto, Noster legens *iekar*, id est pretium, optime vertit, « substantia hominis erit auri pretium. » « Homini, » scilicet veracis, serii et strenui; hic enim solus dignus est nomine hominis, vereque est homo; et hunc intelligi suadet, imo cogit antithesis. Sensus ergo est, *q. d.* Opes, quas fraudu-

lentus per fraudes congerit, Illum non pascent, nec (litabunt, sed ab eo velut a predone ad alios avolabunt; at vero opes justi et sinceri, quas ipse suo labore et sedulitate sibi parat, erunt auri pretium, » id est erunt stabiles et pretiosæ, ac auri pretio æstimabuntur, hoc est, magnæ nullæque erunt; quod enim auro admetimur, hoc magnum et pretiosum est (1).

Anagogice Beda : a Non inveniet fraudulentus lucrum, etc. : fraude namque acquisita pecunia plus in anima damni, quam lucri addit in arca; et qui propriam pro Domino substantiam novit dispensare, remunerante ipso pro terrenis caretia dona recipiet. Aliter : Non inveniet fraudulentus lucrum, et substantia hominis erit auro pretium, *q. d.* Qui fraudulenta mente simulat se esse bonum nequiter vivens in occulto, non inveniet bona vitæ sequentis. Qui autem substantiam virtutum spiritualium veraciter acquirit, mercabitur ex ea claritatem regni perennis, quod verbis sequentibus apertius dicit : In semita justitiæ vita, etc. In semita enim justitiæ substantiam acquirit virtutum, virtutibus æternæ vitæ claritas auro pretiosior emitur. Iter autem pravum, quo fraudulentus incedit, perditio lucro temporali quod appetit, ad mortem, quam prævidere noluit, tendit sempiternam. »

28. In semita justitiæ, vita : iter autem devium ducit ad mortem. — Pro *iter devium*, hebraico est *iter semita ejus*, hoc est, iter per aliam novainque semitam, devians a regia via et communi semita justitiæ, *q. d.* Justitia est quasi via regia, quæ ducit ad vitam, et in vitam desinit; *iter autem devium*, puta actio et conversatio a justitiæ norma deflectens et devians, ducit ad mortem presentem et æternam.

Porro Septuaginta *iter semita* referunt et arcant ad injuriarum memoriam, quia per eam quasi semitam assidue it reditque iracundus, et vindictæ appetens : « In viis, inquit, justitiæ vita; viæ autem eorum, qui memores sunt injuriarum, in mortem; » nam ex injuriarum memoria accenditur vindictæ cupido, quæ in necem aliorum et sui ipsius ruit : Chaldæus *iter semita* interpretatur *iter patrum nostrorum*, puta impietatem tritam a patribus impiis.

Recentiores pro DID hs *el mavet*, id est *ad mortem*, legentes alio puncto DID bx *al mavet*, id *non mors*, plane aliter vertunt, *in semita justitiæ vita est, et hac ipsa nequaquam ad mortem ducit*; ita Tigurina, Pagninus, R. Levi, R. Salomon et alii (2). Verum hæc lectio obscurius et exilius repetit id quod clare et sublimiter jam asseruit, atque caret sua antithesi, quam Vulgata et Sep-

ti) Septimo, *sed opes, divitiæ hominis pretiosa, sunt seduli*, seu sedulo obtingunt. Ita recentiores nulli.

(2) Sine mappik, *et via trita*, recta et plana, in qui eunt probi, est *immortalitas* : ita Maurer. Cum mappik vero, *et via semita ejus est non morsi* ita Rosenmullerus.

tuaginta exhibent. Illorum ergo lectio vera et germana est.

Hæc gnome est stimulus acer ad sectandam justitiam virtutemque, ac fugiendam injustitiam et vitium. Quid enim optabilius homini quam vita, eaque beata et «eterna? Quid execrabilius quam mors, eaque cumulata æternis gehennæ incendiis? Quocirca eodem usurpavere Philosophi, ac im-

primis Plato sæpius eadem stimulat suos ad omnem honestatem. Et Sixtus Philosophus in *Sentent.* num. 11, hoc quasi vitæ honestæ principium constituit : a Immortales crede te manere in iudicio honores et pœnas, » nimirum : in gehenna <æternuin quod cruciat, momentaneum quod hic delectat; in coelo æternum quod delectat, momentaneum quod hic cruciat. EÜge. »

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Gnomos de filio sapiente, de oris custodia et inconsiderato ad loquendum : de paupere divile, et divite paupere : de lucerna impiorum, substantia festinata, dilatione spei : de nuntio impio et fideli, de navalibus palrum : omnia cum consilio agenda, et cum sapientibus conversandum : de parcente vxrgie, et ventre impiorum insaturabili.

1. Filius sapiens, doctrina patris : qui autem illusor est, non audit cum arguitur. 2. De fructu oris sui homo satiabitur bonis : anima autem praevaricatorum iniqua. 3. Qui custodit os suum, custodit animam suam : qui autem inconsideratus est ad loquendum, sentiet mala. 4. Vult et non vult piger : anima autem operantium impinguabitur. 5. Verbum mendax justus detestabitur : impius autem confundit, et confundetur. 6. Justitia custodit innocentis viam : impietas autem peccatorem supplantat. 7. Est quasi dives, cum nihil habeat : et est quasi pauper, cum in multis divitiis sit. 8. Redemptio animæ viri, divitiæ suæ: qui autem pauper est, increpationem non sustinet. 9. Lux justorum Letificai : lucerna autem impiorum extinguetur. 10. Inter superbos semper jurgia sunt : qui autem agunt omnia cum consilio, reguntur sapientia. 11. Substantia festinata minuetur : quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur. 12. Spes, quæ differtur, affligit animam : lignum vitæ desiderium veniens. 13. Qui detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat : qui autem limet præceptum, in pace versabitur. Animæ dolosæ errant in peccatis : justî autem misericordes sunt, et miserantur. 14. Lex sapientis fons vitæ, ut declinet a ruina mortis. 15. Doctrina bona dabit gratiam : in itinere contemptorum vorago. 16. Astutus omnia agit cum consilio : qui autem fatuus est, aperit stultitiam. 17. Nuntius impii cadet in malum : legatus autem fidelis, sanitas. 18. Egestas, et ignominia ei, qui deserit disciplinam : qui autem acquiescit arguenti, glorificabitur. 19. Desiderium si compleatur, delectat animam : detestantur stulti eos, qui fugiunt mala. 20. Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit : amicus stultorum similis efficietur. 21. Peccatores persequitur malum : et justis retribuentur bona. 22. Bonus relinquit bæredes filios, et nepotes : et custoditur justo substantia peccatoris. 23. Multi cibi in novalibus patrum : et aliis congregantur absque iudicio. 24. Qui parcit virgae, odit filium suum : qui autem diligit illum, instanter erudit. 25. Justus comedit, et replet animam suam : venter autem impiorum insaturabilis.

1. Filius sapiens, doctrina patris : qui autem ILLUSOR EST, NON AUDIT CUM ARGUITUR. — Pro *doctrina* hebraico est nolo *musar*, id est disciplina, institutio, eruditio. Hæc gnome acrem dat stimulus tum pareutibus, ut filios in omni virtutis disciplina instituunt; tum liliis, ut eaiudem lota

mente capessant. Sensus ergo est, *q. d.* Filius sapiens audit doctrinam patris, eique obedit. « Qui autem illusor et derisor est, » id est insipiens, qui monita patris ridet et spernit, hic non audit eum increpantem, cum ab eo de vitiis suis arguitur. Ita Chald i u-, *filius sapiens*, inquit, *suscipit*

doctrinam patris; Syrus, filius sapiens patri suo auscultat, at improbus, qui non recipit objurgationem, peribit; Septuaginta, (dius astutus (cautus, prudens, sapiens, uti vertit Aquila, Symmachus et Theodotion) obedit patri, filius autem inobediens in perditione.

Nota : Noster ex Hebræo nervosius (t) vertit, *doctrina*, quam cæteri *doctrinam*, scilicet audit. *Primo*, quia filii proprium est erudiri doctrina patris, perinde ac lac sugere a matre; patris enim doctrina in animum filii paterne, naturaliter et suaviter influit, eumquo flectit quocumquo libet, ac sibi similem efficit. Unde Tigurina, *sapiens filius est disciplina patris*, id est, ait Vatablus, *ex disciplina patris evadit filius sapiens*. Est metonymia; ostenditur enim effectus paternæ disciplinæ, scilicet quod causet et producat in filio sapientiam. Decus autem patris est filius sapiens, sicut dedecus est insipiens. Huc facit gnome Sixti philosophi in *Sentent*, num. 2-15 : « Excrucient te liberi male viventes, magis quam morientes. » Et num. 164 : « Peccata discentium, opprobria sunt doctorum. »

Secundo, pressius et significantius : « Filius sapiens est doctrina patris, » quia non tantum eam suscipit, sed et refert ac repræsentat, sicut imago repræsentat suum exemplar. Sicut ergo forma et figura, v. g. Alexandri, in ejus imagine repræsentatur et cernitur, ut visa imagine dicamus : Hic est Alexander; sic pariter pater, et doctrina patris, in filio sapiente et obediente, quasi in viva sui imagine repræsentatur et resplendet, ut viso filio dicere possis : Hic est pater, hic est doctrina patris, quia scilicet filius vivum est speculum paternæ virtutis et sapientiæ. *Doctrina* ergo hic potius et nervosius accipitur ut nominativi casus quam ablativi; quanquam et in ablativo accipi possit, q. d. Filius sapiens fit, vel ovadit, doctrina patris, id est per doctrinam patris; significantius tamen in nominativo, filius sapiens dicitur « doctrina patris » metonymice, id est effectus doctrinæ patris, vivum simulacrum, in quo intuearis doctrinam et virtutem patris; vivus liber, in quo expressam legas sapientiam patris, ut de eo dicas : En hic est sapientia patris. Hinc filius Hebraice vocatur *ben* quasi fabrica ad patris effigiem exsculpta : radix enim H53 *bana* significat ædificare et fabricare, et græce *τὸν πατέρα*, quasi genitura patris; et latine *natus*, a nascendo; ac filius quasi *ἐκ πατρὸς*, id est amor patris, inquit Sipontinus. « Inde Cicero, lib. II De *Finibus* : « Effigies probitatis paternæ, filius. » Idem Cæcinnæ : « Imago animi et corporis, filius. » Hinc Filius Dei Patris Vocatur Patris imago, character, sapientia : « Splendor gloriæ et figura substantia; » *ib. br. i, 3*. Hunc Dei Filium filii hominum imitentur, ut patris, et præsertim Dei, qui summus omnium est

parens, sapientiam et virtutem referant et repræsentent.

Porro filius, suscipiens doctrinam patris, vocatur esigue sapiens, quia per susceptionem doctrinæ paternæ nanciscitur *primo*, sapientiam; *secundo*, nomen et famam sapientiæ; *tertio*, hæreditatem patris ampliorem. Pater enim lilio obedienti et sapienti plus bonorum relinquet, quam inobedienti et insipienti.

Tertio, proprie et præcise Beda : Filius sapiens est doctrina patris, id est docet patrem. « Tantum, inquit, inter sapientem distat et stultum, ut hic aliquando profectu eruditionis ad eum, qui se docuerat, docendum perveniat; ille nec cum arguerit, noverit audire. » Sic filii, id est famuli, Naaman docuerunt ipsum obedire Eliseo, scilicet lavari in Jordane; quo facto a lepra curatus est, IV *Ileg. v, 13*. Sic S. Franciscus Xaviorius per filios Indorum a se instructos instruebat et convertebat eorum parentes. Idem crebro est videre in scholis nostris, in quibus discipuli ea, quæ didicerunt, docent suos parentes.

2. 1)E FRUCTU ORIS SUI HOMO SATIABITUR BOATS ! anima autem phjEvaricatohum iatqua. — Pro *bonis* hebraica est 31D *tob*, id est bonum neutre, et bonus masculine. Jam quia Hebræi carent casibus, hinc pro oris alii vertunt, *os boni*, vel justus. Insuper quia hæ sententiæ parabolicæ sunt, hinc acutæ pariter sunt et conciso), ac multa lectori vestiganda et supplenda relinquunt. Unde *primo*, Septuaginta subaudientes *justitia*; (fructus enim boni et justus non est alius, quam fructus justitiæ et operum justorum) vertunt, de *fructibus justitiæ comedit bonus, puta os boni*; *animas autem iniquorum peribunt immatura*; q. d. Justus ob opera justa fructur longævitate sancta et jucunda, ac fructus juventutis juste transacta percipiet in bona senecta, nimirum sapientiam, gaudium, consilium, honorem, auctoritatem, spem vita fuluræ et beata, filios et nepotes prudentes, graves et honoratos; at impii per crapulas, libidines aliaque scelera abbreviant sibi vitam, aut a Deo celeri morte puniuntur, ut præmature moriantur, nec ad senectam pertingant, vel eam infelicem et ærumnosam sortiantur; sicut ergo fructus immaturi acerbi sunt, sic cis acerba est vita et senecta; vice versa sicut fructus maturi suaves et sapidus sunt, sic justis suavis et sapida accidit ætaa et senecta. Unde S. Hieronymus ad Nepotianum : « Senectus, ait, eorum qui adolescentium suam honestis artibus instruxerunt, et in lege Domini meditati sunt die ac nocte, aetate fit doctior, usu certior, processu temporis sapientior, et veterum studiorum dulces atque maturos fructus metit. »

Secundo, Pagninus repetens w *de fructu* sic vertit, *de fructu oris viri comedit vir; et de fructu animæ prevaricatorum comedit vir iniquus*.

Tertio, Cajetanus vertit, *de fructu os viri (boni) comedit bonum, et anima mentiendum iniquum*, sicque explicat. In genere, inquit, hic dicitur quod

(1) Sed coactius. Vox *audit*, quæ in uno membro supprimitur, repentur in altero : quoti sæpissimè fit.

Paulas in spode dixit : « Christi bonus odor sumus, aliis odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem, v Ex uno siquidem eodemque fructu legis, fidei, justitiæ et doctrinæ diversos, imo contrarios cibos comedunt homines diversimode dispositi. Nam os (id est mens) viri nulla prava affectione infectum comedit bonum, et anima mentientium iniquitatibus suis Deo, comedit iniquum, interpretando fructum cive fidei, sive justitiam, » ve doctrina*, in malam partem.

Quarto, Hebraea sic plane veritas, de *fructu oris sui quisque bonum comedit; anima autem peccatorum violentiam*, quod Vatablus explicat, ç. d. Prevaricatores *afficiuntur injuria*. Sicut enim ipsi in alios fuerunt violenti et injurii, sic pariter lege talionis Deoque juste disponente, ipsi alios in se violentos experientur, et injurios sentient; et Chaldæus, *unusquisque de fructu aris sui satiabitur bono; animæ autem prædonum dejectione*, repete, saturabuntur; Syrus, *disperdentur*. Idem voluit Noster vertens, *de fructu oris humo satiabitur bonis, anima autem prævaricatorum iniqua*; Hebraice *iniquitate*, repete, *saturabitur* q. d. Sicut anima bona satiatur fructu boni sui eloquii, quo alios docuit bona, dum propter illud gaudebit se id boni præstitisse, coque alios profecisse, atque idcirco vel ab hominibus, vel certe a Deo, magnis præmiis afficietur : sic ex adverso anima prævaricatorum, qui scilicet Dei legem et justitiam prævaricantur, ac alios prævaricari docent, iniqua est, id est aliis injuria et violenta, ideoque iniquitas hæc sivo vis et violentia, in caput eorum recidet, ut ob eam violenter multa dura pati et devorare cogantur. Sicut ergo anima eorum iniqua fuit in vi et culpa, sic pariter iniqua erit in violenta penna, qua iniquitas eorum et violentia juste castigabitur, quamque ipsi subire compellentur : poena enim alias (puta ante peccatum) iniqua, post peccatum fit aqua et justa, adeoque iniquitas pænæ iniquitati culpæ directe respondet, propriè congruit et debetur (I). Anima enim, quæ inique tractavit Deum Deique legem, meretur iniquo, indigne et tyrannice tractari a tortoribus et carnificibus, præsertim dæmonibus, juxta illud *Osce**, 13 : « Arastis impietatem, iniquitatem messuistis, comedistis frugem mendacii, v Et illud Psallis de Deo, *Psalm.* xvii, 20 : « Cum sancio sanctus eris, etc., et cum perverso perverteris, » q. d. Tu, o Deus, sanctis te sanctum, innocentem, bonum et benignum exhibebis; at cum vafri et perversi non benigne, sed prave et perverse, id est severo et vafro ages, ac morem tibi proprium, qui est misereri et benefacere, inverte», quia ipsi ab iis qui osse deberent, inversi et perversi sunt. Ita S. Hieronymus ibidem. Unde Chaldæus vertit, *cum Abraham, Isaac, Jacob piis*

(1) Maurer, *sect cupiditas perfidorum injuria* vescitur, id est, sed qui id agunt, ut aliis injuriam iuforant perfidi, scelerati, injuria? perferunt fructum. Proprie *anima* id est cupiditas, appetitus.

muliphcasti pietatem cum Pharaone et Ægyptiis, (pd agitaverunt cogitationes malas adversus populum tuum, conturbatos reddidisti eos in cogitationibus suis.

3. Qui custodit os slum, custodit ammasso aic QUI AITTFa INCONSIDERATUS EST AD LOQUENDUM, 8EN-TiET mala. — Chaldæus, *(fui tegit os suum, cndt animæsuer; et qui aperit labia sua, terror immindt ei; Arabicus, et audax in labiis trepidare faciet animam suam; Syrus, facit contritionem animæ suæ, custodit animam suam : primo*, ab omni angore et mœrore: *secundo*, a multis peccatis, quæ ore committuntur; *tertio*, a periculis, hostibus et insidiis. Unde Vatablus : *Custodit animam*, hoc est, inquit, *vitam suam*. Nam, ut ait Plinius : « Sæpe vox temere emissa redit per jugulum. » Crebro inculcat custodiam oris et linguæ, quod illa tam vel magis custodienda sit, quam urbs hostibus cincta; unde sicut urbs munitur muris, portis et seris : sic natura el Deus munivit et sepsit linguam palato, dentibus et labiis. Rursum, sicut in portis urbium excubat vigil, ne qua hostis irrumpat vel irrepat: sic supra portis oris excubat mens et ratio, ne quid ex ore exeat, vel introeat, quod homini malum creet. Quocirca Ecclesiasticus, cap. xavin, vers. 29 : a Aurum, ait, et argentum tuum confia, et verbis tuis facito stateram, et frenos ori tuo rectos; et attende ne forte Tabaris in lingua, el cadas in conspectu inimicorum insidianlium tibi, el sit casus tuus insanabiEs in mortem. * Vide ibi dicta.

Pro *sentiet mala*, hebraico est lb FlrtHD *mechitta lu*, quod *primo*, veritas cum Pugnino et Vatablo, *aperienti labia contritio est illh*; Syrus, *confractio-nem efficit sibi*, q. d. Qui inconsiderate loquitur, conteretur, confringetur et perdetur, imo suainconsideratione loquendi conteret, confringet et perdet seipsum. *Secundo*, *terror est illi*; Chaldæus, *terror imminet ei*; Theodotion, *confusio*; Septuaginta, *et qui temerariis est labiis. Terrebit Seipsum*, q. d. Accrsel sibi mullos angores et terrores; terribilibus enim malis et molestiis seipsum exponit. Hac de causa instanter orat Psaltes : « Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumslanliæ labiis meis, » Psalm. cxL, 3.

4. Vult et non vult Viger : anima auTem opllan-TiUM biHNGUADiTVR. — Hebraea concise habent, *concupiscit, et non, anima*, vel *anima pigri*. Quod *perno*, sic explet el expohit Chaldæus, *desiderat anima pigri aliquid, et non obvenit ei*; Syrus, *omni tempore in concupiscentiis jacet homo qui non operatur*; sic et Arabicus el Pagninus, *conrtipfsnñanima pigri, et non csl ei qUod optai; anima autem sollicitorum impinguabitur*; Tigurina, *animus ignavorum avet, et nil habet; anima autem sedulorum impinguabitur*. Vatablus, *desiderat, et non fit voti compos anima pigri* (2), q. d. Multa concupiscit piger,

(2) Proprie, *cup((f ted nihil adtsl. appetitus ejus, pigri / seu clarius, cupit, et non ti/ quod cupit anima qui, scil Pigri.*

sed ea non obtinet, quia non vult laborare, neo labore sibi parare ea quæ concupiscit. Otium enim facit eum multa desiderare, sed inertia prohibet eum illa consequi, quia hæret semper in otiosis desideriis, nec ultra progreditur, ut manum adhibeat operi et labori, quo ea quæ desiderat adipiscatur. Huic expositioni apte respondet sequens antithesis : « Anima autem operantium impinguitur; » quia scilicet opus et laborem non refugit, sed eo parat sibi ea quæ concupiscit. Piger ergo est « nevolus (nolens,) ideoque multivolus; » nam nil vult habere laborando, sed omnia vult habere otiando; hinc ejus voluntati et cupiditati nihil sufficit : plenus enim est desideriis, iisque æstuat, cum nil aliud agat quam concupiscere : quare ipse non aliud esse videtur quam cupiditas, ipsaque cupido; ubi enim non est labor opulentiae, ibi omnia implet ventus iners concupiscente.

Secundo, Noster Hebræa sic explet et explicat : *Concupiscit*, vel *vult*, et *non*, supple et repete, *vult anima pigri*. Idque nervosius est; prior enim expositio jam data tetigit finem et effectum mali; hæc vero ejus radicem tangit, et causam assignat, *q. d.* Causa acediae et pigritiae, omnisque mali quod ex ea sequitur, est quod acedi et pigri voluntas sit languida et torpida, adeo ut nescias, imo ipsemet nesciat, an velit, an nolit; quia enim languida est, hinc vix sentitur, ac minimo motu et suggestu evariat, ut quod nunc vult, mox nolit. Hinc fit ut sit irresoluta et pendula, nec quidquam aggrediatur, sed in perpetua consultatione et deliberatione versetur, nec quidquam concludat; atque instar bilancium in libra nunc assurgat volendo, nunc deprimatur nolendo. Rursum piger vult, id est, optat inefficaciter opes, sapientiam, virtutes; at non vult absolute et efficaciter : quare in eo est velleitas duntaxat, non absoluta voluntas : vult enim, id est vellet finem; at non vult absolute adhibere media, puta laborem ad finem assequendum necessarium. Unde aliqui ex Hebreo ad verbum sic vertunt, *vult et non est animus pigro*, quod Itali significanter dicunt: *Non gli basta V animo*, id est, non sufficit ei animus; quod Noster clare reddit, *vult et non vult piger*, *q. d.* Piger vult remisse, et non vult efficaciter; hinc secum luctatur nunc volendo, nunc nolendo; atque in hac inani voluntatis libratione et lucta tempus omne consumit, nec ultra ad rei volilæ prosecutionem progreditur : quocirca eam non adipiscitur, at vero anima operantium operando rem desideratam prosequitur et assequitur, itaque ea fruitur et impinguatur. Ratio est, quod sit resoluta, et efficaciter velit id quod vult, ideoque laborem omnem ad rem consequendam opportunum adhibet, præsertim quia sapientia et virtus quam concupiscit, proprie sita est in voluntate efficaci. Virtus enim non aliud est quam amor et cupido boni honesti. Qui ergo vult resolute esse humilis, patiens, fortis, temperans, etc., hoc

ipso saltem inchoate fit humilis, patiens, fortis,* temperans, etc., talisquo coram Deo censetur.

Tertio, Septuaginta sic explent, *concupiscit, et non*, supple, *aliud facit anima pigri, q. d.* Nil facit nisi concupiscere. Unde vertunt, *in desideriis est* (vel, ut auctor *Catenæ Græc.*, *agitatur, jactatur, et fluctuat* instar fluctus et cæstus marini) *omnis otiosus : omnis* proprie; et *omnis*, id est totus, *q. d.* Otiosus et piger omne suum otium impendit in nuda aridaque desideria, in iis suas vires, suum tempus insumit et consumit; quare nil ei restat, quod operi et labori ad rem desideratam consequendam necessario impendat. Sic et Syrus, *in omni tempore*, ait, *in desideriis jacet, qui opera non facit*; et S. Hieronymus in *Ezech.* cap. xvr, vers. 49, ad illa, *Ecce hæc fuit iniquitas Sodoma; superbia, saturitas panis, et abundantia, et otium* : a In desideriis, ait, est omnis anima otiosi; quod videlicet semper aliquid agendum sit, ne ager pectoris nostri, cessanto manu, malarum cogitationum sentibus oppicatur. »

Denique pro *vult* hebraice est niKJID *mitauue*, a rad. HIN *aua* id est concupiscere, velle, desiderare. *Mitauue* autem est participium conjugationis *hitpaël*, quæ significat actionem reflexam, cum scilicet idem est agens et patiens, sive cum agens agit in seipsum, suamque actionem in se reflectit. *Mitauue* ergo idem est quod concupiscens, in seipso excitans desiderium et concupiscentiam, in seipso volens : qui scilicet nil agit exterius, sed totam concupiscendi et volendi actionem interius in seipsum reflectit, nihilque aliud agit quam veUe et concupiscere, puta velleitalum et concupiscentiarum æstus fluctusque in seipso ciero et fovero. Acedi enim et pigri pleni sunt desideriis et concupiscentiis, sicut folles pleni sunt vento : unde operis alterius rei solidæ non sunt capaces.

Anima autem operantium (Hebraice a*rnnncna-*rutsim*, id est sollicitorum, sedulorum, strenuorum, uti dixi cap. xi!, vers. 14. Unde Chaldæus vertit, *anima fortium*; Syrus, *validorum*; Septuaginta, *manus autem fortium in sedu/ttofe*) impinguitur, — *q. d.* Strenui et seduli, cum opes, sapientiam et virtutes volunt et concupiscunt, non diu deliberant quid facto sit opus, sed illico manum operi admovent, ac strenuo laborando parant sibi opes et virtutes concupitas : quare iis impinguntur, id est implentur, saturantur et abundant. Aliter Arabicus, *et manus audacium*, ait, *in sollicitudine est*.

Audi Bedam, et ex eo Glossam : « Recte pigri vocabulo denotatur, qui vult regnare cum Domino, et non pati pro eo; delectant premia, cum pollicentur : deterrent certamina, cum jubentur; de quo Jacobus ait : Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis, *Jacob*, i. Et filius Sirach : V® peccatori terram ingredienti duabus viis ! *Eccli.* n. Qui autem jussa operantur Domini, ideo faciunt, quia anima illorum perfecta supernorum

dulcedine reficitur, juxta eum qui Dominum obsecrat, dicens : Sicut adipe pinguedinis repleatur anima mea, *Psalms*, tñn. Vel certe anima operantium impinguabitur, quia qui piis pro Domino laboribus insudant, cœlesti et immarcescibili post labores corona donabuntur. » Preclare Angelus, in Vi/ts *Patr.*, contra laboris tædium, jucundam occupationis alternationem suggerit, quam Poeta sic carmine reddidit :

Nunc lege, nunc ora, nunc cum fervore labora :
Sic erit hora brevis, ol labor ipse levis.

Quocirca S. Hieronymus, epist. *ad Rusticum*, cum monet ut otium quasi pestem fugiat : « Facito, ait, aliquid operis, ut semper te diabolus inveniatur occupatum. » Et inferius : « Scribantur et libri, ut et manus operetur cibum, et anima saturretur lectione. In desideriis enim est omnis otiosus. Ægyptiorum monasteria hunc morem tenent, ut nullum absque opere et labore suscipiant, non tam propter victus necessitatem, quam propter animæ salutem, ne vagetur perniciosus cogitationibus mens, et ad instar fornicantis Jerusalem omni transeunti divaricet pedes suos. » Unde Abbas Abraham apud Cassianum, *Collât.* XXIV, cap. n, quibusdam ei suam tentationem de revisendis specie pietatis parentibus, pendentibus respondit : « Desidiam cordis vestri desideriorum vestrorum pervagatio protestatur, etc.; ideoque vos illa otii lægitudine sentio laborare, quæ in Proverbiis ita notatur : In desideriis est omnis otiosus. » Vide eundem, lib. X *De Spiritu acedia*, cap. xxi. Quin et Pharaon desiderium Hebreorum exeundi ex Ægypto adseripsit eorum otio et desidiæ : « Vacant, ait, et idcirco vociferantur, dicentes : Eamus, » etc. Unde causam succidens : « Opprimantur, ait, operibus, et expleant ea, » *Exodi* v, 8.

Vers. 5. 5. Verbum mendax justus detestabitur; impius autem confundit, et confundetur.— Hebraice, *impius autem fœtere faciet, et pudore afficiet* (1); Chaldæus, *impius faciet putrescere et vituperare*. Noster Hebraice provar? *iachpir* in *hiphil*, id est pudore et rubore afficiet, legit in *ca man* *iachpor*, id est erubescet, confundetur, pudefiet; vel certe *hiphil* accepit quasi positum pro *cal*, uti subinde fit apud Hebreos. Sic et Septuaginta, qui proinde vertunt, *impius autem confundetur, et non habebit libertatem loquendi*; et Syrus, *confundetur et erubescet*; Pagninus, *verbum mendax odio habebit justus; impius autem putrescere, faciet opera sua, et pudore afficiet animum suum*; Arabicus denique, *verbum oppressionis odit justus, et impius relaxabitur, et non habebit fiduciam*.

Pro *verbum mendax*. Septuaginta vertunt, *verbum injustum odii justus, quod pruno*, per melo-

(i) Id est, impius *abominabilem* se reddit suis mendaciis et fraudibus, et *pudorem* sibi conciliat, cum sua mendacia detecta viderit.

nymiam in Scriptura usitatam accipias pro re sive opere injusto, 7. *d.* Justus opus iniquum, quod videt, vel audit ab alio patrari, odit, illudque reprehendit et coarguit; at impius dissimulat et connive!, itaque facit ut malum putrescat, id est iterando in deterius vergat, ac tanquam res putris infamiam ex se spargat, quæ vituperium, pudorem et confusionem creet.

Secundo, proprie *verbum mendax* accipias mendacem calumniam, vel detractionem, qua falsum crimen alteri impingitur. Hanc enim exerratur justus : impius vero eam concinnat, vel fovet et laudat, ideoque alios confundit et fœtere facit, id est pudore quasi pedore famæ afficit; sed tandem, veritate comperta, ipsemet velut mendax et calumniator confundetur, pudore afficietur et explodetur. Hinc S. Chrysostomus, homil. 32 *ad Popul.*, detractionem comparat cœno porcorum : « Non cernitis, ait, porcos aenum edentes ac volventes? sic et isti detractores. Quid enim fœdius verbis, quæ contumeliosi loquuntur? » Imo eam comparat stercore, *hom.* 5 : « Si quis, ait, te praterente stercus commoveat, nonne hoc facientem contumelia et convicio afficias? Hoc fac et circa detractorem; non enim sic commotum stercus, illum fœtorem susipientem cartilaginem (narium) percellit, sicut aliena peccata excussa et commota, atque vita aliorum impura prodita audientium animos contristare et perturbare solent. »

Tertio, per *verbum mendax* accipias mendacem laudem et adulationem, qua falsa virtus, vel dos, alicui assentando tribuitur. Hæc enim confundit et pudore afficit eum qui laudatur, cum ei tribuitur falso quod non habet : ac proinde, adulatione comperta, ipse adulator pudefiet et confundetur.

Denique, per *verbum mendax* quodvis mendacium, dolum, falsitatem accipias, præsertim quæ Deo injuria est, aut proximo noxia. Hæc enim est peccatum mortiferum, ideoque eam exeeratur justus, utpote amator et filius veritatis et virtutis : quapropter magnum honorem et laudem apud Deum et homines meretur et obtinet; impius vero amat mendacia, dolos et fallacias, quia osor est veritatis et justitiæ, ideoque pudorem et probrium meretur, sibi que consciscit.

Salomoni astipulantur Philosophi. Sixti, sive *Gw* Sexti, Pythagorei in *Proverbiis*, sive *Sententiis*, num. 155, hæc est vox veridica : « Melius est vinci vera dicentem, quam vincere mentientem. » Et num. 158 : a Nihil tam vernaculum sapientiæ quam veritas. » Et num. 20 : « Optimam purificationem putato, nocere nemini. » Et num. 33 : « Revereat vitam tuam mundus; nihil admittas quod tibi invehat notam. » Aristoteles rogatus : « Quid lucrifacerent mendaces : Ut vera loquentibus, ait, non credatur. » Ita refert Laertius, lib. V, cap. i. Cyri gnome fuit : « Omnino non est mentiendum. Apertum enim mendacium ma-

xime impedimento est ad veniam consequendam. » lia refert Xenophon, lib. II *Pædiæ*. Epæ-nctus, teste Plutarcho in *Lacon.*, dictitabat mendaces omnium scelerum et injuriarum auctores esse. Denique passim sapientes et Philosophi et Christiani explodunt illud Platonis paradoxum : « Mendacio quandoque utendum est tanquam elleboro. Mendacium concedendum est medicis, aliis vero minime. » Tritum est istud : « Ostendo mihi mendacem, ostendam tibi furem. »

Vtn. i. 6. Justitia custodit innocentis viam; impietas autem peccatorum supplantat. — Hebraice, *justitia custodit integrum via, impietas autem deflectit, vel detorquet, vel obliquum facit, vel pervertit* (hæc omnia enim significat *salaph*) *peccatum*; Tigurina, *justitia observat viam integram; impietas autem deflectit ad peccandum*; Vatablus, *impietas evertit peccatorem, hoc est, inquit, cum voto suo frustratur*; Pagninus, *justitia custodit perfectum via; impietas autem pervertet viam peccantis*; Septuaginta, *justitia custodit innocentes via; at impios, malos* (pravos, perversos) *facit peccatum*; Symmachus nervose, *injustitia vero attrahit peccatum*; Chaldæus, *injustus autem instabilis erit propter peccatum*; Syrus, *justitia custodit cum qui innocens est in via; peccator autem a suis criminibus perditur*. Omnia hæc eodem redeunt, sed rem sensumquo exaggerant. Sensus ergo est, *q. d.* Justitia custodit justum, ut recta semper justitias semita incedat, ideoquo eum ab omni malo tum culpre, tum pcenæ, tutatur et custodit : at impietas, errans et vaga, a rationis et justitiæ semita obliquat et deflectit, ideoque impius eam sequens ex una labitur in aliam et aliam, ut in dies fiat deterior, majorique culpæ et pænæ obnoxius : quare « impietas peccatorum, » quæ scilicet facit ut impius ex uno peccato continue labatur in aliud, nec nisi peccata sibi accumulet (tc enim *peccatorum* genitivus est a nominativo *peccatum*, ut palet ex Hebneo nxon *chattat*, non *peccator*) impium « supplantat, » id est pedibus calcet et premit quasi omnis culpæ malique reum. Rursum R. Salomon : Peccator, inquit, vocatur *chattat*, id est peccatum, ob ingentem impietatem, sicut insigniter scelestum vocamus *scelus*. Impietas ergo peccatorem « supplantat, » id est cum susque deque vertit, deturbat, transversum agit, ut undique impingat, ac instar suis in cœno turpitudinum volutetur. Et Aben-Ezra : Impietas, inquit, peccatum, id est peccato obstrictum supplantat, cumque in obliquum trahit. El R. Levi : Consuetudo, ail, cui vir probus juste vivendo assuevit, ei conservabit vitæ rectitudinem, quam in singulis rebus exposcit; ille enim integritatis semitam terit propter justitias morem, cujus est tenacissimus. Secus vero se habet qui impietati assuevit; ab illa enim supplantatur, et transversum agitur ab iis ad quæ tendebat, ita ut animo destinata præstare nequeat. Sic videmus peccatores, auditis concionibus, vel mo-

nititionibus, subindo compungi, vitæque emendationem proponere, sed ab molita peccandi consuetudine, mox ut illcccbræ offeruntur, illico ad eas rapi velut equi ad pabulum. Est enim catena virtutum, æque ac vitiorum : sicut enim in catena annulus prior trahit sequentem, sic et virtus trahit virtutem, et impietas trahit aliam impietatem. Hoc est quod ait Orígenes, hom. 23 in *Num.* : « Ex justitia generatur justitia, et ex castitate castitas. Si quis enim primo tenuiter castus esse empori!, accepto castitatis fermento quotidie castior elllcilur. » Unde S. Dominicus cognomento Loricatus a lorica ferrea, quam ad nudam carnem gestabat, rogatus qua ratione tantas poenitentias disciplinarum (quas per integra psalteria quotidie faciebat), ciliciorum, jejuniorum peragere posset, respondit se sensim a minoribus ad majores gradum fecisse, ac proinde eas jam sibi faciles effectas : « Somnus enim somnum adescat, ait, vigiliæ vigiliæ pariunt, et in quo corpus humanum sensim enutritur, in eo per incrementa postmodum roboratur. »

S. Basilius, in cap. ix *Isaiæ*, affert similitudinem graminis : Sicut enim gramen demessum, vel comesum ab equis recrescit, aliudque et aliud subnascitur : « Sic unum peccatum, ait, aliud valut congenitum per gradus excipit, ceu fornicatio fornicationem, et ipsa assuefactio mendacii mater fit mendacii ; et qui mentem diu exercuit ad furandum, nullo jam negotio aggreditur iniquitatem. Quod enim præverlit illum occupare peccatum, hoc illi fit occasio alterius peccati. »

Aliud simile magnetis affert Beda serm. *De Nativa.* : « Sicut magnes ferrum, ait, sic peccatum ad se trahit. » Hem ut ferri annulus magneti adhærens alium levat, et hic rursus alium, donec catena sit, sic peccata alia ex aliis pendent.

Tertium simile est lini, fili et funis. Sicut enim linum trahit linum, una pars fili et funis trahit et complectit aliam; sic pariter una virtus innectit trahilque aliam : atque unum vilium implectit aliud, iludque ad se *attrahit*, ut vertit Symmachus, juxta illud *Isaiæ* v, 18. « Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis! » Ubi plura hac de re dixi.

I

7. Est quasi dives, cum nihil habeat : et est ver*T. quasi pauper, cum in multis divitiis sit. — Hebraice, *est ditans se, et nihil ei; est depauperan* se, et substantia nulla*; Septuaginta, *sunt qui ditant se nihil habentes, et sunt qui se humiliant in multis divitiis*; Symmachus, *mendicantes*; Thcodotion, irrn/^avr., id est, *qui apparet mendicus, qui mondili specian præbet*; Chaldæus, *est qui divitem facit semetipsum, et nihil habet; est qui pauperem facit animam suam, et multam habet substantiam*; Syrus, *sunt qui seipsos ditant, et nihil habent; sunt (pii se pauperes faciunt, et multum possident*.

Primo, R. Salomon, Aben-Ezra et Cajetanus sic exponunt, *q. d.* Est qui sua industria, vel fortuna, evadat dives, cum prius nihil haberet; et

est qui sua inertia, imprudentia, vel infortunio in pauperiem incidat, cum multas habeat possessiones et divitias.

Secundo, idem R. Salomon, *q. d.* Est qui ditectat furto a pauperibus bona subducens, qui tandem divitiis omnibus spoliatus in pristinam pauperiem recidet.

Tertio, Hugo et alii, *q. d.* Opulentus suis opibus non contentus, sed plura insatiabiliter appetens, est quasi dives, id est videtur dives; sed revera dives non est, cum nihil habeat, id est, nihil vel parum habere se putet; aut nihil habeat, quia non habet animi quietem, ut sit sua sorte contentus: qui enim eam non habet, nihil habet; vice versa, pauper, sua tenui sorte contentus, est in multis divitiis: divitem enim non opes faciunt, sed animus, cui sua sufficiunt, suaque sorte quietus et lætus, juxta illud Poetæ:

Quis dives? qui nil cupit. Et quis pauper? avarus.

Unde S. Ambrosius, lib. III, epist. 25 *ad Ecclesiam Vercell.*: «Sed vultis, ait, divites esse? estote pauperes. Time eritis per omnia divites, si fueritis pauperes spiritu. Non census divitem, sed animus facit. Sunt qui se humiliant in multis divitiis, et recte ac prudenter. Satis enim dives omnibus naturæ lex est, cui cito invenias quod abundet. Cupiditatibus autem omnis divitiarum abundantia, inopia est. Denique nemo pauper nascitur, sed fit. Non ergo naturæ paupertas, sed opinionis est; ideoque cito invenitur dives naturæ. difficile cupiditati; etenim quo plus unusquisque acquisierit, plus sitit, et quasi quadam inardescit ebrietate cupiditatum suarum.» Idipsum deinde fuso prosequitur ac ostendit, vero divitem duntaxat esse justum et sanctum, qui dicere potest: «Portio mea Dominus.»

Api». Hanc gnomon appposito crocodili et aviculæ; ' apologo, bellis in similitudinibus variegato, venustat Cyrillus lib. III *Ap'dog. moral.*, cap. ni, cui

Im titulus, *Quod cupidi quanlwncumque habeant, sint t"- pauperes.* Avicula quædam, ait, per os crocodili

ingressa ejus viscera laniavit, eumque lethuliler sauciavit: egressa deinde avolansque crocodilo, de injuria eam accusanti, respondit: «Si communis est omnibus amica justitia, insto certe reus est cunctis qui aliquibus nocuit. Tu autem insatiabilis cupiditatis depravatum exemplar, totum te voragini tribuisti, dum non obstructo ore. sed aperto, quasi nunquam satiatu dormis; et latiore rictu, stipante te tuorum dentium serie, et unguium immanitate armaris, cum tamen vorabilia libi non deficient; quia dummodo repleatur tua voracitas, qualia rapueris non discernis. Ideo propter cupiditatem juste vitalia tua perdis, ul quemadmodum pravo) actionis formam dedisti, ita et portes eam. Sic nimirum cupidus magis evomit, quam exhaurit. Nullus enim plus perdit, quam qui seipsum amittit. Quid enim est quod possides, quando avaritia te absorbet? Ignis

nunquam dicit: Sufficit, neque cupiditati =atls fuit unquam. Quare destructio cordis «t avaritia, et omnes devorat possessiones. Stomachus exinanitus appetit, et incendio naturali membrum arefactum famescit. Locus evacuatus attrahit, et ardore pectus febricitantis magis sitit. ■ Unde concludens hoc epimylhium subjicit: «Igitur cupiditas mentis est egestas, ac tanto major, quanto fuit avidior ejus flamma. Diogenes, nihil extra seipsum cupiens, mundum sprexit; Alexander vero, omnia possidens, amplius concupiscit; quis ergo ditior? nonno qui sprexit? nimis enim plenus venter eructat, et tunc flumen extra diffunditur, cum exundat. Vides igitur quod plus cupere infelix paupertas sit, nihil vero desiderare opulentia summa sit? Quo dicto, cum crocodili vita finiverunt verba.»

Rursum dives, qui nihil habit, est opulentus, qui amplum habet dominium, sed nullum vel parvum ejus usum et fructum, vel quia est minorenni et pupillus, vel quia prodigus, vel quia obœrata sunt ejus prædia, similive de causa; pauper vero multas habens divitias est, qui parum habet dominii, sed multorum usum, uti sunt Religiosi «nihil habentes, et omnia possidentes.» Sic expositum hoc proverbium habet speciem ænigmati.

Quarto, alii, teste Vatablo, vertunt: Sunt qui in penuria rerum omnium divites esse sciunt; sunt qui, cum immensis opibus abundant, sciunt esse frugales et pauperes. Et ad hunc sensum, qui valde appositus est, exponi potest versio Vulgata. Magnæ enim prudentiæ est suo tempore ostendere suas opes et liberalitatem; ac vicissim, cum tempus exigit, sumptibus parcere suamque ostendere parcimoniam. Talis erat Paulus qui ait: «Scio et humiliari, scio et abundare (ubique et in omnibus institutus sum), et satiari, et esurire, et abundare, et penuriam pati, » *Philipp.* iv, 12. Sapiens ergo scit ubi se gerat ut pauperem, ubi ut divitem.

Quinto et genuine, *q. d.* Sunt qui divites se simulant, cum nil habeant; sunt, vice versa, qui simulant se pauperes, cum divitiis abundant. Hunc esse sensum liquet *primo*, ex tō quasi, quod simulationem et apparentiam externam significat *Secundo*, quia hebraica est *nrpna initasser*, id est, qui facit, fingit, simulat se divitem, et *cmno mitrosces*, id est, qui facit, fingit, simulat se esse pauperem, cum revera talis non sit, sed dives. Ulrumque enim est conjugationis *hitpaël*, quæ sæpe significat fingere, simulare, præ se ferre. *Tertio*, quia ita vertunt Septuaginta, Chaldæus, Syrus, Theodotion, paulo ante citati, et Vatablus, Pagninus, R. Levi et tdii.

Significat hæc gnome non facile hominem judicandum ex specio externa, eo quod illa sæpo fallat, cum divites appareant foris, qui domi sunt pauperes, et vice versa. Divitas enim subinde se gerunt ul pauperes, ei pauperes ut divites, idque

vel ex superbia, vel ex avaritia, vel ex prudentia, vel ex humilitate et modestia, aliavo virtute.

Porro hæc gnome universalis est, et variis particularibus casibus aptari potest : *Primo*, nobilibus et avaris, 7. d. Sunt nobiles qui, ut nobilitatis suæ dignitatem tueantur, simulant se divites. ideoque splendidis vestibus famulisque stipati forinsecus incedunt, cum domi vix habeant pauperem quem commuant; vice versa, sunt divites qui opibus abundant, sed quia avari, pauperes se simulant, ne cogantur splendide vivere, eleemosynas erogare, magna tributa pondere, etc.

Secundo, principibus et plebeiis, q. d. Sunt reges et principes, qui videntur divites, cum nihil habeant, imo sint in gravi ære alieno, eo quod opes ingentes quashabent, in opera reipublicæ, ac præsertim in milites et exercitus impendant; vice versa, sunt plebei, qui videntur pauperes, cum opibus abundant. Ita hodie videmus reges et principes ærarium in bellis exhaustire, ut revera pauperes sint; vice versa, plebeios opibus abundare, ac proportionaliter in statu et gradu suo melius habere regibus, iisque esse conditiores et opulentiores.

Tertio, superbis et humilibus, et hos maxime videtur notare hic Salomon, q. d. Sunt superbi qui se suaque splendide jactant et ostentant, quasi divites sint, cum revera nihil vel parum habeant; vice versa, sunt humiles et modesti, qui cum opibus abundant, eas tamen modeste tegunt, ut videantur esse pauperes. Pari ratione idem tribuas prudentibus et imprudentibus; prudentes enim celant suas opes, imprudentes eas ostentant. Unde

Tropologice, hoc proverbium intorqueas in arrogantes, qui scientiam vel virtutem quam non habent, sibi arrogant. Aut in eos qui gloriantur quasi divites sint, eo quod polleant opibus, non virtutibus. Unde Auctor libri. *De Abusionibus*, tom. IX S. Augustini : a *Prima*, ait, abusio est, sapiens sine operibus; *secunda*, senex sine religione; *tertia*, adolescens sine obedientia; *quarta*, dives sine eleemosyna; *quinta*, femina sine pudicitia; *sexta*, dominus sine virtute; *septima*, Christianus contentiosus; *octava*, pauper superbus; *nona*, rex iniquus; *decima*, Episcopus negligens; *undecima*, plebs sine disciplina; *duodecima*, populus sine lege. » Octavo autem, puta pauperi superbo, adaptat hanc gnomen Salomonis : « Est quasi dives, cum nihil habeat; et est quasi pauperium in multis divitiis sit. Quasi pauper ergo, ait, in multis divitiis, est dives humilis spiritu; et nihil habens quasi dives, est pauper superbus mentis affectu. Nobilis ergo inopia est mentis humilitas, et ineptæ divitiæ sunt animorum enormitas. »

Rursum Beda mystice hanc gnomen adaptat iis qui sunt divites opibus, sed pauperes bonis operibus, qualis fuit dives Epulo, ac iis qui sunt pauperes opibus, sed divites virtutibus, qualis fuit

Lazarus. « Dives, ait, illo sibi videbatur, qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide; sed quia Deum non habuit, comperi! in fine nihil fuisse quod habuit. Unde dictum est de talibus : Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis. Pauper contra videbatur Lazarus, qui jacebat ad januam ejus ulceribus plenus; sed in multis erat divitiis, quia virtutem habuit humilitatis, quia conditorem omnium divitiarum, videlicet Deum, corde gestabat. » Mutuatus est hæc Boda cxS. Augustino, serm. 212 *De Tempore*, ubi fuse hanc sententiam et sequentem pertrahat, ac inter cætera ait : « Sunt qui se divites affectant, cum sint pauperes, id est justi videntur, cum sint impii, etc.; justos se volunt videri, cum in cella conscientiæ non habeant aurum justitiae. Et sunt pleni tanto humiliores, quanto ditiores, de quibus dictum est : Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Lucet aurum, sed plus lucet fides. » Et de his paulo ante dixit : a Sunt divites in corde, divites pleni fortitudine, opimi pietate, abundantes charitate; secum sunt divites, interiores sunt divites. » Atque toto sermone docet veras opes consistere in copia, non auri, sed fidei et virtutum. Unde post initium ait : « Morbus autem divitiarum est superbia magna. Nam grandis animus est qui inter divitias isto morbo non tentatur. Major animus divitiis suis, qui eas vincit non concupiscendo, sed contemnendo. Magnus est ergo dives, qui non se ideo magnum putat, quia dives est. Qui autem ideo se magnum putat, superbus et egenus est. In carne crepat, in corde mendicat, inflatus est, non plenus. » Et inferius : a Omnes ergo divites boni fideles. Nemo se contemnat, pauper in cella, dives in conscientia. Dives quippe in conscientia securior dormii in terra, quam dives in purpura. Ibi non excitat sollicitudo maligna compuncto corde. Serva divitias in corde tuo, quas tibi contulit paupertas Domini tui. Imo ipsum adhibe tibi custodem; ne pereat de corde quod dedit, servet ipse qui dedit. Omnes ergo divites boni fideles, sed non divites hujus mundi. Denique divitias suas nec ipsi sentiunt, sentient postea. »

8. Redemptionis animi viri, divitiæ suæ; qui autem pauper est, increpationem non sustinet. — Pt 0 redemptionis hebraice est 10*0 copher, quod Cajelanus vertit, pretium, sensumque dat, q. d. Divitiæ hominis sunt pretium ejus; tanti appetiamur hominem, quantum est opulentus: vulgus enim omnem dignitatem ponit in opibus, et juxta opes quemque æstimat; vice versa, pauper adeo abjectus est vilisque pretii, ut ne quidem admittatur ad audiendam increpationem, sed ab oculis et alloquio hominum velut peripsema repellatur. Verum copher proprie non significat pretium, sed redemptionem, expiationem, satisfactionem. Unde Symmachus et Theodotion vertunt,

propitiatio; Septuaginta, *redemptio*; Syrus, *salus vin divitiæ ejus*. Notat S. Hieronymus in *Ezech.* cap. XVIII, significanter dici *divitiæ suæ* : « Ne, inquit, de rapinis et usuris, et alieno malo quæsitum panem vertamus in misericordiam, »

Igitur *primo*, S. Augustinus, serm. 212 *De Temp.*, sic exponit, *q. d.* Diviti® viro addunt animos et robur, ut oblectetur quibusvis adversitatibus in se incurrentibus : ab iis enim suis opibus se potest liberare et redimere ; at pauper pusilli est animi, et quavis acriore increpatione percellitur ; quare minanti cedit, etiam ut sceleri ejus coope- ratur. « Quando illi, ait, dictum fuerit ab aliquo potente : Dic hoc verbum contra inimicum meum, dic falsum testimonium, ut cum quem volo op- primam ; et donum dat. Forte negat dicens : Non facio, non mihi adduco peccatum. Sed tantum negatur, donec dives minari incipiat ; nam pau- per non sustinet minas, » sed iis cedit et succum- bit. Huc accedit expositio S. Hieronymi in capite XXII *Ezechiel.* : « Pauper, ait, non sustinet incre- pationem, id est injuriam vel malum sibi in- tentatum, » *q. d.* Pauper facile injuriis opprimi- tur, et damnis intentatis prosternitur, et, ut vulgo dicitur : a Qui non habet in ®rc, luit in pelle. »

Secundo, alii sic exponunt, quasi hæc dicantur in laudem divitiarum, *q. d.* Divitiæ divitem a quo- libet malo incurrente liberant et redimunt ; at pauper non sustinet increpationem, quia ante correptionem illico ut accusatur, damnatur, juxta illud Poet® :

Dat veniam corvis, vexat censura columbas.

Tertio, Rabbinii in *Midrasagada*: Perlinent h®c, inquiunt, ad dimidium siclum, qui in lege pro redemptione anim® præcplus erat, *Exodi* xxx, 12 ; qui quidem pauperi æque ac diviti pari erat debito solvendus, ne scilicet pauper convicium increpationemque audiret a divite, majorem se partem in communi omnium sacrificio habere, jactante.

Quarto et genuino, assignat hic Salomon com- modum divitiarum et commodum paupertatis, hocque illi præfert, *q. d.* Divitiæ hoc commodi afferunt diviti, quod, si forte in periculum ani- ma, id est capitis et vit® incidat, facile illud ex- cutiat, seque redimat auro, juxta iUud *Eccle.* vi : i Sicut enim protegit sapientia, sic protegit pe- cunia. » At pauper sæpe ob hoc dunlaxat incre- pationes, accusationes et lites evadit, quod pau- per sit, quod scilicet non habeat opes, quibus accusatores inhiant, ut eas sua criminatione emun- gant. Reddit causam cur sint, qui velint videri divites, et vicissim qui velint videri pauperes, ut dixi vers, præcd. : nimirum divites videri volunt, ut periculum auro redimant ; pauperes, ut peri- culum sua paupertate declinent et effugiant. Ita Aben-Ezra, Jansenius, Vatablus et alii. Hunc sen- sum exigunt Hebræa qu® habent, *et pauper non audit* ; Syrus, *non recipit increpationem*.

Audi S. Chrysostomum, in *Catena Cirarorum* : « Quid dicis ? quid facis ? cur pecunias usque adeo extollis ? Non quasvis pecunias, vel opes, cum vim habere dixit ; sed proprias, hoc est justis laboribus partas, non vi aut fraude raptas : b® enim non sunt propri®. Mendicus autem non sustinet minas. Numquid res mala est paupertas ? an hoc forsitan, quod mox sequitur, dicere voluit ? Ecce egestas res usque adeo segura et tuta est, ut ne minari quidem spoliationem quis pauperi va- leat, nedum spoliare ; illum enim qui nihil om- nino habet, quomodo quis exterrere queat ? Hu- jusmodi enim vita, quod ad curas attinet, est prorsus segura et otiosa. Possunt hæc ad supplicio- rum quoque melum referri ; qui enim adversa for- tuna premuntur, suppliciorum interminationem non formidant. » Huc facit illud Theodoret, orat. 7 *De Provid.* : a Pauper non metuit strepitum fori, nec præconis vocem reformidat, nec judicis torvo vultu et oculis ignem spirantibus terretur. • Et illud Poetæ :

**Sic reas ille fere est, de quo victoria latro
Esse potest : inopis vindice facta carent**

Et illud :

Cantabit vacuus coram latrone viator*

Ita S. Hilarión, teste S. Hieronymo in ejus Vita, circumventus a latronibus, ab cisque rogatus : « Quid, inquiunt, faceres, si latrones ad te venirent ? respondit a : Nudus latrones non timet. ® Et illi : a Certe, aiunt, occidi potes. Possum, ait, possum, et ideo latrones non timeo, quia mori paratus sum. » Et S. Franciscus, a similibus interrogatus quis esset, intrepide respondit : a Præco sum ma- gni Dei. » Et S. Martinus, captus a prædonibus, asseruit se nihil omnino metuere : « Scio enim, ait, Deum in majoribus periculis magis esse præ- sto, magisque opitulari confidentibus in se. » Ita Severus in ejus Vita.

Mystice : « Redemptio anim® viri sunt divitiæ ejus, » id est diviti® propri®, ideoque non tem- porales : h® enim sunt alien® et peregrin®, non propri® et domestic® ; sed spirituales, puta virtu- tes, de quibus ait S. Paulus : a Quod in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo et scien- tia, d 1 *Cor.* i, 5. Ita S. Hieronymus, epist. *ad Lu- cinum* : « Possumus quidem divitias, ait, intelli- gere qu® non de alieno, non de rapinissunt, juxta illud : Honora Deum de tuis laboribus ; sed melior est inlelligenlia, ut proprias divitias cog- noscamus thesauros (virtutum et bonorum ope- rum) in cælo repositos, quos nec fur possit suf- fodere, nec latro violentus eripere. » El Beda : a Quid autem ver® diviti® valeant, quid vera paupertas agat, subdendo manifestat : Redemptio anim® viri diviti® suæ ; qui autem pauper est, increpationem non sustinet. Qui ergo animam suam vult redimi a futura ira, congregat divitias operum honorum. Qui enim eget hujusmodi di-

vitiis, increpationem districti iudicis sustinere non valet, de qua Psalmista postulat, dicens : Domino, ne in ira tua arguas me; neque in furore tuo corripias me. Alioquin pauperes non ibi increpantur a Domino, sed benedictionem æleruæ hereditatis percipiunt. »

Porro præ cæteris operibus, eleemosynæ sunt animæ redemptio. Unde S. Chrysostomus : « Dives, ait, in periculum animæ suæ recipit opes: quapropter cum illas recondit, animæ suæ jacturam facit; cum autem largitur egenis, animam suam liberat. Quia redemptio animæ propriæ divitiis. » Denique S. Hieronymus in cap. n *ad Galatas* : « Pauper, ait, non sustinet comminationem. Non enim potest futurarum poenarum audire terrorem pauper in fido, pauper in gratia, non habens divitias spirituales; » et S. Ambrosius in *Annotat. Exodi*, cap. xxx, ad Justum : « Est, ait, redemptio animæ misericordia. Redemptio enim animæ hominis divitiis ejus sunt, quibus utique fit misericordia, quæ sumptu pauperes juvat. Fides igitur gratia, gratia misericordia, misericordia redemptio est animæ, quæ drachma, hoc est integro pretio summæ plenioris expenditur. » Hinc et illud Danielis consilium datum Nabuchodonosori, cap. iv : « Peccata tua eleemosynis redime. » idem S. Ambrosius, lib. III, epist. 25 *ad Ecclesiam Vercellensem* : « Redemptio animæ viri, ait, divitiæ ejus, quoniam qui pauperi donat, redimit animam suam. »

VrS.1. 9. Lux JUSTORUM LÆTIFICAT : LUCERNA AUTEM IMPIORUM exstinguetur. — Septuaginta, *lux justis semper, lux autem impiorum exstinguetur*; Chaldaeus, *lux justorum exsultabit*, id est exsultare faciet tam ipsos quam alios. Hebraice est FITO* wš* *math* in *cal*, id est *lætabitur* (1), id est lætari faciet. Ponitur enim *iismach* pro HOW* *icsammach* in *pici*; et sic forte legit Noster: eodem enim utrobique sunt litteræ, mutatis dunlaxal punctis.

Quæres : quænam hæc *lux*? *Primo*, Aben-Ezra et Pagninus accipiunt animam justi, quæ lux dicatur. Quia sapientia lucet et præluceat aliis. Unde Pagninus vertit, *anima justorum, quæ est velut lucerna, lætabitur; anima impiorum, quæ est velut lucerna, exstinguetur*. Nani anima justi similis est luci solis exorientis, quæ permanet, imo crescit; impii vero lucernæ, quæ lucis firmitate caret et absumitur, ait Aben-Ezra.

Secundo, Vatablus : « Lux, » inquit, est intelligentia, de qua Christus, *Joan*, vm : « Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ; » intelligentia autem impii exstinguetur, juxta illud *Lucre* vm : « Quicunque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo. » Justi enim lumen rationis et fidei, illud excolendo ac juste vivendo, adaugent : at impii illud

(1) Metaphora ducta a luco wlis, qui exoriens et subinde splendore augescens ipse tatari videtur, dum totam orbis faciem exhilarat. Sensus est : Res proborum florent, improborum fortuna perit.

injuste vivendo sensim imminuunt et exstinguunt, juxta illud S. Ambrosii, lib. I *De Abraham* : « Lumen illud quod homini a Deo eum mente inditum fuit, superbi status et voluptatis humor sopit. »

Tertio, a lux» symbolum est lælitiæ; sol enim sua luce exhilarat universos. Sic sensus erit : Ut sol exortus suo lumine mundum exhilarat, sic justorum animi vultusque hilares tristitias hujus mundi et molestias facile discutiant, *q. d.* Mens serena Retaque justorum alios Leles ducit, aut in suo lumine et pura conscientia unusquisque justorum lælus erit; improborum vero lucerna, id est lætitia et gaudium vanum est et fallax, ideoque cito occidit et evanescit. Ita auctor *Catena Græcorum*.

Quarto, a lux» symbolum est prosperitatis et (Ma felicitatis, sicut tenebra; adversitatis et infelicitatis, *g. d.* Felicitas justorum solida est et perdurat, quia fundata injustitia, ideoque solidam liquidamque tam sibi (nam aliis affert lætitiam : at lucerna, id est modica et brevis impiorum felicitas, ocius exstinguitur et deperit, præsertim dum more suo eam ostentant, itaque invidiam et æmulationem sibi concitant; invidi enim et æmuli eam sæpe exstinguunt. Ha Lyraeus, Baynus, Salazar et alii. Hic sensus valde appositus est.

Quinto, «lux» symbolum est famæ, claritatis et gloriæ, *q. d.* Fama et gloria piorum similis est ampli luci, quæ omnes illustrat, exhilarat, lretificat : at lucerna, id est brevis et exigua fama, impiorum illico exstinguitur, ideoque solidam claritatem et lætitiam afferre nequit.

Sexto et sublimius, a lux» symbolum est doctrinæ, iustitiæ, virtutis, gratiæ, quæ est lux cælestis et divina, de qua Christus, *Matth.* v : « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut glorificent Patrem vesirum qui in cælis est, » *q. d.* Jusli sua splendida doctrina et gloriosa vita, ac præsertim sua beneficentia et eleemosynis tam spiritalibus quam corporalibus illuminant et lætificant cunctos. Unde a Christo vocantur « lux mundi, » *Matth.* cap. v. At lucerna, id est modica doctrina, virtus et gloria impiorum, quæ in nocte hujus vitæ et sæculi fulgere videtur, sæpe in ea, semper post eam, sive ea transacta, exstinguetur, ac oriente die æternitalis gloriaque cælesti, velut stellæ oriente sole, occidet et evanescet. Alludit ad *Job* xvni, S : « Nonno lux impii exstinguetur, nec splendeat flamma ignis ejus? lux obtenebrescet in tabernaculo ejus, et lucerna, quæ super eum est, exstinguetur. » Hunc sensum innuunt Septuaginta, dum post hunc vemim explicationis gratia subjiciunt hunc, qui non est in Hebræo : d Animæ dolosæ errant in peccatis; justi autem miserantur et miserentur, » quem Noster ponit inferius et annectit vers. 13. Ita anonymus in *Catena Græc.*

Nota : Sapientia, virtus, dignitas, lætitia et felicitas justorum compenduntur in or id est luci amplæ, qualis est solans, quia solida est, ingens,

jugis, stabilis et per omnes orbis partes sese diffundit, juxta illud *Prov.* iv, 18 : « Justorum autem semita, quasi lux splendens, procedit et crescit usque ad perfectam diem. » Vide ibi dicta. Talis fuit Christi, qui fuit sol universi, de quo *Psal.* xvm, vers. 7 : « Exultavit ut gigas ad currendam viam; a summo cælo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum ejus, nec est qui se abscondat a calore ejus. » Unde Aben-Ezra : « Lux justorum, ait, similis est lumini venturi sæculi » (imo illud inchoat, et in illud desinit, juxta illud *Psal.* xxxv, 10 : « Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo, » puta in lumine gloriæ, « videbimus lumen »), aut salutis splendori, juxta illud *Isaia* cap. IX, vers. 1 : « Habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. » Denique or justorum est in ur, id est ignis, puta claritas et zelus, quo alios amore Dei inflammant. At vero sapientia, virtus, lætitia et prosperitas impiorum comparatur lucernæ, quia instabilis est, modica, brevis, frigida, evanida, ac minimo adversitatis reflante vento exstinguitur.

Nota *secundo* anlithesin : nam r_l *lætificat* per metalepsin opponitur t_n *exstinguitur*; lux enim justorum, quia solide perdurat, crescit et augescit; hinc lætificat ipsos et cæteros : lucerna vero impiorum, quia illico minuitur et exstinguitur, hinc solidam lætitiam afferre nequit, sed umbraticam et fucata, quæ evanescens in majorem deinde luctum et merorem desinit et terminatur. Talis est lux, id est doctrina et splendor hereticorum, hypocritarum, fraudulentorum, mendacium, etc., quæ delecta heresi, hypocrisi, fraude, mendacio, illico evanescit. Rursum, lux justorum *lætificat*, vel, ut Hebraice esi, *lætatur*, id est læta est, ampla, clara, quia in dies intenditur et magis clarescit : lucerna vero impiorum quasi mæsta languescit, et instar luceræ deficiente oleo emoritur et exstinguitur. Unde noster Salazar : « Lux, ait, justorum lætificat, » id est augetur; lucerna vero impiorum decrescit et exstinguitur : sic læta seges vocalur magna, aucta et ampla. Sic Hebræi palmum magnum vocant palmum p_l *IT_l schoec*, id est ridentem et lætum; palmum vero parvum vocant palmum axp *atscb*, id est tristem et mæslum. Sic cap. x, vers. 1, dicitur : « Filius sapiens lætificat patrem : » lætificat, id est magnificat et magnum reddit. Lætitia enim rebus dat incrementum et vitam, mæstilia vero decrementum et interitura.

Moraliter, noster Alvarez de Paz, lib. III *De Perfect*, part. II, cap. xiv : Lux, id est vita, inquit, et conversatio justorum lætificat Deum, Angelos et homines : Deum, cui illi purissimum honorem exhibent; Angelos, quorum se discipulos et imitatores ostendunt; homines, quos vita sauciitatem et bonorum operum perfectionem docent. Si viri perfecti orent, tanto spiritus fervore, tanta reverentia et timore, tanta fiducia et amore orant, ut non tam homines fragiles, quam terrestres qui-

dam angeli videantur. Si, cogente necesitate aut charitate, loquantur, tanta circumspectione et modestia loquuntur, ut nihil otiosum, nihil mæslum, nihil durum audientibus ex ore suo prodire permittant. Si corpus cibo et potu sustentent, tantam abstinenciam et sobrietatem retinent, tanta discipline appetitum Cohibent, ut scientes ne in modico quidem excedant temperantiæ mensuram. Si quid aliud agant, sia agunt ut bonum ac perfecte actionis circumstantias non deserant: sunt enim veluti artifices virtutis peritissimi, et pictores sapientissimi, qui ex tuis manibus nullum opus impolitum aut minus decorum abire concedunt. Thomas enim Aquinas, explicans quæ ratione Deus omnia bene faciat, his peno verbis nos ad ejus imitationem exhortatur : Similiter ceteros diligentiam apponere debemus, ut singula opera nostra, quantum unquam melius possumus, faciamus ex omni virtute Domini Jesu Christi, et cum omni desiderio triumphantis et militantis Ecclesiæ, et sub nomine Creatoris, quasi tota salus nostra, et omnis laus Dei, et universitatis utilitas ex uno opere dependeat, quasi nunquam ad id opus reversuri, neque opus aliud postmodum incepturi. Hæc ille.

10. Inter superbos semper jurgia sumt : qui autem Ven- TEM agum omnia cum consilio, reguntur sapientia. — Hebraice, *tantum in superbia dabit* (superbus) *litan*, et cum consiliis sapientia (1). Septuaginta, *malus cum contumelia agit mala; qui autem sui ipsorum cognitores* (videntur legisse CPJTV *iodeim*, id est cognitores, cum Noster et alii legant, O'yyiO *noatsim*, id est consulti vel consiliarii), *sapientes*. Septuaginta de more sequitur Syrus, *vir improbus*, ait, aim *cvitumelia malum operatur*; Aquila, Symmachus et Theodotion, quos sequitur Lucifer Calaritanus, *Apolog. pro S. Athanasio*, et S. Hieronymus contra Rufinum, *itulus in superbia dabit pugnam*; pergit Theodotion, et in iis *qui consilium adhibent, sapientia*; Chaldaeus, *attamen in superbia venit contentio, et hi qui consilium ineunt sapientes sunt*; Tigurina, *arrogans temeritas nihil quam rixas excitat, at cum consiliis sapientia*, id est, ut Vatablus, *peculiare est superbo excitare litem*, etc.

Sensus est, *q. d.* Superbia facit ut superbi jugiter litigent et rixentur; facit enim ut quisque alium anteire, et præ se sapere ac honorari velit: quare in consilio superbus vult suam sententiam cæterorum omnium judicio præferri, neo ulli etiam sapientiori cedere sustinet; hinc lites et jurgia. At vero « qui sui ipsius cognitor, » ut vertunt Septuaginta, id est sure infirmitatis et ignorantis conscius est, libenter audit aliorum consilia, eaque suis anteposit, et lis acquiescit; quare nulla habet jurgia, nullas discordias, sed pacem

(1) Seu, *fastu nil nisi rixa datur* (proprie *dabit*, scilicet, quis. Crabra impersonaliter loquæli formula); et cum iis qui sibi consili patiuntur, sapientia csl

cum omnibus, ac prudenter et feliciter res gerit, ideoque sapiens est. Rine videmus inter heréticos tot esse jurgia, tot sectas quot capita. Audi S. Augustinum, *be Pasteribus* in cap. xxxiv *Ezech*, 10 : « Alia secta, ait, in Africa, alia hæresis in Oriente, alia in Ægypto, alia in Mesopotamia, verbi gratia : diversis locis sunt divers®, sed una mater superbia omnes genuit; nec mirum, si superbia paril dissensionem : hæc enim ejus germana soboles est.» Idem, epist. 120 *ad Honoratum*, explicans illud *Psal.* xx! : a Et a cornibus unicornium humilitatem meam : In unicornibus, ait, superbi intelliguntur, quia superbia odit omne consortium. »

Antithesis rursum hic est obscura; clara esset si dixisset : a Inter superbos semper sunt jurgia, inter humiles autem semper viget concordia et pax; » sed more suo per metalepsin et metonymiam docere voluit, humilitatis comitem et effectum esse auditum et sequelam consilii, æque ac concordia® et pacis sapientiam. Ideo enim inter superbos sunt jurgia, quia nolunt audire et sequi sana aliorum consilia, ac utraque de causa insipientes sunt; insipientium enim est jurgari, æque ac sequi superbum et insipiens cerebrum proprium. E contrario inter humiles constat pax, quia hi libenter aliorum audiunt et sequuntur judicia, ac utraque de causa sapientes sunt. Vera enim sapientia est humilitas, suique cognitio et demissio. Unde illud sapientissimum Apollinis Delphici oraculum : qvôôt id est *nosce teipsum*. Hinc rursum vora sapientia est, non niti suo iudicio, sed agere omnia cum sapientum consilio. Superbia ergo causa est jurgiorum, dissensionum, schismatum, hæresum, litium, bellorum : humilitas vero causa est et mater concordia®, pacis, unionis, charitalis. Hoc significant Hebræa, quæ habent, *vere*, vel *tantum in superbia* (superbus) *dabit litem* : in superbia, id est propter superbiam; nam ob solam superbiam et fastum dissensio et rixa oritur, ait R. Salomon; cum iis autem qui consulto agunt, sapientia est, quia hæc in consilio habitare se profitetur, *Prov.* vili, 12 : « Ego sapientia, inquit, habito in consilio, et eruditus intersum cogitationibus. » Sic et Aben-Ezra : « Significat, inquit, a fastu lites oriri; qui autem consilium ineunt, ne superbe se gerant, cum iis sapientiam esse. » Exempli sunt in bellis civilibus Romanorum et Græcorum, quæ ab ambitione ortum duxerunt; qualia fuere Syllæ et Marii, Cæsaris et Pompeii, Augusti et Antonii, Antiochorum et Selcucorum, in posteros continua serie propagata per 150 et amplius annos.

Vtrt.n. 11. Substantia festinata minuetur : quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur. — Hebraice, *divitioe ex vanitate minuentur, sed colligens per manum augebit* (1), supple, divitias suas. Unde

primo, R. Levi sic exponit : Divitiæ quæ ex rebus vanis congeruntur, valde minuentur, quia scilicet res vanæ et fragiles facile franguntur et evanescent. Vidi Lovanii quemdam, qui opes suas expendebat in cyphis vasisque vitreis conflandis, ut ea alibi caro divenderet, cumque iis currum onerassct, is in itinere allisus ad scopulum, eversusque, omnia vitra ad saxa allisit et confregit : ita ex divite repente factus est pauper.

Secundo, Cajctanus ri *ex vanitate* refert ad *minuetur*, non ad *substantia*, q. d. Substantia, quæ in res vanas expenditur, ex hac vanitate minuetur : quia scilicet herus vacat symposiis, conviviis, splendidis vestibibus, equis, famulis, rhedis, cæterisque vanitatibus; at colligens per manum, id est qui opes suas asservat, et manu laborando multiplicat, is augebit eas.

Tertio, alii, q. d. Substantia ex vanitate, id est quæ obiter et perfunctorie colligitur, minuetur. Ita R. Salomon : Qui studia sua, inquit, congestim et desultorie agit, minuetur, hoc est, ea paulatim oblivioni tradet.

Quarto, idem Cajctanus, et ex eo noster Salazar : « Substantia, inquit, ex vanitate minuetur ; n Symmachus, *ex vacuitate*, id est, quæ nullo labore aut industria constitit possessori suo, quia illam vel a majoribus accepit, vel subita aliqua fortuna nactus est. Et quidem hanc (ex mea sententia) noster Interpres vocavit *festinatham*, acceleratam, vel subitam *substantiam*, quam sine industria sua aut labore quis subito percepit. Hæc igitur imminuetur, quia opes illas quas quis sine labore obtinuit, minoris æstimat, atque adeo temere profundit. Quæ autem paulatim manu colligitur, multiplicabitur : illa videlicet substantia, quæ longo tempore manu, id est, labore et propria industria, conquiratur, haud temere expenditur, quin potius in dies amplificatur. Nam qui illam eo modo acquisivi!, maximi quidem habet, atque adeo parce insumit, et cumulatus quotidie augere curat. Huc facit illud Threviri : « Aer, inquit, qui summo mane præcociter elevat nebulam et nubes, fere affatim a prandio pluviam mittit: sic non solent retinere filii quod congesterunt patres avare, n nimirum decoquunt et profundunt patrimonia avare a patribus congesta.

Quinto et genuine, *substantia ex vanitate*, id est vanis pravhque modis artibusque, ut per magiam, usuram, rapinam, fraudes, etc., acquisita, minuetur : quia Deo vindice, ab injusto et violento possessore avolabit ad alium, vel justum, vel minus injustum; quæ autem per *manum*, id est justo, strenuo et continuo manuum labore colligitur, multiplicabitur. Noster vertit, *festinata*, id est festinanter acquisita, quia quæ sic acquiritur, fere illicitis modis per fas et nefas corraditur. Adde, videtur Noster pro Sd h d *meh&*

11) Maurer, *o j h i* (piçri et hellnonis) *halitu citius* « Oiumiur, ev<ini -eunt ; *led qui colligit in manum*, id est

qui colligit semper et collecta curat et conservat, 14 *auget cas.*

bel, id est *cx vanitate*, legisse b130 *mebohal*, id est *festinata*, per raetathesin. Sic et Septuaginta, qui tamen utrumque legisse videntur, nimirum eleganti paranomasia hoc modo : hnsohanopnhan mchcbcl *mebohal*, id est, ut ipsi vertunt, *substantia* id est *festinata cum iniquitate, minor fit; congregans autem cum pietate implebitur*. Addunt Septuaginta, *justus miseretur et commodat*; et Chaldaeus, *opulentia iniquitate* (Syrus, *cx iniquitate*) *possessoris acquisita minuetur, et qui congregat et dat pauperi* (Syrus, *quæ autem juste congeritur*), *multiplicabitur*. Accedit quod 10 *meboal* non *mehebcl* habeatur cap. xx, vers. 21, ubi pene eadem est sententia : a Hæreditas, ait, ad quam festinatur (Hebraice, *mebohel*) in principio, in novissimo benedictione carebit. » Ita explicat Aben-Ezra, Auctor *Catenæ Græc.*, Lyranus, Jansenius et alii. Astipulantur Philosophi. Menander :

Nunquam vir æquus dives evasit cito.

Huc respexit ille qui Syllæ jactanti sese dixit : « Quomodo vir bonus esse potes qui lautas possideas opes, cum a patre nihil tibi sit relictum? » Ita Plutarchus in Vita Syllæ. Gnome est Quintiliani, lib. X, cap. in : a Nihil rerum ipsam naturam voluisse magnum cito officii, præposuisseque pulcherrimo cuique operi difficultatem; quæ nascendi hanc quoque fecerit legem, ul majora animalia diutius visceribus parentum containerentur.»

c Porro causa cur opes, cito collect®, (ix diffluant; sensim autem congregat®, perdurimi, en i- *prima* est ea quam jam dixi, scilicet quod Gpes \ cito collect® sæpe part® sint per usuram, rapinam, fraudem, aliavo scelera. Male autem parlamale dilabuntur. re J

Secunda, quod opes, qu® cito colliguntur, colligantur præcipitanter et temerarie sine consideratione et prudentia. Unde Hebræum *mebohal* significat festinationem cum præcipitanlia et temeritate; qu® autem temere et imprudenter corraduntur, facile alicui vectigali, tributo, hypothec®, obligationi, allerive oneri aut vitio sunt obnoxia, quod postea cum deprehenditur, opes ipsas imminuit vel aufert. Rursum præcipitanlia hæc facit, ut opes collect® non satis prudenter firmantur et conserventur; quocirca facile vel ab homine, vel a casu aliquo eripiuntur aut subvertuntur. Qui autem sensim opes congregat, is prudenter id facit, ideoque eas sibi firmas stabilesque efficit.

hiiu *Tertia*, quod opes cito facileque collect® large et liberaliter expendantur, imo prodigantur; qui vero opes sensim cum labore parat, is eas parce expendit, ac quotidie eis aliquid adjicere et accumulare satagii. Denique tritum est illud : « Quod cito fit, cito perit. »

Porro hæc gnomo locum habet in opibus non tantum temporalibus, sed et spiritualibus. Sic enim videmus cos qui festinato satagunt evadere

docti, ideoque simul student Grammaticas, Rhetoric® et Philosophi® (quod S. P. N. Ignatio, initio conversioni* suæ, contigit), nihil vel parum proficere, t-mpusque perdere. Rursum videmus eos qui ciò in virtute perfecti evadere volunt per immodicum fervorem, eam non assequi, quia fervor ille cito defervescit : unde tales quod subito amplexi sunt, subito derelinquunt. E contrario virtus et scientia, quæ moderato et continuato studio, per humilitatem et exercitia scholastica sensim acquiritur, crescit et perdurat. Unde Græcum aliqui vertunt, *substantia effervescens minuetur*. Nam, ut apte ait Plutarchus in *Moral.*, prapropera et tumultuaria ista opum, scientiarum et virtutum augmenta simili? sunt lacti vel aquæ per ignem effervescenti et ebullienti, cujus major pars in spumas el vapores abit, ac per cacabi labra dilabatur; reliquum mox, ut ab igne deponitur, subsidit, ac imminutum consumptumque apparet; sicut ergo lacpr® cæteris liquoribus fervore attollitur, et eodem fervore consumitur deprimiturque : sic prorsus intempestivi Novitiorum fervores ipsos extollunt, sed et debilitant ac consumunt vires tam animi, quam capitis et corporis, itaque in majorem animi dejectionem deprimunt et prosternunt, quo fit ut subito tam fiant languidi et torpidi, quam paulo ante fuerant vegeti et fervidi.

Hujus fervoris intempestivi typus et symbolum est asinus Maurusius, cui, ut scribit Ælianus, lib. XIV *De Animal*, cap. x, initio, cursus est velocissimus : volare eum, non currere diceret; sed hic fervor illico intepescit, et in maximam tarditatem degenerat celeritas. Simili modo id ardentibus principia sæpe fervent, tepent media, ultima frigent : quo fit ut qui ita se gerunt, nunquam ad solidam sapientiam et virtutem perveniant, cui perseverantia opus est vel maxime. Causam dat Lucretius, lib. IV *Rerum Natur*, dicens :

Nam leviter quamvis quod crebro tunditur ictu,
Vincitur in longo spatio tamen atque labascit
Nonne vides diam guttas in saxa cadentes
Humoris, longo ui spatio pertundere æxa?

Hinc illud tritum : a Festina lente, » cujus symbolum est delphinus anchor® implicatus, quod Augusto el Tito Imperatoribus pro insigni fuit Huc facit illud Accii in *Chrysippo*:

Minus pigrasse quam properasse est nefas.

Rursum, prematuri incrementi symbolum est salix arbor, ita dicta, quod ea celeritate in ramos el frondes accrescat, ut salire videatur, ait Verrius (esto Festus Pompeius aliud salici det etymon) ; sed mox eadem celeritate salix in autumno defrondescit, el rami amputantur. Ita Pierius, *llierogl.* 52, cap. xxix.

Ejusdem symbolum est cucurbita pinum complexa cum hoc lemmate : « Cito nata, cito pe-

retint. » Et aquila insistens testudini, de qua Poeta :

Et tardai nimis, d przcck nimis esse caveto.
Ille «pit, medium qui ii'er utrumque tenet.

Audi Thucydidem : « Duo sunt adversissima recto menti,, ira et celeritas. » Audi et Comicum :

Cianus quo fulfil ignis, citius hoc exlingudur.
Ewe om potest celebre, quod celeriter nascitur.
Fructus esse idem diuturnus ac praeni nequii.
Non ferunt statem, adepta quæ statini sunt exitum.
Aliud celeritas, aliud est matnritas.
Natura magnum nil voluit fieri cito.
Caros parit catellos festinans canis.
Factum utis cito est, quod facium est bone.
Fortuna quem raptim effert, raptim destruit.
Obliviosa, uec sat sui compos est festinatio
Quo magis es festinus, hoc rem tardius perficis.

Preclare Tacitus, lib. III *Annal*, cap. Livi : « Festinatio multos bonos pessumdedit, qui, spretis quæ tarda cum securitate, pra*matura vel cum exitio properant. » Huc facit apologus cucurbite cito, et oleæ tarde crescentis. Olea enim mirabatur juxta se natam brevi tantum crevisse, ut se esset longe altior, quæ annos plures in eodem fuerat loco. Sed cum, adventante hieme, cucurbita exaruisset : « Minime, inquit olea, cito crescentibus est invidendum, quibus tam cito paratus est interitus. » Apologus hic significat nimis festinata non esse diuturna.

Similis cucurbitae et palmæ apologus exstat apud Cyrillum, lib. III *Apolog. moral*, cap. av : « Orta, inquit, cucurbita juxta palmam, radicem habens minime firmam, paucis diebus in altum elata, et antiquissimæ palmae velocioribus incrementis adæquata, proposuit dicens : Palma soror, quantum temporis habes? cui illa : Centum vitæ annos. Tunc cucurbita, magis mature se crevisse gaudens, grata naturæ dixit : Gratias tibi, quia pro anno mihi diem dedisti ; nam quod palmæ annus, hoc mihi dies dedit. Mox ei palma, ut superbiam ejus dejiceret, ita fertur dixisse : Recte es cucurbita, cum curvatum judicium habeas. Nam si sane sentires, attenderes quod, regularitate mirabilis natura cuncta disponeos, juxta modos augmentations mensuret periodos durationis. » Probat id ratione a priori, quam exemplo piscis hemerobii, elephanti el torrentis confirmat : « Etenim quod mature crescit, cito decrescit; et paulatina auctum, in longum est durativum. Hemerobius piscis repentinis augmentis excrescens, eo die quo oritur, moritur; et elephas trecentariura pertingit ad terminum, quia festinum non habuit incrementum. Torrens rapidus cito consumitur, sed tardus passu moderaminis amplius antiquatur. Melius est ergo paulatim crescere et diutissime vivere, quam celerius supercrescere, et quantocius ariditate finiri. » Unde seram cucurbilr pœnitentiam subjicit, dicens : a Quibus non sino tribulatione auditis, suspirans cucurbita

dixit : Quis te hoc docuit ? cui illa : Tarditatis certe mc® antiquitas ; nam in antiquis est sapientia. Tunc illi maestitia abdita suboriente, eidem scientialibus in præjudicium suum, et commodum aliorum, erudita cucurbita cum lacrymis exclamavit, et dixit : O nimium infelicem rapacitatem cupidinis, ac violentai radicis ! O felicissimam moderantiam æquitatis ! Quæ enim cito vorat violenta rapacitas, post modicum effunduntur; sed quæ paulatim acquirit æquitas, nunquam deficient, quia in sempiternum manet justitiæ fundamentum. Quibus dictis, conticuit. »

12. Spes, quæ differtur, affligit animam (Hebraice, *spes protracta est languor, infimitas, vel eegritudo cordis*); lignum vitæ, desiderium veniens. — *Primo*, Baynus censet hic spem bonorum temporalium componi et opponi spei bonorum spiritualium et æternorum, quod prior caduca ac vana semper differatur, et nunquam veniat, itaque sperantes deludat et cruciet; posterior vero stabilis et vera illico veniat : tum quia bonæ æterna, quæ speramus, per certam spem quasi manu tenentur; tum quia per rem brevi manu tenenda et possidenda obvenient : quare hæc spes instar ligni vitæ animam pascit et oblectat. Unde S. Gregorius : « Spes, ait, in aeternitatem animum erigit, idcirco nulla mala exterius, quæ tolerat, sentit. » Et Orígenes, hom. 9 *in Exod.* : a Futurorum spes laborantibus requiem et solatium parit, sicut in agone positus dolorem vulnerum mitigat spescoronæ. Id multis exemplis ostendit Apostolus *ad Hebrew*, tofo cap. xi, uti ibidem ostendi. Dei ergo promissa, æque ac dona, sunt aurea et gemmea : ex adverso mundi promissa sunt aurea, spes vero et res vitreæ; gemmam enim pollicetur mundus, cum vix præstet crystallum.

Secundo, Septuaginta Complutensium hunc vorum sic efferunt, *justus miseretur, et commodat; bonum autem, vel honestum desiderium, est arbor vitæ*, quia sicut ex arbore vitæ nascebantur fructus optimi, qui vitam longævain homini prorogabant : sic ex bono desiderio nascuntur opera bona, quibus justus miserendo et commodando aliis vitam impertit. Verum Septuaginta Romani sic habent, *melior est qui incipit auxiliari corde, illo qui promittit et in spem adducit; arbor vitæ desiderium bonum*; et Syrus, *melior est qui juvare incipit, quam qui spem suspendit*; et Chaldæus, *melior est qui projicit sarculum suum, illo qui pendet in spe*. Sed arbitror, inquit Giggeius, esse errorem, ac pro HtfDT *demisde*, id est qui projicit, legn* dum esse HwOI *demisre*, id est qui incipit. Unde sic veritas, *melior est incipiens* (auxiliari, ut vertunt Septuaginta et Syrus) *illo qui pendet in see*. Quare ex illis versionem Vulgatam sic explicat noster Salazar : « Melior est qui incipit auxiliari cordo, » id est longe gratior accidet ille, qui illico et actutum ex corde incipit benefacere, et auxilia proximo impendere, quam ille qui magna promittens longa spe torquet animum accipien-

tis. Addit autem : « Arbor vita desiderium veniens, » id est, res optata, non quidem dilata, sed in manus optantis cito veniens, arbori vita assimilis est. Huc facit illud : a Qui cito dat, bis dat. » El : « Beneficium inopi duplicat, qui confert celeriter. » Auctor vero *Catcnæ Græcor.* sic clare Septuaginta vertit et explicat : « Melior est qui ex corde et re ipsa juvat, juvareque incipit, quam qui se adjuturum promittit, et in auxilii spem erigit Pulchrum est mature virtutem auspicari, neque de die in diem exspectando spe vana Deum hominesque lactare. Qui enim sperat cras se exordium facturum, qmd crastina lux adductura sit prorsus ignorat, hOC enim significat dum ait : Qui incipit cordo juvare. » Hic sensus verus et appositus est, sed arctior : nam non adæquat, nec explet totam sentire vim. Unde

Tertio, plene et adrequate : « Spes » ponitur metonymice pro re qualibet desiderata, uti et alibi sape. Sic dicitur *Rom.* vin, 24 : « Spes (id est ros sperata) quæ videtur, non est spes. » Unde explicans subdit Apostolus : « Nam quod videt quis, quid sperat? » Itaque sensus est, ait Jansenius : Cum res quælibet quæ speratur sive ab homine, sive ab angelo, sive ab aere, sive ab alia creatura, sive a Deo, differtur, hæc dilatio angit crueiatque mentem; cum vero res diu, vel multum, desiderata advenit desideranti, tunc illum pascit, oblectat, exhilarat, roborat instar ligni vitæ. Sicut enim fructus arboris vitæ cor roburque hominis retate senescens, debilitatum et languescens rccrcassct, restaurasse! et pristino vigori restituisset : sic prorsus cum quis potitur et fruitur re mullum desiderata, cujus desiderio languescit, ex ea recreatur, exhilaratur, convalescit et corroboratur. Unde in llebrreo clarior est antithesis; habet enim, *spes protracta est languor et agritudo cordis*. Infirmiati enim cordis apposite opponitur lignum vitre, inquit Jansenius, cujus est vivificare et sanare ejus infirmitatem. Significatur ergo spem protractam languidum facere cor animumque hominis, ita ut impediatur a picrisque suis functionibus, nec lubcat vivere; vice versa, ex rerum qure desiderantur præsentia cor animumque vivificari, confortari et exhilarari, non secus quam si ex pomo ligni vitre, quod erat in paradiso, quis comedisset. Unde clare vertit Vatablus, *exspectatio dilatat cor; cum vero venit id quod desideratur, ceu lignum vita: est*; Chaldæus, *lignum vita* (qui) *desiderium adducit, q. d.* Quam gratum erat lignum vitre, tam gratus est qui rem desideratam adducit et exhibet.

Huic sententia; parallela; sunt gnomre Philosophorum. P. Syri : « Etiam celeritas in desiderio est mora. » Epicteti : « Quid est longissimum? Spes. Quid est spes? Vigilanti somnus, exspectanti dubius eventus. » Seneca; : « Cum exspectatio longior est, consenescit animus, et debilitatur mens. » Comici : « Desideranti invisæ est querevis mora. Desiderium acuit absentis vicinitas. Post spem

omne desiderium impatienlissimum est. » Nazarii, orat, tn *Constantinum Imperatorem* : « Flagrantia sunt animorum desideria, cum occultorum solatia perdiderunt. » Symmachi, lib. III, *epist.* 46 ; a Gravis est sitis bonarum rerum, cui sola fruendi assiduitas medicinam facit. » Sic Jacob languebat prre desiderio Rachelis, serviitque pro eu Laban socero septem annis : ■ Et videbantur illi pauci dies prre amoris magnitudine, » *Genes*, xxrx, 20. Sic i-ponsa sponsi amore et desiderio languens : « Fulcite, ait, me floribus, stipate me malis, quia amore langueo. »

Id experiuntur viri sancti, qui anhelant ad creium, ut Deo et Christo fruantur; de quibus Apostolus, *Rom.* vin, 22 : « Scimus, ait, quod omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc. Non solum autem illa, sed et nos ipsi primitias spiritus habentes; ot ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei exspectantes, redemptionem corporis nostri. » Et cap. vn, vers. 24 : « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? » Et *Philip*, i, 23 : • Desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo. » Ubi multa in hanc rem dixi.

Unde Beda hunc locum de desiderio coelestis glorire sic explicat : « Spes qure differtur, affligit animam; lignum vitre desiderium veniens. Quia nimirum, ait, quamdiu differtur spes aeternorum, affligitur anima fidelium, vel pro dilatione videlicet bonorum qure amat, vel pro illatione malorum qure tolerat. At ubi venerit quod desiderat, facile obliviscitur quod sustinuerat, quia in reternuin vivere incipit cum suo Redemptore, quem tota intentione quærebat; ipse est enim lignum vita amplectenlibus se. »

Sic B. Virgo insatiabiliter desiderabat migrare ex hac vita, ut Christo suo frueretur, atque hoc desiderium eam languentem efficiebat, sensimque conficiebat; ideoque illam non morbo, sed hoc desiderio mortuam esso censent Franciscos Suarez, Ribadeneira aliique Theologi.

Sic animo* patrum in limbo, ac prresertim Adre, Evre, Seth, Enos, etc., qua* per tria annorum milia in limbo inferni exspectabant adventum Christi, qui cos inde liberaret, hac longa expectatione affligebantur. Undo clamabant assidue : « Rorate, creli, desuper, et nubes pluant justum; aperiatur terra, et germinet Salvatorem, » *Isaia* XLv, 8. Sic animæ in purgatorio, præter ignem et poenam sensus, mire torquentur preña damni, puta desiderio sperata, sed dilata beatitudinis visionisque Dei; adcoque inter illos, sunt nonnulla) qure purgatorium habent non ignis, nec alterius prenre sensibilis, sed solius desiderii *et* expectationis, quo languent et cruciantur, quia dare cernunt quantum quamque desiderabile sit bonum, quod exspectant, a quo ob culpam suam retardantur. Unde ex apparitionibus animarum constat hoc purgatorio expectationis iuter alias torqueri animas illas, qua* amanliores fuero vita

presentis, quæ ægrius mortem exceperunt, quæ non salis desiderarunt, nec anhelarunt ad transitum in coelum, etc.

Denique S. Thomas, I II, *Quast.* XXXII, art. 3; docet spem causare delectationem ex apprehensione boni sperati, et fiducia illud obtinendi. Objicit deinde sibi secundo loco hanc sententiam : a Spes, quæ differtur, affligit animam; ergo spes causai afflictionem, non delectationem. » Respondet : a Nihil prohibet idem secundum diversa esse causam contrariorum. Sic igitur spes in quantum habet præsentem æstimationem boni futuri, delectationem causât; in quantum autem caret presentia ejus, causât afflictionem. »

Fer», u

QŮJI DETRAHIT ALICUI REI, IPSE SE IN FUTURUM

obligat; qui autem timet præceptum, in pace versabitur. —Hebraice, *qui contemnit verbum ih Snn* iechobel lo*, id est *obligat vel oppignerat se*; Baynus, *perdit se*; Vatablus, *damnum patietur*; alii, *irrumperetur* : « Qui contemnit verbum, inquiunt, corrumpetur, vel corruptioni est sibi. » Rursum pro *in pace versabitur*, Hebraice est CŮTO* *iesculam*, quod *secundo*, verti potest, *retribuetur*. Unde Vatablus vertit, *qui rem contemnit, damnum capiet; qui praeceptum timet, huic rependetur*; Pagninus vero, *contemnens aliquod, corrumpetur propter contemptum ipsum; et timenti proceptum reddetur merces*.

Jam *primo*, Aben-Ezra sic explicat, *q. d.* Qui contemnit verbum, id est correptionem et institutionem, ejus consilia infelicem habebunt successum et ruent; qui autem limet præceptum, id est qui Deum veretur, ideoque ejus praecepta reueretur, hic sedebit in pace, et tranquillitate fructur.

Secundo, Hebrei cæteri, quasi dicant : Qui contemnit verbum, id est decretum vel edictum principis, hic ab eo punietur, et capile plectetur.

Tertio, melius R. Salomon, et alii passim per *verbum* accipiunt legem Dei; sicque constat antithesis, claraque est sententia, quasi dicat : Qui spernit legem Dei, se obligat, id est reum et obnoxium facit iudicio, id est condemnationi et pœno transgressoribus statute; qui autem limet, ideoque observat Dei precepta, hic liber a poena in pace, ulpote Deo carus, versabitur. Unde Chaldæus vertit, *qui contemnit verbum, detrimentum patietur ab eo* (Syrus, *destruetur ab eo*); *qui autem timet praeceptum, bonis compensabitur*; Syrus, *liberabitur* (1).

Verum Hebræi sæpe per *verbum* metonymice accipiunt rem verbo significatam, ut cum dicitur *Lucæ i* : « Non erit impossibile apud Deum omne verbum, » id est ulla res. Sic *verbum* pro re accepit hic Noster, R. Levi, Vatablus et alii.

Jam per *rem* R. Levi accipit malum impendens,

(1) El Schultens, *qui contemnit verbum Dei, ei verbo oppigneratur*, id est, pœna tenetur quæ sumitur ab iis qui verbum divinum violant; *sed qui reueretur praeceptum*. legrui divinam, *ei rependitur premium*.

q. d. Qui malum sibi proxime impendens conlemnit, neque consilium de illo arcendo inire studet, idcirco exitium subibit, extremaque patitur; qui autem timet et observat precepta Dei, pace fruetur, impendens sibi mala contemnens, quod in Deum spem suam conjecerit.

Secundo, Baynus per *rem* accipit rem familiarem, *q. d.* Qui negligit curam rei familiaris, hio ejus jacturam patitur.

Tertio et genuine, per *rem* accipias rem bonam et honestam lege Dei preceptam vel probatam, puta opus honestum vel actum cujuslibet virtutis. Hoc enim exigit antithesis, quasi dicas : Qui contemnit vel detrahit rei bonæ a lege probatæ, puta virtuti, hic obligat se iudicio, id est condemnationi, iræ et vindictæ divinæ; qui autem limet præceptum, rosque in eo præceptas observat, in pace versabitur. Et sic hic sensus coincidit cum Hebræo juxta tertium sensum paulo ante assignatum. Ita Baynus. Sensus, ait, est, quasi dicas : Qui rebus sacris detrahit culpando quæ a Deo sunt ordinata, vel qui detrahit et obloquitur bonis hominibus, mandatum Dei transgressus, et pacem dissolvens inter homines, hic obnoxius et obligatus erit ad pœnam a lege, vel a Deo transgressoribus statutam : e contrario qui servans mandatum Dei amat proximum omneque honestum, hic pacem habet cum Deo, et cum hominibus, juxta illud *Psal. cxviii* : « Pax mulla diligentibus legem tuam. »

Huc facit auctor *Catænæ Græcor.*, qui in Septuaginta pro id est res, legens τὸ ὄν, id est ordo, ordinatio, præceptum, sic vertit, *qui despiciat mandatum, despicietur vicissim ex eo; qui autem præceptum reveretur, hic mente præditus est sana*; sicquo explicat, *q. d.* a Qui virtutem contemnit, ac malitiæ patrocinator, paria refert, quia vicissim ab illa contemnetur; in ea autem intricabitur, nec injuria : rei enim natura hoc exigit, » quasi dicas : Virtus se contemnentem contemnit; vice versa, eadem sc honorantem et observantem honorat et observat, ac pace, id est prosperitate, rerum abundantia, omnique bono cumulat et beat.

Potest tamen hæc sententia extendi quoque ad rem malam, et intorqueri in detractores, qui vitia proximorum carpunt. Ita Lyranus : « Qui, ait, detrahit alicui rei cam vituperando, ipse se in futurum obligat ad non commendandum cam, quia sic inhoneste veniret contra verbum suum. Qui autem limet præceptum, id est transgressionem præcepti divini, in pace versabitur, nimirum in pace triplici -. *primo*, in pace interna quoad conscientiam; *secundo*, in pace fraterna, quia cum proximo facit justitiam; *tertio*, in pace superna, quia finaliter venit ad gloriam. » Hæc Lyranus. Et Jansenius : Qui de re quapiam, inquit, male loquitur, sive bona sit, sive mala, is se in futurum obligat, quia si male loquitur de re bona, obnoxium se facit pœne et condemnationi.

tioni; si autem de re mala magis se obligat ad ejus mali vitationem, ne quod in alio culpavit, postea ob id ipsum merito reprehendatur, juxta illud : « Qui predicas non furandum, furaris, » Rom. n. Ita fere Beda exponit. At simplicius fuerit, et magis conveniens posteriori parti, ut intelligatur solum de detractioe rei honre, cui proprio dicitur detrahi; qui enim ei detrahit, ipse se in futurum obligat ad pœnam, reprehensionem aut defensionem, qua obligatione se injicit in magnam perplexitatem ac animi perturbationem. Contra, qui timet præceptum divinum, quo et detractio prohibetur, et quid cuique faciendum sit decernitur, is ethic in pace conscientie animique tranquillitate versabitur, et cum hominibus quoque pacem habebit, et in futuro sæculo pacem agetæternam et inconcussam. Qui enim alieni vitæ curiosi sunt scrutatores et detractores, pacem mentis habere non possunt; at qui opus suum juxta Apostoli præceptum probat, et ad Domini præcepta expendit, hic in semetipso habet gloriam et pacem. Huc allusit S. Jacobus, cap. iv, 11, dicens : « Qui detrahit fratri, aut qui judicat fratrem suum, detrahit legi. Si autem judicas legem, non es factor legis, sed judex, » etc. Ubi varias illius loci explicationes recensui.

ANIMAI DOLOSÆ ERRANT IN PECCATIS; JUSTI AUTEM MISERICORDES SUNT, ET MISERANTUR. — HIC VCFUS non est in Hebræo, sed Noster eum transcripsit ex Septuaginta qui eum habent vers. 9, ubi eum explicui; in Septuaginta Romanis ponitur cap. xiv, vers. 15. Septuaginta de more secutus Syrus, viro fraudulento, ait; *non erit bonum; et viri sapientis, cujus opera recta sunt, etiam via ejus ponetur in capite*, id est, ut clare ex Septuaginta vertit auctor *Catena Gracor.* : a Filio doloso nullum obtinget bonum; prudenti autem famulo prosperi succedent actiones, ac vi ejus feliciter dirigentur; » idque sic explicat : « Filium dolosum, ait, appellat hoc loco Israclem; sapientem autem servum, illos, qui ex gentibus conversi in Christum crediderunt, quorum ille viam tanquam fidelium sospitat, riteque dirigit. » Verum hic sensus symbolicus potius est et mysticus; nam literalis est clarus, quem verba præse ferunt.

Obiter hic adverte versus illos, qui non sunt in Hebræo, in Vulgata Latina editione non habere numerum proprium, sed jungi versui precedenti, ejusquo numero assignari, idque ut sciatut qui versus exstent in Hebræo, qui non. Talis est hic.

VIF 1«. 14. LEX SAPIENTIS FONDS VITÆ, UT DECLINET A RUINA mortis. — Hebraice, *lex sapientis vena vitarum ad reducendum a laqueis mortis*; Septuaginta, *lex sapientis fons vita; demens autem sub laqueo morietur*. Minus recte aliqui pro *sapientis* legunt *sapienti* in dativo, huneque dant sensum, q. d. Lex Dei ipsimet sapienti est fons et origo vitæ recte agendæ, ac modernndm, ad vitanda et evadenda omnia mortis discrimina. Id videlicet interest sapientem

inter atque stultum, probum atque improbum; quod sapienti et probò lex vitæ agendæ initium est, a malo quidem avertens et ad bonum dirigens, stulto autem atque improbo eadem ruinarum causa existit. Nam lex præcipitia et lapsuum occasiones offert, quas stultus declinare aut nescit, aut non vult. Unde fit ut ille, quem fortasse ante cognitionem legis ignoratio excusaret a crimine, jam inde cognita lege sciens ac volens peccet.

Verum Hebræa, Greca et Latina habent, *lex sapientis* (non *sapienti*) in genitivo, puta lex quam manata mente et ore sapientis, sive quam docet ipse sapiens. Sensus ergo est, q. d. Lex quam docet et dictat sapiens, affert vitam, ut tam ipse quam quivis ejus discipulus legem ejus sequens declinet, evadatque laqueos et pericula mortis. Unde Syrus vertit, *lex sapientis fons vita iis qui declinant a laqueis mortis*. Vitam accipe tum temporalem, tum spiritalem gratiæ, tum gloriæ eternam. Unde Hebraice est *fons vitarum* in plurali. Ha R. Levi : a Lex sapientis, ait, est fons vitæ, quod ex illa vite immortalitas dimanet, mortisque ruina vitetur, præterquam quod Deo sapiens ob illam peculiari est curæ. Causa est, quod sapiens doceat prudentiam et virtutem, puta prudenter, juste sancteque vivere : prudentia autem, virtus et sanctitas causa sunt vite presentis et æternæ, quia prudenter declinant pericula mortis, sibique accersunt vite adminicula, atque a D.º premium vite longioris in hoc sæculo, et æternæ in futuro emerentur et accipiunt. Ita lex vetus a Mose sapiente dictata Judæis promisit et præstitit vitam longævam et felicem, *Levit*, xviii, 5. Lex vero nova a Christo dictata Christianis affert vitam gratiæ et gloriæ æternam, Joan, cap. v, 24.

Sic loges et regni Ascetis et Religiosis dictat a S. Antonio, Pachomio, Basilio, Augustino, Benedicto, Dominico, Francisco, asseclis suis conferunt vitam sanctam, religiosam et gloriosam. Ex adverso leges et dogmata insipientium, puta hæreticorum, politicorum, Saracenorum, Philosophorum, afferunt mortem presentem et eternam. Talia sunt dogmata Epicuri : omne bonum et felicitatem hominis situm esse in voluptate : non esse Numen et providentiam Dei : animam post mortem non sentire, sed cum corpore interire. Et Stoicorum : omnia fieri fato et necessitate : misericordiam esse animi imbecillitatem, ac proinde non esse in Berendum : sapientem posse, imo debere, se occidere, ne misere vivat : omnes Deos mortales esse, excepto Jove : non esse ignoscendum reo qui offendit : pluraque similia, quæ recensui *Actor*, xvi, 17.

15. Doctrina bona dabit gratiam : in itinere vñ. is. contemptorum vorago. — Hebraice, *intellectus bonus dabit gratiam, sed via transgressorum dura*; Septuaginta, *intellectus bonus dat gratiam, noscere autem legem, mentis est bona : via autem content-*

nentium in perditione; Chaldæus, *tria fortis direptorum peribit*; Syras, *iter impiorum ad perditionem*; Tigurina, *intellectu* bonus conciliat gratiam* (Vatablus, *focit hominem gratum*), *at viaprævaricatorum dura est*. Pro *vorago* hebraice est JJVN *ethan*, quod *primo*, R. Salomon vertit, *difficultas*, *q. d.* Contemptorum via, id est conversatio, difficilis et gravis est, tum illis ipsis, tum cæteris. *Secundo*, Aben-Ezra, Vatablus, Pagninus vertunt, *dura*, *q. d.* Ita obstinati sunt contemptores, ut, licet sapiens omnes artes sapientiæ adhibeat, eos tamen a criminea via revocare nequeat. *Tertio*, R. Levi vertit, *aspera*, *q. d.* Via et doctrina prævaricatorum est aspera, perinde ac si sentibus lapidibusque esset obsita. *Quarto*, alii vertunt, *perstinax et instabilis*. *Quinto*, Marinus in *Léxico* vertit, *via prxvaricantium fortitudo*, vel, *vis et vehementia*, *q. d.* Robustæ, vehementes et violento sunt actiones et mores prævaricantium. *Sexto*, optime Noster vertit, *vorago*, scilicet exitii et perditionis, ut vertunt Septuaginta, Chaldæus, et Syrus.

Sensus est, *q. d.* «Doctrina bona,» id est sapiens et prudens institutio et disciplina, init Dei hominumque gratiam, facitque tam docentem quam discipulum Deo et hominibus acceptum, ut consuetudinis ejus suavitate illecti ejus vitam doctrinamque capessant, imitentur, et moribus exprimant, ait R. Levi, itaque instar magistri, Dei ethominum gratiam sibi concilient: at «iter,» id est vita et doctrina, « contemptorum, » id est qui sanam doctrinam contemnunt, legemque Dei praevaricantur, est «verago» perditionis et gehennæ, in quam ipsi se suosque discipulos precipitant. Unde Barlaam, apud Damascenum in *Historia*, cap. in, Josaphat regi vanitatem et stultitiam peccatorum repræsentat per parabolam hominis ab arbore pendentis, qui ex ea modicum mellis degustat, sed mox cum ea in subjectam voraginem ditabitur, ubi a serpentibus, draconibus et scorpionibus devoratur. Similem peccatorum voraginem per visionem spectavit S. Carpus, teste S. Dionysio Areopagita, epist. 8 *ad Demophilum*. Via ergo impiorum est *ethan*, id est dura, inhumana, sæva, alios devorans, horrore coucutiens, et instar voraginis absorbens et perdens, ac in voraginem exilii et gehennæ pertrahens. Sic *Psal.* Lxxiii, 15, dicitur : «Tu siccasti fluvios ethan,» id est fluvios forles, puta profundos, voraginosos et rapaces, qui in suam voraginem et abyssum omnia abripiunt et demergunt. Et *Amos* v, 24 : «Torrensforiis,» Hebraice *ethan*, vocatur rapidus, qui omnia in suam voraginem abripit et mergit.

Porro alii aliter hæc explicant. *Primo*, Jansaniusex meule Rabbiorum : Sensus, inquit, est, quasi dicat : Bona institutio dat hominibus gratiam, hoc est. efficit ut sint gratiosi, quia facit clementes et humanos; via autem contemnendum bonam institutionem efficit inhumanos,

asperos et intractabiles, ac ob id invisos et exosos.

Secundo, Baynus, qui *ethan* vertit *dura*, vel *roborata per consuetudinem* : Vita transgressorum, inquit, qui tenebris errorum habentes obscuratum oculum mentis, ut malo decernunt, sic male agunt, fortis est et dura, difficillime corrigitur, ut qui in utroque errant intellectu, videlicet speculativo, qui male discernit, et practico, actionibus scilicet ex errore manantibus, dum non intelligit coelestium et terrenarum rerum quam latum sit discrimen. Aliter : Intellectus bonus, vel qui bonus est suo intellectu et prudentia, dabit magnam gratiam aliis, et ut ipsi concipiant rectam fidem, et gratiam inveniant in oculis multorum; sed contra viam et consuetudinem vivendi transgressorum, non praevalebit intellectus, quantumvis bonus, quantumvis magna doctrina : ubi obduratum fuerit cor eorum, sive vivendi modus consuetudine induruerit, ad modum semito sapientius frequentato. Proverbium docet intellectum et fidem integram in primis necessariam ad sapientiam, hoc est ad probitatem vite : hæc Baynus.

Tertio, Cajetanus vertit, *intellectus bonus dabit gratiam, et via mentientium dura*; sicque explicit, *q. d.* Qui bono intellectu docilique ingenio pollet, hic gratosus est, id est benevolus et beneficus in alios : qui vero duro et hebeti est ingenio (quales hic mentientes vocantur), ipsius via, id est vita et mores sunt duri et asperi.

Quarto, noster Salazar : Bonus intellectus dabit gratiam, id est, inquit, facilitas ingenii ac morum militas gratiryn ac benevolentiam omnium conciliat; at via, id est conversatio contemnendum, id est hominum protervorum et perveracium, quorum mores difficiles et acerbi sunt, est vorago, id est, in eorum conversacione subest magna et praeceps labendi occasio : qui enim cum aspero et difficili homine conversantur, sicut hi qui per asperam viam iter agunt, sæpius offendunt et concidunt. Porro lenis et mitis appellatur vir *boni intellectus* vel ingenii : nam sicut irasci et furere in belluarum et ferarum naturam degenerat : sic etiam mitescere et mansuetum esse homines Imprimis decet. Audi S. Chrysostomum, homil. 31 *in Genes.*, ubi sic ait : «Hoc enim certissimum signum, quo internoscitur vir ratione et ingenio præditus, si mansuetus fuerit, si lenis, si mitis, si modestus et quietus, si non quasi servus ducatur et trahatur ab ira, aut ab aliis affectionibus; sed ratione vincat internos illos incompósitos motus, nobilemque suam generositatem servet, ne in brutorum ferociam negligentia degeneret.»

Quinto, idem Salazar, *q. d.* Sana et vera doctrina per semelipsam, absque lenociniis et pigmentis placet et grata est; at vero doctrina contemptorum, qui scilicet veritatem contemnunt, et fallacia dogmata tradunt, suspecta est, nemo-

que cl fldit : semper enirn subest suspicio foveæ aut voraginis, id est erroris alicujus latentis, in quem mens deduci vel prolabi possit. Verum sensum initio datum exposcit versio Vulgata, Septuaginta, Chaldæus et Syrus.

fan !•. **AsTtTfS OMNIA AGIT CVM COJÍSIMO : QUI AUTEM** fatuus est, aperit stuítitiam. — Hebraice, *omnis callidus res suns faciet cum scientia; stultus autem manifestabit, vel expandet, stultitiam*; Septuaginta, *expandet suam nequitiam*; Aquila, Symmachus et Theodotion, ζ woriw, id est *insipientiam*. «Astutus,» Hebraice **onjl arum**, id est prudens, cautus, discretus, callidus. Unde Tigurina, *cautus amnia scite* (Vatablus, *cum scientia, id est, discretionem, puta discrete*) *facit; stultus autem stultitiam prodit*, hoc est, ait Vatablus, *ineptus est is qui quid deceat non animadvertit, velut si quis apud imperitam plebeculam disputet de obscuris questionibus, omissa interim timoris Dei ac fidei doctrina*; Chaldæus, *omnis astuti opus est scientia; stultus autem sibi expandit stultitiam suam*; Syrus, *cum scientia omnia callidus agit; insipiens autem vaniloque sermocinatur*.

Sensus est clarus, q. d. Astutus, id est cautus et prudens, omnia agit cum scientia, id est cum ratione, cum consilio, cum deliberatione, cum providentia. Antequam enim quid aggrediatur, et perse et per alios, quos in consilium adhibet, cogitat et providet difficultates, successus et exitus rei, item media quibus difficultates superari, et res confici possit: quare actiones suas prudenter et feliciter instituit, ac in omnibus suam sapientiam ostendit; at fatuus sine consilio et consiliariis temere aggreditur res vel impossibiles, vel importunas et intempestivas, vel opportunas quidem, sed per media incongrua et importuna; hic prodit, imo expandit, coram omnibus stultitiam suam : quia vel ex opere quod agit, vel ex mediis, per quæ opus agit, apparet et ab omnibus agnoscitur stultus, slulteque agere. Hanc gnomen superius inculcavit Salomon, cap. xiit 15 : « Via stulti, ait, recta in oculis ejus; qui autem sapiens est, audit consilia. » Et cap. it, <0 : aSi intraverit sapientia cor tuum, etc., consilium custodiet te.»

Teri. 17. **17. NUKouS IMPII CADET IN MALTI! : LEGATUS AUTEM FIDELIS, SANITAS.** — **PEO nUldiuS impii ox Ho-** bræo cum Aquila et Theodotion veritas, *nuntius impius*; et sane nuntius impii, qui scilicet impia ejus consilia defert et annuntiat, impius sil oportet : cooperatur enim ejus impietati, eamque exsequitur. Rursum pro *legatus fidelis*, Hebræa habent, *legatus veritatum*, vel *fidelitatum, est-sanitas* vel *medù ina*. Septuaginta pro *^xomalach*, id est *nuntius*, legentes qbo *mclcch*, id est *rex*, vertunt, *rex audax incidit in mala; nuntius autan sapiens liberabit cum*; Aquila autem et Symmachus, *obses fidei sanitas*; Theodotion, *custos fidet*. Sensus est, q. d. Rex temerarius stupe lacessit alios bello, itaque ab eis capitur; sed legatus vo' obses missus

a república above principe, sua prudentia mitigans iras eorum quos lacessivit, liberabit cum. Verum Hebræa constanter legunt *mularh*, id est nuntius, non *melech*, id est rex.

Igitur ex Hebræo *primo*, aliqui hunc dant sensum, q. d. Nuntius impius, id est infidelis, qui infideliter et fraudulenter res a principe allove quolibet sibi commissas annuntiat, aut secreta ejus prodit, hic quasi perfidus et proditor a principe vel iudice, aut eo qui misit eum, punietur et plectetur; legatus autem fidelis, qui scilicet fideliter principis dominive sui jussa vel commissa annuntiat, hic sibi conciliabit sanitatem, id est incolumitatem : legatus enim fideliter sancteque legationem suam obiens, jure gentium ubique etiam apud hostes est salvm et inviolabilis. Rursum legatus fidelis annuntians consilia domini sui fidelia, id est æqua, justa et sancta, multis, et quandoque toti reipublicæ salutem affert. Sic nuntius impius fuit Balaam, inquit R. Salomon, qui a Balac rege missus ad maledicendum Israel, impium consilium perdendi Hebreos per puellas speciosas dedit regi, ideoque ense Hębræorum periit, *Num.* xxv et xxxi; legatus vero fidelis fuit Moses, qui salvavit Israclem. Legatus ergo est sanitas, id est salutaris tam sibi et domino, a quo mittitur, quam iis ad quos mittitur.

Secundo, 7. d. Nuntius principis hominisve impii, qui scilicet impios ejus dolos et fraudes, quibus aliis malum machinatur, annuntiat. hic iis detectis pœnas dabit, quod dolis et fraudibus impii sit cooperatus, q. d. Improbi legati fraus tandem deprehenditur, et deprehensa plectitur : at vero legatus fidelis, qui scilicet vera, fidelia *ef* justa sui principis vel heri mandata annuntiat hic tum sibi, tum principi, tum reipublicæ salutem afferet. Hic sensus genuinus est Vulgati* versionis.

Tertio, noster Salazar tō *fidelis* accipiens ut genitivum oppositum genitivo *impii*, sic explicat : « Nuntius impii cadet in malum, » id est, legatus ab impio rege aut principe missus, suo ipsius principi perfidus erit : illius enim consilia et rationes hostibus prodet. Id sibi vult illud : « Cadet in malum, » id est, malitiose ac perfide aget; quod perinde est ac si dicat; Princeps impii® ac tyrannus ob suam impietatem et lyranoxdeai perfido ac proditore legato aletur. Ex adverso autem. « legatus fidelis sanitas, » nimirum principis justis et non tyranni, qui legitime et ex fide belli atque pacis res administrât, legatus mandata sibi commissa fideliter peraget. et salutem principi, publicis autem rebus incolumitatem afferet. Itaque secundum hanc expositionem principis justis ac tyranni dioimilitudini m proponit Salomon ex eo quod justus fidelibus ministris utitur, tyrannus autem perfidis ac perduellibus.

Verum t » *fidelis* potius est nominativi casus. Hebraice enim *nuntius fidelitatum* idem est quod nuntius valde fidus et fidelis : atque hic opponi-

tur nuntio impii oblique et indirecte (crebra) cnim hie sunt antitheses non directe, sed obliquae), quia ordinarie qualis est nuntius, talis est et herus qui eum mittit : quare nuntius impii pariter est impius, ac vicissim nuntius fidelis non nisi ab hero fideli mitti solet, juxta id quod subdit Salomon : « Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit; amicus stultorum similis efficietur (1). »

Moraliter Beda : « Legatus fidelis sanitas, » hoc est, inquit, « Catholicus quisque prædicator sanitatem sibi suisque auditoribus acquirit æternam. » Sic Gabriel missus a Deo ad Daniclem, cap. ix, nuntians ei liberationem Israelis c Babylone, et adventum Messi® post septuaginta hebdomadas, Danieli languenti robur et sanitatem, totique populo lætitiā et salutem attulit. Sic idem Gabriel missus a Deo, et annuntians B. Virgini Deiparae conceptionem Verbi æterni, illi totique orbi salutem apportavit. Idem fecere Angeli pastoribus annuntiantes Christi nativitatem, ideoque concinentes : « Gloria in allissimis Deo, et in terra pax hominibus bon® voluntatis, » *Luc. n*, vers. 14. idem præstant cæteri Angeli, qui ex officio sunt angeli, id est nuntii fideles Dei ad homines, juxta illud : « Omnes sunt administratorii spiritus in ministerium, missi propter eos qui hæreditatem capient salutis, » *Hebr. i*, 14.

Sic legati fideles Dei ad homines salvandos fuere omnes Prophète et Apostoli : Apostolus enim græce idem est quod latine legatus, missus a Deo in mundum, uti de Isaia patet cap. vi, de Jeremía, Ezechiele et cætris palet ex initio prophetiæ eorumdem. Horum dux et princeps fuit Christus a Patre missus ad redemptionem generis humani, qui proinde ait, *Isaia* lxi, 1 : « Spiritus Domini super me, eo quod Dominus unxerit me, ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, et prædicarem captivis indulgentiam. et clausis apertionem. » Vide ibi dicta.

Vtrn n. 18. Egestas et ignominia ei qui deserit disciplinam ; QUI AUTEM ACQUIESCIT ARGUENTI, GLORIFICADILUR. — ito *disciplinam* hebraico est *musar*, kl est instructionem, correptionem, castigationem, qualis est puerorum, quorum appetitus et levitates ab instructore corrigendi et castigandi sunt.

Sensus est clarus, q. d. Qui deserit disciplinam et correptionem, quia vult sure libertati et concupiscentiis indulgere, hic incidet in egestatem et ignominiam, tum quia indulgendo ventri et veneri, etc., exhaurit suas opes, et sibi probrum accersit; tum quia probrum est esse pervicacem, et nolle acquiescere bene monenti et consulenti : quare qui ob pudorem non vult corripī, in majus incidet dedecus, ob quod magis pudefiet; pudorem ergo minorem fugiens incurret in majorem.

(1) *Nuntius impius*, perfidus, qui quod sibi commisitum est, mah fide pxequilur, *incidit in malum*, meritam fert perfidiæ aut negligentiæ pœnarn; *sed legatus fidelitatem*, fidelis, est *sanatio*, salubris et sibi ipsi et iis a quibus imiuiur.

At qui humiliter et modesto acquiescit arguenti, et juxta ejus monita sua vilia resecat, moresque corrigit, hic utique glorificabitur, quia gloriosum est parcere bene consulenti, æque ac mores suos recte componere. Denique Deus honorantes se honorat. H dedecorantes dedecorat ; quare servantibus suam legem et disciplinam opes et gloriam impertitur, spernentibus vero eam egestatem et ignominiam immittit. Ita explicat S. Augustinus in *Quæst. novi et veteris Testamenti*, cap. XXXIV, quanquam hic liber non sit S. Augustini, sed in fide suspecti auctoris : forte Hilarii Diaconi Romani, qui Luciferi schisma propagavit, uti solerter conjicit Bellarminus, *De Script. Eccles.*, in *Ambrosio et Augustino*.

Pro *qui deserit* hebraice est *JHID porca*, id est qui dissolvit, evacuat, enervat. Rursum ? » *ei* non est in Hebræo; ac pro *egestas et ignominia* verti potest, *egestatem et ignominiam*. Hebræa enim nomina, quia carent casibus, quolibet casu verti possunt. Unde Septuaginta sic vertunt, *paupertatem et ignominiam aufert disciplina*. Vice versa Chaldæus sic, *pauper, et qui ignominiosus est, deserit disciplinam*; et Syrus, *paupertas et tribulatio disciplinam irritam reddunt*; et Symmachus, *egestas et ignominia dissolvit correptionem*. Utrumque verum, utrumque congruum. Disciplinæ enim, cTM puta virtutis et honeste vite, individui comites TiTMJ et associ® sunt opes, pudor et honor, qui fugant egestatem et ignominiam quasi individuos comites vitii, viteque inhoneste, sibi e diam Mro oppositos. Sicut enim virtus gignit pudorem, ita vitium gignit impudentiam, qu® causa est ut pudor et virtus deseratur. Cum enim quis perfricat frontem, induitque impudentiam, uti faciunt pauperes, mendici et infames, tunc abjicit pudorem, ejusque comitem disciplinam et virtutem. Vice versa, qui abjicit pudorem et virtutem, filque impudens et vitiosus, hic statim adsciscit sibi vitii comites paupertatem et ignominiam. Summa, sicut egestas et ignominia dissolvit et fugat disciplinam, sic vicissim disciplina et virtus dissolvit fugatque egestatem et ignominiam. Hinc virtute præditus fit dives et honoratus, vitiosus vero fit pauper et vilis; ac vice versa, sicut honorati et opulenti induunt honestatem et virtutem, sic pauperes mendici et viles induunt vitium, traclanlque res indecoras, probrosas et infames : quia pudorem, qui a scelere retrahit, perdididerunt.

Parallel® Salomoni sunt h® sapienlum gnoraæ. Goon& S. Chrysostomus, serin. *De disciplina*; « Correptio pudorem immittit; pudor autem a crimine deterret. » Aristoteles, *Problem. G* : « Pauperes et infames non pudefiunt. » S. Ambrosius, lib. I *De Officiis*, cap. xvm : « Est verecundia pudiciti® comes, cujus societate castitas ipsa tutior est. Bonus enim regend® castitatis pudor est comes; qui si prætendat ad ea qu® prima pericula sunt, pudicitiam temerari non sinat. » S. Bernardus in *Declamat.* :

«Impudentia et frontosilas, cum obduruerit, ut non pavent, non hæreat, non contremiscat, ea jam demum desperatio est. » S. Gregorius Nazianzenus in *Paranet. ad Olympiadem* : « Protinus extincto subeunt mala cuncta pudore. » Quocirca illa impii C. Caligulae Imperatoris vox : a Ego nihil in natura mea magis probo quam inverecundiam, » carnifice potius quam Cæsare digna habita fuit. Diogenes pudorem aiebat esse « virtutis tincturam, » teste Laertio in ejus Vita. Demetrius Phalereus admonebat adolescentes, a ut domi parentes, in via obvios, in solitudine revererentur seipsos. » Pudor enim juvenes optime deterret a peccando, qui nusquam non adest, si quis revereatur scipsum. Ita Laertius, lib. V, cap. v.

Viti 19. 19- Desiderium, si compleatur, delectat animam : **DETESTANTUR STULTI EOS QUI FUGIUNT MALA.** — Hebraice, *desiderium factum*, vel *existent dulcescit animez*, et *abominalo stultorum recedere a malo* : sicut abominantur sues reduci a cæno, in quo gaudent volutari. Pro *si compleatur* hebraice est n'ō *niia*, quod B. Levi, Cajetanus, Pagninus, et alii vertunt, *fractum*, *contritum*, a nomine mn *houa*, id est fractio, contritio : unde vertunt, *desiderium frudum*, vel *cupiditas debilitata dulcescet animæ*; huneque dant sensum : cum cupiditas debilitatur et edomatur, mens et spiritus delectatione perfunditur, eo quod imperium suum in illam exerceat, camque sibi subesse cogat; hoc autem stultis est invisum : ægre enim ferunt quod cupiditatibus obsequi vetentur, et se a male agendo contineri detestantur. Verum *niia* idem est quod *factum*, completum, non *fractum* et eversum ; est enim participium passivum a radice H'H *baia*, id est *fuit*, *exstitit*. Per *desiderium* ergo accipe bonum duntaxat et honestum; hoc enim exigit antithesis stultorum, qui detestantur eos qui fugiunt mala. Unde Chaldæus vertit, *desiderium honestum suave est animæ*; et Septuaginta, *desideria piorum* (ita Romana legentes ; male ergo Complutenses contrarie legunt ἡττGfr, id est *impiorum*) *delectant animam*; *opera autem impiorum longe a scientia* ; Syrus, *inquinatio iniquorum divulsa a scientia* (1).

Sensus ergo est, *q.d.* Desiderant justii honesta, puta facere bonum et recedere a malo, idque op-

(1) Jarchiis : Opiata cum alieni eveniunt, jucundissimum ei est; atque adeo stultis pro abominatione est a malo recedere, quia suave est illis cupiditates suas explorare. Paulo artificiosior est Kosenmullerus : « Nobis, Inquit, *desiderium* et *abominatio* sibi opponi videntur, et ita quidem, ut prius illud vi oppositi do justo desiderio et viri boni intelligenihini sit. Cum ergo justa et bona optata viro bono accidunt, id ei quam suavissimum est, quod bonum quod desideravit fiat; at stulti et improbi, quum nihil boni optent, abhorrent malum declinaro, indeque ipsi se dulcedine illa privent, qua fruī possent, si malum fugerent. Opponuntur igitur piis et prudentibus, qui boni, quod optarunt, compote; » facti, eo oblectantur, stulti et impii, qui quum studium virtutis abhorreant, desiderio ἡuu frustrati acerbè dolent. »

tant tam aliis quam sibi ; quare cum hoc desiderium completur, cumque audiunt quippiam ab aliis honeste et sancte gestum, hoc ipso mire delectantur et recreantur : vice versa, impii desiderant inhonesta, puta facere malum, et recedere a bono ; quare detestantur pios, qui fugiunt mala, et amant impios, qui mala sectantur. Timent enim, si crescat piorum numerus et robur, ne regnum impietatis, quod ipsi amant, debilitetur et evertatur ; quare cum crescente impiorum numero et robore illud crescit, gaudent et delectantur. Eadem ergo res quæ delectat impios, contristat pios, nimirum virtus crescens delectat pios, contristat impios; crescens vero vitium delectat impios, contristat pios. Sic videmus hæreticos contristari Catholicorum augmentis et victoriis, gaudere vero cum hæretici sibi similes dominantur et triumphant; vice versa, Catholici de Catholicorum prosperitate et incremento gaudent, dolent vero do hæreticorum felicitate.

Causa est, quod desiderium est quasi fames et sitis animæ, quæ esurit et sitit rem desideratam. Sicut ergo si famelicus comedat mei, et sitibundus bibat nectar, illo plane reficitur, restauratur et recreatur : sic pariter, si fames et sitis desiderii satietur præsentia et gustu rei desiderate, mena mira dulcedine afficitur et delectatur, juxta illud Christi, *Matth.* v : a Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. » Et illud *Psal.* xLi, l : « Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. Sitivit anima mea ad Deum fortem (ita Hebræi, licet Latini multi legant *fontem*) vivum ; quando veniam et apparebo ante faciem Dei, » etc. Jam sicut eo major est saties et voluptas comedentis et bibentis, quo major fuit ejus fames et sitis, sic pariter quo majus est desiderium, eo major est delectatio complementi illius, puta dum illud completur et perficitur. Hinc Beati, qui summe desiderarunt in hac vita frui Deo, eo viso et possesso summe delectantur. Mensura ergo desiderii prae-euntis est mensura delectationis rem adeptam subsequentis.

Porro Septuaginta; qui vertunt, *desideria piorum delectant animam, opera autem impiorum longe a scientia*, hunc dant sensum, *q. d.* Pii non tantum exterius opera bona exercent, sed et interiorius mentem ornant piis sanctisque cogitationibus et desideriiis, quibus mire pascuntur et delectantur; at impii quia non tantum interiorius mala cogitant et desiderant, sed et exterius opere ei perpetrant, hinc longissime absunt a scientia, scilicet practica, hoc est a prudentia et virtute.

20. QI' CUM SAPIENTIBUS GRADITU R (Hebraice, *am- Ven. » bulat*; Septuaginta Romana, *ovuir-pvouK*;; id est *simul ambulans*; Complutenses, id est *qm circumfertur*), sapiens erit : amicus stultorum similis efficietur. — Hebraice est elegans paronomasia jnT CD'h'DD Hyini *reroe kesilim ieroa*, quod *primo*, Chaldæus vertit, *qui societatem habet*

cum tultis, malum erit ei; Syrus, fodetur; R. Salomon, effringetur, vel collidetur. Secundo, Vatablus, qui cum stultis amicitiam jungit, malo afficitur. Tertio, Pagninus, qui amicus est stultis, conteretur; R. Levi, exscindetur. Quarto, Baynus, sonus stultorum male vel infelicitate aget. Quinto, Cajelanus, comes stultorum frangetur. Sexto, alii, pascens stultos, vel qui pascitur et convivatur cum stultis, confringetur. Hebræumenim *pn>iero* significat et male agere et malo affici: *jn ra* enim malum tam culpæ quam pœnæ significat. Septuaginta pro *l* legentes; puta pro *yw ieroa*, legentes JHV *iivadea*, id est *cognoscetur*, vertunt (Complutenses legunt, id est *qui una circumvertitur*; Scholiastes, id est *gin simul errat*), id est, *ambulans cum insipientibus agnoscetur*. Sed legendum est *ieroa*, id est *malo afficitur*, ut vertunt Aquila, Symmachus, Theodotion. Denique Noster solenter *ieroa* vertit, *similis erit*, quia *ieroa* derivat partira a JHI *roa*, id est malus fuit, vel malo affectus fuit, partira a fljn *raa*, id est amTcus, socius exstitit, id est similis fuit; amicus enim amico est similis, socius socio. Sæpe enim ordines verborum imperfectorum affinium, qualia sunt *roa* et *raa*, apud Hebræos commiscuntur, unumque ab altero inflexionem aut significationem mutantur. Et hoc exigit antithesis, æque ac paronomasia, *roe, ieroa, q. d.* Amicus mali amicus et similis erit ei in malo et stultitia.

Sensus ergo est manifestus, *q. d.* Qui familiaris est sapientibus, id est viris prudentibus et probis, cum cisque conversatur, hic prudens probusque evadet; qui autem conversatur cum stultis, id est imprudentibus et improbis, hio pariter fiet imprudens et improbus. Fere enim talos evadimus, quales sunt illi quorum consuetudine oblectamur. Collocutio enim et conversatio crebra et frequens sua sensa, suos affectus et mores ei, cum quo versatur, etiam nescienti sensim instillat, ingerit et impwmit, præserlim si unus alterum amet et redamet, ejusque dictis et factis delectetur et gaudeat; perinde ac qui ambulant in sole, ejus radiis etiam nescii affiantur et incalescunt: sic qui in acre frigido versantur, ejus frigus tacite excipiunt; aer enim ubique nos comitatur, et per respirationem attractus intima hominis viscera penetrat, eisque suum calorem vel frigus impertit.

Porro *to circumfertur* vel *circumvertitur* significat cum, qui versatur cura socio quo oblectatur, ad omnes nutus ejus, affectus, motus, actiones se flectere, accommodare et circumvertere, ut, si probus sit, omnes ejus probos mores; sin imPobus, omnes ejus improbitates imbibat. Majus e mesicontagium mali quam boni; facilius enim a icatur et addiscitur vitium quam virtus. Ende v d< mus unam ovem scabiosam inficere cæteras; ai unum gulosum, superbum, luxuriosum, maledicum, impium ceteros quibuscuin versatur, ef-

ficere gulosos, superbos, luxuriosos, maledicos, impios; cum ex adverso nulli casti vix unum incestum efficere queant castum, ac nulli humiles vix unum superbum efficere queant humilem, et ita de reliquis. Sic modicum fellis, myrrhe? vel absinthii, lotum lactis vel vini, quin et mellis, poculum amarum efficit; cum ex adverso integrum poculum mellis vix vitrum myrrhæ vel absinthii edulcoret. Vitium enim est fel, virtus esf mei. Significat ergo Sapiens societatem et conversationem esse rem maximi momenti in alten>tram partem, utpote ex qua pendeat probitas vel improbitas, et consequenter æterna hominis salus ve) damnatio. Quocirca parentes filiis, præceptores discipulis, confessorii pœnitentibus ante omnia inculcent, ut, si animam salvare velint, fugiant consortium improborum velut basiliscum, capient vero societatem proborum velut unicum salutis asylum. Nam, ut ait ex Isidoro Beda in *Locis communibus*, cap. lxii: « Sicut multa bona habet communis vita sanctorum, sic plura mala affert societas malorum. Melius ergo est habere malorum odium, quàm consortium; sicut enta optandum est ut boni pacem habeant ad invicem, sic optandum est ut mali sint ad invicem discordes. » Quocirca praeclare monet S. Gregorius Nazianzenus, carm. 50 *Nicobuli ad filium*:

Ne tibi qui vitiis scateat conjunge sodalem:
Namque etiam firmos pestis gravis occupat artus.
Non tu virtutem tribues, sed dedecus ipse
Accipies, vitiis atque inficere profanis.

Et Comicus:

Talis quis esse putatur, qualis ei est sodalitas.
Sed non morantur una nox, dies; bonus, malus.
Vix diurnant discropintium morum contubernia.
Vix una domo moratur cum potatore sobrius.
Vis fieri sapiens? sapientis contubernio utere.
Nunquam coeunt vitia ipsa cum virtutibus.
Periculose cum serpente lusites.

Et alius:

Claudicar? disces, uni si vel claudio assueveris.
Conversatio bonorum de malo facit bonum:
Fermentumque item farina? vim suam communicat
Nil nisi sordidum e senili contubernio liabas.
Pestilentius malorum contubernio nihil.
Consortio redderis improbi improbus.
Mores trahuntur cuique a conversantibus.
Vis nosiO regem? familiares noscito.

Patet in Roboam, III Reg. xn.

Denique Crates, epist. 12 *ad Origenem*: « Non rus, ait, bonos reddit, neque urbs malos, sed bonorum et malorum commercia. Quare si vis libi bonos et non malos evadere liberos, millo non in agrum, sed ad Philosophi domum, quo et ipsi commeantes honestatem didicimus. Constat enim exercitatione virtas, neque ultro se in animos hominum ingerit quemadmodum malitia. »

21. Peccatores persequitur malum: et justis
RETRIBUEMUR BONA.—Septuaginta, COS (JU)PCCCOIU

persequantur mala; et justas apprehendent bona(l).
« Malam » accipe tum culpæ, tum potius pœnæ, supplicii et vindicte. Culpa enim admissa persequitur eum qui illam admisit, jugiterquo ejus conscientiam stimulat, pungit, angit, cruciat, ut ubique criminis sibi conscius paveat, trepidet, et carnificem vel vindictam Dei meticulous expectet. Unde S. Basilius apud Antonium in *Melissa*, parle 1, serm. 16 : a Sicut, ait, umbræ corpora, sic peccata sequuntur animas, et manifestas facinorum repræsentant imagines. » Sic in *Vilis Pair*. legimus umbram pueri ab homicida occisi jugiter homicidam, etiam jam monachum effectum, fuisse persecutam, ac ejus imaginationi perpetim se stitisse, dixisseque : a Cur me occidis-
Íí uuk ® i*3 ul raonWhus angore et tædio victus,
contden- monasterio egressus, ultro se judici plectendum
tu- tradiderit. Hoc conscienti® flagellum nemo impius evadit. Unde Poeta :

Evasisse putes quos diri conscia facti
Mens habet attonitos, et surdo verbero cadit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum I

El alius ;

Hi sunt qui trepident, et ad omnia fulgura pallent.

E contra, « justus confidit ut leo. » Pnecclare Pacatus in *Pancgyr. Theodosii Imperatoris*, cap. xuii : « Habet vires, ait, habet nescio quos internos mens scelerata carnifices, aut ipsa sibi carnifex conscientia est. » Et Quintilianus, *Dedam*. XV, § 18 : « O tristis, ait, recordatio ! O tormentis omnibus conscientia gravior ! » Et Cbrysologus, *serm.* 15 : « Ruit, destruitur, stare non potest, quem conscientia destituit, impellit rcatus. » Philostratus, lib. VII *De Vita Apollonii*, cap. vu : « Conscientia est quæ homines punit, cum se male operatos fuisse recogitant. Eadem enim Furiarum pronas apposit Oresti, quando adversus matrem insaniit. » S. Augustinus in *Psalm*, xxxvi : « Quisquis malus est, male secum est. Torqueatur necessario est; sibi ipsi tormentum est. Ipse enim est prona sua, quem torquet conscientia sua; fugit ab inimico quo potuerit: a se quo fugiet? » S. Gregorius, in *Psalm*, cxun : « Nulla est major afflictio quam conscientia delictorum. Cum enim exterius patitur homo, ad Deum confugit. Quod si mal© conscienci© tribulationem perferens, in arcano cordis non invenit Deum, ubi consolationem inveniet ? ubi requiem perquiret ? » Vice versa, magnum justorum bonum et prmmium est testimonium bon© conscienci©, tempus fructuose expendere, sanet© puritati operam dare, Deo in tranquillitate ac sinceritate vacare, ait Eusebius Emissonus, et ex eo Dionysius hic.

Prona vero et vindicta Dei, ©que ac judicium hominumque, persequitur peccatorem, ut merita ab eo supplicia exigat. Justitia enim Dei nullum

(i) Hebr. *Sed justos remuneratur bonum, felicitas.*

scelus sinit abire impunitum, ac vice versa nullum bonum sinit irremuneratum. Unde Beda in *Proverbiis* : « Ante Dei vultum nil pravi constat inultum. » Et Poeta : « Raro antecedentem scelestum deseruit pede pœna claudo; noxa caput sequitur. » Igitur sicut prætor persequitur fures ut suspendat, sic vindicta persequitur peccatorem ut plectat. Notum est emblemata Rhinocerotis da vindicta :

Rhinoceros stimili ut vix pungentibus iras
Colligit, accensu sed sature nequit :
Sic Undem in fontes Nemesis divina redundans,
Majori in panam famore Urda verni.

Preclare Orosius, lib. VII *Adversus Paganos*, cap. xxn : < Provocat, ait, pronam suam obliviosa malitia. Impietas enim flagella quidem excruciat sentit; sed a quo flagellatur, obdurata non sentit, sic et sentit nocens prius carnificem quam videt. » Et : « Nemo iniquus est, a tergo cui non est prona sua. »

22. Bonus relinquit hœredes filios, et nepotes :
ET CUSTODITUR JUSTO SUBSTANTIA PECCATORIS. — Hebraice, *bonus hæreditare faciet filios filiorum, et recondito justo facultates peccantis*; Septuaginta, *et thesaurizantur justo divitiæ impiorum*; Syrus, *peccantium divitia: quas non vidit orbis*. Hæc sententia clara est, et significat non quid semper, sed quid crebro vel subinde fiat, præsertiin in veteri Testamento, cui promissa erant a Deo bona temporalia. Quare tunc comm unier vir bonus et probus bonorum suorum hæredes relinquebat filios et nepotes, præserlim si illi patris bonitatem sequerentur, ac tam patera© probitatis quam substanti© essent hæredes. Idem nunc quoque sæpe fit. Mali vero et improbi sæpe bona sua non transcribunt in posteros et nepotes, præserlim si injuste parta sint, juxta illud :

De male quaesitis non gaudet tertius hxres.

Imo non raro Deus custodit, id est, recondit et transcribit justo substantiam peccatoris, ut quidquid ab eo relictum est, in usus justi transferatur, juxta illud : « Improbis praeparabit, et justus induet. » Dico non semper id fieri, sed crebro, vel subinde, quia crebro contrarium quoque fieri videmus, scilicet bonos a malis rebus suis spoliari, juxta illud *Ilebr.* x, 34 : « Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis. » Exempli hujus sententi© sunt in Jacob fidei, cui Deus dedit pecudes et opes Laban infidelis soceri sui, Genes, xxxi, 9; in Hebræis, qui agredientes Ægypto jussu Dei, mutuo accipientes ab Ægyplüs vasa aurea et argentea, etc., ea deinde retinebunt, *Exodi* xn, 35; de quibus proinde dicitur Sop. x, 19 : a Ideo justitulerunt spolia impiorum. » Idem, duco Josué, expugnantes terram Clanaan, opes et bona Chananæoruii occupaverunt. Sic hodie hæretici non raro juxta jura Civilia et Canonica privantur bonis suis, iliaque dantur Galbo*

licis. In Codice Theodosiano, lib. XVI, tit. v, sunt leges Honorii et Theodosii 43, 52 et 54, in quibus precipitar ædificia, prædia, et loca quæ ad conventicula Donatistarum vel aliorum hæreticorum antea pertinuerant, ab Ecclesiis Catholicis vindicari, vel eisdem sociari debere; quas cum velut Injustas Catholicis objicret Petilianus Donatista, sic eidem ex hoc Salomonis loco respondet S. Augustinus, lib. II *Contra Petilianum*, cap. xliii: «Si autem, ait, de rebus vel locis Ecclesiasticis, quos tenebatis et non tenetis, querimini, possunt et Judæi se justos dicere, et iniquitatem nobis objicere, quia locum in quo impie regnaverunt, modo Christiani possident. Quid ergo indignum, si ea quæ tenebant hæretici, secundum parem Domini voluntatem Catholici tenent? ad omnes enim similes, id est ad omnes impios et iniquos, illa vox Domini valet: Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti justitiam. An frustra scriptum est: Labores impiorum justi edent? Quapropter magis mirari debetis quod adhuc tenetis aliquid, quam quod aliquid amisistis.» Et cap. lix, cum objiceret Petilianus: «Dictum est: Non concupisces rem proximi tui. Vos nostra diripitis, ut pro vestris habeatis;» respondit Augustinus: «Et si quæ jam precisi possidere cœpistis, quia nobis oblata nobis Dominus dedit, non ideo concupiscimus aliena, quia illius imperio cujus sunt omnia, facta sunt nostra, et juste nostra sunt; vos enim his utebamini ad præcisionem, nos ad unitatem. Alioquin et primo populo Dei possent illi objicere alienæ rei concupiscentiam, qui divina potestate ab eorum facie, quia ea terra male utebantur, expulsi sunt; ctipsi Judæi, a quibus ablatum est regnum, secundum verba Domini: Et datum est genti facienti justitiam, possunt objicere alienæ rei concupiscentiam, quia Ecclesia Christi possidet, ubi persecutores Christi regnabant.» Quæ omnia ex S. Augustino translata sunt in Jus Canonicum, et habentur 23, *Quæst.* Vil, can. 2.

Huic gnomæ antistropha est illa cap. xxvjir, vers. 8: «Qui coacervat divitias usuris et fœnore liberali in pauperes congregat eas.» Ubi plura hac de re dicam.

Mystice Beda et Baynus: Vineam substantiam cœlestis, id est Dei lex, gratia Ecclesia cum cæteris bonis olim Judæis reposita, ab eis tanquam malis agricolis ablata. Gentibus locantur in sanguine Christi justificatis, *Matth.* xxi, 33 et seq. Sic in gratiam et apostolatam traditoris Judæa successit justus Matthias. Hinc dicitur Apec, m, 11: «Tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam.» Vide ibi dicta.

23. Multi cibi in novalibus patrum: et alius congregantur absque JUDicio. — Hebraice, *multus cibus* in suini, vel in aratione capitum; et est congregatus vel consumptus absque judicio. Quæ verba vani varie explent et explicant. Hebraicum enim OTJXt rosum tam capita, id est patres et primo-

res, quam pauperes significat. Rursum H3D0 nisptam congregari, quam absumi et perdi significat

Primo ergo Cajctanus sic vertit, *multus cibus sulcus capitum, et est consumptus in nonjudicio*; sioque explicat, *q. d.* Aliquis ager profert fruges multas, et aliquis invenitur consumptus absque judicio, id est absque ratione, cur hic sit consumptus, non ille; intellige de judicio et ratione humana: Deus enim non sine judicio hanc disparitatem facit, quam sæpe videmus accidere.

Secundo, Aben-Ezra, R. Salomon et Vatablus vertunt, *plurimum cibi est in novali pauperum; ubi vero non agitur cum judicio, inopia est.* Aut sic, *et est qui pereat ob non jus*, id est, eo quod non rite colit agrum suum, quia non servat leges consuetas colendi agrum. Hebreum enim *mispat*, id est judicium, significat rationem, ritum, legem, jus, consuetudinem. Chaldæus *ti perit* non ad agrum, sed ad hominem, puta agricolam, refert, qui perit et ad egestatem pervenit, eo quod bono judicio in colendo agro sese non exerceat. Unde vertit, *multus cibus evenit pauperi, el est qui præter jus mortem appetit.* Baynus vero optime *ti perit* ad cibum refert, sive annonam; hæc enim frequenter agricolis perit, dum non legitimo tempore dispensatur, vel dum hæredibus parum frugi relinquitur. Sic sensus erit, *q. d.* Multus cibus erit pauperibus, quando terne semina credent, eandemque diligenter colent cum judicio, puta juxta leges agriculture; nam, ut dixit cap. xa, vers. II: «Qui operatur terram suam, satiabitur panibus.» Sin sine judicio perperam et negligenter terram colant, perduntur fruges ipsius, ipsique fame peribunt. Unde Isidorus Clarius sic ckirc vertit, *multi cibi in novalibus pauperum; ille autem qui perditur, est absque judicio*, hoc est, inquit, qui in agro suo in tempore omittit debita exercere officia arandi, occandi, sarcendi, metendi, etc., illius novale nihil proferet (1).

Huc facit apologus agricolæ et filiorum apud Apob-Æsopum: «Agricola quidam, ait, vita excessu-
pus, ac volens suos filios periculum facere de agricultura, vocatis ipsis ait: Filii mei, ego jam e vita discedo, vos autem si quæ in vinea a me occultata sunt, quæsieritis, invenietis omnia. Illi igitur rati thesaurum illic defossum esse, omnem vineam terram post interitum patris defoderunt, et thesaurum quidem non invenerunt; sed vinea pulchre fossa multiplicem fructum reddidit. Affabulatio. Fabula significat laborem thesaurum esse hominibus.»

Mystice, noster Salazar et alii hæc ad eleemosynam referunt, *q. d.* Pauperes utique arva sunt arata, iterata et novata, quæ, cum eleemosynarum semen exceperunt, uberrimos fructus afferunt. Quapropter «aliis congregantur absque ju-

(1) Maurer, *multum cibus* est, suppeditat novale pauperum, ager ab iis recens cultus arduo labore; et sunt iijtd pereant, quamvis divites, injustitia.

dicio, » nimirum cibi, q. d. Illi prorsus iudicio ac mente carent, qui cum possint divitias suas in pauperes spargere, et se cum ipsis in cœlum transferro, eas aliis congerunt et asservant. Unde S. Ambrosius, lib. *DcNabulha Jczraelila*, cap. mi, ad illa verba, *Seminate vobis ad justitiam. Osee* cap. x : «Esto, ait, spiritualis agricola; sere quod tibi prosit : bona satio in corde viduarum. Si (erra tibi reddit fructus uberiores quam acceperit, quanto magis misericordi® remuneralo reddet multipliciora qu® dederis? Tibi proficit, quidquid inopi contuleris; tibi crescit, quidquid in pauperes erogaveris; seminatur in terra, germinat in cœlo; plantatur in pauperes, apud Deum pullulat. P Et S. Basibus, hom. *In ditiescentes avaros* : 0 Sicut, ait, frumentum in terram cadens lucrum projicienti parit, sic et panis in esurientem projectus. » Similia plura habet S. Chrysoslomos, hom. 42 et 55 in *Genes*, et hom. 5 in *Matth*.

Tertio, Septuaginta et Syrus per *novalia* intelligunt annos, eo quod singulis annis agri arentur et noventur, ut sit metalepsis, similis illi Virgilii :

Post aliquot mea regna videns mirabor aristas.

Insuper per *rascim*, id est capita, accipiunt justos, qui apud Deum hominum sunt capita et primores. Denique per *cibos* accipiunt opes; unde vertunt, *justi faciunt in divitiis annos multos cum voluptate* (ut habent Septuaginta in *Catena* Grac.), *injusti autem peribunt brevi*; Septuaginta vero, *multi anni divitias profligant, et homines penitus perierunt*. Juxta Septuaginta ergo hic versus coheret præcedenti, cumque explicat, et per auxesin amplificat, q. d. Justi non tantum bonorum suorum hæredes relinquent filios et nepotes, sed et ipsi longævi per multos annos bonis suis fruuntur; injusti vero adeo non relinquent bona sua hæredibus, ut et ipsimet brevis futuri sint ævi, brevique tam vita quam bonis sint spoliandi.

Quarto, alii vertunt, *multus cibus in novalibus principum est consumptus absque iudicio*. Sensus est clarus, q. d. Principes multa habent prædia, ex quibus magnas quidem fruges et opes colligunt; sed quia cassine iudicio, id est sine discretionem, temero in famulos, assecclas, parasitos profundunt et consumunt, hinc pauperes remanent et nudi, perinde ac si prædia tanta non haberent.

Quinto, Noster optime vertit, *multi cibi in novalibus patrum; et aliis congregantur absque iudicio*. Ubi imprimis nota : *Novale* est novus ager, idque tripliciter : *primo* enim *novale* dicitur arvum tunc primum ad sementem proscissum, ait Servius. Unde Virgilius, *Eclog*. 1 :

Impius hæc tam culta novalia miles habebit!

Novale ergo est pratum vel sylva, cum excisis arboribus scilicetque ager fit, arandoque subigitur. *Secundo*, novale est quod alternis annis seditur. Unde Varro : « Qui intermittitur, a novando novalis ager dicitur. » *Tertio*, quilibet ager, dum

arando quasi innovatur, novale dicitur. Unde Festus : « Novale, ait, est ager novæ relictus soc menti. » Et Servius : « Novale, ait, est nova terra. quæ per singulos annos renovatur per semina. »

Rursum pronfiis, tredecim codices legunt, alti; cui lectioni favent Hebræa et Chaldæa. Hebraice enim est *et est nSJW nispe*, id est congregatus (cibus) absque iudicio. Si ergo legas *alii*, antithesis est clara. Sensus enim, ait Jansenius, est, q. d. Multos cibos parant sibi filii ex novalibus patrum suorum, hoc est, si insistant laboribus patrum et eorum diligentiam æmulentur, quia cibi sic quæsi divina benedictione multiplicantur. At sunt alii cibi, id est aliqui cibi sunt, qui a plerisque congregantur injuste, non cum debito iudicio, quia scilicet non discernunt, et quomodo debite cibi parandi sint, juxta habentes sive per fas, sive per nefas, sive honeste, sive inhoneste congregent; et quomodo injuste parta mox dilabentur. Docet ergo hæc sententia juxta hunc intellectum quosdam sibi colligere prudenter et honeste, alios imprudenter et inhoneste.

Verum quia codices Romæ emendati cæterique passim habent *aliis*, non *alii*, quæ lectio etiam consentit Hebræo ; *nispe* enim significat contraria, scilicet congregare, et auferre sive adimere. Unde congregare subinde in Scriptura sumitur pro auferre et perdere, et congregatio vocatur mors et perditio, ut Osce iv, 3 : « Et pisces maris congregabuntur, » id est auferentur, deficient, morientur, ut vertunt Septuaginta et Chaldæus. Causas hujus phrasim et significationis ibidem assignavi. Igitur cibi, qui aliis congregantur, Hebraice vocantur *nispim*, id est ablati, adempti, perdit, quia quæ aliis congregantur, hæc ab hero auferuntur et adimuntur, itaque congreganti pereunt. Et sic hic sensus eodem recidit, quo secundus paulo ante datus, qui est plurimum Hebræorum, *et est qui perit defectu iudicii*; vel, ut Tigurina, *ubi vero non agitur cum iudicio, inopia est*. Sensus ergo est, q. d. Sunt qui, cura mullos cibos habeant ex patrum suorum novalibus, id est arvis et agris arando innovatis et excultis, hoc est, cum victus eis abundet ex prædiis opibusque patern® hæreditatis; tamen hæc omnia ab eis absque iudicio, id est stulte et imprudenter aliis congregantur, q. d. Tam stulti sunt plerique, ut quod eis a patribus relictum est, eo non utantur sibi, sed id ipsum ab eis stulte congregent, quia scilicet prodigi sunt, et sua in alios profundunt, vel negligentes et improvidi sinunt sua perire, et ab aliis occupari. Significat ergo hæc parœmia, prædia opima parentum sæpe a filiis profundi et dissipari, eo quod careant iudicio et prudentia ea excolendi, conservandi, et frugaliter dispensandi* Sic videmus ampla patrimonia everti, cum hæredibus parum frugis, vel improvidis, aut incuriis relinquuntur, cum scilicet illa quæ parentes industrii magno labore congregarunt, filii prodigi dilapidant, et vecordes dissipant; unde illud Iri-

torn : « O quam magnum vectigal est parcimonia! » Hinc patet banc gnomon : « Multi cibi in novalibus patrum, et abis congregantur absque iudicio, » parallelam esse illi quæ antecessit : « Bonus relinquit hærcdes filios et nepotes, et custoditur justo substantia peccatoris. » Peccator enim est, qui absque iudicio aliis, praesertim iustis, sua congregat.

Mystice Beda, et ex hoc Dionysius, *fn novalibus*, inquit, id est *in libris, doctrinis, exemplis, patrum sunt multae alimonia; spirituales, quæ aliis sine iudicio congregantur, dum quis (alia predica) proximis, nec tamen ipse proficit indo, neque reficifur made*. Sic S. Gregorius, initio *Moral*, cap. i, et initio *Dialog*., fatetur se exemplis et alloquiis Sanctorum mire ad virtutem excitari, ideoque se eorumdem vitam in Dialogis scribere. Idem de se testatur S. Bernardus, serm. 14 *in Cantic*. Vide nostrum Alvarez de Paz, lib. V *De Perfection*, part. 11, cap. XXIII.

Pari modo hanc parmmiam applices sacerdotibus, pastoribus, prædicatoribus, qui in novalibus, puta in doctrina, scriptis et gestis S. Petri, S. Pauli, S. Augustini, S. Leonis, S. Gregorii, etc., magna spiritus et doctrinas alimenta et fomenta habent; sed nonnulli quibus magis sapit caro et mundus quam spiritus, hæc laicis legenda, ruminanda et exercenda relinquunt. Simili modo Religiosi copiosa et delicata spiritus alimenta sibi reposita habent in novalibus patrum suorum, puta in regulis scriptis et exemplis fundatorum, patrum, antecessorumque suorum, v. g. S. Antonii, S. Basili!, S. Benedicti, S. Bernardi, S. Francisci, S. Dominici, S. Ignalii, S. Xaverii, etc.; sed qui tepidi vel torpidi sunt, hæc aliis, etiam saecularibus, imitanda relinquunt, qui proinde præcedent illos in regno Dei cum magno ipsorum probro et confusione, juxta illud Christi, *Matth.* Xu, 41 : « Viri Ninivit® surgent in iudicio cum generatione ista, et condemnabunt eam, quia poenitentiam egerunt in prædicatione Jonæ. Et ecco plusquam Jonas hic, » etc. Et cap. xi, vers. 21 : « Væ tibi, Corozain! v© tibi, Bethsaida! quia si in Tyro et Sidone facto essent virtutes, quæ facto sunt in vobis, ohm in cilicio et cincto poenitentiam egissent. Verumtamen dico vobis : Tyro et Sidoni remissius erit in die iudicii, quam vobis, » etc.

Aliter hanc paræminm explicat Lyranus : « Multi cibi in novalibus patrum, quia patres antiqui, ait, suis laboribus coluerunt terras prius incultas, quæ dicuntur novales; et sic multiplicati fuerunt cibi in sustentatione sequentium. Et aliis congregantur absque iudicio, id est absque laboro, id est, quia non sequuntur talia quasi mercedem laboris sui, in quo est quædam executio iustitiae, quæ proprio est iudicio. Mystice exponas do cibis montis : quia antiqui putres et philosophi multum laboraverunt in inventione scientiarum et artium, quibus posterius reficiuntur

absque tali labore, n Hucusque Lyranus quem sequitur Hugo.

Aliter noster Salazar, qui putat agriculturam, velut artium innocentissimam et utilissimam, conferri et præferri mercatura?, *q. d.* Optima et iustissima parandarum copiarum industria est in agris colendis, qua parentes ad filios locupletandos uti debent; qui bene admodum cum liberis suis agunt, si illis amplios fundos et prædia ad culturam hæreditario jure relinquunt, a El aliis congregantur absque iudicio, » nimirum aliis rationibus aut artibus cibi, id est facultates, conrageruntur liberis sine iudicio, hoc est injuste, et contra fas fraude et injuria. Nam mercatura et negotiatio fraudibus atque injuriis plurimum subjacet, agricultura vero innocentissima ars est.

Symbolice idem (licet ipse putet esso sensum litteralem) per *novalia patrum* accipit filios, *q. d.* Arva et agri parentum sunt filiorum mentes, quas parentes bonis praeceptis et disciplinis arare et seminare debent, ut eos dignos facultatum suarum hæredes relinquunt, a El aliis congregantur absque iudicio, » id est, si quis pater aliis quam his rite cultis et institutis filiis congerit congregatque, is equidem imprudens est et vecors. Facit id pater, qui magis intendit congerendis opibus et prædiis, quæ filio relinquat ut eum ditet, quam invigilet ejus institutioni, disciplina et virtuti. Talis enim filius carens disciplina nesciet opibus sibi relictis uti, sed eas prodiget, et in meretrices ac parasitos consumet, quibus proinde ea pater congregavit, non filio. Sic Plutarchus, tract. *De Liberis educandis* : « Sicut in agrorum, ait, cultura bonam esso imprimis terram oportet, tum seminandi peritum agricolam, denique bona semina : pari modo terræ filium, agricolæ præceptorem, seminibus studiorum institutiones et praecepta assiinilabis. » Et S. Chrysostomus in epist. I *ad Timoth.* homil. 9 : « Vis, ait, filium relinquere divitem, bonum illum ac benignum esso doce; ita enim rem familiarem etiam auctiorem facere poteris. Quod si malus illo fuerit, etiamsi infinitam substantiam relinquant, non illi custodem reliquisti. Rursus filiis non recto institutis praestat quidem pauperes esso quam divites; paupertas enim vel invitos coercet, atque intra virtutis limites continet. Opes vero non volentes quidem pudice ac temperanter vivere sinunt, verum exorbitare faciunt atque pervertunt, malisque innumeris subjugant. »

24. Qui parcit virga (Septuaginta, *baculo*), odit vcaU FILIUM SUUM; QUI AUTEM DILIGIT ILLUM, INSTANTIER erudit.— Hebraice, *qui prohibet vel abstinet virgam suam, odit filium suum; et qui amat illum, manicat*, id est mane quaerit illi *castigationem*, mane illum castigat; Septuaginta, *diligente! erudit*; Scholias-tes, *diluculo adhibet ei castigationem*; S. Hieronymus, *qui autem diligenter corripit, diligit*. Sensus est clarus, *q. d.* Qui non castigat filium peccan-

tem, ne eum affligat, videtur id ex nimio ejus «nuore omittere ; at revera hic non est amor, sed odium, quia causa est ut filius fiat ignavus, rebellis, improbus, lalisque quem pene necessario pater aversari et odio habere debeat. Unde illud:

Blanda patrum segnes facit indulgentia natos.

At qui vere et cordate diligit filium, hic assiduo cum *erudit*, hebr. HD' *iasar*, græce «xiJcûn, id est instituit, format, corripit, et cum opus est flagellat, ut vilia resecet, virtutes inserat.

line preclare Hugo Victorious, *Inst. monast. ad novitios*, cap. x, ait, « disciplinam malorum desideriorum esse carcerem, frenum lasciviae, elationis jugum, domare intemperantiam, levitatem constringere, incompositos animi motus suffocare. »

Sed cur Hebræa addunt *mane* vel *diluculo*? Respondeo *primo*, quia matutinum tempus maxime opportunum est institutioni, doctrinæ et disciplinæ; mane enim viget mens, animus, ingenium. Ita R. Salomon et Aben-Ezra.

Secundo, quia quod mane discit filius, illius memor est, illudque retinet et facit per totum deinceps diem; quare matutina disciplina est illi monitor et cautio usque ad vesperam, ne quid mali committat.

Tertio, *mane*, id est a pueritia, a prima ætate: hæc enim est velut aurora lotius vite. Ita R. Levi.

Quarto, quia mane animus est sedatior et tranquillior, inquit Jansenius, vel non ex ira quæ jam deferbuit, sed ex ratione delicta præcedentis diei corrigat et castiget. Simili modo Deus quos amat, castigat, juxta illud cap. m, vers. 12 : a Quem diligit Dominus, corripit; et quasi paler in filio complacet sibi. » Quare sicut maximum signum est odii et indignationis Dei, cum non corrigit peccatores, sic maximum amoris indicium est, cum eos castigat, juxta illud *Psalm*, xcvin, 8 : « Deus tu propitius fuisti eis, et ulciscens, in omnes adinventiones eorum. » Et II *Machab.* vi, 13 : « Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agero, sed statini ultiones adbibere, magni beneficii est indicium. »

Salomonem de more secutus Ben-Sira in *Sententiis* sic pronuntiat : « Aurum indiget percussionis, et puer verberationis, » hoc est, « aurum tundi debet, et puer verberari. » Quod si ferais parcas, fit nequam et inutilis, perinde ut aurum minus utile existit, nisi malleo in certam formam cudatur. Scholiasles explicat hoc modo : Ut aurum, si illud tundas, magis fulget; sic puer, si cum verberes, evadit melior. Nam, ut argilla, ita rudis ætas, in quamcumque ducas partem, sequitur; at ubi obduruit ingenium, haud facile in aliam refingitur formam. Quocirca sapienter præcipit Salomon ne puerum castigatione, cum opus est, privemus, *Proverb*, xxin, 13. Quoniam annexam habet cordi stultitiam, quam virga castiga-

trix propellit, ait cap. xxn, vers. 15. Proinde, qui filium amat, castigationem maturat, inquit cap. xui, 24, qua ei sapientiam conciliat, ait cap. xxix, vers. 15, et sibi animi voluptates, ibid. vers. 17. Postremo, quod maximum est, filii animam ab inferno defendit, ait cap. xxin, vers. 11.

Singulares in liberorum institutione fuere Lacones sive Spartani, de quibus Plutarchus in *Laconicis* : Apud Lacedæmonios, inquit, puer abs quopiam castigatus, si querelam ad patrem detulisset, turpe erat patri, si hoc audito non iterum filium emendassel; siquidem ex institutione majorum habebant hanc de se mutuo fiduciam, ut crederent neminem esse, qui cujusquam liberis, quos quisque pro suis habebat, quidquam imperaret inhonestam. Primaetas, quoniam nondum sentit quid turpe, quid honestum sit, verberibus eget. Solent autem pueri a præceptoribus cæsi apud parentes queri de crudelitate eorum a quibus castigati sunt. Ea res, quoniam minuebat aliorum seniorum auctoritatem, hanc fenestram occluserunt liberis suis, ut omnium seniorum eadem esset in pueros auctoritas quæ patribus. Themistocles, quoniam adolescens feroci mutabilique ingenio videbatur, mirantibus mutatos mores dicere solebat. « Asperos et indomitos pullos in optimos equos evadere, si quis illis adhibeat disciplinam rectamque institutionem. » Ita Plutarchus in ejus Vita. Idem ei pædagogus dicere solebat : « Nihil mediocre futurus es, o puer; nam, aut magnum bonum eris Republicæ, aut magnum malum. Generosa enim indoles, si accedat recta institutio, magno bono est patriæ : sin ad vitia degeneret, ingens affert malum. Ita Plutarchus in *Themistocle*. Demetrius Phalereus, adolescentulum fastuosorum sublimitatem « licebat in educatione amputandam esse, sed relinquentiam sobrietatem. Docuit vir sapientissimus hæc ingenia non esse desperanda, sed quod redundat in insitutione recidendum esse. Ita Laertius, lib. V, cap. v.

25. Justus comedit, et replet animam suam : venter autem impiorum insaturabilis. — Hebr. OICO, *justus comedit ad saturitatem animæ suæ* (id est desiderii sui, ait Vatablus, hoc est desiderium suum explet) ; *venter autem impiorum deficit, vel egebit*; Septuaginta, *animæ autem impiorum egenæ*. Baynus TM *deficiet* sic exponit, q. d. Justus temperantiam servans in cibo robur stomachi conservat, ut ad satietatem comedere possit; at impius gulæ et crapulæ indulgendo stomachum ita debilitat, ut cibos aspernetur, nec cibum vita sustentandæ necessarium sumere et digerere valeat.

Alii, *deficiet* : Quia, inquiunt, avari ex avaritia, ut opes augeant, non audent vesci ad saturitatem, sed fame ventrem latrantem conficiunt.

Verum alium sensum poscit versio Vulgata, q. d. Justus comedit usque ad satietatem, satiat* que animam, id est animæ suæ famem et desido*

riunì, tum quia prudens et liberalis, sulsque frugaliter et temperanter utitur ad justam sui suorumque sustentationem; tum quia suo laboro victum, quo se saturet, sibi parat; tum denique, quia ex Dei benedictione fit ut justus alimenta ad saturitatem necessaria sibi conquirat, utque liæc eum sufficienter alant, saturent, roborent, exhiberent ad melius sua munia obeundum, Dcoquo serviendum. «Impiorum» autem «vester insaturabilis est, » quia eorum fames et gula non satiatur, sive quia nova semper pluraque et magis delicata appetit, ideoque est inexplebilis; sive ob penuriam et egestatem, in quam vel ob socordiam, vel ob Dei maledictionem incurrit. Unde hebraice est *deficiet* vel *egebit*. Hinc et *insaturabilis* sumi posset pro *insaturatus*, q. d. Venter impiorum non saturatur, sed egestate et fame conficitur. Sic *incredibilis* sumitur pro incredulo, *ad Titum* i, 16; *Baruch*, i, 19 ; *Eccli.* i, 36, et alibi. Sic et Jeremías, cap. xv, 18, ait : «Plaga mea desperabilis (id est desperata) renuit curari. »

Tres ergo causai sunt cur justus saturetur : *prima*, quod labore sibi paret victum quo satietur; *secunda*, quod moderetur suæ gulæ per temperantiam; *tertia*, quod Deus ejus laboribus et frugibus benedicat, eisque virtutem satiandi et nutriendi tribuat. Totidem causæ sunt cur impius non saturetur : *prima* est desidia qua torpet, nec vult laborare, ut alimenta comparet; *secunda*, quod gulæ suæ indulgeat : gula autem est insatiabilis. «Initium vitæ hominis aqua et panis, » ait Ecclesiasticus xxix, 28; gulosisautem nonsufficiunt tot genera fructuum, leguminum, herbarum : quæruntur novi in mari pisces, novæ in terra feræ, novæ volucres in aere, saginantur altitia, atque his nova miscentur aromata, nova condimenta, et gulæ irritamenta infarciuntur. *Tertia*, quod Deus frugibus et alimentis impiorum maledicat, vimque nutriendi et satiandi adimat, et quasi exsufflet, juxta id quod minatur, Osce cap. rv, 10: «Et comedent, et non saturabuntur;» et Aggæus cap. i, vers. 6: «Seminastis multum, et intulistis parum; comedistis, et non estis satiati; bibistis, et non estis inebriati; operuistis vos, et non estis calefacti ; et qui mercedes congregavit, misit eas in sacculum pertusum.» Vide ibi dicta.

Sic manna satiabat justos, imo dabat eis omnem saporis suavitatem, *Sapient*, xvi, 20; impiis vero movebat nauseam, *Num.* xi, 4.

Hmc sententia sæpe vera est in bonis corporalibus, sed semper in spiritalibus.

Unde allegorico S. Hieronymus bine accipit do cibo verbi lici quo pascitur Ecclesia. Audi eum in *Amas* cap. vin, sub finem : « Ex quo intelligimus, ait, quando doctrina non fuerit in Ecclesiis, perire pudicitiam, castitatem mori, omnes abire virtutes; quia non comederunt verbum Domini, quod qui comederit, saginatus ejus cibo audiet per Salomonem : Justus comedens saturat animam suam ; animæ autem impiorum esurient. Et David cantabat : Juvenis fui, et senui; et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quaerens panem. Quanti Martyres in persecutionibus perierunt fame, et indiguerunt frumento alimentisquo istis corporum. Ergo de eo dicit pane, qui de cælo descendit; quem qui comederit, nec esurire poterit, nec sitire. »

Tropologice Dionysius : Justus, inquit, spiritalibus sc reficit alimentis, et animam suam replet piis affectibus. Venter autem impiorum insaturabilis, id est cor eorum terrenis non saliat, imo instar hydropicorum quo plura acquirunt, eo plura desiderant, ac sicut hydropicis crescit ex potu silis, sic ipsis ex adeptione crescit affectio. Unde Seneca i «Inopi, ait, pauca desunt; avaro omnia.» Restringendus est igitur venter, id est cordis desiderium et aviditas. Et Rugo Cardinalis: Justus comedit, inquit, ubique, et replet animam suam, venter autem impiorum insaturabilis. Et mox : Venter impiorum est cupiditas, quæ insatiabilis est, sicut dicitur *Eccl.* cap. v : «Avarus non implebitur pecunia. Et multis de causis est insatiabilis : *Prima* est, quia nas habet fundum : „ . est enim quasi saccus pertusus, *secunda*, quia „ m, semper crescit, etiam ex solo aspectu cibi, id est divitiarum. *Tertia*, quia nihil eorum quæ cupit, quæ mittitur in hunc ventrem. Cupiditas enim in corde est, ubi pecunia intrare non potest : quomodo ergo extinguere potest famem cordis pecunia in arcam missa? *Quarta* est, quia hujusmodi cupita non sunt impletiva cordis humani, ubi est fames cupiditatis. Sicut enim deliraret, qui conaretur arcam implere sapientia, quæ illius omnino capax non est, sic certe multi delirant, qui cor humanum conantur implere pecunia. *Quinta* est, quia omnia hujusmodi concupita vana sunt, et potius faciunt vacuitatem quam repletionem, juxta illud Genes, i : « Terra autem erat inanis ut vacua » Haec Hugo.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Gnoma de variis sapientias et stultitia proprietatibus : prudentiam quaslibet status rite ordinare; enmdar commovere ad misericordiam, et allectiones moderari; imprudentiam autan dt riha perdere (dios Ada.

1. Sapiens mulier ædificat domum suam : insipiens exstructam quoque manibus destruet. 2. Ambulans recto itinere, et timens Deum, despicitur ab eo qui infami graditur via. 3. In ore stulti virga superbi» : labia autem sapientium custodiunt eos. 4. Ubi non sunt boves, præsepe vacuum est : ubi autem plurimæ segetes, ibi manifesta est fortitudo bovis. 5. Testis fidelis non mentitur : profert autem mendacium dolosus testis. 6. Quaerit derisor sapientiam, elnon invenit : doctrina prudentium facilis. 7. Vade contra virum stultum, et nescit labia prudenti». 8. Sapientia callidi est intelligere viam suam, et imprudentia stultorum errans. 9. Stultus illudet peccatum , et inter justos morabitur gratia. 10. Cor quod novit amaritudinem auimæ suæ, in gaudio ejus non miscebitur extraneus. 11. Domus impiorum delebitur, tabernacula vero justorum germinabunt. 12. Est via, quæ videtur homini justa : novissima autem ejus deducunt ad mortem. 13. Risus dolore miscebitur, et extrema gaudii luctus occupat. 14. Viis suis replebitur stultus, et super eum erit vir bonus. 15. Innocens credit omni verbo, astutus considerat gressus suos. Filio doloso nihil erit boni : servo autem sapienti prosperi erunt actus, et dirigetur via ejus. <6. Sapiens timet, et declinata malo : stultus transilit, et confidit. 17. Impatiens operabitur stultitiam, et vir versutus odiosus est. 18. Possidebunt parvuli stultitiam, et exspectabunt astuli scientiam. 19. Jacebunt mali ante bonos, et impii ante portas justorum. 20. Etiam proximo suo pauper odiosus erit : amici verodivitum multi. 21. Qui despicit proximum suum, peccat; qui autem miseretur pauperis, beatus erit. Qui credit in Domino, misericordiam diligit. 22. Errant qui operantur malum : misericordia et veritas préparant bona. 23. In omni opere erit abundantia : ubi autem verba sunt plurima, ibi frequenter egestas. 24. Corona sapientium , divitiæ eorum : fatuitas stultorum, imprudentia. 25. Liberat animas testis fidelis ; et profert mendacia versipellis. 26. In timore Domini fiducia fortitudinis, et filiis ejus erit spes. 27. Timor Domini fons vitæ, ut declinent a ruina mortis. 28. In multitudine populi dignitas regis, et in paucitate plebis ignominia principis. 29. Qui patiens est, inulta gubernatur prudentia : qui autem impatiens est, exaltat stultitiam suam. 30. Vita carnum, sanitas cordis : putredo ossium , invidia. 31. Qui calumniatur egentem, exprobrat factori ejus : honorat autem eum qui miseretur pauperis. 32. In malitia sua expellitur impius : sperat autem justus in morte sua. 33. In corde prudentis requiescit sapientia, et indoctos quosque erudiet. 34. Justitia elevat gentem : miseros autem facit popules peccatum. 35. Acceptus est regi minister intelligens : iracundiam ejus inutilis sustinebit.

Vei l. i. SaPIEXS MULIER ÆDIFICAT DOMUM SUAM : IXSIPIEXS EXSTRUCTAM QUOQUE DESTRUET.— **Hebraice**, *Sapientes mulierum* (id est unaquieque sap-sns mulier, ait Vatablus) *adificavit domum suam* *t stultitia* (id est stulta, per stultitiam suam) *ustruit illam*. Unde Chaldæus, *quæ sapiens est inter mulieres*, etc. Septuaginta, *sapientes mulieres adificarunt domos, imprudens autem demolita est suis manibus*. Per domum accipe familiam et rem familiarem,

puta filios, filias, ancillas, servos, eorumque pacem. concordiam, virtutem ac strenuitatem, qua fit ut annona, vestibus cæterisque rebus abundent, ac opes et prsdia adaugeant. Hæc enim præstat sapiens materf.iinilias, ut patebit cap. xxxi ; hujus enim est domum regere , sicut viri est curare res externas et forenses. Unde Apostolus jubet Titum, cap. n, 5, erudire «adolescuntula», ut viros suos ament, filios suos diligant,

nudentes, sobrias, castas, domus curam habent. « Hinc et Glossa interlinearis, *Genes*, n, ad illa : *Et edificavit Dominus costam quam tulerat in mulierem* : « Costa, ait, « edificata in muliere-n, ut mulier ipsa domus gubernanda exemplar esset. » Et Aristoteles in *OEconom.* libro II, cap. i : a Probam mulierem, ait, omnibus quæ sunt intus dominari oportet, curamque habere omnium secundum scriptas leges. » Et inferius : a Matrisfamilias vita totius domus est regula. » Sic Ruth edificavit domum Booz, a Rachel et Lia aedificaverunt domum Israel, » *Ruth* iv, 11; Sara domum Tobi, Abigail domum Nabal, etc. Sic etiamnum in Calabria, ubi vigent mori et bombyces nentes sericum, quibus præsumunt feminæ, videmus per domos feminam unicam hujus artis peritam alere totam domum et familiam. Itaque sensus est, ait Jansenius, *q. d.* Uxor sapiens sua diligentia ac prudenti administratione et gubernatione familiam suam etiam exiguam, et nullius imprimis pretii, egregie instruit, amplificat, et augeat, prospiciens domui de omnibus necessariis, recteque educans suos filios ac domesticos. Contra insipiens etiam ab alio bene instructam non tantum perire sinet, sed suis ipsa manibus per suam insipientiam destruet ac perdet, domesticas opes d. lapidando, ac domesticos quosque suis sermonibus, factis et exemplis evertendo. Simonides laudat uxorem, quæ similis est apiculæ, casta, frugalis, intenta operi, non vagabunda, fovens sobolem. Mystice hæc sententia impleta est in Ecclesia Gentium et Synagoga Judæorum.

Symbolice, mulier sapiens est regina, quæ sua sapientia tam domum et familiam stirpemque mariti, quam totum regnum ædificat, cumalque omni bono temporali et spirituali. Sic Clotildis edificavit domum Clodovæi et regnum Franci, præsertim dum maritum cum regno ad Christum convertit. Sic S. Cunegundis edificavit domum Henrici Imperatoris totumque imperium; S. Blanca edificavit domum S. Ludovici regnumque Galliæ; S. Hedwigs, regnum Poloni; S. Elisabetha, regina Lusitani, nuper a S. D. N. Urbano VHJ, Sanctorum catalogo adscripta, edificavit regnum Lusitani; unde ab ea deinceps omnes reges Hispani et Lusitani usque ad moderum Phdippum IV, recta serie descendunt.

Tropologice, mulier sapiens est mens, quæ domum animæ suæ, ait Hugo, ædificat omni virtute et sapientia.

Porro Beda in *Locis communibus*, cap. lxxii *De simplicitate*, fabricam spiritualem animæ, sive domum virtutum, apposite ita ex S. Hieronymo per partes sigillatim construit et describit : « Fabrica spiritalis est fides firma in corde, galea salutis in capite, verbum veritatis in ore, bona in mente voluntas, dilectio Dei in pectore, præclucta castitas in ardore, honestas in actione, sobrietas in consuetudine, stabilitas in bonitate, patientia in tribulatione, spes in Creatore, amor vili » !er-

næ, perseverantia usque in finem. Plura de mystica hac Ecclesiæ et animæ fabrica dixi in fina Aggæi Prophetæ.

Allegorice, mulier sapiens est B. Virgo quæ per Christum ædificavit, et in dies ædificat Ecclesiam numero et virtute fidelium, puta Apostolorum, Martyrum, Virginum, Confessorum, etc., uti pluribus dixi cap. vin, 22, et cap. ix, 1.

2. AIFBUUXS RECTO ITISEKE, ET TIMEX'S DEUM, DE- VM. SPICITLH AD EO QU! IXFAMI GHADITUH VIA.—Hebraic*,', *ambulans in rectitudine sua timens* (vel *timet*) *Dominum, et perversus viis suis despiciens* (vel *despicit*) *cum*. Ubi -rè *cum* tam referre potest *Dominum* quam ambulantem in rectitudine sua. Ad *Dominum referunt* R. Salomon, R. Levi, Jansenius el abi, idque duplici sensu. Prior est causalis, *q. d.* Causa cur quis ambulet recta virtutis via, est timor Domini, sive quod timeat Dominum. Hic enim timor eum assidue stimulat, ut recta incedat via Deo placita, ne, sieubi exorbitet, Deum offendat. Vice versa, causa cur quis pravus et perversus sit in viis, id est actionibus, suis, csl, quod despiciat Deum Deique timorem. Qui enim excussit Dei metum, hic efrænis sensim in omnia scelera ruit, uti ruunt athei et politici. Ha auctor *Catena* Groe. Rursum sic exponas, *q. d.* Qui ambulat recta virtutis via, hic manifestum dat indicium quod timeat Deum : qui vero perversa vitii via incedit, hoc ipso significat, se Deum despiciere. Vita enim exterior testatur internum Dei timorem vel contemptum, juxta illud S. Gregorii : « Probatio dilectionis exhibitio est operis. »

Posterior (1) est, *q. d.* Qui recta legis divins norma ambulat, hic timet, id est reveretur religiose colit Deum; qui autem a norma hac exorbitat, hic paulatim Deum, Deique reverentiam et cultum despicit. Sicut enim virtus parit timorem cultumque Dei, sio vitium et vitiosa vita parit Dei, religionis et pietatis contemptum, juxta illud Psal. xi, 1 : « Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus. » Et illud *Prov.* xvm : a Impius, cum in profundum venerit, contemnit. »

Verum Noster, Aben-Ezra, Baynus et alii à *cum* referunt ad ambulantem recto itinere, *q. d.* Impius et perversus despicit pium, qui recta secundum legem ambulat, Deumque timet et veneratur. Eodem tamen tandem redit sensus hio, quo priores : nam qui despicit timentem Deum, ipsum Deum indirecte despicit; sicut qui despicit servum, despicit quoque herum servi, ac tandem crescente despectu directe despicit ipsum herum, puta Deum. Hoc est quod ait Christus, *Joan*, xv : « Si de irundo fuissetis, mundus utique quod suum er » t diligeret; quia vero do mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. » Et *Job* cap. xii, 4 : « Deridetur justus simplicitas. » Ubi vide S. Gregorium. Tanta enim est impiorum hominum perversitas, ut, nisi

(1) Eademquo recta.

omnes (ales efficiant quales ipsi sunt, non conquiescant ; unde pios et probos rident, vocantque Collatortos, hypocritas, Jesuítas, etc. Causa est morum dissimilitudo : vident enim suam vitam et vitia contrariis piorum virtutibus moribusque rcipsa culpari et redargui; quare perpetuos hos vitæ suæ censores, velut sudes in oculis non ferentes, eos rident, vexant, persequuntur, ut sibi similes efficiant. Hanc causam dat S. Prosper in *Sentent. et Epigramm.* cap. xxxii, de odiis mundi in Christianos : a Omnes, ait, qui in Christo volunt pie vivere, nccesso est ut ab impiis et dissimilibus patiantur opprobria, et despicientur tanquam stulti et iusani, qui præsentia bona perdant, et invisibilia sibi ac futura promittant. Sed hæc despectio et hæc irrisio in ipsos retorquebitur, cum et abundantia eorum in egestatem, et superbia transierit in confusionem.

Impia pars mundi parti r<t fatata piorum,
Nec tolerare potest dissimilo animos.
Bidens nolentes opibus præscnlbos uti,
Sperantesque sibi credita posse dari.
Sed spernenda hæc sunt populis opprobria sanctis,
Quæ stulte jaciunt corda aliena Deo.
Nam spes nostra ex lioc visu Gt certior omni,
Quod spondens, quidquid credimus, hoc Deus est.»

EtSalvianus,lib. Vili *De Gubernatione Dei* : a Maxima causa discordiarum, ait, est diversitas voluntatum , quia fieri aut omnino non potest, aut vix potest, ut eam rem in alio quisquam diligat, a qua ipso dissentit; itaque eos non sino'causa oderunt, in quibus omnia sibi emula atque inimica decernunt. » Quin et Plinius in *Panegy. Trojani*, cap. lvi : a Hoc, ait, primum erga optimum imperatorem piorum civium officium est, insequi dissimiles ; neque enim salis amorini bonos principes, qui malos salis non oderint. » Et Comicus :

Semper bonos odit malorum factio.

Porro Septuaginta innD *bozehu*, id est, *despiciit eum*, accipiunt reciproce pro *despiciit scipsum*. Idem enim Hebræis est pronomen reciprocum quod absolutum. Unde vertunt, 6 «îXt&v taie ¿Jcîç aiw3 áanaxOr'ffr.Txt, id est, *qui tortuose incedit viis suis, inhonorabitur, vel ignominia afficietur*. Sicut enim virtus parit laudem, sic vitium parit probum et ignominiam, ob quam vitiosus ab omnibus despicitur et contemnitur. Ipse ergo suo vitio despectum sibi conciliat, ejusquo sibi ipsi faber est el causa.

FKX 3. 3. IN ORE STULTI VIRGA SUPERBUS : LABIA AUTEM SAPIENTIUM custodiunt eos. — Septuaginta, *cx ore imprudentium baculi contumelia!* (Theodotion, *virgula injuriat*) ; *labia autem sapientum custodiunt* (Scholiostes *sanant*, scilicet animi dolores et vulnera, quos vel ipsis vel aliis lingua superba et contumeliosa inflixit) *ipsos*; Chaldæus, *in ore stulti virga et tribulatio* ; Syrus, *stimulus et contumelia*.

Superbia enim parit injuriam et contumeliam ; superbi enim, ut se præ cœtens attollant, eos despiciunt, eisque injurii sunt et contumeliosi. Noster Salazar per *virgam*, accipit sceptrum, sive virgam, quæ sit imperii et potestatis insigne, ut sensus sit : « In ore stulti, virga superbiæ, » id est, stultus ac vecors peccator præ fastu el superbia, perinde ac si virgam et sceptrum imperii ore suo gercret, putat sibi in omnium famam licere, aU que adeo omnes probris appetit, conviciis onerat, detractionibus denigrat. Verum hebr. non est *QW scebet*, id est sceptrum, sed nmñ *choter*, id est virga, seu baculus ad feriendum, puta ad infligendum probra, injurias et contumelias, uti vertunt Septuaginta, Theodotion, Chaldæus, Syrus, Noster el Hebraei. Unde Vatablus ; *Baculus*, inquit, sive *virga superbia est lingua, qua cadimus homines, ut virga equos*.

Sensus ergo solidus et clarus est, *q. d.* Stultus, quia superbus, ore suo et lingua quasi virga superbaflagellatcæteros, huncridendo,illum despiciendo, istum conviciando, etc.; sed flagellando alios flagellat quoque seipsum, quia quos flagellat, ab eis vicissim lege talionis flagellatur. Superba ergo ejus verba quæ ore profert, erunt ei virga, id est causa et instrumentum et ferula, qua vapulet, confundatur et plectatur(1). a Labia autem sapientum custodiunt eos, » tum quia cavent ne instar stulti suis maledictis flagellent alios, eorumque flagellatum verborum, tum verberum vicissim sibi accersant ; tum quia si a stulto flagellis maledicentis appetantur, contra ea se tuentur scuto prudentiæ, modesti» et mansuetudinis, ita emm prudenter, modeste et mansuete agunt et respondent, ut suam innocentiam probent, et stultum maledicentem confundant, cogantque silere, juxta illud S. Augustini, serm. 15 *De Resurrect.*: a Maledictum patientia repperussum in suum redit auctorem, illæso eo qui petebatur. » El Beda sic exponit : a In ore stulti, ait. virga superbite, et labia sapientum custodiunt eos : quia stulti per vaniloquium humiles, quos despiciunt, affligunt ; sed iidem humiles spiritu per doctrinam se sapientia, ne decipiantur, muniunt. » Unde S. Ambrosius, lib. III *De Officiis*, cap. iv, docens alienis incommodis non esse nostra lucra quærenda, ostendit quam grave sit peccatum detractionis et contumelie». a Quæ enim pama gravior, ait, quam interioris vulnus conscientie? quod severius iudicium quam domesticum, quo unusquisque sibi est reus, seque ip&! arguit quod injuriam fratri indigno fecerit? Quod non mediocriter Scriptura condemnat, dicens; Ex ore stultorum baculus contumelie. Stalliti® ergo condemnatur, qui contumeliam facit. Nonne hoc magis fugiendum quam mors, quam dispendium, quam inopia, quam exilium, quam debilitatis dolor? quis enim vi-

(1) Ila et Manrer, qui vertit, in *ore stulti* est *virga fastus* seu *insolentia*, puU ipsius UuLL

tium corporis, aut patrimonii damnum non levius ducat vitio animi, et existimationis dispendio? »

Symbolice, S. Gregorius, XXIV *Moral*, cap. ix, hanc gnomen adaptat superbis praelatis et prae-dicatoribus : « Sed hæc, ait, esse propria arrogantium prae-dicatorum solent, ut etiam afflictos auditores suos magis districte corripere appetant, quam blande refovere : plus enim student, ut mala objurgando increpent, quam bona laudando confirmant. Superiores quippe videri desiderant, atque adeo magis gaudent, cum eorum animos ira elevat, quam cum charitas exæquat; semper invenire appetunt, quæ increpando rigide feriant; unde scriptum est : In ore stulti virga superbi » : quia percutere rigide scit, sed compati humiliter nescit. »

S. Gregorium de more sequitur S. Isidorus, lib. 1 *Origin*, cap. xu : « Superbi doctores, ait, vulnerare potius quam emendare norunt, Salomone attestante : In ore stulti virga superbi »; quia increpando rigide faciunt, et compati humiliter nesciunt. » Quia, ut ait Polychronius in *Catena Grac.*, « quos reprehendunt, non tam emendare, quam confundere student. » Sic et S. Chrysostomus ibidem. Sic et Hugo : a In ore stulti virga superbi®, » id est, inquit, imperiosa correctio est in ore stulti, et e converso in ore justi virga mansuetudinis et dulcedinis. Propterea in arca manna simul cum virga fuit. Et de virga Aaron legitur, quod fronduit et amygdala protulit : quæ sunt cibus infirmorum.

Denique S. Hieronymus initio *Apologia*: 3 contra Ruftinum, ejus in se invectivam in ipsummet retorquens : « Intellexi, ait, illud Salomonis in te esse completum : In ore stulti baculus contumelie. »

fut. 4. 4. Ubi non sunt boves, pr̄sepe vacuum (hebraice, *mundum*) est : udi autem plurima segetes, idi manifesta est fortitudo bovis. — Perperam Theodotion pro ptQ *been*, id est *ubi non*, legens ;lX3 *bcon*, id est in labore vel robore, vertit, *it tayú*, id est, in fortitudine boum in pr̄sepe cogetur genimen, et multitudo geniminum in potentia tauri. Sic enim nulla est antithesis, sed tautologia inanis; legendum ergo *been*, id est *ubi non sunt boves*. Est liptote et metonymia : ubi enim desunt boves, qui arando fruges producant, non solum pr̄sepe vacuum est, sed et horreum : nam ubi palea non est, nec frumentum esse potest, *q. d.* Ubi bos deest, ibi ager coli non potest; agro autem inculto et inarato, nulli ex eo proventus sperandi sunt. Unde Hcbr. DIIJXebus, id est pr̄sepe. Marinus et alii vertunt, *apotheca, horreum, granarium*, item *area*, in qua segetes excutiuntur et trituran-tur. Igitur ex pr̄sepi per metonymiam etihatalepb-in intellige tum apothecas et cellaria, tum mensas (pr̄sepe enim est quasi mensa boum et jumentorum), tum cibum et annonam ; hanc enim continet pr̄sepe, et jumentis comedendam offert. Ex jumentis autem intellige homines ; nam ubi deest

annonæ jumentis, ibi consequenter deest et hominibus. Unde ex Hebraeo sic vertas, *ubi non sua boves, apothecæ munda*, id est *vacuæ sunt* ; et *copa proventuum est a fortitudine boum*, hoc est, ait Vatablus, *qui laborat, habet quod manducet ; qui autem otium sectatur, egestatem habet in domo*. Aut, *ubi est labor et laborantes, ibi est copia rerum ; ubi vero otium et otiantes, ibi egestas*. Eodem redit versio Symmachi, *eo quod non sint boves genimen pr̄sepis*, id est fœnum quod in pr̄sepi jumentis apponitur, supple, succrescit loco tritici; *et multitudo geniminum in potentia tauri*; Chaldæus, *multitudo frugum in fortitudine bovis* ; et Aquila, *ubi non sunt boves, fit fanum ; genimen electum, et multitudo fructuum in fortitudine juven-ci, q. d.* Ubi non sunt boves arantes terram, ibi terra non fruges, sed sterile fœnum sponte ebullit et generat : at ubi boves fortiter arant, ibi copia non fœni, sed frugum producitur. Parœmia ergo hæc grammatice et physice docet, ait Jansenius, agricolis dandam esse operam ut sibi de bobus iisque validis prospiciunt, per quos terram recte excolere possint, si ex ea copiosum fructum referre velint. Deinde ethice sub hoc exemplo significatur omnibus laborandum esse, qui manducare et ditescere velint, otiumque sectantibus egestatem obventuram. Politice vero reipublicæ prospiciendum esse de strenuis prudentibusque moderatoribus, qui si desint, respublica omnibus sit modis destituenda: si adsint, omnium bonorum copiam indefesso suo labore et prudentia illi sint allaturi. Meminit boum potius quam equorum, tum quia in Palæstina et Ægypto, æque ac in Italia, aliisque locis, bobus arant potius quam equis; tum quia boves lente quidem, sed magis profunde et nervose arando sulcant proscinduntque terras glebas, quo fit ut sementis majores agat radices, et copiosius germinet, pluresque det fruges; tum denique quia boves parci sunt, ac herba et fœno vivunt, equi vero avena, hordeo, frumento : unde magnam partem frugum quam producunt, ipsimet absumunt, cum boves palea et fœno contenti frumentum omne hero relinquant, itaque eum ditent. Hinc bos priscis arationis, indeque messi et fertilitatis erat symbolum, ut patet in bobus fortibus, quos vidit Pharaon, *Genes*, xu, 2. Vide dicta *Isaiæ* xxxii, vers. ultimo.

Mystice et tropologice, S. Hieronymus in *Habacuc* cap. m : a Boves, inquit, non erunt in pr̄sepi-bus, quia ubi plena sunt pr̄sepia, manifesta est fortitudo bovis. Bos operarius est, bos Domini sustentans jugum, bos, in cujus vestigium qui severit, beatus est. » Et S. Gregorius, lib. III *Registri*, epist. 30 *ad Eulogium* : a Quod, inquit, crescit Ecclesiae populus, quod ad coeleste horreum spiritales segetes multiplicantur, hoc de omnipotentis Dei gratia, quæ in beatissimis vobis large influit, nunquam habuimus incertum. Grati-as itaque omnipotenti Deo solvimus, quia impletam videmus in vobis esse quod scriptum est;

Ubi plurimæ segetes, ibi manifesta est fortitudo boum. Si enim bos fortis aratrum linguæ in terra cordis audientium non transfixisset, tanta fidelitatis seges minime surrexisset. p

Particulatim vero Bcda singula singulis sic adaptat: < Boves, inquit, doctores catholicos, præsepe cælum auditorum, segetes dicit fructus operum bonorum. Incassum ergo tumet superbus et indocta eloquentia verberat aures ac corda subjectorum, quia ubi non sunt docti prædicatores, frustra ad audiendum confluit turba plebium; ubi autem plurimæ operationes apparent virtutum, ibi apertissime claret, quia non hæreticus in vanum garrivit, sed pro verbi fruge laboravit ille, qui et ipsum verbum casto ore ruminare, et viam veritatis recto discretionis pede nescit incedere. Nec mirandum cur in præsepi auditores significari dixerimus, cum bos alatur de præsepi, doctor autem verbo audientes soleat nutrire; sed intuendum, quia et de labore bovis præsepe impletur, et ipse bos suo fructu de præsepi reficitur. Quia nimirum prædicator fidelis et audientes verbo reficit, et eadem refectione apud Deum ipse proficit; quod in opere figuratur Eliæ, qui Sareptaum viduam pascit, a qua et ipse pascitur. »

iNsnut Porro bovis dotes apposite congruunt doctori
‘bnj. prædicatori Evangelico, adeo ut si illas inspi-
frifiA ciat et æmuletur, abunde omnes sui muneris
numeros sit expleturus. Nam *primo*, bos est laboriosissimus adeoque symbolum laboris. Unde veteres, teste Pierio in *Hierogl.*, volentes laborem pingere, pingebant caput bovis; simili modo doctor et prædicator ut fructum faciat, valde in prædicando et docendo labore oportet; qua de re plura dixi *Ezechiel.* x, 14.

W. Secundo, bos est animal innocens, simplex, sincerum. Talis quoque sil prædicator, ut omnibus bene, nulli malefaciat. Unde Ovidius, XV *Metamorph.* :

Quid meruere boves, animal sine fraude doloque,
Innocuum, simplex, natum tolerare labores?

Tertio, bos aliis laborat, non sibi, juxta illud, « Sic vos non vobis fertis aratra boves. » Itidem prædicator Evangelicus non sibi, sed aliis laborat et prædicat, adeoque instar S. Pauli totum se aliorum salutis impendit et superimpendit. Hinc bos symbolum est beneficentiae.

C-irtzk Quarto, sunt validi et fortes: foris sit et prædicator, ut neminem vereatur. Ita S. Dionysius *De Cælesti Hierarch.* cap. xv: «Bovis imago, ait, fortitudinis ac roboris præfert speciem, et qua spirituales sulcos suscipiendos coelestibus fecundisquo imbribus scindunt. » Hinc boves cum celeritate fortiter figunt pedem in cursu; hinc et cornibus armantur, iisque hostes impetunt, fugantque vel prosternunt.

C-icto. Quinto, bos frugalis est sibi, tantumque paleas, h rbas et fœnum comedit: «Taurus, inquit Horus

Apollo in *Hieroglyph.* cap. xiv, integri» viribus, fortis ac temperans. » Ita sobrius et frugaliter cibi sit prædicator. Certe S. Petrus, teste S. Nazianzeno, lupinis duntaxat vescabatur. Sicut tamen par est bovem ali ex messe in qua laboravit, sic et prædicatorem ali a fidelibus quibus prædicat convenit, juxta id quod sanxit Deus per Moysen et per Paulum: « Non alligabis os bovi trituranti, » *Deuter.* xxv, 4, et I Cor. ix, 9.

Sexto, bos erat victima quæ Deo mactabatur. Sexu Unde religionis erat symbolum, æque ac mortificationis et martyrii, ac repræsentat Martyres: quales fuere Apostoli et prædicatores Apostolici.

Septimo, in quatuor mysticis Ezechielis, cap. i, Septius vers. iO, animalibus, quæ currum gloriæ Dei et Evangelii quaquaversum per orbem agebant, erat planta pedis vituli, adeoque tertium animal erat bos. Quod explicans S. Gregorius, hom. 3 in *Ezechiel.*: « Quia, inquit, prædicatores sancti boum nomine designantur, docet Paulus Apostolus legis testimonium exponens: Non obturabis os bovi trituranti. In sanctis ergo prædicatoribus planta pedis est vituli, scilicet mature incedens, et foris, et divisa; quia unusquisque prædicator et venerationem habet in maturitate, et fortitudinem in opere, et divisionem unguis® in discretionem. Non enim facile prædicatio ejus accipitur, si levis in moribus esse videatur. Et nulla erit maturitatis ostensio, si contra adversa omnia non adfuerit operis fortitudo. »

Octavo, bos in incessu et aratione lenius est, sed ætwt exactus et perfectus: ita doctor lentus sit, ut populo rudi tardoque se accommodet, nec eum tædeat idem crebro et minulim explicare et inculcare.

Nono, terra quæ a bobus aratro non subigitur, non germinat fœnum, spinas et tribulos; quæ vero ab iis subigitur, producit lætam frumenti messem: sic animæ, quæ a prædicatoribus aratro verbi Dei non excoluntur, sylvescunt, nec nisi lolium et tribulos vitiorum proferunt; at quæ eodem sulcantur, sarriuntur, seminantur, lætam virtutum frugem progenerant.

Deamo, apposite Cajetanus et ex eo Salazar præ- Dein* sentem boum parabolam sic explicant: Sicut qui card bobus, habet præsepe, id est stabulum mundum; qui autem boves habet, etsi stabulum immundius illi sit, gaudet tamen multitudine proventuum atque fructuum: sic etiam qui curas animarum non suscipit, nec in agro Domini excolendo laborat, sed sibimetipsi totus vacat, majori fortasse munditia et puritate conscientis® fruitur; qui autem boves jungit suos, id est operas suas proximis navat, et activam vitam contemplationi adnectit, hic sane mentis ac conscientis® suæ præsepe aut stabulum immundius habet: nam ex hominum consuetudine et negotiosa vita semper aliquid sordium saltem levium accedit, tamen uberiores ac copiosiores fructus metit.

Hujus sententis® veritatem cernimus felici hoc

noſtri ꝑvi ſæculo, quando viros Religioſos zelo Bei ardentes, boum inſtar ſtrenue in agro Domini laborantes, in Gallia et Germania multa hæreticorum millia ad orthodoxam fidem conuerſiſſe, atque Imperatorem Æthiopię cum toto ejus imperio Romanꝰ Eccleſia? ſubjeciſſe videmus, gratulamur et miramur; quando B. Franciſcum Xaverium ejusque aſſeclas Indos, Japoneſes, Sinas ad Chriſtum traducere conſpicimus, Deoque gratias agimus. Sane in una Japoniꝰ inſula ad ſeptingenta Chriſtianorum millia numerantur, e quibus multi pro Chriſto ſanguinem vitamque libentes alacresque profundunt. Equidem, ut alia taceam, unico anno Domini 1621, centum ſexaginta quinque Chriſtiani in Japone conſtanter mortem pro fide oppetiverunt. Ex iis quinquaginta et plures lento igne cremati aſſatique, alii gelu enecti, alii in mare mersi, alii crucifixi, alii gladio percuſſi. Duces eorum fuere tres e Societate Jeſu Patres. Hoſ quaſi paſtores ſuos ſecuti nobiles, plꝑbei, virgines, conjuges, quin et ſenes decrepiti, ac pueri infantesque pꝑplures, qui ludibundi ad mortem quaſi ad epulas proceſſere. Non defuere, ſive cauſam, ſive ætatem, ſive ſexum, ſive gradum, ſive genus mortis ſpectes, novi Laurentii, nova- Agnetes, novꝰ Symphoroſæ, novi Machabæi et Machabæꝰ, novi Adriani, novi Gclulii, novꝰ Nathaliꝰ, novi Pancratii, novi Viti, novi Innocentes, quia non defuit novus Herodes; quibus proinde pariter accinas illud quod priſcis occinit Eccleſia :

Salvôte, floreo Martyrem,
Cæloque nascentes roſꝰ;
Aram ante ipſam ſimplices
Palma et cownis luditis.

Horum ſanguine Japoniꝰ rigata longe felicius ſuccreſcet Eccleſia; nimirum, ut canit Prudentius
Srtfávuv, id eſt *lie Coronis* :

Martyrum ſemper numeres ſub omni
Grandine crevit.

Recentibus jam e Macao litteris affertur noviffime quingentose Chriſtianiſ in Japone, pro fide Chriſti variis tormentorum generibus trucidatos fortiter occubiſſe, adeo ut jam plura cæſorum pro Chriſto millia in Japone numerentur.

Ite Jam fortes, ubi ceka magni
Ducit exempli via. Cur inertes
Terga vertatiꝰ! aupetali tellus
Sidera donat.

5. Testis fidelis non mentitur; rnomiT autem MF'DACILM DOLOSIS TESTIS. — Hebr. *testis veritatum*, aut *fidelitatum*, non mentietur; efflabit autem mendaria testis falsitatis; S'ptuaginta, *accendit autem falsa* (Complutenses et Regia, *mentientem*) *testis injustus*; Aquila, Symmachus et Theodotion, *enuntiat falsa testis mendax*; Chaldæus, *qui loquitur mendadum*, *testis detractor est*; Vatablus, *testis*

verax non mentitur; falsus testis evomit mendacia. Sensus videtur planus, sed tamen plura contineꝰ, quæ varii sic vario efferunt.

Primo, R. Levi, R. Salomon, Jansenius et Baynus, 1. d. Testis qui non solet in familiaribus colloquiis mentiri, ac mendacia aversatur, hic pariter fidelis veraxque testis erit, cum vocabitur ad iudicium, ut aliquid juridice testetur; qui vero mendacia inter suos effutire solet et assidue mentiri, hic si rogetur a iudice, facile mendax erit, falsumquo de more promit testimonium. Consuetudo enim vertitur in habitum, habitus in naturam, estque quasi altera natura; quare qui assuevit semper verum dicere, difficile flectet se, ut casu aliquo falsum proferat; et vice versa, qui solet mentiri, difficile se a mendacio cohibet, praesertim cum ad id spes lucri, vel alterius commodi eum alliciet et invitabit.

Secundo, R. David, q. d. Qui vult haberi testis fidelis, abstinet a mendacio; si enim vel semel in mendacio deprehendatur, perdet fidem, etiam cum verum dicet nemoque ei credet; qui ergo vel semel profert mendacium, hic deinceps perdet fidem, atque passim habebitur testis dolosus et mendax, aut certe de mendacio suspectus.

Tertio, Hugo, g. d. Testis fidelis esto subinde fallatur, et ex errore falsum dicat, tamen nunquam ex proposito mentitur, id est contra mentem loquetur, ut quod scit esse verum, dicat esse falsum, vel e contra; testis autem dolosus ex proposito mentitur, assortique esse vera, quæ scit esse falsa; et contra.

Quarto, nervosius Lyranus et ex eo Salazar: «Testis fidelis non mentitur,» id est, nulla prece vel pretio, nullis minis vel pernis, adduci potest ut mentiatur; at testis mendax sine pretio et minis sponte sua profert et efflat mendacia, sicut caminus efflat et exhalat favillas et scintillas. Hebraice enim FI'D' *iaphiac*, id est efflat, significat *primo*, facilitatem et pronitatem ad mentiendum; *secundo*, copiam mendaciorum, quanta est favillarum in igne: unde Vatablus vertit, *evomit mendacia*; *tertio*, cor ejus plenum esse fraude et falsitate, ideoque eadem ore exhalare, sicut fumus igne plenus ignis scintillas jugiter per caminum exhalat. *Quarto*, vim et impetum, q. d. Mendax magna vi et impetu efflat sua mendacia, ut ea auditoribus persuadeat, sicut rogo magna vi et impetu suas ejaculatur scintillas. Quinto, vanitatem, nimirum mendacia esse evanida; veritatem autem esse firmam et stabilem. Mendacia enim sunt meut bullæ, quæ a pueris per fistulam e sraigmate facile efflantur, sed eadem facilitate difflantur; cum enim in aërem ascendit bulla tenuis et fragilis, minimo acris motu rumpitur, et tenues subito evanescit in auras; simili enim modo mendacium cito fingitur et conflatur, idemque cito dissipatur et diffatur. Rursum Hebræum 30 *cazab*, id est *mendacium*, sicut litteris sic et significato alludit ad tꝰ3 cosuph, id est præstigium, fa*-

cinum, maleficium: tale enim est mendacium; unde mendax est quasi praetigialor et maleficus, qui mendacio quasi fascino aures audientium praesiritigil, fascinat, obnubilat et seduci. Hinc rursum mendacium vocatur CD3 *rachas*, id est tenuitas, macies, macilentia, quia nil habet veritatis et substantial, ut, si mendacium pingere velis, pingas mulierem strigosam et macio confectam. Porro *cachas* alludit ad *sacach*, id est *oblitu* est, et ad l'wn *chasach*, id est *obtenebratus est*, per metathesin. In mendacio enim mera vanitas, momorioi confusio et mentis obscuritas concurrunt.

Denique « fidelis non mentietur, n quia quam cara est ei fides, tam cara ost ei veritas, tamque exosum mendacium; quaro sicut fides, sic et veritas ei sancta est, et instar iuramenti. Quocirca Christus fidelibus vetuit jurare, *Matth.* v, 34: a Ego autem dico vobis non jurare omnino, etc. Sit autem sermo vester: est, est; non, non; quod autem bis abundantius est, a malo est, » puta a vicio incredulitatis et diffidentiae innato homini ex peccato originali; quo fit ut saepe simpliciter asserenti non erodatur, juranti credatur. Jurare ergo non licet, nisi cogat hoc malum, puta incredula hominis diffidentia. Unde in paradiso, ubi hoc malum non erat, juraro non licebat, sicut nec licet Realis in caelo: Beati enim ita veraces sunt, itaquo reverentes nominis divini, ut jurare non audeant. Quin et Isocrates ad Demonicum, licet

Briti in Gentilis: « Boni viri, inquit, fideliores se exhibent iuramento, n Et Plularchus in *Problem.*: « Juramentum, inquit, homini libero pro tormento est. » Romani enim a servis veritatem extorquebant per tormenta, a cive iuramento, a sacerdote solo verbo, ita Chromatins Aquileiensis Episcopus, quem S. Hieronymus sui aevi vocat doctissimum et sanctissimum, scribens in citata Christi apud *Matth.* verba, ait Christum vetuisse fidelibus iuramentum, quia ipsorum verba « ita semper debent esse vera, ita fidelissima, ut pro iuramento habeantur. » Ac subdit: « Iuramenti causa est quia omnis qui jurat, ad hoc jurat, ut quod verum est loquatur. Et ideo Dominus inter iuramentum et loquelam nostram nullam voluit essa distantiam; quia sicut in iuramento nullam convenit esse perfidiam, ita quoque in verbis nostris nulhitn debet esse mendacium, quia utruinque et perjurium et mendacium divini officii (alii verius legunt, *judicii*) preña damnatur, dicente Scriptura i Os quod mentitur occidit animum. Quisquis ergo verum loquitur, jurat, quia scriptum est: Testis fidelis non mentietur. » Jurat, non expresso et formalitor, sed tacite et finaliter, quia scilicet verum loquitur, ob quod omnis iuramenti usus introductus est; iuramenti enim finis est veritas et veritatis cognitio, quam fidelis sine iuramento simpliciter, rem uti se habet enuntians, assequitur; interpretative ergo jurat, id osi facit et assequitur id simplici ns-erlione, quod alius qui jurat, assequitur suo iuramento. Hw" Chro-

matii (male in priscis codicibus Juris Canonici legitur Chrysostomi) verba translata sunt in jus Canonicum, et habentur 22, *Qucrslion.* V, Can. xn: *Iuramenti*, ubi recto Glossa notat, tō *Dominus inter iuramentum et loquelam nostram nullam esse distantiam*, limitandum esse ad generalitatem precepti, quod, sicut Deus voluit omne perjurium, sic et vetuit omne mendacium, ne quis putaret extra perjurium licitum esse mentiri, uti explicat Chromatins; alioqm in gravitate sceleris magna est distantia: longe enim gravius peccat perjurus pejerando quam mendax mentiando. Concludit Chromatius: « Sx a Deo qui verax est et mentiri nescit, quidquid dicitur pro iuramento prohibetur, quia verum est omne quod loquitur. » Tam sancta est Deo veritas, quam fideles imitari decet.

Mystice, auctor *Catena* Græcor.: « Testis, inquit, injustus et infidelis » est diabolus; hic enim cum temporaria voluptatis uum insipientibus promittat, aliud nihil quam sempiterni ignis supplicium praeslat. a Testis » autem « fidelis » est Dominus; quippe qui in omnibus dictis et promissis suis sit fidelissimus, neque unquam mentiatur aut fallat, a Incendit » porro testis injustus mendacium, quia quod extinctum jacebat, vel nova accusatione, vel falsa testificatione denuo exsuscitat. Hæc auctor *Catena* juxta Septuaginta.

Rursum testis fidelis est Martyr, qui fidei veritatem suamque in Deum fidelitatem morte sua testatur, et sanguine suo obsignat. Rursum qui recte et sancto vivit, ac in sanctitate fideliter perseverat resistendo quibusvis difficultatibus et tentationibus. Unde R. Theodorelus Studila inter homilias Catecheticas, quas edidit Joannes Livineius Canonicus Antuerpiensis, decima hunc titulum praefixit: « Martyres esso non solum qui sanguinem profundant, sed etiam qui vibra obeant divinam; » idque probat tum auctoritate S. Pauli, tum ratione. Ait enim Apostolus, inquit, *Hebr.* xi: « Circuleront in melotis, in pelliis caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus, et speluncis, et in cavernis terræ. » Et paulo post: « Tantam habentes nubem Martyrum, deponentes omne pondus, et circumstans nos peccatum. per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum. » Viden' ut universe Martyres vocavit omnes pietatis amantes affliamqufl vitam tolerantia trābenlas? Quaro et nos, fraina, numerati in hoc martyrio sumus: nam qui tolerant vitæ ærumnas crucigera amplectamur, qui virginale votum tueamur, nee morigeratione detrectanda, in qua inest quiddam instar ceri iminis, Jesum testamur et Christum esse et Dei Filium, testamur iudicium ac remunerationem futuram, testamur vitæ exacte rationem reddituros ad terribile Christi tribunal, obsistentes diabolo Christi inimico torquenti, et assidua cogita-

tiouum ac lethalum voluptatum objectione, velut flagris urgenti negare nos esse Deum. Hactenus Studita.

v»n.e. 0. Quærit derisor sapientiam, et non invenit; doctrina prudentium PACilis. — Hebraice, *guarii irrisor sapientiam, et non, supple, invenit*, vel ut Cajelanus, *adest; et scientia intelligenti levis*; Symmachus, *quasivit pestilens sapientiam, et non est*. Pro *fatilis* Chaldæus vertit, *et scientia prudenti vilescit*, id est p. vo et vili pretio comparatur. Tò *doctrina prudentium facilis* dupliciter accipi potest: primo, passive, g. d. Doctrina prudentium facilis est, ut discatur ab ipsis prudentibus, sive prudentes facile capiunt et addiscunt doctrinam. Unde Hebræa habent, *scientia intelligenti*, vel intelligentis, *levis* vel *facilis*; sicque clara et directa est antithesis inter derisorem et intelligentem, sive prudentem in discenda sapientia, quod derisori difficilis, imo impossibilis, sit sapientia, quia omni suo labore quo eam quærit, non invenit; intelligenti vero, sive prudenti, eadem sit facilis, quia scilicet derisor suis voluptatibus addictus non quærit eam serio, sed quasi per jocum et risum, imo eam ridet et deridet: tales sunt hypocritæ, hæretici et Judæi: prudens vero cordate, serio et resolute eam vestigat, ideoque facile eam invenit, quia taliter quærenti occurrit, et ultro se offert sapientia, puta honestas et virtus. Unde Vatablus vertit, *qui autem iudicio pollet, huic obvia est sapientia*. Ita Beda et Jansenius; nam, ut ait S. Cyrillus in *Joan.* lib. I, capite XII: « Canes venaticos imitatur sapiens huc illuc feras quærentes. Ipse enim non intellectam rem sæpe ac multum vestigans, interrogansque tandem assequitur. »

Secundo, active, q. d. a Doctrina prudentium est facilis, o non tantum ut ab eis discatur, sed et ut ab eis doceatur; quia prudentes facile docent doctrinam sive prudentiam, utpote quam ipsi longostudio usuque didicerunt et apprime callent; ac proinde rudes et imperiti facile ab eis eandem discent, si eorum doctrinæ se subdiciant. Unde Septuaginta vertunt, *quaeres sapientiam apud malos, et non invenies; sensus autem apud prudentes facilis est*; vel, ut auctor *Catenæ Græxonon* vertit, *apud prudentes sensus et intelligentia inventu sunt facilia*. Quia licet mali subinde speculative bona virtutum dent monita et præcepta, tamen quia opere contrarium faciunt, hinc auditoribus qui magis operibus credunt quam sermonibus, eandem non persuadent; at prudentes et probi, quia quæ docent verbo, eadem monstrant exemplo, hinc facile eadem aliis ingerunt et imprimunt.

Huc reducuntur variæ variorum probabiles et congrua* hujus versus expositiones. Nam primo, R. Salomon exponit, q. d. Derisor quando sapientia opus habet, eamque quærit, animum suum ea spoliatum experitur. Id maxime fiet in die iudicii juxta, parabolam virginum fatuarum, quibus venient» sponso defecit oleum. *Matth.* xxv.

Secundo, Baynus per derisores accipit pueros; qui jocis et ludis addicti non capiunt præcepta sapientiæ, sed adea quasi stupent et rident, moxque ea fastidientes ad suas nugas et ludicra revolvuntur, q. d. Joculatores, jocisquo et ludis addicti, non capiunt sapientiam, sed prudentes, cordatici severi; hisce enim virtus, quæ in maturitate et severa passionum castigatione consistit, est facilis.

Tertio, nervose et particulatim Jansenius, g. d. Derisor, id est, qui longo tempore non tantum per infirmitatem non acquievit sapientum salutaribus monilis, sed etiam inveterata malitia obstitit veritati et sapientiæ, eamque deseruit, justo Dei iudicio incidens in tribulationes et angustias, atque ob id quærens sapiens consilium, quo evadat urgentia mala, frequenter non invenit sapientiam sibi assistentem et bene consulentem, sed suis consiliis sinitur semper in pejora prolabi. Rursum, qui veritatis doctrinam irrident, ut faciunt hæretici et Judæi, quantumvis summis studiis sapientiam veram quærant, non tamen inveniunt, tum quia male quærunt, et extra Ecclesiam ubi non est; tum quia traditi in reprobum sensum, stulti facti sunt, et quasi cæci palpantes in meridie. Item qui a juventute se totos nugis vanisque rebus addixerunt, sapientiæ recusantes morem gerere, fere cum ad adultam provecti ætatem sese sapientiæ tradere volunt, eamque percipere desiderant, deprehenduntur difficulter eam percipere posse, et ægre in ea proficere. Contra, «doctrina prudentium facilis,» pro quo hebraico est, *scientia prudenti* (intelligenti) *est facilis*, hoc est, homo prudens, qui prudentiam semper dilexit, et intelligentiæ se a juventute semper accommodavit, is facile percipiet scientias quasque, et quidquid sapienter dicitur. Huic expositioni favet Syrus, dum vertit, *quaerit improbus sapientiam, et non invenitur*.

Quarto, Lyranus et ex eo noster Salazar explicant, q. d. Derisor, id est superbus, qui præ fastu et tumore aliorum, licet Doctorum et Sapientum, doctrinam aspernatur, ac sapientiam suo ingenio, cui præfidit, vestigare, judicare et metiri præsumit, hic utique eam non assequetur, quia sapientia non a proprio, rudi et superbo ingenio, sed a sapientibus et modestis discenda est; sicut enim ventus ferarum vestigia difflat, casque indagandi vim et odoratum in canibus hebetat: sic etiam fastus et superbia, qua suo quis ingenio plurimum tribuit, aliosque spernit et deridet, sapientiæ indagandæ viam adimit. At «doctrina prudentium facilis,» id est, quicumque alios humiliter auscultant, et ab ipsis edoceri volunt, hi facile brevique tempore magnam sapientiam sibi parant.

7. Vade contra virum stultum, et nescit labia prudentis. — Pro *nescit* Jansenius et alii nonnulli legunt *nescito*. Sic enim, habent Hebræa, huneque dant sensum, q. d. Si iveris contra virum stultum,

hoc est, si eidem te disputando opposueris, nescies, hoc est, non deprehendes in illo labia prudentiæ, nec ab illo disces docte prudenterque loqui. Imperativi enim hic non præceptum significant, sed permissionem, aut potius sequelam unius ex alio, sive quid uno posito secuturum sit. Simile fuit cap. xir : « Verte impios, et non erunt, » *q. d.* Si impios vertas, inde consequatur ut amplius non sint. Alii pro *prudentiæ* contrarie legunt *nescito labia imprudentia*; *q. d.* Cave ne ex consortio stultorum discas stulte et imprudenter loqui.

Verum Codices Romani, Beda et alii legunt, *nescit labia prudentiæ*. Unde Reda *primo*, sic exponit, *q. d.* Si aperio contra stultitiam stulti disputando incedas, ille nescit intelligere quæ prudenter dicis. Sic et Lyranus ac Dionysius, *q. d.* Si in stultum incurras illum arguendo, vel cum illo disputando, is quidem te audiet; at nesciet, id est, non capiet tuos sermones, quantumvis scite et prudenter prolatis.

Secundo, et germanius, pro *contra* hebraico est *IDO minneged*, id est e regione, a coram, hoc est eminus, longe, procul. *min* enim remotiorem et elongationem significat. *Minneged* ergo idem est quod *longe procul*; opponiturque *lenneged*, id est *coram*. Sensus ergo est, *q. d.* « Vade contra, » id est, e contrario viri stulti, ut, si ille eat ad Orientem, tu ab eo recedens vadas in Occidentem, hoc est, fuge, secede, elonga te a stulto; a et, » id est quia, « nescit labia prudentiæ, » hoc est, quia nescit prudentiam audire aut loqui, sed quæcumque in buccam veniunt, temere et imprudenter effutit. Ita Aben-Ezra. Cum, inquit, hæc dictio *neged* adjunctum habet *fO min*, significat longe recedere : quod si eidem adseribatur *lamed*, significat rei propinquitatem, seu ad rem accessum, *q. d.* Abscede a stulti conspectu, ac procul esto a stolido atque scientiæ experte, nam labia prudentiæ scientiam significant. Sic et R. Levi : Longe, inquit, remove te a vecorde, ne cum illo societatem contrahas. Sic et Chaldæus, Pagninus, Tigurina et alii.

Dices : Qua fide Noster vertit, *et nescit*, in tertia persona, cum in Hebræo sit, *et nescivisti*, in secunda, hoc est, *nescito*, vel *nescies*? Respondeo : Noster videtur consuisse esse hic commutationem personæ, quæ crebra est in Scriptura, ut scilicet Salomon a sapiente se convertens ad stultum dicat : Tu, o sapiens ! vade contra virum stultum, id est, contraria via te a stulto elonga; at tu, o stulte ! nescito verba prudentiæ, id est, tibi soli serva tuam nescientiam et ignorantiam prudentiæ, noli eam sapienti pandere, nec simplicibus inhællare : quod Noster clare vertit, mutans secundam personam in tertiam, *et*, id est *quia*, stultus *nescit labia prudentiæ*; Hebræis enim usitata est, sed Latinis inusitata et insolens hæc subita personæ commutatio. Similes tacitæ et repentina; personarum commutationes crebra sunt in Prophetis et Canticis: Propheta? enim subito uCyro, Davide,

Salomone, etc., avolant ad Christum, ut palet *Isaiæ* cap. xlv, 8, et cap. xvi, 1. Aut certe si ad eandem sapientis personam hæc referas, dicendum est esse antiphrasin, ut *prudentiæ* ponatur pro *imprudentiæ*, uti legunt nonnulli Codices Latini et Pagninus qui vertit, *vade a longe cum stulto, et nescies labia mandata*. Stultus enim videtur sibi sapiens ac prudentissime loqui : sed hæc ejus sapientia et prudentia apud sapientes vera est imprudentia et stultitia.

Porro alii varie hæc ex Hebræo vertunt et exponunt. *Primo*, R. Salomon, *vade*, inquit, *coram viro stulto, et nescies labia prudentiæ*, hoc est, si cum stulto converseris, non disces ab eo prudentiam.

Secundo, Tigurina, *vadea facie hominis stulti, in pio non animadvertis labia scientiæ*.

Tertio, Vatablus, *vade a facie insipientis, cum non noveris sermones scientiæ*, hoc est, nihil sit tibi commercii cum stulto, si inexpertus fueris et ignorans : quia a stulto non disces scientiam, sed stultitiam.

Quarto, Chaldæus, *vade per viam aliam a viro stulto, (piia in labiis ejus non est scientia; et huc Vulgatam versionem revocant Cajetanus et Baynus, subaudiendo pronomen eum : < Vade, inquit, contra virum stultum, et eum qui nescit labia scientiæ, » id est, procul discede a stulto, et ab eo qui imperite et imprudenter loquitur.*

Quinto, Jansenius, quasi dicat, *vade contra virum stultum*, id est elonga te a stulto, *et nescito labia scientiæ*, id est tace, imo, si opus sit, simula te nihil scire, ac loquendi imperitum et prudenti expertem esso, potius quam ut cum stulto sermocineris vel disputes.

Sexto, Septuaginta prorsus alio abeunt: *Omnia*, inquit, *contraria viro imprudenti; arma autem sensus* (grace atdtówc) id est sensus, iudicii, scientiæ, doctrinæ, id est prudentis et sensati animi, « tonsi; enim est wmc, *labia sapientia*, vel, ut vertit auctor *Catnæ Græcorum*, *viro stulto omnia cadunt adversa; labia autem sapientis organa sunt iudicii et sensus*, hoc est, inquit, asipientum labia sunt idonea iudicii et census organa, ul quæ insipientiam avertunt, et malitiam data opera insectantur : malitia enim cum vera sapientia nihil commune habere potest. » Sicut enim in organis, exacto aurium iudicio, fistule minores gradatim cum majoribus magna sonorum proportionem harmonice coaptantur et temperantur, indeque suavem edunt melodiam et concentum : sic pariter sapiens sermones suos magno prudentiæ sensu disponit et temperat, indeque mirum audientium tam illis quam sibi conciliat decorem et gratiam, adeo ut, cum eum loquentem audiunt, organorum concentum se audire existiment. Gnocum enim *Inia*, non tantum arma, sed et organa et instrumenta quælibet significat. Sin *arma* hoc loco veritas cum Complulensibus et Romanis, sensus erit, *q. d.* Viro imprudenti ob imprudentiam ejus

▼ erba, quibus sibi omnium odia accersit, omnia accidunt contraria et adversa : omnes enim in eum insurgunt, eumque lacesunt; *arma autem tensus labia sapientia*, id est arma hominis sensati, quibus se contra adversa omnia communit, imo inimicos quoque sibi amicat, sunt verba prudenter et gratiose labiis ejus prolata. Aut, ut noster Salazar, *q. d.* Omnes et omnia imprudenti crudele movent bellum ; sed tamen nulla adversus eum arma saeviora sunt, quam labia sapientia hominis sensati. Illis enim crudelius quam sagittis et jaculis configitur, his saevius quam gladiis hastisque confoditur ejus stoliditas et stultitia. Porro stultus hic, et in cæteris proverbiiis, idem est quod imprudens, vitiosus, pravus, improbus; sapiens vero est prudens, virtute praeditus, rectus, probus : hæc est enim sapientia vera et practica, uti sæpius monui. Ita S. Ambrosius, lib. III, *epist.* 19, post initium : « Eloquia tua, inquit, plena intellectus sint. Unde et Salomon ait : Arma intellectus labia sapientia. Et alibi (Proverò, xv) : Labia tua alligata sint sensu, id est fulgeat sermonum tuorum manifestatio, intellectus coruscat, et eloquium tuum atque tractatus aliena non indigeat assertione, sed sermo (uus velut armis suis seso ipse tueatur. »

Denique Theodorus Abbas apud Cassianum, *Collât.* VI, cap. ix, sic Septuaginta explicat : « Ut, inquit, de perfectis ad sapientibus dicitur : Diligentibus Deum omnia cooperantur ad bonum, ita de infirmis pronuntiatur ac stultis : Omnia adversa viro incipienti; nec prosperis enim rebua proficit, nec emendatur adversis. Ejusdem namque virtutis est tristitia fortiter tolerare, cujus etiam secunda moderari; et eum qui in uno eorum superatur, neutrum sufferre certissimum est. Facilius tamen quis elidi potest prosperis, quam adversis. Hæc enim interdum etiam invitos retinent atque humiliant, et compunctione saluberrima vel minus peccare faciunt, vel emendant; illa vero mollibus mentes ac perniciosius extollentia blandimentis, securos felicitatis suæ proventu ruina majore prosternunt (1). »

8. Sapiemia callidi est intelligere viam suam : **IT IMPRUDENTIA STULTORUM ERRANS.** — **ChaldæUS**, sapientia *callidi est intelligentia* viæ suæ; *stultitia vecordium fraudulenta*; Syrus, *solere in sapientia sua intelligit viam suam; at via stulti in errore.* « Callidus, n hebraico **any arum**, in hisce Proverbiis in bonam pariem sumitur pro cauto et prudenti. Sensus est, *g. d.* Vir cautus et prudens intelligit suas vias, id est actiones, quia antequam eas obeat, prævidet et prospicit modum, quo prudenter, recte et honeste juxta Dei legem et voluntatem eas operetur, ut per eas ad vitam hones-

tam, ac tandem beatam recta contendat ac perveniat. Et in hoc sita est vera ipsius sapientia. At vero imprudentia et insipientia stultorum in eo consistit, quod ipsi non intelligent, non prospiciunt, ut viæ eorum sint rectæ; sed a rectitudine aberrant in avios et devios voluptatum errores, ad quos eos abripit sensus et concupiscentia; unde ab una voluptate aberrant et vagantur in aliam et aliam, donec assidue aberrando magis et magis, tandem in ruinam et gehennam corruant, qui sunnnus et irrevocabilis est error.

Pro *errans* hebraico est **HOL mirna**, id est dolus, fraus, deceptio, ut vertunt Aquila, Symmachus, Theodolion ac Septuaginta : *Dementia*, inquit, imprudentium **iva-ârri**, id est in deceptione vel in errore, quia scilicet error eorum decipit cos, ducitque in exilium et artarum. Et sic in re idem est dolus et deceptio, quod error, ut vertit Noster. Ita auctor *Catenæ Græcorum* : « Sapientia prudentium vias illorum intelligit; stultorum autem amentia in errorem inducit : Quia prudentes, inquit, omnes actiones suas prudenter instituunt; amentes autem ne tum quidem, dum errant, errorem suum agnoscunt, sed in obscuris ignorationis et inscitiae tenebris nunquam non versantur. » Potest *secundo*, dolus hic proprie accipi. Unde Vatablus, repetens **id intelligere**, sic vertit, sapientia *cauti est intelligere viam suam; stultitia autem stultorum est intelligere dolum*, hoc est, stulti nihil aliud cogitant quam quomodo aliis imponere possint. Sicque pulchra est antithesis, *q. d.* Sapientia vere prudentis et cauti est non cognoscere fraudes et dolos, quibus opes vel honores comparet, aut proximum suum callide opprimat, sed cognoscere viam suam, quid scilicet sibi agendum sit et qua eundum, ut ad cadum vitamque beatam perveniat. Ex adverso sapientia stultorum est machinari dolos et fraudes, quibus se ditent et magnificent; putant enim se sapientes et callidos, cum eo per dolos pertingere valent : at hæc eorum sapientia summa est insipientia et imprudentia, quia negligunt scrutari et cognoscere vias suas, quibus scilicet ad felicitatem tendant, ac toti sunt ut scrutentur vias alienas, id est actiones proximorum, ut eas per dolos et fraudes evertant; qua ratione non tam proximos quam se ipsos evertunt, ac in ruinam et gehennam præcipitant. Quo quid stultius? nam, ut ait Psalter, *Psal. vn* : Stultus et impius « lacum aperuit, et effodit eum, et incidit in foveam quam fecit; » doli enim in caput dolosi, fraudes in caput fraudulentum recidunt et evolvuntur.

♦ Alludit ad prudentiam serpentis, qui hebraico vocatur **onj arum**, id est callidus, *Genes*, m, 1, de quo Christus : *a* Estote prudentes sicut serpentes ei simplices sicut columbæ. » Inter cætera autem prudentiæ serpentis argumenta unum est, ait Salazar, quod, cum pedibus careat, idcoqus reptare debeat, fugit prærupta, et fere per plana et aequabilia via* suas dirigit, teste Plinio, lib. VI,

(1) Lndovicus de Dion, *te rrjionr homini» ttulif, et non anlm/idteriii*, non deprehendes *tahia scirntitr*, adi stultum sc ut cum tibi ex adverso habeas, attende eum, qua turn pote», non cognosces, quidquam scienti@ a tabu ejus (ito Scisci.

cap. xv; in planis vero tain velociter fertur, ut levissimorum (quorum cursum adæquet, 7. d. Salomon : Imitare, o homo, calliditatem serpentis; sicut enim hic diligit vias planas et sibi convenientes, sic et tu dilige avias,^d id est actiones, studia et occupationes natur® et ingenio tuo commodas : hæ enim homini pian®, imo proclives sunt, reliqua difficiles et acclives. Unde

Tertio, et magis proprie : «Sapientia callidi est intelligere viam suam,» id est sibi convenientem et congruam, q. d. Sapiens intelligit qu® via, id est quis status, quis gradus, quod officium, quæ occupatio, quod studium, qu® ars, qu® actio sit sua, id est sibi conveniens, qu® scilicet su® complexioni, indoli, propensionem, viribus, (alentis congruat. Et in eo consistit ejus sapientia. « At imprudentia stultorum est deceptio, dolus et error,» quia non cogitant quid sibi suæque indoli, æquo ac salutem conveniat; sed id amplectuntur quo eos rapit ambitio, levitas, avaritia aut libido; quo fit ut graves difficultates præsentem et (Ternas incidant, ex quibus se expedire nequeunt : qu® magna est imprudentia. Sic quotidie videmus plerosque errare in statu vit® debgendo, in officiis amplectendis, ex eo quod non considerent an is status vel officium sit sibi congruum et salutiferum; sed an sit opulentum, splendidum, honorificum, v. g. offertur pastoratus, abbatia, cplscopatus pinguis et splendidus, illico arripitur, nec prius discutitur an is arripientis natur®, grati®, viribus, humeris sit commensus; quo fit ut multi oneri sint impares, nec tantum se, sed et subditos, quorum curam acceptant, in perditionem præcipilcent. An non hæc est imprudentia, caque summa, utpote in re gravissima? talis enim est salus (eterna, qu® est ultimus finis, summumque hominis bonum. Quid enim magis præposterum, quam media fini, puta episcopatum salutem, antepone, ac deinde finem ad media a se præelecta, puta salutem ad episcopatum, accommodare, inio cogere velle? «O curas hominum! o quantum est in rebus mane,» imo insipiens, stultum et perniciosum! Alius amplectitur matrimonium, quia offertur sponsa dives, pulchra, nobilis : nec considerat an ejus mores moribus suis congruant, quo fit ut postea mores ejus moribus suis dissimiles, imo adversos deprehendens, in perpetua vivat afflictione, litigiis, mtrroribus. Alius se applicat studio, ut præbendam vel dignitatem consequatur, cum sil hebeti ingenio et natus ad mechanica; hic perdit tempus, perdit indolem, perdit talentum sibi a Deo datum, et aliud sibi non datum vi invadere satagii, et ita de c®toris. Hinc anima» perditio, et salutis naufragium. Quam nulli in s®cul0 damnantur, qui in statu ecclesiastico, vel religioso salvarentur, et vice versa. Igitur docet Salomon in eo veram sapientiam consistere, ut quisque sapienter secundum Deum ex reel® rationis judicio, sepositis privatis affectibus. a« mundi carnisque illecebris dijudi-

cet quæ via, id est qu® occupatio, quis status, quod officium, qu® actio. sibi, id est su® indoli et inclinationi, ac suis tam natur® quam grati® viribus proportionata sit, commensurata et congrua, ut recte et honeste vivat, itaque ad æternam felicitatem, ad quam a Deo creatus est, et ad quam hæc vita non nisi via, peregrinatio et cursus est, perveniat; qui secus faxit hunc imprudentem esse, nec tam alios quam seipsum ludere et decipere.

Radix hujus di'paritatis est, quod sapiens ex dictamine sapienti® omnia examinet, et libret secundum rationes divinas et «ternas; insipiens vero secundum rationes humanas, temporales et caducas, quas divinis et «ternis antepone, qu® summa est insipientia. Notat hoc noster B. Aloysius Gonzaga, qui proinde pingitur cum bilance, in cujus una lance appendit rationes temporales, in altera æternas, qu® longe prioribus præponderantes ipsum incitant, ut omnia sua agat et mensuret juxta dictamen rationum divinarum et caducarum. Hoc est quod ait sapiens :

Quidquid agis, præterea agu, et respice finem.

Et S. Bernardus, *serm.* 20 inter parvos : « Attende, homo, unde venis, et erubescere ubi es, et ingemisce quo vadis, et contremisce. » Et Psalter : « Cogitavi dies antiquos, inquit, et annos «ternos in mente habui. » Si sapias ergo, in singulis actionibus hoc elige, hoc age, quod in hora mortis, quod in die judicii, quod per omnem «lernitatem voles te elegisse, te egisse : « Semel dictum, cogitatum, factum, æternum est: vive, stude, labora ælernitati. » Hæc est sapientia Sanctorum.

9. Stultes jlludkt peccatum; **ir ftm** justos morabitur gratia. — Pro staffa* Complutenses el codex Montis Amiati ac Longobarda* legunt *stultis* in dativo plurali, et sic verti potest et Hebreo. Pro *illudet*, hebraico est pb* faWs, quod varii varie vertunt : *primo*, illudere; *secundo*, cavillari, hoc est, factum vel dictum alteujus in malam portem interpretari; *tertio*, palliare sive excusare; *quarto*, loqui, pr.Tsctim sophiMice* *quinto*, intercedere. Unde primo, Chaldæus vertit, *stulti comparationes ponunt in peccato; et inter rectos est beneplacitum*, q. d. Stulti scelera sua imminuunt comparando ea cum scelerationibus, ac sibi blandiuntur. quod præ illis boni et honesti videantur: *secundo*, Pagninus, *stultus loquitur verba delicti; et inter rectos erunt verba dilectionis*, id est. ut Vftti-Idus, si *stultus quid malcfacerit, id palam eloquitur; et inter rectos semper fit mentio charitatis; tertio*, Tigurina, *stulti excusant delirium, sed inter rectos est beneplacitum vel benevolentia; quarto*, II. Emmanuel, *quilibet ex stultis palliabit delictum, et inter rectos voluntas bona*, aut, *stultus interpres, vel mediator delicti erit, et inter rectos benevolentia; quinto*, Baynus, *stultus loquitur delictum, et inter rectos gratia*, id est inquit, stultus loquitur turpia qu® nec nominari debent; at jusfoTim

«armones gratia et venustate conditi sunt; *sexto*, R Salomon vertit, *pro stultis muleta intercedit*. Cum enim, inquit, in Deum et homines peccarint, Decesse est ut ulrisque pro offensa per muletam satisfaciant, sicut Philistæi pro delicto in arcam Dei commisso solverunt quinque anos aureos, I *Rcg.* vi, 5; *septimo*, R. Levi vertit, *peccatum loqui faciet stultos*. Cum enim, inquit, per peccatum se finem quem optabant, non consecutos, imo poenas et ærumnas incurrisse viderint, loquentur et oonquerentur de misera et infelici sua sorte; *octavo*, Aben-Ezra : *ialits*, inquit, est interpretari mentem aliorum, eique se accommodare; *mclits* enim est interpres, *q. d.* Stultus, id est impius, loquitur ad mentem eorum, quibuscum peccatum perpetrare satagit, juxta illud *Isaiae* m, 9 : « Peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt. »

Verum Noster optime et maxime proprie *pb' ialits* vertit, *illudet*, et Symmachus, *irridet*, quod multa complectitur : primo, *q. d.* Stultus cum risu et joco quasi ludens perpetrat peccatum, perinde ac si cum peccato luderet, ilique illuderet, juxta id quod dixit cap. x : « Quasi per risum stultus operatur scelus, » Et cap. ii : « Lætantur cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis. » Ubi plura hac de re dixi. Rursum cum de peccato arguitur stultus, id est impius, illudit, idest tergiversando, excusando, ridendo eludit arguentem, ejusque correptionem; at vicissim stultus illudetur a peccato, unde Complutenses et codices jam citati ac Dionysius Carthusianus legunt, *stultis illudet peccatum*, sicut esca in hamo decipit pisces, ait Dionysius. Et Aquila, *stultis illudet peccatum, inter justos autem erit gratia, q. d.* Voluptati et culpæ impiorum illudet poena, quam culpa ex improviso eis inducet; sed apud justos erit Dei gratia, quæ cos prosperabit, et tandem beabit. Stultus ergo qui effrenis ruit in scelera, videtur illudere peccato; at magis illudit ipsi peccatum, peccati-que preses diabolus; nam ob peccatum cruciabit eum acerrime tum in hac vita, tum in gehenna, ubi illum deridebit, illudet et subsannabit, quod tam demens fuerit, ut sibi hosti suo jurato ad peccatum tentanti cesserit, imo crediderit, quod tam insensatus fuerit, ut non cogitarit incendia gehennæ, sed ppo modica voluptate iis animam suam tradiderit. At « inter justos morabitur gratia, » quia honesta agendo gratiam Dei et hominum sibi conciliabunt. Unde Syrus vertit, *stulti faciunt peccatum et recti beneplacita*.

Secundo, stultus illudit peccatum, non suum, sed alienum, id est, deridet peccantes, eorumque peccata per risum et jocum commemorat, aliisque ridenda proponit : sub peccato enim metonymicè ipsos peccantes intçigit. Huic sensui valde congruit sequens antithesis : « Et inter justos morabitur gratia, » Hebraice *raison*, id est beneplacitum vel benevolentia, *q. d.* Stultus, cum videt quem peccantem, ejus peccatum pro-

palat, ridet, subsannat, cumque omnium risibus objicit, quo fit ut ejus aliorumque iram et odia in se concitet; at justus, si quem peccantem videt, ejus peccatum benevole tegit, excusat, et secreto benigne corripit ut emendet; quocirca inter justos moratur gratia, id est benevolentia, pax, concordia, amicitia. Ita Jansenius.

Tertio, peccatum sæpe metonymice sumitur pro hostia quæ offertur pro expiatione peccati, ut *Levit.* vi, 17, et cap. v, 6. Sic Christus dicitur pro nobis factus maledictum et peccatum, id est hostia pro peccato et maledicto, II *Corinth.* v. 21. Rursum *pjn ratson*, id est gratia, beneplacitum, subinde sumitur pro victima gratiosa voluntarie oblata, ut *Isaïæ* lx, 7 : « Offerentur super placabili altari meo, » Hebraice, super *altare ad gratiam*, id est tanquam gratiosa et voluntaria victima.

Sensus ergo est, *q. d.* Impius admissio peccato, si moneatur offerre hostiam lege *Levitici* cap. iv, pro peccati expiatione præscriptam, nolet illam prestare, sed illudet, id est eludet vel deridebit monentem. At « inter justos morabitur gratia, » qua se a peccato illibatos conservent, ut hostia pro peccato non egeant ; quare si quam offerunt, non pro peccato, sed ad gratiam, id est tanquam gratiosam et spontaneam Deo sistunt. Huc facit versio Septuaginta, *domus iniquorum debebunt mundationem, domus autem justorum acceptabiles, q. d.* Iniqui nolent solvere hostiam pro peccato debitam, sed in hoc debito permanebunt quasi illudentes, et irridentes tam peccatum quam hostiam pro peccato; at vero justis sunt acceptabiles, id est, Deo grati ac accepti, unde non indigent hostia pro peccato; sed si quam offerant, non pro peccato, sed spontaneam ad Dei gratiam magis sibi conciliandam offerunt. Ita Salazar. Unde Syrus more suo assectans Septuaginta vertit, *domus iniquorum quaerunt recte munditiam, et domus justorum eam recipiunt*. Hic sensus obscurior et profundior est, secundus vero clarior et planior (1).

10. COR QUOD NOVIT AMARITUDINEM ANIMIS SUA, Ven.II. IN GAUDIO EJUS NON MISCEBITUR EXTRANEUS.—SYTUS, *cor cognoscens*, vel *intelligens*, *mcestitia est anima sua;*; Arabicus, cor tiri *sensitivum* (quod facile tangitur et sentit), *anima ejus tristis est; et in gaudio ejus non miscebitur magnificentia. Primo*, Jansenius et Baynus sic exponunt, *q. d.* Cor, quod angitur et conscium est sibi secreti mœroris, non capietur facile solatiis, quæ extrinsecus adhibentur. Verus enim dolor, qui cor penetrat et pervadit, non facile tollitur blandimentis externis. Atque hoc est, quod dicitur : « Extraneus, » vel extraneum quid, « non miscebitur in gaudio ejus, » quia scilicet non adfert ei gaudium, nec

(1) Maurer, *stulti ridet culpam*, eam pro joco et ludibrio habent, delectantur pravis facinoribus, *sed inter rectos çralia Dei est*, probi vero Dei gratia gaudent.

temperabit gaudio cordis mœrorem; nullus enim externus dilectionis affectus poterit ei esso in gaudio, id est, ad gaudium, ut scilicet gaudio se det, coque velut solatio tristitiam temperet. Id experiuntur peccati gravioris sibi conscii. Unde Symmachus vertit, *et in gaudio ejus non miscebitur extraneis*, scilicet deliciis et gaudiis. Nam ut ait S. Augustinus, *Contra litteras Petitioni*, lib. III : « Si conscientiam mordet veritas criminis, quid mihi prodest, si me continuis laudibus mundus extollat? hoc enim mere externum est, illud intimum. » Quocirca S. Ephrem, tract. *De Oratione* : « Omnis, inquit, mundana et profana voluptas in amaram conscientiam conjecta, quasi parva mellis stilla est in absinthii dolium refusa. »

Secundo, Cajetanus, *q. d.* Vir cordatus dolores et angores animæ suæ celat et corde premit, juxta illud :

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Idem pariter, cum lætatur et gaudet, celat Ictitiam, solusque gaudii sui conscius est : « Imprudentium vero ut gaudia, sic dolores exundare solent, » ait Seneca, *epist.* 100.

Tertio, noster Salazar duas aīTert expositiones ; prior est addendo *tg solum* hac ratione : « Cor quod novit solum, inquit, amaritudinem animæ suæ, » id est cor quod in adversa fortuna solum novit sentitque suos angores, nec ullum habet sui doloris conscium vel consortem, hoc ipsum cum secunda deinde utetur fortuna, neminem in suæ lætitiæ et gaudii consortium accerset, sed secum silens solum pariter gaudiis suis polietur et fruetur.

Posterior, quam ipse priori præfert, ut *rò novit* sumatur pro *amat*, *q. d.* « Cor quod novit amaritudinem animæ suæ, » id est cor nimirum, quod eo doloris et angoris pervenit. ut suam ipsius amaritudinem et acerbitatem adamet, et tristitia illi voluptati sit, a in gaudio ejus non miscebitur extraneus, » *q. d.* Papæ, aut apage ! Profecto in partem et societatem talis gaudii et voluptatis nemo vocari volet. Itaque proverbium illos incusat, qui tristitie habenas laxantes eo deveniunt, ut huic jam libenter incumbant, utque suos mœrores et dolores adament, et deosculentur. His succenset Seneca in lib. *De Consolatione ad Martiam* : « Quemadmodum omnia vitia penitus insidunt, nisi, dum surgunt, oppressa sint : ita etiam hæc tristitia, et misera, et in se sœvicntia, ipsa novissime acerbitate pascuntur; et fit infelicis animi prava voluptas, dolor. »

Verum hæ expositiones ingeniosæ quidem sunt, at planam Salomonis sententiam obscurant vel intricant. Igilur Hebraea habent, *cor cognoscit amaritudinem animæ suce, et in gaudio ejus non miscebitur alienus*, id est, ait Vatablus, *mens ipsa cognomi amaritudinem et Ictitiam conscientia: suæ, et ran tilhts*; nullus enim satis explicare potest alteri latentem in animo mœrorem, vel gau-

dium; neque quantumvis explicet, alter ea percipere potest, uti ipse ea in animo sentit (1). Aliud enim est ea audire, vel videre, aliud ea sentire. Tigurina vertit in genere neutro, ef (n *gaudio ejus nihil alienum se immiscet, q. d.* Merum ac purum putum est ejus gaudium, nec ullo dolore aliavo passione mixtum.

Interpres noster nervosius hanc sententiam stringit, subaudiendo, more nœbræorum, relativum *quod*, unde sensus ejus est, *q. d.* Cor, id est mens et conscientia, quæ sola perfecte conscia est suæ amaritudinis et trislitiæ, hæc pariter sola perfecte gaudii sui erit conscia et compos, cum e tristitia emerget In gaudium : sicut qui e periculo et angore naufragii evasit et enatavit ad litus, hic solus uti suos angores in naufragio sensit, ita solus evasionis et liberationis suæ gaudium gaudiique pondus sentit, æstimat et gustat. Sic Jacob lugens Joseph quasi mortuum, cum audiit cum superesse ac vivere, « revixit spiritus ejus, et ait : Sufficit mihi, si adhuc Joseph filius meus vivit; vadam, et videbo illum antequam moriar, » *Genes.* xlv, 28. Sic nonnullæ matres putantes filios in bello occubuisse, ideoque lugentes, cum illi ex insperato apparerent, vivosque se matribus sisterent, præ subito nimioque gaudio resolutis spiritibus vitalibus animam exhalarent. Sic Ilebræi afflicti a Pharaons in Ægypto amare lugebant; al liberali a Mose mire gavisi sunt, nec eorum gaudiis se miscuit Ægyplus, aut quis exterus.

Porro hæc sententia cuilibet cordis trislitiæ et lætitiæ aptari potest; maxime tamen vera est in tristitia et lætitia supernaturali, præsertim in compunctione animi, qua pœnitens amare dolet de peccatis suis vel alienis, cæterisque spiritus periculis vel ærumnis : huic enim compunctioni miscetur gaudium inenarrabile, quod nec pœnitens explicare, nec alius compunctione carens capere potest; adeoque compunctio in se suoque dolore mirum et cœleste continet gaudium, idque *primo*, quia compunctio sancta est, animamque Deo conciliat, quæ materia et causa est ingentis gaudii. Undo S. Ephrem, magnus compunctionis amator et præco, *serm.* 3 *De Compunct.*, exclamat : « O lacrymarum vis! quousque pertingis, quæ multa cum fiducia, nullis impedita retinaculis, ipsum cœlum penetras? O vis lacrymarum, quæ si velis ante sanctum atque excelsum immaculati Domini thronum cum gaudio adsislere potes? O vis lacrymarum, in cujus praesentia atque confidentia Angelorum ordines cœlestesque omnes virtutes semper exultant! O lacrymarum potentia! quo modo in ictu oculi quasi præpetibus sublata pen- nis in cœlum revehis atque ascendis, et postulata a Deo sancto obtines; occurritque tibi hilariter

(i) Recte. Sollicitudiacni, qua conficimur, gaudium quod concipimus animo, nemo tam bene novit, quam nos ipsi.

indulgentiam ac remissionem peccatorum deferens? Largire igitur mihi indigno famulo tuo, Domine, lacrymas, illuminationem cordis atque fortitudinem, ut fontes lacrymarum jugiter cum dulcedine fundens, cor meum illustretur in oratione munda; ut magnum illud delictorum meorum chirographum modicis lacrymis deleatur, ignisque ardens ibi exiguo fletu exstinguatur. » E. serm. 4, loquens de Davide : « Una, ait, nocte peccavit, et per singulas noctes flevit ac vigilavit, lectum rigavit, et vulnus cluit, lacrymarumque virtute effectus est beatus. » Et mox : a O lacrymarum virtutem, quæ ab inferis ad cœlos usque reducis desiderantes te! O virtutem lacrymarum, quæ medicinalis officina es peccatorum! per te peccatores efficiuntur beati; unde et Dominus noster beatos tales prædicat, dicens : Beati qui nunc fletis; quoniam ridebitis, in futurum scilicet. Non quidem dixit beatos illos, qui deflent mortuum, aut damnum domus, aut necessitatem, aut quid aliud sæculi hujus : Sed beati, inquit, illi qui lugent de peccatis suis. Nunc enim ad modicum tempus plorant; illic autem in sempiterna consolabuntur sæcula. O quantum gaudium est in cœlis, simul ac peccator in terra lacrymas profuderit! »

Cicund». *Secundo*, quia compunctio procedit ex amore Dei : ideo enim pœnitens dolet se offendisse Deum, quia videt quantum bonum sit Deus quem offendit, quamque sibi et omnibus sit amabilis : amor autem causal gaudium. Unde S. Rasilus, homil. 4 *De Gratiarum actione*, objiciens sibi : Si gaudium perenne præcipis, o Paule, *Philip*, iv, 4, cur lacrymas interponis? « Ad hæc, inquit, dicere possumus Sanctorum lamenta lacrymasque provenire a fervore charitatis; oculis enim cordis in eum coniectis quem diligunt, lætitiā sibi illinc accumulānt. » Et paulo post : « Apostolus, inquit, ut cum flentibus fleamus permittit, quod hujusmodi lacrymæ sint seminium quoddam ac fœnus, quibus æternum illud gaudium increscit quotidie et cumulatur. » itaque lacrymæ spiritualem lætitiā non impediunt, sed accumulānt, et tanquam oleum ignem nutriunt et accendunt.

TirUo *Tertio*, quia pœnitens cupit et gaudet compungi, ipsaque compunctione et lacrymis quasi epulis delicatissimis pascitur. Unde to cor *quod novit*, exponas, cor quod *amat amaritudinem*, id est compunctionem, *anima suæ*. Sic dicit Christus reprobis : « Nunquam novi vos, » id est non amo vos, odi vos, *Malth.* vn, 23. Quocirca B. Antiochus, hom. 107 *De Compunctione* : « Rorulentas, inquit, aspergines lacrymarum, ut dulcor mellis sunt cordi, aut suave fragrans thymiana apud Deum. » Recte D. Petrus Cellensis, lib. Do *Panibus*, cap. in : « Panis, inquit, lugentium abundantia est lacrymarum. Sicut enim panis esurientem, sic lacryma refleit animam dolentem : deficit esuriens sine pane, lacerata languet anima sine lacrymarum effusione, panis mitigat famem, lacryma

lenit dolorem. Ulterius progressus D. Ephrem, tom. I, orat. *De extremo judicio et compunctione* : « Certe, inquit, scitote, fratres, non fore in terra quid dulcius gratia lacrymarum; si quis vestrum expertus lacrymarum dulcedinem mediante oratione desideraverit elevari e terris, lotus hic extra corpus in cœlum fertur. Et quid dico extra corpus? imo extra sæculum universum totus est, nec amplius conversatio ejus invenitur in terris. » Hoc compunctionis gaudium gustabat Psaltes dicens : « Cibabis nos pane lacrymarum, et potum dabis nobis in lacrymis in mensura, » *Psal.* lxxix, 6. Sic S. Magdalena pascebatur suis lacrymis, quibus rigabat pedes Christi, magis quam Simon suis epulis. Unde secessit in Balmam, ibique triginta annos sola soli Christo vacavit in compunctione et lacrymis suavissimis : quare quotidie in cœlum subvecta, meruit Angelorum concentum audire, coque velut cibo tam corporo quam mente pasci.

Quarto, quia compunctio certam affert spem[^] bealitudinis, cœlestisque gaudii est quasi arrha et prægustus. Unde bene senior Macarius, *hom.* 15 : « Habent, inquit, Christiani consolationem spiritus lacrymas, luctum et planctum ; suntque illis et lacrymæ deliciarum loco. » Imo D. Chrysostomus, hom. 24 *in epist. ad Ephes.* : « Nulla, inquit, res est æque jucunda atque luctus qui est ex Deo. » Hanc lacrymarum suavitatem expertus S. Augustinus in *Psalm*, cxxvii : a Si spes, inquit, tam dulcis est, quanto res dulcior erit? » Et nonnullis interjectis : « Dulciores sunt lacrymæ orantium quam gaudia theatrorum. » Hoc est quod Christus promittit, *Matth.* v, 5 : a Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. » Ubi D. Chrysostomus, *hom.* 13 : « Ubi vero, inquit, dic mihi, consolabuntur? et hic profecto, et quod est amplius, in futuro. Itaque si vis consolari, luge. Neque putes ænigra esse quod dixi. Quando enim consolatur Deus, etiamsi millia moerorum irruant, cunctis superior existis. »

Quinto, quia compunctio recreat Deum, Angelos et Sanctos universos ; quidni ergo gaudeat pœnitens, quod per eam Deum et Angelos oblectet? Audi Christum : « Gaudium erit in coelo super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta novem justis, » *Lucen* xv, 7. Quo alludens D. Bernardus, serm. 68 *in Cani*, : « Gaudent, inquit, Angeli ad pœnitentiam peccatoris. Quod si delictum Angelorum lacrymæ meæ, quid ipsæ delicta? » Ergo lacrymæ peccatorum vinum sunt Angelorum. Et Psaltes, *Psalms*, lv, 9 : « Posuisti, inquit, lacrymas meas in conspectu tuo; » ubi Symmachus vertit, *posuisti lacrymas meas intra te*. Lacrymæ ergo sunt gemmae plusquam crystallinae, quas Deus ita caras habet, ut eas in sinu suo recondat. Quocirca Deus eos qui se dant compunctioni, miris consolationibus mulcet, juxta illud : « Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ læuâoa*

vvrunt animam meam, » *Psalm.* xcxi, vers. 19.

c-a- Porro compunctionis materia et causa sunt pri-
1"» mo, peccata propria ; *secundo*, aliena : qui enim
J, zalat honorem Dei et salutem animarum, mire
r j». compungitur et cruciatur, quoties videt vel audit
J' aliorum peccata, quibus divina bonitas et majes-
tas offenditur. Ita Psaltes : a Vidi, inquit, præva-
ricantes, et tabescebam, quia eloquia tua non
custodierunt, » *Psalm*, c.xvii, 158. Et : « Oppro-
ria exprobrantium tibi ceciderunt super me. »

- : l j *Tertio*, .erumnæ, tentationes et pericula pluri-
ma ac maxima hujus vitæ, e quibus vir sanctus
eripi et alios eripere cupit ; unde compunctus
ingemiscit cum S. Paulo : « Infelix ego homo,
quis me liberabit de corpore mortis hujus? »

(hvu. *Quarto*, desiderium coelestis patriæ, ex quo sus-
pirans dicit : « Cupio dissolvi, et esse cum Christo.
Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum!
concupiscit et deficit anima mea in atria Domini. »

t ioti. *Quinto*, desiderium Dei; anima enim sancta in-
satiabiliter desiderat sibi Deum, puta arden-
ter desiderat intentissime illum amare, illique
placere, rursum illum videre, coque frui; quo-
circa dum videt se hoc corpore degravari, nec
tantum Deum suum amare, semperque illum in
m utem præsentem habere, siculi vellet, com-
pungitur et ingemiscit. Ita Psaltes, *Psalm.* xli, 4 :
« Fuerunt, inquit, mihi lacrymæ meæ panes die
ac nocte, dum dicitur mihi quotidie : Ubi est Deus
tuus ? Hæc recordatus sum, et effudi in me ani-
mam meam : quoniam transibo in locum taber-
naculi admirabilis, usque ad domum Dei. » Et
sponsa sponsi desiderio compuncta : a Quæsi-
vi, inquit, quem diligit anima mea; quæsi-
vi illum, et non inveni. Surgam, et circuibo civitatem per
vicos et plateas, quæram quem diligit anima mea.»

ii ph ut habetur in *Vitis Patrum*, lib. V, libello 3
M; «j. De *compunctione*, S. Arsenius toto tempore vitæ
suæ lacrymabatur, ideoque sudarium gestabat
in sinu, ut continuas has lacrymas abstergeret.
Abbas Pastor : « Monachus, inquit, debet semper
habere luctum in semetipso. » S. Syncletica : « La-
bor, inquit, est et magnum certamen impiorum,
qui convertuntur ad Deum, et postea inenarra-
bile gaudium. Etenim scriptum est quia Deus nos-
ter ignis consumens est : ita oportet et nos divi-
num hunc ignem cum lacrymis et laboribus in
nobis accendere. » Abbas Ilyperichius : « Nocte
et die, ait, laborat monachus vigilans*, in oratio-
nibus permanens; pungens autem cor suum pro-
ducit lacrymas, et celerius provocat Dei miseri-
cordiam. » Alius ibidem : a Si improprium, ait,
mallis mea* sustinere non potui, quomodo Cludsti
et sanctorum Angelorum ejus adversum me con-
fusionem potero in die judicii sustinere? » Alius
videns quemdam ridentem : a Coram coeli et lerna
Domino, ait, rationem totius vitæ nostre reddi-
turi sumus, et tu rides ? » Alius : « Sicut umbram
corporum nostrorum ubique nobiscum circum-
terimus, sic debemus Qetum et compunctionem

habere nobiscum, ubicumque » Alius ;
0 Flere debemus semper ac dicere : V® mini.v.n
mihi ! » Alius : « Lacrymæ sunt sicut terra repro-
missionis, ad quas si perveneris, jam non time-
bis bellum. Ita enim vult Deus affligi animam, ut
semper desideret ingredi in terram illam.» Plura
eaque mira vide apud Climachum. gradu S *De*
accurata prnitentia, et S. Chrysostomus libris d'o-
bus quos scripsit De *Compunctione cordis*. Vide 11
Thomam nostrum Theodidam tum *De Inui. Christi*,
lib. 1, cap. xvi et seq., ubi hoc axioma sancit :
a Da te ad cordis compunctionem, et invenies
devotionem. » Devotionis enim devotique gaudii
mater est compunctio. Quocirca ad eam acriter
adhortatur omnes S. Chrysostomus, hom. 65 *ad*
Popul., causamque addit, quod ipsa pariat since-
ram cordis lætitiā, cum mundi gaudia pariant
tristitiā, in eamque desinant.

Anagogice Beda, Lyranus, Dionysius et alii
hæc accipiunt de gaudio cœlesti, *q. d.* Pœnitentes p». .
et patientes, qui in hac vita dura patiuntur et
amare lugent, hi per luctum pervenient ad gaudia
cœlestia, quibus non se miscebit extraneus, puta
impœnilens, impatiens ideoque reprobus. Hæse-
runt hoc ex S. Gregorio, qui lib. VI *Moral*, cap.
X : « Cor, ait, quod novit amaritudinem animæ
suæ, etc. Humana <.nim raen* animæ suas amari-
tudinem scit, cum æternæ patriæ desideriis ac-
censa peregrinationis suæ pœnam flendo cognos-
cit. Sed in ejus gaudio extraneus non miscebitur,
quia qui nunc a mœrore cordis alienus est, tunc
particeps ad ketitiā consolationis non est, » qu®
verba alibi etiam repetit. Hoc est quod Apostolus
ait Christus : « Amen, amen dico vobis, quia plo-
rabilis et flebitis vos, mundus autem gaudebit;
vos vero contristabimini, sed tristitia vestra ver-
tetur in gaudium.» Causam et magnitudinem hu-
jus gaudii explicat, dum subjicit: « Iterum videbo
vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum
nemo tollet a vobis. »

Imo sic explicant et Rabbini, qui uti et auctores
jam citati hunc sensum afferunt quasi litteralem.
R. Salomon : « Justus, ait, laboris et doloris sui
consciens est, quem ob legis studium exantlavit.
Quamobrem quando in futuro avo premia re-
portabit, gaudio ejus non miscebitur extraneus. »
Abeu-Ezra : « Consentaneum est, ait, ut mens cor-
pus suum luctu ac molestia allicere, jejuniis
castigare, et ab hujus sæculi deliciis retrahere stu-
deat; gaudio autem quo perfundetur, non mis-
cebitur extraneus, hoc est, imbecillitas et labor
voluptati ejus non miscebitur, voluptas autem
hæc perlinet ad futurum sæculum, quare nullus
dolor perturbabit : vel intelligitur salutis voluptas,
juxta illud ; ketatus sum in salutari tuo. » Hæc
ille.

Porro Septuaginta vertunt, *cor viri sensitivum*,
tristis est anima yus; quando autem litabitur, non
miscetur contumelia; et ex iis Syrius, *cor intelli-
omm tempore mastum sibimet masium est*; quod

noster Salazar sic explicat : a Cor viri sensitivum, » id est, quid imbecille est ad sentiendum, et facile a dolore tangitur, atque levioribus de causis dolet; « tristis est anima ejus, » nimirum semper tristis est, quia leves dolendicausæet rationes semper hinc inde suppetunt. « Quando autem lactabitur, non miscebitur contumeliae, » id est, si quando lætitiā conceperit, non dissolute id faciet, non miscebitur his qui diffluunt gaudio, effunduntur in risus, solvuntur in cachinnos : id enim probrosum et contumeliosum est. Vel aliter et potius, nomine *contumelia* intelligit irrisiōnem et ludibrium, q. d. Non erit dissoluta ejus lætitiā, non scurrilis : non enim miscebitur irrisiōni aut ludibrio, etc.

Sublimius et pientius auctor *Catena Græcor.* sic Septuaginta vertit et explicat, *cor viri peccati vim sentientis mastam illius reddit animam ; cum autem læhtia perfunditur, cum superbia non miscetur.* Mens peccati sensum capiens contristat animum; qui enim boni viri nomen obtinere, ejusdemque rationem tueri desiderat, peccata quæ admisit recolens, non potest non intra se commoveri, admissaque ex corde detestari. Ad lætitiā porro quod attinèt, de ea hoc loco sermo est, quæ secundum virtutem suscepta est. Pari modo non de quavis injuria vel insolentia hic agitur, sed de ea quæ cum malitia conjuncta est: nec enim contraria simul in unum coire possunt. Hæc auctor *Catena Græc.* Atque si hoc modo legas et explices Septuaginta, consentiunt cum Vulgata, eritque sensus idem cum eo quem paulo ante assignavi.

Vo. it. 11. Domus impiorum delebitur : tabernacula vero justorum germinabunt. — Hebraice, *tentorium rectorum florebit*; Tigurina, *florere faciet*; Septuaginta, *tabernacula rectorum stabunt*, vel *immota consistent*. Sensus litteralis clarus est, q. d. Domus, id est habitacula et palatia, quæ divites impii magnifice ædificant, ut in omne ævum perennent, æque ac familia et propago eorum cito Deo vindice delebuntur; at vero domus, familia et soboles justorum efflorescet, ac stabilis et firma per multa tempora consistet. Ita videmus Bomæ magnifica illa palatia, columnas, statuas, Irophæa Julii Cæsaris, Pompeii, Augusti, Neronis, Decii, etc., funditus interrisse, adeo ut nec ruinæ supersint, imo vix sciatur locus in quo erecta fuerunt. At vero Basilicæ Lateranensis, S. Petri, S. Pauli, S. Laurentii, erectæ a Constantino Magno, ac S. Mariæ Majoris erecta a Joanne Patritio, cæteræque similes usque hodie perdurant, frequentantur, celebrantur. Quin et Thermæ Diocletiani, quia a Christianis Martyribus ædificatæ, usque hodie perdurant, versæque sunt in templum S. Mariæ Angelorum, ne labor Martyrum periret, sed B. Virgini serviret : hujus enim ope lauream martyrii adepti sunt. Fuere hi S. Cyriacus, S. Largus, S. Smaragdus, S. Zeno, cum decem millibus militum, quos, utpote Christianos, metuens Diocletianus damnavit ad fabricam ther-

marum; qua finita jussit ad unum omnes trucidari ad aquas Salvias, ubi a Nerone capite plexu» fuerat S. Paulus. Eorum natalem diem anniversaria memoria recolit Ecclesia die 9 julii.

Anagogice, impii ædificant domos, quasi in iis semper habitaturi, ideoque illæ cito a Deo delentur. At justī scientes se hic hospites et peregrinos, non domos ædificant, sed tabernacula, quæ eis germinant arbores virtutum, ex quibus construant sibi domos ademas, e quibus ædificetur Jerusalem coelestis. Ita Beda : « Domus quidem in mansionē, inquit, tabernaculum haberi solet in itinere. Domus ergo impiorum delebitur, quia habitaculum vitæ præsentis, in quo manere desiderabant, perdent in morte improbi. Tabernacula autem justorum germinabunt, quia ex tabernaculis vite præsentis, in quibus modo peregrini sunt et hospites, in patriam coelestem transferentur. » Sic et auctor *Catena Græc.*, qui et tropologiam addit : Tabernaculum, inquit, minus quidem est quam domus : domus enim fixe manentium sedes est, tabernaculum vero transeuntium, vel in motu existentium. Quamobrem per hoc cogitatus adhuc vagus et instabilis designatur, per illam autem habitus firmatus; si ergo impiorum domus destruuntur, nullo magis eorumdem tabernacula evertentur. Apud justos autem contrarium est receptum. Aut certe per iniquorum domos significantur pravæ usuque firmatæ illonim actiones : per tabernacula autem rectorum, liberæ eorumdem electiones. » Igitur « tabernacula justorum germinabunt, » id est, florebunt semper et vernabunt meritis et gloria, donec germinent et producant ipsos fructus gloriæ coelestis.

12. Est via quæ videtur homini justa : novissima autem ejus deducunt ad mortem. — **Hebraice**, *novissimum autem ejus itinera mortis*; Chaldæus, *est via quam putant filii hominis esse rectam, et finis ejus est via mortis*; Syrus, *viæ ejus mortis semita*; Aquila, Symmachus et Theodotion, *vadunt in viam mortis*; Septuaginta, *est via quæ apud homines recta videtur, interim novissima ejus ad inferorum fundum deducant*. Via hæc est cupiditas, affectus inordinatus, voluptas, ambitio, quæ, licet prava, tamen cupido, voluptuario, ambitioso sua cupiditate, voluptate et ambitione excæcato videtur honesta, æqua et recta; at via hæc revera devia est a recto, salute; coelo et Deo : quare quo magis eam sequuntur, eo magis a recto et cælo aberrant, ac Undem recta in mortem tum culpæ, excæcalionis et obstinationis, tum gehennæ descendunt, idque non una, sed multis viis et itineribus : quot enim sunt ejus cupiditates et scelera, tot sunt viæ ad mortem et gehennam. IU auctor *Catena Græc.* : « Via, inquit, hoc loco est mens aut voluntas humana libidine occæca, quæ bonis veris apparentia, stabilibus fluxa, temporalia semipiternis et immortalibus anteponit. » Nam, ut ait S. Augustinus, serm. 12 De Tempore : « Voluntatis propensio auctoritatem vitiis quierit; et quod ux-

Ium est, bonum aut bono proximum esse suadet.»

Nota tō *novissima*. Cupiditas enim non statim ducit homines ad peccatum mortale et gehennam, sed initio venialis est : at sensim a minoribus ad majora progrediens, tandem in peccatum mortale prolabitur, cui continuo assuescens in eo obduratur et moritur, itaque descendit ad tartara. Quocirca monet hic Sapiens initiis cupiditatis esse obsistendum ; parvus enim error in principio magnus fit in fine. Unde illud :

**Principiis obsta : sero medicina parator,
Cum mala per longas invaluere moras.**

Quare hæc sententia competit cuilibet vitio, cui si indulgeas, ex uno in aliud et aliud, ac tandem in exitium prolaberis. Igitur via virtutis arcta et aspera est, sed ducit ad cœlum : via voluptatis lata est et amoena, sed ducit ad tartarum, *Math*, vit, 13. Elige, sed respice finem. Huic sensui congruit parœmia sequens : « Risus dolore miscebitur, et extrema gaudii luctus occupat. »

Secundo, Baynus et Salazar per *viam* hanc accipiunt felicitatem terrenam, cui quia omnia prospera et ex voto cadunt, multi applaudunt, putantque esse viam rectam ad plenam beatitudinem, sed errant : nam finis ejus desinit in ruinam et interitum, idque per varias vias, modos et rationes. Unde Eusebius Emissenus, homil. *De SS. Epiphoro el Alexandro* : a An tu hunc, ait, felicem vocas, qui in mortem suam fortis est ? cui provenituum fallax umbra præsentium, æternorum congregat causas malorum ? quis probabiliter laudet velocem ad ardua præcipitia festinantem ? quis ejus miretur ascensum, quem de summo prospicit esse casurum ? »

Tertio, via hæc accipi potest error, vel in fide, vel in moribus. Error in fide est atheismus, paganismus, saracenismus, hærcsis. Atheo enim atheismus, Pagano paganismus, Saraceno saracenismus, hæretico hærcsis videtur recta fides, rectaque via ad salutem : at novissima ejus ducunt ad mortem et gehennam. Error in moribus est, quo quis licitum putat et honestum logique Rei conforme, quod difforme est, inhonestum et illicitum. Id autem crebro accidit, cum quis nimis indulge! et credit judicio vel suo, vel imperitorum aut pravorum consiliariorum, magistrorum, confessoriorum, etc. Quare tacite monet hic Salomon ne quis confidat suo judicio, vel aliorum, nisi noverit cos peritos esso et probos. Imprudens enim et infelix est, qui sequens ductum malorum consiliariorum vel confessoriorum, rogatus: « Quo vadis? » respondet : « Quo isti me ducunt : » isti enim se suosque assecclas ducunt ad mortem. Huc facit apologus vulpis apud /Eso-pum. Cum enim animalia omnia a leone ad antrum suum invitata cœrtatim illud ingrederentur, sola vulpes restitit. Rogata causam dixit : « Quia cerno vestigia animalium aversa omnia, nullum reversum; nimirum omnia ingredi video, nulla

regredi ; » scilicet omnia a leone in antro discerpebantur : hic erat finis, hic terminus huredien» tiuin, quem spectans vulpes sapienter vitabat ingressum. Vulpem imitetur vir prudens, qu: 4 carne vel donnone invitatur ad voluptates illicitas, ducentes in gehennam.

13. Risus dolore miscebitur, et extrema gaudii luctus OCCUPAT. — Hebraice, *m ridendo do! hi: wr*; Symmachus, *laborabit cor*; Chaldæus, *etiam in risu dolet cor, et finis Ixtitiæ mxror*. Sic et Syrus.

Hæc sententia proprie pertinet ad risum et gaudium impiorum, sicque cohæret cum versu præced. cumque confirmat et explicat, 7. *d*. Impiis suæ illecebrae et voluptates perplacent, recteque et juste videntur : at errant, tum quia eorum risus et voluptas magnis doloribus permixta est, tum quia gaudium eorum novissime desinet in luctum. Causa est, tum quia comes ipsorum est mala conscientia, quæ semper cos terret et cruciat, ut nunquam puram solidamque habeant lætiliam, tum quia voluptatibus immodice utuntur, in casque se effundunt : omne autem quod immodicum est, noxium est et atlligit; tum quia sæpe eorum voluptates sunt in gula, crapula, libidine, quæ nauseas, vomitus, febres, sordes et morbos creant; tum denique, quia Deus hanc impiis impietatis pœnam doloris statuit. Sic mei a stomachis biliosis in fel et bilem vertitur, teste Galeno, lib. *De Ewhymiaet Cacoehymia*; ac omnes aquæ fluviorum dulces desinunt in mare, ibique amarescunt.

Rursum noster Alvarez de Paz, lib. V *De Documentis ad assequendam perfectionem*, pari. HI, capite xLi, apte hanc sententiam refert ad levitatem mentis, quæ in risum et cachinnos se effundit, et majoribus vitiis aditum aperit. Levitas enim m a-tisetrisuselTrenisscurrilitates, detractiones etsi b-sannationes generat; iras in his qui delusi sunt, atque indignationes exsuscitat, et in aperta^ contumelias ultro citroque jactatas non semel prorumpit. Hæc inimica est compunctionis, hostis devotionis; mater autem inepte teliti®, qu® tole! sæpe in tristitiam ac dolorem desinere, quia scriptum est : a Risus dolore miscebitur, et extrema gaudii luctus occupat. » Inanis profecto risus dolore miscetur, dum verbo, quo ridens fratrem punxisti, amarus sermo resistit; et extremum gaudii luctus occupat, cum ignominioso vocabulo, quo illum contristasti, manifesta m te prolata contumelia respondit. Hæc Alvarez.

Hujus mixturæ gaudii cum mœrore apud im- Muait pios symbolum est asilus piscis, araneæ maç. ai- r v m l tudine, qui cœleros pisces vexat, præsertim thynnus. Sicut ergo thynnus asilos in tranquillo, sic omnis voluptas et felicitas humana suas experitur spinas. « Splendet sæpe, at eadem nimbis interdum nigret, » ait Accius in *Bacchis*.

Rursum hujus risus symbolum sunt phal n ; h animalia lethifera, quæ cum risu necant, teste Strabone, lib. XI : sic enim mundi risus sape in

Apio
n» rui-
h*.

tragoedias et gemitus solvitur, in quo Laponum choreas imitari videtur. Lapones enim sub rigido Septentrione argentes, ut se recreent, convivia instruunt accitis citharoedis, in quibus in saltus et choreas effunduntur : sed mox in gemitus et alta suspiria revoluti, in terram ruunt. Hæc mala mentis gaudia. Vide Olaum, lib. IV, cap. vni. Item Fendi® pomum gemmeum, quod quicunque tetigisset, statim multis jaculis confodiebatur, ut iis confossus fuit Kemclhus, rex Scotorum, (este Cardano, lib. XII, cap. lvi. Sic voluptas jaculis dolorum suos asseclas configit. Insuper ursi Rus-si®, qui melli apum inhiantes, caput, quod debilissimum habent, in clavam ferreis cuspidibus armatam, quam melli venatores apponunt, impingentes illud obterunt seseque enecant, teste Olao, lib. XVIIIjCap. xiv, nimirum «nocet empta dolore voluptas, n

Potest tamen secundo (1), hæc sententia generatim accipi de quovis risu et gaudio ob hujus vil® commoda, etiam honesta vel indifferentia. Omne enim hoc gaudium dolore miscetur, et sæpe in luctum desinit.

C*«si. Causa est, quod hæc sit natura voluptatis et bonorum temporalium, ut multis malis sint permixta, quæ dolores creant : sicut enim omnia mixta constant quatuor elementis sibi invicem contrariis, sic omnes res constant mixtura contrariarum rerum et qualitatum, quæ tristitiam et lætitiam pariunt, idque fecit Deus ut ab iis nos avocaret ad solida bona et gaudia virtutum et gloriæ coelestis ; unde voluit ut in coelo mera et pura essent gaudia, in inferno meri et puri dolores et angores : in terra vero, quæ inter coelum et infernum media est, gaudiis permiscuit dolores, ut ad pura coeli gaudia homo aspiraret, et meros inferni dolores devitaret. Sicut ergo pomo innascitur vermis, et vino immixtæ sunt fæces : ..c voluptati innatus et immixtus est dolor; unde in cum voluptas despumat, in cumque velut in faces desinit. Omnia igitur mundana gaudia brevial. »
•aonu. «Ubi uber, ibi tuber; ubi mcl, ibi fel. n Unde Philosophi dixere Deum duplex habere dolium, unum mellis, et alterum fellis, et ex utroque cuique suum craterem propinare. Et Psaltes : « Calix in manu Domini vini meri plenus mixto; et inclinavit ex hoc in hoc,» Psal. lxxiv, 9. Et Comicus: « Ita diis placitum est: ab eodem culmine voluptas, et eimæror comes sequitur.» Apulcius, lib. II Floridorum : « Verbum verum est profecto quod aiunt : Nihil quidquam homini tam lætum divinitus datum est, quin ei admixtum sit aliquid difficultatis; ut etiam in amplissima quaque lætitia subsit quæpiam vel parva querimonia, conjugatione quadam mellis et fellis, ut, si quid il-lud solvit, hoc adstnngat. » Audi apologum Platonis in Phado : Voluptas et dolor apud Jovem

se vicissim accusabant, conviciisque lacessebant Illo cum pacem et amicitiam inter cos conciliario vehementer niteretur, nihil efficiebat. Tandem adamantina catena eos colligavit, ut quantumcumque odiis dissidirent, semper tamen simul essent, seseque mutuo sequerentur. Quid sub hoc figmento credemus mysterii ? In turbidis adversisque rebus de fortuna secundiore non est desperandum omnino. Rursum in secundis et optatis non est vacandum prorsus a metu : nam in vita humana perpetuo læta tristibus, et tristia fatis succedunt; et voluptas dolore, dolor voluptate temperatur. Hoc est ergo voluptatis -(XMfanxfvopd est dulciter amarum, vel suavamarum. Athenæus, lib. XI, pag. 43, et Herodotus, lib. IV, scribunt Hypanim fluvium e fontibus quinque dierum via exilcin profluere ac dulcein ; deinde post aliorum quatuor dierum iter perquam amarum: ita voluptas initio mellea ad extremum acescit, et fit fellea. Nam, ut ait Cicero . orat, pro Calio et lib. II De Orat.: « Amores et deliciæ celeriter deflorescunt, et in omnibus rebus voluptatibus maximis fastidium finitimum est. »

Prænlarius noster Romanus Consul, Philosophus et Martyr Severinus Boetius, lib. III, metro 7, ita canit :

Habet omnis hoc voloplas :
Stimulis agit fruentes;
Apiumque par volantum,
Ubi grata mella fudit,
Fugit et nimis tenaci
Ferit icta corda morsa.

I

Quocirca Epictetus, art. 20 : « Dignus est, inquit, deorum conviva, qui rebus creatis moderate utitur; qui vero licitas etiam voluptates contemnit, non jam conviva Dei est, sed consors. »

Alludit Salomon ad risum effusum et nimium, qui spiritus vitales cordis dissolvit, itaque cor cruciat, atque in tristitiam desinit. Id videre est in melancholicis, qui aliquando lietissimi sunt, et in risum sese effundunt, sed mox fiunt tristissimi et incestissimi. Unde signum melancholias est effusio animi in risum et lætitiam : hanc enim excitat natura, ut contra melancholiam sese obarmet; sed ea mox subeunto vincitur cique succumbit, g. d. Salomon : « Invidendo dolebiteor, et finis fatiti® tristitia. »

Exemplum illustre et primipilum dat Christum Dominum S. Bernardus, serm. 1 in Dominica Palmarum : in illa enim Christus cum triumpho inductus fuit a populo in Jerusalem quasi rex et Messias; at quinto deinde die ab eodem vociferante : Crucifige, crucifige, postulatus fuit ad crucem. «Videat, inquit, sæcularis anima, videat, et inteiligat quoniam extrema gaudii luctus occupat, etc. Unde et processione glòria voluit sublimari, qui paulo post sibi noverat imminere diem ignominiosissim® passionis. Quis ergo sperare jam debeat in incerto gloriæ temporalis, cum vi-

‘1) E* recte.

deaf fn fpso quoque, qui peccatum non fecit, creatore temporum, et conditore universitatis, po-t exaltationem tantam, tantam nihilominus humiliationem sequi? In eadem enirn civitate, a plebe eadem, et eodem tempore nunc quidem processiois gloria, et divinis est laudibus honoratus; post modum vero interrogatus contumeliis et tormento, et cum sceleratis reputatus. Hic est transitorias tinis fiutili®, hic fructus gloriæ temporalis. Proplerea prudenter orat Propheta : Ut cantet Domino gloria ejus, et non compungatur, id est processionem habeat, quam passio non sequatur. »

Omnia ergo mundi gaudia antecedit dolor, comitatur dolor, terminat dolor. Sane Carolus V, præpotens et felix Imperator, cum Bruxelles suas ditiones et regna in Philippum II, filium suum, transferret, coram toto Senatu cum lacrymis profusus est, se toto regni tempore nec ad unum quidem horro quadrantem puram habuisse meramquo lætitiā, sed omnem illam nullis curis, angoribus, doloribus permixtam, et velut felle copioso inspersam fuisse. Sicut ergo in musica soni graves acutis miscentur et temperantur, itaque moderatam et suavem edunt concentum : sic Deus prospera adversis, læta tristibus miscet et temperat, ut homo suavem temperanti®, patienti®, spei et orationis edat concentum. Unde S. Ambrosius, lib. I *De Cain et Abel*, cap. IV : « Deus, ait, deliciis et gaudiis nostris pouit modum, ne supra alveum effus® rationem obruant, n Hæc prima est causa. Secundam dat S. Augustinus, serm. 29 in *Matth.* : a Ideo, ait, Deus felicitatibus terrenis amaritudines miscet, ut illa quæratu felicitas, cujus dulcedo non est fallax. » S. Chrysostomus vero, hom. in *Psalms*, cxxm : « Ideo, ait, Deus nec homines semper dimittit in tristitiis, ne deficient; nec in quiete et prosperitate sinit, ne fiant socordiores; sed mutationibus ac vicissitudinibus eorum salutem evariat. » Denique sicut mei senescens instar fellis amarescit, sic et voluptas. a Mei omne vetustum redditur coctione amarum; neque id mirum, cum vel citra cocturam tempore amarius ex dulciori reddatur, » ait Galenus, *De Antidotis*, post initium.

Conclusio ergo sit : Vita humana est continua tragoedia, cujus catastrophe et finis in lucium desinit, præserlim in morie. Porro sicut tragoedi® triplex est argumentum, scilicet terribile, mirabile et miserabile, idque ob triplicem finem et affectum, quem in auditore excitare satagit, nimirum per terribile terrorem, per mirabile admirationem et venerationem, per miserabile compassionem, uti docet Aristoteles in *Poetica* : sic pariter triplex hoc objectum spectat tragœdia vit® human®, ad eundem triplicem finem et affectum a Deo ordinata, uti palet intuenti; tragici enim aliorum, imo nostri, casus *primo*, nos deterrent a voluptate, qu® eorum est parens; *secundo*, venerationem Numinis injiciunt ac judiciorum ejus

admirationem; *trrtio*, con passionem; nt mortaliū tragic® vitæ compatiamur consolando el medendo quoad possumus. Hujus ergo Salomonis sententi® exempla el viva specula sunt tragici eventus, et neces potentato et feliciū hujus sæculi, ut Cyri, Alexandri, Darii, Pompeii, Julii Cæsaris, Neronis, Vitellii, Galb®, Juliani, Valentis, etc., ac divitis Epulonis, *Lura xti*, 21.

Porro Septuaginta vertunt, in *lentitiis non admiscebitur tristitia, notissime autem in luctum va* dit*; Scholiasles, *et extrema ejus lætitia mala*. Qu® lectio directe adversatur Hebraeo, Childæo, Vulgat® Latin® cæterisque omnibus; quare videtur in ea irrepsisse negatio non : illa enim sublata eundem reddit sensum, quem Hebraea et Vulgata; si tamen eam cum ?» non tueri velis, ut cæteris congruat, sic explica, *q. d.* Licet subinde, quantumvis raro, lætitia sit pura, ut ei non misceatur tristitia, tamen illi non præfidefdum, nec incumbendum quasi semper duratur®, quia mox ei succedet tristitia. Aut, ut Auctor *Catena Græc.*, qui sic legit, *plenæ lætiliæ nullus admiscetur muror, extraña autem gaudii luctus excipit*; sicque explicat: Sapiens, ait, agit de ea lætitia qu® in futuro speculo justis obtingit : illa enim plena est et omnis (risiili® exors. Gaudii autem extrema presentis vit® jucunditatem appellat, *q. d.* In cælo duntaxat est plena meraque lætitia, in terra autem omne gaudium desinit in luctum, ideoque in coelis est felicitas per omnia felix; in terra autem felicitas infelix ac misera, ac felix miseria, et infelicitas.

14. Vus suis replebitur stultus (Hebraice, *aver- itn. U*) sus corde; Vatablus, *perversum cor*; alii, *retrocesio cordis*), et super eum erit vir bonus, — *ç. d.* Stultus, id est impius, ad tempus pascitur suis opibus et voluptatibus; at cum superat vir bonus, quia pascitur bonis solidis et æternis, quæ certa fide et spe apprehendit. Unde Chaldæus vertit, *viis suis saturabitur qui est evanidus corde suo, et vir bonus satiabitur timore suo*. Timor enim annexam habet fidem et spem quibus pascitur et salietur justus. Septuaginta, vrts suis *satiabitur audax corde* (S. Hieronymus *Contra Rufinum* legit, *temerarius*), a cogitationibus autem vir bonus. Justus enim gaudet sua fide et spe, ex caque expectat satiem ®ternam : stultus vero suis voluptatibus se opplet et inebriat; at iis non pure nec solide saturatur, præserlim quia mox postea expectat famem sternam. Noster Salazar per *stultum*, vel, ut Chaldæus, *evanidum corde*, accipit superbum; per *virum bonum*, vero, humilem, *q. d.* Superbus sua superbia replebitur, id est llenas superbi® su® pœnas dabit; at humilis humilitatis suro premium feret, ac prroferetur superbo, iliumque sibi subjiçiet (t) ^

(!) Maurer scribens in posteriori membro V/bjJOD (quod legisse videtur Arabs interpret) vertit, *viis suis*, id est factis suis, *satiatur aversus corde*, cujus animus aversus e&l, defecit a Deo; *et facinoribus suis vir bonus*

Porro Cijctanus sic vertit, *viis suis saturabitur egressus a corde, et de foliis suis vir bonus* (Hebræum *l'ale* et *folia*, et *super*, ut vertit Noster, significat), sicque explicat : Qui extra se ad externas delicias egreditur, satiabitur suo egressu, id est ejus preñas luet, quia deliciis saturabitur usque ad nauseam; mox enim illi ipsi vertentur in beduino, ut pulchre docet S. Gregorius, hom. 36 in *Evangel*, « Et de foliis suis vir bonu<, » repete, *saturabitur*, id est, ait Cajetanus : « Vir bonus liabilans se ipsum non solum fructibus, sed etiam frondibus saturatur, quia justis omnia coope- rantur in bonum, juxta illud *Psal.* i : Et folium ejus non defluet. » Ubi Theodoretus : a Folia et flores, ait, sunt spes beatitudinis, fructus est ipsa bealitudo; » quia sicut folia et flores prænunlii sunt fructuum, imo cos pariunt et causant : sic pariter spes prænunlia est beatitudinis, eamque efficit et causal. Rursum folia significant modestiam et decorem conversationis externæ, ait Orígenes in *Psal.* i : hic enim instar foliorum legil, ornat, servat et auget decorem fructuum, id est virtutum menti internarum. Jam sicuti vermes omnes, qui foliis vescuntur, nendo fila conficiunt, ut erucæ, bombyces, etc., testibus Plinio et Aristotele; imo bombyces ex foliis mori fila serici nent, quibus tandem sese involventes emoriuntur, ac calore veris reviviscentes fiunt papiliones, evolantque in cælum: sic pariter ex modestia, decore conversationis, ac gratia sermonis ctædificalionis justus sibi net fila spei coelestis gloria*, quibus immoriens ac in resurrectione reviviscens evolabit in cælum. Unde S. Basilius, homil. 8 *Ilcxamer.*, docet transformationem bombycis expressum esse typum resurrectionis noslræ. Porro spes reple comparatur filo, et ab llebræo vocatur rnpD *ticua*, id est extensio, sive filum extensum, quia sicut fila et funiculus inde contortos extendimus longissime, nosque rebus remotissimis alligamus et astringimus : sic pariter per spem, quam ad Deum et ad cælum extendimus, Deo et cælo nos alligamus et astringimus. Spes ergo est *ticua*, id est filum, et linea longæ expectationis, qua se animus sperantis ad rem speratam extendit et prolongat, dum ad eam sperando anhelat, itaque quasi eam sibi copulat, uti dixi *Osce* n, 15.

Vcn.13. 15. INNOCENS CREDIT OMNI VERBO : ASTUTIS CONSIDERAT gressus suos. — S. Ambrosius, lib. III De *Ofib iis*, cap. x, cujus verba translata sunt in Jus Canonicum, et habentur²², *Quæst.* iV, cap. finali, per innocentem accipit justum, simplicem et candidum, qui ex candore suo alios metiens, facile cuivis fidem adhibet, nec mali est suspicax, qualis fuit Josué, qui Gabaonitis mentibus se longe dissitos esse, credidit, cum cisque fœdus præter Dei voluntatem iniit, *Josué* ix. a Et quia, ait, adhuc erat ignarus locorum, atque incolarum

udatur. Quisque factorum suorum percipit fructum, et impius et justus.

inscius, non cognovit fraudes eorum, neque Deum interrogavit, sed cito credidit. Adeo sancta erat illis temporibus fides, ut fallere aliquis posse non crederetur. Quis hoc reprehendat in Sanctis, qui cæteros de suo affectu æslimant? Et quia ipsis amica est veritas, mentiri neminem putant, fallere quid sit ignorant; libenter credunt quod ipsi sunt, nec possunt suspectum habere quod non sunt. Hinc Salomon ait : Innocens credit omni verbo. Non vituperanda facilitas, sed laudanda bonitas. Hoc est innocentem esse, ignorare quod noceat; et si circumscribitur ab aliquo, de omnibus tamen bene judicat, qui fidem esse in omnibus arbitratur. »

Subdit S. Ambrosius, Josué, deprehensa Gabao* nitarum fraude, pacem quam eis dederat non revocasse : « Ne, dum alienam perfidiam arguit, suam fidem solveret. »

Verum pro *innocens* hebraica est 'DD *peti*, id est parvulus, inexpertus, imperitus, insipiens, cui quidvis facile persuadetur, cujus hic nimia facilitas et levitas ad credendum quidlibet taxatur. Unde Aquila vertit, Ôûqfyuvo;, id est *delinitus, palpatus credit omni verbo, astutus in intelligentia utitur*; Symmachus, *parvulus*, aut *puer*; Chaldæus et Tigurina, *insipiens*. Unde Beda: allane innocentiam vetuit, ait, et hanc habere docuit astutiam Joannes *epist.* I, cap. iv, cum ait : diarissimi, nolite omni spiritui credere, sed probato spiritus si ex Deo sunt. »

Sensus ergo clarus et planus est, *q. d.* Rudis, inexpertus et insipiens facile credit omni verbo, ac proinde credit cuilibet suggestioni, impulsui et consilio, quod ei datur a quolibet, etiam fraudulento et inimico, quo fit ut sinat se duci in suam perniciem et ruinam; at vero astutus, id est cautus et prudens, non credit omni verbo et consilio, sed considerat gressus suos, ubi scilicet prudenter et secure actionis suæ pedem figat, nec ubi in scrobem aut fossam temeritatis et perditionis corruat; quare caute bonum consilium a malo dijudicat et secernit. Unde Syrus verlit, *astutus discernit bonum a malo*; Chaldæus, *attendit ad bonum suum*. Hebræum enim 1TON *ascur*, id est gressus, alludit, imo quoad thema idem est cum 1^8 *oscer*, id est bealitudo, felicitas, successus rectus, bonum hominis. Hoc videntur voluisse Septuaginta dum vertunt, *simplex credit omni verbo; astutus autem vadit in pœnitentiam, q. d.* Astutus pœnitenda, id est mala ex verbo et consilio, quod ei perperam suggeritur, secutura, quorum cum, si id sequeretur, pœnileret; quare eorum præscius dicit: Ego tanti pœnitere non emo, non credo, non sequor illud consilium, quia ducet me ad seram pœnitentiam; damno nimiam credulitatem, quia ejus comes est pœnilentia. Hoc significat Hebræum p3> *iabin*, id est considerat, intelligit, prævidet, quid scilicet pœnitentia est inter bonum et malum consilium vel iter intersit. Opponit ergo 'DB *peti*, id est mollem et

flexilem ad credendum, **any arum**, id est cauto et cordato, qui nil credit nisi bene examinatum; nam, ut ait Adagiographus : « Cupresso non in- nascuntur vermes propter amaritudinem, nec buxo propter duritiem : ita pestis adulationis fugit severa et tristia, ingenia mollia captat et facilia. » Et Seneca : « Et omnibus, ait, et nulli crebre vilium est; alterum honestius dixerim vitum, alterum tutius. » Tam enim nimia tarditas id credendum, quam nimia levitas in vitio est. Illa est haereticorum, qui nihil credunt, nisi quod rei oculis vident, vel mente comprehendunt, de quibus exstat liber *De Arte nihil credendi*; hæc puerorum est et leviculorum.

Paulo aliter Septuaginta vertit et explicat auctor *Catena. Gracor.* : « Simplex, ait, credit omni verbo; quin astutus quoque, qui citius credidit quam oportuit, poenitudine ducitur; » sicque explicat : Ergo omni verbo credere amentia est? est omnino. Qui, ait, consilio et ratione omnia agit, is detrimenta illa, quæ incautis et præcipitibus accidere solent, facile evadit. At vir simplex (cujusmodi est, qui post primam imaginationem statim concludit, aut quæ superficie tantum tenuis audivit, e vestigio credit) levis et imprudens est. Imo vero prudens quoque, si primæ impressioni fidem mox habuerit, non raro decipitur, adeoque poenitentia ducitur.

Denique hæc sententia generalis est, unde variis applicari potest : *primo*, iis qui credunt adulatoribus, ideoque pluris seso æstimanl quam revera sint; *secundo*, iis qui credunt suggerentibus mala consilia; *tertio*, iis qui credunt detractoribus; *quarto*, iis qui credunt temerariis suis imaginationibus et suspicionibus, uti faciunt melancholici, cum iis resistere deberent, sibi que dicere : Hoc suggerit melancholia, non veritas; ergo triste et falsum est, non lælum, et verum. Ha suadet Seneca, lib. II *De Ira* : « Nihil, inquit, nisi quod in oculos incurret manifestumque erit, credamus (de alienis villis), et quoties suspicio nostra vana apparuerit, objurgemus credulitatem, Ilæc castigatio consuetudinem efficit non facile credendi. »

Salomonem sequitur Siracides, *Eccli.* xix, 4 : « Qui cito credit, levis est corde, et minorabitur; » vide ibi dicta. Porro quam adultores sint mendaces et fallaces, ut eis credere non liceat, docet Alanus, lib. *De Cornplanctu natura* : « Hi, ait, sunt principum laterales, palatini canes, adulationis artifices, fabri laudis, figuli falsitatis; hi sunt qui magniloqua commendationis tuba in divitum auribus insonant, qui ut emungant munera, caput divitis oleo adulationis inungunt. »

Hanc gnomen pulchro bovis et porci apologo illustrat Cyrillus, lib. I *Apolog. moral.* cap. xi, cujus titulus : *Diligentiore ruminatione omnia digereras priusquam agas.* Apologus sic habet : « Post aliquantulam sumpti cibi digestionem, denuo bos ipsum ad fauces revocans, cum recui-

bens ruminaret, porcus hoc aspiciens ad eum accessit, et dixit : Quid est hoc quod agis, cornute *f* cui ille : Rumino, ait. Tunc porcus : Paulo ante tam onerosum jugum deposuisti, cur modo non quiescis? Nonne semel satis est masticasse? Ad hoc bos ita fertur dixisse : Utique, mi frater, si ruminares, nequaquam ita sentirens. Ubi, quaeso, situs est alimenti sensus? nonne in faucibus? Propterea quanto diligentius edulium masticamus, tanto amplius ejusdem saporem percipimus, et per judicalem gustum vehementius delectamur. Certe molares dentes duplices natura provida fabricavit, ut masticatio major adsit; et gustandi sensus providenter est collocatus in ore, ut delectatione cibum diutius sub fauce teneamus. Quin el quando rumino, melius digero, et alimentum magis depuratum assumo. Tunc porcus his auditis adjunxit : Quis ruminare te docuit? Cui ille : Nimirum ars illa me hoc agere erudivit in corpore, quæ sapientem edocuit ruminare in mente. Prudens enim subtili meditatione ruminat quæcumque dicit, aut facit. Quapropter digesta quidem loquitur, et probata similiter operatur. Ad quid enim communicatum est homini clarum rationis consilium, et carissimum illi concessum est meditationis bonum? nonne ut his salubriter in rebus agendis utatur? Unde præmeditationis masticatio semper præponenda est in cunctis actibus humanis. Qui scilicet sapientia gubernantur, ut plurimum magis digesta, et puriora studia sectantur. » Addit deinde sæpius idem esse expendendum, idque probat ex quatuor cibi digestionibus : « Nec semel satis est, ait, rem agendam videre, sed necesse est subtiliter eam pluries ruminare; sicut quatuor digestionibus cibus præcoquitur, ut inde membris purior tribuatur. Omnis enim cibus, antequam animæ uniatur, quatuor digestionibus præpurgatur. Primum vadit ad stomachum, et ibi digeritur, et purum ab impuro sequestratur, et quod impurum est, per secessum emittitur. Deinde purum derelictum ad hepar transmittitur, ubi digeritur, et fit sanguis; et purum iterum ab impuro sequestratur, atque impurum per urinam emittitur. Deinde purum derelictum a renibus attrahitur, ubi tertio digeritur, et iterum sequestratur purum ab impuro, impurumque per sudorem et sputum emittitur. Deinde purum derelictum per membra spargitur, et in membris quarto digeritur; et rursum purum ab impuro sequestratur, et illud impurum, quod quasi purum est, in vasis spermaticis asservatur, et in generatione emittitur; purissimum autem derelictum in membrorum substantiam conversum, demum animæ copulatur, factum vivum et substantia vitæ. Unde nulla cibi impuritas ad animam accedit, nisi cum quater cibus ab omnibus impuritatibus sit expurgatus. Tu ergo, carissime, quia non ruminas, impurius suscipis alimentum, et propter hoc divina lego animal judicaris uu*

mundum. Quibus auditis, erubescens porcus discessit. »

F1U0 DOLOSO KmiL ERIT BOXI : SERVO AUTEM SAPIENTI PROSPERI ERUNT ACTES, ET DIRIGETUR YIA ejus. — Hæc gnome non est in Hcbræo, ideoque in versibus numerum non habet, sed copulatur numero versus præcedentis. Transcripsit eam Noster ex Septuaginta, qui eam collocarunt in capite præcedenti, ubi eum explicui.

Vui. i« 16. Sapiens timet, et declinat a malo : stultus transilit, et confidit. — Pro *transilit* hebraico est 13JJDÚ *mitabber*, quod tam irasci quam transire et transilire significat; unde Tigurina vertit, *stultus, aim est transgressus, confidens est*; Vatablus *'ero, stultus irascitur et confidit, q. d. ait : Stultus zomachatur contra legem Dei, et confidit quando perpetra agit (i); et Chaldæus, stultus fervet in stultitia, ct confidit in ea. Septuaginta autem in suo codice pro T3JW *mitabber* per melalhesin habuero..'3nnp3 *mitareb*; unde vertunt, p-purat id est, *miscebitur iniquo* : «Sapiens, inquit, timens declinabit a malo; imprudens autem sibi fidens miscebitur iniquo; » el Syrus, *commiscetur in eo confidenter*; Auctor *Catenæ Græcorum, qui sibi confidit iniquitate polluitur*. Accedit S. Hieronymus *Contra Lluffinum* : « Sapiens, ait, timendo declinat in malum; stultus confidens miscetur ei; » et Lucifer Calarilanus in *Apol.* pro S. *Athanasio* : « Stultus timendo declinabit in malo; insipiens autem miscetur confidens iniquo. » Verum pro *in malo* legendum videtur *a malo*, ut habent cæteri codices Græci et Latini. Eodem redit terna hæc versio, *q. (/.* Sapiens timet poenas et supplicia, ideoque declinat a malo, et calamitati se subtrahit : at stultus ira excandescens transilit leges et jura, miscetque se in iniquis hominibus et actibus temerariis, confidens nihil inde sibi mali eventurum, imo se dominaturum tam legibus quam hominibus, quocirca in graves litium tricas, aliasque calamitates et poenas seipsum conjicit. Unde R. Salomon hebræum FIÜ13 *boteach*, id est *confidit*, vertit, *labitur ct in terram decedit*; sed perperam, ut patet hebraico peritis. Sic Remus, frater Romuli, primos Romæ muros temere transiliit; sed temeritatem hanc luit morte, a fratre Romulo capite plexus. Unde Hugo: «Stultus, ait, est velut equus effrenis et exocülatus, qui nihil timet, quia nihil videt; unde vulgo dicitur nihil esse audacius equo cæco. » « Timor *enim* est frenum animi exultantis, naitS. Basilius, quia oculatus prospicit futuras calamitates sibi ex malo obventuras; quocirca eas timens, a malo abstinet. Sicut videmus cos qui natura sunt frigidi, ideoque timidi, cavere sibi a periculis, in quæ improvide se conjiciunt præfervidi, audaces et precipites. Multo magis id facit limor Dei, qui longe majora gehennæ damna sibi ex peccato obventura prævidens, omni stu-*

dio peccatum fugit, ne in tanta incendia ultro se conjiciat. Sicel Beda : «Sicut Stulti, ait, est de sua alacritate confidere, torrentem rapidum vel voraginem latiore saltu velle transire; sapientis autem ad planum, vel ponteih divertere : Ita qui peccatum, quantum valet, declinat, timens no involvatur malis, sapiens est; stultus autem ille, qui contemplili! peccat, blandiens sibi, quia iuit posteriori tempore poenitentiam aget commissorum, aut si repente moriatur, fortiter pomas inferi sufferet.» Denique Glossa interlincalis sic explicat : « Sapiens poenas timet, stultus de impunitate confidit.»

17. Impatiens operabitur stultitiam : et rinviî?. *versutus odiosus est.* — Hebraice, *brevis*, vel *arctus naribus faciet stultitiam : et vir cogitationum odietur*. Brevis naribus est ʒSúfrjjw, id est velox ad iram ; sicut longus, vel latus naribus vocatur id est longanimis et tardus ad iram; hoc enim signum est lenitatis, illud cholerae, inio et causa, quia in eo qui latas habet nares, facilius spiritus et cholera expirât; cum in eo qu! arctas habet nares, stringatur et comprimatur, itaque eum faciat cholicum, uti dixi *ferodi* cap. xxxiv, vers. 6.

Pro *vir versutus* hebraico est nvsiú ü'K is arsimmo/, id est vir cogitationum, molitionum, machinationum, id est vir cogitabundus, multa machinaos et moliens. Sed quia id varie fieri potest, hinc varie hic vertitur. *Primo*, Chaldæui accipit lenium et tardum : «Qui præceps, ait, est in spiritu suo, reputatur stultus, et odio prosequitur differentem consilium suum, » scilicet lentum et morosum, præserlim qui dilatai ira furorem compescit; iracundi etílhi oderunt frigidos, tardos et moderatos, qitasi sui dissimiles, suæque iræ et præcipitationi obsistentes. Rursum, *vir cogitationum*, ait Vatablus, est vir qui semper cogitat et nihil agit, puta otiosus, quem quasi pigrum, inertem, et imitile terra pondus, omnes oderunt.

Secundo, Septuaginta per virum cogitationum, sive cogitabundum, accipiunt virum prudentem; unde vertunt, *impatiens agit cum temeritate; vir autem prudens multa suffert*; Auctor *Catenæ Gracorttm, multa dissimulat ct sustinet*. Videntur ipsi in suo codice legisse Nu' *tissa*, Id est suffert, tolerabit, pro quo Noster et cæteri, inserta littera *nun*, legunt NTJ» *iissanc*, id est audietur. Tigurina accipiens N pro n (has enim litteras ititer se commutant llebræi), et pro © *sin* legendo Ú *sthhi*, puta pro K2SP *iissanc* legendo rtJ5' *iiscanc*, Vel *iisr*, id est *mutabitur*, vertit, *iracundus designat stultitiam ; qui autem circumspectus est, aliter agit*. Porro Septuaginta sic explicat, sicque eis Vulgatam Latinam adaptat noster Salazar : Differentiam, inquit, inter imprudentem virum, et cum qui prudentia pollet, describit Salomon. Ille enim ex ira multa committit temeraria et absurda, hio vero multa patitur; ille infert damna, hic sitali-

(1) Bene. Abi, *iiuhus insolenter se gerit, el securus est.*

net; ille ictus et plagas aliis infligit, hic excipit; ille irrogat injurias, hic ah aliis illatas non detrectat. Ad hunc sensum revocanda est translatio vulgata: a Impatiens operatur stultitiam,» id est stultissime irascitur ac sævit; « et vir versutus odiosus est, n is nimirum qui ex versutia et calliditate laudabiliter iram cohibet, et illatas sibi injurias et contumelias æquo animo perfert, invisus est eidem stulto, etc. Verum hic sensus videtur coactor. Ergo

Terito, plane et genuine Noster per virum cogitationum accipit versutum, qui scilicet mente versat artes et fraudes, ac per dolos machinatur aliis mala, ut odium, vel malitiam suam in eos data occasione expromat; versutus enim vocatur, qui mentem ad malitiam convertit, vel qui inconstanti quodam animi motu huc atque illuc vario et simulate fertur. Unde Festus: «Versuti, ait, dicuntur, quorum mentes crebro ad malitiam vertuntur.» Et Cicero, libro III De *Natura Deorum*: a Versutos eos appello, quorum celeriter mens versatur.» Versuto affinis est versipellis, qui scilicet facile vertit pellem, hoc est vultum, et quomodolibet faciem mutat, puta callidus, simulator, veterator. Opponit enim Salomon iracundum, qui slatini iram suam prodit per signa et verba impatientis, versuto, qui iram callide premit, et ad tempus dissimulat, quæritque nocendi et ulciscendi se opportunitatem et modum. Impatiens enim illico bilem evomit, tantumque in eo peccat, quod iram stulte promittit et prodii per clamores gestusque inconditos; unde ab eo parum, vel nihil, ubi jam ira deferbuit, tibi metuendum est: tantum furenti ad momentum cedere et sile. Iracundos enim, ait S. Gregorius, III pari. *Pastor*, admonit. 17, a melius corrigimus, si in ipsa iræ suæ commotione declinamus; perturbati quippe quid audiant ignorant, sed ad se reducti tanto libentius exhortationis verba recipiunt, quanto se tranquillius toleratos erubescunt.» At versutus dissimulai iram, simulat amicitiam, coquit versaique animo dolos, quibus te incautum, cum minime pulabis, opprimet: licet ergo tibi metuendus est. Ira enim et excandescencia impatientis similis est tlanimæ, quæ accensa ardore suo illico scipsam consumit podium vero versuti similo est carbonibus ignitis, sed cinere obteclis, quos cum imprudens teligeris, ab igne latento adureris (i).

Rursum, impatiens similis est cani latranti, sed non mordenti; versutus vero similis est serpenti non latranti, sed secreto mordenti. Proverbium ergo hoc monet nihil agendum per iram, multo minus per odium et dolum. «Ira enim esi momentanea insania,» ait S. Basilius, hom. I)c *Ira*. Et S. Chrysostomus, homil. De *Mansuetudine*: «Ecquis, inquit, videns hominem ira furere, du-

hilaret vel dæmonio agitari miserum, vel voluntarie in tantam insaniam prosilire? Ira voluntarius démon, optala insania mentis, est defectio. Dolus vero et odium obstinata est itisania, obstinatus dæmon.» Non ergô, « ait anetor serm. *Ad Fratres tn cremo*, apud S. Augustinam, tomo X, serm. 28, habeamus of intinctam odio, ne filii Judæ proditoris simus, ne cnm eo suspendamur, et a diabolo pariter cum eo trahamur ad tartara. Qui odium in corde portat, secundus diabolus est; et qui pacem impedit. Antichristus est; et qui pacem ordinat inter fratres, revera filius Dei est.®

18. Possidi-bust parveu stultittai!, et exspec- v<* ii tabext astuti sciextíjuL — Pro *possidebunt* hebraica est iSno *nachalu*, id est *hareiitabtmt*, ut vertunt Aquila, Symmachus, Theodotion et Syrus. Quæ vox significat *primó*, parvulos, id est insipientes, quasi innatam habere stultitiam, ait Vatablus, ut eis propria quasi dos, hæredilas et peculium esse videatur; *secundo*, eos non sinere se avelli a stultitia, sicut hæres non patitur se divelli a sua hæreditate; *tertio*, illos stultitia gaudere, pasci et frui, velut opimo suo prædio; *quarto*, illos stultitiam suam aliis communicare, sicut dives bona agri aliis communicat. Unde Septuaginta vertunt, *divident imprudentes malum; astuti autem tenebunt sensum*. Stultitia enim hic practica accipitur, puta malum et malitia, sicut ex adverso scientia vel sapientia accipitur pro bono, ipsaque bonitate et virtute. Porro w *divident* ancior *Catenæ Græcorum* tripliciter explicat: < Opponit, inquit, malitiæ sensum; malitia autem opponitur virtuti: sensus itaque hoc loco significat virtutem. Malitiam, inquit, quasi quoddam delicatum obsonium inter se dividunt stulti; nec non in partes et sortes discindunt, vel dividunt inter se nequitiam stulti. Nam qui temerarius vel plus justo audax est, is formidolosus non est; neque qui palpo vel adulator est, is quoque superbus est.» Alius ibidetn sic explicat: a Idem statuatur de cæteris similibus oppositis vitiis. Insipientes dividunt Inter se malitiam quasi communem thesaurum, quandoqtiidtm et sese mutuo odio habent, et se invicem mordent, et injuria afficiunt, et sibi mutuo invident; et ita malitia ex æquo quodam modo inter se partita contra se invicem insurgunt. Justi autem sensum obtinent, quia omnibus sensibus itnperant, cosdèmq in officio accurate continent, de videlicet per visum, vel auditum, aut olfactum, aut gustum, aut tactum, aut per verba, aut factum, aut Cogitata aliquid committant quod Deum offendat, adeoque cadesti regnò indignos sese reddant.»

Mystice, Rugo: « Sapientes, ait, hujus mundi ideo parvuli appellantur a Sanctis, quia diiisi parvuli pueri abecedarii seu elementarii, in libro universi pulchritudinem creaturarum, quæ sunt litteræ hujus libri, admirantur et Stuperil; sensum autem carum, scilicet Dei potentiam, sapientiam, bonitatem et alia attributa omnino non capiunt »

(1) Sensus est, et iniepropero et insidioso rem male cedere: illum enim stulte agere, hunc exosum

Porro « exspectabunt astuti scientiam, » hoc est, prudentes studebunt scientiæ et virtuti, patienter exspectantes studii et laboris sui fructum, ut scilicet scientiæ et virtutis perfectionem assequantur, possideant et teneant, ut vertunt Septuaginta, adeo ut eam in alios effundant. Unde Syrus vertit, *prudentes dividunt scientiam*, sicut divites pauperibus, et parentes filiis dividunt panem et escam.

Pro *exspectabunt* Hebraice est TVfO* *iachtiru*; quod proprie significat cingere et coronaro. Unde Chaldæus vertit, *corona astutorum est scientia*; rt. Salomon, *astuti capiti suo scientiæ coronam nectent*; Aben-Ezra, *sapientes scientiæ diadema acquirunt, et ad honores evehantur*; Vatablus, *solertes coronant se scientia*; Pagninus, *coronabuntur scientia*; alii, *coronabunt scientiam*; alii, *coronabunt alios scientia*. Ternas hasce versiones apposite et sapide explicat Baynus, Vatablus, Jansenius, Cajetanus, et ex iis noster Salazar. *Prima* est, ait: a Astuti imponent sibi coronam scientiam, » id est sola virtutis et honestatis cognitione gloriabuntur et effequentur, et quasi corona redimiti regis aliis imperabunt. Vel aliter: Eam cognitionem voluti coronam quamdam excipient, qua sui ipsorum reges et imperatores constituentur ad moderandas animi vires. *Secunda* est: « Astuti coronabunt scientiam, d q. d. Plurimos quidem ad veræ sapientiæ studium adducent, ut jam non destituta, sed plurimorum discipulorum turba cincta et coronata videatur. Vel, a coronabunt scientiam, » hoc est nobilitabunt illam, gloria et splendore donabunt. Nam, cum sapientes ob sapientiæ suæ vim coronam, honores atque imperium forte adepti sunt, non tam ipsi quam eorum sapientia redimitur et coronatur. Sic enim vulgo litterarum et sapientiæ præmia et ornamenta dicimus ea quæ litteratis et sapientibus conferuntur. *Tertia* est: « Et astuti coronabunt alios scientia, » id est, non modo sibi ipsis sapient, sed etiam aliis, quos simili sapientia condecorabunt et honestabunt.

Vfrt. 19. 49. JACEBUNT MAU ANTE BONOS, ET IMPII ANTE PORTAS justorum. — Pro *jacebunt* hebraice est inü *scachu*, id est *incurvabuntur*; Septuaginta, *labentur*; Syrus, *cadent*; Chaldæus, *corruunt mali coram bonis, et impii obstupescunt in portis justorum*. Id ita fore in futuro ævo censent R. Salomon, Beda et Hugo: tunc enim dives Epulo, ante cujus mensam jacuit pauper Lazarus, jacebit ante pedes Lazari; Nero confusus jacebit ante pedes S. Petri et Pauli; Trajanus infelix procumbet ante pedes S. Ignatii, Decius ante pedes S. Laurentii, Dacianus ante pedes S. Vincenlii, etc. Verum esto universim el maxime id futurum sil in venturo speculo, tamen in hoc quoque non raro fit ut Deus pios exaltet, impios humiliet, cogalque eos supplices fieri piis, eorumque opem implorare. Sic de impiis et de idololatris Gentibus Ecclesiæ subjiaciendis vaticinatur Isaias, cap. xlix, 23: « Erunt reges nutritii tui, et regime nutrices

tuæ, vultu in terram demisso adorabunt te, et pulverem pedum tuorum lingent. » Sic Diocletianus et Maximianus jacuerunt ante pedes Constantini Magni; Eugenios, Maximus cæterique tyranni antepedes Theodosii; Saxones et Saraceni ante pedes Caroli Magni. Sic hodie Calvinista et hæretici Germaniæ jacent ante pedes Ferdinand! II, clementissimi et piissimi, idcoquo a Deo benedicti, et felicissimi Imperatoris.

Porro malos subjici bonis ingens bonum est non tantum bonorum, sed et malorum. Boni enim malos sibi subditos cogunt ad fidem, pietatem et salutem, qui alioqui ob suam impietatem ituri erant in gehennam. Hic ergo effectus est amoris, benevolentis et prædestinationis Dei; sicut ex adverso signum et effectus odii, maledictionis et reprobationis divinæ est, cum sinit malos dominari bonis. Unde Septuaginta vertunt, *impii observabunt, vel colent portas justorum*, quia poenitentia tandem ducti justorum doctrinæ se subji-ciunt, ait auctor *Catenæ Græc.* Sic Romæ videmus Gentes olim idololatrias, imo peccatores quoslibet, qui pœnilenliæ causa ad urbem ventitant, magna demissione et devotione procumbere ad limina Apostolorum, iliaque venerari, deosculari, et profusis irrigare lacrymis, ut a S. Petro Christi cælique clavigero noxarum veniam, Deique gratiam, qua eis coelum pandatur, emercantur. Ideoque et Summo Pontifici, quasi Christi Vicario, et S. Petri successori, cervices inclinant, et ad ejus pedes se prosternunt, ut absolutionem et benedictionem impetrent.

20. Etiam proximo (Hebraeus et Chaldæus, socio) VW,» SUO PAUPER ODIOSUS ERIT; AMICI AUTEM DIVITUM MULTI. — Septuaginta, *amici odio habebunt amicos mendicos*. Loquitur de amicis non veris: hi enim, licet pauperes, amant ob honestatem amicitie; sed ollaribus, qui amicitiam utilitate metiuntur more vulgi, juxta illud:

*5

Vulgus amicitias utilitate probat.

Hi enim cum amicitiam non nisi ob commoda, quæ ex ea sperant, colant, amicos pauperes, nipo-te sibi incommodos, imo onerosos aspernantur, divites vero ambiunt. Odium hic non positivum, sed negativum accipe, ut sil idem quod minor amor, despectus, fastidium; nec enim proprie et positive dives odit cognatos pauperes. « Odiosus » ergo, id est minus dilectus, neglectus, contemptus. Sic dicitur *Gen.* xxix, 31, Lia odio habita, id est minus dilecta et neglecta præ Rachele a Jacob, et *Malach.* i, 3: « Esau odio habui, » id est neglexi; et *Joan.* xii, 25, jubemur odio habere, id est minus diligere animam, eamque postponere legi divinæ et amoris Christi. Sic Job et Tobias, ad paupertatem redacti, odiosi fuere suis, etiam uxoribus. Tritum est illud:

Donec eris felix, multos numerabis amicos;
Tempora si fuerim nubila, nihil eris.

Et Maximus, scrm. 11 cx Socione : « Delphini, ait, quousque unda subest, navigia comitantur natantes : in littus vero nunquam egrediuntur. Sic adulatorum in secunda fortuna manent, in adversa deserunt, n Hos Cicero, lib. IV *ad ilerenn.*, comparat hirundinibus qua; æstate advolant, hie me avolant : a Ut hirundines, ait, cestivo tempore præsto sunt, frigore pulsæ recedunt : ita falsi amici sereno vitæ tempore præsto sunt, simul atque fortunem hiemem viderint, evolant omnes. » Unde Epictetus in *Altercatione cum Adriano Imperatore* : « Quid, ait, est homo pauper? quem ut puteum desertum omnes aspiciunt, et suo loco illum relinquunt. » Et Martialis :

Semper eris pauper, si pauper es, /Emiliane;
Dantur opes nullis nunc nisi divitibus.

Hoc est quod in fidelibus taxat S. Jacobus, cap. ii, Î : a Si introierit, ait, in conventum vestrum vir aureum annutum habens in veste candida, introierit autem et pauper in sordido habitu, et intendatis in eum qui indutus est veste præclara, et dixeritis ei : Tu sede hic bene; pauperi autem dicatis : Tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum, nonne judicatis apud vosmelipsos, et facti estis iudices cogitationum iniquarum? » Vide ibi dicta.

Mystice, R. Levi et auctor *Catenæ Græc.* divitem et pauperem accipiunt non tantum opibus, sed et scientia ac eloquentia. Docti enim et eloquentes multos habent assecclas, ut ab eis scientiam et eloquentiam addiscant; rudes vero et indiserti ab omnibus negliguntur et vilipenduntur.

Vrn.tl. 21. Qui DESPICIT PROXIMUM SUUM, PECCAT; QUI AUTEM miseretur pauperis, beatus erit. — Noster Interpretes in llebræo pro *pauperis* legit, *aniim*, id est pauperum; jam legunt CDHjp *anavim*, id est mansuetorum. Hebræa ergo et Chaldæa sic habent, *spernit socium suum peccator; miseresens autem mansuetorum, ve\afflictorum, beatitudine* illi*, id est, terque quaterque beatus est. Septuaginta, *qui inhonorat pauperes peccat; qui autem misetur mendicorum, beatissimus*, juxta illud Davidis : « Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, » jgsa/rn. XL, 1. Sensus est clarus, q. d. Qui spernit proximum suum egentem, peccat *primo*, superbia, quia superbo eum despicit; *secundo*, immisericordia et inhumanitate, quia indigentem deserit, nec ei in necessitate succurrit; et quia peccat, hinc miser est, et miseras tum præsentis, tum aeternas sibi accersit. Ex adverso, qui miseretur pauperis, opus eleemosynæ præclarum, et quasi divinum facit, idcoque in spe nunc beatus est, rcipsa post mortem futurus beatus in cælo. Unde pro *peccat* hebraico est XOMI *chote*, id est aberrat, deviat, deflectit a via, scopo, lege, puta a virtute misericordiæ, a Deo, a cælo et beatitudine, ad quam recta misericordiæ via tendit misericors; alioqui *peccare* latine dicitur quasi *pellicole*, id est cum pellice congredi, vel adulterium

cornmiticre, ait Sipontinus : inde tamen peccaro extenditur ad quodvis crimen, et significat legem quamlibet transgredi, uti hic notat eum, qui violat jura charitatis et eleemosynæ. Hic tamen mystice quoque pellicatum vel adulterium committit, quia opes suas quasi pellices ita amat, ut malit legem Dei transgredi, quam eas pauperibus, ut lex charitatis jubet, erogare.

Quæres, cur qui miseretur pauperis est beatus? Respondetur *primo*, quia pauperes sunt beati, juxta illud Christi paradoxum : < Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum ; v hoc regnum ergo utpote suum pauperes dabunt iis quos in hac vita experti sunt beneficos. Beati enim beneficis suis suam beatitudinem communicabunt, cosque pariter beabunt. Quocirca Christus, *Lucæ* xvi, 9 : « Facite, ait, vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. » Unde S. Augustinus, *homil.* 39 inter 50 : a In tali causa, ait, operarius felix vivit, et securus jam moritur, cum quo ambulat patrimonium in immortale horreum, in quo debitorem fecit Dominum, dum alterum pavit dando. Nullam poterit incurrere perniciem, qui comparaverit eleemosynis pietatem, cui Propheta tale exhibet testimonium : Salva eum, el vivifica eum, Domine. O duplex Prophetæ beneficium ! Salvat pariter, et commendat pariter ut salvetur, quia et ipse salvabit ut vivificaretur, et ipse vitam poscenti donabit in terra. » Et S. Chrysostomus, hom. 36 *ad Populum* : a Tanta, ait, vis est eleemosyna*, cum multa fiducia suos introducit alumnos ; est enim cæli nota janitoribus, sponsalis thalami fores observantibus ; quin et venerabilis, et quos sui cultores agnoverit, cum multa introducet liberiate ; et contradicet nemo, sed omnes cedent. »

Secundo, quia « beatus est magis dare quam accipere, » ut cx Christi disciplina ait S. Paulus Act. XX, 35, ubi multa de hac re dixi.

Tertio, quia Christi promissio est : « Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. » Unde S. Augustinus, *homil.* 29 inter 50 : « Ante fores gehennæ, ait, stat misericordia, et neminem permittit in carcerem mitti. » Et S. Chrysostomus, homil. 33 *ad Popul.* : « Melius est, ait, hanc artem dandi eleemosynam scire, quam esse regem, et diademate coronari, etc. Hæc namque te docci quomodo possis Deo similis fieri, quod est omnium summa bonorum. » El *homil.* 36 : « Ait Scriptura : Magna res homo, et pretiosa vir misericors. Hæc major est gratia quam mortuos resuscitare. Multo namque majus est, quam in nomine Jesu mortuos resuscitare, esurientem pascere Christum : nam hic quidem tu de Christo bene mereris, illic autem ipse de te. Ac merces est in bene gerendo, non in bene patiendo. Hic enim, in signis inquam, ipso Deo debes, in eleemosyna vero Deum habes debitorem. » El homil. 9 *De poenitentia* : » Eleemosyna

regina illa virtutum homines in ipsorum coelorum arces celerrime adducet, advocati optimi loco fungens. Magna res est eleemosyna j præcidi- dit acrem, transit lunam, solis radios cadit} ad ipsum venit cœlorum culmen, ipsos pertransiens cœlos, et Angelorum populos decurrens, Ardian- gelorumque choros, et omnes superiores potes- tates, ipsi assistit regali throno. » S. Hieronymus, epist. 150 *ad Hedibiam* : « Vis esse perfecta, et in primo stare fastigio dignitatis, fac quod fecerunt Apostoli ; vende omnia quæ habes, et da paupe- ribus, et sequere Salvatorem. Non vis esse per- fecta, sed secundum vis tenere gradum virtutis? dimitte omnia quæcumque habes, da filiis, da propinquis, »

Qcirto. *Quarto*, eleemosyna nos facit homines divinos, et quasi deos quosdam terrestres ; ergo beat fa- cilque beatos. Ita S. Gregorius Nyssenus, lib. *De Bcatitudinibus* : a Si misericordis, ait, appellatio Deum decet, ad quid aliud te sermo Christi hor- tatur, nisi ut Deus fias, tanquam insignitus pro- pria nota deitatis. » S. Gregorius Nazianzenus in orat. *De Pauperum amore* : « Nihil tam divinum homo habet, quam de aliis bene mereri, tametsi ille majora, hic minora beneficia conferai, uter- que nimirum pro suis viribus. Fac calamitoso sis Deus, Dei misericordiam imitando. » Vide dicta *Deuter.* cap. xf, 10, et cap. xxvi, 12, ubi viginti et unum fructus et quasi bcatitudines cleemosy- næ recensui. Vide et Julium Fulcum> lib. *De Bono eleemosynæ*.

Qui credit in Domino, misericordiam diligit. — Hio versus deest in Hebræis et Septuaginta; ex- stat tamen in Bibliis Romæ correctis, ideoque re- tinendus est, non abolendus^ ut volunt Cajtanus et Jansenius. Jam

Primo, Lyranus et Dionysius sic exponunt, *q. d.* « Qui credit in Domino » fide charitate formata, hic « misericordiam diligit; » qui enim per du- ritatem diligit Deum, eadem ddigit et proximum, in cumque misericordiam exercet. Charitate enim diligimus Deum propter se, et proximum pro- pter Deum.

Secundo, Hugo, *q. d.* Qui credit oraculis Dei, quibus in sacra Scriptura ampla misericordibus promisit præmia, hic utique diligit misericordiam, ut per eam præmia jttm dicta consequatur. Inter quæ nonnulli, ac inter eos noster Salazar, con- stituunt illud, Deum firmissimo apud se decreto statuuisse, ut nullus in eleemosynis erogandis li- beralior in peccato mortali impenitens decedat. Cujus rei plura suppetunt exempla.

Tertio, planius et nervosius, *q. d.* Qui credit in Domino, vel, qui confidit in Dei bonitate, qui fiduciam suam in Deo collocavit, qui spes suas in Deum transtulit, certo sperans Deum in se li- beralem fore, si ipse se in pauperes liberalem præstet,ao proindo nihil sibi ad vitam necessa- rium defututum, quin potius rebus omnibus abundaturum, hic utique misericordiam diligit,

et diligendo exercet, confidens, imo sciens pe- eam opes ingentes se acquisitum. Tota enim causa, cur timidi et avari sua non erogent in pau- peres, est timor inopiæ, et diffidentia in Deum : hanc ergo amolitur hic Salomon. Hoc est quod ait Apostolus adhortaos Corinthios ad eleemosy- nam, *epist.* II, cap. ix, vers. 10 : « Qui autem ad- ministrat semen seminanti, et panem ad mandu- candum præstabit, et multiplicabit semen ves- trum, et augebit incrementa frugum justiti@ vestra?, » Ubi docui eleemosynam similem essere- mini, quod jactum in terram, puta in sinum pau- poruin, centuplicatum regerminat; et citavi verba S. Basilii, quibus eleemosynam comparat puteo, qui quo plus exhauritur, eo plus aquæ purioris scaturit et ebullit.

22. Errant qui operantur malum ; misericordia et veritas **PREPARANT** bona. — **Syrus**, *miseriordes et justi faciunt omnia bona*. Pro *errant* hebraice est lynn Mu, id est deviant, aberrant, scilicet a via virtutis et salutis, instar erroneum, vel ovium er- rantium, juxta illud *Isaïæ* i ui, G: « Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit. » Hinc Christus quasi pastor bonus pec- catores velut oves errantes in humeros accepit, et in viam salutis reduxit. Aut instar ebriorum, qui cerebro fumis oppleto nesciunt gressus suoe regere, sed pedibus vacillant, et a semitis de- viando m avia aberrant, juxta illud *Isaïæ* xix, 14 : « Dominus miscuit in medio ejus spiritum vertiginis, et errare fecerunt Ægyptum in omiu opere suo, sicut errat ebrius et vomens. » Pecca- tor enim velut ebrius suis concupiscentiis vacil- lat et errat, ac ubique in scopulos impingit. Sep- tuaginta vertunt id est errantes, vel er- rones; ac quasi planche, seu stellæ erratica?, quæ recta non incedunt uti stella» iixæ, sed laterali- tor per gyros oberrant; unde S. Judas in sua *epist.* vers. 13, hærticos vocat « sidera errantia, quibus proccUa tenebrarum servata est in ælet- num. »

Pro *operantur* hebraice est >cnm *chórcsce*, id est qui arant, vel qui fabricant malum, quod Caje- tanus exponit, *q. d.* Errant non tantum illi qii> manibus operantur malum, sed etiam qui mente illud concipiunt et machinantur. Noster plenius vertit : « Qui operantur; » arare enim el fabricare est operari, adeoque præcipua mechanicorum opera sunt aratio et fabricatio, ac machinari est operari : tam enim mens machinando quam ma- nus operando operatur.

Igitur Hebræa ad verbum sic habent, *numqntd errant fabricantes, vel arantes, malum? misericordia et veritas fabricant, vel arant, bonum*. Est meta- phora ab agricultura, vel ab arte fabrili. Ab agri- cultura, *q. d.* Qui operantur malum, male arant et aberrant a via recta rectisquo liris et sulcis vir- tutis, ac delirant, ut ita dicam; quocirca non re- spondebit eorum arationi et sementi messis, hoo est, non referent præmium, sed pœnam et sup-

pliciiim. Ita Aben-Ezra et R. Levi. Ait ergo : Numquid errant qui lapidosum vel spinosum arantes agrum, in eo seminant semina noxia et venenata? quid enim exinde metent nisi spinas, lolium, colocynthides, cæterasquo herbas malas et venenatas? *q. d.* Utique errant, et quidem gravissime. Pari modo gravissimo errant, qui in agro pravi cordis sui seminant pravas cogitationes, et desideria superbi®, ir®, gulæ, libidinis, etc.; inde enim non metent nisi fastum, lites, rixas, crapulam, fornicationes, adulteria, etc., quibus sibi creabunt malum, puta mortem et perniciem tam præsentem quam æternam. Ex adverso, qui in pingui agro boni cordis seminant bonas cogitationes, hi ferent frudum bonorum operum, et per consequens premium beatitudinis æternæ. Ab arte fabricili, *q. d.* Sicut errat peccatque faber fabricans arma nova et noxia, quia iisdem sæpe ipse perit et occiditur : sic errant qui fabricant peccatum, quod est quasi gladius occidens animam peccantis. Peccator ergo sibi ipsi mortis et gehennæ est faber : sicut Cyclopes sui interitus sibi fuere fabri, et sicut Perillus inventor et faber bovis ænci primus a Phalaride tyranno eidem inclusus et concrematus est; de quo Ovidius in Arte *amandi* :

Et Phalaris tauro violenti membra Perilli
Torrui; infelix imbuat auctor opus.

Errant igitur impii toto cælo, quia fabricando malum culpæ fabricant sibi malum pœnæ et gehennæ; ex adverso pii fabricando sibi bonum virtutis, fabricant sibi bonum præemii et gloriæ ecclesiis : hoc autem bonum virtutis est vel misericordia vel veritas, id est iustitia; omne enim officium virtutis vel est debilius et vocatur *iustitia*, vel indubitum, liberale et gratuitum, ac vocatur *misericordia*, uti jam sæpius monui. Hoc vult Noster, dum vertit, *misericordia et veritas præparant bonum*, scilicet mercedis et gloriæ tam præsentis quam æternæ; quia fabricant domos, imo palatia cælestia, juxta illud S. Chrysostomi, homil. 8 *De poenitentia* : « Eterna sunt tabernacula in coelis, quæ non tempore cadunt, nec possessores mutant. Hanc in structuram pecuniam impendamus : non architectorum sane, aut operariorum magna nobis fuerit cura. Pauperum manus ejusmodi domos construunt; claudi et esurientes illas ædifileant; et ipsa eleemosyna artifex est. »

Hinc Septuaginta vertunt, *errant qui fabricant mala; misericordiam et veritatem fabricant boni*. Quod explicant dum subdunt, *non sciunt misericordiam et fidem fabricatores malorum; elemosyna autem et fides apud fabricatores bonos*. Sic et Syrus, quasi dicant : Errant qui fabricant mala; quia dum non sciunt, id est non cogitant, non restituant, non ponderant quantum sit bonum misericordiæ et iustitiæ, et Idei, id est iustitiæ, et neglecto fabricant opera immisericordiæ, vel avaritiæ et iniustitiæ, quibus sibi fabricant equuleum iu gehenna; at vero probi, quia æstimant et ponderant quan-

tum sit bonum misericordiæ et iustitiæ, hinc illud exercent, et fabricant, caventque ab omni immisericordia et iniustitia, atque hoc ipso fabricant sibi domos et coronas æternas in orientis.

Porro, quia Hebræi carent casibus, ideoque nomina eorum quovis casu reddi possunt, bine pro *fabricant*, vel *præparant*, alii vertunt, *fabricantibus*, vel *præparantibus*. Ita Chaldæus, *percari*, ait, *errant, qui cogitant malum; misericordia et veritas his qui cogitant bonum, q. d.* Dei misericordia et veritas, id est fidelitas, misericorditer et fideliter reddet premium bonis quod promisit, ut, sicut ipsi se misericordes et fideles Deo exhibuerunt, sic vicissim Deum in se misericordem et fidelem sentiant. Misericordia enim nostra in proximos allicit et provocat Dei misericordiam in nos, ac fidelitas fidelitatem. Haec Jansenios, Baynus et Tigurina quæ vertit, *an non errant* (Vatablus, *frustrantur*) *qui malitiam machinantur? at benigne et fideliter agatur cum his qui bonum metiuntur*; et Pagninus, *misericordia et veritas erit operantibus bonum*. Hic sensus esto grammaticæ et vocaliter diversus, quoad sensum tamen eodem tandem redit quo prior jam assignatus, ut intuenti patet.

Posset quoque per *veritatem* accipi lumen, quo Deus intellectum bene operantis illustrat, ut magis cognoscat dignitatem virtutis, bonaque ei a Deo promissa, ut ardentius eandem exerceat, juxta illud *Psal.* c. 119 : « Declaratio sermonum tuorum illuminat, et intellectum dat parvulis. »

Nota : Error hic, quo errant qui operantur malum, non est speculativus, sed practicus puta est erronea et perversa electio, et operatio mali culpæ, quod secum defert malum pœnæ. Quare hic error proprie est imprudentia, et imprudens electio, qua malum præfertur bono. Electio autem est actus voluntatis et liberi arbitrii; quare in eo proprie est hic error. Hic tamen error voluntatis ordinarie comitem, imo antecessorem, habet errorem in intellectu peccantis. Subinde enim intellectus errat speculative putans esse licitum, quod est vitium et illicitum, ut patet in iis qui peccant ex ignorantia : sæpe tamen non est speculativus sed practicus, puta est dictamen et iudicium practicum rationis dictantis, v. g. furi : Hic et nunc tibi furandum est, ut vitium et voluptati tuæ consulas; vel certe est inconsideratio plurium rationum et motivorum, quæ possent voluntatem continere et cohibere a peccato. Sæpe enim peccator non habet iudicium explicitum, v. g. Hic et nunc oportet te hoc furti peccatum committere, sed tantum defectum considerationis, quo ita considerat pulchritudinem et commodam pecuniam, quam furari intendit, ut parum vel nihil consideret turpitudinem et damna peccati, quæ huic furto annexa sunt. Unde fit ut pulchritudine et commodis pecuniæ ab intellectu ea considerante propositis, voluntas abrepta eligat furari, non æstimans damna inde sibi obventura. Hic tamen defectus considerationis ordinarie alluri secum ju-

dicium partim explicilum, partim implicitum peccandi. Fur enim, v. g. antequam decernat furari, habet hoc iudicium explicilum : Hic et nunc bonum est tibi accipere hanc pecuniam; in quo interpretativo continetur hoc iudicium implicitum: Bonum est tibi hic et nunc peccare et furari, quia hic et nunc accipere pecuniam alienam non est aliud quam furari et peccare. Hoc igitur iudicium practicum de agendis vel appetendis absolute ab intellectu et ratione prolaturum cum tali inconsideratione, est actus imprudens, et difformis tam iudicio, quam appetitui recto; quare practice est erroneum, quod proinde sequens et amplectens voluntatis electio pariter errat, fitque erronea. Ita D. Thomas et Scholastici III, *Quæst.* LXXVH. art. 1, ad 1. Sic peccavit Adam, Lucifer et Angeli, in quibus nullus erat error, sed clarissima rerum legisque Dei cognitio, per merum defectum considerationis : ita enim considerarunt suam pulchritudinem, non considerando eam se habere a Deo, ut sibi plus æquo placuerint, superbiverint, ac tandem Deo rebeillarim. Simili modo peccant, qui peccant ex certa scientia et malitia. Vere S. Augustinus in *Conf.*: «Jussisti, Domine, et ita est ut pœna sibi sit omnis inordinatus animus, etc. Spargis pœnales cœcitates super illicitas cupiditates. »

Feri. 23. 23. In OMNI OPERE ERIT ABUNDANTIA; UBI AUTEM VERRA SUNT PLURIMA, IBI FREQUENTER EGESTAS. — Pro opere hebraico est *jyp etseb*, id est labor, dolor, cura, sollicitudo, fatigatio, afflictio; radix enim *atsab* significat laborare, dolere, excruciarī animo. Pro *abundantia* hebraice est *vno mothar*, id est argumentum, abundantia, superabundantia, excellentia, dignitas, prerogativa. Pro *egestas* hebraice est *niDHO machsor*, id est defectus, penuria, egestas.

Primo, Pagninus ex llebræo sic vertit, in *omnibus*, (piibus homo laborat, est dignitas; sed verbum labiorum superfluum vere imputatur ad defectum, g. d. Labor homini est dignitas, loquacitas vero est indignitas et egestas. « Homo enim nascitur ad laborem, et avis ad volatum, » *Job* 7. Hinc Adam parens omnium nobilium, regum et principum, non tantum post lapsum, sed et ante eum in paradiso positus fuit, ad eum labore suo excolendum, *Genes*, n, 15.

Secundo, Bayous ex llebræo sic vertit, sicque explicat : «In omni dolore et tristitia, quam seenni retinet homo, erit abundantia; et quotidie crescit secreta mœslitia, verum per verba labiorum diminuitur; hoc est, detectus dolor, et in sinum fidelis amici transfusus mitigatur. Et juxta hunc sensum potest ad confessionem accommodari versiculus; nam revera nihil magis mitigat tristitiam, quam quis concipit de peccatis suis, quam sincera et libera confessio facta in auricula pii sacerdotis. Illa enim verba labiorum, confitentis videlicet et absolventis, lucium de peccatis conceptum vehementer mitigant et consolationem adferunt. »

Tertio, Cajctanus vertit, in *omni labore erit rfirm-dantia; et verbum labiorum tantum ad defectum*. Et est sensus parabolicus, ait, quod omnis labor suapte natura parit aliquod lucrum, praeter laborem in locutione. Quanto enim magis laborat aliquis ad multiplicanda verba, eo magis tendit ad defectum. Ita quod multiloquium suapte natura non tendit ad lucrum, sed duntaxat ad defectum, et vere sic est. Quoniam auditori fastidium, sermoni peccatum, et sibi ipsi indignitatem multiloquio parit. Hucusque Cajctanus.

Quarto, Noster optime vertit, in *omni opere erit abundantia*, etc., q. d. Ex quolibet opere et labore provenit emolumentum, rerumque abundantia, at nullus fructus provenit ex inani sermone. Quacumque in arte quis laboret, insignis laboris fructus constabit; at vero verbositas nil nisi inanitatem et egestatem parit. Ita R. Salomon, R. Levi et Abenezra. Significatur ergo, ait Jansenius, labore ac diligentia opes parari, non garrulitate, quæ ad egestatem et defectum frequenter conducit, quod garruli otio fere tempus transigi sinant. Dicit autem: a In omni opere et labore, » hoc est, per quemvis laborem, aut cujuscumque generis opus, proveniet homini abundantia, quia per varia operationis genera divitiæ parantur, per agriculturam, per negotiationem, per artificia, etc. Honestus ergo labor commendatur ut aliis multis hujus libri sententiis, ita et hoc versiculo garrulitas otiosa condemnatur. Torro quod ad litteram intelligitur de laboribus corporis et corporali commoditate, mystice de operatione virtutum accipi debet. Nam qui juxta parabolam Evangelii acceptis quinque talentis operatus fuerit in eis, lucrabitur et alia quinque omnique habenti dabitur, et abundabit. Qui autem verbis tantum delectantur, et de viriule tantum loquuntur non ex animo, sed ore tenus, aut Deum tantum invocant verborum multitudine, steriles interim in bonis operibus, ad frugem non perveniunt, defectum virtutum et gratiæ Dei patientur, et tandem egestatem sempiternam. « Non enim, inquit Dominus, omnis qui dicit mihi : Domine, Domine. intrabit in regnum cœlorum ; sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, » *Matth.* vn, 21.

Huc facit versio Chaldæa, in *omni*, ait, quod *sollicitum te facit, erit tibi commodum ; et labia superflua in egestate erunt*. Sollicitudo enim acuit industriam quærendi modos omnes, et vestigandi rationes quaslibet, ut res quæ nos angit et sollicitos tenet, dextre et feliciter conficiatur. Et Syrus, in *quacumque re sollicitus fueris, erit gaudium voluptatis; qui autem in domo sua egenus est, quietus erit et jucundus. Omnem dolorem sanat Dominus. Sermo labiorum iniqui cis egestatem parit*. Dignum enim est ut verbis suis pascantur, non panibus, qui non nisi verba fundere, nec laborare novērunt. Et Septuaginta, in *omni sollicito erit abundantia ; dulcis autem et carens dolore in egestate erit*. Noster Salazar per dulcem carentem dolore acci-

pit parasitum et adulatorem : hic enim præ cæteris verbosus est, et adulando mensam sibi quaerit, sicut canis capite caudaque blandiendo ab heris mendicat escam, g. d. Ubi est labor, ibi est rerum copia; ubi adulatio, nugæ, scurrilitas, ibi egestas : qui enim lurpi verborum lenocinio divitias aucupantur, semper egent et inopes sunt. Auctor vero *Catenæ Græcor.* sic Septuaginta vertit Et explicat, *omni sedulo atque sollicito adest abundantia; qui autem suaviter, curaque et doloris expers vivit, conflictabitur cum egestate.* « Qui virtutum studio serio incumbit, is cum in actione, tum in cognitione quoque excellat necessum est. Fieri enim vix potest ut ille qui circa carum rerum considerationem, quæ sub actionem veniunt, perpetuo occupatur, in utroque non abundet. Verum qui diverso modo affectus est, virtutis labores et molestias aversclur, omnino consentaneum est. »

Igilur « in omni opere erit abundantia, » etc., q. d. Non in loquendo, sed in agendo virtus sila est; nec justus est qui bona dicit, sed qui bona strenua actione complet.

Porro, Abbas Abraham apud Cassianum, *Collât.* XXIV, cap. ult., sic Septuaginta explicat : « Qui suavis et sine dolore est, in egestate erit. Regnum enim cælorum non desides, non remissi, non delicati, non teneri, sed violenti diripiunt. Qui ergo hi violenti sunt? Nempe illi qui non aliis, sed voluntatibus suis praeclaram inferunt violentiam, qui direptione laudabili omni se præsenlium rerum voluptate fraudantes, voce Dominica egregii direptores pronuntiantur, et per hujuscemodi rapinam regnum cælorum violenter invadunt. Regnum enim cælorum secundum sententiam Domini vim patitur, et violenti diripiunt illud. Isti profecto sunt laudabiles violenti, qui vim faciunt perditioni suæ. »

Denique huic paræmiæ similis est illa vers. 4 : r. Ubi non sunt boves, præsepe vacuum est; ubi fulem plurimæ segetes, ibi manifesta est fortitudo bovis. » Consulo quæ ibidem annotavi.

24. Corona sapientium, divitiæ eorum : fatuitas STULTORUM, IMPRUDENTIA. — Pn/RO, plAUUS SCBSUS est, q. d. Divitiæ sapienti sunt ornamento, cumque instar coronæ quasi regio diademate cingunt et decorant. At « fatuitas stultorum imprudentia » hebraice, *stultitia stultorum est stultitia*, id est omne decus stultorum est stultitia, stulti non habent coronam ullam, qua se ornent, nisi stultitiam, quia esto sint divites, tamen divitiæ, ulpoto quibus recto uti nesciunt, eis non sunt honori et utilitali, sed damno et dedecori. Unde Chaldæus vertit, *et decus stultorum stultitia eorum*, q. d. Stulti nil habent in bonis nisi stultitiam; omnis res, omnis spes illorum est mera stultitia; lotum prædium eorum est stultitia; omnes opes eorum, omninoquo bona abeunt in stultitiam, juxta illud: « Simia manet suma, etiamsi aurea gestet insignia. » Significat Salomon divitias sapientiæ addere auxesin quamdam et dignitatem, sicut

Salomoni addiderunt. Unde ipse ait : « Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, etc., quoniam horum omnium mater est, » *Sapient.* vu, it. Et s. « Utilior est sapientia cum divitiis, et magis prodest videntibus solem, » *Eccl.* vu, 12. Sic Lysander Cyro gratulatus est : « Recte te beatum ferunt; ait, quoniam sapientiæ tuæ fortuna juncta est, » teste Cicerone, lib. *De Senectute* (1).

Igitur divitiæ indar coronæ ornant sapientem, opesque splendorem addunt : pruno, quia sapientia meretur iis coronari, iisque splendescit, non stultitia : puta viri opibus decorantur, non vitiosi; secundo, quia divitiæ in manu sapientis sunt bene collocata et quasi beata, quia per sapientem finem suum ad quem a Deo condite sunt assequuntur, qui est, ut rite expendantur in eleemosynas cæteraque virtutis opera. Divitiæ enim sapienti magnorum operum sunt instrumenta. Unde Bion dicebat, « opes esse nervos actionum, » quod sine his nihil agatur, teste Laetio, lib. IV, cap. vn. Alius dixit, « opes esse belli nervos. » Pythagoras asseruit, « neque equum sine freno, neque divitias sine prudentia quemquam gubernare posse. » Democritus pecuniarum usum cum prudentia utilem esse dicebat ad exercendam liberalitatem, et adjuvandum alios; cum stultitia vero communem largitionem esse, teste Stobæo, *serm.* 92. Quare, si divitiæ sensu, ratione, voce et aliis prædita forent, a stultis, impiis et avaris avolarent ad sapientes, pios et liberales, clamarentque : Nolumus habitare cum impiis, sed cum sanctis; nolumus recondi in arca avarorum, sed in ventre pauperum; fit nobis injuria, vis infertur, cum ineptis et indignis donamur, eorumque avaritiæ, superbite, ventri et veneri servire cogimur duram servitutem. Venite, sancti; venite, misericordes, vindicate nos ab hac dura servitute, rapite nos ut vobiscum sanctificemur, et misericordiam exerceamus : hic enim est cinis, hæc beatitudo nostra, ad quam a Deo condita sumus; tertio, quia sapientes dispartunt opes in eleemosyna; eleemosynam autem est regina virtutum, ait S. Chrysostomus, hom. 7 *De pauperibus*, ac proinde coronam suam regiam capiti sapientium imponit. Et *hom.* 9 : « Eleemosyna regina illa virtutum homines clarissime in ipsorum cælorum axes deducet, advocat optimæ loco fungens. » Et *hom.* 8, sic addit : « Huic multa cum facultate aperiuntur cælorum portæ, ac velut eorum regina ingrediente, nullus custodum in ipsis portis positorum audet interrogare quæ sit, aut undo iter agat; magis vero suscipiunt omnes : eleemosyna enim regina omnino est; » quarto, quia sapiens utitur divitiis quasi dominus et rex earum, stultus vero et avarus iis mancipatur quasi servus; illo possidet aurum, hic possidetur ab

(i) Ewaldus : Sapienda fert fructum, xii. divitias, stultitia non fert. Maurer: Sapientia continentur divina sapientum. stultitia « stultorum vero vacua est et inania.

auro : ita S. Chrysostomus, homil. 16 in *Matth.* Aurum ergo sapienti quasi regi servit ut corona regia, stultum ligat et vincit ut compedes et vincula ; *quinto*, sapientes, quia norunt recte uti divitiis, iis decorantur, fiuntque sapientiores et sanctiores, ac magis misericordes ; at stulti divitias nacti iis magis infatuantur, fiuntque stultiores, et quasi amentes et insani, ut ait S. Chrysostomus, homil. 7 in *epist. ad Coloss.* Denique divitiæ sapienti sunt corona, quia ab illo in opera pietatis expensæ, illi pariunt coronas immarcescibiles in coelis, quas solis eleemosynariis decernet et adjudicabit Christus in die iudicii, *Matth.* xxv.

Secundo, Lyranus : Corona sapientum, inquit, est sapientia, quæ eos ornat et ditat veluti ingentes divitiæ, *q. d.* Sapientem coronat decoratque sapientia magis quam ullæ divitiæ, auræ et gemmatæ coronæ, quia ditissima est corona sapientiæ. Unde Aristoteles, lib. XII *Hhetor.* : « Et quia, inquit, regnare res suavissima est, etiam sapientem videri suave ; præditum mira esse sapientia regum est. » Calanus Gymnosophista ad Alexandrum Magnum : « Rex, inquit, eris, si te rexeris ; rex eris, si te ratio rexerit. » Et Bias capta civitate fugiens, cum moneretur ut more cætro- rum opes suas secum efferret, respondit : « Omnia mea mecum porto. » Ita quoque explicat auctor *Catenæ Græcor.* : Opes, ait, vel gloria sapientum est prudentia. De hac corona sapienti et virtutum plura dixi cap. rv, vers. O, et *celi*. i, vers. 11 et 12.

Tertio, Septuaginta in suo codice pro *osram*, id est divitiæ eorum, expuncta littera © legentes *my arum*, id est *astulus*, vertunt, *corona sapientum astutus ; conversatio autem imprudentium mala*. Sic et Syrus suo more assectans Septuaginta. Sensus est, *q. d.* Vir unus astutia, id est solertia et sapientia, eminens, instar coronæ decorat et ornat cæteros sapientes, totumque eorum collegium et cælum ; at vero unus imprudens et stultus sua stultitia dedecorat totum cælum tam sapientum quam insipicnlum, quia eis suæ stultitiæ et viliorum virus, vel certe dedecus et infamiam aspirat et afflat. Sic corona Ecclesiæ Alexandrinæ fuit S. Athanasius, Africanæ S. Augustinus, Grecanicæ S. Basilius, Romanæ S. Gregorius, qui, ut ait S. Ildelfonsus, lib. De *Viris illustribus* : « Vicit sanctitate Antonium, eloquentia Cyprianum, sapientia Augustinum. » Sic corona pisterciensium fuit S. Bernardus, Camaldulensium B. Petrus Damianus, Dominicanorum S. Thomas Aquinas, Franciscanorum S. Bonaventura, etc.

Mystice Beda : « Stultorum, ait, fatuitas maxima hæc est, quod improvidi æternorum de præsentibus tantum commodis gaudent. Imprudentia enim dicitur quasi improvidentia, p

Ven. 15. 2>. Libebat animas testis fidelis : et profert mendacia versipellis. — Hebraice, *eruit animas testis veritatis, et efflat mendacia dolus*, id est dolocus ; vel repetendo ro *Ustis, et efflat mandaaasle-*

lis doli, id est dolosus ; Septuaginta, *liberabit de malis animam testis fidelis* (S. Cyprianus, lib. III *Testim.* legit, *martyr fidelis*) ; » *accendit autem mendacia* (Romana et Complutenses, *mendacem* ; uti unique significat Graecum *dolosus* ; Chaldaeus, *qui loquitur mendacia, dolosus est*. a Mendacia n accipe plena et perfreta, pula non otiosa et jocosa duntaxat, sed damnosa et perniciosa : hæc enim in Scripturis anlonoinaslice vocantur *mendacia*, quæ mendax quasi ignes pe-tiferos ore efflat et ejaculatur in insontes, sicque constat antithesis, *q. d.* Qui vel publice, vel privatim, ait Jansenius, de factis dictisque alicujus testatur, et rem ut se habet indicat, frequenter liberat animas, hoc est, homines qui injuste opprimuntur. Liberat autem ab imminente morte, ab inlentatacalumnia et injuria, ab infamia et quavis injusta oppresione, a quibus dum unum aliquem liberat, non unam tantum animam liberat, sed mullorum, ut totius familiæ ejus, et amicorum, qui cum illo ignominia aspergerentur, ut bene dictum sil : « Liberat animas testis fidelis. » Contra, qui falsum perhibet de re testimonium, animas opprimat, quas vel hæreditate et facultatibus, vel vita, vel honesta denique fama privat.

Secundo, profundius noster Salazar censet hic dari indicium, quo verax testis dignoscatur a falso. Verax quippe, inquit, sontibus liberandis maxime studet, excusans, et quoad fieri potest, elevans delicta ; ex adverso autem f.dlax damnare et opprimere mendaciis suis adnititur, parva delicta exaggerans, et culpas leviores amplificans. Quocirca inter alia Bartoli Jurisconsulti documenta, quibus iudices ad testes dignoscendos informat, illud falsi nobile indicium esse docet : a Si delicta exaggerat, reique condemnationes plurimum se optare verbis innuit. Nam veritas, inquit, benevola est ; mendacium vero crudele et sævum. n

Denique hic versus coincidit cum vers. 8,<, cum vers. 17 cap. xii ; quare hic plura non addam.

Mystice, testis verax est Christus, ait Hugo, et quivis prædicator doctorque doctrinæ vere et salutifere ; hic enim liberat animas a peccato, diabolo, morte et gehenna. Testis falsus est hæreticus, impostor et hypocrita, qui adulando, et voluptatum illecebras carnisque libertatem proponendo, animas in hæresim, luxuriam et fastum impellit, itaque perdit, et in gehennam precipitai.

26. Is timore Domini fiducia, fortitudinis, et filiis ejus erit spes. — *Timor Domini* hic maxime filialis intelligitur, qui non est aliud quam reverentia, cultus et amor Dei. « Fiducia fortitudinis » est fiducia fortis et robusta. Unde Syrus, *timor Domini est spes valida et fortis* ; aut per hypallagen, *fortitudo fiduciat*, quæ scilicet fidenter, libere et intrepide omnia ngit et sustinet, imo ardua quæque aggreditur et superat. Igitur signi-

fleat timorem Domini parerò tam fortitudinem quain fiduciam; dicit tamen conjunclim «fiducia fortitudinis,» ut innuat fiduciam esse causam fortitudinis. Ideo enim timentes Deum, sunt fortes et robusti, quia omnem suam fiduciam collocarunt in Deo omnipotente; quare cum se Deo sciant esse curo et cordi, nihil trepidant, sed omnes tenlationes, persecutiones, tribulationes, hostes generose superant: timor enim Dei superat timores rerum omnium, quæ Deo inferiores sunt, sicut lux solis superat et offuscat lucem quamlibet. Dicunt ergo cum S. Paulo: «Si Deus pro nobis, quis contra nos?» Et cum Davide, *Psal.* xxv!, 1: «Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo? Si consistent adversum me castra, non timebit cor meum. Si exsurgat adversum me prælium, in hoc ego sperabo,» *q. d.* Qui me vincere volet, Deum prius vincat oportet; Deus enim est meus protector et hyperaspistes. Ita S. Gregorius, lib.V *Moral.*, xn: a In via Dei, ait, a timore incipitur, ut ad fortitudinem veniatur. Nam sicut in via sæculi audacia fortitudinem, ita in via Dei audacia debilitatem parit. Et sicut in via sæculi timor debilitatem, ila et in via Dei timor fortitudinem gignit, Salomone attestante: In timore Domini fiducia fortitudinis dicitur, quia nimirum mens nostra tanto valentius terrores rerum temporalium despicit, quanto se auctori carumdem voracius per formidinem subdit, quæ in Umore Domini constituta non inveniet extra, quod metuatur, quia dum recto melu conditori omnium conjungitur, potestate quadam supra omnia sublevatur. »

Hoc est quod Salomonem de more secutus Siracides crebro inculcat, ul *Eccli.* xxv, 14: «Timor Domini super omnia se superposuit.» Et cap. XXXIV, 19: a Oculi Domini super timentes cum, protector polentiæ, firmamentum virtutis, tegimen ardoris, et umbraculum meridiani, deprecatio offensionis, et adjutorium casus, exaltans animam, et illuminans oculos, dans sanitatem, et vitam, et benedictionem. » Vide ibi dicta. Hoc Dei timore armatus S. Laurentius superavit craticulam, S. Sebastianos intrepide suscepit omnium sagittas, S. Vincentius risit equuleos Daciani, S. Agnes, S. Cæcilia, S. Agatha, S. Lucia, etc., vicerunt ignes, catastas, leones omniaquo tyrannorum tormenta. Hoc timore loricated S. Athanasius contempsit omnes Arianorum persecutiones, S. Antonius omnes demonum illusiones quasi telas araneorum discussit, S. Hilarión, S. Macarius, cæterique Asceta transcenderunt omnia carnis blandimenta omniaquo mundi tentamenta. S. Ignatius nostræ Societatis fundator, cum res arduas crebro supra vires naturo aggrederetur, mirantibus respondero solebat: «Nescitis quantas vires habeat spes in Deum.» Scivit ipse, quia assidue eas experiebatur. Fiducia ergo in Deum est fiducia fortitudinis; fiducia in reges et principes est fiducia fragilitatis. Undo Psalles:

a Nolito, ait, confidere iu principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus, • *Psal.* cxtni, 2,

Et nuis pjes ehit spes. — Pro roes hebraico est nono *maekse*, id est, ul Chaldæus, protectio, tutela, perfugium «indeque spes; nam, ut ait R. Levi, spes instar clypvi tuetur et prolegil sperantem; Septuaginta, *jinnamentur/i*; 11. Salomon, *confugium*: confident enim, inquit, et sub umbra meritorum parentis filii tui latebunt.

Baynus pronomen *ejus* refert ad Dominum qui processit, *q. d.* Filiis Domini Dei erit spes; ut sensus sit: In timore Domini est fiducia fortitudinis, quia timor Domini facit timentes filios Dei: filiis autem Dei summa est spes; quid enim non sperent filii Dei a Deo patre suo (!)?

Melius Beda, Auctor *Catena Græc.* et alii pronomen *ejus* referunt ad timorem Domini, *q. d.* Filiis timoris Domini, id est iis qui summe liment Deum, adeo ut ex timore Domini velati e matrice sati, concepti et geniti videantur, erit spes, tutela et protectio. Sic enim valde sapiente» vocantur filii sapientiæ, valde obediens vocantur filii obedienciæ, valde diligentes vocantur filii dilectionis, ut ex dilectione velut e matris utero prognati videantur. Sic Romani dicebant Catonem adeo esse continentem, ut ex continentie utero genitus appareret. Simili ergo modo filii timoris Dei vocantur, qui valde Deum timent et reverentur, ideoque sollicitè ambulant in conspectu ejus, satagendo ut per omnia ipsi placeant, nec eum vel in minimo offendant.

Rursum *to ejus* referas ad timorem Domini non in abstracto, sed in concreto; *ejus* ergo, hoc est timentis Domini ^{•TTT}: concretum enim *timens* latet, et includitur in abstracto *timor*. Et hæc phrasis ac relatio ad concretum in abstracto conclusum frequens est Hebrois. Planus ergo sensus est, *q. d.* Timor Domini parit fiduciam fortitudinis, non solum ipsi timenti, sed et filiis ejus; hoc enim Deus fortificat, roborat, omnique sua benedictione cumulat ob timorem et menta patris. Hujus filii ergo spes ingentes alunt, indeque animos excelsos gerunt; sicut filii regum et principum, quia spes sublimes alunt, hinc sublimes pariter foveant spiritus.

Denique quanta sit hæc spes, quantaque ejus fortitudo, nervose describit S. Leo, serm. 2 *De Ascens.*: «Hanc fidem (et spem: «fides enim est substantia rerum sperandarum,» «*Hebr.* xi, 1) ascensione Domini auctam et Spiritus Sancti munere roboratam, non vincula, non carcere», non exilia, non fames, non ignis, non laniatus ferarum, nec exquisita persequentium crudelitatibus supplicia terruerunt. Pro hac fide per universum mundum non solum viri, sed etiam fornirne; neo tantum impubes pueri, sed etiam tonerai virgines usque ad effusionem sui sanguinis decertarunt. Hæc fides dæmonia ejecit, ægntudines depuis,

(i) Iu Maurer.

mortuos suscitavit. Unde et ipsi beati Apostoli, qui tot miraculis confirmati, tot sermonibus eruditi, atrocitatem tamen Dominicæ passionis expaverant, et veritatem resurrectionis ejus non sine haesitatione susceperant, tantum de ascensione Domini profecerunt, ut quidquid illis prius intulerat metum, verteretur in gaudium. »

Pluribus exemplis idipsum confirmat S. Paulus toto cap. ii *ad jlebr.*, ubi ostendit quanta prisci patres passi sint, quamque heroica virtutum opera peregerint per fidem et spem eximiam qua pollebant, ac tandem concludens vers. 33, ait : « Sancti per fidem (et spem) viccrunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, obturaverunt ora leonum, exstinxerunt impetum ignis, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, etc. Lapidati sunt; secli sunt, in occisione gladii mortui sunt : circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustii, afflictii, quibus dignus non erat mundus. »

Veri 17 27. TIMOR DOMINI FONS VITÆ, UT DECLINENT (SJTUS, *iis qui declinant*) a ruina mortis. — Septuaginta, *præceptum Domini fons vitæ : facit autem declinare de laqueo mortis*; Symmachus et Theodotion, *a scandalis mortis*. Timor Domini enim consistit in observatione præceptorum divinorum, quæ est via ad vitam, juxta illud Christi : « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata, » *Matth.* xix, 17. Sensus planus et clarus est, *q. d.* Timor Domini est quasi fons perennis scaturiens vitam grati® et virtutum in hoc sæculo, ac immortalitatis et gloriæ in futuro : quo fit ut declinet « a laqueis mortis, • puta *laqutis diaboli*, ut vertit Vatablus, quibus ille captos mulctat morte peccati, ac deinde morte secunda et æterna in gehenna. Vide S. Augustinum in *Psal.* XVIII, et serm. 214 *De Tempore*. Hic versus coincidit cum vers. Ibcap. xm, et vers. 11, cap. x; quare hic plura non addam.

Secundo, noster Salazar acute et apposite sic exponit : « Timor Domini fons vitæ, » id est timor Domini ad instar fontis jugis esse debet, ut nullo tempore intermittatur aut deficiat, sed semper instinctus suos immittat et influat in animam viri fidelis, *ad declinandum a laqueis, vela scandalis mortis* : quia si quando fluxus hic timoris intermittitur, illico diabolus et caro suggerent ipsi tentationes, quibus inducetur ad peccatum mortale, nisi lorica timoris Dei obarmatus iis resistat. Unde orat Psalles, *Psal.* cxvm : a Confige timore tuo carnes meas; a judiciis enim tuis timui. » Addit idem ex S. Gregorio, V *Moral.* xii, fideles imitari columbas, quæ juxta aquas et fontes degere solent, ut in iis umbram accipitris vel milvii videntes, illico avolent, ne in eorum ungues et necem incurrant. Simili enim modo fideles in timore et lege Dei velut in fonte inlucis non modo peccata, gehennam et diabolum, sed etiam eorum umbras, illico aufugiunt, ac timori Dei, ipsique Deo se arctius astringunt.

28. In multitudine populi dignitas regis : et in

PAUCITATE PLEBIS IGNOMINIA PRINCIPIS. — Hebraice *in consumptione populi contritio principis* (1); Vatablus, *attritio imperii*; Septuaginta, *in defectu* (Symmachus, in *raritate*) *populi contritio principis*; Tigurina, in *multitudine populi magnificentia regit est : ubi vero nullus est populus, formidat princeps*. Hebraeum enim **nnn** *hadrat* est dignitas, decor, ornatus, magnificentia.

Sensus ergo clarus est, *q. d.* « In multitudine populi, » vel, ut ex Hebraeo veritas, *in multiplicari populum*, hoc est, cum populus multiplicatur tum numero, tum probitate, virtute, obsequio, tum opibus et censu, tum sapientia, industria, robore et fortitudine, multiplicatur pariter, augescit et crescit rex, tum numero subditorum, tum opinione virtutis; ex populo enim æslimant regem: qualis enim rex, talis populus est; et

Regis ad exemplum totus componitur orbis :

tum divitiis : populus enim dives suis tribulis el donis ditat regem ; tum sapientia et robore : populi enim sapientia, industria et politia manat a sapientia principis, juxta illud cap. xi, 14 : a Ubi non est gubernator, populus corrue; salus autem, ubi multa consilia. » Rursum populus robustus robustum facit principem, quia in bellis eum tuetur et propugnat etiam cum vitæ periculo. Quare vere Symmachus, *epist.* 34, jib. X : « Amai i, ait, coli, diligi majus imperio est. » Et Poeta :

Non cives tantum princeps, sed nutrii et hostes :
Alterius fælum ceu lupa cana fer».

Ex adverso cum deficit populus tum numero, tum virtute, tum censu, tum sapientia et robore, deficit iisdem pariter et princeps : opes enim et bona principis sila sunt in opibus et bonis populi. Quare signum est principem vel esse imprudentem, vel avarum, vel improbum, cum populus deficit. Princeps enim bonus sua sapientia, clementia, politia, industria, allicit ad se suumque regnum advenas et externos undequaque : malus autem et tyrannus, suos tribulis et oneribus gravans, cos dispergit et fugat, ul alias quærant terras, ubi meliorem nacti principem melius tractentur. Princeps enim bonus non suum, sed populi commodum quærit : imo populi commodum suum æstimat, uti revera est; tyrannus autem suum, non populi commodum special, unde populum expilat, aggravat, opprimit; qui proinde odit tyrannum, et vel cum declinat, vel fraudat et suffuratur quidquid potest, vel etiam rebellat, cique perniciem machinatur. Unde Septuaginta vertunt, *in defectu populi contritio*, vel

(t) Rosenmullerus, (*error maciei*, tenuitatis, id est, qui extenuationem regi aflcrl. Sed voci p*n *principis* quoque significationem inesse, certum est, tum quia veteres omnes eam hic exprimunt; tum quia, ut sciunt omnes, **pn** nomen proprium est conditoris regni Damasceni.

tversfo, *principis*. Nam, ut recte ait B. Petrus Chrysologus, serm. 173 : «Sicut honor capitis ad membra pertendit, ita membrorum pœna ad dolorem capitis, ad capitis pertendit injuriam. »

Hinc Deus, utpote Rex regum et Dominus dominantium, suam magnificentiam ostendit in multitudine innumerabili SS. Angelorum, Beatorum, stellarum et creaturarum omnium sibi servientium. Unde Daniel eam conspicatus, cap.vn : a Millia, ait, millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei. » El Christi regnum magnificum ita describit Psaltes, *Psal.* n : « Postula a me, et dabo tibi Gentes hæredilalcem tuam, et possessionem tuam terminos terra. » Et *Psal.* Lxxi, 8 : a Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum. »

Hinc Salomon typus Christi mire fuit magnificus in numero, opibus et fortitudine militum et famulorum, adeo ut ex solo eorum visu obstupuerit regina Saba, Ill *Reg.* x. Sic de Cyro scribit Xenophon, lib. Vili *Cyripædice*, cap. xux : «Erat ea hominum erga ipsum affectio, ut natio quævis detrimentum se accipere duceret, si non Cyro mitteret quidquid ipsis egregium in regione sua vel nasceretur, vel aleretur, vel arte perficeretur. Itidem quævis urbs, quivis homo privatus opulentum se arbitrabatur, si rem Cyro gratam præstitisset. Nam et accipiebat a singulis Cyrus ea, quorum copiam illi qui dabant, haberent ; et vicissim eis largiebatur, quibus eos destitui animadverteret. »

Ex adverso tjTanni efficiunt, imo affectant subditorum inopiam, impotentiam, paucitatem, ne contra se exsurgere et rebellare audeant : uti legimus de Dionysio cæterisque Sicilice tyrannis. Idem videre est hodie in Turca, de quo hoc vulgo tritum est : Quocumque pedem inferi Turea, eodem mox sequitur desolatio et vastitas terrarum et incolarum. Causatu dat Aristoteles, lib. V *Polit.* cip. x : «Custodia, ait, regi a civibus suis est; tyranno autem a peregrinis : populo suo in nulla parte confidit. Itaque arma civibus suis adimere, ac multitudinem populi conculcare, ac ex urbe pellere, et vacuum habitatoribus civitatem reddere, proprium tyrannidis est : vexare item nobilitatem, clam evertere et palam, et in exilium mittere, tanquam adversarios et machinatores contra potentiam suam. Unde Periondli consilium Thrasybulo datum supereminentes spicas decerpere, tanquam opportunum fuerit eminentiores civium de medio tollero. liceo omnia principia sunt mutationum.» Vide eundem, cap. xi, ubi docet tyrannum, ut tyrannidem suam confirmet, *primo*, subditis adimere animum; *secundo*, cives inter so discordes efficere; *tertio*, omnem potentiam, opes, vires eis accidero.

Symbolum hujus rei est physeter pisciculus qui balœnam præit, ducit el regit : pralentat enim vada el pericula. Sicut enim physeteris decus est

magnitudo balænae, sic regis decus est magnitudo populi, de quo Poeta :

Hoc balsna suo tota est ductore per nndu :
Principe et est felix plebi vigilante sao.

Nam, ut ait Comicus :

Civium labore tlt res gloriosa principum :
Dedecus pastoris est, si non habet pecus bene :
Membro principe ægrotante, corpus omne habet male :
Nemo amicus, nemo hds est ingrato principi:
Pauper est sibi divesque publico princeps bonus :
Omnium securitati providens spernit suam.

Denique Deus pios humilesque reges donat multitudine populi, impios et superbos mulclat paucitate ejusdem, ut patet in Davide. Unde in Jure Canonico 1, Quæst. IV, cap. xi *Ecclesia*, ex S. Gregorio, vel, ut prisci codices habent, S. Augustino, dicitur : a Aliquando pro meritis Prælatorum depravatur et damnatur vita subditorum, ut Prælatis suis subditi faventes ad malum cum cis simul corruant, sicut filii Israel diu portantes (tolerantes) peccata sacerdotum, tandem cum eis ceciderunt in manus hostium. Item David populum numeravit, Il *Reg.* ult., quo peccato gladius Domini doraviit in populum. Sed in lata (ampla, multa) gente gloria regis est, in diminuitone plebis contritio principis. Qui ergo de numerositate suæ geniis superbivi!, jure in ejus diminuitone punitus est. »

Intellige hæc de multitudine rite instructa, composita el ordinata: hæc enim decus el robur affert regi : si enim incomposita sit et inordinata, potius regem dedecorabit et infirmabit, adeo ut a paucis strenuis in acie recte dispositis sternatur et profligatur. Exemplum sit Xerxes, qui mare classibus sternens, terram copiis, imo Hellesponto juncto, Athoque monte perfosso, maria pedibus peragrans, et classibus montes, ait Cicero, lib. Il *De Finibus*, ducensque in aciem vicies mille Persas, ad Thermopylas a trecentis Lacedaemoniis duce Leonida fusus cæsusque est; idque futurum Demaratus ipsi prodixerat» quem sic ad Xerxem sapienter loquentem inducit Seneca, lib. VI *De Benefit.* cap. xxxi : a Demaratus solus dixit ipsam illam, qua sibi placeret, multitudinem indigestam et gravem, metuendam esse ducenti; non enim vires, sed pondus habere; immodica nunquam regi posse, nec diu durare quidquid regi non potest. In primo, inquit, slatini monte Lacones objecti, dabunt tibi sui experimentum. Tot ista gentium millia trecenti morabuntur, hærebunt in vestigio fixi, et commissas sibi angustas tuebuntur et corporibus obruent. Tota illos Asia non movebit loco. Tantas minas belli et pene totius generis humani ruentis impetum paucissimi sustinebunt. » Et inferius : « Verum est quod dicitur, majorem belli apparatus esse, quam qui recipi ab his regionibus possit, quas oppugnare constituis; sed hæc res contra nos est. Ob hoc

Turba
DUX11
ponopi.

Ei m-
plum
XzIIIA,

ipsum to Gracfa vincet, quia nop capit. Uti loto te non potes. Pratecrea qu  una rebus salus es], occurrere ad primos rerum impetus, et inclinatis opem (erro non poteris, nec fulcire ac firmare libentia. Multo ante vinceris, quam vicium esse te sentias. Olerum non est, quod exercitum tuum ob hoc sustineri putes non posse, quia numerus ejus duci quoque ignotus est. Nihil tam magnum est quod perire non possit, cui nascitur in perniciem, ut alti quiescant, ex ipsa magnitudine sua, causa. Acciderunt qu  Demaratus pradixerat : divina atque humana impellentem, et mutantem quidquid obstiterat, trecenti stare jussurunt : stralusque per totam Graeciam passim Xerxes, intellexit quantum ab exercitu turba distaret» »

Veib. W

29. Qpi PATIENS EST, MULTA GUBERNATUR PRUDENTIA; QUI AUTEM IMPATIENS EST, EXALTAT STULTITIAM suam, — id est stultitiam prodit et exerit altis vocibus, clamoribus, jactatione manuum et brachiorum. Hebraice , *longus naribus* (id est longanimis et tardus ad iram, ut superius dixi), *muUus intelligentia* ; *at brevis spiritu exaltans stultitiam suam* ; Chaldæus, *qui longanimis est, mult  prudentia? est ; et qui pratieps est in spiritu suo, multiplicat stultitiam*; Septuaginta, id est *longanimis vir, multus in prudentia*; id est *impatiens* ve\ *pusillanimis, valde imprudens*; Complutenses, *at impatiens furtis* (legunt enim loyup';, id est fortis, pro id est fortiter, valide, valde) *stultus*; Syrus, *tristis autem valde est stultus*, quia sua pusillanimitate et tristitia malum suum non lenit, sed auget, duplicat et triplicat. B. Antiochus, *homil.* 24, legit : a Longanimis vir inulte est prudentia?; pusillanimis autem foriis est stultitia; » S. Hieronymus, in cap. *vad Galat.* : a Pusillanimis vehementer insipiens; qui vero patiens est et universa sustentat, vir sapiens. » Longanimes enim sunt magnanimi, ideoqi  prudentes, patientes et tardi ad iram; pusillaminesaulemsuntparvi animi, ideoque imprudentes, impatientes et celeres ad choleram, ut palet in pueris et feminis. Hinc Hebraice vocantur *breves spiritu*, id est animo exili, arcto et angusto, qui nihil ferre potest, sed statini exilii prosililque in iram. Qua de re pulchre Aristoteles, lib. VII *Ethic*, cap. vi : a Ira, ait, aliqua ex piule, sed non perfecte rationem audire videtur, perinde ac veloces ministri, qui quidem antea quam totum id audierint quod dicitur, excurr nt ; 'aroinde in agendo oberrant. Canes etiam anlcituum considerent si sit amicus, si tantum pulsaverit ostium, latrant: sic et ira propter calidilatem ccleritatemque naturæ, audita quidem ratione , non precepto autem audito, ad ipsam properat ultionem. » Quocirca B. Hugo Linc lnionsis Episcopus : « In omnibus , ait, exhibeamus nos sicut Dei ministros, uti monet S. Paulus, II *Corinth.* vi, 4. Mulla vero patientia in co lucet, si inulta contraria sive adversa, in multa lenitate perforai longanimit  multa. Patientia enim sine

longanimitate, non mulla, sed curta orit : absque lenitate vera prorsus nulla erit, v Ha habet ejus Vita. Yidq Cassianum, * collat.* XVI, cap. xxvu,et *Collât.* Will, cap. xiu

Audi S. Ephræm, tract. *De Vitiis et Virtutibus* : « Vir longanimis multa prudentia gubernatur. Quid vero eo pr slantius ? Longanimis enim semper in gaudio, atque lælilia et  xullaliono versatur, spem in Domino defixam habq],et Ab omni iracundia alienus. Omnia enim longanimis sustinet, non facile ad iram concitatur, neque ad contumelias convertitur , non facile verbis movetur inanibus. Si afficiatur injuria, non moleste fert. Sibi adversantibus non resistit. In re quacumque firmus conslansque permanet. Nullis iniposluris fallitur. Non facile ad iracundiam provocatur. In adversis gaudet. Delectatur omni opere bono. Invidos æquo ac Jubenti animo perfert. Jussus non repugnat, objurgatus non dolet. In longanimitate seipsum semper exercet. »

Porro, prudentia patientis et imprudentia impatientis, *primo*, ostendunt sese in eo, quod patiens ostendat se dominum ir , impatiens ejusdem servum ; patiens ergo dominatur sibi suisque affectibus, ideoque in jugi pace et tranquillitate consistit; impatiens vero passionibus agitur continuus, ideoque in perpetuo animi tumultu et perturbatione degit. Unde Abbas Benjamin apud Palladium in *Lausiaca*, hydrope gravi cruciatus, condolentibus sociis placide ait : « Orate ne interior meus homo sit hydropicus. Hoc enim corpus neque , cum bene sc habuit, mihi profuit; neq , cum male, me læsit. » Pr clarcS. Gregorius, lib. V *Jforal.* cap. xxx : « Si ergo ira, ail, quietem mentis subtrahit, suam Sancto Spiritui habitationem claudit, cujus recessione animi , vacuus ad apertam mox insaniam ducitur, ct usque ad superficiem ab intimo cogitationum fundamento dissipatur. » Et post pauca : « In quo itaque iste ab arrepliliis longe est, qui actionis su  conscius non est? Unde plerumque fit ut usque ad manus ira prosiliat; ct quo ratio longius recedit, audacior exsurgat, sequo ipsum animus retinere non valeat, quia factus est potestatis alie? n , cteo furor membra foris in ictibus exercet, quo intus ipsam membrorum dominam mentem captivam tenet, »

Secxindo, patiens tacendo et patiendo dominatur non tantum ir  su , sed ct alien  ; impatiens utrique servit et mancipatur. Sic S. Vinc nliusin equuleo Daciano tyranno insultans : « Insurge, ait, in me, cl loto malignitatis spiritu debacchare: videbis me Dei virtute plus posse quam possis ipse qui torques. » Dixit et fecit, adeo ut Dacianus furens exclamarit : « Victi sumus. » Sic ct S. Laurentius insultans Valeriano : « Infelix, ait, has epulas ego semper optavi; ista flamma mihi refrigerium præstat. »

Tertio, patiens patiendo sæpe convertit impa-
trientem, cumque sua patientia facit patientem;

Impatiens vero sua impatientia alias patientem facit impatientem. Impatiens ergo est quasi febricitans, patiens est quasi medicus qui febrim impalionl  sanat, et impatientem patientiæ mvnlque restituit. Audi B. Petrum Chrysologum, *sermone* 38 : « Nonne quoties miserum hominem cholera  inflammaverit incendium, ct dominante febre vesanum reddiderit  grotanlcm, turbatur sensus, mens deperit, feritas accedit, recedit humanitas, et ne nullis, moriente homine, furor vivit? Hinc est quod frendet dentibus, parentes laniat, scindit proximos, credit pugno, morsu agit atque afficit obsequentes; tunc medicus ad virtutis laudem, ad artis gloriam, ad fama) cumulum armatur; patientia tolerantiam sumit, injurias despicit, morsus sustinet, fert labores, et non leves pœnas patitur, ut a pœna liberet laborantem ; fovet oleo, insistit curis, erogat medicinam, certus quod mercedem honoris obsequiis repenset  grolus, dum receperit sanitatem. Rogo qu  major phrenesis, qu  gravior vis furoris, qu  par dementia sancti hominis percutere maxillam, mansueti fratris faciem verberare, placidi vultus gratiam tristi livore perfundere ? nudare hominem solo quo tegitur vestimento? et ob vilem pr dam nil Deo, nil homini, ml naturæ relinquere, nil pudori? angariare hominem suis actibus occupatum ? ct alienam pœnam suum solatium computare? Ergo fratres,si talia perpetrantes gravissbima phrenesi laborare cognovimus, obediamus Christo, el furentum fratrum morsus, verbera, onera tota pietatis virtute portemus, ut et fratres nostros liberemus a pœna, et nos  lermim patientiæ præmium consequamur. » Vide quæ de patiente el patientia fuse dixi *Exodi* i.

Ita S. Gregorius Magnus Mauricio Imperatori, ejusque filiis se persequentibus dicebat : a Quoniam ego peccalor sum, vos tanto magis (ut opinor) Deum vobis conciliatis, quanto magis me illi igpaviter servientem affligitis. » Sic tandem quem armis non poterat, patientia vicit; ita habet ejus Vita, libro IV, cap. xvn. Nimirum :

Nobile vincendi genus est pitientia : vincit,
Qui politur; ei vis vincere, dbce pon.

Quarto, quia patiens patiendo acquirit perfectam patientiam, a Patientia autem opiH perfectum habet, » *Jacob* i, I. Vide ibi dicta. Unde S. Ignatius, fundator Societatis Jesu, rogatus quamam esset compendiosa ad perfectionem via, respondit : « Si multa Christi nomine paliare. » Quocirca nobilis illa matrona Alexandria? apud Cassianum a S. Athanasio petiit  gndam permoles-tam, ut illi serviendo, et probra ab ea recipiendo, disceret patientiam : « Ut, ait, bonum pro malo, pro injuria beneficium reddere assuescam.» Igitur a agere fortia Romanum est, pali fortia Christianum est; quia regina rerum omnium patientia,» qu  omnia superat, sicut « rupes ferendo vincit asbullus maris. »

30. Aita carmim , sanitas (Xmnh prnumo os-sium, invidia — Hebræum, rtXJp^aa, id c q zelus,  mulalio, invidia est, 7. d. Cor sanum, id e 4, animus sanus a passionibus, præsertim a livore et ira (unde Septuaginta vertunt. cor *mansuetum*)]f facit etiam corpus et carnem vivida ct sana; at passiones anima?, el maxime invidia adeo corpus afficit ct exedit, ut etiam ossa, qu  durissima et solidissima sunt, conficiat ct labefaciat. Ex bona enim el Leta habitudine animi per naturalem sympathiam consequitur bona habitudo corporis, et contra, ut docent Physici et exp -rienlia. Animus enim suam sanitatem, quietem, læliliam, æquo ac  griludinem, turbationem, m stiliam afflat ct communicat corpori, nipote cui intime unitur. Ita R. Levi, et R. Salomon, Aben-Ezra, Jansenius et alii. Audi S. Basilium, hom. *De Invidia*: < Ipso fatentur ore hoc vilium invidi ; aspectus e*1 illis aridus, gena subtristis el cava, supercilium demissum : » inde invidia vocatur livor, id est dolor cordis, el quia lividos, id est subnigros, palidos ac tristes facit oculos, nasum, os, etc. Invidi enim exedentes se dolore lividum colorem contrahunt, juxta illud Virgilii epigra mu *De Uvore* :

Livor tabificum milis venenum,
intactis vont oss bus medallas,
El totum bibit artubus cruorecn.

Hunc esse sensum patet ex Septuaginta, manusudus *vir cordis est medi is; tinca autem ossium cor sensitivum*. Auctor *Catener Grtr orum* vertit, cor *matrons sensu saucium*, quod scilicet invidia, atra bile vel ira irgrum facile adversa sentit, et passionibus agitur, ac vel verbulo uno minus apposite dicto, velut acu tactum pungitur ct feritur. Graphice cor sensitivum depingit Seneca, lib. III *De Ira*, cap. x : «Nam ut ulcera, ait, ad levem tactum, deinde etiam ad suspicionem tactus condollescunt, ita animus affectus minimis offenditur, adeo ul quosdam salutatio, epistola, oratio et interroL'alioad litem evocent : nunquam sine querela egra tanguntur. » Et cap. xxix. lib. IH, sic ait : a Quod accidere vides in animalibus mutis, idem in hominibus slolidi< deprehendes; frivolis turbamur et manibus. Taurum color rubicundus excitat, ad umbram aspis exsurgit, ursos leon- <que mappa proritat; omniaqu enatura feraci rabida sunt, consternantur ad minima. Idem stolidis frigililis evenit, rerum suspicione feriuntur, adeo ut injurias vocent modica beneficia. »

Hunc sensum innuit quoque Chaldæus, *qui dividit iram cordis sui, medicina est carni ijus; el sicut putredo in ligno furtis, sic et in ossibus invidia*; el Syrus, *qui sedat iram suam est sibi mtdicus, tinca ossium invidia*; et Vatablus ac Pagninus, *vita corpor  est animus lenis; el putrido ossium est invidia, q. d.* Salubritas corporis est abdicare seso ab ira el lenem esse; invidia vero corrumpit corpus. Ubi nota : Hebræum *mai pe* idem est quod sanitas et lenitas; medici enim morbos

pharmacis leniendo sanant. Cor sanum ergo est cor lene, non leve, uti perperam vertunt nonnulli.

Sj: 1 u Igitur a sanitas cordis,» *primo*, est ipsa lenitas

et mansuetudo : hæc enim directe opponitur ir®

Ji uní- et invidi®, quæ summa est cordis ægritudo, tabes et mors; et hæc carni et corpori sanitatem et longævitatē affert, quam imminuit et incidit ira et invidia. Unde tritum : râ «/«Xa id est, animaba qu® careut bile et felle, sunt longæva, ut cervi.

'«ennito. *Secundo*, a sanitas cordis» est amor et charitas.

| Unde S. Augustinus, vel quisquis est auctor, serm.

17 *De Diversis* : «Cognoscant, ait, omnes invidi, qui de aliorum tribulationibus gaudent, quia membra sunt putrefacta et abscissa et mortua, et ideo non habent sensum, et cum discedunt ab aliis membris, non sentiunt, quia sine sensu sunt. Sensus noster, fratres, una fides est, et una charitas una sanitas est : teneamus fidem tanquam sensum, teneamus charitatem tanquam sanitatem; et quamvis diversa membra diversa munera habeant, tamen unitate charitatis teneantur, ut mercantur ire post caput. »

Tertio, « sanitas cordis » est sanitas rationis,

mentis et iudicii : h®c enim iram et invidiam sopit*

proponendo rationes iram et invidiam lenientes, v. g. quod res hujus mundi sint viles et leves, et indign® ob quas homo cælo natus irascatur, vel cuipiam invideat; quod majus sit bonum charitatis, grati®, pacis animi, quam omne illud, ob quod quis alteri invidet; quod invidia magis noceat invidio, quam ei cui invidet; summum enim invidi tormentum est invidia, juxta illud :

**Invidia Siculi non invenero tyranni
Tormentum majus.**

Quocirca S. Gregorius, fib. V *Moral.* cap. xxxiv : «Qui, ait, livoris peste plene carere desiderat, illam hæreditatem diligat, quam cohæredum numerus non angustat; qu® et omnibus una est et singulis lota; qu® tanto largior esse ostenditur, quanto ad hanc percipientium multitudo dilatur. Imminutio ergo livoris est affectus surgens intern® dulcedinis, et plena mors ejus est perfectus amor æternitatis. Nam cum mens ab ejus rei appetitu retrahitur, qu® accipientium numero partitur, tanto magis proximum diligit, quanto minus ex profectu illius sua damna pertimescit.»

th»rto. *Quarto*, R. Salomon, Baynus et Tigurina pro

•' u' *sanitas cordis* vertunt, cor *sanans* : hoc enim proprie significat Hebræum tono *marpe*; unde « sanitas cordis » hic non tantum passiva, qu® est in ipso corde in se sano, sed et activa, qu® alios agros affiictosque sanat, accipi potest, *q. d.* Cor mansuetum, prudens, et charitate plenum sanat aliorum dolores et passionēs, cos prudentibus dulcibusque rationibus instruendo, consolando, animando, itaque vitam quoque et lætitiā carni «l corpori eorum restituit. Contrarium plane facit

cor livore tabidum : hoc enim tam animos quam carnes et ossa, tam sua quam aliena, inficit et consumit. Unde Septuaginta vertunt, *mansuetus vir cordis est medicus*, quia iram et invidiam, qu® gravis est inorbus, ab animo tam suo quam aliorum discutit; et quia livorem et tabem carniū et ossium, ab invidia manantem, dispellit. Mansuetus ergo est *marpe*, sive Raphael, id est medicus Dei, vel medicans et sanans Deus, quia sicut Raphael sanavit et liberavit Tobiam seniore a cæcilate, juniorem ab Asmodæo, Saram a viduitate et angore, sic pariter mansuetus curat omnes animi ægritudines.

Alludit ad sanitatem cordis naturalem; sicut enim hæc parit vitam et sanitatem carniū ca> terorūque membrorum : cor enim est officina generans spiritus vitales, quos in singula membra immittit; unde, si sanum sit et vegetum, vivos et vegetos creabit spiritus, quos per membra dispertiens, ea pariter viva et vegeta efficiet; sin ægrum maleque affectum sit, spiritus vitiosos gignet, quos per membra dispergendo, cis suam ægritudinem viliumque afflabit, adeo ut ossa putrescere ac tabescere efficiat : sic pariter sanitas cordis, id est mentis, geuerat spiritus, id est cogitationes et affectiones sanas, id est vivas et vegetas, quibus omnes sensus tum interiores, tum exteriores, ipsaque caro et totum corpus vegetatur et efflorescit, imo aliis eadem vegetationem et florem aspirat; sin mens ira, invidia aliavo passione ægra sit, creabit cogitationes iracundas, invidas, tristes, etc., quibus eosdem affectus et ægritudines sensibus omnibus, lotique corpori imprimet, uti docet Isaias, cap. i, vers. 5 et 6. Unde S. Chrysostomus, homil. 6 *in Acta* : « Non itastatim, inquit, medicus febricitantem hominem a febribus liberavit sua curatione, ut longanimis vir alium iracundum, et præ ira flagrantem, apprehensum refrigeravit per spiritum priorum sermonum. » Et inferius : «Mansueti quidem, inquit, invidiam pessimam omnium affectionem curant; imo potius gravem illum morbum in suam animam nunquam admittit vir mansuetus; sed si viderit fratres honoratos, congaudet et gratulatur, aliorum gloriam suam putans, et amicorum omnia communia censens, in bonis quidem congaudet; in tristibus autem condolet.» Hac de causa tam instanter monuit cap. n, vers. 23, dicens : «Omni custodia serva cor tuum, quia ex ipso vita procedit; » ideoque assidue cum Psalte, Psal. t, orandum: «Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis. » Deus enim est qui ait : « Dabo vobis cor novum, et spiritum novum ponam in medio vestri, » *Ezechiel.* xxxvi, 26. Ubi multa de hoc corde dixi.

Mystice S. Gregorius, lib. V *Morat*, cap. ult.; et III pari. *Pastor*, admonit. 6, per carnes et ossa accipit virtutes debiles et fortes : « Vita carniū, inquit, sanitas cordis, quia, si mentis innocentia

custoditur, etiam qu® foris infirma sunt, roborantur. Et putredo ossium invidia, quia per livoris vitium ante Dei oculos pereunt etiam fortia facta virtutum. Ossa quippe per invidiam putrescere, est quædam etiam robusta deperire. »

Mon- Moraliter, disce hio quam noxia et pestifera sit
J- ^DV^a» non tantum aliis, quibus invidetur, sed
*»!», ipsi invido. Unde S. Basilius, hom. *De Invidia* :
«Sicut, inquit, viperam dicunt abrupto ventre matris nasci, sic invidia concipientem se animam corrodit et tabefacit. » S. Basilii frater S. Gregorius Nyssenus in *Vita Mosis* : a Invidia, inquit, malorum princeps, mortis mater, prima peccati janua, vitiorum radix, doloris initium, calamitatis parens, inobedientiæ causa, ignominia? principium, mortifer stimulus, mucro reconditus, natura morbus, bilis venenosa, tabes sponte adhibita, telum amarum, figens animam clavus, fiamma cordis, intestinorum ignis. Hanc qui habet, non suis malis, sed alienis bonis infelix est. Milviis similis, quos cadaveribus pisci, et pretioso unguento emori aiunt. » S. Hieronymus in cap. v *ad Galat.* : «Invidia aliena felicitate torquetur, et in duplicem scinditur passionem, cum aut ipse est aliquid in eo, in quo alium esse non vult, aut alium esse videns meliorem, dolet se ei non esse consimilem. Pulchre quidam de invidia lusit, dicens :

**Justius invidia nihil est, quæ protinus ipsum
Auctorem rodit discruciatque animum.»**

S. Chrysostomus, homil. 40 *ad Populum* : « Invidi pejores sunt feris, daemonibus autem pares, et forte deteriores : nam fera escæ indigentes, vel a nobis irritate adversus nos armantur; invidi wro, etiam beneficiis allekti, bene meritos maleficiis persecuti sunt. Dremones quoque, licet contra nos bellum exerceant impacatum, consortibus tamen generis non insidiantur; unde Judæis Christus os occlusit, cum eum in Beelzebub ejicere dæmonia calumniarentur. Invidi vero neque nature communionem reveriti sunt, neque sibi pepercerunt. » Et paulo post : « Omni venia caret hoc peccatum. Nam fornicator quidem concupiscentiam protendere potest, fur paupertatem, homicida furorom. Tu vero quam dices causam, rogo? nullam penitus, nisi tantum intensam nequitiam, etc. Hoc vilium et fornicatione pejus est et adulterio. Hoc enim in operato tantum sistit, invidi® vero vis totam subvertit Ecclesiam, et toti nocet terrarum orbi. Hæc homicidii mater est : ita fratrem Cain occidit, ita Jacob Esau, ita Joseph fratres, ita cunctos homines diabolus. »

Quocirca invidi symbolum et imago est basiliscus. Sicut enim basiliscus. teste Solino, /Eliano et aliis, serpens est exitialis ad funera terrarum natus, «olo aspectu auras inficit, plantas urit, necat anim ilia, saxa ipsa dissolvit; atque hic idem, si se intueatur in speculo, repperusso in se halitu propriis telis necatur : sic invidus et calumniator.

qui maledicta in puram animam ejaculatur, suis ipse sagittis conficitur, et proprio se jugulat gladio.

Symbolice Hugo : « Vita carniū sanitas cordis. Cordis nomine, inquit, Prælatus denotatur, quia ab ipso spiritus vitæ in alios velut in cognata membra effluit tunc, cum sanus et incolumis est; » sin male sanus sit, et vitiis laboret, sua vitia subditis sibi membris instillabit, adeo ut et ossa, id est in virtute fortes et validi, sensim vitiis marcescant et tabescant, ac præserlim si vitio invidi® Jaboret, doleatque subditos sibi sapientia el gratia æquari vel antecellere : hæc enim invidia subditorum aversionem, iram, invidiam vicissim provocabit, qu® ossa, id est intima et validissima reipublicæ, collegii, monasterii, etc., crodet, exedet et consumet.

Præclare Seneca, lib. *De Clementia* ; «Principibus quidem, inquit, invideri el invidere cognata mala sunt; sed invidere majus malum est : invideri enim virtutis csl, invidere infirmitatis et insani®. » Igitur « putredo ossium invidia, » quia, sicut ossium medulla a capite et cerebro per spinam dorsi fovetur et irrigatur, ideoque deficiente et vacuato cerebro deficit et evacuatur : sic cl deficiente principe, qui est caput, per invidiam, ossa reipublicæ, puta procures, tabescunt; inde enim generantur simultates, suspiciones, odia, bella, seditiones, quibus tam rex quam procures conficiuntur.

Huc facit quod legimus in Vita S. Mecbtildis, ipsi graviter capite laboranti, adeo ut nullam caperet requiem, apparuisse Christum, ac ostenso cordis sui vulnere dixisse : « Huc intra, ut quiescas; » illico illa intravit cum gaudio, ac visum est illi tot cervicalibus sericeis caput refocillari, quot dolorum ictibus tundeatur. Unde Christum dicentem audivit : « Bombyces sericum gerunt, et de me scriptum est : Ego sum vermis, et non homo. » Quocirca illa in omni tribulatione et necessitate ad cor Christi confugiebat, ex coque mirum lenimen et gaudium sugebat.

Denique ex hoc loco et similibus Chæremon Abbas apud Cassianum, *Collât.* XII, vi, docet mansuetudinem et patientiam efflcacissimum esse remedium contra tenlationem carnis cæteraque vitia omnia, eo quod patientia pacem ani inembrisque omnibus imperet et afferat. « Per quod, inquit, evidenter ostenditur, ita efflcacissimam medicinam cordis esse patientiam, secundum illud Salomonis : Mansuetus vir cordis est medicus, ut non solum ine, tristiti®, acedi®, cenodoxi®, superbi®, verum etiam libidinis omniumque pariter exstirpet fomitem vitiorum; in longanimitate enim (ut ait Salomon) prosperitas regis. Nam, qui mitis semper atque tranquillus est, neo iracundi® perturbatione succenditur, nec acedi® atque trisliti® angore consumitur, ueccenodoxi® vanitate distenditur, nec superbi® tumore sustollitur. Pax enim nulla diligentibus nomen Do-

mini, et non est illis scandalum, » Isai. 7. civili.

Anagoge, S. Hieronymus in tino *Comment. in Isaiam*, ad illa, *Vermis eorum non morietur* : « Illo vermis, inquit, a picrisque conscientia accipitur peccatorum, quique torqueat in suppliciis constitutos, juxta illud quod dicitur *Psal. xxxi* : Versatus sum in miseria, dum configitur spina. Et in *Proverbiis*, cap. xiv : Tinea ossium cor intelligens (grece <u>fr>nx</u>, id est sensitivum). Et iterum *Proverb.* xxv : Sicut tinea vestimentum, et vermis lignum, sic mœror excruciat cor viri. » Dammati enim in inferno instar canum summa torquentur invidia, ira, tristitia, angore et remorsu conscienties, quod intelligant et sentiant, quam gravia ob levem peccati voluptatem cogantur ferre supplicia; hœ enim passiones instar Onere eos mordent et rodunt, sed ita ut nunquam exedant et consumant, sed in (eternum mordendo et rodendo perdurent. Unde ait Isaias : « Vermis eorum non morietur. »

Vexi. 31. **31. Qui** calumniatur egentem, exprobrat factori EJUS ; HONORAT AUTEM EUM QUI MISERETUR PAUPERIS. — Pro *calumniatur* hébr. est pàjl oscec, id est vim facit, defraudat, opprimit. « Calumniatur » ergo, id est calumniam et probrum jacet, irridet, subsannat. Rursum, a calumniatur, » id est per calumniam, sycphantiam (Septuaginta enim vertunt rjzx^avTu, de qua voce plura dicam cap. xxviii, Vers. 16), fraudulentiam defraudat vel jure suo, vel eleemosyna sibi debita : opponitur enim rû qui miseretur. Unde Pagninus vertit, *qui aufert quid a paupere*; figurina, *vim faciens tenui*; alii, *qui defraudat inopem*. Pro *exprobrat* Septuaginta vertunt, lîaqcûw, id est *irrigat*, vel *exacerbat*; Theodotioii, *blasphematur*; S. Hieronymus adversus Rufinum, *laccsit*; Chaldæus, *qui opprimit pauperem, opprobrium facit anima: sute*; et *qui misereatur injuriam patientis, honorat se*, quia omnes fratres suus ex eodem Deo Patre, iurio ex eodem Adauio, et eadem terra, Evaque progriati. Sicut ciijo qui opprimit vel juvat fratrem, opprimit vel juvat quasi parten! sui et seipsum : sic et qui opprimit vel sublevat pauperem, opprimit vel sublevat fratre suum et seipsum; frater enim est quasi alter ego. Syrus, *qui mala pauperi loquitur, iram ciēt Creatori*; *qui honorat dominum, miseretur pauperis*.

Piiq-rf. Quieres cur? Causa prima est generalis, quam « jam dedi, quod scilicet pauper communi jure creationis sit opus et creatura Dei; qui autem Ci v. creaturam laudat, vel vituperat, tacite Creatorem quasi opificem, qui illam creavit fel fabricavit, laudat vel vituperat. Ita S. Patimus, *epist.* 32 : ■ Qui spernit, ait, pauperem, exacerbat eum qui fecit illum, id est communem omnium Creatorem, qui sicut refectione inopum gaudet, ita defectione tristatur (i). »

Sx... . Secunda est propria, quod scilicet paupertas

(I) Rccissuue.

reque ac opulentia creata sit a Deo. Volti enim Deus majorem partem hominum esse pauperem, tum ad meritum patientire et paupertatis; tum ut paupertate cogentur laborare, agros colere, omnesque artes mechanicas exercere, sine quibus vita humana et ordo universi non constaret, nec subsisteret. Nam, ut ait S. Chrysostomus, *hom. Contra eos qui tantum in festis conveniunt*. quæ est antepenultima tomi V : « Paupertate sublata vitæ totius constitutio tolleretur, et omnis vivendi ratio perturbaretur; quia neque nauta erit, neque gubernator, neque agricola, non textor, non sutor, non piclor, nec alius ullus opifex : quibus si nobis carendum sit, omnia pessum ibunt; nunc enim quasi magistraquædain optima necessitas paupertatis, singulos ad opera vel invitos perurget. Quod si omnes essent divites, omnes etiam in otio viverent; atque ita omnia corrumperentur, et nihil non periret. » Atque ex hac re S. Chrysostomus ibidem ostendit esse Numen, ejusque providentiam circa res humanas demonstrat. Hoc est quod ait Ecclesiasticus cap. xi, 14 : « Paupertas et honestas (id est divitiæ) a Deo sunt. » Vide ibi dicta. Qui ergo pauperem carpit vel ridet, tacite carpit et ridet Deum, Deique providentiam, quæ pauperum ordinem et seriem constituit. Mullo magis id facit qui opprimit pauperem. Arbitratur enim violentus oppressor, quod Deus pauperem a sua potestate et vi subtrahere nequeat, ait R. Levi et Aben-Ezra.

Tertia magis propria et peculiaris est, quod I v* Deus ineffabili sua providentia et dispositione res omnes ita ordinari, ut in particulari hic et ille essent pauperes, iste vero et alii divites, juxta illud *Proverb.* xxii, vers. 2 : « Dives et pauper obviaverunt sibi; utriusque operator est Dominus. » Audi S. Chrysostomum ili ŪUo/ià *Græcorum* : « Duo peccata hoc loco assignat, nempe pauperum calumniam, et Del offensionem. At quomodo conviciator pauperum irritat Deum, qui fecerat illum? quid Deus non modo secundum animam et corpus condidit illum, verum etiam condidit talem, netope pauperem et miserum, coque modo comparatum, qui lingua maledica facile capi carpiqie posset. Dice rursum : Si Deus quosdam creat inopes; inopemqie et miseram vitam ducere illos pro sua sapientia ordinat, quorsum nos eorum miseremur? etenim audivi non paucos, qui ita dicerent : Quo jure obligamur nos in pauperes liberales et misericordes esse? si Deus illos amasset; pauperes non fecisset. Quousque contra salutem nostram ludimus? quousque de his ridemus, propter quæ mento nos tremere, formidare et horrere oportebat? sordidumque ac mille malis repletum ludibrium habemus? utrum Deus magis amabat Laxarum mendicum et ulcerosum, an vero divitem epulonem? Nimirum hoc nos perdit, quod divina quoque eloquia in facetias et dicteria vertamus. »

Quin ta, quia Deus pauperes velut a mundo de- U®*

relictos, et sæpe oppressos, cibi arrogat, ac peculiarem eorum curam, providentiam et protectionem gerit, sicut muter peculiarem gerit curam filiorum parvulorum, aîgrorum, afflictorum, juxta illud : a Tibi derelictus est pauper, orpliano tu eris adjutor, » *Psal.* ix, 3-L Pauperes ergo æconomum et procuratorem sui victus et vitæ habent Deum, qui Angelis in cœlo præsidet, et sub quo curvantur qui portant orbem. Hinc et Clirislus : óQiod uni, ait, ex minimis meis fecistis, mihi fecistis;» unde et in dic judicii liberales in pauperes, quasi in semet beneficos, cœlo adjudicabit, avaros vero in pauperes, quasi in semet maleficos, tartaro addicet, *Matth.* xxv.

Xiotti. *Quinta*, quia Christus in mundum veniens paupertatem honoravit, consecravit et quasi deificavit, quia eam sibi, hoc est Deo, hypostatice cum humanitate univit : a Nam pauperem matrem, pauperem censum, et omnia denique paupera elegit, » ait Concilium Ephesinum. Pauper ergo est viva imago pauperis Christi, ut aiebat S. Franciscos.

Sem. *Sexta*, quia Christus paupertatem voluntariam velut consilium Evarigelicum sanxit, ac inter iiealos sui regni primo loco collocavit, dicens : «Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regium cœlorum,» *Matth.* v,3. Hæc enim paupertas divina est, Deique perfectiones imitatur et refert. Sicut enim Deus sibi sufficiens eminet supra omnes res creatas. sic et pauper spiritu contemnens terrena, 'ct anhelans ad cœleslia, in Deo defixus despicit omne quod sub Deo est.

Rursum, sicut Deus Dominus csl mundi totius, sic et suo modo pauper spiritu, juxta illud S. Pauli, II *Corinth*, vi : «Nihil habente^ et omnia possidentes.» Undo Climachus, *gradu* 17, asseverat paupenm monachum dominum esse mundi, et quia jactavit in Deum curam suam, possidere per fidem omnes Gentes in servos. Idem addit pauperem Dei famulum nullam rém aniare vitioso : omnia enim quæ habet, aut hafiçre potest, reputat quasi non sint; et, si recederò con; tingat, æslimat ut stercora. Qûo çoueni sensu egregie S. Bernardus, serm. 21 *in Cantic.*, quod

p.inper
ipiiitu
ab Unigenito, ut ipse loquitur, dicium est : « Si esaltatila fuero aterra, omnia Iraham ad me ipsum ;» idem quoquo omnibus ejus fratribus ail esse commune, quibus omnia noil solutu adjiciuntur, sed etiam subjiciuntur, si motto ierrenis rebus spoliati, ac super illas altius elati fuerint. Quod si ita csl, inquit : «Non putent divides hujus sæculi, fratres Christi sola possidere cœleslia, quid audiunt dicentem : Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum coelorum. Nou eos, inquam, æstimenl sola cœleslia possidere, quia ea sola audiunt in promissione. Possident cl terrena, et quidem tanquam nihil habentes, el omnia possidentes, eo pro certo magis domini qho mimi cupidi. Denique fi leli homini totus mundi divilioium est. Tutus plane, quia tam adversa

quam a ipsius æque omnia serviunt ei, cl cooperantur in bónum. Ergo avarus terrena esurit ut mendicus, fidelis contemnit ut dominus. Ille possidendo mendicat, iste contemnendo servat. »

Insuper sicut Deus dives est gratia et virtutibus, sicet pauper spiritu; quem, ut ait S. Ambrosius, lib. III, *epist.* 1, « solum Deus divitem novit, nipote qui sit dives œlernilate, qui non opnm, sed virtutum fructus recondat. Nonne tibi videtur dives, qui habet pacem animi, tranquillitatem, quietem, ut nihil concupiscat, nullis exagitetur cupiditatum procellis, nec vetera fastidiat, nec nova quærat, et semper desiderando fiat in summis divitiis inop\$? »

Ad hæc, sicut Deus supra terrena omnia elevatus degit in cœlo, sic et pauper spirilu, juxta illud S. Cypriani, tract. De *Orat, Dominica* : « Qui renuntiavit jam sæculo, major est honoribus ejus et mundo; et ideo qui se Deo et Christo dedikai, non terrena, sed cœleslia regna desiderat. » Et S. Gregorius, lib. I *Registri*, epist. 5, describens statum mentis suæ, cum esset religiosus: « Nihil, ait, in hoc mundo expetens, nihil pertimescens, videbar mihi in quodam rerum vertice stare, ita ut in me pene impletum crederem, quod pollicento Domino ex Propheta (Isaia, cap. I v iiii) didicissem : Sustollam te super altitudinem terræ. Super enim altitudinem terræ sustollitur, qui et ipsa quæ alta et gloriosa presentís videntur speculi, per mentis despectum calcatur. » Pauper ergo spirilu, ideoque mundi contemptor agit

innocuos sme nube dies, siue crimine noctes;
Occupat in terra cwluij, nec sidera desunt.

beniquç pauper spiritu çmulatur, quoad fas Qiurta. est. Dei et Christi purilitem, sanctitatem, perfectionem, salagitque suam in divinam plano transfundere voluntatem, ut idem per omnia velit quod vult Deus, ac sic tinus cum eo spiritus efficiatur, ideoque Del slabililatem et æteraitalem ambit ei imila'tur. Audi S. Bernardum, serm. ç1 *in Cant.* : a Eris, ait, inter adversa et prospera mutabilium temporum tenens quamdam æterm-lalis imaginem, utique huic iuviolabilem el inconcussam constantis animi æqualitalem, benedicens Dominum in omni tempore, proindeque vindicans tibi, etiam in hujus nutabundi sæculi dubiis eventibus ccrtisque defectibus, perennis quodam modo incommulabililatis slatiiiu, dum te cœperis renovare et reformare in insigne illud antiquum similitudinis æterni Dei, apud quem non est transmutatio, nec vie ssiludinis obumbratio. (juippe sicut ipse est, ita et tu erisinhoo mundo , nec in adversis timidus, nec in prosperis dÛsolutus. »

Quocirca Salvianns Massiliensis Episcopus, qui lloiuuit unno Domini ç60 : «De illis, ail, qui expediti ab omnibus, vel pene ab omnibus sarcinis, Saltaturis viam sequuntur, et Dominum Jesum

Christum non sanctitate solum, sed etiam paupertate imitantur, nihil est quod dici possit, nisi illud tantum quod etiam Propheta dixit : Mihi tutem nimis honorificati sunt amici tui, Deus; hos enim non aliter quam imitatores Christi honoro, non aliter quam Dei imagines colo, non alifer quam membra Christi suspicio.» Idem, lib. III *Contra avaritiam*, pauperes vocat nummularios Salvatoris, cl lib. IV, nervose : « Sunt, ait, quibus etsi desint multa, non desunt omnia. Christus tantummodo solus est, cui nihil est quod in omni humano genere non desit. Nullus servorum suorum exulal, nullus frigore ac nuditate torquetur, cum quo ille non algeat. Solus cum esurientibus esurit; solus cum sitientibus sitit. Et ideo quantum ad pietatem illius pertinet, plus quam cæteri eget. Omnis enim egestuosus pro se tantum in se eget; solus tantummodo Christus est, qui in omnium pauperum universitate mendicet. El cum hæc ita sint, quid ais, o homo, qui Christianum te esse dicis, cum Christum egere videas, ut facultates tuas in quibuscumque non indigentibus derelinquas? Christus pauper est, et tu opes divitum cumulas. Christus esurit, et tu delicias affluentibus paras. Christus etiam aquam sibi deesse querilur, et a te apothecæ ebriosorum vino replentur. Christus rerum omnium egestate conficitur, et a te luxuriosis copiæ congregantur. Christus tibi pro muneribus a te datis præmia sempiterna promittit, et tu nil præstituris cuncta largiris. »

Huc pertinet historia B. Martini, Ambiani Christum in paupere vestientis, quando Christus sequenti nocte eidem Angelorum choro stipatus apparuit, vestem pauperi ab eo datam ostentans dicensque : « Martinas adhuc catechumenus hac me veste contextit. » Ita Severus in *Vita S. Martini*.

Præclare S. Chrysoslomos paupertatem ait esse quamdam personam seu larvam, sub qua latitet et occultetur ipse Deus : et, dum mendicus manum extendit, Deum ipsum accipere eleemosynam.

Tmí. 3», 32. In malitia sua expelletur (ita Romana ; alii legunt, *repelletur*) impius ; sperat autem justus in morte sua. — Variæ variorum sunt hic versiones, et consequens expositiones: *Primo*, Baynus pro *sua* vertens *ejus*, sic exponit : Impius in ipsa machinatione malitiæ suæ, dum scilicet eam orditur et molitur, sæpe et vita et molitione sua expellitur : hinc justus sperat in morte ejus, quod scilicet eo morte sublato, liberabitur ab ejus vexatione et injuria.

Secundo, Septuaginta vertunt, *in malitia sua resilitur impius, qui autem fidit sanctitati suæ justus*; vel, ut legit auctor *Catenæ Græc.* : « Impius propter malitiam suam expelletur et proscribetur ; qui autem justitia et sanctitate sperat in Dominum, justus censebitur; » idque sic exponit: a Impius, inquit, ob suam malitiam expelletur, el eradica-

bitur c terra, expulsusque in angustum locum demergetur, alque ibidem perpetuo custodietur et observabitur. Qui autem confidit in Dominum, etc. Pulchrum sane et tutum est confidere in Dominum ; si quis tamen bonis operibus instructus fuerit, si quidem talis justus sanctique viri nomen apud illum promerebitur. Frustranea enim et temeraria est spes, quæ bonis operibus prorsus destituitur^»

Quaeres, cur Septuaginta pro *morte* substituunt *sanctitatem* ? Respondeo, quia vitam sanctam justus mors sancta consequitur : mors ergo justus sancta est, imo sanctitas, quia justum in sanctitate confirmat, beat et glorificat. Atque hæc est causa cur justus speret in morte sua : quia nimirum mors ejus sancta est et consummatio sanctitatis. Si enim mors ejus esset impia et scelerata, utique eam non sperarci, sed horreret Forte etiam Septuaginta Græcum ζαωvτ., id est *sanctitas*, innovant, novumque ei significatum tribuunt (uti aliis nonnullis vocibus Græcis fecere), ut significet idem quod ζζx, id est mortuorum exequi®, funerum justa, parentalia, animarum expiatio. Unde cauo est expio, justa persolvo, item sanctifico, consecro. Sanctitatem ergo non tam vitæ quam funeris hic intelligunt, qua scilicet defunctus more fidelium precibus et sacrificiis vivorum expiatus, e poenis Purgatorii liberetur, et transeat in requiem æternam. Hanc enim moribundi exoptant, suisque commendant, ac in ea spes suas post mortem reponunt.

Tertio, Chaldæus, *in malitiasuarepellitur* (Syrus, *destruitur*) *impius ; et qui confidit se moriturum, justus est ; Syrus, qui confidit se peccatis carere, justus est*. Qui enim peccatis caret, non limet, sed exspectat mortem veluti januam et transitum ad vitam meliorem. Unde Climachus, *gradu* 6 : a Probatu ille est, ait, qui mortem singulis diebus exspectat ; sed ille sane sanctus, qui hanc horis singulis desiderat. »

Quarto, Janscnius : « Pro *repelletur*, ait, dictio Hebraica magis significat, *impelletur* aut *propelletur*, *secundum* quam significationem convenientissime significabitur impium per suam malitiam impellendum, ita ut nunquam sit securus aut stabilis, sed animo semper sit intranquillo, exagitante illum conscientia remorsu ; ut ad quævis vitia rapiatur, impellente cum passionum ipsius ac malarum suggestionum flatu, ac divino* justitiæ dispositione ex uno infortunio impellatur in aliud. Hoc enim est quod psalmus primus comparat impium pulveri quem projicit ventus a facie terræ. » Et alio loco : « Fiant, inquit, sicut pulvis ante faciem venti, et angelus Domini coarclans eos, *Psalm*, xxxiv; vel, ut habent Hebraea, *impellens eos*. Ideo et Isaias impios dicit esse quasi impiiis pacem, *Isaiæ* I v ii. Huic sensui bene convenit quod opponitur : Sperat autem justus in morte sua, hoc est, cum impius per suam mali-

tiam semper impellatur, ut nunquam usquam sit securus; contra justus etiam in morte sua, cum maxime metuere soleant homines, bene confidit et securus est. *

Quinto, nervosius Noster Hcbræum nOT *adda-tile* vertit, *expelletur*, *q. d.* « In malitia, n id est a malitia, per malitiam, propter malitiam, ac sæpe in ipsa malitia, ipsoque flagranti delicto, impius expellitur e vita, spe, machinatione, felicitate, omuibisque bonis suis, ac truditur in gehennam mancipandus æternis vinculis, ignibus et tormentis : quare invite, trepide, anxie moritur, imo per vim expellitur e vita ; at justus sperat in morte sua, scilicet se per mortem transiturum ad vitam beatam, a terra in cœlum, ab hominibus ad Angelos et Deum, a tempore ad felicem œlemitatem ; quare libenter, lætus et alacer moritur. Sperat ergo et confidit in morte sua, id est confidenter moritur, imo mortem optat et desiderat quasi finem laborum, dolorum et ærurnarum hujus vitæ, et principium gaudiorum ac felicitatis æternæ. Hinc Philosophus, interrogatus « qua re pii differrent ab impiis, » respondit : « Bona spe. n Pii enim sperant sortem et vitam meliorem, impii desperant, imo exspectant sortem et vitam miserimam in inferno. Igitur impius sperat in vita opes, voluptates, honores; sed iis expulsus, spe sua excidit ; justus autem nihil sperat in hac vita, nihil in ea exspectat nisi tribulationes; sed sperat in morte, quod scilicet per illam finientur ejus afflictiones, et incipient delectationes. Dicit ergo: « Mihi vita est in tœdio, mors in desiderio. » Ita violenter, pavide et anxie expulsi sunt e vita Antiochus, 11 *Machab.* ix, Herodes infanticida, Diocletianus, Valerianus, Maximianus, Valens, etc. (i).

Piorum Ex adverso piorum in morte confidentium hæ
ti morte fuere voces. S. Nicolai : « In manus tuas, Domine,
» i*4 et commendo spiritum meum; » S. Martini : « Sinite
jltti. me cœlum potius quam terram aspicere, ut suo
Eiem- jam itinere iturus ad Dominum spiritus diriga-
fU. tur; » S. Ambrosii : a Non ita vixi ut pudeat me
vivere. Nec mortem timeo, quia bonum habemus
Dominum ; » S. Hieronymi : a Hei mihi, quia in-
colatus meus prolongeais est ! Quemadmodum
desiderat cervus ad fontes aquarum, ita deside-
rat anima mea ad te, Deus ; » S. Mariæ Ægyptia-
cæ : a Nunc dimittis servam tuam, Domine, secun-
dum verbum tuum in pace ; » Venerabilis Bcdæ :
« Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancio; » S. Gor-
goni® : « In pace in idipsum dormiam et requies-
cam; » S. Francisci : « Educ de custodia animam
meam ad confitendum nomini tuo; me expec-
tant justi donec retribuas mihi; » B. Petri Alcan-
tar® : « Liciatus sum in his quæ dicta sunt mihi,
in domum Domini ibimus ; » S. Mariæ Oigniacen-
sis : « Quam pulcher es, rex noster Domine ! Atle-

ti) Maurer, in *calamitate sua*, cum ci accidit cala-
mitas, *detruditur*, ruit *improbis*; sed *confidit*, fiducia
pleuus t/i ipsa *morte sua*, gravissimis angustiis, *justus*.

luia; » S. Nicolai Tolentinatis : « Dominus meus
Jesus Christus sanctissimæ matri suæ et Augusti-
no Patri nostro innixus, dicit mihi : Euge, serve
bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui. »
Plura vide apud S. Gregorium, lib. IV *Dialog.*, et
Joannem Severanum, qui anno elapso ingens vo-
lumen edidit de pretiosa morte Sanctorum.

Maxime autem sperant in morte sua Martyres,
quia per martyrium transeunt ad coronas et pal-
mas Martyrum. Unde noster Edmundus Campia-
nus, nobilis fidei pugil in Anglia, ad crucem
damnatus præ gaudio cecinit : « Te Deum lauda-
mus ; o quod ante eum fecerat Joannes Fischerus
Episcopus RofTensis. Rodolphus vero Sberwmus
Campiani in morte socius : « Hæc dies, ait, quam
fecit Dominus, exultemus et betemur in ea. » Cæ-
terorum Martyrum similes fuere voces, similes
cxultationes et jubili : mors enim cis est semen
æternæ glorile summæque corona?. Quocirca Psal-
tes iis gratulaos occinit : « Pretiosa in conspectu
Domini mors Sanctorum ejus, » *Psalm.* cxv ; quam
scilicet pretiosam facit in Confessoribus vita, in
Martyribus causa, quorum anteacta vita tingitur
morte perpetua. Hinc Prudentius mpi :

Pulchra res, *ait*, ictum sub ense persecutoris pati.
Nobilis per vulnus amplum porta justis panditur.

Ita « S. Genesius Arelatensis, ait Eucherius,
Christo immolatur, et triumphanti cruore perfun-
ditur, undaque pretiosi sanguinis baptismi Sacra-
menta complentur. Ac revera pretiosa sunt Mar-
tyrum vulnera, quæ brevem vitam sub æternita-
tis commercio Deo fœnerantur. » De quibus me-
rito dicas :

lbat purpureus niveo de pectore sanguis.

Et illud Claudiani in *Honorio* :

Giudensque sacris vulneribus leo,
Admittit hastam morte superior.

Quot enim in Martyre sunt vulnera, tot sunt de-
cora. Hinc Tertullianus, lib. *De Anima*, cap. ult.
ait de ipsis cicatricibus corporis gloriari et gau-
dere eos,

Qui vulnere ferri,
Munere martyrii, gemma superba, nitent.

Et Fortunatus *De Machabais* :

Pectora belligero poterant quæ vincere ferro,
Invitant jugulis vulnera cara suis.

S. Leo, serm. *De S. Laurentio* : « Omnia tormen-
ta, ait. ad gloriam Martyrum reperta, quando in
honorem triumphi transierunt instrumenta sup-
plicii. » S. Cyprianus, lib. 11, *epist.* 6 : « Fluebat
sanguis, ait, qui incendium persecutionis extin-
gueret, qui flammæ et ignes gehenna » glorioso
cruore superaret; » et in *Exhortatione ad Marty-
res* : « Pretiosa mors hæc est qua » emit immorta-
litate pretio sui sanguinis, quæ accepit coro-
nam in consummatione virtutis. » Sic apud Eu-

chcfrinih : « Filios Machab.-eos mater, gloriosis Incubus honoribilis, in gremium divin;» adoptione^ invidenda morte transfudit, n Et Arnulphus Lexov. semi, in Concilio Turoncrtsi : a Felices, ait, qui imprecibblem sanguinem Christo suo indigno et corruptibili sanguine compensarunt! n a PulchrumcstnobilisfaitTertullianus.cap.xxxix .l (■) quod provocamur ad tribunalia, vincimus cum cædimdr; hæc palmata vestis, hoc curru triumphamus : sanguis Martyrum semen Christianorum; nam tale damnum lux rependit largiter, hoc genus mortis decorum est. » Prudentius : « Triumphus Domini passio est Martyrum, et pro Christi nomine cruoris effusio, el inter tormenta iælitia. »

-, m. 33. I» CORBE PRUDENTIS REQUIESCIT CAPIENTIA, ET indoctos quosque erudiet. — Hebraice , in *corde inteilgentis quiescit sapientia, et in medio stultorum cognoscitur*, dum scilicet prudens et inelligens sapientiam suam promit inter stultos, id est improbos, ut eorum stultitiam et impietatem compescat, cosque doceat prudentiain et probitatem, g. d. Sapienlid in corde sapienti, id est prudenti et probo, velut in thalamo et throno suo considens conquiescit, illuinquo omni suo splendore, decoro et gloria ornat, illustrat et, condecorat, adeo ut et stultos et impios illuminctet immutet, eosque faciat sapientes et pios. Tanta est vis sapientiæ et virtutis. Tantus Vicissim Zelus et ardor sapientis et sancti, qui sciens sapientiam et sanctitatem sibi datant nort proseduntaxat, Sed voluti bonum universale, aliis ortitibus, præsertim insipientibus, eamdem impertit et communicat : quare adeo do rapientia sua nihil deperdit, ut eam magnis graduum incrementis adaugeat : perindo ut ignis vicinis stipulis se insinuans , ardorem siitim non minuit, sed amplificat; et sol radios suos diffundens, lucem suam non evacuat, sed multiplicat; et Deus creans Angelos, homineS, mltifdum, iisque suas dotes communicans, eas non imminuit, sed longe latcque dilatat : divinitatis enim proprium est se suaque creaturis communicare sine ullo sui damno, imo cum magno gloriæ suro incremento. Deum ergo imitetur sapiens et sanctus, ut quasi sol Intel'stultos incedat, ommbusquo radios suæ sapientiæ dspiret :

Velut ambulans in terra Dens,
El unctus in carne Angelus.

Porro Septuaginta, Aquila et Theodotion vertunt contmie. in *corde bono vtn requiescit sapientia ; in corde autem imprudentium non dignoscitur*, q. d. Sapientia el virtus habitat in corde sapienti et «ancto ; in corde autem insipienti et pravo hall at, non sapientia, sed insipientia el malitia, J xtn illud *Sapient* i, 4 : a In malevolam animam n) i introibit sapientia, nec habitabit m corpore Ibbdilo peccatis. »

Videntur ergo olim variasse codices Hebræi : nam ii quibus usi sunt Septuaginta, Aquila et Tuuoduliu, habuerunt negationem non; ea vero

caruerunt codices quibus usus e«t Noster et Chaidæus, ufi eadeni carent hodie omiis passim codices Hebræi et Latini : et «trique lectioni suus verus congruusquo constat sensus, uti patet ex dictis.

34. Justitia elevat gentem; stiseiis, Autem pa-Vhih ciT populos peccatum. — *Justitiari* hic tum generalem accipe pro qualibet virtute* turn specialem quæ est virtus cuique jus suum tribuens : hæc enim maxime exaltat et elevat reges, regna et respublicas, sicut ex adverso ranina, tyrattnides, omnesque rliquæ injuslitæ el impietates, regum et regnorum sun{ ruinæ el perniciës. Pro *miseros facit* Hebræisest duplex lectio. Aliqui 'enim codices legunt non *cheser*, id esi defectus? imminutio, egestas, miseria. Ita legerlint Septuaginta. Unde vertunt, *peccata autem tribus et familias diminuunt*. Sic quoquo videtur legisse Noster.

Jam pro ion *chcscr* legunt ion *chesed*, id est pietas ; affines enim et vicinæ sunt littera t et H ; to autem *chesed* varii varie vertunt et explicant. *Primo* aliqui, q. d. a At pietas populorum est peccatum,» hoc est, religio et pietas gentium est peccatum idololatriæ: ipsorum enim religio est cultus idolorum, non Dei veri. Alii, q. d. Quidquid Gentes idololatras sine fide faciunt, est peccatum. Verum hic est error, qui pugnat cum dictis S. I*âuli *Jiom.* n, i i; *Matth.* v, 47; *Daniel*, cap. iv, vers. 24. Vide dicta *Roman*, xiv, 23, ad illa : a Omrie quod non est ex tide, peccatum est. »

Secundo, alii, q. d. *Chesed*, id est pietas seu misericordia, populis est peccatum, id esi sacrificium pro peccato, quo scilicet populus peccata spa expiet, juxta illud *Daniel*, iv : « Peccala tua eleemosynis redime. » *Peccatum* enim in Scriptura non raro per inetonymiam significat hostiam pro peccato. Unde Vatablus vertit, *lencficnlia autem populis est expiatorium sacrificium*.

Tertio, et magis apposite, c/iescdhic? ut et lelitt. XX, vers. 17 et 25, accipi potest pro probro, q. i. Justitia gentem gloriosam fácil : at peccatum eamdem facit probrosam et miseram, ut vertit Noster. Unde et Chaluæus, *opprobrium populi peccatum*; Syrus, *viles facit peccatum* (1).

Quarto, apposite etiam Nosier Salazar *chesed*, id esi misericordiam, melonymice sumit pro miseria, quæ est objectum misericordias, 7. d. a Misericordia populorum est peccatum,, » id esi peccatum populos miseratione et misericordia dignos reddit, scilicet propter miseriam eorum; cum vice versa justitia populos laude el gloria afficiat, ac proinde eos non miseratione, sed æinulaüono usque ad invidiam dignos efficiat.

Porro justitia exaltat reges et populos, tum opibus, celebritate el gloria; tum dilatando eótum regna, fines et terminos ; tum per omnia eos Secundando ; tum denique ornando cos omni virtute et gratia in hac vita, ac gloria in futura, qui u>t

(i) Ita el Maurer,

finis omnis reipiublice, nimirum ut populos per virtutes dirigat ad felicitatem et gloriam cœlestem. Vice versa, miseria quam populis invehit peccatum, est multiplex, puta fames, pestis, bellum, seditiones, rapirne, doli, fraudes, ignominia, crimina, ac denique gehenna. Exempla stant in tribu Benjamin, quæ ob stuprum commissum in uxorem Levitre plane accisa, et pene excisa est; *Judie*. XX, 47. Item in familiâ Jeroboam, Jehu et omnium regum Israel, quoniam vicissim a successoribus funditus deleti sunt; cum ex adverso sub Davide; Salomone, Ezechia et Josia, quando justitia et pietas floruit, tam eorum familia, quam populus eis subditus fuerit potens, dives, felix et gloriosus. Idem hodie videre est in regibus et regnis justis et piis. Sane Ferdinandum II Imperatorem tot victoriis, terris et regnis exultat dilatque Deus, ut a multis centenariis annis nullus Imperatorum eo fuerit potentior, felicior, gloriosior, Ipsaque videatur esse suorum temporum, imo plurimum sæculorum justa felicitas, ac felix justitia: justitia enim parit exaltationem, exaltatio felicitatem. Equidem hisce diebus quibus hæc scribo, justitiam et pietatem suam ostendit insigni et regio apophthegmate. Cum enim princeps quidam hærelicus posceret ab eo libertatem religionis, prudehnter nullo ac juste, imo religiose respondit, « libertatem hanc non esse sui juris et fori, illamque non a Cæsaro, sed a Pontifice posthumam. » Vide Thomam Bozium *De Signis Ecclesie*, ubi fidelium et piorum in omni genere rerum felicitatem, infidelium vero et impiorum infelicitatem enarrat et demonstrat.

vers. JS. 35. Acceptus EST REGI MINISTER INTELLIGENS : IRACUNDIAM EJUS INUTILIS SUSTINEBIT. — *Illi Utilis* hic vocatur insipiens et imprudens, idcircoque damnosus et noxius, utpote regem pudefaciens. Ille enim opponitur intelligenti.

Intelligens ergo regis minister est, qui in consiliis est prudens, in inveniendis solers, in conversando versatilis, in tractando dexter, in exsequendo efficax, in maturando coler, denique in omni actione sapiens et fortis, reque ac fidus et probus; itaque utilis est regi, ad omnia ejus negotia sapienter et feliciter conficienda. Hic ergo acceptus est regi, imo est quasi os, manus et anima regis. Quocirca Sixtus, non Pontifex, sed Philosophus, in *Sententiis*, num. ISO: « Cole, inquit, virum sapientem, tanquam imaginem Dei viventis. » Et num. 137: « Sapientis mentem Deus inhabitat. »

Hebræa, Symmachus, Aquila et Theodotion habent, *beneplacitum* vel *gratia regis erga servum intelligenstem, et ira vel furor ejus erit cotifundens*, id est pudore afficiens; Chaldæus, *ini* vel *offensa ejus erit pudefaciens*; Syrus, *in sapientia sua aboletur iniquus*; Pagninus, *amor regis est ad sertum intelligentem, et ira ejus erit contra cum qui pudore tunc afflrit*; Tiurina, *at ignominiosus iram ejus accendit*. Regimen reipublice et populorum res est

summe difficili et ardua: unde summam poscit prudentiam et sapientiam. Quocirca reges et principes seligunt sibi consiliarios et ministros sapientia pollicentes, costino valde caros, imo quasi magistros et gubernatores habent, amant et colunt; ex adverso odertint imprudentes et insipientes, qui vel imprudentia suggerunt consilia, vel prudenter a se constituta imprudenter exsequuntur, quales sunt temerarii, imperiti, inexperti praecipites, indiscreti, iracundi et similes. Hi enim tamen se quam regem, cujus sunt administri, pudote et probro afficiunt, eique dedecus et ignominiam conflant. Eorum enim imprudentia et fatuitas regi, qui eos destinavit, adscribitur et imputatur: tunc vice versa, prudentia et sapientia legati vel ministri regi tribuitur; talis enim aestimatur rex, qualis est ejus legatus, consiliarius, administer. Ille ergo decus, vel dedecus sui regis, in ore et manu sua portat: sic sapiens minister Saulis fuit David, eique in deliciis, donec crescit ab eo Goliath, audiens Saul illum sibi anteferri a populo occidente: a Percussit Saul mille, et David decem millia, » invidia motus eum persecutus est. Sic sapiens Arcadii minister, imo magister fuit Arsenius, postea Anachoreta; Justiniano Belisarius, Theodorico Cassiodorus, Henrico VIII Angli regi Thomas Morus, nonnulli; sed sapiens: cui quamdiu se credidit Henricus, tamdiu sapuit; ast ubi libidine abreptus ejus sana consilia respuit, desipuit, Ideoque Thomam occidit; in cujus nece non tam Thorm, quam sibi ipsi, totique Angli caput amputavit. Insipientes ministri fuere Eusebius Constantino, Valens et Ursatius Ariani Constantio, Eutropius Arcadio, Maximus Juliano, Wolsæus Henrico VIII Angli regi, qui proinde irascentem regem incurrerunt, inisereque perierunt. Memorabilis est sententia Homulii Senatoris Romani difcensis; « optare se potius malum principem, qui bonos haberet consiliarios ac amicos, quam bonum, qui malos haberet, quibus administrationem committeret. » Hæc enim magis ab iis quasi ministris pendet, quam ab ipso principe: hi quoque, si boni sunt, principem bonum efficient. Ita Fulgosius, lib. VII, cap. n. Alfonsos Aragonum rex dictabat. « regum consiliarios ut reges esse, aut regum animos habere oportere. » Idem suadentibus Catbalanis, ut Alfonso filio adolescentulo septem daret gubernatores sapientes, justos et integros, respondit: « Si bonorum non dico septem, sed unum tantum dederitis, continuo illi et regimen et regnum ipse fucilo concesserim. » Ita /Eneas Sylvius et Pandhulanus, lib. II *De Gestis Alfonsi*. « Pyrrhus » Epiri rex, ait Plutarchus in ejus Vita. » profitebatur urbes plures pertinere oratione, quam armis a se subactas. Habebat eum in honore, ejusque utebatur maximis in rebus opera, vix juxta illud Euripidis: « Omne id expugnare verba compta, ferrum quod minax possit. » Hic est ille Cineas quidam, premissus a Pyrrho, sermone suo sapienti

el deserto populos quoslibet Pyrrho devinciebat et subiciebat, qui tandem Pyrrhi dominandi libidinem sapienter et modeste redarguens : a Quid, ait, faciemus, o Pyrrhe, capta Italia? Siciliam invademus, » ait Pyrrhus, a Quid post captam Siciliam?» infert Cineas : n Africam et Carthaginem lentabimus, » ait Pyrrhus, a Quid post Africam?» ruerit Cineas, a Ubi rerum potiti erimus, quid ton?» Subridens Pyrrhus : a In otio, inquit, vive nus. bone vir, compotabimus quotidie, et multo s inter nos sermonibus oblectabimur. » Tum opportune Cineas : « Et nunc, inquit, quid obtat quominus compotemus, et otium inter nos traducamus, cum jam teneamus hæc, et citra negotium ad manum sint, quæ per sanguinem, per multos sudores, per discrimina petitori sumus, inullasque calamitates allaturi aliis et accepturi?» Annon hoc sapiens consilium? felix fuisset Pyrrhus, si illi obsecundasset; sed libido regnandi eum transversum egit et perdidit, ut Romanis præda factus sit.

Porro Septuaginta explicant quis sit intelligens minister, dum addunt : « Acceptus est regi minister intelligens, sua autem agilitate aufert ignominiam, » (]. *d.* Intelligens minister ideo gratus est regi, quia sua agilitate, id est sedulitate, solertia, gratia, celeritate illico expedit, quod ei a rege demandatum est. Unde auctor *Catenæ Græc.* legit : « Sua namque versutia et agilitate e medio tollit ignominiam. » Græce enim est »ûç?coia, id est versutia, agilitas, qua se quis in omnes partes vertit et versat, ut rem conficiat. Unde cOrpçç; est bene retortus, tortilis, volubilis, agilis, versatilis, itaque errorem illico corrigens; qualis fuit Uljrses, qui se in omnes hominum formas et mores transformabat. Unde ab Homero vocatur *-exiif.-c;*, id est multiformis, multimodus, multivarius; et tales debent esse legali et ministri prin-

cipum, ut pro re nata sciant se vertere in omne» formas et rationes, pro loco, personis et tempore opportunas, quibus negotia sibi commissa transigant, et errores commissos corrigant.

Porro Auctor *Catenæ Græcor.* <wrpefi«w hanc mystice refert ad poenitentiam, qua pœnitens et resipiscens a peccato convertitur ad Deum, ejusque exempla dat SS. Petnim et Paulum : « Talis cûçpççia;, inquit, hoc est facilis felicitisque conversionis, minister erat Paulus; siquidem zelum quo flagrabat, sed non secundum scientiam, cadesti Numine tactus repente permutavit in eum qui erat secundum scientiam. Talis etiam minister erat Petrus; nam Dominum ter inficiatus, toto animo rursum ad poenitentiam conversus, a foeda illa negationis labe non modo sese expedivit, verum etiam illustrior, Deoque quam antea erat carior evasit. »

Pro posteriore autem versus parte sive antithesi Septuaginta vertunt, ira *perdit etiam prudentes*, quasi ad verbum ex Hebræo vertant, *tra est pudefaciens*, id est perdens, sapientes; nec enim stulti pudefiunt, utpote qui probris rebusque pudendis pleni, frontem perfricuerunt ac pudere dedidicerunt; imo in pudoris sensu dedoluerunt.

Tropologice, si rex querit ministros intelligentes, et odit insipientes, quanto magis Deus qui est Rex regum ? Unde S. Ambrosius in *Psal.* cxvm, octon. 0 : a Plurimarum, inquit, operationum solertes ministros babel. lidcm piscatores, iider* etiam venatores sunt atque messoris. » Hi sunt Apostoli Apostolicique doctores et prædicatores, qui omnem solertiam adhibere debent in captandis animis, quam piscatores adhibent in capiendis piscibus, venatores in capiendis avibus et feris, messoris in messe colligenda, uti pulchre docet S. Rasilius, homil. in illud, *Attende tibi.*

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Responsio mollis et lingua sapientis gratiæ, victimæ impiorum ingratiæ, omnia Deo nola, cor gaudens floridum, dies pauperis mali, securo mens bona, vocari ad olera cum charitate, vir iracundus rixosus, laus patientis, iter pigrorum, domus superbiorum, fide et misericordia purgantur peccata, de abjiciente disciplinam, laus timoris Domini et humilitatis.

1. Responsio mollis frangit iram : sermo durus suscitatur furorem. 2. Lingua sapientium ornat scientiam : os fatuorum ebullit stultitiam. 3. In omni loco oculi Domini contemplantur bonos et malos. 4. Lingua placabilis, lignum vitæ : quæ autem immoderata est, conteret spiritum. 5. Stultus irridet disciplinam patris sui : qui autem custodit increpationes, astutior fiet. In abundanti justitia virtus maxima est : cogitationes autem impiorum eradicabuntur. 6. Domus justi plurima fortitudo, et in fructibus impii conturbatio. 7. Labia sapientium disseminabunt scientiam : cor stultorum dissimile erit. 8. Viçlunæ impio-

rum abominabiles Domino, vota justorum placabilia. 9. Abominatio est Domino via impii : qui sequitur justitiam, diligitur ab eo. 10. Doctrina mala deserenti viam vitæ : quî increpationes odit, morietur. 11. Infernus et perditio coram Domino : quanto magis corda filiorum hominum? 12. Non amat pestilens eum qui se corripit, nec ad sapientes graditur. 13. Cor gaudens exhilarat faciem : in mœrore animi dejicitur spiritus. 14. Cor sapientis quærit doctrinam, et os stultorum pascitur imperitia. 15. Omnes dies pauperis, mali: segura mens quasi juge convivium. 16. Melius est parum cum timore Domini, quam thesauri magni et insatiabiles. 17. Melius est vocari ad olera cum charitate, quam ad vitulum saginatum cum odio. 18. Vir iracundus provocat rixas : qui patiens est, mitigat suscitatas. 19. Iter pigrorum quasi sepes spinarum : via justorum absque offendiculo. 20. Filius sapiens laetificat patrem, et stultus homo despicit matrem suam. 21. Stultitia gaudium stulto, et vir prudens dirigit gressus suos. 22. Dissipantur cogitationes ubi non est consilium : ubi vero sunt plures consiliarii, confirmantur. 23. Læletur homo in sententia oris sui; et sermo opportunus est optimus. 24. Semita vitæ super eruditum, ut declinet de inferno novissimo. 25. Domum superborum demolietur Dominus, et firmos faciet terminos viduæ. 26. Abominatio Domini cogitationes malæ, et purus sermo pulcherrimus firmabitur ab eo. 27. Conturbat domum suam qui sectatur avaritiam : qui autem odit munera, vivet. Per misericordiam et fidem purgantur peccata : per timorem autem Domini declinat omnis a malo. 28. Mens justi meditatur obedientiam : os impiorum redundat malis. 29. Longe est Dominus ab impiis, et orationes justorum exaudiet. 30. Lux oculorum lætificat animam : fama bona impinguat ossa. 31. Auris, quæ audit increpationes vita, in medio sapientium commorabitur. 32. Qui abjicit disciplinam, despicit animam suam : qui autem acquiescit increpationibus, possessor est cordis. 33. Timor Domini, disciplina sapientiæ : et gloriam præcedit humilitas.

ītn. f.

I. Responsio mollis frangit iram : sermo durus suscitatur furorem. — Hebraice, *responsio tejiera reverti facit* (reducit, retrahit) *iram* : *verbum doloris* (id est pungens, dolore afficiens) *ascendere facit furorem*; ira enim quasi fiamma ex corde et felle, per inflammationem spirituum et sanguinis ascendit in caput et nares, casque accendit; unde liebreum q̄s ap̄i faciem et nares ac iram, quæ in naribus et facie emicat, significat. Ita Aben-Ezra. Septuaginta, *responsio submissa avertit furorem, sermo autem tristis suscitatur iras*.

Pro *mollis* hebraico est *radi*, id est *tenera*; Septuaginta, *submissa*; Theodotion, *delicata*; Tigurina, *mitis*.

Pro *sermo durus*, hebraico est *verbum doloris*; Septuaginta, *sermo tristis*; Aquila, ἀχαιο̄, id est *durus*; Symmachus, ὀπαον̄, id est *audax*; Theodotion, κενδω̄, id est *molestus*; Pagninus, *dolore afficiens*; Tigurina, *asper*; Vatablus, *atrox*; Syrus, *verbum molle avertit iram; et verbum asperum suscitatur furorem*; Arabicus, *ira perdit sapientes, et responsio bene morata repellit iram; et verbum scindens extollit ambitiones iræ*.

Sensus est, ait R. Levi. q. d. Molli responso sedabit quis indignationem, qua alter in eum effervescebat; e contrario aspero sermone quis placido bilem movebit, ejusque furorem contra se suscitabit et accendet. Simile est in natura. Sicut

enim vis termenti, puta glandis plumbeæ, quam pulvis accensus e sclopo ejaculatur, refringitur, dum molli lana excipitur : ibi enim suam vim ponit, impelumque sedat per mollitiem lanæ; et sicut fulmen re molli, ul stipula, exceptum solvit et evanescit; sin incidat in rem duram, ut in ossa, ferrum, res, acuitur eaque diffringit : sic pariter ira alterius infringitur responsione leni, dura vero exacerbatur et srevit. Insignis sententia est, ait Jansenius, artem docens qua indomita alioqui fera cicuretur et mansuescat. Si quis, inquit, irato suaviter et benigne respondeat, comiter et honorifice eum compellans, et placidis utens verbis, hujusmodi mollis responsio frangit accensam aut commotam iram. Exemplum habemus in Abigail. Contra, sermo durus, hoc est acerbus, etiam jacentem et sopitam iram sic suscitatur, ut furor fiat. Mollis enim responsio minuit iræ materiam, c contra sermo durus auget; cujus exemplum habemus in Roboam. Ira enim nascitur ex superbia alterius, aut injuria vera vel reputata.

Superbia irati frangitur humilitate humilique responso; injuria pariter submissione mitique responso, qua quis se irato quasi subjicit et subternit, domatur et vincitur. Tunc enim iratus et injuria affectus videtur ultionem peregissee, et honorem suum recuperasse, cum reum vel remulum sibi subjectum et quasi supplicem aspicit. Rur-

sum ira habet quid qiananimi et leonini; leones autem, cum vident quem supplicem, iras ponunt eique parcunt, juxta illud :

Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni,
Et faciles animos mens generosa capit.

Insuper ira excandescens est quasi ignis efferves- cens, qui exstinguitur injecta leni aqua, hoc est miti mollique responso; et sicut vermis tener sen- sim erodit lignum, sic et mqp̄suetudo iram.

Convicii ergo vindicta imo victoria sil, aut cul- pae modesta confessio; aut, si culpæ non est sibi conscius, humilis et mansueta responsio. Sic Ge- deon fortissimus appetitus verbis asperis a viris Ephraim indignantibus, quod ab eo non fuissent evocati ad pnelium, post victos Madianilas, mo- desta responsione vicit seipsum, vicit et viros Ephraim : « Melior est. jnquit, racemus Ephraim vindemiis Abiczr. In manus vestras tradidit Do- minus principis Madian, Oreb et Zeb. Quid tale facere potui, quale vos fecistis? » Unde effectum subdens Scriptura subjungit : « Quod cum locu- tus esset, requievit spiritus eorum, quo lumbaut contra eum, » *Judie*, yin, 2.

Preclare S. Gregorius Nazianzenus in carm. *Ad- versus iram*, eam vocal dæmonem; sic enim unii tur :

Irascor ira, demoni inlus condito.

Iræipiin- Ac versus finem iræ remedia suggerit : *primum*, òrationein; *secundum*, signum crucis; *tertium*, hu- lùiaa- militatela ; *quartum*, praesentia nihili ducere ; *quin- tum* : Probrum, inquit, quod iratus in te conjicit, vel verum est, vel falsum : si verum, agnosce; si falsum, nihili ħstima. Objectiones deinde di- luens subdit :

Al læsit hic uie? tu cave hunc Udas item.
At reprimetur? forsan bine crescet furor.
At cœpit ille? protinus verbis tuis
Frangatur, atque moribus blandissimis,
Solutus instar fluctuum ad terram illico;
Aut ut procella, cum nihil renititur,

q. d. Sicut maris insani fluctus ad littorie arenas impacti dissolvuntur, et sorbentur, aut resiliunt: sic irati furor et minæ in mitem animum linguam- que incurrens, ejus mollitie sorbetur, dissolvitur, infringitur. Et inferius ;

An non furentes pateris bos, qui itemooe
Aginnlur, ac vi perciti horrendum bthnl?
Quid? mente captos lion fércs? vél èbrios?
Quid? r.ibiddis nd té forte Si doirál canto?
Quid? si camelus quispiam ferox tond,
Staline pugnax? uuuue qui sapii, fugit?

Et post nonnulla :

-----Ira torridum jocis petas :
Advènns Iram nam joco oil fortius.
Quid rebus cunctis exstat mitius? Deus.
Quis fervet ira? carnUcx mortalium.
O ira, fervor, daemonis domus horridi,
IhoifesU vultus macula, turbo meutum,
Gapula, el asile, tartari ad lacus iereQl,
Ibrreada legio, multiplex labes mali.

Simile pulchrum dat S. Chry^{ostomus}, hom. 3 *De Davide et Saule* : «Sicut, ait, si infles in scin- tillam ignis, excitas incendium; si inspuis, ex- stinguis : idem fit in inimicitia proximi; si infla- tos ac vecordes ingeras sermones, excitas ignem, sin mites ac moderatos, iram omnino extinxe- ris; n uti iisdem exstinxit iram Beli pontificis Anna mater Samuelis, l *llcg.* i, 17; et David iram Sau- lis, l *D■...* wiv, 9.

Illustre exemplum est apud Sophronium, vel potius' Joannem Moschum, in *Prato spirit*, cap. penult., de Abbate Sergio, qui agricolam injurian- tem et furentem humili lenique responso, quo probra in se conjecta agnoscebat, eorumque se reum fatebatur, non tantum pacavit, sed et sibi supplicem, imo monachum effecit. Idem fecisse Abbatem Pœmenem cum Diacono suo a dæmone ira percito, narrat cap. ultim.

Porro iram hoc modo vincere, ejusque damna priedidere, ingentis est tam virtutis quam gloriæ. Nam, ut ait Buda in *Proverbiis* : « Gloriosus est in- juriam tacendo tolerare, quam respondendo vin- dicare. Melius est bene vinci, quam male vincere.» Hic enim, dum tacet, respondet, ac suo quieto lenique silentio docet mansuetudinem, ideoque dum vincitur, vincit, atque iratum quieti restituit, cumque sibi devincit et subjugat.

Mystice hanc gnomen adaptes Deo, q. d. Re- sponsio mollis, id est confessio humilis redar- guenti reddita frangit iram Dei, ut patet in Da- vide, qui Nathan prophète redarguenti respon- dens: a Peccavi Domino,» mox audire meruit:« Do- minus quoque transtulit peccatum tuum,» Il *Peg*, XII, 13. Contra sermo durus eorum, qui arguenti resistunt, majorem iram districti judicis provocat, ut patet in Saule, qui Samucli se corripienti du- riter respondens : «Imo audivi vocem Domini,» etc., audivit se abjectum a regno Israel, l *Rcg.* xv, 20. Ita Beda : « Responsio mollis frangit iram,» q. d. inquit : « Qui verba increpantis humiliter re- cipit, jam propinquat venite reatus quem gessit; at qui superbus arguenti resultat, majorem con- tra se iram districti judicis provocat. » Unde Ga- latinus, lib. Vili *De Arcanis fidei*, cap. xii, w *ver- bum durum suscitât furorem* applicat Judæis, qui Christum accusantes apud Pilatum dureque con- clamantes : «Crucifige, crucifige, » provocarunt in se furorem Dei, qui proinde per Titum et Ves- pasianum Hierosolymam, cum lota Judæorum gente, funditus vastavit.

2. Lingua sapientium ornat scientiam : os fa- fwii tuorum iuuullit stultitiam. — Pro ornat hebraico est *tetib*, id est, *bonam jnilchramque facit*, id est ornat; Pagninus, *condecorat*; Septuaginta vero, tona *novit*; Tigurina, *bene utitur scientia*; R. Levi, *bonam facit audientium mentem*. Pro *ebul- lit* hebraico est *iabbia*, id est, ut Chaldæus, *eructat*; Aquila et Symmachus, ħxtô&t, id csl *ef- fundit*; Septuaginta, áwgínti, id est *pronuntiat*, nuntiat, enuntiat; Syrus, *evomit*; abi, *scatunt*, re-

Unni dundnt, manat quasi fons. Igitur primo, lingua ppeotif sapientum ornat scientiam, quia ipsa ostendit se K sapientia præditam, neper eam se>e sapientis notha. mon ct decus possidere. Unde Septuaginta vertiint, *lingua sapientum bona novit*; vel, ut vertit auctor *Catenæ Graecor.*, *lingua sapientum callet honesta*; os autem amentium annuntiat mala.

SfcoDdo. *Svundo* et proprie, quia lingua sapientis apte, ordinate et saplenter suo tempore et loco sapientiam eloquitur; hoc enim magnum est sapienti® decus, dum isto discretionis et prudenti® ornamento decoratur; at vero os fatuorum sine discretionem loci et temporis, non considerans an hic et nunc opportunum sit loqui talia, vel importunum, instar fontis aqua pleni eructat et ebullit sna stultiloquia. Unde Syrus vertit, *evomit maledictionem*; Tigurina, *lingua sapientum apte el comode utitur scientia*; os vero stultorum ebullit stultitiam; Aben-Ezra: «Lingua sapientum opportune utitur scientia; os vero stultorum est quasi torrens scaturiens et redundans, quasi dicas: Stultitia ab illorum ore nunquam cessat, sed perenniter ab eo fluit.»

Tertio. *Tertio*, quia, ut Vatablus vertit, *sermo sapientum est plenus scientia et eruditione*; nam, ut ait Christus, *Udtth.* xn, 34: «Ex abundantia cordis os loquitur, n

Qurtô. *Quarto*, quia, ut H. Levi, sermo sapientum bonam rectamque facit audientium mentem; sermones vero stultorum in causa sunt ut dementia judicetur, ac videatur emanare a scaturigine cordium eorum, ut scilicet stultitiam suam promant, caque alios aspergant, itaque eos sibi similes, id est stultos, vitiosos et impios efficiant.

Quinto. *Quinto*, lingua sapientis ornat, id est commendat et honorat scientiam, scilicet practicara, id est honestatem et virtutem; *ornare* enim Latinis sæpe idem est quod laudare: unde Cicero, *De Arusp. responsione*: «Testimoniis, ait, clarissimorum Imperatorum ornatissimus Dejotarus. n

tato. *Sexto*, lingua sapientis est condita gratia, facundia et eloquentia: hoc autem ornat scientiam, q. d. Eloquentia sapientis ornat ejus sapientiam. Sic videmus nonnullos sapientes pollere mira gratia dicendi vel scribendi, ut etiamsi idem dicant quod alii, tamen illorum dicta vel scripta longo magis sapiant, placeant et influant in auditorum mentes, quam aliorum doctorum, qui hac gratia carent. Igitur lingua sapientis ornat, Hebraico, *bonam*, id est ornatam, gratam, jucundam *efficit* scientiam, g. d. Sapientis est ornate, eleganter, concinne loqui, et parem animi sensui et scientiæ sermonem afferre: e contrario «os fatuorum ebullit stultitiam, n id est stultorum uti sensus depravatus est, sic et sermo quoque inornatus et indecorus. Quocirca Tullius, lib. III *De Oratore*: «Eloquentia, ait, nihil aliud est quam copiose loquens sapientia.» Et inferius: a Hanc cogitandi pronuntiandique rationem, vimque dicendi vete-

res Græci sapientiam nominabant. Hinc filii Lycurgi, hinc Pittaci, hinc Solones; atque ab hac similitudine Coruncani nostri, Fabricii, Catones, Scipiones fuerunt, et etc. Absurdum præterea existimat, inutile et reprehendendum dissidium lingos. atque cordis, ut alii nos sapere, alii dicere docerent. Quippe cum ipsum benedicere, sapere sit; nulla vero sapientia perfecta, quæ oratione illustri insignique verborum luce destituatur. Atque, ut alibi testatus est: «Eloqui copiose, modo prudenter, melius est, quam vel acutissime sine eloquentia cogitare.» Tandemque inutilem «sapienti® thesaurum absconditum,® et qui videri atque lucere in oculis mortalium non possit, neque copiora oratione, aut luculenta inscriptione exornari, hic verbis describere visus est, I *Tuscul. Quæst.* paulo ab initio: a Mandare quemquam litteris cogitationes suas, qui eas neque disponere, neque illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis est intemperanter olio abutenlis et litteris. ® Porro hæc eloquenti® gratia varia est et multiplex, quam proinde in varios Deus varie partitur. Unde Cicero, lib. III *De Orat.*, ejus principes nominans, ostendit pariter in qua ejus dote quisque excelluerit: nimirum suavisitas fuit Socratis, subtilitas Lysi®, acumen Hyperidis, sonitus Æschinis, vis Demosthenis, gravitas Africani, lenitas Lælii, asperitas Galbæ, profluentia canora Carbonis, jucunditas Catuli, varietas ac temperatio Casaris, linmia Salpiti! subtilitas, animi impetus et summa contentio Cotta?, vehementia, commotio, acrimonia Antonii: constans denique fuit semperque sui similis Ciceronis dictio, in caque diligens verborum et sententiarum eligendarum cura.

Multo magis lingua et eloquentia varia Doctorum Ecclesiæ tam Græcorum, quam Latinorum ornat sapientiam Christianorum. Nam, ut solerter Greco advertit noster Hieronymus Piatas, lib. III *De Bono status Religios.* cap. xi, S. Basilii stylus doctrinam redolet, ac præceptis sanctitatis mirifice abundat. Profundior ubique Nazianzenus, atque in altissima mysteria sese ultro inferens cum magno verborum ac rerum pondere. Athanasius lenior, sed tamen plenus, ac sermone temperato sibi semper similis, multaque cum auctoritate docens. Epiphanius contra hæreses acer. Theodoretus in Scriptura interpretanda diligens et planus. Damascenus doctissimus, atque in difficillimis fidei dogmatibus enodandis aptissimus. Chrysostomus vero, ut suo nomine præ se fert, disertus ac popularis, et in audientium animos influens, atque eleganti verborum copia quasi pleno eloquenti® flumine in omnem partem impellens. Inter Latinos Cypriani oratio pura et copiosa, nihil tamen redundans, piona dignitatis et ponderis; denique, ut do ipso testatur S. Hieronymus, D"rUia* instar fontis purissimi dulcis et placide incedens, ut merito Augustinus quoque eum doctorem suavissimum appellet. /Unbrosius autem suum ipse

quoque habet dicendi genus sententiarum ubertate refertum, verbis fluens lectissimis, ac proleptica numeris suis aptissime astrictum, ut plane vel Theologum oratorie, vel oratorem theologice dicentem audire videaris : de cuius dulcedine quid majus dici potest, quam quod ab ipso Deo grandi prodigio præsignificata sit jam tum, ut accepimus, cum infantis in ore apum examen consedit? Hieronymi quoque sermo doctus et antiquitatis exemplis abundans multoque acumine; deinde, quod caput est, ad omnia exprimenda apprime factus, sive Scriptura ad verbum interpretanda, sive præcepta omni vitæ præscribenda, sive quidpiam laudandum aut vituperandum sit, sive denique aliquis ad virtutem cohortandus, in quibus omnibus ita valet, ut plane illa cœlestis eloquentia videatur. Augustinus autem uberri- mus, copiosissimus, lenissimus; idem ad arduas quasvis quaestiones, idem ad populares conciones aptissimus, in quibus multa cum gratia et mentem instruit, et movet voluntatem. Leone vero quis gravior, numerosior, atque, ut sic loquar, rotundior? cuius oratio majestate plena, et quibusdam quasi verborum fulminibus instructa? firegorius lotus ubique moralis, quo ingenere mirifice excellit, idemque suavissima quadam exemplorum ac similitudinum copia lectorem retinens, eumque tum ad virtutem doctrina erudiens, tum etiam styli lenitate ac varietate demulcens. Quid de Bernardo dicamus, quem vere appellare possumus plane mellitum, qui spiritualibus documentis scatens, iisque optimis ac perfectissimis, id etiam præcipuum habet, ut ita Scripturas sacras in suum stylum immisceat et contextat, ut vel ipse Scripturae verbis loqui, vel Scriptura ipsius ore sonare videatur? quæ res una cum lepore gravitatem quoque ac vim habet mirabilem.

Denique lingua sapientum, id est piorum ornat scientiam, id est virtutem et probitatem, quia scilicet eorum lingua vitæ probæ comes est, ac proinde eam ornat, et vicissim ab ea ornatur; quod enim dicunt ore, hoc docent opere; opus ergo ori, et facta verbis ornatum conciliant. Audi Nazianzenum, orat. *De Plaga grandinis* : « Ille quidem sapiens est vere, qui pauca quidem de virtute verba facit, cæterum per ea quæ agit, multa demonstrat, ac fidem et auctoritatem sermoni suo per vitam conciliat. Venustior enim meo iudicio est pulchritudo ea quæ oculis cernitur, quam quæ solum solum pingitur; et divitiis quas manus inveniunt, quam quas somnia effingunt, sapientia quæ per opera demonstratur, quam quæ sermone nitet et splendescit, » Et D. Augustinus, lib. IV *De Doctrina Christiana* : « Talis doctor qui non contemptibiliter vivit, non solum submisce ac temperate, verum etiam ornate et granditer dicit. » Itaque ex vita in orationem ornatus, magnitudo et majestas redundat. Subdit vero : « Si autem hoc quidem potest, ita conversetur, ut non solum

premium comparet, sed etiam præbeat aliis exemplum, et sit ejus quasi copia dicendi forma vivendi : quid pulchrius? »

Nota 10 *ebullit*, vel ut Chaldæus, *eructat*; stulti enim os velut caçabus ebullit, et velut stomachus plenus stultitia eam cructat. Nam, ut ait S. Rasilus in *Psal.* XLiv, sub initium ad illa, *Eructavit cor meum verbum bonum* : « Ructus est occultus quidam flatus, qui ex fervore alimenti erumpentibus bullis exhalat. » Et ut S. Hieronymus : « Est digestio cibi, et concoctarum escarum in ventum efflatio. » Additque : a Juxta qualitatem ciborum e stomacho ructus erumpit, et boni vel mali odoris flatus indicium est : ita interioris hominis cogitationes verba proferunt, et ex abundantia cordis os loquitur. » Hinc verba ipsa experimenta hominum vocari possunt, dicente Apostolo II *Cor.* xiii, 3 : « An experimentum quæeritis ejus qui in me loquitur Christus? » juxta id quod scriptum est, *Prov.* xv, 2 : a Os stultorum ebulliet (eructabit et scaturiet tanquam ex fonte) stultitiam. » Nam prodit quod intus latet, a Effigies animi, inquit Seneca, sermo est. » Ita Pineda *De Rebus Salomon*, lib. V, cap. iv, et lib. HI, cap. xn.

Tales sunt hæretici, cæterique infideles, et impii : « Ct Porphyries et Julianus, qui contra Ecclesiæ doctores stultitiæ suæ fluentia fundebant, » ait Beda.

3. In omni loco oculi Domini contemplantur!! cor- Veal. nos et malos. — Pro *contemplantur* hebraice est /H3W *tsophot*, id est, ut Septuaginta, *awzwwji*, id est *speculantur* : inde enim D'Da *tsaphit* vocatur specula, et *tsophe* speculator; qualis est Deus, qui ex alta cœli, imo æternitatis suæ specula speculatur omnia quæ fiunt in cœlo, terra et abyssio; omnia præterita, presentia et futura; omnia tam patentia, quam secreta et cordis arcana; quem proinde ubique oculis mentis et memorile vicissim speculari, revereri et colere debemus, juxta illud quod canit Ecclesia in hymno ad Laudes, feria V, ex Prudentio :

Nec lingua mendax, nec manus,
Oculi nec peccent lubrici,
Nec noxa corpus inquinet :
Speculator astat desuper,
Qui nos diebus omnibus,
Actusque nostros prospicit
A luce prima in vesperum.

Porro finem et fructum hujus speculationis oculorum Dei assignat Psalter, dicens, *Psal.* xxxiu, 16 : « Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum. Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memori in eorum. »

Idem fuit sensus omnium veterum, etiam Poetarum et Philosophorum. Unde Victorius, lib. IV *Adversus Arium* (exstat lomo V *Biblioth. SS. Patrum*), docet Deum olim non tantum creditum mundi oculum, sed etiam in mundi vertice constitutum, ut aspectu minime versatili omnia iu*

tueretur. Dem ergo bonos speculatur oculis placidis et benevolis, malos oculis iratis et malevolis; bonos, ut salvet et beet; malos, ut perdat et damnet; utrosque, ut judicet singulorum cogitata, dicta, facta. Vide dicta cap. in, vers. 6; *Eccli.* cap. xxii!, 28,

Mystice, oculi Dei sunt providentia, favor, gratia, ac vicissim ira, indignatio, vindicta; horum enim indices, ideoque symbola sunt oculi.

Porro in Hebreo, ut liquet ex accentu *ethnach*, hæc sententia, æque ac retore, est bimembris, sicque sonat, *in omni loco oculi Domini sunt speculantes bonos et malos*. Prius hemistichium dat rationem et quasi causam posterioris, *q. d.* Ideo oculi Domini ubique speculantur bonos et malos, quia ubique et in omni loco sunt per essentiam, præsentiam et potentiam. Oculi enim hic non corporis intelliguntur, sed mentis, puta ipsa mens et intuitus Dei, quæ non est aliud quam ipsa deitas. « Deus enim totus est sensus, totus visus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus sui, » ait Plinius, lib. II, cap. vu.

Hunc versum jure sibi attribuit S. Franciscus; cum enim a F. Masseo ad explorandam ejus humilitatem rogaretur: «Unde fit quod totus mundus abeat post te, cum tu non sis nobilis, non dives, non doctus, » etc.? Respondit S. Franciscus: a Vis scire unde mihi quod totus mundus abeat post me? hoc mihi est ab illis oculis altissimi Dei sanctissimis, qui in omni loco contemplantur bonos et malos. Hi enim oculi non vident inter malos majorem peccatorem, aut viliorum vel ineptiorum quam me. Et quia ad efficiendum hoc mirabile opus quod intendit facere in terra, creaturam minus idoneam non vidit, propterea me elegit; quia stultum mundi elegit Deus, ut confundat sapientes, et ignobiliact contemptibilia et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia (nobiles et magnates et fortes), ut sublimitas virtutis sit ex Deo, et non ex creatura, ut non gloriatur omnis caro in conspectu ejus; sed qui gloriatur, in Domino gloriatur. »

Denique, versum hunc S. Thomas in festo S. Michaelis pro themate concionis proponit, cumque explicat varias intuitus Dei causas, modos, effectus et fructus recensendo.

Tropologice, si oculi Dei in omni loco contemplantur nos, par est ut nos vicissim in omni loco cum contemplerur, nunc orando, nunc psallendo, nunc laudando ac dicendo cum Psalte, *Psal.* cu: a In omni loco dominationis ejus benedic, anima mea, Domino; » nunc invocando et dona poscendo: quis enim pauper, cum a divite benigne respicitur, oculos ad illum non efferat, ut subsidium suæ paupertatis accipiat? Si semper a Domino oculis misericordia) aspiceris, tu, qui pauper et mendicus es, fac ut assidua mentis elevatione in ipsum accipias semper ea quibus a miseriis eripiaris.

4. Lingua placabilis, lignum vitæ: quæ autem v.

IMMODERATA EST, CONTERET SPTRTTM. — « Placabilis. » id est placans, placida, leniens iram aut dolorem, ut Hebreum KOO *marpe* derivetur a RD! *rapha* per n, id est lenire; littore enim h et H sæpe apud Hebreos inter se commutantur. Alioquin si in *marpe* retineamus ultimum x. verendum est, *sanitas* vel *medicina* linguæ, id est sanans et medicans lingua, puta iram aut dolorem, est lignum vitæ, id est suavis, grata et accepta instar ligni vitalis paradisi. Unde ex Hebreo flic ad verbum vertas, *medicina lingua lignum vitæ est; perversitas* (id est perversa lingua, qualis est immoderata et temeraria) *in ca, confractio spiritus*. Mirum est Septuaginta pro *perversitas et confractio* vertere contrarie, *sanitas linguæ*, inquit, *arbor vitæ; qui autem conservat eam, implebitur spiritu*; et Syrus, *sanitas linguæ lignum vitæ; et qui de fructibus ejus vescitur, satiabitur ab ea*; et Chaldæus, *medicina linguæ arbor vitæ; et qui comedit ex ea, de fructibus ejus satiabitur*; R. Salomon vero posteriorem partem sic vertit, *cum quis nefarie lingua utitur, est profligatio in vento, hoc est, perniciem accerset gravissimam, quæ vento Orientali comparatur; hic enim cjonstitutus est ad puniendos sceleratos, juxta illud Jerem. xvin.17: «Sicut ventus urens (Hebraice, *orientalis*) dispergam vos; » Psal. xlvii, 8: «In spiritu vehementi (Hebraice, *orientali*) conteres naves Tharsis. D Simile est Exodixiv, 21. Et R. Levi: «Quies linguæ, ait, est lignum vitæ, hoc est, cum qui sermonibus parcat, silet et quiescit, sibi vitam pariet: cum enim quis ad damnum ei inferendum insurgit, hujus sermonibus delinietur; qui autem in lingua sua pravitatem vastitatemque collocat, sibimet gravissima inopinataque discrimina gignet, sicut arbor quæ venti vehementia confringitur; iram enim adversarii irritabit. » Verum melius Noster, Septuaginta, Chaldæus, Syrus et alii per nin *ruach* accipiunt spiritum, non ventura. Unde Noster vertit, *conteret spiritum*; Septuaginta vero, *satiabitur spiritu*, quia Hebreum *sceber* et contritionem et escam qua satiamur significat.*

Igitur «lingua placabilis, » primo, est lingua placida, ac linguæ sanitas est lingua in se sana: quæ scilicet nullis ire, invidia?, impatientis morbis laborat; hæc proinde instar fructus arboris vitæ, *primo*, ipsummet hominem cujus est, in jugi pace, serenitate, lætitia conservat. Secundo, vitam ejus, tum corporis, tum animæ conservat et prorogat; mors enim animæ, et sæpe corpori, irrogatur per detractiones, calumnias, lites, rixas, aliaque linguæ intemperantis crimina, a quibus cavet lingua mitis et placida. *Tertio*, omnes animæ potentias, motus, sensus, affectus, totumque hominem temperat et componit, sublatis ire et concupiscentia cum ratione dissidiis: qua in se sanitas animæ, et consequenter corporis, consistit. Vide quæ de ligno vitæ dixi cap. m, 18, et cap. xi, 30, et *Genes*, n, 9.

Secundo, «lingua placabilis et sanans est lingua mili* ei placida, qua» sua lenitate et gratia dolores et ægritudines animi in aliis curat et sanat, sicut lignum vitæ curabat omnes corporis alterationes : nimirum iratos sedat, dissidentes conciliat, invidios amicat, superbos facit humiles, pusillanimes erigit, etc. Quæ autem « immoderata, » Hebraice *perversa est*, puta immitis, iracunda, aliove vitio infecta et depravata, « conteret spiritum, » quia menti alterius infigit aculeos iræ, doloris, vindictæ, pusillanimitatis, moeroris, angoris, aut imprudentiæ et stoliditatis, quibus animi spiritusque pax, sanitas, vigor et robur frangitur et conteritur. Magna hæc linguæ est dos et gratia, quam S. Bernardus in Prælalis requirit, serm. 25 in *Cant.* Explicans enim illud, *Nigra sum, sed formosa, filice Jerusalem*, ait hæc verba esse sponsæ, quæ, ut æmulas stimulis invidiæ contra se agitas leniret, eas amice vocat *filias Jerusalem*. Additque : < Omnibus quidem optanda est ista perfectio; proprie autem optimorum forma est Praelatorum. Sciunt quippe boni fidelesque Præpositi languentium sibi creditam animarum curam, non pompam. Cumque internum murmur cujuscumque illarum querube vocis indicio deprehendunt, etsi in ipsos usque in convicia et contumelias prorumpentis, medicos se et non dominos agnoscentes, parant confestim adversus phrenesim animæ non vindictam, sed medicinam. Ilæo igitur ratio cur sponsa filias Jerusalem dicat eas ipsas, quas malevolas sustinet atque maledicas, videlicet ut in blando sermone delicias murmurantes, commotionem sedet, sanet livorem. Scriptum est enim: Lingua pacifica compescit lites. » Sio enim legit, imo explicat S. Bernardus quod nos legimus : «Lingua placabilis lignum vitæ. »

Huc facit discrimen iracundi et patientis, quod dat B. Antiochus in *Pandectis*: «Ramus, inquit, cum viret ac lenius est, difficile frangitur, quia cedit manui; qui autem aridus est, facile confringitur, quia non cedit. Sic item mitis sane vir difficile convellitur, qui acedil et leniter flectitur; at iracundus, flecti nescius, uno tantummodo verbo frangitur. »

Porro Septuaginta vertunt, *sana lingua est arbor titre; quisquis eam custodierit, implebitur spiritu*, scilicet lenitatis, pacis, charitatis, sicut furnus calefactus, si clausus custodiatur, impletur spiritu caloris. Auctor vero *Catenæ Græcorum* sic Septuaginta explicat : Est, inquit, duplex linguæ sanitas : una quæ sanat, altera quæ sanatur. Ea lingua merito vocatur sana, quæ verbo non peccat; morbus enim linguæ est peccatum per illam admissum. Impletur autem spiritu, qui lingua non peccat, non quovis, sed sancto. Exhortatur infra quoque Sapiens ad cautam linguæ custodiam. Ait enim : « Favus mellis sunt boni sermones; dulcedo autem illius sanitas est animæ. » Doctrina de rebus utilibus et salutaribus germinat scientiam; hæc autem est lignum vitæ.

Denique S. Chrysostomus In *Psnl.* ctv; 3, ad illa : «Pone, Domine, custodiam ori meo, » docet Adamum et Evam pulsos paradiso, quia linguam non custodierunt, sed cura serpente colloquia miscuerunt : iis enim persuasi pomum vetitum comederunt : quare custodiam linguæ esse necessariam, ut felicitatem paradisi, quam loquendo perdidit Adam, quoad licet recuperemus. Hinc per Cherubim gladio igneo custodientem paradysum, mystico accipit custodiam linguæ ex cogitatione et terrore iudicii divini. aQuænam autem, inquit, fuerit hæc custodia, nisi ratio et cogitatio, quæ urget terribiliter habens præ manibus ignem eos usturum, qui ore suo temere uti fuerint? »

5. Stultus irridet disciplina» patris sui : qv v*
AUTEM CUSTODIT INCREPATIONES, ASTUTIOR PIET.— Syrus, *prudens autem custodit increpationes patris*; Chaldæus, *et qui sibi cavet ab ejus increpatione, callidus est*. Pro *irridet* hebraice est j'bO* *Unâis*, id est aspernatur; Chaldæus, *reprobat*; Septuaginta, *subsannat*. Sententia clara est, q. d. Stultus, id est insipiens et impius suo iudicio suisque concupiscentiis addictus, cum de iis corripitur a patre, correctionem aspernatur : qua in re stultitiam suam ostendit, quia cum correctio hæc proficiscatur ex amore paterno, quo pater summe cupit bonum filii, ut scilicet cum doceat sapientiam et virtutem, ipse stulte et bonum hocce suum et amorem paternum spernit, ultroque in vitia, quæ cum in ruinam et gehennam ducent, ruit; in dies enim fit stultior, et in stultitia, id est vitiis et iniquitate, obstinator.

At vero *qui custodit increpationes, astutus*; Septuaginta, *astutior*, id est prudentior et sapientior fiet, quia proficiet in omni honestate et virtute, quæ ei decus et felicitatem præsentem et æternam conciliabit. Hebraice est CJHJP *iarim*, id est astutus, callidus fiet instar serpentis; serpens enim oculos catulorum debiles et palpitantes solet acueri succo feniculi; atque inde tam acer visus in serpente, uti tradit Albertus Magnus, quin et Plinius, lib. XXI, cap. xxiii: «Feniculum, ait, nobilitavere serpentes gustatu senectam exuendo, oculorumque aciem succo ejus reficiendo.» Idem vero, lib. Vili, cap. xxvn : « Anguis, ait, hyberna latebra visu obscurato maratbio herbæ sese affricans, oculos inungit ac refovet; si vero squami obtorpuere, spinis juniperi se scabit.» Simili modo parentes correptione sua acuunt prudentiam et virtutem filiorum. Hæc sententia sæpius inculcatur a Salomone, quia principium est et causa omnis boni filiorum, ut cap. ni, 1, cap. iv, 4, cap. vu, i, et nominatili! cap. xii, 1, cap. xiu, t. Vide ibi dieta.

IN ABUNDANTI JUSTITIA VIRTUS MAXIMA EST : COGITATIONES AUTEM IMPIORUM ERADICABUNTUR.— Hic Versus non est in Hebræo, sed in Septuaginta e quibus eum Noster transcripsit. Pro *virtus* græce est *Irfa*, id est *robur, fortitudo*, q. d. Justus, dum quotidie

in justitia proficit, quotidie robur ejus augendo, corroborat pariter scipsum in bonis tam corporis quam animi; quo fit ut omnes tentationes, persecutiones, afflictiones in dies fortius superet, omniaque hujus mundi adversa æque ac prospera generose transcendat, nec ullis promissis aut minis a justitia et virtute se vel latum unguem abduci sinat, quia in Deo et cælo cor defigens omnia terrena despicit; at cogitationes et desideria impiorum, quia in terrenis opibus, amicis, honoribus collocantur, hinc debiles sunt, caduca) et evanidæ, ideoque cito radicitus succidentur et interibunt. Videntur Septuaginta hanc sententiam addidisse sequenti, qua: exstat in Hebræo, explicationis gratia; illius enim videtur esse paraphrasis et interpretatio, ut patet utramque conferenti.

Denique, nonnulli *justitiam* hic accipiunt particularem, quæ est virtus jus suum cuique reddens, sicque explicant, *q. d.* Justitia est maxima virtutum moralium, ut docet Aristoteles, lib. V *Ethic*, cap. i, et S. Thomas, I II, *Quæst.* LXVI, art. 4, qui et causam dat, quod justitia sit propinquior rationi, quodque ejus subjectum sit voluntas, objectum vero sint operationes, quibus homo recte et juste ordinatur ad alterum; cum fortitudo sit in appetitu irascibili, temperantia in concupiscibili, ejusque objectum sint cibus, potus et res venereæ. Verum pro *virtus* græce non est «*frñ*, sed *krñ*», id est robur, fortitudo, uti dixi.

G. Domus justi plurima fortitudo: et ex fructibus (Hebraice, *proventibus*) impii conturbatio. — Septuaginta, *domibus justorum fortitudo multa; fructus autem impiorum peribunt*. Pro *fortitudo* hebraice est *pin ciosen*, id est robur, fortitudo, item opes et thesaurus reconditus et protectus.

Primo ergo R. Levi sic explicat: Domus justi inunita est et firma duplici ratione, tum proprio robore, tum peculiari Dei providentia, qua justum complectitur. Verum, cum illam impius subibit, eadem conturbabitur, et excidium non evadet, aufereturque ab illa tum munimen, tum meritum. Accedit R. Salomon: Domus justi, inquit, est templum a Davide, vel potius a Salomone ædificatum, quod Israeliti* tutissimum fuit munimentum et turris fortitudinis. Sed cum in illud Manasses idolum induxit, tunc conturbatum, profanatum et dissipatum fuit.

Secundo, Baynus, *q. d.* Non opes, sed justitia dat vires ad tolerandas adversitates; quibus proinde domus justi resistit, non impii.

Tertio et genuino, «*fortitudo*» hic non tantum robur, quam opes et thesaurum significat: hic enim directe opponitur *fructibus*, Hebraice *proventibus*, impii; et hunc significat Hebræum join *chosen*, quia fortitudo divilum sunt eorum divitiæ, juxta illud cap. x, : «*Substantia divitis, urbs fortitudinis ejus.*»

Unde Pagninus, Vatablus, Cajetanus, Marinus,

Aben-Ezra, et alii passim vertunt, *domus* (vel *domui*, aut *in domo*) *justi thesaurus multus*, id est *magnus, q. d.* In domo justi multa congregantur et conservantur opes, eæque manent et durant, quia sunt *chosen*, id est conditi et protecti a sapientia justitiaque, et a Deo: at fruges et proventui impii conturbantur, id est disturbantur et dissipantur vel grandine et procellis, vel a prædonibus et militibus eas diripientibus; vel ab Ipsiis domesticis, qui in domo impii solent pariter esse iniqui et rapaces, ut quisque sibi rapiat quod potest; itaque proventus domus et heri dissipantur et pereunt. Cum ex adverso proventus opesque justi Deus lutetur a procellis, a prædonibus, ab omni adversitate; ac domestici justi pariter sint fideles et justi, qui proinde in bonum et opes domus et heri collaborant et conspirant. Rursum justus conservat opes, necque expendit in suos usus et in eleemosynas, ob quas Deus vicissim ei majores proventus attribuit. At impius bona sua in symposia, ludos, aleas, meretrices effundit et dilapidat: quo enim major ei proventus et annona obvenit, eo liberius peccat, et in luxum diffluit. Unde Baynus: Proverbium hoc docet, inquit, opes justis fore materiam virtutis, impiis vero viliorum fomenta. Aben-Ezra vero: Justi domus, inquit, est instar munitionis, id est, apothecæ justi annona plenæ sunt, *q. d.* In domo justi ampla horrea frugibus referta sunt.

Insuper *chosen*, id est fortitudo, fortisque thesaurus, significat opes justi justo labore partas recondi, et diu servari in familia justi, et a patre ad filios et nepotes solere transfundi; cum ex adverso opes impii, utpote per rapinam, usuram et iniquos contractus parta adeo non durent, ut domum conturbent, dum de carum possessione et hæreditate litigant hæredes, vel interse, vel cum iis, a quibus injuste ablata sunt. Denique videmus in domibus piorum vigere pacem, amorem, concordiam; domos vero impiorum assiduis odiis, litibus, rixis conturbari. Unde Tigurina vertit, *in domo justi thesauri multi sunt; at in proventibus impii perturbatio*; Vatablus, *per fructum tempti labefactatur*, scilicet *domus ipsius*, puta *per opera prava; hæc enim sunt fructus impii*.

Mystice, hæc accipias de thesauris virtutum et bonorum operum, præsertim eleemosynarum, quæ cum justo perdurant, imo eum perducunt ad regnum ecclesie, juxta illud Christi: *s The-saurizate vobis thesauros in cælo, ubi neque ærugo, neque tinea demolitur,» Matth. vt.* Cum ex adverso opera impiorum non perdurent, vel quia prava; vel si bona, non sunt stabilia: illico enim impius ad impia relabitur.

Allegorico, Auctor *Catena Græcor.*: a Per domos justorum, inquit, accipe Ecclesias, in quibus Dei fortitudo per Spiritus Sancti præsentiam existit; per fructum autem impiorum prava illorum opera. propter quæ certo interituri sunt. » Et Beda: «*Domus justi, ait, est Ecclesia Christi, quæ plu-*

rimam habet fortitudinem, ita ut pluvia, ventis fluminibusque tentationum frequentium nequaquam possit dirui; et in operibus diaboli conturbatio fervet assidua, quæ eandem Christi domum vel per falsos fratres, vel per apertos adversarios dejicere tentât. »

7. 7. Labia sapientium disseminabunt (Hebr. *spar- gunt*; Tigurina, *serunt*; Symmachus, *custodiunt*) scientiam: cor stultorum dissimile erit. — Hebraice, *cor stultorum non sic* (1); Syrus et Pagninus, *non est rectum*; Tigurina, *non est solidum*; R. Salomon, *non est verum*; Chaldæus, *labia sapientum notam faciunt* (Syrus, *loquuntur*) scientiam, et stultorum non ita; Septuaginta, *labia sapientum alligata sunt sensu; corda autem imprudentium non secura*; vel, ut auctor *Catenes Græcor.*, *sapientum labia iudicio et sensu alligantur; stultorum autem corda sunt lubrica et instabilia*. Pro dissimile enim hebraice est *ḥ ken*, quod est adverbium significans *sic. ita*; idem est nomen significans *rectum, verum*; item *firmum, solidum*.

Pro *disseminabunt* hebraice est TH* *iezarû*, quod primo significat, ventilatione spargent, seminabunt, ut vertit Noster, Vatablus, Pagninus et canteri; secundo, constringent, cingent, complectentur, alligabunt sibi scientiam, ut vertunt Septuaginta: verbum enim *ni! zara* est contrari® significationis (qualia plura habent Hebræi), ut non solum spargere, sed et constringere, sive ea quæ sparsa et soluta erant, complicare et accingere significet; ut tam litteris (licet transpositis) quam ôigüincatípne alludat ad ITN *azar*, id est cinxit, accinxit. Unde R. Salomon vertit, *cupientes scientia coronabuntur*; "H *zer* enim coronam significat. Utinynque significatum huic loco congruit, et eodem redit.

Sensus ergo planus est, *q. d.* Sapientes ita sapientiam et virtutem (hæc enim est scientia Sanctorum) cordi suo, et vicissim cor sapientiæ alligant, ut ea plene cor imbuant et impicant, quo it ut cor menlemque habeant fixam et stabilem, ulque sapientia pleni, eandem deinde eructent, et in alios disseminent; at vero cor stultorum dissimile est: nam alligatum est non sapientia?; sed stultitiæ; quo fit ut mentem habeant instabilem, vagam et lubricam, qua ab una concupiscentia in aliam volvantur et dilabantur, utquo itultiliam, qua pleni sunt, eructent et in alios disseminent. Unde S. Gregorius, III part. *Pastor.* admonit. 19: « Pe istis, inquit, scribitur: Cor stultorum dissimile erit. Cor quippe sapientum sibimetipsis semper est simile, quia dum veris persuasionibus acquiescit, constanter se in bono opere dirigit; cor vero stultorum dissimile est, quia dum mutabilitate se varium exhibet, nunquam idem quod fuerat mauct. n Quare, ut ait Sixtus philosophus, sapiens semper similis est

sibi, insipiens semper dissimilis. Id videre est in hæreticis, qui semper alia et alia, imo prioribus contraria docent. Videatur Lutherus septiccps apud Cochlæum.

Igitur Hebræus *iezarû* significat sapientes in docenda sapientia, id est virtute, id facere debere, quod faciunt agricolæ in seminando semine, juxta out & parabolam seminantis propositam a Christo, Ffia* *Matth.* xm, 3: nimirum *pruno* quod sicut agricolæ *iezarû*, id est ventilant semen seminandum, ut illud sit purum et a paleis secretum, sic pariter sapiens scientiam et sapientiam quam docet, eventilet purgetque ab omni errore, æque ac mentem a cupiditate. *Secundo*, quod sicut agricolæ s*r u *iezarû*, id est sibi alligant et astringunt saccum seminis seminandi, sic pariter sapiens astringat sibi scientiam docendam, ut scilicet cordi suo cam penitus imprimat, ut, dum docet, non ex ore, sed ex intimo cordis sensu, affectu et spiritu eam promere et expirare videatur. Hoc est quod ait Christus: « Exiit qui seminat seminare semen suum, » qui scilicet semen, id est verbum Dei, jam facit suum, id est suo cordi intime illud indidit et impressit. Peccant hac in re multi doctores et concionatores, qui conciones a se conscriptas ex memoria ad verbum recitant, perinde ac si recitarent orationem Ciceronis quam didicerunt: quare eorum concio est arida et frigida declamatio; at sapientes magis ex corde quam ex memoria dicta sua promunt, ideoque illa viva sunt, efficacia et ardentia, quibus mentes auditorum accendunt et impellunt quocumque volunt. *Tertio*, sicut agricolæ *iezarû*, id est seminant semen liberaliter spe copiosæ messis, sic et sapiens sapientiam suam large spargit et disseminat, sciens eam esse semen, et ad seminandum eam sibi a Deo esse datam, qui hujus seminationis exactam ab eo exiget rationem in die iudicii, præsertim quia pariter scit suæ seminationi amplam a Deo promissam esse mercedem, nimirum lauream doctorum in cœlis, et conversionem auditorum in terris. Esto enim auditores illico non convertantur, suo tamen tempore concionis audit® memores, fructum vel in se vel in aliis nou poenitendum producent. Unde S. Chrysostomus, hom. 41 in *Gen.*: « Agricola quidem, inquit, non pari alacritate seminat, cogitans fructus hactenus fuisse inutiles; nos autem ab hac cura liberi sumus. Nam licet jacto æquali semine ob auditorum ignaviam fructum non capiamus, perfecta tamen nobis futura est messis ac merces. » Hinc monet Sapiens, *Ecclesiastæ* xi, vers. 1: « Mitte panem tuum super transeuntes aquas, quia post tempora multa invenies cum. » Et vers. 4: a Qui observat ventum, non seminat; et qui considerat nubes, nunquam metet. » Et Isaías, cap. xxxiî, 20: « Beati qui seminatis super omnes aquas, immit- tentes pedem bovis et asini, n Igitur sicut agricola totum agrum suum serit, nec partem fertilior a minus fertili secernit: sic et prædicator

(1) Maurer, *sed cor stultorum spargit non rectum*, vana, vinita. Haud roale.

non consideri an multi sint auditores vel pauci, an nobiles vel ignobiles, an docti vel rudes ; sed dicat cum Apostolo : « Sapien- tibus et insipientibus debitor sum, et omnique data occasione strenue doceat et prædicet. Sic S. Franciscus, teste S. Bonaventura, eadem mentis alacritate, eodem spiritus fervore concionabatur paucis et multis, divitibus et pauperibus, civibus et rusticis. Tales fuere Apostoli, virique Apostolici, de quibus dicitur *Psal.* cxxv : « Euntes ibant et flebant, mittentes lemna sua ; venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos. »

Quarto, S. Ambrosius in *Psal.* xxxvi : a Labia sapientoni, ait, alligata sunt sensu, eo quod omnia quas loquuntur vero sensui congruere videantur, et sensus etiam sui prudentia intelligant quæ loqui debeant vel tacere, ut quæ silenda sint, cohibeant claustrum quodam nexuque labiorum ; in his autem quæ oporteat dici, labiorum vincula resolvant. »

Idem in *Psal.* xxxviii : « Labia sapientis alligata sunt intellectu. Quando ergo vides illudentibus protervis sapientem tacere, dic : Ligavit iste intellectu labia sua, hoc est, prudenter tacet, ne labiorum suorum vinculis alligetur. Posuit ori suo custodiam, sepsit aures suas spinis, vectem adhibuit foribus oris sui ; servat thesaurum cordis, et argentum eloquii sui, ut examinatum et purgatum, quando oportet, proferat, ne quisquam prius fur in cor ejus aut perturbator irrumpat, et ad eos captivum trahat, quibus flagitia sua vendat. » Idem, lib. III, epist. ad *Constantium* : « Labia tua alligata sint sensu, id est, ait, fulgeat sermonum tuorum manifestatio, intellectus coruscet et alloquium tuum, atque tractatus aliena non indigeat assertione, sed sermo tuus velut armis suis sese ipse tueatur, nec ullum verbum tuum in vanum exeat, et sine sensu prodeat. Est enim alligatura, quæ constringere solet animorum vulnera ; quam si quis rejicit, desperatam sui prodit salutem. Et ideo circa eos, qui gravi ulcere vexantur, utere oleo sermonis, quo foveas mentis duritiam. Appone malagma, adju- nge alligaturam salutaris præcepti, ut vagos et fluctuantes circa fidem vel disciplinæ observantiam, nequaquam soluto animo et remisso vigore patiaris perire. » Plura vide apud S. Chrysostomum, S. Ambrosium, BarraiUum, Saltneronem, et alios interpretes explicantes parabolam seminantis, *Matth.* xiii, 3.

8. Victimæ impiorum abominabili Domino : vota ustorum placabilia, — id est grata et accepta sunt Deo, a plaque ad Deum conciliandum et placandum. « Vota » hic significant non promissa Deo facta, sed preces ; hebraice enim est *nhflli tcphilla*, id est oratio, preces, supplicationes. Hebræa ergo sic habent, *sacrificium impiorum abominatio Domini ; et oratio rectorum beneplacitum ejus ; Chaldæus, cl in oratione justorum placatur ; Sj us, 'rat-as habet justorum preces ; Septuaginta,*

*in Calena Graecorum, Dominus impiorum victimas exerratur ; asl illorum preces, qui rationem vitam recte instituunt, accepta sunt apud eum. Sententia est clara. Ratio est, quod olim ante Christum omnia sacrificia Judæorum et Gentilium totam suam vim merendi, satisfaciendi et impetrandi habebant ex opere operantis, hoc est ex sanctitate et dignitate offerentis. At in lege nova Christus instituit sacrificium Eucharistiae, quod valet non tantum ex opere operantis, sed longe magis ex opere operato, id est per se et vi sua, quia tam offerens, quam victima ejus, est ipse Christus, qui Deo gratissimus est ; quare etiamsi offerens, puta sacerdos, sit impius, tamen sacrificium Eucharistiae ab eo oblatum vim suam, quam habet ex opere operato, retinet et conservat, uti docent omnes Theologi. Et S. Augustinus, lib. II *Contra Parmen*, cap. vi, ipsi cæterisque Donatistis hunc locum Salomonis objicientibus, ex eoque contententibus baptismum ab hæreticis, utpote impiis collatum esse Deo ingratum, ideoque invalidum et reiterandum, respondet negando consequentiam. Objiciunt, inquit : « Sacrificia impiorum, execratio est Domino. Etenim, inquit, inique offerunt illa. »*

Respondet ad hoc S. Augustinus : « Jam supra responsum est, quia non est iniquus Christus, qui pro nobis seipsum obtulit, et noster in coelo mediator est ; quo suam Ecclesiam gubernante bonis mali non oberunt, qui vel ignorantur, vel pro pace tolerantur, donec ipse veniat, ac separet præmissis messoribus a messe zizania, et ventilabro paleas a frumentis. » Et inferius : « Sacrificia ergo impiorum eis ipsis oberunt, qui offerunt impie. Nam unum atque idem sacrificium propter nomen Domini quod invocatur, et semper sanctum est, et tale cuique fit, quali corde ad accipiendum accesserit. Qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat. Non ait, aliis, sed sibi. * Orationes tamen et oblationes Christianorum, reque ac Judæorum, vim suam habent, non ex opere operato, sed operantis ; quare si operans sit in statu peccati mortalis, ideoque Deo ingratus et exosus, parvam vim et pondus apud Deum habet ejus oratio, nisi cum peccati poeniteat, vel poenitere incipiat. Nam, ut ait S. Augustinus, semi. 19 *De Verbis Domini* : « Deus cor interrogat, non manum, » id est corda appendit, non oblationes ; sanctitatem restimat, non munus ; intentiones ponderat, non orationes. Illic sententiæ parallela est illa *Seccli.* xxxiv, 23 : « Dona iniquorum non probat Allissimus, nec respicit in oblationes iniquorum, nec in multitudinem sacrificiorum eorum propiti, bitur peccatis. » Vide ibi dicta. Ita hunc locum explicat S. Gregorius, lib. VII *Registrum*, epist. 127 *ad Recarcdum* regem Visigothorum, laudans cum ob munera S. Petro transmissa. Ejus verba translata sunt in Jus Canonicum, et habentur 3, *Quasi.* VII, cap. v *In gracilus*, ubi sic dicitur : * In gravibus peccatis quis

positus dum suis premitur, aliena non diluit. Cuncti enim liquido novimus, quia cum is displicet, qui ad intercedendum mittitur, irati animus procul dubio ad deteriora provocatur. Scriptum quippe est : Victimro impiorum abominabiles Deo sunt, vota justorum placabilia. Neque enim in omnipotentis Dei iudicio, quid, sed a quo datur, inspicitur. Hinc est enim quod scriptum est : Respexit Dominus ad Abel, et ad munera ejus : ad Cain autem et ad munera ejus non respexit. Dicturus quippe quia Dominus respexit ad munera, prromisit sollicite, quia respexit ad Abel. Ex qua re patenter ostenditur, quia non offerens a muneribus, sed munera ab offerente placuerunt. Dona quippe iniquorum non probat Altissimus, nec respicit in oblationeseorum, nec in multitudines sacrificiorum eorum propitiabitur peccatis. Item : Longe est Dominus ab impiis, et orationes justorum exaudiet. »

Porro Calvinista; ex hisce Salomonis sententiis inferunt sine fida non posse fieri ullum opus bonum, etiam morale duntaxat, ideoque omnia opera infidelium et impiorum esse peccata. Quibus egregie respondet Bellarminus, lib. V De *Grat. et libero arbit.* cap. x : Mullum interest, inquit, inter sacrificia et opera moralia : nam ut fiat bene opus morale, non requiritur ut fiat cum detestatione peccatorum, vel cum conscientia pura, quod tamen requiritur ad sacrificium rite offerendum. Cujus differentiae ratio est, quia sacrificium habet pro fine placare et reconciliare Deum, vel ab illo beneficia aliqua impetrare, aut pro acceptis gratias agere; qui autem Deum sibi reconciliare nititur, et tamen peccata non detestatur, neo relinquit, is pugnat cum ipsa sua actione, nec tam Deum placat, quam ad iracundiam provocat. Sic etiam qui vult a Deo beneficia impetrare, vel ei pro acceptis gratias agere, et tamen cum eo inimicitiam gerit, eumque offendere legem ipsius prrovaricando non cessat; is Deum non tam honorat quam irridet. Quare nihil est mirum, si sacrificium ejus Deo non placeat, quippe quod non rite offertur. At opus morale, ut eleemosyna in pauperem, non habet pro fine nisi egenti opem ferre, ad quem finem consequendum nihil pertinet puritas, vel impuritas, vitro et conscientis ejus qui eleemosynam facit.

v«n. », 0- Abominatio est Domino via impii : qui sequitur justitiam, diligitur ab eo. — Chaldæus, seguente» *autem justitiam diligit*. Sententia hæc est clara, datquo causam præcedentis, 7. d. Ideo Deus excratur victimas impiorum, quia excratur eorum viam, id est vivendi ageudique rationem; ideo vero preces justorum acceptat, quia eorum via, id est modus vivendi, puta justa eorum opera ipsi placent. Pro gut scyuitur hebraice esi fpno *meraddeph*, id est, *qui persequitur justitiam*, quo significatur justitiam vehit coelestem virginem fugere homines terrenis cupiditatibus plenos, juxta illud Poetan :

UUimj virtutum terns Avtrxa reliquit.

Quare virtutis studiosos debere cam fugientem insequi, idque ingenti contentione, conatu et studio, ut eam velociter præcurrentem velociori cursu assequi et apprehendere valeant. Igitur quo conatu canis venaticus persequitur leporem, pro illo gressus accelerando et multiplicando, donec leporem assequatur et comprehendat, eodem nos virtutem persequi debemus, uec a cursu continuo cessare, sed eum intendero, donec illam consequamur.

10. Doctrina mala deserenti viam vitæ : QCivm.11
INCREPATIONES ODI, MORIETUR. — Tò *Vitæ non est* in Hebraeo, sed subintelligitur : *via* enim *vita* est lex Dei, quro ducit ad vitam longaevam hic, et deinde ad æternam in ccelis. Pro *doctrina* hebraice est noia *musar*, id est castigatio, disciplina, correctio. Sensus ergo est, q. d. Disciplina et correctio impio qui suas cupedias sequens deserit viam vitro, id est legem Dei, est « mala, » tum quia ei ingrata est, insuavis et molesta : sio enim *bonum* siepe sumitur pro jucundo et lieto, *malum* vero pro tristi et molesto, ut cum ait Christus, *Matth.* vi : « Sufficit dici malitia sua, » id est sua molestia, sua crux, sua afflictio ; tum quia lex Dei impio comminatur pœnas pessimas tam in hoc sæculo, quam in futuro, illisque, si spernatur, ipsum addicit. « Qui » autem non tantum deserit viam vitro, sed etiam « increpationes odit, morietur, » tum morte intempestiva, qua siepe Deus improbos punit; tum morte rolcna in gehenna; unde Septuaginta vertunt, *qui autem oderunt increpationes, noriuntur turpiter*; tales enim sunt incorrigibiles et quasi desperati, similes phreneticis et lethargicis, qui dormire volunt in suis peccatis, et dormiendo mori. Ita S. Augustinus, serm. 50 De *Verbis Domini*: « Prorsus, inquit, tales sunt homines lethargicis similes, qui in lucem oculos intendere pigrescunt, et his qui eos excitare volunt, molesti sunt. Recedite a me, ait lethargicus. Quare? Dormire volo. Sed illo: Morieris. Inde ille amore somni : Mori volo, respondet. Sed charilas desuper : Nolo. » Vide dicta vers. 5, et locis ibidem citatis.

Hunc esse sensum liquet ex Ilebrroo, qui sic habet, *correptio mala relinquenti semitam*; et ex Chaldroo, *disciplina mali hominis*, inquit, *errare facit viam suam*; et Tigurina, *desertorum semita gravis castigatio manet*; et Vatablus, *disciplina est gravis et ingrata homini, qui viam rectam deserit*; et Pagninus, *flagellum malum est relinquenti semitam Domini*; et R. Salomon : « Supplicia gravia, inquit, pœnroque constitutæ et paratro sunt divinum tramitem transilienti. » Sic et Aben-Ezra, R. Levi, Jansenius, Salazar et alii. Porro Septuaginta contrarie vertunt, *disciplina innocentis cognoscitur a praetereuntibus*; et Syrus, *correptio eorum qui mala nesciunt, manifesta est*. Verum in Septuaginta pro dudxcu, id est *innocentis*, videtur corrigendum xaxcj, id est *mali, nocentis*; sic enim habeu* Ucbraea, Chaldæus et crolcri jam citati.

quin et Scholiastes Septuaginta, *disciplina*, inquit, *est malum derelinquenti viam*; quod plano consentit cum cæteris jam citatis.

Aliter explicat Baynus, *q. d.* Patris vel doctoris, qui deserit viam vitæ, id est legem Dei, doctrina inala est, quia sicut ipso vitiosus est, sic eadem vitia verbis et factis docet, imprimitque filiis et discipulis.

Aliter quoquo Hugo, *q. d.* Male docet qui sola verbi doctrina, id est solo ore, docet, cum opere deserat viam vitæ, id est legem Dei; quia, ut ait Beda in *Proverb.* : « Malo vivere et bene docere nihil est aliud quam suo sua voce damnare; » et, ut ait Chrysostomus, homil. 17 in *Matth.* : « Doctrina* ipsius magnis vocibus ipsa facta reclamant. » Vide auctorem *Imperfecti* apud S. Chrysostomum, homil. 9 et 10 in *Matth.*, ubi inter alia ait : « Talis non alterum instruit, sed se ipsum castigat. Nemo enim potest in valle stare, et de monte loqui; sed aut ubi skis, inde loquere; aut unde loqueris, ibi sla. Si in terra est animus tuus, ut quid de cælo loqueris? » Et inferius : « Melius est facere et non docere, quam docere et non facere : quia qui facit, aliquos corrigit suo exemplo; qui autem docet et non facit, non solum neminem corrigit, sed insuper inultos scandalizat. Quis enim non movetur ad peccandum, cum viderit ipsos doctores justitiæ peccantes? »

In. II. 11. IXFERNUSET PERDITIO CORAM DOMINO : QDAXTO MAGIS CORDA FILIORUM INOMIMM? — Septuaginta, *infernus et perditio manifesta coram Domino, quomodo non et corda hominum?* Hebraice est » aph ki, quod in comparatione, qualis hic est, significat *quanto magis*, vel *multo magis*, lia Pagninus, Vatablus, Marinus, Baynus, Jansenius et alii. Quare frigide et parum apte nonnulli vertunt, *infernus et perditio coram Domino, etiam et corda fdiorum hominum*. Alludit ad illud *Job* xxvi, C : « Nudus est infernus coram illo, et nullum est operimentum perditioni. »

Ixxf.rxxus et perditio. — Hoc est, infernus omnia perdens, ut sit hendiadys; infernus enim dicitur *perditio*, hebraice ꝑT12X *abaddon*, id est interitus, consumptio, locus omnino nobis occultus et multa caligine obvolutus, barathrum et præcipitiuin, in quod cum aliquid descendit, perisse videtur tenebris et oblivionis caligine immersum et obrutum, juxta illud *Psal.* lxxxvii, 13: * Numquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, et justitia tua in terra oblivionis?» Aut simplicius, *infernus* est locus imus terræ et lotius mundi, ac career damnatorum; *perditio* est ipsa mors, gehenna et damnatio æterna eorundem. Rursum *perditio* sunt ipsi perdit, puta damnati tam homines quam dæmonos in inforno. Unde Apoc. ix, 11, angelus prases abyssi vocatur hebraice *abaddon*, græco latine *exterminans*, vel perdens. Quare minus probabiliter per infernum Cajetanus et Jansenius accipiunt statum mortuorum; Mercerus, sepulcrum: Atii, mortem,

q. d. Deus novit statum mortuorum (scilicet ubi sint mortui, quid patiantur), qui hominibus in hac vita videtur abstrusissimus. Ergo multo magis novit corda hominum hic viventium : hæc enim hominibus non ita videntur abstrusa, licet a parte rei magis abstrusa, secreta et arcana sint. Verum HebræumbiXS *scheol* proprie infernum significat, non mortem, nec sepulcrum, præsertim cum ei additur ꝑi3X *abaddon*, id est perditio. Unde Ecclesia damnat Calvinum, qui negat Christum descendisse ad inferos ; et per inferos accepit sepulcrum, quasi idem in Symbolo sit : « Descendit ad inferos, a quod » et sepultus est. »

Aben-Ezra et R. Levi hunc versum connectant cum præcedenti hoc modo : Dominus, in cujus conspectu est infernus et perditio, hoc est, cui nihil est absconditum, probat cogitationes et corda filiorum hominum, qui relinquunt viam disciplinae, et odio habent castigationem, ac dabit illis mercedem, ut moriantur ante diem suum, atque descendant ad infernum et perditionem. Timorem ergo hic Salomon incutit iis qui deserunt vias rectas, quasi possint latere et fallere oculos Dei, qui etiam secretissima clare perspiciunt. Idem facit pater Salomonis David, *Psal.*, cxxxviii, 7 : « Quo ibo, ait, a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero in infernum, ades, » etc.

Est argumentum a minus difficili ad magis difficile, *q. d.* Deus cognoscit infernum et damnationem ac damnatos ; ergo multo magis cognoscit « diaa, corda, id est cogitationes et volitiones cordium quia eorum, qui in terra hac vivunt : illud enim dillucilius est, hoc facibus.

Difficultas est, quomodo hæc sententia sit vera. Ratio dubitandi est, quod infernus et damnatio sunt res physicæ, ideoque determinatæ ac certæ, quæ facile sciri possunt ; at vero cogitationes et intentiones hominum sunt res liberae, ideoque indeterminatæ, secreto et arcanae, ideoque soli Deo cognito. Unde Angeli, dæmones et damnati cognoscunt infernum et poenas damnatorum; non vero cognoscunt secreta cordium.

Respondet primo, Jansenius et Cajetanus, Salomonem loqui de difficultate, quæ est non a parte rei, sed in opinione hominum; homines enim putant difficilius esse, imo vere eis difficilius est cognoscere secreta inferni quam secreta cordium, quia illorum nulla habent indicia, horum vero habent per verba, vultum, gestus, facta, etc.

Hæc responsio est facilis et probabilis. Scriptura enim subinde loquitur ex mente et sensu hominum, ac phrasibus et moribus hominum sese accommodat.

Secundo, R. Levi sio argumentum concinnat. infernus est locus imus, et a Deo remotissimus; cor autem sive mens hominis est Deo vicina, quia ad Dei imaginem creata. Si ergo oculi Dei penetrant usque ad imum inferni a se remotissimum, multo magis penetrabunt corda hominum sibi vicina.

Tertio. *Tertio*, Hugo corda hominum limitat ad homines bonos, *q. d.* Si Deus respicit infernum et damnatos in eo, ut illos pro mensura malorum ab ipsis commissorum puniat, quanto magis respiciet corda bonorum, ut ea pro bonis mente destinatis el opere perfectis praemietur?

Quito. *Quarto*, magis genuine et profunde per infer-
Ctonio*, num et perditionem accipe damnationem et damnatos, praesertim daemones, *q. d.* Deus cognoscit secreta inferni et damnatorum, praesertim dæmonum; ergo nullo magis cognoscit secreta hominum viventium. Dæmones enim uti naturæ subtilitate, sic et mentis profunditate ac celandis secretis superant homines; unde magis versuti, fraudulentum et dolosi sunt quam homines, ut patet ex eorum tentationibus, quibus viros etiam sanctos sæpe implicant, seducunt et prosternunt. Rursum Deus novit omnes actus etiam internos et secretos cordium, tam dæmonum quam hominum damnatorum, quos habuerunt in via; ideoquo cuique inflixit eam poenarum in gehenna mensuram, quam quisque suis actibus meritis est. Insuper Deus novit omnes cogitationes et volitiones dæmonum et damnatorum, quas nunc habent, et quas habituri sunt per omnem æternitatem; ergo multo magis cognoscit cogitationes et volitiones hominum, qui in terra misere et modice vivunt.

Denique ^{tq} *coram Domino* non tantum significat Deo nota esse corda hominum, æque ac dæmonum et damnatorum, sed etiam illa esse in manu, potestate et dominio Dei, ut de illis faciat quod lubet, ut cogitationes et volitiones eis immittat quascumque voluerit, ut pœnas vel præmia et gaudia eis indat, prout ei placuerit. Corda enim omnium Angelorum, dæmonum et damnatorum ita sunt in manu Dei, sicut lutum est in manu figuli, ut ait Jeremias, cap. xviii, vers. 6, et sicut cera est in manu cerarii. Ergo pari, imo poliori ratione eodem modo in manu Dei sunt corda hominum, juxta illud S. Pauli : « Cujus vult miseretur, et quem vult indurat, » Rom. ix, 18 et 20. Hinc Deus a S. Augustino et aliis vocatur « rex mentium, » quia totus eas penetrat, possidet, occupat, ut eis intime illabi, cogitationesque et volitiones quascumque voluerit, vitaliter indere queat, quod nequit dæmon vel angelus. Recte ergo argumento a magis difficili ad minus difficile argumentatur Salomon. Si Deus sua sapientia penetrat, et sua potentia possidet mentes dæmonum et damnatorum in inferno, adeo ut eas igne cruciet et urat, ergo nullo magis penetrat et possidet corda hominum adhuc viventium, qui cum dæmonibus in versutia et robore comparari nequeunt.

Simili phrasi ait Abraham ad Lot, *Genes*, cap. xii, 9 : « Ecce universa terra coram te est, » id est in tua potestate et arbitrio est ut eligas in ea regionem, quæ tibi magis arridet. Et David Deo Pia/. xxiYii, 10 : « Domine, ante te otnne < 4-

derium meum, » *q. d.* In tua manu est ut illu/expleas. *Isaïæ* xli, < 0 : a Opus illius coram illo, > id est in illius manu et arbitrio est. *Cant*, vm, 12 : < Vineam coram me est, » mei juris est et potestatis.

12. Non amat pestilens (Septuaginta, *indisciplinatus*, qui disciplinam et correptionem aversatur et excutit) EUM QUI SE CORRIPIT : NEC AD SAPIENTES graditur. — Vatablus, *accedit*; Septuaginta; *cum sapientibus non conversabitur*: Syrus, *non ambulat*; quia enim futurum putat ut ab iis arguatur, idcirco eos fugit, ait Aben-Ezra. Pro *pestilens* hebraico est *lets*, id est irrisor, illusor, qui omnia monita irridet et cachinno exhibet, quales suo contemptu, sannis, jocis et diceriis pestilentissimi et summe noxii sunt, quia omnia jura tam divina quam humana in jocosum vertunt, et risu eludunt; qui proinde ut pestes fidelibus vitandi, et ab eorum coetu velut membra putida ejiciendi et resecandi sunt, quia suo malitiae contagio multos inficiunt, animasque eorum interimunt. Tales sunt hæretici, de quibus proinde ita sancit Apostolus *ad Titum* m, 10 : a Hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devota, sciens quia subversus est, etc., cum sit proprio judicio condemnatus. » Nam, ut idem ait II *Timoth.* cap. n, vers. 17 : a Sermo eorum ut cancer serpit. »

13. Cor gaudens exhilarat (Pagninus, *decorat*) v«n.a FACIEM : IN MOERORE ANIMI DEJICITUR SPIRITUS. — Septuaginta, *cordis lati facies floret* (Complutenses, *viret*; Origenes, hom. 4 in *Cant.*, *floridum est*); in tristitiis autem posita maesta est; Syrus, *cor hilare pulchrum reddit corpus, cor triste spiritum dolore afficit*; Tigurina, *in maerore cordis languescit spiritus*; Vatablus, *frangitur, obscuratur, aut perii et obsolescit spiritus*.

Primo, R. Salomon sic exponit, *q. d.* Si cordi Dei gaudium afferas, ejus semitam amplectendo, Deus vicissim erga te vultum benevolum et hilarem præ se feret, votis tuis satisfaciens. Sin vero eidem dolendi ansam præbeas, ille vicissim spiritu perturbato erga te se monstrabit, sicut legimus tempore Noe ob scelera hominum Deum tactum dolore cordis intrinsecus dixisse : « Delebo hominem quem creavi, » *Genes*, vi. Hic sensus hoc loco est impertinens : agitur enim hic de gaudio cordis humani, non divini.

Secundo, R. Levi : Cor gaudens, inquit, ad contemplationem mirifice confert. Hac de causa Eliscus psaltem adduci jussit, ut musica exhilaratus ejus animus assurgeret ad divina, spiritumque propheticum acciperet, IV *Reg.* m, 15. Vice versa, tradunt Rabbini Jacobum patriarcham ob amisum Joseph filium suum mcerentem, spoliatum fuisse Spiritu Sancto, nimirum spiritu lætitiæ et hilaritatis, quo gaudet et per quem magna operatur Spiritus Sanctus. Sic et Hugo per *spiritum* hio accipit Spiritum Sanctum, quem affligit et ex uniuerso Iri t pellit tristitia. Qniu et IL Antio-!

hom. 25 De *Tristitia* : « Averte, Inquit, a te tristitiam hanc, et ne contristes Spiritum Sanctum qui in te habitat, ne forte interpellet Deum, et recedat a te; Spiritus enim Dei, qui in hanc etiam carnem se effudit, tristitiam non fert, neque animi angustiam. » Et iterum : « Tristitia Spiritum Sanctum mœstifleet, qui homini datus est hilaris. Ut enim acetum vino si immisceatur, nihil affert jucundi gustus : sic etiam tristitia Spiritui Sancto immixta paraclesim ejus reddit inamoenam, p Mutuatus est hæc B. Antiochus ex lib. Pastoris, sive *Herma*, discipuli S. Pauli, quilib. II, mandato 10, sic ait : « Tristitia omnium spirituum nequissimus est, et pessima servus Dei, et omnium spiritus exterminat, et cruciat Spiritum Sanctum, p Ac paulo post subdit : « Aufer ergo tristitiam a te, et noli offendere Spiritum Sanctum, qui in te habitat, ne roget Dominum, et recedat a te. Spiritus enim Domini qui datus est in carnem, tristitiam non sustinet, p Et tandem : « Cum ergo mixta fuerit oratio cum tristitia, non patietur orationem mundam ascendere ad altare Dei. Sicut enim vinum aceto mixtum eadem suavitatem non habet : sic etiam tristitia Spiritu Sancto mixta eadem orationem mundam non habet, p

Tertio et genuine, q. d. Cor gaudens non tantum in seipso gaudet, sed et suum gaudium per naturalem sympathiam in corpus, ac præsertim in faciem transfundit : hanc enim facit hilarem, roseam, decoram, florentem, ut spiritum hilaritatis efflare videatur; vice versa cor, sive animus tristis et mœstus tristem mœstumque dejicit spiritum, et consequenter faciem et vultum consternat, cumque nubilum, luridum et atrum efficit : spiritus enim in vultu maxime affectus suos patefacere solet. Unde auctor *Catena Græcor.* ex Septuaginta sic vertit, *quando cor gaudet, facies viret; autem in moerore jacet, spiritus tristis ac tetricus incedit*; spiritus enim est qui agit corpus, et in illo se suosque affectus lætitiæ vel trislitiæ excipit per spiritus vitales et animales, quos corpori præsertim faciei suggerit : hinc spiritus lætus spiritosum et lælum roscumque facit vultum, collum erectum, genas vividas, oculos alacres, corpus agile, pedes veloces, vocem argenteam : vico versa, spiritus tristis tetricum luridumque facit vultum, collum demissum, genas depressas, oculos lividos, corpus gravo, pedes plumbeos, vocem tremulam. Porro vera lætitiæ causa est justitia et virtutum studium, ait auctor *Catente Grate.*, sicut vera trislitiæ causa est mala vita et conscientia. Tacite ergo monet Salomon studendum virtuti, ut semper gaudeamus, ac cavendum a peccato, ut evitemus tristitiam. Unde S. Chrysostomus, homil. *Quod non datur pariter secundum Deum et secundum mundum gaudere*, sic ait : « Justorum lætitia vera est animæ pariter ac corporis recreatio, et sempiterna fruitionis praesagium et flos. » Quocirca fideles hortatur Apostolus dicens : « Gaudete in Domino semper, ileium

dico, gaudete, » *Philip.* cap. iv, 4. Vide ibi dicta.

Nota : Pro *dejicitur* hebraico est HXDJ *nechea*, id est *perturbatur, conturbatur, obscuratur* spiritus, utpote cui lux gaudii adempta est; Marinus, est *matslus*, Pagninus, est *tristis*; Tigurina, *languescit*; Vatablus, *frangitur, perit*, obsolescit. Nam, ut ait S. Augustinus, epist. 20 *ad Honoratum*, cap. xn, explicans illud *Psal.* xxi : « Factum est cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei : Tristitia quasi solvit cor. Unde dicitur etiam græce >irr., quod hinc appellata sit U^{ul} xúirn, id est tristitia, eo quod xir., id est solvat et u^u u^h a tabescere faciat cor. Et B. Antiochus, *hornil.* 25 : « Tristitia, ait, os leonis est, quod nullo negotio moerore confectum absorbet. » Et S. Nilus, orat. 5 *De Tristitia*, pulchre et appositis similitudinibus ignis, furni, aquarum, febris et parturientis idipsum declarat : « Ignis, ait, assiduus plumbum imminuit, et mundi tristitia mentem atterit. Oculorum aciem hebetat fumus, et contemplatricem animi vim obtundit tristitia. Aquæ profunditas non admittit solis splendorem, et cor triste non exhilarat lucis contemplatio. Ut gustus vim adimit febris, sic animi sensus aufert tristitia. » Et iterum : « Doloribus, inquit, afficitur mater, dum filium parit; sed posteaquam peperit, non dolet amplius. Tristitia vero et in ipso partu dolorem affert, et posteaquam nata est, vehementer excruciat. » S. Gregorius Nazianzenus, *Iambico* 15, paucis ita læliliam et tristitiam definit :

Lælilia quidnim? mentis est diffusio;
Tristitia? cordis morsus et turbatio.

S. Chrysostomus, epist. 3 *ad Olympiad.* : « Tristitia, ait, tinea est non ossium tantum, verum etiam mentis, et perpetuus carnifex non latus fodiens, sed animi vires labefactans. » Quocirca S. Basilus, hom. *De Gratiarum actione*, docet fidelem debere generoso animo violentas impressiones et assultus tristitiæ a sese depellere. « Ingenero »® prorsus, inquit, nec virilis animæ, et quæ parum constanti spe innitatur Deo, est ad eum modum adversis frangi, rebusque parum lælis succumbere. Ut enim vermes plurimum innasci solent tenerioribus lignis, haud secus angor iste dejectionis animi in os hominum se insinuat, qui molliore sunt nec constanti ingenio. »

Et inferius remedium tristitiæ assignat spem et cogitationem retributionis æternæ : « Affecit, inquit, te aliquis ignominia? Quin tu ad eam suscipe gloriam, quæ reposita in cœlis est tibi paranda merito patientiæ. Jacturam rerum tuarum adiisti? Imo oculos imprime fixius illis coelestibus divitiis, et thesauro incomparabili, quæ tibi ipsi pretio bonorum operum seposuisti. Patrione solo exclusus es? At patriam habes coelestem illam Jerusalem. Periit tibi filius? sed Angelos habes quibuscum in circuitu divini illius throni tripudies, lætitia sempiterna exhilarandus. »

Idem, orat. 12 *De Jfuvure* : « Nam res adveran-

inquit, animum, siculi ignis aurum, probant, ac sane illis qui recte sunt instituti, calamitates veluti alimenta quædam athletica atque exercitationes sunt, quæ luctatorem ad paternam gloriam deducunt. Nimia autem tristitia auctor peccati esse solet, cum mceror mentem submergat, consilii inopia vertiginem afferat, penuria cogitationis animum ingratum generet. Turpe enim est benedicere vos ob res secundas, silere vero ob adversas; imo tunc vel maxime gratiæ nobis agendæ essent, cum exploratum habeamus, quod, quem diligit Dominus, castigat; flagellat autem omnem filium, quem recipit. Eripit quidem ex miseriis sanctos suos Deus, non tamen absque probatio?" sed tolerantiam ipsis tribuit. »

Denique Salomonem secutus Siracides : « A tristitia, inquit, festinat mors, et cooperit virtutem, et tristitia cordis flectit cervicem, » *Eccli.* xxxvni, <9. Vide ibi dicta.

▼ m. ia 1L Con sapientis quærit doctrinam (Hebraice, scientiam), et os stultorum pascitur imperitia. — Hebraice, *stultitia*; Symmachus, *pascit iniquitatem*; Septuaginta, *correctum quærit sensum*; os autem indisciplinatorum cognoscit mala; Chaldæus clare, *cor intelligens quærit scientiam, et os stultorum stultitiam*, a Sapiens « hic est prudens et justus; « hio quærit doctrinam » et scientiam, scilicet practicam, puta prudentiam, honestatem et virtutem, ut quotidie in iis crescat et proficiat; stultus autem, id est peccator, vitiis addictus, pascitur stultis concupiscentiis suæ cupediis, et gulæ vitiorumque illecebris, quibus quotidie magis se implicat et inebriat; unde Syrus vertit, *cor justorum quærit scientiam, os stultorum improba eloquitur*; et R. Levi, ore, inquit, stultorum fovetur cordis stultitia, quod a corde ad os sermo progreditur. Melius Jansenius, q. d. Sapiens avet audire et discere prudentia sapientum dogmata; at stultus ore hiant et patulo avide excipit insulas et carnales insipientium fabulas, nugas, spurcicias, perinde ac si iis quasi epulis pasceretur. Verum hæ epulæ non sunt hominum, sed pascua brutorum. Hæc enim significat llobræum Hjrv *Ure*, id est *pascitur*, quod de brutis dicitur. Optime utrumque jungas, q. d. Cor sapientis quærit doctrinam audire et discere, ac ubi didicerit, eamdem alios docere; at os stulti pascitur imperitia, quia avet eam audire æque ac proferre, atque de ea jugiter colloqui et sermocinari, ut eam alios doceat, eosque insipientes, id est camales et vitiosos, efilciat. Inde Septuaginta vertunt, *os indisciplinatorum cognoscit mala*, id est, mala audiet et cloquetur; et Symmachus, *pascit injustitiam* vel *stultitiam*, id est alit, fovet et nutrit improbitatem, tum in animo suo, tum in mentibus iorum, eam probando, laudando, extollendo, docendo»

Symbolice, Hugo : « Os stultorum, inquit, pascitur imperitia, • id est vanitate et falsitate. Quatuor autem sunt animalia, quæ totidem elemen-

tis victitant, salamandra igne, chamæleon aere, balee aqua, talpa terra : sic etiam quatuor occurrunt stultorum genera, qui ejusmodi rebus pascuntur et vivunt. Invidi et iracundi igne furoris pascuntur; superbi et ambitiosi aere vani laudis; luxuriosi aqua voluptatis; cupidi et avari terra caducas prosperitatis : hæc ille.

15. Omnes dies pauperis, mali : segura mens quasi vau.d. juge convivium. — Hebraico, *omnes dies pauperis mali, et bonus corde* (vel *bonum cor*) *juge convivium*; Chaldæus, *et cujus hilaris est animus, continuum est convivium*; Syrus, *et jucundi omni tempore sunt quinti*. Nota : *Bonum cor* Hebræis idem est *primo*, quod bona, pura et sancta conscientia; *secundo*, quod quieta, læta et jucunda mens ac conscientia; hæc enim duo sunt connexa : puritas enim conscientie parit quietem, quies lætiam conscientie. Ulrumque significavit Noster vertendo, a segura mens, »

Porro varii vario hunc versum vertunt, et explicant; omnes probabiliter et apposite.

Primo, Tigurina vertit, *omnes dies afflicti hominis mali sunt; cor autem lætum juge convivium est* (i). Hebræum enim *TJ ani* est pauper, miser, afflictus. Et sic clara est antithesis; opponitur enim afflictus et tristis læto, quod afflictus dies mali, id est miseri, sint; læti autem sint felices, perinde ac si in jugi versaretur convivio. Sic et Aben-Ezra : *ani*, inquit, id est pauper et afflictus, hic vocatur, qui mœrore vinci patitur; hic enim opponitur bono corde, id est læto et jucundo.

Secundo, R. Levi, et ex eo Vatablus, perpauperem accipit insipientem; hic enim pauper et inops est non census, sed sensus et mentis, q. d. Tota vita insipientium, puta impiorum, qui malam habent conscientiam, misera est; at sapientum, id est justorum, vita festa et jucunda est instar perennis convivii. Simili modo conscientiam puram opiparo convivio comparat S. Chrysostomus, hom. 15 in *Matth.* : « Cum nullis stimulis, inquit, conscientie animus pungitur, magno semper fruitur gaudio, adeo ut nemo id oratione possit exponere. Quid enim tibi videtur in præsenli vita jucundum atque suave? mensane deliciosa? Sed hæc illi voluptati, quæ virtutem consequitur, collata, amara et trislili plena videtur. » Porro Hugo : « Convivium, ait, hujus convivii sunt virtutes, quæ omnes propriis ferculis reficiuntur. »

Tertio, R. Salomon censet hic opponi et proponi divitem pauperi, q. d. Pauper dies agit malos, id est miseros; at dives semper habet bonum, id est lælum cor, quia in perpetuis agit conviviis et deliciis. Verum hic sensus crassus est et Judaicus.

(1) Recte. Homo hic animo afflictus est qui curarum molo oppressus, tristitiam non discutere studet fiducia in Deo collocata, anitnunique despondet.

Quarto, alii *pauperem* proprie accipiunt, ejusque paupertatis bonurn, puta securitatem, censent hic commendari, 7. d. Vulgus pauperes restituat malos, id est miseros, et paupertatem esse miseriarum maximam; at ego Salomon aliter sentio, nimirum securam mentem, quam suggerit paupertas, esse quasi juge convivium. Nam, ut ait S. Chrysoslomos, homilia 30 in *Matth.*: «Pauper semper securus est, et omni metu vacat; summa autem potestas sine timore periculi nunquam est.» Idem, hom. De *recipiendo Severiano*: «Paupertas, ait, est tutum asylum, perpetua securitas, portus tranquillus, delicias periculorum expertes, voluptas sincera. » Et Seneca, epist. 2 *ad Lucilium* : «Honestas res est, ait, Ireta paupertas. Imo jam non est paupertas, sed opulentia cordis, si Ireta est. Denique non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. Quid enim refert quantum illi in arca, quantum illi in horreis jaceat, quantum pascatur aut fœneretur, si imminet alieno, si non acquisita, sed acquirenda computet? Quis sit divitiarum modus queris? primus, habere quæ necesseest; secundus, quod salis est. » Huc accedit Budreus in *Annotationibus reliquis in Pandectas*, pag. 18, qui « *mali* non refert ad rô *dies pauperis*, sed ad *secura mens*, q. d. Omnes dies pauperis sunt mens sicura mali, id est, sicura a malo. Sic enim ait : « Absimili Latini sermonis ignoratione, nisi fallor, corruptum est pulcherrimum apophthegma Sapientis, cap. XV *Proverb.* : Omnes dies pauperis mali ; sicura mens quasi juge convivium : neque enim mali cpihetum est pauperis, ut scholiastre et glossulari intellexerunt; sed est substantivum nomen, hoc sensu : Omnis vita pauperis, animi est constitutio securitate mali prædita. Sic Lucanus ait in V *Pharsal.* :

O vitæ tata facultas
Pauperis angustique laris! O munera nondum
Intellecta deum! quibus hoc contingere templis,
Aut potuit muris, nullo trepidare tumultu
Caesarea pubauto manu?

Securus enim genitivo jungitur, ut apud Quintilianum in Vili, qui de tautologia loquens : Hæc enim, inquit, quanquam non magnopere summis auctoribus vitata, interim vilium videri potest; in quod sæpe incidit Cicero, securus tam parva? observationis. Et apud Virgiliuin : Securus amorum. » Et Lucanus, lib. *Pharsal.* de leoue :

Per ferrum tanti securus vulneris exit.

Securus, id est negligens et contemptor. Verum bree expositio non convenit textui Hebræo, in quo li<(Uet « *mali* referri ad *dies pauperis*, non ad *secura*, vel, ut Hebraice est, *bona mens*.

Quinto, noster Salazar censet hic pauperes necessitate opponi pauperibus spiritu, q. d. Pauper, qui paupertatem odit, vitam agit miseriis obrutam; at «secura mens, » Hebraice, *bonus corde*, qui scilicet requo animo paupertatem acceptat,

suaque sorte tenui contentus vivit, hic vivit jucunde, agitque quasi «juge convivium.» Unda Seneca, lib. I De *Remediis fortuna* ; « Paupertas, ais, mihi gravis est, imo tu gravior paupertati. Non in paupertate vitium est, sed in paupere : illa expedita est, hilaris, tuta; tu illum opinione gravem reddis. » Et epist. 2 : «Cui cum paupertate bene convenit, dives est. Non est in paupertate vitium, sed in animo; illud quod paupertatem nobis gravem facit, divitias quoque graves facere potest. Quemadmodum enim nihil differt utrum regum in lecto ligneo an in aureo colloces; quocumque illum transtuleris, morbum suum secum transfert : sic nihil refert utrum regni animus in divitiis, an in paupertate ponatur; malum enim suum sequitur.» Hic sensus appositus est, sed arclior; arctat enim securam mentem, quæ omnium est piorum et sanctorum, ad pauperes spiritu.

Sexto ergo, adequate et genuine, opponit Salomon paupertatis malo, quod vulgus suminum restimat, bonum securre mentis, quod revera summum est hujus vitæ, q. d. Sicut homines summum malum aestimant paupertatem, ita ego ex adverso summum hujus vitæ bonum judico securam mentem et conscientiam. Quare hoc remedium pauperibus suggero, ut malum paupertatis depellant, q. d. Omnes dies pauperis mali, id est, laboriosi, molesti, miseri sunt; si tamen curent ut in paupertate adsit eis sicura mens, bree omnes paupertatis miseras leniet, imo absorbebit. Secura enim mens facit mentem Irelam et hilarem, perinde ac si in jugi versaretur convivio. Unde Pagninus vertit, omnes *dies pauperis multi sunt; sed jucundus corde est ac si esset injugi convivio*. Nam, ut ait S. Chrysoslomos, hom. 2 in *Epist. ad Rom.* : « Qui conscientiam puram habet, licet pannosus sit, et cum fame assidua luctetur, tamen beatior et tranquillior est illis qui inter delicias magnopere degunt. »

Nola : « Secura mens » hebraice vocatur *bonum cor*; *bonum*, tum clhice, id est purum et sanctum; tum physice, id est Letum, hilare, jucundum : tale enim est purum et sanctum : puritatis enim individua comes est Iretilia. Hinc *seurus* dicitur quasi *seorsim* 0 *curis*, puta qui vacat perturbationibus animi, ait Budæus loco jam citato; securitas enim opponitur curre et anxietati, estque animi recta placidaque constitutio, malorum impendentium cura vacans. His ergo Salomonis verbis beata illa securitas significatur, quam Democritus cuthymiam appellavit, id est, animi rectam placidamque constitutionem, malorum impendentium cura vacantem, de qua ait Cicero, lib. V De *Finibus* : « Democriti autem securitas, quæ est animi tanquam tranquillitas, quam appellant cuthymiam, eo separanda fuit ab hac disputatione, quia ista animi Iranquillitas esi ipsa beata vita. » Idem in V *Tusad.* : « Qui autem illam maxime optatam securitatem (securitatem aulem

nunc appello vacuitatem ægritudinis, in qua vita beata posita est) habere quisquam possit, cui aut adsit, aut adesse possit multitudo malorum!» Enim vero securitatis hujus causa est Dei gratia. Quid enim timeat justus, qui scit se Deo cur® esse et cordi? Secura ergo est mens justis, hoc est, quieta, serena, tranquilla, confidens, hilaris, magnanima, quia Deo nixa.

Señ Septuaginta pro ani, id est pauperis, legentes cne, id est oculi, sic vertunt, ut habet Auctor Catenæ Græc., oculi improborum omni tempore hauriunt mala; boni autem semper versantur in pace, et animi tranquillitate. Idem auctor hunc verbum connectit precedent! : < Cor rectum quærit sensum et intelligentiam; ineruditorum autem os experietur mala; » ac deinde utrumque sic nectit et explicat : « Convenienter, inquit, hoc loco cor cum ore et oculis conjungitur; homines autem mali et indocti subeunt mala, nempe pœnam factis suis dignam. At boni, qui a vitiis et peccatis ferias agunt, ab adversis liberi sunt, ideoque quod secundum cordis sui sensum bonum videtur, pacate operantur. »

ora- Moraliter, disce hic quantum bonum sit scur-
JiUr d- ritas bon® conscientis®, nimirum quod sit quasi
too» convivium, præscribitur lege nova, ubi quo-
cDwckn- lidie in convivio Eucharistiæ cum Christo epula-
ú*. tur, juxta illud Ecclesi® ex S. Thoma Aquinate in Festo venerabilis Sacramenti : « O sacrum convivium, in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis ejus, mens impletur gratia, et futur® glori® nobis pignus datur! » Ut jam in Christianis impleatur illud Isaia, cap. lxxvi, 23 : « Et erit mensis ex mense, sabbatum ex sabbato, » id est, festum festo continue succedet, agitantur Christiani continua festa et convivia; mensis enim hic significat festum Nomen®, sive novilunii. Adde quod Christiani ex hoc convivio in terris expectant convivium perenne in cœlis, promissum a Christo, Luc. xxii, 29 : « Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo. » Quocirca recte S. Ambrosius in Psalm, xlv : a Quis, inquit, puritate et simplicitate pectoris dulcior fructus? quis cibus suavior quam is quem animus bene sibi conscii et mens innocentis epulatur?» Hugo Victorius, lib. iij De Anima, cap. xi : a Conscientia bona, inquit, titulus est religionis, templum Salomonis, ager benedictionis, hortus deliciarum, aureum reclinatorium, gaudium Angelorum, arca fœderis, thesaurus regis, aula Dei, habitaculum Spiritus Sancti, liber signatus et clausus, et in die judicii aperiendus. » S. Bernardus, lib. De Conscientia : « Nihil, ait, est jucundius, nihil tutius, nihil ditius bona conscientia; premit corpus, trahat mundus, terreat diabolus, illi erit secura. Bona conscientia secura erit cum corpus morietur; secura, cum anima coram Deo presentabitur; secura, cum utrumque in die judicis ante tribunal terrificum justis iudicis statue-

tur. Futur® benedictionis non est utilius remedium, nec certius testimonium bona conscientia. Cum mundus omni volubilitate circumrotetur, ploret, rideat, pereat, transeat, nunquam marcescit bona conscientia. Subjiciatur corpus in pcena, in injuriis maceretur, verberibus lanietur, equuleo distendatur, gladio trucidetur, crucis patibulo affigatur, secura erit conscientia. » S. Augustinus breviter sed nervose in Sententiis, num. 90 : a Non potest, ait, quisquam fraudari delectationibus suis, cui Christus est gaudium. Eterna enim exaltatio est, qu® bono lætatur æterno. » Clemens Alexandrinus, lib. vii Stromatum : « Universa, ait, vita justis est quidam celebris ac sanctus dies festus. » Et S. Ambrosius, lib. ii Offic. i : a Vitam beatam, ait, efficiunt tranquillitas conscientis® et securitas innocentis®. » Quin et Plutarchus in Moral. : « Ut nepenthes, inquit, herba ab Homero predicata, addita poculis omnem convivi tristitiam discutit : ita bona mens indita nobis omnem vil® sollicitudinem abolet. »

Preclare S. Cyprianus, De Oratione Dominica : « Quis, ait, ei de sæculo metus est, cui in sæculo Deus lutor est?» Idem, De Exhort. Martyr., asserit, a timendas non esse injurias et poenas persecutionum, quia major est Dominus ad protegendum quam diabolus ad impugnandum. » Quin et Cicero ad Torquatum : a Conscientia, ait, rect® voluntatis, maxima rerum incommodarum est consolatio. » Quocirca sapienter S. Basilius, homil. De Gratiarum actione : « Nulla, inquit, quamlibet splendida ac luculenta humanarum rerum conditio animæ lu® ingerat gaudium, quod immoderatum sit; null® res afflictiv® aut tristes illam dejiciant de gradu su® celsitudinis, et malur® gravitatis, mœrore aut calamitate contractam. » Plura vide apud S. Gregoriani, lib. viii, epist. 45, et lib. ix, epist. 49, et apud S. Chrysostomum, homil. 14, 15, 16, 17, 18 et 19 in Epist. ad Romanos. Euge ergo, o anima sancta et in sanctitate de Deo tuo secura : « Sufficis tu Deo tuo, sufficiat tibi Deus tuus; » non est quod præler cum requiras, et requirendo doleas, perdasque beata mentis tu® gaudia. Illi soli conjungere, illo frui, cum illo epulare; ille jugis libi erit conviva, ille et iuge convivium. Dic ergo : « Dilectus meus mihi, et ego illi qui pascitur inter lilia, donec aspiet dies, et inclinentur umbr®, » Cant, n, 16.

16. Melius est parum cum timore Domini, quam thesauri magni et insatiabiles. — HebraeiCC, prCB thesauro multo et tumultus in eo; Chaldaei, quam thesauri multiplicationis in quibus est turbatio; Vatablus, contritio, id est in quibus sit afflictio et tribulatio quædam; Syrus, quam thesauri iniquorum; Septuaginta, quam thesauri magni sine timore. Noster solerter vertit insatiabiles : ideo enim thesauri sunt insatiabiles, id est, non saliant appetitum divitis et avari, quia cum turbant, affiigunt, molestant cura et anxietate sui, tum augendi, tum conservandi : quot enim molestiis, laboribus

angoribus, curis lancinatur animus divitis, ut
ors suas tueatur et adaugeat? Dicuntur ergo
thesauri *insatiabiles* active, id est insaliativi, ait
Dionysius, quia appetitum non satiant, sed irri-
tant.

Igitur hujus sententi® ratio est, *prima*, quod
timor Dei majus sit bonum quam omnes the-
'pi' sauri; quare qui eum habet, opulentior est om-
tna, nibus divitibus qui thesauris abundant. Unde
S. Chrysostomus, homil. 26 in *epist. ad Hebr.*:
«Adsit, inquit, limor Dei, et nihil erit molestum,
sive dixeris paupertatem, sive morbum, sive cap-
tivitatem, sive servitutem, sive quidvis aliud mo-
lestum; sed et ipsa nobis opem afferent ad con-
traria. Scilicet paupertas divitiis honestior, mor-
bus sanitate firmior, captivitas denique et servitus
libertate gloriosior ac potior erit.» Unde tanta
timoris Dei vis ad commutandas malorum vices?
Paulo post addit: «Timor Dei concupiscentias
exstirpat.» Sane cupiditas malorum omnium ra-
dix est; hanc vero radicem timor Dei stirpitus
eruit: qua eruta, mala omnia in bonum permu-
tantur, paupertas transit in divitias, morbi in
valetudinem, captivitas in libertatem.

Secunda, quod timor Dei faciat mentem quie-
tam, et sua sorte a Deo sibi admensa contentam,
tetani et hilarem, juxta id quod praecessit: a Se-
cura mens quasi juge convivium; » hæc autem
mentis quies et lætitia potior est omnibus opibus.

íjtj? *Tertia*, quod timor Dei expleat satietque men-
tem, quia eam unit Deo; qui autem Deum habet,
quid amplius desideret? Cui Deus non sufficit,
quid sufficiet? Thesauri autem cupiditatem non
saliant, sed acuunt; cupiditas enim est quasi hy-
drops, qui semper sitiens quo plus bibit, eo plus
bibere gestit, juxta illud:

Quo plus sunt pots, plus sitiuntur aquæ.

Dento *Quarta*, quod thesauri multas afferant turba-
tiones, puta curas, labores, angores, lites, rixas,
tristitias, etc., quæ omne opum commodum et
gaudium siccani et exsorbent (1).

Qolcto. *Quinta*, quod parva substantia justi sit segura
et utilior quam magna injusti. Unde S. Gregorius
Nazianzenus, *orat.* 26, legit: «Melior est exigua
pars cum securitate, quam magna cum infirmi-
tate et incertitudine.» Huc facit illud Pindari in
Nemæis, ode 8: «A Deo satre divitiæ hominibus
durabiliores.»

Sexta, quod modie® opes faciant modestos,
humiles, sobrios; immodica faciant audaces, su-
perbos, deliciosos; unde Auctor *Catena* Gracorum*
vertit, *melior est exigua portio cum timore Domini,*
quam thesauri magni cum preefracta audacia; ¿fcGú
enim significat securitatem, audaciam, animum

timoris nescium, et, ut Complutenses vertunt,
intrepiditatem. Idem auctor citat similem Hesiodi
sententiam: «Humana amicitia facit subinde ut
parva suavius sapiant, animumque magis obleo-
tent quam magna, præsertim male parta. Neque
enim gloria genuina, aut voluptas, in magno
censu aut sumptu consistit, sed contra in genuina
voluptate et gratia magnus census et sumptus
sese ostendit.» Denique R. Levi: Longe præstant,
inquit, tenues facultates cum Dei timore et juste
comparat® thesauris maximis, congestis strepitu
et clamore ob eorum lacrymas, qui vi fraudeque
circumventi sunt: nam tenues diviti® ad felici-
tatem et diuturnitatem spectant; ingentes vero
perniciem damnaque extrema afferunt.

Mystice idem Auctor *Catena Græcor.* sic explicat,
q. d. «Melior est exigua scientia cum justa ope-
ratione, quam lota, vel cumulata scientia cum
iniqua actione.»

17. Melius est vocari ad olera cum charitate, ven.iv.
quam ad vitulum saginatum cum odio. — Hebraice,
bona est esca oleris et dilectio illic, pra bove præsepîi
(id est in presepio saginato), *et odium illic*; Chal-
dæus, *melius est prandium oleris ubi est charitas,*
quam boves pingues ubi est odium; Septuaginta, *me-*
lior est hospitalitas cum oleribus ad amicitiam et grar
tiam, quam appositio vitulorum cum inimicitia;
Thcodotion, *super bovem saginatum*.

Primo, noster Salazar charitalem et odium hic
accipit Dei, non hominum, quasi hic causa detur
vers, præced. *q. d.* Melius est parum cum timore
Dei, quam thesauri magni sine timore Dei, quia
Deus optimus maximus plerumque ex charitate
et amore amicis suis immittit paupertatem, nec
nisi oleribus cos pascit; divitias vero ex odio tri-
buit suis inimicis, ut vitulis saginentur, quia di-
viti® omnium peccatorum, litium et malorum
sunt occasio, fomentum et causa.

Secundo, S. Chrysostomus, homil. I in *epist. ad*
Coloss., odiosas esse docet divitum mensas, licet
opiparas; pauperum vero licet tenues, amabiles
et optabiles, ut has amare et ambire, illas odisse
et fugere conveniat; eo quod mens® pauperum
in tribus, scilicet »n honore, voluptate et libertate
superent mensas divitum, ac proinde amie® sint,
benevola ix charitatis plcn®; cum divitum sæpe
sint superb®, supercilios®, malevol®, ideoque
magis odio quam amore dign®: «In tribus, in-
quit, illos superamus, scilicet voluptate, honore,
libertate et gratia. Nam ego malim quidem solum
panem sumere cum gratia, quam innumerabiles
cibos cum servitute; et melius reor esse vocari ad
olera cum charitate, quam ad vitulum saginatum
cum odio.»

Tertio, plane et genuine, R. Salomon: «Melius
est, inquit, convivium oleris indigenti exhibitum
cum benevolenti® significatione, cum scilicet hi-
lari benevoloque vultu excipitur, quam cum ei-
dem edendæ priebentur carnes pingues cum jur-
gio et ira. ■ El Aben-Ezra: «Melius est, inquit,

(i) Horatius lib. I *Satyr.* Sat. r, 7S seqq.:

An rigitan* nictu exanimem, noctesque diesque
Formidare malos fures, incendia, s*rvos.
Ne te compilent fugientes, boo juvat? Horum
Semper ego optanm pauperrimus esse bonorum.

amicitis donum vitulo saginato; præstat esui bovis altilis ut quis ab altero ametur, quam ut saginato bove vescatur, et tamen alter alterum odio prosequatur. »

Sensus ergo genuinus est, *q. d.* Satius est majorisque voluptatis et utilitatis excipi oleribus cum charitate, amicitia et benevolentia, quam magnò apparatu vitulorum et epularum cum odio, inimicitia aut malevolentia; quare illa potius quam hæc sunt adeunda, praesertim cum quis ad illa invitatur. Rursum Hugo, *q. d.* a Gratius est modicum quod datur cum hilaritate, quæ est signum amoris, quam multum quod datur cum tristitia, quæ est signum odii. » Unde *Eccli.* xxxv : « In omni dato, ait, hilarem fac vultum tuum, et cum exultatione sanctifica decimas tuas. »

Significatur ergo hic *primo*, ei qui quærit hospitium vel prandium, quærendum esse potius hospitem, qui sit hospitalis, id est animo hospitali præditus. Commendatur igitur hic virtus hospitalitatis, quam docet Salomon non tam in epulis, quam in animo benevolo et officioso consistere. Sunt enim muli qui ob avaritiam nolunt esse hospitales; hosee hic docet Salomon, ut, si magno sumptu nolint aut non possint, saltem animo et frugali mensa sint hospitales. Ita S. Ambrosius, lib. II *Offic.* cap. XXI : « Inde, inquit, se immersit avaritia, velut quædam bonorum ariditas officiorum, ut hominis damnum putent, quidquid præter morem impenditur. Sed etiam in hoc adversus avaritiam, ne quod afferri possit impedimentum, prospexit Scriptura venerabilis dicens: Quia melior est hospitalitas cum oleribus; et infra: Melior panis in suavitate cum pace. Non enim prodigos nos docet esse Scriptura, sed liberales.»

Secundo, docetur is qui convivium instruit, ut illud magis amore quam epulis instruat : nara si illud livore et rancore condiat, non tara convivium faciet quam convicium, ut ait Ausonius in *Ephemeride*. Finis enim, imo forma et anima convivii est amor, charitas, benevolentia, ut paret in convivio Eucharistiæ quod Christus instituit, ut fideles omnes tam sibi quam inter se per cbaritatem uniret. Atque hac de causa post illud olim Christiani instruebant convivium escarum vulgarium, ad quod invitabant omnes fideles etiam pauperes in symbolum charitalis, ideoque illud vocabant Agapen, id est charitatem, uti dixi I *Corinth*, xi. Quare maligni sunt, qui in convivio discordias, lites, rixas exercent, imo perfidi et proditores, qui hostes ad epulas invitant ut occidant, uti inter eas occisus est Simon Machabæus cum filiis a Ptolomæo, I *Machab.* xvi, 10; et Amnon invitatus ad convivium ab Absalom, ab eodem in co trucidatus est, II *Rcg.* xni, 28. Et Christus in ultima coma proditus, ei ad necem Judæis traditus fuil a Juda; quod proinde ingenti doloris stimulo Christum pupugit, adeo ut *Psalms*, tir, 13, graviter de eo queratur : « Quoniam, inquit, si inimicus meus maledixisset mihi.

sustinissem utique, etc. Tu vero homo unanimia, dux meus et notus meus, qui simul inecuin dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulavimus cum consensu, » *q. d.* Tu, o Juda, qui cras mihi conviva, factus es mihi proditor; hoc ine pungit, hoc cruciat.

Mystice *primo*, Auctor *Catenæ Græcor.* sic explicat, *q. d.* Satius est pauca scire cum charilate, quam magnam scientiam vindicare et cura pace pugnare. *Secundo*, satius est exigua beneficia conferre ex magna charilate, quam magna ex parv< vel ægra : beneficium enim maximo (estimator ex animo conferentis. *Tertio*, satius est parva virtutum officia exercere ex magno amore Dei, quam magna sine eo. Unde vidua Evangelica offerens duo minuta in gazophylacium, plus caderis omnibus obtulisse judicatur a Christo, *Luçæ* xxi, 3. Hoc autem maxime locum habet in convivio Eucharistiæ; qui enim in co oleribus pœnilenliæ et compunctionis vescitur ex charilate, longe præstat illo qui in eodem vitulo saginato superbæ sapientiæ et contemplationis pascitur sine amore, existens in peccato mortali. Talis enim «judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini,» I *Corinth*, xi. Aut simpliciter, ait Hugo : « Melius est cum charitate comedere olera, quam cum odio accedere ad Eucharistiam ; Christus enim in Eucharistia est vitulus saginatus, de cujus plenitudine omnes accepimus, n *Joan.* i. *Quarto*, Glossa : a Multo utilius est, inquit, simplicis vitæ innocentiam cum charitate servare, quam virtutum exterius fulgere miraculis, et interiora mentis ab odiorum sordibus non purgare.» *Quinto*, Hugo per *olera* accipit mandata, per *vitulum saginatum* consilia Evangelica, *q. d.* « Melius est cum charitate servare mandata, quam cum odio implere consilia. »

18. Vir iracundus (Hebraice, *vir excandescencia*) Vert.il* provocat rixas; qui patiens est, mitigat (Syrus, *extinguit*) suscitatas. — Septuaginta, *vir animosus parat* (male aliqui legunt *parit*) *rixas; longanimis autem et eam quæ futura erat mitigat*, lidem replicando subdunt : « Longanimis vir exstinguet judicia (lites, quæ in judiciis et tribunalibus agitantur); impius autem suscitatur magis. » Vatablus, *vir iracundus excitat contentionem; at longanimis sedat litem*.

Pro *provocat* hebraica est *mege*ra, id est trahit, attrahit; undo JTUO *me*gra vocatur serra, quasi traha, a trahendo. Sicut ergo serra assidui tractus reciprocatione secatur saxa etiam durissima, sic qui lingua repetit et reciprocatur injurias, secatur amores etiam maximos, ac inter amicissimos concitat rixas. Rursus *gé*ra, id est gutturalis trahit, gargarizat, ruminat et ruminando provocat. Unde JTU *garon* vocalur guttur, quo cibum trahimus et ruminamus. Significat ergo quod, sicut guttur in animalibus attrahit rumen, ille est cibum e stomacho, cumque rursus masticat et ruminat : sic quoque iracundus, id est propensus ad iram,

alterius dicta vel facta in sui contemptum, assidue in memoriam revocat, indeque lingua ca volvitur, crebro de iis loquendo caque exaggerando, quo fit ut iras et rixas tam in se quam in aliis suscitet. Sicut ergo gargarizatione provocantur phlegmata, sic ruminatione injuriarum provocantur rixæ. Patiens autem, quia injurias non ruminat, nec in mentem aut linguam vocat, sed potius eas oblivione sopit et sepelit, aut certe extenuat, mitigat et sedat, quoad potest, bino pariter mitigat et sedat rixas. Patiens igitur validum habet mentis stomachum, qui omnia dura illico concoquit; iracundus vero stomachum mentis habet bile infectum, quæ assidue injurias sibi factas ruminat et eructat, itaque lites suscitatur. Haec Cassianus, lib. Vili *De Instit. renunt.* cap. i, ubi ex hoc et aliis Proverbo, locis docet iram homini eripere tria decora: *primum*, gravitatem; *secundum*, consilium; *tertium*, pacem: « Quia, inquit, ira viri justitiam Dei non operatur. Ipsam quoque honestatis gravitatem, quæ etiam viris sæculi hujus solet familiaris existere, nullo modo possidere poterimus, licet nobiles et honesti natalium prerogativa putemur, quia vir iracundus inhonestus est. Consilii etiam maturitatem nullatenus valebimus obtinere, quamvis graves et summa scientia predili videamur, quia vir iracundus agit sine consilio. Sed nec quieti esse a perturbationibus noxiis, nec poterimus carere peccatis, tametsi nequaquam nobis inquietudines ab aliis inferantur, quia vir animosus parat rixas, vir autem iracundus effodit peccata. »

Itali. Sapienter Seneca in *Proverb.*: «Semper dissensio ab alio incipiat, a te reconciliatio. » Et Thucydides: a i)uo sunl adversissima recte menti, celeritas et ira. » Huic Salomonis sententiæ subalterna est illa ejusdem, vers. 1: « Responsio mollis frangit iram; sermo durus suscitatur furorem. » Preclare S. Gregorius Nazianzenus, *orat.* 19: «Nihil, ait, persecutorem ita superat, ut patiens alacritas. » Et S. Chrysostomus, hom. 6 in *Acta*: « Neque ferrum ignitum, inquit, aqua intinctum illico calorem amittit, sicut si incidat in animam longanimum vir iracundus. » Idem, hom. 19 in *episl. ad Hebr.*: « Arbores, ait, quo magis ventilantur et agitantur a ventis, eo fiunt fortiores et densiores. Et nos quoque, si sumus lenes et patientes, erimus etiam fortes ac validi. » Et hom. 22: «Adeo excelsus est lenis et patiens, ut ne plagam quidem a plaga accipiat. » S. Valerianus, hom. 12: « Infinita virtus est, inquit, odia vicisse beneficiis; nam ille inter cæteros palmam perfectio virtutis oblinet, qui ad vicem veneni pocula dulci meile componit. » Huc spectat versus Comici:

Multa Irophæa vis eripit, plura sed patientia.
linpccaibili.ressoqiiaensTsispiticns, sis continens.
Nil sic contumelioso* urit ut patientia.
Quidquid emendare non est, lenias patientia.
Adamanta quisquis verberat, se mberat.
Rupes ferendo vincit assultus mana.
Regina rerum omnium patientia.

Denique S. Bernardus, epist. 87 ad *Ogenurn*: a Humiliatio, inquit, via est ad humilitatem, sicut patientia ad pacem, sicut lectio ad scientiam. » Idem in *Sententiis*, sub initium: « Patientes, ait, possident animam suam, quibus dicitur: Iq patientia vestra possidebitis animas vestras, » *Matth.* v. Pacifici possident non solum suam, sed etiam aliorum in quibus faciunt pacem; unde merito filii Dei vocantur, etc. Sed etiam volentes pacem auferre diligunt, sicut scriptum est *Psal.* cxix: Cum his qui oderunt pacem eram pacificus. Ecce isti sunt, in quibus requiescit, et mansionem Deus facit. » Inde idem alibi hortatur, dicens: « El tu tanquam Angelus pacis sollicitus esto auferre scandala, turbationes sedare, dissidentes et litigantes pacificare. Angeli enim affectu benigni, religione pii, castimonia integri, unanimitate sunt individui, pace securi, a Deo conditi, divinis laudibus et obsequiis dediti, » ait idem, lib. V *De Considerat.* cap. iv.

19. Iter pigrorum quasi sepes spinarum; via justorum absque OFFEMUCILO. — Hebraice, via *pigri velut senticetum spinarum; et semita rectorum strata, vel complanata*; Chaldæus, via *pigrorum tribuli et spinæ; et via rectorum munda et pura*; Septuaginta, *via otiosorum strata spinis, fortium vero tntæ*. Alludit ad hortos et paradisos sepibus spinarum obseptos et circumdatos; sicut enim viator, qui vult fructibus horticulorum gaudere, necesse est ut sepes diorum spinosas penetret: sic qui vult fructibus virtutum frui, oportet ut sepes tentationum et difficultatum previas perrumpat. Unde pro *sepes* hebraico est fCwO *mescucha*, id est senticetum, vepretum, dumetum, spinetum. Igitur sicut in spineto vel dumeto, *pruno*, est spinarum multitudo; *secundo*, densitas; *tertio*, *aculeus*; *quarto*, implexio: una enim alteri continue innectitur et implectitur; sic et difficultates, quæ virtutem obsident et circumdant, primo, sunl multa?; *secundo*, dens»; *tertio*, aculealæ et pungentes; *quarto*, implexe, ut, si unam evellas vel superes, mox in aliam et aliam incurras, quæ res facit pigros et pusillanimes desperare; sed justis fortes et strenui sensim et patienter unam post aliam carpunt et superant, itaque tandem omnes evellunt et vincunt, uti suadebat Abbas ille in *Vtffc Patrum*.

Jam *primo*, Tigurina vertit, via *pigri velut sentibus obsita squallet; via autan rectorum complanata est*. Unde nosier Salazar sic exponit: Salomon, ait, illos pungit his verbis, qui ex incuria et inertia predia sua et fundos nec visunt, nec excolunt. Itaque ait: « Iter pigrorum, quasi sepes spinarum, » id est via eorum in predia et in fundos spinis ac tribulis horret, perinde ac sepes hirsutis vepribus implicata, nimirum quia inertia domi jacentes illam non exterunt, non calcant; nam quæ non calcantur via enatis vepribus citius silvescunt, horridæ atque immeabiles sunt. « Via justorum absque offendiculo; » Chaldæus, *via justorum trita*. Nomine justorum impigros et stre-

nuos intelligo, quia pigris opponuntur. Unde Septuaginta vertunt, viæ *fortium*, seu *strenuorum*, *Inter*; vi® nimirum ad prædia et fundos eorum sunt tritissima quia dum ad illa invisenda et excolenda eunt redeuntque, semitam proterunt atque calcant. Et Vulgata : « Viæ justorum absque offendiculo, » id est semita eorum expedita est ac purgata, quia cum sæpius per illam pergant, omnia impedimenta atque obices inde pellunt. Hac autem paraphrasi Salomon significat pigrorum et inertium agros ac prædia inculta silvescere, at sollicitorum fundos accuratissime coli et tractari.

Secundo, Auctor *Catena Gracor.* ex Septuaginta sic vertit, *ignavorum hominum vice quasi spinis obsita sunt aspera; fortium vero semita sunt plana atque protrita*. Quod sic explicat, *q. d.* Ut ignavi sibi et aliis obsunt, ita contra studiosi sibi et aliis prosunt.

Tertio, alii hunc versum nectentes præcedenti per *pigros* intelligunt insipientes, puta iracundos, quos vers, præccd. Salomon dixit suscitare rixas, cujus rei causam hic assignat, quod sint spinosi et aculeati : aculeis enim et spinis suæ dicacitatis ita pungunt alios, ut rixas suscitent. Huc facit R. Agad® adagium, quod citat hic R. Salomon : « Via Esau est tanquam spina floccis lanæ implicita, quam si inde removeas, aliunde emerget. » *q. d.* Improborum manus nemo evadit nisi pecuniarum ope : quia si hac parte contra illorum insultus te munias, alia te pungent et affligent.

Quarto et genuine, *q. d.* Iter ad honestas virtutum actiones pigris, ob cupiditatem et pigritiam torpentibus, videtur durum nimis, arduum, implexum et impervium, perinde ac si spinis obsitum et obseptum foret : via autem justorum qui impigre et strenue progrediuntur in via justiti®, justis ipsis ob assuetudinem studiumque et desiderium virtutis videtur, ut revera est, « absque offendiculo, » id est complanata, facilis et trita : esto enim in ea tentationes et difficultates occurrant, tamen justî genere eas superant et transcendunt, cum pigri et impii eis territi animum despondeant, cedant et succumbant, juxta illud cap. XXII, vers. 13 : « Dicit piger : Leo est foris, ia medio platearum occidendus sum. »

Ha Beda, Hugo, R. Salomon, R. Levi, Cajetanus, Baynus, Arboreus et alii. Unde Vatablus sic vertit et explicat, *via pigri est quasi sepes spinosa; st via rectorum est elevata*, hoc est, a insipiens, id est impius, est piger, quasi esset septus spinis : lipiens vero est diligens, quasi incederet per viam iratam lapidibus, n Sic et Aben-Ezra ac Pagninus. Quin et S. Gregorius, lib. XXX *Moral*, cap. xiii : i Multos ait, siepe videmus vilam quidem sanet® ionversattonis appetere, sed nc hanc assequi valeant, modo irruentes casus, modo futura adversa formidare : qui incerta mala, dum quasi cauti prospiciunt, in peccatorum suorum vinculis detinentur. Multa enim ante oculos ponunt, qu® si eis in conversatione eveniant, subsistere se non

posse formidant; de quibus bene Salomon alti Iter pigrorum quasi sepes spinarum. Nam cum viam Dei appetunt, eos velut spin® obstantium sepium, sic formidinum suarum oppositæ suspensiones pungunt ; quod quia electos præpedire non solet, bene illic secutus adjungit : Via justorum absque offendiculo (1).»

El Cassianus, *Collât.* XXIV, cap. xxiv : a Via, ait, secundum sententiam Salomonis, nihil operantium strake sunt spinis, fortium vero trite sunt; el ita ab itinere regio deviantes ad illam metropolim, ubi noster cursus indeclinabiliter semper debet esse directus, non poterunt pervenire. Quod etiam Ecclesiastes satis significanter expressit : Labor, inquit, stultorum affliget cosqui non noverunt ire in civitatem, illam scilicet Jerusalem coelestem, qu® est mater omnium nostrum. »

Vide proprietates et discrimina pigri et seduli sive ferventis, quas ex S. Bernardo, serm. 6 *De Ascensione Domini*, recensui *Rom.* xii, 11, ad illud : « Spiritu ferventes. » Idem Bernardus, serm. *Dc Triplici custodia manus, lingua et cordis*, pigris acrem dat stimulum ad spinas omnes in via virtutis occurrentes animose disjiciendas : a Nemo, ait, nostrum, fratres, parvi æstimel tempus quod in verbis consumitur otiosis. Siquidem tempus acceptabile est, et dies salutis. Volat verbum irrevocabile, volat tempus irremeabile, nec advertit insipiens quid amittat. Libet confabulari, aiunt, donec hora prætereal. O donec pertranseat hora, o donec pertranseat tempus! Donec hora præleat quam libi ad agendam poenitentiam, ad obtinendam veniam, ad acquirendam gratiam, ad gloriam promerendam miseratio Conditoris indulget. Donec Iranseat tempus, quo divinam libi repropitiare debueras pietatem, properare ad angelicam societatem, suspirare ad amissam hæredilatam, aspirare ad promissam felicitatem, excitare remissam voluntatem, flere commissam iniquitatem. » Vide sequentia. Idem, serm. *Dc Multiplici utilitate verbi Dei*, pigri® remedium assignat audire vel legere et ruminare verbum Dei. a Sermo enim quem loquitur, ait, spiritus et vita est. Si cor tuum induratum est, memento Scripture dicentis : Emittet verbum suum, et liquefaciet ea, *Psal.* c x l v ii; et item: Anima mea liquefacta est ut dilectus locus est, *Cant.* v. Si tepidus es, et evomi jam formidas, non discedas ab eloquio Domini : el inflammabit te, quia eloquium ejus ignitum valde. » Proprium enim aco di® el pigri® remedium est amor Dei : ubi enim est amor, ibi non est labor, nec tepor aut torpor; sed ardor et fervor, juxta illud :

Non ita disruptis llamas vomit Ælna caminis,
Æsluat ut quis amans ictus amore Dei.

(i) Sensus est : Vel, pigro quidquid aggreditur, difficile et molestum videtur; rectis vero et strenuis nil tale occurrit in eo quod suscipiunt. Vel, pigritia molestiam el incommoda park, diligentia felicitatem. Utrumque verba ferre possuU

Berla.
X, jax4
S*ptu>
ginU.

Mystice Hugo : Iter pigrorum, inquit, est vita pratentia voluptatis, quare sui amore implicatos detinet, pigrosque facit ad omne bonum. Sepes spinarum sunt spinosa et pungentia desideria pigrorum. Unde sicut sepes spinarum non transibile absque Lesione pedum, sic nec præsens voluptas absque punctione affectuum. Quod autem deliciæ præsenlis vitæ spinæ sint, dicit Job xxx : «Essesub sentibus delicias computabant, » Unde rusticus in luna fascespinarum onustus, quid aliud est, quam homo in mutabilitate præsenlis vitæ sub onere præsenlium voluptatum? Unde *Nahum i*, 10, dicitur : « Sicut spinæ se invicem compleo tuntur, sic convivium eorum pariter potantium; consumentur quasi st pula ariditate plena. Via justorum absque offendiculo,» quia recta, quia phna, quia lucida, quia segura : nam quidquid adversitatis vel difficultatis acciderit, æquo ferunt animo, juxta illud cap. xii : «Non contristabit justum quidquid ei acciderit.» Ideo semper procurrant justi in via sua, quousque perveniant ad patriam, juxta illud *Isaiæ xl* : a Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assument penas sicut aquilæ, current et non laborabunt, ambulabunt et non deficient. » E converso via impiorum plena est spinis avaritiæ, quæ suffocant semen, *Matth.* cap. xiii, et gladiis detractionis, juxta illud cap. xxn : « Arma et gladii in via superbi. » Item laqueis adulationis, juxta illud *Eccli.* cap. ix : « Communionem mortis scito quoniam in medio laqueorum ingredieris, et super anna dolentium ambulabis. » Hem lapidibus contentionis et objurgationis, juxta illud *Eccl.* cap, xxi : «Via peccantium complanata lapidibus. »

Denique S. Ephrem, *Serm.. Ascet.lad imit. Prov.* : «Propria proditio, ait, est negligentia; negligentia autem gravis ac dira est captivitas; at vigilantia captivam etiam ducentes captivitatem capit et apprehendit. »

20. Filius sapiens lætificat patrem : et stultus uomo (l) despiciat matrem suam. — Hebraice, spermi; Symmachus, vilipendi. ; Septuaginta, *subsannat*, vel *deridet matrem suam*; Syrus vero, *confusio est matris suæ*; ut to *despiri* idem sit quod despici facit, et ut R. Salomon explicat, « in causa esi ut a cæteris illa despiciatur. » Sub patre matrem, et sub matre patrem intelligo. Sed lætitiā tribuit patri, despectum matri, quia patres, utpolc majoris animi et ingenii, pluris æstimant sapientiam, indeque lætitiā majorem do filiis sapientibus, id osi probis, concipiunt : matres vero, quia minoris animi, et sexu ac natura sunt infirmiores, facilius a filiis protervis despiciuntur, indeque tristantur et dolent, quia tenerius diligunt filios quam patres, eo quod plus tribuerint filiis: filius enim a matre in utero totam pene materiam et substantiam accipit, eamque mater format, orga-

(l) Proprie, *stultus hominis*. Sic Germani dicunt, ei* (Aur con *Utnschen*; et Galli, *un imbécile d'homme*.

nizat et quasi animat; ac deinde jam natum laotale, fasciai, educat, instituit, etc. : quare hac parte plus debet filius matri quam patri, ac consequenter si eam despiciat, graviorem ei facit injuriam. Antithesis exigebat ut diceret : «Contristat matrem suam.» Sed more suo Salomon causam contristandi assignat, nimirum despertum. Sienti ergo filius sapiens sua obedientia, probitate et virtute Letificat parentes : sic insipiens sua proterva improbitate, gula, libidine et vitiis coniristat eosdem, præsertim matrem; qua in re ille suam sapientiam, hic suam insipientiam ostendit, tum quia sicut sapientiæ est colere virtutes, ita insipienti[®] est mancipare se vitiis, utrorum se faciat vile mancipium; tum quia sicut sapienti[®] est colere et exhilarare parentes, sic incipienti[®] est eosdem despiciere et contristare. Quid enim charius, quid vicinius, quid conjunctius filio quam parentes? quare qui eos colit vel despicit, colit vel despicit seipsum, imo Deum ipsum; parentes enim sunt vicarii Dei, ejusque viva quasi imago ei simulacrum. Unde Plato eos quasi deos quosdam terrestres, ac deorum simulacra a filiis colendos esse docet, lib. XI De *Legibus* : a Censendum est, ait, nullum apud deos magis venerandum simulacrum nos habere debere, quam patres senio confectos matre[^]que simul, quibus honorandis Deus gaudet. » Hinc Deus filiis honorantibus parentes promisit vitam longævam suamque benedictionem; inhonorantibus vero comminatur mortem et maledictionem. Vide dicta cap. x, vers. I, et *Eccli.* ni, l et seq., ubi fuse egi de honore parentum.

Tropologice Auctor *Catenæ Gn?* : « Filius sapiens, inquit, est honestum cogitatum, quod parentem suum, nempe mentem, lætificat; stultus autem quod proprio sensu recte uti nesciat, et seipsum et alios quoque confundit. »

21. Stultitia gaudium stulto; et vir prudens **Ven-U** dirigit gressus suos. — Hebraice, *stultitia gaudium est ei qui deficit corde* (vecordi, excordi), et vir *intelgentiæ rectum facit seipsum in eundo*; Chaldaus, *et vir prudens recte graditur*; Srptu igitur, *dementis semita: indigentes mente, vir autem prudens recta tendens vadit*, vel *dirigens ambulat*; Syrus, *demens excors est, prudens recta ambulat*; Aben* Ezra, *prudens rectum iter quierit, quod ineat*.

Sensus planus et clarus est, q. d. Stultus gaudet de sua stultitia, id est de suis stultis cogitationibus, sermonibus, operibus : at vero prudens gaudet de sua prudentia, quod scilicet prudenter dirigat et rectos faciat gressus, id est actiones suas. Stultus instar vituli petulantis gaudet vitulari, lascivire, huc illuc incondite et insulse saltare : at prudens recto et composito gressu incedit. Ita R. Salomon : a Ipsamel vecordia, ait, apud vecordes gaudii loco ducitur; » sic et R. LevL Accedit Auctor *Catenæ Græcorum* qui ex Septuaginta sic vertit, *amentis semita» judicio et mente carent; vir autem prudens non absque cautione per*

worn *incedit*; sirque esplicai : « Amentis semilæ **rte** vocantur fatuæ; nam cum ejusmodi homines mentis judicio sint destituti, nihil faciunt cum ratione, sed temere et inconsulte omnia.»

Potest *secundo*, per anastrophē sic exponi : *Gaudium est stultitia stulto, q. d.* Stultitia stulti est suum gaudium, scilicet quod nesciat moderari et dirigere sua gaudia : stulti enim effundunt seso in ineptam læliliam, risus et cachinnos.

Unde ex Hebræo sic veritas cum Cajetano et aliis, *stultitia gaudii carenti corde*; quod *primo*, Cajetanus sic explicat, *q. d.* Gaudium nimium el effusum testatur stultitiam et vecordiam : stultus enim nescii temperare sua gaudia, uti nec suos mœrores. *Secundo*, Vatablus, *q. d.* Gaudet stultus rebus secundis; at justus recte ambulat, quia moderatus est et constans in adversis æque ac secundis. *Tertio*, Salazar, *q. d.* *Stultitia gaudii carenti corde*, nimirum lælilia effusior et intemperans hominem, qui cor suum moderari nescit, ad pleraque stulta fatuaque facienda compellit : nam vecors animus lælilia laxatus inordinalissime se gerit. *Vir autem prudens dirigit gressus suos*, videlicet in lælilia et gaudio non desipit et immoderato agit, sed actiones suas prudenter cautequo disponit. Itaque verba illa Vulgabo : a Stultitia gaudium stulto, » non ita capienda sunt, quasi dicant fatuum ex stultitia gaudere, sed potius stultum ex gaudio prorsus desipere et stultius agere; ut sensus sit : Gaudium stultitia est stulto, non vicissim stultitia gaudium vel gaudium est stulto.

▼ «n. ii. 22. Dissipantur cogitationes ubi non est consilium : **IBI VERO SUNT PLURES CONSILIARII, CONFIRMANTUR.** — Pro *dissipantur* hebraico est *tan hapher*, id est irrita, frange, dissipa, vel irritare, frangere, dissipare, hoc est irritat, frangit, dissipat cogitationes defectus consilii : Hebræi enim infinitivo utuntur pro indicativo et alio quolibet modo; vel infinitivus sumitur pro nomine, *q. d.* Dissipine, id est dissipatio cogitationum est, ubi non est consilium. Rursum pro *consilium* hebraico est TC *sod*, id est secretum indeque consilium : hoc enim solet esse arcanum et secretum. Igitur

Primo, Chaldæus sic vertit, *franguntur vel dissipantur cogitationes, ubi non est secretum; et in multitudine consiliariorum consilium confirmatur, q. d.* Ad res magnas perficiendas duobus opus est, scilicet secreto et consilio. Secreto, ne, si res in vulgus emanet, multi se ei opponant, eamque vel clam vel palam impedian. Consilio, ne imprudenter quid fiat; consilium autem petendum a multis consiliariis : jam, si multis secretum communices, periculum est ne secretum non maneat, sed ab aliquo eorum propaletur. Quare prudentis est hæc duo ita associare, ut nec secretum careat consilio, nec consilium propalet secretum. Id licet, si fidi consilarii deligantur, iique duntaxat necessarii, qui consilium sibi communicatum, vel a se datum, secretum servant. Quin

vero, si ressi! manifesta, nec consultatione egeat, quisque secretum sibi soli servet, nec cum consiliariis, vel certe non nisi cum paucis communicet. Sæpe enim totus nervus rei consistit in secreto. Memini, cum in Belgio agerem, Alexandrum Farnesium ducem Parmensem, inclytum Belgii gubernatorem, communicasse duobus consiliariis secretum ingens de recuperanda urbe maximi momenti, cumque illud deinde proditum rem evertisset, se vocasse utrumquo ac dixisse : Aut ego, aut alteruter vestrum proditor est. Ego scio me non prodidisse : ergo alteruter vestrum proditor sit oportet; uterquo id pernegavit : unde uter prodidisset sciri non potuit.

Secundo, Septuaginta vertunt, *differunt cogitationes, qui non honorant consessum, vel consilia; in cordibus autem consultantium manet consilium.* Vel clarius, ut vertit Auctor *Catena: Græcor., qui prudentium consensum pro nihilo ducunt, cogitatus suos de die in diem transferunt; in corde autem deliberantium salutare existit consilium, q. d.* Principes et quivis alii, qui suo judicio præfidentes nolunt alios consulere, hi cogitationes suas de die in diem differunt, dum novas menti suæ difficultates objici sentiunt, quas per se expedire et resolvere nequeunt : quo fit ut occasiones opportunas rei conficiendæ e manibus elabi sinant, et rem vel nunquam vel tempore importuno, ideoque in cassum et frustra aggrediantur; qui autem alios consulunt, cum iisque deliberant, bi illico sanum accipiunt consilium : quo fit ut opportuno tempore rem exsequantur, ac prudenter et sæpe feliciter eam conficiant. Idem credo voluisse Syrum, qui sequi solet Septuaginta; quare mendose in eo legi : *Irritas reddunt cogitationes, qui honorem deferunt consessui*; decstenim negatio *ndn*, quam habent Septuaginta, Hebræa, Chaldæus et «eteri omnes. Unde sic in eo videtur legendum : *Irritas reddunt cogitationes, qui honorem consessui non deferunt*, id est, qui consiliarios non consulunt, uti jam explicui.

Tertio, nonnulli sic vertunt : *Dissipa cogitationes, quando non est consilium; et in multitudine consiliariorum confirmaberis*, sicque explicant, *q. d.* Dissipa, id est sparge in vulgus, id quod agere destinas, cum consiliarios sufficientes non habes quos consulas; sic enim audies multorum etiam sapientoni judicia et consilia, quæ te docebunt quid facto sit opus. Nam, vel confirmabunt id quod destinas, vel certe quid melius suggerent. Ha facere solent principes astuli et solertes, idque faciendum suadet Aristoteles, lib. III *Polit.* Nam si res facienda spargatur, vulgus vel probabit id quod princeps destinat, et tunc secure id ipsum exsequi poterit; vel si non probet, causam cur non probet indicabit, quam cognitam princeps vel sequi debebit, vel certe amoliri. Durum enim et periculosum est principi, si quid contra populi sensum tentare vel aggredi velit; hoc euius est omnes irritare, omnium odia in se con-

citare, et quasi contra stimulum calcitrare. Verum llebrœum nan AapAer, id est *dissipa*, non significat, sparge in vulgus, sed frange, rumpe, irrita et cassum redde.

Quarto, optime Noster vertit, *dissipantur cogitationes ubi non est consilium; ubi vero sunt piores consilarii, confirmantur*; Hebraice, *et in multitudine consiliariorum stabit*; Aquila, Symmachus et Theodolion, *confirmabitur*, scilicet consilium; Vatablus, *frustrantur cogitationes*, etc. Sensus est, g. d. Ubi consultatio non intercedit, cogitata optatum exitum non sortientur; cum autem multos mature consulentes in consilium adhibemus, quare ratione id quod optamus perfici possit, res ipsa respondet cogitationi de re efficienda suscept®. Nulli enim nulla sana congruaque suggerunt consilia, quibus res rite conficitur, et ad optatum finem perducitur, ita R. Salomon, R. Levi et Aben-Ezra. Tunc ergo cogitata « confirmantur, » id est a multorum consiliis robur et firmitatem accipiunt. Rursum, a dissipantur cogitationes » init® sine consilio, quia qui diu eas mente versat, in eis invenit plures difficultates et pericula, ob quæ eas refutat, aliasque meliores sese offerentes capessit; quæ vero a pluribus consiliariis difficultates omnes proponentibus et discutientibus mature suggeruntur, hæc « confirmantur, » id est firmata sunt, solidæ et securæ.

Docet hæc sententia neminem suo iudicio præsidere debere, præsertim in rebus propriis, in quibus amor proprius, cupiditas et philautia quemlibet cxcœcanl, sed alios consulere oportere, eorumque consiliis acquiescere. Quocirca inter tria documenta quæ S. Bernardus moriens suis testamento reliquit, hoc fuit secundum : « In primis, ait, nemini in vita mea scandalum dare vultui, et si aliquando incidit, sedavi ut potui. *Secundo*, minus semper sensui meo credidi, quam alterius. *Tertio*, læsus nunquam vindictam expectivi. » Ecce hominis charitatem, humilitatem et patientiam. Ita habet Vita ipsius.

Ttn.U. 23. Lætatur homo in sententia oris sui : et sermo opportunus est optimus.— Hebraice, *lætitia est viro in responsione oris sui* (i); *et verbum in tempore suo quam tentimi* Chaldæus, *gaudium est viro in verbo oris sui; et verbum in tempore suo dictum (fiam bonum! Syrus, qui loquitur in tempore, bonum est ei*. Igitur « sermo opportunus » est qui profertur tempore opportuno, id est, congruo, commodo, utili et apposito. Opportunus enim dicitur ab *ob* et *portus*, quia sicut navigantibus portus maximo utilis est et appositus, sic res opportuna vel sermo opportunus audientibus maxime est utilis et commodus. Sensus ergo est, g. d. Lætatur quisque in sua sententia, quam rogatus ore profert : quisque enim gaudet suo iudicio et sensu, eumque aliorum iudicio præfert;

(1) Cum ab aliis consultus prudenter et salutare quid responderit*

cuique enim suum videtur pulchrum, cuique suum perplacet : attamen non omnis sententia, sed opportuna duntaxat, quæ scilicet suo tempore et loco profertur, est optima, id est gratissima, commodissima et utilissima. Docet ergo hoc proverbium prudentiam in dicenda sententia, sive in consilio, sive extra illud, servandam, nimirum ut sententiam accomodemus tempori. Sæpe enim quod in se est bonum et utile, hoc tempore non est bonum, sed malum et noxium. Quare prudens vitat sententiam importunam, captatque opportunam, id est tempori congruam. Prudentia enim dicendi et agendi consistit in particulari, imo in individua rerum perislasi et circumstantia; prudens tñm actio vel sermo est, qui utilis et appositus est huic loco et tempori, et hisce personis; imprudens, qui, esto in se sit prudens, huic tamen loco vel tempori, aut hisce personis est incongruus et inutilis, vel etiam noxius. Unde illud cap. xxv, vers. 11 : « Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo. »

Aliter paulo noster Salazar : « Sermo opportunus, ait, non est sermo opportune et tempestive dictus, sed qui opportuna et accommodata enuntiat et consulit, « quasi dicas : Non est fides adhibenda cuivis consulenti et consilio, quia quisque consulens suam sententiam et consilium aliis præfert, censetque esse optimam ; sed fides adhibenda est sermoni et consilio opportuno, quod scilicet accommodatum est ad rem de qua agitur conficiendam. Monet ergo Salomon eum qui consilio opus habet, g. d. Consilia, non quæ tibi jucundissima visa fuerint, quia tua, sed quæ optima et maxime apposita ad rem conficiendam, etiamsi aliorum sint, proferto ac sequitor, juxta illud Solouis : « Consule non quæ jucundissima, sed quæ sunt optima. » Aut certe, ait Salazar, sermo opportunus est, qui id quod animus sentit, accommodatis et appositis verbis enuntiat, juxta illud S. Augustini, lib. II De *Doctrina Christ.* : « Sententiam animi verbt*assequi mire delectat oratorem; at, cum propria verba fugiunt dicentem, et aliena occurrunt, sic cruciatur, quasi legato sapienti et erudito malus eveniat interpretes. »

Mystice Galatinus, lib. III De *Arcanis fidei*, cap. XXIX, per sermonem vel verbum opportunum accipit Verbum congruo tempore a Deo destinato incarnatum, ut hominibus eructaret Dei arcana abscondita a constitutione mundi. Unde ait Apostolus, *Galat.* iv, 4 : « At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, facium sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. »

Denique, Septuaginta hæc versui præcedenti nectentes alio abeunt. Cum enim versu procedenti dixissent : « In manibus consultantium manet consilium, » hoc versu subjungunt, uti vertit Auctor *Catena' Græcorum* : « Verum mali ita comparati sunt, ut neque facile illi obtemperant, no-

aliquid quod opportunum, aut e re communi in medium afferant. » Quo significant, ei qui stat consilium, cavendum esse a malis et im-
ubis ; hi enim bona bonorum consilia refutant, ꝓc pro eis mala et improba, quæ eis mens improba suggerit, substituunt.

7m U 24. SIKITA VITÆ SUPER ERUDITUM, UT DECLINET DE inferno novissimo. — Hebraice, uia vitæ super intelligentfm. ut declinet ab inferno infimo; Chaldæus, via rifa: sursum c-t intelligenti, ut declinet ab inferno inferiori (i) ; Syrus, via vitæ est ascensus intelligenti. Pro super hebraice est nhpoh lemaala, id est superna, sursum, superior, supra.

Significat ergo primo, viam virtutis, quæ ducit ad vitam beatam quam eruditus, id est prudens, init el capessit, esse ipso longe superiorem, utpote altam, elevatam, coelestem, ut semper sursum in cælum scandendum sit; ac proinde secundo, viam hanc esse arduam et difficilem, ac vires naturæ hominis superantem, quia ex diametro recedere debet ab inferno, imo in cælorum summum conscendere, cum impiorum via voluptatis sit prona cl facilis, sed quæ descendat in infernum. Hoc est quod canit Virgilius, VI *Æneid.* :

Facilis descensus Averni,
Sed revocare gradum, superasquo evadere ad auras,
Hoc upus, hic labor est; pauci quos ꝓequus amavit
Jupiter, aut ardens evexit ad aethera virlus,
Diis geniti potuere.

Sapiens ergo semper sursum habet cor, os et manus, dicitque cum Apostolo : « Nostra conversatio in cælis est, » *Philipp*, in, 20. Et illud : a Quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens, d Huc spectat ingens elevatio et distantia cæli a terra, quæ facit ut homo conlendens in cælum magnis passibus sursum assidue tendere debeat, si in cælum pervenire velit. Mathematici enim docent concavum firmamenti, sive cæli stellati, octoginta millionibusmilliarium distare, ct elevatum esse super terram. Quare, si quis bis mille annis viveret, et quotidie directe in altum ascenderet ad centum milliaria, idque continuo, post bis mille annos necdum perveniri t nd concavum firmamenti. Rursum, post alios bis mille annos tantumdem quotidie ascendens, non perveniret a concavo ad convexum firmamenti : quando ergo a convexo firmamenti ad cælum empyreum, quod longe magis distat et elevatum est, perveniret? Vide dicta *Genes*, i, vers. 14. Hinc Deus sanxit ut passibus non corporis, sed mentis tanta spatia transmittamus, ut nimirum eamus de virtute in virtutem, donec videamus Deum deorum in Sion. Hunc sensum exigit antithesis, qua ñ lemaala, id est super, opponitur inferno novissimo, Hebraice, qui est infra vel

deorsum, id est, qui est imus vel ima pars mundi.

Ubi nota ex hoc loco ct similibus liquere quod Judæis in veteri Testamento non tantum fuerint promissa bona terne, sed promissum fuerit et cælum, ejusque gloria et felicitas, ac vicissim comminata eis fuerit gehenna inferni, si Dei leges violarent. Hinc et Septuaginta, ut habet Auctor *Ca? tenæ Græcorum*, vertunt, viri prudentis cogitata sunt viæ vitæ ; præstant namque ut salvus evadat ab inferno. Prudentes enim non aliud cogitant quam quomodo fugiant infernum, el conscendant in cælum ; el Aben-Ezra : *Semita vitæ*, ait, nbjJO! lemaala, id est superna est intelligenti, q. d. a Sapiens laborat ut conditoris sui voluntati obtemperet, quo iter carpere possit vitæ quæ superna est, hoc est animæ, quæ desiderio llagrat redeundi ad Deum, inferni sedibus devitatis in ima sede constitutis; » et R. Levi : a *Via vitæ*, inquit, longe superior est crudito. Quamobrem in suis contemplationibus ad sublimiora et nobiliora provehetur. » Ista ergo vocantur a Salomone lemaala, id est sublimiora, quæ dignitate præstant. Quanto enim quidque in hac mundi machina est sublimius, tanto est nobilius et præstantius. Unde cælum præstantius est clementis; et inter elementa quanto quodque est aliud, tanto est præstanlius : unde ignis præstat aeri, aer aquæ, aqua terræ. Cor igitur justus est præslantissimum, quia allissimum, ulpole fixum in cælo empyreo, ipsoque Deo. Conemur itaque semper sursum ascendere per coelestes cogitationes, quia quo magis ascenderimus, eo magis recedemus ab inferno, et accedemus ad Deum, et ad securitatem salutis æternæ. Sic Simeon Stylites gradatila columnam ascendit, aliud sensim ct aliud, ut pedetentim remotior a terra vicinior fieret cælo. « Primum enim , inquit Theodoretus in *Historia SS. Patrum*, jussit ædificari columnam sex cubitorum, deinde duodecim, postea vigilili duorum, nunc autem sex et triginta. Cupit enim in cælum evolare, el ab hac terrena liberari conversatione.» Quocirca idem bis quotidie ad populum, turmatim ejus visendi causa confluentem condonabatur , « jubens in cælum suspicere et evolare , et a terra discedere , et regnum quod exspectatur visione apprehendere, et gehennæ pœnas timere, et terrena contemnere, et futura exspectare. » Quin ct in columna stans mortuus est ; « corpus autem nc sic quidem cadere sustinuit, sed rectum stetit in loco certaminum (cælum suspiciens) tanquam invictus Christi athleta, nulla parte membrorum volens terram tangere. » Hucusque Theodoretus. Sic et S. Franciscus et vita et voce non aliud prædicabatquam : « Sursum corda, ad cælum, ad cælum. n Unde hoc ejus erat apophthegma : « Militaturis Deo nihil mundanorum esso reservandum, sed eos sese omnibus debere exuere,» ct, ut ipse aiebat, a expropriare. » Plura citabo vers. 26, sub finem. Age ergo, o fidelis, o Christiane, o Sacerdos, o Religiose, qui a Deo anta

(t) Recte : non ane labore enitimur ad vitam beatam. Quanto autem quis altius ascendit» tanto magis vitæ hujus ptncuU cmtigil

tempora sæcularia conscriptus es civis domus Dei, et hæres cœli, cohærens Christi, mundana despice, superna respice, altiore terris vitam age, cum Angelis conversare, eorum vitam (emulare, brevi in beata æternitate eorum consors futurus.

Hinc *tertio*. Beda : Via vitæ, inquit, est super eruditum, id est, via vitæ transcendit vires naturæ hominis; quare cœlesti eget lumine et gratia a Deo aspirala, ul iter virtutis, quod ad cœlum ducit, ineat. Fides enim, spes, charitas, cœteræque virtutes Christian®, sunt supernaturales, ac proinde cœlilus infusæ, quibus ad gloriam cœlestem, inferni periculis devitatis, tendimus et pervenimus.

Aliter Dionysius et Arboreus, g. d. Semita vitæ est lex Dei, quæ est super hominem justum; illi enim justus se subdere et obedire debet, si velit declinare ab inferno, et viam ad vitam beatam inire; lex ergo superior est justo, illi mandans et imperans, cui proinde justus sponte se subjicit et obtemperat.

Denique infernus vocatur *novissimus*, quia ultima est et infima mundi pars, ac proinde cœlo, quod primum et summum est, opposita. Calatinus, lib. VI *De Arcanis fidei*, cap. ix, docet Hebreos priscos credidisse duo post mortem animarum receptacula, unum bonorum, alterum malorum : utrumque tamen infernus vocatur; sed prius vocatur infernus superior, sive limbus Patrum, alterum infernus inferior, sive gehenna damnatorum.

25. Domum superbiorum demolietur Dominus : et firmos faciet (Hebraice, *statuet*, vel stabiliet) terminos viduæ. — Pro *superbiorum* Septuaginta vertunt ὑπερηφανῶν, id est *injuriosorum, contumeliosorum*/Syrus, *stultorum*. Pro *demolietur* hebraice est HD* *tissach*, id est *everret*, sicut scopis everrimus sordes domus : superbi enim sunt sordes mundi, idcirco Deus eos everrit; Septuaginta, *diruit*; Syrus, *eradicabit*; alii, *extirpaba*, id est stirpitus evellet et evertet; R. Levi, *solo æquabit*.

Sensus planus est, q. d. Deus superbiorum hostis et antagonista, eorum domos, id est familias, æque ac opes et predia, sternet et evertet; eriget vero et stabiliet domos, id est familias et predia humilium et afflictorum, quales imprimis sunt viduæ. Viduæ enim quasi desolatæ, et ab omnibus derelictæ, specialiter Deo sunt cure, juxta illud *Psalm.* cxlv : « Pupillum et viduam suscipiet. » Celebro est illud /Esopi Mylhologi, qui rogatus « quid Deus faceret, » respondit : « Superbos humiliat, humiles exaltat. » Addit S. Ambrosius, lib. *De Viduis*, alias duas hujus cure divini® causas. Prior est, ut conjugal® sint vivere, ul scilicet content® uno matrimonio, mortuo marito alium non quierant, scientes se, si viduæ maneant, in Dei curam et patrocinium transire. Unde addit : « In divinis judiciis nullo peccato Judroi Dominum læsisse produntur, quam quod

viduæ gratiam minorumque jura violarunt; hæc prophetica causa vocibus conclamatur; hæc sola causa delicii invidiam mitigatura memoratur, si honoretur vidua in honoribus, eique justitia deferatur. Sic enim habes *Isaiæ* i : Judicate pupillo, et justificate viduam et venite disputemus, dicit Dominus, p Posterior est, quod vidua representet Ecclesiam, cujus sponsus Christus mortuus abiit in cœlum; ipsa ergo remanet vidua. Ait ergo S. Ambrosius Deum curare viduas, quia ipsæ o Ecclesiæ referunt viduitatem quæ Christum virum suum amisit secundum corporis passionem, de qua dictum est illud apud Isaiam : Quoniam multi filii deserunt magis quam ejus quæ habet virum. »

Unde mystice Beda per superbos accipit hæreticos, quos quasi sordes Ecclesiæ ex ea everrere solet Deus; per viduam vero accipit Ecclesiam, cujus terminos firmare et propagare idem solet. Auctor autem *Catenæ Græcor.* per superbos accipit Synagogam superbiorum Judæorum, qui Christum occiderunt, ideoque excisi sunt; per viduam vero Ecclesiam Gentium, quam Deus Synagogæ prælulit et stabilivit.

Tertiam causam addit idem S. Ambrosius, Ad *Tertia. hort. ad virgines*, quod viduæ exemplum castitatis illustre præbeat non solum conjugatis, sed etiam virginibus; facilius enim est virgini non expert® carnales illecebras servare virginitatem, quam viduæ eas expert®, servare viduitatem : a Exemplum viduitatis, inquit, et virginitatis magisterium est. d Dum enim videt virgo viduam intactam servare viduitatem, incitatur et ipsa ut illibatam servet virginitatem.

?G. Abominatio Domini cogitationes malæ : et v«rt.ꝯc PURUS SERMO PULCHERRIMUS FIRMABITUR ADEO.— *Ttfirmabitur abeo* non est in Hebreo, Greco et Chaldæo, nec in Latinis Complutensiuin, sed intelligitur ex antilhesi; Hebraea enim ad verbum sic habent, *cogitationes mali*, id est rei malæ (Vatablus, *mali*, scilicet viri) *abominatio sunt Domini; et pura eloquia pulchritudinis*, id est pura eloquia pulchrescunt, repete *Domino* (I), q. d. Sicut Deus abominatur cogitationes in alas, sic puros sermones, gratos pulchrosque habet, iisque quasi decoratur et pulchrescit; quaro cos suo assensu et cooperatione firmat, idtst affirmat et confirmat : ita Vatablus. Septuaginta, *abominatio Domino cogitatio injusta; castorum autem locutiones* « m, id est *graves, pura, honesta*; Symmachus, ἁπαί, id est *casta*; Theodolion, id est *munda*; Chaldæus, *et puri sermones sunt*; Vatablus *jucundi sunt*; alii, *puri sunt sermones decoris vel pulchritudinis*; Syrus, *pura verba delectabilia sunt*; Abcn-Ezra, *puri sincere sermones reputantur ut argentum ab omni scoria segregatum, quibus delectatur Deus*. Cogitationibus malis opponit purum sermonem, hoc est puram cogita-

(i) Sed *pura*, munda et accepta sunt Deo *dicta jucunditatis*, seu *benevola*, quæ scii, neminem læduul.

tionem : ex hac enim «equilür punis sermo : ex abundantia enim cordis os loquitur. Est metalepsis crebra Salomoni. Sensus ergo est, *q. d.* Deus abominatur cogitationes malas, indeque prodeuntes malos sermones; vice versa, amat puras cogitationes, indeque prodeuntes puros sermones, qui in oculis Dei æque ac hominum pulcherrimi sunt, ideoque ei perplacent, ab coque diriguntur et confirmantur. Unde R. Levi ex Hebraeo sic vertit et explicat : Detestatur Deus improbi cogitationes, quod semper in improbitate voluntur; quæ vero animo versant puri et mundi, nihil aliud sunt quam sermones qui Deo jucundi sunt.

Tangit hic radicem omnis mali et boni, nimirum cogitationes malas et bonas. Ex mala cogitatione enim mentis naturaliter oritur delectatio in voluptate, ex delectatione appetitus, ex appetitu consensus, ex consensu opus, ex opere consuetudo, ex consuetudine obstinatio, ex obstinatione gehenna. Vice versa ex cogitatione bona hæc eadem, sed bona oriuntur, ac tandem celestis gloria et foliatis. Vide hic prosapiam cogitationis bonæ et malæ, ejusque filios, nepotes et pronepotes. Quare summa homini cura adhibenda est circa cogitationes, ut non nisi bonas animo verset, et malas vel a dæmone, vel a concupiscentia, vel ab hominibus immissas statim excludat, et velut ova aspidum exterminet. Qui enim semper bonas cogitationes mente versat, non nisi bonum appetere potest; voluntas enim sequitur intellectum et cogitationem. Hoc est quod ait Christus, *Matth.* xv, 19 : « De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ; hæc sunt quæ coinquant hominem. » Vide ut Evangelium legi, Christus verus Salomon prisco Salomoni astipuletur. Huc facit illud Sixti philosophi : « Bona mens (quæ bona cogitat) chorus est Dei ; mala mens (quæ mala cogitat) chorus est dæmonum. Templum sanctum est Deo mens pii, et altare optimum est ei cor mundum, »

Rursum cogitationes bonas vel malas amplectitur, vel abominatur Deus, quia ipsæ sunt indices et effectus amoris boni vel mali, quem Deus amplectitur vel abominatur, juxta illud S. Augustini : a Amor meus pondus meum; eo feror, quocumque feror. » Voluntas enim quasi domina movet intellectum, ut cogitet de re sibi cara, ejusque pulchritudinem sibi repræsentet, ut ea se oblectet. Vis sciro quid ames? vide quid sæpe cogites; hoc enim amas. Igitur ex cogitatione Deus metitur amorem, in quo tota hominis bonitas vel malitia moralis consistit. Denique docet hic Salomon cogitationes morosas, quibus voluntas plene vel semiplene consentii, esse peccata, etiamsi in opus non exeant, juxta illud Christi : « Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo. » Prohibitæ enim sunt nono Decalogi præcepto : « Non concupisces, » ut ostendi *Deuter.* V, 21, et *Rom.* vu, 7.

Audi S. Gregorium, *XXI Moral*, cap. n : « Per Moysen, ait, luxuria perpetrata, per auctorem vero mundili luxuria cogitata damnatur. Hinc enim est quod discipulis primus Ecclesiæ pastor dicit : Propter quod succincti lumbos mentis vestra, sobrii, perfecti, etc. Lumbos enim carnis succingere, est luxuriam ab effectu refrenare ; lumbos vero mentis succingere, est hanc etiam a cogitatione restringere. Callidus namque adversarius noster est, et dum exterius ab effectu operis expellitur, secreto polluetur cogitationem molitur. Unde serpenti a Domino dicitur : Pectore et ventre repes. Serpens nimirum ventre repit, quando hostis lubricus per humana membra sibi subacta usque ad expletionem operis pervenit; serpens autem repit pectore, quando eos quos in opere luxuriæ non valet, polluit in cogitatione. Sed quia per cogitationem ad explenda opera pervenitur, recto serpens prius pectore, et deinde serpere ventre describitur. »

Porro cogitationes malæ, *primo*, sunt machinationes malæ, quibus quis alii malum molitur; *secundo*, simulationes, doli et fraudes, de quibus hunc locum sic explicat noster Salazar : « Abominatio Domini cogitationes malæ, » id est, Deus vehementi odio prosequitur dolos et insidias, quas impii ad proximorum perniciem assumunt. « Purus autem sermo pulcherrimus firmatur ab eo, » sermo videlicet sincerus et doli expertus ab ipso pulcherrimus asseritur et existimatur : hic scilicet ipsi probatur et arridet. Homines enim ea verba pulchra magis, lepida et salsa esse existimant, quæ technas aliquas aut dolos aut simulationes continent; Deo autem nullus vel pulchrior vel lepidus magis ac salsus videtur sermo, quam sincerus et candidus, cui nihil doli aut deceptionis subest, nihil falsitatis aut simulationis.

Tertio, cogitationes malæ sunt obscenæ et luxuries : his enim directe opponitur cogitatio el « sermo purus; » Symmachus, *castus*; Theodotion, *mundus*. Præ cæteris enim cogitationibus malæ sunt, Deoque displicent cogitationes venereæ, tum quia summe contrariantur divinæ puritati et sanctitati; tum quia illicebrosæ sunt, facileque voluntatem illicitiunt trahuntque ad consensum, saltem imperfectum, vel tacitum et implicitum, idque ob concupiscentiam nobis innatam, quæ in rebus venereis est vehementissima ; sicut ergo qui tangit picem, inquinatur ab ea, et qui luctatur cum sordibus et stercore, ab eo sordidatur, juxta illud : « Vinco vel vincor, semper ego maculor; » sic pariter qui disputat et luctatur cum cogitationibus impudicis, iisdem inquinatur. Quare cæterorum vitiorum cogitationes resistendo, luxuriæ vero fugiendo vincuntur, juxta illud Apostoli : a Fugite fornicationem. » Ita Cassianus, Climachus, Dorotheus, et S. Augustinus, *serm.* 260 *De Tempore* : « Inter omnia, ait, Christianorum certamina sola duriora sunt prælia castitatis, ubi quotidiana est pugna, contraria victoria

Gravem castitas sortita est inimicum, qui quotidie vincitur et timetur. Et ideo nemo se falsa securitate decipiat, nemo de suis viribus periculose præsumat, sed audiat Apostolum dicentem : Fugite fornicationem, » I *Corinth*, cap. vi. Probat id exemplo Joseph, qui fugiendo heram se lentan-tem vicit; et Davidis, qui non fugiendo tentationi succubuit, et adulterium commisit.

Quarto, per cogitationes malas accipe vitiosas quaslibet, uti superbi®, iræ, invidie, gulæ, acediæ, etc. Omnes enim has abominatur Dominus, atque anima, ut Deo placeat, ab omnibus sese expurget oportet, ut in conspectu ejus pura et nitida sit instar tersi speculi, imo angeli.

Kuili- Antistropa? huic Salomonis sententiæ sunt apo-
phthegmata priscorum Patrum. Hyperichii dicen-
tis : « Cogitatio tua semper sit in regno cœlorum,
et cito in hæreditatem accipies illud. » Ita habetur
in *Vitis Patrum*, lib. V, libello xi, num. 35 ;
ibidem in meditationibus duodecim Anachoretarum
ordine quarius : a Ego sic sum, ait, ac si in
monte Olivarum sedens cum Domino et discipu-
lis ejus. Et dixit mihi : Nullum agnoscas secun-
dum carnem ; sed esto semper coelestis conver-
sationis imitator, sicut bona Maria Magdalena ad
pedes Jesu sedens, et verba ejus audiens. Efficia-
mini sancti et perfecti, sicut et Pater vester qui
in caelis est. Et : Discite a me quia mitis sum et
humilis corde, » Ordino vero nonus ait : « Ego
quotidie Ecclesiam intellectualium virtutum ex-
specto, Dominum glorie in medio eorum video
super omnes splendentem, quando autem abs-
cedo ab eo, ascendo in cœlum, exspectans admi-
randas pulchritudines Angelorum, vel quos emit-
tunt hymnos incessabiliter Deo et dulces eorum
cantilenas audiam, differorque sonis et vocibus
et suavitate, vel libeat reminisci quod scriptum est :
Cœli enarrant gloriam Dei, etc. Et omnia quæ su-
per terram sunt, sicut cinerem et stercora opinor. »
Ecce lue sunt cogitationes bonæ et sermones puri,
qui Deum et Angelos oblectant, sicut impuri de-
lectant Luciferum et dæmones. Quocirca Barluam
ad Josaphat apud Damascenum in *Bist.* cap. xix,
instanter adhortatur eum ad cogitationum puri-
tatem et curam : « Non enim, ait, actiones dun-
taxat, verum etiam cogitationes nostræ apud
Deum in numero sunt, coronasque ; ut suppli-
cia nobis concilient. Siquidem Christum simul
cum Patre ac Spiritu Sancto, in puris cordibus
habitare perspectum habemus. Ac rursum illud
non ignoramus, quod, quemadmodum nifi fumus
apes, eodem modo pravæ cogitationis divini Spi-
ritus gratiam a nobis propellunt. Quare obrem
summo studio in hoc nite: e. ut omni vitiosa co-
gitatio ex animo tuo extincta et deleta, opti-
mas quasque cogitationes in eo inséras, templum-
que Spiritus Sancti totipsum efficias. Siquidem per
cogitationes ad actiones ipsas venimus; atque
omne opus a cogitatione animi; agitatione pro-
grediens parvum primo initium arripit, ac deinde

tacitis incrementis augescens ingens ad extremum
efficitur. »

Abbas Joannes in *Vitis Patr.* lib. III, apud Raf-
finimi, num. 208 et 209, docet cogitationes pravas
oratione superandas : « Quandocumque, ait, co-
gitatio turpis succensa fuerit ab inimico, tunc
aquam orationis effundat, et exstinguat illam. »
Syncretica ibidem, lib. V, libello iv, de continen-
tia, num. 42: « Sicut, inquit, venenosa animalia
acriora medicamenta a se expellunt: ita sordidam
cogitationem jejuniū cum oratione expellit ab
anima. » Ibidem, lib. VI, sub finem, num. 25, se-
nior quidam ait : « Qui in anima sua memoriam
malitiæ ligat, similis est ignem inter paleas occul-
tanti. » Ibidem, lib. V, libello xi, num. 53, alius
senior ait : « Timor Dei velut ignis comburit arun-
dinetum cogitationum. » Et libello x, num. 88,
cuidam roganti : « Quid faciam, quia cogitationes
sollicitant me, et nescio quomodo repugnem eis? »
hoc remedium suggerit senior : « Non repugnes
contra omnes, sed contra unam : omnes enim co-
gitationes monachorum unum habent caput; ne-
cessarium ergo est considerare quæ et qualis sit
(capitalis), et adversus illam reniti; ita enim et
residue cogitationes humiliantur. » Victa enim
cogitatione radicali et capitali reliquæ omnes, quæ
quasi fibræ ex ea pullulant, vincuntur et succi-
duntur. Radix ergo cogitationum cuique solerter
examinanda et vestiganda, qua cognita securis
mortificationum illi adhibenda ; illa enim ampu-
tata reliquæ ex ea manantes amputantur, uti do-
cent rerum spiritualium magistri. Abbas Macarius
ibidem, lib. V, libello xvii, num. 9. Theoctisto
tentalo : « Si tibi, ait, ascenderit cogitatio mala,
nunquam deorsum aspicias, sed semper sursum,
et statim te Dominus adjuvabit » Joannes Mos-
chus in *Prato spirit.* cap. lxi, refert illud Palla-
dii Abbatis apophthegma : « Cogitationum obser-
vatio est medicamentum salutis. » Ibidem Abbas
Pastor cuidam variis cogitationibus estuanti jus-
sit apprehendere ventum ; cumque ille dicere so-
let id facere non posse, subintulit : « Sic nec potes
cogitationes prohibere ne introeant, sed tuum est
eis resistere. » Denique vetus ille in Religionibus
mos est, ut novitii cogitationes et tentationes suas
pandant Superiori; quo fit ut tum merito humili-
tatis, tum Superioris prudentia et consilio cito eis
liberentur.

27. CONTURBAT DOMUM SUAM QUI SECTATUR AVARI- Vert. W.
TUM ; QUI AUTEM ODIIT MUNERA, VIVET. — Ch. Ildæus,
jii i h t domum suam, qui congregat mammonam ini-
guialis; et qui odit munus gratis (ditum), viret.
Avarus conturbat domum suam, primo, quia ut
avarili: suæ satisfiat, cogit domesticos, servos
et ancillas plus æquo laborare etiam diebus festis
et vetitis, ac hoc victu et vestitu cos defrauda-
t, misereque, dure et acerbe cos tractat ; quo
fit ut illi contra cum murmurent, litigent, et inter
se rixentur, dum quisque onus et laborem a se
ex uior. >, et in diu rejicere satagit ; secundo.

avarus per fraudes, usuras *et* injustos contractus solet se ditare, ob quos lites vel illi vel horedibus ejus intentantur, quæ magna ipsis damna afferunt, et subinde bonis spoliant; *tertio*, quia Deus avaros solet punire privatione opum avare et perperam congestarum, *ut* in quo peccaverunt, in eo et puniantur. Pro *conturbat* hebraice est IDIJ? *ocher*. qua voce alludit ad Achan, qui avare suffuraris pallium ex spoliis Jéricho contra proceptum Dei, conturbavit domum suam, imo totum Draelm, qui propterea erosus fuit a Chanaanrois. Inde Achan lapidatus a Josué in valle, quæ inde dicta est Achor, id esturbationis, audivit: « Quia turbasti nos, exturbet te Dominus in die hac, » Josué vu. 25. Sic et Giezi avare et simoniaca accipiens munera a Naauian, quem Eliseus herus ejus curaverat a lepra, eandem sibi et domui suæ, id est toti suæ posteritati, accersivit, IV *Ilegum* v, 27.

Qui autem odit munera, vivet.—Antithesis roque exigebat ut diceret: a Qui autem odit avaritiam, vivet, n Verum Salomon more suo ponit speciem *magis* usitatam pro toto genere avaritiæ, atque ex *specie totum* genus per synecdochen intelligit, <l. d. Judex, consiliarius, et quivis officialis qui in ferenda sententia, vel dando consilio, in distribuendis beneficiis, vel officiis publicis, etc., non sinit se corrumpi muneribus, sed ab iis abstinet, ut «quam pro justitia ferat sententiam, ut sanum siucrumque det consilium, ut officium vel beneficium magis dignis aptisque conferat; hic utique Deo dante «vivet,» id est aget vitam quietam, felicem, longævam in hoc sæculo, et «ternam in futuro. Quod autem dico de odiente munera, idem a pari vel simili intelligo de odiente usuram, simoniam et quamlibet avaritiam. Nam ex una specie acceptionis munerum totum genus avaritiæ intelligo.

Hinc et Septuaginta, ut priorem pariem posteriori per antithesin adroquarent, pro genere avariliæ speciem eandem ponentes, sic vertunt, *disperdet seipsum acceptor munerum; qui autem odit munerum acceptiones salvatur*. Sic et Syrus.

Noster Salazar per odientem munera accipit odientem usuras; usura enim, cum non sit debita, utique est donum et munus, quod usurarius a petente mutuum injuste deposcit et exigit. Verum ut hoc sil verum, usura est species duntaxat avariliæ; unde totum ejus genus non adroquat; quare non roqua, sed manca remanet antithesis.

Porro Jansenius recte advertit hanc sententiam maxime competere Ecclesiasticis, qui avare se et suos ditare satagunt; hi enim *primo* peccant, animamque suam inquinant avaritia, puta pluralitate beneficiorum et pensionum (taceo de simonia, usuris, etc.), quæ in eis gravior est quam in laicis: ipsorum enim professio est vacare Deo et cadentibus, ac fastidire temporalia. Unde dum fiunt clerici dicunt cum Levitis: a Dominus pars hæredat. meæ, et calicis mei. » Si Dominus eis

est pars, cur partes terro ambiunt? Secundo, conturbant domos et familias suas multis curis, laboribus, litibus, quascumque vehit cupiditas, imo domos suas et suorum, quas per avaritiam ditare volunt, hoc ipso depauperant! et evertunt. Experientia enim docet bona Ecclesiastica, cum ad laicorum domos transferuntur, eas earumque opes consumere et devorare, perinde ac penuriam aquilarum aliarum avium pennis immixto eas consumere perhibentur. *Tertio*, scandalizant Ecclesiam Dei; dicit enim populus fidelis: Si clerici illiberales Ileoque sacrati inhiant bonis terrenis, multo magis nos, qui liberos habemus, ea accumulare debemus. Unde ex Climacho Dionysius: a Avarus, ait, est Evangelii subsannator; quoniam terrenorum contemptum Christus exemplo et verbo precipue commendavit, p E contrario Pastores et Ecclesiastici, qui bona terrena contemnunt, caque largiter in pauperes dispensant, vivant per gloriam in cælis ac per memoriam, famam et gloriam in terris, uti vivit S. Gregorius Magnus, qui sibi pauper, aliis dives, egenos omnes non solum Romæ, sed et per totam Italiam, imo et per Hispaniam, Galliam, Palæstinam totumque orbem aluit; ac nostro sæculo S. Carolus Borromæus, cujus paupertatem opumque contemptum ac liberalitate in ulinam legant et imitentur omnes Prelati et Clerici! Vide dicta *Ezechiel*. xxxiv, 3.

Hanc gnomen apologo simiro et vulpis exornat Cyrillus, lib. III *Apolog. moral*, cap. xii: Simia, LUI- ait, ab histrione favum mellis pro munere accipiens, illi se in famulam ad jocularia ludos populo exhibendos obtulit; quare ab eo, ne fugeret, catenula alligata, ac in ludibrium populo exposita, sero captivitatis ac miseriæ, duræque sortis pœnitere cœpit; unde munus acceptum damnans exclamavit: a O subornatum deceptivum cupiditalis hamum, lethiferum munus, munerum naturalium adoptivum, gravissimum obligationis pignus, stulti et sapientis commercium minimum, maximum emptionis pretium, servitutis jugum, iniquitatis fermentum, captivitatis indicium, fermentum discordiarum, subversio civilitatum, omnium seminarium malorum, amatum venenum! » Profert deinde exempla philosophorum, qui quod munera regum spreverint, regibus fuere superiores: «Quantis enim gloriari titulis effertur Ei ille Diogenes, quod calcatis regiis opibus per me-1' dias Alexandri Macedonis gazas, corporis cultu pauper, sed virtute opulentus incessit? Siquidem hoc locupletior majorque splenduit, quo plus fuit hoc ipsum, quod accipere noluit, quam id quod ille dare disposuit. Quantis laudationibus morum cultor Socrates attollitur, cum Archelai regis satis magnis petebatur muneribus honorandus? et respondit nolle se ad eum venire, a quo acciperet beneficia, cum reddere illi paria non posset. Liber quippe esse voluit, dum ante reddere, quam un suscipere cogitavit. Quantis similiter proconulis exornatur Fabricius virtute ditissimus, dum munus

albi viro pauperi a Pyrrho oblatum renuit, magis eligens honestate civis liberi, quam muneribus empti regis gloriositate potiri? Qua profecto in re nullo magis emicuit, dum rex admiratus spectabilem virum super solem erexit, dicens: Ille est Fabricius, qui difficilius ab honestate, quam sol a rectitudine cursus sui averti potest. »

Per misericordiam et fidem pergantur peccata; PER UMOREM AUTEM DOMINI DECLINAT OMNIS A MALO. — Hic versus transcriptus est ex Septuaginta. Nam in Hebræo non exstat hoc loco, sed c. p. seq. vers. 6, ubi pro *fidem* hebraice est *emeth*, id est veritas. Veritas autem cum opponitur misericordia, idem est quod justitia, et significat opus debitum, sicut misericordia significat opus indebitum gratuitum et liberale. Sensus ergo est, *q. d.* Per opera virtutis cleemosynæ gratuita, et per opera virtutis iustitiæ quoquo modo debita purgantur, peccata, quia per hæc opera facta in gratia Dei satisfacimus pro pœna peccatis debita; quin et si in culpa ac peccato simus, illud per illa abolemus, si adsit vera mentis contritio, si nimirum ex corde contrito pro expiatione culpæ illa Deo offeramus. « Per timorem Domini » vero quis a declinat a malo, » *q. d.* Eleemosyna expiat peccatum jam commissum; timor Dei vero preservat a committendo. Fac ergo eleemosynam, ut expies preterita, ac indue timorem Dei, ut caveas futura: sic purum te a peccato servabis, tuamque salutem in securo constitues. Unde S. Cyprianus, vel quisquis est auctor tract. *De Opere et Eleemosyna*, docet Deum statuisse duo peccati lavacra, scilicet baptismum ad eluenda crimina ante illum perpetrata, et eleemosynam ad expianda peccata post illum commissa: a Coarctali. ait, eramus, et in angustum innocentium præscriptione conclusi. Nec haberet quid fragilitatis humanæ infirmitas atque imbecillitas faceret, nisi iterum pietas divina subveniens iustitiæ et misericordiæ operibus ostensis, viam quamdam tuendæ salutis aperiret, ut sordes postmodum quascunque contrahimus eleemosynis abluamus. Loquitur in Scripturis Spiritus Sanctus et dicit: Eleemosynis et fide delicta purgantur; non utique illa delicta, quæ fuerant ante contracta: nam illa Christi sanguine et sanctificatione purgantur. Item denuo dicit: Sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna exstinguit peccatum. Hic quoquo ostenditur et probatur, quia sicut lavacro aquæ salutaris gehennæ ignis exstinguitur, ita eleemosynis atque operibus iustis delictorum flamma sopilur. Et quia semel in baptismo remissio peccatorum datur, assidua et jugis operatio, baptismi instar imitata, Dei rursus indulgentiam largitur. » Salomoni adstipulatur Christus, *Luc.* xi, 41: « Quod superest, ait, date eleemosynam; et ecco omnia munda sunt vobis. » Eleemosyna ergo remittit peccata venialia et potius nam mortalium; ad hæc disponit ad remissionem culpæ mortalis, eamque de facto abolet, si fiat ex contritione. Vide Origenem, S. Ambrosium,

Bedam, Toletum et alios in xi, 14. Vide et quæ dixi *Daniel*, iv, 24, ad illa: « Peccata tua eleemosynis redime, »

28. Mens iusti meditatur obedientiam; os impiorum redundat malis. — Glossa et alii pro obedientiam legunt sapientiam. Unde discas veram sapientiam esse obedientiam, si scilicet quis obediat Deo et Superioribus quasi vicariis Dei, praesertim quia obedientia debet condiri sapientia ut sapiat Deo, ait S. Bernardus; Hebraice est *niJjh faanoth*, quod duo significat: pruno, respondere; secunda, humiliari. Addit *tertio*, R. Levi et R. David, significare *negotari*.

Unde primo Pagninus, Tigurina, Clarius, R. Salomon et alii vertunt, *cor iusti meditatur quod respondet; os vero impiorum eructat vel effutit mala* (I), *q. d.* Justus interrogatus non illico respondet, ne precipiti responso quid dicat quod impium sit in Deum, aut injuriam proximo, sed meditatur quid sapienter respondeat, juxta illud S. Bernardi: a Verba bis ad limam, antequam semel ad linguam; » at vero impius sine premeditatione mala quæ corde gerit, ore effutit, et quidquid in buccam venit, eructat, instar fontis omnem aquam, tam puram quam sordidam, a se receptam ebullientis. Unde aliqui vertunt, *enomis mala*. Sicut enim vomitu ejicitur crapula, phlegmata et sordes stomachi: sic impius maledicentiam, calumniam, petulantiam, fastum, iram, etc., quæ corde gerit, ore evomit. Aben-Ezra hæc refert ad vers. 27, qui in Hebræo immediate precedit, *q. d.* Judex incorruptus, qui audit munera, vivet; ideoque mens ejus, auditis partibus inter se litigantibus meditatur quid respondeat, ut ad iustitiæ normam judicet. Verum alii ad judicem hæc non arctant, sed generatilo ut sonant accipiunt. Huc facit illud Demosthenis, cui, cum objiceretur quod elaborata pronuntiaret, respondit, « se non modo scripta, sed etiam sculpta dicturum esse, » si posset. Adiditque: « Ego civem improbum duco, qui sine meditatione audet reipublicæ consilium dare. »

Secundo, R. Levi, Vatablus et R. David hebr. *laanoth* censent idem esse quod *pjn leinian*, id est *negotium*. Unde vertunt, *cor iusti meditabitur negotium aut negotiari*, *q. d.* Iusti mens semper intenta est cogitationi rei et negotii ex quo emolumentum capiat. Aut, *q. d.* Cor iusti meditatur loqui cum negotio et rerum pondere, cum decoro et amœnitate rerum, ac cum fructu: e contrario os impii leviter, indecore, temere et sine fructu omnia quæ cogitat, effutit. Notatur ergo loquacitas insipientis, et commendatur gravitas loquendi sapientis.

Tertio, Noster optime vertit: « Mens iusti meditatur obedientiam, » puta humilitatem, subjectionem, mansuetudinem, *q. d.* Cum iustus quid præcipitur quantumvis durum et arduum, a lege, a Deo aut Superiore, imo cum ipse ab eodem,

vel alio æquali, aut inferiori, de vitiis et defectibus suis admonetur, illico mentem humiliter et mansuete in-tar agni subjicit praecepto et obedientiæ, vel admonitioni et admonenti; at vero impius cum quid displicens praecipitur, aut cum do vitiis arguitur, recalcitrat, obmurmurat, et mille impatientii verba eructat, estque instar fluminis exundantis, quod omnia vicina aquarum copia oppici: sic enim et ipse ex abundantia cordis maledicentiae profluvium continue ebullit, eoque omnes onerat et obruit.

Hoc videntur voluisse Septuaginta dum verunt, *corda justorum meditantur fidem, et os impiorum respondet mala*; et Chaldaeus, *cor justī meditatū in fide, et os impiorum eructat mala*. Per fidem enim intelligunt *fidelitatem*, ut explicat Syrus, quam inferior debet suo Superiori, puta *obedientiam*.

Porro justus meditatur obedientiam, *primo*, meditando obedientiae praestantiam, utilitatem, fructum et necessitatem, praesertim praecepti vel voti, si illam voverit. Nam, ut ait Climachus, *Gradu* 4: «Obedientia est perfecta abnegatio propriae animae et corporis, mors voluntaria, vita sine sollicitudine, navigatio sine damno, sepultura voluntatis; est iter facere dormiendo sub onero aliis imposito, et super aliorum ulnas non mergaris natare.» *Secundo*, meditando rationes, quae eum flectant ad obediendum, ac praecepti rigorem temperent mitigentque, ut, cum Superior vocat, vel quid arduum jubet, illico cum Samuele dicat: «Ecce ego;» et cum S. Paulo: «Domine, quid me vis facere?» ac praesertim meditando obedientiam Christi, qui factus est pro nobis obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, ut nos per inobedientiam Adæ perditos suae obedientiae exemplo restauraret, doceretque obedire, *q. d.* Inspice, et fac, obedique secundum exemplar, quod tibi in monte Calvariae ostendi. *Tertio*, meditando gradus obedientiae, ut eos sensim ascendat. Hi gradus sunt tres: *primus* et infimus est facere opus praeceptum; *secundus*, vello opus praeceptum, illudque amare, ac libenter, prompto et alacriter capessere; *tertius*, non tantum vello, sed et judicare opus praeceptum melius esse quam quodvis aliud, ita ut non tantum voluntatem, sed et iudicium suum Superiori submittat, credalque melius esse id quod Superior praeipit, quam quod ipsi mens propria vel quivis abus suggerit. *Quarto*, meditando modos dextere exequendi id quod praeceptum est. Unde S. Bernardus, serm. *De Virtute obedientiae*: «Fidelis vbediens, inquit, nescit moras, fugit crastinum, ignorat tarditatem, praeripit praecipientem, parat oculos visui, aures auditui, linguam voci, manus operi, itineri pedes, totum se colligit ut imperantis colligat voluntatem.» Et S. Hieronymus, epist. *ad Rusticum*: «Credas salutare quidquid monasterii Pnpositus pneceperit, nec de majorum sententia iudices. Cujus ofllcu est obedire et implere quae

jussa sunt, dicente Moyse: Audi, Israel, et tace.» Cassianus, lib. IV *Institutionum*: «Ægyptii monachi universa complero quascumque fuerint a Praeposito suo praecepta, tanquam si a Deo cœlitus sint edita, sine ulla discussione festinant.» Et S. Gregorius, lib. II in I *Regum*: «Nescit judicare, quisquis perfecte didicit obedire.» S. Basilios, in *Constil. Monast.* cap. xxii: «Apostoli, inquit, submissa mentis cervice obedientiae jugum subierunt, alacrique animo in fora, in contumelias, in lapidationes, in ignominias, in cruces, in varias necesse processere. Hanc obedientiam is qui secundum Deum vere est monachus, Antistiti suo praestel oportet.» Rursum S. Bernardus in semi. *Da Virtute obedientiae*: «Tertius, ait, gradus obedientiae est hilariter obedire. Non ex tristitia, inquit Apostolus, aut ex necessitate. Serenitas in vultu, dulcedo in sermonibus multum colorant obedientiam obsequentis.» Undo et Gentilis iHe Poeta ait sic:

-----Super omnia vultus
Accessero boni.

«Quis enim locus obedientiae, ubi tristiti cernitur ægritudo? Ostendunt plerumque voluntatem animi signa exteriora, et difficile est ut vultum non mutant qui mutant voluntatem.»

Talis fuit obedientia Abraham, qui proinde fuit paler fidelium et patriarcha obedientium, do quo Apostolus, *Hebr.* xi, 8: «Fide, inquit, qui vocatur Abraham obedit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem; et exiit, nesciens quo iret.» Major fuit ejusdem obedientia in immolatione filii Isaac; ex quo jam ante Deus illi promiserat posteritatem plurimam instar stellarum coeli: quare tunc «in spem contra spem credidit, etc., plenissime sciens, quia quaecumque promisit Deus, potens est et facere;» nimirum credidit Abraham, quod si immolando occideret filium, Deus illum a morte suscitaret, ut promissam sibi ex eo posteritatem præstarct. Iden» S. Bernardus tract. *De Dispensat, et preeepto*: «Perfecta obedientia, ait, legem nescii, terminis non arctatur, neque contenta angustiis professionis largiori fertur voluntate in latitudinem charitatis, et ad omne quod injungitur spontaneo vigore liberalis alacrisque animi, modum non considerans, in infinitatem extenditur.»

Post hunc versum et sententiam hanc subjungunt Septuaginta; «Acceptabiles apud Dominum sunt viæ justorum; per eos autem et inimici amici redduntur,» quæ non exstat in Hebræo nec in Latino: posterior tamen pars exstat in utroque cap. seq. vers. 7, ubi eam explicabo. Causam dat auctor *Catena Gracorum* hic: Cum enim, inquit, justī Dei voluntatem indefesse expleant, fit ut ex inimicis quoque amicos facere queant. Nam cum Deo semel se dedicaverint et consecraverint, pro aliis quoque intercedunt, eosdemque, si inimici erant, Deo conciliant, umicosque reddunt,

Simili modo Septuaginta transponunt versus proxime sequentes, cosque alio loco el ordine collocant, quam sint in Hebreo et Latino.

29. Longe est Dominus ab impiis : et orationes justorum exaudiet. — Deus ubique et in omnibus est realiter et personaliter per essentiam, praesentiam et potentiam; longe tamen abest ab impiis per favorem et opem, quia eos odit, eosque suam opem implorantes non exaudiet; sic vero vicinus est justis, scilicet per amorem et beneficentiam, utpote quos protegit, dirigit, et se invocantes exaudiet. Est solita metalepsis et metonymia : ex elongatione enim Dei intelligitur ejus non exauditiō, quia apud homines elongatio, et magna intercapedo ac distantia, causa est cur quis clamantem non audiat. Hanc intercapedinem et distantiam mystice et spiritaliter inter Deum et peccatorem facit superbia, libido cæteraque peccata. Ab impiis ergo longo abest Deus per odium : odit enim eos et detestatur, eo quod ipsi elongent se a Deo per scelera quæ Deo summe exosa sunt et adversantur. Rursum Deus exaudiet justos orantes, quia ipsi audiunt Deum præcipientem, cique obediunt : quia ergo ipsi faciunt voluntatem Dei, hinc vicissim Deus facit voluntatem eorum, cisque talionem reddit. Vice versa, impii non faciunt voluntatem Dei, sed diaboli; hinc pariter Deus non facit voluntatem eorum.

Tertiam causam dat Psalles, quod impii non invocent Deum in veritate, id est vero et sincero corde et amore, uti faciunt justī. Sic enim ait *Psal.* cxliv, vers. 18 : «Prope est Dominus omnibus invocantibus eum, omnibus invocantibus eum in veritate. Voluntatem timentium se faciet, et orationes eorum exaudiet, et salvos faciet eos. » Vis ergo ut Deus te exaudiat, tu prior exaudi Deum pulsantem et vocantem. Vis ut Deus faciat voluntatem tuam, tu prior fac voluntatem Dei. Vis ut Deus sincero corde amet te, benevoli! et benefaciat tibi, tu prior sincero corde ama Deum. Ita Auctor *Catenæ Græcor.* : *Non* abest, inquit, Deus loco ab impiis, sed animo, hoc est favore et gratia, aut more certe et vitæ instituto, juxta illud : « Quantum distat cælum a terra, tantum distant viæ meæ a viis vestris, ait Dominus. » Et Polychronius ibidem : « Non spatii intercapedine abest Deus, inquit, sed sententiæ diversitate; siquidem contraria plurimum a se invicem dissidere solent. Ut autem justī Deo sunt vicini (certum est autem id ad locum non referri), ita facili quoquo momento ab illo audiuntur. »

Hoc est quod ait Psalter, *Psal.* xxxvi : « Delectare me Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui. » Quocirca S. Chrysostomus, homil. ii in Genes., docet homines justos et sanctos non tantum sibi, sed et sæpe toti civitati ac reipublicæ salutem precibus suis afferre. «Cum igitur videris, inquit, virum externo habitu amictum vili, virtute vero intrinsecus vestitura, noli id quod apparet de-

namque gloriam. Talis erat B. Elias, qui melotem tantum habebat : at purpuratus Achab illius melote indigebat. Vide Achab inopiam, EUæ autem divitias. »

30. Lex oculorum lætificat animam (Hebraice, Ver, cor); fama dona impinguat ossa. — Hebraice, o»j Septuaginta, *oculus contemplans pulchra lætificat cor : fama autem bona impinguat ossa.* Pro fama hebraice est JliTin© scanua, id est auditio, nuntius, rumor, fama (1).

Unde primo, Aben-Ezra hæc referens ad lres versus seqq., per *scemua*, id est auditionem, accipit correptionem quam quis audit, de qua versu sequent, *q. d.* Lux, quæ oculis hauritur, cordi voluptatem affert : cum vero objurgationem quis auscultarit, in quo vita sita est, et inter sapientes commoratus fuerit, tunc increpationes majus incrementum afferent, quam si bonum quodpiam nuntium audivisset. Pari modo per *scemua* accipias auditiones S. Scripture, legis, doctrinæ sacræ, librorum piorum, etc.; horum enim lectio, vel auditio, mire impinguat ossa, id est animæ intima, eaque implet medulla sanctarum cogitationum et desideriorum, quibus totus hominis spiritus in Dei amore incalescit et corroboratur.

Secundo, alii per *scemua*, id est auditionem, accipiunt famam virtutum, operum et exemplorum sanctorum, qua quis apud alios bene audit, *q. d.* Sicut lux mire recreat oculos, indeque cor et animam intuentis : ita fama virtutum et exemplorum recreat auditum, indeque mentem audientis, ejusque ossa et robur ad similia audienda corroborat : ossa enim sæpe significant vires et robur animæ, ait S. Hieronymus in cap. LV in *Isaice*, juxta illud *Psal.* xxxiv, 10 : « Omnia ossa mea dicent : Domine, quis similis tibi? » Unde Christus, *Matth.* v : « Sic, ait, luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est. » Ubi S. Chrysostomus : « Nihil, inquit, est quod hominem sic efficiat insignem, atque conspicuum, etiamsi magno ambitu optet latere, ut splendor iste virtutis; sicut enim ipso sole circumdatus, ita utique homo justus clarius refulget; nec in terram solummodo lucis radios emittit, sed supra ipsum etiam cælum proprio fulgore radiat. »

Porro fama virtutum impinguat ossa animæ non solum audientium, qui incitantur ut eas annulentur, ut jam dixi ex S. Chrysostomo et Origene, sed etiam ipsius virtute prediti, de quo est fama. Hic enim advertens hanc bonam de se opinionem parere admirationem et imitationem in animis audientium, exhilaratur, incitatur et corroboratur, ut opera virtutum, quæ tanto aliis sunt splendori et exemplo, multiplicet et adau-

(1) Maurer, *lumen oculorum hrlitta afficit cor*, id est, oculi lucidi, sereni, propitii exhilarant cor, si quis vultu sereno, propitio nos aspicit, lætatur; et nuntius bonus. lælus (alii, bona fama) piiu/uia rcdtlit ossa, IUCduUaiR suppeditat id oit rcûc>l, rsv/ast.

ç. 31. Endo sic exponas, 7. d. Sicut qui intuetur lucem vel res *pulchras*, ut vertunt Septuaginta, puta imagines elaboratas, mire hoc intuitu exhilaratur: sic pariter qui suæ virtutis imagines, in animis audientium per famam et existimationem ad vivum exsculptas et expictas contemplatur, hic utique hac contemplatione gaudet et corroboratur, ut plura suæ virtutis edat exempla, quæ audientes pari modo audiendo, admirando, et imitando in corde suo depingant et exsculpant.

Tertio et magis genuine, per *scemua* accipias famam, rumorem et nuntium bonum, q. d. Sicut lux solis post longas noctis vel hiemis tenebras, mane vel in vere exoriens, orbique irradians mire intueptium oculos, indeque cor et animam illuminat, lætificat, vegetat, roborat et vivificat, sic pariter nuntium bonum: cum scilicet quid læti nuntiatur, non tantum aures mulcet, sed et per aures penetrat usque ad cor et mentem ejusque ossa, id est intimas ejus medullas pervadit, exhilarat, vivificat et corroborat; quin et ipsa corporis ossa recreat, irrigat et vegetat. Comparat enim hic duos primarios sensus, scilicet visum et auditum, quod, sicut res visæ, præsertim lux, animum oblectant, ita pariter res audilæ, puta nuntii rerum lætarum oblectent animum, et consequenter corpus et ossa per naturalem sympathiam, qua affeclus, v. g. lælitia vel tristitia animi, derivatur et transiit in corpus animæ cohærens; lælitia enim vehemens adeo afficit animum, ut redundet et exuberet in corpus. Ossa ergo tum metaphorice pro intimis animæ, tum proprie pro ossibus corporis accipias; sicut enim nuntium tristo contrahit, dejicit et timore ac mœrore consternat animum et corpus; sic e contrario nuntium lætum præsertim valde desideratum, lætitiā, vitam et vigorem instillat et inspirat tum animæ, tum corpori audientium; uti jam læta nuntia de fide toto terrarum orbe, præsertim in Germania, Gallia, /Ethiopia, Tartaria triumphante mire Catholicos recreant, animant, roborant. Quocirca apud veteres, nuntii bonorum significati fuere per milvos, qui veris vernæque hilaritatis sunt nuntii, quos proinde prisci adorabant; mos enim fuit apud nonnullos populos milvos adorare, quod illi post rigentis hiemis inclementiam verme tempestatis fideles nuntii apparerent. Unde adagium: « Provolvitur ad milvum. »

Talis fuit S. Joannes Baptista, nuntius Evangelii, paronymphus, imo index Christi; hic enim <cem et coelestis veris clementiam pramuntiavit, Zimirum adesse jam Salvatorem et salutem. Unde vox ejus mirifica lætitiæ jucunditate aures omnium perfudit: « Appropinquavit, ait, regnum cadorum. Parate viam Domini. » Ita noster Cansinas, lib. VI *Parabolæ hist.* cap. lxxv. Tales nuntii læti fuere Apostoli cœterique præcones Evangelii. Evangelium enim griecè idem est quod latine bonum lætumque nuntium, juxta id quod Angelus nuntians pastoribus Christi ortum, dixit:

« Ecce evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo; quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, » *Luce* n. 10. Tales nuntii fuere Propheta, ac præsertim Isaia.[^] qui de Christo ejusque passione et redemptioni non tam prophetiam quam historiam texuit, nec tam Propheta quam Evangelista fuit, teste S. Hieronymo. Unde de Apostolis ait, cap. I u, vers. 7: « Quam pulchri super montes pedes annuntiantis et prædicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion: Regnabit Deus tuus! » Et cap. I u i, l: « Quis credidit auditui (hebraico HJTIDS *scemua*, eadem vox quæ hic) nostro? et brachium Domini cui revelatum est? » etc.

Denique Basilius in *Catena Græcor.* parlim mystice, partim litteraliter, hunc versum sic exponit: « Oculus, ait, tum demum contemplatur bona, quando earum rerum, quæ sub aspectum veniunt, contemplatione et comprehensione non finditur, sed perficitur. Si quidem rerum conditarum contemplatio animæ vires corroborare nata est. Fama autem bona aut ea csl, quam quis de alio audit; aut ea certe quam aliquis per virtutem et eruditionem sibi comparavit; aut oculum bona contemplantem omnem omnino justum, qui mentem in mandatorum Christi observationem semper intentam habet, appellat. Talis enim lætificat Deum. Fama denique et vox ea apprime grata oppidoque jucunda erit, quam olim audituri sunt justi, nempe illa Christi: Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum. Hæc enim justos, quos ob fidei firmitatem ossa vocat, mirifice recreabit et impinguabit. »

Sane qui nuntium accipit suæ prædestinationis, electionis et felicitatis æternæ, est quod gaudeat, est quod tolis animæ ossiumque medullis exultet, quia nuntius hic affert ei beatitudinis omnique boni securitatem. Quocirca S. Franciscus, cum in exstasi de sua prædestinatione certior factus esset, ut sibi redditus est, exclamavit statim: « Laudetur Dominus meus, ipsi gloria et honor sine fine; » quin etiam proximos octo dies sic transegit, ut nec ulla de re loqqi, ac non Horas quidem canonicas recitare posset, sed hoc solum in ore haberet, idque semper repeteret: « Laudetur Dominus, » tanta ejus animus lælitia atque exaltatione, et quidem jure ac merito gestiebat* S. Maria Oigniacensis, accepto simili prædestinationis suæ nuntio, extra se quasi rapta, jubilando ingeminabat: « Ibimus in Sancta sanctorum. Et quid sunt Sancta sanctorum? » Ita referi Cardinalis Jacobus de Vilriaco in ejus Vita. B. Petrus Alcantara, nuper data certa spe salutis, in morte cum Psalle cecinit: « Lætutus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus. »

31. Auris quæ audit increpationes vitæ, in medio sapientium commorabitur. — a Increpationes vitæ, » ait Jansenius, Hebraica phrasi vocat increpationes vitales, hoc est salutes et vivifica-

trices, quæ et doceant hic recte vivere, et ad æternam vitam perducant (1). Hujusmodi increpationes qui libenter audit, dicitur commoraturus in medio sapientium, hoc est inter sapientes, sive quia inter illos gaudebit adesse, quærens illorum consortium, a quibus possit moneri et corripi; sive quia dignus et illicetur, qui et ipse inter sapientes honoretur, sapientisque nomen et locum obtineat. Ita Beda : « Discipulus, ait, qui increpationibus docentium obedienter annuit, plerumque proficiendo ad cathedram usque doctoris ascendit. Denique Paulus, qui increpationi sui conditoris sese humiliter substravit, ad sedem postmodum Apostolicæ dignitatis sublimiter pervenit, » Huc facit illud Clichachi : « Omni die obijurationes quasi aquam vitæ bibe. »

32. Qui adjicit disciplinam, despicit animam suam ; QUI AUTEM ACQUIESCIT INCREPATIONIBUS, POSSESSOR est cordis. — Septuaginta, *qui expellit* (Chaldæus, *deserit*) *disciplinam, odit seipsum; qui autem servat correptionem, diligit animam suam*. Sententia est clara. Ejus ratio est, quod disciplina, id est institutio, correctio et castigatio vitiorum, sit summum auri bonum; illa enim illuminat, purgat, ornat, omnique viriute decorat. Perficit. Quare qui disciplinam despicit et odit, animam suam despicit et odit, perinde ac æger, qui odit medicinam et medicum, odit sanitatem suam : ad hanc enim medicina dirigitur. Sic qui negligit aratro proscindere et sarculo sanire agrum suum, eum ejusque bonum despicit, quia impedii fruges quas ager produceret, quibusque seipsum ornaret, ac herum suum ditaret. Quod enim est aratrum agro, sarculus horto, lima ferro, lixivium panno, fornax auro, pecten capiti, carminatio lino, tritura tritico, frenum equo, cauterium vulnere, pharmacum febri, virga puero, hoc est disciplina homini carnali et vitiis ad dicto.

Qui AUTEM ACQUIESCIT INCREPATIONIBUS, POSSESSOR est cordis. — Hebraice HMP *konc*, id est *acquisitor, emptor, possessor* est cordis, *q. d.* Qui acquiescit correptioni, acquirit dominium cordis, ejusque fit possessor (2), tum quia non sine illud prohibito vagari, et sese dedere suæ libertati et concupiscentiæ; tum quia ejus superbiæ, iræ, impatientiæ cæterisque affectibus et passionibus dominatur, casque frenat et sub jugum rationis et correptionis mittit; tum denique quia illud flectit et regit ad libitum. Ex adverso, qui non acquiescit increpationibus, non possidet cor, sed possidetur a cordis superbia, ira, impatientia, inobedientia, suarum passionum est servus et mancipium. Igitur qui acquiescit increpationibus, possessor est cordis, et sui ipsius est dominus. Talis ergo *primo* cor possidet per humilitatem

qua illud sibi, puta rationi et disciplinæ, humiliat et subjugat. *Secundo*, per mansuetudinem, *Secondo*, quia mansuetudine excipit nitrum correptionis, juxta illud Christi : « Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram, » *Matth.* v. *Tertio*, per patientiam, quæ patienter tolerat increpationes aliorum, sinitque se de vitiis admoneri et castigari, juxta illud Christi : « In patientia vestra possidebitis animas vestras. » *Quarto*, per obedientiam, quæ cor obedire facit corripienti, sive is Superior sit, sive quis alius. *Quinto*, per sapientiam et prudentiam, quia sapienter et prudenter defectus, de quibus arguitur, emendat, et virtutes contrarias capessit. Unde Chaldæus vertit, *et qui audit increpationem possidet* (Syrus, *comparat*) *sapientiam*. aut *mentem*. « Talis enim, ait Dionysius, rite advertit quod increpationis sit opus misericordiæ, elemosyna spiritualis, medela salubris, charitatis indicium, dilectionis internæ ac justitiæ sanctæ effectus. » Igitur sicut herus emens mancipium, vel bovem, illius dominium acquirit, illumque omni jure possidet, ut de eo quodlibet agere ei liceat : sic pariter qui cor subicit correctioni et disciplinæ, illud sibi mancipat servumque efficit, ut illud quasi mancipium possideat, ac quocumque voluerit flectere et vertere possit. Verum hæc servitus cordis veram ei dat libertatem, quia facit ut regatur a sapientia, disciplina, lege et a Deo ipso; servire autem Deo, regnare est. Sicut ergo coeli, inquit Philo, cum careant mente et prudentia, sinunt se regi et moveri ab assistente intelligentia, hocque eorum et lotius universi bonum est : sic pariter juniores cætenque quibus parum est experientiæ et prudentiæ, si sapiunt, sinant se regi, doceri, gubernari a viro sapiente; sic enim sapientiam, quam ex se non habent, ab eo discent, omniaque sua sapienter peragent. Hinc *sexto*, talis cor possidet per amorem, quia cogit illud amare Deum, ac amore Dei subdere se legi et correctioni. Unde Septuaginta vertunt, *qui autem servat correctiones, diligit animam suam, q. d.* Qui odii correptionem et corripientem, non tam ipsum quam seipsum suumque bonum (tale enim est vitiorum correptio) odit; at vero qui correptiones et corripientem amat et observat, non tam illum quam se suumque bonum amat et servat, quia per illas discit odio prosequi vitia, amare virtutes, Deum colere et revereri.

33. Timor Domini, disciplina sapientiæ; et gloria Veri præcedit humilitas. — Hebraice, *ante gloriam vel coram gloria humilitas*; Syrus, *timor Domini fons vitæ, et laus humilis graditur ante ipsum, q. d.* Timor Dei per disciplinam castigando vitia docet veram sapientiam, id est honestatem et virtutem, quæ est summa hominis dignitas et gloria; quare ut quis hanc gloriam nanciscatur, necesse est ut præeat humilitas, qua ex timore Dei humiliter se disciplinæ et correptioni subjiciat. Quocirca hoc est iter ad gloriam, nimirum : timor Dei ducit ad disciplinam, disciplina ad sapientiam, sapientia

(1) Maurer, *vitæ*, id est *morum*.

(2) Rectius ad liltciliin, *acquirat* sibi *cor*, id est, comparat intellectu.

ad gloriam, turn presentem, turn æternam. Unde Septuaginta, *principium*, vel potius *principatus* (utrumque enim est á?xr) (*gloria! respondebit ei, q.d.* Timor Dei et disciplina initio dura, molesta, humilia et abjecta videntur; at ne terrearis, o fidelis timens Deum, quia tandem pro fructu, mercede et premio afferent tibi gloriæ principatum. Hinc et tales ad gubernacula, ad dignitates et prælaturas, tam reculares quam Ecclesiasticas, seligi el promoveri videmus. Addunt Complutenses: «Præcedit autem humiles gloria.» Quæ verba, ut notant Romani, videntur esse altera interpretatio prædicte sententiæ; unde ipsi cum Procopio ea delent. Porro Auctor *Catena: Gracorum* sic Septuaginta vertit, *timor Domini parit disciplinam et sapientiam; utraque autem principium est gloria: quam humilitas antegreditur, q. d.* Nulla res mentem hominis, quæ libera est et sui juris, posset legibus disciplinæ quasi vinculis constringere, nisi timor Dei. Hic ergo parit disciplinam, et per eam sapientiam ac gloriam, quam proinde humilitas disciplinæ antegreditur. Hinc et Arabicus Septuaginta de more secutus, vertit, *principium nobilitatis est responsio ejus, et gloria deambulat, vel decurrit ante humites.*

Pro *humilitas* hebraico est m3P *antica*, id est humilitas, militas, modestia; item humiliatio, oppressio, afflictio. Undeprtm, Symmachus et Theodotion vertunt, *ante gloriam modestia*, aut *mansuetudo*; et Cajetanus, *in facie honoris* (vel coram honore et gloria) *mansuetudo, q. d.* « Per mansuetudinem homines elewantur ad statum honorabilem. Amantur enim mansueti, et idonei censentur ad gubernandum, tanquam alieni a passionibus animi. Aut *coram honore*, id est coram viro honoris floret mansuetudo, quoniam talis delectatur in mansuetudine tam sua quam aliorum. » Hucusque Cajetanus.

Secundo, alii vertunt, *timor Domini castigatio sapientia*; et *ante gloriam a/Ilictio*; quod S. Petrus, *epist. I, cap. i, vers. 11*, s»i%mi reddit, id est afflictiones, passionem, cum ait: « Prænunlians eas quæ in Christo sunt passionem et posteriores glorias, d Vide ibi dicta.

Tertio, Vatablus vertit, *ante gloriam est dejectio, q. d.* Deus, antequam quem glorificet, prius cum dejicit, sternit et humiliat; quod Noster optime vertit, *gloriam præcedit humilitas*, juxta sensum initio assignatum. Nimirum æterna lege sancitum est, ut per humilitatis viam tendatur et ascendatur ad gloriam. Ilæc est via, et non est alia, lloc est quod ait Christus: a Omnis qui se humiliat, exaltabitur. » Et de Christo ait Paulus: « Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, coelestium, terrestrium et infernorum, » *Phil. n,9*. Vice versa, de superbia ait Salomon, cap. seq. vers. 18: « Contritionem præcedit superbia. »

Quarto, ex eo quod ad verbum Hebraea habent, *coram gloria humilitas*, Septuaginta Compiutene sia contrarie vertunt, *præcedit autem humiles gloria*; quod secutus Syrus vertit, *laus humilis graditur ante eum*; Chaldæus, *qui gloriosus est, sit humilis*. Utrumque ergo verum est, et quod gloriam præcedat humilitas; et vice versa, quod humilitatem præcedat gloria: nimirum humilitas præcedit gloriam, quasi gloriæ meritum; vicissim gloria præcedit humilitatem, quasi humilitatis spes corona et premium; sicut ergo meritum iatione meriti præcedit premium in genere causa meritoria, sic pariter humilitas præcedit gloriam; et sicut premium in ratione prendi præcedit meritum in genere causa finalis (unde laboranti et certanti ante laborem et certamen proponi solet premium), sic pariter gloria præcedit humilitatem. Hæc ergo duo sunt connexa, et unum ex altero sequitur: nimirum ex eo quod humilitas præcedat gloriam in ratione meriti, necessario sequitur quod gloria præcedat humilitatem in ratione præmii. Sic Christus, ait Apostolus, *Hebr. xn, 2*, « proposito sibi gaudio sustinuit crucem confusione contempta. » Unde S. Gregorius Naxianzenus, *orat. 3*: « Gloriam præcedit humilitas, hoc est, ait, sicut calamitas insolentiam, ita splendor et gloria humilitatem comitatur. Dominus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam: atque contraria contrariis vicissim inducit, qui omnia juste admetitur. »

Huc faciunt axiomata et paradoxa S. Augustini de humilitate: *Primum*: « Deus, cum omnis f» nium sit excellentissimus, non elatione, sed humilitate contingitur: » ita ipse, homilia ultima in liuu. ter 50; *secundum*: « Excelsus est Dominus, et humilia respicit, et excelsa a longe cognoscit, *Psal. cxxxvii*. Excelsa posuit pro superbiscila ergo respicit ut attollat, ista cognoscit ut deprimat et dejiciat, » *ibid.*; *tertium*: « Scit serpens nos non Tertio», posse redire (ad Deum) nisi per humilitatem, qui per superbiam lapsi sumus. Dux nobis ipse fuit ad superbiam, modo ad humilitatem ducem Christum sequamur, » *ibid. hom. 12*; *quartum*: « Humilitatis passibus ad cœli culmina conscenditur; lQ“- quia Deus excelsus non superbia, sed humilitate attingitur, discamus humilitatem, per quam Deo propinquare poterimus: » ita ipse *serin. 213 De Temp.*; *quintum*: a Per superbiam mirabilis Angelorum creatura cecidit de cœlo: per humilitatem Dei fragilitas humante naturæ ascendit in cœlum, » *ibidem*; *sextum*: « Quantum cor humilitate inclinatur ad ima, tantum proficit in excelso: qui enim humilis erit, exaltabitur in gloria, » *ibidem*; *septimum*: « Quanto quis humilior erit de seipso, tanto major erit in conspectu Dei. Superbus vero quanto gloriosior apparet inter homines, tanto dejectior erit ante Deum: qui enim sine humilitate bona opera agit, in ventum pulverem portat, » *ibidem*; *octavum*: « Descende ut ascendas, humiliare ut exalteris, ne exaltatus TBBU

humilioris : qui enim sibi vilis videtur esse, ante Deum pulcher est : qui sibi displicent, Deo placeant : esto igitur parvus in oculis tuis, ut sis magnus in oculis Dei, » ibidem ; *nonum* : « In summo honore summa tibi sit humilitas. Honoris laus est, humilitatis virtus, n ibidem ; decimum : a Superbia ex Angelis dæmones fecit, humilitas homines similes Angelis constituit. » Ita Auctor serm. *ad Fratres in cremo*, apud S. Augustinum, tom. X, serm. 12.

Huc quoque spectant gnomæ S. Cyrilli et S. Ambrosii, quas citat hic Dionysius Carthusianus. Cyrilli : « Crede mihi, quia maxime se vilificat qui magnum se reputat. Sicut qui se iudicat sapientem, fit amens. Lux quidem luce confunditur, et altitudo altitudine incurvatur. Ubi ergo profunda humilitas, ibi excelsa est dignitas, et ubi ex te ipso dejectio magna, ibi ex virtute dignificatio maxima : dumque mundanis cardinibus nos iudicamus indignos, sempiternis atque coelestibus mansionibus reddit humilitas mox nos digeos. » S. Ambrosius : « Quisquis cupit divinitatis tenere fastigia, humilitatis ima sectetur; quicumque vult

fratrem suum provenire regnando in coelis, prius illum proveniat obsequendo in terris, sicut ait Apostolus : Honore invicem provenientes vincat eum officiis, ut possit vincere sanctitate. »

Gradus ergo ad gloriam est humilitas et humiliatio. Vice versa, gradus ad ruinam est superbia ac superba sui exaltatio. Quocirca sapienter S. Bernardus serm. 34 *in Cantica* : « Oportet, ait, humiliter sentire de se nitentem ad altiora, ne, dum supra se attollitur, cadat a se. » Et paulo post : « Nisi humilitatis merito maxima minime obtinentur. » Et S. Augustinus in *Sent.* num. 88 : « Non acceditur, ait, ad altitudinem Dei, nisi per humilitatem, cui propinquat subditus, longe ab eo recedit elatus. » Porro, ut idem ibidem ait, num. 83 : a Vera fidelium humilitas est, in nullo superbire, in nullo murmurare; nec ingratum esse, nec querulum ; sed in omnibus Dei iudiciis gratias Deo agere, Deumque laudare, cujus omnia opera, aut justa sunt, aut benigna. » Salomonem more suo secutus *Ecdi.* xi. 1 : « Sapientia, ait, humiliati exaltabit caput illius, et in medio magnarum consedere illum faciet. » Vide ibi dicta.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Homo animam præparat, Deus linguam gubernat, et spiritus ponderat, ac vias hominum dirigit, omnia propter se ipsum operans, cui abominatio est omnis arrogans : misericordia redimuntur peccata : pondus et statera Dei iudicia : indignatio et clementia regis : laus sapientiæ, prudentia, eruditi, ac dulcis in verbo, et patientis : vituperatur insipiens et perversus : sortes a Domino temperantur.

1. Hominis est animam præparare, et Domini gubernare linguam. 2. Omnes viæ hominis patent oculis ejus : spirituum ponderator est Dominus. 3. Revela Domino opera tua, et dirigentur cogitationes tuæ. 4. Universa propter semetipsum operatus est Dominus : impium quoque ad diem malum. 5. Abominatio Domini est omnis arrogans : etiam si manus ad manum fuerit, non est innocens. Initium viæ bonæ, facere justitiam ; accepta est autem apud Deum magis quam immolare hostias. 6. Misericordia et veritate redimitur iniquitas, et in timore Domini declinatur a malo. 7. Cum placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque ejus convertet ad pacem. 8. Melius est parum cum justitia, quam multi fructus cum iniquitate. 9. Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus ejus. 10. Divinatio in labiis regis, in iudicio non errabit os ejus. 11. Pondus et statera iudicia Domini sunt, et opera ejus omnes lapides sacculi. 12. Abominabiles regi qui agunt impie : quoniam justitia firmatur solium. 13. Voluntas regum labia justa : qui recta loquitur, diligetur. 14. Indignatio regis, nuntii mortis : et vir sapiens placabit eam. 15. In hilaritate vultus regis, vita : et clementia ejus quasi imber serotinus. 16. Posside sapientiam, quia auro melior est : et acquire prudentiam, quia pretiosior est argento. 17. Semita justorum declinat mala : custos animæ suæ servat viam suam. 18. Contritionem præcedit superbia, et ante ruinam exaltatur spiritus. 19. Melius est humiliari cum milibus, quam dividere spolia cum superbis. 20. Eruditus in verbo neperiet bona : et qui sperat in Domino, beatus est. 21. Qui sapiens est corde, appellabitur prudens : et qui dulcis eloquio,

majora percipiet. 22. Fons vitæ eruditio possidentis : doctrina stultorum, fatuitas. 23. Cor sapientis erudiet os ejus, et labiis ejus addet gratiam. 24. Favus mellis, composita verba : dulcedoanimæ, sanitas ossium. 25. Est via quæ videtur homini recta, et novissima ejus ducunt ad mortem. 26. Anima laborantis laborat sibi, quia compulit eum os suum. 27. Vir impius fodit malum, et in labiis ejus ignis ardescit. 28. Homo perversus suscitatur lites, et verbosus separat principes. 29. Vir iniquus lactat amicum suum, et ducit eum per viam non bonam. 30. Qui attonitis oculis cogitat prava, mordens labia sua perficit malum. 31. Corona dignitatis senectus, quæ in viis justitiæ reperietur. 32. Melior est patiens viro forti : et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium. 33. Sortes mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur.

ien.f. 1. Hominis est animam preparare, et Domino gubernare LINGUAM. — Hebraice, *homini dispositiones vel ordinationes cordis, a Domino responsio linguæ*. Hic versus deest in Septuaginta Complutensium et Roman.; nonnulli tamen alii codices eum sic efferunt : « Homini applicationes cordis, et a Domino responsio linguæ. » Unde et Syrus de more sequens Septuaginta sic vertit, *ab homine est consilium cordis, a Domino sermo linguæ*. Sic et Chaldæus.

Jam ex Hebræo sic recte exponit Aben-Ezra, *q. d.* Homo in animo suo recto cogitationes ordinat et disponit, sicut dux disponit et ordinat in acie milites; sic enim mente ordinat homo ea quæ dicturus est, sibi que dicit : Hoc dicam primo loco, hoc secundo, hoc tertio, etc. (hoc enim significat Hebræum *orach*, cui per metathesin opponitur *adjar*, id est turbare, confundere); at Dei est ordinare et disponere sermones, ut quod mente concepisti et ordinasti, hoc ordinale, apposito et efficaciter ore proloquaris. Sicut ergo ducis est ordinare milites in acie, sed Dei est dare eis pugnandi animos, robur et victoriam : sic pariter hominis est ordinare ea quæ dicturus est, sed Dei est dictionem dirigere, ut id quod intendit, persuadeat audienti. Et R. Levi : a Licet, ait, ad virum spectet res et verba mente disponere, indiget nihilominus divino auxilio, ut verba sua rite pronuntiare possit; quot enim sunt verba quæ licet scite mente concepta et ordinata essent, in pronuntiatione tamen confusa sunt et perturbata. » Huc facit illud S. Augustini, lib. II *De Doctrina Christ.* : a Sententiam animi verbis assequi mire delectat oratorem; at cum propria verba fugiunt dicentem, et aliena occurrunt, sic cruciatur, quasi legato sapienti et erudito malus eveniat interpret. « Et Vatablus : Sensus, ait, est, *q. d.* id quod vulgo dicitur : « Homo proponit, Deus disponit. » Istud in Balaam facium videmus, cujus maledictionem Deus vertit in benedictionem. Cum enim ipse animo deslinasset maledicere Israeli, Deus ejus linguam ita flexit, ut eidem benediceret, *Num.* xxiii.

Minus plene Cajctanus hanc sententiam ex Hebræo arctat ad responsa, *q. d.* Cum quis interrogatur, premedilelur quid respondeat; sed tamen præmedilauom suæ non confidat, seseque Deo

commendet, quia Dei est linguam dirigere, ut eo modo respondeat, quo menti interrogantis satisfaciat. Verum hæc arclior est interpretatio; nam liebrei *respondere* vocant loqui, etiamsi nulla præcesserit interrogatio. Unde Noster generatila vertit, a Domini est gubernare linguam »

Pelagiani hoc loco abutebantur ad suam hæresim, ut probarent initium salutis esse a libero arbitrio; hoc enim bene operando et ornando prevenire et preparare se ad gratiam Dei excipiendam. Hominis ergo esse *præparare cor*, id est inchoare bonum, sed Dei esse illud complere et perficere. Quem sensum redarguit divus Augustinus, lib. II *Contra duas Epistolas Pelagii*, vm, ex illo Christi, *Joannis* xv, 5 : « Sine me nihil potestis facere; » et ex illo Pauli, II *Corinth*, ni. 5 : « Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. » igitur S. Augustinus per responsionem linguæ accipiens responsum linguæ divinæ, non human®, sic explicat, *q. d.* Hominis, non solius, sed Dei gratia adjuti, est præparare cor suum ad excipiendam Dei loquelam, ut audiat quid in se loquatur Dominus; sed Dei solius est huic hominis preparation! respondere, eique sermones suos salusque divinos inserere. Sed audi S. Augustinum : « Ideo quippe scriptum est : Hominis est preparare cor, et a Domino responsio linguæ, quia homo preparai cor, non tamen sine adjutorio Dei, qui tangit cor. Homo preparai cor; in responsione autem linguæ, id est, in eo quod preparato cordi lingua divina respondet, nihil operis habet homo, sed totum est a Domino Deo. Nam sicut dictum est : Hominis est præparare cor, et a Domino responsio linguæ; ita etiam dictum est : Aperi os, et implebo illud, *Psalms*, 1xxxi. Quamvis enim nisi adjuvante illo, sine quo nihil possumus facere, os non possumus aperire, tamen os aperimus illius adjumento ex opere nostro. Nam quid est preparare cor et os aperire, nisi voluntatem parare? Et tamen in eisdem litteris legitur : Praeparatur voluntas a Domino. » Undo aurea hac sententia concludit : a Quapropter multa facit Deus in homine bona quæ non facit homo; nulla vero faci* » quæ non facit Deum ut facial homo 6

Verum brevis expositio potius mystica videtur quam litteralis. Nam ad litteram intelligitur hic lingua hominis, non Dei. Unde Noster pro *a Domino est responsio lingua*, clare vertit, *Domini est gubernare linguam*, utique non suam, sed hominis. Quocirca sensus plauus et simplex est, ait Janse-
nius, ut Salomon significare velit hominem qui-
dem apud se posse cogitare, et frequenter dispo-
nere quid sit locuturus et responsurus; at citra
Dei auxilium, quod disposuit, non bene elocutu-
rum, nec quod concepit ad effectum perducere
posse non quod cor se disponere et parare pos-
sit ad loquendum sine gratia Dei, sed quod etiam
id quod cum Dei gratia loqui disposuit, eloqui
bene non valeat, sine nova et singulari Dei gratia,
quæ linguam moderetur et gubernet, ut intelli-
gamus doctam utilemque orationem non tribuen-
dam soli meditationi præcedenti, nec sufficere ad
bene salubriterque loquendum, ut quis apud se
diligenter cogitet quid loquendum sit, sed post
omnem nostram industriam pendendum nobis ab
adjutorio Dei, qui non tantum memori® sugge-
rere debet quod præcogitatum est, sed etiam di-
centis linguam moderari, ut bene, utiliter et cum
gratia auditorum dicantur, quæ concepta sunt.
Simile est in scriptione; idem enim est, sive ore,
sive manu et calamo loquaris. Unde Psaltes :
« Lingua mea, ait, calamus scribæ velociter scri-
bentis, » *Psalms*. XLiv, 2 (i).

Ubi nota contra Pelagianos de fide esse cordis
præparationem ad bonum perlinens ad salutem
esse a gratia Dei. Sed Sapiens hic generatim lo-
quitur, etiam de cogitatione et locutione rerum
indifferentium, quæ ad salutem non pertinent,
ac loquitur juxta hominum morem et experien-
tiam. Videmus enim difficilior esse sensa animi
apte exprimere, quam eadem cogitare et concipere.
Non ergo excludit gratiam prævenientem
et excitantem ad cogitationes salutiferas, sed ma-
jorem cum minore comparat, *q. d.* In rebus sa-
lutiferis homo, excitatus communi Dei gratia, po-
test corde concipere bona; at majori gratia eget,
ut eadem apposite eloquatur, præsertim quia in-
ter loquendum surrepit superbia, ira, invidia,
item defectus memori®, pudor, metus, aliaque
plura impedimenta recte loquendi; quæ omnia
non nisi per Dei gratiam amovere et superare pos-
sumus. Quare tantum significat magis in nostra
potestate esse cogitationem et voluntatem, sive
propositum, quam executionem operis, *q. d.* Non
sufficit in naturalibus cum concursu Dei generali,
in supernaturalibus etiam cum gratia Dei preme-
dillari quod dicturus es, nisi Deus postea in ipsa
locutione speciali gratia dirigat linguam; ita D.
Thomas, 1^a 11, *Quæst.* CXII, art. 2, in corp. Quod

(1) Maurer, *homini*, hominis sunt *condita animi*, ho-
minis apud animum statueret hoc vel illud; *sed a Jora*
est *respondo*, exauditio *linguæ*, sed qui cogitata, optata
hominum juvat eventum, Dens est. Peragere proposita
non possumus nisi juvante Deo.

hic dicit Salomon de verbis, idem vers. 9 et cap.
xi, 24, asserit de factis et operibus: facile enim
est cum communi gratia Dei ea mente destinare,
sed nova et speciali opus est, ut quæ destinasti,
opere exsequaris. Inter operandum enim multæ
occurrunt difficultates, quæ sine singulari Dei
ope vinci nequeunt.

Atque hæc est *prima* ratio a priori, cur homi- Ratio
nis sit disponere cor, Dei autem gubernare lin-
guam, et utrumque, scilicet tam disponere quam
gubernare, magis sit opus Dei quam hominis; n
secunda est, quod in elocutione multe occurrunt Pn
circumstantis a loquente improvisæ. Cum ergo Sit0
eas non præviderit homo, ut illis lingua ejus at-
temperetur, necesse est ut gubernetur a Deo. Adde
nullas esse secretas conditiones in audiente, æque
ac loquente, soli Deo cognitæ, quibus ut sermo
loquentis congrue aptetur, necesse est ut diriga-
tur a Deo. *Tertia* et precipua est, quod homini
quidem sit exterius loqui et formare verba; sed
Dei solius est eis interius dare vim et vigorem ad
persuadendum id quod sonant, audienti; alioqui
loquens est tantum æs sonans et cymbalum tin-
niens, ut ait Apostolus, I *Cor.* xni. Sicut enim
agricola serit semen, sed Deus solus sementi in-
ternam indit vim germinandi, seque multipli-
candi; sic prorsus fit in verbo, quod velut semen
serit loquens, sed Deus ei indit spiritum et effica-
ciam ad convertendum audientem. Deus enim
inspirat menti audientis id quod proponit lo-
queos, eamque suæ gratiæ luce et impulsu illu-
minat et inflamat, ut idipsum intelligat, amet
et prosequatur. Hoc est quod ait Apostolus: « Ego
plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum
dedit, » I *Cor.* m, 6; et Christus: « Omnis qui
audivit a Patre, et didicit, venit ad me, » *Joan*, vi,
45; et vers. 44: « Nemo potest venire ad me, nisi
Pater, qui misit me, traxerit eum. » Idem passim
contra Pelagianos docet S. Augustinus, præser-
tim lib. *De Corrupt. et Gratia*.

Hæc gnome ubique locum habet, sed maxime
in professione fidei et Martyribus tempore perse-
cutionis, de quibus proprie eam explicat Beda,
ut idem hic dicat Salomon quod Christus *Mali*.
X, 19: « Cum autem tradent vos, nolite cogitan-
quomodo aut quid loquamini; dabitur eni-
vobis in illa hora quid loquamini: non enim vos
estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui
loquitur in vobis. » Iia Esther pro salute Judæo-
rum, jam per Aman damnatorum ad mortem, in-
tercessura apud Assuerum maritum suum, orat
Deum: « Tribue, ait, sermonem compositum in
ore meo in conspectu leonis, et transfer cor illius
in odium hostis nostri, » *Esther* xiv, 13. Mu-
kn enim causæ concurrere debent, ut loquens per-
suadeat audienti quod intendit, ac præsertim cor
audientis debet mulceri et flecti, ut iis, quæ audit,
afficiatur, ac contrarias affectiones exuat; hoc au-
tem solus potest facere Deus. Quocirca conciona-
tori, confessano, et cuivis animas salvare saia-

genti orandus c«t Deus ul linguam suam ila dirigit, ut feriat mentem audientis, cique persuadeat quod dicitur. Ore ergo cum Psalle: «Domine, labia mea apcties, ei os meum annuntiabit laudem tuam. » Ita S. Augustinus apud Possidonium In Vita ejus narrat se in concione quadam prorsus alia dixisse quam prius mente conceperat, ac postea advertisse id factum a beo ad convertendum quemdam Manichæum, qui concioni interesset. Causam dat S. Jacobus, cap. ni, vers. 8 : a Linguam autem nullus hominum domare potest. » Ubi

iMu multa in hanc rem dixi. Ergo necesse esi ut eam
aoiai «t frenet et domet Deus. Unde S. Chrysostomus,
jjll'1' «* homil. 50 in *Matth.* : « Regius, ait, equus est lingua : si ei frenum injicias doctrina tua, gradarium effeceris; ascendet in eum rex, et quiescet in eo. » Sicut ergo Bucephalum nemo regere poterat, nisi Alexander Magnus; nec ille ullum alium patiebatur sessorem, nisi Alexandrum : sic pariter linguam nemo regere potest, nisi Deus; nec illa alium sessorem patitur, nisi Deum. Quare Hugo de S. Victore libro I *De Anima* : « Lingua, ait, labilis est, etteneri non potest, sed labitur, et fallit. Labitur ut anguilla, penetrat ut sagitta. »

Denique ex hac gnome : « Domini est gubernaro linguam, » solerler et caute colligit Franciscus Suarez, tom. I De Gratia, proleg. Ill, cap. v, num. 7, gratias gratis datas, qpas recenset S. Paulus, I *Corinth*, xu, inter quas prima est sermo sapientiæ, non dari per habitus, sed per actualement Spiritus Sancti motionem, qua ipse directe excitat mentem, facilque ut illi verba apta occurrant, modique loquendi congrui, atque auferl impedimenta quæ mentem distrahere aut perturbare possunt. Id maxime verum est in concionatore, ut dixi, confessarlo et similibus, qui animas convertunt. Ili ergo crebro orent ut Deus gubernet eorum linguam ad aliorum salutem, scilicet ut faciat eos ita apposite loqui, ut audieules feriant et convertant.

Ten.» 2. VIÆ HOMINIS PATENT OCULIS EJUS; SPIRITUUM ponderator est Dominus. — Pro *patent* hebraice est "p *zach*, id est mundus fuit, purus ab omni labe et vitio, sincerus, clarus, irreprehensibilis. Unde n*313txec«c/iit vocatur vitrum et crystallus, propter munditiem el transporentiam. Pro *ponderator* hebraico est pV) *tachen*, quod tria significat : *primo*, dirigens, disponens; *secundo*, mensurans; *tertio*, ponderans. Proprie *tachen* est pensitans, penitus perpendens, certo moliens, numerans, dijudicans spiritus, an suæ mensuriæ et régulés, puta legi divinæ, rationi et præscripto virtutis adæquentur, et ad amussim respondeant. Noster verbi, ponderans, id est appendens et examinans an Verum virtutis habeant pondus. Unde Cl aldæus vertit, *omnes viae viri munda in oculis q<>*, el Deus *dirigit vias ejus*; Syrus, *omnes via hominu pura sunt in oculis sui ipsius*; Septuaginta, *omnia opera humilis manifesta sunt apud eum*; *impii autem in die mala peribunt*. Nolunt Romam in

uno Codice Septuaginta sub asterisco hæc liabeti: « Homini applicationes cordis, et a Domino responsa linguai. Quanto major es, humilia te ipsum, et coram Domino invenies gratiam. Omnih opera humilis manifesta apud Deum; et firmans ipsos spiritus Dominus. Devolve super Dominum opera tua, et firmabuntur cogitationes tuai. Omnia <pera operatus est Dominus propter seipsum, impii autem in die mala peribunt (1). »

Jam *primo*, Cajetanus llebrteum *zach*, quia masculinum et singularis numeri, sic vertit, *omnei via viri mundi in oculis ejus*, hoc est, ait, omnes detiones externæ viri justi et sinceri patent oculis ejus, cum ipso eas examinat et dijudicat; at vero spiritus et internos instinctus, quibus ad husev actiones impulsus fuit, non pervidet : liosce enim solus Deus ponderat, id est appendit, penetrat et mensurat. Verum omnes rò *zach* vertunt, *munda, vel patentes el clara*. Apud ilebræos enim crebra est enallage et permutatio generum el personarum. Rursum rò *zach* accipi potest ut abstractum, *q. d.* Omnes viæ hominis in oculis ejus videntur mundities, id est omnino mundæ. Huc accedunt Septuaginta, qui hæc arctant ad humilem : « Omnia opera humilis, inquit, manifeste apud Deum. » Quocirca noster Salazar versionem Vulgatam accommodans ad Septuaginta, hæc de solo humili accipit, sicque explicat, *q. d.* Omnia opera humilis in conspectu ejus sunt vitrea, id est clara et perspicua; quare minimos etiam nævos et defectus suos in iis notat, juxta illud Isidori Pelusiotæ, lib. 11, *epist.* 24 : « Hypocrita vitrum ponit loco veri margariti, id est, sua opera vana et nullius meriti pro magnis venditat, elquasi pretiosa ostentat. « Humilis vero margaritas testimat vitrum, » id est, sua heroica opera parvi vel nihili facit, eaque æstimat fragilia instar vilri. At «spirituum ponderator est Dominus; *spirituum*, id est superbiorum qui altos gestiunt spiritus; sic enim *spiritus* sæpe superbiam et fastum significat. Jam 10 *ponderat* tripliciter explicat : *pi imo*, *q. d.* « Deus ponderat, n id est ponderando librat, complanat et adæquat superbiorum spiritus, dum eos dejicit, cuderisque hominibus abjectis et demissis quasi perpendiculo adæquat; *secundo*, « ponderat, » id est ponderibus degravat, *q. d.* Deus fastum sublimium imposito aliquo onere tribulationis deponit et deprimit; *tertio*, proprie « ponderat, » id est in statera justiciæ sui appendit, et superbiorum levitatem, humilium vero pondus et momentum probo cognoscit. Ilæo Salazar. Auctor vero *Caten. Gracor.* : « Per hoc, ait, quod humilium opera Deo asseruntur manifesta, insinuat Deum nolle superbiorum opera aspicere, multo vero minus approbare. Vel ma-

li) *Omnes via alicujus pura sunt in oculis ejus*, sum homini actiones recta omnes videntur, quidquid aliquis agit, rectum ipsi videtur ; *sed ponderat spiritus*, exanimat animos *Jora*, ideoque hic solus novit, sn rectum nec ua quod quisque agit.

nifesta dicuntur, quia sunt velut lux quædatn. »

Verum ^{to} *humilis* non est in Hebneo, Chaldæo, Syro et Latino; multo minus ^{tò} *superborum*, quod ne quidem habent ipsi Septuaginta. Quare generatilo hanc sententiam, ut sonat, accipiendo de homine quolibet, notandum est cum dicitur : « Omnes viæ hominis patent oculis ejus, » pronomen *ejus* posse vel ad Deum, qui vers. 1, processit, vel ad hominem referri. Ad Deum referunt Beda, Lyranus, Ahen-Ezra, Hugo et Dionysius, huneque dant sensum : « Vias, id est actiones, omnium, bonorum videlicet et malorum, Dominus videt, ut etiam spiritus singulorum, quid in occulto cogitent, certa lance discernat, » ait Beda, *q. d.* Deo omnes actiones hominis sunt vitreæ et crystallinæ, id est claræ et perspicuæ instar vitri et crystalli, quia Deus earum radicem et fundum, scilicet cor, mentem et spiritum cuiusque intime pervidet, rillumque appendit et ponderat, an scilicet æquum justumque bonitatis habeat pondus, an vero diminutum, mancum et iniquum. Unde infert Boetius, lib. V De *Consol.* prosa 6, sub finem : « Aversamini igitur vitia, colite virtutem ; magna vobis indicta est necessitas probitatis, cum ante oculos agitis iudicis cuncta cernentis. »

Secundo, simplicius Syrus, Chaldæus, Vatablus, Pagninus, R. Levi, Jansenius et alii pronomen *ejus* referunt ad hominem, qui immediate præcessit, *g. d.* Homini patent suæ actiones externæ, ipseque sæpe ex philautia et amore proprio eas probat, censetque esse puras et sanctas; at non raro errat, quia spiritum internum ex quo manant, non pervidet : hujus enim ponderator, id est liberator, examinador, introspector est Deus.

Ubi nota per *spiritum* hic primo, accipi mentis cogitationem et voluntatem, quam Deus solus ponderat, an sit bona an mala, *g. d.* Homo videt actionem externam, eamque probat quasi in se bonam et honestam. At Deus videt volitionem internam quæ sepe vitiosa est, ideoque maculat et vitiat totam actionem externam : quare esto illa homini pura videatur, a Deo tamen impura judicatur. Hunc sensum clarius exprimit Salomon cap. XXI, 2, dicens : « Omnis via viri sibi recta videtur ; appendit autem corda Dominus, » *q. d.* Nolite vobis blandiri, quod opera vestra vobis placeant, probaque et justa esse videantur, quia Deus ea ad divini sui iudicii trutinam vocabit, in qua subtilissimi spiritus, et abditissimæ cogitationes expenduntur; unde in ea sæpe ut malum reprobatur et damnatur, quod ab homine ut bonum probabatur et laudabatur.

Secundo, *spiritus* significat intentionem et fundum cordis, *q. d.* Homo cernit actiones suas, at intentionem et fundum cordis sui non pervidet; sed cum pervidet, imo ponderat et librat Deus; Ideoque sæpe condemnat actionem, quæ hominibus recta et justa videtur. Opus enim bonum factum mala intentione malum est, et non

bonum; verbi gratia, cum quis dat eleemosynam pauperi, ut eum pertrahat ad luxuriam vel hæresim. Opus vero ex se indifferens, id est, nec bonum, nec malum, bonum fit, si fiat bono fine bonaque intentione. Opus autem in se pravum nequit fieri bonum, etsi ex optima manet intentione. Ecce harum intentionum omnium ponderator est Dominus. Nemo ergo semel sit censor, nemo de suo iudicio superbiat, sed de divino contremiscat. Huc pertinet explicatio nostri Vilalpando, P. II De *Tempi*, lib. III, cap. ix, quæ talis est : « Omnes viæ hominis patent oculis ejus, spirituum ponderator est Dominus, » *g. d.* Operasunt via, quæ cuique recta videtur ac plana ; sed ejus asperitas et exitus homini sibi ipsi plurimum fidenti, et cæco, occulta sunt et invisæ; Deo autem patent. Ipse enim spiritus dijudicat, et discernit quo quisque in qualibet suarum ducatur actione.

Tertio, per *spiritum* accipias affectum, amorem, intentionem, fervorem, zelum, vim, efficaciam, *q. d.* Homo videt opus externum, illudque magni aestimat, censetque esse valde pium et sanctum; at Deus ponderat spiritum, id est quantitatem affectus, intentionis, amoris et zeli, ex quo opus promanai, juxta illud : « Deus considerat non quantum, sed ex quanto. » Opus enim magnum factum parvo spiritu, affectu et amore, coram Deo justo virtutum « stimatore parvi est ponderis et meriti; opus vero parvum factum ex magno spiritu et amore, magni apud Deum est ponderis et pretii. Unde S. Thomas, I part., *Quæst.* XXI, art. 4, ad 3, ait temerarium esse definire uter sanctior fuerit S. Petrus, an S. Joannes : nam « spirituum ponderator est Dominus. »

Quarto, per *spiritum* accipias quantitatem gratiæ et charitatis, quæ pondus dat operi. Idem enim opus bonum factum ab homine qui magnam habet gratiam et charitatem, ideoque eminenter est sanctus, Deique amicus, longe majoris est ponderis, pretii et meriti apud Deum, quam idem opus æque intense factum ab alio, qui parvum habet gratiæ et charitatis habitum, ideoque parum est Deo gratus et amicus, uti docet Franciscus Suarez, tract. *De Gratia*, part. III, lib. XII, cap. xxii, num. 2, et alii passim. Hanc autem gratiæ et charitatis quantitatem solus Deus ponderat et mensurat. Unde dicebat S. Franciscus : « Tantus quisque est, quantus est apud Deum, et non amplius. » Dei ergo est ponderare opera, an gravia sint an levia, ex spiritu gravi vel levi qui illa producit. Rursum Deus, ait Lyranus, spiritus appendit, ad retribuendum merita et demerita. Unde hebraicum *tochen* Tigurina vertit, *disponens* : « Dominus, ait, disponit spiritus, » hoc est, ait Valabius, operatur in nobis quæ bona sunt; R. Levi vertit, *dirigens*, *q. d.* Deus dirigit, inquit, actiones justorum ut e curvis rectæ liant; aut, si rectæ sunt, rectæ perdurent, ac ipsi continue recto virtutis et salutis itinere insistant, itaque ad præ-

mia reterna perveniant; itnpiorum vero opera prava dirigit ad merita gehennae supplicia.

Alludit ad *Job.* cap. xxviii, 25 : « Qui fecit ventis pondus, et aquas appendit in mensura, » ubi pro *appendit* hebraico est *fichen*; unde *tachen*, quod Noster hic vertit, « ponderator. » Sicut enim Deus ventis, licet levissimis, dat suum pondus, hoc est mensuram, puta a se mensam et definitam quantitatem, vim et efficaciam; atque aquas, v. g. mare, appendit in mensura, ut, licet intumescat, tamen limites a Deo statutos, sibi que commensos, non excedat : sic pariter Deus dat spiritibus jam dictis justum suum pondus et mensuram, atque juxta illam singulos corequat et mensurat.

Porro pondus spiritus et animæ est amor, juxta illud S. Augustini : « Pondus meum, amor meus; eo feror, quocumque feror. » Quantus ergo est amor inanima, quantacharitas, tantum ejus pondus; charitas enim dat pondus, id est dignitatem, valorem et pretium operi et operanti. Tò ergo *ponderator* dupliciter capi potest : *primo*, *q. d.* Ponderis dator; *secundo*, *q. d.* Ponderis mensurator. Deus enim omnium actionum tam malarum quam bonarum pondus mensurat; bonarum vero etiam pondus dat, quod scilicet ipso ab æterno per suam prædestinationem requavit et commensus est tum bono, salutis et gloriæ ipsius operantis; tum bono publico, puta statui et officio vel quod operanti commisit, ad bonum Ecclesie, vel reipublicæ. Homo igitur est corporum ponderator, sed Deus spirituum, adcoque Angelorum, Cherubimorum etSeraphimorum omnium.

Hic sensus apte cohæret versui precedent! et sequenti, *q. d.* Sicut Deus in loquendo est gubernator linguæ, sic inoperando est ponderator spirituum et intentionum, atque in volendo est cogitationum director, ut sequitur. Ipse ergo est auriga cordis, oris et operis. Unde vers. seq. pro *diriguntur* hebraico est KID» *iicconu*, quod alludit ad *tochen*. Vere ergo Beda in Prov. : « Sicut, ait, fistula absque inspiratione nullum reddit sonum, sic cor hominis absque inspiratione divina nullum recipit bonum. » Hinc S. Michael, quasi vicarius Dei, pingitur libripens, id est in libra appendens animas morientium, earumque merita el demerita æstimans et ponderans. Sic Deus ponderavit spiritum et opera Balthazar regis Babyloniorum, cum in pariete scripsit : « Mane, tekell (quæ vox alludit ad *token*, quod hic est in Hebreo), phares; tekell, appensus es in statera, et inventus es minus habens, » *Daniel*, cap. v, 27, ubi plura de hac Dei statera et ponderatione dixi.

Antistrophæ Salomoni est rila S. Pauli gnome *Hebr.* iv, 12 : « Vivus est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens u-que ad divisionem animæ ac spiritus, compagna quoque ac medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis. » Vide quæ ibidem annotavi. Sic vides ubique Salomonem an-

tistrophe respondere Christo et Apostolis. Hic nimirum est consensus legis et Evangelii, hæc harmonia novi et veteris Testamenti.

Moraliter, hic discere quanti faciendus sit spiritus, puta mens et intentio, in qualibet actione nostra. Intentio enim bona operi etiam indifferenti dat bonitatem; ac quo illa est melior, eo melius majorisquo meriti est opus. Bona est intentio, si fugias peccatum, et facias bonum ad cavendum pœnas gehennæ. Melior, si id facias spe mercedis coelestis. Optima, si id facias amore virtutis, v. g. ex obedientia, ut impleas legem; ex gratitudine, ut Deo gratias agas; ex penitentia, ut pro peccatis satisfacias; ex justitia, ut proximo jus suum tribuas; ex religione, ut Deum colas; et maxime ex charitate, ut Deo magis placeas, illique rem gratam præstes. Charitas enim nobilissima est virtutum, earumque princeps et regina; quare actus quos ipsa elicit vel per intentionem imperat, facit divinos et nobilissimos, summique apud Deum meriti. Quocirca Apostolus, 1 *Cor.* x, 31 : a Sive, ait, manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facilis, omnia in gloriam Dei facite, n Quod explicans S. Basiliius in *Regul. brevior.* Reg. 19G : « Is nimirum, ait, tiiandiiëat bibit ad gloriam Dei, quando divinÓFULh Beiofiorum erga se memoriam conservat, tit ojltsce modi animi affectionem relinet, quæ ox compositione etiam corporis declaratur, ut non tanquam securus omnino manducet, sed ut qui inspectorem habeat Deum, et quando in sumendo cibo illud sibi propositum habet, ut non tanquam ventris mancipium propter voluptatem manducet, sed tanquam operarius Dei, ut in operibus iis, quæ sunt ex mandato Christi, exsequendis firmior esse posset. » Et B. Laurentius Justinianus, lib. De *Discipl.* cap. x : « Omnes Christi servi, ait, Deo placere cupientes, primordia dici et actionum conentur consecrare Altissimo, quatenus cœlera secutura opera, a suo non declinent principio; quapropter mox ut somno evigilant, semper cor suum erigere contendunt; prima vox, prima cogitatio, primus affectus divinam resonet laudem, ignitam ad Deum dirigat supplicationem, et illi se sincero corde permittat, qui valet potenter de imminentibus periculis liberare. » S. Dorotheus, *Doctor.* 13 : « Si timore gehennæ, ait, benefaciamus, in servili statu sumus; si ut mercedem recipiamus, in mercenarii; si bonum ipsius gratia faciamus, ad filiorum statum transimus. »

Memorable est quod Jonvillius gallice scribit jün» in Vita S. Ludovici regis Galliæ, Ivoncin (ex præclara S. Dominici familia), cum ab hoc Ludovico F'' ad magnum Damasci Sultanum legatus esset, mulieri cuidam retatis admodum provectre fuisse obvium, quæ una manu lebetem ardentibus carbonibus, altera amphoram aqua plenam gestabat. Hoc spectaculo attonitus, eam rogat quem in finem duo hrec secum deferret? Ista hunc in modum respondit : « Paradisum igne hoc exurere, et

aqua hac inferni flammam extinguere animo meo sedet. » Inopinato hoc responso amplius quam prius stupefactus, denuo eam rogat cur id agredi lentaret? Illa : « Ne in posterum, ait, quispiam virtuti et bonorum operum praxi se dedat spe mercedis, et ne a malo se temperet gehennæ timore, verum pure ob honorem Dei, et quem ei debemus singularem amorem. » Ubi hoc intellexit, totus admirabundus hresil, tanto ingens mulieris hujus pietas et perfectio, magnusque erga Dei honorem zelus, animum ejus stupore concusserat.

<17 S. P. Ignatius, cupidus excitandi suæ professionis alumnos ad hanc perfectionem, loquitur in hunc modum : « Omnes rectam habere intentionem studeant, non solum circa vitæ sure statum, verum etiam circa res omnes particulares, id semper in cis sincero spectantes, ut serviant et placeant divinæ bonitati propter seipsam, et propter charitatem, et eximia beneficia, quibus prævenit nos, potius quam ob timorem pœnarum; vel spem præmiorum (quamvis hinc etiam juvari debeant); et in omnibus quierant Deum, exuentes se, quantum fieri potest, amore omnium creaturarum, ut affectum universum in ipsarum creatorem conferant, cura in omnibus creaturis amando, et omnes in eo, juxta sanctissimam ac divinam ipsius voluntatem. »

Quatuor illa animalia, quæ Ezecchieli prophète cap. i ostensa fuere, extensas suas pennas, et capita sursum erecta habebant, Deo hac visione significante, virtute preditos oportere intentiones suas in sublime extollere, eas nimirum ob Dei honorem exsequendo. Evidenter rex David pure se Dei honorem investigare præ se tulit, cura dicebat : « Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam, » *Psal.* exii. Hoc est quod vulgo dicitur :

Quidquid agant homines, intentio judicat omnes :

quia, ut ait S. Ambrosius, lib. II *Offe.* : « Affectus tuus operi tuo nomen imponit. » Nam uti rami et fructus succum ex ima radice trahunt, ita bonæ actiones præcipuam bonitatem et meritum a bona intentione hauriunt. S. Gregorius, lib. XXVIII *Moral.* cap. xiii, tanti cam lesimat, ut j. totius spiritualis redificii basim eam appellet.

3. Revela Domino opera tua, et dicentur cogitationes tuæ. — Pro *revela* Noster legit Si *gal*, a radice nbá *gala*, id est revolavit. Jam alio puncto legunt Sa *gol*, id est volve, devolve, a radice 5*74 *galal*, id est volvit. Unde *gilgal* vocatur sphæra, rota, cælum, a volubilitate et rotunditate. Igitur sic vertunt Pagninus, Vatablus, Cajetanus et alii, *volve* vel *devolve*, aut *verte ad Dominum opera tua, et dirigentur*, vel *firmabuntur cogitationes tuæ*, idque varie exponunt. *Primo*, Cajetanus refert ad intentionem et finem, *q. d.* Opera q>uu facere destinas, verto et refer in Deum quasi ad ultimum tuum finem; itu fiet, ut ad suum finem et scontim

recta dirigantur cogitationes tuæ. Et Vatablus, *perfice*, ait, *quidquid agis, in honorem Dei, et non frustraberis cogitationibus tuis*; et R. Levi, universa, ait, *quæ agis, ad divinam servitute refero; et cogitata tua recte succedent, Deo opem ferente, ut desideriorum tuorum metam attingas*.

Secundo, Baynus et Salazar hrec referunt ad gratiarum actionem, *q. d.* Omnia quæ agis, revolve per gratiarum actionem ad Deum illorum auctorem; quidquid boni feceris, id totum in Deum reflecte, illique quasi offrais boni fonti acceptum refero; ita a dirigentur cogitationes tuæ, » nimirum rectissime ferentur, nec aberrabunt. Si enim ex his, quæ bene agis, quidquam libi ipsi arroges, aberras prorsus; unde Hebraice *gol* verti potest, *instar pile reciproca et restitue* Deo opera sancta, quæ ipse in te conjecit. Nam, ut ait S. Chrysostomus, *hom.* 8, tom. V : « Opera nostra bona in Deum referre debemus, quæ tñadmodum in sphæra ludo jactit unus, alter vero refert pilam, tam diuque eleganter ludus producit, quauddiu inter ulriusque manus jacta et reciprocata sphæra non excidit. » Ergo quidquid beneficii, Deo quasi jaciente, acceperis, ne excidat (ait Salomon), sed id continuo in illius manus revoca, ut irfue veluti reperiçussum iterum ad te redeat, idque non tantum in prosperis, sed et in adversis, *q. d.* Quidquid boni feceris, aut mali toleraveris, id quidem Deo acceptum refer, et per gratiarum actionem revoca. Tunc autem petilior eris, cum adversa et infausta ab illo in te jacta, ne dicam excussa prompte atque expedite remiseris. Subdit : « El dirigentur cogitationes tuæ, » hebraice *ordinabuntur*, aut *stabilientur*, » *q. d.* Hoc humili judicio præjacto, « cogitationes, » id est consilia tua et rationes, minime nutabunt. Pulchre S. Chrysostomus, *hom.* 3 *De Lazaro*, docet quomodo omnia tam adversa, quam prospera, in Deum per gratiarum actionem reflectere debeamus.

Tertio, plenius et aptius ad Vulgatam versionem hæc referas, tam ad spem et invocationem, quam ad laudem et gratiarum actionem. Explicat enim id quod dixit vers. præced. : « Spirituum ponderator est Dominus; » et vers. 1 : « Hominis est animam prreparare, » nimirum revelando et exponendo Deo sua negotia, ac postulando ut ipso ea dirigat, confirmet et prosperet. Sensus ergo est, *q. d.* Devolve in Deum opera tua, id est illi ea revela, annuntia, offer, commenda, illique ea plane committe, certo confidens quod ipse ea optime diriget firmabitque ad suam gloriam, tuamque aliorum salutem. Volvimus enim, ait Jansenius, ad Dominum nostra opera, cum Domino acceptum ferimus, si quid a nobis recto fiat, et cum ad honorem ejus omnia nostra opera referimus, et cum ea quæ nobis incumbunt facienda, illi commendamus et committimus, orantes ut ipse ea dirigat, atque ad salutarem effectum perducatur.

Tertium horum consulit Snptens, dii''! hic di-

cit ; « Volve nd Dominum opera tua. » Illi cnim convenit quod sequitur : « Et dirigentur, » vel, ut alii vertunt, *stabilientur*, a cogitationes tuæ ; » hoc est, Deo prosperante, qnæ cogitasti, feliciter procedent et adimplebuntur. Idem ergo hic monet quod Tobias, cap. iv, vers. 20, dicens : « Pete ab eo ut vias tuas dirigat, el omnia consilia tua in ipso permaneant. » Et quod David Psal. xxxvi, 5 : « Revela Domino viam tuam, et spera in eo, et ipso faciet. » Monemur ergo Domino revelaro opera nostra, non ut manifestemus ei, quasi ea ignoraret; sed ut in precibus nostris ea illi proponamus, auxilium ejus et favorem implorantes. Unde Beda : « Domino, aih opera nostra revelamus, quando eum, quem nihil latere novimus, in cunctis quæ agimus, in memoriam reducimus, atque illius in omnibus flagitamus auxilium. » Sic et Paulus, *Philip*, iv : « Nihil, ait, solliciti sitis; sed in omni oratione et obsecratione petitiones veslræ innotescant apud Deum. »

Igitur sicut infans revelat matri suæ desideria, iliaque in ejus sinum et curam devolvit et resignat, ibiquo recumbit, indormit et quiescit : sic pariter fidelis omnia sua revelet, resignet et committat Deo, in ejusque paterna providentiæ cura indormiat et conquiescat, juxta illud cap. movers. 6 : « In omnibus viis cogita illum, et ipse diriget gressus tuos, » ubi plura in hanc rem dixi. Ita R. Salomon : *gol*, ait, id est devolve, projice, *q. d.* « In Deum devolve omnia quibus opus habes, et quæ cogitas feliciter succedent. Vel etiam : Preces ad Deum funde ob universa quibus indigebis. » El Aben-Ezra : « Cum, ait, Deus omnia effecerit propter virum labe carentem, votis ejusdem annuit; et quando aliquid postulaverit, liberaliter id concedit. Quod si ei tua consilia aperias, quæ expelleris? benevole præbebit. » Sic Lyranus, lingo, Dionysius et alii. Tò *volve* significat sollicitudinem esse ingens pondus, quod animam solliciti degravet; ipse ergo illud ab anima sua devolvat in sinum Dei, ita Liber erit, et securus de felici rei successu.

Denique S. Chrysostomus, hom. 41 *ad Popul.*, hæc refert ad confessionem, *q. d.* Revela, id est confitere Deo tua peccata et mala opera, sic ipse te diriget ad eorum veniam suamque gratiam, atque ad humilitatem cæterasque virtutes. « Non tibi dico, ail, ostenta teipsum, nec apud alios accusa, sed obedi Prophetæ dicenti : Revela Domino viam luam, ca coram Deo confitere, coram judice confitere peccata tua deprecans, et, si non lingua, saltem memoria, et ita pete libi misericordiam exhiberi; si peccata jugiter habes in memoria, nunquam in proximum iræ memoriam servabis; non dico : si tibi persuaseris te peccatorem esse. Non ita potest hoc animam humiliare, sicut ipsa per se peccata et per species ruminata. Non eris mali memor, hæc semper in memoria gerens; non irasceris, non conviciaberis, non altum sapiens, non rursum in eadem cados, eris ad bona

fortior. Vides quot ex pedatorum memoria nascantur bona? »

Simili ratione pulchre noster Alvarez de Paz; lib. IV, part. IV, *De effectibus humilitatis*, cap. v, hæc adaptat manifestationi conscientiæ, præsertim illi quam Religiosi plerique statis temporibus faciunt suo Superiori, quasi vicario et interpreti Dei : per hanc enim optime a Superiore, imo a Deo diriguntur ad suam aliorumque salutem.

4. Universa propter semetipsum operates est v<<.i Domines, impium quoque ad diem malum. — Pro *propter semetipsum* hebraico est W JIO7 *lemaanehu*, quod *primo* verti potest, *propter ipsum*, scilicet opus; ait Pagninus : Deus cnim nulla re indigebat, aut potius *propter ipsum*, scilicet hominem, qui præcessit, vers. 2 et 1. Unde Chaldæus vertit, *omnia opera sunt Dei pro his qui obediunt illi, et impius servatur in diem malum*; sicque clara est antithesis inter obedientes et malos sive inobedientes, quod Deus omnia opera sua, ac præsertim cælum præparaverit obedientibus sibi; inobedientibus vero præparavit malum, id est exitium et gehennam.

Secundo, R. Salomon *lemaanchu* vertit, *ad suam laudem*; njy *ana* enim significat cancre et laudare, juxta illud Ps. cxlvi, 7 : « Præcinito (hebraico upenu, id est canite) Domino in confessione. »

Tertio, idem R. Salomon *lemaanchu* exponit, *ad testimonium sui*, hoc est, ut do ipso Deo omnia testimonium perhiberent, quod opera divina tententur Dei fortitudinem et majestatem.

Quarto, optime Noster, Pagninus, Vatablus et alii *lemaanchu* vertunt, *propter semetipsum* (1), quod R. Jona exponit, *q. d.* Secundum voluntatem et beneplacitum suum. Longe melius alii, *q. d.* Propter suam gloriam, ut sensus sit : Deus mundum et omnia, quæ in eo sunt, creavit non coacto aliorum serviens utilitati, sed sponte suæ ipsius obsequens gloriæ propter semetipsum, tanquam propter finem ultimum rerum omnium. Ipse enim sicut est prima causa efficiens omnium, sic et omnium est finis et scopus; omnia enim tendunt

(1) Versioni *propter semetipsum* hoc objicit Rosenmullerus, quod sic debuisset scribi Tiyoh* « Sed *lemaanchu*, ail, est nomen *inamidi*, responsum, cum suffluxu... Est igitur prius hemistichium sic vertendum, *omnia fecit Jora secundum responsum suum*, suum in finem. Jam vero ambigitur, suffixam vocis *lemaanchu* sit no ad *Jovam*, an vero ad *omnia* referendum? Si ad *Joram* referas, sensus erit hic : Deus facit omnia ut respondeant voluntati suæ, ut sibi obtemperent, præstando id, quod Deus jussit vel instituit. Ita Chaldæps. Melius tamen cum altero hemistichio conveniet hoc, si suffixum ad *omnia* referatur, ut sensus hic sit : Deus universa et singula fecit ita, ut respondeant sibi ipsis, ut singulis antecedentibus sua respondeant consequentia, eo ordine, quem semel rerum cunctarum arbiter decrevit. Qua ratione apte cohæret quod sequitur, *et etiam impim* fecit ad vel in diem mali*, *q. d.* Non inter res bonas uutu in istiusmodi observatur contentus, verum et inter res malas, dum pro ratione decreti justissimi malo culpæ permissio respondet malum pœnæ immissum, n

ad Dei laudem, ut Creatoris sui potentiam, misericordiam, justitiam, sapientiam toto orbe promulgent et celebrent. Hinc Deus in omnibus idem est, silique per omnia similis. « Deus, ait S. Augustinus, nec major est in maximis, nec minor in minimis. »

Ubi nota Deum non ex cupiditate gloriæ operatum esse omnia propter se, sed quia rerum natura et ordo id poscit. Creatura enim ex intima totaqua essentia sua refertur, respicitquo Creatorem, quasi suum finem summumque bonum. Vicissim Creatoris natura et divinitas tantæ est dignitatis et majestatis, ut poscat omnia ad se referri, imo dos una divinitatis propria et essentialis est, quod illa sit ultimus rerum omnium finis. Monet ergo hæc gnome ut omnia nostra opera ad Deum referamus, caque propter illum operemur, sicut ipse omnia operatus est, ac illa ipsa opera operatur nobiscum propter scriptipsum. Cum ergo Deus omnia propter semetipsum operetur, par est ut nos quoque illi cooperantes in eamdem cum ipso intentionem conspiremus, atque omnia nostra operemur ad ejus laudem et gloriam, dicamusque illud S. Ignatii fundatoris Societatis Jesu : « Jinnia ad majorem Dei gloriam. »

Ad hoc novum stimulum dat versio Chaldæi, quæ sic habet, *omnia opera Dei sunt pro his qui obediunt ei; et impius servatur in diem malum, q. d.* Deus, etsi ultimate omnia creaverit propter se, proxime tamen et mediate omnia creavit propter justos obedientes sibi, eorumque obsequio solem, lunam, ignem, arbores, fructus oinniaque creata addixit; ut ipsi vicissim eadem suaque omnia Dei servitio mancipient. Si enim Deus propter hominem omnia facit, ergo par est ut homo vicissim omnia propter Deum faciat. Si objicias malos quoque et impios uti robur a Deo creatis, basque illis servire, respondeo, modicum et breve esse hoc servitium. Nam impius servatur ad diem malum damnationis et gehennæ, quo cælum, terra, gehenna, omnesque creaturæ in ejus supplicium et tormentum conspirabunt, et quasi conjurabunt. Linde S. Bernardus, serm. 3 De *Pentec.* ; « Omnia, ait, facit propter semetipsum, gratuita videlicet bonitate; omnia propter electos suos, pro eorum scilicet utilitate, ut illa quidem efficiens pausa sit, hæc finis. » Vide S. Thomam, 1 part. *Quant.* XLIV, art. 4, ubi docet Deum esse primam causam efficientem, exemplarem, et finalem rerum omnium : quia Deus in earum productione intendit illis communicare suam bonitatem, et illic intendunt eamdem participare. Finis enim est id quod intenditur ab agente. Verum Deus cum non est operatus propter se ut finem sui ipsius (Deus enim non habet finem sui ipsius, sed ipse omnium est finis), sed ob finem et bonum creaturarum. In Deo enim sapientia, bonitas et operatio sunt unum idemque cum Deo, ac proinde ipse earum finis esse nequit; Deus ergo omnia « operatus est propter se, » hoc est, operatus est omnia ad hoc,

ut suam bonitatem, sapientiam, magnificentiam, gloriam, etc., creaturis ostenderet et communicaret, quod est bonum creaturarum, non Dei. Deus enim ex hac sui communicatione nihil acquisivit, cum nihil ei addi possit (unde et gloria qua eum glorificant homines, Angeli et creaturæ omnes, nihil ei accedit, cum, ipse sit « habeat gloriam increalam et infinitam »); sed creaturæ suam essentiam, proprietates, dotes, omneque bonum hauserunt a Deo. Vide S. Thomam et Scholastici *Quæst.* citata, et *Quæst.* LXV, art. 2. Hoc est quod ait S. Dionysius : « Divinus Dei amor non reliquit eam sine germine esse. » Et Christus : « Ego sum a et », principium et finis, » *Apoc.* i, 8. Quin et Plato in *Timæo*, inquirens cur Deus fabricarit mundum, respondet : « Optimus erat; ab optimo porro invidia longe relegata est. Itaque consequenter sui similia cuncta, prout cujusque natura capax beatitudinis esse poterat, effici voluit. »

Hanc sententiam luculenter docta, profunda et sapida contemplatione explicat noster Alvarez de Paz, lib. IH, Parte III, decad. 9, contemplat. 80, *Quod Deus est ultimus finis*. Eam hic attexam, quia «n profunde gnomen hanc explicat, ac pauci auctorem hunc habent et legunt. *Primum* punctum inquit : O Domine Deus sanctissime, tu es ultimus finis omnium rerum, et universa creata nihil quaerunt, ut finem ultimum, præter te. Nam omnia tua potentia creasti, non propter aliquam indigentiam tuam, sed ut ipsa tuam infinitam perfectionem pro suo modulo participarent. Eorum ergo finis est ad te tendere, aliqua ratione tui similitudinem induere, tibi que Creatori appropinquare. Et quidem creaturæ rationis expertes ipsa natura impellente ad te tanquam ad finem tendunt, quatenus suum proprium bonum quaerunt, quod participatio est tuæ bonitatis. Solus miser homo non semel a te peccando separatur, et ad vilitatem creaturæ convertitur. Sed tu qui non finis utcumque, sed quasi magnes cordis nostri es, nos ad te trahe, et viam rectitudinis intrare compello.

Secundum : Res universas in suo fine quiescunt, et ab iis junctæ moveri non cessant, quousque ad illum suo modo pertingant. Tu, ergo, Domine, quies nostra es. Tua sola majestas cor nostrum potest implere, tua bonitas et dulcedo satiare. Hanc capacitatem postremo nec dignitates, nec divitiæ, nec voluptates, necque universa bona creata replent; sed unum tantum bonum infinitum et increatum, quod tu ipse es, replere potest et felicem efficere. Tu, Domine, es civitas in quam tendimus; portus in quem navigamus; lectus, in quo quiescimus; baculus, quo sustentamur. Hedera arbores, qua sustentatur, et in altum erigitur, mille ramis quasi brachiis adstringit, quia suam ab illa perfectionem et erectionem accipit. Ego igitur et omni amore, quo possum, te amplecti volo, quoniam sine te nec ad momentum subsisto.

Tertium : Cum igitur te meum ultimum finem possedero, tunc beatus ero. Repatriasse erit hoc, exisse de exilio corporum in regionem spirituum. Ipsa gratia tu es Deus noster, maximus spiritus, maxima mansio spirituum beatorum. Ubi totum veritas est, sapientia est, virtus, æternitas, summum bonum est. Dum a te absumus, cl hic sumus, vallis est lacrymarum in qua sensualitas regnat, et consideratio exulat; in qua libere quidem se exerit sensus corporeus, sed intricatus caligat oculus spiritualis. Enitatur igitur, o Deus, ab hoc exilio egredi saltem desideriis et sanctis affectibus, in te summo bono nostro co^{hTh} orari. Arnen.

Ex dictis liquet quod, cum dicitur Deum creasse et °PPrarj omnia a propter se, » hoc est propter gloriam suam, pZona accipi debeat non creata, quam Deus accipit a creaturis; sed increata et infinita, quam Deus ab æterno habuit habetque a scipso et in scipio, quæ est ipse Deus, g. d. Deus creavit et operatur omnia hoc fine, ut immensam su® essenti®, bonitatis, potenti® et sapientiæ gloriam creaturis suis patefaceret, eamque illis quoad fas est communicaret, ut ill® ejus participes fierent. Ex hac tamen increata gloria naturaliter et necessario resultat gloria creata, qua Creatorem suum laudant homines, Angeli omnesque creaturæ : hæc enim gloria ab illis Deo omni jure debetur. Estque hæc gloria vel patens et clara, ut in hominibus et Angelis; vel tacita et mulla, uti in creaturis irrationalibus: hæc enim muta voce glorificant Deum, sicut opus glorificat suum opificem, v. g. domus suum architectum, pictura suum celebrat pictorem.

Non potuit tamen hæc gloria creata proprio bono esse ^n,s Q.,e,n scilicet Deus sibi appetierit, iTaUDr ut propter eam assequendam crearet universum, cur* et operetur omnia, tum quia hæc gloria est extra Deum, estque creatum quid et exile; tum quia hæc nihil addit gloriæ increate et infinilæ, quam Deus in se habuit, habetque ab æterno; tum quia hæc gloria, sive glorificatio, potius est bonum creaturarum, quam Dei. Creaturæ enim felicitas est, quod suum agnoscat, amet, colat et glorificet Creatorem, juxta illud : a Fecisti nos, Domino, ad te, et inquietum est cor nostrum donec requiescat in te, » ut ait S. Augustinus lib. I *Confessionum*, cap. i.

Impium quoque ad diem malum, — scilicet operatus est Deus, ait Calvinus et Beza : Quia, inquiunt, ante omnem culpam et peccati prævisionem, Deus tanquam absolutus omnium dominus impios prædeslinat et creat ad supplicia, ut in iis gloriam jusûli® sus ostendat; sicut electos ante omnem meritorum prævisionem predestinari ad premia, ut in iis clementiam suam demonstret. Verum hic est error. Sic enim pariter Deus predestinare deberet mediam hæc supplicia, scilicet peccata homini immittere, et facere homines impios (pœna enim e*unt liter re picit culpam, ejusque est

correlativum : unde nemo punitur nisi culpæ reus), quod est horrenda blasphemia : tollit enim liberum arbitrium, ac pro eo inducit fatum peccati, atque in Deum, qui per essentiam est ipsa sanctitas et bonitas, omnem peccati culpam transcribit, ut jam non peccator, sed Deus ipse culpandus et puniendus veniat Calvino. Quæ sunt blasphemie portenta sæculis omnibus inaudita. Vide quod dixi de obduratione Pharaonis, *Exodi* vir, 3. Dico ergo : Deus ex se nullius supplicium, sed omnium salutem, et consequenter beatitudinem vult, cupit et præcipit, ut patet ex I *Timoth.* ii, 4, et *Ezech.* xxxm, il, et ex continuis omnium aliorum Prophetarum adhortationibus et comminationibus.

Quare pro responsione et intelligentia hujus loci et similium nota Hebreos sæpe, ac præsertim in carmine et versu, concise loqui, et multa subintelligere, quæ lectori supplenda relinquunt. Igitur cum ait Salomon : « Impium quoque (suppleturum, vel ut Chaldæus et alii vertunt, *qui servatur et ordinatur*) ad diem malum, » repete ex precedenti hemistichio, a propter semetipsum operatus est Dominus. » Hanc enim repetitionem exigat conjunctio *quoque, q. d.* Omnes res creat®, adeoque ipsi mali et impii, qui non videbantur facti propter Deum, nec gloriæ ejus subesse et servire, illi tamen revera subsunt et serviunt. Nam Deus qui produxit omnia ad gloriam suam, etiam eos quos providit fore impios, si a se crearentur, sibi et gloriæ su® reluctaturos, creavit tamen et permisit male agere, ut reddita eis pro culpis admissis pœna quam merentur, in eis justitia? su® gloriam patefaciat. Unde Vatablus sic vertit et explicat, *et etiam impius decidet in diem afflictionis, idest perditionis, ut scilicet cognoscatur ira Dei.* Hoc est quod ait Paulus *Roman.* ix, 22 : a Deus volens ostendere iram, et nolam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa ire, apta in interitum, ut ostenderet divitias gloriæ su® in vasa misericordi®, quæ preparavit in gloriam. » Tantum autem abest, ut recte colligit Bellarminus, lib. II *De Amissis, gratiæ*, cap. xii, ut Salomon dixerit quod vult Calvinus Deum, ante peccati prævisionem decrevisse aliquos damnare, ut potius contrarium significasse videatur, cum ait Deum omnia operari « propter semetipsum, » id est, ut gloriam misericordi® jusliliæve su® demonstret. Hanc damnationem decernere ob prævisa peccata, justitia est : sine prævisione autem peccatorum damnationem decernere, injustitia esse videtur. Sic enim loquitur S. Augustinus, lib. III *in Julian*, cap. xviii : « Bonus est Deus, justus est Deus, potest aliquos sine bonis meritis liberare, quia bonus est; non potest quemquam sine malis meritis damnare, quia justus est. » Et in epist. I0G *ad Paulinum* : « Quemquam immeritum et nulli peccato obnoxium, si Deus damnare credilur, alienus ab iniquitate non creditur. » Non potuit igitur Deus ante provisionem

peccati decernere damnationem alicujus, ut justitiam suam ea damnatione monstraret. Justitia enim juste vindicte et pœnæ præexigit et præsupponit reatum culpæ.

▼, 5. Abominatio Domini est omnis abrogans : etiam si MAMS AH MANUM FUERIT, NON EST INNOCENS — *Pro arrogans* hebraice est aS H33 *geba leb*, id est, *elatus torde* ; Septuaginta significanter, τὴν ὕψιστον, id est, *sublimis corde*. Secundam partem ita explicant Septuaginta, *manui autem manus inferens injuste, non erit innocens*; et Syrus, *qui extendit manum suam in proximum suum, non prohibetur a malo*; Chaldæus, *a malo non mundabitur*; Scholiasts, et *manus manui miscens*, etc.

Afrp. Sensus est, *q. d.* Deus abominatur omnia peccata et peccatores, sed maxime arrogantiam et arrogantes; quare etiamsi ipsi inultos habeant socios, quibus se tueantur, et per quos junctim manus violentas in alios injiciant, ut peccata peccatis assidue attexant, non tamen erunt innocentes, id est impuniti ; sed cito ira Dei in cos desæviet, eorumque fastum sternet. Causa est quod arrogans sit æmulus et antagonista Dei, ut velut alter Lucifer velit se Deo æquare, et cum eo de honore et primatu contendere; illum ergo ut sui honoris æmulum Deus insectatur, siderat et sternit, uti alibi ostendi. Unde S. Gregorius, part. III *Pastor*, adinon. 25, hanc gnomen applicans vanis et superbis prædicatoribus : Audiant, ait, quod scriptum est : Abominatio Domini est omnis arrogans, quia videlicet dum in verbo Dei gloriam propriam quærit, jus dantis invadit, cumque laudi suæ postponere nequaquam metuit, a quo hoc ipsum quod laudatur, accipit. »

Caj Aliter Pagninus qui vertit, *mox non erit impunitus*; et Vatablus, *mox non habebitur pro insonte*, id est statim punietur, quasi *ad manus ad manum* idem sit quod *cito, illico*. Aliter Cajetanus, *q. d.* Etiamsi arrogans manu manum fricet, tergat, et abluat, nulla tamen aqua, nulla lustratione absterget suum arroganti® scelus; nec erit innocens, id est impunis, sed acriter a Deo punietur. Aliter et B. Levi : « Manus ad manum, » id est assiduis malis implicabitur ; et R. Salomon : Poena, inquit, illi per manus infligetur. Aben-Ezra vero vertit, *manus Domini propter manum impii, q. d.* Manus Domini hunc exterminat, eo quod fraudulenta manu utatur. Vide quæ de hac parœmia dixi cap. xi. 21.

Initium vijk bons, facere justitiam : accepta est autem apud Deum magis quam immolare victimas.— Hic versus non est in Hebræo et Chaldaeo: transcriptus est ex Septuaginta, qui sic habent, *initium bona? viæ facere justa; accepta autem sunt apud Deum magis quam immolare hostiam*. Noster Salazar per *justi, tam* accipit misericordiam, quasi dicat, Inter reliquas bene vivendi partes principem locum obtinet misericordia erga pauperes et egenos, atque hanc Deo ipsi gratiorem accidero quam hostias et victimas ingentes, habes *Osce* cap. vi, 0 :

« Misericordiam volo, et non sacrificium. » Audi S. Chrysostomum, hom. *in Matth.* 5 : « Vis, ait, corpus Christi honorare? non despicias ipsum nudum ; neque hic quidem in Ecclesia sericis pannis induas, foris autem frigore ac nudilate confici negligas. Qui enim dixit : Hoc est corpus meum, et rem simul cum verbo confecit, idem dixit : Esurientem me vidistis, et non cibastis; et in quantum non fecistis uni eorum minimorum, nec mihi fecistis. Hoc certe corpus Christi non amictu, sed anima munda indiget; illud autem multa cura et magna diligentia eget. Utique ad hoc non est opus vasis, sed animis aureis : hoc dico, non quia vitare velim talium vasorum oblationem ; sed quia dignum putem ante omnia misericordi® et benignitati esse incumbendum. » Ex quibus constat Deum tantum pauperibus deferre, vel potius sibi ipsi in illis, ut, quod attinet ad externa, honestius, liberalius et decentius secuta in his agi velit, quam in Eucharistie sacramento. Et quidem hæc una ratio antiquos Cedeste proceres permovit, ut in magnis ■pauperum angustiis sacros calices comminuerint, et pretia eorum pauperibus impenderint. Addit autem Salomon misericordiam et eleemosynam non solum Deo gratiora esse quam sacrificia et victimas, sed etiam homini utiliora: nam si hosl te ad mundanda et cluenda peccata potissimum institute sunt, » misericordia » quidem « et veritate redimitur iniquitas, » etc.

Hic sensus appositus est, sed arctior. Quare alii passim *justitiam* generatilo accipiunt, prout sese extendit ad quamlibet virtutem, *q. d.* Initium ad *viam bonam*, id est ad virtutem et vitam honestam, *est facere justitiam*, id est exercere opera virtutum, *q. d.* Via ad virtutem est, non speculatio, sed actio et exercitium virtutis : sic enim « humiliatio est via ad humilitatem, » ait S. Bernardus, « sicut lectio ad scientiam, passio ad patientiam. » Dicit autem *initium*, quia potissima difficultas virtutis est in ejus initio, ut quis eam inchoet, *q. d.* Inchoa opera virtutis, incipe operari honesta et sancta, ac experieris virtutem non adeo esse arduam, uti minus tibi, instigante diabolo et mundo, apparebat ; imo reipsa disces illam, ejusque apicem continuo sui exercitio facilem esse adeptu. Hic verum est illud Horatii :

Dimidium facti, qui bene capii, babel.

Et illud Ausonii, *epigr.* 83 :

Incipe, dimidium facti est capisse; supersit
Duuidium, rursum hoc incipe, et elicies.

Et alius :

Incipe quidquid agas, pro toto est prima operis pars.

Hinc prudentes, cum quid ardui occurrit, illico illud aggrediuntur, et clausis quasi oculis mentis, ne ejus difficultate aspecta terreantur, manum operi admovent, itaque primam difficultatis ap'

Dr<'hensionem, quævehcmenlissimaost, superant; qua superata reliqua deinde facile evincunt, sensimque rem omnem conficiunt; perinde ac ægri pillulas aliasque medicinas amaras clausis oculis hauriunt, illicoque transglutiunt, itaque sanitatem sensim recuperant. Rursum, pro *initium* græcc est quod tum principium, tum præcipuum principatum et summam significat, q. d. Præcipuum et summa viæ bonæ, id est virtuti? vitæque honestæ, consistit non in speculando, sed in faciendo justitiam, id est opera justa et sancta. Quaro idem docet hic Salomon quod Christus *Matth.* «x, 17: a Si vis ad vitam ingredi, serva mandata,» inqjta auctor *Catena Grac.*; ijno idem quod dixit Salomon cap. i, 7: a Timor Domini principium sapientiæ. » Timet enim Dominum, qui Dei mandata servat. « Accepta est autem apud Deum, » tum ipsa justitia, tum ipsa via, id est vita bona quam efficit justitia, a magis quam immolaro victimas, b juxta illud: « Misericordiam volo et non sacrificium, » *Osce vi*, G. Quod enim de misericordia dixit Deus fidero de cbaritalo, justitia, patientia, aliavo virtute dixerit: Charitatem, justitiam, patientiam, etc., volo et non sacrificium, eo sensu quo explicui *Osce vi*. Actus enim internus charitalis, justitiæ, patientiæ, etc., magis placet Deo quam externum sacrificium, sive victima boum et ovium, cum ille animatus sit et rationalis, hæc bruta et irrationalis. Linde dignitas externi sacrificii nascitur et mensuratur dignitate interni actus religionis et devotionis, ex qua manat et offertur: quantus enim est actus hic internus, tantus est et externus; quantumque ille, tantum hic placet Deo. Loquor de sacrificiis in genere, qualia erant vetera, quæ omnem vim et dignitatem accipiebant ex opere interno, puta ex devotione operantis. Secus est de sacrificio Eucharistiæ, quod vim habet ex opere operato, sive ex se ipso.

6. Misericordia et veritat b redimitur iniquitas: ET DI TIMORE DOMINI DECLINATUR A MALO. — PTO *redimitur* hebr. est 123» tecupar, id est expiatur, propitiatur; Chaldæus, *benignitate et veritate txpialur peccatum, et timor Dei avertit a malo*. Hic versus repetitur: positus enim fuit quoque cap. præced. vers. 27, ubi cum Noster transcripsit ex Septuaginta, hic vero ex llebræo. Ibidem cum explicui: quare hic plura non addam. Jam si « misericordia et veritate redimitur, b et, ut llebræa habent, expiatur, iniquitas: ergo percarum opera satisfacimus pro poena peccato quoad culpam remisso, adhuc reliqua et debita, ait Bellarminus. lib. IV *De Paint, cap. vin*. Nam non minus ad justitiam pertinet redemptio quam satisfactio. Et si absurdum esset dicere nostris operibus satisfieri pro peccatis, nuito esset absurdius dicere nostris operibus redimi peccata: sicut etiam ipsi b i retici gravius ferunt, si dici velimus aliqua ex parte redemptores quam satisfactores.

7. Cum «LAcvraiNT Domino vi» uominis, inimicos

QUOQUE EJUS CONVERTET AD PACEM. — Hebraice, *fn volendo Dominum vias viri, etiam inimicos ejus pacificabit cum illo*; Vatablus, *hostes quoque ejus conciliat ei*; Chaldæus, *pacificos reddit ei*; Syrus vero, *in voluntate Domini sunt vias hominis; etiam ejus inimico panas retribuet*. Hebraeum enim obs *scalam* et retribuere et pacificaro significat. Septuaginta (qui hic passim multas sententias transponunt, imo diversas addunt) cap. præced. vers. 27, sio habent, *accepta apud Dominum via hominum justorum; per ipsos autem et inimici fiunt amici*.

Primo, Baynus sic exponit: Inimicitias et odia ipse sese exercent homines, quod Dei non quæranl amorem, q. d. Fieri non potest ut fideles inter sese sint amici, qui Deum ut oportet non amant. Sin Deum amamus, inter nos amicitia facile coibit. Charitas enim qua amamus Deum extendit se ad proximum: facit enim ut propter Deum amemus et proximum quasi Dei imaginem. Igitur si in utraque dissidentium parte excitetur charitas et amor Dei, idem flectet utrosque, ut propter Deum ament sese invicem, pacemque ineant. Sin autem una pars amet Deum, altera obstinate in odio perseveret, prior saltem quæret pacem, satagelque adversam partem pacificare et sibi conciliare quoad poterit, ut sit hypallage, q. d. « Inimicos quoque ejus convertet ad pacem, » id est, justus amans Deum pacem suam et amorem convertet quoque ad inimicos, hoc est, diligit inimicos propter Deum, satagetque eos sibi pacificare, ut pacem cum eis ineat et colat. Quocirca Demosthenes homines justos, æquos et placidos vocabat *coagulum civitatis*, quia sicut coagulum stringit et unit lac ex se liquidum el fluidum, sic justus omnium tam amicorum quam inimicorum animos pace et concordia stringere atque tam sibi quam inter se unire studet.

Secundo, simplicius et germanius, q. d. Cum p-i quis studet per omnia placere Deo, fit srepe ut Deus vicissim inimicos ejus placet, et ad pacem convertat, ut cupiant ipsi placere, sicut ipse piat c«' cet Deo; idque triplici de causa. *Prima* est, quod '4 inimici videant se non posse prævalere contra pnB1, cos qui Deum amant, et quos vicissim Deus amat, protegit et propugnat. *Secunda*, quod virtus ets/mli. pietas ubique sint amabiles, omnesque etiam hostes rapiant in sui amorem et admirationem: quo fit ut, cum inimici vident suum adversarium virtute præditum, sincerum, sanctum, cogantur cum amare, pacemque cpm eo redintegrare. Unde Deda sic explicat: « Tanta est sanctitas, inquit, divinai religionis, ut cam plerumque etiam qui foris sunt venerationi habeant; et quos perfecte Deo servire perspexerint, cum his pacem habere quantumvis religione discrepantes incipiant. *Ter- Trrt*». tia, quod Deus in manu sua habeat corda inimicorum, ut ca ad amorem vel odimn flectere possit prout vult. Cum ergo justis amicis suis optime velit, flectit corda inimicorum, ut cum amicis suis pacem cupiant et colant. Denique Deus est cen-

trum amoris et amicitiae : quare sicut in centro coeunt et uniuntur omnes lineae circulum induas rauales partes secantes, sic in Deo uniuntur oranes amici aequae ac inimici : sicut enim centrum in se unit omnes lineas, licet sibi adversas, sic Deus amicat et conglutinat homines quoslibet, etiam sibi invicem inimicos. Dico saepe id fieri, non semper : nam videmus justos saepe ab ramulis continuas persecutiones pali, uti passi sunt fideles et Martyres primis trecentis Ecclesiae annis a Nerone usque ad Constantinum.

Exemplum hujus sententiae clarum est in Salomone, cui Deus omnes vicinos reges et populos, etiam hostiles, vel subiecit, vel foedere sociavit : unde ipse vocatus est *Salomon*, id est pacificus : quia plenam cum omnibus tam inimicis quam amicis pacem habuit, III *lieg.* x, 23. Rursum patet istud in Davide, cui Saul aliquoties reconciliatus est, Deo cor illius ob merita Davidis commovente. In Tobia item, qui, quoniam memor fuit Domini in toto corde suo, dedit illi gratiam Deus in conspectu Sannanassar regis, ut patet *Tobia* i. Patet idem in Assuero, coram quo Esther et Mardochaeus, et per eos populus Judaicus, invenit gratiam. In Joseph item, Daniele et in Iribus pueris. Item in Alexandro Magno et Jaddo sacerdote, cujus historiam videre est apud Josephum, lib. XI *De Antiq. Judaic.* cap. ult. Sed omnium maxime in populo Christiano, cujus inimicos reges et principes post multas persecutiones Deus tandem pacificavit cum eo, ita ut non tantum a persecutione cessaverint, sed etiam iugo fidei sese submiserint.

Docet ergo hac gnomo, primo et ante omnia, fidei quaerendum esse amorem et cultum Dei, ut ei per omnia placeat, etiamsi propterea hominibus displiceat, dicatque cum Apostolo : a Si adhuc hominibus placerem, Christi servos non essem, » tum quia placere Deo longe melius est quam placere hominibus, ac displicere Deo longe deterius et perniciosius est quam displicere hominibus; lum quia Deus facile potest, et saepe solet amicis suis inimicos convertere ad pacem, uti gentes Christo et Apostolis inimicas convertit ad pacem, fidem et obedientiam. Ac parentes qui initio obsistunt filiis Religionem ingredientibus, saepe convertit ut visa deinde filiorum pietate, profectu et fructu, eosdem praeter ceteris liberis ament.

Docet *secundo*, efficax et optimum medium ad conciliandos hostes esse, si prius nobis conciliemus Deum : Deus enim in manu sua habet corda hostium ; quare si ejus benevolentiam nobis conciliemus, facile ipse hostes nobis conciliabit, praesertim si id instanter ab eo flagitemus : Deus enim facit voluntatem timentium se, et obedientibus sibi quasi obedit, crebraque omnia, quin et hostes ipsos, facit obedire. Adde Deum in lego veteri peculiariter promisisse Iudeis, si legi sura obedirent, victoriam de inimicis et pacem slabi-

lem. *Exod.* cap. XXIII, 27, et *Ltvit.* xxn, 6 et «cq.

Huc spectat axioma R. Simeon in *Pirck Aroth*, id est in *Apophth. Patrum*, cap. n : « Ita voluntati Dei morem gere sicut tuae, imo relictata voluntate tua, illius arbitrio te submitte ; sic enim et alios protinus tuis facies desideriis et voluntatibus inservire. » Deus enim, in cujus manu sunt omnium voluntates, eas flectet, ubique faciet obsequentes.

Mystice, q. d. Si per obedientiam subjeceris te Animae plane Deo, ejusque legi et voluntati, ut ei omnia placeas, fiet ut sensus quoque tui, appetitus, omnesque vires animae et corporis, ac praesortita cogitationes et tentationes, subdant so osee* menti et voluntati tuae, ut eas facile supprimas, compescas, eisque dominaris, uti dominatus est eis Adam in paradiso, quamdiu obedivit Deo : at ubi Deo rebellavit, mox rebellem sensit carnem et concupiscentiam. Urac est enim juxta lex talionis, ut si te subdas tuo superiori, subdantur tibi pariter inferiores tui : sin superiori rebelles, sentias pariter rebelles subditos tuos. Unde S. Augustinus, lib. I *De Nuptiis et Concupisc.* cap. vi : « Injustum enim erat, ait, ut obtemperaretur a servo suo, id est a corpore suo, ei qui non obtemperaverat domino suo. » Et lib. II *Centra duas epist. Pelag.* cap. xxn : « Faciebat quippe hoc ordo justitiae, ut quia eorum anima famulum corpusa Domino acceperat, sicut ipsa eidem domino suo, ita illi corpus ejus obediret, atque exhiberet vitra illi congruum sine ulla resistantia famulatum.* Et mox : « Nondum quippe anima rationalis domina carnis, inobedions exstiterat Domino suo, ut poena reciproca inobediente™ experiretur carnem famulam suam cum sensu quodam confusionis et molestiae suae. » Et lib. XIV *De Civitate Dei* cap. xv : « in illius peccati poena, quid inobedientiae nisi inobedientia retributa est? Nam quae hominis est alia miseria, uisi adversus eum ipsum inobedientia ejus ipsius, ut quoniam voluit quod potuit, quod non potest velit? » Imo Deus magnis Sanctis et amicis suis subiecit summos inimicos, tam suos quam nostros, puta daemones, juxta illud Christus isti ad discipulos : « Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici; et nihil vobis nocebit, » *Lue.* x, 19. Sic S. Antonius, S. Hilarius, S. Macarius, S. Franciscus dominabantur demonibus, eosquo ab energumenis expellebant, sibi subdebant.

8. Melius est parum cum justitia, quam multi fructus cum iniquitate. — Hebraice, *quam multi proventus absque judicio*. Sed *judicium* Hebraeis saepe significat aequitatem : unde Noster secutus Septuaginta recte vertit, *cum iniquitate*. Sic erum habent Septuaginta, et ex iis S. Hieronymus in cap. iv *Eccle.* legit : « Melior est acceptio parva cum justitia, quam mulla genimina cum inculiate. » Pro *acceptio* gnece est id est captura, occupatio, possessio.

Primo, Baynus per iisfituini accipit cleemosv-

nam, *q. d.* Melius est modicum «cum justitia, n id est cum piis opibus et eleemosynis, quam multitudo fructuum *absque iudicio*, hoc est inique et ex rapina collectorum. Non enim proderunt divitiæ in die iræ, nisi ex illis fiat justitia, id est opera misericordiæ, quibus iniquitas redimitur, uti dixit vers. 6.

Secundo, simplicius et plenius, *justitiam* generatim accipias pro complexione virtutum, *q. d.* Satius est habere parvos fructus et opes cum virtute et sanctitate, quam multos cum iniquitate; quod dupliciter exponas : *primo*, *q. d.* Satius est parvas opes ex labore justo colligere, quam multas ex injusto, v. g. per usuras, fraudes et illicitos contractus. Unde Vatablus vertit, *pusillum cum PQS^det, preestat proventibus im-* *mensis inique partis. Secundo, q. d.* Satius est modicum cum justa vita, quam multum cum injusta et iniqua. Causa est *prima*, quod justitia et sanctitas majus sit bonum quam omnes opes mundi : sanctitas enim est bonum coeleste et divinum, adeoque ipsa est summa participatio Dei et divinitatis. *Secunda*, quod qui modicum possidet cum justitia, gaudet animi pace, tranquillitate, lætitia, quæ omnibus mundi bonis antecellit, juxta illud *Eccle. iv, 6* : « Melior est pugillus cum requie, quam plena utraque manus cum labore et afflictione animi. » Ubi S. Hieronymus : « Eleganter, ait, justitia requiem habet, iniquitas laborem. » Ex adverso, qui multa possidet injuste et inique, perpetuis agitur conscientie remorsibus et angoribus, item forensibus litibus et molestiis, quæ omnem opum voluptatem exhaustiunt et absorbent. *Tertia*, quod Deus efficiat ut justus ex modico commodius, felicius et sæpe lautius vivat quam iniquus ex mullo, juxta illud cap. præced. vers. 10 : « Melius est parum cum timore Domini, quam thesauri magni et insatiabiles. » Vide ibi dicta. Et illud *Psal. xxxvi, 16* : « Melius est modicum justo super divitias peccatorum multas, » quo alludit hic Salomon. « Melius ergo est parum cum justitia; » *melius*, id est felicius, quietius, lætius, ditius, copiosius, uberius est. Hoc est quod ait Christus, *Matth. vi, 33* : « Quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus; et hæc omnia adjicientur vobis. » Ubi S. Chrysostomus notat Deum vetuisse nimiam curam temporalium » ut certius eadem a Deo Deique providentia obtineamus : nimia enim sollicitudo nos iis facit indignos ; spes vero in Dei providentia reposita efficit dignos. « Jubeo, ait, ista non quæri et non curari, non quidem ne accipias, sed ut abundantius accipias. Nam sollicitudine afflictus, et curarum morsibus sæpe discerptus, hisce bonis te facis indignum. »

Mystic • Beda : a Beati, ait Dominus, pauperes, quia vestrum est regnum cœlorum. » Et iterum : • Vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram Potest et sic accipi : Quia melius sit in simplici conversatione Deo devote servire, quam multis abundare virtutibus, verbi gratia, eleemo-

synis, orationibus, jejuniis, doctrina, castitate, ac proximorum facta despicere, et de sua quasi sublimitate gloriari. »

9. Cor hominis disponit viam suam : sed Domini est dirigere gressus ejus.— Hebraico, *cor hominis cogitabit viam suam, et Dominus diriget vel firmabit gressum ejus*. Pro *diriget* aliqui vertunt, *librabit*, sed minus recte : nil enim tale significat Hebræum *py iachin*. Unde Septuaginta, *cor viri cogitat justa ut a Deo dirigantur gressus ejus*; S. Cyprianus, tract. *De Zelo*, sub finem, *et a Deo dirigentur gressus ejus*. Sed quæ et qualia justa cogitabit justus, ut disponat viam suam? Audi ea tradentem S. Cyprianum ibid. : « Habes, ait, nulla quæ cogites, paradisum cogita, quo Cain non redit, qui zelo fratrem peremit. Cogita coeleste regnum, ad quod non nisi concordēs atque unanimes Dominus admittit. Cogita quod filii Dei hi soli possint vocari, qui sint pacifici, qui nativitate coelesti et lege divina ad similitudinem Dei Patris et Christi respondeant adunati. Cogita sub oculis nos Dei stare, spectante ac judicante ipso, conversationis ac vite nostre curricula decurrere; pervenire nos tunc demum posse, ut cum videre contingat, si ipsum nunc videntem delectemur actibus nostris, si nos dignos gratia ejus et indulgentia præbeamus, si placituri semper in regno, in hoc mundo ante placeamus. »

Sensus Vulgate lectionis est, *q. d.* Homo cum generali Dei concursu cogitat et disponit opera naturalia, cum concursu vero ejusdem supernaturali cogitat et disponit opera virtutum supernaturalia, quæ illi agenda incumbunt : at vero neuter concursus Dei sufficit, ut id quod cogitavit homo opere exsequatur, sed ad hoc opus est nova et singulari Dei gratia, quæ difficultates omnes in executione occurrentes submoveat, vel complanet, vel superet. Significatur ergo hic quod concursus et gratia subsequens major sit, magisque necessaria quam præveniens, juxta illud Apostoli : a Deus est qui operatur in vobis velle et perficere pro bona voluntate, » *Philip, n.*

Secundo, Tigurina vertit, *cor hominis deliberat de via sua*; Vatablus, *diligenter excogitat viam suam, q. d.* Hominis officium est diligenter, prudenter et sollicitè preméditan, quid ei agere conveniat, illudque Deo commendare : quod si id, ut par est, fecerit eo modo, quem paulo ante exposui, sane Deus diriget, id est rite disponet, ac fortunabit et prosperabit actiones ejus : scilicet efficiet *primo*, ut illæ rectæ, prudentes et sanctæ sint ; *secundo* ut felicem sortiantur effectum. Simile est quod de lingua dixit, vers. 1 : « Hominis est animam præparare, et Domini gubernare linguam. » Hinc aliqui Theologi sic exponunt, *q. d.* Constitutus in gratia Dei potest per liberum arbitrium gratia imbutum proponere, Deum nunquam lethaliter nec venialiter deliberate, offendere, castitatem servare, tentationes omnes superare; sed Domini esse dirigere gressus ejus, hoc est, sed id sine novo

et quotidiano Dei auxilio præstare non potest. Simile est in lingua : justus enim proponit Deum nunquam verbo otioso aut noxio offendere ; sed indiget peculiari Dei auxilio, ut id reipsa pnestet, ut scilicet non labatur in lingua, Deumque illo sermone offendat. Significat ergo Salomon gubernationem lingu® et gressuum directionem post propositum cordis esse a solo Deo, quia solius Dei est auferre omnia interna et externa impedimenta, qu® gubernationem lingu® et directionem gressuum impedire solent. Ha?c ergo optimo jure dicitur gratia subsequens, qua homo opere ipso confirmatur, et perficitur in bono proposito, et ablatis impedimentis in eo usque ad opus consummatum perseverat. Ita ex S. Augustino Gabriel Vasquez,! II, torn. II, dist. <85, num. 50. Quocirca ita contra Pelagianos orare fideles docet Concilium Arausicanum, *can. 2* : « Largire, ait, supplicibus tuis, ut cogitemus te inspirante qu® recta sunt, et te gubernante eadem faciamus. » El Ecclesia in Secreta pro iter agentibus orat : « Et viam illorum præcedente gralia tua dirigas, et subsequente comitari digneris. » Et S. Hieronymus, dialog. 3 *Contra Pelagianos* : « Jam, ait, in Domini potestate est ut id quod cupimus, quod laboramus, quod nitimur, illius ope et auxilio implere valeamus. » Probat idipsum exemplo regis Assueri, qui variis cogitationibus distractus post epulas, quando somnus facilius obrepere solet, dormire tamen non potuit, ita disponente Deo propter redemptionem populi sui. Ubi novam agnoscit gratiam, quoties opere exsequimur id quod desideramus, aut periculis imminetibus liberamur.

t; io. 10. Divinatio in labiis regis, in judicio non errabit r6iJis.— Pro *errabit* hebraice est SpD* *iimal*, id est, ut vertit Aquila et Thcodotion, *non prævaricabitur os ejus*; Chaldæus, *non mentietur*; Symmachus, *non faciet injuriam*. Pruno, aliqui hæc exponunt imperative, *q. d.* Labia regis sint veracia, ita ut in judicio non errent, nec illud in gratiam cujuspiam pervertant; sed responsasententi® ejus ita sint vera et certa, ut videantur esse oracula, ac rex ipse ita sit verax et fidelis neminem fallendo, omnibusquo fidem datam prostendo, ut videatur ipse esse fatidicus et fata decernens, inquit Aben-Ezra, Isidorus Clarius, et alii. Unde Vatablus sic vertit et explicat, *velut divinatio est super labia *egis, id est divina quædam loqui debet*. Et Lyranus : Divinatio, inquit, id est divinarum rerum lectio, sit in oculis et labiis regis. Illoc etymon divinationis ridiculum et alienum est. Res tamen olim fuit vera; sic enim de rege sancit Deus, *Deut. cap. XVII, vers. 18*: « Postquam autem sedent in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis hujus in volumine, etc. Legetque illud omnibus diebus vit® su®, ut discat timere Dominum. »

Secundo, alii priorem partem accipiunt assertive, posteriorem imperative. Unde Tigurina vertit, ora-

cula sunt quæ de labiis regis procedunt dum pronuntiat; ne ergo praevaricetur os ejus.

Tertio, Vatablus rursum sic exponit, *q. d. Quando prophetia est in labiis regis, tunc in judicio non satet mentiri os ejus.*

Quarto, melius alii passim utramque partem accipiunt assertive et absolute : hoc enim exigit versio Vulgata, Septuaginta, Hebræa, Chaldæa, et cæteri Interpretes. Verum, qua ratione id verum est? Scimus enim Achab, Jeroboam, Manassem aliosque reges impios erroneas et impias dictasse sententias. Respondeo : Salomon loquitur non de tyrannis, nec de regibus infidelibus et impiis, quales fuere jam recensiti, sed de regibus fidelibus, piis, probis et justis, qui ®que et sapienter regio munere funguntur, et regnum digne administrant, uti veros reges decet, qui probe regis officium exercent. omnesque regi® obligationis numeros explent. Hi enim sunt vicarii Dei, et velati dii quidam terrestres, juxta illud : « Ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes, » *Psalm. lxxxix, 6*. Quibus proinde Deus peculiari ope assistit et cooperatur, ut subditos juste et sapienter regant justas leges sanciendo et veris, sententiis lites dirimendo. Sensus ergo est, *q. d.* Edicta, placita et sententi® justi probique regis accipienda sunt ut oracula Dei, cujus loco præest populo, quique ei in Deum et justitiam intento et defixo, velut vicario suo assistit, ne in mandando vel judicando erret. Si enim rex edicta et sententias ferat juxta leges et jura, ac si sapientes consiliarios in consilium adhibeat, eorumque judicium sequatur, utique non errabit, quia semper et ubique conformabit se dictamini legum et sapientum ; hoc autem dictamen est prudens, et practice verum certumque. Porro hæc sententia maxime locum habet in rebus et sententiis obscuris, dubiis et perplexis, sive c® sint facti, sive juris : quædam enim juris decreta adeo obscura sunt, ut videantur esse ænigmata. qu® quasi divinando resolvere et interpretari debet rex vel imperator. In iis ergo si rex sapientum consilio utatur, Deumque invocet, utique is cum diriget, ut veram justamque sententiam proferat : uti astitit Salomoni in judicio meretricum, qui infantem vivum verte matri assignavit, eo quod solerter in illa viscera amoris materni perspiceret, III *Peg. in, 26*. Tunc enim sententia regis quamdam divinationis speciem habet. Unde et prisci Romani judicium rei obscur® et incerta', v. g. uter accusatorum esset deligendus, vocabant divinationem. Causam dat Gellius, lib. II, cap. iv : a Divinitio, inquit, judicium appellatur, quoniam divinare quodam modo judicem oporteat, quam sententiam sese ferre par sit, etc., quod in aliis quidem causis judex ea qu® dicit, quæque argumentis vel testibus demonstrata sunt, sequi solet : in hac autem re cum deligendus accusator est, parva, admodum et exilia sunt, quibus moveri judex possit, et propterea quinam magis ad accusandum

idoneus sit, quasi divinandum est. » Hinc actio Ciceronis in Verrem vocatur divinatio. Simili modo de doctore quis dicere posset : Divinatio in ore doctoris; in doctrina non errabit os ejus. Et de confessano : Divinatio in ore confessarli; in iudicio conscientia? non errabit os ejus. Idem dicas de consiliariis, jurisconsultis, medicis, ac quarumvis artium professoribus. Si enim quisque artis suæ proscripta et dictamina sequatur, uti debet, in artis suæ exercitio non errabit. Huc spectat illud; « Sacerdotes vivant ut numina, loquantur ut oracula; v et, ut ait Malachias cap. n, 7 : a Labia sacerdotis custodient scientiam, el legem requirent ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est. »

Tacite ergo Salomon hac sententia monet reges sua* dignitatis el officii, ut meminerint se Dei esse qtia«i internuntios et Propbetas, ac proinde summa prudentia, diligentia, moderatione et maturitate in iudicando et præcipiendo utantur, ut diviate videantur esse eorum sententiæ ac sanctiones. Vicissim monet subditos, ut decretis suorum regum et principum non secus quam oraculis divinis obtemperent, candide ea interpretando et benigne amplexando, ac animose ea defendendo et propugnando. Veritas hujus sententiæ liquet ex codice Juris civilis, in quo exstant leges Theodosii, Constantini, Valentiniani, Justiniani, etc., adeo justa?, prudentes et ver®, ut quot sunt decreta, totidem videantur esse oracula. Similia sunt dicta Cyri apud Xenophontem, et Alfonsi regis Aragonum apud Æneam Sylvium et Panormitanum. Denique talia sunt Apophlbegmala regum apud Plutarchum.

iv-u Regis ergo vox et sententia vocatur « divina-
mal? tia tio, » *primo*, quia apud omnes rata et firma est,
tanteque auctoritatis, ac si esset quasi oraculum,
Primo, cui refragari est nefas; *secundo*, quia os regis est
acuda, quasi os Dei; Deus enim per regem loquitur, leges
fert regitque populum. Rursum omnis lex regum
derivatur a lege æterna, quæ est in mente Dei.
Deus ergo est primus suromusque legislator, qui
per reges et principes leges el decreta sancit : hinc
vocantur sanctiones quasi sancite a sancto Deo ;
tertio, quia rex jubet et ordinat de rebus futuris,
QauU sicut divini divinant futura ; *quarto*, quia reges in
Lrendis legibus et sentiis provident futura
commoda vel incommoda, et juxta ea dictael de-
creta sua moderantur : *quinto*, quia subinde res
adeo obscuras et implexas decidunt, ut divinare
videantur. Unde lib. X *Cod. de Ley.* ait Imperator:
« Quis legum ænigmata solvere, el omnibus ape-
rire idoneus esse videbitur, nisi is cui soli legis-
latorem esse concessum esi? » *Sexto*, quia reges
et principes sancti subinde fuerunt viri Prophète,
uti fuit Moses, Josué, Samuel, David, Salomon,
quorum proinde oracula exstant in Pentateucho,
I ;úmo. libro Josué, Judicum, Regum ; *septimo*, quia re-
ges Judæorum, uti paulo ante dixi, debebant ex
lege Dei el Deuteronomio iudicare et regere do-

pulum. Eorum ergo decreta erant oracula Del, utpote petita ex Deuteronomio. Denique « cor regis in manu Domini ; quocumque voluerit, inclinabit illud, » Proverð, xxi, 1.

Sciant ergo reges et principes se, ut bene regant, Deo nili, ab coque regi debero, juxta illud *Prov.* cap. vin, 15 : a Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt ; » ac proinde cum Deo per orationes crebras conversari, illiquo esse familiares assuescant, ut ejus in regendo regno digna sese faciant organa et instrumenta. Orent ergo cum Salomone, *Sapient*, ix, 4 : « Da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam, etc., ut mccum sit, et mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te ; et erunt accepta opera mea, et disponam populum tuum juste, et ero dignus sedium patris mei. » Quocirca Agapetus Diaconus in *Admonitor*. Justinianum Imperatorem ita admonet, num. 9 : « Sollicitam Imperatoris animam speculi in modum abstergi oportet, ut divinis splendoribus semper coruscet, rerumque distincta judicia inde discat. Nihil enim adeo facit quæ peragenda sunt conspiciere, atque custodire eam perpetuo sinceram. » Hinc Moyses in dubiis omnibus consulebat Deum, cumque ex tabernaculo sibi respondentem audiebat. Eundem consulebat et audiebat David cæterique reges Israel per pontificem, *Vrim* et *Tummim* indutum, I Bep. cap. XIV, 27j XXIII, 2, et cap. xxvin, 15. Hinc et gentium legislatores, ut legibus suis pondus darent, finxere se cum diis colloqui, ut Lycurgus Spartanorum cum Apolline, Numa Pompilius Romanorum cum dea Egeria, Minos Cretensium cum Jove, Zoroastres cum Numine, Zamolxis cum Vesta, Menas cum Mercurio, Mahomet cum Angelo. Quare leges et edicta sua asserebant esso divinationes et deorum oracula.

Allegorico hæc sententia verissima est in Christo, qui est Rex regum, et Dominus dominantium, ac prima ventas, ut in iudicio errare nequeat, sed omnia ejus dicta sint divinationes et oracula. Ita Beda : a Illum, ait, significat regem, de quo dictum esi *Psalms*, lxxxi, 1 : Deus, iudicium tuum regi da. Quis est enim regum temporalium, qui nunquam erret in iudicio? in cujus labiis est divinatio, quia non suorum solummodo sermones et facta dirigit, sed et Gentilium vates, qui vulgo divini appellantur, quid sciscitantibus respondeant, illo intus indicante disponitur. » Rursum Christus hanc dolem communicavit Pontificibus. Nam de Pontifice veteris Testamenti ita sancitum est *Deut.* XVII, 8 : « Si difficile et ambiguum apud te iudicium esse perspexeris, etc., venies ad sacerdotes Levitici generis, et ad iudicem qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis, qui indicabunt tibi iudicii veritatem, etc. Qui autem superbie-rii, nolens obedire sacerdotis imperio, etc., morietur homo ille. » Unde Caiphas licet impius, tamen quia pontifex, oraculum protulit, quod expedit unum hominem muri pro populo, ut non

tota gens pereat, *Joan.* cap. xi. Multo magis assistit Christus Pontificibus novi Testamenti, ut in decretis fidei et morum non errent, uti docent Orthodoxi. Vido BeUarminum, tract. De *Pontifice*.

Mystice, auctor libri De *Essentia divinitatis*, qui exstat tom. IV S. Augustini : u Labia Domini, inquit, utriusque Testamenti consonantia intelliguntur, de quibus duobus testamentis in Proverbiis scriptum est : Divinatio in labiis ejus, in judicio non errabit os ejus. » *d. q.* Judicium de rebus fidei et morum petitur ex utroque Testamento, novo scilicet et veteri, quæ sunt quasi duo labia Dei ; ideoque illud certum est, el instar divinationis atque oraculi. Utrumque enim testamentum est Dei, qui est Rex regum, oraculum.

11. PONDUS ET STATERA JUDICIA DOMINI SUNT : ET opera ejus omnes lapides sacculi. — Ita legendum cum Romanis et Hebræo, non *suculi*, uti perperam legunt Beda et alii. Antiqui enim, ait Vatablus, designabant pondera lapillis, ideo *lapides* pro pondere accipiuntur ; solebant autem asservari in sacculis. Hebraice, *statera et bilances judicii Domino; et opus ejus omnes lapides crumena* (1). Pro *pondus* enim hebraico est OTD *peles*, id est, æquibralio stateræ, lingula, amussis, regula in bilance, vel id quod libripens manu tenet, dum libra rem ponderat. Radix enim obo *palas* significat æquilibrare, trutinare, rectificare, regulare. Unde aliqui vertunt, *regula*, vel *aquilibrium et bilances judicium Domini*. Jam *primo*, Tigurina sic vertit et explicat, *statera, bilanx, judicium Domini sunt ; omnia pondera opus ejus sunt, q. d.* ait Vatablus : Omnia quæ inventa sunt ad servandam justitiam inter homines, qualia sunt statera, bilanx et pondera justa, non tam hominum inventa sunt quam « judicia Domini, » id est justo Dei judicio constituta et sancita, ideoque sancta sancteque custodienda, ut qui ea violat non tam humana quam divina statuta sacrilege violasse videatur. Deus enim justissimus, ad justitiam, indeque societatem et pacem, conservandam inter homines, voluit el sanxit, ul pondera cæteraquo justitiæ instrumenta sini æqua et justa. Favet Chaldæus qui vertit, *pondus et statera justa a facie Domini sunt ; et opera ejus omnia pondera veritatis*, id est vera et æqua ; et Aben-Ezra : « Statera, inquit, et bilances judicii Domino sunt, id est propter Dominum sunt : illo enim præcepit ut requo pondere et trutina justum unicuique tribuatur. Rursum Domino, vel Domini, sunt ; hoc est, Dominus eorum æquitatē et rectitudine delectatur. » Sic et Cajetanus, Jansenius et Baynus. Hic sensus ex Hebræo valde appositus et genuinus videtur.

Secundo, Septuaginta vertunt, *momenta staterai justitia apud Deum, opera autem ejus pondera justa*. Symmachus, *pondus et statera justæ opud Deum, id est,*

(1) Melius, *libra et lances juris*, just®, sunt *Jovce*, instituit eas Doniinus; *opus ejus*, ab ipso sancita sunt *omnia pondera marsupii*, quæ mercatores in marsupio gestare colebant pondera pendendis mercibus.

Thcodotion, *opera ejus omnia pondera marsupii*. Quod Auctor *Catena Græc.* sic explicat : « Non quovis modo justus est Deus, sed ita justus et æquus », ut omnia ejus opera ad amussim, et quasi ad libellam sint redacta. Ut illa enim, quæ ad bilancem expenduntur, ad eam rediguntur æqualitatem, ut nullum prorsus excessum aut defectum admittant : ita omnia opera Dei ad justum pondus exactissime sunt facta. »

Tertio, Syrus vertit, *bilances statera judicium Domino, omnia opera ejus pondera veritatis ; et Noster, pondus et statera judicia Domini sunt*. Licet enim in Hebræo sit in genitivo, *statera vel bilances judicii Domino sunt*, tamen in re hoc idem est quod, *pondus et statera judicia Domini sunt*. Nam *bilances judicii* vocantur *judicia* Dei in statera et bilancibus justitiæ ad amussim librata el examinata, hoc est justissima et æquissima. Ergo *bilances judicii*, id est *justa*, ul vertit Symmachus, sunt ipsa judicia Dei justissima : aut per hypallagen, *statera et bilances judicii* vocatur judicium *statera*, id est in statera et bilancibus appensum et libratum : tale enim est omne Dei judicium et opus, quod undequaque justa sua habet libramenta. Denique Hebræi subinde per antiptosin sumuht regimen genitivi prò nominativo absoluto, puta *statera judicii*, pro *statera judicium Domini est*.

Jam R. Salomon sic exponit, q. d. Judicia Domini sunt pondus, id est, justitia mortalium et crimina a Deo velut pondere et statera justa librantur. R. Levi vero hæc refert ad vers. præced.: a Divinatio in ore regis, in judicio non errabit os ejus. » Mens enim, inquit ipse, est instar regis in homine. Mens ergo erit velati divina et divinans, ut in judicio non erret, si pondus et statera ejus sint judicia Domini, id est, si recto rationis pondere et libratione examinet et judicet quid coram Deo justum sit : quid scilicet bonum sit, quid malum ; quid Deo gratum, quid ingratum, quid temporaneum et vanum, quid æternum et solidum, ut caduca spernat et æterna sectetur. Verum hoc synibolicum est et mysticum.

Igitur ad litteram sensus est, *q. d.* Dei judicia, sive proprie dicta, sive quæ metonymice vocantur *judicia* et *justificationes*, quia æqua et justa, puta ipsa Dei mandata et præcepta, sunt pondus et statera, id est, exactissima el justissima, perinde ac si ad amussim et æquilibrium in statera appensa forent ; sic enim revera appensa el librata sunt in statera judicii, mentis el censure divinæ. « Et opera ejus omnes lapides sacculi, » id est, opera Dei paria et similia sunt omnibus lapidibus sacculi, id est, quibusvis ponderibus etiam ad amussim exactis et justis, quæ pondera olim erant lapides qui ad ponderandum servabantur in sacculis : quia scilicet omnia Dei opera ita perfecta et exacta sunt, ut nihil eis addi vel detrahi possit : ila Buda, Lyranus, Hugo, Dionysius et alii passim.

Porro *judicia* Dei proprie dicta sunt varia : *Primo*, sunt supplicia, quæ juste Deus peccatoribus ad mensuram scelerum admetitur et infligit. Unde Mauricius Imperator ob scelera a Phoca cum filiis occisus, monens pœnitensque exclamabat: « Justus es, Domine, et rectum judicium tuum, »

Swuadfl. *Secundo*, sunt præmia quæ justis tum in hac vita, tum in futura pro mensura meritorum Deus rependit.

*Tertiò** *Tertio*, sunt variæ conditiones, status et sortes hominum, v. g. quod hic sit pauper, ille dives; quod hic sit æger, ille sanus; quod hic sit felix, ille infelix; quod hic sit rex, ille plebeius; quod hic sit doctor, ille idiota; quod hic ad imum, ille ad medium, iste ad summum grati® gradum provehatur, fiatque Apostolus et Martyr, etc. Hæc omnia, si homines spectes, videntur fortuita, sortes et casus; at, si Deum eorum auctorem respicias, sunt judicia, id est justo judicio librata et distributa. Unde mystice Beda legens *sæculi*, pro *sacculi*: « Lapides sæculi, inquit, justos et fide fortes appellat; quales esse desiderabat Apostolus Petrus eos, quibus admonens dicit: Et vos tanquam lapides vivi supcrædificamini in domos spirituales. Nullus igitur al) inilio sæculi sua virtute electus, et coelesti (edificio aptus est; sed ejus potius opere, qui omnia in pondere et mensura et numero constituens, unicuique, sicut voluit, mensuram fidei et gratiarum distribuit. »

Cauto. *Quarto*, sunt tentationes et tribulationes: has enim justo judicio ita librat Deus, ut viribus hominis tum naturæ, tum graliæ congruant et commensal sint, ut ferendo sint, juxta illud I *Cor.* x, 13: « Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione proventum. » Rursuiq, sicut in libra, si in una balance pondus imponas, altera prius depressa attollitur: sic Deus onus tribulationis corpori et portioni animæ inf riori imponit, ut pars superior et mens prius in terram et terrena depressa, seso eleuet et attollat ad Deum et amorem coelestium. Insuper sicut aurum igne excoctum in libra appenditur; si enim in ea æquale dat pondus, quod habuit ante ignis examen, signum est fuisse purum, nec quidquam habuisse scoriæ: hæc enim igne consumitur, itaque consumpta auri pondus imminuit; sin inæquale et minus reddit pondus, signum est fuisse impurum et scoria mixtum: ignis enim scoriam excoquens quantum scoriæ, tantum et ponderis auro ademit: sic pariter Deus tentatione et tribulatione explorat justorum robur et constantiam: si enim nihil de ea in tentatione justus deperdat, signum est illam fuisse puram et solidam; sin aliquid illi tentatio detrahat, signum est illam fuisse mixtam et infirmam: quantum enim sui roboris deperdidit, tantum infirmitatis et mixturæ amoris carnalis habuit. Unde Job cap. XXXI, 6: « Appendat me, ait, in statera justa, et sciat Deus simplicitatem meam; »

Hebraice, *et videat perfectionem, vel integritatem meam.*

12. Abominabiles regi qui agunt impib: quoniam Ven.ii. justitia firmatur solium. — Hebraice, *abominatio regum facere impietatem, quia in justitia firmatur* (Chaldæus, *dirigitur*) *solium*; Septuaginta, *abominatio regi is qui facit mala, cum justitia paratur solium principatus*. A Deo descendit ad regem, qui est viva Dei in terris imago, *q. d.* Rex, qui veri regis munus et decus implet, imitatur Deum; sicut enim Deus in suis judiciis et operibus est justissimus, ita vicissim rex justus et probus abominatur omnem injustitiam et impietatem cum iis qui eam operantur; ac proinde in eos justam exercet vindictam, bonis et vita eos mulctando, ut probos ab eorum injuriis et scandalis defendat et tueatur. Rationem a priori subdit, dicens: a Quoniam justitia firmatur solium; » *justitia*, id est justa vindicta impiorum, et justis præmiis piorum, quo fit ut omnis injustitia et impietas e regno exirlet, ac justitia pietasque dominetur et triumphet. Sic enim et regna et reges in regnis firmantur et prosperantur, tum quia justitia est causa pacis, concordia», commerciorum, opum et bonorum omnium; tum quia Deus reges et regna, in quibus viget justitia, roborat, ditat et prosperat. Hinc solium Salomonis gradatim a duodecim leonibus ex auro elaboratis sustentabatur, III *Beg.* x. Leones enim sunt symbolum fortitudinis, ac robust® justitiæ et vindictæ in impios. Significabant ergo Salomonem fortitudine justitiæ, porque robustas vindictas impiorum quasi per gradus ascendisse ad regni solium, in coque confirmari et roborari. Salomon enim initio regni occidit Joab, Semei, Adoniam aliosque, quorum scelera punire nequiverat David, sed eorum vindictam moriens commiserat Salomoni, III *Reg.* n, juxta illud *Proverb.* xx, 26: « Dissipat impios rex sapiens, et incurvat super eos fornicem, n De quo ibidem plura. Ex adverso reges, qui non tam regis quam tyranni vitam agentes, amant foventque impios, et sese et regna evertunt, ut patet in omnibus regibus Israel schismaticis a primo rege Jeroboam usque ad ultimum Osce; lege librum IV *Rcjum* (1).

13. Voluntas regum labia justa: qui recta lo- VmJi QUITLR, diligitur. — Ita legendum cum Romanis, Hebraeis, Græcis; non *dirigitur*, ut legit Beda et alii, *q. d.* « Qui recta loquitur, rectis passibus dirigitur in vitam æternam, n ait Beda. Hebraice, *beneplacitum* (ita Aquila et Theodolion) vel *benevolentia regum labia justitiæ, et loquens recta diligitur*; vel, ut Vatablus, *placent regibus labia justa, et recta loquentem amant*; Septuaginta, *accepta regi labia justa, et sermones rectos diligit*; Chaldæus,

(1) Seneca, *Thyest.* vers. 215:

Uhi non est pudor.
Nec cun juris, unctitas, pictas, tides.
Instabile rtgaum esU

st cerium rectorum diligitur; Syrus, *diligit*» A factis descendit ad verba, q. d. Sicut rex sapiens et probus odit injusta opera, amat justa : ita pariter odit injustos sermones, justos amat et recta loquentes diligit, colit et exaltat. Describit ideam veri regis; significat enim non quales reges sint, sed quales esse debeant. Multi enim reges et principes in aulis habent adultores, parasitos et hypocritas, qui, cum improbi sint, simulant se probos, ut palpando et adulando principibus, ab eis ad opes et dignitates evehantur. Hi non justa, nec recta, sed blanda, et ea quæ principum concupiscentiæ et ambitioni jucunda accidere sciunt, loquuntur : quare eos secum trahunt in scelus et ruinam. Unde Alfonsos Aragonum rex, teste Panormitano, lib. III *De ejus Gestis*, adultores comparabat lupis; nam sicut lupi titillando et scalpendo asinos vorare solent, sic adultores blanditiis suis ac mendaciis perniciem principibus intendunt. Constantinus vero Imperator assentatores et parasitos vocabat tineas et sorices palatii, teste Nicephoro ejusque Scholiaste, lib. Vili, cap. I it. Audi Senecam, *epist.* 21 : « Monstrabo tibi cuius rei inopia laborant magna fastigia, et quid omnia possidentibus desit : unum scilicet qui verum dicat, dum nemo ex animi sententia dicit aut suadet, sed adulandi certamen est unum amicorum omnium officium, »

Monet ergo Salomon hic reges, ut adultores qui blanda, sed noxia suggerunt, quasi pestes devitent; accersant vero sibi viros justos, graves, probos, qui vera, justa, recta consilia suggerant, etiamsi principibus subinde injucunda, severa et molesta accidant. Vicissim subjungens : a Qui recta loquitur, diligitur, » monet consiliarios et aulicos, ut recta et sana, licet austera, principibus dent consilia; esto enim initio eos experturi sint minus benevolos et faventes, tamen compta tandem eorum sinceritate, fide et veritate principum amorem sibi conciliabunt, ac prior austeritas in benevolentiam, aversio in gratiam, horror in dilectionem convertetur. Ex adverso, si eis adulando blanda pro salutiferis, ficta pro veris suggerant, cum hæc fictio, ul fit, deprehendatur, eorum indignationem, indeque mortem incurrent. Nam, ut sequitur : « Indignatio regis, nuntii mortis. » Unde Auclor *Catena Gracorum* sic explicat : « Et Christo Domino, et regi cuicumque fidei et probo labia justa sunt accepta. Nam et veritatem fidei habere, et justitiæ incumbere, res sunt quæ ad regis regnique promotionem plurimum faciunt. Si ergo rex es, regem Christum imitare; quod si illum imitari non conaris, utique Veri regis nomine non es dignus, neque justum illius judicium evades. Neque enim privatorum tantum hominum judex est Christus, verum etiam regum et principum. »

Mystice Beda : « Reges, inquit, dicit sanctos, qui vitiis principaliter imperare, et virtutibus animæ quasi obsequentium comitum cuneis stipari con-

sueverunt, de quibus Dominus : Multi, inquit, prophete et reges cupierunt videre quæ vos videtis, et non viderunt, *Luca* x. Alioquin reges terreni mullum sæpe labia justa detestantur, ut Herodes Joannis : propter quod eum et capite punivit. »

14. IXDIGXATIO REGIS, MUNTII MORTIS : ET VIR SAPIENS PLACABIT EAM. — Hebraice, *ira regis legati mortis, et vir sapiens expiabit illam*; Septuaginta, *furor regis nuntius mortis, et vir sapiens placabit eam*; Chaldæus, *indignatio regis angeli mortis sunt, et vir sapiens exstinguet eam*; R. Salomon, *regis indignatio est velut qui ad mortem inferendam a rege mittitur*; Abcn-Ezra, *regis ira est velut Angelorum mortis indignatio, qui impios internecioni dedunt*. R. Levi hanc sententiam nectit præcedenti, *g. d.*

Rex, cum videt se ab adulatore vel hypocrita blandi. sed injusta et noxia suggerente deceptum, eumque falsa pro veris, damnosa pro utilibus suasisse, ob ejusmodi fallaciam vehementer irascitur et indignatur, adeo ut hæc ira sit velut destinatio ad mortem, imo mortis index et nuntius. Jam

Primo, noster Salazar mortem regis ipsius indignantis accipit, quasi Salomon reges absterreat ab indignatione, quod illa sibi ipsi mortem præsagiant et accersant, q. d. a Indignatio regis nuntii mortis, » id est rex ille, qui ob leves causas indignari et in suos sævire solet, manifestissimam suæ mortis præsensentiam habet; nam subditi sævitiam et difficiles principis mores ægre ferentes illum sæpius aut veneno, aut prodicione, aut seditione oborta de medio tollunt.

Er vir sapiens placabit eam, — id est, cum regem tanto discrimini ira objiciat, utique vir qui ad regnum sapientiam affert, iram suam temperat, atque initem et facilem et clementem se subditis præbere studet; clementia enim atque facilitas morum ante alia principem tuentur, adeo ut nullum vel copiosius vel fortius satellitium principibus adesse possit, quam humanitas et clementia, ut docet Plato, lib. I, dialogo *De De-gno*, circa medium. Alii passim communi consensu mortem non regis irati, sed ejus cui rex irascitur, intelligunt. Unde

Secundo, Hugo censet moneri hic reges, ne indignationem suam in quempiam conceptam exterius ostendant, eo quod hæc ostensio ministris regis illi gratificari volentibus sit occasio et stimulus, ul necem ei, cui rex est iratus, denuntient, imo reipsa inferant; ut deinde eam regi enuntient. itaque ejus gratiam sibi concilient. Exempla dat Hugo : *Primo* quidem, illius qui Davidi Saulis regis mortem denuntiavit, et alterius qui necem Isboseth eidem detulit : neuter quidem impune. Eorum Lunen animus erat regis indignationi obsequi; neque enim mitissimos illius mores noverat. Accedit etiam facinus illud a ministris Hernici li Anglorum regis in D. Thomain Cantuariensem aduersum, qui ut regis sui lurori ob-

secundarent, sanctissimum Pontificem crudeliter peremerunt.

Tertio, piant; et simplieiter, *q. d.* « Indignatio regis est nuntii, » id est nuntius (est enallage numeri) « mortis, » ei qui regem offendit, eique indignationem concivit : sicut e contrario hilaritas regis est nuntius et index vite læte et honorate, ut dicitur vers. seq. Salomon enim, sicut vers, præced. ostendit quid regi placeat vel displiceat, sic hoc versu congrue subnectit quanti æstimandum sit regi placere vel displicere, puta quanti aestimanda sit regis indignatio vel benevolentia, nimirum quod hæc vite, illa mortis sil causa et prænuntia, ut subditi <lis: rnt regem timere, colere et observare, ait Auctor *Catenas Gratorum*. Regum enim ira gravis et acerba est, tum quia censent majestatem regiam summe e-se colendam : unde , si quis eam vel in minimo tedat, graviter indignantur, et quasi proculcata; majestatis suns acrem vindictam parant; tum quia iras juncta est potestas : habet enim sum ra potestatem in vitam el necem omnium : p 'test is ergo acuit iram. Unde Chaldæus et Septuaginta vertunt, *tra regis est angelus mortis*. Angelus autem mortis in Scriptura dæmonem significat, qui solet mortis esse nuntius, imo carnifex, *q. d.* « Ira regis angelus mortis, p id est, ira in rege dæmon quidam est voluntarius, illum ad saevitiam et crudelitatem impellens. Et sane multi locum illum l *Ileg. six* : « Et factus est spiritus Domini malus in Saul, » de iracundia interpretantur, quæ Sauh .n tam vehementer concitabat, ut similis ar reptilio cuipiam fureret.

Rursum , D. Basilius in hom. *De ira* : « Neque enim, inquit, ensis, acies, neque ignis, neque horrendum aliquid animum ira intumescens satis compescere valebit ; non magis quam a da omnibus detenti, a quibus irati nihil nec forma, nec animi affectu differunt. » Et rursus iram «voluntarium dæmonem n appellat.

Sensus ergo, *q. d.* Indignatio vel furor regis est velut nuntii mortis, quia, ut illi, terror, m magnum incutit, instantemque mortem aut gravem aliquam ultionem portendit, ut *Esther* cap. vu patet in ira Assueri regis adversus Aman. Sic et postea hic, cap. xix, 12, comparatur rugitui leonis : « Sicut fremitus, ait, leonis, ita et regis ira ; » ubi et subditur per antitb.-in, quod cum sequenti consentit parabola : « Et sicut ros super herbam, ita et h.larilos ejus. » Quamvis autem gravis sit et periculosa ira regis, sapientia tainen vinci potest et placari. Undo sequitur : « Et vir sapiens placabit cam, » quia scitect sapienti suo eloquio, aut solerli aliqua adiuveutione iram regjs contra •e, vel alios, conceptam avertit d sedat, ut patet d Joab, Il *Ileg. xiv*, qui per solerliam mulieris Thecuite sedavit iram David contra Absalom. Ita Jansenius. Huc facit gnome Bette in *Proverbiis*: «Tcm pc stas grandis i st indignatio regis. » Et illa Seneca : « Ubi ira cum potentia habitat, fulmen est. »

Apologus elegans .capreæ et Iconis furentis In hanc rem exstat apud Gabriam :

Leonem, *inquit*, caprea ut vidit furentem :
O f.itum ferarum, ait, miserrimum!
Si compos mentis intolerabilis es, leo,
Quomodo nunc furens non pleno facies lactymarumf

« Affabulatio : quod non oporteat cum, qui potestatem habet, excandescere; » nec prudentis sii eum ad iram provocare, sed illam omnino declinare.

Exemplum est in Domitiano Imperatore, quem ita pingit Plinius in *Pancgyr. Trajani* : « In ocursu visuque terribilis, superbia in fronte, ira in oculis, femineus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore suffusa ; non adire quisquam , non alloqui audebat, tenebras semper secretumque captantem , nec unquam ex solitudine sua prod'untimi, nisi ut solitudinem faceret; » quibus de causis omnibus invisus, a suis tandem domesticis ob nimiam crudelitatem interfectus est. Quocirc^ Plinius, Domitiano opponens Trajanum , ita ejus humanitatem et benevolentiam dilaudat : « Cui, inquit, ex convictu civium multa voluptas, provocando reddendoque sermones; et cujus non solum datur videre cubiculum, sed ipsum principem cernere in publico. » Quibus officiis ita populum sibi devinxit, ut Optimi titulum ab eo adeptus sit, ac novo Imperatori deinceps quasi fausti ominis gratulatione ab omnibus acclamaretur : « Augusto felicior. Trajano melior. »

Mystice, Beda per regem accipit Christum, cujus iu die judicii ira in reprobos erit tanta, ut ipsi dicturi sint « montibus et petris : Cadite super nos, et abscondite nos a facie sedentis super thronum, et ab ira Agni, quoniam venit dies magnus iræ ipsorum, et quis poterit stare? » Apoc. m, 16. Itec ergo ira Christi erit reprobis nuntius mortis, cum in eos detonabit sententiam et tonitruum æternæ damnationis, dicens : « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus, n *Matth. xxv*, 41. Sed vir sapiens, qui scilicet sapieuter prmvenit iram el judicium Christi, satagilque ul in hac vita crimina caveat, vel, si quæ commisit, caper poenitentiam deleat, ac studet per omnia placere Christo, hio utique placabit ejus iram, cumque placidum et hilarem experietur in tremendo illo judicii dio, ac audiet optatam illam vite sententiam : « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi, » *Matth. xxv*, vers. 34.

1.5. In hilaritate vultus regis vita: et clljilv i
TIA EJES QUASI DIBER SEROTINUS.— Ilcbl*, ill Illice facierum regis vita, et benevolentia cjs ut nubes serótinas pluvias ; Chaldæus, in luce vultus regis vitar et voluntas ejus quasi nubes in serenitale; Syrus, ut nubes serotina ; Pagninus clare, cum illuxere facies regis est vita, et benevolentia cjs erit velut nubes serotinas paviat; Vatablus, serenus vultus regis ita

est, et grafia illius velut nubes imbris serotini. Septuaginta alio abeunt, uti inferius ostendam. Lux faciei est serenitas, lætitia, hilaritas faciei; horum enim index et symbolum est lux. Pro *imber serotinus* hebraice est Oipbo 3P *ab malcos.* id est *nubes* (in pluviam resolvenda vel resoluta) *serotina.*

Ubi nota in Palaestina duplicem esse pluviam, i.atisj unam in octobri, cum jaciuntur semina, ut illa 'ḡ'humore pluvii® resolvantur, et germinare incipi» piant; ac proinde hæc pluvia vocatur temporanea vel matutina: alteram in vere, cum maturescunt fruges, ul grana humore pluvia alantur, grandescant et crassescant, quæ promde serotina dicitur, estque gratissima, jucundissima et utilissima, qualis est clementia regis. De duplici hac pluvia sæpe dixi in Prophetis minoribus, et *Jacob.* v, 7. Denique, sicut versu precedenti mors, sic et hoc vita vel regis ipsius, vel aliorum, cui rex hilarem vultum ostendit, accipi potest.

Unde *primo*, aliqui uti mortem, sic et vitam rogis accipientes sic exponunt, *q. d.* Sicut rex iratum et truculentum vultum subditis ostendens, eorum vicissim iras in se provocat, ut ei necem machinentur: sic vicissim, si ipse placidum, lætum et benevolum vultum suis exhibeat, omnes sibi conciliat, omnium amorem ad se rapit. ut ejus vitam servare, protegere et propugnare etiam cum vitæ proprii® periculo satagant. Quare regis benevoli vita est in securo; irati vero etsævi vita magno objicitur discrimini. Secundo, et magis genuine, vitam subditorum accipias; hoc enim exigit altera pars hemistichii: « Et clementia ejus quasi imber serotinus, » subditos irrigans et exhilarans.

li.'m Sensus ergo est, *q. d.* Lucidus, id est serenus, (' Lotus hilarisquo vultus regis subditos allicit, recreat, exhilarat, adeo ul eis vitam, id est florem ' lætitiāque vitalem afflare videatur: sicut vico versa vultus iratus vel mæstus regis subditorum animos consternat, pavidos mæstosque efficit, ac velut mortem quamdam incestiti® et mæroris eis aspirat. Ratio est, tum quia rex est in populo id l-d quod caput in homine: sicut ergo sanitas et hilaritas, æque ac infirmitas et molestia capitis redundat in membra sibi subjecta, cisque suam qualitatem imprimit: sic pariter hilaritas vel ira et austeritas regis subditos afficit, similemque eis affectum imprimit. Quocirca docet Plutarchus in *Politicis*, principi regendos esse animi affectus, pnesertim iras, metus et mærores, ne subditis eosdem imprimat. Ita fecit Æneas in naufragii periculo, de quo Virgilius, l *Ænefd.*:

Spem vultu «iinulit, premit altum corde dolorem.

v no»

Secunda, qupd a regis amore, vel ira, vel odio pendeat subditorum vita vel mors; reges enim quā potestate possunt et sua voluntate cupiunt his quos amant vitam prorogare, iis vero quos oderunt mortem inferre. Baynus censet esse metaphoram a luco aurore, *q. d.* Sicut aurore jam-

jam appetentis lux noctis tenebras discutit sic etiam jucunda regum facies moerorem ac metu »i ex ammis pellit, et cimile puro atque sereno cælo imperium efficit. Audi Senecam. lib. *De Clementia*: « Utrum, inquit, mundi status gratior oculis, pulchriorque sit sereno et puro die; an, cum fragoribus crebris omnia quatiuntur, et ignes hinc atque illinc micant? Atqui non alia facies est clementis ac moderati imperii, quam sereni cæli atque nitentis. Crudele regnum, turbidum, tenebrisque obscurum est int r trementes, et ad repentinum sonitum expavescentes, nec eo quidem qui omnia conturbat inconcusso. » Rine de Christo Rege regum dicitur *Psalm.* cix: « Tecum principium (Hebraice, *nedaboth*; Grece ip/r., id est *principatus*) in die virtutis tuæ: ex utero ante luciferum genui te, » Hebraice, *ex utero ab aurora Ubi est ros adolescentia tua*; Aquila, a vulva, *ab aurora oriente sive apparente tibi ros pueritia tua*; ubi ros, æque ac aurora, mentis vullusque Christi suaviiat« m, hilaritatem et dulcedinem significat, ait R. Salomon.

Noster Salazar censet potius metaphoram peti a luce solis; nam ut sol est oculorum, sic cordis lumen est sapientia. Rursum, rex in terra est id quod sol in cælo et mundo. Rex cmm est sol beneficentia, hilaritatis et vitæ toti regno, *q. d.* « In luce vultus regis vita, » id est regis facies serena et benevola solem imitatur, cum candidissime lucet. Sicut enim sol radiis suis cuncta foveat, et rebus omnibus vitam, risum etlætitiā inspirat: sic etiam benevolentia et gratia principis subditos erigit, et jucundam quamdam amoenitatem, amœnamque lætitiā illis affert, quos benevole intuetur; contra severus regis vultus est voluti sol deficiens, qui hominibus rebusque omnibus moerorem, languorem . morbos ipsamque. mortem affert. Audi Agapetum Diaconum ad Justinianum Imperatorem, *De Officio Principis*: « Solis profecto partes sunt illustrare radiis orbem; principis vero virtus est egenorum misereri. Porro sole ipso clarior est Imperator qui pius est: ille namque cedit succedenti nocti, hio autem rapacitati pravorum non concedii indulgere quidquam, sed lumine ventatis iniquitatis occulta coarguit, p Et Plutarchus in *Moral.*: a Ut Deus in cælo pulcherrimum ac jucundissimum sui simulacrum condituit solem: sic in república principem, qui prudentia, justitia, benignitate se erga omnes represente!. » Hinc Cyrus totius Persidis fuit sol: Cyrus enim Persice solem significat. Vide multas analogias regis et solis, quas recensui *Isaia* cap. XLv, vers. 1.

Et clemextia ejus quasi imber sebotixls,—Comparavit regis hilaritatem aurore, et soli omnia illuminanti et vivificanti; nunc clementiam ejus, et, ut Hebraice est, benevolentiam comparat pluvii® vernæ, quai terram et fruges hiemis rigore squallentes, maerentes et pene emortuas resuscitat, exhilarat, vivificat, facitque ut terra m ger-

lina, frondes et flores erumpat; ac fructus omnis generis suavissimos et plurimos producat. Simili enim modo regis clementia, benevolentia et beneficentia, omnes, tam divites quam pauperes, refovet, recreat, promovet, ac bonis omnibus locupletatati fecisse Trajanum, Antoninum, Constantinum, Theodosium, etc., legimus in eorum Panegyricis et Vita. Vide Senecam, lib. De *Clementia*, ubi lib. 1, cap. vin, celebrat Augusti Caesaris clementiam, qui L. Cinna vitam suam insidiantem in gratiam recepit: « Vitam tibi, inquit. Cinna, iterum do, prius hosti, nunc insidiatori ac parricidæ. Ex hodierno dio inter nos amicitia incipiat. Contendamus utrum ego meliore fide vitam tibi dederim, an tu debeas? Post hæc detulit ultro consulatum, questus quod non auderet petere. Amicissimum fidclissimumque habuit, hæres solus fuit illi. Nullis amplius insidiis ab ullo petitus est. » Porro Septuaginta pro '2D pene, id est vultus, in suo codice legentes »³³ *bene*, id est filii, sic vertunt, in *lumine vitæ regis filius; qui autem valde accepti sunt ei, quasi nubilum serotinum*; sic enim legunt Complutenses et Romani, quod Auctor *Catena Græcorum* sic clarius reddit, sicque tropologice exponit: « Filius regis versatur in luce vitæ; quos autem illo recipit, sunt instar nubis serotinæ. Qui in veritatis scientia secundum Christum perfecte edoctus est, regis aut Dei verius filius appellari potest. Qui autem post Christi adventum ad fidem accesserunt, sunt veluti nubes serotinæ, utpote circa sæculi consummationem ad Deum tandem adjuncti, » Alius: « Filius regis est discipulus Jesu; assimilatur hic autem nubi serotinæ, quia multis bonis operibus cumulatus est.

Quadru-
pli i vita
Ghxi*U.

Potius mystice accipias hæc de Christo, *q. d.* Christus Filius regis æterni, puta Dei Patris, ab eo accepit lucem vitæ, primo, divinæ, cum ab eo genitus est ab æterno; secundo, humanæ, cum Verbum caro factum est; *tertio*, omnis gratiæ in eadem incarnatione; *quarto*, omnis gloriæ in resurrectione. Hanc vero utramque vitam suis communicat; nam eis « qui valde accepti sunt ei, » ipse est « quasi nubilum serotinum, » id est quasi jubes verna, quæ copiosum gratiæ, ac deinde gloriæ imbrem suis fidelibus et electis irrorat et impluit.

Verum vera et genuina lectio Septuaginta videtur esse ea quam habet Scholiastes, qui sic legit, *in luce filii regis vita*, etc. Hæc enim lectio respondet Hebræis et Latinis mutato tantum nomine pene, id est *vultus*, in nomen *bene*, id est *filius*. Sic sensus eodem redibit quo Hebræa et Vulgata, si per filium regis accipias ipsum regem, ex phrasi Scriptural, quæ *filios hominum* vocat homines, *filios icjum* reges. Sin autem proprie filium regis accipias pro regis nato et futuro hærcde, sensus erit quem dat noster Salazar: « In luce filii regis vita, » id est bona felixque gentis fortuna ex bona indole et moribus, quibus filius et hæres regis fulget, omnino pendet: quapropter una omnes

illius ingenium et mores observant. « Et qui accepti sunt ei quasi imber serotinus, id est fortuna quidem et felicitas eorum qui apud ipsum gratiam nacti sunt, similis est imbri serotino, qui, licet tardius decidat, tamen uberius terram fecundat. Nam post moras temporis, et diuturnam expectationem, cum tandem aliquando hæres regno politur, amicos et familiares suos ingentibus fortunis et honoribus amplificat. Sicut enim vere primo vehementiores et longiores imbres defluere solent, ut observat Philosophus, *Problem*, sect. 2: sic etiam regis beneficentia in primo regni aditu uberius et copiosior esse solet. Aut, si sic dispungas: « In luce filii, regis vita, » sensus erit, *q. d.* Sicut ex face fax, ex lucerna una alia accenditur, sic filii vita est quasi lucerna accensa a patre; unde Salomon vocatur *lucerna* Davidis, III *Reg.* XV, 4. Sicut ergo cursores olim, decurso stadii demenso sibi assignato, successori tradebant lampada: sic et parentes, emenso vitæ curriculo, filio quasi successoribus dant lampada suam vitæ, virtutis, opum et gloriæ, ut in eo quasi vivere pergant et perennent, juxta illud Lucretii:

Et quasi cursores vilai (*vita*) lampada tradunt.

« In luce » ergo « filii regis vita, » id est, rex suam vitam, sapientiam, mores et virtutes in filium transferre debet, ut, sicut una lucerna accenditur ex alia, ita filii vita, indoles et mores accendantur ex institutione et exemplo patris, ac pater moriens vivat nihilominus et resplendeat in filio, quem hæredem sibi similem et quasi alterum se relinquat, quasi lucem ex luco, vel quasi lucernam ex cursu traditam; « qui autem valde accepti sunt ei, quasi nubilum serotinum, » *q. d.* Qui gratiam inibunt filii regis, his ipse erit quasi nubes verna, quæ sero quidem post longam regni expectationem, sed copioso in eos opes, dignitates, bonaque omnia impluet et communicabit.

Allegorico, id ipsum optime competit Verbo incarnato, puta Christo; Christus enim qua Verbum est vita Patris, æque ac Spiritus Sanctus, consequenter et creaturarum omnium, præsertim plantarum, animalium, hominum et Angelorum, per Verbum enim omnes sunt creatæ, ac per Verbum Deus omnibus rebus dat vigere, durare, crescere et propagare se; qua homo, est vita Angelorum et hominum: hi enim omnes vilam gratiæ et gloriæ Christi quasi capitis sibi hauriunt et participant. Unde huc alludens S. Joannes, cap. i, vers. 4: « In ipso, inquit, vita erat, et vita erat lux hominum. » Et vers. 9: « Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. » Et vers. 16: « Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia; quia lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est. » In Christo ergo velut in fonte est omnis omnium vita. Unde S. Augustinus ibidem sic explicat, *q. d.* Ipsa Verbi substantia est vita;

hæc enim est omnium creaturarum idea; idea autem est ipsa essentia et vita Dei. S. Chrysostornus vero, Cynllus, Theophylactus et Ammonius, ibid. : « In ipso, inquiunt, erat vita, » id est vigor rerum omnium, duratio et conservatio ; erat autem non formaliter, sed causaliter, quia a Verbo et per Verbum causatur et producitur. Unde S. Joannes sa-pe Christum vocat lucem, et vitam æternam. Vide dicta epistola I *Joanms*, cap. i, vers. 2 et seq.

16. Posside sapientiam, quia auro melior est : et ACQUIRE PRUDENTIAM, QUIA PRETIOSIOR EST ARGENTO. — Pro *posside* hebraico est *keno*, id est acquirere, emere, compara, posside in imperativo: vel acquirere, emere, possidere in infinitivo; unde Pagninus vertit, *acquirere sapientiam multo melius est, quam acquirere aurum pretiosum; et acquirere intelligentiam multo melius est, quam acquirere argentum electum* ; Chaldæus, *qui possidet sapientiam, melior est ei auro conflato ; et qui possidet prudentiam, melior est argento electo*. Hæc sententia habetur similibus verbis expressa cap. vni, vers. 10, et cap. iv, vers. 5, ubi eam explicui.

Porro Septuaginta pro *iiDp keno*, aliis punctis legentes *fp ken*, et per *n* paragodicum *kinne*, id est nidus, aut certe litteram *n* per diastoleo referentes ad vocem sequentem *ocnn chachma*, quasi sit *n* articulus, sive *n* demonstrativum *chochma*, id est *sapientiae*, aut brevius et verius pro *n2p* legentes *njp kinnot* (*n* enim et *n* sunt caractere affines), id est *nidi*, vertunt, *nidi sapientiae magis eligendi auro, et nidi prudentiae magis eligendi sunt super argentum*. Quod *primo*, S. Chrysostomus in *Catena Graecorum* sic exponit, *q. d. a* Divinae sapientiae sensa et theoremata multis partibus mundanam sapientiam excedunt. Quemadmodum autem aurum praestantius est argento, ita sapientia quoque nobilior est prudentia. Hæc enim in rerum cognitione praecipuo occupatur, illa vero incognitarum dilucidatione et interpretatione. » Alius ibidem : « Nidus duo significat, nempe locum ubi avium pulli conservantur, et ipsos rursus pullos, qui in nido continentur. Per nidum itaque sapiens divina theoremata designat: in his enim sapientia habitat; quae etiam praestantiora dicit mundana falsive nominis sapientia. Quod si prudentiam sapientiae affinem alibi docuerit, dicendum est sermonis sapientiam mundi sapientiae praetulisse. Nam, ut aurum praestantius est argento : ita hæc illi quoque praestant. Aut sapientiae nidos appellat Christi Ecclesias, aut Sanctorum mansiones; sapientiam autem, Christum ipsum.

Secundo, S. Ambrosius, lib. V *Bexam*. cap. xvn, magis ad litteram per *nidum sapientia!* accipit nidum a sapiente fabricatum, qualem hirundo pro ovis et pullis construit, *q. d.* Sapientia docet hirundines cæterasque aves nidos construere, in iisque pullos procreare et educare, ut per illas typum et exemplar det omnibus sapienter procreandi et educandi filios, ac discipulos in omni

virtute et disciplina. Nam vers, pneeed. dixerant Septuaginta in filio quasi vivere patrem etiam post mortem, nunc apte subjungunt, ut glorioso pater vivat in filio, non probrose, debere filium educare in nidis sapientiae, ut in iis sapiens et generosus, quasique aquilinus pulcherrimus, nimirum dignus patre filius, ac patri sapienti similis, imo sapientior evadat ; hos enim nidos sapientiae praestat filio congerere quam thesauros auri et argenti : hisce enim longe pretiosior est sapientia.

Sed audi S. Ambrosium de sapientia nidi hirundinis physice philosophantem : « Habemus de aviariae sobolis erga cultus patrios pietatis exemplum; accipiamus nunc maternae seductitatis in filios grande documentum. Hirundo minuscula corpore, sed egregie pio sublimis affectu, quæ indigarum omnium, pretiosiores auro nidos struit, quia sapienter nidificat. Nidus enim sapientiae pretiosior est auro. Quid enim sapientius, quam ut et volandi vaga libertate potiatur, et hominum domiciliis parvulos suos et tecta commendet, ubi sobolem nullus incurset? Nam et illud est pulchrum, ut a primo ortu pullos suos humanae usui conversationis assuescat, et praestet ab inimicarum avium insidiis tutiores. Tum illud praeclarum, quia gratia domos sibi sine ullo adiutore tanquam artis perita componat. Legit enim festucas ore, easque luto illinit, ut conglutinare possit. Sed quia lutum pedibus non potest deferre, summitatem pennarum aqua infundit, ut facile his pulvis adhaereat, et fiat limus, quo paulatim festucas vel minutos surculos sibi colligat, atque adhaerere faciat; eo genere nidi totius fabricam struit, ut quasi pavimenti solo pulli ejus intra aedes suas sine offensione versentur, nec pedem aliquis interset per rimulas texturarum, aut teneris frigus irrepit. Sed hoc industrial officium commune multis avibus; illud vero singulare, in quo est praeclara cura pietatis, et prudentis intellectus et cognitionis insigne, tum quaedam medicae artis peritia : quod si qua pulli ejus fuerint cæcitate suffusi oculis, sive compuncti, habet quoddam medendi genus, quo possit eorum lumina intercepto usui reformare, » nimirum, « hirundo, si excæcaverit pullos, novit ullos oculare rursus de sua chelidonia, » ait Tertullianus, lib. *De Patientia*, sub finem. Eadem habet S. Basilus, bom. 8 *Hejcam*., ex quo illa transcripsit S. Ambrosius, sed eleganti pariter Latini sermonis stylo donavit

Igitur nidi sapientiae filio sunt honesta domus educatio; deinde scholae, academice, seminaria, collegia, monasteria, in quibus juvenus instruitur et educatur in sapientia aequè ac virtute, ut ibidem efformata, instar pullorum forlitter et sapienter avolet ad praedam, possit et alios sapientia et virtute quam didicit imbuere, imo et nidos sapientiae suis similes alibi construere et erigere. In animis enim eriguntur nidi sapientiae, cum animi scientia et disciplina ita componuntur et

efformantur, ut se ipsos, quin et alios per omnia sapienter dirigere ac contra cuncta vitiorum scandalata tutari sciant et valeant.

i n. 17. *Semita justorum* (Hebraice, *rectorum*) **RECLINATA HALA ; CUSTOS ANIMAE SUAE SERVAT VIAM SUAM.** — Chaldaeus, *semita justorum est declinare a malo ; qui cavet anima sua, servat viam suam* ; Tigurina, *et qui custodit viam suam* (mandatorum Dei, ait Vatablus), *custodit animam suam* ; Septuaginta vero, *semita vita declinant a malis ; longitudo autem vita via justitia*, nimirum censuere Septuaginta quod *custos anima* idem sit quod *prolongans vitam*, q. d. Justitia sui assecclas facit longævus hic, et in futuro æternos ; qui ergo servat vias justitiæ, huic obtinget fausta longitudo vitæ præsentis, et beata aeternitas futuræ. Vox *semita* significat viam et vitam justorum esse rectam, occultam et arctam, ut declinet curva et prava lataque viliorum diverticula, quæ undique eam circumstant et ambiunt, per quæ impii quasi per vias curules, amplas et liberas spatiantur. Dicitur enim semita latine quasi semi iter, sive via dimidia et arcta. Unde Virgilius, IX *Æneid.*:

Rara per occultos ducebat semita calles.

Pro *semita* hebraico est *mesilla*, id est via trita, ager, semita strata et elevata lapidibus, ne viatores per lutum incedere cogantur ; unde *os solum* vocatur scala. Via ergo et vita justorum est *mesilla*, tum quia elevata et terris altior, utpote coelestis et divina : nam per virtutes quasi per scalas contendunt et ascendunt in coelum ; tum quia continuo longoque bonorum operum virtutumque exercitio calcata est, complanata et trita, ideoque facilis et segura.

Porro Septuaginta sententiam hanc duabus aliis explicant et illustrant, quæ non habentur in Hebraeo, nec in Latino. Sunt autem hæc : a Qui recipit disciplinam, bonis omnibus affluet : sic qui observat increpationes, in sapientia progressus faciet. Qui custodit vias suas, custodit animam suam ; qui autem vitam suam diligit, ori suo parcat oportet. »

18. CONTRITIONEM PROCEDIT SUPERBIA, ET ANTE RUINAM exaltatur spiritus. — Hebraice, *ante 'confractionem superbia, et ante impactionem* (qua quis in lapidem vel scandalum impingit) *elatio spiritus* ; Syrus, *ante morbum exaltatio spiritus* ; Aquila, *ad faciem contritionis superbia* ; Tigurina, *prati comminationem fastus, et anteit ruinam superbia animi*, hoc est, *calamitas est comes superbia*, ait Vatablus ; Chaldaeus, *ante interitum venit superbia, et arde ruinam eleoatur spiritus* ; Septuaginta, *ante contritionem præcedit* CSj. ; id est *contumelia*, vel *injuria* (Syrus, *opprobrium*), et *ante ruinam* *χουτςπίαν*, id est *mala cogitatio* ; Complutenses et Romana, *immodestia* ; alii, *temeritas, stultitia* ; *χοζιқуу* enim est insanus, impatiens, mala cogitans, quasi *χάξι τὰ ἰεῖς* ; e?'. » Sen«us ergo est, q. d. Antequam quis grave malum subeat, quo conteriUur, confringa-

fur et evertatur, solet proire illius superbia, qua superbo sese extollat, ut aliis dominari velit : hanc enim Deus sternere et confringor» solet. Similiter antequam quis in levius quodpiam malum Impingat et ruat, solet præire in eo elatio spiritus, sive fastus aliquis et tumor animi, qui hoc malum mereatur. Porro malum accipe tum peenæ, uti sunt rnorbi, paupertas, ignominia, persecutiones, exilia, ipsaque mors ; tum culpæ : Deus enim culpam minorem et occultam alia majore et aperta castigat. Sic Deus occultam superbiam Adæ, qua intumuit audiens ab Eva promissum serpentis : « Erilis sicut dii, » punivit permittendo lapsum ipsius in apertam et claram inobedientiam, qua pomum velutum comedens se totumque genus humanum perdidit, uli pulchre ex hoc loco docet S. Augustinus, lib. XIV *ne Civit.* cap. xi » : a Illud, inquit, malum (superbiæ) processerat in abdito, ut sequeretur hoc malum, quod perpetratum est in aperio. Verum est enim quod scriptum est : Ante ruinam exaltatur cor, et ante gloriam humiliatur. Illa prorsus ruina, quæ fit in occulto, procedit ruinam quæ fit in manifesto, dum illa ruina esse non putatur. Quis enim exaltationem ruinam putat, cum jam sit ibi defectus, quo est relictus excelsus ? Quis autem ruinam esse non videat, quando fit mandati evidens atque indubitata transgressio ? Propter hoc Deus illud prohibuit, quod cum esset admissum, nulla defendi posset imaginatione justitiæ. Et ideo audeo dicere superbis esse utile cadere in aliquod apertum manifestumque peccatum, unde sibi displiceant, qui jam sibi ꝑiacendo ceciderant. Salubrius enim Petrus sibi displicuit, quando flevit, quam sibi placuit, quando prosumpsit. Hoc dicit et sacer *Psalm.* Lxxxii : Imple facies eorum ignominia, et quærent nomen tuum, Domine, id est, ut tu eis placeas quærentibus nomen tuum, qui sibi placuerant quærendo suum. »

Igitur contritionem procedit superbia. Quam contritionem ? omnem. Nunquam enim in peccatum cadimus, nisi per superbiam saltem tacitam, vel interpretativam adversus Deum erigamur. Superbia Deo ipsi adversatur ; proximis intolerabilis, et ipsi superbo supra modum nociva repetitur : quia nisi homo reverentiam et subjectionem Deo debitam desereret, et crecto collo adversus eum ejusque mandata superbiret, nunquam in gratiæ dissipationem et peccatorum ruinam incideret.

Versio Septuaginta habet, *ante contritionem præcedit injuria, et ante ruinam mala cogitatio*. Nola hic quain emphaticè superbia per antonomasiam dicatur injuria, scilicet Deo inflicta. Tam grave malum est superbia, ut Deum ipsum quasi conviciis et irrisionibus illudat, colaphos in faciem Dei impingat, eam sputis illinat, et velut nolentem ac renuentem in certamen provocet Deum. Quam etiam invenies in illo Apostoli *Jacobi* iv : « Deus superbis resistit. » Non ait : Obsistit, R

quietos impugnat; sed «resistit,» quasi impugnantibus et lacescentibus Deum superbis, ipse, ut suo consulat honori, pro laribus el focus repugnat, propulsans a se potius injuriam, quam subinferens, defendens se potius quam alios offendens. Quod aliquando S. Augustinus expertus sic dolebat : « Sed ego, Domine, conabar ad te, repellebar abs te, ut sapere in mortem; resistebas ventos® cervici mcæ, » etc., lib. IV *Confess*, xv. En ventosum caput superbi : tamen stultus sibi de vento blanditur suo.

“ 14 et causai pene omnes omnium, etiam Sanctorum, casus, ruinas et contritiones? *Primam* causam dat

r.n. C.isslanus, *Collât*. VI, cap. xvti, quod ex minoribus soleat fieri gradus ad majora : « Lapsus vero quoispiain, inquit, nequaquam subitanea ruina corruisse credendus est; sed aut pravæ institutionis deceptus exordio, aut per longam rmentis incuriam paulalim virtute animi decidente, et per hoc sensim vitiis increscentibus casu miserabili concidisse. Ante contritionem enim præcedit injuria, et ante minam mala cogitatio; quemadmodum domus nunquam subitaneo ad ruinam procumbit impulsu, nisi aut antiquo vitio fundamenti, aut longa inhabitantium desidia, stillicidiis primum paucissimis penetrantibus corrupta sensim fuerint munimenta tectorum, quibus per vetustam negligentiam in majorem modum patefietis atque collapsis, rivalim post hæc influit pluviarum imbriumque tempestas. ■

taeda. *Secundam* causam dat S. Chrysoslomos, lib. V *De Incompreh. Dei natura*, nimirum superbia' gravitatem et pondus, quæ tanta est, ut superbum iti ihia deprimat.

textu. *Tertia* et potissima causa est Dei vindicta. Deus cnini extremo odio prosequitur superbiam et superbos, ideoque eos fulminat et sternit usque ad tartara. Unde /Esopus rogatus a Chilone quid Jlipiter facerèi, cl in quò occuparetur, respondit: « Iñ excelsa depritnat, extollat humilia. » II I Laertius, lib. I, in *Chilone*. Et Septuaginta Interpretes, interrogati a Ptolemæo Philadelpho quo pacto vitare quis pdisset superbiam, rc*ponderunt : « Si cogitet quod Deus superbos deprimit, mites autem et iitirhiles exaltat. » Hoc est quod superbis minatur Deus per Abdiam, vers. I : « Si exalt itus fueris ut aquila, et siihter sidera postieris nidum, inde detraham te. » El de Nabuchodonosore Ballioni ejus filio ait Daniel, cap. v, 20 : « Qtiando elevatum esi cor ejus, etc., depositus est de solio regni sui, el a filiis hominum ejectus est, sed el cor ejus cum bestiis positum est. » Est enim hic m ignus stimulus ad humilitatem, si cogites per eam te exalt nduih ; sin stfjiid bias, certo certius te depri- III nduin, tt flirte usque ad tartara cum superbo Lucifero. Sicut enim sighthum prædestinationis est liufnilitds, sic sigrium reprobationis est superbia. Cum ci-gd senseris in mente el itionem quampiam, luuurem cl fàstudi, scito hoc essu signum instare

tibi casum et ruinam; sicut cmm fnnrnu rfm m est proximi incendii, sic elatio signutn est prosim® rninæ. Quare sicut, dum vides attolli fumum, illico accurris, ut aqua injecta illum, et sub eo latentem ignem suffoces et opprimas : ita prorsus dum sentis in animo tumorem, illico eum contunde et confringe, itaque lapsum tibi imminentem discute et averte. Lapsu* enim et ruina est individuus comes superbi®; neminem enim Deus punit ante peccatum, neque peccat aliquis nisi ex superbia quadam, nempe quod coram Deo humiliari nolit. Nunquam enim contemplino et mortaliter transgredimur Dei præcepta, nisi pluris facientes nostram vel voluntatem vel voluptatem quam Dei imperium. Unde bene dicitur E- ch. x, 15 : « Initium omnis peccati est superbia. »

Nota: Humiles et «ancti subinde nutu Dei affliguntur et deprimuntur, at non ut ruant et conterantur, sed potius ut exaltentur, uti patet in Jo*eph, Job, David, etc. Ei'dem ergo calamitates justis sunt merita et coronæ, superbis vero sunt demerita et supplicia, quia illis ad virtutis et gloriæ augmentum, his ad tormentum a Deo irrogantur. Denique quanta est superbia, tanta eam sequitur ruina et contritio; mensura enim pcenæ respondet mensuræ culpæ. Sicut ergo qui ex alto ruit, profumicadit, planeque conteritur : sic quo major est elatio, eo majus est præcipilium, juxta illud Claudiani :

Tollantur in altam,
Ut lapsu pavio» nuat (i).

Sic Deus contrivit superbiam Pharaonis per Moy- E sen, Golia- per Davidem, Pharisæi per Publi i- pU. num. Ab=alomi per Joab, Adoniæ per Saloni n. m, gigantuni per diluvium; quin et præsumptionem Petri asserentis se moriturum cum Christo, per ancillam, quæ cum perculit et impulit ad negandum Christum.

Recentius exemplum valde appositum recenset B. Petrus Damianu*. epist. 24, cap. vi, de clerico superbo, qui. dum in Missa legeretur illud Christi: « Qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur,» *Luta* xiv, II, irrisit, fastuque plenus et nimia bellica' facultatis fiducia m pr. ilium, quin viclor futurus prosiliens, in ipso conflictu misere casus occubuit. Situile est quod narrat S. Antoninus, Il part. tit. HI, cap. it. de quo lam tyranno, qui radi do libris imperavit ex Deiparæ Cantico : « Dispersit superbos monte cordis suij deposuit potentes de sede, et exalt ivit humiles;» quod so de sua sede deponi negaret posse. Cum semel post balneum vestes illius Angelas, ipMiin referens, induisset, el ad domum cum aulicis vo

(i) Seneca, *Ilercul. fur*. Vers. «S4 :

Doodnire tanūdus. ^piritas altos geres
Se jtiliar superbis ultor a tergo D us.

Ceterum Masoretli» in hoo versu medium esso Libn notanu

nissct: ille vero lacera* vilesq̄ir sumere coactus, illue revu>us in Aijlkos diras t̄l ni.nas jactaret, pro stolido habitus ad Angelum deductus est, qui verus princeps habebatur, a quo, postquam cum aulici eiFuso risissent, in penetrabile admissus, deque modestia monitus, proprias vestes induit, deinceps in honore tanquam legitimus herus habitus est.

- O 19. Melius est humiliari cum mitibus, quam dividere spolia cum superborum.—Chaldæus, *melior est humilis spiritu d̄ mansuetus*; Syrus, *melior est humilis spiritu et oculis dimissis, quam (pii dividit prædam cum fortibus*; Septuaginta, *melior mansuetus cum humiliatione, quam qui dividit spolia cum contumeliosis vel injuriantibus*, quia hæc spolia sunt injusta: quare qui spoliis partem accipit, injuria? consentit et cooperatur, ac proinde idem cum injuriantibus exitium subibit, ait Aben-Ezra. Superbi enim solent ex fastu esse aliis injurii, eosque bonis suis spoliare, sociosque et amicos in partem rixæ vel belli ac spoliis vocare; sed utrosque eadem manet Dei vindicta, idem interitus. Hæc gnome quasi conclusio educitur ex procedenti: si enim superbia paril contrit onem et exaltatio ruinam, uti jam dixit, ergo melius est humiliari spiritu, ul habent ilebræa, hoc est, demittere sese cum humilibus et milibus (qui enim humiles sunt, sunt et miles), quam cum superbis se supra alios attollere, eosque spoliare ac spoliis eorum se ditare. Alludit Salomon ad illud Davidis patris sui: «Elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habere in tabernaculis peccatorum,» *Psal.* lxxiii, 11.

Unde *secundo*, sic exponi potest, *q. d.* Melius est humiliari, id est affligi spirilu, puta animo et mento, cum mitibus, ac patienter ferre injurias et spoliationem superbiorum, quam cum cis injuriam aliis facere, eorumque spolia injuste dividere. Unde Cajetanusc̄ Baynus sic exponunt, *q. d.* Superbi homines humilibus nonnunquam inferunt injuriam, bona diripiunt, spolia dividunt; tamen virtus animi est melior quam bona externa, quamlibet bene comparata. Si cum humilibus et mansuetis ambulaveris, si fueris etiam ipse humilis, coelestem quamdam vitam in terris agis, in pace et tranquillitate animæ. Inter superbos vero semper sunt jurgia: noli igitur vulgi judicio, sed sapientum res (estimare; virtutem vitio, animæ quietem externis bonis præpone.

Tertio, sic exponas: Melius est humiliari, id est depauperari! cum milibus, quam dividere spolia, id est ditari cum superbis, præsertim si quis liat pauper spirilu, juxta illud Christi: «Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum in,» *Matth.* v. Ita Vatablus et Auctor *Catenæ Græcorum*.

Quarto, plenius èt profundius, per catachresin ex T* *mitibus* intelligas pacem et tranquillam vitam quam parit conversatio cum mitibus: ex rû:ro *dividere spolia* intelligas odia et rixas quas

parit superbia. Nam, ut ait S. Chrysostomus, homil. 8 in *Matth.*: a Nutrix dilectionis (et consequenter pacis ac concordie) humilitas est; mater autem omnis mali superbia. » Sensus ergo est, ait noster Salazar: «Melius est humiliari cum mitibus, hoc est, præslat quidem ex animo deijci et humilem esse: sic enim inter humiles licebit agere, qui mitissimi plerumque sunt, et nulli cos distrahit indignatio aut dissidium; sed mutua potius benevolentia cohærenics tranquillam valde vitam degunt. Præslat, inquam, cum his agere, quam superbia intumescens cum superbis versari, qui assidue inter se confligentes spolia partuntur, id est, qui in semelipsos invicem incurunt, ac se mutuo honoribus atque fortunis spoliunt; qui vitam denique innumeris fluctibus et tumultibus plenam transigunt. Itaque sapiens humilitatem superbite ideo præfert in hoc loco, quia huiles cum humilibus valde tranquille et benevole conversantur: superbi autem inter se confligunt, ac se invicem direptis fortunis spoliunt.

Mystice, Auctor *Catenæ Græcorum*, *q. d.* Melior est exigua cognitio cum humilitate, quam magna scientia cum superbia.

20. Eruditus in verbo reperiet bona: et qui sperat in Domino, beatus est.—Hebraice, *intelligens super verbo inveniet bonum, et qui confidit in Domino, beatitudine* illi*, scilicet sunt, vel erunt; Chaldæus, *qui contemplatur in verbo*; Syrus, *intelligens verbum*; Septuaginta clare, *intelligens in negotiis inventor bonorum, et qui fidit in Deo, beatissimus*. Verbum enim metonymice significat rem verbo significatam, puta negotium.

Primo, Aben-Ezra hanc gnomen refert ad præcedentem, *q. d.* Qui humilitatis studio cum mitibus eruditur, ut alla de se non sentiat, bona reperiet: a Deo enim beneficiis cumulabitur; et qui spem in Deo collocat, nequaquam voluptatem capiet spoliis cum superbo partiendis, sed a Deo locupletatus bonis omnibus circumfluens beatus erit.

Secundo, alii sic, *q. d.* «Eruditus in verbo,» id est potens in sermone, in judicio quidem rem li-temque suam peraget, ac obtinebit bona quæ præcndit; sed tamen beatior est, qui fugit lites, et tacens res suas Deo commendat.

Tertio, magis genuino R. Levi exponit, *q. d.* Intelligens supra rem, id est qui alicui negotio intelligenter incumbit, diligenterque attendit quomodo in unaquaque re se gerere debeat, nec festinanter aut temere sua agit; hic cogitando bona consilia inveniet, quibus feliciter negotium conficiat, ac bona destinata quæ optat, assequatur. Qui autem hisce industria sua peractis, sibi tamen, suo consilio ac causis et rationibus solertia sua apte comparatis non fidit, sed spem omnem rei conficiendæ in Deo collocat, hic beatus erit, quia Deus spem ejus non fallit, sed voti compotem faciet, ac rem ad optatam metam deducet.

etiāsi in adminiculorum apparatu forteerraverit. Pradeni Hæc enim est prudentia Christiana, quam suis in ope- verbo et exemplo commendabat S. Ignatius fundalor Societatis Jesu, nimirum ut qui rem arduam eupecht ad Dei gloriam molitur, omnia humana consilia

l met^a ad rOiU conficiendam opportuna prudenter et diligenter adhibeat, perinde ac si illis ipsis tota res conficienda foret. Deinde spem omnem collocet in Deo, quasi ab ipso solo res peragenda foret, ut sibi diffidens, fidensque Deo, illum toto corde invocet, illique media rei conficiendæ ase inventa offerat, ut ea probet vel improbet, et meliora suggerat, caque dirigat ac prosperet, atque ab illo uno felicem rei transactionem expectet. Unde Baynus sic explicat, q. d. Priestat in Domino collocare fiduciam quam in propria prudentia. Aut: Beatus est qui, præter hoc quod cum multa prudentia res singulas administrat, nihilominus omnem fiduciam rei peragendæ in Domino collocat, juxta illud *Psal. cxlv, 5* : a Beatus cujus Deus Jacob adjutor ejus; spes ejus in Domino Deo ipsius, qui fecit cælum et terram.» Docet ergo nos hæc gnome ita prudenter, instanter et sollicite res nostras agere, quasi illæ a Deo Deique speciali cura non penderent : ac vice versa ita spem omnem in Deum reponere, ac si nostra omnis prudentia et sollicitudo inanis foret, enervis et irrita. Ita Cajelanus, Jansenius, Salazar et alii (t).

Ten.ii, 21. Qui sapiens est corde, appellabitur prudens: ET QUI DULCIS ELOQUIO, MAJORA PERCIPIET.— Hebraice, *et dulcedo labiorum addet acceptionem*, quod Noster vertit, *majora percipiet*; alii per npS *lecach*, id est acceptionem, accipiunt doctrinam; hanc enim discipulus a magistro haurit et accipit. Unde Chaldæus, *et qui dulcis est labiis suis, addet disciplinam*; Syrus, *addet scientiam*; Septuaginta, *sapientes et intelligentes vocant malos; dulces autem in sermone plura audient* (2).

Primo, Beda sic exponit: a Qui sapientiam Catholicæ fidei, quam didicit, illibatam in corde suo custodit, merito prudentis nomen accipit. At qui eandem etiam docte prædicare et contra hærellicos defendere novit, majora laboris amplioris præmia percipiet. » Addit Hugo : Majus etiam nomen, puta doctoris, accipiet.

Secundo et melius, q. d. Qui in corde suo sibi sapit, hic a appellabitur, » id est revera crit, ut jure vereque appellari possit, prudens, et, ut Hebraice est, intelligens; at qui non sibi soli sapit, sed et aliis ac sapientiam ex corde in os ad aliorum salutem derivat, ut quæ mente sapienter con-

ti) Rosennuillcrus, *qui intelligentiam adhibet ad verbum*, divinum scilicet, *inveniet bonum, et qui*, etc. Maurer, *qui attendit ad rem*, qui in rebus gerendis circumspice et considerate agit, *invenit*, assequitur bonum, etc. : Hoc præp'acel.

(2) Cui cor, mens sapit, vocatur et est intelligens; et suavitas labiorum auget doctrinam, eo quod sapientiam aliis gratam facit, commendat.

cepit, sapienti et suavi eloquio proximis instillat, hic utique majora percipiet, quia majorem earum, quæ alios docet, cognitionem accipiet : docendo enim illuminatur et dilatatur intellectus docentis, ut clarius videat ea quæ docet, quam ante ea cognoverit, imo novos conceptus, novas rationes, novas veritates, novas subtilitates mens docendo excitata docenti suggerit, quæ alias nunquam ipsi in animum venissent.

Qui ergo docet alios, docet se ipsum : unde experientia ostendite eos qui profitentur Poesim, Rhetoricam, Philosophiam, Theologiam, Ethicam, docendo insignes et perfectos evadere Poetas, Rhetores, Philosophos, Theologos, Ethicos.

Tertio, genuine et plene, hac gnome docet Salomon veræ prudentiæ et sapientiæ, ac sapientis duo esse munia, duo officia : prius, ut corde sapientiam contineat; posterius, ut eamdemsapienter et suaviter depromat et eloquatur. Itaque sapientiam poscere eloquentiam, ut quæ sibi sapit, eadem aliis cum gratia et fructu proferat. Ideoque sapientiam non esse perfectam, nisi ea quæ intelligit, sciat aliis communicare et persuadere, juxta illud *Eccli. xli, 17* : « Scientia abscondita et thesaurus invisus, quæ utilitas in utrisque? » Et S. Augustinus, lib. IV *De Doctrina Christ.* : a Omnis, inquit, res quæ dando non deficit, dum habetur et non datur, non habetur quomodo habenda est. » Hunc esse sensum liquet ex duobus versibus sequent., ac præserlim ex vers. 23, ubi hanc gnomen alia clariori explicans ait : « Cor sapientis erudiet os ejus, et labiis ejus addet gratiam.»

Sensus ergo est, ait Jansenius, q. d. Qui sapiens est corde, is quoniam per sapientiam in animo reconditam, erudite et prudenter loquitur ore suo (cor enim sapientis erudiet os ejus), ideo appellabitur prudens; idemque dulcis existens per sapientiam in eloquio, addet et in aliis et in se ipso doctrinam, doctior quotidie et eloquentior evadet, aliisque semper magis ac magis sapientiam ingeret. Itaque unicam clausulam continet versus, docens sapientem prudentis nomen oblinere, quoniam eloquentia sua scientiam arguet docendo.

Idem videntur voluisse Septuaginta dum verunt, *sapientes et intelligentes vocant malos, dulca autem in sermone plura audient*, id est, plura discent audiendo : auditus enim est sensus disciplina», ait Aristoteles, unde auditores vocantur discipuli. Porro sapientes vocantur amali, » grace id est *primo*, viles, inutiles, ignavi, quia scilicet sibi soli sapiunt, et detrecant laborem docendi alios; *secundo*, pravi, invidiosi, maligni, quia invident aliis sapientiam, atque ut ea alios omnes superent, avare eam colant, nec aliis eam communicare volunt; *tertio*, Auctor *Catenæ Græc.* sic legit, *viros sapientes et prudentes pravi appellant pravos et sceleratos; qui autem blanda utuntur oratione, plura discunt et hauriunt*. Sicque explicat, q. d. < Adulatores dulce*-

que eorumdcm sermones vulgo majori in pretio habentur, quam viri prudentes vereque sapientes.

PnirM Porro, ut dulcis sit sermo sapientis, multa requiruntur : *primo*, ut sermo sit refertus sapientia
 * n r. et prudentia : sapientes enim maiorem delectationem in sensu quam in sono sermonis percipiunt, ait Dionysius; *secundo*, ut sermo sit ordinatus, concinnus, perspicuus, facilis Intellectu : suo! enim nonnulli viri alias eruditi, qui suos conceptus altos et profundos concinne et clare eloqui nequeunt, eo quod in ipsa elocutione sint inordinati et confusi, vel barbari, vel obsetlri et involuti. Illis manca est sapientia : deest cdinl eis os, puta eloquentia; *tertio*, ut sermo sit gratiostis, comis, suavis, hilaris, habens suos Sales et lepores, juxta illud Apostoli : « Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, » *Cotoss.* iv, 6. Sunt enim nonnulli viri alias docti, sed in loquendo agrestes, rustici, duri, tetrici, ut non verba, sed spinas et saxa loqui videantur, qui proinde ad docendum, monendum et exhortatidum parum
 Coarto, sunt idonei; *quarto et maxime*, ut sermo procedat ex corde mansueto, benevolo et amore pleno. Hoc enim verbis suum amorem et dulcorem inspirat, ut quidquid dicat, anlorosum bt dulce sit, et ut tato ab omnibus avide arripiatur, etiamsi in se terribile vel asperum sit et mordax. Unde S. Augustinus in epist. *ad Galat.* cap. vi, vers. 1, hanc dotem requirit in eo qui corripit proximum : « Dilige, inquit, et dic quod voles; n qui enim amat, esto acria correptionis verba jaciat, hæc a corrupto non ut tela, sed ut pharmaca libenter excipiuntur; vice versa, si blanda quis proloquatur, sed corde non blando, hæc ut amara respuuntur. Anima enim quæ amat amorem suum, imo se ipsam, influit in sua eloquia, ac per òa in corda audientium; quæ proinde ferit, mollit, ignit ac flectit quodeumque vult. Exempli stint in Confessionibus S. Augustini, ac in S. Bernardo, qui ubique melleus et igneus melicam et igneam lectori aspirat sapientiam.

Ven. 11. 22. FONS VITÆ EHUDIŦŦO POSSIHEXTIS : DOCTRINA stultorum fatuitas. — Hebraice, *vena vitarum intelhgentia habenti illam* (vel hero et domino ejus,) *et eruditio (i)stultorum stultitia*; Septuaginta, *fons vitæ cogitatio possidentibus; disciplina autem imprudentium mala*. Ita Complutenses et Romani. Pro *rogitatio* græcc est Ima, id est *inlcelligentia*, notitia, notio, sensus, sententia, prudentia, cognitio. Inde Aquila vertit, *ízvttt.ud*, id est *scientia*; Symmachus, *çjît w .;*, id est *prudentia*.

Explicat quod dixit : « Dulcis eloquio majora p< r-plciel, » quia nimirum ipse est quasi fons sapielltiæ; quare sicut fons quo plus dulcis aquæ eUuit el effundit, eo plus illi continuo succedit et affluit : sic pariter sapiens quo plus sapientiæ

(I) Seu *duciptina*. Stultorum poena est ipsa stultitia, nihil dst exlUutn afierre poles».

suaviter eloquihir, eo plus et a Deo suggeritur, perinde ac ubera quo magis mulgentur, eo plu» lactis recipiunt.

Jansenius contendit legendum : « Fons vitæ eruditio possidentibus, » uti habent Septuaginta. Sic enim sensus clarus est, *q. d.* Sapientia sapientibus illam possidentibus est velut fons vitæ, qui quo plus vitalis sapientiæ emanat, eo plus a Deo haurit et recipit. Verum Romani et cæteri codices legunt *possidentis*; idque significantius est : significat enim *primo*, quod sapientia in corde sapientis meditando, studendo el orando quasi fons oriatur el ebulliat velut in propria possessione et fundo, tic proinde continuo et jugiter scaturiat copiosas sapientiæ aquas quibus non tantum domesticos, sed vicinos circumquaque irriget, vivificet et fecundet, ut bonorum operum sint feraces et fertiles; *secundo*, vi *possidentis*, vel, ut ex Hebreo vertas, *heri* «ut *domini*, significat neminem debere docere sapientiam, antequam eam plene didicerit, ut eum quasi herus possideat. « Doctor ergo sit concha, non canalis, » ait S. Bernardus; sit possessor sapientiæ : ita fiet possessor pulpiti, ex quo eam doceat. *Tertio*, tfc *possidentis* significat sapientiam esse fontem vitæ proprium possidentis, id est illius qui eam exercet, eaque utitur docendo et informando alios. Plena enim firmaque rei possessio præter dominium exigit rei possessæ usum et exercitium, ut scilicet facile et expedite re possessa utatur, eamque exerceat. Significat ergo sapientem prius debere cor suum plane imbuere sapientia, ut eam firmiter solidequo possideat, nc deinde eam exerceat et eructet docendo tum verbo, tum opere et exemplo. Qui enim sapienti un in se habet, sed eam non exercet, nec alios docet, huic sapientia non est fons vitæ, sed qua«i lacus vel aqua stagnans, ideoque putrescens et mortua, juxta illud Christi : a Omni habenti dabitur; ei autem qui non habet (id est non utitur talento quod habet), el quod habet auferetur ab eo, » *Matth.* cap. XXV, 29.

Sensus ergo, ait Jansenius, est, *q. d.* Eruditio, id est sapientia et inlcelligentia, est illis qui habent eam, fons vitæ, quia velut scaturigo sempnr profluens, nec unquam deficiens, subministrat eis assidue, unde el ipsi in anima vivant, et alii per eorum doctrinam. At contra doctrina stultorum, qua et se ipsos et alios de agendis rebus aut credendis docent, nihil aliud est quam fatuitas, hoc esi, stulta sunt quacumque quatenus stulti et ex suo corde docent. « Ex abundantia enim cordis os loquitur. »

De stultorum ergo ventre exeunt flumina aquæ morluæ; de ventre vero sapientium secundum Deum exeunt flumina aquæ vivæ, ait Auctor *Imperfecti*, homil. 20 in *Matth.*

Iluc quoque faciunt septem gryphi sive lenigmata Venerabilis Bedie in *Collectaneis* : « Tres m-felices in lege leguntur, qui scit el non docet, qui

ynMii« docet et non facit, qui nescit et non interrogat. »
lita»

Qui sont qui sani ægrotint? qui aliena negotia curant.
Qui ratione homo lassus non litT lucrum faciendo.
Quid est longi-umum? spes vel cogitatio.
Quid esi regi el misero commune? nasci et mori.
Quid est optimum et pessimum? verbum.
Quid est quod alii placet, alii displicet? vita.

Tot. m. 23- COn sapientis erudiet os ejus, et labiis ejus
addet gratiam. — Hebraice, *addet acceptionem*,
id est *doctrinam*, ut vertit Chaldæus et Syrus,
puta gratiam docendi, quod Noster, vers. 21, ver-
tit, *majora percipiet*, puta majorem doctrinam ei
docendi gratiam nanciscatur. Pro *erudiet* hebraico
est S'DvP *iaskil*, id est, ut Pagninus intelligit, in-
telligens et prudens faciet, prudenter diriget, in-
struet, erudiet.

Cor Mt Cor trium rerum est symbolum, triaque signi-
•i“b'> licat; unde triplex hic emergit sensus. *Primo*, *coir*
¿'¿m. vocatur mens et intellectus; sicut enim a corde

Primo, vita et spiritus vitales totius corporis procedunt,
sic a mente procedit vita et spiritus totius animæ
omniumque ejus potentiarum. Sensus ergo est,
q. d. Mens sapientis est, quæ dirigit os ejus, illud-
que docet nil temere effutire, sed præmeditata
loqui, ac labiis ejus indit addilque gratiam do-
cendi, ut gratum suavemque promant sermo-
nem, qui inanimos audientium leniter influat
el sapientiam instillet. Mens enim sapientis prius
cogitat et meditatur, quid el quomodo debíat
loqui, ut auditoribus prosit et persuadeat sapien-
tiam; mens vero stulti nil præmeditatur, sed quid-
quid in buccam venit, illico eloquitur. UndeEo T.
cap. XXI, vers. 29 : « In ore fatuorum, inquit, cor
illorum; et in corde sapientium, os illorum. »
Vide ibi dicta. Unde el Septuaginta vertunt, *cor*
sápfontis cogitabit qua ab ore proprio, et in labiis
suis portabit doctrinam; Syrus, *cor sapientis cognos-*
cit sermonem oris sui, etc.; R. Salomon, *sapientis*
osa mente habet, ut recte et eloquenter loquatur;
Vatablus, *pectus sapientis os illius prudenter mode-*
ratur, et labiis ejus addit doctrinam.

s - do, *Secundo*, cor sapientis est ips i sapientia, sicut
ui^ñ- cor animalis est ipsa anima; unde cordatus vo-
,IU calui* prudens el sapiens; et *Osce* vu, 11, dicitur :
a Factus est Ephraim quâsi columba seducta non
habens cor, » id est, insipiens et imprudens. Sen-
sus ergo est, *q. d.* Sapientia dirigit os sapientis,
ut sapienter loquatur. « Labiis ejus addet gra-
tiam, » ut cum gratia sapientiam depromat et
proferat; os enim ex so esi insipiens, ac non in-
telligit quid dicat : quare necesse est ut sapientiam
hauriat a sapientia cordis. Cor ergo (I) sit doc-

ti) Similiter de conis et linguæ ratione Dschami,
celebris Perarum pocla, in suo dc Joscphi et Suleich.e
amoribus poBmite, quod edidit Roscnweigius (Vienna;
1824), Prolog, vers. 6: «Cor dedisti gemmarum thesauris
rrfertnin, thesauri cordis linguam lac ut sit gi iiiiitiatuin
libra, n i. e. da, ut mentis cogitata ordinate, apto et
«legantor eloquar.

tor oris, ac doceat os sapientiam, puta modum
sapienter et prudenter loquendi. Nam verbum
mentis sapiens fundit sibi simile verbum oris sa-
piens. Li t Aben-Ezra : « Sapiens, inquit, 'ermone
suo sapientiam, qua excultus ôst, prodet, atque
ut doctrinam cæteris patefaciat, majorem addet
mentis solertiam. » Sapientia enim solers est,
mullosque modos sapienter loquendi excogitat,
ac multas rationes adinvenit, quibus id quod in-
tendit, gratiose eloquatur et auditori persuadeat
Unde explicans subdit : a Favus mellis compo-
sita verba, » etc. Vide dicta vers. 21; ille enim
versus cum hoc uti verbis, sic et sensu consentit

Tectio, cor significat affectum, benevolentiam, i<rtio,
amorem, *q. d.* Cor, id est amor, erudii el docel
os sapientis, ut omnia tædia, fastidia, molestias,
quæ in docendo rudes vel morosos el difficiles oc-
currunt, generose superet, utique modos dicendi
et agendi adinveniat, quibus sapientiam, fidem
et virtutem auditoribus persuadeat, uti faciebat
Apostolus Galatis dicens, cap. iv, vers. 19 : « Fi-
lioli mei, quos iterum parturio, donec formetur
Christus in vobis. Vellem autem esse apud vos
modo, et mutare vocem meam. » Unde S. Augus-
tinus, lib. *De Catechizandis rudibus*, cap. x, docet
catechistam debere imitari matrem, quæ ex
amore materno rudem infantem sensim docet
balbutire et loqui, imo eidem cibum pramandit.
Amor enim omnem ruditatem, omne tædium et
fastidium superat : « Num, inquit, delectat, nisi
amor invitet, decurtata et mutila verba immur-
murare? Et tamen optant homines infantes, qui-
bus id exhibeant. » Et inferius: «Suavius est matri
minuta mansa inspuereparvulo filio, quam ipsam
mandere et devorare grandiora. » Addit delude
novam gallinai similitudinem : « Non recedat de
pectore etiam cogitatio gallinæ illius, quæ lan-
guidulis plumis teneros fætus operit, et susur-
rantes pullos confracta voce advocat, cujiis blan-
das voces refugientes superbi, præda statim ali-
tibus fiunt. Sicut ergo calor omnes fructus, om- pnihi>
nesque cibos concoquendo sapidos dulcesque qn»oJirt
efficit : sic et amor omnes sermones suaves gra- d
tosque reddit tam dicenti quam audienti. Cum
ergo quid dicturus es, vel aliquem docturus aut
correpturus, dicta tua præeat et promat amor;
ita modum recte loquendi ei persuadendi doce-
bit te amor. Amor enim e corde ebulliens in os,
sermonem sibi similem eructabit et pariet, juxta
illud *Psalm*, xuv, 1 : « Eructavit cor meum ver-
bum bonum. » Vide S. Bernardum, serm. 07 in
Cant.

21. Favus melus composita verra: dulcedo ant-
o sanitas ossum. — Hebraice, *fai us mellis elo-*
quia pulchritudinis vel *elegantice, dulcis animæ et*
medila ossi ,2); Pagninus, *et sanitas corpori*; Sep-
tuaginta, *favi mellis sermones boni; dulcedo autem*
eorum sanitas animæ; Chaldæus, *favus mellis ver-*

<i) Hccliui, *dulcia animar, « salubria octibu», corpori*.

ut mei, et tamen peccatoris conscientiam in ipsa suavitate compungens. Est etiam ferventioris spiritus sermo, qui inebriat sicut vinum, et cor hominis lietificat. Est etiam lacteus sermo purus et candidus. Hos cibos dulcium utiliumque sermonum epulandos sponsus proximis suis dicit : Edite, proximi mei, et bibite, et inebriamini, fratres mei. » Plura de meile et apibus dixi cap. vi, vers. G, et *Eccli.* xi, 3.

feri.ii. 25. Est via quæ videtur homini recta, et novissima ejus ducunt ad mortem. — Hebraice, *et novissimum ejus viæ mortis*; Chaldæus, *et finis ejus Sinit viæ mortis*; Septuaginta, *attamen novissima eorum spectant in fundum inferni*; Syrus, *viæ ejus mortis sernitæ*. Repetit et inculcat hanc gnomon Salomon, quia major hominum pars, ait Jansenius, laborat philautia, nimisque sibi insuis judiciis et sensibus placet; quare ab ea avocat omnes Salomon, dicendo quod multis plus æquo placeant sua sensa et consilia, ac licet revera prava torta-que sint, tamen eis amore sui excæcatis videantur esse recta, ideoque caeci et dormientes tendant ad mortem et gehennam. Jam enim hanc gnomon audivimus cap. xiv, vers. 12, ubi eam explicui.

Ten. 16. 2G. Anima laborantis laborat sibi, quia compulit eum os suum, — id est, oris sui fames et necessitas. Hebraice, *anima laborans laboravit sibi, quia incurvavit se super eum os ejus* (1), *q. d.* Homo laborat, quia os et fames oris ipsius innititur labori et laboranti, ilique incumbit, et ab eo panem quo vescatur, quasi curvus et supplex postulat. Alludit ad *Gen.* m, vers. 19 : a In sudore vultus tui vesceris pane tuo. » Imo Beda eo arctat hanc gnomon exponitque de Adamo, *q. d.* Adam peccans damnatus fuit ad laborandum, ut labore manuum sibi victum compararet; inde ad laborem compulit cum os suum, quando scilicet cum serpente locutus est, et ore suo vetitura poraura comedit; quia enim homo contra præceptum Dei intemperanter comedit pomum velitum, hinc juste hac pœna mulctatus est, ut deinceps non comedat cibum, nisi quem magno labore et sudore comparavit, ait S. Augustinus. Verum alii passim hanc gnomon ample pronuntiatam ample sumunt, et omnibus hominibus adaptant.

Sensus ergo planus et genuinus est, *q. d.* Homo « laborat sibi, » id est ad suum commodum, ut scilicet vitam sustentet, quia ad laborem compellit cum a os suum, » ut scilicet laborando quaterat victum, quo os fame hians et latrans saliet. Per *animam* enim synecdochice intelligit totum hominem; dicit tamen potius anima quam homo, quia in laborando magis laborat anima quam corpus. Anima enim est quæ in labore corpus movet, agitat, impellit omnemque laborandi vim et robur corpori suggerit. Hinc in la-

bore magis patitur et fatigatur anima quam corpus, præsertim quia animæ est per omnia prudenter dirigere labores, ut sint utiles et fructuosi. Rursum anima est quæ sentit mille angores, curas, sollicitudines in laborando, uti videmus mercatores, opifices, agricolas cæterosque laborantes mille curis, quas parit labor, distendi et cruciari.

Significat ergo hæc gnome, hominis post peccatum sortem et statum esse, ut laboret, ac labore sibi victum paret. « Homo enim nascitur ad laborem, et avis ad volatura, » *Job.* v, 7. Provida enim Dei sapientia hominem ob peccatum ad laborem continuum damnavit, tum in pœnam peccati, ut illius pœna et poenitentia sit labor; tum in concupiscentiæ remedium : ne enim otio diffluens concupiscentiis suis ageretur, Deus eum labori addixit, ut illi intentus de concupiscentiis suis cogitare non posset, aut, si posset, ei non liberet, ulpote laboribus fatigato et fracto. Rursum significat Deum ad laborem homini stimulum dedisse, egestatem et famem : hæc enim cogit eum laborare, ut Labore sibi alimenta compararet. Si enim non esset hæc necessitas et fames, nemo vellet laborare. Quocirca lex naturæ et Dei sanxit ut qui recusat laborare, cibo privetur, juxta illud S. Pauli : a Si quis non vult operari, nec manducet, » li *Thess.* in, 10. Ante triginta annos cum in Belgio Lovanii degerem, dux Arscho- tanus Hecvriæ juxta arcem suam curabat vastos circa illam montes exaggerari et transferri. Rogantibus cur in rem parum utilem tantas opes expendere, respondit : Ut centenos et amplius pauperes hoc opere distineam alamque, ne otientur et furentur, sed ut labore victum parent; qua ratione eleemosynam et spiritualem animæ, et temporalem corpori eorum confero. Denique significat moderandos esse labores, ut non nimios capessamus, qui corpus et animam dejiciant, ad congerendas opes; sed moderatos lanios scilicet, quanti ad victum lucrandum sufficient, juxta illud Apostoli : a Est autem magnus quæstus pictas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium quod nec auferre quid possumus. Habentes autem alimenta, et quibus tegamur, his contenti sumus, » 1 *Timoth.* cap. vi, 6.

Salomon sibi succinit in Ecclesiaste dicens : a Omnis labor hominis in ore ejus, » cap. vi; unde R. Levi hanc Salomonis gnomon sic explicat, *q. d.* « Cum quis assidue desudat ob alimenta comparanda, sibi tantum desudat, cum ab ore suo tantum ad id incurvatus et abjectus fuerit. Est ergo hæc quædam institutio, ut mortalis a supervacanea ciborum copia abstineat, partemque tantum sibi necessariam desumat. ■

Secundo, Hebræura *ʿoyamal*, et Latinum *laborare*, subinde idem est quod affligi, ac labor vocatur molestia et afflictio. Sic sensus erit, *q. d.* Homo afflicto, sibi, id est sua culpa, affligitur ;

ti) Maurer, *nam opus imponit ei in juum*; Gesenius, *luit ttil eum oi luuui*.

quia os suum ad te>m afflictionem cum compul-
lit, et causa illi fuit miseriarum. Multi enim sunt
intemperantis linguæ, ac multa effutiunt, quæ
alios lædunt, offendunt, cruciant : quare ab eis-
dem vicissim krduntur et cruciantur. Tales sunt
qui alios rident, vexant, subsannant, calumnian-
tur, detrahunt, fraudant, decipiunt, expilant, etc.
Huic sensui favet Chaldæus, qui sic vertit, *anima
laborantis laboran sustinebit, quia ex ore suo veniet
ei humiliatio vel incurvatio*. ^ertio, Aben-Ezra Ile-
bræum .pX *achaph*, id est curvavit, compulit, ver-
tit, *in causa fuit, q. d.* « Quod quis perpetuus sit
in laboribus, efficitur ab ejus ore, eo quod ser-
monum suavitatem non didicerit, ut e contra sa-
pientia excultis eadem vitam affert : qui enim os
et aures claudunt sapientiæ, manibus laborent
oportet, ut victum sibi parent. » Quarto, Septua-
ginta vertunt, *vir in laboribus laborat sibi, et vim fa-
cit in interitum suum*. Ita Romani. Græce

« u t . j t f » quod *primo*, Complqtenses ver-
tunt, *vim facit sua perditioni*; et Auctor *Catena
Giacor*, sic vertit, *vir honesto labori insistens sibi
insistit, suamque perditionem vi propellit*; sicque
explicat, *q. d.* Qui virtutis viam serio aggreditur,
sibi, non alteri, laborat; profligat autem interi-
tum, servatque seipsum per poenitentiam. Unde
per anthesin subdunt Septuaginta, *at perversus
in ore suo fert perditionem*.

Egregie hanc lectionem explicat Cassianus, *Col-
lât*. XXIV, cap. ult.: a Regnum coelorum, ait, secun-
dum sententiam Domini vim patitur, et violenti
diripiunt illud, *Matth.* xi. Isti profecto sunt lau-
dabiles violenti, qui vim faciunt perditioni suæ.
Homo enim, ut scriptum est, in laboribus labo-
rat sibi, et vim facit perditioni suæ. Perditio nos-
tra csl oblectatio vitæ præsenlis, et (ut expressius
dicam) exeeutio desideriorum voluntatumque nos-
trarum; quas si quis ab anima sua subtraxerit ac
morlificaverit, gloriosam profecto et utilem per-
ditioni suæ vim facit, abnegans duntaxat ei ju-
cundissimas voluntates, quas per Prophetam ser-
mo divinus sæpe incusat, dicens : Quia in diebus
jejunii vestri invenitur voluntas vestra, » *Isaia*
cap. Lviii.

Secundo, alii « ix&aTcat contrarie vertunt, vim
facit in intentum. Ita Romana. Unde Theodotion
vertit, *qui in laboribus laborat immodice, attrahit
mortem sibi, q. d.* Avari qui laboribus nimis se
vexant, ut opes coacervent, hi sæpe iisdem se
conficiunt et enecant. Et Syrus, *anima doloribus
vexata sibi excruciat, et ab ore ejusdem perditio
tulcm adducitur*.

Sic et Beda hæc accipit de impiis, præscr̃lim
hxreticis, de quibus dicitur *Jerem.* ix : « Ut inique
agerent laboraverunt, n ut scilicet depravarent
S. Scripturas, iisque 6Uas Igereses stabilirent.

My-lice, S. Gregorius hanc gnomen appbcat
ductoribus, qui coguntur facere quod doceat, ne
pudeliint. Sic enim ait lib. II, homil. 18 *Ezech.*:
cSed cum bonorum auditorum vltam conside-

rant, camque profecisse suis exhortationibus pen-
sant, erubescunt tales non esse, quales auctoro
Deo per se conspiciunt alios factos esse; et tanto
se in mente stabiliunt, quanto pene in culpam
labebantur. Nam cum ipsa sua doctoribus yerba
ad memoriam redeunt, erubescunt non servare
quod dicunt. Unde per Salomonem quoque dici-
tur : Anima laborantis laborat sibi, quia compul-
lit eum os suum. Os enim nostcym nos compellit
ad laborem, quando per hoc quod dicimus a vi-
tiis refrenamur; quia turpe nimis est ibi nos ne-
gligendo cadere, unde predicando conati sumus
alios levare. »

Rursus R. Levi sic explicat : « Anima laboran-
tis sibi laborabit, quia labores subit, cum os in-
curvarit et demiserit, id est cum ab edendi cupi-
ditate, potusque jucunditate os coercuerit, ita ut
a sapientiæ studio, laboribusque ob eandem fe-
rendis ab ejusmodi cupiditatibus non avocetur. »

Denique Dionysius Carthusianus moraliter sic
explicat : « Anima laborantis laborat sibi, id est
anima exercentis opera corporalia aut spiritualia
bona, facit ea ad suum profectum aut commo-
dum, et pro necessariis corpori aut animæ. Idco
monet Apostolus : Labora sicut bonus miles
Christi. Et rursus : Labor vester non erit inanis in
Domino. Itemque : Unusquisque accipiet secun-
dum suum laborem, quia compulit eum ad la-
borandum os suum, id est sermo quo se astrin-
xit ad bene agendum in fonte baptismi, in sus-
ceptione Ordinis sacri, aut in professione mo-
nastica, vel in foro confessionis, sive in actu præ-
dicationis, quia quod alios docet, facere obliga-
tur. »

27. Via IMPIUS FODIT MALUM, ET IN LABIIS ILLIUS *Ven. tl.*
ignis ardescit. — Hebraice est, *vir Belial* (id est,
ut Aquila, *vir apostasia et rebellionis*, hoc est apo-
stata et rebellis; Symmachus, *vir intolerabilis*. De
Belial fuse dixi cap. vi, vers. 12) *fodit malum, et
super labiis suis velut ignis ardens*; Septuaginta,
*vir imprudens fodit sibi mala, et in labiis suis ignem
condit*; S. Cyprianus, *ignem thesaurizat* (græce
enim est, Or.aiuciju); Theodotion, *tanquam ignis
ardescens*; Syrus, *vir impius machinatur malum, et
ab ore ejus accenditur ignis*; Chaldæus, *vir calum-
niator fodit malum, et in labiis ejus ignis dal scin-
tillas*; R. Salomon, *labia testis falsi et perjuri sunt
velut ignis comburens, et consumens proximum*. Ge-
neralius et plenius R. Levi sic exponit : « Vir Be-
lial animo suo nefanda molitur; quod autem ab
animo ad labia derivatur, argumentum est, quo
malum corde latens cognoscitur, quod quidem
tanquam ignis exurens perniciem affert; atquo
id perinde est, ac si dixisset graviora damna il-
lius ore iqferri, quam animo destinasse! : sermo-
nas epini suos ita diserte promit, ut ex illis acer-
bissima diurna consequantur. »

Vox *fodit* dupliciter accipi potest : *Primo*, *fodit*
mente, id est animo vestigat malum, et scrutatur
modos el rationes, quibus noceat proximo. Sicut

enim fossor fodiendo scrutatur mineralia sub terra latentia, ut sulphur, carbones, metalla: ^{mc} impius scrutatur, versat et excogitat calumnias, fraudes arlc^quo nocendi. *Secundo*, *fodit* lingua et manu foveam, in quam alii cadant, id est malum, quod mente fodit et excogitavit, hoc reipsa effodit, et inferi lingua calumniando, detrahendo, susurrando, decipiendo, etc. Rursum directe *fodit* malum aliis, sed indirecte sibi ipsi, ut vertunt Septuaginta, quia malum in suum redit reciditque auctorem, juxta illud *Eccli.* xxvn, 29 : « Qui foveam fodit, incidet in eam; ei qui statuit lapidem proximo, offendet in eo; et qui laqueum alii ponit, peribit in illo. » *Tertio*, Rabbinii nonnulli in Glossa magna vertunt, *vir Miai per malitiam suam egraminans*, id est gramina effodiens: terra enim gramine vestita difficilior effoditur, qui i graminum stirpibus et radicibus implicatur, constringitur, el quasi compingitur, ut in unam glpbam continuam coalescat; sic susurro qui amicitias, quasi gramina quædam implexa, inter se connexas el longo tempore co ditas effodere, scindere el dissociaro satagii, sane valde labore^ oportet, niultasque prisci temporis injurias oblivione sepultas effodiat necesse est. *Quarto*, nonnulli censent alludi ad milites, qui castrum vel urbem suffodiunt, ac subvecto pulvere tormentario accensoque disrumpunt, in altum dejiciunt et everunt : ad eundem enim modum calumniator et susurro mente quidem fodit malum, id est, cuniculos et fossam profundam agit simulatione el secreto; ubi vero amicorum fœdera alte suffodit, lingua quidem sua ignem supponit : nimirum ea dicit, quibus amicos inflammandos et concitandos esse novit; atque hoc dolo firmissimas paces et amicitias disturbat, domos el urbes nonnunquam etiam regna et imperia funditus everlit. Ergo Salomon apposite ait : « Vir impius fodit malum. »

Et in labiis illius ignis ardescit (i). — Nam, ut ait S. Jacobus, cap. iji, vers. 6 : « Lingua ignis est, univoi silas iniquitatis, etc., quæ inflammat rotam nativitatis nostræ inflammata a gehenna. » Ubi multa do hoc linguæ incendio dixi. Quocirca S. Gregorius Nazianzonus, orat. 3 *Contra Julianum Apost.*, linguam maledicam, qualis fuit Juliani, comparat Ætnæ. quæ primo ignes tegit el colligit, ac deinde collectos conglobatosque velut infernU6 evomit et ejaculatur, quibus agros, oppida et provincias etiam longo dissitas exedit et vastat.

Uagu 14 ;la Ttn. is. 28. Homo perversus suscitatur lites, ft verbosos sephat principes. — Hebraico, *vir versionum*, vel *inversionum*, vel *perversitatum* (id est versutus et perversus, qui omnia vertit, invertit, pervertit), *mittit contentionem, et susurrator dividet principem* (2); Symmachus, *et triti calumniatur, diffamat*

durem; Chaldæus, *et susurro divellit a se amicum suum*; Syrus, *tamis insectatur amicos* «mos; Septuaginta, *vir perversus transmittit mala, et facem doli accendit malis, et disjungit amicos*; Vatablus, *vir perversus occasiones contentione inicit, et delator srrpe inter magnates dissidia concitat*.

Sententia clara est, *q. d.* Homo perversus, qui scilicet omnia pervertit, atque in malam partem rapit, aliterque rem atque verba refert, quam se habent; item qui alienus rebus benefactis vel certe indifferentibus malam intentionem aflngit, caque quasi subdolo et hostili animo in contemptum alterius facta depravat : hic suscitatur lites et rixas; « el verbosus, » id est, ut Hebræa, *delator*, circulator et susurro, seminat discordias, separatque non tantum privatos, sed et principes, atque inter eos facem doli, ut vertunt Septuaginta, ac belli succendit. Faces doli sunt suspiciones, di(fidenti@, ambitiones, invidi@, quas inter principes suscitant susurrones cum magno subditorum dispendio et clade, uti faciunt politici et heretici, qui proinde sunt sed bonum folles, ac titiones gehennæ, ut ait S. Jacobus, cap. in, vers. 6, imo quasi dæmones incarnati.

29. Vir iniquus lactatur amicum suum, et ducit eum per viam non bonam. — Hebraice, *Vir violentile*; Chaldæus, *vir raptor*; Vatablus, *vir violentus seducit amicum vel proximum suum, et facit eum ambulare in via non bona*. Pro *lactatur* hebraice est *nnal iephatte*, id est *illicit, lactatur, seducit*; Aquila et Symmachus, *deapit*; Septuaginta id est, ut Complutenses, *tentât*; Romana, *pilpat*. Hæc sententia clara est, acprinio, apiari potest prædonibus et latronibus, qui viatores et quoslibet alios adoriuntur quasi amici blandis sermonibus, ac sensim deducunt eos in avias silvas vel speluncas, ubi eos spoliunt et subinde occidunt; secundo, fraudatoribus qui speciosis promissis proximos inducunt in contractus, fœdera, obligationes, etc., qu@ sibi commoda, proximis noxia fore sciunt; *tertio*, lenonibus et scortatoribus, qui pueros et puellas simplices donis inescant et seducunt, ut \$u@ vel aliorum libidini serviant; *quarto*, hæreticis et prava dogmata seminantibus, qui, ut ait Apostolus, *Horn.* xn. a per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium, » itaque eos pertrahunt in hæresim, errorem el exilium (3).

30. Qui attonitis oculis cogitat prava, «or - v«n.s& dens labia sua PERFICIT malum. — Ita Romana; sed Jansenius et alii legunt, *pcrficiet mala*. Legendo *perficit*, ait Jansenius, sensus est, *q. d.* Non is tantum perficit malum coram Deo, qui opera perpetrat, sed el qui attonitis oculis, hoc est, fixo animo cogitat prava; item qui ex indignatione mordet labia. Si autem legatur *perficiet*, tum significatur

(l) *igne* significantur calumata et obtrectiones, quibus iuiocntnin fama læditur.

(i) Rectius, *amicum* uuiin ab altero.

(?) Quinto, et magis ad litteram, vtr *vfotentier* verbis blandis*atque ad persuadendum compositis, alios *d scelesti ei exitiosa faciuora scum pertrahit.

malum aliquod metuendum ab eo qui cogitat intento animo prava; item ab eo qui mordet labia sua pr® ira et vindici® cupiditate. Indicat enim hæc parabola conditiones quasdam et signa exteriora hominis, qui alteri machinatur malum, ut ex his illum observantes, nobis ab illo caveamus.

Sed eodem redit sensus, sive legas *perficit*, sive *perficiet*; sæpe enim presens ponitur pro futuro, pnesertim ubi significatur rei mos sive consuetudo : *perficit* ergo, id est *perficiet*, hoc est, perficere solet.

Pro *qui attonitis oculis*, hebraice est nyj; *otse*, quod Septuaginta vertunt, *qui obfirmat oculos*; alii, *qui obstinatos habet oculos*; Noster, *attonitos*. Attoniti enim dicuntur, qui quasi stupefacti ita sæpe rem aliquam intuentur vel cogitant, ut presentes et præseqtia non advertant, juxta illud *Job*. XV, 12 : « Quid te elevat cor tuum, et quasi magna cogitans, attonitos habes oculos? » Attonitus enim derivatur a verbo prisco *attono* : attonare autem est tonando stupefacere; inde *attonitus* est quasi ad tonitru percussus et stupefactus. Unde Ovidius, 4 :

Aut quas semide® Dryades, Faunique bicornes
Nomine contactas attonuere suo.

Et Celsus, lib. II), cap. xxvi : « Attonitos quoque raro videmus, quorum et corpus et mens stupet. Fit interdum ictu fulminis, interdum morbo : «xohunc Greci appellant. » Denique Virgilius, lib. III *Æneid.*:

Talibus attonitus visis, ac voce deorum.

Ubi Servius : u Hoc est, talibus deorum vultibus ; unde sequitur : ac voce deorum. Nam et voce se dicit attonitum et visis. Attonitus vero est stupefactus : nam proprie attonitus dicitur, cui casus vicini fulminis, et sonitus tonitruum dant stuporem. » Verum , quia quis attonitis oculis potest cogitare et contemplari sancta et coelestia, hinc Noster attonitos oculos nectit cum cogitatione prava. Unde Chaldæus vertit, *qui annuit oculis suis, et cogitat perversa, annuens labiis suis perficit malum* ; et Syrus, *innuit oculis suis, et prava cogitat, et labiis suis machinatur et perficit malum*. Aben-Ezra vertit, *qui claudit oculos, ut nefaria machineatur ; ooturat enim oculos ne mens post oculos distrahatur. quo libere scelera meditari et machinari queat*. Sic et R. Levi, Pagninus, Vatablus et Baynus, *qui claudit oculos*, ait, *ad cogitandum perversitates* ; Marinus in *Léxico* , *agitans oculos cogitando perversa*. Dantur ergo hic duo signa perversitatis perfectæque inalili®. Prius est, si attonitis , firmis vel clausis oculis quis cogitet prava. Hoc enim est signum illum ita intentum esse cogitationi pravæ, ut in ea mentem et voluntatem absorberi sinat, nec de re alia bona cogitare possit : imo ab ea animum avocare et distrahere nequeat. Quare talis similis est diabolo, ait Auctor *Catena Groe.*,

qui sæpe considerat quo quisque vitio laboret, ut per illud cum precipite!. *Secundum*, si post cogitationem pravam et attonitos oculos, mordeat labia. Hebraice flp *carets*, quod Noster vertit *mordens* ; Vatablus, *agitans* ; Tigurina, *contrahens* ; R. Levi, *patefaciens* ; melius Marinus et alii in *Léxico*, *incidens* nictans. Incidere enim oculis, est oculis nictare : incidere vero labiis, est labiis nictare, vel potius mordere, qui gestus est malum alteri roachinantis, quasi eodem modo eum incidere et discerpere velit, sicut incidit et mordet sua labra. Unde Horatius, lib. I *Carm.*:

Impressit memorem dente labris notam.

Ex imaginatione enim perficiendi malum quod cogitat, aut ex indignatione moventur dentes ad hujusmodi morsum labiorum, quasi gestientes nocere ei cui male volunt. Maxime autem hæc spectant ad iratos : hi enim mordent labia, quasi minitantes aliis similem morsum. Unde Aristophanes in *Vespis*: « Comedens labra, ait, præiracundia. » Et Homerus, *Iliad*. V :

hsl hi labra suis presserunt dentibus omnes.

Sic pulli equini indomiti ferocientes mordent frenum. Sic Itali mordendo pollicem dextre malum minitantur. Sic Georgius Castriotus Turearum terror et fulmen, adeo ut ab eis nuncupatus sit *Scanderberg*, id est Alexander Magnus, ubi labia momorderat, imo mordendo quasi diffiderat, præceps in prælium ruebat. Estque hic gestus nature consonus ; fere enim animalia omnia, ac præsertim serpentes, morsu pugnant et necant. Unde Lucanus, *Pharsal*. jX :

Morsu virus habent, et fatum in dente minantur.

Denique Septuaginta luculenter sic uno spiritu totam sententiam efferunt, *qui obfirmat oculos suos, cogitat perversa, et statuit vel definit, et decidit omnia mala labiis suis, hic fornax est malitia*; qui enim hæc omnia, quæ signa sunt ingentis moliti®, junctim habet, instar fornacis ira et malitia æsluantis maledictorum, rixarum, pugnarum , etc., globos et incendia assidue ejaculatur, nec ullis blandimentis, promissis vel minis restingui potest, sed his omnibus potius magis accenditur et exæstual. Nam, ut ait S. Chrysostomus, hom. 16 in *Matth.* : « Sicut incendium aqua injecta magis succenditur, ita accidere solet in magna ira : quidquid aliquis dixerit, continuo pabulum hujus efficitur incendii (1). »

31. Corona dignitatis senectus, quæ in viis justitie referietur. — Hebraice, *corona gloria canities, in via justitia invenietur*. Quod primo, Janse-

(1) Qui claudit oculos suos (ut meditabundi qui ad se redeunt) ad excogitanda perversa, ut mali quid molitur, mordens, comprimens labia sua, quod itidem est machinantis : hic perficit malum, quod ad utrumque pertinet, hoc sensu : Qui malum vult perficere, sepe illis sigilli geslisque utitur.

nus sic exponit, *q. d.* Per justitiam pervenitur ad extremam senectutem, cum impii fere ante diem suum moriantur, juxta illud *Psal.* uv : ft Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos. » Ita R. Salomon. *Secundo, q. d.* In via justitiæ constituta est senectus, juxta illud *Sapient.* cap. iv : « Cani sunt sensus, et oetas senectutis vita immaculata, n *Tertio, q. d.* Esto juvenes aliquando libere et impure vivant, tamen cum ad senectutem veniunt, sæpe sapiunt et pœnitent. Verum Noster optime vertit subaudiendo more llebræo pronomen *quæ* (1). Unde et Septuaginta, *corona gloriationis* (Complutenses, *exultationis*; Chaldæus, *pulchritudinis*) *senectus, in viis autem justitia: repetitur*; Syrus, *diadema laudationis senectus, et in via justitia laudatur*; Vatablus, *senectus, si eam in viam justitia repetios, corona ornatissimi est*. Pro dignitatis enim Hebraice estmXDn *tipheret*, id est *decoris*, pulchritudinis, gloriæ, magnificentis.

Sententia est clara, *q. d.* Senectus seni est quasi corona speciosa et magnifica, si tamen juste et inculpate vivat, ac justitiæ, id est virtutum quarumlibet, actibus ornetur : quocirca talis senectus omnibus est venerabilis et laudabilis. Porro multiplex est corona senum et senectutis : *prima* est corona canitiei : cana enim coma instar albens coronæ ornat caput senum. Unde Phocylides : a Venerare, ait, canis redimita, seu coronata tempora habentes, cedendo senibus in sedendoci in officiis omnibus.» Et Philo, *Legat. adCaïum*: « Ætas ipsa senum quasi defunctum laboribus, et emeritum militem canis coronat. Quid enim aliud canities, nisi populeum aut floridum serium? » Sic Plinius, in *Pancgyr. Trajani*, capillum Trajani albescentem vocat non quidem coronatum, sed, quod tantidem est, ornatum.

Secunda est corona ætatis et antiquitatis. Unde Aben-Ezra sic explicat, *q. d.* Senectus est quasi gloriosum diadema viri capiti impositum. Senes enim inultis annis, v. gr. 70, 80, 90, quibus visore, quasi totidem floribus coronantur. Unde Philo apud Antonium in *Melissa*, part. 1, serra. 17 : « Juvenili vitæ, ait, succedit senilis ætas prestantissima et sacratissima, cui quasi summo gubernatori Deus gubernacula in manus tradidit tanquam idoneo, qui possit rerum terrenarum gubernacula tenero. » Audi Carolura Paschalius, lib. I *De Coronis*, cap. v : Apud Anacreontem, inquit, cani coronant caput, id est honestant : quin et proprie senes et canos olim coronis decorabant, ul patet ex illo Euripidis : « Canam coronis caput canum coronatum. » Quomodo lex, inquit Plutarchus loco mox citando, diadema el coronam, sic canitiem natura honoratum præcipuæ dignitatis symbolum imponit.

Tertia est corona propaginis et filiorum. Corona enim senum sunt nepotes, id est lili filiorum,

juxta illud : a Filii tui sicut novellre olivarum in circuitu mensæ tuæ,» *Psal.* cxxvn, 3. Item corona senum sunt juvenes : hi enim instar coronæ sonem sapientem cingunt, auscultant, honorant, venerantur. Hoc est quod dicitur *Proverb.* xvn, 6 : « Corona senum filii filiorum, et gloria filiorum patres eorum. » Sic fideles sunt corona Christi, et vicissim Christus est corona et gloria totius Ecclesiae.

Quarta est corona sapientie, puta experienti et prudenti ; in senibus enim viget mens, ratio, consilium, judicium, prudentia. Ita S. Gregorius Nazianzenus, orat. *De plaga grandinis*, citans hæc Salomonis verba, per coronam accipit sapienti præstantiam, qua*, senibus ad docendum et consulendum dignitatem conciliat. Sic et R. Levi, et S. Ambrosius, lib. I *Ilexam.* cap. vin : « Senectus ipsa, ait, in bonis moribus dulcior, in consibis utilior, ad constantiam subcundre mortis paratior, ad reprimendas libidines firmior; infirmitas quoque corporis, sobrietas mentis est. Unde Apostolus : Cum infirmor, tunc potens sum, » II *Corinth.* xn.

Quinta est corona gradus et status. Seniores enim solent reipublicæ præfici, camque gubernare. Hinc a senio dictus est senatus, quasi concilium senum, ait Festus. Audi Plutarchura, tract. *An seni sit gerenda respublica* : « Nam ad parendum, ait, juvenilis, ad imperandum senilis retas accommodata est : ac maxime salva est civitas, ubi consilium senum et juvenum arma oblinent; laudaturque majorem in modum istud *Iliad.* :

Primum state graves, et forti pectore claros,
Necloream ad navim conductos dicere jussit,
Consiliumque dare.

atque ideo optimatum magistratum Spartana civitatis regibus adjunctum Apollo presbygenas, id est magno natu predilos, Lycurgus diserte Gerontes, id est senes, nominavit. Et Romanorum senatus in hunc usque diem a senio n<»men gerit. Atque ul lex coronam ac diadema, ita canos natura venerabile dignitatis et principatus signum fecit. Et-ýpx; quod eximium honorem, etpjouptv», quod venerari significat, a senectute ejusquo prestantia Grecis retinentur.» Quare sub finem addit : « Lycurgus assuefecit adolescentes ul cuivis seni tanquam legislatori constanter obtemperarent. Unde Sparta* senes non rempublicam modo inspectant, sed singula etiam singulorum adolescentulum facta, idque non obiter, sed ita ut et peccantibus sint terrori, et probi eos reveantur ac desiderant, » eo quod senes doceant juvenes, eorunque indolem exacuant. Sic ubivis terrarum seniores filii, puta primogeniti, patri principi vel regi in principatu vel regno succedunt. Hinc *senior* idem est quod dominus : sicut nunc Hispani dicunt *señor*, Hali *signore*, Galli *seigneur*; licet Joachimus Perionius, tract. *De linguæ Gallica: cum Grieta cognatione*, malit dici a Unde *Sire*

(1 *Quæ* tamen inutile videtur. Sensus est : Talis senecios premium est sirtutis.

et *Sieur*, vel potius *Cyre* et *Cyeur*, ac non ita ▼ etere proferendi ratione *Cyour*, denique per nonnullam mutationem *Seigneur* : a Nec enim, ait, nisi ridicule Deum appellantes *Seigneur*, cum nos profiteremur ut senem venerari. » Verumtamen et antiquum dierum Daniel veneratus est Deum, et essent ridendi Latini, quos certum est multis retro saeculis usurpasse seniore pro principe dominoque. Porro Chilon dicebat honorem a junioribus habendum senectuti, ut ipsi facti senes ab aliis habeantur in pretio. Ea res geminam habebat utilitatem. Siquidem ut sonum auctoritas ac reverentia temperabat ætatem lascivam a peccando, ita senes cavebant ne quid committerent, quo juvenibus vel ob ineptiam ludibrio possent esse, vel ob turpitudinem perniciosi; sed inter omnes juvenes omnesquo senes ea esset reverentia, quæ inter parentes ac liberos. Ita Laertius, lib. I, cap. iv.

tau. *Sexta* est corona vitæ quasi militi jam emeritæ, quod scilicet senex omnes hujus vitæ casus et labores superaverit, et ad ultimam vitæ metam superstes, quasi victor pervenerit. Unde Elias Cretensis in orat. 19 *Nasianzeni* : a Siout, ait, in certaminibus, qui coronam accepit, jam in tuto est : sic etiam senex tuto gloriatur, ut qui mutationem jam non pertimescat. » Et S. Ambrosius, lib. II *De Jacob.*, cap. vni : « Beatus quidem est juvenis, ait, qui bene vivit; sed magis beatus est senex qui bcue vixit. Quod enim juvenis sperat, adeptus est senior; quod senex fuit, optat hoc esse qui juvenis est. Certe hic inquieti maris longiore sibi adhuc cursu manente, jactatur fluctibus; senex vero sicut in portu, ita in statione est senectutis, n El cap. x : « Senectus portus debet esse, non vitæ superioris naufragium. »

frpti ». *Septima* et prestantissima corona, qua senes hic donat Salomon, est jushliæ et virtutis. Si enim Hercules devictis domilisquo monstris, scilicet Leone, Caco, Lerneæ Hydra, Cerbero et Gerione tricorpore, populeam sibi imposuit coronam, multo magis carlem merebitur senex, qui velut athleta juslitiæ cupiditatum suarum monstra perdomuit, scilicet Leonem iræ, Cacus avaritiæ, Lemam luxuriæ, Cerberum guiæ, Gerionem superbiæ. Unde S. Augustinus, in *Psalm*, exii : « Sit, ait, senectus vestra puerilis, et sit pueritia senilis, hoc est, ut nec sapientia vestra sit cum superbia, nae humilitas sine sapientia, ut laudetis Dominum ex hoc et usque in sæculum. » Hoc est quod ait Sapiens; cap. iv, 8 : a Senectus venerabilis est non diuturna, neque anuorum numero computata; cani autem sunt sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata. » Ita viginli quatuor seniores (qui fuere justii primarii tam novi quam veteris Testamenti) coronatos, coronasque suas Agno offerentes vidit S. Joannes, *Apoc.* iv, 10, ubi mulla do iisdem dixi.

Hanuper h:c lloiu Gregorius XV Pontifex, cum Invi.-erut Cardinalem Bullarminum pene octoge-

narium, ultima infirmitate decumbentem, et ab eo multos annos, imo omnes suos, sibi apprecari audiret, sapienter respondit : « Ego, ait, ojito tuis non annis, sed annorum meritis cumulari et coronari. » Nam, ut ait S. Ambrosius, lib. I *De Cain et Abel*, cap. m : « Senectus venerabilis est, non annis cana, sed moribus. » Et lib. ill, epist. 21 *ad Anisium* : « Vere, ait, senectus illa venerabilis, quæ non canis, sed meritis albescit. Ea est enim reverenda canities, quæ est canities animæ, ia sanctis cogitationibus et operibus effulgens. Quæ est enim vere ætas senectutis, nisi vita immaculata, quæ non diebus aut mensibus, sed sæculis propagatur, cujus sine tine est diuturnitas, sine debilitate longævitæ? Quo enim diuturnior, eo fortior; et quo diutius eam vitam vixerit, eo fortius in virum perfectum excrescit. » Denique Synesius, tract. *De Laude calvitii*, caput calvum vocat « prudentiæ domicilium, divinitatis templum. »

Mystice, S. Hieronymus in cap. xvi *ÆzecA.* : « *Corona gloriæ senectus* : Eorum videlicet, ait, qui destruxerunt ea quæ parvulorum sunt, et post ætatem perfecti viri venerunt ad senectutem et ad patrum nomina, quibus scribit Joannes, *epist.* I, cap. ii, vers. 13, post pueros et juvenes, qui possunt dicere : Quando eram parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus; quando factus sum vir, destruxi ea quæ parvuli sunt, » I *Corinth*, xin.

32. Melior est patiens viro forti; et qui homi- Ver- <8.
NATUR ANIMO SUO, EXPUGNATORE URBIIUM.—**Hebraico**, *bonus longus naribus præ forti, et dominans in spiritum suum prae capiente urbem*; Chaldæus, *melior est lentus ira animi quam fortis, et qui dominatur sibi ipsi magis quam ille qui capit provinciam*; Septuaginta, *melior est vir longanimis forti, et qui continet iracundiam, melior quam qui urbem capit*. Complutenses addunt, *et vir prudentiam habens agro, vel agricola*, vel potius *agricolatione* (hanc enim significat Græcum qtwppcu) *magna*. Sed hæc verba cum non exstent in Hebræo, Chaldæo, Syro et Latino, transcripta videntur ex cap. xxiv, ut notant Romani. S. Cyprianus, lib. III *Testini*, num. 8, legit: « Melior est patiens forti; qui enim iracundiam continet, melior est quam qui urbem capit, » quasi posterius hemistichium causam det prioris. Huc facit problema quadruplex R. Barzoina in Pirite *Avoth*, id est in *Sententiis Patrum*, cap. iv : « Quis potens? ille qui fortiter tentationi resistit. Ait enim Scriptura: Melior est patiens viro forti: et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium. Quis sapiens? illo qui se semper et ab omnibus doceri desiderat. Quis dives? qui suis contentus est, neo abena appetit. Quis honoratus et in pretio? qui alios honorat, observat, et colit debita reverentia juxta regulam in Scriptura fixam; Quicumque glorificaverit me, glorificabo eum; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles, » I *Ileg.* n, 30. Syrus, *melior est patiens gigante; et qui conculcat* (subjicit) *animam suam, illo qui tenet civitatem*.

Quæritur hic quo sensu vera sit hæc sententia? Nam I). Thomas, Il II, *Quart.* CXXXVÍ, art. 2, in corpore, videtur contrarium docere. Dicit enim fortitudinem majorem esso virtutem quam sit patientia : a Quia pius, ait, retrahunt a bono pericula mortis, circa quæ est fortitudo, quam querevisadversa, circa quæ est patientia. »

ps-M Respondeo *primo*, non agi hic de fortitudine, *y” qu e est virtus animi, sed de fortitudine quæ est ' robur corporis; Hebræum enim moa *gibbor* significat robustum, fortem, validum viribus, qui suis copiiset robore urbes expugnat, ul sequitur, *q. d.* Ex omnibus virtutibus corporis fortitudo maximam habet laudem apud homines. Nulli enim magis celebrantur quam in bello preclari duces, qui hostes vicerunt, urbes et provincias subjugarunt; el tamen præstantior est qui unicam ex concupiscentiis suis, nempe iram, vincit, et impetum spiritus sui ratione moderatur, quam qui urbes aut provincias superat. Præstantior, inquam, non solum quia magis laudandus, sed etiam quia revera fortior illo, juxta illud Poetae:

Fortior est qui se, quam qui fortissima vincit
Oppida, nec virtus altius ire potest.

Et idem :

Ardua res, vicisse alios; victoria major
Est animi (luctus composuisse sui.

Et Philosophus : « Rex eris, ait, si te tuosqnc affectus rexeris. Rex eris, si (e ratio regat, non passio, n

k-Mdo. Rcspondeosectindo : S. Thomas loco citato stricte sumit patientiam, uti est virtus quæ moderatur tristitias manantes ex adversis communibus, quæ quotidie occurrunt; hæc inferior est virtute fortitudinis. Nam patientia generatim accepta, qu i; firmat animum adversus timores et dolores mortis ct malorum mortem inferentium, qualis enituit maxime in Martyribus, est pars fortitudinis integralis, caque præcipua. vel est ipsa virtus fortitudinis inadæquate concepta. Duæ enim sunt partes fortitudinis, una in aggrediendo fortia, altera in sustinendo, quæ est patientia; eaquo priori prævalel, quia difficilior est dur l mi patiando, qunm eadem aggrediendo aliis inferre, uti docet S. Ambrosius, lib. 1. *Offlc.* cap. xi.i. et S. Chrysostomus, liomil. 83 *in Matth.*, ubi inter cætera ait : « In bellis ostensio belli est, si miles occiderit; illa fulgentissima victoria est, qua inferentem injuriis patiando superasti, etc. Deus eas tibi vires concessit, non ul consectione manuum, sed ut patientia vincas. Sic R. Joseph, qui magno animo injurias tulit, ubique victor pnedicatur. Nam cl fratres el Ægyptiam illam mulierem Insidiantes æquo animo ferendo superavit.» Sic Ct S. Thomas, *Quast, ritata*, art. 4, qui et citat S. Gregorium ct Ciceronem idem asserentes. Igitur sic exponas : Melior est patiens viro forti, hoc

est, fortior est patiens, qui fortiter patitur adversa , quam fortis qui fortiter aggreditur ardua, v. gr. qui oppugnai et expugnat urbes. Sic Job patientia sua superans omnes dæmones, Ismaelitarum , uxoris, amicorum, morborum, paupertatis, æumnarum insultus, fortior fuitSamsone Philislæos expugnante. Sic Joseph fortiter sustinens fratrum odia, exilium, calumniam, carcerem , fortior fuit se ipso, cum Pharaonem sua sapientia animique vigore sibi subjugavit, totique dominatus est Ægypto. Sic David sua mansuetudine vincens invidiam Saulis fortior fuit se ipso, dum duellum cum Goliath iniit, cumque obtruncavit, uti communis habet sapientum et recte judicantium sensus.

Respondeo *tertio* : Pro *patiens* hebraice est -px Tertia. O’38 *erech appai*" , id est longus naribus, id est tardus ad iram, placidus, iræ potens ; hic autem melior, id est præstantior, illustrior, fortior, potentior, laudabilior, est viro forti, qui expugnat urbes. Ratio est, quod ira in homme sit passio mtK vehementissima quæ omnia miscet et turbat. Eam pnon' ergo domare per mentis placiditatem. mansuetudinem ct patientiam, eximiæ est virtutis el fortitudinis. Quare explicans subdit : a Et qui dominatur animo suo, » id est animositati suæ ; unde Septuaginta vertunt, *et qui dominatur ira, nudior* (id est potior et fortior est) *expugnatore urbium*. Omnium enim pxssionum ira est vehementissima et superatu difficillima, a qua fortissimi quique secundum corpus frequenter aliis citius superantur. Civitates plurimas, totam pene Asiam et Africam vicit Alexander ille Magnus; et tamen iræ et furoris belluam in se suffocare non potuit; sed iracundia victus charissimos amicos, Parmi nionem, Pbilotam, Clitum et Callisthenem trucidavit, ut alii taceantur urbium domitores, qui suos non potuerunt domare affectus.

Porro pro ontmo hebraica est nn *ruach*, id est *spiritus*, *q. d.* Qui dominatur spiritui suo, hoc est suis affectibus et passionibus, uti timori, tristitiæ. pusillanimitati, audacia», superbi®, ac præsertim iræ, hic melior, id esi major, potentior et laudabilior, ait R. Levi, est principe qui armis urbes expugnat. Quomodo enim ratione alteri imp rabit, q i in animum suum imperium exercere non pol 't ? Significat ergo eum . qui dominatur iral et passionibus, fortiozem esse et magis dominari, majusqu ' habere dominium et imperium, quam habeat rex, qui armis urbes et regna sibi subjugat : quia scilicet dominatur omnibus animi affectibus, cogitationibus, scusibus, potentiis et viribus, item toti viliorum et peccatorum regno, cui utique amplius est dominatus, ac imperium quovis regno majus et pr.rstantius. Quocirca Iloratius, lib. II, *ode* 2, sic canit :

Latius regno», avidum domando
Spiritem, quatr si Libyam remotis
Gadibus jungas, et utenjuo i'œaus
Servai uni.

Et Boctnis, lib. III *De Consol.*, metro 5 •

Oui sa volet esse potentem,
Animos domet ille feroces.

Et Claudianus in *Panegy. Theodosii* t

Tu licci extremos late dominere per Indos,
Te Medus, te mollis Arabs, te Seres adorent.
Si metuis, si prava cupi>, si duceris ira,
Servitii patiere jugum, tolerabis iniquis
Interius leges; tunc omnia jure tenebis.
Cum poteris rex esse tui.

Ita hunc locum explicat S. Gregorius, part. IU *Pastor*, admonit. 10: «Audiant, inquit, impatientes quod scriptum est: Melior est patiens viro forti, et qui dominatur animo suo expugnatore urbium. Minor enim est victoria urbium, quia extra sunt quæ subiguntur, valde autem majus est quod per patientiam vincitur, quia ipse a se animus superatur, et semetipsum sibimetipsi subjicit, quando eum patientia intra se frenari compellit. Audiant impatientes quod electis suis Veritas dicit: In patientia vestra possidebitis animas vestras, *Lue.* xxi. Sic enim conditi mirabiliter sumus, ut ratio animam, et anima possideat corpus. Jus vero animæ a corporis possessione repellitur, si non prius anima a ratione possidetur. »

Et S. Ambrosius, ad illa verba *Psal.* cxvni: *Anima mea in manibus meis semper*, sic ait: « Quicumque proprium corpus subegerit, nec ab ira et aliis passionibus turbari animam suam rector sui congrua vi permiserit, is bene regia quadam potestate se cohibens, rex dicitur, quod regere se noverit, et arbiter sui juris sit, nec captivus trahatur in culpam, d

Fortini Majoris enim fortitudinis opus esse dura pati,
eilQ'i'ira <Iuam fortia agere, triplici ratione a priori docet
quam D. Thomas, II II, *Quæst.* CXXIII, art. 6, ad i: « Ad
astre, primum, inquit, dicendum, quod sustinere est
t-f difficilius quam aggredi, triplici ratione: *Primo*
pried. quidem, quia sustinere videtur aliquis ab aliquo
Fiimo. fortiori invadente; qui autem aggreditur, invadit
per modum fortioris. Difficilius autem est pugnare cum fortiori quam cum debiliori. *Secundo*,
ôttuodo. quia ille qui sustinet, jam sentit pericula: ille autem qui aggreditur, habet ea ut futura. Difficilius autem est non moveri a pmsenli usquam a futuris. *Tertio*, quia sustinere importat diuturnitatem temporis; sed aggredi potest aliquis ex subito motu. Difficilius autem est diu manere immobilem, quam subito motu moveri ad aliquod arduum. Unde Philosophus dicit in III *Ethic.*, quod quidam sunt provolantes ante pericula, in ipsis autem discedunt; fortes nutem c contrario se habent. » Et ibidem, cap. ix, ait, quod in sustinendo tristia maxime quis dicitur fortis. Rursum D. Thomas, II II, *Quæst.* CXXIII, art. 9: «Fortitudo, ait, maxime est circa repentina, quia secundum Philosophum, lib. III *Ethic.*, vin, in repentinis periculis maxime manifestatur habitus fortitudinis. Habitus

enim agit per modum naturæ. Unde quod aliquis absque præmeditatione faciat ea quæ sunt virtutis, cum necessitas imminet propter repentina pericula, hoc maxime manifestat, quod sit fortitudo habitualis in anima confirmata. »

Porro Abbas Chæremon apud Cassianum, *Colat.* XII, cap. vi, hunc locum, et hoc patientis per mansuetudinem non tantum iræ, sed et luxuria cæterisque vitiis omnibus dominantis imperium, ita particulatim describit: « Per quod evidenter ostenditur, ita efficacissimam medicinam cordis esse patientiam, secundum illud Salomonis: Mansuetus vir cordis est medicus; ul non solum iræ, tristitiæ, accdiæ, cœnodoxiæ. superbia?, verum etiam libidinis omniumque pariter exstirpet fomitem vitiorum. In longanimitate enim (ut ait Salomon) prosperitas regis. Nam qui mitis semper atque tranquillus est, nec iracundiæ perturbatione succenditur, accdiæ atque tristitiæ angore consumitur, nec cœnodoxiæ vanitate distenditur, nec superbiæ tumore sustollitur; pax enim nulla diligentibus nomen Domini, et non est illiscandalum, *Psal.* cxvni. Et ideo non immerito pronuntiatur melior vir patiens forti, et qui continet iram, capiente urbem. »

Rursum Abbas Piamon, *Collât.* XVili, cap. xni, docet amplum hoc patientiæ dominium per humilitatem, quæ omnibus se substernens, omnia placide tolerat, acquiri: « Non enim, ait, esset laudabilis, nec admiranda patientia, si nullis inimicorum jaculis impetit tranquillitatis propositum retentaret; sed in eo est proclara atque gloriosa, quod irruentibus in se tentationum procellis immobilis perseverat. Nam in quo vexari frangique adversitatibus credilur, in eo potius roboratur, et in eo magis acuitur, in quo putatur obtundi. A passionibus enim sustentatione patientiam dici nullus ignorat; ideoque constat patientem pronuntiari neminem posse, nisi cum qui universa quæ sibi fuerint irrogata, absque indignatione toleraverit. Et ideo non immerito ita a Salomone laudatur: Melior vir patiens forti, et qui continet iram, capiente urbem. »

Insuper sicut urbes, licet munitæ, facile expugnantur consilio et celeritate (quibus duobus proinde omnia sua tam feliciter confecit Julius Cæsar), si videlicet præoccupentur antequam scilite, consilio, commeatu cæterisque rebus ad obsidionem sustinendam necessariis, instruere possint: sic pariter ira maxime vincitur consilio et celeritate, si nimirum mox ut oritur, imo antequam oriatur, mens præoccupetur prudenti consideratione rerum quæ iram avertere vel lenire et sopire possint. Ita Plutarchus in *Moral.*: «Sicut, ait, qui urbem aliquam expugnare parat, priusquam cives hostis adventum præsentiant, securos et inopinantes invadit, adeo ut capiendi arma copiam non faciat: ad eundem modum ira præoccupanda est, et prius superandaj quam arma ceperit. » Hinc S. Hilarius, cap. n it

S. *Matth.*, alt, quod Christus per mansuetudinem habitet in mentibus nostris; Christus autem est Rex regum, qui omnes iræ motus prospicit et preoccupat, efficitque ut mens in mansuetudine persistens, omnibus passionum flatibus inconcusse resistat, jugique animi pace, serenitate, celsitudine et gaudio perfruatur. Et anonymus in *Catena Græcor.*, hanc Salomonis gnomen sic explicat: a Nihil æque forte est atque patientia. Patiens enim nihil grave, nihil molestum a quoquam pati potest; est enim secundum animam impatibilis. Sunt qui in bellis ira opus esse putant; verum si usquam alibi, hic passionum compressione vel maxime opus est: quippe cum hæc res multo facilius conficiatur per prudentiam et sapientiam, quam inanibus aut corporis viribus. Sine patientia autem nulla est prudentia, d

Denique Lactantius patientem Herculi componit et anteponit. Sic enim ex Cicerone, oral, pro *Marcello*, scribit, lib. I *Divinar, institut*, cap. ix: * Nulla enim est (ul ait Orator) tanta vis, quæ non ferro ac viribus debilitari frangique possit: at animum vincere, iracundiam cohibere, fortissimi est; quæ ille nec fecit unquam nec potuit. Hæc qui faciat, non modo ego eum cum summis viris comparo, sed simillimum Deo judico. Vellem, adjecisset de libidine, luxuria, cupiditate, insolentia, ut virtutem ejus impleret, quem similem Deo judicabat. Non enim fortior judicandus est, qui leonem quam qui violentam in seipso inclusam feram superat iracundiam; aut qui rapacissimas volucres dejecit, quam qui cupiditates avidissimas coercet; aut qui Amazonem bellatricem, quam qui libidinem vincit pudoris ac famæ debellatricem; aut qui finium de stabulo, quam qui vilia de corde suo egerit: quæ magis sunt pernicioſa, quia domestica, et propria mala sunt, quam illa quæ el vitari poterant et caveri. Ex < tuo fit ut ille solus vir fortis debeat judicari, qui temperans esi, et moderatus, et justus. »

htcDti» Porro patientia vincit dæmones, nipote super-
 6aôï 1)0* cl impatientes. Patientia enim est filia huilitatis; per hanc enim patiens humiliter se submittit persecutori, calumniatori, infirmitati cæterisque adversis. Ha legimus apud Cassianum, *Collât.* XVIII, cap. xv, adolescentem, qui Abbatem Paphnulum de furto diffamaverat, sed f.dso, a dæmone possessum, nec ab eo liberari potuisse, esto varios Anachoretas, qui dæmones expellendi vi et gratia pollebant, ad id adhiberet; sed a solo Paphnutio, qui calumniam hanc patienter tulerat, liberatum luisse. Nimirum Christus hanc gloriam patienti Paphnutio reservabat, ul adolescens energumenos illius tantum, cui insidiatus fuerat, orationibus purgaretur; et cujus laudi invidus aliquid decerpere se posse crediderat, ejus nomen proclamans delicti sui veniam, et finem supplicii presentis acciperet. Sic Isaac ille patientia sua obsessum a dæmone liberavit, et omnem populum in sui venerationem excitavit, uti narra-

S. Gregorius, lib. III *Dialog*, cap. xiv. Sic humilis monachus ab energumeno alapa percussus, cum ex precepto Christi alteram ei maxillam preberet, ab eo dæmonem expulit, dicentem et clamantem: « O violentia mandatorum Christi expellit me! » Unde Patres eo audito dixerunt: a Consuetudo est diabolicæ superbi®, humilitate mandatorum Dei ruere.» Ita refertur in *Doctrin. Pair.*, lib. *De Ilumilit.* num. 5. Ibidem, num. 4, simile exemplum refertur, cujus hæc est clausula: a Humilitas solvit omnem virtutem inimici, sicut eos ego audiui loquentes dicendo: Quando perturbamus monachos, convertitur unus ex eis, et agens poenitentiam, destruit omnem virtutem nostram, » qua inter eos lites el jurgia seminare conamur. Sic puella falso diffamans S. Marinam de stupro sibi illato (Marina enim vestem virilem induerat, ut inter viros et monachos habitans videretur esse vir et monachus), a dæmone correpta et diu torta, non nisi Marina defuncta, cum ejus sexus et innocentia omnibus ad oculum pateret, ad ejus funus occurrens, ac calumniæ veniam poscens, a dæmone Uberata est. Ita habet Vita S. Marin®.

33. Sortes mittuntur in sinum, sed a Domino Ven 3X temperantur. — « Sortes » hic vocantur calculi, quibus fit sors, sive chartulae, quibus sortes vari® inscribuntur, similesve sortium indices et nota. Ita enim olim jaciebatur in sinum (1) vel urnam, ac a militibus in galeam, ex qua deinde quisque sortito calculum vel chartulam, etc., educibat, et quod illa continebatur, educenti cedebat in sortem. Sic judices calculis dabant sententiarum sortes: cum enim reum condemnabant, in urnam mittebant calculum atrum; cum vero absolvebant, calculum candidum. Jam

Primo, Aben-Ezraet R. Levi hanc gnomen connectant precedenti: a Melior est patiens viro forti. » Aben-Ezra hoc modo, *q. d.* Quando sortes in sinum mittuntur, qua ratione casure sint, ad divinum spectat judicium, atque eadem ratione a Deo quis habet, ut animi impetus temperare possit. Breviter, *q. d.* Sicut Dei est moderari sortes, sic ejusdem est moderari ire impetus; hi enim sine ratione, quasi sorte et casu nunc huc, nunc illuc erumpunt, nec viribus nature, sed giati® Dei domandi sunt. R. tavi vero censet hac gnome probari præcedentem, qua dixit: « Melior est patiens viro forti, » etc., < *d.* Expugnatio uibiuni, quæ est opus viri fortis, siepe sortis est et taluna». Alii enim in bellis sunt filices, et omnia expugnant; alii infelices qui nihil expugnant, sed potius expugnantur. Quod autem hi sunt felices; illi infelices, sortes sunt cuique a Deo admensæ: quod vero quis sit patiens, et dominetur animo suo, non est sortis, quæ incerta est, varia et instabilis, sed virtutis quæ fit ex certa electione, ideoque constans est et stabilis. Ergo melior est

1(1) Scii. piUii,

conditio patientis quam fortis ; illius enim conditio pendet a virtute, hujus a sorte.

Secundo, Septuaginta Complutenses vertunt, in *tinus veniunt omnia justis ; a domino autem omnia justa, q. d.* Justo Dei iudicio fit ut omnia prospere succedant justis, et quasi in sinum sponte veniant, ultroque in manus incurrant. Id enim iustitia sua merentur justis ; Domini autem, qui iudex est justissimus, est justos justo prosperitatis praemio remunerari. Prosperitas enim temporalis promissa fuit justis in veteri Testamento, spiritualis vero in novo. Ita Auctor *Catenæ Græcorum*. Verum Septuaginta Romani pro *justis* habent *injustis* : * Injustis, inquiunt, omnia veniunt in sinus ; a Domino autem omnia justa. » Et Syrus, *in sinum impii cadit sors, et a Deo egreditur iudicium ejus* ; et Arabicus, *ad oppressorum sinus veniunt omnes res, et a Deo omnes res justa, q. d.* Injustis sæpe omnia ex animi sententia cadunt acciduntque prospero, justis vero adversas ; quocirca simplices et plebei subinde turbantur, et murmurant incusando Numinis providentiam, quod injustos fortunet, justos adversis premat. Verum sciant hi a Numine justissimo nihil nisi æquum et justum procedere. Deus ergo injustos prosperat, ut pauca bona quæ fecerunt, prosperitate temporali remunerando, injusta eorum facta et scelera plectat deinde maledictione et supplicio gehennæ æternæ. Justos vero affligit, ut mala quæ perpetrarunt, temporali adversitate castigando, justa deinde eorum facta et merita præmii benedictione et gloria in cadis æterna, juxta illud *Lue. vi* : « Mensuram bonam dabunt in sinum vestrum. » Aliter quoque sic exponas, *q. d.* Injustis omnia eorum scelera redeunt in sinum, dum ob ea puniuntur a Deo ; tunc enim scelera, id est scelerum pœnæ, in caput noxium redeunt, uti poscit iustitia, cujus arbiter est Deus : a Domino enim omnia justa. Verum quia ita variant vel contrariantur sibi invicem codices Græci, verisimile est « *justis* et *injustis* in versionem Septuaginta irrepsisse, ut notant Romani ; neutrum enim est in Hebræo, Chaldæo et Latino ; ac utroque dempto Septuaginta plane Hebræo et Latino consentiunt.

Tertio ergo et genuine Noster vertit : « Sortes mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur ; » Hebræa, *a Domino omne iudicium ejus, q. d.* Sortes videntur sortito et casu jaci, vel educi et cadere ; attamen Deus occulta sua æquitale eas disponit

et temperat, ac cuique suam attribuit. Temperare enim a tempore deductum, *primo*, significat habere rationem temporis, moderari, tempori accommodare, rem suo ordine ac incusura administrare. Secundo, temperare significat regere. Sic Cicero, IV *Academ.*, ait Lucillum suum, ma æquitate temperasse, id est rexisse, civitates Aste. Et Horatius, lib. I *Carmén.*, ode 12, de Jove :

Vin. s. q. æ. ui. und. uin.
Temperat lions.

Sic Deus temperat, id est regit sortes. *Tertio*, temperat Deus sortes, cum facit ne sint nimis felices vel infelices ; sed felices infelicibus miscet et temperat, sicut vinum aqua diluitur et temperatur. Docet hæc gnome, nihil in humanis rebus gerere sine nutu et dispensatione divina, ut ne sortea quidem quæ cæcæ fortunæ tribui solent ab hominibus, et sine ratione putantur cadere, aliter eveniant quam pro moderatione divina. Unde dicitur *Psalms. XXX* : « In manibus tuis sortes meæ. » Apparet autem olim morem fuisse, ut sortes in sinum alicujus colligerentur, unde postea cuique sua educeretur, sicut apud nos colliguntur in ollam aut vas quodlibet. Vel certe *sinus* vocatur urna, aut vas cavum et sinuatum in quod sortes jaciebantur. Hoc enim significat Hebræum *p̄n chec*. Unde Chaldæus vertit, *in sinum consilii cadit sors, et a Deo egreditur iudicium ejus*. Sensus ergo est, *q. d.* Omnia, etiam fortuita, a Deo reguntur ; omnia enim subjacent Dei curæ et providentia. Quare ab ea quemque pendere convenit, ut si in sortitione pars nobis optima aut secus obvenerit, id non casui vel fortunæ cum vulgo, sed Deo acceptum feramus. Vulgus enim pleraque tribuit fortunæ ; unde eam veteres fecere deam, quæ fortuitos eventus felices vel infelices cuique tribueret. Quocirca quisque ut felices a fortuna obtineret, multis eam precibus, votis et victimis fatigabat, ut dixi *Isaia LXV*, 11.

Refellit ergo hoc Salomon, docetque fortunam nihil esse, nec fortuito quidquam accidere, sed omnia fieri provido Dei iudicio et consilio. Esto enim respectu causarum secundarum, quæ contingentes sunt/liberæ et incerta, multa fiant casu et fortuito ; tamen respectu causæ primæ, puta divinae ; providentiæ, nihil est fortuitum, quia omnia etiam fortuita ab ea sunt prævisa et decreta, vel permissa, et in rectura finera ordinata. Unde S. Augustinus, Quæst. XCI in *Genes.* : « Fortuna, ait, intelligenda est pro his rebus quæ fortuito videntur accidere, non quia numen aliquod sit, cum hæc ipsa tamen, quæ fortuita videntur, causis occultis divinitus dentur. » Idem, I *Retract.*, taxat pessimam, ut ipse ait, hominum consuetudinem, qui pro eo ut dicant : « Hoc Deus voluit, » dicunt : « Hoc voluit fortuna. » Nam, ut idem ait in *Psalms. xxxi* : « Si casibus reguntur homines, nulla providentia aliquid geritur, » *q. d.* Fortunam et casum tollit providentia. Si ergo fortunam astruis, tollis providentiam. Idem, lib. V *De Civitate*, cap. ix : « Nos eas causas quæ dicuntur fortuite, unde etiam fortuna nomen accepit, non esso dici nullas, sed latentes, easque tribuimus vel Dei vultui, vel quorumlibet spirituum voluntati. » Deum ergo est moderator sortium, arbiter casuum, astringit fortunæ, imo fortunans fortunam. Nam fortuna Gentium dea sæpe inventa est adversam habuisse fortunam, ut loquitur S. Augustinus, lib. V *De Civitate* in. Hoc casu quo ait Boetius : « In regno providelitus nihil licet casui, nihil temeritati. »

Uterius significat hic Salomon sortes præ reli-
 I iijari quis rebus naturalibus certis et definitis subja-
 e iri cere peculiari curæ Dei, Deumque sortes peculiari
 UkiI providentia regere et disponere, intra terminos
 a tamen providenti® ordinari®. Ratio est, quia
 causa prima debet suppleret defectum secundarum.
 Cum ergo causæ secund® nequeant certo dirigere
 eventus contingentes et fortuitos, accessit
 est ut defectum hunc suppleat Deus, ac fortuitos
 certo dirigat, ne quid temere fiat in mundo, Cai-
 que magna rerum confusio et perturbatio. Sic re-
 ges et prelati peculiari cura advigilant in rebus
 lubricis, dubiis, periculosis, ne regimen vel dis-
 ciplina laxetur; pari modo maxime advigilat Dei
 providentia in fortuitis, ac in iis maxime elucet
 et resplendet. Quis enim tot tantosque hominum
 rerumquo omnium eventus dubios, et ancipiles
 sortes tam fixo staloque ordine regit, nisi summe
 provida Numinis summi menset pervigil oculus?
 Fortuiti ergo successus et sortium casus peculia-
 riter Deo, ejusque providenti® adscribenda sunt.
 Id maxime videre est in contingentibus liberis.
 Deus enim actus liberos sanctosque justorum sua
 gratia peculiari prævenit, et dirigit ad justitiam,
 perfectionem, indeque ad premia gloriæ cœlestis;
 actus vero liberos, sed pravos, impiorum pecu-
 liari cura dirigit, ne nimis exorbitent, et in mullo-
 rum damna grassentur, sed limitibus a Deo defi-
 nitis constringantur; dirigit deinde eos vel ad poe-
 nitentiam, vel ad justam vindiciam, sive in hac
 vita, sive in gehenna. Unde S. Augustinus, lib. V
De Civil, cap. IX: « In ejus (Dei) voluntate summa
 potestas est, ait, qui creatorum spirituum volunta-
 tes bonas adjuvat, malas judicat, omnes ordinat. »
 Sic Deus peculiarem habet curam, teste Scriptura,
 pauperum, pupillorum, viduarum, orphanorum,
 puerorum, stultorum, cæcorum, afflictorum, quia
 cum ipsi sese regere nequeant, et hominum ope
 consilioque sæpe destituantur, necesse est ut Deus
 illorum curam sibi arroget, juxta illud: « Tibi
 derelictus est pauper, orphano tu eris adjutor. »

Quare significat hic Salomon in rebus fortuitis
 recurrendum esse ad Deum, illiusque opem as-
 sidue implorandam, ut ipso eas regat et dirigat
 ad suam gloriam nostrumque bonum. Multe enim
 res sunt quæ non nisi sorte transigi queunt, uti
 sunt divisiones hæreditatum, præmiorum, offi-
 ciorum, beneficiorum, cum æque digni illa am-
 biunt. Sic S. Augustinus, *epist.* ISO, ait sorte eli-
 gendum sacerdotem qui tempore pestis vel per-
 secutionis in urbe maneat, et fidelibus res sacras
 et Sacramenta conferat. Idem, lib. Vili *Confess.*
 cap. XU, Dei instinctu sorte aperiens librum, cum
 in eo primo occurrisset illud Apostoli: « Non in
 comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus
 et impudiciis, sed induite Dominum Jesum Chris-
 tum, » hoc ipsum quasi regulam vite suae acce-
 pit. Denique, summe specialem et singularissi-
 mam habet Deus providentiam sortium, quæ ab
 ^)so imperantur vel consuluntur. Subindo enirn

Deus voluntatem suam patefacit per sortes, tunc
 que eas sigillatim dirigit, ut cadant in eum quem
 Deus vult et eligit. Sic sorte Matthiam elegit et de-
 signavit Apostolum, *Actor*, i, 1, 26. Sic Josué vu-
 sorte a Deo præcepta deprehendit furtum Achan.
 Idem terram Chanaan duodecim tribubus sorte
 distribuit. Sic Saul sorte divina electus fuit in re-
 gem, I *Ilcg.* X, 20. Idem sorte deprehendit viola-
 tum jejunium a Jonathan filio, I *Ileg.* xiv.

Mystice Beda: « Sicut sortes, ait, palam in si-
 num mittuntur, at clausæ in sinu continentur; di-
 vini autem est judicii, cujus sors elata palmam
 teneat: sic hominum facta, in presenti quidem
 vita latent; sed cujus sint meriti patecet in fu-
 turo, prolato videlicet tunc et manifesto judicio
 singulorum, quasi de sinu examinis divini. » Sic
 et Hugo ac Dionysius, *q. d.* Sicut sortes quamdiu
 in sinu vel urna sunt, incerte sunt et ancipites
 quoad extrahuntur et electionem perficiunt: ita
 etiam cujuscumque hominis sors et electio ad fe-
 licitatem sternam in hac vita obscura est, ambi-
 gua et anceps, donec mors sortes educit, et prae-
 destinatum electiones aperit. Plura de sortibus
 dixi *Jonæ* i, 7, et *Actorum* i, 26. Hoc est quod ait
 Psaltes, *Psal.* xxx, 16: « In manibus tuis sortes
 meæ, » *q. d.* Casus, eventus, status rerum mea-
 rum, ut divitiæ et paupertas, servitus et princi-
 patus, pax et bellum, ait Theodotion, non a for-
 tuna, sed a certa Dei providentia et gubernatione
 regitur. Sic Apostolus ait quod Deus vocavit et
 « dignos nos fecit in partem sortis sanctorum, »
Coloss. i, 12. Quia electio ad hunc gratiæ ordi-
 nem, ad quem providebat Deus venturum S. Pe-
 trum, non venturum Judam, non est ex merito
 S. Petri, sed est sors, id est, Petro, est fortuita et
 gratuita; at Deo est propositum et destinatum
 consilium. « Non video, ait S. Augustinus, ullum
 meritum, quo de universa impietate generis hu-
 mani me potissimum elegisti ad salutem: ad tu-
 nicam Domini sorte perveni. » Idem in *Psal.* xxx,
 16, *In manibus tuis sortes meae*: a Sors, ait, non
 est aliquid mali, sed res est in dubitatione hu-
 mana divinam indicans voluntatem. » Et mox:
 a Quid igitur est: In manibus tuis sortes meæ?
 Sortes dixit, quantum ego existimo, gratiam qua
 salvati sumus. Quare sortis nomine appellat gra-
 tiam Dei? Quia in sorte non est electio, sed vo-
 luntas Dei. Nam ubi dicitur, iste facit, iste non
 facit, merita considerantur: et ubi merita consi-
 derantur, electio est, non sors. Quando autem
 Deus nulla merita nostra invenit, sorte volunta-
 tis suæ nos salvos fecit, quia voluit, non quia
 digni fuimus. Hæc est sors. Merito tunica illa Do-
 mini desuper texta, quæ significabat charitatis
 æternitatem, cum dividi a persecutoribus non pos-
 set, sors super eam missa est; ad quos pervenit,
 eos significavit, qui videntur ad sortem perve-
 nire sanctorum. Gratia salvi facti estis per fidem,
 ait Apostolus, et hoc non ex vobis, *Ephcs.* n: vide
 sortem; et hoc non ex vobis, sed Dei donum est. »

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Buccella sicca cum gaudio melior victimis cum jurgio : servus sapiens reget filios stultos : Dominus corda probat : despiciens pauperem despicit Daim : corona senum nepotes ; celans delictum comparat amicos : fatuus in stultitia confidit : stulto inutiles divitiae : altam faciens domum quærit ruinam : omni tempore diligit amicus : animus gaudens floridum facit corpus, tristis exsiccat : in facie sapientis lucet sapientia : stultus tacens reputabitur sapiens.

1. Melior est buccella sicca cum gaudio, quam domus plena victimis cum jurgio. 2. Servus sapiens dominabitur filiis stultis, et inter fratres hæreditatem dividet. 3. Sicut igne probatur argentum, et aurum camino : ita corda probat Dominus. 4. Malus obedit linguæ iniquae, et fallax obtemperat labiis mendacibus. 5. Qui despicit pauperem, exprobrat factori ejus : et qui ruina laetatur alterius, non erit impunitus. 6. Corona senum, lili filiorum : et gloria filiorum, pares eorum. 7. Non decent stultum verba composita : nec principem labium mentions. 8. Gemma gratissima, expectatio praestolantis : quocumque se vertit, prudenter intelligit. 9. Qui celat delictum, quaerit amicitias : qui altero sermone repetit, separat foederatos. 10. Plus proficit correptio apud prudentem, quam centum plagae apud stultum. II. Semper jurgia quaerit malus : angelus autem crudelis mittetur contra eum. 12. Expedit magis ursae occurrere raptis foetibus, quam fatuo confidenti in stultitia sua. 13. Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum de domo ejus. 14. Qui dimittit aquam, caput est jurgiorum : et antequam patiatur contumeliam, judicium deserit, lü. Qui justificat impium, et qui condemnat justum, abominabilis est uterque apud Deum. 10. Quid prodest stulto habere divitias, cum sapientiam emere non possit? Qui altam facit domum suam, quærit ruinam : et qui evitat discere, incidet in mala. 17. Omni tempore diligit qui amicus est : et frater in angustiis comprobatur. 18. Stultus homo plaudet manibus, cum spoponderit pro amico suo. 19. Qui meditatur discordias, diligit rixas : et qui exaltat ostium, quærit ruinam. 20. Qui perversi cordis est, non inveniet bonum : et qui vertit linguam, incidet in malum. 21. Natus est stultus in ignominiam suam : sed nec pater in fatuo lætabitur. 22. Animus gaudens ælatem floridam facit : spiritus tristis exsiccat ossa. 23. Munera de sinu impius accipit, ut pervertat semitas judicii. 24. In facie prudentis lucet sapientia : oculi stultorum in finibus terræ. 25. Ira patris, filius stultus : et dolor matris, quæ genuit eum. 26. Non est bonum, damnum inferre justo : nec percutere principem, qui recta judicat. 27. Qui moderatur sermones suos, doctus et prudens est : et pretiosi spiritus vir eruditus. 28. Stultus quoque si tacuerit, sapiens reputabitur : et si compresserit labia sua, intelligens.

•n. t. 1. Melior est ducella sicca (Theodolion, *buc- cella per se*, scilicet sola sine obsonio) cum gaudio, quam domus plexa VicTiMis cum JURGto. — Hebraic»!, *melior est bua ella sia a et pax in ea, quam domus plena victimis jurgii*; Septuaginta, *melior est buc- cella cum voluptate in pare, quam domus multorum bonorum, et injustarum victimarum cum jurgio*; Sy- rus, *melior est panis siccus cum tranquillitate, quam dtmuj plena victim s judicii*, id est victimis lite per judicatu in judicio extortis; S. Ambrosia», lib. II

Qfftc. cap. XXI : « Melior est panis in suavitate cum pace. » Pro *gaudio* hebraice est mb© *salva*, id est pax, tranquillitas, salus, felicitas, prosperitas (unde Latinum *salve*, quo salutando apprecamur aliis salutem, prosperitatem et pacem), indeque gaudium; nusquam enim est gaudium, irsi in tranquillitate et salute : sicut ex adverso nu- quam est tristitia, nisi ubi est adversitas, dissidium et jurgium hominis, vel cum proximo, vel cum Deo, vel iccuui in mente. L'nde clore Votubius, melius

est frustum siccum panis cum tranquillitate, quam domus plena mactatis pecoribus cum contentione.

Primo, R. Salomon sic exponit, g. d. Melius egit Deus, cum domum suam, id est Jerusalem et templum, delevit per Chaldæos et Romanos, ac Judæos redegit ad inopiam, ut sicco pane ventrem satient, quam cum permisit, ut in urbe et templo Judæi victimas jurgiis plenas sibi offerrent: nam, excisa Jerusalem et templo, finem sceleribus Judæorum imposuit. Verum hoc non tantum mysticum, sed et alienum ac violentum est. Excisa enim urbe Judæis non fuit safoa, id est pax, salus et prosperitas, sed summa tribulatio et adversitas.

Secundo, Aben-Ezra hunc versum connectit duobus præcedentibus: a Melior est patiens viro forti,» etc., q. d. Melior est ei, qui animum suum ab ira per patientiam coercet, buccella arida cum mentis tranquillitate, quam domus plena jurgii et dissidii, quibus assidue ad iram concitetur fiatque impatiens. Rursus, solent fortes urbium expugnatores spoliis et deliciis affluere: quare beatiores videntur pauperibus multa patientibus. Verum refutat id Salomon, dicens: Melius est frustum cum pace, quam mensa opipara cum lite. Sic et R. Levi: Persequitur, inquit, pacis laudes, dissidiaque et rixas improbat, cum inquit satius esse ut quis sicco pane vescatur absque ullo obsonio, tranquillitate gaudens, quam si jurgiis libusque obvolutus, victimas carnesque ad satietatem comederet.

Tertio, alii passim hanc gnomen ut independentem a præcedentibus, absolute et generatim accipiunt, q. d. Satius est pane arido vesci et frui pace, quam opipare convivari cum lite et jurgio. Victimæ enim lautiores et opiparas dapes et carnes significant; tales enim solebant Deo pro victima offerri, ac post oblationem et immolationem ab offerentibus comedi. Sacrificium enim concludabant epulo sacro et lauto, utdixi *Levit*, m. Ratio a priori est, quia pax et Letitia majus sunt bonum et præstantius omnibus deliciis: sicut exadverso discordia et jurgia majus malum sunt, et pejora paupertate, et quavis cibi vilitate.

Audi S. Ephrem, tract, *be Patientia et consumptione sæculi*: «Melior est buccella panis in sale cum quiete et tranquillitate, quam mensa sumptuosis instructa dapibus cum distractionibus et curis. Audi dicentem Dominum: Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam. Reficere te cupit Dominus a curis, ab ira, a tribulationibus atque distractionibus hujus sæculi. Vult te liberum esse a gravi opere atque labore laterum Ægypti. Vult te in solitudinem adducere, hoc est ad sanciam quietem, ut vias tuas illuminet columna nubis, ut cibet te manna, pane scilicet tranquillitatis atque quietis; ut hereditato percipias terram bonam, supernam nempe Jerusalem.» Et paulo ante vitæ quietis

nachorum profectus! O quies, scala cceleslis! O quies, via regni coelorum! O quies, compunctionis mater! O quies, pœnitentiæ conciliatrix! O quies, peccatorum speculum, quæ homini sua scelera atque delicta ostendis! O quies, quæ lacrymas nequaquam impedis! O quies, mansuetudinis procreatrix! O quies, humilitatis contubernalis ac socia! O quies, quæ ad pacificum statum hominem perducis! » Et nonnullis interjectis: « O quies, animæ securitas! O quies, jugum suave, et onus leve, reficiens porlansque portantem te! O quies, animæ ac cordis lætitia! O quies, oculorum et aurium, linguæque frenum! O quies, procacitatis interemptrix, et impudentiæ inimica! O quies, pietatis ac religionis mater! O quies, passionum career! O quies, omnis virtutis cooperatrix! O quies, voluntaria* paupertatis hospita et amica! O quies, Christi ager, fructus optimos proferens! O quies, divino timori conjuncti, murus ac propugnaculum decertare cupientium propter regnum coelorum! »

Porro, quia triplex est pax et triplex lis, uti jam insinuavi, scilicet cum Deo, cum hominibus et secum, sive cum animo suo: hinc tripliciter hæc gnome exponi potest: *primo*, de pace et lite cum hominibus, quam proprie et genuine hic judicetur intendere Salomon, q. d. Melior est incusa frugalis cum pace, quam opipara cum jurgio, ubi scilicet convivæ sint æmuli vel rixosi, qui tecum et cum aliis jurgentur et rixentur. Sic gnome hæc quasi parallela respondet illi cap. xv: « Melior est vocari ad olera cum charitate, quam ad vitulum saginatum cum odio: » pax enim superat omnes delicias, quarum sensum sopit exstinguitque lis et contentio. *Secundo*, de pace et gaudio, quam secum habet mens sibi bene conscia, cui opponitur mens quæ secum ob reniorum assidue jurgatur et contendit; et sic erit hæc sententia similis ei, quæ prodi prædicto loco: « Melius est parum cum timore Domini, quam thesauri magni et insatiabiles. » Melius est enim cum lietilia mentis sibi bene consci® pane sicco vesci, quam habere domum refertam delicatissimis cibis, sed ob quos male partos mens inquieta est, et rixatur intra se. Veritatem hujus sententiæ experiuntur scrupulosi et anxii, quibus ob scrupulos ita mens laceratur et cruciatur, ut nullus eis cibis sapiat. Ita Hugo. Melior est, inquit, buccella sicca, id est modica substantia cum pace mentis, quam multa divitiæ cum cura et sollicitudine, quæ est jurgium mentis. *Tertio*, Polychronius in *Catena Græcorum* exponit de pace et lite, quam mens per gratiam vel peccatum habet cum Deo. g. d. Præslat pauperem vitam agere in Dei gratia, quam lautam in peccato Deique offensa, juxta illud Tobiae ad filium, cap. iv, vers. 23: « Pauperem quidem vitam gerimus, sed multa bona habebimus, si timuerimus Deum. » Aut, ut Polyehronini: Prædubior est exigua cadesti* sapienti® quæ pacem eum Deo affert; porlio, quam unfc

veria illorum sapientia, qui Deo adversantur. Porro h@c sententia, cura sit generalis, variis particularibus casibus aptari potest, ut litibus forensibus, domesticis, privatis et publicis.

Mystice Beda, *q. d.* ■ Melius est parva bona cum charitate facere sine scientia prædicandi (hoc est enim siccam esse buccellam), quam magis effulgere virtutibus cum admixtione discordie. ¶

Secundo, Baynus : Secretior erit u sensus, ait, si ad animo dotes referatur, ut per buccellam siccam intelligamus Dei sapientiam in sacris Litteris reconditam, de qua Paulus : Loquimur sapientiam inter perfectos. Et quamvis sapientia hujus mundi sæcnlari eloquentia suffarcinata, plenior et delicatior appareat hominibus, tamen qui varietate scientiarum sunt inflati, superbire et litigare solent. Nam inter superbos semper sunt jurgia. Melior est igitur buccella sacra) pagii^{lift} cum tranquillitate animi. »

Allegorico, R. Samuel Marochlanus, libro *De Adventu Messi*®, et S. Thomas, opuse. *De Sacramento altaris*, hanc gnomon exponunt de Eucharistia, *g. d.* Melior est buccella sicca, id est buccella Eucharistia) sola, quam omnes legis veteris victimæ; vel buccella sicca, id est incruenta hostia Eucharistias, quæ eum mentis gaudio sumitur, melior, id est sapidior et præstantior, est, quam omnes regum cpulæ. Unde aliqui vertunt, *melior est buccella desiccans*. Eucharistia enim desiccatur omnes libidinis et concupiscentiæ humores, motus et æslus. Hugo vero : Melior est, ait, buccella Eucharistiæ sicca sine potu lacrymarum, sine pulmento devotionis, sine condimento contritionis, cum gaudio spei et mundæ conscientis, quam domus plena victimis, id est quam opera prudentiæ et mortificationis, quibus multa vitiorum animalia Deo mactantur cum jurgio, id est cum inimicitia Dei, vel cum jurgio, id est cum carnis rebellione; licet enim boo bonum sit, prius tamen est melius.

Tropologice idem Hugo : a Melior est buccella sicca cum gaudio, » id est, inquit, melior est eleemosyna modica cum hilaritate, quam multa et magça eum objurgatione et tristitia; *secundo*, *q. d.* Melior est modica poenitentia cum mentis hilaritate, quam magna corporis afflictio cum murmuratione. Unde S. Hieronymus : Melius est, inquit, paucos psalmos cum hilaritate animi canere, quam totum Psalterium cum tristitia transcurrere. Hæc Hugo.

2. Servos sapiens doiiinaditvr (Arabicus, *dominatum tenet, obtinet*) filiis stultis, et inter fratres nj.BEDiTATEii (Arabicus, partes) DIVIDET,—Septuaginta, servus *mllelligens dominabitur dominorum stultorum* (Romam et S. Ambrosius loco mox citando, *reget dominos stultos*), in fratribus autem d i dei partes; Syrus, *dividet lucrum*. Pro filiis stultis hebraice est *rnebis*, id est *lifto pudefacienti*, scilicet patrem: Vatablus, *filio dedecoroso*; Syrus, *filio confusione u//icuuh*; Chaldæus, *libo impudenti*,

aut potius *probrum concilianti*; Symmachus et Theodotion, *filio confundenti*, *q. d.* Servus sapiens ob sapientiam reget filios stultos sui heri, et ab eo institutus moderator et curator liliorum, vel etiam ut hieres ab eodem cum tiliis allectus, inter cos dividet hæreditatem, quo colligendum relinquit, quod sapientia, id est prudentia et probitas, nobilior et præstantior sit libertate, nipote quæ adierat dominium, hæreditatem et libertatem. Salomonem secutus Siracides : « Servo scusato, ait, liberi servient, » *Eccli.* cap. x, vers. 28, ubi hunc versum explicui : quare hic iota non addam.

Vide S. Ambrosium in *Psalm.* civ, ubi fuse docet solum sapientem esse liberum, ac proinde omnem insipientem esse servum, quia serviisum insipienti® ac concupiscenti®, ac proinde par esse ut insipiens serviat sapienti et ab eo regalur, sicut Joseph, cum esset servus, ob sapientiam a Pharaone præpositus fuit toti Ægypto, Genes, xlii : « Contractus, ait, non mutat genus, nec sapienti® libertatem adimit. Denique famulo sapienti nulli (ut scriptum est) serviunt liberi : et est servus intelligens qui regat dominos stultos. Quem ergo magis liberum censes? sola est sapientia libera, quæ divitibus pauperes præficit, et quæ servos propriis fœnerare dominis facit, fœnerare, non pecuniam, sed intellectum, fœnerare talentum illius Dominici æternique thesauri qui nunquam corrumpitur. » Et inferius : a Sapiens enim semper Na liber est, semper honoratus, semper is qui prre-^ J sil legibus. Sapiens ergo liber : quoniam qui ea facit quæ vult, liber est. Sed non omnis bon® voluntatis, sed tantum sapientis est omnia quæ bona sunt, velle. » Et mox : « Sapiens nihil insipienter facit, sed sapienter omnia; qui autem sapienter facit, nihil habet quod metuat. Metus enim in peccato est; ubi autem nulla formido, ibi libertas; ubi libertas, ibi potestas faciendi quod vult. Solus ergo sapiens liber est. » Et post nonnulla : u Est ergo sapienti et servire libertas. Unde colligitur, quia stulto et imperare servitus est : et (quod pejus est) cum paucioribus pressit, pluribus dominis et gravioribus servit. Scrvileiini propriis passionibus, servit cupidilibus suis, quarum dominatum nec nocte potest fugero, nec die, quia intra se dominos habet, intra se servilium patitur intolerabile. « Et rursum : « Servit igitur peccator formidini, servit eliam cupiditati, servit avarili®, sei vit libidini, servit inalili®, servit iracundi®, et videtur sibi liber; sed magis servit, quam si sub tyrannis positus. Illi autem liberi sunt, qui legibus vivunt, imo ipsi sibi lex sunt. » Citat deinde laudatque epistolam Calani Gymnosophist® ad Alexandrum Magnum : a Amici, ait, persuadent tibi manus et necessitatem inferre ludorum philosophis, nec in somnis quidem videntes nostra opera. Corpora transferes de loco ad locum, animos non magis coges facere quod nolunt, quam saxa et ligna vocem emittere. Maximum ignis viveulibus corporibus dolorem

gignit et corruptionem, super hunc nos sumus; vivi enim exurimur. Non est rex, neque princeps, qui extorqueat a nobis facere quod non proposuimus: nec similes sumus Græciæ philosophorum, qui verba pro rebus meditati sunt ad opinionis celebritatem. Nobis res sociæ verbis, et verba robus; res celeres, et sermones breves, in virtute nobis libertas beata est. » Deinde et Calano et philosophis præferens sapientes fideles, virgines et Martyres, subdit: Apud nos autem et puellæ de mortis appetentia sublimes usque ad cælum erexero virtutum gradus. Quid Theclam, quid Agnetem, quid Pelagiam loquar, quæ tanquam nobilia vitulina pullulantes, ad mortem quasi ad immortalitatem festinaverunt? Inter leones virgo exsultavit, et rudentes bestias expectavit intrepida. Et, ut nostra cum Indorum Gymnosophistis conferamus, quod ille verbis gloriatus est, S. Laurentius factis probavit, ut vivus exureretur, et flaminis superstes diceret: Versa, manduca. Haud degener Abrahamitarum et Machabæorum concertatus puerorum, quorum alii super flammam canebant; alii, cum exurentur, non rogabant ut parceretur; sed invehebantur, ut amplius persecutor inflammaretur. Liber igitur sapiens. Quid autem sublimius S. Pelagia, quæ vallata persecutoribus, priusquam tamen in eorum conspectum veniret, aiebat: Volens morior, nemo continget manu, nemo oculo protervo violabit virginem. Mecum feram pudorem, et in eum incolumem verecundiam, nullum prædones lucrum suæ capient insolentiæ. Pelagia Christum sequetur, libertatem nemo auferet, nemo captivam videbit liberam fidem, insignemque pudicitiam, et prosapiam prudentiæ. » Dixit et fecit. Nam, ut lenonum manus effugeret, cum matre et sororibus in fluvium præcipitem se dedit, virginis reat ac martyrii victima, uti narrat idem S. Ambrosius, lib. Ili De *Virgin.*, ubi asserit eam quindecim duntaxat fuisse annorum. Si sapiens dominatur ignibus, Iconibus, equuleis, gladiis, aquis ipsique morti, quidni dominetur insipientibus, cosque sapienter regat et dirigat?

Mystico, S. Chrysostomus et Polychronius in *Catena Giacorum*: Servus, inquiunt, est populus Gentium, qui per Christi fidem sapiens effectus, dominatus est Judæis, ac hæreditatem Ecclesie cum eis ad Christum conversis divisit, imo eis divinatorum mysteriorum et charismatum dispensator evasit. Beda vero: « Servit, ait, quilibet peccator, delictis suis subditus olim, qui post conversionem vitæ suæ sapiens effectus, atque flagrantissimo amore et dilectione in Iesum fervens, filiis stultis, hoc est quibusdam fidelibus, acharitatis Iesum post acceptam fidem tepescentibus, actu vel prædicatione sua eis prælatus dominatur; atque inter fratres perfectos scilicet sanctos, superate patriæ hæreditatem dividet, »

ter». ».

3. Sicut ignis probatur argenti, et aurum camino; ita corba probat Dominus. — Hebraice, *con-*

flans (aurifex) vel *conflatorium argento, et fornax auro, et probat corda Dominus*; vel clarius, ut Pagninus, *sicut conflatorium* (probat) *argentum, et caminus aurum, sic corda probat Dominus*; et Tigurina, *ut excoctor argentum, et fornax aurum, ita explorat corda Dominus*; Septuaginta, *sicut probatur in camino argentum et aurum, sic electa corda apud Dominum*; Cassianus, *Collai.* VH, cap. xxv, *ita elegit corda Dominus*; Syrus, *sicut conflatorio probatur argentum, sic corda scrutatur Dominus*. Ratio est, quia hæc cordium scrutatio pertinet ad plenam Dei scientiam et providentiam, qui exinde vocatur Cardiognostes. Salomon comparat Deum aurifici; sicut enim aurifex solus arte sua in camino, sive foculo conflatorio, per ignem probat aurum et argentum, sic Deus solus probat corda hominum. Sed quo foculo, qua fornace, quo camino conflatorio?

Nota: *Probare* per rætalesin multa significat, scilicet *primo*, scrutari; *secundo*, perspicere; *tertio*, discernere; *quarto*, purgare, et separare purum ab impuro; *quinto*, judicare; *sexto*, eligere et proemiare, vel reprobare et punire. Sicut enim aurifex auri puritatem, vel impuritatem et mixturem, igne camini sui distillatorii scrutatur, perspicit et discernit, separando et purgando aurum a scoria, ac aurum eligendo, scoriam reprobando et rejiciendo; sic prorsus corda hominum probat Deus.

Igitur *primo* et genuine, caminus et ignis quo Deus probat corda omnium hominum tam bonorum quam malorum, est acre examen mentis et intellectus divini, quo quasi igni efficacissimo probat, id est scrutatur, examinat, perspicit intus, id est mentium cogitationes, volitiones, intellectiones, atque discernit cujuslibet qualitatem, pondus et pretium: quam scilicet quælibet sit pura vel impura, quam magni vel parvi valoris et meriti. Sicut enim aurum magni est pretii apud aurificem, sic corda hominum magni æstimantur apud Deum, utpote qui ea præ cæteris rebus creatis curet, probet, appendat, discernat, purget, judicet, præmiet vel puniat. Sic acre mentis divini examen igni et camino aurificis comparat Malachias, cap. m, vers. 2: « Ipse enim quasi ignis conflans, et quasi herba fullo-ni »
num; et sedebit conflans, et emundans argentum. » Hæc gnome ergo parallela est illi cap. xvi, vers. 2: « Omnes viæ hominis patent oculis ejus; spirituum ponderator est Dominus. » Hoc enim idem est, g. d. Spirituum probator est Dominus; sed « *ponderator* metaphoram petit a libra, ^{ts} vero *probator* vel *conflator* a fornace aurificis. Sic David recto factorum sibi conscius petit probari alleo, ut ostendatur ejus conscientia: « Proba, ait, me, Domine, et tenta me, ure (Hebraice, *confla*, instar argentarii) reus meos et cor meum, » *Psal.* xxv, 2; et *Job* xxi, 10: « Ipse, ait, scit viam meam, et probavit me quasi aurum, quod per ignem transit. »

synodo. *Secundo*, Deus probat corda hominum per suam legem et pncepta, perqué suos doctores et prae-
dicatores quasi per caminum ignis. Corda enim
eorum, qui hisce poenitendo et bene vivendo obe-
diunt, sunt instar auri purgali; qui vero non
obediunt, sed in suis manent vitiorum fecibus,
instar scori® a Deo abjiciuntur et reprobantur.
Hoc est quod ait Deus *Jerem.* vi, 27 : « Proba-
torem dedi (e in populo meo robustum; et scies,
el probabis viam eorum, etc. Defecit sufflatorium,
in igne consumptum est plumbum, frustra con-
flavit conflator; maliliæ eorum non sunt con-
sumptæ. Argentum reprobum vocate eos, quia
Dominus projecit illos. » Sic Deus probavit cor
et obediendam Adæ, jubens ut non comederet
pomum scienti® boni et mali; et Abrahami, ju-
bens ut immolaret sibi filium Isaac, *Gen.* xxii.
Sicut enim vi plumbi igne liquati secernitur au-
rum a fece et scoria, sic vi præcepti secernitur
obediens ab inobediente.

Tere» *Tertio*, caminus quo Deus probat corda homi-
num, est tribulatio: hac enim boni per patien-
tiam purgantur et accepti fiunt Deo, mali vero
per impatientiam sordescunt et displicent Deo.
Hoc est quod dicitur *Sap.* m, 6 : aTanquam au-
rum in fornace probavit illos. » Et *Eccli.* n, 5 :
a In igne probatur aurum et argentum, homines
vero receptibiles (accepti, grati Deo) in camino
humiliationis. » Ubi multa de hoc camino dixi.
Et *Malach.* ui, 3 : «Purgabit filios Levi, et cola-
bit eos quasi aurum, el quasi argentum, et erunt
Domino offerentes sacrificia in justitia. » Unde
Septuaginta hoc loco vertunt, *sic electa corda apud
Dominum*, vel, ut clare legit Auctor *Catenæ Græc.*:
« Sicut argentum et aurum probatur in fornace,
ita Dominus electorum corda explorat tribulatio-
nis igne, » *q. d.* Sicut aurifex in camino seligit
aurum, et rejicit scoriam vi ignis liquatam et se-
paratam ab auro : sic Deus eligit corda Sanclo-
nim, quæ in igne tribulationis solida et constan-
tia perstiterunt: impiorum vero, qui in ea instar
scori® liquali defecerunt, respuit. Ita de tribula-
tione pulchre hanc gnomen explicat Cassianus,
Collât. VII, cap. xxv : «Cæterum, ait, corporaliter
traditos Satana», vel infirmitatibus magnis etiam
viros saucios novimus pro levissimis quibusque
delictis, cum in illis ne tenuissimum quidem næ-
vum aut maculam, in illo iudicii die patiat in-
venire divina clementia, omnem cordis eorum
scoriam, secundum Prophet®, imo Dei senten-
tiam, excoquens in presenti, ut eos tanquam au-
rum vel argentum ignitum, ad illam perpetuita-
tem nulla indigentes pœnah purgatione transmi-
tat : Et excoquam, inquit, ad purum scoriam
tuam, et auferam omne stannum tuum; post hæc
vocaberis civitas justis, urbs fidelis, *Isaiæ* i. Et ite-
rum : Sicut probatur argentum et aurum in ca-
mino, ita eligit corda Dominus. »

Quarto, caminus quo Deus probat corda est ten-
UUQj juxta Ulud PioL xxi : « Probasti cor muum

igne me examinasti, et non est inventa in me
iniquitas. » Sic per hcereses et hærclicos probat
fidem orthodoxorum, juxta illud *Deut.* xm, 1 :
« Si surrexerit in medio lui Prophetes, etc., et
dixerit tibi : Eamus et sequamur deos alienos;
non audies verba Prophet® illius : quia lentat
vos Dominus Deus vester, ut palam fiat utrum di-
ligatis Deum, an non, in loto corde, » etc.

Quinto, caminus, quo Deus omnium corda pro- Qotex
tal, id est examinat, dijudicat, eligit et premiai,
vel reprobat et punit, est acre iudicium, tum par-
ticulare, tum universale, quo Christus iudex scru-
tabitur omnium conscientias, ac sancias adjudi-
cabit cælo, sceleratas gehennæ. Sic *Daniel*, vn, 9,
describens iudicium Dei : «Thronus ejus, ait,
flammæ ignis; rotæ ejus ignis accensus. Fluvius
igneus rapidusque egrediebatur a facie ejus.» Hinc
mul! veterum, ut Orígenes, S. Basilius, Lactan-
tius, t Unbrosius et Rupertus opinati sunt ignem
verum o Deo positum esse ante cælum, ut per il-
lum omnes animæ sanctæ in cælum iluræ trans-
ire cogantur, coque probentur, et, si impur®
sint, purgentur, ut dixi l *Corinth*, in, 12.

4. MaLUS OBEDIT LINGUA INIQUA, ET FALLAX OB- Vet.*
TEMPERAT LABIIS MENDACIBUS. — Hebraice, *aUSCultat*
ad linguam pravitatis. Nam pio *mezin* ponitur pro
piRD *maazin*, ait Aben-lûra. Septuaginta, *malus*
morem gerit linguæ iniqua, injustus itidem labiis
mendacibus attendit. Ita Auctor *Catenæ Græc.* Sed
Romani et S. Cyprianus, lib. I, *epist.* 3, contra-
rie legunt posteriorem partem hoc modo, *justus*
autem non intendit labiis mendacibus; Syrus, *jus-*
tus non audit linguam scelestorum. Sed prior lec-
tio consonat Hebræo, qui pro *fallax* habet np©
seeker, id est mendacium, fallacia; unde Chal-
dæus vertit, *falsitas et accusatio in lingua perversa*.
Verum Noster, Pagninus et alii accipiunt abstrac-
tum pro concreto : «Mendacium,» id est men-
dax et fallax, qui scilicet assidue fallit et menti-
tur, qui mendaciis et fraudibus pascitur, iisque
se oblectat et opplet. Unde Vatablus vertit, men-
dax *obsequitur perniciose* linguæ*. Sententia est
clara, *q. d.* Malus obedit linguæ mala et iniqua
proferenti, vel consulenti, quia hæc suo genio et
ingenio, puta suæ maliliæ, conveniunt. Similiter
mendax et fallax auscultat et obtemperat men-
dacia et fraudes suggerenti, quia mendax est, et
mendaciis pascitur. Significat linguam superbam
et fallacem captare animos sibi similes perversos
et fallaces : illis enim facile sua persuadet; cum
cx adverso fideles et veraces, qui student veri-
tati, mendaces et fallaces cum suis mendaciis et
fraudibus abominantur. Ita S. Cyprianus, lib. IV,
epist. 9 *ad Florent.* : « Incidisti, ait, sed tua cru-
delitate irreligiosa; incidisti, sed tua mente et
voluntate sacrilega, dum incesta, dum impia, dum
nefanda contra fratrem, contra sacerdotem facile
audis, libenter credis, et aliena mendacia quasi
propria et privata defendis; nec recordaris scrip-
tum esae : Malus obaudit lingu® iniquorum f

/ustus autem non intendit labiis mendacibus. »

Ad hanc sententiam pertinet id quod dicit S. Gregorius Nazianzenus, orat. 44 *De pace*: aComœdia, ait, est hostibus mea tragoedia,» 7. d. Adversos meos casus ita grate et jucunde accipiunt hostes mei, quasi inimicam, amœnam et jucundam histrionis comoediam spectent. Sic B. Antiochus, *horn.* 2G, verba detractorum comparat cum manna, quod sicut manna cuique sapiebat id quod appetebat, sic et detractio audientibus sapiat pro cuiusque affectu, bene scilicet, si male iit affectus ei cui detrahitur; male autem, si eadem sit addictus et benevolus.

Docet hæc sententia valde custodiendas esse aures. Quare justus, ut iustitiam servet, et iniquus non fiat, aures custodiat, ne audiat ea, quorum auditione ad obedientiam iniquitatis se præparat. Merito igitur S. Bernardus, ut ad aurium custodiam nos incitet, ait : aFacile lingua labitur, nec minus facile illabatur cordi, ita ut multis inter loquendum minus profuerit, quod propriam cohibuerint, dum non caverint alienam. Utilis est frater, qui tibi loquitur, sapiens est Religiosus, ac timens Deum; plus dico : angelus est, et angelus lucis; etiam sic cave tibi, ne audias unde lædaris. Nec personam tibi velim suspectam esse, sed linguam, præsertim in sermocinatione communi.» Hæc S. Bernardus, serm. *De triplici cusiod. manus, linguæ et cordis.*

Secundo, noster Salazar hanc gnomen explicat quasi intentantem pœnam iniquis et fallacibus : Ostendit Salomon, ait, qua ratione Deus in mt>103 atque fallaces animadvertere soleat. Nam quo par pari referat sic statuit, ut malus, qui in alios injurius est, malœ linguæ subdatur, et fallax item qui aliis imposturam facit, fallaci adjudicetur linguæ, ut ab illa decipiatur. Id sibi volunt illa verba, *obedit, obtemperat*, id est subditur, vel subjicitur; et eadem ratio est de verbis *audit et auscultat*. Unde S. Basilios, homil. *De ira*, verba contumeliosa et fallacia comparat cum echo, quæ sonum acceptum repercutit et reverberat in auctorem : «Non enim, ait, sic echo in ipsos clamantes intempestive infringitur, sicut in hominem injustum et contumeliosum contumelia revertitur. »

Huic sententiæ Septuaginta aliam subnectunt, quæ non est in Hebræo, Chaldæo, Syroct Latino; cslque hæc : aEjus qui fidelis est. totus mundus divitiarum est; illius autem qui infidelis est, neque obolus, » repete et supple, « est totus mundus, n 7. d. Infideli totus mundus non valet obolum; infidelis pauper est, nec habet obolum, esto lotum mundum possideret. Pro *mundus* græce est k.o^e; , quod Complutenses vertunt, *ornatus*. Unde Auctor *Catenæ Græc.* sic vertit, *homo fidelis quidquid in pecuniis ornamenti est, id totum possidet; perfido autem ne obolus quidem suppetit*. Hunc gnomen explicat Cassianus, *Collât.* XXIV, cap. xxvi, de centuplo, omnia propter Deum relinquentibus

promisso : «Pro lætitia quoque illa, quam ia unius agri ac domus possessione quis habuit, centupio majore divitiarum gaudio perfruelur, qui in adoptionem transiens filiorum Dei universa quæ æterni sunt Patris, ut propria, possideb t, et affectu atque virtute ad imitationem veri illius filii proclam-ibit : Omnia quæ habet Pater, mea sunt, *Joan.* xvi. Hæc jam cum illa pœnali distentionis ac sollicitudinis cura, sed securus ac lætus velut in propriis ubique succedet, audiens quotidie sibimet ab Apostolo prædicari : Omnia enim vestra sunt, sive rnundus, sive præsentia, sive futura, 1 *Cor.* in. Et a Salomone : Fidelis viri totus mundus divitiarum. » Sic et Didymus in *Cafone Græcor.* S. Augustinus vero, epist. 54 *ad Macedo* nium*, sub finem, hanc gnomen citans, posteriorem ejus partem applicat usurariis. Addilque : aPecunia a malis male habetur, et a bonis tanto melius habetur, quanto minus amatur.» Locus hic S. Augustini translatus est in Jus Canon, et habetur 14, *Quæst.* IV, cap. *Quid dicam*, quod est penultimum. IdemS. Augustinus, lib.V *Confess.* cap. IV, Deum alloquens : « Infelix homo, ait, qui scit illa omnia, te autem nescit; beatus autem qui te scit, etiamsi illa nesciat, etc. Sic fidelis homo, cujus totus mundus divitiarum est, et quasi nihil habens omnia possidet, in hærendo tibi cui serviunt omnia, quamvis nec saltem Septentrionum gyros noverit, dubitare stultum est quin utique melior sit quam mensor cœli et numerator siderum, et pensor elementorum, et négligeas tui, qui omnia in mensura et numero et pondere disposuisti. »

S. Hieronymus autem, epist. 103 *ad Paulinum*, exhortaos eum ad contemptum opum et mundi, sub finem sic ait: aAntiquum dictum est : Avaro tam deest quod habet, quam quod non habet. Credenti totus mundus divitiarum est; infidelis etiam obolo indiget. Sic vivamus tanquam nihil habentes, et omnia possidentes. Victus et vestitus divitiarum Christianorum suut. Si habes in potestate rem tuam, vende; si uon habes, projice. Totum Deo dedit, qui seipsum obtulit; facile contemnit omnia, qui semper cogitat se esse moriturum. » Porro credens sive fidelis est, qui omnem suam fidem et spem collocavit in Deo, credens et sperans quod Deus omnibus suis necessitatibus abunde providebit. Rursum fidelis est, qui fideliter Deo servit, ejusque jussis obedit, ac præsertim qui fideliter opes sibi a Deo datas in pauperes erogat, juxta legem et voluntatem Dei. Deuiquo S. Ambrosius, lib. V, epist. 25 *ad Ecclesiam Vercellensem*, longiusculo ante finem: «Ille, ait, est dives in Ecclesia, qui pauperi, non sibi, dives est. In Ecclesia quidem fidelis dives est. Fideli enim totus mundus divitiarum est. Quid mirum si mundum fidelis possidet, qui possidet Christi hæreditatem, quæ pretiosior est mundo? » Et inferius : « Ille ergo dives est, qui fuerit hæres Dei, Christi cohæres, etc. Vultis divites esse? Estote pauperes,

Tunc erilis per oinnia divites, si fueritis pauperes spiritu. Non census divitem, sed animus facit. Pauper enim spiritu dicit: Portio mea Dominus,» etc.,

Ek31. Psal. cxvm. Exemplum dat S. Malachiam S. Berli i s. nardus in ejus Vita, utpote qui re pauper, sed speci X ,n dives ampla nidificabat monasteria. Audi S. Bernardum : « Invenit Dei famulus in Dei marsupio, quod defuit suo. Merito quidem. Quid enim justius, quam ut cui pro Deo non erat proprium, cum Deo iniret consortium, et marsupium unum esset amborum? Fideli denique homini totus mundus divitiarum est. Et quid est ille, nisi quoddam marsupium Dei? Denique ait : Meus est orbis terra?, et plenitudo ejus. Inde est quod Malachias re-
pertos argenteos mullos non reposuit, sed exposuit. Nam totum munus Dei in Dei opus jubet expendi. Non suas, non suorum considerat necessitates, sed jactat cogitatum suum in Domino, ad quem utique recurrendum non dubitat, quoties necessitas postulavit. » Interpres S. Ephrem, tract. *De timore Dei*, dare vertit : « Fidelis viri (sunt) omnes mundi divitiae; at infidelis viri ne obolus quidem. »

Fideli Igitur fideli totus mundus divitiarum est. Primo, quia totus mundus creatus est a Deo ad usum fidelium, non infidelium; fideli ergo omnia des-eundo, bentur, infideli nihil. *Secundo*, quia fidelis utitur toto mundo non ad luxuriam, sed ad necessitatem et ad Dei obsequium. Fideli ergo omnia fideliter serviunt, infideli nihil : sol enim fideli ministrat et servit, dum ei facem praefert ad Deo servandum : ignis, dum cum calefacit : aqua, dum eum refrigerat : aer, dum per eum respirat : terra, dum eum sustentat : cibus, dum eum pascit : vestis, dum eum tegit; et ita de ceteris. Denique fidelis, sua sorte licet tenui contentus, ita tranquillus, laetus et alacer vivit ac si totum mundum possideret : e contra infidelis et avarus quo plus habet, eo plus desiderat. *Tertio*, Didymus in *Catena Graec.* : Omnia possidet, inquit, qui propter Christum omnia aspernatur; fidelis enim celsior est mundo, ac mente in coelo lixus omnia terrena velut sub pedibus posita premit et calcit. Vide S. Chrysostomum, hom. 12 in epist. II *ad Corinth.* *Quarto*, quia fidelis in singulis rebus creatis agnoscit, amat, gratias agit, et laudat Creatorem a quo et ad cuius honorem conditae sunt. Haec autem Dei cognitio, amor, cultus et laus sunt verae opes mundi. Ita Didymus in *Catena Graecorum*. *Quinto*, quia fidelis toto mundo recte sancteque utitur ad suam salutem et Dei gloriam; infidelis vero et impius eo abutitur ad suas concupiscentias. Dives autem est, qui opibus uti scit; pauper, qui nescit. *Sexto*, quia fidelis possidet Deum, cuius est totus mundus; possidendo ergo Deum possidet omnia quae Dei sunt, puta omnia quae sunt in inundo. *Septimo*, quia fideli a Deo paratur beatitudo, et gloria coelestis; haec autem inter alias dotes continet dominium mundi. Beatus enim quilibet est dominus et rex mundi, imo

Adam in paradiso fuit velut rex mundi. Hoc est quod ait Sapiens, cap. in, vers. 7 : « Fulgebunt justi et tanquam scintilla; in arundinetis discurrent. Judicabunt nationes, et dominabuntur populis. »

Quocirca S. Ambrosius, lib. II *De Abraham*, cap. vu, exemplum hujus sententiae statuit Abraham, cui Deus promisit dominium totius Chanaanæ. Ubi inter caetera docet Platonem et Stoicos ex hac gnome Salomonis accepisse suum illud axioma : *Sapientis sunt omnia*, a Quanto, ait, prior Salomon quam Zeno Stoicorum magister, atque auctor sectae ipsius? quanto prior quam ipse philosophiae pater Plato? quis autem sapiens nisi fidelis? Sed forte dicas : Quomodo sapientis totus mundus est divitiarum? Respondeo : Quoniam ipsa natura dat illi sortem omnium, etiamsi ipse nihil possideat. » Addit vero sortem istam, quae omnia ditione sua complectitur, ipsissimam esse sapientiam; sic enim ait : « Domina est et possessor omnium sapientia, quae sua putat naturae munera, quoniam in usum hominum data sunt, nec ullis indiget, etiamsi desint ei ad victum omnia. Nam si musicus organa, et medicus medicamenta necessaria, et naclerus quae ad navis instrumentum necessaria sunt, aliquando non habeat, habet tamen eo ipso, quo possit his uti, etiamsi ad tempus usus eorum non suppetat; quanto magis sapiens suum judicat quidquid naturae est, qui vivit secundum naturam? » Igitur docet hic S. Ambrosius sapientes, id est Sanctos, esto usum rerum opumque mundi saepe non habeant, habere tamen dominium eorum quoddam quasi proprium et naturale ex institutione Dei, cum impii qui eorum usum habent, habeant dominium tantum civile, et, ut ita dicam, improprium, quia praeter naturam et institutionem Dei id sibi vindicant. Et paulo ante : « Hinc tanquam ex fonte hauserunt Stoici philosophi illius dogmatis sententiam, omnia sapientis esse. Oriens enim et Occidens, Septentrio et Meridies portiones sunt universitatis; his enim totus mundus includitur : haec, cum promisit Deus se daturum Abraham, quid aliud declarat nisi sapienti ac fideli praesto omnia, deesse nihil? Unde et Salomon in Proverbiis ait : Ejus, qui fidelis est, totus mundus. » Et post nonnulla subnectit : « Denique Abraham, quando adhærebat ei Lot (hoc est deflexio morum), sortem tantam et tam amplam non acceperat. Ubi vero deflexionis ambiguo atque anfractu absoluto rectas virtutum semitas animae suae gressibus coepit carpere, in omnem terram possessor mittitur. » At rursus : « Ergo qui sapientiam meruerit, et non fuerit ancilla? illius, non peccati servus, sed Sara? illius minime servientis, sed principantis, filius bona stirpis, bonae indolis, perfectae titulo virtutis, haereditatem acquirat totius universitatis, p etc.

5. Qui despiciat pauperem, expomat pactori Vp». »
RJUS : ET QUI RUINA LAITAIUR ALIMUUB, NON ERIT

impunitus. — Hebraico, *qui subsannat pauperem* (Vatablus, *qui illudit pauperi*), *probri affini factorem ejus; qui lætatur in contritione, non erit innocens*, id est impunitus; Chaldæus, *qui spermi pauperem, provocat iram Creatoris; et qui gaudet in interitu alterius, non erit innocens*; Syrus, *qui ridet pauperem, iram ciēt ejus Conditori: qui in ruina alterius gaudet, non reportabit misericordiam*; Septuaginta, *qui irridet inopem, inītat* (Aquila, Symmachus et Theodotion, *exprobrat*) *cum qui fecit illum; qui autem bxtatur percuote, non erit innocens; ille autem cujus visceracommauentur, misericordiam contequitur*. Quam ultimam partem Septuaginta addunt de suo, quia per nntithesin tacite continetur in hemistichio precedente. Auctor *Catenæ Græcorum* legit, *qui deridet pauperem, irritat Deum, qui fecit illum; at qui afflicto latus insultat, non erit impunitus*. Causamque subdit: Quia deridet sapientem Dei gubernationem, quæ fecit hunc pauperem et afflicto, ut tu illi condoleres, in illumque misericordiam exercerēs. Quis ergo ita immanis, omnisquo humanitatis ita oblitus fuerit, ut eum ludibrio habeat cui compati omni jure debebat? hæc auctor ille.

Prior pars hujus sententiæ exposita est cap. xnr, vers. 31. Posterior clara est, eju=que ratio est lex talionis; qui enim in ruina alterius lætatur, meretur parem, ul in eandem vel similem incidat, ut pariter alii de ejus clade lætentur eique insultent, sicut ipse in aliorum ruina lætatus est, cisque insultavit. Exemplum est in Semei, qm Davidi Absalomum fugienti et profugo exprobravit et maledixit, ideoque a Salomone probrose occisus est, III Reg. n, 44. Unde B. Antiochus, *hom.* 58, legens: « Et qui insultat patienti, non erit innocens, » sic ait: a Ne igitur, dilectissimi, conuittamus ut aliquando insultemus proximorum malis, ne nos in easdem sinat Dei providentia semel et iterum devolvi calamitates. » Ac deinde alia ratione idipsum confirmat: « Etenim si pes, ait, forte illisit, aut labatur, num insultabit manus? sano res hæc in diversum abit; nam olei infusione aut emplastro pedi medetur. Si quidem unum corpus sumus, nihil minus consentaneum rationi sit, quam unum aliquod corporis membrum, quod nonnihil afflicto habere derisui, ac proinde eidem insultare. Potius enim conveniebat misereri afflicto, et pio compassionis affectu condolescere et congemiscere. »

6. CORONA SKMm; FILII FILIORUM : ET GLORIA FILIORUM, patres eorum. — Septuaginta pro *gloria* vertunt *χαύ/ῃ*, id est *gloriatio*, q. d. Gloriantur filii quod sapientes et probos habuerint patres, sicut vicissim gloriantur patres, quod filios post se probos et virtutis suite hæredes relinquunt. Unde Tugurina vertit, *decus liberorum sunt patres ipsorum*; Vatablus, *nepotes sunt ornamento senibus*. Pro *corona* Syrus vertit, *laus*; Chaldæus*, *pulchritudo*; R. Salomon el Aben-Ezra exponunt, q. d. Avorum et senum diadema sunt nepotes, quos

recto virtutis tramiti assistentes aspiciunt; parentes probi vicissim probis filiis gloriam conciliant. Addit R. Levi potius avos coronari nepotibus quam patres filiis, quia avi brevi morituri magis amant suam similitudinem, quæ in nepotibus perdurat; patrum vero amor non ita redundat in avos, sed gloria filiorum sunt ipsimet parentes. Mone-tergo hæc gnome parentes ut studioso curent educari filios et nepotes; ac vicissim hos monet ut parentes et avos debito prosequantur honore. In laudem enim senum insignem cedit, quod filios et nepotes ita educarmi, ut ab iis constipentur et honestentur. Unde S. Ambrosius, in cap. i S. *Lucæ*: « Divinum, a. t. munus fecunditas est parentis. Agant itaque patres gratias, quia generaverunt; filii, quia generati sunt; matres, quia conjugii promus honorantur: stipendia enim militi suæ filii sunt. » Porro « corona » dalur parenti; filiis vero « gloria », quia parentes sunt quasi principes filiorum, et quasi reges familiarum suarum. Unde Aristoteles, lib. Vili E'Àic. cap. X: « Societas, ait, patris ad filios regni prae se fert efflgwm; nati namque patri sunt cura. Hinc et Homerus Jovem patrem appellat. » Et cap. xi, docet jus paternum in filios esse regium. « Senum ergo corona, » hoc est ornamentum, est, quod non tantum filios, sed et filios filiorum habeant, per quos securiores fiunt de posteritate, perquam immortales quodam modo sunt futuri, qui jam mortem vicinam agnoscunt, de qua immortalitate posteritatis nonnihil dubitant senes cum filios absque Uberis vident. Unde Judæorum benedictio erat videre filios filiorum, juxta illud *Psal.* cxivu: « Videas filios filiorum tuorum, pacem super Israel. » Vicissim patres sunt gloria et decus filiorum, quia eorum virtus et nobilitas ornat filios, et honorem conciliat. Accedit quod mores et actiones filiorum tribuuntur parentibus, utpote eorum generatoribus, educatoribus et magistris. Quare, sicut pravi mores filiorum redundant in dedecus parentum, ita vice versa, eorum virtutes ad parentes, quasi primos ipsorum auctores referuntur.

Secundo, hac gnome significat Salomon præmiu, et quasi coronam bene acto sanetoque vito parentum, osse senium, si videlicet ad tantam ætatem perveniant, ut videant filios filiorum, id est nepotes, in tertiam et quartam generationem se instar coronæ circumdantes; unde vicissim premium filiorum et nepotum bonorum esso, si patres et avos diu habeant superstites. « Gloria ergo filiorum patres eorum, » hoc est, hoc præmium, hanc gloriam solet Deus retribuere filiis probis et morigeris, quod videant patres diu superstites, quod summe fortunatum censet Plato, lib. III *De Legibus*. Hoc enim signum est patres a filiis benigne et commode haberi; reverentia enim filiorum, qua parentes fovent, colunt, alunt, parentibus lætitiā indeque longævilitatem conciliat. Vico versa durities et impie-

tas filiorum, qui patres spernunt, deserunt, dureque tractant, eis maestitiam citamque mortem affert. Hoc autem ingens est filiorum dedecus et probum, sicut prius ingens est eorum decus et gloria. Quare tacite hic monet patres Salomon ut filios bene educant; ac vicissim filios, ut ipsi bene educati talionem reddant parentibus, cosque senescentes colant et alant; sic enim utrisque accedet dignitas, honor et gloria instar corona?

Tertio, Salomon dat stimulum parentibus, æque ac filiis ad omnem probitatem, eo quod probitatis decus et honos utrorumque non sistat in ipsis, sed ad alterutros promanet (i). Probus ergo esto, o pater, non tibi soli, sed et filiis, quia probitatis tuæ decus non in te sistit, nec te tantum, sedet filios tuos honoratos efficiet. Vicissim probi estote, o filii, quia probitatis vestræ fama non ad vos solos, sed et ad parentes pertinet: quos, si secus feceritis, insigni infamia afflabitis. Fama enim et infamia parentum est fama vel infamia filiorum, et vice versa; pater enim et filius civiliter unum quid censentur, et quasi una persona oeconomica.

Allegorico Beda: a Senes, ait, dicit Patriarchas et Prophetas, qui a filiis filiorum, hoc est, a successoribus Apostolorum digna laude celebrantur; et gloria est pædicatorum novi Testamenti, quod filii veterum patrum esse meruerunt. »

Tropologice, per *parentes* accipe Praelatos, Pastores, Doctores, Prædicatores; per *filiis*, plebeios, discipulos, etc. Ita Auctor *Catena Græcorum*: « Senum, ait, hoc est doctorum sapientumque virorum, corona et ornamentum sunt auditores dicto obsequentes, orthodoxæque Ecclesiæ alumni, » Sic S. Paulus Philippenses a se conversos, cap. iv, 1; c1Thessalonicenses, epiSL I, cap. n, vers. 19, vocat suum gaudium, suam coronam, suam gloriam. Vide ibi dicta.

Ver*, 7. 7. Non decent stultum verba composita, nec principem labium MENTiENS.— Pro *stultum* hebraico cōstbna *nabal*, quo nomine appellatus fuit maritus Abigail, stultus simul et avarus. Unde Hebræi nonnulli apud Baynum vertunt, *avaro non convenit labium excēssivum, nec liberali labium mentions*, q. d. Avarus, quia sordidus, in dando non excedit, sed pauca promittit et donat; at liberalis, uti liberalis est in promittendo, sic et non mentitur, sed fideliter et liberaliter præstat ea quæ promissit. Pro *composita* hebraice est ID' *iether*, quod significat excellentiam, dignitatem, residuum, superfluum, superabundantiam, expansionem, extensionem, qualis est in chorda et fune. Unde *iether* chordam quoque et funem significat. Hinc Noster vertit, *composita*, scilicet apte complicata et contorta instar funis vel chordæ, quæ in cithara apte composita compositum et modulatum edit

concentum. Unde *primo*, R. Salomon vertit, *non decent stultum verba gloriosa et superba, quantominas principem labia mendacii*; *secundo*, Chaldæus, *non decet insipientem labium excēssivum, neque principem labium mendacii*; *tertio*, Pagninus, *non est decora stulto lingua excellentia**; Tigurina, *magnificus sermo*; alii, *sermo dignitatis vel auctoritatis*; *quarto*, Cajetanus, *non decet stultum labium superfluitates*; *quinto*, Septuaginta, *non congruunt stulto labia fidelia, neque iusto labia mendacia*. Sic et Syrus. Jam

Primo, noster Salazar sic explicat, q. d. « Stultum, id est hominem vilem et abjectum, non decent a verba composita, » id est ficta et fallacia, imo hæc illi probro et contumelia) verti solent, quanto magis eadem non decent principem, q. d. Si probro vertitur homini vili mentiri et fallere, quanto magis idipsum probrosum erit principi? *Componere* enim subinde idem est quod fingere, ut *Daniel*, cap. n: « Quod interpretationem fallacem et deceptione plenam composueritis; » inde a composita verba » vocantur ficta et fraudulenta. Verum Hebraicum *iether* non significat ficta vel fallacia.

Secundo, R. Salomon, Cajetanus et alii explicant, q. d. Non decent stultum verba excellentire, superfluitatis vel superabundantia), hoc est jactanti®, quod scilicet sibi plus arroget quam par est, ac videatur sibi præ aliis sapere, velitque præ omnibus audiri, probari et laudari. Vice versa, non decent principem verba mendacii, quia hæc iUo indigna sunt, cumque vilem ac scurris similem efficiunt. Igitur, sicut non decet quod vilis et stultus se jactet et exaltet per verba tumida et superba: sic vice versa, non decet principem, qui summus est, ut per verba vilia et vana, præsertim mendacia, sein vulgus, imo infra vulgus, deprimat et abjiciat.

Tertio, optime Noster vertit « verba' composita: » hæc enim sunt verba dignitatis et excellenti®, q. d. Sicut stultum non decent sermones graves, compositi, magnifici, cum animum habeat levem, incompositum, abjectum et fatuum (2): ita vicissim principem non decent verba incomposita, præsertim mendacia. Sicut enim cor principis debet esse verax, fidele, grave, moderatum, prudens, compositum: sic pariter decet ut verba ejus sint veracia, fidelia, gravia, moderata, prudentia et concinna. « Verba » enim « composita » sunt, quæ habent dignitatem, auctoritatem et pondus, quæ proinde non a stulto, sed a sapiente vel doctore vel principe proferri par est. Unde cap. XXVI, vers. 7, dicitur: « Quomodo pulchras habet frustra claudus tibias, sic indecens est in ore stultorum parabola. » Et cap. xxv, li: « Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo. » Hinc Lyranus per « verba compo-

R

i» U & J *

(1) tn hinc sententiam elegans Marii ad Quirites dictum: « Majorum gloria posteris lumen est. »

(2) Eum non decet de rebus magnis, ut virtute et sapientia, verba facere, scilicet efferre et jactare do ibis.

«ita» inlclligit legationem, ul sit melalepsis,g.d. Non est decens ul stulto imponatur aliqua legatio ad viros graves vel principes, in qua oportet habere verba composita. Huic expositioni affinis est versio Septuaginta ct Syri, *non congruunt stulto labia fidelia, neque justo labia mendacia*. Nam, ut ait Polychronius in *Catena Græc.*: « Uterque cogitationibus suis dissentanea loquitur. » Ubi clara est antithesis, 7. d. Sicut stulti, id est impii, solent in verbis esse infidi, multaque mentiri ct fallere : sic vicissim justi abominantur mendacia, studrntque in verbis esse veraces et fideles : illi enim cum improbitate perdiderunt conscientiam ct famam, hi cum probitate uiramque firmiter tuentur ct servant. »

Porro mendacium probrosum est omni homini axime principi. *Primo*, quia majestatem principis decet veritas, fidelitas et veracilas; majestatem ergo suam ac seipsum lædit, si mentiatur Nam, ut sapienter ait S. Cyprianus, lib. I, *epist.* 3 : « Hæc est vera dementia non cogitare, nec scire quod mendacia non diu fallunt; noctem tarndiu esse, quamdiu illucescat dies ; clarificato autem dic, ct sole oborto, luci tenebras ct caliginem cedere, et quæ grassabantur per noctem latrocinia, cessare. »

Secundo, quia populus et respublica nititur et regitur verbo principis : quod si illud mendax et fallax deprehendat, omnem ei fidem et fiduciam, æque ac auctoritatem ct obedientiam derogabit.

Tertio, quia princeps quod semel dixit, sanxit, promisit, dedit, hoc honeste et juste retractare nequii : imo, si mentiatur ct fallat, sæpe injuriam ct damnum grave subditis irrogabit. Hinc Græcorum Imperatores in inauguratione solemniter jurabant se, remota fallacia, dicturos veritatem, uti testatur Curopalata, *Dc Offic. palat.* Debet enim princeps veritatis non tantum esse assecla, sed ct tutor ac patronus. Recle Aspar Leonem Imperatorem quod promissis non stetisset, veste prehensum objurgavit, dicens quod nefas esset purpura amictum mentiri. Ita Zonaras, tomo HL

Quarto, quia « mendacium vitium est servorum,» ait Aristoteles. Ergo dedecet ingenuos, præserliin principes, qui sunt vicarii Dei, ac Deum, qui est prima veritas ipsaque fidelitas, in terra repræsentant. Quocirca S. Thomas, opuscul. *Dc Principum eruditione*, nullis probat principi amandam esse veritatem, itemque abominandum mendacium ut venenum. Idcm censuere Philosophi. Thucydides, lib. IV : « Iis, ait, qui in dignitate sunt, turpius fraude honesta circumvenire aut læderc, quam vi aperta, p El Silius, lib. XIV :

Optimus ille
Militiae, cui postremum est prunumque tueri
Inter bella fidem.

Idem, lib. II :

Nec rumpite fædera picis.
Nec regnis postferte fidem.

Hinc Agesilaus rexSp rtæ adeo horrebat mendacium, ut rogatus audire quemdam qui philomel® melodiam mentiebatur, noluerit, ne mendaci etiam cantioni assentiti videretur.

Impia ergo est illa politicorum vox apud Euripidem : a Jus, regnandi gratia, violandum est, aliis rebus pietatem colas. » Sicut enim fides stabilis rempublicam, ita perfidia evertit. Rursum si tollis fidem inter homines, tolles et fidem ac religionem in Deum , faciesque atheos.

Aristoteles, *Rhetor. ad Alexandrum*, cap. xvm, monet principes « non pejerare, timentes et divinam ultionem et humanam infamiam. » Cicero, lib. III *Offic.*: « Nec ulla res, ait, vehementius rempublicam continet quam fides.» Idem, *orat pro lioscio Ccm.* « Perfidiosum ct nefarium est fidem frangere, quæ continet vitam. » Nam, ut ait Aristoteles, *Met. ad Theodectum*, lib. I, cap. xv: a Infirmatis violatisque pactis tollitur inter homines commerciorum usus. » Quocirca Romani in Capitolio vicinam Jovi aram Fidei posuere, ait Cato Censorius. « Fides enim, inquit Seneca *epist.* 89, sanctissimum humani pectoris bonum est. » Divinius vero Silius *ad Fidem*, eam hisce elogiis celebrat :

Ante Jovem generiU, decus divumque hominumque.
Qua sine non tellus pacem, non rquon norunt :
Justitui censors, Uatumque in pectore numen.

Denique Alfonsos Aragoniæ rex, teste Panormitano lib. I *Dc Gestis* ejus, probabat illum principem, « cujus simplex verbum tantum ad fidem valeret, quantum privatorum hominum jusjurandum. » Idem dictitabat, « tanto privatis hominibus reges meliores esse debere, quanto honoribus et dignitate antecellerent. »

8. Gemma gratissima, exspectatio prjbstolaxtis: V«*.a. QUOCUMQUE SE VERTIT, PRUDEXTER IXTELUGIT. — Pro exspectatio præstolantis hebraice estlHTO scochad, id est munus sive donum. Ergo Hebræa sic habent, *lapis gratiæ munus in oculis heri ejus* (habeatis illud); *ad omne quod respexerit, prudenter aget*; Chaldæus, *lapis muneris gratia est tn oculis tjus*; *qui tollit aim ad omnem locum quo se vertit, prudenter agit* ; Symmachus, *pondus gratiarum* ; Septuaginta. *merces gratiarum*, inquiunt, disciplina *his qui utuntur*; *quocumque se verterit, prosperabitur*. Hebræumenim *sachal* significat *pnmo, intelligero*; *secundo, prosperan*; *tertio*, accipiendo V pro O (quia hæ du® lilteræ ejusdem soni sunt et potestatis), *infatuari*. Unde aliqui vertunt, *lapis gratiæ munus in oculis habentis* (accipientis) *illud*; *quocumque se verterit, infatuabitur*. Munera enim excæcant cl infatuant accipientes, juxta illud : « Munera excæcant oculos sapientum, et mutant verba justorum, » *Deut.* xvi, 19. Vatablus, *grata gemma est munus in oculis eorum qui ipsum possident* ; *quoquo se verterit, prosperabitur*, id est, in guamcumque *volet partem, corda judicum vertet et inclinabit munus illud*. Sic et Pagnmus, Baynus et alii.

Igitur ex Hebroo clarus èst sensus, *q. d.* Munus vel donum est instar gemma? gratioso?, quæ rapit *d sc oculos et corda accipientium, coque flectit, quo dator muneris vult, ut litem vel causam etiam parum æquam obtineat, juxta illud :

Munera, crede mihi, placant hominesque deosjue.

Indo R. Levi : «Munera, ait, velut gemmæ gratissimo accepta sunt iis quibus donantur, perinde ac si essent lapilli pretiosi ei qui illis exornatus est, gratiam conciliantes. Quare cuicumque rei se lib' ralis adjungat, felicissimo illi succedit.» Aben-Ezra vero per herum vel dominum accipiens non accipientem, sed dantem munera : «Sicut lapis pretiosus, ait, eorum animos rapit, a quibus conspectus fuerit, ita munera dominis suis, a quibus nimirum missa fuerint, gratiam conciliant : cum enim munus excipere nefas sit, qui illud accipit, muneris dominus dici nequit.» Pressius Cnjctanus : Munus, inquit, judici vel principi donatum ejusdem gratiam conciliat, atque idipsum intelligere et sentire eum cogit, quod intelligit et sentit is qui donavit, sive justum illud sit, sive injustum. Atque sic explicari potest versio Vulgata, ut «expectatio prostolantis» vocetur munus, quod accepturus expectat et prastolatur. Undo Baynus : «Pendet, ait, hæc gnome ex procedenti : Non decet principem labium mendax; sed miram gratiam conciliat, prestare beneficia quæ pollicetur, imo munera omnibus favorem et gratiam pariunt. Nam gemma vel lapis pretiosus est gratus omnibus spectantibus, sic est munus in oculis præstolantis, sivo (ut est in Hebræo) domini sui, hoc est, illius qui recipit illud. El quocumque se verterit, sive ad quemcumque locum respexerit ille qui munera largitur, prospere aget, et quod molitur, assequetur.»

Noster SHazar ingeniose per gemmam gratissimam accipit gemmis pellucidis, per quas intuens omnia occurrentia jucunde spectat. Sic D. bidorus, lib. XVI *Etymol.* cap. vit, tradit Neronem gladiatorum pugnas, interposito virenti smaragdo, spectaro solitum : ex quo fiebat ut cuncta eodem colore imbuta ejus oculis seso offerrent, et jucundius spectaculum redderetur. Ait ergo Salomon : «Lapis gratiis munus oculis domini ejus, n *q. d.* Donum judici aut principi collatum, adindar est lapidis pretiosi, pulchri, et perlucen- tis oculis objecti ; quia sicut hic suo colore cuncta inficit, et jucunda reddit, sic etiam donum ob oculos positum, suo item colore causam donantis imbut, efficit ut justior et cum æquitate conformior inspicienti appareat.

Idem per gemmam gratissimam accipit gemmam, quæ gratiam et amorem conciliat, qualem esse sapphirum asserit S. Epiphanius, lib. *De Gemmi**, et jaspidem S. Ildor. Talem quoque esse hyacinthum veteres opinati sunt. Unde de quinta hyacinthorum specie quæ ad crystallum accedit, sic scribit Plinius, Üb. XXXVII, cap. ix : «Tales

aliqui malunt pæderotas vocari, alii nterous, multi Veneris gommimi, quod maximo videtur decere et specie et colore extremo gommæ.» Addit Magos crederè prodesse reges adituris. Sic adamas perhibetur iram comprimere, et conjugui amorem fovere, ideoque reconciliationis gemma vocatur, ait Anselmus Boetius, lib. II *De Gemmis*, cap. iv. Idem, cap. c l x x v i i, asserit umbilicum Veneris (nomen est genus instar conchylii) a Venere nomen habere, quod gratiam et amorem conciliari credatur. Dico credatur, quia multæ gemmarum vires vulgo credita?, sunt fabulosæ et falsæ.

Sensus ergo est, *q. d.* «Lapis gratia? (seu benevolentia?) munus in oculis domini, » id est, perinde munus principi oblatum gratiam illius allicit, sicut gemma aliqua pretiosa ex his quæ excitandi amorem et benevolentiam secretam conciliandi vim habent, *q. d.* Princeps donum alicujus manu accipicus, quasi anulum manui suæ inserit, inclusa gemma aliqua ex his quæ benevolentiam et amorem cordi inspirant.

Ad hæc « lapis gratiæ » appellari potest magnes lapis, qui, ob vim quam habet ferrum ad se trahendi, amori atque gratiæ tribui solet; unde apud veteres id nomen sortitus est, ut vocetur «lapis amoris; » atque Grocos magnetem ipsam, id est amorem, appellare solitos, auctor est Pollux, *q. d.* Munus, utique principi collatum, non aliter ejus gratiam et benevolentiam trahit, quam magnes ferrum. Mira sane, arcana et pene inscrutabilis est vis magnetis in trahendo ferro, adeo ut magnes nonnullis dici videatur quasi *magnus* ; li- Minem cet Plinius, lib. XXXVI cap. xvn, ab inventore ita “r»*-dictum censeat, Lucretius vero a loco, puta a Magnesia in qua oritur. Sic enim canit :

Quem magnola vocant patrio do nomine Graii,
Magnetum quoniam patriis in (uibus ortus.

Similis vis trahendi et conciliandi animos est in donis et muneribus, ut videantur ipsa esse vivacissima, perinde ac Thales, cumque secutus Cardanus, censuit magnetem esse vivum et animatum : vis enim movendi se, inquit, animam ostendere videtur, licet hoc recte confutet Scaliger, et noster Nicolaus Cabeus, lib. II *De Magnete*, cap. ii. Rurum sicut vis magnetis augetur mole: quo enim major est magnes, eo majora trahit sic et dona quo majora sunt, eo magis animo vincunt. Insuper sicut vis magnetis frangitur, et quasi marcescit frigore, glacie, imbre, ac prosectim si diu existat sub aquis, vel in loco humenti, uti docet Cabeus, lib. II *De Magn.* cap. ii, ac rationem assignat ; negat vero hauc vim infringendi magnetem alio, cui multi eandem attribuerunt, sed falso : ita donorum vis infringitur, si ab ipso frigido, tepido, et quasi aqueo promanent : donum enim ab animo donantis æstimationem, vim et pondus accipit ; animus ergo amore e* benevolentia donum æquet, imo superet. Idque vultu

el verbi» hilaribus significetur : hæc cnim animi sunt indices. Denique Symmachus , pro *gemma*, vel, ut Hebraice est, *lapis*, vertit, *pondus* (olim cnim lapidibus utebantur pro ponderibus) *gratia munus*, *q. d.* Sicut pondus libræ lancem cui imponitur degravat, facitque eam lancem oppositè praeponderare, sic munus datum iudici, lancem voluntatis ejus, indequo iustitiae, degravat, et ad se trahit, facitque ut parti adversæ preponderet!, eaque videatur æquior et iustior.

Denique R. Salomon per *munus* accipit orationes, quæ quasi munus Deo offeruntur, *q. d.* Quando homo Deo offert munus precum, id Deo velut gemma pretiosa gratum est : quare omnium quæ postulat, felicem successum ei concedet. Verum hoc mysticum est munus.

Versio vero Vulgata, quæ pro *munus* vertit, *expectatio præstolantis*, esto eodem modo exponi possit, uti jam dixi, proprie tamen significat rem quæ expectatur, *q. d.* Cum res(v. g. donum, beneficium, dignitas, victoria, prosper successus, etc.) quam quis avidè expectavit, diuque præstolatus est, impletur et advenit, ita recreat et satiat ejus animum, ac si gemmam gratissimam et pretiosissimam adeptus esset : quare antequam illam adipiscatur, dum adhuc illam expectat, quocumque se vertat, prudenter intelligit, id est, prudenter et intelligentè se gerit, ut illam quam tam avido expectat, assequatur. Aut, ut Jansenius, *g. d.* Res expectata a præstolante magni fit ab illo, estque in oculis ejus velut gemma gratissima : itaque quocumque se talis expectans vertit, et quidquid aggreditur, aut quocumque divertit, prudenter se gerere studet, ut re desideratissima non fraudetur, sed eam aliquando assequatur, juxta illud cap. xm, 12 : « Spes quæ differtur, affligit animam ; lignum vitæ desiderium veniens. » Hinc patet radix, et quasi ratio a priori, hujus sententiæ, nimirum quod desiderium sit in anima id quod fames est in stomacho. Sicut ergo famelico gratissimus est cibus, quo famem exsatiat ; sic desideranti gratissimum est poliri re desiderata, quia illa desiderium et famem animæ explet. Addit Jansenius videri nostrum interpretem pro inii? *scochad*, id est munus, legisso *iniü scochar*, id est res mane quiesita : hæc enim est *expectatio præstolantis* ; quod enim quis præstolatur, hoc summo mane quærit et procurat ; nam radix HTù' *scachar* significat manicare, mane surgere, mane quærere. Verum non est necesse huc confugere, præsertim quia *scochar* Hebræis non est in usu. Igitur Hebræa ad verbum habent, *lapis gratia munus in oculis dominorum quæ*, hoc est, munus quod domini semper in oculis et amore habent, quod præstolantur et expectant avidè. Nam quod quis amat et desiderat, hoc jugiter oculis intuetur ; hoc ergo est « expectatio præstolantis. »

Nota Hebræum h'DWI *haskil*, id est intelligere, «epe in Scriptura significare prudenter agere, uti

hoc loco vertit Chaldæus, studiose operari, sedulo et vigilanter alicui rei incumbere, ut *Psalm. xi*, vers. 1 : « Beatus vir qui intelligit super egenum et pauperem, » id est, beatus est qui cogitat, ut vertit Chaldæus, seduloque intendit ut ægroto et pauperi prospiciat. *Psalm*, xm, 2 : « Ut videat si est intelligens (intelligenter et sapienter agens), aut requirens Deum. » *Psal. xxxv* : « Noluit intelligit ut bene ageret, » id est, noluit serio intendere et incumbere bonis actionibus ; el alibi sæpe. Denique tIW *scochad*, id est munus, in Scriptura subinde significat mercedem, uti hic vertunt Septuaginta. Merces enim est quasi munus et premium labori congruum et debitum, ut senecus sit, *q. d.* Merces in oculis laborantis est, quasi speciosissima gemma quæ eum ad strenue laborandum incitat ; quare quocumque se vertit, id est, quidquid ex pacto et conventionè laborando agit prudenter et exacte obit, ut mercedem adeo optatam consequatur ; quam proinde illi conductor illico peracto labore prestat oportet, si ejus merito, voto et expectationi satisfacere velit.

Hinc anagogice Beda per gemmam gratissimam accipit premia cœlestia ; sic enim ait : « Qui premia futura fideliter expectat, quasi gemmæ splendidissimæ possessione lætatur. Nam et in Evangelio negotiator sapiens pro acquisitione pretiosæ margarite, id est desiderio cœlesti, omnia quæ habuit vendidit ; talisquo exactor sive adversa, sive prospera, contigerint, a sua intentione non flectitur, prudenter intelligens, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. »

Porro Septuaginta pro *gemma* vertunt, *disciplina*, quia hæc est gemma cœlestis et prestantissima, imo margarita Evangelica de qua Christus, *Matth. xm*, 46 ; nisi quis dicat Septuaginta pro *px eben*, id est lapis, gemma, legisso *habin*, id est intelligere, et intelligentia, sive doctrina et disciplina. Sic ergo Septuaginta vertunt, *merces gratiarum disciplina his qui utuntur ; quocumque so verterit, prosperabitur* ; vel, ut clarius Auctor *Catena Græcorum* : « Gratiarum virtutumque merces, iis præsertim qui recte ea utuntur, est inorum doctrina. Quocumque autem ejusmodi doctrina instructus sese verterit, prospere semper incedet. » Quod Polychronius ibidem sic expouit : « Disciplina moralis est virtutum merces, quas gratiarum nomine hic appellat. Qui igitur virtutum curriculum confecerit, ille moralem sapientiam quasi laborum insumptorum mercedem consequetur. » Alii vero sic explicant : « Disciplina est merces gratiarum, » id est, disciplina mercedem gratissimam, vel amplam gratiarum virtutumque mercedem, affert iis qui ea utuntur, eaque opere exercent. Denique noster Alvarez de Paz, tract. *De Perfectione*, per gemmam gratissimam accipit perfectionem virtutum, quam fideles et Sancti avidissime præstolantur, et ad eam totis animi viribus contendunt, ideoque in omnibus cogitatis, dictis et factis prudenter se gerunt, caveat-

que no vol in minimo a via virtutis defleclanl.
 ». 9. QŪI CELAT DELICTUM, QUÆRIT AMICITIAS; QUI
 ALTERO SERMOXE REPETIT, SEPARAT FOEDERATOS. —
 Hebraice, *qui tegit praevaricationem, quærit amorem; et qui iterat* (I), vel nudai, vel variai *verbum, separat ducem*. Ha Theodotion, Pro *fæderatos* hebraice csl qīSbi *alluph*, id est ducem, per quem R. Salomon accipit Deum, *q. d.* Qui alteri vitia objectat, separat a se Deum, qui dixit et sanxit: « Non quæras ultionem, nec memor eris injuriæ civium tuorum, » *Levit.* xix, 18. Melius alii passim per *ducem* accipiunt duces, per enallagen numeri. Noster vertit *fæderatos*, quia duces et principes solent foederari, ac inter se fœdera sancire. Potest etiam *alluph* significare foederatum allusione ad *eleph*, id est mille, et ad *alluph*, id est bos: boves enim gregatim quasi federati incedunt et pascuntur. Unde Chaldæus vertit, *qui repetit sermonem, dividit amicum*; Septuaginta, *qui celat injuste facta, quærit amicitiam*; *qui autem odit* (legerunt N3® *sone*, id est *odit*, pro H3® *scone*, id est *repetit*) *celare, dividit amicos et domesticos*. Ita Romani et cæteri. Perperam ergo in Complutensibus pro *dividit* legitur contrarie id est statuit, *erigit*; Syrus, *qui negat occultare, amicos et domesticos separat*; Symmachus, *qui iterat et repetit sermonem, separat consuetudinem*, id est consuetam amicorum familiaritatem; Vatablus, *qui celat peccatum, quant amicitiam; qui autem revelat rem, dissidere facit principem a principe, id est, qui peccatum non impropere alteri, declarat charitatem; qui autem impropere, etiam principes amicos a se avertit*. Hoc est quod dixit Salomon, cap. x, versu 12: a Odium suscitatur rixas, et universa delicta operit charitas. » Jam

Primo, S. Chrysostomus in *Catena Græcor.*, per *delictum* accipiens proprium, non alienum, sic exponit, quasi dicat: « Qui per virtutes vitia sua abscondit, Dei amicus efficitur. Igitur per justitiam celamus et abolemus injustitiam; per temperantiam et castitatem, lasciviam et intemperantiam; per dilectionem et charitatem, odium et simultatem. » Verum alii passim *delictum* hoc loco alienum, non proprium accipiunt. Unde

Secundo, B. Antiochus, serm. 64 *De Arcano tegendo*, sic exponit: Qui celat alterius delictum secreto sibi commissum; illudque in mente sepelivit, hic studet amicitiae; qui vero illud revelat, domesticos a se dividit, omnesque contra se concitat. Sic et S. Chrysostomus in *Catena Græc.*, qui hunc quoque sensum priori annectit.

Tertio, Tigurina vertit, *qui variat verba, magnates dissociat, q. d.* Qui delictum celat, id est excusat, imminuit, et, quantum potest, obtegit, hic inter dissidentes facile pacem et amicitiam con-

ti) *Qui iterat in re*, qui recoquit rem commissam oblivioni tradendam, v. g. qui culpam ab amico admissam ei xp̄ius in memoriam revocat: hoc enim perlinere videtur ad concordiam inter amicos servandam.

ciliat: al vero qui « variai verbal » W csl, qui delictum per injuriam alterius exaggerat, amplificat, aliterque narrat quam gestum sit, hic etiam federatos a magnates » dissociat, ac inter eos suspensiones, odia, lites et bella suscitatur.

Quarto, plene et genuine, *q. d.* Qui dcHchnn alterius vel contra se . vel contra alios admissum non divulgat, nec objectat; sed celat, et oblivione sepelivit, nec iratum præ se fert: hic mirum sibi amorem conciliat illius a quo licsus vel offensus fuit; rursum hic alios inter se consociat et amicitia jungit. Qui vero delictum alterius jam sopitum vel sepultura identidem repetit et refricat, hic separat lum a semetipso, lum a sese invicem fœderatos et amicos. Sicut enim vulnus quod crustam obduxit, vel malagmate tectum est, si rursum aperiatur et fricetur, recrudescit: sic offensæ et odia oblivione sepulta, si novis sermonibus refricentur, recrudescunt, acuuntur, et subinde insanabiles evadunt, uti quotidiana docet experientia. Docet ergo Salomon modum quo offensæ sedantur, et modum quo renovantur, ut illum amplectamur, hunc refutemus.

Sic faciebat S. Monica mater S. Augustini, de qua ipse in hæc verba scribit, lib. IX *Confess.* cap. ix: « Hoc quoque illi bono mancipio tuo, in cuius utero me creasti, Deus meus, misericordia mea, munus grande donaveras, quod inter dissidentes atque discordes quaslibet animas, ubi poterat, tam se præbebat pacificam; ut, cum ab ulraque multa de invicem audiret amarissima, qualia solet eructare turgens atque indigesta discordia, quando præsentis amicæ de absente inimica per acida colloquia crudelitas (vel, ut alii legunt, *cruditas*) exhalatur odiorum; nihil tamen alteri de altera proderet, nisi quod ad eas reconciliandas valeret. Parvum hoc bonum mihi videretur, nisi turbas innumerabiles tristis experirer, nescio qua horrenda pestilentia peccatorum latissime pervagante, non solum iratorum inimicorum iratis inimicis dicta prodere, sed etiam quæ non dicta sunt addere; cum contra animo humano parum esse debeat inimicitias hominum nec exagitare, nec augere male loquendo, nisi eas etiam extinguere bene loquendo studuerit: qualis illa erat docente te magistro intimo in schola pectoris. Denique etiam virum suum jam in extrema vita temporali ejus lucrata est tibi, nec in eo jam fidei planxit, quod in nondum fidei toleraverat. » Ex dictis liquet radicem, et quasi rationem a priori, hujus sententiæ esse charitatem. Ideo enim celans delictum delinquentem sibi suisque amicat, quia insignem illi charitatem ostendit, qua celando ejus delictum celat ejus infamiam, ejusque honorem et famam integram illibalamque servat. Cordati enim famam maximi faciunt; quare illum qui eam tuetur, mire diligunt: magnus enim, et illex amoris est amor. E contrario qui delictum refricat et propalat, hic famam delinquentis lædit et vulnerat, ideoque eum sibi

suisque infensum reddit, utique ex defectu diarritatis et prudentia;.

ver», to. to. Plus proficit correptio apud prudentem, QUAM CENTUM PLAGA APUD STULTUM. — **Hebraice**, *frangit increpatio intelligentem magis quam percutere stultum centies*; Septuaginta, *conterunt minee cor prudentis, stultus autem flagellatus non sentit*; Theodotion, *veniet correptio in intelligentem, plus quam percussio in imprudentem*; Chaldæus, *penetrat increpatio intelligentem magis (piam percutere stultum centies virgis*; Syrus, *mince cor sapientis opprimunt; et pro increpatione torquetur stultus, et non sentit*. Pro proficit hebraice est DHD *techath*, quod aliqui derivant a radice HF12 *nacha*, id est deduxit. Unde Vatablus et Cajctanus vertunt, *descendit* (i) *in cordatum increpatio*; R. Levi, *decidit*; Theodotion, *venit*. Sed longe verius alii *techath* derivant a nnn *chatat*, id est fregit, contrivit.

Prodeo» Sensus ergo clarus est, q. d. Prudens, sicubi labatur vel erret, magis movetur, si corripiatur verbo, ad corrigendum erratum, quam stultus,

Xi- Cst ,mPrn^ens et improbus, moveatur verbere (J»' etiam centuplicato. Correptionem intellige sive eam quæ fit ab homine, sive quæ fit a Deo, de qua Auctor *Catenæ Græc.* sic exponit, quasi dicat : « Vir prudens, ait; ob divinas comminationes corde conteritur et resipiscit; stultus autem ne fame quidem, aut alia clade aut tentatione pulsatus, sentit, aut ad frugem se convertit, sed in malitia obstinate persistit, adeoque diversis malis, vindictæque incommodis ultro sese involvit, n Ratio hujus sententiæ est *prima*, quod prudens sequatur ductum recte rationis. Itaque si vera ratione ostendas eum errasse, veritati et rationi cedit, erratum agnoscet, delictum corrigit. Stultus vero non sequitur ductum rationis, sed phantasiæ et concupiscentiæ; cui quia mordicus adirerei, hinc ab ea non nisi multis verberibus avelli potest. Igitur stultus est quasi animal brutum, v. g. canis, equus, asinus. Sicut enim canis os rodens, ab eo non nisi inultis plagis avelli se sinit, imo subinde sinit se laniari et enecari potius quam os dimittat : sic et stultus a suis cupediis non nisi nullis flagellis abstrahi se patitur. Ita S. Hieronymus, quem citat Dionysius hic : « Nihil necesse est, ait, bis pungere non recalcitrantem, cui sua ratio est magistra, cui propria conscientia est virga. » At recalcitrantem stultum et impium multoties pungere est opus, ut per viam redam incedat, quia ejus magistra est phantasia, nutrix concupiscentia.

'«toda. *Secunda* est, quod prudens ex ignorantia vel infirmitate, quæ verbo correptionis tollitur, la-

ti) *Descendit*, recte. Ita Sallustius, *Jnd.* cap. xi : « Verbum... in pectus Jugurthæ descendit. » Item Livius, II, 52 : « Curam in animos descensuram. » Quoad sententiam, conf. illud Cobari Metii in Orat, ad Bessum dictum, apud Curtium, lib. VII, « ap. iv : « Nobilis equus umbra quoque virgæ regitur, ignavus ne calcari quidem concitari potest. »

batur et erret, stultus vero ex malitia et obstinatione, quæ non nisi longa duraque verberum malleatione contundi et rumpi potest. Rursum prudens est generosus, honestus et verecundus, cui verbum sufficit ad corrigendum erratum; stultus vero est ignavus, protervus et impudens, qui nullis plagis cogendus est ad officium, juxta illud Q. Curtii : « Nobilis equus umbra virgæ regitur, ignavus ne calcari quidem potest. » Et illud : « Sapientem nutu, insipientem fuste regas et flectas, » Unde S. Gregorius, III part. *Pastor-* cap. vin : « Aliter, ait, admonendi sunt impudentes, atque aliter verecundi. Illos namque ab impudenti vitio non nisi increpatio dura compescit; istos autem plerumque ad melius exhortatio modesta componit. Illi se delinquere nesciunt, nisi etiam a pluribus increpentur; istis plerumque ad conversionem sufficit, quod eis doctor mala sua saltem leviter ad memoriam reducit. Illos melius corrigit qui invehendo reprehendit; istis autem major profectus adducitur, si hoc quod in eis reprehenditur, quasi ex latere tangatur. Impudentem quippe Judæorum plebem Dominus aperte increpans ait : Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluit erubescere, *Jerem.* ni. Et rursum verecundantem refovet, dicens : Confusionis adolescentæ oblivisceris, et opprobriis viduitatis tuæ non recordaberis, quia dominabitur tui qui fecit te, *Isaia* i.iv. »

Tertia est, quod prudens prudenter verbis credit et cedit, ne verberibus cogatur; stultus autem stulte verbis non movetur, sed verbera expectat, quibus crebro ictus tandem callum obducit, filique insensibilis, uti videmus protervos juvenes virgis non moveri, sed potius obdurari, ac mancipia flagellis herorum jam assueta illa nihili facere. Unde est illud apud Comicum admonentis ne servum, qui jam ad plagas obduruerat occallueratque, pulset, utpote manui suæ potius quam illi nociturus : « Noli, ait, amabo, verberare lapidem, ne tedas manum, » q. d. Lapidem verberat qui verberat incaligabilem, aut docet indocilem. Talis est vinosus et ebrius, qui dicit, *Prov.* xxin, 35 : a Verberaverunt me, et non dolui; traxerunt me, et ego non sensi; quando evigilabo, et rursus vina reperiam? » Et impii de quibus queritur *Jerem.* v, 3 : « Percussisti eos, et non doluerunt; attrivisti eos, et renuerunt accipere disciplinam; induraverunt facies suas supra petram, et noluerunt reverti. » Ab assuetis enim non fit passio, et assuetudo sensum mali adimit, et in plagis qui semel dedoluerunt, induunt indolentiam, nec verbera sentiunt, perinde ac si saxum haberent dorsum.

II. Semper jurgia quærit malus : angelis autem ver».K. Domini crudelis mittetur contra eum. — Hebraico, *sane rebellionem quærit malus; et nuntius crudelis mittetur in eum*; Septuaginta, *contradictiones* (Symmachus, contentiones; Theodotion. *exacerbationem*) *suscitat omnis malus : Dominus autem angelum un-*

misericordem (Symmachus, est *sine visceribus, vel evisceratum*) *immittet ei*; vel, ut Auctor *Catenat Grator.*, *improbi et nequam ad unum omnes sus'itant controversias et contradiationes* : *Pominus autem crudelem angelum adversus ejusmodi emittet*; Chaldæus, *verum vir amarus quærit malum*, etc.; R. Salomon, *cujus verba virulenta sunt et procacia, semper malum quærit* (I). Jam

Primo, Cajetanus : *Prima*, inquit, particula anceps est; n m verti potest : a Tantum rebellis quærit malum,» vel «lanium rebellionem quærel malus. » Priorem veisionem sequitur Vatablus, qui habet : « Rebellis duūtaxat malum quærit. » Quod dupliciter exponi potest. *Primo, q. d.* Alii facinorosi admittunt mala, dum datur occasio lucri, honoris vel alterius rei illectb.osæ; at rebellis studio quærit mala, ut rebellionem foveat; *secundo, q. d.* Rebellis nihil boni, sed malum duntaxat quærit, quia mala duntaxat ei utilia sunt ad sustinendam rebellionem. Id in publicis rebellionibus experientia manifestum est : in privatis idem fieri non raro videmus. Sic hoc tempore multis in locis a rebellibus inducta est hæresis, et scelera eam consequentia, quia hæc serviebat rebellionem; nec enim Catholicorum tides et conscientia rebellionem moliri sustinet. Posterioris versionis* sensus est, *q. d.* Solus malus, id est pravus et perversus, quærit rebellionem; et quia rebellio ingens est scelus, hinc a Deo vindice angelus crudelis mittetur contra eum. Per angelum hunc, id est nuntium, intellige vel dæmonem, vel carnificem, qui rebelles plectit, vel similem a Deo destinatum ad rebellium castigationem.

Secundo, Pagninus vertit, *profecto vir rebellis quæret malum suum, et nuntius crudelis mittetur contra eum, q. d.* Rebellis rebellando suo principi vel superiori, non tarn ipsi quam sibi malum accersit et creat, perinde ac qui contra stimulum calcitratur : quia a principe, qui potentior est, opprimetur et evertetur. Princeps enim nuntium crudelem, puta lictorem vel militem, qui eum capiant et perdant, in eum immittet. Exemplum clarum est in Pharaone, qui rebellans Deo et Mosi, cum iisque disceptans et litigans, gravissimas Dei plagas per angelos malos (ut dicit *Psal.* lxxv, 49) immissas excepit, adcoque tandem cum toto exercitu mersus est in mari Rubro, Exodi xiv. Pharaon ergo est exemplum, imo exemplar, vindicte rebellium. Sic Core, Dathan et Abiron rebellantes Mosi, vivi absorpti sunt a terra, ac a dæmonibus abrepti in tartara, *Num.* xvi.

Tertio, nonnulli hæc explicant de subdito, qui obstrepit et rebellat Superiori humaniter eum corripiendi : hic enim incidet in manus Superioris severi, qui instar angeli crudelis ejus pervica-

ciam duris verberibus contundet et franget. Imo idem Superior qui prius benigne cum eo egerat ut ovis, visa ejus pervicacia, induet personam leonis, et in eum desæviat ut leo. Sic S. Gregorius Nazianzenus, oral, i *Apolog. de fuga*, docet Superiorem imitari debere Proteum, ac varias formas induere, ut nunc in formam agni cum morigeris, nunc in formam leonis cum rebellibus se transformet.

Hæc explicatio vera est, sed arctior. Gnome enim generalis est; quare «angelus crudelis,» non tantum Superior severus, sed quivis alius in rebellem jussu Dei desæviens, accipiendus est. Solet enim Deus justo judicio efilcro ut qui in fortitudine sua praefidentes rebellant Superioribus, incidant in alium quempiam fortiozem se a Deo destinatum, qui cum eis quasi duellum ineat, eosque debellet, sternat, contundat et proterat. Hic ergo crudelis adeo, ut nulla misericordia moveatur, millelm contra eum, ut eum morti dedat, ait Aben-Ezra, et eum gravissima clade afficiat, ait R. Levi, nec ulla pietate moveatur, propterea quod rebellis a Deo defecerit. Rursus idem R. Levi sic explicat, *q. d.* Rebelli non satis est ex objurgatione nihil prorsus profecisse, nisi etiam defectioni assidue inhiet; et licet saevus angelus in eum immittatur, a quo horrenda flagella sustineat, criminibus tamen suis coronidem impie* tatis addit.

12. Expedit magis ursæ occurrere raptis foetibus, quam fatuo confidenti in stultitia sua. — Hebraice, *occurrere ursum orbatum in virum, et non stultum in stultitia sua* (2). Supple, expedit, *q. d.* Satius est incurrere in ursum quam in stultum, quia stultus perniciosior est urso, ait Aben-Ezra : ursus enim corpus, stultus, id est impius, et corpus et animam perdit. Rursus ursi, utpote bmti, furorem ratione et consilio declines; at stultum qui ratione utitur et abutitur, imo ea armatur, qua arte declines? Denique sævior est stultus urso, cum eum a suis catulis, id est concupiscentiis, abducis, corripis et castigas. Symmachus, *occurrere ursæ orbatu virum, et non stulto in stultitia sua*; supple, melius est. Chaldæus vero, *occurrit*, ait, *ursus et terror viro sapienti, et non commovetur; et stultus in stultitia sua cadit*; Septuaginta, *incidet sollicitudo viro intelligenti, imprudentes autem excogitabunt mala*; Syrus, *incidit cogitatio et timor viro sapienti, et stulto stultitia sua*.

Hæc sententia pendet a præcedentibus; per stultum ergo non quemvis hominem vitiosum, sed plane pravum, impium et rebellem, qui m monitores sævit, accipe, de quo dixit vers, præced. : «Semper jurgia quærit malus. » Hunc ergo componit et anteponit in ferocia ursæ, potius

Ci MI nisi matum quærit contumacia, rebellis, et nuntivi crudeltà mittetur in eam, et gravissime plectetur rebellis»

(2) Incidat (proprie occurrendo) urui orbatu, id MI, ursa orbatu catulis in aliquem; ai ne incidat vesanus in aulitila sua i cum Blu stultitia) accerum fertur»

Bdtns
similis
tz>l.

Frise,

Sientrio.

Tullo»

(piam urso, 7. d. Satius est occurrere ursæ quam fatuo, qui pr® ursa furibundus te invadit, ut tibi famam, opes, vel etiam vitam, imo conscientiam et animam cdimat. Ursa enim sævior est urso. Audi Aristotelem, lib. IX *IHstor. animal*, cap. 1 : a Ursorum in genere præter morem aliorum animalium femina animosior est ac ferocior, d præsertim si quis ei catulos abripiat et suffuretur : ttync enim miro sævit et furit. Ursa enim præ cæteris animalibus amat suos catulos, quia eos parit informes, ac deinde lambendo format, perinde ac stultus, sive impius, perversas suas molitiones cogitando, quasi mente lambendo format, ut eas in aliorum perniciem dextre exsequatur. «Ursa, ait Aristoteles, lib. VI *Hister. animal*, cap. XXX, parit cum plurimum quinque; minorem calo, majorem mure parere solet : nudum item et cæcum, et cruribus propemodum membrisque aliis plurimis indiscretum et rudem,» idcoque «inarticulatum, » ut idem ait, lib. IV *Dc Gener. animal*. cap. vi. Sic et Ælianus, lib. II *De Animal*, cap. xix. Audi Plinium, lib. VIII, cap. xxxvi : « Ili (catuli ursæ) sunt candida informisque caro, paulo muribus majores, sine oculis, sine pilo; ungues tantum prominent : hanc lambendo paulatim figurant. » Et S. Ambrosius, lib. VI *Hexamcr.* cap. iv, ubi ursam exemplum studiosae educationis liberorum statuit : « Ursa quidem , ait, fertur informes utero partus edere» sed natos lingua fingere, atque in speciem sui similitudiivmque formare. Non miraris in fera tam pii oris officia, cujus naturam pictas exprimit? Ursa igitur partii* suos ad sui effingit similitudinem, tu filios tuos instituere similes tui non potes? »

Addit Plinius amoris ursæ in catulos argumentum : « Fœtus rigentes apprimendo pectori foveant, non alio incubitu quam ova volucres. » Et mox : « Oculi eorum hebetantur crebro. Invalidissimum nrso caput, quod leoni fortissimum : ideo urgente vi præcipitaturi se ex aliqua rupe, manibus eo operio jaciuntur; ac sæpe in arena colapho infracto exanimantur. Cerebro veneficium inesse Hispani credunt, occisorumque in spectaculis capita cremant, testato quoniam polum in ursinam rabiem agat. Nec alteri animalium in maleficio stultitia (legendum videtur *astutia*) solerlior. » Quæ omnia apprime competunt stulto : huic enim oculi mentis hebetantur; caput est infirmissimum, omniquo consilio, ratione et sapientia destitutum ; cerebrum malitia, dolis, fraudibus et insania refertum, quod illos aliosque in ursinam rabiem et impietatem agit, liino ursus doli æque ac feróci® est symbolum. Ila S. Basilios, hom. 10 *Hcxam.*: «Dolus, ait, quoties in anima doli fraudisqu»» conoinnatrice sibi delegit domieilimn, urso quovis in suo spolæo collatebrante implacabilior ost. » Unde malitia Antichi isti dolis armata et roborata comparatur pedibus ursi, *Apoeal.* xiii, 2. Ursa «nutem dolosior < il urso. Nam in omni genere animalium, ut ait

Aristoteles, lib. IX. /fisf. *animal.*, < malitiosiores, astutiores, insidiosiores feminæ sunt, et in enutrienda prole sollicitiores; mares contra simpliciores minusque insidiosi. » Insuper ursus, dum frum. furit, lapidosa tergo jacet in quemlibet qui occurrit, vel sequitur, sine delectu : sic stultus, si arguatur, probra et maledicta jacet in arguentem, imo in quoslibet astantes sine discretione. Adhæc ursus injuri® est memor : nam post plores menses, imo annos cum, a quo læsus est, in magna venatorum turba agnoscit, invadit et perirnit : sic et stultus iras per menses et annos alit. Præterea Snu. ursus nulla misericordia flectitur, sed ad necem usque hostem prosequitur. Unde Ovidius, lib. Hi *Tristium*, elegia 5 :

Quo quisque est major, magis est placabilis irae,
El faciles motus meos generosa capii.
Corpora magnanimo salis est prostrasse leoni:
Pugna suum Unem, cum jacel bnslis, babel
At lupus, el tristes instant monentibus ursi,
Et quæcumque minor nobilitate fera est.

Sic Sapiens et magnanimas parcit hosti se humilianti : at stultus instar ursi inflexibilis et immisericors hostem prosequi non cessat, donec eum proterat et disperdat.

Jam sæviorem esse stultum furentem ursa raptis catulis sævienti, liquet, ex eo quod ursa specie virginis et infantis mansuescat : quod non facit stultus. Refert Ælianus, lib. XIII *Vance Bis* for.* cap. i, Atalantam virginem celebratissimam, recens natam a patre Jasone expositam, nutritam fuisse ab ursa, quæ catulis a venatoribus spoliata, uberibus lacte turgentibus virginem aluit, itaque et suum dolorem ob catulos raptos mitigavit, et virgini vitam contulit. Adde ursum multum habere phlegmatis, quo iram et saevitiam suam diluat. Phlegmatis indicium certum est, quod ursus in hieme, quando generat, per 40 dies lateat quasi sopitus et semidormiens, tumque sine cibo vivat, et tamen pinguescat, teste Aristotele, lib. Vili *Hist. animal*, cap. xvii, et Plinio, lib. Vili, cap. xxxvi, qui sic de ursis scribit : a Mares quadragenis diebus latent, feminæ quaternis mensibus. Primis diebus bte septenis tam gravi somno premuntur, ut ne vulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in modum veterno pinguescunt. Ab iis diebus resident, ac priorum pedum suctu vivunt. » Stultus autem, dum furit, totus in bilem abit, omneque phlegma in choleram et furorem vertit.

Ratio ergo a priori hujus sententi® est, quod a foniante quæ urso est naturalis, pejorsil stultitia, id est improbitas, libera voluntate et destinata malitia assumpta a stulto, id est improbo; et sicut pejor, sic et acutior et ingeniosior est ad nocendum. Exemplum hujus sententi® exstat in Simeon et Levi filiis Jacob, qui stuprum Din® sororis ultori, sævioreis ursis furibundi irruerunt in Sichimitas, ornnesque ad unum perfide trucidarunt.

Genes, xxxiv, 25. Similia videmus crebro in iis qui furore vindicta» aguntur in perniciem multorum.

Porro Septuaginta, Chaldæus et Syrus pro *urso* vertunt *sollicitudo*, *timor* et *terror* : quia ursus de catulis sollicitus, ac terrorem obviis incutiens, sollicitudinis et terroris est symbolum. Unde Auctor *Catenæ Græcor.* ex Septuaginta sic vertit, virum *intelligente*TM *varies exercent curæ, et sollicitudines: at stulti commentantur et excogitant mala;* Chaldæus vero, *occurrit ursus et terror viro sapienti, non commovetur; el stultus in sua stultitia cadit, q. d.* Terrores non raro occurrunt sapienti et stulto; sed sapiens iis non commovetur, quia consilio et generositate sua iis resistit, cosque discutit : at stultus stulte iis cedit et succumbit. Ursus enim terrificus terroris est simulacrum. Nam, ut ait Horatius, *Epod.* 16 :

Et vespertinus circumgemit ursus ovile.

El Oppianus graphice ursum ejusque feritatem el terrorem ita pingit :

Immanes ursi, crudelis gens, fera membra;
Viles hirsuto densoque teguntur amictu,
Deformes specie, facies inhonesta, cruenta,
Tetrica, serrati dentes, et magnus hiatus,
Atraque ferventes exhalant ora vapores.

Sic sæpo dæmon terrificas imaginationes, spectra, timores immittit homini, ut eum percellat, et in pusillanimitatem, desperationem, aliudve scelus præcipitet. Sed sapiens non movetur, imo ridet hæc ut inania spectra. Sic S. Antonio apparuit specie ursorum, leonum, luporum, gigantum, ut eum turbaret; sed Antonius expertus ejus fraudes ea ridebat, ac signo crucis et oratione omnes has larvas dissipabat, ut illico in fumum abirent. Vere Seneca : « Rerum imagines et phantasmata nos terrent, non res ipsæ. »

Reme-
diuxa
Uowris.

Quocirca opus est vincere suam phantasiam, ac eam increpare, sibi que dicere : Noli ei credere et cedere; phantasma est vanum quod te terret, sperne illud, et tenues vanescet in auras. Qui laborant capitis vertigine, putant omnia gyrari et verti, timentque se in abyssum ruituros. At sani illos roborant, dicuntque : Nihil mihi Deo nixo Ierrorem incutere poterii; imaginationes istæ sunt cerebro iminissæ : phantasmata terrifica sunt, non vero res ipsæ terribiles. Quare iis non moveor, securus consisto in sinu Providentiæ divinæ, cantoque cum Psalle : « Qui habitat in adjutorio Altissimi, ta protectione Dei cæli commorabitur, etc. Sculo circumdabit te veritas ejus, non timebis a timore nocturno. »

Vm. 11. 13. Qui REDDIT MALA PRO DONIS, NON RECEDET (Syrus, non *moriatur*) malum de domo ejus. Septuaginta, *non movebuntur mala a domo ejus.* Sententia

est clara, *q. d.* ait Auctor *Catenæ Græcorum* : iniquus et ingratus et perfidus, « qui beneficium /cceplum maleficio compensat, a Deo vindico ontinuis involvetur malis. El merito; nam si is pœnam meretur, qui malum pro malo reddit, quanto magis ille pœnæ malum experietur, qui malum pro bono reddit? » Est enim hæc insignis non solum ingratitudo, sed et perfidia, quæ ipsa naturæ jura violat, quam proinde Deus naturæ et scelerum vindex gravibus suppliciis, sive infamia?, sive paupertatis, sive morborum, sive persecutionum, sive exilio et carcere, sive ipsa morte, quin et post mortem in filiis et familia punire et plectere solet. Hoc est quod magno doloris sensu de Judæis queritur Christus per Davidem : « Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ, » *Psal.* xxxiv, 12. Et : « Qui retribuunt mala pro nobis, detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem, » *Psal.* xxxv, 21. Quocirca Deus Judæos in Christum tam ingratos, dum ipsi pro doctrina, laboribus, miraculis, probra, maledicta et crucem reddiderunt, totius geniis excidio et exitio mulctavit, et mulctat in hodiernum diem. Quod enim ipsi Christum crucifigendo acclamarunt Pilato volenti eum liberare : a Sanguis ejus super nos et super filios nostros, » usque hodie videmus compleri, dum sanguinis Christi ultio Judæos toto orbe profugos ubique terrarum persequitur. Ita Lyranus, Dionysius, Jansenius, Baynus, Arboreus et alii.

Mystice, Hugo hanegnomen adaptat iis qui indignantur suis persecutoribus aliisque se vexantibus : persecutio enim ingens est bonum, cui proinde bonum, non malum respondere oportet, a Omnis, ait, qui malefacienti sibi irascitur, reddit malum pro bono; nam omnis molestia et tribulatio bona et salutaris est homini, vel ad satisfactionem, vel ad approbationem et incrementum virtutis; qui igitur tribulanti se irascitur, quasi puer scabiosus est, qui matri lavanti caput ejui irascitur et conviciatur. Item ejusmodi tribulatio aqua est ad extinguendum ignem concupiscentiæ : qui igitur tribulanti irascitur, similis est illi cujus domus ardet, et afferenti sibi aquam ad extinguendum conviciatur. Item tribulatio panis est animi, *Thren.* m : Saturabitur opprobriis, qui igitur tributanti irascitur, similis est cani, qui manum porrigenti sibi panem mordet. » El paulo post objectioni occurrit : a Sed dicet quispiam : Et si bona faciant tribulantes, non tamen beneficiunt, quia non hoc inlundunt, et ideo non sunt sustinendi. Amice, spinæ quæ vincam luam claudunt et custodiunt, hoc non intendunt facere; sed si ideo rejicis, stullus es. » Porro hujus sententiæ radix et ratio a priori est lex talionis, quæ jubet ut malum malo reddatur, ut, quod injuste quis fecit alteri, idem juste subeat et patiat. Qui ergo reddit mala pro bonis, meretur ut pro malo hoc enormi mala paria recipiat.

U. Qui dimittit aquam, caput est jurgiorum : vñu.

IT ANTEQUAM PATIATUR CONTUMELIAM, JUDICIUM DESERIT. — Salonijs per aquam accipit linguam, quæ levis est et fluxa instar aquæ; sed hoc mysticum est. Hebraice, aperiens *aquas principium contentionis; et antequam commisceatur lis, dimitte;* Chaldæus, *qui effundit sanguinem sicut aquam, suscitatur jurgia; et antequam exardescat lis, dimittenda est, q. d.* Sicut accensa fornax vel pyra, injecta modica aqua, non restinguitur, sed per antiphrasin magis accenditur et exardescit: sic etiam, si in rixa effundatur sanguis, eo non restinguitur rixa, sed magis exardescit, ut majores pugnae cadesque committantur; Syrus, *qui effundit sanguinem, judicium excitat ante principem;* Septuaginta alio abeunt: *Potestatem*, inquiunt, *dat sermonibus principium justitiæ; præcedit autem egestatem contentio et jurgium;* alii, *principium jurgiorum est sicut aqua erumpens*, etc. (1).

In nostra Latina versione, æque ac in Hebræo, more Hebraico subintelligenda est nota comparisonis *sicut, q. d.* Sicut qui aquis in vase vel alveo conclusis rimam vel foramen aperit, facit ut primo quidem parum, sensim vero crescente foramine ac fluxu, multum aquæ inde defluat, quod agros integros obruit et vastat: facile enim aperitur foramen, et semel apertum difficile clauditur: ita pariter qui initium dat litibus et jurgiis, dat occasionem et viam aperit magnis jurgiis, rixis, seditionibus et bellis, quæ deinde difficillimum est sopire, quo fit ut aliquando tolæ civitates, provincias et regna in schismata abeant, et in bella diuturna concitentur. Lis enim litem serit non unam, sed multas, sicut ab uno frago seruntur plurima.

ET ANTEQUAM PATIATUR CONTUMELIAM, JUDICIUM DESERIT. — Est antithesis hemistichii præcedentis, quales hic passim occurrunt, *q. d.* E contrario, qui jurgia vitat, ille statim litem et judicium forense, antequam patiatum contumeliam, deserit. Aut potius est illatio et conclusio ex priori hemistichio educta, *q. d.* Qui dat initium liti, aperit januam magnis jurgiis; ergo quis apertum initium litem et judicium forense deserit, antequam patiatum contumeliam, et antequam liti per sæcula duratur, sese implicet. Hunc esse sensum patet ex Hebræo, qui habet, *antequam lis commisceatur, dimitte.* Hæc Salomon, Aben-Ezra, Jansenijs et alii; unde Tigurina vertit, *ut qui aquis aperit* (exitum et fluxum), *sic qui primum occasionem litigandi dat: antequam lis commisceatur, abjicienda est;* et Vatablus, *velut is qui aperit ripam fluvii, etc., nam a*

principio aquæ exitus parvus est, sed postea fit magnus: ita et in lite. Docet ergo Salomon prudenti fugiendas esse lites, ideoque prima ejus initia succidenda, quia dato initio, lites sensim sine sensu increscunt, fiuntque inextricabiles et insuperabiles, ut homini quietem, opes, famam, vitam et subinde conscientiam adimant. Unde Baynus sic breviter et clare explicat, *q. d.* Sicut ille qui aperit aquas, et fossam scindit, magnæ inundationis causam præstat, quam postea non potest cohibere, neque revocare: sic contentioni et jurgio facile est dare principium, litem vero componere difficillimum. Vel sensus est, *q. d.* Qui principium dat contentioni, totius litis est habendus auctor: sicut ille qui aperit et dimittit aquas inundare super terram, quæ prius suo alveo defluebant, inundationis est auctor. Et proinde, ut in cæteris affectibus moderandis, principiis obstandum est: ita quoque in litibus et contentionibus: nam, ut aqua rupta fossa non potest revocari, ita nec ira; et contentio, ubi semel cœperit, vires acquirit.

Proverbium hæresiarchas et sectarum magistros maxime condemnat, juxta sensum allegoricum. Antistrophum huic sententiæ est illud Arabum adagium, *centur. t. num. 12: * Esto onager cui superveniunt venatores,* id est celerrime fuge, cum ex inopinato tibi superveniunt rixæ: onagri enim in fuga et cursu sunt celerrimi. Et illud paradoxum Platonis, quod citat Cicero in *Tuscul.*: *ad dimidium plus toto.* » Sæpe enim avari in lite cupiunt lotum, et parti adversa? dimidium offerenti non acquiescunt; sed lite totum repetunt: quo fit ut sæpe causa cadant, et qui totum avare ambiebant, totum perdant; illis ergo «dimidium est plus toto.» Sic S. Gregorius Nazianzenus ultro cessit Archiepiscopatu Constantinopolitano ut lites Episcoporum sedaret, usurpans illud Jonæ: « Si propter me orta est tempestas, projicite me in mare, ut vos jactari desinatis; » qui proinde in distichis Iambicis ita num. 53 consulit:

Lites pavorem quis movent, iras fecerunt
Lites furorem vix sæpe gignunt gravem.

Idem consilium dedit Christus, *Matth. v, 23:* «Esto consentiens adversario tuo cito, dum es in via cum eo; ne forte tradat te adversarius judici, et judex tradat te ministro, et in carcerem mittaris. Amen dico tibi: Non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem.» Et vers. 40: «Et qui vult tecum judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium.» Et S. Augustinus in *Regula*, cap. xxxvii, ita sancit: « Lites aut nullas habeatis, aut quam celerrime finiatis, ne ira crescat in odium, et trabem faciat de festuca, et animam faciat homicidam. Sic enim legis: Qui odit fratrem suum homicida est, » I *Joan. m.* Quia, ut idem ait, *epist. 87:* « Sicut acetum corrumpit vas, si diutius ibi fuerit, sic ira corrumpit cor, si in alium diem duraverit. » Huc accedit S. Grego-

(1) *Fissio* (nam hæc vox in hebr. nomen haberi potest; alii *findens* vel *dimittens aquas*), proruptio *aquarum* est *initium contentionis*, id est, aquis prorumpentibus simile est initium contentionis, ut si aggere rupto vel ruina in aggere facta exeunt aquæ, id nihil esse putatur initium, sed ubi semel ennsæ sunt, laxato paulatino foramine, liberius erumpunt omniaque inundant: sic jurgium, etc. *Et*, itaque *antequam exardescat lis, dimitte;* alii, *antequam se manifestet, litigare sca litem dimitte.*

rius, qui altius litium exordium arcescens, illud tribuit rupturae silentii. Sic enim scribit, *part. III Pastor.* admonit. 15: a Hinc (ex multiloquio) seminantur stimuli, oriuntur rixæ, accenduntur faeces odiorum, pnx exstinguitur cordium. Unde bene per Salomonem dicitur: Qui dimittit aquam, caputesi jurgiorum. Aquam quippe dimittere, est linguam in fluxum eloquii relaxare. Quo contra in bona etiam parte iterum dicitur: Aqua profunda, ve: ba ex ore viri. Qui ergo dimittit aquam, caput est jurgiorum; quia, qui linguam non refrenat, concordiam dissipat.» Eadem habet lib. VU *Moral*, cap. x mi.

S. Gregorium de more secutus Beda sic breviter explicat: a Qui dimittit aquam, caput est jurgiorum, quia qui linguam non refrenat, concordiam dissipat. Unde e diverso scriptum est, *Prov. xxvi*: Qui imponit stulto silentium, iras dissipat. » Sic et Salonius, qui per *aquam* metaphorice accipit linguam, quæ instar aquæ mobilis est et fluxa. « Figurate, ait, hoc dictum est: nam per aquam designatur lingua levis et fluxa; et qui immodico linguam suam relaxat, caput est jurgiorum, quia qui linguam suam non refrenat, jurgia et lites concitat, et concordiam dissipat.» Máxime id verum est in eo qui revelat secretum amici, sive vitium, sive consilium, sive propositum: hic enim causa est inimiciæ, odiorum, rixarum et litium. Minus recte Lyranus per *aquam* accipit vinum, quod, ut ille aiebat, est a aqua vilis, » sivo in vite per solem decocta, *q. d.* Qui dimittit aquam, bibens vinum nimis forte, caput est jurgiorum quæ oriuntur ebrietate, aci antequam patiatur contumeliam, iudicium (discretionis) deserit, » lædendo proximum sine causa.

Secundo, apposite sic exponas, *q. d.* «Qui dimittit, » vel, ut Hebraice est, *aperit* « aquam » fluminis, vel fontis aut stagni, ut scilicet eam quæ juris est communis in suos usus derivet, sibi que quasi appropriet, hic est origo et causa jurgiorum. Sic videmus molitores, dum aquam publicam ad suum molendinum derivant, incidere in lites cum naulis, qui queruntur aquam fluminis ab illis imminui, ut per illud jam navigare nequeant; et cum agricolis, qui queruntur agris suis subductam et sulfuratam fluminis irrigationem; et cum quibusvis aliis, qui ejusdem adquisitionem sibi ademptam sentiunt, eamque jure repetunt. Paratoia ergo hæc significat causam litium frequentem esse, cum quis bona communia, qualis est aqua, sibi facit propria; tunc enim cæteri, quibus commune erat bonum, in illum insurgunt, illique litem intentant. Quare, qui sapit, « antequam patiatur contumeliam, iudicium deserit, » malens cedere re quam in suos usus converterat, illamque publico bono restituere, quam in lites incidere quibus sibi Ignominiam et mulctim accersat, dum quasi boni publici depeculator condemnatur, infamatur et mulctatur. Hinc illa sapientum vox: « Qui In communi sin-

gularia ambit, auctores! lilium. » El illud Isocratis ad Demonicum: a Ex communibus procurationibus discede non ditior, sed gloriosior; nullis enim pecuniis melior est profecta a multitudine hos. » Sic videmus in monasteriis eos qui singularia quærunt, omnium in se odia concitare. « Singularis enim ad omnia sua strenuus, ad communia est piger, » ait S. Bernadus, tract. *De Gradibus superbire*, gradu 5.

Redeo ad dimittentem aquas. Sane cernimus Romæ crebras oriri lites de aquis fontium, v. g. de aqua Virgine, ex qua plerique bibunt, de canalibus fontium, quos Sixtus V et Paulus V Pontifices in urbem induxerunt. Cum enim hæ aquæ per uncias et semuncias in minores tubos et canales derivate variis sint divendite, ac sæpe fontes tantum aquæ non suggerant, quantum cuilibet divenditum est, aut, si suggerant, id alio divertatur, quod facile factu est, si quis tubum majorem aut demissiore tubis aliorum communi concha®, in quam fons influit, inserat: hic enim majorem et puriorem aquam hauriet cum ceterorum damno; tunc sane damnum passi litem illi vel heris qui aquam divendiderunt, movent, coguntque tubos omnes ad /equilibrium communi conchæ inseri, et ad quantitatem unciae vel semunciae, qua aquam emerunt præciso redigi, ne, si majores maneant, plus aquæ sugant quam par est, quod proinde sortem aliis debitam immittit.

Tertio, aliqui sic exponunt, *7. d.* « Qui dimittit aquam, » id est qui dimittit memoriam beneficiorum (quam Plularchus, lib. *De Amicitia*, vocat « gratiarum dolium ») ab amico acceptorum, eorumque obliviscitur, hic « caput est jurgiorum, » quia beneficia vinculum sunt amicitiae, quæ, si per ingratitudinem obliviosam aboleantur, mox veteres injuriæ refricantur, et novæ succedunt, quæ jurgiorum sunt semina. Verum huic expositioni non cohæret altera pars hemistichii: « El antequam patiatur contumeliam, iudicium deserit. »

Quarto, alii censent alludi ad aquam, quæ agit rotam molendini; hæc enim per aquam influentem circumacta, si non habet frumentum quod molat, lapides ipsos molares rotatu suo ita allidit, ut ex iis velut e silice ignem eliciat, qui continua lapidum collisione increscens, ingens excitat incendium, quo totum molendinum exurit; simili enim modo lingua in familiaribus colloquiis, cum non subesi aliqua utilis materia, quam, ut ita dicam, molat, subjectum sibi lapidem atterit, id est ad proximorum detractationes, probra et contumelias se vertit, quibus rixarum ignem suscitatur, adeo ut illius scintillis non una tantum domus, sed urbes magnæ non raro deflagrent. Rota ergo molaris discordiarum incendium excitans est lingua effrenis, de qua S. Jacobus, cap. j11,6: « Lingua, inquit, constituitur in membris, quæ maculat totum corpus, et inflamat rotam nativitate

inflammata a gehenna. » Ubi Vatablus : « Lingua est, inquit, cjuæ adduci! in discrimen totum hominem, cuín inconsulte movetur, ul more molendinorum totum molendinum incendant, ubi nimio motu ignem conceperint. Et antequam patiatuŕ contumeliam, deserit iudiciuŕ, n scilicet vir sapiens contentionem dimittit, priusquam adversarius convicia in illtím jaciat, et dedecus aliquod ipsi dflet. Hic sensus profundus est el appositus, sed multa supplet, ipsique sententiae adjicit.

Quinto, Septuaginta, llebræum pio madon, quod NoMer Vertit *jurgiorum*, vertunt *justitiam*: madon enim significat litem, rixam, contentionem et iudiciuŕ; lites enim in iudicio apud iudicem per* aguniur, ut iudex eas ex justitia decidat et definiat. Rursum pro *dimittit*, vel, ul Hebraice est, *aperit aquam*. Septuaginta vertunt, *potestatem vel licentiam dat sermonibus*. Videntur enim alludere ad clepsydram, quæ olim fiebat ex aquæ (uti nunc fit ex aren®) fluxu; olim enim actores et accusatores in iudicio perorabant ad clepsydram, ut, cum illa effluxisset, cessarent et darent locum reis ad se defendendum. Unde Apuleius, *De Asino aureo* : « Rursum, ait, præconis amplo boatu citatus accusator quidam senior exsurgit, et ad dicendi spatium vasculo quodam in vicem colli gracilitate fistulato, ac per hoc guttatim deflua infusa aqua, ad populum sic orat. » Hinc ab aqua græco dicta est clepsydra, quasi x>.c?cvax úJq ?, id est suffurans aquam. El Philostratus in *Adriano Sophista*, appellat sophistas elepsydræ, qui ad fluxum aquæ exercebantur. Et Cicero, lib. III *De Oratore*, de Pericle loquens : « At hunc, ait, non clamator aliquis ad clepsydram latrare docuerat. » Quare dimittere aquam in clepsydra, est dare licentiam et initium perorandi. Igitur Septuaginta sic vertunt, *potestatem dat sermonibus principium justitiæ; præcedit autem egestatem contentio et jurgium*; vel, ut clarius vertit Auctor *Catener Græc.* : « Principatus (Græcum enim « pxx et principatum et principium significat) justus orationi libertatem et potestatem impertit; dissidium autem et pugna ad egestatem viam sternit, » q. d. Iudex vel princeps justus dat litigantibus, puta tam actori accusandi, quam reo se defendendi justum ad perorandum spatium; qui vero cautus et prudens est, lites et litigia fugit, quia lue litigantes depauperan!, et ad egestatem redigunt. Plurima? enim et continu® litigantium sunt expensæ in advocatos, procuratores, testes, iudicem, etc., qui litigantium opes emungunt. Sic ergo explicata versio Septuaginta eodem redit quo Vulgata Latina.

Symbolice noster Alvarez de Paz, tractat. *De Mortificat, inter.*, per aquas accipit cogitationes mentis, quas omnes Sancti in Beo cœloque colligunt et defigunt, ideoque sanctam, quietam et lætam agunt vitam. Quod si per incuriam eas dimittant, et deorsum fluere sinant, ut scilicet cogite çá* tinnitu et vanitatibus mundi, illico ori-

tur in eis rñentis distractio, inquietudo, lis et jurgium, dum concupiscentia trahit mentem deorsum, charitas vero sursum. Quod animæ jurgium fuse describit Apostolus, *Boman*, vn. Quocirca Christus Marthæ circa mulla sollicite ait : « Marita, .Martha, sollicita es, et turbaris erga plurima. Porro unum est necessarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea, » *Luræ* x, 41. El S. Gregorius Nazianzenus, in *Carm. De Beati? tudine* :

Felix, *oit*, a mnnà; abstractas, qai vivit eremo
In rigida, el mentem tollit aslra warn.
Felix qui. mullis junctus, non plurima versans
Distrahitur, pectas sed dedit omne Deo.
Felix , qui Christum fortunis o ‘tubus emit, etc.
Non homo jim, sed quis de grege calicolum.

15. Qui justificat (id est justum pronuntiat) ven.is. IMPIUM, ET QUI CONDEMNAT JUSTUM, ABOMINABILIS EST uterqle apud Dominum. — Hebraice est elegans paronomasia : pny JPtHDI JrtH matsdic rasca umarscza tsaddic, id est, ut Pagninus, *justificans impium, et impium faciens justum, abominatio Domini sunt etiam ambo*; Septuaginta, *qui justum judicat eum qui injustus, injustum autem cum qui justus, immundus et abominabilis apud Deum*; Vatablus, *ex aquo* (quasi parem injustitiam et parem iniquitatem) *abominatur Dominus tam eum qui scelerstum absolvit, quam qui insontem damnat*; par enim Deo fit injuria, et paresi perversio justitia?, sive eam justo, cujus est, deroges; sive eam injusto, a quo abhorret, arroges. Ratio quasi a priori est, quod Deus per essentiam sil ipsa justitia increata, immensa et fontalis; ab ea ergo velut a fonte manat omnis justitia creata Angelorum et hominum, quam proinde ut suam amat, ac vice versa odit et abominatur omnem injustitiam, quasi sibi essentialiter contrariam, et a dæmone profectam.

Tripliciter id fleri solet, per tres impietatis et impii iudicii gradus, gradatim incrementes. *Primo* enim Auotor *Catene Græc.* exponit hæc de iudicio privato. *Judicare*, inquit, hoc loco non refertur ad forum civile, sed ad iudiciuŕ et sensum animæ. Idem est hic enim *judicare*, quod *reputare* vel <rstimare. Colligitur hoc ex eo quod apud Deum immundum et execrabilem illum esse prædicat, qui justum injustum judicat, et contra injustum justum. Monet autem per hoc Sapiens ne quid unquam justo aut vero anteponamus. Qui enim justum condemnat, et absolvit injustum, gravem facit injuriam justo, nipote insonti et innocenti, ac ipsi jusliteet virtuti. Denique occasio et causa est ul alii mores injusti imilentur, justii vero aspernentur. Id sæpe faciunt homines ex privato amore vel odio; quern enim amant, ejus actus licet vitiosos excusant et laudant; quem vero odierunt, eius actus licei honestos culpant et sinistro interpretantur. Hoc est quod queritur Psaltes, *Psalms*, ix ‘ « Laudatur peccator in desideriiis annu® Ratio*

bu®, et iniquus benedicitur. » Sic multi laudant actus omnes, etiam vitiosos, divilum, nobilium, polcnlum, adulando, quia ab iis officium vel beneficium sperant. Ita explicat S. Hieronymus in *epist. ad Philemonem*, cujus verba translata sunt in Jus Canonicum, et habentur 11, *Quast.* III, can. 54 *Sí quis dixerit*, et can. 55 *Si quis hominem*, a Si quis, ait, hominem, qui sanctus non est, sanctum esse crediderit, et Dei eum junxerit societati, Christum violat, cujus corporis omnes membra sumus. Qui dicit, ait, justum injustum, et injustum justum, abominabilis ulerque apud Deum est. Similiter qui sanctum dicit esse non sanctum, et rursum non sanctum asserit sanctum, abominabilis apud Deum est. »

Secundo, Baynus, Vatablus, Jansenius et alii hæc exponunt de judicio forensi, quo judex vel amore, vel odio, vel metu, vel munere corruptus, condemnat innocentem et absolvit nocentem, juxta illud *baia* v, 23 : « Qui justificatis impium pro muneribus, et justitiam justii aufertis ab eo. » Hæc est insignis injustitia proprie dicta, evertens justitiam commutativam, ac proinde obligans ad restitutionem. Judex enim a Deo constitutus est, ut quasi vicarius nomine Dei justitiam administret, et jus suum cuique tribuat; quod si non facit, Deo et justiti® et innocenti gravem injuriam irrogat, atque ad restitutionem damni tenetur.

Tertio, hæc sententia accipi potest de ipsa justitia et injustitia, *q. d.* « Qui justificat impium, id est impietatem impii, a et qui condemnat justum, id est justitiam justii, abominabilis est Deo. Id faciunt homines perversi, qui vilia virtutum nomine palliant, et virtutes viliorum specie dehonstant: verbi gratia, qui pietatem vocant hypocrisim, parcimoniam vocant avaritiam, prodigalitem vocant liberalitatem, obscenitatem vocant urbanitatem. Rursum superbum vocant magnanimum, humilem vero pusillanimum; temerarium vocant audacem, modestum simplicem; gulosum vocant jovialem, abstemium autem scrupulosum, et ita de cæteris.

Hic tertius et summus est impii judicii et impietatis gradus. Hi enim totam virtutum et viliorum formam naturamque invertunt et pervertunt, perinde ac si quis humanitatem homini adimeret, eamque bestiae cuiquam transcriberet, ac feritatem a bestia in hominem transferret; itaque faciunt ut homines vilium pro virtute capessant, virtutem vero quasi vitium abominentur. Quocirca abominabiles sunt Deo, qui proinde eis væ æternæ maledictionis intentat, dicens, *fsaiæ* v, 20: « Væ qui dicitis malum bonum, et bonum malum ! » Ibi illustres hac de re sententias S. Gregorii et S. Maximi recitavi. Huic Salomonis sententi® parallela est illa Arabum, *cent.* 1, num. 11 : « Esto unicuique libra, » id est esto unicuique cequus et justus.

IG. Quid prodest stulto habere divitias, cum à pietate emere non possit? — Hebraice, *ut quid*

pretium in manu stulti, ut emat sapientiam, et cor non est ei? Ita Pagninus, et Aben-Ezra : *Vt quid*, ait, *opes stulto, cum corde carcat*, id est cum nulla sapientia» cupiditate teneatur, ideoque indocilis sit et sapientiæ incapax? Sensus ergo est, *q. d.* Frustra stultus, id est vitiosus, habet divitias, cum iis sapientia per se emi nequeat, nec ipse habeat cor, id est animum et prudentiam, ad eam comparandam, ut scilicet suis opibus comparet sibi libros et viros sapientes, qui eum sapientiam doceant, imo cum ipse sit vecors et excors : hinc divitiis ad sua vitia, puta gulam, libidinem et fastum, abutitur. Divitiæ ergo in manu stulti sunt id quod gladius in manu furentis, qui scilicet ex furore eo uti nescit, sed ad suam et aliorum læsionem abutitur. Est miosis; parum enim dicitur, sed plus significatur; dicitur enim opes non prodesse, sed significatur eas obesse, et nocere plurimum stulto, utpote quem faciunt superbum, gulosum, luxuriosum, etc. Significat Salomon divitias sine sapientia esse inutiles et vanas, imo noxias, eo quod a sapiente per sapientiam in opera utilia pietatis et misericordi® sapienter expendi debeant. Unde Septuaginta, et ex iis S. Ambrosius, lib. I *Offic.* cap. xxvii, vertunt, *ut quid abundant pecunia imprudenti? acquirere enim sapientiam excors non poterit.* Unde infert S. Ambrosius : « Primus igitur officii fons prudentia est. »

Secundo, Chaldæus vertit, *ad quid prodest negotiatio vel mercatura stulto, qui non habet cor, neque scientiam?* *q. d.* Mercator qui totus intendit mercatur® et lucro, ut augeat opes, nec habet cor, id est animum et prudentiam ad comparandam sapientiam, id est virtutem qua honeste vivat, et ad felicitatem opesque coelestes perveniat, hic utique stultus est, ac frustra merces opesque conquirat. Unde Aristoteles, lib. II *Rhetor.* cap. xvi : « Divili®, ait, nihil fere aliud sunt quam felix amentia. » Et S. Chrysostomus, homil. 7 *in epist. ad Colossenses*, ait cupiditatem dutescendi esse belluam et monstrum inonstrosius Scylla, Chimera et Hippocentauro, ac proinde cupidum « habere omnes simul belluas. » Idem S. Chrysostomus in *Catena Graec.* : « Sensus, ait, mysticus est : Quorsum paganis aut hæreticis datur sapientia, cum ad damnationem suam illa abutantur? Quorsum dutescere festinas, cum ante omnia illud parare oporteat, quod omnibus pecuniis præstantius, et ad salutem animarum magis necessarium est, nempe sapientiam? »

Ex dictis patet radicem et quasi rationem a priori hujus sententi® esse præstantiam sapienti® et vilitatem opum, ex qua fit ut opes sapienti® velut instrumenta subservire, ab eaque regi recteque et sapienter expendi debeant, ut suum finem, ad quem a natura et a Deo creat® sunt, assequantur; quo fit ut stulto qui sapientia caret, opes sint inutiles et noxi®.

Symbolice Beda, Dionysius, Cajelanus, Jansenius et alii : Diviti® spirituales, inquiunt, sunt

S. Scriptum, ingenium, scientia, eloquentia, quin et lides; sed hæc non prosunt homini, etiam Christiano, si stultus, id est vitiosus sit, quia per hæc veram sapientiam, id est gratiam et gloriam, comparare nequit, eo quod vitiis suis addictus sit. « Quid prodest, ait Reda, Judæo vel haeretico habere divitias Scriplur®, cum in his Christum intelligere non possit? Quid malo Catholico expedit divitias habere ver® fidei, cum sapientiam pi® actionis habere neglexerit? » Unde Cyrillus in suis *Proverbiis* (uti citat hic Dionysius) : « Avaritia, ait, habet oculum, sed non visum; nam bonum diligit, sed summum bonum (propter quod caetera appetenda sunt) non agnoscit. » Hinc Abbas Nesteros apud Cassianum, *Collât.* XIV, cap. xvi, ex hac Salomonis sententia docet malos veram scientiam habere non posse. Esto enim mali subinde sint philosophi, et calleant omnes humanas disciplinas; tamen veram scientiam, qu® in Dei cognitione, amore et cultu consistit, obtinere nequeunt.

Qui altam facit domum suam, quærit ruinam; et qui evitat discere, incidet in mala. — Ille versus deest in Hebræo, nisi quod in eo vers. 19 habeatur : « Et qui exaltat ostium, quierit ruinam, » unde hgne sententiam manasse censet Jansenius; sed Noster eam transcripsit ex Septuaginta qui sic habent, *qui excelsam facit domum suam, quærit contritionem; qui autem tortuose accedit ad discendum, incidet in mala.* Græce est, ὁ ὀρθῶς οὐκ ἐκ τῆς ἀρετῆς, quod Complutenses vertunt, renuens *discere incidet in mala*; Auctor vero *Catenæ Græc.* : « Qui ea qu® scire debet discere detrectat, incidet in mala; » Romani autem : a Qui tortuose accedit : » ἀρετῆς enim græce vocatur obliquum, tortuosum, flexuosum, incurvum, distortum, confragosum, malignum, pravum; inde τὸ πλάγιον idem est quod obliquo, intorqueo, incurvo.

Grammaticæ, sive per corticem litter®; significat eos qui altam ædificant domum, ruinam sibi accorsero; nam

Summa petunt validi sternuntque cacumina venti.

Rursum ait® domus sua mole et pondere dehiscunt et ruunt, nisi magnis fundamentis crassisque parietibus sint subnixa?; hosce autem sæpe negligimi avari, sed superbi, qui alta spectant domorum fastigia, nec attendunt ad fundamentorum et parietum soliditatem. Qui ergo altam facit domum, quærit ruinam et contritionem, ut scilicet ruens repente nimis alta domus conterat ædificatorem cum habitatoribus suis.

Jam sub hoc cortice litter® et sensu quasi grammatico parabolice, et quasi medullitus significatur *primo*, eos qui suas fortunas et familias impendio ditare et exaltare volunt, accersere sibi ruinam, tum quia cito maleque parta cito dilabuntur, juxta illud cap. xiti, vers. 1 : « Substantia festinata minuetur; » tum quia roo omnes hujus mundi caduc® sunt, cumque ad summum

et ad culmen pervenerunt, deficere et prolabi incipiunt.

Secundo, significat eos qui modum excedunt, et nimis magna moliuntur, prolabi et sua se ruina involvere. Ita S. Chrysostomus in *Catena Græcor.* : « Qui modicum excedit, inquit, in penuriam tandem dilapsus deterior evadit; ut domus, dum in altitudinem justo celsiorem erigitur, ruin® periculo exponitur (fundamenta namque impositam molem sustinere non valent) : ita in amentia quoque res habet. Cum enim rationis nostr® basis imponimus, quod ferre nequit, deorsum ruit. »

Tertio, significat eos qui superbe magnos ambiunt honores, dignitates et prælaturas, atque officia capessunt sublimia, qu® suas vires et dotes superant, inde cuñ dedecore dejici, cum eorum ineptitudo vel ambitio, vel aliud scelus patefit. Hinc disce insipientes esse, qui cum gaudio officium regendi alios suscipiunt, pro quibus exactam Deo reddituri sunt rationem. Quare verum est illud vulgo tritum : a Vita privata, vita beata.»

Quarto, significat eos qui jactant suam doctrinam plus æquo, quique docere volunt quod non didicerunt, ut habeantur doctores, trahantque post se greges discipulorum, cum probro deserui vel deponi, dum eorum ignorantia et vanitas patescit. Ita parœmiam hanc interpretatur ipse Salomon, dum eam explicans subdit : a Et qui evitat discere, incidet in mala, » puta in probum, infamiam, privationem cathedr®, etc. Ratio a priori est, quod mala evitari nequeant, nisi illa per prudentiam prævideantur, et prævisa amoveantur; prudentiam autem discere negligit stultus, quo fit ut per imprudentiam in mala corruat. Pro *evitat* græce est ὀρθῶς, id est obliquans, detorquens fabricam disciplina? et doctrin®; qui enim erigere molitur sine magistro, qui est instar periti architecti, hic eam obliquat et detorquet, ac proinde ruin® obnoxiam cflleat. Sensus ergo est, </ d. Sicut is qui ædes altius attollit sine perpendiculi ac regul® examino, ædificium slatim ruiturum extruit : sic pariter sapientia quæ sine præceptore ac doctore construitur, velut indirectus et incurvus paries, ubi altius erecta est, multis erroribus depressa labascit. Nam præceptoris institutio similis est perpendiculi ac regul®, quo sapienti® structura regitur, ne ullis erroribus incurvata hiscat vel fatiscat. Accedit Auctor *Catenæ Græcor.*, qui sic explicat, *q. d.* a Qui cognitionem qua pollet, nimium effert, ille ab ea tandem deorsum deturbabitur. » Et Hugo Victorius, lib. I *Didascal.* : « Principium disciplinæ, inquit, humilitas est, et nihil addiscit inflata superbia, qua quis vult sino alterius hominis adjutorio ad virtutis fastigium evolare. Qui altam facit domum suam, quærit ruinam; et qui evitat discere, iucidet in mala. Non omnes qui altas ædificant domos, ruinam quærunt, sed illi qui sine firmo fundamento, et sine debita couiuvetione lapidum, maguom mo-

lem conantor exstruere. Sic qui sine humilitate, qua se magistro spirituali docenti subjiciant, volunt allissiniam perfectionem adipisci, solent non minimos casus experiri.

Tropologice monet hic Salomon fugero excelsa, utpote ruinæ vicina; humilia sectari, utpote stabilia et secunda, nimirum :

Alta petit livor, perflant altissima venti.

Et:

Procul a Jove, procul a fulmine.

JU:

Vive tibi, et longe nomina magna fuge.

Rursum mundus, quia superbus, spectat excelsa duntaxat, hinc imprudenter negligit fundamenta, utpote ima : quo fit ut excelsa debilibus subnixa fundamentis ruant. Sic statua illa aurea Nabuchodonosoris, quæ mundi mentem et vanitatem repraesentabat, erat alta sexaginta cubitos; sed quia justam non habuit latitudinem, hinc corruit; lata enim erat duntaxat sex cubitos, cum debuisset ipse latitudine esse decem cubitorum; latitudo enim hominis est sexta pars altitudinis ejusdem. Statua ergo hominis alta sexaginta cubitos requirit decem cubitos latitudinis, ut docet Vitruvius, Cardanus et alii.

Denique monet hic Salomon altitudinis et celsitudinis fundamentum et firipamenlum esse humilitatem ; quo ergo alius vis scandere, vel in terra, vel in coelo, eo profundius te humilia. Trita sunt verba Augustini in serm. 10 *De Verbis Domini*: « Magnus esse vis? a minimo incipe; cogitas magnam fabricam construere celsitudinis? de fundamento prius cogita humilitatis. »

17. Omm t mji'oue diligit qui amicus (Chaldæus, cius) est; et frater in angustiis comphobatur.— Hebraice, *et frater ad angustiam* (vel *in angustia*) nascetur (1); Syrus, *frater ad tribulationem nascitur*; Chaldæus, *frater ad tempus angustia natus est*. Frater hic dupliciter accipi potest : primo, pro fratre proprie dicto; secundo, pro amico. Priore acceptione sensus erit, q. d. Amicus et frater miles sunt parisque sortis et conditionis. Sicut enim amicus verus, non adulterinus, omni tempore tam adverso quam prospero amico fidus est: sic pariter frater maxime in adversitate se fidum elvere fratrum ostendit. Ad hoc enim Deus et natura producit fratres, ut fratri in angustiis adsint et opulentur. Sic Joseph fratres in angustis famis aluit, ac Judas Machabæus fratres et cognatos, totumque Israel in angustiis persecutionis ab Antiocho protexit et vindicavit. Frater «nim dicitur quasi fere alter; atque, ut ait Petrarca : < Docet eos quos ejusdem alvi angustiae continuerunt, nunquam sibi in quibus » 4 ibet calamita-

ti) Id est, adverso tempore ut amicus flet Ubi Staler. Veri amici imago.

tum et aerumnarum angustiis deesse. » Id volunt Septuaginta dum vertunt, *in omne tempus amicus sit tibi; fratres autem in necessitatibus utiles sint: hujus enim rei gratia nascuntur*, q. d. Fac ut amicitiam colas cum amico et fratre quovis tempore, etiam adverso, ut semper ille sit tibi amicus, et te amicum sentiat; ac vicissim quierere amicum; qui omni tempore tibi sit amicus. Ita auctor *Catena Graie*. : « Sensus est, inquit : Neque in lietis, neque in tristibus amicum deseras; aut si quos tibi amicos parare volueris, tales parato, qui quovis tempore tibi adsint. »

Posteriori acceptione, quæ hoc loco congruentior est, sensus est, q. d. Amicus omni tempore diligit, adeoque in angustiis se vere amicum, id est fratrem, ostendit. Amicus enim amici est quasi frater, imo sæpe plusquam frater, juxta illud cap. win, 24 : a Vir amabilis ad societatem magis amicus erit, quam frater. » Contra hoc præceptum peccant amici delicati, qui ab amico levi verbo icti, aut exili injuria affecti, amicitiae tesseram rumpunt. An justum est unius injuriolæ prætextu aboleri tot tantorumque beneficiorum jus et memoriam? O quam verum est illud Plauti in *Panulo* : « Si quid benefacias, levior pluma est gratia; si quid peccatum sit, plumbeas gerunt iras. »

Fundamentum hujus sententiæ et quasi ratio a priori est, quod amicitia naturalis, qualis fuit Philosophorum et Ethnicorum, ut sit virtus, non utilitatis, sed honestatis causa ineatur. Donum autem honestum præstat utili, coque est altioris ordinis. Quare ut hoc bonum honestum, sive honestatem amicitiae tuearis, necesse est ejus causa bona utilia postponas, iisque cedas, et si opus sit, prodigas et perdas in gratiam amici et amiciliæ, utque illi adsis in angustiis, cum periculum est ne opes, libertatem et dignitatem amittas. Hisce enim omnibus majus bonum est amicitia. Adde quod amicitia hoc nomine et fine maxime ineatur, ut homo in hujus vitæ adversis et angustiis habeat amicum, qui eas levet, soletur, amoveat et dispellat consilio, auxilio et societate sua, ut scilicet ad atnicum quasi ad asylum ullimumquo refugium confugiat. Hoc significat vi *et frater ad angustiam nascitur*, ut habent Hebræa, q. d. Sicut frater fratri adnascitur, ut eum in angustia adjuvet : sic pariter amicus amico comparatur, et civiliter quasi adnascitur hoc fine et usu, ut eum in angustia adjuvet. Ille enim est scopus amicitiae; quem si tollis, tollis amicitiam, ejusque usum. Rursum : « Frater in angustia nascitur, » ut vertunt aliqui, quia sicut mater magno dolore et angustia ex utero fœtutn fralrcmque enititur : sic vera solidaque amicitia, verusque et solidus amicus, pavitur et nascitur in adversitate, si in ea so amico fidum conslantemque præstet; perinde ac patientia nascitur constanti passione adversitatum, ac martyrium nascitur constanti toleratione tonneutorum et moitis pro Christo.

Quocirca virtus amiciliæ quasi concipitur in

prosperi», putain suavi benevolaque convcr a-
tione cum amico; eadem vero ejusque solid (as
et decus proprie generatur in advenis. Fidelitas
enim in advenis parit amicitiam solidam et sta-
bilem. Unde Nazianzenus in *Iambic*. 4S :

Fidis, *ait*, amicis nil puta præstantius.
Quos casus asper parturit, nnn pocula,
Qui profutura consolimi, non quæ placent.

Frater ergo non tam necessitudinis jure osten-
ditur, quam necessitatis occasione. Igitur sicut
angustia uteri enititur fœtum el fratrem, sic an-
gustia tribulationis quasi uterus enititur paritque
veram solidumque amicitiam et amicum.

Porro B. Levi sic explicat -ri *nascitur*, *q. d.* Fra-
ter a fratre, dum prospere agit, sæpe negligitur ;
at si iu calamitatem incidat, illico ad ei succur-
rendum excitatur, natura ad id impellente, eum
eadem compagine corporis ossiumque constet.

Amicitia vero supernaturalis est amor et cha-
ntas, quæ Deo nititur, unitur et conciliatur, prop-
ter Deum enim quem diligis, diligis et amicum.
Quare sicut amorem Dei praeponis amorì cujus-
libet rei terrenæ, sic et amorem amici ; et sicut
in angustiis non deseris Deum, sic nec amicum.
Idem enim est amor quo amas Deum, et amicum
propter Deum. Unde Beda, per amicum accipiens
Deum, sic explicat : a Qui Dominum vere amat,
omni tempore ejus custodit amorem ; neque in
angustia passionis deserit, quem in pacis tran-
quillitate confessus est, » uti fecit S. Stephanus,
S. Laurentius, S. Vincentius cœterique Martyres.
Ita S. Augustinus (vel quisquis est auctor), lib. *De*
Amicitia, cap. x : a Fundamentum amicitiae, ait,
Dei amor est, ad quem omnia quæ vel amor sug-
gerit, vel affectus; omnia quæ vel occulte aliquis
spiritus, vel palam quislibet suadet amicus, refe-
renda sunt, ac diligenter inspicienda : ut quidquid
astruitur, fundamento conveniat; et quidquid
illud excedere deprehenditur, ad cju^foi mam re-
vocandum, et secundum ejus qualitatem omni-
modum convertendum non dubites.» Idem, ca-
pite xv, citans hanc gnomen Salomonis : a Dis-
suendæ, ait, sunt amiciliæ, non rumpenda? om-
nino. Amicitia æterna est ; undo omni tempore
diligat, qui amicus est. Si te læserit ille quem di-
ligis, tu tamen dilige. Si talis fuerit, ut amicitia
retrahatur, nunquam tamen subtrahatur dilectio.
Consule, quantum potes, sululi; prospice fanne,
nec unquam amicitiae ejus prodas soci eta, quam-
vis ipse tua prodiderit. » Et cap. xix : « Nil, in-
quit, in amicitia fide præstantius, qure iprins nu-
trix videtur el custos. Ipsa se in omnibus adver-
sis et prosperis, lætis et tristibus, jucundis et
amaris, præbet æqualern ; eodem intuens oculo
humilem et sublimem, pauperem el divitem, for-
tem et debilem. Ipsa tamen fides in prosperis la-
tet, eminet in adversis. Omni onim tempore dili-
git qui amicus est. » Et cap. xx : « Forma ami-
cities» ait, est quam sermo divinus præscripsit t

Diliges, inquit, proximum fnum rient teipsum.
Tunc erit ipse quem diligia, aller tu, si luam in
ipsum transfuderis charitalein. Non enim, ut ait
Ambrosius, vectigalis est amicitia, sed plena de-
coris; gratiæ vii tus est, non quaestus; quia pe-
cunia non politur, sed gratia; nec licitatione pre-
tiorum, sed concertatione benevolenti®. Non de-
bet esse mercenaria, sed gratuita. Certiores sunt
amiciliæ inopum, quam divitum, cum spem lu-
cri sic tollit paupertas, ut augeat charitalem. »

Denique Salomonem more suo secutus Siracideu
Ec li. vi, 7 : « Si possides amicum, inquit, in len-
talione posside eum, et ne facile credas ei. Est
enim amicus secundum tempus suum, et non
permanebit in dic tribulationis. » Similia habet
cap. invii, vers. 4, ubi veterum hac de re gno-
mas recitavi. Huc facit illud Senecæ : » Amicos
socundæ res oplime parant, adversa certissimo
probant » Plura de amicitia dixi *Eccli*. vi, 17.

.Mystice R. Ilalcusi apud Galatinum, lib. Ili *Di*
Arcanis fidei, cap. xxvm : « In omni tempore est
amans amicus, et frater ad angustiam vel ad tri-
bulationem nascitur. Hic, ait, est Deus sanctus et
benedicius, qui dixit : Frater ego ero Israeli in
hora tribulationis, vel angusti® ejus. Sicut dictum
est *Psalms*, r.xxi : Propter fratres meos et amicos
vel propinquos, vel socios meos, loquar nuns
pacem m te. » Subdit Galatinus : a Hactenus tra-
ditio. Ex qua clare habetur Deum amicum et fra-
trem Israelis dici, eo quod fuerat secundum hu-
manitatem ad angustiam nasciturus. » Christus
enim in incarnatione maxime se amicum et fra-
trem nobis exhibuit, nos liberans ab angustiis
peccati, mortis et gehennæ, imo hac una de cau-
sa incarnari el nasci voluit.

18. Stultus homo plaudet aambus sto, cum vers.it
sponponderit pro AMico svo. — Hebraice, *homo de-*
fidens corde percutit manum, spondens sponsionem
coram amico suo (I). Ita Pagninus; Septuaginta
vero, vir imprudent *plaudit et congaudet sibi, cum*
etiam spondens sponponderit suos ipsius amicos. Ali-
qui codices habent, suum ipsius *amicum*; addunt-
que, *et in suis labiis condit ignem*; sed hæc desunt
in Bomanis, Complutensibus et negliis. Chaldæus,
filius hominis indigens intellectu pangit manum
suam, et spondet fidejussionem pro amico suo; Syrus,
pnbet manus suas ; Vatablus, *mente captus defigit*
manum, spondetque sponsionem in conspectu proximi.
Additque : « Defigere manum est fidejubere; qui
enim pro aliis fidejubent, solent dare dexteram ; »
Tigurina, *gui stipulata manu pro proximo fidejussor*
spondet, imprudens est. Auctor *Catena Graecorum* ex
Septuaginta sic vertit, sicque explicat : Vir s/u/-
(us manibus plaudit, stolidegue sibi blanditur, sicut
et ille quoque, qui certa sponsione pro amico suo fi-
dem suam obligavit, aim tamen ardentem ignem suis
sibi labiis acciverit. Qui alteri injuste gratificatur,

(1) *Coram atiera*, mjlL *creditore*. Id est præseas pr® -
senti creditori vadem se dat.

inquit, iudicem contra se incendit, sibi que certum detrimentum asciscit. Alius : « Qui propter adulationem, aut exiguum aliquod munusculum, pro amico spondet, neque excitat illum ut debitum solvat, ignem consumentem adversus seipsum thesaurizat, damnumque propter sponsonem midsime vulgare sibi accersit. Adverte, non simpliciter animum dicere, sed animum suum. Cur non etiam inimico beneficium hoc praestandum admonet? quia doctrinae illius, quae inimicos quoque diligendos tradit, necdum idonei auditores erant. Ergo ne oratio praevaricationem conciliaret, intra amicitiae limites rem desinit. » Hæc anonymus in *Catena Graxorum*.

Nota : Pro *plaudit* hebraice est *pin tokea*, quod significat figit, defigit, percutit manum, stipulatur, item clangit, plaudit : unde *jipn teka* vocatur clangor, et *jipn takoa* buccina, lituus, tuba. Noster, Septuaginta et Theodotion vertunt, *plaudit manibus*, plaudere enim est manuum, plodere pedum. Plaudere enim est manibus pulsare, et strepitum facere in signum lætitiæ, quasi congratulando et exultando pro re bene gesta, v. g. quod sua sponsione amicum e creditoris manibus et carcere liberarli. a Sic pennis plaudet perdix, et ciconia sibi plaudit crepitante rostro,» ait Ovidius, VI *Metamorph.* Sic, finita comoedia, aiebant : « Plaudite, » *q. d.* Applaudite comœdiæ belle peractæ.

Ratio a priori huius sententiæ est, quod spondens pro alio ingens onus in se suscipit, nimirum obligationem ad solvendum alterius debitum : quare sapiens id considerans metuit, et tarde ad sponsonem accedit. Stultus vero, quia onus hoc non considerat, sed tantum præsentem amici liberationem, hinc temere plaudit et exultât. Quocirca sæpe meritis stultitiæ suæ stillæque sponsonis poenas luit, dum æs alienum pro quo spondit, si debitor solvendo non sit, velolvere nolit, ipse dependere cogitur. Hæc sententia assignata et explicata fuit cap. vi, l ; quare hic verbum non addam.

Mystice Beda : a Stultus est, inquit, qui cum animam fratris suscipit regendam, de suis gloriatur actibus, et non potius ei h'mili compassione quidquid potest auxilii salutaris impendit. » Sic hodie lætantur multi cum opimos pastoratus, vel episcopatus, aut abbatias obtinent, cum potius gemere deberent sub tanto onere, quod tot animarum curam in se suscipiant, pro iisque animam suam et æternam salutem Deo oppignorent. Quocirca « episcopatus est onus angelicis humeris formidabile, » ait Concilium Tridentinum.

T*^r. i». 19. Qui meditatur discordias, diligit rixas : et qui exaltat ostium (perperam aliqui legunt os) suum, quærit ruinam. — Hebraice, *diligens praevaricationem, diligens litem : et qui extollit ostium suum, quarti fracturam vel rupturam vel contritionem* Prius hemistichium duobus modis etlcras. Priori, *q. d.* Qui diligit praevaricationem, hic di-

ligit litem. Ita Noster. *Pramaricatio* enim Hebræia sæpe idem est quod discordia, rebellio, schisma, apostasia. Sic Moab dicitur «prævaricatus fœdus,» id est rebellasse regi Israel, IV *Peg.* ni, 5. Posteriori, *q. d.* Diligit praevaricationem is, qui diligit litem. Ita Pagninus, Baynus et alii. Lites enim multa jurgia, convicia, blasphemias aliaque peccata generant. Unde Septuaginta, *amans peccatum gaudet rixis, et durus corde non occurrit bonis ; Chaldaeus, qui diligit peccatum, diligit rixam ; Syrus, qui diligit iniquitatem, diligit iniquitatem et oppressionem : qui extollit portam, sibi ruinam quarit.* S. Thomas, H II, *Quast.* XL1, art. 2, ad discordias et rixas alienas inlelligit, *q. d.* « Qui meditatur discordias, diligit rixas; hoc est, inquit, qui intendit seminare inter aliquos discordias, procurat quod ad invicem rixentur. » Alii discordias proprias accipiunt. Jam

Primo, R. Salomon sic exponit : Qui in amicum machinatur nefaria (Hebraice *pesca*, id est scelus), hic diligit rixas : contentiones enim et jurgia sectatur. « Qui exaltat ostium, » id est qui superbe et arroganter loquitur, «quærit ruinam.» Os ergo et ostium sunt idem, juxta illud *Michea* vu, 5 : « Custodi ostia (Noster vertit, *claustra*) oris tui. » Sicut enim ostium claudit, vel aperit domum : ita os silendo claudit, loquendo pandit secreta mentis. Sic et Aben-Ezra : Qui, inquit, vocem extollit, quæ est ostium sermonis, hic sibi extremam perniciem inferri curat : os enim est ostium ad mentem. Accedit Lyranus : Qui exaltat ostium, hoc est, inquit, qui os suum elevat semetipsum jactando, et alios præ se contemnendo, quærit ruinam; quia multos contra se concitat, qui eum agant in ruinam.

Secundo, R. Levi, *q. d.* «Qui meditatur discordias, Hebraice *pesca*, id est *malum*, hoc est, qui optat vitium deprehendere in iis quæ dicuntur vel fiunt, eaque nimis anxie et acute perpendit, dissidia litesque amat, cum inde rixæ gignantur. Qui attollit ostium suum, ut in rebus eam prospiciat rationem qua se in sublimioris dignitatis sede collocet, ex quo fiat ut in rebus crimen reperiatur, seipsum magnæ æstimationis dignitatisque virum summisque honoribus dignum reputans; hic, inquam, suam quærit perniciem; nam ita gravissima mala in se accersit. Quod quidem eleganter hac metaphora ostium attollentis adumbratum est : contingere enim potest ut qui in sublimi ostium suum ædificat, inde corruat, et confringatur.» Minus recte R. David Kimchi sic explicat, *q. d.* Omnis qui vacat aedificiis, puta fabricandis domibus excelsis, depauperabitur.

Tertio, Cajetanus vertit, *amans rebellionem amai contentionem ; elevans ostium suum quærit fractionem*, sicque explicat : Qui elevat ostium suum non tam corporea elatione quam usurpata auctoritate, volens servari impunes ingredienti ostium dumus suæ : multi enim nobiles et principes sic exaltant ostium domus suæ, arrogante»

«ibi jus impunitatis et asyli; sed hi quærant fractionem, quia a rege vel magistratu, cujus est capere fontes, ostium ejus effringitur, ipseque subinde velut rebellis ab eodem male mulctatur.

Quarto, Baynus, hæc nectens versui præced. de stulti fidejussione, sic explicat, *r/. d.* Non est satis lutum fidejubere pro amico : nam sunt quos juvat lites sectari ; quod inde constat, quia amant ruinam, sive (ut est in Hebræo) prævaricationem, hoc est, amant non stare promissis. El sicut qui ædificando elevat portam suam, hoc est ædes suas (totum a parte) confractionem et rupturam ædii quærit, dum altitudini robur ædificii non respondet (quamvis hoc non animadvertat ille): sic qui exaltat et elevat ostium oris sui, majora pollicendo quam prestare poterit, et pro suis promissis amicum vult fidejubere, hic contritionem et ruinam quærit amici, quo cum litigare amat, posteaquam prævaricatus est, promissa non prestans. Juxta sensum mysticum, proverbium est contra eos qui manum mittunt ad aratrum, et retro respiciunt : qui cum plura pollicentur quam prostant, exaltatione oris propriam ruinam quaerunt. Hæc Baynus.

Quinto, noster Salazar sic exponit : Qui exaltat ostium suum, id est qui difficiles ad se aditus facit, sentiet odia, indeque ruinam. Qui enim exaltat limen ostii sui, facit ut difficilis sit per ostium ad se ingressus.

Sexto, et genuine, *q. d.* Qui cupit introducere discordias, hic quærit lites : ex litibus enim oriuntur et crescunt discordiæ. Aut, *q. d.* Qui per superbiam et fastum sic est animo allectus, ut semper ab aliis sensu discordet, et contrarium sentiat, ac defendere velit contrarium sententiæ aliorum, hic reipsa ostendit se amare rixas, quæ ex hoc dissensu et discordia oriri natæ sunt, ac communem pacem turbant. Unde causam discordiarum subdit dicens : « Qui exaltat ostium, quærit ruinam, » *q. d.* Qui exaltat ostium, et consequenter domum suam, hic est causa discordiarum. Causa enim est cur vicini non ferentes ejus domum præ sua attolli et eminere, illique imminere, ut ejus luminibus, acri et perspirationi officiat, utque in eam, ejusque hortos et aulas prospectum habeat, illisque quasi dominetur, indignantes illi litem moveant, cogantque ut eam dejiciat, et reteris adæquet, quæ sane ingens est ejus infamia et ruina. Hinc in urbibus, ubi viget politia, magistratus non sinunt ut quis domum altiore reteris ædificet, sed ad altitudinem vicinarum fabricet, uti Antuerpiæ omnes ad æquam altitudinem fabricatas vidi. Facit enim hæc dominorum æqualis celsitudo ad urbis elegantiam, et ad vicinorum commoditatem et pacem. Hic sensus est parami quoad corlicem filiere, sub quo paræmiastice, sive proverbialiter, significatur causam discordiarum esse eum qui domum suam præ reteris atlohil, id est, qui reteris in re qualibet eminere et antecellere satagit, ut reteros pro

«e despicit, cisque imperare et dominari velit. Quocirca contra hunc omnes insurgere, illique hies movere, donec ejus fastum et fastigium sternant, eumque sibi æqualem, imo subinde inferiorem efficiant, ac pedibus calcant. Quare qui ostium suum præ vicinis attollit, id est, qui reteros superare, cisque antecellere nititur, hic sibi accersit ruinam. Vide dicta vers. Ifl. Æternæ enim veritatis certa lex est, et ordo congruus, ut omnis qui se exaltat, humilietur. Omnibus enim exosa est superbia, et superba sui præ cæteris exaltatio, cum in communitate omnia debeant esse communia et æqualia. Radix ergo discordiarum et lilius est cupidus excellentiæ. Ita docet D. Thomas II H, *Quæst.* XXXVIII, art. 2, ubi quærens a an discordia sit Glia inanis gloriæ, » respondet : a Dicendum quod discordia habet affinitatem cum invidia, quantum ad recessum ejus, a quo aliquis discordat, vel ex quo contendit; sed quantum ad id in quo sistit ille qui contendit, habet convenientiam cum superbia et inani gloria, in quantum scilicet in proprio sensu statur (i). »

Et paulo ante : a Discordia est filia inanis gloriæ, eo quod discordantium uterque in proprio sensu stat, et unus alteri non acquiescit. Proprium autem est superbi et inanis gloriæ, propriam excellentiam quærere. » Condemnat ergo hæc sententia vilius ambitionis et præcellentiæ, ut quod sit discordiarum, litium, ruinæ et contritionis causa. Sicut enim in domum altiore cæteris insurgunt flabra ventorum, sic in ambitiosum insurgunt flabra verborum, imo flabra verberum. Id videre est in civitatibus, collegiis, monasteriis, ubi eos qui caderis se proferunt, aut a communi obedientia, onere, lege se subtrahunt, cæteris invisos et exosos fieri cernimus. Sane Romæ medicus insignis mihi asseruit se per 23 annos variis in monasteriis medicum egisse, ac continua experientia deprehendisse in illis miserrimos esse, ac tum corpore, tum animo assidue affligi illos, qui valetudinis aliove prætexu a communi vita se subducunt, ac in victu, vestitu aliisque rebus singularia appetunt. Unde concludebat : o Optima morborum omnium, tum corporis, tum animi, tum privatorum, tum communium medicina est humilitas, » qua se homo nemini proponit, sed reteris adæquat et componit, imo omnibus subjicit et postponit.

Nota hic stylus et profunditatem Proverbiorum Salomonis : stylus, quo annexa, puta antecedentia et consequentia eorum quæ dixit priori hemistichio, posteriori attexit ; profunditatem, qua eodem dictorum causas et effectus assignat. Priori enim dixit discordias parere rixas; posteriori, eorum antecedentia et consequentia, puta

(1) *Qui altam facit portam tuam*, qui fores attollit suas, *quærit ruinam*, qui se effert, ruit. Neque icesl membrorum consensus : nam cum jurgia excitare sil hominis se jactantis et toiluusi (couf. xm, 10), probe concitimi membra.

causas et effectus, indicat, *q. d.* Discordia; pariunt r vas. At vis nosso discordiarum originem et radicem? en illam digito ad fontem intento libi indico, dicoque radicem esse appetitum pracellenti. Vis pariter nosse effectum et finem, in quem filie desinunt? en tibi assigno ruinam et exilium. Igitur vide catenam hujus vitii : appetitus excellenti» parit discordias, discordi» pariunt rixas, rixae rixantes agunt in mutuas cœdes, in ruinam et perniciem, ita alta desinunt in ima, superbia in dejectionem, celsitudo in ruinam.

•:at. 18. 20. Qui perversi cordis est, non inveniet bonus : ET QUI VERTIT LINGUAM, INCIDET IN MALUM. — Pro qui vertit linguam, Hebraice est, *versus, conversus* vel *perversus in lingua sua*; debrai enim carent verbis compositis, unde simplici utuntur pro quolibet composito. Hinc Chaldæus vertit, *et qui perversus est in lingua sua, incidet in malum*. Sicque posterior pars priori quasi effectus causæ respondet. Perversum enim cor gignit perversam linguam, *q. d.* Qui perversum habet cor et mentem, hic non inveniet bonum : at qui adeo perversus estraente, ut et perversa in aliorum perniciem lingua effutiat, hic utique in mala cladesquo graves incidet, ita Vatablus qui verlit, *qui perversus est corde, non inveniet bonum; perversus autem lingua sua cadet in malum*.

Fu» i- h'c enim veritatem in mendacium vertit et per-
puior r. vertit. Quare Plato in *Sophista* mendaces comparat figulis, qui lutum vertunt et subigunt, ut vasa figlina effingant, a Figuli, inquit, sunt mendaces: hi enim fabulas, illi vasa fingunt. » *Secundo*, sunt detractores : hi enim famam proximi in infamiam, ac non raro veritatem in mendacium vertunt et pervertunt; *tertio* ctvalde apposite, sunt, qui dolosis et fraudulentis verbis alios circumveniunt, et in damna vel fortunarum, vel carceris, vel infami», vel peccati, vel fidei, puta in hæresim, inducunt

Sensus ergo est, *q. d.* Qui perverso corde aliis machinatur malum, hic indignus est bona sorte et fortuna, ac proinde illa sæpe a Deo privatur. At qui dolos et malum, quod aliis machinatur, reipsa exsequitur et lingua fraudulenta loquendo struit : hic, utique agente vel iudice, vel Deo vindice, incidet in malum, ac sajpe in illud ipsum (uod aliis struxit, ait Aben-Ezra, juxta illud : « Malum consilium consultori pessimum ; n uti contigit Aman qui Mardochteo, Sauli et Achitopheli qui Davidi, consiliariis Darii qui, Danieli vi, struxere insidias. Huic sensui favet, quod ei a qui vertit linguam » componitur, et quasi ex tequo opponitur, is « qui perversi cordis est. » Pro quo hebraico est *üpy (ches*, id est perversus, versutus, fallax, falsus, qui simulat et dissimulat, ac specie reali et ventatis fallit; sicut pro qu » *vertit linguam* hebraioe est *'pnj nepaeh*, id est inversus lingua, hoc est, qui vertit, invertit, subvertit, obvertit, pervertit linguam. Unde *Exod.* vu, tribuitur virg®

qua; a Mose versa fuit in serpentem, uti perversi linguas suas, quæ sunt human®, vertunt in serpentinæ : inde DDDrtn *tapuchot* vocantur perversa et perversitates, ac qia *push* vocatur fucus, quo fucatur facies, ejusque color mutatur et vertitur.

Secundo, Pagninus vertit, *perversus corde non inveniet bonum, et qui verterit se in lingua sua, cadet in malum* ; quod Septuaginta sic claro exponunt, *durus corde non occurrit bonis; vir facile mutabilis in lingua incidet in mala*. Quod Rudolphus *primo*,

tribuit infidis, qui fidem datam non præstant, sed fallunt : hi enim ob perfidiam in lites et pœnas graves incurrunt; *secundo*, Hugo et alii attribuunt adulatoribus : hi enim instar rotæ mutant et convertunt vultus et verba sua ad nutum principis vel amici, ovi adulantur. Unde S. Rasilius eos comparat polypo, qui omnem saxi, cui se conjungit, colorem in se suscipit. Alii comparant eos lunæ et planetis, quæ lumen ad solis intuitum, et motum ad caelorum superiorum ductum commutant.

Nuper Catholicus vir gravis in Anglia, rogatus a primario regina: Elisabeth» consiliario; qui secreto catholicus haberi volebat, quid de se sentirent Catholici transmarini, argute respondit : « Censent te esso planetam, ac moveri gyrarique motu primi mobilis. » Qualem ergo planeta motus, talem sensus et sermonis vertiginem subeunt adultores, ut principum gratiam ineant; ideoque sæpe corruunt instar eorum qui vertigine circumacti ruunt in terram, uti videro est in monachis Turcicis, qui Deum colunt saltando in orbem, et sese in gyrum identidem rotando, quo fit ut ex vertigine in terram corruant, quam ipsi vocant Choream Angelorum : idque faciunt exemplo sui pseudopropheta; Mahometis, qui, cum laboraret capitis vertigine et epilepsia, ex caque in terram spumans corrueret, fingeat se entusiasmo agi, et cum Angelis colloqui, uti Romæ mihi narrarunt Græci viri graves oculati testes. Siinili modo corruunt adultores, dum eorum assentatio et vertigo, id est fraudes et impostura, deteguntur : tunc enim principes eos odio prosequuntur, et pro meritis mulctant et plectunt.

21. Natus est stultus in ignominiam suam (Ile- v«i.n braicc est, *ad laborem vel dolorem* : ita R. Levi); SED NEC PATER IN FATUO LMTARITUR. — Legit Noster passive *th' iullad*, id est natus est : jam nUis punctis legunt active *tbv iolcd*; unde vertunt cum Pagnino, *generans stultum ad tristitiam suam generabit illum*; Vatablus, *merrorem sibi generat*; Chaldæus, *qui generat stultum, mæstitia erit ei*; Syrus, *qui gignit stultum ad confusionem suam, non laetabitur pater insipientis* ; Septuaginta pro *t'11' iolid*, legentes ohi *veleb*, id est *et cor*, vertunt, *cor autem imprudentis, dolor possidenti illud; non lentabitur pater super filio indisciplinato* (Aquila, *diffluente*; Symmachus, *fatuo* ; Theodotion, *insensato*; hebr. est *h-5 nabal*, id est *nebulone*); *pius autem prudens testificai matrem suam*, quæ verba suppleat Sep-

taaginta, ut expleant antithesin inter filium sapientem et stultum, quæque habentur in Hebræo, cap. X. vers, **i**, ubi ea explicui.

Sensus ergo est, *q. d.* Qui generat stultum, id est imprudentem et vitiosum, hio creat sibi laborem in eo corrigendo et recte instituendo, ac dolorem et meerorem, dum eum experitur mcorrigibilein, et disciplinae incapacem, ideoque eum tam parentibus quam sibi ipsi esse ignominia et » probro. Ratio a priori otquod prudentia, fama, honestas et virtus sint bona præstanlora quam sit ipsa vita : quare parentes, cum semper vivere nequeant, generant filios, ut in illis quasi perduret et perennet eorum sapientia, honor et virtus : ergo mire gaudent, cum se vident voti compotes factos, cum scilicet filii parentum probitatem imitantes coruin decus et famam prorogant et in nepotes propagant : vice versa valde dolent, cum se voto frustrari vident, cum scilicet filios vidant improbos, qui sibi probrum concilient, et dedecus inurant. Satius enim esset illiberae et sine filiis esse defunctos, ac virtutem cum cis emortuam, quam liberos relinquere, qui eos infament et dehonestent, ac rempublicam scandalizent.

Nota : To in *dolorem et ignominiam* non significat intentionem, sive finem a patre intentum : nulus enim pater intendit suam ignominiam, puta generare stultum, qui ei sil ignominia et moerori; sed significat consecutionem sive eventum, qui præter intentionem patris ipsi nolenti et invito accidit, *q. d.* Si pater generet filium, qui deinde fiat insipiens, id est improbus, hic utique cedit et vergit in patris ignominiam ac patri probrum et maerorem, indeque subinde mortem conciliat. Sic Jacob ait filiis suis *Genes*, xliiii, 6 : « In meam hoc fecistis miseriam, ut indicaretis ei et alium vos habere fratrem, » Benjamin scilicet, quem unice amabat Jacob, ideoque nolebat eum a se abduci, ac proinde culpat filios quod Josepho indicarint se Benjaminum domi reliquisse : inde enim Joseph accepit ansam eum accersendi. quod Jacobo patri peperit miseriam et mæslitiam.

22. Animus gaudens ætatem floridam facit : spiritus tristis exsiccatur ossa. — Hebraice, *corleatum bonam facit* FlilJ *gcha*, quod Noster vertit, *atatem*; Syrus, *corpus*; alii, *sanitatem* vel *valetudinem*; alii, *medicinam*; alii, *splendorem vultus* vel *aspectus*, quasi HlilJ *gcha* derivetur a ilJJ *naga*, id est luxit, splenduit; alii, *elevationem* vel *relevamen*, quasi nnj *gcha* conveniat uti litteris, ita et significatione cum nW *gaa*, id est elevavit, exaltavit.

Primo ergo Pagninus, Cajctanus et Abcn-Ezra subaudiendo moro Hebræo *capii* similitudinis, id est *sicut*, vertunt, *cor lictum benefaciet ut medicina*, (*q. d.* Cor lætum secum affert bonam affectionem, habitudinem et valetudinem instar medicina). Optima morborum omnium medicina est lætitia. Unde Galenus docet multos per solam lætitiam morbos evasisse, et Avicenna, lib. I, docet lætitiam egrolis valde prodesse. Causam dat Seneca :

• Quidquid enim animum erexit, etiam prodest corpori. » Baynus vero vertit : « Cor lætum bonam facit medicinam, » hoc est, lælilia cordis commendat, et efficacem facit medicinam, *q. d.* Medicina non proderit, nisi animo sit læto qui eam recipit, tum quia, ut docet Cornelius Celsus, lib. IV, ipsa sollicitudo et tristitia quædam ægriludo est, quare, si ad priorem qua laborat æger accedat, eam asperabit et augebit ; tum quia tristitia frigus adducit, quod concoctionem et operationem medicina: impedit. Idem fit in spiritu : animus enim tristis nullum admonitionis vel correptionis pharmacum concoquere potest ; quocirca ejus ægritudo spiritualis, puta vitium quo laborat, est peno incurabilis.

Secundo, R. Salomon : « Animus hilaris vultum nitentem florentemque efficit; » Baynus ; « Cor lætum bonam facit aciem oculorum, quæ in senibus deficere solet maxime; et spiritus tristis exsiccatur ossa, in quibus vires corporis maxime consistunt; » Marinus in *Léxico*: « Cor lætum bonum facit splendorem vultus, sive prodest aspectui. » Cor lætum enim suam lætitiam diffundit in vultum, eumque roseum, floridum, vivacem, ridentem et splendentem efficit. Unde S. Antonius inter multa millia monachorum a peregrinis agnoscebatur ex solo splendore vultus, quem illi suggerebat lætitia mentis. Nam, ut ait Pacatus in Panegyrico Theodosii Imperatoris : « Intimos mentis affectus proditor vultus enuntiat, ut in speculo frontium imago exstet animorum. » Tristitia ergo utlnn-
hebetat oculos uti mentis ita et corporis, utrosque exacuit lætitia. Ita Basilius Seleucia Episcopus, orat. 2 De *Lazaro*: « An non, inquit, tristitia intenta mortem generat? an non animi perspicuitatem et aciem obscurat, ita ut nihil eorum fere quæ conveniunt, innotescere valeat? Ergo tandem aliquando mentis oculum ad cælum sublevemus, et missa tristitia quod spirituale est animo versemus. »

Tertio, Syrus vertit, animus *hilaris pulchrum facit corpus*. Nam, ut explicat R. Levi : « Ex animi hilaritate corporis jucunda forma redditur, cum sanguis calorque a natura ingenitus late per illius partes effundatur : animus vero dejectus, moeroreque involutus, secus quam lætitia præstat, membra exsiccatur et arefacit, recipiente se sanguine et calore ad infimas corporis sedes. Ex quo aperte intelligimus hilaritatem laudabilem, contra vero moerorem vitio non carere. »

Quarto, Septuaginta vertunt, *cor lætum facit bene habere, viri autem tristis* (Aquila, *spiritus percussus*; Symmachus, *humiliatus*; Theodobon, *compunctus*) arefacit ossa, siccantur ossa.

Quinto, Noster apposite vertit, *animus gaudens floridam facit atatem* ; Vatablus, *vegetius facit corpus* ; alii, *juventam facit vernare*, Hebræum enim 3'13' *ietib*, id est *bonam facit*, idem est quod lætam, jucundam, floridam, vernantem efficit. Tigurina, *cor lutum bonam facit valetudinem ; mens* pa*.

autem tristis exhaurit ossa; B. Antiochus, hom. 23, *cor gaudens et hilare bonam parit valetudinem; tristis autem viri exsiccantur ossa* (1).

4ni« a Ratio a priori est quod lætitia sit flos, decor, exsultatio, et quasi vita animæ : anima autem est vita corporis; quare cum lætitia florem vitæ det animæ, eandem per animam transfundit in corpus. Accedit quod lætitia cœleræque passiones non tantum sint in animo, sed et in corpore; oriuntur enim ei corde, uti docet Aristoteles, lib. Ili *De Partibus animal*, cap. iv : « Cor enim, inquit, omnium partium primum consistens, sanguinolentum est; motus etiam lætitiæ ac tristitiæ, denique omnium sensuum hinc oriri, eodemque desinere videntur. » Animæ ergo lætitia per sympathiam similem affectum efficit in corpore : lætitia enim facit ut spiritus vitales acuantur et incalescant, ac seso diffundant per corpus, præsertim per faciem. Ili autem spiritus faciunt vultum corpusquo vividum, floridum, sanum, vegetum, latum et lætum : contrarium facit tristitia; per hanc enim cor contrahitur, spiritus deprimuntur, frigus inducitur : quæ tria corpus faciunt languidum, debile et quasi emortuum. Quocirca Galenus, lib. III *De Causis pulsuum* : « Lætitia, ait, magnus, rarus et tardus est pulsus; lætis enim diffunditur per universum corpus calor, ac plus foras motus ejus effertur, ut tristibus intro. Unde major fit merito pulsus eorum, non tamen vehementior. Tristitiæ parvus, languidus, tardus et rarus est; nam cum tristitia ipsa refrigeret, caloremque intro concitet, merito contrarios superioribus efficit, qui lætitiā sequuntur. » Idem Galenus, lib. *De dignoscend. curandisque animi morbis*, cap. vin, ait so a patre suo hæc tria documenta accepisse, caquo observando ad sanam longævitatē pervenisse. *Primum* : « Imperterritus, ait, et immotus ad ea omnia quæ quotidie in vita accidunt maneo, sicut patrem manere tunc intuebar; ita neque jactura, neque interitus rei cujuspiam perturbatione me ulla afficit. *Secundum* : Assuefecit mo pater gloriam et honorem contemnere, ut unam nudamque veritatem haberem in pretio. Video enim quosdam, cum so ab aliquo sperni arbitrantur, aut cum pecunias aliquas amiserunt, magno dolore confici. *Tertium* : Non esurire, non ?lgere, non sitim pati. » Avicenna, lib. II : « Læalia frequenti, ait, fortior fit virtus naturalis et rarefiunt spiritus. » Franciscus Valesius, *De Sacra Philosophia*, cap. I ix ii : « Per gaudium, inquit, iffalim effunditur calidum. » Idem docet ILppoerates, Cornelius Celsus, Fernellus, Cardanus, lib. *De Sanilate tuenda*, et passim cæteri medici. Unde Seneca, lib. *De Vita beata*, cap. v : a /Egriludo, ait, .4 sapientem virum non cadit; serena enim ejus

(I) Maurer, *cor l/rum bonam, felicem facit mitiijatio* seu remissionem doloris, id est sanationem. Rosenmulkrus, *cor latum benefacit medicinam*. optima corpori est medicina. Verbum 3'U'n cum nomine conjunctum baud raro pro adverbio poni constat, ut infra xxx, 29.

mens est, nec incidere potest quod illam obducatur. Nihil æque hominem quam magnus animus decet; non potest autem magnus esso idem, si metus et moeror obducit et contrahit. »

Et spiritus tristis exsiccatur ossa. — Ratio est, quia tristitia medullas ossium exedit : nam contrahit et retrahit spiritus vitales, ideoque frigus inducit; quo fit ut humor vitalis, qui ossa per medullas cæteraquo membra irrigat et vegetat, deficiat et siccet. Humor enim hic est calidus : in calore enim consistit hominis vita. Ita Galenus, lib. *De Sanitate tuenda*, cap. iv i : « Ex tristitia, ait, homines magis graciles, et magis aridi, ac minus dicto audientes plane cernuntur. » Et Hippocrates, lib. II *De Morbis* : « Cura in visceribus velut spina esse videtur, atque illa pungere. » Unde Theodotion vertit, *spiritus compunctus* (id est tristis, qui instar spinæ punit) *exsiccatur ossa*.

Quo spectat illud Davidis, *Psal.* xxii, 4 : « Conversus sum in ærumna mea, dum configitur spina » in me, ut addunt Græci, hoc est, conversus sum ad Deum, dum sentio ab eo me configi spina tribulationis et tristitiæ. Nam, ut ait ibidem Theodoretus : « Peccati dulcedo longam post se amaritudinis spinam infigit. » Et S. Hieronymus : Spina, ait, est stimulus et conscientia peccati, quæ semper mentem punit. Et S. Gregorius : « Omne peccatum, ait, dum confert delectationem, quasi pungendo lancinat mentem. » Addit Hippocrates : « Ubi hæc anxietas animum corripit, lucem atque homines fugit, et tenebras amat, et timor invadit, aridus est, et ad contactum dolet, et expavescit, et terribilem tact somnia horrenda videt. » Idem, lib. III, docet tristitiam eos qui hydrope laborant occidere. Idem : « Cura, inquit, gravis est morbus. » Et Lucretius :

Et dolor et morbus, Iellii fabricator uterque.

Idem docet Franciscus Valesius, *Sacras Philosophia* cap. I ix ii, cujus verba recitavi *Eccli.* xxx, 25. Idem docent Patres, æque ac philosophi et poetæ. S. Gregorius Nazianzenus, *cairn.* 5 *De Calamitatibus suis* :

Cura, ait, homini crux, ac ktbale venenum est.

S. Chrysostomus, homil. 10 *in epist. ad Philipp.* : « Mœores, ait, et sollicitudines, cum præler modum animam distrahunt, suo robore illam privant. » B. Antiochus, *hom.* 25 : « Neutiquam, ait, admittenda est tristitia, nec ejusmodi accipienda importuna ægritudo animi. » Et infra : « Monachus mœore intabescens assimilis est ei qui æsluanti febre laborat; nullo hic pacto mentem ad contemplationis surriget studium, neque ad orationem sinceram, non adhortationem, non consilium excipiet. » Sic et D. Thomas, III, *Quæst.* XXXVII, art. 4, et *Quæst.* XXXIII, art. I, ubi docet delectationem, sive gaudium, delectare cor et mentem hominis : a Quæ, ait, assensui rei delectabili, et in ea quiescit, quodam modo se præbens ei, et ad eam interius capicudam; et sic dilatatur affectui

hominis per delectationem, quasi se tradens ad continendum interius rem delectantem. » Quocirca Comicus sapientia hæc de lætitia et tristitia dat partim dogmata, partira monita :

Ardissimum mæstilia cordis vinculum est.
Metus futuri gaudium omne strangulat.
Nihil sic perinde animam ut cura exedit.
Permitte fato curas ingenio impares.
L'i mærore contrahimur, sic el gestimus gaudio.
Sapiens tacito sinu coerces gaudia.
Summi doloris causa summum gaudium est.
Vita mors est viva, cuncto destituta gaudio.
Animi agritudo, morbus potentissimus.
Animi dolor corporis languorem parit.
Animo generoso corpus ægrum non nocet.

Denique S. Gregorius Nazianzenus in *Distichis* : « Moerores, inquit, præcocem mortalibus senectutem pariunt. Mens sollicita tineæ instar essa corrodit; corpus autem, curas omnes valere jubens, eximie floret.*

Summa omnium est, *q. d.* Una lætitia omnibus animi et corporis morbis medicinam facit, corpusque vegetum el floridum efficit; tristitia vero vitalem succum et sanguinem exhaurit et absomit, adcoque consumit medullas ossium, itaque ea desiccat : quo fit ut homo contabescat, et tabe sensim intereat. Vide dicta cap. xv, 13, et plura *Eccli.* xxx, 22 el seq., ubi fuse agitur de bonis lætitiae ac malis tristitiae. Denique Cajetanus hic : « Tristitia, ait, valde inimica est sanitati corporis et vitæ, quoniam consistit in metu contrario motui vitali. Vivificatio enim corporis a corde profiscitur per modum pulsus. Tristitia autem m retractione spirituum consistit, p

Mystice Beda : « Qui, ait, interna Spiritus Sancti consolatione lætatur, etiam bonæ actionis flore decoratur, el fructus præmiorum præstolatur celestium. Qui vero tristitia sæculi, quæ mortem operatur, angitur, pinguedinem divinæ charitatis in robore virtutum quas exercere videtur, habere nullatenus valet; sed quasi exsiccatis ossibus marcescit, quia in bonis actibus quæ facit, gratiam dilectionis amisit. » Sic ex bona conscientia sereni semper et læti SS. Anachoret® diu vivere; ut S. Paulus primus Eremita vixit annos centum et tredecim, S. Antonius centum et quinque, S. Romualdus centum viginli, Elias centum et decem, Joannes de Tempes (quem per errorem *de Temporibus* vocitant) trecentis sexaginta, licet verius sit eum centum et sexaginta tantum vixisse; vide *Theatrum vitæ humana*, in longævis. Septem Sancti dormientes a temporibus Decii usque ad Theodosium per 160 annos vixisse et dormivisse feruntur. Quin etiam nunc in monasteriis permult® virgines, Deo dicatæ, curis liber® et sobri®, serenæ el hilares, ad nonagesimum et centesimum annum perdurant, uti notat Cardanus, lib. 1 *De Sanitate luenda*, cap. xvm, et experientia constat. Sic eadem de causa Essenos olim Dcrpluros ad centum annos perligisso narrat Jo-

sephus, lib. II *Belli*, cap. vn. Hoc est quod ait *Eccli.* cap. xxx, 23 : « Jucunditas cordis hæc est vita hominis, et thesaurus sine defectione sanctitatis; et exsultatio viri est longævitas. »

23. Munera de sinu impius accipit, ut pervertat V». semitas judicii. — Chaldæus, ut *declinet a via judicii*; Syras, *qui munera accipit iniquus est, declinat enim viam judicii*; Septuaginta, accipientis munera *injuste in sinibus, non prosperantur via; impius autem declinat vias justitiæ* (I). Quare perperam R. Salomon sic vertit et explicat : « Munera verborum et precum de sinu impii accipit Deus clanculum inter se et illum, ut judicium, cui impius obnoxius erat, amalo ad bonum traducat. » Clarum enim est hic agi non de Deo, sed de impio, qui accipit munera, ut in gratiam ea dantis proferat sententiam, ac adversam partem quæ justam fovet causam, injuste condemnet. To *de sinu*, vel, ut Septuaginta, *de sinibus*, significat munus occulte et clanculum datum. Solent enim qui causas iniquas foveant clam dare munera judici, tum quia pudet eos auro emere iniquam sententiam; tum quia verentur ne, si res patefiat, ad alius principis tribunal in jus vocentur, ibique acceptorum munerum et violatæ justitiæ poenas luant. Ita Aben-Ezra et R. Levi.

Porro hæc gnome accipi potest tam de danto, quam de accipiente munera. De dante, *q. d.* Impius de sinu suo accipit, id est depromit munera, ut ea clam judici in manus det, iisque enm in sui amorem inflectat, ut sibi causam inique contra, vel præter leges justitiæ adjudicet. Dicit hoc Salomon, ut judices et magistratus hanc quasi notam injustitia accipiant, sciautque injustam vel minusquam causam fovere eos, qui quod jure non possunt, muneribus obtinere et expugnare sategunt. De accipiente accipiunt passim interpretes, *q. d.* Consiliarius vel judex, qui de sinu dantis clam accipit munera, hic impius est, quia ea accipit cum pacto, vel certe cum periculo pervertendi semitas judicii, id est leges, juxta quas judicandum est. -Etius jurisconsultus apud Alcium leges « vias » appellat « regias et imperatorias, » ac illico subjicit † « Ab bis quidem judices vi aut pretio declinantes alias vias, vel potius diverticula extriverunt. » H® sunt, inquit Alcianus, corruptæ et adulteratæ* legum interpretationes, quas dum alii, atque alii dcincepsseculisunt, pro viis tritis, hoc est pro legibus, haberi coeperunt. Sic videmus hodie avaros, sed subfiles advocatos tot subtilitatibus jura dividere, ac leges interpretari, imo distorquere et evertere, ul nihil pene sit tam iniquum et contra leges, quod non tequum et legibus conforme in speciem efficiant.

Docet hic Salomon magnam esse vim munerum, sed occultam, qu® fallat etiam homines

(!) Rosenmullerus, *munus e sinu* porrectum ab eo, qui malie sub cause patrociniū quierit, *improbis* patronna aut judex *accipit*, ele.

æquos et recti alias tenaces; tacite enim affectum illa accipientis eliciunt, eumquo danti devinciunt. Quis enim amantem *so*, imo munera dantem, non redamet? Quis vero tam duræ frontis, ut danti se adversarium ostendat, imo eum condemnet? Quod 06 sustineat allatrare pascentem se? Quocirca, ut ait B. Gregorius Nozianzenus in *Distichis* : « Auro loquente, iners est omnis oratio; persuadet enim illud, etiamsi nullam vocem edat. Auro capiuntur homines ut laqueis aves. Aurum permovet mentes, mulumque ad loquendum excitat. » Idem, *orat.* 24 : « Aurum, ait, est occultus tyrannus (quia auri cupidis vim affert, eosque quasi tyrannide opprimit, ait ibidem Elios Cretensis), per quem nunc nulla sursum deorsumque velut in talorum ludo jactantur. » Idem, in corra. *De Vita sua*, citans disputationem Zorobabelis et sociorum de fortissimo : a Forte vinum, fortis rex, fortes mulieres, sed fortissima veritas, » III *Esdrce* m, hisce omnibus fortius ait esse aurum. Sic enim canit:

Vinum asserebat quispiam omnia vincere;
At feminam alter; tertius palmam dabat vero;
Dedissem ast ego robur quam maximum
Auro, arbitrato cuncta quod vertit tuo.

Præclaro B. Petrus Damianus, lib. II, *epist.* 2, quæ ordine est 23 : « Filii, ait, Samuelis nullum aliud crimen habuisse leguntur, nisi quia munera dilexerunt; et quia paternæ munditiæ non sequebantur exemplum, irrecuperabiliter amiserunt plebis Israelitiche principatum. Et notandum, quia cum do illis Scriptura dicit : Declinaverunt post avaritiam, acceperunt munera, protinus intulit : Perverterunt iudicium. Vicinum quippe est, atque contiguum, ut post munus acceptum pervertatur etiam corrupto censore iudicium. » Et nonnullis interjectis : « Acceptis, inquit, muneribus, si contra datorem quid agere volumus; mox in ore nostro verba mollescunt, locutionis acumen obtunditur, lingua quadam pudoris erubescencia præpeditur. Mens quippe percepti muneris conscia debilitat judicialis censuræ vigorem, reprimit eloquenti? libertatem. Nam, etsi iudicii et rectitudo funditus non adimitur, iudicandi tamen auctoritas enervatur. »

Quocirca Romani, lege 12 tabularum, iudicem susipientem munera morte mulctabant. Hebræis vero Moses, imo Deus per Mosen severe munerum acceptionem interdixit, *Exod.* xxin, 8: « Nec accipies, ait, munera, quæ etiam excæcant prudentes, et subvertunt verba justorum. » *Dcut.* xxvn, 25, Ultima, ideoque gravissimamaledictio hæc exstat: « Maledictus qui accipit munera, ut percutiat animam sanguinis innocentis. Et dixit omnis populus : Arnen. » Quocirca Isaias graviter Judæos incusans, cap. i, 23 : « Principes tui, inquit, infideles, socii furum; omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. » Ex adverso mire extollit rafulauteni munera, cap. xxxiu, it) : a Qui am-

bulat, ait, in injustitiis, et loquitur veritatem, qui projicit avaritiam ex calumnia, et excutit manus suas ab omni munero, etc., iste in excelsis habitabit; munimenta saxorum sublimitas ejus. » *E4* Psaltes, *Psalm.* xiv, 1, quærens : « Domine, qui» habitabit in tabernaculo tuo? » respondet inter alia : « Qui jurat proximo suo, et non decipit; qui pecuniam suam non dedit ad usuram, ei munera super innocentem non accepit. » Quocirca gloriatur Samuel se omnia munera refutasse, I *Reg.* Xu, 3; et Paulus, Actor, xx, 33.

Quin et Cicero, lib. I, epist. *ad Q. Fratrem*, qui magistratum in Asia gerebat, ei hoc insigne dat monitum : « Ilæc opinio sit, non modo iis qui aliquid acceperint, sed etiam iis qui dederint, te inimicum, si id cognoveris, futurum; neque vero quisquam dabit, cum erit hoc perspectum, nihil per eos, qui simulant se apud te mullum posse, abs te solere impetrari. » Porro addunt Septuaginta dicentes : a Accipientis muncra injuste in sinibus, non prosperantur viæ; n quia, ut ait Job, cap. xv, 34: « Ignis devorabit tabernacula eorum qui munera libenter accipiunt, » ignis scilicet irte et vindicta; Dei, qui non raro igne corporali consumit opes ex muneribus aliisque modis inique partas.

24. LV FACIE PRUDENTIS LUCET SAPIENTIA : OCULI Vatii stultobum in FiNiDusterrai. — *Primo*, sensus piar" l nus et genuinus est hic, q. d. In facie prudentis, Il*" ac præsertim in ejus oculis gravibus, modestis, claris, et ad omnem honestatem virtutemque compositis, elucet interior mentis ejus sapientia et virtus; vico versa, in facie et oculis stultorum emicat cordis eorum stultitia et vecordia, quia illorum oculi sunt leves, vagi, mobiles, instabiles, ut instar rolæ gyrent usque ad fines terra circumspiciendum. Unde Vatablus vertit, *ipse vultus prudentis præ se fert sapientiam; oculi autem stultorum fines terræ pervagantur.*

Ratio est, quia prudentum cor et mens est gravis, stabilis et composita, quæ proinde vultum et oculos ad honestatem et aevitatem componit; mens vero stultorum est levis et vaga, ac proinde leves et vagos efficit oculos, juxta illud : « Præ- Viti» cordia fatui quasi rota carri; et quasi axis versa- 'P* l tilis cogitatus illius, » *Eccli.* xxxm, 5. Mens enim per corpus et faciem pellucet, sicut fax per laternam, et sol per vitrum emicat et tralucet, juxta illud Pacati citatum vers. 22 : « In speculo frontium imago exstat animorum. » Et illud S. Bernardi, *De Modo bene vivendi*, cap. l xv : « Facies hominis speculum est cordis. » Et Cicero, lib. III *De Orat.* : « Omnis motus animi, ait, suum quemdam a natura habet vultum, et sonum, et gestum; animi imago vultus est. » Et S. Augustinus : « Vultus severus custos est disciplina* atque probitatis; hic si absit, voluti fax levitatis vento exposita restinguitur. » Animæ enim officina est corpus, ac præsertim vultus. Igitur sicut artifex in officina, v. g. figulus in sua figulina et luto,

pingit et efformat su® mentis conceptus et formas : sic et nlcns suam sapientiam vel insipientiam, virtutem vel vitium pingit et efformat In corpore, ac præsertim in vultu ejusque ge«tibns et motibus. Adde ingenii acumen et judicii maturitatem sæpe ex physiognomia vultus est oculorum agnosci. Unde Septuaginta vertunt, *vultus intelligens viri sapientis; oculi autem imprudentis ad extrema terra*. Hinc Aristoteles in *Physiognomicis*, cap. vi : « Ingeniosi signa sunt, ait, caro humidior et mollior, non boni habitus, neque valde pinguis; quæ circa humeros et collum macriora, et quæ circa faciem, etc.; corpus album mixto rubore, et purum; cutis tenuis, pili non valde duri, nec valde nigri; oculus cbaropus, humidus : » *charopus*, id est cæruleus, qualis est color maris et coeli, aut fulvus, qualis est aquilarum et leonum : Latini rævum vocant. Vide dicta *Eccli.* cap.XIX,27. ItaBeda,Lyranus,Cajetanus, Baynus, Jansenius et alii passim. Audi Lyranum causam dantem : « In facie prudentis lucet sapientia, ait, per maturitatem et honestatem; quia dispositio cordis magis apparet in facie, in qua sunt omnes sensus, quam in partibus aliis.» Unde Beda exemplum, imo exemplar omnium dans Christum : a In facie, ait, Domini Salvatoris lucebat sapientia divinitatis : quam in carne apprens, virtutum et doctrin® testimoniis demonstrabat. Verum oculi Judæorum non credentium, terrenis potius desideriis perficiendis, quam salutaribus ejus monitis intendebant. »

s»cnnd*. *Secundo*, Chaldæus vertit, *vultus prudentis hilaris in sapientia; et oculi stultorum in profundis terra, q. d.* Facies et oculi prudentum, justorum et Sanctorum sunt sereni, laeti et hilares, ut cælum serenum, ad quod contendunt, imitari et intueri videantur: quialætitia interior, quam affert sanctitas mentis, tralueet, et effundit sese in faciem et oculos; at vero facies et oculi stultorum, id est imprudentium et impiorum, ex pavore malæ conscientie® abjecti sunt, tristes et depressi in terram, ut ipsa profunda imaque terræ penetraro et perspicere velle videantur, ac quasi aspicere locum in profundo gehennæ sibi paratum. Effigies ergo vultus sapientis est, ut pr® se ferat comitatem cum gravitato, et hilaritatem cum severitate mixtam, ut scilicet sit severo hilaris, et hilariter severus. Talis fuit vultus Essenorum, Ascetarum, S. Antonii, S. Athanasii, S. Basilii, cujus insuper hæc fuit imago, æque ac vox : «Pallor cimacios decent monachum. » Vere Plutarchus in *Moral.* : « Sicut fonti, ait, non decet humor semper ex eo scatens, sic probo viro semper adest gaudium, etiamsi res externæ mutantur. »

Certi*. *Tertio*, Hebræa habent, *cum facie, vel coram facie, intelligentis sapientia, q. d.* Sapiens semper pr® oculis habet sapientiam, illam jugiter intuetur, juxta illius dictamen cl nulum omnia agit et operatur; undo Syrus vertit, *facies prudentis intuetur sapientium* : at vero *oculi stulti in extremo*

terra, q. d. Sapiens et sanctus spectat bona et prima cœlestia, quoniam sapientia illi proponit; ai vero stultus et impius spectat bona terrena, puta opes, honores, deficiat, quoniam stultitia concupiscentie® illi suggerit et repræsentat. Spectat ergo fines terræ, scilicet limites agrorum et fundorum suorum, ut eos propaget et dilatet, imo subindo totius terræ fines totiusque orbis dominium spectat et ambit, uti fecere Alexander, Cyrus, Pompeius, Julius Cæsar aliique Romani.

Quarto, R. Salomon, Clarios et alii, *q. d.* Sapiens amicus, vicinus et familiaris est sapienti® : at vero stultus tam longe abest a sapientia, ad si oculos haberet in finibus terra, longissime scilicet positos et dissitos a sapientia. Huc accedit Aben-Ezra : «Sapientia, ait, coram prudente est: stultus oculis discurrit, ut sapientiam in extremis orbis finibus investiget, cum alios regionum suarum dementes sibi similes arbitretur; ideoque mœrorem matri infert, cum in longinquas regiones transferre ee velit. » El R. Levi : « Prudens, ait, facile sibi obvias sapienti® rationes reperit, cum ex universis quæ existant, excitetur ad sapientiam admirabilem comparandam ; cum etiam ob eam qua pollet sapientiam, superiora intelligat. E contra demens cum sapienti® studio vacabit, oculos in finitnis terræ intentos habebit, ratus illam ibidem solum reperiri ; quamobrem totum se inerti® dedit. » Et Vatablus, prudenti, ait, *imper prosto est sapientia; at stultus eam toto corde quant*, nec incenit (1). Huic affinis est gnome *Ecclesiasta* ti, 14 : « Sapientis oculi in capite ejus, stultus in tenebris ambulat, » *q. d.* Sapiens oculis in capite erectis omnia prudenter circumspicit et clare lustrat, inde in luce ambulat : at stultus imprudens cæco errore rapitur, quo eum pedes, id est affectus et concupiscentie®, ducunt. Qtlare oculos non in capito, sed in talis habere videtur. Unde

Mystice S. Gregorius. XVII *Moral*, cup. v, docet Mjm** justum considerare vias, id est leges Dei, quas in suo capite, puta Christo, intuetur; impium vero spectare vias suas, id est ductus suæ concupiscentie® i « Via namque elati, ait, superbia; via raptoris, avaritia; via est lubrici, concupiscentia carnalis. In viis ergo suis iniquus quisque oculos deprimit, quia solis vitiis, ut per hæc animo satisfaciat, intendit. Unde per Salomonem dicitur : Oculi stultorum in finibus terræ; quia hoc solu in tota cordis intentione conspiciunt, per quod ad finem terreni desiderii perducantur. Nequaquam vero suæ considerationis obtutum in terram peccator figeret, si ad sancta sui Redemptoris itiuera mentis oculos levaret. Unde per Sa-

fi) Ita et recentiores, *cum seu coram facie intelligent!* est *sapientia*, id est, eidem perpetuo ante oculos conversatur, eique presto adest. Stultus autem perinde est, quod ad sapientiam attinet assequendam, ac si oculos haberet in ultimis terre Anibus : remotissima est ab eo sapientia, difficillima ei videtur, et procul «st posita.

lomonem rnrsm dicitur : Oculi sapientis in capite ejus; quia videlicet sapiens quisque illum tota intentione considerat, cujus se membrum esse per fidem pensat. »

F»dn Rursum mystica facies sapientis est mira mentis ejus species et decor, in qua resplendet sapienti» et virtutis fulgor ac majestas, ul si eam liceret intueri, radios quosdam divinitatis in ea cerneremus, adeo ut Seneca qui sapientiam et virtutem naturalem duntaxat, non supernaturalem gratiæ agnovit, scribat *epist.* 113 : « Si nobis boni viri animum liceret inspicere, o quam pulchram faciem, quam sanctam, quam ex magnifico placidoque fulgentem videremus ! bine justitia, illinc fortitudine, hinc temperantia prudentiaque lucentibus. Præter has frugalitas, et continentia, et tolerantia, et libertas comitasque, et (quis credat?) in homine rarum humanitatis bonum, splendorem illi suum affunderent; tum providentia, tum eleganta, et ex istis magnanimitas eminentissima, quantum dii boni, decoris illi, quantum ponderisgravitatisqueadderent! quanta esset cum gratia auctoritas! Nemo illam amabilem, qui non simul venerabilem diceret. Si quis viderit hanc faciem alfiorem fulgentioremque quam cerni inter humana consuevit, nonno velut numinis occursu obstupefactus resistat, et, ut fas sit vidisse, tacitus precetur? » Atquo mox ista subjicit : a Tum evocante ipsa vultus benignitate, productus adorei ac supplicet, et diu contemplatus multum exstantem, supraque mensuram solitorum inter nos aspici, elatam, oculis miti quidem, sed nihilominus vivido igni flagrantibus; tunc demum illam Virgili! nostri vocem verens atque attonitus emittat :

O quam te memorem, virgo! namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox homiue sonat.
Sis felix, noslrumque leves quæcumque laborem.

Aderit levabitque, si eam colere voluerimus. Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec auro argentoque suspensio, nec in thesauros stipe infusa, sed pia et recta voluntate. Nemo, inquam, nonanior ejus arderci, si nobis illam videre contingeret. »

Denique huic gnome affinis est illa *Ecclesiaste* cap. vin, vers. 1 : « Sapientia hominis lucet in vultu ejus, et potentissimus faciem illius commutabit. » Ubi rursus hac de re dicam.

; 25. Ira patris filius stultus (Septuaginta, id est *imprudens*), et dolor matris QUæ genuit eum. — Hebraice, et *amaritudo genitrici suæ*; Tbeodotion, *nucpoepl*; id est *exacerbatio*; Aquila el Symmachus, *mxpzivwv*, id est *exacerbans matrem suam*; Chaldæus, *filius stultus exasperat patrem suum, et exacerbat matrem suam*. Sensus est, *q. d.* Filius insipiens, dissolutus, itiobediens, perversus provocat parein ad iram, matrem ad amaritudinem el dolorem, tum quia illorum monita et institutionem ixspuil; tum quia eis sua prava et

infami vita dedecus et probrum conciliat; tum quia eorum labores et opes comessando et luxuriando abligurit; tum quia rebellis eis minas verborum, et subinde verberum, adeoquo necis, intentat et molitur. An non ergo irascatur illi, in eumque non ut filium, sed ut hostem sæviat pater, indoleat et ingemiscat imo ex corde mater? Patres enim, quia viriles, ob noxam filiorum magis corripit ira quam moeror : matres vero, quia feminas, molles et tenere amantes filios, magis corripit moeror, quam ira. Qui enim irascantur filio uteri sui, quem tantis doloribus pepererunt, tot molestiis aluerunt, tot laboribus in ætatem pubescentem evexerunt? Dicit hoc Salomon, tum ut filios absterreat a pravitate, ne patri iram, matri dolorem inferant; tum ut parentes adhortelur ad severam filiorum a teneris institutionem et castigationem, ne, si indulgentius eis frena laxent, postea pravos et rebelles cum suo damno, ira et dolore sentiant. Quocirca solet Deus hanc parentum indulgentiam filiorum rebellione castigare, et castigando purgare, ut in quo peccaverunt, in eodem puniantur juxta legem talionis. Vide dicta cap. x, vers. 1, ubi eadem gnome inculcatur. Sic Cham, nudans virilia Noe patris sui, ejus iram et maledictionem sibi accivit : « Maledictus, ait, Chanaan (filius Cham), servus servorum erit fratribus suis,* *Gen.* IX, 25. Sic Esau, ducendo uxores alienigenas, offendit Isaac et Rebeccam parentes suos, *Genes.* xxvi, 33. Sic Simeon et Levi, occidendo Sichimitas in ultionem stupri Dime sorori suæ illati, audierunt a patre Jacob : « Maledictus furor eorum, dividam eos in Jacob, et dispergam eos in Israel. » Sic Absalom, occidendo Amnon fratrem suum, incurrit indignationem Davidis patris sui, factusque est exsul et profugus. Sic S. Augustinus sua hæresi et concubinato fuit moeror Moniche matris suæ, sicut ipse narrat lib. V *Confess.*

Symbolice R. Salomon : Filius stultus, ait, fuit Jeroboam qui, Deo infensus, ejus iram in se totumque Israelcm excivit; idem matri suæ, puta Synagogæ, doloris acerbitem intulit, quam in idololatriam vitulorum aureorum, indeque in omnia mala protraxit.

20. NOX EST BONUM DAMNUM INFERRE JUSTO, NEC Vot.1». percutere principem (Symmachus, *magnificum*) qui recta judicat. — Hebraice, nec *percutere principes ob rectitudinem* vel *æquitatem*; Septuaginta, *neque sanctum insidiari principibus justis*; Chaldæus et Syrus, *mulctare justum non est bonum, neque percutere justos qui dicunt recta*; Aquila, *super*, id est propter, *rectitudinem* (1).

Primo, Cajetanus sic exponit, *q. d.* Quamvis non sit bonum damnum inferre justo et inno-

(1) *Etiam* id est, inter alia quæ nequaquam liene el laudabilitate fiunt, est et hoc, *mulctam imponere justa non est bonum*; *percutere ingenuos supra*, seu *ultra reetilinein* est, id est, recti et æqui lines transgreditur, injustum est.

centi, tamen pejus est percutere lingua vel manu, id est carpere vel verberare principem vel iudicem, qui justum et innocentem in se, sed per allegata et testes probatum nocentem et reum, condemnavit; ut significet privatis non esse fas iudicum sententias judicare et calumniari, juxta illud Maximi, serm. « *ex Epiciclo* : « Ut justa bilans nec a vera bilance corrigitur, nec a falsa examinatur: sic etiam iudex justus nec a justis examinari, nec ab injustis argui debet. »

Secundo, Baynus hebræum 03gam, id est *etiam*, referens ad accipientem munera, vers. 23, sic exponit : Munus accipere a sinu, ad iudicium pervertendum, malum est; etiam justum condemnare sine munere malum est, *q. d.* Bis peccant iudices, qui munera accipiunt[^] *primo*, quod munera accipiunt; *secundo*, quod innocentem condemnant.

Tertio, gravius et concinnius Jansenius : Significat, inquit, hæc sententia duo mala plerosque contra iustitiam admittere, dum et primum justo injuste nocent, damnum ei in bonis aut corpore inferentes; et deinde principibus et iudicibus, qui contra cos in defensionem iusti sententiam protulerunt, molesti sunt, lingua eos aut etiam manu insectantes et percutientes. Dicit hoc Salomon, ait R. Levi, quia impiis omnis justus, qui recte agit, improbus videtur : impii enim se solos sibi que similes probos æstimant, dissimiles vero sibi censent improbos; quare cos ul improbos sibi que adversos affligunt et persequuntur.

Quarto, profundius noster Salazar per *justum* accipiens iudicem, sic exponit, *q. d.* Qui iudicem æquissimum a principe nuncupatum ac prefectura violat, perinde facit, ac si principem ipsum, cuius ille personum sustinet, læderet ac violaret : sic enim fert communis hominum consensus, injurias inferioribus magistratibus illatas ad principem quodam modo spoetare. Qua de causa magistratus occidere aut percutere per legem I *ad legem Juliam* in ff. crimen est majestatis lres®; atque pari pœna illud quod in personam principis admittitur, puniendum consueverunt Cresares.

Quinto, hebraico est una sententia, quæ sic ad verbum sonat : *Non est bonum mulctare vel affligere justum, ad affligendum principes super rectitudine*. Ubi v# *etiam* nectit hanc sententiam precedenti, uti docet Aben-Ezra, *q. d.* Sicut non est bonum offendero parentes, sic etiam non est bonum, sed perversum offendere viros justos : hi enim sunt instar parentum, quia verbo et exemplo iustitiam propagant, et mullos justos sibi similes in spiritu progenerant; nec principes: hi enim sunt parentes reipublicæ et patres patrie, ac ut tales a civibus honorandi sunt. Quocirca Deus injurias justorum ceterorum principum requo vindicat ac parentum. In hac expositione repetendum est in posteriore hemistichio ex priore *ri non est bonum*, ul sit bimembris sententia. Unde Pagninus vertit, *etiam condemnare justum non est bonum, percu-*

tere principem propter rectitudinem non est bonum.

Porro si quis *-n non est bonum* repetere nolit, sed simpliciter ex Hebreo accipiat sententiam ut unam, sicuti sonat, dicat quod prior pars vel subservit posteriori, vel per eam explicatur, ut justus antonomaslice vocetur princeps, qui est preses, tutor, custos et vindex iustitiæ, *q. d.* Non est bonum, id est, res mala, imo pessima (est enim miosis, quia parum dicitur, et plus significatur), ideoque gravem Dei iram ultionemque provocans, est affligere justum antonomaslice, hoc est, percutere principem vel magistratum, qui iustitiæ est tutor et vindex, ac persona sua illam in republica representa!; unde et a vulgo vocatur iustitia. Aut certe per justum accipiat regem vel summum magistratum, qui summus est iustitiæ prases; per principes accipiat iudices et rectores regi subjectos et subordinatos, *q. d.* Qui affligit regem, vel ejus principes perculit, hic pessime facit, quia affligit et percutit totam rempublicam : hęc enim a rege et principibus, voluti a suis basibus et columnis, pendet et sustentatur. Hisce enim iustitiæ presidibus sublatis, aufertur iustitia ex republica, ac subintrat vis, rapina, seditio, cædes, omnisque iniustitia, quibus tota respublica confunditur, pessum datur, evertitur.

Quocirca hæc sententia optime congruit Christo et Apostolis, *q. d.* Pessime facit, qui Christum justum et Sanctum sanctorum affligit; Christum autem affligit, qui ejus principes, puta Apostolos et rectores Ecclesiæ, qui pro vera fide et iustitia propaganda laborant, affligit, percutit, occidit, uti fecere Judæi et Gentiles. Ita Beda : « Hæc gnome, inquit, et de ipso principe ac iudice sæculorum, qui pro nostra salute perculi voluit, accipi potest; et de omnibus generaliter Ecclesiæ rectoribus, qui vel facultatibus nudati ab impiis, vel ipsa æterna sunt morte consumpti. »

Accedit anonymus in *Catena Græcorum* : a Qui reum et justum justo adimit, inquit, ac iusti discipulos, curarcelo alioqui incederent, apiana et recta virtutum semita abducit, opus facit minime bonum. Nam cum justus illos veluti peculium obtineret, jacturam eorum facere compellitur; qui autem principibus, tametsi iustis, insidias struit, rem lentat minime tutam, imo vero magnis periculis expositam. Principes autem eos hic vocat, qui in Christo et per Christum regnant.»

Omnes hi sensus probabiles et appositi sunt, tertius est cæteris simplicior, quartus profundior, quintus Hebreo conformior.

27. Qui MODERATUR SERMOXES SUOS, DOCTILIS ET VARIUS. *ethic* significat *id est*, ut patet ex Hebreo) pr u - DEASEST : ET PRETIOSI SPIRITUS VIR ERUDITUS. — Hebraicé, *prohibet vel continet eloquia sua, qui scit scientiam, pretiosus spiritu vir intelligenti*. Pro pretiosus hebraico est ip> *iekar*, pro quo Vatablus et alii loglunt ipj *vekar*, id est, *et frigidus spiritu vir intelligenti*; frigidus spiritu est, qui non calet ira

¶ cl fervore loquendi, sed moderatus et tacitus novit cohibere suos affectus et pruritum loquendi, atque, ut ait R. Salomon, parcus est sermonis. Onde Chaldaeus vertit, *et qui humilis est spiritu* (humilis enim parco spirat, et parva sperat, cum superbus tumide spiret et ad magna aspiret), *vir intelligens est*; Septuaginta, *qui parcat verbum promere durum*, *imyíaiLm* id est, *peritus* vel *prudens est* (Aquila, *sciens*); id est *longanimis*, sive *patiens*, *autem vir prudens*; Syrus, *qui prohibet verba sua, noscit scientiam*; *longanimis et patiens sapiens est*. Doctus, sciens, eruditus a Salomone vocatur *sapiens et prudens*; ac doctrina, scientia, eruditio vocatur *ipsa prudentia* et *virtus*: hæc enim est practica scieulia Sanctorum, uti jam sæpius monui.

Identidem Salomon commendat moderationem linguæ et parvitatem sermonum; hæc enim difficilis est, nec nisi a magna prudentia et virtute efficitur. Sapiens ergo est, qui novit moderari sermones suos, ita ut neo plus, nec minus loquatur quam deceat, nec quovis tempore aut loco id quod scit vel cogitat, effutiat; sed, ut habent Hebraea, contineat apud se eloquia sua, tacenda relinens, et tempore opportuno quæ dicenda sunt servans, caque debito cum moderamine proferens.

PiMi-su» Qjæriluf, quis hic vocetur « pretiosi spiritus, »
‘qui»?’ veL u* Hebraice est, *pretiositas spiritus*, id est
pretiosus spirilu; Tigurina, *nobili spiritu*?

Trinu primo, Aben-Ezra per *spiritum* accipit doctrinam, per *pretiosum* rarum,*/*d.* Taciturni doctrina pretiosa est et rara, ut o contra vecors universa quro Scit, effundit.

Secuoib. Secundo, R. Levi per *spiritum* accipit sermonem, *q. d.* Prudens suos sermones pretiosos, id est raros, esse vult, non de fastu, sed ex prudentia. Sermo enim spiritu isto formatur, quem crebro respirando ducimus.

Tenía. Tirtio, Baynus: *Pretiosus spiritu*, inquit, hoc est, prreditus rara quadam mentis intelligentia, contemplatione et meditatione solitaria magis gaudet, quam cum aliis conserere.

Buri*. Quarto, alii per *spirdum* accipiunt impetum loquendi, juxta illud Eliti tumentis ad loquendum: « Coarctat me spiritus uteri mei. En venter metis quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas novas disrompit, » Job xxxix, 18. *Pretiosus spiritu* ergo est, qui impetum loquendi cohibet, qui verba sua rara et cura habet; quæ enim rara sunt, hæc et pretiosa sunt. Porro hinc raritas et parvitas sermonum requirit *primo*, ut non nisi necessitate vel magna utilitate adactus loquatur; secundo, ut, dum loquitur, paucis verbis rem totam enuntiaret et comprehendat; tertio, ut ea prius mente exacte libret, præmeditetur et ponderet.

Qnich Quinto, Lyranus: Vir, inquit, pretiosi spiritus, id est animæ, qui scilicet animam suam in pretio habet, est eruditus inscientiæ! moribus, quia in his pretiositas animæ consistit. Rursum spiritus

sæpe amorem, fervorem, zelum significat, uti dixi cap. xvi, vers. 2; sic *prepositi spiritus* est, qui insigni pollet charilato et zelo.

Sexto, alii per *spiritum* accipiunt secretum, sive suum intentionem et fundum cordis; spiritus enim est intimum animæ penetrabile et secretum, *q. d.* Qui pretiosus, id est rarus et parcus est, ut secreta et fundum cordis pandat, hic est prudens.

Septimo, Cajelanus sic ex Hebræo explicat totum hunc versum: Quanto quis majori præ reliquis viget scientia, tanto magis ponderat eloquia sua, et nulla considerando retinet apud se dicta sua, aspirans ad meliora, a Et pretiosus spiritu vir intelligentiæ; « hoc est, vir quoque vigens intellectus acumino in magno habetur pretio, non pecunia, sed spiritus; pretio, inquam, spirituali, cui incomparabiles sunt divitiæ omnes.

Octavo, physice et plane duplex in homine est Oculi spiritus; utrumque necessarius ad loquendum, imo opifex vocis et sermonis. Prior spiritualis, qui est ipse animus ejusque conceptus, sensa et desideria, quæ ipsum exstimulant, ut ea voco proloquatur, *q. d.* Qui animi sui sensa et desideria in pretio habet, ut ea non temere loquendo offundat, sed sibi secreta quasi pretiosa, id est rara et cara servet, hic est vir eruditus, id est prudens et sapiens. Posterior spiritus est corporalis, puta ipsa halitus sive anhelitus quo respiramus; hic enim allisus ad dentes, palatum, linguam et guttur, efficit vocem et sermonem, *q. d.* Qui pretiosum habet spiritum et halitum, quo suas efformat voces et sermones, ut illi dominari, illum regere, illum vehit rem pretiosam sibi servare, et raro per sermonem foras emitteere queat, hic est « vir eruditus, » id est sapiens; quo significat vocem et sermonem nobis tanto pretio, et tantæ curæ esse debere, quanti est ipse anhelitus, quo efformatur, et ex quo pendet vita hominis. Respiratio enim vitam causat: « Sic et vita et mors in manu linguæ, » cap. xviii, vers. 21.

Hunc esso sensum patet ex hemistichio precedenti. Nam rō *qui moderatur sermones suos, doctus et prudens est*, explicat Id quod parabolice et eleganter subnectitur! « Et pretiosi spiritus vir eruditus. » Igitur « pretiosi spiritus » est is qui moderatur sermones suos. Secundo, quia simii» phrasi et sensu dicitur cap. xxix, vers. 11: « Totum spiritum suum profert stultus, sapiens differt et servat hi postorum. » Et cap. i, vers. 23: « En proferam vobis spiritum meum, et ostendam vobis verba mea. » Igitur « pretiosi spiritus » est, qui novit spiritum cohibere, ut initio versus dixi, ne in verba temerarius erumpat, quibus sensa ostendat, nec quidquid in animo habet, depromat vulgare, sed ori et verbis pretium et pondus ponit, puta cujus pretiosi, id est rari et maturi, sunt sermones, quique verborum est parcus.

Hujus ergo spiritus vocatur pretiosus, *primo*, quia magni est valoris et pretii; secundo, quia uo-

bilis, ut vertit Vatablus; *tertio*, quia rarus; *quarto*, quia carus; *quinto*, quia æslimalioncm et pondus dut verbis et actibus. Sic *Prov.* xxv, 17, pro eo tpiod Noster vertit: *a* Subtrahe pedem tuum de domo proximi, ne quando satiatuſ oderit te; » debraino est, *pretiosum fac pedem tuum a domo proximi tui*, hoc est, rarius adeas proximum, ne ei vilesceſ et desinas eſſo in pretio. El *Isaiæ* xni, 12: « Pretiosior, » id est rarior, « erit vir auro, ■ quin pene omnes occiduntur. Pretiosus ergo sæpo in Scriptura idem est quod rarus; omne scilicet rarum, carum et pretiosum est. Hinc I *Peg.* ni, vers, i, dicitur: « Sermo Domini erat pretiosus iu diebus illis, » id est, nulla aut certe rara Deus tunc oracula edebat. *Psalm.* cxv, 5: *a* Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus, » id est, diflh illime ac perraro evenit ut servos suos Deus hostium immanitate necari permittat, juxta illud *Psalm.* lxxi, vers. 14: *a* Honorabile nomen eorum coram illo. » Ubi S. Hieronymus vertit ex Hebræo, *pretiosus sanguis illorum coram oculis ejus*, id est, non facile illorum sanguinem profundi patietur.

Vir igitur eruditus, id est sapiens, est pretiosus, id est parcissimus in verbis. Contra vero dicitur do stulto, *Prov.* cap. xxv, 28: « Sicut urbs patens, et absque murorum ambitu, ita vir qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum. » Mora itaque et tarditate verba pensanda sunt, excutienda, atque ad rationis obrussam examinanda, clave scilicet rationis dunlaxat aperiendum est os. Sapienter enim ail S. Chrysostomus in *Psalm.* L: « Os nostrum perpetuo custodiamus, rationem ei tanquam elavem adhibentes. » Vide dicta *Jacobi* i, 19.

Huc facit dictum Anacharsis qui, interrogatus quid in homine esset optimum, et quid pessimum, respondit: Lingua; sentiens linguam summi esse momenti et pretii: si enim recte gubernetur, summo est utilitatis; si secus, est pestilentissima. Ita Laertius, lib. I, cap. ix. Hinc et Bias Amasidi Ægyptiorum regi jubenti ut sibi quod in victima quam ad illum miserat, erat optimum, et pessimum, remitteret; linguam reseciam remissit, innuens linguam esse rem uti optimam et pretiosissimam, si illa moderate utaris; sic pessimam, si illa abutaris. Ha Plutarchus, tract. *De Loquacitate*.

Porro' eundem sensum habet, quod alii legentes in Hebreo npl *vckar* vertunt, ei *fYigidus spiritu est vir prudentia*;. « Frigidus » enim « spiritu » est, qui non prurit ad loquendum; sed ad hoc remissus, lentus et moderatus est, quales aptissimi sunt ad gubernandum: qui enim fervent et pruriunt ad loquendum, omniaquo qua* pneter legos Hunt culparo, carpere et ad vivum resecare volunt, hi mullos offendunt et parum proliciunt; qui vero prudenter multa dissimulant, ac frigidieunt in mandando, reprehendendo, monendo hi sua modestia et moderatione subditorum ani-

mos siili conciliant, ac ab eis impetrant quod volunt; sed hi pretiosi sunt, id est pauci et rari. Scitum est illud: « Princeps omnia videat, multa dissimulet, pauca castiget. » Frigidus spiritu erat Philippus II, Hispaniarum rex, qui proinde prudentis in regendo principis nomen obtinuit. Ad hoc ut quis perveniat, oportet ut mortificet passionem, domet iram, frenet superbiam, affectibus omnibus dominetur, itaque animi moderationem, lenitatem et patientiam induat, ut videatur phlegmaticus, non cholericus. Hinc Chaldæus *frigidum spiritu* interpretatur humilem et modeslum spiritu: humiles enim modeste in loquendo spirant, verbaque submissa expirant; superbi vero buccas inflant, verbaque inflata tumido ore efflant. Unde S. Chrysostomus, hom. II in *Gen.*, humiles comparat urinatoribus, qui continentes anhelitum in profundum maris se demittunt, ut ibi margaritas et thesauros colligant. Simili enim modo humilis, continens suum spiritum, in profunda Dei se demergit, ibique pretiosos gratiarum thesauros colligit.

Denique noster Salazar Hebræum np' *iekar* vertit, *contignatus spiritu*; derivatur enim a mp *kora*, id est tignum, et nīp *kara*, id est contignare; unde Dtp *Keret* est civitas, quæ multis domorum contignationibus constat et coalescit. Vertit ergo, *contignati autem spiritus vir prudens*, id est, ut Septuaginta, *patiens et longanimis*, qui scilicet ad probra, dicteria, calumnias et injurias tacet, nec dure, sed leniter respondei, est tir *prudens*. Is enim vere longanimis atque patientis nomen usurpare poterit, cujus spiritus animusque contignatus, et quasi immissis trabibus compactus est. Hinc S. Chrysostomus, hom. *De Patientia*, « patientiam validissimam lotius ædificii trabem » appellat, « cuireliqua tecti moles incumbit. » Adhæc spiritus contignati virum appellare licebit eum qui spiritum suum per mortificationem internam ligno crucis affixit, et concupiscentias suas clavis trabalibus trajecit. Hic sensus ingeniosus et pius est; utinam « que genuinus et solidus ! Nam Hebraum *iekar* nusquam *contignatum* significat; unde nec ullus Interpretum sic vertit.

28. Stultus quoque, si tacuerit, sapiens reputabitur. Ven.ii TanniR: et si compresſerit (Hebraice, *obturans*; Aquilael Theodotion, *obstruens*; Vatablus, *imperatis*) labia sua, intelligens. — Tò quoque. inquit Aben-Ezra, perlinet ad majorem amplificationem laudum illius qui Sermone sit parcus, adeo ut ellam stultus, qui silentio dat operam, sapiens sultm habeatur. Arabicus, *et quinon habet intellectum, aim postulabitur de sapientia, id reputabitur illi sapientia. Qui efficit seipsum silentem, reputabitur ingeniosus*. Dat hic Sapiens consilium insipienti, nimirum ut sileat; sic enim non insipiens, sed sapiens reputabitur. Ratio a priori est, tum quia R,t;0, silentio tegit suam insipientiam, tum quia silentiun index est animi sapientis. Unde Solon cui- rr■n. dam dicenti illum ideo non loqui, quii in-:imis

esset : « Nullus, inquit, stultus tacere potest; » tum quia, ut ait R. Levi, silentium decet sapientiam : retrahit enim animum ab ore ad cor, ut cogitet quid prudenter agere et loqui debeat. Stultus ergo silens videtur quasi statua sapientiæ vel numinis alicujus, qui? non loquitur, sed tamen ab omnibus honoratur, quia sapientiam vel numen repræsentat. Sic enim stultus sua taciturna gravitate repræsentat sapientem.

Septuaginta in *Catena Græc.* vertunt, *amens sapientiam* (vel *sapientem*) *interrogans sapiens reputabitur; mutum autem quis se faciens videbitur prudens esse*. Minus recte Complutenses omittunt « *sapientiam*. Nam Septuaginta Romæ correcti habent, *insipienti interroganti sapientiam, sapientia reputabitur*. Et sic legit S. Justinus, epist. *ad Zonam et Serenum*, ac Cassianus, *Collât.* IV, cap. ix : « Discernere divisiones, inquit, et lineas quæstionum portio intellectus est, et maxima pars intelligentiæ scire quid nescias. Propter quod dicitur : Insapienti interroganti sapientiam, sapientia reputabitur ; quia licet is qui interrogat, vim proposita- quæstionis ignoret, tamen quia prudenter inquirat, et intelligat quod non intelligat, hoc ipsum illi reputatur ad sapientiam, eo quod quid nesciret, prudenter agnoverit. » Quare perperam apud S. Hilarium in *Psalm*, cxvni, littera H, legitur : « In Proverbiis, inquit, Salomonis scriptum invenimus : Ignorando sapientiam, sapienter interrogantibus sapientia deputatur; » cum in perantiquo libro eruditissimi Cardinalis Sirleti appareat scriptum fuisse : « Inintelligenti sapientiam interroganti, sapientia deputatur. » Nam idipsum explicans statim subdit S. Hilarius : « Quo sensu id ostendi videtur, quod qui non intelligat, et sapienter interroget, sapere credatur, » quia interrogatio hæc signum est quod velit erudiri et discere sapientiam.

Septuaginta prius hemistichium de suo addunt; ut significant duobus modis insipientem sibi stiæque famæ consulere posse, ut habeatur sapiens:

primo, si sapienter interroget; *secundo*, si taceat: sapiens enim interrogatio indicium est animi sapientis, ac simul a sapiente sapiens elicit responsum, quo discit quid ipse in simili quæstione sapienter respondere et loqui debeat. Hoc maxime decet juvenes : horum enim est interrogare senes, ut ab eis hauriant sapientiam. Sic Christus duodennis in templo a matre inventus est in medio doctorum, interrogans et audiens illos, *Lucæ* n, 46. Salomon hanc gnomen hausit a *Job* cap. xiii, vers. 5 : « Utinam taceretis, ut putaremini esse sapientes ! » A Salomone eandem hausere Philosophi, Hebræi, Greci et Latini. Hebraeorum adagium est : « Lagenæ plena nummis non sonabit; unicus et alter si in ea nummus fuerit, sonum edet et tinniet. » Sic sane quo quis doctior, eo est modestior ac taciturnior; quo indoctior, eo audacior et loquacior, ut suam sapientiam (revera insipientiam et arrogantiam) ostentet. Seneca in *Proverbiis* : « Tacere qui nescit, inquit, nescit loqui ; » tacendo enim præmeditatur quid oporteat loqui. Et : « Taciturnitas stulto homini pro sapientia est, » quia reprimit eum ne proferat stolidæ, superflua, imperlinentia, perversa quæ mente gerit. Theophrastus ad quemdam qui in convivio jugiter silebat : « Si indoctus et imprudens es, inquit, prudenter facis; si doctus, imprudenter. » Ha refert Laertius, lib. V, cap. ii. Sed Plutarchus hunc in modum dixisse scribit : « Si stultus es, rem facis sapientem ; si sapiens, stultam, » Est enim non minima sapientiæ pars tegere silentio stultitiam. S. Cyrilli dogma est, quod citat hic Dionysius : « Avarus sis verbi, et audi libenter. » Denique S. Jacobi, imo Spiritus Sancti lex est : « Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, » *Jacob.* i, vers. 19. Hoc insipientes et garruli non observant. Nam, ut ait S. Gregorius : « Pravi sicut in sensu sunt leves, ita et in locutione precipites; quia quod levis mens concipit, levior lingua protinus prodit. »

CAPÛT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Occasiones quærit recessurus ab amico; impius est incorrigibilis; non deviandum a veritate; os stulli icconterit; justus se accusat; frater juvenis fratrem quasi urbs firma; fructus oris replet ventrem; mulier bona ingens est bonum, mala ingens malum; pauper loquitur demisse, dives rigide; vir amicabitur amicior est fratre.

1. Occasiones quærit qui vult recedere ab amico : omni tempore erit exprobrabilis. 2. Non recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris quæ versantur in corde ejus. 3. Impius, cum in profundum venerit peccatorum, contemnit : sed sequitur eum ignominia et opprobrium. 4. Aqua profunda verba ex ore viri, et torrens redundans fons sapientiæ. 5. Accipere personam impii non est bonum, ut declines a veritate judicii. G. Labia stulli miscent

ic rixis, et os ejus jurgia provocat. 7. Os stulli contrilio ejus : et labia ipsius, ruina animæ ejus. 8. Verba bilinguis, quasi simplicia : et ipsa perveniunt usque ad interiora ventris. Pigrum dejicit limor : animæ autem effeminatorum esurient. 9. Qui mollis et dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis. 10. Turris fortissima, nomen Domini : ad ipsum currit justus, et exaltabitur. 11. Substantia divitis urbs roboris ejus, et quasi murus validus circumdans eum. 12. Antequam conteratur, exaltatur cor hominis; et antequam glorificetur, humiliatur. 13. Qui prius respondet quam audiat, stultum se esse demonstrat, et confusione dignum. 14. Spiritus viri sustentat imbecillitatem suam : spiritum vero ad irascendum facilem quis poterit sustinere? 15. Cor prudens possidebit scientiam, et auris sapientium quærit doctrinam. 16. Donum hominis dilatat viam ejus, et ante principes spatium ei facit. 17. Justus prior est accusator sui : venit amicus ejus, et investigabit eum. 18. Contradictiones comprimit sors, et inter potentes quoque dijudicat. 19. Frater, qui adjuvatur a fratre, quasi civitas firma, et judicia quasi vectes urbium. 20. De fructu oris viri replebitur venter ejus, et genimina labiorum ipsius saturabunt eum. 21. Mors et vita in manu linguæ : qui diligunt eam, comedent fructus ejus. 22. Qui invenit mulierem bonam, invenit bonum : et hauriet jucunditatem a Domino. Qui expellit mulierem bonam, expellit bonum : qui autem tenet adulteram, stultus est et impius. 23. Cum obsecrationibus loquetur pauper, et dives eflabilur rigide. 24. Vir amabilis ad societatem, magis amicus erit quam frater

c«n. i. !• Occasiones querit qui vult recedere ad amico; omni tempore erit exprobrabilis.—Hebraice a Vulgata dissentire videntur, sicque ad verbum habent : *Qui ad desiderium* (ita Aquila et Symmachus) *querit separatus, in omni existentia, vel sapientia miscebit se*; quod primo, Chaldaeus sic vertit et explicat, *desiderium querit separatus, et omne consilium deridet*; Syrus clarius, *qui in silentio suo cogitat desiderabilia, bonam doctrinam deridet, q. d.* Qui sequitur concupiscentiam, deridet sapientiam. R. Salomon : Qui, inquit, a Deo divulsus est, illius praeceptis non obtemperans, cupiditatibus pravisque animi motibus obsequitur; atque ita tandem omni tempore erit exprobrabilis, id est inter sapientes probum suum prodet. Rabbini vero antiquiores de Lot id exposuerunt, qui a cupiditate sua abreplus se ab Abrahamo sejunxit, juxta illud : a Elegitque sibi Lot regionem circa Jordanem, et recessit ab Oriente, divisque sunt alterutrum, » Genes, xm, It. Hic vero versiculus spectat ad declarandum ejus incestu-jsum crimen, quod tandem in universis coetibus Israeliticis et scholis evulgatum sit; Ammonitas enim et Moabitas, qui ex nefario illo congressu ortum habuerant, inter Israelitas admitti nefarium erat, juxta illud : a Non intrabunt Ammonites et Moabites Ecclesiam Domini, » Deuter. xxiu, 3.

Secundo, Aben-Ezra et Pagninus sic vertunt et explicant : Qui propter desiderium (sapientiæ) a domo vel patria sua divellitur, ut sapientiam consocietur, propter vehementem cupiditatem qua flagrat ejus obtinendæ, hic in omni sapientia miscebit se, id est cum omnibus viris doctis miscebit se, et consuetudinem habebit. Et Vatablus : Præ amore sapientiæ ejus studiosus, inquit, quæ-

rit sejunctus esse ab hominibus, id est omnibus rebus contemptis quærit uni vacare sapientiæ, et in doctrina sana admiscere se solet.

Tertio, Baynus hæc accipit de iis qui fucam quærunt sapientiam, ut eam ostentent; unde vertit, *secundum desiderium quoddam magis quam ex animo et bono judicio quarit*, scilicet sapientiam, cum sit separatus a sapientia; vel, *qui querit verbum aliquod separatum vel scientiam separatam a vera sapientia, hic in omni sapientia miscebit se*, hoc est, inter omnes sapientes cum ostentatione quadam sese ingeret, destitutus videlicet a virtute veri sapientis, qua verba sua cohibeat, humiliter de seipso sentiens. Sic enim distinguuntur vera sapientia et falsa, juxta S. Jacobum, cap. ra, vers. 17 : « Quæ autem, inquit, desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens; sed terrena, animalis, diabolica, ubi est zelus et contentio; » quod Salomon vocat sese miscere cum his qui sapientes sunt.

Idem aliam subnectit expositionem, quasi dicat: Qui per desiderium quoddam vanum aut juvenile investigat de rebus separatis, et quæ ab hominibus intelligi non possunt, ab omni vera sapientia se ipsum separat; ut contra vanitatem eorum qui toti in nugis versantur, dicatur proverbium. Prior expositio est melior, et magis quadrat cum sequenti versiculo. Hæc Baynus.

Quarto, Cajetanus sic vertit et explicat, *pro appetitu quærit sapientiam*; in omni statuto miscebit se. Cerne, inquit, quam dispar est Vulgata editio ab Hebraica veritate. Vir separatus animo a conversatione communi quereretur, hoc est, perseverat quaerendo pro appetitu, hoc est, vivendi modum

juxta appetitum proprium. Is enim qui non placet communis conversatio, querit jugiter aliquem vivendi modum conformem appetitui suo, et quaerendo miscet se in omni statuto, revolvit codices statutorum diversorum circa diversos vivendi modos, si forte inveniat, vel hauriat vivendi modum aliquem secundum desiderium suum : hæc Cajetanus (t).

Vides hic, lector, quam in diversa abeant qui a Vulgata recedunt, cui tamen adamussim astipulantur Septuaginta uti antiquissimi, sic et doctissimi Interpretes; qui proinde cum Vulgata in Hebræo pro HIND *taaua*, id est concupiscentia, desiderium, magis clare et apposite, ideoquo verius legerunt FIJKD *taana*, id est occasio. Rursum n'Cin *biscia*, quod Recentiores vertunt *sapientia*, ipsi melius verterunt, *existentia*; jam *omni existentia* idem est quod *omni tempore*, ut vertunt Septuaginta et Noster. Insuper iidem vertunt *exprobrabilis*, quia in Hebræo legerunt hpJD» *iitgaal*, id est reprobabitur, vel probro erit; jam per metathesin legunt jftltn» *iitgalla*, id est miscebit se litibus, probra jacet, exprobrabit. Unde sic quoque legendo recte Noster et Septuaginta vertunt, *exprobrabilis*, non passive, sed active, hoc est, qui exprobrat et probra jacet. Sio *incredibilis* sumitur sæpe in Scriptura active pro incredulo; *persuasibilis*, pro persuasorio, I *Corinth*, n, 4; *desperabilis* pro desperato et desperare faciente, *Jerem.* xv, 18. Denique etiamsi per omnia legas in Hebræo, uti jam legitur, recte lectionem illam Vulgate) et Septuaginta accommodes, hoo modo : Qui pro desiderio, id est pro libito, querit separatus, scilicet esse, id est discedere ab amico, hic in omni essentia, id est in omni re et tempore exprobrabit, hoc est, lites et probra jacet in amicum. Vulgate et Septuaginta accedit Arabicus, qui vertit, *vir dices, qui dividere vult amicos suos, accipit occasiones, et omni tempore erit exprobrans*.

Sensus ergo est, q. d. Qui pertesus amici et iciliæ eam vult solvere et dissociare, vel ob animi inconstantiam, vel quia se læsum putat ab amico, vel ut magis utiles aliorum amicitias captet, hic ne temere et sine ratione, ideoquoinde iiter vel malitiose, videatur amicitiae renuntiare, querit occasiones, prætextus et causas, ob quas id juste facere videatur, nunc amici vitia, nunc suas occupationes, nuno alia causando : hinc « omni tempore erit exprobrabilis » passive, id est ignominiosus et vituperandus tum ipsi amico, tum cæteris, qui ejus infidelitatem lacescent probrisque proscindunt, quia cum ipse ne quidem læsus debuisset ab amicitia recedere, causas torni'n sine ulla occasione irascendi, et amicum deserendi prætexit. Vel potius erit *exprobrabilis* ac-

(t) Recentiores, *libidinem*, suum arbitriam, non nisi quod ibi label, *iparrit qui te separai* ab aliis, id est psociabitur, alieni moris contemplor fastidiosus; contra omxrm rr<<«* *railonem se e/[ert.* pugnat animo *exatrbato*.

tive, id est, lites et probra jacet assidue in anicum, ut eum a se suaque amicitia depellat; hoc J[[!] enim significant Hebræa, sivo legas *iitgaal* cum Nostro, sive, ut Recentiores, per metathesin *iitgalla*. Et sic quoque exponas Græcum *Ir.twHw*;, quod habent Septuaginta, active, ut idem sit quod probrosus, contumeliosus, probra jaciens. Posterius enim hemistichium videtur explicare prius, nimirum docere occasiones dissolvendo) amicitiae, quas querit amicus infidus, esse lites et probra, quæ in amicum assiduo jacet. Verum enim est votu- proverbium : « Injuria solvit amores ; » quod tamen nimius et demens amator falsum esse contendit, dum in *Epigram*, ita canit :

**Fabula, quod jaciant, Injuria solvit amores;
Namque redardescit sic magis iste furor.**

Loquitur, ut dixi, Salomon de amico infido et iniquo. Similis tamen ratio est amici æquiefidii; hic enim eum amicum, quia vitiosum, sibiquo noxium, a se ablegare cupit, querit occasiones quibus opportune et commode id præstet, ne amicum vel alios invisos sibi faciat, et contra se concitet: omnia enim subita sunt violenta, ideoque exosa, præsertim si importune fiant. Unde vetus dictum est : a Amicitiae non rumpendæ, sed dissuendo sunt. » Sic Samson instinctu Dei quatenus uxorem Philistinam, quæsivit occasionem rumpendi pacem cum Philistinis, eorumque jugum excutiendi, *Judie*, xiv, 4. Sic rex Israel, videns regem Syriæ ad se misisse Naaman leprosum ut curaretur a lepra, dixit : « Animadvertite et videte quod occasiones (rumpendi foederis et inferendi belli) quærat adversum me, » IV *Reg.* v,7.

Ratio a priori est, quod occasio sit tempus actionis opportunum : unde in aggreudiendo conciliandoque negotio præcipuum habet momentum, ut alibi ostendi. Hinc Festus occasionem ita definit : a Est opportunitas temporis casu proveniens. » Cicero vero, lib. I *Reinvent.* : uOccasio, inquit, est pars temporis, habens in se alicujus rei idoneam faciendi aut non faciendi opportunitatem. » Quocirca prudentes in re qualibet, ac præsertim in concilianda vel dissuenda amicitia commodam quierunt occasionem et opportunitatem ; ab opportunitate enim pendet rei ex volo successus, ac prosper actionis effectus, felixque eventus. Veritas hujus sententiæ manifesta est in quotidiana experientia, et potissimum in hæreticis, qui quandoquidem fastidio vetustatis,-aut sua malitia, quærun discessionem ab Ecclesia, quidvis causantur, minutissima quæque exaggerantes et calumniantes, omniaque insectantes et traduentes apud populum, nihil aliud fere inculcantes in omnibus suis concionibus quam Ecclesiasticorum vilia, in quæ assidue debacchantur.

Huc facit apologus vulpis et galli apud mythologos : Vulpes enim nada occasionem capiendi gallum criminabatur eum, quod in aurora vociferando somnum suum et aliorum animalium in-

Apolo
gni
Tolpli el

terlnrbnret. Excusavit se gallus. Imo vero, ait, voce >nca te et omnes excito ut evigiletis, et cibum prædamque quæratís. Cui vulpes: Ut ut est, inquit, prandendum mihi est, impransus a te non discedam ; quare gallum suffocavit cl devoravit. Similis est dc leone qui cervum criminatus, quod ingredient lacum ad bibendum, pedibus aquam turbidam efficeret, eum invasit et comedit.

Mystice Auctor *Catenæ Græcorum* : a Occasionem, inquit, vel prætextum hoc loco appellat peccata; amicos autem sanctos, quibus per virtutum culturam conjungebatur. Tenebitur porro perpetuo probro obstrictus, qui horum amicitia et stabilitate vivit destitutus.» Sic hoc steculo Hlenricus Vili, Angu® rex, ut S. Thomæ Cantuariensis, cui ipse paulo ante cum tota Anglia devotionis et beneficiorum vinculo obstrictus vivebat, sepulcrum gemmis et auro dives expilaret, eum non tantum amicorum, sed et Sanctorum albo, inaudito a sæculis sacrilegio, expunxit. Atque ut hoc jure videretur facere, eum velati Henrico II rebellem perduellionis reum peregit, et lata in tribunali sententia damnavit, uti fuse narrat Sanderus, lib. II *De Schism. Anglic.*: quo facto æternum Dei, Angelorum hominumque odium et probrum sibi conscivit. Simili modo peccator ob amicas veneres, opes et cupidines amicitiae Dei et Sanctorum renuntiat, ac cum diabolo et mundo societatem copulat, cujus proinde pœna et probrum perennabit iu gehenna. Tales tacite et reipsa dicunt illud impiorum apud Isaiam, cap. xxvni, 15: « Percussimus fœdus cum morte, et cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans, cum transierit, non veniet super nos; quia posuimus mendacium spem nostram, et mendacio protecti sumus. » Quibus proinde Deus flagellum intentans: « Delebitur, inquit, fœdus vestrum cum morte, et pactum vestrum cum inferno non stabit; flagellum inundans, cum transierit, eritis ei in conculcationem.» Porro occasiones quas impius, ut Dei et Sanctorum amicitiae renuntiet, prætexit, recenset Christus m parabola invitatorum ad nuptias, *Luca* XIV, 18 : «Et cœperunt, ait, simul omnes excusare. Primus dixit : Villum emi, et necosse habeo exire et videre illam; rogo to, habe me excusatum. Et alter dixit : Juga boum emi quinque , et eo probare illa. Et alius dixit : Uxorem fluxi, et ideo non possum venire, n Ubi vide S. Ambrosium, S. Chrysostomum cætcrosquo Interpretes. Rosee merito increpat S. Jacobus, cap. iv : «Adulteri, inquit, nescitis quia amicitia hujus mundi inimica est Dei? Quicumque ergo voluerit esse amicus sæculi hujus, inimicus Dei constituitur. » Vide quæ ibidem annotavi.

2. Nox BIXIFIT STUJ.TIS VERBA PRUDENTIS, MISI EA DIXERIS QV.R VERSANTUR IN CORDB EJUS. — Hebræa habent, now volet stultus verba intelligentia, nisi in revelando cor ejus (I), id est, nisi revoles ea quæ

ipse corde volvit. Aquila, *non volet oemens in prudentia*, id est prudentiam, supple, audire et discere. Est hebraismus; llebra i enim verba contactus qôale est audire, construunt cum ablativo, mediante præpositione *in*. Septuaginta, non *habet opus sapientia*, vel potius *non habet usum* (Imo enim significat et huic respondet Hebrautn l'iarp bó lo *iachpots*, id est *non volet*) *sapie» a mentis inops; magis enim stultitia duritur quam sapientia*; Chaldæus vero, non *vult stultus inlelh. n-tiam, sed in stultitia immoratur ejus animus*; Syrus, *stultus non amat sapientiam, quia cor ejus stultitiam cogitat* ; Vatablus, *stultus non delectatur intelligentia, sed his duntaxat quæ corde suo volutat*.

Ex his ergo ver?ionibus *primo*, planam hunc sensum elicias, *q. d.* Stultus non amat, nec rec.pit verba sensata et prudentia, « quia sibi desipiuni ob habitum contrarium, » ait Lyranus; sed tantum vana, levia, carnalia et stulta, qualia ipse amat versatque mente sua, quia his plenum est cor ejus, juxta illud : «Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei,» 1 *Corinth*, n, 14. Rursum, *q. d.* Stultus non recipit sapientes doctorum sententias, sed suis quas corde concepit opinionibus mordicus adhæret; quare nisi eadem dicas quæ ipse sentit, non te audiet, sed explodet. Agitur enim et occæcatur stultitia, id est stulta concupiscentia et curiositate; quare verba prudentiae et virtutis non admittit. Ita Auctor *Catena Græcorum*, Lyranus, Hugo, Arboreus, Dionysius, Janscnius et alii. Juxta hunc sensum *-n nisi* accipitur non ut exceptivum, sed ut adversativum significans *sed, tantum*.

Secundo, pressius et profundius, *q. d.* Non recipit stultus prudentiam, nisi eam dixeris et docueris per ea quæ ipse corde suo versat, nisi scilicet te ejus rudilatiét stoliditati accommodes, ut cum inepto quasi ineptias, et cum stulto slultescas. Docet ergo magistrum cum stultis quasi desipere, ac stultum agere debere. Juxta hunc sensum *tò nisi* proprie accipitur ut nota exceptionis. Ab eo enim quod dixit, stultum non capere verba prudentiae, excipit casum unum, scilicet si stulto te accommodes : sic enim per stultitiam a stultitia cum deduces ad sapientiam. Igitur haec gnome significat *primo*, stultum ita depressum et affixum esse suæ stultitiae, ut ad sapientiam assurgere nequeat. *Secundo*, magistrum, ut stultum doceat sapientiam, debere se ineptis et stultis ejus conceptibus, quoad licet, conformare, ut ex eis qu® ipse capit et amat, sensim elevetur el deducatur ad sapientiam. Sic Christus vestivit se carne nostra, ut carnales et insipientes homines ad Deum et divina deduceret; accommodabat enim se carnalibus eorum sensibus; unde docebat per parabolas nuptiarum, seminis : messis, zizaniorum, etc., qu® plebeiis et rudibus not® et familiares

id est, tantum in *eo* sibi placet, ut prodatur, quod m suo animo gerit, id est stultitiam suam.

Rscuss, *icd in eo quod cor suum se ipsum retegít.*

erant, ac per illas adumbrabat, et quasi describebat crasso et rudi quodam modo res creles et divinas, quas alioqui non intellexissent homines, si nude in se, uti sunt, fuissent a Christo proposito». Christum imitatus S. Paulus, I *Corinth.* i, 18 et seqq., celebrat et praedicat stultitiam crucis Christi: « Quia, inquit, quod stultum est Dei, sapientius est hominibus. » Et *Galat.* iv, 20: « Velle, inquit, esse apud vos modo, et mutare vocem meam, » ul cum vobis quasi parvulis et balbutientibus balbutirem.

Sic S. Ignatius, fundator Societatis nostrae, nos docuit praxim convertendi mundanos et carnales, dicens: « Ad tales convertendos ingrediamur cum eo quod ipsorum est, sed egrediamur cum nostro, » *q. d.* Initio misceamus sermones de rebus mundi, quas mundani capiunt; sed inde commode traducamus sermonem ad ea quae ad salutem animae spectant, qui noster est finis et scopus. El S. Franciscus Xaverius cum Indis et Barbaris agebat quasi Indus et Barbarus, cum pueris quasi repuerascebat, cum militibus agebat de militia, cum agricolis de agricultura, cum mercatoribus de mercibus; itaque omnibus omnia factus, omnes lucrabatur Christo. Ita quisque sua inescandus est esca, ac suo capiendus hamo.

Porro alii aliter hanc gnomon explicant: *primo*, R. Levi, *q. d.* a Vecors prudentiam non amat, nisi quando ejusdem inscitia animusque patefit: tunc enim tantummodo magnam vim esse prudenti arbitratur; sed deinde ad sapientiam acquirendam, animoque consignandam non excitatur.» Sic et Vatablus.

Secundo, Cajetanus vertit, *non volet stultus intelligentiam; quod est, ad detegendum cor suum*. El est sensus, quod stultus non studet ad intelligendum: quod si studeat ad intelligendum, studet ad hoc ut detegat cor proprium, hoc est, ad canifescendum aliis quod ipse intelligit. Vanagloria itaque describitur finis imprudentis, si studet ad penetrandum aliqua intellectu. Absolute autem non placet illi intelligentia rerum, aut scriptorum, Ilac Cajetanus.

Tales sunt qui novas comminiscuntur opiniones. ac veterum tritas sanasque sententias rident et explodunt; quod superbire, reque ac insipienti, est argumentum. Accedit Baynus: Asserit, inquit, stultum non quaerere sapientiam ob amorem sapientiae, sed duntaxat ad ostentationem, ut cor suum manifestet, et ut doctus habeatur: alta de causa non volet sapientiam. Sic enim in Hebraeo legitur, nisi *ob revelationem cordis sui*.

Tertio, Cassianus, *Collat.* XIV, cap. xvii, ex Septuaginta sic legit, *non opus est sapientia, ubi deest tensus; magis enim ducitur insipientia*, sicque explicat, *q. d.* Via virtutis et perfectionis non est docenda apud impios et immundos; hi enim ejus sunt incapaces, eamque rident et subsannant, juxta illud Christi: « Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas ante porcos, ne forte

conculcent eas pedibus suis, et conversi dirumpant vos, » *Matth.* vii, G. Hi sensus non sunt improbabiles, nec huic loco incorgrui.

3. Impius, cum in profundum venerit peccatorum, contemnit: se sequitur eum ignominia et opprobrium. — Hebraice, *cum venit impius, venit etiam contemptus, et cum ignominia* (Pagninus, non viro *ignominioso* (1)) *venit opprobrium*; Aquila, Symmachus et Theodotion, *in veniendo impium venit contemptus*; Chaldaeus, *quando venit impius in stultitia, venit et in ignominia et in opprobrio*; Syrus, *venit super eum stultitia et opprobrium et calumnia*; Septuaginta consonant cum Vulgata; habent enim, *quando venerit impius in profundum malorum, contemnit; supervenit autem ei inhonoratio et opprobrium*. Igitur « in profundum peccatorum non est in Hebraeo, sed illud subaudierunt et suppleverunt Septuaginta et Noster. Tacite enim continetur in voce *impius*. Impius enim hic sumitur in actu perfecto, sive completo. Igitur *impius* vocatur, qui non semel vel iterum ex infirmitate vel ignorantia in peccatum lapsus est, sed qui assidue ex malitia et impietate peccat, ut jam peccati callum obduxerit, qui sane in peccatorum profundum devenit.

Jam varii varie explicant: *primo*, ex Hebraeo Aben-Ezra: Cum impius, inquit, in lucem editur, simul cum eo accedet contemptus, quo alios ludibrio habet: atque illis despiciendis opprobrium, quo illos appetet, simul aderit. Sensus autem est, ex contemptu opprobrium oriri, quemadmodum flagitium est ansa flagitii. Et R. Levi: Adveniente scelesto, inquit, simul etiam contemptus adest; solemne enim illi est, ut alios floccifaciat. Praeter contemptum vero et ignominiam, qua is notatur ob freudas ignominiosasque actiones, caeteris eadem contumeliosa aflinget: maculas enim et probra, quibus ipse laborat, caeteris etiam inuri curat.

Sic quoque explicant Jansenius, Cajetanus, Baynus, *q. d.* Impius viros probos contemnit, cosque ignominia et probro allicit, objiciens et affingens eis crimina, quibus ipse obnoxius tenetur, ul scelerum et infamiae habeat socios, quibus se tegat et tueatur. Unde Nazianzenus in Iambico. *Despectae, ad Seleucum*, ait impios satagere suam peccati scabiem aliis affricare, « ut criminum plurimos socios habentes labes obtegant suas, » Et in *orat.* 28: a Omnes impii, inquit, facile adducuntur, ut vilia sua de aliis partim suspicentur, partim loquantur. »

Verum nostrae versionis Vulgaire et Septuaginta clarus planusque est sensus, *q. d.* Impius quotidie crescens in impietate, unamque alteri ne majorem minori assidue accumulans, tandem in profundum impietatis barathrum dilabitur; quo

(1) Melius *cum ignominia*, id est, turpiter factis. Abstractum pro concreto. In priori inembro Vulgatus cum Septuaginta legit OJX3 una voce, ab DJK, *profundum*.

cum dilapsus est, jam contemnit omnia monita et monitores, omnia scelera et probra, omnem ingenuitatem et pudorem (unde S. Athanasius, serm. 4 *Contra Ariano**, *contemnit* explicat *pudorem exuit*), omnia damna et pericula, omnia jura divina et humana, omnia sacra et profana, adeoque omnes cœlites et Angelos ipsumque Deum, cujus tandem providentiam, imo essentiam et existentiam negat, juxta illud *Psalm.* xin, vers. 1 : « Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus. » Unde Hugo explicat : « Contemnit, inquit, conscientiam; » Lyranus : « Contemnit supplicia; rursus, contemnit omnem correptionem, veniam omnemquo medicinam. Sed sequitur cum ignominia et opprobrium, » quo ob >ssidua scelera Ut infamis, imo dedecus ac probrum cœli et terrae, hominum et Angelorum, ac tandem üt pabulum gehennæ, æternumque dæmonuro ludibrium. Porro impius omnia jam dicta contemnit, tuin quia peccatis excaecatus non videt, nec æslimat damna sibi ex peccato imminetia ; tum quia peccati dulcedine illectus totus in illud rapitur. Itaque ut liberius et suavius peccet, metum cujuslibet mali, qui eum a peccato revocare posset, abjicit, repellit et contemnit. Profundum ergo peccatorum, in quod se praecipitat, causa est contemptus.

Pinfun- Quaeres, quodnam est hoc *profundum peccato-*
 › u ito- n/m' imP>um adigit in contemptum, inde-
 inm, que in opprobrium et exitium? Varii varie assi-
 quod? gnant : ex omnibus variorum expositionibus ordine dispositis, gradus hujus profundi et barathri construa ex verbis et mente Patrum.

K'»p. *Primo* ergo, S. Chrysostomus per *profundum*
 r'l'a0, accipit peccandi consuetudinem : hæc enim consuetudo necessitatem quamdam peccandi affert, qua fit ut homo quasi impos sui rapiatur in suas concupiscentias, quibus ultro se totum mancipavit : quo fit ut omnia, quæ eum a peccato avocare possent, spernat et contemnat : perinde ac porci luto se obruentes et opplentes contemnunt omnem nitorem et puritatem, imo luto et sordibus se oblectant et pascunt. Audi S. Chrysostomum, epist. *ad Theodor.*, qua cum lapsus in spem venite erigit, si caveat relapsus : « Tantum, ait, ne relabaris, ne excindas spes amplas, ne in te admittas, quæ impiis accidunt. Nunquam enim peccatorum quamlibet exuberans copia in desperationem conjicere solila fuit, sed cum illis impiam habere animam. Propterea Salomon non dixit simpliciter : Quisquis venit in profundum malorum, contemnit; sed nominatilo, inquit, impius : quia illorum tantum est illo morbus, postquam in profundum malorum descenderunt. Et hoc est quod non permittit cos respicere, neque eo reverti unde exciderant. Nam flagitiosa desperatio perinde atque collarium incumbit in anima* cervicem, et compellens oculos in terram demittere prohibet, ne ad Dominum suum suspicial n Audi eundem, homil. 22 *in Genes.* :

V.

« Impius, cum in profundum ceciderit malorum, contemnit; grave enim, grave est, dilecti, capi laqueis diaboli : anima enim postea quasi in rebus comprehensa trahitur, et sicut sus in luti volutabro immergitur, sic et ista a mala consuetudine obruta ne sentit quidem peccatorum suorum fcetorem. » Consuetudo enim est quasi kJ s in quo suaviter peccator recumbit et indoi mit, ut nihil aliud gustare, vel sentire videatur : imo c>t quasi centrum, in quo plane conquiescite!, affixus est. Unde pro *profundum* græce est &ófc-, id est ima profunditas, quæ in circulo, puta in globo terræ, est ipsum centrum. Primo ergo, sicut omnia gravia P*»»- naturaliter feruntur in centrum, sic peccator peccato assuetus et imbutus quasi naturali impetu tmm b rapilur ad peccatum; *secundo*, sicut lapides in centro «"■ ;,ot suo conquiescit, sic et peccator conquiescit in peccati illecebra; *tertio*, sicut centrum delinet res sibi affixas, sic consuetudo peccati delinet peccatorem, ut in eo perseveret u-que ad mortem et gehennam ; *quarto*, sicut res in centro nullum sentiunt motum vel impulsu : sic peccator peccato assuetus nullum sentit conscientie® remorsum, vel gratiæ excitantis impulsu. Consuetudo ergo est primus gradus peccatorum, quibus gradatim ad imum profundi barathrique descenditur. Sequitur secundus.

Secundo, S. Athanasius, serm. 4 *Contra Ananas*, Suando. per *profundum* accipit cæcitatem mentis, quæ ex consuetudine peccandi sequitur. Peccatum enim iteratum continue magis magisque excæcat mentem, ut non videat quod agit, nec malum a bono discernat, imo malum quod agit æstimet esse bonum. Quare omne bonum illi contrarium contemnit, juxta illud *Ephes.* cap. iv : a Ut jam non ambuletis, sicut et Gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum. alienali a vita Dei, per ignorantiam quæ est in illis propter cæcitatem cordis ipsorum, qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiiis, in operationem immunditia omnis, in avaritiam, » etc.

Tertio, alii per *profUndum* accipiunt obduracionem, puta impudentiam, impœnitentiam, contumaciam et pertinaciam peccandi. Peccator enim consuetudine peccati excæcatus in peccando obduratur, filique impudens, contumax et pertinax, undo omnia alia ridet et contemnit. Ita S. Isidorus, lib. 1 *Sent.* cap. xiv : « Perpetrare flagitium aliquod, inquit, mors anima? est; contemnere poenitentiam, et permanere in culpa, descendere in infernum post mortem est. Ergo peccaro ad mortem pertinet, desperare vero in infernum descendero. Unde et Scriptura ait : Impius, dum in profundum malorum venerit, contemnit. » Et Gratianus, De *Pcenit.* dist. i, can. 60, ex S. Gregorio : a Voluissent iniqui, si potuissent, sino fino vivere ut potuissent sine fine peccare. Ostendunt enim quia in peccato semper vivere cupiunt, qui nunquam desinunt peccare, dum vivunt. Ad magnam

ergo Justitiam judicantis perlinet, ut nunquam careant supplicio, qui in hac vita nunquam voverunt carere peccato. » Subdit deinde Gratianus : « ilinc Christus ex persona membrorum ait : Non absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum. Quod S. Augustinus exponit dicens : Puteus est humanó iniquitatis profunditas, in quem si cecideris, non claudet super te os suum, si tu non clauderis os tuum ; confitere ergo, et dic : De profundis clamavi ad te, Domine; et evades. Claudet super illum Dominus, qui in profundo contemnit, a quo mortuo, velut ab eo qui non sit, perit confessio. Dine idem Propheta ait : Introite portas ejus in confessione; ostendens ad portas misericordiæ non nisi per confessionem peccati aliquem posse pertingere. » Hinc et S. Hieronymus in *Ezech.* i, per *profundum peccatorum* accipit amissionem conscientiæ et synderesis : a Conscientiam, ait, cerimus præcipilari apud quosdam, et suum locum amittere, juxta id quod scriptum est : Impius, cum in profundum peccatorum venerit, contemnit; » contumacia ergo est tertius peccatorum gradus. Sequitur quartus.

0-jirto. *Quarto*, S. Bernardus, *De Gradibus humilil.*, per *profundum* accipit Dei contemptum, quem parit obduratio et contumacia. Cor enim durum nec homines timet, nec Deum reveretur. Sic enim pii, *gradu* 11 : « Post decimum itaque gradum, qui rebellio dictus est, expulsus vel egressus de monasterio slalim excipitur ab undecimo. El nunc ingreditur vias quæ videntur hominibus bonæ, quarum finis (nisi forte Deus eas illi sepierit) demerget cum in profundum inferni, id est in contemptum Dei. Impius siquidem, cum venerit in profundum malorum, contemnit. » Sic et Hugo nulla conglomerans : « Profundum peccatorum, ait, dici potest contumacia, pertinacia, defensio, jactantia, desperatio, præsumptio, excaecatio intellectus, corruptio affectqs. » Ubi nota quatuor hujus profundi dimensiones. Altitudo enim est jactantia, cum quis de malefactis suis quasi benefactis gloriabundus pxsu|tal; huic opposita profunditas est desperatio veniæ et salutis; longitudo est consuetudo peccandi, latitudo est præsumptio de Dei misericordia.

Q'i.ioio. *Quinto*, Redact S. Cæsarius Arelatensis, hom. 13 De Pernitent., per *profundum* accipiunt desperationem, quam parit obduratio Dei que contemptus. Audi Bedani : a Qui loqgis peccatorum tenebris involutus semel de luce desperat, jam ex desperatione contemnit, id est, pa-sim sibi peccandi frena relaxat; sed talis opprobrium futuræ damnationis nulla ratione evadit, quem ab usu sua; iniquitatis nulla divini timorjs memoria cohibuit. n Audi S. Cæsarium : « pe multitudinem, ait, peccatorum desperado nascitur, et ex desperatione absque ulla reverenda peccatorum frena laxantur, et impletur illud quod scriptum est : Impius, cum veuerit in profundum peccatorum,

contemnit. » Audi et Auctorem *Imperfecti*, homil. 40 in *Matth.* : « Homo, qui grave facit peccatum, dum non habet amplius quod jam speret in Deum, pejora committit, dicente Salomone : Cum venerit impius in profundum malorum, contemnit. Sicut enim infirmus, donec mediocriter habet aliquam passionem, et sperat se posse curari, servat se a nocivis escis ; si autem intellexerit insanabilem se esse, jam non sibi parcat : sic et homo donec mediocriter peccat, et sperat salutem, quantumcumque potest, observat se a malo; si autem graviter peccando coeperit desperare, jam nihil dubitat facere, quasi qui jam peccatis suis vincit judicium Dei : nesciens miser, quia sicut in bono gradus sunt gloriarum, et unusquisque secundum mensuram boni sui accipit gloriam : sic et in malo gradus sunt poenarum, et unusquisque secundum mensuram mali sui accipiet poenam. Sicut enim infinitus est Deus in retributione bonorum, sic infinitus est in retributione malorum. »

Sextum et imum profundi peccatorum est ipse infernus vitæque infernalis quam parit desperatio. Desperati enim agunt vitam infernalem, vivuntque quasi dæmones et damnati ; imo subinde vident dæmones, ac locum sibi cum eis in gehenna destinatum, uti vidit Theodoretus, Chrysaorius, et Iconiensis ille apud S. Gregorium, lib. IV Dialog. xxxviii. Hi tandem quasi perditæ contemnunt omnia, pejerant, blasphemant et abominanda perpetrant.

Collige jam hosce gradus peccatorum, et ex iis scalam, qua recta descenditur in tartara, construe : nimirum peccator ex peccato descendit in primum profundi gradum, qui est consuetudo peccandi; ex eo descendit in secundum, qui est cæcitas mentis; ex eo in tertium, qui est contumacia ; ex eo in quartum, qui est Dei contemptus; ex eo in quintum, qui est desperatio; ex eo in sextum, qui est gehenna et vita gehennalis. Similibus, sed contrariis virtutum gradibus scandunt justæ in altum, puta in summum coelorum : ex una enim virtute ascenditur ad aliam, indo in earum consuetudinem, inde in animi obfirmationem, inde in certam salutis fiduciam, inde in constantem Dei amorem, inde in perseverantiam jugemque unionem cum Deo, inde ad Deum Dei que fruitionem in coelum, juxta illud : « Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion, » *Psal.* lxxxiii, 8.

4. Aqua profunda verba ex ore viri : et torrens redundans fons sapientiæ. — *P10 tOirens* hebraico est 'ina *nachal*, quod tam fluvium quam torrentem significat : male aliqui stagnum vertunt. Aquila vertit, id est *vena*. *Pro redundans* hebraico est pmo *nobea*, quod Septuaginta vertunt ὁὐκ ἐκ τῆς ἀρχῆς, id est *scaturit*. In multis codicibus est ὁὐκ ἐκ τῆς ἀρχῆς, id est *prosiliens*; Theodolion; , id est *redundans*; Aquila et Symmachus, ἀνὰ πῦρ, id est *erumpetis*. Undo Chaldæus vertit.

aqua profunda os viri, torrens redundans fons sapientia; ^Septuaginta Romani et Complutenses, *aqua profunda sermo in corde viri; flumen autem scaturiens et fons vita*. Verum pro *vita* cum Hebræis, Vulgata, Chaldæo, Aquila, Symmacho, Thecodotione, et cæteris omnibus legendum videtur *sapientia*. Unde Auctor *Catena Gratorum* sic ex Septuaginta clare legit et explicat: « Doctrina, quæ in iusti viri corde continetur, est veluti aqua profunda; eadem est quasi fluvius scaturiens ac fons vitæ. Cognitio, qualis mente comprehendere non potest, latet in pectore viri secundum Deum ambulantis, quæ hoc loco fons vitæ, alibi fluvius pacis appellatur. Aut quæ dicit, huc tendunt: Quando quispiam sapientiæ verbum in cordis fundo usque custodit, neque cum aliquo illud communicat, efficitur in eo fluvius scaturiens, hoc est magnus et profundus. Potest autem fons vitæ de uno nonnunquam verbo fluvium producere. » Aliter: « Fluvius scaturiens ejusmodi est, qui terram subjectam irrigat, largeque inebriat, et ad fertilitatem et ubertatem præparat. »

Hinc liquet per virum hic accipi prudentem et sapientem; nam, ut ait R. Salomon, hebræum *ʕisch*, id est vir, in Scriptura fortem strenuumque significat, atque ob prudentiam et fortitudinem magnum et excellentem (1).

Nonnulli ex versione Septuaginta Roman, et Complutensium, censeant hic verba sapientium comparari aquis triplicibus, scilicet *primo*, aquis profundis fluminis; *secundo*, torrenti redundantibus; *tertio*, fonti scaturienti, *q. d.* Sapientum alius orationem ubcrem et affluentem fluminis instar ingentis effundit, sicut olim S. Hieronymus, S. Hilarius « eloquenti Christian Rhodanum appellavit; alius tanquam rivus sermonem volvit; alter demum velut fons verba emittit. Sic Plutarchus in *Pericle* Demostheni orationis flumen tribuit, Isocrati rivum accommodat, Æschini fontem adseribit. Sic inter Christianos S. Chrysostomus quasi flumen uberem et copiosam orationem volvit, Nazianzeni eloquentia rivum imitatur, ac demum Basilii sermo fontem perenniter fluentem repræsentat.

Rursum unus idemque sapiens pro varietate loci, temporis et personarum nuno se effundat copiose et graviter ut flumen, nunc temperato ut torrens, nunc submisso ut fons. De quo S. Augustinus, lib. IV *De Doctrina Christiana*, cap. xix: « Et tamen, ait, cum doctor debeat rerum dictor esse magnarum, non semper debet eas granditer dicere, sed submisso cum aliquid docetur, temperate, cum aliquid vituperatur sive laudatur; cum vero aliquid agendum est, ut tamen ad eos loquimur, qui hoc agere debent, nec tamen volunt, tunc ea quæ magna sunt, dicenda sunt granditer, et ad flectendos animos congruenter. » Si secus fiat, dicero licebit quod de Anaximene po-

rorante dixit Theocritus, teste Stobæo, *serm.* 34: « Incipit verborum flumen, mentis gutta. »

Verum quia Hebrea, Chaldæus, Aquila, Symmachus, Thecodotion, cæterique omnes, quin et Septuaginta in *Catena Gracorum*, bimembrem faciunt hanc sententiam, uti paulo ante ostendi, et pro *fons vita* habent *fons sapientia*, ac tollunt *et*, quod Septuaginta Romani et Complutenses interjiciunt inter *flumen*, sive torrens et *fons*; hinc genuinus sensus est, ut posterius hemistichium explicet prius, ejusque causam et originem assignet, *q. d.* Verba manantia ex ore sapientis sunt sicut aqua profunda fluminis vel torrentis: quia cor sapientis est sicut vena, vel fons sapientiæ profundus, qui jugiter manat sapientiam, sicut fons jugiter effundit aquam, quæ sensim collecta efficit torrentem vel fluvium. Causa enim cur verba sapientis sint copiosa et profunda, est quia manant ex corde profundo ac sapientiæ pleno, *q. d.* Mens profunda sapientis profundam eructat sapientiam instar fontis profundi, copiosi et perennis. Sicut enim in Alpibus videmus fontes scaturire aquas largas, ex iisque collectis oriri Rhenum, Ænuin, Rhodanum aliosque fluvios; ac simili modo ex Parnasso monte oriri Bactrum, Choaspem, Araxem, Tanaim et Indum, ait Aristoteles, lib. I *Meteor*, cap. i (sane in Alpibus vidi ex altissimis montibus collectas aquas, in subjectas valles magna copia et fragore ruere, illicoque efficere torrentes et fluvios ingentes, qui homines, equos et currus sorbeant, præserlim in hieme): sic pariter mens sapientis est vena et fons perennis jugiter ebulliens sermones sapientes, qui proinde copiosi sunt et profundi, ut jam torrentes et flumina sapientiæ esse videantur. Ita Salomonem explicat Siracides, *Eccli.* xxr, 16: a Scientia sapientis tanquam inundatio abundabit, et consilium illius sicut fons vitæ permanet. »

Igitur verba sapientis et sapientiæ comparantur saponi aquis profundis fluvii vel torrentis: cor vero, *q. d.* fons sive mens, comparatur venæ sive fonti, ex quo hæ aquæ scaturiunt.

Primo, quia sicut fluvius manat ex fonte, sic Primo, verba oris ex corde. Hinc fons dicitur a fundendo, ait Festus, quod fundat aquas. Dicitur et vena. Sicut enim vena est sanguinis conceptaculum, diciturque a veniendo, quod ex ea veniat, et per eam permeet sanguis in totum corpus: sic et ex fonte velut vena venit aqua, et in lerras cunctasque permeat. Græce vena dicitur *ῥοή* a *ῥέω* « fifa », id est redundare, quod sanguine vel aquis plena sit et redundet. Quod ergo vena sive fons est fluvio, hoc cor est ori *q. d.* verbis, scilicet eorum origo et scaturigo, *q. d.* Verba sapientis non in ore, sed in corde nascuntur, quia ex imo cordis manant, adeoque ex abundantia et profunditate cordis profluunt instar fluminis ex fonte scaturientis et jugiter profluentis. *Secundo*, sicut fons s. .-oda. nonnunquam arescit, sed perennes fundit aquas: sic cor sapientis ocrennes fundit sapientiæ doctrinas.

II) Idem ex altero heniis veluo collidere*, pronum esu

564

COMMENTARIA IN PROVERBIA SALOMONIS, CAP. XVIII.

Ita Aben-Ezra : « Verba sapientis, inquit, sunt velut aquæ profundas, quæ pellucidæ sunt; quæ ratione enim torrens assidue aquas ebullit. ita scaturigo sapientiæ in viro sapiente exhauriri nequit. » *Tertio*, sicut aquæ fluvii, vel torrentis, ex jugi fonte manantes sunt copiosæ, ideoque profundas : sic et dogmata sapientis manantia ex corde sapienti sunt copiosa et profunda. Unde Tigurina vertit, *verba oris viri velut aqua profunda sunt, et fons sapientur, velut uberrimum lumen*; id est, inquit Vatablus, *ut aqua: profundes exhauriri non possunt, sic nec viri sapientis verba unquam deficiunt*. Imo, ut ait R. Levi, eorum vim finemque non facile est assequi, nec eorum arcana penetrare. *Quarto*, sicut ex fonte quantum aquæ effluit, tantumdem aliunde affluit : sic et cor sapientis quo plura eructat, eo plura percipit : quo enim plura ex illo profluunt, eo plura supersunt quæ ex illo effluere possint, ait R. Levi. *Quinto*, fons suam concham primo implet, deinde redundantem aquam diffundit, aliisque communicat : sic et sapiens primo mentem suam, deinde aliorum sapientia imbuat, juxta illud S. Bernardi : « Doctor sit concha, non canalis, » qui nihil aquæ retinet, sed totum quod recipit, effundit. *Sexto*, sicut fluvius superne patulas habet aquas, quas omnibus communicat, inferne vero profundas, quas nulli nisi urinatores penetrant : sic et sapiens vulgaria omnibus communicat, arcana vero sapientiæ paucis revelat, ut cum S. Paulo parvulis det lac ad potandum, et sapientibus sapientiam loquatur in mysterio : ita Beda. *Septimo*, sicut aquæ ex venis et fontibus manantes per occultos viarum flexus, meatus et mæandros percolantur, ut suam amaritiam, salsedinem, crassitiam, aliudve vitium deponant; sic et verba sapientis per varias mentis et rationis meditationes, considerationes et examina percolantur, ut, antequam ad os veniant, omnem amaritudinem, turbationem, iram, inconcinnitatem deponant, et tunc suavia, grata, prudentia, etc. Insuper, sicut aquæ fontium, dum per venas auri, argenti, ferri, vitrioli, sulphuris, etc., transeunt, horum mineralium vim imbibunt, quo fit ut calculo, hydropi, inflammationibus, etc., medeantur, ut faciunt fontes Puteolani, Spadani, Aquenses : sic pariter verba sapientum per venas meditationum, humilitate, patientia, mansuetudine, charitate, fervere transeuntia, harum virtutum vim sugunt, fiuntque humilia, patientia, mansueta, benevola, fervida. *Octavo*, sicut fons ex orificio exiguo leniter modicam fundit aquam, quæ continua effusione augescens crescit in flumen : sic pariter sapientiæ doctor leniter per modica præcepta docet sapientiam, ne eorum multitudine et pondere rudem discipulum obruat, sed sensim plura et plura illi instillans tandem omni sapientia instar fluminis eum imbuat et replet. Idipsum eleganti similitudine pluvie vehementis sive imbris, ac lenis sive stillicidii repræsentat S. Gregorius Na-

zianzenus, orat. 15 *De plaga grandinis* : vehemens enim nimbus segetes sternit, et illico deficit, lenis vero segetes fovet et perdurat : idem facit doctrina nimia et modica, sive placida et lenis.

5. Accipere personam impii non est bonum (id est Verbum, s. est, est pessimum et nefarium, ait R. Levi; est miosis), ut declines a veritate judicii. — Hebraice, *ad dejiciendum justum in judicio*; Chaldaeus, *neque declinare a judicio contra justum*; Syrus, *neque etiam pervertere judicium in justum*; Septuaginta, *admirari personam impii non bonum, neque sanctum declinare justum in judicio*. Pro accipere hebraice est nixi? *sect*, quod Cajetanus vertit, *elevare personam*; Septuaginta, mirari vel suspicere; Aquila, Symmachus, Theodolion, *sumere*; Noster, accipere; alii, *ferre vel portare*. Omnia eodem redeunt. Qui enim personam impii, quia potens, vel dives, vel amicus, vel magnificus est, reveretur, suspicit, elevat et admiratur, hic illius litem et causam accipit et elevat quasi æquiorum et meliorem, ac vice versa causam justum contra impium juste litigantis in judicio deprimit et condemnat. Unde R. Levi : « Nefarium est, inquit, ut criminosi ratio habeatur in judicio, quo insons judicio perturbato causa cadat; si enim judex scelestum in judicio honore prosequatur, justo os obstrui contingit, ne opportuna respondeat, cum sibi persuadeat, iudicis animum parti secum in judicio adversanti favere. »

Grave est hoc scelus, *primo*, quia justitiam, quæ basis est reipublicæ, evertit. Unde S. Hieronymus super *Malachiam* : « Inter omnia, ait, peccata sacerdotum illud est maximum, quod non causas, sed personas considerant, et despecto justo paupere injustos divites honorant, » Et S. Bernardus, lib. II *De Considerat, ad Eugenium Pontif.* : « Non parvi, inquit, te reum peccati existimes, si facies peccatorum sumis, et non potius causas judicas meritorum; est enim vitium, cujus si te immunem sentis, inter omnes quos novi ex his qui cathedras ascenderunt, sedebis, me iudice, solitarius, quia veraciter singulariterque levasti te supra te. Hujus callidissimæ vulpeculæ magnorum neminem comperi satis cavissee versutias. »

Secundo, quia Dei et Christi, cujus iudex vicarius est et officium gerit, iudicium pervertit : Deus enim et Christus omnibus tam pauperibus quam divitibus æquum et æqualem se exhibet. « Et cælestem gratiam, ait S. Cyprianus, lib. I. epist. 1, æqualiter omnibus dividit sine sexus varietate, sine annorum discrimine, sine acceptione personarum. » Quare, ut ait S. Hieronymus super Amos : « Quicumque consanguinitate vel amicitia, vel e converso hostili odio vel inimicitia in iudicando ducitur, pervertit iudicium Christi. » Ille enim summus est iudex, ac proinde ad eum pertinet omne iudicium; quare ceteri iudices, cum vice Christi iudicent, si justitiam pervertant Christi iudicium overtunt.

Tertio.

Tertio, quia grave dant scandalum toti reipublicæ, faciuntque vel homines avaritiam et injustitiæ studeant, quam vident ab eis honorari et præponi, potius quam modestiam et justitiæ, quam vident ab eis postponi et deprimi. Vide dicta *Jacobi* n, vers. 1.

Verbum, ».

6. Larva stulti miscent se rixis, et os ejus jubæcia provocat. — Hebraice, *labia stulti veniunt in titem* (vel cum lite), et os ejus ad percussiones rocabat; Aquila, ducunt eum in litem; Symmachus, in rixam; Septuaginta, *labia stulti ducunt eum in malum, et os ejus audax mortem invocat*. Hebræum 31 rib significat primo, litem; secundo, rixam; tertio, iudicium. Unde Chaldaeus vertit, *labia stulti adducunt cum in iudicium, et os ejus perducit eum ad rixam*; et Syrus, *labia stulti ingrediuntur iudicium, et os ejus adducit cum ad mortem, q. d.* Stultus suo imprudenti, procaci, maledico sermone, suis probris, calumniis et sannis efficit ut ab eo quem læsit vocetur in jus, ibique a iudice condemnatur ad multam, et subinde ad mortem.

Nostræ Vulgatæ versionis, quæ optime vim Hebraicæ phrasim expressit, sensus est, *q. d.* Stultus sicubi rixam et rixantes audiat, illico accurrit ex levitate, curiositate et stultitia, iisque se immiscet specie quidem, ut pacem inter eos conciliet, revera autem ut rixas adaugeat, casque in se concitet. Cum enim imprudens sil, facile aliquid effutit, quod rixantes pungat, et rixam acuat. Rursum cum affectibus ducatur, facile in alteram partem inclinat, ejusque causam fovet; quare adversam contra se provocat. Insuper cum ipse petulans sit, contentiosus et rixosus, rixis gaudet, casque vel suscitatur, vel suscitatus promovet, ut tandem vix sopiri queant. Magnæ enim sapientiæ et dexteritatis est, lites et rixas sedare. Ad hoc enim opus est ut utramque pariem, tam offendentem quam offensam, æqua et congrua ratione mitiget et componat; quod difficile est. Nam si offensæ jus tueatur, et offendentem injuriæ arguat, eam magis irritabit. Rursum difficile est ita inter duos medium intercedere, ut in alterutram partem non inclines, sed utrique te indifferentem et æquabilem ostendas : quare idipsum præstare non stulti, sed viri prudentis est. Sic videmus homines temerarios, audaces et pugnaces ad rixas convolare, sicut muscæ convolant ad mei, itaque eas accendero cum sua æque ac aliorum strage. « Stultus, inquit Lyranus, rixantes ad majora jurgia incitat, sicut ille qui canes incitat ad mordendum se invicem. » Pro *jurgia* enim hebraice est mobno *mahalumot*, id est plagas, percussuras, pulsationes, sicut faber cudendo malleo pulsatur incudem. Unde Vatablus vertit, os ejus ad pugnas provocat; R. Salomon vertit, *verbera* : a Stultus, inquit, opifex est sibi ut verberetur; » Aben-Ezra : « Stultus, inquit, ad litem adducitur propter percussiones et verbera, hoc est, quod clamaverit ad socium percutiendum plagisque afficiendum. Quare os ejus erit contritio, id est, sibi

ipri (I) exitium accerset. » Et R. Levi : « Stulti os lites dissidiaque serit, cum non nisi calumnia contumeliasque effutiat, idemque plagas graviaque verbera in se concitat, quibus vir perdat, » quæque cædes et mortem, ut vertunt Septuaginta, tam sibi quam aliis afferant.

7. Os stulti, contritio ejus; et labia ipsius, ruina animæ ejus. — Pro *contritio* hebraice est *nnomechitta*, quod tam terrorem quam contritionem et contractionem significat. Unde Aquila, Symmachus et Theodolion vertunt, *irritatio*, id est *pavor*; Chaldaeus, formido; Tigurina, *os stulti sibi terrori est*, id est terribiles angores, pericula et pœnas sibi creat. Pro *ruina* hebraice est *spio mo-kes*, id est laqueus, ut vertunt Septuaginta, Chaldaeus, Pagninus, Vatablus et alii; Syrus, *illaqueat se ipsum labiis suis*; Aquila, Symmachus et Theodolion vertunt id est *offendiculum*, quale est scandalum in muscipula, quod dum mus evertit incaute, seipsum in muscipula collidit et suffocat. Similiter facit stultus loquax. Cohæret hic versus cum procedenti, eumque explicat, *q. d.* Os stulti jurgia, et, ut Hebraice est, verbera tam sibi quam aliis provocat : quo fit ut ipse ore suo, id est, ob verba stulta et rixosa oris sui vapulet et conteratur, ac ob ea quæ temere et inconsulto labiis suis effutit, ruinam animæ, » id est vitæ; vel « animæ, » id est sibi ipsi, paret ac laqueum, quo capiatur et stranguletur tum in corpore, tum in anima, juxta illud : « Os quod mentitur, occidit animam. » Ita Lyranus.

Aliter Cajetanus : Os stulti, inquit, est contritio, id est conterit, frangit elidit seipsum, dum, ut sua falsa et stultiloquia quæ effutit, tueatur, cogitur contradictoria asserere; iis ergo ipse sese illaqueat et implicat, quibus se expedire nequit. Huic gnome similis est illa, *Psalms*, xxi, 3 : « Contritio et infelicitas in viis eorum, » activa scilicet, *q. d.* Impii toti sunt, ut alios secum conterant, et infelicitate sive calamitate afficiant; quia « viam pacis non cognoverunt, » quia scilicet oderunt viam pacificam, quietam et pacatam. Et illa hic cap. XIV, 3 : « In ore stulti virga superbi. » Et illa cap. xvi, 11 : « Semper jurgia querit malus; angelus autem crudelis mittetur contra eum. »

8. Verba bilinguis quasi simplicia; et ipsa per verbum, veniunt usque ad interiora ventris. — *ITO bilinguis* hebraice est *nirgan*, id est susurronis, adulatoris, murmuratoris, qui palam laudat, occulte detrahit seininatque discordias, delatoris et infamatoris, qui infamiam ab uno ad alium defert. Pro *simplicia* hebraice est « onS*IO *mitlahamim*, quod nomen non reperitur nisi hic et cap. XXVI, S2, ubi Septuaginta vertunt, *sermones assentatorum* (Groce xipiúnwi, id est caudatorum, cauda blandientium) *molles; hi vero percutiunt interiora viscerum*; Aquila, *verba susurronis decipientia*; Symmachus, *verba murmuratoris obiter dicta*; Theodo-

(1) Recte, ut pœna stulti significetur.

bon, iTÒa *astuli quasi simplicia*; R. Emmanuel, *quasi bland*.*.

ite<*>ntiore> O*3J1'W1B *millnharnim* censent per
nntithesin positum pro o'obnno *mithullamim*.

Unde Cajetanus, Pagninus et alii vertunt, *verba susurronis tanquam percussiones*, vel *tanquam vulnera* (**abn** *holam* enim significat percutere, conquassare, contundere); R. Salomon, *sunt quasi contusiones et tei Lera*; Vatablus, *sunt tanquam vulneratorum*, id est, *eorum qui simulant se percussos et vulneratos, hoc est, sunt lenia ut decipiant*; Pagninus ex Arabica lingua vertit, *verba bilinguis quasi absorpta vel occulta*. Sic et Aben-Ezra : *sunt*, inquit, *velisti verba abscondita et involuta, verba, inquam, fraudantis*; Chaldæus, *verba susurronis dolore afficiunt illum, et deducunt illum in profundum inferni*; Syrus, *verba malefici dejiciunt illum in malum; eadem illum deducunt ad mansiones inferorum*.

Jam (i)

Primo, R. Levi *nirgan*, id est bilinguem, vertens delatorem, six explicat : Delatoris sermo, qui gratis conqueritur, nec injuriam passus lamentatur, compactus est ad normam eorum qui se vulneratos et mancos præ se ferunt, quo facilius aliorum pietatem in se excitent. Hæc ergo verba ita gravia sunt cis, in quos pronuntiantur, ut animi recondita penetrent, monsq̃ue ob illa vehementer angatur : gravissimum enim est, si turpe aliquid dixisse fecisseque insimuletur, cujus prorsus inculpatus et nescius sit.

Secundo, Septuaginta pro *nirgan*, id est *bilinguis*, vertunt upukav, id est caudatorum, hoc est versutorum, quales sunt adulatores. Auctor *Catena Grate*, putat alludi ad vulpes, quæ per xq»«k, id est caudam, tegunt *çr.i*, id est faciem, ut fingant se dormire, eaque ratione ad se simplices alliciant aves, casque capiant et devorent : similia enim fingunt versuti et adulatores, ut alios comprehendant et perdant. Alii putant alludi ad canes, qui cauda blandiuntur heris, ut escam emendicent : sic enim blandiuntur divitibus adulatores, ut opes emungant. Alii censent alludi ad simias caudatas, quæ proinde cercopithecii vocantur, juxta illud Martialis :

Si mihi cauda foret, cercopithecus eram.

Sicut enim simiæ imitantur gestus hominum, sic adulatores imitantur gestus et mores amicorum, teste Plutarcho, lib. *De Differentia adulatoris et amici*.

Notus est apologus simiæ /Esopic®, quæ cum ob suas strophas mimicosque gestus mulctata esset cauda, ut suum hoc probrum obtegeret, imo suum dedecus in publicum decus commutaret, versute conata est persuadere cæteris animalibus, ut eibi caudam velut inutile et mdccens corporis

(i) Schultens, *vtrba susurronis* sani *sicut cuptdia*, tam avide percipiuntur! quam degluiuntur esca? mollicula!. Non m<iU-

pondus resecarent, unde cercopizaro idem est quod adulari. Ita Cælius, lib. XI, cap. xxxin. Hinc proverbium : a Cercopum coitus,» pro conventu versutorum et impostorum. Narrant enim Cercopes quosdam in Epheso fuisse notæ fraudulentia viros, qui suis dolis conati sunt Jovi imponere, unde et Perperi sunt dico, quos proinde deprehensos Melumpygus, id est Hercules, ultor suspendit, capitibus deorsum demissis.

Verba adulatoris sunt simplicia, id est videntur candida, vera, sincera, blanda et lenia, instar olei; sed vehunt secum venenum, quod cito penetrat intima corporis et cordis. Tradunt enim medici venenum oleo inditum, olei lenitate et lubricitate vectum, illico in intima corporis pervadere. Vere S. Augustinus in *Psal.* lix : « Falsa, ait, laus adulatoris et simulata dilectio rigidas mentes a rigore veritatis emollit. »

Rursum verba adulatoris sunt « quasi vulnera, » M est non vere vulnera, sed videntur quasi esso vulnera, quia adulator, ut se fingat amicum, libertatem induit, libereque subinde carpit vitia amici cui adulatur, sed hypocritice, idcoque mollior et enerviter carpit. Ita Plutarchus loco jam citato : « Nunquam, inquit, magis adulantur, quam cum videntur objurgare, verberare et libere loqui. » Et rursum : « Sicut pulvinaria mulierum, quando videntur reniti et obsistere capitibus, cedunt magis et accommodant sese : sic libertas adulatoris tumet quidem, sed in se recipit inclinantem. »

Tertio, optime per *nirgan*, id est bilinguem, accipias detractorem et susurronem : hujus enim verba sunt quasi verbera et vulnera; quia iuitio, dum simpliciter dicuntur, videntur eorum detractiones leves esse livores, imo videntur esse verba « percussorum, » quasi hæc amici vitia corporum percipiant, et compassione vulnerent : at ubi exaggerantur et amplificantur, menti audientium aculeum infigunt, qui deinde ab eis ruminalus et sæpius consideratus, intima ventris, id est cordis et mentis, pervadit, ut amicum parvi facere incipiant, ac tandem fastidiant et odio prosequantur, *q. d.* Intimam ejus animam sauciat, lædit et pungit.

Rursum verba susurronis sunt « simplicia, » id est, videntur sincera, nuda, candida, ex candore et amore profecta; at malignitatem odii, infamiæ et noxæ derivant in intima cordis. Dum enim fingunt se ex pietate et compassione narrare vitia proximi, dictis suis fidem conciliant, magisque ea menti audientium infigunt ut is eu credat, deum, cui detrahit, vilem et infamem æstimet; quare eorum verba, quæ videntur simplicia, revera sunt verbera et mallei qui intima cordis verberant et contundunt : Jliobil *halmut* enim est malleus; unde *mithallamim* sunt malleationes, sive percussiones et contusiones quæ malleo fiunt.

Audi S. Bernardin, serm. 24 in *Cantic.* : • Alii, inquit, quodam simulata*, verecundia* fuco aon-

ceptam malitiam, quam retinere non possunt, adumbrare conantur. Videas præmilti alta suspiria, sicque quadam cum gravitate et tarditate, vultu moesto, demissis superciliis, et voco plangenti egredi maledictionem; et tanto quidem persuasibiliorem, quanto creditur ab his qui audiunt, corde invito- et magis condolentis affectu, quam malitiose proferri. Dolco, inquit, vehementer pro eo, quod diligo eum satis, et nunquam potui de hac re corrigere cum. » Vide seq.

SalomonidemoreconcinitSiracides, Ecch'.xxviii, 15 : « Susurro, inquit, et bilinguis maledictus; multos enim turbavit pacem habentes, » etc., ubi inultis hoc vitium insectatur. Et cap. n, 14 : « Væ duplici cordo et labiis scelestis! » bilingues enim sunt bicordes instar perdicum Paphlagoniæ, quæ, teste Plinio, lib. XI, cap. xxxvn, duplex habent cor : simili enim modo susurrones unum cor habent in pectore, alterum in ore, dum aliud cogitant, aliud loquuntur : sic vicissim aliam habent linguam in præsentia amici, aliam in absentia, dum præsentem laudant, absentem vituperant. Vide utrobique dicta : illa enim hic non repeto, ne actum agam.

Pigrum dejicit timor : animæ autem effeminatorum **ESURIE**ST. — Hic versus non est in Hebræo, nec in Latinis Complutensibus aliisque nonnullis; exstat tamen in Romanis : transcriptus est ex Septuaginta, qui sequentem versum llebræum ancipilem, ut dupliciter verti possit, duplici sententia expresserunt, llebræum enim **rwW mftrappe** et pigrum et cum qui medetur (ut vers. seq. vertunt Septuaginta) significat : alioqui hic versus in re et sensu consentit cum seq., ejusque videtur paraphrasis. Piger enim est mollis et dissolutus, qui proinde opera sua dissipat, ideoque ad egestatem et esuriem redigitur.

Sensus ergo est, *q. d.* Timor laboris consternat pigrum, cumque facit effeminatum, ut instar feminæ fugiat horreatque laborem, ac sectetur otium : quuro ob inertiam conciliat sibi pauperiem et esuriem. Unde Auctor *Catena* Græc. : « Vir, ait, qui voluntate et studio mulier est, virtutem quæ animam nntriat nunquam assequetur. »

Pro *effeminatorum* græco est **dvJyqwc**», *q. d.* virorum feminarum, sive qui ex viris in feminas degenerant : androgyni enim sunt hermaphroditi, qui utrumque habent sexum feminæ et masculi, ut idem simul vir sit et mulier, idcoque semivir, effeminatus, mollis et pathicus; quales in Africa esse, qui dextram mammam habent virilem, sinistram muliebrem docet Plinius, lib. VII, cap. m; unde tales monsira naturæ : imo monstra fatalia appellat Cicero, lib. I *De Divinat.* Et S. Augustinus, lib. III *De Genes, ad hit.*, cap. xxti, refellens cos qui Adamum censent fuisse androgynum, ex eo quod ait Scriptura : Masculum et feminam fecit eos, sic ait : « No quisquam arbitraretur ita factum, ut in homine singulari uterque sexus exprimeretur, sicut interdum nascuntur quos Andro-

gynos vocant, ostendit se singularem numerara propter conjunctionis unitatem posuisse. » Piger ergo est androgynus; quia pigritia effeminat, et ex viro quasi feminam facit.

Nota hic comites et indæes acediæ, sive pigritia*, esse timorem, mollitiem, effeminationem Audi Aristotelem, lib. *De Virtutibus* : « Comititnr ignaviam mollities, effeminatio, torpor, vitæ cupiditas. Subest etiam quædam timiditas, et contentionis detractio, » Unde et Jamblicus otium ita pingit : « Vir imbellis in habitu et veste muliebri pulvinari incumbens. » Idem Aristoteles in *Problem.* sect. III, *Quast.* V et XXV, timoris causam dat frigus, quod et torporis est causa : unde videmus in hieme frigidos algere, tremere et torpere : ex adverso calor calidique spiritus sunt causa magnanimitatis, agilitatis et fervoris. Idem in *PAYrognom.* cap. vi, timoris et torporis eadem dat signa : « Timidi signa, inquit, pili molles; corporo inclinatus, non erectus; suræ sursum contract®; circa faciem subpallidus; oculi imbecilles, et nimium conniventes; et extrema corporis imbecilla, et crura parva; manus long® et graciles; lumbi autem parvi et imbecilles; figura contensa in motibus; non temerarius, sed supinus et stupefactibilis; mos qui est in facie mobilis ; maestus. »

Jam audi pigritiæ et otii damna per exempla et similia. Sicut per rimam sentinæ aqua latenter «Haa*». intrat et excrescit, donec navis per nautarum incuriam demergitur : ita ex otio atque ignavia cogitationes pravæ et concupiscenti® multiplicantur, donec navis cordis eis succumbens in peccato periclitatur, ait S. Bernardus, serm. *De S. Andrea.* Aves, quæ conviviis apparantur, ut immote facile pinguescant, in obscuro continentur : ita sine ulla exercitatione jacentibus, tumor pigrum corpus iuvadil, et in superbam umbram iners sagina succrescit, ait Seneca, epist. 121. Sicut aqua, qu® caret decursu, ac jacet in foveis, putrescit, ac humano usui aliena efficitur, replelurque animalibus venenatis et noxiis: ita et corpus otii labi confectum concupiscentiarum carnalium parit insaniam, ait Laurentius Justinianus, lib. *De Perfectionis gradibus*, cap. IX.

Denique pigritia et torpor similis est torpedini pisciculo, item alteri qm echeneis et remora dictus est; de priori quidem asserit Plinius, lib. XXXII, cap. i : « Si vel hasta virgave attingatur, quamvis prævalidos lacertos torpescere, quamlibet ad cursum veloces alligari pedes, quasi odore tantum et quadam aura sui corporis afficiat membra. » Echeneidem autem ait naves validis ventis actas tenero et sistere. « Ruant venti licet, inquit, et sæviant procellæ, imperat furori, viresque tantas compescit, et cogit sture navigia; quod non vincula ulla, non anchor® pondere irrevocabili jaotæ. Infrenat impetus, et domat mundi rabiem nullo suo labore, non retinendo, aut allo modo quam adhascendo. Sed armate classes imponunt sibi turrium propugnacula, ut iu mari quoque pugnetur velut

Θ mnnX Heu! vanitas humana! cum rostra ilia ore ferroque ad ictus armata, semipedalis inhibere posait. ac tenere devincta pisciculus.» Simili motio i ritia torpefacil omnes animi vires, omnia corporis membra, ac ingentia mentis molimina, velut naves vento actas, inhibet et sistit.

» D. Quid! MOLLIS EST ET DISSOLUTUS IN OPERE SUO, Water (*Chaldæus, socius*) est sua opera dissipantis. — Pro *mollis et dissolutus* hebraico est HSVIO *mitrappe*, quod Aquila vertit. *vw/ħAw :uc*g; id est *tgnavus*; Symmachus, *ç^xqqtvounc*; id est *cessans*; Theodolion, *intuīa*, id est *remissus*; Tigurina, *quifriget in opere, frater est ejus qui dissipat*; Vatablus, *qui derelinquit opus suum, frater est domino perdenti*, supple *facultates suas*. Fratrem pro simili ponit, quod soleant fratres esse similes, *q. d.* Qui negligens, est perdit omnia quæ habet. Aut *frater* vocatur symbolice : quia ulerque, scilicet tam mollis quam dissipans, illius est incuria?, quæ sibi non prospicit, sed sua dissipari sinit.

Pro *dissipantis* hebraico est JVT00 hJD *baal mas i.it*, id est viri destructoris : ita Cajctanus; vel viri vastantis, excidentis et perdentis, *q. d.* Qui opus aliquod remisse, frigide et oscitanter facit, non tam facit opus quam destruit, adeoque simillimus est illi qui opus factum dissipat et demolitur. Minus proprie Jansenius et aliqui alii vertunt, *vir decoctoris vel prodigi*; Hebraeum enim proprie significat vastatorem et destructorem, qualis tamen in suo genere est decoctor et prodigus, *q. d.* Sicut prodigus sua perdit per proclusionem, ita remissus sua perdit per desidiam et ignaviam.

Significat ergo hæc gnome torporem, segnitiem et ignaviam opus inchoatum adeo non promoveri, ut etiam quod inchoatum est dissipet et destruat, tam quia segnis id quod operatus et lucratus est non servat, sed sinit illud dilabi et diffluere; tum quia opus inchoatum, nisi perficiatur, sensim fatiscit, corrumpitur et destruitur : principium enim operis pendet a medio et fine, ut, si iis destituatur, ruere incipiat. Id videre est in fabricis. Qui enim muros erexit, et tabulatum construxit : si tectum imponere negligat, sua negligentia facit ut pluvia, in muros et tabulatum bnpluens, illa corrumpat et destruat. Idem videre est in hortis et plantis : nisi enim quis ea assidue riget, sarriat, putet, colat ; corrumpuntur, et pro fructibus lolium, sentes et spinas proferunt : omnis enim res, ut conservetur, exigit culturam. Audi Ovidium, lib.V De *Tristibus*, elcg.12, per exempla naturalia id demonstrantem :

Adde quod ingenium longa rubigine læsum
Torpet, et est inulto quatin fuit ante minus.
Fertilis assiduo si non renovetur aratro,
Nil nisi cum spinis gramen habebit ager.
Tempore qui longu steterit male curret, et inUr
Carceribus missos ultimus ibit equus.
Vertitur in teneram cariem, rimisque dehiscit,
Si qua diu soblis cymba vacabit aquis.

Quocirca Cato in *Distichis* ita præcipit:

Segnitiam fugito, quæ vitæ ignavia fertur :
Nam, cum animus languet, consumit inertia corpus.

Igitur segnis et torpens in opere illud dissipat, quia quod una manu operatur, hoc altera quasi destruit; quod enim labore suo ædificat, hoc segnitie et torpore suo perdit et diruit. Quare tales similes sunt telæ quam texebat Penelope, quæ quod per diem texuerat, hoc nocte retexebat et dissolvebat. Monet ergo hic versus idem fere quod vulgaris versiculis :

Non minor est virtus, quam quærere, parta tueri.

Docetque quod non tantum profusio, sed etiam negligentia palrisfamilias reddit rem familiarem deteriore. Sic et magistratuum negligentia non minus nocet reipublicæ, quam ulli hostes. Et Ecclesiam Episcoporum incuria et inscitia non minus pene afflixit, quam sævitia tyrannorum, qui eam armis opprimere conati sunt.

Exstat insignis hac de re apologus Ocni (græce enim pigrum significat). Veteres enim pinxerunt Ocnum apud inferos sedentem, et torquentem funem; adstantem autem illi asinam, quæ statim devorabat quidquid ab illo tortum fuerat : cxvo; enim est c^; hoc est, piger est asinus. Nimirum quidquid piger pigre facit, id ipsum mox consumit et perdit pigritia, cujus symbolum est asinus. Unde Propertius, lib. IV, *eleg.* 3 :

Dignior obliquo funem qui torqueat Ocno,
Æternusque tuam pascat, aselle, famem.

Hinc proverbium : « Torquet piger funiculum, Ocni funem contextit. » Pausanias, lib. X De *Ploicis*, Ocnum industrium et laboriosum fuisse scribit, sed uxorem habuisse pigram, quæ viri lucrum omne consumeret. Vide Pierium, *Hieroglyph.* lib. XII. Similes Ocno sunt hodie opifices, qui, quod per hebdomadam lucrantur, die Dominico ludendo, potando, luxuriando absumunt. Ita quod longus durusque viri labor congregat, hoc illico carnis asella vorat. De Ocno vide Pausaniam, Plinium, Varronem, Plutarchum.

Porro hæc sententia vera est in bonis spiritualibus æque ac temporalibus. Vide S. Gregorium, III part. *Pastor*, admon. 35.

Addunt Rabbini pigrum esse fratrem dissipantis non tantum opera sua, sed et totum mundum. Tb enim *opera sua* non est in Hebræo, qui absolute habet, *frater est dissipantis*. Qui enim nulli honesto vacant studio, sed otiantur, epulantur et liguriunt, quantum in ipsis est, mundum demoliri et destruere conantur. Ita Baynus.

Mystice R. Salomon : Qui, ait, negligens est in opere et studio legis, ac Gentilium philosophi totum se profane dedit, hic est frater *maschit*, ia est vastantis, puta Satan®.

Denique Septuaginta Complutenses et Romani vertunt, *qui non medetur sibi in operibus suis, fra-*

Apob.

ter est *perdentis seipsum*; Hcbræum enim nonno *mitrappc*, si a ND1 *rapha* per *aleph* flittene enim *he* et *aleph* sæpe commutantur) derivetur, significat curare, mederi. Mederi operibus, est ea ita dirimere et moderari, ut nullum in eis sit vitium (vitium enim est operi, quod morbus corpori), nullus excessus, nullus defectus, puta ut fiant non pigro et torpide, nec praecipitanter et temerarie, sed prudenter et moderate. Auctor *Catenæ Gracorum* ex Septuaginta vertit, *qui suis sese operibus non satiat, similis est illi qui seipsum perditae dissipat*. Sicque explicat. Sensus est: «Qui vitam in malitia traducit, nihil ab eo discrepat qui seipsum perimit. » Verum hic sensus mysticus est; nam ad litteram saties operationum est earum moderatio jam dicta. Qui enim eas ex virtute operatur, hic iis satiatur; qui vero intemperans est et immoderatus, hic iis non satiatur, ut videre est in avaris, qui operantur noctes et dies, ac immodicis laboribus vires corporis et animi consumunt ut ditentur. Hi enim uti lucro, ita labore non satiantur, suntque inexplebiles.

CnrWT.

Parallela huic sententiæ est illa cap. x, 4 : « Egestatem operata est manus remissa; manus autem fortium divitias parat. » Et cap. xii, H : « Qui operatur terram suam satiabitur panibus; qui autem sectatur otium, stultissimus est. » Et vers. 24 : « Manus fortium dominabitur; quæ autem remissa est, tributis serviet. » Et cap. xxin, 21 : « Vestietur pannis dormitatio. » Antistropa est Christi parabola talentorum, in qua dominus a servo otioso jubet auferri talentum, dicens : « Omni habenti (id est utenti, operanti) dabitur, et abundabit; ei autem qui non habet (id est non utitur, non operatur), et quod videtur habere, auferetur ab eo, » *Matth.* xxv, 29.

Audi Cyrillum Hierosolymitanum, *catech.* 2 : « Si neglecte susceperis concupiscentia; incitationem, per ratiocinationes radices in te figet, et mentem tuam ligabit, et te detrahet in foveam malorum. Sed forte dices : Fidelis sum, non me apprehendet concupiscentia, etiamsi aliquid concupivero obscurius. An ignoras quod etiam in petra radix agitur, et sæpe manet? » Ac si diceret cum Fabiano philosopho apud Senecam, lib. De *Brcvit. vita*, cap. x : « Contra affectus impotu, non subtilitate pugnandum; nec minutis vulneribus, sed incursu avertendam aciem; suggillationem enim retundi debere, non vellicari. » Quam quidem ad rem vide quam accommodate hæc scripserit R. Chrysoslomus in *Boijmio* : « Si quis labores contemptim suscipiat, promptoquo animo ad eos accedat, haud magnam adversus cum vim habituri sunt : at si pedem referat, ab iisque se removeat, majores omnino ac vehementiores videbuntur. » Subjicit aptam similitudinem : « Illoc porro etiam in igne contingere videmus : etenim si marno cum impetu in eum ascenderis, protinus exstingues; si autem timide atque ignave, vehementer teipsum exures. » Hæc

Dio. Nec aliter M. Tullius, Turril. 11, inrpiens : a Ut onera contentis corporibus facilius feruntur, remissis opprimunt : simillime animus intensione sua depellit pressum omnem ponderum, remissione autem sic urgetur, ut se nequeat extollere. D

10. Tcrbts fortissima, nomen Domini : ad ipsem v«». cciuiit jectus, et EXALTABITUR. — Ita Romani et cæteri. Minus recte ergo aliqui legunt, *ad ipsam*, scilicet turrim; licet ex Hebræo ita verti possi' atque eodem redit sensus. Si enim nomen Domii. est turris : ergo qui currit ad illud, currit ad turrim; ac solent rustici et cives, imminente hoste, confugere ad turres. Unde Chaldæus vertit, *in ca autem curret justus, et exaltabitur* fn tpa; Hebraico est, *turris fortitudinis* (Aquila et Theodolion, *turris potentia*) nomen *Jehora*; in ipso vel in ipsam *curret justus et exaltabitur*; Syrus, et *fortis erit*; Tigurina, *extra telorum jactum est*. Aben-Ezra Hcbrteum 'fn* 13 feo *iaruts* dupliciter vertit et explicat : *primo*, in ipso *curret*, id est divini nominis ope curret; *secundo*, in ipso *conteret hostes suos*; si enim *iaruts* derives a 'fn ruts, significat curret; sin a 'fy- *ratsats*, significat *conteret*. Hæ autem duæ radices sæpe inter se commutantur, ut patet *Judie.* ix, 53; *Ecole*, in, 6; II *Reg.* xxin, 12, et alibi. Alludit ad morem veterum, qui in urbibus et pagis erigebant turres, ad quas quasi arces, ingruente hoste, confugiebant.

Talis fuit Romæ in Capitolio ; unde urbe a Gal- lis capta, Capitolium Romam et Romanos servavit. Hinc viri docti censent *Burgum* dictum a Græco mifTK, id est turris, quod in Burgis turres essent instar arcium. Jam a Burgo Germani cives vocant *Burgers*, Galli *Bourgeois*; inde dicti Burgundi, quod in Burgis, id est locis munitis, puta turribus et arcibus, ob frequentes Wandalorum, Gothorum, Alanorum irruptiones habitarent. Talis fuit turris Babel, *Genes*, x, quæ urbi Babylo- ni nomen dedit, de qua S. Hieronymus in *Lsaia* cap. XIII et XIV : « Arx, ait, et Capitolium urbis est turris codificata post diluvium. »

Dicit ergo Salomon quod, sicut Romani in omni hostium incursu confugiebant ad Capitolium, Babylonii ad turrim Babel, Burgundi ad Burgum : ita justii currant ad Deum eum invocando, quasi ad arcem Tarpeiam insuperabilem, et asylum inviolabile, ex quo non tantum seipsos defendant, sed et hostes jactis desuper telis offendant et conterant, ut vertit Aben-Ezra. Igitur, sicut confugiens ad turrim in ejus celsitudine exaltatur ; sic et confugiens ad Deum celsissimum, in illo et per illum exaltatur. Rursum « exaltabitur, » id est, stabit tanquam miles in praesidio et statione sua; milites enim praesidarii in turribus excubare solent, indeque depugnare et hostes impetere. Unde et stationarii vocantur. Qui enim in turri est, cæleris qui in terra sunt, celsior et superior est, ac ex alto hostes cætraque omnia despicit, quia unus ipso ceutum hostes angusto

calle scandentes sistere et deturbare valet. Septuaginta vertunt, *ex magnificentia fortitudinis* (alius interpres legit, *ex magnitudine operum*) *nomen Danunt: ad ipsum autem accurrentes justī exaltantur*. Quod clare sic reddit Auctor *Catena Græcorum* : « A fortitudinis magnitudine et excellentia Dominus nominatur (sive, nomen Domini est magnitudinis fortitudinis); justī autem, qui ad illum accurrunt, exaltantur » Quod deinde idem auctor sic explicat : « Deus præpotens mognarumque virtutum Dominus appellatur, talesque efficit eos qui sise ad illum adjungunt: per nomen autem Domini. Dei cognitio interdum quoque significatur. Ad illam justī accurrunt, etc., hoc est, per rectam inculpamque vitam ad Deum accedunt; per contemplationem autem ab illo exaltantur. Aut quod dicitur, huc spectat : Ex rebus creatis, earundemque magnitudine et pulchritudine, Dei omnipotentia cognoscitur et magnificatur. » Hæc Auctor *Catena* mystice potius quam ad litteram.

Knmin Quæres, quodnam est nomen *Domini*, ad quod
 ^luri-r* con^uSiens justus exaltatur? Respondeo, est mul-
 qùól.' tiplex : *Primo*, Rabbinī grammatice accipiunt no-
 M»? men *Jehma*, quod est in Hebræo. Hoc enim erat
 PnmaP r'•dæ08quæd proprium Dei nomen, ut patet
Éxod. vi, 3, quod invocantes se lutabatur et pro-
 tegebat. Hoc etiam est tetragrammaton, ac qua-
 tuor litteris quasi lateribus turrim quadratam re-
 præsentat; hoc denique nominibus *Adonai* vel
Elohim, quæ ei adjungi solent, quasi vallo cingi-
 tur et obvallatur.

ittio. *Secundo*, plenius et profundius per *nomen* Dei accipias Deum ipsum nomine suo repræsentatum; sæpe enim nomen significat rem nominatam per metonymiam, ut cum quotidie oramus : « Sanctificetur nomen tuum, » hoc est, fac tu ipse, o Dens, ab omnibus ut sanctus colaris et celeberris, ut tua majestas et sanctitas ab omnibus agnoscatur et adoretur. Ita S. Augustinus in *Psal.* LXIV, 4, explicans illud de Deo dictum : *Turris fortitudinis a facie inimici*, sive ait : « Christus nobis factus est turris a facie inimici; cave ne feriaris a diabolo : fuge ad turrim. Nunquam te ad illam turrim diabolica jacula secuta sunt; ibi stabis munitus et fixus. Ante te est turris; recordare Christum, et intra turrim. Quidquid pateris, cogita quia prior passus est; et cogita quo fine passus est, ut moreretur et resurgeret. Talem et tu finem spera, qualis in illo præcessit; et intra turrim. »

T«nu». *Tertio*, per nomen accipias robur et omnipotentiam Dei; Del enim nomen est omnipotens, præpotens, fortissimus, Deus Israel, etc.; unde Septuaginta vertunt, *magnificentia fortitudinis est nomen Domini*, uti paulo ante dixi. Simili sensu signantes nos cruce dicimus : « In nomino (id est in virtute) Patris et Filii et Spiritus Sancti, * supple : ordior vel facio hoc opus.

Quarto, *nomen* Dei est Dei auxilium et protectio. Sic Christus ait, Joan. cup. xvu, 11 : « Pater reneto.

serva cos in nomine tuo, » Id est Conserva coi sub tua protectione et tutela, ait Theophylactus et Euthymius, juxta illud *Psal.* xc, t : « Qui habitai in adjutorio (quasi in turro et arce munitissima) Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur. » Ubi vide S. Bernardum.

Quinto, *nomen* Dei est nominatio et invocatio Dei. Quotato. per suum nomen, *q. d.* Oratio et invocatio Dei est quasi turris celsissima, ad quam in quavis tribulatione justī confugiunt et exaltantur, quia mento ad Deum elevata, in eo quasi exaltati habitant liberi ab omni hoste, secuti a quavis adversitate, superiores terra, cives cæli, domestici Dei. Audi S. Chrysostomum, lib. II *De orando Delir* : « Sicut civitas, quæ turribus ac muris cincta non est, facile venit in potestatem hostium : sic et animam non munitam precibus diabolus facile in suam redigit ditionem, nec mullo negollo omni scelerum genere implet. Cæterum ad animam precibus munitam non audet propius accedere, metuens robur ac fortitudinem, quam illi oratio subministrat. » Alludit ad stationem militum in turribus, a quibus Ecclesia sumpsit nomen stationis. Sic enim vocat dies statos orationi et jejunio dicatos, quibus quasi in statione excubant fideles, ac contra diabolum cæterosque hostes decertant. Unde Tertullianus, lib. *De Oratione*, in fine, ait quod statio solvenda sit accepto corpore Domini : a Nonno solemnior, ait, erit statio tua, si et ad aram Dei steteris? Si Statio de militari exemplo non vni accepit (nam et militia Dei sumus), utique nulla lætitiā sive tristitia obveniens castris, stationes militum rescindit, » ut ob nuntia lætavel tristitia a statione descendant, *q. d.* Sic nec Christiani stationem orationis et jejunii deserere debent, quæcumque causa læta vel tristis occurrat.

Denique *nomen* Dei est totius Jesus; hoc enim est nomen proprium Verbi incarnati, quod salutem quam significat, omnibus ad se velut ad turrim confugientibus præstat, juxta illud : « Nec enim aliud nomen est sub coelo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri, » *Act.* iv, 12. Vide S. Bernardum, serm. 15 in *Cantica*. Vide et ea quæ de hoc nomine dixi *Philip*, n, if); *Nudi*. Uti; *Uabacuc* iit, 18.

11. SUBSTANTIA turris, turris ROBOIUS EJUS (Septuaginta, *Urbs munita*) : et quasi murus validus circumdans eum. — Prius hemistichium audivimus cap. x, vers. 13, ubi illud explicui. Posterius Hebræa sic habent, *et murus præaltus*, *W3O23 bemaskito*, quod Pagninus et Baynus vertunt, in *imaginatione ejus* (1), hoc est, ut Vatablus, *at diva fingit sibi opes suas urbis for'esimæ, ac muri altissimi loco esse*; Cajetaniis, *in imlaturis ejus*; R. David, *in pictura ejus*; alii, in *cubiculi ejus*; alii, in *conspectu ejus*; R. Salomon, *in penetralibus ejus*; Chaldæus, *quasi murus elevatum est habitaculum ejus*; Syrus, *habuatio ejus in muris fortibus*; Sep-

ti) Recte. Hoc comma præcedenti opponitur.

turig'nta, at gFona ejus valde obumbrat; de quo postea.

Hinc R. Levi et Aben-Ezra censent hunc versum priori opponi, q. d. Justo turris fortitudinis est nomen homini, quod eum tutatur, ut nullis adversis possit expughari : at diviti Urbs et turris fortitudinis sunt opes ejus; sed hac differentia, quod justo nomen Domini revera sit turris fortitudinis, opes autem diviti non revera, sed tantum in opinione et persuasione ejus sint urbs fortitudinis. Putat enim se per eas ab adversis fore tutum, ne illarum ope exaltandum, sicut justus nomine divino. Justus ergo in Deo verum habet asylum et propugnaculum, dives in opibus tantum fictum, pietum et imaginatum. Ipse enim hoc sibi in mente fingit et pingit, quod nusquam exstat; quare minimo adversitatis incursu diffatur et evanescit instar tela araneorum, juxta illud *Isaïæ* 1 x) : « Telas araneæ texuerunt; telæ eorum non erunt in vestimentum. » Hic igitur primus est sensus, quo *bemaskito* significat in *imaginatione ejus*.

Secundus est quo Cajetanus vertit, in *calaturis ejus*; R. David, in *picturis ejus*, q. d. Dives, cum in cubiculis suis affabre cælatis obambulat, securum et felicem se æslimat, perinde ac si muris præaltis vallaretur. Aut, ut R. Abraham : « Et tanquam murum elevatum reputat cælatum aurum et argenti, quibus domus illius plena est. » Addit idem verti posse, *et sicut murus altus in prospectu ejus*, q. d. Dives aurum suum assidue habet in prospectu, id est jugiter illud respicit (Juasi murum, in quo spes, salus et munimen ejus recumbit. Alius sic exponit, q. d. Sicut qui alto loco consistit, si deorsum prospiciat, vertigine capiti? agitur, qua circumactus sponte deorsum ruit et colliditur : sic dives propter opes in superbiam actus, præ capitis sensusque sui imbecillitate in præceps ruit, et in exitium rapitur.

Tertio, Noster *bemaskito* ver?it, in *tegumento ejus* a rad. "po *sacach*, id est textit, operuit; unde vertit, *circumdans*, id est tegens, vallans, muniens cum, q. d. Dives, in opibus se tectum cinctumque videt, putat se muro valido tegi et vallari.

Denique Septuaginta *bemaskito* vertunt, in *obumbratione ejus*; unde revertunt, *gloria autem ejus valde obumbrat*. Quod *primo*, sic accipi potest, ut consentiat cum Vulgata, q. d. « Obumbrat, » id est obtegit, circumdat et communit divitem gloria et pompa quam sibi opibus suis parit. Dum enim splendidis vestibibus indutus, stipatus famulis, equo vel curru vectus, pompaticè incedit, videtur iis undique cingi et communiri, imo alios obumbrare, tegere et protegere. Unde Auctor *Catena Græcorum* hunc versum ex Septuaginta sic reddit : « Opes viro diviti sunt instar propugnaculi munitæque civitatis; interim gloriaci majestas sunt, qua eas plurimum propugnant atque exornant. »

Secundo, in *obumbrat* potest referri ad picturam;

pictores enim parva et obscura obumbrant, ut umbre oppositu magnaci claracoloribus clarius representent, adcoque tota ar- pingendi copristi! in umbris et coloribus rite ritecendls et appositis disponendis; quin et umbrat-a naturalis est coloris imago : unde ab umbris pictores imagines pingere didicerunt : « Umbra hominis lineis circumducta, quam deinde colorare testa trita primus invenit Cleophrastus Corinthius, » ait Philostratus, lib. LXV, cap. iri.

Tô ergo *obumbrat* significat *primo*, *opes* non esse corpus bonitatisque solidum » sed umbram duntaxat fusacem et evanidam. Quid inanius et fugacius umbra? umbra autem sunt opes et pompa mundi. *Serundo*, opes sua umbra et specie obumbrare et decipere oculos mentesque hominum. Sicut enim umbre corporum nostre et vespera sunt maximæ et corpore longe majores : sic species opum longe major est res; ostentant enim quid magnum et beatum, cum nil tale contineant, uti patet moribundis in morte, et Beatis in cælo : ibi enim quasi in plena luce et meridie felicitatis, fugantur omnes umbre opulentiae et felicitatis, umbratilis et terrena, juxta illud *Cant*, n, 17 : « Donec aspiret dies, et inclinentur umbre. » Quin et Plinius, lib. II, cap. x, asserit, « aliud non esse noctem quam terre umbram. » Et mox : a Ergo confinium illis (umbris) est aeris terminus, initiumque ætheris. Supra lunam pura omnia, a diuturno » lucis plena. » Tertio, pictores, ait noster Salazar, dum quid deprimere volunt, pingunt umbram, dum vero attollere, colorant ; adumbratio enim magna deprimat, color parva attollit, q. d. Dives majora bona, id est spiritualia et æterna, ignorationis vel passionum umbris tegit, et partes alias, nimirum caduca et temporalia, preciearte coloribus illuminat; propterea hæc altiora, et illa depressiora ipsi videntur. Secus justus ac pius homo hæc spiritualia bona, quæ per se majora sunt et digniora, colorum ac pigmentorum illuminationibus elevat; item temporalia et caduca, quæ per se minora et leviora sunt, additis umbris contegit ac deprimat.

Mystico Boda : « Non terrena substat titula, ait, semper defendere potest; imo plerumque propter divitias sunt capli vel oecis. Unde et Ecclesiastes v, ait : Divitiæ conservatæ in malum domini sui; pereunt enim in afflictione pessima. Melius ergo intelligitur substantiam laudari virtutum, quicunque abundat, quasi muro inexpugnabili cunctas hostium arcet insidias. » Accedit hosier Alvarez de Paz, lib. IV *Ve Perfeetione*, part II, cap. xxi, qui per substantiam accipit perfectionem virtutum, quæ hominem contra omnia vitia, demones et mala universa committit et tutatur, causamque assignat : Presentia, ait, Domini adimam inhabitantis, et eam protegentis, hujus securitatis causa. At in quo consistit ista securitas ? Certe in hoc quod perfectus pro suæ vitæ et profectus ratione gravia peccata prostravit, vitia

extinxit, inordinato'; ;T« tus deiecit, et jam victos rationi et divinæ voluntati subjugavit. Atque in quadam vitæ celsitudine positus, non est cur timeat ea quæ in imo consistentes inquietant. Ille thesaurizavit thesauros in coelo, id est in celsissima puritate vitæ, quæ coeli similitudinem gerit, quo fur non appropriat, neque tineæ corrumpit, et ideo nec fures, scilicet adversarios externos, timet; nec tineam, internas videlicet rerum malorum concupiscentias, metuit. Quid enim ille trepidet avaritiæ et rerum temporalium possidentiarum bellum, qui pro perfectionis desiderio et paupertatis amore omnia contempsit, et vix ipsum parcissimum victum, et vile indumentum corpusculo necessarium admittit? Quid timeat suæ carnis venenatum sibilum, qui, ut eam spiritus imperio subjiceret, omni asperitatem et afflictionum genere domat, et licita frequenter ei negat, ne illicita concupiscat? Quid horreat propriæ voluntatis occursum, et honorum ac dignitatum appetitum, qui minimam quoque honoris significationem fugit, et in aliquo etiam modico suam voluntatem sequi, ut pestem infestissimam perhorrescit. 4

ferkij. 12. Antequam conteratur, exaltatur con hominis: et antequam glorificetur, humiliatur.—Hebr. *ante fracturam elevabitur cor viri, et ante gloriam humilitas*; Symmachus et Theodotion, *et ante gloriam mansuetudo*; Vatablus, *anteit gloriam dejectionis, q. d. Superbi humiliantur, et humiles exaltantur*. Auctor *Catenæ Græcorum* ex Septuaginta sic vertit, *cor hominis non prius exaltatur quam deprimatur et conteratur, nec prius rursum gloria potitur quam humilietur*. S. Hieronymus, *epist. 32*, legit: *Ante gloriam humiliabitur cor viri, et ante ruinam exaltatur*. Hic versus repetitur ex cap. xvi, vers. 18, ubi eum explicui, quibus adde quemdam sic moraliter explicare, *q. d.* Afflictus et contritus est homo, quia seipsum per superbiam extulit; unde ut amale libere relur, et ad pristinam prosperitatem ledeat, necesse est ut seipsum humiliet.

Preclare S. Bernardus, *serm. 34. in Cantica*: «Oportet, ait, humiliter sentire de se nitentem ad alliora, ne dum supra se attollitur, cadat a se. » Et paulo post: «Nisi humilitatis merito maxima minime obtinentur. » Huc facit proverbium Arabicum, *cent. 1, num. 3*: «Si nescis ascendere per scalam, non ambulabis super tectum, » id est, si non potes te humiliare et subjici duci, neque dux eris. Nam non solent ad dominium promoveri qui sub aliorum dominio continere se nequeunt; quia nemo recte dominum agit, qui non ante ministrum gessit, adeo ut servitus via sit ad imperium, non secus ac scala ad tectum.

Nn.13. 13. Qui prius respondet quam audiat, stultum SB ESSE DEMONSTRAT ET CONFUSIONE DIGNUM, —quia preter rem de qua interrogatur, imperlinenter de alia respondet, aut periculo respondendi se exponit, ut rogatus de fabis, de cepis respondeat, ut vulgo dicitur. Hebraice, *reddens verbum antequam*

audiat, stultitia est ei et ignominia; Septuaginta, *impudentia est ei et probrum*; Chaldæus, *confusio*; Vatablus, *pudore et confusione afficitur*. Salomonem secutus Siracides ait, *Eccli. xi, 8*: «Priusquam audias, ne respondeas verbum, et in medio sermonum ne adjicias loqui,» ubi pleno uliusqui gnomen explicui; quare hic iota non addam.

14. Spiritus viri sustentat imbecillitatem Vtn.u (Chaldæus, *infirmiorem*; Syrus, *affectus et propensionem*) SUAM: SPIRITUM VERO AD IRASCENDUM FACILEM quis poterit sustinere? — *q. d.* Nullus, nisi valde patiens et mansuetus, ait Lyranus. Pro *ad irascendum facilem*, Hebraice est HiO3 *nechea*, quod *primo*, Theodotion derivans a HD3 *nacha*, id est percussit, vertit *percussum*: «Et spiritum, inquit, percussum quis portabit eum?» *Secundo*, alii derivantes a ntO *haa*, id est dolere, tristari, infirmari, vertunt *dolentem*, tristem, infirmum; Syrus, *dolore concussum*. *Tertio*, Septuaginta vertunt ζXvp-^w, id est parvi animi, sive *pusillanimum*; Chaldæus, *abjectum*. *Quarto*, Tigurina, *affectum passionibus*, quod Noster vertit, *facilem ad irascendum*. *Quinto*, alii, *perturbatum, conturbatum, obscuratum*, cui lux gaudii adempta est per tristitiam vel iram. Jam

Primo, Aben-Ezra sic explicat, 7. d. Spiritus, id est anima, viri ægritudinem tolerabit, corpusque irrigabit: illa, inquam, quæ sapientiæ possessione referta dolores patienter sustinet; hic enim est vir, qui fortitudine præstans animum a dolore subigi non patitur, sed quæcumque eveniunt, hilari animo prudenter excipit; at spiritui *nechea*, id est, animum dejectum, et dolori iræ que succumbentem, ob huius sæculi inania, dum ea obtinere nequit, quis sustinebit? Et R. Levi: Si animus ipse, inquit, ita vexetur morbo, ut succumbat et languescat, quid illum recreabit? nec enim aliquid est, a quo ille reparari queat. Unde et Vatablus vertit, *spiritus hominis perfert morbum illius, spiritum vero percussum equis feret?* sicque explicat, *q. d.* «Spiritus hominis facile perfert morbum corporis; sed morbum spiritus, hoc est suum, non potest, hoc est, si animus male habeat, nemo est qui illum sanare possit (1). »

Secundo, Cajetanus sic vertit et explicat, *spiritus viri feret ægritudinem suam, et spiritum contritum quis feret illum?* Sicque explicat: Disparitès inter mala spiritus (mala quasi congenita, seu ab intrinseco nata) et mala ejusdem ab extrinseco proficiscentia describitur per hoc, quod illa sunt tolerabilia, ista vero intolerabilia. Assimilane itaque mala ab extrinseco nata intrinsecis ægritudinibus, dicit quod viri spiritus sufferet ægritudines proprias (puta pusillanimitatem, iracundiam præcipitem, et alias huiusmodi animi ægritudines); spiritum vero contritum ab alio (hoc est non solum percussum et fractum, sed etiam quasi con-

ti) Maurer: «Quum animi esi corpus regere, non autem corporis regere animum, corpus, si fuerit ægrum, sustinebit animus: animum vero, si athlæus luent, uihil est quod ferat. »

tritum ignominiis, despectionibus, irrisionibus, aliisque injuriis) quis sufferet? ac si apertius dixisset : Intolerabilis est, non quod penitus intolerabilis sit, sed quia difficile valde tolerari potest.

Tertio, aliqui vertunt in nominativo : « Spiritus ad irascendum facilis, quid poterit sustinere? » *q. d.* Spiritus viri, id est virilis, facile tolerat suam infirmitatem; at spiritus pusillanimis, qui ad leve verber vel verbum stomachatur et excandescit, nihil vel minimum adversi potest tolerare. Verum omnes alii vertunt in accusativo : a Spiritum ad irascendum quis poterit sustinere? » Hébreum enim *mi* significat *quis*, non *quid*; interrogativum enim est person®, non rei.

Quarto, Septuaginta per *spiritum* accipiunt iram; irati enim naribus spiritum sive halitum copiosum cillant. Per *imbecillitatem* accipiunt servum infirmum, vilem et abjectum. Unde vertunt, *iram viri mitigat servus prudens; parvi animi autem virum quis sustinebit?* *q. d.* Iram viri cordati, prudentis et magnanimi sedabit servus prudenti suo consilio et eloquio : quia vir ratione et prudentia duci se sinit; at pusillanimum, qui nihil sufferre valet, sed ad quaelibet excandescit, quis feret? nec enim ratione, sed ira et impatientia continue agitur. Unde infert Auctor *Catenæ Græc.* : His aperte ostenditur, inquit, ignaviam animique abjectionem ira deteriore esse : siquidem iracundum, vel domesticus famulus, etiamsi nullam potestatem, nec magnam quoque dicendi libertatem habeat, temporis lapsu placaverit; at vero ignavia melius laboris fractum nequaquam.

Quinto et genuine, « spiritus viri » est spiritus virilis, generosus, magnanimus, ideoque vegetus, lælus et alacer ; hic quamlibet infirmitatem tam suam quam alienam facile suffert et portat, quasi gigas quidam robustissimus; at spiritus pusillanimis, qui si vel acu tangatur, irascitur et excandescit, adeo nihil tolerare et portare potest, ut et ipse tam sibi quam aliis, etiam generosis et robustis, sit importabilis et intolerabilis : « Quia, ut ait Beda, qui ad irascendum facilis est, nec seipsum potest sustinere, ita ut iratus sæpe dicat ea quæ mox cum placidus est, quia dixerit, pœmet, plerumque etiam an dixerit ignorat.

Nota, 10 *spiritus viri sustentat*, Hebraice *iekalkcl*, id est fert, portat, bajulat. Alludit enim ad bajulos, qui, cum valido sunt spiritu et halitu, valida et gravia portant onera ; quia, ut ait Aristoteles, lib. *De Hesp.*, fortitudinis et roboris ad onera bajulanda, spiritus et anhelitus mensura est : quo enim quis per nares vehementius ac productius anhelat, eo robustior est ad onera bajulanda; quo vero quis exilius et brevius spiritum per nares ducit et recipiat, eo infirmior, et oneribus portandis debiliior est. Apto ergo dicit Salomon « spiritum viri, » id est virilem, fortem et constantem, bajulanda? infirmitati cuilibet sat virium afferre. Spiritus enim viri est animus vi-

rilis et magnanimus, imo est Ipsa virtus, robur et magnanimitas. Unde S. Ambrosius, lib. I in *Luce*, ad illud de S. Joanne Baptista : Entem magnus coram Domino : « Est, ait, coram Domino magnitudo animæ, magnitudo virtutis. Est etiam parvitas animæ, et pueritia virtutis, etc. Erit itaque Joannes magnus non virtute corporis, sed animi magnitudine: parvus in saeculo, magnus in spiritu. » Huc facit illud Seneca?, *epist.* 66 : « Magnanimus est qui omnia rerum diversarum onera rigida cervice sustollit, qui supra fortunam exstat. Non mirum est in tranquillitate non concuti; illud mirare, ibi extolli aliquem ubi omnes depriuntur; ibi stare ubi omnes jacent. » Et rursum : « Magnanimus stat rectus sub quolibet pondere, nulla illum res minorem facit; nihil eorum quæ ferenda sunt, displicet, et quidquid cadere in hominem potest, in se cecidisse non queritur. » Et Plinius, lib. XVI, cap. XL in : « Ut palmæ arboris ramus, ait, imposito onere non deflectitur in terram cæterarum more, sed renititur, et ultro adversus sarcinæ pondus erigit sese : ita viri fortis animus quo plus negotiis premitur, quoque magis ssvit fortuna, hoc est erectior. » dicitque tibi : « Tu ne cede malis, sed contra audentior ito. » Unde Lyranus sic exponit *q. d.* a Spiritus viri, » id est, bonitas cordis sustentat imbecillitatem suam ex parte corporis, quia plus aliquando facit, quam habens corpus forte et cor debile. Unde S. Gregorius, *homil.* 12 : « Vires, ait, quas imperitia denegat, charitas subministrat. » Contrarium accidit in pusillanimum ; hi enim festuæ onus non ferunt, sed illico concidunt, tristantur, queruntur, irascuntur. Unde S. Basilus, *hom. De gratiis agendis* : « Sicut, ait, vermes in lignis mollioribus nascuntur, ita animi impietates in mollioribus hominum mentibus oriuntur. » Et S. Chrysostomus, *hom.* 38 in *epist. I ad Corinth.* : « Quemadmodum sana corpora, si modo pane victitent, pingua, vegeta sunt tamen; morbida vero, etiam sumptuosa variaque mensa, imbecilliora redduntur: sic evenire in animis hominum solet; pusillanimes. ne si diademate quidem et immensis honoribus potiantur, redire ad se possunt, philosophi vero etiam in vinculis, in catena, voluptate mera fruuntur. » Sic Christus infirmitatem carnis, in paU-one, spiritus robore sustentavit et superavit. Unde ait : « Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma, » ait Beda, qui et addit : « Potest et de quolibet viro sancto accipi, qui carnis imbecillitatem, ne in tentationibus cedat, mentis fortitudine sustentat, » uti fecere omnes sancti Martyres, Confessores et Virgines. « Tormenta enim Martyres Dei consecrant, et in ipsa passionis probatione sanctificant, » ait S. Cyprianus, lib. IV, *epist.* I *ad Rogatianum*. Sic S. Paulus ait : « Cum infirmor, tunc potens sum, » II Cor. xii, 10* Sic spiritus S. Francisci sustentabat carnem ejus pœnitentiis et laboribus exhaustam, ut eUam in via onera viatorum ingentia, ipse ex charitate in

humeros suos susciperet et alacriter portaret, ait S. Bonaventura. Sic S. Paula morbos corporis valido spiritu sustentabat, teste S. Hieronymo in ejus Vita.

Porro hujus virilis spiritus fons et auctor est Spiritus Sanctus : « Isto enim est, ait S. Ambrosius in *Symbolum*, qui non solum tristitias, et moerore, et malas turpitudinum cogitationes expellit, verum etiam Dei in nobis memoriam tribuit, ut merito cum David dicere possimus : Memo, fui Dei, et delectatus sum. El iterum : Memorero mirabilium tuorum, *Psalms*, lxxvi. Iste est, qui nobis recte credentibus el bene operantibus adveniens, tenebras et angustias ac pusillanimitatem cordis expellens, et sua nos luce illuminans, miscet sensui nostro sensum Christi, ut vitam nostram quæ in Christo abscondita est cogitemus, et in æternis et superventuris sæculis, qui noster status sit consideremus; sequentes Filium Dei Jesum, qui penetravit cælos, et in dextera Dei sedens, et in omni consistens loco, nihil suæ præsentiae vacuum derelinquit. »

Atque hæc est ratio a priori hujus sententiæ. Sicut enim anhelitu trahimus spiritum, qui nobis vires et vigorem addit ad onera portanda: sic pariter anhelando et invocando Spiritum Sanctum, haurimus spiritum, vigorem et robur animi ad infirmitates et adversa quælibet fortiter sufferenda, juxta illud Rom. vin, 26 : a Spiritus adjuvat infirmitatem nostram. » Rursum, sicut vis est quæ portat pondus : unde quanta est vis, tantum portare potest pondus : si parva parvum, si magna magnum; quodlibet enim pondus commensuratas sibi in portante exigit vires : sic pariter vis animi est ejus spiritus et robur, qui portat infirmitates tam corporales quam spirituales, tam suas quam alienas : unde quantum est spiritus, tantum ferre potest infirmitatum pondus; si magnus magnum, si parvus parvum; ut, sicut Atlas fingitur a poetis tantis esse viribus, ut cadorum machinam humeris suis sustineat, juxta illud Virgili!, *Æneid*. IV :

Albatis duri, cælum qui vertice fulcit.

Sic ingens spiritus sit quasi Atlas sustinens Omnia dura et acerba, quæ vel terra illi suggerit, vel Deus o cælo in illum depluit, ut immotus plane vento pulsetur et imbre.

Denique videmus ingentia onera et naves mercibus onustas, per rotas et trochleas levare a parvis hominum paucorum viribus, uti in flumine Antuerpienri Bruxellam versus navigans, per eas ingentes pontes a puero levare et attolli conspexi. Sic et per vectem majora attolli onera, quam sint vires attollentium quotidie intuemur, et modum docet Vitruvius lib. X, cap. vin. Causam dai Aristoteles in *Quæst. mechan.*, Quæst. III, quod vectis sit quasi libra librans, itaque allevans pondus quodque; facit enim moventem magis distare a centro ponderis, itaque illud quasi librat et sus-

pendit, ideoque facilius movet, uti clare ibidem explicat Nicolaus Leoaicus. Vide et plenius commentantem in *Mechanica* Aristotelis, Bernardinum Baldum Urbinatem, qui et recte advertit dieta Aristotelis limitanda esse ad habentem fulcrum, sive quando inter vectem et pondus vecte levandum medium est fulcrum, cui vectis innititur; tunc enim fulcrum est quasi centrum, in quo libratur el suspenditur tam vis movens quam pondus motum, ac proinde tunc fulcrum ulriusque facit quasi (equilibrium, alias non. Eadem causa est, ait idem Aristoteles ibidem *Quæst.* IV, cur ii qui in medio navis sunt, remiges, maximo navim movent, quia renuis vectis est. Et cur per parvum gubernaculum moveantur magnæ navium moles, quia gubernaculum vectis est. » Itidem fit in spiritu, nimirum majora cernimus per eum tolerari et portari quam sint ejus vires, si rota, trochlea aut vecte peculiaris gratiæ, æque ac prudentiæ et solerti®, vehatur. Prudentia enim solers est in adinveniendis modis, praxibus, rationibus et considerationibus, quibus trislitiæ vel adversitatis pondus alleviatur. Sic videmus, si afflicto vel melancholico aliqua bella sententia, vel ratio indoli ejus congrua, ejusque palato sapida, proferatur, illico eum afflictione et melancholia, si non liberari, certe levare.

Tropologice, « spiritus viri » id est, animi firmitudo ac stabilitas, est, quæ hominem ad capeSSendam virtutem roborat, et ad vilia contraria superanda confortat; quod si minima tentatione obortastatim irascatur, el animum præ tristitia et pusillanimitate despondeat, quis adversus illum non irritetur, qui tam levi occasione a bono desistit ?

15. Cor prudens (Syrus, cor mundum et purum) Voti*

POSSIDEBIT SCIENTIAM : ET AURIS SAPIENTIUM QUERIT doctrinam. — Syrus, *auscultat* ; Septuaginta, *cor prudentis possidet sensum; aures autem sapientum quierunt cogitationem*. Græce *Iirmi*, id est *excogitatam rationem*; Aquila, Symmachus et Theodotion, *scientiam* aut *doctrinam*, ut Vulgata. In Hebraeo enim pro *scientiam* et *doctrinam* eadem est vox Djn *daat*; Vatablus, *cor prudens comparat scientiam, et auris sapientum studet cognitioni*. Abenezra hunc versum neCtit præcedenli, *q. d.* Spiritus quassatus et ad irascendum facilis sapientiam non adipiscitur; prudentis autem animus, ægritudinem suam patienter ferens, prudentiæ suæ ope scientia cumulabitur, a Et auris sapientium, » etc. *q. d.* Sapiens, quæ evenerint æquo animo ferens, doctrine vacare diligenter studebit. Idem, vel quasi idem, sunl hoc libro scientia, doctrina, prudentia, intellectus, sapientia, sensus, uti jam sæpius monui : scilicet per hæc omnia significatur scientia practica, sive prudentia dirigens omnes hominis actiones ad normam honesti et virtutis. Copula *et* est causalis significans *quia*; posterius enim hemistichium dat causam piloris, *q. d.* Cor xu'udentis comparat et compa-

rando possidet sapientiam, cpiia auris ejus eandem quierit et vcsdgaj; audit enim doctores et sapientes, a quibus eam audiens mente ruminat et recondit. Hisce enim duobus modis paratur et possidetur sapientia, scilicet sedulo aqdiendo, et studioso eam meditando; vide dicta cap. i, 5, ad illud: « Audiens sapiens sapientior erit. » Aures ergo similes sunt viverris, quæ vestigant leporem vel cuniculum in caverna sua latitantem, cumque inde foras prodire cogunt; mens vero similis est cani, qui leporem prodeuntem capit, occupat et possidej. Tò *possidebit* siquifleet *primo*, sapientiam propriam esse posse, atque et peculium mentis et spiritus sapientis; secundo, eandem ipsi esse carissimam et in summo pretio; *tertio*, illam ei invito non posse auferri a quopiam, ut auferuntur ab hoste bona externa. Ita Lyranus.

16. Dūm'm hominis dilatat viam mus: et ante principes spatium ei facit. — Hebraice, *donum hominis latum facit ei, et ante respiciens ducet eum*; Chaldaeus, *donum filii hominis dilatat eum, et ante principes sustentat eum*; Syrus, *copstifuit illum*; Septuaginta, *donum filii hominis dilatat eum, et ante principes sedere facit eum*. Pro *donum* græco est quod perperam Regia et Complutenses vertunt *domum*; enim significat *domum*, Si^a. vero *donum*.

Primo, sensus planus et germanus est, *q. d.* Donum datum vel janitoribus et cubiculariis, vel potius præmissi ad ipsum regem sive principem, aditum ei qui illud dedit, parat, latamque quasi viam sternit ad ipsum regem vel principem, ut ante eum illum deducat, spatiumque, id est locum et copiam conveniendi principis, illi facit; imo ante eum spatium illi facit, ut scilicet in ejus aula et conspectu versetur, quasi regis minister et officialis, vel aulicus et familiaris. Ita R. Levi: « Cum vero, ait, ad magnatem ob sua negotia accedendum erit, si illum ante muneribus devinxerit, plana aperta quoque erit via, qua ad eundem aditus pateat, ut præstet quæ cupiebat, » ut quoque ejus favorem et gratiam quaquaversum obtineat.

Nota: Tò *donum dilatat* significat primo, latum præbet aditum; *secundo*, latam illi vivendi agendique libertatem et licentiam tribuit; *tertio*, ab angustia vel carcere ad latius locum educit, ait Abep-Ezra. Sicut ergo anteambulones, verbi gratia, Helvetii stipatores, submoti turba tantam parant viam venienti Pontifici aut Regi ad incendum; sic dona, submoti impedimentis, latam donanti faciunt viam ad eos quibus dona mittit. Ratio a priori est, quod amor animum amali dilatat, eumquo cogat redamare amantem; aiUQt' autem et benevolentia maxime cernitur in beneficentia et donis; hæc ergo donatarii animum pelliciunt, dilatant, coguntque ut donantem redamet, eique se tyencvolum, imo beneficium et liberalem vicissim exhibeat. Sic Jacob, præmissis muneribus, viam sibi stravit ad Esau fratrem

suum, cumque sibi infensum reconciliavit. *Genes.* cap. xxxm. Sic Barlaam, fingens se habere gemmam pretiosam dandam Josaphat filio regis, viam undique conclusam ad eundem sibi aperuit, eumque ad fidem Christi convertit, testis Damasceno in *Historia*. Reges enim, quasi terrestres quidam dii et numina, jure suo exigunt munera, quasi honoris sibi debiti vectigal et auctorem. Quocirca olim apud Persas nulli ad regem accessus patebat, nisi munere præmisso, vel allato. Salomonem secutus Plato, lib. III *Politic.*: « Dona, ait, flectunt Deos et reverendos Reges. » Et Ovidius:

Munera, erade mihi, rapiant hominesque Deosque;
Placatur donis Jupiter ipse sua.

Objicit sibi anonymus in *Catena* Græcor.: « Quid hic, ai, audio? paulo ante aiebas mala morte eum interiturum, qui munera donaret, vel acceptaret; quo ergo sensu jubes hic ea impertiri? » ac respondet: « Quia nihil periculi est, si isto fuerit hilaris promplusque ad donandum, ille contra tardus mimmeque pronus ad recipiendum. »

Planius pleniusque respondeas munera illa veti esse, quibus quæritur gratia judicum aut similitum ad evertendam justitiam similemve virtutem; hic vero probari illa quibus via sternitur ad magnates, ut obtineatur jus sibi debitum, vel gratia indebita, sed honesta et utilis bono publico vel privato.

Secundo, anonymus in *Catena* (*ircreor*. hanc gnomen ex Septuaginta sic vertit, qm *liberaliter donat, dilatabitur, et inter viros principes constituetur*; eamque refert ad eleemosynam, *q. d.*: « Non constringetur ille, neque in angustum redigetur, qui largus fuerit in egenos et pauperes; qui potius una hac via ditabitur, vinsque principibus æquiparabitur. » Et R. Salomon: Allegorica, inquit, perlinet hæc gnome ad eos qui opes in pauperes conferunt, quibus in futuro levo pars eadem amplificabitur; quin et dum corporis ergastulis coercentur, ante magnates deducuntur, magnaque existimationis viri existimantur. Plenius vero noster Salazar; Hortatur, inquit, Salomon ad beneficentiam, *q. d.* Liberales et profus largitiones mirum in modum beneficium dilatant, id est amplificant, nobilitant, et in amplitudinem adducunt, ut beneficentia videatur esse latitudo et amplitudo cordis, æque ac domus et familiæ; adeo ut inter principes sedere faciat eum. ut vertunt Septuaginta, vol ut Noster: a Et ante principes spatium facit illi, » id est, locum illi inter principes præstat. Nam liberalitas et magnificencia, regia seu imperatoria virtus est; quapropter eam qui colit, plane in regum atque principum cepsam referendus est, quia principe dignam virtutem excreat.

Symbolice, Auctor *Calena*: (*Irce or.* per *donum* accipit sapientiam sive virtutem, *q. d.* Sapientia i

Deo donata diffundit dilatatque animum, suumque herum unum e sapientum numero constituit.

Tropologico, Beda et Salonijs per *donum* accipiunt charitatem, hoc est donum donorum omnium præstanlissimum : « Quod, ait, est donum, quod dilatat viam hominis, et quod ante principes facit illi spatium? donum hoc donum est charitatis, sive aliarum virtutum, quas a Domino fideles accipiunt. Hoc videlicet donum dilatat viam ejus, id est actionem, quia unusquisque fidelis quanto magis gratia Spiritus Sancti intus repletur, tanto magis viam suam foris dilatat, id est bonorum operum gressum multiplicat. »

r. mr». Sic S. Joannes Eleemosjmaris per visum vidit

*Cl eleemosynam quasi virginem splendentem sibi assistere, ac dicere : « Filia sum cummi regis, illi perfamiliaris, omnesque mei asseclas ad illum introduco, illique gratos et familiares efficio : magna enim mihi apud eum est fiducia. Quare si me colas, ego ad illum te introducam, teque illi percharum efficiam. » Ita Leontius in *Vita* ejusdem. Quin et Tobias, cap. iv, vers. 11 : a Eleemosyna, ait, ab omni peccato et a morto liberat, et non patietur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna, omnibus facientibus eam. d Significat ergo hæc gnome potentem vim muneris et beneficii®, quod scilicet omnes eliam reges et principes, quin et Deum sibi conciliet, ejusque gratiam mereatur.

Ter» 17. 17. JUSTUS PRIOR EST ACCUSATOR SUI : VEXIT AMICUS ejus, et investigabit eum. — Hebraice, *justus est primus in lite sua* (Chaldæus et Symmachus, in *judicio* suo) ; venit socius vel *proximus* (*jus, et scrutatur eum* ; Chaldæus, *et vincit eum* ; Septuaginta, *judus sui ipsius est accusator in principio sermonis ; cum vero adjecerit adversarius, arguitur* ; Syrus, *justus est filius hominis in judicio ; quando venit socius ejus, probat eum*.

Primo, Aben-Ezra et R. Levi hunc versum necunt precedenti, *q. d.* Justus, deferens munus magnati, prior est in lite sua : unde a magnate declaratur insons et justus. Quare licet deinde accedat alter, qui in judicio crimina in illum investiget. cum tamen reum facere nequibit. Nam majorem, ait R. Levi, fidem adhibere solemus iis qui priores suam causam exposuerunt. Aut clarius, ut Vatablus, *q. d.* Qui prior est in lite sua deferens munera judici, hic justus, id est in lite est superior et victor, quia jam et verbis et muneribus inflexit in se suamque causam animum judicis : quare quamvis postea veniat socius, qui excutiat causam ejus qui prior fuit, nihil tamen efficiet, nisi majora afferat argumenta et munera. Ahi vice versa sic exponunt : Justus prior est in lite sua, id est, justus fidens suæ justitiæ et causæ æquilati, sistit se judici ; venit socius ejus, qui donum judici dedit, et scrutatur accusatque eum, atque accusando vincit, ut habet Chaldæus, *g. d.*

Scrutando objiciet aliquid in speciem, quod judicem ob munera jam in se propensum flectat, ut pro eo sententiam ferat, ac justum condemnet.

Secundo, Cajctanus : Est, ait, parabola significans quod, cum adversus justum consurgit lis seu querimonia, et universaliter cum imponitur ei crimen aliquod, justus primus est ad loquendum, non exspectat accusatorem aut testes ; sed sciens se justum, primus loquitur, confidens in innocentia sua. Loquitur autem veritatem, et non exspectat examinari, sed sponte respondet ad objecta. Oportet autem ut investigator ejus non sit inimicus, et propterea subjungitur : a Et venit amicus ejus, » qui non agitur odio aut passione aliqua adversus justum ; venit, inquam, amicus non hominis, sed justus, et investigabit eum discutendo causam ejus. Si enim judex non esset amicus justitiæ, facile esset corrumpi judicium.

Tertio, Jansenius invertens ordinem verborum dupliciter explicat : *Primum*, inquit, ut hic sit ordo, qui primus est in lite sua, hic est justus, hoc est, qui primus loquitur in lite et controversia quam habet cum alio, is jus sibi vindicat, et justus esse videtur (1) ; sed exspectandum est, quousque veniat proximus ejus, qui est in causa ipsius adversarius, ex cujus inquisitione constabit tandem qualis ille fuerit. Itaque docet hæc sententia non temere in quopiam judicandum, nisi utraque parte audita, juxta illud : « Audi alteram partem. » *Secundo*, ut hic sit ordo : Qui justus est, hic primus est in causa vel lite sua ; hoc est, justus statim in principio litis causam suam simpliciter et confidenter iudicibus aperit, ostendens suam innocentiam, nihilque se velle nisi quod justum et æquum est, adeo ut, cum venerit proximus ejus qui cum eo litigat, secure sustineat se ab eo scrutari.

Denique alii explicant, *q. d.* Justus prior est in lite, id est, prævenit et preoccupat judicem, cumque de veritate et æquitate causæ suæ sincere edocet, ne ab aliis præoccupetur, et male informetur in veritatis et innocentie® suæ præjudicium.

Verum hæ omnes versiones et explicationes dissentiunt a Vulgata, cui tamen consentiunt Septuaginta, quin et Hebraea. Nam quod habent : *Justus primus in lite sua*, idem est, *q. d. Justus prior secum litigat, se redarguit, se accusat*. Loquitur Salomon non precise de confessione sacramentali, utpote, quæ tunc necdum erat instituta, nec in usu, sed de confessione in genere. Significat ergo justum, si quid per infirmitatem peccavit (non est enim justus qui non peccet), non defendere suum peccatum, non exspectare alterius increpationem, sed ante alios priorem esse in ac-

(1) Iia et recentiores. *Venit socius* is quo cum 4 lis est, adversarius : quo audito judex prioris dicU et causam diligentius rimatur et investigat. Indicatur, non esse judici sententiam dicendam, donec et accusati rationes audiverit.

cosando, increpando et condemnando seipsum, ideoque etiam patienter ferre ut amicus ipsius veniat et investiget eum, ut, si quid inveniatur cor- reptione dignum, idipsum admoneat. Justus enim vox est : » Corripiet me justus in misericordia, et increpabit me ; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum, » *Psal.* cxt. Aut est sen- sus : Justus, antequam alios accuset et increpet, prius seipsum accusat. Sic enim Beda intelligit : Omnis, ait, qui vere justus est, ubi peccantium errata conspicit, primum ad seipsum oculum considerationis inflectit, dumque suam fragilita- tem sollicitus accusaverit, sic demum ad corripiendos alios linguam benignus exerit, *q. d.* Ubi se justus accusaverit, tunc venientem ad se ami- cum scrutabitur, et, si quid in eo correptione dignum inveniatur, corripiet et redarguet. Ita S. Am- brosius, lib. I *Offic.* cap. XXV : a Justus, ait, seip- sum prius quam alios accusat. Ille enim justus, qui nec sibi parcat, et occulta sua latere non pa- titur, etc. Justus in exordio sermonis accusator est sui. Qui se accusat, etsi peccator est, justus esse incipit, quia nec sibi parcat, et Deo justitias confitetur, quem putat latere nihil posse. » Con- fessio ergo veritatem ac Deum honorat, ideoque ejus iram et vindictam avertit, ut docet Pacianus, *Parænesi ad pœnitent.*

Huc perlinet versio Septuaginta : *Justus accusa- tor est sui in principio sermonis ; cum vero adjecerit adversarius, arguitur, q. d.* Justus in suis contro- versiis initio sermonis ita sincere, integre et fi- denter seipsum accusat, narrans et confitens om- nia quæ sibi vere objici possunt, ut, cum venit adversarius adjiciens et objiciens illi alia crimina, præter illa quæ ipse confessus est, falsitatis et mendacii arguatur, aut facile argui convineique possit. Addit S. Cyrillus, lib. II *inJoan.* cap. cxlvii, hæc a Salomone dici, ut moneatur vitandam esse laudem propriam : hæc enim in ore laudantis seipsum sordescit et vilescit; ideoque justum et prudentem ordiri a sui vituperio, non a laude. Explicans enim illud Christi : a Si ego testimo- nium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum ; » illud confirmat hac sententia Salomonis : « Justus sui ipsius in sermone accu- sator est. » El rursus, cap. xxvn : « Laudet tu proximus tuus, et non os tuum ; alienus, et non labia tua. Molestum enim certe auditoribus est propria, non aliena voce suarum rerum maxima- rum velle testimonium perhibere ; nati enim na- tura sumus ut minus eis credamus, qui præci- puum sibi decus attribuunt. » Quare justus, ut hoc vitium philautiæ declinet, solet suas laudes tegere, et sua vitia sordesque detegere, ac seip- sum accusare : quod dum facit, venit amicus ejus, et scrutatur eum, ac scrutando deprehen- dens, nihil vel parum in eo reperiri quod culpari possit, tantum eum extollit et laudat, quantum ipse se depressit et accusavit.

Auctor vero *Catenæ Groe.* Græcum iXpυTw, quod

Complutenses et alii vertunt passive *redarguitur*, vertens active (est enim vocis medi») *redarguit*, carpit, conviciatur, sic ex Septuaginta clara an- tithesi vertit, sicque explicat, *justus initio sermonis est accusator sui; adversarius autem et injustus a conviciis et increpationibus orationem auspicatur. Qui juste operari orditur, ait, ante omnia seipsum accusat.* Aliter, *q. d.* a Impio et injusto familiaris est convicia ingerere, calumniasque texere, quam se accusare, aut ad frugem se convertere. »

Huic facit dogma S. Augustini in cap. vi *ad Galat.* : Qui vult corripere proximum, et aliquod illius vitium corrigere, debet illud ipsum primo corripere et corrigere in seipso. Quo facit illud Plutarchi, tract. *De Utilitate ex inimicis capienda* : a Quod si, ait, ad maledicendum proveheris, cura ut quam longissime absis ab iis quæ alteri obji- cis; excute animum tuum, vide ubi sis mendosus, ne tuum tibi vitium occinat illud tragœdi :

ALis mederi vis, ipse ulceribus scateas.

Si illitteratum dicis, studium discendi tuum labo- remque intende; si timidum, excita fortitudinem tuam; si lascivum, dele ex animo, si quod restat adhuc delitescens libidinis vestigium. Nihil enim turpius est aut molestius maledicto in auctorem recidente. Sed sicut refractum lumen magis lædit imbecilles oculos, ita et maledicta gravius offen- dunt, ab ipsa veritate in maledicentem retorta. Sicut enim Cæcias nubes, ita vitiosa vita oppri- bria ad se trahit. Plato sane quoties interfuisti hominibus contra decorum agentibus, digressus seipsum solebat ita alloqui : Numnam ipse quo- que fortassis tali vitio laboro ? »

Hinc notat S. Aiubro-ius in *Psal.* cxvin, octo- nario 4, ex iϥ in *principio*, hunc esse ordinem lo- quendi, ut confessio debeat esse prima tum apud Deum, tum apud homines : unde cum oramus Deum, oportet ut primo et ante omnia reos nos faciamus, et confiteamur coram eo peccata nos- tra, eorumque veniam petamus, ac deinde pro- grediamur ad alia a Deo beneficia postulandum : a Justus est, ait, quise in exordio sermonis accu- sat; injustus autem, qui quod prius negaverat, confitetur. Ille verecundiæ invenit gratiam, hic nolam incurrit impudentiæ. Ita ordinis ignoran- tia conturbat negotiorum naturam, formamque meritorum.» Idem in *Psal.* xxxvn, sub finem, loquens de confessione Davidis : « Primo, ait, petit argui; postea (quod majus est), corripit. Deinde non solum confitetur peccata sua, sed etiam nu- merat et accusat. Non vult enim latere sua delicta. Nam ut febres in alto sita non queunt mitigari, cum foras eruperint, spem afferunt de-ineudi : ita peccatorum morbus, dum tegitur, inardescit; si confessionibus proditur, evaporat. Et ideo jus- tus accusator est sui in principio sermonis, prius- quam contagio ulceris serpat intrinsecus. Gravatur enim conscientiam memoria delictorum, nisi medicina poscatur. Et si differt medicus, æger

offerre se debet, ut citius secatur; sicut offerebat se David in flagella Domini, dicens: Ego in flagella paratus sum. Et alibi: Fiat manus tua in me, hoc est, redde mihi duplicia peccata, dummodo hic vindices. » Huc facit illud *Isai.* xi. ni, juxta Septuaginta, *dicit tu primum piceata tua, ut justificeris.*

Porro h^o confessio oris debet ex cōrele sincero procedere. Unde Abbas Sorapion apud Cassianum, *Collât.* .WHI, cap. xi, quemdam tictē se accu-antem, ut haberetur humilis, redarguens: aAn fortassis, ait, illam, dum to humiliabas, exspectabas a nostro oro sententiam: Justus accusator sui est in primordio sermonis? Proinde vora est cordis humilitas retinenda, quæ non de affectata corporis atquo verborum, sed de intima mentis humiliatione descendit. Quæ tunc demum evidentissima patientiæ suæ fulgebit indiciis, cum quis non ipso de se crimina ab aliis non credenda jactaverit, sed ab aliis sibimet arroganter ingesta contempserit, et irrogatas injurias mansueta cordis æquanimirate tolerarit. »

Insuper S. Ambrosius, sæpius citans hæc verba Salomonis, ea applicat pœnilentiæ, qua Judæi ante institutam a Christo confessionem sacramentakm contriti confitebantur peccata Deo, ab eoque veniam postulabant et consequabantur. Talis enim confessio et a culpa et a pœna liberat, ac dæmonem nos ad tormenta reposcentem facile refellit ac repellit. Addit S. Ambrosius, lib. II *De Pat. itent.* cap. vnt: a Novit, ait, omnia Dominus, sed exspectat vocem tuam, non ut puniat, sed ut ignoscat; nonsuit ut insultet tibi diabolus, et celantem te peccata tua arguat. Praeveni accusatorem tuum; si te ipse accusaveris, accusatorem nullum timebis; si te detuleris ipse, etsi mortuus fueris, revivis. » Rursum S. Ambrosius in *Psal.* xxxv: «Justus, ait, novit quemadmodum peccatorum suorum vincula dissolvat; nec exspectat accusatorem, sed prævēnit, ut, confitendo suum, allevet omne delictum, nec habeat quod adversarius criminetur. Vocem enim eripit adversario, et quasi dentea quosdam paratos ad prædam criminationis infest^o, peccatorum suorum confessione constringit. » Exemplum dat ibidem S. Ambrosius Evam quæ peccatum confessa est: «Serpens, ait, decipit me, et comedi, » *Genes.* in. Unde subdit S. Ambrosius, lib. *De Paradis.* cap. xiv: «Veniabilis culpa, quam sequitur professio delictorum. Ideo non desperata mulier, quæ non reticuit Deo, sed magis confessa peccatum est, » 7. d. Pœnam quam pravaricatio induxit, confessio abegit. Et sicut de Caino addit, illum, quia culpam negavit, ut temporariam pœnam evaderet, remissum diabolo, ut simul cum eo pœna torqueretur æterna. Noluit Cain se accusare, ne pœnæ, quam timebat, subjaceret: a Et ideo, inquit, accusatori diabolo ejus accusatio reservata est, ut cum Angelis flagelletur, qui cum hominibus noluit flagellari. » Itaque qui a confessione abstinet, damnationi subjacet t qui vero se de sua culpa accusai, a sua

pœna excusat. Unde 1). Ambrosius, lib. II *De Abel et Cain*, cap. ix: «Confessio, ait, pœnarum compendium est.» Nam etiam internas pœnas, quos propter transgressionem meremur, propior confessionem evitamus.

Quin et Seneca, Gentilis licet, *epistola* 28: «Quantum potes, ait, teipsum argue, inquire in te, accusatoris primum partibus fungere, deinde iudicis.»

Insuper multi hanc gnomen adaptant confessioni sacramentali. Hæc euim jam ex institutione Christi veniam et gratiam, quin et satisfactionem ac opera meritoria vel in re, vel in voto antecedit oportet, fiasco enim gnomas soripsit Salomon cuivis sœculo, sed pro cujusque statu et conditione accommodandas; quare veriores *etc* sunt in lego Christi, per eamque perfectius adimplentur.

Denique S. Chrysostomus, orat. 5 *Contra Sudaos*, urget vi in principio sermonis, et, ut Isaias ait, cap. xli: «Dic tu iniquitates prior ut justificeris. » Redarguens enim Cainum, qui non prior, sed postquam redargutus et convictus est a Deo, confessus est suum fratricidium, ideoque peccati veniam non accepit, sed condemnationem, sic ait: «Non enim simpliciter dixit: Dic tu iniquitates tuas; sed ait: Dic tu prior iniquitates tuas. Quod quæritur, hoc est, non simpliciter esse dicendas, non exspectandam redargutionem accusantis. Hic autem non dixit prior, sed exspectavit donec redargueretur a Deo, quin potius illo redarguente negavit. Postquam aulem semel factum est peccatum palam, Ium dixit peccatum, quæ quidem non est confessio. Proinde, tu quoque dilecte, cum peccaveris, ne exspectes ut ab alio accuseris; sed priusquam accuseris ac deferaris, tu condemna quæ facta sunt. Nam si quis alius deinde te redarguerit, non jam confessionis est officium, sed illius qui accusat correptio. Quapropter et alius quispiam ait: Justus sui ipsius accusator est in principio sermonis. itaque non hoc est quod quæritur, ut accuses teipsum, sed ut prior teipsum accuses, nec exspectes ab aliis redargutionem. Petrus itaque ob iHam nefariam abjurationem, quoniam celeriter suum ipsius peccatum recordatus est, nulloque accusante dixit peccatum, flevitque amare, adeo abluit illam abnegationem, ut etiam primus Apostolorum fuerit factus, ac terrarum orbem totum subjecerit. »

Salomonem de more secutus Siracides, *Eccfr.* IV, 31: «Non confundaris, ait, confiteri peccata tua;» ubi tangit radicem mali, puta confusionem et pudorem malum, qui impedit homines, cisque os et fauces claudit, ne peccata confiteantur, sed ea tegant et excusent. Verum hic pudor prepósteros est; peccata enim facere pudendum est, ai ca confiteri laudabile est. Causam dat S. Augustinus, tract. 12 in *Joannem*: «Quia, ait, qui confitetur et accusat peccata sua, jam cum Deo facit. Accusat Deus peccata tua, et si tu accuses, ceu

jungeris Deo. Quasi du® res sunt, homo et peccator. Quod audis homo, Deus facit; quod audis peccator, ipse homo fecit. Dele quod fecisti, ut Deus salvet quod fecit. Oportet ut in te oderis opus tuum, ut atnes in te opus Dei. Cum autem coeperit tibi displicere quod fecisti, inde incipiunt bona opera tua, quia accusas mala opera tua : initium operum bonorum, confessio est operum malorum. »

Symbolice, R. Simeon apud Galatinum, lib. VII De *Arcanis fidei*, cap. iv, hunc versum exponit de B. Virgine, quam Hebrœi vocant primum ju<um, imo primum hominem, et omnium hominum matrem, eo quod ipsa in mente Dei concepta et prædeslinata fuerit ante Adamum et cæteros homines, Adam vero et homines esteri per ipsam ejusque filium Christum : a Justus, ait, primus in lite sua (vel in judicio suo); venit amicus ejus, et investigavit eum. Sensus est : Quando veniet Deus sanctus et benedictus ad judicandum orbem in die judicii, totus mundus expavescet, et timebit diem illum terribilem, dicentque : O David, rex noster, ora Deum pro nobis, quoniam ex te processit Messias. Ipse autem respondebit cis : Propter hoc ipsum quod dicitis, non sufficio. Nam ex me multi reges prodierunt, qui in multis Deum offenderunt. Pneterea mihi offensus est Deus propter peccatum Belhsabeæ et Uri®. » Subdit deinde eos similiter accessuros ordine ad Mosen, Jacob, Isaac et Abraham, singulosque responsuros se peccati reos, ideoque non sufficere ut pro aliis in dio judicii intercedant; quare tandem accessuros omnes communi consensu ad primum hominem, id est ad matrem Messi®, ac rogaturos illam, ut ipsa velut omnis peccati expers pro omnibus intercedat. « Justus primus ergo in lite sua, » *q.d.* « Hic primus homo, qui est Mater Messi®, ob quam Messias ipse, sive Christus, Filius hominis dicitur, justus est in lite, qua ipsa in peccato originali concepta fuisse, ab adversariis accusata est. Et venit amicus ejus, hoc est Deus, et hanc litem investigavit, tulilque sententiam dicens : Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te. Quam quidem auctoritatem prisci Hebncorum doctores, ad immaculat.e Conceptionis matris Messi® confirmationem adduxisse videntur. » Hucusque R. Simeon.

V't» 13. 18. CONTRADICTIONES COMPRIMIT SORS, ET INTER POTENTES QUOQUE DIJUDICAT. — Hebraice, *Hies cesare facit sors, et inter putentes dividit*, scilicet litem, puta rem de qua litigatur; Aquila Symmachus et Theodotion, id est *dividet, dijudicabit*; Chaldæus, *contentiones abrogat sors, et inter sortes dirimit*; sic et Syrus; Septuaginta vero, *contradictiones sedat taciturnus, et in potentatibus* (Juvxçiixt; sed melius alii legunt id csl *dynastas, potentes*) *definit*. Ita Romani et Complutenses. Verum videtur cMse mendum, ut pro id est sors, scriplores viliose scripserint *avpwic*, id est *taciturnus*. Probatur id *primo*, quia Hebræum

'TTU 90 *al* significat sortem, non taciturnum; et ita vertunt eæteri omnes. *Secundo*, quia multi codices Græci legunt >ow;, et Orígenes, homil. 23 in Josué: *Contradictiones*, ait, *cohibet sors, et inter potentes definit*. *Tertio*, quia ita legit Auctor Catena Gracorum, sicque explicat : « Controversias, ait, sedat sors, litemque inter potentes natam dirimit Sors, qu® Mattine obtigit, obortam de Jud® Iscariot® successore controversiam sedavát; cl potentibus, nempe Apostolis, quem eligere deberent, præfinivit. Sunt qui loco legunt ut sit sensus : Lites et contentiones undecumque exortas hominem patientem cl taciturnum facile sedare; cum ex adverso litem cl rixam exacu.mt, qui litiganti responsant et obloquuntur. • Hæc auctor ille.

Sensus hujus sententi® planus et apertus est, *q. d.* Cum res, de qua litigatur, anceps est et dubia, cujus sil, vel quia jus utriusquo incertum est et dubium, vel quia utraque pars potentes pro se rationes profert, vel alia simili de causa; tunc non alius lites sedandi suppetit modus, nisi ut eas dirimat et definiat sors. Unde R. Salomon notat pro *potentes* hebraice esse א'OTip *atsumim*, per quos ipse accipit potenter litem conserentes, qui scilicet validis inter se rationibus confligunt, causam utrimque suam pro viribus confirmantes. Et sic accipitur hæc vox Bat. xu, 21. Cum ergo illorum lites sint ardu®, robust® et valid®; hinc potentes appellantur, quos conciliare nuuo potest nisi sors. Rursus oxp *atsam* significat obturare, claudere, *Isai.* XXXIII, 15. *Atsumim* ergo vocantur lites obscur®, ideoque claus®, quas nemo aperire el resolvere potest nisi sors. Unde ex llebræo vertas, *qui sese roborant in contentione*; Vatablus, *contententes separat*. Docet ergo medium sedandi lites in rebus implexis et dubiis esse sortem, quin et ubi partes contententes sunt dur® et perfract®, ut nec rationem, nec judicem, nec arbitrum admittere velint, recurrendum esse ad sortem, si paries eam admittant. Ratio a priori est, quod, sicut in rebus certis et manifestis dominatur ratio, sic in incertis, dubiis, obscuris et fortuitis dominatur sors et casus. Quare sicut illa in consiliis per rationem decidenda >.lllll, ut illa pars prævaleat, qu® polioribus nititur rationibus: sic hæc per sortem sunt definienda; sunt enim in jure et dominio fortuitorum, qu® subjacent sorti, quibusque dominatur sors, quasi eorum rex et rector. Sic Josué, cap. xv, terram sanctam divisit duodecim tr.bubus, singuhsquo earum familiis per sortes, itaque omnes Hebræorum lites sedavit.

iti. Frater qui adjuvatur a fratre, quasi civi- Ven.ii. TAS firma; et judicia qlasi vectes urbium. — Pro qui adjuvatur hebraice est J72723 *nipsea*, id est praevaricans, deficiens, rebellans. Undo Aquila vertit, *frater rebellans pne civitate forti*; Chaldæus, *frater qui deficit a fratre, quasi civitas fortis, et clausa quasi repagulo forti*; Tigurina, *fratersi perfide deseritur (ira fit velumentior), quam civitas for-*

*tsissima, et contentio ut repagulum aras; Vatablus, frater rebellans (contra fratrem) magis quam civitas fortis, et lites (fratrum sunt) velut vectes palatii, q. d. « Rebellio fratris durior est quam civitatis quæ rebellat contra principem, et lites fratrum sunt ut vectes, quibus clauduntur fores palatii, ac si dicat: Nihil gravius simultatibus et dissidiis fratrum. » R. Salomon : Frater, ait, a fratre deliciens eique rebellans, etiam civitatem munitissimam in sua defectione perdit. Abcn-Ezra hunc versum connectit præcedenti, q. d. Sors dividit lites etiam gravissimas, quales sunt fratrum, cnm a so dissident : h® enim sunt dune et fortes quasi vectes urbium. R. David : « Frater læsus durior est civitate forti, et lites fratrum sunt quasi vectis palatii. » Sic et cœteri hebraizantes. Etsane hiesensus valde respondet Hebræo. Significat ergo lites fratrum esse acerbis, et sæpe irreconciliabiles. Ratio est, quod vehemens amor læsus convertatur in vehemens odium : sicut forte vinum, si corrumpatur et acescat, convertitur in acre acetum. Unde Aristoteles, lib. VII *Polit*, cap. vii : a In proverbio, ait, dicitur : Fratrum contentiones et ine sunt acerbissimæ, et qui nimium amant, se nimium oderunt. » Fratrum ergo iræ sunt validæ instar civitatis fortis, tum quia sicut civitas, muris et vectibus firmissime roborata, est quasi tormentis inexpugnabilis : sic et validæ offensiones fratrum nulla fere ratione vinci, nullo amore, nullo beneficio expugnari possunt; tum quia sicut civitas est inexpugnabilis, ubi cives sunt robusti, qui eam fortissime defendunt : sic ubi fratres inter se fortissime certant, odium et inimicitia eorum videtur irreconciliabilis et inexpugnabilis(1).*

Verum Noster hebraice *nipsea*, id est *rebellans*, vertit, *qui adjuvatur*. At qua ratione, qua fide? Contraria enim sunt rebellare et adjuvare?

Primo, aliqui sic hæc conciliant, ut dicant fratrem rebellantem hic dici non respectu fratris, sed respectu hostium fratris, qui proinde fratris est adiutor, quasi dicas : Frater qui pro fratre suo contra alios durus et pugnax est, hic fratrem communii instar civitatis munita*.

Secundo, alii hæc conciliant subaudiendo et supplendo nonnulla, hoc modo : « Frater desertus a fratre scilicet) nb urbe fortitudinis» (supple desertur), ex quo recte consequitur quod vertit Noster : « Frater qui adjuvatur- a fratre, quasi civitas fortissima. »

(1) Iloscnmullenis, *frater qui perfide deteritur* (proprie a quo deficitur) a fratre, urbe munita, scii, difficilior est *Xpugnatu, id est, illa ira et pertinax et implacabilis est, ut lites munita cilius expugnetur quam animus iste fraternalis; et eonteniunet inter fratres sunt vetuli vectu palatu, id est, sicut repagula foribus palatii objecta introitum alicujus penitus impediunt, ita litigia niler trains praeludunt reconciliationi aditum. Umbreit, de Welle et alii *nipsea* reflexive intelligentes, eodem sensu vertunt, *fratret a te invicem deficiente*. Ewaldus et Maurer, *frater*, cui inimicitia! intercedunt cum fratre, vxütienliu repugnat, reluctatur, urbe munita.

Tertio, facilius et planius hæc conciliabimus dicendo Nostrum legisse non jnsaa *niptea* per soli in : sic enim idem est quod *rebellans*; sed JTvdJ *nipsa*, per *sin*, id est incedens, inambulans, q. d. Frater cum fratre fraterne incedens et inambulans (ideoque eum adjuvans et protegens) est ei loco civitatis tirmæ (2).

Porro non temere sic legisse et vertisse Nostrum, patet ex Syro, qui pari modo legit et vertit, *frater, qui adjuvatur a fratre suo, est quasi urbe firma*; et Septuaginta, *frater a fratre adjutus, quasi urbs munita et excelsa*; et S. Cyprianus, *epist.* 14: « Frater fratrem adjuvans exaltabitur sicut civitas magna. » Causam subdit : « Videlicet quod munimentum animæ dimicanti fraterna compassio ferat, variisque mentis afflict® pulsibus quasi murus obsistat. »

Porro R. Levi, licet *nipsea* per *schin* legat, vertatque *offensus, Icesus*, tamen ad sensum jam datum sic illud accommodat, sicque explicat: « Licet frater fratris defectione petitus et offensus sit, est tamen illi utilior quam urbs munita, opportuno necessitatis tempore opem ferens, fratremque servans; neque vero tunc illi defectionis crimen objiciet, cum eadem corporis concrectione uterque constet. »

Est igitur frater fratrem adjuvans illi pro urbe (Hebraice, *præ urbe*, id est potior et validior urbe), sive loco urbis munitæ, tum quia sicut urbs munita incolas tuetur ab omni hostium incursu, sic et frater fratrem a quibusvis adversis defendit ac protegit; tum quia, sicut cives in urbe munita invicem se communiunt, ac communibus viribus urbem propugnant, ab eaque hostes propellunt, sic pariter fratres se mutuo adjuvantes communibus armis et copiis se invicem tuentur, et adversarios propulsant, uti fecere fratres Machabæi Judas, Jonathas et Simon, qui proinde invicti ingentes Antiochi exercitus vicerunt.

Significat ergo hæc gnome paucos fratres unitos esse instar civitatis firmæ, ac æquivalere multis civibus urbem propugnantibus; quod enim in urbe facit multitudo civium, hoc in familia facit unio et amor intimus fratrum : quo fit ut pauci fratres concordēs multis civibus æquivalenceant, imo ex una familia fratrum robusta oriatur civitas, adeoque gens et regnum, uti patuit in duodecim Patriarchis filiis Jacob, qui regnum Israel constituerunt. Vice versa, innuit hæc gnome cives in civitate esse id quod sunt fratres in familia; ac proinde sicut fratres uniti familiam tuentur, sic cives concordēs urbem tutari, eamque reddere inexpugnabilem. Unde Lycurgus, fundator Spartæ, vice mœnium, eam concordia civium communivit. Quocirca Agesilaus, rex Spartæ, rogatus a quodam cur Spartæ moenibus non cingeretur, ostendit eis cives armatos et unanimes : « Hi, inquit, sunt Spartan® civitatis moenia; » sijiniâ-

Concor.

(1) Vel legii

canſ nrbes nullo munimento tutiores eſſe, quam virtute civium conſentientium. Ita Plutarchus in *Apophtheg. Laconicis*. Rurſum Lacedæmonii cum periclitarentur, ac de civitate mœnibus cingenda conſultarent, Iſæus ſophiſta recitavit illud Homeri :

Scutum hæſit ſcutō, galea? galeſ, atque viro vir.

Addiditque : « Sic mihi ſtato, Lacedæmonii, et muris cincti ſumus. » Ita Philoſtratus in *Sophiſtis*,

Huc facit proverbium Arabum : « Excute mihi Ignem, et ego tibi collucebo, » id eſt eſto mihi, ero tibi : adjuva me, ego viciffim ero tibi adjuutor.

Gnomen hanc Salomonis illuſtrat exemplum Sciluri apud Plutarchum, in *Apophthegm. Jlegum* : Scilurus, inquit, octoginta liberos maſculos habens, cum eſſet moriturus, fasciculum jaculorum ſingulis porrexit, juſſitque rumpere. Id cum ſinguli rēcusaſſent, eo quod videretur impoſſibile, ipſo ſingula jacula exemit, atque ita facile confregit omnia, filios admonens his verbis : « Si concordēs erilis, validi inviclique manebitis; contra, ſi diſſidiis aut ſeditione diſtrahamini, imbecillēs eritis, et expugnati faciles. » Non potuit Scythia magis ſcythice rem ob oculos ponere.

Simile de Micipſa rege refert Salluſtius in *Jugurtha* : Micipſa, ait, jamjam moriturus filios ſuos paterno monet affectu, ut concordēs ſint, aureis ſemper litteris ſcribendam ſententiam addens : « Concordia enim parvo? res creſcunt, diſcordia autem maxima? dilabuntur. »

Severus Romanorum Imperator in graviffimum morbum incidens, poſteaquam vitæ ſuæ finem inſtare animadvertit, ad ſc vocavit Marcum Antonium et Getam filios, a quibus quid vellet percontatus : « Facite, ait, ut conveniatis inter vos, locupletato milites; cœtros omnes contemnite. » Sciebat enim filios regni cupidiffimos poſt mortem de ſucceſſione diſceptaturos; et niſi militum animos pecunia flecterent, penitus interituros eſſe. Ita Dion Nicæus, et Xiphilinus in *Vita Severi*.

Denique hujus ſententiæ veritas liquet in Apoſtoliſ viriſquo Apoſtoliſ primitiva? Eccleſia?, qui orbi fuere inexpugnabiles, imo totum orbem expugnarunt, Chriſtoque ſubjecerunt. Ex adverſo olim Arius, Neſtorius, Pelagius, etc., et nunc Lutherus, Calvinus cœteriſque hæretici fideles fratres ſuos impugnantes, Eccleſiam lacerarunt, ac Tureis aditum ad occupandam Ilungariam, aliasquo provincias præbucrunt : Turcæ enim ſemper creverunt et creſcunt per diſſidia Chriſtianorum, quæ ſuſcitant hæretici. Ita Auctor *Catena Græc.*, qui ſic vertit ſicquo explicat : a Frater, a fratre adjutus, eſt inſtar munitæ præcelſrcque civitatis. Idem rurſum, voluti regnum bono fundatum, robuſtus et potens eſt. Conſentientes inter ſe Chriſti diſcipuli et fratres erant, et tanquam regnum milio propugnaculis præſidiisſque munitum validi for-

tesque erant. Paucis, alter ab altero oona fide adjutus, inexpugnabilis evadit. »

Idiſſum experiſmur in religionibus et cœnobiis reformatis, in quibus viget diſciplina, humilitas et charitas. Hæ enim omnibus æmulis et inimicis, quin et dremonibus ſunt fortiores per Religioſorum concordiam et conſpirationem. Unde S. Baſilius, præferens vitam cœnobiticam quaſi fraternaliſ vitæ eremitic® et ſolitario?, hanc dat cauſam, *Conſtit. monaſt.* cap. xix : « Si quidem perfectiſſimam ego illam vitæ communionem appello, a qua omnis propria et privata rei cujuſlibet poſſeſſio excluſa eſt, et a qua omnis abeſt diſſenſio, omnis perturbatio et rixa; contra vero ubi omnia co nuaunia, animi, mentes, corpora, eaque quibus neceſſario ad cultum et victum utimur : communis Deus, communis pietatis mercatura, communis ſalus, communia certamina, communes labores, communia pnem a, et certaminum corono?; ubi multi unus, et unus non ſolus, ſed in pluribus. Huic vitæ inſtituto quid eſt tandem quod jure æquiparari poſſit? quid beatiſ dici, quid hac conjunctione, unitate et neceſſitudine aptius excogitari? quid elegantius fingi mutua inter ſe morum animorumque contemperatione? Homines ex diverſis nationibus ac regionibus profectos per exactam morum ac diſciplinam ſimilitudinem adeo velut in unum coaluiſſe, ut in pluribus corporibus unus tantum animus ineſſe videatur, viciffimque plura corpora unius mentis inſtrumenta cernantur. In his qui infirma corporis valetudine eſt, iſ complurium animos infirmitatis ſuæ participes habet; qui vero animo æger eſt, ei complures præſto ſunt, a quibus curetur, et a quibus aſſidue erigatur. » Plura vide apud noſtrum Hieronymum Piatum, lib. I *De Bono ſtatuſ Rclig.* cap. xxvi et xxvn.

Huc faciunt Philoſophorum gnomo?. Antitheſes dicebat fratres, qui eſſent concordēs, o TH» pariete eſſe fortiores. Quintilianus, *Declamat.* 321 : « Quid eſt, ait, aliud fraternitas quam diviſus ſpiritus9 » P. Nigidius apud Gellium, lib. XII, cap. X : « Frater, ait, dicitur quaſi fere alter. » Plato, lib II *De Rcpubl.*, recitat adagium vetuſ : « Frater viro adeſto, » deo fido auxilio dici ſolituſ; quoniam in rebus periculoliſ vix unquam frater ſolet deeſſe fratri.

Et judicium quaſi vectes urbium. — Lyranus, Baynuſ, Jauſenius et alii per *judicia* accipiunt decreta, q. d. Fratrum decreta, communi fratrum conſenſu ſtatuta, ſunt valida quaſi vectes urbium, ideoque difficile infringi poſſunt, quia fratres communibus animis armisque ea tuentur et propugnant. Poſteſt enim, ait Jauſenius, quod dicitur de judiciis, accipi de æquitate judiciorum et ſententiarum, quæ firmum efficit ſtatum rei publicæ. Ut tota hæc ſententia ſignificet civitatem ſtabiliri rebus duabus, ſcilicet civium concordia et acuitale judiciorutrt.

Verum, quia llebræum OQHD midia/iim uon

Mirto»
n eoo
Hinnit*»
tUbtot»

Fntet
quiri
f-re
iltrr.

COMMENTARĪA IN PROVERBIA SALOMONIS, CAP. XVIIH.

significat sententias et decreta, sed lites et contentiones, hinc easdem a Nostro vocari iudicia veritis est. Sic enim S. Paulus ait, I *Corinth*, vi, 7: « Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos, » hoc est lites et contentiones. In hisce enim solent litigantes ad iudicium provocare, et coram iudice contendere. Unde noster Salazar sic exponit, *q. d.* Fratrum concordia adinstar est urbis munitissimo) et fortissimæ. «Judicia» vero, hoc est lites et dissidia fratrum, «quasi vectes urbium : » *vectes* quidem accipio pro foribus, id est quasi urbes reclusis foribus adaperlm, atque hostibus pervi®, *q. d.* Ubi frater fratri bellum movere, et ab invicem dissidere incipiunt, vice versa similes sunt urbibus, quæ reclusis vectibus hostibus liberum aditum præstant. Itaque vectes sen repagula in hoc loco, quæ claudendi et aperiendi instrumenta sunt, non ad claudendum, sed ad reserandum referenda puto. Hæc Salazar.

Verum « vectes urbium » solent notare robur urbium : hoc autem robur præstanturbibus, non cum reserantur, sed cum clauduntur et obserantur. Unde Chaldæus vertit, *et clausa quasi repagulo forti*; et Septuaginta, *ἵτοις ὡς ἡ πόλις* 'ita Rom ni, licet Complutenses legant, *ἵτοις ὡς ἡ πόλις* id est *fundatum*), id est *tanquam clausum vecte regnum*; Aquila, *et lis* ('■ ■ ■ *quam vectis palatii*. Sic et cæteri. Sensus ergo est, *q. d.* Frater fratrem adjuvans, id est, concordia fratrum est fortis et invincibilis instar civitatis validæ et munit®; similiter discordi®, lites et contentiones fratrum, præserlim public® et foren es, sunt fortes, irconciliabiles et inexpugnabiles instar vectium, quibus palatia et urbes clauduntur : sicut enim vectibus urbes obserantur, sic discordia, lis et contentio quasi vectes obserant animos fratrum, ut nullum reconciliationi dent aditum, nullum alloquio, amori et benevolentia® præ>bcant accessum.

Cur odii
fntnim
actrbañ
luifo
Primi.
Secunda.

Ratio est duplex : Prior, quam initio dedi, quod amor summus qualis est fratrum, si irriteretur, vertatur in odium summum et pertinax, sicut optimum vinum veilitur in fortis'- mum acetum. Posterior, quod injuria a fratre illata videatur esse acerbior : a fratre enim, utpote conjunctissimo, summa homines exspectant, et minima sibi deberi beneficia censent ; quare si pro beneficiis maleficia recipiant, gravem et acerbam putant sibi inferri injuriam. Sic fratres Joseph, videntes cum plus cæteris amari a patre Jacobo, eum summo odio usque ad necem persecuti sunt. Sic Esau odium in Jacob ad posterum propagavit. Unde perpetui summique fuere hostes idumæi et Judæi. Vide dicta *Amos* i, vers. 11.

Denique sicut Recenliores totam hanc gnomen referunt ad discordiam et contentiones fratrum : eie. ex adverso Chaldæus et Septuaginta totam cam referunt ad concordiam fratrum, ejusque vim et robur declarant. Noster vero media via incedit, hemistichium ad concordia®, poste-

rius ad discordia®, fratrum robur refert. Septuaginta ergo sic habent, *frater, a fratre adjutus, quasi urbs inunita et excelsa: invalescit autem tanquam fundatum regnum* ; vel, ut habet S. Ephrem, tract. *De reprehens. sui* : « Nam furdati regni instar est, et potens, » 7. d. Concordia et conspiratio fratrum est valida et inexpugnabilis instar civilismunitæ et pxcelsæ, quoniam scilicet validis excelsisque muris et turribus circumvallatur : hanc enim celsitudinem fratribus præstat sublimitas cognationis : post parentes enim summus conjunctionis et consanguinitatis gradus est fraternitas, sive fratrum nexus et copula; quinimo concordia hæc et amor fratrum increscit et invalescit, ut non tantum instar civitatis unius, sed instar regni totius fundati et validi potens et ampla evadat, ut non solum aliorum vim repellere, sed et eos invadere ac subjugare possit. Sic Romulus et Remus fratres inter se conspirantes multos sibi conciliarunt, alios vi et armis subegerunt, ac urbem Romam ædificaverunt, populumque Romanum adunarunt, atque in ea regnum Italice, imo imperium orbis constituerunt. Significat ergo hæc gnome concordium inter fratres studiose esse conservandum, et, si qua inter eos controversia incidat, cavendum a forensibus contentioneibus, quæ odia acuire, imo immortalia reddere solent, ac sorte potius, ut dixit vers, præced., controversiam esse dirimendam.

Molaliter, hic disce quantum boni afferat concordia, et quantum mali discordia. Scyros lapis, qui in insula Scyro nascitur, mirum id habet, ut integer enatet, comminutus mergatur, ait Plinius, *Jib. XXXvi*, cap. xvji. Ita concors et conjuncta stat societas, quæ discors et divisa dissipatur. Nam

Defendit numerus, junctæque umbone phalangea.

« Commune periculum concordia propulsandum, » ait Tacitus. Auree *Lwanus*, lib. IV :

/Elenio complectitur omnia nexu,
Tot rerum inblique salus concordia mundi,
El sacer orbis amor.

Allegorico Reda : « Cum populus, ait, uterque, Judæorum scilicet et Gentium, fraterna sibi in Christo charitate consentit, unam jam Catholicam Ecclesiam civitatem construit; et sicut vectes urbium portas muniunt, ita dogmata utriusque Testamenti, Ecclesias per orbem, quæ unam Catholicam faciunt, ad infidelium incursione defendunt. »

Tropologice Hugo : Ruo fratres, ait, sunt ratio et appetitus, sive intellectus et voluntas ; hi, si inter se congrue consentiant, vel scilicet in minor majori, puta appetitus rationi, et voluntas intellectui concordet, seque subjiciat, validi sunt instar civitatis munike : sin discordent, et voluntas intellectui rebellet, oritur dissidium et schisma interuecium, quod utrumque vasl et pnrû.L

Sepe»
bpif

V(,, î0. 20. Df. fructu onis vim replrbitur venter fjus, FI GENIMINA LABIORUM IPSUS SATI RABUNT EUM. — Hebraice, *de proventu labiorum suorum satiabitur*. Genimina ergo sunt proventus labiorum, sive fructus oris, qui est duplex : *Primus* et proximus oris fructus sunt verba et sermones, tam boni quam mali ; *secundus* et remotus, sunt comoda et damna, quo* afferunt sermones boni et mali : hisce enim quisque pascitur et saturatur : bonis quidem et commodis quasi mele, malis vero et damnis quasi felle et absinthio, quod ipse sibi seminavit. Cajetanus hæc refert ad eoe qui loquendo victum parant, imo quæstum faciunt; horum enim os satiat ventrem, quales sunt causidici, rhetores, doctores, concinnatores. Melius R. Levi hæc refert ad verba blanda et dura, *q. d.* Qui blando mollique sermone ubitur, responsis si is alterius iram delinit, fnictuque sermonis non caret, cum malum a se arceat : qui vero dura et acerba loquitur, iram ciet, citoque ingruente perniciæ plectitur.

Optime et plenissime hæc generatine accipias de quibuslibet sermonibus, sive bonis, sive malis, *q. d.* Sermones causant homini bonum vel malum, gaudium vel mærorem, præinium vel supplicium. Si enim quis bene, benevole et prudenter loquatur, omnes homines, Angelos et Deum ipsum sibi conciliabit : sin male, imprudenter, mordaciter, omnes irritabit, a quibus proinde vapulabit. Unde explicans subdit : « Mors et vita in manu linguae. » Ventrem metaphorice vocat intima hominis, qualia sunt mens et conscientia. Hæc enim de bene dictis laudata et præmio affecta gaudet, de male dictis culpata et afflicta cruciatur, dolet et gemit. Ille versus consonat cum vers. II cap. xn : « De fructu oris sui unusquisque replebitur bonis; » et cum vers. 2 cap. sut : « De fructu orissui homo satiabitur bonis. » Vide ibi dicta.

Mystice, Auctor *Cátente Greve*. : Sermonibus, ait. spiritualibus animæ receptaculum impletur, quandoquidem cum externi sensilesque sermones anima* ventrem implere non queant, superasi ut spiritualibus alimentis vasculum illndimpleatur; implet autem ventrem suum non homo simplicit, sed vir. Hire ille.

Or». îi. 21. Mors et vita in manu linguae : qui diligunt (Septuaginta, *qui continent*) iam, comedi t fructus ejus. — Aben-Ezra hæc refert ad versum pnrce-dentein : « De fructu oris viri replebitur venter ejus, » *q. d.* Si quis mala loquatur, mors el contili'el ; sin autem recte, vita? compos fiet. « Mortem et vitam » accipe tam natum? quam gratta et gloriæ, tam prtesentem quam æternam. Hæretici enim, ul Arius, Lutherus, Calvinus, tam sc quam multa discipulorum millia, sua prava doctrina ad mortem æternam in gehennam transmisserant; vice versa, Apostoli viiiquo Apostolici, et ancti doctores, prædicatoics, confessorli suis igneis linguis tam sibi quam suis omnibus vitam graliæ et gloriæ conciliant.

Alludit ad naturam lineuæ ; hæc enim in embryone ulti-^{alu'}ma animatur, et moriente homine D!Ota' pruna vita destituitur et emoritur, teste Aristotele et Plinio. Simili enim modo evenit in ethica linguae, nimirum in vita spiritali virtutum Ungas 'non " perfectio ultimo acquiritur, tanquam complementum perfectionis, juxta illnd *Jacob. m* : « Si quis verbo non hic perfectus est vir; » vice versa, mors anima? communiter a vitio lingu® exordium capit. Audi Plinium, lib. II, cap. xxxvn : n Os, ait, primum mori tradunt, cor novissime. » Sicut enim cor in animali est primum vivens, et ultimum morions : sic vice versa lingua eri ultimum vivens, et primum moriens ; quare 'lent vita a corde, ita mors ab ore et lingua Incipit. « Evenit namque omnibus ut, quod ultimum fit, hoc primum deficiat; et quod primum, id ultimum, quasi natura decursionem reducem agat, et a calco ad carceres unde proruit, redeat, » ait Aristoteles, lib. II *De Gener, animal*, cap. iv. Sic et Plinius, lib. XI, cap. xwit. Simili modo in dissolutione domus, tectum, quod ultimo faoium est, primo divolvitur, deinde parietes et cætera usque ad fundamenta. Hic enim naturalis est ordo resolutionis. Simili modo fit in moralibus. Unde S. Chrysostomus in *Psal. clx* : « Mortis, inquit, unicum fere ostium lingua est. » Hac ergo de causa mors et vili dicuntur esse « in manu lingua?, » quin lingue eri vitam tueri, vel morti ostium patens et amplum operire. Nam sicut in generatione hominis cor primo, lingua ultimo perficitur: sic in spiritali regeneratione cor et voluntas primo, lingua ultimo ad virtutem formatur et perficitur. Et sicut hi homine cor novissime, lingua primo emoritur : ita etiam animi mors ab ore et lingua fere incipit, ac in voluntate desinit. Jam

Qu. uritur primo, cujus morset vita sit in manu linguae, an loquentia, an audientis, an tertii de quo loquitur?

Primo, S. Bernardus omnes hosce tres intelligit, cum asserit linguam d- tractoris lres occidere ictu uno, scilicet loquentem, audientem, et tertium cujus fama* detrahitur. Audi eum, serm. *De Triplici custodia manus, lingua et cordis* : « Numquid non vipera est lingua ista (detractoris)? Ferocissimo plane nimirum, quæ tam lethaliter tres inficiat flatu uno. Numquid non lancea est ista lingua? Profecto et acutissima, qua* tres penetrat ictu uno : Lingua, inquit, eorum gladius acutus. Gladius equidem anceps, imo triceps est lingua detractoris. Nec vero ejusmodi linguam ipso etiam mucrone, quo Dominicum latus confossum est, crudeliorem dicere verearis. Fodit enim hæc quaque Christi corpus et membrum de membro, neo jam exanime fodit, sed facit exanime lodiundo. Ipsi quoque nocentior est spinis, qu is illi tum sublimi capiti furor militaris imposuit ; seu eliani olavis ferreis, quos sanctissimis manibus illis et pedibus consummatio Judaica*

iniquitatis infixit. Nisi enim hujus, quod nunc pungitur et transfoditur, corporis sui vitam illius vitæ corporis praetulisset, nunquam illud pro isto mortis injuriæ, crucis ignominia tradidisset. » Unde adhortando concludit : o Sane propterea majorem ei diligentiam, et diligentior custodiara convenit exhiberi, quod sit juxta Scripturam 'ira mors et vita in manibus lingua*. Alioquin si sola inesset vita, nec circumcisio quidem ei; si sola mors, etiam abscissio Haeretur. Nunc vero ponenda nobis ori nostro custodia, et ostium circumstantiae labiis, ut nec vitalem aedificationem tlausura damnet æterna, nec lethalis perniciēs fiberum sortiatur egressum, »

Laertius, lib. V, cap. i, narrat Aristotelem reprehendisse Callisthenem, coram Alexandro multa indecenter et liberius loquentem, recitando illud Homeri :

Talia si loqueria, non mullo tempore vives.

Et verus fuit vates; nam Callisthenes ab Alexandro occisus est. Idem, lib. I, cap. de, narrat Anacharsin, interrogatum quid in homine esset optimum et quid pessimum, respondisse linguam : hac enim si bene utaris, vitam; si male, mortem tibi aliisque accerses. Huc facit proverbium Arabicum: « Cave ut lingua feriat collum tuum; » multos enim perdit intemperantia linguæ. Denique Bias Amasi regi poscenti e victima partem oplimam et pessimam, protinus misit linguam, quod illa plurimum afferat coodi vel damni, teste Plutarcho in *Convivio septem sapientum*.

Secundo, alii accipiunt mortem et vitam, activam loquentis. et passivam audientis. Lingua enim docloris, consiliarii, suavis conciliat vitam præsentem et æternam audienti, si bona et salutaria cum doceat, consulat et suadeat; mortem vero, si prava. Unde Vatablus explicat, q. d. « Lingua potest interficere sermone suo, potest et servare. » Iluc facit expositio Hugonis, qui sic partim litteraliter, partim mystice explicat, q. d. Lingua detractoris, calumniatoris, falsi testis, etc., mortem infert loquenti, vitam vero ei qui patienter ejus calumnias, injurias et falsa testimonia sustinet; auget enim ejus patientiam et merita, quin et subinde vitium ejus sanat. Affert Plutarchus in *Morat*, exemplum cujusdam qui, Prometheus volens trucidare, ense aperuit apostema ejus lethiferum, itaque ei sanitatem et vitam pro morte præter intentionem restituit. « Ita sæpe, inquit, conviciū per iracundiam conjectura ab inimico vitium animi vel ignotum nobis, vel neglectum sanat; et ejus qui mortem inferre volebat, plaga vitam affert. »

Tulio, alii passim accipiunt mortem et vitam loquentis, q. d. Loquens, si bene et prudenter loquatur, sibi vitam; sin male et imprudenter, non raro sibi ipsi mortem conciliat. Et hoc directe videtur intendere Salomon; explicat enim et inculcai id quod dixit vers, præced. : « De fructu

oris viri replebitur venter ejus, et genimina labiorum ipsius saturabunt eum. » Consequenter tamen et a pari, vel simili, mortem et vitam audiendum, et eorum de quibus est sermo, intellige, ut dixi ex S. Bernardo. Preclare S. Chrysostomus homilia 4 *ad Baptizandos*, tomo V : « Media, inquit, utriusque partis lingua est, et, si utriusque est, tu dominus es. Nam et gladius in medio positus, siquidem fuerit adversus hostes arreptus, salutaris accipienti reperitur; si vero tenentis visceribus inferatur, mortem præparat inferenti; non quia talis ferri natura, sed quia utentis tale consilium est : ita et lingua æstimetur gladius in medio positus. Armetur adversus peccata tua, non ad fratris plagam præparetur. Ethane linguæ qualitatem Dominus exponens, ait : Ex verbis tuis justificaberis; et ex verbis tuis condemnaberis. Quia, si fons isto sermonum puram aquam sanctorum verborum scaturierit, ad loquentis justificationem confert; si vero ex illo aqua foetida pravorum verborum eruperit, ad ejusdem damnationem conducet. »

Hinc de S. Francisco ita scribit Bonaventura, cap. v Vitæ ejus: « Evangelicum volebat a fratribus observari silentium, ut videlicet ab omni otioso verbo omni tempore abstinerent solliciti, tanquam reddituri in die judicii de hujusmodi rationem. Sed etsi quem invenisset fratrem verbis assuetum inanibus, acriter arguebat, taciturnitatem modestam, et puri cordis affirmans custodiam, et non medicam esso virtutem, pro eo quod mors et vita fere dicuntur in manibus linguæ non tara ratione gustus, quam ratione loquclæ. »

Quæres *secundo*, quæ sit *manus linguæ*, continens in se mortem et vitam? AfMU ifaju®.

Primo, Salonius per *manum linguæ* ipsos sermones accipit : quoniam unusquisque, inquit, ex rruo. verbis suis condemnabitur, aut ex verbis suis justificabitur. « Cur, inquit, dicitur habere manus lingua, cum manus habere non possit? » Respondeo : « Metaphorice dictum est, id est per translationem, quemadmodum venti dicuntur habere pennas. Manus enim linguæ ipsa verba sunt, quibus aut bene loquendo meretur vitam, aut male loquendo meretur mortem. Aliter, per manus sæpe in Scripturis sacris opera designantur, ut illud : Labores manuum tuarum quia manducabis. In manibus linguæ dicit, id est in operibus. Opera enim linguæ sunt colloquia bona vel mala, ex quibus mors nascitur aut vita. »

Secundo, alii per *manum* accipiunt periculum, 5«.,- q. d. Mors et vita est in manibus linguæ, id est periclitatur in lingua, adeo fragili, volubili et labili. Simili enim phrasi ait Psaltes, *Psalm. civili*: « Anima mea in manibus meis semper, » q. d. Anima, id est vita mea, in summo versatur discrimine, perinde ac si eam manu gestarem, cuivis obvio, etiam hosti eam petenti offerendam, ut eam ad libitum mihi auferat et adimat. Unde Chaldaeus vertit, *anima mea periclitatur, ac si m super-*

fine manus mea esset Et Jcphte ait, *Judie*, cap. xn, 3 : a Posui animam meam in manibus meis, » id est, vitam meam certo periculo, ut mihi auferretur, exposui. Sic et hic vita et mors dicuntur esse in manu linguæ, ut, quoties illa se movet et volvitur, vita et mors in ea volvi et periclitari videantur.

1mUo.

Tertio, proprie et genuine Auctor *Catena* Græc., Rabbini, ut passim Latini et Gregei, per manum accipiunt jus, facultatem et potestatem, *q. d.* In potestate et arbitrio linguæ est, sibi aliisque vel vitam vel mortem, prout illi libuerit, afferre : quare tanta est linguæ dictio, jus et potestas, ut pro libito mortem vel vitam non tantum sibi, sed et aliis irroget. Lingua ergo habet quasi vitæ necisque in omnes imperium. Ita videmus duas testium linguas in judicio vel absolvere vel damnare reum, itaque illi vel vitam vel mortem inferre. Hoc est linguæ regnum, amplum utique et vastum. Unde Auctor *Catena* Græc. vertit, *mors et vita in manu et potestate lingua sunt sita ; quotquot dominantur illius, fructus ejus comedent.*

Symbolice, Hugo per *manum lingua* accipit operationem, et opera linguæ, id est verbis respondentia : « Mors et vita in manu linguæ : In sermonis, inquit, operatione mors dæmonum, et vita fidelium ; nam si prædicatores manum ori adjungerent, id est facerent quod docerent, peccatores jam emortui redivivi exsurgerent, et dæmones ex adverso velut emortui tabescerent. »

Qui diugukt eam, comedent fructus ejus. — *Primo*, Vatablus hæc de lingua tam mala quam bona accipit, *q. d.* Linguaces qui amant gaudentque garrere, ac proclives sunt ad loquendum, hi edere solent fructus ex sermone vel bono, vel malo manantes, uti dixi versu procedenti (1).

Melius alii hanc partem arctant ad linguam bonam, *q. d.* Qui diligunt se suamque linguam, ideoque ejus volubilitatem frenant, ac sermones suos prudenter moderantur ; hi « comedent fructus ejus, » id est, bonæ et prudentis suæ elocutionis copiosum fructum et præmia referent. Unde Septuaginta vertunt, *αὐτοὶ τὴν γλῶσσαν ἔχουσιν*, id est, *qui continent, coercent, dominantur lingua sua, fructibus ejus vescuntur.* Et R. Salomon sic explicat : « Qui linguam suam amat divinisque laudibus assuescit, illius fructibus vescitur, dum adhuc vitæ carcere cohibetur, n Quisquis enim de Deo loquitur, sanctitatem et vitam, imo divinitatem aliis inhalat, juxta illud S. Dionysii Be *Cadesti llierarchia*, cap. ii, ad Timotheum : « Tu aukm, o lili, divina dicendo divinus efficere, » et alios divinos effice.

Ven. 21.

22. Qui invenit mulierem bonam, invenit bonum, ET HAURIET JUCUNDITATEM A DOMINO. — Hebraice, *et educet a Pomino beneplacitum vel benevolentiam* ; Aquila, Syrus et Theodotion ittaiav, id est *gratiam, beneplacitum* ; Septuaginta, *qui invenit mulierem bonam, invenit* *cst gratias, et ao-*

cepit a beo hilaritatem ; Chaldæus, *qui invenit rem bonam, invenit bonum, et suscipit voluntatem suam a Deo.* To *bonam* non est in Hebræo, sed subinlelligitur ; includitur enim in voce *res* isicta, id est mulier, sive uxor non quælibet, sed virilis, sive virago : ab *ἄνθρωπος* is enim, id est vir, dicitur *ἄνθρωπος ἰσση*, quasi vira seu virago, *Genes*, n, 23. Unde Scholiastes vertit, *qui invenit uxorem utilem*, qualem describit Salomon cap. xxxi. Bona ergo mulier hic vocatur non tantum casta, fida, mansueta et obediens, sed *et virilis*, id est sedula, strenua, industria in alenda et regenda familia.

Verbum *invenit* significat rem raram esse mulierem bonam, puta viraginem, ac proinde magno studio et cura vestigandam. Multi enim quærent uxorem pulchram, alii nobilem, alii opulentam, pauci bonam et virilem, quod tamen procipue quærendum est, et paucis obtingit. Mulier enim, natura sua fragilis, est cupida, pigra, dicax, procax, fallax, maligna, adeo ut Ecclesiasticus, xxv, 2G, dicat : « Brevis omnis malitia super malitiam mulieris. » Celebre est illud Socratis, dicentis tria se mala assecutum : Grammaticam, paupertatem et perniciosam uxorem : duo priora se jam effugisse, tertium effugere non posse. Ita Antonius in *Melissa*, parte II, serm. 34. Et illud Menandri : a Uxor est malum necessarium. » *Secundo*, « inveni notat fortuitum quid esse uxorem bonam : quæ enim certo consilio nanciscimur, dicimur sumere vel accipere ; quæ vero fortuito obveniunt, invenire ; præsertim quia mulieres omnes, antequam in uxores ducantur, ostendunt se bonas, generosas et amabiles, teguntque suas iras, cupiditates, otia et vitia : at postquam ductæ sunt, ea exerunt. Quare si quis in bonam incidat, fortunam bonam nactus est. *Tertio*, *invenit* innuit bonam mulierem esse sortem bonam, quam Deus pro libito dat cui vult ; Deus enim cuique suam sortem et fortunam dispensat et admetitur. Quare a Deo cuique uxorem ducere volenti, sortem hanc bonam assidue postulandam esse. Nam, ut ait Ecclesiasticus, cap. xxvi, 3 : « Pars bona mulieris bona ; in parte timentium Deum dabitur viro pro factis bonis. »

Nota *invenit bonum*, scilicet singulare, rarum et eximium ; bona enim mulier pacem, amorem et fidem colit cum marito, familiam provide et frugaliter administrat, proles honeste probeque educat, adcoque ab ipsa pendet familiæ totius concordia, prosperitas et salus. Unde Septuaginta vertunt, *invenit chantes*, id est *gratias*, hoc est copiam gratiarum. Unde Homerus, teste Seneca, lib. I *De Benef.* cap. m, charitem unam conjugio copulavit, quasi conjugio præidentem, eamque vocavit *Pasitheam*, id est omnium deorum et dearum dona confluent in matrimonium, ubi vir bonus et uxor bona in unum conspirant. Rursum *invenit Charités*, quas Gentiles dixerunt esse tres et Horarum sorores, quod tres temporis differentias complectantur.

(1) Ita recentiores.

nimirum bona uxor stabilem affer! marito gratiam et amorem, qui nullo tempore vel casu languescit, sed (empore dūrat et fervet. Porro Auctor *Catenæ Græc.*, : «Gratias hic vocat, ait, progressus quos facit, bonasque famfliæ quam curat actiones. > Gratia' ergo quas in familiam inducit bona uxor, i uni incrementa opuin, annonæ.paeis, concordî®, probitatis et virtutum omnium, adeoque omnis lætitiæ et jucunditatis. Unde recte dixit Plutarchus gratiam esse matrem jucunditatis. Exempla mulierum bonaiuni suggerit Plutarchus, lib. *De Virtutibus mulierum*, Huc facit quod uxor bona *et* proba sæpe bonum et probum efficiat virum, juxta illud S. Pauli, I *Corinth*, vu : «Sanc-tificabis est vir infidelis per mulierem fidelem. » Causam dat S. Chrysoslomus, homil. 6 *in hominem* : « Nihil, ait, potentius muliere bona ad instruendum et informandum virum, quodCumq̃ie voluerit; neque tam leviter amicos, neque magistros, neque principes patietur ut conjugem admonentem atque consulentem. Habet enim voluptatem quamdam admonitio uxoria, cum plurimum amet, cui consulit. Mullos possum afferre viros asperos et inihñles, per uxorem mites redditos et mansuetos; ipsa enim mensa, lecto, filiorum communicatione, dicendis, tacendis, ingressu, auditu, exitu et aliis pluribus cum marito communicans, et, ut corpus capiti conjuncta, si prudens erit et diligens, omnes vincet. »

Sic S. Cæcilia convertit Valerianum sponsum, Clotildis Clodovæum, S. Helena Constantium patrem Constantini Magni, etc. Huc facit illud Euripidis apud Stobæum, *serm.* 65 :

DomiperJam enim virum pmhibet uxor
Bona, et conjuncta, et servat douium.

Salomonem secutus Siracides multa in hanc sententiam cnneeril, *Ecr/i.* XXVI, I. 2, 3, 16, 18, 19.

Mystice* R. Levi per uxorem bonam accipit sensum obediẽtem rationi, id est marito; quod summum est hominis bonum. « Cujus, ait, facultates animi ita in ordinem redactæ sunt, ut subject® principibus serviant, casque amore complectantur, cum nimirum menti omni conatu suam operam præstent, hic bonum adeptus est; ita enim p rf clam viri absolutionem consequetur, et quæ cupiebat, obtinebit a Deo, singulari providentia hujusmodi viri rebus consulente. »

Et HACIUEI JL'CI NDIFATB'I A DOMINO. — NostCC IC-pit pDH *veiapkec*, id est *et hauriet*; jam alio puncto per *vau* conversivum legunt pDH *vmap/iec*, id C.4 *et lumsit*; utrumque verum, et eodem reddit, ç. d. Qui invenit uxorem bonam, per eam hausit, haurit, (t continue jugiterque hauriet omne belli placitum, ut habent Hebræa, id est omne bonum desiderabile, omnem gratiam, indeque omnem fdicil tein et jucunditatem a Domino, ut sibi vid alui esse in paradiso, agereque vitam Adami et Evm primorum conjugum in statu innocentiæ. Addit_{to} u Domino, ut significet *primo*, bonam uxo-

rem esse singulare Dei donum: *secundo*, Deum per bonam uxorecî quasi per instrumentum et canalem, fontem bonorum et gratiarum in maritum et familiam emanare.

Mystice, hæc adaptes B. Virgini; ipsa enim omne bonum invexit non tantum in Limili un Joseph!, sed et in universam Ecclesiam totumquo orbem, tum per sc, tum per filium suum Christum. Unde de ea vere cecinit Poeta :

Nec geuiUeo tua (o *Christe*) icecundior ulla parentum,
Tot bona per partum quæ dedit una suum.

QHI EXPELLIT MULIEBEM BONA.II, EXPELLIT DONUM (Septuaginta, *bona*, scilicet omnia jam dicta); QUI AUII'I TENET ADULTEBAM, STULTUS ESI ET IMPIUS. — Hic versus non est in Hebræo, nec in Latinis Complutensibus; transcriptus est ex Septuaginta, qui illum e priori versu per necessariam consequentiam elicuerunt. Si enim mulier bona csl bonum viri et f miliæ, ergo qui ejicit eam, ejicit a se et a familia bonum; «qui autem tenet adulteram, stultus est et impius; » *stultus*, quia stolide adulterium uxoris vel non advertit, vel patitur et dissimulat cum gravi nominis sui infamia, ac prolium injuria et damno; *impius*, quia adulterium uxoris eam relinendo probare et fovere videtur, itaque matrimonii sanctitatem sacrilege violat. Hoc maxime verum, cum maritus adulteram tenet, dando ei facultatem impure vivendi, vel ut ejus incontinentiæ satisfaciatur, vel ut ejus prostitutione qurestum captet, quod est lenocinium; talis enim est leno et adulter uxoris suæ. Mulieri bonæ et virili opponit adulteram, quia adulterium mala omnia secum vehit. Adultera enim est impudens, infamis, litigiosa, superba, prodiga, opesque mariti cum adulteris prodigit et consumit; denique maritum, proles et se ipsam cverlit.

Hinc patet hanc Salomonis sanctionem de dimittenda adultera non tantum esse consilii, sed et præcepti; maritus enim, hoc transgredlens et adulteram retinens, vocatur hoc loco iion tantum stultus, sed et «impius, » et, ut S. Chrysoslomus legit, *injustus*, Balioncm dat S. Chrysoslomus, homil. 22 *cx variis in Malth. locis* : «Non ergo, ait, qui dimittit moechatur, sed qui alteram ducit; imo autem sicut crudelis est, atque iniquus qui castam dimittit : sic etiam fatuus est atque injustus, qui retinet meretricum; nam patronus turpitudinis est, qui crimen celat uxoris. » Et S. Hieronymus, in illud *Mafth.cnp.* xix : *Quirumqué (limt serit uxorem suam, nisi ob causam fornicationis, et aliam duxerit, m&hatur* : « Sola fornicatio, ait, est quæ uxoris vincat affectum; imo cum illa unam carnem in aliam diviserii, et se fornicatione separaverit a marito, non debet teneri, ne virum quoque sub maledicto faciat, dicente Scriptura : Qui tenet adulteram, stultus atque impius est. * Quæ verba translata sunt in Jus Canonicum, cf habentur 32, *Qucest.* 1, cap. n *Dixit Dominus*, Et

S. Isidoros, lib- <V/tno *Ereles*, cap. xix, nit : «Solum, ut aitS. Hieronymus, adulterium estquod uxoris vincat affectum, imo cum illa unam carnem in aliam diviserit, et se fornicatione separaverit a marito, non debet teneri, » eie. Accedit quod maritus, relinens adulteram, det scandalum toti civitati vel rcipublicæ. Quocirca mollis et effeminata fuit vox M. Antonini Imperatoris, qua hortantibus amicis ut Faustinam adulteram repudiaret, si nollet occidere, respondit : « Si uxorem dimittimus, reddamus el dotem,n dotis nomine signans imperium, quod a socero, volente Adriano Imperatore, adoptatus acceperat : ita Julius Capitolinus in *Vita* ejus. Intellige hæc de adulteraimpœnitente, et in adulterio perseverante. Nam si pœnitentem Magdalenam suscepit Christus, cur et suam non recipiat maritus? Etsi enim rigido jure eam ream mortis peragere queat, tamen clementius et Christianæ pietati conformius faciet, si ei noxam condonet. Ita S. Augustinus, lib. II ad Pollentium, *De Adulter, conjug.* cap. vi.

Mystice, Auctor *Catenæ* Græc. per adulteram accipit erroneam doctrinam, qualis est astrologorum judiciariorum, magorum, hæreticorum, item malitiam et improbitatem. Hæo enim dimittenda proculque arcenda sunt.

23. Cum obsecrationibus loquitur pauper, et dives effabatur rigide. — Hebraice, *obsecrationes loquitur pauper, et dives respondebit fortia*, id est *dura*; Chaldæus, *deprecationes vel preces loquitur pauper*; Syrus, *molliam loquitur et lenia verba*; R. Salomon, *pauper loquitur supplex, lret dives dura respondeat*; Aben-Ezra, *rum aliquid a divite pauper postulare vult, simplici sermone utitur, divesrespondet sæva rigidaquc verba*. Primo igitur et proprio, hæc gnome spectat ad pauperes, qui suppliciter quid postulant a divitibus, qui præ avaritia vel fastu iis tumida et dura respondent, ut habent Hebræa : paupertas enim facit humilem et supplicem; divitia; vero faciunt superbum et rigidum. Secundo, generalius eam extendas ad pauperes et divites non inter se, sed cum aliis quibuslibet colloquantes. Pauper enim, utpote egenset inops, ubique timidus timide et suppliciter loquitur; dives vero opibus abundans et præfidens, ubique tumidus spirat fastum : quare imperiose agit et loquitur. Nam, ut ait Augustinus : « Pomo in nascitur vermis; vermis divitiarum est superbia. » Porro li. Levi censet hæo dici ad paupertatis et humilitatis commendationem, quod humili suo sermone omnium gratiam emereatur; atque ad divitiarum et superbia- detestationem, quod duris responsis omnes a se avertat et iritet.

a Denique I! da hanc gnomen extendit ad pauperes et divites, cmn Deum orant et alloquuntur: pauper enim supplex petit a Deo sibi ticri gratiam; dives vero rigide postulat quasi juro sibi ucbitum, uti Publicanus pauper meritis orabat dicans : « Deus, propitius esto milii peccatori ; »

Pharisæus vero virtutibus se divitem æstimans : « Gratias, ait, tibi ago, Domine, quia non sum sicut cæteri, » etc. 4tææ, cap. xvin. « Humilet spiritu, ait Boda, humiliter Deum adorant, ut Evangelicus ille Publicanus; superbi merita sua jactant, ut Pharisæus.»

Salomonem secutus Siracides, *Eccli.* cap. xin, 4; a Dives, ait, injuste egit, et fremet; pauper autem læsus tacebit.» Vide ibi dicta. Sententia ergo hæc taxat divitum duritiem; pauperes vero solatur et monet, ut eam simili sermone leniant, itaque ab eis impetrent quod postulant Nec mirentur putentque id quasi novum vel rarum sibi solis fieri, cum hic sit communis mosdivitum divitiis quasi innatus, cx cisque naturaliter quasi resultans, sicut ex tonitruo resultant et dissiliunt sæva fulmina. « Obsecrationes ergo loquitur pauper, » g d. Quidquid pauper loquitur, ita modeste, exiliter, humiŮter loquitur, ut non tam verba quam obsecrationes promere, nec tam loqui quam obsecrare videatur. Igitur pauper loquitur mellea; at dives dura et saxeæ verba respondet, ut non tam verba loqui quam lapides et adamantes, imo tonitrua et fulmina vomere et jaculari videatur.

24. Vir amabilis ad societatem, magis amices wn u. erit quam frater. — Hebraice, *vir atmeorum ad amandum* (vel potius, ait Baynus, *ad amicandum*, scilicet aptus factusque est, nimirum «procŮvis ut amicitiam exercean, seseque præbeat amicum, » et est amans adhærens præ fratre, vel magis quam frater. Undo in Vulgata pro *vir amabilis*. Complutenses et alii multi legunt, *vir amicabitis*; idque paulo significantius est, magisque respondet Hebræo, et Septuaginta qui vertunt, *vir amicorum ad amicitiam, et csl adhærens superfratrem*, id est, ut clare vertit Auctor *Catenæ* Græc., *tir ad amicitiam propensus constantius colet amicitiam quam frater*. Jam

Pnmo, Chaldæus sic vertit et exponit, *sunt socii qui associantur, et est amicus magis adhærens quam frater*; et Syrus, *sunt amici qui sunt amici, et est amicus qui magis adhæret quam frater, q. d.* Multi sunt socii et amici; at singularis amicus et socius est qui magis amat et juvat quam frater.

Secundo, Tigurina vertit, *vir aptus amicitiae, et cui cordi est aimrititan coiere, plus amat et firmitus adhnret quum frater*.

Tertio, Vatablus: « Vir amicorum (supple par estj ut pratici se amicum, cum sil qui diligit, conjuro- tior fratro, id est, vir qui mullos babel amicos, debet se illis prestare unicum, ut eos in amidlia retineat; nam amici superant fratres amicitia.)

Quarto, li. Salomon, q.d. Cum quis sibi amicos assiduo conciliat, forte tempus erit, quo iis indigeat; qui quidem pra^to erunt, magisque opitulabuntur quam fratres.

Quinto, Aben-Ezra, q. d. Vir amicitia; anteos amore complectetur, ut secmn amicitiam ineant et associantur; nam amicorum aliqui majori uecessitudine obstringuntur quam irater.

Hæc omnia fere eodem redeunt. Sensus ergo est, *q. d.* « Vir amabilis » vel *amicabitis*, Hebraice, *vir amicorum*, id est vir amans et studiosus amicum, qui vela natura vel a virtute natus et factus videtur esse ad societatem et amicitiam, qui totus videtur esse amor, benevolentia et beneficentia, hic utique magis amicus erit; Hebraice, *magis amans erit*, magis diliget, magis opitulabitur quam frater. Tò ergo *amabilis* non tantum passive, sed et active accipitur, *q. d.* Qui amatur, qui amat, ac suis officiis sibi devincit et amicat omnes. Ratio a priori est, quod sicut caloris proprium est calefacere, sic amicitiae et amoris proprium sit amare, ac beneficentiae benefacere. Quare amicus, conflatus ex amore et beneficentia, uon poterit non amare et benefacere, cum sæpe consanguineorum et *fratrum quoque gratia rara* sit, ut ait Poeta. Hi enim sæpe se suaque magis spectant commoda quam fratrum (1).

Significat ergo hæc gnomo vim veræ amicitiae, non cujuslibet, sed singularis et eminentis, alquo amici qui totus benevolus et officiosus est (ut notarunt Chaldæus, Syrus et Aben-Ezra), quod is in amore et officiis sæpe æquet vel superet fratres, ac proinde magnopere talem amicitiam querendam esso, ambiendam, colendam, omnibusquo modis conservandam. Potest quoque « vir amicorum » accipi vir, qui omnes amicare multosque sibi amicos facere satagit.

Talis amicus, imo amicorum rex et princeps nobis est Christus, qui se totum amicis, imo inimicis, ut cos Deo et sibi amicos efficeret, impendit et expendit, de quo proinde canit Ecclesia :

Se nascens dedit socium,
Convalescens in edulium,
Se nioriens in pretium,
Se regnans dat in premium.

Si ergo verum amicum quaeris, Christum quære, qui omnibus deserentibus te non deseret, nec in vita, nec in morte, nec in tempore, nec in æternitate; sed ubique et semper tibi aderit, teque omni bono, omni gratia et gloria cumulabit. Quam bene sapiebat anima quæ dicebat : « Mens mea in Christo fundata est et solidata ! » Christus ergo est vir amorum, quia vir dolorum; quia sine dolore non vivitur in amore. « In pace ergo in idipsum dormiam et requiescam. »

Amico» Salomonem secuti sunt Philosophi. Gnome est r'-o- Menandri : « Fratres puta veros amicos. Zeno, lux' interrogatus « quis esset amicus, » respondit : « Alter ego, » quod citans Aristoteles, lib. *Magnor. Moral.* : « Est enim, ait, ut dicere solemus, amicus alter ego. » Idem habet Cicero, lib. *De Amicit.* Et S. Hieronymus ad S. Augustinum ait, « cum amico quasi cum altero se esse loquendum, n Unde

(1) Maurer, *tir loda/ium* est *ad sete perdendum*, qui multis gaudet sodalitiis, gaudet in sui perniciem ; *ted runt amici, qui magii, tlrinus aditarent fratre.*

Pythagoras, testo Cicerone loco jam citato, lib. *ne Amicitia*, a effici volebat, ut unus fiat ex pluribus. » Igitur affectionem fraternam, quæ post parentes maxima est, æquat aut superat amicitia ; est enim amicitia velut quædam fraternitas. Unde Valerius Maximus, lib. IV, cap. vu, initio : « Contemplemur, ait, nunc amicitiae vinculum pomus et praevalidum, neque ulla ex parte sanguinis viribus inferius, hoc etiam certius et exploratius, quia illud nascendi sors, fortuitum opus; hoc uniuscujusque solido iudicio incoacta voluntas contrahit. Itaque celerius est sine reprehensione propinquum accerscro, quam amicum, quia altera direptio iniquitatis, altera utique levitatis crimini subjecta est. Cum enim deserta sit futura vita hominis nullius amicitiae cincta presidio, tam necessarium subsidium temere assumi non debet : semel autem rectum apprehensum sperni non convenit. » Ac mox exemplum dat Pyladem et Orestem, quorum alter pro altero mori voluit. Unde illud :

Ut prastem Pyladem, aliquis mihi præstet Orêslem.
Hoc non fit verbis, Marco : ut atueris, ama.

Talia plura amicorum paria recenset Plutarchus, lib. *De Amicorum multitudine*, ut Theseum et Pirithoum, Achillem et Patroclum, Pythiam et Damonem, Epaminondam et Pelopidam : tales fuero Nisus et Euryalus apud Virgilium, *Æneid.* IX. Apud Hebreos similes fuere David et Jonathas; apud Græcos, S. Basilius et Nazianzenus.

Quærit S. Thomas, II II, *Quæst.* XXVI, art. 8, utrum sanguine conjuncti juxta ordinem charitatis magis amandi sint quam cæteri quavis alia ratione, ut amicitia vel militia, devincti; ac respondet affirmative, eo quod amicitia consanguineorum sit naturalis et intima : nam radicaliter fundatur in conjunctione naturalis originis; cum amicitia civium fundetur tantum in communione civili, et amicitia commilitantium in communicatione bellica. Objicit deinde hanc gnomon Salomonis : a Vir amicitiae ad societatem magis erit amicus quam frater; » ac respondet : « Quod quia amicitia sociorum propria electione contrahitur in his quæ sub nostra electione cadunt, puta in agendis, præponderat hæc dilectio dilectioni consanguineorum, ut scilicet magis cum illis consentiamus in agendis. Amicitia tamen consanguineorum est stabilior, utpote naturalior existens, et prævaleat in his quæ ad naturam spectant; unde magis eis tenemur in provisione necessariorum. » Ubi Franciscus Suarez, secutus Franciscanum de Vio» toria, docet posse esse tanta amici in amicum licentia, ut liceat eum magis amare quam proprium patrem, a quo genitus est, vitamque accepit. Verum hic cavenda invidia, ne frater, vel pater videns sibi præferri amicum, ei invidet. Unde Hesiodus :

Æqualcm fratri caveat fecuse totalcuu

Uter
magri
aman»
dm.
auiriti
•n fa-
ter?

dum quo hac in re invidia caven queat, docet
lularchus, tract. *De Fraterno amore*, sub finem.
Salomonem de more secutus Siracide», *Ecdi.* vi,
11 : < Amicus , ait, si permanserit fixus, erit tibi
quasi comqualis;» et vers. 15: «Amicofideli nulla
est comparatio, » etc. vide ibi dicta.
Mystica Beda ; Vir umabibs ad societatem, in-

quit, est populus Gentium, qui Christo et Aposto-
lis credidit, et fidm conslansque usque ad mor-
tem et martyria adhæsit præ fratre, id est pr«
populo Judaeorum, qui fuit cognatas et frater
Christi secundum carnem ; sed incredulus et re-
bellis, Christum cum Apostolis prsecutua est
usque ad necem.